

Mihail Şolohov

DONUL LINIŞTIT

Roman în patru cărți

www.virtual-project.eu

Mihail Șolohov

DONUL LINIȘTIT

Roman în patru cărți

Traducere de:
CEZAR PETRESCU
ANDREI IVANOVSKI

virtual-project.eu

Editura **UNIVERS**
București 1986

CARTEA ÎNTÂI

*Nu plugul brăzdat-a slăvita noastră glie,
Au răscolit-o ale cailor copite.
De semănat, am semănat pe ea capete căzăcești,
Vădane tinere sunt podoaba Donului liniștit.
Smălțuit e cu orfani tătucul nostru, Donul liniștit,
Iar vâlul său – bogat e de lacrimile părinților.*

*Ah, tu, tătucule, Don liniștit!
Ah, de ce curg tulburi apele tale, Don liniștit?
Cum să nu mă tulbur eu, Don liniștit,
Când de jos mă șfichiuiesc întruna șipote reci,
Iar în mijloc peștii îmi tulbură apele.*

(Vechi cântece căzăcești)

PARTEA ÎNTÂI

1

GOSPODĂRIA MELEHOVILOR SE AFLĂ CHIAR LA MARGINEA satului. Poarta de la ocolul de vite dă spre miazănoapte, pe malul Donului. Un pripor de opt stânjeni între stânci văroase, învârstate cu verdeată și mușchi, și, mai jos, țarmul; o puzderie de scoici cu sclipiri de sidef; un tiv în zigzag, cenușiu, cu pietricele sărutate de valuri, și mai încolo, încrețită de vânt, fierbe coama vânătă a Donului. La răsărit, dincolo de ariile îngrădite cu sălcii, pe Șleaul Hatmanilor, tufe de pelin cu foi de argint, pătlagină castanie și grasă, strivită de copitele cailor; la răscruce de drum, un paraclis; pe urmă, stepa și zarea jucăușă, ca apele în clocot... Spre miazăzi, se zăresc piscurile dealurilor de cretă. Către apus, ulița satului taie medeanul și apucă spre luncă.

Când cazacul Prokofi Melehov s-a întors din penultimul război cu turcii, adusese acasă din Țara Turcească un pui de femeie mărunțică, înfășurată într-un șal. Femeia își ferea obrazul și nu-și arăta decât arareori ochii mâhniți și sperioși de sălbăticiune. Șalul ei de mătase împrăștia miresme necunoscute, din străine meleaguri; horbota aprins colorată stârnea pizma nevestelor. Turcoaica roabă nu-și făcea cârd cu cimotiile lui Prokofi, pentru care faptă bătrânul Melehov se despărți de fecior și, neputându-și uita obida, nu i-a mai călcat în casă până la sfârșitul vieții.

Prokofi înjgheabă de sârg altă gospodărie. Dulgherii i-au înălțat casa; el îngrădi cu mâna lui ocoalele pentru vite; către toamnă își aduse femeia străină și firavă în noua-i așezare. Când treceau prin sat, mutându-și calabalâcul, mergeau împreună în urma harabalei. Toți din sat, cu mic cu mare, dădeau buzna pe uliță. Cazacii mijeau a râde în măturoaiele bărbilor; cumetrele chițcăiau amarnic, ca picherile; cârduri de țânci nespălați se țineau cioacă, lărmuind în spatele lui Prokofi. El, cu fruntea sus și cu straiul descheiat, pășea arar, ca pe o brazdă reavănă, fără să-i bage în seamă, strângând în palma-i neagră mâna moale a femeii. Numai fâlcile i se umflau și scrâșneau, iar din sprâncenele aspru încruntate șuroiau broboane de sudoare.

Prin sat se arăta tot mai rar. Nu mai venea nici pe medean. Viețuia singuratic în căsuța de pe malul apei. Oamenii prinseră a vorbi despre dânsul lucruri ciudate. Copiii, care pășteau vițeei în stepă, povesteau că în amurg, când lumina se stinge pâlind, l-ar fi văzut cum își ducea nevasta în brațe, taman până la Gorganul Tătarului. Acolo, o așeza pe creștetul movilei, cu spatele rezemat de stânca năruită și măcinată de vremuri, apoi se chină și el alături, și stăteau așa îndelung, cu ochii pironiți în zare. Priveau, până ce-i cuprindea întunericul. Prokofi o înfășura, pe urmă, în suman și o purta acasă, tot în brațe. Bărbații își frământau mintea în fel și chip, întru a afla o tălmăcire acestor năstrușnice purtări; cât despre muieri, nici nu mai aveau răgaz să se păducheze de atâta sporovăială. Spusele lor despre nevasta lui Prokofi se băteau cap în cap. Unele țineau sus și tare că-i frumoasă cum nu s-a mai văzut a doua pe lume; altele, dimpotrivă. Toate s-au lămurit numai când Mavra, cea mai iscoditoare dintre cumetre, cu bărbatul la oștire, își făcu drum la casa lor – chip să ceară murături proaspete. Vreme ce Prokofi coborâse în zemnic, Mavra cercetă cu luare-aminte turcoaica și se încredință de îndată că nici măcar n-aduce a femeie...

După care iscodeală, cu fața îmbujorată și cu tulpanul hâit pe ochi, Mavra prinse a cleveti pe uliță în mijlocul altor muieri.

— Ce-o fi găsit la dânsa, dragele mele?... Barem de-ar fi femeie!... Dar de unde!... Pântec n-are, șolduri n-are!... Te apucă râsul, nu alta... Apăi, fetele noastre îs mai trupeșe... Mijlocul ei, ca la viespe – să-l rupi în două... Și are niște ochi mari și tăciunii, de te taie, când se holbează la tine – ca un diavol, Doamne iartă-mă!... Mi se pare că-i și grea, zău! Mare lucru să n-aștepte un plod...

— E îngreunată?... se minunau cuscrele.

— Dacă vă spun! La atâta m-oi pricepe eu, că doar am crescut trei țânci.

— Și la față, la față cum arată?

— La față?... Turtă de ceară, așa arată... Ochii mocniți – se cunoaște că nu-i dulce viața printre străini... Văleu, suratelor, și uitam să vă spun!... Era îmbrăcată cu nădragii lui Prokofi...

— Nu mai vorbi, soro! glăsuiau toate în cor, speriate.

— Iaca așa! Am văzut-o cu ochii mei. Nădragii lui Prokofi, numai că fără lampas... Pesemne că îmbrăcase o pereche de lucru, nu de zile mari... Avea un cămeșoi lung și șalvarii lui Prokofi vârați în colțuni de lână. Când am mai văzut-o și pe asta, să mă apuce amețea!...

Se mai scornise apoi în sat povestea că femeia lui Prokofi ar mai fi fiind

și vrăjitoare. Nora lui Astahov, care sălășluia în partea din margine, lângă Prokofi, jura crucindu-se că a zărit-o a doua zi după Rusalii¹, în zori, desculță, cu părul despletit, mulgând o vacă din ocol. Iar din acea zi, ugerul vacii se sfrijise, se închircise cât pumnul unui plod; nu mai dădea lapte și, după ce a ajuns stearpă, a pierit peste o bucată de vreme.

Ca niciodată, în acel an se întâmplă să pice multe vite. Pe malul Donului, acolo unde hălăduiau cirezile îndeobște, limba de nisip se târca în fiecare zi cu alte și alte stârvuri de vaci și viței. Pe urmă, molima se întinse și la cai. Hergheliile care rătăceau pe izlaz se împutinară la număr, și de îndată un zvon spăimos a prins să cutreiere ulițele satului.

După ce-au ținut mare adunare și sfat, cazacii porniră în păr la Prokofi. Stăpânul casei ieși să-i întâmpine în prag:

— Ce vânt bun v-duce, cinstiți frunțași?

Mulțimea încruntată și tăcută se apropie de prispă, fără să răspundă.

Un bătrân cam băut strigă cel dintâi.

— Scoate vrăjitoarea! Avem s-o judecăm.

Prokofi se năpusti înlăuntru, dar cazacii se repeziră după el în tindă și-l înșfăcă. Un tunar, un munte de om, poreclit Liușnea, îl izbi cu tidva de perete, răcnind.

— Nu te mai vârcoli, că degeaba-i!... N-avem nimica cu tine. Pe muiere vrem s-o răfuim. Mai bine să-i facem de petrecanie, decât să rămână satul fără vite... Nu striga, că dărâm peretele cu căpățâna ta!...

— Ad-o încoace, căteaua!... mugeau cei de lângă prispă.

Un fost tovarăș de oaste al lui Prokofi apucase turcoaica de păr cu o mână și-i astupase gura cu cealaltă; ea striga din răsputeri. El o târî din fugă prin tindă și o zvârli la picioarele gloatei. Un țipăt subțire acoperi glasurile tuturor.

Prokofi răbufni cei șase cazaci care se opinteau să-l proptească locului, năvăli în casă și smulse sabia din perete. Într-o cumplită învâlmășeală, toți se prăvăliră afară din tindă. Prokofi țâșni de pe scară, învârti deasupra capului sabia care șuiera, cu sclipiri de oțel. Cuprinsă de spaimă, mulțimea se împrăstie în ogradă. Lângă hambar, Prokofi îl ajunse pe Liușnea care lipăia greoi și îl spintecă pieziș pe la spate, de la umăr până la brâu. Cazacii lepădară parii smulși din gard și o rupseră la fugă, pe arie, spre stepă.

Abia peste o jumătate de ceas au prins iar curaj, și iar s-au apropiat de casă. Doi cazaci, trimiși să iscodească ce se întâmplă, intrară tiptil în tindă.

---

¹ Toate datele din această operă, cu excepția celor menționate în mod special, sunt citate după stilul vechi. Cel nou a fost introdus în Rusia Sovietică, în mod oficial, în 1918.

În prag, lângă bucătărie, femeia lui Prokofi zăcea la pământ, scăldată în sânge, cu capul răsucit într-o parte; între dinții încleștați de durere i se zărea limba vânătă și mușcată de câteva ori. Prokofi, tremurând din cap, cu privirea năucă, învelea, într-un cojoc de oaie, un prunc lepădat înainte de soroc: un ghemuleț de carne roșiatic și bălos, care scâncea subțirel.

Femeia își dădu sufletul către seară. Pe copil l-a luat mama lui Prokofi, înduioșată de soarta orfanului.

Îl înfășură în tărâțe opărite, îl hrăni cu lapte de iapă și peste o lună, când s-au încredințat că plodul, negru ca un turc, are de gând să trăiască, l-au dus la biserică întru taina botezului. În amintirea lui bunicu-său, i-au pus numele Pantelei. Prokofi s-a întors de la ocnă după doisprezece ani. Îmbrăcat în straie târgovețe, cu smicele cărunte în caierele bărbii rotunjite acum, nu mai aducea a cazac. Părea un străin din aiurea locuri. Luându-și feciorul la dânsul, își căută de vechea gospodărie.

Pantelei creștea negru la față și focos la sânge. Semăna cu maică-sa la făptură: ca dânsa era de subțire și mlădios la trup.

Prokofi îl însură cu fata unui cazac din vecini.

De atunci, sângele turcesc se amestecă cu sânge căzăcesc. Și așa se iscară în sat cazacii neamului Melehov, cu nasul coroiat și de-o sălbatică frumusețe, porecliți „turci”.

După moartea bătrânului, Pantelei se așternu pe gospodărie temeinică. Dură alt înveliș casei, deșteleni lângă gospodărie o jumătate de deseatină de pământ, ridică alte acareturi și un hambar, învelindu-le pe toate cu tinichea. La dorința stăpânului, meșterul tăie din resturi de tablă o pereche de cocoși și-i țintui pe coama hambarului. Cu înfățișarea lor voioasă, împodobeau gospodăria lui Melehov, dându-i ceva de curte îmbelșugată și ferice.

Sub povara anilor, Pantelei Prokofievici se îngreuie la trup, se lăți în spate, se încovoie de umeri. Păstra însă chipul de unchiaș bine zidit. Cu mădularele mici, șchiopăta ușor de stângul, căci își betegise piciorul în tinerețe, într-o cursă de cai, la o inspecție împărătească. În urechea stângă purta un cercel de argint arcuit în semilună. Niciun fir de păr alb nu i-a pestrițat, până la o vârstă foarte adâncă, barba și părul negru ca pana corbului. Iute la mânie, își pierdea repede cumpătul: poate de aceea își îmbătrânise prea de timpuriu nevasta, o femeie voinică și atât de frumoasă odinioară, iar acum, cu obrazul atât de păienjenit de crețuri mărunte.

Petro, feciorul cel mai mare și însurat, semăna cu maică-sa. Scund la

stat, avea ochi căprui, nasul cârn și părul vâlvoi, de culoarea spicului de grâu. Feciorul cel mic, Grigori, era leit Pantelei. Își întrecea fratele cu jumătate de cap, măcar că număra șase ani mai puțin. Nasul, de erete, bucățică ruptă taică-său. Ochii aprinși, ca două migdale, albastrii la margine; umerii obrazilor teștiți; pielea întinsă, castanie, ușor rumenită. Adus puțintel de spinare, Grigori zâmbea arar și la fel de sălbatic ca bătrânul.

Duniașka era o codană ochioasă și cu mâinile lungi; pe dânsa o iubea Pantelei mai mult decât pe celelalte odrasle. Cu Daria, nevasta lui Petro, și cu pruncul lor se încheia astfel toată familia Melehov.

2

Stelele licăreau răzlețe pe bolta cenușie dinaintea zorilor. Vântul sufla, măturând norii. Se înălța ceața plutind peste apele Donului, prelingându-se pe povârnișul râpelor de cretă, strecurându-se printre crăpături, ca un șarpe vânăt, fără cap. Malul stâng al văii, nisipul, ochiurile de apă, papura și stuful, pădurea jilavă de rouă aveau reflexe de purpură, ca într-o priveliște plină de vrajă. Căznindu-se să răsară, soarele se perpelea în culcușu-i de dincolo de zare.

În casa Melehovilor, Pantelei Prokofievici se trezi înaintea tuturor și ieși pe prispă, încheindu-și gulerul cămașii brodat în cruciulițe. Ograda năpădită de iarbă era acoperită cu rouă de argint. Slobozi vitele din grajd să zburde în voie. Daria, îmbrăcată numai într-o cămașă subțire, alergă să mulgă vacile. Picioarele goale și albe ca laptele se înfiorau stropite de rouă; o urmă ca de fum se încolăci prin iarba strivită.

Pantelei Prokofievici se uită un timp cum se ridica iarba culcată de picioarele Dariei, apoi se întoarse în casă.

Pe prichiciul ferestrei deschise, petalele vișinilor, ce dădeau să se scuture, luceau de un roșu-palid. Grigori dormea cu fața în jos și cu o mână întinsă într-o parte.

— Grișka, nu mergi la pescuit?

— Ce-i? Ce vrei?... Întrebă Grigori buimac, ridicându-se și lăsând picioarele să-i spânzure pe marginea patului.

— Mergem la pește... Până nu răsare soarele...

Grigori gâfâi, își strânse baierile nădragilor și își trase ciorapii albi de lână; pe urmă, se căzni să-și încalțe cipicii, scoțând pielea strâmb răsucită înăuntru.

— Da' mama o fi pregătit momeala? întrebă el cu un glas răgușit, ieșind în tindă după bătrân.

— A pregătit, n-avea grijă!... Coboară la lotcă, te-ajung din urmă...

Bătrânul răsturnă în poala cămășii seara fiartă și aromată, culese în palmă, cu osârdie de gospodar, boabele risipite, apoi se îndreptă spre mal, schiopătând de piciorul stâng. Grigori îl aștepta posomorât în lotcă.

— Încotro să vâslesc?

— Spre Râpa Neagră!... Încercăm acolo, lângă buturugă, unde am fost mai deunăzi.

Luntrea hârșcâi prundișul, se lăsă pe apă și se depărtă de țărm. Târâtă de firul apei, prinse a se legăna, clătinată de valurile ce încercau s-o întoarcă pe o rână. Grigori o cârmui, fără să vâslească.

— Hai! Trage la vâsle!...

— Să ajungem mai pe la mijloc...

Lotca, spintecând puhoiul repede, se îndreptă spre celălalt mal. Din sat, străbătu cântecul cocoșilor, răsunând pe apă. Luntrea se trase într-o scobitură, zgâriind cu latura malul negru, pietros, înălțat ca o treaptă deasupra apei. La cinci stânjeni se deslușea în adânc un ulm prăbușit, cu crengile răsfirate. Alătura, un vârtej frământa bulbucii roșcați de spumă.

— Pregătește undițele. Eu am să pun momeala, glăsui încet bătrânul către Grigori, băgând palma în oala cu gâtul îngust, aburit.

Secara clipoci sunător pe apă, parcă cineva spusese în șoaptă „Șih!” Grigori înșiră pe cârlig boabele umflate și zâmbi.

— Vino, vino să te prind, pește mare, pește mic!...

Sfoara căzu roată-n apă, se-ntinse ca o strună, apoi se lăsă din nou, de-ndată ce plumbul atinse fundul. Grigori apăsă cu piciorul pe varga undiței, cu băgare de seamă, să nu lunece în valuri și întinse mâna să ia punga cu tutun.

— N-om face mare lucru, taică!... Luna-i în scădere.

— Ai luat chibriturile?

— Da.

— Dă-mi un foc.

Bătrânul aprinse o țigară, aruncă ochii spre locul unde se împotmolise soarele, dincolo de buturugă.

— Crapul nu se prinde totdeauna la fel. Cade mai mult când e lună nouă...

— Pare-mi-se că plevușca a început să ciupească momeala! spuse Grigori și oftă.

Valuri mărunte loveau pântecul luntrii, apoi se depărtau unduind; un crap mare, lung de doi arșini, ca turnat în bronz roșcat, sări în sus cu un sunet surd, pălind de două ori cu coada în unde. Împroșcă lotca cu picături cât grindina.

— Stai că acuși pică! rosti Pantelei Prokofievici, ștergându-și cu mâneca barba stropită.

Dincolo de ulmul prăvălit, în aceeași clipă, între ramurile desfrunzite, răsfirate ca niște brațe, mai săriră încă doi crapi; al treilea, mai mic, țâșni în aer, plescăind de câteva ori deasupra apei, lângă mal.

Grigori mozoli nerăbdător țigara udă. Soarele palid se ridicase cam la înălțimea unui gorun tinerel. Pantelei Prokofievici aruncă toată nada și posomorât, cu buzele strânse, cătă nătâng la undița nemișcată.

Grigori scuipea mucul de țigară și-i urmări cu ură zborul sfârâit. Își înjură părintele în gând că-l trezise cu noaptea-n cap și nu-l lăsase să mai doarmă. Fumatul pe inima goală îi lăsase-n gură o duhoare de păr ars. Se aplecă să ia apă în palmă; în clipa aceea, vârful vergii, care spânzura la o jumătate de arșin deasupra apei, se legănă ușor și lunecă încet în jos.

— Trage-l! strigă unchiașul.

Grigori se opinti, trase varga, dar vârful se înfundă cu iuțeală în apă, apoi se îndoi ca un arc. O putere uriașă, asemenea unui vârtej, încorda varga de răchită roșcată.

— Ține zdravăn!... gemu bătrânul, depărtând lotca de mal.

Grigori încercă să ridice varga, dar nu izbuti. Sfoara groasă plescăi surd și se rupse. Flăcăul se clătină și-și pierdu cumpăna.

— Aista nu-i crap! Aista-i un taur! mormăi Pantelei Prokofievici, moșmolind să pună momeală în vârful altui cârlig.

Grigori râse în neștire, legă altă sfoară și o aruncă în adânc. Cum dădu plumbul la fund, vârful și fu înghițit deodată.

— Aha! Diavole... mârâi Grigori pe nas, abia ridicând din adânc peștele, care se roti la suprafață.

Sfoara zbârnâi subțire și lăsă o dâră: apa se ridică, ca o bucată de pânză verde. Pantelei Prokofievici apucă cu degetele butucănoase mânerul căușului.

— Sucește-l în apă! Ține-l, că taie ca ferăstrăul...

— De bună seama că-l țin!...

Un crap mare, gălbui-roșiatic, săltă deasupra, făcu apa spumă, întoarse capul teșit și rotund, și se lăsă din nou în adânc.

— Trage!... Mi-a și-nțepenit mâna... Nu, stai nițel!

— Ține, Grișka!

— Las pe mine!

— Bagă de seamă, nu-l scăpa sub lotcă!... Bagă de seamă!

Grigori își trase răsuflarea și smuci spre luntre crapul culcat pe o coastă. Bătrânul vârî căușul în apă, dar peștele, încordându-și cele din urmă puteri, zvâcni din nou în adânc.

— Saltă-i capul afară! Lasă-l să înghită un tain de aer, că se moaie, căpățânosul!...

Grigori ridică undița și aduse crapul istovit aproape de lotcă. Căscând larg gura, peștele vârî botul în coasta scorojită a luntrii și se propti, abia mai mișcând și sclipind portocaliu din aripi.

— S-a zis cu tine!.. mormăi Pantelei Prokofievici, răsturnându-l cu căușul.

Mai stătură apoi încă vreo jumătate de ceas. Bătaia crapilor se domoli.

— Hai, strânge, Grișka! Se vede că l-am prins pe ăl din urmă. Nu mai avem ce aștepta.

Se pregătiră de plecare. Grigori se depărtă de mal. Străbătură jumătate de drum. Grigori oblici pe chipul bătrânului că vrea să-i spună ceva; dar unchiașul tăcea, privind la gospodăriile împrăștiate sub poalele colinei.

— Uite ce-i, Grigori... începu el cu glas îndoielnic, jucându-se cu sfoara de la sacul așternut sub picioarele lui. Văd că-i dai târcoale Axiniei Astahova...

Sângele năvăli în obrajii lui Grigori, și el întoarse capul. Gulerul bluzei, strângându-i grumazul vânos și ars de soare, lăsă o dâră albă.

— Bagă de seamă, băiete! urmă bătrânul, de astă dată cu răutate și asprime. Avem să vorbim altfel. Stepan e vecinul nostru, și nu-ți îngădui să te zbunguești cu muierea lui. Joaca te poate duce la păcat; să știi de pe acum că dac-oi prinde ceva de veste, te omor în bătaie!

Pantelei Prokofievici strânse degetele pumnului noduros, subție ochii bulbucați și se uită cum se revarsă sângele în obrazul lui fecioru-său.

— E o scorneală! izbucni Grigori, surd, parcă de sub apă, și-l privi pe bătrân drept în locul acela vânăt, unde i se împreunau sprâncenele.

— Mai bine taci!

— Dacă te-ai potrivi la câte minciuni mai născocesc oamenii!...

— Gura, pui de lele!

Grigori se lăsă pe vâslă. Lotca lunecă în salturi. Apa juca, rotind și sclipind sub cârmă.

Nu și-au mai spus nimic până la podeț. Când erau aproape de mal, bătrânul adause:

— Caută și nu uita! Chiar de azi, pune capăt smintelii. Să nu faci un pas afară din ogradă. Asta-i!...

Grigori nu răspunse. Trăgând lotca la mal, întrebă:

— Să dau peștele muierilor?

— Du-l și vinde-l negustorului, grăi bătrânul cu glas mai blând. Să ai bani de mahorcă...

Grigori pășea după Pantelei Prokofievici, mușcându-și buzele.

„Taie-mă, taică, dacă vrei, dar chiar de m-ai lega cu picioarele de butuc, tot m-oi duce astăzi la șezătoare!”, își zise el, privind cu ură la ceafa teșită a unchiașului.

Acasă, Grigori spălă cu grijă nisipul uscat de pe solzii crapului și-i petrecu o joardă prin urechi. Lângă poartă se-ntâlni cu Mitka Korșunov, vechi prieten, de-o vârstă cu el. Mergea, jucându-se cu un capăt al chimirului bătut în ținte. În două hrube mici, luceau doi ochi umezi-gălbui și nerușinați. Avea pupilele ca de pisică, așezate vertical; de aceea, nu-i puteai prinde căutătura, care luneca mereu.

— Unde te duci cu peștele ăsta?

— Acuma l-am prins. Mă duc să-l vând la negustor...

— Lui Mohov, poate?

— Taman...

Mitka măsură cu privirea crapul.

— Să tot aibă vreo cincisprezece funturi?

— Și jumătate. L-am cântărit...

— Ia-mă și pe mine. Știi că-s tare la tocmeală!...

— Bine. Hai...

— Și zi, faci cinste?

— Las că ne înțelegem noi! Nu-ți mai strica gura de pomană...

Oamenii ieșiseră de la biserică; lumea se revărsa pe ulițe. Pe drum mergeau alături cei trei frați, porecliți Șamilii.

Cel mai mare, Alexei, cu o mână ciungă, pășea la mijloc. Gulerul strâmt îl făcea să-și țină țeapăn grumazul vânos; barba rară, ca o pană creață, se sumețea hărțăgos, ochiul stâng clipea necurmat. Mai demult, în poligon, arma i se descărcase în mână, și o bucată de închizător îi ciuntise obrazul. De atunci, ochiul lui clipea tam-nesam; o cicatrice albăstrie îi brăzda fața și se-nfunda în chică. Brațul stâng era rupt din cot; dar Alexei răsucea țigara numai cu o mână, frumos și fără greș strângea punga la pieptul bombat,

rupea cu dinții hârtia, o îndoia în chip de jgheab, lua tutun și mișca degetele repede, sucind. Nici nu prindea bine de veste omul de alături, că Alexei clipea, mozolind țigara și cerând foc.

Măcar că avea numai o mână, pumnul lui era cel mai grozav din tot satul. La întâia vedere, pumnul acela n-avea nimic deosebit; părea cât o tărtăcuță. Într-o zi însă s-a înfuriat la câmp, fiindcă își pierduse biciul; lovi cu pumnul în boul care se lăsă pe brazdă, de-i năpădi sângele pe urechi, și abia se mai dezmetici cu mare greu. Ceilalți frați, Martin și Prohor, îi semănau leit lui Alexei. Erau tot așa de scunzi la stat, largi în umeri cât stejarii, numai că aveau amândouă mâinile.

Grigori dădu binețe fraților Șamil; Mitka însă trecu și întoarse cu ciudă capul.

În ziua de Lăsata-secului, pe când se băteau cu pumnii, după datină, Alioșka Șamil nu se sinchisise de măselele tinere ale lui Mitka, repezise o mână întoarsă, și Mitka scuijuse două măsele jos, pe gheața cenușie, scobită de potcoavele cizmelor.

Mergând alături, Alexei clipi de vreo cinci ori la rând și întrebă:

— De vânzare-i crapul?

— Hai, cumpără-l!

— Cât ceri pe el?

— O pereche de boi și nevasta pe deasupra.

Alexei clipi și clătină brațul ciung.

— Caraghiosule! Ha-ha! Ce caraghios mai ești! Femeia?... Iei și plodul?

— Ți-l las de prăsilă, altfel se stinge neamul Șamililor! rânji Grigori.

Lumea se îngrămădisise în medean, lângă ograda bisericii. Epitropul ridică un gânsac deasupra capului și strigă:

— Cincizeci de copeici... Haide! L-am dat! Cine dă mai mult?

Gânsacul întorcea capul și închidea ochii de peruzea, cu o mare scârbire de alaiul dimprejur.

Alături, un unchiaș cu părul cărunț și cu pieptul plin de decorații grăia dând din mâini.

— Moș Grișaka al nostru îndrugă iar verzi și uscate din războiul cu turcii! arătă Mitka spre el cu ochii. Mergem să auzim și noi?

— Cât l-om asculta, crapul se umflă și începe să duhnească!...

— Dacă se umflă, are să fie mai greu. Luăm mai mult pe el.

În medean, după șoproanele pojărniceii, unde sacalele pompierilor crapă de uscăciune, cu hulubele rupte, se vede acoperișul verde al casei lui Mohov. Trecând pe lângă șopron, Grigori scuijă și-și astupă nasul. De

după un butoi, un moșneag ieși încheindu-și nădragii și ținând cureaua între dinți.

— Te-a prididit? întrebă Mitka cu răutate.

Bătrânul își încheie ultimul nasture și scoase cureaua din gură:

— Ce vrei?

— Ar trebui să-ți vâre cineva nasul în grămadă! Și barba! Să nu te poată spăla baba o săptămână-ntreagă...

— Am să te vâr eu pe tine, putoare! se oțărî bătrânul.

Mitka se opri, subțiindu-și ochii de motan, ca și cum ar fi avut soarele în față.

— Ia uită-te, ce mare boier mai arată!... Piei, câine ce ești! Te-ai câinit, pui de lele! Acuși îți croiesc câteva curele!

Chicotind, Grigori se apropie de cerdacul casei lui Mohov. Parmaclâcul era îmbrăcat într-un desiş de viță sălbatică. Pe cerdac, se mișcau alene câteva pete de umbră.

— Vezi, Mitri, cum trăiesc oamenii?...

— Până și mânerul e aurit! rosti Mitka, deschizând ușa care dădea pe terasă și mormăind. Pe ghiujul acela să-l trimitem aici!

— Cine-i? întrebă cineva de pe terasă.

Grigori, cam sfios, păși cel dintâi. Mătura cu coada crapului dușumeaua vopsită.

— Pe cine căutați?

O fată stătea într-un jilț de nuiete împletite. Ținea în mână o farfurie cu căpșuni.

Grigori tăcea și se uita la buzele groase, în formă de inimă trandafirie, care striveau o căpșună. Fata înclină capul și se uită la cei care intraseră.

Mitka sări în ajutorul lui Grigori. Tuși, întrebând.

— Nu cumpărați un pește?

— Pește? Mă duc îndată să spun...

Fata împinse jilțul, se ridică și se depărtă lipăind cu pantofii brodați, în care umbla cu picioarele goale. Razele soarelui treceau prin rochia albă; Mitka zări conturul vag al picioarelor plinuțe, dantela fustei care se rostea, învălurată. Privi uimit la albul de argint al pulpelor goale; numai călcâiul rotund era puțin gălbui și lăptos.

Mitka îl împinse cu cotul pe Grigori.

— Ia uite, ce fustă, măi Grișka, măi!... Se vede totul, ca prin geam.

Fata intră înapoi pe ușa care dădea din coridor și se așează alene în jilț.

— Duceți-vă la bucătărie...

Grigori păși în vârful picioarelor și pătrunse în casă. Mitka se lăsă pe celălalt picior și se uită la cărarea albă care despărțea părul fetei în două semicercuri de aur. Ea îi privi cu ochii neliniștiți, poznași.

— Dumneata ești de-aici, din sat?

— De-acilea.

— Al cui ești?

— Al lui Korșunov.

— Și cum te cheamă?

— Dmitri.

Fata își cercetă cu prefăcută luare-aminte unghiile, ca niște solzi trandafirii, mișcă picioarele și le strânse repede.

— Care din voi prinde pește?

— Prietenul meu, Grigori.

— Dumneata nu pescuiești?...

— Când am poftă, pescuiesc și eu.

— Cu undița?

— Pescuiesc și cu undița... cu cârligul, cum spunem noi.

— Și eu aș vrea să pescuiesc, rosti ea, după un timp de tăcere.

— Dacă vrei, hai să mergem!...

— Cum am putea face?... Vorbești serios?

— Mai întâi și-ntâi trebuie să te scoli în zori.

— Mă scol, numai că e nevoie să mă trezească cineva.

— De trezit, te pot trezi eu... Dar tatăl dumitale?

— Ce-i cu tata?

Mitka râse.

— Să nu creadă că e un hoț. Și să nu sloboadă câinii după mine.

— Prostii! Eu dorm singură, în odaia din colț... Asta e fereastra! și arată cu degetul. Dacă vii să mă iei, bate ușor în geam; am să mă scol.

Glasuri răsunau în bucătărie; al lui Grigori, sfios, al bucătăresei, gros și curgător.

Mitka tăcea, trecând printre degete argintul cenușiu al chimirului căzăcesc.

— Dumneata ești însurat? întrebă fata, schițând un zâmbet nelămurit.

— De ce mă întrebi?

— Așa! Voiam să știu...

— Nu! Sunt flăcău.

Mitka se îmbujoră deodată. Ea îl întrebă, înflorind un zâmbet și jucându-se cu crenguța unei căpșuni de seră, căzută pe podea.

- Da' fetele te iubesc, Mitea?
- Unele mă iubesc, altele ba.
- Nu mai spune!... Da' de ce ai ochi de pisică?
- De pisică?... se minună Mitka.
- Chiar de pisică...
- Se vede că e o moștenire de la mama... N-am nicio vină.
- De ce nu te-nsoară părinții, Mitea?

Mitka își veni în fire; simțind o ușoară ironie în cuvintele ei, ochii lui verzi sclipiră.

- Nu s-a născut încă aceea care să-mi fie ursită.

Fata încreți sprâncenele, uimită de sumețirea lui, se îmbujoră la obraz și se sculă.

- Pași răsunară în uliță, apoi pe cerdac.

Surâsul fetei, abia schițat, care tăinuia o ironie, îl urzică pe Mitka. Stăpânul, Serghei Platonovici Mohov, călcând ușor cu ghetele largi de șevro, își purtă trupul plin, cu demnitate, pe lângă Mitka, care se dădu la o parte.

- Ai venit la mine? întrebă el, trecând fără să-ntoarcă capul.

- A adus pește, tată!

- Grigori veni din bucătărie fără crap.

3

Grigori se întoarse acasă de la șezătoare, după întâiul cântat al cocoșilor. În tindă, îl întâmpină mireasma crengilor de hamei dospit și un miros plăcut de cimbru.

Păși până-n odaie în vârful picioarelor, se dezbracă și își atârână pantalonii de zile mari cu lampas; apoi își făcu cruce și se culcă. Pe podea era o lumină de lună ca un vis de aur, înrămată în pervazul ferestrei. În ungher, sub ștergare brodate, icoanele ferecate în argint luceau întunecat deasupra patului. Pe un cuier se iscă zumzet de muște.

Tocmai când ațipise, copilul lui frate-său începu să scâncească în bucătărie.

Leagănul scârțâi, ca un car cu roatele neunse. Daria murmură cu glasul somnoros:

— Taci, plod rău! Nu dormi? N-am parte nici de somn, nici de liniște din pricina ta... Și cântă încetișor:

*Fluier fermecat,
Unde mi-ai umblat?
Caii i-am păzit.
Dijmă, ce-ai primit?
Un cal și o șa,
Cu aur pe ea...*

Muncindu-se să ațipească în scârțâitul ritmic al leagănului, Grigori își aduse aminte „Măine, Petro pleacă la instrucție, în tabără. Rămâne Dașka cu copilul... Avem să mergem singuri la cosit.”

Își înfundă capul în perna fierbinte; dar în urechi îi stăruia plicticos:

*Calul unde l-ai lăsat?
La poartă, legat.
Poarta unde e?
Au luat-o apele...*

Se auzi un nechezat voios de cal, și Grigori tresări. Îl cunoscuse după glas că era calul de șa al lui Petro.

Cu degetele amorțite de toropeală, își încheie cămașa; apoi iar ațipi, în ritmul unduitor al cântecului:

*Unde-s găștele?
În stuf au intrat.
Stuful unde e?
Fetele din sat
Stuful l-au tăiat.
Unde-s fetele?
S-au tot măritat.
Dar ai lor bărbați?
La luptă-s plecați!...*

Înainte de zori, Grigori, moleșit de somn, se duse în grajd și scoase calul în hudiță. Un fir de păianjen îi atinse fața, gâdilându-l, și somnul se risipi deodată.

Pe apele Donului, se-ntindea pieziș un drum învălurat de lună, pe care nu trecuse încă nimeni. Era ceață deasupra apei; sus, pe cer, puzderie de stele. În urma lui, calul pășea cu grijă. O coastă povârnită cobora pe malul

apei. Dincolo, se auzi măcăit de rațe; aproape de mal, un somn se răsuci și plescăi cu pântecul lat în apă, în goană după plevușcă.

Grigori rămase mult timp la țärm. Malul mirosea a mucegai proaspăt, îmbibat de umezeală. Stropi de apă picurau din botul calului. Grigori simțea în suflet un gol ușor și plăcut. Era fără grijă și nu se gândea la nimic.

La întoarcere, aruncă o privire spre răsărit, unde întunericul albăstrui se-mprăștiase.

Lângă grajd, se-ntâlni cu maică-sa.

— Tu ești, Grișka?

— Cine vrei să fie?

— Ai adăpat calul?

— L-am adăpat... răspunse Grigori în silă.

Bătrâna, aplecată de șale, căra în pestelcă niște tizic pentru foc; își târâia picioarele goale și slăbănoage. Din mers, adause:

— Du-te și-i scoală pe Astahovi! Știu că Stepan se pregătea să plece cu Petro al nostru.

Răcoarea dimineții deodată puse-n trupul lui Grigori un arc întins, care tremură. Parcă l-au înțepat furnicile. Se năpusti în fugă la a treia casă, până la Astahov, și se sui în cerdac. Ușa era deschisă. În bucătărie, Stepan dormea pe o velință întinsă pe jos cu capul femeii sub braț.

Prin întunericul care se destrăma, Grigori văzu cămașa Axiniei, ridicată mai sus de genunchi, și picioarele albe, ca de mesteacăn, desfăcute ațâțător. Privi o clipă și-și simți gura iască; în cap, un zvon metalic, amețitor.

Roti privirile, ca un hoț. Și cu glas răgușit, parcă nu al său, strigă:

— Hei, e careva aici? Hai, sculați-vă!

— A-a?... Cine-i acolo? scoase Axinia ca un sughiț de plâns, buimacă de somn.

Brațul gol al nevestei se lăsă grăbit, se mișcă între picioare, trăgând cămașa în jos. Rămăsese pe pernă o pată de stupit, prelins peste noapte. Dimineața, somnul femeii e adânc.

— Eu sunt. M-a trimis mama, să vă scol...

— Îndată... Îndată! Mai mare rușinea cum ne-ai găsit... Din pricina puricilor, dormim jos. Stepane, scoală-te! N-auzi?...

Grigori înțelese după vorbă că se rușinează și se grăbi să plece.

Vreo treizeci de cazaci din sat plecau în tabără pe luna mai. Locul de adunare era în medean. Pe la ceasurile șapte, se iviră căruțele cu coviltire,

cazaccii călări, alții mergând pe jos, echipați și îmbrăcați în bluze de dril.

Petro dregea pe cerdac, de zor, o curea ruptă. Pantelei Prokofievici se învârtea pe lângă calul lui Petro; vărsa ovăz în albie și striga din când în când:

— Duniașka, pesmeți ai pregătit? Ai sărat slănina?

Duniașka, roșie ca o floare, zbura din bucătărie până-n odaie, cu sprinteneală de rândunică, râzând și apărându-se la chemările tătâne-său.

— Matala, taică, vezi-ți de treabă! Buclucurile frățiorului le înținăm noi. Să nu se clinească până la Cerkaskoe.

— Încă n-a mai isprăvit de mâncat?... întrebă Petro, udând ața în gură și arătând cu capul spre cal.

— Mestecă, răspunse bătrânul, fără grabă, cercetând cu mâna lui aspră teltia. Un lucru de nimic, numai o firimitură, dacă se lipește de teltie, îi vatămă spinarea până la sânge.

— Când o isprăvi Roibul de ronțăit, du-l la apă, rogu-te, tată...

— Să-l ducă Grișka, la Don. Hei, Grigori, la treabă!

Trăpașul de Don, înalt, subțire, cu o pată albă ca o stea în frunte, porni, zburând. Grigori îl scoase afară pe poartă; abia-i atinse coama cu stânga, îl încălecă și calul o-ntinse la trap larg. Voi să încetineze mersul pe povârniș; calul însă se-mpletici, înteți pasul, apoi galopă pe mal. Grigori se lăsă pe spate, aproape se prăvăli pe spinarea Roibului și zări o femeie care cobora pe mal, cu cobilița pe umăr. Întoarse frâul, stârni un vârtej de praf în urma lui și se repezi în apă.

Axinia cobora, legănându-se pe pantă; de departe, strigă cât o ținea gura:

— Ești nebun?... Cât pe-aci să mă strivești sub copitele calului! I-oi spune eu lui taică-tău, cum bagi oamenii în boale!

— Ei hai, hai, vecino, nu te mai burzului! Omul tău se duce la instrucție, așa că poate ți-oi fi de trebuință în gospodărie.

— S-o crezi tu! Am nevoie de tine ca de dracu' !

— Ai să mă rogi să vin la coasă! se hlizi Grigori.

Pe podeț, Axinia agăță în grabă căldarea plină pe cobiliță și, strângând între genunchi fusta umflată de vânt, se uită la Grigori.

— Stepan e gata de plecare? întrebă el.

— Ție ce-ți pasă?

— Anapoda femeie mai ești! Adică nici nu se poate să te întreb o vorbă?

— Ei, gata! Ce mai poștești?

— Rămâi singură?

— Da! Ei și?...

Calul ridică botul; se auzea cum mestecă, lăsând să-i curgă apa din gură; privi dincolo, pe malul celălalt al Donului, și lovi cu copita dinainte. Axinia umplu și cealaltă căldare; săltă cobița pe umăr și urcă la deal, legănându-se încet. Grigori porni cu calul după dânsa. Vântul se juca cu fusta Axiniei și zbârlea măruntele inelușe de păr ale grumazului. Pe împletitura groasă a coștelor, ardea parcă o căciuliță brodată cu fir de mătase colorată; o cămașă trandafirie, vârată într-o fustă netedă, îi învelea umerii plini și spatele pietros. Urcând dealul, Axinia se apleca mereu: sub cămașă se zărea un șănțuleț săpat pe șira spinării. Ochii lui Grigori erau pironiți la cercurile roșcate ale cămașii, decolorată la subsuori, urmărindu-i toate mișcărilor. Și iar voi să intre în vorbă.

— Ai să-i duci dorul bărbatului, nu?

Axinia întoarse capul din mers și zâmbi.

— Ba bine că nu... Însoară-te! spuse, oprindu-se din urcuș și gâfâind. Însoară-te, și ai să știi atunci ce-i dorul...

Îndemnând calul și mergând alături, Grigori se uita în ochii Axiniei.

— Sunt femei care se bucură când le pleacă bărbații. Daria a lui Petro al nostru se-ngrașă, când el e lipsă...

Axinia gâfâia, nările-i jucau; își îndreptă părul și zise:

— Bărbatul nu-i o lipitoare, dar te saturei câteodată! Da' la nunta ta când om juca?

— Nu știu. Când o vrea tătuca... Poate când m-oi întoarce de la oaste.

— Ești tânăr, nu te-nsura încă.

— De ce?

— Nu-i întotdeauna bună treabă.

Ea se uită cu coada ochiului și zâmbi ușor, cu buzele strânse. Grigori luă aminte pentru întâia oară că avea buzele nerușinat de lacome, puțintel rășfrânte.

Desfăcând coama calului în vălurele, șopti ca o taină:

— N-am nicio poftă să mă-nsor. Tot are să mă iubească o femeie.

— Ai și pus ochiul?

— Ce să pun ochiul?... Uite, tu de pildă... tot pleacă Stepan...

— Nu-ți fă de lucru cu mine!

— Adică, ai sări cu unghiile?

— Numai un cuvânt să-i spun lui Stepan, și ai să vezi...

— Am să-i arăt eu lui Stepan al tău!

— Bagă de seamă, să nu plângi p-ormă.

— Nu mă speria, Axinia!

— Nu te sperii. Tu ține-te de fete! Lasă să-ți facă batiste; nu te uita la mine...

— Ba am să mă uit!

— Uită-te, dacă vrei...

Axinia zâmbi împăciuitor și se feri din drum, vrând să ocolească roibul. Grigori îl întoarse de-a curmezișul și-i aținu calea.

— Lasă-mă, Grișka!

— Nu te las!

— Lasă șaga! Trebuie să mă duc, să-mi gătesc omul de drum...

Grigori zâmbea; calul zburda, juca și o împingea pe Axinia spre țärm.

— Lasă-mă, diavole! Au să ne vadă oamenii, și ce-or să zică?

Aruncă o privire cu grijă împrejur și trecu înainte, încruntată, fără a mai întoarce capul.

În cerdac, Petro își lua rămas bun de la cei ai casei. Grigori înșeuă calul. Petro, ținând sabia în mână, coborî în grabă treptele și luă frâul din mâinile lui Grigori.

Roibul, simțind că-l așteaptă un drum lung, călca neliniștit, făcea spume și mesteca zăbala. Petro, cu piciorul pe scară, se ținea de oblânc și spunea bătrânului:

— Nu trudi boii, tătucă! Avem să-i vindem la toamnă. Grigori pleacă la oaste, așa că trebuie să-i cumpărăm un cal de șa. Nu vinde fânul. Știi singur că mare ispravă nu vom avea anul ăsta în luncă.

— Du-te cu Dumnezeu! Cu bine! rosti bătrânul, făcându-și cruce.

Petro, săltând ca de obicei, își aruncă trupul îndesat în șa și își potrivea cutele bluzei, strânse-n brâu. Calul se-ndreptă spre poartă. Mânerul sabiei sclipi mat în soare, clătinându-se în ritmul pașilor.

Daria îl urma cu copilul în brațe. Stând în mijlocul ogrăzii, bătrâna își ștergea cu mâneca ochii, iar nasul roșu cu colțul broboadei.

— Plăcintele, neică! Ai uitat plăcintele! Plăcintele cu cartofi...

Duniașka fugea, sărind ca o căprioară.

— De ce zbieri, toanto?! se răsti Grigori, mânios.

— A uitat plăcintele! gemu Duniașka, sprijinită de poartă; pe obrajii lucioși, înfierbântați, îi curgeau lacrimi și-i picurau pe cămașă.

Cu palma făcută streășină la ochi, Daria urmărea bluza albă a bărbatului, învăluită în praf. Pantelei Prokofievici clătină bulumacul putred din poartă și se uită la Grigori.

— Apucă-te și drege poarta. Să întărești și un stâlp în colț.

Apoi, după ce se gândi o clipă, adăugă, de parcă ar fi spus cine știe ce noutate:

— A plecat Petro.

Grigori urmărea peste gard pregătirile de ducă ale lui Stepan. Gătită cu o fustă verde de postav, Axinia îi aduse calul. Stepan îi grăia, zâmbind. Ca un stăpân care nu se grăbește, își sărută femeia și rămase mult timp cu palmele pe umerii ei. Mâna bronzată de arșiță și de trudă părea neagră, neagră ca un tăciune pe bluza albă a Axiniei. Stepan stătea cu spatele spre Grigori; i se vedea grumazul îndesat bărbierit frumos, umerii largi, lăsați puțin în jos; când se aplecă spre nevastă-sa, se zări mustața blondă, cu vârful răsucit.

Axinia râdea de ceva și clătina capul în semn de tăgadă. Când călărețul se urcă în șa, calul corbiu și înalt se clătină. Stepan, țațoș în șa, ieși pe poartă grăbit; Axinia mergea alături, ținându-se de scară, și, ca un câine, se uita de jos în ochii lui, cu dragoste și patimă.

Trecură așa pe lângă casa vecinilor și cotiră după colț.

Grigori îi petrecu îndelung cu privirea, fără să clipească.

4

Se vestea furtună către seară. Deasupra satului, cerul se acoperi de nori roșiatici. Donul, învolburat de vânt, zvârlea în mal valuri mari, unul după altul. Dincolo de livezi, cerul era săgetat de fulgere, tunetul se rostogolea rar, răbufnind în pământ. Un erete își rotea sus, sub nori, aripile desfăcute; ciorile croncăneau și se țineau după dânsul. De la apus, înainta un nor, împrăștiind o boare răcoroasă deasupra Donului. Un cer amenințător, negru ca smoala, se vedea dincolo de luncă. Stepa aștepta tăcută, încordată. Pe uliți se auzeau închizându-se obloanele, bătrânele păseau grăbite spre casă, venind de la vecernie, și-și făceau cruce; în medean, se legăna un vârtej cenușiu de colb; primii stropi de ploaie căzură pe pământul zbicit de arșița primăverii.

Duniașka, legănându-și cosițele, trecu vijelios prin curte, închise ușa cotețului și se opri, umflându-și nările, ca un cal în fața unui obstacol. Țâncii alergau pe uliță. Mișka, fiul vecinului, un băiețuș de opt ani, se învârtea și sălta într-un picior; șapca mare a lui tătâne-său i se răsucea pe cap, acoperindu-i ochii. Cânta cu voce pițigăiată:

Ploaie, ploaie, vino deasă,

*C-om intra cu toții în casă,
Domnului ne vom ruga,
Lui Hristos ne-om închina.*

Duniașka se uita cu jind la picioarele lui goale, acoperite cu pistrui, care băteau pământul de zor. Voia și ea să joace-n ploaie, să-și ude capul, pentru ca părul să-i crească des și unduios. Ar fi vrut să meargă în mâini ca și prietenii lui Mișka, cu picioarele în sus, chiar de-ar fi să se prăvale în măracini, dar maică-sa o privea pe geam și plescăia cu ciudă din buze. Duniașka oftă și intră în casă. Ploaia răpăi des, cu putere. Un tunet se sparse deasupra casei, iar vuietul se rostogoli dincolo de Don.

În tindă, Grișka și Pantelei Prokofievici, șuroind de sudoare, scoteau din cămară năvodul.

— Adu ață groasă și iglița, repede! strigă Grigori către Duniașka.

Aprinseră o lampă în bucătărie. Daria se apucă să dreagă plasa. Bătrâna bombănea, legănând copilul.

— Moșnege, toată vremea născocești la bazaconii! Mai bine culcați-vă. Gazul e tot mai scump, și-l ardeți de pomană. Ce să pescuiți pe vremea asta? Unde dracu' vă duceți? Pe toți are să vă înghită apa... Nu vedeți că afară e urgia lui Dumnezeu? Uite cum fulgeră! Doamne, Isuse Hristoase! Maica Domnului...

O flacăra albastră, orbitoare, lumină o clipă bucătăria. Apoi, se făcu liniște: se auzi cum vâjâie ploaia, lovind în geamuri. Un tunet bubui năprasnic. Duniașka scoase un țipăt subțirel și căzu cu capul în plasă. Daria făcea cruci repezi, uitându-se la ușă și la ferestre.

Bătrâna luă cu groază aminte la pisica care se freca de picioarele sale.

— Dunka! Gonește-o de aici pe afuri... Sfântă Fecioară, iartă-mi mie, păcătoasa. Dunka, aruncă pisica afară. Piei de aici, duh necurat! Lua-te-ar...

Grigori, scuturat de un râs înfundat, scăpă năvodul.

— Ei, ce v-a apucat deodată? Gura! strigă Pantelei Prokofievici. Hai, lucrați mai repede, muieri! De ieri v-am spus să vedeți de năvod!...

— Unde o să găsești pește pe vremea asta? Încercă să se împotrivească bătrâna.

— Dacă nu te pricepi, mai bine taci! Prindem cegă pe nisip. Peștelui i-e teamă de furtună, și vine la mal. Te pomenești că apa tulbure a și tălăzuit la vale. Hai, Duniașka, du-te fuga de ascultă dacă vuiesc apele.

Duniașka se codi, apoi se îndreptă pieziș spre ușă.

— Dar cine are să tragă de năvod? Daria nu trebuie să meargă, poate să-i

răcească sânul! nu se dădu bătută bătrâna.

— O să-l tragem amândoi, cu Grișka. Pentru celălalt năvod, mai luăm o femeie și pe Axinia Astahova.

Duniașka intră gâfâind. Câteva picături de ploaie și tremurau în vârful genelor. În jurul ei se împrăștia o reveneală de pământ negru și gras.

— Grozav mai huiește iazul!

— Mergi cu noi, să tragem năvodul?

— Mai vine cineva?

— Chemăm vreo câteva muieri.

— Bine, merg și eu.

— Ei, pune-ți sumanul pe tine și du-te fuga la Axinia! Dacă vrea să vină, spune-i s-o ia și pe Malașka Frolova...

— Malașka n-o să simtă frigul! spuse Grigori și zâmbi. A prins osânză cât o scroafă de soi.

— Tu, Grișunka, ar trebui să iei oleacă de fân și să-l pui pe inimă, ca să nu-ți răcească măruntaiele, îl sfătui maică-sa.

— Du-te după fân, Grigori. Că bine a zis bătrâna.

Duniașka se întoarse repede, împreună cu cele două femei. Axinia, îmbrăcată într-o bluză ruptă, încinsă cu o sfoară și pe dedesubt cu o rochie albastră, părea mai scundă și mai slabă. Glumind cu Daria, își dezlegă basmaua și-și adună cosițele mai strâns; apoi, o legă din nou, clătinând din cap și aruncându-i lui Grigori o căutătură ca de gheață. Bondoaca de Malașka își lega ciorapii, lângă ușă; vorbi pe urmă, cu o voce răgușită:

— Sacii i-ați luat? Azi prindem pește, nu glumă, zău!

Ieșiră în ogradă. O ploaie deasă cădea pe țărâna muiată, apa se bășica prin băltoace și curgea gărlă spre Don.

Grigori mergea înaintea tuturora. Îl năpădi o veselie din senin.

— Ia seama, tătucă! E un șanț aici!

— Ah, ce beznă afurisită!...

— Țin-te de mine, Axinia! Avem să fim amândouă, chiar și la pușcărie, râdea Malașka cu glasul răgușit.

— Cată bine, Grigori, nu cumva e podețul Maidannikovilor?

— Chiar el e.

— Pornim de-aici, strigă Pantelei Prokofievici, înfruntând urletul furtunii.

— Nu se aude, bădie!... răspunse cu glas răgușit Malașka.

— Intrați în apă. Hai, cu Dumnezeu înainte!... Am să merg pe unde-i mai adânc. Pe unde-i mai adânc, am spus! Malașka, surda dracului, unde

tragi?... Mă duc mai la mijloc... Grigori!... Grișka!... Axinia să meargă lângă mal!

Donul urla și gema. Vântul sfâșia pânza deasă a ploii.

Grigori pășește cu băgare de seamă pe fundul apei și intră până la brâu. Un frig cleios îi străpunge pieptul și-i strânge inima ca un cerc. Stropii, valurile îl plesnesc peste față, peste pleoapele strânse cu putere, ca niște șfichiuri de bice. Năvodul se umflă ca un balon, târându-l în adânc. Picioarele lui, încălțate în ciorapi de lână, lunecă pe fundul nisipos. Frânghia cată să-i scape din mâini... E tot mai adânc. O groapă. Îi fug picioarele. Îl ia curentul și-l duce în adânc. Grigori înoată cu dreapta și se întoarce: spre țarm. Adâncul negru rotitor îl înspăimântă ca niciodată. Cu ușurare, pășește iar pe fundul mișcător. Un pește îl lovește peste genunchi.

— Du-te mai în adânc! se aude prin întunerice glasul bătrânului.

Aplecat, năvodul se lasă iar în apă; puhoiul îi ia din nou pământul de sub picioare. Grigori ridică fruntea și scuipă, înotând.

— Axinio, mai trăiești?

— Sunt în viață încă.

— Stă ploaia, au ba?

— Când o conteni ploaia cea mărunță, începe aia mare!

— Nu striga așa de tare. Are să te audă tata și are să ne certe.

— Hei, ce mai frică ai de taică-tău!

Trag năvodul. O clipă de tăcere. Apa e ca o pastă lipicioasă, împiedică mișcarea.

— Grișka, pare-mi-se că vine o buturugă lângă mal! Trebuie s-o ocolim.

O izbitură grozavă îl zvârle pe Grigori în larg. Apa țâșnește cu zgomot, parcă s-ar fi prăbușit o stană uriașă.

— A-a-a-a! se văietă Axinia, undeva, înspre țarm.

Grigori iese la suprafață și înoată înspăimântat în partea de unde vin strigătele.

— Axinia!

Vântul suflă, vuietul apei astupă glasurile.

— Axinia! strigă din nou Grigori, înlemnit de groază.

— E-hei! Gri-go-ri! abia se aude glasul bătrânului.

Grigori înoată mereu. Simte ceva care i se răsucesc sub picioare. Pune mâna și apucă e năvodul.

— Grișka, unde ești?... scâncește vocea plângătoare a Axiniei.

— De ce nu răspundeai?!... zbiară mânios Grigori, cățărându-se pe mal în patru labe.

Stând pe vine și tremurând de frig, descurcă împreună năvodul încâlcit. Luna iese din dosul unui nor sfâșiat, ca un pui din găoace. Tunetul se aude mai încet, dincolo de luncă. Pământul umed strălucește de apă. Cerul, spălat de ploaie, e senin și glacial.

Descurcând năvodul, Grigori se uită cu încordare la Axinia. Chipul îi este alb ca varul, dar pe buzele roșii, ușor răsfrânte, înflorește un zâmbet.

— M-a aruncat pe mal!... spune ea, abia ținându-și răsuflarea. M-am zăpăcit de-a binelea! Măculiță Doamne, ce spaimă am tras! Mi s-a părut că te-ai înecat...

Măinile lor se ating. Axinia încearcă să-și vâre brațul în mâneca cămășii lui Grigori.

— Ce cald e aici! rostește ea cu glas tânguitor. Am înghețat. Mă-nțeapă frigul, parcă m-ar împunge cu ace.

— Uite pe unde a trecut somnul ăla afurisit!

Grigori descoperă în mijlocul năvodului o spărtură largă de un arșin și jumătate în curmeziș.

Cineva vine în goană dinspre limba de nisip. Grigori o recunoaște pe Duniașka și o strigă, cu toate că este încă departe:

— Ai la tine ață?

— Da, am!

Duniașka aleargă gâfâind.

— De ce stați aici?... M-a trimis tătuca. Zice să vă duceți la limba de nisip. Am prins la cegă! Un sac am umplut!... strigă cu glas de mare biruință.

Axinia, clănțanind din dinți, drege năvodul. Apoi, se îndreaptă tustrei spre limba de nisip. Ca să se încălzească, o iau la fugă.

Pantelei Prokofievici răsucește o țigară cu degetele zbârcite și umflate, ca de înecat. Țopăind de frig, zice:

— Când am aruncat întâia dată, am prins opt bucăți; la a doua aruncătură...

Aici se oprește, trage un fum și arată cu piciorul spre sacul plin, fără să mai spună ceva. Axinia aruncă o căutătură curioasă. Cega se zvârcolește în sac cu un zgomot hârșăitor.

— De ce ați rămas în urmă?

— Un somn a rupt năvodul.

— L-ați dres?

— Nu peste tot; am prins numai ochiurile...

— Bine; hai până la cotul apei, și apoi plecăm acasă. Hai, intră! De ce

sovăi, Grișka?...

Grigori abia își mișcă picioarele înțepenite. Axinia tremură așa de tare, că el o simte la celălalt capăt al năvodului.

— Ia nu mai dârdâi!

— Nu vreau să tremur, dar nu pot să-mi vin în fire!

— Ascultă, hai să isprăvim... să ieșim din apă. Lasă-l dracului de pește!...

Un crap mare saltă și se zbate în plasă. Grigori iuțește pașii, trăgând năvodul după el. Aplecată puțin înainte, Axinia iese pe mal. Apa se scurge înapoi pe nisip; peștele saltă în apă.

— Mergem de-a dreptul prin țarină?

— E mai aproape prin pădure. Hei, ați isprăvit?

— Plecați! Vă ajungem noi, după ce-om spăla năvodul.

Încruntată, Axinia își stoarse fusta, puse sacul cu pește pe umăr și o porni de-a lungul limanului aproape-n fugă. Grigori aducea năvodul. După vreo sută de stâneni, Axinia începu să se vaiete:

— Nu mai pot!... Nu mă mai țin picioarele!...

— Uite o căpiță rămasă de anțărt! Vrei să te încălzești oleacă?

— Da... Până s-ajung acasă, îmi dau sufletul!...

Grigori desfăcu vârful căpiței și făcu un cuib.

Un miros cald, de fân stătut, le izbi nările.

— Intră înăuntru! Parcă-i cuptor...

Axinia aruncă sacul și se vârî-n fân până la umeri.

— Ce bine-i la căldurică!..

Tremurând de frig, Grigori se așeză alături. Părul ud al Axiniei răspânda un miros tulburător și plăcut. Era întinsă, cu capul răsturnat pe spate; răsufla regulat, cu gura ușor întredeschisă.

— Părul tău miroase de mă amețește... șopti Grigori, aplecându-se spre ea. Leit o floare...

Axinia nu răspunse. Avea privirea neguroasă, pironită pe secera dințată a lunii.

Grigori scoase mâna din buzunar și-i trase capul spre dânsul. Ea se desfăcu smucit și se ridică.

— Lasă-mă!

— Taci!

— Lasă-mă, că țip!

— Stai nițel, Axinia!

— Moș Pantelei!... Moș Pantelei!...

— Te-ai rătăcit? dădu glas Pantelei Prokofievici, dintr-un desiş de

păducel apropiat.

Grigori scrâșni din dinți și sări din căpiță.

— De ce strigi? Te-ai rătăcit? Întrebă din nou bătrânul, apropiindu-se.

Axinia stătea în picioare lângă căpiță și-și potrivea basmaua. Deasupra capului, se-nălța un val de aburi.

— Nu m-am rătăcit. Am înghețat...

— Hei, femeia tot femeie!... Nu vezi căpița? Puteai să te tot încălzești!...

Axinia zâmbi și se aplecă să ridice sacul.

5

Până la satul Setrakov, locul de adunare al taberei, erau șazeci de verste. Petro Melehov și Stepan Astahov mergeau în aceeași căruță.

Cu dânșii se mai aflau alți trei cazaci din același sat: Fedot Bodovskov, un cazac tinerel cu înfățișare de calmuc, ciupit de vărsat, Hrisanf Tokin, poreclit Hristonea, din seria a doua, din Regimentul de gardă imperială „Atamanski”, și tunarul Ivan Tomilin, care mergea la Persianovka. După întâiul popas, înhămară calul voinic al lui Hristonea și corbiul lui Stepan Astahov. Încă trei cai înșeuăți veneau în urma căruței. Hristonea, înalt și puternic, dar cam zurliu, ca mai toți cazacii din Regimentul de gardă, mâna caii. Stătea pe capră, încovoiat de spinare, astupând deschizătura coviltirului, și îndemna telegarii cu voce răsunătoare de contrabas. În căruță, sub coviltirul nou-nouț, Petro Melehov, Stepan și tunarul Tomilin fumau tolăniți pe-o rână. Fedot Bodovskov venea în urmă; se vedea că nu-i era greu să calce cu picioarele lui strâmbe de calmuc pe șleaul căptușit de colb.

Căruța lui Hristonea ținea fruntea convoiului, urmată de un șir de alte șapte sau opt căruțe cu cai înșeuăți și cai fără șa, legați pe de lături.

Râsetele, strigătele și cântecele izbucneau pe drum și se amestecau cu sforăitul și cu zornăitul scărilor.

Petro, întins cu capul pe traista cu pesmeți, își răsuțește mustața lungă, de culoarea spicului.

— Stepan!

— Ce-i?

— Hai să dăm drumul la una, ostășească.

— E cald. Și mi-i gura iască...

— Nu te-aștepta la cârciumi, prin satele pe unde trecem!

— Atunci, hai, începe... Dar tu nu ești tare. Frumos cântă Grișka al

vostru. Când îi trage el, ai zice că nu-i glas de om – strună de argint. Hei, cât am mai cântat noi împreună, la șezători.

Stepan lasă capul pe spate, își drege glasul și purcede cu vocea gravă și sonoră:

*Eh, voi zori, voi zori de purpur,
Prea devreme-ați răsărit...*

Tomilin își culcă obrazul în podul palmei, așa cum fac femeile, și cântă cu glas subțire și duios. Petro, mestecând un capăt de mustață-n gură, surâde și se uită la vinele care se umflă sub tâmplele tunarului cu pieptul lat.

*Cam târziu ea, femeiușcă,
Să ia apă s-a pornit...*

Stepan, lungit cu capul spre Hristonea, se-ntoarce sprijinindu-și cu brațul grumazul roșu și frumos.

— Hristonea! Ajută-ne!

*Iar voinicul înțelese,
Calu-n grabă-și pregăti...*

Zâmbind, Stepan răsucește ochii holbați către Petro; acesta își scoate mustața pe care o mozolea între dinți și-și amestecă glasul cu celelalte.

Hristonea deschide gura uriașă, astupată de barba-i deasă, și urlă de se cutremură coviltirul căruței:

*Și cu roibul său în goană
După mândră o porni...*

Apoi, pune pe margine piciorul desculț, enorm, și-l așteaptă pe Stepan să urmeze. Cu pleoapele lăsate, cu chipul asudat și învăluit în umbră, Astahov cântă cu glasul lui plăcut, când coborât, ca un murmur slab, când ridicat, metalic și sonor:

*Lasă-mă tu, mândrulițo,
În râu calul să-mi adap...*

Și glasul lui Hristonea înăbușe din nou celelalte voci, ca o litanie de clopot. De la căruțele vecine se adaugă și alte glasuri în cor. Scrâșnesc roțile cu șine de fier, caii strănută din pricina prafului, iar cântecul târăgănat și puternic curge pe drum, ca o apă, când se topește neaua. Un nagăț cu aripile albe țâșnește în zbor din păpurișul ruginiu al unui iezer de stepă, aproape uscat. Zboară, țipând, spre vâlcele, întoarce capul și privește, cu ochiul de smarald, spre lanțul de căruțe acoperite cu covercile albe, la caii care învolutează nori de pulbere sub copite, la oamenii în bluzele de dril prăfuite, ce merg pe de lături. Nagățul se lasă-n vâlcea, lovind cu pieptul iarba ce se usucă, bătătorită de copitele vitelor, fără să mai vadă ce se petrece pe drum. Căruțele dezlănțuite același vuiet, urmate de cai care calcă în silă, cu spatele asudat sub șei; numai cazacii cu bluze cenușii aleargă spre căruța din față, se-nghesuie în juru-i și râd gălăgios.

Stepan, în picioare, înalt, se proptește cu mâna pe marginea coviltirului; cealaltă o vântură scurt în văzduh, și un talaz de cuvinte îi țâșnește cu detunet din gură:

*Nu te-așeza lângă mine,
Nu te-așeza lângă mine!
Are să zică lumea că mă iubești
Că mă iubești,
Că vii la mine!
Că mă iubești,
Că vii la mine,
Iar eu mă trag din neam ales...*

Câteva duzini de voci aspre prind din zbor melodia, care răsună și plutește deasupra drumului acoperit de praf:

*Eu mă trag din neam ales,
Din neam ales –
Chiar din neam hoțesc,
Chiar din neam hoțesc,
Sunt din neam ales,
Un fecior de prinț iubesc.*

Fedot Bodovskov fluiere, caii se opintesc și saltă între ștreanguri. Petro

scoate capul de sub coviltir și râde, fluturând șapca. Stepan rânjește, lăsând să se vadă albul orbitor al dinților. Pe drum colbul se ridică valvârtej: Hristonea, îmbrăcat într-o cămașă lungă, descheiat și fără centură, learcă de sudoare, joacă o căzăcească, învârtindu-se ca o roată, urlă și se încruntă, lăsând în pulbera de mătase cenușie pecetea uriașă a tălpilor goale.

6

Cazacii poposiseră peste noapte lângă un gorgan rotund, cu vârful pleșuv, învăluit în nisip galben.

Un nor venea dinspre asfințit și cernea ploaia din aripa-i neagră. Adăpară caii la un eleșteu. Vântul îndoia sălciile plângătoare deasupra stăvilarului. Fulgere se-nfundau și se răsfrângeau în apa încrețită de solzii vâlurelelor și acoperită cu ierburi de baltă. Vântul semăna cu zgârcenie picăturile de ploaie, parcă le-ar fi aruncat de pomană în palmele negre ale pământului.

Cazacii puseră piedici cailor și-i lăsară la iarbă, după ce rânduiri trei oameni de strajă. Ceilalți aprinseră focuri și atârnară cazanele de oiștile căruțelor.

Hristonea făcea pe bucătarul. Mestecând cu linguroiul în cazan, povestea cazacilor strânși roată împrejurul său:

— ... Și, precum vă spusei, gorganul era înalt, aproape cât ăsta. I-am spus lui tată-meu, răposatul „Crezi, oare, că atamanul² n-are să ne înșface, dacă o să scurmăm gorganul, așa, fără voia nimănui?...”

— Ce minciuni mai îndrugă și ăsta aici?... întrebă Stepan, care se-ntorsese de la cai.

— Povestesc cum am căutat o comoară cu bătrânul, răposatul taică-meu, Dumnezeu să-l ierte...

— Unde ați căutat-o?

— Era, frate dragă, îndărătul Râpei Fetisova. Tu o știi. Gorganul lui Merkulov...

— Da... s-auzim...

---

² Așa se numeau la cazacii din Rusia țaristă șefii aleși, de toate gradele. În fruntea Oastei Donului era *atamanul de oaste*; în fruntea unei stanițe era *atamanul de staniță*. Când cazacii plecau la război, se alegea un *ataman de campanie*. Sensul larg al cuvântului era: cel mai mare, căpetenia. O dată cu pierderea definitivă a independenței cazacilor de la Don, titlul de ataman al tuturor oștilor căzăcești a fost atribuit moștenitorului tronului; de fapt însă cazacii se aflau sub ordinele atamanilor delegați, numiți de sus (n. ed. ruse).

Stepan se lăsă pe călcâie și luă un tăciune în palmă. Apoi plescăi îndelung din buze, rostogoli tăciunile în palmă și își aprinse țigara.

— Și uite așa a fost! urmă Hristonea. Așadar, tata mi-a zis: „Hai, Hristane, să săpăm gorganul lui Merkulov”. Auzise de la bunic că acolo era îngropată o comoară. Da’ comoara, vorba ceea, nu se lasă în mâna oricui. Și tata făcea mereu legăminte cu Dumnezeu „De-mi dai comoara, am să-ți înalț o biserică frumoasă!” Ne-am hotărât, și am plecat. Pământul era în stăpânirea staniței; numai atamanul ne-ar fi putut opri. Ajungem noi spre seară. Așteptăm să se-ntunece de-a binelea și, după ce împiedicăm iapa, ne suim cu cazmalele în vârful movilei. Începem s-o scormonim drept în creștet. Săpăm noi o groapă de vreo doi arșini – pământul tare ca piatra; se întărise de bătrânețe. Asudasem learcă. Tata murmură rugăciune după rugăciune; pe mine mă durea burta cumplit. Credeți-mă, fraților, dacă vreți; vara, știți și voi ce se mănâncă, lapte covăsit și cvas. Mă ardea la lingurică, de vedeam moartea cu ochii, nu altceva! Răposatul, Dumnezeu să-l ierte, zice: „Ptiu Hristane, că păcătos mai ești! Eu înalț o rugă ălui de sus, iar tu nu poți să rabzi o țără... Te trăsnește putoarea, zău așa... Cară-te d-acilea! Ia-ți tălpășița de pe gorgan, mama ta de... că de nu îți zbor țeasta cu cazmaua! Din pricina ta, netrebnicule, comoara are să se ascundă sub pământ!” Eu mă culcai jos, lângă movilă; mă durea, mă zvârcoleam, mă tăiau măruntaiele. Tata săpa singur. Avea putere, diavolul! Sapă el ce sapă, până ce dă de-o lespede de piatră. Aud că mă strigă. M-am sculat și-am ridicat piatra cu un drug de fier... Hei, fraților, era o noapte albă cu lună, iar sub piatră a sclipit deodată...

— Ia nu mai înșira gogoși, Hristonea! rosti Petro, pierzându-și răbdarea, zâmbind și smucindu-și mustața.

— Care gogoși, bă?!... Du-te la toți dracii! Hristonea își trase în sus nădragii largi și-și roti privirea asupra ascultătorilor. Nu, zău că nu mint! Să mă bată Dumnezeu, dacă nu-i adevărat!

— Hai, isprăvește odată!

— Am spus că sclipea, fraților! Mă uit mai de aproape, și ce crezi că văd?... Cărbune ars! Pe puțin patruzeci de banițe. Și tata zice „Bagă-te, Hristane, și scoate-l afară”. Cobor. Trudesc să scot parșivenia până-n zori. Când se crapă de ziuă, iată-l că vine...

— Cine? vru să afle Tomilin, de pe pătura unde se lungise.

— Atamanul! Cine altul?... Venea cu brișca. „Cine v-a dat voie, așa și pe dincolo?” Noi tăceam chitic. El ne ia pe sus și ne duce la staniță. Acum doi ani, l-au chemat pe tata la judecată, la Kamenskaia; dar el parcă presimțise,

că și-a luat de o grijă să moară mai înainte. Au dat de veste acolo, printr-o țidulă, că-i mort.

Hristonea ridică ceanul cu cașă aburindă și porni să aducă linguri de la căruță.

— Ei, și ce-a făcut taică-tău?... Cum a rămas cu făgăduiala să clădească o biserică? Întrebă Stepan, după ce s-a întors Hristonea cu lingurile.

— Prost mai ești, Steopa! Ce, voiai să clădească biserica pentru niște cărbuni?

— De vreme ce-a făgăduit, trebuia să se țină de cuvânt!

— Păi nu făcuse niciun legământ pentru cărbuni, iar comoară...

Flacăra prinse a tremura de hohotul râsetelor. Hristonea ridică mutra lui de om naiv deasupra cazanului și, fără să priceapă de ce râdeau, hâhâi și el, acoperind glasul tuturor.

7

Axinia se cununase cu Stepan la vârsta de șaptesprezece ani. Stepan o luase din Dubrovka, de pe malul celălalt, nisipos, al Donului.

Cu un an înainte de măritiș, în toamnă, pe când se afla la câmp, la vreo opt verste departe de stat, taică-său, bătrân ca la cincizeci de ani, îi legase noaptea mâinile cu piedica de la cal și o necinstise.

— Te omor, dacă sufli o vorbă!... Dacă-ți ții gura, am să-ți cumpăr o bluză de pluș, botine și galoși... Ține minte, numai un cuvânt, și te omor!... o amenințase bătrânul.

Axinia, cu fusta sfâșiată, alergă acasă chiar în acea noapte. Căzu la picioarele maică-sii și-i povesti tot, scuturată de plânsete. Mama și fratele mai mare, proaspăt venit de la Regimentul „Atamanski”, înhămară cai la căruță și plecară la țarină, împreună cu Axinia. Frate-său goni caii opt verste, atât de amarnic, încât mai-mai să crape. L-au găsit pe netrebnic lângă colibă. Era beat, întins pe un suman la pământ. Lângă el, un clondir de votcă deșert. În fața ei, fratele Axiniei desprinse o leucă de la căruță, îl sculă din somn cu o lovitură de picior, îi puse o întrebare răstită și-l izbi cu capătul de fier, drept în frunte. Apoi, el și cu mă-sa, îl pisară o oră și jumătate. Bătrâna, de obicei femeie moale și liniștită, îi smulgea părul bărbatului spetit în bătaie, în vreme ce feciorul îl zdrobea cu picioarele. Axinia, pitită sub căruță, tremura cu capul ascuns într-o cergă.

Spre ziuă, l-au cărat acasă. Mugea jalnic și o căuta din ochi pe Axinia, care se ascunsese. Din urechea ruptă se prelingea pe pernă sânge și o

zeamă alburie. Își dădu sufletul către seară. Spuseră oamenilor că a pierit, căzând beat din căruță.

După un an, au venit pețitori într-o brișcă împodobită sărbătorește. Stepan, bărbat înalt, voinic și bine legat, îi plăcu Axiniei. Au hotărât nunta spre toamnă, înainte de postul mare de Crăciun. Și nunta avu loc într-o zi răcoroasă, senină și plăcută din pragul iernii; de atunci, Axinia intrase tânără gospodină în casa Astahovilor.

Soacra, o bătrână înaltă, cocârjată de-o aprigă boală femeiască, chiar a doua zi după nuntă trezi mireasa cu noaptea-n cap, o duse în bucătărie și, mutând vătraiele de colo până colo, fără niciun rost, începu s-o dăscălească:

— Uite ce-i, noră dragă. Noi nu te-am luat aici nici pentru drăgosteală, nici pentru lenevie... Du-te și mulge vacile. Vină pe urmă la plită și gătește de-ale gurii. Eu îs bătrână, nu mai pot trudi, și-s bolnavă. Ia gospodăria în mână, că a ta are să fie de acuma încolo...

În aceeași zi, Stepan își bătu nevasta în hambar, cu sânge rece și cu sălbăticie. O izbea în pântec, pe spate și în piept; o lovea cu socoteală, având grijă să nu-i lase urme. De atunci, nu mai stătea pe acasă, umbla după muieri singuratice; pleca aproape în fiecare seară, după ce o înțuia pe Axinia în hambar sau în odaia de dormit.

Vreme de un an și jumătate nu-i iertă ocara, până ce li se născu copilul. După asta se potoli, dar tot zgârcit în dezmierdări rămase și, ca mai înainte, numai arar dormea acasă.

Gospodăria îmbelșugată, vitele multe la număr o covârșiră pe Axinia cu zorul. Stepan se lenevea la muncă; își pieptăna moțul și pleca să pufăiască țigări cu prietenii, să joace cărți, să mai bârfească despre cele întâmplări din sat, pe când Axinia rămânea ca să-ngrijească de vite și să cârmuie gospodăria. Totul cădea pe umerii ei. Din partea soacrei, nici pomeneală de ajutor. Dacă trebuia ceva mai mult, se trântea pe pat, își strângea buzele gălbui, pirona în tavan ochii sălbăticiți de durere, gemea și se covrigea ghem... În acele clipe de chinuri, se iveau late broboane de sudoare pe obrazul sluțit de negi mari și negri. Din ochi îi picurau șiroaie de lacrimi. Axinia lăsa lucrul și, ghemuită într-un ungher, se uita cu milă și groază la chipul soacrei.

După un an și jumătate, trecu din viață. În aceeași dimineață, chinurile facerii o apucară pe Axinia; la amiază, cu un ceas înainte de a se naște copilul, soacra muri lângă ușa grajdului. Când moașa ieșise din casă și fugea să-l vestească pe Stepan, care era beat, să nu intre în odaia lehuzei, o

văzu pe bătrână culcată, cu picioarele strânse sub pânțele.

După naștere, Axinia se lipi de bărbat. Nu avea însă niciun simțământ de dragoste pentru el; o făcea dintr-o milă amară, femeiască, și din obișnuință. Copilul muri, înainte de a împlini anul. Viața își innodă firul rupt. Și, când Grișka Melehov îi ieși în cale și începu să-i dea târcoale, înțelese, cu spaimă în suflet, că o atrage flăcăul acesta oacheș și dezmiertător. Se învârtea în jurul ei tot timpul, cu o încăpățănare de taur. Și această încăpățănare o înspăimântă. Vedea că lui Grigori nu-i e teamă de Stepan; un glas lăuntric îi spunea că n-are să se lase cu una cu două; mintea-i se împotriva din răputeri să-l primească; dar își dădu seama că se îmbrăca tot mai îngrijit, fie duminica, fie și în celelalte zile; iar oricât căta să se înșele pe sine, nu scăpa prilejul să dea cât mai des ochii cu dânsul. Un val de căldură plăcută o năpădea, când ochii mângâietori și negri ai lui Grișka o cercetau lacom. Când se scula în zori să mulgă vacile, zâmbea, fără să știe de ce, zicându-și în gând „Azi mă așteaptă o bucurie! Dar ce fel? Grigori... Grișa...” O înspăimântă acest simțământ necunoscut care năvălise – și în mintea ei Axinia dibuia cu grijă, ca în mers pe gheața poroasă în martie, când treci Donul.

La plecarea lui Stepan în tabără, hotărî să-l vadă pe Grișka cât mai rar. După pescuitul cu năvodul, asemenea hotărâre i se întări și mai mult.

8

Două zile înainte de Rusalii, gospodarii împărțiră imașul obștesc. Pantelei Prokofievici luase și el parte. Se întoarse pe la amiază, se descălță oftând și, scărpinându-și cu plăcere picioarele trudite de umbriet, rosti:

— Am căpătat o delniță aproape de Râpa Roșie... Iarba nu-i prea grozavă. Capătul de sus vine până-n marginea pădurii; pe ici, pe colo, destule rotoace fără fân. Cu pir, pe alocuri.

— Când mergem la cosit? întrebă Grigori.

— După sărbători.

— O luați și pe Daria? întrebă bătrâna, bosumflată.

Pantelei Prokofievici făcu un semn cu mâna, parcă i-ar fi cerut să-l lase în pace.

— Dacă s-a arăta nevoie, om lua-o!... Pune masa!... Ce dai din mâini?

Bătrâna trase zgomotos ușița cuptorului și scoase ciorba de la cald. La masă, Pantelei Prokofievici istorisi multe și mărunte despre tragerea la sorți și despre apucăturile vicelanului ataman, care era cât pe ce să tragă pe

sfoară toată adunarea.

— Apoi, și anul trecut a vrut s-o învârtă! își aminti Daria. Când se împărțeau tarlalele, n-a cerut el să tragă la sorți Malașka Frolova?

— E o caiafă bătrână!... întări Pantelei Prokofievici, mestecând.

— Tătucă, da' cine o să grebleze și o să-ntoarcă fânul? întrebă cu sfială Duniășka.

— Da' tu ce treabă ai?

— N-am să pot prididi singură...

— O chemăm și pe Axiutka Astahova. Stepan ne-a rugat să-i cosim și delnița lui. Trebuie să-i dăm o mână de ajutor.

A doua zi dimineața, Mitka Korșunov se ivi călare pe un armăsar pintenog în curtea Melehovilor. Cernea o ploaie mărunță. Un vâl de ceață stăruia deasupra satului. Mitka se aplecă pe șa, deschise portița și intră în ogradă.

Bătrâna Melehov strigă la el din cerdac cu vădită vrăjmășie, căci nu-i plăcea acest soi rău de bătăuș și zurbagiu:

— Ce vânt te-aduce, haimana?

— Dar cu ce ți-am greșit, Ilinișna, de te superi? se miră Mitka, priponind armăsarul de parmaclâc. Pe Grișa îl caut. E-acasă?

— Doarme în șopron; iar pe tine te-a pălit damblaua, de nu mai poți merge pe jos?

— Alelei, maică-maică, împungi mai rău ca o viespe! mogorogi Mitka.

Vânturând biciușca și plesnind carâmbii cizmelor, se îndreptă legănat spre șopron. Grigori trăgea aghioase într-un car scos de pe roate. Mitka închise ochiul stâng, ca și cum s-ar fi pregătit să tragă la țintă, apoi îl croi pe Grigori cu sfârcul biciuștii.

— Scoal' mujicile!

Vorba „mujic” înseamnă pentru el ocară cea mai cumplită. Grigori sări ars, ca din praștie.

— Ce dai, măi? Ce vrei?

— Îți ajunge cât ai dormit, călifarule!

— Lasă prostiile, că-mi ies din sărite, Mitka...

— Scoală!... Avem de lucru.

— Dă-l naibii de lucru... Ce lucru?

Mitka se așeză pe marginea carului și, curățind cu biciușca glodul de pe cizmă, se destăinui:

— Îs amărât din cale-afară, Grișa!

— Tu și amărât?

— Cum să nu fiu!?... oftă Mitka, slobozind o sudalmă înfricoșată. De ce mi-l face mie pe grozavul păcătosul cela de sotnic³?

Clocotind de mânie, abia deschidea gura bâlbâindu-se. Grigori se înalță într-un cot.

— Care sotnic?

Mitka îl prinse de mânecă și începu să-i înșire păsul, de astă dată ceva mai domol.

— Pune șaua pe cal și hai la izlaz. Am să-i arăt eu lui!... I-am spus-o fără ocol „Hai să-ncercăm, blagorodnicia voastră!” El, de colo „Hai! Cheamă-ți prietenii, și am să v-o iau înainte la toți. Iapa mea se trage dintr-o mamă care a câștigat premii la alergările ofițerești de la Petersburg.” Din partea mea, și iapa lui și mama iepei lui – ducă-se dracului!... Nu-l lăs nici mort să-i ia înainte armăsarului meu!

Grigori se îmbracă de zor; Mitka se ținea de coada lui, urmând a istorisi din ce în ce mai găngav, de ațâțare.

— Acest jupân sotnic e musafirul Mohovilor!... Stai... Listnițki parcă-i zice... Înalt, gros, spătos, îl face pe grozavul... Mai poartă și ochelari... Dar las pe mine!... I-o fi stând lui bine cu ochelarii pe nas; pe-armăsarul meu însă n-are să-l întreacă el, cu toți ochelarii lui!

Zâmbind, Grigori înșeuă o iapă bătrână, lăsată de prăsilă, ieși pe poarta din dos, ca să nu-l simtă bătrânul, și o tuliră spre câmp. Se îndreptau spre izlaz, la poalele dealului. Copitele cailor clefăiau, fleșcăind în noroi. Călăreții ceilalți îi așteptau lângă un plop uscat. Se afla acolo și Listnițki, pe o iapă zveltă și frumoasă, precum și șapte băietani călări, din sat.

— De unde pornim?... îl întrebă sotnicul pe Mitka, potrivit-și ochelarii pe nas și cercetând cu admirație pieptul musculos și puternic al armăsarului lui Korșunov.

— De la plop și până la Eleșteul împărătesc.

— Unde-i Eleșteul împărătesc? voi să afle sotnicul, căutând spre depărtări cu ochii săi de miop.

— Colo, în marginea pădurii, blagorodnicia voastră!

Înșirară caii. Sotnicul înalță biciușca deasupra capului, făcând să i se ridice în sus epoletul de pe umăr.

---

³ În armata țaristă, gradele ofițerești purtau următoarele denumiri: 1) *podporucic* – sublocotenent (la cavalerie, *cornet*; la trupele de cazaci, *horunji*); 2) *porucic* – locotenent (la cazaci, *sotnic*); 3) *ștabscapitan* – echivalent cu locotenent-major (la cavalerie, *ștab-rotmister*; la cazaci, *podesaule*); 4) *capitan* – căpitan (la cavalerie, *rotmistr*; la cazaci, *esaul*); 5) *podpolcovnic* – lt.-colonel (la cazaci, *voiskovoi starșina*); 6) *polcovnic* – colonel. Primele patru grade erau ofițeri inferiori, iar ultimele două, ofițeri superiori (n. ed. ruse).

— Când voi spune „trei”, îi dăm drumul. Gata? Unu... doi... trei!...

Sotnicul țâșni cel dintâi, înclinat pe oblânc, cu mâna la șapcă. Într-o clipită, trecu înaintea tuturor.

Mitka, cu obrazul galben ca de mort, se înfipse în scări; lui Grigori i se păru că lăsa să cadă biciușca pe crupa calului cu o încetineală îngrozitoare.

Între plop și Eleșteul împărătesc, depărtarea era de vreo trei verste. La jumătate de cale, armăsarul lui Mitka, întins ca o săgeată, ajunse iapa sotnicului. Grigori galopa în silă. Rămasă de la început în urmă, iapa lui alerga în galop scurt, și el urmărea cu înfrigurare șirul călăreților gonind acum în pâlcuri.

Lângă Eleșteul împărătesc, se afla o colină de nisip, ridicată de apele primăverii. Pe cocoșa-i galbenă, ca de cămilă, crescuse firav iarba-șerpilor. Grigori zări cum sotnicul și Mitka apărură pentru o clipă pe culme și îndată lunecară dincolo; după ei se năpustiră și ceilalți călăreți. Când se apropie de eleșteu, caii în spumă se buluciseră grămadă, iar băieții descălecaseră și se îndesau de zor în jurul sotnicului. Mitka era cuprins de o bucurie abia stăpânită. Biruința țâșnea din toate mișcărilor-i semețe.

Împotriva așteptărilor, lui Grigori i se păru că sotnicul nu-i de loc stânjenit. Rezemat cu spatele de un copac și trăgând din țigară, lămuri, arătând cu degetul spre iapa scaldată în spumă.

— Am călărit pe ea o sută cincizeci de verste. Abia ieri am sosit de la gară. Dacă iapa era odihnită, nu m-ai fi întrecut pentru nimic în lume, Korșunov.

— Tot ce se poate, încuviință cu mărinimie Mitka.

— Un cal mai aprig ca armăsarul lui nici nu găsești în tot ținutul! zise cu o drojdie de invidie un flăcăiandru cu chipul pistruiat, care sosise cel din urmă.

— E un cal bun! întări Mitka, tremurând, scuturat încă de emoție, și mângâind cu palma grumazul armăsarului.

Un zâmbet îi încremenise pe buze, și el se uită la Grigori.

Amândoi se depărtară de ceată și o porniră nu pe uliță, ci pe drumul de sub coastă. Sotnicul îi salută cam cu răceală, ducând două degete la vizieră, și le întoarse spatele.

Când se apropiau de casă, Grigori o zări pe Axinia care venea pe uliță, înaintea lor. Mergea, cojind o joardă; dând cu ochii de Grișka, își lăsă capul în jos.

— De ce te-ai rușinat? Doar nu suntem în pielea goală! strigă Mitka, clipind pehlivan din coada ochiului. O, floare dragă și amară!

Grigori se uita țintă înainte; aproape trecuse de Axinia când, deodată, șfichiui cu biciul iapa care pășea liniștită. Animalul se ridică în două picioare și o împrășcă pe Axinia cu noroi.

— Ha, diavol zărghit!

Întorcând pe loc asupra nevestei iapa înfierbântată, Grigori întrebă:

— Da' de ce nu ne dai bună ziua?

— Prea multe vrei!

— De asta te-am și împrășcat cu noroi. Ca să nu mai fi fudulă altădată!...

— Lasă-mă! țipă Axinia, dând din mâini sub botul calului. Vrei să treci cu calul peste mine?

— E iapă, nu-i cal.

— Totuna-i... Lasă-mă, îți zic!

— De ce ești supărată, Axiutka? Poate, din pricina celor de alaltăieri, la fâneață?

Grigori o privi în ochi. Axinia voi să-i spună ceva, dar deodată, într-un colț al ochiului negru, se ivi o lacrimă; un tremur amar îi zvâcni pe buze. Un nod îi strânse gâtulejul, și femeia murmură:

— Lasă-mă, Grigori! Nu sunt supărată... Eu... Eu... îngăimă și plecă în grabă.

Grigori o privi din urmă, buimăcit. Pe Mitka îl ajunse lângă poartă.

— Vii astă-seară la șezătoare? îl întrebă Mitka.

— Nu.

— De ce? Te-o fi chemat să dormi la dânsa?

Grigori își frecă fruntea cu palma și nu răspunse nimic.

9

De la Rusalii, rămăsese prin ogrăzile din sat numai cimbru uscat, împrăștiat pe pardoselile caselor, frunza strivită și prefăcută în pulbere, verdeața zbârcită și ofilită a ramurilor de stejar și de frasin, aninate pe la porți și cerdacuri.

Cositul fânului începu de îndată. Din zorii zilei, fâneața se smălțui cu fuste de sărbătoare, cu șorțuri brodate, cu basmale în culori vii. Satul întreg ieșea la cosit de-a valma. Cosașii și greblașele se îmbrăcau ca de zi mare, după datina moștenită din bătrâni. De la apele Donului și mult mai departe, până la tufele de arini, lunca unduia și palpita sub rotirile de coasă.

Melehovii cam întârziară. Plecaseră de acasă când pe câmp se afla

aproape o jumătate de sat.

— Cam târziu te-ai sculat, Pantelei Prokofievici! strigară cosașii, learcă de sudoare.

— Muierile îs de vină! răspuse bătrânul, zâmbind și îndemnând boii cu un bici împletit din curele crude.

— Sănătate bună, vecine! Hei, e târziu, frățioare, e cam târziu! răcni și clătină din cap un cazac înalt, cu pălărie de paie, dregându-și coasa la marginea drumului.

— Te pomenești că s-o usca iarba, ai?

— De-o iei la trap, ai să ajungi la vreme... Altminteri, mă tem că se usucă. Unde ți-e delnița?

— Apăi, lângă Râpa Roșie.

— Hai, grăbește boulenii, dacă vrei să ajungi pân' diseară.

La spatele bătrânului, în căruță, stătea Axinia cu obrazul acoperit cu o basma ca să-l ferească de soare. Prin deschizătura îngustă lăsată pentru ochi, se uita rece și încruntată la Grigori, așezat în fața ei. Daria, îmbrobodită și gătită și ea, cu picioarele spânzurând afară din căruță, alăpta din sânul mare și vânos copilul care-i moțăia în brațe. Duniașka țopăia în căruță, cuprinzând, cu ochii fericiți, câmpul și toată omenirea întâlnită în cale. Fața ei veselă, bronzată de arșiță, cu pistrii pe lângă nas, părea că spune: „Mă simt bine și sunt bucuroasă, fiindcă ziua e albastră, cu cerul fără nori; e veselă și frumoasă, fiindcă în inima mea e aceeași liniște senină și curată; sunt fericită și nu doresc mai mult!” Pantelei Prokofievici întindea mâneca cămășii strânsă-n pumn și își ștergea sudoarea prelinșă sub cozorocul șepcii. Pe cămașa întinsă pe spatele încovoiat se iviră pete umede. Soarele străpungea un nor cărunt și-nvălurat, deschizând departe, pe colinele argintii de lângă Don, pe luncă, pe stepă și pe sat o pâlnie de raze frânte și subțiri.

Ziua se mistuia în arșiță. Norii legănați de vânt pluteau alene, cum alene lunecau pe drum boii lui Pantelei Prokofievici. El abia ridica biciul, îl învârtea, întrebându-se dacă trebuie să lovească ori nu șoldul lor colțuros. Boii parcă înțelegeau șovăiala, mișcau din coadă și pășeau tot așa de încet, ca și cum ar fi pipăit drumul cu copitele. Deasupra, se roteau tăunii, ca o pulbere de aur, cu sclipiri portocalii.

Pete de un verde-palid se vedeau pe stepa dezgolită, lângă ariile obștii; prin iarba necosită încă, vântul se furișa prin mătasea verde, în valuri cenușii.

— Asta e delnița noastră! rosti Pantelei Prokofievici, arătând cu biciul.

— Începem dinspre pădure? întrebă Grigori.

— Putem începe și din capătul celălalt. Am făcut acilea un semn cu cazmaua.

Grigori dejugă boii istoviți. Bătrânul se depărtă să caute semnul făcut cu cazmaua. Cercelul îi scânteia în ureche.

— Adă coasele! strigă el, făcând semn cu mâna.

Grigori porni, călcând prin fâneață. O urmă unduitoare se prelingea prin iarbă după dânsul. Pantelei Prokofievici se întoarse spre pata albă a clopotniței îndepărtate, se închină și apucă vârtos coasa. Nasul coroiat îi strălucea ca și când ar fi fost proaspăt dat cu lac; în găvanele obrazilor arși de soare, îi brobonea sudoarea. Zâmbi, și în barba neagră sclipi un șirag de dinți albi și deși; ridică coasa, întorcând la dreapta grumazul zbârcit. O pală de iarbă cosită, largă de un stângen, se așternu la picioarele sale.

Grigori pășea în urmă-i, cu pleoapele lăsate; coasa lui culca alte pale de fân. Șorțurile femeilor înfloreau ca niște cioburi de curcubeu. Privirea lui căuta însă numai un anume șorț alb, cu dungile brodate; din când în când, arunca câte o privire Axiniei, cosind în pas cu bătrânul.

Chipul Axiniei îi stăruia în minte. Cu ochii întredeschiși, o săruta ca-n vis și rostea suav cuvinte calde și mângâioase care-i veneau pe limbă; apoi se dezmeticea, pășind cadențat unu, doi, trei. În trupul lui se strecurau frânturi de amintiri: „Stăteam sub o căpiță umedă... un pițigoi fluiera în luncă... luna era deasupra pajiștii... și prin tufiș, în luncă, rar, cădeau picături unu, doi, trei... Ah, ce bine mai era, ce bine!”

Lângă căruță răsunară hohote de râs. Grigori roti privirea: aplecată, Axinia spunea ceva Dariei, întinsă sub car; Daria dădu din mâini și amândouă începură iar a chicoti. Duniașka, așezată pe oiște cânta cu glas subțirel.

„Când voi ajunge lângă tufa de colo, am să dreg coasa!”, își zise Grigori și simți că tăișul trecu prin ceva vâscos. Se aplecă să vadă ce este. Lângă picioarele lui, un pui de rață sălbatică se rostogoli în iarbă cu un țipăt subțire; altul, tăiat în două, zăcea lângă scurmătura unde fusese cuibul; ceilalți se împrăștiară prin iarbă, piuind. Grigori luă puiul de rață și-l puse în palmă. Ieșit de câteva zile din găoace, trupșorul gălbui-închis era încă viu și cald. Pe pliscul mic, căscat, avea o bășică de sânge trandafiriu; bobîța neagră a ochiului se stingea sleită, un fior încă îi mai tremura picioarele.

Grigori, năpădit de un simțământ viu de durere, privea la ghemulețul acesta fără viață, din palmă.

— Ce-ai găsit, Grișunka?...

Duniașka, sărind, năvăli în fugă printre brazdele de iarbă cosită. Cosițele împletite mărunț îi săltau pe piept. Grigori se-ncruntă, lăsă să cadă puilul din palmă și repezi coasa, înciudat.

Îmbucară câte ceva în mare grabă. Slănină și obișnuita urdă acră, mâncarea căzăcească de totdeauna, adusă într-un sac de merinde.

— Nu face să ne întoarcem acasă!... hotărî Pantelei Prokofievici în vremea prânzului. Lăsăm boii să pască în pădure și isprăvim de cosit mâine, după ce soarele o zvânta roua.

După mâncare, femeile trecură la greblat. Iarba cosită se ofilea și se sfarogea, răspândind un miros tare și îmbătător.

Când se lăsă amurgul, se opriră din lucru. Axinia greblă ultimele brazde și se duse lângă căruță, să pună cașa la foc. Toată ziua îl fierse pe Grigori, aruncându-i priviri pline de ură, parcă ar fi vrut să răzbune o ocară mare, pe care n-o putea uita. Grigori, mohorât și abătut, mână boii la Don să-i adape. Bătrânul nu-i slăbise din ochi toată vremea. Aruncându-i o căutătură aspră, rosti:

— După cină, ai să te duci să păzești boii. Ai grijă să nu-i lași în iarbă. Iei zăbunul meu.

Daria își culcă plodul sub car și porni în pădure cu Duniașka, după vreascuri.

Sus, pe cerul negru, străin de cele pământeste, secera lunii plutea țanțos deasupra fânețelor. Fluturii de noapte fâlfâiau deasupra focului, ca într-un viscol. Se așezară la cină pe o pânză întinsă lângă foc. Cașa clocotea într-un cazan înnegrit de fum. Daria șterse lingurile cu poala fustei și strigă spre Grigori

— Hai la mâncare!

Cu zăbunul pe umăr, Grigori se ivi din întuneric și se apropie de foc.

— De ce-i fi așa de posomorât? întrebă Daria, zâmbind.

— Mă cam dor șalele; mă tem că-i a ploaie!... încercă Grigori să scape cu o glumă.

— Nu i-i a păzi boii!... Asta-i! spuse Duniașka, zâmbind și așezându-se lângă frate-său.

Începu să-i grăiască, dar cisma nu se lega.

Pantelei Prokofievici înfuleca de zor cașa; boabele de mei nefierte îi crănțaneau în dinți. Axinia mânca cu pleoapele lăsate, surâzând în silă la glumele Dariei. Un bujor aprins îi ardea în obraji.

Grigori se sculă înaintea celorlalți și o porni spre boi.

— Ia seama, să nu calce boii în iarba vecinilor! strigă bătrânul în urma

lui, înecându-se cu cașa, ceea ce-l făcu să tușească multă vreme.

Un râs înfundat umfla obrajii Duniășkăi. Focul se mistuia. Vreascurile, pâlând, îi învălură pe toți într-o mireasmă de miere și de frunziș ars.

La miezul nopții, Grigori se strecură pe furiș și se opri la zece pași de car. Pantelei Prokofievici sforăia năprasnic. Sub spuză, jăraticul încă nestins mijea ca un ochi de aur.

O umbră cenușie, încotoșmănată, se desprinse de lângă car și veni împleticit spre Grigori. Se opri la vreo doi-trei pași. Era ea, Axinia! Inima lui Grigori zvâcni cu putere. Se aplecă și făcu un pas înainte; dădu apoi pulpana zăbunului la o parte și strânse în brațe femeia supusă, care ardea ca o flacăra. Genunchii Axiniei se îndoiau; tremura, și dinții îi clănțăneau în gură.

Cu o smucitură, Grigori o cuprinse în brațe și o ridică, fugind ca un lup care înșfacă mioara răpusă. Gâfâia, abia răsuflând și împiedicându-se în pulpanele zăbunului.

— Vai, Gri-șa! Gri-șen-ka!... Ne-aude tătâne-tău!

— Taci!

Zbătându-se, înăbușită de mirosul acru al zăbunului și sugrumată de o amară mustrare, Axinia gemu cu glas stins, aproape strigând:

— Lasă-mă!... Totuna-i acuma... Merg eu singură...

10

Dragostea târzie a femeii nu înflorește ca blânda floare azurie⁴ ci ca o măselariță, o iarbă veninoasă din marginea drumului, care-ți rățăcește mințile.

După cositul fânului, Axinia se simțea ca a doua oară născută. Parcă îi făcuse cineva un semn în obraz; îi așternuse parcă o pecete pe frunte. Femeile rânjeau cu răutate și clătinau din cap osândind-o, când o întâlneau pe drum; fetele o pizmuiau; ea însăș ținea fruntea sus, mândră, fericită, deși ajunsă de ocară lumii.

În scurtă vreme, toți au aflat despre dragostea ei cu Grișka. Mai întâi cleveteau în șoaptă: unii credeau, alții ziceau că-s numai prepusuri. Dar după ce, într-o noapte, ciobanul satului, Kuzka Cârnel, îi zărise aproape de moara de vânt, culcați într-un lan de grâu, sub licărul lunii spre zori,

⁴ În ținutul Donului „floarea azurie” este laleaua de câmp (n. ed. ruse).

zvonul se lăți asemenea unui șuvoi năvalnic și mocirlos.

Iar într-acest chip, ajunse și până la urechile lui Pantelei Prokofievici. Într-o duminică, o pornise la prăvălia lui Mohov. De atâta lume, abia se putea pătrunde în dugheană. Când păși pragul, câțiva se dădură în lături cu zâmbete pline de înțeles. Se apropie de teigheaua pânzeturilor.

Jupânul Serghei Platonovici ținu să-l servească chiar el.

— Cam de mulțisor n-ai mai dat pe la noi, Prokofici!...

— N-am prea avut vreme. Tot cu necazurile gospodăriei...

— Cum asta? Necazuri, când ai coșcogea flăcăi mari?

— Flăcăi!... Petro îi la tabără... Toată munca pe seama a doi bărbați: eu și Grișka.

Serghei Platonovici își desfăcu în două barba aspră și roșcovană, aruncând o privire cu tâlc cazacilor îmbulziți în prăvălie.

— Și altceva, nu mai ai nimic de spus, draguță?

— Ce să spun?

— Cum adică, ce?... Ești pe cale să-ți însori feciorul și taci chitic?

— Care fecior?

— D-apoi Grigori! Încă e holteiaș.

— Până acum, nu m-am gândit să-l însor.

— Eu auzisem că ești gata să-ți iei noră... Pe Axinia lui Stepan Astahov.

— Eu?! Păi asta-i femeie cu bărbat în viață!... Mi se pare că-ți cam bați joc de mine, Platonici!

— Nu-mi bat joc defel. Am auzit vorbindu-se. Așa am cumpărat-o, așa o vând!

Pantelei Prokofievici trecu mâna peste bucata de postav desfăcut pe teighea, se întoarse pe loc și o porni spre ușă, șchiopătând. Se îndreptă glonț către casă. Pășea cu capul aplecat, ca un taur, strângea degetele vânoase-n pumni și călca mai apăsat cu piciorul beteag. Trecând pe lângă ograda lui Astahov, zvârli o privire peste zăplaz și o văzu pe Axinia, gătită și întinerită; ducea în casă o căldare goală și se legăna din șolduri.

— Hei, ia stai o clipă!...

Pantelei Prokofievici răsări în poartă, ca un diavol negru. Axinia se opri. Îl așteptă. Apoi, intrară în casă.

Pe jos, pământul era bine măturat și presărat cu nisip roșiatic; într-un colț, pe o laviță, se răcoreau plăcinte proaspăt scoase din cuptor. Un iz de haine închise și o aromă de mere crețești se răsfireau prin odaie.

Un motan târcat, cu capul mare, veni să se frece de picioarele lui Pantelei Prokofievici. Îi atinse cizma, prietenos, cu botul, arcuindu-și

spinarea. Moșneagul îl izbi însă de laviță și răcni, țintuind-o pe Axinia în ochi:

— Ce te-a apucat? Nu ți-e rușine?... Nici nu s-a răcit patul de unde ți-a plecat bărbatul și ai și început a da din șale!?... Pe Grișka am să-l stâlcesc, și i-oi scrie eu lui Stepan! Să știe și el!... Târfă! N-ai fost ciomăgită destul! De azi înainte, să nu care cumva să-ți mai calce piciorul în casa mea. Te întinzi cu fecioru-meu și, când s-o întoarce Stepan, eu am să dau seamă, hai?...

Axinia îl asculta cu pleoapele strânse. Deodată, își ridică poalele cu nerușinare și le vântură sub nasul lui Pantelui Prokofievici, izbindu-i nările cu izul de fuste; apoi păși spre el, cu țâțele înainte, rânjindu-și dinții și schimonosindu-l:

— Și tu, cu ce drept îmi ții predici? Îmi ești socru, ai? Du-te și toacă-ți baba, că are șezutul mare! La tine acasă să poruncești... Piei din ochii mei, scaraoțchi șchiop!... Șterge-o de aici Și nu te mai umfla ca un broscoi, că nu mă sperii...

— Ho! Mai domol, toanto!

— Ce „domol”? Nu te-am văzut destul? Cară-te de unde ai venit! Cât despre Grișka al tău, dacă mi-o fi pofta, am să-l dumeric cu ciolane cu tot și n-am să dau socoteală nimănui. Na! Sâc!... Mi-e drag Grișka, și pace! Ce poți să-mi faci? Să mă bați? Să-i scrii lui bărbatu-meu?... Din partea mea, scrie-i și marelui ataman, dacă vrei. Grișka i-al meu, al meu, al meu!... Al meu e și al meu are să fie!

Pantelui Prokofievici era năucit de-a binelea, Axinia îl împingea cu sânii care se zbăteau ca două prepelițe în laț; văpaia ochilor ei negri îl ardea. Femeia îi zvârlea în obraz cuvintele, unele mai groaznice și mai deșănțate decât altele. Cu sprâncenele înălțate de uimire, Pantelui Prokofievici bătu în retragere spre prag, își luă bâjbâind cârja proptită într-un ungher și împinse ușa cu spatele. Axinia îl izgoni și din tindă, gâfâind și urlând ca o turbată.

— Am să-l iubesc, ca să răscumpăr tot amarul vieții mele! Pe urmă, n-aveți decât să mă ucideți, dacă vreți... Grișka i-al meu! Al meu!

Șchiopătând și bodogănind în barbă, Pantelui Prokofievici iuți pasul spre casă...

Îl găsi pe Grișka în odaie. Fără nicio vorbă, îl croi cu cârja pe spinare. Grigori se răsuci și apucă brațul lui taică-său.

— De ce dai, tată?

— Știi tu de ce, pui de lele!...

— De ce?

— Să nu-ți bați joc de vecin! Să nu mă faci de ocară!... Cum îți vine să te înhăitezi cu nevastă-sa, javră? gâfâia Pantelei Prokofievici, trăgându-l prin odaie pe Grigori, ca să-i smulgă cârja.

— Nu-ți dau voie să m-atingi! scrâșni Grigori cu fălcile încleștate, smulgându-i cârja și trosnind-o pe genunchi.

Pantelei Prokofievici îi mai pocni câțiva dupaci în ceafă.

— Am să te bat față de obștea satului! Ah, pui de diavol! Blestemată sămânță! răcnea, șontăcăind din piciorul șchiop și cercând să-l mai lovească o dată. Am să te-nsor cu Marfușka, toanta satului! Am să te jugănesc! Auzi... afurisitul...

Mama lui Grișka intră în odaie la auzul gălăgiei.

— Prokofici, Prokofici! Potolește-te! Oprește-te, omule!...

Dar bătrânul se mâniase, nu glumă; dădu un pumn femeii, răsturnă mașina de cusut și, vărsându-și năduful, se năpusti afară. Grigori nici n-apucase să scoată cămașa, cu mâneca ruptă în timpul păruiei, când ușa se izbi din nou de perete și Pantelei Prokofievici se propti în prag, ca un nor care sloboade fulgere și trăsnete.

— Te însor, pui de lele! îl amenință, bătând din picior ca un cal și privind țintă la spatele muscular al lui Grigori. Te însor! Chiar de mâine o pornesc în pețit! Am ajuns de ocară lumii, din pricina lui fiu-meu!...

— Lasă-mă întâi să-mi pun o cămașă, și după aceea poți să mă însori.

— Te-nsor! Cu toanta satului te-nsor!

Trânti ușa. Păși în cerdac, apoi tropăitul se stinse, coborând pe scări.

11

În stepă, lângă satul Setrakov, s-au orânduit șiruri de căruțe, acoperite cu coviltire de pânză. Ca din pământ, răsărise un târgușor curat, cu acoperișuri albe, cu uliți drepte și cu un mic platou în mijloc, unde o santinelă se plimba agale.

Viața de tabără începu obișnuit și monoton, ca în fiecare an, în luna mai. În toate diminețile, o echipă de cazaci care păzeau caii la păscut îi mânau spre tabără în goană. Zoreau să-i țesale și să le pună șaua; apoi venea apelul și instrucția. Gălăgiosul voiskovoi starșina Popov, comandantul taberelor, mugea cu o voce răsunătoare; uriadnicii urlau, muștrulind pe cazacii cei tineri. Dincolo de movilă, se încingeau aprige șarje de cavalerie; cazacii împresurau „inamicul”, învăluindu-l cu dibăcie. Făceau trageri cu încărcături reduse, de alice. Recruții se îmbulzeau cu

neastâmpăr să-ncrucizeze săbiile; leții cei mai vechi căutau să scape de instrucție.

Oamenii erau răgușiți de căldură și de votcă. O adiere tulburătoare și miresmată sufla peste lungile șiruri de care acoperite; țîștarii șuierau în depărtare; stepa îi chema pe toți spre zări, cât mai departe de fumul căsuțelor albe.

Cu o săptămână înainte de întoarcerea din tabără, veni nevasta lui Andrei Tomilin, fratele tunarului Ivan Tomilin. Îi aduse colaci dulci de casă, alte merinde și multe noutăți din sat.

A doua zi plecă, o dată cu răsăritul soarelui. Ducea îndărăt, de la cazaci, porunci și urări de bine pentru rubedenii și prieteni. Numai Stepan Astahov nu-i încredințase nimic. Căzuse bolnav în ajun și nu se căuta decât cu votcă; îi era lehamite și de nevasta lui Tomilin, și de viață. Nu ieși la instrucție; felcerul îi luase sânge, punându-i o duzină de lipitori pe piept. Stepan, numai în cămașă, ședea lângă carul său. Catranul de la roată picura pe fundul alb al șepcii. Cu buzele strânse, bolnavul privea la lipitorile înfipite-n pieptul musculos și rotund, care se umflau de sângele negru și creșteau să plesnească.

Alături de dânsul, felcerul regimentului trăgea din țigară, strecurând suvițe de fum printre dinții rari.

— Ți-i mai bine?

— Mi-a mai ușurat pieptul. Inima parcă-i mai slobodă...

— Tot lipitorile-s leacul cel mai bun!

Tomilin se apropie de dânsii și-i făcu semn cu ochiul.

— Stepan, aș vrea să-ți spun o vorbă...

— Zi!

— Hai cu mine o clipă.

Stepan oftă, se sculă și se depărtă cu Tomilin.

— Ei!... Dă-i drumul!

— Nevastă-mea a fost aici. A plecat în zori.

— Da, și?

— În sat se vorbește de muierea ta...

— Ce anume?

— Nu se vorbește de bine.

— Adică?

— S-a înhăitat cu Grișka Melehov. Pe față...

Stepan îngălbeni, smulse lipitorile de pe piept și le strivi cu piciorul. După ce o turti pe cea din urmă, își încheie gulerul cămășii, apoi, ca

spăimântat de ceva, îl desfăcu din nou. Albe, parcă ar fi mâncat cretă, buzele lui n-aveau astâmpăr, tremurau, lățindu-se într-o schimonoseală caraghioasă, se zvârcoleau și se strângeau, ca un ghem vânăt. Lui Tomilin i se păru că Astahov mesteca ceva tare, care nu se lăsa fărâmat cu dinții. Treptat, roșeața îi năvăli iarăși în obraz, buzele înțepeniră, încleștate cu dinții. Stepan își scoase șapca, întinse și mai mult cu mâneca pata de catran pe albul pânzei și rosti cu glas limpede:

— Mulțumesc pentru noutăți!

— Voiam să aflî din vreme. Iartă-mă, dacă... Să știi că acasă e așa și pe dincolo...

Tomilin se plesni a părere de rău cu palma peste șold și se îndreptă spre calul înșeuat. O larmă de glasuri învăluî tabăra. Cazacii se întorceau de la exerciții. Stepan rămase un timp, uitându-se în neștire la pata neagră de pe șapcă. Pe cizmă se urca târâș o lipitoare cu trupul pe jumătate stâlcit.

12

Mai rămăseseră zece zile până la înapoierea cazacilor din tabără.

Axinia se lăsa cuprinsă cu toată ființa de vârtejul dragostei sale amare și târzii. În pofida amenințărilor bătrânului, Grigori pleca pe furiș la dânsa, o dată cu noaptea, și se întorcea o dată cu zorile.

În două săptămâni, se jigărise ca un cal care trage la un drum peste puterile lui.

Din pricina nopților de nesomn, pielea arămie de pe chipul osos se înălăbăstrise; ochii negri și cufundați în găvane priveau într-un fel de sleire.

Axinia nu-și ascundea obrazul sub tulpă. Cearcănele ochilor se adânceau tot mai vinete; buzele carnoase, umflate și ușor răsfrânte, aveau un surâs tulbure și ațâțător.

Dragostea lor era atât de vădită și atât de ca ne-alta, îi mistuia pe amândoi o văpaie atât de arzătoare și deșănțată, fără să le pese de nimeni, încât vecinii se rușinau să se uite fățiș la chipurile lor dogorâte de patimă.

Prietenii lui Grigori, care altă dată îl luaseră în derâdere din pricina legăturii cu Axinia, nu mai ziceau nici care când îl întâlneau acum și se simțeau stânjeniți înainte-i. Femeile, pizmuind-o în taină pe Axinia, o judecau, așteptând cu o nerăbdare răutăcioasă întoarcerea lui Stepan și bucurându-se cu o însetare sălbatică de răfuiala cea mare. Tot soiul de prepusuri se urzeau în jurul deznodământului.

Dacă Grigori s-ar fi dus tiptil la Axinia, ca la nevasta oricărui alt cazac

plecat la oaste, prefăcându-se a se feri de ochii lumii, și dacă Axinia ar fi trăit cu el păstrând oarecare taină, fără ca altora să le închidă ușa în nas, nimeni n-ar mai fi avut nimic de zis. Și nimic n-ar fi bătut la ochi. Satul ar fi clevetit o bucată de vreme și s-ar fi potolit. Se iubeau însă aproape în văzul tuturor: îi lega ceva mai puternic decât o dorință trecătoare – de aceea fapta lor părea mai nelegiuită și mai fără iertare. Satul se închircise și mocnea într-o așteptare răutăcioasă „Las’ că vine el, Stepan, să dezlege nodul”.

În odaie, deasupra patului, se află întinsă o sfoară. Pe ea sunt înșirate mosorele goale, albe și negre, în chip de podoabe. Acolo noaptea dorm muștele. Iar de acolo până sus, se clatină o pânză de păianjen. Grigori, culcat pe brațul dezvelit și rece al Axiniei, privește spre tavan, la lanțul cu mosorele. Cu degetele bățătorite de muncă ale celeilalte mâini, Axinia dezmiardă părul ibovnicului, creț și aspru, ca o coamă de cal. Degetele îi miros a spuma laptelui cald de vacă. Când Grigori întoarce capul, cu obrazul în subsuoara ei, un răsuflu dulceag de sudoare femeiască îi gâdilă nările ca o mireasmă amețitoare.

În încăpere, osebit de patul de lemn vâpsit, cu scăfârlii rotunde în cele patru colțuri, lângă ușă se mai află un sipet uriaș, ferecat, cu straietele și zestrea Axiniei. Mai în față, într-un ungher, masa învelită cu o mușama pe care se vede zugrăvit generalul Skobelev călare, gonind la galop, drept peste niște steaguri desfășurate, plecate înaintea lui, două scaune și câteva icoane încununate cu hârtie ieftină în culori strigătoare. Alături, pe perete, mai multe fotografii pătate de muște. O ceată de cazaci cu moțuri de păr învălurate, cu pieptul semeț în afară, cu lanțuri de ceas și săbiile scoase din teacă e Stepan, cu tovarășii săi de oaste. Uniforma lui Stepan îl așteaptă, atârnată în cuier. Luna aruncă ocheade printr-o crăpătură a ferestrei, pipăind cu șovăială cele două galoane albe de uriadnic, de pe epoleți.

Suspînând, Axinia îl sărută pe Grigori la rădăcina nasului, între sprâncene

— Grișa... spicușorul meu.

— Ce-ți dorește inima?

— Mai sunt nouă zile...

— Destule.

— Ce-o să mă fac, Grișa?

— Știu eu?

Axinia își înăbușă un oftat și iarăși îi mângâie și-i netezește moțul încâlcit.

— Stepan are să mă omoare... rostește cu glasul pe jumătate hotărât pe jumătate întrebător.

Grigori tace. Ar vrea să doarmă. Ridică alene pleoapele care se închid; în ochii lui se oglindesc ochii negri și sclipitori ai Axiniei.

— Ai să mă lași când are să-mi vină bărbatul? Ai?... Are să-ți fie teamă?...

— Mie? De ce să-mi fie teamă? Tu ești nevasta lui, ție are de ce să-ți fie teamă...

— Când sunt cu tine, nu mi-e frică... Ziua însă când încep a mă gândi, mă cutremur...

Grigori cască, își trage capul la o parte și spune:

— Că vine Stepan, nu-i mare grozăvenie. Da' tătucu și-a pus în gând să mă-nsoare.

Zâmbește; ar fi vrut să mai spună ceva, dar simte că brațul Axiniei parcă se lasă și se-nmoaie, se-nfundă-n pernă și, zvâcnind, se întărește iar, după o clipă, așa cum fusese mai înainte.

— Pe cine au pețit? întrebă femeia, într-o șoptire surdă.

— Deocamdată, abia se pregătesc să se ducă-n pețit. Mama vorbea parcă de Korșunovi, de fata lor, Natalia.

— Natalia? Natalia e frumoasă fată, chiar foarte frumoasă... Deh, însoară-te. Mai deunăzi, am văzut-o la biserică. Tare gătită mai era.

Axinia vorbește repede, dar cuvintele-i searbăde și fără viață se sting fără să ajungă la urechea lui Grișka.

— N-am ce face cu frumusețea ei! Pe tine, numai pe tine te-aș lua.

Axinia își smulge într-un zvâc mâna de sub ceafa lui și se uită pe geam, cu o privire pierdută. Afară, în noapte, luna revarsă o lumină gălbuie și rece. Lângă hambar se întinde o umbră nepătrunsă. Străbate țârâit de greieri. Spre Don se aude chemarea buhaiului-de-baltă. Sunete adânci și triste se strecoară prin fereastră, în odaie.

— Grișa!

— Ți-a venit vreun gând?

Axinia apucă mâinile lui Grișka, îndărătnice și aspre la mângâieri, le strânge la piept, le lipește de obrazul ei rece ca de mort și geme blestemând:

— De ce te-ai legat de mine, afurisitul? Acum, ce-am să mă fac? Gri-ii-șka! Mi-ai hrăpit inima... M-ai împins la pierzare... Ce-am să-i spun lui Stepan, când o veni? Cine are să-mi sară într-ajutor?

Grigori nu răspunde. Axinia se uită cu deznădejde la nasul lui vulturesc și frumos, la ochii lui adumbriți, la buzele lui neclintite. Și deodată, zăgazul

simțurilor stăpânite se prăbușește, rupt de un puhoi lăuntric. Cu patimă, îl sărută lacom pe obraz, pe gât, pe mâini, îi sărută părul de pe piept, creț și aspru.

Din când în când, șoptește, înecându-se, și Grigori o simte cum tremură.

— Grișa, iubitule, scumpule, hai să plecăm! Dragul meu... Să părăsim satul și să plecăm! Las și bărbat, pe toate le las, numai tu să-mi rămâi... Plecăm departe, într-o mină de cărbuni. Am să te iubesc, am să te ngrijesc... Am un unchi, paznic la minele lui Paramonov. El are să ne ajute... Grișa! Spune și tu un cuvânt măcar!

Grigori înalță sprânceana stângă în unghi ascuțit, stă pe gânduri și deodată deschide niște ochi vii de turc. Ochi arzători, în care sclipește un licăr de batjocură.

— Of, că proastă mai ești, Axinia! Năroadă de tot. Vorbești fără niciun rost. Cum să las gospodăria și să plec? Și unde mai pui că anul ăsta îmi vine rândul să mă duc la oștire. Nu, asta nu-i o dezlegare!... Nu mă despart de pământ. Aici e stepa și zarea cea fără de hotar. Ai unde răsufla... Dar acolo? Iarna trecută, am fost cu tătuca la gară, și am crezut că mor, că-mi pierd mințile. Mașinile urlau, cerul – îmbâcsit de fum, de cărbuni arși. Nu pricep cum trăiește lumea acolo; nu știu, poate-s deprinși cu fumul...

Grigori scuipă și mai rostește o dată:

— Nu! N-am să-mi las satul.

Noaptea de afară se întunecă mai adânc. Un nor acoperă luna. Răcoarea tulbure a pâclei cuprinde toată ograda. Umbrele contopite nu mai îngăduie ochiului să deslușească grămada de vreascuri de anul trecut, maldărul de buruieni uscate, proptite în gardul împletit.

Întunericul s-a lățit și în încăpere; galoanele de uriadnic de la uniforma lui Stepan nu se mai văd; iar în această pâclă deasă, de smoală, Grigori nu zărește cum zvâcnesc într-un tremur mărunț umerii Axiniei, cum îi tresare pe pernă capul strâns în palme.

13

Din ziua când nevasta lui Tomilin trecuse pe la tabără, chipul lui Stepan se încrâncenase. Sprâncenele îi erau veșnic încruntate, o cută aspră și adâncă îi șanțuia fruntea; rar mai vorbea cu tovarășii. Toate nimicurile îl scoteau din sărite, și mereu era pus pe arțag. Cu vagmistrul Pleșakov se sfădi fără nicio pricină; aproape nici nu se mai uita la Petro Melehov. Prietenia care-i legase altădată se destrămă. Clocotul mâniei din el îl purta

pe Stepan ca pe un cal care a rupt-o de goană la vale, fără să mai asculte de călăreț. Când a venit ceasul întoarcerii acasă, păreau dușmani în lege.

Soarta a ținut să mai adauge o întâmplare, care grăbi deznodământul stărilor tulburi și încordate dintre dânșii în vremea din urmă. Porniseră din tabără toți cinci, ca de obicei. Au înhămat la căruță calul lui Petro și al lui Stepan. Hristonea călărea pe telegarul său. Andrei Tomilin, scuturat de friguri, zăcea sub coviltir, acoperit cu mantaua. Lui Fedot Bodovskov îi era lene să mâne caii, și de aceea îl lăsase pe Petro. Stepan călca pe lângă căruță și reteza cu biciul moțurile purpurii ale scailor din marginea drumului.

Ploua. Cernoziomul, vâscos ca smoala, se lipea, învârtindu-se o dată cu roata. Cerul sur ca de toamnă era înfășat în scutecele norilor. Se înnoptase. Oricât ar fi încordat ochii, nu se zăreau luminițele vreunui sălaș omenesc. Petro plesnea necurmat cu biciul în cai. Și deodată, răbufni glasul lui Stepan în beznă

— Ce faci, bă? Îți cruți numai gloaba ta, și tot în calul meu pocnești cu biciul?

— Uită-te bine! Îl lovesc pe ăl care nu trage.

— Vezi să nu te înham acuși pe tine! Turcii îs numai bune gloabe de ham.

Petro zvârli cât colo hățurile.

— Ce poftești, mă?

— Vezi-ți de treabă!

— Aia-i! Ai face mai bine să-ți păzești gura.

— Ce-ai cu el? tună Hristonea, apropiindu-se de Stepan.

Acesta nu răspunse. Nu i se vedea fața prin întuneric. Merșeră în tăcere vreo jumătate de ceas. Noroiul plescăia sub roți. O ploaie somnoroasă se cernea ca prin sită peste coviltirul de pânză. Petro lepădă hățurile și aprinse o țigară. În gând își pitrocea toată ocară pe care avea să i-o arunce lui Stepan, la o nouă ciocnire. Clocotea de mânie. Ar fi vrut să-l umilească pe acest ticălos de Stepan, să-l facă de răsul tuturor.

— Dă-te la o parte! Fă-mi loc să intru sub coviltir... mormăi Stepan.

Îl împinse ușor pe Petro și puse piciorul pe scară.

Și tocmai în acea clipă, căruța fu smucită pe neașteptate și se opri. Caii tropăiră, lunecând în noroi; potcoavele scăpărară scânteii. Oiștea scârțâi.

— Ho! Oprește! strigă Petro, sărind din căruță.

— Ce s-a întâmplat?... întrebă Stepan, îngrijorat.

Hristonea se apropie în galop.

— Ați fărâmat ceva, zevzecilor!

— Aprinde!

— Are careva chibrituri?

— Stepan, aruncă-mi chibriturile!

Un cal se zbătea în fața căruței, horcăind. Cineva aprinse un chibrit. Un cerculeț portocaliu de lumină pâlpâi și se stinse îndată. Petro pipăi cu mâinile în tremur spinarea calului căzut. Trase de frâu.

— Hii! Dii, haramule!

Calul sforăi și căzu pe o rână, oiștea trosni. Stepan veni în fugă și aprinse mai multe chibrituri deodată. Calul lui zăcea la pământ, cu capul ridicat. Un picior dinainte era cufundat până la genunchi într-o gaură de hârciog.

Hristonea desprinsе ștreangurile în grabă.

— Scoate-i piciorul!

— Deshamă calul lui Petro. Hai, iute!

— Stai, satano! Ho!

— Dă-te la o parte, că azvârle, diavolul!

Ridicăru cu greutate calul lui Stepan. Petro, mânjit de glod, îl ținea de hățuri, Hristonea, în genunchi, se târa prin băltoace și pipăia piciorul înțepenit.

— Cred că-i frânt... rosti cu vocea lui de bas.

Fedot Bodovskov lovi cu palma spinarea tremurătoare a animalului.

— Hai, poartă-l oleacă! Poate că are să meargă...

Petro trase de hățuri. Calul săltă, fără să calce pe stângul dinainte, și necheză. Tomilin își puse mantaua și se frământă îndurerat lângă el.

— Ah! Ceasul cel rău! Ați prăpădit calul!...

Stepan, care tăcuse toată vremea, parcă numai asta ar fi așteptat, îl îmbrânci pe Hristonea și se năpusti la Petro, îl ținti la cap, dar nu nimeri și-l lovi în umăr. Se-ncăierară. Căzură în smârcuri. O cămașă plesni pe spatele unuia. Dovedindu-l pe Petro, Stepan îi apăsă capul sub genunchi și prinse a-l ciocăni cu pumnii. Hristonea îi despărți cu mare greu, suduind de mamă.

— De ce dai? strigă Petro, scuipând sânge.

— Așa se mână caii, năpârcă? Mână-i pe drum!

Petro încercă să se smulgă din brațele lui Hristonea.

— Hai, hai, nu te aprinde! bombănea Hristonea, trăgându-l spre căruță.

Alături de calul lui Petro, înhămară calul mic, dar vrednic al lui Fedot Bodovskov.

— Încalecă pe-al meu, porunci Hristonea lui Stepan și se sui sub coviltir,

lângă Petro.

La miezul nopții, ajunseră în satul Ghilovskoi. Se opriră la cea dintâi gospodărie. Hristonea intră să ceară adăpost pentru o noapte. Fără să ia în seamă zăvodul care îl apucă de pulpana mantalei, merse clefăind prin glod până la fereastră, deschise oblonul și bătu ușor cu degetul în geam.

— Hei, gospodarule!

Se auzi numai plescăitul ploii și lătratul furios al câinelui.

— Gospodarule! Hei, oameni buni! Pentru numele lui Dumnezeu, lăsați-ne să mânem la voi peste noapte!... Cum?... Suntem oșteni, ne întoarcem din tabără... Câți?... Cinci! Da, bine! Hristos să vă răsplătească.

Apoi strigă, întorcându-se spre poartă:

— Intrați!

Fedot băgă caii în bățatură, se împiedică într-o troacă de porci, răsturnată în mijlocul ogrăzii, și sudui amarnic. Lăsară caii sub șopron. Tomilin, clănțanind din dinți, se târî în casă. Petro și Hristonea rămaseră sub coviltir.

În zori, erau gata de plecare. Stepan ieși din casă; o băbuță cocoșată și grozav de bătrână lipăia după el. Pe Hristonea, care înhăma caii, îl cuprinse mila.

— Hehei, băbuțo, da' cocoșată mai ești! Să știi că ușor ți-i a face mătăanii în biserică. N-ai nevoie să te pleci decât numai o țără, că ai și dat de podea.

— Ehe, cazacule, șoimulețul meu! Eu îs cocoșată să bat mătăanii; tu ești țapăn ca un stâlp, să spânzure câinii de tine! Fiecare cu ce-i e dat...

Bătrâna zâmbea oțărât, arătând întru minunarea lui Hristonea un șir de dințișori deși și neașteptat de albi.

— Mă, da' are dinți ca de știucă, zău așa! Barem de mi-ai da și mie colea vreo zece, că tare-s prăpădit. Deh, oi fi eu tânăr, da' n-am cu ce roade o coajă de pâine!

— Și mie ce să-mi rămână, fătul meu?

— Ție, băbuțo, avem să-ți punem dinți de cal! Tot n-o mai duci mult, iar pe cea lume nimeni n-are să se uite la dinții tăi. Sfinții nu-s țigani, să te caute în gură...

— Nu-ți mai tace fleanca!... zâmbi Tomilin, suindu-se în căruță.

Bătrâna intră cu Stepan sub șopron.

— Care-i?

— Corbiul! îl arătă Stepan, oftând.

Bătrâna lăsă cârja jos și, cu o mișcare bărbătească, sigură și puternică, ridică piciorul beteag al calului. Pipăi îndelung, cu degetele subțiri și

încovoiate, nodul genunchiului. Calul pleoștea urechile, își arăta un șirag de dinți cenușii și se lăsa, de durere, pe picioarele de dinapoi.

— Nu-i frânt osul, căzăcelule, nu! Lasă-l, că ți-l tămăduiesc eu.

— O fi vreo nădejde, maică?

— Dinainte nu știe nimeni, drăguță!... Trag nădejde că se vindecă.

Stepan încuviință, făcând un semn cu mâna și se îndreptă spre căruță.

— Lași calul au ba? strigă bătrâna, mijindu-și ochii după dânsul.

— Poate să rămână.

— Strașnic are să ți-l lecuiască! L-ai lăsat cu trei picioare și ai să-l iei fără niciunul! Ai mai văzut tu vitirinar cu gheb?... întrebă Hristonea, izbucnind în hohote.

14

— ... Mi-e dor de el, băbuțo dragă! Mă usuc văzând cu ochii. N-apuc să-mi strâmtez fusta, și a doua zi mi-i largă din nou... Când trece pe lângă casă, mi se aprinde inima... M-aș arunca la pământ, i-aș săruta urmele... Poate mi-a făcut farmece? Ajută-mă, băbuțo! Au de gând să-l însoare. Ajută-mă, băbuțo dragă! Am să dau cât ceri. Dau și cămașa de pe mine, numai să mă ajuți!...

Ascultând povestea ei amară, baba Drozdihă se uită la Axinia cu ochii săi albaștri, încercuți de crețuri mărunte ca o horbotă, și clatină din cap.

— Al cui e flăcăul?

— E feciorul lui Pantelei Melehov.

— Al cui? Al turcului?

— Chiar al lui...

Bătrâna molfaie din buze, parcă ar mesteca ceva, și nu se grăbește cu răspunsul.

— Să vii mâine, drăguță, cât mai de dimineață. Vină cam pe la revărsatul zorilor. Avem să mergem amândouă la Don după apă. Și avem să înecăm necazul. Ia și puțină sare de-acasă! Asta-i...

Axinia își înfășoară obrazul într-un șal galben și iese din ogradă aplecându-se. Umbra ei neagră se topește în beznă. Un lipăit surd de cipici, și totul amuțește. Undeva, la marginea satului, unii urlă cântece, alții se hârjonesc.

La revărsatul zorilor, Axinia bate la geamul babei Drozdihă. N-a închis ochii toată noaptea.

— Băbuțo!

— Cine-i?

— Eu sunt, băbuțo! Scoală-te!

— Acușica mă-mbrac.

Coboară pe ulicioară, spre Don. La vad, lângă punte, capra și roțile unei căruțe zac în apă. Pe mal, nisipul înțeapă ca gheața. Dinspre Don se revarsă valuri de ceață umedă. Cu mâna ei osoasă, Drozdiha apucă mâna Axiniei și o trage spre apă.

— Sare ai adus? Dă-o-ncoace... Întoarce-te spre răsărit și închină-te.

Axinia își face semnul crucii. Privește cu ură mocnită la cerul voios și purpuriu al dimineții.

— Ia un pumn de apă. Be! îi poruncește Drozdiha.

Axinia soarbe. Mânele bluzei s-au udat până la cot.

Baba se lasă pe vine deasupra undelor leneșe, ca un păianjen negru, apoi începe să șoptească:

— Reci izvoare, care veniți din adânc... Sânge fierbinte... sălbăticiune în inimă... Dor ca frigurile... Și cu sfânta cruce... preasfântă, preacurată... Robul lui Dumnezeu Grigori...

Cuvintele străbat tulburi în urechile Axiniei.

Drozdiha presară sare pe malul nisipos și jilav de sub picioare, mai aruncă și-n apă, și rămășița o varsă în sânul nevestei.

— Zvârle oleacă de apă peste umăr. Iute!

Axinia se supune. Se uită cu mâhnire și neliniște la obrazul veșted al babei vrăjitoare.

— Gata-i?

— Gata, maică! Du-te de te culcă un picușor...

Acasă, Axinia ajunsese gâfâind. Vacile mugeau în curte.

Daria Melehova, rumenă și somnoroasă, ridicând sprâncenele frumos arcuite, mâna vacile spre cireadă. Se uită zâmbind la Axinia, care trecu în fugă pe lângă dânsa.

— Cum ai dormit, vecină?

— Mulțumesc, slavă Domnului!

— Pe unde-ai umblat așa de dimineață?

— După treburi, pe-aproape...

Băteau clopotele de utrenie. Loviturile de aramă picurau sonor și prelung. Un ciobănaș ieșise în uliță și pocnea din bici.

Axinia goni vacile repede, se duse apoi în tindă să strecoare laptele; cu șorțul își șterse mâinile goale până la cot și, cu gândul aiurea, turnă încet în strecurătoare laptele spumos.

Un scârțâit de roți și un nechezat de cai străbătură din uliță. Axinia lăsă cofița jos și se repezi la geam.

Stepan păsea pe porțiță, sprijinindu-și sabia cu mâna. Cazacii galopau spre vatra satului. Unii o luau înaintea altora. Axinia strânse șorțul între degete și se așeză pe laviță. Pașii răsunară pe cerdac... în tindă... răsunară apoi în dreptul ușii...

Stepan, cu fața suptă, stătea în prag, ca un străin.

— Cum îi?...

Axinia sări înainte-i cu tot trupul ei mare și plin.

— Bate-mă! Îngăimă tăragănat și se opri, cu umărul gata să primească loviturile.

— Cum îi, Axinia...

— Nu tăgăduiesc. Am păcătuit. Lovește, Stepane!

Cu capul strâns între umeri, ghemuită, apărându-și pânțelele cu mâinile, stătea cu fața întoarsă spre el. Între cearcănele mari, ochii priveau fără să clipească, cu chipul schimonosit și îndobitocit de frică. Stepan se clătină și trecu pe lângă ea. Duhnea a sudoare de bărbat, și cămașa lui nespălată mirosea a pelin amar. Fără să-și scoată șapca, se tolăni pe pat. Rămase așa o vreme, smuci din umăr, făcând să-i lunece cureaua de la sabie. Mustățile bălane, atât de țanțoș răsucite altădată, spânzurau acum pleoștite. Axinia îl pândea pieziș, fără să întoarcă capul. Tresărea din când în când. Stepan ridică picioarele pe tăblia patului. O dâră de noroi cleios se prelingea de pe cizme. Cu ochii țintă în tavan, cazacul zgândărea dragonul de piele al sabiei.

— N-ai gătit nimic?

— Încă nu...

— Dă-mi să-mbuc ceva!...

Bău lapte dintr-o strachină, apoi își supse mustața. Mestecă pâinea încet; mușchii rotunzi ai fălcilor se mișcau sub pielea rumenă. Axinia nu se clintea de lângă cuptor. Privea cu groază la urechile mici și uscate ale bărbatului, cum tresăltau în sus și în jos.

Stepan se ridică, încheind masa cu semnul crucii.

— Ei, puiculeano, acum. Povestește! mormăi scurt.

Cu fruntea plecată, Axinia strângea blidele, fără să răspundă.

— Hai, spune! Cum ți-ai așteptat bărbatul și cum i-ai păzit cinstea? Zi!

Și cu o lovitură cruntă în cap, făcu să-i lunece pământul de sub picioare, rostogolind-o tocmai lângă ușă. Femeia se izbi cu spatele de prag și gemu înăbușit.

Stepan era în stare să răstoarne dintr-o singură izbitură la mir pe cei mai voinici și mai dârji cazaci din garda imperială, darămite o muiere puhavă și fără putere. Totuși Axinia își veni în fire, poate de cutremurul groazei, poate de plinătatea vieții din ea. Se zgrepțână încet, în patru labe.

Stepan își aprindea țigara în mijlocul odăii, încât n-a prins de veste cum se înălțase femeia. Când își aruncă punga de mahorcă pe masă, Axinia o și tulise, trântind ușa în țâțâni. Se luă după dânsa.

Axinia, scäldată în sânge, gonia ca vântul spre împrejmuirea care despărțea gospodăria lor de a Melehovilor. O ajunse lângă gard. Mâna lui neagră îi căzu în cap, ca o gheară de uliu. Degetele i se încleștară în șuvițele de păr. O smuci vrăjmaș și o trânti la pământ, peste grămada de cenușă pe care Axinia o arunca în fiecare zi lângă zaplaz, după ce făcea focul.

Nu era ceva în afară de obșteasca rânduială ca un bărbat să-și frământa nevasta legiuită, cu cizmele, ținând mâinile la spate. Alioșka Șamil, ciungul, care trecea pe drum, se uită, clipi din ochi, își țesălă barba încâlcită, rânjind răutăcios; pentru el era limpede ca lumina zilei din ce pricină Stepan îi face de petrecanie nevastă-sii.

S-ar fi oprit locului, să vadă dacă o ucide sau ba (oricum, merita s-o știe), dar cugetul nu-i îngăduia. Doar nu era muiere, să nu-și poată stăpâni viermele curiozității!

Cine l-ar fi zărit de departe pe Stepan, ar fi zis că omul joacă o căzăcească. La fel gândi și Grigori, când îl văzu pe fereastră cum țopăie. Când însă se lămurii, năpădi buzna din casă. Alerga în vârful picioarelor, cu pumnii încleștați la piept. După el gonia Petro, tropăind din ciubote.

Grigori sări gardul, ca o gaie, și-i trânti din fugă un pumn lui Stepan, care nu se aștepta la asta. Astahov se clătină, se întoarse și porni spre Grigori ca un urs.

Frații Melehov luptau cu deznădejde. Îl ciocăneau ca niște păsări de pradă. Grișka se prăvăli de câteva ori la pământ, doborât de pumnul de fier al lui Stepan. Era prea subțirel ca să se măsoare cu multîncercatul Stepan; în schimb Petro, scund și ager ca un țipar, se apleca sub lovituri ca o trestie legănată de vânt, dar se ținea zdravăn pe picioare.

Stepan se trăgea treptat spre cerdac; îi scânteia ochiul stâng (celălalt dispăruse sub o vânătaie, ca o prună încă necoaptă bine).

I-a despărțit Hristonea, care venise la Petro după un căpăstru.

— Ajunge! Hai! Pieriți de-aici! răcni el, dând din mâinile noduroase. Sfârșiți, că acuși vă duc la ataman!

Petro stupi în palmă cheaguri de sânge și un dinte rupt, mârâind răgușit

— Haide, Grișka! Las că-l mai prindem noi o dată...

— Bine, bine! Am să vă arăt eu vouă!... îi amenința Stepan din ușă, cu fața plină de vânătăi.

— Nu-i nimic! Lasă!...

— Și fără „nimicul” ăsta, am să-ți scot sufletul cu mațe cu tot!

— Șuguiști, au vorbești serios?

Stepan coborî repede din cerdac. Grișka se năpusti din nou spre el, dar Hristonea îl îmbrânci spre portiță și-i făgădui:

— Numai să-ncerci! Am să te cotonogesc ca pe un țânc! Din ziua aceea, se legă un nod de ură între familia Melehovilor și Stepan Astahov.

I-a fost scris lui Grigori Melehov să-l dezlege, după doi ani, în Prusia Orientală, lângă orașul Stallupönen.

15

— Spune-i lui Petro să-și înhame calul și iapa!

Grigori ieși în curte. Petro trăgea brișca din grajd.

— Tata zice să pui la brișcă iapa și calul tău.

— Știu și fără să mă dăscălească el. Ia mai dă-l încolo!... mogorogi Petro, potrivit oiștea.

Pantelei Prokofievici, solemn ca un epitrop la liturghie, golea ciorba din strachină, înfierbântat și scăldat în sudoare.

Duniașka se uită drăcos la Grigori, ascunzând în umbra pleoapelor arcuite un zâmbet nevinovat și fugar de codană. Ilinișna, gravă și bondoacă, înfășurată într-un șal de sârbătoare de culoarea paiului, aruncă lui Grigori o privire maternă și neliniștită, glăsuind către bărbatu-său:

— Hai, nu te mai îndopa, Prokofievici! Parcă n-ai mâncat de un veac.

— Nici nu te lasă să înghiți, tartorița asta!

Mustața lui Petro, lungă și galbenă ca spicul grâului, se ivi în ușă.

— Pofțiți, boieri mari! Caleașca-i la scară!

Duniașka izbucni în râs, cu mâneca bluzei la gură.

Daria trecu prin bucătărie, mișcând sprâncenele subțiri și privind cercetător la logodnic.

Mergea pentru împețit cumătra Vasilisa, o muiere văduvă și dibace, vara Ilinișnei. Ea se așeză cea dintâi în brișcă, întoarse capul rotund în toate părțile, ca un bolovan rostogolit de apă, și zâmbi, arătându-și de sub buzele încrețite ca o armonică dinții negri și strâmbi.

— Tu, Vasionka, să flecărești acolo mai puțin! o povățui Pantelei Prokofievici. Cu limba ta spurcată, ai să le faci de oaie. Dinții tăi se clatină în gură ca niște bețivi: unul se bâțâie la dreapta, altul la stânga...

— Hei cumetre, doar nu mă pețiți pe mine! Nu-s eu de măritat...

— Da, asta așa-i! Da' tot îi mai bine să te hlizești mai puțin; nu-ți arăta măselele. Îs așa de scorburoase și de drăgălașe, că ți se-ntorc mațele pe dos când le vezi...

Vasilisa tăcu, îmbufnată. Petro deschise larg poarta. Grigori apucă hățurile, care miroseau a curea nouă, și se sui pe capră. Pantelei Prokofievici și Ilinișna se așezară la spate, cot la cot, țațoși ca niște însurăței.

— Dă-i bici! strigă Petro, lăsând căpăstrul din mână.

— Dii, boală!

Grișka își mușcă buza și plesni cu biciul în calul care pleoștea urechile.

Caii întinseră ștreangurile și porniră deodată.

— Ia seama! Iei poarta înainte! țipă Daria.

Dar trăsura coti scurt și zvâcni, hurducându-se în gropile de pe uliță.

Aplecându-se, Grigori mai lovi o dată cu șfichiul în calul de călărie al lui Petro, care se frământa mereu în ham. Pantelei Prokofievici își ținea barba în palmă, de parcă s-ar fi temut să nu i-o smulgă și să nu i-o fure vântul.

— Arde iapa! mormăia răgușit, rotind ochii în toate părțile și înclinându-se către spatele lui Grigori.

Cu mâneca dantelată, Ilinișna își ștergea lacrimile stârnite de vânt și se uita, clipind, la spinarea lui Grigori, a cărui cămașă de satin albastru o umfla vântul. Cazacii se dădeau la o parte din drum, urmărindu-i îndelung cu ochii. Căinii zvâcneau din toate ogrăzile și se năpusteau la picioarele cailor. Dar lătratul lor nu se auzea; era acoperit de huruitul roților cu șine noi.

Grigori nu cruța nici biciul, nici caii; după zece minute, satul rămase pitulat în urmă; grădinile gospodarilor de la margine se scufundau înecate-n verdeață. Iată și casa lui Korșunov, mare, împrejmuțată cu un falnic gard de scânduri. Grigori smuci hățurile, iar brișca își curmă huruitul de fier, oprindu-se în fața porții zugrăvite și crestăte mărunț.

Grigori rămase lângă cai; Pantelei Prokofievici se îndreptă șchiopătând spre cerdac. După el, porniră în foșnet de fuste Ilinișna, cu fața îmbujorată, și Vasilisa, care își strângea amarnic buzele. Bătrânul pășea grăbit, de teamă să nu-și piardă curajul ațâțat pe drum. Se împiedică de pragul înalt cu piciorul șchiop, dar, strâmbându-se de durere, tropăi hotărât pe treptele

proaspăt spălate.

Intră în casă, aproape o dată cu Ilinișna. Ținea să nu se afle alături de dânsa cot la cot, fiindcă era mai înaltă cu un cap decât el; de aceea făcu un pas înainte, îndoii ca un cocoș piciorul, și, scoțând șapca, se închină în fața unei icoane zugrăvite într-o culoare tulbure și întunecată.

— Bună ziua! Cum o mai duceți?...

— Slavă Domnului, bine! răspunse stăpânul, cazac bătrân și scund, cu fața ciupită de vărsat, ridicându-se de pe laviță.

— Bucuroși de oaspeți, Miron Grigorievici?

— Bucuroși întotdeauna! Maria, adă scaune, să stea oamenii jos.

Stăpâna, o femeie trecută și cu pieptul lăsat, șterse din obișnuință scăunelele și le împinse spre musafiri. Pantelei Prokofievici se așeză pe marginea unuia, zvântându-și cu batista fruntea learcă de sudoare.

— Am venit la dumneavoastră cu o anume treabă! începu el, fără ocol.

Când rosti aceste cuvinte, Ilinișna și Vasilisa își potrivoră fustele și se așezară și ele.

— Hai zi, ce te doare? zâmbi Korșunov.

Grigori intră. Roti o privire de jur împrejur.

— Ați dormit bine?

— Bine, slavă Domnului! răspunse stăpâna trăgănat.

— Bine, slavă Domnului! întări și Miron Grigorievici.

Chipul lui pistruiat deveni cărămiziu. Abia acum pricepu pentru ce anume au picat oaspeții.

— Spune să tragă caii în ogradă și să le dea fân! porunci nevastei.

Femeia ieși.

— Deci, ne-a adus un anume gând la dumneavoastră! urmă Pantelei Prokofievici, țesălându-și barba neagră și stufoasă și ciugulindu-și cu neastâmpăr cerceul din ureche. Aveți o fată de măritat, iar noi, un flăcău. Nu s-ar putea să ne înțelegem într-un fel? Am vrea să știm dacă aveți de gând s-o măritați acum, ori nu? Poate că ne-om încuscri cumva.

— Știu eu? rosti Korșunov, scărpinându-se în tidva aproape pleșuvă. Să vă spun drept, nu ne era în gând s-o mărităm în toamna asta. Avem de lucru până peste cap, și apoi, nici nu are cine știe câți ani... Abia a împlinit optsprezece primăveri. Așa e, Maria?

— Așa-i!

— Păi, acum e ca floarea! Ce să mai aștepte? Crezi cumva că nu sunt destule fete trecute și amărâte? luă cuvântul Vasilisa, răsucindu-se pe scăunel, căci o înțepa mătura, pe care o furase din tindă și o băgase sub

jachetă, după obiceiul pețitoarelor, ca să nu pățească rușinea refuzului.

— Pe fata noastră au mai pețit-o și alții, încă de astă-primăvară! Nu, n-are s-aștepte prea mult. Fata – ar fi păcat să-l mâniem pe Cel de sus – e pricepută la toate. Și la câmp, și într-ale gospodăriei...

— Dacă s-o nimeri un om de ispravă, de ce să n-o dați? se amestecă Pantelei Prokofievici în vorbirea gălăgioasă a muierilor.

— De dat, o dăm noi când om vrea! spuse Korșunov, scărpinându-se întruna.

Pantelei Prokofievici crezu că sunt trimiși la plimbare și începu să-și piardă cumpătul.

— Vă privește... Treaba dumneavoastră! Un flăcău e ca un stareț de mănăstire; cere peste tot. Dacă dumneavoastră căutați poate un ginere negustor, ori din altă tagmă mai aleasă, să ne fie cu iertare! Atunci, ce să mai vorbim?...

Povestea s-ar fi oprit aici; Pantelei Prokofievici gâfâia, sângele i se urcase-n obraji; mama fetei cotcodăcea ca o cloșcă care zărește umbra unui erete în zbor, dar Vasilisa își dovedi iscusința la momentul potrivit. Presără ușor vorbe mărunte, cum ai presăra sarea pe o arsură, și înnodă firele rupte.

— Ce să mai vorbim, dragii mei? Dacă e vorba să facem o treabă, s-o facem până la capăt, ca să fie copila fericită! Să ne oprim la Natalia: fată cum nu găsești în toată lumea! Lucrul fierbe în mâinile ei. Știe să coasă, e gospodină! Și la făptură, oameni buni, o vedeți și dumneavoastră, continuă ea, adresându-se lui Pantelei Prokofievici și îmbufnatei Ilinișna, desfăcând mâinile într-un arc frumos. Nici flăcăul nu-i de lepădat! Când îl văd, mă taie până-n măruntaie, leit răposatul meu Doniușka... Și tot neamul lor, numai oameni harnici. Ia-l, de-o pildă, pe Prokofievici! Om ca el nu mai găsești, îl știe toată lumea ce inimă are. Eu zic una și bună ce, au suntem noi dușmanii copiilor noștri?

În urechea lui Pantelei Prokofievici răsuna dulce susurul de vorbe al Vasilisei. Ascultând-o, bătrânul își spunea, minunându-se „A dracului, limbută muierie! Parcă ar împleti ciorapi... Așa le înnoadă! Cearcă și înțelege-o, ce și cum! Așa muierie ți-l dă gata pe cazac cu clanța ei. Bate întruna, ca o ciocănitoare. E o molie în fustă, zău așa!” Privea cu gura căscată la pețitoarea care începuse să laude și fata, și rudele ei, până la a cincea spiță.

— Mai încape vorbă! Fiștecare vrea binele copilului său.

— D-apăi asta-i baiul, că nu-i încă de măritat, lămuri Korșunov

împăciuitor, cu un zâmbet larg.

— Ba e! Zău că e! Încercă să-l înduplece Pantelei Prokofievici.

— Mai devreme sau mai târziu, tot trebuie să ne despărțim de dânsa, suspină stăpâna casei, cu un amestec de sinceritate și de prefăcătorie.

— Cheamă fata, Miron Grigorievici, s-o vedem și noi.

— Natalia.

Fata răsări, sfioasă, lângă ușă, răsucind între degetele arămii horbota sorțului.

— Vină, hai! Nu te rușina! o îndemnă maică-sa, zâmbind prin perdeaua tulbure de lacrimi.

Grigori, care ședea lângă un lădoi cu flori zugrăvite într-un albastru-spălăcit, se uită la fată.

Sub vălul de dantelă neagră, luceau doi ochi cenușii și hotărâți. Pe obrazul neted tremura o gropiță trandafirie, în zâmbetul stăpânit și sfielnic... Grigori întoarse apoi privirea la mâinile ei: erau niște mâini mari și bătătorite de muncă. Sub bluza verde, care-i strângea corpul voinic și mlădios, se arătau nevinovat și înduioșător, ridicându-se și coborând, doi săni de fecioară, mici, de piatră, cu sfârcurile ascuțite, ca doi nasturi ieșiți în afară.

Într-o singură clipă, ochii lui Grigori o cercetă toată: capul, trupul, picioarele zvelte și frumoase. O drămăluie ca un geambaș care cercetează o iapă înainte de a face trampa și se gândi: „E bună!” Apoi, privirea lui întâlni ochii care-l priveau țintă. Dreaptă, puțin stânjenită, privirea cinstită parcă spunea „Iată-mă toată, așa cum sunt. Acuma, judecă-mă cum vrei.” „Ești minunată!”, răspunseră ochiul și zâmbetul lui Grigori.

— Hai, du-te, porunci Korșunov, făcând un semn cu mâna.

Natalia, închizând ușa, îl mai privi o dată pe Grigori, fără să mai ascundă zâmbetul și curiozitatea.

— Iată ce e, Pantelei Prokofievici, rosti Korșunov, după ce schimbă o uitătură cu nevastă-sa. Aveți să vă sfătuiți voi, avem să ne sfătuim și noi între noi. Apoi ne-om hotărî de ne încuscrim au ba.

Coborând din cerdac, Pantelei Prokofievici făgădui:

— O să mai trecem peste două săptămâni.

Stăpânul, care-i petrecu până la poartă, nu răspunse dinadins nici într-un fel, parcă n-ar fi auzit nimic.

Numai după ce a aflat de la Tomilin păcatul Axiniei, cu sufletul încărcat de venin și obidă, Stepan înțelese că, oricât de rău trăise cu dânsa și oricât păcătuisese ea în trecut, o iubea cu o dragoste adâncită de ură.

În noapțile acelea, în tabără, culcat în căruță, învelit în mantaua ostășească, cu mâinile încleștate sub cap, gândindu-se cum se va întoarce acasă și cum îl va întâmpina nevasta, parcă simțea zbatându-i-se în piept un păianjen veninos în locul inimii. Cu pleoapele vinete astupându-i lumina ochilor, prefira în cuget mii și mii de născociri în legătură cu răzbunarea, pe care o voia cât mai neîndurată, scrâșnindu-și ura în măsele, ca boabele de nisip. Încăierarea cu Petro îi răcorise mânia pe jumătate. Ajunsesese acasă vlăguit, de aceea Axinia a scăpat așa de ușor.

Iar din acea zi, un mort nevăzut își făcuse cuib în casa lui Astahov. Axinia călca în vârful picioarelor, vorbea în șoaptă; dar în ochi mocnea pe ascuns, sub cenușa de groază, cărbunele rămas din vâlvătaia încinsă de Grigori.

Când se uita la dânsa, Stepan nu vedea lucrul acesta. Mai mult îl simțea – și simțirea aceasta îl chinuia. Noaptea, după ce se ogoia roiul de muște pe tavanul din bucătărie, când Axinia așternea patul cu buzele tremurând, el îi astupa gura cu palma neagră și aspră, bătând-o și cerându-i să mărturisească amănunte nerușinate despre chipul cum se culca cu Grișka. Axinia răsufla din greu și se zvârcolea în patul tare cu mirosul blănilor de oaie. Stepan, ostenit să mai canonească trupul moale ca un aluat frământat, căuta cu palma dâra lacrimilor de pe obraz. Dar obrazul ei ardea uscat, și fălcile se încordau sub degetele bărbatului.

— N-ai să spui?

— Nu!

— Te omor!

— Omoară-mă! Pentru Dumnezeu, ucide-mă, să se mântuie odată! M-ai chinuit destul. Asta nu-i viață!...

Cu gura încleștată, Stepan răsucea pielea gingașă de pe sânul rece de sudoare al femeii.

Axinia tresărea și gema.

— Ce? Te doare? se bucura Stepan.

— Mă doare!

— Da' pe mine crezi că nu m-a durut?

El adormea târziu. Prin somn deschidea și strângea degetele negre,

umflate la încheieturi. Axinia se sprijinea într-un cot și privea îndelung la fața chipeșă a bărbatului, schimbată de somn. Lăsa apoi capul pe pernă și murmura cuvinte fără șir.

Pe Grișka nu-l mai văzuse aproape de loc. Îl întâlni o dată pe mal, la Don. Grigori duse boii la adăpat și urca priporul cu ochii în pământ, învârtind în mână o nuia roșie. Axinia venea către dânsul. Când îl văzu, simți cum cobilița se face rece ca gheața între degete, iar sângele îi sfârâi jărativ în tâmple.

Mai târziu, când își aducea aminte de această întâlnire, multă tărie de cuget îi trebuia Axiniei pentru a se încredința că n-a fost un vis. Grigori prinsese de veste numai când a ajuns în dreptul ei. La scârțâitul stăruitor al căldărilor, ridică fruntea, sprâncenele îi zvâcniră și zâmbi prostește. Axinia mergea privind peste capul lui Donul, care își unduia valurile verzi, și mai departe, o creastă de nisip de pe celălalt țărm. În ochi îi podidiră lacrimile.

— Xiușă!...

Axinia mai făcu câțiva pași și se opri, înclinând capul. Parcă aștepta o lovitură. Grigori plesni mânios cu nuiaua un bou plăvan, rămas în urmă, și întrebă fără să-ntoarcă fața:

— Când se duce Stepan la seceră?

— Acuma! Înhamă caii...

— După ce pleacă, vino la locul nostru cu floarea-soarelui. Am să vin și eu.

Axinia coborî spre Don, cu donițele scârțâind. Lângă mal, spuma șerpuia ca o horbotă bogată, pe tivurile verzi ale undelor. Pescăruși albi țipau, rotindu-se deasupra Donului.

Pe luciul apei, peștele mărunț sărea, sclipind ca o ploaie de argint. Dincolo de albul unei limbi de nisip, pe celălalt țărm, câțiva plop bătrâni își înălțau în vânt vârfulurile cărunte, severe și falnice. Umplându-și gălețile, Axinia scăpă una în apă. Ridică fusta cu mâna stângă și se afundă după ea până la genunchi. Apa îi gădilă pulpele roase de calțavete, și Axinia râse încetișor și cu șovăială – pentru întâia dată de la întoarcerea lui Stepan. Se uită spre Grișka: el vântura tot înaintea cu nuiaua, ca și cum ar fi împraștiat niște gănganii; apoi urcă agale priporul.

Axinia dezmierda cu privirea încetoșată de lacrimi picioarele lui vânjoase, care călcau apăsător pe pământ. Nădragii largi, cu lampas roșu, erau vârați în ciorapi albi de lână. Pe spate, lângă umăr, un petic de cămașă murdară și hrentuită de curând flutura în bătaia vântului; se vedea un triunghi arămiu din trupul gol. Axinia săruta în gând partea aceasta din

trupul iubit, care fusese al ei altădată; lacrimile îi picurau pe buzele pale, cu palid surâs. Puse căldările pe mal și, pe când le prindea de ghearele cobiliței, zări în nisip urma lăsată de cipcicul țuguizat al lui Grișka. Aruncă o căutătură hoțească: nu era nimeni; numai departe, la punte, se scăldau câțiva copii. Îngenunche și acoperi urma cu palma; apoi ridică cobilița pe umăr și, zâmbindu-și, porni în grabă spre casă.

Soarele se ridica deasupra satului, învăluit în negură mătăsoasă. Mai încolo, sub o ciurdă de nori albi și învălurați, scânteia azurul adânc al pajiștilor, iar deasupra satului, deasupra acoperișurilor încinse, de tablă, deasupra ulițelor goale, și prăfuite, deasupra ogrăzilor cu ierburi galbene, uscate și arse, se învălvora o arșică de moarte.

Axinia, legănându-se și vărsând stropi de apă pe pământul crăpat, se apropie de cerdac. Stepan, cu o pălărie lată de paie, înhăma caila la secerătoare. Potrivind chingile iepei adormite în ham, se uită la Axinia.

— Toarnă apă în butoiuș.

Axinia turnă o căldare în balercă; își fripse mâinile de cercurile de fier încinse la soare.

— Ar trebui să pui și gheață. Altminteri se încălzește apa, zise ea, privind spatele asudat al bărbatului.

— Du-te și ia de la Melehovi. Ba nu! Stai! strigă Stepan, când își luă seama.

Axinia se depărtă să închidă portița deschisă vraise. Stepan, încruntând pleoapele, luă biciul în mână.

— Încotro?...

— Să închid portița.

— Înapoi! Târfă, scârnăvie! Am spus! Nu te duce!

Ea se apropie în grabă de cerdac, voi să pună cobilița la loc, dar mâinile-i tremurau fără să se supună; cobilița căzu de-a dura pe trepte.

Stepan zvârli mantaua de ploaie pe capră, se urcă și desfăcu hățurile.

— Deschide poarta!

După ce o deschise, Axinia îndrăzni să-l întrebe:

— Când te întorci?

— Spre seară... M-am înțeles cu Anikușka să cosim împreună. Să-i duci merindele când are să vină de la fierărie, ca să meargă la câmp...

Micile roți ale secerătoarei ieșiră scârțâind pe poartă și se afundară în preșul de colb cenușiu. Axinia intră în casă, stătu câteva clipe, cu palmele apăsate pe inimă, aruncă pe ea un șal și alergă în grabă spre Don.

„Dacă s-o întoarce numaidecât? Ce are să mai fie, Doamne?”, o

străfulgeră un gând.

Se opri, parcă i s-ar fi căscat o prăpastie sub picioare; privi înapoi și o luă aproape în fugă de-a lungul Donului, spre locul cu floarea-soarelui.

Garduri de nuiele și grădini. Floarea-soarelui, ca o mare aurie, se uita la soare cu mii de ochi. Flori spălăcite de cartofi, între frunze verzi. Femeile fraților Șamil, cu trupurile încovoiate și îmbrăcate cu cămăși trandafirii, prășeau cam târziu câmpul de cartofi, ridicând și înfigând sapele în pământul grunjos. Axinia ajunse la grădina Melehovilor cu sufletul la gură. După ce se uită în toate părțile, scoase lațul de mlață și deschise portița; merse pe o potecă bătută, până la zidul tulpinilor verzi de floarea-soarelui. Se aplecă, intră în desiș, fără să ia aminte la pulberea de aur a florilor, care-i spoia obrazul; își potrivi fusta și se așeză pe pământul acoperit de volbură.

Ascultă cu încordare. Liniștea țârâia-n urechi; numai undeva, sus, bâzâia un bondar; tulpinile găunoase de floarea-soarelui, ca niște țevi verzi păroase, sugeau în tăcere hrana din pământ.

Axinia stătu așa cam o jumătate de ceas, chinuită de îndoială: are să vină, n-are să vină? Era cât pe ce să plece; se ridicase și-și potrivi părul sub năframă. Portița scârțâi deodată. Cineva intră în grădină.

— Axiutka!

— Aici sunt...

— Aha! ai venit.

Grigori se apropie de dânsa, desfăcând frunzele care foșneau și se așeză alături. Câteva clipe tăcură.

— Ce ai pe obraz?

Axinia șterse cu mâneca pulberea galbenă și miresmată.

— O fi de la floarea-soarelui...

— Uite mai ai și aci, lângă ochi.

Ea se șterse din nou. Privirile lor se întâlneau și, drept răspuns la întrebarea mută a lui Grișa, Axinia izbucni în plânset.

— Nu mai pot! S-a zis cu mine, Grișa!

— Și el? El ce-ți face?

Mânioasă, Axinia smuci gulerul bluzei. Pe sânii trandafirii, tari, ca de fată mare, se arătară pete roșii și vinete.

— Nu știi ce face? Mă bate în fiecare zi. Îmi seacă sângele. Și tu? Las că și tu mi-ești o poamă... Ți-ai lăsat murdăria, ca un câine, și acuma fugi. Toți sunteți niște...

Degetele-i tremurau încheindu-și bluza, și ea se uita cu spaimă la Grigori, care-i întoarse spatele; nu se supăraseră oare?

— Cauți un vinovat, hai? vorbi el târăganat, rupând între dinți un fir de iarbă uscată.

Vocea lui liniștită o scoase din sărite.

— Adică, nu ești vinovat? strigă ea mânioasă.

— Dacă nu vrea cățeaua, nici câinele nu poate...

Axinia își acoperi fața cu palmele. Ocară o izbise peste măsură.

Grigori o privi pieziș, încruntându-se. O lacrimă se prelingea între arătător și degetul mijlociu. O rază de soare în zigzag, jucând prăfuită în desișul verde, făcea să sclipească picătura de cristal și usca urma umedă dintre degete.

Grigori nu putea suferi lacrimile. Se răsuci locului cu îndârjire, zvârli de pe nădragi o furnică roșie cu un bobârnac furios și cătă din nou pieziș la Axinia. Ea rămase neclintită; numai că pe dosul palmei i se prelingeau acumă trei boabe de lacrimi, în loc de una.

— De ce plângi? Te-am supărat? Xiușă! Stai un pic, vreau să-ți spun ceva.

Axinia își trase palma de pe obrazul scaldat în lacrimi.

— Am venit să-mi dai un sfat, și tu... Mi-e greu... Iar tu...

„Am lovit un om căzut”, își spuse Grigori, roșindu-se la față.

— Xiușă... am vorbit într-aiurea... Nu te supăra...

— N-am venit să-ți sar de gât. Nu-ți fie teamă!

În clipa aceea, și ea credea că nu venise să se agate de Grigori; dar când alerga pe mal, spre grădină, se gândea fără să-și dea seama: „Am să-l înduplec să nu se însoare! Altminteri, de cine să-mi leg viața?” Și îndată, își aduse aminte de Stepan, dar gonise acest gând nelalocul său, cu o clătinare îndărătnică a capului.

— Va să zică am isprăvit-o cu dragostea? întrebă Grigori și se întinse pe pântec, sprijinindu-se în coate și scuipând petalele trandafirii ale unei volburi, mestecate în timpul vorbirii.

— Cum adică, s-a isprăvit? se sperie Axinia. Cum? repetă ea, căutând să-l sfredelească drept în ochi.

Dar Grigori rotea albul-albăstrui al ochilor bulbucăți și întorcea privirile în lături.

Pământul uscat de vânt și vlăguit de soare mirosea a colb. Vântul foșnea, jucându-se cu foile verzi de floarea-soarelui. Un nor trecător astupă pentru o clipă soarele, lăsând să se aștearnă și să plutească o umbră cețoasă, învălurată, peste stepă, peste sat, peste capul plecat al Axiniei și peste pâlnia trandafirie a volburii.

Grigori oftă – un oftat răgușit de cal – și se răsturnă pe spate, lipindu-și grumazul de pământul fierbinte.

— Uite ce-i, Axinia! rosti el încet, răspicându-și cuvintele. Mi-e urât și parcă mă sugă ceva în piept. Mi-am zis că...

Din latura grădinii, răsună un scârțait cumplit de haraba.

— Hăis, boulene! Haide, cea!

Axiniei i se păru că strigătul e atât de puternic și atât de aproape, încât, cuprinsă de spaimă, se prăvăli cu fața la pământ. Grigori ridică ușurel capul, șoptindu-i:

— Scoate basmaua. E albă. Se vede de-o poștă...

Axinia scoase basmaua. Vântul cald, șerpuint printre tulpinile de floarea-soarelui, îi flutură firișoarele părului auriu de pe ceafă. Huruitul harabalei se pierdu în depărtare.

— Iată ce mi-am zis, urmă Grigori, înviorându-se. Ce-a fost s-a dus, nu se mai întoarce! N-are niciun rost să căutăm un vinovat. Trebuie să ne trăim traiul și de acum încolo...

Axinia îl asculta cu încordare. Asculta, aștepta și sfărâma între degete firicelul de iarbă uscată, luat de la o furnică.

Privi în ochii lui Grigori și nu-i scăpă sclipirea lor aspră și tulbure.

— Mi-am zis: hai să isprăvim...

Axinia se clătină. Degetele îi înțepeniră pe firul noduros de volbură. Cu nările lărgite, îl aștepta să isprăvească. Focul spaimii și nerăbdarea îi mistuiau fața și-i uscau stupidul din gură. Aștepta să-l audă pe Grigori spunând: „ ...să isprăvim cu Stepan”... Dar el își linse înciudat buzele arse, care abia se mișcau, și încheie:

— ... să isprăvim povestea asta! Ce zici?

Axinia se sculă și se îndreptă spre portița, lovită în piept de talerele aurii de floarea-soarelui, care se legănau în urma ei.

— Axinia! strigă Grigori, răgușit.

Și, drept răspuns, portița scârțâi prelung.

17

După secerișul secarei, pe care nici n-au avut timp s-o care toată de pe miriște, veni rândul grâului. Frunzele veștede se îngălbeneau și se zbârceau pe locurile lutoase, firele coapte se uscau.

— Pâine din belșug, spuneau oamenii. Spicul greu, bobul plin!

Pantelei Prokofievici, după ce se sfătui cu Ilinișna, hotărî să amâne

nunta până după ispas, dacă va fi să-și ia de noră fata Korșunovilor.

N-au avut însă timp când să meargă după răspuns; venise secerișul, și-apoi așteptau o sărbătoare.

Plecară la câmp vineri. La secerătoare au înhămat trei cai. Pantelei Prokofievici rămăsese acasă să dregă leuca harabalei, ca să fie gata pentru căratul grânelor. Grigori și Petro au pornit singuri.

Grigori mergea alături, ținându-se de scaunul din față pe care ședea Petro. Era posomorât; dinspre falca de jos, spre umerii obrazilor, îi tremurau și-i jucau mușchii. Petro știa că acesta era un semn neîndoielnic de mânie, că Grigori fierbe și că e gata la orice faptă nesocotită; totuși, continua să râdă sub mustața lui alămie și să-l necăjească:

— Zău, ea mi-a povestit-o!...

— Ei, și! Dă-o-ncolo! mormăi Grigori, mușcând din firele pufoase ale mustății.

— „Mă-ntorc din grădină, zice, și aud glasuri în floarea-soarelui, la Melehovi...”

— Ajunge, Petro!

— „Da-a... niște glasuri. M-am uitat, zice, peste gard”...

Grigori clipi repede din ochi.

— Ai să isprăvești odată, ori nu?

— Mă, da' caraghios mai ești! Lasă-mă să spun tot!

— Vezi, Petro, nu care cumva să ne păruim! îl amenință Grigori și rămase-n urmă.

Petro ridică sprâncenele și se întoarse cu spatele la cai, adresându-se lui Grigori, care pășea în urma secerătoarei.

— „M-am uitat, zice, peste gard, și i-am văzut pe cei doi drăguți culcați și îmbrățișați”. „Pe cine?”, am întrebat-o eu. Ea de colo „Pe Axiutka lui Stepan, cu frate-tău.” I-am spus...

Grigori apucă o furcă cu coada scurtă, înfiptă înapoia secerătoarei, și se repezi la Petro; celălalt aruncă hățurile, sări de pe scaun și se puse la adăpost în dosul cailor.

— Ho, blestematele! Ai turbat? Ho, ho! Ia uită-te la el...

Rânjind ca un lup, Grigori zvârli furca după el. Petro se lăsă pe mâini, și furca, zburând deasupra, se înfipse de câteva degete, zbârnâind, în pământul uscat și pietros.

Negru la față Petro ținea dârlogii cailor spăimântați de strigăte și înjura de zor:

— Puteai să mă omori, tâlharule!

— Și ce dacă te omoram?!

— Nărodule! Diavol turbat! Curat cerchez, ca tot neamul taichii!

Grigori smulse furca din pământ și porni din nou înapoia secerătoarei.

Petro îi făcu semn cu mâna.

— Vino-ncoace! Adă furca!...

Trecu hățurile în mâna stângă și apucă furca de un dinte lucios. Apoi, pe neașteptate, îl lovi pe Grigori cu coada, peste spate.

— Trebuia mai zdravăn! rosti cu părere de rău, uitându-se la Grigori, care sărise la o parte, ca ars.

După un răstimp, aprinseră câte o țigară, se priviră în ochi și izbucniră în râs.

Nevasta lui Hristonea, care trecea cu carul pe alt drum, îl zărise pe Grișka zvârlind cu furca în frate-său. Se ridicase ea în căruță, dar nu izbutise să deslușească bine ce se petrece între frații Melehov; nu-i vedea din cauza secerătoarei și a cailor.

Cum a intrat în sat, pe uliță, a și dat de veste vecinei:

— Klimovna! Trage o fugă la Pantelei-turcu și spune-i că băieții lui s-au bătut cu furcile lângă Gorganul Tătarului! S-au luat la harță, și Grișka – văleu, că zărghit mai e! – l-a împuns pe Petro cu furca în coaste. Petro n-a stat nici el cu mâinile în sân. Ce mai sânge a curs, măicuțiță Doamne!

Petro răgușise tot îndemnând caii care mergeau în silă, și acum fluiera din răspuțeri. Grigori, cu piciorul tuciuriu și acoperit de praf, proptit de stinghie, răsturna cu o furcă valurile de grâu aduse de aripile secerătoarei. Caii, pișcați până la sânge de tăuni, dădeau din coadă și nu trăgeau amândoi deopotrivă în ham.

Oamenii mișunau pretutindeni pe câmp, până la șuvița albăstrie a zării; cuțitele secerătoarelor scârțâiau și zăngăneau; stepa se împânzea cu talazuri de grâu secerat. Hârciogii țiuiau pe movilițele lor, îngânând fluieratul celor care mânau caii.

— Încă două ocoluri și răsucim câte-o țigară! vorbi Petro, întorcându-se și răcnind ca să acopere șuierăturile aripilor și vuietul mașinii.

Grigori încuviință din cap. Nu-i venea să-și dezlipească buzele uscate, arse de vânt. Apucă furca de mijloc, să-i fie mai ușor la zvârlitul clăilor mari de grâu secerat. Gâfâia, pieptul asudat îl pișca, de sub pălărie șuroiau picături de sudoare; când nimereau în ochi, îl înțepau ca săpunul. Opriră în sfârșit caii, băură apă și aprinseră țigările cu pricina.

— Ia te uită! Vine cineva călare în goană, pe drum! spuse Petro, cu mâna streășină la ochi.

Grigori se uită încordată și ridică sprâncenele a mirare:

— Parc-ar fi tătuca!

— Ai căpiat? Toți caii sunt aici, la secerătoare. Pe ce cal să încalce?

— El el...

— Ai nălucă, Grișka!...

— Zău că-i el!

După câteva clipe, se puteau desluși limpede și calul ce zbura în galop, și călărețul.

— Tătuca e! recunosc Petro și începu a se frământa, îngrijorat și mirat.

— S-o fi întâmplat ceva acasă! rosti Grigori gândul care-i cuprinsese pe amândoi.

La depărtare de vreo sută de stânjeni, Pantelei Prokofievici struni calul și-l ținu în trap.

— Am să vă omor în bătaie, leprelor! urlă el de departe, vânturând deasupra capului un harapnic împletit din curele.

— Ce l-o fi apucat? întrebă Petro, năucit cu totul și băgând în gură jumătate din mustața gălbuie.

— Ascunde-te după secerătoare! Zău c-are să ne ardă cu biciul. Până ne-om lămuri, ne rupe în bătaie! spuse Grigori, râzând și trecând prevăzător în dosul secerătoarei.

Calul plin de spumă sălta la trap; Pantelei Prokofievici își legăna picioarele (călărea pe deșelate) și tot șuiera din bici.

— Ce faceți aici, neam de diavoli?

— Secerăm! răspunse Petro, desfăcând brațele și uitându-se cu teamă la harapnic.

— Care pe care l-a spintecat cu furca? Pentru ce v-ați încăierat?

Întors cu spatele spre taică-său, Grigori număra în șoaptă norii purtați de vânt.

— Ce spui? Care furcă? Cine s-a încăierat?

Petro, clipind, se uita la bătrân de jos în sus și se lăsa când pe un picior, când pe celălalt.

— Păi, vine în fugă aia, mama ei de muiere, și urlă: „Băieții voștri s-au spintecat cu furcile!” Auzi? Ce e asta?! Pantelei Prokofievici scutură furios din cap, lepădă dârlogii și sări jos de pe calul care abia mai răsufila. Am luat calul lui Fedka Semișkin și am pornit-o-n goană. Ce a fost?

— Cine ți-a spus?

— Muierea cea!

— Minte, tătuca, minte de stinge! O fi adormit în căruță, afurisita, i s-o

fi năzărit prin somn!

— Ah, muierea dracului! țipă cu glas ascuțit Pantelei Prokofievici, vârandu-și degetele în barbă. Curva de Klimovna! Ah, Doamne, Dumnezeule! O stâlcesc în bătaie, cățeaua!

Bătea pământul, șchiopătând și lăsându-se pe stângul.

Grigori se vârcolea, stăpânindu-și râsul, și se uita în jos. Petro se uita țintă la bătrân și-și netezea părul asudat.

Pantelei Prokofievici se sătură de tropăit și se potoli. Se urcă pe secerătoare, dădu ocol de două ori, aduse alte clăi la grâul secerat și, drăcuind, încălecă iarăși pe calul de împrumut. Ieși în drum, lăsă în urmă două care cu grâu și intră galopând, colbăit, în sat. Pe brazdă rămăsese uitat harapnicul, frumos și cu îngrijire împletit din curele subțiri. Petro îl ridică, îl cercetă clătinând din cap și rosti către Grișka:

— Să știi că am fi avut ce primi în spinare, nu glumă, băiete! Ian te uită!... Harapnic e ăsta? Te schilodește, măi frate! Îți zboară scăfârlia!

18

Korșunovilor le mersese vestea că ar fi oamenii cei mai avuți din satul Tatarski. Aveau paisprezece perechi de boi, o herghelie de cai, iepe de soi aduse de la hergheliile Proval, vreo cincisprezece vaci, nenumărate alte vite, o stână cu câteva sute de oi. Dar, și fără acestea, tot ai fi avut la ce să te uiți; casa cu șase odăi, acoperită cu tablă și pardosită cu scânduri, nu era cu nimic mai prejos de a lui Mohov. Acareturile erau acoperite cu țiglă nouă și frumoasă; grădina cu livadă măsură vreo deseatină și jumătate. Ce să-i mai trebuiască omului?

De aceea, Pantelei Prokofievici plecase în pețit pentru întâia oară cu sfială și fără tragere de inimă. Korșunovii puteau găsi pentru fata lor un bărbat mai dihai ca Grigori. Pantelei Prokofievici își dădea prea bine seama de lucrul ăsta, se temea de refuz, nu voia să se ploconească în fața trufașului Korșunov; dar Ilinișna îl rodea, cum rugina roade fierul, și isprăvi prin a înfrânge încăpățânarea bătrânului. Blestemând pe Grișka, pe Ilinișna și pe toată lumea, consimți să se mai ducă o dată, după răspuns.

Așteptau ziua de duminică. Între timp, în casa cu acoperișul de tablă vopsită verde ardea o vrajbă surdă. După plecarea pețitorilor, fata, la o întrebare a maică-ii, răspunse:

— Mi-e drag de Grișka! Nu mă duc după altul!

— Halal mire ți-ai găsit, toanto! o ocări taică-său. E negru ca un țigan și

nimic alta! Am să-ți gădesc eu, fetița tatii, un mire mai strașnic!

— N-am nevoie de alții, tată! strigă Natalia, îmbujorându-se și plângând. Nu mă mărit, să nu vină nimeni să mă ceară. De nu, mai bine duceți-mă la mănăstirea Ust-Medvedițki...

— E un curvar, un muieratic! Se ține numai de muierile stricate! Povestea a ocolit tot satul.

— Nu-mi pasă!

— Dacă nu-ți pasă ție, mie nici atât. Așa, am scăpat și eu de grijă.

Natalia era fata cea mai mare și cea mai iubită de tătâne-său, de aceea o lăsa să-și aleagă mire singură. Încă în câșlegile din toamna trecută veniseră pețitori de departe, tocmai de pe malul râului Țuțkan, niște cazaci *staroveri*⁵ putrezi de bogăți, veniseră și de la Hopior și de la Cir⁶, dar flăcâii n-au fost pe gustul Nataliei, și toată pâinea și sarea pețitorilor se prăpădise în darn.

În adâncul sufletului, lui Miron Grigorievici îi plăcea Grișka pentru cutezanța sa de adevărat cazac, pentru dragostea lui de gospodărie și de muncă. Bătrânul îl ochise din gloata de tineri cazaci, încă de atunci când Grișka câștigase premiul întâi pentru călărie de înaltă școală; dar îi părea oarecum supărător să-și dea fata după un flăcău prea puțintel înstărit și care mai avea pe deasupra și o faimă proastă.

— E un flăcău harnic și chipeș! îi șoptea nevasta noaptea, mângâindu-i mâna năpădită de pistrui și de peri gălbui. Iar Natalia se usucă după el. I-a căzut cu tronc la inimă...

Miron Grigorievici întorcea spatele spre pieptul rece și uscat al femeii, bombănind supărat.

— Lasă-mă! Parcă ai fi un scai! Mărit-o dacă vrei și cu Pașka, nebunul, mi-e totuna. Cap de muierie! „E chipeș!”... o îngână el. Da' ce crezi, c-ai să seceri bucate de pe mutra lui chipeșă?

— Ei, asta-i! Să secer...

— Se-nțelege: ce-ai să faci cu mutra lui? Om să fie! Mie, drept să-ți spun, îmi e și cam rușine să-mi dau fata după turci. Măcar de-ar fi oameni ca toți oamenii!... mărturisea cu îngâmfare Miron Grigorievici, zvârcolindu-se în pat.

— Îs oameni harnici și au tot ce le trebuie, îi susură în ureche femeia, apropiindu-se de spatele lui vânjos și netezindu-i împăciuitor brațul.

---

⁵ Așa se numeau adepții „credinței vechi” din Rusia, care nu recunoșteau anumite reforme bisericești aduse de patriarhul Nikon în a doua jumătate a sec. al XVII-lea.

⁶ Hopior – afluent pe stânga Donului; Cir – afluent pe dreapta (n. ed. ruse).

— Ei, drăcie, ia dă-te mai încolo! Ce, n-ai loc în pat? Ce mă tot alinți de parc-aș fi o vacă gata să fete? Cu Natalia, fă ce știi... Dă-o și după un țap râios!

— Trebuie să purtăm grijă de fericirea copilei noastre. Las-o-ncolo de bogăție! – șușotea înainte Lukinișna la urechea păroasă a bărbatului.

Bătrânul mișca picioarele, se ghemuia în perete și sforăia, prefăcându-se că doarme.

Sosirea pețitorilor îi găsi nepregătiți. După liturghie, brișca se opri în fața porții. Ilinișna, punând piciorul pe scara briștii, era cât pe-aci s-o răstoarne. Pantelei Prokofievici sări ca un cocoș; măcar că avea picioarele înțepenite, își birui amorteala și, pășind sprinten, se îndreptă spre casă.

— Iată-i! Numai dracul i-a adus! oftă Miron Grigorievici, uitându-se pe geam.

— Vai, vai! Păcatele mele! se căina stăpâna casei. M-am luat cu lucrul și nici nu mi-am pus rochia de duminică.

— Îți stă bine și așa! Nu te pețește nimeni! Nimeni n-are nevoie de tine, jigodie bătrână!

— Neam de bătăran ești de când te știu, da' acum te-ai hodorogit de tot...

— Ia lasă gura!

— Îmbracă barem o cămașă curată! Nu ți-e rușine? Se vede tot jegul pe spinare! Jărchinisule!... îl ocări nevasta, uitându-se încruntat la dânsul, în vreme ce pețitorii străbăteau curtea.

— N-ai grijă, mă îndrăgesc ei și așa! Chiar de-aș pune și o rogojină pe mine, tot n-au să se care!

— Multă sănătate! strigă cu glas detunat Pantelei Prokofievici, se împiedică în prag, se fâstâci din pricina glasului său puternic și adause o cruce peste număr în fața icoanelor.

— Sănătate! răspuse Korșunov, uitându-se cu dușmănie la pețitori.

— A dat Dumnezeu să avem vreme bună...

— Slavă Domnului, strașnică vreme...

— O să-și facă bieții oameni rost măcar de cele mai de trebuință...

— Așa e.

— Da-a...

— Hm...

— Iată-ne, Miron Grigorievici! Am venit, care va să zică, să aflăm cum ați hotărât între dumneavoastră ne-om încuscri au ba?

— Pofțiți, pofțiți în odaie! Ședeți, rogu-vă! îi îndemna stăpâna casei,

facând plecăciuni și măturând cu fusta ei lungă și creață podeaua de scândură, frecată cu praf de cărămidă.

— Nu vă tulburați de la treburi, rogu-vă!

Ilinișna se așeză, îndoindu-și cu foșnet fusta de poplin. Miron Grigorievici se rezemă în coate pe masa împodobită cu mușama nouă și rămase tăcut. Mușamaua mirosea greu, a cauciuc umed și cine știe a mai ce, iar chipurile țarilor răpoși și ale țarinelor înfățișate pe ea priveau grav din cele patru colțuri; tabloul din mijloc înfățișa augustele odrasle, marile ducese cu pălării albe și pe împăratul Nicolae Alexandrovici, pătat de muște.

Miron Grigorievici rupse tăcerea:

— Deh... Am hotărât să mărităm fata și să ne încuscrim, dac-om cădea la-nvoială...

În clipita când auzi aceste vorbe, Ilinișna scoase o pâine albă, mare, de undeva, din adâncurile necunoscute ale jachetei de lustrin cu mânecile umflate; o dădu la iveală parcă de la spate, și o trânti pe masă.

Pantelei Prokofievici porni să facă iarăși o cruce; dar degetele bătătorite și împreunate întru semnul acesta smerit urmară drumul numai până la jumătate și apucară altă cale; degetul mare, cu unghia neagră, lunecă, împotriva voinței stăpânului, între cel mijlociu și cel arătător, iar acest nod nerușinat și strecură pe furiș spre buzunarul de sub poala straiului albastru și scoase de gât o sticlă cu gura pecetluită cu ceară roșie.

— Și acum, dragii mei cuscri, hai să ne rugăm lui Dumnezeu, să tragem o dușcă, să vorbim despre copiii noștri și să ne învoim în toate cele!

Pantelei Prokofievici clipea din ochi cu înduioșare, privea fața cuscrului, presărată cu pistrui cenușii, și, ca să scoată dopul, lovea în fundul sticlei cu palma lată cât o copită de cal.

Un ceas mai târziu, cei doi socri stăteau așa de aproape, că fuioarele de catran din barba lui Melehov parcă se încâlceau cu smocurile din barba roșcată a lui Korșunov. Pantelei Prokofievici, răspândind un miros dulceag de castravete murat, căuta să-l înduplece.

— Dragă cuscre! Începu printr-un șopotit bâzâitor. Scumpe cuscre! Și deodată ridică glasul, ca un strigăt: Cuscre! urlă el, arătând dinții tociți și negri. Ceea ce-mi ceri e foarte prea de tot peste puterile mele! Gândește-te numai, dragă cuscre, și vezi singur cum vrei să mă potcovești! O pereche de ghetre cu galoși, una; o șubă de blană, două; mai pune două rochii de postav, trei; un șal de mătase, patru... Apoi, cu așa daruri de nuntă mă scoți la covrigi!

Pantelei Prokofievici desfăcea larg brațele, încheieturile mundirului căzăcesc de gardă imperială trosneau, slobozind nourași de praf. Miron Grigorievici, cu capul plecat, privea mușamaua udată cu votcă și zeamă de castraveți. Sloveni inscripția cu litere meșteșugite: „Stăpânitori ai întregii Rusii”. Lăsa apoi privirea mai la vale și citi „Maiestatea-sa imperială, domnitorul-împărat Nicolae”... Restul se ascundea sub o coajă de cartof copt. Cercetă portretele cu luare-aminte: fața împăratului nu se zărea; era acoperită cu o sticlă goală de votcă. Miron Grigorievici, clipind din ochi cu evlavie, încercă să examineze uniforma strălucitoare, încinsă cu un cordon de fireturi de argint, dar o astupau semințele moi de castraveți, scuipe pe masă. Împărăteasa, de sub o pălărie enormă, privea cu măreție din mijlocul fetelor sale, una mai ștearsă decât cealaltă. Pe Miron Grigorievici îl podidiră lacrimi de obidă. Gândi: „Te ții fudulă, ca o găscă-n cuibar: să te văd însă când o veni vremea să-ți măriți fetele. Atunci să te ții!”

Pantelei Prokofievici îi bâzâia la ureche, ca un bondar mare și negru.

Korșunov ridică ochii tulburi și-l ascultă cu luare-aminte.

— Ca să fac tot ce-mi ceri pentru fiica ta, care acum e și a mea, va să zică, pentru fiica mea și a ta... ca să-i fac niște ghetre cu galoși, o șubă de blană, ar trebui să-mi vând vitele din ogradă!

— Aha! Mi-ești zgârie-brânză, adicătelea?! strigă Miron Grigorievici, izbind cu pumnul în masă.

— Nu c-aș fi, dară...

— Zi ești au ba?

— Un bob zăbavă, cuscre...

— Ei, dacă-mi ești dintr-ăștia, uite, na!

Miron Grigorievici ridică mâna asudată, cu degetele rășchirate, și mătură paharele de pe masă.

— Fiică-ta să trăiască, că o să tot strângă!

— Bun! Da' să faci cum cere datina; numai așa ai să-mi fii cuscru...

— Va să zică, să-mi vând toate vitele din ogradă? se căina Pantelei Prokofievici, clătinând din cap amarnic; cercelul îi tremura în ureche cu o lucire stinsă.

— Totul trebuie să fie după datină! Fata are destule lăzi de zestre pline cu straie. Dar trebuie să faci după vrerea mea, dacă fata îi pe placul vostru. Așa e datina noastră căzăcească. Așa au făcut moșii și strămoșii noștri și noi trebuie să facem după cum cere datina...

— Fac!

— Fă!

— Fac!

— Cât despre avere, s-o agonisească ei, tinerii. Noi am agonisit și suntem în rând cu lumea. Mama lor! Să se chivernisească singuri!

Bărbile cuscrilor se amestecară ca într-o împletitură pestriță, neagră și roșie.

Pantelei Prokofievici îmbucă încă un castravete moale și fără zeamă; apoi, copleșit de vâlmășagul atâtor simțăminte, începu să plângă.

Cuscrele ședeau îmbrățișate pe un sipet și se asurzeau una pe alta cu glasurile lor ascuțite. Ilinișna avea obraji de culoarea cireșei, iar cuskra ei se înverzea la chip din pricina rachiului, ca o pară pădureață pălită de ger.

— O copilă ca dânsa nici că se mai află pe lume. Are să fie grijulie și ascultătoare! Din vorba ta n-are să iasă. I-e frică să spună un cuvânt de împotrivire...

— Of, of, dragă! o întrerupse Ilinișna, cu obrazul sprijinit în palma stângă și cu cotul în palma dreaptă. De câte ori nu i-am spus afurisitului ăluia! Uite, duminica trecută se pregătea să plece, își umpluse punga cu tutun, iar eu i-am zis „Când o lași, lepădătură afurisită?! Până când ai să mă faci de ocară acuma, la bătrânețe? Ai să vezi cum are să-ți rupă gâtul Stepan.”

Mitka se uita din bucătărie, în odaie, prin crăpătura ușii; cele două surori mai mici ale Nataliei tăinuiau în șoaptă.

Natalia ședea pe o laviță în încăperea cea mai îndepărtată și-și ștergea lacrimile cu mâneca strâmtă a bluzei. O spăimânta viața cea nouă, care o aștepta în prag; îndoiala îi strângea inima.

Cuscreele deșertau al treilea clondir de votcă, când au hotărât ca mireasa și mirele să se întâlnească la vedere în ziua de ispas.

19

Toată casa Korșunovilor era în dârdora pregătirilor de nuntă. Femeile isprăveau de zor zestrea miresei. Natalia veghea în fiecare seară și împletea pentru mire legătoarea de datină și o pereche de mănuși din lână fumurie de capră, moale și subțire ca mătasea.

Lukinișna, mama Nataliei, se gheboșa deasupra mașinii de cusut până noaptea târziu, ajutând croitoreasa adusă din staniță.

Mitka se întorcea de la câmp o dată cu taică-său și cu argații; nu se spăla, nu lepăda bocancii grei de lucru din picioarele bătătorite; se ducea direct în odaia Nataliei și se așeza lângă ea. Avea cea mai mare plăcere s-o

scoată din sărite.

— Și zi, împletești? o întreba scurt și clipea din ochi, arătând spre ciucurii pufoși ai legătoarei de gât.

— Da, împletesc! Și ce vrei?

— Împletește, împletește, năroadă! În loc de mulțumire, o să te bată măr.

— De ce?

— Uite așa! Îl cunosc eu pe Grișka! Suntem doar prieteni. E un câine; mușcă, și nici nu spune pentru ce.

— Nu minți! Că doar îl știi și eu!

— Eu îl știi și mai bine: am învățat la școală împreună.

Mitka se prefăcea că oftează adânc, cercetându-și palmele bătătorite de coada furcii și zgâriate; apoi, își încovoia spatele înalt.

— Ai să te prăpădești, Natașka! Mai bine nu te mărita! Ce-ai găsit bun la el? Hai, spune! E urât foc. Și caii se sperie de el; e sărit și smintit! Numai să te uiți la dânsul: spaima ciorilor!

Natalia se supăra și își înghițea lacrimile, aplecând deasupra fularului fața chinuită de durere.

— Și unde mai pui că mai are și o ibovnică... o sâcâia Mitka, fără milă. Ce tot bocești? Ești proastă, Natașka. Lasă-! Pun șaua pe cal chiar acum și mă duc să le spun: nu vă mai osteniți degeaba...

Pe Natalia o scăpa de la aceste canonuri bunicu-său, moș Grișaka. Intra în odaie, pipăia podeaua cu cârja noduroasă, își netezea barba gălbuie și încâlcită ca fuiorul de cânepă, îl împungea pe Mitka cu cârja și-ntreba:

— Ce cauți aici, câinerule? Hai?

— Am venit s-o văd, bunicule! se apăra Mitka.

— S-o vezi? Așa? Îți poruncesc să pleci de-aici, câinerule! Înainte – marș!

Moșneagul se apropia de Mitka, înălțând cârja și abia mișcând picioarele țapene.

Moș Grișaka făcea umbră pământului de șaiszeci și nouă de ani. Luase parte la războiul cu turcii în 1877 și fusese ordonanța generalului Gurko, pe care-l supăraseră, de l-a trimis înapoi la regiment. Pentru faptele sale vitejești de la Plevna și de la Roșici, căpătase două cruci „Sfântul Gheorghe” și o medalie, și acuma trăia la fecioru-său, respectat de toți gospodarii din sat pentru judecata lui limpede și la bătrânețe, pentru cinstea și pentru omenia lui. Își trăia cele din urmă zile, povestindu-și amintirile.

Vara, de dimineață până seara, stătea pe prispă; zgâria pe pământ felurite semne cu cârja și, cu capul plecat, gândea în imagini trunchiate;

avea gânduri răzlețe, crâmpeie de vagi amintiri răsărite din negura uitării.

Cozorocul scorojit al șepcii sale de cazac, ieșită la soare, arunca o umbră neagră peste pleoapele cenușii și peste ochii închiși; din pricina umbrei, zbârciturile obrazilor păreau mai adânci, iar barba căruntă avea luciri vinete; sângele negru ca cernoziomul curgea anevoie prin vinele groase ale mâinilor încrucișate pe cârjă.

Sângele i se răcea din ce în ce. Moș Grișaka se plângea nepoatei sale Natalia, la care ținea cu osebite:

— Am eu ciorapi de lână, da' nu-mi țin de cald la picioare. Împletește-mi altă pereche cu iglița, copilița moșului.

— Ce spui, bunicuțule? Doar suntem în toiul verii! râdea Natalia și, așezându-se pe prispă, alături, se uita la urechea lui mare, galbenă și zbârcită.

— Ce să fac, fetița moșului? O fi ea vară, dar sângele meu îi rece ca pământul în adânc.

Natalia nu-și desprindea ochii de la vinele ca o plasă de pe mâna unchiașului și își aducea aminte de pe când era o copiliță și când a fost săpată fântâna din ogradă: ea scotea cu căldarea lutul ud și făcea păpuși grele și vaci cu coarne, care se fărâmau. Amintindu-și-le acestea, mai trăia simțământul de atunci, când atingea lutul rece ca gheața, de la o adâncime de cinci stânjeni. Se uita acum cu spaimă la mâinile bunicului, mâini de bătrân, pistruiate, de culoarea humei.

I se părea că în vinele bunicului nu mai curge sânge viu și roșu, ci pământ lutos, vânat, ruginiu.

— Te temi de moarte, bunicuțule? întrebă ea.

Moș Grișaka deșurubă gâtul slab, uscățiv, parcă ar fi vrut să-l scoată din gulerul vechi și țepăn al uniformei; își clătină mustața verzuie și sură.

— Aștept moartea ca pe un oaspe drag! Mi-a venit vremea... Am trăit destul, i-am slujit pe țari, am băut destulă votcă în viața mea... adăugă el, zâmbind și arătându-și dinții albi, iar zbârciturile din jurul ochilor tremurau.

Natalia îi mângâie mâinile și se depărtă. Zgâriind pământul cu cârja, moșneagul rămase încovoiat, în uniforma cenușie țesută pe alocuri; numai petlițele roșii ardeau ca jăraticul pe gulerul țepăn.

Vestea că Natalia se logodește o primi cu o liniște prefăcută; dar, în adâncul sufletului, era mâhnit și chiar supărat. La masă, Natalia îi pune înaintea cea mai bună bucată; ea îi spăla și-i cârpea rufele, ea îi împletea ciorapi și-i țesea nădragii și cămășile. De aceea, când moș Grișaka află

vestea, o privi vreo două zile posomorât, cu asprime.

— Melehovii îs niște cazaci pe cinste! Am fost în același regiment cu răposatul Prokofî. Viteaz cazac! Dar nepoții? Ai?

— Nici nepoții nu-s de lepădat! răspunse în doi peri Miron Grigorievici.

— Grișka nu prea știe ce-i cuviința, hoțomanul! Alaltăieri veneam de la biserică; m-a întâlnit și nici nu mi-a dat binețe. Nu prea se află în cinste bătrânii acuma.

— E un băiat de inimă! rosti Lukinișna, apărându-și viitorul ginere.

— Cum ai zis, ai? De inimă? Hei, să dea Dumnezeu! Numai să-i fie pe plac Natașkăi...

Moș Grișaka aproape n-a luat parte la logodnă; se ivi pentru o clipă din odăița lui, abia dădu pe gât un păhărel de votcă, se încălzi de îndată și plecă, simțind că l-a prins amețeala.

Două zile, privi tăcut la Natalia, tulburată și fericită; strângea fălcile, parcă ar fi mestecat ceva, mozolea mustața alb-verzuie; în cele din urmă se potoli.

— Natașka! o chemă el.

Natalia se apropie.

— Ei, nepoată, ești mulțumită?

— Nici eu nu știu, bunicuțule!... mărturisi Natalia.

— Așa? Nu știi? Fie! Hristos să te aibă în pază, să dea Dumnezeu! Și o dojeni cu amărăciune și necaz: N-ai așteptat, urâto, să mor și apoi să te măriți! Hai? Fără tine, amară are să-mi fie viața!...

Mitka ascultase din bucătărie și hop de colo:

— Ehe, bunicule, dac-ar fi să trăiești încă un veac, un veac vrei să aștepte? Mare poznaș mai ești!...

Moș Grișaka se învineți de mânie. Încându-se, tropăind și lovind cu cârja în pământ, răcni:

— Gura! Ticălosule, câinerule! Ieși afară! Ieși, afurisitule! Asculți pe la uși, diavole!

Mitka o zbughi în ogradă, râzând. Moș Grișaka mai bodogăni, înjurând mânios un timp; picioarele încălțate în ciorapii scurți de lână se băteau din încheieturi.

Cele două surori mai mici ale Nataliei, Marișka, fată de vreo doisprezece ani, și Gripka, o găgălice șireată și răsfățată de opt ani, așteptau cu nerăbdare ziua nunții.

O bucurie abia stăpânită se vedea și la argații care trăiau pe lângă casa lui Korșunov. Se așteptau la un ospăț îmbelșugat și nădăjduiau să fie liberi

cele două-trei zile, cât va ține nunta. Unul dintre ei, înalt cât o cumpănă de fântână, un ucrainean de la Bogucear, cu numele ciudat de Het-Baba⁷ se îmbăta criță de două ori pe an. Bea toți banii agonisiți și, după ce-i isprăvea, mai bea și tot ce avea pe el. Îl încerca mai de mult binecunoscuta secăciune la inimă, dar se stăpânea, amânând, să înceapă chiolhanul o dată cu nunta.

Al doilea argat se numea Mihei. Era un cazac slăbuț și negricios, venit din stanița Migulinskaia; nu slujea de mult la Korșunovi; sărăcit de un incendiu, se tocmise cu simbrie și se împrietenise cu Hetko (astfel era poreclit Het-Baba), așa că se îndulcea și el la pahar din când în când. Era un pătimaș îndrăgostit de cai. Când se îmbăta, plângea și, ștergându-și fața colțuroasă, fără sprâncene, se ținea de coada lui Miron Grigorievici.

— Stăpâne! Dragul meu stăpân! Când ți-i mărita fata, lasă-l pe Miheika în fruntea alaiului. Are să vadă lumea ce pot eu! Am să trec prin mijlocul flăcărilor, fără să se pârlească un fir din părul cailor. Și eu am avut cai... Ehe!...

Het-Baba, de obicei ursuz și morocănos, se lega de Mihei și-l necăjea întotdeauna cu o singură glumă:

— Mihei, n-auzi? De unde ești? După care răspundea singur, schimbându-și glasul „Din Migulinskaia!” Își freca mâinile nemaipomenit de lungi, care ajungeau până la genunchi. „Da’ de ce ești atât de prăpădit?” „Păi tot neamul nostru-i la fel.”

Râdea cu glas răgușit, repetând a suta oară aceeași nerozie, se lovea zgomotos cu palma peste coapsele lungi și sfrijite, în timp ce Mihei se holba cu ură la obrazul spân al lui Hetko și la nodul din gâtlej, făcându-l huhurez și lepră.

Nunta fu hotărâtă pentru cășlegile de toamnă. Mai rămăseseră trei săptămâni. Grigori veni în ziua Adormirii Maicii Domnului să-și vadă logodnica. Stătu în odaie în jurul unei mese rotunde, ronțăind nuci și semințe, împreună cu fetele, prietenele logodnicei; apoi plecă. Natalia îl însoți până la poartă. Sub șopron, unde calul lui Grișka, cu o șa nouă, frumos împodobită, mânca dintr-o ieszle, că, roșind și uitându-se la Grigori cu ochii galeși, scoase o pungă moale de la sânul cald de fecioară și o puse în mâinile lui.

Privind darul, Grigori întrebă, orbind-o cu sclipirea dinților albi, de lup

— Ce-i asta?

— Ai să vezi... o pungă... Eu am brodat-o...

---

⁷ Marș, muiere! (ucr.).

Grigori răsuci fata cu sfială spre el, voi s-o sărute, dar ea își propti cu putere amândouă mâinile în pieptul lui, se încovoie mlădioasă pe spate și cătă cu teamă spre fereastră.

— Dacă ne vede cineva?

— Ei și?

— Mi-e rușine...

— Așa-i la început! o lămuri Grigori.

Ea ținea calul de dârlogi; Grigori, prinzând a zâmbi, încerca să prindă scara cu piciorul. Se așeză apoi adânc în șa și dădu pinteni. Natalia îi deschise poarta; se uită după el cu mâna streășină ochilor. Grigori călărea ca un calmuc, puțintel aplecat pe stânga, fluturând semeț biciușca.

„Mai sunt unsprezece zile!”, numără Natalia în gând, suspină și apoi începu să râdă.

20

Când răsare colțul grâului din brazdă, mai întâi firul fraged și ascuțit abia mijește. Treptat, se înfiripă, se înalță și, după o lună jumătate, stăncuța nici nu se mai zărește din lanul verde. Grâul își sugă seva din pământ, dă spic, bobul se umple de lapte aromitor și dulce; apoi înflorește, și o pulbere de aur învăluie spicul. Iese plugarul la câmp și nu se mai satură privind. Deodată, o turmă de bivoli se năpustește prin grâiște, calcă, strivește de-a valma și amestecă spicele cu țărâna. Iar pe unde a trecut tamazlâcul, grâul e culcat palancă – și ce jalnic și pustiu pare câmpul!

La fel se întâmplase și cu Axinia. Bocancul greu, de toval, al lui Grișka strivise simțămintele înflorite în mijlocul unui lan de aur, nimicise și pângărise totul; și apoi, se depărtase aiurea.

Sufletul Axiniei rămase pustiu și sălbăticit, ca un ogor în paragină, năpădit de buruieni și lobodă, de când s-a întors din grădina de floarea-soarelui a Melehovilor.

Mersese mușcând colțurile năframei și înăbușind un geamăt. Intrase în tindă, se prăbușise la pământ și izbucnise în lacrimi, sfâșiată de durere, chinuită de golul negru în care se năruiau toate visele ei. Pe urmă, toate au trecut. Dar undeva, într-o tainiță a inimii, se ascunsese o durere care o chinuia fără curmare.

Grâul călcat de copite mai învie. Soarele și roua ajută tulpinile călcate să se ridice; întâi se îndoaie, ca un om încovoiat de o povară: prea mare, apoi se îndreaptă, înalță fruntea, scăldat din nou de lumină și legănat de adierile

molatice.

Noaptea, dezmierdându-și soțul cu patimă de foc, Axinia se gândea la celălalt, împletind în suflet ura cu un dor nepotolit. Păcătuia din nou cu gândul și se întorcea la altă nerușinată fărădelege: să-l smulgă pe Grișka de la preafericea Natalia Korșunova, care nu cunoscuse încă nici durerea, nici bucuria iubirii. Noaptea, copleșită de mii de gânduri, clipea în întuneric cu pleoapele uscate. Capul greu și frumos al lui Stepan, cu moțul de păr lung și cărlionțat, odihnea adânc pe brațul drept al femeii. Răsufla cu gura pe jumătate deschisă; mâna tuciurie, uitată pe sânul ei, mișca degetele de fier cu pielea crăpată de munci. Iar Axinia se gândea, chibzuia și socotea. Hotărî una cu tărie să-l smulgă tuturor pe Grișka, să-l copleșească cu dragostea și să-l stăpânească la fel ca mai înainte.

Durerea adâncă, ascunsă undeva, în suflet, o pătrundea stăruitor, ca înțepătura unui ac de albină.

Așa era noaptea; ziua, Axinia își îneca gândurile în grijile gospodăriei. Uneori îl întâlnea pe Grișka, se îngălbenea și trecea legănându-și trupul frumos și chinuit de patimă, de dorul lui, aruncându-i cu neobrăzare priviri ațâțătoare, care se înfingeau ca o chemare în negrul ochilor lui sălbatici.

După fiecare asemenea întâlnire, îl rodea și pe Grișka o durere amară. Se mânia din senin, își vărsa necazul pe maică-sa și pe Duniașka, dar de cele mai multe ori lua sabia, se ducea în spatele casei și scăldat în soare, cu fălcile încleștate, reteza smocuri de nuiele groase, înfipite în pământ. Într-o săptămână, tocuse o întreagă grămadă. Pantelei Prokofievici îl ocăra, bolovănindu-și albul ochilor de turc, care sclipea ca luciul cercelului din ureche.

— De ce-ai hăcuit atâtea nuiele, diavole parșiv? Ar fi ajuns pentru două garduri! A dracului vitejie, mama ta de clapon!... Du-te în pădure, și fă-l acolo pe viteazul... Puțină răbdare, băiete! Ai să te duci la oaste și ai să te saturi de tăiat. Acolo, spârci de-alde tine se astâmpără repede!

21

Patru briști cu câte doi cai așteptau gata de plecare, pentru a lua mireasa. Lumea, în straie de sărbătoare, se înghesuia lângă ele în curtea lui Melehov. Petro, ca întâiul vornicel de nuntă, îmbrăcase o haină neagră și pantaloni albaștri cu lampas, iar pe brațul stâng purta înnodate două batiste albe. Sub mustățile-i ca spicul grâului, același surâs calm. Se apropie de mire:

— Mă, Grișka, fii mai țăntoș! Ține capul cocoșește! De ce te-ai încruntat?

Lângă briști, înghesuiala și zarva creșteau.

— Dar unde-i vornicelul? E vremea să plecăm.

— Cumetre!

— Ce-i?

— Cumetre, matale mergi cu cealaltă trăsură... Auzi?

— Ați pus leagănul la brișcă?

— Nu-ți fie teamă, n-ai să te fărâmi fără leagăn. Ești destul de grăsană!

Daria, zveltă, subțire ca o nuia în fusta sa vișinie, îi dădea zor lui Petro și ridica sprâncenele frumos arcuite și încondeiate cu negru.

— Spune tatei că trebuie să plecăm! Și-or fi pierdut răbdarea ăi de neașteaptă!

Petro, după ce-i împărtăși ceva în șoaptă lui Pantelei Prokofievici, care venea șchiopătând, porunci:

— Urcați-vă! În brișcă mea să ia loc mirele și încă cinci. Anikei, tu ai să fii surugiul!

Se așezară. Ilinișna, solemnă și roșie la față, deschise poarta. Cele patru briști porniră în goană, luându-se la întrecere pe ulița satului.

Petro ședea alături de Grigori. În fața lor era Daria, care flutura o năframă cu dantelă. Câteva glasuri înălțară un cântec, dar hopurile și hârtoapele zguduiau roțile cu vuiet, biruind corul. Șepcile de cazaci, roșii pe margini, uniformele și surtucele albastre și negre, batistele albe din jurul brațelor, basmalele și fustele colorate – păreau cioburile unui curcubeu risipit. După fiecare trăsură, se învolburau nori de colb. Și alaiul trecea în goană.

Anikei, vecin și văr de-al doilea al Melehovilor, mâna caii, se apleca înainte, mai-mai să se prăvale de pe capră, plesnea din bici și chiuia. Caii, în spumă, goneau ca vântul, trăgeau ștreangurile, să le rupă.

— Arde-i! Arde-i! urla Petro.

Anikei, cu mutra lui spână de scapet, îi făcea, hâtru, cu ochiul lui Grigori; răsul îi boțea obrazul de muiere; chiuia și biciuia caii mai amarnic.

— La o parte! tună, luând-o înainte, Ilia Ojoghin, unchiul mirelui după mamă.

Grigori zări la spatele lui chipul fericit al Duniașkăi, cu obrajii tremurători, dogoriți de soare.

— Stai că-ți arăt eu! răcni Anikei, ridicându-se-n picioare și fluierând haiducește.

Caii se întinseră într-un galop nebun.

— Ai să ca-a-zi! țipă Daria, scuturată la fiecare hop și cuprinzând cu brațele cizmele lui Anikei, lustruite oglindă.

— Ține-te bine! răcnea alături moș Ilia.

Vocea lui se pierdea în huruitul asurzitor al roților.

Celelalte două briști, încărcate peste măsură cu nuntașii care urlau în straiile lor pestrițe, goneau alături, pe șleau. Caii, împodobiți cu flori de hârtie și cordele împletite în coamă și pe frunte, zburau în clinchet de zurgălăi pe drumul plin de hopuri, scuturându-și clăbucii de spumă; iar bucățile de pânză roșii, albastre și trandafirii fâlfâiau, plescăind în bătaia vântului, pe spinările lor ude de sudoare.

Un cârd de copii aștepta alaiul lângă poarta lui Korșunov. Cum zăriră colbul pe drum, se și repeziră în curte.

— Vin!

— Vin la galop!

— Uite-i, se văd! țipau, înconjurându-l pe Hetko.

— Ce vă înghesuiți? Marș, spurcăciunilor! Faceți atâta zarvă că nu se mai aude nimic!

— Măi, hohol, dă-te rostogol! chicoteau copiii, ținându-se în jurul șalvarilor de pânză groasă ai lui Hetko. Hohol Hohol! Dohotarule⁸!

Hetko se uita la plozii care horeau drăcos. Stătea cu capul plecat, parcă ar fi privit într-un puț adânc, scărpinându-și burta mare și rotundă și zâmbind blajin la nebuniile lor.

Briștile intrară cu vuiet în ogradă. Petro îl întovărăși pe Grigori în cerdac, alaiul le călcă pe urme...

Ușa bucătăriei era închisă. Petro bătu.

— Doamne Isuse Hristoase, mântuiește-ne pre noi!

— Amin! răspunse un glas de după ușă.

Petro mai bătu o dată în ușă, rosti încă de două ori aceleași cuvinte și primi același răspuns.

— Ne îngăduiți să intrăm?

— Bucuroși de oaspeți!

Ușa se deschise îndată. O văduvă frumoasă, nașa Nataliei, îl întâmpină pe Petro cu o plecăciune și cu un zâmbet care flutura ușurel pe buzele ca zmeura.

— Poftim, cumetre, bea! Să fie într-un ceas bun!

---

⁸ Porecla glumeață, uneori batjocoritoare, de *hohol* se dădea ucrainenilor în Rusia. Cealaltă, de *dohotari*, le era aplicată tot lor fiindcă ei foloseau gudron la ungerea cizmelor și a osiilor.

Îi întinse un pahar cu cvas tulbure, nedospit. Petro își netezi mustața, bău și sughiță cu scârbă, spre bucuria tuturor care abia își stăpâneau râsul.

— Bine, cumătră, frumos m-ai cinstit! Stai nițel puiculițo, să vezi cum am să te cinstesc eu, ca să-ți treacă pofta!

— Să ne fie cu iertăciune! răspuse cumătră, plecându-se și zâmbind viclean.

În timp ce vornicelul și cumătra se întreceau în vorbe șagalnice, rudele mirelui cinsteau câte trei păhărele de votcă, după datină.

Natalia, în rochia de nuntă, cu vâl de mireasă, era păzită cu strășnicie lângă masă. Marișka ținea în mâna întinsă un făcăleț; Griпка clătina un ciur.

Petro, nădușit de votcă și de căldură, făcu o plecăciune și lepădă câte o jumătate de rublă în păhărele. Cumătra clipi din coada ochiului către Marișka, iar fetișcana lovi cu făcălețul peste masă.

— Prea puțin! Nu vindem mireasa!

Petro le întinse alt pumn cu bănuți de argint, care clinchetiră în pahar.

— Nu, n-o dăm! se încăpățâneau surorile, împingând-o cu cotul pe Natalia, care stătea cu ochii în jos.

— Destul! Am plătit mai mult decât face!...

— Dați-i drumul, fetelor! porunci Miron Grigorievici, zâmbind și așezându-se la masă.

Părul lui roșcat, dat cu unt topit, răspândea un miros rânced de sudoare și de balegă arsă.

Rudele și prietenii miresei se sculară ca să facă loc mirelui.

Petro îi întinse lui Grigori un colț de batistă, sări pe o laviță și-l mână în jurul mesei lângă mireasă, care ședea sub icoane. Natalia luă celălalt colț al batistei, cu degetele nădușite de tulburare.

Toți înfulecau, clefăind, sfâșiind cu ghearele găinile fierte și ștergându-și degetele în păr. Anikei lupta cu un copan gras de găină; grăsimea gălbuie i se prelingea pe bărbia spână și picura pe guler.

Grigori se uita cu jind când la lingura lui legată cu o batistă de lingura Nataliei, când la strachina plină de tăiței care abureau. Ar fi vrut să înfulece și el; simțea în burtă chiorăieli neplăcute și surde.

Daria mânca stând alături de unchiul Ilia. Acesta rupea cu dinții tari carnea de pe o coastă de berbec și-i îndruga, pesemne, glume deocheate, la ureche, căci femeia cobora rușinată pleoapele, ridica sprâncenele, se înroșea și chicotea.

Mâncară pe îndelete și cu temei. Un miros tare de sudoare bărbătească

se amesteca cu mirosul de sudoare al femeilor, înțepător și iute. Straietele de sărbătoare – rochii, surtuțe, șaluri – răspândeau și ele un iz ciudat, un amestec de naftalină cu ceva dulce și greu, ca un miros de ceaslov bătrânesc, tocit și soios.

Grigori o fura pe Natalia cu coada ochiului. Acum lua aminte, pentru întâia dată, că avea buza de sus groasă, ușor răsfrântă deasupra celei de jos. Și mai băgă de seamă că avea pe obrazul drept o aluniță negricioasă, cu două firisoare de păr auriu – și simți ceva neplăcut, fără să știe de ce. Își aduse aminte de gâtul mlădios al Axiniei, cu puful mătăsoș de cârlioniți, și deodată un fior îi străbătu tot trupul, ca și cum i-ar fi vârat cineva sub guler, pe spinarea asudată, un pumn de spice țepoase. Se înfioră și privi cu ciudă înăbușită la toți cei care înfulecau, ronțăiau și clefăiau gălăgios.

Când se ridicară de la masă, unul din nuntași, care duhnea a fiertură de vișini uscate și a pâine de grâu, se plecă și-i deșertă un pumn de boabe de mei în carâmbul cizmei, ca să-l apere de deochi. În drum spre casă, grăunțele îl rodeau în talpă; gulerul strâmt al cămășii îi strângea gâtulejul și Grigori, istovit de atâtea datini de nuntă, înjura în gând, cuprins de o rece și tulbure deznădejde.

22

Caii, odihniți la Korșunovi, goneau de mâncau pământul și, până să ajungă la Melehov, abia-și mai trăgeau sufletul. Clăbuci de spumă se scurgeau pe ștreanguri.

Vizitiii, afumați, îi biciuiau fără milă.

Bătrânii ieșiseră întru întâmpinarea alaiului. Pantelei Prokofievici, în a cărui barbă neagră străluceau firele argintii, îi aștepta cu o icoană în mână; Ilinișna stătea lângă el, cu buzele subțiri încremenite.

Grigori și Natalia se apropiară să primească binecuvântarea. Cei dimprejur aruncară asupra-le o ploaie de hamei și boabe de grâu. Binecuvântându-i, Pantelei Prokofievici scăpă o lacrimă și se încruntă rușinat; nu-i era îndemână că a avut martori la o asemenea slăbiciune.

Mirii intrară în casă. Îmbujorată de băutura, de drum și de soare, Daria sări în cerdac și se răsti la Duniașka, care ieșea în fugă din bucătărie.

— Unde-i Petro?

— Nu l-am văzut.

— Trebuie să dăm o fugă la popă; iar el a pierit, blestematul!

Petro, care se întrecuse cu votca peste măsură, zăcea și gema într-o

căruță cu roțile din față scoase. Daria se repezi la el ca un uliu:

— Te-ai îmbătat, porcule! Trebuie să mergi iute la popă. Scoală-te!

— Dă-te... Nu te cunosc! Nu ești tu mai-mare aici! mormăi Petro, bâjbâind cu degetele în țărână și strângând în pumn găinaț de păsări și fire de paie.

Scuturată de sughițurile plânsului, de ciudă, Daria îi vârî două degete în gură, îi apăsă limba care trâncănea și-l ajută să se ușureze. Apoi, îi turnă pe cap o căldare de apă, îl șterse bine cu o cergă uscată și îl duse până la popă, încă buimac de cele întâmplare.

După un ceas, Grigori stătea în biserică alături de Natalia, care părea acum mai frumoasă la flacăra lumânărilor. Strivind între degete ceara lumânării, el își purta privirile uimite deasupra mulțimii, care vorbea în șoaptă, și repeta în sine un singur gând stăruitor „S-a isprăvit cu viața de holtei!”... Petro, cu fața umflată, tușea în spatele lui; ochii Duniașkăi năluceau din când în când în mulțime, printre nenumărate chipuri cunoscute și străine. Grigori auzea ca prin vis glasurile coriștilor și răspunsurile tărăgănite ale diaconului. Îl cuprinse o nepăsare fără margini. Făcu ocolul pistolului, călcând cizmele scâlciate ale părintelui Visarion, și se opri când Petro îl trase, pe furiș, de pulpana surtucului; se uita în neștire la limbile de lumini care pâlpâiau în aer și abia lupta cu toropeala ce pusese stăpânire pe dânsul.

— Schimbați inelele! rosti părintele Visarion, privind în ochii lui Grigori. Mirele și mireasa schimbă inelele.

„Mai e mult?”, întrebă Grigori din ochi, întâlnind privirea lui Petro. Acesta-i răspunse, abia mișcând din buze și stăpânindu-și un zâmbet „îndată”... Apoi Grigori sărută de trei ori buzele soției, umede și fără gust; biserica se umplu de un miros greu de lumânări stinse, și lumea se îndreptă, tropăind, spre pridvor. Ținând mâna Nataliei, mare și aspră, Grigori păși afară din biserică. Cineva îi așeză șapca pe cap. Un vânt cald adia dinspre miazăzi, aducând miros de pelin. Dinspre câmp sufla o răcoare umedă. Undeva, departe, dincolo de Don, șerpuia un fulger albastru. Se apropia ploaia, iar dincolo de zidul alb al ogrăzii bisericii, caii ropoteau nerăbdători; zurgălăii clincheteau lin, ca o chemare.

Korșunovii au sosit abia după ce mirele și mireasa plecaseră la biserică. Pantelei Prokofievici ieși de mai multe ori pe poartă, se uită de-a lungul

uliței, dar drumul cenușiu, tivit de două șiruri de buruieni țepoase, era gol, lins, fără oameni. Aruncă atunci privirea dincolo de Don. Pădurea se vedea arămie; stufărișul copt, cu creștete albe, se apleca, obosit, pe malul unui iaz, printre tulpinile de rogoz.

O pâclă viorie și mohorâtă, vestitoare de toamnă, se topea-n amurg, învăluind satul, Donul, colinele de cretă, stepa și pădurile de pe țărmul celălalt, care se pierdeau într-un abur vinețiu. La o cotitură de drum, aproape de răscruce, se profila silueta subțire a paraclisului, cu vârful ascuțit.

La urechea lui Pantelei Prokofievici răzbi un huruit de roți abia simțit și un lătrat de câini. Două briști se iviră deodată pe uliță, apropiindu-se în goană dinspre piața satului. În cea dintâi, Miron Grigorievici, legănându-se, ședea lângă Lukinișna. Moș Grișaka în ținută de sărbătoare, cu crucile „Sfântul Gheorghe” și medaliile sale, stătea în fața lor. Mitka mâna; înfipt pe capră, fără să se sinchisească, nici nu-și arăta biciul lăsat sub leagăn corbilor bine hrăniți, care alergau într-un galop sălbatic. În a doua brișcă, Mihei se înclina pe spate, smucind hățurile și silindu-se să domolească goana cailor, ca s-o dea în trap. Chipul lui Mihei, lungăreț și fără sprâncene, era stacociu; de sub cozorocul crăpat șuroiau pâraie de sudoare.

Pantelei Prokofievici deschise poarta, și briștile intrară, pe rând, în ogradă.

Ilinișna coborî măreață din cerdac, măturând cu rochia-i lungă gunoiul împrăștiat pe scări.

— Bine-ați venit, dragi cuscri! Faceți cinste casei noastre sărmane! zise ea, îndoindu-și trupul plin.

Pantelei Prokofievici deschise brațele larg, cu adânci plecăciuni.

— Pofțiți, rogu-vă, dragii mei! Treceți înainte!

Porunci să fie deshămați caii și păși în întâmpinarea lui Miron Grigorievici. Cuscrul își scutura colbul de pe nădragi și-i tipărea cu palma. Își strânsesă mâinile și se îndreptară spre cerdac. Grișaka, unchiașul, buimăcit de această goană a cărei obișnuință o pierduse, se împleticea mai în urmă.

— Poftim, cuscre dragă! Treci matale înainte! îl îmbia Ilinișna.

— Bine, bine! Mulțumim! Intru acuși...

— De când vă tot așteptăm! Pofțiți în casă! Aduc eu o măturică să-ți scuturi mundirul, cuscre! E atâta colbărie azi că nici nu mai poți răsufla.

— Drept spui! Grozavă secetă... D-aia nici nu mai răzbești de colb. Nu te osteni, cumătră, vin numaidecât...

Moș Grișaka, tot făcând temenele în fața cuscrei, prea grijulii, se trăgea spre șopron și se mistui după o vânturătoare.

— Lasă moșneagul în pace, năuco! se răsti Pantelei Prokofievici, întâlnind-o pe Ilinișna lângă cerdac. Bietul om, ca un bătrân ce este, s-a dus și el pentru trebuințele lui, iar tu... Of, Doamne, că proastă mai ești!...

— De unde puteam să știu? se dezvinovăți Ilinișna, rușinată.

— Trebuia să-ți dai seama! Hai, nu mai chirăi. Du-te și ai grijă de cuscră.

Un zvon de glasuri venea de la mesele întinse, unde oaspeții erau amețiți de băutura. Cuscii fură așezați în odaia mare, la loc de cinste. Nu după mult, se întoarseră și mirii de la biserică. Pantelei Prokofievici turnă votcă în pahare dintr-o sticlă mare cât o damigeană și vorbi, cu ochii înlăcrimați:

— Hei, scumpii mei, să bem în sănătatea copiilor noștri. Să aibă parte numai de bine, ca și noi... și să-și ducă traiul în sănătate și fericire.

Îi umplură și lui moș Grișaka un pahar pântecos cu votcă, din care jumătate l-a turnat în gură, prin tufișul bărbii lui cărunte și verzui, iar cealaltă jumătate o vărsă pe gulerul țepăn al mundirului. Au băut, ciocnind paharele. Se îndopa fiecare după plac, într-o larmă de bâlci. Așezat într-un colț al mesei, o rudă depărtată a Korșunovilor, bătrânul Nikifor Koloveidin, care pe vremuri slujise în Regimentul de gardă „Atamanski”, ridică mâna cu degetele rășchirate și răcni:

— Amar⁹!

— Ama-a-ar! încuviințară nuntașii în cor.

— Hei, amar! răspunse ca un ecou bucătăria ticsită de lume.

Încrunțat, Grigori sărută buzele fără gust ale soției și plimbă în toate părțile o privire de fiară încolțită.

Chipuri îmbujorate, ochi pâcloși de băutura, priviri și zâmbete nerușinate. Gurile mestecând de zor, lăsau să curgă stupitul pe fețele de masă brodate. Cheful era în toi.

Nikifor Koloveidin căsca gura știrbă, cât era de mare, și mereu ridica mâna, zbierând:

— Amar!

Trei colțuri de aur străluceau pe mâneca uniformei albastre, semn că slujise-n oștire ca reangajat.

— Ama-a-ar!

Grigori privea cu ură gura știrbă a lui Koloveidin. Când moșneagul striga „amar”, prin scocul dinților lipsă se zvârcolea o limbă umedă și învinețită,

---

⁹ Datină de nuntă. La strigarea acestui cuvânt, mirii trebuiau să se sărute.

ca o țeavă de gumă.

— Sărutați-vă, neghiobilor! șuiera Petro, netezindu-și firele mustății botezate în votcă.

În bucătărie, Daria, îmbujorată de băutură, începui un cântec. Îl prinseră și alte voci, iar cântecul trecu în odaia mare:

*Uite râul uite puntea,
Treci încoace, țucu-ți fruntea...*

Glasurile se amestecau; vocea lui Hristonea tuna, înălțându-se deasupra tuturor și făcând să tremure geamurile:

*Când o să ne chemi la voi,
Vom da cepul la butoi...*

Din odaia de dormit, străbăteau alte glasuri, subțiri, ale femeilor:

*Mi-am pierdut, oh, mi-am pierdut,
Glasul că mi l-am pierdut!...*

la care se adăugă o voce de bărbat, bătrână și dogită, ca din butoi:

*Mi-am pierdut, oh, mi-am pierdut,
Glasul că mi l-am pierdut!
Când haihui prin lumea mare
Ciuguleam mure amare...*

— Să ne veselim, fraților!

— Ia gustă din berbecul ăsta!

— Ia-ți laba! Se uită bărbatu-meu la noi!

— Ama-a-ar!

— Halal vornicel! Numai privește cum ți-o ia la rost pe cuscră...

— Nu-u, nu ne îndopa cu berbec! Am poftă de cegă, și cegă am să mănânc. Ehe, da' grasă mai e!

— Cumetre Proșka! Hai să ciocnim!

— Oh, ce votcă! Ce votcă, măi tată! Curge ca jăratul prin vine...

— Semion Gordeevici!

— Ai?

— Semion Gordeevici!

— Du-te naibii!...

Podeaua din bucătărie prinse a se clătina și a se încovoia sub tropăitul tocurilor de la cizme, un pahar lunecă jos, dar zăngănitul se pierdu în larma cumplită. Grigori se uita peste capetele mesenilor; în bucătărie, femeile jucau roată, chiuind cu glasuri pițigăiate și bâțâind bucele grase; niciuna nu era slabă, fiecare turnase măcar câte cinci, ori șapte fuste pe dânsa. În joc dădeau din mâini, fluturând batistele cu horbotă.

Armonistul începu o căzăcească, cu învăluri de bas:

— Faceți loc! Faceți loc!

— Mai strângeți-vă oleacă, oaspeți dragi! îi ruga Petro, împingând burțile muierilor încinse la joc.

Grigori se învioră și făcu Nataliei un semn cu ochiul:

— Petro are să-i tragă acuși o căzăcească pe cinste.

— Cu cine?

— Nu vezi? Cu maică-ta!

Lukinișna puse palmele pe șolduri, ținând cu mâna stângă o batistă.

— Hai, pornește! Zi-i o dată cu mine!

Petro se apropie de ea cu pași mărunți, făcu o săritură de toată frumusețea și se răsuci la loc. Lukinișna ridică fusta un pic, parcă voind să treacă o băltoacă, bătut ritmic cu vârful piciorului și se avântă, pășind bărbătește, în aplauzele tuturor.

Pe clapele de bas, armonica risipi un tremur mărunț; și tremurul îl smuci pe Petro din loc; chiui, sări, se lăsă pe vine, lovi cu palmele peste cizme, mușcându-și mustața. Picioarele lui se vânzoleau, un smoc de păr sălta pe fruntea asudată.

Grigori nu vedea nimic, din pricina privitorilor înghesuiți. Auzea numai bătaia călcâielor și a potcoavelor de fier, duduitul dușumelei, îndemnurile musafirilor chercheliți.

La sfârșit, jucă și Miron Grigorievici cu Ilinișna, stăpânit și grav, așa cum era în toate împrejurările.

Pantelei Prokofievici stătea pe un scăunel, bâțâind din piciorul șchiop și plescăind din limbă. Cercelul și buzele îi jucau pline de neastâmpăr, măcar că nu-l ajutau picioarele.

Apoi, pe lângă cei care dănțuiau în lege, mai intrară în joc și cei care abia izbuteau să-și îndoiaie genunchii.

Tuturora li se striga:

— Nu te lăsa!

— Zi-i mai iute! Zi-i!

— Are piciorul sprinten, dar nu-l lasă buicile!

— Dă-i, dă-i!

— Ai noștri i-au lăsat de căruță!...

— Dă-mi nițică fiertură de vișini, că...

— Te-ai muiat, blegule! Zi-i, că dau cu sticla-n tine!

Moș Grișaka, cam cherchelit și el, cuprinse umerii lați ai vecinului de pe laviță și-i bâzâi ca un țânțar la ureche:

— Ce leat ești?

Vecinul, un bărbat scund de statură, dar vânjos ca un stejar bătrân, răspunse cu o voce de bas, împingându-l cu mâna

— Născut în treizeci și nouă, fiule!

— Cum ai spus?... Hai?...

Moș Grișaka ținea mâna pâlnie la ureche.

— Am spus: în treizeci și nouă!...

— Și cum îți zice? Cum te cheamă?

— Maxim Bogatîriov, vagmistru în Regimentul lui Baklanov! Îs de felul meu... din satul Krasnî Iar.

— Ești neam cu Melehov?

— Cum?

— Ești neam cu dânșii?

— Da. Sunt neam cu bunicul lor.

— Cum ai spus? Din Regimentul lui Baklanov?

Bătrânul se uită la moș Grișaka cu ochii stinși, molfăind fără spor o îmbucătură în gura știrbă, și dădu din cap.

— Care va să zică, ai făcut campania din Caucaz?

— Cu răposatul Baklanov, Dumnezeu să-l odihnească! Cu el am cucerit Caucazul. În regimentul nostru erau numai cazaci aleși pe sprânceană, înalți cât cei din garda imperială... Puteau fi ei și nițel mai aduși de spate, dar trebuiau să aibă brațe lungi și umeri lați; un cazac din cei de azi ar fi încăput, numai bine, lungit între umerii lor. Iată, fiule, ce oameni erau pe atunci. Escelența-sa răposatul ghinărar m-a croit o dată cu biciușca, în aulul Celendji...

— Și eu am făcut campania împotriva turcilor. Auzi? Am fost, da! spuse moș Grișaka, sumețindu-și pieptul costeliv, pe care sunară decorațiile sale.

— Cucerim noi aulul în zori, iar la amiază ne și pomenim cu goarna, sunând alarma...

— Am avut și noi prilejul să-l slujim pe măria-sa pravoslavnicul țar! În

bătălia de lângă Roșici. Regimentul 12 de cazaci de la Don s-a luptat cu ienicerii lor...

— Care va să zică, gornistul sună alarma, continuă veteranul lui Baklanov, fără să-l asculte pe moș Grișaka.

— Ienicerii lor îs un soi de gardă împărătească de-a noastră. Cum îți spun! Așa-i!

Moș Grișaka se înfierbântă și dă din mâini cu îndârjire:

— ... Își slujesc adicătelea țarul lor și poartă pe cap niște ștergare albe. Auzi? Niște ștergare de pânză albă...

— Îi zic atunci unui leat: „Să știi, Timoșa, că avem să ne retragem din aul. Ia covorul din perete, să-l legăm de ciochină.”

— Am primit două cruci „Sfântul Gheorghe”! M-au decorat pentru vitejie în luptă! Am luat plean un maior turc!

Moș Grișaka lăcrimează și lovește cu pumnul mic și uscat în spatele oșteanului lui Baklanov, larg, ca de urs, și care răsună; celălalt înmoaie o bucată de găină în compotul de vișine, în loc s-o tăvălească în suc de hrean, privind cu un ochi lipsit de viață la fața de masă, pătată cu zeamă de tăiței, și mormăie cu gura știrbă:

— Vezi, taică, până unde ne-a împins necuratul? Ochii morți ai veteranului privesc îndărătnic la cutele albe de pe masă, parcă n-ar vedea o pânză pătată de votcă și de tăiței, ci ar privi culmile strălucind de zăpadă, orbitoare, ale Caucazului. Până atunci, nu luasem în viața mea un lucru care nu era al meu. Se întâmpla să cucerim un aul cerchez, cu tot avutul rămas prin case, dar nici nu mă uitam la boarfele lor. Bunul altuia e sfânt!... Și totuși, necuratul te-mpinge să poftești la lucrul acela, al altuia. Nu-mi puteam lua ochii de la un covor cu ciucuri... Stăteam și-mi ziceam: bună pătură pentru cal!

— Și noi am văzut multe; și noi am umblat prin țări străine!

Moș Grișaka încearcă să se uite în ochii vecinului, dar găvanele nu se mai văd în desișul stufos și cărunt al bărbii și al sprâncenelor crescute ca niște buruieni sălbatice în jurul unei râpe; privirile lui Grișaka se dovedesc neputincioase să străbată această pădure de nepătruns a părului.

Atunci se chitește cu viclenie să deștepte luarea-aminte a vecinului asupra părții celei mai zguduitoare din povestirea sa și, fără nicio pregătire, trece de-a dreptul la peripețiile acestea:

— Și numai ce dă comanda esaulul Tersințev: „În coloane de plutoane, galop – marș!...”

Bătrânul oștean al lui Baklanov își îndreaptă capul, ca un cal cazon la

auzul goarnei, izbește cu pumnul noduros în masă și mormăie:

— Lăncile în cumpănire! Sabia afară! Regiment Baklanov!

Deodată, vocea lui prinde putere, ochii stinși se aprind și revarsă flacăra de odinioară, înăbușită sub cenușa anilor.

— Vitejii lui Baklanov! urlă el, deschizând larg gura știrbă, cu gingiile galbene: La atac – marș!...

Și se uită la moș Grișaka, cu o privire tinerească și plină de-nțeles; și nu-și mai șterge cu mâneca hainei lacrimile care i se preling și-l gădilă în barbă.

Moș Grișaka se însuflețește și el.

— Dă care va să zică comanda și flutură sabia! Am pornit în galop; ienicerii se așezară uite-așa – degetul lui zugrăvește pe fața de masă un patrulater cu laturile inegale – și trăgeau în noi. I-am atacat de două ori, și de două ori am fost dați peste cap. Deodată, apare din flanc, dintr-o pădurice, călărimea lor. Comandantul sotniei noastre dă comanda. Am întors aripa dreaptă, ne-am strâns rândurile și – pe ei! I-am izbit. I-am strivit! Unde găsești pe lume călărime care să poată ține piept cazacilor?... Aia-i, omule! Apoi se reped spre pădure, urlând. Văd un ofițer turc cum gonește în fața mea, călare pe un murg: om voinic, cu o mustață neagră, lăsată-n jos. Se tot întorcea către mine și tot dădea să scoată revolverul. Tocul era prins de șa. Trage-n mine, da' nu mă nimerește... Dau pinteni calului și-l ajung. Vroiam să-l despici cu sabia, însă m-am răzgândit: om e și el!... Îl apuc strâns cu mâna dreaptă; el sare din șa în zborul calului. M-a mușcat de mână, dar tot l-am prins...

Moș Grișaka aruncă o privire triumfătoare vecinului; însă acesta adormise în toiul petrecerii, cu capul său mare și colțuros proptit în piept, sforăind ușurel.

PARTEA A DOUA

1

RĂDĂCINA NEAMULUI LUI SERGHEI PLATONOVICI MOHOV SE pierdea în negura vremii.

Odată, sub domnia țarului Petru I, un șlep împărătesc cobora pe Don, spre cetatea Azov, încărcat cu pulbere de pușcă și pesmeți. Cazacii dintr-un târgușor de tâlhari, Cigonațki, cuibărit pe Donul de sus, aproape de îmbucătura râului Hopior, se năpustiră într-o noapte asupra șleplului, căsăpiră straja adormită, furară pesmeții și iarba de pușcă, după care ispravă scufundară și șleplul.

La porunca țarului, au fost trimise de sârg trupe din Voronej. Ele pârjoliră cuibul de tâlhari și bătură cumplit în luptă pe cazacii care au luat parte la jaf. Iar esaulul Iakirka, prins, și alți patruzeci de cazaci au fost spânzurați de niște ștreanguri plutitoare și lăsați să se tot ducă la vale pe apă, întru înfricoșarea stanițelor răzvrătite de pe Donul de jos.

După vreo zece ani, în același loc unde fumegaseră pe vremuri casele staniței Cigonațkaia, mistuită de flăcări, s-au așezat cazaci veniți din alte părți și cei care au supraviețuit prăpădului. Stanița răsări din nou și se încinse cu un brâu de metereze. Cam tot pe atunci, veni de la Voronej țăranul Nikișka Mohov, iscoadă de taină, „ochiul țarului”. Făcea negoț de colo până colo, cu tot soiul de mărunțișuri de trebuință cazacilor: plăsele de cuțite, tutun ori cremene; cumpăra și vindea lucruri furate; de vreo două ori pe an se ducea la Voronej – după marfă, zicea el – dar, de fapt, pentru a da de veste că în staniță, deocamdată, e liniște, iar cazacii nu pun la cale nicio nouă nelegiuire.

Acest Nikișka a întemeiat spița de negustori Mohov, care s-a înfipt de nădejde pe pământul căzăcesc. Se prăsiră și prinseră rădăcini în staniță, ca scaiul pe care, oricât l-ai smulge, nu-l poți stârpi. Multă vreme au păstrat cu sfințenie un uric vechi, prin care voievodul Voronejului îl miluise pe străbunul lor, trimițându-l în stanița răzvrătiților. Și poate că s-ar fi păstrat până în ziua de azi, dacă nu s-ar fi mistuit într-un pojar, dimpreună cu lădița de lemn de sub icoane, pe când bunicul lui Serghei Platonovici mai

era încă în viață. Bătrânul se mai ruinase o dată: pierduse totul la joc de cărți și se ridicase din nou. Dar acest foc nu le lăsase decât cenușa, și Serghei Platonovici fusese nevoit să o ia de la început. După moartea tatălui său, răpus de dambă, Serghei se apucă de negoț cu tot capitalul numai o rublă știrbă. Cumpăra prin sate puf și păr de porc. Timp de cinci ani, trăi în sărăcia cea mai neagră, înșelând lumea și storcând copeica de nafură cazacilor din tot ținutul; apoi, deodată, Seriojka-„geambașul” deveni Serghei Platonovici, deschise în staniță o dugheană de mărunțișuri, se însură cu fata unui popă zurliu, de la care luă o zestre bunicică – și de la dugheană săltă la o prăvălie de manufactură. Începuse bine și la vreme negoțului. Din ordinul stăpânirii din ținutul Donului, pe malul drept răsăriră proaspete așezări de cazaci; sate întregi se mutau de pe malul stâng, unde pământul nisipos și lutos era veșnic pârjolit de secetă și sterp. Târgul cel nou, stanița Krasnokutskaia, crescuse și se împlinise cu așezări chiabure, la hotarul fostelor moșii boierești, de-a lungul râurilor Cir, Ciornaia și Frolovka; dominând râpele și luncile sterpe, răsăriră ca din pământ alte sate, lângă cătunele locuite de ucraineni. În loc să meargă la cincizeci de verste sau mai departe, toți aveau la îndemână o prăvălie cu rafturi noi, de brad, ticsite cu țesături plăcut mirositoare. Serghei Platonovici își lărgi negoțul, ca un cântăreț care-și întinde burduful armonicii; pe lângă manufactură, mai vindea și alte mărfuri trebuincioase unei mici gospodării țărănești: pielărie, sare, gaz și galanterie. În ultimul timp, începuse să vândă și mașini agricole. Lângă prăvălia lui cu obloane verzi, răcoroasă în timpul verii, erau rânduite frumos secerători, semănători, pluguri, vânturători, mașini de sortat aduse de la uzina din Aksai. E greu să numeri banii din punga altuia, dar se vedea cât de colo că iscusitul Serghei Platonovici câștiga bine cu negustoria sa. După trei ani, deschise și o prăvălie de cereale; iar la un an după moartea nevestei dintâi, începu zidirea unei mori cu aburi.

Cu pumnul lui mic, tuciuriu, presărat cu peri negri și rari, gâtuia fără milă întregul sat Tatarski și satele megieșe. Aproape toți gospodarii aveau la el câte o poliță – o hârtie verde cu dungi portocalii – pentru o secerătoare, pentru zestrea fetei (a venit vremea să se mărite, dar la silozul lui Paramonov se capătă niște prețuri de batjocură pentru grâu – „Dă-mi, Platonovici, marfă pe datorie!”) și multe altele. Douăzeci de guri se hrăneau din mila negustorului: nouă muncitori la moară, șapte la prăvălie și patru slugi în casă. Întâia soție îi lăsase doi copii: o fată, Liza, și Vladimir, un băiat molău și scrofulos, mai mic cu doi ani. A doua nevestă, Anna

Ivanovna, uscățivă și osoasă, n-avea copii. Împlinise treizeci și patru de ani când s-a măritat cu Serghei Platonovici; dragostea de mamă, trezită atât de târziu, cât și necazurile ei se revărsară asupra celor doi copii. Firea nestatornică a acestei mame vitrege nu înrâurea în bine creșterea lor; cât despre tată, el le dădea tot atâta atenție ca bucătăresei sau lui Nikita, grăjdarul. Afacerile și drumurile îi prindeau toată vremea; era când la Moscova, când la Nijni, când la Uriupinskaia, când la iarmaroacele din stanițe. Copiii creșteau nesupravegheați de nimeni. Anna Ivanovna nu era destul de simțitoare și nu încerca să pătrundă ce se petrece în sufletul lor. De altminteri, nici nu avea timp într-o gospodărie atât de mare. Iată de ce fratele și sora crescură străini unul de altul, cu firi întru totul deosebite, parcă n-ar fi fost frați. Vladimir era închis în sine, molatic, cu o căutătură piezișă, bătrânicos înainte de vreme; Liza, care-și petrecea ziua în tovărășia jupânesei și a bucătăresei, o femeie desfrânată ce trecuse prin multe, află prea de timpuriu dedesubturile urâte ale vieții. Aceste femei îi stârneau mereu o curiozitate bolnăvicioasă; adolescentă stângace și sfielnică, lăsată de capul ei, creștea ca o tufă sălbatică în pădure.

Anii se scurgeau alene.

Tot ce era bătrân, după cum e rânduit, îmbătrânea și mai mult; tot ce era vlăstar creștea și se înveșmânta în verdeață.

Într-o seară, la ceai, Serghei Platonovici se uită lung la fiică-sa și rămase foarte mirat. Elizaveta, care terminase liceul, crescuse înaltă, voinică și destul de drăguță. Farfurioara în care își turnase ceaiul chihlimbării îi tremură între degete și el își zise, privind-o: „Vai, Doamne, ce seamănă cu răposata!” Apoi rosti tare:

— Ia întoarce-te, Liza!

Nu observase până atunci că, încă de când era copilă, Liza semăna atât de uimitor cu maică-sa.

.

Vladimir Mohov, elev în clasa a cincea secundară, slab, bolnăvicios și galben la față, trecea prin curtea morii. Abia venise în vacanță, împreună cu sora sa; ca de obicei, se grăbi să viziteze moara, să se amestece în mulțimea de oameni cu straietele ninse de praf și de făină albă, să asculte vuietul monoton al valțurilor și al roților dințate, fâșâitul curelelor de transmisie. Măgulit, prindea cu urechea vorbele în șoaptă și pline de respect ale mușteriiilor cazaci:

— Moștenitorul stăpânului...

Ocolind cu grijă grămezile balegilor de bou și căruțele risipite prin

curte, ajunse până la porțiță, când își aduse aminte că nu cercetase sala mașinilor, și se întoarse.

Lângă rezervorul de păcură, vopsit cu roșu și așezat la intrarea în sală, trei inși: mecanicul Timofei, cantaragiul, poreclit Valet, și ajutorul de mecanic, un flăcău cu dinții albi, Davîdka – cu nădragii suflecați până la genunchi – frământau cu picioarele o movilă de argilă cleioasă.

— Aha! Iaca stăpânul!... îl salută în derâdere Valet.

— Bună ziua!

— Bună ziua, Vladimir Sergheevici!

— Ce lucrați aici?...

— Frământam lutul!... zâmbi dușmănos Davîdka, scoțând cu greu picioarele din aluatul vâscos, cu miros de balegă. Taică-tău nu se-ndură să dea o carboavă, ca să tocmească niște muieri. Pune șaua numai pe noi, la toate. Mare zgriptoroi e taică-tău! adăugă el, mutând piciorul cu alte plescăituri.

Vladimir roși. Avea un simțământ de neîmpăcată ură pentru veșnicul zâmbet al lui Davîdka, pentru tonul lui disprețuitor, și chiar pentru dinții lui albi și umezi întotdeauna.

— Cum adică, zgriptoroi?...

— Așa! E cumplit de zgârcit! Ar mânca și ce iese din el! îl lămuri cu simplitate Davîdka, zâmbind.

Valet și Timofei râdeau a încuviințare. Vladimir se simți adânc jignit. Aruncă o căutătură aspră lui Davîdka.

— Adică... ești nemulțumit?

— Intră acilea, frământă oleacă și ai să vezi! Care e prostul acela care să poată fi mulțumit? Dacă l-am pune pe taică-tău să robotească aici, iute i-ar mai slăbi burta!

Davîdka călca din greu pământul cleios, ridica sus picioarele și frământa acum voios și fără răutate. Vladimir își muncea gândurile, căutând un răspuns potrivit și gustând dinainte o plăcere răutăcioasă.

— Bine! Am să-i spun tatii că ești nemulțumit de slujbă, spuse el, răspicând cuvintele.

Se uită pieziș la chipul lui Davîdka și rămase uimit de impresia ce-o dezlănțuise. Davîdka zâmbea în silă, cu o înfățișare jalnică, iar chipurile celorlalți se întunecaseră. Vreme de un minut, toți trei frământară, tăcuți, lutul care se învârtoșa mereu; apoi, Davîdka ridică ochii de la picioarele lui murdare și rosti cu glas pe cât de supus, pe atâta de dușmănos:

— Zău c-am glumit, Volodea! Am spus așa, în șagă...

— Am să-i comunic tatii ce-ai spus!

Vladimir trecu pe lângă rezervor, simțind în ochi lacrimi de obidă pentru el, pentru taică-său, și pentru zâmbetul jalnic al lui Davîdka.

— Volodea! Vladimir Sergheevici!... strigă din urmă, îngrijorat, Davîdka și ieși din argila vâscoasă, lăsând cracii nădragilor peste noroiul care-i acoperea picioarele până la genunchi.

Vladimir se opri. Davîdka îl ajunse, abia răsuflând.

— Să nu mă părăști lui taică-tău! Am spus-o în glumă. Iartă-mă, sunt un prost! Zău, am spus-o fără niciun gând rău... Am șuguit...

— Bine, n-am să spun nimic! fâgădui Vladimir cu dezgust și se îndreptă spre porțiță.

Mila cerșită de Davîdka îl biruise. Cu un simțământ de ușurare, o luă de-a lungul unui gard alb de scânduri. Din fierăria pitulată într-un colț din curtea morii, se auzea un clinchet vioi de ciocane. O lovitură surdă și moale cădea o dată pe fier, și altele două cădeau sărind și răsunând pe nicovală.

— De ce te-ai legat de el? auzi Vladimir vocea de bas, înăbușită, a lui Valet. Nu știi? Nu pune mâna pe scârnă, că pute!

„Așa, va să zică, ticălosule! se gândi Vladimir, mâniindu-se din nou. Să-l spun sau să nu-l spun tatii?”

Se întoarse, văzu același zâmbet și dinții albi ai lui Davîdka și luă o hotărâre neclintită „Am să-l spun!”

În medean, lângă prăvălie, un cal înhămat la o haraba aștepta priponit de un stâlp. De pe acoperișul pojărniceii, copiii alungau un stol de vrăbii care ciripeau. Baritonul sonor al studentului Boiarîșkin și o altă voce, spartă și răgușită, răsunau pe terasă.

Vladimir urcă treptele cerdacului; deasupra lui se clătina vița sălbatică, învăluind și cerdacul, și terasa și atârând de pe cornișa albastră de lemn cioplit, într-un mănunchi de spumă verde.

Boiarîșkin clătina capul ras, vânăt, adresându-se învățătorului Balanda, un om încă tânăr, dar care purta barbă:

— Îi citesc opurile și deși sunt fiu de cazac-plugar, deși nutresc o ură firească față de toate clasele privilegiate, închipuie-ți că mi-e milă grozav de această stare socială pe cale de dispariție. Nu-mi trebuie mult să mă fac și eu nobil și moșier! Mă uit cu admirație la femeia visurilor lor, mă doare inima pentru interesele lor, într-un cuvânt, nu mai sunt stăpân pe mine. Iată, dragă, ce înseamnă geniu! Poate să te convertească!...

Balanda se juca cu ciucurii cordonului de mătase, zâmbea ironic și

privea poalele bluzei sale brodate cu fluturi roșii. Liza era răsturnată pe un fotoliu. Discuția n-o interesa deloc. Cu privirea pierdută, parcă mereu căutând ceva, se uita plictisită la capul vânat, plin de zgârieturi, al lui Boiarîșkin.

Vladimir trecu pe lângă dâșii, salutându-i, și bătu în ușa unde tatăl său își avea biroul. Serghei Platonovici, lungit pe o sofa răcoroasă de piele, răsfoia numărul din iunie al revistei *Russkoe bogatstvo*¹⁰. Un *coupe-papier* de os îngălbenit zăcea aruncat jos.

— Ce vrei?

Vladimir își vârî capul între umeri și-și potrivi bluza cu un gest nervos.

— Veneam de la moară... începu el cu șovăială, dar deodată își aduse aminte de zâmbetul orbitor al lui Davîdka și, privind pântecul rotund al lui tătâne-său, strâns într-o vestă de șantung, continuă hotărât: Și l-am auzit pe Davîdka spunând...

Serghei Platonovici, după ce îl ascultă cu atenție, hotărî:

— Am să-l dau afară. Du-te!

Și se aplecă, gemând, să ridice cuțitul de os.

În fiecare seară, cărturarii satului se strâneau la Serghei Platonovici: Boiarîșkin, student la Institutul tehnic din Moscova; învățătorul Balanda, slab și mistuit de tuberculoză și de orgoliu; concubina lui, învățătoarea Marfa Gherasimovna, o fată durdulie care părea că nu mai îmbătrânește, cu poala fustei de dedesubt atârând veșnic de sub rochie într-un chip deșănțat; și dirigintele oficiului poștal, un holtei ciudat și mucegăit, mirosind a ceară roșie și a parfum ieftin. Uneori, venea de la moșie tânărul sotnic Evgheni Listnițki, care-și petrecea vara la părintele său, nobil și mare moșier. Seara, luau ceaiul pe terasă, petrecându-și timpul în discuții deșarte; când firul șubred al conversației se rupea, unul dintre musafiri puneă să cânte gramofonul gazdei, un gramofon scump și bogat încrustat.

Câteodată, de sărbători, lui Serghei Platonovici îi plăcea să arunce praf în ochii lumii: invita musafiri și-i trata cu vinuri alese, cu icre proaspete de nisetru, comandate special la Bataisk, și cu alte delicatături, care de care mai rare. De obicei trăia însă foarte cumpătat. Un singur lucru nu și-l refuza: să-și cumpere cărți. Îi plăcea să citească și să ajungă singur a pricepe totul, cu mintea lui ageră și iscoditoare.

Tovarășul său de negoț, Emelian Konstantinovici Atepin, blond, cu o bărbuță ascuțită și cu ochii mici și șireți, îl vizita rar. Era însurat cu o fostă

---

¹⁰ Revistă lunară de literatură și știință; a apărut la Petersburg din 1876 până la jumătatea anului 1918.

călugăriță de la mănăstirea Ust-Medvedițki, care îi turnase opt plozi în cincisprezece ani de căsnicie, și o bună parte din timp și-l petrecea stând acasă. Acest Emelian Konstantinovici fusese pe vremuri furier la un regiment; ajunsese om cu stare, dar adusese și în familie același spirit rânced, de intrigă și de slugărnice. În fața lui, copiii pășeau în vârful degetelor și vorbeau în șoaptă. Dimineața, după ce se spălau, se așezau în sufragerie la rând, sub sicriul negru al unui uriaș ceasornic de perete, mama stătea în spatele lor și, cum își auzeau părintele tușind în dormitor, începeau să cânte în cor, fără vlagă, pe un ton fals „Mântuiește, Doamne, poporul tău” și apoi „Tatăl nostru”.

Emelian Konstantinovici dovedea să se îmbrace până la sfârșitul rugăciunii, apoi ieșea încrețind ochii verzui și întindea, măreț ca un arhiereu, mâna albă și cărnoasă. Copiii veneau, unul câte unul, să o sărute. Emelian Konstantinovici își săruta soția pe obraz și întreba, pronunțând peltic „ț” în loc de „ci”:

— Țiaiul e gata, Polițka?

— Gata, Emelian Konstantinovici.

— Vezi să fie țeva mai tare.

Atepin ținea contabilitatea magazinului, tărcând registrele cu titluri groase „Debit” – „Credit”, cu scrisul său înflorit, de furier. Citea Birjevîie vedomosti¹¹ strângându-și, de ochii lumii, nasul cărnos cu ochelari în ramă de aur. Se purta politicos cu personalul:

— Ivan Petroviț, te rog, servește pe domnul cu stambă de Taurida.

Pentru soția lui era: Emelian Konstantinovici. Pentru copii: papă. Iar vânzătorii de la magazin, din pricina țâțâitului lui, îi spuneau „Țața”.

Cei doi preoți, părintele Visarion și superiorul său, protopopul Pankrati, nu se aveau bine cu Serghei Platonovici; îl pășteau cu câte o socoteală mai veche. De altminteri, nu trăiau în bună înțelegere nici între dânșii. Părintele Pankrati, intrigant și încăpățânat, îl săpa pe om cu dibăcie. Iar părintele Visarion, prietenos din fire, trăind cu o ucraineană care-i făcea menajul, avea o voce spartă din cauza sifilisului, nu-l putea suferi pe sfinția-sa protopopul și se ferea de dânsul, pentru firea lui de uneltitor și pentru trufia lui lumească.

Toți, afară de învățătorul Balanda, aveau în sat case proprii. În piață, se înălța casa lui Mohov, mare, căptușită cu scânduri albastre. De partea cealaltă, la mijlocul pieței, se lăfăia prăvălia cu două uși și cu firma spălăcită:

---

¹¹ *Curierul bursei.*

„CASA DE COMERT
MOHOV S. P. ŞI ATEPIN E. K.”

Lângă magazin, era pitit un hambar lung și pleoștit, cu subsol; la vreo douăzeci de stânjeni mai departe, se întindea ograda parohiei, cu un brâu de cărămidă, și biserica, a cărei turlă părea o ceapă coaptă de culoare verde. În dosul bisericii, se înălțau pereții albi ai școlii, de o aspreală cazonă și două case mai arătoase: a părintelui Pankrati, albastră, cu gard spoit la fel, împrejmuid grădina de flori, și casa părintelui Visarion, de culoare cafenie (ca să nu semene cu cealaltă), cu gard de scânduri cioplite și cu un larg balcon. În colț, era căsuța lui Atepin, cu etaj, îngustă și de o înfățișare ciudată; dincolo, clădirea poștei, apoi acoperișurile caselor căzăcești, de paie și de tablă, spinarea povârnită a morii, cu niște cocoși de tinichea ruginită pe acoperiș.

Toți trăiau ascunși de lume, după obloanele duble.

Seara, dacă nu se duceau în vizită, trăgeau zăvoarele, slobozeau câinii din lanțuri și, în satul cufundat în liniște, se auzea din când în când numai toaca de lemn a paznicului de noapte.

2

La sfârșitul lui august, Mitka Korșunov se întâlnește din întâmplare pe malul Donului cu Elizaveta, fata lui Serghei Platonovici. Abia se întorsese de pe celălalt țărm și, legând barca de-o bârnă, zări o luntre frumos vopsită, care tăia ușor șuvoiul. Luntrea venea dinspre malul stâncos și se îndrepta spre punte. Boiarîșkin vâslea. Capul lui ras și asudat strălucea, cu vinele umflate pe frunte și la tâmple.

Mitka n-o recunoscuse pe Elizaveta dintr-o dată. De sub borurile pălăriei de paie, o umbră vineție cădea peste ochii ei; mâinile arse de soare strângeau la sân un mănunchi de nuferi galbeni.

— A, Korșunov! strigă ea când îl zări pe Mitka și dădu din cap. M-ai mințit!...

— Cum te-am mințit?

— Nu mai ții minte? Nu mi-ai promis că mă iei la pescuit?

Boiarîșkin lăsă lopețile și se îndreptă de șale. Botul luntrei se izbi cu iuțală în mal, fărâmiind cu vuiet bulgării de cretă.

— Ei ți-ai amintit? râse Liza, sărind din barcă.

— N-am avut timp... Sunt prins cu treaba... se scuză Mitka, urmărind cu răsuflarea întretăiată fata care se apropia de el.

— Nu! Așa nu mai merge, Elizaveta Sergheevna; nu vreau să mai fiu la cheremul nimănui! striga în vremea aceasta din barcă Boiarîșkin. Gândește-te numai cât am horhăit pe apele acestea afurisite. Lopețile mi-au bășicat mâinile până la sânge. Pe uscat e altceva... Prefer...

Coborând din luntre, Boiarîșkin călcă apăsător pe prundișul colțuros de cretă, cu piciorul lung și gol, ștergându-și cu șapca de student, boțită, sudoarea de pe frunte. Fără să răspundă, Liza se apropie de Mitka. Flăcăul îi strânse stângaci mâna întinsă.

— Ei, când mergem la pescuit? îl întrebă ea, mijind a râde și lăsând capul pe spate.

— Și mâine, dacă vrei! Am isprăvit de treierat; acum, pot să tot merg.

— Iar n-ai să te ții de cuvânt?

— Ba da!

— Ai să vii destul de devreme?

— Cu noaptea-n cap!

— Te aștept.

— Vin, zău că vin!

— N-ai uitat la care fereastră să bați?

— Las c-o gălesc eu!... zâmbi Mitka.

— Cred că am să plec zilele acestea. Aș vrea, înainte, măcar o dată să merg la pescuit.

Mitka tăcea, răsucind între degete cheia ruginită de la lacătul bărcii și uitându-se țintă la buzele Lizei.

— Mergem? întrebă Boiarîșkin, cercetând o scoică pestriță pe care o ținea în palmă.

— Îndată...

Ea tăcu o clipă. Zâmbi cu gândul aiurea și-l întrebă pe Mitka:

— Mi se pare că ați avut nuntă?

— S-a măritat soră-mea.

— Cu cine? întrebă ea. Și, fără să-i aștepte răspunsul, îi aruncă un surâs fugar și enigmatic. Așadar, ne-am înțeles! Să vii!

Și iarăși, ca și întâia oară, pe terasa casei lui Mohov, zâmbetul acela îl atinse pe Mitka usturător, ca un mănunchi de urzici.

O urmări din ochi până la barcă. Boiarîșkin, opintindu-se din răspuțeri, împingea luntrea pe apă; Liza privea zâmbind la Mitka peste capul lui Boiarîșkin, făcându-i semn cu capul.

Când barca se îndepărtă la vreo cinci stânjeni, Boiarîșkin întrebă cu vocea scăzută:

— Cine-i tipul acesta?

— Un cunoscut.

— Prietenul de inimă?

Mitka auzi întrebarea; n-auzi însă răspunsul Lizei, din pricina lopeților care scârțâiau. Văzu cum Boiarîșkin se îndoiaie de grumaz vâslind, cum râde, dar nu văzu chipul Lizei, așezată cu spatele spre el. O panglică de culoarea stânjeneului cobora de la pălărie pe umărul rotund, dezgolit al Lizei, se clătina molatic la adierea vântului ușor, dispărea și ațâța privirea turbure a lui Mitka.

Mitka arareori se ducea să pescuiască cu undița, dar niciodată nu avusese o dorință mai mare de pescuit ca în acea seară. Fărămiță câteva bucăți de tizic, făcu un foc în grădină, puse să fiarbă boabe de mei pentru nadă și schimbă de zor sfoara putredă de la cârlige.

Privindu-i pregătirile, Mihei îl rugă:

— Ia-mă și pe mine, Dmitri! Mai bine-i să mergem în doi.

— Mă descurc eu și singur.

Mihei oftă.

— De mult n-am fost cu tine la pescuit! Ce-aș mai pune mâna pe un crap de vreo jumătate de pud!

Mitka tăcu, încruntat și orbit de aburul fierbinte care ieșea din ceaul cu boabe de mei. Când își isprăvi treaba, intră în casă.

Moș Grișaka, așezat lângă fereastră, citea evanghelia, cu ochelarii rotunzi cu ramă de bronz, încălecați pe nas.

— Bunicule! strigă Mitka, oprindu-se în ușa care-i ajungea cam până la umăr.

Moș Grișaka îl privi peste ochelari.

— Ce-i?

— Scoală-mă după întâiul cântat al cocoșilor.

— Unde vrei să te duci cu noaptea-n cap?

— La pescuit.

Moșneagul, căruia îi plăcea peștele, se împotrivi de formă:

— Spunea tată-tău că mâine trebuie să te duci la împlătit cânepa, măi băiete. Nu mai pierde vremea. Cu pescari ca tine, mor peștii în baltă de bătrânețe!

Mitka se desprinse din prag și răspunse viclean:

— Dacă-i așa, mi-i totuna! Eu voiam să-ți aduc plocon un pește, da'

dacă-i vorba de cânepă, mă las păgubaș...

— Stai! Nu te pripi! strigă îngrijorat moș Grișaka, scoțându-și ochelarii. Ei hai, du-te! Am să vorbesc eu cu Miron. Nu-i rău să pescuiești dis-de-dimineată. Măine e miercuri. Hai, du-te, du-te, prostănacule! Am să te scol eu! Ce te tot hlizești la mine?

În toiul nopții, moș Grișaka, ținându-și cu o mână izmenele de pânză, iar cu cealaltă cârja cu care pipăia înaintea pașilor, coborî pe scara cerdacului, străbătu ograda, ca o stafie albă și tremurătoare, ajunse la hambar și împunse cu cârja în nepotul care dormea sforăind pe o cergă. În hambar mirosea a grâu treierat, a murdărie de șoareci, a mucegai stătut și acru de acareturi părăsite, a pânză de păianjen.

Mitka dormea pe cergă, lângă jitniță. Nu se dădea clintit cu una, cu două. Moș Grișaka îl împinse mai întâi încetișor, cu cârja, șoptind:

— Mitiușka! Mitka! Nu auzi, păcătosule! Mitka!...

Dar Mitka sforăi mai adânc și își strânse picioarele.

Bătrânul își pierdu răbdarea și-l împinse cu cârja în pântec, răsucind-o ca un sfredel. Mitka gemu, apucă cârja cu mâna și se trezi.

— Dormi ca un malac! Nu-i chip să te trezească omul! bombăni moșneagul.

— Taci, taci, nu mai boscorodi! şușoti Mitka, buimăcit de somn, căutându-și încălțăminte pe jos.

O porni într-un suflet spre medean. Cocoșii trâmbițau a doua oară. Mitka trecu pe lângă casa popii Visarion și auzi din coteț cântecul asurzitor al unui cocoș, care țipa bătând din aripi, cu o voce groasă de protodiacon, băgând spaima printre găinile ce cloncăneau încet.

Pe o treaptă a magazinului, paznicul moțăia cu nasul îngropat în gulerul cald al cojocului. Mitka se apropie de curtea lui Mohov, puse jos, lângă gard, undițele și coșulețul în care se afla momeala și urcă treptele cerdacului, pășind încet ca să nu-l simtă câinii. Apăsă clanța rece a ușii, ușa era încuiată. Sări atunci balustrada și se apropie de geam. Fereastra era crăpată. Prin deschizătura neagră, venea un miros de trup cald de fecioară care doarme și un parfum necunoscut și nespus de dulce.

— Lizaveta Sergheevna!

Lui Mitka i se păru că strigase prea tare. Așteptă o clipă. Tăcere. „Poate n-oi fi nimerit fereastra? Dacă acilea doarme taică-său? M-am ars! Mămpușcă!”, se gândi Mitka, cu mâna pe ivărul ferestrei.

— Lizaveta Sergheevna, hai la pescuit! Și în gând: „Frumos pescuit, dacă am nimerit cumva la geamul lui!” Hai, scoală-te! se stropși, vârand capul pe

fereastră.

— Ah! Cine-i? Întrebă un glas speriat din beznă.

— Mergem ori ba la prins pește? Eu îs, Korșunov!

— Da, da, numaidecât!

În odaie se auzi un foșnet ușor; vocea fetei, caldă și somnoroasă, împrăstia parcă un miros de izmă. Mitka zărea ceva alb care foșnește și se mișcă prin iatac.

„Dulce ar fi să te culci cu ea! Mai bine decât la pescuit... Să-mi clănțanească dinții de frig!”, se gândi Mitka, sorbind aroma care venea din odaie.

Chipul surâzător al Lizei, îmbrobodită cu o basma albă, se ivi la geam.

— Am să ies pe fereastră. Dă-mi mâna!

— Haide! o ajută Mitka.

Sprrijinindu-i-se de braț, ea îl privi drept în ochi.

— N-am fost gata destul de repede?

— Nu-i nimica. Mai avem destul timp!

Și porniră amândoi spre Don. Fata își frecă cu podul palmei trandafirii ochii, puțintel cam umflați de somn, și zise:

— Dulce somn am dormit. Și așa mai fi dormit încă. E din cale-afară de devreme...

— Ba e taman bine!

Se lăsară pe malul apei, trecând pe cea dintâi ulicioară care cobora din medean. Apa crescuse peste noapte, și barca priponită ieri de o bârnă pe mal se legăna acum împresurată de apă.

— Trebuie să mă descalf, oftă Liza, măsurând din ochi depărtarea până la barcă.

— Hai că te duc eu! o îmbie Mitka.

— Nu!... Mai bine să mă descalf.

— Ba mai bine să te duc eu.

— Nu, nu trebuie! se fâstâci Liza, rușinată.

Mitka îi cuprinse cu brațul stâng picioarele deasupra genunchilor, o ridică ușurel și pași prin apă, spre barcă. Fără să-și dea seama, ea îi încleștă cu putere grumazul ars de soare și râse gângurind încet.

Dacă Mitka nu s-ar fi împiedicat de o piatră pe care nevestele albeau rufele, nu s-ar fi întâmplat sărutul acela scurt și neașteptat. Țipând ușor, Liza își alipi obrazul de buzele lui crăpate. Mitka se opri la doi pași de peretele cenușiu al bărcii. Apa îi intra în ghete, înghețându-i picioarele.

Descuie lacătul, împinse cu putere luntrea și sări înlăuntru din mers.

Lopătă de-a-n-picioarele cu o vâslă mică. Apa clipea și suspina. Barca îi despica domol trupul, cu botul ei înalt, îndreptându-se spre malul dimpotrivă. Undițele săltau și se ciocneau.

— Unde mergem? întrebă fata, întorcând privirea înapoi.

— Pe ălălalt mal.

Barca se opri la un țărm înalt și nisipos. Fără să rostească un cuvânt, Mitka o luă în brațe și o duse într-un tufiș de păducel. Ea îl mușcă de obraji, îl zgârie; țipă înăbușit de vreo câteva ori și, simțind că o părăsesc puterile, o podidi un plâns sec și ciudos...

Înapoi porniră pe la ceasurile nouă. Cerul se învăluia într-o păclă trandafirie-gălbuie. Vântul se juca cu crestele înspumate ale Donului. Barca sălta și ea, spintecând pieziș undele. Stropi de apă și de spumă rece ridicată din adânc împrășcau obrazul palid și supt al Elizavetei, se prelingeau și i se aninau de gene, de șuvițele de păr ieșite de sub năframă.

O mare istoveală se vădea în ochii pierduți ai fetei, care frângea cu degetele tulpina unei flori găsite în luntre. Mitka vâslea, fără s-o privească; la picioarele lui zăcea un crap nu prea mare și un ciortan cu gura strâmbată de spasmele agoniei, cu un ochi holbat și cercuit de un inel portocaliu. Pe fața lui Mitka fâlfâia o vinovată tulburare; simțământul de triumf se amesteca cu un simțământ de îngrijorare.

— Am să te duc până la puntea lui Semion, că-i mai aproape de casă, spuse, îndreptând luntrea în voia curentului.

— Bine, murmură ea, resemnată.

Pe mal nu se zărea țipenie; zaplazurile grădinilor de zarzavat de pe malul Donului, nînse cu pulbere de cretă, se coceau în bătaia unui vânt arzător, răspândind un miros de vreascuri pârlite.

Talgerile de floarea-soarelui, mari și coapte, ciugulite pe alocuri de vrăbii, se înclinau împrăștiind semințele. Un lăicer de otavă crudă înverzea izlazul. Mai încolo, departe, zburdau mânjii; vântul fierbinte de către amiază ducea clinchet de zurgălăi pe malul Donului.

Mitka adună peștii și-i întinse fetei, când coborî din luntre.

— Ține! Ia ce-am pescuit!

Genele clipiră cu spaimă, și ea luă peștele.

— Mă duc.

— Du-te...

Fata se depărtă, ținând cu mâna întinsă peștii înșirați pe o nuielușă de răchită. Era nenorocită, stoarsă de vloga și de voioșia pe care le pierduse în tufișul de păducel de pe mal.

— Lizaveta!

Ea se întoarse nehotărâtă, cu o vrăjmășie înscrisă în arcul frânt al sprâncenelor.

— Vină aici o clipă...

Ea se apropie, iar el rosti înciudat de propria sa stinghereală:

— Uite ce n-am văzut nici eu, nici tu... Ai la spate o pată pe fustă... Una așa, mititică...

Un val de sânge îi năpădi obrazii, și ea roși până la grumaz.

Mitka tăcu o clipă, apoi o povățui:

— Treci printre livezi...

— Păi tot trebuie să trec prin piață. Și doar aveam de gând să-mi pun o fustă neagră! șopti ea, privind cu deznădejde și cu neașteptată ură la chipul lui Mitka.

— Vrei să înverzesc pata cu o frunză? întrebă cu simplitate Mitka și se miră că ea are ochii înlăcrimați.

...Vestea se lăți prin Tatarski, în șoptă, ca un val de vânt hoinar: „Mitka Korșunov i-a făcut pocinogul fetei lui Serghei Platonovici?” Femeile o vorbeau, dimineața când duceau vacile la cireadă, sau la umbră, golind gălețile lângă cumpăna fântânii învăluite într-un abur de praf cenușiu, sau pe malul Donului, pe lespezile de gresie, unde băteau și spălau rufe.

— De, așa-i când fata n-are mamă!

— Tată-său n-are timp nici cât să răsuflă; iar maică-sa vitregă se face că nici n-o vede.

— Paznicul Davîdka, ăl fără degete la o mână, povestea zilele trecute: „Cam pe la miezul nopții, văd că intră un om prin fereastra din colț. Mi-am zis că-i un tâlhar care încearcă să-l prade pe Serghei Platonovici. Alerg într-un suflet... «Cine-i? Sări, strajă!» Cine crezi că era? Mitka!”

— Fetele de azi, mai bine să le scuipi în gură.

— Mitka se lăuda lui Mikișka al meu: „Mă duc s-o pețesc la tat-su”.

— Mai întâi și-ntâi, să-și șteargă mucii de la nas!

— D-apăi lumea zice că ea n-a vrut! A siluit-o...

— Asta s-o crezi tu, cumătro!

Zvonul umbla pe uliți și ulicioare, pătând numele, odinioară curat al fetei, ca o poartă de lemn nouă, mânjită vârtos cu catran...

Iar clevetirile oamenilor au căzut ca un trăsnet, din senin, pe capul lui Serghei Platonovici, care începuse să chelească, dărâmându-l la pământ. Timp de două zile, nu-l mai zări nimeni nici în prăvălie, nici la moară. Slugile, care sălășluiau în dosul casei, se arătau numai când trebuiau să-l

servească la masă.

A treia zi, Serghei Platonovici porunci rândașului să-i înhame un armăsar sur și rotat la o droșcă de curse și plecă la staniță; în drum saluta din cap pe toți cazacii care-i ieșeau în cale, țeapăn și solemn. Apoi, după plecarea lui, se auziră fâșâind roțile unei trăsurii elegante vieneze, lăcuite. Vizitiul Emelian, trăgând dintr-o mică lulea încovoiată, ca lipită de bărbuța-i căruntă, desfăcu hățurile de mătase albastră – și o pereche de cai negri se avântară ușor, tropotind, pe ulița satului. La spatele umerilor săi largi, se putea vedea chipul palid al Elizavetei. Ținea un geamantănaș ușor în mână, zâmbind trist și fâlfâind mănuașa ca un salut de adio lui Vladimir și mamei vitrege, care stăteau în poartă. Pantelei Prokofievici, care tocmai ieșise din prăvălie șchiopătând, îl întrebă pe Nikita, rândașul:

— Unde a plecat moștenitoarea?

Și Nikita, îngăduitor cu sărmana curiozitate a omului, răspunse:

— La Moscova, la școală! La învățătură.

A doua zi, se întâmplă un fapt care a fost frământat mult timp pe malul Donului, la umbra fântânilor cu cumpănă și în ceair... Spre seară, când herghelia se întorcea de la câmp într-un nor de praf, Mitka se duse la Serghei Platonovici. Așteptase dinadins un ceas mai târziu, ca să nu-l vadă nimeni. Nu se ducea pentru o treabă ca oricare alta, ci voia să-i ceară mâna fiicei, a Elizavetei.

Până atunci n-o văzuse mai mult de patru ori. Când s-au întâlnit ultima dată, au vorbit în chipul următor:

— Vrei să te măriți cu mine, Lizaveta? Ce zici?

— Prostii!

— Am să te iubesc și n-am să te necăjesc! La noi sunt destui argați care să muncească. Ai să stai la geam și ai să citești cărți.

— Ești un mare nătărău!...

Jignit, Mitka amuți. În seara aceea, plecă acasă mai devreme; a doua zi dimineață, îi spuse lui Miron Grigorievici, care rămase uluit:

— Tătuică, însoară-mă!

— Fă-ți cruce! Se vede că nu ți-i bine!

— Zău, tătuică, nu-mi arde de șagă.

— Te-a apucat graba?

— Ce să mai vorbim!...

— Și zi, care-i ceea de ți-a făcut cu ulcica? Marfușka-toanta?

— Trimite pețitori la Serghei Platonovici.

Miron Grigorievici, care dregea niște hamuri, puse cu grijă pe bancă

sculele sale de curelar și hăhăi:

— Ești cu chef azi, puiul tatii!

Mitka stăruia încăpățânat, ca un taur care izbește într-un zid. Bătrânului îi sări muștarul:

— Dobitocule! Serghei Platonovici are capital peste o sută de mii de ruble. E negustor. Pe când tu? Pleacă de-aici și nu-l mai face pe prostu', că acum îți fac pocinogul de mire cu hățurile aieste!

— Noi avem paisprezece perechi de boi, pământ și altă avere! Și apoi, el îi țopârlan, pe când noi suntem cazaci...

— Pleacă! porunci scurt Miron Grigorievici, care nu suferea vorba lungă.

Mitka află înțelegere numai la moș Grișaka. Unchiașul se duse la fecioru-său, tropăind și izbînd în podea cu cârja.

— Miron!

— Zi, tătucă.

— Ce te pui în curmeziș, ai? Dacă i-a căzut băiatului cu tronc la inimă...

— Zău, tătucă, parc-ai fi un copchil! Mitka-i un nătărău, da' mă mir de matală, cum de nu pricepi că...

— Tacă-ți fleoanca! se răsti moș Grișaka, izbînd cu cârja în pământ. Ce, adicătelea, nu suntem de-o seamă cu el?! Ar trebui să știe că-i o cinste pentru el; un fecior de cazac îi cere fata de nevastă! Are s-o dea bucuros, ca să scape de dânsa... Ne cunoaște toată lumea, tot ținutul... Nu suntem niște prăpădiți, suntem oameni cu stare! Asta-i! Du-te, Miroșka, hai, - du-te! Să-i dea moara de zestre. Negreșit să i-o ceri!

Miron Grigorievici bombăni înciudat și ieși în ogradă, iar Mitka se hotărî să aștepte înseratul, ca să meargă singur; cunoștea el prea bine încăpățânarea lui taică-său, care era asemeni unei tulpini de ulm de îndoit se îndoia, dar de frînt, ba.

Ajunse, așadar, până la ușa lui Mohov, fluierînd. Acolo, parcă înțepeni deodată. Stătu locului câteva clipe apoi o luă prin curte. Lângă cerdac întrebă fata în casă care trecea foșnindu-și șorțul scrobît:

— Stăpânul e acasă?

— Își bea ceaiul... Mai așteaptă.

Mitka, se așeză, fumă o țigară, muie degetele în gură. o stinse și strivi mucul sub picioare, lăsând o dără de mahorcă pe dușumea. Serghei Platonovici ieși scuturînd firimiturile pesmeților de pe vestă, îl zări pe Mitka și încruntă sprâncenele.

— Poftește înăuntru.

Mitka intră în biroul unde era răcoare și mirosea a bibliotecă și a tutun,

simțind că bărbăția cu care se înarmase la plecarea de acasă ținuse numai până în pragul ușii.

Serghei Platonovici păși spre masă și se răsuci scurt pe tocurile care scârțâiră.

— Ce vrei?

Cu degetele la spate, zgâria masa de scris.

— Am venit să aflu...

Și privirea lui Mitka se pierdu în ochii adânci și reci care-l sfredeleau; îi tremurau umerii, ca scuturați de un fior.

— Să întreb... Poate mi-o dați de nevastă pe Lizaveta?

Grăunțe de sudoare, ca niște picături de rouă în vreme de secetă, broboniră pe chipul pierdut al lui Mitka, schimonosit de teamă, de disperare și ură.

Sprânceana din stânga a lui Serghei Platonovici se zbătea; buza de sus se strâmba, arătând lăuntruțul vișiniu. Cu gâtul întins, își aplecă trupul înainte:

— Ce-ai spus? Ce-e-e? Golanule! Piei din ochii mei! Am să te trimit legat burduf la ataman! Pui de cățea! Scârnavie!...

Strigătele acestea îl făcură pe Mitka să prindă curaj, și acum urmărea cu răceală valul de sânge care se revărsa pe obrajii stacojii ai lui Serghei Platonovici.

— N-o luați, rogu-vă, în nume de rău... Voiam să-mi ispășesc vina...

Serghei Platonovici holbă ochii injectați de sânge și înecați în lacrimi și aruncă spre picioarele lui Mitka o scrumieră grea de tuci. Scrumiera se izbi de podea, săltă și-l lovi pe Mitka în piciorul stâng, sub genunchi; flăcăul suportă bărbătește durerea, deschise smucit ușa și strigă, rânjind și strâmbându-se de obidă și durere:

— E voia dumitale, Serghei Platonovici! Cum poștești! Eu voiam din toată inima... Cine are să se mai uite acuși la dânsa în halul aista? Țineam să-nchid gura lumii. Cine-i prost să se repeadă după un darab din care au mușcat și alții? D-apăi, nici câinele nu-l mănâncă...

Serghei Platonovici, apăsându-și buza cu o batistă strânsă ghem, îl urmări pe Mitka de aproape și îi tăie drumul spre ușa din față. Flăcăul o zbughi în curte pe ușa din dos. Aici, Serghei Platonovici făcu numai un semn cu ochiul lui Emelian, vizitiul, care trebăluia în ogradă. În vreme ce Mitka, la poartă, se căznea să deschidă zăvorul ferecat bine, patru dulăi sloboziți din lanțuri năvăliră din spatele șopronului și, adulmecând om străin, se năpustiră de-a curmezișul ogrăzii măturate oglinďă.

În anul 1910, Serghei Platonovici adusese de la bâlci, din Nijni-

Novgorod, doi cățeluși cu părul negru și-n vălurele, cu gurile mari. Într-un singur an, se făcură cât niște viței; la început, sfâșiau fustele femeilor care treceau pe lângă ograda lui Mohov, apoi începură să le trântescă la pământ și să le muște de șolduri. Când cei doi câini hărtăniră o vițelușă a popii Pankrati și doi godânaci de-ai lui Atepin, Serghei Platonovici porunci să fie puși în lanțuri. Erau dezlegați numai noaptea și o dată pe an, primăvara, pentru împerechere.

Mitka nici n-apucă să se întoarcă cu fața la zăvozi, când cel pe care-l chema Baian își aruncă labele pe umerii lui și-și înfipse colții în scurta căptușită cu vată. Îl trăgeau, îi sfâșiau hainele, se vânzoleau asemenea unui ghem uriaș și negru. Mitka se apăra cu mâinile, căutând să nu lunece din picioare. Ca într-un fulger, abia îl zări pe Emelian, care trecu în goană împrăștiind scânteii din lulea, coti spre odăile slugilor și dispăru, trântind o ușă vopsită după el.

Serghei Platonovici, pe terasă, rezemat de un burlan de tablă, amenința cu pumnii tucierii și mici, acoperiți cu fire de păr lucios și aspru. Mitka se clătină pe picioarele însângerate, smulse, în sfârșit, zăvorul și scăpă în medean, trăgând după el ghemul acela de câini, care hămăiau și împrăștiau o duhoare de fiare.

Izbutise să strivească gâtlejul lui Baian și să-l sugrume; iar de ceilalți l-au descotorosit, numai cu mare greutate, niște cazaci care treceau pe dinaintea casei.

3

Natalia era binevenită în casa Melehovilor. Cu toate că era chiabur, cu toate că avea și îndestui argați, Miron Grigorievici dăduse copiilor o creștere aspră; îi punea să lucreze și-i strunea să fie oameni dintr-o bucată. Natalia, fată harnică, câștigă astfel inima socrilor. Ilinișna, care în sinea ei n-o prea avea la inimă pe nora mai mare, Daria, o femeiușcă ușuratică și cu gândul numai la găteți, se alipi de Natalia chiar din primele zile.

— Dormi, dormi, fata mamei! De ce te-ai sculat? o muștra dânsa cu blândețe, târșându-și greoi picioarele prin bucătărie. Du-te și te culcă oleacă! Ne descurcăm noi și fără tine...

Natalia, deșteptată din zori s-ajute la bucătărie, se întorcea în odaie și se culca din nou.

Chiar și Pantelei Prokofievici, aspru cu ai săi, îi spunea nevastei:

— Ascultă, femeie, n-o scula pe Natașa! Prea robotește toată ziua. Azi

are de mers cu Grișka la arat. Mai strânge-o în chingi pe Daria. Leneșă și stricată muiere! Numai sulimanu-i de dânsa; își trage sprâncenele cu negru, fire-ar a mă-sii de putoare!

— S-o lăsăm să-și vadă de dragoste măcar un an! suspina Ilinișna, amintindu-și viața ei zdrobită de trudă.

Grigori se obișnuise încetul cu încetul cu starea lui de om însurat; însă după vreo trei săptămâni, pricepu, cu un simțământ de teamă și de ură, că nu o rupsesse pentru totdeauna cu Axinia, că mai era în inimă ceva ca o țepă și că durerea pricinuită de ea va dăinui. Ceea ce îl făcea să strângă din umeri, atunci când era logodit, și să-și spună că totul se tămăduise, că totul fusese uitat, avea rădăcini prea adânci. Nu uitase nimic; îi sângera inima sub povara amintirilor. Încă înainte de nuntă, îmblătind împreună cu Grișka, Petro îl întrebase:

— Grișka, și ce faci cu Axiutka?

— De ce mă-ntrebi?

— Îți pare rău c-o lași?

— Eu o las, și altul o ia! rânjise Grișka.

— Bagă de seamă! răspunsese Petro, mușcându-și mustața. Vezi că e o însurătoare cam nelalocul ei...

— Trupul rabdă, și ce-a fost se uită! o întorsese Grișka în glumă.

Dar se întâmplă altfel. Noaptea, când își mângâia nevasta din datorie și o înfierbânta cu focul patimii sale tinerești, Grișka era întâmpinat cu răceală și cu o supunere sfioasă. Natalia nu era ahtiată de dragostea bărbatului; moștenise de la maică-sa un sânge sleit și cumpătat, iar Grișka își aducea aminte de iubirea de jărătic a Axiniei și ofta:

— Natalia, pe tine te-o fi zămislit taică-tău pe un sloi de gheață. Rece mai ești!...

Când Axinia îl întâlnea, el zâmbea tulbure. Ea îl privea cu ochii întunecați, și vorba îi era ca o otravă:

— Bună, Grișenka! Cum o mai duci? Cum îți iubești nevistica?

— Ei, o ducem și noi!... răspundea într-o doară Grigori și se grăbea să scape cât mai repede de privirea iubeață a Axiniei.

Se vădea că Stepan se împăcase cu nevasta. Rar se mai abătea la cărciumă; într-o seară, când vânturau grâul pe arie, îi spuse pentru întâia dată după zăporul certei:

— Vrei să cântăm ceva, Xiușa?

Se așezară rezemați de o movilă de grâu treierat și plin de praf. Stepan începu un cântec căzăcesc de oaste; Axinia îl urma cu glasul ei puternic și

plin, din adâncul pieptului. Cântau amândoi frumos, ca în primii ani de căsnicie, atunci când se întorceau de la câmp cuprinși de vălul asfințitului purpuriu, și când Stepan, legănându-se în car, cânta un cântec din strămoși, tânguitor și trist, ca un drum pustiu de stepă, cotropit de pătlagină. Axinia îi ținea isonul, rezemând capul de pieptul vânjos al bărbatului. Caii trăgeau carul care scârțâia, legănând oiștea. Bătrânii din sat urmăreau din depărtare cântecul lor.

— Ce mai glas are nevasta lui Stepan!

— Auzi cum cântă amândoi?

— Și Stiopka! Halal voce! Parcă-i un clopot!

Bătrâneii așezați pe prispă, privind la ultimul surâs de purpură al soarelui în asfințit, schimbau vorbe răzlețe cu cei de peste drum:

— Auzi? E un cântec din țara Donului de jos.

— Apăi pe ăsta, leatule, l-am scornit noi în Gruzia!

— Mult îi mai plăcea răposatului Kiriuška!...

Seara, Grigori asculta cum cântau soții Astahov. Când ieșea la îmblătit grâul, pe aria vecină cu a lui Stepan, o vedea pe Axinia din nou sigură de sine și parcă fericită. Cel puțin așa i se părea lui.

Stepan nu mai dădea ziua bună Melehovilor. Lucra pe arie cu o furcă în mână și, mișcând umerii largi în zorul muncii, arunca uneori nevastei câte o vorbă de duh; ea râdea, iar ochii ei negri, sclipitori, zâmbeau sub basma. Fusta ei verde fâlfâia mereu pe dinaintea ochilor lui Grigori; o putere de nebănuț îi răsuca gâtul, făcându-l să întoarcă mereu capul spre aria lui Stepan. Nici nu băgă de seamă că Natalia, ajutându-l pe Pantelei Prokofievici la așternutul snopilor, urmărea cu privirea îndurerată și geloasă fiecare căutătură a lui în neștire; nu vedea că Petro, care mâna caii în jurul ariei, se uita la el și strâmba din buze, zâmbind în sine.

În geamătul surd și necurmat al pământului răstignit sub tăvălugul de piatră care treiera spicele, Grișka era în prada unor gânduri tulburi. Încerca să adune crâmpoșii vagi și fugare, dar nu izbutea.

De pe ariile megieșe și de pe cele din depărtări veneau și se pierdeau în stepă aceleași huruituri de mașini, strigătele oamenilor care mâneau caii, pocnetele bicelor, răpăitul batozelor. Satul blagoslovit de belșugul grânelor se răsfăța alene pe malul Donului, ca un șarpe argintiu, mângâiat de un soare sfios de septembrie. Dincolo de zaplazuri, în fiecare gospodărie, sub fiecare acoperiș de la fiecare casă, se răsuca, ca un burghiu, o viață proprie, dulce și totodată amară, deosebită de celelalte vieți din celelalte sălașuri. Moș Grișaka răcise, și acum îl chinuiau măselele. Când era de unul

singur, Serghei Platonovici își freca în palme barba desfăcută în două, lăcrima și scrâșnea din dinți, covârșit de ocară și rușine. Stepan clocea în suflet ura împotriva lui Grișka, și noaptea, prin somn, zgâria învelitoarea peticită, cu degetele lui de fier. Natalia fugea în grajd, se prăbușea pe o grămadă de tizic și plângea amarnic. Umerii îi tresăltau. Se încovoia ghem, bocindu-și fericirea zdrobită. Hristonea, care băuse banii luați pe junincă la bâlci, era muncit de remușcări; Grișka gemea, năpădit de presimțiri rele și de dorul care se redeșteptase; Axinia, dezmierdându-și bărbatul, își îneca în lacrimi ura nestinsă împotriva lui.

Mecanicul Davîdka, dat afară de la moară, își petrecea nopțile la Valet, în magazia cu pereții de chirpici; iar acesta, cu o ură fulgerând în ochi, nu contenea cu izbucnirile sale:

— Nu! Așa nu mai merge! Ai să vezi cum o să le taie beregata! Nu le-a ajuns numai o revoluție! Las c-o veni pentru dânșii, din nou, anul o mie nouă sute cinci! Atunci avem să ne răfuim! Da, să ne răfuim! amenința el cu un deget zbârcit, îndreptând cu o mișcare din umeri haina care-i luneca.

Zilele se împleteau cu nopțile și treceau deasupra satului; unele după altele se scurgeau săptămânile; se târau lunile; vântul sufla, dealul vuia la apropierea furtunilor, și Donul, învăluit într-o ceață de toamnă, verde și străvezie, își urma nepăsător drumul spre mare.

4

Într-o duminică, pe la sfârșitul lui octombrie, Fedot Bodovskov plecă la târg.

Pusese într-un coș patru perechi de rațe îndopate, pe care le vându, și cumpără niște stambă înflorată pentru nevastă-sa; pe când își strângea chingile, cu piciorul sprijinit de hulubă, un străin se apropie de el.

— Bună ziua! îi spusese lui Fedot, ducându-și degetele tuciurii la borurile pălăriei negre.

— Bună! răspunse bănuielnic Fedot, încruntându-și privirea de calmuc.

— De unde ești dumneata?

— Din sat; nu-s de-aici.

— Din care sat?

— Din Tatarski.

Necunoscutul scoase din buzunarul hainei o tabacheră de argint cu o bărcuță gravată pe capac, îi întinse o țigară și urmă cu întrebările:

— Și-i mare satul dumneavoastră?

— Mulțumesc, am fumat. Satul, zici? D-apăi e măricel. Să tot fie vreo trei sute de gospodării.

— Aveți și biserică?

— Avem. Cum să n-avem?

— Dar fierari aveți în sat?

— Potcovari, adicătelea? sunt și potcovari...

— Moara are lăcătușerie?

Fedot trase hățurile calului nărăvaș, cercetă apoi cu un ochi nu tocmai prietenos pălăria străinului și zbârciturile de pe fața lui albă, care se pierdeau în barba mică și neagră.

— Da' matale ce vrei la o adică?

— Vin să mă așez în satul dumneavoastră. Am fost adineauri la atamanul staniței. Ai pe cineva în căruță?

— Nu, n-am pe nimeni.

— Mă iei și pe mine? Nu-s singur. Mai am pe nevastă-mea și două cufere, care cântăresc vreo opt puduri.

— S-ar putea face treabă!

După ce se învoi pentru două ruble, Fedot se duse la covrigărița Froska, unde era în gazdă necunoscutul; ajută o femeie plăpândă, puțintică la trup și cu părul ca fuiorul de cânepă să se urce în căruță și așeză dinapoi cuferele ferecate.

Ieșiră din staniță. Fedot ținea hățurile împletite din păr de cal și plescăia din limbă, îmboldindu-și murgul. Nu-și găsea astâmpăr; era curios, întorcea capul colțuros cu ceafa lată, dar călătorii ședeau cuminți și tăceau. Fedot ceru mai întâi o țigară, apoi întrebă:

— De unde sunteți, de veniți în satul nostru?

— De la Rostov.

— De fel de acolo?

— Poftim?

— Zic unde ești născut?

— A, da!... Sunt chiar din Rostov...

Fedot, încordând mușchii de pe chipul arămiu, își îndreptă privirea spre un desiș de buruieni din depărtare. Șleaul Hatmanilor se încovoia la deal și pe creastă; în mijlocul buruienilor cafenii și uscate, la vreo cinci sute de pași, ochiul ager de calmuc al lui Fedot desluși câteva căpșoare de dropii, care abia se zăreau mișcând.

— Păcat că n-avem o pușcă! Le-am fi vânat din căruță. Uite-le colea... oftă el, arătând cu degetul.

— Nu, nu văd nimica! mărturisi călătorul, clipind miop.

Fedot urmări cu ochii dropiile care coborau în râpă și se întoarse cu fața spre călători.

Bărbatul era de statură mijlocie, costeliv, cu licăriri agere în ochii așezați foarte aproape de rădăcina cărnoasă a nasului; zâmbea des când vorbea, umflând buza de sus și acoperind-o pe cealaltă. Nevasta-i era înfofolită într-un șal de lână și moțâia. Fedot nici nu-i vedea bine fața.

— Și de ce veniți în sat la noi?

— Eu sunt lăcătuș de meserie. Aș vrea să deschid un atelier. Cunosch și tâmplăria...

Fedot se uită cu neîncredere la mâinile lui mari, dar străinul, prinzându-i căutătura, adăugă:

— Mai sunt și agent comercial al societății „Singer”, care desface mașini de cusut.

— Da' cum te cheamă pe dumneata? îl iscodi Fedot.

— Numele meu e Stockman.

— Adică, nu ești rus?

— Ba da, sunt rus! Dar bunicu-meu era leton de felul lui.

Nu trecu mult, și Fedot află că lăcătușul Iosif Davidovici Stockman lucrase altădată la uzina „Aksai”, apoi undeva în Kuban și apoi la atelierelor direcției căilor ferate de sud-est. Pe lângă toate acestea, iscoditorul Fedot mai află și o grămadă de alte amănunte din viața omului. Înainte de a ajunge la pădurea stăpânirii, taifasul se isprăvise. Fedot adăpă căluțul asudat la o fântână din marginea șleaului; pe urmă, obosit de drum, începu să moțâie. Mai erau încă vreo cinci verste până la marginea satului.

Fedot legă hățurile de capră, lăsă picioarele să-i spânzure și se întinse mai în voie. Dar nu se prindea somnul de el.

— Cum o duce lumea pe la voi? îl întrebă Stockman, răsucindu-se în leagăn.

— Trăim și noi, ca tot omul...

— Cazacii sunt mulțumiți, îndeobște, cu viața lor?

— Unii da, alții ba. Nu-i chip să fie mulțumită toată lumea...

— Așa e, așa e! încuviință lăcătușul.

Tăcu o clipă; apoi stărui iarăși în întrebările ocolite, cu înțelesul ascuns:

— Zici că oamenii trăiesc din belșug?

— Da, o duc binișor...

— Serviciul militar trebuie să fie o mare povară! Nu?

— Cătănia? Apăi noi cu dânsa suntem deprinși. Numai acolo, la oaste,

trăiește cazacul de-adevăratelea.

— Deh... Numai că fiecare trebuie să-și aducă de acasă și cal, și harnașament, și toate cele.

— Asta așa-i, mama lor!... se însufleți Fedot, aruncând o privire piezișă femeii, care întoarse fața prefăcându-se că nu aude. Pacostea cea mare îs șefii! Când m-am dus la oaste, mi-am vândut boulenii, ca să fac rost de un cal, iar dumnealor nu mi l-au primit. Cică nu-i bun.

— L-au respins? întrebă lăcătușul cu prefăcută mirare.

— Ba bine că nu! Spuneau că-i bolnav de picioare. Încerc eu s-o întorc, cum mă taie capul: „Băgați de seamă că are picioare ca ale unui armăsar de curse și merge la trap de cocoș... Da, calcă, falnic, ca un cocoș!” N-au vrut să țină seama de nimic, și banii s-au dus, dusu-s-au!...

Firul vorbei se înnodă din nou. Îndârjit, Fedot sări de pe capră și începu a istorisi cu aprindere despre oamenii din Tatarski, înjurându-l pe ataman pentru că a făcut împărțirea nedreaptă cu fânețele. Și pășea pe lângă căruță, laudând rânduielile din Polonia, unde se afla regimentul său, pe când el era sub arme. Lăcătușul îl cerceta cu ochii lui mici și ageri, fumând dintr-o țigară de tutun slab, înfiptă într-o țigaretă de os împodobită cu câteva inele, și zâmbea mereu. O cută piezișă îi brăzda însă fruntea albă, se mișca încet și greu, împinsă parcă de puterea unor tainice gânduri.

În Tatarski au ajuns când se lăsa amurgul. Stockman, după sfatul lui Fedot, coborî la vădana Lukeșka Popova, unde și închirie două încăperi.

— Pe cine ai adus din târg? îl întrebă din poartă vecinele pe Fedot.

— Pe un agent.

— *Agint?* Cum *agint?* Ce-o mai fi și asta?

— Toantelor! Of, că proaste mai sunteți!.. V-am spus: un agent! Ăl de vinde mașini de cusut. Muierilor frumoase le dă mașini pe daiboj, iar ălor slute ca tine, țață Maria, numai pe bani grei.

— Auzi, cine vorbește! Că tu tare chipeș mai ești, urâciunea dracului! Mutră de calmuc! Nici calul nu te calcă, că se sperie de tine!...

— Calmucul și tătarul îs oamenii ăi mai de treabă de aici, din stepă! Nu te pune cu dânșii, țațo! se apăra Fedot, râzând și văzându-și de drum.

Lăcătușul Stockman rămase astfel chiriaș la Lukeșka, vădana, cea șășie și guralivă. Dar nicio noapte n-a trecut și muierile trâncăneau de zor:

— Auzit-ai, cumătră?

— Ce?

— Fedot calmucul a adus un neamț!

— Nu mai spune!

— Pe Maica Precista! Poartă pălărie, și-i zice Ștopul ori Ștokal...
— O fi vreunul de la jândari?
— Nu, soro! Cică-i de la monopol...
— Ce tot vorbești, cumătră! Scorneli! Lumea zice că-i *coltabil*, ca fecioru' lui popa Pankrati...

— Pașka! Dă fuga, maică, până la Lukeșka și întreab-o la ureche „Țațo, cine-i ăla de l-a adus Fedot la matale?”

— Hai, fuguța, maică!

A doua zi după ce a pășit în Tatarski, Stockman se înfățișă atamanului.

Feodor Manîțkov, care de doi ani și mai bine purta semnul de ataman, răsuci în toate chipurile carnetul de identitate, negru, cu scoarțe de mușama, lucru pe care-l făcu la rândul lui și Egor Jarkov, pisarul.

Schimbară o privire cu înțeleș și atamanul, după năravu-i vechi de fost vagmistru, încuviință cu un semn autoritar din mână:

— Poți să rămâi!

Străinul salută și plecă. Timp de o săptămână n-a scos nasul din casă; stătea ca un hârciog în vizuină, ciocnind cu o bardă în mână și orânduindu-și atelierul într-o dărăpănată bucătărie de vară. Curiozitatea nesățioasă a femeilor se mai potoli; numai plodurile stăteau zile întregi, privind peste zăplaz la toate mișcărilor străinului și urmărindu-l cu o ațâțare nestăpânită de sălbăticiuni.

5

Cu trei zile înainte de pocroave, Grigori porni cu nevasta la arat. Pantelei Prokofievici era bolnav, dar ieși să-i petreacă, sprijinindu-se în cârjă și gemând chinuit de un junghi în șale.

— Să ari cele două tarlale, Grișka! Acelea de dincolo de izlaz, la Krasnîi Log.

— Bine, bine! Da' ce facem cu aia de la Talovîi Iar? întrebă Grigori, mai mult hârâind; răcise mai deunăzi la pescuit și umbla acum legat la gât cu o basma.

— Las-o după pocroave. Deocamdată, ajunge. Nu te lăcomi: la Krasnîi îs de arat taman vreo șase deseatine.

— Nu vine și Petro să ne ajute?

— Se duce cu Dașka la moară. Trebuie să măcinăm grâul astăzi, că mai târziu e greu să răzbești.

Ilinișna strecură câteva pâinișoare albe proaspete în șorțul Nataliei și o

întrebă în șoaptă:

— Nu vrei s-o iei pe Duniașka, să te ajute la mânat boii?

— Avem să dovedim și fără dânsa...

— Bine, puicuță. Hristos să te aibă în pază!

Duniașka coborî prin ogradă pe malul Donului, la spălat, mlădiindu-și trupul subțire sub povara unui braț de rufe ude.

— Natașa, drăguțo! La Krasnii Log e o groază de măcriș. Vrei să-mi culegi?

— Bine, bine, îți culeg.

— Gura, coțofană! strigă Pantelei Prokofievici, amenințând-o cu cârja pe Duniașka.

Trei perechi de boi trăgeau pe drum plugul întors, zgâriind pământul zbicit și împietrit de o toamnă secetoasă. Grigori mergea pe marginea șleaului, trăgând mereu de basmaua care-l strângea. Natalia pășea alături, cu o traistă de merinde în spate.

Afară din sat, o încremenire rece și străvezie cuprindea stepa. Dincolo de izlaz, dincolo de movila scundă, plugurile brăzdau ogoarele, oamenii mânau caii, fluierând; iar aici, pe marginea drumului, se înălța pelinul albastru-cenușiu, creștea sulfina ronțăită de măselele vitelor, iarbă amară, plecată ca pentru rugăciune, și peste tot se boltea un cer de toamnă rece și senin ca sticla, străpuns ici-colo de funigeii albi care pluteau legănați în văzduh.

Petro și Daria, după ce i-au petrecut pe Grișka și pe nevastă-sa, se pregăteau să plece la moară. El atârnase un ciur în hambar și vântura din nou grâul, iar Daria umplea sacii și-i așeza în căruță.

Pantelei Prokofievici înhămă caii și potrivi hamurile cu grijă.

— Mai aveți mult?

— Îndată! răspunse Petro din hambar.

Moara era ticsită de lume; curtea, plină de căruțe. Oamenii se înghesuiau lângă cântar. Petro lepădă hățurile în mâna Dariei și sări din căruță.

— S-apropie rândul meu? îl întrebă pe Valet, cantaragiul.

— Nu te pripi, că mai e vreme...

— Ce număr îi la măcinat?

— A intrat al treizeci și optulea.

Petro ieși ca să descarce sacii. În clipa aceea, în magazie, lângă cântar, izbucni o gâlceavă. O voce răgușită schelălăi:

— Ai dormit, și acum dai năvală peste mine? Cară-te, hoholule, că acum te pocnesc!

Petro recunoscuse vocea lui Iakov Potcoavă și ciuli urechile. Cearta din magazie creștea, strigătele răzbeau pe ușă afară.

Se auzi o lovitură puternică, și un tavricean¹² bătrân și bărbos se rostogoli afară, cu șapca lui neagră turtită pe ceafă.

— Pentru ce? răcni, cu mâna la obraz.

— Am să-ți frâng gâtul!

— Așa? Stai tu oleacă!

— Nikifor, vină-ncoa!

Iakov purta porecla de Potcoavă, fiindcă într-o zi, la oaste, pe când potcovea un cal năvăș, haramul îl izbise cu copita drept în față, turtindu-i nasul, crăpându-i buzele și lăsând tiparul potcoavei pe obraz. Cicatricea ovală era vânătă; caielele își lăsaseră urmele colților ascuțiți, și de atunci, Potcoavă i-a rămas numele. Vânjos și brav, tunarul sări în ogradă, suflecându-și mânecile. Un tavricean înalt, cu o cămașă de culoarea harbuzului tăiat, îl izbi năprasnic pe la spate. Potcoavă se clătină, dar se ținu bine înfipt pe picioare.

— Fraților! Țștia răpun pe cazacii noștri!

Pe ușa morii, un puhoi de cazaci și tavrileni țășniră în curtea înțesată de căruțe, ca apa dintr-un scoc.

Încăierarea se dezlântui la intrarea cea mare. Ușa trosnea, împinsă de îmbrânceala trupurilor. Petro răbufni sacul jos, mârâi și goni cu pași zvâcniți spre moară. Daria se înălță în căruță și-l zări cum năvălea în mijlocul gloatei, trântind pe cei care-i cădeau sub mână. Scoase un țipăt când îl văzu târât la zid de câțiva ucrainenii, care l-au snopit în bătaie, rostogolindu-l la pământ și călcându-l în picioare.

Învârtind un drug de fier, Mitka Korșunov venea în salturi dinspre sala motoarelor.

Tavriceanul care-l pălise din spate pe Potcoavă se desprinse din grămadă; mâneca trandafirică a cămășii sfășiate fâlfâia în urma lui ca o aripă de pasăre rănită. Se aplecă, atingând pământul cu degetele, apoi se repezi la căruța cea mai apropiată și smulse repede oiștea. Ograda morii se umplu de larma surdă și icnită a încaierului.

— A-a-a-a-a-ah!

— Uiu! Uiu! Iu-iu! Iu!

---

¹² Se numeau *tavrilenii*, în ținutul Donului, ucrainenii ai căror străbuni, colonizați acolo, au fost aduși, din porunca Ecaterinei II, din părțile Crimeii (Taurida) (n. ed. ruse).

— Vai – văleu... va-a-a-ai!

Izbituri. Trosnete. Gemete. Urlete...

Cei trei frați Șamili sosiră într-un suflet de-acasă. Alexei Ciungul căzu, împiedicându-se de hățurile aruncate de cineva lângă porțiță; se ridică, sărind peste oiștile căruțelor bulucite și apăsând pe pântec mâneca goală, fără braț. Frate-său, Martin, se opri ca să-și bage nădragii în ciorapii de lână; dar în aceeași clipă când se aplecase, țâșni un urlet lângă moară. Un țipăt zbură deasupra acoperișului povârnit ca o plasă de păianjăn smulsă de vânt. Martin se înalță și o luă la fugă după Alexei.

Daria privea din căruță, sufocându-se, frângându-și mâinile. În juru-i, femeile țipau și boceau. Caii speriați ciuleau urechile. Boii mugeau și se îndesau lângă căruțe. Serghei Platonovici, galben și cu buzele în tremur, trecu târându-și piciorul; pântecul îi sălta sub haină ca un ou rotund. Apoi Daria îl văzu pe Mitka Korșunov doborât cu oiștea de tavriceanul cu cămașa sfâșiată, care, la rându-i, se prăvăli îndată jos, scăpând oiștea crăpată din mână; Alexei Ciungul îl călca acum în picioare, lovindu-l în ceafă cu pumnul lui greu ca de plumb. Prin fața ochilor Dariei, crâmpeiele încăierării se perindau cu o iuțea amețitoare, ca niște petice multicolore. Fără să se mai mire de nimic, îl văzu pe Mitka Korșunov, cumpănindu-se în genunchi și otânjindu-l cu un drug de fier pe Serghei Platonovici, care trecea pe dinaintea lui; îl văzu pe Mohov făcând un semn de groază cu mâna, îl văzu ghiontit, trântit jos și călcat în picioare de bătauși; apoi îl văzu târându-se în patru labe și intrând în magazia unde era cântarul. Daria se porni pe un râs isteric; arcurile sprâncenelor încondeiate cu negru se frângeau în icnete necurmte. Deodată, râsul smintit se întrerupse; îl zărise pe Petro ieșind din grămada de trupuri încleștate, clătinându-se, pe urmă scuipând sânge și prăbușindu-se sub căruță. Daria se repezi la el cu un țipăt. Cazacii veneau dinspre sat în fugă, înarmați cu pari; unul în vârtea deasupra capului o rangă de fier. Încăierarea luă proporții nemaipomenite. Nu mai era o învălmășeală obișnuită, asemenea celor de lângă cârciumă, sau o bătaie cu pumnii, cum se întâmpla în săptămâna brânzei. Un tânăr tavricean zăcea întins lângă ușa din încăperea unde era cântarul, cu picioarele scuturate de un tremur mărunț, cu capul scaldat într-o băltoacă de sânge negru și închegat; din păr i se prelingeau pe față picături de sânge purpuriu. Pesemne, pentru el toate se isprăviseră pe acest pământ vesel, sub cerul albastru la care ochii lui n-aveau să se mai deschidă...

Cazacii îi împinseră spre magazie pe tavricienii buluciți ca o turmă de oi. Și încăierarea ar fi luat o mai crâncenă întorsătură, dacă unui tavricean

bătrân nu i-ar fi trecut prin cap o trăснаie. Se repezi în magazie, scoase din cuptor un lemn care ardea cu flăcări, năvăli afară și alergă spre hambarul unde se găseau la păstrare peste o mie de puduri cu uium de grâu. Fumul șerpua din torță în urma lui, scânteile se împrăștiau gălbui și abia văzute în lumina zilei.

— Îi dau fo-o-oc! răcni el sălbatic, înălțând lemnul care ardea trosnind, spre acoperișul de stuf.

Cazacii au tresărit și s-au oprit pe dată. Valuri de vânt uscat suflau dinspre răsărit, mânând fumul dinspre magazie spre ceata de tavrileni buluciți.

O scânteie, una singură, și stuful uscat și vechi ar fi luat foc, ar fi cuprins tot satul... O larmă de glasuri trecu prin rândurile cazacilor. Unii au purces să se tragă încet spre moară, pe când tavrilenul, dând din cap și învârtind făclia care semăna scânteii din funia de fum vânat, răcnea înainte:

— Îi dau foc! Aprind șandramaua, fire-ați ai dracului! Ieșiți din ogradă!...

Stălcit și plin de vânătaie, Iakov Potcoavă, capul încăierării, părăsi ograda morii înaintea tuturor. După dânsul s-au scurs în mare grabă și ceilalți cazaci.

Tavrilenii înhămară caii și, mânând de-a-n-picioarele trăgând de hățurile înnodate, biciuind amarnic gloabele, țâșniră din curte; huruitul roților răsună pe uliță și se pierdu dincolo de sat.

Alexei Ciungul se învârtea în mijlocul bătăturii; mâneca goală și înnodată se legăna și se zbătea pe pântecul strâns în cingătoare, ca de obicei; ochiul și obrazul i se zvârcoleau.

— Cazaci – încălecarea!

— După ei!

— N-au să ajungă nici până dincolo de creastă!

Mitka Korșunov, aplecat puțin într-o parte, zvâcni din ogradă. Cazacii buluciți lângă moară începură din nou să se frământa, dar în clipa aceea un necunoscut, cu o pălărie neagră, pe care nu-l văzuse nimeni până atunci, pași sprinten către dâșii, venind dinspre sala mașinilor; sfredeli mulțimea cu ochii lui mici și pătrunzători, ridicând mâna:

— Stați!

— Da' tu cine-oi mai fi? întrebă Potcoavă, încruntând sprâncenele gata de harță.

— De-unde ai răsărit, bă?

— Șo pe el!

— Ha-a!

- Tiu, tiu-iu!
- Stați, frați cazaci!
- Câinele lui tat-tu ți-i frate!
- Țopârlanule!
- Opincarule!
- Arde-i una la moacă, Iașa!
- Trage-i peste obloane! Dă-i la ochi!

Străinul zâmbi încurcat, dar fără teamă. Își scoase pălăria și-și șterse fruntea cu o mișcare firească și simplă. Până la sfârșit, zâmbetul acesta îi dezarmă.

— Ce s-a întâmplat, oameni buni? întrebă el, arătând cu pălăria mototolită băltoaca de sânge negru și închegat, care se lățise lângă sala cântarelor.

— Iac-am snopit și noi niște hoholi! răspuse blajin Alexei Ciungul și făcu cu ochiul, strâmbând din obraz.

— Așa? Și pentru ce?

— Pentru rând! Să nu se vâre peste noi, la număr! îl lămuri Potcoavă, făcând un pas înainte și ștergându-și de sub nas un cheag roșu de sânge.

— Las să ne țină minte!

— E-eh! Ce-ar fi să-i ajungem din urmă? În stepă n-au ce să mai aprindă!

— Ne-am speriat de pomană! Poate că nici n-ar fi îndrăznit, ai?

— Ba, cum era la deznădejde, negreșit c-ar fi pus foc...

— Hoholii îs zărghiți rău la mânie! rânji Afonka Ozerov.

Străinul făcu un semn cu pălăria spre dânsul.

— Și tu, cine ești?

Afonka scui pă cu dispreț printre dinții știrbi și, după ce urmări cum zboară stupitul, înaintă un pas.

— Eu îs cazac! Da' tu nu cumva ai fi neam de țigan?

— Nu, suntem ruși amândoi.

— Miști! rosti răspicat Afonka.

— Cazacii se trag din ruși. Asta n-o știi?

— Și eu ți-oi spune: cazacii se trag din cazaci!

— Pe vremuri, șerbii care fugeau de la moșii se așezau pe Don, și au fost porecliți cazaci.

— Știi ce, neică? Caută-ți mai bine de drum! îl sfătui Alexei Ciungul, abia stăpânindu-și mânia, strângând pumn degetele butucănoase și clipind mai aprig din ochi.

— Putoare! Se oploșește lepra acilea și încearcă să ne facă țopârlani!
— Cine-i și ăsta? N-auzi, Afanasi?
— Dracu' să-l știe! A venit din toată lumea și a tras în gazdă la Lukeșkașia.

Clipa potrivită pentru urmărire fusese astfel pierdută. Cazacii s-au împărășiat, discutând cu aprindere încăierarea.

Noaptea, în stepă, la opt verste de sat, Grigori, învelit într-un cojoc tare și aspru, îi spunea cu amar Nataliei:

— Nu știi cum da' mi-ești așa, străină... Taman ca luna ceea de pe cer: nici nu răcorești, nici nu încălzești. Nu te supăra, Natașka, că nu te iubesc. N-am vrut să ți-o spun, da' se vede treaba că așa nu-i chip să ducem casă bună. Parcă mi-i milă de tine; zilele ăstea parcă ne-au apropiat mai mult... da' în inimă nu-i nimic... E goală, uite, cum e stepa acuși!...

Natalia privea în sus, la izlazul înalt al cerului spuzit de stele, la un văl de nori străveziu, care plutea în tăria nopții... Tăcea. Undeva, foarte departe, în adâncul albastru, întunecat, un stol întârziat de cocori își irosea clopoștii de argint ai glasurilor, ca o chemare tainică la drum.

Ierburile uscate răsândeau o adiere măhnită, de moarte. Pe o movilă, în zare, tremura pâlparea de purpură a unui foc aprins de plugari...

Grigori se trezi înainte de revărsatul zorilor. Cojocul lui era acoperit cu un strat de omăt, gros de patru degete. Tristă, stepa mijea amorțită sub o mantie de nea albăstrie și neprihănită; un iepure, care dăduse târcoale noaptea pe lângă căruță, își întipărise urmele pe zăpada proaspătă.

6

Așa era datina, rămasă din moși-strămoși dacă un cazac mergea singur, neîntovărașit de nimeni, pe drumul care ducea spre Millerovo și dacă se întâlnea cu o ceată de ucrainenii și nu se dădea în lături, mujicii îl snopeau în bătaie. (Cătunele lor se întindeau de la satul Nijne-Iablonovski și până la Millerovo, cam la 75 de verste.) De aceea, cazacii se duceau la gară cu căruțele în convoaie și, atunci când se întâlneau cu ucrainenii în stepă, nu le mai era teamă să se ia la hartă.

— Hei, hohol! La o parte! Trăiești pe moșia căzăcească, putoare, și nici nu catadicsești să ne faci loc în drum?

Nici ucrainenii, care veneau cu grâul la silozurile lui Paramonov de pe malul Donului, nu scăpau mai ușor. Aici, încăierările se iscau fără nicio

pricină, numai așa, fiindcă erau „hoholi” și fiindcă „hoholii” trebuiau bătuți.

Timp de mai multe veacuri, o mână dibace avusese grija să arunce pe pământul căzăcesc sămânța urii între cazaci și țărani; o ajutase să răsară, iar sămânța aducea roade bogate. Sângele cazacilor se vărsa din belșug pe pământ, amestecându-se cu al celor veniți de pe alte meleaguri – sângele rușilor cu al ucrainenilor.

La două săptămâni după încăierarea de la moară, au venit în sat pristavul de ocol și judecătorul de instrucție.

Stockman fu chemat înaintea tuturor la cercetare. Judecătorul de instrucție, un tânăr de vișă nobilă din căzăcime, îl întrebă, scotocind în geantă prin niște hârtii:

— Unde ai domiciliat înainte de a te stabili aici?

— La Rostov.

— Pentru ce infracțiune ai făcut închisoare în 1907?

Ochii lui Stockman lunecară pe servietă, apoi pe cărarea piezișă, cu mătreață, din creștetul judecătorului de instrucție.

— Pentru tulburări.

— Mda! Și unde lucrei?

— La atelierele căilor ferate.

— Profesia dumitale?

— Lăcătuș.

— Nu ești cumva jidov botezat?

— Nu! Mi se pare că...

— Nu mă interesează ce ți se pare! Ai fost și deportat?

— Da, am fost.

Judecătorul de instrucție ridică fruntea deasupra genții și strânse buzele rase, acoperite cu spuzituri.

— Te sfătuiesc să părăsești localitatea, spuse el și apoi adăugă ca pentru sine: De altfel, o să am eu grijă de asta.

— De ce, domnule judecător?

În loc să-i răspundă, judele întrebă:

— Care a fost subiectul discuției dumitale cu cazacii în ziua încăierării de la moară?

— De fapt...

— Destul! Poți pleca.

Stockman ieși pe terasa casei lui Mohov (oamenii stăpânirii se opreau totdeauna la Serghei Platonovici, în loc să tragă la casa obștii), dădu din

umeri, se întoarse și privi încă o dată spre ușa vopsită.

7

Iarna nu se înstăpâni dintr-o dată. Omătul subțire se topi după pocroave; hergheliile fură mânate din nou la păscut. O săptămână suflă vânt dinspre miazăzi; vremea se îmblânzi și pământul se dezmoști; în stepă prinseră iarăși viață ierburi verzi, întârziate.

Dezghetuțu ținu până la Sfântul Mihail, când frigul se înteti din nou. A prins iarăși să ningă. Gerul se întări din zi în zi. Omătul se înălțase de două palme. Pe malul Donului, prin grădinile pustii, împrejmuite cu zaplazuri înecate în omăt, se așternură pretutindeni urme încâlcite de iepuri, aidoma unor horbote lucrate de mâinile iscusite ale fetelor. Pe uliți, nicio țipenie.

Un fum de baligă uscată se așternea plutind deasupra satului. Lângă grămezile de șperlă zvârlite la marginea drumului, se plimbau țanțoșe ciorile care se apropiaseră de case. O pârție de sănii străbătea satul, serpuind cenușiu, ca o panglică spălăcită.

Într-o zi, obștea se adună în medean; urma să se împartă tarlalele din luncă cu lăstăriș pentru tăiat. Cazacii, înfășurați în cojoace și șube, se înghesuiau în ușa cancelariei, scârțâind din pâslarii lor uriași. Frigul îi sili să intre înăuntru. Frunțașii bătrâni, cu bărbi de argint, luară loc la masă, de o parte și de cealaltă lângă ataman și lângă pisar; cei mai tineri, cu bărbi de diferite culori și fără bărbi, se strânsură în colțuri, vorbind cu glasuri înfundate în gulerele calde din pielcele de oaie. Pisarul așternea pe hârtie slove mărunte, la care atamanul se uita peste umăr; încăperea rece a obștii lărmuia de murmurul glasurilor înăbușite.

— Anul ăsta fânul e pe sponci...

— Așa-i! Cât ai scos de pe imaș, de atâta ai parte, în stepă, nu-i decât sulfină.

— Altădată, vitele pășteau până la Crăciun.

— Mai bine o duc calmucii!...

— Cred și eu...

— Atamanul are grumaz de lup. Nici nu poate întoarce capul.

— Uită-te la el, porcul, ce osânză a prins la fâlci! Diavolul!

— Măi cumetre, da' ce-ți veni de-ți puseși jocul ăsta? Vrei să sperii iarna?

— Apoi, numai țiganul își vinde șuba acum!

— Să-ți spun eu alta cu țiganul. Cică o dată, în Ajunul Crăciunului, au

înnoptat țiganii în stepă, și n-aveau cu ce să se învelească. Unul pune pe dânsul un năvod și adoarme, dară gerul îl pătrunde la măruntaie. Se trezește țiganul de colo, vâra un deget printr-un ochi al năvodului și strigă către mă-sa „Văleu, maică-maică, ce pui de ger i-afară!...”

— Ferească-ne domnul de ghețuș...

— Să potcovim boii; altfel nu-i chip.

— Deunăzi am tăiat o răchită albă din Lunca Dracului. E grozav de bună.

— Măi, Zahar, încheie-ți nădragii!... Dacă-ți degeră aia, te ia muierea la goană de acasă.

— Ia zi, Avdeici, la tine-i taurul satului?

— Nu, nu-i la mine! L-a cerut Paranka Mrîhina „Îs vădană, zice, și are să se simtă mai bine!”... „Ține-l! zic eu. Te pomenești, poate, cu vreun plod...”

— Ha-aha-ha!...

— Ho-ho-ho!...

— Cinstiți gospodari, ce facem cu lăstărișul? Liniște, vă rog!

— ... i-am zis „Dacă ți-a face un plod, am să-ți fiu eu cumătru”.

— Liniște! Vă rog frumos!

Sfatul începu. Atamanul, netezind cu o mână semnul diregătoriei aburit de ger, strigă numele părtașilor. Din gură îi ieșeau aburi. Cu un deget smulgea țurțurii de gheață din barbă. În fund, la ușa care se deschidea și închidea mereu, totul se pierdea în fum, înghesuală și smârcăituri.

— Nu puteți hotărî tăierea pe joi! strigă din rășputeri Ivan Tomilin, căutând să acopere vocea atamanului, frecându-și urechile roșii de frig și aplecând capul cu șapca albastră, de artilerist.

— De ce adică, nu putem?

— Mă, tunarule, vezi să nu-ți pice urechile!

— Lasă-l, că-i punem noi altele, de bou!

— Joi, jumătate din oamenii satului trebuie să plece la adus fânul... N-are nicio noimă!

— Ti-i duce duminică...

— Cinstiți bătrâni!...

— Ce vrei? Ajunge!

— Să fie într-un ceas bun!

— Ha-ha-ha!

— Ho-ho-ho!

— Hă-hă-hă!

Unchiașul Matvei Kașulin, aplecat peste masa șubredă, striga mânios,

amenințându-l pe Tomilin cu cârja:

— Mai lasă fânul! Da! Fă ce spune obștea. Așa ți-i năravul, holma la cârteală! Prostănacule! Nici nu ți-a picat cașul de la gură! Asta-i tot, măi frățioare!...

— Da' tu? Că tare deștept mai ești! Mai cere de pomană câte un dram de minte de la megieși! mârâi Alexei Ciungul, ridicând fruntea dinapoia rândurilor, clipind și tremurând din obrazul slujit de explozie.

Ciungul și moș Kașulin se dușmăneau de șase ani pentru un petic de arătură. Alexei îl snopea în bătaie în fiecare primăvară, cu toate că peste acest ogor, lat numai de câteva palme, puteai stupi dincolo cu ochii închiși.

— Taci, bâțaitule!

— Păcat că ești departe! Nu te pot eu ajunge, de-aici, că ți-aș opinti una, să-ți curgă borșul din nas.

— Tacă-ți fleanca, ciungule!

— Mă, ia lasă gura!

— Ieșiți afară și băteți-vă în ogradă! Asta-i!

— Dă-i pace, Alexei! Nu vezi că s-a zbârlit moșul, de-i saltă căciula cazacioc în vârful capului?

— Bagă-i la bașcă pe ai cu tărăboiul!

Atamanul izbi cu pumnul; masa scârțâi din încheieturi.

— Tăcere, că acum chem străjerii!

Gălăgia se potoli până în cele din urmă rânduri.

— Joi, cum s-o crăpa de ziuă, toți pleacă la lemne.

— Ce ziceți, cinstiți bătrâni?...

— Să fie într-un ceas bun!

— Să ne ajute Dumnezeu!

— Ehe, amu tinerii nu prea dau ascultare bătrânilor...

— Las c-au s-asculte! Găsim noi ac și de cojocul lor. Alexașca al meu, când i-am dat partea ce i se cuvenea din avere, se năpustise să mă bată și mă apucase de piept. Dar i-am retezat-o scurt: „Am să te spun atamanului și bătrânilor, și au să te bată cu vergile”. Și ce credeți! Mi se potolește băiatul, cum se culcă iarba sub apă, pe câmp...

— Și mai e ceva, cinstiți frunțași! rosti atamanul cu glas mai domol și întoarse capul; gulerul țepăn al uniformei se înfipse în bărbie și-l gătuia. A venit poruncă de la ataman, din staniță. Sâmbăta ailantă, ricruții să se înfășoșeze la jurământ. Așa că, de cu seară, toți să fie lângă canțalaria staniței.

Pantelei Prokofievici, cu piciorul șchiop zgârcit ca la un cocostârc, se

afla lângă fereastra din colț, alături de cuscru-său. Miron Grigorievici, cu jocul descheiat, stătea pe prichiciul ferestrei, închidea pleoapele și zâmbea în barba roșcată. Sprâncenele mici și alburii i-eră acoperite de chiciură; pistruii mari și negricioși se învinețiseră din pricina frigului. Ceva mai la o parte, se adunaseră câțiva cazaci mai tineri, hlizindu-se și schimbând priviri pline de înțeles; iar în mijloc, stătea Avdeici Sinilin, care era de o vârstă cu Pantelei Prokofievici, dar nu dădea semne de bătrânețe. Purta căciulă de cazac din gardă, cu fundul albastru tăiat de o cruce din fireturi de argint; o trase pe ceafa lată, dezvelindu-și obrații roșii ca sfecla și legănându-se în vârful picioarelor.

Era poreclit „Minciună”. Făcuse serviciul militar, pe vremuri, la Regimentul căzăcesc de gardă imperială „Atamanski”. Plecase cu numele său adevărat, Sinilin, și se întorsese... „Minciună”.

Fusese cel dintâi din sat care ajunsese în Regimentul „Atamanski”; i se întâmplară numai lucruri ciudate. La început, flăcăul crescuse ca toți oamenii; cam scrântit oleacă din copilărie, la oaste se scrântise de-a binelea. Îndată după întoarcere, chiar din prima zi, începu să povestească întâmplări uluitoare din timpul serviciului de la palat și nemaipomenite peripeții din Petersburg. Dintru-ntâi, năuciți, ascultătorii îi dădură crezare; îl ascultau cu gurile căscate. Dar nu peste mult, se dovedi că Avdeici era un mincinos, cum nu mai fusese altul de când se întemeiase satul. Oamenii îi râdeau în nas când îl prindeau cu mâța-n sac; el nici măcar nu roșea (sau, cine știe, poate că nu se vedea nimic sub pielea lui totdeauna stacojie); nu s-ar fi lepădat de năravul gogonatelor pentru nimica în lume. La bătrânețe, își pierdu și ce brumă de minte îi mai rămăsese. Strâns cu ușa, se înfură și sărea la bătaie; dacă ascultătorii tăceau și numai zâmbeau, le croia și mai cu moț, fără să-și dea seama că-i luat în derâdere.

De altminteri, acasă era cazac muncitor și de ispravă; toate le făcea cu socoteală, câteodată chiar cu viclenie. Când venea însă vorba despre serviciul militar de la Petersburg, nu rămânea unul care să nu se țină de pântec și să nu se tăvălească pe jos de atâta râs.

Avdeici stătea în mijlocul lor și se bălăbănea în vârful pâslarilor scâlțiați, privindu-și ascultătorii și vorbind apăsător, cu vocea de bas:

— Cazacul de azi e un bleg! Pricăjit, de nu mai dai două copeici pe el. Pălește în unul, ș-ai să vezi cum se frânge-n două! Eu, zâmbi cu dispreț, strivind scuipatul cu vârful pâslarului, eu am văzut în stanița Vioșenskaia niște ciolane de oameni! Halal! Aceia de pe vremuri zic și eu că erau cazaci, nu niște mâțe jigărite...

— De unde le-ai dezgropat, Avdeici? întrebă Anikușka-spânul, dând cu cotul un ghiont vecinului.

— Mă, fârtate, nu s-ar putea să ne scutești de minciuni, măcar în ajun de sărbătoare?

Pantelei Prokofievici strâmbă din nas și trase din cerceul de la ureche. Nu-l putea suferi pe palavragiu.

— Eu, măi frățioare, n-am mințit niciodată de când îs pe lume! rosti grav Avdeici și se uită nedumerit la Anikușka, care se prăpădea de râs, parcă era scuturat de friguri. Am văzut oasele când își făcea casa cumnatu-meu... Săpând el temelia, dă de-un mormânt. Care va să zică, pe vremuri se afla un țințirim pe malul Donului, lângă biserică...

— Și ce fel de oase erau? întrebă morocănos Pantelei Prokofievici, pregătindu-se de plecare.

— Un braț... uite-așa! (Avdeici își desfăcu larg mâinile). Iar capul?... Zău, dacă mint! Capul – mare cât un cazan de bucătărie!

— Măi, Avdeici! Mai bine povestește-le băieților cum ai prins tâlharul acela la Petersburg, îl îndemnă Miron Grigorievici, coborând de pe prichiciul ferestrei și încheindu-și cojocul.

— Să vă povestesc? întrebă Avdeici, cu o îndoială sfioasă.

— Hai, povestește!

— Te rugăm, chiar!

— Fă-ne cinstea, Avdeici!

— Uite cum a fost! Începu el, tușind și scoțându-și punga cu tutun din buzunar, din care vărsă în palmă atât cât îi trebuia pentru o țigară, și, aruncând înapoi în pungă doi bănuți de aramă ce se rostogoliră o dată cu mahorca, își privi ascultătorii cu ochii celui mai fericit om. Într-o zi, un tâlhar aristat o tulise din fortăreață. L-au căutat peste tot; hoțul, ia-l de unde nu-i! Toată stăpânirea nu mai știa ce să facă. S-a dus, și dus a fost. Pune-i sare pe coadă... În toiul nopții, iaca vine și mă cheamă ofițerul de serviciu... Da-a! Mă strigă, mă supun. „Du-te, zice el, du-te în odăile majestății-sale imperiale... te cheamă împăratul în pirsoană”. Eu, deh, am cam băgat-o pe mânecă... Intru și iau poziția; iar el, ocrotitorul nostru, numai ce mă bate ușor pe umăr și-mi zice: „Uite ce, Ivan Avdeici! A ievădat ăl mai mare răufăcător din împărăție. Să mi te faci luntre și punte, numai prinde-l! Fără el, să nu-mi vii!” „Am înțeles, să trăiți, măria voastră!” Da-a! Hm!... Nu pot spune c-a fost treabă ușoară. Iau eu o troică înhămată cu caii ai mai strașnici din grajdurile țarului, și pe-aici ți-i drumul!...

Avdeici aprinse țigara, se uită la ascultătorii cu capetele plecate, se

însufleți, și glasul lui tună prin norul de fum care-i învăluia fața:

— Gonesc ca vântul o zi, o noapte. Și taman a treia zi, îl ajung lângă Moscova. Îl pun frumușel în caleașcă și ia-o pe același drum îndărăt. Sosesc eu în toiul nopții, tăvălit de glod din cap până-n picioare, și mă duc de-a dreptul la împărat! Da' mulți din palat, tot soiul de prinți și conți, nu vor să mă lase! Îi îmbrâncesc la o parte și trec înainte! Da! Bat în ușă „Dați-mi voie să intru, majestate imperială!” „Cine-i acolo?”, întrebă el. „Eu îs, Ivan Avdeici Sinilin!” răspund. Aud că se iscă o mare zarvă în odaie, țarul o strigă pe împărăteasă „Maria Feodorovna! Scoală iute și pune samovarul! A venit Ivan Avdeici!”

O răbufneală de râsete detună până în rândurile cele mai din fund. Pisarul, care citea un anunț despre vitele pierdute și cele de pripas, se poticni în dreptul cuvintelor: „Piciorul stâng până la chișiță, pintenog...” Atamanul întinse gâtul, ca un gânsac, și privi la adunarea cutremurată de hohote.

Supărat, Avdeici își smulse căciula din cap și se uită la cazaci cu încruntare și nedumerire

— Stați un pic, că n-am isprăvit!

— Ha-ha-ha!

— Of! Lăsați-mă, că mor!

— Hi-hi-hi!

— Mă, Avdeici, mare porc de câine mai ești! Ho-ho!

— Auziși? „Pune samovarul, a venit Avdeici!” Bată-te norocul să te bată!

Adunarea se risipi încetul cu încetul. Treptele cerdacului, acoperite de gheață, gemeau din greu sub pași. Stepan Astahov și încă un cazac, înalt și vârtos, stăpânul unei mori de vânt, se luară la trântă pe zăpada bătută, lângă cancelarie, ca să se mai încălzească.

— Dă-l peste cap, morarul dracului! îl îndemneau pe Astahov cazacii buluciți în jur. Scutură-l, Stiopka, să-i curgă tărâțele din el!

— Nu-l apuca de subsuori! Măi, mare deștept! se frământa bătrânul Kașulin, sărind ca un vrăbioi, fără să simtă picătura mare și limpede, care-i lăcrima discret, clătinată sub nasul vânăt.

8

Pantelei Prokofievici se întoarse de la sfat și trecu de-a dreptul în odaia lăturalnică, unde sălășluia cu bătrâna. Ilinișna zăcea bolnavă de câteva zile; fața ei palidă și umflată era obosită și muncită de durere. Stătea culcată pe

o chilotă groasă de fulgi, cu spatele rezemat pe o pernă lipită de perete. Auzind tropăitul cunoscut de pași, întoarse capul și se uită cu asprimea obișnuită la cârlionții bărbii stufoase, care acopereau gura lui Prokofievici, și la mustața udă; umflă nările, dar nu simți decât un iz acru de blană de oaie. „Azi, n-a băut!”, gândi și, mulțumită, puse pe pântecul umflat un ciorap cu andrelele înfipte și cu călcâiul neisprăvit.

— Ce-i cu lemnele?

— Au hotărât pentru joi, zise Prokofievici și-și netezi mustața. Joi dimineța, repetă el, așezându-se pe un sipet lângă pat. Cum îți mai merge? Te simți mai binișor?

Pe fața Ilinișnei trecu o umbră dureroasă.

— Tot așa! Mă taie junghiurile, mă dor încheieturile...

— Nu ți-am spus, toanto, să nu intri toamna în apă? Când te știi bolnavă, mai bine nu te bagi! izbucni Pantelei Prokofievici, făcând cu cârja câteva rotocoale largi pe dușumea. Ce? Nu-s destule muieri în casă? Fi-ți-ar cânepa de trei ori afurisită! Ai pus-o la muiat – și acum... Dumnezeule, Doamne! Ei, ai văzut acuma?!

— Nici cânepa nu se cade să se prăpădească! Femeile nu erau acasă. Grișka – plecat cu nevasta la arat; Petro și Daria așijderea.

Bătrânul se aplecă spre pat și suflă în palmele împreunate.

— Ce face Natașka?

Ilinișna se învioră și spuse cu o vădită neliniște în glas:

— Ce-i cu dânsa, nu mai pricep! Deunăzi, iar a plâns. Când ies în curte, văz că cineva a uitat deschisă ușa de la hambar. Zic „Hai s-o închid”. Intru, ea era acolo; stătea pe lada cu mei. O întreb „Ce-i cu tine, ce ai, copilă? Ea răspunde „Mă doare capul, mamă!” Nu-i chip să scoți de la ea adevărul adevărat.

— O fi bolnavă?

— Nu-i bolnavă... Am vorbit cu ea. O fi deocheată. Sau ceva, tot din pricina lui Grișka.

— Nu care cumva se dă iar ticălosul pe lângă ailaltă?

— Ce tot vorbești, moșnege? își frământă Ilinișna mâinile cu spaimă. Crezi că Stepan e prost? Nu, n-am văzut nimica...

Pantelei Prokofievici mai stătu o vreme și apoi ieși; Grigori era în odaia lui și ascutea cu o pilă cârligele undițelor prinse cu sfoară. Natalia le ungea cu untură topită și le înfășura unul câte unul în cârpele de cânepă. Pantelei Prokofievici trecu șchiopătând pe lângă dâșii și aruncă o privire iscoditoare Nataliei; un vâl rumen i se topea pe obrazii palizi, ca pe o frunză

de toamnă. Slăbise mult în această lună, și în ochii ei apăruse ceva nou și dureros. Bătrânul se opri în ușă „Iată ce-a rămas din femeie!” gândi el, privind încă o dată la capul Nataliei, cu părul lins, plecat deasupra laviței.

Grigori ședea lângă fereastră, meșterind cu pila; un smoc de păr negru, încâlcit, îi juca pe frunte.

— Lasă-le dracului! răcni bătrânul, înroșindu-se deodată de mânie, strângând cârja și abia stăpânindu-se să nu-l lovească.

Feciorul tresări și se uită mirat la unchiaș.

— Voiam să le ascut capetele, tătucă!

— Lasă-le, ți-am spus! Pregătește-te să mergi după lemne la pădure.

— Îndată.

— N-avem niciun orcic la sanie, și lui îi arde de cârlige! bombăni bătrânul mai potolit, dând târcoale ușii ca un om care vrea să mai spună ceva.

Apoi ieși și-și vărsă toată mânia pe Petro. Punându-și scurta de blană, Grigori îl auzea cum țiță prin ogradă:

— Vitele tot îs neadăpate! Ce păzești acilea?! Fire-ai... Cine a luat fân din claiă de lângă zăplaz? N-am spus să nu vă atingeți de claiă de la margine? Blestemaților, dați acu fânul cel mai bun, iar la primăvară cu ce-ai să hrănești boii la arătură?...

Joi, cu două ceasuri înainte de ziuă, Ilinișna o trezi pe Daria din somn.

— Scoală-te! E vremea să ațâți focul!

Daria, numai cu cămașa pe ea, se repezi spre cuptor; băjbâi cutia cu chibrituri și aprinse focul.

— Pregătește mâncarea mai repede! o zori Petro zbârlit, pufăind din țigară și tușind.

— N-o scoală și pe Natașka; li-i milă! Doarme, duglișă! Ce, numai eu trebuie să mă rup în două? bombănea Daria, îmbufnată și încă buimacă de somn.

— Du-te tu și trezește-o, o îndemnă Petro.

Natalia se trezise singură. Aruncând pe umeri o cațaveică, ieși și porni la magazie, să aducă niște tizic.

— Adă și câteva surcele! îi porunci nora mai mare.

— Auzi, Dașka? Trimite-o pe Duniașka după apă! spuse Ilinișna cu glas răgușit, abia târându-și picioarele prin bucătărie.

În bucătărie mirosea a hamei proaspăt, a curele de harnașament și a trup cald. Daria alerga sprinten, tropăind din pâslari și mutând cu zornăit oalele de tuci; sânii mici se zbăteau sub cămașa trandafirie, cu mânecile

suflecate. Măritişul n-o vestejise și n-o uscuse; era înaltă și subțire, cu mijlocul mlădios, ca o nuia de răchită. Părea încă o fetișcană. Umerii îi jucau într-un mers legănat; când soțul răcnea la dânsa, îi răspundea zâmbind. Sub tăietura subțire și răutăcioasă a buzelor, arăta două șiruri de dinți deși și mărunți.

— Tizicul trebuia adus de cu seara! Acuși ar fi fost uscat, de-l puneai pe cuptor! mogorogea supărată Ilinișna.

— Am uitat, mamă! Eu sunt de vină! răspunse Daria pentru ceilalți.

Până au pregătit mâncarea, afară se luminase. Pantelei Prokofievici își opări limba cu cașă de mei, grăbit să isprăvească mai repede. Grigori, posomorât, mesteca încet, clefăind, mișcând ca un rumegător mușchii rotunzi ai fâlcilor. Petro glumea pe socoteala Duniașkăi, necăjind-o pe ascuns, cu ochii la taică-său, fiindcă-și legase obrazii cu o basma, ca să-și mai ostoiască durerea de dinți.

În sat, tâlpicele săniilor scârțâiau prin negura vânăta a dimineții. Căruțele trase de boi se îndreptau spre Don. Grigori și Petro ieșiră în ogradă să înhame boii; înfășurând din mers în jurul gâtului legătoarea de lână moale, căpătată în dar de la logodnică, Grigori sorbea aerul rece și uscat. Un corb trecu în zbor pe deasupra curții, croncănind; prin văzduhul ferecat de ger fâlfâi foșnetul ușor al aripilor. Petro îi urmări zborul, apoi își rosti gândul:

— Se-ndreaptă spre miazăzi; unde-s locuri mai calde.

Secera subțire a lunii plutea încă pe cer, dincolo de un nor trandafiriu și gingaș ca un surâs de fecioară; dintr-un hodgeag se ridica fumul drept, deșirându-se ca un trup fără brațe spre craiul-nou cu tăișul ascuțit și auriu, în înălțimile fără de hotar.

În dreptul ogrăzii lui Melehov, Donul nu înghețase. Gheața verzuie, cu dungi de zăpadă, se întărise doar pe țărm; apa curgea și se bulbucea dedesubt, repezită din chingile sloiurilor. Dincolo de mijloc, aproape de malul stâng, unde izvoarele țâșneau din râpi negre, se zărea un șuvoi întunecos, clocotitor și sinistru, cu tivuri albe de zăpadă; ca niște pete negre se mișcau și se cufundau în adânc câteva rațe sălbatice, rămase să ierneze pe Don.

Drumul care trecea peste apă se despărțea din medeanul satului.

Pantelei Prokofievici o porni înainte, cu plăvanii săi bătrâni, fără să-și mai aștepte feciorii. Petro și Grigori întârziară o vreme și ieșiră din ogradă după el. Aproape de mal îl ajunseră pe Anikușka. Încins cu un brâu verde, în care înfipsese un topor cu coadă albă, nou-nouță, mergea pe lângă sanie.

Nevastă-sa, scundă și bolnăvicioasă, mâna boii.

Petro îi strigă din spate:

— Hei, vecine, ți-ai luat și nevasta?

Anikușka, ahtiat ca de obicei după glume, se apropie de sanie, tropotind.

— Am luat-o, cum vezi! Să mă mai încălzească o țară!

— N-are jărătic!... Prea-i uscată!

— Ce să-i fac? îi dau eu ovăz, dar tot degeaba.

— Postata mea-i pe alături de-a ta? întrebă Grigori, coborând din sanie.

— Cam tot pe acolo; ți-oi spune, dacă-mi dai o țigară!

— Ei, Anikei, Anikei, gata ești să te repezi la pomană!

— Lucrul de furat și de cerșit totdeauna-i mai dulce! chicoti Anikușka, strâmbându-și, într-un zâmbet, chipul spân de muiere.

Și așa, plecară împreună. Pădurea dantelată cu chiciuri de promoroacă se înveșmântase într-un alb solemn. Anikușka mergea înainte, biciuind crengile boltite deasupra drumului; palele înțepătoare de zăpadă se rostogoleau peste femeia înfășurată în blană.

— Lasă prostiile, diavole! țipă ea, scuturându-și zăpada.

— Bagă-i nasul în omăt! strigă Petro, căutând să atingă bouleanul cu biciul sub pântec, ca să-i iuțească pasul.

La cotitură, lângă Lăculețele Babelor, se întâlnește cu Stepan Astahov. Se întorcea în sat fără sanie, mânând boii înjugăți în proțap; pășea larg, scârțâind din păslarii căptușiți cu piele. Moțul albit de chiciură spânzura ca un ciorchine de strugure de sub căciula pusă pe o ureche.

— Hei, Stiopa, ai rătăcit drumul? îl întâmpină Anikușka, când ajunse în dreptul lui.

— L-am pierdut, lua-l-ar!... S-a izbit sania de-o buturugă când coboram și s-a rupt o talpă. Așa că trebuie să mă întorc înapoi! răspunse Stepan și mai adăugă o sudalmă piperată, trecând pe lângă Petro și uitându-se dârș, cu ochii lui limpezi și răutăcioși, umbriți de genele lungi.

— Ai lăsat sania? strigă Anikușka, întorcându-se.

Stepan făcu un semn cu mâna a lehamite, pocni din bici, întoarse boii care o porniseră peste câmp și-l urmări lung cu privirea pe Grișka. Aproape de întâiul ochi de apă, Grigori zări sania lăsată în mijlocul drumului și alături pe Axinia. Ea se uita de-a lungul drumului la convoiul care venea, strângând în mâna stângă poala șubei de blană.

— În lături, că te calc! Hei, n-auzi, fă, nevastă care păcat că nu ești a mea? răcni Anikușka.

Axinia zâmbi, se dădu în lături și se așeză pe sania înclinată, cu o talpă lipsă.

— Văz c-ai nevasta lângă tine.

— S-a înfipt în mine ca un scai sub coada porcului! De nu era, te-aș fi luat cu mine.

— Mulțumesc!

Când ajunse în dreptul ei, Petro se uită pe furiș la Grigori, care venea din urmă. Mergea zâmbind cu neliniște; din toate mișcărilor lui se vădea că așteaptă ceva, într-o mare tulburare.

— Să trăiești, vecină! Toate bune?... îi dădu binețe Petro, ducând o mânășă la căciulă.

— Mulțumim Domnului!

— Ce, s-a rupt sania în drum?

— Da, s-a fărâmat! răspunse Axinia cu glas tărăgănat, fără să se uite la Petro; apoi se sculă și se întoarse către Grigori, care se apropia.

— Grigori Panteleevici; trebuie să-ți spun ceva...

Grigori se alătură de dânsa, zicându-i lui Petro:

— Ai grijă și de boii mei.

— Da, da... Bine! făcu Petro, cu un rânjet murdar, trăgând în gură un capăt din mustața amară de atâta fumat.

Cei doi stăteau față în față și tăceau. Axinia arunca priviri îngrijorate în toate părțile, întorcând ochii negri și umezi spre Grigori. Un simțământ de rușine și de fericire îi pâlpaia în obraji și-i usca buzele. Răsufla scurt, năvalnic, gâfâind.

Sania lui Anikușka și sania lui Petro se mistuiseră după un crâng de stejari roșcați. Grigori se uită țintă în ochii ei și văzu cum i se aprinde o flacăra deznădăjduită și sfruntată.

— Fă cum vrei, Grișă, da' nu mai pot trăi fără tine! spuse ea cu tărie și strânse buzele, așteptând răspunsul bărbatului.

Grigori tăcea. Liniștea ferecase pădurea într-un cerc de fier. Urechile-i țiuiau în pustiul sticlos. Drumul, bătut de tălpicile săniilor, sclipea; cerul era ca o zdreanță cenușie; pădurea – mută și amorțită de somn. Deodată, lângă el, un croncănit răgușit de corb îl dezmetici din toropeală, înălță fruntea și zări pasărea neagră, cu penele lucii și cu picioarele strânse într-un zbor tăcut, bătând din aripi, ca un semn de rămas bun.

Grigori vorbi, mirat și el de ceea ce-i rosteau buzele:

— Are să fie cald. Zboară spre ținuturile calde...

Tresări, hohoti înăbușit. În ochii săi plecați scăpără o privire lacomă,

tălhărească, și, cu o mișcare scurtă, o trase pe Axinia la pieptul lui.

9

Seara, la Stockman, în casa Lukeșkăi, vădana cu ochii șășii, se adunau tot soiul de oameni. Venea Hristonea, de la moară venea Valet, cu o haină soioasă, zvârlită pe umeri, hâtrul Davîdka, rămas de trei luni fără slujbă, precum și mecanicul Ivan Alexeevici Kotlearov; câteodată venea și cizmarul Filka, iar Mișka Koșevoi, un cazac tinerel care nu făcuse încă armata, era nelipsit.

La început, jucau popa-prostul. Apoi, într-o seară, Stockman scoase la iveală, pe furiș, o carte de Nekrasov. Începură a citi cu glas tare câteva stihuri, și cartea le plăcu. Urmă apoi lectura poeziilor lui Nikitin; cu puțin înainte de Crăciun, Stockman aduse un caiet murdar și zdrențuit, fără scoarțe, pregătindu-se să citească din el. Koșevoi, care terminase pe vremuri școala parohială și citea el de obicei altora, privi cu scârbire la caietul soios.

— E numai bun să faci tăiței din el! Așa-i de gras!

Hristonea râse gălăgios; un zâmbet sclipitor răsări pe fața lui Davîdka; Stockman așteptă să-nceteze hohotele de râs și zise:

— Citește, Mișa! Scrie despre cazaci; sunt lucruri interesante.

Koșevoi se aplecă deasupra mesei, cu un moț de păr auriu fluturând pe frunte, și citi răspicat:

— *Scurtă istorie a cazacilor de la Don.*

Clipi din ochi, privindu-i pe cei din jur cu un aer întrebător.

— Citește, ceru Ivan Alexeevici.

Citiră astfel trei seri de-a rândul. Citiră despre Pugaciov, despre o viață liberă; despre Stenka Razin și Kondrati Bulavin. Ajunseră și la timpuri mai dincoace. Autorul necunoscut, vorbind pe înțelesul tuturor și cu mult duh, își bătea joc de viața calică a cazacilor, de rânduieli și de stăpânire, de puterea țarului și chiar de cazacii care se vânduseră împăraților, prefăcându-se în niște preascârbavnici gealați. Fură adânc tulburați. Și se porni o aprinsă gâlceavă. Hristonea vorbea cu glasul-i gros, cu capul sprijinit de grinda tavanului. Stockman era lângă ușă și fuma în tăcere o țigară vârată în țigaretă lui de os, împodobită cu inele; numai ochii îi râdeau.

— Așa-i! Că bine zice! tună Hristonea.

— Parcă noi suntem de vină? Alții i-au adus pe cazaci în halul de

nemernicie în care sunt! spuse Koșevoi, desfăcând nedumerit brațele și încruntând ochii negri și obrazul cu trăsături chipeșe.

Era un flăcău vânjos, cu șoldurile mari și lat în umeri; de aceea, părea că are o temelie pătrată. Pe acest corp de fier se lega un grumaz zdravăn, rumen-cărămiziu, care contrasta ciudat cu capul mic, frumos, cu trăsături feminine, cu o piele neted întinsă pe obraji, cu o gură mică și îndârjită, cu ochi negri sub clăia de păr auriu și creț. Mecanicul Ivan Alexeevici, un cazac înalt și osos, se împotriva cu îndârjire. Era îmbibat de datinile căzăcești, care crescuseră o dată cu celulele trupului sau ciolănos. Lua apărarea cazacilor, stropșindu-l pe Hristonea și fulgerându-l cu ochii săi bulbucăți și rotunzi.

— Țopârlan ai ajuns, Hristonea! Geaba mai tăgăduiești! O picătură de sânge căzăcesc într-o căldare dintr-ăla de mujic. Te-a făcut mă-ta cu un vânzător de ouă din Voronej...

— Tontălăule! Of, că tont mai ești! tună Hristonea. Eu îs pentru adevăr...

— Deh, eu la oaste n-am slujit într-un regiment de gardă! răspunse răutăcios Ivan Alexeevici. Acolo, la „Atamanski”, s-adună proștii împărăției: tot unul și unul...

— Las că și-n ălelalte regimente îs destui tari de cap, de-ai putea să spargi cu ei buturugile!

— Tacă-ți fleanca, țopârlane!

— Și ce, adicătelea? Țăranii nu-s oameni?

— Apăi d-ai le zice țopârlani, că-s făcuți din curmei de tei și cusuți cu bozii.

— Eu, măi fârtate, pe când eram oștean la Petersburg, începu Hristonea, am văzut fel de fel de oameni. Să vezi ce mi s-a întâmplat! urmă el. Eram, care va să zică, de gardă la palatul împărătesc, în odăi și pe afară. Ai de afară veneau călări de-a lungul zidului, doi câte doi; o patrulă-n dreapta, alta-n stânga. Când se întâlneau, întrebau: „Liniște și pace? Nicio răzvrătire?” „Nu! Nimic!” Apoi se despărțeau din nou, și să te ferească sfântul să încerci să te oprești locului și să tăifăsuiești. Cazacii pentru patrule, ca și santinelele de la uși, erau în așa chip aleși ca să semene: ori oacheși amândoi, ori bălani amândoi. Și nu numai părul așijderea, da' trebuiau să fie aidoma și la chip, ca gemenii. Din pricina ăstor marafeturi, într-o zi bărbierul mi-a văpsit barba. Se nimerise să fiu santinelă împreună cu Nikifor Meșcereakov – un cazac din stanița Tepikinskaia. Al naibii, ș-avea părul roșu, cum n-ați văzut de când sunteți. Păr de jărat, nu alta! Au căutat în toate sotniile, dar n-au găsit un altul ca el. Atunci Barkin, sotnicul

nostru, îmi poruncește „Du-te, zice, la bărbier, să-ți vâpsească numaidacă barba și mustața”. M-am dus și mi le-a vâpsit. Când mă uit în oglindă, să-mi sară inima din piept: ardeam! Eram numai flăcări! Apuc barba cu degetele. Parcă mă frigea, zău așa! Ați mai văzut una ca asta?

— Ce tot bați apa-n piuă? Îi tăie vorba Ivan Alexeevici. Despre ce spuneai adineauri?

— Vorbeam și eu așa, de oameni, care va să zică.

— Atunci dă-i drumul. Cine dracu' are nevoie de barba ta?

— Și precum vă spusei, într-o zi mi-a venit rândul să mă duc în patrulă călare. Mergeam cu un leat; deodată, după un colț, ne pomenim cu o gloată de studenți. Când ne văd, și purced a răcni „Huo-o-o!” Și apoi iar: „Huo-o-o!” Nici măcar n-am avut timp să ne pregătim; ne-au împresurat. „Ce vă plimbați pe-aici, cazacilor?” Zic: „Patrulăm! Nu pune mâna pe dârlogi!” Și dau să scot sabia. Iar el de colo „Crede-mă, cazacule, că și eu îs cazac din stanița Kamenskaia și învăț acilea la nivirsi... niversitate”... sau cum naiba-i zice... Pornim înainte, da' unul cu nasul lung scoate zece ruble din portăfel și zice „Luați, cazacilor, și cinstiți întru pomenirea sufletului lui taică-meu, Dumnezeu să-l ierte!” Ne dă el zece ruble și scoate din geantă un părtret „Ăsta-i chipul tatii, zice. Păstrați-l ca amintire!” L-am luat; deh, ne era rușine să nu-l luăm. Studenții își văd de drum și strigă din nou „Hu-o-o-o!” Apoi, o pornim noi către Pirșpectiva Nevski. În clipa aceea, sotnicul iese cu un ploton de cazaci pe poarta din dos a palatului și vine de zor spre noi: „Ce-a fost aici?” Zic: „Ne-au înconjurat studenții și au intrat în vorbă cu noi! După regulament, am vrut să-i lovim cu săbiile, da' ne-au lăsat în pace și ne-am văzut de drum.” Ne-au schimbat. Îi spunem vagmistrului: „Uite, Lukici! Ne-am învărtit de zece ruble și trebuie să le bem întru odihna sufletului ăstui moșneag.” Și-i arătăm părtretul. Seara, vagmistrul a adus votcă, și două zile am băut. Apoi, numai ce iese la iveală tragerea pe sfoară. Ticălosul cela de student cu nasul lung, în locul pozei lui tată-său, ne dăduse părtretul ălui mai mare zavergiu al seminției nemțești. Eu n-am bănuit nimic; l-am atârnat ca amintire pe perete, deasupra patului; am văzut c-avea barbă albă, era om așezat; părea negustor. Da' când îl zărește sotnicul, întrebă cu spume la gură: „Mă, maica mă-tii, de unde ai părtretul ăsta?” „Uite, așa și așa”, spun eu. Și numai ce prinde dumnealui să tragă la sudălmii și mă cârpește peste gură o dată, de două ori... „Da' știi, bă, răcnește, că ăsta-i atamanul lor, Karla?!” Vezi că i-am uitat numele. Stai, cum naiba îi zice?...

— Karl Marx? întrebă Stockman surâzând.

— Așa! Taman Karla Marx! se însufleți Hristonea. Da' știu că ne-a băgat în belea, mama lui! La noi, la corpul de gardă, venea câteodată și țareviciul Alexei, cu dascălii lui... De l-ar fi văzut și dâșii, ce s-ar mai fi întâmplat, Doamne, Doamne!

— Și încă îi mai lauzi pe țopârlani! Ai văzut cum te-au potcovit? râdea batjocoritor Ivan Alexeevici.

— Vorba-i: am băut de zece ruble? Le-am băut pentru Karla, pentru bărbos; da' le-am băut!

— Face să bei pentru el! zâmbi Stockman, jucându-se cu inelele țigaretii îngălbenite de fum.

— A făcut vreo faptă bună? întrebă Koșevoi.

— Am să vă spun altă dată ce-a făcut. Acum e târziu, răspuse Stockman și lovi cu plesnet în palmă țigaretă, din care sări chiștocul stins.

După multă bălăbăneală și după o chibzuită alegere, se alcătui un sămbure de zece cazaci, în casa dărăpănată a Lukeșkăi, cea cu ochii sașii. Stockman era sufletul grupului și mergea cu încăpățănare spre o țintă știută numai de el. Cum rod carii lemnul, așa rodea el prejudecățile și deprinderile înapoiate, sădind scârbă și ură împotriva orânduirii. La început, se lovi de un zid de neîncredere, rece și tare ca oțelul. Dar nu se lăsă, ci continuă să roadă... A știut să încuibeze în inimi viermele nemulțumirilor.

10

Pe malul stâng al apei, nisipos și lin, se întinde Vioșenskaia, cea mai veche dintre stanițele de pe Donul de sus, strămutată odinioară pe locul de unde a fost ștearsă de pe fața pământului Cigonațkaia, sub domnia lui Petru I. I se schimbase până și numele; acum se cheamă Vioșenskaia. Pe vremuri a fost însemnat popas de trecere pe marea cale a apelor dintre Voronej și Azov.

În dreptul, staniței, Donul face o cotitură ca un arc tătăresc, se abate apoi scurt la dreapta; iar lângă satul Bazki, din nou curge întins și măreț, ducându-și apele cu luciri verzui și albastrii de-a lungul albelor creste de cretă de pe celălalt țărm. Satele se înșiruie mai dese pe malul drept și mai răzlețe pe cel stâng, până la albastrul Mării de Azov.

Dincolo, în dreptul staniței Ust-Hopiorskaia, primește apele Hopiorului, iar în dreptul staniței Ust-Medvedița, apele Medvediței și curge apoi, bogat în apă, printre sate și stanițe pline de verdeață și flori.

Vioșenskaia e împresurată din toate părțile de nisipuri galbene. E o staniță plicticoasă, pleșuvă, fără livezi. În piață, o veche catedrală, înnegrită de vreme; șase uliți străbat așezarea paralel cu Donul. Acolo unde fluviul face o cotitură și se îndepărtează spre Bazki, se întinde un lac larg cât Donul, când apele sunt mai scăzute, împrejmuț de o luncă de plop. Stanița sfârșește unde se termină și lacul. Pe un medean îngust, năpădit de buruieni țepoase, gălbii, se înalță și o a doua biserică, cu turlă verzi, cu acoperișul de asemenea verde, ca verdele plopilor crescuți de-a valma pe celălalt mal al lacului. Către miazănoapte, se întinde un șes galben și nisipos, cu plantații de pini plăpânzi, cu iazuri de apă stătută, de culoarea trandafirului, din pricina pământului lutos și roșu. Pe fâșiile de nisip jilav și pe toate olaturile de prunduri se zăresc satele pierdute, ca niște ostroave cu livezi și cu lunci de răchită, țepoase și ruginii.

Într-o duminică de decembrie, ca la vreo cinci sute de cazaci tineri din staniță se strânseseră în piața de lângă biserica veche. Liturghia era pe sfârșite; clopotele sunau pentru „Cuvine-se cu adevărat”. Uriadnicul-major, un cazac falnic și în vârstă, cu mai multe galoane pe mânecă, fiindcă se reangajase de câteva ori, comandă „adunarea”. Mulțimea lărmuitoare se revărsă și se așeză pe două rânduri lungi și cam cotite; uriadnicii alergau de-a lungul, aliniind rândurile frânte.

— Dublați... răcni uriadnicul și, cu un gest nelămurit, termină... șirurile!

Atamanul staniței, îmbrăcat reglementar, cu o manta ofițerească nou-nouță, se ivi în piață, zornăind din pintoni, urmat de comisarul militar.

Grigori Melehov stătea alături de Mitka Korșunov, vorbind amândoi în șoaptă.

— Mă strânge cizma! Nu mai pot răbda...

— Nu-i nimic! Răbdă, flăcăule, că-ți trece până la însurătoare!

— Au să ne pornească îndată.

Ca pentru a întări cele spuse, uriadnicul se dădu câțiva pași înapoi și se răsuci pe călcâie.

— La dreap-ta!

Cinci sute de perechi de cizme făcură: „Grăâșt! grăâșt!”

— Ocolire la stânga – marș!

Coloana intră pe porțița deschisă a ogrăzii, tinerii cazaci se descoperiră din mers și biserica se umplu până la boltă de vuietul pașilor.

Grigori stătea, fără să ia aminte la jurământul citit de preot. Se uita la fața lui Mitka; acesta se strâmba de durere, tot lăsându-se de pe un picior pe altul, chinuit de strânsoarea cizmei. Brațul înălțat al lui Grigori amorțea;

gânduri răzlețe i se învolburau în minte, horind bezmetic. Apropiindu-se să sărute crucea și atingând cu buzele argintul îmbălat de udeala atâtor guri, se gândi la nevastă-sa și la Axinia. Amintirea țâșni ca un fulger în zigzag și-i străbătu gândurile: pădurea... trunchiurile copacilor ruginii, înveliți în odăjdiile bogate, albe, ca de argint ale ninsorii; lucirea adâncă și umedă din ochii negri ai Axiniei, sub broboada de lână...

Ieșiră în piață. Se încolonară din nou. Uriadnicul își suflă nasul, își șterse pe furiș degetele de căptușeala uniforme și începu cuvântarea:

— De azi nu mai sunteți copii; sunteți cazaci! Ați depus jurământul, și fiecare trebuie să știe, ce și cum... Acuma, când ați crescut și sunteți cazaci în toată puterea, trebuie să vă păstrați cinstea, să dați ascultare părinților, celorlanți și așa mai departe... Ați fost copii, ați făcut prostii, ați jucat popici pe uliță; acuma, trebuie să vă gândiți la slujba care vine. După un an mergeți la oaste; aici uriadnicul își suflă din nou nasul, aruncă jos ce-i țâșnise în palmă și, înfigându-și degetele într-o mânășă frumoasă, de lână de iepure, încheie: „iar părinții trebuie să se gândească la echipamentul vostru, să vă cumpere câte un cal de călărie și toate cele... Iar acuma, băieți, duceți-vă pe la cășile voastre cu Dumnezeu!”

Grigori și Mitka, lângă punte, așteptară pe ceilalți camarazi din Tatarski; au pornit apoi împreună spre casă, pe malul Donului. Deasupra satului Bazki, se risipea un văl de fum. Dangătul clopotului abia se auzea; Mitka venea în urmă, șchiopătând, sprijinit într-o bâță noduroasă, smulsă dintr-un gard.

— Descalță-te! Îl povățui unul din flăcăi.

— Are să-mi degere piciorul, șovăi Mitka, rămânând mai la urmă.

— Mergi și tu în ciorapi.

Mitka se așeză pe zăpadă, își trase anevoie cizma din picior, apoi porni înainte, desculț și șchiopătând. Pe drum, în zăpada care scârțâia, se întipărea urma groasă a ciorapului de lână.

— Pe unde o luăm? Întrebă Alexei Beșneak, un flăcău scund și îndesat.

— Pe malul Donului! răspunse Grigori pentru ceilalți.

Mergeau vorbind și îmbrâncindu-se în zăpadă; din când în când, tăbărau pe vreun flăcău, îl trânteau într-un troian de nea și săreau peste el grămadă.

Între satul Bazki și satul Gromovski, Mitka fu cel dintâi care zări un lup trecând Donul.

— Hei, uite lupul, băieți! Uiiiiuu!... Na-na-na!

— A-hu! A-hu! A-hu!...

— Huo!...

Lupul alergă molatic câțiva stâneni, se opri aproape de celălalt țarm și se întoarce cu tot trupul țeapăn.

— Șo pe el!

— Ha-a!

— Tii, diavole!...

— Se zgâiește la tine, Mitka. Se minunează cum de mergi în colțuni!

— Stă de-a coasta; nu-l lasă grumazul.

— Nu poate întoarce capul.

— Iacătă-l că se duce!

Cenușie, cioplită în granit, fiara stătea cu coada întinsă ca un băț. Apoi sări sprintenă într-o parte și se afundă în sălciile care străjuiau țarmul.

Amurgul se lăsase când au ajuns în Tatarski. Grigori trecu pe gheață până în ulița lor și urcă spre poartă. Sania era în curte; vrăbiile ciripeau pe o grămadă de vreascuri aruncate lângă gard. Mirosea a vatră, a funingine arsă, a țarc de vite.

Urcând treptele, Grigori se uită pe geam.

Lampa atârnată în perete împrăștia în bucătărie o lumină gălbuie. Petro stătea cu spatele întors în dreptul ferestrei. Grigori își scutură cu mătura zăpada de pe cizme și intră învăluit într-un nor de aburi.

— Iată-mă! Bună seara!

— Da' iute ai venit! Trebuie să fii bocnă!... răspunse pripit Petro.

Pantelei Prokofievici era așezat cu coatele pe genunchi și cu capul plecat. Daria învârtea cu piciorul roata de tors care sfârâia. Natalia, lângă masă, stătea cu spatele la Grigori, fără să se întoarcă. Grigori aruncă o privire grăbită de jur împrejur și își opri ochii asupra lui Petro. După fața neliniștită a lui frățâne-său, înțelese că se întâmplase ceva.

— Ai depus jurământul?

— Da.

Grigori se dezbracă încet, căutând să câștige timp și scormonind repede în cuget toate întâmplările cu puțință să fie pricina acestei tăceri și a răcelii cu care l-au primit cei ai casei.

Ilinișna intră, și pe chipul ei era întipărită o vădită tulburare.

„Natalia!”, îi trecu prin cap lui Grigori, așezându-se pe laviță, alături de unchiaș.

— Dă-i ceva să mănânce! se adresă bătrâna Dariei, arătând cu ochiul spre Grigori.

Daria opri cântecul vârtelniței și se îndreptă spre cuptor, săltând ușor

umerii și mlădiindu-și trupul sprinten, ca de fecioară. Tăcerea se lăsă din nou în bucătărie; jos, lângă prichici, sforăind, se încălzeau o capră și un ied, atunci fătat.

Grigori, înghițind îmbucăturile, se uita din când în când la Natalia; dar nu-i vedea obrazul. Stătea cu spatele la el, cu capul aplecat deasupra andrelor. Pantelei Prokofievici fu cel dintâi care nu mai putu răbda această apăsare. Tuși în silă, răgușit, și vorbi:

— Natalia are de gând să ne părăsească...

Grigori culese în tăcere fărâmiturile cu o coajă de pâine.

— Care-o fi pricina? întrebă taică-său.

Buza de jos îi tremura; primul semn al izbucnirilor de furie.

— Nu știi! răspunse Grigori, încrețind ochii; dădu strachina la o parte și se sculă, făcându-și cruce.

— Da' eu știi! rosti bătrânul, ridicând glasul.

— Nu te mai zborși, omule! puse cuvânt de blândețe Ilinișna.

— Las că știi de ce!

— În treaba asta, zarva nu-și are rostul! zise Petro, urnindu-se de la fereastră spre mijlocul încăperii. Lucrurile se pot rându numai prin bună înțelegere; dacă vrea, rămână! Dacă nu vrea, ducă-se cu Dumnezeu!

— Eu n-o judec. E o mare rușine pentru noi, și-i păcat în fața lui Dumnezeu, da' n-o judec! Nu-i ea de vină, ci ăst pui de lele! se răsti Pantelei Prokofievici, arătând spre Grigori, care se rezemase de cuptor.

— Cu ce-s eu vinovat?

— Nu știi nimic? N-ai păcătuit cu nimic, putoare?!

— Nu știi!...

Pantelei Prokofievici icni din loc, răsturnând lavița și venind în fața lui Grigori. Natalia scăpă ciorapul; andreaua se izbi de podea și zăngăni. La auzul sunetului, un motănel sări de pe cuptor și, cu capul întors, cu lăbuța încovoiată, împinse ghemul și-l rostogoli spre ladă.

— Uite ce am să-ți spun! începu bătrânul cu glas stăpânit și răspicat. Dacă nu vrei să trăiești cu Natașka, pleacă din casa mea, unde îi vedea cu ochii! Am zis! Du-te încotro te-or duce ochii! repetă ca de obicei, cu glasul deodată potolit, întorcându-se și ridicând lavița răsturnată.

Duniașka, de pe pat, își holbă ochii rotunzi și spăimântați.

— Am să-ți spun și eu ceva, tată, și rogu-te să nu-ți fie cu supărare! rosti Grigori cu voce tremurătoare, înăbușită. Nu m-am însurat eu; matale m-ai însurat. Eu n-am să alerg după Natalia. Dacă vrea, n-are decât să plece la tată-său!

— Atunci, cară-te d-acilea!

— Așa voi face.

— Cară-te la mama dracului!

— Mă car, mă car. Nu te pripi! Și Grigori apucă de mânecă haina aruncată pe pat; umflă nările, tremurând și clocotind de mânie, ca și bătrânul.

În acea clipă, o uimitoare asemănare se adânci între dâșșii; în vinele lor curgea același sânge, amestecat cu sânge turcesc.

— Unde ai să te duci? gemu Ilinișna, apucându-l pe Grigori de braț.

Dar el o îmbrânci cu putere și luă din fugă căciula, care căzuse de pe pat.

— Lasă-l să plece, câine parșiv! Blestemat să fie! Hai, cară-te, cară-te! tună bătrânul și trânti ușa de perete.

Grigori țâșni în tindă; ultimul glas pe care-l auzi în casa părintească fu glasul Nataliei, care izbucnise în plâns.

O noapte friguroasă se lăsase peste sat. De sus, din beznă, cădeau fulgi de zăpadă sticloși și ascuțiți, gheața crăpa pe Don, vuind ca un bubuit de tun. Grigori ieși pe poartă, gâfâind. În celălalt capăt al satului, câinii lătrau întărâtați. Lumini galbene fumegau în bezna nopții.

Grigori pășea pe uliță fără nicio țintă. La geamurile de la casa lui Stepan, lucea întunericul.

— Gri-șa! răsună din urmă glasul deznădăjduit, rugător al Nataliei.

„Ia mai dă-mi pace cu dragostea ta, mălăiațo!”, gândi Grigori, scrâșnind din dinți și iuțind pașii.

— Grișă! Întoarce-te!...

Grigori coti cu pași împleticiți pe cea dintâi ulicioară și auzi pentru ultima dată strigătul dureros, înăbușit, departe:

— Grișenka, dragul meu!

Grigori trecu repede medeanul, se opri la o răscruce de drum și cercetă în minte numele flăcăilor prieteni, la care ar fi putut să măie peste noapte.

Se opri la numele lui Mihail Koșevoi. Casa se afla la capătul satului, sub deal; Mihail, maică-sa, o soră nemăritată și doi frățiori alcătuiau toată familia. Grigori intră în ogradă și bătu în ferestruica sălașului.

— Cine-i acolo?

— Mihail e acasă?

— Acasă. Dar cine-i acolo?

— Eu îs, Grigori Melehov.

După o clipă, Mihail, trezit din somnul cel dintâi și cel mai dulce, îi

deschise ușa.

— Tu ești, Grișa?

— Eu.

— Ce vrei în puterea nopții?

— Lasă-mă să intru și ți-o spun.

În tindă, Grigori îl prinse pe Mihail de braț; înciudat că nu găsește cuvintele de trebuință, rosti în șoaptă:

— Aș vrea să dorm în noaptea asta la tine! M-am certat cu ai mei... Cum e la tine? Ai loc? Mă culc oriunde...

— Găsim noi loc. Intră! Da' de ce v-ați certat?

— Mai dă-o-ncolo! Lasă, frate, ți-o spun mai târziu... Unde-i p-acilea ușa? Nu văd nimic.

I-au așternut un culcuș pe laviță. Grigori se lungi și se înveli cu cojocul peste cap, ca să nu audă cum vorbește în șoaptă mama lui Mihail, care dormea în același pat cu fiică-sa.

„Ce-o fi acum acasă? Are să plece Natașka? De-acu viața mi s-o rândui într-alt chip. Unde să mă duc?”, se întrebă el. Și un gând îi răspunse îndată „Mâine o chem pe Axinia, să plecăm împreună în Kuban, departe de-aici, departe, cât mai departe”...

Pe dinaintea ochilor lui Grigori, închiși, treceau coamele stepei, satele, stanițe necunoscute, pe care nu le văzuse niciodată, străine de inima sa. Dar dincolo de acest val de coline, la capătul acestui drum fumuriu, înflorea o țară albastră și primitoare ca-n povești și, peste toate, plutea dragostea Axiniei, ca o floare tomnatică înfruntând vremea.

Adormi cam îngrijorat de viața necunoscută care îl aștepta. Înainte de a ațipi, mai încercă din răspuțeri să-și aducă aminte de faptele care-i apăsau sufletul și nu se lăsau deslușite. Gândurile se răsfirau senine și potolite, ca o barcă lăsată în voia șuvoiului, și pe urmă, deodată, se izbeau de ceva tare, ca de un banc de nisip. Nu se simțea în largul său, era scârbit, se zvârcolea cu mintea rătăcită, căznindu-se să-și lămurească: „Ce este? Care-i piedica ce-mi stă în cale?”

Dimineața, când se trezi, își aminti într-o fulgerare: „Oștirea! Unde să plec cu Axiutka? În primăvară trebuie să fiu la tabără; iar la toamnă, mă duc la militarie! Asta-i piedica!”

După mâncare, îl chemă pe Mihail în tindă.

— Mișa, du-te la Astahovi și spune-i Axiniei să vină când s-o înnopta la moara de vânt.

— Da'... Stepan? se fâstâci Mihail.

— Scornește și tu ceva, ca să-ți faci drum la dânșii...

— Bine, mă duc.

— Du-te. Spune-i să vină negreșit...

— Fii pe pace...

Seara, Grigori aștepta lângă moara de vânt și fuma cu țigara ascunsă în mână. În spatele morii, vântul șuiera, poticnindu-se între tulpinile uscate de porumb. Pânza ruptă se lovea la fiecare suflare de aripile înțepenite ale morii. Lui Grigori i se părea că o pasăre mare i se rotește deasupra capului, bate din aripi și nu-și poate lua zborul. Axinia nu mai venea. La apus, zarea se înfășură într-un văl de purpură viorie; dinspre răsărit, vântul sufla încă mai vajnic; întunericul cobora repede, lăsând în urmă luna, care se aninase de sălcii. Un cer ruginiu, pătat cu albastru, se lăsase nepăsător deasupra morii. Din sat străbăteau cele din urmă vuiete ale vântorii de peste zi.

Grigori fumă trei țigări una după alta; îngropă ultimul chiștoc în zăpada chirfosită de picioare și se uită împrejur cu mânie și durere. Urmele pașilor săi din sat și până la moară erau negre ca păcura. Nu se vedea nimeni venind dinspre Tatarski. Grigori se sculă; se întinse, și umerii îi trosniră. O luă apoi spre lumina primitoare care mije la ferestruica de la izba lui Mihail. Cum se apropia de ogradă fluierând alene, se pomeni față-n față cu Axinia. Se vedea că venise în grabă, dacă nu cumva chiar alergase; gâfâia. Din gura-i fragedă și rece ieșea ca o adiere aromată de fân proaspăt, abia simțită, adusă de departe, din fânețele verii.

— Mi-am pierdut răbdarea tot așteptându-te! Credeam că nu mai vii.

— Abia am putut scăpa de Stepan.

— M-ai lăsat să deger. Ah, muiere afurisită!

— Las că-s eu fierbinte. Te încălzesc acuși!

Desfăcu blana ei și se lipi de Grigori, cum se înlănțuie hameiul în jurul stejarului.

— De ce m-ai chemat?

— Stai oleacă; ia-ți mâinile! Pot trece oameni pe-aici. Au să ne vadă.

— Te-ai sfădit cu ai tăi?

— Am plecat. De ieri stau la Mișka. Am ajuns ca un câine de pripas...

— Și acum, ce vrei să faci?

Axinia desfăcu brațele, care-l strângeau pe Grigori, și, tremurând, își încheie pulpanele blăni.

— Hai, Grișa, lângă zaplaz. De ce-am sta în mijlocul drumului?

Pașiră alături din cale. Grigori curăți zăpada și se rezemă cu spatele de zaplazul înghețat, care trosni.

— Nu știi cumva dacă Natalia a plecat acasă?

— Nu știu. Se vede c-o pleca. La ce să mai rămână?

Grigori vârî brațul înghețat al Axiniei în mâneca straiului său. Strângând cu degetele mâna ei îngustă, întrebă:

— Și acuși, ce-o să facem?

— Nu știu, dragul meu! Am să fac cum ai să spui tu.

— Ai să-l lași pe Stepan?

— Fără un singur oftat! Dacă vrei, acum îl las.

— Ne-om tocmi undeva împreună și-om trăi...

— Merg să rânesc la vite, Grișa. Numai să fiu cu tine!

Au rămas câteva clipe, încălzindu-se unul pe altul. Grigori nu se îndura să plece; întorcea capul împotriva vântului, închidea ochii, nările îi tremurau. Axinia, cu fața culcată la subsuoara lui, sorbea cu nesaț mirosul amețitor al trupului pe care îl cunoștea – și pe buzele lacome tremura, într-ascuns de văzul lui Grigori, un surâs slobod de fericire împlinită.

— Mâine mă duc la Mohov. Poate m-oi tocmi la el, zise Grigori, apucând ceva mai sus mâna Axiniei, caldă și cu degetele asudate.

Axinia nu răspunse. Nici nu ridică fruntea. Surâsul vioi de adineauri îi lunecă de pe buze, ca furat de vânt; teama și neliniștea i se cuibăriseră ca o sălbăticiune fugărită în ochii săi larg deschiși. „Să-i spun ori să nu-i spun?”, se gândi ea, aducându-și aminte că-i însărcinată. „Da, trebuie să-i spun!” hotărî, dar tresări deodată de teamă și goni gândul înspăimântător. Cu instinctul de femeie, ghici că nu-i clipa să-i vorbească acum; își dădu seama că poate să-l piardă pentru vecie. Și, păstrând îndoiala: care din doi era tatăl copilului pe care îl și simțise cum i se mișcă în pântec, păcătui în gând și nu-i spuse nimic.

— De ce tremuri? Ți-e frig? o întrebă Grigori, înfășurând-o în pulpana cojocului.

— Da, nițeluș... Trebuie să mă duc, Grișa! Are să vină Stepan, are să mă caute, și eu n-am să fiu acasă.

— Unde s-a dus?

— Abia am izbutit să scap de el. L-am trimis la Anikei să joace cărți.

Se despărțiră. Pe buzele lui Grigori mai stăruia aroma tulburătoare a buzelor care miroseau a vânt de iarnă sau, poate, a fân de stepă, adulmecat de departe și scaldat de o ploaie de mai.

Axinia coti pe ulița strâmtă, se pitulă și porni în grabă, aproape în fugă. În dreptul unei fântâni, unde noroiul fusese frământat toamna de copitele vitelor, se împiedică; picioarele îi lunecară pe o moviliță înghețată. Simți o

durere ascuțită în pântec și se sprijini de un par din gard. Durerea se potoli; dar ceva viu se răsuci înlăuntru și o izbi de câteva ori în coastă, cu putere și mânie.

11

A doua zi dimineța, Grigori se duse la Mohov acasă. Serghei Platonovici venise de la prăvălie să-și bea ceaiul. Stătea cu Atepin în sufrageria bogat tapisată, care imita lemnul de stejar, turnându-și ceaiul tare și roșiatic.

Grigori lăsă căciula în tindă și intră în sufragerie.

— Am venit la dumneavoastră, Serghei Platonovici.

— A! Mi se pare că ești feciorul lui Pantelei Melehov, nu?

— Al lui îs.

— Și ce vrei?

— Voiam să vă rog să mă tocmiți la lucru...

Ușa scârțâi, și Grigori întoarse capul. Un ofițer tânăr, îmbrăcat într-un veston verde, cu epoleți de sotnic, intră în camera mare. Ținea în mână un ziar împăturit cu grijă. Grigori și-l aminti: era ofițerul căruia Mitka Korșunov i-o luase înainte la alergarea de cai din anul trecut.

Serghei Platonovici împinse un scaun pentru ofițer și întrebă:

— Dar ce, a sărăcit tatăl dumitale, de te lasă să lucrezi pe la alții?

— Apăi nu mai stau cu dânsul.

— Te-ai despărțit?

— Da.

— Te-aș primi bucuros! Vă știu oameni harnici, dar n-am loc acum.

— Despre ce-i vorba? Întrebă sotnicul, așezându-se la masă și aruncând o căutătură repede lui Grigori.

— Flăcăul caută de lucru.

— Te pricepi la cai? Știi să mâi cum se cuvine o trăsură cu doi cai? Întrebă sotnicul, mestecând cu lingurița în pahar.

— Știu! Am avut și noi șase cai...

— Îmi trebuie un vizitiu. Cu cât te-ai tocmi?

— N-o să ne târguim prea mult.

— Dacă-i așa, să vii mâine la moșia tatălui meu, la Nikolai Alexeevici Listnițki! Știi unde?

— Da. Știu foarte bine...

— E la vreo douăsprezece verste de-aici. Vino mâine dimineță. O să ne

înțelegem acolo.

Grigori stătu nehotărât o clipă și, ținând mâna pe clanță, zise:

— Aș vrea să-i spun o vorbă blagorodniciei voastre.

Sotnicul ieși după el în coridorul aproape întunecat.

O lumină trandafirie venea de pe terasă, prin geamurile mate.

— Ei, ce este?

— Nu-s singur! răspunse Grigori și se înroși. Am o femeie. S-ar găsi poate un loc și pentru dânsa?

— E nevastă-ta? întrebă sotnicul zâmbind și ridicând sprâncenele trandafirii, colorate de razele care străbăteau de afară.

— Nu, îi femeia altuia...

— Aha! Bine, o s-o punem bucătăreasă la argați. Și unde-i bărbatul ei?

— E aici, în sat.

— Iar tu i-ai furat femeia?

— Singură s-a pripășit...

— Zi, o poveste romantică! Ei bine, vino mâine. Poți pleca...

Grigori sosi la Iagodnoe, la moșia lui Listnițki, pe la ceasurile opt dimineața. Curtea spațioasă era împrejmuțată cu zid de cărămidă, cu tencuiala căzută pe alocuri. Acareturile erau împrăștiate prin ogradă fără nicio rânduială: un pavilion cu acoperiș de țiglă, având cifra „1910” făcută din țigle de altă culoare, locuințele servitorilor, baia, grajdul, crescătoria de păsări, un grajd de vaci, un hambar lung, un șopron de trăsuri. Casa boierească, mare și veche, despărțită de restul curții printr-un grilaj, era ascunsă între pomii grădinii. În dosul ei, se înălța un zid cenușiu de plopîi desfrunziți și de sălcii, unde se zăreau cuiburi părăsite de ciori, ca niște șepci cafenii.

Aproape de ogradă, Grigori fusese întâmpinat de câțiva ogari negri, de Crimeea. O cățea lacrimoasă, cu ochi de bătrânică și cu un picior rupt, îl adulmecă înaintea celorlalți și-l urmă cu capul plecat. În încăperile slugilor, bucătăreasa se certa cu camerista, o fetișcană pistruiată. Lângă prag, învăluit într-o fumăraie de tutun, ca într-un sac, stătea un moșneag uriaș, cu buza spânzurând. Camerista îl conduse pe Grigori în casă. În tindă duhnea a câine și a piei crude de vânat. Pe masă zăceau aruncate un toc de pușcă și o tolbă de vânătoare, cu ciucuri jerpeliți de mătase verde.

— Te cheamă domnișorul! spuse camerista, scoțând capul printr-o ușă laterală.

Grigori își privi cu șovăială cizmele murdare și trecu pragul.

Sotnicul era culcat într-un pat lângă fereastră; pe plapumă se afla o cutie

cu tuburi și o alta cu tutun. După ce-și pregăti o țigară, sotnicul își încheie gulerul alb al cămășii și zise:

— Ai venit prea devreme. Așteaptă acum, până ce vine tata.

Grigori se opri lângă prag. După o clipă, un mers fâșâi în tindă, pe podeaua care scârțâia. Cineva intră prin ușa întredeschisă, întrebând cu un glas adânc de bas:

— Nu dormi, Evgheni?

— Poftește, papă!

În odaie intră un bătrân încălțat cu cizme negre, moi, de Caucaz. Grigori îl privi peste umăr, și privirea i se opri mai întâi pe nasul subțire și coroiat, pe mustățile cărunte, groase, în formă de arc, galbene de tutun. Bătrânul, nalt de un stângen, era slab, dar cu umerii largi. Pe trup îi fâlfâia o haină lungă din păr de cămilă. Gulerul îi strângea ca un laț gâtulejul de culoare cărămizie, cu pielea zbârcită. Ochii spălăciți erau foarte apropiați de rădăcina nasului.

— Papă, acesta-i vizitiul pe care ți-l recomand! E un băiat dintr-un neam de oameni cumsecade.

— Din ce neam? Întrebă bătrânul cu glas tunător.

— Al lui Melehov.

— Care Melehov?

— Băiatul lui Pantelei Melehov.

— L-am cunoscut pe Prokofi! Am făcut oștirea împreună. Și pe Pantelei îl știu; cel șchiop, neam de cerchez, nu?

— Așa-i, să trăiți, șchiopătează! Întări Grigori, mereu stând smirna, încordat ca o strună.

Își amintea de cele ce-i povestise bătrânul despre generalul în retragere Listnițki, eroul din războiul ruso-turc.

— De ce te bagi la stăpân? tună generalul.

— M-am despărțit de tata, excelență!

— Păi ce fel de cazac ai să fii, dacă te târâi să intri la stăpân? Taică-tău nu ți-a dat nimic când ai plecat din casa lui?

— Nu, excelență! Nu mi-a dat nimic.

— Atunci e altă vorbă. Te tocmești cu nevastă?

Sotnicul se răsuci brusc în pat, și telurile scârțâiră. Grigori trase la el cu coada ochiului; sotnicul, ca să nu dea greș cu răspunsul, îi făcu semne cu ochiul.

— Da, excelență.

— Fără „excelență”! Nu-mi place! Vă dau opt ruble pe lună la amândoi.

Femeia va găti la servitori și la argați, în timpul muncilor. Primești?

— Am înțeles!

— Să vii la conac, chiar de mâine. Vei locui în odaia unde a stat celălalt vizitiu.

— Cum a fost vânătoarea de ieri, papà? îl întrebă sotnicul pe bătrân, lăsând picioarele mici și păroase pe preș.

— Am scos din râpa Gremeaci un vulpoi, pe care l-am urmărit până la pădure. Era însă un vulpoi bătrân; mi-a păcălit toți câinii.

— „Kazbek” mai șchiopătează?

— Am constatat că are piciorul scrântit. Hai, grăbește-te, Evgheni, că se răcește dejunul.

Bătrânul se întoarce cu fața la Grigori, trosni degetele uscate și osoase.

— Înainte, marș! Mâine la orele opt să fii aici!

Grigori ieși pe poartă. Ogarii stăteau în dosul hambarului și se soreau pe pământul zbicit, unde se topise zăpada. Aceași cățea bătrână, cu privirea lacrimoasă, veni săltând spre Grigori, îl adulmecă din urmă și-l conduse până la prima vâlcea, mergând în pas cu el, cu capul plecat. Apoi, se întoarce singură.

12

Axinia pregăti mâncarea mai devreme, înveli jărăticul în spuză, închise capacul hornului și, după ce spală vasele, privi prin gemulețul care dădea în curte. Stepan stătea lângă o grămadă de pari, așezați în chip de piramidă lângă gardul dinspre curtea lui Melehov. În colțul buzelor îi atârna o țigară stinsă. Alegea un par mai potrivit. Latura din stânga șopronului se prăvălise; trebuia s-o proptească în doi pari buni și s-o acopere cu stuful cât mai rămăsese.

Dis-de-dimineață, obrajii Axiniei erau rumeni în pomeți; în ochi avea o strălucire vie și tinerească. Asemenea schimbare îi dădu de gândit lui Stepan; la masă, o întrebă:

— Ce ai?

— Ce să am? se miră Axinia, roșind.

— Lucești de parcă ți-ai fi uns fața cu untdelemn.

— Îți cald lângă cuptor... am amețit!... Și, întorcându-se, aruncă o căutătură hoțescă pe fereastră, să vadă dacă nu vine sora lui Mișka Koșevoi.

Fata sosi abia pe înserate. Vlăguită de așteptare, Axinia recăpătă viață

zărind-o:

— Ai venit la mine, Mașutka?

— Poftește afară o clipă.

În fața unui ciob de oglindă prins în tencuiala sobei, Stepan își pieptăna moțul și își netezea mustața castanie cu un pieptene scurt, făcut dintr-un corn de vită.

Axinia aruncă într-acolo o privire neîncrezătoare.

— Iar ai de gând să pleci?

Stepan nu răspunse îndată; își puse pieptenele în buzunar și pregăti punga de tutun și cărțile de joc.

— Mă duc la Anikușka. Nu stau mult...

— Când te-i astâmpăra, omule? Vă omorâți cu cărțile: cum vine noaptea, gata cu jocul. Și asta pân' la cântatul cocoșilor.

— Ajunge. Ai mai spus-o asta.

— Iar îi tragi cu douăzeci și unu?

— Lasă-mă, Axiutka! Du-te, că te-așteaptă fata.

Axinia îl ocoli și ieși în tindă. Mașutka, zâmbind, cu fața rumenă presărată cu pistrii, o aștepta lângă ușă.

— Grișka s-a întors!...

— Ce-a spus?

— A spus să vii la noi când s-a-nnopta.

Axinia o prinse de mâini și o împinse spre ușă.

— Mai încet, drăguțo, mai încet!... Mașa, spune-mi ce face Grigori. N-a mai zis și altceva?

— A spus să iei tot ce ai, cât poți să duci.

Axinia tremura ca mistuită de o flacăra, întorcea capul, arunca căutăături spre ușă, nu-și mai găsea astâmpăr.

— Doamne, ce să fac?... Așa de iute? Ce să mă fac?! Nu, stai! Spune-i că vin numaidecât. Ș-unde mă așteaptă?

— Vină la noi, acasă.

— Oh, nu! Nu!

— Ei, fie și altfel! Îi spun eu să iasă...

Stepan își îmbrăcase cojocul; încerca să aprindă țigara de la lampa care spânzura în tavan.

— De ce-a venit? întrebă, între două valuri de fum.

— Cine?

— Mașka lui Koșevoi.

— A venit să-mi ceară ceva. Cică să-i croiesc o fustă.

Scuturând firele negre de scrum din vârful țigării, Stepan păși spre ușă:

— Culcă-te, nu mă aștepta.

— Bine, bine...

Axinia, în genunchi, lângă laviță, își lipi obrazul de geamul înghețat. Pe poteca bătătorită se depărtau scârțâind către portiță pașii lui Stepan. Vântul îi smulse o scânteie din țigară și o aduse până la geam. Prin rotocolul de gheață topită, Axinia văzu la lumina țigării un colț rotund din căciula lăsată pe o ureche și o bucată din obrazul smead. Apoi, tremurând, într-o grabă nebună, își aruncă într-o broboadă mare de lână toată zestrea: fuste, bluze, șaluri; trecu încă o dată prin bucătărie, gâfâind, cu ochii împăienjeniți și, după ce stinse focul, păși pe prispă. Cineva ieșise din casa Melehovilor la vitele din curte. Axinia așteptă până când nu se mai auzi tropăitul pașilor, puse lanțul la ușă și, strângând sub braț bocceaua, o porni în fugă spre Don. Șuvițele de păr scăpate de sub broboada moale îi gâdilau fața. Merse prin grădini, până la curtea lui Koșevoi; era sleită, abia își târa picioarele grele, de plumb. Grigori o aștepta lângă poartă. Înșfăcă legătura și o porni tăcut pe câmp.

Când trecură dincolo de arie, Axinia încetini pasul și-l trase de mânecă:

— Stai oleacă...

— De ce să stau? Acuși răsare luna. Trebuie să ne grăbim.

— Stai o clipă, Grișa!

Axinia se cocârjă și se opri.

— Da' ce-i cu tine? întrebă Grigori, aplecându-se spre ea.

— Ah... pânțele! Se vede c-am ridicat ceva greu...

Își linse buzele uscate, se zbârci și, cu fulgere de durere în ochi, își încleștă mâinile în pântec. Rămase câteva clipe așa, gheboșată și prăpădită, apoi, vârându-și șuvițele sub basma, porni din nou.

— Gata! Mergem...

— Nici nu mă întreb unde te duc? Poate te duc până la râpa cea mai de aproape, ca să te zvârl acolo! spuse Grigori, zâmbind în noapte.

— Mi-i totuna de-acuma! Mi-am făcut-o cu mâna mea!...

Un râs amar suna în glasul Axiniei.

Stepan se întoarse, ca de obicei, la miezul nopții. Intră în grajd, aruncă înapoi în iesle fânul căzut sub picioarele calului, îi scoase căpăstrul și urcă treptele cerdacului. „O fi plecat la șezătoare!”, gândi el, trăgând lanțul pus pe clanță. Intră în bucătărie, închise ușa și aprinse un chibrit. Câștigase destule (jucau pe chibrituri), și de aceea era liniștit și pica de somn.

Aprinse lampa și zări lucrurile zvârlite în neorânduială prin bucătărie, dar nu bănuî nimic. Doar puțintel cam mirat, trecu pragul și intră în odaie. Cufărul era deschis ca o gură căscată cu cerul negru; pe podea zăcea o bluziță veche, uitată în grabă de Axinia. Lepădă repede cojocul și alergă în bucătărie să ia lampa, își roti privirea prin odaie și deodată pricepu totul. Izbi cu mânie lampa pe masă și, fără să știe bine ce face, smulse sabia atârnată pe perete, strânse cu atâta putere mânerul, încât i se învinețiră degetele; apoi, cu vârful sabiei culese bluzița albastră cu floricele gălbui, uitată de Axinia, o aruncă în aer și o spintecă în două cu o lovitură scurtă.

Vânăt la chip și sălbatic, pradă unei turbări de lup, aruncă în sus zdrențele bluzei albastre; șuierând, oțelul ascuțit le tăia din zbor în patru... opt...

După aceea, rupse dragonul sabiei, zvârli arma într-un colț, păși în bucătărie și se așeză la masă. Rămase așa, cu capul plecat într-o parte, netezind cu degetele tremurătoare, tari ca de fier, lemnul nespălat al mesei.

13

De când lumea, o nenorocire n-a venit niciodată singură. Dis-de-diminează, din vina lui Hetko, taurul de prăsilă al lui Miron Grigorievici scăpase și împunsese cu cornul în gât iapa cea mai bună din grajd. Galben, cuprins de spaimă și scuturat de fiori, Hetko dădu buzna în casă

— Nenorocire, stăpâne! Buhaiul, crăpar-ar, blestematul de buhai...

— Ce? Ce-i cu buhaiul? Întrebă speriat Miron Grigorievici.

— D-apăi a lovit... a împuns iapa cu coarnele...

Miron Grigorievici alergă în ocol, fără să se-mbrace.

Lângă fântână, Mitka, înarmat cu un par, lovea un taur roșcat, de vreo cinci ani; vita învârtea capul plecat, măturând până departe zăpada cu gușa, izbind cu piciorul și cu coada răsucită funie, împrăștiind nori de pulbere argintie. Nu se ferea de pălituri: mugea numai răgușit, încordând picioarele de dinapoi, parcă ar fi vrut să facă o săritură.

Mugetul creștea și se-nălța mânios. Mitka îl lovea peste bot și peste coaste, urlând un potop de înfricoșate sudălmii, fără să-l ia în seamă, pe Mihei, care-l trăgea de curea.

— Lasă-l, Mitri! Lasă-l, rogu-te, pentru numele lui Dumnezeu! Are să te ia în coarne! Ce stai de te uiți, Grigoric!

Miron Grigorievici se repezi spre fântână. Lângă zaplaz, iapa stătea cu

capul plecat; când răsufla, gropile ude, adânci și negre săltau între coaste, sângele șiroia din grumaz pe mușchii pieptului și pe zăpadă. Un fior mărunț îi învălura părul roib-deschis pe spate și pe coaste, îi cutremura picioarele de dinapoi.

Miron Grigorievici se opri înaintea ei. Pe grumaz, o rană larg căscată aburea trandafiriu. Era o tăietură adâncă, în care ai fi putut băga palma, dezvelind arterele grumazului, zguduit la fiecare răsuflare. Miron Grigorievici apucă un smoc de păr în pumn și ridică capul înclinat al iepei; ea îl privea drept în ochi, cu lumina viorie a pupilei, părând că întrebă „Și ce-are să se întâmple acum?” Iar drept răspuns la întrebarea mută, Miron Grigorievici strigă:

— Mitka! Du-te fuga și spune să pregătească un crop cu coajă de stejar!

Het-Baba, săltându-și nodul beregatei în teaca de piele murdară, fugi să cojească niște scoarță de stejar. Mitka se îndreptă spre taică-său, fără să-și desprindă ochii de la taurul care se rotea prin ogradă. Namila roșie se vânzolea în perdeaua de ninsoare, fără a conteni din răgete.

— Ține-o de coamă! porunci bătrânul lui Mitka. Mihei, trap, după ață groasă! Lute, că te plesnesc!

Legară strâns cu sfoară buza de sus, catifelată, numai cu câteva fire de păr, pentru ca iapa să nu simtă durerea. Moș Grișaka se apropiase și el.

Într-o căniță smălțuită cu flori, au adus în sfârșit fiertura din coajă de stejar, cenușie ca ghinda.

— Pune-o să se răcească; e prea fierbinte! Ai auzit au ba, Miron?

— Du-te în casă, tată! Ai să răcești!

— Și eu îți poruncesc să lași zeama să se răcească! Vrei să crape iapa?

Spălară rana; Miron Grigorievici vârî cu degetele înțepenite de frig un fir de ață groasă într-un ac mare. Cusu singur și cu măiestrită îndemânare buzele răni. Dar nici n-apucase să plece de lângă fântână, când o zări pe Lukinișna venind în goană din casă. Obrajii scofâlciți și palizi erau încă și mai surpați de tulburare. Își chemă bărbatul la o parte.

— Grigoric, a venit Natalia! Vai, Doamne, Dumnezeule!

— Da' ce s-a mai întâmplat? se răsti Miron Grigorievici, și fața lui ciupită de vărsat se înălbi ca varul.

— Grigori... a plecat... Prăpăditu' de ginere și-a lăsat casa!

Lukinișna își desfăcu brațele ca o cioară care se pregătește să-și ia zborul; apoi lovi poalele fustei cu putere și începu să se vaiete:

— Vai, ce rușine! Suntem de ocară satului! Doamne, Dumnezeule, pentru ce năpasta asta? Vai, vai!...

Natalia, îmbrăcată într-o haină de iarnă, îmbrobodită cu o năframă, stătea în mijlocul bucătăriei. Două boabe de lacrimi îi scânteiau în colțul ochilor. Pe umerii obrazilor, ardeau două pete rumene, ca două cărămizi.

— Ce cauți aici? se răsti taică-său, năvălind în bucătărie. Te-a bătut bărbatul? Nu vă-nțelegeți?

— A plecat! răspunse Natalia, înăbușind într-un sughiț hohotele de plâns; se clătină ușor și căzu în genunchi, înaintea bătrânului. Tătuică, viața mi-e prăpădită! Ia-mă la tine! Grișka a plecat cu ibovnica! Am rămas singură! Tăicuță, sunt ca zdrobită de o roată...

Natalia vorbea repede, înghițind jumătatea cuvintelor și uitându-se de jos în sus cu privirea rugătoare la barba roșcată a bătrânului, ca pârlită la flacăra.

— Ia, stai! Oprește-te un pic...

— N-am de ce să mai rămân acolo! Luați-mă!

Și, târându-se în genunchi până la sipet, Natalia își aruncă în palme capul scuturat de plâns. Tulpanul îi lunecă pe spate, șuvițe de păr moale și negru cădeau pe urechile palide. Plânsul într-un ceas greu e ca o ploaie pe vreme secetoasă în luna mai. Maică-sa strângea la pântecul ei supt capul Nataliei și începu să se tânguiască după năravul muierilor, prosteste, fără șir...

Miron Grigorievici, foc de mânie, ieși în cerdac:

— Înhamă caii la două sănii! La săniile mari!...

Speriat de glasul tunător al stăpânului, cocoșul care călca de zor o găină aproape de cerdac, sări cât colo și alergă spre hambare, legănându-se și cotcodăcind indignat.

— Înhamăți! Iute!

Miron Grigorievici prinse a sfărâma cu cizma balustrada și stâlpii subțiri de lemn sculptat, rupse scândurile în chip sălbatic și nu intră în casă decât după ce Hetko scoase din grajd în trap doi cai corbii și le puse hamurile, din mers.

Mitka și Hetko plecară să aducă zestrea Nataliei. Ucraineanul, cu gândul aiurea, călcă un purcel care n-avusese timp să se ferească din drum: „Întâmplarea poate-l va face pe stăpân să uite de iapă!” O clipă se bucură și slăbi hățurile.

„Ași! Ți-ai găsit! Afurisitul de ghiuj nu uită nimic!”, își luă seama îndată Hetko și se posomorî, încruntându-și sprâncenele.

— Hai, gonește, diavole! Că-ți arăt eu ție! strigă, mânuind biciul, ca să nimerească corbiul în locul acela unde se vedea splina zvâcnind.

Sotnicul Evgheni Listnițki își făcea serviciul în Regimentul de gardă imperială „Atamanski”. Luând parte la niște alergări de cai ofițerești, căzuse, fracturându-și antebrațul stâng. După ce ieși din spital, își luă un concediu și plecă pentru șase săptămâni la Iagodnoe, moșia părintească.

Bătrânul general, de mult văduv, trăia singur. Soția îi fusese ucisă într-o suburbie din Varșovia, prin opt sute optzeci și ceva. Au tras asupra lui, dar au nimerit în generăleasă și în vizitiu; trăsura a fost găurită în mai multe locuri, însă generalul a scăpat teafăr. Soția îi lăsase un băiat de doi ani, Evgheni. Curând după aceasta, generalul își dădu demisia din armată, se așeză la Iagodnoe, pe Don (cealaltă moșie de vreo 4000 desetine, cu care fusese împrumătat străbunicul său pentru actele de bravură în Războiul pentru apărarea Patriei din 1812, se afla în gubernia Saratov), și trăia o viață aspră și cumpătată.

Când Evgheni se mai săltă puțin, părintele său îl trimise la școala de cadeți, iar generalul se ocupă de gospodărie; crescuseră vite de rasă, cumpărate din crescătoria împărătească armăsari trăpași pentru prăsilă și, încrucișându-i cu cele mai bune iepe pursânge aduse din Anglia și cu cele din herghelia Provalskaia de pe Don, dobândi o rasă de cai proprie. Turmele le păștea pe lotul de pământ căzăcesc și pe cel cumpărat, semăna grâu cu mâinile altora; iarna și toamna pleca la vânat cu ogarii, și uneori se închidea într-o sală tapisată în alb și bea în neștire, săptămâni de-a rândul. Îl rodea o boală grea de stomac; regimul aspru hotărât de doctori îl oprea să înghită mâncarea; o amesteca, înghițea sucurile, iar restul îl scuipa într-o tepsie de argint, pe care o ținea totdeauna cu brațul întins, dintr-o coastă, lacheul tânăr, Veniamin, din neam de mujic.

Veniamin era un flăcău zurliu cu chipul smeard; pe capul său rotund nu creștea păr, ci un fel de perie neagră, deasă și țepoasă. Slujea la boierul Listnițki de șase ani. La început, când a fost rânduit să stea lângă general, cu tepsia de argint în mână, îl apuca greața de câte ori bătrânul stupea mestecătura cenușie, mozolită între dinți. Dar cu vremea s-a obișnuit.

Afară de Veniamin, mai viețuiau și alte slugi la conac: bucătăreasa Lukeria, un grăjdar bătrân, moș Sașka, ciobanul Tihon și vizitiul cel nou, Grigori, venit împreună cu Axinia. Lukeria era o femeie puhavă, cu bucle mari și cu fața ciupită de vărsat, care semăna cu un boț de aluat moale; ea o înlătură pe Axinia din bucătărie, chiar din prima zi:

— Ai să gătești la vară, când boierul o tocmi argați. Acuma, pot dovedi

la toate și singură...

Îndatorința Axiniei era să spele dușumelele din casă de trei ori pe săptămână, să dea hrană la păsări și să aibă grijă de curățenie în curtea lor. Se apucă de treabă cu râvnă, căutând să-i mulțumească pe toți, chiar și pe Lukeria. Grigori își petrecea o bună parte din timp cu Sașka grăjdarul, în grajdul larg de bârne. Ajuns până la adânci bătrânețe, moșneagul își păstra numele băiețesc de Sașka; nimeni nu-i făcea cinstea să-i adauge și numele tatălui, iar pe cel de familie pesemne că nu i-l cunoștea nici bătrânul Listnițki, la care slujea de peste douăzeci de ani. În tinerețe, Sașka fusese vizitiu, însă cu vârsta, slăbindu-i și puterile și văzul, trecuse la grajd. Era mărunț de stat, acoperit peste tot cu păr sur, bătând în verziu (chiar și pe mâini îi crescuse păr de aceeași culoare), nasul îi fusese zdrobit de o lovitură de ciomag, încă de mic; dar păstra totdeauna un surâs naiv de copil; se uita la oameni clipind blajin din ochii înconjurați de crețuri roșii. Chipul lui de apostol era șonțit de nasul teșit și de o cicatrice lungă care-i brăzda buza de jos. Pe când se afla la oștire (se trăgea din rușii de la Bogucear), în toiul unei beții, se apucase să înghită în loc de votcă o dușcă de apă tare. O șuviță de foc îi străbătuse buza de jos și i-o lipise de bărbie. Acolo, pe unde a trecut șuvița, rămăsese o cicatrice năpârlită de păr, trandafirie și șerpuitoare, parcă i-ar fi lins barba o dihanie necunoscută, lăsând o urmă subțire și ascuțită, ca roasă cu pila. Sașka se deda ades la votcă; în acele clipe umbla prin curtea conacului ca un stăpân, își târa picioarele, se oprea înaintea ferestrelor de la odaia de dormit a boierului și clătina șiret din deget sub nasul lui cârn.

— Mikolai Lexeici! Auzi? Mikolai Lexeici! striga el cu glas răstit și puternic.

Dacă stăpânul cel bătrân se afla în odaia de dormit, se apropia de fereastră.

— Iar te-ai umplut ca o bute, nemernicule! tună vocea de la geam.

Sașka își ridica nădragii care-i cădeau în vine, clipea și zâmbea pehlivan. Zâmbetul îi tresălta pe fața sluțită dinspre ochiul stâng, întredeschis, până la pecinginea trandafirie, boțită, din colțul drept al gurii. Cam ponciș zâmbet, dar simpatic.

— Mikolai Lexeici! tot rișpectul! Te cunosc eu!

Sașka tropăia și amenința cu degetul subțire și murdar, ridicat ca un bețișor.

— Du-te și te culcă! surâdea îngăduitor boierul de la fereastră, răsucind mustața pleoștită cu palma afumată de tutun.

— Nici dracu' nu-l poate duce cu preșu' pe Sașka! rânjea moșul și se apropia de grilaj. Mikolai Lexeici, ești un... cum îs și eu. Amândoi de-o teapă, ca peștele și apa. Peștele se dă sub lotcă, iară eu și cu matala la votcă... Suntem bogați amândoi, bogați nevoie mare... Uite-așa! Sașka desfăcea brațele larg: Pe noi ne cunoaște toată suflarea omenească din ținutul Donului. Noi, aici vocea lui Sașka devenea tristă și lingușitoare, noi amândoi, iecșelență, suntem grozavi la multe isprăvi, numai că ne dau nasurile de goll!...

— De ce? întreba intrigat generalul, învinețit de râsul pe care abia și-l stăpânea, zvârcolindu-și buzele și mustața.

— Din pricina rachiului! răspundea Sașka răspicat, clipind des și lingând balele care se prelingeau pe creștătura trandafirie. Da' matala să nu mai bei, Mikolai Lexeici! Că altmintrelea ne prăpădim amândoi! Ajungem la sapă de lemn!

— Du-te, drege-te și vino-ți în fire!

Boierul îi arunca prin fereastră un bănuț de douăzeci de copeici. Sașka îl prindea din zbor și-l ascundea în căptușeala șepcii.

— Hei, ghinărare, rămâi cu bine! ofta el, plecând.

— Da' caii i-ai adăpat? întreba boierul, zâmbind înainte de a primi răspunsul.

— Caiafă parșivă! Pui de lele! răcnea Sașka cu glas hodorogit, tremurând de mânie, ca apucat de friguri. Sângele îi năvălea în obraji. Cum? Sașka să uite să adape caii? Chiar când o fi să mor, tot am să mă târâi să le aduc de la fântână câte o doniță! Auzi ce-i mai trăsnește? Asta-i prea de tot!

Moș Sașka pleca amărât de nedreapta bănuială, suduind și amenințând cu pumnul. Toate i se iertau: beția, vorbirea deșăntată la întâmpinările boierului, i se iertau toate, fiindcă era un grăjdar de neînlocuit. Și vară, și iarnă, dormea în grajd, într-o boxă goală; nimeni nu știa să se poarte cu caii mai bine decât dânsul: era grăjdar, era și veterinar; primăvara, în mai, când înflorea câmpul, culegea ierburi, scotea rădăcini tămăduitoare din fânețe, din râpe și din văi mocirloase. Sus, pe pereții grajdului, atârnau mănunchiuri de ierburi uscate: *jarovik*, pentru tignafes; ochiul-șarpelui, împotriva mușcăturilor de șarpe; frunza-neagră, contra vătămurilor de picioare; o iarbă subțire și albă, care creștea prin livezi, la rădăcina sălciilor; leacuri pentru hernie și încă o mulțime de alte necunoscute buruieni, pentru felurite pacoste și boli de cai.

În grajd, în boxa unde dormea Sașka și iarna și vara, stăruia o duhoare stătută, ca o pânză de păianjen, de la care ți se știrea gâtul. Pe patul de

scânduri se afla așternut un strat de fân presat, tare ca piatra, acoperit cu o cergă și cu sumanul lui Sașka, îmbibat cu izul sudorii de cal. Afară de suman, Sașka se mai fudulea și cu un cojocel. Alte lucruri n-avea la sufletul său.

Tihon, un zdravăn de cazac cu buzele groase, cam sărac cu duhul, trăia cu Lukeria și era zular în taină pe Sașka, fără nicio pricină. O dată pe lună, îl apuca pe Sașka de bumbul bluzei slinoase și-l trăgea în dosul casei.

— Moșnege, să nu te mai uiți la muierea mea!

— Asta-i cam greu! Nu știi cum să-ți spui... răspundea Sașka, clipind hâtru.

— Nu te mai lega de ea, moșule! Îl ruga Tihon.

— Hei, puiule, n-am ce-ți face, dacă-mi plac muierele ciupite de vărsat! Nu mă lua cu votcă; adă-mi una ciupită și pune-o acilea. Cu cât e mai ciupită de vărsat, cu atât e mai bună de iubit, afurisita!

— La anii tăi, moșnegărie, îi rușine și păcat! Ehe! Și mai zici că ești doftor, că știi să lecuiești caii și că nu ieși din cuvântul lui Dumnezeu!...

— Eu îs doftor la toate! se încăpățâna Sașka.

— Nu te mai lega de ea, moșule! Nu se cade să faci una ca asta...

— Tot a mea are să fie Lukeria, măi vericule! Ia-ți rămas bun de la tâlhăroaică! Ți-am înhățat-o! E ca o plăcintă cu stafide. Numai că i-a scos careva stafidele, de aceea îi cam ciupită. Și de aia îmi place!

— Ține-aici! Dar să nu mi te pui în cale, că te omor! încheia Tihon, oftând și scoțând din pungă câțiva gologani de aramă.

Și bâlcitul o lua de la capăt în fiecare lună.

Viața din Iagodnoe mucegăia monotonă și somnoroasă. Conacul era pitulat într-o vale închisă, departe de drumurile mari; încă din toamnă, legăturile cu stanița și cu celelalte sate erau foarte anevoioase. Iarna, haite de lupi, care iernau în Pădurea Neagră, se adunau pe movila prelungită pe o creastă din nisip până-n livadă și urlau, spăimântând caii. Tihon ieșea în grădină să tragă cu pușca de vânat a boierului; Lukeria își învelea cu pătura crupa lată cât o gură de cuptor și, cu răsuflarea tăiată, aștepta împușcătura, privind în beznă, cu ochii ei mici, înecați în osânza obrajilor ciupiți de vărsat. În acele clipe i se părea că năucul și chelbosul de Tihon e un erou nespus de falnic. Când se deschidea ușa cu vuiet, și când intra Tihon, învăluit într-o suflare de aburi, Lukeria se ghemuia în pat și, gângurind cu duioșie, își îmbrățișa ibovnicul rebegit de frig.

Vara, la Iagodnoe, până seara târziu, răsunau glasurile argaților. Generalul însă mântă vreo patruzeci deseatine de grâne și tocmea oameni

la strâns. Și tot vara, Evgheni venea uneori la moșie, umbla lela prin grădină și prin livezi, plictisindu-se. Dimineța pornea cu undița spre malul iazului. Nu era înalt; dar avea pieptul larg și uniforma de ofițer părea turnată pe trup. Se pieptăna căzăcește, cu moțul învălurat spre dreapta.

În cele dintâi zile, îndată după ce se tocmi cu Axinia la curte, Grigori își vedea ades stăpânul cel tânăr. Veniamin se ivea în odaia slugilor, înclina capul cu peria părului și zâmbea:

— Grigori, du-te la conaș! Mi-a poruncit să te chem...

Grigori intra și se oprea în prag. Evgheni Nikolaevici surâdea, dezvelindu-și dinții mari, și-i arăta un scaun:

— Stai jos!

Grigori se așeza pe margine.

— Ei, îți plac caii noștri?

— Buni cai! Surul, mai ales, îi grozav...

— Înhamă-l mai des! Dar caută și nu-l goni.

— Mi-a spus și moș Sașka.

— Ce zici de Krepîș?

— Roibul? Cântărește aur. Da' are o copită crăpată; trebuie potcovit.

O dată, conașul îl sfredeli cu ochii cenușii și întrebă:

— Trebuie să pleci la tabără în luna mai?

— Da, blagorodnicia voastră.

— Am să vorbesc cu atamanul, să nu te duci.

— Vă mulțumesc, să trăiți.

Tăcură un timp. Sotnicul își descheie gulerul uniformei și își scărpină pieptul alb, ca de muiere.

— Și, zi, nu ți-e teamă că bărbatul Axiniei are să ți-o ia înapoi?

— S-a lepădat de ea; n-o mai ia!

— Cine ți-a spus?

— Apăi când am fost la staniță să aduc niște caiele, m-am văzut cu unul de la noi din sat. Mi-a spus că Stepan bea de zvântă pământul. „N-o iau pe Axiutka înapoi; zice, nici pentru o para chioară! Îmi găsesc alta, mai dihai.”

— Frumoasă femeie Axinia! rosti sotnicul pe gânduri, cu ochii țintă peste capul lui Grigori și cu un zâmbet plin de înțeles pe buze.

— Frumoasă, încuviință Grigori și se încruntă. Concediul lui Evgheni se apropia de sfârșit. Nu-și mai ținea brațul în fașă; îl putea ridica, dar nu-l putea îndoi.

În zilele câte-i mai rămâneau, venea adesea în odaia lui Grigori, din maghernițele servitorilor. Axinia văruise încăperea, pe care vizitiul cel

dinainte o lăsase murdară ca o cotineată; spălase pervazul ferestrelor și frecase dușumeaua cu praf de cărămidă. Astfel, odăița curată împrăștia un aer de vioișie și de tihnă; se simțea o mână de gospodină. Cuptorul era încins. Sotnicul arunca pe umeri o scurtă de postav albastru și se ducea în odaia servitorilor. Alegea ceasul când Grigori trebăluia la cai. Intra mai întâi în bucătărie, glumea cu Lukeria, apoi pleca și trecea în odaia lui Grigori. Aici se așeza pe un scăunaș, lângă cuptor, încovoiind spatele și privind țintă la Axinia, cu un zâmbet obraznic. Axinia se fâstâcea înaintea lui; andrelele cu care împletea la ciorap începeau să-i tremure între degete.

— Ei, ce mai faci, Axiniușka? întreba el, umplând odăița cu un fum albastru de țigară.

— Mulțumesc, bine.

Axinia înălța ochii și se îmbujora la față când întâlnea privirea străvezie a sotnicului, în care ardea o patimă tăcută. Nu-i făcea plăcere să se uite în ochii albaștri, nerușinați ai lui Evgheni Nikolaevici și-i era ciudă că totuși se uită. Răspundea într-aiurea la feluritele sale întrebări despre lucruri de nimic și căuta să scape mai repede cu fuga.

— Mă duc. Trebuie să dau grăunțe la rațe...

— Mai stai, ai destul timp, zâmbea sotnicul, simțind că-i tremură picioarele strânse în pantalonii strâmți de călărie.

Rămânea vreme îndelungată, punându-i tot soiul de întrebări despre trecutul ei; în glasul lui străbăteau din când în când învăluri joase, ca acelea din glasul părintelui său, iar cu privirea limpede ca apa de izvor dezbrăca femeia îndrăzneț și nerușinat.

Isprăvindu-și lucrul, Grigori intra în casă. Sotnicul își stingea flacăra din ochi, îi întindea o țigară și pleca.

— De ce-a stat aici? întreba Grigori cu glas înăbușit, fără să se uite la Axinia.

— Știi eu?... râdea Axinia prefăcut, amintindu-și privirea sotnicului. A venit, s-a așezat colea, iaca așa, Grișenka (și arăta cum stătea sotnicul, încovoiindu-și întocmai spatele), și a stat de mi-a venit și greață... Și are niște genunchi ascuțiți!... Prea ascuțiți!

— Se vede că i-ai făcut cu ulcica? se încrunta Grigori cu răutate.

— N-am nevoie de el!

— Bagă de seamă! Că de nu, odată ți-l arunc din cerdac!

Axinia se uita la Grigori zâmbind, fără să poată înțelege dacă glumește, ori vorbește serios.

Către a patra săptămână din postul mare, iarna se mai împlânzi. Pe Don, gheața se topi la fața apei; de-a lungul malurilor apăru o vârcă întunecoasă, la mijloc gheața scorțoasă se umflă și deveni cenușie. Seara, creasta răsuna de un vuiet surd; după spusele bătrânilor, acel vuiet trăgea din nou a ger; de fapt, se apropia dezghețul. Dimineața, apele erau ferecate de o pojghiță sticloasă; către amiază, pământul se dezmorțea și mirosea a primăvară, a coajă de vișin degerat, a paie putrede.

Miron Grigorievici se pregătea pe îndelete de arat; mulțumit că se mărise ziua, își petrecea vremea robotind sub șopron, unde cioplea dinții la grape și, împreună cu Hetko, întocmea doi carâmbi noi pentru carele de povară. Moș Grișaka, urmând a se împărtăși în a patra săptămână din postul mare, postea și se ducea la denii. Venea de la biserică învinețit de frig și se văieta nurorii:

— Am degerat din pricina popii! Nu-i bun de nimic! Slujește încet, cum merge un negustor cu căruța cu ouă.

— Mai bine, tată, te-ai împărtăși în Săptămâna Mare! Are să fie ceva mai cald...

— Strig-o pe Natașka! Vreau să-mi împletească ciorapi mai groși; ăștia, fără călcâie, nu fac două parale! Un lup să-i încalțe și tot ar degera...

Natalia trăia la părintele său „ca un hohol în trecere”; îi părea într-una că Grigori are să-i vină îndărăt, inima îl aștepta fără să asculte șoapta rece a minții; își petrecea nopțile într-o durere mistuitoare; se frământa zdrobită de obida neașteptată și nedreaptă. La aceasta se mai adăuga încă ceva, care o ducea la deznădejde; se gândea cu groază, se zbuțuia noaptea în odăița ei de fată, ca un nagăț rănit într-un stufiș de baltă. De când se întorsese la casa părintească, Mitka se uita la dânsa într-un chip ciudat; într-o zi, o prinsese în tindă și o întrebuse de-a dreptul:

— Ți-e dor de Grișka?

— Da' ție ce-ți pasă?

— Vreau să-ți potolesc dorul...

Natalia îl privi în ochi și inima i se cutremură de groază. Ghicise. Ochii lui Mitka, ca de pisică, jucau sclipind tăios în întunericul din tindă. Natalia trânti ușa și fugi în odaia lui moș Grișaka, ascultându-și mult timp bătăile spăimântate ale inimii. A doua zi, Mitka se apropie din nou de dânsa, în ogradă. Dădea vitelor fân; pe părul lui lins, pe căciula de miel, atârnav câteva fire de iarbă uscată. Natalia alunga câinii, care se învârteau pe lângă

troaca porcilor.

— Nu mai face nazuri, Natașka!

— Îl strig pe tătuca! țipă Natalia, apărându-se cu mâinile.

— Ho, zărghito!

— Pleacă, diavole!

— Ce zbieri, ai?

— Pleacă, Mitka! Acu mă duc să te spun tătuchii! Cu ce ochi mă privești? Nerușinatule! Cum te mai ține pământul?

— Uite că mă ține! Și nu se prăvale sub mine.

Și, ca să-și întărească spusele, Mitka izbi cu piciorul în pământ și-și puse mâinile-n șolduri.

— Nu te da la mine, Mitka!

— Acuma nici nu mă dau, dară la noapte las că vin eu la tine, zău așa!

Natalia părăsi ograda, tremurând toată. Seara, așternu patul pe ladă și își culcă alături sora mai mică. Toată noaptea se zvârcoli, străpungând întunericul cu ochii înfrigurați. Aștepta să audă un singur tropăit de pași ca să trezească toată casa. Liniștea era însă întreruptă numai de sforăiturile lui moș Grișaka, care dormea dincolo de perete, și de rarele suspine ale surioarei, culcată lângă ea.

Ghemul zilelor otrăvite de stăruitoarea durere de nevăstă se desfășura pe încetul.

Mitka, întunecat și răutăcios, nu-și revenise încă din rușinea îndurată cu peșitul la Mohov. Seara pleca pe la șezători și arar venea acasă devreme; mai întotdeauna, la revărsatul zorilor. Se înhăitase cu nevestele celor duși la oaste, mergea să joace cărți la Stepan. Miron Grigorievici îl lăsă în toanele lui o bucată de vreme fără să-i spună nimic, dar nu-l slăbea din ochi.

Cu vreo câteva zile înainte de Paști, Natalia îl întâlni pe Pantelei Prokofievici în fața prăvăliei lui Mohov. El îi vorbi întâi.

— Stai oleacă, Natașka!

Natalia se opri. O săgetă inima când se uită la fața bătrânului, cu nasul coroiat, care-i amintea chipul lui Grigori.

— De ce nu mai dai și tu pe la noi, ai? începu bătrânul, ocolindu-i privirea, parcă el era vinovat cu ceva. Bătrânei i-e dor de tine. Se tot frământă și se întreabă ce și cum... Ei, cum o mai duci?

Natalia se dezmetici din tulburare.

— Mulțumesc... și limba i se împletici voia să-i zică „tătucă”. Isprăvi încurcată... Mulțumesc, Pantelei Prokofievici.

— De ce nu vii o dată pe la noi?

— Mă ține gospodăria... Robotesc...

— Grișka al nostru... Eh! dădu bătrânul cu amărăciune din cap. Și-a bătut joc de noi, ticălosul! Ne împăcam așa de bine...

— Ce să-i faci, tătucă! răspunse Natalia, și vocea ei se frânse într-un strigăt ascuțit. Se vede că... așa a fost să fie.

Buzele-i tremurau; abia își ținea plânsul.

Pantelei Prokofievici se frământa încurcat, uitându-se la ochii înlăcrimați ai Nataliei.

— Mergi cu bine, copila mea, și nu-ți pară rău după dânsul! Puiul ăsta de lele nu face nici cât o unghie de-a ta. Poate s-o întoarce! Aș vrea să dau ochii cu dânsul... Tot am să pun eu gabja pe el odată și odată.

Cu capul încovoiat între umeri, Natalia se îndepărtă, zdrobită cu totul. Pantelei Prokofievici se învârti multă vreme în același loc, voind parcă să se avânte în trap. Natalia coti după colț, se uită îndărăt; socrul șontăcia pe medean, aplecându-se din greu în toiag.

16

Adunările de la Stockman se răriseră. Se apropia primăvara. Cazacii se pregăteau pentru muncile câmpului. Numai de la moară veneau, Valet, Davidka și mecanicul Ivan Alexeevici. În seara de joia mare, se strânseseră în atelier. Stockman stătea la masa de lucru și pilea un inel turnat dintr-o jumătate de rublă de argint. Un mănunchi din razele soarelui care asfințea se prefira prin geam. Pe podea se așternuse un pătrat prăfuit, de culoare roz-gălbui. Ivan Alexeevici juca un clește între degete.

— Mai dăunăzi am fost la stăpân să-i vorbesc de piston. Trebuie dus la Millerovo. Numai acolo au să-l pună la punct. Ce putem face noi acilea? Uite ce crăpătură!... rosti Ivan Alexeevici ca pentru sine, arătând pe degetul mic lărgimea spărturii, măcar că nimeni nu se uita la dânsul.

— Pare-se că acolo e o uzină, nu? întrebă Stockman și continuă să pilească, împrăștiind în jurul degetelor o pulbere fină de argint.

— Sunt cuptoare Martin. Am avut prilejul să le văd anul trecut.

— Mulți muncitori?

— Puzderie. Pe puțin vreo patru sute.

— Și cum o duc?

Stockman clătina din cap, lucrând și întrebând; rostea cuvintele rar, ca un gângav.

— Apăi ăștia o duc bine, că nu-s proletari, ci, cum să-ți spui... scârnă.

— Cum așa? voi să se lămurească nedumerit Valet, stând lângă Stockman, cu degetele scurte și butucănoase încrucișate sub genunchi.

Davîdka-morarul, cu părul nins de făină, se plimba prin atelier, împingea cu piciorul spuma foșnitoare a talașului și, cu un zâmbet pe buze, asculta ușoara și dulcea lor tremurare; i se părea că merge printr-o vâlcea, acoperită cu frunze moarte, că acest frunziș ruginiu se afundă moale sub picioare și lasă să se ghicească dedesubt reveneala pământului jilav.

— Iac-așa, fiindcă-s cu toții înstăriți. Fiecare își are căsuța lui, muierea lui și tot ce-i pofteste inima. Și unde mai pui că jumătate dintr-înșii sunt și bapțiști. Patronul e predicator; o mână spală pe alta, și amândouă își murdare de nu le-ai putea răzălui cu sapa...

— Ivan Alexeevici, da' ce-s și bapțiștii ăștia? se opri Davîdka, auzind un cuvânt necunoscut.

— Bapțiștii? Oameni care cred în Dumnezeu într-un fel al lor. Un soi de staroveri.

— Fiecare trăsнит cu aiureala lui! adăugă Valet.

— Ei, și precum vă spusei, mă duc la Serghei Platonovici, reluă povestirea Ivan Alexeevici. Era acolo Atepin – Țața. „Așteaptă în antreu”, îmi spune. M-am așezat, am așteptat; prin ușă auzeam ce vorbesc. Stăpânul îi spunea lui Atepin că în curând vor porni război împotriva nemților. Spunea că a citit într-o carte. Iar Țața știți ce spunea? „Firește, zice, nu sunt de ațeeasi părere cu dumneata, în țe privește războiul”...

Ivan Alexeevici imită atât de strașnic țâțâitul lui Atepin, încât Davîdka deschise gura și pufni în râs; dar tăcu îndată la schima batjocoritoare a lui Valet.

— „Nu poate fi niți un război cu Rusia, deoarece Țermania se hrănește din pâinea noastră!”, urmă Ivan Alexeevici să istorisească aidoma cele ce auzise. Și mai intră în vorbă încă unul; nu l-am cunoscut după voce, dară am aflat mai târziu că era ofițerul, feciorul lui Listnițki. „Se va bate Germania cu Franța, zicea ăsta, din pricina podgoriilor, da' pe noi, nu ne privește”. Ce crezi, Iosif Davîdovici? întrebă mecanicul, cu ochii la Stockman.

— Nu știu să prezic viitorul... răspunse acesta vag, cercetând cu atenție inelul pilit pe care-l ținea în mână.

— Dacă se încaieră ăia, intrăm și noi în horă! Vrem, nu vrem, nu scăpăm. Au să ne-nfigă degetele-n păr... își dădu cu părerea Valet.

— Iată cum stau lucrurile în povestea asta, băieți! începu Stockman,

luând încet cleștele din mâna lui Ivan Alexeevici.

Vorbea cu un glas adânc și se vedea că are de gând să le lămurească toate temeinic. Valet își trase picioarele care bălăbăneau lângă masă; Davîdka țuguie buzele și lăsă să se vadă sclipirea umedă a celor două rânduri de dinți. Cu limpezimea dintotdeauna, viu și neșovăielnic, cu vorbe sigure, Stockman le înfățișă lupta țărilor capitaliste pentru piețe de desfacere și colonii. Când era pe isprăvite, Ivan Alexeevici îl întrerupse cu indignare

— Stai oleacă! Da' noi ce amestec avem în toate astea?

— Pe tine și pe toți de-o seamă cu tine n-are să-i poftească nimeni la ospăț; dar o să vă doară pe toți capul, fiindcă au benchetuit bine alții!... zâmbi Stockman.

— Nu fi copil! îl dojeni Valet pe Ivan Alexeevici. Cunoști doar zicătoarea: „Boierii se încaieră, iar țăranul rămâne cu părul smuls din cap!”

— Aha, aha! Așa-i! mormăi Ivan Alexeevici și se-ncruntă, rostogolind în cuget un bolovan greu de gânduri încâlcite.

— De ce i-o fi dând târcoale Listnițki ăsta lui Mohov? N-o fi vrând să-i facă pocinogul fie-sii? întrebă Davîdka.

— I-a luat-o înainte odrasla lui Korșunov! rânji Valet.

— Auzi, Ivan Alexeevici? Ce vrea ofițerașul ăla?

Ivan Alexeevici tresări din gândurile sale, parcă l-ar fi plesnit cineva cu o biciușcă peste fluierile picioarelor.

— Ce-ai spus?

— Ai adormit, vere! Vorbim de Listnițki...

— Se ducea la gară și a dat în treacăt pe la Mohov. Stai, că uitam o noutate! Când ieșeam de la el, în cerdac, pe cine credeți că l-am văzut? Pe Grișka Melehov. Era cu biciul în mână. Îl întreb „Ce-i cu tine acilea, Grigori?” „Îl duc pe conașul Listnițki la gara Millerovo”.

— E vizitiu la dâșșii! lămuri Davîdka.

— Mănâncă ciolanele de la masa boierului.

— Tu, Valet, ești ca un câine în lanț; zău așa; latră la toată lumea.

Cisla amuți o clipă. Ivan Alexeevici se ridică să plece.

— Nu care cumva te grăbești la vecernie? îl zgândări din nou Valet.

— Vecernii dintr-astea am în toate zilele.

Stockman își însoți oaspeții obișnuiți până afară, închise atelierul și intra în casă.

•

În noaptea Paștilor, cerul se acoperi cu nori negri; cernea de sus o ploaie

măruntă. Un întuneric umed apăsa peste sat. În amurg, pe Don, zalele de gheață trosniră, gemând lung și răsunător; primul sloi ieși deasupra apei, împins de bucățile de gheață care s-au urnit dintr-o dată pe o întindere de patru verste, până la prima cotitură de dincolo de Tatarski. Zăporul porni, în timp ce clopotul bisericii suna ritmic; sloiurile se ciocneau și se fărâmau, cutremurând malurile. Acolo unde Donul face un cot spre stânga, se zidui un zăgaz. Vuietul și tunetul sloiurilor, care se năpusteau unele peste altele, răzbăteau până în sat. Flăcării se îngrămădeau în ograda bisericii, presărată cu ochiurile de apă din nămeți topiți. Cuvântul evangheliei se scurgea prin ușile larg deschise în pridvor, răsunând afară în ogradă; o lumină vioaie și dulce, ca de sărbătoare, se răspândea prin ferestrele cu gratii; flăcării se hârjoneau cu fetele în ogradă; le ciupeau și le sărutau; ele țipau înăbușit; ei se apropiau de dânsule, spunându-le în șoaptă istorii deocheate.

Cazacii veniți la slujba Învierii din satele mai de aproape, ca și din cele depărtate, se îmbulziseră în casa paracliserului; unii dormeau pe lavițe, alții la pământ și pe pervazul ferestrelor, covârșiți de oboseală și de zăduful din odaie.

Câțiva stăteau pe trepte și fumau, vorbind despre timp și despre semănături.

— Când ies ai voștri la arat?

— Se vede treaba că-n săptămâna Tomii.

— Bine-i de voi. Aveți o stepă nisipoasă...

— E amestecată cu nisip; dar dincolo de vale, sărătură...

— Acuma prinde pământul putere.

— Anul trecut, când am început să arăm, era ca piatra... Se întărise cremenea.

— Unde ești, Dunka? strigă o voce subțire de undeva, de jos, din cerdacul paracliserului.

Lângă poartă, se auzi o voce aspră, bărbătească:

— N-ați găsit alt loc să vă țocăiți? Marș d-acilea, păcătoșilor! Nu mai au răbdare!

— Ce, nu ți-ai găsit pereche? Vin de pupă cățeaua noastră! răspunse vocea unui flăcău din întuneric.

— Cățea-a-ava? Îți arăt eu acuși!

Se auziră pași înăbușiți în noroi, și foșnet de fuste, care se depărtară-n grabă.

Picăturile cădeau de pe acoperiș, răsunând ca boabele de cleștar, și aceeași voce domoală, tărăgănată ca noroiul cleios, urmă:

— M-am târguit deunăzi pentru un plug cu Prohor, i-am dat douășpe carboave, da' n-a vrut să lase nimic din preț. Îi dintre cei care iau zece piei de pe-o oaie!...

Dinspre Don veneau un vuiet necurmat și surd, foșnete, trosnete și gălgâiri, răsunetul sloiurilor și clipocitul apei. Ai fi zis că dincolo de sat, în vale, trecea o femeie uriașă, înaltă cât un plop, scuturându-și fustele nespus de largi.

La miezul nopții, când întunericul se îngroșă ca smoala, Mitka Korșunov se apropie de ograda bisericii, călare pe deșelatele. Coborî, anină dârlogii de coama calului înfierbântat și-l bătu cu palma. Rămase locului o clipă, ascultând cum tropăie calul în noroi, apoi își potrive cingătoarea și intră în ogradă. În pridvor își scoase căciula, înclină capul tuns cu scări și, dând din coate printre rândurile nevestelor, își croi drum până la altar. La stânga, cazacii se îngrămădeau ca o turmă de oi negre; la dreapta, erau femeile în straie colorate. Mitka îl căută cu privirea pe taică-său, care stătea în rândul întâi, și se apropie de el. Apucă de cot brațul care se ridica să facă semnul crucii și-i șopti în urechea plină de peri:

— Tătucă, ieși o clipă...

Străbătând din nou perdeaua groasă de felurite miasme, nările lui Mitka începură să tremure. Mirosul de ceară topită, de trupuri de femei înfierbântate, duhoarea de criptă, de haine stătute (care erau scoase din fundul lăzilor numai de Crăciun și de Paști) se amesteca cu aburul care se ridica din încălțăminte udă, cu mirosul de naftalină și cu efluviile ieșite din belșug din stomacul bine-credincioșilor, după atâta amar de post.

În pridvor, Mitka își lipi pieptul de umărul bătrânului și-i spuse:

— Natalia trage să moară!

17

În duminica Floriilor, Grigori se înapoia de la gară, unde își dusesese stăpânul cel tânăr. Căldura îi venise de hac zăpezii; în două zile, drumul se desfundase de-a binelea.

La Olhov-Rog, sat ucrainean, ca la vreo douăzeci și cinci de verste departe de gară, caii erau cât pe ce să se înece când au dat să treacă printr-un vad de pârâu. Ajunse în sat pe înserate. Peste noapte, gheața plesnise; pârâul umflat de șuvoaiele tulburi ale nămeților topiți ieșise din albie; valurile se apropiau spumegând de ulițele așezării.

Hanul unde drumeții poposeau îndeobște să dea grăunțe cailor era pe

celălalt mal. Cum peste noapte apele puteau să mai crească, Grigori se hotărî să răzbească de îndată dincolo.

În locul pe unde trecuse în ajun pe o podișcă de gheață, acum pârâul își vânzolea apele hleioase în albia lărgită; ici-colo, târa în vârtejuri un gard rupt sau o jumătate de roată. Pe nisipul ud se cunoșteau urme de sănii. Grigori opri caii, scăldați de spuma care se prelingea pe picioare, și coborî să cerceteze urmele. Erau proaspete, întretăiate de ochiurile băltoacelor. Lângă mal, coteau spre stânga și se pierdeau în apă. Grigori măsoara depărtarea cu ochii; până dincolo nu erau mai mult de douăzeci de stânjeni. Se apropie de cai să le întărească hamurile, în acea clipă, un ucrainean în vârstă, cu o cușmă de vulpe, ieși dintr-o ogradă vecină și se alătură de dânsul.

— E chip să trec pe-acilea? întrebă Grigori, arătând cu hățurile la șuvoiul cu spume lutoase.

— Se poate. Și azi-dimineață au trecut unii...

— E adânc?

— Nu. Atât că sania are să ia apă la galoși...

Grigori strânse hățurile, pregăti biciul și îndemnă caii, scurt și poruncitor. Caii porniră în silă, sforăind și adulmecând.

— Hi! plesni Grigori cu biciul și se ridică în picioare.

Roibul cel cu crupe late smuci capul, parcă ar fi vrut să spună „Fie ce-o fi!” și se opinti în ștreanguri. Grigori aruncă în jos o privire piezișă; apa clipocea pe fundul saniei, ajunse până la genunchi, apoi până la pântecul cailor. Grigori ar fi vrut să se-ntoarcă, dar caii nu mai păseau pe fund; înotau, sforăind. Puhoiul răsuci sania și abătu caii spre sforul apei. Valurile treceau peste crupe; sania se legăna, trasă înapoi cu putere.

— Vai, văleu! Mână mai iute! strigă ucraineanul, alergând pe țarm și vânzolind fără niciun rost căciula de vulpe.

Cu o îndârjire sălbatică, Grigori răcnea și îndemna caii. Apele se-nvolburau în vârtejuri, cuprinzând sania care se afunda tot mai adânc; o izbiră apoi cu putere de un stâlp rămas de la podul luat de șuvoaie și o răsturnară ca pe o coajă de nucă. Grigori gemu și dispăru o clipă în apă, fără să lase hățurile din mâini. Apele îl trăgeau viclean de pulpana hainei și de picioare, îl târau încet la fund, smucindu-l năprasnic și rostogolindu-l lângă sania care se ținea la suprafață. Izbuti s-o apuce cu stânga de talpă, lăsă hățurile și încercă să prindă un capăt ferecat al caprei; dar, când să-și încleșteze degetele, roibul, luptând împotriva curentului, îl izbi cu copita în genunchi. Ca să nu se ducă la fund, Grigori desfăcu brațele și se agăță de

ștreanguri. Talazurile îl zvârliră în lături, departe de cai, și cu o putere îndoită îi desfăceau degetele. Grigori, străpuns de frig, ca de niște săgeți de foc, pluti până lângă botul roibului; calul își înfipse în ochii holbați ai omului ochii săi înnebuniți și însângerați de spaima morții.

Grigori scăpă de câteva ori hățurile, care-i lunecau mereu din mâini; înota, le prindea, dar hățurile îi fugeau din nou; apoi, le apucă cu nădejde și, deodată, atinse fundul cu picioarele.

— Hiii! urlă el din rășputeri, sărind într-o ultimă încordare, și căzu pe țarm, în apa învălurată de spume, prăvălit de pieptul cailor.

După ce-l trântiră la pământ, caii smuciră sania din apă; istoviți și uzi learcă, cu crupele aburind și tremurând, se opriră la câțiva pași.

Fără să simtă vreo durere, Grigori sări în sus; frigul parcă îl înfășase într-o foaie de aluat, nespun de fierbinte. Tremura mai amarnic decât caii, simțea că picioarele-i sunt mai slăbănoage decât ale unui copil sugaci. Când se dezmetici, întoarse sania cu tălpile pe pământ și, ca să-ncălzească caii, o porni la galop. Țâșni pe ulița satului ca la atac; fără să micșoreze fuga, intră pe cea dintâi poartă deschisă-n drum.

Nimeri la un gospodar primitor de oaspeți. Acesta își trimise feciorul săngrijească de cai, iar el îl ajută pe Grigori să lepede hainele și porunci femeii, pe un glas care nu îngăduia nicio împotrivire:

— Aprinde focul!

Grigori se culcă pe cuptor, îmbrăcat în nădragii gazdei, în timp ce hainele-i erau puse la uscat, și își mai reveni; mănă apoi o ciorbă de varză gătită cu oloi și se așternu pe somn.

A doua zi, plecă înainte de a se crăpa de ziuă. Avea înaintea lui un drum lung de o sută treizeci și cinci de verste și nu voia să piardă nicio clipă. Drumul de primăvară, care străbătea stepa, era plin de primejdii; prin râpe și hârtoape vuiau șuvoaiile nămeților topiți.

Șleaul negru, clisos, fără de zăpadă, istovea caii. Dimineața, cât țărâna mai era încă amorțită, se abătu într-un cătun ucrainean, la patru verste de drum, și opri la o răscruce. Sudoarea cailor aburea în valuri; urme sclipitoare brăzdau pământul în urma saniei. Grigori lăsă sania în cătun, legă cozile cailor și porni călare pe unul, ținându-l pe celălalt de dârlogi. Dimineața, în duminica Floriilor, ajunse astfel la Iagodnoe.

Boierul bătrân ascultă toate peripețiile povestite pe îndelete și ieși să vadă caii. Sașka îi plimba prin curte, aruncând căutăture mânioase la găvanele scobite adânc între coaste.

— Ei, ce-i cu caii? întrebă boierul.

— Ce să mai vorbim? Se vede! mormăi Sașka, fără să se oprească, scuturând din barba-i rotundă cu fire albe și verzui.

— Nu s-au îmbolnăvit?

— No-o. Roibul are grumazul sângerat din pricina hamului. Mai nimica...

— Du-te de te odihnește! rosti generalul, cu un semn spre locul unde aștepta Grigori.

Grigori intră în casă, dar n-avu răgaz de odihnă decât o noapte. A doua zi, în zori, Veniamin, îmbrăcat într-o cămașă nouă de satin albastru, cu obișnuitu-i zâmbet larg pe buzele grase, veni să-l cheme.

— Grigori! Du-te, te cheamă boierul! Dă fuga!

Generalul se plimba, târșindu-și prin salon papucii de pâslă. Grigori tuși o dată lângă ușă și-și lăsa greutatea trupului pe celălalt picior; când tuși a doua oară, generalul înălță pleoapele:

— Ce vrei?

— Mi-a spus Veniamin să viu la dumneavoastră.

— A, da! Pune șaua pe armăsar și pe Krepîș. Să-i spui Lukeriei să lase câinii flămânzi. Mergem la vânătoare!

Grigori se întoarce, dând să plece. Dar boierul îi strigă:

— Ai auzit? Ai să mergi cu mine.

Axinia strecură o pâinișoară proaspătă în buzunarul lui Grigori și bombăni:

— Nu lasă omul să înghită nici măcar o îmbucătură, caiafa! Se zbat dracii în el. Pune-ți barem o legătoare la gât, Grișa.

Grigori aduse caii înșeuăți lângă gard și fluieră câinii. Boierul se ivi îmbrăcat într-o scurtă de postav albastru, încins cu o curea tivită cu plăci de argint. Pe umăr îi atârna un bidon de nichel îmbrăcat în plută; târa după el un harapnic lung, șerpuind ca o viperă.

Ținând caii de dârlogi, Grigori se minună de sprinteneala cu care bătrânul își săltă trupul ciolănos în șa.

— Ia-o după mine! porunci scurt generalul, slobozind ușor frâul, cu mâna înmănușată.

Armăsarul de patru ani, pe care călărea Grigori, sări și porni pieziș, ținând capul mândru ca un cocoș. Copitele de dinapoi nu erau potcovite; luneca pe gheața fărâmicioasă, se oprea și se lăsa pe șolduri. Bătrânul, adus puțin de spate, stătea țeapăn în șa și se legăna pe spinarea lată a lui Krepîș.

— Unde mergem? întrebă Grigori, apropiindu-se.

— În văgăuna Oļșanski! răspuse cu vocea joasă de contrabas boierul.

Caii se potriveau minunat în pas. Armăsarul trăgea de dârlogi, încovoiindu-și gâtul ca o lebădă, se uita pieziș cu un ochi holbat la călăreț și întindea botul să-l muște de genunchi. Când urcară priporul, boierul îl porni pe Krepîș în trap întins. Câinii se țineau după Grigori, în șir strâns. Cățeaua cea bătrână și neagră alerga, atingând coada calului cu botul ei coroiat. Armăsarul se lăsa pe șolduri, se întărâta și azvârlea cu picioarele dinapoi, cercând s-o lovească; dar cățeaua rămânea la timp în urmă, căutând cu privirea ei de bătrână îndurerată în ochii lui Grigori, care se-ntorcea mereu să vadă ce se întâmplă la spatele lui.

Într-o jumătate de ceas ajunseră în văgăuna Olșanski. Boierul o porni pe coasta bălțată cu pecingini de buruieni uscate. Grigori coborî până în fundul văii, cercetă ager pământul ros de ape și ciuruit de gropi. Când și când, se uita la stăpân; chipul bătrânului se zugrăvea pe șirul des de arini desfrunziți; se apleca pe șa, se ridica în scări iar scurta albastră, strânsă în cureaua căzăcească, i se umfla la spate. Câinii goneau grămadă pe colina învălurată. Intrând într-o viroagă mai adâncă, Grigori se îndoii în șa.

„Să trag și eu un fum de țigară. Ia să las dârlogii și să scot mahorca...”, gândi el, scoțând mânușa și foșnind în buzunar un petec de hârtie.

— Pe el! zburci un strigăt dincolo de creastă, răsunând ca un f6c de armă.

Grigori înălță fruntea: generalul răsări pe creastă o clipă și, ridicând harapnicul, porni calul în galop.

— Pe el!

Un lup cafeniu, spălăcit, cu câte un smoc de păr cruțat de năpârleală pe șolduri, alerga întins și abia atingând pământul, prin fundul mlăștinos al văii, acoperită de păpuriș și de trestii. Din fugă, sări o groapă și se opri locului; îndată apoi se întoarse și văzu haita de câini gonind în formație de potcoavă și tăindu-i calea spre pădurea care începea din capătul văii.

Zvâcnind ca din arcuri, lupul se avântă pe o moviliță, un vechi mușuroi de hârciog, și o porni iute spre pădure. Cățeaua bătrână sălta greoi aproape în dreptul lui, urmată de Iastreb, un ogar mare, alb cu pete cenușii, câinele cel mai bun și mai dârz din haită.

Lupul se opri o clipă. Părea că șovăie. Urcând din râpă și conducând calul de-a curmezișul, Grigori îl pierdu din ochi un răstimp; când fu în vârful moviliței, lupul abia se mai zărea departe. În câmp, în desișurile de buruieni uscate, haita neagră plutea, una cu pământul. Mai departe, croindu-l pe Krepîș cu harapnicul, bătrânul general ocolea la galop o creastă povârnită. Lupul se abătu spre o râpă învecinată; câinii îl încolțeau

tot mai de aproape. Iastreb, ogarul cel alb cu pete cenușii, era în frunte; de departe, îi părea lui Grigori ca o pasăre albă, gata să atingă smocurile de păr de pe șoldurile fiarei.

— Pe e-e-el! ajunsese din nou strigătul la urechea lui Grigori.

Își repezi armăsarul într-o goană nebună; zadarnic încerca să vadă ce se petrecea înainte: lacrimile îl orbeau, vântul tăios îi vâjâia în urechi. Patima vânătorii îl prinse cu desăvârșire. Înclinat pe grumazul armăsarului, learcă de sudoare, se avântă într-un galop bezmetic. Când ajunsese lângă râpă, nu mai era acolo nici lupul, nu mai erau nici câinii. Într-o clipită, sosi și boierul. Oprindu-l pe Krepîș din galop, răcni:

— Încotro a apucat-o?

— Se vede treaba că-nspre râpă.

— Ocolește-l din stânga! Hai, galop!

Generalul împintenă calul care se ridică în două picioare și o luă în galop la dreapta. Coborând în hârtoape, Grigori încordă dârlogii; chiui și, dintr-un salt, urcă pe malul din față. O verstă și jumătate goni și biciui armăsarul înspumat. Pământul umed și vâscos se prindea de copite și-l împroșca în obraz. Lungă și șerpuitoare, râpa care spinteca măgura cotea spre dreapta și se împărțea în trei brațe. Grigori trecu un braț ce-i tăia calea și se avântă pe pripor; în depărtare zări șirul negru de câini, care urmăreau lupul pe câmp. De bună seamă că-l împiedicau să pătrundă adânc în râpa cu pâlcuri de stejari și de arini. În locul unde râpa se frângea în cele trei brațe sure și cobora la vale, lupul ajunsese-n câmp deschis. O luase acum cu vreo sută de stânjeni înainte și cobora de zor într-o luncă împânzită cu scaieți și buruieni uscate.

Grigori se ridică în scări și-l urmări cu privirea, ștergând cu mâneca lacrimile care îi împăienjneau ochii sfârcuiți de vânt. Din fugă, aruncă o căutătură în stânga și cunoscuse deodată că acolo e ogorul lui. Lotul, pe care-l arase toamna împreună cu Natalia, se întindea ca un pătrat negru de țărână grasă. Grigori porni armăsarul de-a curmezișul ogorului său și, în cele câteva clipe cât îl străbătu, poticnindu-se și clătinându-se, simțea cum în inima lui patima vânătorii se stinge și se preface în scrum. Își îndemnă acum nepăsător calul care gâfâia și, trăgând cu coada ochiului la boier să vadă dacă nu se uită la el, trecu calul la trap.

Departe, lângă Krasnîi Log, zări un car gol. Mai încolo, înjugați la un plug, trei perechi de boi se opinteau în țărâna proaspătă, cu luciri de catifea.

„Ai noștri, din Tatarski! Al cui să fie pământul? Pare-mi-se că al lui

Anikușka”, vorbi în sine Grigori, cu ochii întredeschiși, și căută să recunoască boii și omul plecat pe coarneau plugului.

— Aține-te! Prinde-l!

Grigori văzu doi cazaci lăsând plugul și pornind de-a dreptul prin ogor, tăindu-i calea lupului, care căuta să răzbată până la râpă. Cel mai înalt, pe cap cu o șapcă de cazac cu paspoal roșu și curelușa petrecută pe sub bărbie, ridicase restel smuls de la jug. Lupul se opri deodată și își lăsă spatele într-o brazdă adâncă. Iastreb, ogarul cu pete cenușii, sosi în goană, sări peste el și căzu, proptindu-se pe picioarele din față; cățeaua bătrână, vrând să se oprească din fugă, răvăși țărâna cu burta și se lovi de lup. Fiara o păli cu botul și o aruncă în lături. Căinii năpustiți asupra lui se rostogoliră câțiva stânjeni pe ogor, ca un ghem negru și uriaș. Grigori ajunse cu câteva clipe înaintea boierului, sări de pe cal și îngenunche, ridicând mâna în care ținea un cuțit de vânătoare.

— Iacătă-l! Dedesubt! Dă-i la beregată! strigă gâfâind un glas cunoscut, cel al cazacului venit cu restel în mână.

Abia ținându-și răsuflarea, se prăvăli jos, alături de Grigori, și trase de ceafă cu mâna un ogar care-și înfipse colții în pântecul lupului, iar cu cealaltă apucă fiara de labe. Grigori căută beregata sub părul zbârlit și aspru, care se mișca sub palma lui și, dintr-o mișcare scurtă, o reteză cu cuțitul.

— Căinii! Alungă căinii!... urla stăpânul cu o voce răgușită, vânăt, ca lovit de dambla, coborând din șa pe arătura moale.

Grigori alungă anevoie căinii și se întoarse spre stăpân.

Mai la o parte stătea Stepan Astahov, cu curelușa strălucitoare sub bărbie. Învârtea în mână restel de fier; îi tremurau sprâncenele și falca de jos, ce se făcuse pământie.

— De unde ești, voinice? îl întrebă boierul. Din care sat?

— Din Tatarski! răspunse Stepan, după câteva clipe, și făcu un pas spre Grigori.

— Numele?

— Astahov.

— Uite ce, prietene, când te întorci acasă?

— Deseară.

— Să aduci dihania la conac.

Boierul arată cu piciorul spre lupul care se zvârcolea în agonie, clănțanind din dinți și ridicând laba dinapoi, pe care lucea un smoc de păr cafeniu.

— Îți plătesc cât se cuvine pentru osteneală, făgădui boierul, trecându-și peste față fularul roșu; se dădu apoi la o parte, se aplecă și scoase de pe umăr cureaua în care atârna bidonul cu votcă.

Grigori păși spre armăsar. Puse piciorul în scară și se răsuci. Cuprins de o înfiorare, Stepan se-ndreptă spre el, încordându-și grumazul și strângându-și încleștat pumnii grei la piept.

18

În Săptămâna Patimilor, în noaptea de Vinerea Mare, femeile se strânseseră la clacă la Pelagheia, vecina Korșunovilor. Gavriila Maidannikov, soțul Pelagheiei, îi scrisese din Lodz, făgăduind că vine în concediu de sărbătorile Paștilor.

Pelagheia văruise pereții și dereticase casa încă de luni; de joi îl tot aștepta, ieșea în poartă, rămânea lângă zaplaz, cu părul despletit, slabă și în obraz cu pete de femeie însărcinată. Punea mâna streășină la ochi și se uita în zare. Era însărcinată, dar cu cununie. Astă-vară, Gavriila venise în concediu, îi adusese stambă poloneză, dar n-a stat mult; dormise cu nevastă-sa patru nopți; a cincea zi se îmbătase, suduia leșește și nemțește și, plângând, cânta un vechi cântec căzăcesc despre Polonia, încă de prin 1831¹³. Prietenii și frații, veniți să-l vadă la plecare, beau cu el votcă încă dinainte de prânz și-i țineau isonul:

*De Polonia se spune că ar fi țară bogată,
Dar în ea afluăm numai sărăcie blestemată.
E o cârciumă acolo, cârciumioară cea crăiască,
Cum nu cred să fie alta-n toată țara lor leșească.
Trei voinici în cârciumioară la o masă veacu-și fac.
E-un prusac, polon e altul, iar al treilea, cazac.
Bea prusacul votcă tare și arginți pe masă pune,
Iară leahul bea și dânsul, și pe masă aur pune.
Bea cazacul și pe masă niciun fel de ban nu pune.
El se plimbă prin odaie, mândru pintenii să-i sune,
Apoi cheamă crâșmărița și așa, cântând, îi spune,
„Haide, mândră crâșmăriță, hai să mergi cu noi la Don,*

---

¹³ Este vorba de răscoala din 1830-1831, când poporul polonez s-a ridicat, în lupta sa de eliberare, împotriva țarismului.

*Ai să vezi ce bine este pe domolul nostru Don.
Nu se ară, nu se grapă ca la voi, nu se cosește,
Nu muncim ca voi aicea, dar mai bine se trăiește.”*

Gavrila se ridicase de la masă, își îmbrățișase rubedeniile și plecase.

Din ziua aceea, Pelagheia își cerceta poala cămășii.

Iar Nataliei Korșunova îi lămuri cam în următorul chip cum se întâmplase de a rămas plină:

— Înainte de a veni Gavriușa, am avut, maică, un vis. Se făcea că treceam pe-un izlaz; înaintea mea mergea vaca noastră a bătrână, pe care o vândusem anțărt la sfârșitul verii; mergea pe drum și lăsa din uger o dâră de lapte. „Doamne, mi-am zis, cum de am muls-o așa, să-i mai rămână atâta lapte?” Pe urmă, veni baba Drozdihă după foi de hamei; după ce-i istorisesc ce am visat, zice ea de colo: „Ia o bucată de lumânare, du-te cu ceara în grajd la vaci și îngroap-o într-o balegă proaspătă. Să știi că mare pacoste te pândește.” Mă duc eu în grabă să caut o lumânare. Nu găsesc. Vede-se c-o șterpeliseră dracii de ploduri, să scoată păianjeni din borte... Taman atunci, iată-l și pe Gavriușka că vine! Asta a fost pacostea. De trei ani, fără greș, trebuia să-mi spăl cămeșile la soroc și acum vezi și tu! se căina Pelagheia, arătând cu degetul la pântecul țâfă.

Așteptând să-i vină bărbatul, Pelagheia se întristase și, de singură ce se simțea, nu-și mai găsea loc, pentru care fapt chemase vecinele, să petreacă la dânsa noaptea de Vinerea Mare. Veni și Natalia, împletind un ciorap încă neisprăvit (se apropia primăvara, dar moș Grișaka era tot mai răbegit de frig). Se căznea să se arate veselă și râdea mai mult decât trebuia la orice glumă, ca să nu prindă de veste femeile că o chinuie dorul după bărbat. Pelagheia lăsase să-i spânzure de pe cuptor picioarele brăzdate de vinișoare albastre și o sâcăia pe Frosia, o nevastă tânără și hărțăgoasă.

— Ia spune, Froska, cum ți-ai bătut cazacul?

— Da' tu ce, nu știi cum?! L-am croit și eu peste spinare, peste cap, unde am nimerit...

— Nu-i vorba de asta! Spune, cum fu pricina?

— Uite, așa!... răspunse Frosia în silă.

— Adică tu, de ți-ai fi prins omul la alta, ai fi tăcut din gură, ai? Întrebă cu voce tărăganată o femeie înaltă și ciolănoasă, nora lui Matvei Kașulin.

— Hai, dă-i drumul, Frosinia!

— Ia mai dați-mi pace! N-aveți altă treabă?...

— Nu face nazuri. Doar suntem între noi aici.

Frosia zâmbi, scui pă în palmă cojile semințelor de floarea-soarelui:

— Eram eu cu ochii pe el mai demult; într-o zi, iaca numai că-mi spune cineva: „Bărbatu-tău e la moară, cu o târfă de dincolo de Don, și macină de zor”. Dau fuga acolo și-i găsesc lângă trior...

— Tu, Natalia, n-ai nicio veste de la omul tău? o întrerupse nora lui Kaşulin.

— E la Iagodnoe! răspunse încet Natalia.

— Ai de gând să mai trăiești cu el, au ba?

— Ea poate că are, dar el nici habar! intră în vorbă gazda.

Natalia simți un val de sânge cald năvălindu-i în obraji, și o podidiră lacrimile. Coborî ochii la ciorap și aruncă o căutătură furișă femeilor; toate privirile erau ațintite asupra ei și, neștiind cum să-și ascundă văpaia din obraji, lăsă dinadins să-i cadă de pe genunchi ghemul de lână. Șiretlicul fusese așa de stângaci, încât nu scăpă celorlalte cumetre; ea se plecă și bâjbâi dușumeaua rece cu degetele.

— Lasă-l diavolului, soro! Grumaz să fie, că juguri îs destule! o povățui una din femei, înduioșată din toată inima.

Silnica voie bună a Nataliei se stinse ca o scânteie bătută de vânt. Cumetrele luară apoi la rând toate întâmplările mai proaspete și toate gălcevile din sat. Natalia lucra tăcut. Abia se stăpâni să rabde până la sfârșit. Iar la plecare, duse în suflet o hotărâre îndârjită. Rușinea pentru starea ei nelămurită (tot nu-i venea să creadă că Grigori e dus pe veci; ea îl iertase și-l aștepta) o împinsese să trimită în taină pe cineva la Iagodnoe, ca să afle de la Grigori dacă a lăsat-o pentru totdeauna, sau are de gând să se mai întoarcă. De la Pelagheia, ajunsese acasă noaptea târziu. Moș Grișaka era în odăița lui și citea evanghelia, cu scoarțele legate în piele, cu foile rupte și pătate de ceară. Miron Grigorievici dregea în bucătărie un colț de năvod și-l asculta pe Mihei povestind despre un omor făptuit mai demult. După ce adormise copiii, mama Nataliei se culcase pe cuptor, întinzându-și picioarele cu tălpile înnegrite. Natalia își scoase cojocelul și făcu prin odăi un ocol fără rost. În odaia mare, într-un colț cu o despărțitură de scândură între pereți, se afla sămânța de cânepă gata pentru semănat, de unde venea un chițait de șoareci.

Zăbovi o clipă în odăița bunicului. Rămase lângă polița din ungher și se uită țintă la vraful de ceasloave de sub icoane.

— Bunicule, n-ai cumva o coală de hârtie?

— Ce fel de hârtie? o privi încruntat moș Grișaka pe deasupra ochelarilor.

— Apăi d-aia de scris.

Moș Grișaka răsfoi psaltirea și scoase o foaie boțită, mirosind a miere râncedă și a tămâie.

— Ai și un plaivaz?

— Cere de la taică-tău! Du-te, fata moșului, și lasă-mă să cetesc.

Natalia căpătă un vârf de creion de la taică-său și se așeză la masă, în prada unor gânduri grele, de mult frământate, care-i strângeau inima într-un chin de neîndurat...

A doua zi dimineața, îl trimise pe Hetko cu scrisoarea la Iagodnoe, făgăduind să-l cinstească la întoarcere cu votcă.

„Grigori Panteleevici,

Scrie-mi cum trebuie să trăiesc, și dacă viața mea-i pierdută pentru totdeauna, au nu. Ai plecat de-acasă fără să-mi spui niciun cuvânt. Eu nu te-am supărat cu nimica; am așteptat să-mi dezlegi mâinile și să-mi spui dacă ai plecat cu totul; da' tu ai plecat din sat și taci parcă ai fi mort.

Credeam că ai plecat într-un ceas de mânie și tot așteptam să te întorni, da' n-am de gând să mă pun între voi. Mai bine să fiu numai eu călcată în picioare, decât să fie doi. Ai milă de mine pentru cea din urmă oară și scrie-mi. Când voi ști ce-ai hotărât, am să știu ce să fac, da' acum stau la îndoială.

Pentru Dumnezeu, Grișa, nu fi supărat pe mine.

NATALIA”

Posomorât și ursuz, simțind că se apropie toana sa de beție, Hetko duse calul la arie pe furiș, ca să nu-l vadă Miron Grigorievici, îi puse căpăstrul și plecă fără șa. Călărea neîndemânic; se vedea cât de colo că nu-i cazac; coatele ieșite prin mânecile rupte se bălăbăneau și săltau scuturate în trapul calului; îndată l-au petrecut chiotele de batjocură ale copiilor, care se jucau pe uliță:

— Hohol! Hohol!

— Hohol! Hohol! Se dă de-a rostogol!...

— Bagă de seamă să nu cazii!

— Stă pe cal ca un câine pe gard! țipau ștregarii.

Spre seară, Hetko veni cu răspunsul scris pe un petic de hârtie albastră de învelit. Scoțându-l din sân, clipi din ochi către Natalia.

— Drumul îi grozav de prost, fată! L-o scuturat pe bietul Hetko, de i-au

căzut bojocii!

Natalia citi răvașul, și o gălbeneală de moarte i se așternu pe față. Patru cuvinte i se înfipseră în inimă și i-o spintecară ca patru tăișuri de cuțit dințat, patru cuvinte lepădate pe un petic de hârtie: „Trăiește singură. Grigori Melehov.”

Simțind cu spaimă că o lasă puterile, Natalia intră degrabă în casă și se trânti pe pat. Lukinișna aprindea cuptorul și făcea pregătiri din vreme pentru cozonaci.

— Natașka, ia vină să-mi ajuți! o strigă ea.

— Mă doare capul, măicuțo. Aș vrea să mă culc oleacă.

Capul dezbrobodit al Lukinișnei se ivi prin crăpătura ușii.

— Poate ți-ar face bine un pic de zeamă de castraveți? Ai? Are să-ți ia răul cu mâna...

Natalia își petrecu limba uscată printre buzele reci și nu răspunse.

Rămase culcată în pat până către seară, învelită cu un șal gros de lână. Un tremur ușor îi scutura trupul ghemuit. Miron Grigorievici și moș Grișaka se pregăteau să plece la biserică, când Natalia intră în bucătărie. Broboane de sudoare îi luceau pe tâmpile; în ochii tulburi se frământă durerea.

Miron Grigorievici își încheia nasturii nădragilor și-i aruncă o căutătură:

— Ai găsit și tu când să bolești! Hai, fată, la înviere!

— Duceți-vă, că vin și eu mai p-ormă...

— Când? Când are să se isprăvească slujba?

— Nu, acuși mă îmbrac. Mă îmbrac și vin îndată.

Bărbații plecară. Lukinișna rămase numai cu fata.

Natalia pășea împleticit prin odaie, trecând de la cuptor la pat și înapoi; iar cu privirea pierdută în gol se uita la grămada de rochii răvășite, muncită de gânduri și mișcându-și buzele, șoptind ceva fără șir. Lukinișna crezu că șovăie în alegerea rochiei și o îndemnă cu o mărinimie de mamă:

— Îmbracă-te cu fusta mea cea albastră. Are să te prindă de minune.

Nimeni nu-i făcuse Nataliei o rochie nouă de Paști. Lukinișna își aduse aminte că, pe când era încă nemăritată, îi plăcea să se îmbrace de sărbători cu fusta ei albastră, strâmtă în poale; deci, se gândi să i-o dea, socotind că Natalia e supărată din această pricină.

— Nu vrei s-o pui? Uite c-o scot acuma...

— Nu. O îmbrac pe asta!

Natalia despături cu grijă fusta sa verde, dar își aminti îndată că se afla cu ea în ziua când Grigori venise la vedere și când sub șopron îi îmbujorase

obrajii cu întâiul sărut. Izbucni într-un hohot de plâns și se lăsă să cadă într-o sfârșeală pe capacul ridicat al lăzii.

— Natalia! Ce ai? o întrebă maică-sa speriată, ridicând brațele în sus.

Natalia își înăbuși bocetul și își chinui buzele într-un jalnic râset silit.

— Nu știu ce mi-a venit așa...

— Of, Natașka, văd eu...

— Ce vezi, măicuțo? țipă Natalia, cuprinsă deodată de o ură fără rost și mototolind fusta între degete.

— N-ai să isprăvești cu bine... Tu ai nevoie de bărbat.

— N-am nevoie! Am avut bărbat... Mi-a fost destul...

Natalia plecă să se îmbrace în odaie; după câteva clipe se întoarse, gătită și subțire ca o fetișcană, cu obrazul pal din cale afară, pătat de un roz bolnav și ofilit.

— Du-te singură. Eu n-am isprăvit încă toată treaba! spuse maică-sa.

Natalia vâri o batistă în mânecă și ieși în cerdac. Dinspre Don, vântul aducea vuietul ghețurilor care lunecau pe apă, mireasma vie și reavănă a pământului dezghețat. Ținând poala fustei cu mâna și ocolind băltoacele sidefate din cale, Natalia ajunse la biserică. Pe drum, încerca mereu să le macine toate în sine cu sânge rece; își petrecea prin minte sărbătoarea și alte felurite gânduri haotice și nehotărâte, dar cugetul încăpățânat stăruia asupra peticului de hârtie albastră, ascunsă în sân, se oprea la Grigori, la cealaltă femeie, fericită, care acum își râdea de dânsa, dacă nu cumva chiar o plângea cu milă.

Intră în ograda bisericii. Flăcăii îi aținură drumul. Când dădu să-i ocolească, auzi:

— Cine-i asta? O cunoști?

— Păi e Natașka Korșunova.

— Cică-i surpată de vătămătură. De aia a și lăsat-o bărbatul...

— Gogorițe... S-a încurcat cu socru-său, cu Pantelei Șchiopul.

— Va să zică, așa a fost? De aceea și-a luat Grișka lumea-n cap...

— Da' tu ce-ai crezut? Ea și acuma...

Poticnindu-se de bolovanii din drum, Natalia ajunse cu greu în pridvor. În urechi o lovi un cuvânt grosolan, murdar, zvârlit ca o piatră. Urmărită de râsul fetelor, ieși pe cealaltă portiță și fugi acasă, pe două cărări, ca o femeie beată. Se opri să-și tragă sufletul lângă poarta casei; apoi intră și se împiedică în poala fustei, mușcându-și până la sânge buzele umflate. În noaptea vânăta care hălăduia în ogradă, ușa magaziei își căsca gura neagră. Strângându-și drojdia puterilor într-o încordare deznădăjduită, alergă spre

ușă și trecu repede pragul. Aerul uscat din magazie duhnea a piei de ham și a paie stătute. Natalia dibui și ajunse într-un colț; nu se gândea la nimic, nu simțea nimic; era în prada unui chin negru, care îi sfâșia inima, cuprinsă de durere și rușine. Apucă o coasă, îi desprinse coada de lemn și scoase fierul. Mișcărilor erau neșovăielnice, încete și de o liniște înspăimântătoare. Răsturnându-și capul pe spate, își reteză beregata cu setea unei hotărâri care o umplu de bucurie. Durerea arzătoare și fără nume o rostogoli la pământ; dar îndată se sprijini în mâini și se zgreptănă în genunchi, dându-și seama nelămurit că nu izbutise și că încă nu isprăvisese cu toate. Cutremurată de valul sângelui care-i gâlgâia pe piept, își descheie bluza cu degetele în tremur, smulgându-și nasturii. Cu o mână feri la o parte sânul pietros; cu cealaltă, potrive vârful ascuțit. Apoi, se târî în genunchi până la perete, sprijini coasa în bârne și, ridicând brațele deasupra capului prăvălit pe ceafă, își opinti din toate puterile pieptul înainte, încă, încă, mereu... Auzi limpede, simți înfierător scrâșnetul cărnii, precum cronțăie tășul cuțitului în căpățâna de varză. O durere fulgerătoare îi străbătu trupul, sute de ace i se înfipseră, zbârnâind, în urechi...

Ușa scârțâi din țâțâni.

Lukinișna cobora scările cerdacului, pipăind treptele cu talpa prin întuneric. Dinspre turla bisericii se revărsa un dangăt lin de clopote. Pe Don, sloiurile trosneau cu vuiete uriașe. Fluviul răsufla descătușat, mânând bucuros spre Marea de Azov, în apele-i umflate, sfărâmăturile cătușelor de robie din timpul iernii.

19

Stepan se apropie de Grigori, puse mâna pe scară și se propti pe pântecul armăsarului, înspumat de sudoare.

— Noroc, Grigori!

— Deie Dumnezeu!

— Ce-ai de gând, ai?

— Ce să am?

— Mi-ai momit femeia de acasă și... te bucuri de dânsa?

— Lasă scara!

— Nu-ți fie teamă... N-am să te bat.

— Nu mi-e teamă. Să lăsăm asta! răspunse Grigori, cu pete stacojii în obraz și cu glasul ridicat.

— Nu vreau să ne răfuim azi. Dar, Grișka, ține minte vorba mea! Mai

devreme ori mai târziu, tot de mâna mea ai să mori.

— Să vedem cum zic și orbii.

— Ține bine minte. M-ai făcut de ocară. M-ai jugănit, ca pe un porc. Privește aici! Și Stepan întinse mâinile cu palmele negre în sus: Mă duc să ar, da' nu știi pentru ce. La ce bun? Aș fi putut ierna și fără să lucrez, da' mi s-a urât, și nu mai pot. M-ai batjocorit cumplit, Grigori!

— Nu mi te mai tângui, că tot nu te-nțeleg. Sătulul nu crede flămândului.

— Așa-i! Întări Stepan, privindu-l pe Grigori de jos în sus, cu un zâmbet de copil naiv. Crețuri subțiri îi tremurau în jurul ochilor. Îmi pare rău de una, frate, foarte rău îmi pare! Ții minte cum ne-am bătut cu pumnii anțărt, de Lăsata-secului?

— Când asta?

— Când a fost omorât pâslarul. Burlacii se băteau cu oamenii însurați. Îți aduci aminte? Ai uitat cum fugeai de mine? Erai slab ca un fir de iarbă crudă. Mi-a fost milă de tine; dacă te-aș fi izbit din fugă, te rupeam în două. Aveai trupul încordat, fugeai ca un ogar. Atunci să te fi pălit mai zdravăn în coastă, mureai pe loc!

— Nu-ți pară rău! Avem să ne mai batem noi odată.

Stepan își trecu mâna pe frunte, cercând să-și aducă aminte de ceva.

Cu calul de dârlogi, stăpânul îl strigă pe Grigori:

— Hai, dă-i drumul!

Stepan porni și el, mergând lângă armăsar și ținând scara cu stânga; Grigori îi supraveghea mișcărilor. Vedea de sus mustața bălană și pleoștită a lui Stepan și barba nerasă de multă vreme. Curelușa de lac a șepcii, scorojită pe alocuri, îi atârna sub bărbie. Fața mânjită de noroi, cu dâre de sudoare, îi părea un chip necunoscut. Când se uita la dânsul, i se nălucea că stă pe un colnic, iar undeva departe, în vale, înaintea lui, se întinde stepa, dincolo de perdeaua străvezie a ploii. Chipul lui Stepan era stafidit, sleit și pământiu de sfârșeală, de un gol adânc în suflet. Se opri, fără să-și ia rămas bun; Grigori se ducea înainte, la pas.

— Stai o clipă... Cum... ce face Axiutka?

Grigori, lovind cu biciul un bulgăr de noroi lipit de talpă, răspunse:

— O duce și ea...

Struni armăsarul și se-ntoarse. Cu picioarele rășchirate, Stepan stătea locului, rupând un fir de iarbă între dinții rânjiți. Fără vrerea lui, Grigori avu un început de milă; dar gelozia învinse îndată simțămintele gingașe; se răsuci în șaua care scârțâi și-i strigă:

— Nu-i purta grijă, că nu moare după tine!

— Nu, zău?

Grigori șfichiui armăsarul între urechi și se depărtă în galop, fără să mai rostească niciun cuvânt.

20

În a șasea lună, când nu mai putea ascunde sarcina, Axinia îi mărturisii totul lui Grigori. O tănuise până atunci, de teama că el nu va crede că pruncul pe care-l purta în pântec e al său; uneori îngălbenea la față, frământată de gânduri și neliniște, mereu parcă așteptând ceva.

Avea grețuri chiar din cele dintâi luni, de câte ori se afla carne la masă; Grigori nu vedea nimic și, chiar dacă lua aminte, nu ghicea pricina, nu-i dădea nicio importanță.

Totul se petrecu într-o seară. Cuprinsă de tulburare, Axinia îi spuse tot ce avea de spus și-l țintui cu privirea, căutând să citească pe fața lui dacă s-a schimbat ceva. Dar Grigori se întoarse spre fereastră și tuși încrunțat

— De ce n-ai spus nimic până acum?

— Mi-a fost frică, Grișa... c-ai să mă lași.

Bătând toba cu degetele pe speteaza patului, Grigori întrebă:

— Pe când?

— La începutul toamnei, pare-mi-se.

— E al lui Stepan?

— E copilul tău.

— Oare?

— Gândește-te și tu. E de când am fost în pădure...

— Nu minți, Xiușka! Chiar dacă ar fi al lui Stepan, nu mai e nimic de făcut. Te întreb, să spui cinstii.

Lacrimi amare o podidiră pe Axinia. Stătea pe laviță și șoptea înfrigurată:

— Am trăit atâția ani cu el și n-am rămas niciodată! Gândește-te și tu. N-am fost o femeie bolnavă. E limpede că-i de la tine, și nu de la el...

Grigori nu mai întrebă nimic. În legăturile lui cu Axinia se strecură din acea seară un amestec de înstrăinare și de milă ușor batjocoritoare. La rândul său, Axinia era mai sfioasă și nu-i mai cerea dezmiertările... Vara se cam urâțise, dar mijlocul zvelt nu se cunoștea mai de loc de pe urma sarcinii. Trupeșă, își ascundea bine pânțelele plin; chipul slăbit era mai atrăgător, luminat de o privire adâncă și frumoasă. Deretica ușurel prin

bucătărie; în anul acesta se aflau mai puțini argați, nu era nevoie să gătească prea multă mâncare.

Moș Sașka o îndrăgise; îl apropia de ea un simțământ năzuos de om bătrân – poate fiindcă îl îngrijea ca o fiică, îi spăla rufe, îi cârpea cămășile, îl răsfața la masă cu câte o bucatăică mai fragedă și mai gustoasă. În schimb, moș Sașka, după ce isprăvea lucrul în grajd, aducea el apa, terciuia în bucătărie cartofii fierți pentru porci, o ajuta în toate chipurile pe Axinia și rânjea, țopăind, dând din mâini și arătându-și gingiile știrbe:

— Ți-a fost milă de mine; nici eu n-am să rămân dator! Să știi, Axiniușka, că pentru tine sunt în stare să-mi scot și inima din piept. Eram prăpădit fără o mână de femeie; mă mâncau păduchii. Cheamă-mă, de câte ori îi avea nevoie de ceva.

Prin stăruința lui Evgheni Listnițki, Grigori fusese scutit de instrucție; cosea fân, își ducea uneori stăpânul la târg, iar alteori mergea cu el în stepă, la vânătoare de spurcaci și de dropii. Traiul ușor și mâncarea bună îl stricară pe încetul. Se lenevi și se îngrășă; părea mult mai în vârstă pentru anii lui. Îl stăpânea numai o grijă: trebuia să meargă la militarie. N-avea cal, n-avea nici echipament și nu putea aștepta nimic de la taică-său. Făcea economii din simbria lui și a Axiniei, lipsindu-se și de tutun, în nădejdea să-și cumpere un cal, fără să se mai milogească de bătrân. Boierul îi făgăduise ajutor. Bănuiala lui Grigori că de la bătrân n-are de așteptat nimic se adevăra curând. La sfârșitul lui iunie, Petro veni la conac să-și vadă fratele; cu acest prilej îi spuse că taică-său era tot așa de mânios, și că într-o zi se rostise că nu-i va cumpăra cal și echipament, urmând să facă slujbă la detașamentul teritorial.

— Ei, asta s-o creadă el! Am să merg cu calul meu. Grigori pronunță mai apăsat ultimul cuvânt.

— De unde ai să-l iei? Ai să-l câștigi la belciuge? rânji Petro, morfolindu-și mustața.

— Poate! Poate l-oi cerși, ba poate l-oi și fura.

— Brava!

— Am să-l cumpăr din simbria mea! îl lămuri Grigori, lăsând gluma la o parte.

Petro mai rămase un timp în cerdac. Îl întrebă de muncă, de hrană și de plată, morfolindu-și mustața roasă și rostind câte un „îhî” de încuviințare la fiecare răspuns. Când le află pe toate, îi spuse la plecare:

— Întoarnă-te mai bine acasă și lasă fudulia. Crezi c-ai să te chiaburești slugărind la alții?

— Nici nu mă gândesc!

— Vrei să trăiești cu dânsa? schimbă vorba Petro.

— Cu care?

— Cu asta.

— Deocamdată, da! Da' pentru ce întrebi?

— Așa, ca să știu...

Grigori coborî, ca să-l petreacă. La despărțire, întrebă:

— Pe la noi, pe-acasă, ce mai este?

Petro dezleagă calul de parmaclâcul cerdacului și zâmbi:

— Ai atâtea case, câte palate au iepurii!... Trăim și noi ca tot omul. Mama îți duce dorul. Fân avem destul. Am strâns trei stoguri mari.

Grigori se frământă, cu ochii țintă la iapa cu urechile scurte.

— N-a fâtat?

— Nu, frate! E stearpă. A fâtat în schimb iapa roaibă, aia cumpărată de la Hristonea.

— Ce anume?

— Un mânz, frate. Ai să vezi ce armăsar are să fie. Fără preț! Are picioarele lungi, chișite frumoase și un piept grozav. Are să fie un cal pe cinste!

Grigori oftă.

— Duc dorul satului, măi Petro. Mi s-a urât aici. Nici tu Don, nici tu apă curgătoare. Urâte locuri!

— Vină în ospeție! îl îmbie Petro, aburcându-se cu pântecul pe spinarea ciolănoasă a iepei și ridicând piciorul drept.

— Poate că am să vin o dată.

— Rămâi cu bine!

— Drum bun!

Când ieși din ogradă, Petro își aminti deodată că mai avea ceva de spus; îl strigă pe Grigori, rămas în cerdac:

— Am uitat să-ți spui că Natalia... S-a întâmplat o nenorocire...

Dar vântul, care se învoldura deasupra ogrăzii ca un hultan de stepă, nu i îngădui lui Grigori să audă totul. Petro se depărtă călare, învăluit într-un nor de praf. Grigori nu înțelese nimic, dădu din mână și o luă spre grajd.

Vara a fost secetoasă, ploile puține, iar grânele s-au copt devreme. Abia isprăviseră de secerat secara, când veni rândul orzului ce se culca îngălbenit la pământ, cu spicele țepoase.

Grigori și încă patru palmași ieșiră la seceră.

Axinia isprăviseră de gătit din vreme; îl rugă pe Grigori s-o ia și pe dânsa la

câmp.

— Stai mai bine acasă! Nu-i nevoie de tine la câmp... încercă s-o convingă Grigori, dar ea rămase neînduplecată și, acoperindu-și în grabă părul cu o basma, ieși în fugă din ogradă ca să ajungă căruța.

Astfel, ceea ce Axinia aștepta cu atâta înfrigurare, cu bucurie și cu nerăbdare, ceea ce îi pricinuia lui Grigori atâtea nelămurite temeri se întâmplă la câmp, în timpul secerișului. Axinia tocmai grebla, când simți ceva neobișnuit; aruncă grebla și se culcă lângă căpiță. Întâile dureri începură de îndată.

Mușcându-și limba vânătă, Axinia zăcea pe spate. Argații, care treceau cu secerătoarea pe lângă ea, o ocoleau, îndemnându-și caii. Un flăcău, cu nasul mâncat și cu chipul galben și încrețit, ca cioplit în lemn, îi strigă când trecu în dreptul ei:

— Ce, fă, te-a ars soarele acolo unde nu trebuie? Scoală-te, că ai să te topești...

După ce isprăvi lucrul la secerătoare, Grigori se apropie de dânsa.

— Ce-i cu tine?

Axinia își chinui buzele de durere și răspunse cu glas răgușit:

— Mă apucă...

— Ți-am spus eu să rămâi, împielit! Ei, ce ne facem acum?

— Nu mă certa, Grișa... Of, of! Înhamă calul, Grișa! Hai acasă! Cum o să nasc aici? Atâția bărbați... gemu Axinia, strânsă de durere ca de un cerc de fier.

Grigori alergă să ia calul care păștea într-o vâlcea. Până să-l înhame și să pornească, Axinia se târî în patru labe la o parte și rămase așa, cu capul înfundat într-un snop de orz prăfos, scuipând spicele țepoase pe care le măcina de durere. Se uita la Grigori cu ochii umflați și goi, fără să vadă și să-nțeleagă nimic; apoi gemu și-și înfipse dinții în șorțul mototolit, pentru ca argații să nu-i audă groaznicul strigăt de sălbăticiune.

Grigori o urcă în căruța și porni calul în goană spre conac.

— Văleu, mai încet! Au! Au! Mor, mă zdruncină! țipa Axinia cu o voce străină, bălăbănindu-și capul cu părul zbârlit pe fundul căruței.

Grigori nu răspundea nimic și biciuia calul, învârtind hățurile deasupra capului, fără să privească îndărăt, de unde venea, crescând în valuri, răcnetul răgușit și tremurător.

Strângând obrazii în mâini, holbând ochii înnebuniți de durere, Axinia se zbătea în căruța care sărea încolo și încoace, pe un drum nebătătorit și plin de hopuri. Calul alerga în galop, zarea se ridica și se lăsa înaintea

ochilor lui Grigori, acoperind un nor alb, orbitor, ca un cristal, care atârna din cer. Dintr-o dată țipetele prelungite într-un singur urlat se întrerupseră. Roțile vuiiau; capul Axiniei se izbea nevolnic de coșul căruței. Grigori nu-și dădu seama numaidecât de această tăcere; apoi, înțelese și privi îndărăt cu fața strâmbă, sluțită de durere, Axinia zăcea cu obrazul lipit de coșul căruței, cu gura deschisă, ca un pește aruncat pe țârm. Sudoarea îi șiroia de pe frunte, înecându-i ochii adânciți în orbite. Grigori îi ridică capul, și-i puse dedesubt șapca boțită. Axinia își îndreptă privirea în lături și rosti cu glas hotărât:

— Eu mor, Grișa... Iată!... Asta-i tot.

El tresări; un fior îi străbătu deodată trupul până la vârful degetelor asudate. Uluit, căuta în zadar vorbe de îmbărbătare și de mângâiere; buzele lui, strâmbate de un spasm dureros, lepădară cuvinte de ocară:

— Miști, toanto!

Apoi clătină din cap, se aplecă cât putu și strânse cu mâna, stângaci, piciorul îndoit al Axiniei:

— Axiutka, porumbița mea!

Durerile facerii, care o lăsaseră o clipă, se întoarseră cu înzecită putere. Simțind că ceva i se rupe în pânțelele căzut, întinsă ca un arc, Axinia sfâșia auzul lui Grigori cu un țipăt din ce în ce mai deznădăjduit. Pierzându-și cumpătul, Grigori biciui calul.

Prin vuietul roților, abia auzi țipătul prelung:

— Gri-șa!...

Trase hățurile și întoarse capul. Axinia zăcea scaldată în sânge, cu brațele desfăcute; între picioare, sub fustă, un mic ghemuleț viu se mișca scâncind. Uluit cu desăvârșire, Grigori sări din căruță și, împleticindu-se ca împiedicat, se apropie de femeie. Privi gura înfierbântată a Axiniei și mai mult ghici decât auzi ce spunea ea:

— Rupe mațul buricului cu dinții... Leagă-l cu un fir de ață din cămașa ta...

Cu degetele tremurătoare, Grigori smulse câteva fire de ață din mânecă, reteză cu dinții mațul, strângând pleoapele atât de tare, încât simți o puternică durere în ochi, și legă de nădejde capătul care sângera.

Conacul lui Listnički, Iagodnoe, crescuse ca din pământ într-o vale adâncă. Vântul se schimba, bătând când de la miazăzi, când de la

miazănoapte; ca un gălbenuș de ou, soarele plutea în albeața albăstrie a cerului; toamna se juca cu frunzișul sunător, călca pe trena verii, iarna năvălea cu gerurile și cu zăpezile ei, iar Iagodne se închircea într-o veșnică plictiseală de moarte. Zilele treceau peste gardurile înalte care despărțeau moșia de restul lumii, semănând toate ca gemenii.

Aceleași rațe negre măcăitoare, cu cercuri roșii în jurul ochilor, se plimbau prin curte; bibilicile se revărsau prin ogradă ca o ploaie de mărgăritare; pe acoperișul grajdului, păunii, cu penele colorate țipător, miorlăiau cu glasuri de pisici. Bătrânul general iubea toate păsările; avea și un cocor invalid, care în noiembrie tulbura viorile inimilor cu strigătu-i de aramă, îndurerat, când auzea chemarea în zbor a tovarășilor săi liberi. El însă nu putea zbura. Rănită, aripa îi atârna ca moartă; iar generalul, privind pe fereastră la cocorul care, cu capul plecat, se avânta și încerca să se înalțe în văzduh, râdea, deschizând larg gura, străjuită de o mustață căruntă, și râsul lui adânc răsuna, tremura, plutind în salonul gol, alb, ca un val de fum de țigară.

Veniamin ținea, ca și mai înainte, capul țeapăn, cu părul ca peria, făcând să-i tremure coapsele moi ca piftia, și stătea zile întregi în antreu, pe un sipet, jucând popaprostul de unul singur, până la desăvârșita nălucire. Tihon continua să fie zular pe Sașka, pe argați, pe Grigori, pe general și chiar pe cocorul asupra căruia Lukeria cea ciupită de vărsat își vărsa prisosul duișiei ei de vădană. Moș Sașka se îmbăta din când în când, după datină, și se ducea înaintea ferestrei boierului, să-i stoarcă cele douăzeci de copeici.

În tot răstimpul acesta, se petrecură numai două întâmplări care au tulburat viața mucegăită într-o toropeală tâmpă: nașcutul Axiniei și pierderea unui gânsac de rasă. Se obișnuiră îndată cu fetița Axiniei; iar de la gânsac se găsiră numai câteva pene într-un șanț din apropierea livezii (îi făcuse de petrecanie, pesemne, vreo vulpe) și apoi se făcu din nou liniște.

Dimineața, când boierul se trezea, îl chema pe Veniamin.

— Ai văzut ceva în vis?

— Da, să trăiți, am avut un vis minunat.

— Povestește! ordona scurt boierul, răsucind o țigară.

Veniamin povestea. Dacă visul n-avea haz, sau era prea înspăimântător, boierul se supăra cumplit:

— Prostule! Dobitocule! Tâmpiții au și vise tâmpite!

Veniamin prinsese meșteșugul de a născoci visuri vesele și atrăgătoare. Un singur lucru îl încurca: visurile trebuiau ticluite, așa încât, cu câteva zile

înainte, născocea visuri hazlii, așezat pe o ladă, bătând cărțile grase și tot așa de slinoase ca și obrajii jucătorului. Privea țintă într-un singur punct și, tot născocind, ajunsese să nu mai aibă niciun vis. Când se trezea din somn, își frământă capul să-și amintească ce visase, dar îndărăt totul era negru și neted, parcă peste minte i-ar fi trecut o rândeă: nu vedea niciun chip de om, necum să aibă vreun vis.

Închipuirea lui Veniamin se sleia în scorneli grosolane, iar boierul se burzuluia când băga de seamă că se repetă prea des.

— Visul acesta despre cal mi l-ai povestit și joia trecută, parșivule! Ce-i cu tine? Dracu' să te ia!

— L-am visat din nou, Nikolai Alexeevici. Pe Dumnezeuul meu că l-am avut iarăși! mințea Veniamin, fără să se tulbure.

În decembrie, Grigori fu chemat printr-un vătășel să se prezinte la cancelaria staniței Vioșenskaia. Aici primi o sută de ruble ca să-și cumpere un cal pentru militarie și ordinul să se înfățișeze, a doua zi de Crăciun, la centrul de încorporare din satul Mankovo.

Grigori se întoarse din staniță năucit. Crăciunul e aproape, și el nu are nimic gata. Cu banii primiți de la ocârmuire și cu economiile sale își cumpără un cal în satul Obrîvski, cu prețul de o sută patruzeci de ruble. Plecase împreună cu moș Sașka și găsi un cal potrivit, de șase ani, roib, lat în șolduri. Avea un cusur, dar un cusur ascuns. Scărpinându-se în barbă, moș Sașka îi spuse:

— Nu găsești altul mai ieftin! Ți ai mari nici n-au să bage de seamă, nu-i ajută capul...

Grigori se întoarse călare, încercându-și calul și la pas, și la trap. O săptămână înainte de Crăciun, Pantelei Prokofievici își făcu apariția la Iagodnoe. Priponi de gard iapa înhămată la sanie, fără să intre cu ea în ogradă, și se îndreptă șchiopătând spre locuința servitorilor, trăgând țurțurii din barba culcată pe gulerul cojocului, ca o cărămidă neagră. Grigori se turbură când își zări părintele prin geam:

— Asta-i bună! Tătuca!

Axinia, fără să știe de ce, se repezi spre leagăn și înveli copilul.

Pantelei Prokofievici intră greoi în odaie, aducând un val de aer rece, își scoase cușma și se închină dinaintea icoanei, plimbând o privire domoală pe pereți.

— Cum o duceți?

— Bună ziua, tătuca! îl întâmpină Grigori, ridicându-se de pe laviță; apoi, făcu un pas și se opri în mijlocul odăii.

Pantelei Prokofievici întinse lui Grigori o mână rece, se așeză pe marginea laviței, încheind pulpanele cojocului, fără să se uite la Axinia, care încremenise lângă leagăn.

— Te pregătești pentru oaste?

— D-apăi cum altminterea!

Pantelei Prokofievici tăcu, privind îndelung și iscoditor fața lui Grigori.

— Scoate cojocul, tătucă, că-i fi înghețat și matale.

— Nu-i nimic. Cu gerul îs învățat eu.

— Să punem samovarul.

— Mulțumesc!

Pantelei Prokofievici zgârie de pe cojoc, cu unghia, un strop de noroi uscat și zise:

— Ți-am adus iechipamentul: două mantale, șaua, nădragii. Ia-le. Toate îs acolo.

Grigori ieși cu capul gol și aduse doi saci din sanie.

— Când pleci? întrebă Pantelei Prokofievici, sculându-se.

— A doua zi de Crăciun, tătucă. Cum, și pleci, tată?

— Mă grăbesc să fiu acasă mai devreme.

El își luă rămas bun de la Grigori și tot așa, fără să se uite la Axinia, pași spre ușă. Era cu mâna pe clanță, când săgetă cu privirea leagănul și spuse:

— Maică-ta îți trimite toate cele bune. Îi bolnavă de picioare. Tăcu o clipă și, anevoie, parcă ar fi ridicat o povară grea, adause: Gătește-te de drum! Am să te întovărășesc până la Mankovo.

Ieși, vârându-și mâinile în mănușile calde de lână. Palidă de umilirea prin care trecuse, Axinia tăcea. Grigori pășea prin odaie, aruncându-i din când în când câte o căutătură furișă și căutând să calce pe o anume scândură a dușumelei care scârțâia.

În ziua întâi de Crăciun, Grigori îl duse pe Listnițki la Vioșenskaia.

Boierul stătu la liturghie, prânzi la vară-sa, moșiereasa, și porunci să-nhame caii.

Grigori nici n-apucă să termine strachina de ciorbă grasă, cu carne de porc, și se sculă să se ducă-n grajd. Veniseră cu o sanie ușoară și cu un trapaș de rasă Orlov, Șibai, cenușiu-rotat. Ținându-l de căpăstru, Grigori îl scoase din grajd și-l înhămă în grabă.

Crivățul spulbera o zăpadă zgrunțuroasă, care înțepa obrazii ca vârfulurile de ac; prin ogradă se tălăzuiau valuri de argint. În grădină, pe crengi, horbota de promoroacă se scutura la suflarea vântului și, căzând, se risipea în bătaia soarelui cu mii de sclipiri, în mii de culori, ca în basme. Pe

acoperiș, lângă hogeagul negru din care se răsucea fumul în spirală, croncăneau ciorile rebegite. Speriate de pașii scârțâind prin zăpadă, bătura din aripi, se rotiră în văzduh deasupra casei, ca niște zdrențe cenușii, și zburară spre apus, către biserică, profilându-se pe cerul violet al dimineții.

— Spune-i stăpânului că sania îi la scară! strigă Grigori către o fată care ieșise în cerdac.

Boierul ieși, cu mustața ascunsă în gulerul șubei de raton. Grigori îi înfășură picioarele și le acoperi cu o blană de lup, tivită la margini cu catifea.

— Ia înfierbântă-l oleacă! spuse boierul, arătând din ochi trăpașul.

Răsturnat pe capră, abia stăpânind hățurile, care-i tremurau în mâini, Grigori cerceta cu grijă hopurile; își amintea cum la primul drum de iarnă boierul îi cărase câțiva pumni în ceafă, tinerește, pentru că-l zdruncinase din cale-afară. Coborâra spre pod, și aici, pe Don, Grigori slăbi hățurile, frecând cu mănusa obrazii arși de vânt.

Două ceasuri zburară până la Iagodnoe. Generalul tăcu cât ținu drumul; cu degetul strâns îl lovea din când în când pe spinare, poruncind să oprească, pentru ca să-și poată răsuci țigara, cu spatele întors spre vânt. Când coborau priporul, aproape de conac, îl întrebă:

— Pleci mâine de dimineață?

Grigori se întoarse, abia deschizând buzele bocnă:

— Mâine, devleme! zise el, în loc să zică „devreme”; limba înțepenită de ger parcă se umflase; se împiedica de dinți, în chip de potcoavă, și rostea cuvintele ciumpav.

— Ai primit toți banii?

— Da, să trăiți, i-am primit.

— De femeie să n-ai grijă. Are să stea aici. Servește cu credință. Bunicul tău a fost un cazac de ispravă. Și tu... glasul răsună mai încet; boierul își ascunse fața în guler. Și tu trebuie să fii destoinic, precum au fost și bunicul, și taică-tău. N-a fost taică-tău cel care a luat premiul întâi la o inspecție imperială pentru călărie de înaltă școală?

— Da, să trăiți, tata a fost!

— Ei vezi? termină boierul cu asprime, parcă-l amenința, și-și ascunse cu totul fața în gulerul șubei.

Grigori dădu trăpașul în seama lui moș Sașka și intră în încăperile servitorilor.

— A venit taică-tău! strigă Sașka după el, aruncând pe cal o pătură.

Pantelei Prokofievici era la masă și mânca o răcitură. „E cam băut!”, se

gândi Grigori, privind fața împlânzită a bătrânului.

— Ai venit, oșteanule?

— Îs înghețat bocnă! răspuse Grigori, plesnind din mâini și adresându-se Axiniei: Dezleagă tu gluga; mi-s sloi mâinile.

— S-a brodit să bată vântul taman în față! mormăi unchiașul cu gura plină, jucând urechile și barba.

Era mult mai prietenos de astă dată. Îi porunci Axiniei scurt, ca un stăpân:

— Mai taie-mi oleacă de pâine, nu fi zgârcită!

Ridicându-se de la masă, împinse leagănul de vreo două ori, parcă fără să vrea; apoi își vârî barba sub perdea și întrebă:

— E cazac?

— E fetiță! răspuse Axinia pentru Grigori și, luând aminte la nemulțumirea care se ivise pe fața bătrânului și i se rătăcise în barbă, adăugă repede: Frumoasă coz, leită Grișa.

Pantelei Prokofievici cercetă cu încordare căpșorul oacheș, care ieșea dintr-un maldăr de scutece, și întări, nu fără mândrie:

— Sămânța noastră! Hm-hm... De!

— Cum ai venit, tătucă? întrebă Grigori.

— Cu sania, cu iapa și cu calul lui Petro.

— De veneai numai cu unul, l-am fi înhămat pe al meu.

— Nu trebuie! Lasă-l să meargă slobod... E un cal bun!

— L-ai văzut?

— M-am uitat o țără la el.

Vorbiră despre multe lucruri neînsemnate, care-i frământau pe amândoi. Axinia nu se amesteca în vorbă și stătea pe pat, ca înecată-n apă. Sâni tari ca piatra, umflați, abia încăpeau în strânsoarea bluzei. După naștere, se îngrășase și căpătase o nouă înfățișare, fericită și încrezută în propriile-i puteri.

Se culcară târziu. Lipindu-se de Grigori, Axinia îi muia cămașa cu lacrimi și cu laptele care-i curgea din sânii plini.

— Am să mor de dor. Ce mă fac fără tine?

— Nu-i nimic! răspuse Grigori în șoaptă.

— Noaptea îs lungi... copilul nu doarme... am să mă usuc de dorul tău. Gândește-te, Grișca, patru ani.

— Se zice că, pe vremuri, cazacii făceau slujbă câte douășcinci de ani.

— Ce-mi pasă mie ce-a fost pe vremuri...

— Ei hai, potolește-te!

— Blestemată să fie milităria asta care ne desparte!

— Am să vin în permisie...

— În permisie! Îngână Axinia, ca un ecou, suspinând și suflându-și nasul în cămașă. Până-i veni tu, multă apă are să mai curgă pe Don...

— Nu mai boci. Ești ca ploaia de toamnă. O ții una și bună...

— De-ai fi în pielea mea!

Grigori adormi spre ziuă. Axinia alăptă fetița; se sprijini în coate și privea, fără să clipească, trăsăturile abia deslușite de pe chipul lui Grigori; se despărțea în gând de el... Își amintea de o altă noapte când, în odaia ei, îl ruga să plece împreună în Kuban; luna strălucea pe cer, ca și acum, inundând ograda cu șuvoaiele luminii ei palide.

Totul era la fel ca și atunci; era același Grigori, numai că era schimbat. În urma lor se întindea un drum lung, pe care se așternuseră multe zile...

Grigori se întoarse prin somn și rosti deslușit:

— În satul Olșanski... și tăcu.

Axinia încercă să doarmă, dar gândurile îi alungau somnul, așa cum vântul împrăștie o căpiță de fân. Până la revărsatul zorilor, se căzni să dezlege înțelesul acestei rostiri de nepriceput. Pantelei Prokofievici se trezi când întâile luciri ale zorilor se strecurară sfios prin fereastra încătușată de promoroacă.

.

— Scoală, Grigori! Se crapă de ziuă!...

Axinia se ridică în genunchi, își puse fusta și, oftând, căută multă vreme chibriturile.

Până ce să mănânce și să strângă lucrurile, se luminează de-a binelea. Valuri de lumină azurie se strecoară în odaie. Gardul zimțat se profila limpede pe fondul alb al zăpezii; acoperișul grajdului se înălța, astupând o parte din cerul palid, liliachiu.

Pantelei Prokofievici ieși să-nhame caii. Grigori se smulse din brațele Axiniei, care îl săruta cu patimă; apoi se duse să-și ia rămas bun de la moș Sașka și de la ceilalți.

Axinia înfășă copilul și ieși să-l petreacă.

Grigori își lipi buzele de fruntea umedă a fetiței și se apropie de cal.

— Așază-te în sanie! strigă bătrânul, pornind caii.

— Nu, am să merg călare.

Cu o încetineală voită, Grigori strânse chingile, încălecă și desfăcu dârlogii. Axinia, atingându-i piciorul cu degetele, repeta mereu:

— Mai stai, Grișă... voiam să-ți spui ceva!... se încrunta ea, încercând în

zadar să-și amintească acel ceva, pierdută și tremurândă.

— Ei, rămâi cu bine! Ai grijă de copilă. Mă duc. Uite cât de departe e tătuca!

— Mai stai, dragule!

Axinia se prinse cu stânga de scara rece ca gheața, cu dreapta strângea la sân copilul și privea la Grigori cu patimă; nu mai avea încă o mână ca să-și șteargă lacrimile, care curgeau din ochii încremeniți și larg deschiși.

Veniamin ieși în cerdac:

— Grigori, te cheamă boierul!

Grigori slobozi o sudalmă, ridicând biciușca și o porni la trap din ogradă. Axinia alergă în urma lui, cufundându-se în troienele de zăpadă care umpleau, curtea și abia descleștându-și picioarele încălțate cu păslari.

Grigori îl ajunse pe bătrân în vârful dealului. Stăpânindu-se, se mai uită o dată în urmă. Axinia era lângă poartă, strângând la sân copilul înfășurat în pulpana hainei, iar vântul îi flutura colțurile broboadei roșii.

Grigori ajunse în dreptul saniei care mergea la pas.

Pantelei Prokofievici se întoarse cu spatele la cai și întrebă:

— Va să zică, n-ai de gând să mai trăiești cu nevastă-ta?

— E o poveste veche... Nu mai avem ce vorbi...

— Nu vrei?

— Nu, nici pomeneală.

— N-ai auzit c-a încercat să-și facă seama?

— Am auzit.

— De la cine?

— Când am fost cu boierul în staniță, m-am întâlnit cu niște oameni de la noi, din sat...

— Da' de urgia Domnului nu ți-e teamă?

— Ce să mai vorbim, tătuca? Ce-a căzut din căruță, s-a pierdut și pierdut rămâne...

— Las'te de brașoave!... Eu îți vorbesc omenește! se răsti cu mânie Pantelei Prokofievici.

— Am și un copil. Așa că degeaba. Nu pot să mă întorc la ea.

— Bagă de seamă! Nu care cumva crești copilul altuia?

Grigori îngălbeni: bătrânul atinsese o rană deschisă. Toată vremea, după nașterea fetiței, o bănuială îi muncea inima; bănuială pe care o purta în suflet, cu chin, ascunzând-o și Axiniei. Noaptea, când femeia dormea, se apropia adesea de leagăn, se uita cu luare-aminte, căutând trăsăturile sale pe chipul trandafiriu-smead al copilului, dar se îndepărta cu aceeași

nedumerire. Stepan era și el oacheș, aproape smolită; de unde să poată afla al cui este sângele pe care-l trimite inima prin vinele albastre ce se vedeau sub pielea copilului? Uneori i se părea că fetița seamănă cu el; altă dată i-l amintea leit pe Stepan. Nu simțea nimic pentru dânsa, afară de o ușoară înstrăinare, din pricina clipelor prin care trecuse atunci când o adusesse în goană prin stepă pe Axinia, chinuită de durerile facerii, într-o zi (Axinia era cu treburile în bucătărie), luase fetița din leagăn și, schimbându-i scutecul ud, simți o durere înțepătoare. Se aplecă pe furiș și-i strânse ușor, între dinți, unul din degetele roșii de la picioare.

Bătrânul îl împunsese acum fără milă într-o rană dureroasă, și Grigori, încrucișând mâinile pe oblânc, răspunse cu o voce surdă:

— Oricine i-ar fi tatăl, eu copilul nu-l las!...

Pantelei Prokofievici îndemnă caii cu biciul, fără să se întoarcă.

— Natalia s-a sluițit de atunci... Ține capul într-o parte, parc-ar fi damblagie. Și-a tăiat o vână din ale mari, de aceea nu-i mai stă gâtul drept.

Bătrânul tăcu. Tălpile saniei scârțâiau, despicănd zăpada; calul lui Grigori țacănea din potcoave, cosindu-se.

— Și acuma, ce mai face? întrebă Grigori, scoțând cu o migală exagerată ciulinii încurcați în coama calului.

— E mai bine... Oricât... A zăcut șapte luni. De Rusalii trăgea să moară. Popa Pankrati a și împărtășit-o. Apoi și-a venit în fire: s-a sculat și a început să umble. Își împlântase coasa în inimă, da' se vede că mâna i-a tremurat, așa că a trecut pe alături. Altmintrelea, ar fi murit pe dată.

— Hai, coborâm coasta! pocni din bici Grigori luând-o înainte, ridicându-se în scări, improșcând sania cu bulgări de zăpadă zvârliți de copitele calului, și lăsând-o în urmă.

— Avem s-o luăm pe Natalia la noi! strigă Pantelei Prokofievici, ajungându-l din urmă. Nu mai vrea să stea la ai ei. Am văzut-o mai deunăzi, și i-am spus să vină la noi.

Grigori nu răspunse. Merseră în goană, tăcuți, până la cel mai apropiat sat; iar Pantelei Prokofievici nu mai aduse vorba despre Natalia.

În ziua întâi, făcură vreo șaptezeci de verste; a doua zi, pe seară, când se aprinseră primele opaițe la case, ajunseră în satul Mankovo.

— Unde au tras ăi de la Vioșenskaia? întrebă Pantelei Prokofievici, pe cel dintâi om întâlnit în drum.

— Luați-o pe ulița mare.

În casa unde au mas peste noapte, mai erau cinci recruți, fiecare însoțit de tată.

— Din ce sate sunteți, oameni buni? îi iscodi Pantelei Prokofievici, ducându-și caii sub șopron.

— De la Cir! răspunse o voce groasă din șopron.

— Bine, da' din ce sat?

— Din Karghin, din Napolovo, din Lihovidovo; dar voi, de unde?

— Din Cucui, râse Grigori, scoțând șaua de pe cal și pipăind spinarea leoarcă de sudoare.

A doua zi dimineața, Dudariov, atamanul staniței Vioșenskaia, își duse recruții la comisia medicală. Grigori întâlni astfel mai mulți flăcăi din Tatarski, toți de o vârstă cu el. Mitka Korșunov, călare pe un cal mare, roib-deschis, cu o șa nou-nouță, cu chingi subțiri de piele și cu un căpăstru împodobit cu plăci de argint, pornise dimineață spre fântână și, văzându-l pe Grigori care stătea lângă poarta casei, trecuse în galop, fără să-i dea bună ziua, ținând cu o mână șapca lăsată ștregărește pe o ureche.

Se dezbrăcau fiecare pe rând, într-o sală rece a cancelariei de plasă. Ajutorul comisarului și furierii forfoteau pe lângă ei; aghiotantul atamanului de district trecu de mai multe ori, tropăind cu cizme scurte de lac; inelul împodobit cu o piatră neagră și albul trandafiriu al ochilor săi negri, frumoși și umflați de oboseală, scoteau parcă în evidență albeața pielii și a eghileților de la tunică.

Crâmpie de vorbe și observațiile medicilor străbăteau prin ușa întredeschisă:

— Șaizeci și nouă!

— Pavel Ivanovici, dă-mi creionul chimic! mormăia lângă ușă un glas răgușit de mahmureală.

— Perimetrul toracic...

— Da, da, ereditate pronunțată.

— Scrie: sifilis!

— Ce te acoperi cu mâna? Doară nu ești fată mare.

— Uite-l cum arată!

— Satul lor e un focar de boală. Se impun măsuri speciale. Am și raportat excelenței sale.

— Pavel Ivanovici, ia uită-te la acest individ. Ce zici? Vezi cum e clădit?

— M-da-a...

Grigori se dezbracă lângă un flăcău roșcat și înalt, din satul Giukarinski. Un furier ieși pe ușă, potrivit-și cutele bluzei și striga răspicat:

— Panfilov Sevastian! Melehov Grigori!

— Mai iute! șușoti speriat vecinul lui Grigori, roșindu-se și întorcând

colțunul pe dos.

Grigori intră; mii de furnici îi umblau prin spate. Luciul smead al pielii se închisese parcă și mai mult, cum e stejarul băițuit. Îi era rușine, văzându-și picioarele acoperite cu păr negru și des. Într-un colț, un flăcău cam ciolănos era dezbrăcat și stătea pe cântar. Un om, care părea a fi felcer, punea greutatea și spunea:

— Patru și zece. Dă-te jos!

Procedura umilitoare la care-l supuneau medicii, adunați ca niște geambași în jurul său, îl tulbura pe Grigori. Un doctor cărunt, îmbrăcat în alb, îl ascultă cu un stetoscop; altul, mai tânăr, îi întoarse pleoapele, îi examinează ochii și limba; un al treilea, cu ochelarii în ramă de baga, se învârtea pe la spate, frecându-și mâinile. Mânele îi erau suflecate până la cot.

— La cântar!

Grigori se urcă pe platforma rece și crestată.

— Cinci, șase și jumătate! rosti cel cu cântarul, țacănind greutatea.

— Drace! Nu pare înalt... mormăi medicul cu părul cărunt, apucându-l de mână pe Grigori și răsucindu-l.

— E-e-e uimitor! spuse cel mai tânăr, bâlbâindu-se.

— Cât? întrebă mirat unul din ofițerii așezați la masă.

— Cinci puduri, șase funturi și jumătate! răspunse medicul bătrân, cu sprâncenele ridicate a cumplită mirare.

— N-ar fi bun pentru garda imperială? întrebă comisarul militar al ținutului, plecând capul, cu părul negru și lins, spre vecinul său.

— Prea are mutră de bandit!... Cap de sălbatic.

— Mă, tu de colo! Ia întoarce-te!... Ce-ai pe spate? strigă ofițerul cu epoleți de colonel, ciocănind nerăbdător cu degetele în masă.

Bătrânul medic mormăi ceva nedeslușit, iar Grigori răspunse, întors cu spatele spre masă, abia stăpânindu-și fiorii care-i treceau prin trup, făcându-i pielea de găină.

Când examinarea era pe sfârșite, ofițerii așezați în jurul mesei se sfătuiră și hotărâră:

— Bun pentru regiment!

— Regimentul 12, Melehov! Auzi?

Și Grigori fu lăsat să plece. Îndreptându-se spre ușă, auzi vorbe de scârbă rostite în șoaptă:

— E cu neputin-ță-ă! Închipuiți-vă ce-ar fi dacă maiestatea-sa i-ar vedea mutra. Ce-ar mai fi, Doamne! Destul să-i vezi ochii...

— Corcitură! Un tip oriental, probabil.

— N-are trupul curat. Urme de furuncule...

Flăcăii din Tatarski, care-și așteptau rândul, îl înconjurară.

— Ei, Grișka, ce-ai făcut?

— Unde te-a dat?

— Te pomenești că la „Atamanski”, ai?

— Cât ai tras la cântar?

Sărind într-un picior, abia ținându-și cumpăna, Grigori îl vârî pe celălalt în nădragi și răspunse printre dinți:

— Ia lăsați-mă în pace! Ce dracu' ! Unde? La Regimentul 12!

— Korșunov Dmitri! Karghin Ivan! anunță furierul, scoțând capul pe ușă.

Grigori își încheie nasturii din mers și coborî în fugă din cerdac.

Dezghețul se lăsa alene pe aripile unui vânt călduț, drumul dezgolit pe alocuri de zăpadă aburea. Găinile treceau ulița cârâind; niște găște lipăiau într-o băltoacă încrețită de vânt. Labele lor roșii-portocalii erau trandafirii în apă, ca niște frunze de toamnă îmbujorate de frig.

Peste o zi, începu examinarea cailor. Forfotă de ofițeri în piață; medicul veterinar trecea cu poalele mantalei fluturând în vânt; în urma lui mergea felcerul cu hipometrul. Pe lângă gard erau înșirați cai de toate culorile. Atamanul staniței Vioșenskaia, Dudariov, trecu în fugă, lunecând de la cântar spre masa din mijlocul pieței, unde furierul însemna rezultatul examenului; după el veni comisarul militar, tropăind supărat și explicând ceva unui tânăr sotnic.

Veni la rând și calul lui Grigori. Avea numărul de ordine 108. Măsurară diferite laturi ale calului, îl cântăriră și, cum coborî animalul de pe platformă, medicul veterinar îl apucă din nou de buza de sus cu autoritatea lui firească, îi cercetă dinții; îi apăsă cu putere mușchii pieptului; apoi degetele, alergând ca un păianjen, coborâră de-a lungul picioarelor, pipăind, oprindu-se, iscodind.

Strângea încheieturile de la genunchi, bătea în tendoane, apăsa osul deasupra chișiței.

Ascultă și cercetă îndelung calul speriat și plecă, cu halatul alb fluturând în vânt și răspândind un miros înțepător de acid fenic.

Calul fu respins. Nădejdea lui moș Sașka nu se adevări; medicul, om cu experiență, avea destul nas ca să adulmece cusurul ascuns, despre care vorbise bătrânul grăjdar.

Tulburat de această hotărâre, Grigori se mai sfătui cu taică-său și, după

o jumătate de ceas, peste rând, aduse la cântar calul lui Petro. Medicul îl primi, aproape fără să-l cerceteze.

Grigori alese în apropiere un loc mai uscat, așternu jos pătura și întinse tot echipamentul. Pantelei Prokofievici ținea calul lângă Grigori și vorbea cu un alt bătrân, venit și el să-și însoțească feciorul.

Un general, înalt de statură, cu părul cărunt, îmbrăcat într-o manta de un cenușiu-deschis, cu o cușmă de caracul în vălurele de argint, trecu prin fața lor. Șchiopăta puțin de stângul, legănând o mână înmănușată în alb.

— Iată-l! Aista-i atamanul de district! șopti Pantelei Prokofievici, ghiontindu-l pe Grigori în spate.

— Trebuie să fie general!

— Generalul-maior Makeev. E amarnic, face pârjol pe unde trece...

După ataman, pășea un grup de ofițeri veniți de la regimente și baterii. Un podesaul, larg în spate și în șolduri, în uniformă de artilerist, povestea cu voce tare camaradului său, un ofițer înalt și chipeș, din Regimentul de gardă imperială „Atamanski”:

— ... Ce dracu' ! Un sat de estonieni; aproape toată lumea e cu părul bălai; fata asta, de un contrast izbitor, și nu numai ea! Căutăm diferite explicații și, în cele din urmă, aflăm că acum vreo douăzeci de ani...

Ofițerii treceau, depărtându-se de locul unde Grigori își așezase pe pătură echipamentul de cazac, și, din pricina vântului, abia putu să audă sfârșitul povestirii podesaului din artilerie, acoperit de râsul ofițerilor:

— ... aflăm că în sat cantonase o sotnie din Regimentul vostru „Atamanski”!...

Furierul trecu în fugă, încheindu-și nasturii vestonului, cu degete tremurătoare, pătate de cerneală violetă; ajutorul comisarului de district țipa în urmă-i, aprins de mânie:

— Ți-am spus: în trei exemplare! Las că te aranjez eu!

Grigori se uita curios la chipurile necunoscute ale ofițerilor și ale funcționarilor. Un aghiotant, care trecu pe lângă el, fixă asupra lui ochii plictisiți și umezi, dar se întoarse când îi întâlni privirea stăruitoare; un sotnic bătrân fugea după el agitat, mușcându-și buza de sus cu dinții galbeni. Grigori observă cum deasupra sprâncenei lui roșcate tremura o vână, făcând să-i bată ochiul.

La picioarele lui Grigori, era întinsă o pătură nouă, pe care erau așezate în ordine: o șa cu oblâncul bătut în fier vopsit verde, coburii dinainte și dinapoi, două mantale, două perechi de pantaloni, un veston, două perechi de cizme, rufe, un funt jumătate de pesmeți de campanie, o cutie de

conserve, mei și alte provizii în cantitatea prescrisă pentru un călăreț.

În colburii deschiși, se vedeau patru potcoave, caielele învelite într-o cărpă îmbibată cu ulei, un săculeț cu ață, două ace și un ștergar.

Grigori aruncă o ultimă privire asupra calabălăcului, se așază pe vine și șterse cu mâneca catarămile curelelor. Comisiunea venea încet, din cealaltă parte a pieței, trecând pe lângă șirul de cazaci, fiecare de strajă lângă pătura cu echipamentul pus peste ea. Ofițerii și atamanul examinau cu atenție echipamentul cazacului, se lăsau pe vine, ridicând pulpanele mantalelor cenușii; scotoceau prin coburi, prin săculețe cu ace și cu ață; cântăreau în mâini pachetele cu pesmeți.

— Vedeți, măi fraților? Uite, ăla lungul... spunea un flăcău lângă Grigori, arătând cu degetul spre comisarul militar al districtului. Ăla se vâără ca un câine în gaură de dihor.

— Uite, afurisitul! întoarce coburul pe dos!

— O fi ceva... Altminteri n-ar scotoci atâta...

— Ce face? Parcă numără caielele?

— Mare câine.

Vorbele se stinseră încetul cu încetul; comisiunea se apropia; mai erau câțiva cazaci până la Grigori. Atamanul districtului ținea în stânga o mânășă, legănând dreapta, iară s-o îndoiaie. Grigori făcu „drepti”; bătrânul tușea la spatele lui. Vântul împrăștia în piață un miros de urină de cai și de zăpadă topită. Soarele privea de sus, mahmur, ca după chef.

Grupul de ofițeri se opri lângă cazacul vecin cu Grigori și apoi trecură, unul după altul, în fața lui.

— Numele și prenumele?

— Melehov Grigori.

Comisarul ridică mantaua de gaică, mirosi căptușeala, și-n fugă numără copcile; un ofițer cu epoleți de horunji frecă între degete postavul nădragilor; un al treilea se aplecă să cerceteze coburii, iar vântul îi aruncă pulpana mantalei peste cap. Comisarul atinse încet cu degetul cel mare și cu degetul mic cărpa cu caiele, parcă ar fi atins niște cărbuni aprinși, și le numără în șoaptă, mișcând din buze.

— Ce-i asta? De ce ai numai douăzeci și trei de caiele? se răsti el, trăgând în ciudat de un colț al cărpei.

— Nu, blagorodnicia voastră, îs douăzeci și patru.

— Cum? Adică ce, eu sunt orb?

Grigori ridică iute colțul cărpei, care acoperea a douăzeci și patra caia, și atinse ușor cu degetele butucănoase și negre degetele albe, ca de zahăr, ale

comisarului. Acesta trase mâna ca înțepat și o șterse de pulpana mantalei cenușii; făcu o mutră de dezgust și-și îndesă mânușa.

Grigore le văzu pe toate; se îndreptă și zâmbi cu răutate. Privirile lor senncruciară; comisarul, cu pete roșii pe obraji, ridică vocea:

— Ce te uiți așa, cazacule?... Ce te uiți?...

Obrazul tăiat de brici sub un ochi i se învinișise de tot.

— De ce cătărămile curelelor nu sunt în regulă? Ce înseamnă asta? Ești cazac, sau opincar? Unde e taică-tău?

Pantelei Prokofievici trase calul de dârlogi, păși înainte și lipi călcâiele.

— Nu-ți cunoști datoria? se răsti comisarul, mânios încă de dimineață, fiindcă pierduse la preferans în ajun.

Atamanul de district se apropie, comisarul se potoli. Generalul izbi cu vârful cizmei în perna șeii, sughiță și trecu la celălalt recrut. Ofițerul-delegat al regimentului unde fusese repartizat Grigori îi răvăși politicos toate lucrurile, inclusiv săculețul cu ață și cu ace, și se îndepărtă ultimul, după ce-și aprinse o țigară în bătaia vântului.

A doua zi, trenul plecat din gara Certkovo trăgea o garnitură de vagoane vopsite-n roșu, încărcate cu cazaci, cu cai și cu furaje, în direcția Liski-Voronej.

Într-un vagon, Grigori stătea rezemat de o iesle. Prin fața vagonului cu ușile deschise luneca un câmp necunoscut, și un ușor, un azuriu tiv de pădure se pierdea în zare.

Caii ronțăiau fânul și, simțind podeaua mișcătoare a vagonului, se lăsau când pe un picior, când pe altul.

În vagon se amesteca mireasma pelinului de stepă, a aburilor de primăvară, cu mirosul cailor asudați; departe, se legăna fâșia de pădure, apărând și dispărând în zare, albastră, visătoare și nepământească, ca o palidă stea de seară.

PARTEA A TREIA

1

ÎN MARTIE 1914, ÎNTR-O VESELĂ ZI CU MOINĂ, NATALIA VENI LA socru-său. Pantelei Prokofievici cârpea cu împletituri din nuiiele de salcie, pufoase și cenușii, gardul sfărâmat de un taur. De pe acoperiș cădeau picături, țurțuri argintii sclipeau în lumină; urme negre brăzdau streășina, aidoma unor fâșii înguste de păcură, ca un vițel blând soarele călduț și roșcat se alinta pe costișa dezghețată; pământul se umfla; pe stâncile de var, care porneau de sus și fugeau spre Don, înverzea iarba timpurie, verde ca smaraldul.

Natalia, schimbată și slăbită, apăru în spatele bătrânului, plecând gâtul schimonosit și strâmb.

— Cum o duceți, tătucă?

— Nataliușka! Bună ziua, dragă, bună ziua! spuse repede Pantelei Prokofievici.

O nua îi căzu din mână, se îndoi și se întinse iarăși.

— De ce nu te-ai mai arătat de loc? Hai în casă, s-o vezi pe mama. Are să se bucure când te-o vedea.

— Am venit, tătucă... Natalia făcu un gest nehotărât; și se întoarse. Dacă nu mă alungați, rămân la voi.

— Ce vorbești, ce tot vorbești, draguță? Da' ce ești străină la noi? Grigori a scris un răvaș a cerut vești despre tine, fata mea!

Intrară în casă. Pantelei Prokofievici șchiopăta, zorit și înviorat.

Ilinișna o îmbrățișă pe Natalia și, vărsând șuvoaie mari de lacrimi pe obraji, șopti, după ce-și șterse nasul în batistă:

— Un copil ți-ar fi trebuit... L-ar fi legat de tine. Hai, așază-te! Îți aduc îndată niște blinii.

— Mulțumesc, mamă! Am venit... așa...

Cu obraji rumeniți de frig, Duniașka răsări în fugă din curte, se repezi în bucătărie și o cuprinse pe Natalia de genunchi.

— Să-ți fie rușine! Ne-ai uitat de tot!

— Ho, capră! Da' ce, ai fi turbat?! strigă bătrânul, cu asprime prefăcută.

— Ce mare te-ai făcut!... se miră Natalia, desfăcând brațele Duniașkăi și privindu-i chipul.

Vorbeau toți deodată, întrerupându-se unul pe altul, oprindu-se din când în când. Cu obrazul sprijinit în palmă, Ilinișna se mira, privind cu durere la cea care nu mai era Natalia de altădată.

— Ai să stai la noi? o iscodi Duniașka, ținând-o pe Natalia de mâini.

— Cine știe...

— Ba bine că nu! Unde ar putea sta? E nevasta feciorului meu. Rămâi la noi!... hotărî Ilinișna, punând în fața nurorii o strachină plină cu blinii.

Natalia venise în casa socrilor numai după multe și îndelungate șovăieli. Tătâne-său n-o lăsa, se răstea, certând-o și căutând să-i abată gândul; dar, după încercarea de a-și curma zilele, se simțea stingherită în familia atât de dragă altădată, și acum, aproape străină.

Pe de altă parte, Pantelei Prokofievici, după plecarea lui Grigori la oștire, căuta și el s-o aducă acasă. Luase hotărârea neclintită s-o țină între ai săi și s-o împace cu bărbatul.

Din ziua aceea, Natalia rămase în familia Melehovilor. Daria nu-și arăta față nemulțumirea; Petro era binevoitor, ca un frate, iar rarele priviri piezișe ale Dariei se aflau răscumpărate de dragostea caldă a Duniașkăi și a bătrânilor, care se purtau cu ea părintește.

Chiar a doua zi după ce Natalia se mută la socri, Pantelei Prokofievici îi dictă Duniașkăi o scrisoare către Grigori.

„Bună ziua, iubite fiu Grigori Panteleevici!

Îți trimit o caldă salutare din adâncul inimii mele de tată și, împreună cu maică-ta, Vasilisa Ilinișna, îți tritem binecuvântarea noastră pământescă. Fratele tău, Petro Panteleevici, împreună cu nevasta, Daria Mateevna, te salută, așijderea și soră-ta Evdokia, și toate neamurile. Am primit răvașul tău iexpediat în ziua de 5 februarie, pentru care îți mulțumim din toată inima.

Și dacă, precum scrii, calul se cosește, pune-i untură topită pe rană, așa cum știi, și lasă-i copitele dinapoi nepotcovite, de nu-i alunecuș, adicătelea polei, pe la voi. Nevastă-ta, Natalia Mironovna, stă la noi: e bine și e sănătoasă.

Maică-ta îți trimite vișini uscate, o pereche de colțuni de lână; și-ți mai trimite niscai slănină și altele de-ale gurii. Noi suntem cu

toții bine, sănătoși, dară copilul Dariei a murit și-ți scrie ca să știi și tu. Mai dăunezi, eu și Petro am acoperit șoproanele, iară el îți trimite vorbă să ai grijă de calul lui. Vacile au fătat; iapa a bătrână o să aibă curând un mânz; umblă cu sfârcurile umflăte și-l auzim cum se foiește în pântec. A fost bătută de armăsarul «Doneț» din grajdul staniței și așteptăm să fete într-o cincea săptămână din postul mare. Ne-a bucurat că o duci bine cu slujba și că șefii îs mulțumiți de tine. Slujește așa cum se cuvine. Slujba la împărat nu rămâne fără răsplată. Iară Natalia o să steie la noi, și tu, băiete, să te gândești la asta. S-a întâmplat și o mare pacoste de Lăsata-secului, lupul ne-a sfâșiat trei oi. Rămâi sănătos și-i Dumnezeu să te aibă în pază. Nu uita de nevastă-ta, asta-i porunca mea. E o muiere bună, și-i a ta, după lege. Tu n-apuca pe drumul rău și ascultă-l pe taică-tău.

*Părintele tău, uriadnic-major
PANTELEI MELEHOV”*

Regimentul lui Grigori se afla cantonat în târgul Radziwillow, la patru vestre de frontiera ruso-austriacă. Grigori scria acasă rar. Răspunsese cu repezeală la scrisoarea în care era înștiințat că Natalia se întorsese în casa lor și rugă să-i transmită salutări; conținutul scrisorilor era îndeobște vag și îndoielnic. Pantelei Prokofievici o puneă pe Duniașka sau pe Petro să le citească de mai multe ori, căutând să pătrundă gândul lui Grigori, ascuns printre rânduri. Într-o scrisoare, trimisă în ajun de Paști, îl puneă să răspundă de-a dreptul dacă, după întoarcerea lui din armată, va mai trăi cu Natalia sau nu.

Răspunsul lui Grigori se lăsă așteptat. După Rusalii, primiră o scrisoare scurtă. Duniașka o citi pe nerăsuflăte, înghițind sfârșitul cuvintelor: Pantelei Prokofievici abia izbutea să prindă tâlcul trecând peste nenumărate salutări și întrebări. Abia la sfârșit, Grigori pomenea și despre Natalia

„M-ai rugat să-ți scriu de voi trăi cu Natalia sau ba, dacă eu, tătucă, îți spui că un coltuc de pâine odată tăiat nu-i chip să-l lipești la loc. Și cum crezi matale, cum aș putea s-o țin pe Natalia lângă mine, acum când, după câte și-e cunoscut, am și un copil cu ailaltă? Iară de făgăduit, nu pot să făgăduiesc nimica, și mi-i urât

să și aduc vorbă de asta. Alaltăieri, au prins ai noștri la graniță unul cu contrabandă, și noi am putut să-l vedem; spune că în curând o să avem război cu austriecii; țarul lor cică ar fi venit la graniță și ar fi cercetat toate cele, ca să vadă pe unde să pornească războiul și pe ce pământ să puie laba. Dacă s-o porni războiul, poate că nici n-am să am multe zile de trăit, așa că nici nu face să hotărâm dinainte ce și cum.”

Natalia muncea la socru-său și se ținea cu nădejdea că bărbatul are să i se întoarcă. Sufletul ei rănit se alina numai cu căldura acestei amăgiri. Nu-i scria nimic lui Grigori, dar în casă nu era altul care să aștepte cu atâta chin și cu atâta dor o veste de la el.

Viața satului se scurgea pe vadul de datină: cazacii liberați de la oaste se întorceau acasă; timpul se mistuia pe nesimțite în mocneala muncii de fiecare zi; duminica, cete și cete de oameni, familii întregi luau calea bisericii. Cazacii, îmbrăcați în uniformă, cu nădragii de sărbătoare; femeile, în fuste lungi colorate, care foșneau, măturând praful cu poalele; purtau bluze brodate și strânse bine, cu mânecile umflate și încrețite.

În medeanul pătrat din mijlocul satului, se înălțau hulubele căruțelor, caii nechezau, oameni de tot neamul umblau de colo până colo; lângă șopronul pojărniceii, grădinarii bulgari vindeau diferite legume întinse pe cergi; puzderie de ploduri se ghemuiau la spatele lor, holbând ochii la cămilele deshămate care stăteau scârbite printre pleoapele lenevoase în jur, la forfota de șepci cu paspoal roșu ale cazacilor și la tulpanele înflorate ale femeilor. Cămilele își rumegau iarba, odihnindu-se, după necurmata muncă de la roata de apă, și o pojghiță verzuie se lăsa peste ochii lor somnoroși.

Pe seară, ulițele gemeau de zvonul tropotelor, se-ncingeau jocuri, iar cântecele se revărsau, însoțite de armonică; abia noaptea târziu, către marginea satului, se stingeau în văzduhul uscat cele din urmă răsunete de glasuri.

Natalia nu se ducea la șezători, dar cu plăcere asculta povestirile naive ale Duniașkăi. Ea crescuse pe nesimțite, se împlinise fată trupeșă și, în felul ei, frumoasă. Se pârguia devreme, ca merele timpurii. Anul acesta, prietenele mai în vârstă o primiseră la cislele lor de taină, și copilăria luase sfârșit. Duniașka semăna cu taică-său: era scundă și oacheșă la față.

Cum nu împlinise decât cincisprezece primăveri, trupul mai avea încă a se rotunji. Dăinuia în ea un amestec înduioșător și naiv de copilărie și de

tinerete în floare; creștea în umeri; sânii mici cât pumnul se întăreau și se sumeteau sub bluză; ochii lunguiți, puțin aduși, ca niște migdale, erau sfioși; pupilele negre scânteiau însă viclean în corneea de agată. Când se întorcea de la joc, numai Nataliei îi povestea măruntele sale taine.

— Natașa, puicuțo, vreau să-ți povestesc ceva...

— Ia s-auzim.

— Mișka Koșevoi a rămas cu mine ieri toată seara, pe grinzi, lângă măgăzii.

— Și de ce te-ai înroșit?

— Eu? Da' de unde!

— Uită-te în oglindă; ești ca o flacăra!

— Stai nițel! Tu mă faci să mă-nroșesc!

— Hai, dă-i drumul, nu mai suflu o vorbă-vorbuliță.

Duniașka își freca obrazii aprinși cu mâinile arămii și repeta chicotind tinerește, fără pricină și apăsându-și tâmplele cu degetele:

— „Ești ca o lalea!”, zice el de colo.

— Și p-ormă? Și p-ormă? o încuraja Natalia, bucurându-se de bucuria alteia și uitând fericirea ei trecută și călcată în picioare.

— Da, eu îi zic „Nu minți, Mișka!” Da' el s-a jurat...

Râsul Duniașkăi se risipi prin odaie ca un clopoțel; își clătina fruntea – și cosițele negre, strâns împletite, îi jucau pe umeri și pe spate ca niște șopârle.

— Și ce ți-a mai îndrugat?

— Cică să-i dau năframa amintire...

— Nu i-i fi dat-o cumva?

— „Nu, zic, nu ți-o dau! Du-te și cere năframa de la drăguța ta.” Știi, el se dă la nora lui Erofei... Aia de are omul plecat la oaste... cu dânsa petrece.

— Foarte cuminte! Nu te-ncrede-n el.

— Așa și fac! urmă Duniașka, stăpânindu-și un zâmbet care îi mijea pe buze. Ne întoarcem noi de la joc. Eram trei fete; și din urmă ne ajunge moș Mehei, beat turtă. „Pupați-mă, frumoaselor! strigă el. Că vă dau câte un bănuț de argint!” Și numai ce se repede la noi! Da, Niurka l-a plesnit cu o nuia peste frunte. Abia am tulit-o...

Vara se mistuia în secetă. În dreptul satului, apa Donului scădea; acolo unde altădată puroiul se răsucea în vârtejuri, se lățise acum vad, și boii treceau pe celălalt mal, fără să-și ude spinarea. Noaptea cobora în sat, de pe creste, o toropeală înăbușită. Miresme dulci de ierburi arse pluteau în aer pe aripi de vânt. Pe imaș, pălăiau buruienile uscate; văzduhul,

dogorind, de arșiță și de miresme grele, tremura ca o perdea străvezie deasupra malurilor. Noaptea, norii se îmbulzeau departe, dincolo de Don; tunetul bubuia prelung, amenințător, dar nicio picătură de ploaie nu cădea pe pământul uscat de zăduf și cuprins de fierbințeală; fulgerele se jucau în van pe cer, sfârtecându-l în fâșii albastre și colțuroase.

Cucuvaia cobea în beznă din vârful clopotniței. Țipetele ascuțite și fioroase pluteau deasupra satului, iar cucuvaia zbura spre cimitirul brăzdat de copitele vițelilor și acolo ăuia deasupra mormintelor năpădite de iarbă arsă.

— Ne paște ceasul cel rău! proceau bătrânii, ascultând-o cum se tânguie în cimitir.

— O s-avem război!

— Puțin înainte de războiul cu turcii, tot așa cobea.

— Sau, te pomenești, iar ne-a mai bântui holera?

— Nu-i a bine. Nu vezi cum zboară de pe biserică în țintirim și înapoi?

— Sfinte Nicolae, făcătorule de minuni, miluiește-ne pre noi!

Martin Șamil, fratele lui Alexei Ciungul, pândise două nopți de-a rândul pasărea blestemată, stând sub zidul cimitirului; dar cucuvaia nevăzută zbura în taină pe deasupra lui, fără vuiet de aripi, și se așeza pe o cruce, la celălalt capăt al cimitirului, semănând, cu țipetele ei, groază peste satul adormit. Martin suduia de mamă, își descărca arma în pânțelele negru, lăbărțat, al vreunui nor ce plutea deasupra capului și pleca spre casă. Stătea la doi pași de cimitir. Nevastă-sa, femeie fricoasă și bolnavă, care-i dădea câte un plod în fiecare an, ca iepuroaicele, îl întâmpina cu ascuțite muștrări:

— Nătărău, curat nătărău! Ce-ai tu cu pasărea, afurisitul, vrei să te pedepsească ăl de sus? Îs într-a noua lună – și dacă n-oi putea să nasc din pricina fărădelegilor tale, diavole?

— Gura! Nu-ți fie nicio teamă, că n-ai să rămâi cu plodul în pântec! Te-ai aprins, cum ia foc sub coadă calul dogarului. De ce mă tot bagă-n boală scârnăvia aia? Are să ne aducă pacoste. Dacă a fi să fie război, pe mine are să mă ia, nu pe tine. Tu, tu... uite colo câți ai fătat! arăta Martin cu mâna spre ungherul unde odraslele scânceau sau sforăiau, întinse de-a valma pe o blană.

Pantelei Mehelov stătea de vorbă cu bătrânii pe medean, căutând să-i convingă:

— Uite ce-mi scrie Grigori al meu. Cică țarul austriecilor a venit la graniță și a dat poruncă să fie strânsă toată oștirea lui într-un loc, ca să

purceadă la Moscova și la Petersburg.

Bătrânii își aminteau de războaiele la care luaseră parte odinioară, dându-și care mai de care cu părerea.

— N-are să fie război! Se vede și după bucate.

— Bucatele n-are nimic de-a face cu asta.

— Studenții or fi încurcând ițele.

— Ce-o fi, ce n-o fi, noi tot om prinde de veste ai din urmă.

— Taman ca și-n războiul cu Japonia.

— Ai pregătit calul de oaste pentru fecioru-tău?

— Pentru ce mare ispravă să mă grăbesc?

— Poate îs numai gogorițe.

— Da' cu cine ne-om război, ai?

— D-apăi cu turcii, din pricina mării. Nu-i chip să împartă apa mării!

— Deștepți, nevoie mare! S-o facă tarlale, așa cum facem noi fânețele, și apoi s-o tot împartă!

Dezbaterea lua o întorsătură hazlie, și bătrânii se împrăștiau pe la casele lor.

Vremea cositului stătea la pândă, nu răbda amânare; pe celălalt mal al Donului, înfloreau cele din urmă ierburi; dar nu erau ierburile stepei, nici așa de parfumate, nici așa de frumoase. Pământul era același, ierburile însă se hrăneau cu alt suc. În stepă, dincolo de movilă, cernoziomul e împietrit ca gresia, încât nicio herghelie de cai nu lasă urme de copite; pământ tare, totuși din el cresc ierburi grase, parfumate și înalte până la pântecul calului; pe când pe pământul reavăn de pe malul Donului și cel de dincolo de Don se aștern cu ierburi posomorâte și pipernicite, pe care câteodată nici vitele nu le mănâncă.

Cazacii ascuțeau coasele și ciopleau dinții pentru greble; femeile pregăteau cvas, să potolească setea secerătorilor. Iar în acea vreme se întâmplă un fapt care zgudui tot satul: pristavul de ocol sosi împreună cu un judecător de instrucție și cu un ofițeraș slăbuț, cu dinții negri, într-o uniformă pe care n-o mai văzuse nimeni până atunci. De îndată chemară pe ataman și câțiva cazaci, să le fie martori, și se duseră de-a dreptul la casa Lukeșkăi, cea cu ochii sașii.

Judecătorul de instrucție ținea în mână șapca albă, cu insigna slujbei. Mergea de-a lungul zaplazurilor, ferindu-se de soare, călcând în drum petele de lumină, apăsându-le cu gheata prăfuită și întrebându-l pe ataman, care țopăia dându-i târcoale, cu pas mărunț, ca de cocoș:

— Stockman acasă să fie?

- Da, blagorodnicia voastră.
- Cu ce se îndeletnicește?
- E meșteșugar... Cioplește și el.
- N-ai observat nimic suspect?
- Nici cât negru sub unghie.

Pristavul se înăbușea în uniforma de postav; mergea gâfâind și storcea cu degetele un coș care se cuibărise între sprâncene. Ofițerașul cu dinți negri își curăța măselele cu un pai, încruntând ochii cu pleoapele roșii și zbârcite.

— Cine-l vizitează mai des? Întrebă judecătorul de instrucție, dându-l la o parte pe ataman, care ieșise din nou în fața lui.

— Sunt unii care vin, blagorodnicia voastră. Joacă și cărți câteodată.

— Ce fel de oameni?

— Mai cu osebire cei de la moară, muncitorii...

— Care anume?

— Mecanicul, cantaragiul, cel de la valțuri – Davîdka, ba chiar vreo câțiva cazaci de la noi.

Judecătorul de instrucție se opri, așteptându-l pe ofițerul care rămăsese în urmă; își șterse cu fundul șepcii fruntea asudată, apoi spuse ceva ofițerului, răsucind pe gânduri un nasture de la uniformă și făcând semn cu un deget atamanului. Acesta alergă în vârful picioarelor, ținându-și răsuflarea. Vinele împlinite pe grumaz se umflaseră și tremurau.

— Ia doi străjeri, du-te și arestează-i! Adăi la cancelarie. Noi venim îndată. Înțeles-ai?

Atamanul luă poziția de drepți, apoi își îndoii trupul, încât pe gulerul uniformei se revărsă vâna cea mai groasă ca un șnur vânat; gângăvi ceva și porni îndărăt.

Stockman, în cămașă, cu gulerul descheiat, stătea cu spatele spre ușă; tăia cu un ferăstrău mititel o figură complicată într-o foaie de placaj.

— Fă bine și ostenește-te să te ridici. Ești arestat!

— Ce mai este și asta?

— Dumneata ocupi două camere?

— Da.

— Procedăm de îndată la percheziție.

Ofițerul se agăță cu pintenul în preșul de lângă prag, trecu spre măsuță și, micșorându-și ochii, apucă la întâmplare o carte.

— Dă-mi, te rog, cheia de la cușorul de aici.

— Care-i scopul vizitei dumneavoastră, domnule judecător?

— O să mai stăm noi de vorbă. Martor, vino aici!

Soția lui Stockman se ivi în pragul odăii de alături, lăsând ușa întredeschisă. Judecătorul de instrucție întră înăuntru, urmat de pisar.

— Ce-i asta? întrebă încet ofițerul, ținând în mână o carte cu coperta galbenă.

— O carte! răspuse Stockman, strângând din umeri.

— Păstrează-ți spiritele pentru ocazii mai potrivite. Te poftesc să răspunzi cuviincios la întrebările mele.

Stockman se rezemă de cuptor, strivind pe buze un zâmbet strâmb. Pristavul aruncă o privire peste umărul ofițerului și apoi se uită iarăși la Stockman.

— Studiezi?

— Da, mă interesează! răspuse cu răceală Stockman și, cu un pieptene mic, își despărți barba în două părți egale, pieptănând-o.

— M-da, m-da...

Ofițerul frunzări cartea și o aruncă pe masă; apoi răsfoi repede alta și o puse deoparte; citi titlul de pe coperta celei de a treia și se întoarse spre Stockman.

— Unde mai păstrezi literatură de soiul ăsta?

Stockman închise ochiul stâng ca pușcașii, când trag la țintă.

— Asta-i tot ce am.

— Minți! i-o reteză ofițerul, agitând cu mâinile cartea.

— Cer...

— Căutați!

Pristavul, ținând sabia, păși spre cufăr, unde un străjer cazac, cu fața ciupită de vărsat, speriat de tot ce se petrece, răvășea hainele și rufăria.

— ... cer să fiu tratat cuviincios! își isprăvi spusa Stockman, cu ochiul strâng mereu închis, parcă l-ar fi ochit pe ofițer între sprâncene.

— Taci, stimabile!

Scotociră peste tot încăperile pe care le ocupa Stockman cu nevasta, apoi percheziționară și atelierul. Cuprins de zel, pristavul cercetă și pereții, bătând cu un deget îndoit.

Pe Stockman îl duseră sub escortă la cancelarie. Pășea înaintea străjerului, prin mijlocul uliței, cu o mână vărâtă după reverul hainei uzate, legănând-o pe cealaltă, parcă ar fi vrut să scuture noroiul lipit de degete; ceilalți mergeau de-a lungul zaplazurilor, pe o cărare pătată cu rotocoale de soare. Judecătorul de instrucție călca peste ele cu ghețele lui mânjite de o pulbere verde de lobodă; dar nu mai ținea șapca în mână, ci o purta pe

cap, înfundată până peste urechile-i palide și uscate.

Stockman fu chestionat cel din urmă. În tindă, sub paza unui străjer, se înghesuiau cei care fuseseră interogați: Ivan Alexeevici, cu mâinile mânjite de păcură – nici nu avusese timp să se spele; Davîdka; cu un zâmbet vinovat pe buze; Valet, cu o haină aruncată pe umeri, și Mihail Koșevoi.

Judecătorul de instrucție, răsfoind un dosar cu scoarța trandafirie, îl întrebă pe Stockman, postat în fața lui, la celălalt capăt al mesei:

— De ce nu mi-ai spus că ești membru al P.M.S.D.R., atunci când te-am interogat, după crima de la moară?

Stockman privea peste capul judecătorului de instrucție.

— Este un fapt stabilit. Vei primi cele convenite pentru activitatea dumitale, adăugă judele, întărâtat de muțenia lui Stockman.

— Vă rog să procedați la interogatoriu, rosti Stockman plictisit și, văzând un scaun liber, ceru voie să se așeze.

Judele nu răspunse; frunzărind hârțiile, aruncă o privire piezișă asupra lui Stockman, care se așeza calm pe scaun.

— Când ai sosit în localitate?

— Anul trecut.

— Cu o misiune din partea organizației dumitale?

— Fără nicio misiune.

— De când ești membru al respectivului partid?

— Despre ce este vorba?

— Eu te întreb! Judecătorul apăsă pe „eu”. De când ești membru al P.M.S.D.R.?

— Eu cred că...

— Opiniile dumitale nu mă interesează de loc! Răspunde la întrebare. Tăgăduielile n-au niciun rost; sunt chiar dăunătoare. Judecătorul de instrucție puse deoparte un petic de hârtie și-l apăsă cu degetul arătător, adăugând:

— Iată raportul de la Rostov, care confirmă că ești membru al acestui partid.

Privirea lui Stockman lunecă pe hârtia albă și o fixă o clipă; netezindu-și genunchii cu o mână, răspunse hotărât:

— Din anul 1907.

— Bun! Tăgăduiești că ai fost trimis aici de partidul dumitale?

— Da.

— Dacă este așa, de ce te-ai stabilit aici?

— Aici se simțea nevoia unui lăcătuș.

— Și de ce-ai ales tocmai această regiune?

— Din același motiv.

— Mai menții, adică ai mai menținut, în ultimul timp, legături cu organizația dumitale?

— Nu.

— Respectivii știu că domiciliezi aici?

— Probabil.

Judecătorul de instrucție își ascuțea creionul cu un briceag încrustat cu sifed și-și țuguia buzele, fără să se uite la Stockman.

— Porți corespondență cu vreunul dintr-ai voștri?

— Nu.

— Dar scrisoarea care s-a găsit la percheziție?

— A fost scrisă de un camarad, care, la drept vorbind, n-are nicio legătură cu vreo organizație revoluționară.

— Ai primit directive de la Rostov?

— Nu.

— În ce scop se adunau la dumneata muncitorii de la moară?

Stockman dădu din umeri, mirat parcă de absurditatea întrebării.

— Se adunau în serile de iarnă... să le mai treacă timpul. Jucau cărți.

— Și citeau cărți interzise de lege! adăugă judecătorul de instrucție.

— Nu. Cu toții știu foarte puțină carte.

— Totuși, nici mecanicul, și nici ceilalți nu contestă acest lucru.

— Nu-i adevărat.

— Mi se pare că n-ai cea mai elementară noțiune... Judecătorul de instrucție, pierzându-și șirul vorbei la surâsul lui Stockman, termină, abia stăpânindu-și mânia: N-ai niciun pic de bun-simț! Te încăpățânezi să tăgăduiești, și asta e spre răul dumitale. E limpede că ai fost trimis aici de partid, pentru o acțiune de propagandă printre cazaci, ca să-i sustrageți de sub influența guvernului. Nu înțeleg de ce te mai ascunzi! Asta nu micșorează cu nimic vina dumitale...

— Simple bănuieli! Îmi permiteți să fumez? Vă mulțumesc... Aceste bănuieli nu sunt întemeiate pe nimic.

— Stai, stai. Ai citit ori nu această cărticică muncitorilor care veneau la dumneata? îl întrerupse judecătorul de instrucție, punând palma peste o carte de format mic și ascunzându-i titlul. Sus, slovele se vedeau negre pe fond alb, indicând numele autorului: Plehanov.

— Citeam versuri! oftă Stockman și trase fumul, strângând între degete țigaretul de os, împodobit cu inele...

A doua zi dimineată, pe un timp întunecat și noros, o brișcă trasă de doi cai părăsi satul. În spate ședea Stockman, moțâind, cu barba vârată în gulerul mic și soios al paltonului. Doi străjeri, înarmați cu săbii, stăteau în dreapta și în stânga lui. Unul, cu fața ciupită de vărsat, cu părul creț, îl strângea de braț pe Stockman, cu degetele noduroase și murdare, privind spăimântat, cu ochi spălăciți, și ținând cu mâna stângă teaca sabiei.

Brișca porni repede pe uliță. În spatele curții lui Pantelei Melehov, o femeie scundă, înfășurată într-un șal, aștepta, rezemată de zaplaz. Brișca trecu pe lângă dânsa, stârnind nori de pulbere, iar femeia, cu mâinile strânse la piept, se repezi în urma ei:

— Osea! Osip Davîdici! Of, ce-i asta?!...

Stockman voi să-i facă un semn cu mâna, dar străjerul cu fața ciupită de vărsat sări, încleștându-i degetele murdare în jurul brațului, și țipă cu un glas sălbatic și răgușit:

— Stai! Stai, că te căsăpesc!

Pentru întâia oară în viața sa simplă, cazacul vedea un om care cuteza să se ridice împotriva țarului însuși.

2

Drumul lung de la Mankovo-Kalitvenskaia până la târgul Radziwillow rămăsese undeva, în urmă, pierdut în ceața umedă și cenușie. Grigori căuta să-și aducă aminte de călătoria pe care o făcuse, dar nu reușea să închege într-un tot crâmpiele; clădirile roșii ale gărilor, huruitul ritmic al roților de sub vagoane, năduful de balebă și de fân, liniile nesfârșite de șine ce curgeau înapoi sub vagon, fumul care răzbea din când în când prin ușile deschise, mutra mustăcioasă a unui jandarm pe care o văzuse la Voronej sau, poate, la Kiev...

Halta mică, unde coborâseră din vagoane, era înțesată de ofițeri și de oameni rași, cu haine lungi, cenușii, vorbind o limbă străină, neînțeleasă. Le-a trebuie mult timp să-și scoată caii din vagoane, pe niște punți de scânduri; ajutorul comandantului de eșalon¹⁴ ordonă echiparea și conduse cei peste trei sute de cazaci la infirmeria veterinară. Urmă o lungă cercetare a cailor, apoi repartizarea oamenilor pe sotnii. Vagmiștrii și uriadnicii forfoteau printre cazaci. În prima sotnie fură aleși caii murgii de culoare deschisă, în a doua, caii șargi și caii suri; în a treia, murgii de

---

¹⁴ Tren militar.

culoare închisă; Grigori nimeri în sotnia a patra, unde erau cai roibi și murgi simpli; în a cincea erau numai cai roșii, iar în a șasea, cai corbii. Vagmiștrii împărțiră oamenii pe plutoane și-i duseră la sotniile lor, cantonate pe la moșii și prin târguri.

Bravul vagmistru Karghin, cu ochii bulbucați, care purta câteva galoane de reangajat, îl întrebă pe Grigori, trecând călare pe dinaintea lui:

— Din ce staniță ești?

— Din Vioșenskaia.

— Aha, berc¹⁵ îmi ești?

Gluma, acoperită de râsul înăbușit al cazacilor din alte stanițe, îl jigni pe Grigori. Dar se stăpâni și nu răspunse.

Drumul dădea în șosea. Caii de Don, care vedeau pentru întâia oară un drum pietruit, pășiră, ciulind urechile și sforăind, de parcă ar fi avut sub copite un pârâu înghețat; dar se obișnuiră îndată și porniră înainte, făcând să răsunе șoseaua sub loviturile potcoavelor noi, netocite încă. Pe ambele părți ale șoselei se întindea pământul străin, neprietenos, al Poloniei, presărat ici-colo de pâlcuri de copaci rari. Era o zi caldă și soarele, altul decât cel de pe Don, rătăcea undeva, sub o perdea mătăsoasă de nori deși.

Moșia Radziwillow se afla la patru verste de haltă. La jumătatea drumului, cazacii fură întrecuți în galop de comandantul eșalonului însoțit de un agent. După o jumătate de ceas ajunseră la moșie.

— Ce staniță o fi asta? întrebă un recrutar din stanița Miteakinskaia, adresându-se vagmistruului și arătând spre pâlcul de pomi desfrunziți din grădina boierească.

— Ce staniță, bă? Uită stanițele, mânzule din Miteakinskaia! Aici nu mai ești în Ținutul Oastei Domnului.

— Dar ce este, nene?

— Nene? Ha! Iacă îmi pică și-un nepot! Asta-i moșia prințesei Urusova, frate! Sotnia noastră, a patra, e cantonată chiar aci.

Grigori netezi abătut coama calului, se săltă în scări și se uită la frumosul conac cu etaj, la gardul de scânduri și la ciudatele acareturi din curte. Trecură prin fața grădinii; arborii desfrunziți murmurau totuși în vânt același cântec ca și cei din ținutul îndepărtat al Donului, de unde plecase.

Începu o viață netrebnică și apăsătoare. Cazacii tineri, smulși de la muncile lor, se canoneau la început, ușurându-și sufletul în spovedanii și

---

¹⁵ Fiecare staniță și locuitorii ei aveau o poreclă glumeață. Cei din Vioșenskaia erau porecliți „Dulăi” (n. a.).

oftări, când mai aveau puțin răgaz. Sotnia fu cantonată în dependențele spațioase, acoperite cu țiglă; oamenii dormeau pe paturi de scânduri, așezate de-a lungul pereților. Noaptea, hârtia lipită pe crăpăturile ferestrei zumzăia, amintind fluierul depărtat al unui cioban. Grigori asculta sunetul care se pierdea în sforăiturile zecilor de oameni; îl apăsa un dor fierbinte și greu ca de piatră. Zumzetul tremurător și subțire îi strângea dureros inima, ca un clește; în aceste clipe, avea o poftă nebună să se scoale, să se ducă în grajd, să înșeueze Roibul și să plece-n zbor, până acasă, presărând spuma albă a calului pe pământul reavăn.

La orele cinci suna deșteptarea. Țesălau caii, făceau curățenie. Vreme de o jumătate de ceas, cât caii mâncau ovăz la conovețe, cazacii își împărțeau obida, în cuvinte scurte:

— Rău e acilea, băieți!

— Nu-i chip de trăit!

— Vagmistrul nostru-i un câine! Te pune să speli și copitele calului.

— Acuma, ai de-acasă halesc blinii; e săptămâna brânzei...

— O! Oh! Ce-aș mai pune mâna pe o fată!

— Astă-noapte, fraților, am visat că strâng fânul cu taica în luncă, și în jurul nostru se adunaseră atâția oameni, parcă erau niște flori de romaniță pe maidan! spunea blajinul Prohov Zîkov, și ochii lui blânzi de vițel sclipeau. Noi coseam, iarba cădea pale la pământ... Sălta inima în mine, zău așa!

— Nevasta, săraca de dânsa, s-o fi întrebând acuma: „Oare ce face Mikolușka al meu?”

— Ho-ho-ho! Stai oleacă, frate! Nu și-o fi jucând mai degrabă cumva pântecul gol pe pântecul lui socru-său?

— Hei, lasă! Las-o cu glume de soiul ăsta!

— Dară, cât e hăul și dulăul, p-o muiere rămasă fără bărbat n-o răbdă inima să nu se înfrupte și cu o îmbucătură de pe de lături.

— Nu le mai purtați de grijă! Muierea nu-i ulcior cu lapte! Când ne-om înturna acasă, mai găsim ceva rămas și pentru noi.

Egorka Jarkov, ghidușul, măscăriciul sotniei, nerușinat și obraznic de felul lui, intră în vorbă, clipind și rânjind poznaș:

— Lucru știut, mă, că taică-tău n-are să-i dea pace noră-sii. Îi muieratic nevoie mare! Știu eu una... Și ochii lui jucau, urmărind fețele ascultătorilor. Cică a fost unul de se lega de noră-sa; nu-i dădea pace. Dar bărbatul, cu ochii pe dânsa. Și atunci, ce face ghiujul? Iese el în toiul nopții în ogradă, deschide înadins ușile de la grajd, și toate vitele dau buzna afară. Se-

ntoarce și răcnește feciorului: „Ce te-a apucat, blestematele? Așa se-nchide ușa de la grajd? Ia te uită: toate vitele afară. Du-te și bagă-le înăuntru!” Credea că fecioru-său are să se ducă, iară lui să-i rămână noră-sa, de ciupit oleocă de dragoste... Da' feciorului îi era lene, „la mai mișcă, poruncește în șoaptă muierii, și bagă-le în grajd!” Femeia de colo se duce. Stă el, care va să zică în pat și trage cu urechea; ghiujul se coboară de pe cuptor și vine, în patru labe, până la patul lui fecioru-său. Omul, somnoros, somnoros, dar deștept: luase de pe laviță un retevei și stătea la pândă. Bătrânul ajunge lângă pat și începe să pipăie: atuncea fecioru-său numai ce mi ți-l croiește o dată peste chelie și strigă: „Ho, ho, blestemato! Iar ai venit să rozi pătura?” Aveau, adicătelea, în casă un vițel, care le tot rodea hainele. Așa că pe vițel se mâniase, chipurile; îl pocnește el la mir, tace și stă; Moșul se târâie înapoi, se zgreapțăna pe cuptor și-și tot pipăie cucuiul, mare cât un ou-de găscă. Stă și el ce stă, apoi dă glas: „Ivane! Hei, Ivane!” „Ce-i, taică?” „În cine ai dat, bă?” „Am lovit vițelul!” Dară ghiujul de colo, cu lacrimi în ochi: „Ce fel de gospodar ai să fii, nemernicule, dacă belești vitele în așa hal?”

— La palavre știi că ești meșter.

— Ciupitul! Să te punem în lanț ca pe-un dulău, nu alta!

— Ce-i bâlciul ăsta? La cai!... urlă vagmastrul, apropiindu-se; cazacii trecură la cai, râzând și glumind.

După ceai, la instrucție, uriadnicii scuturau din ei, ca la fasole, rămășițele năravurilor neostășești.

— Suge burta, burduhan de scroafă!

— La dreapta v-aliniați! Înainte – marș!

— Pluton – stai!

— Marș!

— Hei, tu, ăl din flancul stâng! Cum stai în front, maica mă-tii!?

Domnii ofițeri stăteau mai la o parte și se uitau de la distanță la instructorii care muștruluiiau cazacii prin curte; fumau și numai arar se amestecau în ordinele date de uriadnici.

Aruncând ochii, spre ofițerii mândri și eleganți, cu frumoase mantale cenușii și uniforme bine croite, Grigori simțea că un zid nevăzut îl despărțea de ei; dincolo de acest zid pulsa ritmic o altă viață, deosebită de cea căzăcească, o viață de huzur, curățică, fără păduchi, fără frica de vagmiștrii care se năpusteau adesea cu pumnii.

O întâmplare petrecută a treia zi după venirea lor la moșie lăsă o amintire apăsătoare lui Grigori, ca și asupra celorlalți recruți. Făceau

instrucție călare; calul nărăvaș al lui Prohor Zîkov, flăcăul cu privirea blândă de vițel, care vedea adesea în vis stanița lui rămasă departe, zvârli din picioare și atinse iapa vagmistrului. Lovitura ușoară zdreli numai pielea de pe piciorul stâng al ipei. Vagmistrul îl plesni pe Prohor cu cravașa peste obraz și zbieră, îmboldindu-și iapa.

— Unde te uiți? Ce păzești? Las' că te-nvăț eu, pui de lele! Ai să faci corvoadă trei zile peste rând...

Comandantul sotniei, care în clipa aceea dădea ordine comandantului de pluton, văzuse totul, dar se întoarse, căscând prelung cu o mutră plictisită și vânturând ciucurii sabiei. Prohor șterse cu mâneca sângele care-i curgea din obrazul umflat; buzele-i tremurau.

Aliniindu-și calul în front, când Grigori își adăpa calul, scăpă găleata în fântână. Vagmistrul îl fulgeră ca un erete și ridică cravașa.

— Să nu m-atingi! mormăi surd Grigori, privind jos, în apa încrețită.

— Cum? Coboară-te, lepră, și scoate-o afară! Am să-ți mânjesc botul cu sânge!

— O scot, da' nu mă atinge! răspunse tărăgănat Grigori, fără să ridice capul.

Dacă și alți cazaci ar fi fost pe lângă fântână, întâmplarea ar fi avut alt deznodământ; fără îndoială că vagmistrul, l-ar fi bătut măr pe Grigori; oamenii erau însă cu caii lângă gard și nu puteau să le audă vorbele. Vagmistrul păși amenințător spre Grigori, aruncând căutături spre cazaci, mârâind de ciudă și holbând ochii sălbatici, îndobitociți de mânie:

— Ce-ai spus? Așa vorbești cu șefii?

— Semion Egorov, ia seama!

— Mă ameninți?! Acu te fac piftie!..

— Ia seama! rosti Grigori, ridicând privirea de la ghizduri. De mă lovești măcar o dată, te omor! Ai înțeles?

Uluit, cu gura deschisă ca un crap pe uscat, vagmistrul nu găsea răspuns. Scăpase clipa prielnică răfuiei; chipul palid și încrunțat al lui Grigori nu vestea nimic bun, încât vagmistrul se zăpăci. Se depărtă de fântână, lunecând în noroi, sub jgheabul prin care se scurgea apa în ulucile de lemn. Se depărtase o bucată bună, când se întoarse, îl amenință cu pumnul cât maiul și zise:

— Am să te spun comandantului! Raportează comandantului de sotnie!

Cine știe ce-l împiedică să raporteze comandantului... Timp de două săptămâni îl prigoni însă pe Grigori, căutându-i pricină pentru nimica toată și trimițându-l în gărzi peste rând. Dar se ferea să-l privească în ochi.

Programul monoton și plicticos de peste zi storcea dintr-înșii toată vлага. Până seara, când gornistul suna apelul, oamenii făceau instrucție pe jos și călare, țesălau caii și le dădeau de mâncare, toceau stupiditățile de la „tiorie” și, abia la ora zece seara, după apel și după ce se stabileau gărzile, se înșiruiau pentru rugăciune; vagmistrul, plimbându-și ochii rotunzi, leit nasturi de cositor, de-a lungul rândurilor, dădea tonul la „Tatăl nostru”, cu glas veșnic răgușit.

A doua zi dimineața, tărășenia începea din nou, și zilele treceau aceleași, aducând una cu alta ca două picături de apă.

Pe toată moșia, afară de bătrâna soție a logofătului, nu era decât o singură femeie, după care li se scurgeau ochii tuturor, până și ofițerilor. Era camerista logofătului, Frania, o tânără și drăgălașă poloneză. Adeseori alerga din casă la bucătărie, unde trona un bucătar bătrân, fără sprâncene.

Sotnia, împărțită în câteva plutoane pentru instrucția pe jos, urmărea, clipind din ochi și suspinând, rochia cenușie a Franiei. Ea simțea întotdeauna privirile cazacilor și ale ofițerilor aruncate asupra-i; i se părea că se scaldă în dorința pătimașă care izvora din trei sute de perechi de ochi. Legănându-și ațâțător șoldurile, lunecând din casă în bucătărie și înapoi, zâmbea fiecărui pluton în parte și domnilor ofițeri în special. Toți râvneau să-i intre în grații; se zvonea însă că numai sotnicul, un ofițer cărlionțat și păros din cap până-n picioare, izbutise să-i câștige favorurile.

Faptul se întâmplă în pragul primăverii. În ziua aceea, Grigori era planton la grajd. Rămânea mai mult într-un colț, unde se mușcau caii ofițerilor, din pricina unei noatene care se nimerise în compania lor. Era la ceasul prânzului. Grigori se depărtă, după ce șfichiuiseră armăsarul pintenog al esaului, și plecă să-și vadă Roibul. Calul scormonea prin fânul umed, cătând cu ochiul roz spre el, și-și ridica piciorul dinapoi, lovit în timpul instrucției cu sabia. Pe când îi potrivea frâul, Grigori auzi într-un ungher întunecos un țipăt înăbușit. Merse prin fața boxelor, uimit de acest zgomot neobișnuit. Un vâl de întuneric veni peste el și i se lăsă pe ochi. Ușa grajdului se izbi și un glas murmură înăbușit:

— Hai, repede, flăcăi!

Și Grigori iuți pasul.

— Cine-i?

Uriadnicul Popov se lovi de el, băjbâind și îndreptându-se spre ușă.

— Tu ești, Grigori? șopti el, punându-i mâinile pe umeri.

— Stai o țără. Da' ce se petrece?

Uriadnicul chicoti cu glas vinovat și-l prinse pe Grigori de mânecă.

— D-apăi... Stai oleacă... încotro?

Grigori își smulse mâna și deschise ușa. Prin curtea pustie umbla o găină pestriță cu coada pleoștită și, nebănuind că bucătarul hotărâse să o pună în supa domnului logofăt, pășea și ciugulea balega, neputându-se decide unde să se ouă.

Lumina, care izbi în ochii lui Grigori, îl orbi o clipă, își acoperi pleoapele cu palma și se-ntoarse; în colțul întunecos al grajdului zarva se înteti. Ținându-se de perete, se îndreptă spre locul acela; lumina juca, ca un iepure, pe perete și pe iesle. Grigori mergea orbecăind, din pricina luminii care-i înțepase ochii. Se întâlni cu șugubațul Jarkov, care pășea încheindu-și nădragii căzuți și scuturând din cap.

— Ce-i asta? Ce faceți acilea?...

— Dă fuga! îi șopti Jarkov, duhnind în fața lui Grigori mirosul urât din gură. Colea... coala îi strașnic! Au dus-o băieții pe Frania... Au culcat-o acolo...

Jarkov chicoti, dar râsul i se curmă când Grigori îl îmbrânci, izbindu-l cu spatele de perete. Grigori alergă spre locul de unde venea vuietul de tăvăleală. Spaima îi tremura în ochii holbați, obișnuiți cu întunericul. În ungher, lângă o grămadă de cergi, se-ndesau toți cazacii din plutonul întâi. Fără să spună un cuvânt, îmbrâncindu-i, Grigori păși înainte. Frania era întinsă la pământ, cu picioarele albe, desfăcute nerușinat, îngrozitor, lucind în întuneric, ca o moartă. Capul îi era înfășurat într-o cergă, fusta sfâșiată și trasă mai sus de sâni. Un cazac se desprindea tocmai atunci de femeie; păși spre perete, lăsând locul altuia. Grigori se întoarse și se repezi spre ușă:

— Vagmi-istru!

Îl ajunseră lângă ușă; îl traseră înapoi, astupându-i gura cu palma. Cât îl târâră, Grigori rupse bluza unuia, pe altul îl izbi în burtă cu cizma; dar fu doborât, și, ca și Franiei, îi înveliră capul cu o pătură, fără a rosti o vorbă, ca să nu-i ghicească după voce, și îl aruncară cu mâinile legate într-o iesle deșartă. Înăbușindu-se în lâna puturoasă, voia să strige și lovea cu picioarele în iesle. Auzi șoapte în ungher, scârțâitul ușii care-i lăsa pe cazaci să intre și să iasă. Îl dezlegară după vreo douăzeci de minute. Vagmistrul și doi cazaci de la alt pluton erau lângă ușă.

— Ține-ți gura! spuse vagmistrul, clipind și privind pe sub sprâncene.

— Nu face pe nebunul că, de nu, îți tăiem urechile! spuse zâmbind Dubok, un cazac din alt pluton.

Grigori văzu cum doi cazaci ridicară un sul cenușiu: era Frania

(picioarele-i spânzurau, nemișcate, ieșind prin fustă într-un unghi ascuțit), se cățărara pe iesle, îl aruncară printr-o spărtură a peretelui, unde scândura nu fusese bătută destul de bine. Spărtura dădea în grădină. Deasupra fiecărei iesle, lumina de sus căte o ferestruică murdară. Cazacii se agățară zgomotos pe scânduri să vadă ce va face femeia căzută dincolo de perete. Câțiva ieșiră degrabă din grajd. O curiozitate sălbatică îl îmbrânci și pe Grigori. Se apucă de o grindă, se ridică la fereastră și, sprijinindu-și picioarele, se uită în jos. Zeci de ochi priveau prin geamurile afumate la femeia întinsă lângă perete. Era culcată pe spate, strângând și desfăcând picioarele ca foarfecele; degetele-i se-nfundau în zăpada moale de lângă perete. Grigori nu-i vedea fața; auzea răsuflarea înăbușită a cazacilor care stăteau la ferestruici și foșnetul moale al fânului.

Rămase întinsă multă vreme; se săltă apoi, sprijinindu-se în mâini; brațele-i tremurau și se frângeau; toate le văzu Grigori, cu o limpeziciune îngrozitoare. Clătinându-se, ea se ridică în picioare; ciufulită, de nerecunoscut, ca o străină, roti o privire moartă asupra ferestruicilor.

Apoi porni, ținându-se cu o mână de tufele de caprifoi și cu cealaltă sprijinindu-se de perete.

Grigori sări de pe iesle; își frecă pieptul; se înăbușea. Cineva, nici nu mai ținea minte cine, îi spuse cu glas hotărât și răspicat:

— Dacă crâcnești o vorbă, pe Dumnezeuul meu că-ți facem seama! Înțeleai?

La instrucție, comandantul: plutonului, văzând că lui Grigori îi lipsea un nasture de la manta, îl întrebă:

— Cu cine te-ai bătut? Ce fason e ăsta?

Grigori privi la urma rotundă lăsată pe postav de nasturele rupt; cuprins de amintirea peripețiilor din grajd, pentru întâia oară, de foarte mult timp, era cât pe ce să-l podidească lacrimile.

3

O arșiță învălvorată încinge stepa. Din valurile de grâu coapte și neseperate încă, se înalță o pulbere gălbuie. Secerătoarea frige degetele. Cu neputință să ridici capul. Bolta albastră-arămie dogorește ca jăratul. Dincolo de lanurile de grâu, se zăresc câmpurile de sulfină ca floarea de sofran.

Toată lumea satului s-a risipit pe țarine. Secerau secară. Caii se opinteau la secerători. Te înăbușea zăduful, și pulberea acra îți zgâria gâtulejul. Rarele

răsuflete de vânt, venind dinspre Don, măturau colbul și învăluiau soarele într-o vânăță perdeluire.

Petro, care arunca snopii de pe secerătoare, băuse de dimineață până acum jumătate dintr-un butoiăș de apă, cât două căldări. Sorbea apa caldă și grețoasă; după o clipă, gura era din nou uscată; cămașa și nădragii, din nou umezi de sudoarea care-i șiroia pe față; urechile îi vâjâiau neconținut și vorbele i se opreau în gât. Daria, cu cămașa descheiată și cu fruntea înfășurată într-o năframă, făcea clăi. Între sânii arși de soare, sudoarea se aduna în broboane cenușii. Natalia mâna caii. Obrazul bronzat îi era vânăstacojiu; îi lăcrimau ochii. Pantelei Prokofievici trecea printre șirurile de căpițe, ud learcă. Cămașa, ghioalcă de sus până jos, îi ardea trupul. Parcă nu mai avea barbă, ci un bulgăre de smoală topită, care-i șiroia pe piept și la brâu.

— Ești numai spumă, Prokofievici! îi strigă Hristonea dintr-un car.

— Îs numai apă fiartă! răspunse Prokofievici, făcând un semn a lehamite și pornind mai departe, după ce-și șterse burta cu poala cămășii.

— Of, Petro, ajunge, isprăvește odată! strigă Daria.

— Așteaptă, să mai facem un ocol.

— Lasă să mai treacă zăpușeala. Nu mai pot!...

Natalia opri caii și răsufliă adânc, parcă ea ar fi tras secerătoarea. Daria se apropia de dâșii, pășea încet pe miriște cu picioarele negre, roase de cipici.

— Petiușka, parcă era un iaz pe-aci, pe-aproape?

— Nu-i chiar așa de aproape. Ca la vreo trei verste.

— Dac-am merge să ne scăldăm?

— Până s-ajungi... oftă Natalia.

— De ce dracu' să mergem pe jos? Deshamă caii și-o pornim călări!

Petro aruncă o privire îngrijorată către bătrân, care sfârșea de clădit o claie, apoi făcu semn cu mâna:

— Hai, muieri! Deshămați caii!

Daria desprinse ștreangurile și săltă ușor pe iapă. Natalia surâse strâmb printre buzele crăpate, duse calul lângă secerătoare și încercă să încalece de acolo.

— Întinde piciorul! o îmbie prietenos Petro, ajutându-i să încalece.

Porniră. Daria, cu genunchii goi și cu tulpanul căzut pe ceafă, o luă înainte. Călărea ca un cazac; Petro nu se putu stăpâni să nu-i strige din urmă:

— Ia seama, are să te roadă taman la lăcata vistieriei!

— Fii fără grijă! chicoti Daria.

Străbătând miriștea, Petro se uită la stânga. Un vârtej de pulbere gonea dinspre sat pe spinarea cenușie a drumului, schimbându-și mereu forma.

— Un călăreț! zise Petro, clipind mărunț din ochi.

— Iute mai vine! Ian te uită, ce vârtej de colb! se miră Natalia.

— Da' ce s-o mai fi întâmplat? Dașka! strigă Petro nevestei, care galopa înaintea lui. Stai o țară, să vedem ce veste-poveste!...

Vârtejul lunecă într-o vâlcea, se ivi apoi din nou pe drum; călărețul începea să crească acum, părând ceva mai mare decât o furnică.

Chipul lui prindea să se lămurească prin valul de praf. După cinci minute, se limpezi deplin. Cu palma murdară, ridicată streășină sub borurile pălăriei de paie, Petro se uita încordat.

— Aista își spetește calul, dacă-l mână tot așa, într-un galop.

Se încruntă și coborî mâna de la frunte; pe fața lui se săpă o tulburare care rămase încremenită între sprâncene.

Acum, călărețul se deslușa cu totul. Venea într-un suflet, ținând cu stânga șapca, iar cu dreapta fâlfâind ușor un steguleț roșu-spălăcit.

Galopă atât de aproape pe lângă Petro, care se trase din drum, încât se auzea sforăitul greu al calului, sorbind în plămâni aerul încins. Cazacul deschise o gură pătrată, tăiată parcă într-o stâncă cenușie, și strigă:

— Alarmă!

Un clăbuc de spumă galbenă căzu în urma de copită lăsată de potcoavă în țărână. Petro urmări călărețul cu ochii. Iar în minte avea să-i rămână pentru totdeauna răsuflarea adâncă a calului chinuit și sleit de puteri, cum și crupa, lac de sudoare, lucind ca o lamă de oțel.

Fără să înțeleagă încă năprasna ce se abătuse asupra tuturor, se uita uluit la clăbucul de spumă care tremura în colb, la stepa care luneca în valuri, spre sat, la cazacii care galopau pe miriștile galbene, năpustindu-se buluc de pretutindeni, până la colnicul mistuit în apa morților. Peste tot se zăreau vârtejindu-se nori de colb. Când ieșeau la șleau, cazacii goneau grămadă, târând după dânșii spre sat o coadă de pulbere sură. Toți cei buni pentru oștire părăseau lucrul, deshămau caii de la secerători și țâșneau în galop către case. Petro îl văzu pe Hristonea desprinzând matahala lui de gloabă de la haraba, pornind în iureș cu picioarele-i lungi rășchirate și uitându-se la el peste umăr.

— Of, da' ce-o mai fi? oftă Natalia, cătând speriată la Petro.

Privirea ei, ca a iepurelui încolțit de vânătorul cu pușca-n mână, îl trezi din amorțală.

Se repezi în galop spre car, sări de pe cal, își trase pe el nădragii scoși în timpul lucrului, încalecă din nou, făcu un gest cu mâna spre taică-său și se tot duse, înghițit într-un nor de pulbere, ca și ceilalți, care umpleau cu pete cenușii și zvâcnitoare stepa vlăguită de arșiță.

4

În medean, mulțimea cenușie creștea; toți își înșiruiau caii, îngrămădeau echipamentul cazacilor și uniformele cu diferite numere pe epoleți. Printre ceilalți cazaci, cei din Regimentul „Atamanski”, mai înalți cu un cap, cu șepci albastre, se plimbau țațoș, ca niște găscani de Olanda printre alte mai mărunte orătăanii de curte.

Crâșma e închisă. Comisarul militar, stă îngrijorat și mahmur. Lângă zaplaz, de-a lungul uliței, femei gătite ca de sărbătoare. S-aude numai o singură vorbă în mulțimea pestriță: „mobilizarea”. Chipuri înfierbântate de băutură; neliniștea a trecut și asupra cailor, care dau din copite și nechează cu neastâmpăr. Deasupra medeanului plutesc nori de praf; în țărană zac aruncate sticle golite de votcă, învelitori de bomboane ieftine.

Petro își duce de dârlogi calul înșeuat. Lângă gard, un cazac uriaș, smolit la față, din garda imperială, își încheie nădragii albaștri cumplit de lungi, dezvelindu-și într-un zâmbet dinții albi lucitori; alături, o femeie scundă și cicălitoare, ca o prepeliță târcată; nu se știe de-i soția lui, ori de-i ibovnică.

— Las' că scutur eu toți dracii din tine pentru târfa aia! îi fâgăduiește femeia.

E beată; în părul zbârlit, coji de semințe de floarea-soarelui; șalul cu flori spânzură desfăcut. Cazacul își strânge cureaua, se lasă pe vine și zâmbește; o junincă ar putea trece pe sub nădragii lui, fără să-i atingă.

— Nu mă tot cicăli, Mașka!

— Curvar afurisit! Muieraticule!

— Și mai ce?

— Nu ți-e rușine? Haidăule!

Mai încolo, un vagmistru, cu fața încadrată într-o barbă roșie, se contrazice cu un artilerist:

— N-are să fie nimic! Stăm o zi, și facem cale-ntoarsă.

— Și dacă-i război de-adevăratelea?...

— Măi frate! Care împărăție poate să ne țină piept?

Dincolo, o dezbatere înflăcărată, fără șir; un cazac chipeș, om între două vârste, se înfierbântă grozav:

— Pe noi nu ne privește! Bată-se cât vor, dară noi încă n-am strâns bucatele de pe câmp.

— Aici e numai nechibzuință la mijloc! Ian te uită câtă lume au chemat, acuma, când o zi la câmp ne hrănește un an întreg!

— Vitele au să ne strice clăile.

— Noi taman am început cu secerișul orzului.

— Și zi, i-au făcut de petrecanie țarului austriac?...

— Lu moștenitoru-său.

— Auzi, cazacule? Din care regiment ești?

— Hei, leatule, ce mi te făcuși așa fudul?... Lua-te-ar dracu' !

— A, Stioșka? De unde vii?

— Spunea atamanul că ne-au adunat așa, pentru orice întâmplare...

— Acu să vă țineți bine, frați cazaci!

— Barem de-ar mai fi așteptat un an! N-aș mai fi fost în seria a treia.

— Ce cauți acilea, moșule? N-ai slujit destul?

— Când or să-i căsăpească nițeluș pe ai mai în putere, n-or întârzia să-i cheme la oaste și pe moșnegi.

— Au închis crâșma ocârmuirii.

— Bleg mai ești! Votcă!... La Marfușka poți să tot cumperi și-un butoi întreg.

Comisia își începe activitatea. Trei cazaci aduc la cancelarie pe un al patrulea, beat și plin de sânge. El, de colo, se zbate, își rupe cămașa, rostogolește ochii de calmuc și urlă:

— Îi scald eu în sânge pe mujici! Să știe dânșii cine-s cazacii de pe Don!

Cei din preajmă se dau în lături, cu râsete de prietenoasă încuviințare.

— Nu te lăsa!

— De ce l-au scărmanat în halul ăsta?

— Cică ar fi cotonogit un mujic.

— Așa le trebuie mârlanilor!

— Avem să le mai arătăm și altele.

— Eu, frate, am fost când cu potolirea răzmeriței din 1905. Ce mai răs a fost atunci, să te ții de burtă!...

— Dacă-i război, tot pe noi au să ne trimită, ca să-năbușim tulburările.

— Nu! Ajunge! Să-i ia pe țivili pentru asta. Ori poliția; dară pe noi să ne slăbească! Mai mare rușinea pentru cazaci...

Lumea se împinge, îmbulzindu-se lângă tejgheaua din prăvălia lui Mohov. Ivan Tomilin, cam afumat, caută pricină stăpânului. Serghei Platonovici încearcă să-l potolească. Speriat, asociatul său, Emelian

Konstantinovici, poreclit Țața, se trage de-a-ndăratelea spre ușă.

— Hei, țe-i asta! Pe ținstea mea, e scandal. Băietе, du-te fuga și vesteste pe ataman.

Tomilin își șterge palmele asudate de nădragi, se pieptoșește și pornește spre Serghei Platonovici, fără să-i pese de încruntările lui.

— M-ai gătit destul cu polița ta; și acum tremuri, lighioană? Asta e! Îți rup eu botul; pe urmă, tot du-te și plânge-te. Ne-ai hrăpit drepturile noastre căzăcești. Fecior de cățeа! Păduche!

Atamanul varsă balsam de nădejdi peste îndoielile cazacilor strânși ciotcă în juru lui.

— Război? N-are să fie niciun război. Blagorodnicia sa, comisarul meletar, ziceа că toată dandanaua îi numai pentru un ezerciț. Așa că puteți fi pe pace.

— Bine-ar fi să fie așa! Cum mă-ntorn, întins mă duc la țarină.

— Chiar așa! Pe cine nu-l așteaptă lucrul?

— Spune atuncea, la ce naiba se gândește stăpânirea? Nu-și dau seama că am mai mult de o sută de deseatine semănate?

— Timoșka! Du-te și spune acasă că ne întoarcem mâine.

— Pare-se că ăia se zgâiesc la un afiș. Hai să vedem ce-i!

•

Noaptea târziu, lumea tot mai forfotea în piață...

Patru zile mai târziu, garnituri de vagoane roșii duceau regimente de cazaci și baterii către frontiera ruso-austriacă.

Războiul...

Lângă uluc, sforăit de cai și duhoare mustită de balegă, în vagoane, aceleași cântece, aceleași vorbe, dar mai ales cântecul:

*Răscolit se tot frământă
Donul credincios și blând,
Dar supus Donul ascultă,
De la țar porunci primind...*

Prin stații, ochi curioși priveau cu respect lampasul roșu de la nădragii cazacilor. Fețele oștenilor mai păstrau încă dogoarea muncitorului de pe câmpuri.

— Război!...

Gazetele urlau bezmetic.

În stații, femeile fluturau batistele și zâmbeau regimentelor de cazaci,

aruncându-le țigări și cofeturi. Lângă Voronej, un feroviar bătrân, cam cherchelit, se uită în vagonul unde Petro Melehov abia își trăgea suflarea cu alți treizeci de cazaci și întrebă, adulmecând cu nasu-i subțire:

— Așadară, plecați?

— Hai cu noi, moșule! Îl îndemnă unul pentru toți.

— Ah, dragii mei! Ce mai carne de vițeluși pentru tun! rosti unchiașul, clătînând îndelung din cap, cu un aer de dojană...

5

La sfârșitul lui iunie, regimentul plecă la manevre.

Din ordinul statului-major al diviziei, se deplasă în marș până la orașul Rovno. În împrejurimi se desfășuraseră două divizii de infanterie și mai multe unități dintr-o divizie de cavalerie. Sotnia a patra cantonă în satul Vladislavka.

După două săptămâni, când sotnia istovită de lungile marșuri se opri în târgușorul Zaboron, comandantul sotniei, podesaulul Polkovnikov, veni în galop de la postul de comandă al regimentului. Grigori și ceilalți cazaci din pluton se aflau culcați prin corturi. El văzu când podesaulul trecu în goană pe ulicioara strâmtă, cu calul scăldat în spumă.

În curte, se iscă o neobișnuită forfotă printre cazaci.

— Oare o luăm iar din loc? se întrebă bănuitor Prohor Zikov, ciulind urechea.

Uriadnicul-major vârî acul în căptușeala șepcii (își cârpișe nădragii rupți).

— Negreșit că nu-i altceva decât plecarea.

— Nici nu te lasă să răsuflă oleacă, lua-i-ar dracu' !

— Vagmistrul spunea c-o să ne calce comandantul de brigadă.

„Ta-ta-ta-tiri-tiri-ta-ta-ti-ta!”, sună gornistul alarma.

Cazacii săltară dintr-o săritură.

— Unde mi-ai pus punga de tutun? strigă Prohor, fugind.

— Șeile pe cai!

— Las-o dracului de pungă! strigă Grigori din goană.

Vagmistrul năvăli în curte; ținând sabia cu o mână, se repezi spre cai. Au fost gata înșeuaiți în timpul prevăzut. Grigori smulgea din pământ bețele de cort; uriadnicul apucă să-i încredințeze în șoaptă: Război, măi băietele!

— Basmel!

— Pe crucea mea! Mi-a spus vagmistrul!

Strânseră degrabă corturile. Sotnia se alinie pe uliță. Calul comandantului se frământa înfierbântat în fața rândurilor.

— În coloană de marș, pe plutoane! se auzi printre șiruri glasul tunător al podesaului.

Copitele cailor țacăniră pe uliță. Sotnia ieși din sat la trap și se revărsă pe șosea. Sotniile întâi și a cincea puhoiau din satul Kusten și se îndreptau spre haltă, la trap și la galop.

A doua zi, regimentul cobora în gara Verbi, la treizeci și cinci de verste departe de frontieră. Zorile mijeau lângă stație, dincolo de mesteceni; Dimineața se fâgăduia frumoasă. O locomotivă pufăia printre linii. Șinele sclipeau, ca lăcuite, de rouă. Caii coborau din vagoane pe punți, sforând. Dincolo de castelul de apă, larmă de glasuri și o voce de bas care dădea ordine.

Cazacii din sotnia a patra duceau caii la mână, dincolo de trecerea de nivel. Pluteau voci în penumbra violetă a zorilor. Și fețele păreau violete; siluetele cailor abia se deslușeau.

— Ce sotnie e asta?

— Da' tu de unde-ai mai răsărit?

— Secătură! Am să-ți arăt eu cum se vorbește cu un ofițer!

— Iertați-mă, blagorodnicia voastră, nu v-am cunoscut!

— Treci, treci! Înainte!

— Ce stai ca un bou! Treci, nu vezi că vine locomotiva?

— Vagmistru, unde-i plutonul trei?

— Sotnie, ține aproape!

Printre coloane, se vorbea surd:

— Am tot ținut-o, maica mă-sii! De două nopți n-am mai dormit!

— Siomka, dă-mi să trag un fum. N-am fumat de aseară...

— Trage și tu din ciubucul armăsarului!

— A rupt cu dinții pana căpăstrului, diavolul!

— Și al meu n-are potcoavă la copita de dinainte.

O altă sotnie trecu dintr-o parte și închise drumul sotniei a patra.

Umbrele călăreților se profilau pe un cer palid-azuriu; păreau tăiate în carton vopsit cu tuș. Mergeau câte patru în rând. Lăncile se legănau ca niște tulpini de floarea-soarelui cu frunzele smulse. Se auzea arar o scară țacănind, sau un scârțâit de șa.

— Hei, fraților! Încotro o porniți?

— La botez, la cumătră!

— Ha-ha-ha!

— Gura! Ce-i gălăgia asta?

Prohor Zîkov, cu mâna pe oblâncul ferecat al șei, cerceta chipul lui Grigori și-l întreba în șoaptă:

— Melehov, nu ți-e frică?

— Poate chiar azi ne aruncă-n luptă!

— Ei, și ce?

— Mie mi-e frică! mărturisi Prohor, lăsând să-i lunece printre degete dârlogii uzi de rouă. N-am ațipit toată noaptea în tren. Să mă omori, și tot nu pot închide ochii.

Capul coloanei se legănă și porni șerpuind. Se puse în mișcare și plutonul trei; caii porniră la pas, lăncile în tocurele lor se înălțau clătînându-se în văzduh.

Grigori lăsase dârlogii și moțăia. I se părea că nu picioarele de dinainte ale calului pășesc vârtos, legănându-l în șa, ci că el pășește pe un drum negru și ars, cu un umblet ușor și nespus de voios.

Prohor mai grăia ceva; glasul lui se amesteca cu scârțâitul șei și cu tropotul copitelor, fără să risipească vraja acestei visări lipsită de gânduri.

Cotiră pe un drumeag. Liniștea țiuia amețitor în urechi. De-a lungul drumului, ovăzul copt aburea sub razele soarelui. Caii întindeau gâtul spre spicele de jos, smulgând dârlogii din mâna cazacilor. O lumină blândă se strecura sub pleoapele lui Grigori, umblate de nesomn; când înălța capul, auzea murmurul monoton al lui Prohor, ca un scârțâit de car.

Îl trezi un bubuit adânc și răsunător, care izbucni deodată, dincolo de un lan depărtat de ovăz.

— Trage artileria! tresări Prohor, aproape țipând.

De spaimă, ochii lui de vițel se făcură tulburi. Grigori ridică privirea; în fața sa, mantaua cenușie a uriadnicului-major se legăna în ritmul crupei calului; de-a lungul drumeagului, se desfășurau lanurile nesecerate de secară. O ciocârlie fâlfâia în văzduh, la înălțimea unui stâlp de telegraf. Sotnia se învioră; bubuitul tunului trecu prin oameni ca un curent electric. Podesaulul Polkovnikov, ațâțat de răbufnet, își porni subunitatea în trap. La o răscruce de drumuri, lângă o cârciumă părăsită, întâlnește primele căruțe cu refugiați. Un escadron de dragoni, în uniforme noi-nouțe, trecu în galop. Rotmistrul, cu favorite bălaie, călare pe un cal roșcat pursânge, privi ironic la cazaci și dădu pinteni calului. Într-o groapă mlăștinoasă, o baterie de obuziere se frământa împotmolită în noroi. Călăreții biciuiau caii, servanții mișnau pe alături. Un tunar voinic, cu fața ciupită de vărsat, venea dinspre cârciumă cu un braț de scânduri rupte din cine știe ce

zaplaz.

Sotnia depăși un regiment de infanterie. Soldații călcau iute și sprinten cu mantalele în bandulieră; soarele scânteia în gamelele curate și în vârful baionetelor. Un fruntaș din ultima companie, un omuleț mic și dezghețat, azvârlî în Grigori cu un bulgăre de noroi:

— Prinde-l, ca să ai cu ce da în austrieci!

— Nu te ține de prostii, măi pifane! i-o întoarse Grigori, despicând bulgărele în zbor cu biciușca.

— Cazaci! Dați-le binețe austriecilor și din partea noastră.

— Lasă, că le-ți veni în ospeție și voi!

Coloana din față urla un cântec lumesc; un soldat cu șezutul mare ca de femeie mergea de-a-ndăratelea pe lângă coloană, bătând cu palmele în carâmbii cizmelor scurte. Ofițerii zâmbeau; suflul glacial al primejdiei îi apropia de soldați și-i făcea și mai îngăduitori.

Unități de infanterie, convoaie de căruțe, baterii și ambulante se târau ca niște omizi de la cârciumă spre satul Horovișciuk. Se simțea răsuflarea morții și a luptelor care se încăieraseră nu departe.

Lângă satul Beresteciko, comandantul regimentului, colonelul Kaledin, întrecu sotnia a patra. Alături, călărea un alt ofițer superior. Grigori urmări cu privirea statura înaltă a comandantului; îl auzi pe celălalt spunând cu o voce îngrijorată:

— Sătucul acesta, Vasili Maximovici; nu figurează aici, pe harta noastră. S-ar putea să nimerim într-o situație nu tocmai plăcută.

Grigori nu auzi răspunsul comandantului. Aghiotantul veni în galop. Calul se lăsa puțin pe piciorul stâng de dinapoi; Grigori prețui mașinal însușirile animalului.

În depărtare, la marginea șesului care se înclina domol, apărurăocioabele satului. Regimentul înainta schimbând alura; caii erau apă de sudoare. Grigori pipăia cu palma grumazul umezit al Roibului și privea de jur împrejur. Dinapoia satului se vedeau crestele unor copaci de codru, înfipite ca niște săgeți verzi în bolta de azur. Răbufnirea unui tun trosni dincolo de pădure; tremura acum în auzul călăreților; caii ciuleau urechile; apoi bubuitul se amestecă cu salvele de pușcă. Mai departe, în zare, fumul șrapnelor se topea în văzduh; salvele răpăiau undeva, în depărtări, în dreapta pădurii, când slăbind, când întețindu-se.

Grigori simți pătrunzând viu în el fiecare bubuit; nervii lui vibrau și se-ncordau ca strunele. Prohor Zîkov se răsucea mereu în șa și sporovăia întruna:

— Auzi, Grigori? Pârâie ca atunci când trag copiii un băț de-a lungul unui gard. Așa-i?

— Taci, moară hodorogită!

Sotnia se-ndreptă spre sat. Ogrăzile mișunau de soldați. Prin case, forfotă; toată lumea se pregătea de ducă. Pretutindenii, pe fețele localnicilor se zugrăvea buimăceală și spaimă. Trecând pe dinaintea unei curți, Grigori zări un foc, aprins de soldați chiar sub șopron; stăpânul, un bielorus înalt, cu părul cărunț, copleșit de năprasnica urgie, trecu fără să-i privească. Cei ai casei aruncau în căruță perne roșii și alte boarfe; gospodarul venea și el cu o obadă ruptă, de care n-ar fi avut nimeni nevoie și care stătuse poate azvârlită vreo zece ani pe șopronul de deasupra pivniței.

Grigori se minună de nerozia muierilor; zoreau amarnic să încarce în căruțe ghiveciuri de flori și icoane, lăsând în casă lucruri de trebuință și de preț. Cineva dihocase o pernă, iar puful se rotea, plutind în văzduh și ningând pe drum. Mirosea a funingine încinsă și a mucegai de pivniță. Când ieșeau din sat, un evreu veni alergând în fața lor.

Gura lui, subțire ca o crăpătură tăiată cu sabia, se căsca și striga cu disperare:

— Domnule cozac! Domnule cozac! Auleu, dum-neze-u-le!

Un cazac scund, cu capul rotund, își căuta de drum, mergând în trap și învârtind biciușca, fără să ia aminte la văicărelile lui.

— Stai! strigă podesaulul sotniei a doua.

Cazacul se plecă pe grumazul calului și coti pe o ulicioară.

— Stai, ticălosule! Din ce regiment?

Capul rotund al cazacului se lipi și mai strâns de gâtul animalului. Dădu pinteni calului, se avântă ca la curse, în galop, și, când ajunse lângă un gard înalt, îl împintenă să se ridice în două picioare și să sară dincolo.

— Aici e Regimentul 9, blagorodnicia voastră! raportă vagmistrul. Trebuie să fie unul de-ai lor...

— Lasă-l dracului se încruntă podesaulul și se întoarse să întrebe evreul care se apropiase de scară: Ce ți-a luat?

— Domnule ofițer... Ceasul, domnule ofițer!

Evreul răsuci fața chipeșă spre ofițeri, clipind speriat.

Podesaulul împinse încet scara cu piciorul, apoi își căută de drum.

— Dac-or veni nemții, tot au să i-l ia!... rosti, depărtându-se și zâmbind pe sub mustață.

Evreul rămase buimăcit în mijlocul uliței. Pe chipul lui mai tremura încă spaima.

— La o parte, *pane* jidove! strigă poruncitor comandantul sotniei, ridicând cravaşa.

A patra sotnie trecu prin faţa lui, cu tropot vesel de copite şi scârţâieli de şa. Cazacii aruncau spre evreu căutături batjocoritoare, schimbând vorbe de clacă:

- Ai noştri, sireacii! Nu pot trăi fără să fure!
- De, dacă lucrurile se lipesc singure de cazaci...
- Trebuia să-l țină bine!
- Văzutu-l-ai? Mare mehenghi!
- Şi cum a mai sărit gardul! Ogar în toată legea...

Vagmistrul Karghin rămase îndărăt câţiva paşi şi, în râsul dezlănţuit în rândurile cazacilor, plecă lancia ameninţător:

- Fugi, jupâne, că te iau în frigare!

Evreul căscă gura înspăimântat şi o luă la fugă. Vagmistrul îl ajunse şi-l plesni cu biciuşca. Grigori văzu cum evreul se împiedică şi se întoarse către vagmistru, cu faţa ascunsă în palme. Sângele ţâşnea printre degetele-i subţiri.

- De ce? strigă el, plângând. De ce?

Vagmistrul rânji, privindu-l tâlhăreşte, cu ochii rotunzi ca nişte nasturi mari, şi răspunse, căutându-şi de drum:

- Ca să nu mai umbli fără rost, dobitocule!

În spatele satului, într-o vâlcea acoperită cu nuferi galbeni şi cu trestii, pionierii isprăveau de reparat un pod lat. Alături duduia şi trepida un automobil; şoferul se frământa de zor în juru-i. Un general gras, cu părul cărunt, cu barbişon, stătea în maşină, rezemat măreţ între perne. Umerii obrazilor îi tremurau ca piftia. Înaintea lui, comandantul Regimentului 12, polcovnicul Kaledin, şi comandantul batalionului de pionieri stăteau smirna, cu mâna la vizieră. Generalul se juca cu cureaua porthărtii şi ţipa cu mânie, adresându-se ofiţerului din regimentul de geniu:

— Ai primit ordin să termini lucrările încă de ieri! Gura! Trebuia să asiguri din timp aprovizionarea cu materiale de construcţie. Nicio vorbă! tună generalul, deşi ofiţerul ţinea gura închisă şi îi tremurau numai buzele. Şi acum, pot eu să trec dincolo? Te întreb, căpitane cum să tre-e-ec?!

Un alt general, mai tânăr, cu mustaţa neagră, aşezat în stânga lui, îşi aprinse cu un chibrit ţigara de foi şi zâmbi. Căpitanul de geniu se înclină şi arată ceva spre pod. Sotnia trecu pe dinaintea lor şi, lângă pod, coborî în vâlcea. Noroiul negru-roşiatic cuprinse caii mai sus de genunchi; surcele albe din pin lunecau de pe pod, peste capetele şi umerii cazacilor.

Granița au trecut-o pe la amiază. Caii săreau peste o bornă vărgată, răsturnată la pământ. Bubuituri de tun răsunau din dreapta. Departe, se zărea un conac cu acoperișuri de țiglă roșie. Soarele zbicea pământul cu raze verticale; un nor de praf acru se așternea peste toate. Comandantul regimentului dădu ordin să se trimită o patrulă de vârf; plecă plutonul trei din sotnia a patra sub comanda sotnicului Semionov. Regimentul rânduit pe sotnii rămase în urmă, învăluit într-o pâclă cenușie. Grupul, alcătuit din peste douăzeci de cazaci, ocoli conacul și purcese pe drumul brăzdat de o dâră de glod împietrit de arșiță.

Sotnicul mână patrula vreo trei verste și se opri să cerceteze harta. Cazacii se îmbulziră grămadă la fumat. Grigori descălecă să slăbească puțin chingile, dar vagmistrul se răsti, cu ochii scânteietori:

— Pe cal, că acuși îl vezi pe dracu' !

Sotnicul aprinse o țigară și apoi își șterse îndelung binoclul scos din toc. În fața lor, se întindea stepa pârjolită de arșița amiezii. La dreapta se zărea o linie frântă de pădure; un drum pătrundea în ea ca un pumnal. La o verstă și jumătate se deslușea un sat; ceva mai încolo, un pârâu cu malurile râpoase de argilă și cu oglinda răcoroasă a apei. Sotnicul privi mult timp prin binoclu, cercetând cu ochii ulițele goale, satul pustiu ca un cimitir. Firul azuriu al apei curgea domol și îmbietor.

— Bănuiesc că-i satul Koroliovka! rosti sotnicul, arătând într-acolo din ochi.

Vagmistrul nu răspunse și se apropie de dânsul. Chipul lui spunea limpede: „Dumneavoastră știți mai bine. Noi suntem niște bieți oameni mărunți”.

— Pornim într-acolo, zise sotnicul cu îndoială, punând binoclul la loc și strâmbându-și obrazul, ca străpuns de fulgerul unei dureri de măsele.

— Și dacă dăm peste ei, blagorodnicia voastră?...

— Să fim cu băgare de seamă! Hai, dă-i drumul!

Prohor Zîkov se ținea tot mai aproape de Grigori. Caii lor păseau alături. Intrară cu teamă pe ulița pustie. Fiecare fereastră însemna o primejdie necunoscută, fiecare grajd, cu ușa vraise, stârnea un simțământ de singurătate și un fior netrebnic ce luneca de-a lungul spinării. Gardurile și șanțurile chemau privirile, ca potcoava magnetului. Intraseră ca o haită prădalnică – așa se ivesc lupii pe lângă case, în nopțile geroase de iarnă – dar ulițele erau pustii. Domnea o tăcere adâncă, nefirească. Printr-o fereastră deschisă răsună nevinovat și limpede tic-tacul unui ornic, cu băți care deodată păreau niște depărtate împușcături. Grigori îl văzu pe sotnic

tresărind și întinzând mâna tremurătoare spre tocul revolverului.

Nicio țipenie în tot satul. Patrula trecu pârâul prin vad; apa se ridica până la pânțele cailor, care intrară de bunăvoie și se adăpară din mers, printre zăbale, îndemnați de călăreți. Grigori aruncă priviri lacome la apa învolburată; era aproape de el și totuși era inaccesibilă; îl atrăgea cu o putere de neîmpotrivit. Dacă i-ar fi fost îngăduit, ar fi sărit din șa, s-ar fi întins fără să se dezbrace, în clipocitul somnolent, ca răcoarea să-i mângâie spatele și pieptul acoperit cu broboane de sudoare.

De pe colnic, la ieșirea din sat, se zări orașul. Străzi drepte, ziduri de cărămidă, verzi covoare în grădini, înalte turla de biserici catolice.

Sotnicul se urcă pe creștetul colnicului și duse binoclul la ochi.

— Iată-i strigă el, arătând cu degetele de la mâna stângă.

Vagmistrul și, după el, cazacii urcară unul câte unul vârful pârjolit de soare și priviră cu băgare de seamă la străzile unde forfoteau oameni mici ca furnicile, la piețele ticsite de convoaie și de călăreți. Cu palma streășină la ochi, Grigori își încordă vederea și desluși uniforme străine de culoare cenușie. Tranșee mohorâte, proaspăt săpate, împrejmuiau orașul; pretutindeni mișunau soldații.

— Sunt câtă frunză și iarbă!... spuse a minunare Prohor, cu glas tânguit.

Ceilalți tăceau, sugrumați de apăsarea aceluiași simțământ. Grigori asculta cum îi bate inima zvâcnit (parcă era acolo, în partea stângă, în piept, un om mic, dar foarte greu, care tropotea pe loc), și-și dădu seama că, privind la acești oameni străini, altceva îl năpădea decât atunci când, la manevre, îi răsărea înaintea „inamicul”.

Sotnicul scrisese ceva cu creionul în carnetul său de campanie. Vagmistrul alungă cazacii din vârful colnicului; le ordonă să descălece și se urcă lângă sotnic. Acesta îi făcu semn lui Grigori cu degetul.

— Melehov!

— Ordonăți!

Grigori sui coasta, dezmoțindu-și picioarele. Sotnicul îi întinse o hârtie împăturită în patru.

— Calul tău e cel mai bun. Ia-o la galop, la comandantul regimentului!

Grigori vârfi hârtia în buzunarul bluzei, coborî coasta, ținând calul de dârlogi, și lăsă sub bărbie curelușa șepcii.

Sotnicul se uită la el cum încalecă și aruncă o privire pe cadranul ceasului de la mână.

Regimentul se apropia de Koroliovka, când Grigori sosi cu raportul.

Polcovnicul Kaledin ordonă ceva aghiotantului, și acesta porni spre

sotnia întâi învăluit într-un nor de praf.

Sotnia a patra străbătu Koroliovka și se desfășură în mare grabă, dincolo de sat, ca la manevre. Sotnicul Semionov galopă de pe colnic, împreună cu cazacii din plutonul trei.

Treptat dispozitivul inițial de forma unei potcoave se îndreptă. Caii, înțepați de streche, scuturau din cap; zăbalele clincheteau. În liniștea nămezii, se auzi vuietul surd al sotniei întâi, care trecea pe lângă ultimele case ale satului.

Podesaulul Polkovnikov, călare pe un cal vioi și înalt, țâșni înaintea frontului; trase de dârlogi și strânse sabia în mână. Grigori își ținea răsuflarea și aștepta comanda. La flancul stâng, se auzea tropăind surd sotnia întâi, care se desfășura și ea, pregătindu-se.

Podesaulul trase sabia din teacă; lama sclipi ca un fulger vânt.

— So-o-ot-ni-e!... Sabia se lăsă spre dreapta, apoi spre stânga și căzu înainte, stârnind o clipită de vânt peste urechile calului, ciulite. „Desfășurați la stânga și înainte”, tălmăci Grigori comanda în minte. Lăncile pentru atac! Sabia afară! Înainte-marș! reteză esaulul comanda și repezi calul.

Pământul gemu, zdrobit sub copitele cailor. Grigori abia putu să încline lancea (se nimerise în primul șir); calul, încleștat în lavina de călăreți zvâcni cu tot avântul. Podesaulul Polkovnikov galopa înainte pe câmpul cenușiu. Ogorul negru, proaspăt arat, se apropia cu o viteză amețitoare. Sotnia întâi scoase un urllet prelung; răcnetul izbucni mai aprig la sotnia a patra. Caii goneau, depănând picioarele sub pântec și zvârlind spațiul în urma lor. Prin vâjâitul ascuțit, Grigori desluși împușcăturile încă depărtate. Primul glonț șuieră undeva, sus de tot, și țiuitul tânguitor sfâșie bolta sticloasă a cerului. Grigori strângea la șold lancea fierbinte, cu atâta putere, încât simți că-l doare; palma i se umezise de nădușeală, ca unsă cu ceva lipicios. Chiotul gloanțelor îl silea să plece capul pe grumazul umed al calului; un miros iute de sudoare îi înțepa nările. Ca prin lentilele aburite ale unui binoclu, vedea creasta mohorâtă a tranșelor, oamenii în haine cenușii alergând spre oraș. Mitraliera așternea mereu un evantai șuierător și răsfirat de gloanțe, care zburau peste capetele cazacilor, pentru ca după o clipă să împroaște din țărână nori de colb în fața lor și sub copitele cailor.

Omulețul care se zvârcolise în pieptul lui Grigori înainte de atac amorțise acum. Nu mai simțea decât vâjâituri în urechi și o durere în degetele piciorului stâng.

Gândurile lui sleite de frică se încâlceau sub țeastă într-un ghem greu,

de plumb.

Horunji Leahovski căzu cel dintâi de pe cal. Prohor veni peste el în galop.

Grigori aruncă ochii înapoi, și în minte i se întipări priveliștea de-o clipă: calul lui Prohor sărind peste ofițerul întins la pământ, rânjind, rostogolindu-se și frângându-și gâtul; Prohor, smuls din șa de icneala loviturii, se prăvăli și el. Grigori n-avea să mai uite niciodată gingiile trandafirii ale calului cu dinții albi și pe Prohor, prăbușit la pământ și strivit sub copitele unui cal de cazac ce venea galopând în urma lui. Nu auzise țipătul, dar, după chipul lui Prohor, cu gura schimonosită și cu ochii lui de vițel ieșiți din găvane, înțelese că a scos un țipăt îngrozit și neomenesc. Mai căzură apoi și alții. La rând, cazaci și cai. Prin ceața lacrimilor cu care vântul îi împânzise ochii, Grigori privea țintă înaintea la spuză cenușie de austrieci, care fugeau din tranșee.

Sotnia, dezlănțuită din sat ca un puhoi bine închegat, se răsfiră, se împrăstie, se fărâmă. Primele rânduri, în care gonea și Grigori, se apropiiau de tranșee; ceilalți ropoteau undeva, în spatele lor.

Un austriac înalt, cu sprâncene bălane, trase de la câțiva pași în Grigori. Dogoarea glonțului îi fripse obrazul. Grigori îndreptă lancea spre austriac și trase de dârlogi din răspuțeri. Izbitura fu atât de grozavă, încât lancea străpunse austriacul ridicat în picioare și intră până aproape de coardă. Grigori nu mai avu timp s-o smulgă și o lăsă să cadă sub greutatea trupului care se năruie în țărână; simțise prin lance tremurul și spasmele omului doborât, prăvălit pe spate (i se vedea numai bărbia ascuțită, nerasă), strângând lancea între degete și zgâriind-o cu unghiile. Descleștându-și mâna, Grigori apucă în palma amorțită mânerul sabiei.

Austriecii o luară la fugă pe ulițele mahalalelor. Caii cazacilor zvâcneau în salturi peste uniforme de cenușii.

După ce Grigori și-a lăsat lancea din mână, a întors calul, fără să știe în primele clipe de ce. Privirea lui căzu pe vagmistrul care rânjea și, trecând pe dinaintea lui în galop, Grigori își lovi calul cu latul sabiei, iar Roibul încordă grumazul, purtându-l valvârtej de-a lungul străzii.

Un austriac fără armă, cu chipiul strâns în mână, fugea năuc pe lângă grilajul de fier al unei grădini. Grigori îi văzu ceafa groasă și gulerul learcă de sudoare. Îl ajunse, înfierbântat de bezmeticul iureș din jurul lui, ridică sabia. Austriacul alerga de-a lungul zăbrelelor de fier. Lui Grigori îi venea peste mână să-l lovească cu stânga, dar, plecându-se în șa și ținând sabia pieziș, o izbi în tâmpla austriacului. Fără să scoată un strigăt, omul își

acoperi rana cu palma și se răsuci brusc cu spatele spre gard. Neputând să țină calul în frâu, Grigori trecu mai întâi prin fața lui; se întoarse însă și veni către dânsul în trap. Fața pătrată a austriacului, lungită de spaimă, era neagră ca tuciul. Își lipise mâinile de cusătura pantalonilor și mișca mărunț în neștire buzele cenușii. Sabia îi smulsese de pe tâmplă o fâșie de piele care atârna pe obraz ca o zdreanță roșie. Sângele gâlgâia în șiroaie pe tunică.

Privirea lui Grigori se încrucișă cu privirea austriacului; în ochii tulburi ai rănitului se căscase spaima morții. Omul îndoii genunchii, încet; un horcăit întretăiat îi bolborosea în gât. Grigori închise ochii și ridică sabia. Lovitura despică țeasta în două. Austriacul se prăbuși la pământ, desfăcând mâinile, parcă ar fi lunecat; țeasta crăpată răsună sinistru pe caldarâm. Calul sforăi, sări în lături și-l duse pe Grigori în mijlocul străzii.

Împușcăturile trosneau tot mai răzlețe pe ulițe. Pe lângă Grigori trecu un cal acoperit de spumă, trăgând după el un cazac mort. Era cu piciorul prins în scară, și calul îl târa, izbindu-i de pietre trupul stâlcit și straiete hrentuite.

Grigori apucă să vadă numai lampasul roșu de la nădragi și bluza verde, sfâșiată și răsucită ghem deasupra capului.

O ceață ca de plumb i se lăsă pe creștet. Descălecă și-și scutură fruntea. Prin fața lui săgetară în goană cazaci din sotnia a treia, care sosise din urmă. Câțiva duceau un rănit pe o manta; o droaie de austrieci prizonieri trecură mânați la trap. Alergau grămadă, în turmă cenușie; tropotul bocancilor cu ținte răsuna sinistru. Chipurile lor se amestecau în ochii lui Grigori, ca o singură pată vâscoasă de humă. Aruncă dârlogii și, fără să știe de ce, se apropie de soldatul austriac răpus de mâna sa. Zăcea în același loc, lângă grilajul care părea o panglică străvezie; palma vânăta și murdară era întinsă ca pentru a cere de pomană. Grigori îi privi fața. Îi păru mică, aproape de copil, în ciuda mustății pleoștite și a gurii schimonosite și severe, chinuită – cine știe, de suferință sau poate de o viață amară.

— Hei, tu, strigă un ofițer necunoscut, care trecea prin mijlocul străzii. Ce caști gura?

Grigori se uită la cocarda albă, plină de praf, și se-ndreptă, împleticindu-se, spre calul său. Mergea greoi, parcă ar fi purtat pe umeri o povară copleșitoare. Uimirea și scârba îi strângeau inima. Prinse în mână scara și timp îndelungat nu putu să ridice piciorul țeapăn.

A doua zi după plecarea de acasă, cazacii din a doua serie de mobilizare din Tatarski și din satele meriege înnoptară în satul Eia. Cei din capătul de jos al așezării se țineau deoparte de cei din capătul de sus. Iată de ce Petro Melehov, Anikușka, Hristonea, Stepan Astahov, Ivan Tomilin și alții poposiră în aceeași casă. Gazda, un moșneag înalt și vlăguit, veteran din războiul cu turcii, legă vorba.

Cazacii tolăniți jos, pe păturile întinse în bucătărie și în odaie, își fumau cele din urmă țigări înainte de a închide ochii.

— Va să zică, mergeți la război, voinicilor?

— La război, moșule!

— Se vede treaba că ăsta n-are să semene cu războiul ălălalt, când cu turcii. Acuma doară s-au născocit alte ș-alte arme...

— Nicio deosebire. Tot un drac! Cum căsăpeau oamenii în războiul cu turcii, așa au să-i căsăpească și acum! mormăi Tomilin, mâniindu-se cine știe împotriva cui.

— Te întăriți degeaba, puiul moșului! Îți spui eu că are să fie alt soi de război.

— Asta, fără doar și poate! încuviință Hristonea, cu un căscat prelung, apăsând țigara pe unghie s-o stingă.

— Ne-om bate și noi oleacă! întări Petro Melehov, căscând, făcând semnul crucii pe buze și acoperindu-se cu mantaua.

— Iată ce vă rog, băieți! rosti bătrânul. Da' vă rog din suflet, luați aminte la ce-oi spune.

Petro dădu deoparte poala mantalei și trase cu urechea.

— Țineți bine minte, urmă unchiașul. De vrei să trăiești, să ieși teafăr din învălmășeala morții, trebuie să ții seama de rânduiala dreptății omenesti.

— Care rânduială? întrebă Stepan Astahov, întins la margine.

Zâmbi cu neîncredere. Începuse să zâmbească încă de pe când auzise că va izbucni războiul. Războiul îl atrăgea: frământarea tuturor, durerea altora îi potoleau propria lui obidă.

— Iată care rânduială: la război, nu pune mâna pe avutul altuia. Una la mână. Să te ferească Dumnezeu să te atingi de femei; apoi, mai trebuie să știi și o rugăciune anume.

Printre cazaci se iscă mare mișcare; începură a vorbi toți dintr-o dată:

— Avutul altuia? Doar de-i putea să ți-l păstrezi pe al tău!

— Cum să nu te atingi de femei? Înțeleg, nu cu sila, da' dacă merge de bunăvoie?

— Da' ce, poți să rabzi?

— D-apăi aia-i că nu!

— Și care-i rugăciunea?

Moșneagul îi privi cu asprime și le răspunse tuturor cu o singură predică:

— Nu trebuie să te atingi. Mare păcat. De nu rabzi, s-a zis cu tine, sau te pomenești rănit; după asta, te-nveți minte, dară îi prea târziu... Să vă spui și rugăciunea. Am făcut tot războiul cu turcii: moartea mă apăsa pe umeri ca o raniță, da' am rămas în viață, numai mulțumită ăstei rugăciuni...

Merse în odaie, scotoci pe după icoane și aduse o foaie de hârtie, boțită, și îngălbenită de vreme.

— Iacătă! Sculați-vă de scrieți-o. Că mâine aveți să vă vedeți de drum înainte de cântatul cocoșului, nu?

Despături cu foșnet foaia pe masă și se dădu la o parte. Anikușka se sculă cel dintâi. Pe fața-i spână, ca de muiere, tremurau umbre ciudate la flacăra legănată de vântul care se strecura printr-o crăpătură a ferestrei. Toți ceilalți, afară de Stepan, se așezară la masă și începură să copieze. Anikușka o scrisese cel dintâi pe o filă ruptă dintr-un caiet, o împături și o legă cu șnurul de care îi atârna crucea la gât. Stepan legănând piciorul, îl luă în râs:

— Ai făcut și tu bun cuibar pentru păduchi. Nu se prăsesc bine pe șnur; le-ai făcut și o colibă de hârtie. Ha!

— Ia ascultă, voinice! De nu crezi, mai bine ține-ți gura! îl întrerupse cu asprime moșneagul. Nu te pune de-a curmezișul altora și nu batjocori credința. E rușine și-i păcat!

Stepan tăcu, zâmbind; ca să risipească stinghereala, Anikușka îl întrebă pe bătrân:

— Rugăciunea pomenește de baltag și de săgeată. Ce rost o fi având?

— D-apoi rugăciunea asta pentru iureș a fost făcută în vremurile de demult. Răposatul bunicu-meu o avea de la bunicul lui. Poate că-i și mai veche. Odinioară, se mergea la război cu arcul și cu baltagul.

Fiecare copia câte o rugăciune, care cum îi plăcea.

„RUGĂCIUNE PENTRU A FI FERIT DE FLINTĂ

Binecuvântează Doamne! Un stei alb stă pe un munte ca un cal.

Apa nu pătrunde în stei; tot așa să nu pătrundă în mine, robul lui Dumnezeu, în trupul tovarășilor mei de oaste și al calului meu nicio săgeată și niciun glonte. Precum sare ciocanul de pe nicovală, tot așa să sară glonte de pe mine; precum se-nvârte piatra la moară, așjiderea săgeata să se învârtă, să nu mă ajungă nicicând. Soarele și luna lumineze pentru mine, robul lui Dumnezeu, ca să-mi dea putere. Dincolo de deal îi un lacăt; am să-l încui, am să arunc cheile în mare, sub Altor, piatra albă pre care n-o vede nici vrăjitorul, nici vrăjitoarea, nici călugărul, nici călugărița. Apa nu fuge nicăieri din mare, din noian și nu-i chip să numeri firele de nisip; așa și mie, robul lui Dumnezeu, nimeni să nu-mi facă nimic rău. În numele Tatălui și al Fiului, și al Sfântului Duh. Amin.”

„RUGĂCIUNE PENTRU LUPTĂ

Este o mare, un noian; în această mare, în acest noian îi o piatră albă, Altor; pe Altor stă un om de piatră, înalt de douăzeci și șapte de coți. Să nu mă îmbraci pre mine, robul lui Dumnezeu, pre tovarășii mei de oaste cu veșmânt de piatră, de la răsărit la apus, de jos, de la pământ, până sus, în cer; să ne ferești de tăiș de paloș, de suliță de oțel și de baltag, de lănci cu oțel și fără de oțel, de cuțit, de bardă, de ghiulea de tun, de plumbi și de arme ucigașe, de săgeți cu pene de vultur, de lebădă și de gâscă, și de cocor și de dropie, și de corb; de flinte turcești, crâmlene și austriece, de vrăjmașul nogai, de tătari, de litveni, de nemți, de silezieni și de calmuci. O, sfinți părinți! O, puteri cerești, ocrotiți-mă pe mine, robul Domnului. Amin.”

„RUGĂCIUNE PENTRU IUREȘ

Preacurată, preasfântă stăpână Maica Domnului și Doamne Isuse Hristoase, mântuitorule! Bindecuvântează-mă, Doamne, pre mine, robul lui Dumnezeu, și pre tovarășii mei de oaste, câți sunt laolaltă cu mine, care merg la luptă; învăluiește-ne într-un nor; apără-ne prin sfânt cerescul zid de piatră, sfinte Dmitri Solunski; ocrotește-mă pe mine, robul lui Dumnezeu, și pe tovarășii mei din tuspatri părțile; oamenii răi să nu ne puște, să nu ne lovească

baltagul, să nu ne pălească cu securea, să nu ne junghie și să nu ne taie cu cuțitul, niciun tânăr, niciun bătrân, niciunul smead, niciunul negru, niciun eretic, niciun vraci și niciun vrăjitor. Totul îi înaintea mea, robul lui Dumnezeu, siromah și osândit. Pe mare, pe noian, preste ostrovul pre nume Buian, pe el îi un stâlp de fier; pe stâlp îi un om de fier, proptit într-un toiag de fier, și pune la popreală fierul, și oțelul, și cositorul albastru, și plumbul, și toate săgețile trase: «Du-te, fierule, de la robul lui Dumnezeu, și de la tovarășii mei de oaste, și de la calul meu; treci pe alături și intră în pământul care te-a născut. Meargă săgeata de lemn înapoi în pădure, iară pana, în pasăre, muma ei, iară cleiul, la pește». Ocrotește-mă pre mine, robul lui Dumnezeu, cu pavăza de aur împotriva sabiei și a plumbilor, împotriva ghiulelelor, împotriva baltagului și împotriva cuțitului. Trupul meu să fie mai tare ca platoșa. Amin.»

Cazacii purtară cu ei rugăciunile copiate, atârinate la gât sub cămăși. Le legaseră de iconițe, de binecuvântările mamelor, de săculețe cu pământ natal, dar moartea lovea și pe cei care purtau rugăciunile.

Leșurile lor au putrezit pe câmpiile Galiției și ale Prusiei Orientale, în Carpați și-n România, peste tot unde se învâlvora văpaia războiului și unde caii cazacilor își lăsară urmele copitelor.

7

Îndeobște cazacii din ținuturile Donului de sus, din stanițele Elanskaia, Vioșenskaia, Migulinskaia și Kazanskaia, din despărțământul militar al Donețului erau încorporați în Regimentele 11 și 12 și în Regimentul de gardă imperială „Atamanski”.

În 1914, o parte din cazacii chemați sub steag din stanița Vioșenskaia, prin abatere, fură vărsați în Regimentul 3 de cazaci de Don „Ermak Tomifeevici”, alcătuit numai de localnicii din districtul Ust-Medvedîți. Între alții, în acest Regiment 3, se nimeri și Mitka Korșunov.

Regimentul se afla cantonat la Vilno, dimpreună cu mai multe unități din Divizia a 3-a cavalerie. În iunie, sotniile plecară din oraș cu caii la pășune.

Era o zi de vară posomorâtă și călduță. Turme de nori plutitori se grămădeau pe cer, perdeluind soarele. Regimentul mergea în coloană de

marș. Fanfara vuia. Domnii ofițeri, adunați pâlț, călăreau îmbrăcați în bluze ușoare, cu șepci de campanie; fumul albăstrui al țigărilor plutea deasupra lor.

De amândouă laturile drumului, țărani și țărănci frumos îmbrăcate coseau iarba și se uitau, cu palma streășină la ochi, după coloanele de cazaci.

Caii asudau văzând cu ochii, o spumă gălbuie se săpunea între picioare, iar vântul ușor, care adia dinspre miazăzi și răsărit, nu usca sudoarea, ci sporea năduful dospit de aburi.

La jumătatea drumului, lângă o margine de sat, un mânz de un an se aținu după sotnia a cincea. Țâșnise din ogrăzi și, zărind ceata deasă de cai, necheză și galopă în curmezișul drumului. Coadă, pufoasă încă, flutura în bătaia vântului; copitele rotunde ca niște scoici ridicau nori cenușii de praf, care se lăsau pe iarba călcată de pe șleau. Galopă până la primul pluton și împunse poznaș cu botul calul vagmistrului în șold. Calul zvârli din picioare, dar nu se îndură să-l pălească, parcă oprit de milă.

— Fugi mă, prostănacule! strigă vagmistrul, ridicând biciușca.

Cazacii pufniră în răs, înveseliți de înfățișarea familiară și plăcută a acestui căluț. Deodată se întâmplă ceva neprevăzut: noatenul își despică drum cu obrăznicie printre rânduri și plutonul se desfăcu, pierzându-și alinierea și destrămându-și formația. Cazacii îndemneau caii, care se frământau nehotărâți pe loc. Încleștat între rânduri, mânzul mergea, cercând să muște calul de lângă el.

Comandantul sotniei sosi în galop.

— Ce se petrece aici? întrebă el.

În locul unde se strecurase nesocotitul mânz, caii se smuceau și sforăiau, cazacii zâmbeau lovindu-l cu biciușca, plutonul se mișcă dezordonat, unii veneau din spate, și se înghesuiau; comandantul galopa cu mânie, dinspre sotnie, pe marginea drumului.

— Ce-i aici? tună el din nou, îndreptând calul spre mijlocul plutonului.

— Un mânz...

— A intrat în mijlocul nostru...

— Nu-l poți alunga, puiul de diavol?

— Lovește-l cu biciușca! Nu-l cruța!

Cazacii surâdeau cu un aer vinovat, strângând dârlogii cailor întărâtați.

— Vagmistru! Domnule sotnic! Ce-i porcăria asta?! Faceți ordine în pluton! Asta mai lipsea!...

Comandantul sotniei galopă înainte. Calul său lunecă, și picioarele

dinapoi i se-ndfundară în șanțul de lângă drum. Îi dădu pinteni, și calul sări din șanț pe creasta acoperită cu romaniță și cu lobodă. Ceata de ofițeri se opri mai departe. Un ofițer superior, cu capul lăsat pe spate, îi trăgea dintr-o ploscă, odihnind o mână părintește pe oblâncul ferecat și împodobit al șei.

Vagmistrul împrăștie plutonul și, înjurând de mama focului, alungă mânzul dincolo de drum. Plutonul își strânse din nou rândurile. Trei sute de ochi îl urmăreau pe vagmistru: el se ridică în scări și plecă în trap după mână; acesta se tot oprea și își proptea crupa mânjită cu balegă de calul înalt al vagmistrului; apoi o luă din nou la trap, cu coada întinsă; vagmistru nu reușea să-l croiască cu biciușca pe spinare, îl nimicea mereu peste coada lui de puf. Coada pălită de șfichi se lăsa, dar după o clipă flutura din nou în vânt.

Toți cazacii râdeau. Râdeau și ofițerii; chiar pe fața posomorâtă a esaulului se ivi o chinuire, care voia să fie zâmbet.

În rândul trei, plutonul unu, Mitka Korșunov călărea împreună cu Mihail Ivankov, cazac din satul Karghin, stanița Vioșenskaia, și cu Kozma Kriucikov din Ust-Hopiorskaia. Ivankov, cu chipul cioplit ca din topor, cu umerii largi, era om tăcut; Kriucikov, poreclit „Cămila”, adus din spate și ciupit nițel de vărsat, dimpotrivă, îl întărâta pe Mitka. Cazac „bătrân”, cu milităria aproape încheiată – după o lege nescrisă nicăieri la regulament – ca orice vechi cazac se bucura de dreptul să le facă nădufuri celor tineri, să-i dăscălească și să-i bată cu centura pentru nimica toată. Era rânduiala că, pentru orice vină, un cazac din contingentul 1913 să primească treisprezece lovituri, iar unul din contingentul 1914, paisprezece centiroane; vagmiștrii și ofițerii încurajau aceste datini, socotind că într-asemenea chip cazacii se vor deprinde să fie respectuoși cu superiorii, nu numai după grad, ci și după vârstă.

Kriucikov, care căpătase galon proaspăt de pricaznî¹⁶, stătea cocoșat în șa, ca o pasăre, cu umerii lăsați în jos.

Cu pleoapele întredeschise, căta la un nor cenușiu, lăbărțat, și, adresându-se lui Mitka, își îngroșa vocea ca esaulul Popov, comandantul butucănos al sotniei.

— Ia spune, Korșunov, cum îl cheamă pe comandantul sotniei noastre?

Mitka făcuse de multe ori cunoștință cu centironul, pentru dârzenia și îndărătnicia lui, și de aceea luă acum o înfățișare smerită.

— Domnul esaul Popov, domnule vechi cazac!

¹⁶ Grad inferior la cazaci, echivalent cu frunțaș (soldat-frunțaș) (n. ed. ruse).

— Cum?

— Domnul esaul Popov, domnule vechi cazac!

— Altceva te-am întreat! Spune cum i se zice acilea, între noi, cazacii. Ivankov clipi speriat către Mitka; gura lui cu o buză despăcată strivi un zâmbet. Mitka întoarse capul și-l zări pe esaul apropiindu-se.

— Hai, răspunde!

— Pe dumnealui îl cheamă domnul esaul Popov, domnule vechi cazac!

— Așa? Paisprezece centuri! Spune, ticălosule!

— Nu știu, domnule vechi cazac!

— Las' c-om ajunge la fâneață, spuse Kriucikov cu vocea lui naturală, ș-o să-l vezi tu pe dracu' ! Răspunde, când ești întreat!

— Nu știu.

— Cum, lepră, nu-i cunoști porecla?

Mitka auzea din spate cum pășea încet, hoțește, calul esaulului și tăcea.

— Hai! zise Kriucikov și se strâmbă cu răutate.

În spate, cazacii chicotiră. Kriucikov nu pricepu de ce râdeau; i se păru că râd pe seama lui, de aceea izbucni:

— Ia seama, Korșunov! Când om ajunge, o să-ți ard cincizeci de curele!

Mitka clătină din umeri și se hotărî:

— *Cernoguz*¹⁷!

— Aha! Asta-i!

— Kriuci-ko-ov! strigă un glas la spatele lui.

„Domnul vechi cazac” tresări în șa și luă o poziție plină de respect.

— Ce născocoști tu aici, netrebnicele? Începu esaulul Popov, venind cu calul alături de calul lui Kriucikov. De ce-i înveți de-alde astea pe tinerii cazaci? Răspunde!

Kriucikov clipi mărunț cu ochii strânși; un val de sânge îi împurpură obrazii. Cineva râdea înapoia lui.

— Pe cine l-am învățat minte acum un an, hai? Pe care mutră mi-am rupt o unghie? vâri esaulul sub nasul lui Kriucikov degetul mic, cu o unghie lungă și ascuțită, zbârlindu-și mustața. Să nu te mai aud vorbind așa ceva! Ai auzit, frățioare?

— Am înțeles, s' trăiți, blagorodnicia voastră!

Esaulul zăbovi o clipă; se dădu într-o parte, struni calul și lăsă sotnia să treacă pe dinaintea lui. Sotniile a patra și a cincea porniră în trap.

— Sotnie, trap-marș!

Kriucikov își potrivi centura, se uită la esaulul care rămăsese în urmă și,

---

¹⁷ Cocostârc (în limba rusă).

îndreptând lancea, clătină capul cu un aer nepăsător:

— Al naibii Cernoguz! De unde o mai fi răsărit?

Nădușit de răs, Ivankov povesti:

— Mergea de mult înapoia noastră. A auzit tot ce spuneai, așa c-o fi priceput el unde voiai s-o aduci cu vorba...

— Barem de mi-ai fi făcut semn cu ochiul, nărodule!

— Da' ce mă privește pe mine?

— Așa! Ce te privește?... Paișpe cătărămi pe pielea goală!

Sotniile fură cantonate la conacele boierești din împrejurimi. Ziua, cazacii coseau pentru moșieri trifoi și iarbă din livezi; noaptea, pășteau caii împiedicați pe pășunile ce le fuseseră hotărâte, jucau cărți pe lângă focuri, povesteau basme și se hârjoneau.

Sotnia a șasea lucra la un mare moșier polonez, Schneider. Ofițerii locuitu într-unul din pavilioane, jucau cărți, chefuiau și dădeau târcoale fetei logofătului. Cazacii își instalaseră tabăra la trei verste de conac. În fiecare dimineață, domnul logofăt venea aici într-o trăsură de curse: leahul rotofei și plin de măreție cobora din trăsură, dezmoțindu-și picioarele grase, și-i saluta totdeauna pe „cazacii”, fluturând șapca albă cu viziera lăcuită.

— Vină să cosești cu noi, pane!

— Vină să mai lepezi o țără din cea osânză! Ia o coasă, că ajungi damblagiu!... răsuna strigăte printre șirurile de cazaci în cămăși albe.

Polonezul zâmbea cu sânge rece, își ștergea cu batista brodată chelia trandafirică și trecea, ca să arate vagmistrului noile loturi care trebuiau cosite.

Bucătăria venea la amiază. Cazacii se spălau și se duceau cu gamelele.

Mâncau tăcuți; în schimb în repaus, o jumătate de ceas își răscumpărau tăcerea, tăifăsuind de zor.

— Rău soi de iarbă pe-aici! Nu-i ca a noastră din stepă, sireaca!

— N-are pir mai de loc.

— La noi, pe Don, au cosit fânețele.

— Isprăvim și noi ca mâine. Ieri a fost lună nouă; acuși vin ploile.

— Zgârcit al naibii, leahul! Pentru treaba asta ar putea să dea barem câte un clondir de căciulă.

— Oh, oh, oh, dară pentru un clondir e în stare să... și-n biserică!

— Măi, fraților, cum vine asta? Cu cât îi omul mai bogat, cu atâta-i mai zgârcit?

— Asta să-l întrebi pe țar.

— Care a văzut-o pe fata boierului?
— Da' ce?
— Grăsuță bucățică!
— Bucățică de ce? De mieluță?
— Aha!
— Aș mușca și eu cu dinții din ea!
— O fi au ba adevărat că unul din cimotiile țarului a cerut-o de nevastă?
— Da' tu ce credeai? O halviță ca asta nu-i pe potriva unuia de rând!
— Băieți, am auzit una lată: cică țarul ne va trece în rivistă.
— Când motanul n-are ce face...
— Lasă șaga, Taras!
— Dă-mi și mie un fum!
— Al dracului pomanagiu! Tot umbli cu mâna întinsă, parc-ar cerși la ușa bisericii.

— Uitați-vă, cătanelor: Fedotka are lulea, da' n-are mahorcă în ea...
— A rămas numai cenușa.
— Belește-ți ochii, bă! Are foc într-însă cât are ș-o muiere frumoasă!
Stăteau tolăniți pe pântec. Fumau. Își prăjeau spinările roșite la soare.
Mai încolo, cinci cazaci mai vechi descoseau pe unul tânăr.

— Din care staniță ești, bă?
— Din Elanskaia.
— Va să zică te tragi din țapi, ai?
— Da.
— Și cu ce s-aduce sarea la voi?
Kozma Kriucikov stătea tolănit pe o cergă; îi era urât și-și răsucea mereu pe după deget firele rare ale mustății.

— Cu caii...
— Și mai cum?
— Cu boii.
— Da' cum se cară ochenele din Crimeea? Sunt niște boi d-ăia cu cocoșe în spinare... Ȑi de halesc buruieni țepoase... Cum le spune?
— Cămile.
— Ha-ha-ha! Ho-ho-ho!

Kriucikov se sculă alene, cocoșat ca o cămilă; întinse gâtul bronzat ca șofranul, cu mărul lui Adam ieșit afară, se îndreptă către cel ce grăise, scoțând centura:

— Culcă-te!

Seara, pe câmp, cântau lângă focuri, cufundați într-un întuneric pal de

iunie.

*A plecat cazacul tânăr spre o țară de departe
Calul cel corbiu și aprig pe străine căi să-l poarte,
Iar pământul țării sale: l-a lăsat pentru vecie...*

se tânguie un tenor subțire, ca de argint; bașii întind un zăbranic de catifea, îndurerat:

El la vatra părintească, înapoi n-o să mai vie.

Tenorul se ridică treptat, făcând să tremure cele mai sfâșietoare strune:

*În darn tânăra cazacă îl așteaptă pe iubit,
Tot privind spre miazănoapte din zori până-n asfințit;
Ea cu ochii stinși așteaptă, tot așteaptă, poate vine
Sufletul ei drag, cazacul cel plecat în țări străine.*

Multe voci îi țin isonul. Cântecul e adânc și îmbătător, ca o băutură tare.

*Dincolo de munții falnici, unde vijelia urlă,
Unde iarna gerul crâncen bântuie, sunând din surlă,
Unde, strânși pinii și brazii stau amenințând să cadă,
Doarme somn de veci cazacul, ca în giulgiu, sub zăpadă.*

Vocile deapănă povestea simplă a vieții căzăcești; un alt tenor se înalță în tremur, ca o ciocârlie deasupra pământului reavăn în aprilie:

*Pe străin pământ, cazacul se ruga de toți, murind,
O înaltă moviliță, să-i ridice pe mormânt.*

Și, odată cu el, se întristează și bașii:

*Lăsați florile să umple movilița, și pe ea
Or să crească și călinii, florile din țara mea.*

Lângă alt foc, sunt puțini, și cântecul e altul:

*Vin corăbii din Azov,
Marea-i furtunoasă,
S-a-nturnat la mândru-i Don
Atamanu-acasă.*

Iar la al treilea foc, ceva mai încolo, un cazac guraliv, tușind din pricina fumului, născocește meșteșugite și ciudate povești. Toți îl ascultă cu luare-aminte și, din timp în timp, când eroul povestirii se descurcă cu dibăcie din toate peripețiile puse la cale de necurat sau de muscali, o plesnitură cade cu zgomot peste carâmbul unei cizme, care lucește în lumina focului, și un glas răgușit strigă cu uimită încântare:

— Ah! Strașnic... Grozav a învățit-o, hoțomanul!

Vocea curgătoare a povestitorului i-o dă înainte cu povestirea.

O săptămână după sosirea regimentului la pășune, esaulul Popov chemă pe potcovarul sotniei și pe vagmistru.

— Cum merg caii? se adresă el vagmistruului.

— Bine, blagorodnicia voastră! Chiar foarte bine. Caii mai slabi și-au căptușit spinările.

Esaulul își răsuci mustața neagră, în chip de săgeată (de aceea era poreclit Cernoguz¹⁸), și spuse:

— Comandantul regimentului a ordonat să cositoriți scările și zăbalele. Majestatea-sa împăratul va trece regimentul în revistă. Să lucească toate: și șeile, și toate cele. Cazacii – să-ți rădă ochii când te-i uita la ei. Când au să fie gata toate, frățioare?

Vagmistruul îl privi pe potcovar. Potcovarul îl privi pe vagmistru, și amândoi se uitară la esaul.

Vagmistruul rosti:

— Poate până duminică, blagorodnicia voastră? și își atinse cu degetul, tacticos, mustața veșnic mucedă de nicotină.

— Bagă bine de seamă! îl preveni amenințător esaulul.

Apoi vagmistruul plecă, însoțit de potcovar.

Din acea zi, începură pregătirile pentru revistă. Mihail Ivankov, fiu de potcovar și Karghin, el însuși potcovar de seamă, ajută la cositoritul scărilor și al zăbalelor; alții zoreau peste fire, țesălau caii, curățau căpestrele, frecau cu praf de cărămidă zăbăluțele și părțile de metal ale harnașamentului.

După o săptămână, regimentul strălucea ca un bănuț nou de argint.

---

¹⁸ Joc de cuvinte în original: *cernous* – cu mustață neagră, și *cernoguz* – cocostârc.

Totul scliffea, începând de la copite până la chipurile cazacilor. Polcovnicul Grecov, comandantul regimentului, veni sâmbătă, trecu trupa în revistă și mulțumi domnilor ofițeri și cazacilor pentru zelul și brava lor înfățișare.

Firul albastru al zilelor de iulie se depăna încet. Caii se îngrășau de hrană bună; numai cazacii se frământau, munciți de bănuieli; nimeni nu sufla o vorbă de vizita împărătească. O săptămână trecu în presupusuri, în pregătiri și exerciții. Apoi veni ordinul, ca o lovitură de măciucă: regimentul pleacă la Vilno.

Ajunseră pe seară. Un nou ordin străbătu sotniile: să se predea la magazie lădițele cu efectele cazacilor și să fie gata pentru un eventual marș.

— Ce-o fi asta, blagorodnicia voastră? se frământau cazacii, încercând să afle adevărul de la comandantii de plutoane.

Ofițerii ridicau din umeri. Ar fi dat și ei un galben, ca să cunoască adevărul.

— Nu știu...

— Facem manevre în fața împăratului?

— Până acum, nimic nu se știe.

Acestea erau răspunsurile date de ofițeri, pentru a-i liniști pe cazaci. La 19 iulie, spre seară, ordonanța comandantului de regiment prinse o clipă pentru a-i șopti prietenului său, cazacului Mrîhin, din sotnia a șasea, care era de planton la grajd:

— Războiul, frățioare!

— Minți?!

— Să mă bată Dumnezeu. Da' tu ține-ți gura!

A doua zi dimineața, regimentul fu adunat în linie, pe divizioane. Geamurile prăfuite ale cazărmii aveau luciri negre. Regimentul aștepta să vină comandantul.

Esaulul Popov, călare pe un cal voinic, era în fața sotniei a șasea. Ținea strâns dârlogii cu mâna stângă, vârâtă într-o mănușă albă; calul încovoia gâtul ca un arc și-și freca botul de mușchii pieptului.

Comandantul regimentului apăru de după colțul cazărmii și opri calul în fața frontului. Aghiotantul scoase batista, ținând degetul mic îndepărtat cu eleganță, dar n-apucă să-și sufle nasul. În liniștea încordată ca un arc, polcolnicul începu:

— Cazaci!

„Acu e acu!”, își zise fiecare.

O nerăbdare aprigă se înstăpâni în jur. Mitka Korșunov lovi calul cu

călcâiul, supărat că se lăsa când pe un picior, când pe celălalt. Alături, Ivankov, încordat și țeapăn ca un mort, asculta cu gura deschisă, în care se vedea dantura știrbă și negricioasă. Kriucikov închidea pleoapele și se cocoșa înapoia lui; mai încolo era Lapin, mișcând ciudat urechile, ca un cal; dincolo de el, se vedea gâtul șonțit ras al lui Șcegolkov.

— Germania ne-a declarat război!...

Un freamăt ușor trecu printre șirurile aliniate, ca și cum vântul ar fi stârnit valuri într-un lan de orz copt, cu paiele cenușii. Nechezatul unui cal izbi auzul, ca un țipăt strident. Ochi rotunjiți și guri căscate se întoarseră spre sotnia întâi, la flancul stâng, de unde pornise nechezatul.

Polcovnicul vorbea mereu; își ticluia cuvintele într-un anumit fel, cercând să ațâțe simțământul de mândrie națională; dar pe dinaintea ochilor a mii de cazaci nu se perinda imaginea drapelului dușmane, plecate la picioarele lor, ci treburile de toate zilele, mai aproape de firea omenească: nevestele, copiii, ibovnicele, care le apăreau țipând și plângând, bucatele nestrânse, satele pustii, stanițele...

„Peste două ore îmbarcarea în trenuri!” Numai asta se întipări în mintea fiecăruia.

Soțiile ofițerilor, adunate nu departe, plângeau în batiste. Cazacii se împrăștiară în pâlcuri prin cazarmă. Sotnicul Hoprov își ducea soția, o poloneză blondă și însărcinată, purtând-o aproape în brațe.

Regimentul porni cântând spre gară; glasul cazacilor acoperi fanfara, care tăcu la jumătatea drumului. Soțiile ofițerilor veneau în trăsurile; o mulțime pestriță se îngheșuia pe trotuar; nori albi de praf se ridicau sub copitele cailor; solistul, râzând de propria lui durere și a altora și zvâcnind din umăr, încât îi sălta epoletul albastru, zvârlea cuvintele porcoase dintr-un cântec căzăcesc:

Mândră fată îs, zău, zău, eu am prins o știucă...

În tropotul potcoavelor noi, sotnia, învâlmășind înadins cuvintele, își ducea spre gară, spre căsuțele roșii ale vagoanelor aleanul și cântecul său:

*Eu am prins, eu am prins, eu am prins o știucă
Și-am făcut ciorbă din ea, mândră fată sunt,
Ce mai ciorbă am făcut, valeu, ce mai ciorbă!*

Aghiotantul comandantului, cu obrazul stacojiu de râs și de jenă, venea

în galop spre cântăreți. Solistul, aruncând dârlogii, făcea nerușinat cu ochiul, femeilor grămădite pe trotuare și venite să-i petreacă pe cazaci; pe obrazul ars, ca de bronz, parcă nu curgea sudoare spre mustăcioara neagră, ci șiroaie amare de pelin.

Fată sunt mândră, soacra-am hrănit-o...

Soacra, da, soacra, soacra-am hrănit-o...

Pe linie, o locomotivă sub presiune, gata de plecare, scotea fluierături scurte și rău prevestitoare.

•

Trenuri... Trenuri.. Trenuri... nesfârșite trenuri militare!

Pe arterele țării, pe liniile ferate, Rusia, zbuciumată își trimite spre frontiera apuseană sângele, sub mantale cenușii.

8

În târgul Torjok, regimentul a fost rânduie pe sotnii. Din ordinul statului-major al diviziei, sotnia a șasea fu trimisă la dispoziția Corpului III armată și, după ce mărșăluie până la târgul Pelikallen, instalează posturi înainte.

Frontiera era încă păzită de unitățile noastre de grăniceri. Mereu și mereu sosea artilerie și infanterie. În ziua de 24 iulie, spre seară, în târg sosiră o baterie și un batalion din Regimentul 108 „Glebovski”. La conacul Alexandrovski din apropiere, fusese instalat un post compus din nouă cazaci, sub comanda încheietorului de pluton.

În noaptea de 27, esaulul Popov îi chemă pe vagmistru și pe cazacul Astahov.

Când Astahov se întoarce la pluton, se-nnopta.

Tot atunci se-ntorcea și Mitka Korșunov cu calul de la adăpat.

— Tu ești, Astahov? strigă el.

— Eu îs. Da' unde-s Kriucikov și ceilalți flăcăi?

— Colo, în colibă.

Astahov, cazac înalt, greoi și oacheș, intră în colibă, clipind. Șcegolkov stătea lângă masă și dregea o pană de căpăstru ruptă, la lumina unei lămpi rău mirositoare. Kriucikov, cu mâinile la spate, lângă cuptor, îi arăta cu ochiul lui Ivankov pe stăpânul casei, un polonez bolnav de dropică, buhăit, culcat în pat.

Tocmai se opriseră din râs; fața trandafirie a lui Ivankov mai tremura încă.

— Măine în zori plecăm în post, băieți.

— Unde? întrebă Șcegolkov și, privindu-l țintă, scăpă jos firul de ață nerăsucită.

— În târgul Liubov.

— Cine merge? întrebă Mitka Korșunov, intrând și punând o doniță lângă ușă.

— Șcegolkov, Kriucikov, Rvaciov, Popov, și tu, Ivankov, mergeți cu mine.

— Și eu, Pavlici?

— Tu, Mitri, rămâi acilea.

— Fie. Nici că-mi pasă de voi!

Kriucikov se depărtă de cuptor; se întinse, trosnind din încheieturi, și întrebă pe gazdă:

— Cam câte verste îs până la Liubov?

— Patru leghe...

— E aici, aproape! spuse Astahov și, așezându-se pe laviță, își scoase cizma. Unde oare să-mi pui obielele la uscat?

Plecară în zori. La ieșirea din târg, lângă o fântână, o fată desculță scotea apă cu donița. Kriucikov opri calul.

— Dă-mi să beau, frumoaso!

Fata, ținând fusta de pânză, lipăi cu picioarele prin băltoacă, îi întinse donița și zâmbi din ochii cenușii, umbriți de gene dese. Kriucikov bău; mâna încordată tremura sub povara doniței; picături de apă cădeau pe lampasul roșu al nădragilor, se risipeau și lunecau în jos.

— Hristos să te ocrotească, frumoaso cu ochi cenușii!

— Auză-te Domnul Isus.

Fata luă donița înapoi și se depărtă, întorcându-se și zâmbind.

— Ce te hlizești? Hai cu mine!

Kriucikov se mișcă în șa, parcă ar fi vrut să-i facă loc.

— Hai, îi dai drumul? strigă Astahov și o luă înainte.

— Ți-a căzut cu tronc? întrebă Rvaciov, aruncând o privire zeflemitoare lui Kriucikov.

— Are picioarele trandafirii, ca o porumbiță! râse Kriucikov, și toți întoarseră capul ca la ordin.

Fata stătea plecată deasupra fântânei, arătându-și șoldurile strânse sub fustă și rășchirând picioarele rotunde cu pulpe trandafirii.

- Ce m-aș însura acuși, suspină Popov.
- Hai, să te-nsor cu biciușca! îl îmbie Astahov.
- Biciușca? Ce să fac cu ea?
- Ești în călduri, harmăsarule?
- Las' că-l răcorim noi...
- Îl jugănim, ca pe buhai!...

Glumind și râzând, cazacii își trecură caii la trap. Din vârful unui colnic se zări târgușorul Liubov, așezat în vale și pe coastă. Soarele se ridica în spatele lor, după deal. Lângă izolatoarele unui stâlp de telegraf, o ciocârlie ciripea din rășputeri.

Ca unul ce terminase recent școala de instructori, Astahov fusese numit comandant de post. Alese o casă singuratică de la marginea târgului, în direcția frontierei. Gazda, un polonez cu obrazul ras, cu picioarele strâmbe, purtând o pălărie albă de pâslă, îi duse pe cazaci într-un hambar și le arătă locul pentru cai. Dinapoia hambarului, după o livadă rară, înverzea un câmp de trifoi. Urcușul se gheboșa până la pădure; mai încolo se întindeau lanuri alburii de grâne, tăiate de un drum, și apoi alte fâșii de trifoi de un verde strălucitor. Cazacii stăteau cu rândul la pândă în șanțul de dinapoia hambarului, cu binoclul în mână; alții erau tolăniți în hambarul răcoros. Mirosea acolo a grâne stătute, a pleavă și a praf, a murdărie de șoareci, a mucegai dulceag și a rugină de pământ.

Ivankov, ghemuit într-un ungher întunecos lângă plug, dormi până-n seară. Fu trezit în amurg. Kriucikov îi prinse între degete pielea grumazului, trase cu nădejde și-l dojeni:

— Ai prins osânză mâncând pe socoteala stăpânirii! Scoală-te, trântorule! Du-te de-i pândește pe nemți!...

— Astâmpără-te, Kozma!

— Scoală!

— Lasă-mă! Hai, astâmpără-te, că mă scol îndată!

Într-adevăr, se ridică; avea fața roșie și buhăită. Scutură capul rotund ca un ceavn, bine îndesat între umerii largi; strănută (răcise dormind pe pământul umed), își legă cartușiera și ieși târând arma. Îl schimbă pe Șcegolkov, potrivi binoclul și cercetă îndelung în direcția nord-vest, spre pădure. Vântul trecea în valuri printr-un lan de grâu; pe un colț de pădure verde de arini, asfințitul revărsa un torent purpuriu. Dincolo de târg, într-un pârâu (culcat ca un arc de azur) se hârjoneau, scaldându-se, câțiva copii. O voce stridentă de femeie striga: „Stasiu! Sta-a-asiu! Vină-ncoace!”

Șcegolkov își răsuci o țigară și zise la plecare:

— Apusul îi în flăcări! Are să fie vânt!

— Da, vânt! Încuviință Ivankov.

Peste noapte, cail stătură fără ștei. Luminile și larma se stingeau în târg. A doua zi dimineața, Kriucikov îl strigă pe Ivankov:

— Hai în târg!

— De ce?

— Să halim și să bem ceva...

— Nu cred să găsim! spuse cu neîncredere Ivankov.

— Dacă-ți spui eu! L-am întrebat pe stăpân. Uite, vezi o colibă? O magazie de țigle? Întrebă Kriucikov înălțând degetul cu unghia neagră. Acolo-i un crășmar care vinde bere. Mergem?

Plecară. Astahov apăru în prag și strigă:

— Încotro?

Kriucikov, mai mare în grad decât Astahov, făcu un gest a lehamite.

— Venim îndată.

— Întoarceți-vă, băieți!

— Tacă-ți botul!

Un evreu bătrân și perciunat, cu o pleoapă întoarsă, îi întâmpină pe cazaci cu plecăciuni.

— Ai bere?

— Nu mai am, domnule cozac.

— Plătim. Nu pe daiboj!

— Jesus Maria... Parcă eu.. Vai, domnule cozac! Credeți pe-un evreu cinstit, n-am bere!

— Miști, jidane!

— Vai, domnule cozac! Eu deja am zis...

— Stai, uite... îl întrerupse supărat Kriucikov, vârând mâna în buzunar și scoțând un portofel jerpelit.

— Dă-ne bere, că altminterea te trimit la toți dracii!

Evreul strânse cu degetul mic moneda în palmă, coborî pleoapa beteagă și ieși în tindă.

Se întoarse după o clipă cu o sticlă de votcă, umedă, de care se lipise pleavă de orz.

— Și spunea că n-ai! Hei, moșnegărie! Moșnegărie!

— Spuneam doar că n-am bere.

— Dă-ne și ceva de-ale gurii.

Kriucikov destupă dopul dintr-o lovitură și umplu o ceașcă cu buzele știrbe.

Ieșiră de acolo cam amețiți. Kriucikov ținută pe uliță și amenința cu pumnul, găvanele negre ale ferestrelor.

Astahov căsca în hambar. Dinapoia peretelui, caii ronțăiau fân jilav.

Seara, Popov plecă cu raportul; Ziua trecu fără ceva deosebit.

Seară. Noapte. Deasupra târgului, în țării, talgerul galben al lunii.

Din când în când în dosul casei, în grădină, cădea câte un măr copt din pom, cu un plescăit moale. Pe la miezul nopții, Ivankov auzi pe ulița târgului un tropot de copite. Ieși din șanț și privi cu luare-aminte; dar un nor învăluisese luna: nu putea desluși nimic prin întunericul mohorât.

Îl scutură pe Kriucikov, care dormea lângă ușa hambarului, trezindu-l:

— Kozma, trec călăreți. Scoală!

— De unde vin?

— Trec prin târg.

Ieșiră. La vreo sută de metri, se auzi lămurit un ropot de copite.

— Hai, fuga-n grădină! De-acolo s-aude mai bine...

Alergară de-a lungul casei până-n grădină. Se pitulară lângă zaplaz. Voci surde, clinchete de scări, scârțâituri de șei... Tot mai aproape. Deslușiră câteva siluete de călăreți.

Mergeau câte patru în rând.

— Stai! Cine-i?

— De cine ai nevoie? Întrebă un glas de tenor, din primele rânduri.

— Cine-i acolo? Trag! țăcăni închizătorul Kriucikov.

— T-r-r-r! făcu unul, strunind calul și apropiindu-se de zaplaz. E un detașament de grăniceri. Sunteți în post?

— Da.

— Regimentul?...

— Regimentul 3 de cazaci.

— Cu cine vorbești acolo, Trișin?... Întrebă un glas din întuneric.

Grănicerul răspunse:

— E un post de cazaci, blagorodnicia voastră.

Un alt călăreț se apropie de zaplaz.

— Noroc, cazaci!

— Noroc! răspunse Ivankov, după o pauză.

— Sunteți de mult aici?

— De ieri.

Al doilea călăreț frecă un chibrit și aprinse o țigară; Kriucikov văzu un ofițer în uniformă de grănicer.

— Regimentul de grăniceri a fost retras de pe frontieră, spuse ofițerul,

trăgând din țigară. Băgați de seamă; voi sunteți acum în prima linie. Inamicul poate să înainteze chiar mâine până aici.

— Și unde mergeți, blagorodnicia voastră? întrebă Kriucikov, cu degetul pe trăgaci.

— Am primit ordin să ne alăturăm escadronului nostru, la două verste de-aici. Haideți, băieți. Cu bine, cazaci!

— Drum bun.

Vântul smulse aprig norul din dreptul lunii, și lumina începu să curgă peste tângușor, moartă, galbenă, peste livezi, peste acoperișul țuguiat al hambarului, peste pâlcul de călăreți care urca pe coastă.

În zori, Rvaciov plecă la sotnie să ducă raportul. Astahov se tocmi cu stăpânul, care, în schimbul unei sume neînsemnate, îl lăsă să cosească trifoi pentru cai. Peste noapte, caii rămăseseră înșeuăți. Pe cazaci îi înspăimântă faptul că fuseseră lăsați singuri în fața inamicului. Simțământul de răzlețire și de izolare nu li se încuibărise în suflet, câtă vreme știau că în față-le sunt de pază grănicerii; simțământul acesta se întări și-i apăvă numai când aflară că frontiera era descoperită.

Câmpul era în preajma hambarului. Astahov porunci lui Ivankov și lui Șcegolkov să cosească trifoi. Proprietarul, cu o pălărie de pâslă albă pe cap, îi însoți. Șcegolkov cosea, iar Ivankov strângea iarba jilavă și grea și o îndesa în plasa de furaje. În vremea aceasta, Astahov, care supraveghea cu binoclul drumul dinspre graniță, văzu un copilandru alergând pe câmp dinspre sud-vest. Ca un iepuraș cenușiu, se azvărli de pe colnic, strigând de departe și fâlfâind mânecile lungi ale hainei.

Se opri din fugă și, sorbind aerul și rotunjind ochii holbați, strigă:

— Cozac, cozac! A venit neamț! A venit neamț, colo!...

Întinse mâneca lungă ca o trompă; Astahov, punând binoclul la ochi, văzu lămurit în cercul lentilelor un grup de călăreți înaintând în zare. Cu binoclul la ochi, strigă:

— Kriucikov!

Cazacul țășni din hambar pe ușa strâmtă și roti privirile în jur.

— Fuga, cheamă băieții! Nemții! O patrulă nemțească!

Îl auzi pe Kriucikov alergând și văzu apoi lămurit prin binoclu pâlcul de călăreți lunecând peste un brâu de iarbă ruginie.

Desluși chiar părul roib al cailor și uniformele de un albastru-întunecat. Erau peste douăzeci de oameni. Călăreau în grup strâns, de-a valma, dinspre sud-vest, pe când observatorul îi aștepta de la nord-vest. Trecură drumul și porniră de-a curmezișul pe coastă, deasupra văii. Unde era

târgușorul Liubov.

Ivankov, cu vârful limbii afară, strâns între dinți, băga iarba în plasă. Proprietarul, polonezul beteag, stătea alături și puflăia dintr-o pipă. Cu mâinile vârâte în brâu, privea pe sub borurile pălăriei cum cosește Șcegolkov.

— Asta-i coasă? Înjură cazacul, ridicând mânios o coasă mică, ca o jucărie. Cu ea cosești?

— Eu cu ea cosec! răspunse polonezul, împletindu-și limba între dinți și pipa știrbă, și scoțând un deget din brâu.

— Coasa ta e bună să tai tuleiele muierii tale cu dânsa!

— M-da! încuviință cu nepăsare polonezul.

Ivankov pufni de râs. Voia să adauge și el ceva, dar se întoarse și-l văzu pe Kriucikov, care alerga sus, ținând sabia cu mâna și împiedicându-se în arătură.

— Hai, lăsați baltă totul!

— Da' ce-i? întrebă Șcegolkov, înfingând vârful coasei în pământ.

— Nemții!...

Ivankov scăpă plasa de furaje. Proprietarul o zbughi spre casă, încovoindu-se, aproape să atingă cu mâna pământul, ca și când gloanțele ar fi vâjâit deasupra lui.

Abia întorși lângă hambar, încălecară gâfâind; în clipa aceea văzură o companie de soldați ruși care intra în târg, venind dinspre Pelikallen. Cazacii galopară în întâmpinarea lor. Astahov raportă comandantului companiei că o patrulă nemțească venea de-a lungul costișei, ocolind orașelul. Căpitanul privi încruntat vârful cizmelor prăfuite și întrebă:

— Câți sunt?

— Peste douăzeci.

— Mergeți și le ațineți calea! Noi vom deschide focul de aici.

Se întoarse cu fața spre companie, ordonă adunarea și își conduse oamenii în pas viu.

Când cazacii urcară pe culme, nemții le-o luaseră înainte și mergeau în trap, tăind drumul spre Pelikallen. Un ofițer călărea înainte pe un cal roib, cu coada retezată.

— După ei! Să-i gonim spre postul doi! ordonă Astahov.

Un grănicer, pornit cu ei călare din târg, rămase în urmă.

— Ce e, frățioare? Te-ai răzgândit? strigă Astahov, întorcându-se.

Grănicerul făcu un semn cu mâna și începu să coboare în pas spre târg. Cazacii porniră în trap iute. Uniformele albastre ale dragonilor germani se

deslușeau acum cu ochi liber. Înaintau în trap ușor, în direcția postului doi, instalat la un conac, la trei verste de târg, și întorceau capetele să-i vadă pe cazaci. Distanța dintre ei se micșora simțitor.

— Deschideți focul! strigă Astahov răgușit, sărind din șa.

Traseră o salvă din picioare, ținând caii cu dârlogii înfășurați pe mână. Calul lui Ivankov se ridică în două picioare și-și răsturnă stăpânul. Căzând, el văzu un neamț prăvălindu-se de pe cal: se plecă mai întâi încet, apoi deodată desfăcu brațele larg și se prăbuși. Nemții porniră în galop, fără să se oprească, fără să-și scoată carabinele din tocuri. Mergeau acum la distanță unul de altul. Vântul fâlfâia printre stegulețele din vârful lăncilor. Astahov sări cel dintâi în șa. Toți dădură bice cailor. Patrula germană coti brusc spre stânga; cazacii trecură, în urmărirea lor, la vreo sută de metri de locul unde căzuse neamțul. Aveau în față acum un teren de colnice, tăiat prin văgăuni, brăzdate de râpe crenelate. Îndată ce nemții ieșeau dintr-o vâlcea, pe coasta opusă, cazacii descălecau și deschideau focul asupra lor. În dreptul postului doi, mai doborâra unul.

— A căzut! strigă Kriucikov, punând piciorul în scară.

— Acuși au să iasă ai noștri din conac... Acolo-i postul doi! mormăi Astahov, împingând cu degetul galben de nicotină un alt încărcător în magazia armei.

Nemții trecură în trap domol pe lângă conac și se uitară într-acolo. Dar curtea era goală; soarele săruta pățimaș țigla de pe acoperiș. Astahov trase un foc, fără să mai descălece. Un neamț, rămas puțin în urmă, clătină capul și împintenă calul.

Mai târziu, se lămurii că cei de la postul doi plecaseră noaptea trecută, aflând că firele de telegraf fuseseră tăiate la o jumătate de verstă de conac.

— O să-i gonim spre postul unu! strigă Astahov, întorcându-se spre cazaci.

Abia acum, Ivankov, observă pentru întâia oară că nasul lui Astahov se cojea; o pielețică subțire îi atârna sub nară.

— De ce naiba nu se apără? întrebă el cu părere de rău, potrivitându-și arma la spate.

— Așteaptă oleacă! spuse Șcegolkov, gâfâind ca un cal bolnav de răpciugă.

Nemții coborâra în prima văgăună, fără a mai întoarce capetele. Dincolo, era un ogor negru; dincoace, creșteau buruieni și, ici-colo, câte o tufă.. Astahov opri calul, își dădu șapca pe ceafă, șterse cu dosul palmei picături late de sudoare. Se uită la oameni, scuipe un ghem de salivă și zise:

— Ivankov, du-te spre văgăună și vezi unde naiba sunt!

Ivankov, cu fața roșie-cărămizie, cu spatele learcă de sudoare, trecu limba printre buzele crăpate și plecă.

— Ce-aș fuma acuși! spuse în șoptă Kriucikov, alungând cu biciușca un tăun.

Ivankov mergea la pas, se ridica în scări și cerceta cu privirea fundul văgăunii. Văzu mai întâi vârfulurile sulitelor legănându-se; apoi apărură deodată nemții, care își întorseseră cail și porniseră la atac, urcând povârnișul. Ofițerul galopa în frunte, cu sabia ridicată, ca într-un tablou. Ivankov își întipări în minte chipul încruntat, fără mustăți, al ofițerului, care călărea țepăn. Ropotul cailor călăriți de nemți îi ciocăni inima ca grindina. Fiorul rece al morții îi trecu prin șira spinării. Întoarse calul și galopă tăcut înapoi.

Astahov nu apucă să pună la loc punga de tutun și o lăsă să lunece pe lângă buzunar.

Kriucikov, zărindu-i pe nemți în urma lui Ivankov, o întinse cel dintâi în galop. Nemții din flancul drept îi tăiau lui Ivankov drumul. Se apropiau de el cu o iuțeață nebună. Cazacul biciuia mereu calul și se uita înapoi. Chipul lui pământiu se contracta, ochii îi ieșeau din orbite. Aplecat pe oblâncul șei, Astahov galopa înainte. Un vârtej de praf roșcat se învâlura înapoia lui Kriucikov și a lui Șcegolkov.

„Acuși, acuși m-ajung!” Gândul acesta îl năucea pe Ivankov; nu se gândea să se apere; își încovoia trupul masiv, capul atinge coama calului.

Un neamț roșcat îl ajunse. Îl izbi cu lancea în spate. Vârful străpunse centironul de piele și-i pătrunse doi centimetri în trup.

— Fraților, întoarceți-vă! strigă Ivankov, înnebunit de groază, și-și trase sabia din teacă.

Pară a doua lovitură îndreptată în coastă, se ridică în scări și lovi cu sabia în spate pe neamțul care galopa în stânga lui. Fu înconjurat. Un cal voinic, nemțesc, izbi cu pieptul calul său și era cât pe-aci să-l răstoarne; Ivankov văzu aproape de el un chip străin, fioros și tulbure.

Astahov sosi cel dintâi, în galop. Fu îmbrâncit la o parte. Se apăra cu sabia, se răsucea în șa, rânjind, cu chipul schimbat ca de mort. Un dragon atinse grumazul lui Ivankov cu vârful sabiei; un altul se ridică în stânga lui, ca din pământ, și sabia îi sclipi mat. Ivankov pară izbitura cu sabia; oțelul se lovi de oțel cu un scrâșnet țipător. Cineva din spate îi străpunse cu lancea cureaua și o trăgea, căutând s-o smulgă. Un chip de neamț mai în vârstă, asudat, roșu și pistruiat se clătina în fața capului ridicat al calului.

Falca îi tremura; mânuia sabia stângaci, țintindu-l pe Ivankov în piept. Dar sabia era prea scurtă, neamțul o aruncă înciudat, puse mâna pe carabina din tocul prins de șa, urmărindu-l continuu pe Ivankov cu ochii săi căprui, spăimântați. Nu apucă însă să scoată carabina; de dincolo de cal, Kriucikov îl lovi cu lancea; neamțul, trăgând spasmodic de piepții vestonului său albastru, se rostogoli pe spate, scoțând un țipăt de groază și uimire:

— *Mein Gott!*

Mai încolo, vreo opt dragoni îl înconjurară pe Kriucikov. Voiau să-l prindă viu, dar calul cabră. Răsucindu-se în șa, Kriucikov se apăra cu sabia, până când îi fu smulsă din mână. Puse atunci mâna pe lancea unui neamț și o roti ca la exerciții.

Nemții se dădură îndărăt, izbind lancea cu săbiile. Oamenii se îngrămădeau, se frământau și se zbăteau, ca frunza în bătaia vântului, lângă un trist ogoraș de pământ argilos, arat de curând. Sălbăticii de spaimă, cazacii și nemții loveau cu armele unde nimereau pe spinare, peste brațe, peste cai și peste arme. Înnebuniți de spaima morții, caii se învâlmășeau și se izbeau grămadă. Ivankov se stăpâni și, de câteva ori, încercă să lovească în cap un dragon spălăcit, cu fața prelungă, care-l alalta; dar sabia lovea casca de oțel și luneca mereu.

Astahov fărâcă cercul dușman și scăpă, șiroind de sânge. Ofițerul neamț se năpusti după el. Astahov smulse arma de la umăr și-l ucise cu un foc tras de la câțiva pași. Isprava lui dezlanțui o nouă întorsătură în încăierare. Nemții, răniți cu toții de loviturile orbești și rămași fără ofițer, se împrăștiară și se retraseră. Cazacii nu-i fugăriră. Nu traseră focuri de armă după dânșii. Galopară de-a dreptul spre târgul Pelikallen, îndreptându-se spre sotnia lor; nemții ridicară camaradul rănit, căzut din șa, și se retraseră spre frontieră.

După ce galopară o jumătate de verstă, Ivankov se clătină în șa.

— M-au dat gata!... Cad!

Opri calul, dar Astahov smuci de dârlogi.

— Iute!

Kriucikov își ștergea sângele de pe față, își pipăia pieptul. Pete roșii îi muiau bluza.

Lângă conacul unde în ajun fusese postul doi, se despărțiră.

— La dreapta! spuse Astahov, arătând spre o mlaștină de un verde ca smaraldul, împrejmuită de arini.

— Nu, la stânga! se împotrivi Kriucikov.

Se despărțiră. Astahov și Ivankov sosiră în târg mai târziu. Cazacii din

sotnia lor îi aşteptau la intrarea în târg.

Ivankov aruncă dârlogii, sări din şa, se clătină şi căzu. Abia îi putură scoate sabia din mâna crispată.

După un ceas, aproape toată sotnia se îndreptă spre locul unde fusese ucis ofiţerul neamţ. Cazacii îi traseră cizmele, îi luară haina şi armele; se îngrămădeau să vadă faţa tânără şi îngălbenită a mortului. Tarasov din Ust-Hopiorskaia îi scoase numaidecât ceasul cu capac de argint şi-l vându pe loc încheietorului de pluton. În portmoneu găsiră o sumă mică de bani, o scrisoare, un smoc de păr blond pus într-un plic şi fotografia unei fete care zâmbea semeţ.

9

Mai târziu, făcură din această întâmplare o faptă de vitejie. Kriucikov, favoritul comandantului de sotnie, primi, după recomandăţia sa, crucea „Sfântul Gheorghe”. Camarazii ceilalţi rămaseră în umbră. Eroul fu trimis la statul-major al diviziei, unde îşi pierdu vremea până la sfârşitul războiului şi unde primi încă trei decoraţii, numai fiindcă veneau să-l vadă ofiţeri şi doamne din lumea mare, de la Petrograd şi de la Moscova. Cucoanele scoteau ţipete de admiraţie şi ofereau cazacului de pe malul Donului dulciuri şi ţigări de lux; el le mulţumea la început cu mii de înjurături piperate; dar mai târziu, sub influenţa binefăcătoare a lingăilor cu epoleţi de ofiţeri de la statul-major, îşi făcu o meserie bănoasă: povestea „isprava”, îndrugând cai verzi pe pereţi, minţind cu neruşinare. Doamnele ascultau în extaz, privind cu uimire faţa de ocnaş, ciupită de vărsat, a cazacului erou. Toată lumea se simţea bine şi era mulţumită.

Când ţarul veni la Marele cartier general, îi fu arătat şi Kriucikov, ca o pasăre rară ce era. Cu chipul roşcat şi somnoros, împăratul privi la Kriucikov ca la un cal, clipi cu pleoapele pungite şi-l bătu pe umăr.

— Bravo, cazacule! Şi, întorcându-se către suită, zise: Daţi-mi un sifon!

Moţul lui Kriucikov era nelipsit în toate ziarele şi revistele. Fotografia lui fu imprimată şi pe cutiile de ţigări. Negustorii din Nijni-Novgorod îi oferiră o sabie cu mânerul de aur.

Uniforma luată de la ofiţerul neamţ, ucis de Astahov, fusese bătută pe un panou de placaj: generalul von Rennenkampf pusese panoul în automobil, între aghiotant şi Ivankov, şi trecu de mai multe ori prin faţa trupelor care se îndreptau către primele linii ale frontului; le ţinea cuvântări înflăcărate, în stil cazon.

În realitate, situația fusese aceasta: pe câmpul de moarte se întâlneau oameni care încă nu erau obișnuiți să-șiucidă semenii și, cuprinși de ospaimă sălbatică, se ciocniseră, se loviseră, se izbiseră la întâmplare, se ciopârțiseră, răbindu-și cai și risipindu-se speriați de o împușcătură care omorâse un om; se împrăștiaseră apoi cu inimile sfâșiate.

Isprava aceasta era socotită ca o faptă de vitejie.

10

Frontul, lung de câteva sute de verste, nu se închegase încă în forma unei năpârci veninoase. Ciocniri și lupte între unitățile de cavalerie izbucneau de-a lungul frontierei. În primele zile după declararea războiului, comandamentul german își întinse tentaculele puternice, trimitând patrule de cavalerie, care hărțuiau unitățile noastre și se strecurau printre posturi, ca să culeagă informații asupra dispozitivului și efectivului trupelor. În fața frontului Armatei a 8-a, de sub comanda generalului Brusilov, înainta Divizia 12 cavalerie, comandată de generalul Kaledin. La flancul stâng, depășind frontiera cu Austria, acționa Divizia II cavalerie. Unitățile ei, după ce cuceriseră prin lupte Leșniuv și Brodî, băteau pasul pe loc; austriecii primiseră întăriri, și cavaleria ungară înainta asupra cavaleriei noastre, hărțuind-o și împingând-o spre Brodî.

După lupta de lângă orașelul Leșniuv, Grigori Melehov simțea în suflet o durere grea și apăsătoare. Slăbea văzând cu ochii și pierduse din greutate; adesea, în timpul marșului sau la popas, în vis sau când dormita, îi apărea înainte chipul austriacului ucis lângă grilaj. Retrăia foarte des întâia ciocnire și, chiar prin somn, simțea spasmul care îi contractase atunci mâna crispată pe lance; când se trezea și-și revenea, alunga visul, acoperea cu palma pleoapele strânse, până ce începeau să-l doară.

Cavaleria culca grânele coapte, colții potcoavelor lăsau urme pe ogoare, parcă ar fi bătut grindina peste toată Galiția. Grelele cizme soldățești bătătoreau drumurile, striveau pietrișul șoselelor și frământau noroiul ploilor de august.

Acolo unde se dădeau luptele, fața întunecată a gliei era sfredelită de obuze, ca un obraz ciupit de vărsat; tânjind după sânge de om, schijele de tuci și de oțel rugineau în țărână. Brațele roșii ale flăcărilor cuprindeau satele, târgurile și orașele, străpungeau întunericul nopții și se înălțau către cer, undeva după orizont. În august, când se coc poamele și grânele, cerul măturat de vânt era cenușiu și trist; puținele zile senine erau chinuitoare în

dogoarea lor umedă.

Era la sfârșitul lui august. Frunzișul începea a îngălbeni prin grădini, se acoperea cu purpura prevestitoare de moarte, și, de departe, se părea că și arborii sunt plini de răni sângeroase.

Grigori urmărea cu ascuțime schimbările ce se petreceau în camarazii din sotnie. Prohor Zîkov, proaspăt întors de la spitalul de campanie, cu o cicatrice lăsată de lovitura unei potcoave pe obraz, mai avea o durere și o uimire ascunsă în colțul gurii, și ochii lui de vițel clipeau mai des; Egorka Jarkov înjura la tot pasul, spunea mai multe porcării decât mai înainte și blestema pe toată lumea; Emelian Groșev, consăteanul lui Grigori, un cazac așezat și om de ispravă, devenise negru ca un cărbune; rânjea ciudat; râsul lui părea involuntar și întunecat. Toate fețele erau schimbate; fiecare le îndura pe toate în felul său – și, poate, sămânța de fier pe care o aruncase războiul încolțea în sufletul fiecăruia.

Scos din linia de foc, regimentul avea trei zile de odihnă; rândurile lui fuseseră întregite cu întăriri de pe Don. În clipa când sotnia se pregătea să se ducă la scâldat, într-un heleșteu al moșiei, o unitate de cavalerie porni de la gară, aflată la o depărtare de trei verste.

Până să ajungă sotnia a patra la stăvilar, detașamentul care venea de la gară coborî și el în vâlcea, și se vădi limpede că erau cazaci călări. Prohor Zîkov, care își scotea bluza, încovoiat pe stăvilar, își înălță capul și privi cu încordare.

— Sunt de-ai noștri, cazaci de pe Don!

Cu ochii subțiați, Grigori privea coloana care se târa ca o rămă pe moșie.

— E un eșalon de marș.

— Or fi niscai întăriri pentru noi...

— Se vede treaba c-au chemat sub arme și seria a doua.

— Măi, băieți! Uite-l pe Stepan Astahov! Păi colea, în rândul trei! exclamă Groșev și chicoti scurt și răgușit.

— Iaca și pe Anikușka!

— Au pus laba și pe ei.

— Grișka! Melehov! Uite și pe frate-tău!... L-ai recunoscut?

— Ba bine că nu!

— Trebuie să faci o cinste, bă, fluieră-vânt! Eu l-am văzut întâi!...

Încrețind pomeții obrazilor, Grigori cerca să deslușească și calul lui Petro. „Au cumpărat altul”, se gândi el și ridică privirea pe chipul fratelui său, ciudat de schimbat de la ultima lor întâlnire: bronzat, cu mustața scurtată, de culoarea grâului copt, și cu sprâncenele argintii, arse de soare.

Grigori porni în întâmpinarea lui; își scosese șapca și pășea mișcând mâinile ca la exerciții. Cazacii, pe jumătate goi, se repezără după el părăsind stăvilarul, strivind sub tălpi fărâmicioasele țevi ale trestiiilor și brusturii uscați.

Ocolind grădina, sotnia se apropia de conacul unde se oprise regimentul. În fruntea ei era un esaul trupeș, mai în vârstă, cu capul proaspăt ras, fără mustăți și cu gura aspră și autoritară.

„Asta trebuie să fie câinos și parșiv la gură”, se gândi Grigori și zâmbi, salutându-și fratele și cercetând cu coada ochiului statura bine făcută a esaulului și calul său cu botul teșit, de rasă calmucă.

— Sotnie! strigă esaulul, cu o voce limpede de oțel. În coloană pe plutoane, ocolire la stânga – marș!

— Noroc, frate! strigă Grigori, zâmbind înduioșat și cu bucurie.

— Slavă Domnului. Iac-am venit și noi. Cum o duci?

— Așa și așa!

— Teafăr și nevătămat?

— Până una-alta...

— Cele bune de la ai noștri.

— Ce fac?

— Bine, sănătoși.

Punând mâna pe crupa calului său roșcat-deschis, bine hrănit, Petro se întoarse și se uită surâzând la Grigori; înaintă ascuns după spinările ninse de praf ale altor călăreți, cunoscuți și necunoscuți.

— Să trăiești, Melehov! Îți aduc salutări din sat!

— Veniși și tu?! rânji Grigori, recunoscând moțul auriu al lui Mișka Koșevoi.

— Venii, ca găinile la mei!

— Te-i sătura! Au să te ciugulească curând și pe tine.

— Om vedea!

Egorka Jarkov, îmbrăcat numai cu cămașa, venea dinspre stăvilar, sărind într-un picior; se învârtea în mers, își desfăcea nădragii între mâini, încercând să bage și celălalt picior.

— Ziuă bună, frați cazaci!

— Ehe! Uite-l și pe Egorka Jarkov!

— Hei, armăsarule! Ești împiedicat?

— Ce face maică-mea?

— O duce și ea.

— Îți trimite salutări. Dară n-am luat nimic pentru tine. Greu ne-a fost

și așa.

Egorka ascultă răspunsurile cu o încordare neobișnuit de adâncă și se lăsă cu șezutul gol pe iarbă, ascunzându-și fața ciupită, necăjit grozav; nu putea nimeri în cracul nădragilor cu piciorul scuturat de tremur.

Cazacii, pe jumătate goi, stăteau lângă gardul spoit albastru; dincolo de zăplaz, pe un drum între castani, sotnia venită de pe Don se scurgea în curte.

— Bună ziua, staniță!

— Tu ești, cumetre Alexandr?

— Apăi cine altul!

— Andreian! Andreian! Drac împielit, nu mă cunoști?

— Hei, leatule! Îți trimite salutări nevasta, frăție!

— Hristos să te aibă în pază!

— Carele-i acilea Boris Belov?

— Din care sotnie?

— Din a patra, pare-mi-se...

— De unde-i el?

— Din Zaton, stanița Vioșenskaia.

— Da' ce naiba vrei de la el? se amestecă în vorbă un al treilea cazac.

— Dacă întreb, vra să zică am nevoie! Îi aduc un răvaș.

— A fost ucis, frate, zilele trecute, la Raibrodî.

— Nu se poate!

— Zău! Sub ochii mei. Glonțul l-a lovit sub sânul stâng.

— E careva acilea de la Ciornaia Recika?

— Nimeni, cată-ți de drum!

Intrară și cei din urmă cazaci, și sotnia se opri în formație, în mijlocul curții. Stăvilarul se acoperi din nou de cazaci, întorși să se scalde.

Puțin mai târziu, veniră și cei din sotnia de marș. Grigori se așeză lângă frate-său. Pe stăvilar, argila umeră și fărâmicioasă duhnea a mucegai. Pe malul apei, se așternea un covor de mătasea-broaștei. Grigori strivea, între cusături și cutele cămășii, păduchii, povestind:

— Petro, mi-e sufletul obosit! Îs așa, ca un om pe ducă. Parcă aș fi fost între pietrele de moară... M-au zdrobit și m-au zvârlit afară...

Vocea era jalnică și tremurândă: o creștătură întunecată, pe care Petro abia acum o zări, tresărind cu spaimă ascunsă, îi brăzda fruntea-n curmeziș, făcându-l străin și de nerecunoscut.

— Cum așa?... întrebă Petro, scoțând cămașa și dezgolind trupul alb, cu grumazul împrejmuț de o fâșie dreaptă, arsă de soare.

— Iată cum, spuse grăbit Grigori, și glasul lui se întări mânios. I-au asmuțit pe oameni, de te-ar sfâșia! Lumea a ajuns mai rea decât lupii. Numai ură peste tot. Cred că dacă aș mușca un om, ar turba îndată.

— Ție... ți s-a întâmplat să omori?

— Mi s-a întâmplat! strigă Grigori, mototolind cămașa și aruncând-o la picioare.

Apoi își frecă cu degetele gâtul, îndelung, parcă vrând să scoată cuvântul înțepenit acolo – și se uită în lături.

— Vorbește! stăruie Petro, ocolindu-i privirea și temându-se parcă să întâlnească ochii fratelui.

— Mă roade în cuget! La Leșniuv am străpuns un om cu lancea. Înfierbântat... Nu se putea altminteri! Da' de ce l-oi fi spintecat și pe ălălat?

— Cum așa?

— Uite cum: am ucis fără rost un om, și acum mi-e inima bolnavă din pricina afurisitului! Îl văd noaptea, prin vis. Ce sunt eu de vină?...

— Nu te-ai deprins încă. Ai răbdare. Are să treacă.

— Sunteți sotnie de marș? întrebă Grigori.

— De ce?... Nu, suntem din Regimentul 27 de linie.

— Credeam că ne veniți în ajutor.

— Sotnia noastră a fost alipită la o divizie de infanterie, ne grăbim s-o ajungem; sunt și întăriri pentru voi. Am mers împreună. Sunt cazaci tineri.

— Așa? Hai acum să ne scaldăm!...

Grigori își lepădă iute nădragii și se urcă pe creasta stăvilarului; smead, subțire și puțin adus îi păru lui Petro că îmbătrânise de când se despărțiseră. Ridică brațele și se aruncă bândâbâc în apă; unde mari și verzi se închiseră peste el și apoi se alungiră în cercuri, plescăind de mal. Înotă spre o ceată de cazaci, care râdeau cu hohote în mijlocul iazului, lovind apa cu palmele ușor și mișcând umerii alene.

Petro își scoase încet crucea și săculețul cu pământ, dăruiat la plecare de maică-sa, în care era cusută rugăciunea; le puse sub cămașă, intră cu băgare de seamă și cu scârbă în apă, își stropi pieptul și umerii, oftă și se cufundă, înotând spre Grigori; se desprinseră de ceilalți și înotară amândoi spre malul dimpotrivă, acoperit de tufe și nisip.

Plutirea lină în apă îi răcorea și-i potolea, iar Grigori, mișcând mâinile, vorbea stăpânit, fără patima de mai înainte.

— Mă mănâncă păduchii. Și nu mai pot de dor! Aș vrea să mă duc acasă; de-aș avea aripi și aș zbura, să privesc măcar cu coada ochiului. Ce-i pe

acolo?

— Natalia stă la noi.

— Cum?

— Stă la noi, zic.

— Ce face tata, mama?

— Bine, Natalia tot mai așteaptă. Trage nădejdea c-ai să te-ntorni la ea.

Grigori sforăia și scuipa tăcut apa care-i intra în gură. Petro întoarce capul și-i căută privirea:

— Trimite-i barem câteva vorbe în răvașele tale! Numai pentru tine trăiește...

— Și ce vrea? Să lege ce a fost rupt?

— De, nu știu cum să-ți spui. Fiștecare om o duce cu nădejdea lui. E o femeie de ispravă. Cuminte. Se poartă bine. Nu trage cu ochiul pe de lături, sau altceva de felul ăsta: nu-i din acelea.

— Să se mărite și ea.

— Vorbești prostii!

— Nicio prostie! Așa s-ar cuveni să facă.

— Treaba voastră. Nu m-amestec...

— Da' Duniășka?

— Acuma-i fată de măritat, frățioare! A crescut într-un an, de n-o mai cunoști.

— Ia te uită?! se miră Grigori, mai înveselindu-se la chip.

— Zău așa! Are să se mărite, și noi nici mustața n-avem s-o muiem în votcă, la nuntă! Poate să ne omoare, dobitocii!

— Tot ce se poate!

Ieșiră pe nisip și se tolăniră alături, sprijiniți în coate și dogorindu-se la soare.

Mișka Koșevoi înota prin preajmă, ieșind pe jumătate din unde.

— Hai, vină în apă, Grișka!

— Stai, să mă odihnesc oleacă.

Grigori se juca cu un gândăcel, acoperindu-l cu nisip. Apoi întrebă:

— Ce se-aude de Axinia?

— Am văzut-o mai deunăzi, în sat, înainte de a se porni războiul...

— Da' ce căuta acolo?

— Venise la bărbatu-su, să-și ia boarfele.

Grigori tuși și îngropă gândăcelul, împingând cu palma o moviliță de nisip.

— N-ai vorbit cu ea?

— I-am dat bună ziua. E veselă și arată bine... Se vede c-o duce în belșug la curtea boierului.

— Da' Stepan?

— I-a dat calabalâcul. Nu i-a făcut nimic. Da' ferește-te de el, băiete! Fii cu ochii în patru... Mi-au povestit cazacii că odată, la beție, cică ar fi amenințat că, în cea dintâi luptă, are să bage un glonte în tine.

— Aha!

— N-are să ți-o ierte.

— Știu.

— Mi-am luat un cal și toate cele, adăugă Petro, schimbând vorba.

— Ați vândut boii?

— Da, plăvanii. Cu o sută optzeci. Pe cal am plătit o sută cincizeci. Bun cal! L-am cumpărat la Țuțkan.

— Cum sunt bucatele?

— Bune. Da' n-am apucat să secer. M-au luat pe nepusă masă...

Cisla trecu la ale gospodăriei, și încordarea se risipi. Grigori sorbea cu patimă noutățile de acasă. Trăia numai cu ele în acea clipă, din nou ca flăcăul simplu și slobod de altădată.

— Hai să ne mai cufundăm o dată, și apoi să ne-mbrăcăm! hotărî Petro, ștergându-și nisipul de pe pântec și scuturându-se. I se încrețise pielea pe spinare și pe brațe.

De la iaz, porniră în ceată. Lângă gardul care despărțea grădina de conac, îi ajunse din urmă Stepan Astahov.

Mergând, își pieptănă moțul ciufulit cu un pieptene de os și-l înfundă sub cozorocul șepcii; trecu alături de Grigori:

— Ehei! Ziua bună, prietene!

— Bună! rosti Grigori, rămânând puțin mai în urmă, cu o privire puțin stingheră și vinovată.

— Nu care cumva m-ai uitat?

— Aproape...

— Da' vezi că eu îmi aduc aminte de tine! zâmbi batjocoritor Stepan și trecu fără să se oprească, apucând de umeri un cazac cu galoane de uriadnic, care pășea înaintea lui.

Se-nnoptase, când de la comandamentul diviziei veni ordin telefonic să pornească în linia întâi. Regimentul, cu efectivul completat, fu gata într-un sfert de ceas; porni, cântând, să închidă spărtura făcută de cavaleria maghiară.

La despărțire, Petro vârî în mâna fratelui o foaie strânsă-n patru.

— Am scris și pentru tine o rugăciune. Ia-o...
— Ce-i asta? Întrebă Grigori.
— Și ajută?
— Nu râde, Grigori!
— Nu râd.
— Ei, cu bine, frate! Rămâi sănătos! Nu te avânta înaintea altora; moartea-i alege pe cei nestăpâniți! Păzește-te!... strigă Petro.
— Da' rugăciunea?
Petro făcu un semn vânturat cu mâna.
Merseră până la ora unsprezece, fără nicio măsură de siguranță; apoi, vagmiștrii transmiseră sotniilor ordinul să meargă în liniște, iar fumatul sănceteze.
Rachete colorate, într-un văl de fum liliachiu, țâșneau deasupra pădurii îndepărtate.

11

Un carnețel legat în saftian de culoarea stejarului. Colțurile roase și îndoite arătau că fusese purtat multă vreme în buzunarul stăpânului. Filele erau acoperite cu un scris pieziș și colțuros:

„... De câțeva vreme, am simțit nevoia să-mi destăinuiesc gândurile pe hârtie. Vreau să țin un fel de «jurnal» ca în pension. Mai întâi, să vorbesc de ea; în februarie, nu-mi amintesc data, i-am fost prezentat de studentul Boiarîșkin, un consătean al ei. Îi întâlnisem la intrarea în cinematograful Boiarîșkin ne prezentă, spunând «Este o fată din stanița Vioșenskaia. Tu, Timofei, respect-o! Fii prietenos cu ea. Liza este o fată minunată.» Îmi aduc aminte că am murmurat ceva și că i-am păstrat îndelung în palmă mâna umedă și moale. Așa am cunoscut-o pe Liza Mohova. Că e o fată stricată, am înțeles-o de la prima ei privire; la astfel de femei, ochii spun mai mult decât trebuie. Recunosc că mi-a produs o impresie dezagreabilă; în primul rând, această mână umedă și caldă... N-am întâlnit niciodată o faptură ale cărei mâini să transpire atât de tare; și apoi, ochii; de fapt, are ochi foarte frumoși, cu o strălucire de culoarea alunei, dar totodată neplăcuți.

Amice Vasea, înadins fac o frază mai frumoasă, recurg și la imagini, pentru ca, la vremea lui, când «jurnalul» va fi la tine, la Semipalatinsk, să ai o idee precisă despre cele întâmplate (mă bate gândul ca la sfârșitul acestei intrigi de amor începute cu Elizaveta Mohova să ți-l trimit acolo. E posibil

ca lectura acestui document să-ți faci o mare plăcere). Voi prezenta totul în ordine cronologică; era un film idiot, extrem de sentimental. Boiarîșkin tăcea; îl dorea măseaua de minte, iar eu am susținut anevoie conversația. Am aflat că suntem din două stanițe învecinate; după ce am amintit de acele fermecătoare peisaje din stepă etc. etc., am amuțit amândoi. Eu, dacă e permis să mă exprim astfel, tăceam fără jenă; nici ea nu se simțea stingherită că am epuizat discuția. Mai aflai că e studentă în anul doi la medicină, că taică-său e negustor, că-i place ceaiul tare și tutunul lui Asmolv¹⁹. Precum vezi, cam puțin pentru a cunoaște bine o fecioară cu ochii de culoarea alunei. La despărțire (noi am însoțit-o până la tramvai), m-a rugat s-o vizitez. Mi-am notat adresa. Intenționez să mă duc la ea la 28 aprilie.”

29 aprilie

„Azi am fost la ea. M-a tratat cu ceai și cu halva. La drept vorbind, e o fată interesantă. Incisivă la vorbă, inteligentă cât trebuie; atât doar că miroase a eroină frivolă din romanele lui Arțibașev²⁰; se simte de la o poștă. Am plecat târziu. Îmi pregăteam țigări, cu gândul dus la atâtea lucruri absolut fără nicio legătură cu ea; îndeosebi, mă gândeam la bani.

Costumul meu e uzat într-un hal inimaginabil. Nu dispun de «capital». Într-un cuvânt, situația e albastră.”

1 mai

„Ziua de azi a fost marcată printr-un eveniment. La Sokolniki, pe când ne petreceam timpul într-un fel nevinovat, ni s-a întâmplat o mică istorie: poliția și o patrulă de vreo 20 de cazaci împrăștia un grup de muncitori, adunați să serbeze 1 Mai. Un bețivan lovi cu bățul un cal, și cazacul îl lovi cu biciușca (se obișnuiește să i se spună nagaică; nu înțeleg de ce, că doar are un nume propriu și glorios). M-am apropiat și m-am amestecat și eu în ceartă.. Mă năpădiseră cele mai alese sentimente, și-o mărturisesc sincer. Am intervenit și i-am spus cazacului că este un curcan și încă multe de-alde astea. A ridicat biciușca, vrând să mă lovească, dar i-am spus destul de hotărât că și eu sunt cazac, din stanița Kamenskaia, și că-i pot răspunde atât de bine, încât să râdă toți diavolii de el. Era un cazac tânăr și blajin,

¹⁹ *Asmolv* – fabricant de tutun de la Rostov.

²⁰ Arțibașev M. (1878-1927) – scriitor rus.

încă netăbăcit de militarie; mi-a răspuns că este originar din stanița Ust-Hopiorskaia și că-i place lupta cu pumnii. Ne-am despărțit pașnic. Dacă ar fi încercat să dea în mine, s-ar fi iscat o bătaie și poate și alte lucruri neplăcute pentru mine. Amestecul meu se explică prin faptul că și Elizaveta se afla în tovărășia noastră și că, în prezența ei, mă încercă o poftă copilărească de a săvârși o «faptă eroică». Mă văd schimbat într-un cocoș și simt cum, sub șapca mea, crește o creastă roșie invizibilă. Iată în ce hal am ajuns!”

3 mai

„Am o dispoziție de mahmureală. Și, colac peste pupăză, bani – ioc. Dosul, sau mai precis, turul pantalonilor mei a plesnit ca un pepene copt dintr-o bostănărie de pe Don. Speranța mea că va ține cusătura e o iluzie. Cu același succes s-ar putea cârpi și un pepene. A trecut pe la mine Volodka Strejniov. Mâine mă duc la cursuri.”

7 mai

„Am primit bani de la tata. Mă ceartă nițel în scrisoarea lui, dar nu simt niciun pic de rușine. De-ar ști babacul că temeliile morale ale fiului său au putrezit!... Mi-am cumpărat un costum. Cravata mea a atras atenția până și birjarilor. M-am ras la o frizerie de pe Tverskaia. Am ieșit de acolo fercheș, ca un vânzător de galanterie. La încrucișarea străzilor Sadovaia cu Triumfalnaia mi-a zâmbit un vardist. Ce pușlama! Aspectul meu de acum o fi având ceva comun cu el? Și acum trei luni? Dar nu face să scormonim rufele istoriei... Întâmplător, am văzut-o pe Elizaveta prin geamul tramvaiului. Mi-a făcut semn cu mânușa și mi-a zâmbit. Sunt cineva!”

8 mai

„«Iubirea nicio vârstă n-are...»²¹ Parcă văd aieva gura soțului Tatianeii, căscată ca o gură de tun. De sus, de la galerie, mă apucase o poftă nestăvilită să scuip în această gură. Când îmi revine în minte această frază, și mai ales sfârșitul: «n-a-re...», fălcile mi se contractează într-un căscat spasmodic, probabil de natură nervoasă.

Dar nenorocirea e că sunt îndrăgostit tocmai la vârsta mea... Scriu aceste

²¹ Din *Evgheni Oneghin*, de A. Pușkin, în traducerea lui G. Lesnea, E.S.P.L.A. – Cartea Rusă, 1959.

rânduri, și părul mi se zbârlește. Am fost la Elizaveta. Adusei vorba pe ocolite, cu înflorituri de stil. Avea aerul că nu pricepe și încerca să îndrepte discuția pe alt făgaș... Nu e prea curând? Ei drace, acest costum a stricat toată treaba! M-am uitat în oglindă: eram irezistibil! Și mi-a trecut prin cap să-i fac declarația. La mine, calculul și bunul-simț trec înaintea tuturor. Dacă n-am s-o fac acum, peste două luni va fi prea târziu; pantalonii se vor învechi și vor fi roși într-un loc în așa hal, încât nicio declarație nu va mai fi cu putință. Scriu acum și mă admir cât de bine s-au contopit în a mea persoană cele mai frumoase sentimente ale celor mai de seamă oameni din epoca noastră! Aici găsești și pasiunea gingașă și arzătoare, și «glasul hotărât al rațiunii». În fine, un ghiveci de virtuți, pe lângă alte calități.

N-am apucat să pregătesc terenul. M-a împiedicat stăpâna casei, care a chemat-o să iasă pe culoar; am auzit când a rugat-o să-i împrumute bani. Ea a refuzat, cu toate că avea. Știam sigur și i-am văzut aieva chipul și ochii nevinovați de culoarea alunei, când a refuzat. Inflexiunile glasului ei vedeau o sinceritate perfectă... Dorința de a vorbi de dragoste a dispărut.”

13 mai

„Sunt îndrăgostit de-a binelea. Nu mai încap în doială. Toate simptomele se vădesc. Măine fac declarația. Până acum, nu mi-am preparat încă bine rolul.”

14 mai

„Lucrurile au luat o întorsătură neprevăzută. Cernea o ploaie caldă și plăcută. Mergeam pe strada Mahovaia; un vânt pieziș biciuia lespezile trotuarului. Eu vorbeam, ea pășea tăcută, cu capul plecat, și parcă medita. Ploaia se prelingea subțire de pe pălăriuță pe obraz; era nespus de frumoasă. Redau întocmai dialogul:

— Elizaveta Sergheevna, v-am spus tot ce simt! Aveți cuvântul...

— Mă îndoiesc de sinceritatea sentimentelor dumitale.

Am ridicat într-un fel prostesc din umeri și i-am îndrugat că-s gata să jur, sau așa ceva. Ea îmi spuse:

— Ascultă! Ai început să recurgi la limbajul eroilor lui Turgheniev. Vorbește mai simplu.

— Nici că se poate mai simplu. Vă iubesc!

— Ei și?

- Aveți cuvântul!
— Vrei o mărturisire de la mine?
— Vreau un răspuns.
— Vezi, Timofei Ivanovici... Ce-aș putea să-ți răspund? Îmi placi nițeluș.

Ești foarte înalt.

- Da, și-am să mai cresc, i-am promis eu.
— Nu ne cunoaștem bine, apropierea noastră...
— După ce vom fi mâncat împreună un pud de sare, o să ne cunoaștem mai cu temei!

Își șterse obrajii cu palma trandafirie și vorbi:

— Bine, dacă vrei, să stăm împreună! O să vedem. Dă-mi un termen să lichidez o veche legătură.

- Dar cine este? mă interesai.
— Nu-l cunoști. E un medic de boli venerice.
— Când o să fiți liberă?
— Sper că vineri...
— O să trăim împreună? Vreau să spun, în aceeași cameră?
— Da, cred că așa va fi mai comod; te vei muta la mine.
— De ce?

— Am o cameră foarte confortabilă. E curată, iar proprietărea e o persoană simpatică.

N-am mai spus nimic. Ne-am despărțit în colțul străzii Tverskaia. Ne-am sărutat, spre marea nedumerire a unei doamne. «Ce-aduce ziua-mi viitoare?»²²

22 mai

„Sunt în luna de miere. Dispoziția mea de «miere» a fost umbrită astăzi de Liza, care mi-a spus să-mi schimb lenjeria. Pe bună dreptate: rufele mele sunt ferfenițite... Un coșmar! Dar banii, banii? Cheltuim din banii mei, și nu-s atât de mulți. Va trebui să caut de lucru.”

24 mai

„Astăzi eram hotărât să-mi cumpăr rufe, dar Liza m-a pus să fac cheltuieli neprevăzute. A ținut morțiș să prânzim la un restaurant de clasa întâi și să-și cumpere ciorapi de mătase. Zis și făcut. Am prânzit și am

²² Vers din *Evgheni Oneghin*, de Pușkin.

cumpărat ciorapii, dar m-apucă disperarea: rufăria s-a dus pe apa sâmbetei.”

27 mai

„Mă dă gata. Sunt sfârșit fizicește; semăn cu un lujer gol de floarea-soarelui. Asta nu-i muiere, e flacăra și fum!”

2 iunie

„Astăzi ne-am trezit la ora nouă. Blestematul obicei de a-mi mișca degetele picioarelor a dus la următorul rezultat: ea a ridicat pătura și mi-a examinat îndelung laba piciorului. Apoi și-a rezumat observațiile astfel:

— Parcă n-ai avea picioare, ci copite de cal. Și mai rău!... Și apoi aceste degete acoperite de peri. Pfi!...

Mișcă umerii cu scârba, cutremurându-se, învelindu-se în pătură și întorcându-se cu fața la perete.

M-am fâstâcit. Am îndoit picioarele și i-am pus mâna pe umăr:

— Liza!

— Lasă-mă!

— Liza, observațiile tale sunt absurde!... Nu-mi pot schimba acum forma piciorului, n-a fost făcut de comandă. Cât privește vegetația, ce să-i fac: părul e prost de felul lui, crește peste tot. Tu, studentă în medicină, trebuie să cunoști legile evoluției naturale.

Ea întoarse fața spre mine. Ochii de culoarea alunei căpătară o nuanță răutăcioasă, de culoarea ciocolatei.

— Fii bun și cumpără-ți chiar astăzi praf contra transpirației: picioarele dumitale duhnesc a cadavru!

Pe drept cuvânt i-am spus și eu atunci că mâinile ei sunt întotdeauna umede. Ea a tăcut, iar peste sufletul meu, ca să vorbesc în stil poetic, s-a lăsat «umbra unui nor». Aici nu e vorba de picioare, sau de peri...”

4 iunie

„Ne-am plimbat azi cu barca pe râul Moscova. Ne-am amintit de meleagurile Donului. Elizaveta are o comportare nedemnă: își bate joc de mine și câteodată chiar foarte brutal. Dacă i-aș răspunde cu aceeași monedă, ar însemna să ajungem la o ruptură. Or eu nu vreau așa ceva. În

ciuda tuturor neplăcerilor, mă simt tot mai legat de ea. În fond, nu e decât o femeie răsfățată. Mi-e teamă că influența mea nu-i suficientă ca să-i schimbe firea de la rădăcină. E o fată simpatică și capricioasă. Dar o fată trecută prin ciur și prin dârmon. Cunoaște o mulțime de lucruri, despre care eu știam numai din auzite. La întoarcere, m-a târât într-o drogherie și a cumpărat zâmbind niște talc și încă o drăcovenie.

— E pentru tine, împotriva transpirației.

M-am înclinat galant și am mulțumit.

Ridicol, dar așa este.”

7 iunie

„Bagajul ei intelectual este foarte redus. Cât privește celelalte, ar putea să-i mai învețe și pe alții.

În fiecare zi, înainte de culcare, îmi spăl picioarele cu apă caldă, le stropesc cu apă de colonie și le presar cu o porcărie.”

16 iunie

„Pe zi ce trece, e tot mai greu de suportat. Ieri a avut o criză de nervi. E greu să te înțelegi cu o astfel de ființă”.

18 iunie

„N-avem nimic comun! Vorbim limbi deosebite. Singura punte de legătură este patul. O viață stearpă.

Azi-dimineață, înainte de a pleca la brutărie, scotocind după bani în buzunarul meu, dădu peste acest carnet. L-a scos, fluturându-l.

— Ce mai e și asta?...

M-a ars cu jărat. Ce-ar fi fost, dacă răsfoia două sau trei file?... Am răspuns, uimit de tonul natural al vocii mele:

— E un carnet de calcule matematice.

Îl puse nepăsătoare înapoi în buzunar și plecă. Trebuie să fiu cu ochii în patru. Glumele pe socoteala mizeriilor intime sunt bune numai dacă nu le citește un ochi străin.

Pentru prietenul meu Vasea vor fi un izvor de distracție.”

21 iunie

„Elizaveta mă uimește. Are 21 de ani. Când a avut timp să se pervertească atât de groaznic? Ce familie are? Cum a fost crescută? Cine s-a ocupat de educația ei? Sunt întrebări ce mă interesează până la extrem. Este a dracului de frumoasă. E mândră de formele desăvârșite ale trupului său. Are un cult pentru propria-i persoană; altceva nu există pe lume. Am căutat de mai multe ori să-i vorbesc serios... E mai ușor să convingi un fanatic că nu există Dumnezeu, decât s-o reeduci.

Traiful în doi devine fără rost și e stupid. Totuși întârzii despărțirea. Căci, cu toate acestea, mărturisesc că-mi place. Mi-a intrat în sânge.”

24 iunie

„Cutia fermecată se deschide ușor. Azi am discutat deschis: mi-a spus că n-o satisfac fizicește. Ruptura nu e încă definitivată, dar va fi, desigur, peste câteva zile.”

26 iunie

„Are nevoie de un armăsar din grajdurile staniței. Un armăsar!”

28 iunie

„Îmi vine greu să mă despart de ea. M-a înfășurat ca într-o pânză de păianjen. Azi ne-am dus pe colinele Vorobiov. Ea stătea la fereastră, în camera de hotel, și razele de soare, trecând peste galeria sculptată, cădeau strălucind pe bucla ei de culoarea aurului topit! Poftim și un fragment de poezie!”

4 iulie

„Mi-am lăsat lucrul. Și Elizaveta m-a lăsat. Azi am băut o bere cu Strejniov. Ieri am băut votcă. M-am despărțit de Elizaveta onorabil, așa cum se face între oameni civilizați. Fără ceartă, fără alte explicații. Azi am văzut-o pe Dmitrovka, cu un tânăr cu cizmulițe de jocheu. A răspuns cam rezervată la salut. Cu aceasta ar fi cazul să termin jurnalul: izvorul a secat.”

30 iulie

„Sunt nevoit să reiau pana într-un chip neașteptat. Războiul!

Explozie de entuziasm dobitocesc. Pute jobenul indivizilor a patriotism, ca un hoit de câine, cale de o poștă. Băieții sunt indignați, eu însă mă bucur. Mă mistuie dorul... «paradisului pierdut». Ieri am văzut-o în vis pe Elizaveta. Cam deocheat vis. A lăsat urma unui dor adânc. Ar trebui să mă distrez.”

1 august

„M-am deprins și cu tărăboiul acesta. Dorul de altădată a revenit din nou. Îl sug, cum își suge un copil biberonul.”

3 august

„Găsit soluția! Plec pe front. E stupid? Chiar foarte! E rușine?

Ajunge! Tot n-am niciun căpătâi. Cel puțin să am parte de senzații noi. Și când te gândești că acum doi ani nu eram de fel blazat... Poate încep să-mbătrânesc?”

7 august

„Scriu în vagon. În clipa asta am plecat din Voronej; mâine descind în Kamenskaia. Sunt ferm hotărât să lupt «pentru patrie, pentru țară și pentru lege».”

12 august

„Stanița m-a petrecut cu un ospăț solemn. Atamanul a băut și a debeat un discurs incendiar. I-am spus după aceea, încetișor: «Ești un prost, Andrei Karpovici!» S-a făcut verde de ciudă și de mirare. Îmi spuse cu venin în glas: «Și cică ești om învățat! Nu-mi ești cumva dintr-ăia pe care i-am croit cu biciuștile în nouă sute cincisprezece?» I-am răspuns că, spre regretul meu, nu sunt «dintr-ăia». Tata, cu mucii sub nas, plângea și voia mereu să mă pupe. Săracul, scumpul meu tată! De-ai fi în pielea mea! I-am propus, în glumă, să vină și el cu mine; a exclamat cu groază: «Ce tot spui! Da' gospodăria?...» Mâine plec la gară.”

13 august

„Grânele sunt neseccate pe alocuri. Hârciogi grași stau pe movițe. Seamănă grozav cu nemții din pozele ieftine, pe care Kozma Kriucikov îi înșiră străpunși în lancea lui. Trăiam liniștit, studiam matematicile și alte științe exacte și n-aș fi crezut niciodată că am să devin un «șovinist». La regiment, voi discuta și cu cazacii.”

22 august

„La una din stații, am văzut cel dintâi convoi de prizonieri. Un ofițer austriac, zvelt, cu un aer de sportiv, mergea în gară sub escortă. Două domnișoare ce se plimbau pe peron i-au zâmbit. Le-a salutat cu multă eleganță și le-a trimis o bezea.

Deși în prizonierat, e proaspăt ras, galant, jambierele lui galbene strălucesc. L-am urmărit cu privirea; e un băiat tânăr și frumos, un chip de camarad simpatic. Dacă m-aș întâlni pe câmpul de luptă cu unul ca ăsta, mâna nu s-ar îndura să ridice sabia.”

24 august

„Refugiați, refugiați, refugiați... Toate liniile sunt ticsite de trenuri cu refugiați și cu soldați.

A trecut primul tren sanitar. La oprire, un soldat tânăr a sărit din vagon. Avea fața bandajată. Am stat de vorbă. A fost rănit de un șrapnel. Bucuros nevoie mare că poate va fi clasat inapt pentru serviciul militar. Are un ochi vătămat. Râdea.”

27 august

„Sunt la regimentul meu. Comandantul de regiment e un moșneguț foarte simpatic. Cazac din regiunea Donului de jos. Aici se simte mirosul de sânge. Se vorbește că poimâine vom trece în prima linie. Plutonul meu, plutonul trei din sotnia a treia, este format din cazaci din stanița Konstantinovskaia. Băieți fără duh. Numai unul singur este bun de cântec și de glume.”

28 august

„Pornim. Astăzi dintr-acolo răsună o canonadă puternică. Ai impresia că se apropie furtuna și că tunetul se sparge, undeva, departe. Am adulmecat văzduhul: nu miroase a ploaie? Dar cerul e azuriu și limpede.

De ieri, calul meu șchioapătă; s-a lovit cu piciorul în roata de la bucătăria de campanie. Totul este extraordinar și nou. Nu știu cu ce să-ncep, despre ce să scriu.”

30 august

„Ieri n-am avut timp să scriu. Scriu din șă. Sunt legănat, și din creion alunecă litere uriașe, lăbărțate. Am plecat trei oameni după furaj.

Acum camarazii fac maldăre de fân; eu sunt culcat pe burtă și «fixez» cu întârziere evenimentele de ieri. Ieri, vagmistrul Tolokonnikov m-a trimis în cercetare. Eram șase oameni (îmi spune «student», cu o nuanță de batjocură. «Ei, tu, studentule! Calul se despotcovește, și tu nu vezi nimic?»). Am trecut printr-un târg pe jumătate ars. Era cald. Caii și noi eram uzi learcă. Nu e bine că trebuie să purtăm și vara nădragi de postav. Într-un șanț, afară din târg, am văzut cel dintâi cadavru. Era un neamț; zăcea pe spate, cu picioarele până la genunchi în șanț. O mână îi era îndoită la omoplat; cealaltă strângea un încărcător. N-avea arma lângă el. Făcea o impresie înspăimântătoare. Reconstitui în minte ce-am simțit, și-mi trece un fior prin spate. După poziția lui, ai fi zis că se așezase atârând picioarele în șanț, apoi se întinsese să se odihnească. Uniformă brumărie. Cască. Se vedea căptușeala ei de piele, tăiată în zimți, ca la țigările cu carton, ca să nu se împrăștie tutunul. Am fost atât de năucit de acest prim contact cu moartea, că nu-mi amintesc chipul lui. Am văzut numai furnici mari, galbene, care mișunau pe fruntea pământie și pe ochii lui sticloși, pe jumătate închiși. Cazacii își făceau cruce, trecând. Mă uitam la o mică pată de sânge, pe partea dreaptă a uniformei. Glonțul i-a străpuns trunchiul. Când treceam, am văzut că în partea stângă, pe unde ieșise plumbul, pata era mai mare și cursese mai mult sânge pe pământ, iar uniformă îi era zdrențe.

Am tresărit și mi-am văzut de drum. Așadar, iată cum e...

Uriadnicul-major, poreclit Trundalei, încercă să ne ridice moralul, povestind o anecdotă scabroasă, dar buzele îi tremurau...

La jumătate de verstă de târg se înălțau zidurile unei uzine arse, ziduri de cărămidă cu marginile negre și afumate. Fiindu-ne teamă să mergem pe

drumul care trecea pe lângă aceste ruine, am hotărât să ocolim. Ne-am depărtat, și în clipa aceea, de după ziduri, inamicul a deschis foc asupra noastră. Mi-e rușine, dar trebuie să mărturisesc că răpăitul acestor prime împușcături a fost cât p-aci să mă arunce jos din șa. M-am prins de oblânc și, aplecându-mă instinctiv, am tras de dârlogi. Am galopat spre târg, pe lângă șanțul unde era cadavrul neamțului; ne-am revenit abia după ce lăsarăm târgușorul mult în urma noastră. Apoi, am făcut cale întoarsă și am descălecat. Doi oameni au rămas cu caii; noi patru ne-am îndreptat spre șanțul de la marginea târgului. Ne aplecam, mergând de-a lungul lui. Am zărit de departe picioarele îndoite ale neamțului, încălțate cu cizme scurte, galbene. Am trecut pe lângă el, ținându-ne răsuflarea, ca pe lângă un om care doarme și ți-e teamă să nu-l trezești. Iarba strivită era jilavă, de un verde-crud.

Ne-am culcat în șanț. După câteva minute, nouă ulani germani ieșiră, prin flanc câte unul, de după ruinele uzinei... I-am cunoscut după uniformă. Ofițerul lor s-a desprins din rând și a strigat ceva cu glas forțat, răgușit. Micul detașament veni în galop spre noi... Camarazii mă strigă să le dau o mână de ajutor, ca să pună iarba în plasă. Mă duc.”

30 august

„Vreau să-mi termin istorisirea despre felul cum am tras pentru prima oară într-un om. Ulanii galopau spre noi. Și acum parcă văd uniformele lor verzi-cenușii, ca de șopârlă, pâlنيا lăcuită a chiverelor și lăncile legănate în mers, cu stegulețe în vârf.

Călăreau pe cai murgi-închis. Nu știu de ce mi-au lunecat privirile pe creasta șanțului, unde am văzut un gândăcel, verde ca smaraldul. S-a mărit sub ochii mei, luând proporții monstruoase. Se târî, deveni un uriaș, scuturând firele de iarbă. Se apropie de cotul meu, sprijinit pe lutul fărâmicios al crestei; urcă mâneca bluzei kaki și coborî repede pe armă și de acolo pe curea. Îl urmăream în călătoria lui, când auzii vocea tremurătoare a uriadnicului major Trundalei: «Trage, ce mai aștepti?»

Am proptit cotul mai solid, am închis ochiul stâng și am simțit că inima mi se umflă, crește monstruos, întocmai ca și gândăcelul verde. Cătarea armei tremura încordat, ca și creștătura înălțătorului, pe fondul verde-cenușiu al uniformei. Trundalei trase alături de mine. Apăsai pe trăgaci și auzii șuieratul plângător al glontelui. Ochisem, se vede, prea jos; glonțul ricoșă, izbind mușuroaiele din față și scoțând fumulețe de praf. Era întâia

oară când trăgeam într-un om. Am tras un întreg încărcător, fără a ochi, fără a vedea ceva înaintea mea. La sfârșit, am împins închizătorul și am apăsat pe trăgaci; am auzit numai o țcănitură; nu observasem că nu mai aveam cartușe. Numai după aceea mă uitai după nemți. Galopau îndărăt, în aceeași ordine. Ofițerul călărea în urma lor. Erau nouă; văzui șoldurile netede ale murgului ofițeresc și placa metalică din vârful chiverei lui de ulan.”

2 septembrie

„Într-un pasaj din Război și pace, Tolstoi vorbește de o linie ce desparte cele două armate dușmane: este linia necunoscutului ce separă viii de morți. Escadronul lui Nikolai Rostov pornește la atac, și Rostov trasează această linie în minte. Mi-am amintit astăzi foarte viu acest pasaj din roman, fiindcă, azi, în zori, am atacat husarii germani... De dimineață, unitățile lor, foarte bine sprijinite de artilerie, presau infanteria noastră. Văzui pe soldații noștri – erau mi se pare din Regimentele 241 și 273 infanterie – rupând-o la fugă, îngroziți. Erau demoralizați cu totul în urma eșuării atacului început de cele două regimente, fără o pregătire de artilerie; în cele din urmă, au fost respinse de focul inamicului, pierzând aproape o treime din efectiv. Husarii nemți urmăreau infanteria noastră; abia atunci a fost aruncat în luptă și regimentul nostru, aflat în rezervă, într-un luminiș de pădure. Iată ce-mi aduc aminte din această luptă. La orele trei dimineața, ieșirăm din satul Tîșvici. Era un întuneric adânc. În văzduh pluteau miresme de cetină și de lanuri de ovăz. Regimentul înainta împărțit pe sotnii. Ne-am abătut din drum, spre stânga, și am pornit prin lanuri. Căii păseau sforăind, și copitele scuturau picăturile de rouă de pe spicele de ovăz.

Deși îmbrăcați în mantale, ne era frig. Regimentul a rătăcit îndelung pe câmp; după o oră veni în galop un ofițer de la statul-major și aduse un ordin pentru comandant. Bătrânul nostru transmise comanda cu o voce nemulțumită, și regimentul coti brusc în unghi drept spre pădure. Ne înghesuiam într-o rariște strâmtă, înaintând în coloană, pe plutoane. Bătălia se desfășura undeva în stânga noastră. Trăgeau bateriile germane și, judecând după bubuituri, erau foarte numeroase. Focurile de armă pârlăiau neconținut; părea că cetina parfumată arde deasupra capetelor noastre. Până la răsăritul soarelui, am fost numai auditori. După aceea, răsună un «ura» tremurat, jalnic, slab și fără avânt, și se făcu o tăcere sfâșiată numai

de țacănitul regulat al mitralierelor. În clipele acestea, gândurile mele se învălmășeau stupid; singurul lucru pe care mi-l imaginam în acest moment, dureros de limpede și de real, erau nenumăratele fețe ale infanteriștilor noștri, mergând în lanț de trăgători la atac.

Vedeam siluete cenușii, cu șepci pleoștite; îi vedeam încălțați cu cizme scurte, mai jos de genunchi, frământând glodul de toamnă. Auzeam limpede hohotul răgușit al mitralierelor nemțești, care prefăceau în cadavre oamenii aceștia vii, șiroind de sudoare. Cele două regimente fură măturate și o luară la fugă aruncând armele. Un regiment de husari nemți îi gonia din spate. Ne-am pomenit în coasta lor, la vreo trei sute de stânjeni sau chiar mai puțin. Un ordin. Ne rânduim într-o clipă în formație de atac. Aud o singură comandă, reținută și rece ca o zăbală «Marș, marș!» Zburam înainte. Calul pleoști urechile cu atâta putere, că nu le-aș fi putut ridica cu mâna. Când întorsei capul, văzui în spatele meu pe comandantul regimentului și alți doi ofițeri galopând. Iată linia care desparte viii de morți. Iată marea nebulie!

Husarii rup rândurile și o pornesc înapoi. Sub ochii mei, sotnicul Cernețov a spintecat cu sabia un husar neamț. Văzui și un cazac înnebunit din sotnia a șasea care, urmărind pe un neamț, lovea cu sabia șoldurile calului, și bucăți de piele săreau, fâlfâind în aer. Nu, e de neînchipuit! N-au un nume faptele acestea! Când ne-am întors, m-am uitat la chipul lui Cernețov. Era rezervat, calm și bine dispus. Ai fi spus că joacă preferans și nu că e în șa, după ce omorâse un om. Sotnicul Cernețov o să ajungă departe. Are talent!”

4 septembrie

„Am fost trimiși în spate pentru odihnă. Divizia a 4-a din Corpul II se concentrează în zona frontului. Suntem în târgul Kobîlino. Azi-dimineață, unități din Divizia a II-a cavalerie și cazaci din Ural au trecut prin târg în marș forțat. Luptele continuă spre vest. Tunurile bubuie fără încetare. După prânz m-am dus la ambulanță. Sosise chiar atunci un convoi de răniți. Sanitarii descărcau un furgon și râdeau. Mă apropiiai. Un soldat înalt, cu fața ciupită, coborî sprijinit de sanitar, zâmbind și oftând. «Privește, cazacule, spuse el adresându-mi-se, mi-au înfipt o alice; în e...! Am primit patru mitralii.» Sanitarul întrebă: «A făcut explozie în spatele tău?» «Ce vorbă-i aia? Da' ce, eu atacam cu spatele!» O soră de caritate ieși dintr-o baracă. Am privit-o, și un tremur m-a silit să mă sprijin de o căruță.

Asemănarea ei cu Elizaveta era nemaipomenită. Aceiași ochi, același chip oval; nasul și părul aceleași. Până și vocea era aceeași. Ori, poate, așa mi s-a părut? Acum am să gădesc, te pomenești, că toate femeile îi seamănă?!”

5 septembrie

„Timp de 24 de ore am ținut caii la conovăț să mănânce. Acum, ne întoarcem pe front. Sunt zdrobit fizicește. Gornistul sună semnalul de încălecare. Aș trage în el fără milă în momentul acesta...”

Comandantul sotniei trimisese pe Grigori Melehov să facă legătura cu statul-major al regimentului. Trecând pe unde au fost de curând luptele, Grigori zări pe marginea șoselei cadavrul unui cazac. Zăcea, cu capul blond, culcat pe pietrișul șoselei, măcinat de copitele cailor. Grigori coborî și scotoci cadavrul, astupându-și nasul (în preajma mortului începuse a pluti un miros greu, dulceag, de cadavru). Găsi în buzunarul pantalonilor acest carnețel, un vârf de creion chimic și un portofel. Desprinse cartușierele și aruncă o privire asupra chipului galben și jilav, care era în descompunere. Era negru-catifelat între ochi și pe tâmpile. Pulberea înnegrea o cută care-i brăzda fruntea și-i dădea o expresie gânditoare și severă.

Grigori acoperi fața mortului cu o batistă de mătase găsită în buzunarul lui și se îndreptă spre statul-major, întorcând din când în când capul. Când sosi, înmână carnetul furierilor, care citiră crâmpoie din el, îmbulzindu-se și luând în derâdere scurta viață a unui om necunoscut și pasiunile lui pământești.

12

După ce-a ocupat orașelul Leșniuv, Divizia a II-a cavalerie trecu în lupte prin Stanislavcik, Radziwillow și Brodi. La 15 august, se desfășură în fața orașului Kamenka-Strumilovo. În urmă venea grosul armatei; unitățile de infanterie se concentrău în sectoarele de însemnătate strategică; statele-majore și convoaiele se îngrămădeau la nodurile de comunicație. Frontul începea de la Marea Baltică și se întindea ca o brazdă a morții. Statele-majore elaborau planurile unei ofensive ample; preocupați, generalii stăteau ceasuri în șir aplecați deasupra hărților; curierii galopau cu ordine de atac, sute de mii de soldați se duceau la moarte...

Patrurile de cercetare raportau că inamicul concentrează puternice forțe de cavalerie în preajma orașului. În luminișurile de-a lungul drumurilor, se iscau ciocniri, patrurile de cazaci luau contact cu patrurile de cercetare inamice.

De când se despărțise de fratele său, Grigori Melehov, în truditile zile de marș, încerca să găsească în suflet un reazem, să poată înfrâna gândurile chinuitoare și să-și învie voia bună de altădată. Dar nu izbutea. Regimentul fusese întărit cu o sotnie din seria a treia de mobilizare. Alexei Uriupin, cazac din stanița Kazanskaia, nimeri într-un pluton cu Grigori. Acest Uriupin era un om înalt, puțin încovoiat, cu falca de jos ieșită și mustățile pleoștite ca ale unui calmuc; ochii lui vii și cutezători râdeau neconținut; cu toate că era tânăr, avea chelie; părul rărit și castaniu i se zbârlea pe amândouă părțile capului bombat, de o formă neregulată. Din prima zi, fu poreclit de cazaci „Moțatul”.

După luptă, lângă Brodî, regimentul se odihni timp de o zi. Grigori se pomeni în aceeași casă cu Moțatul.

Vorbiră multe și de toate.

— Tu, Melehov, ești cam fleșcăit!

— Cum așa, fleșcăit? se încruntă Grigori.

— Ești bleg, parcă ai boli! îl lămuri Moțatul.

Dădeau fân cailor și fumau, rezemați de un gard șubred, năpădit de un mușchi verde. Husarii călăreau pe uliță în rânduri de câte patru; leșurile mai zăceau încă pe sub garduri (alungându-i pe austrieci, se luptaseră și pe ulițele mărginașe ale târgului); șerpuia un fum înecăcios în aer, de sub dărâmăturile unei sinagogi incendiate. La această oră, când soarele asfințea în mii de culori, orașul avea o înfățișare de pustiire, goală și macabră.

— Sunt sănătos tun! răspunse Grigori și scuipă, fără să se uite la Moțat.

— Minți! Știu eu ce-mi văd ochii!

— Ce-ți văd?

— Ți-e teamă, țâncule? Ți-e teamă de moarte?

— Ești prost ca noaptea! spuse Grigori cu dispreț, privindu-și încordat unghiile.

— Haide, spune ai ucis vreun om? întrebă răspicat Moțatul, cercetând iscoditor fața lui Grigori.

— Am omorât. Și ce?

— Te muștră cugetul?

— Mă muștră? zâmbi Grigori.

Moțatul trase sabia din teacă.

— Vrei să-ți retez capul?

— Și pe urmă?...

— Te-aș ucide și nici că mi-ar păsa; eu nu știu ce-i mila!

Ochii Moțatului râdeau, Grigori înțelese însă din sunetul glasului și după tremurarea sălbatică a nărilor că nu glumea.

— Sălbatic și ciudat mai ești, spuse Grigori, privind cu atenție la chipul Moțatului.

— Ești slab de înger, băiete. Da' lovitura lui Baklanov o cunoști?... Hai, să vezi!

Moțatul alese din ochi un mestecăn bătrân din grădină și merse drept spre el, ușor, aplecat înainte și țintind. Brațele lungi, vâjnoase și neobișnuit de groase la încheieturi atârnau înțepenite.

— Privește!

Ridică încet sabia și, îndoind genunchii, opinti o lovitură piezișă, groaznică. Mestecănul se prăbuși, retezat la doi arșini de rădăcină, atingând cercevelele goale ale ferestrelor și zgârâind pereții casei.

— Văzuși? Învață și tu. Baklanov a fost ataman; auzit-ai de el?... Avea o sabie cu argint-viu în ea; era greu de ridicat; cu o lovitură despica un cal în două. Asta-i!...

Multă vreme, Grigori se căzni să învețe meșteșugul iscusit al loviturii.

— Putere ai, da' mânuiești sabia ca un nărod. Uite acilea cum trebuie să faci, îl dăscălea Moțatul, și sabia lui lovea ținta în zbor pieziș, cu o putere uluitoare.

— Despică omul fără codeală! Îi moale ca aluatul, rânjea Moțatul cu ochii sclipitori. Nu te gânde, ce și cum... Tu ești cazac, treaba ta îi să căsăpești fără să întrebi nimica. E un lucru sfânt să ucizi dușmanul în luptă. Pentru fiștecare, Dumnezeu îți iartă câte un păcat, ca și pentru un șarpe strivit. Nu se cuvine să omori așa, fără noimă, o vită, un vițel sau mai știu eu ce; da' pe om, omoară-l. Omul îi spurcat! Un gunoi de pute pe pământ și trăiește ca o ciupercă veninoasă...

La întâmpinările lui Grigori, se încruntă și tăcu îndărătnic.

Grigori lua aminte, cu mirare, că toți caii aveau frică de Moțat. Când se apropia el, caii ciuleau urechile, se strângeau grămadă; părea că se apropie o fiară, iar nu un om. Lângă Stanislavcik, sotnia, înaintând pe teren mlăștinos și păduratic, fu nevoită să descalece. Câțiva oameni luară caii și plecară în vale, la adăpost. Era rândul Moțatului să-ngrijească de dânșii, dar el se împotrivi cu hotărâre.

— Uripin, fecior de cățea! De ce încerci să chiulești? De ce nu vrei să

duci caii? îl bruftului încheietorului de pluton.

— Da' ce-s eu de vină, dacă li-i frică cailor de mine, zău! rosti Moțatul, cu un râs care-i juca tot timpul pe sub genă.

N-a rămas niciodată să stea cu caii; se purta, frumos cu calul său, îl răsfața și-l îngrijea, dar Grigori observa mereu același lucru: de câte ori îi venea stăpânul, cu brațele nemișcate, lipite de șolduri, întotdeauna pe spatele calului trecea de îndată un fior. Calul se neliniștea.

— Ia spune, precuvioase, de ce se dau în lături caii, când te văd? îl întreabă într-o zi Grigori.

— Naiba-i știe! ridică din umeri Moțatul. Totuși sunt bun cu ei.

— Pe bețivani, de, mai înțeleg! Îi adulmecă după miros și se tem de dânșii; dară tu nu bei.

— Mi-i cruntă inima, și ei o simt.

— Ai inimă de lup, sau poate n-ai nimic. Poate ți-o fi crescut în locu-i o piatră.

— Poate!... încuviință Moțatul cu nepăsare.

În preajma orașului Kamenka-Strumilovo, plutonul trei, împreună cu ofițerul, plecă în recunoaștere. Un transfug ceh pomenise la comandament despre dispozitivul unităților austriece și despre o proiectată contraofensivă pe linia Goroși-Stavințki. Drumul pe care se așteptau mișcările trupelor inamice se cerea supravegheat fără încetare; pentru aceasta, ofițerul lăsă în marginea pădurii patru cazaci cu încheietorul de pluton și plecă cu ceilalți spre un cătun cu acoperișurile de țiglă ce se zărea dincolo de deal.

Grigori, încheietorul de pluton, tânărul cazac Silantiev, Moțatul și Mișka Koșevoi rămaseră la marginea pădurii lângă un mic paraclis cu turla ascuțită, adăpostind un crucifix ruginit.

— Descălecați, flăcăi! ordonă încheietorul de pluton. Koșevoi, du caii îndărătul pinilor ăstora; da, acolo, unde-s mai deși...

Cazacii fumau, culcați sub un pin frânt, uscat. Încheietorul de pluton nu slăbea binoclul de la ochi. La zece pași de el, se legăna un lan nesecurat de grâu, cu boabele căzute. Spicele scuturate în vânt se îndoiau și șușuiau jalnic. Stătură culcați o jumătate de ceas, schimbând alene doar câte o vorbă, din când în când. Undeva, în partea din dreapta a orașului, văzduhul tremura neconținut din pricina canonadei.

Grigori se târî până la lan; găsi câteva spice pline, le frecă în palmă și ronțai boabele uscate.

— Oho, austriecii! strigă cu jumătate de gură încheietorul de pluton.

— Unde-s? întrebă Silantiev.

— Colo, ies din pădure. Cată mai la dreapta!

Un grup de călăreți ieși din rariștea îndepărtată. Oprindu-se, cercetau câmpia și pădurea ce se revărsa pe alocuri spre șes; se îndreptară apoi către cazaci.

— Melehov; strigă încheietorul de pluton.

Grigori se târî spre pin.

— Îi lăsăm să vină mai aproape, și apoi îi pălim cu o salvă. Armele gata, flăcăi! șopti încheietorul de pluton, înfrigurat.

Călăreții se apropiau încet, abătându-se spre dreapta.

Cei patru cazaci așteptau, culcați sub pin, tăcuți, cu răsuflarea oprită.

— ... *aucht!* *Kaporal!* răsună, adus de vânt, un glas sonor și tânăr.

Grigori ridică privirea șase husari maghiari, îmbrăcați în dolmane frumoase, cu brandenburguri, veneau buluc.

Cel din fruntea lor era călare pe un cal corbiu și trupeș; ținea carabina în mână și râdea încet, cu voce de bas.

— Foc! șopti încheietorul de pluton.

„Bu-hu-hu-um!” porni salva.

„U-u-uh!” izbucni ca un lătrat ecoul.

— Ce-i asta? strigă speriat Koșevoi dindărătul pinilor și se răsti la cai Prr, diavole! Ai turbat? Stai, drace! Vocea lui răsuna puternic.

Husarii întoarseră caii și porniră în galop pe ogoare în lanț șerpuit.

Unul din ei, cel care gonea pe calul corbiu, în fruntea lor, trăgea în aer. Ultimul, rămas la coadă, se aplecase pe grumazul calului și întorcea din când în când capul, ținând chipiul în mâna stângă.

Moșatul sări cel dintâi și, cu pușca în mână, alergă împiedicându-se în grâu. La vreo sută de stânjeni departe, un cal doborât se zvârcolea, frământând picioarele; lângă el, un husar maghiar, în capul gol, își freca genunchiul lovit în cădere. Strigă de departe ceva nedeslușit și ridică brațele, privind la camarazii care galopau depărtându-se.

Toate astea se petrecură atât de uite, încât Grigori își veni în fire numai când Moșatul aduse prizonierul lângă pin.

— Leapădă asta, voinice! strigă Moșatul, smulgându-i sabia. Prizonierul avu un zâmbet încurcat și prinse numaidecât să dezlege cureaua; mâinile îi tremurau; nu izbutea să descheie catarama. Grigori îl ajută cu băgare de seamă; husarul, un flăcău înalt și bucălat, cu un negel în colțul de sus al buzei, îi zâmbi recunoscător și dădu din cap. Părea bucuros că scăpase de arme; se scotoci prin buzunare cu ochii la cazaci, scoase o pungă de piele și

murmură ceva, oferind prin semne cazacilor să se înfrupte.

— Ne face cinste! zâmbi încheietorul de pluton, căutând prin buzunare o foiță.

— Răsuțește una din tutunul lui! chicoti Silantiev.

Cazacii răsuciră câte o țigară și aprinseră. Tutunul negru de pipă, îi ameți îndată.

— Unde-i carabina lui? întrebă încheietorul de pluton, sorbind fumul cu nesaț.

— Iat-o! spuse Moțatul, arătând spre cureaua galbenă care îi atârna pe umăr.

— Trebuie trimis la sotnie. Statul-major are nevoie de informații. Cine să-l ducă? întrebă încheietorul de pluton, tușind și plimbând asupra cazacilor privirea tulbure.

— Eu! se oferi Moțatul.

— Hai, du-te!

Se vedea bine că prizonierul a înțeles – și prinse a zâmbi stângaci și jalnic, încercând să se stăpânească; cu mișcări repezi își întoarse buzunarele și întinse cazacilor bucăți de ciocolată moale și strivită.

— Rutean, *ich...* rutean... *nicht* austriac! rostea, stâlcind cuvintele și tot oferind mereu cu gesturi caraghioase ciocolata lui, turtită și mirositoare.

— Mai ai vreo armă? întrebă încheietorul de pluton. Nu mai trâncăni, că-i degeaba! Nu înțelegem. Ai revolver? Pac-pac? spuse el, apăsând degetul pe un trăgaci închipuit.

Prizonierul dădu aprig din cap:

— Nu este! Nu este!

Se lăsă percheziționat de bunăvoie; obrazii bucălați îi tremurau.

Sângele curgea sub pantalonii sfâșiați la genunchi; se vedea o zgârietură pe pielea trandafirie. Punea batista, se strâmba, plescăia din limbă și sporovăia mereu. Chipiul îi rămăsese lângă calul ucis; ceru voie să se ducă și să ia pătura, chipiul și carnetul de buzunar unde avea o fotografie a rudelor; încheietorul de pluton se străduia în zadar să priceapă ce vorbește și, în cele din urmă, cu un gest a lehamite, porunci:

— Du-l!

Moțatul își luă calul rămas în paza lui Koșevoi, încălecă, își potrivi cureaua armei și arătă cu mâna:

— Marș voinice! Ce mai oștean!... Grijanja și Paștele lui!...

Încurajat de rânjetul Moțatului, prizonierul zâmbi și el; pășind alături de cal, îl plesni pe coapsă cu o familiaritate lingușitoare. Moțatul îl respinse cu

asprime și trase de dârlogi, lăsându-l să treacă înainte.

— Marș, afurisitule! Nu ne arde nouă de șagă!...

Prizonierul porni înainte cu un aer vinovat; luă o mutră serioasă și, mergând, se întorcea mereu spre cazaci. Părul bălai se ciufulea de vânt în vârful capului. Așa a rămas în amintirea lui Grigori, cu dolmanul de husar, cu brandenburguri, cu părul ciufulit și cu mersul apăsător și sigur.

— Du-te, Melehov, de ia șaua! ordonă încheietorul de pluton și scuipea cu părere de rău mucul de țigară care-i frigea degetele.

Grigori scoase șaua calului ucis și ridică, fără să știe de ce, chipiul căzut lângă cal. Mirosi căptușeala și simți un iz de sudoare și de săpun ieftin. Aduse șaua, ținând cu grijă în mâna stângă chipiul husarului. Cazacii, chirchiți sub pin, scotociră coburii și cercetară cu atenție șaua, un model cum nu mai văzuseră niciodată.

— Tutunul îi foarte bun! Trebuia să-i mai cerem o țigară! rosti cu regret Silantiev.

— Ce-i drept, îi drept! Strașnic tutun!

— Parc-ar avea dulceață. Lunecă pe gât ca untdelemnul! încuviință încheietorul de pluton, oftând și înghițind în sec.

După câteva minute, capul unui cal se ivi de după un pin. Se întorcea Moțatul.

— Hei! exclamă încheietorul de pluton, sărind speriat în sus. L-ai lăsat să scape?...

Moțatul se apropie vânturând biciușca, descălecă și dădu brațele în lături să se mai dezmoștească.

— Ce-ai făcut cu austriacul? stăruie încheietorul de pluton, pășind spre dânsul.

— Ia dă-mi pace! spuse Moțatul arțăgos. A fugit... A vrut să fugă...

— Și l-ai scăpat?

— Când am ajuns în rariște, a rupt-o la fugă... L-am pălit cu sabia.

— Mînți! strigă Grigori. L-ai ucis fără pricină!

— De ce zbieră? Nu-i treaba ta.

Moțatul ridică spre Grigori ochii de gheață.

— Cu-um? se sculă Grigori încet, căutând ceva împrejur cu mâini cuprinse de spasmuri.

— Nu te băga unde nu-ți fierbe oala! Ai înțeles? Nu te băga!... repetă Moțatul cu asprime.

Grigori apucă arma de curea, o smuci și o puse fulgerător la ochi. Degetul îi tremură și nu găsea trăgaciul; chipul lui îngălbeni și se

schimonosi ciudat.

— Hei, strigă amenințător încheietorul de pluton; se repezi la Grigori și-l împinse înainte de a slobozi împușcătura; glonțul, cântând plângător, scutură doar cetina.

— Ce-i asta? mugi Koșevoi.

Silantiev rămase pe loc cu gura căscată. Încheietorul de pluton îl împinse pe Grigori în piept și-i smulse arma, numai Moțatul stătea în aceeași poziție, cu un picior scos înainte, cu mâna stângă pe centură.

— Mai trage o dată...

— Te omor! se repezi spre el Grigori.

— Ho! Ce v-a apucat?... Vreți să mergeți la Curtea marțială, ai? Să vă pună la zid? Jos arma! strigă încheietorul de pluton și, îmbrâncindu-l pe Grigori, se puse între cei doi cazaci, depărtând brațele.

— Miști! N-ai să mă omori! spuse, râzând încetișor, Moțatul; numai piciorul rășchirat îi tremura.

Când se întorceau, în amurg, Grigori zări înaintea celorlalți cadavrul husarului. Se îndreptă spre el, luând-o înaintea tovarășilor, și, oprind calul care sforăia speriat, îi privi cu atenție. Prizonierul zăcea pe pântec, cu fața ascunsă într-un covor de mușchi, cu mâna întoarsă și aruncată-n lături; palma galbenă părea o frunză veștedă, căzută pe iarbă. Groaznica lovitură de sabie aplicată, pesemne, pe la spate, îl despicasă în două, de sus de la umăr și până la brâu.

— Cum l-a mai spintecat! murmură încheietorul de pluton, trecând pe alături și privind cu spaimă șuvițele de păr bălai, zbârlit, pe capul strâmbat al mortului.

Cazacii se întoarseră tăcuți la sotnie. Umbrele amurgului se îngroșau. Un vânt dinspre apus împingea pe boltă un nor mare, negru. Mirosul dulceag de putregai, de apă stătută și ierburi de nămol venea de undeva dinspre mlaștină; un buhai-de-baltă striga monoton. Tăcerea somnoroasă era întreruptă din când în când de hârșcâitul harnașamentului, de o sabie lovită în scări și de cetina strivită sub copite. Cele din urmă raze de soare se topeau în pete roșii, pe vârfurile pinilor din rariște. Moțatul fuma neîntrerupt. Scânteile îi luminau din când în când degetele butucănoase, cu unghii bombate și negre, care strângeau țigara. Norul plutea deasupra pădurii, întărind și îngroșând culorile șterse și nespuse de triste ale înserării ce pogora pe pământ.

Operația pentru cucerirea orașului începu dis-de-diminează. Unitățile de infanterie, având cavalerie pe flancuri și în rezervă, urmau să pornească atacul dinspre pădure, la revărsatul zorilor. O încurcătură se iscase undeva: două regimente de infanterie nu veniră la timp; Regimentul 211 infanterie primi ordin să treacă la flancul stâng; în timp ce un alt regiment se deplasa spre poziții, nimeri sub focul unei baterii proprii; se petrecu ceva absurd; o harababură bezmetică răsturnă toată planurile; exista primejdia ca atacul să se termine, dacă nu cu zdrobirea trupelor, cel puțin cu un eșec. Pe când infanteria se regrupa, iar artileriștii – care în cursul nopții, din ordinul neghiob al cuiva, fuseseră trimiși în mlaștină, unde se înfundaseră – își salvau atelajele și tunurile împotmolite, Divizia a II-a trecu la atac. Terenul păduros și mlăștinos nu îngăduia atacul pe un front larg; în câteva sectoare escadroanele noastre de cavalerie erau silite să atace pluton după pluton. Sotniile a patra și a cincea din Regimentul 12 de cazaci fuseseră retrase în rezervă; celelalte se angrenaseră în valul atacului; după un sfert de ceas, un vuiet și un urlet fioros de glasuri tremurătoare răzbi până la acei care rămăseseră în urmă.

— Ur-a-a-a – rra-rra-a!...

— Au pornit ai noștri!

— Înaintează!

— Ascultă ce mai răpăie mitraliera!

— I-auzi ce-i mai seceră pe-ai noștri...

— Au amuțit, hai?

— Va să zică, acolo sunt!

— Acuși intrăm și noi în horă! schimbau cazacii între ei întretăiate cuvinte.

Cele două sotnii așteptau într-o poiană. Pinii le stinghereau vederea. O companie de soldați trecu repede pe dinaintea lor, aproape în fugă. Plutonierul-major, un viteaz cu ținută dârză, rămase puțin mai în urmă, lăsând să treacă și ultimele rânduri și strigând cu vocea răgușită:

— Strângeți rândurile!

În tropot de pași și zăngănit de gamele, compania dispăru îndărătul unui deșeu de arini.

Din depărtare, de după un deal păduros, răsună din nou un strigăt slab „R-a-a-a – urr-a-a-a!... A-a!” Apoi se stinse îndată. Și peste toate se lăsă o tăcere apăsătoare, grea, mocnită.

— Acu au ajuns!

— Și-și sparg capetele... Se junghie în luptă corp la corp!

Toți ascultau ațintind urechea, dar tăcerea era de nepătruns. La flancul drept, artileria austriacă îi făcea zob pe atacatori, mitralierele păreau că ciocănesc urechile, ca acul unei mașini de cusut.

Grigori Melehov se uită la pluton. Cazacii se frământau, caii erau neliniștiți, ca mușcați de streche. Moțatul își pusese șapca pe oblânc și-și ștergea chelia udă de sudoare; alături de Grigori, Mișka Koșevoi se afuma, sorbind cu nesaț din mahorcă. Toate de jur împrejur erau ciudat de clare și de o realitate extraordinară, cum par toate, uneori, după o noapte de nesomn.

Sotniile stătuseră în rezervă vreo trei ceasuri. Focul slăbea, apoi începea din nou, cu puteri sporite. Un avion zbură vâjâind, se roti deasupra lor la mari înălțimi și se îndreptă spre răsărit, ridicându-se mereu tot mai sus; nourași de fum lăptos de la șrapnele răsăriră sub avion, în peruzeaua cerului. Trăgea un tun antiaerian.

Rezerva fu introdusă în luptă către prânz. Oamenii isprăviseră mahorca și se frământau, așteptând; tocmai atunci sosi în galop un curier de la husari. Comandantul sotniei a patra își scoase îndată subunitatea într-un luminiș și o duse lateral, paralel cu frontul; Lui Grigori i se părea că se întorceau înapoi. Timp de vreo douăzeci de minute, meraseră prin desișul pădurii, destrămându-și formația. Vuietul bătăliei se apropia tot mai mult; undeva, foarte aproape, o baterie bubuia din spate, necurmat; obuzele, urlând și șuierând, treceau peste capul cazacilor. Sotnia, împrăștiată cât străbătuse pădurea, ieși în câmp cu rândurile învălmășite. La jumătate de verstă, în marginea pădurii, husarii unguri hăcuiau cu săbiile pe servanții unei baterii rusești.

— Sotnie, pentru atac!

Și nici n-avură timp să se desfășoare, când răsună:

— Sotnie, sabia afară! La atac, înainte-marș!

Săbiile albastre scânteiară ca o ploaie. Sotnia, iuțind trapul, trecu la galop.

Șase husari unguri se vânzoleau lângă atelajul unei piese de artilerie. Unul trăgea de căpăstru cailor speriați; altul îi lovea cu sabia; ceilalți, descălecați, încercau să urnească din loc tunul, ajutând caii și opintindu-se în spițele roților. Ofițerul era lângă ei, călare pe o iapă murgă cu coada retezată, care juca sub el. Dădea ordine. Când îi zăriră pe cazaci, ungurii părăsiră tunul și, aruncând armele, o luară la galop.

„Așa, așa, așa!” Grigori număra în gând cadența galopului. Pentru o clipă, piciorul îi alunecă din scară; simți că se clatină în șa și căută cu groază să o prindă; se aplecă, apucă scara și vârî piciorul; ridică ochii și văzu cei șase cai înhămați la tun, pe primul conductor, cu țeasta despătată, strângând în brațe gâtul calului; cămașa era muiată în sânge și stropită de creieri. Calul izbi cu un trosnet trupul unui servanț mort. Alți doi zăceau lângă chesonul răsturnat; unul era întins pe afet. Silantiev o luă înaintea lui Grigori. Ofițerul ungar, călare pe iapa cu coada tunsă îl împușcă cu un foc de revolver tras de la câțiva pași; Silantiev săltă în șa și căzu, încercând să cuprindă golul de azur în brațe... Grigori trase de dârlogi, vrând să-l atace pe ofițer din dreapta, cum îi era mai la îndemână. Ofițerul, observând mișcarea, trase toate cartușele cu mâna întoarsă și scoase sabia din teacă. Era foarte dibaci în mânăuirea armei, apărându-se cu înlesnire de cele dintâi trei lovituri năprasnice ale lui Grigori. Cu gura strâmbată, Grigori îl ajunse și-l atacă a patra oară; se ridică în scări (caii lor galopau alături; Grigori vedea obrazul ras al ungurului și numărul cusut pe gulerul dolmanului), îi înșelă agerimea printr-o lovitură vicleană și, abătând sabia, îl împunse între umeri, apoi îl lovi peste grumaz, acolo unde încep vertebrele. Ungurul lăsă să-i cadă brațul care ținea sabia, scăpă dârlogii, se îndreptă, scoase pieptul afară, ca și când ar fi simțit o mușcătură în spate, și se lăsă pe oblâncul șeii. Simțind o mare ușurare, Grigori îi mai dădu o lovitură în cap; văzu cum sabia se înfipse până în osul craniului, deasupra urechii.

O cumplită lovitură în creștet, pe la spate, îl făcu pe Grigori să-și piardă cunoștința. Simți un gust sărat, de sânge cald, năvălindu-i pe gură și-și dădu seama că se răstoarnă de pe cal; pământul, miriștea se apropiau vertiginos și i se roteau sub ochi.

Puternica izbitură a căderii îl dezmetici o clipă. Deschise ochii, dar gălgâitul sângelui îl înecă. Mai auzi aproape de ureche ropotul și răsuflarea greoaie a calului: „hap, hap, hap”. Deschise pentru ultima oară ochii, văzu nările largi, trandafirii, ale calului și o scară de care atârna un vârf de cizmă. Un gând de ușurare îi lunecă prin minte, ca un șarpe: „S-a isprăvit!” Apoi, mai hurui un vuiet, și hăul negru îl cuprinse.

În primele zile ale lui august, sotnicul Evgheni Listnițki se hotărî să treacă din garda imperială într-un regiment de linie. Înaintă raportul și, după trei săptămâni, obținu mutarea într-un regiment din armata de

operații. Cu formalitățile îndeplinite, înainte de a părăsi Petrogradul, își înștiință părintele, printr-o scurtă scrisoare, despre această hotărâre:

„Papă, am cerut să fiu mutat din Regimentul «Atamanski» în armata de operații. Azi am primit repartizarea și plec să mă pun la dispoziția comandantului Corpului II armată. Vei fi probabil surprins de hotărârea mea, dar ea se explică în felul următor: mediul în care am trăit mă deprimă – parăzi, recepții, gărzi; m-am săturat de serviciul la palat. Mi s-a urât. Nu mai pot; vreau fapte vii și... dacă vrei, fapte eroice. Poate că sângele glorios al familiei Listnițki, care a adăugat atâția lauri la cununa armatei ruse, începând cu Războiul pentru Apărarea Patriei de la 1812, s-a trezit și în mine. Plec pe front. Dă-mi binecuvântarea dumitale. Săptămâna trecută l-am văzut pe împărat, înaintea plecării la Marele cartier general. Îl divinizez. Făceam parte din garda interioară a palatului. Mergea cu Rodzeanko și, trecând pe lângă mine, zâmbi și spuse în englezește, arătând spre mine cu privirea:

«Iată glorioasele mele trupe de gardă. Va veni timpul când, cu ajutorul acestei cărți, voi bate asul lui Wilhelm.» Am pentru el adorație de fată de pension. Nu mi-e rușine să mărturisesc, cu toate că am 28 de ani trecuți. Sunt adânc indignat de toate bârfelile palatului, care învăluie ca o pânză de păianjen numele luminos al monarhului. Nu le cred și nici nu pot să le cred. Zilele acestea era cât p-aci să-lucid pe esaulul Gromov, pentru că a îndrăznit să vorbească necuviincios, în prezența mea, despre majestatea-sa împărăteasa. Este o ticăloșie! I-am spus că numai oamenii în vinele cărora curge sânge de robi nemernici se înjosesc să debiteze astfel de calomnii odioase. Incidentul acesta a avut loc în prezența altor ofițeri. În culmea mâniei, am scos revolverul să stric un glonte pe acest ticălos; dar camarazii m-au dezarmat. Pe zi ce trece, mi-e tot mai greu să stau în această cloacă. În regimentele de gardă și între ofițeri în special, nu există un adevărat patriotism. Nu există, e îngrozitor de spus, nici dragoste de dinastie. Nu sunt nobili, ci lepădături. Iată motivul rupturii mele cu regimentul. Nu pot avea relații cu oameni pe care nu-i respect. Ei bine, cred că am spus totul. Iartă-mă dacă e puțin dezlânat. Sunt foarte grăbit; trebuie să-mi fac geamantanul și să plec la comandantul garnizoanei. Îți doresc sănătate, papă, și-ți

Al duminică,
EVGHENI”

Trenul de Varșovia pleca la opt seara; Listnițki se duse la gară cu o birjă. Petrogradul rămase în urmă, în strălucirea albăstruie a luminilor. În gară era zarvă și îmbulzeală. Cei mai mulți călători erau militari. Hamalul puse geamantanul lui Listnițki în vagon și, primind bacșișul, ură călătorie bună domnului ofițer. Listnițki își scoase sabia și mantaua, desfăcu curelele și așternu pe banchetă o plapumă multicoloră, din mătase de Caucaz. Jos, lângă fereastră, un preot uscățiv, cu chipul de ascet, își pusese proviziile pe măsuță și înfuleca. Scuturând firimiturile de pâine din barbă, pofti la masă o fată brună și slăbuță, îmbrăcată în uniformă de liceu.

— Serviți, vă rog!

— Foarte mulțumesc.

— Nu vă sfiți! Așa slăbuță cum sunteți, trebuie să mâncați mai mult...

— Mulțumesc!

— Gustați o brânzoaică. Poate serviți și dumneavoastră o bucată, domnule ofițer?

Listnițki coborî privirea:

— Cu mine vorbiți?

— Da, da!

Preotul îl sfredelea cu ochii posomorâți, pătrunzători, și zâmbea în colțul buzelor subțiri, ascunse sub tufișul întunecat al mustății.

— Mulțumesc, nu mi-e foame.

— Păcat! Nu ceea ce intră în gură spurcă pe om. Mergeți pe front?

— Da.

— Să vă ajute Dumnezeu!

Listnițki auzea prin vâlul somnului vocea groasă a preotului, care părea că vine de foarte departe; apoi, părea că nu mai este basul jalnic al unui popă vorbăreț, ci glasul esaulului Gromov.

— ... Știți, am familie și o parohie săracă. Mă duc preot militar, la regiment. Poporul rus nu poate trăi fără credință. Și, știți, credința se întărește an de an. Sunt, firește, și unii care își leapădă credința; de, sunt intelectuali; țăranul însă se ține de Dumnezeu cu mâinile și cu picioarele. Da... Asta e! oftă el cu voce de bas.

Urmă apoi un alt torent de vorbe, care nu-i mai ajunse în conștiință.

Listnițki ațipise; ultimul lucru pe care îl mai simți aieva fu mirosul de vopsea proaspătă care venea din scândurile înguste ale tavanului, și un strigăt de sub fereastră

— Casa de bagaje l-a primit, restul nu mă privește!

„Ce-a primit casa de bagaje?”, întrebă alene conștiința, și firul se rupse deodată. Un somn întăritor îl cuprinse, după două nopți nedormite. Listnițki se trezi când trenul ajunsese la vreo patruzeci de verste de Petrograd. Roțile se învârteau cu un zgomot ritmic, vagonul hurducat se legăna. Cineva fredona într-un compartiment vecin; felinarul proiecta umbre liliachii și piezișe.

Regimentul în care fusese repartizat sotnicul Listnițki suferise mari pierderi în ultimele lupte; fusese retras din linia întâi și-și completa în grabă efectivele și caii.

Statul-major al regimentului se afla în Berezneaghi, sat mare și bogat. Listnițki coborî din vagon într-o haltă fără nume. Acolo debarcă și o ambulanță. Informându-se de la un medic unde pleacă ambulanța, Listnițki află că fusese mutată în acest sector de pe frontul de sud-vest și că va pleca îndată pe linia Berezneaghi – Ivanovna – Krîșovinskoe. Medicul, un om trupeș, cu fața stacojie, vorbea fără respect despre șefii săi direcți; tuna împotriva celor de la comandamentul diviziei și, zbârlindu-și barba, își vărsa veninul în fața oricărui interlocutor de ocazie; ochii lui mici și răutăcioși fulgerau de după lentilele *pince-nez*-ului aurit.

— Nu m-ați putea lua și pe mine la Berezneaghi? îi întrerupse brusc sporovăiala Listnițki.

— Vino, domnule sotnic, și așază-te în trăsurica asta! Hai cu noi! consimți medicul și, învârtind familiar, între degete, un nasture de la mantaua ofițerului, căutând să-i trezească simpatia, continuă să vorbească cu vocea lui de bas stăpânit: Gândește-te, domnule sotnic! Ne-am canonit în vagoane de vite; am făcut două sute de verste, ca să stăm aci cu mâinile în buzunar, când, în sectorul de unde a fost luată ambulanța, s-au dat, timp de două zile, lupte crâncene, sângeroase și au rămas o sumedenie de răniți, care aveau nevoie de ajutorul nostru imediat (medicul pronunța cuvintele „lupte sângeroase” cu o stranie voluptate, apăsându-l pe „r”).

— Și cum vă explicați această neorânduială? întrebă de politețe sotnicul.

— Cum? Doctorul ridică ironic sprâncenele deasupra *pince-nez*-ului și răcni: Prin incapacitatea, tâmpenia și prostia superiorilor, iată cum! Sunt niște ticăloși, care nu știu altceva decât să încurce lucrurile. N-au spirit organizatoric, le lipsește bunul-simț. Îți amintești *Însemnările unui medic*

de Veresaev? Iată! Acum repetăm, în proporții mult mai mari...

Listnițki salută și se îndreptă spre convoiul de trăsură, dar medicul, furios, croncănea mereu:

— Vom pierde războiul, domnule sotnic. Am fost bătuți de japonezi și n-am învățat minte. Ne laudăm mereu că-i înghițim de vii pe nemți, și iată ce se întâmplă!...

Medicul trecu de-a lungul liniei ferate, pășind peste băltoace de apă, acoperite cu straturi subțiri, irizate, de petrol; mergea scuturând cu amărăciune din cap.

Ambulanța ajunsese la Berezneaghi spre seară. Vântul răvășea creasta galbenă și aspră a miriștii. Norii se îngrămădeau, umflându-se, spre asfințit. Sus, păreau de un negru-violet; ceva mai jos, această culoare fantastică se pierdea, și norii revărsau peste fondul întunecat al cerului nuanțe liliachii-deschise; în mijloc, învălmășeala fără nicio formă, asemeni gheții plesnite primăvara deasupra apei, se rupea ca să lase a trece un șuvoi de raze portocalii spre asfințit. Torentul se lărgea ca un evantai, se sfârâma într-o pulbere de raze, se răsfrângea apoi și mai jos de spărtură și sfârșea într-o beție de culori...

Un cal roib, ucis de glonte, zăcea lângă drum, în șanț. O potcoavă tocită lucea pe copita piciorului dindărăt, ridicat în sus, zgârcit în chip nefiresc. Listnițki, săltat de trăsurică la hârtoape, se uită la leșul calului. Sanitarul, care era în trăsurică, îi explică, scuiștând peste pântecul umflat al calului:

— A înfulecat prea multe grăunțe... A mâncat! se corectă el, uitându-se la sotnic; voi să scuipi încă o dată, dar renunță din politețe; înghiți saliva și se șterse pe buze cu marginea mânecii. Iată-l crăpat! Dar nu-l îngroapă nimeni! La germani nu-i ca la noi.

— De unde știi? îl întrebă Listnițki, mânios din senin și, în aceeași clipă, simți o ură sălbatică față de mutra nepăsătoare a sanitarului, pe care se citea un ifos de superioritate și dispreț.

Avea un chip șters și searbăd ca o miriște de toamnă; nu se deosebea de loc de miile de chipuri ale țăranilor-ostași, întâlnite și lăsate în urmă de Listnițki, pe drumul lui de la Petrograd spre front. Toate păreau spălăcite, îndobitocite, având aceeași expresie în ochii cenușii, albaștri, verzi sau de altă culoare, și semănau acum aieva unor vechi și șterse monede de aramă, bătute de foarte multă vreme.

— Am stat trei ani în Germania, înainte de război! răspunse sanitarul, fără să se grăbească.

În glas avea aceeași nuanță de superioritate și de dispreț, pe care

sotnicul le deslușise în ochii lui.

— Am lucrat la Königsberg, la o fabrică de trabucuri! își depănă vorba sanitarul, plictisit și lovind căluțul cu capătul hățurilor.

— Ai face mai bine să taci! rosti cu asprime Listnițki și întoarse privirea din nou spre capul calului ucis, peste care lunecase coama, cu dinții dezgoliți și uscați de soare.

Piciorul ridicat era îndoit la genunchi; copita, deși crăpată în jurul cailor, avea cornul cenușiu tare și lucea; privind-i piciorul și chișița fină, sotnicul își dădu seama că fusese un cal tânăr și de rasă.

Trăsurica mergea hurducată pe drumul de țară. La apus, culorile se înmuiau pe cer; vântul sorbea norii. Piciorul calului mort se înălța în urma lor, ca o troiță la răscruce de drum. Listnițki îl privea mereu; deodată, un mănunchi de raze atinse cadavrul; piciorul cu peri roșii întinși pe piele înflori minunat de frumos în bătaia lor, ca o ramură desfrunzită, scăldată în lumini portocalii.

La intrarea în Berezneaghi, ambulanța întâlnește un transport de răniți.

Proprietarul primei căruțe, un bielorus în vârstă, ras, pășea pe lângă cal, cu hățurile de frânghie încolăcite în jurul mâinii. În căruța lui era culcat, rezemându-se în cot, un cazac fără șapcă, cu capul bandajat, cu ochii închiși de istoveală. Mesteca pâine neagră și o scuipa mozolită de salivă. Un soldat era lungit pe pântec, lângă el; avea turul pantalonilor sfâșiat și scortșos de sângele închegat. Soldatul, fără să ridice capul, înjura sălbatic. Auzind glasul rănitului, Listnițki se umplu de spaimă; semăna cu glasul habotnicilor când își spun rugăciunile. În a doua căruță, șase soldați erau culcați de-a valma; unul, însuflețit de o veselie înfrigurată, povestea, încruntând ochii învăpăiați de febră:

— ... cică ar fi venit un sol de la împăratul lor și a făcut cerere să încheie pace. Ia seama! A spus-o un om de ispravă; mă bizui pe el; e din cei care nu mint.

— Nu prea pare să fie adevărat! glăsui cu îndoială un alt soldat, clătînând capul rotund, cu cicatrice de scrofula.

— De ce, Filip? Poate că-i adevărat să fi fost solul acela! rosti, cu un accent dulce de pe Volga, un al treilea, întors cu spatele spre cai.

Într-a cincea căruță se zărea paspoalul roșu al șepcilor căzăcești. Trei cazaci, așezați boierește într-un furgon încăpător, se uitau tăcuți la Listnițki; fețele lor aspre, ninse de praf, nu mai purtau nici urmă a respectului din front.

— Bună ziua, cazaci! îi salută sotnicul.

— S-trăiți! răspuse fără chef un cazac frumos, cu mustața argintată și cu sprâncenele stufoase, așezat lângă vizitiu.

— Din ce regiment sunteți?... întrebă Listnițki, încercând să citească numărul de pe epoletul albastru al cazacului.

— Din doisprezece.

— Unde se află acum?

— Nu știm, blagorodnicia voastră.

— Și unde ați fost răniți?

— Acilea, aproape... lângă un sat.

Cazacii șoptiră ceva între ei; unul sări din furgon, sprijinind cu mâna teafără brațul bandajat cu o bucată de pânză.

— Blagorodnicia voastră, așteptați oleacă!

Se apropie de Listnițki, zâmbind; își ducea cu băgare de seamă brațul rănit și congestionat, mișcând greoi picioarele desculțe în pulberea șleaului.

— Nu care cumva sunteți din stanița Vioșenskaia? Listnițki?

— Da, da!

— Așa-i, v-am cunoscut numaidecât! Domnule sotnic, nu cumva aveți o țigară? Faceți o pomană, pentru numele lui Dumnezeu: ne prăpădim fără tutun!

Oșteanul se ținea de carâmbul vopsit al trăsuricii, mergând pe de lături. Listnițki își scoase portțigaretul.

— Dacă ne-ați face cinste cu vreo zece, ai? Suntem trei! zâmbi cazacul, cu o mutră rugătoare.

Listnițki își goli portțigaretul în palma mare a cazacului și întrebă:

— Sunt mulți răniți în regiment?

— Vreo douăzeci.

— Morți?

— A murit multă lume!... Blagorodnicia voastră, dați-mi, rogu-vă, și-un foc. Să trăiți!

Cazacul aprinse țigara și încetini pasul; apoi strigă din urmă:

— Azi au căzut trei cazaci din satul Tatarski, vecin cu moșia dumneavoastră. I-a cam hăcuit pe cazaci.

Flutură din mâna teafără și pași grăbit să-și ajungă furgonul. Vântul juca sub bluza-i verde, fără centură.

Comandantul regimentului, unde fusese mutat sotnicul Listnițki, găzduia în casa preotului din Berezneaghi. Ajuns în piață, sotnicul își luă rămas bun de la medicul ce-i îngăduise atât de amabil să ia loc în trăsurică

și porni, scuturându-și uniforma de praf și întrebând pe trecători unde se află statul-major al regimentului. Un plutonier-major cu barba roșie ca focul ducea soldații în post; salută pe ofițer, fără să piardă cadența, îi răspunde la întrebare și-i arată casa. În clădirea statului-major era liniște, ca la toate statele-majore depărtate de primele linii. Furierii moțâiau la o masă mare; un esaul bătrân glumea cu un interlocutor invizibil de la celălalt capăt al firului telefonic. În odaia, mare, muștele bâzâiau pe geamuri; telefoanele zbârnâiau subțire ca țânțarii. Un soldat îl conduse pe sotnic până la locuința comandantului de regiment. Polcovnicul, om înalt, cu cicatrice în triunghi pe bărbie, îl întâmpină în antreu, morocănos.

— Sunt comandantul regimentului! răspunde la întrebare și, după ce află că sotnicul avea onoarea să se prezinte pentru a se pune la dispoziția lui, îl invită cu un gest să treacă în odaie, fără să mai adauge nimic. Abia după ce se închise ușa în urma lor, își netezi părul cu un gest de om extrem de obosit și spuse cu glas monoton și ceva mai plăcut:

— Statul-major al brigăzii m-a înștiințat ieri despre venirea dumitale! Ia loc, te rog...

Îl întrebă pe Listnițki despre serviciul de până acum, despre noutățile din capitală, despre drumul său; dar, cât dură scurta lor convorbire, nu ridică asupra celuilalt ochii îngreuiți de o mare istoveală.

„Probabil că a avut mult de furcă pe front, se gândi sotnicul, privind cu compătimire fruntea înaltă și inteligentă a polcovnicului. Pare a fi obosit de moarte.”

Dar polcovnicul, ca și când ar fi vrut să-l convingă de contrariu, își scărpină fruntea, între ochi, cu mânerul sabiei și zise:

— Du-te, sotnice, și fă cunoștință cu ofițerii. Știi, n-am dormit de trei nopți. În colțul acesta oropsit, n-avem altceva de făcut decât să jucăm cărți și să ne ținem de chefuri.

Listnițki salută, ascunzându-și profundul dispreț într-un zâmbet. Plecă, amintindu-și cu un simțământ de dușmănie prezentarea sa și râzându-și de sine pentru respectul involuntar pe care i-l inspiraseră chipul obosit și cicatricea de pe bărbia lată a colonelului.

15

Divizia primise misiunea să forțeze râul Stîr și să cadă în spatele inamicului, lângă Lovișce.

În câteva zile, Listnițki se familiariză cu ofițerii din regiment; se

deprinse în acest timp și cu rânduielele vieții de pe front, care-i alungau din suflet năravurile de pace și de trândăvie. Divizia execută forțarea Stîrului în chip strălucit. Ea izbi în flancul stîng al unui însemnat grup de trupe inamice și pătrunse în spatele lor. La Lovișce, austriecii, sprijiniți de cavaleria maghiară, au încercat să treacă la contraofensivă, dar fură măturați de șrapnelele bateriilor căzăcești; escadroanele maghiare, desfășurate, se retrăgeau în dezordine, măcelărite de mitralierele care le loveau din flanc și urmărite de cazaci.

Listnițki luă parte la un contraatac cu regimentul său; divizionul lor hărțuia pe inamic în retragere. Plutonul trei, de sub comanda lui Listnițki, avu un cazac ucis și patru răniți. Calm în aparență, sotnicul trecu pe lângă Loșcenov, silindu-se să nu-i asculte glasul stins și răgușit. Acest Loșcenov, un cazac tânăr, cu nasul coroiat, din stanița Krasnokutskaia, zăcea strivit sub calul ucis. Era rănit la antebraț și se ruga de cazacii care treceau prin fața lui, strâmbându-se de durere:

— Fraților, nu mă lăsați! Scoateți-mă, fraților!

Vocea lui înceată, gătuită de suferință, suna înăbușit; dar nu răzbea până la inimile ațâțate ale cazacilor, care, chiar dacă cunoșteau mila, o alungau și o sugrumau neconținut printr-o încordare de voință, fără s-o arate. Timp de cinci minute, plutonul merse în pas, odihnind caii care găfâiau după fugă. La vreo jumătate de verstă, se zăreau escadroanele maghiare, retrăgându-se în debandadă. Uniformele albastre-brumării ale infanteriștilor se frământau printre dolmanele lor frumoase, tivite cu blană. Un convoi de căruțe austriece cobora creasta, însoțit în semn de rămas bun de ultimele nurașe lăptoase ale șrapnelor. O baterie, așezată undeva în stînga, îl petrecea cu un foc intens. Bubuiturile spintecau văzduhul, repetate de numeroase ecouri ale pădurii vecine.

Voiskovoi starșina Sofronov, comandantul divizionului, dădu ordin sotniilor să treacă la trap. Cele trei sotnii porniră în mers icnit, mărind distanțele și alungind coloana. Caii se legăneau sub călăreți; spuma cădea de sub zăbale ca niște flori galbene-trandafirii.

Noaptea au petrecut-o într-un sătuleț.

Doisprezece ofițeri din regiment se înghesuiră într-o cocioabă. Se culcară flămânzi, sfârșiți de oboseală. Pe la miezul nopții, veni bucătăria de campanie. Horunji Ciubov aduse o oală cu ciorbă grasă; mirosul tare îi trezi pe ofițeri, și după un sfert de ceas, buhăiți de somn, tăcuți, mâncau lacom și pentru cele două zile pierdute în luptă. Cina târzie făcu să le piară pofta de somn. Cu burțile pline, ofițerii fumau, tolăniți pe mantalele lor și pe

paie.

Podesaulul Kalmîkov, un ofițer scund, rotofei, cu chipul dovedind că-i neam de mongol, după cum îl arăta și numele, vorbea cu gesturi smucite:

— Războiul ăsta nu-i pentru mine. Ar fi trebuit să mă nasc cu patru veacuri mai devreme. Știi, Petro? urmă el, adresându-se sotnicului Tersințev. Eu n-am să supraviețuiesc acestui război.

— Mai dă-o naibii de chiromanție, răspunse celălalt cu glas răgușit, de sub manta.

— Nu fac chiromanție. E, dacă vrei, predestinația, sfârșitul inevitabil. Sunt un element atavic și-ți jur că mă simt inutil aici. Astăzi, când înaintam sub foc, tremuram de turbare. Nu pot suferi să nu văd adversarul. E un simțământ josnic, identic cu frica. Inamicul te seceră de la câteva verste, și tu ești pe cal, ca o dropie în stepă, sub pușca vânătorului...

— La Kupalka am avut ocazia să examinez un obuzier austriac. Cine l-a văzut, domnilor? întrebă esaulul Atamanciukov, lingându-și resturile de conserve de pe mustața tunsă englezește.

— Sunt grozave! Aparatele de ochire, întreg mecanismul, sunt însăși perfecțiunea! replică entuziasmat Horunji Ciubov, care golise a doua gamelă de ciorbă.

— Și eu l-am văzut, dar păstrez impresiile pentru mine. Sunt un profan în ale artileriei. După mine, e un tun ca toate tunurile, numai cu o gură mai largă.

— Îi invidiez pe cei care luptau odinioară în chip primitiv, continuă Kalmîkov, adresându-se lui Listnițki. Înțeleg să-l ataci pe vrăjmaș, într-o luptă cinstită, și să-l tai în două. Acum însă numai dracul știe ce se petrece în jurul tău, și chiar cu tine...

— În viitoarele războaie, rolul cavaleriei va fi nul.

— Mai exact, cavaleria nu va exista.

— Ei, las-o moartă!

— Fără doar și poate.

— Ascultă, Tersințev, e imposibil să înlocuiești omul printr-o mașină! E o enormitate...

— Nu vorbesc de om, ci de cal. Motocicleta sau automobilul va înlocui calul.

— Asta nu mi-o pot închipui: un escadron pe automobile!

— Prostii! se înfierbântă Kalmîkov. Calul va mai aduce servicii armatelor. Fantezii absurde! Nu știm ce-o să fie peste două-trei sute de ani în orice caz, pentru moment, cavaleria...

— Și ce-ai să faci tu, Dmitri Donskoi²³ când frontul se va stabiliza în tranșee? Hai, spune!

— Străpungerea, incursiunea, raidul adânc în spatele inamicului, iată misiunea cavaleriei!

— Vacs!

— Timpul va hotărî, domnilor.

— Acum, să dormim!

— Ia mai încetați disputa; ar fi cazul să vă simțiți; alții vor să se odihnească...

Discuția atât de aprigă se potoli pe dată. Cineva sforăi sub mantaua de păslă. Listnițki, care nu luase parte la dispută, se întinse pe spate și adulmecă mirosul dulceag al paielor de secară din așternut. Kalmîkov își făcu semnul crucii și se lungi alături.

— Dumneata, sotnice, ar trebui să vorbești cu Bunciuk, voluntarul! E în plutonul dumitale... Un băiat interesant.

— Prin ce anume - interesant? întrebă Listnițki, întorcând spatele către Kalmîkov.

— E un cazac rusificat. A locuit la Moscova. Un simplu muncitor, dar e un adevărat expert în problemele de acest gen. Un om brav și un mitralior excelent.

— Eu zic să dormim... propuse Listnițki.

— Desigur! consimți Kalmîkov, cu gândul aiurea, făcând o mutră vinovată și mișcând degetele picioarelor: Mă iertați, sotnice, picioarele mele miros foarte rău. Nu m-am descălțat de două săptămâni și mai bine; ciorapii mi-s ferfeniță de sudoare. E dezgustător. Trebuie să fac rost de niște obiele de la cazaci...

— Mă rog, nu face nimic... mormăi Listnițki și se cufundă în somn.

Listnițki uitase cu desăvârșire convorbirea cu Kalmîkov; din întâmplare însă se întâlni chiar a doua zi cu voluntarul Bunciuk. În zorii zilei, comandantul sotniei îi ordonă să plece în recunoaștere și, dacă va fi posibil, să facă legătura cu regimentul de infanterie care continua atacul la flancul stâng. În penumbra zorilor, Listnițki, rătăcind prin curtea plină de cazaci adormiți, găsi pe încheietorul plutonului.

— Alege cinci cazaci, să meargă cu mine în patruleă. Dă ordin să-mi fie înșeuat calul. Mai repede!...

Cinci minute mai târziu, un cazac scund se apropie, de pragul cocioabei:

---

²³ Dmitri Donskoi (1350-1389), mare cneaz al Moscovei. A unit pentru prima dată forțele poporului rus, sub conducerea Moscovei, în vederea luptei împotriva jugului tătaro-mongol.

— Blagorodnicia voastră, începu el, adresându-se lui Listnițki, care își umplea tabachera cu țigări. Încheietorul plutonului nu vrea să mă trimită în patulă, fiindcă nu-i rândul meu. Îmi permiteți să merg și eu?

— A, vrei să-ți speli păcatele? Ce trăsnaie ai făcut? întrebă sotnicul, silindu-se să distingă trăsăturile cazacului în negura cenușie.

— N-am făcut nicio trăsnaie, domnule sotnic.

— Bine, vino! hotărî Listnițki și se sculă.

— Hei, tu! strigă el cazacului ce se îndepărta. Întoarce-te!

Cazacul se apropie.

— Spune încheietorului de pluton...

— Numele meu este Bunciuk, îl întrerupse cazacul.

— Voluntar?

— Da.

— Spune, te rog, încheietorului de pluton... se corectă Listnițki, după o clipă de jenă. Spune-i, adică nu; du-te! Am să-i spun eu!

Bezna se destrăma. Patrula ieși din sat și, după ce trecu dincolo de posturi și de pichetele de pază, o luă în direcția satului însemnat pe hartă.

După ce merseră vreo jumătate de verstă, sotnicul își lăasă calul la pas și strigă

— Voluntar Bunciuk!

— Ordonăți!

— Vino mai aproape, te rog!

Bunciuk înaintă cu calul său nearătos, alături de calul pursânge de Don al sotnicului.

— Din ce staniță ești? întrebă Listnițki, scrutând profilul voluntarului.

— Din Novocerkasskaia.

— Aș putea să aflu motivul pentru care te-ai înrolat voluntar?

— Cu plăcere! răspunse Bunciuk cu glas tărăgănat și cu o ușoară nuanță de ironie, privind la sotnic cu ochii săi aspri, verzui. Privirea lui era hotărâtă și nu clipea. Mă interesează arta militară. Vreau s-o studiez...

— Dar pentru asta sunt școli militare.

— Da, sunt...

— Atunci?

— Vreau să-mi însușesc mai întâi practica. Teoria va veni la timpul său...

— Ce ocupație ai avut înainte de război?

— Muncitor.

— Unde?

— La Petersburg, la Rostov-pe-Don, la uzinele de armament din Tuia...

Voi cere să fiu mutat la secția de mitraliere.

— Cunoști mitraliera?

— Cunosc sistemele Chauche, Berthier, Madsen, Maxim, Hotchkiss, Bergmann, Vickers, Lewis și Schwarzlose.

— Bravo! Am să vorbesc cu comandantul regimentului.

— Vă rog chiar.

Sotnicul cercetă încă o dată făptura scundă și îndesată a lui Bunciuk. Semăna ciudat cu soiul de ulm ce crește pe malurile Donului. N-avea nimic deosebit, nimic care și atragă privirea, nicio trăsătură mai pronunțată; totul era obișnuit, simplu; numai fălcile energice și ochii care înfruntau cu dârzenie privirile îl deosebeau în mulțimea celorlalte chipuri.

Zâmbea rar, numai din colțurile buzelor, dar zâmbetul nu-i lumina ochii, și ei păstrau aceeași sclipire nepătrunsă de oțel. Toată făptura lui avea numai culori sobre; era rezervat și scund, ca și ulmul de Don, copac tare ca fierul crescut în pământul nisipos și cenușiu din asprul ținut din dreapta Donului.

Câtva timp au mers în tăcere. Palmele late ale lui Bunciuk odihneau pe oblâncul verde și ros al șeii. Listnițki scoase o țigară. Bunciuk îi întinse foc, să aprindă; ofițerul simți mirosul dulceag și rășinos al sudorii de cal, care exala din mâinile acestuia. Mâinile erau acoperite cu peri roșii și deși, ca de cal. Listnițki avu poftă să le atingă. Înghițind fumul acru, spuse:

— De la pădurea asta vei porni cu un alt cazac, pe drumul de colo, spre stânga. Îl vezi?

— Da.

— Dacă nu dați peste infanteria noastră la o jumătate de verstă, vă întoarceți.

— Am înțeles.

Porniră împreună la trap. Un pâlț de mesteceni albi se răsfirau la poalele pădurii. Mai încolo, pini piperniciți și galbeni mâhneau priveliștea, amestecați cu arbori rari, cu tufișuri strivite de roțile convoaielor austriece, care se retrăseseră pe aci. La dreapta, bubuitul artileriei zguduia pământul, pe când aici, sub pâlcul de mesteceni, domnea o nespusă liniște. Pământul sorbea roua căzută din belșug; iarba avea sclipiri trandafirii de toamnă; culorile vii prevesteau moartea apropiată. Listnițki se opri lângă mestecenii albi, privind prin binoclu dealul rotund din spatele pădurii. O albină se lăsa pe mânerul de alamă al sabiei, întinzându-și aripile.

— Proastă! rosti Bunciuk, încet, cu milă pentru nălucirea albinei.

— Ce-i? întrebă Listnițki, desprinzându-și ochi de la binoclu.

Bunciuk îi arată albina cu privirea, și Listnițki zâmbi.

— Mierea ei are să fie amară, ce zici?

Nu Bunciuk fu cel care-i răspunse. În depărtare, o mitralieră dinapoia unui pâlci de pini sfâșie tăcerea cu un cârâit ca de coțofană; gloanțele șuierară sfredelind mestecenii; o creangă retezată de plumbi se învârti, se legână în aer și, plutind deasupra sotnicului, se așează pe coama calului.

Galopară spre așezare, îndemnând caii cu strigăte și lovituri de biciușcă. Mitraliera austriacă îi urmărea, trăgând fără întrerupere.

Mai târziu, Listnițki, avu deseori prilejul să se întâlnească cu voluntarul Bunciuk și, de fiecare dată, era izbit de expresia neclintitei voințe ce stăruia în ochii săi aspri; se mira și nu izbutea să ghicească ce se ascundea sub această stăpânire de nepătruns, a cărei umbră acoperea fața lui simplă și neînsemnată la prima vedere. Bunciuk avea un fel ciudat de a vorbi, care lăsa impresia că mai are de spus ceva; cu zâmbetul strivit în colțul aspru al gurii, părea că merge pe o cărare strămtă și încălciată, că ocolește adevărul știut numai de el. Fusese mutat în secția de mitraliere. După vreo zece zile, când regimentul se bucura de un repaus de 24 de ore, Listnițki, ducându-se la comandantul sotniei, îl ajunse din urmă pe Bunciuk. Acesta mergea de-a lungul unui hambar ars, legănând vesel mâna stângă.

— A, dumneata ești, voluntarul!

Bunciuk se întoarse, se dădu la o parte și-l salută pe ofițer.

— Unde mergi? întrebă Listnițki.

— La comandantul secției.

— Mi se pare că avem același drum!...

— Și mie...

Câtva timp merseră în tăcere pe ulița satului pustiit. Prin ogrăzi, lângă puținele case care fuseseră cruțate, mișunau oamenii, se încrucișau călăreții; o bucătărie de campanie fumega chiar în mijlocul uliței, și un rând lung de cazaci aștepta să ia mâncare; o burniță tăioasă și umedă se lăsa de sus.

— Ei, tot mai studiezi războiul? întrebă Listnițki, aruncând o privire piezișă spre Bunciuk, care mergea puțin în urma lui.

— Da, studiez mereu... dacă doriți.

— Ce-ai de gând să faci după război? întrebă Listnițki fără să știe de ce, uitându-se la mâinile voluntarului, acoperite de peri roșii ca de cal.

— O să vină cineva să culeagă ceea ce a fost semănat, iar eu... eu voi vedea! răspunse Bunciuk, privindu-l cu ochii întredeschiși.

— Cum s-o înțeleg asta?

— Știți, domnule sotnic, rosti Bunciuk, încrețind ochii și mai mult. Există un proverb „Cine seamănă vânt, culege furtună!” Iată ce are să fie...

— N-ai putea să vorbești mai limpede, fără alegorii?

— E limpede și așa! Vă salut, domnule sotnic; eu o iau la stânga.

Bunciuk duse degetele păroase la viziera șepcii lui căzăcești și o apucă spre stânga.

Listnițki dădu din umeri și-l urmări îndelung cu privirea.

„Ce-o mai fi și cu ăsta? Vrea să facă pe originalul, sau e pur și simplu țicnit?”, se întrebă înciudat, îndreptându-se spre bordeiul mai curățel al comandantului de sotnie.

16

După mobilizarea seriei a doua, plecă și a treia, Stanițele și satele de pe Don rămaseră pustii, parcă tot ținutul ar fi ieșit la seceriș.

La frontieră, în anul acesta era un seceriș fioros; moartea îi înșfăca pe secerători, și multe femei cazace, cu părul despletit, își bociseră bărbații: „Ah, șoimul meu! De ce m-ai lăsat?”

Bărbații și feciorii cădeau răpuși în cele patru colțuri ale zării, vărsându-și sângele roșu de cazaci; cu ochii stinși în somnul veșnic, putrezeau în Austria, în Polonia, în Prusia, în jalnicul prohod al canonadei. Se vede seama că vântul dinspre răsărit nu aducea până la dâșii plânsetul nevestelor și al mamelor...

Floarea căzăcimii își lăsase sălașurile și se prăpădea, pierind în înfricoșata împărăție a morții și a păduchilor.

Într-o frumoasă zi de septembrie, funigei ușori și subțiri, de culoare albă-trandafir, pluteau peste satul Tatarski. Un soare ofilit de toamnă zâmbea ca o văduvă; azurul feciorelnic al cerului era curat, solemn și rece. Pe malul dimpotrivă al Donului, atinsă de poleiala aurie a toamnei, pădurea sta tristă; plopii luceau stins, stejarul își lepăda frunzele rare și crestate: numai arinii erau gătiți în straie de verdeață vie, spre marea bucurie a sprintenelor coțofene.

În ziua aceea, Pantelei Prokofievici Melehov primi o scrisoare de pe front. Duniașka o adusesse de la poștă. Dirigintele i-o înmânase cu multe iertăciuni, clătînând capul chel și desfăcând brațele cu un gest de vinovată umilință:

— Iertați-mă, pentru Dumnezeu, că am desfăcut scrisoarea. Spune-i, te rog, tatălui dumitale că Firs Sidorovici a desfăcut-o, fiindcă îl interesa

foarte mult să afle ce este cu războiul, ce se petrece pe acolo și cum merge. Iartă-mă, și explică-i lui Pantelei Prokofievici...

Împotriva obiceiului său, era foarte încurcat, și chiar purcese s-o petreacă pe Duniașka până la ușă, fără să observe că avea nasul pătat de cerneală.

— Vă rog să nu vă supărați! repeta mereu. Ferească Dumnezeu... doar ne cunoaștem! se scuză cu plecăciuni, făcând-o pe Duniașka să presimtă, din vorbele-i fără șir, un fel de înștiințare plină de amenințări.

Se întoarse acasă tulburată și abia izbuti să scoată scrisoarea din sân.

— Hai, mai iute! strigă Pantelei Prokofievici, netezindu-și barba în tremur.

Scotând plicul, Duniașka rosti repede:

— Dirigintele a spus c-a citit scrisoarea din intiresul să afle vești și te-a rugat, tătucă, să nu te superi...

— Mai dă-l încolo! Îi de la Grișka? întrebă cu neliniște bătrânul, răsufând șuierător în obrazul Duniașkăi. Spune: îi de la Grigori? Sau de la Petro?

— Tătucă... nu! Îi scrisă de o mână străină...

— Citește odată, nu ne mai chinui! strigă Ilinișna, pășind greu, ca să se așeze pe laviță; avea picioarele umflate și nu putea merge decât cu pași mărunți, parcă ar fi lunecat pe roțițe.

Natalia alergă din ogradă gâfâind și, cu coatele strâns lipite de piept, cu gâtul sluțit de cicatrice, se opri lângă cuptor. Un zâmbet sfios ca o rază de soare îi tremura pe buze; aștepta o salutare de la Grișa și un cuvânt spus măcar în treacăt, ca o răsplată pentru dragostei ei, pentru credința-i de câine.

— Da' unde-i Daria? întrebă bătrâna în șoaptă.

— Fleoanca, muierilor! răcni Pantelei Prokofievici, cu ochii holbați de mânie, apoi îi porunci Duniașkăi: Dă-i drumul!

— „Vă aduc la cunoștință”... începu Duniașka și, deodată, lunecă jos de pe laviță, zguduită de tremur și țipând nebună: Tătucă! Tătucă! Aoleou, ma-a-mă! Grișa al nostru! Of! Of! Îi mort! Mort! Mort!

O viespe vărgată se zbătea bâzâind la geam, încurcându-se printre frunzele unei mușcate ofilite; o găină cărâia domol prin ogradă; un răs copilăresc venea de departe, prin ușa deschisă, ca un clinchet de zurgălăi.

Chipul Nataliei se schimonosi într-un spasm jalnic; zâmbetul sfios îi pieri, înecat, în colțul gurii.

Cu capul tremurând ca un paralic, Pantelei Prokofievici se ridică și

privi împietrit pe Duniașka, cum se zvârcolea pe dușumea, apucată de spasmuri.

Vă aduc la cunoștință că fiul dumneavoastră, Grigori Pantelevici Mehelov, cazac din Regimentul 12 de cazaci de pe Don, a fost ucis în noaptea de 16 septembrie a.c. în lupta de lângă orașul Kamenka-Strumilovo. Fiul dumneavoastră a căzut vitejește: fie-vă aceasta mângâiere în pierderea dumneavoastră ireparabilă. Efectele rămase vor fi predate fratelui său Piotr Melehov. Calul a rămas la regiment.

*Comandantul sotniei a 4-a
Podesaul
POLKOVNIKOV*

Armata de operații, 18 septembrie 1914.

După ce primi vestea morții lui Grigori, Pantelei Prokofievici se gârbovi, se frânse deodată. Cei din jur îl vedeau îmbătrânind pe zi ce trecea. Deznodământul îl pândea necruțător; memoria îi slăbi, mintea i se tulbură. Gârbov, cu chipul negru ca tuciul, mergea în lungul și în latul casei; lucirea înfrigurată a ochilor îi trăda frământarea cumplită din suflet.

Așezase singur scrisoarea comandantului de sotnie pe policioară, lângă icoană; ieșea în tindă de câteva ori pe zi și făcea semn cu un deget Duniașkăi:

— Fă-te-ncoace o țără!

Duniașka ieșea.

— Adu scrisoarea ceea de scrie despre Grigori. Citește! porunca el, aruncând cu teamă o privire spre odaia în care Ilinișna se mistuia de durere. Citește încet, ca pentru tine! șoptea, clipind cu o sinistră viclenie, schimonosindu-se și arătând ușa cu ochii. Încet, că mama... Îi groaznic!

Duniașka citea prima frază, cu vocea înăbușită de lacrimi. Pantelei Prokofievici, care stătea de obicei chincit lângă ea, își ridica palma neagră și lată ca o copită de cal:

— Ajunge! Mai departe cunosc singur. Du-o și pune-o la icoane. Încet, că mama... Și clipea strâmb din ochi, răsucindu-se ca o scoarță de copac sfârlogită de foc.

Îi cărunțise părul, și curând albul coliliu îi ninse capul peste tot și-i strecură în barbă fire argintii. Se trezise în el o lăcomie hidoasă, mânca fără

măsură și într-un chip scârbavnic...

A noua zi, după parastas, popa Visarion și rudele au fost chemate la praznic întru pomenirea oșteanului Grigori, căzut pe câmpul de onoare.

Pantelei Prokofievici înfuleca hulpav, iar pâlcuri de tăiței îi presărau barba. Ilinișna, care de la o vreme îl observa cu spaimă, izbucni în hohote:

— Tată, ce faci?

— Hai? Ce?... Ce fac?... se fâstâci bătrânul, ridicând ochii tulburi din strachina smălțuită.

Ilinișna făcu un semn deznădăjduit și se întoarse, ștergându-și ochii cu un prosop înflorat.

— Mănânci, tătucă, ca și cum n-ai pus un dumaticat în gură de trei zile! rosti Daria cu ciudă și cu fulgere în ochi.

— Mănânc? A, da, da... N-am să mai mănânc! îngăimă Pantelei Prokofievici.

Zăpăcit, se uită la cei din jurul mesei, mișcă buzele și se posomorî, fără să mai răspundă la întrebări.

— Fii bărbat, Prokofievici! De ce te lași furat de deznădejde? spuse popa Visarion după praznic. Moartea lui e sfântă! Nu-l mânâia pe Dumnezeu, unchiașule! Feciorul tău și-a pus o cunună de spini pentru patrie și țară, iar tu... E păcat, Pantelei Prokofievici, mare păcat. Dumnezeu n-are să-ți ierte!

— Eu, părinte, eu îmi fac coraj... Uite ce scrie comandantul: „A căzut vitejește”...

Bătrânul sărută mâna preotului, se rezemă de pervazul ușii și izbucni în lacrimi, pentru întâia dată de când primise vestea că-i murise fiul. Plânse îndelung, zguduit de aprige sughituri.

Din ziua aceea se stăpâni, și sufletu-i părea că se împietrise.

Fiecare își oblojea rana, cum îl ajuta priceperea.

Când Natalia o auzi pe Duniașka citind scrisoarea care vestea moartea lui Grigori, se năpusti în ogradă. „Îmi fac seama! Mi-e totuna acum! Mai iute!” Gândul o tortura, o pârjolea ca lovitura unui bici de foc; se zbatu în brațele Dariei și simți deodată, cu ușurare, că-și pierde cunoștința. Amintirea groaznicului adevăr slăbi pentru o clipă, ca să se întoarcă mai apoi cu o putere sporită. Petrecu o săptămână într-o toropeală cumplită, după care păși în lumea reală, schimbată mult, mistuită de un chin negru. Mortul nevăzut sălășluia în casa lui Melehov, și cei vii sorbeau parcă mirosul dulceag de cadavru.

În a douăsprezecea zi de la vestea morții, familia lui Pantelei Prokofievici primi deodată două scrisori de la Petro. Duniașka le-a citit cum le-a primit la poștă și a pornit-o în fugă spre casă, nebunește, ca un pai dus de vânt, clătinându-se și rezemându-se de garduri ca să nu cadă. Stârni o adevărată vâlvă în sat și o mare tulburare în familie.

— Grișa trăiește! E viu, drăguțul nostru! țipă cu glasul înecat în lacrimi, încă înainte de a trece pragul. Petro scrie! Grișa îi numai rănit! Nu-i ucis! Trăiește! Trăiește!

„Bună ziua, scumpii mei părinți, scria Petro în scrisoarea trimisă la 20 septembrie. Vă aduc la cunoștință că Grișka al nostru era cât p-aci să dea ortul popii, dar că acuma, slavă Domnului, îi teafăr, și nevătămat, și vă urăm și vouă sănătate și bucurie de la bunul Dumnezeu. Regimentul lor a luptat lângă orașul Kamenka-Strumilovo, și cazacii din plutonul lui au văzut cum un husar ungar l-a izbit pe Grigori cu sabia, iar el a căzut de pe cal și, după aceea, noi n-am mai aflat nimica, și oricât am iscodit oamenii, nu mi-au putut spune mai mult. Târziu de tot, am aflat de la Mișka Koșevoi, când a venit la regiment să facă legătura cu noi, că Grigori a stat întins pe câmpul de luptă până ce s-a înnoptat, când s-a dezmeticit și a pornit-o târâș spre noi. S-a târât, ținând drumul după stele, și a dat peste un ofițer de-al nostru, rănit, un locotenent-colonel de la un regiment de dragoni, lovit de schije de obuz în pântec și în picioare. Grigori l-a tras și l-a purtat în spate vreo șase verste. Și pentru aceasta a fost decorat cu crucea «Sf. Gheorghe»; și l-au făcut pricaznîi. Asta-i! Rana îi floare la ureche; vrăjmașul l-a pălit cu sabia în cap de i-a zdrelit pielea, iară el a căzut de pe cal și a leșinat. Și s-a întors acuși în front, spune Mișka. Iertați-mă că vă scriu așa. Scriu de pe șa și mă leagănă tare!”

În cealaltă scrisoare, Petro ruga pe cei ai casei să-i trimită vișine uscate din „scumpele noastre grădini strămoșești de pe Don” și mai ruga să nu-l uite și să-i scrie mai des. Ceva mai jos, îl ocăra pe Grigori, care, după spusele cazacilor, nu-și îngrijea calul bine, iar Petro se simțea jignit, deoarece Roibul era de rasă și era calul lui. De aceea, îl ruga pe taică-său

să-i scrie lui Grigori:

„... I-am mai tras luare-aminte prin cazaci că de mi-o avea grijă de cal, cum are grijă de lucrurile lui, am să-i zdrobesc fălcile în sânge, când l-oi întâlni, cu toate că-i decorat, cu toată crucea lui”,
scria Petro.

Urmau nesfârșite salutări, și o tainică durere amară se strecura printre rândurile înșirate pe o foaie motolită și pătată de ploaie. Se vedea bine că nici Petro nu se împăca cu milităria.

Ți-era mai mare mila să-l vezi acum pe Pantelei Prokofievici, sărit din fire de bucurie. Apucase cu lăcomie ambele scrisori și umbla cu ele prin tot satul, prindea câte un știutor de carte și-l puneă să citească cu glas tare. Nu pentru el, ci să-și arate bucuria lui târzie, în fața unui sat întreg.

— A-ha! Văzuși cine-i Grișka al meu! Ai? rostea el, ridicând palma lată ca o copită, în clipa când cititorul, silabisind, ajungea la locul unde Petro povestea fapta eroică a lui Grigori, care îl târâse pe locotenentul-colonelul rănit, cale de șase verste.

— E ă! dintâi din Tatarski care are crucea „Sfântul Gheorghe!” adăuga cu mândrie bătrânul, luând lacom scrisorile să le ascundă cu grijă în căptușeala șepcii boțite; apoi pleca să caute altul cu știință de carte.

Până și Serghei Platonovici, zărindu-l pe fereastra prăvăliei, ieși și se descoperi în fața lui.

— Poftim și intră, Prokofievici!

Strânse mâna bătrânului cu degetele lui albe și plinuțe și zise:

— Ei bine, te felicit... Hm... Trebuie să fii mândru că ai un asemenea fiu; iar voi i-ați făcut parastas! Am citit și la gazete de isprava lui...

— Cum, scrie și la gazete? întrebă înăbușit Pantelei Prokofievici, simțind că un spasm îl strânge de gât.

— Scrie, scrie! Doar am văzut cu ochii mei!...

Serghei Platonovici luă singur din raft trei pachete mari din cel mai bun tutun turcesc, apucă o pungă de hârtie și o umplu cu bomboane din cele mai scumpe, fără să le cântărească, și zise, întinzându-le lui Pantelei Prokofievici:

— Când îi vei trimite un pachet lui Grigori Panteleevici, te rog trimite și astea, cu salutări din partea mea.

„Doamne, Doamne! Ce cinste pentru Grișka! Tot satul vorbește de el. Am trăit și eu să aud...”, murmura bătrânul, coborând treptele magazinului

lui Mohov. Își suflă nasul, șterse cu mâneca tunicii o lacrimă care îi gâdila obrazul și gândi: „Îmbătrânesc, se vede... Prea ușor mă răzlesc lacrimile. Ei, Pantelei, Pantelei, cum ți-ai irosit viața! Erai altădată tare ca steiul; urcai saci pe șlepuri, de câte opt puduri fieștecare. Și acu?... Grișka m-a cam doborât...”

Șchiopăta pe uliță, strângând la piept punga plină cu bomboane; gândul lui se rotea în jurul lui Grigori ca un nagăț deasupra unei bălți, și mereu își amintea cuvintele din scrisoarea lui Petro. Tocmai în clipa asta, se întâlnește cu cuscrul său, Korșunov. Acesta îi strigă întâi:

— Hei, cuscre, fă-te-ncoa oleacă!

Nu se mai văzuseră din ziua când se declarase războiul. De când plecase Grigori de acasă, legăturile dintre dâșii nu erau dușmănoase, ci mai degrabă reci și încordate. Miron Grigorievici se burzuluia pe Natalia, pentru că se umilea înaintea lui Grigori și aștepta pomană de la dânsul. Și fiindcă așa îl pune și pe el, pe Miron Grigorievici, să îndure o asemenea umilire.

— Câtea pripășită! o ocăra pe Natalia, între ai săi. Mai bine rămânea acasă, la taică-său. Când colo, se duse la socri! Ce, e mai dulce pâinea lor? Din pricina ei, proasta, eu, ca tată, îs silit să-nghit rușinea și să plec ochii în fața lumii.

Miron Grigorievici merse drept la cuscrul și-i întinse o mână noduroasă, îndoită în chip de căuș.

— Cum o mai duci, cuscre?

— Slavă Domnului, cuscre!

— Pare-mi-se c-ai făcut niscai târguieli?

Pantelei Prokofievici flutură dreapta, în care nu avea nimic, și dădu din cap în semn că nu.

— Nu, cuscre, îs daruri pentru eroul nostru! Serghei Platonovici, binefăcătorul, a aflat din ziare de vitejia lui și-i dă bomboane și tutun fin. „Firitisește-l, zice, pe ierou, și trimite-i daruri de la mine. Să se distingă tot așa și de acu-nainte.” Avea lacrimi în ochi, cuscre, pricepi? se lăuda mereu Pantelei Prokofievici și privea cu încordare fața celui alt, căutând să-i ghicească gândul.

Lumini stranii jucau sub palidele pleoape ale cuscrului, dând o expresie de surâs ironic privirii sale, plecată în pământ.

— Așa-a! Hm!... mormăi Korșunov și trecu ulița, îndreptându-se spre gard.

Pantelei Prokofievici îl urmă grăbit, desfăcând pachetul cu degetele

tremurând de mânie.

— Ia gustă colea o bomboană cu miere! Își poftea cu răutate cuscrul. Hai, ia, că-i din partea ginerelui tău. Viața nu ți-i dulce, mănâncă, poate c-ai s-o îndulcești oleacă, iar feciorul tău, poate, s-o învrednici de așa cinste, da' poate că nu...

— Nu te griji de viața mea! Îi știu eu singur rostul.

— Gustă, fă-mi astă cinste! se ploconi Pantelei Prokofievici înaintea cuscrului, cu îmbieri fățarnice.

Degetele lui sucite dezveleau o bomboană, smucind foița argintată.

— N-avem obiceiul să mâncăm dulciuri! dădu Miron Grigorievici la o parte mâna cuscrului. N-avem obiceiul. Dulciurile altora ne strică măselele. Iară ție, cuscre, nu-ți stă frumos să umbli după pomană pentru fecioru-tău. Dacă ai trebuință de ceva, vină la mine. Eu, de, aș da pentru ginere... Natașka mănâncă din pâinea voastră... Aș putea să dau și eu ceva de pomană.

— Nimenea din neamul nostru n-a cerșit încă. Să nu minți, cuscre! Prea te fudulești! Prea de tot!... Poate din pricină c-o duci prea bine o fi plecat la noi fată-ta? Ai?

— Stai! spuse Miron Grigorievici, cu glas poruncitor. N-avem nicio pricină să ne ciorovăim. N-am venit să mă sfădesc; potolește-te, cuscre! Hai colea, că vreau să-ți vorbesc...

— N-avem nimic de vorbit!

— Ba avem, dacă-ți spun! Haide!...

Miron Grigorievici îl apucă de mâneca tunicii și cotiră într-o ulicioară, ocolind ogrăzile. Ieșiră în câmp.

— Ce voiai să-mi spui? întrebă Pantelei Prokofievici, liniștindu-se după izbucnirea lui hărățoasă.

Se uită pieziș la fața albicioasă și pistruiată a lui Korșunov. Acesta, îndoind pulpanele lungi ale hainei, se așeză pe creasta unui șanț și scoase punga de tutun, roasă și cu marginile destrămate.

— Ascultă, Prokofievici! Te-ai repezit la mine fără nicio pricină, ca un cocoș arțăgos! Frumos e, ce zici? Și acum, aș vrea să știu, urmă el cu glas hotărât și aspru, până când are să-și bată joc fecioru-tău de Natalia? Spune-mi!

— Întreabă-l pe el.

— N-am ce-l întreba. Tu ești stăpânul casei și cu tine vorbesc.

Pantelei Prokofievici strivea în palmă bomboana dezvelită din poleială. Ciocolata moale și vâscoasă se prelingea printre degete. Își șterse în tăcere

palma de țărâna cenușie și fărâmicioasă a șanțului, apoi începu să răsucescă țigara. Luă o foiță, puse tutun turcesc din pachetul primit de la Mohov și-l întinse cuscrului. Miron Grigorievici nu mai stătu la cumpănă, răsuci și el o țigară din tutunul dăruit generos de Mohov. Începură să fumeze. Un nor alb ca spuma, rotund ca un sân de femeie, plutea peste capetele lor, și un funigel gingaș, luat de vânt, se înălța departe, sus, în tării.

Ziua se stingea. O liniște de septembrie, pașnică și dulce, se legăna în văzduh. Cerul, care își pierduse strălucirea culorilor de vară, era de un albastru-spălăcit. Frunze de măr, purpurii, aduse de vânt cine știe de unde, învăpăiau marginea șanțului. În spatele unui deal cu creasta unduioasă, drumul se pierdea, despărțit în două; în zadar momea oamenii să pornească cu nădejde și să treacă orizontul de smarald, nețârmurit ca un vis, spre depărtări necunoscute; oamenii, legați de așezările lor, de traiul lor de fiecare zi, se chinuiau și se istoveau în muncă, ca vitele, la treierat, iar drumul, dâră pustie de jale, străbătea zările și se pierdea în neant. Numai vântul se zbenguia și ridica praful de pe drum.

— Tutunul ăsta îi slab ca iarba! spuse Miron Grigorievici, aruncând un rotocol de fum, care pluti în văzduhul amorțit.

— Cam slab, da'... plăcut! încuviință Pantelei Prokofievici.

— Nu mi-ai răspuns, cuscre, îl rugă Korșunov cu o voce mai moale și stinse țigara.

— Grigori nu mi-a scris nimic de povestea ceea. E rănit.

— Auzit-am...

— Nici eu nu știu ce-are să fie. Dacă-l omoară? Cum are să fie atunci?

— Păi cum vine asta, cuscre? întrebă Miron Grigorievici, clipind jalnic și încurcat. Natalia duce o viață ca vai de ea. Nu-i nici fată, nici femeie măritată; nici vădană nu-i. E o rușine. De-aș fi știut că așa are să se întâmple, nu v-aș fi lăsat pe voi, pețitorii, nici măcar să-mi treceți pragul. Eh, cuscre, cuscre! Fiecăruia îi e milă de copilul lui! Sângele apă nu se face.

— Da' eu ce pot să fac? începu atacul Pantelei Prokofievici, abia stăpânindu-și mânia. Hai, lămurește-mă odată! Crezi tu că mi-a fost bine când mi-a plecat feciorul din casă? Ce-mi aduce asta? Auzi, ce oameni!

— Scrie-i! spuse cu hotărâre Miron Grigorievici, și lutul cădea în cadența vorbelor sale în șanț, curgându-i din palmă ca un pârau ruginiu și subțirel. Spune-i să dea un răspuns o dată pentru totdeauna.

— Are un plod cu ailaltă.

— N-are decât să aibă altul și cu Natașka! se răsti Korșunov, vânăt de

ciudă. Se poate purta cineva astfel cu o ființă omenească? Hai? A vrut să-și facă seama... Acuma umblă schilodită... și el o împinge de vie în groapă! Hai? Da' inima? Inimă are? strigă răgușit Miron Grigorievici, zgâriind cu o mână pieptul și apucându-l de pulpana hainei cu cealaltă: Ce, are inimă de om, sau inimă de lup?

Încurcat, Pantelei Prokofievici trase aer pe nas și întoarse capul.

— ... femeia se usucă de dorul lui; nu poate trăi fără el. De aceea stă la tine, ca o slujnică...

— Noi o iubim mai mult ca pe copilul nostru! Taci! strigă Pantelei Prokofievici și se ridică.

Se despărțiră, fără să-și ia rămas bun.

18

Ieșind din matca sa, viața se respiră într-o puzderie de brațe. Greu e să bănuiești dinainte pe care va apuca șuvoiul nesigur și viclean. Acolo unde astăzi se sleiește ca un pârâiaș întretăiat cu ostroave de nisip și unde apele ei sărace abia-i ascund fundul scârbavnic, o vezi a doua zi, curgând îmbelșugată și falnică.

În mintea Nataliei încolți dintr-o dată hotărârea să meargă la Iagodnoe, la Axinia, să se milogească și s-o înduplece ca să i-l dea înapoi pe Grigori. Fără să-și dea seama de ce anume, avea încredințarea că totul depinde de Axinia și că e de ajuns s-o roage, pentru ca o dată cu Grigori să i se întoarcă și fericirea pierdută. Nu se întreba dacă lucrul era cu putință, nici cum va întâmpina Axinia rugămintea ei atât de ciudată. Împinsă de un simțământ peste voința ei, se perpelea de nerăbdare să treacă în fapt planul acesta copt într-o noapte.

La sfârșitul lunii, familia Melehovilor primi un răvaș de la Grigori. După obișnuita binețe dată părinților, de data asta mai trimitea și cuviincioase salutări Nataliei Mironovna. Oricare ar fi fost pricina care-l îndemnase să adauge asemenea cuvinte, ele lucrară ca un fierbinte imbold pentru Natalia. Astfel în cea dintâi duminică, ea se pregăti de drum spre Iagodnoe.

— Încotro, Natașa? o întrebă Duniașka, văzând că Natalia se așezase în fața unui ciob de oglindă, cercetându-și fața cu încordare și asprime.

— Mă duc pe la ai mei! minți ea și roși, pentru întâia oară cu simțământul că merge înaintea unei mari umiliri și chinuri sufletești.

— Tu, Natalia, barem de-ai merge o dată cu mine la șezătoare! o îmbie ispititor Daria, care se dichisea de zor. Vii astă-seară, ai?

— Nu știu, nu cred!

— Hei tu, schivnico, schivnico! Atâta putem și noi petrece, cât ne lipsesc bărbații! glumi Daria, clipind cu înțeles, îndoind trupul mlădios și cercetând în luciul oglinzii poala brodată a fustei, de albastrul cicoarei.

După plecarea lui Petro, o mare schimbare se săvârșise în sufletul Dariaei; lipsa bărbatului se vedea în purtările sale. O tainică neliniște străbătea în ochi, în mers, în toate mișcărilor. Duminica, se gătea cu mare grijă; se întorcea târziu de la joc, înciudată, cu ochii adumbriți, vărsându-și necazul în fața Nataliei:

— Mare jale, zău așa! Toți cazacii mai ca lumea au fost luați; n-au mai rămas în sat decât țâncii și moșnegii.

— Și ce-i cu asta?

— Cum, ce-i? se mira Daria. Nici n-ai cu cine să te hârjonești. Măcar de-aș scăpa, să mă duc o dată singură la moară; cu socrul n-ai parte să te bucuri de viață...

O descosea pe Natalia cu o sfruntată lipsă de stânjenire:

— Da' cum poți tu, drăguțo, să rabzi atâta timp fără bărbat?

— Astâmpără-te odată, nerușinato! se îmbujora Natalia.

— Și nu ți-e dor de...?

— Da' ție ți-o fi dor?

— Ehe, surato, și încă cum! hohotea Daria, trandafirie, cu arcurile sprâncenelor în tremur. Ce să m-ascund după deget? Acuma aș fi în stare să-l dezmoțesc și pe un moșneag. Zău așa! Ia gândește-te că-s două luni de când a plecat Petro.

— Tu, Daria, ai să-ți găsești beleaua...

— Destul, destul, cuvioasă stareță! Cunoaștem noi la mironosițe! Nu vrei s-o spui pe față.

— N-am ce să spun.

Daria îi aruncă o căutătură de batjocură și, mușcându-și buzele cu dinții răutăcioși, începu să-i povestească:

— Alaltăieri, la șezătoare, Timoșka Manîtkov, feciorul atamanului, s-a așezat lângă mine... Văd eu că-i learcă de sudoare și că-i e frică să înceapă... Apoi îmi trece mâna încetișor la subsuoară; palma îi tremura. Eu rabd, nu-i zic nimic, da' simt că fierbe în mine mânia. Măcar de-ar fi un flăcău! Nu, un mucos! Are cel mult șaispe ani! Și uită-te ce-l apucă. Stau eu ce stau și rabd. Mă pipăie el cât mă pipăie și apoi îmi șoptește „Hai, vino la noi, la arie!” Tii! Știi ce i-am făcut?...

Daria râdea cu hohote; sprâncenele îi tremurau; ochii, pe jumătate

închiși, scânteiau de înveselire.

— I-am tras o săpuneală zdravănă! Am sărit la el și: „Nerușinatule! Țânc mucos! Cum îndrăznești să-mi spui tu mie una ca asta? De când nu te scapi noaptea în pat?” Atât i-am spus, să mă țină minte, cât o fi și-o mai trăi!

Între ea și Natalia se înfiripaseră legături simple și prietenești. Vrajmășia pe care-o nutrea Daria, la început, față de cumnata ei mai tânără, se dusesse treptat; iar cele două femei se înțelegeau bine, cu toată firea lor deosebită.

Natalia se îmbracă și ieși din odaie.

Daria o ajunse în tindă.

— Ai să-mi deschizi ușa când m-oi înturna?

— Mă tem c-am să rămân peste noapte la ai mei.

Daria rămase pe gânduri, își scărpină fruntea cu pieptenele și clătină din cap.

— Hai, atunci du-te! N-am vrut s-o rog pe Duniașka, da' văd că n-am încotro.

Natalia o înștiință pe Ilinișna că se duce la părinți și ieși în uliță. Căruțele veneau dinspre medean, întorcându-se de la târg; lumea ieșea de la biserică și se îndrepta spre casă. Natalia lăsă în urmă două ulicioare și coti la stânga. Urcă dealul în grabă.

Ajunsa pe culme, privi îndărăt: satul, scaldat într-un torent de lumină, se întindea la poalele dealului; căsuțele spoite în alb sclipeau în lumina soarelui; razele scânteiau pe acoperișul de tablă al morii, strălucind orbitor, ca un șuvoi de metal topit.

19

Cleștele războiului smulsese și din Iagodnoe destulă lume. Veniamin și Tihon fuseseră chemați la oaste. După plecarea lor totul deveni mai tăcut și mai posomorât. Axinia îl înlocuia pe Veniamin pe lângă bătrânul general. Bondoaca Lukeria, care n-avea de gând să slăbească, pregătea mâncare argaților și îngrijea de păsări. Moș Sașka adăugase la slujba de grăjdar pe cea de paznic. Numai vizitiul fusese înlocuit cu un cazac bătrân și cumpătat, Nikitici.

Boierul semănase mai puțin pământ în anul acela și furnizase armatei vreo douăzeci de cai; păstrase numai trapașii și trei cai de Don, pentru nevoile moșiei. Ca să scape de urât, boierul își petrecea vremea la vânătoare; însoțit de Nikitici, urmărea călare dropiile pe câmp; câteodată punea tot ținutul în picioare, hăituind vânatul cu ogarii.

Axinia primea arareori de la Grigori câte o scurtă scrisoare, înștiințând-o că deocamdată e sănătos și teafăr și că înfruntă cu bine greutatea serviciului. Poate că-și făcea curaj, poate că nu voia să-și arate slăbiciunea, dar niciodată nu scăpase vreun cuvânt care să dezvăluie că-i este greu și urât. Din răvașele lui străbătea un fel de răceală, ca și cum l-ar fi silit cineva să le scrie; numai în ultimul lăsase să se strecoare o mărturisire: „Toată vremea sunt pe front, și parcă mi-e silă de atâta război; mi s-a urât să port după mine moartea în coburi.” În fiecare scrisoare, întreba de fetiță și o ruga pe Axinia să-i dea știri despre dânsa: „Scrie-mi cum crește Taniușa mea și cum arată acuma? Am văzut-o mai deunăzi în vis, era mare și îmbrăcată într-o rochie roșie.”

Axinia părea că îndură cu curaj despărțirea. Toată iubirea pentru Grișka trecuse asupra fetiței, mai ales după ce se convinsese că era într-adevăr a lui Grișka. Viața îi aducea dovezi netăgăduite; părul fetiței, la început castaniu, deveni negru și buclat; ochii își schimbă de asemenea culoarea: deveneau mai negri și prelungi. Pe zi ce trecea, asemănarea dintre fetiță și tătâne-său era tot mai adâncă; până și zâmbetul ei avea ușoare sălbatiche sclipiri moștenite de la Grișka și de la Melehovi. Axinia recunoștea acum fără îndoieli chipul părintelui în cel al fetiței, și de aceea dragostea ei devenea tot mai vie; nu se mai întâmpla, ca odinioară, să se apropie de leagăn și să tresară, zărind pe chipul somnoros al copilei vreo apropiere vagă, o asemănare fugară cu trăsăturile nesuferite ale lui Stepan.

Zilele se scurgeau domol și lăsau o amărăciune potolită în sufletul Axiniei. Grija pentru viața iubitului îi scurma creierul ca un sfredel; nu o părăsea ziua, o chinuia și noaptea. Atunci toate simțămintele din adâncul sufletului, înfrânate cu aspră voință, se revărsau rupând zăgazurile; nopți întregi Axinia se zbătea într-un plâns înăbușit, dând drumul lacrimilor și mușcându-și mâinile ca să nu-și trezească copilul, pentru ca suferința fizică să-i potolească strigătul îndurerat al sufletului. Lacrimile îi curgeau pe scutece, și își spunea cu o naivitate copilărească: „E odorul lui Grișka; inima lui va simți cât mă chinuiesc pentru el”.

După asemenea nopți, se scula zdrobită; o durea trupul; sub tâmple parcă băteau ciocane de argint; o suferință amară îi încrețea colțurile gurii, altădată pline ca ale unei fetișcane. Aceste nopți amare o îmbătrâneau...

Într-o duminică, servise masa boierului și ieșise în cerdac; în acea clipă o femeie se ivi la poartă; doi ochi foarte cunoscuți se frământau sub o năframă albă. Femeia apăsă pe clanță și pătrunse în ogradă. Axinia îngălbeni, recunoscând-o pe Natalia; pași încet în întâmpinarea ei. Astfel se

întâlniră în mijlocul ogrăzii. Încălțările Nataliei erau acoperite cu un strat gros de colb. Ea se opri, lăsă în jos mâinile mari, muncite, răsuflă din greu și încercă zadarnic să-și îndrepte gâtul șonțit; de aceea și părea că se uită pieziș.

— Am venit la tine, Axinia... rosti, trecându-și limba aspră peste buzele uscate de vânt.

Axinia aruncă o privire fugară spre fereastra casei și, fără să răspundă, se îndreptă spre casa servitorilor, în odaia ei. Natalia o urmă. Foșnetul fustelor Axiniei îi era nesuferit.

„E din cale-afară de cald; poate de aceea îmi vâjâie urechile”, îi trecu prin cap gândul acesta limpede, între multe altele care o năpădeau.

Axinia o lăsă pe Natalia să intre și închise ușa; apoi se opri în mijlocul odăii, punând mâinile sub șorțul alb. Ea conducea jocul.

— De ce-ai venit? întrebă cu glas șuierat, aproape în șoaptă.

— Vreau puțină apă... o rugă Natalia și cercetă odaia cu o privire grea, iscoditoare.

Axinia aștepta; Natalia începu să vorbească, trudnic, din ce în ce mai tare:

— Mi-ai luat bărbatul... Dă-mi-l înapoi pe Grigori! Tu... Numai tu mi-ai zdrobit viața! Vezi în ce hal sunt...

— Bărbatul tău? strănse Axinia dinții, încât cuvintele îi cădeau rare, ca niște picături de ploaie pe piatră. Bărbatul tău? De la cine-l ceri?... De ce-ai venit? E târziu să-l mai cerșești! Prea târziu!...

Cu trupul aplecat înainte, Axinia veni în dreptul Nataliei, râzând batjocoritor.

Își râdea de dușmanca ei, privind-o cu scăpărări de dispreț în ochi. Iat-o pe soția legitimă și părăsită, iat-o, umilită, înaintea ei, strivită de durere. Iat-o pe femeia care-i pricinuisse atâtea lacrimi. Iat-o pe cea care făcea să-i sângereze inima de durere, rănită ca de o piatră colțuroasă, când se despărțea de Grigori și când ea, Axinia, se zbătea într-o chinuire de moarte. Aceasta e femeia care-l dezmierda pe Grigori și-și bătea joc fără-ndoială de ea, ibovnica părăsită și uitată!

— Și zi, ai venit să mă rogi ca să-l las? întrebă Axinia, înăbușindu-se. Tu, viperă fățarnică! Tu mi l-ai luat întâi pe Grișka! Tu, nu eu! Știai că trăia cu mine! Atuncea de ce te-ai măritat cu el? L-am luat înapoi, era al meu, al meu îi! Eu am un copil cu el! Da' tu, tu ce ai?

O privea pe Natalia drept în ochi, cu o ură sălbatică, și, dând furtunos din mâini, revărsă un puhoi de vorbe: zgura gândurilor care clocoteau în ea

de nopți și nopți.

— Grișka îi al meu. N-am să-l dau nimănui! Îi al meu! Al meu! Auzi tu? Al meu! Pleacă de aici, cățea nerușinată! Nu ești nevasta lui! Vrei să iei un tată de lângă copilul lui? Hai, spune! De ce n-ai venit mai devreme? Spune, de ce n-ai venit?

Cu pași nesiguri, Natalia merse spre laviță și se așeză; își lăsă capul pe mâini, acoperindu-și fața cu palmele.

— Ți-ai lăsat bărbatul... Nu striga așa...

— N-am alt bărbat afară de Grișka! Nu-l am decât pe el, în toată lumea asta, cât îi de mare!

Zguduită de o furie smintită, Axinia privea dușmănos șuvița de păr negru, lins, lunecată de sub tulpan pe mâna Nataliei.

— Crezi că are nevoie de tine? Uită-te la tine! Ești cu gâtul strâmb! Socoți că s-ar mai putea uita la tine? Te-a lepădat când erai teafără, și acum, când ești beteagă, crezi că are să te mai vrea? N-ai să-l mai vezi în viața ta pe Grișka! Ți-o spun! Pleacă!

Axinia, în clocotul înverșunării, își apăra cuibul, răzbunând trecutul. Vedea că Natalia, deși cu gâtul strâmb, era tot așa de frumoasă ca și odinioară, cu gura și cu obrazul fragede, cruțate de vremea care s-a scurs, pe când ea – poate chiar din pricina acestei femei – purta pe chip o rețea de zbârcituri, săpate prea de timpuriu.

— Crezi că nădărduiam să-l capăt înapoi de la tine? rosti Natalia cu ochii înecați de durere.

— Atunci de ce-ai venit? întrebă Axinia, într-o suflare înăbușită.

— Durerea m-a împins.

Fetița Axiniei, trezită de vuietul glasurilor, începu să plângă și se ridică în pat. Maică-sa o luă în brațe și se așeză, întorcându-se spre fereastră. Tremurând din tot trupul, Natalia privi la copilă. Un spasm dureros îi încleștă gâtul. De pe chipul fetei, ochii lui Grigori o fixau cu viu neastâmpăr.

Ieși în cerdac, clătinându-se, scuturată de suspine. Axinia n-o petrecu.

O clipită mai târziu, moș Sașka intră în odaie. Ghicise, pesemne, ce-a fost.

— Cine-i femeia asta? întrebă.

— O femeie de la noi, din Tatarski...

Natalia se depărtă la vreo trei verste de conac; apoi, se lăsă sub o tufă. Stătea întinsă, strivită de o nespusă durere, fără să se gândească la nimic... Vedea mereu înaintea-i ochii negri ai lui Grigori, sclipind pe un chip de

Amintirea acestei nopți avea să rămână întipărită în cugetul lui Grigori cu o limpezime orbitoare.

Își recăpătă cunoștința înainte de revărsatul zorilor; întinse brațele și dădu peste miriștea țepoasă. O durere cumplită, care-i strângea țeasta, îl făcu să geamă. Cu o sforțare, ridică mâna și atinse fruntea, pipăind șuvițele de păr încâlcite, năclăite în sânge închegat. Pipăi cu degetul rana umflată parcă ar fi atins-o cu un cărbune aprins. Scrâșni din dinți și se culcă pe spate. Frunzele închircite de brumă foșneau posomorât deasupra capului; ramurile negre ale arborilor se profilau pe fundalul albastru-întunecat al cerului, printre care licăreau stelele. Grigori le privea cu ochii larg deschiși, fără să clipească. I se părea că nu-s stele, ci niște poame necunoscute, de culoare galbenă-aurie, atârnând în crengi, printre frunze.

Înțelegând ce i s-a întâmplat și simțind că-l cuprinde groaza, se târî pe brânci și scrâșni cu fălcile încleștate. Îl chinuia durerea și-l prăvălea mereu la pământ. I se părea că a trecut o veșnicie de când pornise; încercă să privească în urmă; copacul negru sub care leșinase, amortit de frig, era abia la vreo cincizeci de pași. Trecu târâș peste un cadavru, sprijinindu-și coatele în pântecul tare și găunos. Greața îl amețea; pierduse mult sânge și plângea ca un prunc; rodea cu dinții iarba dulceagă, umedă de rouă, ca să nu-și piardă din nou cunoștința. Lângă un cheson răsturnat, se ridică și rămase îndelung în picioare, clătănându-se. Apoi o porni înainte. Puterile lui renășteau; călcă mai zdravăn și izbuti acum să-și îndrepte pașii spre răsărit: Carul-Mare îi slujea de călăuză.

La marginea pădurii, un glas înăbușit îl somă să se oprească:

— Nu te apropia, că te-mpușc!

În noapte, țacăni butoiașul revolverului. Grigori cercetă întunericul în direcția glasului: era un om lungit și rezemat de un pin.

— Cine ești? întrebă Grigori; iar propriul său glas îi păru cumplit de străin.

— Un rus? Doamne! Vino!

Omul de lângă pin se lasă la pământ. Grigori se apropie.

— Apleacă-te!

— Nu pot.

— De ce?...

— Am să cad și n-am să mă mai pot ridica. Îs rănit la cap.
— Din ce regiment ești?
— Regimentul 12, de Don.
— Ajută-mă, cazace...
— Am să cad, blagorodnicia voastră! (Grigori îi zărise epoleții de ofițer de la manta.)

— Dă-mi măcar mâna.

Grigori îi ajută ofițerului să se ridice. Porniră împreună, dar la fiecare pas, rănitul se proptea tot mai greu de brațul lui Grigori. Când suiau coasta unei văi, îl prinse cu deznădejde pe Grigori de mâneca bluzei și rosti, clănțănind din dinți:

— Lasă-mă aici, cazace! Sunt rănit... Rănit în pânțele... Fără scăpare.

Ochii i se împâcleau sub lentilele *pince-nez*-ului; gura-i larg căscată sorbea aerul, horcăind. Ofițerul își pierdu cunoștința. Grigori însă îl purtă mai departe, căzând, ridicându-se și iarăși căzând. De două ori își părăsi povara; dar tot de atâtea ori se întoarse, o ridică și continuă să meargă, pășind ca într-un vis.

La unsprezece dimineața, o grupă de legătură îi culese și-i duse la un post de prim-ajutor.

Peste o zi, Grigori plecă pe furiș de la postul de prim-ajutor. Pe drum își scoase pansamentul și păși ușurat, fluturând fleandura pătată de sânge.

— De unde vii? strigă comandantul sotniei, uimit peste măsură.

— M-am întors să-mi iau locul în front, blagorodnicia voastră!

Când ieși de la sotnic, Grigori dădu ochii cu încheietorul plutonului.

— Unde-i calul meu? Unde-i Roibul?

— E teafăr, frate! L-am prins chiar acolo, după ce i-am alungat pe austrieci. Da' tu, ce faci? Noi ți-am cântat veșnica pomenire!

— V-ați cam grăbit! zâmbi Grigori.

„EXTRAS DIN ORDINUL DE ZI

Pentru salvarea vieții locotenent-colonelului Gustav Grosberg, comandantul Regimentului 9 de dragoni, cazacul Melehov Grigori din Regimentul 12 de cazaci de Don se înaintează la gradul de prikaznîi și se propune pentru a fi decorat cu crucea «Sfântul Gheorghe», clasa a 4-a.»

După ce poposise două zile în orașul Kamenka-Strumilovo, escadronul

se pregătea să plece de cu noapte. Grigori dădu de casa în care fuseseră cartiruiți cazacii din plutonul său și se duse să-și vadă calul. Din coburi lipsea un prosop și ceva din rufărie.

— Să știi, Grigori, că le-au furat chiar de sub nasul nostru! mărturisi cu o mutră vinovată Mișka Koșevoi, în grija căruia fusese dat calul. În curtea asta au intrat o droaie de pifani; numai ei le-au furat.

— Să le poarte sănătoși! Ducă-se dracului! Aș avea nevoie de ceva să-mi leg căpățâna. Pansamentul îi baltă de sânge.

— Ia prosopul meu.

Moțatul intră în magazia unde cisluiu cei doi prieteni. Întinse mâna lui Grigori, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic între ei.

— A, Melehov! Ești viu, urâtule?

— Așa și-așa! Pe jumătate...

— Ai fruntea însângerată. Șterge-te.

— Am să mă șterg eu, nu-i nicio grabă.

— Ia să văd cum te-au mângâiat... Moțatul aplecă cu de-a sila capul lui Grigori și smârcâi pe nas: Hm! De ce-ai lăsat să-ți taie pletele? Te-au sluiț de-a mai mare batjocura! Cu doftorii ai să-l vezi pe dracul; lasă-mă să te doftoricesc eu!

Fără să mai aștepte învoirea, luă un cartuș din cartușieră, îi scoase glonțul și vărsă pulberea în palma-i neagră.

— Mihailo, caută-mi niscai pânză de păianjen.

Koșevoi trase cu vârful sabiei un ghemuleț pufos de pânză de păianjen din podul magaziei și-l întinse Moțatului. Celălalt ciupi, tot cu vârful sabiei, un bulgăre de pământ și, după ce-l amestecă cu pânza și cu praful de pușcă, îl frământă îndelung. Unse apoi rana din capul lui Grigori cu alifia lipicioasă și zâmbi:

— În trei zile ai să fii sănătos tun. Vezi ce grijă îți port? Iar tu... tu erai cât pe ce să mă omori.

— Mulțumesc pentru îngrijire, da' dacă te-aș fi ucis, aș avea un păcat mai puțin pe suflet.

— Mare găgăuță mai ești, flăcăule!

— Așa îs eu. Ce-am la cap?

— Ai o creștătură de un lat de palmă. Așa, ca să ții minte!

— Da. Chiar c-am să ții minte.

— Să vrei și tot n-ai putea să uiți. Austriecii nu-și ascut săbiile, te-a lovit ăla cu unul din cosoarele lor. Ai să porți toată viața semnul beleznei.

— Mare noroc ai avut, Grigori, că i-a lunecat sabia! zâmbi Koșevoi.

Altminteri, ți-am fi pus deasupra țărână străină.

— Ce naiba să fac acum cu șapca asta?

Grigori învârtea stângaci, în mână, șapca hăcuită într-un colț și plină de sânge.

— Arunc-o jos, o s-o mănânce câinii.

— Băieți, a venit mâncarea! Hai, iute... strigă cineva din tinda casei.

Cazacii ieșiră din magazie. Roibul necheză în spatele lui Grigori, privindu-l pieziș, cu ochiul său bulbucac.

— Nu-și găsea liniștea fără tine, Grigori! zise Koșevoi, arătând calul cu ochiul. Mă miram foarte: nu mânca, nu bea, stătea și necheza ușor.

— L-am tot strigat când m-am târât de acolo, răspunse Grigori cu glas surd și se întoarse. Îmi spuneam nu mă părăsește el, iar străinii greu l-or prinde – nu se lasă.

— Așa-i! Abia l-am prins cu arcanul.

— Bun cal; calul lui frate-meu, Petro.

Mișcat, Grigori întoarse capul să-și ascundă ochii umeziți de înduioșare.

Intrară în casă. În prima odaie, Egor Jarkov dormea, sforăind, pe o saltea cu arcuri, trasă de pe pat și aruncată pe podea. O dezordine indescriptibilă arăta că sălașul fusese părăsit în grabă de stăpâni. Farfurii sparte, hârtii rupte, cărți pătate cu miere, cârpe de postav, jucării pentru copii, încălțăminte veche, făină cursă pe jos, toate se aflau risipite pe podea, într-o cumplită răvășeală, ca mărturia celei mai cumplite devastări.

Emelian Groșev și Prohor Zikov împinseseră hârburile la o parte și prânzeau. Când Zikov îl văzu pe Grigori, holbă ochii mari și blânzi, de vițel.

— Gri-i-șka! De unde vii?

— De pe lumea ailaltă!...

— Ce-ți belești ochii? strigă Moțatul. Dă fuga și adu-i o ciorbă!

— Acușica! Bucătăria îi acilea, pe ulicioară, se repezi Prohor în ogradă, mestecând îmbucătura din gură.

Grigori, sfârșit de oboseală, se așeză pe laviță.

— Nici nu-mi aduc aminte când am mâncat ultima dată! rosti el cu un zâmbet vinovat.

Prin oraș treceau unități din Corpul III. Străzile erau ticsite de infanterie, astupate de nesfârșitele trenuri regimentare, de unități de cavalerie care se îmbulzeau la răscruci; larma forfotelii pătrundea în casă prin ușile închise. Prohor se întoarse în grabă, aducând o gamelă plină cu ciorbă și cașă de hrișcă în sacul de merinde.

— Unde să pun cașă?

— Uite acilea, o oală cu toartă! răspunse Groșev, luând de sub fereastră o oală de noapte, fără a bănuși la ce se întrebunțează îndeobște.

— Urât mai pute oala ta! se strâmbă Prohor.

— Nu-i nimic, toarnă! Mai întâi să mâncăm, apoi om vedea de ce pute și a ce.

Prohor goli sacul de merinde în oală; cașa grasă căzu ca un boț: împrejur apăru un cerc de unt topit de culoarea chihlimbarului. Mâncau și nu conteneau să vorbească. Prohor povestea și căuta să șteargă o pată de grăsime căzută pe lampasul spălăcit al nădragilor; muia degetul în gură și freca locul pătat.

— Aici alătura, în ogradă, îi o baterie din divizionul de artilerie de munte; hrănește caii. Sergentul lor a citit la ziar că aliații i-au bătut măr pe nemți.

— Păcat că n-ai venit mai de dimineață, Melehov! mormăi Moțatul, cu gura plină de cașă. Am primit și noi mulțumiri.

— De la cine?

— Comandantul diviziei, generalul-locotenent von Diewid, a fost în inspecție și ne-a mulțumit pentru că i-am respins pe husarii unguri și că ne-am salvat bateria. Puțin mai trebuia, și plecau cu tunurile noastre. „Bravi cazaci, zice, țarul și patria n-au să uite fapta voastră!”

— Așa? Măi! Măi!...

Deodată, trosni o detunătură în stradă, apoi alta, urmate de țcănitul unei mitraliere.

— Ieșiți afară! strigară câteva glasuri la poartă.

Aruncând lingurile, cazacii dădură buzna în ogradă. Un avion se rotea deasupra lor, aproape de pământ. Motorul huruia amenințător.

— Culcă-te lângă gard! Are să arunce bombe! Bateria-i lângă noi! strigă Moțatul.

— Sculați-l pe Egorka! îl omoară pe saltea.

— Adă armele!

Moțatul trăgea din cerdac, ochind cu luare-aminte.

Soldații goneau pe uliță, aplecându-se fără nevoie. În curtea vecină, râsunau comenzile și nechezatul cailor. După ce trase toate cartușele din magazia armei, Grigori se uită peste gard: servanții forfoteau împingând tunurile sub șopron. Cu ochii micșorați și orbiți de lumina azurului, Grigori privi în sus la pasărea care cobora vâjâind; în aceeași clipă, ceva se desprinse și fulgeră în bătaia soarelui. Un bubuit groaznic scutură căsuța și pe cazacii strânși lângă cerdac; în ograda de alături, un cal rănit necheză

scurt de moarte. Un miros înțepător de pucioasă și de ars veni dinspre gard.

— Pitulați-vă! strigă Moțatul, părăsind în grabă cerdacul.

Dintr-un salt, Grigori îl urmă și se întinse lângă zaplaz. O piesă metalică de pe aripile avionului sclipi în soare; aparatul descrie un arc și întoarce coada. Oamenii de pe uliță trăgeau și salve, și focuri în neorânduială; împușcăturile răpăiau fără noimă, bătaios. Grigori puse în armă alt încărcător, dar o nouă explozie, și mai puternică, îl zvârli la câțiva pași de gard. Un morman greu de pământ îl lovi în cap, îl orbi și-l strivi sub greutate.

Moțatul îl ridică. O durere puternică în ochiul stâng îl împiedica pe Grigori să vadă; abia izbutind să deschidă dreptul, desluși că explozia dărâmasese jumătate din casă și o prefăcuse într-un morman urâcios de cărămizi roșii, peste care plutea un nor de pulbere trandafirie. Egor Jarkov se târa de sub dărâmăturile cerdacului. Fața lui era un scrâșnet de durere; lacrimi de sânge îi curgeau pe obraji, din ochii ieșiți din orbite. Se târa cu capul vârât între umeri și țipa cu buzele strânse, vinete, de cadavru:

— A-a-a-a-a! A-a-a! A-a-a-a-a!

Un picior, smuls din șold, se târa după el, prins într-un crac de pantalon ars și legat de trup numai printr-o fâșie subțire de piele; celălalt picior lipsea. Se târa așa, mișcând brațele încet, cu un geamăt plângător, subțire, de copil. Apoi, glasul se stinse; omul se lungi pe o coastă, lipind fața de pământul aspru și umed, mânjit de balega cailor și de sfărâmăturile cărămizilor. Nimeni nu se apropie de el.

— Da' ridicăți-l odată! strigă Grigori, fără să-și dezlipească palma de pe ochiul stâng.

Curtea se umplu de infanteriști; un grup de telefoniști se opri cu căruciorul lângă poartă.

— Mergeți înainte, de ce v-ați oprit?... strigă un ofițer, care trecea în galop. Brute! Dobitoci!

Un bătrân, îmbrăcat într-o haină neagră, cu poalele lungi, și două femei se iviră de undeva, în curte. Mulțimea îl înconjură pe Jarkov. Făcându-și loc, Grigori văzu că încă mai răsuflă, că suspină și tremură. Picături mari de sudoare i se iviră pe fruntea galbenă, ca de mort.

— Ridicați-l! Cine sunteți, oameni sau diavoli!?

— De ce zbieri? întrebă mânios un infanterist înalt. „Luați-l, ridicăți-l!” Da' de ce să-l mai ridici? Nu vezi că moare?

— I-s smulse amândouă picioarele!

— Ce de sânge!

— Unde sunt sanitarii?

— Ce nevoie mai e de sanitari?

— Nu și-a pierdut încă cunoștința.

Moțatul atinse umărul lui Grigori; acesta se întoarse.

— Nu-l mai atinge! zise el în șoaptă. Treci dincolo și vezi...

Trecu de cealaltă parte, trăgându-l pe Grigori de mânecă și făcându-și loc printre soldați. Grigori aruncă o privire și, îngheboșându-se deodată, se îndreptă spre poartă. Măruntaiele ieșite, de un roz-albastru, abureau sub pântecul lui Jarkov; un capăt al acestei grămezi încâlcite era mânjit cu balebă și cu nisip, mișcându-se și umflându-se. Mâna muribundului era întinsă, parcă strângea ceva.

— Acoperiți-i fața, rosti cineva.

Deodată, Jarkov se sprijini în brațe și, cu capul răsturnat pe spate, încât ceafa i se zbătea între omoplați, strigă răgușit, sălbatic:

— Fraților, făceți-mi seama! Fraților! Fraților! Ce mai așteptați? Ah-ha-ha-a-a-a! Făceți-mi seama, fraților!

21

Vagonul se leagănă alene; ciocănitul ritmic al roților alintă și adoarme. Felinarul împrăștie până la mijlocul băncii un snop de lumină poleită. Este așa de plăcut să te întinzi desculț și să-ți odihnești picioarele, după ce le-ai frământat vreme de două săptămâni în cizme, să simți că n-ai niciun fel de îndatoriri, să știi că nicio primejdie nu te mai amenință și că moartea e undeva departe! E plăcut, îndeosebi, să ascuți cântecul schimbător al roților, căci cu fiecare învârtitură, cu fiecare smucitură a trenului frontul se depărtează. Și Grigori stătea întins, ascultând și mișcând degetele picioarelor desculțe, bucurându-se din tot trupul de senzația rufăriei proaspete, schimbată chiar în acea zi. Avea impresia că lepădase un înveliș murdar și că intra neprihănit și curat într-o viață nouă.

Bucuria lui senină, împăcată, o tulbura numai durerea zvâcnitoare din ochiul stâng.

Uneori se mai potolea, dar se întorcea deodată, arzând ca focul și storcându-i lacrimi sub pansament. La spitalul din Kamenka-Strumilovo, un tânăr medic evreu examinase ochiul lui Grigori și scrisese câteva cuvinte pe un petic de hârtie.

— Trebuie să te trimitem înapoi la un spital. Ochiul e atins serios.

— Am să rămân chior?

— Nu! Ce tot spui! zâmbi medicul prietenos, simțind în întrebarea lui o spaimă sinceră. Ai nevoie de tratament; poate va trebui să-ți facem o operație. O să te trimitem departe de front; de pildă, la Petrograd, sau la Moscova.

— Vă mulțumesc.

— Nu-ți fie teamă. Ochiul va rămâne nevătămat.

Doctorul îl bătu pe umăr și, vârandu-i în mână peticul de hârtie, îl împinse încet în coridor, apoi își suflecă mânecile, pregătindu-se de operație.

După multe neazuri, Grigori nimeri într-un tren sanitar. Timp de o zi, rămase culcat în vagon, savurând odihna. O locomotivă pricăjită și veche se străduia din răspuțeri să care șirul lung de vagoane. Se apropiau de Moscova.

A sosit noaptea. Cei grav răniți au fost scoși pe tărgi; cei care puteau merge fără ajutor fură înregistrați și ieșiră pe peron. Doctorul care însoțise trenul îl strigă pe Grigori după o listă și rosti, arătându-l unei surori de caritate:

— La clinica medicului oculist Sneghiriov, aleea Kolpacinîi!

— Lucrurile le ai la dumneata? întrebă sora.

— Ce lucruri poate avea un cazac? Iată coala sacul de efecte și mantaua. Atât.

— Să mergem.

Sora de caritate porni, potrivindu-și părul sub bonetă; rochia ei foșnea. Grigori o urmă cu pași împleticiți. Au luat o birjă. Vuietul marelui oraș care începea să ațipească, semnalele tramvaielor, sclipirea tremurătoare și albăstruie a luminilor electrice făceau asupra lui Grigori o impresie apăsătoare. Stătea rezemat de spătarul trăsurii, privind cu lăcomie străzile înțesate de lume, măcar că era noapte; îi părea atât de ciudat să simtă alături căldura tulburătoare a unui trup de femeie. Toamna se vestea timpurie la Moscova; frunzișul arborilor de pe bulevard era galben-veșted în lumina felinarelor; noaptea răspânda o răcoare pătrunzătoare, lespezile trotuarelor luceau de umezeală; pe boltă, stelele străluceau ca-n miez de toamnă, cu sclipiri de gheață. Lăsară în urmă centrul și intrară pe o stradă mică și pustie. Copitele calului țacăneau pe caldarâm; birjarul, îmbrăcat într-o haină albastră, lungă, ca un anterior de popă, se legăna sus, pe capra lui înaltă, îndemnând din capătul hățurilor mârtoaga cu urechile pleoștite. Locomotivele fluierau undeva, pe la periferie. „Poate că în clipa asta pleacă

vreuna, spre Don?”, gândi Grigori și coborî privirea, străfulgerat de un dor adânc.

— N-ai ațipit? îl întrebă sora.

— Nu.

— Ajungem numaidecât.

— Ce poftiți? întrebă birjarul, întorcându-se.

— Mână mai repede.

După un grilaj de fier, străluci apa unui iaz, apăru și îndată dispăru un podeț de care era legată o barcă. Adia o boare jilavă.

„Au închis până și apa cu gratii de fier, pe când Donul...”, își zise în gând Grigori. Frunzele foșniră sub roțile de cauciuc ale trăsurii.

Birjarul opri în fața unei clădiri cu două etaje. Grigori sări jos și-și potrivi mantaua.

— Dă-mi mâna! spuse sora, aplecându-se.

Grigori luă în palma lui mânuța moale și o ajută să coboare.

— Miroși a sudoare de soldat! râse încetișor femeia elegantă și, oprindu-se lângă o ușă, sună.

— De-ai fi stat acolo numai puțintel, surioară, ai puți și dumneata, și poate în alt chip! zise Grigori cu o mânie stăpânită.

Un portar deschise ușa. Pe o scară cu balustrada aurită, urcară la etajul întâi. Sora mai sună o dată. O femeie în halat alb îi lăsă să intre. Grigori se așeză lângă o măsuță rotundă; sora spuse ceva încet femeii în alb, și ea începu să scrie.

Pe ușile saloanelor care răspundeau într-un coridor lung și nu prea larg, se arătau capete cu ochelari de diferite culori.

— Scoate mantaua! îi spuse femeia în halat.

Un om de serviciu, îmbrăcat și el în alb, luă mantaua din mâna lui Grigori și-l conduse în sala de baie.

— Dezbrăcă tot ce ai pe dumneata.

— De ce?

— Trebuie să te speli.

În timp ce se dezbrăca, Grigori privea uluit camera și ferestrele cu geamurile mate. Îngrijitorul umplu baia, măsură temperatura și-l pofti să intre.

— Troaca asta nu-i pe măsura mea! glăsui stânjenit Grigori, ridicând piciorul tuciuriu și păros.

Îngrijitorul îl ajută să se spele bine în baie, îi dădu un cearșaf, rufărie, papuci și un halat cenușiu cu șnur.

— Dar straiile mele? se miră Grigori.

— Ai să umbli cu astea. Vei primi hainele înapoi, când ai să pleci din spital.

În antreu, trecând pe lângă o oglindă mare de perete, Grigori nu se recunosc: înalt și negru, cu umerii obrazilor ieșiți în afară, cu obrații aprinși, îmbrăcat în halat, cu bandajul care îi intra adânc sub moțul de păr negru. Prea puțin semăna cu Grigori de altădată. Mustăța îi crescuse, bărbița-i era creață și pufoasă.

„Mult am mai întinerit în răstimpul ăsta”, își spuse Grigori cu un zâmbet amar.

— Salonul șase, a treia ușă la dreapta! arătă omul de serviciu.

Un preot, în halat și el, cu ochelari albaștri, se ridică pe un sfert, când Grigori intră în odaia albă și spațioasă.

— Un nou vecin? Îmi pare bine! Are să fie mai puțină plictiseală... Eu sunt din Zaraisk, vorbi el prietenos și împinse un scaun pentru Grigori.

După câteva minute, intră o felceriță grasă, cu chipul slut și lătăreț.

— Hai, Melehov, să-ți examinăm ochiul, îl îndemnă ea cu o voce groasă, care parcă detuna, și se dădu în lături, făcându-i loc lui Grigori să iasă pe coridor.

22

Comandamentul armatei hotărî să rupă pozițiile inamice în sectorul Șevel de pe Frontul de sud-vest, printr-un grandios atac de cavalerie, și să arunce în spatele inamicului un mare detașament, care avea misiunea să întreprindă un raid de-a lungul frontului, distrugând prin lovituri fulgerătoare liniile de comunicație și dezorganizând unitățile inamicului. Comandamentul punea mari nădejdi în reușita acestui plan, un număr neobișnuit de unități de cavalerie fusese concentrat în sectorul cu pricina. Printre alte regimente, fusese adus și regimentul de cazaci din care făcea parte sotnicul Listnițki. Atacul trebuia să înceapă la 28 august, dar din cauza ploii fu amânat la 29.

Dis-de-dimineată, divizia ocupă un imens sector de desfășurare, pregătindu-se de atac.

La vreo opt verste, pe flancul drept, infanteria executa un atac demonstrativ, atrăgând asupra-și focul inamicului; unitățile uneia din diviziile de cavalerie se deplasau într-o cu totul altă direcție decât cea pe care urma să fie dat adevăratul atac.

Inamicul nu se zărea nicăieri, oriunde aruncaai privirea. La o verstă departe de sotnia sa, Listnițki vedea vizuینile negre ale tranșeelor părăsitate. Un lan de grâu se legăna în spatele lor; deasupra trecea o ceață cenușie, purtată de vânt.

Se întâmplă însă că înaltul comandament al inamicului află sau poate ghici atacul ce se pregătea; în noaptea de 29, trupele dușmane părăsiră tranșeele și se retraseră pe o adâncime de vreo șase verste, lăsând doar rare cuiburi de mitraliere, care hărțuiau infanteria noastră în tot sectorul din fața lor.

Undeva, sus, după un văl de nori, se înălța soarele; dar toată valea era acoperită de o ceață gălbuie ca smântâna. Răsună ordinul de atac; regimentele porniră. Mii de copite stârneau un vuiet surd, asemeni unui huruit subteran. Listnițki își struni calul pursânge și nu-l lăsă să se avânte în galop. Străbătură așa o verstă și jumătate. Lanul de grâne se apropia de frontul regulat al atacatorilor. Grâul înalt până la brâu, încâlcit peste tot de iarbă și volbură, îngreua cumplit mersul cailor. Înaintea lor, coama bălaie a grâului se legăna agale; iar în urma lor, spicele erau culcate la pământ și măcinate de copite. După trei verste, caii începură să se poticnească și să asude văzând cu ochii; și inamicul tot nu se zărea. Listnițki întoarse ochii spre comandantul sotniei: pe chipul esaulului se citea o surdă exasperare.

Șase verste într-o goană neînchipuit de aprigă au stors puterile cailor; o seamă cădeau sub călăreți; cei mai voinici se clătinau, încordându-și ultimele puteri. Tocmai în acea clipă, mitralierele austriece intrară în acțiune; rafalele prinseră a trosni într-un ritm regulat; un foc ucigător seceră primele rânduri. Ulanii din față tresăriră, întorcând spatele; regimentul de cazaci se învălmăși în fugă, cuprins de panică; mitralierele secerau cu o ploaie de gloanțe, tunurile zdrobeau carnea. Din pricina nechibzuinței criminale a comandamentului superior, atacul astfel purces, de o nemaipomenită amploare, se prefăcu într-o desăvârșită înfrângere. Unele regimente pierdură jumătate din oameni și din cai; din regimentul lui Listnițki fură scoși din rânduri patru sute de cazaci și șaisprezece ofițeri, morți și răniți.

Calul lui Listnițki căzuse ucis; el însuși căpătă două răni: una la cap și cealaltă la picior. Vagmistrul Cebotariov sări de pe cal, culese ofițerul de jos și, ridicându-l în șa, o rupse la galop.

Colonelul de stat-major Golovaciiov, șeful statului-major al diviziei, făcuse câteva fotografii în timpul atacului, iar câteva zile mai târziu le arătă ofițerilor. Sotnicul rănit Cerveakov fu cel dintâi care-l lovi cu pumnul în

față și încep să plângă în hohote. Cazacii dădură buzna, îl sfâșiară pe Golovaciiov, îi batjocoriră multă vreme cadavrul și-l aruncară într-un șanț cu scârnă de om, din marginea drumului. Așa se isprăvi acest atac „strălucit” care fu o nemaipomenit de rușinoasă înfrângere.

De la Varșovia, din spital, Listnițki scrise părintelui său că după vindecare, va veni în concediu la Iagodnoe. Bătrânul, primind scrisoarea, se închise în biroul său; numai a doua zi ieși de acolo, încrunțat și posomorât. Porunci lui Nikitici să înhame un trăpaș la droșcă, luă micul dejun și plecă în grabă la Vioșenskaia. Trimise feciorului patru sute de ruble prin telegraf și o scurtă scrisoare:

„Dragul meu băiat, nu-mi rămâne decât să mă bucur că ai primit botezul focului. Menirea cea nobilă este să te afli acolo, nu la palat. Ești prea cinstit și inteligent pentru a deveni un lingău cu conștiința liniștită. Astfel de apucături n-a avut nimeni în familia noastră. Din această cauză, bunicul tău a căzut în dizgrație și și-a trăit restul zilelor la Iagodnoe, fără să spere în mila suveranului și fără să aștepte ceva de la el. Fii sănătos, Jenea, și îndreaptă-te. Ține minte: numai pe tine te am pe lumea asta. Mătușa te salută; e sănătoasă. Cât despre mine, n-am ce să-ți scriu. Tu știi cum o duc. Dar ce se petrece pe front? E cu puțință să nu mai existe oameni cu cap? Nu cred în comunicatele din ziare; sunt inventate pe de-a-ntregul; o știi din timpuri trecute. E oare posibil, dragă Evgheni, să pierdem războiul?”

Așept cu multă nerăbdare să vii acasă!”

Cu drept cuvânt, bătrânul Listnițki n-avea ce scrie despre el; viața sa se târa monotonă ca și altădată; doar brațele de muncă se plăteau cu prețuri mai mari, și se simțea lipsa băuturilor spirtoase. Boierul bea mai mult decât înainte; devenise cicălit și hărțăgos. O chemă o dată pe Axinia la o oră neobișnuită și-i spuse:

— Nu mai faci serviciul cum trebuie! De ce dejunul de ieri a fost rece? De ce paharul de cafea nu era spălat bine? Dacă se va mai repeta, eu... auzi? Am să te concediez. Nu pot suferi putorile! făcu boierul un semn rețezat cu mâna. Auzi? Nu pot suferi!

Axinia strânse încleștat buzele și deodată izbucni în hohote:

— Nikolai Alexeevici! Mi-i bolnavă fetița. Deocamdată lăsați-mă slobodă barem câteva zile. N-o pot lăsa așa...

— Ce are?

— O doare în gât... se înăbușă...

— Scarlatină? De ce n-ai spus, proasto? Fire-ai a naibii să fii de găscă! Du-te fuga de spune-i lui Nikitici să înhame, ca să meargă la staniță și să-l aducă pe felcer! Marș!

Axinia ieși în fugă, iar bătrânul o bombardă din urmă cu vocea lui tunătoare de bas:

— Proastă muiere! Proastă muiere! Proastă!...

A doua zi dimineață, Nikitici îl aduse pe felcer. Acesta cercetă fetița în nesimțire și care ardea ca focul. Fără să răspundă la întrebările Axiniei, trecu în casă, la stăpân. Boierul îl primi în antreu, în picioare, fără să-i întindă mâna.

— Ce are puștanca? întrebă el, răspunzând la salutul felcerului cu o mișcare abia perceptibilă a capului.

— Scarlatină, excelență.

— Are să se facă bine? E vreo speranță?

— Nu prea. Cred că va muri. Țineți seama de vârstă...

— Imbecilule! strigă boierul, stacojiu la față. Ce-ai învățat? Trateaz-o! Scap-o!

Izbind ușa în nasul felcerului, înghețat de spaimă, începu să măsoare salonul, pășind în lung și în lat.

Axinia bătu în ușă și intră.

— Felcerul vă roagă să i se dea caii, ca să se întoarcă înapoi, la staniță.

Bătrânul se răsuci scurt pe călcâie.

— Spune-i că-i un tâmpit! Spune-i că nu va pleca de aici, până nu va vindeca puștanca! Pregătește-i odaie în pavilion și dă-i de mâncare! strigă el, agitând pumnul osos. Dă-i să bea, îndoapă-l ca pe un porc pus la îngrășare, dar de plecat n-are să plece!

Își curmă vorba, se apropie de fereastră, bătu darabana în geam cu degetele și, ajungând în dreptul unei fotografii mărite a fiului său, de pe când era copil mic, în brațele doicii, făcu doi pași înapoi și privi lung, strângând pleoapele, de parcă nu l-ar fi recunoscut.

Chiar din prima zi, când boala trântise fetița la pat, Axinia își adusese aminte de cuvintele amare ale Nataliei: „Lacrimile mele au să-ți stingă fericirea...” și ea socoti că Dumnezeu o pedepsea, pentru că-și bătuse joc de Natalia.

Surpată de groază pentru zilele fetiței, își pierdea mințile, se agita de colo-colo fără rost; n-avea niciun spor la lucru.

„Mi-o va lua oare cel de sus?”, o urmărea întruna gândul acesta înfrigorat și, neputând, nevrând să dea crezare acestui gând îngrozitor, Axinia se ruga fierbinte, cerându-i lui Dumnezeu o singură îndurare: să cruțe viața copilei.

„Doamne, îndură-te! Nu mi-o lua! Fie-ți milă! Iartă, Doamne!”

Boala sugruma însă plăpânda viață a copilei. Zăcea nemișcată; numai o horcăială grea și tremurătoare ieșea din gâtișorul umflat. Felcerul de la staniță, instalat acum în pavilion, venea de patru ori pe zi; seara, rămânea îndelung în cerdacul de la casa slugilor, fumând și privind înghețatele stele de toamnă, risipite pe cer.

Axinia veghea noapte de noapte, în genunchi, lângă pat. Răsuflarea răgușită a fetei îi sfâșia inima.

— Ma-a-mă... șuierau buzele subțiri de arșiță.

— Puica mea, fetița mea! gema înăbușit mama. Floricica mea, Taniuşka, nu mă părăsi! Uită-te la mine, drăguța mea; deschide ochișorii! Dezmeticește-te! Porumbița mea cu ochi negri! Cu ce-am păcătuit, Doamne?

Fetița își ridica arareori pleoapele vinete; ochișorii ei împânziți de sânge bolnav aruncau o privire tulbure și nepătrunsă. Mama pândeă cu nesaț privirea aceasta. Se stingeă parcă, se mistuia parcă înăuntru, dureroasă și într-un început de împăcare.

Tania muri în brațele mamei. Gurița învinețită se căscă, horcăind pentru ultima dată; trupșorul se destinse într-un spasm jalnic; căpșorul jilav de sudoare căzu de pe brațul Axiniei, ochiul puțin încruntat al Melehovilor privi mirat, cu pleoapele strânse, sub care viața încetase să mai pâlpâie.

Moș Sașka săpă o groapă mică lângă heleșteu, sub un plop bătrân cu coroana bogată. Aduse sicriul sub braț, îl îngropă cu grabă neobișnuită pentru el și așteptă mult, răbdător, să se scoale Axinia de pe movilița de țărână. În zadar însă. Atunci își suflă nasul, parcă ar fi pocnit din bici și se duse în grajd. Luă din podul de fân un flacon cu apă de colonie și o sticlură începută de spirt denaturat, le amestecă într-un clondir și, clătînându-l, admiră culoarea:

— Să bem pentru odihna sufletului ei! Împărăția cerurilor să se deschidă înaintea copiliței. Plecat-a sufletul ei de înger.

Bău, clătină din cap, buimac, mestecând o pătlăgea roșie stârcită și privind în clondir cu un aer mișcat:

— Nu mă uita, drăguțo, că nici eu nu te voi uita de-a pururi!

Apoi începu să plângă.

După trei săptămâni, Evgheni Listnițki telegrafie că a primit concediu și că se îndreaptă spre casă. Bătrânul boier a trimis o troică să-l aducă de la gară; toate slugile fură puse pe jăritic, la treabă: tăiau curci și găște; moș Sașka jupui un berbec; se făcură mari pregătiri, ca pentru un alai de musafiri.

În ajun, caii de schimb plecară în satul Kamenka. Conașul sosi noaptea. Cernea o ploaie înspicată cu fulgi; peste băltoace, felinarele aruncau palide dăre de lumină. Caii se opriră lângă cerdac, cu un voios clinchet de zurgălăi. Evgheni, emoționat și zâmbitor, coborî din trăsură, își lepădă mantaua caldă pe brațele lui moș Sașka și urcă treptele cerdacului, șchiopătând din greu. În schimb, bătrânul boier își purta picioarele de zor prin sală, răsturnând scaunele din cale.

Axinia servi cina în sufragerie și merse să-și vestească stăpânii. Privind prin gaura cheii, văzu cum bătrânul își strângea fiul în brațe, cum îl săruta pe umăr; grumazul cu zbârcituri de moșneag era scuturat de un fior. Așteptă câteva minute și se uită din nou. Evgheni, în uniformă kaki, descheiată, stătea în genunchi în fața unei hărți mari, întinsă pe dușumea.

Bătrânul boier, trăgând din lulea rotocoale groase de fum, ciocănea cu degetele osoase brațele jilțului și bombănea cu mânie:

— Alexeev? Nu se poate! Nu-mi vine să cred?

Evgheni îi spunea ceva în șoptă, aducea dovezi și plimba degetul pe hartă; drept răspuns, bătrânul mormăia încet cu vocea lui de bas:

— În cazul de față, comandantul suprem n-are dreptate. Este o îngustime de spirit. Dar iartă-mă, Evgheni, iată un exemplu analog din războiul ruso-japonez... Dă-mi voie! Dă-mi voie! Dă-mi voie!

Axinia bătu în ușa.

— Ce-i? Ai pus masa? Bine... Îndată!

Bătrânul ieși înviorat și vesel; ochii lui scânteiau de o tinerească strălucire. Bău cu feciorul o sticlă de vin dezgropată în ajun din pivniță. Pe eticheta înverzită și acoperită de mușchi se mai păstra data decolorată: 1879.

Servind la masă și privind figurile vesele ale boierilor, Axinia își simțea și mai amarnic singurătatea. Durerea, lacrimile neplânse îi sfâșiau inima. În primele zile după moartea fetiței, voia să mai plângă, dar nu izbutea. Țipătul o strângea în gât, lacrimile însă nu veneau și o amărăciune ca de piatră o apăsa încă mai aprig. Dormea mult (căuta alinare în somn), dar și prin vis o urmărea chemarea nelămurită a copilei. I se părea că fetița doarme alături de ea; se dădea la o parte, pipăia patul, apoi auzea o șoptă

nedeslușită: „Mamă, apă...”

— Fetița mea, sângele meu... șoptea Axinia cu buzele înghețate.

Ba chiar și aievea, în viața apăsătoare din jur, i se părea uneori că o strânge de genunchi, și se surprindea întinzând mâna, ca să-i dezmierde căpșorul cu părul cârlionțat.

A treia zi după sosire, Evgheni zăbovi până seara târziu în grajd, la moș Sașka, ascultând povestirile naive din viața slobodă de altădată de pe Don, povestiri din bătrâni. Ieși de acolo pe la nouă seara; vântul se zbenguia prin ogradă; noroiul clipocea sub picioare. Secera galbenă a lunii galopa ca un cazac tinerel printre norii mânați pe cer. La lumina ei, Evgheni se uită la ceas și se îndreptă spre casa slugilor. Lângă cerdac, aprinse o țigară; se opri o clipă pe gânduri și, dând din umeri, păși hotărât în cerdac. Apăsă încetisor clanța și ușa se deschise, scârțâind. Intră în odaia Axiniei și scăpără un chibrit.

— Cine-i? întrebă Axinia, trăgând pătura deasupra.

— Eu sunt.

— Acuși mă îmbrac!

— Nu-i nimic. Am venit numai pentru o clipă...

Evgheni își scoase mantaua și se așeză pe marginea patului.

— Da, ți-a murit fetița...

— Da, a murit... răspunse ca un ecou Axinia.

— Te-ai schimbat mult. Nici nu-i de mirare: înțeleg ce înseamnă să pierzi un copil. Cred însă că te frământă degeaba: nu-i poți da viață; ești încă destul de tânără ca să ai alți copii. Nu trebuie să te pierzi așa... Stăpânește-te, resemnează-te! La urma urmelor, cu moartea copilului nu înseamnă că totul e pierdut. Gândește-te numai! Ai viața înaintea ta...

Strângând mâna Axiniei, Evgheni o mângâie cu duioșie, îi vorbea, mlădiindu-și vocea lui autoritară de bas; apoi începu să-i vorbească în șoptă și, auzind-o pe Axinia cum se cutremura toată de un plâns înăbușit, cum plânsul ei se schimba în hohote, începu să-i sărute obrazii plini de lacrimi, ochii...

Inima de femeie e nesățioasă când e vorba de milă și mângâiere. Istovită de deznădejde și cu simțurile rătăcite, Axinia i se dădu cu o patimă furtunoasă, uitată de mult. Când valul pustiitor și îmbătător al voluptății sfruntate se topi, ea se dezmetici, scoase un țipăt ascuțit și, pierzându-și capul, alergă în cerdac aproape goală, numai în cămașă. Evgheni ieși în grabă pe urma ei, lăsând ușa deschisă. Își puse mantaua din mers și porni repede; când urca gâfâind terasa conacului, râse voios și mulțumit. Îl

îmbăta o bucurie ușoară. Culcat în pat, frecându-și pieptul plin și moale, se gândi: „Din punctul de vedere al unui om cinstit, fapta mea este ticăloasă și imorală! Grigori... Mi-am prădat aproapele! Dar acolo, pe front, îmi riscam viața. Nu s-ar fi putut întâmpla, oare, ca glonțul să o ia nițel mai spre dreapta și să-mi găurească țeasta? Aș putezi acum, și viermii s-ar înfrupta din hoitul meu. Trebuie să profităm de fiecare clipă. Totul îmi este îngăduit!” Aceste gânduri îl înfricoșară o clipă, dar imaginația reconstitua din nou cumplita scenă a atacului, clipa în care se ridicase de sub calul ucis, ca să se prăbușească numaidecât, străpuns de gloanțe. După ce se liniști, gata să adoarmă, își zise: „Despre asta, mâine! Acum să dorm, să dorm!”

A doua zi dimineața, când a rămas singur cu Axinia în sufragerie, se apropie de ea și zâmbi vinovat. Ea se strânse însă lângă perete și, apărându-se cu brațele, îl șfichiui cu șuier furios:

— Nu te apropia de mine, blestematul!

Viața însă dictează oamenilor legile ei nescrise. Peste trei zile, Evgheni veni iarăși, noaptea, în odaia Axiniei, și ea nu-l mai alungă...

23

La spitalul doctorului Sneghiriov, în față, se afla o grădiniță.

Pe străzile de la marginea Moscovei sunt multe grădini ca aceasta, cu copacii tunși și posomorâți; acolo, ochiul obosit de atmosfera greoaie a orașului nu se odihnește. Când le privești, îți amintesc și mai dureros de sălbăticia depărtaților codri fără de sfârșit. Toamna se înstăpânise de-a binelea în grădina spitalului, așternând pe poteci un covor de frunze portocalii, dimineața făcând să înghețe florile sub suflarea ei și revărsând boabe de rouă care străluceau pe iarba de smarald. În zilele când cerul se boltea senin, bolnavii se plimbau pe poteci, ascultând dangătul clopotului Moscovei evlavioase. Când vremea era posomorâtă (și așa a fost o bună parte din toamna aceluia an), umblau dintr-un salon în altul, stăteau întinși pe paturi și tăceau, sătui de ei înșiși și unul de altul.

Mare parte din bolnavi erau civili; cei răniți pe front se aflau într-un singur salon, cinci la număr: Ian Vareikis, un leton înalt și blond, cu o barbă mare, tunsă, și eu ochi albaștri; Ivan Vrublevski, un dragon de douăzeci și opt de ani, de o rară frumusețe, de loc din gubernia Vladimir; infanteristul siberian Kosîh, apoi Burdin, un pricăjit de soldat veșnic agitat, galben la față, și Grigori Melehov.

Pe la sfârșitul lui septembrie, mai fusese adus încă unul. Seara, pe când sorbeau ceaiul, soneria zbârnâi prelung. Grigori se uită în coridor. Trei oameni intrară în antreu: o soră de caritate, un bărbat îmbrăcat în haină de cerchez și încă un bărbat, pe care îl sprijineau. După bluza pătată cu sânge negru, închegat pe piept, se vedea că vine direct de la gară. În aceeași seară fu operat. După o sumară pregătire (în salon se auzea zgomotul instrumentelor puse la fier), noul-venit a fost dus în sala de operații. Peste câteva minute, se auzi un cântec înăbușit: în timp ce ochiul lovit de schijă al rănitului adormit de cloroform era extras, bolnavul cânta fără șir și înjura. După operație l-au adus în salon, iar după douăzeci și patru de ore amețeața aiurită a cloroformului se împrăștie.

Atunci, omul povesti că fusese rănit la Werberg, pe frontul german, că se numea Garanja, născut în gubernia Cernigov, și că fusese servant la mitralieră. După câteva zile se împrietenii mai ales cu Grigori; paturile lor se aflau alături; după vizita de seară, vorbeau îndelung în șoaptă:

- Ei, cum merge, cozace?
- Merge, așa cum merge sania vara.
- Ce-i cu ochiul?
- Îmi fac injecții.
- Câte ai făcut până acum?
- Optsprezece.
- Te doare au ba?
- Nu! Îi tare plăcut...
- Roagă-te să-ți scoată ochiul de tot.
- Nu toți oamenii pot să fie chiori.
- Așa-i!

Arțăgos și batjocoritor, vecinul lui Grigori era nemulțumit de toți și de toate. Înjura autoritățile, războiul, soarta, mâncarea, îl înjura pe bucătar, înjura doctorii, înjura pe toți cei care se nimereau sub ascuțișul limbii sale.

- De ce ne-am luptat, băiete?
- Pentru ce-au luptat și alții.
- Spune tu, să-nțeleg și eu. Să mă dumirești.
- Lasă-mă-ncolo!

— Heei! Prostănac mai ești! Faptul trebuie lămurit. Ne-am bătut pentru burjuii! Și cine-i burjuuiul? O pasăre din cânepiște.

El tălmăcea cuvintele neînțelese, aruncând câte o înjurătură, iute că ardeul.

- Nu mai flecări! Nu înțeleg graiul tău de hohol, îl întrerupse Grigori.

— Poftim, na! Alta! Ce nu înțelegi, muscalule?

— Vorbește mai rar.

— Eu, drăguțule, nici nu vorbesc repede. Tu spui: pentru țar! Cine e țarul! Țarul e un bețivan, țarina o târfă: banii boierilor sporesc de pe urma războiului, iar nouă ne pun lațul de gât. Ai înțeles? Asta e!... Fabricantul bea votcă, soldatul vânează păduchi, amândoi trăiesc asudând în felul lor. Fabricantul cu pricopseala, muncitorul cu pielea goală, asta-i rânduiala... Fă slujbă la împăratul, cozacule, fă! Te așteaptă o cruce încă mai bună, o cruce de stejar!...

Vorbea ucraineana; din când în când, însă, se agita și vorbea o rusească curată, presărând-o cu sudălmi.

În fiecare zi, vâra în mintea lui Grigori adevăruri despre care el nu știuse nimic până atunci; îi dezvăluia cauzele adevărate ale războiului și, cu o ironie usturătoare, își bătea joc de autocrație. Grigori încerca să se împotrivescă, dar Garanja îl doboră cu întrebările lui din cale afară de simple, iar Grigori era nevoit să-i dea dreptate.

Faptul cel mai îngrozitor pentru el era că în adâncul sufletului îi dădea dreptate lui Garanja, că nu-i putea ridica nicio împotrivire; nu erau, și nu le putea afla. Grigori se lămurea, cu spaimă, că ucraineanul isteț și răutăcios îi nimicește treptat, dar sigur întregul lui fel de a gândi, credința lui în țar, în patrie și în datoriile ostășești. O lună după sosirea lui Garanja, temeliile pe care se rezema conștiința lui se prefăcură în pulbere. Temeliile putreziseră; absurditatea monstruoasă a războiului le surpase mai dinainte, nu era nevoie decât de un brânci din afară. El veni de la Garanja. Cugetul său se trezi: îl rodea și-i apăsa sufletul simplu. Se frământa, căuta o ieșire, o dezlegare a problemei care-i depășea puterile, și o găsea cu satisfacție numai și numai în răspunsurile lui Garanja.

O dată, noaptea târziu, Grigori se sculă din pat și-și trezi vecinul. Se așeză lângă el. Razele tomnatice, verzui ale lunii se cerneau prin storurile de la fereastră, înălțate pe jumătate. Când l-a deșteptat din somn, gropițele pământii de pe obrajii lui Garanja se profilau în întuneric, orbitele adânci și negre aveau sclipiri umede.

— De ce nu dormi?...

— Nu mi-e somn! Fuge somnul de mine. Lămurește-mă: războiul folosește unora și e păgubitor altora?

— Ai? Aha-a-a! căscă Garanja.

— Stai! șopti Grigori, aprins de mânie. Spui că ne duc la moarte pentru ca cei bogați să aibă foloase? Dar poporul? El nu înțelege? Nu sunt oameni

care să-l lămurească? Care să se ivească și să spună: „Fraților, iată pentru ce vă prăpădiți în sânge!”

— Cum adică să se ivească? Ești nebun? Hai, hai, să te văd cum ai să te ivești tu. Acum, amândoi, eu și cu tine, vorbim în șoaptă, ca găștele în baltă; încearcă numai să latri ceva mai tare, și te și pune la zid. O mare beznă apasă poporul! Războiul îl va trezi. După tunet, vin și ploile.

— Atunci ce-i de făcut! Vorbește, secătură! Mi-ai răscolit inima.

— Și ce-ți spune inima?

— Nu înțeleg nimic! mărturisi Grigori.

— Cine mă împinge în prăpastie, să-l împing și eu. Armele trebuie să întoarse fără șovăire. Trebuie împușcat cel care trimite oameni în iad. Trebuie! Garanja se sculă și, scrâșnind, întinse brațele: Se va porni un val mare, care va mătura totul.

— Cum adică? După tine... totul trebuie dat cu picioarele în sus?

— Da. Rânduiala asta trebuie doborâtă, aruncată cât colo, ca izmenele murdare. Trebuie să-i jupuim pe boieri, să le astupăm gura; ajunge că au murit atâția oameni.

— Și ce te faci cu războiul, când o fi altă rânduială? Tot s-or ciondăni la fel; nu vom fi noi, vor fi copiii noștri. Poți să înlături războaiele? Poți să le starpești? De când îi lumea au fost războaie.

— Adevărat! Războaie au fost de când e lumea; și nu vor dispărea decât o dată cu puterea căpcăunilor de trântori. Asta-i! Dacă statele ar fi conduse de muncitori, n-ar mai fi războaie. Așa trebuie să facem! Și așa va fi, crucea și mormântul mamei lor de boieri! Va fi! Și la nemți, și la franțuji, muncitorimea și plugărima vor lua puterea pretutindeni. Ș-atuncea ce rost o mai avea să ne războim? N-avem nevoie de granițe! Să piară dușmănia oarbă. Viața nouă, fericită, va fi peste tot! Oho! Garanja oftă, zâmbi visător și-și mușcă mustața, fulgerând din singurul lui ochi: Eu, Grițko, aș storce, picătură cu picătură, tot sângele din mine, numai să trăiesc, să apuc această viață. Un foc îmi mistuie inima...

Vorbiră până a doua zi. Spre zori, Grigori adormi, dar avu parte de un somn zbuciumat.

Dimineața fu trezit din somn de strigăte și plâns. Ivan Vrublevski, culcat cu fața în jos, suspina și-și sufla nasul; lângă el erau infirmiera, Ian Vareikis și Kosîh.

— De ce dă apă la șoareci? mârâi Burdin, scoțând capul de sub pătură.

— Și-a spart ochiul. A vrut să-l scoată din pahar și l-a scăpat pe dușumea, răspunse Kosîh mai curând cu o bucurie răutăcioasă, decât cu

compătimire.

Un neamț rusificat, negustor de ochi artificiali, însuflețit de sentimente patriotice, își oferea gratuit marfa la soldați. Lui Vrublevski i se pusese în ajun un ochi de sticlă, frumos și albastru, ca un ochi viu. Fusesse lucrat cu atâta măiestrie artistică, încât, cercetat atent, nu se putea deosebi de un ochi adevărat. Vrublevski se bucura și râdea ca un copil.

— O să vin acasă, spunea el în graiul său din gubernia Vladimir, pronunțând mai plin pe „o”, o să înșel fetele, orice fată! O să mă-nsor întâi, și apoi o să-i spun că am un ochi de sticlă.

— O să le înșele, diavolul! râdea Burdin, care dondănea tot timpul cântecul Duniei și al gândacului care-i făcuse o gaură în fustă²⁴.

Și iată o întâmplare nenorocită: flăcăul are să se întoarcă în satul lui și chior, și slut.

— Au să-ți dea altul, nu mai boci! îl mângâie Grigori.

Vrublevski ridică fața buhăită de plâns; în locul ochiului era o gaură roșie și umedă.

— N-o să-mi dea! Un ochi costă trei sute de ruble. N-o să-mi dea!

— Ce mai ochi! Odată ochi! Avea zugrăvite toate vinele pe el! se extazia Kosîh.

După ceaiul de dimineață, Vrublevski plecă într-o trăsură cu felcerița la magazin; neamțul îi alese alt ochi.

— Nemții sunt oameni mai buni decât rușii! se bucură furtunos Vrublevski. De la un negustor rus n-ai să iei pe daiboj nicio ceapă degerată, neamțul însă n-a suflat o vorbă.

Septembrie rămăsese în urmă. Zilele se scurgeau anevoie. Erau lungi și se târau într-o plictiseală ucigătoare. La nouă dimineața, luau ceaiul. Bolnavilor li se serveau pe o farfurioară câte două felioare de franzelă subțire și o bucată de unt cât un deget; la prânz bolnavii se sculau de la masă flămânzi. Seara beau ceai și-l amestecau cu apă rece, ca să-i dea alt gust. Lista bolnavilor se schimbă. Primul care plecă din „salonul militar” (așa fusese botezată sala unde se aflau soldații răniți) a fost siberianul Kosîh, urmat de letonul Vareikis. La sfârșitul lui octombrie, plecă și Grigori.

Șeful spitalului, doctorul Sneghiriov, un bărbat frumos, cu bărbuța tunsă, examinează vederea lui Grigori și o găsi mulțumitoare. Într-o cameră întunecată i s-au arătat lui Grigori diferite litere pe care cădea lumina pusă la o depărtare potrivită. Apoi a fost șters din liste și trimis la spitalul de pe

---

²⁴ Este vorba de un vechi cântec voinicesc care, în unele variante, avea două-trei cuplete obscene.

bulevardul Tverskoi; rana veche de la cap se deschisese pe neașteptate și supura. Luându-și rămas bun de la Garanja, Grigori întrebă:

— Ne-om mai întâlni vreodată?

— Munte cu munte nu se-ntâlnește...

— Ei, hoholule, mulțumesc că mi-ai deschis ochii! Acum văd și îs... crunt!

— Când ai să fii la regiment, să le spui și cazacilor ce vorbirăm.

— Bine.

— Dacă vei nimeri în ținutul Cernigovului, în satul Gorohovka, întreabă de potcovarul Andrei Garanja; mă voi bucura să te văd. Mergi sănătos, băiete!

Se îmbrățișară. În mintea lui Grigori multă vreme rămase chipul ucraineanului, cu singuru-i ochi privind atât de aspru, dar cu atâta blândețe întipărită în obraji palizi.

Grigori mai stătu în celălalt spital încă vreo zece zile. Îi mocneau în suflet hotărâri nelămurite; dospea în el otrava învățăturii lui Garanja; se ridicase fierea care clocotea. Vorbea puțin cu cei din salon; o tulburare nestăpânită se trăda în gesturi. „Un tip neliniștit”, așa îl caracteriză șeful la primirea în spital, privind chipul străniu al lui Grigori.

În primele zile, Grigori avu febră; stătea lungit în pat, și asculta cum îi vâjâie urechile.

Tocmai atunci avu loc următorul incident.

Un membru al familiei imperiale, înapoiindu-se din Voronej, binevoi să viziteze spitalul. Înștiințat din vreme, personalul medical începu să se agite ca șoarecii într-un hambar incendiat. Răniții fură îmbrăcați mai bine; li se schimbă și rufăria înainte de termen; medicul scund încercă chiar să-i învețe cum trebuie să vorbească și ce să răspundă distinsului vizitator. Agitația trecu și la răniți; unii începură să vorbească în șoaptă. La amiază, un automobil claxonă în fața porții; augustul vizitator intră pe ușa larg deschisă, însoțit de o suită formată din o seamă de simandicoase persoane. (Un rănit, mucalit și vesel din fire, spunea după aceea tovarășilor săi că, în momentul când intrară înalții oaspeți, drapelul spitalului începu deodată să fâlfâie, cu toate că era o zi senină și liniștită, și că bărbatul elegant, coafat, de pe firma frizeriei de peste drum îndoii genunchii și făcu un fel de reverență.) Începu vizitarea saloanelor. Augustul personaj punea întrebări stupide, așa cum o cerea rangul său și o impuneau împrejurările; răniții, după sfatul medicului scund, holbându-și ochii, mai abitir de cum fuseseră muștruluiți la regiment, răspundeau: „Întocmai, să trăiți, alteță imperială”

sau „Nicidecum, să trăiți”, anexând în coadă respectivul titlu. Comentariile la răspunsuri le făcea șeful spitalului, zbatându-se ca un șarpe pus pe furcă; ți-era și milă să te uiți la el, fie și de departe. Augusta persoană, trecând pe la fiecare pat, împărțea iconițe răniților. Numeroase uniforme strălucitoare, un val greu de parfumuri scumpe se apropiau de Grigori. Stătea lângă pat, neras și slab, cu ochii injectați; umerii obrazilor ieșiți tremurau, trădându-i mânia.

„Pentru pofta lor, ne-au scos din casele noastre și ne-au dus la moarte. Ah, năpârcile! Blestemații! Căpcăunii! Iată păduchii nesățioși care ne sug sângele! Pentru...ăștia copitele cailor au frământat ogoare străine și au omorât atâția oameni? Nu m-am târât eu prin miriște și n-am strigat? Dar frica? Ne-au smuls de acasă, ne-au chinuit în cazărmi...” Și gândurile se-nvolburau în capul lui înfierbântat. O mânie clocotitoare îi chinuia obrazul. „Sunt grași; chipurile lor lucesc! Duceți-vă acolo și voi, blestemaților! Pe cai, sub arme; să vă mănânce păduchii, să vă hrănească cu pâine mucegăită, cu carne împuțită, plină de viermi!”

Grigori sfredelea cu privirea pe spilkuiții ofițeri din suită și plimba ochii tulburi pe obraii buhăiți ai vlăstarului familiei imperiale.

— Cazac de la Don, decorat cu crucea „Sfântul Gheorghe”! îl arătă șeful, făcând o plecăciune slugarnică și rostind așa fel cuvintele, de parcă lui i s-ar fi convenit această cruce.

— Din ce staniță? întrebă personajul, care ținea o iconiță în mână.

— Din stanița Vioșenskaia, alteță imperială.

— Pentru ce fapte de arme ai fost decorat?

În privirea ștearsă a marelui duce mocneau o plectiseală și o blazare totală. Ridică sprâncenele roșcovane ca la comandă; acest gest îi făcea chipul ceva mai expresiv. Grigori simți o clipă un fior rece și înțepături în piept; cunoștea această senzație dinainte de atac. Buzele i se strâmbau și săltau fără voie.

— Eu... Vorba ceea... Trebuie... să-mi fac nevoile... alteță imperială... Adicătelea, treaba mică...

Grigori se clătină ca frânt de mijloc, arătând ceva sub pat.

Sprânceana stângă a augustului personaj rămase țeapănă în sus; mâna care întindea iconița încremeni. Nedumerit, făcând o grimasă, ducele întoarse capul spre generalul cărunt care-l însoțea și-i adresă o frază în englezește. Uluirea se transmisese întregii suite. Un ofițer înalt, cu eghileți, atinse ochii cu mâna strânsă într-o mănușă albă ca zăpada; altul plecă ochii; al treilea privi întrebător pe cel de alături. Generalul cărunt zâmbi

respectuos și raportă în englezește ceva alteței-sale imperiale; augustul personaj binevoi să vâre grațios iconița în mâinile lui Grigori și să-l învrednicească chiar cu suprema favoare: o ușoară atingere pe umăr.

După plecarea înalților vizitatori, Grigori se prăbuși în pat. Vârând capul sub pernă, cu umerii scuturați de un tremur mărunț, stătu culcat câteva minute; nu-ți puteai da seama dacă plânge sau râde; se sculă cu ochii uscați și limpeziți. Șeful spitalului îl chemă de îndată în cabinetul său.

— Tu, canalie! începu, răsucind între degete barba spălăcită ca o blană de iepure.

— Nu-s canalie, lepră! spuse Grigori, nemaiputând să-și stăpânească tremurul fălcii și pășind amenințător spre doctor. Nu vă vede nimeni pe front! Se stăpâni apoi și adăugă cu glas mai potolit: Dați-mi drumul acasă!

Doctorul se retrase de-a-ndăratelea și trecu dincolo de masa de scris, vorbind și el ceva mai blând:

— O să te trimitem. Lua-te-ar dracu' !

Grigori ieși zâmbind, dar cu privirea mânioasă. Pentru isprava lui neobrăzată în fața augustului personaj, administrația spitalului îl pedepsi, lăsându-l trei zile flămând. Îl hrăneau tovarășii din salon și bucătarul inimos, care suferea de hernie.

24

În noaptea spre 4 noiembrie, Grigori Melehov ajunse în satul Nijne-lablonovski, gara cea mai apropiată de stanița Vioșenskaia. Mai rămâneau câteva zeci de verste până la moșia Iagodnoe. Grigori trecea prin fața curților rare, trezind câinii. Dincolo de răchitele de pe malul apei, flăcăiandrii cântau:

*Scânteie oțel de săbii dinspre codrii întunecoși.
Mulți, o sotnie întreagă, vin cazacii mustăcioși.
Galopează înaintea ofițerul tinerel,
Sotnia de cazaci, în iureș, călărește după el.*

Un tenor puternic, limpede și curat, începea:

După mine! Fără teamă, fără teamă, frații mei!

Corul relua cu voioșie:

*Alergați înspre redute, înainte, peste ei.
Cine-ntâiul în redute, peste șanțuri, ai să treci,
Vei avea onoruri, crucea și slăvit vei fi pe veci.*

Cuvintele cunoscute ale acestui vechi cântec căzăcesc, cântat și de el de atâtea ori, veneau ca o adiere duioasă și nespus de dragă. Un fior îi înțepa ochii, îi strângea pieptul. Trăgând cu neșat în nări fumul amar de tizic, care ieșea încet din hogoagurile caselor, Grigori străbătu satul, în urma lui răsuna:

*Pe redută înălțară zid de piepturi, stânci de trup,
Gloanțele zburau cu zâmbet, ca albinele în stup,
Mai viteji decât cazacii nu-s pe lume-n lat și-n lung,
Mânuiesc cu sete sabia și cu junghere străpung.*

„Și eu cântam, pe când eram flăcău; acum glasul mi-a pierit; viața a ucis cântecele! Mă duc în concediu la nevasta altuia; n-am culcuș, n-am casă, îs ca un lup în stepă!”, gândea Grigori, mergând cu pașii obosiți, râzând amarnic de viața care luase o întorsătură atât de ciudată. Ieși din sat, urcă o movilă și se întoarse: la fereastra ultimei case din margine văzu lumina galbenă a unei lămpi atârnată; o cazacă bătrână stătea lângă geam, la o roată de tors.

Grigori lăsă drumul și porni pe iarba umedă, fărâmicioasă pălită de ger. Hotărî să înnopteze în cel dintâi sat de pe Cir, ca să ajungă a doua zi la lagodnoe, înainte de înserat. Trecuse de miezul nopții, când ajunse în satul Graciov; dormi într-o casă din margine și o porni iar la drum, îndată ce se destrămă ceața vânăată a dimineții.

La lagodnoe ajunse noaptea. Sări fără zgomot peste gard și se prelinse pe lângă grajd; auzea cum răsună tusea lui moș Sașka.

Grigori se opri și-l strigă:

— Moș Sașka, dormi?

— Stai, cine-i? Parcă-ți cunosc vocea... Cine-i?

Moș Sașka își aruncă sumanul pe umeri și ieși în curte.

— Sfinte Dumnezeule? Grișka! Ce holeră te-a adus? Ești musafir căzut din cer!...

Se îmbrățișară. Moș Sașka se uită de jos în sus la ochii lui Grigori și spuse:

- Intră, să fumăm câte o țigară.
- Nu, lasă pe mâine. Acum, mă duc.
- Intră, îți spun!

Grigori se supuse anevoie. Se așeză pe patul de scânduri și așteptă ca moș Sașka să-și potrivească glasul.

— Ei bine, moșule, precum văz, ești viu și sănătos? Tot te mai țin balamalele?

— Mă mai țin ele olecuță. Sunt ca o pușcă cu cremene: nu mă tocesc niciodată.

— Axinia ce face?

— Axinia? Axinia... de, slavă Domnului.

Moșul tuși amarnic. Grigori înțelese că tusea lui era prefăcută și că-i ascundea tulburarea.

— Unde-au îngropat-o pe Taniușa?

— În grădină. Sub plop.

— Ei bine, acum povestește.

— Mă dă gata tusea, Grișa!

— Și?

— Toți sunt vii și sănătoși. Uite, boierul bea, ca prostul, fără oleacă de socoteală...

— Ce face Axinia?

— Axinia?... Acușa e camiristă...

— Știu.

— N-ai vrea să faci o țigară? Hai? Răsuțește, am un tutun prima-întâi.

— Nu vreau! Vorbește; că de nu, plec. Simt... Și Grigori se-ntoarse greoi; patul de scânduri scârțâi sub el. Simt că ții la sân un cuvânt greu ca o piatră. Hai, dă în mine!

— Ș-am să dau!

— Dă!

— Da, am să dau! N-am putere să tac, Grișa, și m-ar durea că nu mai sunt om, dac-aș tăcea!

— Spune odată! îl rugă Grigori, lăsând palma grea, ca o piatră, să mângâie umărul moșului.

Se încovoie de umeri, așteptând lovitura.

— Ai încălzit un șarpe la sân! strigă deodată moș Sașka cu o voce subțire, pițigăiată, desfăcând mâinile fără rost. Ai hrănit o năpârcă! S-a înhăitat cu Evgheni. Ce-ai acu de zis?!

O picătură de scuipat bălos se prelinse pe bărbia bătrânului, pe

șanțulețul cicatricii trandafirii. Unchiașul o scutură și-și șterse palma de nădragii de pânză aspră.

— Adevărat spui?

— Am văzut cu ochii mei. Vine la ea în fiecare noapte... Du-te! Trebuie să fie acolo și-acuma!

— Ei bine... își trosni Grigori încheieturile degetelor și stătu mult timp încovoiat, destinzându-și mușchii obrazilor munciți de spasm.

Un ecou de zurgălăi sprinteni îi stăruia în urechi.

— Femeia e ca mîța: se lipește de cine o mîngâie. Să n-o crezi. Să nu te ncrezi în ea! adăugă moș Sașka.

Răsuci o țigară pentru Grigori, i-o aprinse și i-o puse în mână.

— Fumează...

Grigori trase două fumuri și stinse țigara între degete. Ieși afară fără să spună o vorbă. Se opri lângă fereastra de la casa slugilor, răsuflând adânc și gâfâit; ridică de câteva ori mâna să bată, dar mâna cădea ca frîntă. Bătu întâi încet, cu degetul îndoit; apoi, nemaiputându-se stăpâni, se rezemă de zid și lovi cu pumnii în crucea ferestrei, îndelung și furios. Geamurile zornăiau, se clătinau, iar lumina albastră a nopții se juca răsfrîntă în sticlă.

În sfârșit, se ivi fața Axiniei, lungită de spaimă, deschise ușa și scoase un tipăt. Grigori o îmbrățișă în tindă și o privi în ochi.

— N-am auzit când ai bătut. Adormisem. Nu te așteptam... dragul meu!

— Mi-i frig.

Axinia simțea că trupul lui Grigori tremură cu putere; mâinile lui ardeau ca focul. Începu să se frământe cu o grabă zăpăcită și nefirească, aprinse lampa, alergă prin odaie cu un șal mare pe umerii rotunzi și ațâță focul în sobă.

— Nu mă așteptam... N-ai scris de mult... Gândeam că poate n-ai să mai vii. Ai primit ultimul meu răvaș? Vroiam să-ți trimit ceva de-ale mîncării; p-urmă m-am răzgândit. Zic: să mai aștept, poate primesc un răvaș de la el...

Arunca din când în când ochii spre Grigori. Un zâmbet de gheață i se sleise pe buzele roșii.

Grigori stătea pe laviță, fără să-și lepede mantaua. Obrazul neras dogorea; o umbră întunecată îi cădea de sub glugă pe ochii plecați. Începu să-și deznoade băierile glugii, dar deodată se opri, scoase punga de tutun și scotoci o foiță în buzunar. Cu nețarmurită durere, se uită la chipul Axiniei.

Se făcuse uluitor de frumoasă în lipsa lui. Portul capului încântător avea ceva nou și mândru; numai șuvițele mătăsoase, și numai ochii erau aceiași.

Frumusețea ei mistuitoare, aprinsă, nu-i mai aparține... De, era ibovnica odraslei boierului...

— Nu semeni a cameristă, mai degrabă a jupâniță...

Axinia râse în silă, cu o privire vinovată.

Înșfăcând sacul de efecte, Grigori se îndreaptă spre ușă.

— Unde te duci?

— Afară, să fumez...

— Ochiurile-s gata, așteaptă!

— Mă-ntorc numaidecât.

Când ieși în cerdac, Grigori scoase din sac o basma înflorată, înfășurată cu îngrijire într-o cămașă curată cu matricolă cazonă. O cumpăraseră cu două ruble de la un negustor evreu din Jitomir și o păstra ca lumina ochilor; o scotea în marș și-i admira curcubeul jucăuș al culorilor, bucurându-se dinainte de încântarea Axiniei, în clipa când va ajunge și-i va desfășura înaintea ochilor mătasea colorată. Un dar ca vai de el! Putea oare el, Grigori, să țină piept darurilor pe care le făcea feciorul unuia dintre cei mai bogați moșieri din ținutul Donului de sus? Înăbușindu-și un suspin, care-l sugruma, rupse basmaua în mărunte bucăți și le aruncă sub treptele cerdacului. Intră în odaie și trânti sacul pe laviță.

— Stai jos, să-ți scot cizmele, Grișă!...

Cu mâinile albe, care nu mai îndeplineau muncă de slugă, Axinia îi trase din picioare cizmele grele de soldat și, cuprinzându-i genunchii, plânse îndelung și fără glas. Grigori o lăsă să plângă în voie, apoi întrebă:

— De ce plângi? Nu ești mulțumită că m-am întors?

Adormi peste puțin.

Axinia, pe jumătate goală, ieși în cerdac și rămase până-n zori biciuită de un vânt rece, sub șuieratul sinistru al crivățului, strângând la sân un stâlp umed, fără să se miște din loc.

A doua zi dimineața, Grigori îmbracă mantaua și o porni la conac. Bătrânul boier era lângă cerdac, îmbrăcat într-o scurtă de blană, cu căciula de miel îngălbenită.

— Ah, iată cavalerul „Sfântului Gheorghe”! Te-ai făcut odată bărbat, frate!

Cu un salut militar, îi întinse prietenos mâna.

— Pentru multă vreme ai venit?

— Pentru două săptămâni, excelență.

— Ți-a murit fata. Păcat, păcat...

Grigori nu răspunse. Evgheni ieși în cerdac, trăgându-și mânușile.

— Grigori?! De unde vii?

Grigori văzu negru înaintea ochilor, dar izbuti să zâmbească:

— De la Moscova, în concediu.

— Aha! Bun! Bine... Ești rănit la ochi?

— Da, blagorodnicia voastră.

— Am auzit vorbindu-se bine de tine. Arată voinic, nu-i așa, papà?

Sotnicul îl măsură cu privirea și se întoarse spre grajd.

— Nikitici, ia înhamă!

Cu o mutră gravă, Nikitici isprăvi de înhămat și, uitându-se chiorâș, dușmănos la Grigori, aduse până la cerdac bătrânul cal sur, trăpașul. Pământul ușor înghețat scrâșni, strivit sub roțile trăsuricii.

— Blagorodnicia voastră, lăsați-mă să mân eu, ca altădată! se adresă Grigori către Evgheni, cu zâmbet umil.

„Nu știe nimic, sărmanul!”, zâmbi satisfăcut sotnicul și ochii îi scânteiară sub ochelari.

— Bine. Facă-se voia ta. Haidem.

— Cum, abia ai venit și-ți părăsești tânăra nevastă? Nu ți-e dor de ea? întrebă bătrânul, surâzând binevoitor.

Grigori râse:

— Muierea nu-i urs. N-are să fugă în pădure!

Se așeză pe capră, vârî biciul sub pernă și desfăcu hățurile.

— Ah! Am să mân nebunește, Evgheni Nikolaevici!

— Mână! Ai să capeți bacșiș bun.

— Și fără bacșiș, vă rămânem îndatorați dumneavoastră. Vă mulțumesc că o hrăniți pe Axinia, că-i dați... de mâncare, că-i dați...

Vocea lui Grigori tremura, și o bănuială amenințătoare tresări în mintea sotnicului. „Dacă știe cumva? Nu, prostii! De unde să știe? Cu neputință.” Se rezemă de spătar și-și aprinse o țigară.

— Întoarceți-vă repede! strigă după ei boierul cel bătrân.

O pulbere sticloasă de promoroacă se ridică de sub roți. Grigori trase hățurile, smuci buzele calului în zăbală și porni într-o goană nebună. Într-un sfert de ceas ajunseră dincolo de deal. La cea dintâi vâlcea, Grigori sări de pe capră și scoase biciul de sub pernă.

— Ce s-a întâmplat? se încruntă sotnicul.

— Iată ce-i!

Grigori răsuci biciul și-l plesni pe sotnic în obraz, cu amarnică sete. Apoi îl croi cu codiriștea peste cap, peste mâini, peste umeri, nelăsându-i timp să se dezmeticească. Un ciob de ochelari se înfipse în pielea sotnicului,

deasupra sprâncenei. Îi curgea sângele în ochi. La început își acoperise fața cu mâinile, dar loviturile răpăiau tot mai repezi.

Sări din loc cu chipul desfigurat de vânătași și de furie; încercă să se apere, însă Grigori se dădu îndărăt și-i înțepeni mâna dreaptă cu o lovitură peste palmă.

— Pentru Axinia! Pentru mine! Încă o dată, pentru Axinia! Și încă o dată pentru mine!

Biciul şuiera. Loviturile cădeau cu un zgomot stins. Apoi Grigori îl doborî cu lovituri de pumn la pământ, în hârtoapele drumului, îl bătu sălbatic, rostogolindu-l, frământându-l cu tocurile ferecate ale cizmelor sale soldățești. Sleit de puteri, se sui în trăsură, chiui și, fără să cruțe trapașul, îl porni în galop. Lăsă trăsurica lângă poarta conacului, intră în goană în casa slugilor, strângând biciul în mână și încurcându-se în poala mantalei descheiate.

Axinia se întoarse la vuietul ușii trântite de perete.

— Secătură! Târfă!

Biciul şuieră, plesnind-o năprasnic peste obraji. Gâfâind, Grigori țâșni în curte și, fără să răspundă la întrebările lui moș Sașka, părăsi conacul. Axinia îl ajunse din urmă la o verstă și jumătate depărtare.

Răsufla adânc și pășea alături, în tăcere, atingându-l din când în când cu mâna.

La răscrucea drumurilor, lângă paraclisul din stepă, înnegrit de vreme, vorbi cu un glas străin, venit parcă de departe:

— Grișa, iartă-mă!

Grigori rânji, se gheboși și-și ridică gulerul mantalei; Axinia rămase undeva, în urmă, lângă paraclis. Grigori nu mai întoarse capul înapoi; nu mai văzu brațele Axiniei întinse spre dânsul.

Coborând coasta spre Tatarski, se minună, dându-și seama că era tot cu biciul în mână; îl aruncă și o luă cu pași largi pe ulicioară. Oamenii se holbau la vederea lui, cu fețele lipite de geamuri; femeile întâlnite în cale îi urau bun venit, plecându-se din șale.

Lângă poarta ogrăzii de acasă, o fată subțire și frumoasă, cu ochi negri, se năpusti, sărindu-i de gât, țipând și zbatându-se la piept. Numai după ce i-a cuprins fața în palme, Grigori o recunoscă pe Duniașka.

Pantelei Prokofievici năvăli din cerdac, șchiopătând; maică-sa se bocea cu hohote în casă. Grigori îl înfășură pe unchiaș cu brațul stâng; Duniașka îi acoperea cu sărutări mâna dreaptă.

Un scârțâit nespă de cunoscut pe trepte, și Grigori se urcă în cerdac.

Maică-sa, îmbătrânită, alergă cu sprinteneala unei fetișcane și, stropind cu lacrimi petlițele mantalei lui Grigori, îl îmbrățișă cu lăcomie, murmurând ceva neînțeles, fără șir, care nu se poate rosti prin cuvinte. Natalia, palidă, stătea în tindă, sprijinindu-se de ușă să nu cadă; zâmbea dureros, abia se ținea pe picioare, fulgerată parcă de privirea șovăielnică și tulbure a lui Grigori.

În aceeași noapte, Pantelei Prokofievici, ghiontind-o în coastă pe Ilinișna, șopti:

— Du-te de vezi! S-au culcat împreună, au ba?

— Am așternut pentru amândoi.

— Du-te de vezi, îți spui! Du-te!

Ilinișna se uită în odaie prin crăpătura ușii și se întoarse.

— Împreună!

— Ei, slavă Domnului! Slavă Domnului! își făcu bătrânul o cruce, răzimat în cot și sughițând de plâns.

CARTEA A DOUA

PARTEA A PATRA

1

ANUL O MIE NOUĂ SUTE ȘAISPREZECE, OCTOMBRIE. NOAPTE. Ploaie și vânt. Ținutul Polesiei. Nesfârșite tranșee deasupra mlaștinii străjuite de anini. În față, rețele de sârmă. În tranșee, noroi rece. Scutul umed de oțel al postului de observare lucește stins. În bordeie, ici, colo câte o rară luminiță. Un ofițer scund și îndesat zăbovi o clipă la intrarea unui bordei ofițeresc; alunecând cu degetele ude pe copci, își descheie grăbit mantaua, scutură apa de pe guler, își șterse în pripă cizmele pe brațul de paie intrat adânc în nămol și abia după aceea împinse ușa și, aplecându-se, intră înăuntru.

Pala gălbuie de lumină revărsată din gazorniță luci uleios pe obrazul celui nou venit. Un ofițer cu vestonul descheiat se ridică de pe patul de scânduri, își trecu mâna prin părul zbârlit și pornit pe încărunțire, căscă.

— Plouă?

— Plouă, răspuse musafirul, dezbrăcându-se și atârându-și mantaua și șapca fleșcăită de apă într-un cui de lângă intrare. La voi e cald. Din cauza răsufălărilor.

— Mai adineauri am făcut foc. Prost e că mustește apa freatică. Ploaia, lua-o-ar dracii, are să ne scoată de aici... Hai? Dumneata ce crezi, Bunciuk?

Frecându-și mâinile, Bunciuk se încovoie și se chinci lângă sobiță.

— Înjghebați și voi niște dușumele. În bordeiul nostru e o frumusețe: poți să umbli desculț. Dar unde-i Listnițki?

— Doarme.

— De mult?

— Cum s-a întors din controlul posturilor s-a și culcat.

— N-ar fi timpul să-l trezim?

— Hai, fie! Tragem o partidă de șah.

Bunciuk își scutură cu degetul arătător picurii ploii de pe sprâncenele largi și stufoase, apoi rosti încetișor, fără să ridice capul:

— Evgheni Nikolaevici.

— Doarme, suspină ofițerul cărunt.

— Evgheni Nikolaevici.

— A? Ce este? se ridică Listnițki într-un cot.

— Nu facem o partidă de șah?

Listnițki coborî picioarele de pe laviță, își frecă îndelung pieptul plin cu pernuța palmei, moale și trandafirie.

Către sfârșitul primei partide veniră și ofițerii de la sotnia a cincea – esaulul Kalmîkov și sotnicul Ciubov.

— O noutate! strigă Kalmîkov încă din prag. După toate semnele, regimentul are să fie mutat.

— De unde ai mai scos-o și pe asta? zâmbi neîncrezător podesaulul cărunt Merkulov.

— Nu crezi, nea Petea?

— Ca să spun drept, nu.

— Comandantul bateriei a transmis vestea prin telefon. De unde știe dânsul? O fi știind-o, că abia ieri s-a întors de la statul-major al diviziei.

— O baie cu aburi nu ne-ar strica!

Ca un surâs de desfătare, Ciubov făcu un gest ca și cum și-ar fi bătut soldurile cu o măturică de baie. Merkulov râse.

— N-ai decât să așezi un cazan în bordeiul nostru – că apă avem din belșug. Și gata-i baia!

— E umed, umed al naibii, gazdelor! mormăi Kalmîkov, cercetând cu privirea pereții de bârne și stratul de pământ hlisos.

— Balta-i alături.

— Mulțumiți celui de sus că stați lângă baltă, ca în sânul lui Avram, se amestecă în vorbă Bunciuk. Cei din câmp liber înaintează, iar noi stricăm aici doar câte un încărcător pe săptămână.

— Mai bine să înaintezi, decât să putrezești de viu.

— Nea Petea, rostul cazacilor nu-i să fie nimiciți în atacuri. Nu pentru asta ne țin aici. Ca să crezi altfel, trebuie să fii ori naiv ori ipocrit.

— Dar după tine, pentru ce ne țin?

— La aman, după vechea datină, stăpânirea va încerca să se proptească pe umărul cazacului.

— Vorbești aiurea! dădu supărat din mână Kalmîkov.

— Cum așa, aiurea?

— Uite așa!...

— Lasă, Kalmîkov! Nu mai tăgădui adevărul.

— Ce mai adevăr!...

— Dar e treabă cunoscută și răscunoscută tuturor. De ce te mai prefaci?

— Atențiune, domnilor ofițeri! strigă Ciubov și, cu o plecăciune teatrală, îl arată pe Bunciuk. Horunji Bunciuk va începe acum să prorocească după cartea de vise social-democrată.

— Faci pe măscăriciul? zâmbi Bunciuk, înfruntând cu ochii privirea lui Ciubov. Ei bine, zi înainte. Fiecare cu vocația lui. Eu susțin că de la mijlocul anului trecut noi nu mai vedem războiul cel adevărat. De atunci de când a început războiul de poziție, regimentele căzăcești au fost băgate tot prin locuri ferite și sunt puse la păstrat până la vremea de trebuință.

— Și apoi? întrebă Listnițki, strângând figurile de șah.

— Și-apoi, când pe front se vor isca tulburări – și acest lucru este inevitabil: războiul începe să-i scârbească pe soldați, lucru dovedit prin sporirea numărului de dezertori – atunci, pe cazaci îi vor arunca să înăbușe rășcoalele, să le reprime. Guvernul ține trupele căzăcești ca pe o piatră prinsă în vârful unui ciomag. La momentul oportun, va încerca să spargă cu acest bolovan craniul revoluției.

— Șubrede prepusuri, scumpule! Deșarte închipuiri... Înainte de toate, nu se poate anticipa asupra mersului evenimentelor. De unde știi tu despre viitoarele tulburări și despre altele? Dar dacă am admite altă ipoteză? Aliații îi zdrobesc pe nemți, războiul se încheie printr-un sfârșit strălucit; atunci ce rol îi atribui tu căzăcimii? obiectă Listnițki.

Bunciuk schiță un zâmbet.

— Nu prea seamănă a sfârșit, și cu atât mai puțin a un sfârșit strălucit!

— Campania se prelungește...

— Și se va prelungi încă mult și bine, făgădui Bunciuk.

— Tu când ai venit din concediu? întrebă Kalmîkov.

— Alaltăieri.

Rotunjindu-și buzele, Bunciuk scoase un rotocol de fum și aruncă jos mucul.

— Pe unde ai fost?

— La Petrograd.

— Ei, cum e pe acolo? Vuiește capitala de larmă? Drace, cât n-aș da să petrec acolo măcar o săptămână!

— Puține lucruri îmbucurătoare, începuse Bunciuk, cântărindu-și cuvintele. Pâinea n-ajunge. În cartierele muncitorești, foamete, nemulțumire, proteste surde...

— Nu ieșim noi bine din acest război. Ce părere aveți, domnilor?... rosti Merkulov, iscodindu-i întrebător cu privirea pe toți.

— Războiul ruso-japonez a dat naștere revoluției din nouă sute cincisprezece.

războiul acesta va fi încununat cu o nouă revoluție. Și nu numai cu revoluție, ci și cu un război civil.

Ascultându-l pe Bunciuk, Listnițki schiță un gest nelămurit, ca și cum ar fi încercat să-l întrerupă la jumătatea frazei, apoi se sculă și începu să măsoare cu pași mari bordeiul, încruntându-se. Cu mânie reținută, glăsui:

— Mă miră faptul că în mijlocul ofițerimii noastre sunt astfel de tipi. Făcu un gest spre Bunciuk, care ședea încovoiat. Mă mir, fiindcă până acum nu-mi este limpede atitudinea sa față de patrie și de război. O dată, într-o convorbire, s-a exprimat foarte vag și totuși destul de clar pentru a da de înțeles că el este pentru înfrângerea noastră în acest război. Te-am înțeles bine, Bunciuk?

— Da, sunt pentru înfrângere.

— Dar pentru ce?... După mine, oricare ar fi convingerile tale politice, să dorești înfrângerea patriei tale este... o trădare națională. Este o dezonoare pentru orice om cumsecade.

— Vă amintiți că fracțiunea bolșevică din Dumă a făcut propagandă împotriva guvernului, contribuind prin aceasta la înfrângere? interveni Merkulov.

— Tu, Bunciuk, împărtășești punctul lor de vedere? i se adresă Listnițki.

— Dacă mă pronunț pentru înfrângere, înseamnă că-l împărtășesc, și ar fi ridicol dacă eu, membru al P.M.S.D.R., bolșevic, n-aș împărtăși punctul de vedere al fracțiunii mele de partid. Ceea ce mă miră mai mult este că tu, Evgheni Nikolaevici, intelectual, om cult, ești analfabet politicește...

— Sunt înainte de toate un soldat devotat suveranului. Sunt scârbit și numai când îi văd pe „tovarășii socialiști”.

„Înainte de toate ești un nătărău; iar apoi, un soldățoi încrezut”, gândi Bunciuk, cu zâmbetul stins pe buze.

— Nu-i alt Dumnezeu afară de Alah!...

— În mediul ofițeresc, a fost dintotdeauna o situație excepțională, adăugă Merkulov, scuzându-se parcă. Noi stam oarecum la o parte de politică, nu ne păsa de nimic.

Esaulul Kalmîkov își mozolea mustățile pleoștite, sclipind sfredelitor cu ochii săi focoși de mongol. Ciubov stătea culcat pe pat și, trăgând cu urechea la glasurile celor ce vorbeau, cerceta cu privirea desenul lui Merkulov bătut în perete, îngălbenit de fum de tutun: o femeie pe jumătate goală, cu chip de Marie Magdalenă, zâmbind languros și vițios, în vreme ce-și contemplă sânul gol. Cu două degete ale mâinii stângi, ea își dezmiardă sfârcul brun, degetul mic îl ține încovoiat la o parte; sub

pleoapele lăsate în jos – umbra și lumina caldă a pupilelor. Umărul ușor ridicat îi oprește cămașa care lunecă în jos; în gropițele claviculelor – jocul mătăsos al luminii. În atitudinea femeii era atâta eleganță și atâta firesc, nuanțele mate aveau un colorit atât de fermecător, încât Ciubov, zâmbind fără să vrea, admira desenul artistic, iar discuția, deși ajungea la auzul lui, nu-i mai pătrundea și în cuget.

— Ce frumos! exclamă, luându-și ochii de la desen, și o nimeri destul de prost, căci tocmai în acea clipă Bunciuk își termină fraza:

— ... țarismul va fi nimic, puteți fi siguri! Răsucindu-și o țigară și zâmbind caustic, Listnițki privea când la Bunciuk, când la Ciubov.

— Măi. Bunciuk! strigă Kalmîkov. Stai puțin, Listnițki! Auzi, Bunciuk?... Bine, să admitem că războiul acesta se va transforma în război civil... Și apoi ce va urma? Bine, veți răsturna monarhia... Și, după dumneata, care trebuie să fie regimul? Ce fel de putere?...

— Puterea proletariatului.

— Parlament, vrei să spui?

— Fleacuri!... zâmbi Bunciuk.

— Dar ce anume?

— Trebuie să fie dictatura clasei muncitoare.

— Aha! Așa, va să zică?!... Și ce rol revine intelectualilor, țărănimii?

— Țărănimea va merge după noi, o parte din intelectualii cu scaun la cap, la fel, iar pe ceilalți... Iată ce vom face cu ceilalți... Cu un gest repede, Bunciuk răsuci tare, într-un fel de coardă, o hârtie pe care o ținea în mâini, o flutură și strecură printre dinți: Iată ce vom face!

— Zburați cam sus!... zâmbi ironic Listnițki.

— Și ne vom așeza tot sus, sfârși Bunciuk.

— Să vă așterneți din vreme ceva paie, ca să cădeți pe moale.

— Dar pentru ce dracu' ai mai venit voluntar pe front și ai căpătat încă și gradul de ofițer? Cum se împacă asta cu convingerile dumitale? Ui-mitor! Omul e împotriva războiului... ha-ha! Împotriva nimicirii acestor... frați de-ai săi întru clasă... și, deodată, îl vezi horunji!

Kalmîkov se pocni cu palmele peste carâmbii cizmelor și izbucni într-un râs sincer.

— Câți muncitori germani ai stârpit cu secția dumitale de mitraliere? întrebă Listnițki.

Bunciuk scoase din buzunarul de la piept al mantalei un sul mare de hârtii, îl frunzări îndelung, stând cu spatele la Listnițki; apoi, apropiindu-se de masă, netezi cu mâna vânoasă o foaie de ziar, îngălbenită de vreme.

— Câți muncitori germani am împușcat eu... rămâne încă de văzut. Și am plecat voluntar, fiindcă tot m-ar fi mobilizat. Cred că toate cunoștințele pe care le-am dobândit aici, în tranșee, au să-mi fie de folos în viitor... Da, în viitor. Iată ce spune aici.. Și el citi cuvintele lui Lenin:

— „Să luăm armata modernă. Iată un bun model de organizare. Și această organizare este bună numai fiindcă este mlădioasă, pentru că poate să imprime milioane de oameni o singură voință. Astăzi aceste milioane de oameni stau pe la casele lor, în diferite colțuri ale țării. Mâine vine ordinul de mobilizare, și ei se adună la punctele fixate. Astăzi ei stau în tranșee, adeseori chiar luni întregi. Mâine, într-o altă formație, pornesc la asalt. Astăzi fac minuni, ascunzându-se de gloanțe și șrapnele. Mâine fac minuni în luptă deschisă. Astăzi detașamentele lor de avangardă minează câmpul; mâine ei înșiși se deplasează la zeci de kilometri, după indicațiile din văzduh ale aviatorilor. Iată ce se numește organizare: milioane de oameni, însuflețiți de o singură voință, să-și schimbe în vederea unui anumit scop formele de acțiune, să-și schimbe locul și metodele de activitate, să-și schimbe uneltele și armele potrivit cu schimbarea condițiilor și cerințelor luptei.

Același lucru se poate spune despre lupta clasei muncitoare împotriva burgheziei. Astăzi nu există o situație revoluționară”...

— Dar ce este aia, „situație”?... întrerupse Ciubov. Bunciuk se mișcă asemenea unui om trezit brusc din somn și-și frecă fruntea boltită cu degetul mare, încercând să priceapă întrebarea.

— Te întreb, ce înseamnă cuvântul „situație”?

— De înțeles, îl înțeleg, dar n-am să-l pot explica așa cum trebuie.

Bunciuk zâmbi senin, simplu, ca un copil. Era straniu să vezi surâs pe fața sa, lătăreață și ursuză, ca și cum un iepuraș cu blănița cenușie ar fi sărit, zvârlind din lăbuțe, zbenguindu-se pe un câmp de toamnă, posomorât în urma ploilor.

— „Situație” înseamnă stare de lucruri, împrejurări, așa ceva, dacă vrei. Nu-i limpede?

Listnițki dădu din cap în chip vag.

— Citește mai departe.

— „... Astăzi nu există o situație revoluționară, nu există condiții care să genereze frământări în sânul maselor pentru ridicarea combativității lor; astăzi ți se dă în mână buletinul de alegător – ia-l, învață să organizezi lucrurile în așa fel încât să lovești cu el în dușmanii tăi și nu să promovezi în parlament, la locșoare rentabile, oameni care de frica închisorii se agață de

fotoliu. Mâine ți se va retrage buletinul de alegător, și ți se dă în mână o pușcă și un minunat tun cu repetiție, construit după ultimul cuvânt al tehnicii – pune mâna pe aceste instrumente ale morții și ale distrugerii, nu pleca urechea la lamentările sentimentale ale acelora care se tem de război; mai sunt pe lume încă multe lucruri care trebuie nimicite prin foc și fier pentru a elibera clasa muncitoare, și dacă în rândurile maselor crește ura și deznădejdea, dacă există o situație revoluționară, pregătește-te să crezi organizații noi și să întrebuițezi atât de folositoarele instrumente ale morții și distrugerii împotriva propriului guvern și a propriei burghezii”...

Bunciuk nu isprăvise de citit, când vagmistrul sotniei a cincea bătu la ușă și intră în bordei.

— Blagorodnicia voastră! se adresă el către Kalmîkov. A sosit un curier de la statul-major al regimentului.

Kalmîkov și Ciubov se îmbrăcară și plecară. Merkulov se așeză să deseneze, fredonând. Listnițki nu conținu a se plimba prin bordei, ciupindu-și mustăcioara și chibzuind. Curând plecă și Bunciuk, după ce își luă seara bună. Se strecură prin șanțul de comunicație strâmt, clefăind în noroi, ținându-și gulerul cu mâna stângă și încheindu-și cu cealaltă poalele mantalei. Vântul bătea ca o săgeată prin canalul îngust al șanțului, se împiedica de ieșituri, șuiera și se rotea. Pășind în întuneric, Bunciuk surădea unui gând ascuns. Din nou îmbibat de umezeala burniței și de mirosul frunzișului putred de anin, ajunsese în bordeiul său. Comandantul secției de mitraliere dormea. Pe fața sa smeadă, cu mustăți negre, se întrezăreau urme vinete de nesomn (trei nopți de-a rândul jucase cărți). Bunciuk scotoci în sacul său de soldat rămas din alte timpuri, arse lângă ușă o grămăjoară de hârtii, vârî în buzunarele nădragilor două cutii de conserve și câțiva pumni de cartușe de revolver și ieși afară. Vântul dădu năvală pe ușă rămasă o clipă deschisă, împrăștiu cenușa sură a hârtiilor arse lângă prag și stinse lămpioara din care ieșea fum.

După plecarea lui Bunciuk, Listnițki mai umblă tăcut vreo cinci minute, apoi se apropie de masă. Merkulov, cu capul aplecat oblic, desena. Vârful bine ascuțit al creionului așternea umbre fumurii. Fața lui Bunciuk, brăzdată de zâmbetul său obișnuit, zgârcit și parcă silit, privea de pe pătratul alb de hârtie.

— Energică mutră!... zise Merkulov, ducând într-o parte mâna cu desenul și ridicând ochii la Listnițki.

— Ei, ce zici?... întrebă acesta.

— Dracul să-l știe! răspunse Merkulov, înțelegând rostul întrebării.

Părea un om ciudat. Acum și-a dat arama pe față și multe s-au limpezit. Dar înainte, nu știam de unde să-l iau. Cunoști, cred... Se bucură de o trecere nemaipomenită la cazaci, în special la mitraliori. N-ai observat-o?

— Da! răspunse oarecum nehotărât Listnițki.

— Mitraliorii sunt cu toți bolșevici. Bine a mai știut să-i monteze! M-a uimit numai că adineauri și-a dat cărțile pe față. Pentru ce? Ne-a vorbit parcă să ne facă în ciudă, zău! Știe doar că nimeni dintre noi nu poate împărtăși asemenea concepții, și totuși le-a turnat toate pe șleau! Poate pricepe cineva în ce scop? Că doar nu-i din cei care se înfierbântă. Periculos tip.

Cugetând la ciudata comportare a lui Bunciuk, Merkulov puse desenul la o parte și începu să se dezbrace. Își atârnă ciorapii uzi pe sobiță, întoarse ceasul și se culcă, după ce fumă o țigară. Adormi pe dată. Listnițki se așeză pe taburetul unde stătuse Merkulov cu un sfert de ceas înainte și scrise lăbărțat pe spatele desenului, rupând acul grafitului ascuțit:

„Excelență,

Bănuielile pe care vi le-am adus la cunoștință anterior s-au confirmat pe deplin astăzi. Horunji Bunciuk, în convorbirea avută cu ofițerii din regimentul nostru (au asistat, în afară de mine, esaulul Kalmîkov și sotnicul Ciubov de la sotnia a 5-a și podesaulul Merkulov de la a 3-a), urmărind scopuri care, mărturisesc, nu-mi sunt cu totul limpezi, a explicat misiunile pe care le îndeplinește conform convingerilor sale politice și, probabil, din însărcinarea conducerii de partid. Avea la el hârtii subversive. Astfel, de pildă, el a dat citire unor fragmente din organul său de partid „Kommunist”²⁵ ce se tipărește la Geneva. Fără îndoială, horunji Bunciuk duce o activitate subversivă în regimentul nostru (există presupuneri că tocmai de aceea a intrat voluntar în regiment), mitraliorii au fost obiectul direct al propagandei sale. Ei sunt descompuși. Influența lui dăunătoare se resimte în starea morală a regimentului: au fost cazuri când oamenii au refuzat să îndeplinească misiuni de luptă, lucruri despre care am raportat la

---

²⁵ Revistă fondată de Lenin, editată la Geneva de către redacția ziarului „Soțial-demokrat” în anul 1915. În numărul 1/2 al revistei a apărut articolul „Falimentul Internaționalei a II-a” (semnat N. Lenin), din care sunt extrase citatele lui Bunciuk.

timp către S. Sp. a St. M. al D.²⁶ etc.

Zilele acestea, horunji Bunciuk s-a întors din concediu (a stat la Petrograd), aprovizionat din belșug cu literatură de subminare; acum el va încerca să-și desfășoare activitatea cu mai multă intensitate.

Rezumând toate cele expuse mai sus, ajung la următoarele concluzii: a) vinovăția lui Bunciuk este stabilită (domnii ofițeri care au asistat la convorbirea cu el pot confirma sub prestare de jurământ cele relatate de mine); b) este necesar să fie arestat urgent, în scopul întreruperii activității sale revoluționare, și să fie tradus în fața Curții marțiale; c) secția de mitraliere să fie supusă unei trieri urgente, cei mai periculoși urmând a fi îndepărtați, iar ceilalți să fie trimiși în spatele frontului sau împrăștiați prin alte regimente.

Vă rog să nu-mi uitați râvna sinceră de a servi în folosul patriei și al Monarhului. Înaintez o copie după această scrisoare la S. Sp. a CA.

*20 octombrie 1916
 Sectorul nr. 7*

Esaul

EVG. LISTNIŢKI”

Dimineața, Listnițki trimise raportul cu un curier la comandamentul diviziei. După ce-și luă dejunul, ieși din bordei.

În dosul coamei lunecoase a parapetului, deasupra mlaștinii, se legăna ceața; scamele ei rămâneau parcă agățate în ghimpii rețelelor de sârmă. Noroiul lichid se așternea de două degete pe fundul tranșeelor. Șuvițele lutoase de apă se strecurau din crenele. Cazacii, în mantale ude, înnămoliți, fierbeau ceai în gamele pe scuturi de oțel și fumau, stând pe vine, cu armele rezemate de taluz.

— De câte ori vi s-a spus să nu faceți foc pe scuturi! Ce, nu înțelegeți, ticăloșilor?... strigă mânios Listnițki, când ajunse la primul grup de cazaci așezați în jurul micului foc fumegând.

Doi inși se ridicară în silă; ceilalți stăteau mai departe chinciți,

---

²⁶ Secția specială a statului-major al diviziei (n. ed. ruse).

strângând poalele mantalelor și fumând. Un cazac cu fața smeadă și bărbos, cu cercel de argint atârnat de lobul zbârcit al urechii, răspunse, vârând sub gamelă un mănunchi de vreascuri mărunte:

— Cu dragă inimă ne-am lipsi de scut, blagorodnicia voastră, da' cum altminterea să faci foc?... Uite ce apăraie! Poate-i de o palmă.

— Scoate imediat scutul!

— Va să zică noi să stăm flămânzi? Așa-a... zise un cazac cu mutra lătăreață și ciupită de vărsat, încruntându-se și privind într-o parte.

— Mai îndrăznești să vorbești? Scoate scutul! ordonă Listnițki, zvârlind cu vârful cizmei vreascurile care ardeau sub gamelă.

Cazacul bărbos, cu cercel, vărsă apa caldă din gamelă și șopti, zâmbind încurcat și înciudat:

— Iacă, ne-am și băut ceșorul, băieți!...

Cazacii urmăriră în tăcere pe esaulul care se îndepărta de-a lungul tranșeei. În privirea umedă a celui bărbos, tremurau scânteieri tăioase.

— Ne-a blefturnit de pomană, câinele!

— E-e-eh! oftă prelung altul, aruncând cureaua armei pe umăr.

În sectorul plutonului patru, Merkulov îl ajunse din urmă pe Listnițki. Venea găfâind în haina nouă de piele, care scârțâia. După ce-l chemă la o parte pe Listnițki, îi șopti grăbit, duhnind înțepător a mahorcă:

— Ai auzit noutatea? Cică Bunciuk a dezertat astă-noapte!

— Bunciuk? Cu-um? Ce spui?

— A dezertat... Pricepi? Ignatici, comandantul secției de mitraliere – știi, stă în același bordei cu Bunciuk – Ignatici zice că dânsul nu s-a mai întors de la noi. Va să zică, după ce a ieșit de aici, a și spălat putina. Iată cum...

Listnițki își șterse îndelung ochelarii și își îngustă pleoapele.

— S-ar zice că ești emoționat? îl privi iscoditor Merkulov.

— Eu? Ce te-a apucat? De ce să fiu emoționat? M-ai uluit pur și simplu cu vestea ta.

2

A doua zi dimineața, vagmistrul intră codindu-se în bordeiul lui Listnițki și, după o pauză, raportă:

— Blagorodnicia voastră, azi-dimineață, cazacii au găsit în tranșee hârțoagele astea... Cam urâtă treabă! Așa că am venit să vă raportez. Să nu ne găsim beleaua cumva!

— Ce fel de hârțoage? întrebă Listnițki, ridicându-se de pe pat.

Vagmistrul îi înmână câteva petice de hârtie, strânse în pumn. Cuvintele multiplicat la mașina de scris se înghesuiau pe sferturi de coală de hârtie ieftină. Listnițki citi pe nerăsuflăte:

Proletari din toate țările, uniți-vă!

TOVARĂȘI SOLDAȚI!

De doi ani durează războiul blestemat. De doi ani vă chinuiți în tranșee, apărând interese care vă sunt străine. De doi ani se varsă sângele muncitorilor și al țăranilor tuturor națiunilor. Sute de mii de morți și de schilozi, sute de mii de orfani și văduve, iată rezultatele acestui măcel. Pentru ce luptați? Ale cui interese apărați? Guvernul țarist a vârat în foc milioane de soldați pentru a acapara pământuri noi și a asupra populația acestor pământuri, așa cum asupra Polonia subjugață și alte naționalități! Industriașii din lumea întreagă nu pot împărți piețele în care ei și-ar putea desface producția fabricilor și uzinelor; nu-și pot împărți profiturile; împărțirea se face prin forța armelor, și voi, oameni neștiutori, mergeți la moarte în lupta pentru interesele lor, omorâți truditori care sunt la fel cu voi.

Destulă vărsare de sânge frățesc! Dezmeticiți-vă, oameni ai muncii! Dușmanul vostru nu este soldatul austriac sau german, înșelat la fel ca voi, ci propriul vostru țar, propriul vostru industriaș și moșier. Întoarceți armele împotriva lor! Fraternizați cu soldații germani și austrieci! Întindeți-vă unii altora mâinile peste rețelele de sârmă cu ajutorul cărora v-au despărțit ca pe niște fiare. Sunteți frați de muncă, urmele însângerate de bătători crăpate de muncă n-au dispărut încă de pe mâinile voastre, n-aveți nimic de împărțit. Jos autocrația! Jos războiul imperialist! Trăiască unitatea de nezdruncinat a oamenilor muncii din lumea întreagă!

Listnițki citi ultimele rânduri, înăbușindu-se de emoție. „Iată! începe!”, gândi el, cuprins de ură și apăsător de greutatea presimțirilor care-l năpădiseră. După ce sună de zor, căpătând legătura telefonică cu comandantul regimentului, îi raportă cele întâmplăte.

— Ce dispoziții ne dați, excelență? întrebă în cele din urmă.

Cuvintele comandantului căzură apăsate în mijlocul bâzâitului ca de țanțar și în zbârnâielile îndepărtate ale telefonului:

— Să faci imediat percheziție: dumneata, împreună cu vagmistru și comandantii de plutoane. Peste tot, inclusiv la ofițeri. Voi întreba astăzi statul-major al diviziei când au de gând să schimbe regimentul. O să-i grăbesc. Dacă veți descoperi ceva cu prilejul percheziției, raportați imediat...

— Cred că asta e isprava mitraliorilor.

— Da? Voi ordona imediat lui Ignatici să-și percheziționeze cazacii. Toate cele bune!...

După ce adună în bordeiul său pe comandantii de plutoane, Listnițki le făcu cunoscut ordinul comandantului de regiment.

— Ce porcărie! se indignă Merkulov. Cum? Ne vom percheziționa unii pe alții?

— Pe dumneata cel dintâi, Listnițki! strigă Razdorțev, un sotnic tânăr, fără mustați.

— Să tragem la sorti!

— În ordine alfabetică...

— Domnilor, lăsați glumele! întrerupse aspru Listnițki. Bătrânul bineînțeles a cam sărit peste cal: ofițerii din regimentul nostru sunt ca soția lui Cezar²⁷! A fost un singur dușman – horunji Bunciuk – dar și acesta a dezertat, în schimb, cazacii trebuie cercetați. Chemați-l pe vagmistru.

Veni vagmistru, un cazac în vârstă, decorat cu trei cruci „Sfântul Gheorghe”. Tușind, îi cercetă cu privirea pe ofițeri.

— Cine dă de bănuț în sotnia ta? îl întrebă Listnițki. Cine crezi că ar fi putut răspândi aceste manifeste?

— N-avem dintr-ăștia, blagorodnicia voastră! răspunse cu convingere vagmistru.

— Totuși manifestul a fost găsit în sectorul sotniei noastre. Ce străini au fost în tranșee?...

— N-a fost niciun străin, din nicio altă sotnie.

— Hai să mergem, să-i luăm pe toți la rând! rosti Merkulov, făcând un gest cu mâna și îndreptându-se spre ieșire.

Percheziția începu. Pe fețele cazacilor străbăteau felurite simțăminte: unii se încruntau, nedumeriți; alții se uitau speriați la ofițerii care cotrobăiau în puținele lor lucruri căzăcești; ceilalți râdeau pe ascuns. Un

---

²⁷ Listnițki face aluzie la faimoasele cuvinte rostite de Cezar atunci când și-a repudiat soția, de care se îndrăgostise un patrician: „Soția Cezarului trebuie să fie mai presus de orice bănuială!”

brav uriadnic, cercetaș, întrebă:

— Dar spuneți, ce căutați? De s-a furat ceva poate că știe careva, poate să fi văzut pe undeva?

Percheziția nu dădu niciun rezultat. La un singur cazac din plutonul întâi, se găsi în buzunarul mantalei un exemplar mototolit al manifestului.

— L-ai citit? întrebă Merkulov, aruncând jos, cu o groază comică, foaia boțită.

— L-am ridicat și eu de pe jos pentru răsucit țigări, zâmbi cazacul, fără să-și ridice ochii.

— De ce zâmbești? strigă mânios Listnițki, roșindu-se și apropiindu-se de cazac; genele-i aurii și scurte tremurau nervos sub ochelari.

Chipul cazacului deveni deodată serios, zâmbetul se mistui ca măturat de vânt.

— Se poate, blagorodnicia voastră! Păi, eu aproape nu știu carte. Cu mare greu deslușesc slovele. Ș-am ridicat foaia fiindcă nu-i hârtie pentru fumat; tutun e, dară foiță nu-i. D-aia am cules hârtia de pe jos...

Cazacul vorbea cu o voce ațâțată, tare, în care răzbeau învăluiri de ciudă.

Listnițki se îndepărtă, scuipând. Ofițerii îl urmară.

A doua zi, regimentul fu scos de pe poziție și retras la vreo zece verste în spatele frontului. Doi oameni de la sotnia de mitraliere fură arestați și înaintați Curții marțiale, o parte din cei rămași fură trimiși la regimente de rezervă, iar restul fură împrăștiați prin regimentele Diviziei 2 de cazaci. În cele câteva zile de repaus, regimentul intră într-o oarecare ordine. Cazacii se spălară, curățiră hainele de jeg, se bărbieriră cu îngrijire, nu așa cum o făceau în tranșee, unde scăpau adeseori de părul crescut pe obraji folosind un procedeu simplu, însă dureros: aprindeau părul cu un chibrit, iar când focul, pârjolind barba, se apropia de piele, își ștergeau obrazul cu un prosop ud, pregătit mai dinainte. Acest procedeu se numea „porcesc”.

— Cum să te bărbieresc, porcește sau altminterea; își întreba mușteriu bărbierul plutonului.

Regimentul se odihnea acum. Cazacii arătau mai ferchezuiți și mai vioiși, dar Listnițki, ca și toți ofițerii, știa că această voie bună nu durează mai mult decât o zi frumoasă în noiembrie; azi este, mâine nu-i. Era de ajuns ca cineva să scape o vorbă despre plecarea pe poziție, pentru ca expresia fețelor să se schimbe îndată, și nemulțumirea, dușmănia mohorâtă, se lățea sub pleoapele lăsate în jos. Se simțea o osteneală de moarte, o istovire, și tocmai această osteneală dădea naștere unei cumplite

nestatorniciei morale. Listnițki cunoștea prea bine cât de sălbatic devine omul atunci când, aflându-se în această stare, se năpustește către vreo țintă.

În 1915, văzuse o companie de soldați cum pornise de cinci ori la atac sub ochii săi, suferind pierderi nemaipomenite și supunându-se la repetatele ordine: „Se reia atacul!”, până când rămășițele companiei se ridicară cu de la sine vrere din sector și porniră spre spatele frontului. Listnițki și sotnia lui primi ordin să-i oprească și când, desfășurându-și sotnia în trăgători, încercase să le taie retragerea, ei începură să tragă asupra cazacilor. Din toată compania nu rămăseseră decât cel mult șazeci de oameni, și Listnițki văzuse atunci cu câtă vitejie disperată, nebunească acești oameni se apărau de cazaci, se prăbușeau sub loviturile de sabie, mureau și, totuși, se avântau la moarte, la nimicire, o dată ce le era totuna de unde le venea moartea.

Întâmplarea aceasta îi stăruia în amintire ca un avertisment groaznic, și Listnițki se uita iscoditor, cu tulburare și simțăminte necunoscute până atunci la chipurile cazacilor, în timp ce gândea: „Oare și aceștia vor fugi la fel într-o bună zi? Vor porni și nimic, în afară de moarte, nu va fi în stare să-i mai oprească?” Întâlnind privirile lor înclaudate, ostentive, trăgea fără ocolișuri concluzia: „Da, așa vor proceda și aceștia!”

Cazacii se schimbaseră într-adevăr cu desăvârșire, față de anii trecuți. Până și cântecele lor erau altele, noi, născute din război și pătrunse de o mohorâtă tristețe. Seara, trecând prin fața încăpătoarei magazii de fabrică în care fusese cantonată sotnia, Listnițki auzea cele mai adeseori unul și același cântec, plin de dor, nespus de trist. Era totdeauna cântat pe trei-patru voci; tenorul conducător, de o puritate și de o putere rară, tremura, înălțându-se deasupra bașilor profunzi:

*O tu, iubit meleag, pământ drag strămoșesc,
Nu te-oi vedea de-acum scăldat în zori,
Când prin grădini tăcut, tot ascultam vrăjit
Cum, cântă-n tril duios privighetori.
Iar tu iubită, scumpă mamă,
Nu te-adânci în jale-amară.
Că doară cei ce pleacă la războaie
Nu-s toți sortiți, ca-n foc să piară.*

Listnițki trăgea cu urechea, oprindu-se, și simțea că tristețea sinceră a

cântecului îl pătrundea și pe el. O strună încordată se întindea parcă în inima ce-și grăbea bătăile; timbrul catifelat al tenorului trăgea de această strună, o făcea să vibreze dureros. Listnițki rămânea pe undeva prin preajma magaziei, privea în ceața înserării de toamnă și simțea cum ochii i se scaldă în lacrimi, cum ceva îi înțepă pleoapele, dureros și dulce.

*Pe-ntinse câmpii călăresc tot mereu.
O jale adâncă mă prinde deodat',
Și sufletu-n mine, vai, parcă presimte
Că nu m-oi întoarce acasă vreodat'!*

Bașii încă nu isprăveau bine vorbele din urmă, că tenorul se și înălța deasupra lor, și sunetele, tremurând asemenea aripilor unei dropii cu pieptul alb, grăbindu-se în zbor, chemau altele după ele, depanând firul povestirii:

*Un glonț de plumb c-un șuierat prelung
Sălbatic, pieptul mi-a străpuns.
Căzui pe cal, iar sângele șuvoi
În coama-i neagră s-a tot scurs...*

Cât statură la odihnă, Listnițki auzi numai o dată, o singură dată, vorbele înălțătoare, înviorătoare ale unui străvechi cântec căzăcesc. Făcându-și plimbarea obișnuită de seară, trecea pe lângă magazie. Voci și râsete de oameni, pe jumătate beți, îi ajunseră la ureche. Listnițki ghici că magazinierul, care fusese la târgul Nezviska după alimente, adusese de acolo și niște basamac să-i cinstească pe cazaci. Cazacii se împrăștiaseră cu rachiul de secară și acum se ciondăneau pentru ceva, în hohote de râs. Întorcându-se de la plimbare, Listnițki auzi încă de departe învolburările puternice ale cântecului, însoțit de fluierul sălbatic și ascuțit, dar îmbinându-se minunat cu versul:

*În război cin' n-a luptat,
Frica nu l-a încercat.
Uzi la piele, noapte, zi,
Nu putem nici adormi.*

„Fi-iu-iu-du! Fi-u-u-u! Fiu-u-u!”

curgea fluieratul într-un șuvoi lung,

vibrant, se rotea în spirală, și cel puțin treizeci de glasuri tunau de îndată, acoperindu-l:

*Pe câmp – groază îi și jale
În orice zi și-n orice ceas.*

Un hoțoman din cei mai tineri, fără îndoială, zdupăia de foc pe scândurile podelei, fluierând scurt de te năucea. Izbiturile de călcăie răsunau icnit, acoperite de cântec:

*Marea spumegă vuind,
Flăcări vasele cuprind,
Noi le stingem,
Turcii-nvingem,
Fiți slăviți, viteji cazaci!*

Listnițki pășea, zâmbind fără să-și dea seama, străduindu-se să calce în ritmul vocilor. „Poate că în unitățile de infanterie acest dor de casă nu se resimte cu atâta putere”, gândea el, dar judecata îi răspundea cu întâmpinări reci: „Adică ce, la infanterie sunt oare alți oameni? Fără îndoială că ei, cazacii, reacționează mai dureros la asemenea silnică zacere în tranșee, fiindcă sunt obișnuiți cu veșnica mișcare, după felul slujbei lor. Căci, iată, vreme de doi ani sunt nevoiți să rămână locului, sau abia să se urnească și să se întoarcă îndărăt, în infructuoase încercări de ofensivă. Armata este mai slabă ca niciodată. E necesară o mână forte, un succes mare, o ofensivă impetuoasă – toate acestea i-ar înviora. Dar istoria cunoaște destule cazuri când, în epoca unor războaie de lungă durată, cele mai inflexibile și disciplinate trupe se descompun sufletește. Până și Suvorov a făcut această experiență pe propria-i piele... Cazacii însă vor rezista. Chiar dacă va fi să părăsească frontul, vor fi cei din urmă. Orice s-ar spune, ei sunt o mică națiune, ocupând o poziție aparte, războinică prin tradițiile ei, nu o adunătură de prin fabrici sau de mitocani de la țară.”

O voce dogită din magazie începu „Kalinușka”, parcă pentru a-l încredința că adevărul e dimpotrivă. Alte voci o susținură, și Listnițki, plecând, fu urmărit de aceeași tristețe revărsată în cântec:

*Ofițerul se roagă lui Dumnezeu.
Cazacul acasă se cere mereu:*

— „*Tinere-ofițer, mă lasă,
Că eu vreau să plec acasă,
Că eu vreau să plec acasă,
La ai mei, să plec acasă.
La tata, maica ce m-adastă
La tata, maica ce m-adastă
Și la tânăra-mi nevastă*”.

•

Trei zile după fuga sa, Bunciuk intră pe înserate într-un târg așezat în zona din apropierea frontului. În case, luminile erau aprinse. Un pui de geruleț acoperise băltoacele cu o pojghiță subțire de gheață, și pașii rarilor trecători se auzeau din depărtare. Bunciuk mergea trăgând cu urechea, ocolind străzile luminate, strecurându-se prin ulicioare pustii. La intrarea în târg, fusese cât pe ce să dea peste o patrule, și acum călca cu pași de lup, lipindu-se de garduri și fără a-și scoate mâna dreaptă din buzunarul mantalei lui, mânjită de murdărie: petrecuse toată ziua într-o șură, îngropat în pleavă.

În târg se afla baza unui corp de armată și staționau oarecare trupe. În orice clipă, îl amenința primejdia unei întâlniri cu vreo patrule, și de aceea degetele lui păroase încălzeau mereu mânerul crestat al revolverului din buzunarul mantalei.

Ajuns la marginea cealaltă a târgului, Bunciuk rătăci îndelung pe o ulicioară pustie, aruncând priviri printre porți și cercetând iscoditor fața fiecărei cocioabe. După vreo douăzeci de minute, se apropie de o căsuță sărăcăcioasă din colț, își aruncă ochii printr-o crăpătură de la obloane și, zâmbind, intră cu hotărâre pe porțiță. Bătu; o femeie în vârstă, îmbrobodită cu un șal, îi deschise.

— Boris Ivanovici nu stă cumva la dumneata în gazdă? întrebă Bunciuk.

— Da. Poftim de intră...

Bunciuk se strecură pieziș pe lângă ea, ca să încapă pe ușa îngustă. Auzi zăngănitul rece al zăvorului în spatele său. Într-o cămăruță scundă, luminată de o lămpioară puțintică, un om în vârstă, îmbrăcat militărește, ședea la o masă. Îngustându-și ochii, îl cercetă încordat, apoi se ridică și întinse amândouă mâinile spre Bunciuk, cu o stăpânită bucurie.

— De unde?

— De pe front.

— Și?...

— Precum vezi! zâmbi Bunciuk și, atingând cu vârful degetului

centironul omului în uniformă, îl întrebă încetișor: Ai vreo cameră?

— Da, da. Hai, treci încoace...

Îi făcu loc lui Bunciuk într-o odăiță și mai mică; fără să aprindă lumina, îl așeză pe un scaun, apoi, închizând ușa camerei vecine, trase perdeaua de la fereastră și întrebă:

— Ai plecat cu totul?

— Cu totul.

— Pe-acolo ce mai este?

— Totu-i gata.

— Băieți de încredere?

— O, da.

— Ar fi bine mai întâi să te dezbraci și apoi să stăm de vorbă. Dă-mi mantaua. Îți aduc îndată apa pentru spălat.

În vreme ce Bunciuk se spăla într-un lighean coclit, de aramă, omul în uniformă, mângâindu-și părul tuns scurt, vorbea cu o voce obosită și înecată:

— Deocamdată, ei sunt încă incomparabil mai puternici decât noi. Datoria noastră este să creștem, să ne lărgim influența, să muncim fără odihnă la explicarea adevăratelor cauze ale războiului. Și creștem – poți fi sigur de aceasta! Iar cei ce pleacă de la dâșii vin în chip inevitabil la noi. Un om adult este fără îndoială mai puternic decât un băiat; dar când acest adult îmbătrânește și ajunge hodorog, același băiat va fi în stare să-l doboare. În cazul de față, vedem nu numai debilitatea senilă, ci și paralizia progresivă a întregului organism.

Bunciuk isprăvisse cu spălatul și, frecându-și fața cu un ștergar aspru de pânză, rosti:

— Înainte de plecare, mi-am expus părerile în fața ofițerașilor! Știi ce caraghioslâc a ieșit? Fără îndoială, în urma plecării mele, îi vor scutura de mitraliori; poate, vreunul din flăcăi va merge și la judecată, dar ce vorbă poate fi dacă nu există dovezi?... Sper că vor fi împrăștiați prin diferite unități – apă la moara noastră! Ei au să facă pământul și mai roditor... Ah, ce mai băieți am lăsat acolo! Oameni de cremene!

— Am primit un bilețel de la Stepan. Roagă să i se trimită un flăcău priceput în ale milităriei. Ai să te duci la el, dar cum să facem cu actele? Vom izbuti oare?

— Ce-ar fi de lucrat la dânsul? întrebă Bunciuk și se ridică în vârful picioarelor, atârând ștergarul în cui.

— Instruirea băieților... Și tu, precum văd, nu vrei deloc să mai crești?

zâmbi gazda.

— La ce bun? glumi Bunciuk, schițând un gest negativ cu mâna. Mai ales în situația mea de acum. Trebuie să fiu cât mazărea în păstaie, ca să nu mă bage nimeni în seamă.

Stătură de vorbă până ce-au mijit zorile cenușii. Iar după o zi, Bunciuk, travestit și schimbat într-un chip de nerecunoscut, cu acte pe numele soldatului Nikolai Uvator din Regimentul 441 Orșa, reformat definitiv în urma unei răni la piept, ieși din târg, îndreptându-se spre gară.

3

În sectoarele Vladimir-Volînski și Kovel, unde acționa Armata specială (armata era a 13-a la număr, dar fusese denumită „specială” deoarece 13 este un număr nenorocos, iar de superstiții sufereau până și marii generali), în ultimele două zile ale lui septembrie începură pregătirile pentru ofensivă. Comandamentul alege o bază de plecare prielnică pentru desfășurarea ofensivei, în apropiere de satul Sviniuhi; se dezlănțuie pregătirea de artilerie.

Neobișnuit de mare era numărul gurilor de foc aduse la locul hotărât. Timp de nouă zile, sute de mii de proiectile de toate calibrele măcinară spațiul ocupat de cele două linii de tranșee germane. Chiar în prima zi, îndată după începerea năprasnicului foc de artilerie, nemții părăsiră prima linie, lăsând doar observatori. Peste câteva zile, evacuară și linia a doua, mutându-se într-a treia.

În a zecea zi, unitățile de vânători ale Corpului de armată „Turkestan” porniră la ofensivă. Înaintau în valuri, după tactica franceză. Tranșeele rusești aruncară afară șaisprezece asemenea valuri. Legănându-se, rărindu-se, spumegând lângă nodurile hidoase de sârmă ghimpată mototolită, talazurile cenușii ale mării omenești năvăleau fără istov. Iar dinspre partea germană, de dincolo de buturugile de arini vineți și zguriți de foc, de peste crestele cocoșate de nisipuri, văpaia asurzitoare a loviturilor de tun bubuia, zguduia, zgâlțâia pământul și băntuia într-un neîntrerupt muget.

Hu-u-u... Hu-u-u... Huc! Hac! Buuum-m!

Din când în când, salva unei baterii singuratice sfâșia mai precis larma continuă, apoi tunetul neîntrerupt se rostogolea iarăși, înainta, cuprindea tot ținutul pe o distanță de multe verste în jur.

Huuuuu... Huuuuu... Huuuuu...

Trrrraaa-rrraaa-ta-ta-ta! răpăiau bezmetic mitralierele germane.

Trombele negre ale exploziilor țâșneau vijelios din pământul nisipos, brăzdat în lung și în lat pe distanță de o verstă, și valurile atacatorilor se spărgeau, clocoteau, se risipeau ca stropii în jurul pâniilor de obuze și se târau, se târau mereu...

Răbufnirile negre ale exploziilor frământau țărâna din ce în ce mai des, țipătul pieziș, sfâșietor ai șrapnelor îi răzbea tot mai stăruitor pe atacatori, focul mitralierelor alipit de pământ îi biciuia tot mai nemilos, îi sfârteca fără să-i lase să ajungă la rețelele de sârmă ghimpată. Și nu i-a lăsat. Din cele șaisprezece valuri, nu ajunseră decât cele trei din urmă, apoi se scurseră înapoi în șuvițe, în picături, parcă sparte de rețelele sfârtecate, de unde se ridicau către cer parii arși și prinși de sârma răsucită...

În ziua aceea, tranșeele rusești vărsară peste nouă mii de vieți omenești în pământul nisipos și trist din preajma satului Sviniuhi.

După două ceasuri, ofensiva fu reluată. Porniră trupele Diviziilor a 2-a și a 3-a, din Corpul de vânători „Turkestan”. În stânga lor, au fost aduse prin înguste șanțuri de comunicație, unități din Divizia 53 de infanterie și Brigada 307 de vânători siberieni; la flancul drept al Corpului „Turkestan”, înaintau batalioanele Diviziei a 3-a de grenadieri.

Comandantul Corpului 30 din Armata specială, generalul-locotenent Gavrilov, primise ordin de la statul-major al armatei să arunce două divizii în sectorul Sviniuhi. În cursul nopții, Regimentele 320 „Cembar”, 319 „Bugulma” și 318 „Ciornîi Iar” din Divizia 80 infanterie fură scoase de pe poziții și înlocuite cu pușcașii letoni și cu rezerviștii abia sosiți. Regimentele au pornit noaptea; cu toate acestea, unul din ele fusese îndreptat în chip demonstrativ în direcția opusă și, abia după ce străbătu 12 verste de-a lungul frontului, primi ordin să se întoarcă. Regimentele mergeau în aceeași direcție, dar pe drumuri diferite. În stânga itinerarului Diviziei 80, mărșăluiau Regimentele 283 „Pavlograd” și 284 „Vengrov” din Divizia 71. Imediat în urma lor, venea Regimentul de cazaci de Ural și Regimentul 44 de cazaci pedestri.

Înainte de plecare, Regimentul 318 „Ciornîi Iar” staționase pe malul râului Stohod, lângă târgul Sokal, nu departe de conacul Rudka-Merinskoe. Dimineața, chiar după prima etapă, regimentul fu orânduit în pădure, în bordeie părăsite, și, timp de patru zile, învăță tactica ofensivă franceză; în loc de batalioane în lanțuri de trăgători, mergeau pe jumătăți de companii; grenadierii învățară cum să taie cu cea mai mare iuțeală rețelele de sârmă ghimpată și făcură repetate exerciții de aruncare a grenadelor, după care regimentul porni din nou. Merseră timp de trei zile prin păduri, prin

rariști, pe drumuri părăsite și brăzdate de urmele roților de tun. O ceață scămoasă și rară plutea legănată de vânt, agățându-se în crestele de pini, se scurgea deasupra rariștilor și, asemenea unui erete care a pus ochii pe un hoit, se rotea între arini, deasupra lintiței cenușii a smârcurilor ce dospeau miasme. O pâclă ploioasă pogora din cer. Oamenii mergeau uzi learcă, posomorâți. După trei zile, se opriră în apropiere de sectorul ofensivei, în satele Bolșoi-Porek și Malii-Porek. Statură douăzeci și patru de ore în repaus, pregătindu-se pentru calea morții.

În vremea aceasta, alături de statul-major al Diviziei 80, mergea și o sotnie specială de cazaci în marș spre zona luptelor apropiate. În sotnie fuseseră vărsați cazacii din seria a treia de mobilizare, de loc din satul Tatarski. Plutonul doi era alcătuit în întregime din ei; acolo se aflau cei doi frați ai ciungului Alexei Șamil – Martin și Prohor, fostul mecanic de la moara cu aburi a lui Mohov – Ivan Alexeevici, știrbul Afonka Ozerov, fostul ataman al satului, Manîțkov, șchiopul și moțatul vecin al lui Șamil – Evlanti Kalinin, lunganul Borșcirov, greoiul Zahar Korolirov, cu gâtu-i scurt de urs, veselul ghiduș al întregii sotnii, Gavriila Lihovidov, cazac cu o mutră neobișnuit de firoasă, dar vestit prin faptul că îndura mereu și fără murmur bății din partea bătrânei lui mame, în vârstă de 70 de ani, și a nevastei sale, muiere nu tocmai arătoasă, dar rea de muscă. Și mulți alții se mai aflau în plutonul doi și în celelalte plutoane ale sotniei. O parte din cazaci erau curieri la comandamentul diviziei; dar la 2 octombrie fură înlocuiți cu ulani, și sotnia, din ordinul comandantului diviziei, generalul Kitcenko, fu trimisă pe poziție.

La 3 octombrie, dis-de-diminează, sotnia intră în satul Malii Porek, chiar în clipa când îl părăsea batalionul întâi al Regimentului 318 „Ciornii Iar”. Soldații, ieșind în fugă din cocioabele pustii și pe jumătate surpate, se adunau în front pe ulița satului. În fața plutonului din capul coloanei, se foia un tânăr sublocotenent cu chipul smead. Desfăcea pachetul de ciocolată, scoțându-l din porthartă (buzele lui umede, de un roz-aprins, erau mânjite de ciocolată), umbla de-a lungul coloanei, iar mantaua-i lungă și ponosită, cu noroiul uscat la poale, i se clătina între picioare, ca o coadă de oaie. Cazacii mergeau pe partea stângă a uliței. Într-unul din rândurile plutonului doi pășea mecanicul Ivan Alexeevici; era primul din flancul drept. Privea cu grijă numai unde călca, căutând să sară peste gropile băltoacelor. Auzindu-se strigat pe nume din rândurile infanteriștilor, întoarse capul, alunecându-și ochii peste șirurile lor.

— Ivan Alexeevici! Dragul meu prieten! Rupându-se din pluton, un

soldat mărunțel alergă spre el în trap de rață. Încearcă din fugă să împingă arma la spate, dar cureaua aluneca și patul puștii ciocănea surd în gamelă.

— Nu mă recunoști? M-ai uitat?

Ivan Alexeevici cu greutate îl recunosc pe Valet în acest soldățel cu fața acoperită până la pomeți de funinginea părului țepos.

— De unde-mi vii, leatul?

— Uite... Cu serviciul...

— Din ce regiment ești?

— Trei sute optsprezece, „Ciornîi Iar”. Nu mă așteptam... nu m-aș fi așteptat să mă întâlnesc cu ai noștri, aici...

Fără să sloboadă din palma lui bătătorită mâna mică și murdară a lui Valet, Ivan Alexeevici zâmbea bucuros și mișcat. Valet, ținându-se grăbit după pașii mari ai celuiilalt, tropăia în fugă, uitându-se de jos în sus în ochii lui Ivan Alexeevici. Iar privirea ochilor săi mici și apropiați, o privire de obicei răutăcioasă, era acum nespus de blândă și umedă.

— Precum vezi, mergem la ofensivă...

— Și noi, tot acolo.

— Și altminterea, cum o mai duci, Ivan Alexeevici?

— Eh, ce să mai vorbim!

— Și eu, la fel! Din nouă sute paișpe încoace, nu mai ies din tranșee. N-am avut nici casă, nici familie, și uite că pentru cineva tot a trebuit să plătim oalele... Iapa după ale ei, iar mânzul, din prostie...

— Ți-l amintești pe Stockman? Bomboană de om, Osip Davîdovici al nostru! Dânsul ni le-ar lămuri pe toate. Ce om, ai? Ce om era, ah!

— Da, el ne-ar lămuri toate! strigă însuflețit Valet, agitându-și pumnișorul și strâmbându-și botișorul de arici într-un zâmbet. Nu-i chip să-l uit. Îl prețuiesc înaintea tatii! Cu tata n-am avut a face cine știe ce în viață. Nu prea îi datoresc multe... Și-acum, nu se aude nimic despre el? Nu știi nimica?

— Îi pe undeva, prin Siberia, oftă Ivan Alexeevici. Își face sorocul.

— Ce spui? făcu Valet, mergând cu pași mărunți, săltăreți, de pițigoi, alături de tovarășul înalt și ciulind scoica ascuțită a urechii.

— Stă la închisoare, dacă nu cumva îi și mort acum.

Valet mai merse un timp alături, tăcut, uitându-se când îndărăt, acolo unde se aduna compania, când la bărbia energică a lui Ivan Alexeevici, la gropița adâncă și rotundă care se săpa exact la mijloc, dedesubtul buzei de jos.

— Rămâi cu bine! spuse el, eliberându-și mâna din degetele osoase și

reci ale lui Ivan Alexeevici. Se prea poate să nu ne mai vedem...

Ivan Alexeevici scoase șapca cu mâna stângă și se aplecă, cuprinzând umerii strâmți ai lui Valet. Se sărutară zgomotos, despărțindu-se ca pentru totdeauna, iar Valet rămase în urmă. Deodată, își trase capul între umeri, încât numai scoicile brune-trandafirii și ascuțite ale urechilor mai ieșeau deasupra gulerului sur al mantalei de soldat; astfel, gheboșându-se și poticnindu-se, porni pe drumul bătătorit.

Ivan Alexeevici ieși din rând și-i mai strigă, cu tremur în glas:

— Mă frățioare, dragă prietene. Îndârjit și colțos mai erai! Îți amintești? Tare erai, ca cremenea! Hai?

Valet își întoarse fața îmbătrânită de lacrimi, strigă și izbi de câteva ori cu pumnul în pieptul său negricios, cu coastele care se vedeau prin mantaua deschiată și prin cămașa cu gulerul rupt.

— Fost-ai, lele... Eram tare, dară acum m-au strivit! M-au dat gata!

Mai răcni ceva, sotnia coti pe o altă uliță, și Ivan Alexeevici îl pierdu din ochi.

— Țsta-i Valet? îl întrebă Prohor Șamil, care pășea în urma lui.

— E un om! răspunse surd Ivan Alexeevici cu buzele tremurând, mângâindu-și nevestica – pușca de pe umăr.

La ieșirea din sat, în calea sotniei începură să se ivească răniții – mai întâi câte unul, apoi în grupuri de câțiva, pe urmă din ce în ce mai numeroși. Câteva căruțe, încărcate peste măsură cu soldați grav răniți, abia se târau... Mârțoagele din hamuri erau îngrozitor de jigărite. Spinările lor ascuțite și jupuite de piele, sub nenumăratele lovituri de bici, își arătau oasele trandafirii cu mici pete roșii și cu firifoare de păr prinse pe alocuri în cheaguri de sânge. Caii se opinteau sub poverile grele, sforăind și icnind într-atâta, încât boturile lor înspumate aproape că atingeau noroiul. Uneori o iapă se oprea, umflându-și răpusă coastele slabe, cu gratiile ciolanelor ieșite afară, clătinându-și capul care, din pricina slăbiciunii, părea uriaș. O plesnitură de bici o zorea să se urnească din loc și, după ce se legăna în dreapta și în stânga, se smucea și o pornea înainte. Agățându-se din toate laturile de draghinile căruțelor, răniții se târau cu pași împleticiți.

— Din ce unitate?... întrebă comandantul sotniei, alegând un om ceva mai prietenos la chip.

— Corpul de armată Turkestan, Divizia a 3-a.

— Ai fost rănit chiar azi?

Soldatul îi întoarse spatele fără să răspundă. Sotnia, abătându-se din

șleau, mergea spre pădurea ce se zărea ca la o jumătate de verstă. În urmă, plescăiau în glod pașii greoi, de pedestrime, ai companiilor din Regimentul 318 „Ciornîi Iar”, care ieșiseră din sat. Departe, pe cerul mohorât și spălăcit de ploii, atârna un balon captiv german, ca o neclintită pată galbenă-cenușie.

- Ia uitați-vă, măi cazaci! Ce drăcovenie spânzură într-acolo?
- Un cârnățoi...
- Se zgâiește de sus, blestematul, să prindă cum se mișcă oștile.
- Da' ce, crezut-ai că de pomană s-a cocoțat el la o așa înălțime?
- Phii, că sus mai e!
- Ba bine că nu... Nici cu obuzul nu-i chip să-l ajungi.

În pădure, compania întâi din Regimentul „Ciornîi Iar” îi ajunse pe cazaci din urmă. Până în seară au stat lipiți de pini umezi; apa le pătrundea pe după gulere, un tremur le scutura spinările; n-aveau voie să facă foc, dar chiar să fi vrut, greu le-ar fi fost să-l aprindă sub ploaie; numai o dată cu înnoptarea, au fost duși la adăpost. Șanțul nu era îndestul de adânc, abia să ascundă omul în picioare; pe fund călcau într-un strat de apă gros de-o palmă. Vântul aducea un iz de mâl, de cetină putredă și un miros dulceag de ploaie. Cazacii se chinciseră, strângând poalele mantalelor, fumând și depănând firul cenușiu și șubred al cislurilor. Plutonul doi, după ce-și împărțise rația de mahorcă primită înainte de a porni, se îmbulzea la o cotitură de șanț, în jurul uriadnicului. Acesta, așezat pe un sul de sârmă uitat, istorisea fel de fel despre generalul Kopîlovski, în a cărui brigadă își făcuse serviciul în timp de pace și care fusese omorât luna trecută. Nu-și isprăvi însă povestirea, căci comandantul de pluton strigă deodată: „La arme!” și cazacii săriră în picioare, trăgând cu lăcomie ultimele fumuri de țigară și arzându-și degetele. Sotnia ieși din adăposturi și porni din nou prin pădurea întunecoasă de pini. Mergeau, făcându-și curaj cu glume. Cineva fluiera.

Pe o rariște mică, dădură peste un lung șir de cadavre. Zăceau unul lângă altul, umăr lângă umăr, în felurite atitudini, unele de-a dreptul necuviincioase și cu atât mai îngrozitoare. Pe lângă morți umbra un soldat cu arma și cu masca de gaze atârnată de centură. Pământul jilav de lângă cadavre era puternic frământat, se vedeau nenumărate urme de picioare, fâgașuri adânci lăsate în iarbă de roțile unei căruțe. Sotnia trecu la câțiva pași prin față. Mirosul greu și dulceag de hoit se răspândea, plutind în jur. Comandantul sotniei opri cazacii; împreună cu comandanții de plutoane, se apropiară de soldat și prinseră a vorbi ceva cu dânsul. În acest răstimp,

cazacii, stricând rândurile, se dădură mai aproape de cadavre, descoperindu-se și privind chipurile ucișilor, cu acel fior ascuns de groază și de curiozitate animalică, pe care orice om viu îl are în fața tainei celui mort. Toți morții erau ofițeri. Cazacii numărară patruzeci și șapte de trupuri. Cei mai mulți erau tineri după înfățișare, între 20 și 25 de ani, și numai întâiul din dreapta, cu epoleți de căpitan, părea om mai în vârstă. Mustățile lui negre și dese atârnavu trist deasupra gurii larg deschise, tăinuind răsunetele mute ale celui din urmă strigăt; sprâncenele late se încruntau într-o arcuire îndrăzneată, pe fața golită de sânge. Unii dintre morți erau în scurte de piele mânjite de noroi, ceilalți în mantale. Doi sau trei nu aveau șepci. Îndelung rămaseră cazacii privind chipul unui locotenent, frumos și după moarte. Zăcea pe spate, cu mâna stângă strâns lipită de piept, iar cea dreaptă, aruncată într-o parte, înghețase pentru veșnicie pe mânerul revolverului. Cineva încercase pesemne să i-l scoată din mână; pe palma lată și galbenă se zăreau zgârieturi albe, dar se vede că se încheștase prea tare pe oțel, nemaivoind să-l părăsească. Capul cu păr blond și creț, cu șapca dată la o parte, atingea pământul cu un obraz, mângâindu-l parcă, iar buzele portocalii – pornite spre albăstreală – se strâmbau într-o dureroasă expresie de nedumerire. Vecinul din dreapta zăcea cu fața în jos; mantaua cu gaica ruptă se cocoșa pe spatele lui, descoperind picioarele puternice, cu mușchii vârtos încordați în pantalonii kaki și în cizmele scurte de box, cu tocurile scâlciate. N-avea șapcă, n-avea nici vârful capului, retezat de o schijă; în cutia goală a craniului, înrămată în țurțurii umezi ai părului, se vedea apă trandafirie pe ploaie. Alături de el zăcea altul, vânjos și scund, fără față, cu o scurtă descheiată și cu cămașa ruptă; pe pieptul său dezgolit spânzura pieziș falca de jos, ceva mai jos de păr îi rămăsese o fâșie îngustă din frunte cu pielea arsă și răsucită în formă de suluri, iar între falcă și frunte erau numai oase sfărâmate, o piftie de un roșu-închis. Mai încolo, o grămadă de membre strânse de o mână grăbită, zdrențe de manta, un picior sfâșiat și strivit, în locul capului, iar ceva mai departe, încă un mort, un băiețandru cu buzele pline și cu chipul oval de adolescent; o rafală de mitralieră îi ciuruisie pieptul, mantaua îi era găurită în patru locuri, cu zdrențele pârlite, ieșite din găuri.

— Țsta... Țsta pe cine o fi chemat în ceasul morții? Pe maică-sa? întrebă Ivan Alexeevici, bâlâbâindu-se și clănțănind din dinți, apoi, întorcându-se brusc, se îndepărtă bâjbâind într-un mers de orb.

Cazacii pleacă în grabă, făcându-și semnul crucii, fără să se mai uite îndărăt. Iar după aceea, păstrară tăcere îndelungă, strecurându-se pe poteci

înguste de pădure, zorind să iasă din mrejele priveliștii lăsate în urmă. Lângă un șir lung de bordeie goale, părăsite, sotnia se opri. Ofițerii intrară împreună cu un curier sosit în galop de la statul-major al Regimentului „Ciornîi Iar” și abia atunci știrbul Afonka Ozerov vorbi în șoaptă, apucând mâna lui Ivan Alexeevici:

— Flăcăiașul ăla... ăl de la margine... te pomenești că în viața lui n-a apucat să pupe o muiere... Și l-au măcelărit! Cum vine asta? Cum?

— Dar unde i-a doborât atâția? se amestecă în vorbă Zahar Koroliov.

— Au fost la atac. Așa spunea ostașul ăl de îi păzea pe morți, răspunse Borșciiov, după o clipă de tăcere.

Cazacii stăteau în repaus. Întunericul se împânzea deasupra pădurii, dar vântul mâna norii și, sfâșiindu-le perdeaua, dezgolea scânteierile viorii ale îndepărtatelor stele.

În bordeiul unde se adunaseră ofițerii sotniei, comandantul dădu drumul curierului, deschise plicul și, după ce-i parcurse pe tăcute cuprinsul, la lumina unui muc de lumânare, citi cu glas tare:

„În zorii zilei de 3 octombrie, germanii, întrebuițând gaze asfixiante, au intoxicat trei batalioane din Regimentul 256 și au ocupat prima linie de tranșee. Vă ordon să înaintați până la a doua linie de tranșee și, după ce veți face legătura cu batalionul 1 din Regimentul 318 «Ciornîi Iar», să ocupați un sector în linia a doua, ca să-l aruncați pe inamic din prima linie, chiar în cursul acestei nopți. Veți avea la flancul drept două companii din batalionul 2 și un batalion din Regimentul «Fanagoraia», din Divizia 3 de grenadieri.”

După ce dezbătură situația și fumară câte o țigară, ofițerii ieșiră. Sotnia porni înainte.

Pe când cazacii se odihneau lângă bordeie, batalionul 1 din Regimentul „Ciornîi Iar” le-o luă înainte și se apropie de podul de peste Stohod. Podul era păzit de un puternic pichet de mitraliere, trimis de unul din regimentele de grenadieri. Plutonierul-major de la pichet explică comandantului de batalion situația, și batalionul, trecând podul, se despărți în două: două companii o luară spre dreapta, iar una, cea din urmă, coti spre stânga, rămânând în rezervă, împreună cu comandantul batalionului. Companiile mergeau desfășurate în lanț de trăgători. Pădurea rară era plină de gropi. Soldații pășeau, încercând cu băgare de seamă

pământul cu picioarele; din când în când, unul cădea, înjurând de mamă cu voce scăzută. În compania de la extremitatea flancului drept, mergea Valet, al șaselea din margine. La comanda „pregătirea pentru atac!”, încarcă arma și păși întinzând-o înainte, zgâriind tufișul și trunchiurile pinilor cu ascuțișul baionetei. Doi ofițeri trecură prin fața lui, de-a lungul lanțului de trăgători; vorbeau cu jumătate de glas. Vocea de bariton, puternică și plină, a comandantului de companie se tânguia:

— Mi s-a redeschis rana cea veche... A dracului buturugă! Înțelegeți, Ivan Ivanovici, am nimerit în întuneric cu piciorul într-o buturugă și m-am lovit de cioată. Din această pricină mi s-a deschis rana și nu mai pot merge. Va trebui să mă întorc...

Baritonul comandantului tăcu o clipă, apoi, îndepărtându-se, se auzi și mai înăbușit:

— Ia comanda primelor două plutoane. Bogdanov va lua celelalte două, iar eu... zău, nu pot, pe cuvântul meu de onoare, nu pot! Sunt nevoit să mă întorc!

Vocea lătrătoare de tenor a sublocotenentului Belikov îi răspunse răgușit:

— Ciudat! De câte ori mergem la luptă, vi se deschid rănille vechi!

— Domnule sublocotenent, te invit să taci! ridică glasul comandantul.

— Nu face nimic, nu face nimic! Puteți să vă întoarceți!

Trăgând cu urechea la pașii lui și ai altora, Valet auzi un zgomot grăbit în spatele său; înțelese că era comandantul care pleca îndărăt. Iar după o clipă, Belikov, trecând cu majorul la flancul stâng al companiei, bombăni:

— Ce miros au, ticăloșii! Ori de câte ori se prevede o luptă serioasă, se îmbolnăvesc din senin, sau li se deschid rănille vechi. Și tu, abia ieșit din școală, poftim, ia comanda a două plutoane... Nemernicii! Ce i-aș mai... în fața soldaților...

Vocile amuțiră brusc, și Valet nu mai auzi decât plescăitul umed al pașilor săi și un țiuit strident care-i stăruia în urechi.

— Mă, frăție!... șuieră în șoaptă unul din stânga.

— Ei?

— Mergi?

— Me-merg! răspunse Valet, căzând și alunecând pe șezut într-o pâlnie de obuz umplută cu apă.

— Ce întuneric!... auzi glasul din stânga.

Merseră un minut, fără să se vadă unul pe celălalt și, pe neașteptate, aceeași voce sâsâitoare rosti, chiar lângă urechea lui Valet:

— Hai să înaintăm cot la cot! Are să ne fie mai puțin frică...

Tăcură din nou, târându-și cizmele umflate prin hleiul umed. Luna știrbă, pătată, țâșni deodată din ceața norului, se cufundă ca un pește, sclipind din solzii galbeni, strecurându-se timp de câteva clipe printre valurile unduioase, apoi, răzbind în cerul curat, își revărsă lumina palidă, făcând să scânteieze fosforescent cetinișul umed al pinilor, și s-ar fi putut spune că în razele lunii cetina începuse să miroasă mai tare și că pământul umed avea o răsuflare și mai rece. Valet se uită la vecinul său. Acesta se opri brusc, dădu din cap ca izbit în creștet și îngăimă, descleștând buzele:

— Ia te uită!

La trei pași de dânșii, stătea sub un pin un om, cu picioarele larg desfăcute.

— Un o-o-om! spuse Valet sau poate rosti cuvintele numai în gând.

— Cine-i? strigă soldatul care mergea alături de Valet, ducând repede arma la ochi. Cine-i? Trag!

Omul de sub pin tăcea. Capul îi atârna într-o parte, ca un talger de floarea-soarelui.

— Doarme! făcu Valet, înaintând într-un tremur și făcându-și curaj cu un râs clănțănit.

Ajunseră în dreptul omului. Valet se holbă, întinzându-și gâtul. Tovarășul său atinse cu patul armei trupul înțepenit în mantaua cenușie.

— Mă, leatul! Ce, dormi? Mă, frăție! spuse el batjocoritor. Da' ciudat mai ești... De ce?... Vocea i se curmă. Un mort! strigă, dându-se îndărăt.

Clănțănind din dinți, Valet făcu o săritură înapoi, iar omul de sub pin se prăbuși, asemenea unui copac retezat, drept în locul unde stătuse Valet cu o clipă înainte. Îl întoarseră cu fața în sus și abia atunci își dădură seama că sub pinul acela își găsisese cel din urmă adăpost un om intoxicat cu gaze, care fugea de moarte purtând-o în plămâni săi – ostaș al uneia din cele trei batalioane ale regimentului 256 infanterie. Flăcăul, voinic și lat în spete, zăcea cu capul prăvălit într-o parte, cu fața mânjită în cădere de noroiul cleios, cu ochii mâncați de gaze, transformați în ceva lichid; limba umflată, carnoasă, ieșea ca o piatră neagră și lucioasă printre dinții încleștați.

— Mergem! Să mergem, pentru Dumnezeu! Lasă-l să zacă aici, șoptea soldatul, smucindu-l pe Valet de mână.

Plecară și dădură îndată peste al doilea cadavru. Morții începură apoi să apară tot mai des. În unele locuri, cei gazați zăceau în clăi, alții înlemniră stând pe vine, unii stăteau în patru labe, ca și când ar fi păscut iarbă; iar unul se făcuse colac la gura șanțului de comunicație dinspre a doua linie de

tranșee, vârandu-și în gură mâna mușcată din pricina chinurilor.

Valet și soldatul ce i se alăturase ajunseră în fugă din urmă lanțul trăgătorilor care le-o luaseră înainte, iar după ce-i depășiră, porniră cot la cot, mai departe. Amândoi săriră în gura neagră a tranșeei ce șerpuia în zigzag; pe urmă se despărțiră.

— Să scotocim prin bordeie. Poate c-o fi rămas niscai haleală pe-acolo... rosti tovarășul lui Valet, cu glas îndoielnic.

— Haidem.

— Tu, la dreapta; eu la stânga. Până ce-or veni ai noștri, facem noi un pic de revizie.

Valet scapără un chibrit, intră pe ușa căscată în cel dintâi bordei, dar sări la clipeală îndărăt ca zvârlit dintr-un arc: zăceau acolo două cadavre rostogolite cruciș, unul peste celălalt. Mai cercetă alte trei bordeie, căutând în bobote, cu o izbitură de picior deschise ușa unui al patrulea și fu cât pe ce să se prăvălească jos, auzind un glas străin, metallic:

— *Wer ist da?*²⁸

Scuturat de fiori fierbinți, Valet sări îndărăt amuțit.

— *Das bist du, Otto? Weshalb bist du so spät gekommen?*²⁹ întrebă neamțul, ivindu-se din bordei și îndreptându-și agale, cu o mișcare din urmă, mantaua pusă în spate.

— Măinile! Sus mâinile! Predă-te! strigă răgușit Valet, lăsându-se pe vine, ca la comanda „pentru luptă”.

Neamțul, mut de uluire, ridică încet mâinile și se întoarse pe jumătate, privind parcă într-o vrajă vârful ascuțit și sclipitor al baionetei îndreptate asupra lui. Mantaua îi lunecă jos de pe umeri, uniforma verde-cenușie cu un singur rând de nasturi i se încreți la subsuori formând niște vălurile, palmele mari de muncitor tremurau, iar degetele i se mișcau ca și cum ar fi atins niște clape invizibile. Valet stătea în aceeași poziție, cercetând cu ochii trupul înalt și îndesat al soldatului neamț, nasturii de metal ai vestonului, cizmele scurte cu șireturi la carâmbi, boneta puținel înclinată într-o parte. Pe urmă, își schimbă dintr-o dată înfățișarea, se clătină de parcă l-ar fi scuturat cineva de mantaua lui prost croită, scoase un sunet ciudat, gutural – s-ar fi zis un fel de tuse ori un sughiț de plâns – și făcu un pas spre neamț.

— Fugi! rosti el cu glasul în tremur, fără expresie. Fugi, neamțule! Nu-ți port ură. Și n-am să trag.

---

²⁸ Cine-i acolo? (în l. germ.).

²⁹ Tu ești, Otto? De ce vii așa de târziu? (în l. germ.).

Își rezemă arma de taluzul tranșeei, se ridică în vârful degetelor și, întinzându-se cu tot trupul, apucă mâna dreaptă a neamțului. Mișcările lui, pătrunse de siguranță de sine, îl câștigau pe prizonier într-atâta, încât acesta coborî mâna în jos, ascultând cu încordare ciudatele sunete ale graiului străin.

Fără să șovăiască, Valet îi întinse brusc mâna lui neagră, bătătorită de cei douăzeci de ani de trudă, strânse degetele reci, inerte ale neamțului și ridică palma: petale viorii căzură de pe secera lunii deasupra palmei înguste și galbene, învârstată de nodurile ruginii ale vechilor bătători.

— Sunt muncitor, urmă Valet, cu un fior, scuturat parcă de friguri. La ce bun să teucid? Fugi! Îl împinse ușor cu mâna dreaptă de umăr, arătând spre desișul negru al pădurii. Fugi, prostule, că acuși vin ai noștri...

Neamțul se uita mereu la mâna lui Valet, zgârcindu-și chinuitor trupul aplecat înainte și ghicind ceva din înțelesul vorbelor de neînțeles pentru el. Stătu așa o clipă, două; ochii săi se încrucișară cu ochii lui Valet; apoi, deodată privirea îi tresaltă într-un zâmbet de bucurie. Neamțul făcu un pas îndărăt și, cu un gest larg, își întinse brusc brațele, strângând cu putere mâinile lui Valet, scuturându-le, cu un surâs radios și plin de emoție, aplecându-se și neslăbindu-l din ochi:

— *Du endlässt mich?... O, jetzt hab ich verstanden! Du bist ein russischer Arbeiter? Sozial-Demokrat, wie ich? So? O! O! Das ist wie im Traum!... Main Bruder, wie kann ich vergessen? Ich finde keine Worte. Nur, du bist ein wunderbarer wagender Junge... Ich...*³⁰

În acest torent de cuvinte rostite într-o limbă străină, Valet prinse unul singur pe-un ton de întrebare: „social-democrat?”

— Ei da: sunt social-democrat... Da' fugi!... Cu bine, frățioare... Ia dă-mi laba.

Cei doi, care se înțeleseseră numai instinctiv, se priveau drept în ochi – bavarezul înalt, spătos și scundul soldat rus. Bavarezul șopti:

— *În den zukünftigen Klassenkämpfen, werden wir in denselben Schützengräben sein, nicht wahr, Genosse?*³¹ și dintr-un salt fu pe parapet, ca o fiară mare, sură.

În pădure clefăiră pașii unui lanț de trăgători. În față mergea o patrulă de cercetași cehi, cu ofițerul lor. Erau cât pe ce să împuște pe soldatul care

---

³⁰ Îmi dai drumul?... O, acum am priceput! Ești muncitor rus? Social-democrat, ca mine? Da? O! O! E ceva ca în vis... Fratele meu, cum să uit aceasta? Nu găsesc cuvinte. Dar ești un flăcău brav, minunat... Eu... (în l. germ.).

³¹ În viitoarele lupte de clasă, ne vom afla în aceleași tranșee. Nu-i așa, tovarășe? (în l. germ.).

ieșea din bordei, unde cotrobăise după merindele de pripas.

— Stai! Ce, nu vezi că nu-s dușman?... Dumnezeul și Paștele!... țipă el speriat, zărind gura neagră a țevii de armă îndreptată spre dânsul. Stai că nu-s dușman, repetă el, strângând la piept, ca pe un copil, un codru de pâine.

Recunoscându-l pe Valet, un subofițer sări peste tranșee și-l izbi în spate cu patul armei:

— Te stâlcesc în bătaie! Îți dau borșul pe nas! Unde mi-ai fost?

Valet pășea moale, sleit de puteri; nici chiar lovitura n-avu efectul așteptat. Clătinându-se, îl uimi pe subofițer cu răspunsul lui blajin, neobișnuit la el:

— Mergeam și eu înainte... Iar tu, nu te mai zburli la mine!...

— Și tu să nu umbli de capul tău! Ba rămâi în urmă, ba te vâri înainte! Nu-ți cunoști îndatoririle? Ce, ești boboc?

Tăcu o vreme, apoi întrebă:

— Ai tutun?

— Este, da' cam muced.

— Ia dă nițel!

Subofițerul aprinse o țigară și se îndepărtă spre coada plutonului.

Cu puțin înainte de zori, cercetașii cehi dădură peste un post de observare german. Nemții sfâșiară liniștea cu o salvă de arme, apoi traseră încă două salve la intervale egale. O rachetă roșie țâșni deasupra tranșeelor, răsunară voci; scânteile purpurii ale rachetei nu se stinseseră încă pe cer, când începu tirul artileriei, dezlănțuit de nemți.

Buum! Buum! Și, ajungând din urmă răsunetul primelor bubuituri, încă două: bum! bum!

Vâj-vâj-vâj-vâj-j-j-i-i! șuierară obuzele cu o putere crescândă, sfredelind aerul ca niște burghiuri, zburdând cu un scrâșnet deasupra capetelor soldaților din primele două plutoane; o clipă de liniște, și răbufniră ușurător, undeva departe, lângă podul peste Stohod: bah! bah!

Lanțul de trăgători, care mergea cam la vreo sută de pași în urma cercetașilor cehi, se culcă la pământ chiar după prima salvă. O rachetă își revărsă lumina purpurie, îngăduindu-i lui Valet să vadă cum soldații se târau, asemenea unor furnici, printre tufe și copaci, fără să mai disprețuiască pământul noroios, ci lipindu-se strâns de el, căutând apărare. Oamenii mișunau lângă fiecare adâncitură, se prelingeau în cea mai mică zbârcitură a pământului, își vârău capetele în orice gropiță. Și totuși, când focul pârâitor de mitralieră stropi și răscoli pădurea, asemenea unei

grindine puternice de mai, oamenii nu mai rezistară; se târâră îndărăt, strângându-și capul între umeri, lipindu-se de pământ ca niște omizi, târându-se asemenea unor șerpi, fără a-și îndoi brațele și picioarele, lăsând în urma lor o dâră de noroi. Unii săreau în picioare și o rupeau la fugă. Gloanțele explozive zburau prin pădure, retezând cetina, despicând pinii, intrând în pământ cu un sâsăit de viperă, săreau și explodau cu o pocnitură.

Când se întoarseră în a doua linie de tranșee, din primele două plutoane lipseau 17 oameni. Cazacii din sotnia specială se regrupau în apropiere. Merseseră ceva mai la dreapta de aceste două plutoane; erau prudenți și poate c-ar fi izbutit să-i surprindă pe nemți, omorându-le mai întâi santinelele, dar, după ce deschiseseră focul asupra cehilor, nemții se alarmaseră în tot sectorul. Trăgeau la nimereală. Cazacii se aleseră cu un rănit și cu doi morți. Îl aduseră cu ei și, în timp ce se încolonau, mai schimbau câte o vorbă:

— Trebuie să-i îngropăm pe-ai noștri.

— Au să-i îngroape și fără noi.

— Să ne gândim acum la ai vii, că morților ce le mai trebuie?

După o jumătate de ceas, veni un ordin de la statul-major al regimentului: „Ordon batalionului, împreună cu sotnia specială de cazaci, să atace inamicul după pregătirea de artilerie și să-l scoată din prima linie de tranșee”.

Pregătirea de artilerie, cam anemică, dură până la amiază. Cazacii și infanteriștii instalaseră observatori și se odihneau în bordeie. La amiază, porniră la atac. O canonadă tuna în stânga, în sectorul principal – ofensiva se dezlănțuise din nou și acolo.

La extremitatea flancului drept înaintau cazacii de dincolo de Baikal; în stânga lor, Regimentul „Ciornîi Iar”, împreună cu sotnia specială de cazaci; apoi, Regimentul de grenadieri „Fanagoraia”; urmau Regimentele „Cembar”, „Bugulma”, 208 și 211 de infanterie. Regimentele „Pavlograd” și „Vengrov”; Divizia 53 ataca la centru, Divizia a 2-a de vânători din Turkestan – la flancul stâng. Artileria tuna în tot sectorul, rușii înaintau pretutindeni.

Sotnia mergea în lanț cu intervale măricele. Aripa ei stânga era lipită de flancul drept al Regimentului „Ciornîi Iar”. Îndată ce se ivi parapetul tranșeei, nemții deschiseră un foc nimicitor. Sotnia înainta în salturi, fără urale; cazacii se culcau la pământ, goleau magaziiile puștilor, alergau din nou. Se așternură definitiv la pământ, cincizeci de pași în fața tranșeelor.

Trăgeau fără să mai ridice capul. Nemții aruncară în fața tranșeelor, pe toată linia frontului, arici de sârmă ghimpată și încâlcită. Lovindu-se de sârmă, cele două grenade aruncate de Afonka Ozerov săriră în sus, explodând. Cazacul se ridică într-un cot, pregătindu-se s-o arunce și pe a treia, dar un glonț îl pătrunse mai jos de umărul stâng și îi ieși prin șezut. Ivan Alexeevici, care era lungit aproape de el, zări cum îi tremură scurt picioarele și îl văzu apoi rămânând țeapăn. Mai căzu mort și Prohor Șamil, fratele lui Alioșka Ciungul, pe urmă, fostul ataman Manițkov, iar un glonț îl nimeri pe șchiopul, moțatul vecin de casă al lui Șamil – Evlanti Kalinin.

Într-o jumătate de ceas, plutonul doi pierdu astfel opt oameni. Esaulul, comandantul sotniei, și doi ofițeri comandanți de plutoane fură de asemenea uciși și sotnia se retrase târâș, fără ordin. Când se aflară în afara zonei focurilor, cazacii se adunară buluc; jumătate din oameni lipseau. Bătuseră în retragere și cei din regimentul „Ciornii Iar”. La batalionul întâi pierderile erau și mai mari, și mai însemnate, dar, cu toate acestea, un ordin sosi iarăși de la statul-major al regimentului: „Să se reia imediat atacul, să fie respins cu orice preț inamicul din prima linie de tranșee. De reușita atacului pentru restabilirea situației inițiale depinde succesul final al operației pe toată linia”.

Sotnia se desfășură într-un lanț subțirel. Porniră iarăși. Se culcară din nou sub focul nimicitor al nemților, la o sută de pași de tranșee. Unitățile începură din nou să se topească, și oamenii năuciți intrau parcă în pământ, zăceau fără să ridice capul, fără să se miște, încremeniți de groaza morții.

Spre seară, plutoanele trei și patru dintr-o companie a Regimentului „Ciornii Iar” se clătinară și o rupseră la fugă. Strigătul: „Ne-au încercuit!” ajunse la urechile cazacilor. Se ridicară și ei, se rostogoliră îndărăt, strivind tufele, căzând jos, pierzându-și armele. Ajungând în goană într-un loc ferit, Ivan Alexeevici se prăbuși sub un pin frânt de un obuz, răsuflă o clipă și-l zări pe Gavrila Lihovidov, care se apropia. Pășea cu picioarele împleticite, ca un om beat, cu ochii în pământ, apucând ceva invizibil în aer, iar cu cealaltă mână mătura parcă de pe obraz o pânză nevăzută de păianjen. N-avea nici armă, nici sabie; părul blond-închis, ud de sudoare, îi atârna drept deasupra ochilor. Ocoli poiana și se apropie de Ivan Alexeevici, unde se opri, înfigându-și în pământ privirea rătăcită în gol și năucă. Genunchii îi jucau într-un tremur mărunț, se îndoiau, iar lui Ivan Alexeevici i se părea că Lihovidov se apleacă pentru a-și lua vânt ca să se înalțe în zbor.

— Uite... ca să vezi cum... începu, încercând să spună ceva, dar fața lui Lihovidov fu zgâlțâită de un spasm.

— Stai! strigă apoi Lihovidov și se lăsă pe vine, rășchirându-și degetele și privind speriat în jur. Ascultă acilea! Am să-i trag acușa un cântec. Vine în zbor o păsărică a Domnului la bufniță și-i zice:

*Spune-mi, bufnița mea,
Spune-mi, Kupreianovna,
Cine-i mai tare,
Ca tine mai mare?
Iată, vulturul îi țar,
Și eretele-i maior,
Iară uliul, esaulul;
Porumbelii din pădure
Îs cazacii din Ural.
Ăi din gardă îs hulubii,
Iară alții-s la oștire.
Graurii-s calmucii,
Stăncuțele-țigăncuțele.
Boieroaica-i coțofană,
Rața sură îi pifană,
Moldovence-s bibilici...*

— Stai! păli Ivan Alexeevici. Oprește, Lihovidov! Da' ce-i cu tine? N-ai fi cumva bolnav? Hai, spune!

— Nu te amesteca! răspunse celălalt, stacojiu la față, țuguindu-și buzele vinete într-un rânjet tâmp și continuându-și înfiorătorul recitativ:

*Moldovence-s bibilici,
Dropiile-s prostănace,
Pescărușii-s bătaușii,
Ciorile-s tunarii,
Corbii îs volohii,
Iar pescarii... pelicanii...*

Ivan Alexeevici sări în picioare:

— Hai să mergem, hai la ai noștri, că ne prind nemții! Auzi?

Smulgându-și mâna, grăbindu-se, lăsând să-i cadă de pe buze balele calde, Lihovidov continuă să zbiere:

*Privighetoarea-i vioristă,
Rândunica îi coristă,
Iar cocorul, burtă goală.
Perceptoru-i pițigoii
Și străjeru-i vrăbioii...*

Și, pe neașteptate, întrerupându-și rostirea, începu un cântec tânguitor și răgușit. Nu era cântec, ci un urlat de lup, întetându-se și revărsându-se mereu din gura larg căscată; saliva sidefie tremura, lucind pe dinții ascuțiți și lungi ca niște colți. Ivan Alexeevici se uită cu groază în ochii nebuni și pieziși ai tovarășului, cu puțin înainte om ca toți oamenii, privea la capul său cu părul lins și la scoicile de ceară ale urechilor. Iar Lihovidov urla înainte, cuprins de o sinistră mânie:

*Goarna slavă ne-a vestit,
Pe creștini i-am slobozit,
Căci la Dunăre luptând,
Pe sultan noi l-am înfrânt.
Peste deal, zburam nainte
Ca lăcustele în stol.
Au tot tras mereu din flinte
Toți cazacii de la Don,
Orătării câte-or fi,
Toate vi le vom tăia,
Iar pe neveste și copii
În robie i-om lua.*

— Martin! Martin, fă-te-ncoa! strigă Ivan Alexeevici, zărindu-l pe Martin Șamil, care șchiopăta prin poiană.

Celălalt veni mai aproape, sprijinindu-se în armă.

— Ajută-mi să-l duc. Îl vezi? arătă Ivan Alexeevici cu ochii spre nebun. S-a sfârșit cu el. I s-a suit sângele la cap.

Cu o mânecă ruptă de la cămașă, Șamil își pansă piciorul rănit, apoi, fără să se uite la Lihovidov, îl luă de un braț. Ivan Alexeevici îl apucă de celălalt. Porniră așa tustrei.

*Peste deal, zburam nainte
Ca lăcustele în stol...*

continuă să strige Lihovidov, cu voce mai potolită. Şamil, cu o strâmbătură dureroasă, îl rugă:

— Lasă, măi, nu mai țipa! Lasă, pentru Dumnezeu! Acușica ți-ai isprăvit zborul. Ajunge!

*Orătănii câte-or fi,
Toate vi le vom tăia...*

Smintitul se smucea din brațele cazacilor, fără să-și întrerupă cântecul; doar din când în când își strângea tâmplele între palme, scrâșnea din dinți și, cu falca atârnată în tremur, își clătina capul în care clocotea năprasnicul pârjol al nebuniei.

4

La vreo patruzeci de kilometri mai în jos, pe cursul râului Stohod, se desfășurau luptele. De două săptămâni în șir stăruia mugetul fără preget al tunurilor. Noaptea, spadele razelor de reflector spintecau până departe cerul violet, străluceau asemenea unor fulgere multicolore și rapide, făcându-și parcă cu ochiul, umplând de neînțeleasă tulburare pe acei care priveau de dincoace răbufnirile și vâlvorile războiului.

Regimentul 12 de cazaci se aciuse într-un sector mlaștinos și sălbatic. Ziua trăgeau arare focuri asupra austriecilor, care se strecurau, alergând prin șanțurile nu tocmai adânci; noaptea, apărați de mlaștină, dormeau sau jucau cărți, fără grijă; numai santinelele urmăreau înfricoșătoarele răbufniri portocalii de lumină într-acolo unde se dădeau luptele, cam la vreo patruzeci de verste mai jos, pe valea Stohodului.

Într-o noapte geroasă, când vâlvățile îndepărtate brăzdau cerul mai vârtos ca de obicei, Grigori Melehov ieși afară din bordei, se strecură prin șanțul de comunicație în pădurea care se ridica în dosul tranșeelor, asemenea unui smoc de păr coliliu crescut pe tidva neagră a colnicului, și se culcă pe pământul neted și înmiresmat. Aerul din bordeie, lăsat în urmă, duhnea, îmbâcsit de fum; fumul des de tutun spânzura ca o față de masă cu ciucuri deasupra măsuței unde un grup de opt cazaci jucau cărți; iar în pădurea de pe creștetul colnicului adia un vântuleț ușor, ca stârnit de aripile unei păsări nevăzute trecând în zbor; ierburile ucise de brumă răspândeau o nespus de tristă mireasmă, întunericul se aduna mai negru

deasupra pădurii sluțite, sfârtecată de obuze; cuibul de scânteii al pleiadelor se stingea pe cer într-un abur ușor; Carul-Mare zăcea răsturnat alături de Calea-Laptelui, cu oiștea frântă pieziș, iar la miazănoapte Steaua Polară își pâlpa lumina domol sclipitoare.

Grigori privea în sus, clipind din ochi, și lumina glacială a stelei, parcă înțepătoare, îi storcea lacrimi tot atât de reci, printre gene.

Culcat acolo, pe colnic, își aminti deodată, fără să știe de ce, noaptea în care mersese din satul Nijne-Iablonovski la Iagodnoe, la Axinia, și, cu o durere tăioasă, îi revăzu chipul. În amintire îi răsăriră, nedeslușite și împâclite de timp, trăsăturile feței ei, nespuse de dragă și totodată străină. Cu inima zvâcnind pe neașteptate, încercă să plăsmuiască trăsăturile, așa cum le văzuse ultima dată, desfigurate de durere, cu brazdă roșie pe obraz, lăsată de bici, dar amintirea îi arăta cu înverșunare numai celălalt chip, puțin aplecat, cu un zâmbet triumfător. Iat-o cu capul întors, cu înfățișarea șagalnică și drăgăstoasă, fulgerându-l de jos cu privirea ochilor ei negri, de foc; buzele-i roșii, pline de păcat, nesățioase, șoptesc ceva nespuse de duios și cald; își întoarce încet privirea, două smocuri mătăsoase și late de păr i se revarsă pe grumazul smead... Cât de mult îi plăcea pe vremuri să le sărute!...

Grigori tresare. I se pare o clipă că simte adierea lină și îmbătătoare a părului Axiniei; încordându-și tot trupul, își umflă nările. Dar nu; e numai izul tulburător de frunziș veșted. Chipul Axiniei, oval, pălește și se mistuie. Grigori închide ochii, își întinde palmele pe trupul scortșos al pământului, apoi privește fără să clipească din pleoape la Steaua Polară, care tremură dincolo de pinul frânt, la marginea cerului, asemenea unui fluture albăstrui și sclipitor, în zbor pe loc.

Frânturi răzlețe de alte amintiri îl năpădiră fără șir, întunecându-i chipul Axiniei. Își aduse aminte de săptămânile petrecute la Tatarski, printre ai săi, după ruptura cu Axinia; noaptea, dezmierdările lacome, istovitoare, ale Nataliei, care stăruia parcă să-și răscumpere răceala ei feciorelnică de altădată; ziua, purtarea grijulie, aproape lingușitoare a celor din familie, respectul cu care consătenii întâmpinau în el pe primul cavaler al crucii „Sfântului Gheorghe”. Grigori întâlnea pretutindeni, chiar la el acasă, aceleași priviri furișe, pline de minunare și respect; îl cercetau ca și cum nu le-ar fi venit să creadă că era tot el, Grigori, flăcăul zurbagiu, voios și zănatic, de altădată. Bătrânii stăteau la sfat cu dânsul pe medean, ca și cum ar fi fost deopotrivă cu ei, se descopereau când răspundeau la salutul lui, iar fetele și femeile se uitau cu vădită admirație la făptura lui voinică, puțin

adusă de spate, la mantaua de care era prinsă la piept crucea cu panglică vărgată. Grigori vedea că Pantelei Prokofievici nu-și ascunde mândria, pășind alături de el, în drum spre biserică sau spre medean. Și tot amestecul acesta fin și veninos de lingușire, de respect și de admirație ucidea treptat semințele acelu adevăr pe care le semănase Garanja în cugetul său. La întoarcerea de pe front și la a doua plecare într-acolo, Grigori nu mai era același om. Acel ceva căzăcesc, supt o dată cu laptele mamei, îndrăgît de-a lungul vieții, ieșise învingător asupra marelui adevăr omenesc.

— Știam eu, Grișka! îi spusese la despărțire Pantelei Prokofievici, cam băut, frământându-se și netezindu-și părul argintiu înspicat cu fire negre. Știam eu de mult că ai să fii un cazac pe cinste. Când ai împlinit un an, te-am scos afară în ogradă, după vechea noastră datină căzăcească – îți aduci aminte, bătrâno? – și te-am pus călare pe cal. Iară tu, hoțomanule, mi l-ai și apucat de coamă! Chiar atuncea mi-am dat seama că trebuie să iasă ceva de soi din tine, și așa a și fost!...

Grigori plecă astfel pe front ca un vrednic cazac. Fără să se împace în suflet cu absurditatea războiului, păstra însă în mare cinste faima sa de cazac...

Anul o mie nouă sute cincisprezece, luna mai. Regimentul german 13 de Fier înaintează cu oamenii descălecați lângă satul Olhovcik, străbătând lăicerul izlazului, de un verde-aprins. Mitralierele țacănesc ca niște greieri. Mitraliera grea a unei companii rusești, culcată lângă pârâu, le răspunde cu rafale greoaie. Regimentul 12 de cazaci se angajează în luptă. Grigori aleargă în lanțul de trăgători al cazacilor din sotnia sa și, privind îndărăt, vede discul topit al soarelui pe cerul de amiază și un altul, la fel, în apele liniștite ale pârâului acoperite de mâțișorii aurii ai sălciilor înflorite. Dincolo de pârâu, după câțiva plopî, se ascund oamenii lăsați la cai, iar drept în față se vede lanțul de trăgători germani, cu sclipirile galbene ale vulturilor de aramă de pe căști. Vântul se joacă cu fumulețul peliniu al împușcăturilor.

Grigori trage fără grabă, ocheste cu băgare de seamă și, între două focuri, ciulind urechea la strigătul comandantului de pluton, care indică înălțătorul, mai are timp să dea jos încetișor cu gândăcel pestriț care i se cățăraseră pe mâneca bluzei. Urmează atacul... Grigori doboară un locotenent german, dintr-o lovitură, cu patul ferecat al armei, ia prizonieri trei soldați nemți și, slobozind focuri pe deasupra capetelor, îi silește să alerge în trap către pârâu.

La Rava-Ruskaia, în iulie 1915, împreună cu un pluton de cazaci, salvează o baterie căzăcească pe care puseseră mâna austrieicii. Tot acolo, în timpul luptei, pătrunde în spatele inamicului și deschide focul cu pușca-mitralieră, punând pe fugă pe austrieicii care porniseră la atac.

Depășind Baianetul, capturează într-o încăierare un coșcogea ofițer austriac, îl aruncă de-a curmezișul șei ca pe un berbec și galopează, simțind mereu în nări duhoarea de scârnă omenească ce vine de la ofițer și tremurul trupului său gras, nădușit de groază.

Mai limpede încă își aminti Grigori, așa culcat pe neagra pleșuvie a colnicului, mai viu încă trăi ceasul care îl făcuse să dea ochi cu Stepan Astahov, dușmanul său de moarte. Lucrurile se petrecuseră atunci când Regimentul 12 fusese luat de pe front și trimis în Prusia Orientală. Căii căzăcești frământau cu copitele ogoarele nemțești bine îngrijite, cazacii dădeau foc locuințelor germane. Pe tot drumul străbătut de dâșii plutea fumul roșiatic și se mistuiau încet ruinele înnegrite ale zidurilor și acoperișurile crăpate, de țiglă. Lângă orașul Stallupönen regimentul trecu la atac, împreună cu Regimentul 27 de cazaci de la Don. Grigori își văzuse în treacă fratele slăbit, pe Stepan, cu fața proaspăt rasă, și pe alți cazaci și consăteni. Regimentele au suferit atunci o cruntă înfrângere în luptă. Nemții îi încercuiseră și când cele douăsprezece sotnii se repeziră la atac, una după alta, pentru a rupe cercul inamic, Grigori îl văzu pe Stepan sărind jos de pe calul său corbiu, ucis, și rotindu-se ca o sfârlează. Străfulgerat de o hotărâre care îl îmbucură nespus, Grigori își struni cu greu calul, și atunci când cea din urmă sotnie trecu în galop, mai-mai să-l strivească pe Stepan sub copitele cailor, Grigori se apropie în goană de el, strigându-i:

— Apucă-te de scară.

Stepan încleștă cureaua scării în pumn și goni, ca la o jumătate de verstă, alături de calul lui Grigori.

— Nu goni așa de iute! Nu goni, pentru Dumnezeu! îl ruga el, pierzându-și răsufllarea.

Trecură astfel cu bine locul unde cercul fusese rupt. Mai aveau cel mult o sută de stâneni până la pădurea în care descălecau sotniile salvate din încercuire, când un glonț îl lovi pe neașteptate pe Stepan în picior, și el se rostogoli la pământ, scăpând scara din mână. Vântul îi smulse lui Grigori șapca, îi aruncă moțul de păr peste ochi. Grigori își dădu părul îndărăt și întoarse capul. Șchiopătând, Stepan alergă la o tufă, aruncă acolo șapca sa de cazac și se așeză jos, scoțându-și în grabă nădragii cu lampasuri roșii. Grupele de luptă ale lanțului de trăgători germani înaintau în salturi, de

peste dâmb, și Grigori pricepu: Stepan ținea la viață, își lepăda nădragii de cazac, ca să fie luat drept infanterist, căci, pe vremea aceea, nemții nu lăsau în viață cazacii prizonieri... Ascultând porunca inimii sale, Grigori întoarse calul și veni într-un zbor până la tufă, descălecând din mers:

— Încalecă!

Nu, Grigori n-avea să uite niciodată căutătura fugară din ochii lui Stepan. Îl ajută să se urce în șa, alergă, ținându-se de scară, alături de calul leoarcă de sudoare.

Țiuuu... vibra în văzduh țuiutul fioros al gloanțelor și se rupea sfâșietor, dispărând din auz: iuuuut!...

Deasupra capului lui Grigori, deasupra chipului ca de var al lui Stepan, alături, pretutindeni, același șuielat ascuțit, sfredelitor: țiuuuuu-ut, țiuuu-ut, iar în urma lor, alte răbufniri de împușcături, asemenea trosnetului unor păstăi uscate de salcâm: Pac-pac! Pac-pac! Ța-țac-ac-ac!

Când au ajuns în pădure, Stepan coborî din șa, cu obrazul schimonosit de durere, aruncă dârlogii și se trase în lături, șchiopătând. Sângele i se prelingea pe carâmbul cizmei stângi și, la fiecare pas al piciorului rănit, un șuvoi subțire de un roșu-vișiniu țâșnea printr-o crăpătură deasupra tălpii. Stepan se rezemă de trunchiul unui stejar umbros și îi făcu semn cu degetul lui Grigori. Acesta se apropie.

— Cizma ghiolcăie de sânge, rosti Stepan. Grigori tăcu, privind într-o parte.

— Grișka... Când am pornit azi la atac... Auzi, Grigori? Începu Stepan, căutând ochii celui lalt, cu ochii săi adânciți în orbite. Când înaintam, am tras în tine din spate... de trei ori am tras... N-a vrut Dumnezeu să te omor...

Privirile lor se întâlniră. Căutătura sfredelitoare a lui Stepan sclipea cumplit din orbitele adâncite. Stepan vorbea, aproape fără să-și desfacă dinții încleștați.

— Tu m-ai scăpat de la moarte... Îți mulțumesc! Dară pentru Axinia, nu pot să te iert... Nu mă rabdă inima. Nu-mi cere, Grigori!

— Nici nu-ți cer! îi răspunse Grigori. Se despărțiră astfel, tot neîmpăcați...

Alte amintiri... În luna mai, regimentul, împreună cu celelalte unități din armata generalului Brusilov, rupsese frontul lângă Luțk, cutreiera spatele liniilor inamice, izbind și primind lovituri. În apropiere de Lvov, Grigori duse din proprie inițiativă sotnia la atac, captură o baterie austriacă de obuziere, împreună cu servanții. Peste o lună trecu înot Bugul, ca să

prindă o „limbă”. Doborî la pământ o santinelă, și neamțul, zdravăn și dârz, se zbătea nebunește, luptând cu Grigori, pe jumătate gol, și, încleștat de el, încerca să răcnească și nu voia să se lase legat nici în ruptul capului.

Ca un zâmbet pe buze, Grigori își aminti întâmplarea.

Câte și câte asemenea peripeții nu-i adusese mâna vremii, aruncându-le în calea sa, în decursul atâtor bătălii mai vechi sau mai noi! Grigori își păzea cu strășnicie vrednicia de cazac, nu pierdea niciun prilej să-și arate vitejia, fără preget își puna în primejdie viața, se încumeta la toate nebuniile, se strecura travestit în spatele austriecilor, le răpea santinelele fără vărsare ele sânge: cazacul zburda slobod în el, și simțea că-i pierise pentru totdeauna mila aceea pentru om, care îl apăsa în cele dintâi zile de război. Inima i se împietrise, se uscaseră ca un câmp sărat, pe vreme de secetă, și nu se mai deschidea pentru milă, așa cum nici sărătura nu sugerează apă. Cu un dispreț rece, se juca cu viața sa, cu viețile altora, fapt pentru care căpătase faima de viteaz, patru cruci „Sfântul Gheorghe” și patru medalii. În timpul rarelor parade, stătea alături de drapelul regimentului sărutat de fumul bătăliilor din atâtea războaie; știa însă că n-are să mai rădă ca altădată, știa că ochii i se adânciseră în orbite și umerii obrăjilor i se ascuțiseră: știa că, sărutând un copil, îi vine greu să-l privească deschis în ochii lui limpezi; știa Grigori cu ce preț își plătitise gradele și șiragul întreg de decorații...

Stătea acum culcat pe colnic, cu poala mantalei îndoită sub coastă, rezemându-se în cotul brațului stâng. Amintirea îi învia numaidecât cele trăite în ultimii ani, și câte o întâmplare din îndepărtata copilărie venea să se strecoare asemenea unui fir azuriu și subțire, printre răzlețele și fugarele episoade ale războiului. O clipă, Grigori își oprea cu dragoste și tristețe gândul asupra unora, apoi trecea la altele, mai proaspete. În tranșeele austriece, cineva cânta iscusit la mandolină. Sunetele subțirele veneau în zbor dintr-acolo, legănate de vânt, trecând peste undele Stohodului, tremurau ușor deasupra pământului, de atâtea ori udat de sânge omenesc. Stelele se aprindeau mai puternic la zenit, întunericul se împânzea tot mai des și ceața, în miez de noapte, creștea ca o cocoașă deasupra mlaștinii. Grigori fumă două țigări, una după alta, mângâie cu o aspră dezmiardare cureaua armei, se ridică de pe pământul primitiv, sprijinindu-se în degetele de la mâna stângă, apoi pași alene spre tranșee.

În bordei, cazacii își continuau jocul de cărți. Grigori se prăbuși pe patul de scânduri, vru să mai rătăcească, în amintire, pe potecile umblate odinioară, năpădite de buruiana vremii ce se așternuse peste ele, dar

somnul veni să-l răpună. Ațipi de îndată, căzu grămadă, așa cum l-a apucat somnul, și văzu în vis stepa fără de sfârșit, dogorită de suflul fierbinte al arșiței, desișurile roz-viorii de plevăiță, urmele copitelor de cal nepotcovite, printre tulpini de cimbru moțat și liliachiu... Stepa era pustie, spăimos de tăcută. El, Grigori, pășea pe pământul cuprins de nisipuri, dar nu-și simțea pașii și de aceea îl copleșea groaza... Trezindu-se și ridicându-și capul, cu obrajii brăzdați de urmele întipărite în timpul somnului incomod, Grigori molfăi îndelung din buze, ca un cal care simte o clipă mireasma străină a unui fir de iarbă necunoscută. Se cufundă apoi într-un somn greu, fără vise.

A doua zi, se sculă cuprins de un dor tainic și stăruitor.

— Ce ești așa de acru? Te pomenești că ți-ai visat stanița, ai? îl întrebă Moțatul.

— Ai ghicit. Am visat stepa. Mi s-a tulburat sufletul. Ce m-aș mai duce acasă! Mi s-a urât în slujba țarului...

Moțatul râdea îngăduitor. Stătea tot timpul în același bordei cu Grigori, se purta față de el cu respectul pe care o sălbătăciune puternică îl are față de alta, tot atât de puternică; de la prima lor ceartă, în 1914, nu mai avuseseră nicio ciocnire, și înrâurirea Moțatului avea un efect vădit asupra firii și psihologiei lui Grigori. Războiul schimbase mult felul de a gândi al Moțatului. Luneca încet, dar neabătut spre negarea războiului, vorbea îndelung despre generalii trădători și despre germanii cuibăriți în palatul țarului. Într-o zi, scăpase o vorbă: „Să nu te aștepti la nimica bun, de vreme ce însăși țarina îi de sânge nemțesc. Când i-o abate, ne poate vinde pe nimica...”

O dată, Grigori îi înfățișase temeiul celor învățate de la Garanja, dar Moțatul nu le încuviințase.

— Cântecul nu-i prost, dară vocea-i cam răgușită, rostise el cu un zâmbet ironic, pocnindu-se ușor peste chelia vineție. Mișka Koșevoi trâmbețează toate astea, de parcă ar fi un cocoș pe gard. Revoluțiile acestea n-au niciun rost, îs numai zburdălnicie. Pricepe și tu o dată că nouă, cazacilor, ne trebuie puterea noastră, și nu alta! Ne trebuie un țar puternic, cam la fel cu Mikolai Mikolaici³²; noi n-avem același drum cu mujicii, cum nu-i chip să aduni găștele și cu porcii într-o singură turmă... Mujicii vor să puie laba pe pământ, muncitorul vrea să capete o leafă mai bună... dară

---

³² *Nikolai Nikolaevici* (1856-1929) – mare duce, comandantul suprem al armatei ruse la începutul războiului mondial. În timpul războiului civil, a fugit în străinătate, unde, susținut de Vranghel și de cea mai mare parte a monarhiștilor, era unul din „pretendenții” la tronul Rusiei (n. ed. ruse).

nouă ce-or să ne dea? Pământ? Avem berechet! Și altceva, ce ne mai trebuie? Vezi și tu că ăștia ne momesc cu traista goală! Țarul nostru îi pârlit și bleg, ce să ne mai ascundem după deget. Tat-său era ceva mai tare, da' ăsta s-o pomeni cu o revoluție strașnică, așa cum a fost în nouă sute cincii, și totul s-o da de-a berbeleacul, mama mă-sii!... Nu, asta nu ni-e la îndemână! Dacă, Doamne ferește, ăștia îl alungă pe țar, o să ne vină și nouă rândul să plătim... Unii și-or aminti dușmănia cea veche; alții s-or apuca să împartă pământurile noastre la mujici. Nu, trebuie să fim cu ochii în patru.

— Totdeauna judeci strâmb, se încruntă Grigori.

— Și tu vorbești aiurea! Ești încă tinerel, necălărit. Mai stai oleacă, până ce-or să te strângă mai tare în chingi, ș-atunci ai să vezi de partea cui îi dreptatea...

De obicei, cu această încheiere dezbaterile lor luau sfârșit; Grigori tăcea, iar Moțatul căuta să aducă vorba la cu totul altceva.

Chiar în ziua aceea, Grigori fusese silit să ia parte la o întâmplare cu cântec. Ca întotdeauna, la amiază sosi bucătăria de campanie, oprindu-se dincolo de colnic. Cazacii au dat zor, înghesuindu-se în șanțurile de comunicație. Mișka Koșevoi merse să ia mâncarea pentru plutonul trei. Aduse mai multe gamele, aburind, înșirate pe un băț lung, și, de cum intra în bordei, strigă:

— Asta nu mai merge, fraților! Păi ce, suntem câini?

— Da' care-i baiul? întrebă Moțatul.

— Ne hrănesc cu hoituri! strigă indignat Koșevoi.

Își aruncă îndărăt moțul de păr auriu, semănând cu un ciorchine îndesat de hamei sălbatic, puse gamelele pe pat și, uitându-se pieziș la Moțatul, îl pofți:

— Ia adulmecă și tu, să vezi a ce pute ciorba! Aplecat deasupra gamelei sale, Moțatul își mișca nările, strâmbându-se, iar Koșevoi îl imita fără să vrea, cu nările lărgite, schimonosindu-și chipul pământiu.

— Carne împuțită! conchide Moțatul.

Cu un gest de scârbă, împinse gamela și se uită la Grigori.

Acesta se sculă brusc de pe pat, își aplecă nasul coroiat deasupra ciorbei, se dădu îndărăt și, cu o mișcare leneșă a piciorului, răsturnă gamela la pământ.

— De ce faci asta? întrebă Moțatul, cu vocea îndoielnică.

— Da' tu nu vezi de ce? Uită-te! Sau ești chior? Ce-i asta? îi arătă Grigori zeama tulbure care se lătea la picioarele lor.

— Valeu, viermi! Mamă, mamă! Și eu care nici nu-i văzusem. Bună

mâncare! Nu-i ciorbă, e supă de fidea. Cu viermi în loc de potroace...

Jos, lângă bucata de carne de un roșu-spălăcit, în cerculețe de grăsime, se aflau viermi albi, fierți, grași, întinși, fără viață.

— Unu, doi, trei, patru! numără în șoaptă Koșevoi, fără să știe pentru ce.

Tăcură un minut. Grigori scuipa printre dinți. Koșevoi trase sabia și spuse:

— Să arestăm ciorba asta, și hai la comandantul sotniei.

— Asta-i! Că bine zici! Întări Moțatul. Se grăbi să-și scoată baioneta, spunând: Noi o să ducem ciorba, iară tu, Grișka, ești dator să mergi după noi! Ai să raportezi comandantului.

Moțatul și Mișka Koșevoi mergeau cu săbiile scoase, ducând o gamelă plină cu ciorbă, atârnată de o baionetă. Grigori îi însoțea, mergând în urma lor, iar după dânșii se mișca prin șanțuri, în zigzag, un val întreg cenușiu-verde de cazaci ieșiți în grabă din bordeie.

— Ce-i, mă?

— Alarmă?

— Poate o fi ceva cu pacea?

— Ha!... Pace îți trebuie? Nu vrei un pesmete-n gură?

— Au arestat o ciorbă cu viermi!

Lângă bordeiul ofițerilor, Moțatul și Koșevoi se opriră. Aplecându-se, Grigori se strecură în „vizuina de vulpe”, ținându-și șapca cu mâna stânga.

— Nu te-nghesui! Își arată colții Moțatul, aruncând o privire răutăcioasă unui cazac care-l împinsese ușor.

Comandantul sotniei ieși afară, încheindu-și mantaua și privind nedumerit și oarecum îngrijorat la Grigori, care pășea în urma lui.

— Ce s-a întâmplat, fraților?

Ochii comandantului alunecară iscoditor peste capetele cazacilor.

Grigori se postă în fața lui și răspunse, în mijlocul celei mai depline și încordate tăceri:

— Am adus un arestat.

— Ce fel de arestat?

— Iată-l... arată Grigori gamela cu ciorbă, așezată jos, la picioarele Moțatului. Iată-l, arestatul! Ia uitați-vă cu ce sunt hrăniți cazacii dumneavoastră!

Sprânceană i se ridică într-un unghi frânt, tremură mărunț și se destinse. Comandantul sotniei urmări iscoditor expresia chipului lui Grigori, se încruntă, își mută privirile asupra gamelei.

— Au început să ne hrănească cu mortăciuni! strigă arțăgos Mișka

Koșevoi.

— Să se schimbe artelnicul!

— Scârnăvia!

— S-a îngrășat, diavolul!

— Țsta halește numai ciorbă de rinichi de vacă!

— Și noi, cu viermi! glăsuiră cei din rândul întâi. Comandantul sotniei așteptă până când larma de voci se potoli, apoi rosti cu asprime:

— Liniște! Acum, tăcere!... S-a spus totul! Pe artelnic îl schimb chiar astăzi. Voi numi o comisie pentru a-i cerceta activitatea. Dacă este vorba de carne alterată...

— La judecată cu el! tunară voci din spate.

Glasul comandantului se înecă într-un nou torent de strigăte.

Schimbarea artelnicului se petrecu însă în timpul marșului, nu pe loc. Numai la câteva ceasuri după ce cazacii mâniași aretaseră ciorba și o duseseră la comandantul sotniei, Regimentul 12 primi ordin să părăsească poziția și să pornească în marș spre România, după un itinerar anexat la ordin. Noaptea, cazacii fură înlocuiți cu vânători siberieni. Regimentul își relua caii în târgul Rînvici și a doua zi dimineața porni în marș forțat spre România.

Mari unități erau trimise de sâng în ajutorul românilor, pe care-i copleșeau mereu înfrângerile. Aceasta se vădea chiar din faptul că în prima zi de marș, oamenii cu cartiruirea, plecați în ajun în satul unde li se hotărâse cantonamentul de noapte, s-au întors fără nicio ispravă: satul era ticsit de infanterie și de artilerie care, tot așa, grăbeau spre frontiera României. Regimentul fu astfel silit să mai străbată opt verste, pentru a-și găsi locuri de mas noaptea.

Șaptesprezece zile au mers într-aseamenea chip. Caii erau sleiți din pricina lipsei de hrană. În zona din preajma frontului, pustiită de război, furaje nu se mai găseau; localnicii, parte pribegiseră înlăuntrul Rusiei, parte se ascundeau prin păduri. Cocioabele fără acoperișuri se ridicau mohorâte, cu zidurile goale; arareori cazacii dădeau peste vreun sătean amărât și speriat, strecurându-se prin ulița pustie, dar și acela se mistuia pe dată ce zărea oameni înarmați. Zdrobiți de atâta necurmată mărșăluire, chinuiți de frig și scrâșnind pentru caznele lor, pentru cai, pentru toate cele îndurate, cazacii desfăceau acoperișurile de paie ale lăcașurilor din satele care scăpaseră de devastare, nu se mai sfiau să prade bruma de furaje, și niciun fel de amenințări din partea comandanților nu-i mai puteau opri de la samavolnicie și jaf.

Chiar în apropiere de teritoriul românesc, ajuns într-un sătuleț ceva mai înstărit, Moțatul izbuti să fure dintr-un hambar ca la o baniță de orz. Stăpânul hambarului îl surprinse asupra faptului, dar Moțatul snopi în bătaie pe basarabean și duse tainul de orz calului. Comandantul plutonului îl găsi lângă conovăț. Moțatul atârnase traista de gâtul calului, umbla în jurul lui, mângâindu-i cu mâinile tremurătoare coastele coșcove, și se uita în ochii lui, ca în ochii unui om.

— Uriupin, pui de cătea! Dă orzul înapoi! Nu te gândești, scârnăvie, că au să te împuște pentru asta?

Moțatul îl împunse pe ofițer cu o privire piezișă, tulbure și, trântindu-și șapca de pământ, izbucni într-un strigăt deznădăjduit, pentru întâia oară de când se afla în regiment:

— Judecați-mă! Împușcați-mă! Omorâți-mă, da' orzul tot nu-l dau! Ce, calul meu trebuie să crape de foame? Ai? Nu dau orzul! Nu dau niciun bob!

Se apucă de cap, trase de coama calului, care mesteca cu lăcomie, încleștă mânerul sabiei.

Tăcut, ofițerul șovăi o clipă, privind la șoldurile cumplit de scofâlcite ale calului, clătină din cap și rosti:

— De ce-i dai grăunțe când e înfierbântat? Vocea lui era vădit stingherită.

— Nu, că a apucat să se răcorească! răspunse Moțatul aproape în șoaptă, culegând în palmă boabele căzute din sacul de ovăz și punându-le la loc.

În primele zile ale lui noiembrie, regimentul se afla gata instalat pe poziții. Vânturile bântuiau deasupra Carpaților, ceața geroasă se înfunda în defileuri, pădurile de pini miroseau pătrunzător, pălitate de întâiul ger, și ochii oamenilor deslușeau din ce în ce mai adesea urme de fiare pe cea dintâi zăpadă scârțâitoare, potopită în munți: lupii, cerbii și căprioarele pribegeau înlăuntrul țării de spaima războiului, părăsindu-și ascunzișurile lor vechi și sălbatice.

În ziua de 7 noiembrie, Regimentul 12 asaltase cota „320”. În ajun, tranșeele erau încă ocupate de austrieci, dar, în ziua asaltului, aceștia fuseseră înlocuiți cu saxoni, proaspăt aduși de pe frontul francez. Cazacii mergeau pe jos, urcând povârnișurile pietroase, ușor presărate cu zăpadă. Grohotișul înghețat luneca, scrâșnind sub tălpi, iar pulberea subțire de omăt se înălța ca un fum. Grigori, care pășea alături de Moțatul, îi destăinuia, cu un zâmbet vinovat, neobișnuit de sfios pentru dânsul:

— Parcă mi-e frică... S-ar zice că pentru prima dată merg la atac.

— Ce tot spui? se minună Moțatul.

Își purta arma plină de zgârieturi, ținând-o de curea, în timp ce-și sugea turțurii de gheață de pe mustăți.

Cazacii înaintau la deal în lanțuri frânte, fără să tragă. Crestele tranșeelor inamice păstrau o tăcere amenințătoare. Dincolo de creastă, la nemți, un locotenent saxon, cu fața îmbujorată de vânt și cu nasul jupuit, dându-se înapoi cu tot trupul și zâmbind, striga cu înfocare soldaților săi:

— *Kameraden! Wir haben die Blaumäntel oft genug gedroschen! Da wollen wir's auch diesen einpfeffern, was es heisst mit uns'n Hühnchen zu rupfen! Ausharren! Schiesst noch nicht!*³³

Sotniile de cazaci porniră la asalt. Pietrele fărâmicioase curgeau la vale sub picioare. Așezându-și la loc capetele glugii lungi și îngălbenite, Grigori rânjea nervos. Obrajii lui scofâlciți, sub miriștea neagră a bărbii, nerasă de mult, și nasul său coroiat aveau o nuanță albastră-gălbuie; ochii sclipeau întunecat sub genele acoperite de brumă, ca două bucăți de antracit. Calmul său de totdeauna îl părăsise. Luptând împotriva blestematei frici care-i năpădisese sufletul, spuse Moțatului, îndreptându-și privirea neclintită spre creasta argintie a tranșeelor, estompată de ninsoare:

— Țștia tac. Nu mișcă! Ne lasă înadins să ne apropiem. Mi-i frică și nu mi-e rușine de asta. Ce-ar fi, dacă m-aș întoarce îndărăt?

— Ce tot trăncănești azi? întrebă, bombănind, Moțatul. Acilea, frate, îi ca la jocul de cărți: n-ai încredere în tine, te-ai ars! Te-ai făcut turtă de ceară la față, Grișka. Fie că ești bolnav, fie că... o să te dea gata chiar astăzi. Uite! Uite! Văzut-ai?

Un neamț cu manta scurtă și cu cască ascuțită la vârf se ridică pentru o clipă deasupra tranșeelor și dispăru de îndată.

În stânga lui Grigori, mergea un cazac chipeș, blond, din stanița Elanskaia; scotea mereu din mers mânușa din mâna dreaptă și mereu o punea la loc. Repeta neconținut aceeași mișcare, pășind grăbit, îndoind anevoie picioarele de la genunchi și tușind cu exagerare. „Parcă ar merge singur noaptea... tușește în silă, își face curaj”, gândi Grigori. Mai încolo, zări obrazul pistruiat al uriadnicului Maksaeu. Ceva mai departe pășea Emelian Groșev, ținând hotărât arma, cu vârful baionetei înclinat puțin într-o parte. Grigori își aduse aminte că numai cu câteva zile în urmă, Emelian furase în timpul marșului un sac cu porumb de la un român, spărgând lacătul de la cămară chiar cu baioneta aceasta. Aproape cot la cot

---

³³ Camarazi! Mantalele albastre au mâncat destulă bătaie de la ai noștri. Să le arătăm și ăstora acum ce înseamnă să te pui cu noi! Așteptați! Nu trageți încă! (în l. germ.).

cu Maksaev, mergea Mișka Koșevoi. Fuma cu nesaț și își sufla nasul, ștergându-și degetele de poala stânga a mantalei.

— Mi-e sete! spuse Maksaev.

— Mă strâng cizmele, Emelian! se plânse Mișka Koșevoi. Nu mai pot merge din pricina lor.

Groșev îl întrerupse mânios:

— Ia mai las-o cu cizmele! Ține-te bine, că acuși o să ne stropească neamțul cu mitraliera!

Chiar după prima salvă, Grigori oftă și căzu doborât de un glonț. Voia să-și panseze brațul rănit, duse mâna la pansamentul din cartușieră, dar valul sângelui cald care îi țâșnea cu tărie la cot, înăuntrul mânecii, îl istovi cu desăvârșire. Se prăvăli cu fața în jos și, ascunzându-și capul îngreunat după un bolovan, simțindu-și gura uscată iască, linse pe nerăsuflata o grămăjoară pufoasă de zăpadă. Cu buzele tremurătoare, apuca cu nesaț pulberea subțire și albă; cu o nemaipomenită frică și tulburare, trăgea cu urechea la țăcănitul sec și aspru al gloanțelor și la vuietul atotcuprinzător al focurilor. Ridicându-și capul, îi văzu pe cazacii din sotnie cum fugeau la vale, alunecând, căzând, trăgând fără noimă îndărăt și în sus. O spaimă inexplicabilă și fără rost îl făcu să zvâcnească în picioare și să alerge tot așa, în vale, spre marginea zimțată a pădurii de pin, de unde regimentul pornise atacul. Grigori îl ajunse din urmă pe Emelian Groșev, care târa după dânsul pe comandantul de pluton, rănit; îl ducea în fugă la vale, coborând cu el panta; sotnicul se poticnea ca un om beat și, aplecându-se din când în când pe umărul lui Groșev, vărsa cocoloașe de sânge negru, închegat. Sotniile se rostogoleau ca un puhoi spre pădure. Grămăjoare sure de stârvuri rămăseseră pe povârnișurile cenușii; răniții, pe care tovarășii lor n-au izbutit să-i scoată din foc, se târau singuri. Mitralierele îi împroșcau din urmă cu gloanțe.

U-u-u-u-u, ta-ta-ta! se spărgea în rafale torentul neîntrerupt al focurilor.

Sprijinindu-se de brațul lui Mișka Koșevoi, Grigori intră în pădure. Gloanțele ricoșau pe clinul poienii mici de lângă pădure. La flancul drept al nemților, o mitralieră răpăia sacadat. S-ar fi spus că o mână puternică aruncase o piatră pe cea dintâi pojghiță subțire de gheață, făcând-o să salte iute și zgomotos.

U-u-u-u-ta-ta-ta-ta!

— Ne-au tras-o cu vârf și îndesat! strigă Moțatul, ca și când s-ar fi bucurat.

Rezemat de trunchiul roșiat al unui pin, trăgea alene asupra nemților,

care răsăreau în salturi deasupra tranșeelor.

— Pe proști trebuie să-i învețe cineva minte! strigă Koșevoi, înăbușindu-se și smulgându-și mâna din mâna lui Grigori. Ticăloși sunt oamenii! Merită s-o pățească mai rău! Când are să curgă tot sângele din ei, abia atunci au să-și dea seama pentru ce îi mână la măcel!

— Unde vrei s-aduci vorba? îl privi Moțatul cu ochii micșorați.

— Un deștept pricepe și singur, iar un prost... ce să înțeleagă un prost? N-ai să-l dumerești, nici dacă i-ai bate adevărul cu o țință în cap!

— Ții minte că ai depus jurământul? Ai depus, au ba? întrebă ațâțat Moțatul.

Fără să-i mai răspundă, Koșevoi căzu în genunchi; strângea zăpada de jos cu mâinile tremurătoare și o înghițea cu lăcomie, cutremurându-se și tușind.

5

Dând ocol satului Tatarski, soarele de toamnă plutea pe cerul încrețit de vălurelele norilor colilii. Sus, în tării, un vântuleț ușurel împingea alene norii aceștia, mânându-i să se scurgă spre apus; dar deasupra satului, deasupra văii Donului, de un verde-întunecat, coada vântului izbea cu putere, aplecând crestele de sălcii și de plopi, încrețea apa în unduiri șerpuitoare și gonea pe ulițe cârduri de frunze ruginii. O claie cu paie de grâu, nevolnic clădită într-aiurea, se zbârlea pe aria lui Hristonea; înfigându-se în ea, vântul îi năpârli vârful, răsturnă prăjina de sprijin și, deodată, apucând ca într-o furcă o grămadă de paie aurii, o duse deasupra ogrăzii, o învârti pe sus și, presărând cu dărnicie drumul pustiu, zvârli căpița despletită pe acoperișul casei lui Stepan Astahov. Nevasta lui Hristonea, fără broboadă pe cap, sări afară în ogradă, strângându-și fusta între genunchi, privi isprăvile vântului de pe arie și se întoarse în tindă.

Urmele celui de-al treilea an de război se vedeau în toată gospodăria satului. Curțile în care nu mai rămăsese cazaci în putere își căscau hambarele deschise, șoproanele învechite, cu urmele urâte ale paraginii împrăștiată la fiecare pas. Nevasta lui Hristonea își vedea de gospodărie, împreună cu băiatul ei de nouă ani. Muierea lui Anikușka însă nu mai făcea niciun fel de gospodărie, dar, ca nevastă de ostaș plecat la război, se îngrijea în schimb cu deosebire de chipul ei, se sulemenea și se gătea, primind în lipsa cazacilor vârtoși niște copilandri de paisprezece ani sau pe aproape, ceea ce se cunoștea cu prisosință după porțile de scânduri unse

din belșug cu catran și mai păstrând urme cafenii de osândă obștească. Gospodăria lui Stepan Astahov rămăsese pustie; înainte de plecare stăpânul bătuse ferestrele cu scânduri; acoperișul era pe alocuri surpat, brusturii crescuseră deasupra, lacătul de la ușă se umpluse de rugină, iar vitele rătăcite se strecurau oricând le venea poftă pe poarta căscată, în curtea năpădită de adevărate hățișuri de bălării și de lobodă, căutându-și adăpost pe vreme de zăpușeală sau pe vreme urâtă. Un zid de la casa lui Ivan Tomilin sta să se năruie drept în uliță, susținut de o proptea în chip de furcă, înfiptă în pământ; soarta se răzbuna pesemne pe bravul artilerist pentru atâtea căsuțe nemțești și rusești pe care le dărâmasese, ca ochitor la tunul său.

Aceeași priveliște ofereau toate ulițele și ulicioarele din Tatarski. Numai la capătul din vale, curtea lui Pantelei Prokofievici se fălea cu înfățișarea ei de gospodărie întregă, fără surprări. Dar nici acolo nu mai era totul fără cusur. Cocoșii de tablă, de vechi ce erau, căzuseră de pe acoperișul hambarului, care se lăsase într-o rână, și orice ochi ager putea desprinde anume alte scăderi în ale gospodăriei. Brațele bătrânului nu mai pridideau la toate, semănăturile se împuținau, fără a mai pomeni de rest; atâta doar că familia Melehovilor nu se împuțina la număr. În locul celor doi frați, Petro și Grigori, care rătăceau pe fronturi, Natalia născuse doi gemeni în toamna anului din urmă. Izbutise să facă taman pe placul socrilor, aducând pe lume un băiețaș și o fetiță. Sarcina o dusesese anevoie, uneori abia mai putea umbla, chinuită de durerile care o fulgerau în picioare; mergea târându-și glezna, dar îndura suferința fără crâcnire, nelăsând-o niciodată să-i schimonosească chipul smead, slăbit și ferice. În clipele când durerea îi depășea puterile de îndurare, tâmplele i se broboneau de sudoare, și numai după aceste semne îi era de ajuns Ilinișnei să-și dea seama de starea ei și s-o dojenească, dând din cap:

— Culcă-te, afurisito! Pentru ce te omori cu zile?

Într-o zi senină din septembrie, simțind că i se apropie ceasul, Natalia ieși în uliță.

— Unde te duci?... o întrebă bătrâna.

— La imaș. Mă duc să văd ce fac vacile.

Ieși cu grabă din sat, privind de jur împrejur, gemând și ținându-și baierile pântecului cu palmele, se pitulă într-un desiș de porumbari și se culcă acolo. Se înserase de-a binelea când s-a întors acasă, strecurându-se prin dosul zidurilor și aducând doi gemeni într-un șorț de pânză.

— Drăguța! Nenorocita de tine! Ce-ai făcut? Pe unde-ai umblat? se boci

Ilinișna.

— Am plecat de rușine... Nu voiam să-l supăr pe tata-socru. Sunt curată, mamă, și i-am spălat și pe dâșii... Luați-i! se dezvinovăți, pălind, Natalia.

Duniașka se repezi după moașă. Daria alerga prin odaie, așternând ceva într-un ciur, iar Ilinișna striga întruna, râzând cu lacrimi în ochi:

— Dașka, dă-te încolo cu ciurul tău! Ce, sunt pisici să-i bagi în ciur? Doamne, sunt doi! Isuse – și un băiețaș! Nataliușka! Dar faceți-i patul odată!...

Când Pantelei Prokofievici auzi în ogradă că noră-sa a adus pe lume doi gemeni, își desfăcu brațele, apoi, zbârlindu-și barba, plânse de bucurie și, în cele din urmă, se răsti fără pricină la moașa care venise într-un suflet.

— Nu cârti, babo! strigă el, purtându-și degetul cu gheara lungă sub nasul bătrânei. Cine-mi scorni și asta? Cum vezi, nu se isprăvește cu neamul Melehovilor! Uite, nora mi-a dăruit și un cazac, și o fată. Ce noră, ce mai noră! Doamne Dumnezeule, scumpa de ea, cu ce s-o răsplătesc eu pentru asta?!

Anul fusese îmbelșugat; vaca fătase doi viței; până de Sfântul Mihail, oile aduseseră câte doi miei. caprele așijderea. Minunându-se de această dărnicie a naturii, Pantelei Prokofievici își spunea în gând:

„Ce an norocos mai avem, și ce mai belșug! Peste tot, numai gemeni... Acuși avem la prăsilă cu duiumul!”

Natalia alăptă pruncii vreme de un an; îi întârcase în septembrie, dar nu se putu întrema până în târziu de toamnă. Pe chipul ei firav, dinții sclipeau lăptos de o lumină caldă și blândă, și ochii, ce păreau nemăsurat de mari, îi străluceau în obrajii supti. Se dăruia toată copiilor și se arăta mai puțin grijulie cu sine; răgazul de la treburile gospodărești îl cheltuia numai pentru dâșii; spăla, împletea, cârpea și adeseori – așezându-se pe marginea patului, cu un picior atârnat – își scotea gemenii din leagăn și, eliberându-și sânii mari, plini de lapte, ca doi pepeni albi-gălbui, cu o mișcare a umărului îi făcea să sară afară din cămașa largă, și-i alăpta pe amândoi deodată.

— Și așa te-au stors cu totul! Prea des îi hrănești! spunea Ilinișna, plesnindu-și nepoții peste piciorușele dolofane.

— Lasă, hrănește-i! Nu-ți păstra laptele, că n-ai să-l strângi pentru caimac! se amesteca Pantelei Prokofievici, care-și veghea nepoții cu o gelozie grosolană.

În anii aceștia, viața scădea spre vad, ca apele umflate ale Donului în descreștere. Zilele se perindau plicticoase și, târându-se una după alta,

treceau nebăgate în seamă, în veșnică forfoteală, în trudă și nevoi, în puținele bucurii și în marile, neadormitele griji pentru cei plecați la război. De la Petro și de la Grigori veneau arare scrisori de pe front, în pâlcuri soioase și pătate de ștampile poștale. Cel din urmă răvaș al lui Grigori trecuse prin mâini necunoscute; jumătate din cuprins fusese șters apăsător cu cerneală violetă, iar pe marginea foii de hârtie, cenușie stătea un semn ciudat, făcut tot cu cerneală. Petro scria mai des decât Grigori și, în epistolele adresate Dariei, o amenința și o ruga să isprăvească cu prostiile – zvonuri despre viața prea slobodă a nevestei ajunseseră, pesemne, până la urechile lui. Grigori trimetea odată cu scrisorile și niscai bani – solda și prima pentru decorații – făgăduind să vină în concediu, dar de venit nu venea. Drumurile celor doi frați se despărțeau; războiul apăsa greu asupra lui Grigori, îi sugea sângele din obraji, îl îngălbenea cu fierea lui amară, așa că el nici nu știa cum îi va apuca sfârșitul; în vreme ce Petro urca mereu, ușor și repede: căpătă în ajunul toamnei lui 1916 gradul de vagmistru, senvărti de două cruci, lingușindu-se pe lângă comandantul sotniei, și începu să vorbească în scrisori despre strădaniile de a fi trimis la școala de ofițeri. Vara, trimise prin Anikușka, venit în concediu, o cască germană, o manta și fotografia. Fața lui îmbătrânită privea cu mulțumire de sine de pe pătrățelul de carton sur, mustața bălană era țeapăn răsucită, buzele tari se strâmbau sub nasul cârn, în zâmbetul vechi și tuturor cunoscut. Însăși viața îi surâdea lui Petro, iar războiul îl bucura, fiindcă îi deschidea nădejdi nebănuite; altminteri, cum ar fi putut oare el, cazac de rând, deprins din copilărie să stea numai lângă boii lui, cum ar fi putut să viseze epoleții de ofițer împreună cu o dulce viață de huzur? Dar iată că războiul izbucnise, și în văpaia lui i se întrezăreau limpede sortii unei vieți fericite pentru ziua de mâine... O singură latură din viața lui Petro era însă știrbită într-un chip hidos: zvonuri urâte despre nevestă-sa făceau ocolul satului. Stepan Astahov venise toamna trecută în concediu, și, întors la regiment, se lauda față de toată sotnia că o dusesese bine cu muierea lui Petro. Petro nu prea dădea crezare tovarășilor, la auzul feluritelor povești, deși se întuneca la față când spunea, zâmbind:

— Minte Stiopka! Vrea să-mi facă sânge rău din pricina lui Grișka...

Dar într-o zi, ieșind din bordei, Stepan scăpă jos – fie din nebăgare de seamă, fie dinadins – un ștergar brodat. Cum Petro venea în urma lui, ridică de jos ștergarul brodat cu măiestrie și recunoscu de îndată lucrul de mână al nevestei sale. Ura dintre Petro și Stepan se strânse astfel din nou într-un nod calmuc. Petro aștepta numai un prilej potrivit. Moartea îl

pândeia din acea zi pe Stepan, care s-ar fi putut să rămână pe veci la malul Dvinei, cu țeasta găurită de un glonț al lui Petro. Se întâmplă ca Stepan să se ceară voluntar și să se ducă să nimicească un post german, de unde nu s-a mai întors. Cazacii care fuseseră cu dânsul povesteau că o santinelă germană i-ar fi auzit pe cazaci tăind sârma ghimpată, a aruncat o grenadă, dar cazacii au izbutit totuși să răzbată până la om, și Stepan l-a doborât cu o lovitură de pumn; cealaltă santinelă a tras un foc și Stepan s-a prăbușit la pământ. Cazacii au înjunghiat cu baionetele pe soldatul care trăsesese, au târât cu dânșii pe celălalt neamț, care zăcea amețit de izbitura pumnului de plumb al lui Stepan. L-au ridicat și pe Stepan, au vrut să-l ducă, dar era prea greu, așa că fură nevoiți să-l părăsească. Stepan, rănit, se ruga de ei: „Fraților! Nu mă lăsați să pier! Fraților! De ce mă părăsiți?” Dar o rafală de mitralieră împrășcă rețeaua de sârmă și cazacii se retraseră târâș. „Cazaci, fraților!”, țipa Stepan în urma lor, dar ce folos! Fiecare ține mai mult la pielea lui... După ce Petro află de cele întâmplate cu Stepan, inima i se ușură ca o rană zdrelită, unsă cu grăsime de hârciog. Totuși, în sinea lui hotărî: „Când m-oi duce în permisie, am s-o fac piftie pe Dașka! Nu sunt Stepan, n-am s-o las eu să-și facă de cap.” Se gândise chiar s-oucidă, dar alungă repede asemenea gânduri: „Dacă omor vipera asta, să știi că s-a isprăvit cu viața. Am să putrezesc în pușcărie, am să-mi pierd tot ce-am agonisit, tot ce-am câștigat”. Hotărî deci numai s-o bată măr, și încă așa de zdravăn, încât muiera să piardă pentru toată viața pofta de a mai călca strâmb. „Am să-i scot un ochi jivinei, și n-are s-o mai vrea nici dracul!” Așa hotărâse Petro, tot stând în tranșee lângă malul râpos de lut al Dvinei de vest.

Toamna sugruma copacii și ierburile, brumele de dimineață sfarogeau frunzele, pământul respira tot mai răcoros, nopțile de toamnă erau tot mai întunecoase și mai lungi. Cazacii stăteau cu schimbul în posturi de tranșee, trăgeau asupra inamicului, se sfădeau cu vagmiștrii pentru echipament călduros, se hrăneau ca vai de ei, și nimănui nu-i ieșea din cuget amintirea pământului Donului, aflat atât de departe de neprimitorile meleaguri poloneze.

În această toamnă, Daria Melehova își răzbună cu prisosință tot traiul ei descumpănit de femeie în putere, fără bărbat. De pocroave, Pantelei Prokofievici se sculă înaintea tuturor, ca totdeauna, ieși în ogradă și se apucă cu mâinile de cap: poarta scoasă din țâțâni de niște mâini răufăcătoare se afla de-a curmezișul drumului, zvârlită în mijlocul uliței. Era o mare rușine. Bătrânul așeză poarta la loc, iar după masă o chemă pe

Daria în bucătăria de vară. Nu se știe ce au vorbit acolo, dar, după câteva minute, Duniașka o văzu pe Daria țâșnind afară din bucătărie, cu tulpanul căzut pe umeri, ciufulită și cu lacrimi în ochi. Trecând prin fața Duniașkăi, strângea din umeri, arcurile vârtoase și negre ale sprâncenelor tremurau pe chipul ei plâns și mânios.

— Stai, blestematul, c-ai să mă ții minte! șuieră ea printre buzele umflate.

Bluza îi era ruptă la spate, o vânătaie proaspătă, roșie-albastră, se zărea pe trupu-i alb. Daria, cu poalele fustei fluturând în vânt, urcă în fugă treptele cerdacului, se mistui în tindă, iar Pantelei Prokofievici ieși șchiopătând din bucătărie, furios nevoie mare. În mers, strângea în patru hățurile cele noi de piele.

Duniașka auzi vocea răgușită a lui taică-său:

— Ți-ar trebui o păruială încă mai zdravănă, cățea! Târfă!

Ordinea fu astfel restabilită. Timp de câteva zile, Daria se arătă întruchiparea cumințeniei și a buneii-cuviințe; seara se ducea la culcare înaintea tuturor, răspundea la privirile pline de milă și înțelegere ale Nataliei cu zâmbete reci și cu mișcări disprețuitoare din umeri și din sprâncene, ca și când ar fi vrut să spună: „Nu-i nimic, vom vedea!” Iar în a patra zi se întâmplă ceva despre care nu știa decât Daria și Pantelei Prokofievici. După care faptă, Daria avea surâsuri triumfătoare, iar bătrânul umblă vreme de o săptămână încurcat și pocăit, ca un motan care făcuse cine știe ce poză. Nu-i povesti nimic bătrânei și tăinui întâmplarea până și părintelui Visarion, la spovedanie, ascunzându-i de asemenea și gândurile păcătoase ce-l năpădiseră cu acest prilej.

Iată cum s-au petrecut lucrurile. Îndată după pocroave, Pantelei Prokofievici, sigur de cumințenia desăvârșită a Dariei, îi spusese Ilinișnai:

— N-o cruța pe Dașka. Zorește-o să robotească și mai greu. Dacă are de lucru, atunci nu-i rămâne timp să umble fără rost, ca o iapă în călduri. Că n-are în cap decât șezătoarea și ulița.

Cu același gând, o puse pe Daria să măture aria, să rânduiască în dosul casei o grămadă de lemne vechi, curățată împreună cu dânsa șura pentru pleavă. Chiar în fapt de seară, voi să mute vânturătoarea din magazie în șură și o chemă pe noră-sa:

— Daria!

— Ce-i, tătucă? întrebă ea din șură.

— Fă-te-ncoa, să mutăm vânturătoarea. Potrivindu-și tulpanul și scuturând pleava care-i intrase după gulerul bluzei, Daria ieși pe ușa șurii

și trecu pe portița ariei spre magazie. Pantelei Prokofievici, îmbrăcat cu o scurtă vătuită de lucru și cu nădragi cârpiți, șontăcăia în fața ei. Curtea era pustie. Duniașka și bătrâna torceau lână proaspăt dărăcită. Natalia pregătea plămada pentru pâine. Amurgul purpuriu se stingea dincolo de marginea satului, dangătul de clopote vestea vecernia. Un nou raș de culoarea zmeurei sta nemișcat pe cerul străveziu, deasupra capului; dincolo de Don, ciorile se clătinau pe ramurile desfrunzite ale plopilor albicioși, asemenea unor cârpe arse. În liniștea netulburată a înserării, fiecare sunet era curat, sigur și impunător. Un miros de bălegar cald și de fân plutea în aer, dinspre țarcul vitelor. Gâfâind în opinteli, Pantelei Prokofievici, împreună cu Daria, aduse în șură vânturătoarea de un roșu-spălăcit, o puse într-un colț, împinse cu grebla pleava risipită în grămadă și dădu să plece.

— Tătucă! îl chemă Daria, cu voce înceată. Bătrânul făcu un pas în dosul vânturătoarei, fără să bânuiască nimic, și întrebă:

— Da' ce-i?

Cu bluza descheiată și cu fața întoarsă spre el, Daria își punea în rânduială părul la ceafă. O rază sângerie a apusului de soare, strecurată printr-o crăpătură din peretele șurii, tremura asupra ei.

— Acilea! tătucă! Uite! Vino să vezi! rosti ea, aplecându-se într-o parte și privind-l hoțește peste umărul socrului, la ușa larg căscată.

Bătrânul veni în dreptul său. Deodată Daria ridică brațele și, cuprinzând gâtul socrului, împreunându-și degetele, începu a se da îndărăt, trăgându-l după ea și șoptind:

— Iaca, acilea, tătucă! Că-i moale...

— Da' ce-ți veni? o întrebă speriat Pantelei Prokofievici.

Rotindu-și capul, încercă să scape din strânsoarea brațelor Dariei, dar ea îi trăgea capul spre dânsa cu o putere crescândă, suflându-i în barbă cu gura caldă, râzând și murmurând ceva în șoaptă.

— Lasă-mă, putoareo! se smuci bătrânul și simți pânțelele tare al nurorii.

Strângându-se de dânsul, căzu pe spate și-l răsturnă peste ea.

— Satano, ai înnebunit? Lasă-mă!

— Nu vrei? întrebă Daria, gâfâind, și, desfăcându-și brațele, îl îmbrânci în piept. Nu vrei? Sau nu poți? Atuncea să nu mă mai judeci... Așa!

Sărind în picioare, își potrivi grăbită fusta, își scutură pleava de pe spate și-i strigă drept în față lui Pantelei Prokofievici, zăpăcit cu totul:

— Atuncea, pentru ce m-ai bătut deunăzi? Ce, îs o hoască? Adică

matale, când erai tânăr, parcă erai altfel? N-am bărbat de un an! Cu cine vrei să simt și eu că trăiesc? Cu dulăul? Sic, șontorogule! Na, cotu!

Daria făcu un gest obscen și se îndreptă spre ușă, săltând din sprâncene. Ajunsă în prag, se mai cercetă cu luare-aminte, scutură pleava de pe bluză și de pe tulpan și spuse fără să-l privească:

— Nu pot fără de asta... Am nevoie de bărbat, iar de nu-ți place, mi-oi găsi eu altul și n-ai decât să-ți ții gura!

Cu mers legănat, ajunse la poarta ariei și dispăru, fără să se uite îndărăt, iar Pantelei Prokofievici, rămas mai departe rezemat de peretele roșcat al vânturătorii, își morfolea barba între dinți, cerceta șura și vârfurile încălțărilor ponosite, cu o privire uluită și vinovată. „Te pomenești că are dreptate! Poate c-ar fi trebuit să primesc a intra în păcat cu dânsa?!”, gândi în acea clipă, buimac și nedumerit de cele întâmplare.

6

În noiembrie se lăsase un ger strașnic. Ningea de timpuriu. Donul îngheță la cotul din dreptul marginii de sus a satului Tatarski. Din când în când, oamenii treceau cu piciorul pe malul celălalt, călcând pe gheața șubredă, cenușie, iar mai la vale, numai laturile de lângă mal ale fluviului se îmbrăcară cu gheață netedă, cu bășici de aer în luciu. Mijlocul apei se învolbura slobod, valurile verzui se contopeau și-și scuturau coama de spumă albicioasă. În dreptul Râpii Negre, într-o groapă adâncă de unsprezece stânjeni, somnii se lăsaseră de mult pentru iernat, iar crapii alunecoși veniră să se așeze la capetele lor; numai albitura umbla prin Don, iar în vaduri se jucau ciortanii, gonind după plevușcă. Cega se culcă pe fundul pietros. Pescarii așteptau zilele cu gerul mai zdravăn ca să-și încerce norocul cu cârligele la cea dintâi copcă în gheață, pentru a prinde ceva pește de soi.

În aceeași lună a lui noiembrie, Melehovii primiră o scrisoare de la Grigori. Scria din Găvănești, din România, vestind că fusese rănit chiar în cea dintâi luptă, că glonțul îi zdrobise antebrațul stâng și de aceea era trimis pentru vindecare în ținutul său, în stanița Kamenskaia. În urma răvașului, altă supărare se abătu peste casa lui Melehov: cu vreun an și jumătate în urmă, nevoia de bani îl strâmtorase pe Pantelei Prokofievici, și împrumutase o sută de ruble de argint de la Serghei Platonovici Mohov, dându-i o scrisoare de garanție. În vară, bătrânul fusese chemat la prăvălie și Atepin Țața, cu nasul încălecat de ochelarii cu rama de aur, întrebă,

privind pe deasupra sticlelor la barba lui Melehov.

— Ei, Pantelei Prokofievici, ai de gând să plătești, sau nu?

Pantelei Prokofievici ocoli cu privirea rafturile, din ce în ce mai goale, și teigheaua lustruită de trecerea anilor, apoi îngăimă cam fâstâcit:

— Mai păsuiește-mă, Emelian Konstantinîci, c-am să fac rost și am să plătesc.

Cu aceasta discuția luase atunci sfârșit. Bătrânul n-a avut însă cum să facă rost de bani: cu recolta n-a dovedit, iar din vitele de păscut n-avea ce să vândă. Și iată că-i pică portărelul ca un bolovan în creștet, trimise după el și, scurt:

— Scoate și adă-ncoace o sută de carboave!

La cancelarie, în camera portărelului, o foaie lungă de hârtie stă întinsă pe masă: citește și nu cârti!

„FOAIE EXECUTORIE

Conform Ucazului Majestății-Sale Imperiale din 27 octombrie 1916, eu, judecătorul de pace al ocolului 7 din districtul Doneț, am judecat procesul civil după acțiunea intentată de târgovețul Serghei Mohov uriadnicului Panteleimon Melehov, pentru suma de 100 ruble, după scrisoarea de garanție, și, în conformitate cu art. 81, 100, 129, 133 și 145 din Codul de procedură civilă, în lipsa părților,

am hotărât:

Pârâtul uriadnic Panteleimon Prokofievici Melehov este obligat să plătească în favoarea reclamantului târgoveț Serghei Platonovici Mohov una sută de ruble conform scrisorii de garanție din 21 iunie 1915, precum și trei ruble cheltuieli de judecată și executare. Hotărârea este definitivă și se va comunica părților lipsă.

Conform al. 3 din art. 156 al Codului de procedură civilă, această hotărâre urmează a fi executată imediat, fiind intrată în vigoare. Conform Ucazului Majestății-Sale Imperiale, judecătorul de pace al ocolului 7 din districtul Doneț a dispus: toate instituțiile și persoanele în drept urmează să aducă întocmai la îndeplinire prezenta hotărâre, iar autoritățile locale, polițienești și militare să-

i acorde portărelului însărcinat cu executarea concursul cuvenit și neîntârziat.”

După ce-l ascultă pe portărel, Pantelei Prokofievici ceru îngăduire să meargă acasă, făgăduindu-i să depună banii chiar în ziua aceea. Pornise de la cancelarie de-a dreptul la cuscrul Korșunov, dar în piață se întâlni cu ciungul Alioșka Șamil.

— Cum o duci Prokofievici? îl salută Șamil.

— Așa și așa!

— Unde te duceai?...

— La cuscrul. Cu o trebușoară...

— Ehe, mare bucurie pe dânșii, frate! N-ai auzit? Feciorul lui Miron Grigorievici a venit de pe front. Cică s-a întors Mitka al lor, așa spune lumea.

— Nu zău?...

— Așa am auzit, spuse Șamil, cu un spasm în obraz și la ochi, scoțându-și pungociul de tutun și apropiindu-se de Pantelei Prokofievici. Hai, frate, să răscim câte o țigară! Eu dau foița la tutunul tău...

Aprinzându-și țigara, Pantelei Prokofievici mai șovăi o vreme – să meargă, să nu meargă? – dar, în cele din urmă, își luă inima în dinți și, după ce se despărți de ciung, porni mai departe, șchiopătând.

— Uitam să-ți spui că și Mitka are o cruce! Îi dă zor să-i ajungă pe feciorii tăi. Avem acum în sat decorați berechet, câte vrăbii! țipă Șamil în urma lui.

Pantelei Prokofievici ajunse fără grabă la marginea satului și se apropie de portița casei lui Korșunov, aruncând câte o privire la fiecare din ferestre. Îi ieși în întâmpinare însuși cuscrul. Fața pistruiată a bătrânului Korșunov era parcă spălată de bucurie, arăta mai curată și mai puțin aspră.

— Auzit-ai de bucuria noastră? întrebă Miron Grigorievici, întinzându-i mâna.

— Am aflat pe drum, de la Alioșka Șamil. Veneam la tine, cuscre, cu altă treabă...

— Mai stai, dă-le-ncolo de treburi! Hai în casă să-l vezi pe oșteanul nostru. Ca să nu mint, am și băut nițel de bucurie. Baba mea a purtat ea grijă, sireaca, să mai păstreze o sticlă de monopol pentru asemenea împrejurări...

— Nu mai era nevoie să-mi spui! zâmbi Pantelei Prokofievici, lărgindu-și nările nasului coroiat. Am adulmecat eu de departe!

Miron Grigorievici împinse ușa de perete, lăsându-și cuscrul să treacă înainte. Pantelei păși pragul și privirea îi căzu de îndată asupra lui Mitka, așezat la masă, sub icoane.

— Iată-l pe oșteanul nostru! strigă moș Grișaka, plângând și lipindu-se de umărul lui Mitka.

— Ei, bine ai venit, cazacule!

Pantelei Prokofievici luă palma lungă a lui Mitka, o ținu într-a lui, se dădu cu un pas îndărăt, mirându-se și privind-l cu atenție.

— Ce te uiți la mine, cuscre? întrebă Mitka cu voce răgușită de bas, zâmbind.

— Mă uit și mă minunez: când vă petreceam la oaste, pe tine, și pe Grișka, erați niște copii, iară acuma... Uite ce cazac! Ai fi bun și pentru garda împărătească!

Privind cu ochii înlăcrimați la Mitka, Lukinișna turna votcă în păhărel, îngândurată, fără să bage de seamă că băutura curge pe alături.

— Hei, râia dracului! se răsti Miron Grigorievici. Verși așa bunătate pe masă!

— Ei, noroc și bucurie!... Bine ai venit sănătos, Mitri Mironîci!

Pantelei Prokofievici își roti albul albăstrui al ochilor, cu genele tremurând și cu răsuflarea oprită, și goli fără grabă păhărelul pântecos. Ștergându-și încet cu dosul palmei buzele și mustața, săgetă cu privirea fundul păhărelului și, cu capul dat pe spate, scutură ultima picătură stingheră în gura larg căscată, cu dinții negri. Abia după aceea răsuflă ușurat, ronțâind un castravete și strângându-și îndelung pleoapele, fericit foarte. Cuscra îl mai cinsti cu un păhărel; bătrânul ameți pe dată și arată cumplit de caraghios. Mitka îl urmărea, zâmbind. Pupilele ochilor lui de pisică se strângeau în crăpături înguste și verzi, apoi se lărgeau și deveneau întunecate. Anii îl schimbaseră, făcându-l de nerecunoscut. Acest cazac zdravăn, cu mustață neagră, nu mai avea aproape nimic comun cu subțirelul, cu zveltul Mitka, pe care îl petrecuseră la militarie cu trei ani în urmă. Crescuse mult, se făcuse mai lat în umeri, puțin adus de spate și mai gras – să fi cântărit cel puțin optzeci de kilograme – fața și vocea îi erau mai aspre și în toate părea mai vârstnic decât anii. Numai ochii îi rămăseseră aceiași – tulburi și neliniștiți – iar maică-sa își îneca privirile în ei, râzând și plângând, atingând din când în când cu palma ei zbârcită, ofilită, părul tuns scurt al feciorului și fruntea lui albă și îngustă.

— Ai venit decorat, ai? întrebă Pantelei Prokofievici, cu un zâmbet de om beat.

— Da' care dintre cazaci n-are acuma cruci peste cruci? se încruntă Mitka. Uite, lui Kriucikov i-a dat trei, pentru că chiulește la comandament.

— Mitka al nostru, cuscre dragă, îi dintr-o bucată! se grăbi moș Grișaka. Dat dracului! E leit ca mine, bunică-său. Nu s-ar înjosi să-și plece fruntea...

— Doar nu pentru asta li se dă crucea „Sfântul Gheorghe”! se posomorî Pantelei Prokofievici, dar Miron Grigorievici îl trase în odaia de alături, îl apăsă să se așeze pe un sipet și-l întrebă:

— Natalia și cu nepoții ce mai fac? Teferi, sănătoși? Ei, slavă Domnului! Parcă spuneai că ai treabă cu mine? Zi, că o să mai bem și ai să te turlăcești!

— Împrumută-mă cu ceva bani! Dă-mi, pentru Dumnezeu!... Scapă-mă, că o duc rău de tot din partea banilor!

Pantelei Prokofievici cerea umilit, ca un om cu chef.

Cuscrul îl întrerupse:

— Cât?

— O sută de bumăști.

— De care?... Sunt bumăști și bumăști.

— O sută de carboave.

— Așa spune!

Miron Grigorievici cotrobăi în ladă, scoase o basma soioasă, o desfăcu, scoase și numără zece bancnote roșii, foșnind cu hârtiile noi.

— Mulțumesc, cuscre dragă.. Din mare belea m-ai scăpat!

— Ce mai vorbe! Doar suntem între noi, avem să ne socotim odată și odată...

Mitka stătu acasă cinci zile; nopțile le petrecea la nevasta lui Anikușka, din milă pentru nevoia ei amară de muiere și pentru ea, muierușca simplă și supusă care nu știa să zică nu. Ziua hoinărea prin sat, pe la neamuri și pe la cunoscuți. Înalt, îmbrăcat numai într-un veston kaki, călca cu pași legănați prin ulicioarele satului, cu șapca pe o ureche, fălindu-se cu disprețul său de ger. Într-o zi, pe-nserate, trecu și pe la Melehovi. Aduse cu el, în bucătăria lor caldă, un iz de iarnă amestecat cu mirosul neuitat, înțepător, de ostaș. Stătu, vorbi despre război, despre noutățile din sat, își furișă spre Daria ochii verzi ca papura și dădu să plece. Daria, care nu-și lua ochii de la ostaș, tremură ca flacăra unei lumânări, când Mitka, ieșind, închise cu putere ușa; țuguindu-și buzele, își înfășură șalul, dar Ilinișna o întrebă:

— Unde te duci, Dașka?

— Afară... pentru nevoie...

— Mergem împreună...

Pantelei Prokofievici ședea locului, fără să-și ridice capul plecat, ca și cum n-ar fi auzit schimbul de vorbe. Daria trecu prin fața lui spre ușă, ascunzând sclipiri de vulpe sub pleoapele lăsate în jos; soacra lipăia greu după ea, oftând. Mitka aștepta lângă portiță, tușind și scârțâind din cizme, fumând pe furiș, cu țigara ascunsă în găvanul palmei. Auzind zăngănitul zăvorului, făcu un pas spre cerdac.

— A, tu ești, Mitri?... Nu cumva te-ai rătăcit în curte străină? Întrebă veninos Ilinișna. Închide portița pe dinafară cu zăvorul, ca să nu se joace vântul cu ea la noapte. Uite ce vânt!

— Nu, nu m-am rătăcit. Am s-o închid! răspunse Mitka cu ciudă în glas, tuși și o apucă pe ulicioară, drept spre casa lui Anikușka.

Mitka ducea o viață de pasăre, fără griji. Azi ești viu, bine! Iar mâine, ce-o da viața! La oaste, își făcea serviciul agale și, cu toate că avea un sânge clocotitor și o inimă fără de frică, nu prea căuta prilejuri să iasă în frunte. În schimb, foaia lui matricolă prezenta o seamă de accidente: stăpânul ei fusese judecat de două ori, fiind acuzat de siluirea unei poloneze cetățeană rusă și de jaf; în cei trei ani de război primise nenumărate sancțiuni și pedepse disciplinare, iar o dată fusese cât pe ce să fie condamnat la împușcare de Curtea marțială. Dar Mitka știa să se descurce din buclucuri și, cu toate că era foarte rău încondeiat în scriptele regimentului, cazacii îl iubeau pentru firea lui veselă, zâmbitoare, pentru cântecele deșănțate (la care Mitka se pricepea ca nimeni altul), pentru că era bun tovarăș și om simplu, iar ofițerii țineau la el pentru voinicia lui hoțască. Cu zâmbetul pe buze, călca pe pământ cu picioare ușoare de lup și mai avea încă multe alte trăsături ale acestei sălbăticuni: în mersul lui legănat, pas cu pas, în chipul cum era obișnuit să privească lumea, cu ochii săi verzi și iuți, și chiar în gâtul contuzionat pe care nu-l întorcea niciodată – dacă se ivea nevoia, se răsuca cu tot trupul. Legat numai din mușchi tari, cu oase late, era sprinten și totuși domol în mișcări, răspândind în jurul său un aer de sănătate și de putere; așa miroase cernoziomul din văi, desfundat de plug. Pentru Mitka, viața era simplă și dreaptă, se întindea asemenea unei brazde în arătură, și o călca cu pași de stăpân, sigur pe dreptul său. Și gândurile sale erau tot atât de primitive și limpezi: dacă ești flămând, poți și trebuie să furi, fie și de la vreun camarad; și el fura dacă era flămând; și s-au rupt cizmele – nu există nimic mai simplu decât să descâlți un prizonier neamț; și s-a înfundat, trebuie să-ți răscumperi vina, și Mitka o răscumpăra: se ducea în cercetare, aducea santinele germane răpite de el,

pe jumătate gătuite; se oferea voluntar pentru cele mai primejdioase misiuni. În 1913 fusese luat prizonier, bătut măr și rănit de baionete, iar noaptea, rupându-și unghiile până la carnea vie, spărsese acoperișul magaziei în care fusese închis și fugise, luând cu el și un ham drept amintire. De aceea, multe păcate i se iertau lui Mitka.

În a șasea zi, Miron Grigorievici își duse feciorul la Millerovo, îl petrecu până la vagon, privi cum se îndepărtau cutiile verzi ale vagoanelor, țacănind pe osii, și rămase îndelung, scormonind cu coada biciului zgura de lângă peron, fără să-și ridice ochii din pământ. Plângea Lukinișna după plecarea feciorului, ofta moș Grișaka, suflându-și nasul în palmă cu un sunet de goarnă și ștergându-și degetele de poala soioasă a tunicii. Plângea și muierea lui Anikușka, amintindu-și de trupul mare și darnic în dezmierdări al lui Mitka și chinuindu-se cu blenoragia pe care i-a dăruit-o oșteanul.

Vremea împletea zilele, așa cum împletește vântul coama cailor. Cu puțin înainte de Crăciun, începu pe neașteptate dezghețul, cu o ploaie ce ținu o zi și o noapte în șir; șuvoaie de apă turbată se năpustiră în vâlcele din înălțimea de pe malul Donului; pe cheliile de pământ dezăpezit înverzi iarba veche, și mușchiul înveli lespezile de cretă; fâșiile de apă vie rodeau gheața Donului, făcând spume la mal; gheața se umfla și prindea culoarea albăstruie de cadavru. Cernoziomul dezgolit răsufla un miros nespus de dulce. Bășici de apă jucau în vechile făgașuri de pe Șleaul Hatmanilor. Râpele argiloase de dincolo de vatra satului își căscău surpăturile proaspete, ca niște răni roșietice. Vântul de la miazăzi aducea dinspre Cir mirosurile stătute de ierburi putrede, iar la amiază marginea stepei tremura ca primăvara în jocul celor mai vapoase umbre azurii. Băltoace sure sclipeau în bătaia vântului, lângă mușuroaiele de cenușă de sub garduri. Pe arii, pământul se dezgheța în jurul șirelor, dulceața iute a paielor dospite gâdila nările trecătorului. Ziua, șuvoaie subțiri de apă negricioasă se scurgeau de pe acoperișurile de paie ale caselor, prinse în zimți de țurțuri; coțofenele cârâiau cât le ținea glasul, cocoțându-se pe garduri și, asmuțit de seva pretimpurie a primăverii, mugea taurul obștii, care iernase în curtea lui Miron Grigorievici. Dărâma gardurile cu carnea, se freca de un stâlp de stejar sfredelit de cari, își scutura gușa mătăsoasă, scormonea cu copitele zăpada moale din ograda plină de apă.

A doua zi de Crăciun, Donul își sparse lespede de gheață. Sloiurile pluteau la vale pe mijlocul apelor, cu scrâșnete și trosnituri puternice, săreau pe mal ca niște stârvuri de pești uriași. Dincolo de Don, plopii se

avântau în fuga lor neputincioasă pe loc, biciuiți de vântul tulburător de la miazăzi.

Șșșșuuuu, șuierau și vuiau înăbușit.

Spre noapte însă, malurile răsunau surd, ciorile din medean se legănau în bătaia vântului, porcul lui Hristonea trecu în fugă prin fața ogrăzii lui Melehov cu un șomoioag de paie în gură, și Pantelei Prokofievici își zise: „S-a isprăvit cu primăvara, mâine are să pălească un ger strașnic!” Noaptea, vântul începu într-adevăr să bată dinspre răsărit, un geruleț ușurel legă cu gheață cristalină băltoacele rămase pe urma dezghețului. Spre dimineață, crivățul prinse a sufla de prin părțile Moscovei, și gerul intră greoi în drepturile sale. Iarna se înscăuna din nou. Numai frânturi de sloiuri se mai scurgeau prin mijlocul Donului, amintind de dezgheț, asemenea unor frunze albe și mari, iar pământul dezgolit de pe colnic fumea de ger.

Îndată după Crăciun, la adunarea obștească din staniță, pisarul îi spuse lui Pantelei Prokofievici că îl văzuse pe Grigori în Kamenskaia și că acesta îl rugase să dea de știre rudelor despre apropiata lui întoarcere.

7

Serghei Platonovici Mohov, încerca să pipăie viața din toate părțile cu mâinile lui mici, negricioase, acoperite de păr rar și lucios. Câteodată, ea îi făcea ochi dulci, iar uneori îi atârna ca o piatră de gâtul unui om ce dă să se înece. Multe văzuse Serghei Platonovici în viața sa, prin felurite peripeții trecuse. În vremuri mai vechi, atunci când lucra la siloz, i se întâmplase să cumpere cereale de la cazaci, plătindu-le cu preț de nimic, ca apoi să scoată din sat și să răstoarne în Râpa Rea patru mii de puduri de grâu scrumit. Își aducea aminte și de anul 1905, când, într-o noapte întunecoasă de toamnă, unul dintre cazacii localnici descărcase în el pușca de vânătoare. Mohov se îmbogățea, având, firește, și pierderi, până când în cele din urmă agonisi șazeci de mii de ruble și le depuse la banca *Volga-Kama*; dar, cu mult înaintea împrejurarilor de față, simțise că se apropie vremea unei zguduirii mari și de neînălțurat. Serghei Platonovici se aștepta la ivirea unor timpuri negre și nu se înșelase; în ianuarie o mie nouă sute șaptesprezece, învățătorul Balanda, care se stingea încet de oftică, i se plânse:

— Revoluția bate la ușă, iar eu trebuie să dau ortul popii de cea mai stupidă și cea mai sentimentală dintre boli! Mi-e necaz, Serghei Platonovici! Mi-e necaz că n-am să mai văd cum o să-ți sară în vânt toate capitalurile și cum au să te gonească din cuibușorul călduț.

— Dar de ce ți-e necaz?...

— Cum de ce?... Știi, mi-ar fi plăcut totuși să văd cum toate se vor face praf.

— Ba nu, iubitele! Mai bine tu să mori chiar astăzi, iar eu, mâine! spuse Serghei Platonovici, în prada unei mâini ascunse.

În ianuarie, ecourile zvonurilor din capitală cu privire la Rasputin și la familia țarului mai răsunau prin sate și prin stanițe, iar la începutul lui martie veni vestea răsturnării autocrației, prinzându-l pe Serghei Platonovici, așa cum o plasă prinde dedesubt o dropie. Cazacii primiră vestea revoluției cu o îngrijorare stăpânită și cu rezervă. În acea zi, bătrânii și cazacii mai tineri se îmbulziră până seara lângă prăvălia închisă a lui Mohov. Atamanul satului, Kiriuşka Soldatov (care îl înlocuise pe Manîtkov, mort în război), un cazac zdravăn, cu mustăți roșcate și cu ochi cam sașii, era posomorât. Aproape nu lua parte la însuflețitele dezbateri care se țineau lanț în fața prăvăliei, își rotea privirile piezișe asupra cazacilor adunați și, din când în când, descumpănit, își dădea cu părerea:

— Eh, am sfeclit-o! Vai și amar! Cum avem să mai trăim de-acum încolo?!

Zărind de la fereastră lumea din fața prăvăliei, Serghei Platonovici hotărî să iasă și să stea de vorbă cu bătrânii. Își îmbracă șuba de raton și, sprijinindu-se în bastonul cafeniu, cu monogramă modestă de argint, ieși pe treptele de la intrarea principală. Un zumzet venea dinspre prăvălie.

— Ei, Platonici, ești om cu carte! Spune-ne și nouă, oamenilor nelumiți, ce se întâmplă acum și ce are să mai fie? vorbi Matvei Kaşulin, cu un zâmbet speriat, strângându-și zbârciturile piezișe în dreapta și în stânga nasului, sensibil afară din cale la frig.

La salutul lui Serghei Platonovici, bătrânii scoaseră respectuos căciulile și se dădură la o parte, făcându-i loc în cerc.

— Avem să trăim și fără țar... răspunse ezitând Serghei Platonovici.

Bătrânii izbucniră toți într-un glas:

— Cum așa, fără țar?

— Moșii și strămoșii noștri trăiau sub țari, iar acuma nu mai trebuie țar?

— Dacă tai capul, de bună seamă că picioarele n-au să mai trăiască fără el.

— Dar ce fel de ocârmuire are să vină în schimb?

— Nu te mai codi, Platonici! Vorbește-ne cu inima deschisă. De ce să-ți fie teamă?

— Poate că nu știe nici omul ce și cum!... zâmbi Moș Avdeici Minciună,

și zâmbetul îi adânci gropițele din obrajii trandafirii.

Serghei Platonovici își cercetă cu o privire inexpressivă galoșii vechi de cauciuc și rosti, anevoie, ca și cum l-ar fi tras cineva cu cleștele de limbă:

— Are să ne cârmuiască Duma de stat. O să avem republică...

— Am brodit-o! Fir-al al mă...

— Pe când am slujit noi sub răposatul Alexandru al doilea... începu Avdeici, dar bătrânul și severul Bogatîriov îl întrerupse cu asprime:

— Te-am mai auzit! Nu-i vorba de asta!

— Care va să zică, are să se isprăvească cu cazacii?

— Noi ne vedem de greve, iară neamțul o să ajungă între timp până la Sanct-Petersburg!

— Dacă-i egalitate, înseamnă că vor să ne facă deopotrivă cu mujicii!...

— N-avea grijă, te pomenești că au să pună laba și pe pământ...

Cu un zâmbet silit, Serghei Platonovici se uită la chipurile mâhnite ale bătrânilor și simți cum sufletul i se scârbește și se întunecă. Își desfăcu în două barba castanie cu gestu-i obișnuit și vorbi, clocotind de ură, fără să-și dea seama împotriva cui:

— Iată, cinstiți bătrâni, în cel hal au adus dumnealor Rusia. Or să vă facă la fel cu țărani, o să vă ia privilegiile și tot ce se poate, or să vă amintească și supărările lor din trecut. Vin vremuri grele... Depinde de cine va prelua puterea; poate c-o să vă ducă la prăpăd cu totul...

— Om trăi și-om vedea! clătină din cap Bogatîriov și privi cu neîncredere la Serghei Platonovici, pe sub sprâncenele stufoase. Tu, Platonovici, urmărești foloasele tale, dară nouă poate că are să ne iasă vreo ușurare din povestea asta... Ai?

— Ce fel de ușurare? întrebă sarcastic Serghei Platonovici.

— Poate că ocârmuirea cea nouă are să pună capăt războiului... Ar fi cu neputință? Ai?

Serghei Platonovici făcu un gest deznădăjduit cu mâna și se târî cu pași de om îmbătrânit spre cerdacul său albastru și arătos. Umbla cu gânduri răzlețe la bani, la moară și la negoțul care mergea din ce în ce mai prost; își aduse aminte că Elizaveta se află la Moscova și că Vladimir avea să vină în curând de la Novocerkassk. Îngrijorarea pentru odrasle îi împunse inima, fără să curme șirul dezlânat al gândurilor. Stăpânit de ele, ajunse în cerdac, simțind că viața își pierduse culorile într-o singură zi și că până și sufletul lui se spălăcise, măcinat de râșnița gândurilor. Un gust acru de rugină îi umplu gura. Se întoarse, aruncă o privire bătrânilor buluciți în fața prăvăliei, scuiță peste balustrada sculptată, a cerdacului și, târșindu-și

pașii, trecu pe terasă, în casă. Anna Ivanovna își întâmpină bărbatul în sufragerie, îi cercetă fața cu privirea ochilor ei spălăciți, veșnic indiferenți, întrebându-l:

— Iei o gustare înainte de ceai?

— Nu, nu! Ce gustări? se împotrivi cu dezgust Serghei Platonovici.

Scotându-și haina, simțea mereu în gură gustul de rugină și goliciunea apăsătoare în cap.

— O scrisoare de la Liza.

Anna Ivanovna, grasă și puhavă, trecu în iatac, cu pași mărunți și grăbiți (așa umbla întotdeauna, împovărată din prima zi a căsniciei de o gospodărie prea mare), și aduse un plic rupt la margine.

„O fată ordinară și mărginită, nimic altceva!”, gândi pentru prima oară Serghei Platonovici, strâmbând din nas din pricina parfumului tare care se răspândea din plic. Citi distrat scrisoarea, se opri la cuvântul „dispoziție”, fără să știe de ce, și stătu îndelung, căutând să-i descopere un înțeles cu totul nebănuț. În ultimele rânduri, Elizaveta îl ruga să-i trimită bani. Cu aceeași goliciune mocnită în suflet, Serghei Platonovici străbătu ultimele rânduri. Deodată, îi veni să plângă încetișor. Viața mașteră, viața răsturnată din temelii îi apărură în această clipă în toată goliciunea ei.

„Îmi e străină, își zise el, cu gândul la fiică-sa. Și eu îi sunt străin. Recapătă sentimente de familie ori de câte ori are nevoie de parale... O fată desfrânată, are amanți... Și era mică, blondă, și îmi era dragă... Doamne, cum se schimbă toate! Am rămas prost până la bătrânețe, tot credeam într-o viață bună ce are să vină, și uite că am rămas singur, ca o troiță în drum. N-am agonisit cinstit – parcă poți să agonisești cinstit? – mă dedam la tot felul de tertipuri, nu risipeam nimic, și iată, a venit revoluția și chiar mâine slugile mele mă pot azvârli afară din casă. Fir-ara a mă-sii de viață scârboasă! Copiii? Vladimir e un prost... Ei și? În definitiv, poate că e totuna...”

Printr-o neroadă înlănțuire de gânduri, își aduse aminte o întâmplare petrecută mai demult la moară; un cazac făcuse tămbălău din pricina uiumului prea mare și nu voise să plătească. Serghei Platonovici, care se afla atunci în sala mașinilor, ieșise afară și, aflând despre ce e vorba, poruncise cantaragiului și morarilor să nu dea făina măcinată. Cazacul, om mic și slăbuț, trăgea spre el sacul, apucându-l de gură, iar morarul Zavar, un bărbat zdravăn și lat în piept, nu-l lăsa. În cele din urmă, cazacul slăbuț îl îmbrânci pe morar, iar acesta îi făcu vânt cu pumnul lui mare, încleștat, și-l izbi în tâmplă. Cazacul căzu jos, apoi sări în picioare, clătinându-se; îi

sângera o zdrelitură la tâmpla stângă. Deodată făcu un pas spre Serghei Platonovici și gemu cu voce înăbușită, stinsă:

— Ia-ți făina! Îndoapă-te!...

Și ieși, cu umerii scuturați de un tremur.

Întâmplarea aceasta îi trecu prin minte lui Serghei Platonovici, fără nicio legătură cu altceva, împreună cu urmările de atunci: nevasta cazacului venise pentru a-l ruga să-i înapoieze făina bărbatului; silindu-se să-și stoarcă lacrimi din ochi și căutând sprijin la cărăușii cu grâul, se bocea:

— Păi cum vine asta, oameni buni? Cu ce drept? Dă-mi făina!

— Vezi-ți de drum, lele! Cară-te cât ești teafără, că te jumulesc de pene! râdea Zavar.

Nu-i făcuse plăcere, nici bucurie să vadă cum cantaragiul Valet, tot atât de firav și mărunțel ca și cazacul obidit, sărise la bătaie cu Zavar, fusesse bătut măr și venise apoi să-și ceară socoteala, după care plecase. Toate acestea trecură fulgerător prin mintea lui Serghei Platonovici, pe când învârtea între degete scrisoarea, cu privirea ațintită în gol.

Ziua trecu, lăsând o dără dureroasă, buimăcindu-l. Serghei Platonovici petrecu o noapte urâtă; se zvârcolea în pat, pradă gândurilor absurde și dorințelor nedeslușite. Adormi abia după miezul nopții, iar dimineața, aflând că Evgheni Listnițki venise de pe front la Iagodnoe, la taică-său, hotărî să se ducă acolo și să-și descarce sufletul de o seamă de presimțiri tulburătoare care-l năpădeau. Emelian, cu nelipsita-i lulea în gură, înhamă roibul la sania de oraș și-și duse stăpânul la Iagodnoe.

Soarele se înălța deasupra satului, asemenea unei caise coapte și portocalii, nori vaporoși pluteau în straturi, mai sus și mai jos. Aerul rece și tăios părea îmbălsămat de o mireasmă de fructe. Gheața subțire de pe drum trosnea sub copitele calului, vântul mâna înapoi aburul ieșit din nările umede, așezându-l ca o brumă pe coamă. Toropit de mersul lin al saniei și de frig, Serghei Platonovici ațipi, clătinându-se, în timp ce se freca cu spinarea de speteaza acoperită cu un covor. În vremea asta, pe medeanul din Tatarski se adunase o puzderie neagră de cazaci, îmbrăcați cu cojoace, o altă grămadă, de femei, se înghesuia ca o turmă de oi, strângându-și poalele șubelor de Don, îmblânite la margini.

În mijlocul mulțimii, stătea învățătorul Balanda, cu batista la buzele livide, aproape verzi, și cu o panglică roșie la încheietoarea cojocelului, și vorbea, cu ochii mistuiți de febră:

— Ați văzut? S-a isprăvit cu blestemata de autocrație! Acum feciorii voștri n-au să mai fie trimiși ca să-i potolească pe muncitori cu biciușca! S-

a isprăvit cu slujba voastră rușinoasă pentru țarul vampir. Adunarea constituantă va fi stăpână peste Rusia cea nouă, liberă... Ea va ști să clădească o altă viață, adică o viață luminoasă!

Ibovnica lui îl trăgea din spate de cutele cojocelului și îi șoptea cu voce rugătoare:

— Mitea, lasă! Înțelege odată: are să-ți faci rău, nu se poate! Iar are să te năpădească sângele! Mitea!

Cazacii îl ascultau pe Balanda, stingheriți, cu ochii în jos, cu zâmbete ascunse. Nici nu-l lăsară să-și isprăvească cuvântarea. O voce joasă, plină de compătimire, răsună în rândurile din față:

— O fi ea luminoasă, viața aceea; numai că tu, drăguțule, tot n-ai să ajungi s-o vezi. Mai bine du-te acasă! Îi cam frig afară...

Balanda își mozoli fraza neisprăvită, se posomorî și ieși din mulțime.

Serghei Platonovici ajunse la Iagodnoe la amiază. Emelian duse calul de dârlogi la ieslele împletite de lîngă grajd și, în timp ce stăpânul său se dădea jos din sanie și, ridicându-și poala cojocului, își scotea batista din buzunar, el desprins zăbalele calului și-l acoperi cu o cergă. Un ogar înalt, cenușiu și cu pete roșcate îl întâmpină pe Serghei Platonovici lîngă cerdac. Se ridică în fața străinului, căscând și întinzându-se pe picioarele lungi și vânoase; după el, se sculară alene și ceilalți câini, care stăteau culcați ca niște boccele negre lîngă scări.

„Câți naiba mai sunt, fir-ar ai dracului?” Serghei Platonovici aruncă o privire în acea parte; i se păru că dăratelea.

În vestibulul curat și luminos duhnea greu a câine și a oțet. De furcile late ale coarnelor de cerb, deasupra cufărului, erau atârinate: o căciulă ofițerească de astrahan, o glugă cu ciucure din fire de argint și o burcă. Serghei Platonovici, aruncă o privire în acea parte; i se păru că cineva negru, cu părul mișos, stă pe cufăr, cu umerii ridicați a nedumerire. Din odaia de alături se ivi o femeie plină, cu ochi negri. Îl cercetă iscoditor cu privirea pe Serghei Platonovici, care își scotea șuba, și-l întrebă, fără să-și schimbe expresia serioasă a feței, frumoasă și ușor arămie:

— Vreți să-l vedeți pe Nikolai Alexeevici? Vă anunț îndată...

Intră în salon, fără să bată la ușă și o închise în urma ei. Greu îi fu lui Serghei Platonovici să recunoască în această femeie îngrășată și frumoasă pe Axinia Astahova. Ea îl recunoscuse însă imediat, își strânse buzele vișinii și se îndepărtă, ținându-se neobișnuit de drept, mișcând ușor din coatele brațelor dezgolite. După un minut, ieși însuși bătrânul Listnițki. Zâmbi atât cât cerea importanța oaspetelui, rostind îngăduitor cu vocea lui

de bas:

— A, cinstitul jupân! Cu ce ocazie? Poftim!

Se dădu la o parte, invitând musafirul să treacă în salon.

Serghei Platonovici îl salută cu smerenia sa de totdeauna față de oamenii mari și intră în salon. Evgheni Listnițki îi ieși în întâmpinare, privindu-l pe sub ochelari, printre pleoapele întredeschise.

— Îmi pare bine că te văd, scumpe Serghei Platonovici! Bună ziua. Ei, mi se pare că îmbătrânești, hai?

— Se poate, Evgheni Nikolaevici? Am de gând să trăiesc și mai mult ca dumneavoastră. Dumneavoastră ce mai faceți? Teafăr și sănătos?

Cu un zâmbet care îi dezvelea dinții de aur, Evgheni își luă oaspetele de braț, conducându-l până la un fotoliu. Se așezară la o măsuță, schimbând fraze fără însemnătate și căutând să-și descopere unul altuia schimbările săpate pe fețele lor, de la ultima întâlnire. Bătrânul boier porunci să se servească ceaiul și intră în salon. O mare pipă încovoiată îi fumega dintre dinți. Se opri lângă fotoliul lui Serghei Platonovici, își puse pe masă palma osoasă și lungă, de bătrân, și întrebă:

— Ei, ce mai e nou pe la voi în Tatarski? Ai auzit... frumoase vești?

Serghei Platonovici privi de jos în sus la cutele de piele îngrijit rase care spânzurau în bărbia și la gâtul generalului și răspunse oftând:

— Cum să nu le-aud!

— Și ai văzut cu ce precizie fatală duceau toate la acest deznodământ? rosti generalul, înghițind fumul și făcând să-i zvâcnească mărul lui Adam. Am prevăzut-o chiar de la începutul războiului. Ce să-i faci? Dinastia era osândită. Mi-am adus aminte acum de Merejkovski... Ții minte, Evgheni? în *Petru și Alexei*. Acolo, țareviciul Alexei, după tortură, îi spune părintelui său: „Sângele meu va cădea ca un blestem peste urmașii tăi”.

— N-avem niciun fel de informații precise, serioase, îngăimă tulburat Serghei Platonovici, frământându-se în fotoliu. Își aprinse țigara și continuă: De o săptămână n-am mai primit niciun ziar. Umblă cele mai imposibile zvonuri, toți sunt dezorientați, zău! Ce catastrofă! Am auzit că Evgheni Nikolaevici a venit în concediu și am cugetat să vin aici, la dumneavoastră, ca să vă întreb ce se mai petrece acolo, la ce trebuie să ne așteptăm...

Fără zâmbet pe fața lui albicioasă și proaspăt rasă, Evgheni povesti:

— Evenimente îngrozitoare! Soldații sunt descompuși, toți până la unul, nu vor să mai lupte, sunt obosiți. De fapt, anul acesta nu mai există soldați în sensul obișnuit al cuvântului. Soldații s-au transformat în niște bande de

criminali, desfrânați și sălbatici. Uite, papă nu-și poate închipui aceasta. El nu-și poate închipui la ce grad de dezagregare a ajuns armata noastră... Oamenii își părăsesc pozițiile, jefuiesc și omoară locuitorii, îșiucid ofițerii, pradă totul. Neexecutarea unui ordin de luptă este acum un lucru obișnuit.

— Peștele de la cap se împute, aruncă zicala bătrânul Listnițki, împreună cu un nor de fum.

— Eu n-aș spune asta, se strâmbă Evgheni, cu un spasm care îi scutură pleoapa întretăiată de vinișoare. Nu, n-aș spune! Armata putrezește de jos, fiind descompusă de bolșevici. Chiar și unitățile de cazaci, mai ales cele care au avut un contact mai strâns cu infanteria, nu inspiră nicio încredere. O oboesală mare și dorința de a ajunge acasă, la gospodărie... Și iată că intervin bolșevicii...

— Ce vor dânșii? întrebă Serghei Platonovici, nemaiputând răbda.

— O, ce vor ei!... zâmbi amar Listnițki. Sunt mai răi decât microbii holerei. Mai periculoși, fiindcă molima lor se lipește mai ușor de om și se infiltrează în adâncurile maselor de soldați. Vorbesc despre idei. Aici, nu te ajută nicio carantină. Fără îndoială, printre bolșevici se găsesc oameni talentați. Am avut prilejul să vin în contact cu unii dintre ei; sunt și unii pur și simplu fanatici, dar în majoritatea lor zdrobitoare sunt indivizi desfrânați, imorali. Pe aceștia nu-i interesează esența doctrinei bolșevice, ci numai posibilitatea de a jefui, de a pleca de pe front. Ei vor, înainte de toate, să pună mâna pe putere, să termine cu orice preț cu războiul, cu „războiul imperialist”, după expresia lor, fie chiar și printr-o pace separată, să dea tot pământul țăranilor, iar fabricile – muncitorilor! Desigur că toate astea sunt atât de utopice pe cât sunt de stupide, dar, cu asemenea procedee primitive, ei își atrag simpatiile soldaților.

Listnițki vorbea, abia reținându-și mânia surdă. Țigaretul de fildeș îi juca între degete. Serghei Platonovici asculta, aplecat înainte, ca și cum s-ar fi pregătit să sară în picioare. Bătrânul Listnițki se plimba prin salon, călcând apăsat cu păslarii negri, păroși, și mușcându-și mustața cărunță-verzuie.

Evgheni mai povesti cum, încă înainte de revoluție, fusese nevoit să fugă din regiment de teama răzbunării cazacilor, apoi aminti despre evenimentele petrecute la Petrograd, la care fusese martor.

Discuția lânzezi o clipă. Privindu-l pe Serghei Platonovici drept în rădăcina nasului, bătrânul Listnițki îl întrebă:

— Ei? Cumperi surul acela, pe care l-ai văzut astă-toamnă, știi fiul „Boieresei”?

— De asta-mi arde acum, Nikolai Alexeevici? făcu Mohov o strâmbătură jalnică și disperată, dând a lehamite din mână.

În acest timp, Emelian ședea în casa slugilor, se încălzea bând ceai și, ștergându-și cu o basma roșie sudoarea de pe obrajii stacojii, povestea noutăți din sat. Axinia stătea lângă pat, rezemată cu pieptul în tăblia de lemn sculptat, înfășurându-se în șalul de lână.

— Te pomenești că la noi toate s-or fi năruit? rosti ea întrebător.

— Nu, de ce să se năruie? N-are nimic! răspunse Emelian târăgănând chinuitor cuvintele.

— Vecinii noștri, Melehovii, cum o mai duc?

— Așa și așa.

— Petro n-a venit în permisie?

— Pare-se că nu.

— Da' Grigori? Grișka al lor?

— Grișka a venit după Crăciun. Anul trecut, nevastă-sa i-a născut doi gemeni. Da, Grigori a venit! Cum să nu? A venit, a fost rănit.

— A fost rănit?

— Păi sigur! A fost rănit la mână. L-au crestat peste tot, leit un câine de încăierare, de nici nu mai știi ce are mai mult, decorații sau urme de răni.

— Și cum arată dânsul, Grișka? întrebă Axinia tușind și luptându-se cu spasmul care îi strângea gâtulejul.

— Așa cum a fost: cu nasul coroiat, tuciuriu la chip. Un turc ca toți turcii, cum îi neamul lor.

— Nu de asta te-ntreb... A îmbătrânit sau nu?

— Dracu' să-l știe! Poate să și fi îmbătrânit nițel. Da' de vreme ce nevasta i-a făcut doi gemeni, se vede că nu prea a îmbătrânit.

— Ce frig e aici! zise Axinia, tremurând din umeri, și ieși.

Turnându-și a opta ceașcă de ceai, Emelian o petrecu pe Axinia cu ochii, apoi spuse încet, târăgănându-și vorbele, ca picioarele orbilor în mers:

— Auzi, otrava, lepra împutită! Mai ieri umbra prin sat încălțată cu opinci, și uite, acușa, îți spune: „Ce frig e aici!” Mi-e scârbă de asemenea muieri. Le-aș da eu, târfelor! Lepădătura dracului! S-o auzi: „E frig aici”... Cățea! Zău!

Supărat foc, nici nu-și isprăvi a opta ceașcă, se sculă, se închină și plecă, privind semeț în jurul lui și murdărind dinadins cu cizmele dușumele curat spălate.

Tot drumul până acasă, rămase mohorât, ca și stăpânul său. Mânia pricinuită de Axinia și-o răcori pe cal, sfârцуindu-l cu biciul peste partea

cea mai simțitoare și spunându-i în bătaie de joc „boșorog” și „bleg”. Contrar obiceiului, Emelian nu schimbă nicio vorbă cu stăpânul, până la întoarcerea în Tatarski. Dar și Serghei Platonovici păstra o tăcere plină de spaime.

8

În ajunul revoluției din februarie, Brigada I a uneia dintre diviziile de infanterie din rezerva Frontului de sud-vest, împreună cu Regimentul 27 de cazaci de Don, cu care fusese întărită, fu ridicată de pe front, urmând să fie trimisă în împrejurimile capitalei pentru reprimarea tulburărilor ce începuseră. Brigada o fost retrasă în spatele frontului, înzestrată cu echipament de iarnă nou-nouț, hrănită foarte bine timp de o zi, apoi îmbarcată în vagoane și pornită, dar evenimentele o luară înaintea trupelor ce se îndreptau spre Minsk: chiar în ziua plecării, umblau zvonuri stăruitoare, după care împăratul ar fi semnat actul abdicării la Marele cartier general al Comandantului suprem.

Brigada fu întoarsă de la mijlocul drumului. Ajuns în gara Razgon, Regimentul 27 primi ordin să debarce din vagoane. Liniile erau înțesate de trenuri. Pe peron forfoteau soldați cu panglici roșii la mantale, cu arme noi și bune, de model rusesc, dar de proveniență engleză. Mulți dintre soldați erau iritați, privind cu teamă la cazacii care se adunau pe sotnii.

Ziua posomorâtă se apropia de sfârșit. Apa curgea murmurând de pe acoperișurile clădirilor din gară, băltoacele de pe linii, acoperite de pete lucioase de păcură, oglindeau în ele cerul noros și cenușiu ca o blană de oaie. Urletul locomotivelor de manevră răsuna înfundat, moale. Aliniat dincolo de magazii, regimentul în formație călare aștepta sosirea comandantului brigăzii. Picioarele cailor, ude până la chișiță, abureau. Ciorile se lăsau îndrăznețe pe pământ, în spatele trupei, și ciuguleau cocoloșele portocalii de balegă, ce aduceau cu niște mere.

Comandantul brigăzii, călare pe un cal corbiu, voinic și înalt, se apropie de cazaci, însoțit de comandantul regimentului. Încordă dârlogii, își roti privirea asupra sotniilor, apoi le vorbi, subliniind cu gesturi din mâna fără mânășă cuvintele sale nehotărâte:

— Cazaci! Prin voința poporului, împăratul Nicolae al doilea, care a domnit până acum, ă... ă... a fost detronat. Puterea a trecut asupra Comitetului Provizoriu al Dumei de stat. Voi, împreună cu toată armata, aveți îndatorirea să primiți cu calm... ă... ă... ă... această știre. Menirea

cazacilor este să-și apere patria împotriva dușmanilor din afară și a... â... ă... adică, a celor din afară. Vom sta în afara tulburărilor iscate, lăsând populația civilă să aleagă căile ce duc spre organizarea noului guvern. Trebuie să stăm la o parte! Războiul este treaba armatei, nu politica... în zilele unor asemenea zguduirii... ă... ă... a tuturor temeliiilor, noi trebuie să fim tari ca...

Generalul, militar bătrân și cu totul mărginit, neobișnuit cu discursurile, se încurcă, pierzându-se în căutarea unei comparații, și amuți; sprâncenele îi jucau chinuitor pe fața unsuroasă; sotrniile așteptau cu răbdare.

— ... ă... ă... ca oțelul. Datoria voastră ostășească de cazaci vă îndeamnă să vă supuneți șefilor voștri! Ne vom bate cu dușmanul, cu aceeași vrednicie ca și înainte, iar mai departe – urmă un gest vag din mâna întoarsă undeva înapoi – Duma de stat să decidă soarta țării. O să terminăm războiul și atunci vom lua și noi parte la viața internă a statului; dar deocamdată... ă... ă... ă... nu se poate. Nu putem să lăsăm armata... de capul ei. În armată nu trebuie să existe politică!

Peste câteva zile, în aceeași gară avu loc depunerea jurământului către Guvernul Provizoriu. Cazacii se duceau la mitinguri, adunându-se în grupuri mari, alcătuite din oamenii din aceleași stanițe, ținându-se deoparte de soldații care inundau gara. După adunări, discutau cuvântările auzite, amintindu-și fiecare cuvânt îndoielnic, supunându-l cercetării. Fără să știe de ce, toți se aleseseră cu convingerea: dacă e libertate, s-a isprăvit cu războiul – și combaterea acestei convingeri ferme deveni anevoioasă pentru ofițerii care susțineau că Rusia este datoare să lupte până la sfârșit.

Starea de nehotărâre care pusese stăpânire pe vârfurile armatei după revoluție avea urmări jalnice pentru cei de jos; se părea că statul-major al diviziei a și uitat de existența brigăzii, împotmolită undeva, la mijlocul drumului. După debarcare, brigada își devorase hrana pe opt zile; soldații se duceau în grupuri prin satele din apropiere; la piață apăru, ca prin minune, spirt și nu mai era o priveliște rară să întâlnești grade inferioare și ofițeri beți.

Smulși, prin această misiune, din rostul îndatoririlor obișnuite, cazacii lâncezeau prin vagoane, așteptau expedierea în ținutul Donului (zvonul că rezerviștii vor fi demobilizați se întindea cu multă stăruință), își îngrijeau caii fără nicio tragere de inimă și hoinăreau toată ziua prin piață, făcând negoț cu obiectele de vânzare de care făcuseră rost pe poziții: pături germane, baionete, ferăstraie, mantale, ranițe de piele, tutun...

Ordinul pentru întoarcerea pe front fu primit cu murmure pe față.

Sotnia a doua refuză să plece, cazacii nu lăsară personalul feroviar să cupleze locomotiva la tren, dar comandantul îi amenință cu dezarmarea, și agitația se domoli, apoi încetă. Trenurile au luat astfel calea frontului.

— Păi bine, fraților, cum vine asta? Libertate, libertate – și noi iar să ne vărsăm sângele în război?

— Începe din nou vechiul *prijim*³⁴!

— Da' atuncea la ce l-au mai gonit pe țar?

— Cum era pe vremea lui, așa îi și acu!

— Tot aceiași nădragi, dar cu turul în față.

— Așa-i, așa-i!

— Și până când o să mai țină asta?

— De trei ani să nu mai iei mâna de pe armă!

Iată cam ce fel de vorbe se auzeau prin vagoane.

La o gară, nod de cale ferată, cazacii, ca și cum s-ar fi înțeles între ei, săriră afară din vagoane și înjghebară un miting, fără să asculte îndemnurile și amenințările comandantului de regiment. În zadar comandantul militar al gării și bătrânul ei șef alergau prin glotimea cenușie de mantale, rugându-i pe cazaci să treacă în vagoane și să libereze liniile. Cu o atenție încordată, cazacii ascultau cuvântarea unui uriadnic de la sotnia a treia. După el vorbi Manjulov, un cazac mic de statură și arătos. Vorbe grele de mânie țâșneau din gura lui cu buze albe, schimonosite de ură:

— Cazaci! Nu se poate una ca asta! Iar ne-au încurcat. Vor să ne înșele! Odată ce s-a făcut revoluția și s-a dat libertate întregului popor, înseamnă că trebuie să se isprăvească cu războiul, pentru că poporul și noi nu vrem război! Bine zic? E adevărat?

— Adevărat!

— Ducă-se-n...

— Ni s-a scârbit la toți!

— Uite, nu se mai țin nădragii pe c... Tot război și război?!...

— Nu mai vre-e-em!

— Hai acasă!

— Dă drumul la locomotivă! Fedot, desprinde-o!

— Cazaci! Stați o clipă! Cazaci! Fraților! Dracilor, grijania și Paștele... Fraților! zbiera Manjulov, încercând să acopere cu strigătul lui urletul a mii de guri... Stați nițel! Nu-i zăpăciți pe cei de pe locomotivă! N-avem nimic cu dâșii, dară e vorba de înșelăciune! Să vină blagorodnicia sa, domnul

---

³⁴ Joc de cuvinte: „*prijim*” în loc de „regim”. „*Prijim*” înseamnă strânsoare, asuprire.

comandant al regimentului, să ne arate documentul: dacă ne cheamă într-adevăr pe front, sau așa, numai din caprițul lor!...

Regimentul nu se îmbarcă în vagoane decât după ce comandantul, tulburat, abia stăpânindu-se, le citi cu buzele tremurătoare telegrama prin care regimentul era rechemat pe front – telegramă primită de la statul-major al diviziei.

Într-unul din vagoane, se aflau șase inși din Tatarski, cazaci în Regimentul 27. Erau: Petro Melehov, unchiul lui Mișka Koșevoi – Nikolai Koșevoi, Anikușka, Fedot Bodovskov, țigănosul Merkulov, cu barba neagră și creată și cu ochii jucăuși de un castaniu-deschis, și Maximka Greaznov, vecinul Korșunovilor, un cazac ușuratic și vesel, care își câștigase înainte de război faima de cel mai îndrăzneț hoț de cai, vestit în nenumărate stanițe. „Dacă Merkulov ar fura cai, ar merge, îi leit țigan în toate – și uite, nu fură! Da’ tu, Maxim, când zărești și o coadă de cal, te trec sudorile!”, râdeau totdeauna cazacii de Greaznov. Maximka se înroșea, își închidea un ochi azuriu ca o floare de in, scăpa de ei printr-o șagă murdară: „Mama lui Merkulov s-a culcat c-un țigan, iar a mea a pizmuit-o... Că de nu era așa, în viața mea n-aș umbla după cai, Doamne ferește și păzește!”

Vântul răzbea prin toate crăpăturile vagoanelor, caii acoperiți cu pături stăteau în fața ulucelor înjghebate în grabă; în mijlocul vagonului, așezate pe o moviliță de pământ înghețat, fumegau lemne ude, și fumul înecăcios se scurgea prin ușa întredeschisă. Cazacii ședeau pe șei în jurul focului, uscându-și obielele împutite de sudoare și de umezeală. Fedot Bodovskov își încălzea la foc picioarele goale, crăcănate. Un zâmbet de mulțumire juca pe chipul său de calmuc, cu pomeți colțuroși. Greaznov pungălea de zor cu sfoară pingeaua desprinsă și vorbea cu o voce răgușită de fum, fără să se adreseze cuiva anume:

— Îmi amintesc, când eram mic, iarna, mă suiam pe cuptor, iară bunică-mea (trecuse atunci de o sută de ani) mă căuta pe pipăite de păduchi și-mi spunea: „Ehei, drăguțul babei, Maximușka! În vremurile de altădată, norodul nu trăia ca astăzi; trăia cu temeinicie, după rânduială, și n-avea niciun fel de năpastă pe capul lui. Iar tu, dragul babei, ai să apuci o vreme când ai să vezi cum are să se încurce tot pământul cu sârme, iar în cerul albastru vor zbură păsări cu ciocul de fier, vor ciuguli oameni, așa cum cioara ciugulește pepenii. Și va fi molimă peste noroade, și foamete, și se va ridica fratele împotriva fratelui, și feciorul împotriva lui tat-său. Va rămâne atâta lume, cât iarbă după foc...” Ei, continuă Maxim după o scurtă tăcere, și s-a adeverit întocmai: au născocit telegraful – uite sârma! Iar pasărea de

fier este ieroplanul. Pe câți de-ai noștri nu i-a ciugulit? Are să vină și foametea. Ai mei de-acasă seamănă acum numai pe jumătate din bucatele pe care le puneau în pământ altădată, și fiecare gospodar face așijderea. Numai bătrâni și copiii au mai rămas prin stanițe, iar de s-o întâmpla să fie și un an rău, o veni ea și foametea.

— Da' fratele împotriva fratelui? Asta nu pare o gogoriță? întrebă Petro Melehov, îndreptând focul.

— Mai așteaptă, că are să ajungă norodul și la asta! N-au să izbutească a rândui ocârmuirea și s-or încăiera între dânșii! își dădu cu părerea Fedot Bodovskov.

— Așa că tot noi am avea a potoli cazanul lui satan!

— Mai întâi, descurcă-te cu neamțul! râse Koșevoi.

— Ei, ne vom mai război și gata!

Strâmbându-și mutra spână de femeie, cu o spaimă prefăcută, Anikușka strigă:

— Maică preacurată, dar până când avem să ne tot „războim”?

— Până când tu, scopitul, ai să te blănești cu păr! îl înțepă Koșevoi.

Cei din jurul focului izbucniră în hohote de râs. Petro se înecă de fum; tușea, privind la Anikușka cu ochii plini de lacrimi, și-l arăta cu degetul întins.

— Părul e un prost, bolborosi stingherit Anikușka, crește și el acolo unde nu trebuie. Degeaba te legi de oameni, Koșevoi!

— Nu, ajunge! Ne-am săturat până peste cap! izbucni Greaznov. Noi stăm aici, în ticăloșie, ne prăpădim de păduchi, iar cei de acasă se zbat în sărăcie, se usucă, încât n-ar curge o picătură de sânge dacă i-ai tăia cu cuțitul!

— Da' tu de ce sari în sus? întrebă în derâdere Petro, morfolindu-și mustața de culoarea grâului.

— Știe lumea de ce... răspuse Merkulov în locul lui Greaznov, ascunzându-și cu grijă zâmbetul în barba-i creață de țigan. Știe lumea; i s-a urât cazacului, grozav îi de chinuit... Uneori, văcarul își scoate cireada la iarbă; câtă vreme soarele n-a zvântat roua, vitele stau și pasc, dar după ce se înalță cât vârful de stejar, când ies tăunii și când încep să hărțuiască vitele, atuncea... Merkulov aruncă o privire hâtră celor din jur și continuă, întorcându-se către Petro: Atuncea, domnule vagmistru, le-apucă strechea! Ce să mai vorbim, o știi și tu? Doar nu-mi ești dintre boieri, că ai umblat și tu la boi! Și, de obicei, numai iată că o vacă își ridică coada pe spinare, muge și... la goană. Iară după ea, toată cireada. Văcarul după ea: vai și

aoleu! Dar ce să le faci? Zboară dobitoacele, toată cireada, uite așa cum mergem noi la atac, la Nezviska, împotriva nemților. Cum să încerci a le opri?

— Și unde vrei s-aduci vorba?

Merkulov întârzie cu răspunsul. Își înfășură în jurul degetului un smoc de păr din barba neagră ca smoala, îl trase cu îndârjire și răspunse cu adâncime și fără zâmbet:

— Suntem în al treilea an de război... așa-i? Sunt vreo trei ani de când ne-au băgat în tranșee. De ce și pentru ce – nu pricepe nimeni! Uite de ce o spun: în curând, vreun Greaznov sau vreun Melehov o va rupe la fugă de pe front, iară după el, regimentul, iară după regiment, armata... Ajunge!

— Iată unde băteai șaua...

— Da! Aia-i! Că nu-s orb, văd că totul se ține de un fir de păr. Îi de ajuns să strigi numai: „Haide!”, și totul va crăpa ca un suman putred. Îi al treilea an, soarele ne stă cât vârful de stejar.

— Ia-o mai domol! îl sfătui Bodovskov. Că Petro... doar îi vagmistru...

— Parcă nu m-am atins niciodată de un camarad! izbucni Petro.

— Nu te supăra! Am spus și eu în șagă...

Bodovskov se fâstâci, își mișcă degetele noduroase de la picioarele desculțe, se sculă și țopăi spre uluc.

În colț, lângă cuburile de fân presat, vorbeau încetitor cazacii din alte sate. Numai doi erau din Karghinski: Fadeev și Karghin; ceilalți opt erau din diferite sate și stanițe.

Peste puțin timp, purceseră un cântec. Îl începu cazacul Alimov de la Cir. Încercă să joace, dar cineva îl plesni cu palma peste spinare și răcni cu o voce răgușită de răceală:

— La loc comanda!

— Ei, voi, copiii orfani, veniți colea la foc! îi îmbie Koșevoi.

Aruncă pe foc niște uscături, rămășițe dintr-un gard dărâmat la o haltă. La lumina flăcării, întetiră cântecul cu mai multă voioșie:

*Lâng-o biserică așteaptă
Un cal ca de război gătit.
Nepot, bunică-ntr-o ogradă
Plâng cu nevasta-n chin cumplit,
Iar din lăcașul sfânt apare
Cazacul la război chemat;
Nevasta îi aduce calul,*

Nepotul sulița i-a dat...

În vagonul următor, o armonică, fornăia din burduf, ardea un „cazacioc”. Tocurile cizmelor bocăneau nemilos în podeaua de scânduri, cineva scâncea, țipa cu o voce urâtă:

*Cât de-amar mi-e traiul trist,
De sub jugul greu țarist!
Tot cazacu-i chinuit,
Viața-i de nesuferit.
Pugaciov, cu-nflăcărare,
Ne trimite a lui chemare:
„Atamani, și voi, cazaci!...”*

Un al doilea, acoperind vocea celui dintâi, guița într-un vârtej de cuvinte, nemaipomenit de subțire și repede:

*Supuși, noi țarul îl slujim,
După muieri ne tânguim.
Muieri găsi-vom, n-om jeli
De țar... nu ne-om sinchisi!
Zi-i-nainte, arde-i, zi!
Uu-uh! Uh! Uh! Ha!
Ha-ha-hu-ho-hu-ba-ba!*

Cazacii își isprăviseră demult cântecul și, trăgând cu urechea la gălăgia infernală ce sporea în vagonul vecin, își făcură cu ochiul, cu zâmbete de îngăduință. Petro Melehov nu se putu stăpâni, pufnind de râs:

— I-au apucat toți dracii!

În ochii căprui, cu scânteii galbene, ai lui Merkulov, sclipiră licurici veseli; el sări în picioare, prinzând ritmul, bătând tactul cu vârful cizmei, cu o iuțea uimitoare – și deodată, izbind în podea cu piciorul, începu să joace în cerc, lăsându-se pe vine, cu mișcări ușoare, legănate. Toți jucară, unul după altul, înfierbântându-se în zbucliu. Sunetele armonicii cu două rânduri de clape de la vecini încetaseră de mult; de acolo se auzeau acum înjurături răgușite și grele. Aici toți jucau nebunește, speriau caii, și nu isprăviră decât atunci când Anikușka, întărâtat la culme, se prăbuși cu târtița pe foc, în timp ce făcea o figură de joc neobișnuit de întortocheată.

În hohotele tuturor, Anikușka fu ridicat, și cazacii îi cercetară îndelung, la lumina unui muc de lumânare, nădragii noi-nouți, cu o gaură de toată frumusețea arsă la șezut, și poalele scurtei vătuite, pârilită și ea.

— Leapădă nădragii! Îl sfătui Merkulov, compătimindu-l nevoie mare.

— Ai înnebunit, țigane? Și cu ce să umblu?

Merkulov cotrobăi prin coburi și scoase o cămașă femeiască de pânză. Focul fu ațâțat din nou. Merkulov ținea cămașa de bretelele înguste și spuse, gemând de răs, cu trupul aplecat înapoi:

— Iată! Of! Of! Am furat-o de pe gard, la gară... O păstram pentru obiele... Of! N-am s-o stric. Ia-o!

Îmbrăcându-l cu de-a sila pe Anikușka, fără să le pese de înjurăturile lui, oamenii nechezau atât de grozav și cu atâta voioșie, încât capete curioase se iviră din ușile vagoanelor vecine, iar niște voci pizmărețe răsunară în noapte:

— Ce-i cu voi?

— Ai dracului armăsari!

— Ce v-a apucat, nebunilor?!

— Ați dat de bine, cu vreo năucă la așternut?

La oprirea următoare, îl aduseră pe armonistul de la vagonul din față; o mulțime de cazaci veniră din alte vagoane, dărâmară ulcele, îmbulzindu-se, îngrămădind caii de pereți. În mijlocul micului cerc, juca Anikușka. Cămașa de noapte, albă, care aparținuse pesemne vreunei muieri zdravene, îi era prea lungă, i se încurca între picioare, dar zbieră și râsetele îl ațâțau, zorindu-l să joace până la istovire.

Stelele licăreau dureros deasupra Bielorusiei, scăldată în sânge. Bezna nopții dispărea în abisul cerului, aburind. Vântul hoinărea pe pământul plin de mirosurile amare de frunziș mort, de argilă ruginie și umedă, de zăpada lui martie...

9

După douăzeci și patru de ceasuri, regimentul se afla iarăși în apropierea frontului. Trenul fu oprit la o gară, nod de cale ferată. Vagmiștrii transmiseră ordinul: „Debarcarea!” Cazacii scoteau grăbiți caii pe punți înclinate, îi înșeauau, dădeau fuga-n vagoane după lucruri uitate în grabă, aruncau de-a dreptul pe gresia umedă a terasamentului baloturile zbârlite de fân, forfoteau prin gară.

Ordonanța comandantului de regiment îl chemă pe Petro Melehov.

— Du-te la gară, te cheamă comandantul! Potrivindu-și centura, Petro se îndreptă fără grabă spre peron.

— Anikei, să ai grijă de calul meu! îl rugă pe Anikușka.

Acesta umbla fără rost pe lângă cai. Anikușka privi tăcut în urma lui, și îngrijorarea de pe față i se amesteca de astă dată cu obișnuita sa expresie de plictiseală. Petro pășea, cercetându-și cizmele stropite de ocrul argilei lichide și întrebându-se de ce oare avea nevoie de el comandantul regimentului. Apoi, luarea-aminte i se opri la un mic grup de oameni care se adunaseră la capătul peronului, lângă rezervorul cu apă fierbinte. Se apropie, trăgând cu urechea. Vreo douăzeci de soldați împresuraseră un cazac înalt, roșcovan, care stătea cu spatele la rezervor, în atitudinea stângace a unei fiare încolțite. Petro întinse gâtul, privi la fața bărboasă a cazacului zdravăn și roșcovan, cu cifra „52” pe epoletul albastru de uriadnic. Chipul îi era cunoscut parcă, și, deși nu-și lămurea bine, nu se mai îndoi că-l văzuse undeva și cândva.

— Și cum ți-a trăsnit prin cap? Degeaba ți-au mai pus galonul! îl dojenea răutăcios pe cazacul roșcovan un voluntar cu fața pistruiată, isteată.

— Ce este? întrebă Petro, atingând umărul unui rezervist întors cu spatele la el.

Omul răsuci capul și răspunse în silă:

— Au prins un dizertor... Un cazac de-ai voștri.

Încordându-și cugetul, Petro se silea să-și aducă aminte unde a mai văzut el acest chip lat de cazac zdravăn, cu mustați și sprâncene roșcate. Fără să răspundă întrebărilor sâcâitoare ale voluntarului, cazacul sorbea încet apa caldă dintr-o cană de alamă, meșterită dintr-un tub de proiectil, și mușca dintr-un pesmete negru, muiat în apă. Ochii săi bulbucăți, așezați departe unul de altul, erau pe jumătate închiși; mesteca și înghițea, mișcându-și sprâncenele, privind în jos și în lături. Lângă el, ținându-și arma de baionetă, stătea un soldat voinic și vârstnic, care-l escorta. Vlăjganul dezertor sorbi ultima picătură din cană, își lunecă ochii osteniți peste chipurile soldaților care-l cercetau fără prea multă omenie, și în aceiași ochi albaștri, cu o uitătură blajină de copil, scânteie subit o flacără de îndârjire. Înghiți în pripă, își trecu limba peste buze și strigă cu o voce aspră, de bas:

— Ce minune ați găsit? Nici nu lăsați omul să halească, lepre ce sunteți! Ce, n-ați văzut un om în viața voastră?

Soldații izbucniră în râs, iar Petro, îndată ce auzi glasul dezertorului, își

aduse aminte subit – așa cum se întâmplă totdeauna – că acest voinic era din satul Rubejin, stanița Elanskaia, că îl chema Fomin și că el, Petro, și cu taică-său voiseră să cumpere de la dânsul un tăuraș de trei ani la iarmarocul anual din Elanskaia, încă înainte de război.

— Fomin! Iakov! strigă el, făcându-și loc printre oameni până la cazac.

Cu o mișcare stângace, stingherită, omul puse cana la loc, pe rezervor, apoi rosti, mestecând înainte și uitându-se la Petro cu ochii stânjenți și zâmbitori:

— Nu te cunosc, frățioare...

— Păi, nu ești din Rubejin?

— Sunt. Da' tu nu ești din Elanskaia?

— Din Vioșenskaia sunt. Iar de ținut eu te țin minte; acum vreo cinci ani, eu și cu taica ne târguiam cu tine pentru un tăuraș, la iarmaroc...

Cu același zâmbet stingherit de copil, Fomin se silea, pesemne, să-și aducă aminte.

— Nu, am uitat! Nu-mi aduc aminte, în ruptul capului! mărturisi el cu vădită părere de rău.

— Ai fost la 52?

— Da, la 52.

— Va să zică, ai fugit! Cum așa, frate?

În răstimp, Fomin își descoperise capul și scosese din căciulă o pungă de tutun, destul de ponosită. Gheboșându-se, vârî căciula subsuoară, rupse un colț de hârtie și abia după asta îl fulgeră pe Petro cu o privire aspră, cu umede sclipiri.

— Nu mai este chip să răbdăm, frățioare! rosti el surd. Privirea îl sfredeli pe Petro. Înghiți în sec și își mozoli între buze mustața gălbuie.

— Hai, fraților, isprăviți tot ce mai aveți de vorbit, ca să nu înghit eu șopârle din pricina voastră! oftă santinela, săltându-și arma pe umăr. Hai, tătucule!

Fomin vârî grăbit cana în traistă, își luă rămas bun de la Petro, privind undeva într-o parte, și se îndreptă spre comenduirea gării, cu pasul său legănat și greoi, de urs.

La gară, în sala fostului bufet de clasa I, comandantul regimentului și doi comandanți de sotnii ședeau aplecați la o măsură.

— Te faci așteptat, Melehov! mormăi colonelul, clipind din ochii osteniți și încruntați.

Petro ascultă comunicarea despre trecerea sotniei la dispoziția statului-major al diviziei, împreună cu ordinul de a supraveghea cazacii, fără să-i

slăbească o clipă, comunicând comandantului sotniei despre orice schimbare în purtările lor. Privea în ochii colonelului fără să clipească, asculta smirnă, dar în cugetul lui stăruia neconținut privirea umedă și scânteietoare a lui Fomin, ca și vorbele-i domoale: „Nu mai este chip să răbdăm, frățioare...”

Ieșind din căldura umedă a clădirii, se îndreptă spre sotnie. Tot acolo, în gară, staționa trenul regimentar. Apropiindu-se de vagon, Petro zări mai mulți cazaci, printre care și potcovarul sotniei. De îndată ce dădu ochi cu dânsul, îi pieri din amintire chipul lui Fomin și tot ce-au vorbit amândoi și își iuți pașii, cu gând să ia înțelegere pentru potcovitul calului (în clipa aceea Petro era stăpânit de grijile și necazurile de toate zilele), dar din spatele vagonului roșu se ivi o femeie cu un prea frumos șal alb de lână, îmbrăcată într-alt fel decât femeile din ținuturile polono-bieloruse. Portul ciudat, cunoscut parcă, al femeii, îl făcu să se uite mai stăruitor. Pe neașteptate, femeia se întoarse cu fața spre el și grăbi să-l întâmpine cu mișcări line din umeri, unduindu-și ușurel mijlocul de fetișcană. Și astfel Petro își recunoscă nevasta după acest umblet sprinten, șerpuitor, chiar înainte de a-i desluși chipul. Un fior plăcut îi săgetă inima. Bucuria era cu atât mai mare, cu cât venise mai pe neprevăzute. Încetinindu-și dinadins pasul, pentru ca cei de la trenul regimentar, care îl urmăreau cu privirile, să nu creadă că-i bucuros peste măsură, Petro merse în întâmpinarea Dariai. O îmbrățișă cu aer grav, o sărută de trei ori, dar o adâncă zguduire lăuntrică i se înscrie pe chip; îi tremurau buzele, voia s-o întrebe ceva, limba parcă nu mai asculta de el.

— Nu te așteptam! Îngăimă în cele din urmă.

— Hulubașul meu!... Vai! Cum te-ai mai schimbat! Daria plesni din palme. Parcă ești altul. Uite, am venit să te văd. Ai noștri nu mă lăsau: „Unde te duci?” Da’ eu îmi ziceam: „Nu, hai să mă duc, să-mi văd bărbățelul”, sporovăi ea, strângându-se la pieptul bărbatului și privindu-l în ochi, cu ochii ei deodată umezi.

Iar în fața vagoanelor se îmbulzeau cazacii, tușeau urmărindu-i, schimbau ocheade cu tâlc, se perpeleau de piz mă.

— A dat norocul pe Petro...

— Nu, lupoaica mea n-are să vină așa!

— Ei ce-i pasă? Stă și ea fără Nikolai, cu alți zece-n rai!

— De și-ar lăsa Melehov muierea plutonului său, măcar pe-o noapte!

Pentru cât suntem noi de postiți! Uliuliu!

— Hai să plecăm, băieți! Ți se rupe inima, uitându-te cum se dă la

dânsul!

În clipa aceea, Petro nu-și mai amintea hotărârea să-i tragă nevestei o bătaie soră cu moartea; o dezmierda în fața tuturor, îi mângâia sprâncenele arcuite cu degetul său mare, îngălbenit de tutun, era plin de bucurie. Daria uitase și ea cum, cu două nopți în urmă, se culcase în vagon cu un felcer veterinar de la dragoni, cu care mergea împreună de la Harkov la regiment. Felcerul avea mustăți negre, neobișnuit de stufoase, dar toate acestea se întâmplaseră cu două nopți în urmă, iar acum își îmbrățișa bărbatul cu lacrimi de sinceră bucurie, privindu-l cu ochii ei neprihăniți și senini.

10

După înapoierea din concediu, esaulul Evgheni Listnițki primi ordinul de mutare la Regimentul 14 de cazaci de Don. Nu se mai prezentă la regimentul său, de unde fusese nevoit să fugă într-un chip atât de rușinos încă înainte de revoluția din februarie, ci trecu direct la statul-major al diviziei, iar șeful de stat-major, un tânăr general cu nume vestit în nobilimea căzăcească din ținutul Donului, îi obținu lesne mutarea.

— Știu, esaule, îi spuse el lui Listnițki, închizându-se cu dânsul în camera sa, știu că-ți va fi greu să lucrezi în vechile condiții, căci cazacii sunt porniți împotriva dumitale, numele dumitale le este odios și desigur că e mai prudent să mergi la Regimentul 14. Ofițerii de acolo sunt aleși pe sprânceană, toți unul și unul; de altfel, și cazacii sunt mai dintr-o bucată și mai simpli, cei mai mulți originari din stanițele din sudul districtului Ust-Medvedîțkaia. Acolo o să te simți mai bine. Generalul tăcu o clipă. Mi se pare că ești fiul lui Nikolai Alexeevici Listnițki? întrebă și, după ce primi un răspuns afirmativ, continuă: Din partea mea, te pot asigura că noi prețuim ofițeri ca dumneata. În timpurile noastre, chiar și în sânul ofițerimii, cei mai mulți sunt niște talere cu două fețe. Nu-i nimic mai ușor decât să-ți schimbi credința sau chiar să te închini la doi zei deodată!... termină cu amărăciune șeful statului-major al diviziei.

Listnițki primi cu bucurie ordinul de mutare. Plecă în aceeași zi la Dvinsk, unde se afla Regimentul 14, iar peste o zi se prezentă la comandantul regimentului, colonelul Bîlkadorov, și constată cu satisfacție adevărul celor spuse de șeful statului-major al diviziei; ofițerii erau în majoritate monarhiști, iar cazacii, printre care o treime de credință veche, originari din stanițele Ust-Hopiorskaia, Kumîljenskaia, Glazunovskaia și altele, n-aveau defel o stare de spirit revoluționară, depuseseră în silă

jurământul de credință către Guvernul Provizoriu, nu prea se descurcau în evenimentele ce clocoteau în jurul lor și nici nu voiau să se orienteze în vreun fel; în comitetul regimentului și în comitetele sotniilor fuseseră aleși cazaci slugarnici și potoliți... Listnițki răsuflă bucuros în mediul nou.

Găsi printre ofițeri doi foști camarazi din Regimentul de gardă „Atamanski”, care se țineau la o parte. Ceilalți erau uimitor de uniți, toți aveau aceleași convingeri și vorbeau deschis despre restaurarea dinastiei.

Regimentul rămase vreo două luni în cantonament la Dvinsk, strâns într-un mănunchi puternic, odihnit și reorganizat. Înainte de aceasta, sotniile date la diviziile de infanterie hoinăreau în tot sectorul de front dintre Riga și Dvinsk, dar în aprilie o necunoscută mână grijulie adună laolaltă toate sotniile, și astfel regimentul fu gata de acțiune. Struniți cu o severă supraveghere ofițerească, cazacii ieșeau la instrucție, își hrăneau bine caii, duceau o viață de melc, cumpănită, fără nicio înrâurire de afară.

Unii dintre dâșii aveau prepusuri vagi cu privire la adevărata sortire a regimentului, dar ofițerii spuneau fără înconjur că, într-un viitor apropiat, regimentul, condus de niște mâini agere, va ști să întoarcă roata istoriei.

În apropiere, frontul clocotea. Armatele se zvârcoleau în pârjolul morții, le lipsea muniția, nu le ajungea hrana, trupele întindeau nenumărate mâini spre vorba nălucă „pace”; ele primeau în chipuri diferite pe cârmuitorul provizoriu al republicii, Kerenski, și, îndemnate de țipetele lui isterice, se poticneau în ofensiva din iunie³⁵; mânia coaptă în sânul oștirilor se încingea și fierbea în clocote, asemenea apelor dintr-un pârâiaș împins la suprafață de izvoare subpământene...

Dar la Dvinsk cazacii trăiau în tihnă, netulburați; stomacurile cailor mistuiau ovăz și turte oleaginoase; necazurile îndurate pe front se ogoiau în amintirea cazacilor, ofițerii frecventau regulat cercul militar, aveau mâncare bunicică la popotă, discutau aprig despre destinele Rusiei...

Toate acestea ținură până la începutul lui iulie. În ziua de 3, sosi ordinul: „Să plece, fără nicio clipă de întârziere!” Eșaloanele regimentului luară calea Petrogradului. În ziua de 7 iulie, copitele cailor căzăcești tropoteau pe străzile capitalei, acoperite de solzii pavajului de lemn.

Regimentul fu încartiruit pe Nevski Prospekt. Sotniei lui Listnițki i se orându localul gol al unei întreprinderi comerciale. Cazacii erau așteptați cu nerăbdare și cu bucurie, lucru dovedit cu prisosință de grija cu care autoritățile din capitală pregătiseră din vreme clădirile destinate pentru

---

³⁵ Este vorba de ofensiva din 18.VI (1.VII) 1917 a armatelor de pe Frontul de Sud-Vest, inițiată de Guvernul Provizoriu.

cazaci. Pereții proaspăt spoți erau de o albeață orbitoare, dușumelele proaspăt spălate sclipeau de curățenie, paturile de scânduri de brad miroseau plăcut a rășină; încăperea luminoasă și curată era aproape confortabilă. Cu ochii micșorați după sticlele ochelariilor, Listnițki cercetă amănunțit localul, din punct de vedere al confortului, și recunoscă că nu mai rămânea nimic de dorit. Satisfăcut de inspecție, se îndreaptă spre ieșire, însoțit de un delegat al administrației municipale, om scund și elegant îmbrăcat, care fusese însărcinat cu primirea cazacilor; dar în aceeași clipă se petrecu un incident anapoda: ținându-se de clanța ușii zări pe perete un desen zgâriat cu măiestrie și cu cine știe ce unealtă ascuțită – un cap de câine cu dinții rânjiți și o mătură. Se vădea că vreunul din muncitorii care trudiseră la fățuiala clădirii îi cunoștea prea bine destinația...

— Ce-i cu asta? întrebă Listnițki pe delegatul însoțitor. Sprâncenele lui se încruntau cu un început de tremur.

Omul cerceta desenul cu ochi iuți ca de șoarec, trăgând fioros aerul pe nări. Sângele îi năvăli în obraz atât de vajnic, încât până și gulerul scrobrit al cămășii se coloră parcă în trandafiriu...

— Iertare, domnule ofițer... O mână de răufăcător...

— Sper că această emblemă a *opriciniciej*³⁶ a fost mâzgălită aici fără știrea dumitale?

— Vai! Cum se poate?! E o mârșăvie bolșevică... A îndrăznit cine știe ce ticălos!... Dau ordin numaidecât să se văruiască zidul! Nemaipomenit, lua-i-ar dracul să-i ia!... Iertați... un incident așa de stupid... Îmi dați voie să vă asigur că-mi dogorește obrazul de asemenea ticăloșie, săvârșită de-o mână străină...

Listnițki simți o pornire de sinceră milă pentru cetățeanul atât de adânc tulburat și strivit de rușine. Își îmbună privirea ghețoasă și neîndurată, rostind cu cea mai desăvârșită stăpânire de sine:

— E o mică eroare de calcul din partea artistului; asta deoarece cazacii n-au habar de istoria Rusiei. Din aceasta nu reiese însă că putem tolera o astfel de conduită față de noi...

Delegatul zgâria, rădea de zor cu unghia tare, dichisită, desenul săpat în tencuială, murdărindu-și paltonul scump, din stofă englezească, cu praful alb ce ninge pe dânsul, se înălța în vârful picioarelor, atingând zidul. Listnițki își ștergea ochelarii și zâmbea, dar totodată un gând veninos și aprig stăruia în el:

---

³⁶ *Opricinina* – regimul politic din timpul lui Ivan cel Groaznic; forțele militare și polițienești ale acestui regim.

„Iată ce primire ni se face și iată reversul celor aparente, de fațadă! E oare cu puțință să arătăm în chip de opricinicie în ochii întregii Rusii?”, se întreba el îngândurat, luând-o prin curte, spre grajduri, și ascultând cu indiferență și fără nicio atenție vorbele delegatului care-l urma, grăbind pasul.

Razele soarelui cădeau aproape vertical în puțul adânc și larg al curții. Aplecați în afară pe ferestrele caselor cu mai multe etaje, locatarii cercetau cu privirea pe cazacii care umpleau toată curtea; sotnia își instala caii în grajd. Cazacii, după ce-și isprăviseră treburile, se adunaseră în mici grupuri și ședeau pe vine la umbra zidurilor.

— De ce nu mergeți înăuntru, băieți? întrebă Listnițki pe cei care se aflau mai aproape.

— Avem timp, domnule esaul...

— Are să ni se urască și acolo.

— Întâi să ne așezăm caii și pe urmă...

Listnițki inspectă localul depozitului destinat pentru grajduri și rosti cu încruntare, silindu-se să-și afirme o severă nemulțumire față de delegatul municipiului:

— Luați contact cu cine trebuie și înțelegeți-vă cu ei pentru următorul lucru: avem nevoie aici încă de o ușă. Doar nu ne putem mulțumi numai cu trei uși, la o sută douăzeci de cai! Altfel, în caz de alarmă, va trebui jumătate de oră ca să-i putem scoate afară... Ciudat! Cum de nu s-a ținut seama din vreme de această împrejurare? Voi fi nevoit să raportez cazul comandantului de regiment.

După ce primi imediat asigurarea că se vor face încă două uși, nu numai una, și chiar astăzi, nu mâine, Listnițki, își luă rămas bun de la delegat, îi mulțumi cam cu zgârcenie pentru toate, dădu dispoziții pentru numirea plantoanelor și urcă la etajul întâi, în locuința provizorie a ofițerilor sotniei. Descheindu-și din mers nasturii de la veston, ștergându-și sudoarea ce-i curgea șiroaie de sub cozoroc, sui scara de serviciu, savurând calmul răcoros și puțin umed al camerelor. În apartament nu se afla nimeni, în afară de podesaulul Atarșcikov.

— Dar unde-s ceilalți? îl întrebă Listnițki, tolânindu-se pe patul acoperit cu pânză de cort și dându-și greu la o parte picioarele cu cizmele prăfuite.

— Pe stradă. Cercetează Petrogradul.

— Și tu?

— Știi, pentru mine nu face! Abia ne-am instalat aici și marș în oraș? Uite, citesc despre ceea ce s-a petrecut aici, acum câteva zile. E interesant!

Listnițki rămase culcat și tăcut, simțind răcoarea plăcută a cămășii lipită de spinare și udă leoarcă. Îi era lene să se scoale și să se spele; îl răzbea oboseala drumului. Dar, biruindu-se cu un tresărit de îndârjire, se sculă și chemă ordonanța. Se primeni, se spală îndelung, sforăind de plăcere, apoi își frecă cu prosopul gros gâtul plin, cu dunga arămie a arșițelor.

— Spală-te, Vanea, îl sfătui și pe Atarșikov. Vei vedea că parcă lepezi un munte de pe umeri! Ei, și în ziare ce mai scrie?

— Să mă spăl și eu zici? Poate că n-ar fi rău! Hm! Ce scrie în ziare?... Manifestația bolșevicilor, măsuri luate de guvern. Ia, citește și tu!...

Înviorat de spălătura zdravănă, Listnițki luă ziarul, dar se pomeni chemat de comandantul regimentului. Se ridică în silă, își îmbracă vestonul nou care mirosea a săpun și se mototolise urât în timpul călătoriei, își încinse sabia și ieși pe Nevski Prospekt. După ce traversă bulevardul, se răsuci să cerceteze mai amănunțit cu privirea casa în care era cantonată sotnia. Văzută din afară, casa nu se deosebea cu nimic de celelalte; avea patru etaje, era căptușită cu gresie cenușie și poroasă și se alinia perfect în șiragul altor case aidoma cu ea. Aprinzându-și țigara, Listnițki o luă încet pe trotuar. Deasupra talazurilor mulțimii, se legăna spuma pălăriilor de paie bărbătești, pălării tari, șepci, pălăriuțe de damă, simple dar elegante, uneori mai pretențioase. În acest puhoi se ivea, ca o apariție democratică, câte o pată verzuie de chipiu militar și care dispărea de îndată, înghițită de nesfârșita împestritare a culorilor.

O briză înviorătoare și răcoroasă bătea dinspre mare, dar, spărgându-se în masivele verticale ale clădirilor, se destrăma în adieri slabe, șovăielnice. Pe cerul de oțel, cu nuanțe palide, liliachii, se scurgeau norii spre sud, iar crestele lor zimțate, albe ca laptele, se profilau în relief. O zăpușeală greoaie ce precede ploile apăsa orașul. Mirosea a asfalt încins, a benzină arsă, a marea de alături, a vagi și tulburătoare parfumuri de femeie, a sumedenie de alte efluvii amestecate și indivizibile, ce dau împreună un miros propriu fiecărui mare oraș, cu mulțimi fără număr.

Fumându-și țigara, Listnițki mergea încet pe marginea dreaptă a trotuarului, surprinzând din când în când privirile piezișe și respectuoase ale trecătorilor. La început se simțea oarecum stingherit de vestonul său boțit și de chipiul său cam uzat; dar în cele din urmă își spuse că unui combatant n-are de ce să-i fie rușine de echipamentul său și mai cu seamă lui, care chiar în ziua aceea coborâse din tren.

Pe trotuare cădeau pete de umbră galben-verzuie, cernută încet prin pânzele întinse deasupra intrărilor marilor magazine și cafenele. Vântul

legăna pânza arsă de soare, smucind-o; petele de pe trotuare se mișcau și săreau, lunecând pe sub picioarele oamenilor. Chiar la această oră de după amiază, Nevski Prospekt era ticsit de lume. Listnițki, care în anii de război se dezobișnuise de viața de oraș, sorbea cu o voioasă plăcere larma nenumăratelor sunete în care se împleteau râsete, claxoane, țipetele vânzătorilor de ziare, și se simțea printre ai săi, în mijlocul acestei mulțimi de oameni bine îmbrăcați și bine hrăniți.

„Ce mulțumiți sunteți voi toți acum, ce bucuroși, ce fericiți sunteți – negustori, mișiți de bursă, funcționari de toate rangurile, moșieri și oameni cu sânge albastru în vine! Dar ce-a fost cu voi, cu trei zile în urmă?, își zicea el totodată. Cum arătați voi atunci când plebea și soldătimea curgea ca fonta topită pe acest bulevard, pe aceste străzi? La drept vorbind, sunt și nu sunt bucuros să vă văd! Și nici nu știu dacă trebuie să mă bucur că vă simțiți așa de bine...”

Încercă să-și analizeze simțămintele dedublate, să le descopere izvoarele, și ajunse ușor la concluzia că gândurile și simțămintele lui se explică prin faptul că războiul și toate peripețiile prin care trecuse îl îndepărtaseră de această adunătură de oameni sătui și mulțumiți.

„Uite-l pe acesta, tânăr și bine hrănit, se gândea el, întâlnind privirile unui bărbat gras, cu obraji rumeni și fără mustați. De ce nu-i pe front? Probabil că e fiul vreunui fabricant sau al vreunui negustor mai mare și s-a eschivat, pușlamaua, de la prestarea serviciului militar. Ce-i pasă de patrie? «Lucrează pentru apărarea țării», se îngrașă, stă în confort, iubește femeii...”

„Dar în definitiv, de partea cui ești tu?, își puse el singur întrebarea și conchise cu un zâmbet: Desigur, tocmai cu aceștia. Ei poartă o părticică din mine, iar eu sunt o părticică din ambianța lor. Posed, într-o măsură oarecare, tot ce este bun sau rău în ei. Poate că am obraz ceva mai subțire decât porcul acesta gras; poate că tocmai de aceea reacționez mai dureros la toate și desigur că tocmai de aceea îmi fac cinstit datoria în război și nu «lucrez pentru apărare», și tocmai de aceea, iarna, la Moghiliiov, când l-am văzut pe împăratul detronat plecând cu automobilul de la Marele cartier general, când i-am văzut buzele crispate de durere și mâna care a înțepenit neputincioasă pe genunchi într-o atitudine plină de tragism inexprimabil, m-am prăbușit în zăpadă și am plâns cu hohote, ca un copil. Uite, eu în mod cinstit nu accept revoluția, n-o pot accepta! Și inima, și rațiunea mi se revoltă împotriva ei. Îmi voi da viața pentru ceea ce a fost, mi-o voi da fără șovăire, fără grandilocvență, simplu, ostășește. Dar câți inși ar accepta să facă la fel?”

Cu fața palidă, retrăi în amintire, cu cea mai mare și tulburătoare limpezime, acel sfârșit de zi de februarie: reședința guvernatorului, grilajul de fontă acoperit de brumă și zăpada în dosul lui, vărgată de razele roșiatice ale soarelui în asfințit, acoperit de un val rece și plutitor. Cerul de dincolo de malul înclinat al Niprului era muiat în azur, în cinabru, în roșeață aurie; totul în depărtări era atât de diafan, atât de imperceptibil, încât îți venea greu să-l atingi cu privirea. La poartă, un mic grup din personalul Cartierului – militari, civili... Un automobil închis iese pe poartă. În mașină se afla Frederix³⁷ și țarul, lăsându-se pe spătarul scaunului. Fața lui scofâlcită are o nuanță lividă, liliachie; o mare căciulă neagră îi cuprinde fruntea într-un semicerc pieziș. Poartă uniforma cazacilor din escorta imperială.

Listnițki aproape că alerga acum pe trotuar, pe lângă oamenii care se întorceau mirați după el. În ochii săi mai dăinuia mâna țarului care saluta, desprinzându-se de marginea căciulii negre și căzând jos; în urechile lui mai stăruia zbârnâitul ușor al motorului de la mașina care se îndepărta, în mijlocul tăcerii rușinoase a mulțimii, care își petrecuse astfel pe cel din urmă împărat...

Listnițki urcă încet treptele casei unde se afla statul-major al regimentului. Obrajii îi mai tremurau încă, iar ochii înroșiți lăcrimau sub pleoapele umflate. Ajuns pe palierul de la etajul întâi, se opri, fumă două țigări, una după alta, își șterse ochelarii și urcă în fugă la etajul doi, sărind câte două trepte.

Comandantul regimentului însemna pe harta Petrogradului sectorul în care sotnia lui Listnițki urma să facă paza instituțiilor de stat, înșira aceste instituții și arăta, cu mare lux de amănunte, când și ce fel de gărzi să fie instalate și schimbate. În cele din urmă, zise:

— La Palatul de iarnă, la Kerenski...

— Nici vorbă despre Kerenski! spuse Listnițki în șoaptă, și chipul său se învălui într-o paloare mortală.

— Domnule colonel, vă rog...

— Evgheni Nikolaevici, trebuie să te potolești...

— Dar, dragul meu...

— Vă rog!

— Slabi nervi ai...

— Ordonăți să trimitem chiar acum patrurile la uzinele „Putilov”?

---

³⁷ Frederix – cel din urmă ministru al curții imperiale și singurul care l-a urmat pe țar (la Tobolsk și la Ekaterinburg).

întrebă Listnițki, răsuflând greu.

— Da, chiar acum. Și, neapărat, cu un ofițer comandant de pluton.

Listnițki ieși de la statul-major cu sufletul pustiit, zdrobit de amintirea celor din trecut și de discuția cu comandantul regimentului. Prin preajma casei unde locuia, zări o patrulă de cazaci din Regimentul 4 de Don, care era cantonat în Petrograd. Câteva flori ofilite atârnavu trist, prinse la căpăstrul calului roib al ofițerului. Un zâmbet juca pe chipul acestuia, cu mustața blondă.

— Trăiască salvatorii patriei! strigă un bărbat în vârstă, exaltat, dându-se jos de pe trotuar și fluturându-și pălăria.

Cu un gest amabil, ofițerul își duse palma la cozoroc. Patrula o luă la trap. Listnițki se uită la chipul emoționat al bărbatului care sărise să salute cazacii, la buzele-i umede, la cravata lui în culori țipătoare, înnodată cu îngrijire, și se strecură grăbit pe poarta casei, cu obrazul schimonosit și cu spinarea încovoiată.

11

Numirea generalului Kornilov în postul de comandant al Frontului de sud-vest fu primită cu multă simpatie de către ofițerii din Regimentul 14. Despre el se vorbea cu dragoste și cu respect, ca despre un om cu un caracter de fier și, fără îndoială, capabil să scoată țara din impasul în care o adusese Guvernul Provizoriu.

Listnițki primi vestea cu o căldură deosebită. Prin ofițerii inferiori de la sotnii și prin cazacii mai apropiați de el, încercă să afle ceva despre atitudinea cazacilor față de această numire; dar informațiile culese n-aveau cum să-l bucure. Cazacii tăceau sau se mărgineau la răspunsuri nepăsătoare:

— Nouă ni-i totuna...

— Cine știe ce-o mai fi și cu asta?...

— Dacă ar stărui să se facă pace, ei, atunci de bună seamă...

— Fii fără grijă, nu nouă are să ne fie mai ușor fiindcă l-au avansat pe dânsul!

Peste câteva zile, în mijlocul ofițerilor care se aflau în legătură cu cercurile mai largi de civili și de militari, se răspândi zvonul că Kornilov ar exercita presiuni asupra Guvernului Provizoriu, cerând reintroducerea pedepsei cu moartea pe front și aplicarea a numeroase măsuri drastice de care depindea soarta armatei și rezultatul războiului. Se spunea că lui

Kerenski i-ar fi teamă de Kornilov și că el va depune toate eforturile pentru a-l înlocui în postul de comandant al frontului, numind în locul lui un alt general, mai comod. Se citau mai multe nume de generali cunoscuți în cercurile militare.

În ziua de 19 iulie, toată lumea fu surprinsă la știrea numirii lui Kornilov în postul de comandant suprem al armatei rusești. Curând după aceasta, podesaullul Atarșcikov, care avea întinse cunoștințe printre cei de la Comitetul general al Uniunii ofițerilor, povesti, referindu-se la sursele cele mai autorizate, că în memoriul redactat pentru a fi prezentat Guvernului Provizoriu, Kornilov stăruia asupra următoarelor măsuri principale: introducerea de Curți marțiale pe tot teritoriul țării, care să aibă sub jurisdicția lor atât oamenii de sub arme din spatele frontului, cât și pe civili, cu aplicarea pedepsei cu moartea pentru o serie din cele mai importante crime, în special pentru cele de ordin militar; restabilirea puterii disciplinare a șefilor militari; o strictă limitare a competenței comitetelor militare și așa mai departe.

În seara aceleiași zile, stând de vorbă cu ofițerii din sotnia sa și de la alte sotnii, Listnițki le puse neted și deschis întrebarea: cu cine înțeleg să meargă?

— Domnilor ofițeri! spuse el cu o emoție abia stăpânită. Noi trăim în prietenie, ca o familie unită. Știm ce reprezintă fiecare din noi, dar avem până acum între noi o seamă de chestiuni dureroase, care și în ziua de azi au rămas nelămurite. Și tocmai acum, când se desenează limpede perspectivele unui dezacord între comandantul suprem și guvern, este necesar să ne întrebăm fără doar și poate: cu cine suntem? Pentru cine? Deci, să vorbim ca niște camarazi, sincer, fără subînțeleșuri.

— Sunt gata să vărs sângele meu și al altora pentru generalul Kornilov. Este un om de o cinste cristalină, și numai el este în stare să repună Rusia pe picioare. Uitați-vă numai la ceea ce face în armată! Numai mulțumită lui, mâinile comandanților sunt oarecum dezlegate, de unde până acum pretutindeni triumfau demagogia comitetelor, fraternizarea, dezertările! Nu mai încape niciun fel de discuție! Orice om cumsecade trebuie să fie cu Kornilov!

Spătos, cu pieptul nemăsurat de larg și cu picioare subțiri, Atarșcikov vorbea cu înflăcărare. Chestiunea ridicată îi atingea, pesemne, în mod dureros. După ce termină, își roti privirea asupra tuturor ofițerilor care ședeau în jurul mesei și bătu cu un aer întrebător în tabacheră, cu tubul țigării. Un neg se țuguia ca o bobită brună și rotundă de pe pleoapa de jos a

ochiului drept; negul nu lăsa pleoapa de sus să acopere bine ochiul și de aceea, la prima vedere, li se părea că în ochii lui Atarșcikov joacă mereu un zâmbet îngăduitor și de ironică expectativă.

— Dacă este vorba să alegem între bolșevici, Kerenski și Kornilov, atunci, bineînțeles, suntem pentru Kornilov.

— Nu este greu să ne dăm seama de ceea ce vrea Kornilov: vrea să restabilească numai ordinea în Rusia? Sau mai ține să restabilească și altceva?

— Nu se răspunde așa la o întrebare de principiu!

— Ba, se răspunde.

— Chiar dacă se răspunde, nu-i un răspuns inteligent!

— Dar dumitale de ce ți-e teamă, domnule sotnic? Poate de restabilirea monarhiei?

— De ea nu mă tem. Dimpotrivă, o doresc!

— Păi atunci?

— Domnilor! Începu cu voce fermă Dolgov, fost vagmistru, făcut ofițer pentru faptele sale de bravură. Pentru ce vă certați? Spuneți cu hotărâre că noi, cazacii, trebuie să ne ținem de generalul Kornilov, așa cum un copil se ține de poala maică-sii. Și – pe față, fără nicio viclenie! Dacă ne vom rupe de el, ne vom prăpădi! Ne va arunca Rusia la gunoi. Aici totul este limpede: unde va fi el, acolo vom fi și noi!

— Așa, da!

Plin de admirație, Atarșcikov plesni pe Dolgov cu latul mâinii peste umăr și-și aținti ochii zâmbitori asupra lui Listnițki. Tulburat, acesta zâmbea, netezind cu palma cutele pantalonilor pe genunchi.

— Ei, cum rămâne, domnilor ofițeri, atamanilor? exclamă Atarșcikov, cu vocea ridicată. Suntem pentru Kornilov?

— Da, desigur!

— Dolgov a tăiat dintr-o lovitură nodul gordian.

— Toată ofițerimea este pentru el!

— Nu vrem să facem excepție!

— Trăiască scumpul nostru Lavr Gheorghievici, cazac și erou! Ura!

Râzând și ciocnind paharele, ofițerii începură să-și bea ceaiul. Discuția, care-și pierdu încordarea de mai înainte, se rotea în jurul evenimentelor din ultimele zile.

— Noi suntem cu toții pentru comandamentul suprem, dar cazacii se codesc, spuse Dolgov, cu aer nehotărât.

— Cum adică, se codesc? Întrebă Listnițki.

— Uite așa! Se codesc, și pace! Li-e poftă afurisiților să meargă acasă, la muieri. Li s-a urât cu viața asta, fără nicio bucurie...

— Datoria noastră este să-i atragem pe cazaci după noi! strigă sotnicul Cernokutov, izbind cu pumnul în masă. Să-i atragem după noi! Doar pentru asta suntem ofițeri!

— Trebuie să le explicăm cu răbdare, alături de cine și cu cine li-e drumul!

Listnițki bătu cu lingurița în pahar, ca să ceară ascultare ofițerilor, apoi spuse răspicat:

— Domnilor, vă rog să țineți minte că, în prezent, activitatea noastră trebuie să se reducă la ceea ce a spus Atarșcikov și anume la explicarea adevăratei stări de lucruri, pentru lămurirea cazacilor. Cazacul trebuie scos de sub influența comitetelor. Este vorba de un mare efort individual pe care fiecare din noi trebuie să-l facă asupra caracterului său, un efort cel puțin tot atât de mare ca și acela pe care majoritatea ofițerilor au trebuit să-l facă după revoluția din februarie sau, poate, chiar ceva mai mare! În trecut, să zicem, în 1916, puteam trage o bătaie unui cazac, riscând să primesc de la el un glonț în ceafă la prima luptă; dar după februarie am fost nevoit să mă abțin, căci, dacă aș fi lovit vreun neghiob, aș fi fost omorât pe loc, în tranșee, fără ca cineva să mai aștepte momentul oportun. Acum totul se prezintă altfel! Suntem *datori*, sublinie Listnițki, să devenim una cu cazacul! De aceasta depinde totul! Știți ce se petrece acum la Regimentele 1 și 4?

— Un coșmar!

— Exact, un coșmar! continuă Listnițki. Ofițerii se izolau de cazaci prin același zid, ca și în trecut. Rezultatul? Cazacii au căzut sub influența bolșevicilor și au devenit bolșevici nouăzeci la sută. Este limpede doar că ne amenință evenimente teribile. Zilele de trei și cinci iulie nu sunt decât un avertisment sever dat tuturor celor fără grijă. Fie că va trebui să ne batem pentru Kornilov, împotriva trupelor democrației revoluționare, fie că bolșevicii, strângându-și forțele și lărgindu-și influența, vor trânti încă o revoluție! Ei trec printr-o perioadă de răgaz, de concentrare a puterilor, iar noi suntem în descompunere. Se poate una ca asta? Și iată că, în frământările viitoare, va fi nevoie de cazacul de încredere..

— Firește că fără cazaci noi suntem zero! oftă Dolgov.

— Listnițki are dreptate!

— Foarte adevărat!

— Rusia e cu un picior în groapă...

— Crezi că noi nu înțelegem acest lucru? Îl înțelegem, dar uneori suntem neputincioși să facem ceva. *Ordinul nr. 1*³⁸ și *Okopnaia Pravda*³⁹ își aruncă sămânța...

— Iar noi ne zgâim la ceea ce răsare, în loc să-l strivim cu picioarele și să-l ardem fără urmă! exclamă Atarșcikov.

— Nu ne zgâim, suntem neputincioși!

— Miști, Dolgov! Suntem doar puturoși!

— Nu-i adevărat!

— Dovedește-mi-o!

— Mai încet, domnilor!

— Guvernul a devastat redacția ziarului *Pravda*... Kerenski e greu de cap...

— Da' ce-i cu voi! Sunteți la bâlci? Se poate?

Încetul cu încetul, larma de strigăte dezordonate se potoli, așa cum se iscase. Comandantul unei sotnii, care cu un neobișnuit interes trăgea cu urechea la vorbele lui Listnițki, ceru cuvântul:

— Propun ca esaulul Listnițki să fie lăsat să termine!

— Poftim!

Frecându-și cu pumnii genunchii colțuroși, Listnițki continuă:

— Eu susțin că atunci, adică în luptele viitoare, în războiul civil – și abia acum mi-am dat seama că el este inevitabil – va fi nevoie de un cazac de nădejde. Trebuie să luptăm pentru a-l cuceri înapoi de la comitetele care gravitează spre bolșevici. Este o necesitate vitală! În caz de noi zguduirii, cazacii din Regimentele 1 și 4 își vor împușca ofițerii pe capete...

— E limpede!

— N-au să-i cate la ochi!

— ... Și trebuie să învățăm minte din experiența lor, care, în treacăt fie zis, este foarte amară. În viitor, cazacii din Regimentele 1 și 4 – deși, la drept vorbind, ce fel de cazaci sunt ei acum? – vor trebui spânzurați, câte unul din doi, sau chiar stârpiți până la unul. Iarba rea să piară din lan! Iar noi trebuie să ne oprim cazacii de la erori pentru care ei vor trebui mai târziu să-și primească răsplata.

După Listnițki luă cuvântul același comandant de sotnie, care îl ascultase cu atâta luare-aminte neobișnuită. Ofițer de carieră, bătrân, de

---

³⁸ *Ordinul nr. 1* din 1.III.1917, emis de Comitetul Executiv al Sovietului de Petrograd sub presiunea maselor cu stare de spirit revoluționară, a introdus organizații alese în unitățile militare, investindu-le cu controlul activității vechilor comandanți țariști (n. ed. ruse).

³⁹ Ziar bolșevic difuzat pe front. Explica soldaților politica Partidului bolșevic și demasca acțiunile contrarevoluționare ale Guvernului Provizoriu.

nouă ani la regiment, rănit de patru ori, povesti cât de grea era slujba în trecut. Ofițerii de cazaci erau ținuți pe planul al doilea și foarte prost tratați; înaintarea lor pe treptele ierarhice era anevoioasă și, pentru cea mai mare parte din cadrele ofițerești, gradul de voiskovoi starșina era cel din urmă, până la moarte. După vorbele lui, prin aceasta se explica pasivitatea vârfurilor căzăcești, în momentul răsturnării regimului autocrat. Cu toate acestea, el stăruia asupra necesității de a-l susține pe Kornilov în toate chipurile, întărind cât mai mult legăturile cu dânsul prin Sovietul uniunii trupelor de cazaci și prin Comitetul general al Uniunii ofițerilor.

— Kornilov trebuie să devină dictator; este o salvare pentru trupele de cazaci. Se prea poate ca sub el s-o ducem mai bine chiar decât sub țar.

Era târziu după miezul nopții. O noapte senină, bălaie, își înălța ici și colo coama zbârlită a norilor deasupra orașului. Pe fereastră se vedea vârful negru-tuciuriu al turnului Amiralității și revărsarea vagă a luminilor galbene.

Ofițerii au petrecut restul nopții în discuții. Luară hotărârea să se organizeze de trei ori pe săptămână convorbiri politice cu cazacii; ofițerii comandanți de plutoane fură obligați să facă zilnic exerciții de gimnastică și lecturi cu plutoanele lor, pentru a le ocupa timpul liber și a-i scoate pe cazaci din atmosfera politică primejdioasă.

Înainte de plecare, cântară „Răscolit, se tot frământă Donul credincios și blând”; al zecelea samovar era pe isprăvite; se rostiră toasturi glumețe însoțite de clinchete de pahare. Aproape de despărțire, Atarșikov, după ce se sfătuiseră în șoaptă cu Dolgov, strigă:

— Acum, în loc de desert, vă vom cinsti cu un bătrân cântec căzăcesc. Liniște, vă rog! Și n-ar fi rău să deschideți fereastra, vedeți ce fumăraie e aici!

Cele două glasuri – basul aspru, tremurător, al lui Dolgov și tenorul dulce, neobișnuit de plăcut, al lui Atarșikov – se ciocneau la început, se încurcau, fiecare avea un ritm propriu, dar, în cele din urmă, ambele glasuri se împletiră cu voioșie, răsunând cu un farmec biruitor:

*... Dar e mândru Donul, Donul liniștit, tăcutul nostru –
Păgânului nu s-a-nchinat, nici cum să-și ducă traiul la*

Moscova nu a-ntrebat.

Cu spada-ascuțită, lovind-o peste ceafă, turcimea el a-ntâmpinat.

Și an de an a noastră măicuțiță, stepa Donului, ne tot chema,

La lupta dreaptă cu dușmanul, pentru maica precurată și

pravoslavnică credință,

Pentru al nostru Don cel liber, ce-n fremăt viu își poartă unda sa.

Cu degetele încrucișate pe genunchi, Atarșikov conducea cântecul pe un ton ridicat și nu se încurcă nicăieri, cu toate că făcea mereu variații, lăsând în urmă basul puternic al lui Dolgov; păstra pe chipul său aceeași expresie aspră și, numai la terminarea cântecului, Listnițki observă sclipirea rece a unei lacrimi care sări peste movilița brună a negului de pe pleoapa sa.

După ce ofițerii din alte sotnii plecară, iar cei rămași se culcară, Atarșikov se așeză pe patul lui Listnițki și începu să șoptească, jucându-se cu bretelele azurii, decolorate, de pieptu-i boltit:

— Mă-nțelegi, Evgheni! Iubesc la nebunie ținutul Donului, felul lui de trai, toate datinile vechi din viața căzăcească, formate în decursul veacurilor. Îmi iubesc cazacii, cazacele, totul! Îmi vine să plâng, adulmecând mireasma pelinului de stepă. Și atunci când înflorește floarea-soarelui... și când deasupra Donului stăruie mirosul viilor udate de ploaie... Iubesc totul, toate, nespus de tare și dureros. Tu mă vei înțelege! Mă gândesc acum: dar dacă noi îi inducem în eroare tocmai pe acești cazaci? Va fi fiind bună oare calea pe care vrem să-i atragem?

— Ce vrei să spui? întrebă Listnițki, stăpânit de o încordată neliniște.

Gâtul brun al lui Atarșikov ieșea pueril și înduioșător din gulerul cămășii albe. Semicercul albastru al pleoapei atârna deasupra negului brun; pe chipul său întors în profil se vedea licărirea umedă a ochiului pe jumătate închis.

— Mă gândesc: au nevoie cazacii de toate astea?

— Dar atunci, de ce anume au nevoie?

— Nu știu... Dar de ce se depărtează dânșii cu atâta putere de noi? Revoluția parcă ne-ar fi despărțit în oi și în țapi; interesele noastre parcă nu mai sunt aceleași...

— Uite ce, începu prudent Listnițki. În aceste împrejurări se face simțită deosebirea în modul de a percepe evenimentele... Avem mai multă cultură, putem aprecia în mod critic cutare sau cutare fapt; pe când la ei, totul este mai primitiv, mai simplu... Bolșevicii le vără în cap ideea că războiul trebuie terminat, sau, mai bine zis, transformat într-unul civil... Îi asmut pe cazaci împotriva noastră și, fiindcă oamenii sunt oboșiți, fiindcă au mai multe elemente animalice și nu posedă aceeași conștiință, același sentiment moral, puternic, de datorie și de răspundere față de patrie, ca

noi, este ușor de înțeles că asemenea lucruri își găsesc un teren prielnic... Într-adevăr, ce este patria în concepția lor? E o noțiune abstractă, în orice caz. „Ținutul Oastei Donului stă departe de front și neamțul nu va ajunge până acolo”, iată cum raționează dânșii! Și tocmai în aceasta constă răul. Trebuie să li se explice, în mod concret, ce fel de consecințe va atrage după sine transformarea acestui război într-unul civil.

Listnițki vorbea, simțind instinctiv că vorbele lui nu merg la inima ascultătorului și că Atarșcikov era gata-gata să închidă în cochilia lui tot ce avea pe suflet.

Într-adevăr, aceasta s-a și întâmplat: Atarșcikov mormăi ceva neînțeles, stătu mult timp fără să mai spună o vorbă; iar Listnițki se trudea în zadar să-și dea seama de labirintul în care rătăceau gândurile amuțitului său tovarăș.

„Trebuie să-l las să-și rostească părerile până la capăt”, se gândi el cu părere de rău.

Atarșcikov îi ură „noapte bună” și plecă fără niciun cuvânt. Însetat de o discuție sinceră, ridicase o clipă un colț din perdeaua neagră a necunoscutului, după care se ascunde orice om de ochii altui om, apoi lăsase perdeaua să cadă la loc.

Misterul acestui gând străin și nepătruns îl tulbura totdeauna pe Listnițki. Prinse a fuma și stătu un timp culcat, privind cu încordare în negura ca o vată cenușie. Iar deodată și-o aminti pe Axinia, zilele de concediu care fuseseră pline numai de ea. Târziu, adormi cu gândurile împăcate și cu răzlețele amintiri ale femeilor care-și încrucișaseră vreodată drumurile cu drumul său.

12

În sotnia lui Listnițki se afla un cazac din stanița Bukanovskaia, cu numele de Ivan Lagutin. În urma primelor alegeri, intrase membru în comitetul militar revoluționar al regimentului. Până la venirea regimentului la Petrograd nu se manifestase cu nimic; dar, pe la sfârșitul lui iulie, comandantul de pluton îi raportă lui Listnițki că Lagutin trece pe la secția militară a Sovietului de deputați ai muncitorilor și soldaților din Petrograd și că este, probabil, legat de Soviet, deoarece s-a și observat că poartă convorbiri dese cu cazacii din plutonul său și că are o influență negativă asupra lor. În sotnie au fost două cazuri când cazacii au refuzat să intre în gardă și în serviciul de patrulare. Ofițerul comandant de pluton le

atribuia influenței lui Lagutin.

Listnițki hotărî că acest Lagutin se cuvine cunoscut cât mai de-aproape; cunoscut și cercetat de el. Să-l provoace la o discuție sinceră ar fi fost un lucru necugetat și lipsit de tact. De aceea, Listnițki își impuse să mai aștepte. Prilejul se ivi mai repede de cum crezuse. Pe la sfârșitul lui iulie, plutonul trei fu însărcinat cu paza de noapte în străzile învecinate cu uzinele „Putilov”.

— Am să merg eu cu cazacii, îl preveni Listnițki pe comandantul plutonului. Spune să mi se pregătească armăsarul cel robiu.

Listnițki avea doi cai, „pentru orice eventualitate”, cum se exprima el. După ce se îmbrăcase cu ajutorul ordonanței, coborî în curte. Plutonul era gata încălecat. Străbătură câteva străzi prin întunericul cețos și străpuns de lumini. Listnițki rămase dinadins ceva mai în urmă și-l strigă din spate pe Lagutin. Acesta se apropie de el, întorcându-și căluțul nearătos și se uită întrebător la esaul.

— Ce mai e nou la voi în comitet? întrebă Listnițki.

— Nimic nou.

— Din ce staniță ești tu, Lagutin?

— Din Bukanovskaia.

— Din ce sat?

— Miteakin.

Acum, cailor mergeau alături. În lumina felinarelor, Listnițki privea din când în când, cu coada ochiului, la chipul bărbos al cazacului. De sub șapca lui Lagutin se vedea părul pieptănat neted; bărbuța bălaie și nu tocmai deasă îi acoperea obrajii rotunzi, ochii inteligenți și isteți erau adânc cufundați în găvanul orbitelor și streșiniți de arcurile sprâncenelor proeminente.

„E cam simplu, când te uiți la el, un om spălăcit; dar cine știe ce se ascunde în sufletul său? Desigur că mă urăște ca și pe tot ce e legat de vechiul regim, de «băta caporalului»...” se gândi Listnițki și voi să afle ceva despre trecutul lui Lagutin, fără să-și dea seama pentru ce anume.

— Ai familie?

— Am, domnule esaul. Nevastă și doi copii.

— Și gospodărie?

— D-apoi ce fel de gospodărie poate fi la noi? întrebă Lagutin batjocoritor și cu o ușoară învăluire de mâhnire. Trăim și noi de azi pe mâine: boul cu cazacul, cazacul cu boul, și așa rămânem toată viața! Pământul de la noi e numai nisip, adăugă el aspru, după ce stătu o clipă pe

gânduri.

Listnițki trecuse o dată prin Bukanovskaia, îndreptându-se spre gara Sebreakovo. Își aminti în chipul cel mai viu această staniță oropsită și răzlețită undeva, departe de drumul mare, mărginită spre miazăzi de o uriașă pajiște netedă și înconjurată în mai multe părți de cursul șerpuitor și capricios al Hopiorului. Tot atunci, privind în depărtări, de pe creasta Elanskaia, de la hotar, la vreo douăsprezece verste, zărise livezile din vale topindu-se într-o ceață verzuie și turla albă a clopotniței, înălțată asemenea unui ciolan ros.

— Numai nisip la noi! oftă Lagutin.

— Fără îndoială, ai vrea și tu să te întorci acasă, ai?

— Cum să nu, domnule esaul?... Bineînțeles că am vrea grozav să ne ntoarcem acasă... Am trecut prin destule necazuri, cât a ținut războiul.

— Nu prea e cu puțință, frate, să ne întoarcem curând acasă.

— Și tot va trebui să fie așa.

— Dar războiul încă nu l-am terminat!

— Avem să-l terminăm curând! Și atunci, hai acasă! stăruie Lagutin cu încăpățănare.

— Se pare că vom mai avea de luptat chiar între noi. Tu ce crezi despre asta?

Fără să-și ridice ochii pironiți pe oblâncul șeii, Lagutin tăcu o vreme. Apoi întrebă:

— Cu cine să ne mai batem?

— Parcă n-avem cu cine? Uite, chiar cu bolșevici!

Lagutin tăcu din nou și tăcea mereu, ca și cum ar fi adormit, legănat de țcănitul argintiu al potcoavelor. Merse așa în tăcere ca la vreo trei minute. Măsurându-și vorbele răspicate, Lagutin rosti încet:

— N-avem ce împărți cu dânșii...

— Dar pământul?

— Pământul va ajunge la toți.

— Tu știi unde vor să aducă lucrurile bolșevicii?

— Am auzit și eu câte ceva...

— Și atunci, după tine, ce-i de făcut dacă bolșevicii vor merge împotriva noastră, ca să ne cotopească pământul, să-i robească pe cazaci? Doar tu ai luptat împotriva germanilor, ai apărat Rusia?

— Germanul îi cu totul altceva!

— Și bolșevicii?

— Păi, domnule esaul, începui Lagutin, hotărându-se, pesemne, să

vorbească deschis, ridicându-și ochii și căutând cu ei privirile lui Listnițki, bolșevicii n-au să-mi ia sfiorica mea de pământ. N-am decât atât cât vine de un cap de om, și dâșii n-au nevoie de pământul meu. Pe când dumneavoastră, de pildă, fără supărare, vă rog, tatăl dumneavoastră are vreo zece mii de deseatine...

— N-are zece, ci numai patru...

— Ei bine, fie și patru... E o bucatică zdravănă!... Spuneți, rogu-vă, unde-i dreptatea?! Iar dacă te uiți prin toată Rusia, nu-i greu să vezi că mulți sunt la fel cu tatăl dumneavoastră. Judecați și dumneavoastră, domnule esaul: fiecare gură, cere de mâncare. Și dumneavoastră, și alții, toți vor să mănânce... Se zice că a fost odată un țigan care-și învăța iapa să nu mănânce: las-o, că se obișnuiește și așa, fără hrană. Și ea, sârmana, se obișnuiește să obișnuie, iar după zece zile a căzut jos și a crăpat. Proastă ne-a fost orânduiala sub țar, proastă și strâmbă pentru oamenii săraci... Tatălui dumneavoastră i s-au dat patru mii de deseatine, dintr-o bucată, da' și el parcă mănâncă cu două guri? E la fel cu noi, oamenii de rând. De bună seamă că norodul n-are de ce se bucura de asemenea rânduială! Bolșevicii au o socoteală adevărată, iar dumneavoastră spuneți să ne războim cu dâșii?

Listnițki îl ascultă cu o stăpânită emoție, iar la sfârșitul celor ascultate, își dădu seama că nu e în stare să găsească un argument temeinic. Simțea că acest cazac îi luase glasul cu chibzuielile lui simple, de o zdrobitoare putere, și, datorită faptului că începu să-l tulbure conștiința adânc ascunsă a propriei sale nedreptăți, își ieși din sărite:

— Tu ce ești, bolșevic?!

— Ce-are a face porecla? Întrebă Lagutin cu o voce batjocoritoare și târăganată. Nu-i vorba de poreclă, ci de adevăr! Poporului îi trebuie adevărul, iară el este ascuns, dosit... Se spune chiar că ar fi murit de mult...

— Va să zică, cu umplutura asta te-au îndopat bolșevicii din *Sovdep*⁴⁰? Așadar, nu degeaba te-ai dat cu dâșii!

— Ehei, domnule esaul, pe noi, cei cu răbdare multă, chiar viața ne-a îndopat cu asta, iar bolșevicilor nu le-a rămas decât să aprindă fitilul!

— Tacă-ți gura! Îți mai vine să și glumești? se stropși Listnițki, mânios. Răspunde-mi la asta: ai vorbit despre pământul lui taică-meu, despre pământul moșieresc, în general, adică despre proprietate. Dacă tu ai două cămăși și eu niciuna, crezi că trebuie să-ți iau una cu sila?

Fără să vadă fața lui Lagutin, Listnițki ghici că acesta zâmbea.

---

⁴⁰ Abreviere de la *Sovet deputator* – Sovietul de deputați ai muncitorilor, țăranilor și soldaților.

— Singur am să dau cămașa de prisos! O și dădeam pe front, și nu una de prisos, ci pe cea din urmă, de umblam cu mantaua fără nimic dedesubt. Da' când e vorba de pământ, văd că nimeni nu vrea să dea de la el.

— Dar tu n-ai destul pământ? ridică vocea Listnițki. Nu-ți ajunge?

Drept răspuns, cu fața albă ca varul, Lagutin strigă aproape cu glasul sugrumat de îndârjire:

— Și crezi că mă doare sufletul numai pentru mine? Am fost amândoi în Polonia... Ei, cum trăiesc oamenii acolo? Ai văzut sau nu? Da' cum trăiesc țăranii din jurul nostru? Eu i-am văzut! Îmi clocotește sângele în inimă. Ce, crezi că nu mi-e milă de dânșii? Ai? De-ai ști cât mă doare sufletul pentru polonezul ăsta când mă gândesc la pământul său sărac!

Listnițki voi să răspundă ceva tăios, dar în această clipă un țipăt ascuțit răsună dinspre uriașele clădiri cenușii ale uzinelor „Putilov”:

— Prinde-l!

Copitele cailor tropotiră vuitor, bătând darabana pe pavaj. Un foc de armă sfâșie liniștea nopții. Lovind cu cravașa, Listnițki înteți calul la trap.

Ajunse în același timp cu Lagutin plutonul care se îngrămădise la o răscruce. Cazacii descălecau, zornăind cu săbiile; un om prins se zbătea în mijlocul lor.

— Ce-i? Ce este aici? tună Listnițki, intrând cu calul în mulțime.

— A dat cu piatra, scârnăvia!

— A azvârlit-o și a rupt-o la fugă!

— Arde-l, Arjanov!

— Ticălosule, te joci? Spargi capetele oamenilor?

Aplecat în șa, încheietorul de pluton, Arjanov, ținea de guler un om mărunț de statură, cu cămașa neagră și neîncinsă. Trei cazaci descălecați îi legau mâinile la spate.

— Cine ești? strigă Listnițki, fără să se mai poată stăpâni.

Prinsul ridică fruntea, buzele lui mute se strâmbară ușor pe fața de o albeață tulbure și se strânsură punga.

— Cine ești? repetă întrebarea Listnițki. Zvârli cu pietre, ticălosule? Hai! Taci?... Arjanov!

Arjanov sări din șa, lăsând din mână gulerul omului prins și izbindu-l cu putere peste obraz.

— Ardeți-i! ordonă Listnițki, întorcându-și brusc capul.

Trei-patru cazaci descălecați răsturnară la pământ omul legat și începură să-l croiască cu gârbacele. Lagutin sări din șa și se repezi la Listnițki:

— Domnule esaul! Cum îngăduiți una ca asta? Domnule esaul! Și, apucând cu putere genunchiul esaulului cu degetele lui tremurătoare, strigă: Nu se poate așa ceva! Îi un om! Ce faceți?

Listnițki atinse calul cu dârlogii și nu rosti nimic. Dintr-o săritură, Lagutin fu lângă cazaci și-l apucă pe Arjanov de mijloc, poticnindu-se, împiedicându-se în sabie și încercând să-l tragă la o parte. Arjanov mormăia, împotrivindu-se:

— Nu sări din senin! Nu te aprinde! Cum? el azvârle cu bolovani, iar noi să tăcem din gură? Dă-mi drumul ! Dă-mi drumul! Ți-o spun omenește!

Unul dintre cazaci se aplecă și, scoțându-și arma de la spate, izbi cu patul în trupul celui doborât, cu o pârâitură surdă. După o clipă, un țipăt sălbatic de fiară răsună, umplând strada.

Urmară câteva clipe de tăcere, și aceeași voce tremurătoare de om tânăr, înăbușită, chinuită de durere, horcăind sub lovituri, strigă întretăiat:

— Bestii! Contrarevoluționari! Dați în mine? O-of! A-a-a-a!

Hac! Hac! Hac! pocneau loviturile, una după alta.

Lagutin alergă la Listnițki, încleștându-se deznădăjduit de genunchiul lui și zgâriind pielea șei cu unghiile. Se îneca, gâfâind.

— Ai milă de el! Îndurare!

— Pleacă!

— Esaulule! Listnițki! Auzi? Ai să răspunzi!

— Cară-te de aici! porunci șuierat Listnițki, împingându-și calul spre Lagutin.

— Fraților! strigă acesta, apropiindu-se în fugă de cazacii care stăteau la o parte. Sunt membru în comitetul revoluționar al regimentului... Vă ordon: scăpați omul de la moarte! Aveți să răspundeți... Aveți să răspundeți... Nu mai sunt vremurile trecute!

Un val puternic de ură oarbă, nechibzuită îl năpădi pe Listnițki. Își lovi calul cu biciușca între urechi și sări spre Lagutin. Cu o voce stridentă răcni, purtând prin fața lui țeava neagră a revolverului, cu miros de unsoare veche:

— Taci, trădătorule! Bolșevicule!... Te împușc!

Într-o supremă zvâcnire a voinței, își desprinse degetul de pe trăgaci, își struni calul să se ridice pe picioarele dinapoi și plecă în galop...

Câteva clipe mai târziu, trei cazaci îl urmară. Omul, cu cămașa udă, strâns lipită de trup, era târât, fără să-și miște picioarele, între caii lui Arjanov și Lapin. Sprijinit pe sub brațe de cazaci, se clătina, buimac, cu picioarele târșite pe pietre. Capul spart și plin de sânge se bălăbănea,

prăvălindu-se pe spate, între umerii colțuroși, ridicați mult în sus, cu bărbia albă, înălțată spre cer. Un al treilea cazac călărea ceva mai la o parte. La colțul unei stradele luminate, zări o birjă, se ridică în scări și se îndreptă în trap spre ea. Spuse ceva birjarului, pocnindu-se grăitor cu gârbaciul peste carâmbul cizmei, și acesta porni cu grabă resemnată spre Arjanov și Lapin, oprîți mai la capătul străzii.

A doua zi, Listnițki se trezi apăsător de simțămîntul că în ajun săvârșise o mare și ireparabilă greșeală. Mușcându-și buzele, își aminti cum fusese bătut omul care aruncase cu piatra în cazaci, și scena petrecută apoi între el și Lagutin. Făcu o grimasă. Tuși gânditor. Pe când se îmbrăca, chibzui că deocamdată Lagutin nu trebuie zădărnit, ca să nu se înăsprească raporturile cu comitetul regimentului, și că mai cuminte va fi să aștepte până când ciocnirea din ajun între el și Lagutin se va șterge din amintirea cazacilor, ca mai apoi să-l înlăture discret din calea sa.

„Asta se cheamă a te înrudi cu cazacul!”, se ironiza amar Listnițki, și în toate zilele următoare fu obsedat de apăsătoarea amintire a celor petrecute.

Pe la începutul lui august, într-o zi însorită și caldă, Listnițki plecase cu Atarșikov să se plimbe prin oraș. După discuția din ziua adunării ofițerilor, nu se ivise niciun fapt nou care să fi limpezit în vreun fel ceva din tot ce rămăsese nespus atunci. Atarșikov umbla retras, păstrându-și în el gândurile nerostite și, drept răspuns la toate repetatele încercări ale lui Listnițki de a-l îndemna să-și deschidă inima, lăsă să coboare perdeaua de nepătruns la care recurg de obicei cei mai mulți oameni, ascunzându-și astfel de ochii altora adevărata lor față. Lui Listnițki i se părea mereu că în legăturile sale cu alți semeni omul păstrează sub chipul său aparent un altul, care adesea rămâne necunoscut pentru totdeauna. Era adânc incredințat că, dacă învelișul acesta s-ar putea răzui, orice om și-ar arăta miezul gol, cel adevărat și neîmpodobit de nicio minciună. De aceea dorea totdeauna, într-un chip chinuitor, să pătrundă ce anume se află dincolo de acest obrăzar al insului cu amăgitoare înfățișare de om grosolan, aspru, temerar, obraznic, voios sau vesel. În împrejurarea de față, gândindu-se la Atarșikov, ghicea un singur lucru și anume că se zbate dureros în căutarea unei ieșiri din atâtea contraziceri câte s-au ivit, căutând să împace cele căzăcești cu cele bolșevice. Această bănuială îl sili să-și curme încercările de apropiere și să aibă o atitudine mai rezervată față de Atarșikov.

Mergeau astfel pe Nevski Prospekt, schimbând din când în când frânturi de vorbire fără nicio însemnătate.

— Hai să intrăm să mâncăm ceva! propuse Listnițki, arătând din ochi spre ușa unui restaurant.

— Fie! consimți Atarșcikov.

Intrară și se opriră cu un aer oarecum dezarmat: toate măsuțele erau ocupate. Atarșcikov se și întorcea spre ușă să plece, când un domn cu obrazul puhav, bine îmbrăcat, care ședea împreună cu două doamne și se uitase îndelung la dâșii, se ridică și se apropie, scoțându-și politicos pălăria tare:

— Scuzați... Nu doriți să ocupați măsuța noastră? Noi plecăm! Zâmbea, arătându-și dinții rari și galbeni de fumul tutunului, schițând cu mâna un gest de invitație. Sunt bucuros să pot face un mic serviciu domnilor ofițeri! Sunteți mândria noastră!...

Doamnele se ridicară de la măsuță. Una, înaltă și brună, își potrivea coafura; cealaltă, mai tânără, o aștepta, jucându-se cu umbreluța.

Ofițerii mulțumiră prea amabilului domn și trecură spre fereastră să ia în stăpânire măsuța. Raze subțiri de soare pătrundeau prin storurile trase, înfigându-se în fața de masă, asemenea unor ace galbene. Mirosurile mâncărilor înăbușeau mireasma tulburătoare a florilor așezate pe mese.

Listnițki ceru o gustare rece și, în așteptarea ei, desfoia petalele unei flori galbene-roșiatică, pe care o luase din vas. Atarșcikov își ștergea cu o batistă sudoarea de pe frunte; clipea mărunț, și ochii săi aplecați în jos, cu semne de nemărginită oboseală, urmăreau jocul unei raze de soare, tremurând pe piciorul măsuței vecine.

Nu-și terminaseră încă gustarea, când doi ofițeri se iviră în restaurant, discutând cu glas tare.

Căutând cu privirile un loc liber, primul întoarse spre Listnițki obrazul bronzat de dogoarea arșițelor. O sclipire de bucurie se ivi în ochii negri și sașii.

— Listnițki! Tu ești, în carne și oase? strigă ofițerul, cu o voce sigură și fără nicio stinghereală, îndreptându-se grăbit spre el.

Dinții albi îi sclipeau sub mustățile negre. Listnițki îl recunoscuse pe esaulul Kalmîkov, iar în urma lui pe Ciubov. Își strânseseră mâinile cu putere. După ce-l prezentă pe Atarșcikov foștilor săi camarazi de regiment Listnițki întrebă:

— Ce vânt vă aduce pe aici?

Răsucindu-și mustața, Kalmîkov își înclină capul pe spate, aruncând priviri piezișe în dreapta în apoi rosti:

— Suntem în delegație. Vă povestesc mai târziu. Vorbește deocamdată

despre tine. Cum o mai duci la Regimentul 14?

... Ieșiră toți împreună. Kalmîkov și Listnițki rămaseră puțin în urmă, cotiră în prima stradă și, după o jumătate de ceas, părăsind cartierele zgomotoase, mergeau discutând cu voce scăzută și privind cu teamă de jur împrejur.

— Corpul III al nostru se află în rezerva frontului românesc, povesti cu însuflețire Kalmîkov. Acum vreo zece zile, primesc ordin de la comandantul regimentului să predau comanda sotniei și să plec, împreună eu sotnicul Ciubov, la dispoziția statului-major al diviziei... Minunat! Predau comanda. Venim la statul-major al diviziei. Colonelul M. de la secția operații – îl cunoști și tu – îmi comunică în mod confidențial că trebuie să plec imediat la generalul Krîmov. Bun!... Merg împreună cu Ciubov la comandamentul corpului de armată. Krîmov mă primește și, fiindcă știe ce fel de ofițeri sunt trimiși la el, îmi spune pe șleau: „La putere sunt niște oameni care, în mod conștient, duc țara la o catastrofă; este necesară schimbarea celor de la conducerea guvernului, poate chiar înlocuirea Guvernului Provizoriu printr-o dictatură militară”. A pomenit numele lui Kornilov, candidat probabil, apoi mi-a propus să merg la Petrograd, la dispoziția Comitetului general al Uniunii ofițerilor... Acum, sau grupat aci câteva sute de ofițeri de încredere. Îți dai seama în ce constă rolul nostru? Comitetul general al Uniunii ofițerilor lucrează în contact cu Sovietul uniunii noastre, a trupelor de cazaci, organizează batalioane de asalt la nodurile de cale ferată și în divizii. Toate astea vor fi de folos într-un viitor apropiat...

— Și ce anume va rezulta din toate acestea? Tu cum vezi lucrurile?

— Ei, asta-i bună! Voi, care stați aici, nu v-ați lămurit încă asupra situației? Fără îndoială, se va produce o lovitură de stat; Kornilov va veni la putere... Toată armata se ridică pentru el, ca un zid. La noi oamenii cred așa: sunt două puteri echivalente – adică Kornilov și bolșevicii. Kerenski se află între două pietre de moară; într-un fel sau altul, va fi strivit de una din ele... Deocamdată, n-are decât să doarmă în patul Alisei⁴¹. Este un calif de o oră. Kalmîkov tăcu și, jucându-se gânditor cu ciucurii de la dragonul sabiei, urmă: De fapt, noi suntem niște pionii într-un joc de șah, iar pionii nu știu unde-i va așeza mâna jucătorului. Eu, de pildă, nu-mi închipui tot ce se petrece la Marele cartier. Știu că între generalii Kornilov, Lukomski, Romanovski, Krîmov, Denikin, Kaledin, Erdely și mulți alții există o tainică

---

⁴¹ *Alisa* (Alexandra Feodorovna) – născută prințesă Alice de Hessa, soția țarului Nicolae II (n. ed. ruse).

legătură, o înțelegere.

— Dar armata?... Îl va urma oare toată armata pe Kornilov? Întrebă Listnițki, iuțindu-și pașii.

— Bineînțeles că soldătimea nu va merge! O vom conduce noi!

— Tu știi că Kerenski, sub presiunea celor de stânga, vrea să-l destituie pe comandantul suprem?

— Nu va îndrăzni! O să fie pus chiar mâine în genunchi. Comitetul general al Uniunii ofițerilor i-a și exprimat părerea sa cu privire la acest lucru, într-o formă destul de categorică.

— Ieri, Sovietul uniunii trupelor de cazaci și-a trimis delegații la el, spuse zâmbind Listnițki. Ei au declarat în numele cazacilor că nici măcar prin gând nu le poate trece să admită destituirea lui Kornilov. Știi tu ce le-a răspuns? „Sunt niște insinuări! Guvernul Provizoriu nu intenționează să facă una ca asta!” Încearcă să calmeze opinia publică, dar în același timp cochetează ca o târfă cu comitetul executiv al Sovdep-ului.

Kalmîkov scoase din mers carnetul de campanie și citi:

— „Congresul reprezentanților vieții publice salută în persoana dumneavoastră pe comandantul suprem al armatei ruse. Congresul declară că el consideră criminale orice fel de încercări de a vă compromite prestigiul în armată și în Rusia și-și unește glasul cu acela al ofițerilor, al cavalerilor ordinului «Sfântului Gheorghe» și al cazacilor. În aceste clipe cumplite, de grele încercări, toată Rusia conștientă își îndreaptă spre dumneavoastră privirile pline de nădejde și de credință. Dumnezeu să vă ajute în marea dumneavoastră operă de refacere a puternicei armate și de salvare a Rusiei! Rodzeanko⁴²” Cred că este limpede. De destituirea lui Kornilov nici nu poate fi vorba. Apropo, ai văzut ieri sosirea lui?

— Abia noaptea trecută am sosit de la Țarskoe-Selo.

Kalmîkov zâmbi, dezvelind un șirag de dinți puternici, intacti, cu gingii roze și sănătoase. Ochii lui înguști se strânseseră cu nenumărate zbâncituri, fugind din colțurile lor ca firele de păienjenis.

— O primire extraordinară! Escorta – un escadron din divizia de tekini⁴³. Mitraliere pe automobile. Tot alaiul se îndreaptă spre Palatul de iarnă. Un avertisment destul de transparent... ha-ha-ha! Dacă ai fi văzut mutrele acestor călăreți, cu căciulile lor mițoase! Ah! Face să te uiți la ei! Îți lasă o

---

⁴² Rodzeanko M. V. (1859-1924) – mare moșier. În perioada regimului lui Kerenski a luat parte activă la organizarea forțelor contrarevoluționare. După Revoluția din Octombrie, se afla în rândurile armatei albe, apoi a emigrat în străinătate.

⁴³ Divizie de cavalerie, formată din turkmeni din ținutul Ahal-Teke. Era una din unitățile de încredere în armata țaristă, iar mai târziu, în armata albă.

impresie deosebită.

După ce mai hoinăriră un timp prin cartierul Moskovsko-Narvski, cei doi ofițeri se despărțiră.

— Noi, Jenea, nu trebuie să ne pierdem din vedere unul pe celălalt, spuse Kalmîkov. Se apropie vremuri de restriște. Ține-te bine, altfel cazi!

Apoi se întoarse și-i strigă lui Listnițki, care se depărta:

— Am uitat să-ți spun... Îți aduci aminte de Merkulov al nostru?

Pictorul?

— Da, și?

— Mort încă din mai.

— Nu mai spune!

— Și încă din nebăgare de seamă. Nici nu poate exista o moarte mai stupidă! O grenadă a făcut explozie în mâinile unui cercetaș, i-a rupt brațul până la cot, iar din Merkulov n-am găsit decât resturi de intestine și „Zeiss”⁴⁴-ul său sfărâmat. Trei ani l-a cruțat moartea...

Kalmîkov mai strigă ceva, dar vântul, brusc dezlănțuit, ridică un vârtej de praf cenușiu, aducând numai frânturi de cuvinte fără înțeles. Listnițki dădu din mână și se depărtă, întorcându-și din când în când ochii.

13

În ziua de 6 august, generalul Lukomski, șeful de stat-major al comandantului suprem, primi prin generalul Romanovski, șeful secției operații a Marelui cartier general, dispoziția de a concentra Corpul III de cavalerie, împreună cu Divizia Indigenă⁴⁵, în sectorul Nevel – Nivo-Sokolniki – Velikie Luki.

— De ce tocmai în acest sector? Doar aceste unități se află în rezerva frontului românesc!?... se miră Lukomski.

— Nu știu, Alexandr Sergheevici. Vă transmit exact ordinul comandantului suprem.

— Când l-ați primit?

— Ieri. La orele unsprezece seara, comandantul suprem m-a chemat și mi-a ordonat să vă aduc la cunoștință aceasta azi-dimineață.

Romanovski se plimbă un răstimp lângă fereastră, călcând în vârful picioarelor, apoi, oprindu-se în fața hărții strategice a Europei Centrale,

---

⁴⁴ Binoclu „Zeiss”.

⁴⁵ Divizie de cavalerie alcătuită din caucazieni. Se mai numea „divizia sălbatică”.

care ocupa jumătate din perete în cabinetul lui Lukomski, îi spuse fără să se întoarcă, cercetând harta cu o atenție exagerată:

— Cereți-i lămuriri! Se află acum în cabinet!

Lukomski strânse hârtiile de pe masă, dădu fotoliul la o parte și păși cu mersul ferm, apăsător, cu care umblă toți militarii în vârstă, când încep să se îngrașe. Lângă ușă, lăsându-l pe Romanovski să treacă înainte și urmărind probabil cursul propriilor sale gânduri, rosti:

— E just! Da...

În aceeași clipă, din cabinetul lui Kornilov ieși un colonel înalt, cu picioare lungi, pe care Lukomski nu-l cunoștea. Colonelul se dădu respectuos la o parte și se depărtă pe coridor, șchiopătând destul de tare și săltându-și umărul paralizat cu o mișcare comică și sinistă în același timp.

Aplecându-se ușor înainte, sprijinindu-se de masă cu palmele puse pieziș, Kornilov spunea unui ofițer în vârstă, care stătea în fața lui:

— ... trebuia să așteptați. M-ai înțeles? Rog să fiu informat imediat după sosirea la Pskov... Poți pleca.

Așteptă până când ușa se închise în urma ofițerului, apoi se lăsă în fotoliu cu o mișcare ușoară, tinerească, și, împingând un alt fotoliu înspre Lukomski, îl întrebă:

— Ați primit de la Romanovski dispozițiunea mea cu privire la deplasarea Corpului III?

— Da. Tocmai în această chestiune am venit să vă vorbesc... De ce ați ales acest sector pentru concentrarea corpului?

Lukomski privea atent fața smeadă a lui Kornilov. Era de nepătruns, de o nepăsare asiatică; zbârciturile piezișe, atât de cunoscute, coborau pe obraji de la nas spre gura sobră, acoperită de o mustață pleoștită și rară. Expresia aspră și dură a chipului său contrasta cu șuvița de păr care-i cădea pe frunte, cu un aer copilăresc.

Rezemându-se în cot, sprijinindu-și bărbia în palma mică și osoasă, Kornilov își micșoră ochii de mongol, cu sclipiri vii, și răspunse, atingând cu mâna genunchiul lui Lukomski:

— Intenționez să concentrez cavaleria nu în mod special în spatele Frontului de nord, ci într-un sector de unde, în caz de nevoie, ar putea să fie aruncată cu aceeași ușurință atât pe Frontul de nord, cât și pe cel de vest. După părerea mea, sectorul ales corespunde cum nu se poate mai bine acestei cerințe. Sunteți de altă părere?

Lukomski strânse din umeri cu un gest nehotărât.

— Nu există niciun motiv de îngrijorare în privința Frontului de vest. E

mai bine să se concentreze cavaleria în sectorul Pskov.

— Pskov? repetă Kornilov, aplecându-se înainte cu tot trupul, și, ridicând ușor buza subțire și palidă, dădu negativ din cap. Nu, sectorul Pskov este nepotrivit.

Cu o mișcare obosită, bătrânească, Lukomski își puse palmele pe rezemătoarea fotoliului, apoi spuse, alegându-și cu băgare de seamă cuvintele:

— Lavr Gheorghievici, voi da imediat ordinele necesare; dar am ajuns la impresia că dumneavoastră nu spuneți totul... Sectorul pe care l-ați ales pentru concentrarea cavaleriei este foarte nimerit în ipoteza că ar trebui aruncată într-o bună zi spre Petrograd ori spre Moscova; o asemenea dislocare a cavaleriei nu asigură însă Frontul de nord, chiar dacă ar fi numai faptul că deplasarea ei va fi din cale afară de anevoioasă. Dacă nu m-am înșelat și dacă într-adevăr îmi ascundeți ceva, vă rog să mă lăsați să plec pe front sau să-mi expuneți considerațiunile dumneavoastră în întregime. Un șef de stat-major nu poate rămâne la locul ce-l ocupă, decât dacă se bucură de încrederea deplină a superiorului său.

Kornilov îl asculta atent, cu capul înclinat, și totuși avu timp să observe, dintr-o singură privire, cum chipul, în aparență rece al lui Lukomski, se acoperise de o slabă și abia vizibilă roșeață, pe care emoția i-o urcase în obraz. După ce se gândi câteva clipe, răspunse:

— Aveți dreptate. Am anumite considerațiuni despre care n-am vorbit încă. Vă rog să dați dispozițiuni pentru deplasarea cavaleriei și chemați-l urgent aici pe generalul Krîmov, comandantul Corpului III. Iar noi vom discuta amănunțit totul, după ce mă voi înapoia de la Petrograd. Credeți-mă, Alexandr Sergheevici, nu vreau să vă ascund nimic! spuse Kornilov, punând accentul pe cea din urmă frază, și se întoarse cu vioiciune, auzind bătăi în ușă. Intră!

Intră von Wisin, ajutorul comisarului pe lângă Marele cartier, și un general scund și blond. Lukomski se ridică și, plecând, auzi cum Kornilov răspunse aspru la o întrebare a lui von Wisin:

— N-am acum timp să revizuiesc cazul generalului Miller! Cum?... Da, plec!

După ce se întoarse de la Kornilov, Lukomski stătu timp îndelungat la fereastră. Netezindu-și bărbuța pornită pe cărunțire, privea gânditor cum vântul clătina crestele stufoase ale castanilor și cum învăluia iarba plecată, scăldată în razele soarelui.

Un ceas mai târziu, statul-major al Corpului III cavalerie primi de la

șeful de stat-major al comandantului suprem ordinul să se pregătească de deplasare. În aceeași zi, comandantul corpului, generalul Krîmov, care în urma dorinței lui Kornilov refuzase cândva postul de comandant al Armatei a II-a, fu chemat urgent de Marele cartier printr-o telegramă cifrată.

În ziua de 9 august, Kornilov plecă la Petrograd cu un tren special, păzit de un escadron de tekini.

A doua zi, la Marele cartier se discutau diferite zvonuri cu privire la destituirea și chiar la arestarea comandantului suprem; totuși, în dimineața zilei de 11 Kornilov se întoarse la Moghiliov.

Imediat după înapoierie, îl invită la dânsul pe Lukomski. După ce citi telegramele și buletinele informative, își potrive manșeta de un alb imaculat, care sublinia culoarea măslinie a palmei înguste, și își pipăi gulerul. Aceste mișcări sacadate vădeau o emoție neobișnuită la el.

— Acum putem isprăvi convorbirea întreruptă mai deunăzi! rosti el cu glas scăzut. Vreau să mă refer la considerațiunile care m-au îndemnat să deplasez Corpul III spre Petrograd și despre care n-am vorbit încă împreună. Știți că la 3 august, când am fost la Petrograd, la ședința guvernului, Kerenski și Savinkov⁴⁶ m-au prevenit că nu trebuie să ating cele mai importante probleme ale apărării, deoarece, după spusele lor, printre miniștri sunt oameni nesiguri... Înțelegeți? Eu, comandantul suprem, prezentându-mi raportul în fața guvernului, nu pot vorbi despre planurile de operații, fiindcă nimic nu garantează că, după câteva zile, cele spuse de mine nu vor fi cunoscute de comandamentul german! Și acesta se cheamă un guvern? De-ar fi numai atât, cum să mai cred, oare, că el va salva țara?

Kornilov se duse la ușă, cu pași repezi, siguri, o încuie cu cheia și, după ce se întoarse la locul său, rosti, plimbându-se adânc tulburat prin fața mesei:

— E dureros și revoltător să vezi cum niște lichele conduc țara. Lipsa de voință, de tărie de caracter, nepriceperea, nehotărârea, adeseori chiar cea mai ordinară mișelie – iată ce călăuzește acțiunile acestui așa-numit

---

⁴⁶ *Savinkov, B. V. (1879-1925)* – fruntaș al partidului socialist-revoluționar (eserii). În anii 1903-1905 a luat parte la o serie de acțiuni teroriste. După revoluția din februarie 1917, a fost ministru în cabinetul lui Kerenski. După Revoluția din Octombrie se manifestă ca un adversar activ al Puterii sovietice. Unul din organizatorii Armatei de voluntari albgardiști. Ulterior, participant la o seamă de rebeliuni contrarevoluționare. În 1924 este arestat și condamnat la 10 ani închisoare pentru trecerea ilegală a frontierei U.R.S.S. În timpul detențiunii se sinucide.

guvern... Cu concursul binevoitor al unor domni ca Cernov⁴⁷ și alții, bolșevicii îl vor mătura pe Kerenski. Iată, Alexandr Sergheevici, în ce stare se află Rusia! Călăuzindu-mă de principiile care vă sunt cunoscute, vreau să feresc patria de zguduiri noi. Eu deplasez Corpul III, cu scopul, mai ales, de a-l concentra spre sfârșitul lui august în preajma Petrogradului, iar dacă bolșevicii se vor manifesta pe față, trădătorii patriei vor fi tratați după cum merită. Conducerea directă a operațiilor o încredințez generalului Krîmov. Sunt convins că, dacă va fi necesar, el va spânzura, fără șovăire, tot Sovietul de deputați ai muncitorilor și soldaților. Guvernul Provizoriu... O să vedem. Nu urmăresc nimic pentru mine personal. Să salvăm Rusia, s-o salvăm neapărat, cu orice preț!...

Kornilov se opri în fața lui Lukomski și-l întrebă brusc:

— Împărtășiți și dumneavoastră convingerea că numai printr-o asemenea măsură se poate asigura viitorul țării și al armatei? Veți merge, oare, cu mine până la capăt?

Lukomski se ridică din fotoliu, zguduit de emoție, strângând cu putere mâna caldă și uscată a lui Kornilov.

— Vă împărtășesc pe deplin părerea! Voi merge până la capăt! Trebuie să chibzuim, să cântărim și să lovim, încredințați-mi mie misiunea aceasta, Lavr Gheorghievici!

— Planul este elaborat de mine. Detaliile vor fi lucrate de colonelul Lebedev și de căpitanul Rojenko. Dumneavoastră, Alexandr Sergheevici, sunteți prea împovărat de altele... Aveți încredere în mine, vom mai avea timp să discutăm totul și, dacă se va ivi nevoia, să facem schimbările necesare...

În acele zile, Marele cartier trăia o viață înfrigurată. La reședința guvernatorului din Moghiliov, veneau zilnic ofițeri din diferite unități, bronzăți de soare și de vânt, cu bluze de campanie prăfuite pe toate fronturile. Veneau să-și ofere serviciile; veneau reprezentanți eleganți ai Uniunii ofițerilor și al Sovietului căzăcesc, veneau solii de la Don trimiși de Kaledin, primul cazac ajuns ataman al Ținutului Oastei Donului. Mai veneau și anumiți civili. Veneau oameni care voiau cu toată sinceritatea să-l ajute pe Kornilov, pentru a ridica pe picioare vechea Rusie, prăbușită în februarie; dar erau și alții, hrăpăreți, care adulmecau de departe mirosul unei mari vărsări de sânge, care ghiceau mâna fermă ce va tăia arterele țării

---

⁴⁷ *Cernov, V. M. (1876-1952)* – fruntaș al partidului socialist-revoluționar; a participat la organizarea rebeliunilor antisovietice în regiunea Volgăi, în 1918. În 1920 a emigrat în străinătate, continuând activitatea antisovietică.

și care veneau în stoluri la Moghiliov, cu nădejdea că vor izbuti și dâșii să înhațe ceva întru procopsirea lor. Numele lui Dobrînski, Zavoiko și Aladin se auzeau mereu repetate la Marele cartier, unde erau considerați ca niște oameni având strânse legături cu comandantul suprem. La Marele cartier și la statul-major al atamanului de campanie al Oastei Donului, se spunea în șoaptă că Kornilov ar fi prea încrezător, ceea ce a îngăduit oploșirea unui suspect anturaj de aventurieri. În același timp însă, în cercurile largi ale ofițerimii domnea convingerea că Kornilov simboliza refacerea Rusiei. Și toți aceia care doreau cu patimă această restaurare alergau de pretutindeni sub steagul său.

La 13 august, Kornilov plecă la Moscova, la ședința consiliului de stat.

O zi caldă, cu cerul ușor acoperit, turnat parcă din aluminiu albăstrui. Un nor cenușiu, cu tivuri liliachii, drept în zenit. O ploaie piezișă, binefăcătoare, întretăiată de luminile curcubeului, se revarsă peste câmp, peste trenul huruind pe șine, peste pădurea poleită ca-n basme de gălbeneala întâilor brume, peste siluetele îndepărtate ale mestecenilor, cu linii pure de acuarelă, peste pământul înveșmântat în culori cernite de ajun de toamnă.

Trenul zvârle de zor verstele îndărăt. Un vâl roșcat de fum șerpuieste în urmă-i. Un general scund, în uniformă kaki, cu crucile ordinului „Sfântul Gheorghe” pe piept, stă la fereastra coborâtă. Îngustându-și ochii pieziși, negri ca doi cărbuni, scoate capul pe geam, și picăturile calde de ploaie îi udă din belșug fața dogorită de arșița verii și neagra-i mustață pleoștită; vântul îi flutură, îi piaptână înapoi șuvița de păr răsucită copilărește peste frunte.

14

Cu o zi înainte de sosirea lui Kornilov, esaulul Listnițki venise și el la Moscova, cu o însărcinare deosebit de importantă din partea Sovietului uniunii trupelor de cazaci. După ce predă plicul la statul-major al unui regiment de cazaci, cantonat în Moscova, auzi că pe a doua zi era așteptată sosirea lui Kornilov.

La amiază, Listnițki se afla în gara Alexandrovski. În sala de așteptare și la bufetele de clasa I și a II-a, mare înghesuială; militarii predomină. Pe peron e înșirată garda de onoare a școlii militare Alexandrovskoe; mai

departe, lângă pod, batalionul de femei „al morții”⁴⁸ din Moscova. Trenul apare pe la trei după-amiază. Vorbele amuțesc brusc. Fanfara izbucnește într-un vârtej de sunete, nenumărate picioare se târșesc și tropăie; freacămul mulțimii îl ridică pe Listnițki din loc, îl duce, îl aruncă pe peron. Ieșind din îmbulzeală, zărește două șiruri de tekini aliniindu-se în fața vagonului comandantului suprem. Peretele lăcuit al vagonului sclipește, reflectând mantiile lor de un roșu aprins. Însoțit de câțiva militari, Kornilov iese din vagon și trece în revistă garda de onoare, delegațiile din partea Uniunii cavalerilor ordinului „Sfântul Gheorghe”, a Uniunii ofițerilor din forțele terestre și navale, a Sovietului uniunii trupelor de cazaci.

Printre persoanele care se prezentau comandantului suprem, Listnițki recunosc pe atamanul Oastei Donului, Kaledin, și pe generalul Zaioncikovski; ofițerii din jurul său rosteau numele celorlalți:

- Kisleakov, ministrul-adjunct la comunicații.
- Rudnev, primarul Moscovei.
- Prințul Trubețkoi, șeful cancelariei diplomatice de la Marele cartier.
- Musin-Pușkin, membru al Consiliului de stat.
- Colonelul Caillaux, atașat militar francez.
- Prințul Golițîn...
- Prințul Mansîrev!... se auzeau voci pline de slugarnic respect.

Listnițki mai văzu cum doamnele elegant îmbrăcate, înghesuite în mare număr de-a lungul peronului, revărsară o ploaie de flori asupra lui Kornilov, care se apropia. O floare roz rămase agățată de eghileții uniformei. Kornilov o scutură cu o mișcare sfioasă și parcă nehotărâtă. Un bătrân și bărbos cazac din Ural începu, bâlâbind, o cuvântare de bun venit în numele celor douăsprezece oști căzăcești. Listnițki n-avu când s-audă sfârșitul, izbit în zid, mai-mai să se aleagă cu cureaua sabiei ruptă. După discursul lui Rodicev, deputat în Dumă, Kornilov porni mai departe, înconjurat de o mulțime compactă. Luându-se de mâini, ofițerii formară un cordon de protecție; fură însă îndată împrăștiati; zeci de mâini se întindeau spre Kornilov. O doamnă grasă, cu părul în dezordine, alerga cu pași mici alături de dânsul, încercând să-și lipească buzele de mâneca uniformei de un verde-deschis. La ieșirea din gară, Kornilov fu ridicat pe brațe și dus de mulțime în tunete asurzitoare de bun venit. Cu o mișcare

---

⁴⁸ La sfârșitul războiului mondial s-au format așa-numitele „unități de asalt”. Pe timpul lui Kerenski existau regimente speciale de asalt și chiar un „batalion al morții” feminin de asalt. Unitățile de asalt s-au transformat ulterior în uneltele ale contrarevoluției.

smucită din umăr, Listnițki împinse la o parte un domn cu aer de demnitar și izbuti să apuce cu mâna cizma lăcuită a lui Kornilov, care se ivi pe sus, în fața ochilor. Apucându-i cu îndemânare piciorul, și-l încălecă pe umăr, fără să-i simtă greutatea, înăbușit de emoție, gândindu-se numai cum să-și păstreze echilibrul și mersul, ritmic. Apoi pași înainte, dus legănat de tălăzuirea mulțimii, asurzit de urletele-i și de tunetele de alamă ale fanfarei. Își potrivi cutele bluzei ieșite de sub centură în înghesuială și coborî treptele spre piață. În fața lui zări altă mulțime, șirurile verzi ale trupelor, aliniate cle-a lungul traseului, o sotnie călare de cazaci. Cu mâna înfiptă la cozoroc, clipind din ochii umezi, încercă, fără a izbuti, să-și stăpânească tremurul de neînving al buzelor. Lua vag aminte cum țacăneau aparatele fotografice; vag întrezărea într-un păienjeniș mulțimea în delir, defilarea iuncherilor și generalul mărunț, zvelt, cu chip de mongol, care stătea în poziția de drepți, privindu-i cum trec prin fața lui.

A doua zi, Listnițki plecă la Petrograd. Așezându-se în vagon, pe patul de sus, își întinse mantaua și începu să fumeze, gândindu-se la Kornilov:

„Cu riscul vieții, a fugit din prizonierat⁴⁹, ca și cum ar fi știut că va fi atât de necesar patriei! Ce chip are! Cioplit parcă în piatră cenușie. Nicio trăsătură comună, nimic de prisos... Și caracterul – la fel. Pentru el, probabil, toate sunt clare, toate calculate. Când va veni momentul prielnic, el ne va conduce. Ciudat, nici nu știu măcar dacă este monarhist. Monarhie constituțională... Ah, dacă fiecare ar avea tot atâta încredere în puterile sale!”

Cam la aceeași oră, la Moscova, în timpul cât ședința consiliului de stat era suspendată, doi generali se plimbau pe o fâșie scurtă de parchet din coridorul Teatrului Mare și discutau cu voce scăzută; unul uscățiv, cu chipul de mongol, celălalt robust, cu capul pătrat și tuns perie, solid înșurubat pe umeri, cu părul lins neted la tâmplele cărunte, și cu urechile strâns lipite de cap.

— Acest punct din declarație prevede desființarea comitetelor de unități?

— Da. Un front unitar, unitatea de acțiune sunt absolut necesare. Fără aplicarea măsurilor indicate de mine, nu există nicio salvare. Armata este, fizicește vorbind, incapabilă să se mai bată. O astfel de armată nu numai că nu va obține victoria, dar nu va fi în stare să reziste nici măcar la o

---

⁴⁹ Generalul Kornilov a fost capturat de germani, cu resturile diviziei sale, în 1915, iar în 1916 a fugit din captivitate.

presiune ceva mai serioasă. Unitățile sunt descompuse de propaganda bolșevică... Și aici, în spatele frontului? Vedeți cum reacționează muncitorii la orice încercare de a-i ține în frâu: greve și manifestații! Membrii consiliului au fost nevoiți să vină pe jos... Rușine! Militarizarea spatelui frontului, instalarea unei mâini aspre purtătoare de sancțiuni, nimicirea necruțătoare a tuturor bolșevicilor, acești propagatori ai marasmului – iată sarcinile noastre imediate. Mă pot bizui și pe viitor pe sprijinul dumneavoastră, Alexei Maximovici?

— Fără nicio rezervă, sunt cu dumneavoastră.

— Eram sigur de asta. Mulțumesc. Vedeți că, atunci când este nevoie să se procedeze hotărât și ferm, guvernul se limitează la paliative și la fraze pompoase: „Vom înăbuși prin fier și sânge încercările acelor care, ca în zilele din iulie, vor atenta din nou la puterea izvorâtă din popor”... Nu! Noi suntem obișnuiți să acționăm, și numai după aceea să vorbim. Ei procedează invers. Ei bine... va veni timpul când își vor culege roadele politicii de paliative. Nu vreau însă să iau parte la acest joc necinstit! Am fost și rămân pentru lupta deschisă; pertractările sunt împotriva firii mele.

Generalul cel scund se opri în fața interlocutorului și, apucându-i un nasture de metal de la vestonul de culoare kaki-închis, rosti aproape – gângăvind de emoție:

— Le-au scos botnița, iar acum tot ei se sperie de democrația lor revoluționară. Roagă să se aducă de pe front spre capitală trupe de încredere, dar în același timp tot ei, făcând jocul acestei democrații, se tem să întreprindă ceva concret. Un pas înainte, unul înapoi... Numai printr-o consolidare totală a forțelor noastre, prin cea mai puternică presiune morală, vom putea constrânge pe cei din guvern să facă concesii, iar dacă nu, atunci vom vedea! Fără șovăire, am să las descoperit frontul: las' să-i învețe minte nemții!

— Am vorbit cu Dutov⁵⁰. Căzăcimea are să vă acorde, Lavr Gheorghievici, sprijinul ei nelimitat. Rămâne să rezolvăm chestiunea acțiunii unite pe viitor.

— După ședință, vă aștept la mine, împreună cu ceilalți. Cum se prezintă starea de spirit la dumneavoastră, în Ținutul Donului?

Sprijinindu-și în piept bărbia pătrată și rasă atât de îngrijit, încât lucea, generalul robust se uită posomorât înainte, cu ochii încruntați sub arcul sprâncenelor. Colțurile buzelor îi tremurau în mustățile stufoase și late

---

⁵⁰ În 1917-1919, generalul A. I. Dutov (1864-1921) a fost ataman al cazacilor contrarevoluționari din ținutul Orenburg. Fiind zdrobit de Armata Roșie, a fugit în China, unde a fost omorât de ai săi.

când răspunse:

— Nu mai am aceeași credință în cazac! Și, în general, acum este greu să judeci despre starea lor de spirit. E necesar un compromis: cazacii trebuie să facă anumite concesii, pentru a-i păstra de partea lor pe cei care nu-s de neam cazac. Noi luăm unele măsuri în această direcție, dar nu putem garanta succesul. Mă tem că ruptura se va produce tocmai acolo unde se încrucișează interesele căzăcimii cu ale celor care nu sunt cazaci. Pământul – iată centrul în jurul căruia gravitează gândurile unora și ale altora.

— Trebuie să aveți la îndemână unități de cazaci de încredere, ca să vă asigurați împotriva oricăror surprize din interior. Îndată ce mă voi întoarce la Marele cartier, voi vorbi cu Lukomski, și vom găsi probabil o modalitate pentru a trimite la Don mai multe regimente de pe front.

— Vă voi fi foarte recunoscător.

— Deci, astăzi vom preciza chestiunea activității noastre comune în viitor. Cred din tot sufletul că cele plănuite vor fi încoronate de succes deplin, dar norocul, generale, este nestatornic! Dacă el, contrar tuturor așteptărilor, îmi va întoarce spatele, voi putea oare conta pe un adăpost la dumneavoastră, în Ținutul Donului?

— Nu numai adăpost, ci și protecție. Doar cazacii sunt vestiți din timpurile cele mai străvechi pentru ospitalitatea lor.

Pentru întâia oară în decursul convorbirii, Kaledin schiță un zâmbet, care îndulci privirea lui piezișă, încruntată și ostenită.

Un ceas mai târziu, marele ataman al Donului, Kaledin, se prezentă în fața amușitului auditor, cu „Declarația celor douăsprezece oști căzăcești”.

La Don, la Kuban, la Terek, la Ural, la Ussuri, prin toate ținuturile căzăcești, de la hotar la hotar, din staniță în staniță, firele unui uriaș complot s-au întins din acea zi, asemenea unui negru păienjeniș.

15

Zigzagurile tranșelor șerpuiau în cotituri ciudate, lângă pădure, la o verstă de ruinele târgușorului ras de pe fața pământului în focul luptelor din iunie. Sectorul de la marginea pădurii era ocupat de o sotnie specială de cazaci.

La spate, în dosul verdelui și nepătrunsului desiș de anini și de tineri mesteceni, se întindea pătura ruginie a unei turbării, care începuse să fie exploatată cândva, înainte de război; boabele roșii de măceș aruncau o notă de vesele sclipiri. Mai la dreapta, în dosul unui pâlț de copaci ieșit din

marginea pădurii, se întindea șoseaua sfârtecată de obuze, ca șleaurile neumblate; iar pe lizieră, creșteau buruienile retezate de gloanțe, se ridicau buturugi arse, parapetul tranșeelor își arăta argila cafenie, crestele lor se rășchirau până departe în câmpul pustiu. Dincolo de ele, în spate, până și mlaștina ciupită de urmele săpăturilor, până și șoseaua răvășită respirau viață și muncă întrerupte; pe când aici, la marginea pădurii, pământul oferea ochiului omenesc o jalnică și amară priveliște.

În ziua aceea, Ivan Alexeevici, fost mecanic la moara cu valțuri a lui Mohov, plecase în târgușorul vecin, unde era cantonat trenul de luptă, și se întoarse abia către seară. Strecurându-se până la bordei, se pomeni față-n față cu Eu! Zahăr se

Koroliiov. Agățându-se cu sabia de marginile sacilor umpluți cu pământ, dând bezmetic din mâini, Zahar aproape fugea. Ivan Alexeevici se feri în lături, lăsându-l să treacă, omul însă îl apucă de un nasture de la bluză și-i șopti, rotindu-și albul ochilor de o bolnavă culoare gălbuie:

— Ai auzit? Infanteria din dreapta pleacă! Să părăsească oare frontul?

Barba lui Zahar, parcă turnată în tuci negru și cumplit de încălцитă, părea că încremenise, răsucită de un vârtej, iar ochii căutau un dram de nădejde, cu o lăcomie neogoită și dureroasă.

— Cum adică, să părăsească frontul? întrebă Ivan Alexeevici.

— Pleacă! Da' cum, nu știi...

— Poate îi schimbă? Hai la comandantul plutonului, să aflăm de la el...

Zahar se întoarse spre bordeiul comandantului, cu tălpile mereu alunecând pe pământul ud și cleios.

Un ceas mai târziu, sotnia, înlocuită cu infanterie, se îndreptă spre târgușor. Dimineața, își luară caii și porniră în spatele frontului în marș forțat.

Cernea o ploaie mărunță. Mestecenii se gheboșau mohorâți. Drumul se înfigea în pădure și caii, simțind umezeala și mirosul veșted, iute și trist al frunzișului de jos, sforăiră și o luară la pas mai înviorat. Fructele trandafirii de mărul-lupului luceau în tufe, asemenea unor mărgele umede; măciuliile spumoase de coada-șoricelului, spălate de ploaie, erau de o albeață minunată. Vântul scutura din crengi picături mari și grele peste călăreți. Șepcile și mantalele se acoperiră de petișoare negre, ca și cum le-ar fi găurit niște alice de plumb. Fumulețul de mahorcă plutea, topindu-se deasupra șirurilor de plutoane.

— Unde naiba s-au mai apucat să se ducă?

— Adică ce, nu ți s-a urât de tranșee?

- Așa-i! Da' unde ne duc?
  - O fi vreo regrupare.
  - Nu prea s-arată.
  - Hai, leatule, să fumăm, ca să ne uităm necazul.
  - Necazul meu tot cu mine îl port, în coburi...
  - Domnule esaul, ne dați voie să slobozim un cântec?
  - A dat voie? Zi-i, Arhip!
- Cineva din rândurile din față își drese glasul și începu:

*Cazacii acasă se-ntorc de la oaste,
Cu ordinea-n piept și-epoleții pe umeri.*

Glasuri răgușite însoțiră cântecul o bucată de vreme, fără elan, apoi amuțiră. Zahar Koroliov, care mergea în același rând cu Ivan Alexeevici, se ridică în scări și strigă batjocoritor:

- Hei, voi de colo! Moșnegi orbeți! Păi, așa se cântă la noi? V-ar sta bine la biserică, să cereți de pomană și să vă milogiți. Halal de cântăreți!...
- Hai, începe tu!
- Nu vezi ce gât scurt are? Unde să încapă vocea?
- Te-ai lăudat, și-acuma o ștergi?

Koroliov își apucă în pumn moțul negru al bărbii păduchioase, închise o clipă ochii și, smucind cu putere dârlogii, azvârli primele cuvinte:

Fiți veseli voi, mândri cazaci de la Don...

Trezită parcă de strigătul său, sotnia izbucni:

Ce-n slavă și cinste sunteți purtați!

și purtă cântecul mai departe, deasupra pădurii umede, deasupra drumului din rariște:

*Hei, drept pildă să fim tuturoră,
Cum tragem în dușmani, mereu ne-nfricați!
Cum pe dușmani îi batem în front rânduși,
Atenți la comenzi cum toții-o pornim,
– Unde ne-ordonă iubiți comandanți –
Și dușmanul crud laolaltă-l zdrobim!*

Străbătură cu cântece toată etapa, bucuroși că au scăpat din „cimitirul lupilor”. Spre seară, se imbarcă în vagoane. Trenul porni încet, spre Pskov. Numai după trei stații, aflară că sotnia lor, împreună cu celelalte unități din Corpul III cavalerie, se îndreaptă spre Petrograd, pentru reprimarea începuturilor de răzmeriță. După aceasta, vorbele se potoliră. O tăcere somnoroasă pluti mult timp în vagoanele roșii.

— Din lac în puț! rosti într-un târziu lunganul Borșciov gândul celor mai mulți.

Chiar la întâia oprire, Ivan Alexeevici, care din februarie și până atunci rămăsese președinte al comitetului de sotnie, se înfățișă la comandant:

— Cazacii încep a se tulbura, domnule esaul. Esaulul privi îndelung la gropița adâncă din bărbia lui Ivan Alexeevici, apoi spuse zâmbind:

— Și eu încep a mă tulbura, dragul meu!

— Unde ne trimite?

— La Petrograd.

— Să-i potolim pe răsculați?

— Nu cumva ai crezut că pentru ațâțarea dezordinilor?

— Noi nu vrem niciuna, nici alta.

— Iar pe noi nici n-o să ne întrebe ce vrem și ce nu vrem.

— Cazacii...

— Ce tot dai zor cu „cazacii”? îi tăie vorba comandantul sotniei, de astădată mânios. Știu eu și singur ce cred cazacii. Parcă mie îmi este plăcută această misiune? Uite, ia și citește sotniei. În gara următoare, voi sta de vorbă cu cazacii.

Comandantul îi întinse o telegramă împăturită și începu să mestece cu vădit dezgust bucățelele de carne conservată acoperite cu bobite de grăsime.

Ivan Alexeevici se întoarse în vagon. Ținea telegrama în mână, ca și cum ar fi purtat un cărbune aprins.

— Strângeți cazacii din alelalte vagoane!

Trenul pornise, iar cazacii tot mai săreau din mers în vagon. Se strânsesă așa cam vreo treizeci.

— Comandantul a primit o telegramă... Acuma am citit-o.

— Ia s-auzim ce scrie! Zi-i!

— Citește, nu mai palavragi!

— O fi despre pace?

— Gura!

În liniștea apăsătoare, Ivan Alexeevici citi cu glas tare mesajul comandantului suprem, Kornilov. După aceasta, foaia cu slovele alterate de transmisia telegrafică făcu ocolul mâinilor nădușite:

„Eu, comandantul suprem, Kornilov, declar în fața întregului popor că datoria de ostaș, spiritul jertfirii de sine al cetățeanului Rusiei libere și dragostea fără margini față de patrie m-au silit, în aceste clipe grele din viața pământului strămoșesc, să nu dau ascultare ordinului Guvernului Provizoriu și să păstrez conducerea supremă a armatei și a flotei. Fiind susținut în această hotărâre de toți comandanții de fronturi, declar în fața întregului popor rus că prefer moartea, decât înlăturarea din postul de comandant suprem. Un fiu adevărat al poporului rus moare totdeauna la postul său și-și jertfește patriei bunul cel mai de seamă ce-l are: viața.

În aceste clipe cu adevărat îngrozitoare din viața patriei, când căile spre amândouă capitalele sunt aproape deschise înaintării victorioase a dușmanului triumfător, Guvernul Provizoriu, uitând marea problemă a însăși existenței noastre ca țară independentă, aruncă în popor frica iluzorie de contrarevoluție, pe care de altfel tot el o ajută să se realizeze cât mai curând prin nepriceperea sa în conducere, prin slăbiciunea sa în guvernare, prin nehotărârea sa în acțiuni.

Nu se poate ca tocmai eu, fiu adevărat al poporului meu, eu, care în văzul tuturor i-am închinat toată viața slujindu-i neprecupețit, să nu mă ridic întru apărarea marilor libertăți, a viitorului măreț al neamului meu. Dar în prezent, viitorul acesta se află în mâini slabe, lipsite de voință. Prin corupție și prin trădare, dușmanul trufaș acționează la noi ca la el acasă, aducând pieirea nu numai a libertății, ci chiar a existenței poporului rus. Ruși, dezmeticiți-vă și priviți prăpastia fără fund spre care alunecă atât de vijelios patria noastră!

Evitând orice fel de zguduiri, preîntâmpinând orice vărsare de sânge rusc, orice luptă fratricidă, uitând toate supărările și jignirile, mă adresez Guvernului Provizoriu, în fața întregului popor, și-i spun: veniți la mine, la Marele cartier, unde libertatea și viața voastră vă sunt asigurate prin cuvântul meu de onoare, eliberați împreună cu mine și alcătuiți un guvern de apărare

națională care, asigurând libertatea, ar duce poporul rus spre un strălucit viitor, vrednici de un mare popor liber.

General KORNILOV”

În gara următoare, trenul fu oprit. În așteptarea plecării, cazacii se adunară în fața vagoanelor, dezbătând telegrama lui Kornilov și telegrama lui Kerenski, citită cu câteva clipe în urmă de comandantul sotniei, prin care Kornilov era declarat trădător și contrarevoluționar. Cazacii discutau încurcați, comandantul sotniei și ofițerii de la plutoane erau tot așa de nedumeriți.

— Mie mi s-au încâlcit toate-n cap! se plânse Martin Șamil. Dracu’ să-i priceapă care din doi e ăl vinovat!

— Se omoară între dânșii și omoară ostașii.

— Prea au prins osânză ăi mari. D-aia turbă!

— Fiecare vrea să fie ăl mai mare!

— Boierii se bat, iar cazacii rămân cu capul spart.

— Toate merg de-a-ndoasele! Prăpăd!

Un pâlcc de cazaci veni la Ivan Alexeevici, cerându-i:

— Du-te la comandant și întreabă-l ce-i de făcut!

Merseră grămadă la comandantul sotniei. Ofițerii se sfătuiau, adunați în vagonul lor. Ivan Alexeevici intră în vagon.

— Domnule comandant, cazacii întrebă mereu ce-i de făcut acum?

— Am să ies îndată.

Adunată lângă vagonul de la coadă, sotnia aștepta. Comandantul se amestecă printre cazaci, se strecură în mijlocul mulțimii, ridică mâna:

— Nu suntem subordonați lui Kerenski, ci comandantului suprem și șefilor noștri direcți. E adevărat? De aceea suntem datori să executăm fără cârtire ordinul șefilor noștri și să mergem spre Petrograd. În caz de nevoie, vom putea lămuri situația la comandantul Diviziei 1 de Don, îndată ce vom ajunge în gara Dno, și atunci vom vedea. Rog cazacii să nu se frământe. Așa sunt vremurile prin care trecem...

Comandantul sotniei mai vorbi îndelung despre datoria de ostaș, despre patrie, despre revoluție; încercând să potolească spiritele, răspundea în doi peri la întrebări. Își ajunsese pe deplin scopul: între timp, locomotiva fusese cuplată la tren (cazacii nu știau că doi ofițeri, din sotnia lor au obținut plecarea accelerată, amenințând cu armele pe șeful gării), și cazacii trecură în vagoane.

Trenul se târî o zi și o noapte, apropiindu-se de gara Dno. Noaptea fu din nou oprit, lăsând să treacă trenurile cu cazaci de la Ussuri și cu Regimentul Daghestan. Trenul căzăcesc fu tras pe o linie secundară. Pe lângă el, prin întunericul de opal al nopții treceau în goană vagoanele Regimentului Daghestan, străfulgerându-și luminile. Se auzeau răsunete de glasuri guturale dispărând în depărtare, geamătul *zurnalei*⁵¹, melodii de cântece străine.

Sotnia fu expediată abia pe la miezul nopții. Locomotiva, nu tocmai puternică, zăbovi mult la castelul de apă; lumina scânteietoare se revărsa din focar pe pământ. Pufăind din țigară, mecanicul se uita pe fereastră, așteptând parcă ceva. Un cazac de la primul vagon legat de locomotivă își scoase capul afară pe ușă și strigă:

— Mă Gavriila, dă-i drumul, că acuși tragem cu armele!

Mecanicul scuipea mucul de țigară, tăcu, urmărindu-i probabil traiectoria curbă, apoi răspunse, tușind:

— Doar n-o să-i puteți împușca pe toți! și se depărtă de la fereastră.

Peste câteva minute, locomotiva smuci vagoanele, tampoanele zăngăniră, se auzi tropotul de copite al cailor care-și pierduseră echilibrul din pricina icnelii. Trenul pluti prin fața castelului de apă, a pătrățelelor rare de ferestre luminate și a pâlcurilor întunecate de mesteceni de peste linie. După ce-au dat hrană cailor, cazacii adormiră; puțini mai rămăseseră treji, stând la ușile întredeschise, fumând și privind cerul măreț, fiecare cu gândurile lui.

Ivan Alexeevici se întinsese alături de Koroliov și privea prin crăpătura ușii la puzderia stelelor de pe cer. În cursul zilei, chibzuisese totul și se hotărâse să se împotrivescă din răspuțeri la continuarea marșului sotniei spre Petrograd; stătea tolănit jos, cugetând la chipul cel mai potrivit în care i-ar putea câștiga pe cazaci pentru hotărârea sa.

Chiar înainte de mesajul trimis de Kornilov, își dăduse bine seama că drumurile cazacilor nu se potrivesc cu ale lui Kornilov. Bunul-simț îi spunea că nici Kerenski nu merită să fie apărat, și după ce-și frământă cugetul, hotărî să nu lase sotnia să ajungă la Petrograd, iar dacă va fi nevoie să se bată, atunci lupta să fie împotriva lui Kornilov, însă nu pentru Kerenski și puterea lui, ci pentru alta care va veni în urma sa. Era mai mult decât sigur că după Kerenski are să se ridice puterea mult așteptată, cu adevărat populară. Încă de la începutul verii avusese prilejul să meargă la Petrograd și să treacă pe la secția militară a comitetului executiv, unde

---

⁵¹ Un fel de fluier caucazian.

fusese trimis de sotnie ca să ceară un sfat în privința unui conflict cu comandantul sotniei. După ce văzuse activitatea comitetului executiv și avusese un schimb de păreri cu mai mulți tovarăși bolșevici, își spusese: „Când scheletul acesta se va acoperi de carnea noastră muncitorească, va fi o putere, nu glumă! Să mori, Ivan, și tot ține-te de ea, așa cum copilul se ține de țâța mamei!”

În noaptea aceea, tolănit pe pătură, își amintea mai stăruitor ca niciodată și cu dragoste caldă, necunoscută până atunci, de omul sub al cărui îndemn își croise drumul aspru. Gândindu-se la cele ce va trebui să le spună cazacilor a doua zi, își aduse aminte de cuvintele lui Stockman despre cazaci; le repeta deseori, ca și cum ar bate un cui până la floare: „Prin însăși firea ei, căzăcimea este conservatoare. Când va trebui să-l convingi pe cazac de dreptatea ideilor bolșevice, să nu scapi din vedere acest lucru; acționează cu băgare de seamă, cu socoteală, căutând să te adaptezi împrejurărilor. La început, te vor privi cu aceeași neîncredere bănuitoare, cu care voi – tu și cu Mișka Koșevoi – v-ați purtat la început față de mine; dar să nu te lași amăgit. Izbește cu nădejde; în cele din urmă, succesul va fi de partea noastră.”

Ivan Alexeevici se aștepta la unele întâmpinări din partea cazacilor, față de împotrivirea de a merge cu Kornilov. Dimineața însă, când începu să arate pe ocolite în vagonul său că s-ar cuveni mai degrabă să se ceară înapoierea cazacilor pe front, decât să fie trimiși la luptă împotriva propriilor frați, cazacii consimțiră ușor și hotărâră cu multă voie bună să renunțe la marșul mai departe spre Petrograd. Zahar Koroliov și Turilin, un cazac din staniță Cernîșevskaia, erau ajutorii lui cei mai apropiați. Toată ziua vorbiră cazacilor, trecând din vagon în vagon, iar spre seară, la o haltă, când trenul își încetini mersul, Pșenicinikov, încheietorul plutonului trei, sări în vagonul unde se afla Ivan Alexeevici.

— Sotnia se dă jos chiar la prima stație! strigă el emoționat, adresându-se lui Ivan Alexeevici. Ce fel de președinte de comitet ești tu, dacă nu știi că oamenii nu vor să meargă? Destul ne-au prostit, ajunge! Nu mergem mai departe! Ofițerii ne prind în laț, iar tu stai gură-cască. Păi, pentru asta te-am ales noi? Ce te hlizești?

— De mult ar fi trebuit să vorbim așa! răspunse Ivan Alexeevici, zâmbind.

La oprire, sări înaintea tuturor din vagon. Însoțit de Turilin, merse la șeful gării.

— N-ai să trimiți mai departe trenul nostru. Vom debarca aici.

— Cum așa? întrebă uluit șeful gării. Am dispoziții... itinerarul...

— Tacă-ți fleanca! îi tăie vorba, cu asprime, Turilin. Găsiră comitetul gării, explicară totul președintelui, un telegrafist roșcat, cu trupul bine legat, iar câteva minute mai târziu, mecanicul conducea voios trenul pe o linie moartă.

Așezând în grabă rampele, cazacii începură să scoată caii din vagoane. Ivan Alexeevici stătea lângă locomotivă, cu picioarele lungi, crăcănate, ștergându-și sudoarea de pe chipul smolit și zâmbitor. Palid, comandantul sotniei alergă spre dânsul.

— Ce faci? Tu știi că...

— Știi! îl întrerupse Ivan Alexeevici. Cât despre tine, domnule esaul, să nu mai faci gălăgie!

Și, îngălbenindu-se la chip, cu nările tremurând, repetă răspicat:

— S-a isprăvit cu gălăgia ta, băiete! Acum, puțin ne pasă de tine! Așa e!...

— Comandantul suprem Kornilov... începu esaulul, stacojiu la față, dar Ivan Alexeevici, privindu-și cizmele scâlciate și cufundate adânc în nisipul moale, dădu cu nepăsare din mână, sfătuindu-l:

— Spânzură-ți-l la gât pe comandantul suprem, în loc de cruce, că nouă nu ne este de trebuință.

Esaulul se răsuci pe călcâie și o întinse la fugă spre vagonul său.

Un ceas mai târziu, sotnia, rămasă fără niciun ofițer, dar cu tot efectivul și armamentul, porni din gară în direcția sud-vest. În plutonul din capul coloanei, alături de mitraliori, mergeau Ivan Alexeevici, care își asumase comanda sotniei, și ajutorul său, scundul Turilin.

Orientându-se anevoie după harta luată de la fostul comandant, sotnia ajunse la satul Goreloe, unde rămase peste noapte. De comun acord, hotărâră să se întoarcă pe front; iar în cazul vreunei încercări de a li se opri marșul, să lupte.

După ce-și legară caii și puseră pichete de pază, cazacii se culcară. N-au aprins niciun foc. Se simțea că cei mai mulți sunt amărâți; se duseră la culcare fără glumele obișnuite, tăinuindu-și cu grijă gândurile.

„Dar ce are să se întâmple oare dacă se răzgândesc și-or merge să se supună?”, se întreba cam îngrijorat Ivan Alexeevici, învelindu-se cu mantaua.

Ca și cum i-ar fi ghicit gândul, Turilin se apropie de el.

— Dormi, Ivan?

— Încă nu.

Turilin se așază la picioarele lui, trase un fum, făcând să sclipească

luminița țigării, apoi spuse în șoaptă:

— Cazacii, cum vezi, se frământă... Au făcut o ispravă, iar acuma încep a țâțâi de teamă. Am stârnit o răzmeriță... să nu iasă cu bucluc! Tu ce crezi?

— Om vedea noi, răspunse calm Ivan Alexeevici. Da' ce, te-a prins teama și pe tine?

Scărpinându-și ceafa pe sub șapcă, Turilin schiță un zâmbet strâmb.

— Ca să-ți spui drept, mi-e cam frică. Când am început, nu-mi era; da' acuma mi-e teamă.

— Ești cam slab din fire, fârtate!

— Ce să-i faci, Ivan? Puterea îi a lor!

Tăcură îndelung. Luminile din sat se stingeau. Un măcăit de rață venea de undeva, din nemărginitele bălți, de pe izlazurile acoperite ele sălcii.

— Măcăie după rățoi! rosti îngândurat Turilin și tăcu din nou.

O liniște dulce și blândă, de noapte, plutea deasupra izlazului. Roua apleca iarba la pământ. Mirosurile amestecate de troscot, de papură veștedă, de pământ mlăștinos, de iarbă udată de rouă veneau cu adierea vântului spre tabăra cazacilor. Din când în când, un zăngănit de cataramă, un furnăit țâșnitor, un tropăit greoi și un sforăit de cal care se tăvălește pe iarbă. Și din nou – o liniște somnoroasă, o chemare mult depărtată, abia auzită și ușor răgușită, de rățoi sălbatic și un măcăit de rață, ceva mai aproape. Un șuierat strident, iute, de aripi nevăzute în întuneric. Noapte. Totul a amuțit. O ceață jilavă cuprinde izlazul. La apus, la poalele cerului, răsare o grămadă de nori, de un vioriu-închis. Iar la mijloc, deasupra străvechiului pământ pskovitean, ca o veșnic trează amintire se arcuiește scânteietoare *calea lui Batîi*⁵².

În zori de zi, sotnia porni la drum. Trecură de satul Goreloe, urmăriți îndelung de privirile femeilor și ale copiilor, care scoteau vacile la păscut. Suiră movila roșie-cărămizie, scăldată de primele raze. Turilin se uită îndărăt și atinse cu piciorul scara lui Ivan Alexeevici.

— Ia uită-te înapoi! Vin niște călăreți în urma noastră...

Înfășurați într-un val trandafiriu de colb, trei călăreți lăsaseră satul în urma lor și goneau în galop.

— Sotnie, stai! comandă Ivan Alexeevici.

Cu iuțeala obișnuită, cazacii se așezară într-un careu cenușiu. La vreo jumătate de verstă, călăreții trecură la trap. Unul dintre dâșii, un ofițer de cazaci, scoase o batistă și o flutură deasupra capului. Cazacii nu-și luau ochii de la cei trei care se apropiau. Ofițerul în uniformă kaki venea mai în

⁵² Una din denumirile populare rusești ale căii laptelui.

față; ceilalți doi, în haine cerkeze, se țineau ceva mai în urmă.

— Pentru ce ați venit? întrebă Ivan Alexeevici, ieșindu-le înainte.

— Pentru tratative, răspunse ofițerul, ducându-și mâna la cozoroc. Cine dintre voi a luat comanda sotniei?

— Eu.

— Sunt împuternicit din partea Diviziei 1 de cazaci de Don, iar dumnealor sunt reprezentanți ai Diviziei Indigene. Ofițerul arată cu ochii spre cei doi caucazieni, apoi, strunind dârlogii, mângâie cu mâna gâtul umed și lucios al calului înspumat. Dacă doriți să începeți tratative dați ordin sotniei să descălece. Am să vă comunic dispoziția verbală a generalului-maior Grekov, comandantul diviziei.

Cazacii descăleacă. Delegații sosiți făcură la fel, se amestecară în mulțime și se iviră în mijlocul ei. Sotnia se dădu în lături, lăsând la mijloc un mic cerc liber.

Ofițerul de cazaci luă cuvântul:

— Cazaci! Am venit ca să vă convingem să vă răzgândiți și să prevenim urmările grele ale faptei voastre. Ieri, statul-major al diviziei a aflat că voi, luându-vă după ecoul unei propagande criminale, ați părăsit în chip samavolnic vagoanele; și iată că astăzi suntem trimiși pentru a vă transmite ordinul să vă întoarceți imediat la gara Dno. Trupele Diviziei Indigene, împreună cu celelalte trupe de cavalerie, au ocupat ieri Petrogradul. Azi a sosit telegrama. Avangarda noastră a intrat în capitală, a ocupat toate instituțiile publice, băncile, telegraful, centralele telefonice și toate punctele importante. Guvernul Provizoriu a fugit și se consideră destituit. Gândiți-vă, cazaci! Mergeți la o pieire sigură! Dacă nu veți da ascultare dispozițiunii comandantului diviziei, împotriva voastră vor fi trimise trupe. Fapta voastră este calificată drept trădare, drept neexecutarea ordinului de luptă. Numai printr-o supunere necondiționată puteți preveni vărsarea sângelui frățesc...

Când i-au ajuns din urmă delegații, Ivan Alexeevici – ținând seama de starea de spirit a cazacilor – pricepuse că aceste tratative nu pot fi evitate, întrucât respingerea lor ar fi dat neapărat cele mai potrivnice rezultate. După ce cugetase o clipă, dăduse ordin de descălecare, făcuse pe furiș un semn cu ochiul lui Turilin și se strecurase ceva mai aproape de delegați. În timpul cuvântării rostite de ofițer, luă aminte cum era ascultat de cazacii care stăteau cu capetele plecate, încruntați; unii tănuiau în șoaptă între dâșii. Zahar Koroliiov zâmbea strâmb, iar barba-i neagră parcă curgea pe cămașă într-un torent tuciuriu; Borșciiov se juca cu biciușca și se uita pieziș;

Pșenicinikov stătea cu gura rotunjită, larg căscată, holbându-se drept în ochii ofițerului; Martin Șamil își freca obrajii cu mâna murdară, clipind mărunț din ochi; chipul de prostănac al lui Bagrov se zărea galben în spatele lui; mitraliorul Krasnikov privea cu ochi micșorați, cu un aer de așteptare; Turilin răsufla gâfâind, ca un cal bolnav de răpciugă. Obnizov, cu fața acoperită de pistrii și cu șapca împinsă pe ceafă, dădea din capul moțat, ca un taur ce simte jugul la gât. Tot plutonul doi stătea cu capetele plecate, ca la rugăciune, și întreaga mulțime de cazaci tăcea; oamenii răsuflau greu și dogoritor, umbre de descumpănire treceau pe fețele lor...

Ivan Alexeevici înțelese că o răsturnare era gata-gata să se petreacă în sufletele cazacilor; numai câteva clipe încă, și ofițerul bun de gură va izbuti să atragă sotnia de partea sa. Cu orice preț, se cerea să nimicească impresia stărnită de vorbele ofițerului, să clatine hotărârea nerostită încă, dar gata închegată în capetele cazacilor. Ridică deci mâna și-și roti asupra mulțimii privirea ochilor lărgiți, aproape albi.

— Fraților! Mai stați o clipă! și se adresă ofițerului. Telegrama este la dumneavoastră?

— Ce fel de telegramă?... se miră ofițerul.

— Aia despre luarea Petrogradului.

— Telegrama?... Nu! Ce rost are telegrama?

— Aha! N-are!... răsuflă ușurată, ca dintr-un singur piept, sotnia.

Și atunci, mulți cazaci își îndreptară spre Ivan Alexeevici privirile pline de nădejde, iar el, ridicând glasul puțin răgușit, strigă batjocoritor, sigur de sine și răutăcios, atrăgând stăpânitor spre el încordata luare-aminte a tuturor:

— Spui că n-ai? Și vrei să te credem? Vrei să ne duci cu zăhărelul?

— Înșelăciune! răsuflă tunător sotnia.

— Telegrama nu mi-a fost adresată mie! Cazaci! strigă ofițerul, strângându-și mâinile la piept, cu aer convingător.

Dar nu-l mai asculta nimeni. Simțind simpatiile și încrederea sotniei întoarse de partea sa, Ivan Alexeevici glăsui înainte, de parcă tăia un geam cu diamantul.

— Și chiar dacă ar fi ocupat Petrogradul, tot n-avem același drum cu voi! Nu vrem să ne batem cu ai noștri! Nu vom merge împotriva poporului! Voi vreți să ne luptăm unii împotriva altora? Nu! Nu mai sunt proști... Nu vrem să întronăm puterea generalilor! Asta-i!

Cazacii izbucniră gălăgios, mulțimea se clătină, strigătele porniră:

— Așa mai zic și eu!

— Bine i-a trântit-o!

— Bine-ee! Așa-i!

— Goniți-i pe blagorodniciile lor!

— Au venit în pețit!

— La Petrograd sunt trei regimente de cazaci, dar și ei șovăie să meargă împotriva poporului.

— Auzi, mă Ivan! Dă-le la cap cu ce-ți vine la mână! Să se care de-acilea!

Ivan Alexeevici se uită la delegați; cu buzele strânse, ofițerul cazac aștepta cu răbdare; cei doi caucazieni stăteau cot la cot în spatele lui – un tânăr și chipeș ofițer inguș, cu mâinile încrucișate pe tunica lui cerkeză elegantă și cu ochii tăiați în chip de migdală, sclipind de sub căciulită neagră de Kuban; celălalt, un osetin vârstnic și roșcovan, stătea cu un picior înainte, cu mâna sprijinită în mânerul sabiei încovoiate, privind cazacii cu ochi batjocoritori și iscoditori. Ivan Alexeevici voia să curme tratativele, dar ofițerul de cazaci i-o luă înainte; după ce schimbă câteva cuvinte în șoaptă cu ofițerul inguș, strigă puternic:

— Cazaci! Dați voie reprezentantului Diviziei Sălbatică să vă spună o vorbă?

Fără să aștepte încuviințarea, ofițerul inguș ieși în mijlocul cercului, călcând fără zgomot cu cizmele lui fără tocuri, și își potrivea cu o mișcare nervoasă centura îngustă, bătută în argint.

— Fraților cazaci! Ce atâta gălăgie? Să vorbim fără îndârjire. Nu vreți la voi pe general Kornilov? Vreți război? Poftim! Ne batem! Nu-i frică! Deloc nu-i frică! Vă stârpim chiar astăzi! Doi regiment Caucaz este la noi în spate. Da! Ce atâta gălăgie, la ce? Începuse cu un calm aparent, dar la sfârșit arunca pătimaș fraze calde, amestecând vorbe din graiul său de acasă, în cuvântarea rostită într-o rusească stâlcită, cu învăluri guturale. Cazacul ista vă ațâță, e balșivic, iar voi mergeți după el. Hei! Ce stați! Arestați la el! Luați la el armili!

Cu un gest cutezător din deget, îl arătă pe Ivan Alexeevici, zvâcnind de colo-colo în cercul prea îngust, cu obrazul palid, brăzdat de pete roșii, și cu mișcări pline de patimă, pe când tovarășul său, osetinul roșcovan, păstra un calm de gheață, iar ofițerul de cazaci se juca nervos cu ciucurii roși de la sabie. Cazacii tăcură din nou; din nou descumpănirea le frământa rândurile. Ivan Alexeevici se uita țintă la ofițerul inguș, la rânjetul de fiară al dinților lui albi, la dâra cenușie de sudoare ce-i tăia pieziș tâmpla, gândindu-se cu amar că momentul prielnic fusese pierdut, că s-ar fi cuvenit să curme tocmelile cu un singur cuvânt și să-i ducă pe cazaci mai

departe. Situația o salvă însă Turilin. El sări în mijlocul cercului, frângându-și cumplit mâinile, rupându-și nasturii de la gulerul cămășii, horcăind, zvârcolindu-se pe loc, cu spume de turbare la colțul buzelor.

— Năpârcai târâtoare! Satanelor! Nemernici! Dânșii vă momesc ca pe niște târfe, și voi îi ascultați cu gura căscată! Nu vedeți că vor să ia cărbunii din foc cu mâinile voastre? Și voi ce faceți? Ce fa-a-ceți? În loc să-i hăcuți, voi – gata după dânșii! Dați-le la pământ capetele de pe umeri, luați-le sânge!... În vreme ce vă moșmondiți aici, ei ne încercuiesc, ca să ne secere cu mitraliera! Sub foc, n-o să mai stați la târguială... Vă dau dinadins cu șperlă în ochi, până când le-or veni trupele... Ah! Ah! Ah! Cazaci sunteți voi? Muieri, nu cazaci! Fătălăi!...

— La cai! răcni Ivan Alexeevici cu glas tunător. Urletul lui explodează ca un șrapnel deasupra tuturor.

Cazacii se năpustiră la cai. Iar după o clipă, sotnia se înșiră în coloană, pe plutoane.

— Ascultați! Cazaci! zberă ofițerul cazac, alergând după ei.

Ivan Alexeevici își smulse arma de la umăr, apăsă hotărât degetul gros pe trăgaci și, strunind în zăbală buzele calului care se frământa sub el, strigă:

— S-a isprăvit cu vorbăria! Acum, dacă va fi să mai stăm de vorbă, avem să vorbim cu limba asta.

Și-și răsuci arma cu un gest semnificativ.

Unul după altul, plutoanele au ieșit în drum. Uitându-se îndărăt, cazacii văzură delegații încălecând și mai ciorovăindu-se între dânșii. Ofițerul inguș, cu ochii oblici, încerca să dovedească cu înverșunare ceva și, cum ridica din când în când brațul în focul discuției, căptușeala de la mâneca suflecată a straiului cerkez se ivea, albă ca zăpada.

Aruncând o ultimă privire în urmă, Ivan Alexeevici zări aceeași fâșie de mătase sclipind orbitor și, fără să-și dea seama de ce, deodată pe dinaintea ochilor îi flutura albia Donului, încrețită de vânturi aducătoare de arșiță, cu spumegoasele valuri verzui și cu o aripă albă de pescăruș, tăind pieziș din zbor creasta undelor.

Chiar în ziua de 29 august, din cuprinsul telegramelor primite de la Krîmov, Kornilov văzu limpede că lovitura de stat prin forță armată n-a izbutit.

La orele două după masă, un ofițer curier sosi la Marele cartier, din partea lui Krîmov.

Kornilov avu cu el o îndelungată convorbire, apoi îi chemă pe Romanovski și, mototolind nervos o hârtie între degete, rosti:

— Totul se năruie! Am pierdut partida... Krîmov nu va putea concentra la timp trupele la Petrograd, vom scăpa momentul. Ceea ce părea atât de ușor de realizat, se împiedică acum în mii de obstacole. Rezultatul, absolut negativ, se precizează cu anticipație. Iată... uitați-vă cum s-au eșalonat trupele!

Îi întinse lui Romanovski harta, unde erau însemnate dispozitivele eșaloanelor corpului și ale Diviziei Indigene; un spasm îi tresaltă chipul energic și scofâlcit de insomnie.

— Toate leprele astea de la căile ferate ne pun bețe-n roate. Nu-și dau seama că, dacă ar fi să biruim cumva, voi da ordin să fie spânzurat unul la fiecare zece din ei. Luați cunoștință de raportul lui Krîmov.

Pe când Romanovski citea, netezindu-și cu palma lată fața puhavă și unsuroasă, Kornilov așternu de zor pe hârtie:

„*Novocerkassk.*

Atamanului de Oaste Alexei Maximovici Kaledin.

Mi s-a adus la cunoștință cuprinsul telegramei dumneavoastră către Guvernul Provizoriu. Epuizându-și răbdarea în lupta zadarnică împotriva trădătorilor, căzăcimea glorioasă, văzând inevitabila piere a patriei, va salva cu armele în mână existența și libertatea țării, care a crescut și s-a întins prin munca și sângele ei. De la o vreme, relațiile între noi au fost stingherite. Vă rog să acționați în înțelegere cu mine, așa cum are să vă dicteze iubirea de patrie și onoarea de cazac. 658.29.8.17.

Generalul KORNILOV”

— Transmiteți imediat această telegramă, se adresă el lui Romanovski, după ce isprăvi de scris.

— Ordonăți să expediem o a doua telegramă prințului Bagration, pentru ca să continue deplasarea în coloană de marș?

— Ba, da...

Romanovski făcu o pauză, apoi rosti, gânditor:

— După părerea mea, Lavr Gheorghievici, deocamdată încă n-avem motive să fim pesimiști. Cred că interpretați mersul evenimentelor într-un chip prea întunecat...

Zvâcnindu-și mâna în sus, Kornilov se silea să prindă un mic fluturaș liliachiu care îi zbura deasupra capului. De câteva ori, degetele se încleștară în gol; pe față i se citea numai o nerăbdătoare așteptare. Fluturașul, târât de clătinările aerului, coborî mai jos, plutind pe aripile plăpânde și încercând să ajungă la fereastra deschisă. Kornilov izbuti totuși să-l prindă și răsuflă ușurat, lăsându-se pe speteaza fotoliului.

Romanovski aștepta un răspuns la replica sa; dar Kornilov, cu un zâmbet îngândurat și posomorât, începu să povestească:

— Iată ce am visat astă-noapte... Se făcea că eram parcă comandant de brigadă la o divizie de vânători și atacam în Carpați. Împreună cu statul-major, ajungem la o gospodărie. Un rutean în vârstă, îmbrăcat cu dichisuri, ne iese în cale. Mă tratează cu niște lapte și, scoțându-și pălăria albă de păslă, îmi spune în cea mai curată germană: „Bea, generale! Laptele acesta are puteri nemaipomenit de tămăduitoare.” Eu beau și nu mă mir defel că ruteanul mă bate cu familiaritate pe umăr. După aceasta, mergeam parcă undeva prin munți, dar nu în Carpați, ci undeva în Afganistan, pe o cărare croită de capre sălbatice... Da, tocmai pe o cărare croită de capre; bolovanii și pietrișul roșcat se năruiau sub picioare, iar jos, dincolo de strâmtoare, se zărea o minunată priveliște meridională, scăldată în razele dalbe ale soarelui...

O adiere lină mișca hârtiile de pe masă, se scurgea printre canaturile ferestrei deschise. Privirea cețoasă și absentă a lui Kornilov rătăcea undeva, dincolo de Nipru, printre dealurile râpoase, brăzdate de galbenul-roșcat al pajiștilor.

Romanovski îi urmări privirea, apoi, oftând înăbușit, își strămută și el ochiul spre luciul împâclit al Niprului, ca o oglindă neclătinată de nicio suflare de vânt, spre câmpurile cenușii învăluite în cele mai gingașe culori ale începutului de toamnă.

Unitățile din Corpul III cavalerie și din Divizia Indigenă, aruncate asupra Petrogradului, erau eșalonate de-a lungul întinderilor uriașe a opt căi ferate. Revel, Wesenberg, Narva, Iamburg, Gacina, Somrino, Vîrița, Ciudovo, Gdov, Novgorod, Dno, Pskov, Luga și toate celelalte gări și halte

mai mărunte erau ticsite de trenuri care se târau încet și cu prelungite opriri. Regimentele se aflau în afară de orice înrăuire morală din partea șefilor superiori; sotniile răzlețite își pierdeau legătura între ele. Haosul mai sporea și prin faptul că întreg corpul de cavalerie, împreună cu Divizia Indigenă, care-i fusese afectată, urma să fie transformat, din mers, într-o armată; se impuneau anumite mutări, adunarea unităților împrăștiate și regruparea eșaloanelor. Toate acestea pricinuiau o zăpăceală cumplită. Ordine stupide, date adeseori fără nicio prealabilă înțelegere între cei de la care porneau, ațâțau atmosfera destul de încărcată și fără aceasta.

Întâmpinând în drumul lor rezistența spontană a muncitorilor și a personalului de la căile ferate, înfruntând obstacole neprevăzute, trenurile cu armata lui Kornilov se scurgeau astfel spre Petrograd, se îmbulzeau la nodurile de cale ferată și se împrăștia din nou.

În cuștile roșii ale vagoanelor, lângă caii lor deșeuți și hrăniți pe sponci, se înghesuiau cazaci de Don, de Ussuri, de Orenburg, de Nercinsk și de Amur, inguși, cerkezi, kabardini, osetini, daghestanezi, tot așa de flămânzi ca și caii lor. Așteptând plecarea, trenurile petreceau ceasuri întregi în gări, călăreții săreau din vagoane, invadau gările asemenea stolurilor de lăcuste, se grămădeau buluc pe linii, devorau toate merindele câte mai rămăneau în urma celor care s-au scurs înaintea lor, jefuiau localnicii de-i stingeau, prădau depozitele de subzistență.

Lampasuri galbene și roși de cazaci, dolmane elegante de dragoni, straine cerkeze de caucazieni... Zgârcită în culori, natura acestor ținuturi de miazănoapte nu mai văzuse nicicând o asemenea înmănunchere de tonuri.

În ziua de 29 august, lângă Pavlovsk, Brigada a 3-a din Divizia Indigenă, sub comanda prințului Gagarin, luă contact cu inamicul. Cele două regimente, inguș și cerkez, care se deplasau în capul diviziei, dădură peste o parte de linie demontată, debarcară și porniră în coloană de marș spre Țarskoe-Selo. Patrurile ingușilor pătrunseseră până la gara Somrino. Regimentele își desfășurau înaintarea într-un ritm lent, abia presând asupra regimentului de gardă, în așteptarea restului de unități ale diviziei. Acestea însă rămăseseră tot în gara Dno, de unde întârziiau să fie expediate, iar unele nici nu ajunseseră chiar până la această gară.

Prințul Bagration, comandantul Diviziei Indigene, se afla într-un conac, în apropiere de gară, așteptând concentrarea celorlalte unități, fără să riște un marș până la Vîrița.

În ziua de 28, primi de la statul-major al Frontului de nord o copie după următoarea telegramă:

„Rog a se transmite comandantului Corpului III și comandanților Diviziilor: 1 Don, Ussuri și Indigenă caucaziană dispoziția comandantului suprem, prin care li se ordonă să-și continue deplasarea în coloană de marș în cazul când, în urma unor împrejurări neprevăzute, se vor ivi dificultăți în transportul cu trenul. 27 august 1917. Nr. 6411.

ROMANOVSKI”

Pe la nouă dimineața, Bagration raportă telegrafic lui Kornilov că la orele 6 și 40 minute primise de la colonelul Bagratuni, șeful de stat-major al districtului militar Petrograd, ordinul să întoarcă toate eșaloanele înapoi, emis de Kerenski, și că trenurile cu care se deplasează divizia sunt oprite în drum, între halta Gaciki și gara Oredej, întrucât, conformându-se dispozițiilor Guvernului Provizoriu, gările nu dau trecere liberă trenurilor. Totuși, deși rezoluția pusă de Kornilov pe acest raport glăsuia:

„Prințului Bagration.

Se va continua deplasarea cu trenul. Dacă transportul cu trenul nu va fi cu putință, se va înainta în coloană de marș până la Luga, iar acolo veți trece complet la dispoziția generalului Krîmov.”

Bagration nu se hotărî să continue deplasarea în coloană de marș și dădu ordin pentru imbarcarea în vagoane.

Regimentul în care fusese pe vremuri Evgheni Listnițki se afla astfel în curs de transport spre Petrograd, pe linia Revel-Wesenberg-Narva, împreună cu celelalte regimente care făceau parte din Divizia 1 de cazaci de Don. La orele 5 după-masă, în ziua de 28 august, un eșalon al regimentului, compus din două sotnii, sosi la Narva. Comandantul eșalonului află că nu se va putea pleca în cursul nopții, deoarece linia dintre Narva și Iamburg fusese stricată; află că o parte din batalionul feroviar fusese trimis acolo cu un tren special și că eșalonul va fi expedit dimineața, numai dacă reparația liniei va izbuti. Vrând-nevrând, comandantul eșalonului fu nevoit să se resemneze. Drăcuind, intră în vagonul său, împărtăși ofițerilor noutatea și se așeză la ceai.

Se lăsa o noapte întunecoasă. Dinspre golf bătea un vânt umed și tăios. În vagoanele de pe linii, se auzeau vorbele surde ale cazacilor și tropăitul

de copite al cailor agitați de fluieratul locomotivelor. O voce tânără de cazac cânta undeva în coada eșalonului, tânguindu-se în beznă unui necunoscut ascultător:

*Rămâi drag târg și-oraș cu bine,
Rămâi cu bine sat iubit!
Rămâi cu bine dragă fată,
Ca trandafiru-mbobocit!
Odinioară noaptea-ntreagă
Stăteam cu mândra-mbrățișat,
Iar astăzi, vai, stau noaptea-ntreagă,
Cu arma-n mâini, îngândurat...*

Un om se ivi de după clădirea uriașă, cenușie, a antrepozitelor. Se opri, trăgând cu urechea la cântec, cercetă cu privirea liniile lucind printre punctele luminilor galbene și se îndreptă cu pași siguri spre tren. Pașii lui răsunau surd pe traverse, amuțeau în argila bătătorită. Depășise vagonul de la capăt, când cazacul care stătea la ușă strigă, întrerupându-și cântecul.

— Cine-i?

— Cine te aștepți să fie? rosti ursuz omul, depărtându-se.

— De ce umbli noaptea? Hoților de-alde tine le facem seama pe loc!...

Cauți lucruri fără stăpân?

Fără să-i răspundă, omul merse până la mijlocul trenului, apoi întrebă, vârându-și capul pe ușa întredeschisă a vagonului:

— Ce sotnie?

— De pușcăriași! hăhăi cineva din întuneric.

— Te întreb omenește: ce sotnie?

— A doua.

— Și unde-i plutonul doi?

— Al șaselea vagon de la cap.

Lângă al șaselea vagon, stăteau trei cazaci și fumau. Unul ședea pe vine, ceilalți doi, în picioare, lângă el. Priviră în tăcere la omul care se apropia.

— Noroc, cazaci!

— Noroc! răspunse unul, scrutându-i cu luare-aminte chipul.

— Nikita Dughin mai trăiește? Nu-i cumva pe aici?

— Iată-mă-s! răspunse cu voce cântătoare de tenor cel care ședea pe vine, sculându-se în picioare și strivindu-și țigara sub călcâi. Nu te cunosc. Cum îți zice? De unde ești?

Își întinse fața bărboasă, încercând să recunoască omul cu mantaua și cu șapca de soldat boțită pe cap, și deodată strigă uimit:

— Ili! Bunciuk! Drăguțule! Ce vânt te-aduce?... De unde-ai răsărit?

Ținând în palma-i aspră mâna păroasă a lui Bunciuk, se aplecă spre el și-i spuse încet:

— Sunt băieți de-ai noștri! Nicio teamă... Da' cum ai nimerit acilea? Da' povestește odată, bată-te norocul să te bată!

Bunciuk dădu mâna cu ceilalți cazaci și răspunse cu o voce greoaie, ca de tuci:

— De la Piter vin, și cu mare greu v-am găsit. Trebuie să stăm de vorbă. Sunt bucuros, frate, să te văd viu și sănătos.

Zâmbea: dinții albi se iveau pe pătratul cenușiu al chipului său lat, cu fruntea mare. Ochii sclipeau de o căldură veselă și reținută.

— Să stăm de vorbă? repetă glasul cântător de tenor. Cu toate că ești ofițer, nu disprețuiești tovărășia noastră? Ei, mulțumim ție, Iliușa, să te răsplătească Dumnezeu, că noi nici în vis nu ne-am pomenit cu o vorbă bună...

Învăluiri de răs blajin, fără ură, tremurau în glasul lui. Prinzându-le cu urechea, Bunciuk răspunse tot printr-o glumă prietenoasă:

— Ce tot pălăvrăgești! Tot de prostii te ții? Uită-te la el: i-a crescut barba până la buric, și tot îi mai zburdă de iznoave!

— Barba o putem rade în orice clipă. Mai bine spune-ne ce mai e nou pe la Piter? A început răzmerița?

— Hai să mergem în vagon! îl îmbie Bunciuk, cu un ton care făgăduia multe.

Se suiră în vagon. Dughin trezise pe cineva, împingându-l cu piciorul, și spuse cu voce scăzută:

— Sculați-vă, băieți! Uitați-vă, ne-a venit un musafir de care avem mare nevoie. Hai, sculați, sculați-vă de zor!

Cazacii se ridicau gâfâind. Două palme mari, duhnind a tutun și a sudoare de cal, pipăiră cu băgare de seamă în întuneric fața lui Bunciuk, care se așeză pe o șa. Un bas profund îl întrebă:

— Bunciuk?

— Chiar el! Tu ești, Cikamasov?

— Eu, eu îs! Noroc, prietene!

— Noroc!

— Mă reped numaidecât să aduc băieții de ia plutonul trei.

— Bine, bine! Du-te.

Plutonul trei veni până la unul, nelăsând afară decât doi oameni la cai. Cazacii se apropiau de Bunciuk, îi întindeau mâinile lor aspre, se aplecau, se uitau atent la chipul său lătăreț, cam morocănos, luminat de un felinar; îl numeau Bunciuk, Ilia Mitrici, sau Iliușa, dar cu aceeași nuanță de caldă și prietenească bucurie.

Aerul din vagon se îngroșa, devenind tot mai apăsător. Pete de lumină jucau pe pereții de scândură, umbre ciudate se clătinau și se măreau, felinarul fumea, pâlpâind o lumină grasă, ca de candelă.

Pe Bunciuk îl așezară mai aproape de lumină. Cei din față ședeau pe vine, ceilalți făcură un cerc în jurul lor, în picioare. Dughin, cel cu vocea de tenor, tuși, dregându-și glasul.

— Ți-am primit deunăzi răvașul, Ilia Mitrici! Dară vrem să mai auzim de la tine și să ne dai un sfat, cam ce-am avea de făcut mai departe. Cum vezi, ne trimit spre Piter! Ce să facem?

— Uite ce, Mitrici! Începu cazacul de la ușă, cu un cercel în urechiușa zbârcită, același pe care îl canonise odată Listnițki, nelăsându-l să fiarbă ceai pe scutul din tranșee. Se dau la noi fel de fel de agitatori. Cică nu trebuie să mergeți la Petrograd, să nu vă bateți între voi, și altele la fel. De ascultat, îi ascultăm, dară nu prea le dăm crezare. Oameni străini! Poate vor să ne bage în bucluc, cine să-i știe? Să zicem că nu ne-am supus, și iată că atunci Kornilov trimite niște cerkezi asupra noastră, încât iarăși se face o vărsare de sânge. Da' tu ești cazac, ești al nostru, îți dăm mai multă crezare, și-ți mai mulțumim foarte că ne-ai mai trimis răvașe din Piter și apoi ziare... Ca să spui drept, ducem acilea o mare lipsă de hârtie, iar dacă primim gazete...

— Ce tot trăncănești, bă? Ce tot îndrugi, cap de tâmpit? Îi tăie vorba, revoltat, un alt cazac. Dacă nu știi carte, ți-ai închipuit că toți orbecăie în întuneric, la fel ca tine? Parcă am folosit ziarele numai pentru fumat! Nu, Ilia Mitrici, mai întâi le citeam de sus până jos...

— A mințit, șontorogul dracului!

— „Pentru fumat”! Ți-a trântit-o!

— Dacă ești nerod!

— Nu, fraților! N-am spus tocmai așa! se dezvinovățea omul cu cercelul. De bună seamă că mai întâi citeam gazetele...

— Ai citit chiar dumneata?

— Eu n-am avut cum să-nvăț carte... Eu așa zic, că mai întâi le-au citit, iar apoi le-am fumat...

C-un zâmbet stăpânit, Bunciuk ședea pe șa, uitându-se la cazaci. Nu-i

venea la îndemână să vorbească stând jos; se sculă și, întorcându-se cu spatele la felinar, glăsui încet, greoi și cu voce tăvănită:

— N-aveți ce face la Petrograd. Acolo nu-i niciun fel de răzmeriță. Știți voi pentru ce sunteți trimiși acolo? Ca să răsturnați Guvernul Provizoriu, iată pentru ce! Cine vă duce acolo? Generalul țarist Kornilov. Pentru ce vrea el să-l răstoarne pe Kerenski? Ca să-i ocupe locul. Luați aminte, cazaci! Ei au să vă scoată jugul de lemn, dar dacă au să vă pună altul în schimb, o să fie unul de oțel! Dintre două rele, trebuie să alegeți pe cel mai mic. Este?... Chibzuiți și voi: sub țar, toți vă plesneau peste bot, în război scoteau jăratric tot cu mâinile voastre. Îl scot și sub Kerenski, doar că nu vă mai dau peste bot... Dar cu totul altfel se vor orându-i lucrurile după Kerenski, când bolșevicii vor lua puterea... Bolșevicii nu vor război. Dacă puterea ar fi în mâinile lor, am avea îndată pace. Nu sunt pentru Kerenski, dracu' să-l ia, că toți burjuii aștia sunt din același aluat! Bunciuk zâmbi și, ștergându-și cu mânăca fruntea asudată, continuă: Dar vă chem să nu vărsați sângele muncitorilor. De va fi Kornilov mare și tare, atunci Rusia va intra până la genunchi în sângele muncitorilor; sub el va fi mai greu să-i smulgi puterea și s-o dai poporului muncitor!...

— Ia stai oleacă, Ilia Mitrici! rosti ieșind din rândurile de la spate un cazac scund, tot atât de zdravăn ca și Bunciuk. Tuși, își frecă mâinile asemenea unor rădăcini de stejar bătrân, spălate de apă, și se uită la Bunciuk cu ochii săi verzi, zâmbitori și parcă lipicioși, ca două frunzulițe tinere. Tu ai grăit despre jug... Da' bolșevicii, când au să apuce puterea, ce fel de jug au să ne pună?...

— Cum adică: singur ai să-ți pui jugul?

— Cum vine asta: singur?

— Uite cum! Cine va fi la putere sub bolșevici? Ai să fii tu, dacă ai să fii ales, sau Dughin, sau nenicul ăsta... Putere aleasă, soviet. Ai priceput?

— Dară ăi mari?

— La fel, pe cine au să aleagă. Dacă au să te aleagă pe tine, ai să fii tu.

— Ce tot vorbești? Nu cumva tai piroane, Mitrici?

Cazacii râseră și începură să vorbească toți deodată. Până și santinela de la ușă se apropie, amestecându-se în vorbă.

— Da' cu pământul ce-au de gând?

— N-o să ni-l ia?...

— Da' războiul?... O să-l isprăvească? Sau, poate, ne fâgăduiesc numai așa, ca să mergem cu ei?

— Povestește-ne toate pe șleau!

— Noi orbecăim aici prin întuneric...
— Primejdios să te-ncrezi în oameni străini. Multe minciuni...
— Ieri, un marinăraș îl tot căina pe Kerenski, iară noi l-am apucat de păr și – afară din vagon!

— Țipa: „Voi sunteți contrarevoluționari!”... Ciudat om!

— Noi nu pricepem asemenea vorbe; habar n-avem cu ce se mănâncă!

Rotindu-și privirile în toate părțile, Bunciuk cerceta cazacii cu ochii, așteptându-i să se potolească. Îndoiala în reușita planului său, care îl făcea să șovăiască la început, dispăru. Și, stăpân acum pe cugetul cazacilor, știa în chip hotărât că va opri trenul la Narva. Cu o zi înainte, atunci când se prezentase la comitetul raional al partidului de la Petrograd, oferindu-și serviciile ca agitator în unitățile Diviziei 1 de Don, care se apropiau de Petrograd, era sigur de succes; dar, odată ajuns la Narva, simțise cum această siguranță i se clătina. Știa că pentru cazaci trebuia, să găsească altfel de vorbe, simțise cu groază că, poate, nici nu va găsi un limbaj comun, pentru că, după ce se întorsese cu nouă luni în urmă în lumea muncitorească, se lipise din nou de ea, cu trup și suflet. Vorbind oamenilor, vedea că este simțit și înțeles din două cuvinte. Pe când acum, cu cazacii, îi trebuiau limba gliei pe jumătate uitată, dibăcie de șopârlă, o mare putere de convingere, prin care trebuia nu numai să arunce foc, ci să și aprindă, să șteargă teama de nesupunere, întărită de veacuri, să sfarme nepăsarea, să insuflă încrederea în dreptatea sa și să tragă oamenii după dânsul.

Vorbindu-le la început, prindea cu propriile lui urechi o îndoială șovăielnică în glas – strune nefirești – ca și cum ar fi ascultat stând deoparte vorbele sale fără vlagă; se îngrozea de lipsa de vlagă a argumentărilor, își încorda chinuitor mintea, căuta vorbe uriașe și grele cu care să zdrobească și să sfarme totul; dar, în locul lor, cu o nespasă durere, își dădea seama cum buzele lui lasă să scape vorbe fără nicio greutate, alunecoase. Scăldat în toropeala fierbinte, răsuflând din greu, vorbea, cu creierul sfredelit de același gând: „Mi s-a încredințat o misiune atât de mare, iar eu o pângăresc chiar cu mâinile mele?! Nu pot lega două cuvinte... Dar ce se petrece cu mine? Un altul, în locul meu, ar fi spus și i-ar fi convins de o mie de ori mai bine! Să mă ia dracul, nu sunt bun de nimic!”

Cazacul cu ochii verzi și lipicioși, care vorbise de jug, îl scoase însă din această stare de amorțeală; discuția ce se încinse după aceasta îi îngădui lui Bunciuk să se scuture, să se îndrepte și, simțind, spre mirarea sa, un val neobișnuit de puteri și o neasemuită bogăție de cuvinte colorate, ascuțite,

tăioase, se înflăcăra și, ascunzându-și ațâțarea sub masca unui amăgitor calm, zdrobea sigur și cu răutate întrebările viclene, cârmuind discuția, asemenea unui călăreț care a izbutit să îmblânzească un cal necălărit până atunci și înspumat în goană.

— Ian spune! De ce îi proastă Adunarea constituantă?

— Pe Lenin al vostru, nemții l-au adus, nu? Da' de unde l-au luat, a picat din cer?...

— Mitri, ai venit de bunăvoie, sau te-au trimis?

— Pământurile Oastei cui au să treacă?

— Și cu ce ne-a fost, la o adică, proastă viața sub țar?

— Da' menșevicii nu sunt și ei pentru popor?

— Avem Adunarea Oastei, puterea poporului; la ce ne mai trebuie atunci Sovietele? întrebau cazacii.

Se împrăștiară târziu, după miezul nopții, hotărând să se adune a doua zi dimineața la un miting, unde să ia parte amândouă sotniile. Bunciuk rămase peste noapte în vagon. Cikamasov îi făcu loc să se culce lângă el. Închinându-se înainte de somn, îl vesti:

— Tu, Ilia Mitrici, te culci poate fără habar... Iartă-ne dară... Avem păduchi, frate! Așa că să nu fie cu supărare, dacă ai să te pricopsești... Ca să ne treacă de urât, am prăsit niște păduchi mari ca vai de steaua noastră: vaci, nu altceva! Făcu o pauză, apoi întrebă încetșor: Ilia Mitrici, dar din ce neam o fi fiind Lenin? Adică, unde s-a născut și unde a crescut?

— Lenin? Este rus.

— Asta-i bună!

— Adevărat, e rus.

— Nu, frate! Se vede că nu prea știi ce-i cu dânsul! spuse Cikamasov cu vocea lui de bas, în care se simțea superioritatea. Știi din ce neam se trage? E de-al nostru. E cazac de Don, născut lângă Salsk, în stanița Velikokneajeskaia. Priceput-ai? Cică a fost artilerist. Și la chip îi tocmai ca și cazacii din josul Donului: umerii obrajilor mari, ochii așijderea.

— De la cine ai auzit?

— Vorbeau cazacii între ei. Am auzit și eu...

— Nu, Cikamasov! E rus, născut în gubernia Simbirsk.

— Nu pot să cred! Uite așa, nu pot s-o cred în ruptul capului... Ia socoate-te! Pugaciiov a fost au ba cazac? Da' Stenka Razin? Dară Ermak Timofeevici?... Ei vezi? Toți câți au ridicat pe sărăcani împotriva țarilor, toți au fost cazaci. Și tu spui că-i din gubernia Simbirsk. Mă cuprinde obida, Mitrici, să aud una ca asta...

Zâmbind, Bunciuk întrebă:

— Va să zică, se spune că-i cazac?...

— Chiar și e cazac, atât că, deocamdată, nu se dă pe față. Eu însă, dacă m-aș uita o dată în ochii lui, l-aș recunoaște pe loc! Cikamasov aprinse o țigară și, zvârlind mirosul greu de mahorcă drept în fața lui Bunciuk, tuși gânditor. Mă mir tare numai de un lucru. Noi chiar ne-am ciorovăit între noi până la bătaie: dacă Vladimir Ilici e cazac de-al nostru și-i artilerist, de unde a putut el să capete atâta știință? Zice-se că la începutul războiului ar fi căzut prizonier la nemți și că a învățat acolo, iar apoi, punând el gabja pe toate științele nemților și începând el să răzvătească muncitorii de acolo și să-i facă de două parale pe cărturarii lor, cică le-ar fi băgat spaima morții în ciolane. „Du-te, deșteptule! i-ar fi zis. Du-te acolo de unde ai venit, du-te cu Dumnezeu, că ai să ne faci isprăvi, de nu ne vom mai descurca cât vom trăi!” Și așa l-au petrecut frumușel, acasă, în Rusia, de teamă să nu le asmuță muncitorii. Oho! Colțos om e, măi frate, întări Cikamasov cu o voce în care se simțea lăudăroșenia, apoi râse voios în întuneric. Tu, Mitrici, nu l-ai văzut? Nu? Păcat. Cică are un cap cât o baniță. Tuși, scoase pe nas un snop ruginiu de fum și, isprăvindu-și țigara, urmă: Iată ce fel de oameni ar trebui să ne facă muierile, și cât mai mulți! Om colțat, zău! Asta are să dea gata mulți țari! Oftă. Nu, Mitrici, nu te mai împotrivi: Ilici e cazac. Ce mai încoace și încolo! Nu cerca să mai pui la îndoială! În gubernia Simbirsk, așa soi de oameni nu se iscă nici cu numele...

Bunciuk tăcu și rămase multă vreme lungit, zâmbind pe gânduri, cu ochii deschiși în întuneric.

Ațiți într-un târziu și, într-adevăr, păduchii fără număr se năpustiră pe el, intrându-i pe sub cămașă, ca o chinuitoare râie de foc; alături de dânsul, Cikamasov gema și se scărpină cumplit prin somn, iar un cal neastâmpărat nu-l lăsa să se ogoiască, fornăind mereu. Când să adoarmă de-a binelea, caii s-au luat la harță, tropăind din copite și nechezând mânios.

— Astâmpără-te! Ho, satano! Tr-r-r! Tr-r-r! Afurisitule! strigă Dughin cu glasul lui de tenor toropit de somn, lovind cu ceva greu în calul de la margine.

Năpădit de păduchi, Bunciuk se zvârcoli, se întoarse pe partea cealaltă și, dându-și seama cu înciudare că somnul a zburat pentru mult timp, începu să se gândească la mitingul de a doua zi. Încercă să-și închipuie cam cum vor reacționa ofițerii și zâmbi sarcastic: „Fără îndoială că vor spăla putina, dacă și cazacii se vor îndârji ceva mai mult! Totuși, dracu' să-

i știe! Pentru orice eventualitate, am să iau înțelegere cu comitetul de garnizoană.” Fără voie, își aduse aminte un episod din timpul războiului – atacul din octombrie 1915 – iar pe urmă cugetul, bucurându-se parcă de întoarcerea lui la această cale binecunoscută și mult bătătorită, începu să-i învie stăruitor și răutăcios frânturi de amintiri, chipuri, atitudinile macabre ale soldaților morți, ruși și nemți, o larmă de voci amestecate, frânturi de priveliști întrezărite cândva, fără culori, șterse de mâna vremii, gânduri nerostite, dar rămase în amintire, ecourile abia auzite ale canonadei, țcănitul binecunoscut al mitralierei și foșnetul benzii, un cântec de vitejie, linia dureros de frumoasă, puțin ștearsă, a unei guri de femeie, pe care o iubise cândva și, iarăși, spulberate episoade de război: cadavre, moviște năruite de morminte comune...

Bunciuk se frământă, se sculă și se așeză în capul oaselor, apoi rosti sau poate numai gândi: „Aceste amintiri le voi purta cu mine până la moarte – și nu numai eu, ci și toți acei care vor rămâne în viață. Ați schilodit, ați pângărit viața! Afurisiților! De-o mie de ori afurisiți! Nici cu moartea n-aveți să ispășiți păcatul vostru!”

Își mai aminti de Lușa, fetița de doisprezece ani a unui prieten, muncitor strungar din Petrograd, cu care lucrase cândva la Tuia. El căzuse pe front. Într-o seară, Bunciuk trecea pe bulevard. Puștanca, firavă și plăpândă, fuma pe o bancă de la margine, cu picioarele-i subțirele desfăcute în chip provocator. Pe chipul ei veștejit – ochi obosiți, amărăciune în colțurile buzelor vopsite, alungite de o precoce maturitate. „Nu mă recunoști, nene?”, întrebuse ea răgușit, cu obișnuitul surâs al profesiei; dar deodată sărise de pe bancă și izbucnise în hohote de plâns, ca un copil amărât și lipsit de apărare, sprijinindu-se cu capul de cotul lui Bunciuk.

Un val de ură veninoasă ca gazele otrăvitoare îl năpădi, sufocându-l; păli, scrâșni din dinți și gemu. Rămase apoi îndelung, frecându-și pieptul păros, iar buzele îi tremurau; i se părea că ura se adună în pieptul său ca un pumn de zgură fierbinte și că-l arde mocnind, nelăsându-l să răsufle și pricinuindu-i această înfricoșată durere în stânga pieptului, dedesubtul inimii.

Nu izbuti să mai adoarmă până dimineața. La revărsatul zorilor, porni spre comitetul lucrătorilor de la căile ferate; era galben la față și mai posomorât ca niciodată. Luă înțelegere cu dâșii ca trenul cu cazaci să nu fie lăsat a ieși din Narva și, după un ceas, plecă în căutarea membrilor comitetului de garnizoană.

La tren se întoarse cam pe la opt. Pășea, simțind în tot trupul răcoarea jilavă a dimineții, înveselindu-se vag de izbânda apropiată a călătoriei sale, de soarele care se ridica deasupra acoperișului ruginit al unei magazii și de timbrul muzical al unui glas de femeie ce se auzea undeva. În zori de zi, căzuse o ploaie ropotită și scurtă. Pământul nisipos de pe linii, proaspăt spălat, purta urme șerpuite de mici șuvițe curgătoare, mirosea reavăn a ploaie și mai păstra la suprafață nenumărate gropițe mititele, cu marginile uscate, ciupite parcă de vărsat în locurile unde bătuseră înfipt stropii de apă.

Ocolind trenul, un ofițer cu manta și cu cizmele înalte, pline de noroi, venea drept către Bunciuk. Acesta, recunoscându-l pe esaulul Kalmîkov, își încetini dinadins mersul, să-l aștepte. Astfel se întâlnește. Kalmîkov se opri, clipind rece din ochii negri și pieziși.

— Horunji Bunciuk? Ești în libertate?... Nu te supăra, dar n-am să-ți dau mâna.

Cu buzele strâns pungite, își vârî mâinile adânc în buzunarele mantalei.

— Dar eu nici n-aveam de gând să-ți întind mâna!... Te-ai cam pripit! răspunse batjocoritor Bunciuk.

— Și aici ce faci? Îți salvezi pielea? Sau ai venit poate de la Petrograd? Din partea simpaticului Kerenski?

— Asta ce e? Un interogatoriu?...

— Este o curiozitate legitimă pentru soarta camaradului de arme, dezertat pe vremuri.

Ascunzându-și zâmbetul, Bunciuk strânse din umeri.

— Pot să te liniștesc! N-am venit aici din partea lui Kerenski.

— Dar, după cât îmi pare, vă uniți acum într-un chip mișcător în fața primejdiei comune ce vă amenință. Totuși, spune-mi, ce ești? Epoletii n-ai, umbli cu manta de soldat... Cu nările palpitând, Kalmîkov cercetă făptura scundă a lui Bunciuk, cu dispreț și părere de rău. Aha, voiajor comercial întru politică! Am ghicit? Și, fără să aștepte răspuns, se întoarse și se depărta cu pași mari.

Ajuns la vagonul său, Bunciuk fu întâmpinat de Dughin.

— Ei, pe unde-mi umbli? Mitingul a și început...

— Cum, a început?

— Uite-așa! Comandantul sotniei noastre, esaulul Kalmîkov, a lipsit până acum, iar astăzi a sosit din Piter cu o locomotivă și i-a adunat pe cazaci. Chiar acu s-a dus să le predice...

Bunciuk mai zăbovi o clipă, întrebând despre data când Kalmîkov fusese

trimis în delegație la Petrograd. Din cele povestite de Dughin, ieșea lămurit că esaulul lipsise timp de aproape o lună de zile.

„Unul din sugrumătorii revoluției, trimiși de Kornilov la Petrograd, sub pretext că au a învăța procedeele de luptă cu grenadele. Va să zică, e un kornilovist de încredere! Ei bine, vom vedea!”, gândi el, îndreptându-se împreună cu Dughin spre locul adunării.

Dincolo de antrepozite, se zărea un talaz verde-cenușiu de bluze și mantale căzăcești. Înconjurat de ofițeri, Kalmîkov stătea în mijlocul cercului, cocoțat pe un butoiăș, și striga tare și răspicat:

— ... să-l ducem până la victoria finală! Comandanții au încredere în noi, și vom arăta că o merităm! Acum am să vă citesc telegrama adresată cazacilor de către generalul Kornilov!

Scoase cu grabă exagerată din buzunarul vestonului o foaie mototolită de hârtie și se mai sfătuî în șoaptă cu comandantul eșalonului.

Bunciuk și Dughin se apropiară, amestecându-se cu cazacii.

— „*Scumpi frați cazaci!*, citea Kalmîkov expresiv și nu fără elan. *Hotarele statului rusesc oare nu s-au întins și au crescut pe oasele strămoșilor voștri? Oare marea Rusie n-a fost tare prin puterea voastră de viteji, prin faptele, jertfele și eroismul vostru? Voi, fii liberi ai Donului liniștit, ai preafrumosului ținut al Kubanului, ai aprigului Terek, vulturi puternici veniți din stepe și din munți, de la Ural, Orenburg, Astrahan, Semirecie și Siberia, de dincolo de Baikal, de peste Amur și Ussuri, ați stat totdeauna de strajă întru apărarea cinstei și gloriei steagurilor voastre, și pământul rusesc este plin de legende despre faptele părinților și strămoșilor voștri. A sosit ceasul când trebuie să veniți în ajutorul patriei. Învinuiesc Guvernul Provizoriu de lipsă de hotărâre, de nepricepere și neputință în conducere, de faptul că-i lasă pe nemți să facă tot ce vor în interiorul țării, lucru care s-a dovedit cu explozia de la Kazan, unde au sărit în aer circa un milion de obuze și au fost distruse douăsprezece mii de mitraliere. Mai mult chiar. Învinuiesc pe unii membri ai guvernului că au trădat în mod direct patria și vă aduc dovezi: la 3 august, când am fost la ședința Guvernului Provizoriu la Palatul de iarnă, miniștrii Kerenski și Savinkov mi-au arătat că nu pot spune totul, fiindcă printre miniștri se găsesc oameni nesiguri. E limpede că un asemenea guvern duce țara la pieire, că nu se poate încrede nimeni într-un astfel de guvern, și că nefericita Rusie nu prin el poate fi salvată. Iată de ce, când Guvernul Provizoriu, făcând pe placul dușmanilor, mi-a cerut ieri să părăsesc postul de comandant suprem, eu, cazac, mânat de datoria mea de conștiință și de*

cinste, am fost nevoit să refuz executarea acestei cereri, preferând să mor pe câmpul de luptă, decât să primesc necinstea și trădarea patriei. Cazaci, viteji ai pământului Rusiei! Ați făgăduit să vă ridicați împreună cu mine pentru salvarea patriei, atunci când o voi socoti de trebuință. Ceasul a sosit, patria stă în pragul pieirii! Nu mă supun dispozițiilor Guvernului Provizoriu și merg împotriva lui, pentru salvarea Rusiei libere și împotriva acelor sfetnici fără simț de răspundere, care vând patria. Cazaci, sprijiniți cinstea și slava căzăcimii glorioase și veți salva prin aceasta patria și libertatea cucerită prin revoluție. Dați-mi deci ascultare și îndepliniți-mi ordinele! Urmați-mă!

*Comandant suprem,
General KORNILOV”*

28 august 1917

Kalmîkov făcu o pauză și strigă, împăturind foaia:

— Agenții bolșevicilor și ai lui Kerenski împiedică transportarea trupelor noastre pe calea ferată. S-a primit ordin de la comandantul suprem ca în cazul când nu va fi cu putință să ne continuăm drumul cu trenul, să mergem spre Petrograd în coloană de marș. Vom porni chiar astăzi. Pregătiți-vă pentru debarcare!

Îndârjit, dând din coate, Bunciuk își croi drum până în mijlocul cercului, fără să se apropie de grupul ofițerilor, și strigă tare, ca la miting:

— Tovarâși cazaci! Vorbesc trimis de către muncitorii și soldații Petrogradului. Sunteți mânați la un război între frați, la sugrumarea revoluției. Dacă vreți să mergeți împotriva poporului, dacă vreți să puneți iarăși monarhia pe picioare, atunci duceți-vă!... Dar muncitorii și soldații Petrogradului nădăjduiesc că nu vă veți ucide frații. Ei vă trimit caldul lor salut frățesc și vor să nu vă vadă dușmani, ci aliați...

Nu-l lăsară să isprăvească. Izbucni o nemaipomenită urgie de răcnete, iar furtuna de glasuri îl mătură parcă într-o clipită pe Kalmîkov de pe butoiaș. Aplecându-se, esaulul se îndreptă cu pași repezi spre Bunciuk; la câțiva pași de el, se răsuci însă brusc pe călcâie.

— Cazaci! Horunji Bunciuk a dezertat anul trecut de pe front. Știți acest lucru! Cum putem asculta glasul acestui mișel și trădător?

Voiskovoi starșina Sukin, comandantul sotniei a șasea, înăbuși vocea lui Kalmîkov cu tunetele glasului său de bas:

— Arestați-l pe ticălos! Noi ne-am vărsat sângele, și el își scăpa pielea departe de front! Luați-l!

— Stați! Mai domol, fraților!

— Lasă-l să vorbească!

— Nu astupați gura omului! Îngăduiți-i să ne lămurească anume ce gândește!

— Arestați-l!

— N-avem nevoie de dezertori!

— Vorbește, Bunciuk!

— Mitrici! Arde-i până la măduva ciolanelor!

— Jos cu el!

— Gura, putoarea dracului!

— Dă-le! Dă-le peste bot, Bunciuk! Zi, să le tai pofta! Împotriva lor, zi-i!

Un cazac înalt, fără șapcă, membru în comitetul revoluționar al regimentului, sări pe butoiaș. Îi îndemnă cu mare foc pe cazaci să nu dea ascultare generalului Kornilov, sugrumătorul revoluției; vorbi despre grozăvia războiului dezlănțuit împotriva poporului și-și încheie cuvântarea, adresându-se către Bunciuk:

— Iar dumneata, tovarășe, să nu crezi că și noi te disprețuim, la fel ca domnii ofițeri! Suntem bucuroși că ai venit, și avem respect față de dumneata ca reprezentant al poporului, cum te mai respectăm și pentru că dumneata, ca ofițer, n-ai asuprit pe cazaci și ne-ai fost ca și un frate. N-am auzit măcar o singură vorbă urâtă de la dumneata și să nu crezi că noi, oamenii fără carte, nu avem nicio simțire la purtarea gingașă; vorba frumoasă o înțelege și dobitocul, darămite omul. Te salutăm cu toată cinstea și te rugăm să spui muncitorilor și soldaților din Piter că noi nu vom ridica mâna împotriva lor!

Un ropot de strigăte izbucni aprobator, asemeni tunetului de tobe mari, crescând la culme și scăzând apoi încet, până se potoli.

Trupul zvelt al lui Kalmîkov se ivi din nou deasupra butoiașului, legănându-se și înclinându-se. Cu fața palidă ca de mort, înecându-se de emoție, vorbi despre gloria și cinstea străbunilor, despre menirea istorică a căzăcimii, despre sângele vărsat de ofițeri împreună cu cazacii.

Locul său fu ocupat apoi de un cazac gras, cu părul bălai. Cuvântarea sa plină de răutate, îndreptată împotriva lui Bunciuk, fu repede întreruptă: oamenii l-au smuls de mâini, dându-l jos de pe butoiaș. Cikamasov sări în locul lui, făcu un gest puternic cu mâinile, ca și cum ar fi despicat o buturugă, și răcni:

— Nu mergem! Nu vom debarca!... În telegramă scrie că noi, cazacii, am făgăduit să-l ajutăm pe Kornilov, dar cine ne-a întrebat? Nu i-am făgăduit

nimic! I-au făgăduit ofițerii de la Sovietul uniunii căzăcești! Grekov și-a vârat coada! N-are decât să-l ajute tot el!...

Oratorii veneau unul după altul, fără întrerupere. Bunciuk stătea, plecându-și capul cu fruntea lată; obrazul pământiu i se îmbujoră de roșeață, inima îi zvâcnea furtunos în vinele umflate de la gât și de la tâmple. Atmosfera devenea din ce în ce mai încărcată. Se simțea că într-o clipă chiar cea mai mărunță nechibzuială ar putea duce la un deznodământ sângeros.

Soldații din garnizoană veniră grămadă de la gară, și ofițerii părăsiră adunarea.

Peste o jumătate de ceas, gâfâind, Dughin alergă la Bunciuk.

— Mitrici, ce ne rămâne de făcut?... Kalmîkov a pus la cale ceva. Dau jos mitralierele, au trimis undeva un curier călare.

— Hai să mergem acolo! Strânge vreo douăzeci de cazaci! Iute!

Lângă vagonul comandantului de eșalon, Kalmîkov cu alți trei ofițeri puneau mitralierele pe samare. Bunciuk ajunsese cel dintâi, aruncă o privire cazacilor și, vârand mâna în buzunarul mantalei, scoase un revolver ofițeresc, nou-nouț, curățat cu îngrijire.

— Kalmîkov, ești arestat! Mâinile sus!...

Kalmîkov făcu o săritură, se aplecă, apucând cu mâna tocul revolverului, dar nu izbuti să-l scoată: un glonț îi șuieră deasupra capului. Cu o voce surdă, care nu prevestea nimic bun, aproape în clipa când trăsesese, Bunciuk îi strigă:

— Mâinile!...

Cocoșul revolverului se ridică pe jumătate, arătându-și vârful percutorului. Kalmîkov îl urmărea cu ochii micșorați și ridică anevoie mâinile, trosnindu-și degetele.

Ofițerii își predară armele în silă.

— Trebuie să predăm și săbiile? întrebă, cu respect, un tânăr ofițer de la mitraliere.

— Da!

Cazacii scoaseră samarele și duseră mitralierele în vagon.

— Puneți-le santinele! se adresă Bunciuk către Dughin. Cikamasov îi va aresta pe ceilalți și-i va aduce tot aici. Auzi, Cikamasov? Iar noi îl vom duce pe Kalmîkov la comitetul revoluționar al garnizoanei. Esaul Kalmîkov, te rog să treci înainte!...

— Strașnic lucrat! Lucru de prima calitate! spuse cu admirație unul dintre ofițeri, sărind în vagon și urmărindu-l cu ochii pe Bunciuk, pe

Dughin și Kalmîkov, care se îndepărtau.

— Domnilor! E o rușine, domnilor! Ne-am purtat ca niște copii!... Nimănui nu i-a trecut prin gând să-l împuște la timp pe acest ticălos!... Atunci când își întinsese revolverul spre Kalmîkov, ar fi trebuit să-i trimitem unul un glonț, și gata!

Rostind aceste vorbe, voiskovoi starșina Sukin își roti privirea revoltată asupra ofițerilor, scoțând anevoie, cu degetele cuprinse de tremur, o țigară din tabacheră.

— Dar ei sunt un pluton întreg... ne-ar fi împușcat pe toți!... replică, într-un târziu, tânărul ofițer de la mitraliere, cu o voce vinovată.

Ofițerii fumau în tăcere, schimbând priviri posomorâte și mute. Iuțeala cu care s-au petrecut toate îi uluise.

Kalmîkov făcu și el în tăcere o parte din drum, mușcându-și vârful mustății negre. Obrazul stâng îi ardea ca lovit de o palmă. Oamenii întâlniți pe drum se uitau minunați, se opreau și vorbeau în șoaptă. Deasupra Narvei, cerul înserării era mohorât și fără culori. Frunzele de mestecăn, asemenea unor solzi de aur, se zăreau presărate de-a lungul liniilor, unde le risipise vara la plecare. Ciorile treceau în zbor peste cupola verde a unei biserici. Undeva, în dosul gării, dincolo de câmpul cuprins de vâlul înserării, noaptea se așternea cu adieri răcoroase. Dar norii sfâșiați, înroșiți de asfințit, tot mai pluteau dinspre Narva spre Pskov și Luga. Străbătând calea cerească, fără piedici și fără de sfârșit, noaptea gonea înaintea ei amurgul peste nevăzute hotare.

Lângă gară, Kalmîkov se întoarse brusc și-l scuipea pe Bunciuk în obraz.

— Ticălosule!

Ferindu-se la vreme de scuipat și ridicându-și brusc sprâncenele, Bunciuk strânse încleștat cu mâna stângă mâna dreaptă, care se repezise de la sine spre buzunar.

— Mergi înainte! rosti el cu greu.

Kalmîkov porni mai departe, dând drumul la scârnave înjurături, slobozind toată mocirla de vorbe urâte.

— Ești un trădător! Un trădător! Vei plăti pentru aceasta! striga mereu, oprindu-se des și întorcându-se către Bunciuk.

— Mergi înainte! Te rog... îi răspundea de fiecare dată Bunciuk.

Cu pumnii strânși, Kalmîkov înainta în salturi, ca un cal bolnav de tignafes. Ajunseră în dreptul castelului de apă. Scrâșnind din dinți, Kalmîkov țipă:

— Voi nu sunteți un partid, ci o bandă odioasă, drojdia societății! Cine

vă conduce? Marele stat-major german! Bolșevicii... ha-ha! Niște stârpituri! Partidul vostru, adunătura asta, se cumpără ca niște târfe! Nemernicii! Nemernicii! Ați vândut patria! V-aș spânzura pe toți de-un copac! A-aa, va veni vremea! Acest Lenin al vostru n-a vândut el oare Rusia pe treizeci de mărci germane?! A pus mâna pe un milion și a spălat putina, ocnașul!

— Treci la zid! strigă Bunciuk, cu vocea tăragănată, bâlbâindu-se.

Dughin se vânzoli, speriat:

— Stai, Ilia Mitrici! Ce faci? Stai!...

Cu chipul desfigurat, negru de mânie, Bunciuk se repezi la Kalmîkov și îl izbi cu putere în tâmplă. Călcând în picioare șapca lui Kalmîkov, care-i zburase de pe cap, îl târî spre zidul de cărămidă al castelului de apă.

— Tre-eci!

— Cum?! Ascultă, tu!... Cum îndrăznești? Nu da în mine! mârâi Kalmîkov, împotrividu-se.

Izbindu-se surd cu spatele de zidul negru al castelului de apă, se îndreptă încordat de umeri. Înțelesese ce-l așteaptă.

Aplecându-se într-o parte, Bunciuk smulse din buzunar revolverul agățat cu cocoșul în căptușeală.

— Vrei să mă omori?

Kalmîkov făcu un pas înainte, își încheie repede toți nasturii de la manta:

— Trage, neam de târfă! Trage! Uite cum știu să moară ofițerii ruși! Eu și în fața mor...

Glonțul îi intră în gură. Ecoul răgușit izbucni în dosul castelului de apă, suindu-se în văzduh. Kalmîkov mai făcu un pas, apoi se poticni, își prinse capul cu mâna stângă și căzu. Se încovoie în arc, scuipe pe piept dinții negri de sânge, plescăi din limbă. În clipa când spinarea îi atinse pietrișul umed, Bunciuk trase din nou. Kalmîkov se smuci, se întoarse, vârandu-și capul sub umăr, ca o pasăre înainte de a adormi, icni scurt.

La prima răscruce, Dughin îl ajunse pe Bunciuk din urmă.

— Mitrici! Cum ai făcut asta?... Pentru ce l-ai omorât?...

Bunciuk îl zgâlțâi îndelung de umeri, înfigându-și privirea de oțel drept în ochii lui, apoi rosti cu glas stins, dar uimitor de calm:

— Sau ei pe noi, sau noi pe ei! Cale de mijloc nu există! Niciun fel de prizonieri! Sânge pentru sânge! Care pe care... ai înțeles? Cei de teapa lui trebuiesc nimiciți, striviți ca niște vipere. Și acei care se moaie de milă pentru ăștia trebuie și ei împușcați... ai înțeles? De ce te-ai înmuat? Îndârjește-te! Fii rău! Kalmîkov, dacă ar fi fost în puterea lui, ar fi tras în

noi, fără să-și scoată țigara din gură, și tu?... Mucosule!

Capul lui Dughin tremura, dinții îi clănțăneau în gură, picioarele mari cu cizmele julite se împleticeau nătâng.

Merseră tăcuți pe ulicioara pustie. Bunciuk arunca din când în când o privire îndărăt. Norii negri se roteau în întuneric la o mică înălțime deasupra capetelor, zburând spre răsărit. Ca un ochi verzui sașiu, luna știrbă, spălată de ploaia din ajun, privea prin ferestruica cerului de vară. La o răscruce din apropiere, un soldat și o femeie cu șalul alb, aruncat pe umeri, stăteau strânși unul în altul. Soldatul o îmbrățișa și, trăgând-o spre el, îi șoptea ceva; iar ea îl împingea cu mâinile în piept, dându-și capul pe spate și îngânând cu voce înăbușită: „Nu cred! Nu cred!“... și hohotea înfundat, cu un râs tineresc.

18

Chemat la Petrograd de Kerenski, generalul Krîmov se împușcase în ziua de 31 august.

Delegații și comandanții de unități din armata lui Krîmov începură să alege la Palatul de iarnă, făcând act de pocăință. Oamenii care nu demult porniseră războiul împotriva Guvernului Provizoriu, făceau acum temenele în fața lui Kerenski, asigurându-l de sentimentele lor de supunere și devotament.

Înfrântă moralmente, armata lui Krîmov tot se mai zvârcolea în agonie; împinse de puterea inerției, unitățile, se mai îndreptau spre Petrograd, dar mișcarea lor pierduse orice sens, căci puciul kornilovist era pe isprăvite. Astfel se stingea spasmul reacțiunii, care izbucnise într-un foc de artificiu, și conducătorul provizoriu al republicii, care pierduse în aceste zile ceva din rotunjimea obrazilor buhăiți, vorbea în cea mai apropiată ședință a guvernului despre „o totală stabilizare politică”, zvâcnindu-și pulpele strânse în jambiere de piele și imitând astfel ticul cunoscut al lui Napoleon.

Cu o zi înainte de sinuciderea lui Krîmov, generalul Alexeev primi numirea în postul de comandant suprem. Om corect și meticolos, Alexeev răspunse la început printr-un refuz categoric, dându-și seama de echivocul situației, dar în cele din urmă acceptă, călăuzit numai de dorința de a ușura soarta lui Kornilov și a tuturor celor implicați, într-un fel sau altul, în organizarea rebeliunii antiguvernamentale.

Aflându-se în drum, intră în tratative prin fir direct cu Marele cartier general, încercând să lămurească atitudinea lui Kornilov față de numirea și

sosirea lui. Tratatulele anevoioase au durat cu întreruperi până noaptea târziu.

În aceeași zi, la Kornilov avu loc o consfătuire a persoanelor care făceau parte din statul-major și a celor din anturajul său. La întrebarea pusă tuturor cu privire la rostul de a mai continua lupta împotriva Guvernului Provizoriu, majoritatea celor prezenți se pronunță pentru continuare.

— Vă rog, Alexandr Sergheevici, spuneți-vă părerea! se adresă Kornilov către Lukomski, care tăcuse tot timpul consfătuirii.

În termeni rezervați, dar hotărâți, Lukomski se pronunță împotriva ideii de a continua lupta fratricidă.

— Să capitulăm? întrebă Kornilov cu asprime, întrerupându-l.

Lukomski strânse din umeri.

— Concluziile se impun de la sine.

Convorbirile au mai durat o jumătate de oră. Kornilov, tăcea, păstrându-și calmul printr-o puternică și vizibilă încordare a voinței. Concedie asistența, iar peste un ceas îl chemă pe Lukomski.

— Aveți dreptate, Alexandr Sergheevici! mărturisi, trosnindu-și degetele și privind într-o parte cu ochii stinși, incolori, învăluți parcă în cenușă, și adăugă obosit: Continuarea rezistenței ar fi și stupidă și criminală.

Bătu îndelung toba cu degetele, ascultând parcă ceva – poate jocul de șoareci al propriilor sale gânduri; făcu apoi o pauză și întrebă:

— Când sosește Mihail Vasilievici?

— Mâine.

În ziua de 1 septembrie sosi Alexeev. În seara aceleiași zile, din ordinul Guvernului Provizoriu, el arestă pe Kornilov, pe Lukomski și Romanovski. Înainte de a trimite arestații la hotelul „Metropol”, unde urmau să fie ținuti sub pază, Alexeev avu o convorbire între patru ochi cu Kornilov. Convorbirea ținu douăzeci de minute. Alexeev ieși din cameră adânc emoționat, abia stăpânindu-se. Romanovski încercă să intre în cabinetul lui Kornilov, dar soția acestuia îl opri.

— Scuzați! Lavr Gheorghievici a rugat să nu fie lăsat nimeni la el.

Romanovski îi aruncă o privire fugară, îi văzu chipul desfigurat de durere și ieși, clipind din ochi, cu obraji umbriți de paloare.

Chiar a doua zi fură arestați la Berdicev generalul Denikin, comandantul Frontului de sud-vest, șeful de stat-major, generalul Markov, generalul Vannovski și comandantul Armatei speciale, generalul Erdely.

Mișcarea kornilovistă, respinsă de istorie, se termină fără glorie în clădirea liceului de fete din Bîhov. Ea muri, dând naștere însă unei alte

mișcări; căci unde aiurea, dacă nu acolo, se iviseră germeii planurilor pentru un viitor război civil, pentru o ofensivă amplă împotriva revoluției?

19

Într-o dimineață de pe la sfârșitul lui octombrie, esaulul Listnițki primi de la comandantul regimentului ordinul să se prezinte în Piața Palatului cu sotnia, în formație pe jos.

După ce dădu dispoziții vagmistrului, Listnițki se îmbracă în grabă.

Ofițerii se sculau căscând și mormăind înjurături.

— Despre ce mai e vorba?

— Despre bolșevici!

— Domnilor, cine mi-a luat cartușele?

— Unde mergem?

— Auziți? Se trage!

— Cine dracu' trage? Ai halucinații!

Ofițerii ieșiră în curte. Sotnia se înșirua în coloană de marș pe plutoane. Listnițki își scoase cazacii din curte în pas viu. Pe Nevski Prospekt nu se zărea țipenie de om. Într-adevăr, pâ râiau undeva niște focuri de armă răzlete. În Piața Palatului patrulau un automobil blindat și iuncheri. Străzile păstrau o liniște de stepă. La porțile Palatului de iarnă, cazacii fură întâmpinați de un detașament de iuncheri și de ofițeri cazaci de la sotnia a patra. Unul din ei, comandantul sotniei, îl trase pe Listnițki la o parte:

— Toată sotnia este cu dumneata?

— Da! Da' de ce mă întrebi?

— A doua, a cincea și a șasea n-au mers! Au refuzat. Dar secția de mitraliere este cu noi. Cum stați cu cazacii?

Listnițki făcu un gest scurt cu mâna.

— E jale! Dar Regimentele 1 și 4?

— Slab! N-au să meargă! Știți că pentru astăzi se așteaptă lovitura bolșevicilor? Dracu' să mai priceapă ce se petrece! spuse comandantul, cu un oftat dureros. Ce bine ar fi s-o întindem la Don, cât mai departe de harababura lor!

Listnițki își băgă sotnia în curtea vastă, ca un câmp de instrucție. Cazacii își puseră armele în piramide și se risipiră care încotro. Ofițerii se adunară într-o clădire mai îndepărtată. Fumau și stăteau la taifas.

Peste un ceas veni regimentul de iuncheri și batalionul de femei. Iuncherii ocupară vestibulul palatului, aducând acolo mitralierele. Femeile

se îngrămădiră în curte. Cazacii, care umblau fără rost, se apropiară de ele, zvârlindu-le glume deșănțate. Uriadnicul Arjanov izbi pe spinare pe una din ele, scundă, cu mantaua scurtă:

— Tu, țațo, mai bine-ai face să feți niște plozi, iar nu să te apuci de treburi bărbătești!

— Fată-i tu! ripostă „țața”, cu o voce de bas foarte puțin prietenoasă.

— Dragele mele! Și voi sunteți cu noi? se agăță de femeii Tiukovnov, om de credință veche și muieratic de pomină.

— Sunt bune de bătut, afurisitele!

— Soldați crăcănați!

— Mai bine ar sta acasă. Ce nevoie le-a scos de la vatră?

— Arme cu două țevi, model țivil!

— Din față, ai zice că-s ostași, iar din spate, dracu' să le știe! Nici tu popă, nici altceva! Îți vine să stuchești și să fugi!

— Măi, tu, femeie de asalt! Strânge-ți dinapoiul, că acuma ți-l netezesc cu patul armii!

Cazacii râdeau în hohote și se înveseleau, zgâindu-se la femeii. Pe la amiază însă, toată buna lor dispoziție se slei. Împărțindu-se pe plutoane, femeile aduceau din piață grinzi groase de brad, baricadând porțile. Erau conduse de o femeie bine legată, bărbătească la făptură, cu o medalie „Sfântul Gheorghe” prinsă în piept, pe mantaua strâns ajustată pe trup. Automobilul blindat trecea tot mai des prin piață, iar iuncherii aduseseră, de undeva, la palat lăzi cu cartușe și cu benzi de mitralieră.

— Țineți-vă bine, frați cazaci!

— Va să zică, tot o să ne batem!

— Dar tu ce-ai crezut, că te-au adus numai ca să pipăi muierile?

În jurul lui Lagutin se buluciră oamenii din același ținut cu el, din stanițele Bukanovskaia și din Slașciiovskaia. Vorbiră ceva, sfătuiuându-se, trecând din loc în loc. Ofițerii dispăruseră ca intrați în pământ. În curte nu mai era nimeni, afară de cazaci și de femeii. Aproape de porți, stăteau mitralierele părăsite de servanți, cu scuturile sclipind de umezeala ceții.

Spre seară, prinse a cerne o burniță mărunță. Cazacii fură cuprinși de neastâmpăr.

— Ce fel de rânduiești sunt astea? Ne-au adus și ne țin afară, fără mâncare?

— Trebuie să-l găsim pe Listnițki.

— I-al de unde nu-i! El e în palat, iar iuncherii nu lasă să intre pe nimeni de-ai noștri.

— Trebuie să trimitem un om după bucătărie, să ne-o aducă pe roate.

Doi cazaci fură trimiși după bucătărie.

— Nu luați armele, că rămâneți fără ele, îi sfătui Lagutin.

Au așteptat vreo două ceasuri; nici bucătărie, nici oameni. Aflară mai târziu că bucătăria lor fusese întoarsă din drum de soldații de la Regimentul „Semionovski”, în clipa când ieșea din curte. Când amurgii, femeile, îngrămădite lângă poartă, se răspândiră într-un lanț des de trăgători; culcate după grinzi, trăgeau undeva, pe deasupra pieței. Cazacii nu luau parte la tragere, fumau și se plectiseau. Lagutin adună sotnia lângă zid și, privind cu neliniște la ferestrele Palatului, rosti:

— Iată ce-i, frați cazaci! N-avem ce căuta aici! Trebuie să ne cărăbănim, că altfel avem s-o pățim de pomană. Au să înceapă a bombarda Palatul, iar noi ce rost avem aici? Ofițerii au spălat putina... Noi cu ce suntem vinovați ca să pierim aici? Hai acasă, să nu mai proptim zidurile! Și Guvernul Provizoriu... la ce dracu' ne trebuie? Ce ziceți, cazaci?

— Abia vom ieși din ogradă, și bolșevicii or să înceapă a ne secera cu mitralierele.

— Ne vor borteli capetele!

— Ba nu va fi chiar așa!

— Când ai să te lămurești cum are să fie, va fi prea târziu, băiete!

— Nu, dacă-i așa, mai bine să stăm până la sfârșit!

— Suntem ca boii: am mâncat și hai în grajd, atât!

— Facă fiecare cum vrea, dară plutonul nostru pleacă!

— Mergem și noi!

— Să se ducă mai întâi niște oameni la bolșevici. Nici ei să nu se atingă de noi, și nici noi nu le facem nimica!

Între timp, se apropiară și cazacii din sotniile întâi și a patra. Consfătuirea nu ținu mult. Trei cazaci, câte unul de la fiecare sotnie, ieșiră pe porți, iar după un ceas se întoarseră însoțiți de trei marinari. Marinarii, sărind peste grinzile îngrămădite la poartă, pășeau prin curte cu un aer de prefăcută nepăsare. Se apropiară de cazaci și-i salutară. Unul din ei, băiat tânăr și chipeș, cu mustați negre, cu scurta descheiată și bereta dată pe ceafă, își făcu loc până în mijlocul cazacilor glotiți.

— Tovarăși cazaci! Noi, reprezentanții Flotei revoluționare din Marea Baltică, am venit pentru a vă propune să părăsiți Palatul de iarnă. N-aveți pentru ce să apărați guvernul burghez, care vă este străin. Să-l apere feciorii de burghezi, iuncherii. Niciun soldat nu s-a ridicat pentru apărarea Guvernului Provizoriu, iar frații voștri, cazacii de la Regimentele 1 și 4, s-au

unit cu noi. Cine vrea să meargă cu noi, să treacă la stânga!

— Stai, frățioare! ieși înainte un uriaș voinic de la sotnia întâi. De mers, mergem cu dragă inimă, dar dacă Gărzile Roșii ne vor împușca?

— Tovarăși! În numele Comitetului militar revoluționar din Petrograd, vă făgăduim o siguranță deplină. Nimeni n-are să se atingă de voi!

Alături de marinarul cu mustățile negre apăru altul, scund și cu fața pe alocuri ciupită de vărsat își roti privirea asupra cazacilor, întorcându-și gâtul puternic de taur, și se lovi în pieptul bombat, strâns de bluza de marinar:

— O să vă însoțim! Să nu șovăiți, fraților, noi nu vă suntem dușmani, și nici proletarii din Petrograd, ci aia...

Arătă cu degetul mare spre Palat și zâmbi, descoperindu-și dinții deși și răutăcioși.

Cazacii stăteau nehotărâți. Femeile din batalion se apropiară, se uitară la ei și plecară din nou spre poartă.

— Hei, muierilor? Mergeți cu noi? strigă un cazac bărbos.

Nu primi niciun răspuns.

— Desfaceți piramidele și dați-i drumul! spuse hotărât Lagutin.

Într-o clipă cazacii își luară armele și se adunară.

— Să luăm și mitralierele? întrebă un cazac mitralior, adresându-se marinarului cu mustățile negre.

— Luați-le! Doar n-o să le lăsați cadeților!

Cu câteva clipe înainte de plecarea cazacilor, se iviră toți ofițerii de la sotnii. Se strânseră grămadă, fără să-și ia ochii de la marinari. Sotniile se încolonară și porniră. În fața lor, secția de mitraliere își căra mitralierele. Roțile lor mici scârțâiau ușor, trecând cu zgomot peste pietrele umede. Marinarul îmbrăcat cu scurta neagră mergea alături de plutonul din capul sotniei întâi. Un cazac înalt și blond, din stanița Fedoseevskaia, îl ținea de mână, spunându-i cu voce vinovată și mișcată:

— Drăguță, parcă noi vrem să mergem împotriva norodului? Ne-am băgat aci numai din prostie, da' dacă am fi știut, crezi c-am fi venit? Și-și clătină cu părere de rău capul moțat. Să mor că n-am fi venit! Zău!

Sotnia a patra mergea în urma celorlalte. Zăbovi puțin lângă poartă, unde se îngrămădiseră tot batalionul de femei. Un cazac uriaș se urcă pe grinzi și făcu un gest de amenințare cu degetul său negru, cu unghia mare, adăugând cu aer grav și convingător:

— Voi, muierilor, ascultați coala! Uite, noi plecăm acușa, iară voi, toantelor ce sunteți, rămâneți acilea! Treaba voastră, dară să nu faceți vreo

prostie! Dacă începeți cumva să trageți în noi de la spate, ne întoarcem și vă facem piftie! Am vorbit limpede? Asta-i! Iar acum, cu bine!

Se dădu jos de pe grinzi și-și ajunsese din urmă sotnia, aruncând din când în când o privire îndărăt.

Cazacii ajunseseră până aproape de mijlocul pieței. Întorcându-se, unul spuse neliniștit:

— Uitați-vă, băieți! Aleargă un ofițer în urma noastră.

Mulți dintre cazaci își întoarseră capetele din mers și se uitară înapoi. Un ofițer înalt alerga prin piață, susținându-și sabia. Le făcu un semn cu mâna.

— E Atarșcikov, de la sotnia a treia!

— Care?

— Ăla-nalt, care are un neg la ochi!

— Vrea să meargă și el cu noi...

— Bun băiat!

Atarșcikov ajungea repede sotnia din urmă; de la distanță, se deslușea zâmbetul care-i lumina fața. Cazacii îi făcură semn cu mâna și răseră.

— Dă drumul la pas, domnule podesaul!

— Mai iute!

Un singur foc de armă pocni scurt, lângă poartă. Atarșcikov desfăcu larg brațele, clătînându-se, căzu pe spate, zvâcni repede din picioare, se zvârcoli pe pavaj și încercă să se ridice.

Ca la o comandă, sotniile se întoarseră cu fața spre Palat. Servanții se lăsară în genunchi în spatele mitralierelor întoarse. Se auzi țacănitul benzilor. Lângă porțile Palatului, dincolo de grinzile de pin, nu mai era niciun suflet de om. Focul armelor măturase parcă ofițerii și femeile care, cu o clipă înainte, se îmbulziseră acolo. Sotniile se adunară din nou în grabă și porniră, zorind pasul. Doi cazaci din ultimul pluton se întoarseră spre locul unde căzuse Atarșcikov. Unul strigă tare, ca să fie auzit de toată sotnia:

— L-a găurit în dreptul inimii! E gata!

Mersul cadențat răsuna tare și limpede. Marinarul dădu o scurtă comandă.

— Ocolire la stânga – marș!

Sotniile cotiră la stânga, șerpuid. În urmă rămase Palatul, pustiu, tăcut și mohorât.

O toamnă călduță. Din când în când, ploua. Soarele palid apărea rareori pe cer deasupra orașului Bîhov. În octombrie, păsările începură să-și ia zborul. Până și noaptea, deasupra pământului răcoros și negru răsunau strigătele cocorilor, asemeni unor amare și tulburătoare chemări. Stolurile lor călătoare se grăbeau să plece, fugind în zbor, alungate de amenințarea brumelor, de urgia vânturilor reci din miazănoapte, de sub streășina norilor.

Deținuții de la Bîhov, cei arestați după aventura lui Kornilov, stătura închiși timp de șase săptămâni, în așteptarea judecății. Între timp, viața lor de captivi se stabilizase și luase oarecare rânduie, dacă nu tocmai obișnuite, în orice caz statornice. În fiecare dimineață, după dejun, generalii plecau la plimbare; la întoarcere, își citeau corespondența, își primeau rudele și prietenii veniți să-i viziteze, fiecare în camera sa, iar mai în fieștecare seară, după „stingere”, se adunau la Kornilov, discutau îndelung și se sfătuiau.

Viața de la liceul de fete, transformat în închisoare, nu era astfel chiar cu desăvârșire lipsită de confort.

Paza din afară o făceau soldații din Batalionul de cavaleri ai ordinului „Sfântul Gheorghe”, iar cea dinăuntru, tekinii. Dar paza aceasta, chiar dacă stingherea într-o măsură libertatea deținuților, le oferea în schimb un avantaj foarte însemnat; ea era organizată în așa fel, încât arestații puteau evada în orice clipă, cu ușurință și fără nicio primejdie. În tot timpul șederii lor la Bîhov, comunicau în toată libertatea cu lumea din afară, făceau presiuni asupra opiniei publice burgheze, cerând accelerarea anchetei și a judecății, făceau să dispară urmele rebeliunii, sondau starea de spirit a ofițerilor și se pregăteau să fugă, dacă împrejurările vor lua o întorsătură primejdioasă.

Preocupat să mențină în apropierea sa pe tekini, care îi erau devotați, Kornilov interveni la Kaledin, și acesta, împlinindu-i dorința, trimise urgent în Turkestan mai multe vagoane de grâu pentru familiile lor înfometate. Ca să obțină ajutoare pentru familiile ofițerilor care au luat parte la aventura sa, Kornilov adresă o scrisoare marilor bancheri din Moscova și din Petrograd, scrisoare alcătuită în termeni aspri, și ei se grăbiră a trimite câteva zeci de mii de ruble, de teama unor destăinuiri cam neplăcute. Corespondența animată dintre Kaledin și Kornilov ținu fără întrerupere până în noiembrie. Într-o lungă scrisoare trimisă lui Kaledin,

pe la mijlocul lui octombrie, Kornilov îl întrebă despre situația din Ținutul Donului și despre atitudinea cazacilor, în cazul sosirii sale acolo. Kaledin îi trimise un răspuns de încredințare.

Revoluția din Octombrie zgudui pământul sub picioarele deținuților de la Bihov. A doua zi, curierii porniră în goană în toate părțile, și, chiar după o săptămână, făcându-se ecoul unei întemeiate îngrijorări a cuiva pentru soarta deținuților, veni o scrisoare din partea lui Kaledin, adresată generalului Duhonin, care se proclamase cu de la sine putere comandant suprem. Kaledin cerea stăruitor eliberarea pe cauțiune a lui Kornilov și a celorlalți arestați. Aceeași rugămintă fu adresată Marelui cartier de către Sovietul uniunii trupelor de cazaci și de Comitetul general al Uniunii ofițerilor din armată și flotă. Duhonin nu se grăbea însă cu răspunsul.

La 1 noiembrie, Kornilov îi trimise o scrisoare. Notele așternute de Duhonin pe marginea acestei scrisori arată limpede că Marele cartier era total neputincios, pierzând orice putere efectivă asupra armatei și trăindu-și ultimele zile într-o stare de jalnic marasm.

„Mult stimat Nikolai Nikolaevici!

Soarta v-a pus într-o situație în care depinde de dumneavoastră să schimbați mersul evenimentelor ce au luat o întorsătură fatală pentru țară, mai ales în urma lipsei de hotărâre și a delăsării din partea persoanelor de la comandamentele superioare. Pentru dumneavoastră se apropie clipa în care oamenii trebuie să îndrăznească sau să plece, căci altfel ei vor purta răspunderea pentru pieirea țării și rușinea pentru descompunerea totală a armatei.

Știrile răzlețe și incomplete care parvin la cunoștința mea arată că situația este gravă, însă nu disperată. Ea va deveni însă astfel, dacă veți lăsa pe bolșevici să ocupe Marele cartier, sau le veți recunoaște puterea de bunăvoie.

Batalionul cavalerilor ordinului „Sfântul Gheorghe”, descompus pe jumătate prin propagandă, și regimentul slab de tekini, care se află la dispoziția dumneavoastră, nu sunt deloc suficiente.

Prevăzând modul în care se vor desfășura evenimentele, cred că dumneavoastră trebuie să luați urgent măsurile care, punând Marele cartier în afara oricărei primejdii, ar crea o conjunctură favorabilă pentru organizarea luptei în continuare, împotriva

anarhiei ce se apropie.

Ca atare măsuri, consider:

Imediata transferare la Moghiliov a unuia din regimentele de cehi și a Regimentului polonez de ulani.

Notă scrisă de Dubonin: Marele cartier nu le consideră absolut sigure. Aceste unități au acceptat printre cele dintâi armistițiul cu bolșevicii.

Ocuparea orașelor Orșa, Smolensk, Jlobin și Gomel, cu trupele din Corpul de armată polonez, întărindu-se diviziile acestuia din urmă cu artileria preluată de la bateriile căzăcești de pe front.

Notă: Pentru ocuparea Orșei și a Smolenskului, s-au concentrat Divizia 2 din Kuban și o brigadă de cazaci de Astrahan. Nu este de dorit să se ia din Bîhov Regimentul I din Divizia polonă, pentru considerente privind siguranța celor deținuți. Unitățile Diviziei I au elective slabe și, prin urmare, nu reprezintă o putere reală. Corpul de armată polonez menține cu hotărâre atitudinea de neamestec în afacerile interne ale Rusiei.

Concentrarea tuturor trupelor din Corpul cehoslovac și a Regimentului „Kornilov”, pe linia Orșa-Moghiliov-Jlobin, sub pretextul transportului lor spre Petrograd și Moscova, precum și a uneia sau a două divizii de cazaci, dintre cele mai puternice.

Notă: Cazacii au luat o atitudine neclintită, de a nu lupta împotriva bolșevicilor.

Concentrarea în același sector a tuturor autoblindatelor de fabricație engleză și belgiană, înlocuindu-se servanții lor exclusiv cu ofițeri.

Concentrarea la Moghiliov și într-un punct din imediata lui apropiere a unor rezerve de puști, cartușe, mitraliere, puști-mitraliere și grenade, sub o pază sigură, pentru a fi distribuite ofițerilor și voluntarilor care se vor aduna neapărat în sectorul indicat.

Notă: Aceasta poate da naștere la dezordini.

Stabilirea unui contact strâns și a unui acord precis cu atamanii trupelor căzăcești de Don, de Terek și de Kuban și cu comitetele polonez și cehoslovac. Cazacii s-au pronunțat în mod hotărât pentru restabilirea ordinii în țară, iar pentru polonezi și cehi chestiunea restabilirii ordinii în Rusia este chestiunea propriei lor existențe.

Știrile năpădeau zilnic, din ce în ce mai alarmante, făcând să crească îngrijorarea celor din Bîhov. Între Moghiliov și Bîhov goneau automobilele simpatizanților lui Kornilov, care cereau lui Duhonin să-i elibereze pe deținuți. Sovietul căzăcesc mergea chiar până la amenințări camuflate.

Deprimat de gravitatea evenimentelor care se apropiau, Duhonin șovăia. La 18 noiembrie, dispuse trimiterea arestaților în Ținutul Donului, dar își revocă imediat ordinul.

A doua zi dimineața, un automobil plin de noroi se opri în fața porții principale a liceului-închisoare din Bîhov. Cu un gest servil, șoferul se grăbi să deschidă portiera, și un ofițer în vârstă, bine legat, coborî din mașină. El prezentă comandantului gărzii actele sale, pe numele colonelului de stat-major Kusonski.

— Vin de la Marele cartier. Am o misiune personală la generalul arestat Kornilov. Unde pot să-l văd pe comandantul închisorii?

Comandantul, locotenent-colonelul Erhardt de la Regimentul de tekini, îl conduse imediat la Kornilov. După ce se prezentă, Kusonski raportă apăsător, cu o ușoară afectare în glas:

— Peste patru ore, Moghiliovul va fi predat de Marele cartier fără luptă. Generalul Duhonin mi-a ordonat să vă aduc la cunoștință că toți deținuții trebuie să părăsească imediat Bîhovul.

Informându-se de la Kusonski despre situația din Moghiliov, Kornilov îl invită la dânsul pe locotenent-colonelul Erhardt și-i spuse, sprijinindu-se greoi pe masă cu degetele mâinii stângi:

— Eliberați imediat pe generali. Tekinii să se pregătească de plecare la orele douăsprezece noaptea. Merg cu regimentul.

Toată ziua, foalele sforăiau să plesnească în potcovăria de campanie, cărbunii aprinși sclipeau într-o lumină roșiatică, ciocanele zăngăneau, caii nechezau mânioși între stănoage. Tekinii își potcoveau trăpașii, reparau

harnașamentul, își curățau armele, se pregăteau de marș.

În cursul zilei, generalii părăsiră unul câte unul clădirea închisorii. Iar la miezul nopții, în bezna care învăluia micul orașel de provincie cu luminile stinse, cufundat în somn adânc, călăreții începură să iasă din curtea liceului, prin flanc câte trei. Siluetele lor negre se profilau reliefat pe cer, ca turnate din tuci. Asemenea unor negre și zgribulite păsări, călăreții mergeau îndesându-și căciulile înalte, cocoșându-se de frig și învelindu-și cu glugile fețele smede-gălbui. În mijlocul coloanei regimentului, alături de colonelul Kügelchen, comandantul regimentului, mergea Kornilov, adus din spate, călare pe un cal înalt și zvelt. Se încrunta din cauza vântului rece care hoinărea prin ulicioarele Bîhovului și își micșora ochii înguști, privind cerul friguros și spuzit de stele.

Tropotul răsunător de copite proaspăt potcovite străbătu ulițele și se mistui, amuțind la periferie.

21

De aproape două zile regimentul se retrăgea: încet, luptând, dar se retrăgea. Convoaiele de căruțe ale trupelor rusești și românești se înșirau pe drumurile nepietruite. Trupele austro-germane învăluiau unitățile în retragere printr-o adâncă pătrundere în flancul lor și încercau să închidă cercul.

Spre seară, s-a aflat că Regimentul 12 și brigada românească, învecinată cu el, sunt amenințate cu încercuirea. La apusul soarelui, inamicul îi scoase pe români din satul Găvănești și înaintă până la cota 480, în apropiere de trecătoarea Holș.

În cursul nopții, Regimentul 12, întărit cu o baterie dintr-un divizion de tunuri de munte, primi ordinul să ocupe poziție în josul văii Holș. Regimentul instalează pichete de pază și se pregătește pentru o luptă de întâlnire.

În noaptea aceea, Mișka Koșevoi și consăteanul său cu moțul lung, Alexei Beșneak, se aflau în post de pândă. Se ascunseseră într-un găvan de râpă lângă o fântână părăsită și surpată, trăgând în piept aerul rărit de frig. Arareori, un cârd de găște sălbatice întârziate trecea pe cerul înnorat, însemnându-și linia zborului cu tânguitoarele lor țipete. Koșevoi își aduse cu ciudă aminte că fumatul era oprit și cuvântă în șoaptă:

— Ce ciudată mai e viața, Alexei! Umblă oamenii pe dibuitele, ca niște orbi, se întâlnesc și se despart, câteodată se răpun unul pe altul... Când ai trăit așa, la un pas de moarte, te minunezi, pe drept cuvânt, pentru ce se

vor fi zbatând oamenii?... După mine, nimic pe lume nu-i mai cumplit decât ceea ce se ascunde într-un suflet de om, și n-ai cu ce să-l luminezi până la fund. Uite, stau culcat lângă tine, dar nu știu unde ți-e gândul; și n-am s-o aflui cât voi trăi, și habar n-am ce fel de viață ai lăsat tu în urma ta, cum nici tu nu știi nimic despre mine... Poate am de gând să te omor, și tu nici nu bănuiești, ba îmi dai și să mănânc pesmeți. Omul știe prea puține despre oameni. Vara trecută am stat în spital. Lângă mine, zăcea un soldat din Moscova... Se tot mira și mă tot întreba despre cazaci... Cum trăiesc dânșii și de ce așa și nu într-altfel. Își închipuia că n-avem nimic în afară de biciușcă și de-o sticlă de votcă în loc de suflet; și doar suntem și noi oameni deopotrivă cu ceilalți. Căutăm dezmiertarea muierilor, iubim fetele, ne plângem durerea noastră și nu ne bucurăm de bucuria altora... Tu ce spui la asta, Alioșka?... Eu, măi băiete, m-am făcut lacom de viață: când îmi aduc aminte câte muieri frumoase sunt pe lume, mi se strânge inima!... Mă gândesc că n-am să răzbesc toată viața să le iubesc pe toate – și-mi vine să urlu de durere. M-a prins atâta duioșie de muieri, că le-aș iubi pe fiecare, până când aș cădea de boală! M-aș da și la cea mărunțică și la cea voinică – drăguță să fie... Iar oamenii, cu mintea lor săracă, au scos o lege: îți leagă de cap una singură și cu aia îți mănânci zilele până dai ortul popii... Cum să nu-ți fie lehamite?... Și au mai născocit războiul... parcă fără el...

— Nu te-au împuns, se vede, destul în spate, buhaiul dracului! sudui fără răutate Beșneak.

Răsturnat pe spate, Koșevoi tăcu, privind îndelung cerul pustiu de deasupra capului, și zâmbi visător, mângâind cu o tulbure duioșie pământul rece și nepăsător.

Cu un ceas înainte de schimb, fură prinși de nemți. Beșneak mai avu timp să tragă un foc, dar se prăvăli de îndată în țărână, scrâșnind din dinți, într-o mătanie de moarte. Lata baionetă nemțească îi spintecase măruntaiele, îi sparse bășica udului și se răsuci, înfigându-se în șira spinării. Pe Koșevoi l-au doborât dintr-o izbitură cu patul puștii. Un neamț zdravăn îl purtă în cârcă cam o jumătate de verstă. Mișka își reveni în fire, își trase suflarea, simțind că îl îneacă sângele, și, încordându-și puterile, sări fără prea multă greutate din spinarea neamțului. L-a urmărit o salvă de focuri, dar noaptea și tufișul îi veniră într-ajutor: izbuti să scape.

După ce retragerea a fost oprită și trupele ruso-române au ieșit din pungă, Regimentul 12 fu retras de pe poziție și trimis cu câteva verste mai în spate și la stânga sectorului. Se anunță ordinul pe regiment: să se organizeze un serviciu de poliție, să se instaleze posturi pe drumuri, să se

vegheze ca dezertorii să nu se strecoare în spatele frontului, să se deschidă fără șovăire focul împotriva lor și cei prinși să fie trimiși sub escortă la statul-major al diviziei.

Mișka Koșevoi se nimeri printre cei dintâi în patrulare, împreună cu alți trei cazaci, ieșiră din sat și, după îndrumările vagmistrului, se instalară la capătul unei porumbiști, aproape de drum. Ocolind o lună, drumul se pierdea într-un câmp presărat cu dealuri și învârstat de ogoare și arături. Cazacii făceau de strajă cu schimbul. După amiază, zăriră o ceată de vreo zece soldați, care se apropiau, venind către dânșii. Soldații pășeau cu vădit gând să ocolească satul rămas la poalele dealului. Ajunși în dreptul luncii, se opriră și, aprinzându-și țigările, poposiră o vreme să se sfătuiască, apoi porniră mai departe, schimbându-și direcția și cotind în unghi drept la stânga.

— Să-i somăm? întrebă Koșevoi, ridicându-se din deșisul de porumb.

— Trage un foc în sus.

— Hei, voi!... Stați!...

La auzul strigătelui, soldații, care se aflau la câteva zeci de stânjeni depărtare, se opriră o clipă și, călcând agale, porniră din nou înainte.

— Sta-ai! strigă unul din cazaci, trăgând în aer unul după altul toate cartușele din magazia puștii.

Cu armele în cumpănire, cazacii ajunseră din urmă soldații care călcau târăgănat.

— De ce dracu' nu vă opriti?... Din ce unitate sunteți? Unde mergeți? Actele! strigă comandantul postului, uriadnicul Kolîcirov, apropiindu-se în fugă de dânșii.

Soldații se opriră. Trei își scoaseră fără grabă armele de la umăr.

Unul, rămas în urma tuturor, se aplecă să-și lege pingeaua desprinsă a cizmei, cu un capăt de fir telefonic. Toți erau nespuse de zdrențăroși și murdari. Stratouri negre de scai atârnavă la poalele mantalelor; petrecuseră pesemne noaptea tolăniți undeva prin mărciniș, în pădure. Doi aveau șepci de vară, ceilalți purtau căciuli slinoase de oaie brumărie, cu clapele desfăcute și cu șireturile atârând sub bărbie. Cel de la coadă, căpetenia lor pare-se, înalt și adus din spate, cu chipul bătrân, răcni răgușit și mânios, de-i tremurau zbârciturile obrazilor, ca niște pungi:

— Ce vreți? V-am făcut noi ceva?... De ce vă legați de oameni?

— Actele! îi tăie vorba uriadnicul, cu o prefăcută asprime.

Un soldat cu ochii albaștri și cu fața stacojie, ca o cărămidă proaspăt dogorită la cuptor, scoase de la brâu o grenadă în chip de clondir și,

clătinând-o sub nasul uriadnicului, rosti repede-repede, într-un grai care-i dovedea originea, de pe undeva din gubernia Iaroslavl:

— Uite, băiete, iată actul!... Iată-l! Un document pentru tot anul!... Păzește-ți viața, că uite, acuși te pocnesc, de n-ai să știi de unde să-ți alegi mațele și bojocii. Înțelesu-m-ai? Mă, ai înțeles?... Ai înțeles?...

— Nu te juca! se încruntă uriadnicul, împingându-l în piept. Nu te juca și nu încerca să ne sperii, că nu suntem d-ăia care se sperie... Iar dacă sunteți dezertori, hai la comandament! Cei de acolo cunosc mai bine ce au de făcut cu poame de-alde voi!

Schimbând ochiri de la unul la altul, soldații își scoaseră armele. Unul din ei, cu mustățile negre și cu fața suptă, pesemne miner, spuse apăsător, întorcându-și privirea disperată de la Koșevoi la ceilalți cazaci:

— Acuși vă ridicăm în baionete!... Hai, cărați-vă!... La o parte!... Zău, nu mă faceți să bag un glonte în cel dintâi care cutează să se apropie!

Soldatul cu ochii albaștri rotea grenada deasupra capului; cel înalt și adus de spate, care mergea în frunte, zgârie cu baioneta lui ruginită mantaua de postav a uriadnicului; omul cu fața de miner înjura de zor și-l amenința pe Mișka Koșevoi cu patul puștii, iar acesta își ținea degetul în tremur pe trăgaciul armei, care juca strânsă la șold, sub cot. Un cazac înșfăcase de piept un soldat mic și firav, trăgându-l cu brațul întins și uitându-se cu grijă la ceilalți, de teama unei lovituri pe la spate.

Frunzele uscate foșneau în porumbiștile încă neculese. Crestele dealurilor sinilii se ridicau în dosul câmpiei învălurate de coline. O cireadă de vaci roșcate păștea pe miriștea de lângă sat. Vântul răsucea în vârtejuri pulberea rece, dincolo de luncă. Ziua vânăta de octombrie ațipea somnoroasă și lină; pământul învăluit cu zgârcenie de razele puținele ale soarelui respira o binecuvântată și aromită odihnă. Iar oamenii se sumețeau lângă drum, frământați de o vrăjmășie fără înțeles, gata să îngrășe cu sângele lor pământul sătul de ploi, însămânțat și mănos.

Pătimașă pornire se mai potoli însă și, după câteva clipe de gălăgie, soldații și cazacii începură să vorbească pe un glas mai de înțeles, măcar că tot nu se înțelegeau.

— Noi am fost scoși de pe poziție abia de trei zile. N-am hoinărit în spatele frontului. Iar voi fugiți – să vă fie rușine! Vă părăsiți tovarășii!... Cine va ține frontul? Măi, ce oameni sunteți voi, măi? Uite, mie mi-au omorât cu baioneta un camarad, chiar lângă mine, că eram amândoi pândari, și tu îmi spui mie că noi n-am mirosit ce e aia războiul? Nu, să-l miroși și tu, așa cum l-am mirosit noi!... rosti cu îndârjire Koșevoi.

— Ce să-ți mai bați gura degeaba cu dânșii! îl întrerupse unul dintre cazaci. Hai la comandament, și s-a isprăvit!

— Dați-vă la o parte, măi cazaci! Dacă nu, zău că tragem! o ținea înaintea soldatul care părea să fi fost miner.

Cu părere de rău, uriadnicul desfăcu brațele în lături a neputință.

— Nu putem s-o facem, frățioare! Iar dacă ne veți ucide, tot n-aveți să scăpați cu asta!... Uite, colea în sat e sotnia noastră...

Soldatul cel înalt și adus de spate ba amenința, ba încerca să-i convingă, ba începea să se roage umil. În cele din urmă, scoase dintr-un sac jărchinis o sticlă în împletitură de paie și, clipind din ochi, șopti rugător lui Koșevoi:

— Avem să vă dăm cava parale... și uite, colea, niște votcă nemțească... Pe urmă mai înjghebăm noi câte ceva... Lăsați-ne, pentru Dumnezeu! Ne-așteaptă copiii acasă, înțelege odată! Ne-am sleit de puteri, ne-am uscat de obidă... Până când? Doamne! Oare cum nu vă lasă inima să ne dați drumul? Scoase grăbit din carâmb o pungă, scutură din ea două *kerence*⁵³ mototolite și începu să le vâre stăruitor în mâinile lui Koșevoi. Ia-le, ia-le! Of, Doamne!... Nu te codi, că noi om ști s-o scoatem la căpătâi și-așa! Bani sunt un fleac, putem trăi și fără ei... Ia! Mai facem noi rost...

Dogorit de rușine, Koșevoi se depărtă de el, ascunzându-și mâinile la spate și împotrivindu-se cu o clătinare smucită din cap. Sângele îi năvălise fierbinte în obraz, și în ochi îl podidiseră lacrimile. „M-a cuprins mila din pricina morții lui Beșneak... Ce fac eu? Sunt împotriva războiului, și iată-mă că opresc oamenii care s-au săturat și ei de război... Cu ce drept? Maică Precistă, bine am mai brodit-o! Ce jigodie sunt!”

Se apropie de uriadnic și, trăgându-l la o parte, îi spuse fără să-l privească în ochi:

— Hai să le dăm drumul!... Ce zici, Kolîcirov?... Hai, zău!

Ca și cum ar fi săvârșit ceva rușinos, uriadnicul își întoarse și el privirea, rostind:

— Lasă-i să se ducă!... Ce dracu' să facem cu dânșii?... Și noi, curând-curând, vom ajunge tot la asta! Ce să ne mai ascundem după deget?... Și, întorcându-se la soldați, răcni stropșit, roșu de furie:

— Parșivilor!... Noi stăm de vorbă omenește, cu bunătate, iar voi ne îmbiați cu banii voștri?... Ce, parcă noi n-avem bani? Băgați-vă pungile în buzunar, că acum vă târăsc la comandament!

Cazacii se dădură în lături, făcându-le loc. Privind la ulicioarele pustii ale satului ce se zărea în depărtare, Koșevoi le strigă din urmă soldaților

⁵³ Hârtii în valoare de 20 și 40 ruble, emise în 117 de guvernul Kerenski.

care își cătau de drum:

— Mă, pifanilor? Unde vă băgați la câmp deschis?... Uite colea pădurea! Rămâneți acolo până ce-o însera, iar noaptea dați-i drumul înainte! Altfel nimeriți peste un alt post și vă înhață pe toți ca din oală!

Soldații se uitară în lături, tropăiră nehotărâți pe loc și, într-un cârd cenușiu și murdar, ca o haită de lupi, se îndreptară spre o văgăună cu desigur de arțari.

În primele zile ale lui noiembrie, zvonuri încălcite despre revoluția de la Petrograd ajunseră și la urechile cazacilor. Curierii de la comandamente, de obicei mai bine informați decât toți, susțineau că Guvernul Provizoriu ar fi fugit în America, iar Kerenski ar fi fost prins de marinari, care l-ar fi tuns, l-ar fi uns cu catran și l-ar fi plimbat timp de două zile pe străzile Petrogradului ca pe o muiere cu năravuri deșănțate.

Mai târziu, când sosi un comunicat oficial despre răsturnarea Guvernului Provizoriu și despre trecerea puterii în mâinile muncitorilor și țăranilor, cazacii rămaseră într-o așteptare încordată. Mulți erau bucuroși, adăstând încetarea războiului; dar mai ajungeau și ecouri ale altor zvonuri, îngrijorătoare, după care Corpul III cavalerie ar fi pornit împreună cu Kerenski asupra Petrogradului, iar Kaledin ar înainta dinspre sud, cu regimentele de cazaci pe care le concentrase din vreme în Ținutul Donului. Frontul se prăbușea. Dacă în octombrie soldații fugeau în grupuri răzlețe, neorganizate, spre sfârșitul lui noiembrie companii, batalioane și regimente întregi părăseau pozițiile. Unii plecau fără bagaje; dar de cele mai multe ori, avutul regimentului era prădat, depozitele devastate; oamenii împușcau ofițerii, jefuiau pe cine apucau și se repezeau spre vetrele lor într-o dezlănțuire de torent, nestăvilite și fără istov.

Față de o asemenea stare de lucruri, ar fi fost absurd ca Regimentul 12 să mai fie întrebuințat pentru prinderea dezertorilor, astfel că, după ce fusese din nou aruncat pe poziții, într-o zadarnică încercare de a astupa toate găurile și spărturile lăsate de infanteria care își părăsea sectoarele, se ridică în decembrie, dezgolind poziția, și, ajuns în marș la gara cea mai apropiată, îmbarcându-și toate materialele, mitraliere, rezervele de cartușe, caii, porni spre interiorul Rusiei, care fierbea în lupte.

Eșaloanele Regimentului 12 se deplasau prin Ucraina, spre Ținutul Donului. Undeva, în preajma gării Znamenka, Gărzile Roșii încercară să-i dezarmeze pe cazaci. Tratativatele ținură o jumătate de ceas; Koșevoi și alți cinci cazaci, președinți ai comitetelor revoluționare de sotnie, cereau să capete învoire de trecere cu armele.

— Pentru ce vă trebuie armele? întrebau membrii Sovietului de deputați ai gării.

— Să-i răpunem pe burjuii și pe generalii de la noi! Să-i sucim gâtul lui Kaledin! răspundea în numele tuturor Koșevoi.

— Armele sunt ale noastre, ale Oastei Donului. Nu le dăm! se frământau cazacii.

Șșaloanele fură lăsate astfel în plata Domnului. Încercarea de dezarmare se repetă la Kremenciug. Trenul nu căpătă cale liberă decât după ce cazacii de la mitraliere le puseră în bătaie chiar prin ușile deschise ale vagoanelor, ochind gara, și după ce una din sotnii se răspândi în trăgători și se culcă de-a lungul terasamentului Dar, la Ekaterinoslav, nu le mai ajută nici schimbul de focuri cu un detașament de Gardă Roșie: regimentul fu dezarmat în parte, pierzându-și mitralierele, peste o sută de lăzi de cartușe, aparatele de telefon și câteva bobine de cablu. La propunerea de a preda ofițerii, cazacii au răspuns printr-un „nu” răspicat. În tot timpul deplasării nu pierdură decât un singur ofițer, pe aghiotantul comandantului de regiment, Cirkovski, condamnat la moarte chiar de cazaci; sentința fusese executată de Moțatul și de un marinar din Garda Roșie.

În ziua de 17 decembrie, pe înserate, cazacii îl scoaseră pe aghiotant din vagon, în gara Sinelnikovo.

— Ȃsta îi vindea, așadar, pe cazaci? întrebă vesel marinarul din flota Mării Negre, știrb și înarmat cu un *mauser* și cu o pușcă japoneză.

— Te mai îndoiești?... Crezi că poate fi vorba de vreo greșeală? Nici gând... L-am dibuit taman bine, i-am dat de toate rosturile!... răspunse gâfâind Moțatul.

Aghiotantul, tânăr podesaul, se uita de jur împrejur ca o fiară încolțită, își potrivea părul cu palma asudată și nu mai simțea nici frigul care îi ardea obrazii, nici durerea de pe urma unei lovituri căpătate cu un pat de pușcă. Moțatul și marinarul îl duseră la o mică depărtare de vagon.

— Din pricina acestor afurisiți se răzvrătesc oamenii, și tot ei sunt de vină că a izbucnit revoluția. Nu mai tremura, măi drăguțule, că te surpi din picioare! șopti Moțatul și-și scoase șapca, făcând semnul crucii.

— Ține-te bine, domnule podesaul!

— Ești gata? îl întrebuse marinarul pe Moțatul, jucându-se cu *mauserul*, în vreme ce un zâmbet larg îi descoperea dinții albi.

— Ga-ta!

Moțatul își făcu din nou semnul crucii, se uită pieziș la marinarul care, cu un picior înainte, ridică *mauserul* și ochea cu îndârjire; apoi, cu un

rânjet crunt, trase cel dintâi.

La Ceaplino, regimentul fu din întâmplare târât într-o luptă între anarhiști și ucraineni, pierdu trei cazaci – morți – și cu greu izbuti să răzbească, croindu-și drum prin gara ocupată de eșaloanele unei divizii de vânători.

Trei zile mai târziu, primul eșalon al regimentului fu debarcat la Millerovo.

Celelalte se împotmoliră la Lugansk.

Regimentul ajunse în satul Karghin, cu efectivul scăzut la jumătate (o parte din oameni se împrăstiaseră pe la casele lor, chiar din gară). A doua zi, avu loc vânzarea prin licitație a trofeelor. Erau niște cai aduși de pe front, capturați de la austrieci. Cazacii împărțiră între dânșii numerarul găsit în casa de bani a regimentului și echipamentul.

Seara, Koșevoi și ceilalți cazaci din satul Tatarski plecară spre casă. Urcară dealul; satul Karghin, cea mai frumoasă așezare din Ținutul Donului de sus, se întindea în vale, lângă cotul alb și șerpuitor al Cirului ferecat de gheață. Fumul zvâcnea în mingi albe din hornul morii cu aburi; se vedeau pâlcuri negre de oameni furnicând pe medean; clopotul chema la vecernie. Dincolo de dealul Karghin, abia se zăreau creștetele sălciilor de la marginea satului Klimovski, iar în spatele lor, la capătul orizontului peliniu și înzăpezit, scânteia și ardea ca o mare de purpură jumătatea cerului într-amurg.

Cei optsprezece călăreți trecură movila cu trei meri pădureți acoperiți de promoroacă și o apucară în trap vioi, cu scârțâit de șei, spre nord-est. Noaptea geroasă se furișa hoțește pe după creastă. Înfășurându-și glugile, cazacii treceau din când în când la galop întins. Potcoavele țacăneau aspru, strident. Drumul bătătorit se scurgea sub copitele cailor, spre miazăzi; o pojghiță sticloasă de chiciură, turnată de un proaspăt dezgheț, atârna, prinsă în firisoarele de iarbă, scânteia și sclipea sub razele lunii, într-o lumină lichidă și albă.

Tăcuți, cazacii își zoreau caii. Drumul luneca înapoi, spre miazăzi. La răsărit, tremura părelnic pădurea din văgăuna Dubovenki. Lațurile dantelate ale urmelor de iepure se zăreau sub picioarele cailor. Calea Laptelui încingea cerul deasupra stepei, asemenea unui chimir căzăcesc de sărbătoare, bătut în ținte de argint.

PARTEA A CINCEA

1

TOAMNA ANULUI 1917 ERA PE SFÂRȘITE, CÂND CAZACII începură să se înapoieze de pe front. Se întoarse Hristonea, îmbătrânit în război, împreună cu alți trei cazaci, tot din Regimentul 52. Fură lăsați definitiv la vatră: Anikușka, cel spân; artileriștii Ivan Tomilin și Iakov Podkova; după ei. Martin Șamil, Ivan Alexeevici, Zahar Koroliiov, lunganul Borșciiov; în decembrie, răsări ca din senin Mitka Korșunov; după o săptămână, un grup întreg de cazaci foști în Regimentul 12: Mișka Koșevoi, Prohor Zikov, Andrei Kușulin, fiul moșului Kașulin, Epifan Maksaev, Egor Sinilin.

Rămas în urma regimentului, Fedot Bodovskov, cel cu mutra de calmuc, veni tocmai de la Voronej, călare pe un minunat cal șarg, luat de la un ofițer austriac, și povesti cu o uluitoare bogăție de amănunte cum străbătuse satele din gubernia Voronej, răscolite de revoluție, și cum trecuse pe sub nasul detașamentelor de Gărzi Roșii, încredințându-și soarta calului său iute ca năluca.

În urma lui, veniră Merkulov, Petro Melehov și Nikolai Koșevoi, fugiți din Regimentul 27 gata bolșevizat. Ei aduseră în Tatarski vestea că Grigori Melehov, care își făcuse în ultimul timp serviciul la Regimentul 2 de rezervă, se dăduse de partea bolșevicilor și rămăsese în Kamenskaia. Tot acolo, în Regimentul 27, se aciuiase și Maximka Greaznov, fost hoț de cai, ademenit spre bolșevici de noutatea vremurilor turburi și de ispitele unui trai slobod. Se povestea că Maximka își făcuse rost de un cal de o nemaipomenită slutenie, dar tot nemaipomenit de sprinten și de ager; se mai spunea că acest cal al lui Maximka are o dungă de păr argintiu de-a lungul spinării și că nu-i înalt, în schimb are trupul lung și părul de o culoare ciudată, roșie, de parcă ar fi vacă. Despre Grigori se vorbea în silă – nici nu voiau să-i pomenească numele, știindu-se că nu mai are aceleași căi cu ale consătenilor, dar fără să se știe dacă nu cumva se va întoarce vreodată din nou pe ele.

Casele în care se întorceau cazacii – gospodari sau musafiri așteptați de atâta vreme – se umpleau de bucurie. Această bucurie apăsa însă și scotea

nemilostiv în lumină durerea mută, veche, a celor care-și pierduseră pentru totdeauna rudele și pe cei dragi. Mulți cazaci lipseau, risipiți prin câmpiile Galiției, Bucovinei, Prusiei Orientale, României și printre dealurile carpatice, unde au căzut, unde trupurile lor au putrezit în mugetele funebre ale tunului, și unde acum movilele înalte ale mormintelor comune erau acoperite de buruieni, scufundate de ploi, înălbite de zăpadă. Și oricât ar mai alerga pe ulicioare cazacele, cu părul despletit, și oricât ar mai privi în zare, pe sub palma adusă streășină la ochi, niciodată n-au să-și mai revadă pe cei dragi inimii lor! Oricâte lacrimi ar șuroi din ochii umflați și istoviți de durere, jalea lor cea adâncă n-au s-o mai spele niciodată! Oricât ar boci glasurile femeilor în ziua pomenirii morților, vântul de răsărit n-are să le ducă țipetele până în Galiția, până în Prusia Orientală, până la movilele mormintelor comune, acum surpate!...

Dar mormintele dispar sub ierburi și durerea se învăluie în negura timpului. Vântul netezise urmele celor pentru totdeauna plecați; vremea va șterge și durerea inimii și urmele întipărite cândva în amintirea celor care nu și-au mai revăzut și nu-i vor mai revedea niciodată pe cei dragi, căci scurtă este viața omului, și nu prea multă iarbă calcă picioarele noastre în timpul ei măsurat...

Văduva lui Prohor Șamil se lovea cu capul de pământul tare, mesteca în dinți țărâna de jos când îl vedea pe Martin Șamil, fratele lui bărbatu-său căzut în război, cum își mângâie nevasta însărcinată, cum își dezmiardă copiii și cum le împarte darurile aduse de el. Se zvârcolea muierea și se târa în pulbere, zguduită de hohotele plânsului, iar plozii se îngrămădeau lângă ea, ca o turmă de miei, văicărindu-se și privindu-și mama cu ochii căscați de groază.

Plângi, sărmană femeie! Sfășie-ți cămașa, singura care ți-a rămas! Smulge-ți părul rărit de viața grea și lipsită de bucurii, mușcă-ți buzele însângerate, frânge-ți mâinile schilodite de muncă, zvârcolește-te la ușa casei, rămasă fără gospodar! Casa ta n-are stăpân, tu n-ai bărbat, copiii tăi n-au tată! Nimeni nu te va mângâia pe tine și orfanii tăi, nimeni nu te va scăpa de munca peste puteri, de sărăcie, nimeni nu-ți va strânge capul la pieptul lui, noaptea, când te prăbușești sleită de oboseală, și nimeni n-are să-ți mai spună, așa cum spunea el altădată: „Nu te necăji, Aniska! O scoatem noi la capăt!” N-ai să mai ai parte de un soț, căci truda, lipsurile, copiii, te-au secătuit și te-au slujit; odraslele tale mucoase și pe jumătate goale n-au să mai aibă un tată; vei rămâne singură la arat, la grăpat, pierzându-ți răsufarea în opintelile istovitoare, vei încărca snopii grei de

grâu, ridicându-i cu furca până-n vârful carului, simțind cum ți se rupe ceva în pântec, iar apoi te vei zvârcoli, învelindu-ți cu zdrențe trupul din care se scurge sângele!

Ținând în mână sărăcăcioasele primeneli ale lui Alexei Beșneak, maicăsa plângea cu lacrimi amare și zgârcite, adulmecând fiecare lucru. Dar numai cea din urmă cămașă a feciorului său, adusă de Mișka Koșevoi, mai ascundea în cute mirosul de sudoare a celui care o purtase, carne din carnea ei! Și bătrâna se clătina, strângând-o lipită de obraz, bocea jalnic, stropind cu lacrimi cămașa de pânză murdară, cu ștampila cazonă.

Orfană a rămas familia lui Manîțkov, ca și a lui Afonka Ozerov, Evlanti Kalinin, Lihovidov, Ermakov, ca și atâtea alte familii de cazaci!

Numai după Stepan Astahov nu plângea nimeni, și nici nu avea cine să-l plângă. Casa lui, cu ușile și ferestrele bătute în scânduri, pe jumătate dărâmată, era mohorâtă și pustie, chiar pe timpul verii. Axinia stătea la lagodnoe, cei din sat auzeau prea puține vești despre dânsa, și ea nu mai dădea prin Tatarski. Hotărât că nu-i era dor de cei de acolo.

Cazacii din stanițele Donului de sus se întorceau acasă în cărduri, pe sate. În decembrie, aproape toți foștii luptători din părțile staniței Vioșenskaia se întoarseră astfel la gospodării.

Mici cete de câte zece-patrzeci de oameni treceau ziua și noaptea prin satul Tatarski, îndreptându-se spre malul stâng al Donului.

- De unde, oștenilor? îi întrebau bătrânii, ieșind la poartă.
- Din Ciornaia Recika...
- Din Zimovnaia...
- Din Dubrovka...
- Din Reșetovski...
- Noi suntem din Dudarevski...
- Noi, din Gorohovski.
- Noi, din Alimovski.
- Ce, v-ați săturat de război? întrebau bătrânii, în batjocură.

Unii ostași, mai rușinați și sfioși, zâmbeau.

— Ne-ajunge, uncheșilor! Ne-am războit destul!

— Am îndurat destulă ticăloșie. Ne grăbim acum acasă!

Iar alții, mai dârji și mai colțoși, suduiau de mamă și răspundeau în răspăr:

- Mai du-te și tu, moșule! Rupe-ți noada!
- Ce tot zădărești oamenii? Ce-ți poștește inima?...
- Mulți mai sunteți din cei cu întrebările? Hai?!

Spre sfârșitul iernii, în preajma Novocerkassk-ului se înteteau începuturile războiului civil, pe când în Ținutul Donului de sus, prin sate și stanițe, tot mai domnea o liniște de mormânt. Înăuntrul gospodăriilor, în familii, stăruia însă o vrăjmășie ascunsă, care uneori izbucnea și pe față; bătrânii nu se împăcau cu cei întorși de pe front.

Despre războiul care se încingea în preajma capitalei Ținutului Oastei Donului se știa numai din auzite; dumerindu-se cu anevoie asupra curentelor politice în plină închegare, toți așteptau desfășurarea evenimentelor, plini de încordare.

Până în ianuarie, viața celor din Tatarski a rămas tot atât de tihnită. Cazacii întorși de pe front se odihneau lângă neveste și se îngreășau, fără să le treacă prin cuget că sunt pândiți, chiar la porțile ogrăzilor, de alte urgii și necazuri, mai amare încă decât acele pe care le înduraseră în războiul abia sfârșit.

2

În ianuarie 1917, Grigori Melehov fusese avansat horunji pentru faptele sale de arme și numit comandant de pluton la Regimentul 2 de rezervă.

În septembrie, după ce zăcuse de pneumonie, căpătă un concediu; stătu acasă o lună și jumătate, se întremă, trecu pe la comisia medicală a districtului și fu din nou trimis la regiment. După Revoluția din Octombrie, fu numit comandant de sotnie. Cam în acest răstimp se petrecuse în el și acea răsucitură de cuget, înrâurită într-o mare măsură de desfășurarea evenimentelor din juru-i și într-o altă măsură de sotnicul Efim Izvarin, unul din ofițerii regimentului.

Grigori făcuse cunoștință cu Izvarin chiar în cea dintâi zi când s-a întors din concediu; iar cum după aceea se întâlneau mereu la serviciu și în afară de serviciu, căzu treptat sub înrâurirea sa, fără să-și dea seama.

Efim Izvarin, fecior de cazac înstărit din stanița Gundorovskaia, urmas cursurile școlii de iuncheri din Novocerkassk. După absolvire, plecase pe front cu Regimentul de cazaci de Don în care făcuse slujbă un an, căpătând – după vorba lui – „crucea «Sfântul Gheorghe» în gradul de ofițer, pe piept, plus paisprezece schije de grenadă în toate părțile obișnuite și neobișnuite ale trupului”; pe urmă, nimerise în Regimentul 2 de rezervă, pentru a-și isprăvi acolo scurta-i carieră de combatant.

Înzestrat cu o inteligență superioară, om cu rare însușiri și cu un nivel cultural mult peste cel mediu al ofițerilor cazaci de rând, Izvarin era un

înfocat cazac autonomist. Revoluția din februarie îi dăduse un imbold, îi oferise prilejuri să se manifeste și, legându-se de cercurile căzăcești de nuanță autonomistă, începu cu multă iscusință să facă propagandă pentru autonomia deplină a Ținutului Oastei Donului, întru restabilirea stării de lucruri care existase acolo înainte de subjugarea căzăcimii de către Velikorusia. Cunoștea la perfecție istoria, avea un suflet pasionat și o judecată limpede și veșnic trează; știa să schițeze imagini pline de o cuceritoare frumusețe despre viitoarea viață liberă a Ținutului de Don, soarta de mâine a patriei sale, când puterea va fi în mâinile Sfatului suveran, când niciun rus străin de ținut n-ar mai rămâne pe teritoriul lui, iar cazacii, având hotare administrative, cu pichete de grăniceri, ar putea trata de la egal la egal cu Ucraina și Velikorusia, făcând negoț și schimb, fără să se ploconească în fața lor. Izvarin știa astfel să tulbure imaginația cazacilor naivi și a ofițerilor semidocti. Printre alții căzu și Grigori sub această înrâurire. La început, ținuse piept în aprinsele dezbateri, dar, lipsit de învățătură, Grigori fu repede dezarmat în fața adversarului – și Izvarin îl înfrângea cu ușurință în duelurile lor verbale. Discutau de obicei într-un ungher de cazarmă și, în asemenea împrejurări, simpatiile auditoriului înclinau mai totdeauna de partea lui Izvarin. Acesta se impunea cazacilor prin judecățile sale, schițând aspecte din viața neatârnată ce ar urma să vină; atingea cele mai ascunse și cele mai tainice gânduri nutrite de majoritatea căzăcimii înstărite a stanițelor din josul Donului.

— Dar cum vom trăi fără Rusia, dacă n-avem nimic afară de grâu? îl întreabă Grigori.

Răbdător, Izvarin îl dumeri:

— Nici nu-mi închipui existența independentă și izolată numai a Ținutului de Don. Vom trăi împreună cu Kubanul, cu Terekul și cu muntenii din Caucaz, uniți cu toții pe bazele unei federații. Caucazul este bogat în minereuri, încât o să găsim acolo de toate.

— Și cărbunii de pământ?

— Avem la îndemână bazinul Donețului.

— Dar acesta e al Rusiei!

— Rămâne de văzut al cui este și pe al cui teritoriu se află. Dar, chiar și în cazul că bazinul Donețului va rămâne al Rusiei, vom pierde foarte puțin. Uniunea noastră federativă nu se va bizui pe industrie. Ținutul nostru, după caracterul său, este un ținut agricol, iar așa fiind, vom cumpăra cărbuni din Rusia, atât cât ne va trebui să ne îndestulăm nevoile micii noastre industrii; și nu numai cărbuni, ci și multe altele: chereștea,

produsele industriei metalurgice, iar în schimbul lor vom da grâu de cea mai bună calitate și țigări.

— Dar ce folos ar fi pentru noi să ne despărțim de Rusia?

— Un folos direct înainte de toate, vom scăpa de tutela ei politică, ne vom reface toată orânduiala desființată de țarii ruși, vom da afară pe toți cei veniți din alte părți. Importând mașini din străinătate, în vreo zece ani ne vom ridica gospodăria în așa fel, încât vom ajunge înzecit mai bogați. Pământul acesta al nostru e udat cu sângele strămoșilor noștri, îngrășat cu oasele lor, iar noi – supuși de către Rusia – timp de patru sute de ani i-am apărat interesele și nu ne gândim la ale noastre... Avem ieșire la mare. Vom avea cea mai puternică armată, cea mai vrednică la luptă – și nu numai Ucraina, ci și Rusia, nu vor cuteza să ridice mâna împotriva neatârării noastre!

De statură mijlocie, spătos și robust, Izvarin avea înfățișarea tipică a cazacului: părul gălbui, în cârlionți, de culoarea ovăzului necopt, fața smeadă, fruntea albă, înclinată; arșița îi atinsese numai obrazii și se isprăvea cu o dungă, la înălțimea sprâncenelor bălaie. Vorbea cu o voce mlădioasă de tenor, avea obiceiul să-și încrețească sprânceana stângă în unghi ascuțit și să-și miște nasul mic și coroiat într-un anume chip, lăsând impresia că adulmecă mereu ceva. Mersul său energetic, aspectul sigur al ținutei și privirea deschisă a ochilor căprui, îl deosebeau de toți ceilalți ofițeri din regiment. Cazacii se purtau cu vădit respect față de dânsul; poate mai mare chiar decât față de comandantul regimentului.

Izvarin discuta îndelung cu Grigori, și acesta, simțind cum se clatină pământul, până atunci solid, sub picioarele sale, trăia din nou cam aceleași gânduri care îl stăpâniseră la Moscova, când făcuse cunoștință cu Garanja, la spitalul de ochi al doctorului Sneghirov.

Îndată după Revoluția din Octombrie, avu următoarea convorbire cu Izvarin.

Simțindu-se năpădit de idei contradictorii, Grigori îl întrebă cu neliniște despre bolșevici:

— Da' ia spune-mi, Efim Ivanîci, ce zici tu de bolșevici: judecă ei drept, au ba?

Cu sprânceana frântă, strâmbând ironic din nas, Izvarin hăhăi:

— Judecă? Ha-ha! Tu, drăguțule, parcă abia acum ai făcut ochi! Bolșevicii au programul lor, au perspectivele și năzuințele lor. Bolșevicii au dreptate din punctul lor de vedere; dar noi avem dreptate din punctul nostru de vedere... Știi tu cum se cheamă partidul bolșevicilor? Nu știi?

Cum se poate? Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia. Ai înțeles? Mun-ci-to-resc! Deocamdată, se dau și cu țărani, și cu cazacii, dar baza lor este clasa muncitoare. Ei râvnesc eliberarea acestei clase, pe când țărănimii îi vor aduce o nouă subjugare, mai rea, poate, decât cea de până acum. În viață, nu se prea întâmplă s-o ducă toți la fel. Dacă bolșevicii vor birui, muncitorii o vor duce bine, iar ceilalți, prost. Dacă se va întoarce monarhia, moșierii și alții care vor fi cu ea o să aibă un trai bun, iar ceilalți, un trai prost. Noi n-avem nevoie nici de unii, nici de alții! Avem nevoie de ceva care să fie numai al *nostru* și, înainte de toate, trebuia să scăpăm de orice fel de tutelă, fie în persoana lui Kornilov, fie în a lui Kerenski sau Lenin... Pe tabla noastră de șah, ne putem lipsi de acești pionii. Scapă-mă, Doamne, de prieteni, că de dușmani mă apăr singur!...

— Da' cei mai mulți cazaci țin cu bolșevicii. Știi asta?

— Grișa, prietene, trebuie să înțelegi un lucru: *acum* și cazacul și țăranul au același drum cu bolșevicii... Și știi de ce?

— De ce?

— Fiindcă... Izvarin schiță gestul său obișnuit, umflându-și nările, și zise: Fiindcă bolșevicii sunt pentru pace, pentru o pace imediată, iar cazacii s-au săturat de război până peste gât.

Și izbi cu palma peste gâtul tare și arămiu, își îndreptă sprânceana încovoiată într-o expresie de mirare și strigă:

— Și de aceea cazacii trag la bolșevism și merg într-un pas cu bolșevicii. Dar, îndată ce războiul va lua sfârșit, iar bolșevicii își vor întinde mâinile spre avutul cazacilor, căile lor se vor despărți... Este un lucru perfect întemeiat și de neînlăturat din punct de vedere istoric. O prăpastie de nerăzbit se cascadează între felul de a fi al cazacilor de astăzi și socialismul de mâine, încununarea revoluției bolșevice...

— Îți spun, mormăi surd Grigori, că nu pricep nimic... Greu îmi vine să mă descurc... Mă rătăcesc ca în stepă, pe viforniță...

— Asta nu-i scuză! Viața te va sili să te descurci, și nu numai atât: te va obliga să te alături unei tabere sau alteia.

Această convorbire avusese loc pe la sfârșitul lui octombrie, iar în noiembrie, Grigori se întâlnește din întâmplare cu un alt cazac, Feodor Podtiolkov, care a jucat un rol de seamă în istoria revoluției din Ținutul Donului. Iar după o scurtă șovăire, vechiul adevăr își luă din nou locul în cugetul său.

În ziua aceea, pe la amiază, cernea o burniță mărunță. Spre seară, vremea se însenină, și Grigori hotărî să-și viziteze un consătean,

podhorunji Drozdov din Regimentul 28 de cazaci. Un sfert de ceas mai târziu, își ștergea picioarele de un covoraș și bătea la ușa lui Drozdov. În odaia plină de ficuși piperniți și de mobile roase, afară de gazdă, se afla un cazac zdravăn și bine legat, cu epoleți de vagmistru din artileria de gardă, care stătea pe un pat ofițeresc de campanie, cu spatele la fereastră. Încovoiat ușor de spinare, ședea cu picioarele larg desfăcute, în nădrați de postav negru, ținându-și mâinile late, acoperite de păr roșcat, pe genunchii rotunzi și mari. Bluza stătea întinsă pe corp, făcând crețuri la subsuori, gata-gata să plesnească pe pieptul lat și boltit. Auzind scârțâitul ușii, își întoarse grumazul scurt și plin, îl cercetă pe Grigori cu o privire rece și-și ascunse lumina pupilelor în orbitele strâmte de sub pleoapele umflate.

— Faceți cunoștință. Uite, Grișa, dânsul e, cum s-ar spune, aproape un vecin de-al nostru, Podtiolkov, din stanița Ust-Hopiorskaia.

Grigori și Podtiolkov își strânseseră mâinile în tăcere. Așezându-se, Grigori zâmbi gazdei:

— Am cam murdărit pe jos... Nu mă certî?

— Nu, nu te teme! Murdăria se poate șterge. Vrei un ceai?

Amfitrionul, scund și vioi ca un țigar, pocni samovarul cu unghia lui galbenă de fumul tutunului și spuse cu părere de rău:

— Numai că are să fie cam rece.

— Nu-i nimic. Nu te mai osteni.

Grigori îi oferă lui Podtiolkov o țigară. Acesta încercă în zadar să apuce cu degetele lui mari și roșii tubulețul alb ce stătea strâns în rând cu alte țigări din tabacheră, roși stingherit și spuse cu obidă:

— N-o pot apuca, fir-ar a dracului!

În cele din urmă, izbuti să scoată o țigară, făcând-o să lunece pe capacul tabacherei și-și ridică la Grigori ochii îngustați și parcă și mai micșorați de zâmbetul stânjenit. Lui Grigori îi plăcu purtarea lui simplă și-l întrebă:

— Din ce sat ești?

— Din Krutovski, răspunse voios Podtiolkov. Acolo îs născut, crescut, iar în ultima vreme am stat la Ust-Klinovski. Cred c-ai auzit de Krutovski, nu? E cam pe aproape de hotarul cu Elanski. Dar satul Pleșakovski îl cunoști? Ei bine, după el vine Matveev, pe urmă Tiukovnovski, din stanița noastră – iar mai departe vin și satele noastre, de unde sunt eu: Verhni și Nijni-Krutovski.

În tot timpul discuției, îi zicea lui Grigori ba „tu”, ba „dumneata”, vorbea din ce în ce mai nestingherit, obișnuindu-ne pe încetul cu dânsul, ba chiar o dată îi atinse prietenos umărul cu palma grea. Mustățile blonde și

răsucite cu îngrijire îi tăiau fața lată, puțin ciupită de vărsat; părul udat fusese lins cu un pieptănaș și ușor zbârlit deasupra urechilor mici, iar în partea stângă, ondula ușor. Ar fi făcut o plăcută impresie dacă n-ar fi fost nasul mare și cam ridicat în sus, și ochii. La prima vedere, ochii aceștia nu aveau nimic deosebit, dar, uitându-se mai stăruitor în ei, Grigori simți apăsarea privirii, grea, ca de plumb. Mici ca două alice de mitralie, sclipeau în orbitele înguste, ca din niște crenele, silind celelalte priviri să coboare și săgetându-le cu o îndârjire greoaie.

Cercetându-l tot mai curios, Grigori observă altă notă deosebită: Podtiolkov aproape nu clipea din ochi. Când vorbea, își fixa dintru-ntâi privirea aspră asupra figurii interlocutorului, mutând-o apoi la diferite obiecte din jur, iar genele lui scurte, pârlite de soare și lăsate în jos, rămâneau tot timpul nemișcate. Din când în când, își apleca pleoapele umflate și le ridica dintr-o dată, țintindu-și gloanțele ochilor și parcurgând tot ce se afla împrejur.

— E tare curios, fraților! rosti Grigori, adresându-se gazdei și lui Podtiolkov. Se va isprăvi cu războiul și vom duce o altă viață. În Ucraina guvernează Rada⁵⁴, iar la noi, Sfatul Oastei...

— Atamanul Kaledin! îl corectă cu jumătate de glas Podtiolkov.

— Totuna e... Ce deosebire?

— Asta așa-i... Nu-i nicio deosebire! încuviință Podtiolkov.

— I-am făcut adânci plecăciuni de despărțire maicii Rusii, continuă Grigori, repetând vorbele lui Izvarin, în dorința de a vedea cum vor fi primite de Drozdov și de acest voinic din artileria de gardă. Ocârmuirea noastră, orânduiala noastră! Afară cu hoholii de pe pământul căzăcesc! Apoi ne vom trage hotarele și – nu te apropia de noi! Vom trăi, așa cum au trăit pe vremuri strămoșii noștri. Eu cred că revoluția ne va folosi... Tu ce zici, Drozdov?

Gazda se agită, zâmbind și făcând gesturi vioaie:

— Desigur, va fi mai bine! Mujicii ne-au stors destul puterile; bine n-am dus-o cu dânșii. Și-apoi, ce drăcie: toți marii atamani sunt niște nemți, niște von Taube, von Grabble și alții la fel! Ce mai de-a pământ s-a dat acestor domni ofițeri superiori! Măcar acum vom răsufla ușurați...

— Dar Rusia, cum se va împăca oare cu aceasta? întrebă încet

---

⁵⁴ Rada ucraineană (centrală) – organ executiv al burgheziei naționaliste din Ucraina format la 6.V.1917. A fost alungată de muncitorii și țăranii răsculați în ianuarie 1918, apoi s-a întors cu ajutorul formelor armate ale intervenționiștilor, iar la 29.IV.1918 a fost lichidată de moșieri, chiaburi și intervenționiști, în momentul în care contrarevoluția avea nevoie de un organ conducător mai puternic.

Podtiolkov, fără să se adreseze cuiva anume.

— Are să se împace, n-avea grijă, îl asigură Grigori.

— Și va fi același lucru! Același borș, în strachină nouă!

— Adică, cum?

— Păi, taman așa! Își roti Podtiolkov mai cu vioiciune plumbii ochilor, aruncând asupra lui Grigori privirea lor greoaie de sub streășina frunții. Atamanii își vor bate joc mai departe de poporul muncitor. Tu ai să stai „drept” în fața fiecărei blagorodniciei, iar el are să te pocnească peste bot. Halal de trai, da! Leagă-ți un pietroi de gât și sari de pe mal.

Grigori se ridică. Începu să măsoare camera cu neastâmpăr și atinse de câteva ori genunchii desfăcuți ai lui Podtiolkov; în cele din urmă, se opri în fața lui și-l întrebă:

— Și atunci, cum?

— Până la sfârșit.

— Care sfârșit?

— Dacă am început, trebuie s-o scoatem la capăt. De vreme ce-am zis: jos cu țarul și cu contrarevoluția, apoi trebuie să ne străduim pentru ca puterea să treacă în mâinile poporului. Toate celelalte îs mofturi, basme copilărești. În trecut, ne puneau la jug țarii; iar acum, de nu vor fi țari, or să ne pună alții, și încă cum! De o să urlăm de bine!

— Și după tine, Podtiolkov, ce-i de făcut?

Plumbii ochilor grei ai vagmistrului începură din nou să facă ocolul odăiței strâmte, căutându-și un loc de sprijin.

— Puterea să fie a poporului... Aleasă! Dacă nimerești iarăși sub talpa generalului, iarăși o să fie război, și nouă război nu ne trebuie. Dacă o asemenea putere s-ar înscăuna peste tot, în toată lumea: nimeni să nu mai asuprească norodul, să nu-l mai prăpădească în războaie! Da' așa? Ai nădragii găuriți, poți să-i întorci cum vrei, tot găuri rămân. Pocnindu-se zgomotos peste genunchi, Podtiolkov zâmbi răutăcios, arătându-și dinții mărunți și uimitor de puternici. Să ne ținem cât mai departe de ceea ce a fost, căci altfel au să ne pună un ham și mai ticălos ca al țarist!

— Dar cine are să ne cârmuiască?

— Tot noi! se învioră Podtiolkov. O să luăm noi puterea și iată-ne ocârmuirea! Numai de ne-ar slăbi nițel chingile, și vom ști noi cum să-i dăm jos pe toți Kaledinii!

Oprindu-se la geamul aburit, Grigori privi îndelung ulița, copiii care zburdau într-un joc complicat, acoperișurile umede ale caselor de peste drum, crengile cenușii și palide ale unui plop negru din grădiniță. Nu mai

auzea la spatele său dezbaterea dintre Drozdov și Podtiolkov. Se trudea chinuitor să dea de rostul gândurilor încâlcite, să chibzuiască și să hotărască ceva.

Rămase așa timp de vreo zece minute, zgâriind felurite litere pe geam. Soarele veșted de iarnă timpurie abia mijeja mocnit la apus, dincolo de geam, deasupra acoperișului. Era de o roșeață umedă și părea pus pe creasta acoperișului, gata-gata să se desprindă și să se rostogolească dincoace sau dincolo de coamă. Frunzele zbârcite zburau pe pământ, bătute de ploaie, venind dinspre grădina publică, iar vântul ridicat de prin părțile Ucrainei, de undeva de lângă Lugansk, bântuia prin staniță, întetându-se mereu.

3

Novocerkassk-ul ajunsese un centru de atracție pentru toți cei fugiți de revoluția bolșevică. Marii generali, foștii stăpâni ai destinelor armatei rusești prăbușite, se strângeau la gurile Donului, nădăjduind că vor fi sprijiniți de către cazacii reacționari și că vor izbuti să pornească și să desfășoare de acolo o ofensivă împotriva Rusiei Sovietice.

La 2 noiembrie, generalul Alexeev, însoțit de căpitanul Șapron, sosi la Novocerkassk. După un schimb de păreri cu Kaledin, purcese la organizarea unor detașamente de voluntari. Ofițeri refugiați din nord, iuncheri, foști ostași din trupele de asalt, liceeni, elemente declasate culese dintre soldați, cei mai activi contrarevoluționari din sânul căzăcimii și, în sfârșit, niște amatori de aventuri și de solde sporite, fie și în „kerence”, iată cine alcătua scheletul viitoarei „Armate de voluntari”.

În ultimele zile ale lui noiembrie, sosiră generalii Denikin, Lukomski, Markov, Erdely. În acest moment, detașamentele lui Alexeev numărau deja peste o mie de baionete.

La 6 decembrie, în Novocerkassk își făcu apariția Kornilov, care își lăsase în drum escorta de tekini și ajunsese travestit la hotarul Ținutului Donului.

Kaledin, după ce izbutise până atunci să strângă la Don aproape toate regimentele de cazaci care fuseseră pe fronturile român și austro-german, le înșirui de-a lungul liniei principale de cale ferată: Novocerkassk-Certkovo-Rostov-Tihorențkaia. Dar cazacii, obosiți de cei trei ani de război și întorși de pe front cu porniri revoluționare, nu arătau niciun chef să se bată împotriva bolșevicilor. Efectivele regimentelor numărau abia o treime de călăreți, față de cele normale. Cele mai bine păstrate, Regimentele 27,

44 și 2 de rezervă, staționau în stanița Kamenskaia. Tot acolo fuseseră trimise la vreme, din Petrograd, Regimentul de gardă „Atamanski” și Regimentul de gardă cazac. Regimentele 58, 52, 43, 28, 12, 29, 35, 10, 39, 23, 8 și 14, sosite de pe front și bateriile 6, 32, 28, 12 și 13 fură cantonate în Certkovo, Millerovo, Lihaiia, Glubokaia, Zverevo, precum și în regiunea minieră. Regimentele alcătuite din cazacii cu obârșia din districtele Hopior și Ust-Medvedița soseau rând pe rând în gările Filonovo, Uriupinskaia, Sebreakovo, rămâneau câtva timp acolo, împrăștiindu-se apoi.

Gospodăriile părăsite îi chemau spre ele cu o putere irezistibilă, și nu se mai afla nicio forță în stare să-i oprească pe cazaci de la întoarcerea în valuri la căminurile lor. Dintre toate regimentele de cazaci din Ținutul Donului, numai 1, 4 și 14 fuseseră la Petrograd, dar nici ele nu zăboviseră acolo prea mult.

Kaledin încerca să desființeze anume unități în care avea mai puțină încredere, sau măcar să le izoleze, intercalându-le printre altele mai de nădejde.

Pe la sfârșitul lui noiembrie, când făcu prima încercare de a porni trupele aduse de pe front asupra Rostovului revoluționar, cazacii, ajunși la Aksaiskaia, au refuzat să meargă mai departe și se întoarseră. Larg desfășurată, opera de organizare a detașamentelor „cârpăcite” dădea însă roade: la 27 noiembrie, Kaledin era în stare să acționeze cu detașamente închegate de voluntari, împrumutând ceva forțe și de la Alexeev, care adunase până atunci câteva batalioane.

La 2 decembrie, Rostovul a fost cucerit, în urma unor lupte date de către trupele de voluntari. După sosirea lui Kornilov, centrul de organizare al Armatei de voluntari se strămută acolo. Kaledin rămase singur. Împrăștiase unitățile de cazaci de-a lungul hotarelor ținutului, le împinsese spre Țarițin și până la hotarul guberniei Saratov. Pentru rezolvarea problemelor care nu puteau suferi nicio întârziere, întrebuința numai detașamente de partizani formate din ofițeri; puterea slăbită, șubredă, a ținutului nu se putea sprijini decât pe aceste unități.

Pentru reprimarea minerilor din bazinul Donețului, fură trimise detașamente proaspăt recrutate: în sectorul Makeevka acționa esaulul Cernețov, și tot acolo se găseau trupe din Regimentul 58 de cazaci. La Novocerkassk, se formau în grabă detașamentele lui Semiletov, Grekov, diferite cete de voluntari; în nord, în districtul Hopior, se alcătuiseră așa-zisul „detașament Stenka Razin”, compus din ofițeri și partizani. Coloane de ostași ai Gărzii Roșii se apropiau însă de ținut din trei părți. La Harkov, la

Voronej, se concentrau forțe pentru o lovitură decisivă. Norii se grămădeau deasupra Donului, se îngroșau și se întunecau. Vânturile aduceau din Ucraina ecoul primelor bubuituri de tun.

4

Albi-gălbui, pântecoși ca niște barcazuri, norii pluteau lin deasupra Novocerkasskului. În înălțimi, mai sus de ei și de cupola strălucitoare a catedralei, atârna neclintit lâna creată, brumărie a altui nor gros, alungită și înclinată în cute spre orizont, iluminându-se de raze trandafirii-argintii undeva, deasupra staniței Kriveanskaia.

Soarele răsărea domol, dar geamurile de la palatul marelui ataman ardeau parcă, oglindindu-l în flăcări învâlvorate. Coamele acoperișurilor de tablă sclipeau jilave, după ploaia din ajun, precum ud de stropi mai era încă și monumentul de bronz al lui Ermak, cu coroana Siberiei întinsă spre miazănoapte.

Un pluton de cazaci descălecați urca aleea Kreșcenski. Razele soarelui jucau pe baionete. Mersul cadențat abia se auzea în liniștea greoaie a dimineții, străbătută, din când în când, de pașii rarilor trecători și de huruitul unei birje.

În acea dimineață, Ilia Bunciuk sosi la Novocerkassk cu trenul de Moscova. Ieși din vagon cel din urmă, trăgându-și poalele unui pardesiuc cam vechi, simțindu-se neobișnuit de stingher în haine civile.

Un jandarm și două fete tinerele, care râdeau mereu fără pricină, se plimbau pe peron. Bunciuk intră în oraș, ținând la subsuoară un mic geamantan ieftin și foarte jerpelit. Tot drumul, până la o uliță mărginașă, nu întâlni decât foarte puțini trecători. Străbătând orașul de-a curmezișul, după o jumătate de ceas se opri în fața unei căsuțe dărăpănate. De multă vreme neîngrijită, avea o înfățișare jalnică. Timpul își pusese deasupra laba-i grea și, sub această povară, acoperișul se lăsase în jos, zidurile se turtiseră, obloanele de lemn atârnavu pieziș, ferestrele aduceau cu niște ochi de paralytic. Deschizând porțița, Bunciuk cercetă cu o privire emoționată căsuța și curtica îngustă și pași grăbit spre cerdac.

Jumătate din coridorul îngust era ocupat de o ladă acoperită cu tot soiul de vechituri. Bâjbâind prin întuneric, Bunciuk se izbi cu genunchiul de colțul lăzii, fără să simtă durerea, și trase ușa. În tinda joasă nu era nimeni. Trecu în odaia următoare și, negăsind nici acolo pe nimeni, se opri în prag. La mirosul nespuse de cunoscut și caracteristic al acestei căsuțe, îl podidi ca

o amețală. Cuprinse cu ochii toată odaia: un rând de icoane grele în ungherul din față, un pat, o măsuță cu o mică oglindă împâclită de bătrânețe, fotografiile, câteva vechi scaune vieneze, o mașină de cusut și un samovar care își pierduse de mult luciul, din pricina îndelungatelor întrebuințări. Biruindu-și bățile inimii care zvâcnea brusc și dureros, respirând cu gura deschisă ca și cum i-ar fi lipsit aerul, Bunciuk se întoarse și, aruncându-și jos geamantanul, cutreieră cu privirile bucătăria: cuptorul pântecos, spoit verde, era tot atât de prietenos ca în zilele de demult; un motan bătrân și tărcat se uita din dosul unei perdele de stambă albastră, și în ochii lui lucea o curiozitate umană; era vădit că în casă călcau îndeobște prea arar musafiri. Vase nespălate așteptau răvășite pe masă; alături, pe un scăunel, un ghem de lână toarsă își sclipea andrelele, care străpungeau din patru colțuri un ciorap neisprăvit.

Nimic nu se schimbase în casa asta vreme de opt ani. Bunciuk avu impresia că abia ieri plecase. Ieși grăbit în pridvor. O bătrână gârbovă de ani și de necazuri se ivise în ușa unei magazii din fundul curții. „Mama! Se poate? Cu adevărat mama să fie?” Cu buzele cuprinse de tremur, Bunciuk se repezi întru întâmpinarea ei și își smulse șapca din cap, strângând-o în pumn.

— Pe cine căutați? Ce doriți? îl întreabă cu neliniște bătrâna, oprită locului și ridicându-și palma streășină la genele decolorate.

— Mamă! strigă Bunciuk cu o voce surdă. Cum, nici nu mă mai recunoști?

Se îndreptă spre dânsa cu pași șovăitori și o văzu cum se clatină ca sub o lovitură la strigătul lui: voia să alerge, dar puterile n-o țineau, și bătrâna porni spre el în mici zvâcnete, parcă suflată de vânt.

Clipind des din ochi, Bunciuk îi cuprinse trupul zguduit de emoție și-i sărută chipul mic, zbârcit, și ochii tulburi de spaimă și de o nespusă bucurie.

— Iliușa... Iliușenka! Băiețașul mamei... Nu te-am recunoscut... Doamne, de unde vii? șoptea bătrânică, încercând să-și îndrepte trupul și să-și recapete stăpânirea picioarelor slăbite.

Intrară în casă. Abia acolo, după clipele de adâncă tulburare, Bunciuk se simți din nou stingherit de pardesiul care nu era pe măsura lui, îi îngreuna mișcărilor și-l strângea de subsuori. Cu ușurare îl scoase și se așeză la masă.

— Nici nu credeam că voi apuca să te mai văd! De câțiva ani nu te-am mai văzut! Dragul mamei! Cum să te recunosc, dacă ai crescut și ai îmbătrânit atâta?

— Ei, cum o duci, mamă? o întrebă zâmbind Bunciuk.

Ea povestea grăbită, vorbind fără șir, aducând mâncarea, băgând cărbunii în samovar și ștergându-și chipul plâns, cu urme de lacrimi și de praf negru. De câteva ori, alergă la fecioru-său, îi mângâie mâinile și se strângea de umărul lui, tremurând într-un plâns înăbușit încâlzi apa, îl spală pe cap, scoase de undeva, din fundul lăzii, rufe curate, îngălbenite de vreme; își hrăni cu prisosință musafirul drag și rămase lângă el până la miezul nopții, fără să-și ia ochii de la dânsul, întrebându-l mereu despre toate și clătinându-și cu mâhnire capul.

Clopotul de la clopotnița din apropiere bătu de două ori, când Bunciuk se duse la culcare. Îl cuprinse o toropeală și, lăsându-se purtat de apa somnului, uită prezentul: i se părea că din nou e micul și zburdalnicul elev de la școala de meserii, obosit de joacă și doborât de somn; aștepta să vadă ușa bucătăriei deschizându-se și pe maică-sa apărând în prag, ca să-l întrebe sever: „Iliușa, ți-ai învățat lecțiile pentru mâine?” Și astfel adormi, cu un zâmbet de fericire încremenit pe buze.

Iar maică-sa, de nenumărate ori, se apropia de pat, îi potrivea pătura și perna și-i săruta fruntea lată, tăiată pieziș de o șuviță de păr blond, apoi se îndepărta cu pași neauziți.

După o zi, Bunciuk plecă iarăși.

Dimineața, un tovarăș cu manta de soldat și cu o șapcă kaki nouă-nouță veni la el, îi spuse ceva la ureche, și Bunciuk începu să se pregătească de zor – își împachetă lucrurile, ticlui deasupra lor în geamantan un rând de rufe spălate de bătrână și, cu o strâmbătură dureroasă, își îmbracă pardesiul. Își luă rămas bun de la maică-sa, grăbit și încurcat, fâgăduindu-i că se întoarce peste o lună.

— Și unde te duci, Iliușa?

— La Rostov, mamă, la Rostov! Am să mă întorc curând. Nu... nu plânge, mamă! rosti, încercând să-i dea curaj.

Cu gesturi grăbite, bătrâna scoase din sân o mică cruciuliță cu șnur și o atârnă de gâtul feciorului, sărutându-l și făcând semnul crucii. Îi vârî șnurul după guler, în timp ce degetele îi tremurau, înțepând cu fiori de gheață grumazul călătorului.

— Să o porți sănătos, Iliușa! E de la Sfântul Nicolae. Sfinte, milostive, ocrotește-l și mântuiește-l! Ferește-l și păzește-l!... E singurul meu fecior! șoptea bătrâna, lipind de cruce buzele ei fierbinți.

Îmbrățișându-și fiul, nu se mai putu stăpâni: colțurile buzelor îi tremurau și se lăsară în jos, într-o chinuire amarnică. O picătură caldă,

apoi alta, într-o chinuire păroasă a lui Bunciuk, asemenea unei ploii de primăvară. Bunciuk desprinsese brațele mamei dimprejurul gâtului, își încruntă fruntea și se năpusti afară, pe treptele de lemn ale cerdacului.

Gara din Rostov gema ticsită de norod. Pe jos, un strat de mucuri și coji de semințe, gros până la glezne. În piața din fața gării, soldații din garnizoană făceau negoț cu efecte cazone, cu tutun și lucruri de furat. O mulțime corcită de toate neamurile, așa cum se află în cele mai multe orașe maritime din sud, se mișca greoaie, în larmă de glasuri.

— Țigări cu bucata! De la Asmolov! țipa un băiat, negustor ambulant.

— Vând ieftin, domnule cetățean! șopti cu o mutră de complice un om cam suspect, de tip oriental, aplecându-se chiar la urechea lui Bunciuk și arătându-i cu ochiul poala mantalei sale sub care ținea ascuns ceva.

— Semințe calde, prăjite! Hai la semințe! guițau strident fetele și femeile de la intrare.

Croindu-și drum prin mulțime, trecură șase marinari din flota Mării Negre, vorbind tare și râzând. Erau în uniforma de sărbătoare, cu panglici la beretă, cu nasturii sclipitori și pantalonii în chip de clopote, mânjiți de noroi. Oamenii se dădeau respectuos în lături, făcându-le loc.

Bunciuk pășea încet, străbătând gloata.

— De aur zici? Pe dracu'! Crezi că-s chior? Din aurul tău se fac samovare! rosti batjocoritor un soldat uscățiv, cu semne de radiotelegrafist pe epoleți.

Indignat, negustorul zurui, agitând un lănțuleț de aur, de o grosime care dădea de bănuț:

— Ce poți să știi tu?... E aur curat, optsprezece carate! Da' la un judecător. Ia mai dă-te-ncolo, golane! Vrei să fie marcat... Da' altceva nu vrei?

— Flota n-are să meargă!... De ce să vorbim aiurea? își dădea cu părerea cineva alături.

— Și de ce nu?

— Uite, în gazetele astea...

— Mă puștiule, ad-o-ncoace!

— Am votat cu numărul cinci⁵⁵! Nu se poate altfel, nici n-ar avea rost...

— Mămăligă! Mămăligă bună! Pofțiți!

— Comandantul eșalonului ne-a fâgăduit; cică mâine pornim!

---

⁵⁵ Numărul 5 a fost atribuit listelor de candidați ai bolșevicilor, în alegerile pentru Adunarea constituantă (n. ed. ruse).

Bunciuk găsi clădirea comitetului de partid și urcă scările până la etajul întâi. Un muncitor din Gărzile Roșii, înarmat cu o pușcă japoneză, cu baionetă lată, îi tăie calea.

— Pe cine cauți, tovarășe?

— Pe tovarășul Abramson. E aici?

— A treia ușă, la stânga.

Un omuleț scund, cu părul negru ca pana corbului și cu nasul mare, cu degetele mâinii stângi vârâte sub reverul surtucului, făcea gesturi cadentate cu dreapta și își stropșea interlocutorul, un muncitor în vârstă de la căile ferate:

— Asta nu se poate! Asta nu-i organizare! Cu asemenea procedee de agitație veți obține rezultate contrarii!

Muncitorul încercă să răspundă, să se justifice – ceea ce se vedea după expresia feței sale, încurcată și vinovată – dar brunetul nu-l lăsă să deschidă gura; ațâțat la culme, fără să-l asculte, ocolindu-i privirea:

— Să-l scoateți imediat pe Mitcenko din orice muncă! Nu putem rămâne nepăsători față de ceea ce se petrece la voi. Verhoțki va răspunde în fața justiției revoluționare. Este arestat? Da? Voi stărui să fie împușcat! termină el cu o voce aspră și-și întoarse fața congestionată spre Bunciuk, neizbutind încă să se stăpânească pe deplin, apoi îl întrebă cu asprime: Ce dorești dumneata?

— Ești Abramson?

— Da.

Bunciuk îi întinse actele și o scrisoare din partea unuia dintre cei mai de vază tovarăși de la Petrograd și se așeză lângă el, la fereastră.

Abramson citi și reciti atent scrisoarea, zâmbi cam ursuz (îi era rușine de vorba sa răstită de mai adineauri) și spuse:

— Așteaptă o clipă! Vom sta de vorbă.

Dădu drumul muncitorului de la căile ferate, care era nădușit de emoție, ieși pentru o clipă și se întoarse, aducând cu el un militar înalt, cu fața rasă și cu o cicatrice albăstruie, urma unei lovituri de sabie de-a lungul fălcii de jos. Avea aspect de ofițer de carieră.

— Dânsul este membru în comitetul nostru militar revoluționar. Dumneata, tovarășe... iartă-mă, ți-am uitat numele...

— Bunciuk.

— Tovarășe Bunciuk, mi se pare că ai specialitatea de mitralior?!

— Da.

— Exact ceea ce ne trebuie! zâmbi militarul.

Acest zâmbet făcu să se coloreze în roz cicatricea, pe toată lungimea, de la ureche și până la bărbie.

— Poți să ne organizezi, într-un termen cât mai scurt, o echipă de mitraliori din muncitorii din Gărzile Roșii? întrebă Abramson.

— Îmi voi da toată silința. E o chestiune de timp.

— Și cât timp îți trebuie? O săptămână, două, trei? întrebă militarul, aplecându-se spre Bunciuk și zâmbindu-i simplu, cu un aer de așteptare.

— Câteva zile.

— Excelent.

Abramson își frecă fruntea și spuse cu o notă dureroasă:

— Trupele din garnizoană sunt foarte demoralizate! Ele nu reprezintă nicio valoare reală. Cred că la noi, tovarășe Bunciuk, la fel ca și în alte părți, toată speranța stă în muncitori... Marinarii, da; dar soldații... Tocmai de aceea, mă înțelegi, am vrea să avem mitraliorii noștri, își trase inelele bărbii de un negru ca pana corbului și întrebă îngrijorat: Dar cum stai din punct de vedere material? Las' că vom aranja noi. Ai luat masa? Desigur că nu!

„Dar cât va fi trebuit să rabzi tu flămând, frățioare, ca să deosebești dintr-o privire un om flămând de cel sătul, și prin câtă durere, prin ce groază ai trecut tu până când ți-a crescut acest smoc de păr cărunt?”, se gândi Bunciuk cu duioșie, privind capul cătrăniu al lui Abramson, pe care, în partea dreaptă, bătea la ochi o pată argintie. Și chiar mai târziu, mergând cu însoțitorul său acasă la Abramson, Bunciuk se tot gândea: „Iată ce se cheamă un om, un bolșevic! Are o trăsătură de asprime și de îndârjire și, în același timp, păstrează ceea ce e bun, uman. Acesta nu va șovăi să semneze o sentință de moarte pentru un oarecare sabotor Verhoțki, dar totodată știe să-și cruțe tovarășul și să aibă grijă de el.”

Stăpânit cu totul de aceste calde impresii răscolite în urma întâlnirii sale cu Abramson, ajunse la locuința lui, pe undeva, în fundul străzii Taganrogski, se odihni într-o odăiță mică, plină cu cărți, luă masa, îi arătă gazdei un bilețel dat de Abramson, se culcă pe pat și somnul îl fură pe nesimțite.

5

Patru zile în șir, de dimineață până seara, Bunciuk făcea instrucție cu muncitorii puși la dispoziția sa de către comitetul de partid. Erau șaisprezece la număr, oameni de cele mai felurite meserii, vârste și chiar naționalități. Doi hamali, ucraineanul Hvilciko din Poltava și grecul

rusificat Mihalidi, zețarul Stepanov, opt metalurgiști, minerul Zelenkov de la minele Paramonov, pirpiriul brutar armean Ghevorkeanț, mecanicul lăcătuș Johann Rebinder, neamț din Rusia, doi muncitori de la depou; iar a șaisprezecea delegație de repartizare în echipa de mitraliori fu adusă de o femeie îmbrăcată într-o haină militară groasă și vătuită, cu cizme vădit prea mari pentru piciorul ei.

Luându-i din mână plicul, fără să bănuiască scopul venirii ei, Bunciuk o întreabă:

— N-ai putea să treci pe la comandament la întoarcere?

Ea zâmbi, îndreptându-și cu o mișcare stingheră o șuviță lată de păr ieșită de sub basma, și îngăimă șovăielnic:

— Sunt trimisă la dumneata... Apoi, biruindu-și sfiala care o copleșise pentru o clipă adăugă: Ca mitralior.

Fața lui Bunciuk se făcu stacojie.

— Au căpiat, pesemne? Ce, am un batalion de femei? Scuză-mă, dar ăsta este un lucru nepotrivit pentru dumneata: o muncă grea, cere puteri de bărbat... Cum se poate una ca asta? Nu, eu nu te pot primi!

Încruntându-se, deschise plicul și citi în pripă delegația în care se spunea că tovarășa Anna Pogudko, membră de partid, este trimisă la dispoziția sa, și reciti de câteva ori bilețelul lui Abramson, anexat la această delegație.

„Scumpe tov. Bunciuk,

Îți trimitem o tovarășă de ispravă, pe Anna Pogudko. Am cedat stăruințelor ei și, trimițând-o, avem speranța că vei face din ea un mitralior de elită. O cunosc pe această fată. Ți-o recomand cu căldură, rugându-te un singur lucru: este un element de valoare, dar iute, cam exaltată (tinerețea mai fierbe în ea), așa că trebuie s-o reții de la fapte nechibzuite, s-o cruți.

Fără îndoială, cei opt metalurgiști vor juca la dumneata rolul unui nucleu, unui factor de sudură; dintre ei, atrag atenția dumitale asupra tovarășului Bogovoi. Este un tovarăș foarte serios și devotat cauzei revoluției. Prin competența sa, echipa dumitale de mitraliori este internațională; este un lucru bun: deci, va fi cu atât mai combativă în luptă.

Grăbește-te cu instrucția. Sunt informații după care Kaledin ar pregăti un atac împotriva noastră.

Bunciuk se uită la fata care stătea în fața lui (întâlnirea lor avea loc în subsolul unei case din strada Moskovskaia, unde se făcea instrucția). Lumina slabă îi estompa fața, trăsăturile apăreau vagi și nedeslușite.

— Ei bine, ce să fac? rosti el cu o voce nu tocmai prietenoasă. De vreme ce asta este dorința dumitale personală... și dacă Abramson pune o vorbă pentru dumneata... Rămâi!

Mitraliera „Maxim” era înconjurată din toate părțile de oameni aplecați cot la cot asupra-i; cei din spate, sprijinindu-se pe spinările celor din față, urmăreau cu ochii plini de o lacomă curiozitate mișcările lui Bunciuk, ale cărui mâini pricepute desfăceau cu iuțeală arma în piese. Bunciuk o monta apoi la loc, cu mișcări distincte și dinadins încetinite, explica construcția și rolul fiecărei piese, procedeele de mânăuire, arăta regulile de ochire, explicând mărimea derivației⁵⁶ în raport cu distanța de tragere, și bătaia maximă a mitralierei. Învăța oamenii cum să se instaleze în timpul luptei, ca să nu aibă pierderi sub focurile inamicului; se culca singur în spatel scutului cu vopsea scorojită, le spunea cum se aleg amplasamentele cele mai potrivite și cum se așază cutiile cu benzi.

Toți învățau repede, afară de brutarul Ghevorkeanț. Oricât îi arăta Bunciuk cum trebuie demontată mitraliera, lui Ghevorkeanț nu-i intra în cap cu niciun chip – le încurca, se zăpăcea și șoptea rușinat:

— De ce nu izbutesc? Ah, ce fac... am greșit... asta trebuie aici. Iar nu iese!... exclama el disperat. De ce?

— Iată „de ce”! îl îngâna Bogovoi, cel cu fața smeadă și cu punctele vinete de pulbere pe frunte și obraji. Nu izbutești fiindcă ești un zăpăug. Uite cum trebuie! îi arăta el, punând piesa la locul ei cu mișcări sigure. Mie mi-a plăcut din copilărie meșteșugul armelor, își arăta el cu degetul, în exploziile de răs ale tuturor, punctele vinete de pe față: Am făcut un tun și a sărit în aer. După cum vezi, am pățimit din pricina lui, dar acum pot să le vâr în cap pe toate.

Și într-adevăr își însuși cu mai multă ușurință și mai repede decât ceilalți mânăuirea mitralierei. Rămânea în urmă numai Ghevorkeanț, și tot mai des se auzea glasul lui plângător și înciudat:

— Iarși nu-i cum trebuie! De ce? Nu pot să înțeleg.

---

⁵⁶ Abaterea spre dreapta a proiectilelor și gloanțelor trase cu armament ghintuit (n. ed. ruse).

— Ce măgar, ce măgar! În întreg Nahicevan nu găsești un așa de prost ca el! se burzuluia grecul Mihalidi, mânios din fire.

— Mai rar așa zăpăug! încuviința de obicei tăcutul Rebinder.

— Mă, aici nu faci covrigi! pufnea Hviliciko, și toți râdeau fără răutate.

Numai Stepan se aprindea și striga enervat:

— Trebuie să-i arătăm tovarășului, nu să ne hlizim la el!

Voinicul Krutogorov, cu mâinile mari și ochi bulbucăți, muncitorul în vârstă de la depou, semănând cu un popă răspopit, îl susținea.

— Râdeți, râdeți, flecarilor, da' treaba stă pe loc! Tovarășe Bunciuk, potolește-ți măscăricii, sau trimite-i la naiba! Revoluția e în primejdie, iar lor le arde de răs! Și mai zic că sunt membri de partid!... Parcă n-ar fi oameni în toată firea, zău așa! tuna el cu vocea de bas, agitând pumnii greu ca un baros.

Anna Pogudko iscodea toate amănuntele cu o ageră curiozitate; nu-i lăsa nicio clipă de răgaz lui Bunciuk, îl apuca de mânecile pardesiului prost croit, nu se depărta niciun moment de la mitralieră.

— Dar dacă îngheață apa din manșon, ce se întâmplă? Dar ce deviere are, dacă vântul bate mai tare? Dar aceasta, cum se face, tovarășe Bunciuk?... îl asalta ea cu întrebările, ridicând spre el ochii mari, cu sclipiri calde și jucăușe, așteptând răspunsul.

În prezența ei, Bunciuk se simțea oarecum stingherit și, răzbunându-se parcă de această stinghereală, se purta față de Anna cu o vădită răceală și cu o sporită asprime, simțind totuși ceva neobișnuit și chinuitor, în fiecare dimineață, la ora șapte punct, când ea intra în subsol cu mâinile înghețate, vârate în buzunarele hainei verzi vătuite, și târșindu-și pingelele cizmelor mari de soldat. Ceva mai puțin înaltă decât el, avea forme pline și tari de fată sănătoasă, care se îndeletnicește cu munca fizică, era puțin adusă din spate și nu tocmai frumoasă, dar ochii ei mari și energici o înfrumusețau uimitor.

În cele patru zile de instrucție nici n-avusese răgaz s-o vadă bine. Subsolul era întunecos și, afară de aceasta, s-ar fi jenat, și nici nu se cădea să-i cerceteze fața. În seara celei de a cincea zi, ieșiră împreună de la instrucție; cum ea mergea puțin înaintea lui, urcând ultima treaptă de sus, se întoarse către dânsul, întrebându-l ceva, și Bunciuk scoase în sine un suspin de uimire, văzând-o la lumina amurgului. Potrivindu-și părul cu un gest obișnuit, ea aștepta răspunsul, cu capul dat ușor pe spate și cu ochii întorși spre Bunciuk. Dar el nici nu-i auzise întrebarea: urcă încetinel treptele. Cum se căznea să-și așeze părul, fără să scoată basmaua, nările ei

tremurau ușor, transparente și trandafirii în lumina apusului. Liniile gurii erau adânc conturate și în același timp gingașe, ca ale unui copil. Pufușorul negricios de pe buza de sus sublinia albeața mată a pielii.

Cu capul înclinat ca sub o lovitură, Bunciuk rosti cu o solemnitate glumeață:

— Anna Pogudko... servant numărul doi, ești frumoasă ca fericirea altuia!

— Prostii! răspunse ea cu o voce sigură și zâmbi: Prostii, tovarășe Bunciuk! Am întrebat: la ce oră mergem la poligon?

Zâmbetul o făcu oarecum mai simplă, mai prietenoasă, mai reală. Bunciuk se opri alături de ea, ațintindu-și privirea uimită undeva, în fundul străzii, acolo unde se oprise soarele, inundând totul în valuri de purpură. Răspunse încetșor:

— La poligon? Mâine! Încotro mergi? Unde stai?

Ea numi o ulicioară mărginașă. Porniră împreună. La o răscruce, Bogovoi îi ajunse din urmă.

— Ascultă, Bunciuk! Cum ne adunăm mâine?

Din mers, Bunciuk îi spuse că adunarea a fost fixată dincolo de crângul Tihaiia, la orele opt dimineață, și că Hvilciko și Krutogorov vor aduce acolo mitraliera într-o trăsură de piață. Bogovoi îi mai însoți un timp și, după vreo sută de pași, se despărțiră.

Câteva minute, Bunciuk și Anna Pogudko merșeră în tăcere. Ea întrebă, aruncându-i o privire fugară:

— Ești cazac?

— Da.

— Ai fost ofițer?

— Halal de ofițer ce-am mai fost.

— De unde ești de fel?

— Din Novocerkassk.

— De mult te afli în Rostov?

— De câteva zile.

— Și până atunci?

— Am stat la Petrograd.

— De când ești în partid?

— Din 1913.

— Și unde ți-e familia?

— La Novocerkassk, mormăi el grăbit și întinse mâna cu un gest rugător. Stai, lasă-mă să te-ntreb: ești din Rostov?

— Nu, sunt născută în ținutul Ekaterinoslav, dar în ultimul timp am stat aici.

— Acum e rândul meu să te întreb: ești ucraineană?

Ea șovăi o clipă, apoi răspunse hotărât:

— Nu!

— Evreică?

— Da. Cum, mă dă de gol accentul? Vorba?

— Nu.

— Atunci, după ce ai ghicit că sunt evreică?

Încercând să calce în ritm cu ea, micșorându-și pasul, răspunse:

— După urechi, adică după forma urechilor și a ochilor. Încolo, ai foarte puține trăsături ale neamului tău.

Se gândi un răstimp și adăugă:

— E bine că ești cu noi!

— De ce? se interesă ea.

— Uite de ce: evreii au o faimă cam urâtă, și știu că mulți muncitori cred – doar sunt și eu muncitor, adăugă el în treacăt – zic, mulți muncitori cred că evreii conduc numai, dar nu se bagă singuri în foc. Este o părere greșită, și chiar tu o dezminți într-un chip strălucit. Ai ceva studii?

— Da, anul trecut am absolvit liceul. Dar dumneata ce studii ai? Te întreb, fiindcă vorbirea dumitale, orice-ai spune, arată că nu ești de origine muncitorească.

— Am citit mult.

Mergeau încet. Ea alegea dinadins ulicioarele ocolite și, după ce povesti pe scurt despre dânsa, continuă să-l întrebe despre aventura lui Kornilov, despre starea de spirit a muncitorilor din Petrograd, despre Revoluția din Octombrie.

Mai multe focuri de armă detunară surd undeva pe chei, o mitralieră biciui sacadat liniștea înserării. Pe Anna n-o răbdă inima să nu întrebe:

— Ce sistem de mitralieră?

— „Lewis”.

— Câte cartușe a consumat?

Bunciuk nu răspunse, admirând tentaculul portocaliu, presărat cu pulbere de smarald, al reflectorului de la un dragor, ancorat la chei, care se întindea ca un braț spre cerul învăpăiat de ultimele raze ale soarelui apus.

Timp de vreo trei ceasuri, cutreierară orașul pustiu și se despărțiră în poarta de la locuința Annei.

Bunciuk se întorcea acasă, încălzit de un simțământ nelămurit de

încântare. „Bună tovarășă, o fată inteligentă! Am stat de vorbă cu ea și uite, parcă mi s-a încălzit sufletul! M-am sălbăticit în ultimul timp și, dacă n-ai legături de prietenie cu oamenii, te usuci ca un pesmete...” gândea el, înșelându-se în chip voit și dându-și seama că se înșală.

Abia întors de la ședința comitetului militar revoluționar, Abramson începu să-i pună întrebări și despre mersul pregătirii mitraliorilor, iar între altele, întrebă și despre Anna Pogudko.

— Ce-ai cu ea? Dacă nu corespunde, o putem înlocui, îi vom da o altă însărcinare.

— Nu, nu! se sperie Bunciuk. Să știi de la mine că e o fată foarte capabilă.

Simțea o dorință de nebiruit să vorbească despre ea și se stăpâni numai printr-o îndărătnică încordare a voinței.

6

Pe la amiaza zilei de 25 noiembrie, trupele lui Kaledin au fost aduse de la Novocerkassk spre Rostov. Ofensiva lor începu. Lanțurile subțiri de trăgători din detașamentul de ofițeri al lui Alexeev înaintau de-a lungul căii ferate, pe amândouă părțile terasamentului. La flancul drept se mișcau, într-o formație mai strânsă, siluetele cenușii ale iuncherilor. Voluntarii din detașamentul generalului Popov ocoleau la flancul stâng o râpă, cu malurile de lut roșcat. Din depărtare, păreau niște ghemulețe cenușii ce săreau în râpă, treceau dincolo, se strângeau, se opreau și-și reluau înaintarea.

În rândurile Gărzilor Roșii răspândite în trăgători la periferiile Nahicevanului, se simțea o îngrijorare înfrigurată. Muncitorii, dintre care mulți puneau pentru întâia oară în viață mâna pe armă, erau cuprinși de frică și se târau, tăvălindu-și în noroi paltoanele negre; unii ridicau capetele, uitându-se încordat la siluetele îndepărtate și micșorate ale albilor.

În genunchi lângă o mitralieră din lanțul de trăgători, Bunciuk se uita prin binoclu. Își schimbase în ajun pardesiul prost croit cu o manta de ostaș și se simțea bine și liniștit.

Focul fu deschis fără nicio comandă. Oamenii nu mai puteau suporta liniștea încordată. Îndată ce prima împușcătură spintecă văzduhul, Bunciuk scoase o înjurătură și strigă, ridicându-se în picioare:

— Încetarea!

Strigătul lui fu însă acoperit de pârâitul des al focurilor, și atunci Bunciuk dădu din mână, schimbându-și hotărârea, apoi răcni la Bogovoi: „Foc!”, încercând să se facă auzit, în mijlocul împușcăturilor, Bogovoi se aplecă la cutia închizătorului, cu fața zâmbitoare, dar pământie, și își puse degetele pe mânere. Răpăitul cunoscut al mitralierei izbi auzul lui Bunciuk. O clipă privi atent în direcția lanțului de trăgători inamici, care se culcaseră la pământ căutând să-și dea seama dacă focul a fost bine țintit, apoi sări în picioare și alergă de-a lungul liniei, la celelalte mitraliere.

— Foc!

— Le arătăm noi lor! Ho-ho-hoo! urlă Hvîlîciko, întorcând spre Bunciuk fața plină de groază și fericită în același timp.

Oamenii de la a treia mitralieră, din centru, nu prea erau de nădejde. Bunciuk se repezi la ei. După ce străbătu jumătate din drum, se aplecă și privi prin binoclu: ghemulețele cenușii și mișcătoare se zăreau prin lentilele aburite. O salvă puternică răsună dintr-acolo. Bunciuk se aruncă la pământ și, culcat, luă aminte că mitraliera a treia nu are înălțătorul bine pus.

— Mai jos, afurisiților! strigă el, târându-se de-a lungul lanțului de trăgători.

Gloanțele treceau în zbor, foarte aproape de el, cu un vâjâit vestitor de moarte. Oamenii lui Alexeev trăgeau corect, ca la poligon.

Lângă mitraliera cu botul ridicat prea sus, servanții stăteau lipiți de pământ: trăgătorul, grecul Mihalidi, pusese un înălțător nechibzuit de mare și trăgea fără întrerupere, irosindu-și rezerva de benzi. Spăimântat peste măsură, verde la față, Stepanov bolborosea ceva lângă dânsul, iar în spatele lor, cocoșat ca o broască țestoasă, cu capul în pământ și cu picioarele întinse, se frământa prietenul lui Krutogorov, un muncitor de la căile ferate.

Dându-l pe Mihalidi la o parte, Bunciuk își încordă ochii, potrivi îndelung înălțătorul, iar când mitraliera slobozi primul foc și începu să răpăie regulat, trepidând sub mâinile sale, rezultatul se văzu de îndată: un pâlț de iuncheri care înaintau în salturi se prăvăli îndărăt de pe colnic, lăsând în urmă unul căzut pe argila stearpă.

Bunciuk se întoarse la mitraliera lui. Palid la față, cu petele albastre de pulbere ieșite mai la iveală pe obraji, Bogovoi era culcat pe o rână și-și pansa piciorul rănit în pulpă.

— Trage, legea mă-tii! zberă un ostaș din Gărzile Roșii, cu părul roșcat-aprins, culcat alături, și se ghemui în patru labe. Trage! Nu-i vezi cum

înautează?!

Lanțurile detașamentului de ofițeri se scurgeau de-a lungul terasamentului, înaintând în salturi regulate.

Locul lui Bogovoi fu ocupat de Rebinder. Cu pricepere, fără risipă de muniție și fără zăpăceală, acesta deschise focul. Sărind iepurește dinspre flancul stâng și aruncându-se la pământ de fiecare dată când țiuia câte un glonț, Ghevorkeanț se apropie de Bunciuk, văietându-se:

— Nu merge!... Nu trage!

Aproape descoperit, Bunciuk se repezi în fugă de-a lungul lanțului frânt de oameni culcați.

Încă de departe o văzu pe Anna; în genunchi, lângă mitralieră, fata se uita pe sub mână la lanțul de trăgători ai dușmanului, dându-și la o parte o suviță de păr, căzută pe frunte.

— Culcă-te! strigă el, simțind cum îi năvălește un val de sânge în obraji, de teamă pentru dânsa. Culcă-te, n-auzi?

Anna îi aruncă o privire, dar rămase tot cum era. O sudalmă grea, ca un bolovan, se opri în gâtlejul lui Bunciuk. Ajunse în goană lângă ea și o răsturnă cu putere la pământ.

Krutogorov găfâia în spatele scutului.

— S-a oprit! Nu merge! găfâi către Bunciuk. Îl căută din ochi pe Ghevorkeanț, și un strigăt înăbușit îi scăpă de pe buze: A fugit blestematul! A fugit, dihania... M-a năucit cu văicărelile lui... Nu ne lasă să ne vedem de treabă i...

Ghevorkeanț se apropie, târându-se ca un șarpe. Pe barba lui neagră, crescută mult, se uscaser noroiul. Krutogorov îl privi o clipă, apoi își răsuci gâtul asudat de taur și urlă, acoperind zgomotul detunăturilor:

— Unde ai băgat benzile? Viermele pământului! Bunciuk! Bunciuk! Ia-l de aici, că-l omor.

Bunciuk se silea să dreagă mitraliera. Un glonț izbi cu putere în scut, făcându-l să-și ia repede mâinile, ca și cum ar fi atins un fier roșu.

În cele din urmă, izbuti și deschise singur focul. Sili să se culce oamenii lu Alexeev, care înaintau curajos în salturi, apoi se trase înapoi, târându-se pe burtă și căutând cu ochii un adăpost potrivit.

Lanțurile inamicului se învălurau tot mai aproape. Prin binoclu se vedeau voluntarii înaintând, cu armele în cumpănire. Din când în când, se culcau. Focul lor se înteti. În lanțul trăgătorilor din Gărzile Roșii, oamenii luară armele și cartușule celor trei morți: tot nu mai aveau nevoie de ele. Un glonț doborî un tânăr flăcău din Gărzile Roșii chiar în fata Annei și a lui

Bunciuk, culcat lângă mitraliera lui Krutogorov. Rănitul se zvârcoli îndelung, horcăind și izbind pământul cu picioarele strânse în moletiere, apoi se propti în mâinile larg desfăcute, se ridică puțin, oftă de câteva ori și se prăbuși cu fața în pământ, răsuflând pentru ultima oară. Bunciuk îi aruncă Annei o privire furișă. Un tremur de groază se zugrăvea în ochii mari, lărgiți, ai fetei. Fără să clipească, privea la picioarele flăcăului ucis, înfășurate în moletiere cazone, roase de vechime, și nici n-auzi cum Krutogorov îi strigă drept în obraz:

— Benzile! Benzile! Hai, fato, adă banda!

Printr-o adâncă pătrundere din flanc, oamenii lui Kaledin împinseră înapoi lanțul de trăgători ai Gărzilor Roșii. Pe ulițele suburbiei Nahicevan se iviră paltoane negre și mantale de-ale membrilor Gărzii Roșii în retragere. Prima mitralieră de la flancul drept căzu în mâinile albilor. Un iuncher plutonier îl împușcă pe grecul Mihalidi cu un foc tras de la câțiva pași; servantul numărul doi fu străpuns cu lovituri de baionetă, ca un sac de paie la exerciții, și numai zețarul Stepanov izbuti să scape.

Ofensiva se opri abia atunci când dragoarele traseră primele proiectile.

— În trăgători! După mine! strigă, sărind înainte, un membru din comitetul revoluționar, pe care Bunciuk îl cunoștea.

Lanțul de ostași ai Gărzii Roșii se urni din loc și porni, șerpuind, la atac. Trei inși, mergând aproape cot la cot, trecură prin fața lui Bunciuk, a lui Krutogorov, a Annei și a lui Ghevorkeanț, care se țineau cât mai aproape de el. Unul fuma, altul își izbea din mers genunchiul cu închizătorul armei, iar al treilea își cerceta cu atenție poalele mânjite de noroi ale paltonului. Un zâmbet vinovat juca pe fața lui și în vârfurile mustăților, ca și cum n-ar fi mers la moarte, ci s-ar fi înapoiat acasă de la un chef cu prietenii și, privindu-și paltonul murdar, ar fi căutat să ghicească pedeapsa la care îl va supune nevasta cicălitoare.

— Iată-i! strigă Krutogorov, arătând un gard îndepărtat și micile umbre ale oamenilor cenușii care se mișcau în spatele gardului.

— Instalați mitralierele!

Și Bunciuk întoarse mitraliera cu o mișcare bruscă și stângace, ca de urs.

Ropotul sprinten al mitralierei o făcu pe Anna să-și astupe urechile cu degetele. Se așeză chincit și văzu cum mișcările celor din dosul gardului se potoliră, iar o clipă mai târziu, salve regulate de focuri răsunară de acolo, și gloanțele începură să vâjâie deasupra capetelor, sfredelind nevăzute găuri în pânza mohorâtă a cerului.

Focul de secerare răpăia, bătând toba; benzile din mitraliere șerpuiau

sec, golindu-se de cartușe. Împușcăturile răzlețe pârlăiau cu un răsunet tare și plin. Proiectilele trase de marinarii de pe dragoare zburau, vâjâind deasupra capetelor, cu un vuiet apăsător, amestecat cu scrâșnete. Anna zări un ostaș roșu, înalt, cu căciulă de miel, cu mustățile tunse englezește, care striga mereu, salutând fiecare proiectil în zbor cu o plecăciune șagalnică:

— Arde-i, arde-i, Semion! Arde-i mai vârtos!

Într-adevăr, proiectilele cădeau tot mai des. Reglându-și tirul, marinarii susțineau un foc combinat. Cetele răzlețe de kalediniști, care se retrăgeau încet, abia răzbeau acum sub salvele de șrapnele. Un obuz tras de un tun care-și reglase deja tirul se sparse în mijlocul lanțului inamic. Coloana cafenie a exploziei împrăștie cu putere oamenii; fumul se risipea, lăsându-se jos. Anna aruncă binoclul, scoase un țipăt și-și acoperi cu palmele murdare ochii căscați de groază: zărise vârtejul exploziei și moartea celor de acolo, adusă aproape de lentilele binocului. Un spasm dureros îi strânse gâtul.

— Ce ai? strigă Bunciuk, aplecându-se spre dânsa.

Ea își încleștă dinții, iar ochii lărgiți îl priveau cu sclipiri tulburi.

— Nu pot...

— Fii curajoasă, Anna! Auzi? Auzi? Nu se poate așa! Nu se poate! răsună în urechile ei strigătul autoritar, ca o comandă.

Infanteria inamicului se grupa treptat într-o râpă de la flancul drept, în apropierea unei cote. Bunciuk o observă și, după ce-și mută mitraliera într-un loc mai potrivit, deschise focul asupra cotei și râpei.

Ra-ta-ta-ta-ta-ta! Ta-ta-ta-ta-ta-ta-tac! răpăia mitraliera lui Rebinder în rafale neregulate și sacadate.

La vreo douăzeci de pași, o voce răgușită și mânioasă striga:

— Targa! N-aveți targă? Targa!

— Înălțător... cânta vocea tăragănată a comandantului de pluton, fost soldat venit de pe front: opt! Pluton – foc!

Spre seară se iviră primii fulgi de nea, coborând legănat pe pământul aspru. O oră mai târziu, zăpada umedă și lipicioasă ascunse sub albul ei cearșaf câmpul și cadavrele închircite, ruginii-negricioase, ale oamenilor, împrăștiate pretutindeni, acolo unde se frământaseră lanțurile de luptători, înaintând, ori dându-se îndărăt.

Tot spre seară, kalediniștii s-au retras.

În noaptea aceea înălbită de ninsoare nouă, Bunciuk se afla la un cuib de mitralieră. Cu capul acoperit de o cergă mare, adusă de cine știe unde,

Krutogorov mânca, mestecând carnea umedă, macră, scuipând și înjurând cu voce scăzută. Tot aici, în poarta unei curți mărginașe, Ghevorkeanț își încălzea la țigară degetele înțepenite și învinețite de frig, iar Bunciuk ședea pe o ladă de zinc cu cartușe, învelind-o cu poala mantalei pe Anna, scuturată de un tremur nervos; îi lua palmele ude, cu care își acoperea ochii, și le săruta din când în când. Neobișnuite cu el, vorbele de duioșie îi picau greu pe buze:

— Ei, cum se poate una ca asta? Doar erai tare... Ascultă-mă, Ania, fă o sfortare și stăpânește-te! Ania, draga mea, ai să te obișnuiești... Dacă mândria nu te lasă să pleci, atunci trebuie să te porți altfel. N-are niciun rost să te uiți la morți, așa cum te-ai uitat tu. Treci pe lângă ei, și atât! Nu lăsa frâu liber gândurilor; stăpânește-le! Vezi, măcar că te laudai altfel, tot suflet de femeie ai, și iese la iveală...

Anna tăcea. Palmele ei miroseau a pământ de toamnă și a căldură de femeie.

Fulgii de zăpadă învâlmășeau cerul cu un văl opac, ocrotitor. O somnolență greoaie plutea deasupra curții, peste orașul care tăcea încordat.

7

Luptele de lângă Rostov și chiar din Rostov ținură șase zile în șir.

Se băteau cele două tabere pe uliți și la răspântii de străzi. Garda Roșie pierdu gara de două ori și tot de două ori aruncă pe inamic afară. În cele șase zile, nici unii, nici ceilalți nu luară prizonieri.

La 26 noiembrie, pe înserat, trecând împreună cu Anna prin fața gării de mărfuri, Bunciuk văzu doi membri ai Gărzii Roșii care împușcau un ofițer prins. Cu o ușoară notă de îndârjire în glas, îi spuse Annei, când ea întoarse capul:

— Iată o faptă inteligentă! Trebuie să-i omorâm, să-i stârpim fără milă! Ei nu ne vor cruța, și nici noi n-avem nevoie de mila lor; deci, să nu-i ocrotim! Să-i ia dracu' pe toți! Să curățim pământul de asemenea bestii! Și, în general, să ne lipsim de sentimentalism când este vorba de soarta revoluției... Au dreptate muncitorii!

Trei zile după aceea, Bunciuk se îmbolnăvi. Douăzeci și patru de ore se ținu pe picioare, simțind cum îi crește amețea, cum îi slăbește tot trupul și cum capul i se umple de un vuiet de tuci și de o neînvinșă greutate.

Micile detașamente ale Gărzii Roșii părăsiră orașul în dimineața zilei de

2 decembrie. Toate suferiseră pierderi mari în urma luptelor. Sprijinit de Anna și de Krutogorov, Bunciuk mergea în urma căruței cu mitraliera și câțiva răniți. Își purta trupul vlăguit, fără nicio putere, ca prin vis; abia își mișca picioarele împleticite, grele, ca de fier; întâlnea privirea Annei, duioasă și îngrijorată, și-i auzea vorbele ca venite parcă de undeva, de la o nemaipomenită distanță.

— Suie-te în căruță, Ilia! Auzi? Mă-nțelegi, Iliuță? Te rog, suie-te. Doar ești bolnav!

Dar Bunciuk nu-i înțelegea cuvintele și nu înțelegea că tifosul îi frânge puterile, că-l doboară și că-l biruie. Niște glasuri străine și totuși uimitor de cunoscute se zbăteau undeva afară, fără să-i pătrundă în conștiință, despărțite de el printr-o mare depărtare. Ca prin ceață întrezărea ochii negri ai Annei, care ardeau cu o flacără neliniștită și agitată, iar barba lui Krutogorov se clătina în chip monstruos, în rotocoale.

Bunciuk se apuca de cap, își strângea obrajii fierbinți și roșii în palmele late – șovăielnică și fără contur, despărțită de el printr-o invizibilă perdea – zvâcnea când undeva în sus, când i se scufunda sub picioare. Închipuirea sa, cuprinsă de delir, plăsmuia mereu alte și alte vedenii absurde: din timp în timp, se oprea și se împotriva lui Krutogorov, care încerca să-l urce în căruță.

— Nu trebuie! Așteaptă! Cine ești tu? Dar Anna unde-i? Dă-mi un bulgăre mic de pământ... Și pe ăștia să-i distrugi cu mitraliera, la comanda mea! Ochire directă! Stai! E fierbinte! horcăia el, smulgându-și mâna din mâinile Annei.

Numai cu sila l-au urcat în căruță. O clipă mai simți un amestec iute de felurite mirosuri ciudate, mai văzu o împletire haotică de lumini frânte; apoi zadarnic încercă, îngrozit, să-și vină în fire. O beznă plină de o neagră tăcere se închisese deasupra lui și numai undeva, sus de tot, ardea ca un cărbune un petic azuriu și se încrucișau fulgere purpurii în frânturi și lanțuri de foc.

8

Țurțurii de gheață, îngălbeniți de paie, cădeau de pe acoperișuri și se spărgeau cu sunete ascuțite, ca de sticlă. Dezghețul scliffea în băltoace și pe pământul golit de zăpada din bătătura satului; vacile slut năpârlite umblau de colo-colo, adulmecând văzduhul. Vrăbiile ciripeau cu piuituri de primăvară, mișunând în grămezile de vreascuri adunate prin ogrăzi. Pe

medean, Martin Şamil alerga după un cal roib şi gras care îi fugise din curte. Calul cu coada stufoasă, ridicată în sus, ţesea de zor din picioare, fluturându-şi în vânt coama neţăsalată, zvârlind departe bulgării de omăt umed de pe copite, făcea roata pe medean, apoi se oprea lângă ograda bisericii, mirosind cărămida; îşi lăsa stăpânul să vină mai aproape, privea pieziş cu ochiul violet la frâul din mâinile lui Şamil şi-şi întindea din nou spatele în galop zănatic.

Ianuarie răsfăţa pământul cu zile jilave şi calde. Cercetând Donul, cazacii se aşteptau la o revărsare timpurie. În ziua aceea, Miron Grigorievici stătu îndelung în curtea din dosul caselor; se uita la pajiştea dospită sub zăpadă, la gheaţa cenuşie-verzuie a Donului şi gândea: „Uite, iar are să vină o revărsare de apă, la fel ca anul trecut. Câtă zăpadă, câtă zăpadă! Greu îi mai e pământului să stea sub ea. Nici n-are cum să răsuflă.”

Îmbrăcat în bluză de soldat, Mitka scotea balega din ocolul vacilor. Căciula albă abia i se ţinea pe cap, împinsă mult pe ceafă; părul drept, ud de sudoare, îi cădea pe frunte, şi Mitka îl dădu la o parte cu dosul mâinii murdare, care puţea a balegă. Bulgării îngheţaţi de balegă erau îngrămădiţi la poarta ogrăzii; un ţap cu părul măţos umbla deasupra. Oile se strângeau buluc lângă zăplaz; o mioară mai mare decât maică-sa mai încerca s-o sugă, dar oaia cea bătrână o gonea, izbind-o cu capul. Un batal negru, cu coarnele inelate, stătea la o parte şi se scărpinga de un plug.

Un dulău cu pieptul lat şi cu sprâncenele bălaie se tolănise la soare, lângă hambarul cu uşa galbenă, spoită cu humă. Mai multe vintire erau atârinate afară, sub şopron, pe pereţii hambarului; moş Grişaka le privea, sprijinindu-se în cârjă; se gândea, pesemne, la primăvara apropiată şi la dresul sculelor de pescuit.

Miron Grigorievici trecu la arie, măsură cu ochiul lui de gospodar căpiţele de fân şi începu să strângă cu grebla paiele de mei răvăşite de capre, când deodată, luarea-aminte îi fu atrasă de nişte glasuri străine. Aruncă grebla pe un stog şi o luă spre ogradă.

Mitka stătea cu un picior împins înainte şi îşi răsucea o ţigară, ţinând între două degete punga de tutun cusută cu mult meremet de vreo drăguţă. Hristonea şi Ivan Alexeevici aşteptau lângă el. Hristonea scoase o foiţă murdară din fundul şepcii albastre de cazac din gardă; Ivan Alexeevici, cu mantaua descheiată, rezemat de portiţa împletită a ogrăzii, căuta ceva prin buzunarele nădragilor cazoni, vătuiţi. Faţa sa lucioasă, proaspăt rasă, cu o gropiţă adâncă în bărbie, se întunecase de supărare; uitase pesemne ceva.

— Să trăiești, Miron Grigorievici! Îl salută Hristonea.

— Noroc și sănătate, oștenilor!

— Vino la noi, la fumat.

— Mulțumim, chiar acuși am fumat.

După ce dădu mâna cu cazacii, Miron Grigorievici își scoase căciula cu fundul roșu, își netezi părul albicios și zbârlit, zâmbind:

— Cu ce noutăți ați poftit, vitejilor?

Hristonea îl privi de sus în jos și nu se grăbi cu răspunsul: mai întâi, își lipi țigara, lingând-o îndelung cu limba lui mare și aspră ca de bou și, după ce isprăvi, mormăi cu vocea-i de bas:

— Uite, avem nițică treabă cu Mitri!

Moș Grișaka trecu prin fața lor, târșindu-și picioarele. Ținea în mâinile întinse un vintir. Ivan Alexeevici și Hristonea își scoaseră șepcile, salutându-l. Moș Grișaka duse vintirul până la cerdac și se întoarse.

— De ce stați tot acasă, vitejilor? Întrebă el. V-ați înădit la căldură pe lângă muieri?

— Da' ce-i? Întrebă Hristonea.

— Tu, Hristoșka, mai bine ai face să taci din gură... Parcă nu știi singur?...

— Zău nu știu, moșule! Pe crucea mea că nu știu nimic! jură Hristonea.

— Deunăzi, a venit un om de la Voronej, un negustor, o fi fiind prieten cu Serghei Platonovici Mohov sau neam cu el, nu știu. Da, a venit și povestea că la Certkovo stă o armată străină – bolciovicii ăia, cum le mai zice. Vine Rusia să facă război cu noi, și voi stați pe la casele voastre?... Și tu, parșivule... n-auzi, Mitka? De ce taci? La ce vă gândiți?

— Nu ne gândim la nimic! răspunse, zâmbind, Ivan Alexeevici.

— Păi, ăsta-i baiul, că nu vă gândiți la nimic! se încinse moș Grișaka. O să vă prindă în laț ca pe niște potârnichi! Au să vă prindă mujicii și au să vă bată ca pe niște mucoși...

Miron Grigorievici schiță un zâmbet stăpânit. Hristonea își mângâia cu mâna obrazii cu barba nerasă de mult. Ivan Alexeevici fuma, privindu-l pe Mitka. În pupilele lui Mitka, înguste ca la ochii de pisică, jucau luminițe ciudate, și nu s-ar fi putut spune dacă ochii săi râd sau scânteiază de o mânie îndârjită.

După ce stătură o țără de vorbă, Ivan Alexeevici și Hristonea își luară rămas bun și-l chemară pe Mitka la poartă.

— De ce n-ai venit aseară la adunare? Întrebă cu asprime Ivan Alexeevici.

— Nu prea m-au lăsat treburile.

— Da' ai avut timp să te duci pe la Melehovi?

Cu o clătinare din cap, Mitka își dădu căciula pe frunte și spuse cu o întăritare înăbușită:

— N-am venit și pace! Ce să mai vorbim?

— Au venit toți cei care au fost pe front. Petro Melehov n-a fost. Știi... Am hotărât să trimitem delegații la Kamenskaia, din partea satului. Acolo, la 10 ianuarie, se ține un congres al foștilor combatanți. Am tras sortii, și a căzut să mergem noi trei, adică eu, cu Hristonea și cu tine.

— N-am să mă duc, răspunse hotărât Mitka:

— Cum? se încruntă Hristonea și-i apucă un nasture de la bluză. Te dai în lături de la ai tăi? Nu catadicsești?

— El e cu Petka Melehov! zise Ivan Alexeevici, atingând cu palma mâneca mantalei lui Hristonea, iar fața i se îngălbeni ca ceara; Hai să plecăm! Vezi că n-avem ce căuta aici. Zi, Mitri, nu mergi?

— Nu... Am zis nu, înseamnă că nu.

— Rămâi cu bine! spuse Hristonea, cu o privire piezișă.

— Mergi sănătos!

Întorcându-și ochii, Mitka îi întinse mâna fierbinte și se îndreptă spre casă.

— Scârnavie! spuse Ivan Alexeevici cu o voce apăsată și cu nările tremurânde. Scârnavie! repetă el mai tare, privind spatele lat al lui Mitka.

Trecură pe la mai mulți din ostașii veniți de pe front și-i înștiințară că Mitka refuzase să plece și că a doua zi ei doi se vor duce la congres.

În zorii zilei de 8 ianuarie, Hristonea și Ivan Alexeevici plecară astfel din sat. Iakov Podkova se oferă să-i ducă pe veresie. Cei doi cai zdraveni înhămați la sanie străbătură repede satul și urcară dealul. Dezghețul golise pământul de ninsoare; pe alocuri, unde nu mai era zăpadă, tălpicele saniei se prindeau de pământ, sania mergea în hopuri, și caii se opinteau, întinzând ștreangurile strună.

Cazacii mergeau în urma saniei. Podkova, cu obrazul înroșit de frigul dimineții, pășea zdrobind zgomotos cu cizmele gheața sticloasă. Fața lui dogorea de roșeață, și numai cicatricea ovală era vânăată, ca pielea unui cadavru.

Mergând pe alături de drum, în zăpada împuținată și zgrunțuroasă, Hristonea urca dealul; găfâia, trăgea anevoie aerul în plămâni, căci în 1916 avusese prilejul să înghită la Dubno o porție de gaze sufocante nemțești.

Pe deal, vântul vuia și șuiera aprig. Acolo era mai frig. Cazacii mergeau

în tăcere. Ivan Alexeevici își adăposti fața în gulerul cojocului. Se apropiiau de o pădurice; străbătând-o, drumul ieșea pe o creastă de colnic. Vântul șuiera domol printre copaci; straturi de rugină solzoasă acopereau trunchiurile bătrânilor stejari cu aurul lor verzui. Undeva, în depărtare, melița o coțofană; apoi trecu în zbor, deasupra drumului, cu coada răsucită pieziș. Vântul o abătea din zbor, înclinând-o într-o parte și zbârlindu-i penele pestrițe.

Podkova, care tăcuse din clipa plecării, se întoarse spre Ivan Alexeevici și-i spuse răspicat (după ce pregătise, pesemne, vorbele în mintea lui):

— Faceți tot ce se cuvine la congres, pentru ca să nu fie război! Nimenea n-are să aibă poftă de așa ceva!

— Firește! încuviință Hristonea, privind cu pizmă zborul liber al coțofenei și asemuind în gând viața fericită, fără grijă, a păsărilor cu cea a omului.

Ajunseră la Kamenskaia în seara zilei de 10 ianuarie. Grupuri de cazaci mergeau pe străzile staniței mari, îndreptându-se spre centru. Se simțea un neobișnuit freamăt. După ce găsiră locuința lui Grigori Melehov, Ivan Alexeevici și Hristonea aflară că el nu era acasă. Gazda, o femeie grasă, cu părul de un blond-spălăcit, le spuse că chiriașul plecase la congres.

— Dar unde se ține congresul ăsta? o întrebă Hristonea.

— O fi la administrația de district sau, poate, la poștă! răspunse gazda, închizând cu nepăsare ușa în nasul lui Hristonea.

Congresul era în toi. Delegații abia încăpeau în sala mare cu numeroase ferestre. Mulți cazaci se îmbulzeau pe scări, pe coridoare și în odăile de alături.

— Ține-te după mine! porunci Hristonea, croindu-și drum cu coatele.

Ivan Alexeevici se grăbi să-l urmeze prin strâmta trecătoare făcută de el. Aproape în pragul sălii de congres, Hristonea fu oprit de un cazac, al cărui grai îi trăda obârșia de pe undeva dinspre Donul de jos.

— N-ai putea să te înghesui mai ușurel, mă ciortane? spuse el batjocoritor.

— Lasă-mă să trec!

— Poți să stai și acilea! Nu vezi că n-ai unde să te bagi?

— Lasă-mă, țânțarule, că acuși te strivesc. Te curăț pe loc! îi făgădui Hristonea și, apucându-l cu ușurință, dădu la o parte cazacul scund și trecu înainte.

— Ia te uită, ursul!

— E tare vlăjganul din gardă!

— Zdravăn ca un armăsar! Bun să cari cu el și tunul de patru țoli!

— Văzuși cum l-a dat la o parte?

Strâns îngrămădiți în jurul său cazacii zâmbiră cu respect privind cu gura căscată la Hristonea care era cu un cap mai înalt decât toți ceilalți.

Îl găsiră pe Grigori lângă peretele din fund; sta chircit, fuma și discuta ceva cu un cazac, delegat din partea Regimentului 35. Își zări consătenii, și mustățile lor pleoștite, negre ca pana corbului, tresăriră într-un zâmbet.

— Măi, ce vânt vă aduce? Noroc, Ivan Alexeevici! Să trăiești, nene Hristan!

— De trăit, trăiesc, da' nu prea mă pricopsesc! râse Hristonea, apucând toată mâna lui Grigori în palma sa uriașă.

— Ce mai fac ai noștri?

— Slavă Domnului! Îți trimit binețe. Tătâne-tău a poruncit să vii neapărat, să-i vezi.

— Petro cum o duce?

— Petro... zâmbi Ivan Alexeevici cam încurcat. Petro nu prea ține cu ai noștri.

— Știu. Da' Natalia? Copiii? I-ați văzut?

— Toți îs bine, te salută! Tată-tău e tot supărat...

Hristonea întorcea ochii, cercetând peste capete prezidiul congresului așezat la masă. Deși se afla în spatele tuturor, le vedea toate mai bine decât ceilalți, scunzi la făptură. Grigori continuă să pună întrebări, folosind o scurtă pauză a ședinței. Povestindu-i despre oamenii și lucrurile din sat, Ivan Alexeevici îi mai vorbi pe scurt și despre adunarea celor veniți de pe front care i-au delegat la congres, pe el și pe Hristonea. Începu să-l descoasă pe Grigori despre stările din Kamenskaia, dar în acea clipă un oarecare de la masă strigă tare:

— Acuma, cazaci, are să vorbească un delegat al muncitorilor mineri! Vă rugăm să-l ascultați cu luare-aminte și să păstrați liniște!

Un om de statură mijlocie își potrivea părul blond, pieptănat peste cap, și începu să vorbească. Zumzetul de voci amuți, ca prin farmec.

Chiar de la primele vorbe ale cuvântării înflăcărate și pline de pasiune, Grigori și ceilalți simțiră toată puterea de convingere a unui om din asemenea croială. Vorbea despre politica trădătoare a lui Kaledin, care împingea căzăcimea la luptă împotriva clasei muncitoare și a țărănimii din Rusia; vorbea despre comunitatea intereselor cazacilor și ale muncitorilor, despre țelurile urmărite de bolșevici în lupta lor împotriva contrarevoluției căzăcești.

— Noi întindem căzăcimii muncitoare mâna noastră frățească și nădărdim că, în lupta dusă împotriva bandeii de gardiști albi, vom găsi aliați credincioși în persoana foștilor combatanți cazaci! Muncitorii și cazacii și-au vărsat sângele pe fronturile războiului pornit de regimul țarist, iar în lupta împotriva adunăturii de burghezi, ocrotită de Kaledin, va trebui să fim iarăși și chiar vom fi iarăși împreună! Vom porni, mână în mână, la luptă contra acelor care au asuprit muncitorimea timp de atâtea veacuri! tuna vocea lui asurzitoare.

— Mă, al dracului! Trăsni-l-ar! șoptea admirativ Hristonea și-i strângea cotul lui Grigori, cu o putere care îl făcea pe acesta să se strâmbe de durere.

Ivan Alexeevici asculta, cu gura întredeschisă, clipind des de încordare și mormăind:

— Așa-i... Asta-i adevărat!...

După delegat, vorbi un alt miner, om înalt, și care se clătina ca un frasin zguduit de vânt. Se sculă în picioare, se îndreptă, de parcă ar fi fost pliant, își roti privirile asupra sutelor de ochi ațintiți spre el și așteptă mult, până când larma se potoli. Făcea impresia unui odgon de șlep: noduros și uscățiv, tare să te poți bizui pe el, mai avea încă sclipiri verzui pe față, parcă l-ar fi presărat cineva cu praf de piatră vânăță. Firișoarele negre de praf de cărbune îi intraseră adânc în porii pielii, nu mai puteau fi scoase de acolo de nicio spălătură de pe lume; același luciu de cărbune sclipea și în ochii lui tulburi, spălăciți de întunericul în care își trăise viața și de straturile negre din adâncul pământului. Își scutură părul scurt și făcu un gest energetic cu pumnii încleștați, parcă ar fi dat cu târnăcopul.

— Cine a introdus pe front pedeapsa cu moartea pentru soldați? Kornilov! Cine, alături de Kaledin, ne sugrumă? Tot el! strigă dânsul și continuă să vorbească repede și pasionat: Cazaci! Fraților! Fraților! De partea cui veți trece? Kaledin vrea ca noi să ne înecăm în sângele frățesc! Nu! Nu! N-are să iasă după pofta lor! Îi vom strivi, Dumnezeu și întunericul mă-sii! Pe năpârcile astea le vom arunca în mare!...

— Măi, al dracului! nu se mai putu stăpâni Hristonea. Cu gura căscată de minunare, dând din mâini și izbucnind într-un râs zgomotos: Așa-i, arde-i!

— Tacă-ți gura! Măi Hristan, da' ce-i cu tine? se sperie Ivan Alexeevici. Au să te dea afară!

Lagutin, cazac din stanița Bukanovskaia și primul președinte al secției de cazaci de la Comitetul Executiv Central din Rusia, convocat în sesiunea a doua, îi frigea pe cazaci cu vorbele lui pline de foc, nu tocmai bine

orânduite, dar care le mergeau de-a dreptul la inimă. Vorbi și Podtiolkov, care prezida lucrările congresului, iar după el veni Șceadenko, un bărbat frumos, cu mustățile tunse englezește.

— Cine-o mai fi și ăsta? întrebă Hristonea pe Grigori, întinzându-și mâna lată ca o greblă.

— E Șceadenko. Un comandant bolșevic.

— Dar ăla?

— E Mandelștam.

— De unde vine?

— De la Moscova.

— Da' ăștia cine îs? arată Hristonea grupul de delegați la congres din Voronej.

— Măi Hristan, mai tacă-ți gura nițel!

— Doamne Dumnezeu, doar vreau și eu să aflu!... Ia spune-mi, ăla lungul, care șade alături de Podtiolkov, cine-o fi?

— E Krivoșlikov, din Elanskaia, satul Gorbatov... Iar mai încolo, uite: Kudinov, Donețkov, de la noi.

— Ia să te mai întreb... Și ăla... nu, alălalt, ăla de la margine, cu moț?

— Eliseev... Nu știi din ce staniță.

Îndestulat cu aceste deslușiri, Hristonea tăcu, ascultându-i pe ceilalți oratori, cu aceeași neslăbită atenție, și acoperind cel dintâi sutele de voci cu glasul lui de bas, strigând întruna: „Așa-i”.

În urma lui Stehin, un cazac bolșevic, vorbi delegatul Regimentului 44. Acesta rostea niște fraze încâlcite și necioplite, spunea câte un cuvânt de parcă ar fi bătut un cui și tăcea, smârcâind din nas, dar cazacii îl ascultau cu deosebită încordare, întrerupându-l din când în când cu strigăte de aprobare. Cele rostite de dânsul se vedea că aflau un viu răsunset în sufletele lor.

— Fraților! Congresul nostru trebuie să treacă la treabă de nădejde în așa fel ca să nu iasă nicio pătimire pentru popor, și toate să se isprăvească cu bine și cu pace! spuse el cu o voce tăragănată și gângavă. Glăsuiesc sus și tare să ne lipsim de un război sângeros. Și așa am putrezit destul trei ani și jumătate în tranșee și, ca să vorbim drept, dacă ar mai trebui să ducem război, cazacii îs oboșiți...

— Asta-i adevărat!...

— Adevărul ăl mai curat!

— Nu vrem război!

— Trebuie să ne înțelegem și cu bolșevicii și cu Sfatul Oastei!

— În chip pașnic, nu altminterea! Ce să ne mai războim?

Podtiolkov izbi zgomotos cu pumnul în masă, și urletele se potoliră. Mângâindu-și bărbuța stufoasă, delegatul Regimentului 44 continuă cu aceeași voce tăragănată:

— Trebuie să ne trimitem delegații de la congres, să meargă la Novocerkassk și să se roage frumos, pentru ca voluntarii și tot felul de partizani să se care de acilea... Așijderea și bolșevicii n-au ce căuta la noi! Vom ști singuri cum să înfruntăm dușmanii poporului muncitor. Până una-alta n-avem nevoie de ajutorul nimănui, iar de va fi nevoie, atunci avem să-i rugăm să ne ajute...

— Astea nu-s vorbe cu socoteală!

— Așa-i!

— Stai! Stai! De ce „așa-i”? Da' dacă ne vor strânge de gât – în ceasul al doisprezecelea să ceri ajutor? Nu, nu, pân' s-or coace ducele moare baba.

— Trebuie să ne întocmim ocârmuirea noastră...

— Șade găina-n cuib, iar oul ei clocește în... Doamne, iartă-mă. Măi, ce căpățâni proaste!

După delegatul Regimentului 44, răsunară vorbele pline de o înflăcărată chemare rostite de Lagutin. Fu întrerupt de mai multe ori cu strigăte. Cineva ceru să se suspende ședința pentru zece minute, dar, îndată ce se făcu liniște, Podtiolkov își zvârli jarul vorbelor în mulțimea încinsă:

— Frați cazaci! Pe când noi stăm și ne sfătuim, dușmanii poporului muncitor nu dorm! Vrem și ca lupii să fie sături, și oile întregi; da' Kaledin are altă socoteală. Ne-a căzut în mâini ordinul său pentru arestarea tuturor celor ce iau parte taman la acest congres, ordin care are să fie citit chiar acum.

Citirea ordinului pentru arestarea participanților la congres stârni o mare frământare printre delegați. Se iscă o gălăgie însutit mai înverșunată decât la orice întrunire de staniță.

— Ce să ne mai ținem de vorbe! Trebuie să ne așternem pe treabă!

— Li-niș-te! Sst!

— Ce mai liniște! Zi-i mai tare!

— Lobov! Lobov! Arde-i cu o vorbă!

— Să mai așteptăm!

— Nici Kaledin nu-i un prost!

Grigori ascultă tăcut strigătele, privind la capetele și la mâinile zvârcolite ale mulțimii de delegați, până când nu se mai putu stăpâni. Se ridică în vârful picioarelor, răcnind:

— Tăceți odată, diavolilor! Ce, sunteți la bâlci? Lăsați-l pe Podtiolkov să vorbească!

Ivan Alexeevici se luă la hartă cu un delegat al Regimentului 8.

Hristonea mârâia, înfruntând părerile unuia din același regiment cu el.

— Care va să zică, aici trebuie să fii cu ochii în patru? Ce-mi tot bați capul? Ageamii mai ești, măi prietene! Și blegi mai sunteți toți! N-o să ne țină baierile să le dovedim singuri pe toate.

Larma de glasuri se potoli, așa cum se lasă vântul ostenit pe un lan de grâu și-l apleacă la pământ. Și deodată, liniștea nehotărâtă a sălii fu străpunsă de vocea subțire, ca de fată, a lui Krivoșlîkov:

— Jos cu Kaledin! Trăiască Comitetul militar revoluționar căzăcesc!

Mulțimea gemu. În valul greu de glasuri ce-ți izbea urechile se amestecară strigăte puternice, răsunătoare de aprobare. Krivoșlîkov rămase cu mâna ridicată, cu degetele tremurând ca frunzele. Îndată ce urletul asurzitor s-a împrăștiat, stingându-se, Krivoșlîkov strigă tot atât de subțirel și de tare ca la o goană de lupi:

— Propun să alegem din mijlocul nostru Comitetul militar revoluționar căzăcesc. Să fie însărcinat cu lupta împotriva lui Kaledin și cu organi...

— Ha-a-a-a-a-a! răbufni un nou urlet, ca o explozie de obuz, făcând să cadă jos firimiturile de tencuială, desprinsă din tavan.

Începu alegerea membrilor Comitetului militar revoluționar. O parte neînsemnată de cazaci, condusă de același delegat al Regimentului 44 și de câțiva alții, continuă să stăruie pentru lichidarea pașnică a conflictului cu guvernul Oastei, dar majoritatea participanților nu-i mai susțineau. După ce auziseră ordinul lui Kaledin cu privire la arestarea lor, cereau să se împotrivescă în mod activ celor din Novocerkassk.

Grigori nu mai apucă să vadă terminarea alegerii, căci fu chemat urgent la statul-major al regimentului. La plecare, îi rugă pe Hristonea și pe Ivan Alexeevici:

— Când s-o isprăvi, veniți acasă la mine! Îs curios să văd cine are să iasă...

Ivan Alexeevici se întoarse noaptea târziu.

— Podtiolkov președinte, iar Krivoșlîkov secretar! vesti el din prag.

— Și membrii?

— Ivan Lagutin și Golovaciiov, Minaev, Kudinov, și încă alți câțiva.

— Da' unde-i Hristan? întrebă Grigori.

— A plecat cu cazacii să aresteze ocârmuirea din Kamenskaia. E încins foc: dacă scuipi pe el fâsâie... E lată!

Hristonea se întoarce în zori. Pufnea pe nări, descălțându-se, și mormăia ceva cu voce scăzută. Grigori aprinse lampa și văzu că fruntea negricioasă a lui Hristonea este pătată de sânge și mai are și o zgârietură făcută de un glonte deasupra sprâncenelor.

— Cine te-a rănit? Vrei să te leg? Uite-acuma!... Stai nițel, să găsesc pansamentul!

Sări din pat, găsi vata și tifonul.

— Nu-i nimica, s-o tămădui ea de la sine, ca rănila câinilor! mormăi Hristonea. M-a miruit comandantul cercului de recrutare. Cu revolverul. Am intrat la el frumușel, pe ușa cea mare, ca oaspeții, iară dânsul a cercat să se apere. A mai rănit un cazac. Am vrut să-i scot sufletul, ca să văd cum arată un suflet de ofițer, da' nu m-au lăsat cazacii. Că altfel, tare mi-era poftă să-l frec. L-aș fi zolit până la măduva oaselor!

9

A doua zi, din ordinul lui Kaledin, Regimentul 10 de Don sosi în Kamenskaia, pentru arestarea tuturor participanților la congres și pentru dezarmarea celor mai revoluționare dintre unitățile de cazaci.

Tocmai atunci se ținea un miting în gară. O uriașă mulțime de cazaci se frământa, reacționând fiecare în chipul său la cuvântarea unui vorbitor.

Urcându-se la tribună, Podtiolkov cuvântă:

— Părinți, fraților, eu nu-s înscris în niciun partid și nu-s bolșevic. Năzuiesc doar către un singur lucru: spre dreptate, spre fericire, spre unirea frățească a tuturor celor care muncesc, ca să nu mai fie nicio asuprire, nici chiaburi, nici burjui și bogătani – să trăiască toată lumea slobodă și în voie. Bolșevicii la aceasta năzuiesc, pentru asta luptă. Bolșevicii sunt muncitori, niște oameni ai muncii ca și noi, cazacii. Atâta numai că muncitorii bolșevici sunt mai cu scaun la cap decât noi: pe când noi eram ținuți în întuneric, ei, prin orașe, au învățat mai vartos decât noi să priceapă viața așa cum e. Ca atare, se lămurește că sunt și eu bolșevic, măcar că nu-s înscris în partidul bolșevicilor.

După debarcare, regimentul luă parte la miting. Oamenii din Gundorovskaia, toți înalți și arătoși, alcătuiind mai mult de jumătatea regimentului, se amestecară cu cazacii din alte regimente. Și o bruscă întorsătură nu întârzie să se producă în cugetul lor. Cazacii au răspuns printr-un „nu” hotărât la ordinul dat de comandantul regimentului, pentru a executa dispoziția lui Kaledin. Începură să se frământa în urma unei

puternice acțiuni de agitație, desfășurată de cei ce țineau partea bolșevicilor.

În același timp, Kamenskaia fu cuprinsă de o activitate febrilă, cum se întâmpla în mai toate regiunile din apropierea frontului; detașamente de cazaci, înjghebate în pripă, erau trimise pentru ocuparea și menținerea gărilor; unul după altul, plecau trenurile în direcția Zverevo-Lihaia. Unitățile își realegeau comandanții. Cazacii care nu voiau război se grăbeau să plece pe ascuns. Delegați întârziați continuau să sosească din sate și din stanițe. Pe străzi se întetea o neobișnuită forfotă.

La 13 ianuarie, sosi pentru tratative o delegație din partea guvernului Donului, compusă din președintele Sfatului Oastei, Agheev, și ca membri: Svetozarov, Ulanov, Karev, Bajelov și Voiskovoi starșina Kușnariov.

O mulțime forfotitoare îi întâmpină la gară. Toți fură conduși până la clădirea oficiului de poștă și telegraf de către o escortă de cazaci din Regimentul de gardă „Atamanski”. Ședința membrilor Comitetului militar revoluționar împreună cu delegația guvernului ținu toată noaptea.

Din partea Comitetului militar revoluționar se aflau de față șaptesprezece oameni. Răspunzând la cuvântarea lui Agheev, care învinuia Comitetul militar revoluționar de trădarea intereselor căzăcimii și de încheierea unei înțelegeri cu bolșevicii, Podtiolkov luă cel dintâi cuvântul, dându-i un răspuns usturător. După el vorbiră Krivoșlîkov și Lagutin. Discursul lui Kușnariov fu întrerupt în repetate rânduri de strigătele cazacilor înghesuși pe coridor. Un mitralior, vorbind în numele cazacilor revoluționari, ceru arestarea delegației.

Consfătuirea nu ajunsese la niciun rezultat. Pe la două noaptea, când se lămuri limpede că nu poate fi vorba de vreun acord, a fost acceptată propunerea lui Karev, membru în Sfatul Oastei, pentru trimiterea la Novocerkassk a unei delegații din partea Comitetului militar revoluționar, cu sarcina de a se hotărî definitiv problema puterii.

În urma delegației guvernului Donului, care plecase la Novocerkassk, porniră într-acolo și reprezentanții Comitetului militar revoluționar, în frunte cu Podtiolkov. Au fost delegați în unanimitate: Podtiolkov, Kudinov, Krivoșlîkov, Lagutin, Skacikov, Golovaciov și Minaev. Ofițerii din Regimentul „Atamanski”, arestați în Kamenskaia, rămaseră opriți ca ostateci.

Dincolo de geamul vagonului, vifornița se juca cu fulgii de zăpadă. Troiene linse de vânt se înălțau zidite deasupra gardului menit să apere linia de înzăpezire și, până una-alta, pe jumătate zburat de viscol. Crestele nămeților erau împetrițate de ciudatele desene lăsate de ghearele păsărilor.

Haltele, stâlpii de telegraf și toată stepa cea fără de sfârșit, sinistră în monotona ei întindere, fugeau și rămâneau la miazănoapte, în urma trenului.

Podtiolkov, într-o scurtă nouă de piele, ședea la geam. În fața lui, rezemat cu coatele de o măsuță, privea afară Krivoșlikov, cu umerii înguști și cu trupul costeliv de adolescent. Îngrijorarea și așteptarea se citeau în ochii lui senini de copil. Lagutin își pieptăna bărbuța blondă și rară. Minaev, un cazac zdravăn, nu-și găsea astâmpăr pe bancă, încălzindu-și mâinile la țeava caloriferului.

Lungiți pe banchetele de sus, Golovaciiov și Skacikov discutau ceva în șoaptă.

Aerul din vagon nu era prea cald și duhnea a fum de mahorcă. Mergând spre Novocerkassk, membrii delegației nu se prea simțeau în apele lor. Vorba tânjea într-o atmosferă de lăncezeală plicticoasă și apăsătoare. Trecură de gara Lihaiia. Podtiolkov glăsui deodată, rostind gândul tuturor:

— N-are să iasă nicio treabă! Nu văd cum s-ar putea să ne înțelegem...

— Umblăm pe drumuri de pomană, întări Lagutin.

O tăcere îndelungă se înstăpâni din nou în vagon. Podtiolkov își mișca în răstimpuri egale palma, ca și cum ar fi trecut o suveică prin ochiurile unui năvod. Din când în când, se uita la luciul mat al scurtei sale de piele, admirând-o.

Se apropiau de Novocerkassk. Minaev privi pe hartă la Donul care ocolea orașul în cotituri întortocheate și începu să povestească cu voce înceată:

— Pe vremuri, când cazacii își isprăveau anii de oaste la Regimentul „Atamanski”, începeau să se pregătească de plecare la casele lor... Își făceau cuferele, își strângeau avutul și caii și se urcau în tren. Trenul pornea și, uite, lângă Voronej, acolo unde linia trece Donul pentru prima oară, mecanicul care conducea trenul îl frâna încet, cât se poate mai încet: știa el ce va să fie! Îndată ce trenul intra pe pod, începea minunăția: cazacii strigau, cuprinși parcă de turbare: „Donul! Donul nostru! Donul, Donul

liniștit! Tăicuțul nostru iubit, drag! Ura-a-a!” și aruncau pe ferestre afară, chiar de pe pod peste parapetele de fier, șepci, mantale vechi, nădragi, fețe de pernă, cămăși și tot ce le cădea sub mână. Pe toate le dăruiau Donului, când se întorceau de la oaste. Te uitai în jos, și se vedeau șepcile albastre – culoarea Regimentului „Atamanski” – plutind pe apă, ca niște lebede ori ca niște fiori. Și datina aceasta nu se pierdea, din cele mai vechi timpuri...

Încetinindu-și mersul, trenul se opri. Cazacii se sculară în picioare. Punându-și centura peste manta, Krivoșlikov schiță un zâmbet forțat:

— Iată-ne ajunși!

— De ce nu vin ăia cu pâinea și sarea? Încercă să glumească Skacikov.

Fără să bată la ușă, un esaul înalt și semeț intră în vagon, cercetă membrii delegației cu ochii iscoditori și dușmănoși, rostind cu o apăsată asprime:

— Sunt însărcinat să vă însoțesc. Fiți buni, domnilor bolșevici, și părăsiți în grabă vagonul! Nu garantez pentru purtarea mulțimii și... pentru siguranța voastră.

Ochii săi se opriră mai îndelung asupra lui Podtiolkov, mai bine zis asupra scurtei sale ofițerești; cu o dușmănie în glas, pe care n-o mai ascundea, strigă poruncitor:

— Dați-vă jos din vagon, mai repede!

— Iată-i pe ticăloșii, pe trădătorii căzăcimii! exclamă un ofițer cu mustățile lungi, de pe peronul înțesat de lume.

Podtiolkov se îngălbeni la față și-i aruncă lui Krivoșlikov o privire piezișă și cam încurcată. Krivoșlikov ieși în urmă, șoptind cu un zâmbet:

— „*Din larmă-o desprinde-aprobare nu-n murmurul laudei, dulce, în răcnetul urii barbare*”.⁵⁷ Auzi, Feodor?

Podtiolkov zâmbi și el, deși nu auzise sfârșitul frazei.

Fură însoțiți de o puternică escortă formată din ofițeri. Mulțimea care îi petrecea până la clădirea administrației de ținut turba de mânie, setoasă de omor fără judecată. Nu numai ofițerii și iuncherii, ci și niște cazaci, câteva femei bine îmbrăcate și școlarii se întreceau în strigăte îndârjite, batjocorind și afurisind delegații.

— Cum îi puteți lăsa să facă o porcărie ca asta? Întrebă cu indignare Lagutin, adresându-se unuia dintre ofițerii care îi însoțeau.

Măsurându-l cu ochii plini de ură, acesta șopti:

— Mulțumește lui Dumnezeu că rămâi cu viața! Dacă ai fi în puterea

---

⁵⁷ Citat din *Ferice-i poetul de treabă* de Nekrasov. Opere alese, vol. I, Ed. Cartea Rusă, 1955, în românește de Miron Radu Paraschivescu.

mea, mitocane, te-aș... Huo, scârnă!

Îl opri alt ofițer, ceva mai tânăr, care îl dojeni cu privirea.

— Bine-am mai nimerit-o! izbuti Skacikov să-i șoptească lui Golovaciiov, prinzând o clipă prielnică.

— Parcă ne-ar duce la moarte...

Sala administrației de ținut era neîncăpătoare pentru mulțimea adunată. În timp ce delegații se așezau de o parte a mesei, urmând indicațiile unui sotnic grijuliu, veniră și membrii guvernului.

Însoțit de Bogaevski, Kaledin, puțin adus din spate, trecu cu pasul său sigur, ca de lup, apăsând pe toată talpa. Își împinse scaunul la o parte, își puse pe masă șapca cu cocarda albă de ofițer, își potrivea părul cu mișcări liniștite și, încheindu-și cu mâna stângă nasturele de la buzunarul de jos al vestonului englezesc, se aplecă ușor spre Bogaevski, care îi spunea ceva. Toate mișcărilor sale erau pline de o forță matură, greoaie, sigură de sine; astfel se țin de obicei oamenii care au avut puterea și care și-au format în cursul anilor o ținută a lor, deosebită de ținuta altora, o manieră specială de a înălța capul, un mers propriu. Avea multă asemănare cu Podtiolkov. În schimb, Bogaevski, care se estompa alături de impunătorul Kaledin, părea mai puțin arătos și mai copleșit de tratativele care trebuiau să aibă loc.

Bogaevski spunea ceva, abia mișcându-și buzele sub streășina mustăților blonde și pleoștite; ochii săi iuți, pieziși, sclipeau prin sticlele *pince-nez*-ului. Nervozitatea sa se vădea și în gestul cu care-și potrivea gulerul, în mișcărilor repezi, fugitive, cu care-și atingea linia bărbiei proeminente, mișcându-și sprâncenele largi ca niște aripi.

Alături de Kaledin, care ședea în centru, se așezară de o parte și de alta membrii guvernului Oastei. Unii dintre ei fuseseră la Kamenskaia; aceștia erau Karev, Svetozarov, Ulanov și Agheev; ceva mai în fund, luară loc Elatonțev, Melnikov, Bosse, Șoșnikov și Poleakov.

Podtiolkov îl auzi pe Mitrofan Bogaevski spunând ceva cu jumătate de voce lui Kaledin. Acesta, încruntându-și ochii, aruncă o scurtă privire la Podtiolkov, care luase loc drept în fața sa, și anunță:

— Cred că putem începe!

Podtiolkov zâmbi și expuse, cu o voce clară, scopurile cu care a venit delegația. Krivoșlikov întinse peste masă textul unui ultimatum, redactat de Comitetul militar revoluționar, dar Kaledin, dând hârtia la o parte cu o mișcare a mâinii albe, rosti ferm:

— N-are niciun rost să pierdem timpul, silind fiecare membru din

guvern să studieze personal acest document. Vă rog să-i dați citire cu glas tare! Îl vom discuta mai pe urmă...

— Citește! porunci Podtiolkov.

Se ținea cu demnitate, dar – la fel ca toți membrii delegației – nu se simțea tocmai sigur. Krivoșlîkov se ridică, vocea lui sonoră, ca de fată, dar lipsită de tărie, răsună deasupra mulțimii din sală:

— „Cu începere de la 10 ianuarie 1918, în Ținutul Oastei Donului, toată puterea asupra unităților armate și asupra conducerii operațiunilor militare trece de la marele ataman în mâinile Comitetului militar revoluționar al cazacilor de la Don.

Toate detașamentele care acționează contra trupelor revoluționare vor fi rechemate pe data de 15 ianuarie crt. și se vor dezarma, la fel și formațiunile de voluntari, școlile de iuncheri și de ofițeri cu curs redus. Toate persoanele care fac parte din aceste organizații urmează a fi trimise de pe teritoriul Ținutului Donului în locurile lor de domiciliu, dacă n-au locuit înainte în Ținutul Donului.

Notă. Armele, muniția și echipamentul urmează a fi predate comisarului Comitetului militar revoluționar.

Autorizațiile pentru plecarea din Novocerkassk se eliberează de către comisarul Comitetului militar revoluționar.

Orașul Novocerkassk urmează a fi ocupat de regimentele de cazaci, stabilite de Comitetul militar revoluționar.

Membrii Sfatului Oastei se declară desărcinați de împuternicirile lor, pe data de 15 ianuarie crt.

Se va retrage de la minele și uzinele Ținutului Donului toată poliția pusă acolo de guvernul Oastei.

Se va anunța în tot Ținutul Donului, prin stanițe și prin sate, că guvernul Donului își declină de bunăvoie împuternicirile, cu scopul de a evita vărsarea de sânge, și că puterea va trece imediat în mâinile Comitetului militar revoluționar căzăcesc al Ținutului, până la formarea organului permanent al puterii clasei muncitoare în Ținut, aparținând întregii populații.”

Îndată ce Krivoșlîkov termină, Kaledin întrebă cu voce tare:

— Ce unități v-au împuternicit?

După un schimb de priviri cu Krivoșlîkov, Podtiolkov începu să enumere, ca pentru sine:

— Regimentul de gardă „Atamanski”, Regimentul de gardă căzăcesc,

bateria 6-a, Regimentul 44, bateria 32-a, sotnia 14-a independentă...

La fiecare unitate își îndoia câte un deget de la mâna stângă; șapte și răsete batjocoritoare se auziră prin sală. Încruntându-se, Podtiolkov își așternu pe masă mâinile acoperite de păr roșcat și continuă cu vocea ridicată:

— Regimentul 28, bateria 28-a, bateria 12-a, Regimentul 12...

— ... Regimentul 29... îi suflă încet Lagutin.

— ... Regimentul 29, continui Podtiolkov, cu glasul mai sigur și mai tare, bateria 13-a, detașamentul local din Kamenskaia, Regimentul 10, Regimentul 27, batalionul 2 pedestru, Regimentul 2 de rezervă, Regimentul 8, Regimentul 14.

După mai multe întrebări fără importanță și în urma unui scurt schimb de păreri, Kaledin se aplecă mult peste masă și, pironindu-l pe Podtiolkov, îl întrebă:

— Dumneavoastră recunoașteți puterea Consiliului Comisarilor Poporului?

Podtiolkov goli până la fund un pahar cu apă, puse carafa pe farfurie, își șterse mustățile cu mâneca și răspunse îndoielnic:

— La această întrebare poate răspunde numai poporul întreg.

Intervenii Krivoșlîkov, care se temea ca nu cumva Podtiolkov, cam naiv din fire, să scape vreo vorbă de prisos:

— Cazacii nu pot admite un organ în care să figureze reprezentanții „Partidului libertății poporului”⁵⁸. Suntem cazaci, și conducerea trebuie să fie a noastră, a cazacilor.

— Cum trebuie să vă înțelegem, dacă în fruntea Consiliului stau Nahamkes și alții de teapa lui?

— Rusia le-a dat încredere, avem deci încredere și noi!

— Și veți avea relații cu dâșii?

— Da!

Podtiolkov scoase un mormăit de încuviințare, susținând cuvintele lui Krivoșlîkov:

— Noi nu ținem seamă de persoane, ci de idei.

Unul din membrii guvernului Donului întrebă naiv:

— Dar Consiliul Comisarilor Poporului acționează spre binele poporului?

Podtiolkov îi răspunse cu o privire iscoditoare. Nu mai rosti nimic, zâmbi, întinse mâna spre carafă, își turnă apă și bău cu lăcomie. Îl chinuia

---

⁵⁸ Așa se numea partidul contrarevoluționar al cadeților (n. ed. ruse).

setea și încerca parcă să stingă cu apă limpede un foc mare ce-i ardea în suflet.

Kaledin bătu toba în masă cu vârful degetelor, punând întrebări iscoditoare:

— Ce poate fi comun între voi și bolșevici?

— Vrem să introducem la noi, în Ținutul Donului, puterea căzăcească autonomă.

— Da, însă știți probabil că la patru februarie se convoacă Sfatul Oastei. Membrii lui vor fi realeși... Consimțiți să se facă un control reciproc?

— Nu! Podtiolkov își ridică privirea plecată în jos și răspunse ferm: Dacă veți fi în minoritate, noi avem să vă dictăm voința noastră.

— Dar aceasta se cheamă silnicie!

— Da.

Mutându-și privirea de la Podtiolkov la Krivoșlîkov, Mitrofan Bogaevski întrebă:

— Dumneavoastră recunoașteți Sfatul Oastei?

— Într-o oarecare măsură! spuse Podtiolkov, strângând din umerii săi neobișnuit de largi. Comitetul militar revoluționar al ținutului va convoca un congres al reprezentanților populației. El își va ține lucrările sub controlul tuturor unităților militare. Iar dacă congresul nu ne va satisface, noi nu-l vom recunoaște.

Kaledin își ridică sprâncenele:

— Dar cine va fi judecător?

— Poporul!

Cu un gest mândru, Podtiolkov își dădu capul pe spate și se rezemă de speteaza scaunului sculptat, în haina sa care-și scârțâi pielea nouă.

După o scurtă întrerupere, vorbi Kaledin. Orice vuiet se stinse. În liniștea sălii răsună răspicat glasul marelui ataman, cu note joase, de un timbru rece, ca o zi de toamnă:

— Guvernul nu-și poate declina împuternicirile la cererea Comitetului militar revoluționar al ținutului. Acest guvern a fost ales de toată populația din Ținutul Donului. Și numai ea ne poate cere să ne declinăm împuternicirile – ea, iar nu numai anumite unități de trupe. Sub influența propagandei criminale ce se face de către bolșevici, care tind să impună ținutului regimul lor, voi, cereți să vi se predea puterea... Sunteți o unealtă oarbă în mâinile bolșevicilor. Îndepliniți voința unor oameni în solda germanilor, fără să vă dați seama de uriașa răspundere pe care v-o asumați în fața întregii căzăcimi. Vă sfătuiesc să vă răzgândiți, deoarece voi aduceți

ținutului nostru nemaipomenite nenorociri, pășind pe calea rupturii cu guvernul, care reprezintă voința întregii populații. Eu nu mă cramponez de putere. Marele Sfat al Oastei va fi convocat, și el va conduce destinele ținutului. Până la convocare, însă, am datoria să rămân la postul meu. Pentru cea din urmă oară, vă sfătuiesc să vă răzgândiți!

După el, luară cuvântul membrii guvernului, din partea cazacilor și a elementelor necăzăcești. Socialistul-revoluționar Bosse revărsă peste capetele membrilor Comitetului militar revoluționar un lung discurs, plin de îndemnuri dulcege.

Lagutin îl întrerupse cu un strigăt:

— Iată pretenția noastră: să predați puterea Comitetului militar revoluționar! N-aveți nimic de așteptat, o dată ce guvernul ținutului este pentru dezlegarea pașnică a chestiunii...

Bogaevski zâmbi:

— Prin urmare?

— ... Trebuie să se proclame imediat trecerea puterii în mâinile Comitetului revoluționar. Nu se poate aștepta, încă două săptămâni și jumătate, până când se va aduna Sfatul vostru! Chiar și fără aceasta, poporul fierbe într-o cruntă îndârjire.

Karev bolborosi o cuvântare lungă și goală; iar Svetozarov se silea să pună la cale un compromis irealizabil.

Podtiolkov îi asculta cu o mânie crescândă. Se uită în fugă la fețele tovarășilor săi și observă că Lagutin se încruntase și se făcuse galben la față; Krivoșlîkov nu-și ridica privirea de la masă, iar Golovaciov zvâcnea să spună ceva. Krivoșlîkov mai lăsa să se scurgă câteva clipe, apoi șopti încetișor:

— Vorbește!

Podtiolkov parcă atâta așteptase. Repezindu-și scaunul la o parte, începu să glăsuiească încordat, bâlbâind de emoție. Căutând cuvinte de convingere, mari și nimicitoare.

— Ceea ce spuneți nu-i drept! Dacă guvernul Oastei ar avea încrederea oamenilor, m-aș lăsa cu dragă inimă de pretențiile mele; dar poporul nu crede în el. Nu noi începem războiul civil, ci voi, chiar voi! De ce ați adăpostit pe pământul căzăcesc tot soiul de generali fugari? Tocmai din această pricină bolșevicii vin cu războiul peste Donul nostru liniștit... N-am să mă supun vouă! Nu mă las! Mai întâi va trebui să treceți peste cadavrul meu! Noi vă aruncăm în față numai fapte. Nu cred că guvernul Oastei mai poate salva Ținutul Donului. Ce măsuri se iau față de unitățile care nu

primesc să vi se supună? Aha, va să zică, așa este! De ce vă asmuțiți voluntarii împotriva minerilor? Semănați dihonnia peste tot! Spuneți-mi: cine pune mâna-n foc că guvernul Ținutului Oastei va înlătura războiul civil?... Nici n-aveți ce răspunde. Iar poporul și cazacii veniți de pe front sunt alături de noi!

În sală izbucniră râsete, asemenea unui vânt năvalnic; se auziră strigăte de indignare împotriva lui Podtiolkov. El își întoarse spre sală fața încinsă și stacojie, răcnind, fără să-și mai ascundă ura clocotitoare:

— Râdeți voi acum, dar aveți să plângeți mai pe urmă! Și se întoarse spre Kaledin, străpungându-l cu gloanțele ochilor: Cerem cu tărie să ni se predea puterea nouă, reprezentanților poporului muncitor, și să fie înlăturați toți burjuii și Armata de voluntari... Iar guvernul de astăzi trebuie să plece și el!

Cu o mișcare obosită, Kaledin își înclină fruntea:

— N-am de gând să plec nicăieri din Novocerkassk și nici n-am să plec.

După o scurtă întrerupere, ședința se deschise din nou, cu discursul înflăcărat al lui Melnikov:

— Detașamentele Gărzilor Roșii se năpustesc în Ținutul Donului, pentru a distruge căzăcimea! După ce au făcut să piară Rusia, prin orânduiala lor nebunească, vor să aducă la pieire acum și ținutul nostru. Istoria nu cunoaște niciun caz în care o mână de impostori și de derbedei să conducă o țară în chip inteligent și spre binele poporului. Rusia se va dezmetici și-i va azvârli afară pe toți „otrepievii”⁵⁹ăștia! Iar voi, cei orbiți de nebunia altora, vreți să smulgeți puterea din mâinile noastre, ca să le deschideți bolșevicilor porțile? Nu!

— Cedați Comitetului revoluționar puterea, și bolșevicii își vor înceta înaintarea... ripostă Podtiolkov.

Cu încuviințarea lui Kaledin, ieși din rândurile mulțimii podesaulul Șein, de patru ori decorat cu ordinul „Sfântul Gheorghe” și ajuns la gradul său din simplu cazac. Își trase cutele bluzei, ca și cum ar fi fost înainte de o inspecție, și izbucni:

— La ce bun să-i mai ascultăm, cazaci? strigă el cu voce ridicată, poruncitoare, despicând aerul cu mâna. N-avem același drum cu bolșevicii! Numai trădătorii Donului și ai căzăcimii pot să vorbească despre predarea puterii în mâinile Sovietelor și să cheme cazacii pentru a merge împreună

---

⁵⁹ Omul-marionetă al nobilimii poloneze, Grigori Otrepiev, un călugăr aventurier, a izbutit să ocupe pentru scurtă vreme (în 1605) tronul Rusiei, dându-se drept Dmitri, fiul țarului Ivan IV. A fost omorât de boieri.

cu bolșevicii. Și, adresându-se direct lui Podtiolkov, spre care arăta cu mâna, strigă, frământându-și trupul: Îți închipui, oare, Podtiolkov, că dumneata, un cazac fără școală și fără creștere, vei fi urmat de tot Ținutul Donului? Chiar dacă va merge cineva, apoi va fi o gloată de cazaci smintiți, care și-au pierdut rostul caselor! Dar, frățioare, chiar și aceștia se vor dezmetici până la sfârșit și atunci te vor spânzura!

Printre cei din sală se învâltură o mișcare de capete, ca talgerele de floarea-soarelui atunci când cutreieră un vânt prin lanuri; o larmă de glasuri aprobă spusele lui Șein, care se așezase la loc. Un ofițer înalt, cu o scurtă încrețită și cu epoleți de ofițer superior de cazaci, îl bătea pe umăr, arătându-i astfel încântarea sa. Un grup de ofițeri se îmbulzi în juru-i, iar o voce isterică de femeie țipa înduioșată:

— Mulțumesc, Șein! Îți mulțumesc!

— Bravo, esaule Șein! Bravissimo! zberă cocoșește un licean, spectator credincios din galerie, silindu-se să-și îngroașe vocea și miluindu-l pe podesaulul Șein cu un grad în plus.

Oratorii de meserie și retorii guvernului Donului mai vorbiră astfel îndelung, în nădejdea să-i momească pe cazacii membri ai Comitetului revoluționar care luase ființă la Kamenskaia. Aerul din sală era îmbâcsit de fumul vânt și înăbușitor. Afară, soarele își isprăvea calea zilnică. Argintate de promoroacă, crenguțele de brad se lipeau de geamuri. Oamenii care ședeau pe pervazurile ferestrelor auzeau dangătul de seară al clopotelor și vuietul vântului prin care răzbătea fluieratul răgușit de locomotive.

În cele din urmă, Lagutin nu se mai stăpâni și, întrerupând pe unul din oratorii guvernului, se adresă lui Kaledin:

— Luați o hotărâre! E vremea să isprăvim!

Bogaevski îl dojeni cu vocea surdă:

— Nu te enerva, Lagutin! Bea mai bine nițică apă... Pentru capetele de familie și cei amenințați de dambla, e primejdios să se enerveze. Și-apoi, nu se cade să întrerupi oratorii; doar nu ne aflăm aici la niciun fel de Soviet de deputați!

Lagutin răspunse și el cu o vorbă tăioasă, dar atenția tuturor fu atrasă din nou de Kaledin. Acesta își continua jocul politic, cu aceeași siguranță ca la început, izbindu-se mereu de blindajul țărănesc și simplu al replicilor lui Podtiolkov.

— Spuneți că dacă vom ceda puterea, atunci bolșevicii își vor înceta înaintarea în Ținutul Donului... Asta o credeți voi! Noi nu știm însă cum vor proceda bolșevicii, o dată veniți în Ținutul Donului!

— Comitetul este sigur că bolșevicii vor confirma cele ce v-am spus. Faceți o încercare: cedați-ne puterea, goniți-i din Ținutul Donului pe voluntari, și veți vedea că bolșevicii vor înceta războiul!

Peste câteva clipe, Kaledin se ridică în picioare. De fapt, răspunsul său fusese pregătit dinainte: Cernețov primise ordinul pentru concentrarea detașamentului, ca să înainteze asupra gării Lihaia. Totuși, căutând să câștige timp, Kaledin încheie consfătuirea printr-o încercare de amânare:

— Guvernul Donului va lua în discuție cele propuse de Comitetul revoluționar și mâine, la orele 10 dimineața, îi va răspunde în scris.

11

Răspunsul guvernului Donului, care fusese înmânat delegației Comitetului revoluționar în dimineața zilei următoare, glăsuia:

„Guvernul Ținutului Oastei Donului, în urma discutării revendicărilor Comitetului militar revoluționar căzăcesc, prezentate de către o delegație a comitetului, în numele Regimentului „Atamanski”, al Regimentului de gardă cazac, al Regimentelor 44, 28, 29, al subunităților din Regimentele 10, 27, 23, 8, 2 de rezervă și 43, al sotniei a 14-a independentă, al bateriilor 6 de gardă, 32, 28, 12 și 13, al batalionului 2 pedestru și al detașamentului local de la Kamenskaia, declară că guvernul reprezintă întreaga populație căzăcească a ținutului. Fiind ales de populație, guvernul nu are dreptul să-și decline împuternicirile până la convocarea noului Sfat al Ținutului Oastei.

Guvernul Ținutului Oastei Donului a socotit necesar să dizolve vechiul Sfat și să facă alegeri noi de deputați, atât din partea stanițelor, cât și din partea unităților militare. În noua lui componență, Sfatul liber ales (cu libertatea deplină a propagandei) de către toată populația căzăcească, pe baza votului direct, egal și secret, se va întruni în orașul Novocerkassk, în ziua de 4 februarie stil vechi a anului curent, în același timp cu congresul delegaților întregii populații necăzăcești. Numai Sfatul, organul legal restabilit de revoluție și reprezentând populația căzăcească a ținutului, are dreptul să demită guvernul ținutului și să alege unul nou. Sfatul acesta va discuta totodată și chestiunile relative la conducerea unităților militare și la menținerea sau dizolvarea

formațiunilor de voluntari care apără puterea. În ceea ce privește organizarea și activitatea Armatei de voluntari, guvernul unit a fi luat hotărârea în sensul extinderii controlului guvernului asupra lor, cu participarea Comitetului militar al ținutului.

În chestiunea rechemării poliției din regiunea minieră, care ar fi fost pusă acolo de către guvernul Oastei, guvernul declară că problema poliției va fi supusă soluționării de către Sfat, tot la 4 februarie crt.

Guvernul declară că numai populația locală poate lua parte la organizarea vieții ținutului și, în consecință, îndeplinind voința Sfatului, crede necesar să lupte pe toate căile împotriva pătrunderii în ținut a detașamentelor înarmate de bolșevici, care tind să-i impună ținutului regimul lor. Populația, și numai ea singură, trebuie să-și organizeze viața.

Guvernul nu vrea război civil; el depune toate eforturile să soluționeze totul în mod pașnic, în care scop propune Comitetului militar revoluționar să ia parte la trimiterea unei delegații la detașamentele bolșevice.

Guvernul consideră că, dacă detașamentele străine de ținut nu vor pătrunde în hotarele lui, războiul civil nu va avea loc, întrucât guvernul apără numai Ținutul Donului, nu întreprinde niciun fel de acțiuni ofensive, nu-și impune voința în restul Rusiei și, în consecință, nu vrea ca cineva străin să-și impună voința în Ținutul Donului.

Guvernul asigură libertatea deplină a alegerilor în stanițe și în unitățile militare, fiecare cetățean având posibilitatea să facă propagandă și să-și susțină punctul de vedere în alegerile pentru Sfatul Oastei.

Pentru cercetarea nevoilor cazacilor, urmează a fi numite imediat, în toate diviziile, comisii de reprezentanți ai unităților.

Guvernul Oastei Donului invită toate unitățile care și-au trimis delegații în Comitetul militar revoluționar, să-și reia activitatea normală pentru apărarea Ținutului Donului.

Guvernul Oastei nu admite nici măcar ipoteza ca unitățile proprii ale Ținutului Donului să pornească împotriva guvernului și să dezlănțuie astfel războiul civil pe Donul liniștit.

Comitetul militar revoluționar trebuie să fie dizolvat de către unitățile care l-au ales, iar în schimb, toate Unitățile trebuie să-și

trimită delegații în Comitetul militar existent al ținutului, care reprezintă toate unitățile militare din ținut.

Guvernul Oastei cere ca toate persoanele arestate de către Comitetul militar revoluționar să fie puse imediat în libertate, iar administrația să fie repusă în exercițiul funcțiunilor ei, pentru restabilirea vieții normale în ținut.

Fiind reprezentant al unei părți neînsemnate din unitățile de cazaci, Comitetul militar revoluționar n-are dreptul să prezinte revendicări în numele tuturor unităților și, cu atât mai puțin, din partea căzăcimii întregi.

Guvernul Oastei consideră cu totul inadmisibile relațiile comitetului cu Consiliul Comisarilor Poporului, precum și folosirea vreunui ajutor bănesc din partea acestuia din urmă, deoarece lucrul acesta ar echivala cu extinderea puterii Consiliului Comisarilor Poporului asupra Ținutului Donului; or, Sfatul căzăcesc și congresul populației necăzăcești din tot ținutul au declarat puterea Sovietelor drept inacceptabilă, așa cum au făcut-o și Ucraina, Siberia, Caucazul și toate ținuturile oștilor de cazaci, fără nicio excepție.

*Președintele guvernului Oastei,
loctiitorul Marelui ataman
M. BOGAEVSKI*

*Membrii guvernului Oastei Donului
ELATONȚEV, POLEAKOV, MELNIKOV”*

Printre delegații trimiși la Taganrog de către guvernul Donului pentru tratative cu reprezentanții Puterii sovietice, plecară și membrii Comitetului revoluționar din Kamenskaia: Lagutin și Skacikov. Podtiolkov și ceilalți fură opriți în mod provizoriu în Novocerkassk; între timp, detașamentul lui Cernețov, numărând câteva sute de baionete, întărit cu o baterie grea montată pe platforme de cale ferată și cu două tunuri de câmp, ocupă găurile Zverevo și Lihaia printr-o incursiune îndrăzneată și, lăsând acolo un cordon de protecție dintr-o companie cu două tunuri, porni cu forțele principale la ofensiva asupra staniței Kamenskaia. Înfrângând rezistența unităților căzăcești revoluționare de lângă halta Severnîi Doneț, Cernețov ocupă la 17 ianuarie Kamenskaia. Peste câteva ore însă, veni știrea că detașamentele de Gardă Roșie ale lui Sablin au respins compania lăsată de

Cernețov, ocupând mai întâi Zverevo, apoi Lihaia. Cernețov se repezi într-acolo, dădu peste cap detașamentul 3 Moscova printr-un atac frontal, pricinui pierderi însemnate detașamentului din Harkov și-i respinse pe poziția de plecare pe membrii Gărzii Roșii, care se retrăgeau în panică.

După ce a restabilit astfel situația în sectorul Lihaia, Cernețov, care preluase inițiativa, se întoarse în Kamenskaia. La 19 ianuarie, primi întăriri din Novocerkassk. A doua zi, luă hotărârea să înainteze asupra staniței Glubokaia.

În urma propunerii sotnicului Linkov, consiliul militar luă decizia de a ocupa Glubokaia printr-o manevră de învăluire. Cernețov se temea să înainteze de-a lungul liniei ferate, deoarece se aștepta la o rezistență îndârjită din partea trupelor Comitetului revoluționar din Kamenskaia și a detașamentelor de Gărzi Roșii venite în ajutorul lor din Certkovo.

Noaptea începu o manevră de întoarcere pe mare adâncime. Coloana era condusă de însuși Cernețov.

Mijea de ziuă când ajunseră în apropiere de Glubokaia. Trupele se desfășurară cu o precizie desăvârșită, și se răspândiră în trăgători. Dând ultimele dispozițiuni, Cernețov descălecă și, dezmoțindu-și picioarele înțepenite, ordonă cu voce șuierătoare comandantului unei companii:

— Fără jenă, esaulé!... M-ai înțeles?

Se plimbă câțiva pași, făcând să scârțâie pojghița zăpezii întărite, și își dădu la o parte căciula brumărie de astrahan, frecându-și cu mânușa urechea trandafirie. Insomnia îi ofilea cu cearcăne vinete ochii limpezi și îndrăzneți; buzele se contractau de frig. Pe mustățile tunse scurt se topea un pufușor alb de promoroacă.

După ce se încălzi puțin, sări pe cal, își potrive cutele scurtei de blană și, luând dârlogii de pe oblânc, își porni calul de Don, roșcat și cu o pată albă în frunte, apoi schiță un zâmbet ferm și încrezut:

— Să începem!

12

În ajunul congresului cazacilor veniți de pe front, ținut în Kamenskaia, podesaulul Izvarin dezertase din regiment. În preajma plecării, fusese la Grigori și-i vorbise cu vagi aluzii la hotărârea sa.

— În condițiile de azi, greu e să faci serviciul la regiment. Cazacii se frământă între două extreme: bolșevicii și regimul monarhic din trecut. Nimeni nu vrea să susțină guvernul lui Kaledin, poate chiar din pricină că

el se vâra peste tot cu principiul său de egalitate, ca prostul pe care nu-l scoți din ale lui. Noi avem însă nevoie de un om energic, plin de voință și care să se simtă în stare să-i pună la locul lor pe cei străini de ținut... Totuși, sunt de părere că în momentul de față este mai bine să fie susținut Kaledin, ca să nu pierdem totul. Făcu o pauză, își aprinse o țigară și întrebă:

— Mi se pare că tu... ai trecut la credința roșie?

— Aproape! încuviință Grigori.

— Ești sincer sau, la fel ca Golubov, mizezi pe popularitatea în rândurile cazacilor?

— N-am nevoie de popularitate... Caut o ieșire.

— Ai ajuns la impas, și n-ai dat de nicio ieșire.

— Rămâne de văzut...

— Mă tem, Grigori, că ne vom întâlni dușmani...

— Pe câmpul de luptă nu se ține seama de prietenie, Efim Ivanîci! zâmbi

Grigori.

Izvarin plecă după puțină vreme; iar a doua zi dimineața, dispăru fără urmă.

În ziua congresului, un cazac din Regimentul de gardă „Atamanski”, de fel din satul Lebeaji, stanița Vioșenskaia, trecu pe la Grigori. Acesta își curăța revolverul și-l ungea cu ulei. Cazacul nu zăbovi prea mult, și abia în clipa plecării rosti în treacăt, deși venise de fapt numai cu acest gând (știa că Listnițki, fost ofițer în Regimentul „Atamanski”, îi luase muierea lui Grigori, și acum, întâlnindu-l din întâmplare în gară, socotea de datoria lui să-l prevină):

— Știi, Grigori Pantelevici, ți-am văzut în gară prietenul.

— Pe care?

— Pe Listnițki. Îl cunoști?

— Când l-ai văzut? întrebă Grigori, tresărind.

— Acum vreun ceas.

Grigori se așeză jos. Vechea obidă îi încleștă inima într-o mușcătură de dulău ciobănesc. Nu mai simțea cu aceeași tărie ura față de dușmanul de odinioară, dar știa că dacă se va întâlni cu el, acum, în împrejurările războiului civil ce se pornise, între dâșii va fi o luptă pe viață și pe moarte. Auzind pe neașteptate despre Listnițki, înțelese că rana cea veche nu se tămăduise, durerea nu se ogoise după atâta vreme: o vorbă aruncată a fost de ajuns ca să înceapă a sângera iarăși. Cu ce bucurie s-ar fi răzbunat Grigori pentru trecut, fiindcă viața sa se veștejise din pricina acestui om

blestemat, și în locul fericirii pline de voieșia de altădată, rămăsese în el dorul chinuitor, flămând, și o lânchezeală apăsătoare.

Tăcu o clipă, așteptând să-i fugă searbăda roșeață din obraji, apoi întrebă:

— Nu știi, a venit să rămână aici?

— Nu cred! Părea că merge la Novocerkassk.

— Aha!...

Cazacul mai vorbi despre congres, despre noutățile din regiment și plecă. În toate zilele următoare, Grigori se străduia și nu izbutea să-și stingă durerea din suflet, până mai deunăzi mocnită și acum răscolită din nou. Umbla ca amețit, aducându-și aminte de Axinia, mai stăruitor ca până atunci, cu gura plină de amărăciune, cu inima împietrită. Încea să se mai gândească la Natalia, la copii, dar bucuria ce se lega de ei apărea ciuntită și stearsă de vreme, scufundată în trecut. Inima lui tot numai pentru Axinia bătea, și se simțea chemat spre dânsa cu aceeași dureroasă însetare.

În urma presiunii lui Cernețov, cei din Kamenskaia au trebuit să se retragă în grabă. Detașamentele dezorganizate ale Comitetului revoluționar al Donului, sotniile căzăcești cu rândurile topite pe jumătate se îmbarcau de-a valma în trenuri și plecau, aruncând toate lucrurile mai incomode și mai grele. Se simțea puternic lipsa de organizare și lipsa unui om energic care să strângă și să repartizeze aceste forțe, la drept vorbind, destul de însemnate.

Printre comandanții înscăunați prin alegeri, se distingea voiskovoi starșina Golubov, care răsărise de undeva, abia de câteva zile. Preluase comanda Regimentului 27 de cazaci, cel mai capabil de luptă, și pusese imediat totul pe roate, nu fără cruzime. Cazacii i se supuneau fără murmur, văzând că are tocmai ceea ce lipsea regimentului: pricepere în încheierea efectivelor și în precizarea îndatoririlor fiecăruia, destoinicie în conducere. Și acest Golubov, ofițer corpulent, cu obraji grași și cu ochii obraznici, țipa, agitându-și sabia la cazacii care cam zăboveau cu îmbarcarea:

— Ce?... Vă jucați aici? Mama voastră!... Încarcă! În numele revoluției, ordon să vă supuneți imediat!... Ce-c-e? Cine-i demagog? Te împușc, mișelule!... Gura!... Nu-s tovarăș cu sabotorii și cu contrarevoluționarii ascunși!

Iar cazacii se supuneau. Unora le mai plăceau asemenea purtări – n-avuseseră timp să se dezobișnuiască de cele ce au fost. În trecut, comandantul cel mai bun în ochii cazacilor era cel care știa să și bată zdравăn. Despre oameni ca Golubov se spunea: „Asta te jupoaie dacă ești

vinovat, dar îți pune altă piele la loc, dacă vrea să te răsplătească”.

Trupele Comitetului revoluționar al Donului dădură îndărăt și năpădiră în Glubokaia. Comanda asupra tuturor forțelor trecu de fapt în mâinile lui Golubov. În mai puțin de două zile, el organizează unitățile răzlețite în urma luptelor și luă măsuri pentru apărarea staniței Glubokaia. După stăruința sa, Grigori primi comanda unui divizion compus din două sotnii din Regimentul 2 de rezervă și o sotnie din Regimentul „Atamanski”.

La 20 ianuarie, Grigori ieși din casă pe înserate, ducându-se să controleze pichetele de pază ale sotniei din Regimentul „Atamanski”, instalate dincolo de linie, și chiar lângă poartă se întâlnește cu Podtiolkov. Acesta îl recunosc.

— Tu ești, Melehov?

— Eu...

— Unde te duci?

— Să văd pichetele. Când te-ai întors din Novocerkassk? Ce se mai aude?

Podtiolkov se încruntă.

— Cu dușmanii înrăiți ai poporului, nu-i chip să cazi la înțelegere pașnică! Ai văzut ce figură ne-au făcut? Tratatative, tratatative, dar l-au asmuțit pe Cernețov. Kaledin... ce lepră! Ei, dar n-am timp de povești! Cum vezi, mă grăbesc la statul-major.

Se despărți în pripă de Grigori și se depărtă cu pași largi.

Chiar înainte de a fi fost ales președinte al Comitetului revoluționar, își schimbase vădit purtarea față de Grigori și de ceilalți cazaci, cunoștințe vechi, iar în glasul său începuseră să străbată note de superioritate și de trufie. Beția puterii se urca la capul acestui cazac, simplu din fire, ca o băutură amețitoare.

Grigori își ridică gulerul mantalei și porni, grăbind pasul. Noaptea se fâgăduia cu ger. Un vânt subțirel adia dinspre stepele chirghize. Cerul se însenina, gerul se întetea din ce în ce mai aspru; zăpada scârțâia sonor. Luna se ridica încet și pieziș, ca un olog urcând o scară. Îndărătul caselor, stepa aburea în zarea viorie a înserării. Era ceasul în care toate se șterg – contururile, liniile, culorile, depărtările, când lumina zilei se mai îmbină cu cea a nopții, contopindu-se, și când totul pare a fi ireal, feeric, tremurător, în ceasul acela când până și mirosurile, pierzând din ascuțimea lor, au alte nuanțe, fine și învăluite.

După ce isprăvi controlul pichetelor, Grigori se întoarce acasă. Gazda, un slujbaș de la căile ferate, știrb și cu mutra de hoț, puse samovarul și se

așeză la masă.

— Începeți înaintarea?...

— Nu se știe.

— Sau, poate, aveți de gând să-i așteptați ca să înceapă dâșii?

— Se va vedea...

— Just, perfect just! Cred că nici nu aveți destule forțe pentru o înaintare, și atunci, fără îndoială că e mai bine să așteptați. Pentru cine se apără e mai ușor. Am făcut și eu tot războiul cu neamțul, am fost la o unitate de pionieri și mă pricepeam la strategia tactică, cu vârful și îndesat. Cam puține trupe, hai?

— O să ne ajungă! răspunse Grigori cu lehamite, căutând să scape de această discuție care nu-i era pe plac.

Dar gazda îi dădea înainte, iscodindu-l cu întrebările, tot învărtindu-se în jurul mesei și scărpinându-și sub vesta de postav burta slabă ca de scrumbie afumată.

— Dar cu artileria cum stați? Câte tunuri, câte tunulețe?

— Ai făcut armata și habar n-ai de regulament! se răsti Grigori, stăpânindu-și furia și uitându-se la gazda iscoditoare cu niște ochi care îl împunseră, făcându-l să sară într-o parte și să se clatine, ca și cum nu l-ar mai fi ținut picioarele. Ai fost militar, și nu știi? Cu ce drept mă tot întrebi despre efectivul trupelor noastre și despre planurile noastre? Așteaptă să vezi cum am să te înhaț la cercetare...

— ... Domnu ofițer! Domn... dragă! se înecă gazda, cu fața albă ca varul și înghițind silabele, după ce le molfăise între gingiile știrbe. Iertați-mă... din pro... din prostie v-am întreat...

La ceai, Grigori îi aruncă o privire oblică și observă îndată cum îi scânteiau ochii, clipind cu o iuțea de fulger; în vreme ce atunci când își ridica genele, expresia lor era cu totul alta: prietenoasă și aproape de adorație. Familia gazdei, nevasta și două fete mari, discuta în șoaptă. Fără să-și isprăvească a doua ceașcă de ceai, Grigori trecu în camera sa.

Nu după mult sosiră șase cazaci din sotnia a patra, din Regimentul 2 de rezervă, care erau încartiruiți împreună cu Grigori. Stătură la ceai, vorbind și râzând gălăgios. Adormind, Grigori mai auzea crâmpenie răzlețe din taifasurile lor. Unul povestea (Grigori recunoscuse după glas pe cazacul Bahmaciov, din stanița Luganskaia, comandant de pluton), iar ceilalți își dădeau din când în când cu părerea.

— Am fost de față! Vin trei mineri din regiunea Gorlovka, de la mina numărul unsprezece, și spun: uite așa și așa, avem și noi o „garnizație” și ne

cam trebuiesc arme... Dați-ne și nouă ce puteți!... Iar ăla de la Comitetul revoluționar... Doar am auzit cu urechile mele! sublinie el cu o voce ridicată, răspunzând la o întâmpinare pe care Grigori n-o putuse auzi. Țăla le spune: „Tovarășii, adresați-vă lui Sablin, căci noi n-avem nimic!” Cum așa, nimic? Eu știu că se aflau niște arme de prisos. Alta era deci povestea... Îi e necaz, că de ce vin și mujicii să se amestece în treabă...

— Bine a făcut! Tu să le dai arme, iar dâșii parcă mai știi dacă au să se bată au ba? Dar când va fi vorba de pământ – ehei! – îndată au să vină cu labele întinse! rosti altul.

— Las' că-știm noi ce le poate pielea! întări al treilea cu o voce de bas.

Bahmaciov clincheti gânditor din linguriță, lovind-o de pahar, și apoi, bătând tactul cu ea, spuse răspicat:

— Nu, treaba asta nu merge! Bolșevicii fac și dreg pentru tot poporul, iar noi – halal bolșevici! Las' să-l dăm pe Kaledin peste cap, și atunci vom strânge chingile...

— N-ai ce face, omule! strigă cineva cu o voce nesigură și subțire, aproape copilărească, dar care voia să fie convingătoare. Înțelege odată că noi nici n-avem de unde să dăm! Pământ bun n-ai decât o deseatină și jumătate de lot, iar încolo, numai argilă, râpe, toloacă – iată-ți lotul!... De unde să mai dai?

— De la alde tine nici nu cere nimeni. Sunt alții bogați în pământ.

— Dar pământul Oastei?

— Mulțumim frumos! Asta se cheamă să te lepezi de ceea ce e al tău și să te duci pe urmă la cerșit. Bine mai judeci și tu!

— De pământul Oastei vom avea și noi nevoie...

— Ce să mai vorbim degeaba!

— Lăcomia vă omoară!

— Ce lăcomie?...

— Poate va trebui să-i mutăm și pe cazacii noștri de pe Donul de sus... Știm ce pământ ca vai de el au dâșii: numai nisipuri galbene.

— Păi, tocmai asta!

— La urma urmei nu noi am încurcat-o și nu noi o vom descurca.

— Adevărat! Cum să te descurci cu gâtul uscat?

— Ați auzit, băieți? Deunăzi, cică au jefuit aici un depozit de rachiu... Unul a minerit în spirt și s-a înecat.

— Ce-aș mai bea și eu o țără. Să-mi treacă focul prin coaste!

Pe jumătate adormit, Grigori mai auzi cum cazacii își așterneau culcușul pe jos, cum se scărpinau și nu mai conteneau cu aceleași nesfârșite

dezbateri despre pământ și despre reîmpărțirea pământului...

Cu puțin înainte de zori, un foc de armă detună afară, lângă fereastră. Cazacii săriră în picioare. Îmbrăcându-și bluza, Grigori nu nimerea mânecile. Se încălță, sărind într-un picior, și-și apucă mantaua. Focurile de armă trosneau și se contopeau într-un pârăit necurmat. O căruță trecu huruind. O voce răsunătoare și speriată țipă la ușă:

— La arme! La arme!

Respingând pichetele de pază, lanțurile de trăgători ale lui Cernețov pătrundeau în Glubokaia. Călăreții forfoteau în întunericul cețos, cenușiu; infanteriștii fugeau cu tropot de cizme. O mitralieră fu așezată la o răscruce. Vreo treizeci de cazaci se împrăștiară în lanț de-a curmezișul uliței. O altă grupă străbătea în fugă ulicioara. Închizătoarele zăngăneau, împingând cartușele în țevile armelor. Pe a doua uliță, o voce puternică, poruncitoare, strigă răspicat:

— Sotnia a treia, mișcă mai iute! Cine strică formația? Drepti!... Mitraliori, la flancul drept! Gata? Sotnie...

Două tunuri trecură huruind în galop; călăreții îndemnau caii, pocnind din bice. Zăngănitul chesoanelor, duduital de roți și afeturi se contopeau cu împușcăturile tot mai dese care se înteteau la marginea staniței. Deodată, mitralierele izbucniră undeva, aproape. O bucătărie de campanie, care gonea, naiba să știe încotro, se agăță într-un stâlp lângă un gard de la răscruce și se răsturnă.

— Diavole, chiorule!... Ce, nu vezi? Ți-au sărit ochii? urla din răputeri o voce speriată de moarte.

Grigori izbuti cu greu să-și adune sotnia, mânănd-o în trap la marginea staniței. Din direcția opusă, veneau pâlcuri de cazaci, în plină retragere.

— Unde fugi? strigă Grigori, apucând arma din mâinile unui cazac din față.

— Lasă-mă! se smuci cazacul. Lasă-mă, scârnavie! De ce pui laba?... Nu vezi că se retrage lumea?...

— Îs mai tari decât noi!

— S-au năpustit ca niște nebuni.

— Unde-s ai noștri? Cei din Millerovo în ce parte sunt? răsunau voci înecate de groază.

Grigori încercă să-și desfășoare sotnia în trăgători lângă o magazie lungă, dar oamenii săi fură măturați de alt puhoi al fugarilor. Amestecându-se cu dânșii, cazacii lui Grigori se repeziră îndărăt, pe ulițe.

— Stai! Nu fugi! Stai că trag! urla Grigori, tremurând de furie.

Nu-l asculta însă nimeni. O rafală de mitralieră se revărsă de-a lungul uliței; pentru o clipă, cetele de cazaci se prăvăliră la pământ, se apropiară târâș de ziduri și se repeziră pe ulicioare.

— N-ai să-i mai poți stăpâni de-acuma, Melehov! strigă comandantul plutonului, Bahmaciov, trecând în fugă prin fața lui și privindu-l în ochi.

Grigori porni în urma lui, scrâșnind din dinți și agitându-și arma.

Panica ce cuprinsese trupele se isprăvi cu fuga lor dezordonată din Glubokaia. Se retraseră, părăsind aproape tot armamentul detașamentului. Abia spre dimineață, sotniile putură fi adunate și aruncate la contraatac.

Cu fața congestionată, asudat și cu scurta larg descheiată, Golubov alerga de-a lungul lanțurilor de trăgători din Regimentul 27 de sub comanda sa și striga cu vocea metalică, înflăcărată:

— Dă drumul la pas! Nu te culca!... Marș, marș!

Bateria 14 își alese o poziție și începu să instaleze tunurile; ofițerul comandant stătea pe un cheson și privea prin binoclu.

Lupta începu pe la orele șase. Lanțurile amestecate de cazaci și de ostași ai Gărzii Roșii din detașamentul Voronej al lui Petrov porniră năvalnic, îngrămădite, acoperind fundalul alb al zăpezii cu un șir de pete negre.

Un vânt tăios sufla dinspre răsărit. Zorile își arătau marginea sângerie, de sub norul ridicat de vânt.

Grigori aduse jumătate din sotnie pentru acoperirea bateriei 14, iar cu restul porni la atac.

Primul obuz căzu mult în fața lanțului de trăgători ai lui Cernețov și explozia țâșni în sus ca un fanion portocaliu-albastru. A doua detunătură răbufni de îndată. Reglajul se făcea pe piese.

Zii-zii-zii! vâjâi proiectilul, spintecând văzduhul.

O secundă de încordată așteptare, străbătută de salvele împușcăturilor, și explozia răsună ca un îndepărtat „oh!”. După o lovitură prea lungă, obuzele începură să cadă în serie mai în apropierea lanțului de trăgători. Închizând ochii din pricina vântului tăios, Grigori se gândi cu satisfacție: „I-au încadrat, în sfârșit!”

La flancul drept, înaintau sotniile din Regimentul 44. Golubov își conducea regimentul în centru. Grigori se afla în stânga lui. În urmă, la extremitatea flancului stâng, mergeau detașamentele Gărzilor Roșii. Sotniile lui Grigori fură întărite cu trei mitraliere. Comandantul lor, un om scund, cu fața posomorâtă și cu mâinile late, acoperite de păr roșcat și des, conducea cu dibăcie tragerea, paralizând manevrele ofensive ale inamicului. Se afla tot timpul lângă mitraliera care înainta împreună cu

lanțul cazacilor din Regimentul „Atamanski”. Pe lângă el se afla o femeie din Gărzile Roșii – voinică, îmbrăcată cu o manta de ostaș. Trecând de-a lungul lanțului, Grigori se gândi mânios: „Uite ce muieratic! Merge pe front, și nici acolo nu se lasă de muierie. Bună treabă ai să faci cu ăștia. Încaltea, de ce nu și-a luat și plozii, cu pernele și cu tot calabalâcul?” Comandantul grupei de mitraliere se apropie de Grigori și-și îndreptă șnurul revolverului pe piept.

— Dumneata comanzi acest detașament?

— Da, eu!

— Voi deschide foc în rafale lungi în sectorul plutoanelor din „Atamanski”. Cum vezi, ei nu ne lasă să răzbatem.

— Bine, dați-i drumul! consimți Grigori și se întoarse, auzind un strigăt ce venea de la mitraliera care amuțise.

Mitraliorul bărbos și zdravăn răcni mânios:

— Bunciuk! Se topește mașinuța! Diavole turbat, păi se poate una ca asta?...

Femeia cu manta stătea în genunchi lângă el. Ochii ei negri, care ardeau de sub basmaua de lână, îi amintiră lui Grigori pe Axinia, și el o privi o clipă cu ochii îndurerați și cu răsuflarea oprită.

La amiază, un călăreț veni la Grigori și-i aduse un bilet: un scris lăbărțat umplea o filă cu marginile rupte, smulse din carnetul de campanie:

„În numele Comitetului revoluționar al Donului, ordon să iei cele două sotnii ce ți-au fost încredințate și să pornești în alura cea mai vie pentru a învălui flancul drept al inamicului, înaintând în direcția sectorului ce se vede de aici, ceva mai în stânga morii de vânt, de-a lungul râpei... Camuflați-vă înaintarea (urmasu câteva cuvinte necitețe)... Veți lovi în flanc, îndată ce noi vom porni la asaltul decisiv.

GOLUBOV”

Grigori își retrase oamenii din cele două sotnii, ordonă încălecarea, apoi se dădu cu dânșii îndărăt, străduindu-se ca inamicul să nu-i ghicească direcția mișcărilor.

Făcură astfel un ocol de vreo douăzeci de verste. Căii mergeau, cufundându-se mereu în zăpada adâncă, prin râpa aleasă pentru executarea manevrei de învăluire. Pe alocuri, zăpada ajungea până la burta

cailor. Ascultând cu atenție răbufnirile loviturilor de tun, Grigori se uita îngrijorat la ceasul scos de la mâna unui ofițer german, omorât în România: îi era teamă să nu întârzie. Controla direcția de mișcare cu busola în mână, și totuși se abătuse ceva mai la stânga. Ajunseră la o cărare largă și începură să urce povârnișul, ca să iasă din râpă. Caii fumegau de aburi, cu burțile learcă de sudoare. După ce dădu comanda pentru descălecare, Grigori sări primul pe colnic. Lăsându-și caii în râpă, păziți de câțiva oameni, cazacii îl urmară, urcând povârnișul. Grigori se uită îndărăt, zări în urma sa peste o sută de luptători răzlețiți pe toată panta înzăpezită și se simți mai sigur, mai tare. Instinctul turmei îl stăpâna totdeauna puternic, ca pe orice om în luptă. După ce chibzui situația, Grigori înțelese că întârziase cu cel puțin jumătate de ceas, fiindcă nu ținuse socoteala de drumul greu.

Printr-o îndrăzneată manevră, Golubov tăia aproape orice posibilitate de retragere pentru oamenii lui Cernețov, trimisese elemente care să învăluie flancurile și acum, printr-o lovitură frontală, înainta asupra inamicului pe jumătate încercuit. Salvele bateriilor tunau; focuri de armă ropoteau într-una, ca și cum cineva s-ar fi jucat cu niște bile de fier într-o tigaie. Șrapnelele măturau lanțurile de cernețoviști decimate; obuzele cădeau unul după altul.

— În trăgăto-ori!

Împreună cu sotniile sale, Grigori izbi din flanc. Porniră ca la o tragere de instrucție, fără să se culce, dar un cernețovist dibaci, care mânua un „Maxim”, ochise lanțul atât de bine, încât cazacii grăbiră să se aștearnă în zăpadă, pierzând trei tovarăși.

Pe la trei după amiază, un glonț veni să-l pupe pe Grigori. O bucățică încinsă de plumb, îmbrăcat în cămașa de nichel, îi găuri și-i arse țesutul cărnos de la picior, deasupra genunchiului. Grigori scrâșni din dinți, simțind izbitura fierbinte și greața aceea atât de cunoscută după pierderea sângelui. Ieși târâș din lanț, sări sus și scutură din cap, ferindu-se de vâjâiala altui glonț. Durerea de la picior era cu atât mai chinuitoare, cu cât glonțul îi rămăsese în carne. Îl lovide cu viteza redusă, la sfârșitul zborului, și-i străpunsese mantaua, nădragii și pielea, oprindu-se să se răcească într-un mănunchi de mușchi. Durerea arzătoare, tăioasă îi împiedica mișcărilor. Culcat, Grigori își aduse aminte de ofensiva din Carpați a Regimentului 12, în România, cu care prilej fusese rănit la braț. Imaginea acestui atac îi răsări limpede înaintea ochilor: Moțatul, chipul schimonosit de ciudă al lui Mișka Koșevoi, Emelian Groșev, alergând la vale și cărându-l pe sotnicul

rănit.

Comanda sotniilor fu preluată de ofițerul Pavel Liubișkin, ajutorul lui Grigori. Din ordinul său, doi cazaci îl purtară pe Grigori până la oamenii rămași la cai. Ajutându-l pe Grigori să-și încalce calul, cazacii îl sfătuiau cu compătimire:

— Pansează-ți rana!

— Ai pansament?

Grigori se și afla în șa, dar se gândi să asculte povața, coborî și, dându-și jos nădragii, strâmbându-se din pricina fiorului ce-i străbătea spinarea asudată, pânțelele și picioarele, își pansă în pripă rana cu marginile arse, sângerândă și mică, parcă tăiată cu un vârf de briceag.

Însoțit de agentul său, plecă pe același drum ocolit, spre locul de unde pornise contraatacul. Privea urmele dese ale copitelor în zăpadă, contururile cunoscute ale râpei, prin care își condusesese sotniile cu câteva ceasuri în urmă. Simțea o toropeală și, fără să-și dea seama de ce, tot ce se petrecea pe deal i se părea îndepărtat și zadarnic.

Iar acolo, pârâiau într-una împușcăturile grăbite și răzlețe, tuna bateria grea a inamicului, care încerca să-și salveze oamenii – și, din când în când, mitralierele izbucneau într-un ropot punctat, ca și cum trăgeau o linie invizibilă sub care aveau să se înscrie rezultatele bătăliei.

Grigori străbătu vreo trei verste prin râpă. Caii se afundau tot mai adânc în zăpadă.

— Treci în câmpul neted! mormăi Grigori către agentul care-l însoțea, ieșind afară, pe marginea râpei acoperite de troiene.

Pe câmp, în depărtare, ca niște ciori așezate pe nămeți, se zăreau ici și colo trupurile negre ale morților. Un cal fără călăreț galopa chiar la marginea orizontului, atât de departe, încât părea minuscul.

Grigori zări cum forțele principale ale cernetoviștilor, cu rândurile rărite și greu încercate în luptă, se strâng și se retrag în Glubokaia. Își trecu Roibul la galop. Cete răzlețe de cazaci se mișcau în depărtare. Ajungând la una din ele, Grigori îl zări pe Golubov, care se ținea voios și slobod în șa. Scurta sa, căptușită la revere cu blană de astrahan îngălbenită, era descheiată, căciula dată pe o sprânceană, fruntea udă de sudoare. Răsucindu-și mustața de vagmistru, cu vârfurile în sus, Golubov strigă cam răgușit:

— Melehov, viteazule!... Stai, nu cumva ești rănit? Pe toți dracii! Dar osul ți-i întreg?

Și, fără să-i aștepte răspunsul, chipul său se luminează într-un zâmbet larg:

— Praf i-am făcut! Terci! Am ciopârțit detașamentul de ofițeri, încât nici n-ai ce aduna!... Praful s-a ales de ei!

Grigori îi ceru o țigară. Cazacii și membrii Gărzii Roșii se adunau pe toată întinderea câmpului. Un cazac venea în galop dinspre mulțimea neagră ce se zărea în depărtare.

— Auzi, Golubov? Am luat prizonieri patruzeci de oameni! strigă el, apropiindu-se. Patruzeci de ofițeri, cu Cernețov în frunte!

— Nu zău?! strigă uluit Golubov, întorcându-se brusc în șa, și porni în galop, croind cu biciușca, fără milă, calul său înalt, pintenog.

Grigori mai așteaptă o clipă și-l urmă la trap.

Un grup îmbulzit de ofițeri prizonieri era condus de o escortă de treizeci de cazaci din Regimentul 44 și dintr-o sotnie a Regimentului 27, care îi înconjurau ca într-o verigă. Cernețov mergea în fruntea tuturor. Încercând să scape cu fuga, își lepădase scurta și mergea acum într-o haină ușoară de piele. Epoletul de pe umărul stâng era rupt; o zdrelitură proaspătă îi sângera lângă ochiul stâng. Mergea repede și cu pas sigur. Căciula trasă voinicește pe o ureche îi dădea un aspect nepăsător și brav. Nicio urmă de frică nu se citea pe fața lui îmbujorată; nu se bărbierise pesemne de câteva zile, și părul blond-auriu îi năpădise obrajii și bărbia. Cu o privire severă și repede, Cernețov se uita la cazacii care alergau spre el; o zbârcitură de amărăciune și de ură i se adânci între sprâncene. Aprinse din mers un chibrit și își încleștă țigara în colțul buzelor trandafirii și pietroase.

Majoritatea ofițerilor erau tineri, și numai câțiva aveau părul albit de promoroaca anilor. Unul, rănit la picior, rămânea în urmă, și un căzăcel scund, cu capul mare și cu fața ciupită de vărsat, îl împingea cu patul armei. Aproape, alături de Cernețov, mergea un esaul, om înalt și voinic. Alți doi, un horunji și un sotnic, mergeau la braț, zâmbind; în urma lor venea un iuncher spătos, cu capul descoperit și cu părul creț. Mai era unul care avea pe umeri o manta soldățească cu epoletii cusuți solid. Altul mergea fără șapcă, cu capul înfășurat într-o glugă ofițerească roșie, trasă până peste ochii săi negri și frumoși ca de femeie, iar vântul se juca cu capetele glugii, aruncându-i-le peste umeri.

Golubov călărea în urma lor. Încetinindu-și pasul, strigă către cazaci:

— Ascultă aici!... Răspundeți pentru viața prizonierilor, după toată asprimea legii militare revoluționare! Să fie aduși teferi la statul-major!

Chemă la el un cazac călare, scrise câteva rânduri stând tot în șa, împături biletul și-l încredință cazacului:

— Dă-i drumul! Dă asta lui Podtiolkov. Și către Grigori: Tu vrei să te

duci acolo, Melehov?

Auzind răspunsul afirmativ, Golubov se apropie de Grigori și-i zise:

— Spune-i lui Podtiolkov că pe Cernețov îl iau pe garanția mea! Ai înțeles? Chiar așa să-i spui! Bine, dă-i drumul!

Depășind gloata de prizonieri, Grigori sosi în galop la statul-major al Comitetului revoluționar, instalat în câmp, nu departe de un sat. Podtiolkov se plimba prin fața unei trăsurii ucrainene, largă, cu roțile pline de gheață și cu o mitralieră acoperită cu o foaie de cort verde. Tot acolo, bătând din călcâie, umblau oamenii de la statul-major, curierii, mai mulți ofițeri și agenți călări. Ca și Podtiolkov, Minaev abia se întorsese din luptă. Stând pe capra trăsurii, mușca zgomotos dintr-o bucată de pâine albă, înghețată, și mesteca, ronțâind.

— Podtiolkov! îl strigă Grigori, dându-se puțin la o parte. Acum au să aducă prizonierii. Ai citit biletul lui Golubov?

Podtiolkov despică furios aerul cu biciușca, apoi, stacojiu la față și ținând ochii în jos, răcni:

— Îl dau dracului pe Golubov! Multe ar mai vrea! Să-l las pe banditul și contrarevoluționarul Cernețov pe garanția lui Golubov? Nu-l dau! Să fie împușcați toți – și gata!

— Golubov a zis că-l ia pe răspunderea sa.

— Nu-l dau!... Ți-am spus: nu-l dau! S-a isprăvit! Să fie judecat de tribunalul revoluționar și pedepsit fără nicio zăbavă, ca să le treacă altora pofta. Doar știi, adăugă el ceva mai potolit, cu privirile înfipite în mulțimea de prizonieri ce se apropia, știi tu cât sânge a vărsat dânsul? O mare de sânge! Și pe câți mineri i-a omorât! Aprinzându-se din nou de mânie, cu ochii holbați, turbați, izbucni: Nu-l dau!

— N-ai de ce să urlî! răspunse Grigori, ridicând și el vocea și simțind un fior năvalnic; turbarea lui Podtiolkov îl molipsise parcă și pe el. Mulți judecători sunteți! Mai bine, du-te acolo! arată el îndărăt; nările îi tremurau. Prea mulți v-ați găsit să dispuneți de prizonieri!

Podtiolkov plecă, strângând ghem biciușca; după ce se depărtă puțin, îi strigă:

— Am fost acolo! Să nu crezi că am stat ascuns într-o *taceancă*⁶⁰. Și tu, Melehov, ia să taci din gură! Ai înțeles? Tu cu cine vorbești? Da! Lasă-te de apucăturile ofițerești! Comitetul revoluționar judecă, nu orice...

---

⁶⁰ Căruța ușoară, răspândită, mai ales, în Ucraina și folosită în timpul războiului civil pentru transportul mitralierelor.

Grigori porni călare spre el, sări jos, uitând de rană, și, străfulgerat de durere, căzu întins la pământ. Sângele fierbinte îi țâșni din rană. Se sculă fără ajutorul nimănui, ajunse cu chiu cu vai la taceancă și se rezemă de arcul de dinapoi.

Prizonierii sosiră. O parte din escorta pedestră se amestecă cu agenții și cu cazacii rămași la paza statului-major. Cazacii nu se potoliseră încă după luptă și schimbau între dânșii păreri asupra împrejurărilor și rezultatelor, cu ochii scânteind de înfrigurare și de furie.

Pășind greoi prin zăpada turtită sub tălpile sale, Podtiolkov ajunse în dreptul prizonierilor. În fața tuturor, Cernețov îl privea cu dispreț, micșorându-și ochii albaștri și sfidători; piciorul stâng împins liber înaintea îi juca ușor; potcoava albă a dinților mușca buza trandafirică de jos. Podtiolkov veni drept în fața lui. Tremura din tot trupul; ochii săi, fără să clipească, alergară pe zăpada brăzdată de urme, apoi se ridicară, se încrucișară cu privirea neînfricoșată și disprețuitoare a lui Cernețov și o frânseră sub povara urii.

— Te-am prins, lepră! rosti Podtiolkov cu voce joasă, clocotitoare, și făcu un pas înapoi; un zâmbet strâmb îi brăzdă obrazii, asemenea unei lovituri de sabie.

— Trădător al căzăcimii! Ticălosule! Trădătorule! răspunse Cernețov cu voce tare, printre dinți.

Podtiolkov clătină din cap, ca și cum se ferea de niște palme nevăzute; umerii obrazilor i se făcuseră mai negri, gura căscată trăgea zgomotos aerul în piept.

Totul se desfășură cu o repeziciune uimitoare. Cu dinții încleștați într-un rânjel palid, Cernețov pași drept asupra lui Podtiolkov, cu tot trupul aplecat înaintea, cu pumnii strânși la piept. Vorbe neînțelese, amestecate cu înjurături murdare, țâșneau de pe buzele lui contractate de spasm. Numai Podtiolkov auzea ceea ce spunea Cernețov, în timp ce se dădea pas cu pas înapoi.

— Ai să vezi cum o să-ți... știi?! rosti Cernețov, ridicându-și brusc vocea. Aceste cuvinte fură auzite și de ofițerii prizonieri, și de cei din escortă, și de oamenii de la statul-major.

— Aha-a... hârâi Podtiolkov, ca și cum l-ar fi strâns cineva de gât, repezindu-și mâna spre mânerul sabiei.

O liniște de mormânt se înstăpâni deodată. Zăpada scârțâi, gemând sub cizmele lui Minaev, lui Krivoșlîkov și ale altor câțiva oameni, care se repeziră spre Podtiolkov. Dar el le-o luă înainte: întorcându-se cu tot

trupul spre dreapta, lăsându-se pe vine, își smulse sabia din teacă și, făcând brusc o săritură înainte, cu o cumplită putere îl lovi pe Cernețov în cap.

Grigori îl văzu pe Cernețov tresărind și ridicându-și mâna stângă deasupra capului; avu timp să se ferească, dar mâna tăiată în două se frânse și sabia căzu fără zgomot peste capul lui Cernețov dat pe spate. Căciula îi căzu, apoi Cernețov se prăbuși încet, ca un spic cu tulpina frântă, cu gura schimonosită de o strâmbătură ciudată și cu ochii micșorați chinuitor, ca la țâșnirea unui fulger.

Podtiolkov mai lovi o dată trupul întins jos și se depărtă cu mersul greoi, îmbătrânit parcă, ștergând în mers scobiturile sabiei împurpurate de sânge.

Se izbi de taceancă, se întoarse către oamenii din escortă și răcni cu o voce stinsă, lătrătoare:

— Tăia-a-ați-i... mama lor! Pe toți! Niciun fel de prizonieri!... Sângele și inima mamei lor!...

Focurile de armă trosniră în neorânduială. Ciocnindu-se între ei, ofițerii încercară s-o rupă de fugă. Un locotenent cu ochi minunați de femeie și cu glugă ofițerească roșie fugi, ținându-se cu mâinile de tâmple. Un glonț îl făcu să zvâcnească în sus, de parcă ar fi sărit un gard. Căzu și nu se mai ridică. Doi inși doborâră pe un brav esaul înalt. El se apucă de tășurile săbiilor, sângele îi curgea pe mâneci de pe palmele tăiate, țipă ascuțit ca un copil, căzu în genunchi, se prăbuși pe spate, rostogolindu-și capul în zăpadă; pe fața sa nu se vedeau decât ochii înecați în sânge și gura neagră, căscată într-un necurmat țipăt. Săbiile se ridicau în sus, îl croiau peste față, peste gura neagră, și el țipa mereu, cu voce subțire, de groază și de durere. Un cazac în manta cu gaica ruptă se opri cu picioarele larg desfăcute și-i curmă viața cu un foc. Un iuncher cu părul creț era cât pe ce să scape din cerc, dar fu ajuns din urmă și omorât de un cazac din Regimentul „Atamanski”, cu o lovitură în ceafă. Același cazac băgă un glonț în spatele unui sotnic care fugea, cu poalele mantalei fâlfâind în vânt. Sotnicul se așeză pe pământ, zgâriindu-și pieptul cu unghiile, până când își dădu sufletul. Un podesaul cărunt fu omorât pe loc; despărțindu-se de viață, săpă cu picioarele o groapă adâncă în zăpadă – și s-ar mai fi zbatut, asemenea unui cal voinic în pripon, dacă nu l-ar fi doborât cazacii, din milă.

În clipa când începu măcelul, Grigori se desprinsese de taceancă și, fără să-și ia de la Podtiolkov ochii împăienjeniți, tulburi, țopăi, șchiopătând spre el. Minaev îl cuprinse de mijloc pe la spate, răsucindu-i mâinile, și, frângându-le, îi smulse revolverul; apoi, uitându-se în ochii lui cu ochii săi

stinși, îl întrebă gâfâind:

— Da' tu ce... Ai crezut că poate să fie altfel?

13

Înecată în poleiala aurie a soarelui și în azurul zilei senine, spinarea albă a dealului scânteia ca o grămadă de zahăr, în sclipiri orbitoare. Cătunul Olhovîi Rog se întindea la poalele lui, asemenea unui lăicer de petice colorate. Mai ales la stânga, satul Sviniuha se întrezărea prin ceața albăstrie; în dreapta se împrăstiau petele neguroase ale micilor cătune și ale așezărilor de coloniști germani; mai încolo de cotitură, se rotunjea în sus și se lățea un alt deal mai mic, brăzdat de râpe. Un gard de stâlpi de telegraf se înșirua până spre Kașarî.

Ziua era neobișnuit de senină și geroasă. Stâlpii de aburi tremurau în culorile curcubeului. Vântul bătea dinspre miazănoapte, răscolind așternutul de zăpadă, de un albastru-plumburiu, dar întinderea stepei încercuite de orizont era cristalină și numai la răsărit, chiar la marginea zării, dispărea într-o ceață liliachie.

Pantelei Prokofievici, care îl aducea pe Grigori din Millerovo, luase hotărârea să nu mai facă popas în Olhovîi Rog, ci să ajungă în Kașarî și să înnopteze acolo. Plecase de acasă în urma telegramei lui Grigori și în seara de 28 ianuarie sosi la Millerovo. Grigori îl aștepta la un han. A doua zi dimineața, plecară spre casă și pe la unsprezece trecură prin Olhovîi Rog.

După ce fusese rănit în lupta de la Glubokaia, Grigori zăcuse o săptămână la spitalul de campanie din Millerovo, iar când piciorul se lecuise întrucâtva, hotărî să pornească acasă. Cazacii din staniță îi aduseră calul. Grigori plecă cu un amestec de nemulțumire și de bucurie în suflet: era nemulțumit pentru că își părăsea unitatea chiar în toiul luptei pentru putere din Ținutul Donului; dar simțea o bucurie la gândul că-și va revedea neamurile și satul. Nu îndrăznea să-și mărturisească și dorința de a o vedea pe Axinia, dar se gândea și la ea.

Întâlnirea cu taică-său fusese destul de rece. Pantelei Prokofievici (care aflate cam multe de la Petro) se uita posac și iscoditor la Grigori, și în privirile lui scurte, fugare mocneau nemulțumirea și o așteptare îngrijorată. De cu seară, în gară, îl descususe îndelung pe Grigori cu privire la întâmplările din ținut, dar răspunsurile date de fecior pesemne nu-l satisfăceau de fel. Își mușca barba încăruntită, își privea pâslarii căptușiți cu piele, smârcâia din nas. Nu avea chef de vorbă, dar la o anume clipă se

aprinse, sărind în apărarea lui Kaledin, se răsti la Grigori, ca în timpurile de demult, și chiar începu să bată în pământ cu piciorul său șchiop:

— Să nu-mi vorbești mie aiurea! Kaledin a trecut astă-toamnă prin sat pe la noi. A adunat lumea pe medean, s-a urcat pe o masă, a stat de vorbă cu bătrânii și a prezis toate, leit ca în biblie: cică vor năvăli mujicii, va fi război, iar dacă noi vom umbla cu șoalda în toate părțile, ne vor lua totul și se vor așeza în ținut. Știa încă de pe atuncea că are să fie război. Și voi – feciori de cățea! – ce puteți să știți? Vrei să zici că el știe mai puțin decât voi? Un general cu atâta învățătură – doar a fost comandant peste o armată întreagă – să priceapă tot ce se petrece mai puțin decât unul ca tine? La Kamenskaia s-au cuibărit fel de fel de neisprăviți, uite niște flecari ca tine, niște pârlâți fără habar de carte, și asmut poporul. Podtiolkov al tău, ăla ce era?... Vagmistru? Oho! Același grad cu mine. Asta este! Bine am mai ajuns!... Mai rău nici nu se poate!

Grigori ținea anevoie piept discuției. Cunoștea ideile lui tătâne-său, înainte de a fi dat ochii cu dânsul. Și, pe deasupra, se întâmplase ceea ce Grigori nu putea uita, nici ierta: pieirea lui Cernețov și împușcarea ofițerilor prizonieri, măcelăriți fără judecată.

Caii trăgeau ușor sania cu coș de nuiele. Legat cu pana căpăstrului, cu șaua pe el, calul lui Grigori tropotea în urma saniei. Cătunele și satele cunoscute în copilărie răsăreau în cale: iată Kașarî, iată Popovka, iată Kamenka, Nijne-Iablonovski, Graciiov, Iasenovka. Tot timpul cât dură drumul până acasă, Grigori se gândea tulbure și vâlmășit la ultimele întâmplări, încerca să străvadă cât de cât viitorul, dar, odată ajuns la odihna de acasă, gândul cădea într-un gol și nu mergea mai departe. „Am să ajung, am să mă odihnesc nițel, am să-mi lecuiesc rana și atunci... gândea el și le lăsa toate baltă. Și atunci vom vedea. Se vor afla dezlegări la toate de la sine...”

Îl apăsa și oboseala anilor de război. Ar fi vrut să întoarcă spatele întregii lumi, clocotind de dușmănoasă și neînțeleasă ură. Acolo, totul era încurcat și plin de contraziceri. Greu găsea cărarea cea dreaptă, pământul i se clătina sub picioare ca în nămoluri: cărarea se despărțea și nu mai era sigur dacă o alesese pe cea bună. Se simțea atras către bolșevici, îi urmase – făcuse și pe alții să-l urmeze, dar rămânea mereu pradă gândurilor și îl cutremura un fior în suflet. „Nu cumva are dreptate Izvarin? De cine să mă apropii?”, se întreba nedumerit Grigori, rezemat de spatele saniei. Dar i se încălzea sufletul când își închipuia cum va pregăti boroanele și harabalele pentru muncile de primăvară, cum va împleti iesle din lozii și cum va ieși

în stepă, atunci când pământul se va dezveli de zăpadă și se va zbici, cum va păși în urma plugului, ținând coarnea și simțindu-i tremurul viu și izbirile; își mai închipuia cum va trage în piept mireasma dulce a ierbii tinere și a cernoziomului desfundat de brăzdarele plugului, plin de aroma reavănă a zăpezii topite... Ar fi vrut să îngrijească vitele, să strângă fân, să respire mirosul stins al sulfinei, al pirului, izul iute al bălegarului. Dorea pace și liniște, și iată de ce ochii severi ai lui Grigori ascundeau în ei o bucurie sfioasă, privind în jurul său, la cai, la spinarea lată a lui taică-său, strânsă în cojoc. Totul îi amintea viața pe jumătate uitată din trecut: mirosul pieilor de oaie ale cojocului, priveliștea familiară a cailor neșesălați și glasul unui cocoș care cânta strident de pe acoperișul vreunui bordei din sat. În clipele acelea, viața de la țară i se părea dulce și plină, ca o băutură amețitoare.

A doua zi, pe înserate, ajunseră în preajma satului. Grigori aruncă din vârful dealului o privire dincolo de Don: iată Lăculețele Babelor, înecate în stof ca într-o blană de zibelină; iată un plop uscat, iar trecerea peste Don nu se mai face în același loc. Iată și satul, pătratele cunoscute ale caselor, biserica, medeanul... Sângele năvăli în obrajii lui Grigori când zări curtea sa. Amintirile îl năpădiră năvalnic. Cumpăna fântânii din ogradă îl chema parcă cu brațul cenușiu ridicat în sus.

— Ei, nu te ustură ochii? zâmbi Pantelei Prokofievici, întorcându-se.

Iar Grigori mărturisi, fără să mintă, din toată inima:

— Mă ustură, și încă cum!

— Iată ce înseamnă locul de baștină! oftă mulțumit Pantelei Prokofievici.

Îndreptă caii spre mijlocul satului. Căluții fugeau sprinten la vale și sania aluneca ușor, abătându-se în dreapta și în stângă. Grigori ghicise gândul bătrânului, dar tot îl întrebă:

— De ce mergem prin sat? Du-ne în ulița noastră...

Întorcându-se și zâmbind hâtru în barba albă de promoroacă, Pantelei Prokofievici clipi din ochi:

— Mi-am petrecut feciorii la război, și erau cazaci de rând, iar acuma au ajuns ofițeri. Și de ce să nu trec mândru prin sat, cu feciorul meu în sanie? Să mă vadă lumea și să moară de necaz!... Iar mie să-mi salte inima!

În ulița mare, strigă la cai, se aplecă ușor în dreapta, jucându-se cu biciul împletit – și caii, simțindu-se aproape de casă, ca și cum n-ar fi străbătut un drum de 140 verste, o luară la trap vioi și iute. Cazacii întâlniți în cale dădeau „bună seara”, femeile din ogrăzi și de la ferestre priveau pe sub

mâna făcută streășină, găinile fugeau cotcodăcind, ca niște gheme de iarbă uscată, gonite de vânt. Totul mergea strună. Trecură medeanul. Calul lui Grigori își strâmbă ochii la o mânzoacă legată de gardul lui Mohov și necheză, ridicându-și capul sus. Se zări marginea satului, acoperișul casei lui Astahov... Și tocmai acolo, la prima răscruce, se petrecu o neplăcută întâmplare: un purcel care trecea ulița în fugă se zăpăci, nimeri sub copitele cailor, guiță și se rostogoli strivit, țișând și încercând să-și ridice spinarea frântă.

— Ptiu, scârbă, numai dracii mi te-au scos în cale! Înjură Pantelei Prokofievici, izbutind să-l croiască cu biciul.

Din păcate, stăpâna purcoiului era Aniutka, văduva lui Afonka Ozerov, muiere rea și cu o limbă nemăsurat de lungă. Într-o clipeală năvăli afară din casă, în ogradă, și punându-și tulpanul, izbucni într-un puhoi de ocări atât de alese, încât Pantelei Prokofievici își struni caii și se uită îndărăt.

— Tacă-ți fleanca, proasto! De ce zbieri? Am să-ți plătesc purcelul tău parșiv!

— Spurcatule! Diavol scârbos! Tu ești parșiv, câine șchiop! Acuși te duc la ataman! urlă ea, dând din mâini. Mama mă-tii, am să te învăț eu ce înseamnă să strivești dobitoacele văduvelor!

Întărâtat, cu fața vânătă, Pantelei Prokofievici răcni:

— Otravă!

— Turc afurisit! i-o întoarce pe dată Ozerova.

— Cătea, o sută de draci în mă-ta! strigă gros Pantelei Prokofievici.

Dar Aniutka Ozerova avea oricând la îndemână un răspuns.

— Pomanagiule! C... var bătrân! Hoțule! Ai furat o grapă! Alergi după muierele altora! cârâia ea, repede, ca o coțofană.

— Acuși îți croiesc una cu biciul, putoare! Leagă-ți cățeaua!

Drept răspuns însă, Aniutka îl blagoslovi cu alte vorbe atât de ardeiate, încât chiar Pantelei Prokofievici, om trăit și care văzuse multe în viață, se înroși încurcat, și-l trecură sudorile din tălpi până-n creștet.

— Dă-i drumul! De ce te pui cu dânsa? mormăi supărat Grigori, văzând că oamenii încep să iasă unul câte unul în uliță, ascultând cu luare-aminte întâmplătorul schimb de drăgălășenii între bătrânul Melehov și cinstita văduvă Ozerova.

— Măi, ce limbă are!... Cât ziua de post! scui pă Pantelei Prokofievici cu necaz și goni caii cu atâta îndârjire, parcă ar fi vrut s-o strivească pe Aniutka sub copite.

Abia după ce ulicioara rămase mult în urmă, se uită îndărăt, nu fără

frică.

— Te împroașcă cu balele și te spurcă fără rușine! A dracului muiere! Vedea-o-aș crăpată pe loc, talpa iadului de burduhănoasă!... se înverșună el. Alelei, ce te-aș mai face piftie, una cu purcelul tău! Când te ia în târbacă o putoare ca asta, nici praful nu se mai alege de ciolanele tale...

Obloanele albastre ale caselor rămaseră în urmă. Fără șapcă, cu bluza neîncinsă, Petro deschise poarta. Băsmăluța albă și chipul zâmbitor al Duniașkăi, cu ochii negri și scânteietori, se iviră în cerdac.

Îmbrățișându-și fratele, Petro îl privi repede în ochi:

— Teafăr?

— Am o rană.

— Unde te-ai pricopsit?

— La Glubokaia.

— Dracul te-a pus să te abați pe acolo? Nu era mai bine dacă te-ai fi întors mai demult acasă?

Îl scutură cu căldură, prietenos, împingându-l spre Duniașka. Îmbrățișând umerii rotunzi și coțți ai surorii, Grigori o sărută pe buze și pe ochi, apoi spuse cu mirare, dându-se îndărăt:

— Mă Duniaha, fir-ai a naibii! Ia te uită ce fată mare a ajuns! Și eu care credeam că ai să fii o slută și o mânătarcă!

— Ei, frățioare, nu mă lua cu așa și pe dincolo!

Duniașka scăpă de un ciupit și se dădu la o parte, cu dinții albi sclipind într-un zâmbet, leit ca al lui Grigori.

Ilinișna veni cu copiii în brațe, dar Natalia i-o luă înainte. Înflorise și se făcuse mai frumoasă ca niciodată. Părul negru și lucios, pieptănat și strâns îndărăt într-un nod greu, îi scotea în lumină chipul rumen de bucurie. Se alipi de Grigori, îi atinse în pripă cu buzele obrajii și mustățile și, apucându-și fiul din brațele Ilinișnei, îl întinse lui Grigori:

— Uite ce fecior ai! strigă ea cu o mândră bucurie.

— Lasă-mă să-mi văd și eu feciorul! zise Ilinișna, emoționată, dând-o la o parte.

Bătrâna aplecă cu mâna capul lui Grigori, îl sărută pe frunte și, mângâindu-i ușor fața cu palma ei aspră, plânse de bucurie și de emoție.

— Uite ce fetiță, Grișă! Ține, ia-o!

Natalia așeză fetița îmbodolită în broboadă pe celălalt braț al lui Grigori, și el, încurcat, nici nu mai știa la cine să se uite: la Natalia, la maică-sa sau la copii. Ursuz, cu ochii încruntați, băiețașul era vădit din neamul Melehovilor: aceeași tăietură alungită a ochilor negri, cam severi, aceleași

linii largi ale sprâncenelor, albul ochilor bulbucăți bătând în albastru și pielea smeadă. Își vâri în gură pumnișorul murdar și se uită la taică-său cu o privire ursuză și îndârjită. Din obrajii fetei, Grigori vedea numai ochișorii mici, tot atât de negri și de iscoditori; restul era ascuns sub basma.

Ținându-i pe amândoi în brațe, se îndreptă spre cerdac, dar o durere tăioasă îi străfulgeră piciorul.

— Mai bine ia-i, Natașa! zâmbi Grigori, într-un colț al gurii, cu aer vinovat. Altfel n-am să pot urca treptele.

Daria aștepta în mijlocul bucătăriei și-și potrivea părul. Zâmbind, se apropie cu pasul ei ușor de Grigori, își închise ochii surâzători, lipindu-și buzele umede și calde de ale lui.

— Tare mai duhnești a tutun! zise ea, jucându-și secerile sprâncenelor date cu negru, ca trase cu tuș.

— Ei, lasă-mă să mă uit încă o dată la tine! stăruia bătrâna. Ah, puiul mării, băiețașule!

Grigori zâmbi, cu inima tresărind și strângându-se de umărul maică-sii.

Pantelei Prokofievici trebăluia prin ogradă, deshămând caii, și umbla schiopătând în jurul saniei; brâul roșu și fundul roșu al căciulii cu clape așterneau pete vesele pe culoarea cenușie a saniei. Petro băgase în grajd calul lui Grigori; venea în tindă, purtând în brațe șaua, și se întoarse din mers spunând ceva Duniașkăi, care scotea din sanie un butoiș cu gaz.

Grigori se dezbracă, își puse mantaua și cojocul pe speteaza patului, își pieptănă părul, apoi se așeză pe bancă și-și chemă băiețașul.

— Ia vino-ncoace, Mișatka. Ei, tot nu mă recunoști?

Fără să-și scoată pumnișorul din gură, copilul veni mai aproape și se opri sfios lângă masă. Maică-sa îl privea cu drag și cu mândrie, de lângă cuptor. Șopti ceva fetei la ureche, îi dădu drumul jos și o împinse încetișor.

— Hai, du-te!

Grigori îi apucă pe amândoi și îi așeză pe genunchi, întrebând:

— Va să zică, nu mă mai recunoașteți, alunițelor! Nici tu, Poliușka, nu-ți recunoști tăticul?

— Tu nu ești tăticul! spuse băiețașul în șoaptă (avea mai mult curaj alături de soră-sa).

— Da' cine-s eu?

— Tu ești un cazac străin.

— Auzi vorbă! izbucni Grigori în râs. Da' unde ți-e tăticu?

— E la oaste! răspunse fetița, dându-și căpșorul la o parte, cu un aer

convins (era ceva mai dezghețată).

— Așa-i trebuie, puișorii mei! Să nu-și mai uite casa! Auzi, umblă numai el știe pe unde de un an întreg, și pe urmă îți cere să-l mai și cunoști! interveni Ilinișna cu o asprime prefăcută, răspunzând cu un zâmbet la zâmbetul lui Grigori. Uite, până și nevastă-ta n-o să mai vrea să te cunoască. Chiar ne gândeam să-i găsim alt bărbat.

— Zi, Natalia, de ăstea-mi ești? Hai? întrebă Grigori în glumă, adresându-se nevestei.

Ea se îmbujoră la față și, biruindu-și sfiala, se apropie de Grigori, se așeză alături de el, cuprinzându-l îndelung cu privirile nespuse de fericite și mângâindu-i mâna uscată, negricioasă, cu palma-i caldă și aspră.

— Daria, adu la masă!

— Las' că are nevastă să-l slujească, râse Daria și se îndreptă spre cuptor, cu vechiul ei mers ușor și legănat.

Era zveltă și, ca totdeauna, îngrijit îmbrăcată. Ciorapul violet de lână îi strângea piciorul subțire și frumos; pantofii îi ședeau turnați; fusta plisată de culoarea zmeurei era bine strânsă pe talie, iar șorțul brodat sclipea parcă de o neprihănită albeață. Grigori își mută privirile asupra soției și observă oarecare schimbări în înfățișarea ei. Se gătise pentru sosirea lui: o bluză de satin albastru, cu manșete strâmte de dantelă, îi învăluia trupul zvelt, strângându-i pieptul mare și moale; fusta albastră, cu marginea brodată, toată în cute, era largă în jurul picioarelor și strânsă în talie. Grigori se uită la ea din profil, privind-i picioarele pline, parcă sculptate, pântecelul tulburător strâns de rochie și șoldurile largi, ca ale unei iepe bine îngrijite, și gândi: „Pe o cazacă o deosebești dintre toate femeile. E obișnuită să se îmbrace în așa fel, ca să se vadă tot ce are: dacă vrei, privește-o, dacă nu, nu te uita!... Pe când la țărânci, nici nu poți pricepe unde-i fața și unde-i dosul, parcă stă într-un sac...”

Ilinișna îi surprinse privirea și-i spuse apăsător, cu mândrie:

— Ai văzut cum se îmbracă la noi nevestele de ofițeri? Lasă pe târgovețe cu mult în urmă!

— Ce tot vorbești, mamă? o întrerupse Daria. Ce să ne potrivim noi cu orașencele! Uite, mi s-a rupt cercelul, și nici când era întreg nu făcea doi bani! oftă ea cu amărăciune.

Grigori puse mâna pe spinarea lată de femeie muncitoare a nevestei și se gândi pentru întâia oară: „O femeie frumoasă bate la ochi... Cum o fi trăit dânsa în lipsa mea? Desigur că se uitau cazacii după ea și, poate, chiar și dânsa se va fi uitat la cine mai știe care! Dar dacă s-a încurcat cu altul?”

Împunsă de acest gând neașteptat, inima îi zvâcni dureros, și sufletul i se umplu de amărăciune. Privi iscoditor fața lucioasă și trandafirie a Nataliei, care răspândea mirosul irului de castraveți. Simțindu-i privirea cercetătoare, Natalia se îmbujoră la față și-i șopti, luptându-se cu sfiata:

— Ce te uiți așa? Ți-a fost dor de mine?

— Mai întrebi!

Grigori alungă gândurile urâte, dar în aceeași clipă un imbold de dușmănie inconștientă față de soție îi sfredeli sufletul.

Pantelei Prokofievici intră gâfâind în odaie. Se închină la icoane, sughiță.

— Ei, vă spun încă o dată: sănătate!

— Să dea Dumnezeu, bătrâne! Ai înghețat de frig? Din partea noastră, noi te-am așteptat: uite, ciorba îi fierbinte, de la cuptor, spuse Ilinișna, zângănind din linguri.

Dezlegându-și basmaua roșie de la gât, Pantelei Prokofievici tropăia din păslarii înghețați. Își scoase cojocul, își smulse țurțurii ce-i atârnav de mustăți și din barbă, apoi, așezându-se alături de Grigori, spuse:

— Eram înghețat, dară m-am încălzit și... Am călcat un purcel al Aniutkăi...

— Care Aniutka? întrebă cu un viu interes Daria, oprindu-se o clipă din tăiatul pâinii mari și albe.

— Ozerova! Făcea toate paralele să vezi cum a sărit vipera și cum și-a dat drumul la limbă: ești așa și pe dincolo, și hoț, ai furat o grapă de la cineva... Ce fel de grapă?... Dracu' s-o știe!

Pantelei Prokofievici repetă amănunțit toate ocările cu care îl cinstise Aniutka, fără să pomenească însă și de învinuirea că ar fi păcătuit în privința muierilor...

Așezându-se la masă, Grigori zâmbi, iar Pantelei Prokofievici, cu gândul de a se dezvinovăți în ochii lui, termină cu îndârjire:

— Atâtea măscări a îndrugat, că mi-a sărit muștarul! Cât pe ce să măntorc și să-i croiesc una cu biciul, dară eram cu Grigori și nu se cuvenea...

Petro deschise ușa și Duniașka băgă în odaie un vițel roșu cu o pată albă în frunte, legat de un brâu.

— De Lăsata-secului, mâncăm blinii cu smântână! strigă vesel Petro, îmbrâncind vițelul cu piciorul.

După masă, Grigori își dezlegă sacul și începu să împartă darurile.

— Asta-i pentru matale, mămico! și-i întinse un șal de lână groasă.

Ilinișna îi luă darul din mână, încruntându-se și îmbujorându-se la față,

ca o femeie tânără.

Apoi, puse șalul pe umeri și făcu o mișcare vioaie în fața oglinzii, dând din umeri, ceea ce stârni chiar indignarea lui Pantelei Prokofievici.

— Cioară bătrână! Tot te mai învârti în fața oglinzii? Ptiu!

— Asta-i pentru matale, tătucă, rosti repede Grigori, despachetând în văzul tuturor o șapcă nouă căzăcească, cu fundul ridicat mult în sus și cu paspoalul de un roșu-aprins.

— Ei, Dumnezeu să te răsplătească! Aveam tocmai nevoie de o șapcă. Anul ăsta n-au mai fost prin prăvălii. Abia aveam cu ce să-mi acopăr capul vara!... Mi-era și rușine să merg la biserică cu aia veche. E bună numai pentru sperietoare de ciori, și eu tot o purtam... rosti cu obidă în glas și privind în lături, ca și cum i-ar fi fost teamă că va veni cineva și-i va smulge darul feciorului.

Făcu o mișcare spre oglindă, dar Ilinișna nu-l slăbea din ochi. Simțindu-i privirea ațintită asupra sa, bătrânul se întoarse brusc și se îndreptă șchiopătând spre samovar; se opri și încercă să-și vadă în luciul metalului șapca trasă voinicește pe o ureche.

— Ce faci acolo, țap bătrân? se răsti la el Ilinișna.

Dar Pantelei Prokofievici găsi de îndată un răspuns:

— Of, Doamne! Tare mai ești proastă! Păi ăsta-i samovar, nu-i oglindă! Este?...

Grigori îi dăruî nevastei o bucată de stofă pentru fustă, copiii căpătară un pachet de turtă dulce cu miere, Daria primi niște cercei de argint cu pietricele, Duniașka, material pentru o bluziță, iar Petro, niște țigări și un funt de tutun.

În timp ce femeile nu mai tăceau, din gură, tot cercetând darurile primite, Pantelei Prokofievici trecu prin bucătărie, umflându-se în pene, leit un rigă de pică:

— Uite-l, cazacul din regimentul de gardă! Ce de premii am luat! La inspectia împărătească am luat premiul întâi!... O șă cu tot harnașamentul! Așa-a!

Mușcându-și mustața aurie, Petro își privea părintele cu un aer admirativ; Grigori zâmbea. Aprinseră țigări, și Pantelei Prokofievici zise, privind cu teamă spre ferestre:

— Până ce nu tăbărăsc neamurile și vecinii... istorisește-i lui Petro ce se petrece acolo!

Grigori făcu un gest a lehamite.

— Se bat.

— Unde-s bolșevicii? Întrebă Petro, așezându-se mai de nădejde.

— Vin din trei părți: de la Tihorețkaia, dinspre Taganrog și dinspre Voronej.

— Și la ce se gândește Comitetul vostru revoluționar? De ce îi lasă pe pământul nostru? Au venit Hristonea și Ivan Alexeevici, au mai îndrugat tot felul de lucruri, dar nu-i cred. Trebuie să fie altceva...

— Comitetul revoluționar e neputincios. Cazacii fug pe la casele lor.

— Care va să zică, d-aia ține Comitetul revoluționar cu Sovietele?

— Desigur, tocmai pentru asta.

Petro tăcu, aprinzându-și altă țigară; apoi întrebă, privind drept în fața lui Grigori:

— Și tu cu cine ții?

— Sunt pentru Puterea sovietică.

— Ești un prost! izbucni violent Pantelei Prokofievici. Petro, măcar tu luminează-l!

Petro zâmbi, bătându-l pe Grigori peste umăr.

— E repezit rău, ca un cal necălărit, tătucă! Cum să-l mai luminezi?

— Nici n-ai nevoie să mă luminezi, se aprinse Grigori. Doar nu-s orb. Ce mai spun cei veniți de pe front?

— Da' ce ne pasă nouă de ei? Parcă nu-l cunoști pe zăpăcitul ăla de Hristan? Ce poate ști dânsul? Poporul s-a rătăcit rău de tot, nici nu mai știe încotro s-o apuce. Curată nenorocire! Petro își mușcă mustața. Stai să vezi ce are să mai fie la primăvară: n-ai să mai momești pe nimeni. Ne-am jucat și noi de-a bolșevicii pe front, dar acum e timp să ne băgăm mințile în cap: „N-avem nevoie de niciun lucru străin, și nici voi să nu luați nimic de la noi”, iată cum trebuie să le spună cazacii tuturor celor ce năvălesc pe la noi. Iar ceea ce se petrece pe la voi, în Kamenskaia, sunt porcării. V-ați făcut frați cu bolșevicii, și dânsii vin peste tot cu rânduielele lor.

— Gândește-te și tu, Grișka: doar nu ești băiat prost. Trebuie să înțelegi: cazacul a fost și va rămâne cazac. Putorile alea venite din Rusia n-au ce să dreagă la noi. Știi tu ce vorbesc acum țărani? Cică tot pământul trebuie împărțit la oameni. Ce zici de asta?

— O să dăm pământ și țăranilor băștinași, acelor care trăiesc de mult în Ținutul Donului.

— Aiurea! Uite ce le trebuie! dădu cu tifla Pantelei Prokofievici, agitând îndelung degetul mare cu unghia lată sub nasul coroiat al lui Grigori.

Un tropăit de pași se auzi în cerdac. Treptele ferecate de ger gemură sub povară. Anikușka și Hristonea intrară însoțiți de Ivan Tomilin, care purta o

căciulă din blană de iepure, caraghios de înaltă.

— Să trăiești, oștene! răcni Hristonea. Pantelei Prokofievici, ești bun de cinste!

Răcnetul lui făcu să sară cu un muget vițelul adormit lângă cuptor. Se propti în picioarele lui nesigure încă, se uită cu ochii rotunzi de agată la cei veniți și, speriat pesemne, lăsă să curgă pe podea o șuviță de urină. Duniașka îi tăie pofta, pocnindu-l ușor peste spinare, șterse băltoaca și puse jos un ceaunaș murdar.

— Ai speriat vițelul cu urletul tău, bombăni cu ciudă Ilinișna.

Grigori strânse mâinile cazacilor și-i pofti să stea jos. Puțin mai târziu, veniră și alții, de pe la gospodăriile apropiate. Stând de vorbă, fumară atâta, încât luminița lămpii începu să tremure, iar vițelul tuși înecat de fum.

— Dar-ar boala-n voi! își ocări Ilinișna musafirii, petrecându-i afară cam pe la miezul nopții. Duceți-vă în ogradă și mai fumați și acolo! Hai, hai, cărați-vă! Oșteanul nostru nici nu s-a odihnit după drum. Hai, mergeți sănătoși!...

14

Dimineața, Grigori se trezi mai târziu decât toți. Îl sculase din somn ciripitul vrăbiilor pitulate sub streășina acoperișului și după pervazurile ferestrelor, piuind acolo ca în toiul primăverii. O pulbere de firișoare aurii juca în razele soarelui care se prefirau prin crăpăturile de la obloane. Clopotul bătea pentru liturghie. Grigori își aduse aminte că e zi de duminică. Natalia nu mai era alături de dânsul, dar pilota era încă plină de căldura trupului ei. Se sculase, pesemne, doar cu câteva clipe mai înainte.

— Natașa! strigă Grigori.

Intră Duniașka.

— Ce vrei, frățioare?

— Deschide obloanele și cheam-o pe Natașa. Ce face?

— Gătește împreună cu mămuca; vine îndată.

Natalia intră, închizându-și ochii, orbită de întuneric:

— Ei, te-ai trezit?

Mâinile ei miroseau a plămadă proaspătă. Grigori o îmbrățișă, stând în pat, își aminti noaptea petrecută cu ea și râse.

— Te-ai sculat târziu?

— Da... M-a obosit noaptea! zâmbi ea, roșind și ascunzându-și capul la pieptul păros al lui Grigori.

Îi ajută să-și panseze din nou rana, scoase din ladă nădragii de sărbătoare și întrebă:

— Ai să îmbraci uniforma cu decorații?

— Dă-o-ncolo! făcu Grigori un semn de lehamite.

Dar Natalia nu se lăsă cu una, cu două.

— Îmbrac-o, zău! Gândește-te ce bucuros are să fie tata! La ce-ai mai căpătat atâtea decorații, dacă zac lepădate prin cufere?

Grigori se înduplecă și-i făcu pe plac. Se sculă, ceru briciul lui Petro, se bărbieri, se spală pe față și pe gât.

— Dar ceafa ți-ai ras-o? îl întrebă Petro.

— Of, drace! Am uitat!

— Nu-i nimic, șezi! Ți-o rad eu...

Pămătuful rece îi învioră gâtul la atingere, ca o arsură. Prin oglindă, Grigori îl urmărea pe Petro cum purta briciul, scoțându-și limba cu o încordare copilărească.

— Ți-a slăbit gâtul ca unui bou după arat! zâmbi Petro.

— Te cred: nu prea te îngrași din rația cazonă.

Grigori își îmbracă uniforma cu epoleții de ofițer, cu un rând lung de cruci, și, când se uită în oglinda aburită, aproape nu-și recunosc chipul în acest ofițer înalt, uscățiv și negricios ca un țigan, care privea la el – parcă i-ar fi fost un frate geamăn.

— Parc-ai fi un polcovnic! rosti însuflețit Petro, admirându-și fratele, fără nicio urmă de pizmă.

Cuvintele acestea îi făcură lui Grigori o mare plăcere, împotriva voinței sale. Intră în bucătărie. Privirea plină de admirație a Dariei încremeni asupra lui, iar Duniașka scoase un țipăt:

— Vai, ce falnic ești!

Ilinișna nu-și putu stăpâni lacrimile nici de data asta. Ștergându-le cu șorțul murdar, răspunse la zeflemeaua Duniașkăi:

— Să naști și tu asemenea feciori, coțofano! Pot să spun: doi am, și amândoi au ajuns oameni!

Natalia își sorbea bărbatul cu ochii umezi de dragoste și duioșie.

Grigori își puse mantaua pe umeri și ieși afară, în ogradă. Îi era cam greu să coboare treptele, nu-l lăsa piciorul rănit „N-am să scap de cârjă”, își spuse în gând, sprijinindu-se de parmaclac.

Glonțul îi fusese scos la Millerovo, mica rană se astupase cu o cicatrice negricioasă, care îi strângea pielea și nu lăsa piciorul să se-ndoaie în voie.

Un motan se încălzea pe prispă, la soare. Lângă cerdac, zăpada topită de

razele soarelui se prefăcuse într-o băltoacă tulbure. Grigori cercetă ograda cu priviri scormonitoare și înduioșate. Tot lângă cerdac se mai afla un stâlp cu o roată înțepenită în vârf. Grigori cunoștea din copilărie această roată, pusă acolo pentru diferite treburi și orânduieii muieresti: pe ea se înșiruiau noaptea, fără să mai fie nevoie să cobori de pe cerdac, oalele cu lapte, iar ziua se așezau la soare felurite alte oale și ceane la uscat. Ochiul pătrunzător luă de îndată aminte la anume schimbări petrecute în curte: ușa hambarului fusese spoită cu lutișor galben, în locul vopselei ieșite de soare; magazia căpătase un nou acoperiș de paie de seară, care nici n-au avut încă timp să se înnegrească; stiva de șipci, care stăteau ridicate cu vârfurile în sus, părea acum mai mică; o parte din ele fuseseră folosite, pesemne, la meremetisitul gardului. Coama de pământ a pivniței era acoperită de cenușă scoasă afară; negru ca un corb, un cocoș moțăia deasupra, ghemuit de frig, cu un picior încovoiat sub burtă, înconjurat de vreo zece găini, din cele lăsate pentru clocit. Sub șopron, adăpostite de ploii și de vifore, se aflau îngrămădite tot soiul de unelte ale gospodăriei plugărești; erau acolo și harabale pântecoase, și o secerătoare din care se vedea o piesă metalică, stropită de razele soarelui printr-o crăpătură din acoperiș, strălucind orbitor. Lângă grajd, un cârd de găște ședea pe bălegar, la soare. Gânsacul olandez, moțat, îl măsură pe Grigori cu o privire piezișă, plină de dispreț, văzând cât de becisnic și schiopăta.

După ce cercetă toată gospodăria, Grigori se întoarce în casă.

În bucătărie plutea un miros dulce de unt topit și de pâine caldă, abia scoasă din cuptor. Duniașka spăla niște mere murate, într-o strachină înflorată. Zărindu-le, Grigori întrebă cuprins de poftă:

— Sunt și pepeni murați?

— Natalia, du-te în pivniță și scoate! strigă Ilinișna.

Pantelei Prokofievici veni de la biserică; adusese o prescură sfințită, pe care o frânse în nouă părți, după numărul celor din familie, împărțind bucățele tuturor la masă. Se așezară astfel la mâncare. Petro se îmbrăcase și el mai cu îngrijire și chiar își unsese mustățile cu ceva gras, luând locul alături de Grigori. Daria ședea în fața lor, pe marginea unui scăunel. Un snop de raze i se revărsa pe fața trandafirie, smălțuită cu dresuri. Își strângea pleoapele și cobora cu aer bosumflat secerile negre ale sprâncenelor, care luceau în bătaia soarelui. Natalia hrănea copiii cu dovleac copt; din când în când, arunca o privire zâmbitoare lui Grigori. Duniașka ședea alături de tată-său, iar Ilinișna se așeză la capătul mesei, mai aproape de cuptor.

Ca în toate zilele de mare sărbătoare, mâncarea era bună și îmbelșugată. După ciorba de miel, venită tăiteii apoi urmară mielul fiert, găina friptă, piftiile din picioare de berbec, cartofii prăjiți, cașa de mei cu unt topit, tăiteii dulci cu căline, clătite cu smântână și un pepene murat.

Îngreuiat de atâta mâncare, Grigori se sculă parcă buimac, făcu semnul crucii și se culcă pe pat, gâfâind. Pantelei Prokofievici mai zăbovi la masă, terminându-și cașa; după ce bătu cu lingura, făcu o adâncitură la mijloc (așa-numita „fântână”), o umplu cu unt de culoarea chihlimbarului și scotea dinlăuntru cu lingura cașa chiftind de unt. Petro, care ținea foarte mult la nepoței, se îndeletnicea cu hrănirea lui Mișatka și-i ungea poznaș nasul și obrajii cu iaurt.

— Nene, nu face prostii!

— Ei și?

— De ce mă ungi?

— Ei și?

— O să te spun mămicăi!

— Ei și?

Ochișorii crunți, ca ai tuturor celor din neamul Melehovilor, scânteiau de mânie și de lacrimi înclaudate; ștergându-și nasul cu pumnul, Mișatka zbieră, pierzându-și orice nădejde că unchiul se va astâmpăra de bunăvoie:

— Nu mă mai unge! Dobitocule! Prostule!

Petro hohotea încântat și continua să-și necăjească nepoțelul: o lingură în gură, alta pe nas...

— Parcă ai fi și tu în mintea copiilor!... Ți-ai găsit perechea! bombăni llinișna.

Așezându-se lângă Grigori, Duniașka povesti:

— Petro – nici nu știi cât de copilăros e! Nu-i zi să nu născocească altceva! Uite, deunăzi, a ieșit cu Mișatka afară, în ogradă, iar copilul avea poftă să-și facă nevoia mare și l-a întrebat: „Nene, e voie lângă cerdac?” iar Petro: „Nu-i voie, du-te ceva mai încolo”. Mișatka fugi nițel mai departe: „Aici?” „Nu, nu fugi până la magazie!” De la magazie l-a gonit până la grajd, iar de la grajd, până la arie. L-a dus așa până când copilul s-a scăpat în pantaloni... Ce-a mai ocărât Natalia!

— Lasă-mă să mănânc singur! se burzului Mișatka, cu glasul sonor ca un clopoțel.

Zbârlindu-și mustățile într-un zâmbet poznaș, Petro nici gând să se îndure:

— Nu, băiete! Am să te hrănesc eu.

— Vreau singur!

— Ai văzut tu cine mănâncă singur? Aia doi, din cocină, de le duce bunica lături.

Cu surâsul pe buze, trăgând cu urechea la ciorovăiala lor, Grigori își răsucea o țigară. Pantelei Prokofievici se apropie de dânsul.

— Am de gând să mă duc astăzi la Vioșenskaia.

— Ce cauți acolo?

Pantelei Prokofievici râgâi zgomotos o dospeală de tăiței și-și netezi barba.

— Am nițică treabă la curelar; i-am lăsat două hamuri la reparat.

— Și ai să isprăvești astăzi?

— De ce nu? Diseară îs înapoi...

După ce se odihni, înhămă la sanie o iapă bătrână, care orbise anul acela, și plecă. Drumul trecea peste izlaz. În două ceasuri fu la Vioșenskaia. Trecu la poștă, își scoase hamurile de la curelar, apoi se abătu pe la un vechi prieten și cumătru, care stătea lângă biserica cea nouă. Cumătrul, om primitor, îl pofti la masă.

— Ai fost la poștă? îl întrebă, turnând ceva într-un păhărel.

— Am fost! răspunse tărăgănat Pantelei Prokofievici, privind țintă și cu mirare la carafa din mâna cumătrului și adulmecând aerul, ca un copoi care a dat peste urma vânatului.

— N-ai auzit nicio noutate?

— Noutate? N-am auzit mai nimica. Da' ce este?

— Kaledin, Alexeei Maximovici, și-a dat obștescul sfârșit!

— Ce tot vorbești?!

Pantelei Prokofievici se îngălbeni la față și se lăsă pe speteaza scaunului, uitând de carafa suspectă și de mirosul ispititor. Încrunțat, clipind din ochi, gazda povestea:

— A venit vestea pe telegraf că ieri s-a împușcat la Novocerkassk. Singurul general de ispravă din tot ținutul! Fost comandant de armată, toate decorațiile de pe lume... Și ce om de suflet! Unul ca el n-ar fi lăsat pe nimeni să-și bată joc de cazaci.

— Stai, cumetre! Și ce-are să fie de-acum? întrebă Pantelei Prokofievici, împingând păhărelul la o parte.

— Dumnezeu mai știe! Vin vremuri grele. Nu se împușcă omul de huzur!

— Da' pentru ce și-a făcut seama?

Cazac îndârjit și fanatic, cumătrul dădu furios din mână.

— Ostașii l-au părăsit, i-au lăsat pe bolșevici să intre în ținut și, iată, ni s-a dus atamanul! Se vor mai găsi alții ca el, ori nu?... Cine are să ne apere? La Kamenskaia, cică s-a făcut *răvcom*⁶¹, cu cazacii veniți de pe front. Și la noi... ai auzit, nu-i așa? A venit poruncă de la dâșșii; să se dea jos atamanii și să se aleagă *răvcomuri* de-ale lor... Să vezi ce mai bucurie pe mârłani, și cum și-au mai ridicat capetele! Toți dulgherașii și fierarii, toți golanii, știi că sunt în Vioșenskaia câți țințari în baltă!

Pantelei Prokofievici rămase tăcut îndelungă vreme, cu capul cărunt proptit, iar când îl ridică, privirea îi era severă și crudă.

— Ce-ai tu acolo în carafă?

— Niște spirt! Mi-a adus nepotul din Caucaz.

— Ei, cumetre, hai să bem de sufletul lui Kaledin, răposatul ataman. Fie-i țărâna ușoară!

Băură. Fata gazdei, înaltă și cu obrazul plin de pistrui, aduse ceva de îmbucat. Pantelei Prokofievici arunca din când în când câte o ochire pe geam, spre iapa sa care stătea tristă lângă sania gazdei, dar cumătrul îl liniști:

— Nu-i purta de grijă! Am să spun s-o adape și să-i dea fân.

În focul dezbaterei și din pricina carafei, Pantelei Prokofievici uită însă repede de mârțoaă și de toate câte sunt pe lume. Îndruga vorbe fără șir despre Grigori, se ciorovăi cu cumătrul cherchelit, întărâtându-se, fără să-și mai aducă aminte despre ce era vorba. Abia spre seară se mai dezmetici nițel și hotărî să plece acasă, cu toate stăruințele cumătrului care îl îmbia să doarmă la el. Feciorul gazdei îi înhămă iapa, iar cumătrul îl ajută să se așeze în sanie. Venindu-i în gând să-și petreacă cumătrul, se tolăniră amândoi îmbrățișați în sanie. Iar sania se agăța de ceva chiar la poartă, apoi mereu se tot agăța la fiecare cotitură, până când ieșiră afară din staniță, pe izlaz. Acolo, pe cumătrul îl podidi plânsul și-și făcu vânt din sanie. Rămase îndelung în patru labe, ocărând din răspuțeri și nevrednicindu-se să se ridice copăcel. Pantelei Prokofievici își îndemnă iapa la trap, fără să vadă cum cumătrul, plecat să-l petreacă, se târa în patru labe, vârandu-și nasul în zăpadă, răsând fericit și rugând pe cineva cu voce răgușită:

— Nu mă gâdila! Nu mă gâdila, rogu-te!

Primind câteva lovituri de bici, iapa lui Pantelei Prokofievici mergea în trap, destul de repede, dar șovăind orbește. Doborât de toropeala spirtului, stăpânul ațipi curând, cu capul rezemat de speteaza saniei. Hățurile rămaseră prinse sub trupul lui, și iapa, fără conducător și fără vază, urmă

⁶¹ Stălcit de la *revkom* – comitet revoluționar.

drumul la pas. Chiar la prima răscruce, o apucă pe șleaul dinspre satul Malii Gromcionok, iar după câteva clipe, pierzându-l, o luă peste câmp, în bobote, înfundându-se în zăpada adâncă de lângă pădure, și coborî sforăind în văgăuni. Sania se agăță de o tufă și se opri. Clătinat la oprirea icnită, bătrânul se trezi o clipă, ridică cu greu capul și strigă răgușit:

— Hii, drace! și adormi iarăși.

Iapa trecu cu bine pădurea, izbuti să coboare pe gheața Donului și se îndreptă spre satul Semionovski, adulmecând mirosul de bălegar ars adus de vântul dinspre răsărit.

La o jumătate verstă de sat, în stânga Donului, se află o groapă adâncă, unde primăvara se adună apa zăpezilor topite. Lângă groapă, din malul nisipos țâșnesc izvoare, și apa nu îngheață acolo toată iarna, rămânând dezvelită ca un semicerc verzui în mijlocul sloiului și ocolită cu băgare de seamă de pârția croită peste gheață, care face o cotitură bruscă, ferindu-se de adânc. Primăvara, când apa trage spre Don, scurgându-se în puhoi puternic, în locul acela se naște un vârtej, apele urlă și se reped în cercuri răsucite între ele, măcinând vadul. Crapii mari se ațin toată vara acolo, la adâncime de mai mulți stânjeni, aproape de rădăcinile copacilor prăvăliți și îngrămădiți sub mal.

Tocmai către marginea stângă a acestui ochi de apă venea iapa lui Pantelei Prokofievici, cu pasul ei de oarbă. Mai rămâneau ca la vreo douăzeci de stânjeni, când Pantelei Prokofievici se întoarse în sanie și deschise pe jumătate ochii. Stelele, asemenea unor cireșe galbene-verzui, necoapte, se uitau la el din înălțimea cerului. „Ne-a apucat noaptea...” pricepu alene Pantelei Prokofievici și smuci violent hățurile:

— Hii! Hii! Mișcă, gloabă bătrână!

Iapa porni înainte în trap mărunț. Răcoarea apei apropiate îi izbi nările. Ciuli urechile și-și întoarse ochii orbi și mirați către stăpân. Deodată, plescăitul unui val izbind în gheață îi ajunse la urechi. Sforăi sălbatic, sări la o parte și se dădu îndărăt. Gheața, roasă pe dedesubt, pârâi surd pe sub copite și se năruî lavină de țândări și nămeți. Iapa sforăi din nou, cuprinsă de spaimă, și, simțindu-și sfârșitul, încerca din răspuțeri să se sprijine pe picioarele de dinapoi, dar gheața se fărâma bucăți sub ele, iar picioarele dinainte începuseră să se scufunde în apă. Cu o trosnitură puternică, gheața plesni și se desfăcu. Apa înghiți vita, care mai dădu din piciorul dinapoi, izbind în oiște. În aceeași clipă, Pantelei Prokofievici simți și el că se petrece ceva rău, sări din sanie și se rostogoli îndărăt. Zări sania, târâtă de greutatea iepei, rostogolindu-se cu gaibele în sus, arătându-și tălpile,

care sclipiră în lumina palidă a stelelor; apoi totul lunecă în adâncimea neagră-verzuie, apa amestecată cu cioburile de gheață clipoci ușor și valul se revărsă până aproape de Pantelei Prokofievici. Cu o iuțea de necrezut el se trase îndărăt și numai după aceea sări sprinten în picioare, răcnind:

— Aju-to-or, oameni buni! Ne înecăm!

Toată amețeața îi zbură ca luată de vânt. Alergă la marginea ochiului de apă. Cioburile ascuțite de gheață sclipeau în întuneric. Vântul și puhoiul se jucau cu ele, învârtindu-le în cercul larg și negru al apei, undele își ridicau coamele verzui și clipoceau. Totul împrejur era cufundat într-o tăcere de mormânt. Luminițele din satul îndepărtat sfredeleau bezna ca niște scânteii aurii. Stelele, ca niște grăunțe de curând vânturate, ardeau și clipeau pe cerul de catifea. Un vânt ușurel stârnea pulberea de zăpadă albă ca făina, făcând-o să zboare cu un șuiet în gura căscată a ochiului de apă, care aburea ușor, negru și fioros, așteptând parcă alte victime. Pantelei Prokofievici înțelese că strigătele sale sunt prostesti și că n-au niciun rost. Se uită de jur împrejur, și abia atunci își dădu seama unde îl vârase ceasul cel rău al beției, tremurând din tot trupul de necaz, mâniat pe el și pe năprasnica întâmplare. Mai păstra încă biciul în mână, rămas din clipa când sărise din sanie. Înjurând de toate mamele, începu să se croiască cu el peste spinare, dar nu simțea nicio durere, căci cojocul era gros. Iar să se dezbrace ca să-și tragă o bătaie mai bună, ar fi fost cu totul caraghios. Își smulse deci un smoc de păr din barbă și, după ce socoti în gând costul cumpărăturilor înghițite de apă, al iepei, al saniei și al hamurilor, sudui cu turbare și se apropiie și mai mult de ochiul de apă.

— Nebună de chioară! scrâșni el cu voce tremurătoare, blestemând iapa înecată. Târfă! Te-ai înecat și erai să mă îneci și pe mine! Unde dracu' te-a băgat necuratul? Au să te-nhame dracii, și au să care cu tine tot ce le-o da prin cap, dar n-au să aibă cu ce să te mâie! Na-vă, luați și biciul! Și cu un gest disperat, aruncă în mijlocul ochiului de apă biciul cu coadă de vișin.

Cu un plescăit surd, biciul se înfipse în apă și dispăru în adâncime.

15

După ce trupele lui Kaledin bătuseră simțitor unitățile revoluționare de cazaci, Comitetul revoluționar din Ținutul Donului, nevoit să se refugieze la Millerovo, trimise o declarație adresată conducătorului operațiunilor militare împotriva lui Kaledin și a Radei contrarevoluționare ucrainene, cu următorul conținut:

„Harkov, 19 ianuarie 1918.
De la Lugansk, nr. 449, orele 18,20.

Comitetul militar revoluționar al cazacilor din Ținutul Donului vă roagă să transmiteți Consiliului Comisarilor Poporului din Petrograd următoarea rezoluție adoptată de Ținutul Donului:

Bazându-se pe hotărârea congresului combatanților, care a avut loc în stanița Kamenskaia, Comitetul militar revoluționar al cazacilor a hotărât:

Să recunoască puterea centrală de stat a Republicii Sovietice Ruse, Comitetul Executiv Central al Congresului Sovietelor de deputați ai cazacilor, țăranilor, soldaților și muncitorilor și Consiliul Comisarilor Poporului, desemnat de el.

Să creeze organul de guvernare local al Ținutului Donului, sub forma Congresului Sovietelor de deputați ai cazacilor, țăranilor și muncitorilor.

Notă. Chestiunea agrară în Ținutul Donului urmează a fi rezolvată tot de Congresul deputaților ținutului.”

În urma acestei declarații, fură trimise detașamente ale Gărzilor Roșii în ajutorul trupelor Comitetului revoluționar – și, cu ajutorul lor, detașamentul lui Cernetov fusese zdrobit, iar situația restabilită. Inițiativa trecu în mâinile Comitetului revoluționar. După ocuparea gărilor Zverevo și Lihaia, detașamentele Gărzilor Roșii de sub comanda lui Sablin și Petrov, întărite cu trupele de cazaci ale Comitetului revoluționar, își desfășurară ofensiva și împinseră adversarul spre Novocerkassk.

La flancul drept, în sectorul Taganrog, Siewers, care suferise la Neklinovka o înfrângere din partea detașamentului de voluntari al colonelului Kutepov, se opri tocmai la Amvrosievka, pierzând un tun, 24 de mitraliere și un automobil blindat. Dar tocmai în ziua înfrângerii și a retragerii lui Siewers, o răscoala izbucni în „Uzinele Baltice” din Taganrog. Muncitorii goniseră prin lupte pe iuncheri afară din oraș. Siewers se refăcu, trecu la ofensivă, și, întetind-o, împinse voluntarii până la Taganrog.

Cumpăna izbânzilor se înclina în chip vădit de partea trupelor sovietice. Ele învăluiau din trei părți Armata de voluntari și rămășițele detașamentelor răzlețe ale lui Kaledin. La 28 ianuarie, Kornilov îi trimise

lui Kaledin o telegramă prin care-i făcea cunoscut că Armata de voluntari părăsește Rostovul și se îndreaptă spre Kuban.

La 29 ianuarie, orele nouă dimineața, o consfătuire extraordinară a membrilor guvernului din Ținutul Donului fu convocată la palatul marelui ataman. Kaledin sosi de la locuința sa în urma tuturor. Se așeză greoi la masă și trase hârtiile spre el. Umerii obrazilor erau livizi de insomnie. Cearcăne vinete se adânciseră sub ochii săi spălăciți și încruntați, ca și cum suflul morții i-ar fi atins și i-ar fi înghețat fața slăbită. Citi încet telegrama lui Kornilov, rapoartele informative ale comandanților de unități care mai rezistau presiunii Gărzilor Roșii la nord de Novocerkassk. Netezind cu îngrijire teancul de telegrame cu palma lui lată și albă, fără să-și ridice pleoapele umflate și cercănate, rosti surd:

— Armata de voluntari pleacă. Pentru apărarea ținutului și Novocerkasskului n-au rămas decât o sută patruzeci și șapte de baionete...

Un tic nervos îi tresăltă pleoapa ochiului stâng, și buzele strânse se crispară; întărindu-și glasul, continuă:

— Situația noastră este disperată. Populația nu numai că nu ne susține, dar are și o atitudine dușmănoasă față de noi. N-avem forțe, și rezistența este zadarnică. Nu vreau jertfe de prisos și vărsare de sânge fără rost. Propun guvernului să-și decline împuternicirile și să cedeze puterea în mâinile altora. Eu personal îmi declin împuternicirile de ataman al Oastei...

Privind afară pe fereastra largă, Mitrofan Bogaevski își potrive ochelarii și spuse, fără să se întoarcă:

— Și eu îmi declin împuternicirile.

— Bineînțeles, tot guvernul își declină împuternicirile, întrebarea e acum: cui să cedăm puterea?

— Dumei orașenești, răspunse rece Kaledin.

— Trebuie s-o îndeplinim după toate formele, obiectă nehotărât Karev, membru în guvern.

Toți păstrară o clipă de tăcere tulbure și grea. Lumina mată a dimineții posomorâte de ianuarie se strecura prin geamurile aburite. Orașul învăluit în ceață și promoroacă tăcea ațipit. Urechea nu mai prindea bătăile pulsului obișnuit al vieții din oraș. Canonada, ecoul luptelor care se dădeau undeva, lângă gara Sulin, amorțea mișcarea și atârna deasupra orașului ca o amenințare surdă și ascunsă.

Afară croncăneau ciorile, trecând în zbor; dând târcoale clopotniței albe, se roteau deasupra ca și cum ar fi zărit un hoit. Zăpada liliachie și curată se așternuse peste piața catedralei. Din când în când, o străbătea un trecător

sau o sanie de piață, lăsând în urmă dungile cenușii ale tălpicilor.

Rupând tăcerea apăsătoare și rece, Bogaevski propuse să se redacteze actul prin care puterea să fie transmisă Dumei orășenești.

— Ar trebui să ne întrunim împreună cu ei, ca să le predăm puterea.

— La ce oră ar fi mai potrivit?

— Ceva mai târziu, cam pe la patru.

Bucurându-se parcă de ruperea tăcerii ferecate de până atunci, membrii guvernului trecură la discutarea acestei probleme: transmiterea puterii și când ar trebui să se întrunească pentru aceasta. Kaledin tăcea și bătea încet și măsurat toba cu unghiile bombate. Ochiul său tulburi de sub sprâncenele lăsate în jos aveau întunecimi mate. Oboseala nemărginită, dezgustul și amarăciunea prăbușirii îi făceau privirea mocnită și grea.

Un membru al guvernului vorbi mult și plictisitor, combătându-l pe un altul. Kaledin îl întrerupse, cu înăbușită mânie.

— Domnilor, vorbiți mai scurt! Timpul nu așteaptă. Știți că din cauza pălăvrăgelii a pierit Rusia. Anunț o suspendare de o jumătate de oră. Discuți... și trebuie să isprăvim cât mai repede!

Intră în locuința sa. Adunați în grupuri mici, membrii guvernului vorbeau încet între dâșii. Cineva spuse că generalul Kaledin arată cam rău. Bogaevski, de lângă fereastră, prinse o frază rostită aproape în șoaptă.

— Pentru un om ca Alexei Maximovici, singura soluție este sinuciderea.

Bogaevski tresări și porni cu pași repezi spre încăperile lui Kaledin. Se întoarse peste puțin, însoțit de marele ataman.

Ședința fu hotărâtă pentru orele patru după amiază, împreună cu membrii Dumei orășenești, pentru a li se transmite puterea și actul oficial respectiv. Kaledin se sculă, ceilalți se ridicară după el. Luându-și rămas bun de la unul din membrii mai în vârstă ai guvernului, Kaledin îl urmărea cu privirea pe Ianov, care discuta ceva în șoaptă cu Karev.

— Despre ce e vorba? întrebă el.

Puțin încurcat, Ianov veni mai aproape.

— Membrii guvernului – partea civilă – cer bani de drum.

Kaledin făcu o strâmbătură și aruncă răstit și aspru:

— N-am bani... Și-apoi, m-am săturat!...

Adunarea a început să se împrăștie. Bogaevski, care auzise această convorbire, îl chemă pe Ianov la o parte:

— Mergem la mine. Spune-i lui Svetozarov să aștepte în vestibul.

Ieșiră în urma lui Kaledin, care mergea cu pași repezi, cu fața suptă. Aducându-l pe Ianov în camera sa, Bogaevski îi înmână un teanc de

bancnote.

— Aici sunt paisprezece mii. Dă-le ălora!

Svetozarov, care-l aștepta pe Ianov în vestibul, primi banii, mulțumi și, după ce-și luă rămas bun, se îndreptă spre ieșire. În timp ce-și lua mantaua din mâinile portarului, Ianov auzi zgomot pe scară și se uită îndărăt. Aghiotantul lui Kaledin, Moldavski, cobora scara, sărind treptele.

— Un medic! Mai repede!

Aruncându-și mantaua, Ianov se repezi spre el. Aghiotantul de serviciu și curierii îngrămădiți în vestibul îl înconjurară pe Moldavski, care ajunsese jos.

— Ce s-a întâmplat? strigă Ianov, palid la față.

— Alexei Maximovici s-a împușcat! Moldavski izbucni în hohote de plâns, prăvălindu-se cu pieptul pe balustrada scării.

Bogaevski veni în fugă, buzele îi tremurau înfrigate, în timp ce bâlbâia:

— Ce-i? Ce-i?

Toți se repeziră grămadă sus, care de care mai repede. Pașii lor răsunau tropăind. Bogaevski răsufla răgușit, trăgând aerul cu gura căscată. Fu primul care deschise cu vuiet ușa, străbătu în fugă antreul și alergă în cabinet. Ușa ce ducea din cabinet într-o odăiță de alături era larg deschisă. O ață de fum amarui, cu miros de pulbere arsă, se strecura de acolo, plutind în văzduh.

— Of! Of! A-a-a-ha-ha! Alio-o-șă! Iubitule! se auzi vocea soției lui Kaledin, frântă și îngrozitor de schimbată.

Rupându-și gulerul cămășii, ca într-un spasm de sufocare, Bogaevski se repezi într-acolo. Coccoșat lângă geam, cu mâna încleștată pe ivărul aurit, stătea Karev. Omoplații de sub surtuc i se apropiau și se despărțeau într-o mișcare convulsivă, tot trupul îi tremura rar și sacadat. La auzul hohotelor de plâns și al țipetelor ca de fiară, Bogaevski fu mai-mai să-și piardă cu desăvârșire cumpătul.

Întins pe spate, cu mâinile împreunate pe piept, Kaledin zăcea pe patul de campanie. Capul îi era ușor întors spre perete; fața de pernă albă arunca o umbră peste fruntea albăstruie și umedă, pe obrazul lipit de ea. Ochii erau întredeschiși ca într-o doborâre a somnului; colțurile gurii aspre, chinuite într-o încleștare de suferință. Căzută în genunchi, soția se zvârcolea la picioarele lui. Vocea ei stranie, sălbătică, era nespuse de stridentă. Un pistol *Colt* zăcea pe pat; pe lângă el, o mică suviță de un roșu-închis se scurgea vioi și repede de pe cămașă.

Lângă pat se afla un scaun, pe care era atârnat cu îngrijire vestonul, iar pe noptieră ticăia un ceas-brățară.

Clătînându-se, Bogaeovski căzu în genunchi și-și lipi urechea de pieptul cald și moale al sinucigașului. Mirosea a sudoare de bărbat, iute ca oțetul. Inima lui Kaledin nu mai bătea. Toată ființa lui Bogaeovski se concentra parcă în auz; trăgea cu urechea, cu o nespusă încordare, dar nu auzea decât tic-tac-ul mărunț al ceasului-brățară de pe măsută, vocea răgușită și înecată de lacrimi a văduvei atamanului și croncănitul sinistru, apăsător și sonor, al ciorilor de afară.

16

Îndată ce deschise din nou ochii pentru prima oară, Bunciuk zări pupilele negre ale Annei, sclipind de lacrimile bucuriei...

Vreme de trei săptămâni rămăsese în necurmat delir. Călătorise trei săptămâni într-o altă lume, ireală și fantastică. Conștiința i se înfiripă în seara de 24 decembrie. Privea îndelung la Anna, cu ochii atenți și încă încețoșați, încercând să-și refacă în amintire tot ce era legat de ea, dar nu izbuti decât în parte – memoria greoaie și îndărătnică mai tăinuia multe, undeva, în ascunzișuri.

— Dă-mi apă... își auzi Bunciuk propria voce, ca dintr-o depărtare, și zâmbi înviorat la acest auz.

Anna se apropie repede; tot chipul ei era luminat de un surâs ferice.

— Bea din mâna mea! zise, dând la o parte mâna slăbănoagă a lui Bunciuk, întinsă spre cană.

Înghiți, tremurând de efortărea cu care își ridicase capul, și se lăsă istovit pe pernă. Privea îndelung într-o parte, voia să spună ceva, dar slăbiciunea îl birui, și ațipi.

Și iarăși, ca și prima oară, trezindu-se, zări mai întâi ochii îngrijorați ai Annei ațintiți asupra lui, apoi lumina portocalie a lămpii și un cerc luminos pe tavanul alb de scânduri nevopsite.

— Ania, vino la mine!

Ea se apropie, îi luă mâna. El răspunse cu o slabă strângere.

— Cum te simți?

— Limba îmi e străină, capul străin, picioarele de asemenea, și parcă aş avea două sute de ani, spuse el, pronunțând fiecare cuvânt cu îngrijire. Am tifos?

— Tifos.

Ocoli odaia cu privirea și întrebă cu voce nelămurită:

— Unde?

Ea înțelese întrebarea și zâmbi:

— Suntem în Țarițin.

— Și tu... cum?

— Am rămas singură cu tine, îi explică Anna și adăugi grăbit, ca și cum s-ar fi justificat sau ar fi căutat să înlătore un gând încă neexprimat de el: Nu se putea să te lăsăm la oameni străini. Abramson și tovarășii din biroul de partid m-au rugat să am grijă de tine. Și uite, a trebuit să fac pe sora de caritate...

El îi mulțumi cu o privire și cu o slabă mișcare a mâinii.

— Și Krutogorov?

— A plecat, prin Voronej, la Lugansk.

— Ghevorkeanț?

— Ăla... vezi... a murit de tifos.

— O!...

Tăcură o clipă, parcă în memoria celui decedat.

— Am fost îngrijorată pentru viața ta. Era un caz foarte grav, spuse ea încet.

— Și Bogovoi?

— Am pierdut urma tuturor. Unii au plecat la Kamenskaia... Dar ascultă, nu crezi că n-ar trebui să vorbești? Și încă ceva: nu vrei lapte?

Bunciuk clătină din cap și, purtându-și cu greu limba în gură, continuă s-o întrebe:

— Dar Abramson?

— A plecat la Voronej, acum o săptămână...

El făcu o mișcare stângace; capul i se învârti; sângele îl izbi dureros în ochi. Deschise pleoapele, simțind pe frunte o atingere răcoroasă de mână. Îl chinuia un gând: fusese fără cunoștință, și atunci cine îndeplinise partea murdară a îngrijirilor? Oare tot ea? O roșeață ușoară îi coloră obrajii și întrebă:

— Tu m-ai îngrijit singură?

— Da, singură.

Se întoarse spre perete, șoptind:

— Să le fie rușine... Ticăloșii!... Să treacă pe seama ta și asemenea...

Complicațiile ivite în timpul tifosului lăsaseră urme asupra auzului: Bunciuk nu prea auzea bine. Medicul trimis de comitetul orășenesc de partid din Țarițin îi spusese Annei că tratamentul nu va putea începe decât

după ce bolnavul își va reveni pe deplin. Bunciuk se întrema încet; avea o poftă de mâncare nebună, dar Anna îl ținea cu severitate la regim, ceea ce dădea loc la oarecare ciorovăială.

— Mai dă-mi lapte! o ruga Bunciuk.

— Nu se mai poate.

— Te rog, dă-mi! Parcă ai de gând să mă ucizi prin foame.

— Iliă, știi și tu că mai mult decât atâta nu se poate!

El tăcea îmbufnat, se întorcea la perete, ofta și nu mai rostea nicio vorbă. Chinuită de milă, ea rezista. Peste câteva clipe, încruntat – și, din pricina încruntării, cu mutra și mai jalnică încă – se întorcea și o ruga pe un ton de implorare:

— N-ai putea să-mi dai ceva varză murată? Ania dragă, te rog! Fă-mi hatârul! Ce rău poate să-mi facă? Gogorițe doctoricești!

Lovindu-se de același „nu” răspicat, uneori o jignea cu câte o vorbă aspră:

— Cine ți-a dat dreptul să-ți bați joc de mine?! Am să chem gazda și am să-i cer ei! Ești o femeie nesuferită și fără inimă!... Zău, încep să te urăsc...

— Iată cea mai frumoasă răsplată pentru tot ce am suportat stând ca o dădacă pe lângă tine! izbucnea și Anna, neputând să se mai stăpânească.

— Nu te-am rugat eu să rămâi cu mine! E o rușine să mi-o reproșezi. Profiți de avantajul oamenilor sănătoși. Bine, bine! să nu-mi mai dai nimic... Lasă-mă să crăp... Mare pagubă!

Buzele Annei tremurau; dar, izbutind să se stăpânească, nu spunea nimic și, din milă, le suporta toate cu răbdare.

O dată însă, după o ceartă deosebit de aprinsă, când Anna refuză să-i mai dea câteva gogoși, Bunciuk se întoarse la perete, și ea, cu inima strânsă, zări lacrimi lucindu-i în ochi.

— Dar ești un adevărat copil! exclamă dânsa, dând fuga în bucătărie, de unde aduse o farfurie plină cu gogoși. Mănâncă, Iliușa, mănâncă, scumpule! Hai, nu te mai supăra! Uite, asta este mai bine prăjită! spuse ea, pe când mâinile ei tremurătoare îi împingeau gogoșa în mână.

Chinuit de remușcări, Bunciuk încercă să se împotrivească, dar pofta era mai tare decât el; ștergându-și lacrimile se așeză în capul oaselor și apucă gogoșa. Un zâmbet vinovat îi luminează fața suptă, acoperită de barba scurtă, deasă și creață: cerându-și iertare din ochi, mărturisii:

— Adevărat că sunt mai rău decât un copil! Vezi, era cât pe ce să plâng...

Ea îi privi gâtul ciudat de subțire, pieptul scofâlcit și descârnat, care se ivea prin deschizătura gulerului descheiat, mâinile lui osoase; tulburată de

o dragoste și o milă adâncă, necunoscută până atunci, îl sărută pentru întâia oară, simplu și duios, pe fruntea uscată și galbenă.

Abia după două săptămâni, Bunciuk fu în stare să se miște prin odaie fără ajutor. Picioarele, cumplit de uscate, se îndoiau; învăța din nou să umble.

— Uite, Anna, merg! striga el, încercând să meargă liber și repede, dar picioarele nu-i purtau greutatea trupului și podelele îi fugeau de sub pași.

Silit să se sprijine de cel dintâi lucru întâlnit în cale, Bunciuk zâmbea lăbărțat, ca un unchiaș; pielea de pe obrajii palizi se întindea și se zbârcea; izbucnea într-un râs bătrânesc, scârțâitor, și neputincios, după care cădea din nou pe pat, sleit de opinteli și de hohote.

Locuința lor se afla în apropiere de chei. Pe fereastră se zărea întinderea albă a Volgăi înzăpezite, un semicerc larg și cenușiu de pădure și, dincolo de ea, liniile moi și vălurate ale îndepărtatelor câmpii. Anna stătea îndelung la geam, gândindu-se la viața ei ciudată, la întorsătura bruscă ce se petrecuse cu ea. Boala lui Bunciuk avu darul să-i lege într-un chip straniu.

La început, când ajunsese cu el la Țarițin, după un drum lung și chinuitor, îi fusese greu și amar până la lacrimi. Pentru prima oară era silită să vadă atât de aproape și de limpede partea ascunsă a relațiilor cu un om drag. Cu dinții încleștați, îi schimba rufele, îi pieptăna capul înfierbântat, scoțându-i păduchii din păr, îi întorcea trupul greu ca piatra și, tresărind de dezgust, îi privea pe ascuns trupul gol și slăbit de bărbat, învelișul sub care abia pâl pâia luminița unei vieți ce-i era atât de scumpă. Toată ființa ei se revolta cu îndârjire, se împotriva, dar nicio murdărie din afară nu-i păta simțul lăuntric, adânc și sigur. Din porunca neînduplecată a acestui simț, Anna învăță să-și înfrunte durerea și nedumerirea. Biruise. În cele din urmă, numai compătimirea avea loc în inima ei și, alături de ea, răzbea încetșor izvorul adânc al dragostei.

Într-o zi, Bunciuk întrebă:

— Sunt scârbos în ochii tăi, după tot ce a fost... Nu-i așa?

— A fost o încercare.

— Ce fel de încercare? A capacității de rezistență?

— Nu, a sentimentului.

Bunciuk se întoarse și mult timp nu izbuti să-și stăpânească tremurul buzelor.

Nu mai reveni ră la acest subiect. Toate vorbele ar fi fost lipsite de rost și de viață.

La 16 ianuarie, seara, Bunciuk și Anna sosiră la Voronej. Petrecură acolo două zile și porniră la Millerovo, căci în ziua plecării venise vestea că atât Comitetul revoluționar al Donului, cât și trupele credincioase se mutaseră acolo, fiind nevoite să evacueze Kamenskaia sub presiunea unităților lui Kaledin.

Gara Millerovo era înțesată de lume. Bunciuk zăbovi câteva ceasuri și plecă cu primul tren la Glubokaia. A doua zi, luă în primire grupa de mitraliere, iar în dimineața zilei următoare luă parte la lupta împotriva detașamentului lui Cernețov.

După ce Cernețov fusese înfrânt, pe neașteptate trebui să se despartă. Anna veni în fugă de la statul-major, însuflețită și totuși mâhnită.

— Știi că Abramson este aici? Dorește mult să te vadă. Încă o noutate: eu plec astăzi.

— Unde? se miră Bunciuk.

— Abramson cu mine și cu mulți tovarăși mergem la Lugansk, pentru muncă de agitație.

— Părăsești detașamentul? întrebă Bunciuk cu o ușoară răceală în glas.

Ea râse, strângându-se de el cu fața îmbujorată.

— Mărturisește! Ești necăjit fiindcă părăsesc detașamentul, ori fiindcă te las pe tine? Dar asta va trece. Sunt sigură că voi fi de mai mult folos acolo, decât pe lângă tine. Poate că agitația este mai mult specialitatea mea decât mitraliera... spuse, clipind ștregărește din ochi... fie și învățată sub conducerea unui comandant atât de priceput cum este Bunciuk.

Curând veni și Abramson. Era tot atât de vioi, de activ, de nepotolit, cu aceeași pată albă în părul negru ca pana corbului. Era cuprins de o sinceră bucurie, văzându-l pe Bunciuk.

— Ei, te-ai ridicat pe picioare? Fo-oarte bine. Pe Anna ți-o luăm. Și făcu cu ochiul, într-un semn de indulgentă aluzie. Cred că n-ai să te împotrivești? Nu-i așa? Da, da... fo-oarte bine. Îți pun asemenea întrebare fiindcă cred că v-ați împrietenit mult la Țarițin.

— Nu pot ascunde că-mi pare rău să mă despart de ea, răspuse Bunciuk, cu un zâmbet încruntat și silit.

— Îți pare rău? Chiar și asta-i mult! Auzi, Anna?

Începu să umble prin odaie, ridică din mers un volumaș de Garin-

Mihailovski, căzut de pe cufăr, apoi se scutură și-și luă rămas bun.

— Vii, Anna?

— Du-te! Vin îndată! răspunse ea de după paravan.

După ce-și schimbă rufele, ieși. Avea bluza verde soldătească, cu buzunarele ușor umflate deasupra pieptului, încinsă cu o curea, și aceeași fustă neagră, peticită pe alocuri, dar foarte curată. Părul ei greu, proaspăt spălat era pufos și ieșea afară din nodul în care fusese legat. Își puse mantaua și, strângându-și centura, întrebă pe Bunciuk cu o voce ștearsă, rugătoare, fără vioiciunea de odinioară:

— Vei lua parte la atacul de astăzi?

— Firește! Doar n-am să stau cu brațele încrucișate.

— Te rog... ascultă, fii prudent! Ai s-o faci pentru mine?... Da?... Am să-ți mai las o pereche de ciorapi de lână. Să nu cumva să răcești, caută să nu te uzi la picioare. Îți voi scrie de la Lugansk...

Ochii ei își pierdură culoarea; luându-și rămas bun mărturisi:

— Îmi vine foarte greu să plec de lângă tine! La început, când Abramson mi-a propus să mă duc la Lugansk, m-am aprins, dar acum simt că fără tine va fi pustiu acolo. E o dovadă în plus că acum trebuie să te lepezi de sentimente, căci ele te încătușează. Oricum ar fi, rămâi cu bine!

Se despărți de el, reținută și rece, dar Bunciuk îi înțelese purtarea așa cum trebuia: ea se temea să nu-și piardă neclintirea hotărârii.

Ieși s-o petreacă. Anna porni fără grabă, clătinând din umeri, fără să se întoarcă. Ar fi vrut s-o strige, dar observase la despărțire o sclipire prea tare și umedă în privirea ei tulburată, puțin piezișă. Ascultând totuși de îndemnul inimii, îi strigă cu o vioișie prefăcută:

— Sper să ne revedem la Rostov. Mergi sănătoasă, Ania!

Ea întoarse capul, și-și grăbi pașii.

După plecarea ei, Bunciuk își simți singurătatea apăsându-l cumplit. Se înapoie din stradă în casă, dar îndată sări ca ars afară. Fiecare obiect din odaie îi amintea prezența ei, fiecare lucru îi păstra mirosul: batista uitată de ea, o cartușieră, o cană de alamă – tot ce fusese atins de mâinile ei.

Bunciuk petrecu restul zilei umblând prin staniță și încercând o neliniște necunoscută până atunci, ca și cum i s-ar fi amputat ceva, iar el nu era încă în stare să se deprindă cu asemenea lipsă a unei părți tăiate din trup. Pierdut, se uita la chipurile celor din Garda Roșie și ale cazacilor, încercând să-i recunoască pe unii și văzând că alții îl recunoșteau la rândul lor.

Într-un loc, îl opri un cazac cu care făcuse războiul împreună. Acesta îl

sili să vină la el acasă și-l pofti să ia parte la jocul de cărți. Membrii Gărzii Roșii din detașamentul lui Petrov și marinarii lui Mokrous, abia sosiți, ședeau la o masă, jucând tabinet învăluți într-un nor de fum, izbeau gălăgios cărțile, fâșâiau banii de hârtie tipăriți sub Kerenski, înjurau de zor și strigau bezmetic. Bunciuk simți nevoia de aer curat și se strecură afară.

Din fericire pentru el, peste un ceas veni ordinul să pornească la atac.

18

În urma morții lui Kaledin, stanița Novocerkasskaia încredința puterea generalului Nazarov, atamanul de campanie al Oastei Donului. La 29 ianuarie, fu ales mare ataman de către delegații adunați în Sfat. La acest sfat veniră numai o parte neînsemnată de delegați, mai ales reprezentanții stanițelor de pe cursul de jos al Donului, din ținuturile de la miazăzi. Sfatul era numit Mic. Asigurându-și sprijinul Sfatului, Nazarov decretă mobilizarea cazacilor în vârstă între 17-55 de ani, dar cazacii nu se prea arătau gata să pună mâna pe arme, cu toate amenințările și cu toate detașamentele trimise pentru a executa mobilizarea.

În ziua când începură lucrările Sfatului Mic, Regimentul 6 de cazaci de Don al generalului Krasnoșciokov sosi în marș de pe frontul românesc la Novocerkassk, sub comanda lui Tațin, un voiskovoi starsina. Regimentul străbătuse drumul de la Ekaterinoslav în necurmute lupte, rupând cercul bolșevic. Fusese greu încercat la Peatihatka, Mejevaia, Matveev-Kurgan și în alte locuri, dar ajunse totuși cu efectivul aproape întreg și cu toți ofițerii.

I se făcu o primire solemnă. După un tedeum oficiat în piața catedralei, Nazarov le mulțumi cazacilor pentru că își păstraseră disciplina, ordinea cea mai riguroasă, și că veniseră cu armele să apere Ținutul Donului.

Curând după aceasta, regimentul fu trimis pe front spre gara Sulin, iar după două zile sosiră la Novocerkassk știri rele; sub influența agitației bolșevice, regimentul își părăsise pozițiile de luptă și refuzase să apere guvernul Oastei.

Activitatea Sfatului decurgea într-o atmosferă de lăncezeală. Toți presimțeau înfrângerea inevitabilă în lupta împotriva bolșevicilor. În timpul ședințelor, Nazarov, acest general plin de energie, veșnic în fierbere, ședea cu capul proptit în mână, acoperindu-și fruntea cu palma, ca și cum gândea mereu la ceva chinuitor.

Cele din urmă nădejdi se năruiau, asemenea copacilor putrezi. Canonada se și auzea dinspre Tihorețkaia. După unele zvonuri, de la

Țarițin venea spre Rostov comandantul bolșevic de acolo, horunji Avtonomov.

Detașamentul căpitanului Cernov intră în Rostov. Era urmărit de trupele lui Siewers și hărțuit de la spate de cazacii din stanița Gnilovskaia, care trăgeau asupra lui. Nu mai rămânea decât o îngustă fâșie liberă, și Kornilov – dându-și seama că e primejdios să rămână în Rostov – ordonă în aceeași zi retragerea în direcția staniței Olghinskaia.

Toată ziua muncitorii de la Temernik au susținut focul asupra gării și a patrulilor de ofițeri. Înainte de căderea serii, o coloană compactă de trupe ieși din Rostov. Se înșirui peste Don, asemenea unui balaur gras și negru și se târî, șerpuint, spre Aksai. Companiile cu rândurile rărite mergeau anevoie prin zăpada moale și udă. Ici-colo, se zăreau mantale de liceeni cu bumbi de metal alb, paltoanele verzui ale elevilor de la liceul real, dar predominau mantalele soldaților și ofițerilor. Plutoanele erau conduse de colonei și de căpitani. În front pășeau iuncherii și ofițerii, de la gradul de sublocotenent și până la colonel. Refugiații mergeau în urma numeroaselor căruțe ale coloanei: oameni în vârstă, voinici, cu paltoane de oraș și cu galoși. Femeile forfoteau în jurul căruțelor, cufundându-se în zăpada adâncă, clătinându-se pe tocurele înalte.

Esaulul Evgheni Listnițki mergea cu una din companiile Regimentului „Kornilov”, având alături de el pe căpitanul Starobelski, un ofițer de carieră, spilcuit, pe locotenentul Boceagov de la Regimentul de grenadierii „Suvorov” din Fanagoria, și pe locotenent-colonelul Lovicev, ofițer bătrân și distins, știrb, cu barba roșcată ca blana unui vulpoi, înspicată de fire albe.

Amurgul se îngroșa. Era ger. Un vânt sărățel și umed sufla dinspre gurile Donului. Cu pasul obișnuit fără să piardă cadența, Listnițki frământa zăpada răvășită de picioare și se uita atent la chipurile oamenilor care ajungeau din urmă compania. Alături de drum, trecură căpitanul Nejențev, comandantul Regimentului „Kornilov”, și colonelul Kutepov, fostul comandant al Regimentului de gardă „Preobrajenski”, cu mantaua desfăcută și cu șapca dată pe ceafa puternică.

— Domnule comandant! strigă locotenent-colonelul Lovicev către Nejențev, apucând sprinten arma cu mâna cealaltă.

Kutepov își întoarse fața lată cu fruntea de taur, cu ochii negri larg așezați și cu bărbuța neagră tăiată în pătrat; auzind strigătul, Nejențev privi peste umărul lui.

— Dați ordin celor de la compania întâi să dea drumul la pas! Altfel

putem îngheța cu toții. Ne-am udat picioarele; se poate o asemenea cadență de marș?

— E o porcărie! tună Starobelski, om gălăgios și violent.

Fără să răspundă, Nejențev trecu înainte. Ducea o discuție aprinsă cu Kutepov. Peste câteva clipe, trăsura lui Alexeev îi depăși. Vizitiul său mâna caii voinici, corbii și cu cozile legate, împroșcând în toate părțile zăpada de sub copite. Roșu din pricina vântului, Alexeev, cu mustățile albe ridicate în sus și cu sprâncenele stufoase tot așa de albe, își îndesase șapca până la urechi și ședea pieziș, rezemându-se de spatele trăsurii. Cu mâna stângă își strângea gulerul, ferindu-și fața de frig. Cu zâmbet pe buze, ofițerii petrecură cu privirile chipul cunoscut tuturor.

Pe alocuri, în drumul răscolit de nenumărate picioare, băltoace galbene chifteau sub zăpadă. Era greu de înaintat, tălpile alunecau, apa pătrundea în cizme. Pășind, Listnițki trăgea cu urechea la o convorbire din fața sa. Un ofițer necunoscut, cu scurta îmblănită și cu o căciulă simplă de cazac, spunea cu voce de bariton:

— Ai văzut, locotenente? Președintele Dumei de Stat, Rodzeanko, om bătrân și merge pe jos.

— Rusia își urcă Golgota...

Tușind răgușit și scuipând flegma, cineva încercă să ironizeze:

— Da, Golgota... Deosebirea este că, în loc de un drum pietros, avem zăpadă mozolită și, pe deasupra, un frig de te ia dracul.

— Domnilor, cine știe unde facem popas de noapte?

— La Ekaterinodar.

— Am mai făcut o dată un astfel de marș, eram în Prusia...

— Cum o să ne întâmpine Kubanul? Ce zici?... Desigur că acolo va fi altceva.

— Ai tutun? îl întrebă pe Listnițki locotenentul Golovaciov.

Școțându-și mânușa grosolană, luă o țigară, mulțumi, își suflă nasul în degete, soldățește, și le șterse de poala mantalei.

— Înveți maniere democratice, locotenente? zâmbi cu înțeles locotenent-colonelul Lovicev.

— Le înveți fără să vrei. Dar dumneavoastră... sau, poate, aveți vreo duzină de batiste?

Lovicev nu-i răspunse. Țurțurii verzui îi atârnau de mustățile roșii, cu fire cărunte. Smârcăia din când în când din nas, strâmbându-se de frigul care pătrundea prin mantaua subțire.

„Iat-o, floarea Rusiei!”, gândi Listnițki, plin de dureroasă compătimire,

privind rîndurile și capul coloanei care șerpuia de-a lungul drumului.

Mai mulți călăreți trecură în galop; printre ei se afla Kornilov, călare pe un armăsar înalt, de Don. Cojocul său scurt, de un verde-deschis, cu buzunare oblice, laterale, și căciula lui albă se mai zăriră timp îndelungat, plutind peste capetele coloanei. Batalioanele de ofițeri îl petreceau în unanime și puternice urale.

— Toate acestea n-ar fi nimic, dar ce te faci cu familia? scoase Lovicev un suspin bătrânesc și se uită în ochii lui Listnițki, ca și cum i-ar fi cerșit compătimirea. Familia mi-a rămas la Smolensk. Am nevastă și o fată... De Crăciun a împlinit șaptesprezece ani... Ce zici, esaule?

— Da-a-a!

— Și dumneata ești familist? Din Novocerkassk?

— Nu. Sunt din districtul Donețului. Și mi-a rămas tata acolo.

— Nu știi ce-i cu ele, nici ce-or fi făcând în lipsa mea, urmă Lovicev.

Starobelski îi tăie vorba, cu o voce plină de iritare:

— Toți și-au lăsat familiile. Nu înțeleg de ce vă tot văietați, domnule colonel? Ce oameni ciudați! Nici n-am ieșit din Rostov, și...

— Starobelski! Piotr Petrovici! Ai fost în lupta de la Taganrog? strigă cineva din spate, cu două rînduri mai în urmă.

Starobelski își întoarse fața mînioasă și schiță un zâmbet mohorât.

— A-a... Vladimir Gheorghievici?... Ce soartă te-a adus în plutonul nostru? Te-ai mutat? Cu cine nu te-ai înțeles. Aha, da, firește. Întrebi de Taganrog? Da, am fost, dar de ce întrebi? Da, exact... A căzut în luptă...

Ascultând fără deosebită atenție discuția lor, Listnițki își aducea aminte plecarea din Iagodnoe, bătrânul, Axinia. Tristețea care țâșni deodată în inima sa îl înăbușea, fără niciun elan, își mișca picioarele, privea țevile armelor dinainte, cu baionetele care se clătinau, privea capetele cu șepci, căciuli și glugi, legănându-se în ritmul marșului, și-și zicea:

„O asemenea încărcătură de ură și de mînie fără margini pe care o port eu o are acum fiecare din acești cinci mii de oameni ostracizați. Ne-au aruncat afară din Rusia, ticăloșii, și au de gând să ne strivească aici. Să vedem. Kornilov ne va duce până la Moscova!”

Își aminti în aceeași clipă sosirea lui Kornilov la Moscova și se lăsă cu bucurie pradă amintirilor din acea zi.

Undeva în apropiere, mai în spate, probabil la coada companiei, mergea o baterie. Caii sforăiau, se auzea un zăngănit de fiare și vîntul aducea de acolo mirosul sudorii de cal. Listnițki simți îndată acest miros cunoscut tulburător, și întoarse capul: omul călare din fruntea bateriei, un tânăr

sublocotenent, se uită la el și-i zâmbi ca unui cunoscut.

Până la 11 martie, Armata de voluntari fusese concentrată în preajma staniței Olghinskaia. Kornilov amâna mereu plecarea, așteptând pe atamanul de campanie al Oastei Donului, generalul Popov, care pornise din Novocerkassk în stepele de dincolo de Don, cu detașamentul său având circa 1.600 săbii cu 5 tunuri și 40 mitraliere.

În dimineața zilei de 13, Popov sosi călare în Olghinskaia, întovărașit de colonelul Sidorin, șeful statului său major, și de mai mulți ofițeri cazaci care alcătuiau escorta.

Ajuns în piață, lângă casa ocupată de Kornilov, își opri calul și, ținându-se de oblânc, ridică cu greu piciorul deasupra șei. Fu ajutat de o ordonanță, care sări în grabă – un tânăr cazac cu un smoc de păr negru în frunte, cu fața smeadă și cu ochii ageri de nagâț. Popov îi aruncă dârlogii și se îndreptă fără grabă spre cerdac. Descălecați la rândul lor, Sidorin și ofițerii îl urmară. Ordonanțele aduseră pe portiță caii în curte. Pe când unul, om în vârstă și cu picioarele strâmbe, le puneă traiste cu grăunțe, celălalt, cel cu moțul negru și care semăna cu un nagâț, izbuti să lege cunoștință cu o slujnică a gazdei. Îi trânti, pesemne, o vorbă mai deocheată, căci fata rumenă, cu basmaua legată sprintar și cu picioarele goale în galoșii mari, adânci, lipăi râzând și lunecând prin fața lui.

Popov, bărbat impunător și în vârstă, intră în casă, își lepădă în antreu mantaua în mâinile ordonanței sprintene, își atârână biciușca în cuier și-și suflă nasul, îndelung și zgomotos. Ordonanța îl conduse în sală, împreună cu Sidorin, care își netezea părul din mers.

Generalii convocați la conferință erau de față. Kornilov ședea lângă masă, cu cotul rezemat pe o hartă întinsă; în dreapta sa ședea Alexeev, alb ca zăpada, uscățiv și drept, cu fața proaspăt rasă. Clipind din ochii inteligenți și iuți, Denikin discuta ceva cu Romanovski. Lukomski, care semăna întrucâtva cu Denikin, se plimba agale prin cameră, ciupindu-și bărbuța. Markov stătea la fereastră și se uita afară la cazacii-ordonanțe care umblau pe lângă cai și schimbau râsete cu slujnica.

Noii sosiți îi salutară pe ceilalți și se apropiară de masă. Alexeev puse câteva întrebări fără însemnătate, cu privire la drum și la evacuarea Novocerkasskului. Intră Kutepov, însoțit de câțiva ofițeri combatanți, invitați de Kornilov la conferință.

Privindu-l țință pe Popov, care se așeza cu o siguranță calmă, Kornilov întrebă:

— Spuneți, generale, ce efectiv are detașamentul dumneavoastră?

— O mie cinci sute de săbii, o baterie, patruzeci de mitraliere cu servanții lor.

— Cunoașteți împrejurările care au silit Armata de voluntari să plece din Rostov. Ieri am avut o consfătuire. S-a luat hotărârea de a merge în Kuban, pe direcția generală Ekaterinodar, în împrejurimile căruia acționează detașamente de voluntari. Vom urma acest itinerar... Kornilov îl trasă pe hartă cu capătul neascuțit al creionului și vorbi mai grăbit: ... antrenând în drum cazacii din Kuban și zdrobind puținele detașamente ale Gărzilor Roșii, neorganizate și inapte pentru luptă, care vor încerca să împiedice înaintarea noastră. Urmări privirea piezișă a lui Popov, care se uita la o parte cu ochii întredeschiși, și adăugă: Vă propunem ca, împreună cu detașamentul dumneavoastră, să vă uniți cu Armata de voluntari și să mergeți alături de noi la Ekaterinodar... Împrăștierea forțelor nu este în interesul nostru.

— Nu pot s-o fac! declară hotărât și brusc Popov.

Alexeev se înclină ușor spre el:

— Îmi dați voie să-ntreb: de ce?

— Pentru că nu pot să părăsesc teritoriul Ținutului Donului și să merg undeva în Kuban. Vom aștepta desfășurarea evenimentelor în regiunea sălașelor de iarnă, fiind protejați la nord de linia Donului. Nu trebuie să ne așteptăm la operațiuni active din partea inamicului; azi sau mâine va începe dezghețul, și trecerea cavaleriei peste Don – fără să mai vorbim de artilerie – va fi cu neputință. Din regiunea sălașelor de iarnă, foarte bogată în furaje și cereale, vom putea întreprinde acțiuni de partizani, în orice timp și în orice direcție.

Cu o siguranță impunătoare, Popov înșira argumentele care respingeau propunerea lui Kornilov. Își trase răsuflarea și, văzându-l pe Kornilov că vrea să spună ceva, dădu cu încăpățănare din cap:

— Dați-mi voie să isprăvesc! În afară de aceasta, mai există un factor de o importanță covârșitoare, și noi, comandamentul, ținem cont de el. Este starea de spirit a cazacilor noștri.

Își întinse mâna albă și cărnoasă, cu un inel de aur care îi intrase adânc în deget, și continuă pe un ton puțin ridicat, privind toată adunarea:

— În caz că vom lua-o spre Kuban, se va ivi pericolul descompunerii detașamentului. Cazacii se prea poate întâmpla să refuze a merge. Să nu uităm că tocmai cazacii formează contingentul de bază și cel mai solid al detașamentului meu și că ei nu sunt tot atât de statornici din punct de

vedere moral ca... de pildă, ca unitățile dumneavoastră... Sunt pur și simplu inconștienți. N-au să meargă și atât! Iar eu nu pot risca să-mi pierd tot detașamentul! spuse răstit Popov și-l întrerupse din nou pe Kornilov. Scuzați, v-am expus hotărârea noastră și-mi îngădui să vă asigur că nu suntem în stare s-o schimbăm. Fără îndoială, împrăștierea forțelor nu este în interesul nostru, dar există o ieșire din starea ce s-a creat. Eu cred că, pornind de la considerațiunile ce le-am expus acum, ar fi mai prudent pentru Armata de voluntari să nu meargă în Kuban – starea de spirit a cazacilor de Kuban îmi inspiră îngrijorări serioase – ci în stepele de dincolo de Don, împreună cu detașamentul Donului. Acolo ea se va restabili, profitând de răgaz, și până la primăvară se va completa cu cadre noi de voluntari, veniți din Rusia.

— Nu! exclamă Kornilov, care ieri, nu mai departe, era dispus să meargă în stepele de peste Don și combătea cu îndârjire părerea opusă a lui Alexeev. N-are niciun rost să mergem la sălașele de iarnă. Suntem circa șase mii de oameni...

— Dacă este vorba de hrană, atunci, excelență, îmi îngăduiți a vă asigura că regiunea sălașelor de iarnă nu lasă nimic de dorit. În afară de aceasta, puteți lua acolo niște cai de la hergheliile particulare și să urcați pe cai o parte din armată. Veți avea șanse noi în desfășurarea războiului manevrier în câmp. Cavaleria vă este necesară, iar Armata de voluntari nu este tocmai bogată în călărime.

Kornilov, deosebit de prevenitor în acea zi față de Alexeev, se uită la el. Șovăia în alegerea direcției, după cât se părea, și căuta un sprijin în prestigiul altuia. Alexeev fu ascultat cu o mare atenție. Bătrânul general, care era obișnuit să rezolve problemele scurt și limpede, se pronunță în câteva fraze lapidare în favoarea marșului spre Ekaterinodar.

— Mergând în această direcție, ne va fi mai ușor să rupem cercul bolșevic și să ne unim cu detașamentul care acționează la Ekaterinodar, termină el.

— Dar dacă acest lucru nu va izbuti, Mihail Vasilievici? întrebă prudent Lukomski.

Alexeev mișcă din buze și schiță cu mâna o mișcare pe hartă.

— Chiar dacă vom admite posibilitatea unui eșec, tot ne mai rămâne puțința să ajungem în munții Caucaz și acolo să ne dispersăm armata.

Fu susținut de Romanovski. Markov rosti câteva cuvinte înflăcărate. S-ar fi părut că, față de argumentele grele ale lui Alexeev, nu mai există niciun fel de obiecțiuni, dar Lukomski luă cuvântul și restabili echilibrul:

— Eu susțin propunerea generalului Popov, declară el, alegându-și fără grabă cuvintele. Marșul spre Kuban este legat de dificultăți mari, pe care nu le putem aprecia aflându-ne aici. În primul rând, va trebui să trecem de două ori linia ferată...

Privirile tuturor se îndreptară spre hartă, după direcția degetului său. Lukomski continuă cu energie:

— Bolșevicii nu vor întârzia să ne facă o primire demnă: ei vor porni trenuri blindate asupra noastră. Avem convoaie supraîncărcate și o mulțime de răniți pe care nu-i putem părăsi. Toate acestea ne vor îngreua armata extrem de mult și vor stânjeni înaintarea ei mai rapidă. Mai departe, nu prea înțeleg de unde vine siguranța că locuitorii cazaci din Kuban ar avea o atitudine prietenoasă față de noi. Bazându-ne pe pilda căzăcimii de la Don, care de asemenea ar fi fost apăsată de puterea bolșevicilor, trebuie să ne purtăm față de astfel de zvonuri cu cea mai mare prudență și cu o doză mare de scepticism sănătos. Cazacii de Kuban sunt bolnavi de aceeași trahomă bolșevică, pe care au adus-o din fosta armată rusă... Atitudinea lor poate să ne fie ostilă. Drept încheiere, voi adăuga: sunt de părere că trebuie să mergem spre răsărit, în stepe, să ne adunăm forțele și să-i amenințăm de acolo pe bolșevici.

Susținut de majoritatea generalilor săi, Kornilov hotărî să meargă mai spre vest de Velikokneajeskaia, să completeze cu cai unitățile necombatante, și de acolo să se îndrepte spre Kuban. După ce declară conferința închisă, mai avu un scurt schimb de cuvinte cu Popov și, luându-și rămas bun de la el în termeni reci, intră în odaia sa, urmat de Alexeev.

Zăngănind din pinteni, șeful de stat-major al detașamentului Donului, colonelul Sidorin, ieși în cerdac și strigă cu o voce plină, bucuroasă, către ordonațe:

— Caii!

Un tânăr sotnic cu mustăți blonde se apropie de cerdac, susținându-și sabia și pășind peste băltoace. Se opri la treapta de jos și întrebă în șoaptă:

— Ce se aude, domnule polcovnic?

— Nu-i rău! răspuse Sidorin, cu vocea scăzută, dar cu multă vioiciune. Al nostru a refuzat să meargă în Kuban. Plecăm chiar acum. Ești gata, Izvarin?

— Da, vin oamenii cu caii.

Ordonanțele veneau călări, aducând caii. Cel cu moțul negru, care semăna cu un nagăț, se uită la tovarășul său.

— Ei, ce zici, e drăguță? întrebă el, pufnind în răs.

Cel mai în vârstă zâmbi, stăpânit.

— Ca muma-pădurii!

— Dar dacă s-ar întâmpla să te cheme?

— Mai dă-te naibii, neghiobule... Doar suntem în postul mare!

Izvarin, fost camarad al lui Grigori Melehov, sări pe calul său cu crupa lată, cu o pată albă peste toată fruntea și cu nările albe, poruncind ordonanțelor:

— Dați-i drumul în uliță!

Luându-și rămas bun de la unul dintre generali, Popov și Sidorin coborâră treptele. O ordonanță ținu calul și-l ajută pe general să găsească scara cu piciorul. Agitând biciușca simplă, căzăcească, Popov își porni calul în trap iute, urmat de cazacii-ordonanțe, care călăreau tot în trap iute, ridicându-se ușor în scări și aplecându-se puțin înainte; după el venea și Sidorin, și alți ofițeri.

În stanița Mecetinskaia, unde Armata de voluntari ajunsese după două zile de marș, Kornilov primi știri amănunțite cu privire la regiunea sălașelor de iarnă. Informațiile nu prea erau îmbucurătoare. Convocând comandanții unităților combatante, Kornilov le anunță hotărârea de a merge în Kuban. Un curier fu trimis la Popov, cu o nouă propunere de a se uni cu Armata de voluntari. Răspunsul adus de el din partea lui Popov era același: Popov refuză în mod politicoș și rece să primească propunerea, scrise că hotărârea sa nu poate fi schimbată și că, deocamdată, el va rămâne în regiunea Salsk.

19

Cu detașamentul lui Golubov, care pornise pe un drum ocolit pentru a cuceri Novocerkasskul, plecă și Bunciuk. La 10 februarie ieșiră din Șahтнаia, trecură stanița Razdorskaia, iar când se lăsă noaptea era în Melihovskaia. A doua zi, plecară din staniță în zori.

Golubov își conducea detașamentul în marș forțat. Silueta lui spătoasă se zărea în fața coloanei; biciușca șfichiuia cu nerăbdare crupa calului. Noaptea trecură de stanița Beserghenevskaia, lăsară un răstimp caii să se odihnească, după care călăreții își urmară calea prin noaptea vânată, fără stele, pe pământul înghețat al șleaului ce pârâia sub copite.

Lângă Kriveanskaia rătăciră drumul, dar îl găsiră de îndată. Se crăpă de ziuă când detașamentul intră în Kriveanskaia. Stanița era încă pustie. Pe un

mic maidan, lângă o fântână, un bătrân cazac spărgea gheața într-o copaie. Golubov se apropie de el, și tot detașamentul se opri.

— Noroc, moșule!

Cazacul își duse încet mâna înmănușată la căciulă și răspunse dușmănos:

— Trăiți!

— Ian spune, moșule, au plecat cazacii din stanița voastră la Novocerkassk? S-a făcut vreo mobilizare pe la voi?

Bătrânul luă toporul de jos și intră grăbit pe o poartă, fără să răspundă.

— Dă-i drumul! strigă Golubov, depărtându-se, după ce adăugase o înjurătură zdravănă.

În ziua aceea, Sfatul Mic al Oastei se pregătea să se evacueze în stanița Konstantinovskaia. Noul mare ataman al Oastei Donului, generalul Popov, apucase să-și scoată trupele din capitala ținutului și să evacueze avutul Oastei. Dimineața, veni ră informațiuni, după care Golubov se îndrepta dinspre Melihovskaia spre Beserghenevkaia, Sfatul trimise pe esaulul Sivolobov să trateze cu Golubov condițiile pentru predarea Novocerkasskului. Dar, neîntâmpinând nicio împotrivire, călăreții lui Golubov năvăliră în Novocerkassk, fără să mai zăbovească la târguieli. Călare pe un cal asudat și plin de spume, însoțit de o numeroasă ceată de cazaci, Golubov veni în galop până la clădirea Sfatului. Lângă intrare, stăteau câțiva gură-cască și o ordonanță cu calul lui Nazarov, pregătit de drum.

Bunciuk sări din șa și apucă o pușcă-mitralieră; apoi, împreună cu Golubov și cu un grup de alți cazaci, năvăliră buluc în clădirea Sfatului. La vuietul ușii izbite de perete, capetele delegaților din vasta sală se întoarseră, iar chipurile lor se goliră de sânge, albe ca varul.

— Drepti! răcni poruncitor Golubov, ca la paradă, și, înconjurat de cazaci, poticnindu-se în iureșul grabei, se îndreptă spre masa prezidiului.

Împingându-și hârșcâit scaunele, membrii Sfatului se ridicară în picioare, supunându-se acestui strigăt poruncitor; numai Nazarov rămase neclintit.

— Cum îndrăznești să întrerupi ședința Sfatului? răsună vocea lui mintoasă.

— Ești arestat! Tăcere! răcni Golubov, vânat la față, repezindu-se la Nazarov și smulgându-i epoletul de general de pe umărul vestonului. Vocea lui se transformă în țipăt răgușit: Scoală, n-auzi? Luați-l! Tu! Cu cine vorbesc?... Tu, cu epoletii de aur!

Bunciuk așeză pușca-mitralieră la ușă. Membrii Sfatului se îngrămădiră ca o turmă de oi. Cazacii trecură prin fața lui Bunciuk, târând după ei pe Nazarov, pe președintele Sfatului, Voloșinov, verde de spaimă, și alți câțiva.

Zăngănind din sabie, cu fața vânătă, pătată de cercuri roșii, Golubov mergea în urma lor. Un membru al Sfatului îl apucă de mânecă:

— Domnule polcovnic, fiți bun, spuneți-ne ce aveți de gând cu noi?

— Suntem liberi? întrebă altul, scoțându-și capul lucios și șiret peste umărul lui.

— Duceți-vă dracului! le strigă Golubov, dând din mână, și după ce ajunsese în fața lui Bunciuk, izbi cu piciorul: Cărați-vă-n... Nu-mi arde de voi! Marș!

Vocea lui răgușită, arsă de vânt, mai detună îndelung în sală.

Bunciuk petrecu noaptea la maică-sa, iar a doua zi, când cei din Novocerkassk aflară că Rostovul e ocupat de Siewers, ceru învoire de la Golubov și plecă într-acolo călare.

Două zile avu de lucru la statul-major al lui Siewers, care-l cunoștea încă din timpurile când era redactor la *Okopnaia Pravda*; trecu pe la Comitetul revoluționar, dar nici Abramson, nici Anna nu erau acolo. Pe lângă statul-major al lui Siewers, se alcătuiseră un tribunal revoluționar, care judeca pe gardiștii albi capturați, răfuindu-se aspru cu ei. Bunciuk lucră o zi în sânul tribunalului și luă parte la razii; iar a doua zi, dădu fuga la Comitetul revoluționar fără mari speranțe, dar chiar de pe scară auzi vocea atât de cunoscută a Annei. Sângele zvâcni în inima lui Bunciuk în clipa când, încetinindu-și pașii, intră în camera unde se auzeau glasuri necunoscute și râsul Annei.

Un fum gros de tutun se vânzolea în odaia aceasta, care pe vremuri fusese cabinetul comandantului garnizoanei. Așezat la o măsuță îngustă din colț, scria un ins îmbrăcat într-o manta fără nasturi și purtând o căciulă de soldat, cu clapele desfăcute. În jurul lui se îngrămădeau soldați și civili, cu cojoace și paltoane, fumând și discutând, împărțiți în grupuri. Anna stătea la fereastră, cu spatele la ușă; Abramson, urcat pe pervaz, își ținea cu degetele încrucișate genunchiul îndoit, iar alături de el se afla un ostaș din Garda Roșie, înalt, după înfățișare leton. Își ținea țigara la o parte, cu degetul mic larg desfăcut, și povestea ceva – ceva comic de bună seamă – căci Anna râdea din toată inima, dându-se ușor pe spate; Abramson își încrețea buzele într-un zâmbet, cei din apropiere trăgeau cu urechea, surâzând, iar pe chipul lat al ostașului, aspru, ca tăiat din topor, se însuflețea și juca o expresie isteată, cu ușoare sclipiri de răutate.

Bunciuk își puse mâna pe umărul Annei.

— Noroc, Ania!

Ea se întoarse. Un val de sânge îi năvăli în toată fața până la gât; lacrimile îi podidiră în ochi.

— De unde vii! Ia te uită, Abramson! Uite-l, ca un bănuț nou – și tu care te îngrijeai de soarta lui! Îngăimă ea, fără să-și ridice ochii, și, nemaiputând să-și stăpânească tulburarea, plecă spre ușă.

Bunciuk strânse mâna caldă a lui Abramson, schimbă câteva cuvinte cu el și, simțindu-și pe față un zâmbet prostesc și de o nemărginită fericire, se îndreptă spre Anna, fără să-și mai dea osteneală a răspunde la o întrebare a lui Abramson (de altminteri nici nu înțelesese despre ce era vorba). Anna își mai venise în fire și-l întâmpină cu un zâmbet în care se simțea o umbră de ciudă, pentru că nu-și stăpânise zăpăceala de mai adineauri.

— Ei, încă o dată: bine-ai venit! Ce faci? Zdravăn cu totul? Când ai sosit? De la Novocerkassk vii? Ai fost în detașamentul lui Golubov? Va să zică așa... Și ce mai este pe acolo?

Bunciuk răspundea, fără să-și ia de la dânsa privirea fixă și grea. Ochii ei fugeau, abătându-se în lături.

— Știi ce? Hai să ieșim o clipă în stradă, propuse Anna.

Abramson le strigă din urmă:

— Vă-ntoarceți curând însă, nu? Tovarășe Bunciuk, am nițică treabă cu tine. Avem de gând să-ți încredințăm ceva...

— Vin peste un ceas.

Afară, în stradă, Anna privi limpede și drept în ochii lui Bunciuk, făcând un gest de necaz cu mâna.

— Ilia, Ilia, m-am zăpăcit ca o proastă! Ca o fetișcană! Asta datorită, mai întâi, surprizei: nu mă așteptam să te vad; în al doilea rând, din pricina situației noastre echivoce. În definitiv, ce suntem noi, eu și cu tine? Un „logodnic” și o „logodnică” dintr-o idilă? Știi, Abramson m-a întrebat o dată la Lugansk: „Trăiești cu Bunciuk?” Am negat, dar are prea mult spirit de observație ca să nu vadă ceea ce bate la ochi de la o poștă. N-a zis nimic, însă din privirea lui am înțeles că nu m-a crezut.

— Dar povestește-mi despre tine! Lasă astea! Ce-ai mai făcut?

— Oh, noi am făcut o ispravă destul de bună! Am adunat un detașament întreg de două sute unsprezece baionete. Am împlinit o adevărată operă politică și organizatorică. Nu se poate rezuma în două cuvinte. Încă nu-mi pot reveni după apariția ta neașteptată. Unde... unde dormi? Întrebă ea, întrerupându-și șirul vorbirii.

— Aici... la un tovarăș.

Bunciuk se cam fâstâci; nu-i spunea adevărul, căci noapțile le petrecuse în localul statului-major al lui Siewers.

— Ai să te muți chiar astăzi la noi. Îți aduci aminte unde stau? M-ai condus o dată...

— Am să te gălesc. Dar... poate că-ți stingheresc familia?

— Lasă prostiile, n-ai să stingherești pe nimeni și, în general, te rog să nu mai vorbești despre asta.

Seara, cărându-și lucrurile care încăpeau toate în sacul mare de ostaș, Bunciuk veni în ulicioara mărginașă, unde locuia Anna. O bătrână îl întâmpină în pragul unei căsuțe de cărămidă. Chipul ei amintea de departe chipul Annei; aceiași ochi cu sclipiri negre-albăstrui, același nas puțin coroiat, numai pielea îi era zbârcită și pământie, iar gura, macabru adâncită, purta scufundările bătrâneții.

— Dumneata ești Bunciuk? îl întrebă.

— Da.

— Intră, te rog! Fiica mea mi-a vorbit despre dumneata.

Îl conduse pe Bunciuk într-o odăiță, îi arătă locul unde să-și așeze lucrurile și făcu ocolul odăii, cu degetul strâmbat de reumatism:

— Dumneata ai să stai aici. Patul acesta este pentru dumneata.

Vorbea cu un pronunțat accent evreiesc. În afară de dânsa, se mai afla în casă o fetiță firavă, cu ochii adânci ca ai Annei.

Anna sosi ceva mai târziu, aducând cu ea zgomot și înviorare.

— N-a fost nimeni la noi? Bunciuk n-a venit?

Bătrâna îi răspunse ceva în limba lor, și Anna veni la ușă, cu mersul ei sigur și sprinten:

— Pot intra?

— Da, da.

Ridicându-se de pe scaun, Bunciuk sări în întâmpinarea ei.

— Ei, cum merge? Te-ai aranjat?

Îl învălui cu o privire mulțumită și zâmbitoare, întrebându-l:

— Ai mâncat ceva? Hai dincolo!

Luându-l de mâneca bluzei, îl conduse în camera de alături și spuse:

— Mamă, dumnealui e tovarășul meu! Și zâmbi. Te rog să fii bună cu el!

— Mai e nevoie să-mi spui? Doar este musafirul nostru.

Noaptea, împușcăturile pârâiau prin Rostov, asemenea unor păstăi de salcâm. O mitralieră clănțănea din când în când, apoi totul se potolea – și noaptea, o noapte solemnă, neagră, de februarie, învăluia din nou ulițele în

tăcere. Bunciuk și Anna rămaseră îndelung de priveghi în odăița de o curățenie exemplară.

— Aici am stat eu și surioara, îi destăinui Anna. Vezi în ce modestie am trăit? Ca niște călugărițe. Niciun fel de tablouri ieftine, nici fotografii, nimic din toate cele obișnuite vieții de liceană...

— Din ce ați trăit! Întrebă Bunciuk în toiul discuției.

Anna răspunse cu oarecare sumețire lăuntrică:

— Am lucrat la fabrica lui Asmolov, mai dădeam și meditații.

— Și acum?

— Mama coase. Amândouă se mulțumesc cu puțin.

Bunciuk îi povesti amănunțit despre cucerirea Novocerkasskului, despre luptele de la Zverevo și Kamenskaia. Anna îi împărtăși impresiile sale asupra activității de la Lugansk și Taganrog.

Pe la unsprezece plecă, îndată ce maică-sa stinse lumina în odaia ei.

20

În martie, Bunciuk fu detașat la tribunalul revoluționar de pe lângă Comitetul revoluționar ai Donului. Președintele, om înalt, cu ochii spălăciți, istovit de muncă și de nopțile de nesomn, îl duse la fereastra odăii și vorbi, mângâindu-și ceasul de la mână (se grăbea la o ședință):

— Din ce an ești în partid?... A, bine! Uite, ai să fii șeful comendurii la noi. Noaptea trecută l-am expedit la „Statul-major al lui Duhonin”⁶² pe fostul șef al comendurii... pentru șperțuri. Era un tip sadic, un derbedeu și un ticălos! N-avem nevoie de-ăștia! Este o muncă murdară, dar și în ea trebuie să-ți păstrezi în întregime simțul de răspundere față de partid – și, înțelege-mă, trebuie să-ți păstrezi simțul uman! zise el, punând accent pe această frază. Necesitatea ne silește să-i distrugem fizicește pe contrarevoluționari, dar nu se poate să facem din aceasta un circ. Mănțelegi? Du-te și ia-ți serviciul în primire!

În aceeași noapte, Bunciuk, însoțit de o echipă de șaisprezece ostași din Garda Roșie, execută pe la miezul nopții, la vreo trei verste de oraș, cinci inși, condamnați la moarte prin împușcare. Doi erau cazaci din stanița Gnilovskaia; ceilalți – locuitori din Rostov.

Aproape în fiecare zi, pe la miezul nopții, cei condamnați erau scoși cu

---

⁶² În sens de: pe lumea cealaltă. Această expresie se întrebuintă uneori în timpul războiului civil. Generalul contrarevoluționar Duhonin (ultimul comandant suprem al armatei țariste) a fost omorât de soldați pe front. În noiembrie 1917.

camionul afară din oraș, li se săpau gropile în pripă, și la această muncă luau parte atât cei osândiți, cât și o parte din ostașii Gărzii Roșii. Bunciuk își alinia echipa și lăsa să-i cadă vorbele grele ca de tuci:

— Asupra dușmanilor revoluției... și ridica revolverul, foc!

Într-o săptămână fața i se uscă și se înnegri, ca și cum s-ar fi acoperit de pământ. Ochii erau adânciți în găvane și pleoapele, clipind nervos, nu le mai acopereau sclipirea flămândă și dureroasă. Anna nu-l vedea decât noaptea. Ea lucra la Comitetul revoluționar, venea târziu acasă, dar îi aștepta totdeauna întoarcerea, când el își vestea sosirea cu un ciocănit cunoscut, brusc, la geam.

O dată, Bunciuk se întoarse ca totdeauna, după miezul nopții. Anna îi deschise ușa și-l întrebă:

— Vrei să mănânci?

Bunciuk nu răspunse; clătinându-se, cu pași ca de om beat, trecu în odaia sa și, așa cum era, cu mantaua, cu șapca și cu cizmele, se prăbuși pe pat. Anna se apropie și se uită țintă la chipul lui: el ținea ochii închiși, suvițe de salivă îi sclipeau pe dinții deși și dezveliți, părul rărit după tifos se răvășise pe frunte într-un smoc umed.

Ea se așează alături. Mila și durerea îi sfâșiau inima.

— Îți este greu, Ilia? îl întrebă în șoaptă.

Bunciuk îi strânse mâna, scrâșni din dinți, se întoarse cu fața la perete și adormi, fără să rostească un singur cuvânt; zvâcnind, gemând și zvârcolindu-se prin somn, încerca să sară din pat. Ea luă aminte cu groază că dânsul doarme cu ochii întredeschiși, holbați sub pleoapele roșii.

Dimineața, îl rugă:

— Pleacă de acolo! Mai bine du-te pe front! Te-ai schimbat îngrozitor, Ilia! Are să te prăpădească asemenea corvoadă.

— Taci! strigă el, clipind din ochii sticloși de furie.

— De ce strigi? Te-am supărat?...

Mânia lui Bunciuk se stinse îndată, ca și cum țipătul i-ar fi scos din piept toată înveninarea cuibărită acolo. Privindu-și obosit palmele, spuse:

— Murdară treabă e să ai de curățat murdăria omenească. Să nimicești ticăloșii. Vezi, vătămător e și pentru sănătate, și pentru suflet! Așa... și trase o înjurătură crâncenă, pentru prima oară în prezența Annei. La o muncă murdară nu merg decât proștii și brutele, sau fanaticii... Fiecare vrea să trăiască într-o grădină înfloritoare, da, dracul să-i ia! Dar înainte de a sădi floricele și pomișori, trebuie să fie curățată murdăria, să fie îngrășat pământul; trebuie ca cineva să se murdărească pe mâini! vorbea el,

ridicându-și vocea, cu toate că Anna își întorsese privirile și nu răspundea. Să se stârpească murdăria! Și aici sunt unii care au dezgust pentru asta! strigă apoi, izbind cu pumnul în masă și clipind des din ochii injectați.

Mama Annei se ivi în pragul odăii și atunci el, potolindu-se, vorbi mai încet:

— N-am să las această muncă! Acolo văd, simt și eu că sunt de folos. Strâng murdăria, îngraș pământul, ca să fie mai roditor, mai fecund! Oamenii fericiți vor umbla cândva pe el... Poate și fiul meu – pe care nu-l am... Râse scârțâit și fără veselie. Câte lighioane am împușcat eu!... Niște căpușe!... Căpușa este o insectă care se înfinge în corp... Am omorât vreo zece cu mâinile astea... Și Bunciuk își întinse mâinile cu pumnii încleștați, cu părul de pe ele negru și cu unghiile ca ghearele de uliu. Lăsându-le să-i cadă pe genunchi, spuse în șoaptă: La dracu' cu toții! Dacă trebuie să ard, apoi să ard cu flacără și cu scânteii, nu să scot fum. Totuși, este adevărat, am obosit. Mai stau puțin și am să plec pe front... Ai dreptate...

Anna, care-l asculta în tăcere, spuse încetișor:

— Pleacă pe front, sau la o altă muncă. Pleacă, Ilia, că altfel ai să înnebunești...

Bunciuk îi întoarse spatele și bătu toba în geam.

— Nu, sunt tare! Să nu crezi că există oameni de fier. Toți suntem turnați din același material. În viață nu sunt oameni care să n-aibă frică în război și care, omorând pe alții, să nu poarte... să nu-și zgârie sufletul. Dar nu mă doare inima pentru cei cu epoleți. Ei știu ce vor, ca și mine, și ca și tine. Dar aseară a trebuit să împușcăm nouă inși – și printre ei trei cazaci, oameni muncitori... Am început să-l dezleg pe unul... Vocea lui Bunciuk devenea tot mai slabă, mai greu de auzit, ca și cum s-ar fi depărtat tot mai mult. I-am atins mâna și era aspră, ca o pingea. Vârtoasă, numai bătăături. Palma îi era neagră, roasă... plină de zgârieturi, de umflături... Ei, acum mă duc! spuse el brusc, întrerupându-și spovedania și, fără să-l observe Anna, își frecă gâtul strâns de un spasm aspru, ca de un arcan din păr de cal.

Se încălță, bău un pahar cu lapte și plecă. În coridor, Anna îl ajunse din urmă. Îi ținu îndelung mâna grea în mâinile ei, apoi o lipi de obrazul fierbinte și fugi în curte.

•

Se făcea tot mai cald. Primăvara bătea la porți, apropiindu-se dinspre Azov și de la gurile Donului. Pe la sfârșitul lui martie, detașamentele ucrainene ale Gărzilor Roșii începură să sosească la Rostov, împinse din

spate de *haidamaci*⁶³ și de nemți. Asasinate, jafuri, rechiziții ilegale începură în oraș. Comitetul revoluționar fu nevoit să dezarmeze unele detașamente cu desăvârșire descompuse. Uneori nu se puteau evita ciocniri și schimburi de focuri. Din nou se frământau cazacii la Novocerkassk. În martie, asemenea unor muguri de plop, se umflau noduri de conflicte între cazaci și populația care nu făcea parte din căzăcime; pe alocuri, izbucneau răscoale, se descopereau comploturi contrarevoluționare. Iar Rostovul își trăia viața plină și agitată: seara, mulțimi de soldați, de marinari și de muncitori se plimbau pe Bolșaia Sadovaia. Țineau mitinguri, ronțăiau semințe, scui-pau în pârlăiașele de apă ce se scurgeau de-a lungul trotuarelor, petreceau cu femeii... Ca și înainte, oamenii munceau, mâncau, beau, dormeau, mureau, nașteau, se iubeau, se urau, respirau boarea sărată ce adia dinspre mare, trăiau stăpâniți de pasiuni mari, de patimi mărunte. Zilele fecundelor furtuni se apropiau de Rostov. Mirosea a cernoziom dospit în mustul zăpezii și a sânge – sângele apropiatelor lupte.

Într-o asemenea zi frumoasă, scăldată în soare, Bunciuk se întoarse mai devreme ca de obicei și, mirat, o găsi pe Anna acasă.

— Vii de obicei târziu. Ce s-a întâmplat de ești astăzi aci?

— Nu prea mă simt bine.

Ea trecu pragul odăii în urma lui. Bunciuk se dezbracă și, cu un zâmbet înviorat de bucurie, spuse:

— Ania, de azi înainte nu mai lucrez la tribunal.

— Și unde ești repartizat?

— La Comitetul revoluționar. Am vorbit astăzi cu Krivoșlîkov. Mi-a făgăduit să mă trimită undeva, prin regiune.

Cinară împreună, apoi Bunciuk se duse la culcare. Dar de neastâmpăr nu putea să adoarmă, fuma, se răsucea pe salteaua cam tare, ofta bucuros. Plecase de la tribunal nespuns de ușurat – simțea că n-ar mai fi rezistat mult, s-ar fi prăbușit.

Isprăvise a patra țigară, când auzi ușa scârțâind ușor. Ridicând capul, o zări pe Anna. Desculță, numai în cămașă, trecu tiptil pragul și se apropie încetișor de pat. Lumina verzuie a lunii îi cădea printr-o crăpătură din oblon pe ovalul umărului gol. Ea se aplecă, punându-și palma caldă pe buzele lui Bunciuk.

— Fă-mi loc... Nu vorbi!

Se culcă alături de el, cu un gest nerăbdător își dădu la o parte de pe

---

⁶³ Unități militare contrarevoluționare ale naționaliștilor burghezi din Ucraina.

frunte un smoc de păr negru, ca un ciorchine de struguri, sclipi din luminița aburită, albăstruie, a ochilor și șopti cu o strună de asprime chinuită în glas:

— Azi, mâine, se poate întâmpla să te pierd... Vreau să te iubesc cu toată căldura, cu toată puterea! spuse, tresărind, zguduită de propria-i hotărâre. Hai, mai repede!

Bunciuk o săruta și, cu groază și cu o mare rușine ce-i inundase toată conștiința, simțea că este neputincios.

Capul îi tremura. Obrajii îi ardeau de un foc chinuitor. Eliberându-se, Anna îl împinse mânios, întrebându-l cu dezgust și oroare:

— Ești... ești impotent? Sau, poate, ești bolnav? O-o-o! Ce silă mi-e! Lasă-mă!

Bunciuk îi strânse degetele cu atâta putere, încât ele trosniră ușor. Cufundându-și privirea în ochii ei lărgiți, negri în întuneric, dușmănoși, o întrebă, bolborosind, cu fruntea clătinată ca într-un tremur de paralizic:

— Pentru ce? Pentru ce mă judeci? Da, m-am mistuit cu desăvârșire! Acum nu sunt bun nici pentru asta! Nu sunt bolnav, înțelege-mă, înțelege-mă! Sunt golit, secătuit! A-ah!

Cu un muget surd sări din pat, își aprinse o țigară și rămase îndelung la fereastră, zgribulit ca după o bătaie.

Anna se ridică, îl îmbrățișă tăcută și-l sărută blând pe frunte, ca o mamă. Iar peste o săptămână, ea mărturisi, ascunzându-și obrazul învăpăiat sub brațul iubitului:

— ... Credeam că te-ai sleit înainte de vreme. Nu-mi închipuiam că numai munca te-a istovit fără milă.

Și, după aceasta, Bunciuk se lăsă legănat îndelung nu numai de mângâierile iubitei, ci și de grija ei maternă, caldă și nemărginită.

Nu mai fusese trimis în provincie. La stăruințele lui Podtiolkov, rămăsese la Rostov. În acest timp, Comitetul revoluționar al Donului fierbea de activitate, se pregătea pentru Congresul regional al Sovietelor și pentru a înfrunta forțele contrarevoluției înviate dincolo de Don.

Braștele orăcăiau pe întrecute sub sălciile de pe țărmul râului. Soarele trecea pragul cerului dincolo de deal. Peste satul Setrakov se revărsa răcoarea înserării. Umbrele caselor se lungeau, uriașe și piezișe, de-a curmezișul drumului colbăit. O herghelie venea din stepă, stârnind nori de

pulbere. Cazacele se întorceau de la imaș, mânând vacile cu nuiielele și schimbând din mers câte o vorbă despre cele din urmă zvonuri. Copiii desculți, și de pe acum gata pârliti de soare, se hârjoneau, jucând capra. Uncheșii leneveau sfătoși pe prispe.

Satul isprăvise cu semănatul. Pe alocuri, mai întârziaseră unii și alții cu meiul și floarea-soarelui.

Lângă o gospodărie mărginașă, câțiva cazaci ședea pe trunchiuri de stejar. Stăpânul casei, un artilerist ciupit de vărsat, povestea o întâmplare din războiul cu germanii. Ceilalți, vecinul bătrân și ginerele său, un cazac tânăr și cu părul creț, ascultau în tăcere. Gospodina, o cazacă înaltă, frumoasă și dolofană ca o boieroaică mare, coborî treptele casei. Cămașa albă, vârată în fustă, avea mânecile suflecate și-i dezgolea brațele tari, arse de soare. Ducea o doniță. Cu pasul larg și slobod, călcând voios, așa cum știu să umble numai cazacele, trecu în ocolul vacilor. Părul legat cu o basma albă, cu urme de sineală, era răvășit; abia cu vreo câteva clipe înainte isprăvise cu adusul turtelor de bălegar pentru sobă, având de gătit pentru a doua zi. Picioarele goale lipăiau în cipici, strivind vârfulurile tinere ale bălăriilor care năpădiseră din plin ograda.

La urechile cazacilor așezați pe buturugi, ajunse sunetul unui șuvoi de lapte țâșnit în peretele doniței. Gospodina isprăvi de mulș și trecu înapoi spre casă, îndoindu-și trupul și purtând în mâna stângă, adusă încovoiat ca un gât de lebedă, donița plină de lapte.

— Sioma, n-ai vrea să te duci să cauți vițelul? strigă ea cu glas cântat din prag.

— Da' unde-i Miteașka? întrebă cazacul.

— A fugit, lua-l-ar holera!

Cazacul se ridică fără grabă și se îndreptă spre colțul casei. Bătrânul și ginerele o porniră și ei acasă. Ajuns la colț, cazacul strigă:

— Ia uite, Dorofei Gavrilici! Ia vino-ncoace!

Bătrânul și ginerele se apropiară de cazac. Acesta le arătă cu un semn mut spre stepă. Un nor de praf se rostogolea pe șleaul mare, asemenea unei mingi purpurii iar în urma lui se mișcau șiruri de infanterie, căruțe, călăreți.

— S-ar zice că-i o armată! rosti moșneagul, încordându-și pleoapele a nedumerire și punându-și mâna streășină la sprâncenele albe.

— Ce-o mai fi și asta? Ce fel de oameni? se neliniști și gospodarul.

Nevasta, cu scurteica repede pusă pe umeri, ieși în poartă. Se uită în stepă și oftă descumpănită:

— Da' ce-i cu atâta omenire? Isuse Hristoase, că mulți mai sunt!

— N-arată a fi oameni buni!

Bătrânul se răsuci pe loc și o luă spre ograda sa, strigând răstit către ginere:

— Du-te acasă! Ce-ai de văzut aici?

Copii și femeii alergau până la capătul ulicioarei; cazacii veneau din urmă, în grupuri. În stepă, cale de o verstă, o uriașă coloană se înșirua pe drum; purtată de vânt, o larmă tulbure de glasuri, nechezări de cai, huruit de roți ajungea până-n sat.

— Nu-s cazaci! Nu-s oameni de-ai noștri! spuse cazaca bărbatului ei.

El strânse din umeri.

— Hotărât lucru că nu-s cazaci. Numai de n-ar fi nemți!... Ba nu, ruși îs. Ia uite, au o cârpă roșie. Aha, asta-i va să zică...

Un cazac înalt din Regimentul „Atamanski” se apropie de dâșii. Părea scuturat de friguri; îmbrăcat cu cojoc și cu pâslari, avea chipul galben ca nisipul, de parcă ar fi fost bolnav de gălbenare. Își ridică cușma mițoasă și zise:

— Ai văzut ce steag au? Îs bolșevici!

— Nici nu mai încape vorbă...

Câțiva călăreți se desprinseseră din coloană și galopară spre sat. Cazacii schimbară priviri și începură să se împrăstie în tăcere; fetele și copiii o zbughiră în goană. După câteva minute, ulicioara era pustie. Călăreții năvăliră grămadă pe ulicioară, spre buturugile unde șezuseră cazacii cu un sfert de ceas în urmă. Stăpânul casei aștepta la poartă. Călărețul care venea în fruntea celorlalți – era pesemne mai mare peste ei – călare pe un cal șarg, cu căciula lată de Kuban și cu o fundă mare de mătase roșie prinsă de bluza verde, întretăiată de curele, se apropie de poartă:

— Să trăiești, gospodarule! Dă drumul la poartă!

Chipul ciupit al artileristului se îngălbeni. Omul își scoase șapca.

— Da' ce fel de oameni sunteți?

— Deschide poarta! strigă soldatul cu căciula de Kuban.

Calul șarg, privind pieziș cu ochiul răutăcios, izbi cu piciorul dinainte în gard, mestecând zăbalele între buzele înspumate. Cazacul deschise portița, și călăreții intrară în curte unul după altul.

Cel care purta căciula de Kuban sări sprinten de pe cal și pași iute, cu picioarele crăcănate, spre cerdacul casei. În vreme ce oamenii descălecau, se așeză în cerdac și scoase un portțigaret, aprinse o țigară și oferii una gazdei. Aceasta refuză.

— Nu fumezi?

— Mulțumim.

— Aha! La voi sunt din ăi de credință veche?

— Nu, oameni pravoslavnici... Da' voi cine sunteți? stăruie să-l descoasă
cazacul ursuz.

— Noi? Ostași din Gărzile Roșii, din Armata a 2-a socialistă...

Ceilalți descălecară și se îndreptară spre casă, legându-și caii de
parmaclâcul cerdacului. Unul, lungan, cu moțul învult ca o coamă de cal,
se duse în țarcul oilor, împiedicându-se în sabie. Deschise larg portița, cu
un gest de stăpân, intră aplecându-se sub micul șopron al magaziei și
scoase de acolo, trăgând de coarne, un coșcoaga batal, cu coada groasă.

— Petricenko, ia vino să-mi ajuți! strigă el cu glas pițigăiat.

Un soldat scund, cu mantaua scurtă austriacă, veni în goană la el.
Stăpânul casei stătea, mângâindu-și barba, și se uita ca și cum s-ar fi aflat
într-o curte străină. Nu spuse nimic și se îndreptă spre casă numai atunci
când batalul, cu gâtul tăiat de sabie, începu să bată din picioarele subțiri.

Soldatul cu căciula de Kuban și încă doi inși intrară și ei în casă, în urma
gazdei. Unul era chinez, celălalt rus; dar avea mutra unui localnic din
Kamciatka.

— Nu te supăra, gospodarule! strigă omul din Kuban, trecând pragul. O
să-ți plătim totul, cu vârf și îndesat!

Se plesni peste buzunarul pantalonilor, răsă sacadat și tăcu îndată,
zărind-o pe nevasta cazacului, care stătea lângă cuptor, privindu-l cu ochii
plini de spaimă și cu dinții încleștați.

Omul din Kuban se întoarse spre chinez. Ochii îi jucau tulburi când
spuse:

— Tu, China, du-te nițel cu nenea, cu omul ăsta! Și arătă cu degetul pe
stăpânul casei. Du-te cu el, are să dea niște fân la cai. Du-te, dă-i niște fân...
Auzi? Plătim totul! La Garda Roșie nu-i jaf! Hai, gospodarule, du-te! Și
sunete metalice străbăteau în glas.

Însoțit de chinez și de celălalt om, cazacul ieși din casă, uitându-se
mereu îndărăt. Abia coborî treptele, că și auzi vocea plângătoare a nevestei.
Sări în tindă și smuci ușa. Cârligul subțire sări și zbură din scoabă. Omul
din Kuban apucase pe femeia durdulie de brațul gol, mai sus de cot, și o
trăgea după el în odaia slab luminată. Cazaca se împotriva, îmbrâncindu-l
cu mâinile în piept. Bărbatul încerca s-o apuce de mijloc, s-o ridice în sus și
s-o ducă în brațe, dar în aceeași clipă se deschisese ușa. Cazacul făcu un
pas larg înainte, se puse între el și nevastă, rostind cu o voce rară și

apăsată:

— Ai intrat musafir în casa mea... De ce te agăți de muiere? Ce vrei? Fii om! Nu mă tem de armele tale! Ia ce-ți trebuie, pradă-mă, dar să nu-mi batjocorești muierea. N-ai să ajungi la ea, decât dacă treci peste trupul meu. Și tu, Niurka, zise el, cu nările lărgite, întorcându-se către nevastă, pleacă de aici, la moș Dorofei! N-ai ce căuta aici!

Îndreptându-și curelele încrucișate peste bluză, omul din Kuban schiță un zâmbet silit:

— Supărăcios mai ești, măi gospodarule! Ce, parcă n-are voie să glumească omul? Eu îs cel mai ghiduș din toată compania... Nu mă cunoști? Am făcut-o dinadins; zic, hai s-o necăjesc nițel pe muiere, iar dânsa, de colo, s-a și speriat... Dar fân ne-ai dat? Nu-i fân? Nici la vecini nu se află?

Ieși fluierând și despicând aerul cu biciușca.

Nu după mult timp, tot detașamentul se apropie de sat. Număra vreo opt sute de baionete și săbii. Ostașii din Garda Roșie poposiră peste noapte dincolo de vatra satului. Comandantul detașamentului nu voia să petreacă noaptea în sat neavând încredere în soldații săi de toate neamurile, dedați la toate destrăbălările.

Era detașamentul Tiraspol din Armata a 2-a socialistă, încercat greu în luptele cu haidamacii și cu nemții, care înaintau rapid prin Ucraina. Răzbiise prin lupte în Ținutul Donului, debarcase din vagoane în gara Șeptuhovka, apoi o pornise în marș prin plasa staniței Migulinskaia, pentru a răzbi spre nord, în gubernia Voronej, deoarece nemții i-o luaseră înaintea. Ostașii roșii, sub înrăurirea elementelor criminale care veniseră să îngroașe rândurile detașamentului, se dedau la dezordini pe tot drumul. În noaptea de 17 aprilie, poposind lângă satul Setrakov, în pofida ordinelor și amenințărilor, năvăliră în sat cu grămada, începură să taie oile, siluiră două femei la marginea satului, apoi deschiseră pe medean focul fără nicio pricină și răniră pe unul de-ai lor. Noaptea, gărzile se îmbătară (spirtul se găsea în orice căruță din convoi). În acest timp însă, trei cazaci călări, trimiși din sat, împrăștia de sârg alarma în satele din împrejurimi.

Ridicându-se în bezna nopții, cazacii își înșeură caii, se echipară, alcătuiră în pripă detașamente din oamenii veniți de pe front și din bătrâni și, conduși de ofițerii care locuiau prin sate, sau de vagmiștri, se strânsură în jurul Setrakovului, încercuind detașamentul Gărzii Roșii și ascunzându-se prin râpi și după dealuri. Grupuri de câte o jumătate de sotnie veneau în cursul nopții din Migulinskaia, Kolodeznaia și Bogomolovo. Se ridicară cei

din Verhne-Cirskaia, din Napolovo, din Kalinovskaia, din Ieiskaia și din Kolodeznaia.

Pleiadele se stingeau pe cer. Aproape de revărsatul zorilor, cetele de cazaci călări se năpustiră din toate părțile, chiuind, asupra Gărzii Roșii. Mitraliera acestora răpăi puțin și amuți; răbufni și se stinse trosnetul unor împușcături dezordonate și începu măcelul tăcut cu sabia.

După un ceas, totul era isprăvit: detașamentul fu zdrobit cu desăvârșire, peste două sute de oameni pieriră de sabie sau de glonț, vreo cinci sute căzură prizonieri. Două baterii de câte patru tunuri, douăzeci și șase de mitraliere, o mie de puști și cantități mari de muniție și echipament rămaseră în mâinile cazacilor.

Peste o zi, stegulețele roșii ale ștafetelor, care galopau pe toate drumurile și potecile, înfloriră în tot ținutul. Stanițele și satele vuiau de frământare. Sovietele erau date peste cap, iar în locul lor erau aleși în grabă atamani. Sotniile trimise cu întârziere de stanițele Kazanskaia și Vioșenskaia se îndreptau spre Migulinskaia.

În ultimele zile ale lunii aprilie, stanițele din lungul Donului de sus, care aparțineau districtului Doneț, se despărțiră, formând un district propriu, numit al Donului de sus. Drept centru districtual fu aleasă Vioșenskaia – o staniță populată, a doua în ținut după Mihailovskaia ca număr de sate și ca mărime a lor. Stanițe noi se alcătuiau în grabă, din sate vechi. S-au format stanițe noi: Șumilinskaia, Karghinskaia, Bokovskaia. Și astfel, districtul Donului de sus, care-și mai alipise douăsprezece stanițe și o plasă de ucraineni, începu să-și trăiască o viață proprie, deosebită de viața centrului. În alcătuirea districtului Donului de sus intrară stanițele care făceau mai înainte parte din districtul Donețului: Kazanskaia, Migulinskaia, Șumilinskaia, Vioșenskaia, Elanskaia, Karghinskaia, Bokovskaia și plasa Ponomariovskaja; apoi stanițele din fostul district Ust-Medvedîțkaia: Ust-Hopiorskaia și Krasnokutskaia; și cele din districtul Hopior: Bukanovskaia, Slașciiovskaja și Fedoseevskaja. Generalul cazac din Elanskaia, Zahar Akimovici Alferov, absolvent al Academiei militare, fu ales în unanimitate ataman districtual. Se vorbea despre Alferov că ar fi un ofițeraș de duzină și că n-ar fi izbutit să se facă om decât mulțumită soției, o femeie deșteaptă și energică; se mai vorbea că ea nu-l slăbise pe nevolnicul de bărbatu-său și nu-l lăsase în pace, până când nu izbutise să treacă examenul de admitere la Academie – al patrulea după cele trei la care căzuse.

Dar, în aceste zile, persoana lui Alferov nu preocupa pe nimeni și nici

măcar nu era pomenită decât rareori. Altceva frământa toate mințile.

22

Începuse să se potolească revărsarea apelor. Pe pajiști, de-a lungul gardurilor, se ivise pământul cafeniu și mălos; pe creste de nămoluri se întindeau tot felul de gunoaie lăsate de apă: fărâmituri de stof uscat, ramuri, papură, frunze putrede, vreascuri aduse de valuri. Sălciile din lunca inundată de peste Don înverzira ușor; măturișorii atârnavă în crenguțele lor. Mugurii plopilor erau gata-gata să plesnească; lăstari de răchită roșie se oglindeau în apă, chiar în preajma ogrăzilor. Galbeni și pufoși, ca niște pui de rață ieșiți din găoace, mugurii dispăreau în valuri, legănați de vânt.

În zori de zi, găște sălbatică, lișițe și stoluri de rațe veneau până la grădină, căutându-și hrana; cufundării găgâiau în sunet de aramă. Și ziua-n amiaza mare se puteau vedea stoluri de rațe, cu burta albă, legănându-se pe apele Donului frământate și tulburate de vânt.

Nenumărate semînții de păsări călătoare trecuseră în primăvara aceea. Cazacii năvodari, strecurându-se cu bărcile până la plasele lor, în zori de zi, când razele răsăritului de un roșu-închis sângerează apele, adesea au zărit lebede care se odihneau în locuri ferite de vânt și înconjurate de pădure. Toată lumea fu însă de-a dreptul uluită de noutatea adusă de Hristonea și de moșul Matvei Kașulin: mergând în pădurea ocârmuirii să-și aleagă câte doi stejărei pentru întocmirile lor gospodărești și căznindu-se să răzbească prin desiș, speriară într-o vâlcea o căprioară cu un ied mititel. Galbenă-cafenie și slabă, căprioara sări din vâlceaua împânzită de scai și de măcăniș, se uită din vârful unui colnic câteva secunde la cazacii care tăiau copacii, frământând pământul cu piciorușele subțiri și zvelte; iedul se strângea de ea. Auzind suspinul de mirare scos de Hristonea, ea o zbughi în fugă prin desișul de stejari cu atâta iuțeală, încât ochii cazacilor n-avură timp să zărească decât scoicile lucioase, sure-albăstrui ale copitelor și coada scurtă, de culoarea cămillei.

— Ce fel de drăcie o mai fi și aia? întrebă Matvei Kașulin, lăsând toporul să-i cadă jos.

Cu un entuziasm cu totul neexplicabil, Hristonea răcni de răsună toată pădurea, deșteptată, din vraja tăcerii...

— E capră, mă! O capră sălbatică, mama mă-sii! Am văzut destule în Carpați!

— Va să zică războiul a gonit-o în stepele noastre, sărmana de ea!

Lui Hristonea nu-i rămânea decât să dea un răspuns de încuviințare.

— Taman așa!... Moșule, da' ai văzut iedul? Tii. Al naibii! Fir-ar al dracului, că frumos mai era! Leit un copilaș, nu alta!

La întoarcere, discutară cu aprindere numai despre asemenea vânat, pe care nimeni nu-l mai văzuse vreodată în acest ținut. În cele din urmă, moșul Matvei își arată oarecare îndoieli:

— Da' dacă nu-i capră?

— Capră! Zău, capră și nimic altceva!

— De, poate... Dacă-i capră, de ce însă n-are coarne?

— Și la ce-ți trebuie coarne?

— Nu-i vorba de mine! Întreb: dacă e de neam căpresc, atunci de ce nu umblă după chipul și asemănarea neamului? Văzut-ai tu capre fără coarne? Aha, vezi! O fi fost, poate, vreo oaie d-alea sălbatică?

— Mă moș Matvei, te-ai dogit la bătrânețe! se supără Hristonea. Du-te la Melehov. Grișka al lor are o biciușcă cu coada din picior de capră. Uită-te la dânsa. Ai să crezi atunci, ori ba?

Într-adevăr, pe moș Matvei nu-l răbdă inima să nu se ducă în aceeași zi la Melehov: biciușca lui Grigori avea coada îmbrăcată cu dibăcie în pielea jupuită de pe piciorul unei capre sălbatică. Până și copita micuță de la capăt se păstrase întreagă și era împodobită cu o potcoavă de aramă, lucrată cu aceeași măiestrie.

•

Miercuri, în a șasea săptămână de post, Mișka Koșevoi porni dis-de-dimineață cu barca, să-și vadă vârșele puse în Don, în apropiere de pădure. Ieși din casă în zori de zi. Pământul ferecat de un geruleț zdravăn se acoperise cu o pojghiță de gheață; noroiul se întărise. Mișka, cu scurta vătuită, cu încălțările în picioare și cu nădragii vârâți în ciorapi albi, pășea, dându-și șapca pe ceafă, trăgând în piept aerul îmbătător și răcoros, cu miros de umezeală dulceagă venit de pe ape. Purta pe umăr o vâslă lungă. Descuie lacătul, desprinse barca și porni repede, în picioare, împingând cu putere vâsla.

Isprăvi curând cu cercetarea vârșelor, scoase peștii din cea din urmă, lăsă în apă și îndreptă aripile plaselor și, îndepărtându-se încetișor, hotărî să fumeze o țigară. Se crăpa de ziuă. Cerul era întunecat și verzui, parcă stropit cu picături de sânge, la marginea dinspre răsărit. Sângele se subția, se scurgea în zare, ruginea în pete aurii. Mișka urmări cu ochii zborul greoi al unui cufundar și începu să pufăie. Fumul ușor al țigării pluti spre mal, topindu-se și prinzându-se între tufe. Mișka își cercetă prada: avea trei

păstrugi, un crap de vreo opt funturi și o grămadă de albitură și gândi:

„Va trebui să vând o parte. Are să mi-l ia Lukeșka-chioara și o să-mi dea în schimb niște pere uscate. Tot e ceva: are să mi le fiarbă mama...”

Trăgând din țigară, se îndreptă spre locul de unde-și luase barca. Acolo, în preajma pârliazului unei grădini de zarzavat, ședea un om.

„Cine-o fi?”, se gândi Mișka, vâslind cu îndemănare și făcând barca să plutească mai repede.

Lângă pârliaz, ședea pe vine Valet. Fuma o țigară uriașă, răsucită dintr-o bucată de ziar. Ochii săi de dihor, mici și neastâmpărați îndeobște, acum sclipeau somnoros. O barbă ca funinginea îi acoperea obrazii.

— Ce-i cu tine? îi strigă Mișka.

Strigătul lui se rostogoli rotund pe apă, ca o minge.

— Vino-ncoace!

— Vrei pește?

— Pește? Ce dracu' să fac cu el?

Valet tuși dogit, scuipe ca o plesnitoare și se mișcă alene. Prea mare pentru el, mantaua îi atârna de trup ca o haină veche pe o sperietoare dintr-o bostănărie. Șapca îi acoperea cu marginile căzute în jos urechile ascuțite. Se ivise de curând în Tatarski, însoțit de faima „păcătoasă” de ostaș din Garda Roșie. Cazacii îl întrebau unde stătuse după demobilizare, dar Valet răspundea pe ocolite și se ferea de harțe primejdioase. Numai față de Ivan Alexeevici și de Mișka Koșevoi mărturisii că petrecuse patru luni în șir în Ucraina, într-un detașament de Gardă Roșie, căzuse prizonier la haidamaci, fugise, ajunsese la Siewers, mai umblase cu el în jurul Rostovului și, în cele din urmă, își scrisese singur un bilet de voie, pentru concediu de boală.

Valet scoase șapca, își netezi părul zbârlit și privi în jurul său; se apropie de barcă și mârâi:

— Proaste treburi... proaste! Isprăvește odată cu pescuitul! Stăm cât stăm, prindem pește și uităm de toate celelalte...

— Zi, ce mai e nou?

Mișka îi strânse mâna mică și slăbănoagă cu laba sa împuțită de pește și-i zâmbi prietenos. Erau legați de vechea lor prietenie.

— Ieri, la Migulinskaia, i-au bătut pe cei din Garda Roșie. A început, frate, o trântea... zburau fulgii!

— Ce Gardă Roșie? Cum au ajuns la Migulinskaia?

— Treceau prin staniță, și cazacii i-au făcut praf... Să vezi ce grămadă de prizonieri au adus la Karghin! Acolo lucrează acum Curtea marțială. Azi

începe mobilizarea la noi. Așteaptă, chiar dis-de-dimineată au să tragă clopotele...

Koșevoi puse lacătul la barcă, strânse peștele într-un sac și porni, măsurând stânenii lungi cu vâsla. Valet trepăda ca un mânz, ținându-se de el, încheindu-și poalele mantalei și dând larg din mâini:

— Mi-a spus Ivan Alexeevici. Adineauri m-a schimbat la serviciu: moara a pufăit toată noaptea, s-a adus mult măciniș. Dânsul a auzit chiar de la jupân. La Serghei Platonici a venit călare din Vioșenskaia un ofițer.

— Ce ne facem acum?

O umbră de tulburare lunecă pe fața lui Mișka, înăsprită bărbătește și slăbită în timpul războiului; se uită pieziș la Valet și repetă întrebarea:

— Ei ce ne facem acum?

— Trebuie să plecăm din sat!

— Unde?

— La Kamenskaia.

— Păi, acolo sunt cazacii!

— Mai spre stânga.

— Unde?

— La Oblivi...

— Cum ai să răzbați?

— Dacă vrei, răzbați. Iar dacă nu, rămâi, dare-ar dracu' -n tine! se mânia deodată Valet. „Unde! Unde!” De unde pot să știu? Când au să te bage bine la strâmtoare, ai să găsești tu pe unde să scapi... Ai să adulmeci cu nasul!

— Nu te repezi! Știi pe unde-și bagă nasul cei iuți! Ce spune Ivan?

— Pe Ivan al tău, până când îl scoli...

— Nu țipa! Uite, o muiere se uită la noi...

Aruncară cu grijă priviri piezișe spre nevasta tânără, nora lui Avdeici Minciună, care scotea vacile afară din curte. La prima răscruce, Mișka o luă îndărăt.

— Unde te duci? se miră Valet.

Fără să se întoarcă, Koșevoi mormăi:

— Mă duc să-mi iau vârșele.

— Pentru ce?

— De ce să se piardă?

— Va să zică, o întindem? se înveseli Valet.

Dând din vâslă, Mișka spuse, depărtându-se:

— Du-te la Ivan Alexeevici, iară eu duc vârșele acasă și vin îndată.

Ivan Alexeevici avusese timp să dea de veste cazacilor mai apropiați.

Băiețașul său porni fuga până la Melehovi să-l aducă pe Grigori. Hristonea se înființă singur, ca și cum ar fi presimțit ceva urât. Koșevoi se întoarse repede, și sfatul începu. Toți vorbeau în același timp, grăbiți, simțind că din minut în minut se puteau aștepta la clopotul de alarmă.

— Trebuie să plecăm numaidecât! Să ne cărăm chiar astăzi! se frământa Valet.

— Mai bine să ne spui întâi unde să mergem și pentru ce? întrebă Hristonea.

— Cum pentru ce?... Când începe mobilizarea, crezi tu că ai să faci purici pe-aici?

— Nu mă duc, și pace!

— Au să te ducă!

— Nu prea. Nu-s bou cu frânghia la gât!

Ivan Alexeevici, care-și alungase afară din casă nevasta sașie, mormăi morocănos:

— De luat, tot au să te ia. Bine zice Valet. Dar încotro ai să mergi? Aici e buba!

— Asta am spus-o și eu! oftă Mișka Koșevoi.

— Credeți voi că pe mine mă alungă ceva să plec, mal mult decât pe voi? Am să plec singur! N-am nevoie da coadă! „Cum, de ce, pentru ce!” Să vedeți cum au să vă frece și cum o să mai înfundați pușcăria pentru *bolciovism*! De glume vă arde? Nu vedeți ce vremuri trăim? Acum toate se duc dracului!

Grigori Melehov, care cu o încordare tăcută și plină de tainică mânie învârtea între degete un cui ruginit, smuls din perete, tăie cu răceală vorba lui Valet:

— Nu te repezi. Ție ți-e ușor: ești golan, te-ai sculat și dus ai fost! Dar noi trebuie să ne gândim mult și bine. Uite, eu am nevastă și doi plozi. Și-am mirosit praf de pușcă, nu ca tine!

Clipi din ochii negri care începură să scapere scânteii de furie și, rânjindu-și dinții colțați și deși, strigă:

— Tu poți să trăncănești! Valet ai fost și așa ai rămas! N-ai decât țoalele de pe tine...

— Și tu, de ce sari cu gura? Vrei să-mi arăți că ești ofițer? Nu urla! Nu-mi pasă de tine!

Mutrișoara lui de arici se făcu albă de furie, ochii apropiați, mici și răi, începură să-i joace iute și sălbatic, și chiar părul fumuriu de pe obraji părea că mișcă.

Grigori își vărsase focul pe el pentru liniștea sa tulburată, pentru zdruncinarea prin care trecuse, aflând de la Ivan Alexeevici vestea că în regiune au năvălit detașamentele Gărzii Roșii. Țipătul lui Valet îl mânie cu desăvârșire. Sări ca ars, veni drept în fața lui Valet, care se agita pe scaun, și, stăpânindu-și cu greu mâna care îi ardea dorința de a lovi, spuse:

— Taci, putoare! Mucos parșiv! Scârbă de om neisprăvit! Faci și tu pe comandantul? Cară-te, ce... te mai ține? Marș de aici, împutițite, să nu te mai văd! Hai, hai, să nu crâcnești, că îndată te pocnesc de plecare...

— Lasă, Grigori, nu-i frumos! interveni Koșevoi, apucând pumnul lui Grigori și dându-l la o parte de sub nasul lui Valet.

— Ar trebui să te lași de apucăturile căzăcești. Nu ți-e rușine? Rușine, Melehov! Rușine să-ți fie!

Valet se sculă, tuși sfios și se-ndreptă spre ușă. Ajuns însă în prag, nu se mai stăpâni, se întoarse și-l pironi pe Grigori, care zâmbea cu răutate:

— Și ai fost încă și în Garda Roșie! Jandarmule! Am mai pus la zid destui ca tine!

Nici Grigori nu mai răbdă: îmbrâncindu-l pe Valet afară în tindă, calcându-l pe boturile scâlciate ale cizmelor soldățești, îi făgădui cu o voce dușmănoasă:

— Cară-te! Am să-ți smulg picioarele din noadă!

— Hai, hai, nu trebuie să te porți așa! Parcă sunteți niște copii!

Ivan Alexeevici clătină cu dezaprobare din cap și-i aruncă lui Grigori o privire piezișă, neprietenoasă. Mișka își mușca buzele și nu vorbea, stăpânindu-se pesemne nu dea drumul sudălmilor care-și cereau ieșire.

— Da' el de ce se vâra acolo unde nu se pricepe? De ce sare la oameni? se dezvinovăți Grigori, nu fără stânjenire.

Hristonea îl privi cu simpatie și, simțindu-i privirea, Grigori surâse, cu un zâmbet deschis, de copil.

— Cât p-aci eram să-l bat!... Și nici n-ai pe cine: dai o dată și l-ai strivit.

— Ei, ce ziceți? Trebuie să ne apucăm de treabă.

Ivan Alexeevici se încurcă sub privirea ațintită a lui Mișka Koșevoi, care rostise întrebarea. Răspunse în silă:

— Ce să-ți spun, Mihail? Grigori are și el dreptate: cum să ne ridicăm așa... și hai la drum!? Avem familii... Stai, ascultă! strigă el văzând mișcarea de nerăbdare a lui Mișka. De unde putem ști, poate nici n-are să fie nimic! Au bătut detașamentul lângă Setrakov, iar ceilalți nici n-au să se mai vâre pe aici. Să mai așteptăm nițeluș... Să vedem ce-o să mai fie. Ca să-ți spun drept, am și eu nevastă, copil, și suntem ruți de nevoi, și făină nu-i... Cum

așa? Sari și te cari! Și dânșii cui rămân?

Mișka își ridică sprânceană, semn că-și pierdea răbdarea, și-și aținti privirea în podeaua de lut bătucit.

— N-aveți de gând să plecați?

— Socotesc să mai așteptăm. De plecat, nu va fi târziu niciodată. Ce spui, Grigori Panteleev, și tu, Hristan?

— Păi, așa... să mai așteptăm.

Găsindu-și pe neașteptate un sprijin în Ivan Alexeevici și în Hristonea, Grigori se învioră:

— Sigur, da' eu ce-am zis? D-aia m-am și certat cu Valet. Ce, parcă e vorba să tăiem niște nuiele? Una-două și gata? Trebuie să mai chibzuim, să ne gândim, zic...

Dang-dang-dang-dang! răsună din clopotniță și se revărsă peste piață, ulițe și ulicioare; dangătul se rostogoli deasupra oglinzilor sure de ape, deasupra movilelor de cretă ale dealului, se sparse în cioburi mici, ca boabele de linte, și amorti, gemând, în pădure. Încă o dată – și nu mai contenea, dăngănind jalnic și tot mai zorit: dang-dang-dang-dang!

— Uite, ne cheamă! clipi mărunț Hristonea. Mă duc îndată la barcă. Trec dincolo, în pădure... M-am tot dus și dus am fost!

— Ei, cum a rămas? întrebă Koșevoi, ridicându-se greoi, bătrânește.

— Nu mergem deocamdată! răspunse Grigori pentru toți.

Koșevoi își mișcă din nou sprânceană și feri de pe frunte moțul greu de suvițe aurii.

— Rămâneți atunci cu bine! Pare-se că drumurile noastre se despart.

Ivan Alexeevici zâmbi iertător:

— Tânăr ești, Mișatka, și iute! Crezi tu că nu se vor mai întâlni?... Ehei, încă cum!... Fii pe pace!

Luându-și rămas bun, Koșevoi plecă; din ogradă sări drept în aria vecină. Valet stătea ghemuit lângă șanț; știa pesemne că Mișka are să vină acolo. Se sculă în întâmpinarea lui și-l întrebă:

— Ei, cum?

— N-au vrut!

— Știam dinainte. Niște blegi... Iar Grișka... e o lichea, tovarășul tău! Țsta nu iubește pe nimeni în lume, afară de el singur. Asta n-am să i-o iert, lepra! Face pe grozavul că se simte mai tare... N-am avut eu arma la mine, că i-aș fi făcut seama, zise Valet cu voce tremurătoare.

Pașind alături de el, Mișka se uita la părul lui de arici ciufulit, gândind: „L-ar fi omorât, dihorul!”

Mergeau repede. Fiecare dangăt de clopot îi îndemna ca o lovitură de bici.

— Hai să trecem pe la mine, să luăm ceva de-ale gurii și – la drum! Mergem pe jos, eu îmi las calul aici. Tu nu iei nimic cu tine?

— Toate le am pe mine! se strâmbă Valet. Nu mi-am făcut nici case, nici averi. Și n-am primit simbria pe două săptămâni. Lasă-l pe burtosul nostru, Serghei Platonici, să se îmbogățească cu ea! Va țupăi de bucurie că nu i-am cerut socoteala.

Dangățul încetă. Liniștea somnoroasă a dimineții, care nu-și scuturase încă ațipeala, nu mai era tulburată de tânguital clopotelor. Găinile scormoneau cenușa de lângă drum; vițeei îngrășați la pășune umblau pe lângă pârleazuri. Mișka se uită îndărăt: cazacii se grăbeau spre medean, la adunare. Unii ieșeau din ogrăzi, încheindu-și în mers surtucele și uniforme. Un om călare străbătu în goană piața. Lumea se îngrămădea lângă școală, se vedeau tulpene și fuste albe, printre rândurile dese și negre ale spinărilor de cazaci.

O femeie cu căldările goale se opri, ca să nu taie calea celor doi drumeți, și le spuse cu voce morocănoasă:

— Treceți înainte, că vă tai calea cu golul!

Mișka îi dădu binețe, și ea întrebă, cu o sclipire de zâmbet sub sprâncenele stufoase:

— Cazacii se adună pe medean și voi plecați? De ce nu te duci acolo, Mihailo?

— Am nițică treabă acasă.

Ajunseră la capătul ulicioarei. Se zări acoperișul cășcioarei lui Mișka, colivia de lemn pentru grauri legănată de vânt, cu o ramură de vișin uscată legată de ea. Sus, pe deal, o moară de vânt își rotea alene aripile; pânza smulsă fâlfâia pe scheletul aripilor; o foaie de tablă de pe acoperișul ascuțit zângănea cu zgomot.

Soarele nu ardea prea puternic, dar era cald. Un vântișor răcoros adia dinspre Don. La colț, în curtea lui Arhip Bogatîriov, stătea un bătrân uscat și de credință veche, fost artilerist de gardă; femeile lipeau cu lut și văruiau de Paște o casă mare și rotundă. Una frământa lutul amestecat cu balegă; făcea roata, strângându-și fusta în sus și mișcând anevoie picioarele albe cu pulpele pline, cu dungi roșii și urme de calțavete. Își ținea poala fustei cu vârful degetelor, iar gumele îi erau ridicate mai sus de genunchi și intrau adânc în piele. Părea foarte grijulie cu pielița obrazului, căci, măcar că soarele era încă destul de jos, își înfășurase fața cu o basma. Celelalte două

femei, nurorile lui Arhip, cățarate pe scări până sub acoperișul de stuf, întocmit numai din tulpini alese, văruiau. Bidinelele de rafie jucau în mâinile lor, cu mânecile suflecate până la coate; stropii albi zburau pe fețele acoperite până la ochi. Femeile cântau într-una cu voci frumoase. Nora cea mai mare, Maria, văduva care venea la Mișka Koșevoi în văzul tuturor – o cazacă pistruiată, dar bine făcută – intonă cu voce joasă, aproape bărbătească după putere și timbru, vestită în tot satul:

Nimeni nu se chinuiește.

Celelalte reluară și, împreună cu ea, împleteau cu măiestrie pe trei voci acest cântec muieresc, naiv și plângător:

*... Ca pe front drăguțul meu,
Tunul el când îl încarcă,
Gândul lui întruna-s eu...*

Mișka și Valet mergeau de-a lungul pârleazului, trăgând cu urechea la cântecul întretăiat de nechezatul voios al unui cal, dinspre pajiște.

*... Vesti scrisoarea că drăguțul
Din viață-acum s-a stins.
S-a stins, s-a stins, e mort drăguțul,
Sub un umbrar e-ntins...*

Întorcându-se cu ochii ei cenușii și calzi sclipind de sub basma, Maria îl privi pe Mișka trecând și, cu un zâmbet ce-i luminase fața pătată de stropii albi, urmă cu vocea adâncă și drăgăstoasă:

*Vai, păru-i blond și mătăsos,
Vântul, vântul l-a zbârlit;
Vai, și ochii, ochii lui căprui,
Negrul corb i-a ciugulit.*

Credincios năravului său, Mișka îi zâmbi prietenos, apoi spuse către Pelagheia, care frământa lutul:

— Suflecă-te mai sus, că peste pârleaz nu se vede!
Femeia făcu ochii mici.

— Dacă ți-o fi poftă, ai să vezi.

Cu mâinile în șold, Maria se uita împrejur din susul scării și întrebă cu o tărăgăneală alintată:

— Unde mi-ai fost, drăguțule?

— Am pescuit.

— Nu pleca departe, hai să mergem în hambar, să ne odihnim oleacă!

— Uite că-ți vine socrul, nerușinato!

Maria plescăi din limbă și, izbucnind în hohot, făcu vânt spre Mișka cu bidineaua udă. Stropii albi împrășcară scurta și șapca.

— Dacă ni l-ai da măcar pe Valet! Tot ne-ar ajuta să ne facem curat în casă! strigă din urmă nora cea mai mică, arătându-și într-un răs larg șiragul sclipitor, ca de zahăr, al dinților.

Maria mai spuse ceva în șoaptă și toate trei izbucniră în chicote.

— Cătea desfrânată! rosti Valet, încruntându-se și iuțindu-și pașii, dar Mișka făcu îndreptarea cuvenită, cu un zâmbet duios și chinuit:

— Nu-i desfrânată, ci veselă! Eu am să plec, și ea, drăguța, va rămâne „Rămâi, rămâi cu bine, iubirea mea!” isprăvi el cu vorbele cântecului, intrând pe poarta ogrăzii.

23

După plecarea lui Koșevoi, cazacii stătură un timp tăcuți. Dangătul de alarmă vuia deasupra satului; ferestrele casei tremurau zgomotos și ascuțit. Ivan Alexeevici se uita pe geam. O umbră încă nehotărâtă, de dimineață, cădea pe pământ dinspre magazie. Roua încărunțise iarba creată ca blănița de miel. Cerul se înălăbăstrea, plin și senin, chiar prin geamul turbure. Ivan Alexeevici se uită la Hristonea, care-și înclinase capul ciufulit.

— Poate, cu asta se va isprăvi? I-au bătut cazacii din Migulinskaia și n-au să se mai bage la noi...

— Nu, asta nu!... se cutremură puternic Grigori. Am făcut un început, acum ține-te bine! Ei, ce facem? Mergem pe medean?

Ivan Alexeevici își întinse mâna după șapcă și, dându-și pe față îndoiala, întrebă:

— Ce ziceți, băieți, nu cumva ne-am prostit? Mihailo, cu toate că-i repezit, e om de ispravă. Ne-a spus-o verde, de la obraz...

Nu-i răspunse nimeni. Ieșiră și se îndreptară spre medean.

Ivan Alexeevici pășea îngândurat, cu privirile ațintite în pământ. Îl

chinuia faptul că-și călcase pe cuget și nu-i dăduse ascultare. Dreptatea era de partea lui Valet și a lui Koșevoi; ar fi trebuit să plece, în loc să se mai frământa. Dezvinovățirile pe care și le urzea în gând erau nesigure, și un glas chibzuit, batjocoritor, care suna înlăuntrul său, le strivea, așa cum o copită de cal strivește pojghița de gheață de pe o băltoacă. Singurul lucru pe care-l hotărâse cu tărie Ivan Alexeevici fu să treacă la bolșevici, chiar la cea dintâi ciocnire. Această hotărâre i se întărise deplin pe când mergea spre medean, dar n-o mai împărtăși nici lui Grigori, și nici lui Hristonea, înțelegând vag că ei sunt frământați de alte gânduri și temându-se de dânșii de pe acum, în adâncul sufletului său. Tustrei, împreună, n-au răspuns la îndemnul lui Valet; tustrei nu plecaseră, pomenind despre îndatoririle către familie, pe când fiecare dintre dânșii știa că asemenea pricini nu sunt îndestul de puternice și nu înseamnă o adevărată scuză. Și acum se simțeau stingheriți toți împreună și fiecare în parte, unul față de celălalt, ca și cum ar fi săvârșit o faptă rușinoasă și mârșavă. Mergeau tăcuți; în dreptul casei lui Mohov, Ivan Alexeevici, care nu mai putea îndura această tăcere chinuitoare, zise, pedepsindu-se pe el și pe ceilalți:

— Ce să ne mai ascundem după deget? Am venit de pe front bolșevici, iar acum ne vâram în tufe! Să se războiască alții pentru noi, iar noi, la muieri...

— Păi eu m-am războit, mai încerce alții! aruncă Grigori, întorcându-și privirea.

— Va să zică, ei fac tâlhării, iar noi trebuie să mergem la dânșii? Ce fel de Gardă Roșie o fi și asta? Siluiesc muierile, jefuiesc avutul oamenilor. Nu, aici trebuie să te uiți cu băgare de seamă! Numai orbul se izbește totdeauna de toate colțurile.

— Le-ai văzut tu, cu ochii tăi, toate astea, Hristan? întrebă Ivan Alexeevici, mânios.

— Așa spune lumea!

— Aha, lumea!

— Hai, ajunge! Numai vorbele noastre mai lipsesc aici.

Medeanul înflorise îmbelșugat, de lampasuri căzăcești, de șepci, de căte o căciulă mițoasă, răsărită ca o insuliță neagră în mijlocul lor. Tot satul era de față. Femeile lipseau; erau numai bătrâni și cazaci buni de oaste sau ceva mai tineri. Cei mai bătrâni stăteau în față, proptindu-se în cărje; judecătorii onorifici, membrii consiliului parohial, oblăduitorii școlilor, starostele bisericii. Grigori căută din ochi și descoperi barba lui tat-său, căruntă și cu fire negre. Bătrânul Melehov stătea cot la cot cu cuscrul

Miron Grigorievici. În fața lor, aplecat peste cărja sa noduroasă, se afla moș Grișaka, cu uniforma cenușie de paradă și cu toate decorațiile. Rumen ca un măr, Avdeici Minciună stătea alături de cuscrul său: mai încolo se vedeau Matvei Kașulin, Arhip Bogatîriov și Atepin Țața, care-și pusese șapca de cazac; după dânșii, ca un gard viu, se zăreau în semicerc chipuri cunoscute: bărbosul Egor Sinilin, Iakov Podkova, Andrei Kașulin, Nikolai Koșevoi, lunganul Borșciov, Anikușka, Martin Șamil, morarul Gromov, cu picioarele lungi, Iakov Koloveidin, Merkulov, Fedot Bodovskov, Ivan Tomilin, Epifan Maksaev, Zahar Koroliov, Antip, fiul lui Avdeici Minciună – un căzăcel cărn și mărunț. În trecere, Grigori îl zări pe frate-său Petro, în cealaltă parte a cercului. Petro, cu bluza împodobită cu panglicile ordinului „Sfântul Gheorghe” negre-portocalii, pălăvrăgea cu Alioșka Șamil Ciungul. În stânga sa, sclipeau ochii verzi ai lui Mitka Korșunov, care aprindea de la țigara lui Prohor Zîkov. Acesta îi ajuta ațâțând jarul, suflând în el și holbându-și ochii de vițel. În spatele lor, se îngrămădeau cazaci tineri; în mijlocul cercului, la o măsuță șubredă care intrase cu toate picioarele în pământul moale și neuscat, ședea Nazar, președintele Comitetului revoluționar sătesc, iar alături de dânsul, sprijinindu-se cu mâna pe tăblia mesei, stătea un sotnic necunoscut lui Grigori, cu șapca verde cu cocardă, cu vestonul cu epoleți și cu pantaloni de călărie strâmți, de culoare kaki. Președintele Comitetului revoluționar îi vorbea ceva, cu un aer încurcat; sotnicul îl asculta, aplecându-se ușor și apropiindu-și urechea mare și răsfrântă de barba președintelui. Medeanul se umplea de un vuiet domol, ca o prisacă de albine. Cazacii stăteau de vorbă între ei, glumeau, dar pe fețele tuturor se întipărise aceeași expresie de încordare. În cele din urmă – nemaiputând îndura așteptarea – unul strigă cu voce tinerească:

— Începeți! Pe cine să mai așteptăm? S-au adunat aproape toți!

Ofițerul se îndreptă de șale cu un gest nestingherit, se descoperi și începu să vorbească simplu, ca și cum s-ar fi aflat în mijlocul neamurilor sale:

— Cinstiți bătrâni, și voi, fraților cazaci veniți de pe front! Ați auzit ce s-a petrecut în satul Setrakov?

— Cine-o fi ăsta? De unde-i? mormăi Hristonea, cu voce de bas.

— E unul din Vioșenskaia, de la Ciornaia Recika... Soldatov îi zice, pare-mi-se... răspunse cineva.

— Zilele acestea, urmă sotnicul, un detașament al Gărzii Roșii a venit la Setrakov. Germanii au ocupat Ucraina și, înaintând în direcția Ținutului Oastei Donului, i-au respins de la linia ferată... Atunci, ei au luat-o prin

plasa Migulinskaia. După ce au ocupat satul, au început să jefuiască avutul cazacilor, să siluiască femeii cazace, să facă arestări ilegale și altele asemenea. Când în satele din împrejurimi s-au aflat despre cele întâmplate, cazacii, cu armele în mâini, i-au atacat pe jefuitori. Detașamentul a fost pe jumătate nimicit, iar restul capturat. Cazacii din Migulinskaia au luat o pradă dintre cele mai bogate. Stanițele Migulinskaia și Kazanskaia au scuturat jugul puterii bolșevice. De la mic la mare, toți cazacii s-au ridicat pentru apărarea Donului liniștit. Comitetul revoluționar din Vioșenskaia a fost izgonit, s-a ales un ataman de staniță, și în cele mai multe sate s-a făcut la fel...

În acest loc al cuvântării, bătrânii izbucniră într-un zgomot potolit de voci.

— Pretutindeni s-au format detașamente. Dumneavoastră ați face bine să formați și aici un detașament din oameni veniți de pe front, ca să vă ocrotiți stanița de o nouă năvălire a hoardelor sălbatice de tâlhari. Trebuie să ne restabilim administrația proprie! Puterea roșie nu ne trebuie – ea ne aduce numai destrăbălare, nu libertate! Doar n-o să îngăduim noi ca mujicii să ne necinstească nevestele și surorile, să-și bată joc de credința noastră pravoslavnică, să ne pângărească sfintele locașuri, să ne jefuiască avutul și toată agoniseala... Nu-i așa, cinstiți frunțași?

Piața se zgudui de un „Așa-i!”, răcnit de toată lumea. Sotnicul începu să dea citire unui apel, tras la șapirograf. Președintele ieși de la masă, uitând pe ea niște hârtii. Mulțimea asculta fără să scape un singur cuvânt. În spate, foștii combatanți șopteau alene între dânzii.

Îndată ce ofițerul începu să citească apelul, Grigori ieși din mulțime, îndreptându-se spre casă, pe lângă gospodăria părintelui Visarion. Miron Grigorievici îi observă plecarea și-i dădu cu cotul lui Pantelui Prokofievici:

— Uite, flăcăul tău s-a cărat! Ăl mic!

Pantelui Prokofievici ieși șchiopătând din mulțime și strigă, poruncitor și rugător în același timp:

— Grigori!

Feciorul se opri, fără să se-ntoarcă.

— Vino-ndărăt, fiule!

— De ce pleci? Întoarce-te! tunară glasuri, și un zid de fețe se-ntoarse spre Grigori.

— Și unul ca ăsta a ajuns ofițer!

— Nu mai strâmba din nas!

— Păi, n-a fost și el la roșii?

— A supt destul sânge căzăcesc!

— Burtă roșie!

Strigătele ajunseră la urechile lui Grigori. Cu dinții încleștați, le asculta, luptându-se cu el însuși; s-ar fi zis că din clipă în clipă va porni, fără să mai privească înapoi.

Pantelei Prokofievici și Petro răsuflară însă ușurați, când Grigori se clătină și o luă îndărăt, spre mulțime, fără să-și ridice ochii.

Bătrânii fierbeau de însuflețire. Cu o iuțeață uimitoare, fu ales ataman al satului Miron Grigorievici Korșunov. Cu fața spălăcită și ciupită de vărsat, cumplit de palidă, ieși în mijlocul cercului și cu un gest stingherit, primi din mâinile fostului ataman semnul puterii sale, buzduganul de ataman cu măciulie de aramă. Până atunci, nu fusese niciodată ataman, iar acum, când i se întâmplă să fie ales, făcea mofturi și se da în lături, sub cuvânt că n-ar fi vrednic de o asemenea cinste și că n-ar fi știind destulă carte; dar bătrânii îl îndemnară cu strigăte de încurajare:

— Ia-ți buzduganul! Nu te mai codi, Grigoric!

— Ești ăl mai de frunte gospodar din Tatarski!

— N-ai să irosești avutul satului!

— Vezi să nu-l bei, ca Semion!

— Nu, nu, ăsta nu-l bea!

— Avem ce să-i luăm din casă!

— Îl jupuim ca pe o oaie!

Alegerile care se încheiară cu o repeziciune neobișnuită, ca sub semnul vremurilor de război ce băteau la ușă, îl făcură pe Miron Grigorievici să primească, fără să se mai lase rugat prea mult. Alegerea sa nu se făcuse ca altădată, când venea atamanul staniței, când se adunau gospodarii fruntași, și candidații erau votați cu bile. Nu, de astă dată totul se sfârși simplu și repede. „Cine este pentru Korșunov e rugat să treacă la dreapta!” Și toată mulțimea se repezi la dreapta, cu excepția cizmarului Zinovi, care avea ceva cu Korșunov și rămase singur locului, ca un buștean ars pe izlaz.

Nădușit de emoție, Miron Grigorievici nici n-avu timp să clipească din ochi și se pomeni cu buzduganul vârat în mâini, iar zeci de glasuri îi răcniră din depărtare și chiar în urechi:

— Ești bun de cinste!

— Uite, te-am ales cu toții.

— Aldămaș!

— Trăiască atamanul!

Curmând strigătele, sotnicul îndreptă cu dibăcie adunarea spre

dezlegarea chestiunilor serioase. Puse chestiunea alegerii comandantului detașamentului – și informat pesemne la Vioșenskaia despre Grigori – spuse lingușitor, aducând-o așa, ca să câștige și bunăvoința satului:

— Ar fi de dorit ca acest comandant să fie ofițer. În acest caz, și lupta, dacă o fi, va izbândi mai sigur și cu mai puține pierderi. Și în satul vostru sunt viteji, berechet. Nu pot, domnilor cazaci, să vă impun voința mea, însă eu, din partea mea, aș propune pe Melehov.

— Care?

— Avem doi!

Alunecându-și ochii peste mulțime, ofițerul își opri privirea asupra capului plecat al lui Grigori, care stătea în spatele tuturor, și strigă, zâmbind:

— Pe Grigori Melehov! Ce ziceți, cazacilor?

— Într-un ceas bun!

— Poftim frumos!

— Grigori Panteleici! Afurisitul!

— Ieși la mijloc!... Ieși!

— Bătrânii vor să te vadă!

Împins din spate, împurpurându-se la față, Grigori ieși în mijlocul cercului și se uită împrejur ca o fiară încolțită.

— Îți încredințăm feciorii! izbi cu toiagul în pământ Matvei Kașulin și, cu un gest larg, făcu semnul crucii. Să-i duci și să-i comanzi în așa chip ca să-i păstrezi, așa cum un gânsac bun păstrează găștele din cărd! Așa cum își păzește dânsul neamul și-l ferește de fiara sălbatică și de om, tot așa să-i păzești și tu! Dovedește-te vrednic să mai capeți alte patru cruci, să-ți ajute Dumnezeu!

— Pantelei Prokofievici, ce mai fecior ai!

— Cap de aur! Ce mai căpățână!

— Mă, diavol bătrân, fă cinste măcar cu un sfert de vadră!

— Ha-ha-ha! Nu scapă el de aldămaș!

— Cinstiți fruntași! Liniște! Se poate să chemăm două sau trei contingente, în loc să apelăm la voluntari! Nu se știe dacă se vor găsi destui dintr-aceștia...

— Trei contingente!

— Cinci!

— Să strângem voluntari!

— Du-te singur, ce... te ține?

Patru bătrâni din partea de sus a satului se apropiară de sotnicul care

discuta ceva cu noul ataman. Unul dintre ei, un moșneguț mărunțel și știrb, poreclit Sfrijitul, era cunoscut prin apucăturile sale de mare pricină în jâlbi și judecăți; se îndeletnicise cu ele toată viața și se ducea la judecătorie atât de des, încât singura lui iapă, pe care o mai avea în ogradă, cunoștea drumul până acolo ca pe apă: era de ajuns că stăpânul beat să se prăvale în căruță și să strige cu vocea lui pițigăiată și șuierătoare: „La judecătorie”, pentru ca iapa să-și îndrepte pașii spre staniță. Sfrijitul se apropie de sotnic și-și scoase căciula năpârlită. Ceilalți trei bătrâni, printre care se afla Gherasim Boldîriov, un gospodar înstărit care se bucura de o cinstire obștească, se opriră în apropiere. Sfrijitul, care avea printre alte calități și darul vorbirii înfloritoare, intră cel dintâi în vorbă cu sotnicul:

— Blagorodnicia voastră!

— Ce poftiți, cinstiți fruntași? întrebă sotnicul, înclinându-se amabil și plecându-și urechea mare, cu sfârcul cărnos.

— Blagorodnicia voastră, credem că nu prea știți destule despre omul ăsta din sat, de la noi, pe care ni l-ați pus comandant. Iar noi, bătrânii, ne plângem împotriva acestei hotărâri a domniei voastre și avem dreptul s-o facem. Nu-l vroim.

— De ce nu-l vroți? Despre ce e vorba?

— Uitați-vă: cum să avem încredere în el, dacă a fost în Garda Roșie? A fost comandant la dânsii, și s-a întors de acolo acum vreo două luni, din pricina răni...

Sotnicul roși. Urechile lui parcă se umflară deodată sub năvala sângelui.

— Nu se poate! N-am auzit despre asta!... Mie nu mi-a spus nimeni așa ceva...

— E adevărat, a fost bolșevic! Întări cu asprime Gherasim Boldîriov. Nu avem încredere în el!

— Să fie înlocuit! Auzi ce spun cazacii tineri? Cică „el ne va trăda chiar în cea dintâi luptă”!

— Cinstiți fruntași! strigă sotnicul, ridicându-se în vârful picioarelor; făcea apel la bătrâni, evitând cu șiretenie pe cei veniți de pe front. Domnilor fruntași! Am ales pe horunji Grigori Melehov comandant al detașamentului. Vă întreb însă dacă nu sunt piedici. Am aflat chiar acum că ar fi fost iarna trecută în Garda Roșie. Puteți să-i încredințați feciorii și nepoții voștri? Și voi, fraților combatanți, o să mergeți cu inima liniștită după un asemenea comandant?

Czacii tăceau uluiți. Strigătul izbucni îndată; în larma de țipete și de răcnete nu se mai putea înțelege nicio vorbă. Ceva mai pe urmă, după ce

toți se potoliră, obosiți de gălăgie, bătrânul Bogatîriov, cel cu sprâncenele stufoase, ieși în mijlocul cercului, scoase căciula în fața adunării și privi de jur împrejur:

— Eu așa cred, cu mintea mea cea proastă: să nu-i dăm lui Grigori Panteleevici o asemenea răspundere. Are un păcat pe cuget, am auzit cu toții despre aceasta. Mai întâi, să se facă vrednic de încredere, să-și răscumpere vina și pe urmă om vedea... E un oștean bun, o știm, dar nici soarele nu se vede prin ceață; nu mai vedem vrednicia lui! Serviciul său la bolșevici ne întunecă ochii!

— Să-l facă soldat! strigă arțăgos tânărul Andrei Kașulin.

— Să-l pună comandant pe Petro Melehov!

— Grișka să mai umble în turmă!

— Era cât pe ce să ne nenorocim de-l alegeam!

— Da' eu nici n-am nevoie! Ce dracu' am eu cu voi! strigă din spate Grigori, învinețit de îndârjire, dând din mână a lehamite și zicând iar: Nici nu v-am cerut... Ce dracu' am eu cu voi?

Își vârî mâinile în buzunarele adânci ale nădragilor și, puțin adus de spate, o luă cu pasul de cocor spre casă.

Mai multe strigăte îl urmăriră:

— Hei, hei... Ia-o mai domol!...

— Putoare pașivă! Ți-ai ridicat pliscul coroiat!

— Oho-ho-ho!

— Ai văzut cum joacă-n el sângele turcesc?

— Țsta nu se lasă călcat pe bătătură, fii sigur! Nu se lăsa nici în fața ofițerilor, pe front.. D-apoi aici...

— Vino-ndărăt!

— Ha-ha-ha-ha-ha!

— Șo pe el! Ha-a! Ptiu! Uli-li-u-u...

— Ce vă mai uitați la el? Să-l judecăm pe loc!

Se potoliră cu greu. În toiul vorbelor, unul îl îmbrânci pe altul, unuia îi dădu sângele pe nas, iar un tânăr se pricopsi pe neașteptate cu o vânătaie sub ochi. După împăcarea generală, se procedă la alegerea unui alt comandant de detașament. Îl aleseră pe Petro Melehov, și el se îmbujoră, umflându-se în pene. Dar sotnicul se ciocni de un obstacol prea mare, ca un cal năvălaş în fața unui gard mai înalt: venise momentul să se înscrie voluntarii, iar voluntarii nu se iveau. Combatanții, care se purtau cu rezervă față de tot ce se petrecea, se codeau și căutau să scape printr-o glumă.

— Măi Anikei, tu de ce nu te scrii?

Anikușka mormăi:

— Îs prea tânăr... Uite, nici mustăți n-am...

— Lasă-te de șagă, bă! Ce, îți bați joc de noi? îi răcni la ureche bătrânul

Kașulin.

Anikei dădu din mâini, de parcă s-ar fi apărat de un țanțar.

— Mai bine trece-l pe Andriușka al tău!

— L-am trecut!

— Prohor Zîkov! strigă cineva de la masă.

— Zent!

— Să te-nscriem?

— Nu știu!...

— Te-am trecut!

Mitka Korșunov veni cu mutra serioasă în fața mesei și spuse scurt și poruncitor:

— Scrie-mă!

— Ei, cine mai dorește? Bodovskov Fedot! Tu?

— Am vătămătură, cinstiți frunțași! îi răspunse Fedot în șoaptă abia auzită, plecându-și în jos cu modestie ochii pieziși de calmuc.

Cazacii înapoiați de pe front râdeau din toată inima, se apucau de burtă, trânteau cu dărnicie o glumă după alta...

— Ia-ți muierea cu tine... Dacă iese vătămătura, ea ți-o vâra la loc.

— Aha-ha-ha-ha-ha!... se stricau de râs alții, din spate, tușind și sclipind din dinți și din ochii lucitori de veselie.

De la un alt capăt al adunării, veni în zbor, ca un pițigoi, o altă șagă:

— Bucătar te facem! Dacă ne faci o ciorbă parșivă, ți-o turnăm pe gât, până când o să-ți iasă vătămătură pe partea cealaltă.

— Barem, n-ai s-o poți întinde. E numai bine pentru caz de retragere.

Bătrânii se indignau și începură să înjure:

— Destul! Ajunge! V-ați găsit timp de șagă?

— Tocmai acum v-a pălit să vă dați prostia pe față?

— Rușine, flăcăi! îi mustră unul. Crezi că Dumnezeu nu le vede pre toate... Ai? Dumnezeu n-are să te ierte! Oamenii mor acolo, și voi... Ați uitat de Dumnezeu?

— Tomilin Ivan! zise sotnicul, care se întoarse și privi împrejur.

— Sunt artilerist, răspunse Tomilin.

— Te înscrii? Avem nevoie și de artileriști.

— Scrie! Fie ce-o fi!

Zahar Koroliiov, Anikușka și cu câțiva alții luară pe artilerist în răs:

— O să-ți cioplim un tun de salcie!

— O să-l încarci cu dovleci și cu cartoafe, în loc de mitralii!

În mijlocul acestor glume și râsete, se înscriseră șaiszeci de cazaci. Cel din urmă se înfățișă Hristonea. Se apropie de masă și rosti tărăgănat:

— Scrie-mă la o adică și pe mine! Dară îți spui dinainte că n-am să mă bat.

— Atunci pentru ce să te-nscrii? Întrebă înciudat sotnicul.

— O să mă uit, domnule ofițer! Vreau să văd și eu ce și cum!

— Scrieți-l! zise sotnicul, dând din umeri.

Se împraștiară de pe medean aproape de amiază, după ce luară hotărârea să pornească chiar a doua zi într-ajutorul celor din Migulinskaia.

A doua zi dimineata, pe medean se adunară numai vreo patruzeci de voluntari din șaiszeci. Petro, echipat chipeș cu manta și cu cizme înalte, cercetă pe cazaci cu privirile. Mulți aveau epoleți albaștri cusuți din nou de haină, cu cifrele vechilor regimente; alții umblau fără epoleți. Șeile se umflau de bagaje, în sacii de ovăz și în coburi erau merinde, primeneli, cartușe aduse de pe front. Nu toți aveau puști, dar arme albe se găseau aproape la toți.

Pe medean se strânseseră femeii, fete, copii și moșnegi, veniți să petreacă ostașii. Petro, călărind pe calul sătul de atâta odihnă, își rânduie jumătatea de sotnie în formație, se uită la caii de toate culorile și la călăreții îmbrăcați în mantale, în uniforme și chiar în haine de ploaie din pânză de cort, apoi comandă pornirea. Micul detașament urcă la pas dealul; cazacii priveau încruntați la satul lor și cineva de la coadă trase un foc. Sus pe deal, Petro își puse mânușile, își netezi mustățile de culoarea spicului de grâu și, întorcându-și calul în așa fel încât începu să meargă pieziș, cu pași mărunți, strigă, zâmbind, ținându-și șapca cu mâna stângă:

— Sotnie, ascultă comanda la mine! La trap – marș!

Ridicându-se în scări, cazacii dădură ghes cu biciuștile și o luară la trap. Vântul îi izbea în față, zbârlea cozile și coamele cailor și făgăduia o ploicică apropiată. Oamenii începură să vorbească și să glumească. Calul înalt, corbiu, al lui Hristonea se poticni; stăpânul îl croi zdravăn cu biciușca, suduindu-l de mama poticnelilor. Calul încovoie gâtul, trecu în galop și ieși din formație.

Voia bună nu-i părăsi pe cazaci până la stanița Karghinskaia. Toți mergeau pe deplin încredințați că nu va fi niciun război și că întâmplarea de la Migulinskaia nu era altceva decât o incursiune răzleață a bolșevicilor

La Karghinskaia au ajuns abia pe înserate. În staniță nu se mai aflau combatanți: pleaseră la Migulinskaia. După ce-și descălecă detașamentul în piață, lângă prăvălia negustorului Levocikin, Petro se duse acasă la atamanul staniței. Dădu de un ofițer înalt și spătos, cu fața smeadă. Era îmbrăcat cu bluză lungă și lată fără epoleți, încins cu o curelușă caucaziană, purtând nădragi căzăcești, cu lampasuri, vârați în ciorapi albi de lână. O lulea îi atârna în colțul buzelor subțiri. Ochii căprui și scânteietori priveau pieziș de sub sprâncene. Stătea în cerdac, fumând și așteptându-l pe Petro, care se apropia. Tot trupul masiv, cu valurile bluzei umflate de mușchii pieptului și al brațelor, arăta a om de o putere neobișnuită.

— Dumneata ești atamanul staniței?

Ofițerul slobozi un rotocol de fum pe sub mustățile-i pleoștite și răspunse cu glas de bariton:

— Da, sunt atamanul staniței! Cu cine am cinstea să stau de vorbă?

Petro se prezentă. Strângându-i mâna, atamanul înclină ușor capul.

— Lihovidov, Feodor Dmitrievici.

Feodor Lihovidov, cazac din satul Gusîno-Lihovidovski, nu era deloc un om de duzină. Învățase la școala de iuncheri, iar după ce a terminat-o, dispăruse pentru multă vreme. După câțiva ani își făcuse apariția pe neașteptate în sat și, cu aprobarea autorităților superioare, începu să recruteze voluntari dintre cazacii care-și încheiaseră serviciul sub arme. Adunase din ținutul staniței Karghinskaia o sută de voinici în stare de orice și-i dusesese cu el în Persia. Cu detașamentul său stătuse acolo timp de un an, formând garda personală a șahului. În zilele revoluției persane⁶⁴, salvându-se împreună cu șahul, fugise, pierzându-și detașamentul, și se ivise tot atât de neașteptat în Karghin, aducând cu el numai o parte din cazaci, trei armăsari arabi pursânge de la grajdurile șahului, împreună cu o pradă bogată: covoare scumpe, cele mai rare giuvaeruri, mătăsuri de cele mai minunate culori. Trăise o lună în petreceri, scuturase din buzunarele nădragilor căzăcești un mare număr de monede de aur persane, galopa prin sate călare pe un falnic cal alb ca zăpada, cu picioarele subțiri și cu

---

⁶⁴ Referire la revoluția antifeudală și antiimperialistă din 1005-1911.

gâtul de lebedă, intra cu el pe treptele magazinului lui Levocikin, cumpăra ceva, plătea fără să descalece și pleca pe cealaltă ușa. Feodor Lihovidov dispăruse tot atât de subit, pe cât de subită îi fusese apariția. Împreună cu el, dispăruse însoțitorul său nedespărțit, cazacul de ordonanță Panteliuška, din Gusîno, dansator neîntrecut; dispăruseră și caii, cum și toate lucrurile aduse din Persia.

Șase luni mai târziu, Lihovidov se ivise în Albania. De acolo, din Durazzo, veneau la Karghin, pe numele prietenilor săi, cărți poștale ilustrate cu vederile albastrii ale munților Albaniei și cu ștampile ciudate. După aceea, se mutase în Italia, cutreierase Balcanii, fusese și în România, în Europa occidentală; nimerise aproape până în Spania. Numele lui Feodor Dmitrievici era învăluit de taină. Tot felul de zvonuri și de prepusuri stăruiau prin sate. Se știa un singur lucru: era în strânse legături cu sferile monarhiste, avea cunoscuți printre marii demnitari de la Petersburg, era mult apreciat în „Uniunea poporului rus”⁶⁵, dar nimeni nu știa ce fel de însărcinări îndeplinise Lihovidov în străinătate.

Întors de pe meleagurile străine, Feodor Lihovidov se stabilise la Penza, și anume la guvernatorul general de acolo. Prietenii săi din Karghin îi văzuseră fotografia și, uluiți, clătinau din cap și plescăiau din limbă: „Oho!”, „Feodor Dmitrievici se ridică tot mai sus”. „Ia te uită, cu ce mărimi are a face! Ai?” Pe această fotografie, cu un zâmbet pe chipul smead de sârb, cu nasul coroiat, Feodor Dmitrievici o ajuta pe doamna guvernator să se așeze în landou. Guvernatorul îi surâdea ca unui om drag, vizitiul spătos abia ținea hățurile strunite, iar caii erau gata-gata s-o ia în zbor, mușcând zăbalele. O mână a lui Feodor Dmitrievici era ridicată într-un gest galant la căciula mițoasă, iar cealaltă sprijinea cotul doamnei guvernator, ținându-l ca pe o cupă.

După mulți ani de lipsă, pe la sfârșitul lui 1917, Feodor Lihovidov răsărise din nou în Karghin, stabilindu-se acolo – după toate semnele, pentru o mai îndelungată vreme. Își adusese și nevasta cu el, o ucraineană sau, poate, poloneză; avea și un copil. Se stabili într-o căscioară cu patru odăi, din piață, și petrecu iarna acolo, clocind numai el știa ce tainice planuri. Toată iarna (și fusese o iarnă geroasă, cum rar se întâmplă în ținutul Donului) a stat cu ferestrele deschise, oțelindu-se împreună cu întreaga familie, spre uimirea cazacilor.

---

⁶⁵ Organizație monarhistă, ultrareacționară din Rusia țaristă. A dus agitație antisemită, a organizat pogromuri împotriva evreilor și asasinarea adversarilor politici, fiind larg subvenționată de către guvern (n. ed. ruse).

În primăvara anului 1918, după măcelul de la Setrakov, fu ales ataman. Și abia cu acest prilej se dovediră în toate deplinătatea extraordinarele însușiri ale lui Feodor Lihovidov. Stanița nimerise pe o mână atât de aspră, încât numai după o săptămână clătinau până și bătrânii din cap. Muștruluisse cazacii cu atâta strășnicie, încât după cuvântarea rostită în adunarea staniței (Lihovidov avea darul vorbirii; natura îi dăduse nu numai puteri, ci și minte), bătrânii începuseră a mugi ca o cireadă de tauri: „Într-un ceas bun, blagorodnicia voastră!” „Vă rugăm, pofțiți!” „Așa-i!”

Noul ataman cârmuia cu pumn de fier: îndată ce vestea luptei de la Setrakov ajunsese la Karghinskaia, toți combatanții din staniță fură porniți, chiar a doua zi, într-acolo. Populația necăzăcească – o treime din locuitori – la început n-a vrut să meargă; soldații veniți de pe front protestară, dar Lihovidov îi sili să convoace adunarea, și bătrânii iscăliră rezoluția propusă de el, cu privire la deportarea tuturor „mujiștilor” care nu luau parte la apărarea Donului. Și chiar a doua zi, zeci de căruțe pline de soldați, cu armonici și cântece, se îndreptară spre Napolovo, spre slobozia Cernețkaia. Dintre toți țăranii, numai câțiva soldați tineri, conduși de Vasili Storojenko, care făcuse serviciul la Regimentul I de mitraliere, fugiră la Gărzile Roșii.

Atamanul recunoscă în Petro, după mers, un ofițer ieșit din grade inferioare. Ca atare nu-l invită în casă, vorbindu-i cu o nuanță de familiaritate blajină:

— Nu, drăguțule! Nici nu mai aveți ce căuta în Migulinskaia! Au isprăvit și fără voi. Aseară am primit o telegramă. Duceți-vă înapoi și așteptați ordine... Să-i scuturați bine pe cazaci! Cum, un sat atât de mare, și a dat numai patruzeci de ostași? Arătați-le ticăloșilor, ca să țină minte! Totul se face doar pentru a le salva pielea lor! Să trăiești, cu bine!

Intră în casă, mișcând cu o neașteptată sprinteneală trupul puternic și târșindu-și tălpile cipicilor de casă.

Petro se îndreptă spre piață, la cazaci. Fu asaltat cu întrebările:

— Ei, ce se-aude?

— Ce ți-a spus?

— Mergem la Migulinskaia?

Petro zâmbi, fără să-și ascundă bucuria:

— Mergem acasă! Au isprăvit totul și fără noi!

Cazacii zâmbeau, întorcându-se la caii lor legați de gard.

Hristonea suspină de ușurare, ca și cum ar fi lepădat o piatră de pe umeri, și-l lovi pe Tomilin pe spate:

- Va să zică, hai acasă, tunarule?
- Ți-nchipui cum li s-a urât muierilor fără noi...
- Acușica pornim!

După ce se sfătuiră, hotărâră să nu rămână la popas de noapte și să plece imediat. Încălecară și ieșiră din staniță, mergând de data asta fără nicio rânduială. Pe când drumul până la Karghinskaia îl străbătuseră la dus, în silă, rareori în trap, la întoarcere dădură drumul la dârlogi și goneau cu toată puterea cailor. În unele locuri o luau la galop; pământul coșcovă de lipsa ploilor vuia surd sub copite. Undeva, de după crestele depărtate ale dealurilor de peste Don, scânteiau fulgere azurii.

În sat au ajuns pe la miezul nopții. Coborând dealul, Anikușka trase un foc cu arma sa austriacă, iar ceilalți răspunseră printr-o salvă, vestindu-și întoarcerea: câinii începură să latre, și un cal necheză tremurător și răgușit, simțindu-și casa aproape. Toți se risipiră pe la gospodării.

Luându-și rămas bun de la Petro, Martin Șamil răsuflă ușurat:

— Ne-am războit destul! Nici nu-ți închipui ce bine-mi pare!

Petro zâmbi în întuneric și o luă spre casă.

Pantelei Prokofievici ieși să-i ia calul, îi scoase șaua și-l duse în grajd, apoi intră în casă împreună cu Petro.

— Va să zică, la loc comanda?

— Îhî.

— Ei, slavă Domnului! De război să nu mai auzim cât om fi și-om trăi!

Înfierbântată de somn, Daria se trezi și-i aduse cina bărbatului. Din odaie ieși Grigori, pe jumătate dezbrăcat, scărpinându-și pieptul acoperit de păr negru și privindu-și batjocoritor fratele, cu ochii micșorați.

— Ei, i-ați biruit?

— Uite, birui acum ceea ce a mai rămas din ciorbă.

— Nu-i mare lucru! O să dăm gata ciorba, mai ales dacă sar și eu într-ajutor...

•

Până la Paști, nu s-a mai auzit nimic despre război, dar în sâmbăta mare veni în goană un curier de la Vioșenskaia, își lăsă calul înspumat la poarta ogrăzii lui Korșunov și urcă în fugă scara, izbind treptele cu sabia:

— Ce vești? Îl întimpină în prag Miron Grigorievici.

— Îl caut pe ataman. Dumneata ești?

— Eu.

— Echipați-vă imediat cazacii! Prin plasa Nagolinskaia trece Podtiolkov cu Garda Roșie. Iată ordinul, zise omul, scoțând plicul din șapcă, împreună

cu căptușeala plină de sudoare.

Auzind glasuri, moș Grișaka sosi, punându-și ochelarii pe nas; Mitka veni în fugă din ogradă. Citiră împreună ordinul atamanului regional. Rezemat de parmaclâcul din scânduri meșteșugit crestate, curierul își ștergea cu mâneca rostoplanetele colbului de pe obraz.

Astfel, în ziua întâi de Paști, cazacii abia au apucat să se înfrupte după post și plecară din sat. Ordinul generalului Alferov era sever și amenința cu pierderea drepturilor de cazac. Iată de ce n-au pornit împotriva lui Podtiolkov numai vreo patruzeci de oameni, ca rândul trecut, ci o sută opt, printre care se aflau și unii bătrâni, dorind să lupte împotriva roșiilor. Matvei Kașulin, cu nasul veșnic gutunărit, mergea împreună cu feciorul său. În rândurile din față, călare pe o mârțoaică bleagă, se fălea Avdeici Minciună, care toată vremea își desfăta tovarășii cu cele mai hâtre născociri; mai veneau bătrânul Maksaev și alți câțiva moșnegi cu barba căruntă. Tinerii mergeau de nevoie; bătrânii, mânați de harțagul din fire.

Cu șapca sub gluga mantalei de ploaie, Grigori călărea în rândul din urmă. Ploaia cernea din cerul învăluit de norii care se rostogoleau deasupra stepei, îmbrăcată în verdele proaspăt al ierbii. Sus, aproape de creasta norilor, plutea un vultur; dădea din când în când din aripi, întinzându-le, prinzând vântul și lăsându-se dus de curenții din înălțimi spre răsărit, cu sclipirile penelor castanii micșorându-se și stingându-se pe măsură ce se îndepărta.

Toată stepa se întindea ca o mare de verdeață udă: numai pe alocuri se mai zăreau ostroave de pelinariță, uscată, de anul trecut, roșeau pete de cimbru și sus, pe creasta dealului, albăstreau gorganele vechi, de strajă.

Coborând dealul spre Karghinskaia, cazacii dădură peste un băiețandru; ducea boii la păscut, lunecând cu picioarele goale și pocnind din bici. Zărind călăreții, se opri o clipă, uitându-se atent la dânșii și la caii stropiți de noroi, cu cozile legate.

— De unde ești? îl întrebă Ivan Tomilin.

— Din Karghin, răspunse voios băiatul, zâmbind pe sub scurta trasă peste cap.

— Au plecat cazacii voștri?

— Au plecat! S-au dus să-i bată pe ai din Garda Roșie. Nu cumva aveți tutun de-o țigară. Hai, nene?

— Vrei tutun? întrebă Grigori, stăpânindu-și calul.

Căzăcelul se apropie de el. Nădragii sumeși erau uzi.

Lampasurile roșii luceau. Privi îndrăzneț în ochii lui Grigori, care își

scotea punga de tutun din buzunar, și zise cu o voce plăcută de tenor:

— Când o să coborâți, aveți să găsiți niște morți. Cazacii noștri au dus ieri la Vioșenskaia niște prizonieri și i-au dat gata pe toți... Eu, nene, păzeam vitele, ici, lângă Pesceanii Kurgan, și am văzut de acolo cum i-au hăcuit. Vai ce cumplit mai era! Când au început să dea cu săbiile, ăia urlau și am luat-o la fugă. M-am dus pe urmă să mă uit. Unuia i-au tăiat umărul, răsufla neconținut, și se vedea cum îi bate inima în sânge, iar bojocii îi erau vineți... Grozăvie! repetă el, mirat că oamenii nu se arătau zguduiți de povestirea sa, ori cel puțin așa își închipui, iscodind ager chipurile nepăsătoare și reci ale lui Grigori, Hristonea și Tomilin.

După ce-și aprinse țigara, mângâie calul lui Grigori pe gâtul ud, rosti „bogdaproste” și alergă la boii săi.

Lângă drum, într-o râpă nu prea adâncă, săpată de apele primăverii, zăceau cadavrele hăcuite ale ostașilor din Garda Roșie, abia acoperite de țărâna lutoasă. Se zărea o față vânătă ca de plumb, cu sângele uscat pe buze; se mai vedea un picior gol, cu pantalonii vătuiți și albaștri.

— Le-a fost lene să-i îngroape! Ticăloșii! șopti surd Hristonea, care izbi deodată calul cu biciușca și galopă la vale, lăsându-l pe Grigori în urmă.

— Uite, a început să curgă sângele și pe pământul Donului! rosti Tomilin, cu obrazul chinuit de un tremur.

25

Printre servanții mitralierei lui Bunciuk era și Maximka Greaznov, cazac din satul Tatarski. Maximka își pierduse calul într-o luptă cu detașamentul lui Kutepov și de atunci începuse să bea fără nicio măsură și îndrăgise cărțile de joc. Când i-a fost omorât calul – tocmai cel de culoarea taurului roșu și cu o dungă argintie de-a lungul spinării – Maximka îi scosese șaua și o cărase în spinare vreo patru verste, iar numai după ce-și dăduse seama că nu este chip să scape de voluntarii care înaintau mereu, smulsese curelele împodobite, luase frâul și ieșise de capul lui din luptă. Se ivi în Rostov, pierdu repede la cărți sabia de argint luată de la un esaul omorât de dânsul, lucrurile scoase de pe cal, nădragii și cizmele de șevro, înfățișându-se apoi gol pușcă la Bunciuk. Acesta îl îmbracă și-l căpătui. Poate că s-ar fi îndreptat bietul Maximka, dar în lupta începută în apropiere de Rostov un glonț îl nimeri în cap; ochiul albastru al lui Maximka se scurse pe cămașă, și sângele țâșni șiroaie din țeasta căscată ca o cutie de conserve. Astfel, dusu-s-a dus cazacul Greaznov din Vioșenskaia, fost hoț de cai, bețivan și

chefliu, de parcă nici n-ar fi fost cândva pe lume.

Bunciuk se uită cum trupul lui Maximka se zvârcolea în agonie și șterse cu grijă țeava mitralierei de sângele împrôșcat din capul ciuruit.

Peste puține clipe, fură nevoiți să se retragă. Bunciuk târî mitraliera după el. Maximka rămase să se răcească pe pământul cald, arătând la soare trupul cu spatele negricios și cămașa trasă peste cap: se despoiasse de ea, zvârcolindu-se în chinurile morții.

Un pluton al Gărzii Roșii, alcătuit numai din soldați întorși de pe frontul turcesc, se întărise pe poziție la prima răscruce. Un soldat cu fruntea lată și cușma jerpelită îl ajută pe Bunciuk să instaleze mitraliera, iar ceilalți ridicară un soi de baricadă de-a curmezișul drumului.

— Acum, poftiți în ospeție! zâmbi un bărbos, sfredelind cu ochii spinarea rotundă a dealului care astupa zarea.

— O să le ardem una, să ne pomenească!

— Rupe, Samara! strigă cineva unui flăcău voinic, care rupea scânduri din gard.

— Uite-i! Vin încoace! strigă cel cu fruntea lată, cățărându-se pe acoperișul depozitului de rachiu.

Anna se întinse la pământ alături de Bunciuk. Ostașii din Gărzile Roșii se lungiră unul lângă altul în spatele șubredei întărituri.

În aceeași clipă vreo zece ostași roșii veniră în fugă, ca niște potârnichei alergând pe răzoare, străbătură ulicioara și dispărură după zidul casei din colț. Unul abia mai găsi timp să strige:

— Vin! Fugiți!...

Răscrucea deveni îndată pustie și tăcută, iar după o clipă, lăsând în urmă un vârtej de praf, se ivi un cazac călare, cu o panglică albă la șapcă și carabina proptită în coastă. Își frână calul atât de brusc, încât acesta se lăsă pe picioarele dindărăt. Bunciuk mai avu timp să tragă cu revolverul asupra lui; aplecat pe coama calului, cazacul o luă în goană înapoi. Soldații de lângă mitralieră se frământau nehotărâți, iar doi trecură în fugă de-a lungul gardului și se tupilară la poartă.

Se vedea bine că sunt gata să se scoale și s-o rupă de fugă. Tăcerea încordată la maximum și privirile lor pierdute nu făgăduiau o rezistență îndârjită. Din toate câte au urmat, Bunciuk ținu minte, reliefat și cu putere, o singură clipă. Cu legătura căzută pe ceafă și cu fața de nerecunoscut din pricina emoției, care o făcea să pălească, Anna sări cu arma în cumpănire și, uitându-se înapoi, arătând cu mâna casa după care dispăruse cazacul, strigă cu o voce străină, frântă: „După mine!” și alergă înainte cu pași

zvâcniți, poticnindu-se.

Bunciuk se ridică. Un strigăt bezmetic îi schimonosi gura. Smulse arma din mâinile soldatului care se afla cel mai aproape de el și alergă după Anna, simțind un tremur cumplit în picioare, înecându-se și învinețindu-se în marea și neputincioasa dorință de a răcni, de a o chema, de a o face să se întoarcă. Auzea în spatele său găfâitul câtorva oameni care tropoteau în urmă și simți cu toată ființa că se petrece ceva groaznic, ireparabil, apropierea unul deznodământ monstruos. Și, în aceeași clipă, pricepu că gestul Annei nu poate să-i mai îmbărbăteze și pe ceilalți, că este lipsit de sens, absurd, inutil.

Aproape de colț, dădu peste cazacii care galopau în grup. O salvă dezordonată trosni din rândurile lor, gloanțele șuierară și se auzi țipătul Annei, jalnic, subțirel, ca de iepure rănit. O văzu lăsându-se pe pământ, cu mâna întinsă și cu ochii rătăciți de spaimă. Nu mai văzu cazacii întorcându-și caii, nu-și zări soldații, câți mai rămăseseră lângă mitralieră din cei optsprezece și care, înflăcârați de avântul Annei, goneau inamicul. Acestea nu mai erau pe lume. Ea, numai ea singură era în ochii lui, zvârcolindu-se în țărână la picioarele sale. Fără să-și simtă mâinile, o întoarse ca s-o ridice și s-o ducă undeva; văzu o pată de sânge în partea stângă și bucăți de stofă albastră de la bluză tremurând în jurul rănii; își dădu seama că rana fusese făcută de un glonț exploziv și înțelese că Anna era pierdută; îi citi moartea în ochii împăienjeniți.

Cineva îl împinse la o parte. Pe Anna o duseră într-o curte din apropiere, culcând-o la umbră, sub șopronul unei magazii.

Soldatul cu fruntea lată vâra în rană șomoioage de vată și le arunca departe, umflate și înnegrite de sânge. Stăpânindu-se, Bunciuk descheie gulerul de la bluza Annei, își rupse cămașa și, apăsând pe rană bucăți de pânză motolită, văzu cum sângele făcea bășici, lăsând aerul să iasă, iar fața Annei deveni palid-vânăță și gura ei înnegrită tremura de chinuri. Buzele prindeau aerul, dar plămânii se sufocau: aerul trecea și prin gură și prin rană. Bunciuk îi tăie cămașa și-i dezgoli trupul acoperit de sudoarea morții. Rana fu astupată cu un tampon. După câteva minute, Anna își veni în fire. Ochii ei înfundați în orbite se uitară din găvanele negre la Ilia și se acoperiră de tremurul genelor.

— Apă! Mă arde! gemu ea, se zvârcoli și izbucni în plâns. Vreau să trăiesc! Iiia-a-a! Iubitule! Aaaa!

Bunciuk își lipi buzele uscate de obrazii ei fierbinți, îi vărsă peste piept apa din cană. Apa umplea până la margine gropițele de la clavicule și se

evapora în aceeași clipă. Anna se mistuia în jurul morții, și oricâtă apă îi mai turna Bunciuk peste piept, ea se zvârcolea, smulgându-i-se din brațe...

— Mă arde!... Foc...

Sleindu-se de puteri, răcindu-se treptat, deodată rosti limpede:

— Ilia, pentru ce?... Vezi, totul e atât de simplu! Ce ciudat ești! E îngrozitor de simplu... Ilia... Iubitule, ai să-i spui mamei... Tu știi...

Își întredeschise ochii micșorați ca de răs și, silindu-se să-și înfrunte durerea și groaza, începu să vorbească iarăși nedeslușit, ca și cum se îneca:

— Am simțit mai întâi... o izbitură și o arsură... Acum, totul arde... Simt că voi muri... Se chinui, văzându-i gestul dureros de împotrivire: Lasă! Oh, ce greu răsufli!...

În câteva rânduri vorbi repede și mult, ca și cum ar fi încercat să exprime tot ce o apasă. Cu o groază nemărginită, Bunciuk observă că fața i se înseninează, devine mai limpede și ceva mai galbenă la tâmplă. Își mută privirea la mâinile întinse fără viață de-a lungul trupului și văzu cum unghiile i se albăstresc ca prunele coapte.

— Apă... Pe piept... Ard!...

Bunciuk se repezi în casă după apă. Când se întoarse, nu mai auzi horcăitul Annei, de sub șopron. Soarele în apus îi lumina gura contractată în cel din urmă spasm și mâna caldă încă, ca de ceară, lipită de rană. Îi strânse încet umerii, o ridică ușor, îi privi o clipă nasul ascuțit, cu pistrii mititei întunecați între ochi, și-i căută sclipirea stinsă a pupilelor sub sprâncenele negre, stufoase. Capul dat fără putere pe spate îi atârna din ce în ce mai greu, inima își număra cele din urmă bătăi într-o vinișoară albastră a gâtului subțire de fată.

Bunciuk își lipi buzele de pleoapele vinete întredeschise și o chemă:

— Iubito! Ania!

Apoi se ridică încordat și, întorcându-se brusc, plecă țeapăn, cu mâinile neclintite pe șolduri.

26

În zilele care au urmat, Bunciuk trăi ca în vechea sa aiureală a tifosului. Umbla, făcea una și alta, mânca, dormea, dar toate se petreceau într-un fel de vis uluit și apăsător. Privea cu ochii buimaci și holbați la lumea din jurul său, fără s-o înțeleagă; nu-și mai recunoștea prietenii; se uita la toate cu priviri năuce de om beat sau abia ridicat după o boală istovitoare. Din ziua când a murit Anna, simțurile i se atrofiară vremelnice: n-avea nicio dorință,

niciun gând.

— Mănâncă, Bunciuk! Îl îmbiau tovarășii, iar el mânca, mișcându-și greu și alene fălcile, ațintindu-și privirea deșartă asupra unui punct nevăzut.

Ei îl priveau și spuneau că ar fi bine să-l trimită la spital.

— Ești bolnav? Îl întrebă a doua zi un mitralior.

— Nu.

— Atunci ce ai? Te chinuie aleanul?

— Nu.

— Hai atunci să fumăm o țigară. Pe Anna n-ai s-o întorci frate! Nu te mai canoni pentru asta.

Când venea vremea de culcare, altul îl îndemna:

— Du-te de te culcă! E vremea.

Și el se culca.

Patru zile trăi astfel în marginea vieții de aieva. În ziua a cincea, Krivoșlîkov îl întâlnește pe stradă și-l apucă de mânecă.

— Aha, iată-te și pe tine! De când te caut!

Krivoșlîkov nu știa nimic despre cele întâmplate lui Bunciuk și, bătându-l prietenos pe umăr, zâmbi îngrijorat:

— Dar ce-i cu tine? Nu cumva ești băut?... Ai auzit că se trimite o expediție în nordul ținutului? Lucru sigur; s-a și ales o comisie de cinci... Feodor e în fruntea ei. Nu mai avem nădejde decât în cazacii de la nord... Altfel, am feștelit-o. Nu-i a bună! Ai vrea să mergi? Avem nevoie de agitatori. Zi, mergi?

— Da! răspunse scurt Bunciuk.

— Ei, bravo, Pornim mâine... Treci pe la moș Orlov, el face și drege toate.

În aceeași stare de cea mai desăvârșită pustiire sufletească, Bunciuk își făcu pregătirile de plecare și a doua zi, la 1 mai, plecă împreună cu detașamentul.

Era pe vremea când împrejurările se vesteau tot mai vădit amenințătoare pentru guvernul sovietic al Donului. Trupele germane de ocupație înaintau din Ucraina; stanțele și districtele de pe Donul de jos erau cuprinse toate de răscoala contrarevoluționară.

În preajma sălașelor de iarnă, dădeau târcoale trupele lui Popov, amenințând de acolo Novocerkasskul. Congresul regional al Sovietelor, care avusese loc la Rostov între 10-13 aprilie, fusese întrerupt de câteva ori, fiindcă răsculații din districtul Novocerkassk se apropiau de Rostov și-i ocupau suburbiile. Numai în nord, în districtele Hopior și Ust-Medvedîța,

mocneau încă focare revoluționare – și spre căldura lor năzuiau Podtiolkov și alții, care pierduseră orice nădejde în sprijinul căzăcimii de pe Donul de jos. Mobilizarea dăduse greș, și Podtiolkov – proaspăt ales președinte al Sovnarcomului⁶⁶ Donului – după îndemnul lui Lagutin, hotărî să se îndrepte spre nord, pentru a mobiliza acolo trei-patru regimente din foștii combatanți și a-i arunca împotriva nemților și a contrarevoluției din josul Donului.

Se alcătui o comisie extraordinară de mobilizare din cinci persoane, în frunte cu Podtiolkov. La 29 aprilie, ridicară de la administrația financiară zece milioane de ruble în aur și în bilete de bancă țariste, pentru nevoile de mobilizare, alcătuiră în grabă un detașament pentru paza lăzii cu bani, mai ales dintre cazacii care făcuseră serviciul în garnizoana locală din Kamenskaia, aleseră câțiva cazaci agitatori și, la 1 mai, detașamentul, bombardat de avioanele germane, o luă spre Kamenskaia.

Liniile gemeau ticsite de trenuri cu ostași din Gărzile Roșii în retragere din Ucraina. Cazacii răsculați aruncau în aer podurile și provocau deraieri. În fiecare dimineață, deasupra liniei Novocerkassk-Kamenskaia apăreau avioane germane, dădeau târcoale ca un cârd de ereți, se lăsau în jos, și atunci mitralierele răpăiau sacadat, ostașii roșii săreau din vagoane, focuri de armă trosneau, mirosul de zgură ce plutea deasupra gărilor se amesteca cu mirosul rânced al războiului și al distrugerii. Avioanele se ridicau vijelios la o mare înălțime, dar trăgătorii tot mai goleau o bucată de vreme cartușele din lăzile de zinc, și cizmele oamenilor care treceau pe lângă trenuri se înfundau până la glezne în tuburile goale. Nisipul era acoperit de metalul lor, ca o luncă plină de frunzișul auriu al stejarilor în noiembrie.

Distrugerile fără seamăn se vădeau în toate: pe povârnișurile terasamentului zăceau vagoane înnegrite, arse și răsturnate; pe stâlpii de telegraf albeau ca zahărul cioburile ceștilor de porțelan, în care spânzurau nodurile firelor de sârmă. Multe case erau nimicite, parazăpezile de-a lungul liniilor dispăruseră ca măturate de vijelie...

Detașamentul răzbea de cinci zile spre Millerovo. În a șasea zi, Podtiolkov chemă pe membrii comisiei în vagonul său.

— Nu-i chip să mergem așa! Să lepădăm tot calabalâcul și să pornim în marș pe jos!

— Ce tot spui? strigă mirat Lagutin. Până să te târâi în marș la Ust-Medvedița, alții vor trece peste noi.

— Adevărat că e cam departe, rosti Mrîhin codindu-se.

---

⁶⁶ Prescurtare pentru Consiliul Comisarilor Poporului.

Krivoșlîkov, care abia ajunsese din urmă detașamentul, tăcea și se tot înfășura zgribulit în mantaua cu petlițele spălăcite. Era scuturat de friguri, urechile îi vâjâiau din pricina chininei, capul îi ardea, plesnind de durere. Nu lua parte la sfat, ședea cocoșat pe un sac cu zahăr, cu ochii împăienjeniți de febră.

— Krivoșlîkov! strigă Podtiolkov, fără să ia ochii de la hartă.

— Ce poftești?

— N-auzi despre ce e vorba? Trebuie să mergem în marș pe jos, altminteri au să ne ajungă din urmă și ne prăpădim cu totul. Tu ce spui? Ești mai învățat ca noi, grăiește.

— S-ar putea și în marș! Începu târăganat Krivoșlîkov, dar deodată dinții îi clănțăniră ca unui lup și începu să tremure, zguduit de un acces de friguri. S-ar putea, dacă am avea mai puține bagaje.

Stând lângă ușă, Podtiolkov despături harta ținutului. Mrîhin ținea colțurile. În bătaia vântului dinspre apusul posomorât, harta fâlfâia, foșnind între degete.

— Iată cum o să mergem! Privește! Degetul galben de tutun al lui Podtiolkov trecu pieziș peste hartă. Vezi scara? O sută cincizeci, cel mult două sute de verste. Este?...

— Da, este, fir-ar al naibii! încuviință Lagutin.

— Tu ce spui, Mihail?

Krivoșlîkov strânse din umeri, cu o strâmbătură morocănoasă.

— Nu zic ba!

— Mă duc atunci să spun cazacilor ca să descarce totul. N-avem timp de pierdut.

Mrîhin roti ochii la toți cu un aer de așteptare și, neîntâmpinând nicio împotrivire, sări din vagon.

În acea dimineată mohorâtă și ploioasă, trenul cu detașamentul lui Podtiolkov se afla în apropiere de Belaia Kalitva. Bunciuk stătea culcat în vagon, acoperit cu mantaua peste cap. În jurul lui, cazacii fierbeau ceai, hohoteau și se înveseleau unii pe socoteala altora.

Vanka Boldîriov, un cazac din Migulinskaia, șugubăț și batjocoritor, râdea de un tovarăș mitralior.

— Mă, Ignat, din ce gubernie ești? întrebă el cu voce răgușită, suierătoare, afumată de tutun.

— Tambov! răspunse cu glas de bas Ignat, om blajin.

— Te pomenești că ești și din Morșciansk?

— Nu, din Șațk.

— Aha-a!... Voinicii din Șațk, tot unul și unul: șapte inși pun umăr la umăr și nu se tem de unul! Nu cumva în satul vostru au înjunghiat de ziua hramului o vițea cu un castravete?

— Hai, ajunge.

— Stai, mă, că uitasem: așa ceva nu pe la voi s-a petrecut! La voi, mi se pare, au astupat crăpăturile de la biserică cu niște clătite, iar pe urmă au vrut s-o mute-n vale pe niște boabe de mazăre... Fost-a cu adevărat treaba asta?

Ceainicul dădu în clocot, și astfel îl scăpă pentru puțină vreme pe Ignat de glumele lui Boldîriov. Dar îndată ce se așezară la mâncare, Vanka începu iarăși:

— Ignat, văd că nu prea mănânci carne de porc. Nu-ți place?

— Ba da.

— Atunci na-ți o târțiță de scroafă. Ai să te lingi pe buze!

Toți izbucniră în râs. Unul se înecă și tuși îndelung și dogit. Cineva se mișcă, tropotind din cizme, iar după o clipă se auzi vocea supărată a lui Ignat:

— Înghite-o tu, afurisitul! Lasă-mă în pace cu târțița ta!

— Nu-i a mea, e a scroafei!

— Tot spurcată îi.

Vocea leneșă, răgușită a lui Boldîriov se auzi tărăgănat:

— Spurca-a-tă! Ești în toate mințile? Păi, n-au sfințit-o de Paște? Zi mai bine că ți-e teamă să nu mănânci de dulce...

Un cazac chipeș, blond, cu patru decorații „Sfântul Gheorghe”, din aceeași staniță cu Boldîriov, îl domoli:

— Lasă-l, Ivan! Ai să-ți găsești bealea cu țărănoiul. O s-o îmbuce și pe urmă o să-i ardă de vier. Atunci să te văd; de unde ai să i-l aduci?

Bunciuk zăcea cu ochii închiși. Vorbele nu-i ajungeau lămurit la urechi, și el trăia ceasurile încă apropiate ale trecutului, cu aceeași durere, ba parcă și mai chinuitoare. Pe dinaintea ochilor închiși, într-o ceață tulbure, juca stepa sub covorul de zăpadă și crestele întunecate ale pădurilor ce unduiau departe până în zări; simțea parcă suflul rece al vântului și o vedea pe Anna alături de el, ochii ei negri, pistruii mărunți de la rădăcina nasului, gura ei atât de dragă, cu linii hotărâte și gingașe, cuta adâncă de pe frunte... Nu-i auzea vorbele zburând de pe buze; glasul ei era slab și înăbușit de glasuri străine, dar Bunciuk ghicea despre ce vorbea ea, după sclipirea ochilor, după tremurul genelor arcuite. Și iat-o pe cealaltă Anna, galben-vânăta, cu urmele de lacrimi răcite pe obraji, cu nasul ascuțit și cu buzele strânse

dureros și groaznic... El se apleacă, îi sărută găvanele negre ale ochilor ce-și pierd treptat căldura...

Bunciuk gemu și-și acoperi gura cu palma, ca să-și rețină hohotul de plâns. Chipul Annei nu-l părăsea nicio clipă, nu se topea și nu se ștergea cu trecerea vremii. Fața ei, trupul, mersul, mișcărilor, jocul feței, al sprâncenelor, toate se adunau una câte una și i-o închipuiau întreagă, vie. Își amintea vorbele ei, din care se desprindea un romantism sentimental, și rechema toate clipele pe care le trăise împreună cu ea. Și această amăgitoare vioiciune a chipului amăgitor înviat îl făcea să sufere cu o înzecită durere.

Tovarășii îl treziră îndată ce se auzi ordinul de debarcare. Se ridică, își sfârși agale pregătirile și ieși afară, apoi luă parte la descărcarea lucrurilor. Cu aceeași nepăsare, se sui într-o căruță și plecă.

Cernea ploaia. Iarba scundă de-a lungul drumului se îngreuna de picuri.

Stepa. Vuietul nestăvilat al vântului peste dâmburi și râpe. În apropiere, sate, în depărtare, cătune. În urmă rămaseră fumulețe de locomotive, pătratele roșii ale clădirilor din gară. Vreo patruzeci de căruțe închiriate la Belaia Kalitva se înșiruiau pe drum. Caii mergeau încet. Țărâna de cernoziom muiată de ploaie îngreuna mersul. Glodul se prindea de roți, se lipa de obezi ca niște cercuri de vată neagră. În față și în urmă, mergeau pâlcuri-pâlcuri minerii din bazinul Belaia Kalitva, pribegind spre răsărit dinaintea samavolniciei căzăcești, ducând cu ei familiile și avutul lor sărăcăcios.

Lângă halta Graci, îi ajunseră din urmă detașamentele Gărzii Roșii greu încercate ale lui Romanovski și Sceadenko. Ostașii aveau fețe pământii, chinuite de lupte, de nesomn și de lipsuri. Șceadenko se apropie de Podtiolkov. Fața lui frumoasă, cu mustățile tunse englezește și cu nasul subțire, era suptă. Trecând prin fața lor, Bunciuk îl auzi pe Șceadenko vorbind cu voce răutăcioasă și obosită, încruntându-și sprâncenele:

— Ce-mi spui tu mie? Parcă nu-mi cunosc băieții! Lucrurile merg prost, și pe deasupra vin și nemții, fir-ar afurișiți să fie!... Când ai să-i mai aduni?

În urma celor auzite de la el, Podtiolkov, încruntat și oarecum pus pe gânduri, își ajunse căruța și începu să vorbească ceva pe un ton agitat cu Krivoșlîkov. Observându-i, Bunciuk îl văzu pe Krivoșlîkov, rezemat într-un cot, despiciând aerul cu mâna și rostind repede câteva fraze; după aceea, Podtiolkov se învioră, sări în căruța care pârâi, abia ținând într-o parte greutatea de șase puduri a vânjosului artilerist; căruțașul dădu bice cailor, și noroiul sări în toate părțile.

— Mână! strigă Podtiolkov, îngustându-și ochii și descheindu-și haina de piele în bătaia vântului.

27

Timp de câteva zile detașamentul înainta în districtul Donețului, răzbind spre stanița Krasnokutskaia. Gospodarii din satele ucrainene îi primeau pe oameni cu vechea lor ospitalitate de datină, le vindeau cu plăcere merinde, furaje pentru cai, îi adăposteau, dar, îndată ce venea vorba despre găsierea unor cai până la Krasnokutskaia, ucrainenii se întunecau, se scărpinau la ceafă și răspundeau printr-un „nu” răspicat.

— Doar vă plătim bani buni! De ce te strâmbi? îl întrebă Podtiolkov pe un ucrainean.

— Ei și? pentru mine viața nu-i mai ieftină decât banii...

— La ce dracu' ne trebuie viața ta? Închiriază-ne numai niște cai și o căruță.

— Nu, nu pot.

— De ce nu poți?

— Păi, voi mergeți la cazaci?

— Ce-are a face?

— Dacă are să se-ntâmple vreun bucluc? Știu și eu?... Cum să nu am milă de caii mei? Îi prăpădesc, și atunci ce să mă fac? Nu, vericule, lasă-mă-n pace, că de mers, nu merg pentru toți banii din lume!

Pe măsură ce se apropiau de plasa Krasnokutskaia, Podtiolkov și ceilalți se arătau din ce în ce mai îngrijorați. Se simțea și o anumită schimbare în starea de spirit a locuitorilor: pe când în cele dintâi cătune oamenii fuseseră primitivi și voioși, în cele următoare se purtau cu o vădită vrăjmășie și neîncredere. Nu vindeau merinde decât cu multă greutate, ocoleau să răspundă la întrebări. Căruțele detașamentului nu mai erau înconjurate din primele clipe de un brâu pestriț de flăcăiandri. Toți priveau mohorât și dușmănos de după ferestre și se grăbeau să se facă nevăzuți.

— Măi, creștini sunteți voi aici, sau ce naiba? îi întrebau cu întărătare cazacii din detașament. Ce vă uitați la noi cu atâta dușmănie? V-am mâncat comăndul?

Într-un sat din plasa Nagolinskaia, Vanka Boldîriov, scos din sărite de primirea lor rece, trânti căciula de pământ și țipă răgușit, uitându-se împrejur, de teamă să nu vină vreun superior:

— Oameni sunteți voi sau niște tartori? De ce tăceți... mama voastră? Ne

vărsăm sângele pentru drepturile voastre, și voi nici nu ne băgați în seamă! Rușine să vă fie de asemenea purtare! Acum, tovarăși, avem egalitate – nu mai sunt nici cazaci, nici hoholi, și nu trebuie să se rățoiască nimeni la nimeni! Hai! Să ni se aducă îndată găini și ouă! Plătim toate cu banii lui Nicolae!

Vreo șase ucraineni ascultau vorbele lui Boldîriov, posomorâți ca niște gloabe înhămate la plug.

La cuvântarea sa plină de foc, nu răspunseră nicio vorbă.

— Hoholi ați fost și tot hoholi ați rămas, blestemaților! Vedea-v-aș crăpând, fire-ați ai dracului, și holera să vă ia, burjui afurișiți! Boldîriov mai trânti de pământ căciula sa ponosită și se învineți de nemărginită scârbire. De la voi n-are să capete omul iarna nici măcar un pumn de zăpadă! Zgârie-brânză, scârboși!

— Nu sudui!

Numai atât îi spuseră ucrainenii și se împrăștiară.

În același sat, o ucraincă în vârstă descosea un cazac din Garda Roșie.

— Adevărat să fie că aveți să jefuiți totul și să căsăpiți toți oamenii?

Și cazacul, fără să clipească, îi răspunse:

— Adevărat! Nu chiar pe toți, dar pe bătrâni îi hăcuim fără doar și poate!

— Doamne sfinte! Da' ce aveți cu dânșii?

— Îi mâncăm cu păsat: carnea de oaie nu-i bună acum, n-are gust, iar un moș bătrân, dacă-l bagi la cazan, dă o fiertură de ciolane mai gustoasă.

— Șuguiști oare?

— Ce te potrivești, mătușo? Îndrugă verzi și uscate, ca un nătărău! se amestecă Mrîhin.

Rămas între patru ochi cu cazacul șugubăț, îl dojeni răstit:

— Trebuie să știi cum să glumești și cu cine. Vezi să nu-ți mute Podtiolkov fălcile pentru asemenea vorbe! Ce te-a apucat să bagi lumea în sperieți? Năroada are să meargă și are să povestească tuturor că noi căsăpim bătrânii.

Podtiolkov scurta popasurile de zi și de noapte. Mistuit de îngrijorare, se avânta mereu înainte. În ajun de a intra în plasa staniței Krasnokutskaia, stătu îndelung de vorbă cu Lagutin, împărțându-i gândurile:

— Noi, Ivan, nu trebuie s-o întindem prea departe. Când vom ajunge la Ust-Hopiorskaia, ai să vezi ce isprăvi o să mai facem! Vom vesti mobilizarea, cu soldă de câte o sută pe lună, dar să vină cu cai și cu echipament, fiindcă nu putem arunca degeaba banii poporului... De la Ust-

Hopior o luăm drept în sus, pe la tine, prin Bukanovskaia, Slașciovskaia, Fedoseevskaia, Kumîljenskaia, Glazunovskaia, Skurișenskaia. Până când vom ajunge la Mihailovka o să avem o divizie întregă! O strângem?

— De strâns o strângem, dacă pe acolo e liniște.

— Da' tu crezi c-a început pârjolul și pe acolo?

— Cine poate să știe?

Lagutin își netezi bărbuța rară și urmă cu o voce subțire, de scâncet:

— Am cam întârziat! Mi-e teamă, Fedea, că n-o să ajungem la timp.

Ofițerimea își vede cu zor de treabă. Ar trebui să ne grăbim.

— Dăm zor și așa. Nu te teme! N-are pentru ce să ne fie frică. Ochii lui Podtiolkov se înăspiră. Ducem oamenii după noi, cum se poate să ne temem? Vom ajunge! Vom răzbi! Peste două săptămâni avem să-i batem și pe albi, și pe germani! O să-i ia toți dracii, când îi vom zvârli de pe pământul Donului! Tăcu o clipă, trase cu lăcomie un fum de țigară și-și mărturisi gândul ascuns: Dacă vom întârzia însă, praf se alege și de noi și de Puterea sovietică în Ținutul Donului! Oh, numai să nu întârziem! Dacă răscoala ofițerilor ne-o ia înainte, s-a isprăvit cu toate!

A doua zi, pe înserate, detașamentul trecu hotarul staniței Krasnokutskaia. În apropiere de satul Alexeevski, Podtiolkov, care mergea într-una din căruțele din fruntea convoiului, împreună cu Lagutin și cu Krivoșlîkov, zări o cireadă de vite păscând în stepă.

— Hai să-l întrebăm pe văcar! se adresă el lui Lagutin.

— Duceți-vă, încuviință Krivoșlîkov.

Lagutin și Podtiolkov se dădură jos și o luară spre turmă. Toloaca era arsă de soare, iarba sclipea roșcată, mărunță și treierată de copite; doar la marginea drumului înfloreau rapița sălbatică, cu tufițe mici și floricele galbene, și orzoaica foșnea cu spice mari și păroase. Strivind în palmă vârfuri de pelin bătrân și trăgând pe nări mirosul amar și înțepător, Podtiolkov se apropie de văcar.

— Să trăiești, moșule!

— Noroc.

— Paști vitele?

— Le pasc.

Bătrânul privea încruntat de sub sprâncenele cărunte, stufoase, clătînându-și capul.

— Ei, cum o duceți pe aici? puse Podtiolkov întrebarea obișnuită.

— Trăim și noi cum dă Dumnezeu.

— Ce mai nou pe la voi?

— Nu se aude nimica nou... Da' voi cine sunteți?

— Suntem ostași, mergem acasă.

— Da' de unde sunteți?

— De la Ust-Hopiorskaia.

— Și Podtiolkin ăla îi tot cu voi?

— Cu noi.

Vădit speriat, văcarul se îngălbeni la față.

— De ce te-ai speriat, moșule?

— Cum să nu mă sperii, oameni buni? Zice lumea că-i hăcuiți pe toți pravoslavnicii!

— Minciuni! Da' cine împrăștie asemenea zvonuri?

— Alaltăieri a vorbit atamanul la adunare. O fi avut el de unde auzi; o fi primit hârtie de la stăpânire. Cică vine Podtiolkin, cu calmucii, și-i hăcuieste pe toți la rând.

— Aveți acum și atamani? aruncă Lagutin o privire lui Podtiolkov.

Acesta își înfipse colții gălbejiți într-o tulpină de buruiiană uscată.

L-au ales deunăzi! Au închis sovietul.

Lagutin voia să mai întrebe ceva, dar în clipa aceea un buhai zdravăn și pleșuv sări pe o vacă și o prinse sub el.

— O stâlcește, blestematul! răcni văcarul și o luă la fugă spre cireadă, cu o sprinteneală cu totul neașteptată pentru vârsta lui, strigând din fugă: E văcuța lu Nastenka! O strivește!... Ce faci!... Ce faci, chelule!

Dând din mâini, Podtiolkov păși înapoi, la căruță. Bunul gospodar Lagutin se opri, se uită neliniștit la văcuța slabă, dată grămadă la pământ sub greutatea buhaiului, și se gândi, fără să vrea: „Te pomenești chiar că o strivește diavolul! A și strivit-o! Măi, al dracului!”

Abia după ce-și dădu seama că văcuța ieșise de sub buhai cu șira spinării teafără, Lagutin se întoarse și el la căruțe. „Ce-i de făcut acum? Să fie oare atamani și peste Don?” se întrebă el în gând. Dar buhaiul de prăsilă, de toată frumusețea, îi atrase din nou luarea-aminte. Stătea lângă drum, adulmecând o vacă neagră, arătoasă și cu trupul lat, clătinându-și capul cu fruntea mare. Gușa îi atârna până la genunchi, tot trupul lung și puternic era întins ca o strună. Picioarele scurte stăteau drepte ca niște stâlpi înfiți în pământul moale. Mângâindu-i cu ochii părul roșcat cu pete deschise, fără să vrea, Lagutin își desluși un gând, printre stoluri de alte gânduri neliniștite: „Ne-ar trebui și nouă unul ca ăsta; buhaii de la noi sunt prea mărunți”. Gândul acesta fugar mai stăruie în mintea lui, dar, apropiindu-se de căruță și privind cercetător la chipurile cazacilor, de pe care veselia

zburase, Lagutin cugetă numai la noul drum ce rămânea să-l urmeze.

Scuturat și istovit de friguri, Krivoșlîkov, visător și poet, îi spuse lui Podtiolkov:

— Noi am plecat din fața valului contrarevoluționar, căutând să i-o luăm înainte, dar el răzbește peste noi. Pare-se că n-ai cum să-l întreci, fiindcă năvălește mai repede decât puhoiul de apă într-o văgăună...

Dintre toți membrii comisiei, numai Podtiolkov părea pe deplin conștient de situația extrem de complicată ce se crease. Ședea aplecat înainte și striga mereu căruțașului:

— Mână!

— De la căruțele din coadă, răsună un cântec; apoi amuți. Râsete tari veneau dintr-acolo, acoperind huruitul roților și amestecându-se cu strigăte.

Știrile date de bătrânul văcar se adevăriră. În drum, detașamentul întâlni un cazac cu nevasta, care mergeau în satul Svecinikov. Cazacul avea epoleți și cocardă. Podtiolkov îi puse câteva întrebări și se întunecă mai avan.

Trecură de satul Alexeevski. Cernea o ploaie mărunță de sub cerul posomorât. Numai la răsărit, într-o ruptură de nori, se întrezărea un petic de cer albastru, poleit de razele piezișe ale soarelui.

În clipa când începură să coboare de pe deal în hotarele satului ucrainean Rubașkin, niște oameni răsăriră, zbughind-o la fugă în partea cealaltă; câteva căruțe trecură în goană tot într-acolo.

— Fug! Li-e teamă de noi! zise stingherit Lagutin, privind la ceilalți.

Podtiolkov strigă:

— Întoarceți-i! Strigați-le, afurisiților!

Cazacii săriră în picioare, fluturând șepcile. Unul răcni:

— E-hei!... Unde fugiți?... Stați!

Căruțele detașamentului intrară la trap în sat. Vântul rotea vârtejuri pe o uliță largă și golită de lume. O ucraineană bătrână se frământa într-o curte, țipând și aruncând niște perne într-o căruță. Bărbatul, desculț și cu capul gol, ținea caii de căpestre.

La Rubașkin, aflară că omul trimis de Podtiolkov pentru încartiruire fusese prins de o patrule de cazaci și dus dincolo de deal. Cazacii se aflau, deci, pe undeva pe aproape. După un scurt sfat, luară hotărârea să pornească înapoi. Podtiolkov, care fusese pentru înaintare, șovăi.

Krivoșlîkov tăcea, scuturat din nou de friguri.

— Poate e mai bine să mergem mai departe? îl întrebă Podtiolkov pe Bunciuk, de față și el la consfătuire.

Acesta dădu nepăsător din umeri. Îi era totuna unde o să meargă, fie înainte, fie îndărăt – oriunde, numai să poată fugi de durerea ce-l urmărea ca umbra. Pășind alături de căruță, Podtiolkov începu să vorbească despre avantajele mișcării spre Ust-Medvedîța. Pe dată însă, îl întrerupse un cazac agitator.

— Ai înnebunit? Pe unde ai să ne duci? La contrarevoluționari? Nu, frate, lasă-te de glume! Mergem îndărăt! N-avem poftă să pierim. Dar asta ce mai e? Ia uite! arătă el cu mâna spre deal.

Toți priviră înapoi: trei călăreți se arătară pe o moviliță.

— E patrula lor! strigă Lagutin.

— Uite, alta!

Pe deal forfoteau călăreți. Se adunau în cete, se despărțeau, piereau după deal și se iveau iarăși. Podtiolkov dădu ordin de pornire înapoi. Trecură prin satul Alexeevski. Localnicii, vestiți pesemne de cazaci, prinseră să se ascundă și să fugă la apropierea căruțelor detașamentului.

Însera. Ploaia mărunță și posomorâtă cernea mereu de sus. Oamenii erau uzi leoarcă și dârdâiau de frig. Mergeau pe lângă căruțe, ținându-și armele, gata să tragă. Drumul ocoli dealul, coborî în văgăună și se prelungi șerpuint și ieșind din nou pe colnic. Patrula de cazaci se iveau pe creste și se mistuiau. Petreceau detașamentul, sporind astfel neliniștea ostașilor din Garda Roșie, destul de apăsătoare și fără asta.

Lângă o râpă care străbătea vâlceaua de-a curmezișul, Podtiolkov sări jos din căruță, strigând scurt celorlalți:

— Pregătiți-vă!

Apoi își luă carabina de cavalerie, o încărcă și porni mai departe, alături de căruță. Apa de primăvară, oprită de stăvilare, se mai zărea, albăstrie, în vâlcea. Noroiul de lângă un mic iaz era creat de urmele vitelor care veneau la adăpost. Pe muchia stăvilărilor năruit pe jumătate, creșteau buruieni și volbură, iar jos, lângă apă, papura își înălța tulpinile firave, și frunzele ascuțite ale rogozului foșneau biciuite de ploaie. Podtiolkov se aștepta să dea acolo peste vreo cursă a cazacilor, dar cercetașii trimiși înainte nu descoperiră pe nimeni.

— Nu acum, Feodor! spuse Krivoșlîkov în șoaptă, chemându-l la o parte pe Podtiolkov, mai aproape de căruță. N-au să sară pe noi acum, ci la noapte.

— Și eu cred la fel.

La apus, norii se îngroșau. Se întuneca. Departe, prin valea Donului, șerpuiau fulgere, tremurau lumini portocalii, asemenea unor aripi de pasăre în agonie. O văpaie îndepărtată se întindea palidă, acoperită de poala neagră a unui nor. Ca o cupă plină până la margini de liniște și de umezeală, stepa ascundea în zbârciturile râpelor tristele reflexe ale zilei. Seara amintea parcă un amurg de toamnă. Până și ierburile, care nu înfloriseră încă, răspândeau o mireasmă râncedă, moartă ca niciuna alta.

Podtiolkov pășea, adulmecând cu luare-aminte feluritele mirosmi nedeslușite ale ierburilor ude. Din când în când se oprea, curăța bulgării de noroi lipiți de tocuri, se îndrepta din șale și-și purta greoi și obosit trupul vânjos sub haina de piele jilavă larg desfăcută, scârțâind la fiecare mișcare.

Noaptea ajunseră în satul Kalașnikov, din plasa Poleakovo-Nagolinskaia. Cazacii din detașament părăsiră căruțele și se risipiră în căutarea locurilor de dormit. Plin de îngrijorate presimțiri, Podtiolkov dădu ordin să se orânduiască paza, dar cazacii se adunau în silă. Trei inși nu voriră să meargă.

— Să fie judecați de tovarășii lor! Să fie împușcați, pentru neexecutarea ordinului! se frământă Krivoșlîkov.

Sleit de atâtea îngrijorări, Podtiolkov făcu un gest dureros cu mâna:

— Și-au pierdut curajul pe drum. Nici n-au să se mai apere! Suntem pierduți, Mișatka!

Lagutin strânse cu chiu, cu vai câțiva oameni și trimise patrula la marginea satului.

— Să nu dormiți, fraților! Au să ne-nhațe de vii! rosti rugător Podtiolkov către cazacii mai apropiați de el, cutreierând casele în care poposiseră.

Toată noaptea a stat de veghe lângă masă, proptindu-și capul în mâini și oftând greu și răgușit. Puțin înainte de revărsatul zorilor, ațipi, lăsându-și capul uriaș să-i cadă pe masă, dar îndată îl trezi Robert Fraschenbruder, care venise din ograda vecină. Începură să se pregătească de plecare. Afară se lumina. Podtiolkov ieși din casă. Gazda, care își mulsese vaca, îl întâmpină în tindă:

— Colea, pe deal, umblă niște călăreți! rosti ea cu nepăsare.

— Unde?

— Uite, dincolo de sat!

Podtiolkov sări afară: pe deal, după perdeaua albă de ceață, care atârna deasupra satului și a sălciiilor din livezi, se vedeau numeroase pâlcuri de

cazaci. Se mișcau în trap și în galop scurt, înconjurând satul și strângând cercul din ce în ce mai îngust. În curtea casei unde poposise Podtiolkov și în jurul căruței sale, începură să se strângă repede cazacii din detașament.

Veni Vasili Miroșnikov, un cazac din Migulinskaia, om voinic și cu moțul lung. Îl chemă la o parte pe Podtiolkov și-i spuse, cu privirea plecată-n jos:

— Iată ce-i, tovarășe Podtiolkov... Acum au venit niște delegați din partea ălora, și el făcu un gest cu mâna spre deal. Au zis să-ți spunem să se pună îndată armele jos și să ne predăm. Dacă nu, au să înainteze asupra noastră.

— Tu, fecior de cățea! Ce cutezi a vorbi?

Podtiolkov îl apucă pe Miroșnikov de piepții mantalei, îmbrâncindu-l departe, se repezi la căruță, înșfăcă arma de țeavă și strigă cu voce răgușită, aspră, către cazaci:

— Să ne predăm? Ce fel de vorbe putem să mai schimbăm cu cei care sprijină contrarevoluția? Ne batem cu ei! După mine! În trăgători!

Toți săriră afară din ogradă. Numai o mică parte dintre oameni alergă însă la marginea satului. În dreptul ultimelor case, pe Podtiolkov îl ajunse din urmă, gâfâind, Mrîhin, membru în comisie.

— E o rușine, Podtiolkov! Să ne vărsăm sângele în lupta cu frații noștri? Lasă! Avem să ne înțelegem și fără puști!

Văzând că numai o parte din detașament îl urmase și dându-și seama că-i așteaptă negreșit înfrângerea dacă s-ar încăpățâna să lupte, Podtiolkov scoase fără niciun cuvânt închizătorul armei, îl aruncă și făcu un gest obosit cu șapca:

— La loc comanda! Înapoi în sat!

Se întoarseră. Tot detașamentul se adună în trei curți vecine. Cazacii apărură nu după mult timp în sat. De pe deal, coborî un pâlcc de vreo patruzeci de călăreți.

Poftit de fruntașii staniței Miliutinskaia, Podtiolkov ieși din sat, ca să se înțeleagă asupra predării. Forțele principale ale inamicului, care învăluiau satul, nu-și părăseau pozițiile. Bunciuk îl ajunse din urmă pe Podtiolkov la izlaz și-l opri:

— Ne predăm?

— Puterea e cu dânșii! Ce vrei să facem?

— Ce, ți s-a urât cu viața?

Tot trupul lui Bunciuk se zgudui într-un spasm. Fără să se uite la bătrânii care îl însoțeau pe Podtiolkov, strigă cu voce înăbușită și surdă:

— Spune-le că nu dăm armele! Și o luă înapoi, agitând pumnul încleștat pe mânerul revolverului.

După ce se întoarse la cazaci, încercă să-i înduplece ca să răzbească prin luptă spre linia ferată, dar cei mai mulți erau vădit înclinați spre împăciuire. Unii îi întoarseră spatele, alții îi răspundeau dușmănos:

— Du-te de te luptă, viteazule! Noi n-o să ne batem cu frații noștri!

— Avem încredere în ei și fără arme în mâini.

— Să vărsăm sânge de sfintele sărbători ale Paștilor?

Bunciuk ajunsese la căruța lui, care se afla lângă hambar, aruncă mantaua dedesubt și se culcă, fără să descleșteze din pumn mânerul crestat al revolverului. Se gândi o clipă la fugă, dar i se făcu scârbă de o plecare pe ascuns, de dezertare, și, lăsând toate în voia soartei, rămase pe loc să aștepte întoarcerea lui Podtiolkov.

Acesta se înapoie abia după vreo trei ceasuri. O mare mulțime de cazaci străini pătrunse împreună cu el în sat. Unii erau călări, alții își duceau caii de dârlogi sau veneau pe jos, împresurându-l pe Podtiolkov și pe podesaulul Spiridonov, fostul său camarad de baterie, acum comandant al detașamentului adunat pentru a captura grupul lui Podtiolkov.

Podtiolkov mergea cu capul sus, pășind drept și cu grijă, ca și cum ar fi bătut peste măsură. Spiridonov îi spunea ceva, zâmbind din colțul buzelor, cu o privire răutăcioasă. Un cazac călare venea în urma lor, strângând la piept lemnul prost cioplit al unui mare steag alb.

Ulița și ogrăzile, în care se aflau înghesuie căruțele detașamentului, se umplură de căzăcimea bulucită în grabă. Larma de glasuri crescuse de îndată. Mulți dintre cei sosiți slujiseră la oaste cu cazacii lui Podtiolkov.

Răsunară strigăte de bucurie, râsete.

— Măi, leat, ce vânt te-a adus?

— Hai noroc, noroc, Prohor!

— Noroc să dea Dumnezeu!

— Era cât pe ce să mă bat cu tine!... Mai ții minte cum îi fugăream pe austrieci la Lvov?

— Cumetre Danilo!... Hristos a înviat, cumetre!

— Adevărat a înviat!

O sărutare răsunătoare urmă vorbelor; netezindu-și mustățile, doi cazaci se uitau unul la altul, zâmbeau și se băteau pe umăr.

La câțiva pași de dânșii, vorbeau alții:

— Nici n-am avut parte de sărbătoare...

— D-apăi voi sunteți bolșevici! Ce mai vorbești de sărbătoare?

— Ce-are a face! Bolșevici-nebolșevici, tot un Dumnezeu avem!

— Ho! Nu minți?

— Zău!

— Dar crucea o ai?

— Uite-o! Cazacul din Garda Roșie, zdravăn, cu fruntea lată, își descheie gulerul bluzei, umflându-și buza și scoase o cruce de aramă coclită, ce-i atârna pe pieptul pârlit de soare și acoperit de păr.

Bătrânii din detașamentele trimise pentru prinderea „răzvrătitului Podtiolkov”, înarmați cu furci și cu topoare, schimbară priviri mirate:

— Se spunea că v-ați lepădat de credința întru Hristos!

— Cică v-ați vândut satanei!

— Am auzit că jefuiți bisericile și că omorâți popii.

— Minciuni! strigă cu o voce răspicată același ostaș din Garda Roșie. V-au împuiat alții urechile cu născociri! Eu, înainte de a pleca din Rostov, am fost la biserică și m-am împărtășit.

— Nu mai spune! rosti un bătrânel slăbuț, înarmat cu o lance cu coada tăiată pe jumătate, dând din mâini în semn de mare bucurie.

Gălăgia glasurilor răsuna pe uliți și prin ogrăzi. Dar, după o jumătate de ceas, mai mulți cazaci cu un vagmistru din stanița Bokovskaia se iviră în uliță, făcându-și loc răstit prin înghesuiala mulțimii.

— Cei din detașamentul lui Podtiolkov să treacă la apel! sună ordinul.

Podesaulul Spiridonov, cu bluză și cu epoleți kaki, își scoase șapca cu cocarda de ofițer, albă ca o bucată de zahăr, și strigă în toate părțile:

— Toți cei din detașamentul lui Podtiolkov să treacă la stânga, la gard! Restul, la dreapta! Noi, frații voștri de front, am hotărât împreună cu delegația voastră că trebuie să predați toate armele, fiindcă locuitorii se tem de voi câtă vreme sunteți înarmați. Puneți-vă puștile și tot armamentul în căruțele voastre, le vom păzi împreună! Vom trimite detașamentul vostru la Krasnokutskaia, și acolo, la soviet, aveți să primiți toate armele îndărăt.

Un vânt de îngrijorare cutreieră mulțimea cazacilor din Gărzile Roșii. Se auziră strigăte dintr-o ogradă: era cazacul Korotkov din stanița Kumșatskaia.

— Nu dăm armele!

Un vuiet surd de furtună trecu pe uliță, prin ogrăzile pline de norod.

Cazacii proaspăt veniți în sat săriră în dreapta, și în mijlocul uliței rămaseră numai oamenii din detașamentul lui Podtiolkov, strânși grămadă și fără nicio rânduială. Krivoșlîkov, cu mantaua pusă pe umeri, se uita în

jur ca o fiară încolțită. Lagutin își mușcă buzele. Oamenii nu conteneau a glăsui cu nedumerire.

Bunciuk, care hotărâse dârz să nu-și predea armele, se apropie scurt de Podtiolkov, cu arma în cumpănire.

— Nu predăm armele! Ai auzit?

— E prea târziu... șopti Podtiolkov, mototolind spasmodic în mână lista detașamentului.

Lista trecu în mâinile lui Spiridonov. După ce o citi în fugă, întrebă:

— Aici sunt o sută douăzeci și opt de oameni. Unde-s ceilalți?

— Au rămas în urmă...

— Aha! Care va să zică, așa?... Bine. Spune oamenilor să aducă armele.

Podtiolkov își desprinsese cel dintâi revolverul, cu toc cu tot; predându-l, rosti surd:

— Sabia și arma sunt în căruță.

Dezarmarea începu. Ostașii din Gărzile Roșii aduceau armele, codindu-se; își aruncau revolverele peste gard sau le ascundeau, împrăștiindu-se prin ogrăzi.

— Pe toți acei care nu-și vor preda armele îi vom percheziționa! strigă Spiridonov, rânjind larg și voios.

O parte din ostașii roșii, conduși de Bunciuk, refuzară să predea puștile, dar fură dezarmați cu forța.

Un mitralior izbuti să fugă călare, luând cu el închizătorul unei mitraliere. Profitând de cele câteva clipe de zăpăceală, câțiva oameni se ascuseră. Dar Spiridonov numi îndată oameni de escortă, înconjură pe toți cei rămași cu Podtiolkov, îi percheziționă și încercă să facă apelul. Prizonierii răspundeau în silă; unii strigau:

— Ce să mai cercetați? Toți suntem aici!

— Trimiteti-ne la Krasnokutskaia!

— Tovarășii!... Isprăviți odată!...

După ce sigilă lada cu bani și o trimise cu escortă puternică la Karghinskaia, Spiridonov adună prizonierii și dădu comanda, schimbându-și deodată tonul și purtarea:

— Dublați șirurile! La stân-ga! Ocolire la dreapta – marș! Gura!

Un ropot trecu prin rândurile celor din Garda Roșie. Porniră în silă, amestecară curând șirurile și merseră de-a valma.

Podtiolkov, care își înduplecase oamenii să predea armele, mai nădăjduia pesemne că lucrurile se vor sfârși cu bine. Dar îndată ce prizonierii fură scoși afară din sat, cazacii din escortă începură să-i împingă

cu caii. Un cazac bătrân, cu barba roșie ca focul și cu cercelul înnegrit în ureche, îl lovi fără nicio vină pe Bunciuk, care mergea la marginea coloanei. Sfârcul biciuștii îi sângeră și-i plesni obrazul. Cu pumnii încleștați, Bunciuk se întoarce, dar o lovitură și mai puternică îl sili să se ascundă în mulțime. O făcuse fără să vrea, mânat de instinctul animalic al conservării, și acum, strâns între tovarășii săi care mergeau înainte, pentru întâia oară de la moartea Annei își chinul buzele într-un zâmbet amar, mirându-se în sine de puterea dorinței de a trăi, ce fințează în orice suflet omenesc.

Prizonierii fură stâlciți în bătaie. Bătrânii, turbați la văzul inamicilor dezarmați, îi izbeau cu caii, se aplecau și-i croiau cu biciușca, ori cu latul sabiei. Fără să vrea, fiecare din cei bătuți se grăbea să se bage în mijlocul mulțimii; se născu o mare îmbulzeală și se auziră țipete.

Un ostaș al Gărzii Roșii, dintr-o staniță din josul Donului, om zdravăn cât un munte, strigă, agitându-și brațele ridicate în sus:

— Dacă vreți să ne omorâți, omorâți-ne pe loc! De ce vă bateți joc de noi

— Unde este cuvântul vostru? țipă Krivoșlîkov.

Bătrânii se potoliră. La întrebarea unui prizonier: „Unde ne mânați?” un tânăr cazac din escortă, care pesemne simpatiza cu bolșevicii, răspunse încet:

— Avem ordin să vă ducem în satul Ponomariov. Nu vă fie teamă, fraților. N-o să vă facem niciun rău.

Astfel ajunseră în satul Ponomariov.

Spiridonov se propti cu doi cazaci în ușa unei dughene și lăsa oamenii să intre câte unul, întrebându-l pe fiecare:

— Numele și prenumele? Locul nașterii?

Și trecea răspunsurile într-un carnet de campanie soios.

Veni rândul lui Bunciuk.

— Numele?

Spiridonov atinse hârtia cu vârful creionului, se uită repede la chipul posomorât, cu fruntea lată, al ostașului din Garda Roșie și, văzând că acesta țuguia buzele pregătindu-se să scuipe, se feri la o parte și strigă:

— Treci, ticălosule! Ai să crăpi și fără nume!

Molipsit de pilda lui Bunciuk, tamboveanul Ignat nu-și spusese nici el numele. Se mai găsi un al treilea care voi să moară necunoscut și trecu fără vorbă pragul dughenii...

Spiridonov puse lacătul și rândul garda.

În timp ce lângă dugheană se împărțeau merindele și armele din

căruțele lui Podtiolkov, într-una din casele din apropiere se ținea ședința Curții marțiale, înjghebată în grabă și alcătuită din reprezentanții satelor care luaseră parte la prinderea lui Podtiolkov.

Prezida esaulul Vasili Popov, din stanița Bokovskaia, om zdravăn, cu sprâncenele galbene. Ședea la masă, sub oglinda acoperită de prosoape, cu coatele larg desfăcute și șapca dată pe ceafa lată. Ochii lui strălucitori, în care licărea o asprime oarecum părintească, priveau iscoditor la cazacii membri ai Curții marțiale. Se chibzuia ce pedeapsă să se dea prinșilor.

— Ce să facem cu ei, domnilor fruntași? întrebă Popov pentru a doua oară.

Aplecându-se, șopti ceva podesaulului Senin, care ședea alături de el. Acesta dădu grăbit din cap, în semn de încuviințare. Ochii lui Popov se făcură mici, zbânciturile vesele din colțurile lor pieriră, și ei sclipiră deodată aspru și rece, pitulați crud sub genele rare.

— Ce să facem cu trădătorii ținutului lor, cu acei care veneau să prade și să ucidă pe cazaci?

Fevraliov, un bătrân cazac de credință veche, din stanița Miliutinskaia, sări ca împins de un arc:

— Să fie împușcați! Toți!

Dădu nebunește din cap și cercetă adunarea cu o privire piezișă, de fanatic, apoi țipă, înecându-se în bale:

— Nicio milă pentru cei ce l-au vândut pe Hristos!... Și dacă or fi jidani printre ei, să-i omorâm! Să fie uciși! Răstigniți! Să fie băgați în foc!

Bărbuța lui rară, încâlcită, tremura; părul cărunt cu pete roșcate se făcuse vâlvoi. Se așeză la loc, gâfâind, cu fața cărămizie, cu buzele umede.

— Să-i osândim la surghiun. Sau, ce ziceți? propuse nehotărât Diacenko, membru al Curții marțiale.

— La zid cu ei!

— Moarte lor!

— Și eu sunt de aceeași părere!

— Să fie împușcați în fața tuturor!

— Iarba rea să piară din holdă!

— La moarte!

— La moarte, desigur! Ce să mai pierdem vremea? se mânie Spiridonov.

Cu fiecare nou strigăt, colțurile gurii esaulului Popov se înăspreau și mai mult, făcând să-i piară chipul blajin de om bine hrănit, mulțumit de sine și de cei dimprejur, se lăsau în jos și se adânceau într-o împietrire de stană.

— Prin împușcare! Scrie! ordonă el secretarului, privind peste umărul

lui.

— Dar pe Podtiolkov și pe Krivoșlîkov? Pe dușmanii ăștia, tot prin împușcare? E prea puțin! strigă mânios un cazac bătrân și scund, care ședea lângă fereastră și potrivea mereu fitilul lămpii ce amenința să se stingă.

— Pe ei, pe căpetenii, să-i spânzurăm! răspuse scurt Popov și repetă, adresându-se secretarului: Scrie: „Hotărâre. Noi, subsemnații”...

Secretarul, tot Popov, neam depărtat cu esaulul, își aplecă capul bălai, bine pieptănat, și începu să scârțâie din peniță.

— N-o să ne ajungă gazul! oftă cineva cu părere de rău.

Luminița lămpii clipea tremurând. Fitilul fumega. O muscă prinsă în păienjenis bâzâia în liniștea odăii, penița scârția pe hârtie, și unul dintre membrii tribunalului răsuflea greu, ca un cal bolnav de răpciugă.

HOTĂRÂRE

Anul 1918, luna aprilie 27, (10 mai), noi, delegații satelor din stanițele Karghinovskaia, Bokovskaia și Krasnokutkaia:

De la	Vasilievski	<i>Maksaev Stepan</i>
„ „	Bokovski	<i>Krujilin Nikolai</i>
„ „	Fomin	<i>Kumov Feodor</i>
„ „	Verhne-Iablonovski	<i>Kubtin Alexandr</i>
„ „	Nijne-Dulenski	<i>Sinev Lev</i>
„ „	Ilinski	<i>Voloțkov Semion</i>
„ „	Konkovski	<i>Popov Mihail</i>
„ „	Verhne-Dulenski	<i>Rodin Iakov</i>
„ „	Savostianov	<i>Frolov Alex.</i>
„ „	stanița Miliutinskaia	<i>Fevraliov Maxim</i>
„ „	Nikolaev	<i>Groșev Mihail</i>
„ „	stanița Krasnokustkaia	<i>Diacenko Ivan</i>
„ „	satul Ponomariov	<i>Elankin Ilia</i>
„ „	satul Evlantiev	<i>Emilianov Luka</i>
„ „	satul Malahov	<i>Konovalov Matvei</i>
„ „	Novo-Zemțevo	<i>Popov Mihail</i>
„ „	Astahov	<i>Șcegolkov Vasili</i>
„ „	Popov	<i>Cekunov Feodor</i>
„ „	Orlov	<i>Ciukarin Feodor</i>

sub președinția lui V. S. Popov

Am hotărât:

Toți jefuitorii și înșelătorii poporului muncitor, menționați în lista de mai jos, în număr de 80 de persoane, vor fi pedepsiți cu moartea prin împușcare, iar pentru doi dintre ei, Podtiolkov și Krivoșlîkov, căpeteniile acestui grup, executarea se va face prin spânzurare.

Se achită cazacul Anton Kalitvențov din satul Mihailovskoe, din lipsă de dovezi suficiente.

Konstantin Melnikov, Gavril Melnikov, Vasili Melnikov, Aksenov și Verșinin, care au fugit din detașamentul lui Podtiolkov și au fost arestați în stanița Krasnokutskaia, vor suferi pedeapsa conform aliniatului întâi din această hotărâre (pedeapsa cu moartea).

Sentița se va aduce la îndeplinire mâine, 28 aprilie (11 mai), orele 6 dimineața.

Pentru supravegherea celor deținuți, se va numi în gardă podesaulul Senin; azi la orele 11 seara i se vor pune la dispoziție doi cazaci cu arme; membrii tribunalului vor fi făcuți responsabili pentru neîndeplinirea acestui punct; cu executarea pedepsei va fi însărcinată garda dată de fiecare sat, în care scop se vor trimite câte cinci cazaci la locul execuției.

Originalul este iscălit de:

Președintele secției militare, V. S. POPOV
Secretar, A. F. POPOV

LISTĂ

de oamenii din detașamentul lui Podtiolkov, condamnați la 27 aprilie st. v. 1918 la moarte de către Curtea marțială.

<u>Nr. Din stanița</u> crt.	<u>Numele și prenumele</u>	<u>Sentița</u>
Ust-Hopiroskaia	Feodor Podtiolkov	Spânzurat
Elanskaia	Mihail Krivoșlîkov	”
Kakanskaia	Avraam Kakurin	Împușcat

Bukanovskaia	Ivan Lagutin	„
Gub. Nijni-Novgorod	Alesej Iv. Orlov	„
Gub. Nijni-Novgorod	Efim Mih. Vachtel	„
Ust Bîstreanskaia	Grigori Fetisov	„
Migulinskaia	Gavril Tkaciov	„
Migulinskaia	Pavel Agafonov	„
Mihailovskaia	Alexandr Bubnov	„
Luganskaia	Kalinin	„
Migulinskaia	Konstantin Mrîhin	„
Migulinskaia	Andrei Konovalov	„
Gub. Poltava	Konstantin KIRSTA	„
Kotovskaia	Pavel Pozneakov	„
Migulinskaia	Ivan Boldîriov	„
Migulinskaia	Timofei Kolîcirov	„
Filim.-Celb.	Dmitri Volodarov	„
Cernîşevskaia	Gheorghî Karpuşin	„
Filim.-Celb.	Ilia Kalmîkov	„
Migulinskaia	Saveli Rîbnikov	„
Migulinskaia	Polikarp Gurov	„
Migulinskaia	Ignat Zemleakov	„
Migulinskaia	Ivan Kravţov	„
Rostov	Nikifor Frolovski	„
Rostov	Alexandr Konovalov	„
Migulinskaia	Piotr Vihleanţev	„
Kleţkaia	Ivan Zotov	„
Migulinskaia	Evdokim Babkin	„
Migulinskaia	Piotr Svinţov	„
Dobrińskaia	Illarion Celobitcikov	„
Kazanskaia	Klimenti Dronov	„
Ilovinskala	Ivan Avilov	„
Kazanskaia	Matvei Sakmatov	„
Nijne-Kurmoiarskaia	Gheorghî Pupkov	„
Ternovskaia	Mihail Fevraliov	„
Gub. Herson	Vasili Panteleimonov	„
Kazanskaia	Profiri Liubuhin	„
Kleţkaia	Dmitri Şamov	„
Filonovskaia	Safon Saronov	„
Migulinskaia	Ivan Gubariov	„

Migulinskaia	Feodor Abakumov	”
Luganskaia	Kuzma Gorșkov	”
Gundorovskaia	Ivan Izvarin	”
Gundorovskaia	Miron Kalinovțev	”
Mihailovskaia	Ivan Farafonov	”
Kotovskaia	Serghei Gorbunov	”
Nijne-Cirskaia	Piotr Alaev	”
Migulinskaia	Prokopi Orlov	”
Luganskaia	Nikita Șein	”
Mecanic principal		
C. F. Rostov	Alexandr Iasentki	”
Rostov	Mihail Poleakov	”
Razdorskaia	Dmitri Rogaciov	”
Rostov	Robert Fraschenbruder	”
Rostov	Ivan Silender	”
Gub. Samara	Konstantin Efimov	”
Cernîșevskaia	Mihail Ovcinnikov	”
Gub. Samara	Ivan Pikalov	”
Ilovlinskaia	Mihail Korețkov	”
Kumșatskaia	Ivan Korotkov	”
Rostov	Piotr Biriukov	”
Razdorskaia	Ivan Kabakov	”
Lukovskaia	Tihon Molitvinov	”
Migulinskaia	Andrei Șvețov	”
Migulinskaia	Stepan Anikin	”
Kremenskaia	Kuzma Dîcikin	”
Baclanovskaia	Piotr Kabanov	”
Mihailovskaia	Serghei Selivanov	”
Rostov	Artiom Ivancenکو	”
Migulinskaia	Nikolai Konovalov	”
Mihailovskaia	Dmitri Konovalov	”
Krasnobutskaia	Piotr Lîșikov	”
Migulinskaia	Vasili Miroșnikov	”
Migulinskaia	Ivan Volohov	”
Migulinskaia	Iakov Gordeev	”

Trei inși nu și-au spus numele.

După ce isprăvi de copiat lista condamnaților, secretarul puse două

puncte groase la finele hotărârii și vârî tocul în mâna celui mai apropiat delegat:

— Iscălește !

Delegatul satului Novo-Zemțevo, Konovalov, îmbrăcat în surtuc de postav cenușiu nemțesc, cu revere roșii, se aplecă deasupra foii, zâmbind vinovat. Degetele lui groase, bătucite și negre, țineau fără să se-ndoaie tocul ros, de școală.

— Nu prea știu carte... mărturisi, desenând cu grijă inițiala „K”.

După el semnă Rodin, mânuind tocul cu aceeași neîndemânare, asudând și încruntându-se de atâta încordare. Încă unul iscăli, scuturând mai întâi tocul și luând avânt, apoi își ascunse limba scoasă în timpul semnării. Popov își semnă numele cu caractere late și cu parafă și se sculă, ștergându-și cu batista fața udă.

— Trebuie să alăturăm foaia! rosti căscând.

— Kaledin are să ne blagoslovească de pe lumea cealaltă! zâmbi tinerește Senin, urmărind mișcările secretarului, care apăsa de perete foaia cu rânduri umede de cerneală.

Nimeni nu răspunse la glumă. Toți părăsiră casa în tăcere.

— Doamne Isuse!... oftă cineva, ieșind în tinda întunecoasă.

29

În noaptea aceea cu cerul stropit de lumina lăptoasă a stelelor gălbui, oamenii înghesuiți în mica dugheană aproape că nici n-au închis ochii. Vorbele lânzezeau și amuțeau. Zăduful și îngrijorarea sugrumau gâtlejurile tuturor.

Seara, un ostaș din Garda Roșie își ceruse voie afară:

— Deschide, tovarășe! Am nevoie să ies, am nevoie!

Stătea desculț, cu cămașa de pânză scoasă din pantaloni, ciufulit, lipindu-și fața înnegrită de gaura cheii și repetând:

— Dar deschide odată, tovarășe!

— Lupul ți-e tovarăș, nu eu! răspunse în cele din urmă unul din paznici.

— Deschide, frate! se rugă omul, schimbându-și felul de a i se adresa.

Santinela își sprijini arma de zid, stătu să asculte cum fâlfâie din aripi rațele sălbatice, zburând spre popas de noapte, își lipi buzele de gaura cheii și zise:

— Fă în nădragi, drăguțule! Tot n-ai să-i rupi într-o noapte, iar mâine dimineață au să-ți dea drumul în împărăția cerurilor și așa cum ești, cu

nădragii uzi pe tine.

— S-a isprăvit cu noi!... zise deznădăjduit ostașul roșu, depărtându-se de ușă.

Ședeau umăr la umăr. Într-un colț, Podtiolkov își goli buzunarele și rupse o grămadă de bancnote, șoptind ceva și înjurând de mamă. După ce isprăvi cu banii, se descălță, și, atingând umărul lui Krivoșlikov, care stătea culcat lângă el, îi spuse:

— E limpede, ne-au înșelat!... Ne-au tras pe sfoară, dumnezeii mă-sii! Mi-e necaz, Mihailo! Când eram băiat mic, mă duceam peste Don, la vânătoare, cu flinta tatii; treceam prin pădure, ca printr-un cort verde, la un iaz cu rațe. Când dădeam greș, mi-era necaz, de-mi venea să urlu, nu altceva. Și acum mi-e necaz că am dat greș: dacă am fi ieșit din Rostov măcar cu trei zile mai înainte, n-am fi avut parte de moartea asta netrebnică, aici. Am fi dat noi pe toți contrarevoluționarii cu cracii în sus!

Rânjindu-și dinții într-un zâmbet chinuit, Krivoșlikov răspunse în întineric:

— Dracu' să-i ia, n-au decât să ne omoare! Deocamdată, nu mi-e frică de moarte... „*Mă tem că pe lumea cealaltă nu ne-om mai recunoaște...*” Ne vom întâlni, acolo, Fedea, ca doi străini. Iată de ce mi-e groază!

— Lasă! mormăi posomorât Podtiolkov, punându-și palmele mari și fierbinți pe umerii vecinului. Ce rost au toate astea?

Lagutin povestea cuiva despre satul lui de baștină, despre bunicul său, care îi zicea în bătaie de joc „Tăiș”, pentru că avea capul lung, și care îi trăsesese odată o biciuală zdravănă, când îl prinsese într-o bostănărie străină.

Așa vorbit-au toți în acea noapte despre tot felul de lucruri răzlețe și fără șir.

Bunciuk se așezase lângă ușă. Prindea lacom cu buzele suflarea unui vântuleț care pătrundea printr-o crăpătură. Răscolinu-și memoria, își aduse aminte o clipă de bătrâna-i mamă și, străfulgerat de un gând dureros, cu o sforțare îi goni chipul din cuget, pentru a face loc amintirilor despre Anna, despre trecutul cel atât de apropiat – și aceasta îi aduse o puternică ușurare, un simțământ de fericită împăcare. Gândul morții nu-l înspăimânta câtuși de puțin. Nu mai simțea, ca altădată, un fior de-a lungul șirei spinării și durerea apăsătoare la gândul că i se va ridica viața. Se pregătea de moarte ca pentru un popas fără veselie, după un drum amarnic și istovitor, când oboseala este atât de mare, când tot trupul te doare cu atâta putere, încât nimic pe lume nu mai e în stare să te tulbure.

La un pas de el, oamenii vorbeau lucruri vesele și triste, despre femei, despre iubire, despre bucurii mari și mici, rămase în inima fiecăruia pe urma lor.

Mai vorbeau despre neamuri, despre copii, despre prieteni; despre semănăturile care creșteau atât de spornic, încât de pe acum nu mai puteai zări cioara ascunsă în ele. Le era dor de libertate, de rachiu, îl vorbeau de rău pe Podtiolkov. Dar somnul îi și acoperea pe mulți cu aripa lui neagră, și oamenii, sleiți trupește și sufletește, adormeau pe unde și cum apucau: culcați, așezați, stând în picioare.

Mijeau zorile, când cineva izbucni în hohote de plâns și nu puteai spune dacă era treaz sau dormea; plângea îngrozitor, așa cum plâng oamenii mari și simpli, care au uitat din copilărie gustul amar al lacrimilor. Tăcerea somnoroasă se nărui, spartă de mai multe glasuri:

— Taci, blestematule!

— Muiere ce ești!

— Îți rup gâtul! Ta-a-ci!

— A dat apă la șoareci, om însurat!

— Oamenii dorm, și el... Și-a pierdut rușinea!

Acela care plânsese se potoli, smiorcăind și suflându-și nasul.

Liniștea puse din nou stăpânire pe dugheană. În câteva unghere licăreau țigări, dar oamenii tăceau. Mirosea a sudoare de bărbat, a trupuri sănătoase înghesuite în loc strâmt, a fum de țigară și a rouă dulceagă ce se așternuse peste tot în timpul nopții.

Un cocoș din sat vesti zgomotos apropierea dimineții. Se auziră pași și zângănit de fiare.

— Cine-i? întrebă încet un paznic.

O voce tânără îi răspunse tușind și cu cheful de vorbă al celor bine odihniți:

— Noi suntem! Mergem să facem groapa pentru oamenii lui Podtiolkov.

Toți cei din dugheană se treziră și începură să se miște.

30

Detașamentul de cazaci din Tatarski sosi în zorii zilei de 11 mai în satul Ponomariov. Era sub comanda lui Petro Melehov.

Cazacii de la Cir forfoteau, ducându-și caii la adăpat sau îndreptându-se undeva, la marginea satului. Petro își opri detașamentul pe medean și comandă descălecarea. Câțiva oameni se strânsesă mai aproape de dânșii.

— De unde veniți, cazaci? întrebă unul.

— Din Tatarski.

— Ați cam întârziat! L-au prins pe Podtiolkov și fără voi.

— Dar unde-s? I-a dus undeva de aici?

— Uite, colea!... arată cazacul cu mâna acoperișul dughenii și râse. Stau acolo ca niște găini într-un coteț.

Hristonea, Grigori Melehov și alți câțiva oameni se apropiară și ei.

— Și unde îi trimite acum? se interesă Hristonea.

— La strămoși!

— Cum? Ce vorbești aiurea? întrebă Grigori, apucându-l pe cazac de poala mantalei.

— N-ai decât să născocești altceva mai isteț, blagorodnicia ta! răspunse cu obraznicie cazacul, eliberându-și încet poala din strânsoarea lui Grigori. Uite, colea li s-a ridicat scrânciobul! adăugă el, arătând spânzurătoarea care fusese ridicată între două sălcii subțiri.

— Duceți-vă caii prin ogrăzi! ordonă Petro.

•

Cerul era acoperit de nori. Cernea o ploaie rară. Cazacii și femeile plecau în număr mare spre marginea satului: înștiințați despre execuția ce urma să aibă loc la ceasurile șase dimineața, locuitorii din Ponomariov mergeau de bunăvoie, ca la o privesite rară și veselă. Cazacele se gătiră ca de sărbătoare; erau multe care își duceau copiii cu ele. Mulțimea înconjură izlazul și se înghesuia lângă spânzurătoare și lângă groapa lungă, de peste doi arșini adâncime. Copiii umblau pe argila umedă a valului de pământ aruncat într-o parte. Cazacii se adunau, discutând cu aprindere execuția; femeile vorbeau între ele în șoaptă și cu părere de rău.

Esaulul Popov veni somnoros și grav. Fuma o țigară, mușcând-o cu dinții tari, și cu glas răgușit porunci cazacilor din plutonul de pază:

— Goniți lumea la o parte de la groapă! Și spuneți-i lui Spiridonov să aducă seria întâi! Se uită la ceas și se feri în lături, privind cum lumea, împinsă de oamenii de pază, se dădea îndărăt de la locul execuției, lărgind un semicerc des și pestriț în jurul lui.

Spiridonov, cu o echipă de cazaci, se îndreptă cu pași repezi spre dugheană. Se întâlni cu Petro Melehov.

— Sunt voluntari din partea satului vostru?

— Ce fel de voluntari?

— Pentru aducerea la îndeplinire a sentinței.

— Nu sunt și nu vor fi! răspunse cu asprime Petro, ocolindu-l pe

Spiridonov, care îi aținea calea.

Totuși, voluntarii se iviră: Mitka Korșunov, potrivindu-și cu palma părul drept, scăpat de sub cozoroc, veni cu pașii legănați la Petro și-i spuse, sclipind din ochii săi înguști, verzi ca papura:

— Eu am să trag. De ce spui „nu”? Sunt gata. Își lăsă ochii în jos și zâmbi. Dă-mi cartușe! Am numai un încărcător!

El se oferă, împreună cu Andrei Kașulin – cu fața împietrită de cea mai puternică încordare răutăcioasă – și Fedot Bodovskov, cel cu mutra de calmuc.

Un ropot înăbușit străbătu mulțimea înghesuită umăr la umăr, când cei dintâi osândiți ieșiră din dugheană, înconjurați de escorta cazacilor.

În fruntea tuturor mergea Podtiolkov, desculț, cu nădragi largi de postav negru și cu scurta de piele larg descheiată. Călca de nădejde în noroi cu picioarele lui albe, mari, lunecând și ridicând ușor brațul stâng ca să nu cadă. Lângă el, Krivoșlîkov abia își târa pașii. Era alb ca un mort; ochii lui sclipeau metalic, gura îi era schimonosită într-un spasm chinuit. Potrivindu-și mantaua pusă pe umeri, Krivoșlîkov o strângea pe el, ca și cum i-ar fi fost îngrozitor de frig. Amândoi nu fuseseră dezbrăcați; în schimb, toți ceilalți n-aveau pe dânșii nimic în afară de rufe.

Lagutin mergea cu pași mărunți alături de Bunciuk, care pășea greoi. Erau desculți. Prin izmenele rupte, lui Lagutin i se vedea piciorul cu pielea galbenă, acoperită de păr rar. Mergea ținându-și stingherit izmenele, și buzele îi tremurau. Bunciuk se uita peste capetele celor din escortă, în zarea cenușie, ascunsă de perdeaua norilor. Ochii săi reci și liniștiți clipeau cu încordare, iar palma lată, trecută pe sub gulerul răsfrânt al cămășii, mângâia pieptul ascuns sub părul îmbelșugat și negru. Aștepta parcă ceva, cu neputință să fie aieva, dar îmbucurător. Unii păstrau o expresie de nepăsare aparentă; bolșevicul Orlov, cu părul cărunț, mergea agitându-și mâinile cu aer de sfidare și scuișând sub picioarele cazacilor; doi sau trei însă aveau ochii plini de atâta groază mută, atâta spaimă cumplită se citea pe chipurile lor schimonosite, încât chiar oamenii din escortă își întorceau ochii, ca să nu întâlnească privirile celor ce mergeau la moarte.

... Merg repede. Podtiolkov îl sprijină pe Krivoșlîkov care s-a poticnit. Mulțimea de capete cu tulpane și cu șepci albastre cu margini roșii este mai aproape, tot mai aproape. Aruncându-i o ochire piezișă, Podtiolkov scăpă o înjurătură grozavă și deodată întrebă, prinzând privirea lui Lagutin:

— Ce te uiți la mine?

— Ai încărunit în câteva zile. Uite ce zăpadă ți-a nins pe căpătână...

— De ce să te mire? oftează greu Podtiolkov, ștergându-și sudoarea de pe fruntea îngustă: Cum să nu încărunești de atâtea plăceri?... Lupul, cât e el de lup, și tot se face alb când nu-i slobod; darămite eu, care sunt numai om...

Nu mai schimbă nicio vorbă. Mulțimea e acum aproape de tot. Se vede în dreapta tivitura galbenă și lungă a mormântului. Spiridonov comandă:

— Stai!

Podtiolkov mai face un pas înainte, petrecându-și ochii oboșiți asupra rândurilor din față; aproape numai bărbi albe sau atinse de promoroaca bătrâneții. Foștii ostași de pe front se ascund undeva, în dosul lor; au muștrări de conștiință. Podtiolkov își mișcă încet mustățile pleoștite și spune cu o voce surdă, dar așa încât toată lumea îl aude:

— Domnilor fruntași! Dați-ne voie, mie și lui Krivoșlîkov, să privim cum vor muri tovarășii noștri... Pe noi o să ne spânzurați mai târziu; acum am vrea să ne uităm la prieteni, la tovarășii noștri, să-i sprijinim pe acei care sunt slabi de înger...

O liniște de mormânt: se aude cum cade ploaia lovind în șepcile cazacilor.

În spatele lor, esaulul Popov își rânjește dinții galbejiți de fumat. Nu se opune. Bătrânii strigă și ei, unul după altul:

— Le dăm voie!

— Lasă-i să rămână!

— Dați-i la o parte de la groapă!

Krivoșlîkov și Podtiolkov merg spre mulțimea care le face loc, îi lasă să treacă printre două șiruri de oameni. Se opresc în apropiere, înconjurați din toate părțile și cercetați de sute de ochi curioși. Privesc cum cazacii îi așază cu stângăcie pe ostașii din Garda Roșie, întorși cu spatele la groapă. Podtiolkov vede totul. Krivoșlîkov își întinde gâtul subțire, cu fața nerasă, și se ridică în vârful picioarelor.

Cel dintâi, de la stânga, este Bunciuk. Se zgribulește ușor, răsuflă greu, fără să-și ridice privirea lăsată în jos. După el, stă Lagutin, aplecându-se, trăgându-și poala cămășii peste nădragii ruți; apoi vine tamboveanul Ignat, iar după el, Vanka Boldîriov, schimbat, de nerecunoscut, îmbătrânit pe puțin cu douăzeci de ani. Podtiolkov se silește să-l recunoască pe al cincilea și izbutește cu greu să descopere că e cazacul Matvei Sakmatov, din stanița Kazanskaia, care împărțea cu el toate necazurile și bucuriile de la pornirea lor din Kamenskaia. Alți doi vin la groapă și se întorc cu spatele

la ea...

Petro Lisikov râde cu sfidare și cu obrăznicie, răcnind înjurături de mamă și amenințând mulțimea amuțită, cu pumnul murdar și încleștat. Korețkov tace. Cel din urmă este adus pe brațe. Se răstoarnă din mers, zgâriind pământul cu picioarele lăsate în jos, ca de mort, și, agățându-se de cazacii care îl târăsc la groapă, încearcă să scape din brațele lor și țipă, arătându-le fața udă de lacrimi.

— Lăsați-mă, fraților! Dați-mi drumul, pentru Dumnezeu! Fraților dragi! Fraților!... Ce faceți cu mine? Am căpătat patru cruci în războiul german! Am copilași! Doamne, n-am nicio vină!... Văleu, dar pentru ce?...

Un cazac zdravăn din Regimentul de gardă „Atamanski” îl izbi cu genunchiul în piept și-l zvârli spre groapă. Abia atunci Podtiolkov recunoscuse pe omul care se împotriva și se îngrozi: era unul din cei mai viteji ostași ai Gărzii Roșii, cazac din Migulinskaia, contingentul 1910, cavaler al ordinului „Sfântul Gheorghe” de toate cele patru clase, om chipeș, cu mustați blonde. Fu ridicat în picioare, dar se prăbuși din nou, se târî la picioarele cazacilor, lipindu-și buzele uscate de cizmele lor, cu care ei îl izbeau în față, și țipă cu un glas înăbușit și îngrozitor:

— Nu mă omorâți! Aveți milă de mine! Am trei copilași... o fetiță... fraților mei dragi!

Îmbrățișă genunchii cazacului din gardă, dar acesta se smuci, sări la o parte și-l izbi în ureche cu cizma potcovită. Un șuvoi de sânge țâșni din cealaltă ureche și se prelinse după gulerul alb.

— Puneți-l! strigă mânios Spiridonov.

Îl ridicară cu greu, îl așezară lângă groapă și se îndepărtară în fugă. Înșiruiți în fața gropii, călăii voluntari ridicară armele la umăr. Un oftat străbătu mulțimea și amuți. O femeie țipă de groază.

Bunciuk voia să se mai uite la cerul fumuriu, la pământul fără bucurii, pe care-l călcase timp de douăzeci și nouă de ani. Ridicându-și ochii, văzu la cincisprezece pași în șirul des de cazaci; unul, înalt cu ochii verzi și înguști, cu un moț de păr ce-i cădea de sub cozoroc pe fruntea albă și strâmtă, se aplecă înainte, ochind drept în pieptul lui Bunciuk. Încă înainte de a fi răsunat salva, un țipăt strident izbi auzul lui Bunciuk. Întoarse capul: o femeie tinerică, cu fața pistruiată, sări afară din mulțime și se repezi în fugă spre sat, strângându-și copilul la piept cu o mână și acoperindu-i ochii cu palma cealaltă.

După o salvă dezordonată, când cei opt osândiți care stăteau la marginea gropii se prăbușiră, trăgătorii alergară la groapă.

Văzând că ostașul roșu împușcat de el se zbate mușcându-și umărul, Mitka Korșunov mai trase o dată și spuse în șoaptă lui Andrei Kașulin:

— Uite, afurisitul ăsta și-a mușcat umărul și a murit ca un lup, fără nicio vorbă!

Alți zece osândiți, împinși de la spate cu patul armei, veniră la groapă...

După cea de a doua salvă, femeile izbucniră în urlate și o luară la fugă, sărind afară din înghesuială, izbindu-se între ele și trăgându-și copiii după dânsle. Începură să se împrăștie și cazacii. Priveliștea respingătoare a măcelăririi, strigătele și horcăitul celor ce mureau, urletele sălbatice ale celor ce-și așteptau rândul, toate acestea, nespuse de înfiorătoare în goliciumea lor, îi risipiră pe oameni. Nu rămaseră decât cei veniți de pe front, care văzuseră moartea de nenumărate ori, și o parte dintre cazacii bătrâni, dintre cei mai sălbăticiți de ură.

Se aduceau alte grupuri de ostași din Garda Roșie, desculți și despuiți, se schimbau voluntarii, salvele trosneau, urmate de pârâitul focurilor răzlețe. Răniții erau omorâți cu alte focuri. Cel dintâi strat de cadavre fu acoperit în grabă cu pământ.

Podtiolkov și Krivoșlîkov se apropiau de acei care își așteptau rândul și încercau să-i îmbărbăteze, dar vorbele nu mai aveau greutatea lor din trecut; alte puteri stăpâneau acum această mulțime de oameni, a căror viață trebuia să-și rupă firul peste o clipă, asemenea unui cotor de frunză.

Făcându-și loc prin mulțimea împuștinată, Grigori Melehov o luă spre sat și dădu ochi în ochi cu Podtiolkov; acesta făcu un pas înapoi și-și strânse pleoapele.

— Și tu ești aici, Melehov?

O paloare cenușie năvăli în obrazii lui Grigori. Se opri.

— Da, sunt aici! După cum vezi...

— Văd... zâmbi strâmb Podtiolkov, privind-i, cu sufletul clocotind de ură, fața îngălbenită. Ei, îți împuști frații? Ți-ai schimbat pielea? Iată cine ești... Se apropie și mai mult și zise în șoaptă: Slujești și unora și altora? Cine-ți dă mai mult? Vai de capul tău!

Grigori îl apucă de mânecă și-l întrebă, gâfâind:

— Ții minte lupta de la Glubokaia! Știi, atunci când i-au împușcat pe ofițeri... I-au împușcat din porunca ta! Ai? Ei, acum ți-a ieșit pe nas! Nu te necăji, nu era scris să omori numai tu pe alții! S-a isprăvit cu tine, președinte al Sovnarcomului de la Don! Tu, ticălosule, i-ai vândut pe cazaci jidanilor! Ai înțeles? Să-ți mai spun ceva?...

Hristonea îl cuprinse în brațe pe Grigori, care turba de mânie, și-l duse

la o parte.

— Hai să mergem la cai! Dă-i drumul! N-avem ce căuta aici, Doamne, Dumnezeule, ce i-a apucat pe oameni!

Plecară, dar se opriră auzind glasul lui Podtiolkov. Înconjurat de foștii luptători de pe front și de bătrâni, acesta strigă cu vocea plină de patimă:

— Oameni orbi și întunecați! Orbi ce sunteți! V-au înșelat ofițerii, v-au pus să-i omorâți pe frații voștri! Credeți voi că dacă ne veți omorî, se va isprăvi totul o dată cu noi?... Nu! Azi sunteți în putere, iar mâine o să vă împuște pe voi!... Puterea sovietică se va întinde peste toată Rusia. Țineți minte vorbele mele! Degeaba vărsați sângele altora! Oameni proști ce sunteți!

— Las' că găsim noi ac și de cojocul lor! sări cu vorba un bătrân.

— Tot n-o să-i împușcați pe toți, moșule! zâmbi Podtiolkov. N-ai să vâri toată Rusia în ștreang. Păzește-ți capul! O să vă dați seama și voi, dar va fi prea târziu!

— Nu ne sperii cu asta!

— Nu vă sperii. Vă arăt drumul.

— Tu ești orb, Podtiolkov! Moscova ți-a luat lumina ochilor!

Grigori nu mai asculta. Se duse aproape în fugă în ograda unde stătea legat calul său, tulburat de împușcături. După ce strânseseră chingile, Grigori și Hristonea plecară în galop din sat și, fără să se uite îndărăt, trecură dealul.

Iar în Ponomariov pârâiau mereu împușcăturile: cazacii din Vioșenskaia, Karghin, Bokovski, Krasnokutskaia, Miliutinskaia împușcau pe cazacii din Kazanskaia, Migulinskaia, Razdorskaia, Kumșatskaia, Baklanovskaia...

Groapa fu umplută până sus și astupată cu pământ, apoi bătută cu picioarele. Doi ofițeri purtând măști negre îi luară pe Podtiolkov și pe Krivoșlikov și-i duseră la spânzurătoare.

Pășind cu bărbăție, cu capul ridicat mândru în sus, Podtiolkov se sui pe scaun, își descheie gulerul cămășii de la gâtul smolit, vânjos, și-și puse singur lațul săpunit, fără să-i tresară niciun mușchi al feței. Îl aduseră și pe Krivoșlikov; un ofițer îl ajută să se urce pe scaun și-i puse ștreangul.

— Dați-mi voie să-mi spun cel din urmă cuvânt înainte de moarte! se rugă Podtiolkov.

— Vorbește!

— Poftim! strigară unii din rândurile foștilor luptători de pe front. Podtiolkov arătă cu mâna mulțimea împuștinată.

— Priviți cât de puțini au rămas, cât de puțini sunt cei ce vor să vadă

moartea noastră! Conștiința lor îi omoară! Noi am luptat pentru poporul muncitor, ne-am bătut împotriva cânilor de generali, pentru popor, fără să ne cruțăm viața, iar acum pierim de mâna voastră! Dar nu vă blestemăm pe voi. Sunteți înșelați amarnic! Va veni puterea revoluționară, și atunci o să pricepeți de partea cui a fost dreptatea. Pe cei mai buni fii ai Donului liniștit i-ați băgat în groapa asta...

Se stârni un vuiet de glasuri care creștea, iar vocea lui Podtiolkov se auzea din ce în ce mai slab. Folosind această clipă, un ofițer smulse printr-o lovitură de picior scaunul de sub picioarele lui Podtiolkov. Trupul mare și greu al lui Podtiolkov se clătină, se prăvăli în jos și picioarele îi atinseră pământul. Lațul care îi încleștă gâtul îl înăbușea, făcându-l să sară în sus. Se ridică în vârful picioarelor desculțe, sprijinindu-se în pământul umed și bătătorit, trase aer în piept și, înconjurând mulțimea amuțită cu privirea ochilor ieșiți din orbite, spuse încet:

— N-ați învățat încă nici să spânzurați!... Dacă aș fi eu în locul tău, Spiridonov, nu te-aș lăsa să atingi pământul cu picioarele...

O dără cleioasă de scuipat îi curgea din gură. Ofițerii mascați și cazacii, care se aflau în apropiere, se frământau și ridicară cu greu pe scaun trupul sleit de puteri.

Pe Krivoșlikov nu-l lăsară să spună vreo vorbă; scaunul îi zbură de sub picioare, izbit de o lopată aruncată de cineva. Trupul său uscățiv și mușchulos se clătină mult timp, ba strângându-se ghem, așa încât genunchii îndoiți atingeau bărbia, ba îndreptându-se din nou, tras în jos de un spasm. Mai trăia, se mai zvârcolea, mișcându-și limba neagră, spânzurată într-o parte, când scaunul fu din nou smuls de sub picioarele lui Podtiolkov. Trupul lui se repezi iarăși greoi în jos; scurta de piele plesni pe umăr, și vârfurile degetelor lui atinseră din nou pământul. Un geamăt surd zgudui mulțimea de cazaci. Unii începură să se împrăstie, făcându-și semnul crucii. Toți erau atât de năuciți, încât o clipă stătură ca vrăjiți, privind cu tainică groază chipul lui Podtiolkov ce se făcea pământiu.

Dar el rămânea mut; lațul îi strângea gâtul. Își holba ochii din care șiroiau lacrimi și, strâmbându-și gura, încerca mereu să se ridice în sus, ca să-și ușureze chinul.

Cineva înțelese ce trebuia făcut și începu să sape pământul de sub picioarele lui, scoțând în grabă bulgărașii de lut, cu fiecare lopată scoasă, trupul celui spânzurat se întindea tot mai țepăn, gâtul se lungea tot mai mult și capul cu păr creț se dădea tot mai pe spate. Frânghia abia ținea greutatea de șase puduri și se clătina încet, pârâind în grinda de care era

prinsă. Podtiolkov se legăna o dată cu ea, răsucindu-se în toate părțile, arătându-și parcă gâzilor săi chipul negru-purpuriu și pieptul ud de bale și de lacrimi fierbinți.

31

Abia în noaptea a doua, Mișka Koșevoi și Valet ieșiră din Karghinskaia. Ceața înspumată plutea deasupra stepei, se rotea prin râpe, se lăsa în văgăuni, se prelingea pe povârnișurile viroagelor. Din învăluirea lăptoasă, numai piscurile gorganelor se înălțau senine. Pitpalacii se îngânau în iarba fragedă. Sus, pe bolta cerului, luna plutea ca o floare învoltă de nufăr, într-un iaz năpădit de truf și rogoz.

Merseră până la revărsatul zorilor. Pleiadele se spălăciseră pe cer. Căzuse roua. Se apropiau de satul Nijne-Iablonovski. Și iată că acolo, la trei verste de așezare, pe creastă, cazacii îi ajunseră din urmă. Șase călăreți veneau după ei, călcându-le urmele. Mișka și Valet săriră într-o parte, dar iarba era joasă și luna lucea... Fură prinși și duși înapoi. Merseră în tăcere vreo sută de stâneni. Un foc de pușcă trosni... Împleticindu-se, Valet porni pieziș, ca un cal care se sperie de umbra lui. Nu căzu, ci se culcă într-un chip ciudat, cu fața vârată într-o tufă de pelin fumuriu.

Mișka merse încă vreo cinci minute, fără să-și simtă trupul, auzind un dangăt de clopote închipuite, iar picioarele îi păseau greu, ca și cum ar fi umblat printr-o mlaștină. Întrebă:

— De ce nu trageți, ticăloșilor!... De ce mă chinuiți?

— Hai, hai! Treci înainte și taci din gură! răspunse unul cu voce prietenoasă. Pe mujic l-am ucis, dar pe tine te-am cruțat. În războiul cu Germania n-ai fost la Regimentul doisprezece?

— La doisprezece.

— Ai să mai faci serviciul tot la doisprezece. Ești băiat tânăr. Te-ai rătăcit nițel, da' nu-i nimic. Te-om vindeca!

Vindecarea lui Mișka se petrecu peste trei zile, cu milostivirea Curții marțiale din stanița Karghinskaia. Pe atunci nu se aplicau decât două feluri de pedeapsă: împușcarea și bătaia cu vergi. Cei osândiți la împușcare erau duși noaptea afară din staniță, dincolo de Pesceanii Kurgan; iar acei pe care nădăjduiau să-i dreagă îi băteau cu vergi, în piață, în văzul tuturor.

Duminică dis-de-diminează, îndată ce se pusese o laviță în mijlocul pieței, lumea începu să se adune. Toată piața era ticsită de oameni, curioșii stăteau pe tarabe, pe scânduri depozitate lângă magazii, pe acoperișurile

caselor și ale prăvăliilor. Primul pedepsit fu Alexandrov, fiul popii din Grad. Trecea drept un bolșevic înflăcărat și, de fapt, pricini erau ca să fie împușcat; dar, cum taică-său era un popă bun și respectat de toată lumea, judecătorii hotărâseră să-i ardă feciorului popii douăzeci de vergi. I-au dat așadar nădragii jos, îl puseră dezbrăcat pe laviță, un cazac se așază pe picioarele lui (măinile îi fuseseră legate sub laviță), iar doi inși trecură de amândouă părțile, cu câte un mănunchi de vergi de salcie. Îi traseră porția. Alexandrov se sculă, se scutură și, trăgându-și nădragii, se închină în toate cele patru părți: omul era bucuros peste măsură că nu fusese împușcat, și de aceea se închină și zise:

— Bogdaproste, domnilor frunțași!

— Să-ți fie de bine! răspuse cineva.

Și toată piața răsună într-un hohot de râs atât de puternic, încât până și deținuții închiși în apropiere, într-o magazie, începură să zâmbească.

I-au ars și lui Mișka douăzeci de vergi bune, așa cum scria în sentință. Durerea era însă un fleac, față de rușinea ce-o pățise. Îl privea toată stanița, de la mic la mare. Mișka își trase nădragii și, aproape plângând, se adresă cazacului care îl bătuse:

— Nu-i drept!

— De ce?

— Capul face, și c...l trage! Rușine pe toată viața!

— Nu-i nimic, rușinea nu-i ca fumul, n-are să-ți usture ochii! îl mângâie cazacul și, vrând să-i spună pedepsitului un lucru măgulitor, adăugă: Să știi, băiete că ești tare! Te-am croit strașnic de vreo două ori, ca să țipi, dar nu! Văd că de la tine nu mi-a fost dat să aud niciun țipăt. Deunăzi am bătut unul, de s-a scârnavit pe el. Va să zică, are mațul subțire...

Chiar a doua zi, conform sentinței, Mișka fu trimis pe front.

După două zile, Valet fu îngropat de doi cazaci din Iablonovski, trimiși de atamanul satului. Săpară o groapă nu prea adâncă și șezură îndelung fumând pe marginea ei, cu picioarele atârinate în jos.

— Da' tare-i pământul pe aci, în pajiște! zise unul.

— Fier, nu altceva! N-a fost arat niciodată, s-a împietrit de când lumea.

— Da-a, are să stea flăcăul într-un pământ bun și la deal, în bătaia vântului, la soare, în uscăciune. N-are să putrezească așa curând.

Se uitară la Valet, care zăcea chircit în iarbă, și se ridicară.

— Să-l descălțăm?

— De ce nu? Are cizme bunișoare.

Îl puseră în mormânt după datina creștinească, cu capul spre apus, apoi

îl acoperiră cu pământ.

— Să batem pământul cu tălpile? întrebă cazacul cel mai tânăr după ce groapa se umplu până la margini.

— Nu-i nevoie, lasă-l așa! oftă celălalt. Când vor suna îngerii din goarnă, pentru judecata cea de apoi, va sări mai sprinten în picioare...

Peste două săptămâni, movilița se acoperi de pădădie și pelin tânăr, ovăzul sălbatic își scoase spicele, crușățeaua îngălbeni bogat alături, ciorchinii răsfirați ai sulfinei atârnară în jos, văzduhul se umplu de mireasma cimbrului, a aliorului și a melisei. Nu mult după aceea, un moșneag veni dintr-un sat vecin, săpă o gropiță la capătul mormântului și puse o troiță dintr-un stâlp de stejar proaspăt geluit. Chipul îndurerat al Maicii Domnului privea blând de sub streășina triumfiulară, iar jos se împleteau litere întortocheate de veche slovă slavonă:

*În anii cei de zbucium, frate,
Nu-l osândi pe al tău frate...*

Bătrânul plecă, iar troița rămase în stepă să înduioșeze ochii trecătorilor și călăreților, cu înfățișarea ei veșnic tristă, trezindu-le în inimă un nelămurit alean.

Iar în mai, doi cocoși de dropie se bătură între ei lângă troiță, făcură o mică arie în mijlocul pelinului albastru și culcară la pământ pletele verzi ale pirului zemos; se luptară pentru femelă, pentru dreptul la viață, la dragoste, la înmulțire. Iar puțin mai pe urmă, dropia își puse nouă ouă albastre-fumurii cu petișoare tot lângă troiță, sub un mușuroi de pământ, sub streășina cenușie a pelinului bătrân, și se așeză să le clocească, încălzindu-le cu trupul ei, apărându-le sub aripile cu pene lucioase.

CARTEA A TREIA

*Donule slăvit, domol, tătucul nostru,
Tu ne hrănești pe toți, Don Ivanovici,
Mult te îndrăgesc cazacii, multe
Cântece de slavă ți se cântă.
Iute îți purtai cândva tu unda,
Iute, dar limpezi apele-ți erau.
Iar acuma, Donule, îți sunt întruna
Tulburi apele, pe-ntreg întinsul.
Trist răspunde Donul cel domol, slăvit:
„Mi-s tulburi apele că am rămas
Fără șoimii mei, cazacii falnici,
Șoimii mei cazacii mândri de la Don.
Fără ei se surpă malurile-mi-nalte,
Iar nisipul din ostroave mi se sfarmă!”*

(Cântec vechi căzăcesc)

PARTEA A ȘASEA

1

ÎN APRILIE 1918, ÎN ȚINUTUL DONULUI SE CĂSCASE ÎNTRE FRAȚI o adâncă prăpastie. Cazacii foști pe front din districtele de la miazănoapte – Hopiorski, Ust-Medvedițki și o parte din Verhne-Donskoi – pleaseră cu unitățile Armatei Roșii aflate în retragere; cei din părțile Donului de jos îi goneau și-i împingeau spre hotarele ținutului.

Cazacii din Hopiorski pleaseră aproape toți cu roșii; cei din Ust-Medvedițki pleaseră pe jumătate, iar dintre cei din Verhne-Donskoi numai o parte neînsemnată.

Abia în 1918, istoria îi despărți cu totul pe cei de la Donul de sus de cei din părțile de jos. Începutul acestei despărțiri se arătase încă cu veacuri în urmă, atunci când cazacii din districtele de miazănoapte, mai puțin înstăriți, fără pământurile mănoase ale ținutului din preajma Mării de Azov, fără podgorii, fără îmbelșugate olaturi de vânatoare și fără locuri de pescuit, sfărâmau vremelnice supunerea lor față de cârmuirea de la Novocerkassk, purcedeau la samavolnice năvăliri în ținuturile rusești și erau gata oricând să ofere cel mai neprecupețit sprijin tuturor zavergiilor, începând cu Razin și sfârșind cu Sekaci.

Până și în vremurile mai apropiate, când toată Oastea își mocnea frământările ascunse, apăsată de mâna stăpânirii, cazacii de pe Donul de sus se răzvrăteau pe față și, conduși de atamanii lor, făceau să se clatine temeliiile puterii țariste; se băteau cu trupele țarului, jefuiau caravanele de vase de pe Don, apăreau pe neașteptate la Volga și ațâțau la răscoală căzăcimea înfrântă din Zaporojie.

Spre sfârșitul lui aprilie, două treimi din Ținutul Donului fuseseră părăsite de roșii. După ce se dovedi limpede neapărata nevoie a unei puteri regionale proprii frunțașii de la conducerea grupurilor de combatanți, care luptau în sud, propuseră convocarea Sfatului Oastei. În ziua de 28 aprilie urma să se țină la Novocerkassk adunarea membrilor Guvernului provizoriu al Ținutului Donului, cu delegații stanițelor și ai unităților de trupe.

În satul Tatarski veni o hârtie din partea atamanului staniței Vioșenskaia, prin care se făcea cunoscut că în ziua de 22 ale lunii va avea loc la Vioșenskaia adunarea staniței, ca să aleagă delegații pentru Sfatul Oastei.

Miron Grigorievici Korșunov dădu citire hârtiei în adunarea obștii. Satul îl trimise pe dânsul la Vioșenskaia, împreună cu moș Bogatîriov și cu Pantelei Prokofievici.

Pantelei Prokofievici fu ales de adunare printre ceilalți delegați trimiși să ia parte la Sfat. El se întoarse de la Vioșenskaia chiar în aceeași seară, iar a doua zi hotărî să meargă împreună cu cuscrul său la Millerovo, ca să ajungă la vreme în Novocerkassk. Miron Grigorievici urma să cumpere de la Millerovo gaz, săpun și alte mărunțișuri pentru gospodărie, dar în același timp voia să mai și câștige ceva, cumpărând niște site și babit pentru moara lui Mohov.

Plecară deci dis-de-dimineată. Cei doi telegari ai lui Miron Grigorievici goneau sprinten; cuscrii ședeau unul lângă altul în brișca ușoară, zugrăvită cu flori și felurite izvoade. După ce urcară colnicul, începură să tăifăsuiască. Nemții erau la Millerovo, așa încât Miron Grigorievici întrebă cu oarecare teamă:

— Ce zici, cuscre, oare n-au să ne-nhațe nemții? A dracului seminție de oameni, dar-ar boala-ntr-unșii!

— Nu, îl încredință cu tărie Pantelei Prokofievici. Matvei Kașulin a fost mai deunăzi acolo și spune că nemții se cam tem... Se feresc să se lege de cazaci.

— Să te-audă Dumnezeu! zâmbi Miron Grigorievici în barba-i roșcată ca o blană de vulpe și începu să se joace cu codiriștea biciului, făcută dintr-o creangă de vișin; apoi, ceva mai liniștit, schimbă vorba: Și cum crezi tu, ce fel de stăpânire o să puneți?

— Punem un ataman. Un cazac de-al nostru!

— Dă, Doamne! Deschideți bine ochii! Să-i încercați pe generali tot așa cum țiganii geambași pipăie și aleg caii; să fie tot fără cusur.

— Las' că i-om alege noi! Țara Donului nu s-a golit de oameni cu scaun la cap.

— Așa-i, cuscre, așa-i!... Măcar că și proștii răsar și cresc singuri, fără nicio sămânță. Miron Grigorievici privi cu ochii subțiați; o umbră de tristețe îi întunecă fața pistruiată. Mă gândeam să-l fac om pe Mitka al meu. Trăgeam nădejde că se va înhăma la învățătură, să ajungă ofițer – când colo, n-a isprăvit nici școala parohială. În a doua iarnă a fugit.

Tăcură un răstimp, gândindu-se la feciorii plecați undeva, în urmărirea bolșevicilor. Brișca se legăna amarnic pe drumul plin de hârtoape, corbiul din dreapta își izbea din fugă un picior din față de copita piciorului dindărăt, țcănind zgomotos din potcoava nouă, netocită; brișca se hurduca, și cei doi cuscri se frecau cu coatele, cum se freacă peștii când își pun icrele.

— Unde-or mai fi fiind dânșii, cazacii noștri, sireacii? oftă Pantelei Prokofievici.

— Au luat-o de-a lungul Hopiorului. Fedotka, calmucul, s-a înapoiat de la Kumîljenskaia: i s-a prăpădit calul. Cică drumul le-ar fi spre stanița Tișanskaia.

Tăcură iar. Un vântuleț subțire le înfiora spinările: îndărătul lor, dincolo de Don, pădurile, pajiștile, lacurile și poienele ardeau măreț și liniștit în văpaia trandafirică a zorilor. Urcușul nisipos se întindea ca un fagure de miere galbenă; cocoșele de cămilă ale colnicilor luceau ca bronzul spălăcit.

Primăvara înainta fără vlagă. Frunzișul plin, de un verde-închis, luase locul primelor pete ale pădurilor verzui, de culoarea mării; stepa înfloreă, apa zăpezilor topite intrase în pământ, lăsând pe pajiște nenumărate ochiuri ca niște oglinzi sclipitoare; dar pe alocuri, rămășițele nămeților împușinate de dezgheț tot mai stăruiau, tupilate sub malurile lutoase ale râpelor, arătându-și, cu un soi de sumețire, întârziatele ostroave de albeață.

A doua zi, pe înserat, au ajuns la Millerovo și poposiră la un ucrainean cunoscut, care locuia lângă zidurile cafeniei ale silozului. Dimineața, după ce îmbucă ceva, Miron Grigorievici înhămă caii și se porni după cumpărături. Neîmpiedicat de nimeni, trecu rampa și acolo zări, pentru întâia dată în viața lui, niște nemți. Trei soldați din Landsturm⁶⁷ veneau tăindu-i drumul. Unul, mărunțel, cu barba castanie și creață crescută până la urechi, îi făcu semn cu mâna să se apropie.

Miron Grigorievici trase de hățuri, mișcându-și buzele cu un aer neliniștit. Nemții veniră mai aproape. Un prusac zdravăn și bine hrănit zise tovarășului său, rânjindu-și dinții albi într-un zâmbet:

— Ia te uită: un cazac autentic! Poartă și uniforma lor! Foarte probabil că feciorii lui au luptat împotriva noastră. Hai să-l trimitem viu la Berlin. Va fi o mostră din cele mai interesante!

— Mai bine ne-ar prinde caii lui; iar el n-are decât să se care la toți dracii! răspunse serios cel cu mâinile mari și cu barba castanie.

---

⁶⁷ În Germania (până în 1945) contingente mai vechi, precum și formații militare auxiliare.

Ocoli cu grijă caii și se apropie de brișcă.

— Dă-te jos, moșule! Ne trebuiesc caii tăi ca să cărăm niște făină de la moară la gară. Hai, dă-te jos dacă-ți spun!... Să vii după cai la comandament. Neamțul arată cu ochii spre moară și, cu un gest care dovedea că n-are chef de multă vorbă, îl pofti pe Miron Grigorievici să se dea jos din brișcă.

Ceilalți doi porniră spre moară, întorcând privirea și râzând. Fața lui Miron Grigorievici se făcu pământie. După ce înfășură hățurile în jurul unei scânduri, sări tinerește jos și ieși în fața cailor.

„Unde-mi ești, cuscre? gândi el repede și simți cum îl trec fiori; Au să-mi ia caii.. Of și iar of, că rău am mai sfeclit-o! Dracu' m-a pus să plec!”

Cu buzele strânse neamțul îl înhăță de mânecă, făcându-i semn s-o ia spre moară.

— Lasă-mă! strigă Miron Grigorievici, aplecându-se înainte și pălind și mai mult. Nu te atinge de mine! Nu-ți dau caii!

După răsteala glasului, neamțul ghici înțelesul răspunsului. Gura i se strâmbă deodată în chip agresiv, descoperindu-i dinții uimitor de albi, ochii i se măriră amenințător, vocea izbucni ca un îndârjit lătrat de mânie. Apucă cureaua armei trecută pe după umăr, dar, în aceeași clipă, Miron Grigorievici își aminti de iureșele tinereții și, cu o lovitură fulgerătoare și scurtă, îl izbi în falcă. Lovitura fu atât de zdravănă, încât capul neamțului zvâcni îndărăt, făcând să-i plesnească cureaua căștii de sub bărbie. Căzu pe spate și, încercând să se ridice, scuipe un ghem de sânge negru și des. Miron Grigorievici îl mai lovi o dată peste ceafă, își roti privirea de jur împrejur și, aplecându-se, îi smuci arma. Mintea sa lucra repede și neobișnuit de limpede. Își întoarse caii, știind că neamțul n-are cum să mai tragă în urma lui și temându-se numai de santinelele care l-ar fi putut zări de peste gard sau de pe linia căii ferate.

Nici la curse cei doi telegari nu alergaseră într-un galop mai turbat! Nici la nunți roțile briștei n-avuseseră atâta de îndurat! „Doamne, scapă-mă! Scapă-mă, Doamne! În numele Tatălui...”, șoptea în gând Miron Grigorievici, biciuindu-și nebunește caii. Zgârcenia fu cât pe ce să-l piardă: ar fi vrut să mai treacă pe la gazdă, să-și ridice blana lăsată acolo; dar simțământul primejdiei birui până în cele din urmă, făcându-l să se abată pe altă cale. Mai târziu, istorisea că străbătuse cele douăzeci de verste până la slobozia Orehovaia mai iute decât prorocul Ilie cu carul său. Ajuns la Orehovaia, alergă în grabă la un prieten ucrainean și, mai mult mort decât viu, îi povesti cele întâmplăte, rugându-l să-l ascundă undeva, împreună cu

caii. Ucraineanul îi împlini rugămintea, dar, socoti de datoria lui să-l înștiințeze:

— Te ascund, Grigorigi, dar dac-au să mă ia de scurt, am să spun că n-am niciun amestec. Altminteri, au să-mi dea foc casei și au să-mi prindă și juvățul de gât.

— Numai să mă ascunzi, frate! Te-oi mulțumi și te-oi răsplăti cu tot ce-ți pofteste inima! Scapă-mă de moarte, ascunde-mă undeva, și-ți aduc o turmă de oi! N-are să-mi pară rău nici după zece, fie și din cele mai de soi! Îl implora și făgăduia Miron Grigorievici, băgându-și brișcă sub șopron.

La gândul că poate nemții îl mai urmăresc, se simțea la un pas de moarte. Zăbovi în curtea ucraineanului și se făcu nevăzut îndată ce se întunecă. Aergă nebunește de la Orehovaia spre casă, gonind caii de lăsau pe drum clăbuci de spumă. Roțile zburau de nu li se mai zăreau spițele, iar el se mai liniști abia la marginea satului Nijne-Iablonovski. În preajma acestuia, scoase de sub pernă arma capturată, cercetă cu privirea cureaua pe care era scris ceva cu un creion chimic și răsuflă ușurat:

— Ei, m-ați prins, mama voastră de afurisiți?... Sunteți niște blegi!

Firește, ucraineanului nu-i aduse niciun fel de oi. Toamna, când mai trecu pe la el și când fu întâmpinat cu o privire întrebătoare zise:

— A cam dat gălbeaza prin oile noastre. Stăm prost cu oile... Dar uite aici, ți-am adus niște pere din livada mea, că nu m-ar fi lăsat inima să vin cu mâna goală, de drag ce-mi ești!

Scoase din brișcă vreo două banițe de pere, care nu prea rămăseseră întregi din pricina hurducăturilor, și adăugă, întorcându-și privirile hoțeste:

— Mai rar așa pere dulci, bune, coapte!...

În timp ce Miron Grigorievici zbura în goană de la Millerovo, cuscrul său ședea singur cuc în gară. Un tânăr ofițer german îi întocmi o autorizație și, după ce îi puse câteva întrebări prin interpret, aprinse o țigară ieftină de foi și spuse cu un aer protector:

— Du-te, dar ia aminte, aveți nevoie de o autoritate cu scaun la cap. Alegeți-vă un președinte, un țar, pe cine vreți, dar numai cu condiția ca omul acela să nu fie lipsit de pricepere politică și să fie în stare să ducă o politică leală față de noi!

Pantelei Prokofievici se zgâi la neamț cu ochi nu tocmai prietenești. Avea prea puțin chef de vorbă și, după ce se văzu în stăpânirea autorizației, se duse să-și cumpere biletul.

Ajuns la Novocerkassk, fu izbit de puzderia tinerilor ofițerași; umblau în grupuri pe străzi, se ospătau la restaurante, se plimbau cu fetele, forfoteau

prin fața palatului atamanului și pe lângă palatul justiției, unde avea să se țină Sfatul.

La căminul delegaților, Pantelei Prokofievici se întâlnește cu câțiva oameni din aceeași staniță și cu un prieten din stanița Elanskaia. Cei mai mulți dintre delegați erau cazaci, grade inferioare, foarte puțini ofițeri și numai vreo câteva zeci de reprezentanți ai intelectualilor din ținut. Umblau fel de fel de zvonuri nesigure cu privire la alegerea puterii regionale. Un singur lucru era limpede: un ataman trebuie ales. Se rosteau nume populare de generali de cazaci, se discutau candidaturi.

În ziua sosirii, după ceaiul de seară, Pantelei Prokofievici se așează în odaia sa să mănânce ceva din merindele luate de acasă. Scoase o bucată de crap uscat și tăie un codru de pâine. Doi cazaci din Migulinskaia se așezară alături, și mai veniră alți câțiva oameni. Discuția stărui mai întâi asupra situației de pe front, apoi trecu la alegerea stăpânirii.

— Degeaba! Greu să mai găsim altul tot așa de vrednic ca răposatul Kaledin, Dumnezeu să-l odihnească! oftă unul cu barba căruntă, cazac din Șumilinskaia.

— De, asta cam așa e! încuviință cel de la Elanskaia.

Un podesaul, delegat din Beserghenevskiaia, care se întâmplă să fie și el acolo, începu pe un ton foarte pătimaș:

— Ce fel de vorbă mai e și asta? De unde scoateți că n-avem un om așa cum ne trebuie?... Ce tot îndrugați, domnilor?... Dar generalul Krasnov?

— Care Krasnov?...

— Cum, care? Nu vă e rușine să întrebați, domnilor?... Un general vestit, comandantul Corpului III de cavalerie, om deștept, decorat cu „Sfântul Gheorghe”, conducător plin de talent!

Vorba înflăcărată a podesaulului, care se îneca de entuziasm, avu darul să-l îndârjească rău de tot pe un alt delegat, reprezentantul unei unități de pe front:

— Iar eu vă spun că nu-i de fel așa! Cunoaștem noi ce fel de talente are dânsul! Un general ca vai de capul lui. Ce mare scofală a făcut în războiul cu nemții? Ar fi putrezit tot comandant de brigadă, dacă n-ar fi venit revoluția!

— Ia stai, prietene! Ca să poți vorbi așa însemnează că nici nu-l cunoști pe generalul Krasnov. Și apoi, la drept vorbind, cum îndrăznești să te exprimi astfel despre un general respectat de toată lumea? Ai uitat, se vede, că ești cazac de rând?

Cu ifose zdrobitoare, podesaulul lăsă să-i cadă vorbele de gheață, iar

cazacul își pierdu cumpătul, se fâstâci și începu să bolborosească, potolit deodată:

— Spun așa, blagorodnicia voastră, pentru că am făcut și eu serviciul sub comanda domniei-sale... Ne-a băgat tot regimentul în sârmele ghimpate pe frontul ostriac... De aceea socotim noi că nu e mare lucru de capul lui încolo, cine-l știe. Poate să fie cu totul altfel...

— Da' pentru ce i-au dat „Sfântul Gheorghe”? Prostule! Pantelei Prokofievici se înecă cu un os de crap, tuși cumplit și se năpusti cu oări asupra cazacului venit de pe front: Ați ajuns în mintea nerozilor înfumurați! Mereu cârtiți împotriva tuturor, nimeni nu vă mai place! Auziți, colea, năravuri la dânșii! De-ați trâncâni mai puțin, n-ar mai fi atâta prăpăd! V-ați făcut deștepți de numai încape lumea de voi, nătărăilor!

Toți cei din jurul Novocerkasskului, de pe Donul de jos, erau pentru Krasnov. Generalul se dovedea pe placul bătrânilor, ca unul ce era decorat cu „Sfântul Gheorghe”; mulți dintre dânșii fuseseră împreună cu el, în războiul cu Japonia. Ofițerii se arătau nu mai puțin încântați de trecutul lui Krasnov: ofițer din gardă, om de lume, general cu strălucită cultură și care fusese la curte și în suita maiestății sale imperiale. Intelectualii liberali se declarau satisfăcuți și dânșii, fiindcă acest Krasnov era nu numai un militar, om al frontului și al cazarmii, ci și un scriitor ale cărui nuvele din viața ofițerilor fuseseră mult gustate pe vremuri, publicate în suplimentul literar al *Nivei*⁶⁸; fiind scriitor, era, orice s-ar zice, și om de cultură.

Printre oaspeții căminului se țesea o aprigă propagandă pentru Krasnov, făcând să pălească numele celorlalți generali. Ofițerii partizani ai lui Krasnov spuneau în șoaptă că Afrikan Bogaevski se înțelesese mai demult cu Denikin și că, dacă îl vor alege ataman pe Bogaevski, autonomia și toate privilegiile căzăcești se vor duce dracului, îndată după răsturnarea bolșevicilor și ocuparea Moscovei.

Krasnov avea totuși și el oarecare adversari. Astfel, un învățător delegat încerca fără succes să ponegrească numele generalului. Umblând prin odăile delegaților, le țuia în urechile păroase cu vocea lui subțire, ca de țânțar, și plină de venin:

— Ce, Krasnov? Ca general, un netot! Iar ca scriitor, nu face doi bani! Un lingău de la curte, o lichea! Un om care vrea, ca să zicem așa, să câștige un capital naționalist și să-și păstreze fecioria democrată. O să vedeți voi cum are să vândă Ținutul Donului celui dintâi cumpărător, fără nicio tocmeală! O târâtură de om. Iar ca politician, egal cu zero. Trebuie să-l

---

⁶⁸ Niva (Ogorul) – revistă săptămânală ilustrată, care apărea la Petersburg între 1870-1918.

alegem pe Agheev! E cu totul altceva.

Dar vorbele învățătorului nu avură niciun răsunet. Și la 1 mai, a treia zi după deschiderea Sfatului, se ridicară glasuri din toate ungherele:

— Să-l chemăm pe generalul Krasnov!

— Să poftească!

— Rugăm respectuos...

— Poftim...

— Mândria noastră!...

— Să vie și să ne arate cum este viața cea adevărată!

Iar prin toată mulțimea din sala vastă trecu un val de frământare.

Ofițerii aplaudară gălăgios și, luându-se după dâșii, cazacii începură să facă la fel, fără prea multă pricepere și îndemânare. Palmele lor negre, tăbăcite de muncă, scoteau sunete seci, tăioase, s-ar fi zis chiar că scârțâiau urât, față de muzica într-altfel mai delicată a aplauzelor cadențate de pernuțele palmelor îngrijite ale domnișoarelor și cucoanelor, ale ofițerilor și liceenilor ce se înghesuiau în galerie și prin coridoare.

Iar când generalul, om chipeș, înalt și zvelt, cu toată vârsta-i înaintată, îmbrăcat în uniforma înțesată de cruci și de medalii, cu epoleți și cu toate însemnele gradului său, se ivi voinicește în pas de paradă pe scenă, o furtună de aplauze și de strigăte făcu să se cutremure sala. Aplauzele se transformară în ovații. O însuflețire fără margini se stârni în rândurile delegaților. În acest general, înfipt în fața lor, cu chipul învăpăiat de emoție, într-o atitudine țăntoșă, mulți văzură înviind o apusă imagine a puterii imperiului de odinioară.

Ochii lui Pantelei Prokofievici se umplură de lacrimi; își suflă îndelung nasul într-o basma roșie, scoasă din șapcă, și-și zise în sine, privind cu înduioșare la Krasnov, care stătea lângă rampă: „Așa general înțeleg și eu! Dintr-o dată se vede ce soi de om e! Arată ca împăratul, dacă nu și mai chipeș! Seamănă leit cu răposatul Alexandru!”

Sfatul, care fu numit „Sfatul salvării Donului”, nu se spetea nicidecum în ședințe de lucru. La propunerea președintelui, esaulul Ianov, fu adoptată hotărârea de a se purta epoleții și toate semnele distinctive ostășești. Krasnov ținu o strălucită cuvântare, ticluită cu mult meșteșug. Vorbi în chip zguduitor despre „Rusia batjocorită de bolșevici”, despre „puterea ei din trecut”, despre soarta Donului. După ce trecu în revistă stările de azi, pomeni în treacăt despre ocupația germană și stârni un val de strigăte de aprobare când, la sfârșitul discursului, vorbi cu emfază despre viitoarea existență independentă a Ținutului Donului, în urma înfrângerii

bolșevicilor.

— Sfatul suveran al Oastei va domni peste Ținutul Donului! Eliberată prin revoluție, căzăcimea va restabili în întregime preafrumoasa rânduială a vieții căzăcești, așa cum a fost din moși-strămoși, iar noi vom spune cu voce plină, întărită, așa cum obișnuiau să spună strămoșii noștri: „Să trăiești, țar alb, în palatele Moscovei, iar noi, cazacii, să rămânem stăpâni la Donul liniștit!”

În ședința din seara zilei de 3 mai, generalul-maior Krasnov fu ales astfel ataman al Oastei, cu o sută șapte voturi, contra treizeci și zece abțineri. Nu primi însemnele puterii din mâinile esaulului și-și puse mai întâi condițiile: să se aprobe legile fundamentale propuse de el Sfatului și să fie investit cu puteri nelimitate în demnitatea sa de ataman.

— Țara noastră stă în pragul pieirii! Nu voi primi bastonul decât dacă atamanului i se va acorda o încredere deplină. Evenimentele cer să se lucreze cu siguranță de sine și cu conștiința datoriei împlinite. Aceasta e cu putință numai atunci când știi că Sfatul – purtătorul suprem al voinței Donului – are încredere în tine și când, împotriva destrăbălării și anarhiei bolșevice, se vor stabili neclintite norme de drept!

Legile propuse de Krasnov erau de fapt legile vechii împărății, modificate în pripă și ușor primenite. Cum putea Sfatul să nu le primească? Le și adoptă cu bucurie. Totul în ele, până și drapelul înnădit de mântuială, cu trei dungi: albastru, roșu și galben (care simbolizau locuitorii ținutului – cazaci, necazaci și calmuci) amintea trecutul, și numai stema statului fu schimbată în mod radical, ca o concesie acordată spiritului național: în locul vulturului prădalnic cu două capete, cu aripile întinse și cu ghearele ascuțite, stema înfățișa un cazac gol pușcă, cu căciulă, cu armă și cartușieră, călărind pe un butoi de vin.

Un delegat, mai simplu la minte, puse o întrebare slugarnică:

— Poate că excelența-sa ar fi dispusă să aducă vreo schimbare sau vreo prefacere în cuprinsul legilor fundamentale?

Schițând un zâmbet grațios, Krasnov își îngădui o glumă. Cuprinse roată cu privirea pe membrii Sfatului, pregătindu-se parcă să le făgăduiască ceva neobișnuit, și răspunse cu voce de om răsfățat de succese:

— Da! Anume: articolele 48, 49 și 50 – despre drapel, stemă și imn. Îmi puteți propune orice drapel, afară de cel roșu! Orice stemă, afară de steaua în cinci colțuri și de orice alt semn masonic! Și orice imn, afară de „Internaționala”.

În mijlocul râsetelor, Sfatul adoptă legile, iar gluma atamanului căpătă o

largă răspândire, circulând din om în om.

La 5 mai, Sfatul fu dizolvat. Se mai rostiră cele din urmă cuvântări. Polcovnicul Denisov, comandantul Grupului de sud și mâna dreaptă a lui Krasnov, făgădui tuturorora că în cel mai scurt timp monstrul bolșevic va fi stârpit fără urmă. Cu sufletele liniștite, membrii Sfatului plecară pe la casele lor, bucuroși de alegerea atamanului și de veștile aflate din comunicatele de pe front.

Pantelei Prokofievici părăsi capitala ținutului, adânc mișcat și clocotind de a furtunoasă bucurie. Era pe deplin încredințat că bastonul de ataman nimerise în mâini vrednice, că în curând bolșevicii vor fi zdrobiți și că atunci feciorii i se vor înapoia acasă. Bătrânul ședea la fereastra vagonului, cu cotul rezemat de măsuță; sunetele de despărțire ale imnului Donului stăruiau încă în urechile lui; vorbele de învioreare îi pătrunseră străfundul cugetului și i se părea că într-adevăr:

*„Răscolit, se tot frământă
Donul credincios și blând...”*

Dar după ce trenul se depărtă câteva verste de Novocerkassk, Pantelei Prokofievici zări de la fereastră patrurile înaintate ale cavaleriei bavareze. Un grup de nemți călări veneau în întâmpinarea trenului, mergând pe marginea liniei. Călăreții se legănau liniștiți în șa; caii lor bine hrăniți, cu crupa lată, dădeau din cozile tunse, sclipind în soare. Aplecându-se înainte, încruntându-și sprâncenele într-o încordare de suferință, Pantelei Prokofievici privi cum copitele cailor germani calcă victorios pământul căzăcesc. Rămase mult timp așa, apoi, zgribulindu-se și răsuflând greu, își întoarse spatele lat spre fereastră.

2

Trenurile cu vagoane roșii străbăteau Ucraina, cărând în Germania făină de grâu, unt, ouă și vitele strânse din Ținutul Donului. Pe platformă stăteau nemți cu bonete, cu vestoane albastre-cenușii și cu baionetele la armă.

Cizmele germane de piele galbenă și cu tocurile bătute în plăci de fier călcau drumurile Donului; cavaleriștii bavarezi își adăpau caii în Don... Iar la hotarul Ucrainei, tinerii cazaci abia instruiți la Persianovka, și chemați

sub drapel, se băteau cu petliuriștii⁶⁹. Aproape jumătate din oamenii Regimentului 12 de cazaci, nou refăcut, pieriră la Starobelsk, cucerind pentru Ținutul Donului o bucată din teritoriul ucrainean.

La nord, stanița Ust-Medvedițkaia trecea din mână în mână: o ocupa un detașament de cazaci din Armata Roșie, care se adunaseră din satele Glazunovskaia, Novo-Alexandrovskaia, Kumîljenskaia, Skurișenskaia și altele, iar nu după mult timp, era ocupată de vreun detașament de partizani albi ai generalului Alexeev, și pe ulițele staniței se puteau vedea mantalele liceenilor și seminariștilor, care alcătuiau efectivele detașamentului.

Cazacii de pe Donul de sus se mutau în valuri spre nord, din staniță în staniță. Roșii se retrăgeau la hotarul guberniei Saratov. Aproape tot districtul Hopior fu părăsit de roșii. La sfârșitul verii, armata Donului, alcătuită din cazaci de toate vârstele, buni de serviciu, puse piciorul pe hotarele ținutului. Reorganizată în drum, completată cu ofițeri sosiți din Novocerkassk, oastea începea să capete înfățișarea unei armate adevărate: micile detașamente trimise de stanițe se contopeau; se refăceau regimentele regulate cu oameni rămași după războiul cu nemții; regimentele se adunau în divizii; locul ofițerilor inferiori în statele-majore era ocupat de polcovnici în vârstă; cadrele de comandanți erau supuse pe îndelete unei desăvârșite revizuii.

La sfârșitul verii, din ordinul generalului-maior Alferov, unitățile alcătuite din sotniile de cazaci din Migulinskaia, Meșkovskaia, Kazanskaia și Șumilinskaia trecură hotarul ținutului și, după ce ocupară Donețkoie, prima localitate de pe teritoriul guberniei Voronej, începură asediul orașului Boguecar, reședință de județ.

De patru zile sotnia de cazaci din Tatarski, sub comanda lui Petro Melehov, înainta prin sate și prin stanițe spre nordul districtului Ust-Medvedițki. Undeva, în dreapta sotniei, roșii se retrăgeau în grabă spre linia ferată, fără să primească lupta. În tot timpul înaintării, cazacii n-au dat ochi cu inamicul. Etapele erau scurte. Petro, ca și toți cazacii, fără nicio înțelegere între dânșii prin viu grai, își făcuse socoteala că nu-i nicio nevoie să grăbească a merge la moarte, și nu prea dădea zor să străbată mai mult

---

⁶⁹ Este vorba de trupele naționalistului S. Petliura, agent al Antantei, alcătuite, mai ales, din burghezia rurală și orașenească, interesată să sprijine mișcarea pentru despărțirea Ucrainei de Rusia Sovietică. După un șir de aventuri și de lupte fără glorie, această „armată” a fost lichidată de Armata Roșie, în noiembrie 1920.

de treizeci de verste într-o etapă.

În a cincea zi, intrară în stanița Kumîljenskaia. Trecură Hopiorul în dreptul satului Dundukovo. Ca o perdea de tifon, nesfârșite roiuri de musculițe umpleau văzduhul deasupra pajiștii. Țiuitul lor subțirel tremura și creștea necurmat. Neistovita lor puzderie se întrețesea în zbor mărunț, împânzind aerul, vârându-se în ochii și în urechile călăreților, în ochii și în urechile cailor. Animalele se căzneau, frământându-se și strănutând, iar călăreții se apărau cu mâinile și cu norii groși ai fumului de mahorcă.

— Ce porcărie, fir-ar ea a naibii! răcni Hristonea, ștergându-și cu mâneca ochiul înlăcrimat.

— Ți-a intrat în ochi? zâmbi Grigori.

— Mă ustură. A dracului lighioană, cum mai frige! Piper, nu alta!

Ridicându-și pleoapa roșie, Hristonea își trecu degetul aspru pe ochi și, cu buza lăsată, își frecă îndelung ochiul cu dosul palmei.

Grigori mergea alături. Erau nedespărțiți, din ziua plecării. Se ținea de dânzii și Anikușka; acesta se îngrășase în ultima vreme, semănând și mai mult a muier.

Detașamentul nu alcătuia chiar o sotnie întreagă. Ajutorul lui Petro era vasmistrul Latîșev, însurat cu o fată din Tatarski. Grigori comanda un pluton. Aproape toți cazacii săi erau din partea de jos a satului: Hristonea, Anikușka, Fedot Bodovskov, Martin Șamil, Ivan Tomilin, lunganul Borșciiov și Zahar Kovaliov, greoi ca un urs, Prohor Zîkov, Merkulov – neam de țigan, Epifan Maksaev, Egor Sinilin și încă vreo cincisprezece flăcăi, cam de aceeași vârstă.

Nikolai Koșevoi comanda plutonul doi, Iakov Koloveidin – plutonul trei; iar plutonul patru se afla sub comanda lui Mitka Korșunov, avansat urgent uriadnic-major de către generalul Alferov, după executarea lui Podtiolkov.

Sotnia înainta în trap ușor. Drumul se întindea ocolind ochiurile de baltă, cobora în văgăuni năpădite de păpuriș și de mlăji și șerpua prin mijlocul pajiștii.

În rândurile din spate, hohotea cu voce de bas Iakov Podkova, urmat de râsul mai subțirel al lui Andrei Kașulin, care căpătase și el galoane de uriadnic, câștigate cu prețul vieții tovarășilor lui Podtiolkov.

Petro Melehov mergea cot la cot cu Latîșev. Vorbeau molcom între ei. Latîșev se juca cu dragonul nou de la garda sabiei. Cu mâna stângă, Petro își mângâia calul, scărpinându-l între urechi. Un zâmbet lumina obrajii plini ai lui Latîșev; dinții înnegriți de fum și tociți se iveau de sub mustața rară.

În urma tuturor, călare pe o mârțoaică bălțată și șchioapă, tropăia Antip Adveevici, fiul lui moș Minciună, poreclit de cazaci „Brehovici”⁷⁰.

Unii cazaci schimbau rar câte o vorbă între dânșii; alții, stricând alinierea, mergeau câte cinci în rând; iar mai toți cercetau iscoditor locurile necunoscute, pajiștea tărcată ici colo de pecinginile bălților, șirurile verzi de plopi și de sălcii. Echipamentul cazacilor dovedea pregătire de drum lung: sacii de merinde și coburii gemeau doldora, iar la spatele fiecăruia mantaua era făcută colac și legată cu îngrijire. Harnașamentul vădea același lucru: fiecare curelușă era cusută, totul era dres, ticluit, cârpit. Dacă în urmă cu o lună mai stăruise credința că nu va fi război, acum toți mergeau în cuget cu convingerea tristă că măcelul nu mai poate fi înlăturat. „Azi ești cu pielea întregă, iar mâine poate ți-or găuri-o ciorile, undeva, pe cine știe ce coclauri!”, era gândul fiecăruia.

Trecură de satul Kreptî. Casele rare, acoperite cu stuf, rămaseră în dreapta. Anikușka scoase din buzunarul nădragilor o lipie, rupse cu gura jumătate, arătându-și dinții mărunți, și începu să mestece repede, mișcându-și fălcile ca un iepure.

— Ce, ți-era foame? se uită chiorâș Hristonea.

— Cum de nu?... Mi-a pregătit nevestica...

— La plăcinte ești mereu înainte! Ai, mai bine zis, un burduhan de porc! mormăi Hristonea, întorcându-se spre Grigori și continuând cu o voce oarecum supărată și plângătoare: Crapă afurisitul, de nu-și mai găsește pereche! Te și minunezi, unde bagă în el atâta haleală?! De câteva zile mă tot uit la dânsul și m-am luat de gânduri: mic, mic, dar înfulecă, al naibii, cât șapte!

— Și ce-ți pasă? Mănânc mâncarea mea și-mi văd de treabă! Poți mânca azi un berbec întreg, că a doua zi tot ți-e foame. Gura îmbucă tot ce-apucă, numai cu folos să fie!

Anikușka râse și făcu cu ochiul lui Grigori, arătând spre Hristonea, care scuipă de scârbă.

— Petro Panteleici, unde facem popasul de noapte? Uite, caii cad în bot de osteneală! strigă Tomilin.

De aceeași părere era și Merkulov.

— Ne-apucă noaptea. E vremea să ne oprim. Apune soarele...

Petro făcu vânt cu biciușca.

— Ba vom face popasul de noapte la Kliuci. Dacă n-om ajunge cumva și până la Kumîlga.

---

⁷⁰ De la *breoh* – minciună (rus.).

Merkulov zâmbi în bărbuța neagră și creață, șoptindu-i lui Tomilin:

— Se pune bine cu Alferov, licheaua! L-a apucat zorul și graba.

Cineva care îl tunsese și-l ferchezuse pe Merkulov, îi scurtase în bătaie de joc barba măreață, lăsându-i numai un șfichi strâmb. Iar astfel pocit, Merkulov arăta de-a mai mare râsul, dând prilej la nenumărate glume. Tomilin nu se putu stăpâni și-l întrebă:

— Dar tu, nu te pui bine cu el?

— Eu, cu ce și cu cine?

— Ți-ai tuns barba la fel cu generalul. Crezi poate că, dacă ți-ai tuns-o, are să-ți dea îndată și ție o divizie întregă? Nu, frate, spală-te pe bot!

— Măi, hahaleră! Eu îți vorbesc serios și ție-ți arde de giumbușlucuri.

Tot râzând și pălăvrăgind, intrară în satul Kliuci. Trimis înainte în căutare de cantonament, Andrei Kașulin întâmpină sotnia în dreptul unei ogrăzi de la margine.

— Plutonul nostru, după mine! Plutonul întâi, uite colea, trei case; doi – pe stânga; trei – în curtea aceea, unde se vede fântâna, și altele patru la rând.

— Ce s-aude? Ai întrebat? N-ai aflat nimic? se interesă Petro, venind în dreptul său.

— Nici urmă de bolșevici, în schimb, băiete, miere berechet! La o singură bătrână sunt vreo trei sute de stupi. La noapte, facem de petrecanie măcar unuia!

— Ba nu, lasă prostiile! Să nu-ți fac eu de petrecanie, se încruntă Petro, atingându-și calul cu biciușca.

Se împrăștiară pe la case și îngrijiră de cai. În vremea asta se întunecă. Gazdele pregătiră de cină. Prin curți, pe buturugi de arin tăiate din celălalt an, cazacii din sotnie se așezară la cislă cu cazacii din sat. După ce stătură o vreme de vorbă despre ale lor, se duseseră cu toții la culcare.

Dimineața, porniră mai departe; Când să intre în Kumîljenskaia un curier ajunse sotnia din urmă. Petro desfăcu plicul și citi îndelung hârtia, ținând-o ca o greutate în mâna întinsă și încordată, legănându-se în șa. Grigori veni lângă el.

— Un ordin?

— Da!

— Ce scrie?

— Frumos... Ordin să predau sotnia. Tot contingentul meu e chemat la Kazanka; se formează Regimentul 28... Artileriștii și mitralierii la fel.

— Și restul?...

— Uite ce scrie aicea: „La Arjenovskaia veți trece la dispoziția comandantului Regimentului 22. Plecarea neîntârziată.” Auzi vorbă? „Neîntârziată”!

Se apropie și Latîșev. Luă hârtia din mâna lui Petro și o citi, mișcându-și buzele groase și tari, strâmbând dintr-o sprânceană.

— Înainte – marș! strigă Petro.

Sotnia se smuci din loc și porni la pas. Cazacii se întorceau în șa, privind spre Petro și așteptând lămuriri de la el. Dânsul le vesti ordinul când ajunseră, la Kumîljenskaia. Cazacii din contingentele vechi începură să se frământa, pregătindu-se de plecare înapoi. Hotărâră să facă popas în staniță și să plece a doua zi dis-de-dimineată, fiecare în drumul său. Petro, care căutase în tot timpul zilei un prilej pentru a sta de vorbă cu frate-său, veni la el în cantonament.

— Hai pe medean.

Fără nicio vorbă, Grigori trecu poarta. Mitka Korșunov îi ajunse din urmă, dar Petro îl rugă cu glas ghețos:

— Lasă-ne, Mitri! Vreau să vorbesc ceva cu frate-meu.

— Mă rog, mă rog, fără supărare, zâmbi Mitka, vrând să arate că înțelege prea bine și rămânând în urmă.

Grigori, care urmărea pe ascuns chipul lui Petro, înțelese și el că frate-său avea de gând să vorbească ceva de o însemnătate deosebită. Și, în nădejdea că ar putea să înlăture aceasta, începu să vorbească repede, cu o prefăcută însuflețire:

— Ciudat lucru, orice-ai spune! Uite, suntem numai la o sută de verste de casă, și lumea arată altfel. Și graiul lor, și casele lor sunt altfel, ca la poliponi.⁷¹ Privește colea! Poarta are la ei un fel de acoperiș de scânduri. La noi n-ai să găsești așa ceva. Și uite, iarăși, arată cu mâna o casă de om înstărit din apropiere: Vezi? Până și prisma este captușită cu scânduri, ca să nu putrezească temelia. Așa-i?

— Lasă! Petro strâmbă din sprâncene. Nu despre asta este vorba... Hai să ne dăm la o parte, lângă gard, că nu ne slăbește lumea din ochi.

Femeile și cazacii care veneau de pe medean se uitau curioși la cei doi frați. Un bătrân se opri în dreptul lor. Avea cămașa albastră, fără cingătoare, și șapca de cazac cu paspoalul de un roz spălăcit de soare și de ani.

— Poposiți aici?

— Cam așa ni-i în gând!

---

⁷¹ Poreclă a unei secte care nu recunoștea autoritatea forului suprem ortodox.

— Ovăz pentru cai aveți?

— Avem puțintel, răspuse Petro.

— Dacă nu, veniți la mine. O să vă dau vreo două banițe.

— Hristos să te răsplătească, moșule!

— Slavă Lui! Vino! Uite, colea, casa mea, aia cu acoperișul de tablă verde.

— Despre ce ai de gând să vorbești? întrebă deodată nerăbdător Grigori, încruntându-se.

— Despre toate! zâmbi Petro cu un aer oarecum vinovat și silit, prinzându-și mustața gălbuie în colțul gurii. Trăim vremuri așa de grele, Grișatka, încât poate că n-o să ne mai vedem vreodată...

Vrăjmășia ascunsă și inconștientă față de frate-său, care încolțise în sufletul lui Grigori, se risipi îndată, copleșită de zâmbetul trist al lui Petro și de acest nume vechi „Grișatka”, rămas din copilărie. Petro își privea blând fratele, cu același zâmbet larg, dar care nu prevestea nicio bucurie. Cu o schimă a buzelor făcu surâsul să zboare de pe chipul său, care se posomorî aspru, apoi zise:

— Uită-te la oameni! Uită-te la dânșii, cum i-au despărțit ticăloșii! Ca și cum ar fi trecut cu plugul și i-au răsturnat, care în dreapta, care în stânga. Viață de iad, cumplite vremuri! Unul nu se mai înțelege cu altul... Iată și tu! schimbă el pe neașteptate firul vorbii. Îmi ești frate, dar nu te mai pricep, zău! Simt că te tot îndepărtezi de mine... E adevărat? Și-și răspuse singur: Adevărat! Te frământă... Mi-e teamă să nu te bagi la roșii... Tu, Grișatka, tu nu ți-ai găsit calea nici până acum.

— Da' tu ți-ai găsit-o? întrebă Grigori, privind cum soarele apune dincolo de panglica nevăzută a Hopiorului după dâmbul de cretă, cum arde văpaia apusului și cum vin de acolo norii sfâșiați, de tăciune și de scrum.

— Mi-am găsit-o! Am intrat în făgașul meu. Pe mine n-ai să mă scoți de acolo. Eu, Grișka, n-am să șovăi ca tine.

— Zău? făcu Grigori cu un zâmbet răutăcios și silit.

— Nu! Petro își trase supărat mustața și clipi des din ochi, ca orbit. Pe mine n-ai să mă duci la roșii nici cu arcanul. Căzăcimea este împotriva lor, și eu la fel. Și n-am să discut, nu vreau! Ce să-ți mai spun?... N-am ce să caut la dânșii, avem alte căi!

— Să lăsăm atunci vorbele astea de prisos, îl rugă cu glas obosit Grigori.

Porni înainte spre cantonamentul său, pășind cu grijă și mișcând din umărul ușor aplecat înainte.

La poartă, Petro îl ajunse și-l întrebă:

— Spune-mi, ca să știu... Spune-mi, Grișka, n-ai să treci la dâșii?

— Nu prea cred... Nu știu!

Răspunsul lui Grigori era lipsit de viață și silnic. Petro oftă, dar nu-i mai puse nicio întrebare. Se depărtă tulburat și tras la față. Amândoi, și el, și Grigori, vedeau cum nu se poate mai limpede că o buruiană deasă și încâlcită, de nerăzbit, cotropise toate cărările care îi uniseră pe vremuri, închizând căile spre inimile lor. Tot astfel o potecută netedă, croită de copitele caprelor, alunecă șerpuiind pe malul unei râpi și, la o cotitură, se mistuie, ca și cum ar fi tăiat-o cineva, și nu mai este nicio trecere, ci doar buruienile se ridică în fața omului, ca un zid aspru și dușmănos.

... A doua zi, Petro porni înapoi la Vioșenskaia, cu jumătatea sa de sotnie. Cei rămași, tinerii, plecară sub comanda lui Grigori spre Arjenovskaia.

Dis-de dimineață, soarele dogorea nemilos. Stepă fierbea într-un vâl de ceață ruginie. Ramurile liliachii ale dealurilor de lângă Hopior se întindeau în urmă în sclipiri albastre, nisipurile își așterneau covorul de șofran. Căii asudați se legănau sub călăreți. Chipurile cazacilor se făcură pământii, scaldate în nădușeală. Pernele de la șei, scările, toată fierăria brâielor se încinseră de neînchipuit, încât nu le mai puteai atinge cu mâna. Nici pădurea nu mai dăruia vreun pic de răcoare, învăpăiată de dogoare, mirosind a iarbă sfarogită și cerșind un strop de ploaie.

Un dor cumplit puse stăpânise pe Grigori. Toată ziua se legăna în șa cu gânduri nehotărâte la viitor, răvășind în minte vorbele lui Petro, ca pe niște mărgele de sticlă, și canonindu-se amarnic să le adune. Un iz de pelin tăios și înțepător îi ardea buzele; drumul tremura pe aripile dogoarei. Stepă ruginie se desfășura întinsă în bătaia soarelui; vânturile uscate hoinăreau de-a lungul ei, aplecau iarba țepoasă și ridicau în vârtej valuri de nisip și de pulbere.

Spre seară, un vâl străveziu acoperi soarele. Cerul se spălăci și se făcu cenușiu. Nori grei se iviră la apus, încremenind o vreme, atingând cu marginile lor pântecoase firul subțire și străveziu al zării. Apoi, mânați de vânt, plutiră amenințător, târându-și ațățător cozile despletite aproape de pământ, purtând pe crestele rotunde o spumă de zahăr alb.

Detașamentul trecu din nou pârâul Kumîlga și pătrunse sub bolta unei păduri de plop. Frunzele își arătau dosul lăptos, argintiu, și șopteau ceva într-un vuiet de bas, jucându-se cu vântul. O ploaie piezișă cu piatră, încinsă de brăul vârgat al curcubeului, se revărsă din poala albă a norului

uriaș și biciui pământul, undeva departe, dincolo de Hopior.

Înnoptară într-un sat mic și cam pustiu. După ce-și îngriji calul, Grigori se duse la prisacă. Gazda, un cazac bătrân cu părul creț, îi spuse plin de obidă lui Grigori, scoțându-și din barbă albinele ce i se încurcaseră în păr:

— Iată stupul ăsta, l-am cumpărat mai deunăzi. L-am adus aici și tot puietul s-a prăpădit, Dumnezeu să-l știe de ce. Uite cum îl cară albinele!

Se opri în dreptul unui stup cioplit dintr-o buturugă și arătă spre urdiniș: albinele aruncau neconținut afară trupușoarele puietului mort și zburau la o parte cu ele, bâzâind surd.

Gospodarul își mîjea ochii căprii, plescăia necăjit din buze. Umbla cu mers săltăreț, agitându-și smucit și fără rost mâinile. Prea viori, cu trupul său grosolan, dar cu mișcărilor repezi și smucite, părea de prisos și parcă tulbura viața prisăcii, în care uriașul colectiv de albine își făcea, încet și chibzuit, munca înțeleaptă și cumpănită. Grigori se uita la el cu o ușoară pornire de dușmănie. Pornirea aceasta i-o stârnea, fără să vrea, cazacul în vârstă, spătos și repezit, turuind mereu cu vocea prea grăbită și scârțâitoare, de moară hodorogită:

— Anul ăsta avem un cules bun. Cimbrîșorul a înflorit ca niciodată. De la el vine mierea... Stupii cu rame sunt mult mai spornici. Uite, am și eu din ăstia...

Grigori bău ceai cu miere deasă cum e cleiul, cu miros dulce de cimbrîșor, de șopârliță, de flori de câmp. La masă, gospodărea fiica gazdei, o femeie înaltă și frumoasă. Bărbatul ei plecase cu roșii, și de aceea stăpânul casei era umil și slugarnic. Nici nu observa cum fii-sa îi arunca lui Grigori priviri fugare pe sub gene, strângându-și buzele subțiri și palide. Când întindea mâna după ceainic, Grigori îi zărea părul negru ca smoala și creț de la subsuoară. În câteva rînduri, întâlnește privirea ei iscoditoare și curioasă, iar o dată, încrușindu-și ochii, i se păru chiar că tânăra cazacă se îmbujoră la față, ascunzând în colțurile gurii un zâmbet ispitor.

— Am să-ți fac patul în odaie, îi spuse după ceai. Trecând cu o pernă și cu o blană în brațe arzându-l cu o privire flămândă, plină de foc și de făgăduieli, Bătând perna, mai adăugă în treacăt, repede și cu o voce surdă: Eu am să mă culc lângă hambar... Prea e cald în casă, și mai sunt și niște purici...

Îndată ce auzi sforăitul bătrânei gazde, Grigori își scoase cizmele și se duse la ea, lângă hambar. Femeia îi făcu loc într-un car scos de pe roți. Trase cojocul de oaie pe dânsa, îl atinse pe Grigori cu picioarele, apoi rămase nemișcată. Buzele ei erau uscate, aspre, miroseau a ceapă și totuși a

frăgezime feciorelnică. Cu capul pe brațul ei subțire și ars de soare, Grigori rămase până-n zori. Toată noaptea ea îl strânse puternic în brațe, îl mângâie cu nesaț, râdea, glumea, îi mușcă buzele până la sânge și-i lăsă urme viorii de sărutări încleștate pe gât, pe piept și pe umeri – urmele mici ale dințișorilor mărunți de fiară. După ce cocoșii cântară a treia oară, Grigori vru să se mute înapoi în odaie, dar femeia îl opri.

— Lasă-mă, iubito, lasă, dragostea mea! o rugă Grigori, zâmbind la mustața neagră și moale și făcând o mișcare ușoară să-i scape din îmbrățișări.

— Mai stai nițeluș... Mai stai!

— Are să ne vadă cineva! Uite, se crapă de ziuă!

— Las' să vadă!

— Da' taică-tău?

— Tata știe.

— Cum, știe? întrebă Grigori, ridicându-și sprânceană în semn de mirare.

— Uite-așa!...

— Poftim! Asta-i bună! Da' de unde să știe?

— El, știi... mi-a spus aseară: „Ascultă, dacă ofițerul se leagă de tine, culcă-te cu el, îmbunează-l, că de nu, au să ne ia caii sau altceva, pentru vina lui Gheraska...” Bărbatu-meu, Gherasim, e cu roșii...

— Așa-a?! făcu Grigori zâmbind în batjocură, dar simțindu-se adânc jignit.

Tot femeia îi risipi însă acest simțământ neplăcut. Cu un gest dragăstos, lipindu-se de brațul muscular al lui Grigori, ea tresări și murmură:

— Bărbatu-meu nu-i ca tine...

— Da' cum e? întrebă Grigori cu interes, privind cu ochii treziți bolta cerului care începea să pâlească.

— Nu-i bun de nimic... Un bleg! răspunse ea cu o avântare din inimă și cu glasul tremurat într-un icnet de plâns. Am trăit cu el fără nicio bucurie... Când e vorba de femei, nu-i bun de nimica...

Un suflet străin, plin de nevinovăție copilăroasă, i se deschidea lui Grigori, așa cum se deschide o floare sorbind roua. Destăinuirea îl îmbătă, trezindu-i un simț gingaș de milă. Pătruns de această înduioșare pentru ibovnica sa de o noapte, Grigori îi mângâie părul despletit, închizându-și ochii obosiți.

Lumina lunii se strecura, stingându-se lin, prin acoperișul de stuf al șopronului. O stea căzătoare se desprinsese de pe cer și lunecă repede

dincolo de zări, lăsând o dâră palidă să se topească la marginea lumilor. O rață măcăi undeva pe un iaz și un rățoi îi răspunse iubeț, cu alt măcăit răgușit.

Grigori plecă în odaie, purtându-și sprinten trupul ușor și înfiorat de o dulce oboseală. Adormi, mai simțind încă pe buzele lui mirosul sărățel de pe buzele cazacei, mai păstrând încă în sine amintirea trupului ei setos de dezmierdări și miresele amestecate de miere, de cimbrisor, de sudoare și de căldură omenească.

După două ceasuri îl treziră cazacii. Prohor Zîkov îi înșeuă calul și-l scoase afară din ogradă. Grigori își luă rămas bun de la stăpânul casei, înfruntând cu tărie privirea lui încărcată de dușmănie, și salută cu o voioasă mișcare a capului pe fiica gazdei, care intra în casă. Ea înclină fruntea, ascunzând în colțul buzelor subțiri și palide un zâmbet cald și jalea tăinuită a despărțirii.

Grigori o luă pe ulicioară, uitându-se îndărăt. Ulicioara trecea în potcoavă pe lângă ograda unde petrecuse noaptea, și el zări încă o dată pe cazaca pe care o încălzise cu dragostea lui. Ea privea peste zaplaz în urmă-i, întorcându-și capul, cu palma negricioasă și subțire pusă streășină la ochi.

Cuprins pe neașteptate de o sfâșietoare părere de rău, Grigori se uita mereu înapoi, se silea să-și închipuie cum e fața ei, s-o vadă toată – dar nu putea. Zărea numai capul îmbrobodit cu tulpanul alb, întorcându-se încet, urmărindu-l cu ochii. Tot așa se întoarce floarea-soarelui, urmărind mersul încet al soarelui pe cer.

.

Mihail Koșevoi fu trimis, sub escortă, din Vioșenskaia pe front. Ajunse la stanița Fedoseevskaia, iar acolo atamanul staniței îl opri pentru o zi, ca să-l pornească a doua zi, tot sub escortă, înapoi la Vioșenskaia.

— De ce mă trimiteți îndărăt? îl întrebă Mihail pe secretarul staniței.

— Am primit o dispoziție de la Vioști, răspunse secretarul în silă.

Mișka află astfel că maică-sa căzuse în genunchi în fața adunării frunțașilor din sat și că-i înduplecase pe bătrâni să dea o hotărâre în numele obștii, cerând ca Mihail Koșevoi să fie numit îngrijitor la cai, ca fiu unic la mamă văduvă. Miron Grigorievici se înfățișase în persoană la atamanul staniței să-i prezinte hotărârea. Izbuti să capete aprobarea.

La cancelaria staniței, atamanul îl luă la rost pe Mihail, care stătea smirună în fața lui, apoi se mai domoli și isprăvi cu glas burzului:

— Nu încredințăm bolșevicilor apărarea Donului! Du-te la herghelie, fă-

te acolo îngrijitor de cai și, pe urmă, vom vedea... Bagă-ți mințile în cap, neam de cățea! Mi-e milă de mă-ta, că altminteri... Marș!

Mișka o luă îndărăt, pășind pe ulița încinsă de dogoare, dar nu mai avea escortă la spate. Mantaua pusă în bandulieră îi rodea umerii. Vlăguite de cele o sută cincizeci de verste ale drumului, picioarele abia îl mai puteau duce. Cu chiu, cu vai ajunse în satul lui, iar a doua zi plecă la herghelie, după ce maică-sa îl mângâiasse și-l căinase. Plecă, ducând cu el amintirea chipului ei îmbătrânit și a șuviței de păr cărunt, pe care atunci o observase pentru întâia oară.

La sud de stanița Karghinskaia, se întindea o bucată de stepă nedestelenită, lungă de douăzeci și opt de verste și lată de șase, lăsată pentru păscutul armăsarilor din staniță. În fiecare an, de Sfântul Gheorghe, îngrijitorii de cai scoteau din grajdurile de iarnă din Vioșenskaia armăsarii odihniți în timpul zăpezilor și-i mânau la păscut. În mijlocul pășunii, fusese ridicat cu banii staniței un grajd de vară, cu adăposturi ușoare pentru optsprezece armăsari, cu o casă de bârne pentru îngrijitori, pentru supraveghetor și felcerul veterinar. Cazacii din plasa Vioșenskaia își aduceau ielele; felcerul și supraveghetorul le controlau înălțimea, care trebuia să fie de cel puțin doi arșini, și vârsta – de cel puțin patru ani. Animalele sănătoase erau rânduie în herghelii de câte patruzeci. Fiecare armăsar își lua ielele și le ducea în stepă, păzindu-le cu gelozie.

Mișka plecă cu singura iapă pe care o avea la gospodăria lui. Petrecându-l și ștergându-și lacrimile cu șorțul, maică-sa îi spuse:

— Poate se va îndrepta și iepușoara noastră... Păzește-o și n-o osteni prea mult. Tare am mai avea nevoie de încă una!

Pe la amiază, Mișka zări în depărtare acoperișul de tablă al casei, tremurând în apa jucăușă a aburului care plutea deasupra câmpiei, gardul și streășina de șindrilă a grajdului, înnegrită de ploi. Dădu pinteni iepei și, ajuns sus pe creasta dealului, desluși mai limpede clădirile și marea albicioasă, de iarbă, în dosul lor. Undeva, departe-departee, la răsărit, se zărea o turmă cafenie de cai, gonind spre iaz, iar ceva mai la o parte, îngrijitorul, un omuleț călare pe un căluț mititel ca o jucărie.

Mișka intră în ogradă, descălecă, legă dârlogii de un stâlp și păși în casă. În sala largă, dădu peste un îngrijitor, un cazac scund și cu fața pistruiată.

— Pe cine cauți? îl întrebă pe un ton nu tocmai prietenos, cercetându-l din creștet până-n tălpi.

— Aș vrea să-l văd pe supraveghetor.

— Pe Strukov? Degeaba îl cauți, că a plecat... Se află însă aici Sazonov,

ajutorul lui; a doua uşă pe stânga... Da' ce treabă ai cu el? De unde vii?

— Sunt numit îngrijitor la voi.

— Ian te uită cum ne trimit dumnealor oameni fără nicio socoteală!...

Bombănind altele pe acelaşi ison, se depărtă spre ieşire. Un arcan de frânghie, trecut peste umăr, şerpuia pe podea în urma lui. Cu spatele la Mişka, îngrijitorul deschise uşa, dădu din biciuşcă şi spuse, de astă dată fără harţagul de adineauri:

— La noi, frăţioare, grea slujbă! Câteodată nu descaleci două zile la şir.

Mişka se uită la spinarea-i încovoiată şi la picioarele-i arcuite. În pervazul uşii, fiecare linie din trupul greoi al cazacului se zugrăvea limpede şi izbitor, pe dreptunghiul de lumină. Îndeosebi, picioarele îl înveseliră straşnic pe Mişka. „Parcă ar fi stat călare patruzeci de ani pe un butoi”, îşi zise în gând şi zâmbi, căutând din ochi clanţa uşii a doua, la stânga.

Sazonov îl primi pe noul îngrijitor cu un aer falnic şi nepăsător.

Nu după multă vreme, pică de pe drumuri şi supraveghetorul, Afanasi Strukov, un cazac zdravăn, vagmistru de la Regimentul „Atamanski”. Dădu ordin ca Mişka să fie pus în subzistenţă şi ieşi împreună cu el în cerdacul înfierbântat de dogoare.

— Ştii să înveţi caii necălăriţi? Ai umblat cu asemenea marfă?

— Nu, n-am avut prilej, mărturisii deschis Mişka şi observă îndată cum chipul toropit de căldură al supraveghetorului căpătă o scurtă tresărire de viaţă, într-o încruntare de nemulţumire.

Scărpinându-şi spinarea lată şi vânjoasă, supraveghetorul se uită din nou somnoros în ochii lui Mişka.

— Ştii să-i prinzi cu arcanul?

— Da, ştiu.

— Şi iubeşti caii?

— Îi iubesc.

— Sunt la fel ca oamenii, numai că nu vorbesc!... Să-i iubeşti! porunci el şi, deodată, mâniindu-se fără pricină, strigă: Ai înţeles? Să-i iubeşti, că de nu, mănânci bătaie cu harapnicul!

Pentru o clipă chipul îi devenise mai viu şi mai ager, dar această înviorare pieri imediat, lăsând loc aceleiaşi nepăsări care-i moleşea toate trăsăturile feţei.

— Eşti însurat?

— Nu, domnule vagmistru.

— Prostule! De ce nu te însori? întrebă înveselit supraveghetorul.

Tăcu o clipă, aşteptând parcă ceva, mai stătu un minut, privind

întinderea uriașă a stepei, și intră în casă căscând. În toată luna slujbei sale de îngrijitor, Mișka nu mai auzi din gura lui niciun cuvânt.

Hergheția număra cu totul cincizeci și cinci de armăsari. Fiecare îngrijitor avea în supravegherea-i câte două-trei herghelii mici. Mișka primi o herghelie mai mare, păzită de Bahar, un armăsar puternic și bătrân, și încă una mai mică, cu vreo douăzeci de iepe și cu armăsarul Banal. Supraveghetorul îl chemă la el pe Ilia Soldatov, unul dintre cei mai vrednici și mai cutezători îngrijitori, poruncindu-i:

— Uite, ai pe seamă un nou îngrijitor, pe Koșevoi Mihail, din satul Tatarski. Arată-i hergheliile lui Bahar și Banal și dă-i un arcan. Va sta în casă cu voi. Dăscălește-l. Plecați!

Soldatov nu răspunse nimic, aprinse o țigară și-i făcu semn lui Mișka:

— Hai să mergem!

Ieșiră în cerdac. Soldatov arătă cu ochii iepușoara lui Mișka, istovită de bătaia soarelui:

— E a ta?

— A mea.

— A fost la armăsar?

— Nu.

— Du-o la Bahar. E de la hergheliile lui Koroliiov, corcitură cu cal englezesc. Nici nu-ți poți închipui ce soi de cal iute! Mănâncă jărat... Hai, încalecă!

Mergeau cot la cot. Căii se afundau în iarbă până la genunchi. Casa și grajdul rămăseseră departe, în urmă. Măreață și tăcută, stepa se întindea în fața lor, învăluită în cea mai diafană păclă albăstruie. Deasupra capului se istovea soarele după o șuviță sedefie de nori. O mireasmă grea și apăsătoare adia din iarbă. În dreapta, în spatele văgăunii cu marginile nedeslușit zărite prin păclă, scliffea oglinda îngustă, zâmbitoare, a iazului Jirov. De jur împrejur, cât puteau cuprinde ochii, vedeau numai aceeași mare de verdeață, șerpuirile de aer încins și sticlos, bătrâna stepă ațipită de dogoarea nămiezii ca într-o vrajă; iar departe, în zare, o movilă din vechile basme, fumurie și părelnică.

Verdele ierburilor, mai des și mai întunecat către rădăcini, lângă pământ, mai străveziu spre vârfulurile înspicate în soare, scliffea ca într-o uriașă și totuși amănunțită zugrăveală: țara cu pământurile răsfrate și necoapte, tufe mici și ciufulite de pelinaș, răsărite ca niște pete rotunde; pirul își întindea către soare panerașele pline de semințe; sporiișul se lipea pe alocuri de pământ, umil și agățător, amestecat cu salvia; și iar se lăța

negara, biruitoare, potopind stepa, ca apoi să lase loc nenumăratelor flori: odosului, rapiței sălbatice, susaiului, cinghiskăi – o buruiană aspră și singuratică ce nu lasă nicio altă iarbă să-i crească alături.

Cazacii își urmau drumul în tăcere. Mișka se simțea cuprins de o ostoită împăcare, așa cum nu mai încercase de mult. Stepa îl copleșea cu tăcerea ei, cu măreția ei cuminte. Soldatov dormea călare, cu fruntea plecată pe coama calului și cu mâinile făcute căuș, puse pe oblâncul șei, parcă ar fi venit la împărțășanie.

Un spurcaci sări de sub picioarele cailor și se îndepărtă în zbor, cu penele albe sclipind în bătaia soarelui. Un vântuleț răvăși iarba și o culcă în valuri la pământ, adiind dinspre miazăzi, unde tulburase poate dis-diminează apele Mării Azovului.

După o jumătate de ceas, ajunseră la herghelia care păștea lângă iazul Osinovii. Soldatov se trezi, își destinse în șa trupul și spuse cu voce leneșă:

— E herghelia lui Panteliușka Lomakin. Pe unde naiba o fi umblând, de nu se vede?

— Cum îi zice armăsarului? Întrebă Mișka, privind cu gura căscată la un cal de Don roșcat și cu picioare lungi.

— „Guralivul”! E nemaipomenit de rău, rău al dracului! Uite-l cum se holbează la noi! Mână!

Armăsarul coti la o parte, iar iepele o luară după el, strângându-se în cârd.

Mișka luă în primire hergheliile date în pază și-și lăsă lucrurile în căsuța de pe câmp, unde mai sălășluiau Soldatov, Lomakin și Turoverov, un cazac herghelegiu în vârstă și tăcut, tocmit cu simbrie. Mai mare peste ei era Soldatov. Acesta se dovedi gata să-l dascălească pe Mișka, arătându-i care-i sunt îndatoririle. Chiar a doua zi îi istorisi tot ce știa despre firea și apucăturile armăsarilor și, zâmbind cu înțeleș, îl sfătui:

— De fapt, ești dator să faci serviciul cu calul tău. Dar dacă-l vei pune la muncă zi de zi, îl bagi la bolniță. Mai bine vâra-l în herghelie, ia-ți unul străin și schimbă-l cât mai des.

Fără a mai lungi vorba, despărți pe dată o iapă de herghelie și, zburând în galop, cu o mișcare îndemânică și sigură, aruncă arcanul. După aceea, puse șaua lui Mișka pe ea și i-o aduse plocon. Iapa tremura vargă și mereu se lăsa pe picioarele dinapoi.

— Încalecă! Asta se vede că nu-i învățată cu arcanul, dracul s-o ia! Hai, încalecă! strigă el cu asprime, strunind puternic dârlogii cu mâna dreaptă și strângând cu stânga nările umflate ale iepei. Fii cu băgare de seamă! Nu-i

ca-n grajd! Acolo țipi la armăsar: „Primește!”, și el se lipește de stănog; aici însă nu-i de glumit. Mai ales ferește-te de Bahar, nu te apropia de el, că te omoară! adăugă, ținându-se de scară și apucând drăgăstos de sfârcul tare, mătăsos și negru iepușoara care juca pe loc.

3

Mișka petrecu o săptămână odihnindu-se, călărind din zori până-n noapte, fără să descalece. Stepa îl cucerea, îl silea poruncitor să ducă o viață sălbatică, de buruiană. Turma păștea undeva în apropiere. Mișka ațipea în șa, sau, tolănit pe iarbă, privea cu gândul aiurea cum, mânate de vânt, turme de nori albi, tigheliți cu puf argintiu, hoinăresc pe cer. La început, fu încântat de această singurătate. Viața la herghelie, departe de oameni, îi plăcea chiar. Dar la sfârșitul săptămânii, când credea că se obișnuise cu noua lui stare, o neliniște neînțeleasă se răscoli în sufletul său. „Acolo oamenii hotărăsc soarta lor și a altora, și eu pasc niște iepe! Ce-i de făcut? Musai trebuie să plec, că de nu, n-am să mai scap”, își zicea în gând, frământat de cugetul din ce în ce mai treaz. În același timp însă o altă șoptă, plină de nepăsare, își făcea loc în mintea sa: „Lasă-i să se bată între ei! Acolo e moartea, iar aici ești slobod, singur-singurel, cu iarba și cu cerul. Acolo e dușmănie, iar aici e pace! Ce-ți pasă de alții?...” Gândurile începeau astfel să-i roadă mincinoasa împăcare a cugetului, silindu-l din nou să se apropie de oameni. Încât acum căuta mult mai des decât la început să se întâlnească cu Soldatov, care umbla cu hergheliile lui pe undeva în jurul iazului Dudariov, și să se apropie de el.

Pare-se însă că Soldatov nu era chinuit de singurătate. Rareori dormea în casă și aproape totdeauna rămânea la iaz, cu hergheliile lui. Ducea o viață de sălbăticiune, hrana și-o dobânda singur și o agonisea cu atâta iscusință, încât s-ar fi crezut că întreaga-i viață nu făcuse altceva. O dată, Mișka îl văzu împletind o petilă din păr de cal și-l întrebă cu mirare:

- Ce faci cu ea?
- Vreau să prind pește.
- De unde?
- Din iaz. Niște carași.
- Prinzi cu viermi?
- Cu viermi și cu pâine.
- Îi pui la fiert?
- Îi pun la uscat și-i mănânc. Ia și tu!...

Și-i oferi mărinimos un caras zvântat, pe care îl scoase din buzunarul nădragilor.

Într-o zi, urmându-și herghelia, Mișka dădu peste un spurcaci prins în laț, iar lângă el mai zări unul, împăiat cu măiestrie, și alte lațuri legate de un țaruș și pitite cu dibăcie în iarbă. În aceeași seară, Soldatov fripse spurcaciul într-o groapă umplută cu jeratic. Îl pofti și pe Mișka și, frângând între degete carnea cu miros ațâțător, îi spuse:

— Nu cumva să-mi umbli singur la lațuri, că-mi strici toată socoteala!

— Și tu cum ai ajuns aici? Îl întrebă Mișka.

— Țiitor de familie.

Soldatov tăcu o clipă, apoi îl întrebă cu voce scăzută:

— Ascultă, să fie adevărat ce spun băieții? Cică tu ai fi fost la roșii.

Surprins de asemenea întrebare neașteptată, Koșevoi se cam încurcă:

— Nu-u... Cum să-ți spun?... Adică da, am plecat la ei. M-au prins.

— Pentru ce-ai plecat? Ce căutai la ei? Întrebă încet Soldatov, cu ochii încruntați și oprindu-se din mestecat.

Ședeau lângă foc, pe coama unei râpe. Bulgării de bălegar uscat ardeau răspândind un fum înecăcios; o flacăra puțintică mocnea sub cenușă, căutând parcă să străbată afară. Noaptea adia la spatele celor doi cazaci, mânând valuri de căldură și miresme de pelin veșted. Stelele căzătoare brăzdau cerul de smoală; căzu una, și dâra ei mai licări îndelung pe boltă, ca o urmă de bici pe șoldul unui cal.

Mișka se uită cu încordare la chipul lui Soldatov, luminat de poleiala aurie a flăcării, și-i răspunse:

— Voiam să smulgem drepturile...

— Pentru cine? Întrebă apăsător Soldatov.

— Pentru popor.

— Ce fel de drepturi? Ia spune-mi și mie!

Vocea lui Soldatov se făcu surdă și stăruitoare. Mișka mai șovăi o clipă: i se păru că tovarășul său pusese dinadins pe foc o nouă bucată de bălegar, ca să nu i se vadă trăsăturile feței. În cele din urmă se hotărî și răspunse:

— Toți să aibă aceleași drepturi! Iată cum și ce fel. Nu trebuie să mai fie nici boieri, nici robi. Mă înțelegeți? Și până la sfârșit tot acolo avem să ajungem.

— Crezi tu că nu vor birui cadeții?

— Sigur că nu!

— Aha, care va să zică iată ce-ai vrut! răsuflă Soldatov și deodată sări în picioare. Tu, neam de cățea, ai vrut să-i vâri pe cazaci în robia jidovească?!

răcni el cu voce tăioasă și plină de mânie. Tu... grijania mă-tii, și voi toți, așa-i? Vreți să ne stârpiți?! Așa-i, hai? Pentru ca jidanii să ridice fabrici prin stepă? Ca să ne ia pământul?!

Uluit, Mișka se ridică și el încet în picioare. Iar cum își dădu seama că Soldatov vrea să-l lovească, se feri la o parte, chiar în clipa când celălalt se pregătea să facă vânt pumnului. Mișka îi prinse mâna din zbor, strângându-o încleștat și povățuindu-l cu glas care nu făgăduia nimic bun:

— Lasă-mă, nenisorule, că uite acuși te miruiesc! De ce zbieri așa?

Stăteau față-n față, în întuneric; focul se stinsese călcat de picioarele lor, și numai la margine mai fumega un bulgăre roșiatic de bălegar. Soldatov apucă cu mâna stângă gulerul cămășii lui Mișka și-l strânse în pumn, încercând să-și ridice dreapta și s-o elibereze din strânsoare.

— Nu mă apuca de piept, horcăi Mișka, întorcându-și gâtul puternic. Nu apuca, n-auzi? Te cotonogesc, ai să vezi!

— Zău?! Ei, stai că-ți arăt eu cotonogea!... se îneca Soldatov.

Mișka izbuti să scape și-l îmbrânci pe Soldatov din toate puterile. Își potrivea cămașa, simțind cum îi tremură mâinile de dorința de a izbi în celălalt, de a-l trânti la pământ și de a-i căra la pumni.

Soldatov nu se mai apropie însă de el. Amestecându-și vorbele cu sudălmii de mamă, strigă:

— Am să te spun!... Chiar acum te duc la supraveghetor! Las' că-ți arăt eu ție!... Viperă, lepră!... Bolșevicule!... La fel ca Podtiolkov, așa îți trebuie și ție... La spânzurătoare cu tine!

„Are să mă spună... are să mă pârască! Au să mă bage la pușcărie... N-o să mă mai trimită pe front, și n-am să mai pot fugi la ai noștri. Sunt pierdut!” Aceste gânduri îi înghețară inima, și ea începu să se zbată nebunește, asemenea peștelui dintr-o groapă, după ce râul care s-a revărsat se întoarce la matcă și-l lasă acolo. „Am să-l omor! Trebuie să-l gâtui îndată!... Altfel nu se poate...” Împăcându-se cu această hotărâre, mintea lui căuta să născocască felurite răspunsuri la cercetare: „Am să spun că s-a repezit la mine să mă bată... că l-am apucat de gât... că fără să vreau... nici nu știam ce fac...”

Tremurând, Mișka făcu un pas spre Soldatov, iar dacă Soldatov ar fi rupt-o atunci la fugă, ar fi fost vărsare de sânge și s-ar fi stins o viață de om... Dar celălalt rămase înfipt locului, înjurând de zor, și toată mânia lui Mișka se risipi. Numai picioarele îi tremurau, bâțâite din balamale, și doar o gărlă de nădușeală îi udă spinarea și subsuorile.

— Ia stai nițel... Auzi? Ascultă-mă, Soldatov, nu mai zbiera!... Doar tu ai

început!...

Mișka începu să se milogască. Îi tremura falca și ochii îi sclipeau pierduți.

— Câte nu se-ntâmplă între prieteni? Doar n-am dat în ține... Tu m-ai apucat de piept... Ți-am spus eu vreo vorbă urâtă? Și de ce trebuie să-mi pui toate la socoteală? Iartă-mă, dacă te-am supărat! Zău! Auzi?

Soldatov se domoli, și strigătele lui slăbiră. În cele din urmă tăcu. După o clipă, rosti smulgându-și mâna din mâna asudată și rece a lui Koșevoi:

— Ai început să dai din coadă și să te guduri, netrebnicule? Fie! N-am să te spun! Mi-e milă de tâmpenia ta... Da' să nu te mai văd în ochi; nu pot să te văd. Ești un ticălos! Te-ai vândut jidanilor, și eu nu-i pot suferi pe mișeii care se vând pe bani!

Mișka zâmbea umil și jalnic, cu toate că întunericul nu-i îngăduia lui Soldatov să-i vadă nici fața, nici pumnii încleștați, stacojii de îndârjirea abia stăpânită.

Se despărțiră fără nicio altă vorbă. Koșevoi își biciuia cu furie calul, căutându-și herghelia. La răsărit, fulgere spintecau cerul, tunetul bubuia.

Noaptea, o furtună năprasnică se dezlănțui deasupra hergheliei.

Pe la miezul nopții, un vânt vijelios trecu șuierând și găfâind ca un cal răpciugos, iar în urmă-i se întinse un val nevăzut de răcoare și de praf amar. Cerul se posomorî. Fulgerele despicară în lat norul gros, negru ca smoala, și vântul stătu deodată. Numai tunetul bubuia înăbușit, undeva în depărtare. O ploaie deasă, cu picături grele, începu să biciuiască iarba, culcând-o la pământ. În văpaia fulgerului care luminează din nou totul de jur împrejur, Koșevoi zări norul cafeniu, amenințător, cu marginile negre, cuprinzând jumătate din cer, iar pe pământ, sub streășina norului, căluții mititei, strânși grămadă.

Tunetul se prăbuși cu o huruială cumplită, trăsnetul țâșni din beznele înalte, năpustindu-se pe pământ. După un alt tunet, un ropot de ploaie se revărsă din pântecul norului, stepa răspunse cu vuiet surd, o răbufneală de vânt îi smulse lui Koșevoi șapca udă din cap și-l îndoi, ca o mână puternică, pe oblâncul șeii. Întunericul de nepătruns se înteteți o clipă, apoi fulgerele își reluară de la capăt jocul drăcesc, scăpărând în catapeteasma cerului, cătrănind parcă și mai mult bezna între o străluminare și alta. Un nou trăsnet detună atât de asurzitor, atât de înfricoșător, încât iapa lui Koșevoi scăpătă pe picioarele dinapoi și abia se mai ridică în sus. Căii din herghelie se năpustiră în goană. Zadarnic strigă Koșevoi, trăgând dârlogii de-i amorțea mâna:

— Tr-r-r!... Stai!...

În lumina albă, roboarele a fulgerului care lunecă pe crestele norului, Koșevoi, zări herghelia zburând spre el. Caii alergau în galop nebun, aproape atingând pământul cu boturile lucind de umezeală. Nărilor lor late trăgeau aerul cu un horcăit, copitele fără potcoave tropăiau surd. În fruntea tuturor gonia Bahar, cu o iuțea din ce în ce mai amețitoare.

Într-un salt, Koșevoi își împinse iapa la o parte și abia avu timp să deschidă trecerea hergheliei, care se opri mai departe. Fără să-și dea seama că, spăimântată și înnebunită de urgia furtunii, herghelia se năpustise la strigătul său, Koșevoi mai răcni o dată și încă mai amarnic:

— Stați! Hooo!... Na-na-na!

Și iarăși avalanșa de copite se prăpăstui asupra lui prin beznă, cu o iuțea spăimântătoare. Îngrozit, Koșevoi își lovi iepușoara cu biciușca între ochi, dar de data asta nu mai avu timp să sară la o parte. O zmeoaică năucită de groază izbi cu pieptul în crupa firavei sale gloabe, zvârlindu-l din șa ca din praștie. Numai o minune îl scăpă de la moarte. Herghelia trecu în vârtej mai la dreapta lui și nu-l strivi în copite; dar o iapă îi călcase laba mâinii drepte, cufundând-o adânc în noroi. Mișka se ridică și se depărtă, pășind cu băgare de seamă și nemaicutezând să facă niciun zgomot. Acum simțea, știa că herghelia abia aștepta strigătul lui, ca să se mai năpustească o dată, în galop turbat, asupra-i, și auzea sforăitul lui Bahar în întuneric.

Koșevoi ajunse la adăpost tocmai în zori de zi.

4

În ziua de 15 mai, Krasnov, atamanul Marii Oști a Donului, sosi la bordul unui vapor în stanița Manîciskaia, însoțit de președintele consiliului administrativ, de generalul-maior Afrikan Bogaevski, directorul Departamentului Afacerilor Externe, de colonelul Krislov, șeful secției operații a Armatei Donului, și de Filimonov, atamanul Kubanului.

Stăpânii ținuturilor Donului și Kubanului se uitau cu priviri plictisite cum acosta vaporul la debarcader, cum forfotesc matrozii și cum aleargă valurile sprintene, izbindu-se de schelă. Apoi au coborât pe țârm, urmăriți de privirile a sute de curioși adunați buluc.

Cerul, zarea, ziua, ceața subțire, totul era albastru. Până și Donul sclipea în neobișnuite culori azurii, răsfrângând vârfulurile albe ale norilor ca într-o oglindă concavă.

Vântul mirosea a soare, a câmpii sărate, a iarbă putredă de anul trecut. Larmă vâlmășită de glasuri se ridica din mulțime. Întâmpinați de autoritățile locale, generalii plecară spre piață.

După un ceas, în casa atamanului staniței avu loc o consfătuire între reprezentanții guvernului Donului și delegații Armatei de voluntari, generalii Denikin și Alexeev, care erau însoțiți de șeful statului-major al Armatei de voluntari, generalul Romanovski, și de coloneii Reasneanski și Ewald.

Întâlnirea nu era dintre cele mai cordiale. Krasnov se înțepenise într-o demnitate greoaie. Alexeev, după ce salută asistența, se așează la o masă, își propti obrazii scofâlciți în mâinile albe și uscățive și închise apatic ochii. Drumul făcut cu automobilul îl obosise peste măsură. Era vlăguit parcă de bătrânețe și de atâtea emoții trăite. Colțurile buzelor uscate se încovoiau în jos, într-o expresie tragică; pleoapele albăstrui, întretăiate de vinișoare, erau umflate și grele. Mărunte și nenumărate zbârcituri i se răsfirau în evantai, spre tâmpile. Degetele, lipite de pielea veștedă a obrazilor, se cufundau adânc în părul bătrân, gălbui, tuns scurt.

Colonelul Reasneanski, ajutat de Krislov, întinse cu grijă pe masă o hartă foșnitoare, iar Romanovski rămase alături, fixând cu unghia degetului mic colțul hărții. Bogaevski se rezemă de ferestruică și se uita cu o milă dureroasă la chipul nespus de obosit al lui Alexeev, alb ca o mască de ghips. „Cum a îmbătrânit! Vai, îngrijorător a mai îmbătrânit!”, își spunea el, fără să-și poată lua de la Alexeev ochii săi umezi și înguști.

Cei prezenți abia avură timp să se așeze în jurul mesei, când Denikin se și adresă lui Krasnov, rostind cu o voce apăsată și tăioasă:

— Înainte de a deschide consfătuirea, sunt dator să declar că suntem foarte mirați de faptul că, în ordinul de luptă dat de dumneavoastră pentru ocuparea Bataiskului, indicați că în coloana din dreapta a forțelor dumneavoastră acționează un batalion german cu o baterie. Sunt nevoit să mărturisesc că o asemenea colaborare apare în ochii mei ca un lucru mai mult decât straniu... Îmi îngăduiți să întreb ce gânduri v-au împins să intrați în relațiuni cu dușmanii patriei – cu niște dușmani fără onoare! — și să vă folosiți de ajutorul lor? Sunteți desigur informați că aliații sunt dispuși să ne acorde sprijinul lor. Armata de voluntari califică alianța cu nemții drept o trădare față de cauza restaurării Rusiei. Acțiunile guvernului Donului se bucură de aceeași apreciere în sferele largi aliate. Vă rog să ne dați explicații.

Arcuindu-și sprânceana cu o expresie malițioasă, Denikin aștepta

răspunsul.

Numai stăpânirea de sine și buna creștere îi îngăduiseră lui Krasnov să-și păstreze aparent calmul, dar indignarea clocotea în el: un tic nervos îi tresălta colțurile gurii, schimonosind-o sub mustața căruntă. Răspunse foarte liniștit și politicoș:

— Când soarta întregii cauze este în joc, nici ajutorul din partea foștilor inamici nu este de disprețuit. În afară de aceasta, guvernul Donului, guvernul unui popor independent, de cinci milioane de suflete, nu se află sub tutela nimănui și poate acționa în mod suveran, potrivit cu interesele căzăcimii, pe care este chemat să le apere.

Auzind aceste cuvinte, Alexeev deschise ochii și, cu o vădită efortare, încercă să asculte atent. Krasnov se uită la Bogaevski, care își răsucea nervos mustața îngrijită și subțire la vârf ca o săgeată, apoi reluă:

— În considerațiunile excelenței-voastre precumpănesc motivele – ca să zicem așa – de ordin etic. Ați rostit cuvinte extrem de grave cu privire la pretinsa noastră trădare a cauzei ruse și aliate... Presupun însă că ați luat cunoștință de faptul că Armata de voluntari primea de la noi obuze care ne-au fost vândute de nemți?

— Vă rog să respectați nuanța între diferitele categorii de lucruri! Nu mă interesează în ce mod căpătați muniția de la nemți, dar să vă folosiți chiar de sprijinul trupelor lor!... strânse Denikin din umeri, cu un gest iritat.

Terminându-și cuvântarea, Krasnov tăcu o aluzie delicată, dar destul de transparentă și concretă, dându-i a înțelege lui Denikin că acum nu mai era doar un simplu general de brigadă, așa cum îl lăsase pe frontul austro-german.

Rupând stânjenita tăcere ce se așternuse după cuvântarea lui Krasnov, Denikin schimbă cu dibăcie firul discuției, trecând la problema contopirii Armatei Donului cu Armata de voluntari și la unitatea de comandament. De fapt însă ciocnirea cu care se deschise consfătuirea fusese cel dintâi simptom al necurmatelor neînțelegeri dintre dâșșii, care aveau să se adâncească mereu și să culmineze cu ruptura definitivă, când Krasnov a părăsit puterea.

Deocamdată, Krasnov se eschivă de la un răspuns direct și propuse un marș comun asupra Țariținului, mai întâi pentru ocuparea acestui centru strategic de o importanță covârșitoare, iar în al doilea rând, pentru realizarea unei joncțiuni cu cazacii de la Ural.

Urmă un scurt și înțepat schimb de păreri contradictorii:

— ... Nu vă puteți da seama de importanța uriașă pe care o prezintă Țariținul pentru noi!

— Armata de voluntari riscă să nimerească acolo peste nemți. Nu, nu pornesc asupra Țariținului. Înainte de toate trebuie să eliberez Kubanul.

— Da, însă ocuparea Țariținului rămâne o problemă cardinală. Guvernul Oastei Donului m-a însărcinat să fac apel la excelența-voastră!

— Repet: nu-i pot lăsa pe cei din Kuban în voia soartei!

— Nu se poate vorbi despre stabilirea unui comandament unic decât cu condiția ofensivei asupra Țariținului.

Alexeev strânse din buze în semn de dezaprobare.

— Imposibil! Oamenii din Kuban nu vor ieși din hotarele ținutului lor, care nici nu este complet curățat de bolșevici, iar Armata de voluntari are un efectiv total de două mii cinci sute de baionete, și a treia parte din oameni nu sunt apti pentru luptă, fiind sau răniți sau bolnavi.

La masa frugală, mai avu loc un schimb de păreri, fără importanță și fără însuflețire. Era limpede că o înțelegere nu putea fi realizată. Colonelul Reasneanski povesti o faptă hazlie a unui ofițer din unitatea lui Markov; povestirea mirosea a anecdotă de ocazie, dar, sub influența mâncării și a felului comic cum era spusă, încordarea slăbi puțin. După masă însă, când toți se risipiră prin încăpere să fumeze, Denikin atinse umărul lui Romanovski și, arătând cu ochii ageri și înguști spre Krasnov, șopti:

— Un Napoleon gubernial! Cum vezi, nici nu-i prea deștept!

Romanovski răspunse zâmbind:

— Vrea să domnească și să stăpânească! Un biet general de brigadă, îmbătat de atotputernicia unui monarh! După mine, mai este și cu totul lipsit de umor...

Se despărțiră astfel plini de resentimente și de dușmănie. Din ziua consfătuirii, raporturile dintre Armata de voluntari și guvernul Donului se înăspriră brusc; această învrăjbire atinse punctul culminant când comandamentul Armatei de voluntari află conținutul scrisorii adresate de Krasnov lui Wilhelm, împăratul Germaniei. Voluntarii răniți, care se aflau în căutarea medicilor prin diferite spitale din Novocerkassk, râdeau de pretențiile autonomiste ale lui Krasnov și de slăbiciunile sale în legătură cu restabilirea vechilor datini căzăcești, poreclindu-l în discuțiile lor „barosanul” și numind Marea Oaste a Donului – „caraghioasa oaste”. Plătindu-le cu aceeași monedă, autonomiștii cazaci nu se lăsau mai prejos, scornindu-le felurite porecle ca: „taraful de lăutari nomazi” și „guvernatori fără teritorii”. Unul dintre conducătorii Armatei de voluntari se exprimă cu

o ironie tăioasă, spunând că guvernul Donului este „o prostituată care-și câștigă banii de coșniță în patul nemțesc”. Răspunsul generalului Denisov fu drastic: „Dacă guvernul Donului este o prostituată, atunci Armata de voluntari este un pește care trăiește din agoniseala acestei prostituate” – răspuns ce însemna o aluzie la dependența Armatei de voluntari față de guvernul Donului, care împărțea cu ea armamentul primit din Germania.

Rostovul și Novocerkasskul, cele două orașe din spatele frontului Armatei de voluntari, erau pline de ofițeri care mișunau ca niște viermi pe hoituri. Mii de ofițeri făceau speculă, se aciuiiau prin nenumăratele servicii auxiliare, se adăposteau pe la rude și prieteni, ori prin spitale, cu plăsmuite adeverințe de rănire... Cei într-adevăr viteji mureau în lupte sau răpuși de tifos, ori în urma unor răni adevărate, iar restul, oameni care-și pierduseră în anii revoluției cinstea și principiile morale, se ascundeau ca niște șacali în spatele frontului, plutind ca o spumă murdară, ca gunoiul la suprafața puhoaielor de furtună. Erau cadre de ofițeri înapoiți, nepătrunși de sensul evenimentelor, pe care îl dojeneau, îi demasca și îi făcea de rușine pe vremuri Cernețov, chemându-i să se ridice pentru apărarea Rusiei. În mare măsură, ei alcătuiau cea mai odioasă speță a așa-zisului „intelectual gânditor”, îmbrăcat în uniforma militară: fugiseră de la bolșevici și nu aderaseră la albi, își trăiau viața meschină, discutau cu aprindere soarta Rusiei, nu scăpau niciun prilej de ciupeală și doreau cu pasiune ca războiul să ia sfârșit cu orice preț.

Le era absolut indiferent cine va stăpâni țara – Krasnov, nemții sau bolșevicii; nu visau decât încetarea luptei.

Iar evenimentele se precipitau tot mai grave.

În Siberia, izbucni rebeliunea cehoslovacilor⁷²; în Ucraina opera Mahno⁷³, care vorbea bărbătește cu nemții în graiul tunului și al mitralierei. Lupte în Caucaz, la Murmansk, la Arhanghelsk... Toată Rusia era strânsă într-un cerc de foc și chinuită de durerile marilor transformări...

În luna iunie, cu iuțeala vântului ce bate dinspre răsărit, s-au lățit în toată regiunea Donului zvonurile despre apropiata ocupare a Saratovului,

---

⁷² În primăvara anului 1918, unitățile cehoslovace, formate în Rusia în timpul primului război mondial din prizonieri cehi și slovaci, s-au răsculat împotriva Puterii sovietice. Rebeliunea a fost organizată după directivele nemijlocite ale puterilor străine și cu sprijinul activ al menșevicilor și al socialiștilor-revoluționari de dreapta.

⁷³ N. Mahno – „tătucul”, căpetenia celor mai mari bande care acționau în Ucraina în timpul războiului civil. Mahno, care avea tendințe anarhiste, a luptat atât împotriva nemților, a albilor și a lui Petliura, cât și împotriva Puterii sovietice. După zdrobirea lui Vranghel, bandele lui Mahno au fost principalul dușman al Puterii sovietice în sudul Ucrainei.

Țariținului și Astrahanului de către cehoslovaci, cu planul să înjghebe un nou front de est de-a lungul Volgăi, pentru a dezlănțui o ofensivă împotriva trupelor germane. Nemții din Ucraina nu mai lăsau cu atâta ușurință pe ofițerii strecurați din Rusia să se adune sub steagurile Armatei de voluntari.

Alarmat de zvonurile despre formarea „frontului de est” comandamentul german și-a trimis reprezentanții în Ținutul Donului. La 10 iulie au sosit la Novocerkassk: von Kockenhausen, von Stephani și von Schleinitz, maiori în armata germană.

În aceeași zi, atamanul Krasnov îi primi la palat, în prezența generalului Bogaevski.

Amintind că înaltul comandament german acordase Marii Oști a Donului tot sprijinul său, inclusiv intervenția forțelor armate în lupta împotriva bolșevicilor și pentru restabilirea frontierelor, maiorul Kockenhausen întrebă care va fi atitudinea guvernului Donului în cazul când cehoslovacii vor începe acțiuni militare împotriva germanilor. Krasnov îl asigură că toată căzăcimea va păstra cea mai strictă neutralitate și, bineînțeles, nu va admite ca Donul să devină teatrul unui asemenea război. Maiorul von Stephani își exprimă dorința ca răspunsul atamanului să fie dat în scris.

Cu aceasta, audiența luă sfârșit, iar a doua zi, Krasnov întocmi următoarea scrisoare adresată împăratului Germaniei:

„Majestate imperială și regală! Persoana care vă va prezenta această scrisoare, atamanul staniței Zimovaia, trimis al Marii Oști a Donului la curtea majestății-voastre imperiale, împreună cu tovarășii săi, este împuternicit de mine, atamanul Donului, să salute pe majestatea-voastră imperială, suveran puternic al Germaniei mari, și să vă transmită cele ce urmează:

Lupta dusă de două luni de către vitejii cazaci de la Don pentru libertatea patriei lor, cu aceeași bărbăție cu care au dus-o nu demult burii înrudiți cu poporul german împotriva englezilor, a fost încununată de succes deplin pe toate fronturile țării noastre și, în prezent, pământul Marii Oști a Donului este pe nouă zecimi eliberat de sub dominația bandelor sălbatice ale Gărzilor Roșii. Ordinea internă de stat s-a întărit, și s-a instituit un regim de perfectă legalitate. Grație sprijinului amical din partea trupelor majestății-voastre imperiale, ordinea a fost restabilită în sudul

Ținutului, iar eu am alcătuit un corp de cazaci pentru menținerea ordinii interne și pentru a ne împotrivi presiunii inamicului din afară. Tânărul organism de stat, așa cum este în prezent Oastea Donului, cu greu poate exista singur, și de aceea el a încheiat o strânsă alianță cu conducătorii oștilor din Astrahan și din Kuban, colonelul-principe Tundutov și colonelul Filimonov, pentru ca, îndată după izgonirea bolșevicilor din ținutul Astrahanului și din regiunea Kubanului, să se alcătuiască o puternică formațiune de stat pe baze federale, compusă din Marea Oaste a Donului, oastea din Astrahan împreună cu calmucii din gubernia Stavropol, oastea Kubanului, precum și din popoarele Caucazului de Nord. S-a obținut consimțământul tuturor acestor state, și statul nou ce se va crea, în deplin acord cu Marea Oaste a Donului, nu va admite ca teritoriul său să devină teatrul unor ciocniri sângeroase și s-a obligat să păstreze cea mai strictă neutralitate. Atamanul staniței Zimovaia, trimis la curtea majestății-voastre imperiale, este însărcinat de mine:

Să intervină pe lângă majestatea-voastră imperială pentru recunoașterea dreptului la existență independentă a Marii Oști a Donului, precum și a dreptului la existență independentă a întregii federații, sub numele de Uniunea Dono-Caucaziană, pe măsura eliberării oștilor din ținuturile Kubanului, Astrahanului, Terekului și al Caucazului de Nord.

Să intervină pe lângă majestatea-voastră imperială pentru recunoașterea statului Marii Oști a Donului în hotarele lui geografice și etnice din trecut, contribuind la soluționarea litigiului dintre Ucraina și Oastea Donului în chestiunea Taganrogului și a regiunii limitrofe în favoarea Oastei Donului, care stăpânește regiunea Taganrogului de peste 500 de ani, această regiune făcând parte din ținutul Tmutarakan din care a luat naștere Țara Donului.

Să intervină pe lângă majestatea-voastră imperială cu rugămintea de a ne acorda concursul ei pentru alipirea la Oaste, din considerațiuni strategice, a orașelor Kamîșin și Țarițin din gubernia Saratov, apoi a orașului Voronej și a gărilor Liski Povorino, precum și pentru trasarea frontierei Oastei Donului, conform indicațiilor de pe harta ce se află în păstrare în stanița Zimovaia.

Să intervină pe lângă majestatea-voastră imperială pentru exercitarea unei presiuni asupra autorităților sovietice de la Moscova, obligându-le prin ordinul său să evacueze teritoriul Marii Oști a Donului și teritoriile celorlalte puteri care urmează să intre în Uniunea Dono-Caucasiană, retrăgându-și bandele de tâlhari ale Armatei Roșii și dând astfel posibilitatea restabilirii unor relațiuni normale, pașnice, între Moscova și Oastea Donului. Rusia sovietică va trebui să plătească despăgubiri pentru toate daunele suferite de populația Ținutului Donului, de comerț și de industrie, în urma invaziei bolșevice.

Să intervină pe lângă majestatea-voastră imperială cu rugămintea de a ajuta tânărul nostru stat cu tunuri, arme, muniții și echipament tehnic și, dacă veți considera folositor, a se construi pe teritoriul Oastei Donului câte o uzină de fabricat tunuri, arme, proiectile și cartușe.

Marea Oaste a Donului și celelalte state care fac parte din Uniunea Dono-Caucasiană nu vor uita serviciile amicale ale poporului german, cu care cazacii au fost aliați, luptând cot la cot cu ei încă în timpul războiului de 30 de ani, când regimentele de cazaci de la Don se aflau în rândurile armatei lui Wallenstein, iar în 1807-1813 cazacii de la Don, cu atamanul lor, contele Platov, au luptat pentru libertatea Germaniei; acum, după aproape trei ani și jumătate de război crâncen pe câmpiile Prusiei, Galației, Bucovinei și Poloniei, cazacii și germanii au învățat să respecte reciproc vitejia și statornicia trupelor lor și, în prezent, întinzându-și mâinile ca doi nobili luptători, luptă laolaltă pentru libertatea Donului nostru drag.

În schimbul concursului acordat de majestatea-voastră imperială, Marea Oaste a Donului se obligă să păstreze cea mai strictă neutralitate în cursul luptei mondiale a popoarelor și să nu admită pe teritoriul ei forțe armate ostile poporului german, lucru la care și-au dat consimțământul prințul Tundutov, atamanul oștii din Astrahan, precum și guvernul Kubanului, urmând ca și celelalte părți din Uniunea Dono-Caucasiană să adere la această obligațiune, îndată după alipirea lor.

Marea Oaste a Donului acordă Imperiului german dreptul preferențial de export al tuturor cantităților, rămase disponibile după satisfacția nevoilor locale, de cereale și făină, pielărie și piei

brute, lână, pescărie, grăsimi, uleiuri vegetale și animale și derivatele lor, tutun și fabricatele acestuia, vite și cai, vin și alte produse horticoale și agricole; în schimbul lor, Imperiul german va furniza mașini agricole, produse chimice și tananți, instalații pentru fabrica de timbre și de hârtii de stat, instalații pentru fabrici de postav, de țesătorie, de pielărie, de produse chimice, de zahăr etc., precum și articole electrotehnice.

În afară de aceasta, guvernul Marii Oști a Donului va acorda industriei germane privilegii deosebite în ce privește investirea de capitaluri în întreprinderile industriale și comerciale din Ținutul Donului, în special pentru amenajarea și exploatarea noilor căi de comunicație fluvială etc.

O strânsă alianță făgăduiește avantaje reciproce, iar prietenia plămădită cu sângele vărsat pe câmpurile de luptă de ambele popoare viteze, de germani și de cazaci, va deveni o forță puternică pentru lupta împotriva tuturor dușmanilor noștri.

Această scrisoare este adresată majestății-voastre nu de către un diplomat și cunoscător iscusit al dreptului internațional, ci de un soldat care s-a obișnuit în lupta cinstită să aprecieze puterea armelor germane, și de aceea vă rog să-mi iertați maniera de a mă exprima – străină de orice artificii și vă rog să credeți în sinceritatea sentimentelor mele de respect,

PIOTR KRASNOV
atamanul Donului, general-maior”

La 15 iulie, scrisoarea fu luată în discuție de către consiliul directorilor de departamente și, cu toate că ea întâmpină o primire cât se poate de rezervată, iar Bogaevski și alți câțiva membri ai guvernului luă chiar o atitudine potrivnică față de cuprinsul ei, Krasnov se grăbi s-o predea atamanului staniței Zimovaia la Berlin⁷⁴, ducelui de Lichtenberg, care plecă la Kiev și de acolo în Germania, însoțit de generalul Cereaciukin.

Înainte de a fi expediată, scrisoarea fu copiată de direcția departamentului externelor, lucru de care Bogaevski nu era cu totul străin. Copiile căpătară o largă circulație și, însoțite de convenitele comentarii, luă drumul unităților și stanițelor căzăcești. Scrisoarea deveni astfel un

---

⁷⁴ După o tradiție seculară, Oastea Donului era reprezentată în relațiile ei externe prin delegații staniței Zimovaia.

foarte puternic mijloc de propagandă. Se zvonea din ce în ce mai mult că Krasnov se vânduse nemților. Frontul era frământat de tulburări.

În acest timp, îmbătați de succesele lor, nemții îl purtară pe generalul rus Cereaciukin până aproape de Paris, unde, alături de membrii marelui stat-major german, a putut să vadă la fața locului efectul zdrobitor al tunurilor grele Krupp și dezastrul trupelor anglo-franceze.

5

În timpul „marșului de iarnă”⁷⁵, Evgheni Listnițki fu rănit de două ori. O dată, în lupta pentru cucerirea staniței Ust-Labinskaia, a doua oară la asaltul Ekaterinodarului. Niciuna dintre cele două răni nu era gravă și, după grabnica tămăduire, se întoarse pe front. Dar în luna mai, când Armata de voluntari trecu pentru scurt timp la odihnă lângă Novocerkassk, Listnițki nu se simți bine și căpătă un concediu de două săptămâni.

Cu toate că ar fi dorit să se ducă acasă, hotărî să rămână la Novocerkassk, pentru a se putea întrema, fără să mai piardă timpul cu drumurile.

Camaradul său de pluton, rotmistru Gorceakov, obținuse și el un concediu și-l pofti pe Listnițki să stea la el.

— Copii n-am, iar nevasta va fi bucuroasă să te vadă. Te cunoaște îndeajuns din scrisorile mele.

Într-o după-amiază caldă și cu lumină orbitoare ca în timpul verii sosiră amândoi la o casuță scundă, pe o ulicioară din cartierul gării.

— Iată vechea mea reședință! spuse Gorceakov, om cu mustăți negre și cu picioare lungi, pășind grăbit și întorcându-se spre Listnițki.

Ochii lui bulbucăți și negri, cu o nuanță albăstruie, se umeziră de o emoție fericită; nasul cărnos, ca de grec, își lărgea nările într-un zâmbet. Cu pași mari, scârțâind din pielea cu care îi erau bazonați pantalonii bufanți de culoare kaki, intră în casă și îndată umplu odăile cu mirosul rânced de ostaș.

— Unde-i Liolia? Unde-i Olga Nikolaevna? strigă către servitoarea care venea grăbită și surâzând de la bucătărie. În grădină? Mergem acolo!

Sub merii din grădină umbrele se așterneau ca dungile blăunii de tigr; mirosea a prisacă și a pământ dogorit de arșiță. Raze de soare jucau și se frângeau în sticlele ochelarilor lui Listnițki, ca exploziile unor minuscule

---

⁷⁵ Korniloviștii au poreclit retragerea lor de la Rostov în Kuban „marșul de iarnă” (n. ed. Ruse).

șrapnele. Undeva, pe o linie, mugea prelung și gros o locomotivă; acoperindu-i răgetul monoton cu un geamăt, Gorceakov strigă:

— Liolia! Liolia?... Unde ești?

O femeie se ivi pe o mică potecă din dosul unor tufe de măceș. Era înaltă și purta o rochie de un galben-deschis.

Se opri o clipă, cu mâinile duse la piept într-un gest speriat și plin de gingășie, apoi scoase un țipăt și alergă spre dâșii cu brațele întinse. Venea atât de repede, încât Listnițki văzu numai cupele rotunjoare ale genunchilor zbatându-se sub fustă, vârfurile înguste ale pantofilor și nimbul auriu de păr, tremurând în jurul capului dat pe spate.

Ridicându-se în vârful picioarelor, ea își aruncă brațele încolăcite, trandafirii în lumină, pe umerii bărbatului și-i sărută obrajii acoperiți de praf, nasul, ochii, buzele, gâtul smolit de soare și de vânt. Sărutările sunau sec și sacadat, ca un răpăit de mitralieră.

Listnițki își ștergea ochelarii, sorbea parfumul de verbină ce umplea văzduhul în jurul său, surâdea prostește cu un zâmbet pe care îl simțea silit și stingher.

După ce se potoli întâia izbucnire de bucurie, într-o clipă de răgaz, Gorceakov desfăcu cu un gest delicat dar hotărât degetele soției, care i se înclăștaseră în jurul gâtului, și, cuprinzând-o de umeri, o răsuci ușurel.

— Liolia! Iată prietenul meu, Listnițki.

— Ah! Listnițki! Sunt foarte bucuroasă! Mi-a scris soțul meu...

Cu respirația tăiată, își plimbă lunecat pe chipul lui privirea zâmbitoare și care nu vedea nimic, copleșită de fericire.

Tustrei mergeau alături. Mâna păroasă a bărbatului, cu unghiile murdare și cu pielea zdrelită, cuprindea mijlocul feciorelnic al femeii. Listnițki pășea uitându-se pieziș la această mână, sorbea parfumul de verbină și de trup femeiesc încălzit de soare și se simțea cel mai nefericit om, nedreptățit de soartă, într-un chip nemeritat și dureros. Se uită la lobul roz al urechiușei acoperite de o șuviță de păr auriu-roșcat, la obrazul catifelat care era la un cot depărtare de capul lui, iar ochii îi lunecau hoșește spre decolteu, sub care se zărea sânul alb-gălbui, nu prea mare și cu sfârcul brun înclinat. Din când în când, soția lui Gorceakov își întorcea spre el ochii limpezi, azurii, a căror privire era mângâietoare, prietenoasă, și totuși o durere ușoară și obsedantă îl chinuia pe Listnițki când aceiași ochi, ațintiți asupra obrazului smolit al lui Gorceakov, revărsau o altă lumină, cu totul deosebită...

Abia în timpul mesei, Listnițki putu s-o vadă mai bine. Pe fața ei și în tot

trupul binefăcut, se lămurea cea frumusețe în declin care face adeseori farmecul unei femei trecute de treizeci de primăveri. În ochii ironici și cam reci, în mișcări, se ascundea însă atâta tinerețe netrăită! Chipul, mai atrăgător prin neregularitatea trăsăturilor delicate, era poate dintre cele mai banale. Un singur contrast bătea la ochi: buzele subțiri, plesnite, și de un roș-închis, cum le au numai femeile arse de soarele sudului, și pielea străveziu-trandafiriu a obrazilor, sprâncenele blonde. Râdea cu poftă, dar în zâmbetul ei, care îi dezvelea dinții mărunți și rețezați parcă, mijeja ceva prefăcut. Vocea-i joasă și puțin acoperită nu prea era bogată în nuanțe.

Lui Listnițki, care de două luni de zile nu mai văzuse alte femei decât infirmierele trecute prin mai multe mâini, îi păru fără seamăn de frumoasă. Privea în neștire capul fascinant al Olgăi Nikolaevna, sub nodul greu de păr, răspundea distrat la întrebări și se grăbi să se retragă în odaia ce-i fusese pregătită, pretinzând că-l biruise oboseala.

Zilele începură să curgă dulci și mistuite de patimă. Mai târziu, Listnițki avea să le prefire evlavios în amintire, dar atunci se chinuia ca un băiețandru, fără rost și în mod stupid. Soții se izolau ca o pereche de porumbei, evitându-l. Din odaia vecină cu dormitorul lor, îl mutară într-o cameră mai îndepărtată, sub pretextul unor reparații despre care Gorceakov pomenea mușcându-și mustața și arborând un aer de prefăcută seriozitate pe fața întinerită și mereu proaspăt rasă. Listnițki își dădea seama că, prin prezența lui, își stingherește prietenul, dar deocamdată, tot fără să-și dea prea bine seama de ce, nu voia să se mute la alți cunoscuți. Petrecea zile întregi tolănit la umbra răcoroasă și portocalie a unui măr; citea ziare tipărite prost, pe o hârtie vântată, de împachetat, și se cufunda într-un somn greu, după care nu se trezea mai înviorat. Un câine, un prepelicar frumos, de culoarea ciocolatei, cu petișoare albe, împărțea cu el apăsătoarea plictiseală. Plin de mută gelozie pe stăpânul său, venea la Listnițki. Se culca oftând alături de el, și omul, mângâindu-l, recita în șoaptă, cu tainice înțelesuri:

*Mereu pe gânduri, tot mai trist privești,
Privirea adâncă ți-e înflăcărată...*

Repetă sentimental toate versurile lui Bunin, câte-i rămăseseră în memorie – versuri aromate și grele, ca mierea florilor de stepă. Și adormea iar...

Cu instinctul ascuțit, numai al femeilor, Olga Nikolaevna își dădu seama

de dorințele care-l munceau. Rezervată de la început, deveni și mai rece cu el. Într-o seară, se înapoiau de la grădina publică numai ei doi (pe Gorceakov îl opriseră la ieșire mai mulți prieteni, ofițeri din unitatea lui Markov). Listnițki o ținea de braț pe Olga și încerca s-o tulbure, alipindu-i prea strâns cotul de trupul lui.

— De ce te uiți așa? întrebă ea, zâmbind.

Lui Listnițki i se păru că în glasul acela se strecurase o undă de frivolitate și de ațătare. Numai aceasta îl îndemnă să îndrăznească o indirectă și melancolică mărturisire (în aceste zile era obsedat de poezie, de dureri străine, cântătoare).

Își înclină capul și șopti într-un surâs:

*Încătușat de-apropierea stranie,
Eu mă tot uit la vălul ei cernit
Și văd – îndepărtat și de pierzanie –
Ivindu-se un vis vrăjtit.⁷⁶*

Ea își eliberă încetisor mâna și rosti cu o voce înveselită:

— Evgheni Nikolaevici, îmi dau seama îndeajuns... Nu-i cu putință să nu văd cum te porți cu mine. Nu ți-e oarecum?... Stai, stai! Îmi închipuiam că ești puțin... mai altfel... Ei bine, hai să lăsăm asta! E ceva nici prea clar, nici prea cinstit... Sunt un prost obiect pentru asemenea experiențe. Ți-a venit poftă să flirtezi? Atunci, uitate ce: ca să nu stricăm raporturile de prietenie, lasă prostiile și adresează-te aiurea. Eu nu sunt o „necunoscută încântătoare”. E limpede? Ești de acord? Dă-mi mâna!

Listnițki se prefăcu adânc jignit în cele mai nobile sentimente, dar până la sfârșit, înțelegând că e mai cuminte să curme jocul, începu să râdă ca și Olga Nikolaevna. După ce Gorceakov îi ajunsese din urmă, Olga Nikolaevna se învioră și se înveseli și mai mult, iar Listnițki căzu în tăcere și până acasă, se forfecă pe sine în gând, cu sarcasmul cel mai necruțător.

Olga Nikolaevna, cu judecata ei sănătoasă, își închipuise sincer că în urma acestei explicații vor deveni prieteni. În aparență, Listnițki o întărea în această convingere. Dar în adâncul sufletului începu să nutrească pentru ea un sentiment vecin cu ura; iar după câteva zile își dădu seama că se chinuie, căutând cu tot dinadinsul să descopere trăsături urâte în caracterul și pe chipul Olgăi, și înțelese că stă la marginea unei pasiuni

---

⁷⁶ Citat din poezia *Necunoscuta* de A. Blok, „Versuri”. Ed. „Univers”, 1973. În românește de Victor Tulbure.

mari și adevărate.

Zilele de concediu se scurgeau astfel, lăsând în sufletul lui Listnițki o toropeală vagă și tulbure. În vremea asta, Armata de voluntari, întărită și odihnită, se pregătea de noi lovituri. Forțele centrifuge o atrăgeau spre Kuban. În curând, Gorceakov și Listnițki părăsiră Novocerkasskul.

Olga îi petrecu la plecare. Rochia de mătase neagră scotea în evidență frumusețea ei domoală. Zâmbea cu ochii plânși, iar buzele, acum umflate, dădeau chipului ei o expresie copilărească, mișcătoare și tulburătoare. Așa se întipări ea în memoria lui Listnițki. Și așa se păstră timp îndelung, în sângele și murdăria zilelor trăite de el, ca un chip veșnic luminos într-un nimb de neprihănită adorație.

În iunie, Armata de voluntari începu acțiunile. Chiar în cea dintâi luptă o schijă de obuz sfârtecă pântecul rotmistrului Gorceakov, scoțându-i intestinele. Fu scos din lanțul de trăgători. O oră mai târziu zăcea într-o căruță; din rană îl curgea sânge și urină. De acolo, din căruță, rosti către Listnițki:

— Nu cred că voi muri... Au să mă opereze chiar acum... Se zice că n-au cloroform... Nu face să mor! Tu cum crezi?... Dar pentru orice eventualitate... Aflându-mă în deplinătatea facultăților mintale și așa mai departe... Evgheni, n-o lăsa pe Liolia!... Nici eu, nici ea, n-avem rude. Tu ești un om cinstit și cumsecade. Însoară-te cu ea!... Vrei?...

În privirea ațintită asupra lui Evgheni era implorare și ură. Obrajii acoperiți de barba albăstrie tremurau. Își apăsă spasmodic palmele mânjite de sânge și de pământ pe burta sfârtecată și vorbea, trecându-și limba peste buzele acoperite de sudoare și de spumă roză:

— Îmi făgăduiești?... Să n-o lași... dacă nu te vor altoi și pe tine... simpaticii ostași ruși. Îmi făgăduiești? Taci? E femeie bună, zise el, schimonosindu-se într-o strâmbătură hidoasă. O femeie din romanele lui Turgheniev... Nu mai există acum altele ca dânsa... De ce taci?

— Îți făgăduiesc.

— Ei, acum du-te la naiba!... Rămâi cu bine!..

Apucă mâna lui Listnițki într-o încleștare tremurată, apoi, cu o mișcare stângace și deznădăjduită, îl trase spre dânsul și, pălind și mai mult din pricina opintelii, ridicându-și capul umed de nădușeală, își lipi buzele fierbinți de mâna lui. După aceea, se grăbi să-i întoarcă spatele și-și acoperi capul cu mantaua. Adânc zguduit, Listnițki abia mai putu vedea cum îi tremurau buzele și cum o dâră cenușie de lacrimi i se prelingea de-a lungul obrazului.

După două zile, Gorceakov își dădu sufletul. Iar în ziua următoare Listnițki fu evacuat la Tihorețkaia, grav rănit la mâna stângă și la șold.

La Korenovskaia se angajase o luptă de lungă durată și îndârjită. Împreună cu regimentul său, Listnițki luă parte la un atac și la un contraatac. Lanțurile de trăgători ale batalionului se ridicară pentru a treia oară. Îmboldit de strigătele comandantului de companie: „Nu te culca!...” „Pui de vultur, înainte!” „Înainte, pentru cauza lui Kornilov!”, Listnițki alergă prin grâul nesecerat, tropăind greu, ținând cu mâna stângă lopata de genist ridicată deasupra capului, ca un scut, iar cu dreapta strângând arma. Un glonț izbi cu un țuiit strident în jghebul înclinat al lopeții; îndreptându-i coada, Listnițki se simți cuprins de bucurie: „N-a nimerit!” Și îndată brațul îi fu zvârlit în lături de o izbitură scurtă și năprasnică. Scăpă lopata din mână și, pe negândite, mai alergă vreo treizeci de pași, cu capul descoperit. Încercă să ia arma în cumpănire, dar nu mai putu ridica mâna. Durerea îi paraliza toate încheieturile și se revărsa prin ele ca plumbul topit. Se culcă pe brazdă și, nemaiputându-se stăpâni, gemu de mai multe ori. Un glonț îl găsi culcat acolo și-l lovi în șold. Încet și chinuitor, își pierdu cunoștința.

La Tihorețkaia, medicii îi amputară brațul zdrobit și-i scoaseră o bucată de os rupt din șold. Zăcu două săptămâni, mistuit de disperare, de durere, de plictiseală. Apoi fu transportat la Novocerkassk, unde petrecu alte treizeci de zile chinuitoare la spital. Pansamente, chipuri plicticoase de infirmiere și de medici, iz subțire de iod, de fenol... Din când în când venea Olga Nikolaevna. Avea obraji de o paloare verzuie. Doliul sublinia durerea neplânsă ce se citea în ochii ei goliți de viață. Listnițki privea îndelung în acești ochi, care nu mai aveau strălucirea de altădată, nu vorbea și-și ascundea sfios, cu o mișcare hoțască, mâneca goală a cămășii, acoperind-o cu pătura. Cu o nepăsare stăpânită, Olga îl ruga să-i povestească amănunte despre moartea soțului ei, iar privirile i se pierdeau printre paturi; părea cu totul absentă.

După ce ieși din spital, Listnițki se înfățișă la ea. Îl întâmpină lângă scara casei și-și întoarse ochii în clipa când el, sărutându-i mâna, înclină capul cu părul blond, des și tuns scurt.

Era bărbierit cu îngrijire, vestonul kaki ofițeresc îi venea ca totdeauna, minunat, și numai mâneca goală îl chinuia și-l tulbura: un mic ciot de braț bandajat se mișca zvâcnind înlăuntru.

Intrară în casă. Fără să se așeze, Listnițki rosti:

— Înainte de a muri Boris m-a rugat... mi-a cerut să-i făgăduiesc că n-

am să te părăsesc...

— Știu.

— De unde?

— Din ultima lui scrisoare...

— Dorința lui a fost să fim împreună. Desigur, dacă vei fi de acord, dacă-ți convine căsătoria cu un invalid. Te rog să mă crezi... orice vorbe despre sentimente ar fi acum... dar doresc din toată inima să fii fericită.

Chipul tulburat al lui Listnițki și vorbele lui fără șir, străbătute de emoție, o mișcă.

— M-am gândit la asta... Primesc.

— Vom pleca la moșia tatii.

— Bine.

— Restul se va putea aranja mai târziu, nu-i așa?

— Da.

Cu o mișcare plină de respect, atinse cu buzele mâna ei străvezie ca porțelanul și, ridicându-și ochii supuși, surprinse o umbră de zâmbet care se topea pe buzele ei.

Dragostea și o chinuitoare dorință fizică îl atrăgeau către Olga. Începu să viziteze în fiecare zi. Inima lui, obosită de realitatea anilor de luptă, se lăsa alintată, într-o vrajă de basm... Când era singur, raționa în felul eroilor de roman clasic, căuta cu răbdare în sufletul său sentimente înălțătoare, pe care nu le nutrise niciodată și față de nimeni – poate în dorința de a masca și a înfrumuseța cu ele goliciunea prozaică a poftei trupești. Dar basmul atingea cu o aripă realitatea: nu numai pasiunea fizică, ci și un trainic fir invizibil îl legau de această femeie, care se ivise pe neașteptare, în drumul vieții lui. Își cerceta emoțiile într-un chip vag, amăgindu-se, și cu o limpezime feroasă nu simțea decât un singur lucru: schilodit și smuls din viața normală, rămânea stăpânit și condus tot de instinctul destrăbălat și sălbatic, de lozinca „mie mi-este îngăduit orice”. Chiar în zilele acelea dureroase pentru Olga, când ea mai purta în suflet amărăciunea celei mai crude pierderi, el o dorea, o dorea cu frenezie, mistuit de gelozie pe Gorceakov cel mort... Viața se învoldura în vârtej bezmetic. În vremea aceea, oamenii care trăgeau în piept mirosul prafului de pușcă, orbiți și asurziți de cele ce se petreceau în jurul lor, trăiau vertiginos și lacom numai ziua prezentă. Poate chiar aceasta îl făcea pe Listnițki să grăbească a-și lega viața într-un tot cu viața Olgăi; poate presimțea vag pieirea de neînălțurat a cauzei pentru care înfruntase moartea.

Printr-o scrisoare amănunțită îl vesti pe bătrânul său părinte că se

însoară și că, împreună cu soția, va sosi în curând la Iagodnoe:

„ ... Mi-am împlinit veleatul. Aș mai fi în stare să nimicesc chiar cu o singură mână bestiile răzvrătite, acest blestemat «popor» cu soarta lui deplânsă de atâtea zeci de ani de mucoșii intelectuali ruși, dar, la drept vorbind, în clipa de față lucrul acesta mi se pare sălbatic și fără rost... Krasnov nu se împacă cu Denikin, iar în sânul celor două tabere nu sunt decât intrigi reciproce, dușmănie, acțiuni meschine și odioase. Câteodată mă cuprinde groaza. Ce va fi? Vin acasă ca să te îmbrățișez cu singura mea mână și să stau la dumneata, privind de la distanță mersul luptei. Nu mai sunt soldat, ci un infirm cu trupul și cu sufletul. Sunt obosit, capitulez! Poate, în aceasta e de căutat explicația parțială a căsătoriei mele și dorința de a-mi găsi un adăpost liniștit.”

Cu aceste cuvinte, pătrunse de ironie și de mâhnire, se încheia scrisoarea lui.

Urmau să plece din Novocerkassk peste o săptămână. Cu câteva zile înainte, Listnițki se mutase cu totul la Gorceakova. După cea dintâi noapte care le pecetluiseră apropierea, Olga se schimbă oarecum, lăsându-se pradă oboselii. Cedă și în nopțile următoare stăruințelor lui Iacome, dar aceasta o apăsa chinuitor; în adâncul sufletului se simțea jignită. Însă Listnițki nu știa, sau nu voia să știe, că dragostea ce-i legase se putea măsura în mai multe chipuri, pe când ura nu se măsoară decât într-un singur fel.

Până la plecare, Evgheni se gândi de câteva ori la Axinia, fără să vrea, în treacăt. Se ferea de ea în gând, cum și-ar fi ferit ochii de soare. Dar, împotriva voinței, amintirile legăturii, asemenea unor fâșii de lumină, începură să-și facă loc în cuget și să-l frământă. Într-o vreme își spuse: „N-am s-o rup cu dânsa. Trebuie să primească.” Dar sentimentul de bună-cuviință birui. Hotărî să aibă o explicație îndată după sosire și să nu mai aibă de-a face cu ea, dacă va fi cu putință.

La sfârșitul celei de a patra zi de drum, ajunseră la Iagodnoe. Bătrânul le ieși în întâmpinare la o verstă de hotarul moșiei. Evgheni îl zări din depărtare cum își ridică greoi piciorul deasupra pernei trăsuricii de curse și cum își scoate șapca.

— Am ieșit să-mi întâmpin scumpii musafiri. Ei, dă-mi voie să te văd! tună el cu vocea de bas, îmbrățișându-și cu stângăcie nora și înțepându-i obrazul cu mustățile stufoase, cărunte-verzui de tutun.

— Urcă-te, tată! Trage aproape, vizitiule! A, tu ești, moș Sașka! Bine te-am găsit! Sănătos, voinic?... Stai în locul meu, tată; eu voi sta lângă vizitiu.

Bătrânul se așează alături de Olga, își șterse mustațile cu batista și-și cercetă fiul cu o privire stăpânită, în aparență voioasă:

— Ei, spune ceva, dragul meu!

— Mă bucur nespun că te văd!

— Așadar, ești invalid?

— Ce să fac! Sunt...

Bătrânul se uita la Evgheni cu un aer de sobrietate prefăcută, încercând să-și păstreze asprimea obișnuită din ochi, ascunzându-și înduioșarea și ferindu-se să privească mâneca goală a uniformei verzi, vârată sub centură.

— Nu-i nimic. M-am obișnuit, spuse Evgheni, dând din umeri.

— Sigur că te vei obișnui, răspunse în grabă bătrânul. Numai capul să rămână întreg! Dar te-ai întors cu scutul, hai? Sau cum? Zic, te-ai întors cu scutul. Și chiar cu o captivă fermecătoare...

Evgheni admira manierele galante și puțin cam demodate ale părintelui său și o întrebă cu privirea pe Olga: „Ei, cum ți se pare bătrânul?” Dar, după zâmbetul ei înviorat, după lumina caldă ce-i licărea în ochi, înțelesese fără cuvinte că veteranul o cucerise.

Telegarii suri duceau într-un trap întins trăsura la vale. De pe culmea dealului, se zăreau acareturi, dunga verde și întinsă a livezii, casa cu obloanele albe, arțarii umbrind ferestrele.

— Ce frumos! Ah, ce frumos! se însufleți Olga.

O haită de ogari negri alergă, zburând în salturi înalte, și înconjură trăsura. De sus, moș Sașka pocni într-unul cu biciul, strigându-i mânios:

— Te vâri sub roți, fir-ai al naibii! Marș!...

Evgheni ședea cu spatele la cai; din când în când aceștia sforăiau, și vântul ducea îndărăt stropi mărunți de spumă, împrăștiindu-i pe ceafa lui.

Zâmbea, privindu-și părintele, pe Olga, drumul presărat de spice, colnicul ce urca domol, creasta îndepărtată și zarea.

— Ce pustietate!... Și ce liniște!

Olga petrecea cu o privire zâmbitoare ciorile care zburau deasupra drumului și tufele de pelinaș și de sulfină.

— Uite, au ieșit în întâmpinarea noastră, zise stăpânul, îngustându-și ochii.

— Cine?

— Slugile.

Evgheni se răsuci să privească înapoi, deocamdată fără să distingă

chipurile celor adunați; o simți însă pe Axinia, și sângele îi năvăli în obraji. Își închipuia că fața Axiniei va fi tulburată de emoție, dar în clipa când trăsura ajunsese în fața porților, în fâșâit sprinten de roți, și când se uită cu o tresărire de inimă în dreapta și o văzu pe Axinia, rămase uimit de chipul ei zâmbitor, cu o expresie de veselie abia reținută. Se simți ușurat de povară, se liniști și clătină din cap, în semn de bun găsit.

— Ce frumusețe vicioasă!... Cine-i asta?... Are ceva provocator în frumusețea ei, nu ți se pare? întrebă Olga, arătând cu ochii plini de admirație spre Axinia.

Dar Evgheni, deplin stăpân pe el, și rece, încuviință:

— Da, e o femeie frumoasă. Camerista noastră.

Prezența Olgăi avu darul să schimbe toată viața casei. Bătrânul boier, care până atunci umbla zile întregi numai în cămașă de noapte și în izmene tricotate, porunci să i se scoată din cufere surtucele lui cu miros de naftalină și pantalonii lungi de general. Nepăsător îndeobște față de tot ce privea persoana lui, se răstema acum la Axinia pentru cea mai mărunță cută a rufăriei și se uita la ea cu ochi păgâni, când îi aducea dimineața cizmele nelustruite. Aspectul său se primeni, deveni mai proaspăt; spre plăcuta uimire a lui Evgheni, obrajii bătrânului erau veșnic rași și netezi.

Presimțind parcă ceva rău, Axinia se silea să facă toate pe placul tinerei stăpâne; era ascultătoare, supusă și peste măsură de serviabilă. Lukeria se întrecea pe sine, gătind bucate fără pereche, născocind tot felul de sosuri și de garnituri. Până și moș Sașka, căzut în delăsare și în piroteala bătrâneții, nu fu scutit de iureșul schimbărilor dezlănțuite la Iagodnoe. Într-o zi, stăpânul, zărindu-l lângă treptele casei, îi făcu semn să se apropie.

— Ce-i cu tine, neam de cățea? Hai? întrebă el, holbându-și cumplit ochii. Ce-i cu nădragii tăi?

— Ce-i? întrebă obraznic moș Sașka, dar fu cam tulburat de acest interogatoriu neobișnuit și de vocea tremurătoare a stăpânului.

— Se află în casă o femeie tânără, și tu, haimana, vrei să mă bagi în mormânt?... De ce nu te închei la prohab, țap împuțit? Hai, răspunde!

Degetele murdare ale lui moș Sașka atinseră locul cu pricina, apoi lunecară de-a lungul șirului lung de nasturi mari, ca pe clapele unei armonici mute. Voia să mai spună boierului ceva obraznic de tot, dar stăpânul, amintindu-i vremurile trecute, izbi cu piciorul atât de tare, încât pingeaua cizmei de modă veche, cu vârful ascuțit, se desprinsese cu totul, apoi răcni:

— La grajd! Marș!... Am să-i poruncesc Lukeriei să te opărească cu

uncrop! Să-ți răzui murdăria de pe tine, vită ce ești!

Evgheni se odihnea, hoinărea cu arma prin valea seacă și vâna potârnichi în lanul de mei secerat. Un singur lucru îl frământa: ce să facă cu Axinia? Dar într-o seară bătrânul îl chemă în odaia sa și-i spuse, uitându-se bănuitor la ușă și ferindu-se să privească în ochii lui fiu-său:

— Uite ce e! Ai să-mi ierți acest amestec în treburile tale personale, dar vreau să știu ce ai de gând să faci cu Axinia.

Gesturile pripite cu care își aprinse țigara trădau starea sufletească a lui Evgheni. Ca și în ziua când revenise la Iagodnoe, sângele îi năvăli în obraji și, simțind că roșește, roși încă și mai tare.

— Nu știu... Pur și simplu nu știu! mărturisi el cu toată sinceritatea.

Bătrânul răspunse grav:

— Dar eu știu! Du-te și vorbește cu ea. Chiar acum! Oferă-i ceva parale, o răsplată – la aceste cuvinte zâmbi pe sub mustață – și roag-o să plece. Vom găsi noi alta.

Evgheni se duse imediat în casa slugilor.

Întoarsă cu spatele la ușă, Axinia frământa aluatul. Omoplații se mișcau pe spinarea ei, cu un șantuleț la mijloc. Mușchii jucau sub pielea brună a brațelor pline, cu mânecile sumese până la coate. Evgheni se uită la ceafa ei cu inele mari de păr pufos și zise.

— Te rog, Axinia... numai o clipă.

Ea se întoarse cu vioiciune, încercând să dea o înfățișare nepăsătoare de slugă obrazului său care se luminase de bucurie, dar Evgheni observă cum îi tremurau degetele lăsând mânecile în jos.

— Viu îndată!

Aruncă bucătăresei o privire speriată și, nemaistăpânindu-și bucuria, se apropie de dânsul, cu un zâmbet fericit și rugător.

Când ieșiră în tindă, Evgheni zise:

— Să mergem în grădină! Avem ceva de vorbit.

— Să mergem! încuviință ea, bucuroasă și supusă, crezând că aceasta înșenina înnodarea vechilor fire rupte.

Pe drum, el o întrebă cu voce scăzută:

— Știi pentru ce te-am chemat?...

Ea zâmbi în întuneric și-i prinse mâna, dar el și-o retrase cu o mișcare bruscă, și Axinia pricepu totul.

Se opri.

— Ce-ați dorit, Evgheni Nikolaevici? Nu merg mai departe.

— Bine! Putem vorbi și aici. Nu ne aude nimeni... (Evgheni se grăbea,

încurcându-se în înlănțuirea vorbelor.) Trebuie să mă înțelegeți... Nu mai putem fi ca înainte... Nu mai pot trăi cu tine... Pricepi? Sunt însurat și, ca om cinstit, nu pot face o ticăloșie... Nu-mi îngăduie datoria față de conștiința mea! spuse el, simțind o dureroasă rușine pentru sfruntarea mincinoaselor sale vorbe...

Noaptea abia sosise dinspre zărilor întunecate.

În apus, mai ardea cu vâpăi purpurii o fâșie de cer, aprinsă de soarele dispărut. Bucurându-se de timpul frumos, oamenii treierau de zor la arie, în lumina felinarelor; inima mașinii bătea puternic și adânc, argații vorbeau gălăgios între ei; omul care hrănea neîncetat treierătoarea nesățioasă striga cu vocea răgușită și însuflețită: „Dă-i! Dă-i! Dă-i!” Grădina se cufunda într-o liniște adâncă. Aerul mirosea a urzici, a grâu, a rouă.

Axinia tăcea.

— Ce-ai de spus? De ce taci, Axinia?

— N-am ce spune.

— Din privința banilor, voi avea eu grijă. E mai cuminte să pleci de aici. Cred că înțelegeți... Ar fi prea dureros pentru mine să dăm ochi în fiecare zi.

— Mai am o săptămână până la sfârșitul lunii. Pot să rămân până atunci?

— Firește! Firește că da!

Axinia tăcu o clipă, apoi cu aer umil se apropie sfioasă de Evgheni și-i spuse:

— Ei bine, am să plec!... Dar... n-o să-ți pară rău pentru cea din urmă oară? Nevoia m-a făcut așa, nerușinată... M-am chinuit tot singură... Nu mă osândi, Jenea.

Glasul ei era răsunător și sec. Evgheni încerca în zadar să-și dea seama dacă vorbește serios sau glumește.

— Dar ce vrei?

Tuși supărat și simți deodată că ea, cu aceeași mișcare sfioasă, îi caută din nou mâna...

După cinci minute ieși din spatele unei tufe umede și mirositoare de coacăz, ajunse la gardul de nuiete și acolo zăbovi mult, pufăind din țigară și frecându-și cu batista pantalonii înverziți la genunchi de iarba grasă.

Suind treptele, se uită îndărăt. În lumina galbenă a ferestrei de la casa slugilor, se vedea făptura trupeșă a Axiniei; ridicându-și brațele, își potrivea părul și zâmbea, privind focul...

Pănușița se pârguise, îmbrăcând verste întregi de stepă în argint unduios. Vântul o apleca la pământ, o culca, o frământa și o răscolea, gonind valuri de argint cenușiu, când spre miazăzi, când spre apus. Acolo unde trecea șuvoirea lui năvalnică, pănușița se apleca smerit, și o potecă întunecată rămânea mult timp în mijlocul covorului de iarbă căruntă.

Feluritele ierburi se ofiliră; numai pelinul îmbrăca dealurile – trist, ars de soare. Noaptea scurte treceau în zbor. Nenumărate stele sclipeau pe cerul de cărbune; soarele căzăcesc, luna, își revărsa cu zgârcenie lumina bălaie, arătându-și partea știrbită și întunecată: pe toată întinderea ei, Calea-Laptelui se împletea cu alte căi înstelate. Aerul era greu și iute, vântul uscat mirosea a pelin; pământul, sătul de aceeași amărăciune biruitoare de pelin, visa o adiere de răcoare. Mândrele drumuri înstelate, necălcate de nicio copită, de niciun picior, se întindeau în tremur ușor pe bolta înaltă; sămânța aurie de stele pierea, fără să încolțească în cerul uscat, negru ca cernoziomul; luna apărea ca un lac sărat de stepă, iar jos, pe pământ, totul era uscat, acoperit de iarba moartă, plină de bătaia neconținută, ca în argint, a pitpalacilor și de țărâitul metalic al cosașilor...

Zilele se îneacă în zăduf, în zăpușeală, în pâcla fumurie, uscată. Niciun nor nu străbate azurul spălăcit al cerului. Soarele arde nemilos, și doar secerile de oțel ale aripilor de hultan plutesc deasupra stepei, deasupra pănușiței orbitoare, strălucitoare; iarba castanie, ca părul de cămilă, încinsă de soare, fumegă în văzduh, hultanul plutește mereu în boarea albăstrie, iar jos, umbra lui uriașă alunecă fără zgomot, pe iarbă.

Țiștarii fluieră obosit și răgușit; hârciogii somnoroși șed pe movițele gălbui ale vizuinilor. Stepa e caldă, dar moartă – și totul împrejur, în depărtare, este străveziu și nemișcat. Până și o movilă albăstrie se ridică la hotarul zării, ca în basm, tulbure ca în vis...

Stepa mea iubită! E amărui vântul care se oprește în coamele iepelor și armăsarilor din herghelii. Botul uscat al calului este sărat de vânt, și calul, adulmecând mirosul amărui-sărat, mestecă cu buzele catifelate și nechează, simțind pe ele gustul de vânt și de soare. Stepa dragă de sub cerul Donului, atât de aproape de pământ! Râpile șerpuitoare, văile uscate, nemărginită întindere a pănușiței, o urmă adâncă de copită de cal, ca un cuib străbătut de iarbă, și gorganele care stau în tăcerea cuminte, străjuind gloria căzăcescă, ascunsă în pământ... Mă închin până la pământ în fața ta și, ca un fiu, sărut pieptul tău! O, stepă a Donului, stropită de atâta sânge

căzăcesc ce nu se preface nicicând în rugină!

Are un cap îngust și uscățiv ca de șarpe. Urechile îi sunt mici și se mișcă mereu. Mușchii pieptului sunt cum nu se poate mai dezvoltăți. Picioarele subțiri și puternice; chișițele fără niciun cusur, copitele netede ca niște pietre lucii de râu. Crupa este ușor lăsată în jos, iar coada nu-i deasă. E un cal de rasă pură de Don, foarte nobilă, fără nicio picătură de sânge străin în vine; totul în el dovedește neamul curat. Porecla lui este Malbruk.

Apărându-și iapa, avusese la adăpătoare o aprigă încăierare cu un armăsar mai puternic și mai vârstnic, și acesta îl lovise zdravăn la piciorul stâng de dinainte, cu toate că armăsarii duși la păscut umblă totdeauna fără potcoave. Cei doi luptători se ridicau în două picioare, se izbeau, se mușcau și-si sfășiau pielea...

Îngrijitorul nu era lângă ei; dormea undeva în stepă, lățit în bătaia soarelui, cu spatele în sus și cu picioarele rășchirate, în cizme prăfuite și încinse.

Potrivnicul îl doborî la pământ pe Malbruk, apoi îl luă la goană mult departe de herghelie și, lăsându-l acolo plin de sânge, își luă amândouă hergheliile și le duse de-a lungul Râpei Mlăștinoase.

Armăsarul rănit fu închis în grajd, și infirmierul îi vindecă piciorul. Iar în a șasea zi, Mișka Koșevoi, venit cu raportul la șef, putu să vadă cum, împins de puterea instinctului de procreație, Malbruk își rupse pana căpăstrului cu dinții, sări afară din grajd și, adunând iepelile care pășteau împiedicate în apropiere de casă și pe care călăreau de obicei îngrijitorii, supraveghetorul și felcerul, le goni în stepă, mai întâi la trap, iar mai apoi zorindu-le și mușcându-le pe cele rămase în urmă. Îngrijitorii și supraveghetorul ieșiră repede din casă și auziră doar cum plesneau zgomotos curelele cu care erau legate picioarele iepelor.

— Ne-a lăsat pe jos, fir-ar al naibii!

Șeful trase o sudalmă grozavă, dar în privirea cu care petrecea herghelia ce se pierdea în depărtare, se citea o ascunsă încuviințare.

La amiază, Malbruk se întoarse cu iepelile și le duse la adăpat. Îngrijitorii rămași fără cai îi luară toate iepelile, iar Mișka Koșevoi îl înșeuă, îl duse departe în stepă și-l lăsă să pască cu herghelia lui.

În cele două luni ale slujbei de îngrijitor, Koșevoi avu prilejul să cunoască de aproape viața cailor din herghelie; le cunoscuseră agerimea minții și noblețea de spirit, mai presus de cea omenească, și se pătrunse de un adânc respect față de dânșii. Vedea adeseori cum armăsarii se împreunau

cu iepele, și actul acesta etern, îndeplinit în condiții primitive, era atât de simplu, atât de nevinovat și firesc, încât, fără să vrea, mintea lui Koșevoi făcea anumite asemuiri în defavoarea oamenilor. Totuși, în relațiile cailor erau și multe trăsături umane. Mișka observă, de pildă, că armăsarul Bahar, trecut de vârsta tinereții, rău – de neîmblânzit și cam brutal cu toate iepele, avea slăbiciune pentru una dintre ele, o roaibă frumoasă de patru ani, cu o stea lată în frunte și cu ochii plini de foc. Când se afla aproape de ea, se frământa totdeauna peste măsură și era cuprins de neastâmpăr, adulmecând-o cu un anume sforăit pătimaș. Îi plăcea să se oprească, să-și pună capul ciolănos pe crupa favoritei și să rămână așa, într-o ațipeală lungă. Mișka îl pândeia, privea jocul învălurat al mușchilor de sub pielea subțire a armăsarului și i se părea că pe această iapă Bahar o iubește bătrânește, cu o dragoste adâncă și dureroasă.

Slujba lui Koșevoi mergea strună. Se părea că atamanul staniței aflase ceva despre zelul său, căci la începutul lui august șeful hergheliei primi porunca să-l trimită pe Koșevoi la dispoziția sfatului staniței.

Mișka își isprăvi grabnic pregătirile, dădu în primire echipamentul statului și, în seara aceleiași zile, plecă acasă. Își îndemna de zor iepușoara; pe la apusul soarelui trecu de Karghin și ajunse din urmă o trăsură care mergea pe creasta dealului, îndreptându-se spre Vioșenskaia.

Vizitiul, un ucrainean, mâna alene cailor grași și nădușiți. La spatele trăsurii cu arcuri, ședea tolănit cu nepăsare un bărbat trupeș și spătos, cu surtucul de croială orășenească și cu pălăria cenușie de fetru dată pe ceafă. Mișka merse câțva timp în urma trăsurii, privind umerii încovoiați ai omului cu pălărie, care tremurau în ritmul hurducăturilor, și gulerul alb, prăfuit. La picioarele călătorului se afla un geamantan de piele galbenă și un sac acoperit cu paltonul împăturit. Nările lui Mișka fură gădilte de mirosul străin al unei țigări de foi... „Trebuie să fie vreun slujbaș care merge la staniță”, gândi el, împingându-și iapa alături de trăsură. Aruncă o privire piezișă sub streășina pălăriei străinului și rămase cu gura căscată, simțind un fior rece care îi furnică spinarea, ca atunci când te pălește minunarea și spaima. Cel tolănit în trăsura cu arcuri, morfolind nerăbdător mucusul negru al țigării de foi și privind îndrăzneț, cu ochii senini, nu era altul decât Stepan Astahov. Nemaștiind ce să creadă, Mișka se uită din nou la chipul consăteanului, schimbat atât de ciudat, se încredință că pe arcuri se lăfăiește într-adevăr Stepan, teafăr și viu, în carne și oase, apoi, după ce-l trecură sudori de uluială, tuși:

— Iertați, domnule, nu cumva sunteți Astahov?

Omul din trăsură dădu din cap, făcând să-i cadă pălăria pe frunte; se întoarse și-și ridică ochii la Mișka.

— Da, sunt Astahov. Dar ce e? Oare dumneata... Ia stai, tu nu ești Koșevoi?

Se ridică puțin și, zâmbind numai din buzele negricioase pe sub mustața castanie, tunsă scurt, întinse mâna cu o mișcare de mirare și de bucurie, păstrând însă o urmă de asprime în ochi și pe tot chipul îmbătrânit:

— Koșevoi? Mihail?... Ian uite, unde ne-a fost dat să ne vedem din nou! Mă bucur...

— Da' cum? Cum vine asta? făcu Mișka, lăsând dârlogii și înălțându-și mâinile a minuna către cer... Se spunea că ai fost ucis. Te știam mort. Și când colo, uite-l pe Astahov în carne și-n oase!

Chipul lui Mișka se luminează într-un zâmbet bucuros; se frământă în șa, dar ținuta lui Stepan și felul său nou de a rosti cuvintele – limpede și răspicat – îl zăpăciră, silindu-l să-și schimbe și el purtarea și să-i spună numai „dumneavoastră”, simțind nedeslușit că-i despărțea acum o barieră.

Se încinse un taifas între dânșii. Caii mergeau la pas. La apus, zarea înflorește cu o risipelnică bogăție de culori; norașii azurii pluteau pe cer, în întâmpinarea nopții. Un pitpalac țipa înverșunat într-un lan de mei de la marginea drumului, spărgând liniștea îmbrăcată în haine prăfuite, care, pe înserate, cobora asupra stepei, după larma și frământările zilei. La răscrucea drumurilor dinspre Ciukarinskaia și Krujilinskaia, un paraclis învechit se profila pe cerul liliachiu; deasupra, atârna o grămadă de nori cărămizii.

— Da' de unde veniți, Stepan Andreici? îl descosea Mișka cu o voce plină de bucuros neastâmpăr.

— Din Germania! Am izbutit să scap acasă.

— Da' cum se face?... Spuneau cazacii noștri cică au văzut cu ochii lor cum l-au omorât pe Stepan!

Stepan răspunse cu un glas stăpânit, liniștit, ca și cum s-ar fi simțit plictisit de atâtea întrebări:

— Am fost rănit în două locuri, iar cazacii... Ce să mă aștept de la dânșii?... Cazacii m-au părăsit... Așa că am căzut prizonier... Nemții m-au vindecat și m-au trimis la muncă...

— Mi se pare însă că n-a venit nicio scrisoare de la dumneavoastră...

— N-am avut cui să scriu.

Stepan aruncă jos mucul și aprinse imediat altă țigară.

— Dar soției? Soția dumneavoastră mai trăiește și e sănătoasă.

— Nu mai trăiam cu ea, cred că se știe asta.

Vocea lui Stepan era nepăsătoare, fără nicio învăluire de căldură. Amintirea nevestei nu-l tulbură.

— Și nu v-a fost urât în țară străină? întrebă Mișka, aplecându-se aproape peste oblâncul șei.

— La început mi-a fost urât, pe urmă m-am obișnuit. Tăcu puțin și adăugă: Chiar aveam de gând să rămân pentru totdeauna acolo și să primesc supușenia lor. Dar le-am lăsat pe toate de dorul casei și am plecat.

Și zâmbi pentru întâia oară, destinându-și cutele aspre din colțurile ochilor.

— Iar la noi ați văzut ce răzmeriță e?... Ne războim între noi.

— Da-a... am auzit.

— Pe ce drum ați venit?

— Din Franța, cu vaporul: de la Marsilia – un oraș – și până la Novorosiisk.

— O să vă mobilizeze și pe dumneavoastră?

— Probabil... Ce mai e nou prin sat?

— Cum să vă povestesc totul? Multe noutăți.

— Casa mea mai este?

— O bate vântul...

— Vecinii? Feciorii lui Melehov mai trăiesc?

— Trăiesc.

— Ai auzit ceva despre fosta mea nevestă?

— Tot acolo stă. La Iagodnoe.

— Și Grigori... trăiește cu ea?

— Nu. Stă cu soția lui legitimă. S-a despărțit de Axinia dumneavoastră...

— Așa? N-am știut.

Tăcură o clipă. Koșevoi urmă să-l iscodească cu ochi lacomi pe Stepan. Mărturisii cu o schimă de încuviințare și cinstire:

— Se vede că ați trăit bine, Stepan Andreici. Aveți niște straie boierești.

— Acolo toți se îmbracă curat. Stepan făcu o strâmbătură și atinse cu mâna umărul vizitiului. Hai, dă-i drumul!

Vizitiul clătină alene din bici și caii istoviți urniră trăsura din loc. Cu un fășăit moale de roți, trăsura porni înainte, legănându-se la hopuri. Încheind convorbirea, Stepan se întoarse cu spatele spre Mișka, întrebându-l:

— Te duci în sat?

— Nu, la staniță.

La răscruce, Mișka o coti la dreapta și se ridică în scări:

— Ei, deocamdată rămâneți cu bine, Stepan Andreici!

Stepan apăsă cu degetele grele borul prăfuit al pălăriei și răspunse rece, rar, ca un străin, rostind răspicat fiecare silabă:

— Mergi sănătos!

7

Frontul avea tendința să se oprească pe linia Filonovo-Povorino. Roșii își concentrau forțele într-o puternică grupare de izbire. Înaintarea cazacilor era înceată, căci duceau mare lipsă de muniție și nu se grăbeau să depășească hotarul ținutului. În sectorul Filonovo, luptele se desfășurau cu sorți schimbători. În august interveni o perioadă de oarecare acalmie, și cazacii, care veneau acasă de pe front, în permisie, spuneau că, după anumite semne, spre toamnă era de așteptat un armistițiu.

În acest timp, în spatele frontului, prin stanițe și sate, secerișul era în toi. Nu mai ajungeau brațele. Bătrânii și femeile nu izbuteau să dovedească singuri toată munca și, în afară de asta, erau târați la neconținutele corvezi de cărașie, pentru a aproviziona frontul cu muniție și hrană.

Câte cinci-șase căruțe plecau aproape în fiecare zi din Tatarski la Vioșenskaia; acolo erau încărcate cu lăzi de cartușe și de proiectile și trimise până la centrul de aprovizionare din satul Andronovski, iar uneori și mai departe, până în satele de-a lungul Hopiorului, în lipsa altor mijloace de transport.

Satul își trăia viața vânzolită, dar lipsită de noutăți. Gândul tuturor era la frontul îndepărtat, așteptând cu neliniște și cu amărăciune în suflet vești tot mai proaste despre cazaci. Sosirea lui Stepan Astahov tulbură cu desăvârșire norodul: în toate casele, pe toate ariile, nu se mai vorbea despre altceva. Venise un cazac înmormântat de mult, uitat aproape cu totul: numele său nu-l mai aminteau decât babele, și numai pentru „pomenirea sufletului”. Nu însemna asta, oare, o adevărată minune?

Stepan poposi la nevasta lui Anikușka, își cără lucrurile în casă și, în așteptarea cinei gătite de gazdă, se duse să-și vadă casa. Umblă mult, măsurând în lung și în lat, cu pasul greu de gospodar, curtea albă în lumina lunii, trecu pe sub șoproanele dărăpănate, încercă tăria stâlpilor de la garduri... Ochiurile gătite de femeia lui Anikușka se răciseră de mult pe masă, iar Stepan tot își mai cerceta gospodăria năpădită de buruieni, trosnindu-și degetele și bolborosind vorbe neînțelese.

În aceeași seară au și dat buzna oamenii să-l vadă și să-l întrebe despre viața de prizonier. Odaia lui Anikușka era ticsită de femei și copii. Stăteau ca un zid gros, ascultând povestirile lui Stepan, cu gurile negre larg căscate. Stepan nu prea avea mult chef de vorbă, și niciun zâmbet nu-i lumina chipul îmbătrânit. Se vedea că viața îi încovoiase brusc și vrăjmaș grumazul, îl schimbase și-l făcuse altfel.

A doua zi dimineța, când Stepan dormea încă în odaie, se înfățișă Pantelei Prokofievici. Tuși zgomotos în pumn, dând târcoale pe afară și așteptând să se trezească musafirul. O răcoare râncedă se înălța din podeaua de lut a odăii, mirosea a tutun străin, tare și înecăcios, și a îndepărtate drumuri, așa cum mai miroase multă vreme un călător.

Într-un târziu, Stepan se trezi; se auzea cum scapără un chibrit, aprinzându-și țigara.

— E voie să intru? întrebă Pantelei Prokofievici și-și potrivi în grabă cutele cămășii noi pe care i-o dăduse Ilinișna numai de acest hatâr, ca și cum avea să se prezinte unui șef.

— Intră!

Stepan se îmbrăca, pufăind dintr-o țigară groasă și închizându-și din pricina fumului ochiul umflat de somn. Cu oarecare codeală, Pantelei Prokofievici trecu pragul odăii și se opri uluit de chipul schimbat al celuiilalt și de cătărămile metalice de la bretelele de mătase, apoi îi întinse palma neagră, făcută căuș.

— Să trăiești, vecine. Bine-ai venit sănătos!...

— Noroc!

Stepan își petrecu bretelele pe umerii vânjoși, le mișcă să și le potrivească și, cu un aer demn, își puse mâna în palma aspră a unchiașului. Își aruncară unul altuia priviri iscoditoare. În ochii lui Stepan jucau scânteii de dușmănie, iar ochii pieziși și bulbucăți ai lui Melehov arătau prețuire și o mirare cu o umbră de zeflema.

— Ai îmbătrânit, Stiopa... ai îmbătrânit, puiule.

— Da, am îmbătrânit.

— Ți-au cântat veșnica pomenire, ca și lui Grișka al meu!... zise Melehov și se opri cu ciudă: amintirea era nelalocul ei. Încercă să-și îndrepte greșeala: Ei, slavă Domnului că ai venit teafăr și sănătos... Slavă Ție, Doamne! Uite, și pe Grișka l-au pomenit tot așa, și, la fel ca Lazăr, a înviat din morți și viu a rămas. Are și doi copii, iar nevastă-sa, Natalia, slavă Domnului, s-a mai înzdrăvenit. De treabă femeie!... Dar tu, băiete, ce mai faci?...

— Mulțumesc!

— Nu vrei să vii pe la vecin? Fă-ne cinstea și vino să mai stăm de vorbă...

Stepan se împotrivi la început, dar Pantelei Prokofievici îl rugă atât de stăruitor, cu un aer măhnit, încât până la urmă Stepan se înduplecă. Se spală, își pieptăna în sus părul tuns scurt, zâmbi la întrebarea bătrânului: „Dar unde ți-e moțul? L-ai vândut?” Își puse pălăria cu un gest sigur și ieși înaintea în ogradă.

Pantelei Prokofievici era prietenos din cale-afară și plin de atâta dorință să fie pe placul musafirului, încât Stepan gândi fără să vrea: „Se dă în vânt, doar-doar să-mi uit obida cea veche...”

Înțelegând din ochi poruncile mute ale bărbatului, Ilinișna umbra sprintenă prin bucătărie, le împungea cu zorul pe Natalia și pe Duniașka, aducea singură la masă. Din când în când, femeile aruncau priviri curioase spre Stepan, care ședea în colțul icoanelor, cercetau cu ochii surtucul lui, gulerul, lanțul de argint de la ceas și pieptănătura, schimbând între ele câte un surâs de minunare, ascuns cu stângăcie. Daria veni din curte rumenă la față și, zâmbind sfios, își șterse buzele subțiri cu colțul șorțului și rosti, micșorându-și ochii:

— Ah, vecine, zău, cât pe ce să nu te mai cunosc! Nici nu mai semeni a cazac.

Fără să piardă vremea, Pantelei Prokofievici puse pe masă o sticlă de rachiu făcut în casă, scoase cârpa ce slujea de dop, mirosi aburul dulceag-amărui și-și laudă băutura:

— Ia gustă! E făcut de mine... Dacă aprinzi un chibrit, arde cu flacără albastră. Pe legea mea!

Masa se însufleți. Stepan bău la început în silă, dar îndată prinse să se amețească și se arătă mai prietenos.

— Trebuie să te-nsori acum, vecine.

— Ce tot vorbești? Ce să fac cu nevasta?

— Cu aialaltă?... Eh! Crezi tu că rămâne la fel toată viața?... Nevasta e ca o iapă: o călărești atâta vreme cât are măsele în gură. Îți găsim noi alta, tinerică...

— Viața noastră e încâlcită rău... Ce să mai vorbim de însurătoare!... Am învoire de zece zile, pe urmă mă duc la sfat și de acolo, cred, tot pe front! oftă Stepan, din ce în ce mai amețit, pierzându-și treptat vorbirea străină.

Plecă peste puțin, petrecut de privirea plină de admirație a Dariei și lăsând celor rămași în urmă să tot depene o seamă de vorbe și de tâlcuri.

— L-ați văzut cum s-a boierit, neam de cățea! L-ați auzit cum vorbește?

Ca un perceptor sau ca alt soi de boier! Intru la dânsul, iar el se scoală și pune peste umeri niște chingi de mătase cu cătărămi, zău! Își înhamă spinarea și pieptul ca un cal! Cum vine asta? Trebuie să fie pentru ceva. Acuma-i ca un om dobă de învățătură! încheie cu pizmăreață admirație Pantelei Prokofievici, vădit încântat că Stepan îi răspunsese la poftire și venise, trecând peste amintirea vrajbei din trecut.

Din vorbele lui Stepan se lămurise că are de gând să rămână în sat după ce va isprăvi cu oastea și că-și va reface casa și gospodăria. Spusese în treacăt că are cu ce, iar acest lucru stârni lungi voroave și-l făcu să se înalțe nemăsurat în ochii lui Pantelei Prokofievici.

— Se vede că are parale, rosti el, după plecarea lui Stepan, are bănet, mama lui!... Cazacii prizonieri ajung acasă în pielea goală, și ăsta, cum ați văzut, numai mătase pe el! Ori a omorât pe cineva, ori a prădat banii!...

În primele zile de la sosire, Stepan stătea mai toată vremea culcat în casa lui Anikușka și numai rareori se iver pe uliță. Vecinii îl urmăreau, îi pândeau toate mișcărilor, încercau chiar s-o descoasă pe nevasta lui Anikușka, dar ea strângea buzele și-o făcea pe ascunsă, spunând tuturora că nu știe nimic.

Pe urmă, satul începu să șușotească cu cea mai aprinsă însuflețire cazul lui Stepan, când nevasta lui Anikușka împrumută un cal de la Melehovi și plecă sâmbătă dimineața, fără să spună încotro. Numai Pantelei Prokofievici pricepuse despre ce era vorba. „Se duce după Axinia”, spuse el, clipind din ochi Ilinișnei, pe când înhăma la brișcă iapa cea șchioapă. Nu greșise: femeia plecă la Iagodnoe, ducând cu ea porunca lui Stepan: „S-o întrebi pe Axinia dacă nu cumva vrea să se întoarcă la bărbat, uitând de toate supărările din trecut...”

În ziua aceea, Stepan își pierdu toată tăria și cumpătul, hoinări prin sat până seara, apoi întârzie îndelung în cerdacul lui Mohov, discutând cu Serghei Platonovici și cu Țața și istorisindu-le despre Germania, despre viața de acolo, despre călătoria lui prin Franța și drumul cu vaporul. Vorbea ascultând tânguirile lui Mohov și se uita mereu la ceas...

Gazda se întoarse pe înserate de la Iagodnoe și, punându-i cina în bucătăria de vară, povesti, că Axinia se speriasse grozav la neașteptata veste, că o întrebase mult despre el, dar că se împotriva cu hotărâre la orice gând de întoarcere.

— Nici n-are pentru ce să vină îndărăt! Trăiește ca o cucoană. Grasă și albă la față. Habar n-are ce înseamnă munca din greu. Ce-i mai trebuie? Nici nu poți să-ți închipui cum e îmbrăcată! Nu-i zi de sărbătoare, iar ea

purta o fustă albă ca omățul și mâinile le avea curate ca hârtia! oftă femeia cu pizmă.

Rotocoale de roșeață se aprinseră în obrajii lui Stepan și ochii lui limpezi, lăsați în jos, scăpărare scânteii de mânie și de durere, îndată stinse. Lua cu limba laptele covăsit din strachina smălțuită, abia stăpânindu-și tremurul mâinii, și urmă cu întrebările, lepădând cuvintele încet și arar:

— Zici că Axinia s-a lăudat cu traiul ei?

— Chiar așa! Cine n-ar vrea să huzurească la fel?

— A întrebat despre mine?

— Cum să nu! S-a făcut albă ca varul când i-am spus că ai venit.

După cină, Stepan ieși în ograda cotropită de buruieni.

Seara de august veni și trecu repede. Pârâitul vânturătorilor și vocile aspre ale oamenilor sfâșiau răcoarea umedă a nopții. Sub luna galbenă, pătată, oamenii se frământau cu grijile lor obișnuite: vânturau grămezile de grâne treierate ziua, cărau grâul spre hambare. Tot satul era învăluit în mirosul cald, înțepător, al grâului proaspăt treierat și al pulberii de pleavă. O treierătoare cu aburi țacănea undeva lângă medean, câinii lătrau... Un cântec tânguitor se auzea de la o arie îndepărtată. Donul răspândea o dulceagă umezeală.

Stepan se rezemă de gard și privi îndelung curgerea repede a fluviului ce se zărea peste drum și cărarea de foc tăiată de lună, de-a curmezișul apei. Valuri mărunte încrețeau apa. Dincolo de Don, se ridicau plopi somnoroși. O durere adâncă și de nespus îi cuprinsese sufletul.

Înainte de răsăritul soarelui se abătu o ploaie scurtă, dar norii se împrăștiară îndată și, după vreo două ceasuri, numai bulgărașii de noroi uscat, lipiți de căruță deasupra roților, mai aminteau vremea urâtă.

Stepan sosi dimineața la Iașodnoe. Stăpânindu-și tulburarea, își legă calul lângă poartă și se îndreptă spre casa slugilor, pășind larg și legănat.

Curtea largă și năpădită de iarbă era pustie. Lângă grajd, găinile scormoneau gunoiul. Un cocoș negru ca un corb țupăia pe un gard prăvălit; își aduna găinile și se prefăcea că ciugulește niște gândăcei roșii, care umblau pe gard. Ogarii grași se tolăniseră la răcoare lângă magazia de trăsuri. Șase cățeluși negri-cafenii, cu codițele scurte, răsturnându-și mama, o cățea tânără, o sugeau, apăsând cu lăbuțele în burta ei și trăgându-o de sfârcurile moi, cenușii. Partea umbrită a acoperișului de tablă de pe casa boierească sclipea de rouă.

Uitându-se cu luare-aminte împrejur, Stepan intră în casa slugilor și

întrebă pe bucătăreasa cea grasă:

— Pot s-o văd pe Axinia?

— Da' cine ești dumneata? vru să știe femeia, ștergându-și cu șorțul fața asudată și ciupită de vărsat.

— Ce-ți pasă? Unde-i Axinia?

— La boier. Așteaptă puțin!

Stepan se așază; cu un gest de cumplită oboseală, își puse pălăria pe genunchi. Bucătăreasa băgă ceainele la cuptor; zăngănea cu vătraiul și nici nu-l băga în seamă. În încăperea stăruia un miros acru de caș trezit și de hamei. Muștele acopereau în pâlcuri negre cuptorul, pereții și masa presărată deasupra cu făină. Încordându-și auzul, Stepan trăgea cu urechea și aștepta. Sunetul cunoscut al pașilor Axiniei îl făcu să sară de pe laviță, lăsându-și pălăria să se rostogolească de pe genunchi.

Axinia intră purtând un vraf de farfurii. Fața ei împietri. Îi tresăreau numai colțurile buzelor pline. Se opri, strângând farfuriile la piept, cu o mișcare neputincioasă, fără să-și ia ochii înspăimântați de la Stepan. Dar se stăpâni, se apropie repede de masă și-și liberă brațele.

— Să trăiești!

Stepan răsuflă adânc, ca în somn; un zâmbet încordat i se săpă pe buze. Fără să rostească o vorbă, cu trupul aplecat înainte, îi întinse mâna.

— Să mergem la mine în odaie! zise Axinia, poftindu-l cu un semn ca s-o urmeze.

Stepan își ridică de jos pălăria, ca o grea povară; sângele îi năvăli la cap, ochii se împăienjeniră. Când intrară în odaia Axiniei și se așezară, despărțiți printr-o măsuță, ea întrebă cu un gemăt, trecându-și limba peste buzele uscate:

— De ce ai răsărit?

Stepan dădu din mână cu o mișcare nelămurită, veselă și nefirească, ca un om beat. Același zâmbet de bucurie și de durere îi juca mereu pe buze.

— Am fost prizonier... Am venit la tine, Axinia...

Se frământa cu mișcări caraghioase, sări în picioare, scoase din buzunar un pachetel și, rupând grăbit cârpa ce-l învelea, neputând să-și stăpânească tremurul degetelor, dădu la iveală un ceas-brățară de argint și un inel cu o pietricică albastră și ieftină. Le întinse toate pe palma asudată, dar Axinia nu-și putea lua privirile de la chipul lui atât de străin și așa de schimonosit de zâmbetul umil.

— Ia-le, le-am păstrat pentru tine... Doar am dus o viață împreună...

— Ce să fac cu ele? Stai puțin, șopti Axinia cu buzele albe, moarte.

— Ia-le! Nu mă supăra! Să lăsăm prostia noastră...

Acoperindu-și fața cu palma, Axinia se ridică și se duse la pat.

— Se spunea că ai murit...

— Și ți-ar fi părut bine?

Ea nu răspunse. Cu o privire mai liniștită, își cerceta bărbatul din creștet până-n tălpi, potrivindu-și cu o mișcare zădarnică cutele fustei călcată cu îngrijire. Apoi, ducându-și mâinile la spate, întrebă:

— Cum ți-a dat prin minte s-o trimiți pe nevasta lui Anikușka? Mi-ai spus că mă chemi la tine... să stăm împreună...

— Vii? o întrerupse Stepan.

— Nu! Vocea Axiniei sună mai sec. Nu, nu viu!

— De ce?

— M-am dezvățat, și e cam târziu... Prea târziu!

— Dar eu vreau să mă apuc de gospodărie. Când veneam încoace din Germania, mă gândeam numai la asta, și cât am stat acolo, tot la asta gândeam mereu... Da' tu, Axinia, ce-ai gândit să faci? Grigori te-a părăsit... Sau poate ți-ai găsit altul?... Am auzit că te ții cu feciorul boierului... Adevărat să fie?

Sângele năvăli dogoritor în obrajii Axiniei, lăsând să-i lăcrimeze ochii plecați și ascunși sub pleoape, de rușine.

— Trăiesc cu el. E adevărat!

— N-am spus-o ca să te dojenesc, se sperie Stepan. Iată ce e: se poate să-ți legi viața de așa ceva? Multă vreme n-are să țină asta; nu ești doar decât o jucărie pentru el. Te-ai uitat în oglindă? Ai și zbârcituri sub ochi... Are să te lase. S-o sătura de tine și are să te dea afară. Unde ai să te duci? Nu-ți ajunge cât ai fost slujnică? Gândește-te și tu! Am adus ceva parale; când va fi să se isprăvească războiul, om trăi și noi ca lumea. Mă gândesc că ne-om înțelege. Vreau să uit tot ce-a fost.

— De ce nu te-ai gândit înainte, Stiopa, dragul meu prieten? întrebă Axinia cu lacrimi în ochi și cu voce tremurătoare. Se desprinsese de pat și veni în dreptul mesei: De ce nu te-ai gândit atunci când mi-ai omorât viața în floarea tinereții?... Tu m-ai împins spre Grișka. Tu mi-ai secat inima... Mai ții tu minte ce-ai făcut cu mine?

— N-am venit ca să ne răfuim... Tu... de unde poți să știi? Poate că m-am chinuit veșnic din pricina asta. Poate că de atunci am mai trăit o viață numai în amintiri... Stepan se uită îndelung la mâinile lui întinse pe masă și urmă încet, ca și cum și-ar fi smuls vorbele din gură: Mă gândeam la tine... Inima-mi sângera de durere... Zi și noapte nu mă gândeam decât la tine...

Am trăit acolo cu o văduvă nemțoaică – am trăit în belșug – și tot am lăsat-o... Mi s-a făcut dor de casă...

— A, și s-a făcut dor de trai tihnit? Întrebă Axinia și nările ei tremurau mânios. Vrei să faci gospodărie? Poate vrei să ai copii, nevastă ca să te hrănească? Zâmbi posomorât, cu răutate. Nu, să mă ferească Domnul! Sunt bătrână, mi-ai văzut zbârciturile... Și m-am dezvățat să fac copii. Sunt ibovnică, și ibovnicele n-au de ce să aibă... Cine are nevoie de una cu copii?

— Rea de gură te-ai mai făcut!...

— Uite, așa sunt!

— Va să zică, nu?

— Nu. N-am să merg! Nu!

— Atunci, dacă așa este, rămâi sănătoasă! Stepan se sculă, învârti fără rost brățara între degete și o puse la loc, pe masă. Dacă te răzgândești atunci să-mi dai de veste.

Axinia îl petrecu până la poartă și privi îndelung în urma lui cum un nor de colb țâșni de sub roți, învăluindu-i umerii lați.

Lacrimi înveninate o podideau. Plângea cu sughițuri adânci, gândindu-se nedeslușit la ceea ce nu s-a putut înfăptui, plângându-și viața din nou zvârlită în voia soartei. După ce aflase că Evgheni, nu mai are nevoie de ea, se hotărâse să plece la bărbatul întors, ca să cârpească bucătică cu bucătică fericirea care n-a fost să fie... Cu această hotărâre în suflet îl așteptase pe Stepan. Îl zări însă umil, supus, iar mândria, mândria ei neagră, care nu-i îngăduia să mai rămână la Iagodnoe, după ce fusese alungată, îi răscoli toată firea. Voința rea, pe care n-o putea stăpâni, îi poruncise vorbele și faptele. Își aminti toate pătimirile din trecut, tot ce avusese de îndurat din partea acestui om cu mâinile mari și puternice și, fără să dorească această ruptură, îngrozindu-se singură de ceea ce făcea, se pomenise scoțând cuvintele tăioase: „Nu mă întorc la tine! Nu!”

Privirea ei zbură din nou în urma briștei care pierea în depărtare. Dând din bici, Stepan dispăru în zare, după tufele scunde de pelin vioriu...

A doua zi, Axinia își primi simbria și-și strânse lucrurile. Luându-și rămas bun de la Evgheni, plânse:

— Să nu mă pomenești cu vorbe urâte, Evgheni Nikolaevici!

— Pentru ce, dragă?... Mulțumesc pentru toate...

În voce îi suna o veselie nefirească, ascunzându-i tulburarea.

Axinia plecă. Spre seară ajunse la Tatarski.

Stepan o întâmpină la poartă.

— Ai venit? o întrebă, zâmbind. Cu totul? Pot avea nădejdea că n-ai să mai pleci?

— N-am să mai plec, răspuse simplu Axinia, cu inima strânsă, privind casa dărăpănată și curtea năpădită de lobodă și de buruieni negre.

8

La o mică depărtare de stanița Durnovskaia, Regimentul „Vioșenski” lua contact pentru întâia dată cu unitățile Armatei Roșii în retragere.

Sotnia de sub comanda lui Grigori Melehov ocupă pe la amiază un sătuc neînsemnat și sălbăticit, înconjurat de livezi. Grigori dădu ordin oamenilor să descalece la umbra umedă a sălciilor, lângă un pârâu care tăia sătucul printr-o râpă nu prea adâncă. Mici izvoare de apă răzbeau undeva, în apropiere, țâșnind cu un gălgâit din pământul negru și mocirlos. Apa era rece ca gheața; cazacii sorbeau cu lăcomie din șepcile pe care le îndesau apoi, cu un plescăit de mulțumire, pe capetele lor nădușite. Soarele stătea drept deasupra sătucului toropit de arșiță. Pământul se încingea în ceața alburie de amiază. Stropite de leșia razelor dogoritoare, ierburile și frunzișul sălciilor se plecau ofilite, iar la umbra lor de pe maluri plutea o răcoare deasă; brusturii și alte buruieni înverzeau bogat, hrănite de pământul umed; pete verzi de floare luceau pe oglinda apelor stătute, ca niște zâmbete de fată mult dorite; undeva, după o cotitură, rațele măcăiau pe gărlă, bătând din aripi. Caii se întindeau sforăind spre apă, călcând cu plescăit răsunător noroiul mâlos, smulgeau dârlogii din mâini și intrau până la mijlocul pârâului, tulburând undele și căutând apa mai răcoroasă, cu buzele lor pleoștite, de pe care vântul fierbinte scutura picături de diamante. Din pământul cleios, răvășit de copite, se ridica o duhoare de pucioasă, amestecată cu mireasma amăruie și înviorătoare a rădăcinilor de sălcii, spălate de valuri și putrezite.

Abia se tolăniseră cazacii printre brusturi să mai stea la taifas și să mai tragă câte un fum de țigară, că patrula se întoarse. Cuvântul „roșii” îi împinse să sară îndată în picioare. Strânseră chingile și se repeziră din nou la pârâu. Își umplură bidoanele, băură, și mai fiecare își zicea: „Cine știe dacă voi mai avea parte de o așa apă, limpede ca lacrima de copil?...”

Trecură pârâul și se opriră.

În spatele sătucului, la o verstă depărtare, o patrulă inamică trecea dealul cenușiu și nisipos, năpădit de pelinariță. Opt călăreți coborau cu mare băgare de seamă spre sătuc.

— Să-i prindem! Ne dai voie? se oferi Mitka Korșunov, adresându-se lui Grigori.

Porni pe ocolite împreună cu o grupă în spatele sătucului, dar patrula zări cazacii, și făcu calea întoarsă.

Își reluară înaintarea după un ceas, când celelalte două sotnii îi ajunseră din urmă. Patrurile raportară că roșii, în număr cam la o mie de baionete, vin în întâmpinare. Măcar că sotniile din Vioșenskaia pierduseră legătura cu Regimentul 33 „Elansk-Bukanovski”, care înainta în dreapta lor, au hotărât totuși să dea lupta. După ce trecură peste colnic, descălecară. Caii fură duși într-o văgăună prelungă, ce cobora spre sat. Undeva în dreapta, patrurile de cercetare se încăierară. O pușcă-mitralieră răpăi zburdalnic. Curând, se iviră lanțurile rare de trăgători roșii.

Grigori își desfășură sotnia la intrarea văgăunii. Cazacii se culcară pe creasta povârnișului acoperit cu o coamă de tufe mărunte. De sub un scund măr sălbatic, Grigori privea prin binoclu lanțurile îndepărtate ale inamicului. Vedeă limpede cum mergeau primele două linii, iar în urma lor, printre valurile arămii de grâu cosit și neridicat, o coloană de marș se răspândeă în trăgători.

Și el, și cazacii săi fură uimiți văzând un om, comandant pesemne, care mergea călare pe un cal înalt, alb, în fața primului lanț de trăgători. În fruntea celui de al doilea lanț mergeau despărțiți alți doi. Alt comandant își porni înainte al treilea lanț, iar alături de el, drapelul flutura în vânt, roșu pe fondul galben-murdar al miriștii, asemenea unei picături de sânge.

— La ei, comisarii merg în frunte! strigă un cazac.

— Așa, da! Vitejește! hohoti cu admirație Mitka Korșunov.

— Ian uitați-vă, băieți! Priviți-i cum arată roșii!

Aproape toată sotnia se ridică de la pământ, apărându-și ochii cu palma pusă streășină la frunte. Vorbele amuțiră. Și liniștea măreață, mohorâtă, care vestește moartea, se lăsă resemnată și moale, ca umbra unui nor, deasupra stepei și a văgăunii.

Grigori se uită îndărăt. În spatele unui pâlc cenușiu de sălcii de lângă sat, nori de colb se umflau și se legănau în vânt: venea altă sotnie la trap, să cadă în flancul inamicului. De bine, de rău, văgăuna îi ascundea mișcarea, dar, la vreo patru verste depărtare, ieșea la deal pe două drumuri în furcă, și Grigori măsură în gând depărtarea și cât timp îi va trebui sotniei pentru a ajunge în flancul vrăjmașului.

— Culcat! comandă Grigori, întorcându-se brusc și vârând binoclu în toc.

Veni mai aproape de oamenii săi. Chipurile cazacilor, stacojii-uleioase, înnegrite de arșiță și de praf, se întorceau către el. Schimbând priviri între dânșii, cazacii se culcară la pământ. După comanda: „Încărcați!”, închizătoarele țăcăniră fioros. Privind de sus, Grigori vedea numai picioarele desfăcute, vârfurile șepcilor și spinările în bluze acoperite de praf, cu câte un șanțuleț de-a lungul lor și cu omoplații uzi de sudoare. Cazacii se târau care încotro, căutându-și adăpost și alegându-și câte un locșor mai prielnic. Unii încercau să râcăie cu săbiile pământul tare ca piatra.

În clipa aceea, dinspre partea roșilor adie o boare de vânt, aducând nedeslușitele învăluri ale unui cântec...

Lanțurile de trăgători înaintau șerpuind ușor, clătinându-se. Dinspre ele veneau plutind în văzduh voci șterse de oameni, pierdute în nemărginita dogoare.

Grigori simți cum îi zvâcnește inima deodată și cum bate mai tare. Auzise mai demult această cântare care semăna cu un geamăt; o auzise la Glubokaia, cântată de marinarii lui Mokrous, care se descopereau ca pentru rugăciune, cu ochii strălucitori de emoție. Simți o neliniște nedeslușită, ceva care aducea a spaimă.

— Ce mai urlă ăia? întrebă un cazac bătrân, rotindu-și capul cu o mișcare îngrijorată.

— Parc-ar fi o rugăciune, spuse altul din dreapta lui.

— Ba e o rugăciune drăcească! zâmbi Andrei Kașulin, privind cu semeție la Grigori, care stătea lângă el și pe care-l întrebă: Tu, Panteleici, ai fost la ei, așa că știi ce cântă acum. Te pomenești c-ai zberlat și tu cu dânșii?

— „Pământul e al celor harnici!” răsunară vijelios cuvintele, încă nu deplin deslușite din pricina depărtării, și tăcerea se așternu din nou deasupra stepei.

Cazacii se înviorară într-o veselie răutăcioasă. Cineva râse zgomotos pe la mijlocul lanțului de trăgători. Mitka Korșunov se frământă fără rost:

— Măi, ați auzit? Cică vor să stăpânească pământul! strigă el și scuipe o sudalmă scârnavă. Grigori Panteleici! Lasă-mă să-l descalec eu pe ăl care merge călare! Numai o dată să trag!

Trase fără să mai aștepte învoirea. Glonțul trecu alături de călărețul care se dădu jos, își trecu calul unui om și porni în fața lanțului de trăgători, cu sabia scoasă sclipind la soare.

Cazacii începură să tragă. Roșii se culcară. Grigori ordonă mitralierilor să deschidă focul. După două rafale de mitralieră, primul lanț se ridică în

picioare pentru a face un salt înainte, alergă vreo zece stânjeni și se culcă iar. Privind prin binoclu, Grigori vedea cum ostașii roșii începură să lucreze de zor cu lopețile, săpându-și locașuri de tragere. Nourași de praf cenușiu săreau în sus, mici movilițe răsăriră din pământ, ca mușuroaiele vizuinilor de hârciogii. O salvă prelungă răsună dintr-acolo. Schimbul de focuri se înteti. Lupta fâgăduia să fie îndelungată. După un ceas, cazacii începură să aibă pierderi: un glonț omorî pe loc pe unul de la plutonul întâi, iar alți trei răniți se târâră în văgăună la cai. A doua sotnie se ivi în flanc și se avântă la atac. Atacul fu respins cu focuri de mitralieră. Se putea vedea cum galopau cazacii, cuprinși de panică, îngrămădindu-se și împrăștiindu-se în evantai. După ce se retrase, sotnia se rânduie și porni din nou la atac, fără strigăte. Și focul năprasnic al mitralierelor o goni din nou îndărăt, asemenea unor frunze biciuite de vânt.

Cu toate acestea, atacurile zdruncinaseră deplina stăpânire de sine a ostașilor roșii: primele lor lanțuri de trăgători se învălmășiră între ele și se clătinară îndărăt.

Fără să înceteze focul, Grigori își ridică sotnia. Cazacii porniră înainte, fără să se mai oprească de loc. Nehotărârea tulbure și apăsătoarea nedumerire care îi covârșise la început se risipiră parcă deodată. Moralul fu susținut de o baterie, care sosi pe poziție în trap. Primele două tunuri au fost instalate și deschiseră focul. Grigori trimise poruncă oamenilor de la cai să-i aducă mai aproape. Se pregătea să pornească la atac. Lângă același merișor, sub care stătuse la începutul luptei urmărind pe roșii, un al treilea tun se desprindea de antetren. Un ofițer lung, cu pantalonii strânși la genunchi, răcnea furios, cu o voce de tenor, la oamenii care zăboveau, alerga la tun și se izbea cu cravașa peste carâmbul cizmei:

— Duceți caii!.. S-aude? Să vă ia toți dracii!..

Descălecând, observatorul și un ofițer superior stăteau pe o moviliță la o jumătate de verstă de baterie și priveau cu binocurile lanțurile inamice în retragere. Telefoniștii întindeau în fugă firul, legând bateria cu postul de observare. Degetele zdravene ale esaulului în vârstă – comandantul bateriei – învârteau nervos roțița binocului; pe unul din degete sclipea o verighetă de aur. Țopăia fără rost lângă primul tun, dând din cap la fiecare șuierătură de glonț, făcând să salte portharta ponosită, agățată la șold.

După o bubuitură plină și ascuțită, Grigori urmări locul de cădere al proiectilului de reglaj și se uită îndărăt: servanții, gâfâind, împingeau tunul cu brațele. Primul șrapnel se sparse, acoperind șirurile de grâu părăsit, și ghemulețul de fum alb ca vata mai zăbovi pe fondul albastru, topindu-se

sfâșiat de vânt.

Cele patru tunuri își trimiteau unul după altul obuzele, dincolo de șirurile de grâu secerat; dar, împotriva așteptărilor lui Grigori, focul artileriei nu dezlănțui nicio tulburare mai adâncă în rândul trupelor roșii. Se retrăgeau fără grabă, în deplină ordine, și aproape nu mai puteau fi văzute de oamenii din sotniile care trecuseră creasta și coborâseră în văgăună. Grigori își dădu seama că atacul nu mai are niciun rost; se hotărî totuși să stea de vorbă cu comandantul bateriei. Veni cu pasul greoi și zâmbi prietenos, pipăindu-și cu mâna stângă vârful mustăților ruginite, arse de soare:

— Aveam de gând să-i atac.

— Ce să mai ataci! pufni esaulul, dând din cap cu o mișcare încăpățanată și ștergându-și cu dosul palmei dâra de sudoare prelinsă de sub cozoroc. Nu vezi cum se retrag, ticăloșii? N-au să se lase însă! Și ar fi caraghios. Știi, toți comandanții acestor unități sunt ofițeri de carieră. Uite, și camaradul meu, voiskovoi starșina Serov, e tot la ei...

— De unde știi? întrebă Grigori, privindu-l neîncrezător printre pleoapele strânse.

— De la transfugi... Încetați focul! ordonă esaulul și lămuri, ca și cum ar fi căutat să se justifice: Nu mai are rost, și avem prea puțină muniție... Ești Melehov? Să ne cunoaștem: Poltavțev. Își vârî mâna asudată în mâna lui Grigori și, fără să i-o strângă, o băgă drept în portharta căscată, scoțând dinăuntru niște țigări: Hai, ia o țigară!

Cu un tropot surd, oamenii aduceau caii în văgăună. Tunurile fură împerecheate la antetrenuri. Grigori comandă încălecare și-și conduse sotnia în urmărirea roșilor retrași peste deal. Aceștia ocupaseră un sat din apropiere, dar îl părăsiră fără împotrivire. Trei sotnii din Vioșenskaia și bateria cantonară acolo. Locuitorii speriați nu ieșeau din case. Cazacii cutreierau curțile, căutând merinde. Grigori descălecă lângă o casă răzleață, își duse calul în ogradă și-l opri în fața scării. Stăpânul casei, un cazac înalt și în vârstă, zăcea în pat, culcat, și gemea, mișcându-și pe perna murdară capul prea mic pentru statura lui.

— Ce ai? Ești bolnav? zâmbi Grigori, salutându-l.

— Bol-na-v...

Omul se prefăcea bolnav și, judecând după clipirile neliniștite din ochi, își dădea seama că nimeni nu-l crede.

— Aveți ce să dați cazacilor de mâncare? întrebă Grigori, pe un ton de poruncă.

— Dar câți sunteți? întrebă gazda, urnindu-se de lângă cuptor.

— Cinci suntem.

— Ei fie! Intrați! Avem să vă hrănim cu ce o da Dumnezeu!

După ce mănăcă împreună cu cazacii, Grigori ieși în uliță.

Lângă fântână se afla bateria, gata să pornească la luptă. Caii înhămați își isprăveau orzul, scuturând traistele. Conducătorii lor și servanții se adăposteau de soare la umbra chesoanelor, stând chinciți sau tolănindu-se jos, lângă tunuri. Un artilerist dormea întins pe burtă, cu picioarele cruciș și dând din umăr prin somn. Se culcase pesemne la umbră, dar soarele se strămutase și ardea acum fără milă capul gol cu părul creț, cu firișoare de fân în cârlionți.

Părul cailor, ud sub curelele late ale harnașamentului, era lucios și gălbui de sudoare. Legați de gard, caii ofițerilor și servanților stăteau triști, cu picioarele apropiate. Cazacii, plini de praf și nădușiți, se odihneau muți. Ofițerii și comandantul bateriei ședeau la pământ, cu spatele rezemat de fântână, fumând. La câțiva pași, vreo șase cazaci se lungiră pe loboda arsă de soare, cu picioarele în afară, ca o stea în șase colțuri, și cu capetele apropiate deasupra unei cofițe cu lapte covăsit, cărând în gură cu lingurile și scuipând din când în când boabele de orz, amestecate cu laptele.

Soarele dogorea cumplit. Satul își întindea până în deal ulițele aproape pustii. La umbra hambarelor, sub șoproanele magaziiilor, sub garduri și la adăpostul brusturilor gălbejiți, pretutindeni dormeau cazacii. Caii, cu șeile pe ei, stăteau înghesuți de-a lungul zaplazurilor, chinuiți de somn și zăpușeală. Un cazac trecu călare ridicând alene biciușca până la spinarea calului. Ulița rămase apoi din nou asemenea unui drum neumblat din stepă, iar tunurile vopsite în verde și oamenii dormind, istoviți de marșuri și de căldură, păreau cu totul fără rost, cu totul nelalocul lor acolo.

Chinuit de urât, Grigori era gata să intre în casă, când, în aceeași clipă, trei cazaci călări, dintr-o altă sotnie, se iviră pe uliță. Mânau un pâlc de ostași roșii, prizonieri. Artileristii se agitară și începură să se trezească, scuturându-și colbul de pe bluze și de pe nădragi. Se ridicară în picioare și ofițerii. În ograda vecină, cineva strigă cu o voce plină de bucurie:

— Băieți! Vin prizonierii! Zău că nu mint! Pe Maica Precistă!

Cazaci cu mutre buhăite de somn ieșeau grăbiți de prin curți. Prizonierii ajunseră mai aproape: erau opt flăcăi tineri, duhnind de sudoare și cu fețele acoperite de praf. Lumea se înghesui în jurul lor.

— Unde i-au prins? întrebă comandantul bateriei, cercetând din ochi prizonierii, cu o curiozitate rece.

Un om din escortă răspunde lăudăros:

— Viteji nevoie mare! I-am înșfăcat lângă sat, din floarea-soarelui. Se ascundeau ca pitpalacii de uliu. I-am zărit de pe cai și – dă-i! Am și omorât unul...

Ostașii roșii se îngrămădeau speriați. Se temeau fără îndoială să nu fie măcelăriți. Privirile lor cercetau neputincios chipurile cazacilor. Numai unul, ceva mai în vârstă, cu fața arsă de soare și lată, cu bluza soioasă și cu moletierele amarnic de jerpelitate, privea cu dispreț pe deasupra capetelor, cu ochii negri puțin cam sașii, și-și strângea cu tărie buzele strivite și însângerate. Era voinic și spătos. Pe capul cu părul negru și aspru ca de cal, purta o șapcă turtită; semănând a blinie verde, cu o urmă de cocardă rămasă pesemne din războiul cu Germania. Avea o înfățișare nestingherită, și-și pipăia gulerul descheiat al cămășii și mărul lui Adam, scos în afară, acoperit de fire țepoase de păr, pe care-l atingea cu degetele negre și groase, cu sânge uscat pe unghii. Părea nepăsător, dar piciorul întins înaintea, gros și diform din pricina moletierei înfășurate peste obială până la genunchi, se bâțâia într-un tremur mărunț. Ceilalți erau galbeni la față și nu se deosebeau cu nimic între ei – toți ca unul și unul ca toți. Numai el te silea parcă să te uiți cu luare-aminte la dânsul, la umerii puternici și la chipul cu trăsături energice, tătarești. Asta îl va fi îndemnat poate, pe comandantul bateriei să-l întrebe:

— Tu cine ești?

Ochii mărunți ai ostașului roșu, negri ca niște bulgărași de cărbune, priveră mai viu, și tot trupul i se încordă.

— Ostaș roșu. Rus.

— Unde ești născut?

— Ținutul Penza.

— Te-ai înrolat de bunăvoie, ticălosule?

— Nu. Am fost subofițer în armata veche. Am intrat în șaptesprezece și uite, am rămas pân-acum...

Un om din escortă se amestecă în vorbă:

— A tras asupra noastră, netrebnicul!

— Ai tras? se întunecă esaulul cu o expresie acră și, prinzând privirea lui Grigori care stătea drept în fața lui, îi arătă eu ochii spre prizonier. L-ai văzut?... Ai tras, hai?... Și cum, ai crezut că nu te vom prinde? Dar dacă te împușcăm acum pentru isprava asta?

— Credeam că am să scap, dacă trag. Buzele crăpate se strâmbară într-un zâmbet vinovat.

— Ce pramatie!. Și de ce n-ai scăpat?

— Am isprăvit toate cartușele.

— Aha-a!... Ochii esaulului căpătară o expresie de răceală, însă în privirea care-l cerceta pe soldat se vedea mulțumirea că omul nu fusese un laș. Dar voi, feciori de cățea, de unde sunteți? îi întrebă pe ceilalți, cu o voce întru totul schimbată, măsurându-i din ochii înveseliți.

— Suntem mobilizați, blagorodnicia voastră! Suntem din Sîratov, de la Balașov... scânci un lungan cu gâtul ca un vrej, clipind des din ochi și scărpinându-și scăfârliia cu părul roșcat-ruginiu.

Grigori privea cu o curiozitate ascuțită la flăcăii îmbrăcați în haine cazone, la chipurile lor simple de țărani și de infanteriști. Numai cel cu mutra lată trezea dușmănie în el. I se adresă cu batjocură și răutate:

— De ce ai mărturisit? Cred că ai avut la ei o companie întregă?... Comandant? Comunist? Spui că ai isprăvit cartușele? Noi o să te ciopârțim cu săbiile. Ce zici?

Umflându-și nările nasului strivit de patul armeei, ostașul roșu răspunse cu același curaj:

— N-am mărturisit ca să mă laud. De ce să mă ascund? Dacă ai tras, mărturisește!... Nu-i așa? Dacă-i așa, omorâți-mă! Nu mă aștept... zâmbi iarăși, nu mă aștept la niciun bine de la voi, că d-aia sunteți cazaci.

Cei dimprejur încuviințară vorbele lui cu zâmbete. Cucerit de vocea chibzuită a soldatului, Grigori se îndepărtă. Mai văzu alți prizonieri ducându-se la fântână ca să bea apă. O sotnie de cazaci pedestri ieșea pe plutoane, din ulicioară.

9

Și de atunci, după ce regimentul intră în vâltoarea luptelor necurmăte, când în locul micilor detașamente se întinse linia șerpuită a frontului, Grigori, încăierându-se cu inamicul și aflându-se în imediata lui apropiere, simțea mereu aceeași curiozitate puternică, nesățioasă, față de acești ostași roșii, față de acești soldați ruși, împotriva cărora era nevoit să lupte, fără să știe de ce anume. În sufletul său stăruia parcă același simțământ blajin și copilăros care se cuibărise în el din primele zile ale războiului, de patru ani, din clipele când stând pe movila de la Leșniuv privea pentru întâia oară forfoteala trupelor austro-ungare cu căruțele lor. „Ce fel de oameni sunt? Cum or fi ei?” Ca și cum n-ar fi fost în viața lui și vremea luptelor de la Glubokaia, împotriva detașamentului lui Cernețov. Dar atunci știa bine

cum arătau vrăjmașii: erau, în cea mai mare parte, ofițeri și cazaci de la Don. Iar acum, avea a face cu niște ostași ruși, cu niște oameni care erau cu totul altfel și care puneau cu toții umăr la umăr, sprijinind Puterea sovietică și năzuind – credea el – să cotopească pământul și tot avutul cazacilor.

În toiul luptelor, mai dădu o dată peste niște ostași roșii, care se iviră pe neașteptate de undeva, dintr-un fund de râpă. Plecase în cercetare cu plutonul, se apropiase de o cotitură a râpei și deodată auzi grai curat rusesc și sunet ușor de pași. Câțiva ostași roșii, printre care se afla și un chinez, răsăriră pe o creastă și împietriră o clipă, năuciți de ivirea cazacilor.

— Cazacii! țipă unul cu voce speriată, gâfâind și prăvălindu-se la pământ.

Chinezul trase. Iar unul cu părul bălai, chiar acela care căzuse, strigă tare și repede, gâfâind mereu:

— Tovarășii! *Maximul!* Cazacii!

— Mai repede! Cazacii!

Cu un foc de revolver, Mitka Korșunov îl doborî pe chinez și, întorcându-și brusc calul, împingând cu el pe cel al lui Grigori, o luă la fugă de-a lungul râpei cu maluri drepte, mișcând din dârlogi și mânând în goană șerpuitoare. Ceilalți îl urmară, luându-se din răspuțeri la întrecere. O mitralieră răpăi în spatele lor; gloanțele retezau frunzele de mărăcini și de păducei care acopereau povârnișurile și crestele, izbeau și mușcau cu lăcomie fundul pietros al râpei...

Se mai izbi și alte dăți nas în nas cu roșii, mai văzu și alte dăți cum gloanțele cazacilor smulgeau țărâna de sub picioarele ostașilor roșii, care se prăbușeau, lăsându-și viața în acest pământ mănos care nu era al lor.

... Și, încetul cu încetul, Grigori se pătrunse de ură împotriva bolșevicilor. Dânșii năvăliră în viața sa, ca dușmani. Îl rupseră de la pământul lui! Vedea cum același sentiment punea stăpânire pe ceilalți cazaci. Li se părea tuturor că acest război se iscăse și dura numai din vina bolșevicilor, care se sileau să răzbească în ținut. Privind valorile neridicate de grâu secerat sau grânele neseperate, doborâte la pământ de copitele cailor, ariile pustii, fiecare își amintea de deseatinele lui, la care se chiniau femeile, muncind peste puterile lor, și inima fiecăruia se înăsprea, lepădându-se de orice milă. În toiul luptei, Grigori credea uneori că și dușmanii săi – țăranii din Tambov, din Reazan, din Saratov – merg mânați de aceeași dragoste pătimașă de pământ. „Ne batem pentru el, ca pentru o iubită”, gândea Grigori.

Erau capturați din ce în ce mai puțini prizonieri. Uciderea lor începea să se prefacă în regulă. Un val de jafuri cuprinse tot frontul. Cazacii prădau pe cei bănuți de înclinări spre bolșevici, pe cei din familiile ostașilor roșii; prizonierii erau dezbrăcați până la piele... Se lua orice, de la cai și trăsurii până la lucrurile grele și fără niciun folos. Luau toți: și cazacii, și ofițerii. Căruțele de la trenul regimentar gemeau sub povara prăzii: Ce nu se găsea în aceste căruțe! Haine, samovare, mașini de cusut, harnașamente de cai – pe scurt: tot soiul de lucruri închipuite și neînchipuite care prețuiască ceva. Prada strânsă era trimisă acasă. Veneau rude, cereau ele însele să care cartușe și provizii pentru trupe, iar de acolo plecau cu căruțele pline de lucruri jefuite. Regimentele călări, care erau și cele mai numeroase, se purtau cu cea mai mare destrăbălare. Un infanterist n-are unde să bage ceva, fiindcă n-are decât cartușiera, pe când călărețul își îndopa coburii, mai vâra lucrurile în plasă, iar calul părea mai curând un asin de povară cu samarele pe el, decât un cal de șa. Oamenii pierdură orice rușine. Pentru cazaci, jaful în război a fost totdeauna cel mai mare imbold de luptă. Grigori o știa atât din povestirile bătrânilor despre războaiele mai vechi, cât și din cele trăite de el. Chiar în războiul cu Germania, atunci când regimentul călca pământul dușman în spatele frontului din Prusia, comandantul brigăzii, un distins general, după ce dădea ordin să se alinieze cele douăsprezece sotnii, le spunea, arătând cu cravașa un orașel de la poalele dealurilor:

— Dacă-l luați, vi-l las timp de două ceasuri! După două ceasuri însă, dacă prind pe vreunul cu pradă, îl pun la zid!

Asemenea apucături nu se prindeau însă de sufletul lui Grigori; nu lua decât cele trebuincioase pentru hrana lui și a calului, ferindu-se de avut străin și având o nemărginită scârbă pentru jaf. Dar lucrul cel mai mișelesc în ochii săi era prădarea cazacilor tot de către cazaci. Își ținea sotnia cu mână de fier. Chiar dacă oamenii săi apucau să șterpească ceva, o făceau pe ascuns și rareori. Nu dădea ordine pentru dezbrăcarea și măcelărirea prizonierilor. Blandețea lui stârnise nemulțumiri atât printre cazaci, cât și în rândul șefilor de regiment. Se pomeni chemat la statul-major al diviziei pentru a da explicații, și un ofițer se răsti la el, ridicând glasul cu grosolănie:

— Îmi strici sotnia, domnule horunji! Ce-i cu liberalismul ăsta? Sau... te pregătești poate pentru orice eventualitate? Joci pe doi cai, ca altădată?... Cum să nu strig la tine? Hai, vorba! Nu cunoști disciplina? Ce? Vrei să-ți luăm comanda? Ți-o vom lua! Îți ordon să predai sotnia chiar astăzi! Și

știi... mai puțină vorbă!

Pe la sfârșitul lunii, regimentul lui Grigori, împreună cu o sotnie din Regimentul 33 „Elanski”, care înainta alături de el, ocupă satul Gremeaci Log.

Pâlcuri de sălcii, de frasini și de plopi se înghesuiau jos, într-o vâlcea; vreo treizeci de case văruite erau împrăștiate pe spinarea crestei, împrejmuită fiecare cu câte un zid scund din bolovani. Deasupra satului, pe un colnic biciuit de toate vânturile, se înălța o bătrână moară de vânt. Aripile ei oprite și legate păreau o cruce înclinată într-o parte, pe fondul alb al unui nor ce plutea ieșind de după dâmb. Ziua era ploioasă și posomorâtă. O ninsoare galbenă de frunze moarte zbura prin văgăună, așternându-se la pământ, în foșnete triste. Tufe dese și late de răchită sângerie se zăreau în depărtare, roșii ca zmeura. Clăi de paie lucioase se înălțau pe arii; o pâclă moale, prevestind apropierea iernii, acoperea pământul reavăn.

Împreună cu plutonul său, Grigori ocupă casa care-i fusese arătată de omul de la cartiruire. Stăpânul casei lipsea, fiind plecat cu trupele roșii. Nevastă-sa, o femeie bătrână și grasă, cu fiica ei, o fetișcană, începură să trebăluiască prin încăperi, silindu-se să le arate că vor să-i servească cât mai bine. Grigori trecu din bucătărie în odaie și se uită de jur împrejur. Se vedea că oamenii n-o duceau rău. Odaia avea podelele vopsite, scaune vieneze, o oglindă; pe pereți erau fotografii de militari și o diplomă de școală, în ramă neagră. Grigori își agață mai aproape de sobă mantaua de ploaie udă și-și răsuci o țigară.

Intră Prohor Zîkov, își rezemă arma de pat și spuse cu nepăsare:

— Au venit căruțele de corvoadă. Vine și tatăl dumitale, Grigori Panteleici.

— Ce vorbești?! E adevărat?

— Zău că așa e! Și în afară de dânsul mai sunt alți șase de la noi din sat, tot cu căruțele. Du-te să-i vezi!

Grigori își puse mantaua pe umeri și ieși...

Pantelei Prokofievici ținea caii de căpăstru, ducându-i în ogradă. În căruță ședea Daria, încotoșmănată într-un suman din postav de casă. Ținea hățurile și zâmbea de sub gluga umedă a sumanului, privind la Grigori cu ochi veseli.

— Ce vânt v-a adus, fraților?... strigă Grigori, zâmbind bătrânului.

— A, fiule, bine te-am găsit teafăr!... Uite am venit și noi în ospeție, ne băgăm singuri în casă.

Grigori cuprinse din mers umerii lați ai bătrânului și începu să desprindă postoroncile de la căruță.

— Zi, nu te așteptai, Grigori?

— Da' de unde?

— Și iaca, noi ne-am înfățișat cu podvezile!... Ne-au luat pe sus. V-am adus niște obuze, numai să vă bateți cu ele.

Deshământând caii, mai schimbară în fugă câteva cuvinte. Daria scoase din căruță merindele și grăunțele pentru cai.

— Da' tu pentru ce-ai venit? o întrebă Grigori.

— Cu tata-socru! E cam bolnav și nu vrea de loc să se facă bine, gogăște de la ispas. Mama se teme pentru el: dacă pățește ceva, singur, printre străini?...

După ce aruncă la cai pir mirositor, Pantelei Prokofievici se apropie de Grigori și-i șopti răgușit, lărgind neliniștit ochii săi negri, cu albul sângeriu de om atins de boală:

— Ei, cum merge?

— Merge... Facem război.

— Am auzit un zvon: cică nu vor cazacii să meargă dincolo de hotare... Adevărat să fie?

— Flecăreli, răspunse în doi peri Grigori.

— Păi cum ar veni asta, fraților? zise bătrânul cu o voce străină și pierdută. Cum ar fi fost cu puțință așa ceva? Noi, toți bătrânii, în voi avem toată nădejdea! Dacă n-ați fi voi, cine să mai apere Donul nostru drag? Dacă și voi, Doamne ferește, n-ați mai vrea să luptați... S-ar putea una ca asta? Spuneau oamenii voștri de la căruțe... Încurcă lumea, feciorii de cătea!

Intrară în casă. De îndată se adunaseră și cazacii. La început cîsla se învârtea numai în jurul noutăților din sat. După ce se sfătui în taină cu gazda, Daria dezlegă sacul cu merinde și aduse cina.

— Se vorbește că pe tine te-au scos de la sotnie? întrebă Pantelei Prokofievici, potrivindu-și barba încâlcită cu un pieptănaș de os.

— Acum sunt comandant de pluton.

Răspunsul nepăsător al lui Grigori îl sfredeli pe bătrân în inimă. Pantelei Prokofievici își boți zbârciturile ce-i brăzdau fruntea, șontăcăi spre masă, se închină repezit și, ștergându-și lingura cu poala hainei, întrebă supărat:

— Da' pentru ce s-au purtat așa cu tine? N-ei fi făcut poate ceva pe placul șefilor?!

Grigori nu ținea să vorbească despre asta în fața cazacilor și dădu din

umăr cu un gest de supărare.

— Au trimis pe un altul... Unul cu școală.

— Dacă-i așa, slujește și tu, fiule, ca să vadă și ei curând-curând că au dat greș. Poftim, de unul cu școală le arde! Spune-le: câtă școală am mai făcut și eu în războiul german, fii sigur că știu mai mult chiar decât unul cu ochelari!

Bătrânul era grozav de mâniat, iar Grigori se strâmbă și privi cu coada ochiului la cazaci, ca să vadă dacă nu cumva zâmbesc.

Retrogradarea în funcție nu-l mâhnise. Predase bucuros comanda sotniei, dându-și seama că așa nu va purta răspunderea pentru viața oamenilor din satul său. Totuși, mândria îi fusese adânc rănită, iar vorbele inconștiente ale bătrânului nu-i erau plăcute.

Gazda trecu în bucătărie, iar Pantelei Prokofievici, găsindu-și un sprijin la Bogatîriov, din același sat cu el, începu din nou:

— Va să zică, toți aveți de gând să nu mai mergeți dincolo de hotar?

Prohor Zikov clipea des din ochii săi blajini de vițel, nu spunea nimic și zâmbea molău. Mitka Korșunov ședea pe vine la gura sobei și isprăvea o țigară care îi frigea degetele. Ceilalți trei cazaci stăteau în capul oaselor sau tolăniți pe lavițe. Niciunul nu se grăbi să răspundă. Bogatîriov dădu din mână, ca un om necăjit.

— Nu-și prea bat capul cu asemenea lucruri, rosti el cu o străfundă voce de bas. După dâșii, fie ce o fi, și pace!

— Dar la ce bun să mergi mai departe? Întrebă alene Ilin, un cazac bolnăvicios și potolit din fire. Pentru ce? Mie mi-au rămas copiii după nevastă, iar eu să-mi pierd viața degeaba?...

— Să-i scoatem din țara căzăcească, și hai acasă! îl susține altul cu hotărâre.

Mitka Korșunov zâmbi numai din ochii verzi, și-și răsuci mustața subțire și moale.

— Cât despre mine, tot să fie război încă măcar vreo cinci ani. Îmi place!...

— Afară!... Echiparea! strigară oamenii din ogradă.

— Ați văzut? rosti cu deznădejde Ilin. Ați văzut, uncheșilor? Nici n-ai avut cum să-ți usuci haina de pe tine și „ieși afară!” Va să zică, mergem iarăși pe poziție. Și voi îi tot dați cu „hotare”! Ce hotare? Trebuie să mergem acasă! Trebuie să căutăm a avea mai grabnic pace, iar voi tot îndrugăți într-aiurea...

Alarma se dovedî neîntemeiată. Mânios, Grigori își aduse calul în

ogradă, îl izbi fără nicio vină cu piciorul în burtă și, cu ochii bulbucați de furie, răcni:

— Dii, diavole!... Umblă drept!

Pantelei Prokofievici fuma lângă ușă. După ce lăsă cazacii să intre, întrebă:

— Pentru ce-ați sărit fripți?

— Alarmă! Au zărit o cireadă de vaci și li s-a năzărit că-s roșii.

Grigori își scoase mantaua și se așeză la masă. Ceilalți se dezbrăcau bombănind, aruncându-și săbiile, armele și cartușierele pe lavite.

După ce toți s-au culcat, Pantelei Prokofievici îl chemă pe Grigori afară. Se așezară pe treptele casei.

— Vreau să-ți vorbesc, spuse bătrânul și atinse genunchiul lui Grigori, apoi șopti: Acum o săptămână am fost la Petro. Regimentul lor, 28, se află acum dincolo de Kalaci... Acolo, fiule, m-am pricopsit binișor. Petro e om de ispravă, tare bun gospodar: mi-a dat o legătură de straie și un cal; de asemenea și ceva zahăr... O frumusețe de cal!...

— Stai! îl întrerupse cu asprime Grigori, sărind ca ars: ghicise. Nu cumva ai venit pentru așa ceva?

— Și dacă aș fi venit?

— Cum dacă ai fi venit?

— Doar oamenii iau, Grișa...

— Oamenii iau! repetă turbat Grigori, negăsind cuvinte să-și verse mânia. Nu vă ajunge avutul vostru? Mârlanilor! Pe frontul german, pentru astfel de isprăvi te pune la zid!...

— Nu mai trâncăni! îl opri cu răceală bătrânul. Nici nu te rog. Mie nu-mi trebuie nimic. Azi trăiesc, mâine dau ortul popii... Gândește-te la tine. Uită-te la el, ce mare pricopsit! Acasă ți-a rămas o singură căruță și tu... Adică de ce n-ai lua de la ăștia care au trecut la roșii? Păcat ar fi să nu iei! Acasă fiecare cârpă își are rostul ei...

— Nu, mai bine nu mai pomeni despre asta! Dacă nu vrei să mă-nțelegi, te scot îndată pe unde ai venit! Eu îi snopeam în bătaie pe cazaci pentru asemenea isprăvi și acum taică-meu în carne și oase vine să jefuiască!

Glasul lui Grigori tremura, înecându-se.

— D-aia te-au dat afară de la comanda sotniei! zise răutăcios bătrânul.

— La ce dracu' -mi trebuia? Am să mă las și de pluton!...

— Cum să nu! Deștept, nevoie mare...

Tăcură amândoi. Grigori dădu să-și aprindă țigara, și la lumina chibritului zări o clipă fața stingherită și întunecată a bătrânului. Abia

acum îi pricepu rostul venirii. „De aceea a luat-o pe Daria cu el, tartorul bătrân, ca să-i păzească prada!”, gândi el.

— S-a întors Stepan Astahov... Ai auzit cumva? Începu cu nepăsare Pantelei Prokofievici.

— Ce spui! rosti Grigori, scăpând țigara din mână.

— Uite-așa! Cum vezi, n-a fost omorât, ci căzuse prizonier. A venit om înțolit. Ce mai haine și ce mai alte lucruri – berechet la el! Abia le-a adus cu două căruțe, minți bătrânul, lăudându-se cu norocul lui Stepan, parcă i-ar fi fost rudă. A luat-o pe Axinia la el și a plecat îndată la slujbă. I-au dat și slujbă bună, comandant de etapă, undeva la Kuzanskaia

— Ați treierat mult grâu? întrebă Grigori ca să schimbe vorba.

— Patru sute de duble.

— Și nepoții ce-ți fac?

— Ehei, nepoții! Viteji, nu glumă! De ce nu le trimiți ceva?

— Ce să le trimit de pe front? suspină dureros Grigori, dar gândul său zburase la Axinia și la Stepan.

— Pot să fac rost de o armă de la tine?... N-ai vreuna de prisos?

— Ce vrei să faci cu arma?

— Pentru casă. E bună și pentru fiare, și pentru oamenii răi... Pentru orice întâmplare. Cartușe am destule, o ladă întregă, am luat-o când le-am cărat.

— Cere de la căruțași. Avem berechet, zâmbi Grigori posomorât. Acum du-te de te culcă! Eu mă duc în caraulă.

A doua zi dimineața, o parte din regiment părăsi satul. Grigori plecă și el, încredințat că izbutise să-l rușineze pe bătrân și că acesta va porni acasă cu căruța goală. Dar Pantelei Prokofievici, după ce-i petrecu pe cazaci, se întoarse cu ifos de stăpân în hambar, scoase din poliță hamurile și pieptarele și le încărcă în căruța lui. Gazda mergea în urmă, cu obrazul ud de lacrimi, și striga apucându-l de umeri:

— Moșule! Moșule dragă!... Nu ți-e rușine oare de păcat?... Pentru ce nenorocești niște oameni fără apărare? Dă-mi hamurile! Dă-le înapoi, pentru numele lui Dumnezeu!

— Hai, hai, lasă-l pe Dumnezeu în pace! mormăi Melehov, schiopătând și dând din mână ca să scape de femeie. Și bărbații voștri ar lua de la noi, și încă cum!... Al tău e comisar, nu-i așa? Hai, slăbește-mă! „Ce-i al tău e al meu și al lui Dumnezeu”, așa că taci din gură și nu te mai boci!...

Apoi sfărâmă lacătele de la cufere și, în mijlocul tăcerii oamenilor de la căruțe, pătrunși de milă, puse deoparte niște pantaloni și uniforme noi-

nouțe, privindu-le în zare și pipăind stofa între degetele scurte, pentru ca în cele din urmă să le lege în baloturi...

Pe la amiază erau gata de plecare. Daria, cu buzele subțiri strâns lipite, ședea pe boccelele din căruța încărcată cu vârf. Deasupra tuturor, cocoșaseră un cazan de baie. Pantelei Prokofievici îl scosese dintr-o baie și abia îl ajutaseră puterile să-l care, opintindu-se, până la brișcă. La vorbele dojenitoare ale Dariei: „Mata, tătuță, n-ai lăsa niciun c...t!”, răspunse mândros:

— Tacă-ți fleanca! Căscato! Ce? Să le las cazanul? Ești o pramatie de gospodină leit ca Grișka, puturosul de el! Mie-mi trebuie cazan, și pace! Asta-i! Hai, dă-i drumul! Ce stai ca o cucuvaie pe clopotniță?

Iar gazdei cu fața umflată de plâns, care le închidea poarta în urmă, îi spuse în chip de alinare:

— Rămâi cu bine, drăguțo, și nu mai fi necăjită! Vă mai faceți voi rost de altele.

10

Un lanț de zile, verigă după verigă... Marșuri, lupte, popasuri. Zăpușeală. Ploaie. Mirosul sudorii de cal și al șeilor de piele încinsă la soare. Veșnica încordare prefăce sângele din vine în clocot de argint-viu. De atâta nesomn, capul se bălângăne, mai greu decât un obuz. O, cum s-ar mai odihni Grigori și ce-ar mai dormi pe săturatele! Iar după odihnă, ce-ar mai porni el cu plugul pe brazdă, fluierând la boi, ce-ar mai asculta el chemările cocostârcilor din înaltul cerului, ce-ar mai culege el din văzduh, cu o gingașă mișcare, firișoarele de funigei aduse de vânt și ce-ar mai adulmece cu nesaț mustul înmiresmat al pământului de toamnă, răscolit de plug!

Dar în locul acestor bucurii, lanuri sfârtecate de veșnica întreșere a drumurilor. Pe acestea, turme de prizonieri dezbrăcați, negri de praf ca niște leșuri. Trece sotnia, calcă alte șleauri, strivește lanurile sub potcoavele de fier. Se ivesc unii care scotocesc în casele cazacilor plecați cu roșii, biciuiesc nevestele și mamele fugarilor...

Zilele, secătuite de plictiseală, se înșirau una la fel ca alta. Vântul le spulbera afară din amintire, și nicio întâmplare, fie și dintre cele crunte, nu mai lăsa vreo urmă. Războiul în toată goliciunea lui părea și mai de nesuferit decât campania din anii trecuți, poate fiindcă totul era acum de mult cunoscut. De altfel, toți acei care luaseră parte la întâiul război, îl

priveau pe cestălalt cu dispreț: proporțiile, forțele și pierderile, totul apărea ca o joacă față de războiul cu nemții. Și numai moartea cea neagră – tot ea, aceeași, de pe câmpiile Prusiei – se deșira cât era de lungă, te îngrozea și te silea să te ferești de ea cu o grijă animalică.

— Păi, ăsta se cheamă război? întrebau scârbiți vechii luptători. O parigorie! În războiul german, când dădea o dată neamțul cu tunurile, secera pe loc regimente întregi. Iar acum, dacă sunt răniți doi inși dintr-o sotnie, zicem că-s pierderi!...

Cu toate astea și războiul acesta pitic avea darul să-i încrâncene pe oameni. Nemulțumirea, oboseala, ura se adunau mereu. În sotnie se vorbea din ce în ce mai hotărât:

— Numai să-i scoatem pe roșii din Țara Donului, și gata! Mai departe de hotar nu mergem! Rusia cârmuiască-se după capul său, iar noi să rămânem cu ale noastre. Doar n-o să ne băgăm peste dânșii cu orânduiriile noastre.

Toată toamna au avut loc lupte nehotărâte la Filonovskaia. Centrul strategic cel mai însemnat era Țarițin, acolo își aruncau albi și roșii trupele cele mai bune, pe când pe Frontul de nord niciuna dintre tabere nu avea superioritate în forțe. Și unii, și alții le concentrau în vederea unei ciocniri hotărâtoare. Cazacii aveau mai multă cavalerie și, profitând de acest avantaj, duceau acțiuni combinate, învăluind flancurile și pătrunzând în spatele inamicului. Superioritatea era de partea lor numai pentru că li se opuneau trupe cu moralul scăzut, alcătuite din ostași roșii proaspăt mobilizați și adunați mai ales din zona frontului. Oamenii din Saratov, din Tambov se predau cu miile. Dar îndată ce comandamentul arunca în luptă un regiment format din muncitori, un detașament de marinari sau cavaleria, situația se îndrepta, inițiativa trecea din nou de la unii la alții; cele două tabere vrăjmașe dobândeau pe rând doar victorii de însemnătate locală.

Luând parte la război, Grigori îi urmărea mersul cu nepăsare. De un lucru era sigur: până la iarnă, frontul nu va mai exista; știa că oamenii săi erau înclinați spre împăciuire și că de un război prelungit nici nu poate fi vorba. Din când în când, la regiment ajungeau și unele gazete. Cu o pornire de ură, Grigori lua numărul din ziarul „Verhne-Donskoi krai”⁷⁷ tipărit pe o hârtie de împachetat, galbenă; cerceta în fugă comunicatele de pe fronturi și scrâșnea din dinți. Iar cazacii izbucneau în râsete năstrușnice, atunci când le citea rândurile trufașe, pătrunse de un avânt fals:

---

⁷⁷ „Ținutul Donului de sus”.

„În ziua de 27 septembrie, au avut loc lupte cu succes schimbător în sectorul Filonovskaia. În noaptea de 26, viteazul Regiment «Vioșenski» a scos inamicul din satul Podgornoe și, urmărindu-l pas cu pas, a pătruns năvalnic în satul Lukianovski. Au fost luate trofee și un număr enorm de prizonieri. Trupele roșii se retrag în dezordine. Moralul cazacilor este ridicat. Donenii se avântă spre noi biruințe!”

— Și câți prizonieri am luat noi, măi fraților? „Un număr enorm?” Of-of, pui de cățea!... Am luat treizeci și doi de oameni, mari și lați! Iar dâșii... Ha-ha-ha-ha! se strica de râs Mitka Korșunov, deschizându-și cât o șură gura cu dinții albi și apucându-se de burtă cu palmoaiele lui lungi.

Nu credeau ei, cazacii, nici știrile despre succesele „cadeților” din Siberia și din Kuban. Dar, hotărât, „Verhne-Donskoi krai” mințea cu prea multă neobrăzare. Ohvatkin, un cazac cu etichete lungi și uriaș la statură, după ce citi un articol despre rebeliunea cehoslovacilor, rosti în fața lui Grigori:

— Când au să-l dea gata pe ceh și, pe urmă, când au să ne trântescă o bușeală cu toată armata care se bătea cu cehul, atunci să vezi cum are să iasă zeama din noi! Într-un cuvânt: Raseia! Și isprăvi amenințător: Ce, te joci cu ea?

— Nu mai băga lumea în sperieți! Mă doare în călcâi de prăpăstiile tale, răspunse plictisit Prohor Zîkov.

Dar Grigori, care răsucea o țigară, își mărturisise, cu o răutăcioasă liniște: „Adevărul e că așa va fi!”

În seara aceea rămase mult lângă masă, zgribulit și descheiat la gulerul bluzei ieșită de soare, cu epoleți la fel de spălăciți. Fața lui smolită și încruntată era atât de bolnăvicios buhavă, încât toate zbârciturile și umerii ascuțiți ai obrazilor nu se mai deslușeau. Își întorcea gâtul negru și musculos, răsucindu-și îngândurat vârful mustății încrețite și arse de soare; ochii îi erau pironiți, reci și înrăiți în anii din urmă. Gândea cu o încetineală neobișnuită și greoaie, iar culcându-se, rosti ca și cum ar fi dat un răspuns la întrebarea tuturor:

— Nici n-ai încotro s-o apuci!...

Toată noaptea nu închise ochii. Ieși în câteva rânduri să-și vadă calul și, de fiecare dată, zăbovi mult pe treptele casei, învăluit în tăcerea aceea de mătase neagră.

Micuța stea sub care se născuse Grigori mai licărea pesemne cu lumina-i

slabă și tremurătoare; se vede că nu-i venise sorocul să se desprindă din locu-i și să săgeteze în jos, spintecând cerul cu o zburătoare și rece văpaie. În toamna aceea, trei cai fuseseră uciși sub Grigori, iar mantaua lui fusese străpunsă în cinci locuri. Moartea parcă se juca cu dânsul, întinzându-și și strângându-și aripa neagră deasupra capului său. Într-o zi, un glonț îi sfârtecă vârful de aramă de la mânerul sabiei, și dragonul căzu la picioarele calului, ca și cum l-ar fi rupt cineva cu dinții.

— Bine se mai roagă cineva pentru tine, Grigori! spuse atunci Mitea Korșunov și rămase uimit de zâmbetul fără veselie al lui Grigori.

Frontul trecu peste linia ferată. Convoaiele de căruțe cărau neconținut bobine de sârmă ghimpată. Iar telegraful răspândea zilnic pe front știrea:

„De la o zi la alta urmează să vină trupele aliaților. Este nevoie să ne fortificăm la hotarele ținutului, până când vor sosi întăririle, ca să oprim cu orice preț năvala roșilor.”

Locuitorii mobilizați spărgeau cu ranga pământul înghețat, săpau tranșee și le împrejmuiuau cu sârmă ghimpată. Iar noaptea, când cazacii părăseau tranșeele și se duceau prin case ca să se încălzească, veneau cercetașii din Armata Roșie, răsturnau parii și prindeau de ghimpii ruginiți apeluri către cazaci. Aceștia le citeau cu nesaț, parcă ar fi fost scrisori de la cei de-acasă. Era limpede că în asemenea împrejurări războiul nu putea fi dus mai departe. Gerul se înăsprea, alternând cu dezgheț și cu ninsoare îmbelșugată. Zăpada astupa tranșeele în care nu te răbdau puterile să rămâi nici măcar un ceas. Cazacii înghețau sloi, cu mâinile și picioarele degerate. Mulți din unitățile de infanterie nici n-aveau cizme. Unii porniseră pe front ca și cum ar fi ieșit în ogradă să dea hrană vitelor – numai în cipici și cu nădragi subțiri. Nu credeau în aliați. „Ăștia vin călări pe melci-codobelci!”, rosti odată cu năduf Andriușa Kașulin. Ciocnindu-se cu patrulele roșilor, cazacii îi auzeau zbierând: „Mă-ăi, oameni ai lui Dumnezeu! Veniți la noi cu tancurile, iar noi mergem peste voi cu securile! Ungeți-vă tălpile cu untură, că venim negreșit în ospetie!”

Pe la mijlocul lui noiembrie, roșii trecură la ofensivă, împingeau cu îndârjire trupele de cazaci de-a lungul liniei ferate; mai târziu însă mersul operațiunilor înregistră o schimbare. La 16 decembrie, cavaleria roșie dădu peste cap Regimentul 33, în urma unei lupte îndelungate, dar se izbi de o rezistență înverșunată în sectorul Regimentului „Vioșenski”, desfășurat în împrejurimile satului Kolodezeanski. Mitratorii din Regimentul

„Vioșenski” se adăpostiră după zăplazurile înzăpezite ale ariilor și întâmpinată cu foc năprasnic pe inamicul care înainta în formație pe jos. Mânuită de Antipov, cel mai iscusit cazac din Karghin, mitraliera de pe flancul drept trăgea de zor, secerând lanțurile de trăgători, cu toate salturile lor. Fumul subțire al focurilor învăluia sotnia. Alte două sotnii fură pornite de la flancul stâng, executând o manevră de întoarcere.

Spre seară, unitățile de ostași roșii, care înaintau fără prea mult avânt, fură înlocuite de un detașament de matrozi abia sosit pe front. Îndată au și pornit la atac asupra mitralierelor, înaintând fără să se culce și fără să strige.

Grigori trăgea fără încetare. Un fumuleț subțire se înălța deasupra apărătorii de lemn încins de la țeava armei, care-i ardea degetele. După ce-și răcea arma, Grigori băga un nou încărcător, prindea cu ochiul pe jumătate închis siluetele negre și îndepărtate, urmărindu-le cu cătarea.

Matrozii îi răsturnară însă peste cap. Sotniile își luară caii, străbătură în goană satul și se năpustiră valvârtej pe colnic. Grigori privi îndărăt, slobozind dârlogii fără să știe de ce. De acolo de sus, de pe colnic, se vedea departe câmpul trist, troienit, cu movilele de buruieni astupate de zăpadă și cu umbrele liliachii dinaintea înserării, așternute de-a lungul malurilor de râpi. Pe o întindere de o verstă, câmpul era presărat cu mici pete negre – cadavrele matrozilor secerați de focul mitralierelor. Îmbrăcați în scurte și haine de piele, zăceau pe zăpadă ca un cârd de ciori care se opriseră din zbor și se așezaseră pe pământ...

Spre seară, sotniile răzlețite de înaintarea inamicului, pierzând legătura cu Regimentul „Elanski” și cu unul din regimentele de linie din districtul Ust-Medvedîțki, dispus ceva mai în dreapta, poposiră pentru înnoptat în două sate de lângă un pâraiaș, afluent al Buzulukului.

Se înserase de-a binelea când Grigori, întorcându-se de la locurile unde rânduiseră pichetele de pază, potrivit cu ordinele comandantului de sotnie, dădu într-o ulicioară peste comandantul regimentului, însoțit de aghiotantul său.

— Unde se află sotnia a treia? întrebă comandantul, strunind dârlogii.

Grigori îi răspunse. Cei doi călăreți dădură drumul cailor.

— Are pierderi mari sotnia? întrebă aghiotantul, după ce se depărtă puțin; nu auzi bine răspunsul și întrebă încă o dată: Cum?

Dar Grigori își văzu de drum, fără să-i mai răspundă.

Toată noaptea satul fu străbătut de convoaie de căruțe; nimeni nu mai știa ale cui erau. O baterie zăbovi vreme îndelungată lângă ograda unde

dormea Grigori cu cazacii săi. Prin ferestruica cu un singur ochi de geam, se auzeau sudălmii de mamă, strigătele conducătorilor și forfoteala de afară. Servanții, curierii de la statul-major al regimentului, care nimeriseră numai printr-o ciudată întâmplare în acest sat, intrau mereu în casă pentru a se încălzi. Pe la miezul nopții, năvăliră trei servanți de la baterie și treziră gazdele și cazacii din somn. Se înglodaseră cu tunul lor într-o gărlă, undeva prin apropiere, și hotărâseră să se ducă deocamdată la culcare, lăsând pe a doua zi, dis-de-diminează, să-și scoată tunul cu ajutorul boileror. Grigori se trezi și el și privi multă vreme cum artileriștii se descălțau gemând și curățind de pe cizme noroiul lipicios și înghețat, cum își așterneau obielele ude pe coșul de la cuptor. În urma lor intră un ofițer de artilerie, tăvălit în noroi până la urechi. Ceru voie să înnopteze în casă, își scoase mantaua și, în loc să se culce, se moșmoli îndelung, ștergându-și cu mâneca vestonului stropii de noroi de pe obraz și mânjindu-l și mai tare.

— Am pierdut un tun, spuse el într-o vreme, uitându-se la Grigori cu ochii resemnați, ca de cal ostenit. Azi a fost o luptă leit ca la Maceha. Am tras două lovituri și ne-au și descoperit. Dintr-o dată – bu-um! — și s-a dus osia tunului! Tunul era așezat pe o arie. Și era mascat cum nu se poate mai iscusit!

Vorbind și tot îndrugând, adăuga la fiecare două-trei cuvinte câte o înjurătură înfricoșată, poate din deprindere și fără să-și dea seama.

— Sunteți din Regimentul „Vioșenski”? N-ați bea un ceai? Gazdă dragă, nu s-ar putea să ne faci un samovăraș? Ce zici?...

Se arată astfel a fi un mare flecar și un om cumplit de politicos. Sorbea ceai după ceai. Peste un sfert de ceas, Grigori știa că ofițerul era din stanița Platovskaia, că absolvise liceul real, că luase parte la războiul cu germanii și că se însurase de două ori, însă n-avusese noroc.

— De acum isprăvit-u-s-a cu Armata Donului! spuse ofițerul, lingându-și sudoarea de pe buza de sus, cu limba ascuțită și roșie. Războiul e pe drojdie. Măine frontul se va nărui, iar peste două săptămâni vom fi înapoi la Novocerkassk. Cum naiba au vrut să asalteze Rusia cu niște cazaci desculți? Nu sunt niște idioți? Iar ofițerii de carieră sunt cei mai mari nemernici, toți ca unul și unul ca toți. Zău nu exagerez! Dumneata ești cazac? Da? El bine, te-ai convins că vor să scoată castane din foc chiar cu mâinile dumitale. Iar întrucât îi privește pe dâșii, se vâă pe la aprovizionări și cântăresc acolo foi de dafin și arpacaș!

Clipea des din ochii fără expresie, se agita lăsându-se peste masă cu toată greutatea trupului său mare și bine legat, iar colțurile gurii lăbărțate

atârnau în jos, trădând o vlăguită lipsă de voință și o mare mâhnire. Tot chipul păstra mereu aceeași înfățișare de cal resemnat și doborât de trudă.

— În trecut, chiar pe vremea lui Napoleon, era ușor să faci război. Se întâlneau două armate, se ciocneau între ele, apoi se despărțeau. Niciun front, niciun stagiu de putrezeală în tranșee. Iar acum, încearcă să-ți dai seama ce-au ajuns aceste operații – curată nebunie, nu altceva! Și dacă istoricii mințeau în trecut, închipuie-ți câte și mai câte vor îndruga atunci când au să vorbească despre războiul de azi... Nu-i război, e curată plictiseală! Fără culori. Murdărie goală! Și, în general, fără niciun rost. Eu aș lua căpeteniile perechi-perechi și le-aș zice: „Iată, domnule Lenin, luați un vagmistru și învățați de la el cum se mânuiesc armele. Iar duminică, domnule Krasnov, să-ți fie rușine dacă nu te pricepi la mânuirea lor!” Și atunci să se bată între ei ca David și Goliat: cine biruie, să ia toată puterea! Poporului îi este totuna cine-l conduce... Dumneata cum crezi, domnule horunji?

Fără să-i răspundă, Grigori îi urmărea cu o privire somnoroasă mișcările greoaie ale umerilor și mâinilor carnoase și limba roșie care se zărea, zvârcolindu-se respingător de des, prin deschizătura gurii. Somnul îl doboră, și-i era lehamite de artileristul clăpăug și pisălog, cu picioarele lui asudate, de la care venea o grețoașă duhoare de câine...

Dimineața, Grigori se trezi cu simțul apăsător al unui lucru rămas nelimpzit. Deznodământul, pe care-l prevedea încă din toamnă, îl descumpăni totuși prin neașteptata lui precipitare. Scăpase din vedere nemulțumirile risipite ale ostașilor din sotnii și din regimente, care, adunându-se asemenea unor firișoare de apă curgătoare, se contopiseră pe neobservate într-un șuvoi puternic. Iar acum, nu mai vedea decât acest puhoi, surpând și măcinând frontul, cu o ameteitoare iuțeață.

Omul trece uneori prin stepă, într-o zi de primăvară timpurie. Strălucește soarele și peste tot, cât poți cuprinde cu ochiul, numai zăpadă liliachie. Dar dedesubt și nevăzut, tainica descătușare a pământului își urmează cursul veșnic. Soarele ronțăie zăpada, o destramă, o dospește în apă, începând de jos în sus. O noapte de ceață alburie și caldă – iar dimineața, pojghița tare de nea se lasă plesnind și foșnind cu vuiet, apa verzuie cu bășici umple fâgașurile drumurilor, și bulgări de zăpadă umedă zboară în toate părțile de sub copitele cailor. E cald. Se dezgheață și se golesc colnicele nisipoase, văzduhul miroase a pământ reavăn și a iarbă putrezită. Pe la miezul nopții vâjâie apele în văgăuni, detună râpele sub povara nămeților surpați, și arătura de catifea neagră, slobozită de sub

acoperământul dalb, răsfiră aburi dulcegi. Spre seară, pârâiașul de stepă rupe gemând gheața și o mână în depărtări, gâlgâind de prisosul puterilor, ca un sân de doică. Uluit de sfârșitul neașteptat al iernii, omul se oprește pe malul de nisip, cumpănind din ochi un loc mai puțin adânc și șfichiind cu biciul calul asudat care ciulește urechile. Vicleană, sub înfățișarea-i neprihănită, zăpada albăstruie se mai întinde de jur împrejur, iarna albă și somnoroasă tot mai pare a fi stăpână pe pământ...

Toată ziua regimentul nu conținea să se retragă. Convoaiele de căruțe alergau pe drumuri. Salve de tun bubuiau undeva, în dreapta, după un nor cenușiu ce astupa zarea, și se rostogoleau ca niște surpături moi. Sotniile lipăiau pe drumul dezghețat și acoperit de băligar, caii cu cozile grele de noroi frământau zăpada. Curierii călări goneau pe marginile șleurilor. Ciori tăcute, cu pene lucioase bătând în albastru, cu cozi scurte, și stângace, ca niște cavaleriști descălecați, se plimbau, legănându-se grav, în apropierea drumului, lăsând să treacă prin fața lor, ca la paradă, sotniile în retragere, coloanele de cazaci pedestri, convoaiele de căruțe.

Grigori pricepu că nicio putere din lume nu mai este în stare să oprească arcul retragerii care se destindea vijelios. Noaptea, stăpânit de o hotărâre năvalnică, părăsi regimentul fără să ceară învoire.

— Încotro pleci, Grigori Panteleici? îl întrebă Mitka Korșunov, privind la dânsul ironic cum își punea mantaua de ploaie, cum își încingea sabia și revolverul.

— Ce te privește?...

— Așa...

Grigori încleștă din măsele de-i jucau mușchii sub piele în umerii obrazilor, dar răspunse vesel, făcând cu ochiul:

— La dracu' -n praznic. Ai înțeles?

Și dus a fost.

Calul îl aștepta, gata de drum.

Alergă toată noaptea, galopând pe drumurile ce abureau de frig. „Am să stau puțin acasă, pe urmă tot am să prind de veste când au să treacă îndărăt, și atunci m-oi întoarce la regiment”, își zicea, gândindu-se la cei cu care luptase cot la cot, în ajun.

A doua zi, pe-nserate, intră în curtea părintească. După cale de două sute de verste, calul slăbise și se clătina, vlăguit, pe picioare.

La 24 noiembrie, s-a aflat la Novocerkassk despre sosirea unei misiuni militare a puterilor Antantei. Tot orașul fu cutremurat de cele mai năstrușnice zvonuri: o puternică escadră engleză ar fi ancorat în rada portului Novorosiisk; uriașe contingente de trupe aliate, aduse de la Salonic, ar fi în curs de debarcare; un corp întreg de tiraliori negri din armata franceză ar fi și debarcat; în cel mai apropiat viitor, el va începe o fulgerătoare ofensivă alături de Armata de voluntari... Zvonurile se rostogoleau prin oraș asemenea bulgărilor de zăpadă...

Krasnov ordonă să fie trimisă o gardă de onoare din partea Regimentului căzăcesc de gardă „Atamanski”. Două sute de tineri fură echipați în grabă cu cizme înalte și curele albe, și trimiși în aceeași viteză la Taganrog, împreună cu o sută de muzicanți.

Reprezentanții misiunilor militare ale Angliei și Franței în sudul Rusiei luaseră hotărârea de a trimite la Novocerkassk mai mulți ofițeri, pentru o așa-zisă „recunoaștere” politică. Scopul lor era să ia cunoștință de stările de la Don și de perspectivele de luptă împotriva bolșevicilor. Anglia era reprezentată de căpitanul Bond și de locotenenții Blomfield și Monroe; Franța, de căpitanul Hauchin și de locotenenții Dupré și Faure. Iar sosirea acestor ofițeri, cu toate că n-aveau grade mari, dar făceau parte din misiunile militare aliate și s-au nimerit a deveni „solii” prin capriciul soartei, stârnise o adevărată zarvă la palatul marelui ataman.

Cu mari onoruri, „solii” fură aduși astfel la Novocerkassk. Capetele modeștilor ofițeri se răsuciră amețite la atâtea semne de exagerat respect și la o atât de nemăsurată slugărnice, cu care fură înconjurați, încât, simțindu-și „adevărata” măreție, începură să privească de sus pe vestiții generali cazaci și demnitari ai unei republici de operetă.

Cu toată poleiala subțire de bună creștere și de dulceagă politețe franceză, tinerii locotenenți începură de îndată să scape unele cuvinte de îngâmfare și de superioritate față de generalii cazaci.

Seara, la palat, fu servit un banchet pentru o sută de invitați. Corul armatei învăluia sala în mătasea cântecelor căzăcești, bogat înflorate de iscusința tenorilor soliști; fanfara bubuia, în impunătoare clinchete de talgere, imnurile puterilor aliate. „Solii” mâncară cu modestie și cu grava demnitate impusă de asemenea împrejurări. Dându-și seama de importanța istorică a acestui moment, oaspeții atamanului îi cercetau pe furiș cu privirile.

Krasnov își începu cuvântarea:

— Domnilor, vă aflați într-o sală istorică: de pe pereții ei, privesc în tăcere la domniile voastre ochii eroilor din celălalt război al poporului, cel din 1812. Platov, Ilovaiski, Denisov ne amintesc zilele sfinte când locuitorii Parisului îi salutau pe cazacii de la Don, eliberatorii lor, când împăratul Alexandru I refăcea, din dărâmături și din ruine, Franța cea frumoasă...

Ochii delegaților „Franței celei frumoase” se înveseliră și se umeziră, mai ales că prinseseră a se ameți din pricina vinului de Țimleanskaia, cu care se cam întrecuseră; totuși, discursul lui Krasnov fu ascultat până la capăt și cu luare-aminte. După ce zugrăvi pe larg nenorocirile catastrofale îndurate de „poporul rus asuprit de bolșevicii sălbatici”, Krasnov încheie patetic:

— ... Oamenii cei mai de vază ai poporului rus pier în temnițele bolșevice. Spre dumneavoastră se îndreaptă privirile lor, și datoria dumneavoastră este să-i ajutați – numai pe ei și nu pe noi, cei de la Don. Noi putem spune cu mândrie: suntem liberi! Dar toate gândurile noastre, tot scopul luptei noastre se îndreaptă spre o Rusie mare, credincioasă aliaților ei, o Rusie care le-a apărat interesele, care s-a jertfit pentru cauza lor, iar acum simte atât de cumplit nevoia ajutorului lor. Acum o sută patru ani, în luna martie, poporul francez a salutat pe împăratul Alexandru I și garda rusă. De atunci începu în viața Franței o nouă eră, care a împins-o pe primul plan. Acum o sută patru ani, atamanul nostru, contele Platov, a fost oaspete al Londrei. Noi vă așteptăm la Moscova! Vă așteptăm ca să intrăm împreună în Kremlin în sunetele marșurilor triumfale și ale imnului nostru, ca să gustăm împreună pacea și libertatea în toată splendoarea lor. Marea Rusie! În aceste două cuvinte sunt cuprinse toate visurile și speranțele noastre!

După aceste vorbe de încheiere rostite de Krasnov, se ridică căpitanul Bond. La auzul graiului englez, toată asistența încremeni într-o tăcere de mormânt. Interpretul începu să traducă cu emfază:

— Căpitanul Bond este însărcinat să declare atamanului Donului, în numele său și al căpitanului Hauchin, că sunt trimiși oficiali ai puterilor Antantei, cu scopul de a se documenta asupra stărilor de la Don. Căpitanul Bond asigură că puterile Antantei vor acorda sprijinul lor Donului și Armatei de voluntari în lupta vitejească pe care o duc împotriva bolșevicilor cu toate forțele și prin toate mijloacele, inclusiv trupele lor.

Interpretul nici nu isprăvi fraza din urmă, că un „ura” tunător, repetat de trei ori, făcu să se cutremure zidurile sălii. Toasturile se perindară apoi

în sunetele însuflețite ale fanfarei. Se ridicau paharele pentru înflorirea „frumoasei Franțe” și a „puternicei Anglii”, pentru „biruința asupra bolșevicilor”. Vinul trandafiriu și spumos de Don juca în cupe, scânteia și răspânda parfumul dulce al străvechii licori, păstrată de atâta vreme...

Se aștepta o declarație din partea misiunii aliate, iar căpitanul Bond nu întârzie cu ea:

— Ridic paharul pentru marea Rusie și aș dori să aud aci magnificul dumneavoastră imn vechi. Fără să discutăm înțelesul cuvintelor lui, aș vrea numai să-i aud melodia...

Interpretul traduse, și Krasnov, întorcându-se la invitați cu fața albă de emoție, strigă cu voce tremurătoare:

— Pentru Rusia cea mare, una și indivizibilă! Ura!

Fanfara intonă puternic și cu solemnitate „Doamne, ocrotește-l pe țar”. Toți se ridicară în picioare, golindu-și cupele. Lacrimile curgeau șiroaie pe fața căruntului arhiepiscop Hermogen.

— Ce frumos! se entuziasmă căpitanul Bond, cam cu chef.

De emoție, unul dintre invitații mai de soi râdea cu hohote, vârandu-și barba într-un șervet mânjit cu icre negre strivite...

În noaptea aceea, un vânt cumplit, dezlănțuit dinspre Marea de Azov, urla și gema deasupra orașului. Îmbrăcată în prima ninsoare, cupola catedralei lucea stins...

În aceeași noapte, pe un maidan de gunoaie, în râpele de lut din preajma orașului, fură executați muncitorii feroviari bolșevici din Șahtî, osândiți de Curtea marțială. Erau duși doi câte doi, cu mâinile legate, și împușcați lângă un mal. Focurile de armă și de revolver se stingeau în bătaia vântului geros și umed, asemenea unor scânteii căzute de la o țigară...

În acest timp, la intrarea palatului atamanilor, înghețau de frig oamenii din garda de onoare a cazacilor din Regimentul de gardă „Atamanski”, stând neclintiți în ger, biciuiți ele vântul usturător de iarnă. Mâinile cazacilor se învinețeau, încleștate pe garda sabiei scoase din teacă; gerul făcea să le lăcrimeze ochii și le înțepenea picioarele... Din palat, răsunară până în zori strigătele cheflilor, bubuitul de armă al fanfarei și acordurile sfâșietoare ale corului armatei...

O săptămână mai târziu, începu deznodământul cel cumplit – prăbușirea frontului. Primul care își părăsi pozițiile de luptă fu Regimentul 28 din sectorul Kalaci, din care făcea parte Petro Melehov.

În urma unor tratative secrete cu comandamentul Diviziei 15 „Inzenskaia”, cazacii hotărâra să plece de pe front și să lase trupele roșii să treacă nestingherite pe teritoriul districtului Donului de sus. Iakov Fomin, un cazac mărginit și cam nătărău la minte, luă comanda regimentului rebel, dar de fapt îl comanda numai cu numele, căci, în spatele lui Fomin, toate erau puse la cale și dirijate de către un grup de cazaci bolșevizați.

După o adunare furtunoasă la care ofițerii, de teamă să nu primească un glonț pe la spate, susținuseră fără prea multă însuflețire nevoia de a continua lupta, iar cazacii strigară în cor, cu tărie și gălăgios, aceleași vorbe de care toată lumea era pătrunsă – despre războiul fără rost și despre nevoia împăcării cu bolșevicii – regimentul se urni din loc. Chiar după cea dintâi etapă, noaptea, lângă slobozia Solonka, comandantul regimentului, voiskovoi starșina Filipov, și cu el majoritatea ofițerilor din regiment se desprinseseră de acesta și se alipiră, în zori de zi, brigăzii în retragere a contelui Molière, greu încercată în luptă.

După Regimentul 28, Regimentul 36 își părăsi și el pozițiile. Cu tot efectivul și cu toți ofițerii sosi în Kazanskaia. Mic, cu ochi vicleni, nemăsurat de slugarnic față de cazaci, comandantul, înconjurat de călăreți, se apropie călare de localul comandamentului de etapă și își făcu intrarea cu aer marțial, vânturând cravașa.

— Cine-i comandant?

— Sunt ajutor de comandant, răspunse cu demnitate Stepan Astahov, ridicându-se ușor. Închideți ușa, domnule ofițer.

— Sunt voiskovoi starșina Naumov, comandantul Regimentului 36. E-e... am onoare... Trebuie neapărat să-mi îmbrac și să-mi încălț regimentul. Oamenii mei sunt goi și desculți! Ai auzit?

— Comandantul nu-i aici, iar fără el nu vă pot elibera din depozit nicio pereche de pâslari.

— Cum?

— Așa.

— Ce fa-ace-ee? Cu cine vorbești? Te ar-r-restez, putoarea dracului! Băieți, la beci cu el! Unde-s cheile de la magazie? Bă, n-auzi, șobolan de etapă?... Ce-e-e?! Naumov lovi zgomotos cu cravașa peste masă și, îngălbenind de furie, își dădu pe ceafă căciula mițoasă de Manciuuria. Adu cheile, fără vorbe!

Peste o jumătate de ceas, legături de cojocul dubite, de pâslari și de cizme zburau într-un nours de praf gălbui, prin ușa magaziei, în mâinile cazacilor adunați; saci cu zahăr se iviră în piață, umblând din mână în

mână. O hărmălaie de voci vesele și agitate pluti îndelung deasupra medeanului.

În timpul acesta, Regimentul 23 cu noul său comandant, vagmistru Fomin, își făcu intrarea în Vioșenskaia. Cam la treizeci de verste în urma lui, veneau trupele Diviziei „Inzenskaia”. În aceeași zi, o patrulă de cercetare a roșilor pătrunse în satul Dubrovka.

Cu patru zile înainte de aceste întâmplări, comandantul Frontului de nord, general-maior Ivanov, împreună cu șeful statului său major, generalul Zambrjițki, se evacuară în grabă în stanița Karghinskaia. Roțile automobilului patinau pe zăpadă; soția lui Zambrjițki își mușca buzele până la sânge, copiii plângeau...

Timp de câteva zile, Vioșenskaia n-avu niciun fel de stăpânire. Se zvonea că la Karghinskaia erau concentrate trupe pentru a fi aruncate împotriva Regimentului 28. Dar în ziua de 22 decembrie, aghiotantul lui Ivanov veni de la Karghinskaia la Vioșenskaia și, zâmbind blajin, ridică din casa comandantului niște lucruri uitate: o șapcă de vară cu o cocardă nouă, o perie de cap, ceva rufe și alte mărunțișuri...

În golul de pe Frontul de nord, în breșa de o sută de verste, năvăliră trupele Armatei a 3-a roșii. Generalul Savateev se retrăgea fără luptă spre Don. Regimentele generalului Fitzhalaurov se retrăgeau în grabă spre Talî și Bogucear. O liniște nefirească se lăsă peste tot Frontul de nord și ținu o săptămână. Nu se mai auzea vuiet de tun, mitralierele amuțiră. Deprimați de trădarea regimentelor din districtul Donului de sus, cei din districtul Donului de Jos, care luptaseră pe Frontul de nord, se retrăgeau și ei fără lupte. Roșii înaintau încet și cu multă băgare de seamă, cercetând cu ajutorul patrulelor satele din calea lor.

Această năprasnică nenorocire pentru guvernul Donului, dezlănțuită pe Frontul de nord, fu urmată de o bucurie. La 26 decembrie, sosi la Novocerkassk misiunea aliată: șeful misiunii militare britanice din Caucaz, generalul Pool, cu șeful său de stat-major, colonelul Kiss, și reprezentanții Franței, generalul Franchet d'Esperay și căpitanul Fouquet.

Krasnov îi duse pe aliați pe front. Pe peronul gării Cir fu aliniată o gardă de onoare. Era o dimineață rece de decembrie. Înconjurat de ofițeri, generalul Mamontov, cu mustățile pleoștite și cu mutra lui de bețiv, se plimba pe peron. Contrar obiceiului său, avea o ținută îngrijită, iar obrații proaspăt rași erau de un luciu cenușiu. Se aștepta sosirea trenului. În fața gării, țopăiau muzicanții din fanfară, suflând în degetele învinețite de frig. Garda de onoare aștepta nemișcată pe peron. Era o priveliște pitorească:

cazacia din stanițele Donului de jos, de toate vârstele și de toate culorile – veterani cu bărbi cărunte alături de tineri spâni, împestrițați cu foști luptători pe front, cu părul lung făcut moț. Pe mantalele veteranilor străluceau cruci de aur, de argint și medalii pentru Loveci și Plevna; cazacia mai tineri se mândreau cu o podoabă bogată de cruci primite pentru atacurile vijelioase de la Gheok-Tepe, Sandepu și cele din războiul cu germanii de la Przemysl, Varșovia, Lvov. Tinerii n-aveau cu ce să se fălească, dar luau poziții milităroase și căutau să semene în toate bătrânilor.

Învăluit într-un nor de abur lăptos, trenul sosi duduind. Nici nu se deschisera bine ușile vagonului Pullman, și capelmaistrul dădu sălbatic din mâini, iar fanfara intonă asurzitor imnul regal englez. Ținându-și sabia cu o mână, Mamontov se grăbi spre vagon. Ca o gazdă primitoare, Krasnov își ducea oaspeții spre gară, prin fața frontului de cazaci încremeniți cu arma pentru onor.

— Toată căzăcimea s-a ridicat pentru apărarea patriei, împotriva bandelor sălbatice ale Gărzilor Roșii! În fața dumneavoastră stau oamenii a trei generații, rosti el într-o franțuzească fără cusur, cu un zâmbet elegant, arătând cu o mișcare maiestuoasă a capului la veteranii care stăteau smirnă cu răsuflarea oprită și cu ochii holbați. Ei au luptat în Balcani, în Japonia, Austro-Ungaria și Prusia, iar acum luptă pentru libertatea patriei...

Nu degeaba Mamontov muncise atâta la alegerea oamenilor pentru garda de onoare, îndeplinind ordinul șefilor săi. Marfa înfățișată era aleasă pe sprânceană.

Aliații vizitară frontul și se întoarseră satisfăcuți la Novocerkassk.

— Sunt foarte mulțumit de ținuta strălucită, de disciplina și de moralul trupelor dumneavoastră, spuse generalul Pool lui Krasnov, înainte de a-și lua rămas bun de la el. Voi da imediat dispoziții pentru expedierea primului transport de soldați de la Salonic. Vă rog, domnule general, să pregătiți trei mii de șube și de cizme călduroase. Sper că, datorită ajutorului nostru, veți izbuti să stârpiți cu desăvârșire bolșevismul.

... Se confecționară în grabă cojoace de oaie și pâslari. Dar debarcarea aliată la Novorosiisk se lăsa mereu așteptată. Generalul Pool plecase la Londra și fu înlocuit cu Briggs, om rece și îngâmfat. El aduse de la Londra instrucțiuni noi și declară aspru, cu sinceritate cazonă:

— Guvernul majestății-sale va acorda Armatei de voluntari de la Don un larg sprijin material, dar nu va da niciun soldat.

Această declarație n-avea nevoie de niciun comentariu...

Dușmănia care-i despărțea ca o brazdă invizibilă pe ofițeri de cazaci, chiar din timpul războiului imperialist, luă aspecte nemaipomenite în toamna lui 1918. Spre sfârșitul anului 1917, când unitățile de cazaci se scurgeau încet spre Don, uciderea ofițerilor și predarea lor la inamic erau cazuri destul de rare; după un an însă, intrau în cele mai obișnuite rânduieli. Ofițerii erau siliți să meargă în fruntea lanțurilor de trăgători, așa cum făceau comandanții roșii, după care erau împușcați pe îndelete din spate, fără să se sinchisească nimeni de asemenea isprăvi. În puține unități, ca de pildă Regimentul „Sfântul Gheorghe-Gunclorovski”, legăturile erau încă trainice, dar în Armata Donului se numărau prea puține trupe de acest fel.

Petro Melehov, om deștept și viclean, cu gândirea chibzuită, își dăduse de mult seama că orice ceartă cu cazacii însemnează moartea; făcea deci tot ce-i stătea în putință pentru a șterge linia de despărțire între el – ofițerul – și ostașul de rând. Vorbea ca și ei; ori de câte ori se ivea vreun prilej prielnic, spunea că războiul n-are rost. Vorbele lui erau fățarnice și nu veneau de la inimă, dar nimeni nu lua aminte de sinceritatea lor. Căuta să fie socotit simpatizant bolșevic și începu să dea târcoale lui Fomin, poate chiar cam fără măsură, de când simțise că este împins de oameni spre un loc, de frunte. Ca și alții, Petro era gata să prade, să arunce ocări împotriva șefilor, să cruțe un prizonier; dar în acest timp o ură clocotitoare fierbea în sufletul său, iar unghiile sale încleștau sângerând palmele, în dorința de a lovi, de a ucide... La slujbă, părea om simplu și înțeleghător – pâinea lui Dumnezeu, nu ofițer! Și astfel izbutise să câștige încrederea cazacilor, știind să se prefacă în ochii lor.

La Solonka, atunci când Filipov plecase cu ofițerii, Petro rămase pe loc. Potolit și tăcut, păstrându-se mereu în umbră, cumpănit în toate, ajunse împreună cu regimentul la Vioșenskaia. Dar, după ce stătu acolo două zile, nu-l mai răbdă inima: se îndârji și o luă la picior acasă, fără să mai treacă nici pe la statul-major, nici pe la Fomin.

În dimineața plecării sale din Vioșenskaia, avea loc o adunare pe medeanul de lângă biserica cea veche. Regimentul aștepta sosirea delegaților Diviziei „Inzenskaia”. Cazacii umblau în pâlcuri pe medean, îmbrăcați cu mantale, cu cojoace de oaie, cu scurte răscroite din mantale, cu sumane și cu haine vătuite. Nu-ți venea să crezi că această gloată de oameni îmbrăcați în toate tărcăturile era o unitate de luptă, Regimentul 28

de cazaci. Mâhnit, Petro trecea de la un grup la altul, privind cazacii parcă cu alți ochi. Mai înainte, pe front, hainele lor nu băteau atât la ochi, mai ales că nici n-avea prilejul să vadă tot regimentul adunat laolaltă. Acum, cu gânduri încruntate, Petro își mușca furios mustața înălbită de promoroacă, privind chipurile vinete de frig, capetele acoperite cu tot soiul de căciuli și șepci de toate culorile, apoi își cobora ochii și vedea aceeași împetrișare de încălțăminte: pâslari scâlțiați, cizme, moletiere deasupra bocancilor scoși din picioarele cine știe cărui ostaș roșu.

— Golani! Mojicime blestemată! Lepădături! mormăia Petro cu neputincioasă mânie.

Petice albe de hârtie se vedeau pe garduri: erau ordonanțele lui Fomin. Localnicii nu se iveau pe ulițe. Stanița se pitulase în așteptare. Prin luminișurile ulicioarelor se zărea întinderea albă a Donului învelit în giulgiu de zăpadă. Pădurea de peste fluviu era neagră, ca zugrăvită în tuș. Lângă clădirea greoaie de piatră cenușie a vechii biserici, se îngrămădeau, ca o turmă de oi, muierile venite de prin sate să-și vadă bărbații.

Îmbrăcat în scurta de oaie cu un buzunar uriaș la piept, cu marginile poalelor tivite cu fâșii de blană, și cu căciula ofițerească de caracul în cap – această blestemată căciulă cu care nu prea demult se mândrea atâta – Petro simțea în fiecare clipă privirile piezișe și reci ațintite asupra lui. Îl străpungeau și-i tulburau mai înveninat sufletul, destul de neliniștit și rătăcit și fără asta. Își aducea aminte că pe fundul unui butoi răsturnat în mijlocul medeanului, răsărise ca din pământ un soldat roșu, scund, cu o manta lungă și o căciulă de miel nou-nouță, din care atârnavu șireturile clapelor. Cu mâna în mănușa de lână moale, își potrivise fularul fumuriu din păr de iepure, înfășurat împrejurul gâtului – un fular căzăcesc cu moțuri – și se uitase în jurul său.

— Tovarășii cazaci! răsunase vocea lui joasă, răgușită, izbînd tăios auzul lui Petro.

Întorcînd capul, Petro văzu cum cazacii, uimiți de cuvîntul neobișnuit în viața lor, schimbă priviri între ei și-și făc cu ochiul, cu aer tulburat și întrebător. Ostașul roșu vorbise mult despre Puterea sovietică, despre Armata Roșie și legăturile ei cu căzăcimea. Amintirea lui Petro păstrase mai ales amănuntul că oratorul era mereu întrerupt de strigăte.

— Tovarășe, dar ce e aia „comunie”?...

— Au să ne înscrie și pe noi în ea?

— Ce înseamnă Partidul Comunist?

Vorbitorul își strîngea atunci mâinile la piept, se întorcea în toate

părțile și deslușea, răbdător:

— Tovarăși! Partidul Comunist este un partid în care intră de bunăvoie acei care vor să lupte pentru o cauză măreață, pentru dezrobirea muncitorilor și țăranilor de sub jugul capitaliștilor și moșierilor.

Peste o clipă cineva strigă dintr-un alt colț:

— Rugăm să ne lămurești ce-i cu comuniștii și cu comisarii!

După răspuns, nu treceau nici câteva minute și o voce răutăcioasă de bas tuna:

— Vorbești lucruri neînțelese despre „comunie”! Te rugăm foarte mult să ne dumerești. Suntem oameni neînvățați. Să ne povestești cu vorbe limpezi!

După aceasta apăruse Fomin și vorbise mult și plictisitor, abuzând fără niciun rost de cuvântul „ievacuare”, rostit de prea multe ori. Lângă Fomin, se agita mereu un flăcău cu șapca de student și cu un palton de toată frumusețea. Ascultând vorbele fără șir ale lui Fomin, Petro își aducea aminte de ziua aceea din februarie 1917, când îi venise Daria și când el îl văzuse pe Fomin pentru întâia dată, într-o gară de pe o linie ce ducea spre Petrograd. În fața ochilor săi răsărea privirea aspră, cu luciri umede, a ochilor larg așezați ai dezertorului din regimentul de gardă, îmbrăcat în mantaua cu epoleți de uriadnic, cu numărul ros „52”; își amintea mersul lui greoi ca de urs. „Nu mai este chip, frățioare!”, îi mai auzea parcă Petro vorbele surde. „Un dezertor, un prost ca Hristonea, și uite acum e comandant de regiment, iar eu stau aici și tremur”, gândea el cu ochii sclipind ca încinși de fierbințeală.

Un cazac cu benzi de mitralieră încrucișate pe piept luase locul lui Fomin.

— Fraților! Am fost și eu în detașamentul lui Podtiolkov și, uite, poate că va da Dumnezeu să merg iar împreună cu ai noștri împotriva cadeților! hârâia, clătinându-se și dând din mâini.

Petro o luă repede spre cantonament. Își echipă calul, ascultând salvele de împușcături: cazacii trăgeau după vechiul lor obicei, vestind satelor înapoierea ostașilor.

13

Cufundate în înfricoșata tăcere, către sfârșit zilele scurte începeau să pară lungi, ca pe vremea secerișului. Satele se contopeau cu stepa mută, nedestelenită. Tot ținutul din valea Donului rămăsese parcă fără niciun

suflet de om; s-ar fi zis că o năprasnică molimă pustiise satele și stanițele. Totul era ca și cum un nor acoperise ținutul Donului cu aripa lui groasă și neagră, fără luminiș, întinzându-se în pregătire plină de spaimă, gata-gata să vânzolească plopii la pământ în dezlănțuirea vijeliei, să se spargă în bubuitul sec, huruitor, al tunetului și să se zvârle asupra pădurii albe de peste Don, doborând și încovoind copacii, năruind piatra sălbatică de pe malurile de cretă, urlând cu mugetele urgiei care prevestește moartea.

În zori, ceața învăluia pământul la Tatarski. Dealul trosnea: venea un val de ger. Pe la nămiezi, soarele se prizărea prin negura tremurătoare, dar ziua nu se mai însenina. Iar pâcla plutea risipită pe culmile dealurilor de pe mal, se prelingea prin râpi și prin vâlcele și pierea acolo, topindu-se în sudoare umedă, pe lespezile de cretă acoperite de mușchi, pe crestele golașe înălbite de zăpezi.

Discul uriaș al lunii, roșu-închis, se ivea seara, ridicat pe brațele nopții, de peste sulilele pădurii desfrunzite, și revărsa cețos lumina asupra satelor amuțite, cu văpăi însângerate de război și de foc. Iar această lumină nemiloasă, nestinsă, trezea nelămurite spaime în sufletele oamenilor și făcea să se zbuciume vitele. Caii și boii umblau fără somn prin ogrăzi, până dimineața. Căinii urlau a mort și glasurile cocoșilor începeau să răsune prin sat cu mult înainte de miezul nopții. În zori de zi, înghețul fereca crengile ude ale copacilor, pe care vântul le izbea una de alta, zornăindu-le în clinchete de fier: s-ar fi spus că a nevăzută oaste de călăreți mergea în stânga Donului, prin pădurea întunecată, în negura cenușie, în zăngănit de arme și scări de șa.

Aproape toți cazacii din Tatarski, care fuseseră pe Frontul de nord, se întoarseră acasă, părăsindu-și fără învoire unitățile ce se retrăgeau încet spre Don. În fiecare zi mai sosea câte un întârziat, fie pentru a scoate pentru multă vreme șaua de pe cal și a rămâne în așteptarea trupelor roșii, cu toate armele ascunse într-o claie de paie sau sub streășina unui hambar, fie numai pentru o singură noapte. Deschidea porțița troienită, își aducea calul în ogradă și, după ce dormea o noapte cu nevasta, își împlinea merindele cu pâine pusă la uscat, pleca la drum și, ajuns la deal, privea de acolo pentru cea din urmă oară întinderea albă, moartă a Donului, ținutul de baștină pe care îl părăsea acum poate pentru totdeauna.

Cine e în stare să prevadă drumurile morții? Cine ar ști să ghicească sfârșitul de cale al unei vieți de om?.. Greu și silit era mersul cailor la plecare. Anevoie smulgeau cazacii din inimile lor împietrite înduioșarea pentru cei dragi. Și nu erau puțini cei care se întorceau cu gândul acasă,

străbătând același drum acoperit cu prima zăpadă. Câte gânduri grele nu s-au irosit pe drumul acela?... Poate și câte o lacrimă sărată ca sângele aluneca pe pulpana șei și cădea pe fierul rece al scării, pe drumul frământat de colții potcoavelor. Dar nu va crește oare, la primăvară, pe același loc o leala galbenă, o gingașă floare a despărțirii?

În noaptea zilei în care Petro venise de la Vioșenskaia, cei din casa lui Melehov ținură sfat de familie.

— Ei, ce-i? întrebă Pantelei Prokofievici de îndată ce Petro trecu pragul. Te-ai războit până te-ai săturat? Și vii fără epoleți? Hai, intră, dă bună ziua cu fratele-tău, bucur-o pe maică-ta; uite, și nevestii i s-a urât fără tine!... Noroc, Petiușă! Să ne trăiești!... Grigori! Grigori Panteleici, ce tot stai pe cuptor ca un hârciog? Dă-te jos!

Grigori își lăsa să-i spânzure picioarele descălțate, cu bentițele strâns legate ale nădragilor de culoarea trestiei, și, scărpinându-și pieptul negru acoperit de păr des, privea zâmbind cum Petro se pleca într-o parte, scoțându-și centura cu diagonală, și cum încerca să desfacă nodul de la glugă, cu degetele înlemnite de ger. Tăcută și zâmbitoare, Daria se uita în ochii bărbatului, descheindu-i cojocelul și ocolindu-l cu grijă dinspre dreapta, acolo unde lucea cenușiu o grenadă, prinsă de cingătoare, alături de tocul revolverului.

Duniașka atinse în fugă cu obrazul mustățile înghețate ale lui frățâne-său și sări în ogradă să bage calul la adăpost. Ștergându-și buzele cu șorțul, Ilinișna se pregătea să-și sărute pe „cel dintâi copil”. Natalia trebăluia lângă cuptor, cu copiii agățați de poala fustei. Toți așteptau o vorbă de la Petro, iar el le aruncase din prag un „Bine v-am găsit!” răgușit, se dezbracă în tăcere, mai zăbovi, măturându-și zăpada de pe cizme cu un târn de dughie, și deodată își îndreptă spinarea încovoiată, buzele îi tremurară, jalnic, se propti neputincios de speteaza patului și toți văzură cu uimire lacrimile curgându-i pe obrajii înnegriți și arși de ger.

— Hei, oștene, ce-i cu tine? întrebă bătrânul, ascunzându-și sub porneală de glumire îngrijorarea și tremurul ce-i sugruma gâtulejul.

— Suntem pierduți, tată!

Petro își strâmbă gura pieziș, își încruntă sprâncenele bălaie și, întorcându-și ochii, își suflă nasul într-o batistă murdară, duhnind a tutun.

Grigori izbi motanul care se freca alintat de el, oftă și sări jos de pe cuptor. Bătrâna izbucni în plânsete, sărutând capul lui Petro care colcăia de păduchi, apoi se desprinse de dânsul ca să-l privească și să-l căineze mai bine:

— Băiatul meu!... Sărmanul meu!... Nu vrei să-ți dau cumva niște lapte acru? Hai, vino! Șezi, că se răcește ciorba! Îi fi fiind flămând, cum să nu fii!

La masă, legănându-și nepotul pe genunchi, Petro se mai învioră puțin și, stăpânindu-și zbulciul, povesti despre plecarea Regimentului 28 de pe front, despre fuga comandantilor, despre Fomin și despre cel din urmă miting de la Vioșenskaia.

— Și ce ai de gând să faci acum? îl întrebă Grigori, fără să-și ia mâna cu vine negre de pe căpșorul fetei.

— Ce gând să mai am? Mai stau o zi, iar mâine noapte am să plec. Mata, mamă, să-mi pregătești ceva de-ale gurii, zise Petro, întorcându-se spre bătrână.

— Care va să zică, în pribegie?

Pantelei Prokofievici își vârâse degetele în pungociul de tutun, dar rămase cu ele desfăcute, lăsând tutunul să cadă, înapoi, în așteptarea răspunsului.

Petro se sculă de la masă, se închină la icoanele cețoase și întunecoase; privirea lui era aspră și dureroasă.

— Mulțumim. Strașnic am mai mâncat! În pribegie, zici? Dar altfel, cum? La ce bun să mai stau? Ca să-mi taie roșii căpățâna?... Poate că voi aveți de gând să rămâneți, dar eu... Nu! Am să plec! Pe ofițeri nu-i cruță.

— Și gospodăria? S-o lăsăm, adică?

Petro strânse din umeri și nu răspunse la întrebarea bătrânului. În schimb, Daria izbucni deodată în țipete.

— Voi să plecați și noi să rămânem? Bine ați mai brodit-o, n-am ce zice! Să vă păzim avutul! Și tocmai din pricina blestematului ăștia de avut să-mi prăpădesc viața! Arză-l focul cel iute! Nu rămân, nu!...

Chiar și Natalia se amestecă în vorbă. Acoperind cu vocea ei cuvintele sacadate și tăioase ale Dariei, strigă:

— Dacă pornește tot satul, n-o să rămânem nici noi! Mergem pe jos!

— Proastelor! Târfelor! urlă Pantelei Prokofievici, scos din fire, holbându-și ochii și căutându-și cârja. Târfelor, mama voastră de putori! Tacă-vă gura, blestematelor! Asta-i treabă de bărbați și ele se măsoară cu dâșii!... Hai să lăsăm totul baltă și s-o luăm din loc, apucând-o încotro om vedea cu ochii! Hai? Da' cu vitele ce facem? Să le băgăm în sân? Hai? Da' casa? Hai?...

— Voi, fetelor, parcă v-ați ieșit din minți! îl sprijini Ilinișna supărată. Nați adunat voi avutul ăsta, așa că vă vine ușor să-l lăsați. Dar noi, bătrânul și cu mine, ziua și noaptea ne-am rupt șalele, și acum vreți să le lepădăm

pe toate. Ba nu! zise ea, strângându-și buzele și suspinând. Duceți-vă; din partea mea eu nici n-am să mă clintesc din loc. Mai bine să mă omoare chiar în pragul casei, decât să crâp de foame pe la uși străine!

Pantelei Prokofievici potrivea fitilul lămpii, trase aerul pe nas și oftă. Toți tăcură o clipă. Duniașka își ridică ochii de la iglițele cu care cârpea un ciorap și zise în șoaptă:

— Putem lua vitele cu noi... Doar n-o să rămânem din pricina lor.

Un nou val de turbare îl năpădi pe bătrân. Izbi cu călcâiele în dușumea ca un armăsar stătut, se poticni de un ied culcat lângă cuptor și abia se ținu pe picioare. Se opri în dreptul Duniașkăi, urlând:

— O să le ducem cu noi! Zi așa!... Da' cu vaca bătrână care acuși-acuși fată, cum rămâne? Până unde ai s-o duci? Mă-ă! Dare-ar boala-n tine!... Târfă fără căpătâi! Putoare! Zdreanțo! Toată viața am agonisit pentru dâșii, și uite ce mi-a fost dat să aud!... Și oile? Și mieii? Unde vrei să-i bagi O-of! Neam de cățea! Mai bine tăceai!

Grigori aruncă o privire piezișă spre Petro și surprinse în ochii lui căprui, atât de cunoscuți, zâmbetul acela din alte vremuri – un zâmbet zglobiu, batjocoritor și în același timp smerit, respectuos – însoțit de tremurul mustăților de culoarea spicului de grâu. Petro îi făcu fugar cu ochiul, și tot trupul i se zgudui în răs stăpânit. Atunci Grigori simți cu bucurie cum îi vine și lui pofta să râdă, lucru atât de neobișnuit pentru el în anii din urmă, încât, până să se mai țină, izbucni adânc și zgomotos.

— Ei bine, slavă Domnului! Asta se cheamă a sta de vorbă! îl izbi bătrânul cu o privire mânioasă și se așeză, întorcându-se spre fereastra împodobită de puful alb al poleiului.

Abia pe la miezul nopții ajunseră cu toții la o hotărâre: cazacii să plece în pribegie, iar muierile să rămână pentru a păzi gospodăria și casa.

Cu mult înainte de ivirea zorilor, Ilinișna încălzi cuptorul și până dimineața a copt pâine și a uscat două torbe de pesmeți. Bătrânul mâncă la para focului; după aceea se duse să îngrijească vitele și să pregătească sania pentru drum. Rămase mult timp în hambar, vârându-și mâna în lada plină cu grâu uscat și lăsând boabele mari să-i curgă printre degete. Ieși de acolo ca de la înmormântare: își scoase căciula și închise încet după el ușa galbenă...

Mai trebălu pe sub șopronul magaziei, schimbând coșul saniei, când se ivi Anikușka în ulicioară, ducându-și vaca la adăpat. Își dădură binețe.

— Ei, te-ai pregătit de pribegie, Anikușka?

— N-am nevoie de cine știe ce găteală... Tot ce am e pe mine, iar ce e al

altuia tot al meu are să fie!

— Ce se mai aude?

— Noutăți cu toptanul, Prokofievici!

— Dar ce e? se îngrijoră Pantelei Prokofievici, înfigând toporul în marginea saniei.

— Roșii au să vină curând. Se apropie de Vioșenskaia. I-a văzut un om de la Bolșoi Gromok, și cică nu se poartă bine. Taie oamenii... Au cu dânșii și ovrei, și chinezi, fir-ar al ciumei!... N-am băgat destui în pământ, tartori sașii!

— Taie oamenii?!

— Nu, îi pupă-n bot! Și mai sunt și nenorociții ăia din Țara de sus... Anikușka slobozi un pomelnic de sudălmi de mamă și trecu mai departe, de-a lungul gardului, isprăvindu-și vorba: Femeile de peste Don au făcut basamac și-i îmbătă, ca să nu le facă rău, iar dânșii se cherchelesc, ocupă alte sate și se apucă de blestemății acolo.

Bătrânul așeză zdravăn pe măsele coșul saniei, cercetă toate magaziile, toți stâlpii și gardurile întocmite cu mâinile lui. Apoi luă o plasă și se duse, schiopătând, la arie, ca să ia fân pentru drum. Scoase cârligul de fier de la portiță și, tot fără să se simtă pătruns de gândul că plecarea e de neînălțurat, începu să smulgă din claiie fânul cel mai prost, amestecat cu buruieni (pe cel bun îl păstra totdeauna până la timpul arăturii de primăvară), dar se răzgândi și, furios pe sine, trecu la alt stog. În capul său nu intra gândul că, peste câteva ceasuri, își va părăsi ograda și satul și va pleca undeva, spre miazăzi, și că poate nici n-are să se mai întoarcă vreodată. Luă destul fân și-și întinse mâna după greblă, ca de obicei, ca să strângă fânul căzut pe jos, dar îndată și-o retrase ca fript de jeratic, își șterse fruntea asudată sub căciula cu clape, de blană, și rosti tare:

— La ce bun să-l mai cruț? Tot au să-l arunce sub picioarele cailor, au să-l strice ori au să-i dea foc.

Frânse coada greblei de genunchi, scrâșnind din dinți, apucă plasa cu fân și plecă, târându-și pașii, cu spinarea încovoiată, dintr-o dată parcă mai gârbov.

Nu mai intră în casă, ci deschise doar ușa pe jumătate.

— Fiți gata! Înham îndată. Să nu întârziem.

Puse hamurile pe cai, băgă sacul cu ovăz la spatele saniei și, mirându-se că feciorii zăbovesc și că nu ies să pună șeile pe cai, se întoarse din nou și de astă-dată intră în casă.

Dar acolo se petreceau lucruri ciudate: Petro desfăcea smucit legăturile

pregătite pentru pribegie, arunca pe jos nădragi, uniforme și rochiile de sărbătoare ale femeilor.

— Da' ce-i cu voi aici? întrebă Pantelei Prokofievici,

— Iată ce-i! zise Petro, arătând peste umăr la femei și adăugând: Urlă. Așa că nu plecăm nici noi. Ori plecăm cu toții, ori dacă nu, n-are să plece nimeni! Cum? Pe ele să le siluiască, poate, roșii, iar noi să ne scăpăm avutul? De va fi să ne omoare, să murim sub ochii lor!

— Dezbracă-te, tată! zise și Grigori, cu un zâmbet, scoțându-și mantaua și sabia, iar Natalia, plângând, îi apucă de la spate mâna bătrânului și i-o sărută, pe când Duniașka, cu fața îmbujorată de bucurie, bătea din palme.

Bătrânul își puse căciula în cap, dar și-o scoase îndată și trecând spre colțul cu icoanele, își făcu cu mișcări largi semnul crucii. Bătu trei mătânii, se sculă în picioare și îi cercetă pe toți cu privirea.

— Bun! Dacă așa este, rămânem. Miluiește-ne și ocrotește-ne, Maică Precistă!... Mă duc să desham caii.

Aniușka veni în fugă și se minună de chipurile vesele și zâmbitoare ale tuturor celor din casa Melehovilor.

— Ce-i cu voi?

— Cazacii noștri nu mai plecă! răspunse Daria pentru toți.

— Iaca na! V-ați răzgândit?

— Ne-am răzgândit, răspunse Grigori, rânjindu-și în silă potcoava dinților, albă ca zahărul, și făcând cu ochiul. Când e vorba de moarte, nu-i nevoie s-o cauți. Te găsește și acasă.

— Dacă nici ofițerii nu pleacă, d-apoi noi?...

Și Anikușka fugi jos pe trepte și prin fața ferestrelor, tropotind greu, ca un cal.

14

La Vioșenskaia, ordonanțele lui Fomin, prinse de garduri, fâlfâiau în bătaia vântului. Din clipă în clipă, era așteptată sosirea trupelor roșii.

Iar la Karghinskaia, la treizeci și cinci de verste de Vioșenskaia, se afla statul-major al Frontului de nord. În noaptea de 4 ianuarie, sosi un detașament de ceceni, pe când de la stanița Ust-Belokalitveskaia înainta grăbit, în marș forțat, detașamentul de represiune condus de Roman Lazarev, ofițer superior de cazaci, îndreptându-se asupra regimentului de răsculați al lui Fomin.

În ziua de 5, cecenii urmau să înainteze asupra staniței Vioșenskaia. O

patrulă a lor și fusese la Belogorka. Dar înaintarea fu oprită: un cazac care fugise de la Fomin vesti că însemnate trupe din Armata Roșie poposiseră peste noapte în Gorohovka, iar a doua zi, la 5, vor fi la Vioșenskaia.

Ocupat cu aliații sosiți la Novocerkassk, Krasnov încercă să-l intimideze pe Fomin. Îl chemă la telegraf, prin firul direct Novocerkassk-Vioșenskaia. Telegrafistul, care ciocănea stăruiitor, „Vioșenskaia-Fomin”, mijloci scurta convorbire:

„Vioșenskaia, lui Fomin. Uriadnicule Fomin, ordon să-ți bagi mințile în cap și să-ți ocupi pozițiile, împreună cu regimentul. Trimis detașament de represiune. Neascultarea aduce moartea. Krasnov.”

La lumina lămpii de petrol, Fomin, cu cojocul descheiat, stătea și privea panglica subțire de hârtie cu semne cafenii șerpuiind printre degetele telegrafistului; apoi îi spuse, suflându-i în ceafă o răbufneală de frig și de basamac:

— Ce tot îndrugă acolo?... Să-mi bag mințile în cap?... A isprăvit? Zi-i tu... Ce-e? Cum? Nu se poate?... Execută ce-ți ordon, că acum îți scot mațele afară!

Și telegrafistul începu să țcănească:

„Novocerkassk, atamanul Krasnov. Du-te-n aia mă-tii. Fomin.”

Situația de pe Frontul de nord ajunsese atât de încâlcită, încât Krasnov hotărî să plece în persoană la Karghinskaia, pentru a îndrepta direct de acolo „brațul pedepsitor” asupra lui Fomin și, mai ales, pentru a ridica moralul scăzut al cazacilor. Tot în scopul acesta, îi invită pe aliați să viziteze frontul.

În slobozia Buturlinovka, au trecut astfel în revistă Regimentul „Sf. Gheorghe-Gundurovki”, abia ieșit din focul luptelor. După paradă, Krasnov veni în dreptul drapelului regimentului, se întoarse la dreapta și strigă tare:

— Cei care au făcut serviciul la Regimentul 10, sub comanda mea, să facă un pas înainte!

Aproape jumătate din tot efectivul ieși înainte. Krasnov își scoase căciula și-l sărută pe obraji pe vagmistrul care se afla mai aproape de el, om în vârstă, dar în toată puterea. Cu mâneca mantalei, vagmistrul își șterse mustățile tunse, holbându-și ochii năuci. Krasnov se sărută cu toți oamenii care slujiseră în regimentul său. Aliații rămaseră uimiți și începură să șuşotească. Mirarea lor însă făcu loc unor zâmbete și cuvinte de politicoasă

aprobare, când Krasnov se apropie de dâșii și le explică:

— Sunt eroii cu care i-am bătut pe nemți la Nezviska, iar pe austrieci la Beljeț și la Komarov, ajutând la victoria noastră comună asupra dușmanului.

Stâlpi albi de abur geros cu sclipiri de curcubeu se înălțau drept, de amândouă părțile soarelui, ca niște santinele. Crivățul aspru suna din surle prin codri și zbură prin stepă, năpustindu-se apoi asupra armiiilor de scaieți țepoși, să-i strivească. În seara zilei de 6 ianuarie, când întunericul se așternea deasupra Cirului, Krasnov sosi la Karghinskaia, însoțit de Edwards și Olcott, ofițeri din armata regală britanică, și de căpitanul Berthelot și locotenentul Erlich, ofițeri francezi. Aliații, îmbrăcați cu șube groase și cu căciuli mițoase de iepure, coborâră din automobile râzând, zgribuliți de frig, bătând din picioare și răspândind un miros de țigări de foi și apă de colonie. După ce s-au încălzit în casa bogătașului negustor Levocikin și după ce și-au băut ceaiul, ofițerii porniră împreună cu Krasnov și cu generalul-maior Ivanov, comandantul Frontului de nord, la școala unde urma să se țină adunarea.

Krasnov vorbi îndelung în fața încordatei mulțimi de cazaci. Era ascultat cu multă luare-aminte. Dar tocmai în clipa când începu să zugrăvească „cruzimile bolșevicilor” în stanițele ocupate de dâșii, cineva strigă mânios de pe o bancă din fund, din norii vineți de fum:

— Nu-i adevărat! și strică tot chichirezul cuvântării.

A doua zi dimineată, Krasnov și aliații plecară în grabă la Millerovo.

Tot așa de zorită a fost evacuarea statului-major al Frontului de nord. Toată ziua cecenii cutreierară stanița, prinzând cazacii care nu voiau să se retragă mai departe. Noaptea se dădu foc depozitului de muniție. Până la miezul nopții au pârâit cartușele, asemenea unei uriașe grămezi de vreascuri aprinse; apoi bubuiră obuzele, sărind în văzduh. A doua zi, în clipa în care pe medean se făcea o slujbă religioasă pentru acei care porneau în pribegie, o mitralieră începu să răpăie de pe dealul Karghinski: gloanțele izbiră ca o grindină de primăvară în acoperișul bisericii și toată lumea se năpusti, risipindu-se în stepă. Lazarev cu detașamentul său, și unitățile de cazaci cu rândurile rărite încercară să acopere retragerea; infanteria se răspândi în trăgători, în fața morii de vânt, iar bateria 36 „Karghin”, sub comanda esaulului Feodor Popov, chiar din Karghin, deschise focul asupra roșilor care înaintau, dar, după puțină vreme, o luă la goană. Cavaleria roșie, venind dinspre satul Latîșev, învâluie infanteria și, înghesuind-o în râpi, măcelări vreo douăzeci de bătrâni din Karghin,

porecliți de cineva în bătaie de joc „haidamacii”⁷⁸.

15

De îndată ce au hotărât să nu mai purceadă în pribegie, Pantelei Prokofievici a și prins să prețuiască din nou lucrurile după dreapta lor putere și greutate.

Seara, când ieși să dea hrană la vite, fără să mai șovăie, scoase fân dintr-un stog de soi mai prost. Zăbovi apoi în ograda întunecoasă, cercetând din toate părțile vaca și gândind cu mulțumire: „Are să fete curând-curând; prea e umflată! Poate că Dumnezeu gemeni!” Toate îi erau din nou dragi, iar bunurile de care se lepădase cu puțin înainte își recăpătaseră însemnătatea și prețul de totdeauna. În puținele ceasuri dinainte de asfințit, avu astfel timp s-o ocărăscă pe Duniașka, pentru că vărsase pe jos niște tărâțe și pentru că nu scosese gheața din albie și nu dresese gardul spart într-un loc de porcul lui Stepan Astahov. Cu acest prilej o întrebă pe Axinia, care ieșise afară să închidă obloanele, dacă Stepan are de gând să plece în retragere. Îmboldindu-se în șal, Axinia răspunse cu vocea ei cântătoare:

— Da' de unde! Cum să plece? Zace pe cuptor. Îl scutură niște friguri... Îi arde fruntea și se văietă de burtă. S-a îmbolnăvit bietul Stiopa, așa că n-are să plece...

— Și ai noștri la fel... Adică, nu plecăm nici noi. Dracu' să știe dacă are să fie mai bine sau mai rău...

Se întuneca. Peste Don, în spatele perdelei sure de pădure, steaua polară ardea, sclipind în țăriile verzui. Marginea de răsărit a cerului se învăluia în purpură, ca o văpaie de pojar. Pătrarul scobit al lunii se agățase de crengile desfrunzite ale unui plop negru; pluteau umbre șterse pe zăpadă. Troienele se ridicau negre. Liniștea era atât de adâncă, încât Pantelei Prokofievici auzea cum cineva – Anikușka pesemne – spărgea gheața cu o rangă, într-o copcă a Donului. Țândări de gheață săreau și cădeau cu clinchete de sticlă; boii rumegau alene fânul.

În bucătărie, se aprinse lumina; înăuntru se zări Natalia, trecând pe lângă fereastră. Pantelei Prokofievici se simți atras de căldură, pași pragul și îi găsi pe toți ai casei adunați în încăpere. Duniașka abia se întorsese de

---

⁷⁸ Așa se numeau în secolul al XVIII-lea participanții răscoalelor căzăcești-țărănești din Ucraina de vest împotriva moșierilor polonezi. În timpul războiului civil, porecla a fost însușită de o parte din bandele lui Petliura.

la nevasta lui Hristonea; golea strachina de murăturile aduse în ea și povestea noutățile, grăbită, parcă temându-se că n-au s-o lase să le isprăvească.

În odaie, Grigori își unse arma, revolverul și sabia, înveli binoclul într-un ștergar, apoi îl chemă pe Petro.

— Ți-ai ascuns armele? Adă-le!... Trebuie ascunse.

— Dar dacă va fi nevoie să ne apărăm?

— Tacă-ți gura! zâmbi Grigori. Mai bine ia aminte că, dacă le găsesc la tine, au să te spânzure la poartă, cu târțița în sus.

Ieșiră în ogradă. Își ascunseră armele în locuri diferite, fără să știe de ce. Totuși, Grigori își vârî revolverul negru, nou-nouț, sub o pernă din odaie.

Îndată după cină și când începură să se pregătească de culcare, dondăniind una și alta, câinele, legat în curte, lătră furios, zbătându-se în lanț și hârâind din pricina zgărzii ce-i strângea gâtul. Bătrânul ieși afară să vadă ce este și se întoarse împingând din urmă un om cu fața învelită până la sprâncene în glugă. Omul, echipat ca pentru război, încins strâns cu o curea albă, intră și făcu semnul crucii. Din gura lui, cu buzele atât de rotund cercuite de promoroacă încât semănau cu o albă slovă „o”, țâșniră aburi.

— Nu mă mai cunoașteți, se vede!?

— Vai, cuscrul Makar! strigă Daria.

Abia atunci Petro și ceilalți îl recunoscură pe Makar Nogaițev, neam depărtat cu dânșii, cazac din satul Singhin, cântăreț și bețiv fără pereche în tot districtul.

— Ce vânt te-a adus? zâmbi Petro, fără să se ridice în picioare.

Nogaițev smulse ținurii de gheață din mustăți, îi zvârli spre prag, bocăni din picioarele încălțate în uriașe cizme de păslă, căptușite cu piele, și începu să se dezbrace fără grabă.

— Îmi era urât să plec singur în retragere, așa că mi-am zis: „Ia hai să mă duc pe la cuscri!” Am auzit că sunteți acasă. Atunci îi spun eu muierii: „Mă duc la Melehov, o să ne fie mai vesel împreună”.

Își scoase arma și o sprijini de cuptor, lângă vătraie, stârnind zâmbetele și chicotele femeilor. Cartușiera și-o vârî în cotlonul vetrei, iar sabia și biciușca le puse la loc de cinste, chiar pe pat. Ca totdeauna, răsuflarea lui Makar duhnea a basamac; ochii lui mari și bulbucăți erau păienjeniți de amețeala băuturii, iar cele două șiruri de dinți dreți și albaștrui, ca niște scoici de pe malul Donului, sclipeau prin floaca umedă a bărbii încălcite.

— Dar cazacii de la Singhin nu pleacă? întrebă Grigori, întinzându-i

pungociul de tutun, cusut cu mărgele de sticlă.

Musafirul, cu o mișcare din mână, refuză pungociul.

— Nu fumez... Cazacii, zici? Unii au plecat, iar alții își caută o vizuină ca să se ascundă. Dar voi nu vă cărați?

— Cazacii noștri nu pleacă! Ce-ți mai vine și dumitale să-i momești acum? zile Ilinișna speriată.

— Cum? Rămâneți aici? Nu-mi vine să cred! Cuscre Grigori! Adevărat e ce spune? Aveți să vă pierdeți viața, fraților!

— Fie ce-o fi! suspină Petro și întrebă deodată cu obrajii aprinși de tulburare: Grigori! Tu ce zici? Nu te-ai răzgândit cumva? Poate... că tot mai bine-i să plecăm?

— Ba de loc!

Un nor de fum îl învălui pe Grigori și pluti mult timp, legănându-se deasupra părului său creț, negru ca smoala.

— Tata ți-a dus calul în grajd? întrebă Petro, numai ca să spună ceva.

Tăcerea stăruie îndelung. Doar roata de tors, învârtită de piciorul Duniașkăi, bâzâia ca un bondar, făcând pe cei dimprejur să moțâie de somn.

Nogaițev rămase toată noaptea, până-n zori, înverșunându-se ca să-i înduplece pe cei doi frați să plece peste Doneț. De două ori, Petro alergă cu capul gol ca să pună șeile pe cai și de două ori le scoase de pe dâșii, biruit de ochii amenințători ai Dariei.

Zorile mijiră, în sfârșit, și musafirul se pregătește să plece. Îmbrăcat, ținându-se de clanța ușii, tuși cu înțeleș și spuse cu o amenințare ascunsă:

— Poate să fie mai bine de voi, dar rău tot are să vă pară. Dacă vom izbuti să ne-ntoarcem de acolo, o să ținem minte cine a deschis roșilor porțile Donului, cine a rămas să-i slujească...

Dis-de-diminează. Porni o ninsoare deasă. Ieșind în ogradă, Grigori zări o puzderie vârcolită de oameni care trecea Donul pe gheață, în dreptul vadului. Opt cai, înhămați la nu se lămurea ce, trăgeau de zor; se auzeau glasuri, strigăte, suduieli de mamă. Umbre cenușii de oameni și de cai se întrezăreau prin ninsoare, ca prin ceață. Grigori ghici după atelajul de patru perechi: „E o baterie... Să fie roșii? Gândul îi strânse inima; stăpânindu-se, se liniști.

Gloata se apropia de sat, ocolind pe departe gura neagră a apei neînghețate, căscată spre cer. Chiar lângă mal, tunul din față rupse gheața subțiată pe dedesubt și se prăbuși pe o roată. Vântul aduse strigătele conducătorilor, pârâitul gheții și țăcănitul potcoavelor de la caii care

alunecau. Grigori trecu în ocolul vitelor și se uită afară cu băgare de seamă. Zări epoleții acoperiți de zăpadă pe umerii mantalelor, și după uniformă se lămuri că erau cazaci.

Peste cinci minute, un vagmistru bătrân intră pe poartă, călare pe un cal mare, cu crupa lată. Descălecă la treptele casei, își legă calul de parmacul scării și intră în casă.

— Cine-i stăpân aici? întrebă el, după ce dăduse tuturora bună ziua.

— Eu, răspunse Pantelei Prokofievici, așteptând cu frica în sân altă întrebare: „Dar cazacii voștri de ce stau acasă?”

Însă vagmistru l își netezi cu pumnul mustățile albe de zăpadă, pleoștite și lungi ca niște eghileți, și spuse cu glas de tânguire:

— Cazaci, pentru numele lui Hristos, ajutați-ne să scoatem tunul! S-a împotmolit la mal, până în osii. N-aveți cumva niște frânghii? Cum se cheamă satul acesta? Ne-am rătăcit. Trebuia să fim în stanița Elanskaia, dar cu vifornița asta nu vezi nimic la doi pași de tine. Am pierdut calea, iar roșii acuși-acuși ne calcă pe coadă.

— Nu știu, zău... o încurcă bătrânul.

— Ce să știi? Nu-i nimic de știut. Văd că aveți niște cazaci zdraveni aici. Și tocmai de oameni zdraveni avem nevoie să ne dea ajutor...

— Îs cam bolnavi, minți Pantelei Prokofievici.

— Care va să zică, fraților, așa sunteți voi?

Vagmistru l îi cercetă pe toți dintr-o ochire, întorcându-se cu tot trupul, ca lupul. În glasul său răsunară strune tinerești și mai aspre:

— Oare nu sunteți cazaci? Adică, să se piardă averea statului?... Am rămas să țin locul comandantului bateriei; ofițerii au spălat putina, și de o săptămână nu mă dau jos de pe cal; am înghețat, mi-au căzut degetele de la un picior. Dar n-am să-mi las bateria, chiar dacă mi-aș prăpădi viața! Și voi!... Dar ce să mai vorbesc? Dacă nu vreți cu binele, o să chem îndată cazacii și... vagmistru l strigă cu durere și cu mânie în glas: o să vă punem la treabă cu sila. Pui de cățea!... Bolșevici, hai? Mormântul mamei voastre! O să te punem la ham, moșule, dacă așa vrei! Du-te și cheamă oamenii, iar dacă nu vin, martor mi-e Dumnezeu că mă întorc și vă mătur satul de pe pământ...

Amenința, dar ca un om nu prea sigur de puterile sale. Lui Grigori i se făcu milă de dânsul. Își luă căciula și, fără să se uite la vagmistru l care fierbea de necaz, vorbi răstit:

— Lasă gălăgia!... Te rocoșești de pomană. Te-om ajuta și te-i duce în plata Domnului.

Cu ajutorul gardurilor așternute sub roți, bateria fu trecută pe mal. Tăbărâse multă lume să dea ajutor, cu mult alai. Anikușka, Hristonea, Tomilin Ivan, Melehovii și vreo zece muieri, împreună cu artileriștii, despotmoliră tunurile și chesoanele, mai punând umărul și ajutând cailor să urce dealul. Roțile înghețate nu se învârteau și lunecau în zăpadă. Caii, sleiți de puteri, abia se opinteau la cel mai mic urcuș. Servanții, rămași la jumătate din numărul lor, mergeau pe jos. Vagmistru l își scoase căciula, făcu o plecăciune de mulțumire aceluia care-i săriseră într-ajutor și, întorcându-se în șa, ordonă cu vocea istovită:

— Baterie, după mine.

Grigori se uită în urma lui, cu nedumerită evlavie și uimire. Petro se apropie, morfolindu-și mustața, și rosti, ca și cum ar fi răspuns gândului lui Grigori:

— Dacă toți ar fi la fel!... Iată cum trebuie apărat Donul nostru liniștit!

— Vorbești despre mustăcios? Despre vagmistru? Întrebă Hristonea, care era tăvălit în noroi până la urechi, apropiindu-se. Ai să vezi că are să-și ducă tunurile acolo unde trebuie... Mama mă-sii, cum a mai ridicat biciușca la mine! Și să știi că m-ar fi pocnit, că de, e omul în deznădăjduire. La început nu vream să merg, dar pe urmă, ca să vorbim drept, m-a luat cu frica. N-am nici păsleri în picioare, dar de venit tot am venit. Numai una spune-mi: ce poate să facă el, neghiobul, cu tunul? Umblă cu dânsul ca un porc năvălaş cu jugul: e greu și nu se simte la îndemână, și tot cu el îi trage înainte!...

Zâmbind, cazacii se împrăștiară, fără să adauge niciun cuvânt.

16

Trecuse de amiază când, departe, dincolo de Don, o mitralieră împrășcă surd două rafale și tăcu.

După o jumătate de ceas, Grigori, care nu se depărta de la fereastra odăii, făcu un pas îndărăt; chipul său se învălui într-o paloare cenușie.

— Iată-i!

Ilinișna suspină și sări la fereastră. Opt oameni călări galopau în neorânduială pe uliță. Se apropiară în trap de ograda lui Melehov, se opriră, se uitară la vadul Donului și la drumul negru dintre fluviu și povârniș, apoi o luară îndărăt. Caii lor bine hrăniți, clătînând din cozile tăiate scurt, goneau zvârlind bulgărași de zăpadă de sub copite. Patrula călare, ce venise pentru recunoașterea satului, pieri astfel îndată din ochi.

După un ceas, Tatarski răsună de scârțâitul zăpezii strivite sub tălpi, de glasurile oamenilor care nu vorbeau ca localnicii și de lătratul câinilor. Un regiment de infanterie cu mitraliere pe sănii, un convoi de căruțe și de bucătării trecură Donul și se împrăștiară în sat.

Cu toată frica din cele dintâi clipe, când au intrat oștirile dușmane, Duniașka, veșnic pornită pe răs, nu și-l putuse stăpâni nici de astă dată: când patrula o luase îndărăt, pufni în șorț și fugi în bucătărie. Natalia o întâmpină cu privirea plină de spaimă.

— Ce-i cu tine?

— Of, Natașenka dragă! Dacă i-ai vedea cum călăresc! Se bâțâie în șa: înainte-îndărăt, înainte-îndărăt!... Iar mâinile li se dezghioacă din coate... Parc-ar fi niște momâi de cârpe, așa clămpănesc. Ian te uită!...

Maimuțări cu atâta haz cum se cobâlțâiau în șa ostașii roșii, încât Natalia se prăvăli în pat înecată de răs și-și ascunse fața în perne, ca să nu atragă cumva luarea-aminte și mânia socrului.

În cămăruța de alături scuturat de un tremur mărunț, Pantelei Prokofievici strămuta pe bancă fără niciun rost, așa, sulele și borcănașul cu cuie de lemn, tot uitându-se la fereastră cu o privire rătăcită, de fiară încolțită.

Iar femeile se veseleau în bucătărie, parcă trăgând a ceasul cel rău: Duniașka, cu fața roșie ca macul, cu ochii umezi de lacrimi sclipind ca două boabe de mure stropite de rouă, îi arăta Dariei cum stau ostașii roșii în șa și, fără să vrea, dădea un înțeles deșucheat și nerușinat mișcărilor sale ritmice. Sprâncenele vopsite și arcuite în potcoavă ale Dariei se frângeau de râsul nervos, și ea chicoti răgușit, cu glas înecat:

— Au să-și roadă pantalonii până ce-or face găuri!... Vai de mama lor de călăreți!... Au să turtească și oblâncul!...

Petro, care ieșise cu o mutră deznădăjduită din odaie, se înveseli o clipă de râsul lor.

— Vă minunați uitându-vă cum călăresc? întrebă el. De ce-ar avea milă de cal? Îi umplu spinarea de răni și șterpelesc altul... Țărani! Dădu din mână cu un nemărginit dispreț. Poate că văd calul pentru întâia oară în viața lor! „Hai să-ncălecăm, să mergem și-om vedea unde-o să ajungem.” Părinții lor se speriau de scârțâitul roților, iar ei fac pe grozavii în șa! Of-of!

Își trosni degetele și ieși din odaie.

Ostașii roșii mergeau grămadă pe uliță, se împărțeau în pâlcuri și intrau în curți. Trei cotiră la portița lui Anikușka; alți cinci, din care unul călare, rămaseră lângă curtea lui Astahov, iar alți cinci porniră de-a lungul

gardului spre ograda lui Melehov. În fruntea lor, mergea un ostaș roșu în vârstă și scund, cu fața rasă, cu nasul turtit și cu nările late; era sprinten și se ținea ca un adevărat ostaș vechi. Intră înaintea celorlalți în curtea Melehovilor și, oprindu-se la trepte, privi o clipă cu capul înclinat la dulăul galben care sărea în lanț, gâfâind și înecându-se de lătrat; apoi scoase pușca de la umăr. Un foc de armă răsună, smulgând de pe acoperiș un nou raș alb de zăpadă. Potrivindu-și gulerul cămășii care îi sugruma gâtul, Grigori văzu prin geam câinele zvârcolindu-se pe zăpadă și pătând-o cu sânge, mușcându-și locul străpuns de glonț și lanțul de fier, în chinurile morții. Grigori se uită înapoi și zări chipurile femeilor, albe ca varul, și ochii rătăciți ai bătrânei. Cu capul gol pași în tindă.

— Lasă! îi strigă din urmă taică-său, cu glas străin.

Grigori deschise larg ușa. Cartușul gol căzu cu un clinchet în prag. Ostașii roșii rămași afară intrau pe poartă.

— De ce-ai omorât câinele? întrebă Grigori, oprindu-se în prag. Nu te lăsa să trăiești?

Nările late ale ostașului roșu sorbiră aerul, colțurile buzelor subțiri, negricioase și proaspăt rase se lăsară în jos. Se uită în jur și-și trecu arma în mâna stângă.

— Dar ce e, te-a apucat mila de el? Îl bocești! Mie nu mi-ar părea rău să mai stric un cartuș și pe tine. Vrei? Stai acolo!...

— Hai, lasă-l, lasă-l, Alexandr! rosti, apropiindu-se și râzând, un alt ostaș roșu, cu sprâncenele roșcate. Noroc, gospodarule! Ați mai văzut ostași roșii?... Primiți-ne în cvartir. V-a omorât câinele?... Păcat! Intrați, tovarăși!

Grigori intră în urma lor. Ostașii roșii salutau cu voioșie, își scoteau cartușierele japoneze de piele și aruncau pe pat mantalele, scurtele vătuite și căciulile. Toată casa se umplu într-o clipă de mirosul iute și înțepător de soldat, de acel miros alcătuit din miasmă de sudoare omenească, săpun ieftin, unsoare de armă, amintind marșurile lungi.

Acela care se numea Alexandr se așeză la masă, își aprinse țigara și-l întrebă pe Grigori, ca și cum ar fi continuat o convorbire:

— Tu ai fost la albi?

— Da...

— Așa... Cunosc pasărea după zbor, iar pe tine după mucii!.. Ai fost alb! Ofițer, epoletii de aur?

Scotea cu putere fumul pe nări și-l sfredelea pe Grigori, care stătea lângă ușă, cu ochii reci, fără zâmbet, izbind mereu țigara cu unghia mare,

galbenă de tutun.

— Zi, ești ofițer? Mărturisește!... Te văd după ținută: am făcut și eu întreg războiul cu Germania.

— Am fost ofițer.

Grigori zâmbi silit și, simțind privirea speriată, rugătoare a Nataliei, se încruntă; sprâncenele îi tremurau. Îi era necaz de zâmbetul său.

— Păcat! Văd că nu trebuia să trag în câine, ci în altcineva...

Ostașul aruncă mucul de țigară la picioarele lui Grigori și făcu celorlalți cu ochiul.

Iar Grigori simți din nou cum buzele i se strâmbă silit, într-un zâmbet vinovat și milog, și roși de rușine pentru o asemenea dovadă de slăbiciune fără voie și fără strunirea cugetului. „Stau ca un câine în fața stăpânului”, îl dogorî gândul umilit, și văzu pentru o clipă în închipuire: în același zâmbet își încrețea buzele negre, catifelate, câinele omorât, câinele cel cu pieptul alb, când el, Grigori, stăpân pe viața și pe moartea lui, venea spre dânsul, iar dulăul se culca pe spate, dezvelindu-și colții tineri și dând din coada-i roșcată, stufoasă...

Cu același glas pe care Grigori nu i-l mai recunoștea, Pantelei Prokofievici întrebă dacă musafirii nu vor cumva să cineze. El are să-i spună gospodinei...

Fără să aștepte răspunsul, Ilinișna se repezi la cuptor. Vătraiul îi tremura în mâini, și ea nu izbutea să ridice oala de tuci cu ciorbă. Cu ochii plecați în pământ, Daria aduse la masă. Ostașii se așezară fără să facă semnul crucii. Bătrânul îi supraveghea cu o privire căscată de spaimă și cu o tainică scârbire. Neizbutind să se stăpânească, îl întrebă:

— Care va să zică, nu vă rugați lui Dumnezeu?

Abia atunci un fel de zâmbet se ivi pe buzele numitului Alexandr. În răsetele tuturora, răspunse:

— Nu, taică, și nici pe tine nu te-aș sfătui. Pe dumnezeii noștri i-am băgat de mult în... Se opri, încruntându-și sprâncenele. Nu există niciun Dumnezeu, dar proștii tot cred și se închină la aceste scânduri!

— Așa e, așa e! încuviință înfricoșat Pantelei Prokofievici. Oameni cu carte... sigur, au dezlegat toate, știu mai bine decât noi...

Daria orânduise în fața fiecăruia câte o lingură, dar Alexandr o împinse pe a lui la o parte și ceru:

— N-aveți cumva una de metal? Atâta-mi lipsește să mă pricopsesc cu vreo boală! Păi, lingură se cheamă asta? O așchie roasă!

Daria izbucni:

— Dacă ți-e scârbă de lucrul altuia, n-ai decât să vii cu al tău.

— Hai, lasă vorba, nevastă! N-ai alta? Atunci dă-mi un șervet curat s-o șterg pe asta.

Ilinișna aduse și așeză pe masă oala cu ciorbă.

Iar tot Alexandr o rugă pe ea altceva:

— Mănâncă tu, maică, mai întâi!

— De ce să mănânc? E prea sărată? se sperie bătrâna.

— Mănâncă, mănâncă! Nu cumva vei fi pus vreun praf înăuntru, așa ca pentru musafiri?...

— Mănâncă, hai! porunci Pantelei Prokofievici, pungindu-și buzele.

Apoi aduse din cămară sculele de cizmărie, împinse la fereastră un butuc de anin ce-i servea de scaun, își potrivii opaițul într-o sticlură și se așeză cu o cizmă veche în brațe. Nu voia să se mai amestece în vorbă.

Cât despre Petro, nu se arată din odaia lui. Tot acolo se afla Natalia cu copiii. Duniașka stătea rezemată de cuptor și împletea la un ciorap, dar după ce un ostaș o numi „domnișoară” și o pofti la cină, plecă și dânsa. Vorba se curmă. După ce au mâncat, ostașii începură să fumeze.

— E voie ori nu de fumat la voi? întrebă omul cu sprâncenele roșcate.

— Avem și noi fumători berechet, răspuse în silă Ilinișna.

Grigori refuză țigara cu care fusese poftit. Tremura din tot trupul și inima i se strângea dureros când se uita la omul care îi omorâse câinele și care se purta cu atâta semeție și obraznicie față de el. Vădit căuta harță, un prilej să-l jighească pe Grigori, pentru a-l sili să deschidă gura.

— În ce regiment ați fost, blagorodnicia voastră?

— În mai multe...

— Și câți de ai noștri ai omorât?

— La război nu se numără. Să nu crezi, tovarășe, că m-am născut ofițer. Războiul m-a făcut ofițer... Am tresele pentru fapte de arme...

— Nu-s tovarăș cu ofițerii! Pe oameni de-alde tine îi punem la zid. Și eu, păcătosul, am dat gata destui.

— Iar eu ți-aș spune alta, tovarășe: nu te porți cuviincios. S-ar zice că ați cucerit satul prin luptă. Dar noi singuri am părăsit frontul. V-am lăsat să treceți, și tu te porți ca în țară cucerită... Să omori câini, la asta se pricepe oricine, și nu e mare lucru să ucizi un om fără arme, ori să-ți bați joc de el...

— Nu mă-nvăța tu! Știm noi cine sunteți! „Am părăsit frontul!” Dacă nu v-am fi bătut, nu l-ați fi părăsit. Pot să-ți vorbesc și altfel.

— Lasă, Alexandr, ne-am săturat! îl rugă cel cu sprâncene roșcate.

Dar Alexandr se și apropie de Grigori, umflându-și nările, răsuflând

șuierător și răgușit:

— Să nu te legi de mine, ofițerule, că ai s-o pățești!

— Nu mă leg!

— Ba te legi!

Natalia deschise ușa pe jumătate și-l chemă pe Grigori cu glasul frânt. El ocoli ostașul care stătea în fața lui, plecă și se clătină în ușă ca un om beat. Petro îl întâmpină cu șoptă plină de ură și de obidă:

— Ce naiba faci?... Cauți pe dracu' cu lumânarea? De ce te pui cu el? Ai să te prăpădești și pe tine, și pe noi. Stai jos!... Și-l împinse cu putere pe o ladă, apoi ieși în bucătărie.

Cu gura larg deschisă, Grigori înghițea aerul cu nesăț; rumeneala arămie îi păreasa chipul smead. Ochii stinși recăpătau slabe licăriri.

— Grișa, Grișenka, dragul meu, nu te băga în bucluc! îl rugă Natalia, tremurând și astupând gura copiilor, care erau gata-gata să izbucnească în plâns.

— De ce? Ah, de ce n-am plecat? întrebă Grigori și se uită la Natalia cu o privire chinuită. N-avea grijă, fac cum vrei, dar taci! Nu mai am putere să rabd!

Într-un târziu, mai veniră încă trei ostași roșii. Unul, cu căciula neagră și înaltă, cu apucături de șef, întrebă:

— Câți oameni se află în cvartir?

— Șapte, răspunse pentru toți cel cu sprâncenele roșii, jucându-se cu clapele *livencăi*⁷⁹ cântătoare.

— Aici are să stea o grupă de mitraliere. Faceți loc!

Plecară. Porțile scârțâiră îndată; două căruțe au intrat în ogradă. Una din mitraliere fu băgată în tindă. Cineva aprindea chibrit după chibrit în întuneric și înjura sălbatic de mamă. Unii fumau lângă magazie; alții umblau cu foc pe arie, scoțând fânul, dar nimeni din familie nu ieși afară.

— Ce-ar fi dacă te-ai duce să vezi caii? șopti Ilinișna, trecând pe lângă bătrân.

Umerii lui tresăriră, dar de dus nu se duse. Ușile se deschideau și se închideau cu vuiet toată noaptea. Aburi albi pluteau până în tavan și se prelingeau pe pereți în picături de rouă. Ostașii își făcură așternut pe jos, în odaie. Grigori le aduse o blană și le puse la căpătâi cojocul său.

— Știu ce vă trebuie. Am fost și eu soldat! zâmbi împăciuitor către cel pe care îl simțea dușman. Dar nările largi ale ostașului fremătau, și privirea lui neîmpăcată îl străpunse pe Grigori...

⁷⁹ Armonică fabricată în orașul Livnî, din regiunea Oriol.

Grigori și Natalia se culcară pe pat în aceeași odaie. Ostașii își puseră armele-n căpătâi, întinzându-se pe blană. Natalia voi să stingă lumina, dar cineva o întrebă răstit:

— Cine te-a rugat să stingi lumina? Las-o, n-auzi? Micșorează fitilul, dar lampa trebuie să ardă toată noaptea.

Natalia își culcă copiii la picioare și se întoarce cu fața spre perete, fără să se dezbrace. Grigori zăcea cu brațele răstignite pe pernă, deasupra capului.

„Dacă am fi plecat, gândea el, încleștându-și dinții și apăsându-și pieptul în dreptul inimii de colțul pernei, dacă ne-am fi dus în pribegie, dânșii ar fi întins-o pe Natașka, chiar în acest pat și și-ar fi bătut joc de ea, ca atunci în Polonia, de Frania...”

Unul dintre ostași începu să povestească ceva, dar aceeași voce cunoscută îl întrerupse și vorbi în semiîntunericul tulbure, făcând pauze ca și cum ar fi așteptat ceva:

— Vai, ce urât mai e fără muiere! Aș rupe-o cu dinții!... Dar gazda e ofițer... Aștia nu-și dau nevestele oamenilor de rând, nespălaților... Auzi, gazdă?

Unii ostași sforăiau, cineva râse somnoros. Glasul celui cu sprâncenele roșcate răsună amenințător:

— Ei, Alexandr, m-am săturat să te tot rog. În fiecare cvartir faci scandal, ca un huligan; batjocorești uniforma de ostaș roșu. Asta nu se mai poate! Chiar acum mă duc la comisar sau la comandantul companiei. Auzi? Mai avem de vorbit cu tine!

Se așternu tăcere. Se auzea numai cum cel cu sprâncenele roșcate își trage cizmele, gâfâind supărat. Peste o clipă ieși afară, trântind ușa.

Natalia nu se mai putu stăpâni și scăpă un sughiț de plâns. Cu mâna tremurătoare, Grigori îi mângâia capul, fruntea asudată și fața udă de lacrimi. Mâna dreaptă îi umbla lin pe piept, iar degetele descheiau și încheiau mecanic nasturii cămășii.

— Taci, taci! murmură el Nataliei în șoaptă abia auzită.

În acea clipă știa un singur lucru: era gata din tot sufletul să sufere orice încercare, orice înjosire, ca să scape viețile celor care-i erau dragi și viața sa.

O flacăra de chibrit luminează chipul numitului Alexandr, cu nasul lat și buzele sugând din țigară. Se auzi cum bombănește ceva, cum se ridică și, oftând în sforăitul celorlalți, începe să se îmbrace.

Grigori, care asculta cu nerăbdare, recunoscător în adâncul sufletului

omului cu sprâncenele roșcate, tremură de bucurie, auzind pașii la fereastră și un glas mâniat:

— Se leagă mereu, tovarășe comisar. Nu-i chip cu el... Curată pacoste.

Pașii răsunară în tindă; ușa scârțâi și se deschise. O voce tânără de comandant ordonă:

— Alexandr Tiurnikov, îmbracă-te și pleacă imediat de aici!... Ai să dormi la mine, iar mâine te vom judeca pentru purtarea ta nevrednică de un ostaș roșu.

Grigori întâlni privirea binevoitoare și pătrunzătoare a omului cu scurta de piele neagră care stătea lângă ușă, alături de cel cu sprâncenele roșcate.

Era tânăr și aspru, de o asprime tinerească; buzele lui, abia înnegrite de pufușorul tinereții, erau strânse cu o fermitate exagerată.

— Ei, tovarășe, ați avut un musafir zurbagiu? vorbi el către Grigori și zâmbi ușor. Acum puteți dormi în pace; avem să-l potolim mâine. Rămâneți cu bine! Hai cu mine, Tiurnikov!...

Plecară, iar Grigori scoase un oftat de ușurare.

Dimineața, omul cu sprâncenele roșcate plăti pentru dormit și pentru mâncare, mai zăbovind dinadins și spuse:

— Să nu vă supărați, oameni buni! Acest Alexandr al nostru nu-i în toate mințile. Anul trecut, ofițerii i-au omorât la Lugansk – de acolo-i de fel – mama și sora. Chiar sub ochii lui. De atunci a ajuns așa... Mulțumim și rămâneți cu bine... Da, era să uit: asta-i pentru copii!

Spre nespusa bucurie a copiilor, vârî mâna în sacul de merinde și le întinse câte o bucată de zahăr, care ajunsese cenușiu de murdărie.

Pantelei Prokofievici își privi înduioșat nepoții.

— Asemenea dar mai zic și eu! Au și dâșii o bucațică dulce. Noi, de un an și jumătate, nici n-am văzut zahăr. Să te ocrotească Hristos, tovarășe!... Ziceți-i bogdaproste lui nenea! Poliușka, mulțumește!... De ce stai cu buza umflată, drăguțo?

Ostașul roșu ieși, iar bătrânul se răsti la Natalia:

— Toantelor ce sunteți! Ar fi trebuit să-i dai măcar o lipie pentru drum! Nu știi că se cade să te-arăți darnică față de omul bun? Vai de capul vostru!

— Fugi după el! porunci Grigori.

Natalia își puse tulpanul și ajunse din urmă ostașul dincolo de portiță. Roșie de sfială, îi băgă lipia în buzunarul mantalei, adânc ca o fântână de stepă.

Pe la nămiezi, trecu prin sat, în marș forțat, Regimentul 6 „Mțensk”, decorat cu ordinul Drapelul Roșu, luând de la câțiva cazaci caii de călărie. Departe, după deal, tunau salve de artilerie.

— Se dă o bătălie la Cir, cuvântă Pantelei Prokofievici.

Către asfințit, Petro și Grigori ieșeau mereu în ogradă.

Se auzea cum bubuia surd tunurile pe valea Donului, undeva, departe, poate la Ust-Hopiorskaia. Mitralierele răpăiau slab de tot: ca să le auzi, trebuia să-ți lipești urechea pe pământul înghețat.

— Se bat de nădejde și acolo. E generalul Guselșikov, cu oamenii de la Gundurovskaia, spuse Petro, măturându-și zăpada de pe genunchi și de pe căciulă; apoi adăugă, fără nicio legătură cu ceea ce spusese: Au să ne ia caii, Grigori. Al tău e strașnic, zău, ai să vezi cum au să ți-l ia.

Dar bătrânul se gândise la asta înaintea lor. Mai târziu, când Grigori scosese cei doi cai din grajd ca să-i ducă la adăpat, văzu cu adâncă mirare că amândoi sunt șchiopi de câte un picior dinainte – atât al său, cât și al lui Petro. Își chemă fratele:

— Ian te uită ce nenorocire: caii nu mai pot umbla! Al tău e beteag de piciorul drept, al meu de cel stâng. Nu pricep cum au putut să se rănească... Or fi având rapăn?

Caii stăteau triști pe zăpada liliachie, sub stelele înserării care abia luceau. Nu mai zburdau de plictiseală, nu mai dădeau cu picioarele. Petro aprinse felinarul, dar îl opri bătrânul care venea de la arie:

— Ce faci cu felinarul?

— Caii șchioapătă, tată! Pesemne că s-au îmbolnăvit de picioare.

— Și chiar dacă s-au îmbolnăvit, ce rău vezi în asta? Vrei să vie vreo toapă să puie șaua pe ei și să ți-i ia din ogradă?

— Nu zic...

— Nu zici, dar spune-i lui Grișka că eu i-am îmbolnăvit de picioare! Am luat ciocanul și le-am băgat câte un cui în copite, pe sub zgârci. Vor fi șchiopi până când s-o depărta frontul.

Petro dădu din cap, își mozoli mustața și se duse la Grigori.

— Bagă-i în grajd la iesle! Tata i-a făcut șchiopi.

Născocirea bătrânului le-a scăpat caii.

În aceeași noapte, satul fu vânzolit din nou de o mare zarvă. Călăreții galopau pe ulicioare. Zdrăngănind la hopuri și la cotituri, o baterie intră în sat și se opri în medean. Regimentul 13 de cavalerie poposi pentru

înnoptat. Hristonea veni la Melehovi, se așează pe vine și încep să fumeze.

— N-au picat tartorii ăștia și pe la voi? N-aveți pe nimeni în casă?

— Deocamdată ne-a ferit Dumnezeu. Au tăbărât mai deunăzi de ne-au împuțit toată casa cu duhoarea lor de țărani! mormăi supărată Ilinișna.

— La mine au fost.

Glasul lui Hristonea scăzu în șoaptă; cu palma lui uriașă își șterse ochiul în care se ivi o lacrimă, dar în aceeași clipă își scutură capul mare cât un cazan de campanie și oftă, de parcă i-ar fi fost rușine de lacrimile sale.

— Ce-i cu tine, Hristonea? întrebă Petro, mijind a surâde.

Până atunci nu avusese prilejul să-l vadă pe Hristonea cu ochii înlăcrimați și lucrul acesta îl făcuse să zâmbească.

— Mi-au luat pe Corbiu. Am fost cu el în războiul cu Germania... Amândoi am avut parte de aceleași necazuri... Era ca un om. Mai deștept chiar decât omul... Și tot eu am pus șaua pe el. „Pregătește-l, mi-a spus, că pe mine nu mă lasă.” „Ce vrei de la mine, zic, să-ți pun șaua pe el toată viața? Dacă l-ai luat, mână-l singur.” Ei, tot am pus șaua pe el – și omul ăla nici nu era om, ci un bleg! Îmi ajungea cu capul până la brâu, n-atingea scara șeii cu piciorul. L-a dus până la trepte și l-a încălecat... Am urlat ca un copil... „L-am iubit, îi zic nevestei, l-am hrănit, l-am îngrijit...” Glasul lui Hristonea se făcu din nou abia auzit și șuierător. Se sculă în picioare: Acuma nici nu-mi vine să mă duc în grajd. Mi s-a pustiit casa fără el...

— Mie îmi este mai ușor. Trei cai au fost omorâți sub mine, de ăsta nu mi-ar părea rău...

Grigori trase cu urechea. Afară se auzi scârțâit de zăpadă și un „trrrr” înăbușit.

— Vin și la noi, ca peștii la momeală, fir-ar blestemați să fie! Să știi că le-a spus cineva...

Pantelei Prokofievici se frământă, neștiind ce să facă cu mâinile, care parcă nu-și aflau locul.

— Cine-i stăpân aici? Hai, ieși afară!

Petro își zvârli sumanul pe umeri și ieși în ogradă.

— Unde-s caii? Scoate-i afară!

— N-aș avea nimic împotriva, dar să vedeți, tovarăși, sunt bolnavi de picioare.

— Ce tot îndrugi? Scoate-i!... Nu-i luăm pe degeaba. Ți-i lăsăm pe ai noștri. Nu te teme.

Petro scoase caii din grajd, unul după altul.

— Mai este încă unul acolo, al treilea... De ce nu-l scoți? întrebă un

ostaș, luminând grajdul cu felinarul.

— E o iapă grozav de bătrână! N-a mai fătat de...

— Adu șeile!... Stai că sunt șchiopi! Adevărat... Dumnezeii și crucea... Unde vrei să-i duci betegi?! Bagă-i la loc! strigă furios omul cu felinarul.

Petro trase caii de căpestre și-și întoarse fața cu buzele schimonosite de râs, ca să nu se dea de gol.

— Șeile unde-s?

— Le-au luat niște tovarăși, azi-dimineață.

— Miști, cazacule! Cine le-a luat?

— Zău, să mă trăsnească Dumnezeu dacă nu le-au luat! A trecut Regimentul „Mțensk” și ne-a pârjolit. Au luat și șeile, și chiar două hamuri.

Cei trei călăreți plecară ocărând de mama focului. Petro intră în casă. Mirosea iute a balegă și a ud de cal. Buzele lui groase tresăltau de râs; fălindu-se, îl pocni pe Hristonea peste umăr:

— Uite ce trebuia făcut! Caii sunt șchiopi, iar șeile îs luate... Vai de capul tău!

Ilinișna stinse lumina și se duse să aștearnă paturile pe băjbâite.

— Să stăm și fără lumină, că iar are să aducă dracul pe cineva în cvartir.

În noaptea aceea, la Anikușka se încinsese o petrecere grozavă. Ostașii roșii îi rugară să poftească la bairam și pe cazacii vecini. Anikușka veni după cei doi Melehovi.

— Roșii?!... Ce dacă-s roșii? Adică nu-s creștini? Sunt ruși, la fel ca și noi. Zău, credeți-mă că așa e! Mi-e milă de dânșii... Păi cum? E și un ovrei cu dânșii, om și el. Câți ovrei am mai prăpădit noi în Polonia!... Ha! Dar acesta mi-a făcut cinste c-un pahar de trăscau. Mie-mi plac ovreii! Hai, Grigori! Peta! Dacă nu vrei să mă superi...

Grigori se împotrivi să meargă, dar Pantelei Prokofievici începu să mогоrogească:

— Du-te ca să nu spună că ești fudul! Du-te, uită pacostea lor!

Ieșiră în ogradă. Noaptea caldă trăgea o vreme frumoasă. Mirosea a cenușă și a fum de bălegar. Cazacii statură o clipă în cumpănă, fără să scoată o vorbă, apoi porniră. Daria îi ajunse din urmă la portiță.

Sprâncenele ei largi și date cu negru aveau un luciul catifelat în lumina slabă a lunii, cernută prin perdeaua norilor.

— Caută să-mi îmbete muierea. Dar n-are să le iasă după poftă... Eu, frate, nu-s chior! bolborosea Anikușka, vitejindu-se, însă puterea basamacului înghițit îl zvârlea în gard și-l împingea să nimerească în troiene, abătându-l din drum.

Zăpada scârțâia sub picioare, zgrunțuroasă și tare ca zahărul. Vifornița dăntuia în cerul cenușiu.

Vântul făcea țigările să scapere scânteii și ridica nurași de pulbere albă. Sus, sub stele, izbea prădalnic într-un nor cu aripi albe, așa cum un șoim izbește cu pieptul într-o lebădă albă, și fulgi albi se desprindeau din el și cădeau încetșor pe pământul tăcut, acoperind satul, drumurile încrucișate, stepa, urmele de oameni și de fiare...

În casa lui Anikușka nu e chip de răsuflet. Flacăra lămpii scoate limbi negre și ascuțite de funingine, dar nimeni nu le mai vede din pricina fumului des. Ostașul armonist cântă cu foc „Saratovskaia”, trăgând foalele de parcă ar vrea să le rupă și răschrăcărându-și picioarele lungi. Pe lavițe, stau soldați și femei de prin casele vecine. Pe nevasta lui Anikușka o mângâie un lungan cu pantaloni verzi vătuiți și cu cizmele scurte împodobite cu niște pinteni uriași, ca de la muzeu. Căciula cenușie de miel e dată pe ceafa creață, fața negricioasă e lac de nădușeală. Mâna lui umedă frige spinarea muierei lui Anikușka.

Femeia e amețită de-a binelea; gura băloasă i-e roșie; s-ar fi dat la o parte, dar n-are putere. Își vede bărbatul, vede zâmbetele celorlalte femei, dar tot n-are putere să smulgă de pe spinarea ei mâna vânjoasă; toată rușinea îi pierise și râde încetșor și nătâng.

Oalele cu basamac își cască gurile pe masă; toată casa duhnește a spirit. Fața de masă e udă s-o storci, iar în mijlocul odăii joacă și țopăie ca un drac verde un comandant de pluton din Regimentul 13 de cavalerie. Are cizme de box subțiri și pantalonii de postav ofițeresc. Grigori se uită din prag la aceste cizme și la pantalonii și se gândește: „Îs luate de la vreun ofițer...” Apoi își mută privirile la fața omului: o față smeadă și negricioasă, sclipind de sudoare ca o crupă de cal negru; urechile rotunde sunt clăpăuge, buzele groase și răsfrânte. „E ovrei, dar e sprinten!”, își zice Grigori în gând. Amândoi, el și cu Petro, fură îndată cinstiți cu basamac...

Grigori bău cu băgare de seamă, dar Petro se ameți repede și peste un ceas juca un „cazacioc” îndrăcit pe podeaua de lut, ridicând praful cu tălpile și rugând răgușit armonistul: „Zi-i mai iute!” Grigori ședea la masă, ronțăind semințe de dovleac. Lângă el se alăturase un siberian voinic, mitralior. Își zbârcea chipul rotund de copil și vorbea moale, cu s în loc de ț.

— Pe Kolceak l-am bătut, pe Krasnov al vostru o să-l dăm gata și – s-a isprăvit! Uite-așa!... Și pe urmă, du-te la arat, că avem pământ berechet, ia-l, fă-l să rodească! Pământul este ca muierea: dacă nu se dă singură, trebuie

s-o iei cu sila... Iar pe cine stă împotrivă, omoară-l! N-avem nevoie de ceea ce e al vostru. Vrem numai să-i facem pe toți deopotrivă...

Grigori încuviința spusele și privea în același timp la ostași. La prima vedere, n-ar fi avut de ce să-i fie teamă. Toți urmăreau, zâmbind cu încântare, jocul lui Petro, mișcărilor lui sprintene și frumoase. Un glas de om treaz strigă, cuprins de admirație: „Drace! Țștia știe să joace!” Dar în aceeași clipă Grigori surprinse privirea ageră a unui plutonier cu părul creț, ațintită asupra lui, deveni mai atent și nu mai bău.

Armonistul dădu drumul unei polci. Femeile fură înhățate la joc. Un ostaș, cu spinarea albă de var, se clătină pe picioare și pofti la dans o muierușcă tânără, vecină cu Hristonea, dar ea îl refuză și, apucând în pumn poala fustei încrețite, alergă la Grigori.

— Hai la joc!

— Nu vreau.

— Hai, Grișa! Hai, drăguțule!

— Lasă prostiile, nu mă mișc!

Ea îl trăgea de mânecă, râzând silit. El se încruntă, se împotrivi, dar, văzând-o cum îi făcea tainic cu ochiul, se ridică. Jucară două cercuri, armonistul își trecea degetele pe clapele de bas, iar femeia prinse o clipă prielnică și-i șopti lui Grigori, înecându-se, cu capul pe umărul lui:

— Vor să te omoare. Te-a pârât cineva că ești ofițer. Fugi!

Și adăugă cu glas tare:

— Of, mi se-nvârte capul!

Inima lui Grigori zvâcni, înviorată. Veni la masă, trase o cană de basamac și o întrebă pe Daria:

— Nu ți se pare că s-a cam pilit Petro?

— L-a dat gata. Abia se mai ține pe picioare.

— Du-l acasă!

Daria îl târî de braț pe Petro, care se împotriva din răsputeri, sprijinindu-l cu o îndârjire bărbătească. Grigori ieși în urma lor.

— Unde te duci? strigă Anikușka după el. Nu-u! Îți pup mâna, numai nu pleca!

Beat turtă, Anikușka se agăță de Grigori, dar acesta se uită la el în așa chip, încât Anikușka își desfăcu brațele și se clătină într-o parte.

— Vă las sănătoși, oameni buni! strigă Grigori din prag, salutându-i pe toți cu căciula.

Cel cu părul creț își potrivi centura, clătină din umeri și ieși după el. Pe trepte, răsuflând drept în fața lui Grigori, îl întrebă surd, clipind din ochii

îndrăzneți și limpezi:

— Unde te duci? și-l apucă cu putere de mâneca mantalei.

— Acasă! răspunse Grigori, fără să se oprească și făcându-l să-l urmeze.

Înfrigurat, își zise cu veselie: „Nu, nu mă prindeți de viu!”

Plutonierul cu părul creț îl ținea mereu pe Grigori de cot, cu mâna stângă, și pășea alături de el, răsufând greu. Se opriră o clipă la portiță. Grigori auzi ușa scârțâind și deodată mâna dreaptă a ostașului lunecă pe șold și degetele apucară capacul tocului de revolver. Numai o singură clipă susținu Grigori privirea de oțel a omului, apoi se smuci brusc și-i prinse mâna care se căznea să deschidă tocul revolverului, o strânse de încheietură, o zvârli cu o putere nemaipomenită pe umărul său drept, se aplecă și, aruncând peste el trupul greu cu o mișcare pe care o cunoștea din tinerețe, îi trase mâna în jos, simțind după pârâit cum i se frânge cotul. Capul blond și creț ca o blană de miel se înfipse în troian, strivind zăpada.

Grigori o luă la fugă pe ulicioară, aplecându-se pe sub gard. Alerga spre Don. Picioarele lui, ca niște arcuri de oțel, îl duceau spre coborâș. „Numai să nu fie vreun pichet, că încolo...” Se opri o clipă: toată ograda lui Anikușka se zărea în urma lui. Un foc de armă; un glonț șuieră vrăjmaș. Alte împușcături... Fugi la vale, pe drumul negru de căruțe, peste Don. Când se afla pe la mijloc, un glonț zbură vâjâind și se înfipse lângă el, într-un sloi neted de gheață bășicată; cioburi de gheață țâșniră arzându-i gâtul. După ce trecu Donul în fugă, privi îndărăt. Împușcăturile tot mai răsunau ca niște pocnituri de harapnic. Bucuria salvării nu-l încălzea pe Grigori, și el rămase oarecum uimit de nepăsarea față de cele petrecute cu dânsul. „Au tras ca într-o fiară, își zise mașinal, oprindu-se din nou. N-au să mă caute, are să le fie frică să intre în pădure... Bine l-am mai aranjat la mână! Ce scârnăvie, voia cu mâinile goale să prindă un cazac!”

Se îndreptă spre șirele de paie. Dar le ocoli cu fereală și mai cutreieră mult, încurcându-și urmele, ca un iepure ieșit din culcuș. Se hotărî să petreacă noaptea într-o căpiță de rogoz uscat, părăsită pe câmp. Îi desfăcu vârful și o nură sări sub picioarele lui. Se îngropă până peste cap în rogozul mirosind a putregai și rămase acolo, tremurând de frig. Era gol de gânduri. Fără să vrea, își zise numai: „Oare n-ar fi bine să încălec mâine și s-o iau peste front la ai noștri. Dar nu ajunse la nicio hotărâre și ațipi.

Spre dimineață, îl trezi frigul. Privi afară și văzu de-asupra întinzându-se cerul albastru-negru, fără fund, străbătut de zorile vesele, tremurătoare, ca un luminiș de apă în vadurile Donului, cu azurul cenușiu deasupra capului și cu turmele palide de stele la margini.

Frontul se mută mai departe. Vuietul luptelor zilnice nu se mai auzea. Înainte de plecare, mitraliorii din Regimentul 13 cavalerie așezară în sania ucraineană cu spatele lat gramofonul lui Mohov și cutreierară în galop toate ulițele, gonindu-și caii albiți de spumă. Gramofonul horcăia și tușea (în gura lată a pâlniei intrau mereu bulgărași de zăpadă ce zburau de sub copitele cailor), iar mitraliorul cu căciulă siberiană cu clape destupa cu nepăsare pâlnia și învârtea mânerul arcului cu aceeași siguranță cu care mânuia mitraliera. Copiii alergau în urma saniei, ca un stol cenușiu de vrăbii, se țineau de marginea ei și țipau: „Nene, ia pune-o pe aia care fluieră! Pune-o nene!” Doi, cei mai fericiți, ședea chiar pe genunchii mitraliorului, iar acesta, în clipele când nu întorcea mânerul, ștergea cu grijă și cu asprime nasul cojit, umed de frig și de fericire, al băiatului celui mai mic.

După aceasta se auzi larma luptelor, de la Ust-Mecetka. Prin Tatarski treceau în coloane rare convoaiele cu hrană și cu muniție pentru Armatele a 3-a și a 9-a roșii, de pe Frontul de sud.

În a treia zi, fură trimiși oameni pe la toate curțile să-i vestească pe cazaci că trebuie să vină la adunare.

— Avem să-l alegem ataman pe Krasnov! zise Antip al lui moș Minciună, ieșind din ograda Melehovilor.

— O să-l alegem cu adevărat, sau or să ni-l pună de sus? întrebă Pantelei Prokofievici.

— Cum o da Dumnezeu...

Grigori și Petro veniră la adunare. Toți cazacii tineri erau de față. Bătrânii lipseau. Numai Avdeici, moș Minciună, strânsese în jurul său o droaie de gură-cască și le îndruga o poveste despre un comisar roșu care a stat la el în gazdă și-l poftise să ocupe un post de comandant.

— N-am știut, zise, că matale ești vagmistru din armata veche; dacă-i așa, cu plăcere: ia-ți postul în primire...

— Ce fel de post? De șef, să alergi după poruncă? rânji Mișka Koșevoi.

Câțiva hâtri de aceeași teapă răsăriră de îndată să-i țină isonul.

— Are să fie șef peste iapa comisarului. Ca s-o spele pe sub coadă.

— Aș! Mai mult decât atâta!...

— Ho-ho-ho!

— Avdeici! Auzi?... Cică au să te bage la trenul regimentar, să păzești murăturile.

— Parcă voi știți toate așa cum s-au petrecut? sări cu gura alt binevoitor. Comisarul îl ținea cu vorba, iar vistavoiul comisarului s-a dat numaidecât la baba lui. Și a pus mâna pe dânsa... Iar Avdeici stătea și asculta, ciulea urechile și dădea drumul la mucii...

Cu ochii buimaci, Avdeici îi cercetă pe toți cei din jur, înghiți în sec și întrebă:

— Care și-a îngăduit să spună asemenea ticăloșii?

— Eu! răspunse semeț unul din spatele grupului.

— Ei, văzut-ați așa hal de scârnăvie?

Cu aceste cuvinte Avdeici se întoarse spre cazaci, cerșind cuvinte de mângâiere, care au și început a ploua din toate părțile:

— De când îți spun că e o putoare!

— La fel cu prubuluiala și tot neamul lui!

— De-aș fi mai tânăr... (obrajii lui Avdeici se îmbujorară de culoarea coacăzilor roșii), de-aș fi tânăr, ți-aș arăta eu ție! Ai toate apucăturile de hohol!... Dohotniță de Taganrog! Otreapă de hohol...

— Dar de ce, Avdeici, de ce nu pui mâna pe el? E un țânc pe lângă tine.

— Să știi că s-a blegit bietul Avdeici!

— Se teme să nu-i plesnească buricul de atâta opinteală...

Larmă de alte strigăte și râsete l-au petrecut pe Avdeici, care se îndepărtă, plin de demnitate. Cazacii stăteau în pâlcuri mici pe medean. Grigori, care de mult nu-l mai văzuse pe Mișka Koșevoi, veni mai aproape de el.

— Noroc, leat!

— Noroc!

— Pe unde te-ai mistuit? Sub care drapel ți-ai făcut slujbulița? zâmbi Grigori și strânse mâna lui Mișka, uitându-se drept în ochii lui albaștri.

— Ehei, frate! Am fost și la herghelie, și am fost și în sotnia disciplinară, pe frontul de la Kalaci... Dar întreabă-mă unde n-am mai fost! Cu mare greu am ajuns acasă. Am vrut să trec pe front la roșii, dar mă păzeau mai amarnic decât pe o fată mare... Deunăzi, vine la mine Ivan Alexeevici, cu mantaua pe el și cu tot echipamentul. „Ei, zice, acum ia arma și hai la drum!” Eu, care abia picasem de pe drum, îl întreb: „Cum, ai de gând să bați în retragere?” El dă din umeri și zice: „Așa e ordinul! A trimis atamanul după mine. Eram trecut la dânșii cu serviciul la moară.” Zice bună ziua și pleacă. Eu credeam că e dus cu adevărat, însă a doua zi, după ce a trecut Regimentul „Mțensk”, iată-l că se ivește iar... Dar ce să mai vorbim, că uite-l colea, vine chiar el, Ivan Alexeevici în carne și oase.

Împreună cu Ivan Alexeevici se apropia și Davîdka, mecanicul de la moară, rânjindu-și gura plină de dinți albi ca mărgăritarele. Râdea de parcă ar fi găsit cine știe ce comoară... Ivan Alexeevici strânse mâna lui Grigori cu degetele lui osoase, înnegrite pentru vecie de uleiul mașinilor, și plescăi din limbă.

— Cum se face că ai rămas, Grișa?

— Dar tu?

— Ei, cu mine e altă socoteală.

— Vrei să zici că am fost ofițer?... Cum vezi, ce-o fi, o fi. Am rămas!... Era cât pe ce să mă omoare... Când au început să mă gonească și să tragă după mine, mi-a părut rău că n-am plecat, dar acum tot nu-mi pare rău.

— Pentru ce s-au legat de tine?... Ția din 13?

— Ei, petreceam la Anikușka. M-a pârât cineva că sunt ofițer. De Petro nu s-au atins, însă pe mine... Toate din pricina epoleților. Am stâlcit nițel mâna unuia și am tulit-o peste Don... Iar dânșii, de necaz, au venit la mine acasă și mi-au luat tot calabalâcul. Și nădragii, și hainele. Am rămas cu ce era pe mine.

— Dacă am fi plecat la roșii, atunci, înainte de Podtiolkov... n-am avea acum nicio grijă, zâmbi Ivan Alexeevici și-și aprinse țigara.

Lumea se aduna mereu. Întrunirea o deschise un tovarăș al lui Fomin, horunji Lapcenkov, sosit de la Vioșenskaia:

— Tovarăși stăniceri! Puterea sovietică s-a instaurat în districtul nostru. Trebuie să alcătuim administrația, să alegem comitetul executiv, cu un președinte și un loctiitor. Asta-i una. Al doilea: am adus de la Sovietul de district un ordin. E scurt: să se predea toate armele albe și de foc.

— Asta-i bună! zise cu îndârjire cineva din spatele mulțimii.

Urmă o tăcere adâncă, mult timp neîntreruptă de nimeni.

— Tovarăși, nu se cade să mai strigați asemenea vorbe! zise Lapcenkov, ridicându-se drept și punându-și căciula pe masă. Bineînțeles că armele trebuiesc predate, pentru că n-au niciun rost în gospodărie. Cine vrea să meargă întru apărarea Sovietelor, are să le capete înapoi... Așadar, să vă predați puștile în trei zile... După aceea începem alegerile. Îl voi obliga pe președinte să aducă ordinul la cunoștința tuturor, și tot el are datoria să ridice de la ataman ștampila și toți banii obștești.

— Dar ce, parcă dânșii ne-au dat armele ca să pună acum laba pe ele?...

Omul care întrebase n-avu timp să sfârșească. Toată lumea se și întoarse spre el. Era Zahar Koroliiov.

— Dar pentru ce ispravă ții să ai armă? întrebă fără ocol Hristonea.

— Eu n-am nevoie de ea. Dar atunci când am lăsat Armata Roșie să treacă prin districtul nostru, nu ne-a fost vorba c-o să ne dezarmeze.

— Adevărat!

— A spus și Fomin, la adunare!

— Ne-am cumpărat săbiile cu gologanii noștri!

— Eu am venit cu arma din războiul cu Germania, iar acum s-o dau?

— Spune-i că armele nu le dăm!

— Aștia vor să-i jecmănească pe cazaci! Ce mai însemnez eu fără arme?

Ce să fac?... Fără arme sunt ca o muiere cu fusta trasă până la buric...

— Le vom păstra!

Mișka Koșevoi ceru cuviincios cuvântul:

— Dați-mi voie, tovarăși! Mult mă mir când aud asemenea vorbe. E sau nu război?

— Război, nerăzboi, ce are a face?

— Iar dacă suntem în stare de război, nu mai încape nicio vorbă... Adu-le și predă-le!... Parcă noi n-am făcut la fel, când ocupam satele de hoholi?

Lapcenkov își netezi căciula cu mâna și spuse răspicat, cu greutate:

— Cine nu-și va preda armele în aceste trei zile va fi dat pe mâna tribunalului revoluționar și împușcat ca dușman.

După o clipă de tăcere, Tomilin tuși și strigă răgușit:

— Rugăm să se aleagă autoritățile!

Începură să propună candidați, rostind vreo zece nume. Unul mai tânăr strigă:

— Și Adveici!

Dar gluma n-avu niciun răsunset. Primul votat fu Ivan Alexeevici, ales de toată lumea.

— După asta, nici nu mai e nevoie să votăm mai departe, spuse Petro Melehov.

Adunarea încuviință, și Mișka Koșevoi fu ales loctiitor de președinte, fără votare, întrucât nu se împotrivi nimeni.

Melehovii și Hristonea nici n-apucară să ajungă acasă, când l-au întâlnit pe Anikușka. Ducea subsuoară arma și cartușele, înfășurate în șorțul nevestei. Zărindu-i, se fâstâci și coti pe o ulicioară lăturalnică. Petro se uită la Grigori, Grigori se uită la Hristonea și tustrei zâmbiră.

Văgăunile nu se văd sub omăt; nu-s nici râpe, nici vâlcele, nici drumuri, nici cărări. De jur împrejur, în toate părțile, numai câmpie albă, pustie, netezită de vânturi. Stepa parcă e moartă. Rareori, trece în zbor prin înălțimi corbul tot atât de bătrân ca această stepă, ca gorganul care-și ridică deasupra drumeagului de vară căciula de argint, cu blana domnească, neagră de pelinariță împrejur. Trece corbul, șuierător, despiciând cu aripile văzduhul și scoțând un croncănit surd ca un geamăt. Vântul duce în depărtări strigătul lui, îl poartă să răsunе lung și jalnic deasupra stepei, ca o coardă de bas atinsă fără de vrere în tăcerea nopții.

Și totuși stepa trăiește sub giulgiul alb. Acolo unde se ridică valurile înghețate ale ogorului ferecat în zale de argint, sub care zace pământul boronit din toamnă, își dorm somnul de iarnă vlăstarele de grâu culcate de frig, înfigându-și cu lăcomie în țărână rădăcinile vii. Firișoarele lor de mătase verde, cu diamante de rouă înghețată, se lipesc de cernoziomul fraged, se hrănesc cu sângele său negru, dătător de viață, așteptând să vină soarele primăverii ca să se trezească, să spargă pojghița subțire de sclipitoare zăpadă înghețată, ca să înverzească cu toată puterea în luna mai. Și se vor dezmoști când le va veni vremea! Pitpalacii se vor bate între ele, ciocârliia de aprilie va răsunа deasupra lor. Același soare le va mângâia și același vânt le va legăna, până când spicul copt, plin de boabe grele, își va apleca în jos capul mustăcios, bătut de ploaie și de vânturi rele, se va culca la pământ sub coasa plugarului și-și va da smerit pe arie bobul neted și greu.

Tot ținutul Donului trăia o viață ascunsă, doborâtoare. Veneau zile de urgie. Se așteptau întâmplări mari. Zvonuri negre pluteau în aer, dinspre Donul de sus, Cir, Țuțkan, Hopior, Elanka și de prin văile tuturor celorlalte râuri mari și mici, cu satele căzăcești împrăștiate pe maluri. Se spunea că frontul, care trecuse asemenea unui val și se oprise lângă Doneț, este mai puțin de temut decât tribunalele și comisiile extraordinare, care cică ar sosi neapărat în stanițe, chiar azi sau mâine, ba chiar s-ar fi ivit la Migulinskaia și la Kazanskaia, judecând scurt și fără dreptate pe cazacii care au slujit la albi. Se spunea că nici părăsirea frontului de către cei din Țara de sus nu le aduce vreo ușurare; iar judecata este cum nu se poate mai simplă: o învinuire, vreo două întrebări, condamnarea și – la zid! – sub o rafală de mitralieră. În sfârșit, lumea povestea că la Kazanskaia și la Șumulinskaia au și pierit destui cazaci și zac în răchitiș fără pogrebanie... Foștii luptători râdeau: „Minciuni, basme ofițerești! De când tot ne sperie cadetii cu Armata Roșie!”

Credeau și nu credeau zvonurilor. Doar și mai înainte se scorniseră destule minciuni prin sate. Pe cei mai slabi cu duhul zvonurile i-au împins la fugă în pribegie. Dar după ce frontul se îndepărtase, mulți inși nu mai dormeau noaptea: perna le frigea obrazul, patul le părea de scândură, până și nevestele le erau parcă străine.

Erau și unii cărora le părea rău că nu plecaseră peste Doneț; dar un lucru o dată făcut nu se mai desface, iar o lacrimă căzută nu se mai ridică de pe jos...

În Tatarski, cazacii se adunau seara pe ulicioare vorbind despre noutăți, apoi colindau din casă în casă, ca să bea trăscau. Satul trăia o viață apăsată și fără de veselie. La începutul câșlegilor o singură nuntă răsună cu zurgălăi de sărbătoare: Mișka Koșevoi își mărita sora. Dar lumea vorbea despre asta cu o răutate batjocoritoare:

— De măritiș îi arde!... Te pomenești că nu mai avea încotro.

A doua zi după alegere, satul a predat armele. Tinda și coridorul de la casa lui Mohov, ocupată de comitetul revoluționar, se umplu ca un arsenal. Petro Melehov se înființă și el cu două arme: a sa și a lui Grigori, două revolvere și o sabie. Dar frații opriră o pereche de revolvere ofițerești și nu au predat decât lucrurile cu care veniseră de pe frontul german.

Cu sufletul ușurat, Petro se întoarse acasă. Grigori era în odaie; cu mânecele suflecate până la coate, desfăcuse două închizătoare ruginite de armă și le spăla cu gaz. Armele se aflau acolo, rezemate de cuptor.

— De unde le ai? întrebă Petro atât de uluit, încât mustățile i se pleoștiseră.

— Le-a adus tata, știi, atunci când a fost la mine, în Filonovo.

Ochii micșorați ai lui Grigori sclipeau ca doi licurici. Izbucni în râs și se pocni peste solduri cu mâinile unse de gaz. Deodată, se opri și clănțâni din dinți ca un lup.

— Armele nu-s mare lucru! Știi, urmă el în șoaptă, cu toate că nu era nimeni în casă, tata mi-a mărturisit astăzi – Grigori înăbuși din nou un zâmbet – că are și o mitralieră.

— Nu mă înnebuni! De unde, pentru ce?

— Cică a luat-o de la niște cazaci pe un sac cu caș, dar eu cred că minte, tartorul bătrân!... De bună seamă că a șterpelit-o! E ca un gândac de bălegar: apucă tot ce poate și ce nu poate trage după el... Mi-a șoptit: „Am o mitralieră, e îngropată în arie. Are un arc bun de făcut niște cârlige pentru pescuit, dar nu m-am atins de el.” îl întreb: „La ce-ți trebuie?” „Mi-a plăcut arcul ei fain, da' poate să mai trebuiască și pentru altceva. E un lucru

de preț. Numai oțel.”

Mânios, Petro dădu să treacă în bucătărie, la bătrân; dar Grigori îl făcu să se răzgândească:

— Lasă-l! Mai bine ajută-mi să curăț și să ascund toate astea! Ce-ai de câștigat, dacă te iei la hartă cu dânsul?

Ștergând țevile puștilor, Petro fosăia pe nări. Iar în cele din urmă, zise gânditor:

— Cine știe?... Adevărat, poate că o să ne mai trebuiască. Las' să fie!...

În aceeași zi, Ivan Tomilin aduse vestea că la Kazanskaia execuțiile se țin lanț. Cazacii șezură fumând și sfātuind lângă cuptor, în timp ce pe Petro îl rodea un gând greu. Își muncea creierii neobișnuiți cu atâta trudă, până când îl năpădi sudoarea pe frunte. După ce plecă Tomilin, rosti:

— Mă duc chiar acum la Rubejin, la Iașka Fomin. Am auzit adineauri că șade pe la ai săi. Se spune că l-ar fi pus mai-mare peste comitetul revoluționar al districtului. E om mare acum... Am să-l rog să ne aibă în grijă dacă se-ntâmplă ceva...

Pantelei Prokofievici înhămă iapa la sania lată. Daria se încotoșmână în suba nouă și tăinui ceva îndelung cu Ilinișna. Amândouă se strecurară în hambar și ieșiră de acolo cu o legăturică.

— Ce aveți acolo? întrebă Bătrânul.

Petro nu răspunse, iar Ilinișna șopti repede:

— Aveam niște untuleț. L-am strâns pentru o nevoie... Dar acum nu ne arde de unt; l-am dat Dariei să-l ducă plocon nevestei lui Fomin... Poate să-i folosească lui Petiușka! Și izbucni în plâns. Au slujit cât era poruncă să slujească de și-au prăpădit tinerețele și mai să-și piardă viața, iar acum, Doamne ferește, pentru niște epoleți de-ai lor...

— Tacă-ți gura, bocitoareo! strigă cu ciudă Pantelei Prokofievici, aruncându-și cnutul în fân. Apoi se întoarse către Petro: Să-i făgăduiești și ceva grâu.

— La ce dracu' să-i trebuiască grâu! sări Petro. Mata tată, ai face mai bine să te duci la Anikușka să iei niște basamac, nu grâu!

Pantelei Prokofievici se duse și se întoarse, ascunzând sub poală o oală de basamac, cam cât o căldare, și spunând cu fală:

— Bun rachiaș, mama mă-sii! Leit cel vechi, ca sub Nicolae!

— Ai și tras la măsea, porc bătrân! îl luă la rost Ilinișna. Dar bătrânul se prefăcu a nu auzi și intră în casă, mlădiindu-se cu mers de om tânăr, mijindu-și ochii ca un motan sătul, sughițând de plăcere și ștergându-și cu mâneca buzele arse de basamac.

Petro plecă din ogradă, lăsând în urmă poarta deschisă ca un musafir la casă străină.

Ducea și el daruri pentru fostul tovarăș de slujbă, acum cu atâta putere: în afară de basamac, o bucată de șeviot dinainte de război, o pereche de cizme și un pachet de ceai scump, cu floricele... Luase toate lucrurile acestea la Liski, atunci când Regimentul 28 cucerise prin luptă gara și se repezise la vagoane și la depozite, prădându-le...

Tot acolo, într-un tren, pusese mâna pe un coș cu rufărie de cucoană. Îl trimisese acasă prin tată-său, care venise pe front. Spre marea pizmă a Nataliei și a Duniașkăi, Daria se împopoțonase în niște rufe cum nu mai văzuse nimeni în sat. Erau de cea mai subțire pânză străină, mai albă ca zăpada, și pe fiecare bucată erau cusute o stemă și un monogram. Dantelele de la chiloți fluturau mai ușoare decât spuma Donului. Chiar în cea dintâi noapte după întoarcerea bărbatului, Daria venise la culcare cu chiloții pe ea.

Înainte de a stinge lumina. Petro zâmbi îngăduitor:

— Ți-ai pus izmene de bărbat și umbli cu ele?

— E mai călduros și mai frumos așa! răspunse visător Daria. Nici nu pricep: dacă ar fi de bărbat, ar fi mai lungi! Și apoi horbotele... La ce vă trebuie horbote?

— Poate că bărbații mai de soi îi poartă și cu horbote, răspunse somnoros Petro și se scarpină. Din partea mea, poți să-i tot porți!

Lucrul nu-l prea îngrijoră la început. Cu toate acestea, în nopțile următoare, se culca alături de nevastă, dându-se la o parte, privind cu neliniște și cu respect dantelele, temându-se să nu se atingă de ele nici măcar cu degetul și simțindu-se oarecum străin de Daria. Nu se putuse obișnui cu rufăria de cucoană. A treia noapte, se înfurie și ceru cu hotărâre:

— Dă-i jos, la dracu' cu ei! Nu se cade să-i poarte o muiere, că nu-s de femeie. Stai în ei ca o boieroaică! Parcă ești o dihanie!

Dimineața, se sculă înaintea Dariei. Tușind și încruntându-se, încercă să-și pună el chiloții. Privi mult și cu încordare șireturile, dantelele și picioarele lui goale, păroase până sub genunchi. Se întoarse și se zări deodată în oglindă cu bucle băgate în crețuri de pânză, înjură cu necaz și sări afară din chiloții largi, ca un urs burzuluiit. Cu degetul mare de la picior se încurcă în dantele, cât pe ce să cadă peste o ladă, și, înfuriindu-se de-a binelea, rupse șireturile și-și scoase picioarele din chiloți. Daria îl întrebă cu glas somnoros:

— Ce faci acolo?

De supărat ce era, Petro nici nu răspunse, scuipând și sforăind de ciudă. În aceeași zi, Daria luă chiloții făcuți cine știe pentru ce sex și-i așează în cufăr: acolo se mai găseau o droaie de alte lucruri, cărora femeile nu le puteau afla cuvenita lor întrebuintare. Toate lucrurile acestea urmau să fie făcute pieptare. În schimb, Daria folosise fustele; nu se știe de ce erau prea scurte, dar, femeie iscusită, mai înnădise în sus câte un crâmpei de pânză să fie cu o palmă mai lungi decât cea de lână. De atunci, Daria se fudulea grozav cu fustele ei, măturând pardoseala de lut cu dantelele de Olanda...

Și acum, plecând împreună cu bărbatul ei, era boierește și cu tâlc îmbrăcată. Fusta dedesubt cu horbotele cu pricina se zărea de sub șuba de Don, cu margini de lutru, iar cea de lână era nouă și de postav ales, pentru ca nevasta lui Fomin să-și dea seama că Daria nu e o cazacă de rând, ci nevastă de ofițer, orice s-ar spune.

Petro plesnea din bici și plescăia din buze. Iepușoara burtoasă, cu șira spinării osoasă și năpârlită, alerga în trap pe drumul bătătorit de-a lungul Donului. Ajunseră la Rubejin taman la vremea mesei. Într-adevăr Fomin era acasă, îi făcu lui Petro o bună primire, îl pofti la masă și zâmbi în mustața roșcovană când taică-său aduse din sania lui Petro, înălbită de promoroacă, oala cu basamac, acoperită de scuturătură de fân.

— Tu, leat, nici nu mai dai pe la oameni, spune Fomin cu o voce de bas târăganată și plăcută, aruncând priviri piezișe Dariei; clipi din ochii albaștri de muieratic și-și răsuci mustața cu ifose de cuceritor.

— Doar știi și mata, Iakov Efimîci: au tot trecut oști – vremuri grele...

— De fapt, așa e! Nevastă! Ia adu-ne ceva castraveți, niște verzișoară, pește uscat.

Casa strâmtă era bine încălzită. Pe cuptor, stăteau tolăniți doi copii: un băiat, care semăna cu tătâne-său și avea ochi albaștri depărtați, și o fetiță. După ce cinsti puțin, Petro trecu la treburi serioase:

— Se vorbește prin sate că au venit comisiile. Vor să pună mâna pe cazaci...

— Tribunalul Diviziei 15 „Izenskaia” a și sosit la Vioșenskaia. Ei și?... Ce-ai tu cu el?

— Cum, Iakov Efimîci? Știi și mata că sunt socotit ofițer. Păi, ce fel de ofițer sunt eu, numai cu numele?

— Atunci?...

Fomin se simțea stăpân pe situație. Băutura îl făcu încrezut și laudăros. Se ținea falnic, își netezea mustățile și privea aspru, pe sub sprâncene.

Dar Petro pricepu și el repede cum să-l ia și începu să se milogască,

zâmbind umil și totuși tutuindu-l:

— Am slujit împreună cu tine! Nu poți să te plângi de nimic rău despre mine. Am mers eu vreodată împotriva ta? Nu, de când trăiesc! Să mă trăsnească Dumnezeu, totdeauna am fost pentru cazaci!

— Știm noi asta! Tu, Petro Panteleevici, să n-ai nicio grijă. Îi cunoaștem pe toți pe de rost. N-au să se atingă de tine. Dar pe unii tot o să punem mâna. O să-i apucăm de gât. Sunt multe bestii ascunse... Au rămas și-și văd de-ale lor. Își dosesc armele... Le-ai predat? Ai?...

Trecerea de la vorbirea tărăganată la această întrebare aspră și repede fu atât de neașteptată, încât Petro se încurcă pentru o clipă; sângele îi năvăli în obraz.

— Le-ai predat? Ia spune! nu-l slăbea Fomin, aplecându-se peste masă.

— Fără îndoială, Iakov Efimîci!... Să nu crezi cumva că eu... eu cu sufletul deschis...

— Cu sufletul deschis? Las' că vă cunoaștem noi... Doar și eu îs de pe aici, făcu Fomin cu ochiul într-o strâmbătură de om beat, rânjindu-și gura mare cu dinții lați. Cu cazacul bogat așa e: îi întinzi o mână, iar în cealaltă să ai neapărat un cuțit, că altfel sare la tine... Niște câini! Nu se găsesc oameni cu inima deschisă! Am văzut destulă lume. Niște trădători! Dar tu să nu ai frică de nimeni, că n-o să se atingă de tine. Cuvântul meu e cuvânt!...

Daria mânca niște răcitur, aproape fără pâine – așa cerea datina bunei-cuviințe. Stăpâna casei o îmbia mereu.

Petro plecă pe înserate, liniștit și vesel.

•

După ce-și petrecu feciorul, Pantelei Prokofievici porni să-și vadă cuscrul, pe Korșunov. Mai trecuse pe la el cu puțin înainte de venirea roșilor, atunci când Lukinișna îi pregătea lui Mitka cele de trebuință pentru drum și când în casă era mare zarvă și zăpăceală. Simțindu-se de prisos, Pantelei Prokofievici își văzuse atunci de drum. Acum avea de gând să vadă dacă totul merge bine și să-și verse necazul pe care i-l pricinuiau aceste prea vitrege vremuri.

Încet, șchiopătând, mergea tocmai în celălalt capăt al satului. Ajuns în ograda Korșunovilor, se întâlni cu moș Grișaka, mai îmbătrânit și cu mai mulți dinți lipsă. Era duminică, și bătrânul se îndrepta spre biserică, la vecernie. Zărindu-și neamul, Pantelei Prokofievici se clătină pe picioare: de sub șuba descheiată i se vedeau crucile și toate medaliile cu care fusese decorat în războiul cu turcii; petlițele roșii ardeau semeț pe gulerul drept al

uniformei de altădată; nădragii cu lampas îi atârnavu prea largi, vârați cu grijă în ciorapii albi, iar pe cap avea chipiul cu cocardă, împins până la urechile mari și albe, ca de ceară.

— Ce-i cu tine, moșule? Cuscre dragă, nu ești în toate mințile? Cine mai poartă acum cruci și cocarde?

— Aud? făcu moș Grișaka, cu mâna pâlnie la ureche.

— Cocarda, zic, s-o dai jos! Scoate-ți crucile! Au să te aresteze pentru toate astea. Nu-i voie sub Puterea sovietică, nu te lasă legea!...

— Nu, drăguțule, am slujit drept și cu credință țarului meu celui alb. Dar puterea astălaltă nu vine de la Dumnezeu. Pe dânșii nu-i recunosc de putere! Am jurat credință țarului Alexandru, n-am jurat către mujici, așa! Moș Grișaka își mișcă buzele palide, își șterse mustața verzuie și arată cu cârja spre casă. Veneai la Miron, așa e? E acasă. Iar pe Mitiușka l-am petrecut în pribegie. Maica Precista să-l aibă în pază! Ai tăi au rămas, hai? Uite așa e... Iată ce fel de cazaci trăiesc pe lume! Au jurat și dânșii credință marelui ataman, iar când oștirea are nevoie de ei au rămas la neveste... Nataliușka e teafără, sănătoasă?

— E bine... Întoarce-te, moșule, dă jos crucile de pe tine! Nu se mai poartă acum. Doamne, Dumnezeule, ai căpiat, dragă cuscre?

— Du-te cu Dumnezeu! Ești prea tânăr ca să mă înveți pe mine! Hai, vezi-ți de drum!...

Moș Grișaka merse drept asupra cuscrului său și acesta îi făcu loc, abătându-se din drum în zăpadă, întorcându-se spre el și dând deznădăduit din cap.

— Te-ai întâlnit cu viteazul nostru? Curată pedeapsă pentru noi, și tot nu-l ia Dumnezeu! Vădit îmbătrânit, Miron Grigorievici se sculă în întâmpinarea cuscrului. Ai văzut! Și-a pus jucărelele, șapca cu cocarda și a plecat. Îți vine să i le scoți cu de-a sila. A dat în mintea copiilor, nu mai pricepe nimic.

— Lasă-l să se joace, că tot nu mai are mult de trăit... Ei, spune-mi, cum o duc ai noștri? Am auzit că pe Grișa au vrut să-l omoare antihriștii. Lukinișna se așeză mai aproape de cazaci, proptindu-și bărbia în palmă cu aer dureros. Ce pacoste pe noi, cuscre! Ne-au luat patru cai, ne-au lăsat numai o iapă cu mânzul. Ne-au sărăcit cu totul!

Miron Grigorievici miji un ochi, ca și cum ar fi ochit ceva, apoi spuse cu alt glas, plin de clocotitoare ură:

— Dar de ce s-a răsturnat toată viața noastră? Cine-i de vină?... Tocmai ea, puterea asta a satanei! Ea, cuscre, poartă vina pentru toate. Păi, e cu

putință să-i faci pe toți o apă și-un pământ? Poți să-mi scoți sufletul și tot n-am s-o primesc! Am muncit toată viața, mi-am încovoiat spinarea, m-am scaldat în sudoare – și poftim! Să am traiul la fel cu al aceluia care n-a mișcat nici măcar un deget, ca să scape de nevoi!... Nu, să avem iertare! Această putere taie tot avântul unui om gospodar. De aceea nu-ți vine să pui mâna pe nimic: pentru ce să agonisești, pentru cine să muncești? Azi agonisești, iar mâine vin dumnealor și-ți iau totul... Încă una, cuscre: a fost deunăzi la mine un prieten din satul Mrîhin și am stat de vorbă... Frontul, iată-l lângă Doneț! Dar crezi tu că se va ține? Eu, ca să-ți spun drept, le tot vorbesc oamenilor de încredere că trebuie să-i ajutăm pe-ai noștri care sunt peste Doneț...

— Cum să-i ajutăm? Întrebă îngrijorat Pantelei Prokofievici, în șoaptă, fără să știe de ce.

— Cum să-i ajutăm? Să dăm brânci puterii lor! Și s-o trântim în așa chip, ca să ajungă iarăși în gubernia Tambov. Să-i facă acolo pe toți mujicii deopotrivă. Am să-mi dau toată averea, dau și cel din urmă capăt de ață, numai să-i nimicim pe acești vrăjmași! Trebuie, cuscre, trebuie să le băgăm mințile în cap. E timpul! Că dacă n-o facem acum, va fi prea târziu... Îmi spunea prietenul: cazacii lor se frământă și ei. Numai să ne apucăm toți o dată, spuse Korșunov, schimbându-și glasul într-o șoaptă repede, tremurătoare. Trupele au trecut, dar câți au rămas? Nimica toată... Prin sate, numai președinții... Dacă le deșurubăm capetele, totul are să meargă strună. Iar la Vioșenskaia, ehei! Dacă năvălim cu toții câți suntem, îi facem praf! Ai noștri n-au să ne lase fără ajutor, au să se unească cu noi... Îți spun curatul adevăr, cuscre.

Pantelei Prokofievici se sculă. Cântărindu-și cuvintele, îl sfătui cu fereală:

— Bagă de seamă! Dacă aluneci, dai de bucluc! Cazacii șovăiesc, dar dracu' să-i știe încotro îi mână gândul. Despre asemenea lucruri nu-i cuminte să vorbești acum cu oricine... Pe cei tineri nici nu-i chip să-i pricepi: toți parcă se joacă de-a v-ați ascunselea. Unul a pornit în retragere, altul a rămas. Vai de traiul nostru!... Asta nu-i viață, e numai o băjbăială într-un întuneric.

— Nu te mai îndoii, cuscre, zâmbi îngăduitor Miron Grigorievici. Nu vorbesc într-aiurea. Oamenii îs ca oile: unde merge berbecul, acolo se repede și turma. Și trebuie să le arătăm calea. Trebuie să le deschidem ochii, ca să vadă cum e puterea asta. Câtă vreme nu-i nor, nici nu tună din senin. Eu le spun pe față cazacilor: trebuie să ne răsculăm! Se zvonește că

ăia ar fi dat ordinul să-i stârpească pe toți cazacii. Cum te poți împăca cu acest gând? O roșeață se ivi printre pistruii de pe chipul lui Miron Grigorievici. Ei, spune și tu, Pantelei Prokofievici, ce are să iasă din toate astea? Se zice că au și început să-i împuște pe oameni... Ce fel de viață e asta? Văzut-ai cum s-au răsturnat toate în anii din urmă? Gaz nu-i, chibrituri nu-s, și Mohov nu mai avea nimic în prăvălie, în afară de zaharicale... Dar semănăturile? Cât a semănat lumea, față de ceea ce a fost? Caii au fost ridicați... Mie mi i-au luat; de la alții, la fel... De ridicat, se pricep cu toții să ridice, dar cine are să-i mai crească? La noi, când eram flăcău, se aflau optzeci și șase de cai. Ții minte, cred!... Și ce iuți! Chiar pe un calmuc îl puteai ajunge din urmă! Și am avut noi unul, roib, cu stea în frunte. Ieșeam cu el să calc iepurii: mergeam în stepă, țâșnea un vătui din buruieni, nu-l lăsam să fugă nicio sută de stânjeni și – gata! – l-am și strivit cu calul. Uite, îmi aduc aminte, și chipul lui Miron Grigorievici se luminează de un zâmbet cald, am ieșit și o dată la mori și văd un iepure: sare drept la mine!... Am mânănat calul spre el, iar el o ia îndărăt, la vale, peste Don! Era de Lăsata-secului. Zăpada de pe Don o dusesese vântul; numai gheață goală. Când m-am repezit după iepure, calul a alunecat, s-a poticnit în gheață și nici c-a mai ridicat capul. Se poticnise și inima în mine! Scot șaua de pe el și alerg acasă: „Tată, a murit calul sub mine! Goneam un iepure cu el.” „Și l-ai prins?” „Nu”. „Pune șaua pe-ăl negru și prinde-l, neam de cățea!” Iată ce vremuri erau! Trăiau cazacii și se iubeau. S-a prăpădit calul – nu-i părea rău, dar iepurele trebuia fără doar și poate să-l prinzi. Calul era de o sută de ruble, iar iepurii – zece la o rublă. Ehei, ce să mai vorbim!...

Pantelei Prokofievici plecă de la cuscru-său simțindu-se cu totul pierdut și cu sufletul otrăvit de îngrijorare și durere. Pricepea acum pe deplin că la cârma vieții se iviseră alți oameni, necunoscuți și dușmănoși. Și dacă în trecut își stăpânea gospodăria și viața ca pe un cal bine strunit, scos la cursele cu obstacole, viața îl ducea acum unde voia ea, ca un cal turbat, plin de spume, și n-o mai stăpânea, ci, neputincios pe spinarea ei săltătoare, se clătina cu jalnice eforturi ca să nu se dea peste cap.

Viitorul era cufundat în ceață. Nu mult timp a trecut de când Miron Grigorievici fusese cel mai bogat gospodar din tot districtul. Cei trei ani în urmă, însă, îi vlăguiseră cheagul. Argații se împrăștiară, semănăturile s-au împușinat la a noua parte, boii și caii nu-i mai umpleau ograda, fuseseră dați pe degeaba sau pe niște bani tâmpiți, fără preț și fără greutate. Totul fusese parcă într-un vis și trecuse ca o ceață, plutind deasupra Donului. Drept amintire îi mai rămăsese doar casa cu pridvorul dăltuit cu măiestrie

și cu spălăcitele podoabe. Perii albi năpădiră prea devreme blana de vulpe roșcată din barba lui Korșunov. Trecuseră și pe tâmple și se cuiburiseră acolo, la început în fire răzlețe ca pirul de stepă în nisip, iar mai apoi, biruind părul roșcat, rămăseseră pe deplin stăpâni pe tâmple, trecând deasupra frunții și cucerind fir după fir. Aceleași două puteri luptau crunt între ele și în sufletul lui Miron Grigorievici. Sângele său roșu și viu se răscula, cerându-i să meargă la lucru, îmboldindu-l să nu se lase nici de arat, nici de clădit acareturi, nici de îngrijirea uneltelor ce se cereau drese și nici de bogăție. Sufletul său însă era chinuit tot mai des de gânduri negre. „La ce bun să mai agonisesc? Tot au să se prăpădească!” Și totul îi părea vopsit în culoarea albă, moartă, a nepăsării. Mâinile lui, cumplit de urâte, nu mai apucau ca altădată un ciocan sau un ferăstrău, ci rămâneau fără rost pe genunchi, mișcându-și degetele murdare, butucănoase de muncă. Vitregia vremurilor îi grăbea bătrânețea. I se făcuse scârbă de pământ. Primăvara mergea la ogoare din obișnuință, ca la o soție neubită, numai din datorie. Agonisea fără bucurie și pierdea fără necaz cele agonisite... Când roșii îi luară caii, nici nu clipise din ochi. Și tot el, cu doi ani în urmă, era cât pe ce să-și spintece nevasta cu furca, pentru un lucru de nimic: fiindcă boii stricaseră o claie de fân. „A înfulecat Korșunov de s-a îndopat până-n gât, spuneau vecinii. Iar acum a început să i se aplece de toate și să lepede din el.”

Pantelei Prokofievici ajunse șchiopătând acasă și se culcă pe pat. Îl dorea sub lingurică; un val de greață i se ridica în gâtleej. După cină, își rugă nevasta să-i aducă un pepene murat, mâncă o felie; l-au zguduit fiorii și abia s-a târât până la cuptor. Spre dimineață, zăcea în nesimțire, mistuit de fierbințeala tifosului care îl scoase din lumea cea adevărată. Buzele îi crăpară și erau mânjite de sânge închegat; chipul i se făcu galben, iar albul ochilor se acoperi de o pojghiță vânătă. Baba Drozdihă îi lăsă sânge și scoase dintr-o vână de la mână două străchini de răutate neagră ca dohotul. Dar nu-și veni în fire; numai fața i se făcu albă-sinilie, iar gura, cu dinții negri, i se deschise mai largă, trăgând șuierător aerul în piept.

20

La sfârșitul lui ianuarie, Ivan Alexeevici plecă la Vioșenskaia, unde fusese chemat de președintele comitetului revoluționar de district. Trebuia să se întoarcă în aceeași seară. Era așteptat. Mișka Koșevoi ședea în casa pustie a lui Mohov, în fostul birou al stăpânului, la o masă de scris mare, ca

un pat pentru două persoane. Milițianul Olșanov, trimis de la Vioșenskaia, stătea rezemat pe pervazul ferestrei. În odaie, nu se afla decât un singur scaun. Olșanov fuma în tăcere și scuipa departe, cu măiestrie, însemnând de fiecare dată cu un scuiat altă placă de teracotă de la cămin. O noapte înstelată împresura casa, așternând peste tot o tăcere rece și pânditoare. Mișka iscăli procesul-verbal al percheziției la Stepan Astahov, uitându-se din când în când la crengile de arțar, zaharisite de chiciură.

Cineva urcă treptele, scârțâind ușurel din păslari.

— A venit.

Mișka se ridică. Pe coridor însă, răsunau alți pași, tușea alt om. Grigori Melehov intră cu mantaua încheiată până sus, cu fața pământie de frig și cu promoroacă pe sprâncene și în mustăți.

— Am văzut lumină și am intrat. Noroc!

— Intră și spune ce te doare.

— Nu mă plâng de nimic. Am venit să stau de vorbă și să mai spun să nu ne puie la podvezi... Caii noștri sunt bolnavi de picioare.

— Dar boii? îi aruncă Mișka o privire cam piezișă.

— Da' cine să meargă cu boii? E lunecuș grozav.

Făcând să pârâie scândurile ferecate, cineva sui, cu pași mari, treptele. Ivan Alexeevici intră greoi în odaie. Era îmbrăcat cu burca și avea capul legat băbește cu gluga. Aducea cu el un val de văzduh rece și curat, amestecat cu miros de fân și fum de tutun.

— Am înghețat, am înghețat, băieți!... Noroc, Grigori! De ce umbli noaptea?... Cine dracu' a mai născocit și burcile astea?... Trece vântul prin ea ca prin ciur!

Se dezbracă și, chiar înainte de a-și pune burca în cui, începu să povestească:

— Ei, l-am văzut pe președinte. Se apropie de masă; îi strălucea fața, îi sclipeau ochii de nerăbdare să spună totul, așa cum a fost. Am intrat la el în cabinet. A dat mâna cu mine și-mi spune: „Luați loc, tovarășe!” E conducător de district! Da' înainte cum era? Era un general-maior! Și cum trebuia să stai în fața lui? Uite-o, așa cum este, puterea noastră dragă! Toți sunt deopotrivă!...

Chipul său plin de voie bună și de fericire, ca și vorbele lui înflăcărâte, nu erau pe înțelesul lui Grigori, care îl întrebă:

— Da' ce te-a bucurat într-atâta, Ivan Alexeevici?

— Cum ce? Bărbia lui Ivan Alexeevici, cu o gropiță rotundă, tresări. A simțit un om în mine; cum să nu mă bucur? A dat mâna cu mine, m-a

poftit să stau jos, ca un egal...

— Lasă că și generalii au început acum să umble cu cămăși din sac! răspunse Grigori, netezindu-și mustața cu muchia palmei, și-și miji ochii. Am văzut și eu unul cu epoletii făcuți cu creionul chimic. Dădea și el mâna cu cazacii...

— Generalii or fi făcând-o de nevoie, iar aceștia fiindcă așa le este firea. Nu vezi deosebirea?

— Nu e nicio deosebire!

Zicând aceste cuvinte, Grigori clătină din cap.

— După tine și cârmuirea este la fel?... Dar atunci pentru ce am luptat? Uite, tu: pentru ce ai luptat? Pentru generali? Și totuși ai spus: „nu e nicio deosebire”.

— Am luptat pentru mine, nu pentru generali! Ca să vorbim drept, inima mea nu-i rabdă nici pe unii, nici pe alții.

— Dar pe cine vrei?

— Pe nimeni!

Olșanov scuipe peste toată odaia și râse a încuviințare. Nu putea nici el, pesemne, să-i sufere nici pe unii, nici pe alții.

— Parcă altfel gândeai.

Mișka rosti cuvintele cu gând să-l ațâțe pe Grigori, dar acesta nu arătă prin nimic că vorbele lui Mișka l-ar fi atins.

— Și eu, și tu, și noi toți gândeam fiecare după chipul nostru...

Ivan Alexeevici avea de gând să scape de Grigori, ca să-i poată povesti mai amănunțit lui Mișka despre călătoria sa și despre convorbirea cu președintele, dar acest schimb de cuvinte începu să-l ațâțe. Aflându-se încă sub impresia celor văzute și auzite la centru, se aruncă cu hotărâre în dezbateri:

— Tu ai venit să ne bați capul pe degeaba, Grigori! Tu însuți nu știi ce vrei.

— Nu știi! încuviință sincer Grigori.

— Ce-ai tu cu Puterea sovietică?

— Da' tu de ce te zbați atâta pentru ea? De când te-ai făcut roșu?

— Să nu vorbim de asta. Uite-mă-s! Așa sunt, așa să mă iei. M-ai înțeles? Și să nu bârfești prea mult puterea, că sunt președinte și nu se cade să mă încaier la ceartă cu tine.

— S-o lăsăm, zic și eu! Tot e vremea să plec. Am venit pentru podvezi. Da' puterea ta, vrei nu vrei, e o scârboasă putere. Spune-mi pe șleau ca să împrăvim: ce ne dă ea nouă, cazacilor?

— Cazacilor? Dar sunt cazaci și cazaci.

— Tuturor câți suntem!

— Libertate, drepturi... Dar stai nițel! Stai, unde vrei să ajungi?

— Așa se vorbea în anul șaptesprezece, însă acum trebuie să născocеști altceva! îl întrerupse Grigori. Pământ? Libertate? Toți să fie la fel?... Pământ avem berechet, poți să te-neci cu el. Libertate? Nu ne mai trebuie, că de-atâta libertate ajungem să ne omorâm pe ulițe. Pe atamani, ieri, îi alegeam noi, iar acum ne sunt trimiși peste capul nostru. Cine l-a ales pe ăla care a dat mâna cu tine, de te-ai bucurat atâta? Pentru cazaci, puterea asta nu aduce nimic, afară de sărăcie! E a mușicilor; să le fie în nas și lor să le rămână. Nici de generali n-avem nevoie. Fie comuniști, fie generali, același jug.

— N-au nevoie cei bogați, dar ceilalți? Cap nărod! Sunt trei chiaburi în sat, iar toți ceilalți sunt calici. Și pe argați, unde-i lași? Nu, n-avem să ne înțelegem așa! Cazacii bogați să rupă o bucată de la gura lor sătulă și s-o dea celor sărmani, iar dacă nu o vor da, le-o vom smulge noi! S-a isprăvit cu boieria lor! Prea cotropiseră pământul...

— L-au cucerit, nu l-au cotropit! Strămoșii noștri l-au udat cu sângele lor, poate că de aceea și rodește brazda noastră.

— Totuna-i! Azi trebuie să împărți totul cu cei săraci. Dacă toți trebuie să fie la fel, au să fie. Iar tu bați apa-n piuă. Te-nvârți pe loc după vânt, ca un cocoș de tinichea. Oameni ca tine ne tulbură apele!...

— Stai, nu te întărâta degeaba! Am venit la tine ca un vechi prieten, ca să stăm de vorbă și să-ți spun răspicat tot ce fierbe în mine. Tu spui: „Să fie la fel”... Uite, cu asta au momit bolșevicii toată prostimea. Au înșirat la vorbe frumoase, și oamenii s-au repezit ca peștii la nadă! Și unde s-a dus egalitatea asta a lor? Uită-te la Armata Roșie: a trecut prin sat. Comandantul de pluton umblă cu cizme de box, iar „Vaniok”, ăl de rând, cu niște pârlite de moletiere. Am văzut și un comisar: pantalonii, scurta, totul e numai piele, de sus până jos, iar pentru alții nu-i piele nici pentru bocanci... Și nu-s la putere decât de un an. Da' ce va fi cu egalitatea atunci când s-or așeza mai cu temeinicie?... Se spunea pe front: „Vom fi cu toți la fel... Aceeași soldă pentru comandanți și pentru ostași...” Nu e! Astea sunt curate momeli! Dacă boierul e rău, apoi un mârlan e de o sută de ori mai rău, dacă-l faci boier! Oricât de răi or fi fiind ofițerii, dar, dacă iese vreunul din căzăcimea de rând, bagă-te singur în mormânt, că altul mai scârbos tot nu găsești!... Are tot atâta școală ca orice alt cazac: răsucea cozile la boi; dar uită-te la el atunci când ajunge ceva mai sus! E amețit de putere și e gata să

jupoaie pe altul de viu. Numai pentru ca el să rămână acolo unde s-a cățarat.

— Vorbele tale sunt niște vorbe de contrarevoluționar! răspunse Ivan Alexeevici cu răceală, dar fără să-și ridice ochii. Nici tu n-ai să mă tragi de partea ta, și nici eu nu vreau să te schimb. Nu te-am văzut de multă vreme și n-am s-o ascund: te-ai făcut un străin pentru noi... Ești un dușman al Puterii sovietice!

— La asta nu mă așteptam! Care va să zică, dacă mă gândesc la rosturile puterii, sunt un contrarevoluționar? Un cadet?

Ivan Alexeevici luă pungociul de la Olșanov și spuse cu glas mai potolit:

— Cum vrei să te conving? Oamenii ajung la asta cu cugetul lor și cu inima lor! Eu nu mă pricep la vorbe, că prea multe lucruri nu cunosc și am prea puțină carte. Ajung la multe, pe pipăite, bâjbâind...

— Isprăviți odată! strigă Mișka furios.

Tustrei ieșiră de la comitetul executiv. Grigori tăcea. Sub povara apăsătoare a acestei tăceri, neputând să ierte șovăielile altora, Ivan Alexeevici simțea cât de străine îi erau, ca unul care privea de pe alte culmi viața. Zise la despărțire:

— Gândurile tale să ți le păstrezi pentru tine. Că de nu, am să găesc eu ac de cojocul tău, cu toate că-mi ești prieten și că suntem cumetri, eu și cu Petro al vostru! Să nu-i tulburi pe cazaci, fiindcă se clatină și fără asta. Și nu te pune în calea noastră, că o să te strivim!... Hai, mergi cu bine!

Grigori își văzu de drum. Îi era ca și cum ar fi trecut un prag, dincolo de care tot ce rămăsese nelămurit până mai adineauri se făcuse deodată de o limpezime uluitoare. Nu spusese, de fapt, decât cele ce le gândea de atâtea zile și se adunaseră mereu în sufletul lui, căutându-și o ieșire. O mânie surdă, nepotolită, își făcu loc în el, căci se pusese între două lumi în luptă, respingându-le pe amândouă.

Mișka și Ivan Alexeevici mergeau împreună. Ivan Alexeevici își urmă povestirea despre întrevederea sa cu președintele de district, dar vorbele lui nu mai aveau parcă aceleași culori și același înțeles. Încercă să-și capete voia bună dinainte, fără să izbutească. Ceva i se împotriva, nelăsându-l să se bucure de viață, să tragă în plămâni aerul înghețat și dulceag. Toate din pricina lui Grigori și a celor ce au vorbit. Amintindu-și, spuse cu ură în glas:

— Oameni ca alde Grișka hojma se vără în picioarele altora, când e vorba de bătaie. Scârnavia dracului!... Nu trage la niciun mal și plutește ca o balegă de vacă. Încerce să mai vie o dată și să vezi cum am să ți-l reped!

Iar dacă va începe să asmută lumea, o să-i găsim un locșor mai la răcoare...
Și tu ce mi-ai făcut, Mișatka? Cum îți merge?

Drept răspuns, Mișka trase o înjurătură. Se gândea la ceva ce dospea în sufletul său.

Străbătură toată ulicioara. Koșevoi se întoarse spre Ivan Alexeevici cu un zâmbet rătăcit pe buzele pline, ca de fată.

— Vezi, Alexeevici, cât de rea este ea, politica, fir-ar a naibii să fie! Poți să vorbești despre orice, cu oricine, nimic n-are să-ți facă atâta sânge rău. Când am început să stăm de vorbă, eu și Grișka – suntem doar de aceeași vârstă, am învățat împreună la școală, am umblat după fete, îmi era ca un frate – când a început să îndruge de-ale lui, m-am mâniat atâta, încât mi s-a umflat inima în piept și simțeam că s-a făcut cât pepenele! Mai tremură și acum carnea pe mine!... Parcă îmi ia cineva cu sila un lucru la care țin cel mai mult. Parcă mă jefuiește!... Cu asemenea vorbe poți să rupi gâtul unui om. În acest război, nu mai sunt nici cuscri, nici frați; te-ai încins la horă cu dracu' – zi-i înainte! Glasul lui Mișka tremură de nemărginită obidă. Nu m-am supărat atâta pe el pentru nicio fată pe care mi-a suflat-o, ca pentru vorbele lui de adineauri. Iată până unde m-a răzbit!

21

Zăpada cădea, topindu-se în zbor. La nămiezi, surpături de nămeți se prăbușeau în râpi, cu detunături surde. Pădurea vuia peste Don. Trunchiurile stejarilor se dezghețară și se făcură negre. Picăturile de apă cădeau de pe ramuri și străpungeau zăpada, până la pământul încălzit sub covorul putred de frunze. Mirosul amețitor al dezghețului de primăvară plutea în aer, amestecat cu mirosul crengilor de vișini din livezi. Donul rosese găuri în gheața care se depărta de maluri, și apa verzuie și limpede umplea copcile.

Convoiul, care ducea un transport de obuze spre Don, trebuia să schimbe la Tatarski săniile. Ostașii roșii care îl însoțeau se arătaseră vrednici băieți. Unul din fruntea lor rămase să-l păzească pe Ivan Alexeevici, spunându-i pe șleau: „Stau cu tine ca să nu fugi!”, iar pe ceilalți îi trimise ca să găsească oameni cu sănii. Se cereau patruzeci și șapte de sănii, cu câte doi cai.

Emilian veni și pe la Melehovi.

— Înghămați caii, veți merge cu obuzele la Bokovskaia!

Petro nici nu-l băgă în seamă și mormăi:

— Caii au boală de picioare, iar cu iapa am dus ieri niște răniți la Vioșenskaia.

Fără să-i răspundă, Emilian se rezezi în grajd. Petro sări cu capul gol în urma lui și-i strigă:

— Măi, n-auzi? Măi, stai nițel... Cască ochii și ai să vezi că...

— Ce să văd?... Cu mine să nu-l faci pe prostul! Emilian se uită încurcat la Petro și adăugă: Am poftă să-ți văd caii. Ce fel de boală o mai fi asta? Nu cumva le-ați bătut dinadins cu ciocanul picioarele la încheieturi? Mie să nu-mi umbli cu cioara vopsită! Am văzut atâția cai câtă balegă de cal ai văzut tu în viața ta. Înhamă! Cai sau boi, e totuna!...

Grigori plecă cu sania; înainte de plecare, intră pe fugă la bucătărie și, sărutându-și copiii, le spuse grăbit:

— Am să vă aduc niște cofeturi, iar voi să fiți cuminți și s-o ascultați pe mama. Apoi către Petro: Nu-mi purtați de grijă, departe n-am s-ajung. Dacă au să mă trimită dincolo de Bokovskaia, o să-mi las boii și mă-ntorc. Dar atunci n-am să viu în sat. O să aștept la Singhin, la mătușa; Tu, Petro, să vii să mă vezi... Mie mi-e cam frică să stau să aștept aici. Zâmbi. Ei, rămâneți cu bine! Ție, Natașka, să nu-ți fie urât fără mine!

Lângă prăvălia lui Mohov, prefăcută în depozit, încărcară lăzile cu obuze și porniră la drum.

„Dânșii fac război ca să trăiască mai bine, cum ne-am luptat și noi pentru traiul nostru cel bun, gândea mereu Grigori, tolănit în sanie, ascultând tropotul legănat și liniștit al boilor și acoperindu-și capul cu zeghea. Și adevărul, unul și singur, tot nu se găsește în viață. Pare-se că cine va birui are să-l înghită pe celălalt. Iar eu am căutat adevărul proștilor. Mă durea inima, mă zbuciuma într-una, când în dreapta, când în stânga... Se povestește din moși-strămoși că tătarii bântuiau țara Donului, năvălind să robească oameni și să le ia pământul. Și acum vin cei din Rusia. Nu! Nu pot să mă împac cu dânșii! Îmi sunt străini și mie, și tuturor cazacilor. Iar cazacilor are să le vină mintea la cap. Au părăsit frontul și acum pe fiecare îl auzi ca și pe mine: of! și aoleu!... Numai că e prea târziu.”

De amândouă părțile se întindeau buruieni, arături în valuri, vâlcele cu măcănișuri țepoase, iar mai încolo, câmpia de zăpadă luneca, rotindu-se spre miazăzi, de o parte și de alta a saniei. Drumul se desfășura fără sfârșit, de o plictiseală apăsătoare ce te cufundă în somn.

Grigori își îndemna alene boii și moțăia, culcat lângă lăzile legate cu frânghii. După ce isprăvi de fumat, își vârî fața în fânul care mirosea iute a sulfină uscată și a toate miresmele dulci din zilele de iunie și adormi, fără

să prindă de veste când. Umbla în vis cu Axinia prin holde înalte și foșnitoare. Axinia purta în brațe copilul și-i arunca lui Grigori câte o privire sclipitoare, plină de grijă. Iar el își auzea bătăile inimii, foșnetul subțire al spicelor, privea covorul vrăjit al ierburilor de pe răzoare și albastrul orbitor al cerului. Dorul vechi îi înflorește și fierbea în el; o iubea din nou pe Axinia cu aceeași dragoste istovitoare, o simțea cu tot trupul și cu fiecare bătaie a inimii, dându-și prea bine seama prin somn că toate acestea nu sunt aievea, ci numai niște părelnice arătări fără viață și niște deșarte visări. Dar era bucuros și le primea drept adevărate. Axinia era aidoma cum fusese cu cinci ani în urmă, dar se ținea mai cu fereală și cu oarecare răceală. Cu o limpezime nespusă, mai lămurit ca niciodată în viață, Grigori îi vedea inelele de păr moale de la gât, cu care se juca vântul, îi privea colțurile tulpanului alb... O zguduitură îl trezi; glasuri de oameni îl făcură să se deștepte de-a binelea.

Veneau din partea cealaltă numeroase sănii, ocolind convoiul cu obuze.

— Ce cărați, fraților? strigă răgușit Bodovskov, care mergea înaintea lui Grigori.

Tălpicele săniilor scârțâiau; copitele late ale boilor striveau zăpada care pârâia. Oamenii din săniile ce se apropiau nu răspunseră. Hăt într-un târziu, cineva spuse:

— Sunt niște morți de tifos...

Grigori se uită, ridicându-și capul. În sănii, zăceau ca niște buturugi cadavrele, în mantalele sure, acoperite cu foi de cort. Sania lui Grigori alunecă și izbi cu marginea o mână țeapănă, ieșită dintr-o asemenea sanie. Se auzi un sunet surd ca de tuci... Grigori se întoarse cu nepăsare.

Mireasma dulceagă, îmbietoare, a sulfinei îl cufundă iarăși în somn, întorcându-se blând cu fața spre trecutul aproape uitat și, făcându-l să se atingă încă o dată cu inima de tăișul ascuțit al patimii ce nu mai era. Tolănit din nou în sanie, Grigori simți o durere înțepătoare și dulce în același timp, lipindu-și obrazul de o crenguță galbenă de sulfină. Inima-i zbuciumată de amintiri sângera, bătea zvârcolindu-se și nu-l lăsă multă vreme să adoarmă.

În jurul comitetului revoluționar sătesc, se grupară mai mulți oameni: Davîdka-mecanicul, Timofei, Emilian, care fusese vizitiu la Mohov, și Filka-ciubotarul, cel cu fața ciupită de vărsat. Pe dânșii se bizuia Ivan Alexeevici

în truda sa cea de toate zilele, simțind tot mai adânc, cu fiecare zi ce trecea, că un zid nevăzut îl despărțea de ceilalți oameni din sat. Cazacii încetară să mai vină la adunări; iar dacă veneau, o făceau numai după ce Davîdka și ceilalți cutreierau de cinci ori tot satul, curte după curte. Veneau, nu spuneau nimic și încuviințau totul. În cea mai mare parte erau cei tineri, dar nici printre aceștia nu se găseau prieteni. Chipuri de piatră, ochi străini, neîncredători, priviri dușmănoase – iată tot ce vedea Ivan Alexeevici când prezida adunările de pe medean. Și astea îi făcea inima să se strângă într-un fior de gheață; în ochii lui se citea durerea, glasul i se învâluia moale și nehotărât. Filka, ciupitul, îi spuse într-o zi, nu fără înțeleș:

— Ne-am despărțit de sat, tovarășe Kotlearov! Lumea clocotește de ură, mai rău decât smoala în cazanul satanei! M-am dus aseară după căruțe, ca să ducem la Vioșenskaia niște ostași răniți, dar n-a vrut nimeni să meargă. Greu să ne înțelegem cu dânșii, dacă ne-am despărțit...

— Numai de băut se țin! Beau de sting, se amestecă Emilian, sugându-și luleaua. Mai în fiecare casă se fabrică trăscau.

Mișka Koșevoi se încrunta, ascunzând celorlalți gândurile sale, dar în cele din urmă nu se mai putu stăpâni. Seara, plecând acasă, îl rugă pe Ivan Alexeevici:

— Dă-mi o armă!

— Pentru ce?

— Poftim întrebare! Mi-e teamă să umblu cu mâinile goale. Se poate să nu vezi nimic? Eu cred că trebuie să punem mâna pe câțiva... Trebuie să-l ridicăm pe Grigori Melehov, pe bătrânul Boldîriov, pe Matvei Kașulin, pe Miron Korșunov. Șopotesc, bestiile, fel de fel de cârteli în urechile cazacilor!... Tot mai așteaptă să vie ai lor de peste Doneț.

Ivan Alexeevici se strâmbă și dădu trist din mână.

— Vai și amar! Dacă începem să-i plivim, apoi de mulți inși care dau isonul ar trebui să ne descotorosim. Oamenii șovăie... Sunt și unii care ar merge cu noi, dar trag cu ochii și la Miron Korșunov. Se tem de Mitka al lui: dacă se întoarce de peste Doneț, le scoate măruntaiele.

Viața luă o nouă și bruscă întorsătură. A doua zi, un curier călare aduse de la Vioșenskaia ordinul pentru impunerea celor mai mari chiaburi la plata unei contribuții. Se arăta și suma pentru tot satul – patruzeci mii ruble. Socotiră cât trebuie să dea fiecare. Trecu o zi. Din toată contribuția nu se putu strânge vreo optsprezece mii și ceva, în doi saci. Ivan Alexeevici ceru instrucțiuni de la centru. I se trimiseră trei milițieni și dispoziția: „Să

fie arestați aceia care n-au achitat contribuția și să fie înaintați, sub escortă, la Vioșenskaia”. Patru bătrâni fură închiși vremelnic în subsolul casei lui Mohov, unde odinioară se păstrau merele iarna.

Satul semăna cu o prisacă cuprinsă de o mare vânzoleală. Korșunov refuză cu înverșunare să plătească, dosind banii care-și pierdeau de la zi la zi valoarea. Totuși, îi veni timpul să-și ia rămas bun de la viața îmbelșugată. Doi oameni sosiră de la district: un judecător de instrucție pentru chestiuni locale, un tânăr cazac din Vioșenskaia, care slujise în Regimentul 28, și încă unul cu cojocul de oaie pus peste scurta de piele. Arătară ordinele de serviciu din partea tribunalului revoluționar și se închiseră împreună cu Ivan Alexeevici în biroul său. Omul care venise cu judecătorul de instrucție era cam în vârstă, cu fața și cu tidva rase ca în palmă. Începu grav:

— În district se observă tulburări. Gardiștii albi rămași încep să ridice capul și să agite căzăcimea muncitoare. Trebuie neapărat să ridicăm de pe la casele lor toate elementele dușmănoase. Fă o listă de ofițeri, de popi, de atamani, de jandarmi, de bogătani – de toți aceia care au luptat în mod activ împotriva noastră. Ajută-l pe judecătorul de instrucție... Pe unii îi cunoaște.

Ivan Alexeevici privi la fața vorbitorului, rasă ca un obraz de muiere, și începu să numească oamenii, pomenind și numele lui Petro Melehov, dar judecătorul de instrucție clătină din cap:

— E omul nostru. Fomin a rugat să nu ne atingem de el... Gândește ca un bolșevic. Am slujit împreună cu el la Regimentul 28.

O filă de hârtie liniată, desprinsă dintr-un caiet de școală și acoperită cu scrisul lui Koșevoi, se ivi așternută pe masă.

Iar după câteva ceasuri, cazacii arestați stăteau pe niște buturugi de stejar din curtea largă a lui Mohov, supravegheați de milițieni. Așteptau să le vie cei de-acasă, cu merinde și cu o căruță pentru boarfe. Miron Grigorievici ședea la margine, alături de moș Bogatîriov și de Matvei Kașulin. Era îmbrăcat numai în lucruri noi, ca în preajma morții, cu un cojocel de piele tăbăcită, cu ciorapi albi și curați băgați în încălțări. Avdeici Minciună umbla fără rost prin curte, ba uitându-se tam-nesam în fântână, ba ridicând o așchie de pe jos, ba repezindu-se iarăși de la cerdac la porțiță și ștergându-și cu mâneca fața rotundă ca un măr, roșie și lac de sudoare.

Ceilalți mocneau tăcuți, cu capetele plecate, și zgâriau zăpada cu toiegele. Femeile veneau în fugă, gâfâind, aducându-le celor arestați câte o legăturică ori câte o traistă și vorbindu-le în șoaptă. Lukinișna, cu ochii

plânși, încheie cojocelul bărbatului, îi legă de gât tulpanul ei alb și-l rugă, privind cu ochii stinși, acoperiți parcă de cenușă:

— Nu te mai amărî, Grigorigi! Poate că totul se va isprăvi cu bine. De ce te-ai lăsat așa? O-of, Doamne! Un sughiț de plâns îi lărgi gura, dar cu o sfortare își strânse buzele și șopti: Mai viu să te văd... Ți-o aduc pe Gripka, știu că la ea ții cel mai mult...

Milițianul de la poartă strigă:

— A venit sania! Puneți-vă traistele și dați-i drumul! Femei, la o parte și curmați-o odată cu bocitul!

Lukinișna sărută – pentru întâia oară în viață – mâna cu păr roșcat a lui Miron Grigorievici și se despărțiră.

Sania trasă de boi se târî încet, prin piață, spre Don.

Cei șapte arestați mergeau în urmă, păziți de doi milițieni. Avdeici zăbovi o clipă, legându-și încălțarea, apoi alergă sprinten ca un flăcău. Matvei Kașulin pășea alături de fecioru-său. Maidanikov și Koroliiov își aprindeau țigările din mers. Miron Grigorievici călca, ținându-se de coșul saniei, iar la coadă de tot venea bătrânul Bogatîriov, cu mersu-i mândru și greoi. Vântul din față îi ridica și-i trăgea înapoi capetele bărbii albe de patriarh și fâlfâia moțurile fularului aruncat pe umeri, ca niște semne fluturate la despărțire.

Tot în acea zi posomorâtă de februarie, se întâmplă altceva uluitor.

Cei din sat se obișnuiseră în vremea din urmă cu sosirile slujbașilor de la centru. Nimeni nu băgă deci în seamă ivirea în piață a unei sanii cu doi cai și a unui om zgribulit de frig, alături de surugiu. Sania se opri lângă casa lui Mohov. Omul coborî: era în vârstă, cumpănit în mișcări. Își potrivi centura pe mantaua lungă de cavalerie, ridică în sus clapele căciulii roșii căzăcești și, susținând cu mâna tocul de lemn al *mauserului*, urcă treptele fără grabă.

La comitetul revoluționar se afla Ivan Alexeevici cu doi milițieni. Omul intră fără să bată la ușă, își netezi bărbuța scurtă, pornită pe cărunțeală, și rosti cu voce de bas:

— Îl caut pe președinte!

Ivan Alexeevici se holbă la noul-venit cu ochi rotunjiți, ca de pasăre, voi să sară în picioare, dar nu izbuti. Căscă gura ca un pește pe uscat și începu să zgârie cu degetele marginile roase ale fotoliului. De sub vârful roșu, caraghios, al căciulii căzăcești, se uita la dânsul Stockman, cu fața îmbătrânită; ochii lui apropiați îl cercetau pe Ivan Alexeevici fără să-l recunoască; dar deodată tremurată, mijiră, se făcură limpezi, și raze mărunte de zbârcituri țâșniră din colțurile lor spre tâmplele cărunte. Făcu

un pas către Ivan Alexeevici, care nici n-avusese timp să se scoale, îl îmbrățișă cu un gest hotărât, îi atinse fața cu barba umedă, sărutându-l, și spuse:

— Știam eu! Îmi ziceam: „Dacă a rămas în viață, fără doar și poate că e președinte la Tatarski!”

— Osip Davîdovici, trage-mi o scatoalcă, să mă deștept!... Pocnește-mă! Nu-mi vine să cred ochilor! țipă cu glas tânguitor Ivan Alexeevici.

Chipul lui smead și aspru, brăzdat de lacrimi, luase o înfățișare așa de buimacă, încât până și milițianul își întoarse privirea în altă parte.

— Totuși poți să-ți crezi ochilor, îl liniști Stockman cu vocea lui de bas și zâmbi, eliberându-și încetișor mâinile din palmele lui Ivan Alexeevici. Dar cum, nu se găsește la tine nici pe ce să șezi?

— Stai jos, uite pe fotel!... Da' de unde ai răsărit? Spune!

— Vin cu secția politică a armatei. Văd că tot nu-ți vine să crezi că sunt eu, viu și natural! Ce om ciudat mai ești!

Începu să povestească repede, zâmbind mereu și lovindu-l pe Ivan Alexeevici peste genunchi:

— Totul, frate, e cât se poate de simplu. După ce m-au ridicat de-aici, m-au osândit; revoluția m-a găsit în locul unde eram deportat... Împreună cu un tovarăș am organizat un detașament de Gardă Roșie, am luptat împotriva lui Dutov și Kolceak. Oh, frate, erau acolo lucruri vesele! I-am împins acum peste Ural, știi? Și iată-mă pe frontul vostru! Secția politică a Armatei a 8-a m-a trimis la lucru în districtul vostru, pentru că am stat altădată aici și, ca să zicem așa, cunosc împrejurările. Am venit în goană la Vioșenskaia, am stat de vorbă la comitetul revoluționar cu cei de-acolo și am hotărât să pornesc înainte de toate la Tatarski. Mi-am zis: „Hai să stau la ei, să lucrez acolo, să-i ajut ca să organizeze treburile și apoi să plec!” Vezi că prietenia cea veche nu se uită? Dar vom mai sta de vorbă despre asta; deocamdată însă să vorbim despre tine, despre situație; să mă pui la curent cu oamenii și cu starea de lucruri... Aveți o celulă în sat? Pe cine mai ai la tine? Cine a mai rămas? Ei bine... tovarăși, lăsați-mă să stau un ceas cu președintele! Drăcia dracului! Îndată ce am intrat în sat, am simțit cum învie trecutul... Dar, atunci a fost ce-a fost, iar acum trăim alte vremuri!... Hai, povestește!...

Peste vreo trei ceasuri, Mișka Koșevoi și Ivan Alexeevici îl întovărășeau la vechea lui locuință – la Lukeșka cea sașie. Pășeau pe drumul cafeniu. Mișka apuca din când în când mâneca de la mantaua lui Stockman, ca și cum i-ar fi fost teamă că se va desprinde de el, că-i va pieri din ochi sau că

se va topi în văzduh, ca o vedenie.

Lukeșka îi aduse vechiului său chiriaș niște ciorbă și scoase dintr-un colț al cuferului chiar și o bucată poroasă de zahăr vechi.

După ce bău ceai de frunză de vișin, Stockman se lungi pe cuptor, ascultând încâlcitele povestiri ale celor doi tovarăși. Punându-le când și când câte o întrebare, își rodea mereu țigaretul și, pe neașteptate, cu puțin înainte de ivirea zorilor, adormi, lăsând țigara să-i cadă pe cămașa murdară de barchet. Ivan Alexeevici mai vorbi ca vreo zece minute, fără să-și dea seama că Stockman adormise decât atunci când, la o întrebare a lui, celălalt răspunse printr-un sforăit. Ieși în vârful degetelor, aprins la față și cu lacrimi în ochi, silindu-se din răspuțeri să-și stăpânească tusea care-l îneca.

— Ei, ți-a căzut o piatră de pe inimă? îl întrebă Mișka, după ce coborî treptele, și râse încetișor, ca și cum l-ar fi gădilat cineva.

Olșanov, care îi însoțise pe cei arestați până la Vioșenskaia, se întoarse la miezul nopții, cu o căruță ce venea tot de acolo. Bătu îndelung la ușa odăii unde dormea Ivan Alexeevici și-l trezi.

Acesta ieși afară cu fața buhăită de somn.

— Ei, ce-i cu tine? Cu ce ai venit? Ai vreun plic?

Olșanov se juca cu biciușca.

— I-au împușcat pe cazaci.

— Minți, ticălosule!

— Când i-am adus acolo, i-au luat îndată la cercetare, și chiar înainte de asfințit i-au dus la păduricea de pini... Am văzut cu ochii mei!...

Fără să poată nimeri mai grabnic cu picioarele în pâslari, Ivan Alexeevici se îmbracă în pripă și dădu fuga la Stockman.

— Pe oamenii trimiși de noi i-au împușcat la Vioșenskaia! Credeam că au să-i bage la pușcărie, dar așa... N-o să mai scoatem nimic la capăt cu lumea de-aici! Se va înstrăina poporul de noi, Osip Davîdovici!... Nu! S-a făcut ceva care nu trebuia făcut. Pentru ce ispravă să omoare oamenii? Ce are să se întâmple de acum înainte?...

Se aștepta ca și Stockman să fie tot atât de mâniat de cele petrecute, tot atât de speriat de urmări, dar celălalt își punea încet cămașa și, după ce-și vârî capul în guler, zise:

— Nu mai striga. Ai să trezești gazda.

Se îmbracă, își aprinse o țigară, rugă să i se arate din nou pricinile arestării celor șapte, apoi începu pe un ton rece:

— Trebuie să-ți bagi în cap, da, trebuie să-ți bagi bine în cap! Frontul este la o sută cincizeci de verste de noi. Căzăcimea, în marea ei majoritate, ne este dușmană. Și aceasta, fiindcă chiaburii voștri, cazacii chiaburi, adică atamanii și ceilalți oameni mai de frunte, se bucură de o uriașă greutate în ochii căzăcimii muncitoare. De ce? Cred că trebuie să pricepi și asta... Cazacii sunt o pătură socială deosebită, niște militari. Țarismul îi învață să respecte gradele, să asculte de „comandanții-părinți”. Știi cum se zice într-un cântec ostășesc? „Și când ne poruncesc comandanții, părinții noștri, noi pornim într-acolo, dăm cu săbiile, cu baionetele, îi batem pe toți.” Nu-i așa? Ei vezi?... Dar acești comandanți-părinți, tocmai aceștia le ordonau să împrăștie muncitori, aflați în grevă... Timp de trei sute de ani, cazacii au umblat cu capetele amețite. Nu-i puțin! Asta e! Iar deosebirea dintre un chiabur, să zicem, din gubernia Reazan și unul cazac de la Don este foarte mare! Chiaburul din Reazan, dacă l-au strâns de-a binelea, sâsâie ca un șarpe, dar e neputincios și nu mai e primejdios decât atunci când poate ataca pe ascuns... Pe când chiaburul de la Don este un chiabur înarmat. Este o bestie primejdioasă, otrăvitoare! El e tare; nu numai că va sâsâi, va semăna zvonuri mârșave despre noi, ne va defăima. Așa cum au făcut-o – după vorbele tale – Korșunov și alții. Nu! El va încerca să se ridice pe față împotriva noastră... Sigur că da! Are să pună mâna pe armă și va da în noi, în tine! Și va căuta să atragă după el și pe ceilalți cazaci – pe acei, ca să zicem așa, mijlocași, și chiar pe cei din sărăcime. Va căuta să ne frângă, tot cu mâinile lor! Atunci?... S-a dovedit că ai lucrat împotriva noastră? Gata! Scurt! La zid!... Și nu mai trebuie să te înduioșezi; vai, era om cumsecade!

— Dar nu mi-e milă de ei, ce vorbești! dădu din mâini Ivan Alexeevici. Mă tem însă să nu ne părăsească ceilalți.

Stockman, care până atunci își freca pieptul blănit de păr sur cu o liniște aparentă, se înroși, îl apucă cu putere pe Ivan Alexeevici de gulerul bluzei și, trăgându-l spre el, nu mai vorbi, ci horcăi, stăpânindu-și tusea:

— Nu ne vor părăsi, dacă le vom băga în cap adevărul nostru de clasă!... Cazacii muncitori n-au altă cale decât a noastră, nu cea a chiaburilor. Vai de capul tău!... Căci chiaburii trăiesc din munca lor! Din sudoarea lor! Se îngrașă... Mă, blegule! Te-ai lăsat pe tânjeală! Ai prins iz! Las' că am eu grijă de tine! Ce neghiob mai ești! Om muncitor și dai drumul la bale ca un intelectual... Ca orice parșiv de eser⁸⁰! Bagă de seamă, Ivan!

Dădu drumul gulerului, zâmbi ușor, clătină din cap, își aprinse țigara și, după ce trase un fum, isprăvi pe un ton ceva mai calm:

---

⁸⁰ Inițialele partidului „socialist-revoluționar” (es-er) rus.

— Dacă nu-i vom umfla pe cei mai activi dușmani din district, va fi o rășcoală. Dacă îi vom izola la timp, chiar acum, atunci poate că această răzmeriță nu se va stârni. Pentru acest scop, nu este neapărat nevoie ca să-i împușcăm pe toți, la rând. Trebuie să-i stârpim numai pe cei mai de vază, iar pe ceilalți hai să zicem că îi vom trimite cât mai departe, în Rusia. Dar, în general, nu trebuie să ne sinchisim de vrăjmași! Lenin spunea: „O revoluție nu se face cu mânuși”. A fost necesar, în cazul de față, să se împuște acești oameni? Eu cred că da!... Poate nu chiar pe toți, dar pe unul ca acest Korșunov, de pildă, n-are rost să-l mai faci să se îndrepte. E limpede! Dar uite că Melehov, ne-a scăpat, fie și pentru un timp oarecare. Tocmai el trebuie înhățat, fiindcă este mai primejdios decât ceilalți luați împreună. Ține seama de asta! Convorbirea pe care a avut-o cu tine la comitetul executiv îl arată ca pe dușmanul nostru de mâine. Iar, în genere, nu e cazul să te frământă atâta... Pe fronturi, pier cei mai buni fii ai clasei muncitoare. Pier cu miile! De ei trebuie să ne pară rău și nu de aceia care îi omoară sau așteaptă o clipă prielnică pentru a ne lovi pe la spate; sau noi pe ei, sau ei pe noi; nicio altă ieșire nu există. Așa e, dragul meu Alexeevici!

23

După ce a dat fân vitelor, Petro intră în casă, curățindu-și mânușile de firisoarele de paie tocate. În aceeași clipă, zăvorul ușii din tindă zăngăni.

Îmbodolită în șalul negru, Lukinișna trecu pragul. Fără să-i dea bună ziua, alergă cu pași mărunți la Natalia, care stătea lângă o laviță din bucătărie, și se prăbuși în genunchi în fața ei.

— Mamă, măicuță dragă! Ce ai?! țipă Natalia cu vocea schimbată de spaimă, încercând să ridice trupul greoi al bătrânei.

În loc de răspuns, Lukinișna se izbi cu capul de pământ și începu să bocească surd și deznădăjduit:

— Iu-bi-tul me-e-u! Cui ne-ai lă-sa-a-t?

Femeile izbucniră în hohote de plâns, iar copiii începură să țipe atât de sfâșietor, încât Petro își apucă din fugă punga cu tutun de pe cuptoraș și o zbughi în tindă. Pricepu îndată ce se petrecuse. Rămase în cerdac, fumând. Când urletele din casă se mai potoliră, Petro intră în bucătărie, simțind un fior neplăcut străbătându-i șira spinării. Cu basmaua udă de lacrimi lipită de obraz, Lukinișna bocea:

— L-au împușcat pe Miron Grigorievici al nostru!... A murit șoimul nostru!... Am rămas orfani, fără el!... Au să ne calce în picioare și găinile! Și

începu din nou să urle ca o lupoaică rănită: I s-au stins ochișorii!... N-are să mai vadă lumina zilei!...

Daria aducea apă Nataliei care leșinase. Ilinișna își ștergea obrazii cu șorțul. Din odaia unde zăcea Pantelei Prokofievici se auzeau tusea lui și gemetele sfâșietoare.

— Pentru Dumnezeu! Pentru Hristos, dragule, du-te la Vioșenskaia și adu-ni-l măcar mort! Lukinișna apucă mâinile lui Petro și i le strânse deznădăjduită pe pieptul ei. Scoate-l de acolo! Of, Maică Precistă! Of, nu vreau să-i putrezească oscioarele fără creștinească pogribanie!

— Vai de mine, mătușă, ce spui? se sperie Petro, dându-se în lături, ca și cum ar fi văzut moartea în ochi. E cu puțință să-l scot? Ce? Crezi că mi s-a urât cu viața? Și unde să-l mai gădesc?

— Pentru Hristos, fă-o, Petiușka! Pentru Hristos!...

Petro își morfoli mustățile și în cele din urmă se învoi.

Se hotărî să treacă pe la un cazac cunoscut din Vioșenskaia și, cu ajutorul său, să încerce a scoate cadavrul lui Miron Grigorievici... Plecă noaptea, când luminile se aprinseră în tot satul și când, în fiecare casă, se discuta aceeași uluitoare noutate: „I-au împușcat pe cazaci!”

Petro s-a oprit la un fost tovarăș de oaste al bătrânului, care ședea într-o casă lângă biserica cea nouă. Îl rugă să-l ajute la dezgroparea neamului ucis. Omul se învoi fără multă vorbă.

— Bine, mergem! Cunosce locul. Groapa nici nu-i adâncă. Dar cum să-l găsești? Acolo nu e numai el... Ieri au împușcat vreo doisprezece călăi care îi executau pe ai noștri când erau cadeții la putere. Dar să ne înțelegem: ai să faci cinste cu o vadră de trăscau. Bine?

Pe la miezul nopții, luară cu dânșii cazmale și o targă, pe care se făcea tizic, străbătură marginea satului și cimitirul, îndreptându-se spre un crâng de pini, unde erau executate sentințele. Fulgi de zăpadă pluteau în văzduh. Rămurele moarte de salcie roșie, acoperite de polei, pârâiau sub picioare. Petro trăgea cu urechea la cel mai mic zgomot și își blestema în gând zilele pentru slăbiciunea cu care primise să se înhame la o treabă așa de primejdioasă, pomenind-o cu vorbe grele pe Lukinișna și chiar pe răposatul. Ajunseră la marginea crângului de pini tineri, dincolo de un mare colnic de nisip. Cazacul se opri.

— Trebuie să fie aici, pe undeva prin apropiere...

Mai făcură vreo sută de pași. O haită de câini de staniță o zbughiră, urlând și lătrând. Petro aruncă targa jos și șopti cu glas răgușit:

— Hai înapoi! Dă-l în...! Nu-i totuna pentru el dacă zace aici ori aiurea?

Același drac! Of, în ce belea am mai intrat! Numai necuratul m-a pus...

— Ce, bâțai de frică? râse cazacul. Hai, dă-i drumul!

În sfârșit, găsiră locul, lângă o tufă bătrână de salcie roșie, unde zăpada era bătătorită și amestecată cu nisip. Urme de oameni se despărțeau în raze, împreună cu o cărăruie făcută de câini...

... Petro îl recunosc pe Miron Grigorievici după barba roșcată. Își scoase neamul din groapă, trăgându-l de brâu, apoi prăvăli pe targă cadavrul. Tușind, cazacul astupă groapa la loc; pe urmă, apropiindu-se de targă, mormăi supăratt:

— Mai cuminte era să fi venit cu sania până aici. Că nătărăi am mai fost! E greu ca un porc, are cel puțin cinci puduri... Și trebuie să-l tăbărești prin zăpadă.

Petro desfăcu picioarele mortului, care își isprăvisese calea, și apucă de mânerle tãrgii.

Tot restul nopții îl petrecu în casa cazacului, bând cu deznădejde. Înfașurat într-un polog, Miron Grigorievici zăcea afară, în sanie. Amețit de băutura, Petro legase calul de aceeași sanie, iar calul, simțind mortul, nici nu se atinsese de fân, și întinzând cât putea cureaua cu care era legat, mereu sforăia și ciulea urechile.

Când pãlirã zorile, Petro se întoarse în sat. O luă prin izlaz și goni neîncetat calul. În spatele lui, capul lui Miron Grigorievici se izbea cu un icnet surd de scândura pusă dedesubt. De vreo două ori Petro se opri și-i vârî sub cap șomoioage de fân subțire. Își aduse ruda de-a dreptul în ograda lui. Gripașka, cea mai dragă copilă, deschise porțile răposatului gospodar și sări la o parte de sanie, într-un troian de zăpadă. Petro puse pe un umăr trupul bătrânului, purtându-l ca pe un sac cu făină, și-l duse în bucătăria largă, lăsându-l încet pe masa acoperită dinainte cu un preș de pânză groasă. Cu ochi istoviți de lacrimi, răgușită, cu părul vâlvoi, Lukinișna se târa la picioarele bărbatului, încălțate cu ciorapi albi curați.

— Credeam că ai să vii pe piciorușele tale, stăpânul nostru, și te-au adus pe brațe! Îngăimă ea printre sughițurile de plâns, care semănau groaznic cu hohote de râs.

Petro îl aduse din odăiță pe moș Grișaka, ținându-l de braț. Bătrânul tremura din tot corpul, parcă i se clătina pământul sub picioare. Totuși se apropie curajos de masă și se opri la căpătâiul mortului.

— Ei, bună dimineța. Miron! Iată cum ne-a fost dat să ne vedem, fiule! Își făcu cruce și-i sărută fruntea rece ca gheața, mânjită de argilă. Mironușka. Vin și eu curând!...

Glasul său se ridică, trecând într-un țipăt sfâșietor. Ca și cum i-ar fi fost teamă să spună mai mult, moș Grișaka își duse mâna la gură, cu o mișcare sprintenă, aproape tinerească, și se lipi cu fruntea de masă.

Un spasm dureros își înfige gheara în gâttelejul lui Petro. Ieși încetișor afară, la calul priponit de un stâlp.

24

Din adâncimea bulboanelor negre se rostogolește apa Donului peste clinurile de nisip și șerpuieste acolo, în șuvoaie încrețite. Marele fluviu curge alene, domol în albia largă. Ciortani cu burta neagră umblă în cârduri, mai aproape de fundul nisipos și tare; cega iese noaptea la ape mai mici să-și vâneze hrana; crapul desface somnoros desigurile verzi de mâl de lângă maluri; albitura și plevușca aleargă după peștii mari. Somnul scotocește cu botul mormane de scoici; se ivește uneori la lumina lină a lunii, ridicând un vârtej verde de apă, dând ușor din coada-i aurie, sclipitoare, și iar se lasă la fund să scormonească scoicile cu capul său mustăcios și cu fruntea lată, pentru a ațipi în zori de zi, undeva, sub o buturugă neagră, roasă de apă.

Acolo unde însă malurile se apropie, Donul izbește turbat în strâmtoare și se năpustește prin poarta săpată de ape, gonind în urlet bezmetic, val după val, cu coamele albe de spumă. Trecând peste praguri, rostogolindu-se în locuri mai adânci, apele joacă în vârtej, se rotesc într-un cerc cumplit de amețitor și ochii nu se mai satură privind.

Din albia sa domoală și largă, viața se năpustise și ea într-o asemenea strâmtoare. Clocotul cuprinsese tot districtul Donului de sus. Se izbiră între ele două curențe potrivnice, se despărțiră cazacii, și totul se vârteji într-o amețitoare vârtoare. Tineretul și sărăcimea mai așteptau și mai credeau în vremurile de belșug și de tihnă pe care le va aduce Puterea sovietică, deși se codeau și nu-și dădeau gândul în vileag. Cei bătrâni însă se rezeau la luptă și spuneau pe față că roșii au de gând să stârpească toată căzăcimea, om cu om.

La 4 martie, Ivan Alexeevici chemă la o întrunire obștea din Tatarski. Se adunară oameni mai mulți ca niciodată – poate pentru că Stockman a propus comitetului revoluționar, într-o adunare generală, să se împartă între gospodarii cei mai săraci avutul rămas pe urma negustorilor care fugiseră cu albi. Întrunirea fu precedată de o explicație furtunoasă cu un delegat al centrului. Venise de la Vioșenskaia cu dispoziția să ridice hainele

confiscate. Stockman îi lămuri că, pentru moment, comitetul revoluționar nu poate să le predea, pentru că eliberase în ajun vreo treizeci de straie de iarnă unui transport de ostași roșii, bolnavi și răniți. Delegatul, un flăcău tinerel, se năpusti asupra lui Stockman, răstindu-se la el:

— Cine ți-a dat voie să dai haine confiscate?

— Nici n-am cerut voie nimănui.

— Dar cu ce drept ai înstrăinat avutul poporului?

— Nu mai țipa, tovarășe, și nu vorbi prostii. Nimeni n-a înstrăinat nimic. Am dat căruțașilor niște șube sub luare de dovadă, pentru ca ei, după ce vor duce pe ostași până la punctul de etapă, să aducă toate hainele îndărăt. Ostașii erau aproape goi, numai cu mantale rupte pe ei; ar fi însemnat să-i trimitem la o moarte sigură. Cum puteam să nu le dăm haine, mai ales că tot zăceau în magazie fără niciun rost?...

Vorbea, stăpânindu-și supărarea, și poate că discuția lor ar fi luat sfârșit într-un chip pașnic, dar flăcăul își înăspri vocea și spuse cu hotărâre:

— Cine ești tu? Președintele comitetului revoluționar?... Te arestez! Predă serviciul tău loctiitorului! Te trimit numaidecât la Vioșenskaia. Tu poate că ai furat aici jumătate din toate lucrurile, iar eu...

— Ești comunist? îl întreabă Stockman, alb ca peretele, aruncându-i o privire piezișă.

— Nu-i treaba ta! Milițian! Ia-l și du-l imediat la Vioșenskaia! Ai să-l predai cu dovadă la miliția de district. Îl măsură pe Stockman cu privirea: Las' că vorbim noi acolo cu tine. N-ai să scapi ușor pentru samavolnicia asta!

— Tovarășe, ai căpiat? Dar știi că...

— Vorba! Lasă gura!

Ivan Alexeevici, care n-avu timp să intervină în ceartă, văzu cum Stockman făcu o mișcare înceată și înfricoșătoare spre *mauserul* lui atârnat în perete. O groază nebună împăienjeni ochii flăcăului. Cu o iuțeală neașteptată, împinse ușa cu dosul, căzu, numărând cu spinarea toate treptele cerdacului, și, prăvălindu-se în sanie, începu a cărăbăni cu pumni în spatele căruțașului, mereu întorcându-se, până ce ajunse de cealaltă parte a medeanului, cuprins pesemne de spaima că poate e cumva urmărit.

Cei din comitetul revoluționar izbucniră în tunete de răs, de se cutremurau geamurile. Davîdka, cel gata oricând să râdă, se tăvălea pe masă de veselie. Dar pleoapele lui Stockman mai tresăriră mult timp într-un tremur nervos, și ochii lui aveau o privire cruntă.

— Na, văzut-ai ce ticălos? Ah, scârnăvie! repeta el, răsucindu-și țigara cu

degetele tremurătoare.

Se duse la întrunire împreună cu Koșevoi și cu Ivan Alexeevici. Medeanul gemea de lume. Inima lui Ivan Alexeevici tresări iarăși într-o presimțire urâtă. „Nu s-au adunat ei degeaba... Tot satul a ieșit în medean.” Dar temerile i se risipiră când intră înăuntrul cerdacului, scoțându-și căciula. Cazacii îi făcură loc cu deosebită grabă. Aveau priviri stăpânite, iar în ochii unora licărea chiar un zâmbet. Stockman cercetă cu privirile încordate toată adunarea. Ar fi vrut să descarce atmosfera, îndemnând lumea să-și spună păsurile. Urmând pilda lui Ivan Alexeevici, își scoase și el căciula cu vârful roșu și rosti cu glas tare:

— Tovarășii cazaci! A trecut o lună și jumătate de când s-a orânduit la voi Puterea sovietică... Dar până acum, noi, comitetul revoluționar, observăm o oarecare neîncredere din partea voastră, ba chiar un fel de dușmănie. Nu veniți la adunări, în mijlocul vostru circulă tot soiul de zvonuri, niște zvonuri tâmpite despre împușcări în masă, despre o așa-zisă prigoană din partea Puterii sovietice. E timpul să stăm de vorbă, cum se zice, de la om la om, să ne apropiem unii de alții! Doară voi înșivă v-ați ales comitetul revoluționar; și Kotlearov, și Koșevoi, sunt cazaci de-ai voștri, așa că între voi nu poate să mai încapă nicio pricină de neînțelegere care să rămână nelămurită. Înainte de toate, vă declar cu hotărâre că zvonurile cu privire la împușcarea în masă a cazacilor, scornite de către dușmanii noștri, sunt numai niște sfruntate clevetiri. Acei care umblă cu asemenea clevetiri au un scop vădit: să bage zăzanie între cazaci și Puterea sovietică, ca să vă împingă iarăși spre albi.

— Spui că nu-s împușcături? Dar cu cei șapte ce-ați făcut? strigă cineva din fund.

— N-am spus, tovarășii, că nu există execuții! Noi împușcăm și vom împușca pe dușmanii Puterii sovietice, pe toți aceia care vor încerca să ne aducă iarăși pe cap puterea moșierilor. Nu pentru aceasta l-am răsturnat pe țar, am isprăvit cu războiul și am descătușat poporul. Ce v-a dat războiul cu Germania? Mii de cazaci morți, de orfani, de văduve, mizerie...

— Adevărat!

— Bine-ai zis!

— Noi vrem să nu mai fie război! urmă Stockman. Suntem pentru frăția popoarelor! Iar sub regimul țarist pământurile erau cucerite cu brațele voastre pentru moșieri și pentru capitaliști, numai și numai întru îmbogățirea moșierilor și a fabricanților. Iată, a fost la voi moșierul Listnički. Bunicul lui a căpătat patru mii de deseatine, pentru că a luat

parte la războiul din opt sute doisprezece. Și ce-au căpătat bunicii voștri? Ei și-au pierdut viața pe pământul german! L-au stropit cu sângele lor!

Medeanul vuia; o clipă rumoarea se potoli, apoi toți izbucniră într-un urlet:

— Adevă-ra-at!

Stockman își șterse cu căciula sudoarea de pe fruntea-i cu părul rărit și strigă, cât îi îngăduiau puterile de tare:

— Pe toți aceia care vor ridica mâna înarmată împotriva puterii muncitorilor și a țăranilor îi vom nimici! Cazacii din satul vostru, care au fost împușcați conform sentinței tribunalului revoluționar, ne-au fost dușmani. O știți cu toții. Dar cu voi, căzăcimea muncitoare, și cu aceia care sunt de partea noastră, vom merge umăr la umăr, ca niște boi la arat. Să arăm împreună ogorul pentru viața cea nouă, să-l grăpăm ca să azvârlim afară din el toată buruiana cea veche, pe toți dușmanii noștri! Ca să nu-și mai scoată rădăcinile! Să nu înăbușe creșterea vieții noi!

Freamătul stăpânit și chipurile înviorate îi arătau lui Stockman că vorbele sale mișcaseră inimile căzăcești. Nu dăduse greș: începu o dezbateră mai pe șleau.

— Osip Davîdovici! Pe tine te cunoaștem bine: ai trăit cândva pe la noi, ești ca și unul dintr-ai noștri. Dumerește-ne cu adevărat și nu-ți fie frică de noi: ce vrea de la noi puterea asta a voastră? Noi bineînțeles că suntem pentru ea, feciorii noștri au părăsit fronturile, dar suntem niște oameni fără carte și încă nu ne putem da seama de rosturile ei...

Bătrânul Greaznov mai vorbi mult și încâlcit, umblând pe ocolite și aruncând cuvinte întortocheate ca niște urme de vulpe, cu vădită teamă să nu se dea de gol. Dar ciungul Alioșka Șamil nu mai putut răbda:

— E voie să spun și eu o vorbă?

— Zi! încuviință Ivan Alexeevici, cu zvâcniri în inimă de întorsătura adunării.

— Tovarășe Stockman, răspunde-mi dinainte: pot să spun tot ce am de spus?

— Vorbește!

— Și n-o să mă arestați?

Stockman zâmbi, clătînând negativ din mână.

— Dar, te rog, să nu te superi! Eu, cu mintea mea proastă, cum știi – așa grăiesc!

Fratele său Martin îl trăgea din spate, de mâneca goală a sumanului ponosit, și-i șoptea speriat:

— Lasă, zevzecule! Lasă, nu mai vorbi, că o să te-nhațe pe loc. Au să te treacă în condică, Alioșka!

Dar ciungul îi făcu semn să-l lase în pace și se întoarse cu fața spre medean, cu obrazul scofâlcit, tresărind și clipind des din ochi:

— Domnilor cazaci! Iată ce am să vă spun, iar voi să judecați dacă am să vorbesc așa cum trebuie sau dacă am să greșesc. Făcu stânga-mprejur, militărește, se întoarse la Stockman și clipi șiret. Așa înțeleg eu: dacă trebuie să spunem adevărul, apoi numai adevăr să fie! Dacă trebuie să izbești, izbește cu toată puterea! Și am să vă spun acum ceea ce gândim noi, toți cazacii și pentru ce suntem supărați pe comuniști... Iată, tovarășe: tu ai grăit că voi nu mergeți împotriva cazacilor plugari, care nu vă sunt dușmani. Sunteți, pare-se, împotriva celor bogăți și pentru cei săraci... Dar, spune odată, cu ce drept i-au împușcat pe-ai noștri din sat? N-am să vorbesc de Korșunov: a fost ataman, a călărit toată viața pe spinarea altuia; dar pentru ce să-l omori pe Avdeici Minciună? Dar pe Kașulin Matvei? Pe Bogatîriov, pe Maidannikov? Dar pe Koroliiov? Au fost și ei la fel cu noi, tot niște oameni neciopliți, de rând, lipsiți de iscuseli cărturărești... Au fost învățați să țină coarnele plugului, nu cartea. Unii din ei nici nu știau carte. A, B, iată cărturăria lor. Și chiar dacă oamenii aceștia au trâncănit ceva care nu se cuvenea, trebuie să-i iei și să le găurești pielea? Alioșka răsufală și urmă înainte; mâneca goală a sumanului juca pe pieptul său, gura se schimonosea într-o strâmbătură. I-ați înhățat pe aceia care au flecărit din prostie, le-ați luat viața, dar nu vă atingeți de negustori! Negustorii și-au răscumpărat viața cu bani! Noi însă nu avem cu ce să ne răscumpărăm, fiindcă toată viața stăm cu nasul vârat în pământ și norocul trece mereu tot pe alături. Aia pe care i-au împușcat poate că ar fi scos și pe cel din urmă bou din ogradă, numai ca să fie lăsați în viață; dar nu li s-a cerut nicio contribuție. I-au luat și le-au frânt gâtul. Dar noi știm tot ce se petrece la Vioșenskaia... Acolo și negustorii, și popii sunt: întregi și teferi. Și cei din Karghin la fel – poți fi fără nicio grijă. Auzim și noi ce se petrece în lume; o veste bună zace pe loc, dar una proastă face ocolul lumii!

— Adevărat! răspunse o voce singuratică în spate.

Gălăgia creștea, acoperind vorbele lui Alioșka, dar acesta așteptă o clipă și, fără să se uite la mâna ridicată a lui Stockman, continuă să strige:

— Și iată că noi am înțeles așa: poate că Puterea sovietică este bună, dar comuniștii care ocupă toate posturile ar fi bucuroși să ne înece pe toți într-un pahar cu apă! Ne plătesc pentru nouă sute cincii, așa ne vorbeau soldații roșii. Iar noi ne gândim: comuniștii vor să ne răpună, să ne nimicească, să

nu rămână niciun suflet de cazac în toată țara Donului... Uite, am spus ceea ce aveam de spus! Sunt acum ca beat: ce am în gând, am și pe limbă. Toți suntem beți de trai bun, din pricina obidei care a dospit împotriva voastră, a comuniștilor!

Alioșka se făcu nevăzut în mulțimea cojoacelor, și o tăcere stânjenită stăpâni multă vreme tot medeanul. Stockman începu să vorbească, dar fu întrerupt de cineva din fund, care îi strigă:

— Adevărat! Cazacii nu mai pot răbda! Ascultați ce cântece s-au făcut acum prin sate. Nu orișicine îndrăznește să spună tot ce crede, dar de cântat se cântă, că n-ai să te legi de un cântec. Uite, „Merișorul” care se cântă pe la noi:

*Fierbe samovarul, pește vom prăji,
Vor veni cadeții, toți ne-om jelu!*

— Va să zică avem de ce să ne jeluim!

Din glotime izbucni un râset cam nepotrivit ceasului.

Mulțimea se foi, se auziră șoapte, schimb de vorbe...

Cu o mișcare furioasă, Stockman își îndesă căciula și, scoțând în pripă din buzunar lista făcută de Koșevoi, strigă:

— Ba nu e adevărat! Acei care sunt pentru revoluție n-au de ce să se îngrijoreze! Iată pentru ce au fost împușcați oamenii din satul vostru, dușmani ai Puterii sovietice. Ascultați! Începu să citească răspicat, cu opriri:

LISTA

*de dușmanii Puterii sovietice, care se înaintează
la dispoziția comisiei de anchetă de pe lângă
tribunalul revoluționar al Diviziei 15 „Inzenskaia”:*

1 - *Korșunov* Miron Grigorievici – Fost ataman, bogătaș, îmbogățit din munca altora.

2 - *Sinilin* Ivan Avdeevici – Făcea propagandă pentru răsturnarea Puterii sovietice.

3 - *Kașulin* Matvei Ivanovici – Făcea propagandă pentru răsturnarea Puterii sovietice.

4 - *Maidannikov* Semion Gavrilov – Și-a pus epoleții și a urlat pe uliță împotriva puterii.

5 - *Melehov* Pantelei Prokofievici – Membru al Sfatului Oastei.

6 - *Melehov* Grigori Panteleevici – Ofițer îndărătnic, periculos.

7 - *Kașulin* Andrei Matveev – A luat parte la împușcarea cazacilor roșii ai lui Podtiolkov.

8 - *Bodovskov* Fedot Nikiforov – A luat parte la împușcarea cazacilor roșii ai lui Podtiolkov.

9 - *Bogatîriov* Arhip Matveev – Epitrop la biserică. A avut ieșiri la corpul de gardă împotriva puterii. Tulburător al poporului și contrarevoluționar.

10 - *Koroliiov* Zahar Leontiev – A refuzat să predea armele. Om nesigur.

La rubrica „observațiuni”, care nu fusese citită de Stockman, în dreptul numelui celor doi Melehovi și al lui Bodovskov, stătea scris:

„Numiții dușmani ai Puterii sovietice nu se înaintează, pentru că doi dintre ei sunt lipsă, fiind mobilizați la podvezi, cărând niște cartușe până la gara Bokovskaia. Iar Melehov Pantelei zace de tifos. Cei doi vor fi arestați și trimiși la district de îndată ce se vor întoarce, iar al treilea, îndată ce se va ridica pe picioare.”

Adunarea tăcu o clipă, apoi izbucni în strigăte:

— Nu-i adevărat!...

— Minți! Au vorbit împotriva puterii!

— Așa le trebuie pentru asemenea fapte!

— Ba i-a pârât unul și altul!

— Dar ce vrei, să-i iei în brațe?

Stockman începu iarăși să vorbească. Fu ascultat, se părea chiar cu destulă luare-aminte și cu strigăte de încuviințare, dar când, în cele din urma, vorbi despre împărțirea avutului celor fugiți cu albi, nu primi niciun răspuns.

— De ce tăceți ca peștii? Întrebă supărat Ivan Alexeevici.

Lumea se năpusti la ieșire, ca un pumn de plumbi risipiți pe jos. Unul dintre cei mai săraci, Siomka, poreclit Ceau, făcu nehotărât un pas înainte, dar se răzgândi și dădu din mânășă:

— Au să vie stăpânii și ai să-ți găsești beleaua...

Stockman mai încercă să-i îndemne să nu plece, iar Koșevoi, cu fața albă ca făina, îi șopti lui Ivan Alexeevici:

— Am spus eu că n-au să primească! Mai bine să le zvârlim chiar acum toate pe foc, decât să le dăm lor!

Plesnindu-se îngândurat cu biciușca peste tureată, Koșevoi, cu capul plecat, urcă încet treptele casei lui Mohov. Lângă ușă pe coridor, chiar pe jos, zăceau mai multe șei. Cineva sosise mai adineauri pesemne; pe una dintre scări, mai rămăsese lipit un bulgăraș de zăpadă, galbenă de balegă, turtită pe piciorul călărețului; o mică băltoacă de apă sclipea dedesubt. Toate acestea Koșevoi le ochi dintr-o dată, călcând pe dușumelele murdare ale cerdacului. Ochii lui lunecară peste gratiile albastre, tăiate în lemn și sparte pe alocuri, peste poleiul pufos prins pe dunga liliachie de-a lungul zidului; se mai uită în trecut la ferestrele aburite pe dinăuntru și tulburi ca o bășică de bou. Dar tot ce vedea nu-i stăruia în cuget, plutind vag și nedeslușit ca în vis. Un simțământ de milă și de ură față de Grigori Melehov se împletea în inima lui simplă...

În tinda comitetului revoluționar duhnea acru a fum de tutun, a hamuri și a zăpadă topită. O slujnică, rămasă singură după ce Mohovii fugiseră peste Doneț, făcea foc în soba olandeză. Milițienii râdeau gălăgios în odaia de alături. „Mă, ce oameni! De veselie le arde!”, gândi supărat Koșevoi, văzându-și de drum, apoi se izbi cu ciudă, pentru cea din urmă oară, cu biciușca peste carâmb și intră în odaia din colț, fără să bată în ușă.

Ivan Alexeevici ședea lângă masa de scris. Avea haina cea vătuită, deschiată larg; căciula neagră îi era dată voinicește pe o sprânceană, iar fața asudată arăta obosită și îngrijorată. Alături de el, pe pervazul ferestrei, ședea Stockman, cu aceeași manta lungă. Îi primi pe Koșevoi cu un zâmbet și-i făcu semn să se așeze lângă el.

— Ei, ce se aude, Mihail?... Stai jos.

Koșevoi se așeză, rășchirându-și picioarele. Glasul lui Stockman, ahtiat după știri și liniștit, avu asupra lui o răsfrângere înviorătoare.

— Am auzit de la un om sigur... Grigori Melehov cică s-a întors acasă. Dar n-am trecut încă pe la dâșii.

— Și ce crezi tu cu privire la acest lucru?

Stockman își răsuca o țigară și se uita din când în când la Ivan Alexeevici, așteptând răspunsul.

— Să-l băgăm la beci, sau?... întrebă nehotărât Ivan Alexeevici, clipind des din ochi.

— Vezi și tu, doar ești președintele comitetului revoluționar...

Stockman zâmbi făcând un gest îndoielnic. Știa să zâmbească cu atâta bătaie de joc, încât zâmbetul lui ardea ca o usturătoare lovitură de

harapnic. Bărbia lui Ivan Alexeevici se broboni de sudoare.

Cu dinții încleștați, spuse aspru:

— Da, sunt președinte și am să-i arestez pe amândoi, și pe Grișka, și pe frățâne-său, și – la Vioșenskaia cu dâșii!

— Nu știu dacă are rost să-l arestezi pe fratele lui Grigori Melehov. Fomin îl apără din răputeri. Doar știi ce minunată părere are despre el... Dar pe Grigori să-l înșfaci chiar astăzi, îndată! Mâine, îl trimitem la Vioșenskaia, iar actele cu privire la el ai să le expediezi președintelui tribunalului, chiar astăzi, cu un milițian călare.

— Poate că ar fi mai cuminte să-l înhățăm pe Grigori seara. Ce zici, Osip Davîdovici?

Stockman tuși îndelung și, după ce se liniști, întrebă ștergându-și barba:

— De ce seara?

— Ca să se facă mai puțină vorbă...

— Ei, asta-i!... Ne ținem de mofturi?

— Mihail, ia cu tine doi oameni, du-te și ridică-l numaidecât pe Grișka! Ai să-l închizi deosebit de ceilalți... Ai înțeles?

Koșevoi se dădu jos de pe pragul ferestrei și se duse la milițieni. Stockman se plimba prin odaie, târșindu-și picioarele în cizmele scâlciate de pâslă cenușie. Se opri în fața mesei și întrebă:

— Ai trimis cel din urmă transport de arme adunate?

— Nu.

— De ce?

— Ieri n-am avut timp.

— De ce?

— Le trimitem astăzi.

Stockman se încruntă, dar în aceeași clipă ridică sprâncenele și întrebă repede:

— Ce au predat Melehovii?

Ivan Alexeevici, căutând să-și amintească, subție ochii și zâmbi:

— Au predat întocmai: două arme și două revolve. Dar crezi tu că astea-s toate?

— Nu?

— Aș! Îi crezi mai proști ca tine?

— Așa zic și eu. Stockman își strânse buzele. În locul tău, aș face la ei, după arestare, o percheziție amănunțită. Mai spune-i comandantului și despre asta. De gândit, te gândești la toate, dar nu-i destul atâta. Mai trebuie să și faci ceea ce gândești...

Koșevoi se întoarse după o jumătate de ceas. Străbătu cerdacul în fugă, trânti mânios ușa și, ivindu-se în prag, strigă abia răsuflând:

— Am dat-o dracului!

— Cu-um?! întrebă Stockman și se îndreptă spre el cu pași iuți, căscând ochii spăimântător de mari.

Mantaua lungă i se încurca între picioare și-l izbea cu poalele peste pâslari.

Din pricina glasului apăsător cu care întrebuse, sau poate din alte pricini, Koșevoi se burzului și răcni:

— Nu mai face pe grozavul!... Trase o înjurătură de mamă. Grișka a plecat la Singhin, la mătușă-sa! Ce vină am eu? Voi unde ați fost? V-ați jucat? Uite, na!... Ne-a scăpat tuturora! Nu te răsti la mine, eu sunt un om mărunț: mi-am făcut datoria și lasă-mă-n pace! Voi ce făceați în vremea asta? Dându-se îndărăt în fața lui Stockman, care venea asupra lui, se propti cu spatele de peretele sobei de teracotă și rânji. Nu te da la mine, Osip Davîdovici! Nu te da că zău te pocnesc!

Stockman stătu o clipă înaintea lui, făcându-și degetele să trosnească, și, privind la dinții albi ai lui Mișka și la ochii săi zâmbitori și credincioși, zise printre dinți:

— Cunoști drumul la Singhin?

— Cunosc.

— Păi atunci de ce te-ai întors? Și mai spui că te-ai bătut cu nemții... Nătărăule!

Și-l măsură cu ochii micșorați, în semn de cel mai scârbit dispreț.

Stepa își întindea nemărginirea învăluită într-o păclă sură-albăstruie. Din spatele dealului de peste Don, se ridica luna plină, arămie, luminând zgârcit, fără să pălească licăririle fosforice ale stelelor.

Pe drumul spre Singhin, mergeau șase călăreți. Caii alergau în trap. Stockman călărea, scuturat în șaua de dragon, alături de Koșevoi. Murgul său înalt zburda mereu sub el și încerca să-l muște de genunchi. Cu chipul netulburat, Stockman povestea o istorioară hazlie, iar Mișka se lăsa pe oblânc râzând ca un copil, înecându-se sughițând – și mereu încerca să se uite pe sub gluga lui Stockman, ca să-i vadă ochii aspri și pânditori.

Percheziția amănunțită la Singhin nu dădu însă niciun rezultat.

Grigori fusese silit să plece de la Bokovskaia la Cernîșevskaia. Se întoarse după o săptămână și jumătate. Pe bătrân îl arestaseră cu două zile înainte de înapoierea lui. Pantelei Prokofievici abia începuse să umble, după tifos. Se ridicase din pat și mai cărunțit, ciolănos ca un schelet de cal. Părul argintiu și creț îi năpârlea ca ros de molii; barba îi era încâlcită și cu desăvârșire albă spre vârf.

Milițianul îl umflă pe sus, neîngăduindu-i decât zece minute pentru a se pregăti de drum. Înainte de a fi trimis la Vioșenskaia, Pantelei Prokofievici fu băgat în beciul casei lui Mohov. În afară de el, în acest beci, care mirosea tare a mere, se mai aflau nouă bătrâni și un judecător numit prin alegeri.

Petro îi vesti noutatea lui Grigori, chiar înainte de a-l lăsa să intre bine cu sania în ogradă, sfătuindu-l:

— Fă-ți calea întoarsă, frățioare... Mereu au tot întrebat de tine, când ai să vii. Du-te să te încălzești și să-ți vezi copiii, apoi te duc eu la Rîbnîi. Ascunde-te acolo și așteaptă alte vremuri... Dacă mă întreabă cineva, le spun: e plecat la Singhin, la o mătușă. La noi au pus la zid șapte inși, ai auzit? Să nu pățească și tata la fel... Cât despre tine, nici vorbă!

Grigori mai zăbovi vreo jumătate de ceas în bucătărie, apoi își pregăti calul și noaptea plecă la Rîbnîi. Un cazac primitor, neam depărtat cu Melehovii, îl ascunse pe Grigori într-o magazie de tizic, unde petrecu două zile și două nopți, părăsindu-și vizuina numai după ce se întuneca de-a binelea.

A doua zi după întoarcerea de la Singhin, Koșevoi plecă la Vioșenskaia ca să afle când se întrunește celula de partid. El, Ivan Alexeevici, Emilian, Davîdka și Filka hotărâseră să-și facă formalitățile de înscriere în partidul comunist.

Mișka ducea cu el cel din urmă transport de puști predate de cazaci, o mitralieră, descoperită în curtea școlii, și o scrisoare din partea lui Stockman, adresată președintelui comitetului revoluționar de district. Străbătând izlazul în drum spre Vioșenskaia, speriau mereu iepurii. În anii de război, se prăsiseră fără număr și, în afară de aceasta, mai năvăleau alte puzderii de iepuri fugiți din alte locuri, așa că, mai la fiecare pas, întâlneau

câte unul, în culcușurile de sub fiecare tufă moțată de rogoz galben. Trezit de scârțâitul saniei, iepurele sur, cu burta albă, zvâcnea nebun și o rupea la fugă, lăsând să i se vadă numai codița, tivită cu negru. Emilian oprea caii, arunca hățurile și răcnea fioros:

— Arde-l! Curăță-l!

Mișka sărea din sanie și trăgea din genunchi, golind toată magazia armei, privind dezamăgit cum gloanțele împrôșcau smocuri de zăpadă în jurul ghemului sur și iute de picior, care țâșnea într-un ultim salt, intra din fugă în buruienile dese, scuturând omătul de pe ele și făcându-se nevăzut în hățușul lor.

... La comitetul revoluționar era o forfoteală fără rost. Oamenii alergau agitați, soseau curieri călări, dar ulițele erau neașteptat de pustii. Necunoscând pricina zarvei, Mișka rămase uimit. Locțiitorul președintelui băgă distrat în buzunar scrisoarea lui Stockman, iar la întrebarea dacă are a da vreun răspuns bombăni răstit:

— Dă-te dracului și slăbește-mă!... De voi îmi arde acum?...

Oamenii din compania de pază mișunau prin piață. O bucătărie de campanie trecu pufăind rotocoale de fum, răspândind miros de carne fiartă și de foi de dafin.

Koșevoi trecu la prietenii de la tribunalul revoluționar, ca să fumeze o țigară, și întrebă:

— Dar ce-i cu alarma asta pe voi?

Gromov, unul dintre judecătorii de instrucție pentru chestiuni locale, răspunse în silă:

— La Kazanskaia nu prea s-arată bine. Cică au răzbit albiu sau poate că s-au răsculat cazacii. Se zvonește că aseară s-a dat o luptă pe-acolo. Legătura telefonică e întreruptă...

— N-ați putea trimite în grabă un călăreț?...

— Am trimis. Nu s-a întors. Și acum a plecat o companie la Elanskaia. Nici acolo nu merg toate așa cum trebuie.

Ședeau la fereastră și fumau. O ninsoare ușoară cădea în jurul casei negustorești, arătoasă și ocupată de tribunalul revoluționar.

Niște împușcături rare trosniră surd undeva, dincolo de staniță, lângă crângul de pini, spre Ciornaia. Mișka se îngălbeni la față și scăpă țigara din mână. Toți cei din casă săriră afară, în ogradă. Împușcăturile răsunau tot mai aproape și tot mai amenințătoare. O salvă detună acoperind răpăitul focului de voie; gloanțele vâjâiră, izbind cu un trosnet în pereții magaziiilor și în poartă. Un ostaș din curte fu rănit. Gromov o rupse la fugă prin piață,

mototolind și vârând în buzunar niște hârtii. Lângă comitetul revoluționar se adunau rămășițele companiei de pază. Comandantul, un om cu cojocel scurt, se frământa în mijlocul ostașilor roșii, apoi își conduse oamenii în trap spre locul de trecere peste Don. Se iscă o zarvă cumplită. Oamenii începură să se vânzolească prin piață. Cu capul ridicat, un cal înșeuat trecu la galop, fără călăreț.

Uluit din cale-afară, Koșevoi nu-și mai dădu seama cum a ajuns în piață. Îl zări pe Fomin, cu burca lui, țâșnind călare, ca o vijelie neagră, din spatele bisericii. O mitralieră era legată de coada calului voinic; roțile nu se mai învârteau și calul, zburând la galop, o târa răsturnată. Plecat pe oblânc, Fomin se mistui în vale, lăsând în urmă-i un nouraș argintiu de zăpadă.

„La cai!”, fu primul gând al lui Mișka. Străbătea ulicioarele, aplecându-se la răspântii, fără să se uite îndărăt măcar o singură dată. Inima îi era gata-gata să se rupă, când ajunse în sfârșit acasă. Emilian înhămă caii, dar cuprins de spaimă nu nimerea să pună ștreangurile.

— Ce-o mai fi și asta, Mihail? Ce e? bolborosea, clănțănind din dinți. Am pus hamurile și am pierdut hățurile. Am început să privesc hățurile, și uită-te cum s-a desfăcut chinga de ham la calul din stânga.

Curtea în care se aflau cartiruiți dădea drept în stepă. Mișka privea la crângul de pini, dar de acolo nu se revărsau nici lanțuri de trăgători, nici pâlcuri de călăreți. Se trăgea de undeva, ulițele erau însă pustii și totul era ca întotdeauna, la fel de obișnuit și plictisitor. Dar în același timp se petrecea ceva îngrozitor: răscoala prindea rădăcini.

Pe când Emilian se căznea cu caii, Mișka tot nu-și lua privirile din stepă. Văzu cum un om cu paltonul negru se ivi de după o bisericuță și o luă la fugă pe lângă locul unde arsesse anul trecut postul de telegrafie fără fir. Alerga cât îl țineau picioarele, aplecat mult înainte și strângându-și mâinile pe piept. Koșevoi îl recunoscuse după palton pe judecătorul de instrucție Gromov. Mai avu timp să vadă un călăreț care răsări de după gard. Îl recunoscuse și pe acesta: era tânărul cazac Cernicikin din Vioșenskaia, un prea cunoscut contrarevoluționar. Aflându-se cam la o sută de stânjeni de Cernicikin, Gromov se uită încă o dată îndărăt și scoase revolverul din buzunar. Pocni o împușcătură, alta. Gromov se urcase în vârful unei movile de nisip și trăgea mereu. Cernicikin sări jos de pe cal, fără să-l oprească, dar ținându-l de dârlogi; scoase arma de la spate și se pitulă după un troian. După cel dintâi foc de armă, Gromov începu să meargă pieziș, prinzându-se cu mâna stângă de crengile uscate, ocoli colnicul și se prăvăli cu fața în zăpadă. „L-a omorât!”, își zise Mișka și simți un fior de gheață; acest

Cernicikin era un trăgător cum nu se mai găsea altul și, de la orice depărtare, lovea orice țintă, nimerind-o fără greș, cu carabina austriacă adusă de pe frontul german. Ieșind cu sania afară din ogradă, Mișka îl mai văzu pe Cernicikin care venise în galop până la colnic și lovea cu sabia în paltonul negru ce zăcea întins pe nămeți.

Era primejdios de trecut Donul, pentru a ajunge la Bazki. Pe fondul alb al Donului și caii, și oamenii din sanie se zugrăveau ca niște ținte ușor de atins. Doi oameni din compania de pază și zăceau secerăți de gloanțe. Zăpada de pe gheață era năpădită de apă; stropi și bulgări de omăt țâșneau șuierător de sub copite, și brazde adânci rămâneau în urma tălpicelor. Au gonit nebunește până la Tatarski dar, când să treacă Donul, Emilian trase hățurile și întoarse către Koșevoi fața-i arsă de vânt:

— Ce-i de făcut?... Dacă și la noi e aceeași răzmeriță?

Mișka îi aruncă numai o privire chinută. Apoi se uită spre sat. Doi oameni călări trecură pe ulicioara cea mai apropiată de Don. Lui Koșevoi i se păru că erau milițieni.

— Dă-i drumul în sat; nu mai avem încotro! zise el cu hotărâre.

Fără nicio tragere de inimă, Emilian dădu drumul cailor. Trecură Donul și urcară malul. În întâmpinarea lor fugea Antip al lui moș Minciună, împreună cu doi bătrâni din cealaltă parte a satului.

— Vai, Mișka! strigă Emilian și, zărind arma în mâinile lui Antip, smuci hățurile și o luă îndărăt.

— Stai!

Un foc de armă. Emilian căzu, fără să scape hățurile din mână, iar caii intrară din groapă drept în gard. Koșevoi sări jos din sanie. Antip alerga grăbit spre el, lunecând cu picioarele încălțate în cipici. Se clătină, se opri și luă arma la ochi. Prăbușindu-se peste gard, Mișka mai apucă să vadă dinții lucioși ai unei furci de fân, în mâna unui bătrân.

— Arde-l!

Simțind o durere arzătoare în umăr, Koșevoi se rostogoli fără țipăt și-și acoperi ochii cu palmele. Răsuflând greu, omul se aplecă deasupra lui și-l împunse cu furca.

— Scoală, câine!

Tot ce urmă, se petrecu ca în vis. Zbătându-se în hohote de plâns, Antip se aruncă deasupra lui și-l apucă de piept.

— Mi l-ai omorât pe tata!... Dați-mi drumul, oameni buni!... Lăsați-mă să-mi ușurez inima!

Oamenii căutau să-l oprească. Se adunase o grămadă de lume; o voce de

bas răgușit cerca să-i înduplece:

— Lăsați omul în pace! Ce, parcă nu sunteți creștini? Lasă-l, Antip! Pe tată-tău tot n-ai să-l învii din morți, dacă ai să omori pe altul... Căutați-vă de treabă, oameni buni! Uitați-vă, colea, la depozit, se împarte niște zahăr. Duceți-vă!

Spre seară, Mișka își veni în fire. Zăcea tot sub același gard, cotul rănit de furcă îl durea și-l ardea; dinții furcii străbătuseră jocul și haina vătuită și-i intraseră în trup, dar nu prea adânc. Totuși rănila îl dureau și erau acoperite de sânge închegat. Mișka se ridică în picioare și trase cu urechea. Satul părea cutreierat de patrulele răsculaților. Mai răsunau rare împușcături. Căinii lătrau. Se auzeau glasuri de oameni, apropiindu-se. Mișka o luă pe cărarea vitelor, de-a lungul Donului; urcă malul și se târi pe sub garduri, pipăind cu mâinile scoarța tare a zăpezii, alunecând și căzând. Nu mai recunoștea locurile și mergea în voia întâmplării. Frigul îi scutura trupul, îi îngheța mâinile și-l îndemnă în cele din urmă să intre pe poarta unei curți. Mișka deschise porțița proptită cu un băț și trecu în curtea din spatele casei. Văzu în stânga o șură pentru pleavă și se vârî în ea, dar auzi în aceeași clipă pașii unui om care venea tușind.

Cineva se apropie de șură, scârțâind din pâslari. „Acuși are să mă dea gata!”, gândi Koșevoi cu nepăsare, ca și cum ar fi fost vorba de altcineva.

Omul se opri în rama neagră a ușii.

— Cine-i acolo?

Vocea lui era slabă și parcă speriată.

Mișka făcu un pas după perete.

— Care ești? întrebă omul, cu glas mai tare și mai tulburat.

Recunoscând vocea lui Stepan Astahov, Mișka ieși din șură.

— Eu sunt, Stepan! Eu, Koșevoi... Scapă-mă, pentru Dumnezeu! Nu spune la nimeni! Ajută-mă!

— A, iată cine era... Glasul lui Stepan, abia sculat din pat după tifos, suna slab și târăgănat; gura, care-i părea mai mare pe chipul slăbit de boală, zâmbea larg și nehotărât, Bine, bine! Să dormi aici, dar ziua du-te în altă parte. Da' cum ai nimerit aici?

În loc de răspuns, Mișka îi căută mâna în întuneric, i-o strânse și se vârî într-o grămadă de pleavă.

A doua zi seara, când abia se întunecase, luă o hotărâre deznădăjduită: se strecură până la el acasă și bătu la geam. Mamă-sa îi deschise ușa tindei și începu să plângă. Mâinile ei îl pipăiau, îi cuprindeau grumazul, iar capul i se zbătea pe pieptul lui.

— Pleacă, Mișenka! Fugi, pentru Dumnezeu!... Azi dimineață au venit cazacii, au răscolit pretutindeni și te-au căutat. Antipka al lui moș Minciună m-a plesnit cu biciușca. „Ți-ai ascuns odorul, zice. Păcat că nu l-am omorât pe loc.”

Mișka nu-și mai putea închipui unde erau ai săi. Nici nu știa ce se petrecuse în sat. Din povestirea scurtă a bătrânei, pricepu că toate satele de pe Don s-au răsculat, că Stockman, Ivan Alexeevici, Davîdka și milițienii izbutiseră să scape cu fuga, iar pe Filka și pe Timoftei i-au omorât chiar ieri la amiază, în piață.

— Pleacă!... Să nu te găsească aici!...

Mama plângea, dar glasul ei chinuit de durere suna a hotărâre. Pentru întâia oară după multă vreme plânse și Mișka, cu sughițuri de copil și cu bulbuci de spumă la gură. Apoi puse frâul pe iepușoara cu mânz – aceeași cu care își făcuse slujba la herghelie – și o scoase pe arie. Mânzul și mama lui Mișka veneau în urma lor. Bătrâna îl ajută pe Mișka să încalece și făcu semnul crucii în chip de binecuvântare. Iapa porni în silă și necheză de două ori, chemându-și mânzul, de fiecare dată făcând inima lui Mișka să tresară și să se prăbușească într-o prăpastie fără fund. Totuși, nestânjenit de nimeni, urcă dealul și o luă la trap pe Șleaul Hatmanilor, spre răsărit, către Ust-Medvedițkaia. Noaptea era întunecoasă, cum nici nu se poate mai prielnică pentru fugari. Iapa necheza mereu, temându-se să nu-și piardă mânzul. Cu dinții încleștați, Koșevoi o izbea peste urechi cu dârlogii; se opri de câteva ori, trăgând cu urechea să audă dacă nu cumva se apropie, de la spate sau din față, tropote de cai, și dacă nechezatul iepei n-a atras luarea-aminte a vreunui drumeț. Dar aceeași tăcere de mormânt stăruia în jurul lor, Koșevoi auzea numai mânzul, bucurându-se de oprire, sugând și plescăind din buze, lipindu-și botul de sfârcul negru, proptindu-se în zăpadă cu picioarele subțiri de dinapoi, și simțea cum își împingea mama, după zguduitul ușor al spinării.

28

În magazia de tizic mirosea cumplit a balegă uscată, a paie putrede, a fân tocat. O lumină cenușie pătrundea ziua prin acoperișul de stuf; soarele se strecura uneori prin ușa de nuiele ca printr-un ciur. Noaptea era întuneric beznă, chițcăit de șoareci și tăcere...

Nevasta gazdei îi aducea pe ascuns lui Grigori ceva mâncare, o dată pe zi, seara. Mai avea o oală cu apă, cam pe măsură de o vadră. Ar mai fi putut

răbda încă mult și bine, dar i se isprăvise tutunul. O zi întreagă Grigori se chinui amar și nu mai putu îndura caznele; se târî cu burta pe pământ, adunând balega uscată, o mărunți între palme și o fumă. Seara, cazacul îi trimise prin nevastă-sa două foi de hârtie cu miros ranced, rupte dintr-o evanghelie, o cutie de chibrituri și un pumn de sulfină uscată, amestecată cu cotoare mucedde de tutun sălbatic. Grigori fu mulțumit peste măsură. Fumă atât, încât îl păli greața, apoi adormi zdravăn pentru întâia oară, vârându-și capul sub braț ca o pasăre.

Dimineața îl trezi gazda. Se năpusti în magazie și strigă tare:

— Dormi! Hai, scoală!... S-a spart gheața pe Don!

Și râse zgomotos.

Grigori sări jos de pe grămada lespezilor de bălegar, de câte un pud fiecare, făcându-le să se năruie în urma lui.

— Ce s-a întâmplat?...

— S-au sculat oamenii din Elanskaia și din Vioșenskaia. Fomin și toată puterea lor au fugit la Tokin. Se pare că au răsculat și Kazanskaia, Șumilinskaia și Migulinskaia... Înțelegeți ce înseamnă asta?

Lui Grigori i se umflară vinele de pe frunte și de pe gât; în ochi îi licăreau scânteii verzui. Nu-și mai putea stăpâni bucuria; glasul îi tremură, degetele negre îi umblau fără rost pe copcile de la manta.

— Și ce s-aude pe la voi în sat? Ce se întâmplă?

— Nu se aude nimic. L-am văzut pe președinte. Râde. „După mine, zice, e totuna la care Dumnezeu să te-nchini, numai Dumnezeu să fie...” Dar ieși odată din vizuina ta!

Porniră spre casă. Grigori făcea pași de un stângen, gazda mergea grăbit alături și povestea:

— La Elanskaia, cel dintâi s-a răzvrătit satul Krasnoiarski. Alaltăieri, douăzeci de comuniști de la Elanskaia au pornit la Krivskoi și la Pleașkovski ca să aresteze cazaci, dar cei de la Krasnoiarski au aflat despre acest lucru; s-au adunat spunând: „Da' până când avem să răbdăm urgia asta? Azi îi ridică pe părinții noștri, mâine are să vie și rândul nostru. Hai la cai, să mergem și să-i scoatem pe cei arestați din mâna lor.” S-au strâns, așadară, ca la vreo cincisprezece oameni, toți unul și unul. I-a condus un căzăcel de ispravă, Atlanov. Aveau numai două arme, iar ceilalți doar câte o sabie, o lance sau chiar numai câte un ciomag. Trec peste Don și sosesc ei în galop la Pleașkovski. Comuniștii se odihneau în casele lui Melnikov. Cei de la Krasnoiarski s-au repezit călări la atac, dar ograda avea un zid de piatră. S-au izbit de el și au luat-o îndărăt. Comuniștii au omorât pe unul

dintre ei, Dumnezeu să-l odihnească: au tras după dânsul, cela se prăbușește din șa și rămâne culcat peste gard. Cazacii din Pleașkovski l-au adus până la grajdurile staniței, dar el, săracul, a rămas cu biciușca încremenită în mână. Și așa a început tărăboiul. S-a isprăvit acum cu Puterea sovietică, dă-o-n...

Ajuns în casă, Grigori înfulecă lacom ceea ce rămăsese de la gustarea de dimineață, apoi ieși împreună cu gazda pe uliță. Pâlcuri de cazaci tăifăsuiau pe la răscruci, ca în zi de sărbătoare. Grigori și gazda se apropiară de unul din aceste pâlcuri. Răspunzând la ziua bună, cazacii și-au dus domol mâinile la căciulă, cercetând cu privirile iscoditoare și întrebătoare figura necunoscută a lui Grigori.

— E unul de-ai noștri, domnilor cazaci! Nu vă fie teamă de el. Ați auzit despre Melehovi, de la Tatarski? Uite-l pe Grigori, feciorul lui Pantelei!... Se ascundea la mine ca să nu-l împuște! rosti cu mândrie gazda.

Intrară în vorbă; un cazac începu a povesti cum cazacii de la Reșetovski, Dubrovski și Cernovski îl scoaseră pe Fomin din Vioșenskaia, dar taman atunci, doi călăreți se iviră în capătul uliței, care dădea în dâmbul alb și rotund al dealului. Călăreau de-a lungul uliței, oprindu-se lângă fiecare grup de cazaci, își întorceau caii și strigau ceva, dând din mâini. Grigori aștepta cu nerăbdare să vină mai aproape.

— Nu sunt de-ai noștri, din Rîbnîi... Sunt trimiși de undeva, spuse cazacul, uitându-se cu luare-aminte și întrerupându-și povestirea despre cucerirea staniței.

Cei doi străbătură ulicioara și ajunseră în dreptul lui Grigori. Cel din frunte, un bătrân cu sumanul descheiat la piept, fără căciulă, cu fața roșie și asudată și cu părul în plete cărunte, care-i cădeau peste ochi, își opri voinicește calul; dându-se mult pe spate, întinse brațul drept:

— De ce stați, cazaci, pe ulițe ca niște muieri? strigă el cu glas îndurerat, cu lacrimi de mânie în ochi și cu obrajii stacojii tremurând de tulburare.

Călărea o iapă de patru ani, de toată frumusețea. Era roaibă, cu nările albe, cu coada stufoasă și cu picioarele subțiri ca turnate în oțel. Sforăind și mușcând zăbalele, se lăsa pe picioarele dinapoi, se ridica săltând pe loc, întindea dârlogii, cerând parcă voie să se avânte iarăși în galop vijelios, tropotitor, pentru ca vântul să-i îndoiaie iarăși urechile, șuierându-i în coamă, și pentru ca pământul răsunător, ars de ger, să geamă din nou sub copitele-i netede ca niște scoici. I se vedea fiecare vinișoară jucând sub pielea subțire. Mușchii tari ca pietrele îi tresăreau pe gât, îi tremura botul trandafiriu, străveziu, iar ochiul rotund și rubiniu, cu albul sângerieu, se uita

pieziș la stăpân cu o căutătură nemulțumită și rea.

— Ce stați, fii ai Donului liniștit?! strigă din nou bătrânul, trecându-și ochii de la Grigori la ceilalți. Pe părinții și pe bunicii voștri îi împușcă, vi se ia tot avutul, comisarii jidani își bat joc de credința voastră, iar voi stați și ronțaiți semințe și mergeți la joc?... Așteptați numai să vă pună și ștreangul de gât? Până când o să vă țineți de fustele muierilor? Toată plasa Elanskaia s-a răzvrătit cu mic și mare. I-au gonit pe roșii din Vioșenskaia, iar voi, cazacii de la Rîbnii, ce faceți? Nu mai țineți la viața voastră? Sau poate că vă curge în vine niște cvas mujicesc, în loc de sânge căzăcesc? Treziți-vă, fraților! Puneți mâna pe arme! Satul Krivskoi ne-a trimis să ridicăm toate satele. La cai, cazaci, cât nu-i prea târziu! Dădu cu ochii rătăciți peste chipul cunoscut al unui moșneag și-i strigă cu obidă mare: Dar tu de ce stai locului, Semion Hristoforovici?... Pe fiul tău l-au tăiat roșii la Filonovo, și tu te ascunzi pe cuptor?!

Grigori nu-l mai ascultă și se repezi în ogradă. Își scoase grăbit calul odihnit din șură; dezgropă șaua de sub tizic, rupându-și unghiile până la sânge, și o zbughi turbat pe poartă.

— Am plecat! Să vă răsplătească Hristos! atâta avu timp să strige gazdei, care venea după el spre poartă, apoi, aplecându-se peste oblâncul șei pe gâtul calului, ridică în uliță un vârtej de pulbere de zăpadă, izbind calul cu biciușca și lăsându-l să fugă în cel mai bezmetic galop. Un nor alb se învâlvora în urma lui; scările jucau sub picioarele amortite care se frecau de pulpanele șei. Calul zbură ca vântul, tropotind în icnete, și Grigori simțea o bucurie sălbatică atât de mare, se simțea atât de puternic și plin de hotărâre, încât, fără să vrea, un strigăt clocotitor, năvalnic îi țâșni din gâtlej. Simțămintele încătușate, ascunse în suflet, erau acum slobode. I se părea că drumurile lui sunt acum netede ca o cale luminată de lună.

Totul fusese cântărit și hotărât în zilele acelea chinuitoare, când se ascundea ca o fiară în bârlogul său de tizic și când, tot ca o fiară, pândea orice zgomot, tremura la orice glas omenesc. Tot zbulciul său în căutarea adevărului, toate zilele de șovăieli, de schimburi și de grele lupte lăuntrice pieriseră, ca și cum n-ar fi fost. Trecuseră ca umbra unui nor, iar toate căutările lui i se păreau acum zadarnice și deșarte. Pentru ce să mai gândească? Pentru ce se frământase ca un lup încolțit de gonași, căutând o ieșire, căznindu-se să dezlege toate contradicțiile? Viața se dovedi zâmbitoare și nespuse de simplă în înțelepciunea ei. I se părea acum că o dreptate adevărată, care să ocrotească pe toți deopotrivă sub aripa ei, nici n-a existat vreodată. Cu sufletul otrăvit de ură, gândea: „Fiecare cu

dreptatea lui și cu brazda lui!” Oamenii au luptat întotdeauna pentru un codru de pâine, pentru un petic de pământ, pentru dreptul de a trăi, și tot așa vor lupta atâta timp cât soarele își va revărsa lumina asupra lor, iar sângele cald va mai curge în vinele lor. Trebuie să lupți împotriva aceluia care vrea să-ți ia viața și dreptul la ea; să te bați cu toată tăria și fără șovăire, iar lupta îți va da înflăcărea urii și dârzenia. Numai să nu pui frâu simțirilor, să le dai drumul slobod, să turbeze în voie. Atâta tot.

Căile căzăcimii se încrucișau cu căile Rusiei mujicești, lipsite de pământ, cu căile lumii din fabrici. Trebuia să lupte împotriva lor. Să le smulgă de sub picioare pământul gras al țării Donului, udat ca sângele căzăcesc; să-i gonească din ea, ca pe niște tătari! Trebuia să zguduie Moscova din temelii, să o silească a primi o pace rușinoasă! Drumul era prea strâmt pentru doi; unul trebuia să-l răstoarne pe celălalt. Încercarea fusese făcută: dâșii lăseseră regimentele roșii pe pământul Oastei Donului. Iar acum – scoate sabia!

Mistuit de o sălbatică ură, Grigori se gândea la toate acestea, pe când calul îl purta pe covorul alb al Donului. O clipă, numai o clipă, un gând nelămurit se ivi în sufletul său: „Cei bogați împotriva celor săraci, nu cazacii împotriva Rusiei roșii... Iată, Mișka Koșevoi și Kotlearov sunt și ei cazaci, și sunt roșii până în măduva oaselor...” Dar scăpă numaidecât de acest gând, gonindu-l mânios.

Se zări și Tatarski. Grigori trase ușor de dârlogi, lăsând calul, albit de clăbucii spumei, să alerge în trap ușor. La urcuș, îl îndemnă iar, îl împinse să deschidă portița cu pieptul și intră furtunos în ograda de acasă.

29

Sleit de puteri, Koșevoi ajunse spre zori de zi în satul Bolșoi, din stanița Ust-Hopiorskaia. Fu oprit de un pichet din Regimentul 4 „Transamurean”. Doi ostași roșii îl duseră la comandament. Unul de la statul-major îl tot descosea îndelung și fără încredere, încercând să-l încurce și punându-i tot soiul de întrebări, ca de pildă: „Cine a fost președintele comitetului revoluționar pe la voi?” sau: „De ce n-ai acte?”, și altele cam de același fel. Mișka se simți sătul de atâtea întrebări tâmpite.

— Nu-mi mai bate capul, tovarășe! Pe mine m-au încercat și cazacii și încă cum! Dar tot n-au făcut nimic.

Ridică poala cămășii și-i arată cotul și burta cu urmele rănilor lăsate de furcă. Tocmai voia să-i tragă omului de la statul-major o vorbuliță mai

răscoaptă, când în aceeași clipă intră Stockman.

— Ah, fiule rătăcit! Drac împielit!

Basul său se frânse, iar brațele au cuprins spatele lui Mișka.

— Ce să-l mai descoși, tovarășe? E un băiat de-ai noștri! Vai, cu ce prostii îți mai pierzi vremea! Trebuia să trimiți după mine sau după Kotlearov și nu mai era nevoie de nicio întrebare... Hai, Mihail! Dar cum ai scăpat cu viață? Cum ai rămas teafăr, răspunde! Și noi care te-am șters de pe lista celor vii... Credeam că ai murit de o moarte de erou.

Mișka își aminti clipele în care îl fugăreau, rămas fără apărare și fără arma lăsată în sanie, și o roșeață umilită îi năvăli în obraji și-i stoarse lacrimi din ochi.

30

În ziua în care Grigori s-a întors la Tatarski, se și alcătuiseră două sotnii de cazaci. Adunarea hotărî mobilizarea tuturor celor în stare să poarte armele, de la șaisprezece și până la șaptezeci de ani. Mulți își dădeau seama că starea de lucruri era deznădăjduită; la miazănoapte, se afla gubernia Voronej, dușmănoasă și rămasă sub bolșevici, și districtul Hopior, tot al roșilor; la miazăzi, era frontul care se putea oricând întoarce, strivind răzvrățiții. Unii, mai chibzuiți, nu voiau să ia armele, dar erau mânați cu sila. Stepan Astahov se împotrivi răspicat să ia parte la luptă.

— Nu mă duc. Luați-mi calul, faceți tot ce vreți, dar eu nu vreau să mai pun mâna pe armă! spuse el dimineța, când Grigori, Hristonea și Anikușka veniră la casa lui.

— Cum, nu vrei? întrebă Grigori, umflându-și nările.

— Uite-așa, nu vreau și pace!

— Dar ce faci dacă roșii ocupă satul? Ai să mergi cu noi ori ai să rămâi?

Stepan își petrecu îndelung privirea pătrunzătoare de la Grigori la Axinia, mai zăbovi o clipă și răspunse:

— Vom vedea pe urmă...

— Dacă-i așa, ieși afară! Ia-l Hristonea! Avem să te punem îndată la zid! Încercând să nu se uite la Axinia care se lipi de cuptor, Grigori îl apucă pe Stepan de mâneca bluzei și-l trase spre el. Hai să mergem, am vorbit destul!

— Grigori, lasă prostiile... Lasă-mă-n pace!

Stepan se îngălbeni și se împotriva fără putere. Încruntându-se, Hristonea îi cuprinse mijlocul pe la spate și mormăi:

— Mergem, dacă așa ți-e sufletul.

— Fraților!...

— Nu suntem frați cu tine! Dă-i drumul, n-auzi?

— Lăsați-mă, am să mă scriu în sotnie. Sunt slăbit după tifos...

Grigori zâmbi strâmb și descleștă din strânsoare mâneca lui Stepan.

— Du-te și ia-ți arma! De mult trebuia să faci asta!

Ieși, încheindu-și mantaua și fără să-și ia rămas bun, dar Hristonea, cu toate cele întâmplare, nu se sfii să-i ceară lui Stepan tutun pentru o țigară și mai stătu multă vreme, vorbind de una și de alta, ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic între dânșii.

Spre seară, au fost aduse două care cu arme de la Vioșenskaia: optzeci și patru de puști și peste o sută de săbii. Mulți își scoaseră armele dosite. Satul dădu două sute unsprezece luptători, din care o sută cincizeci călări, iar restul urmau să lupte pe jos.

Răzvrățiții nu aveau încă o organizare unitară. Satele se cărmuiau deocamdată în chip răzleț, întocmindu-și singure sotniile și alegând comandanții în adunări, ținând seama nu de grade, ci de meritele celor mai vrednici în lupte. Nu porneau la acțiuni ofensive; stabileau legătura cu satele vecine și cercetau împrejurimile cu ajutorul patrulilor călări.

Ca și în 1918, Petro Melehov fu ales comandantul sotniei călări din Tatarski, chiar înainte de întoarcerea lui Grigori. Comanda sotniei pedestre o primi Latîșev. Artileriștii, având în fruntea lor pe Ivan Tomilin, plecară la Bazki: se găsiseră acolo un tun pe jumătate stricat, părăsit de roșii. N-avea aparatul de ochire și o roată era sfărâmată. Artileriștii sosiră tocmai ca să-l dreagă.

Pentru cei două sute unsprezece oameni au fost aduse din Vioșenskaia, ori adunate de prin sat, o sută opt arme, o sută patruzeci de săbii și patrusprezece puști de vânătoare. Slobozit împreună cu ceilalți moșnegi, care fuseseră băgați în beciul casei lui Mohov, Pantelei Prokofievici își dezgropă mitraliera, dar nu existau benzi, și sotnia n-o primi.

A doua zi, pe seară, se făcu cunoscut că un detașament de trupe roșii a pornit de la Karghinskaia, trimis pentru înăbușirea răzmeriței, și că el cuprinde trei sute de baionete, sub comanda lui Lihaciov, șapte tunuri și douăsprezece mitraliere. Petro hotărî să trimită spre satul Tokin patrula puternică, raportând în același timp la Vioșenskaia.

Detașamentul de cercetare porni către seară. Erau treizeci și doi de localnici din Tatarski, conduși de Grigori Melehov. Plecară din sat în galop și goniră așa aproape până la Tokin. La vreo două verste de sat, Grigori își

puse cazacii să descalece și-i vârî într-o râpă îngustă, de lângă drum. Oamenii cu paza cailor îi adăpostiră într-o văgăună cu zăpada moale, unde caii intrau până la burtă; un armăsar, presimțind primăvara ce nu era departe, necheza și zvârlea din picioare. Au fost nevoiți să-i pună de pază un om deosebit.

Grigori trimise trei cazaci spre sat – pe Anikușka, pe Martin Șamil și pe Prohor Zîkov. Porniră la pas. La poalele dealului, se zăreau în depărtare livezile albăstriei din Tokin, pierind în zigzag larg, undeva spre sud-est. Se lăsa noaptea. Nori joși pluteau pe cer. Tăcuți, cazacii așteptau în râpă. Grigori privea la cei trei călăreți ce coborau dealul, contopindu-se cu panglica neagră a drumului. Caii nu se mai vedeau, se zăreau numai capetele oamenilor. Pieriră și dâșii. O clipă mai târziu, o mitralieră răpăi dintr-acolo, urmată de alta, sunând mai subțire – o pușcă-mitralieră pesemne. După ce-și goli încărcătorul, tăcu: se opri și cea dintâi, tocând apoi în grabă încă o bandă. Stoluri de gloanțe răzlețe trecură în zbor deasupra râpei, pe cerul întunecat. Bâzâitul lor viu înviora, subțire și vesel. Cei trei se întorceau la galop.

— Am dat peste un pichet! strigă de departe Prohor Zîkov.

Glasul său era acoperit ele tropotul cailor.

— Oamenii de la cai să fie gata! ordonă Grigori.

Sări pe creasta râpei ca pe un parapet de tranșee, fără să bage în seamă gloanțele care se înfingeau cu un sâsâit în zăpadă, și merse în întâmpinarea cazacilor.

— N-ați văzut nimic?

— I-am auzit când au început să alerge!... Sunt mulți, se cunoaște după glasuri! răspunse gâfâind Anikușka.

Sări jos de pe cal, dar vârful cizmei îi rămase prins în scară. Înjurând de mama focului și șchiopătând, Anikușka își slobozi cu mâna piciorul.

În timp ce Grigori îi punea întrebări, opt cazaci coborâră din râpă în văgăună, își luară caii și o tuliră acasă.

— Îi vom împușca mâine, zise încet Grigori, ascultând tropotul fugarilor care se îndepărtau.

Cei rămași în râpă mai stătură un ceas, păstrând o liniște desăvârșită și trăgând mereu cu urechea. În sfârșit, cineva auzi tropot de copite.

— Vin dinspre Tokin...

— O fi vreo patrulă!

— Nu se poate!

Vorbeau în șoaptă; scoțându-și capetele, încercau în zadar să

deslușească ceva în bezna de nepătruns. Înaintea tuturor, ochii de calmuc ai lui Fedot Bodovskov zăriră ceva.

— Vin! rosti el cu deplină încredințare scoțându-și arma.

O purta într-un chip ciudat, atârnată de gât și bălăbănindu-se pe piept. Așa umbla și pe jos, și călare, cu mâinile pe patul și pe țeava armei, ca o femeie cu o cobiliță.

Vreo zece călăreți veneau în tăcere și neorânduială pe drum. Un bărbat voinic și îmbrăcat în haine groase mergea cu o jumătate de trup de cal înaintea celorlalți. Calul mai lung, cu coada scurtă, pășea hotărât și mândru. Privind de jos, Grigori deslușea bine liniile cailor pe fondul cenușiu al cerului, siluetele călăreților și chiar vârful teșit al căciulii de Kuban, pe capul celui care mergea în frunte. Călăreții treceau la zece stânjeni de râpă; o distanță atât de mică îi despărțea de cazaci, încât s-ar fi părut că trebuiau și audă și răsuflarea răgușită a cazacilor, și bătăile repezi ale inimilor.

Cu câteva clipe înainte, Grigori dăduse ordin să nu se tragă fără comanda lui. Ca un vânător de fiare, aștepta la pândă clipa prielnică, cu socoteală și cu siguranță. În mintea lui se născu hotărârea să-i strige pe călăreți și apoi să deschidă focul asupra lor, când se vor înghesui grămadă.

Zăpada scârțâia cu nevinovăție pe drum. O scânteie sări ca un licurici galben de sub copite: potcoava nimerise într-o cremene, dezgolită de zăpadă.

— Cine-i?

Sprinten ca o pisică, Grigori sări afară din râpă și se îndreptă de șale. Cazacii îl urmară cu un zgomot surd.

Se petrecu însă ceva cu totul neașteptat de Grigori.

— Dar cine ai vrea să fie? întrebă cel din frunte cu o voce de bas groasă și răgușită, fără nicio urmă de spaimă sau de mirare, apoi își întoarse calul drept asupra lui Grigori.

— Cine-i?! strigă răstit Grigori, fără să se urnească din loc, ridicându-și însă, pe nevăzute, revolverul încleștat în mâna ușor îndoită.

Aceiași glas de bas tună, mânios și amenințător:

— Cum îndrăznești să zbieri? Sunt comandantul detașamentului de represiune! Sunt însărcinat de statul-major al Armatei a 8-a roșii să înăbuș răzmerița! Care este comandantul vostru? Adu-l încoia la mine!

— Eu sunt comandantul!

— Aha-a, tu ești?

Grigori zări arma de oțel negru în mâna ridicată a călărețului și avu timp

să se lățească la pământ, înainte ca acesta să tragă, strigând:

— Foc!

Un glonte cu vârful rotunjit, tras dintr-un *browning* vâjâi deasupra lui Grigori. Împușcături asurzitoare răsunară de amândouă părțile. Bodovskov se atârna de dârlogii calului îndrăznețului comandant. Stăpânindu-și mâna, Grigori se întinse peste capul lui Bodovskov și izbi cu latul sabiei în căciula de Kuban, apoi smulse din șa trupul greoi al călărețului. Încăierarea nu ținu mai mult de două minute. Trei ostași roșii izbutiră să scape cu fuga, doi au fost omorâți, iar ceilalți dezarmați.

Grigori luă un scurt interogatoriu comandantului prins, vârandu-i țeava revolverului printre buzele strivite.

— Cum te numești, bestie?

— Lihaciov.

— La ce te gândeai atunci când veneai păzit de nouă oameni? Credeai că toți cazacii îți vor cădea în genunchi? Și că or să ceară iertare?

— Omorâți-mă!

— Vom avea timp! îl mângâie Grigori. Unde ți-s actele?

— În sac. Ia-le, banditul!... Ticălosule!...

Fără să ia seama la înjurăturile lui Lihaciov, Grigori îl căută el însuși și-i scoase din buzunarul scurtei îmblănite un al doilea *browning*, apoi *mauserul* și portharta de campanie. În buzunarul hainei, mai găsi o tabacheră și un mic portofel de acte, captușit cu piele de sălbăticiune colorată.

Lihaciov înjura și gemea într-una. Avea umărul drept străpuns de un glonte, iar după izbitura de sabie a lui Grigori îi plesnea capul de durere. Era înalt, mai înalt decât Grigori, greoi, și părea a fi om puternic. Sprâncenele negre, scurte și late se uneau la rădăcina nasului, dând chipului său smead și proaspăt ras o expresie autoritară. Gura o avea mare, bărbia pătrată. Era îmbrăcat într-o scurtă îmblănită și strânsă în talie; purta căciulă neagră de Kuban, turtită de lovitura sabiei. Sub scurtă avea un veston kaki și pantaloni largi, care i se potriveau minunat. Picioarele lui însă erau mici, frumoase și încălțate cu cizme elegante, cu carâmbii de lac.

— Scoate-ți blana, comisarule! porunci Grigori. Ești grozav de grăsun: bine te-ai mai îngrășat pe spinarea cazacilor, așa că n-ai să îngheți!

Mâinile prizonierilor fură legate cu căpestre și centuri; după aceasta, fură așezați pe propriii lor cai.

— După mine, la trap-marș! ordonă Grigori, potrivindu-și la centură *mauserul* lui Lihaciov.

Noaptea au petrecut-o la Bazki. Întins jos, lângă cuptor, pe un așternut de paie, Lihaciov gemea, scrâșnea din dinți și se zvârcolea de durere. Grigori îi spălă, la lumina lămpii, umărul rănit și-l pansă, dar nu-i mai puse nicio întrebare. Șezu mult timp la masă, cercetând actele lui Lihaciov și listele contrarevoluționarilor din Vioșenskaia, încredințate lui Lihaciov de către tribunalul revoluționar care reușise să fugă; îi cercetă și carnetul de note, scrisorile și însemnările de pe hartă. Se uita din când în când la Lihaciov, încrucișându-și privirile cu ale lui, ca două săbii. Cazacii, care dormeau în aceeași casă cu el, petrecură o noapte fără somn: ieșeau mereu afară la cai sau în tindă, ca să fumeze, și vorbeau între ei, tolăniți pe jos.

În zori Grigori ațipi, dar se trezi repede și-și ridică capul greu de pe masă. Lihaciov ședea pe paie, dezlegând pansamentul cu dinții și smulgându-și bandajul. Îi aruncă lui Grigori o privire plină de mânie, care îi ardea în ochii injectați. Gura, cu dinții albi, era contractată într-un rânjat chinuit, ca în agonie, iar în ochi i se citea atâta durere și deznădejde, încât lui Grigori îi pieri somnul.

— Ce vrei să faci? întrebă el.

— Dar tu ce... vrei? Vreau să mor! urlă Lihaciov, alb la față și căzând cu capul pe paie.

Băuse în cursul nopții aproape o jumătate din căldarea de apă. Nu dormise nicio clipă până la revărsatul zorilor.

Dimineața, Grigori îl trimise cu o taceancă la Vioșenskaia, cu un raport scurt și cu toate actele găsite la el.

31

Însoțită de doi cazaci călări, taceanca sosi în goană la casa de cărămidă roșie a comitetului executiv din Vioșenskaia. În ea zăcea lungit Lihaciov. Se ridică, susținându-și mâna cu pansamentul pătat de sânge. Cazacii descălecară și-l însoțiră până în casă.

Vreo cincizeci de cazaci se înghesuiau în odaia lui Suiarov, comandantul provizoriu al forțelor unite ale răsculaților. Ferindu-și mâna, Lihaciov își făcu drum până la masa unde ședea Suiarov, om scund și fără nimic deosebit în toată figura, afară poate de ochii săi înguști, galbeni și de o nemaipomenită viclenie.

Se uită cu prefăcută blândețe la Lihaciov și întrebă:

— L-ați adus pe drăguțul de porumbel? Ești chiar Lihaciov în persoană?

— Eu sunt. Ia actele. Lihaciov aruncă pe masă portofelul legat într-un

sac și-l privi pe Suiarov cu aer mândru și aspru. Îmi pare rău că n-am izbutit să-mi îndeplinesc misiunea și să vă strivesc ca pe niște năpârci! Dar Rusia Sovietică va răsplăti pe fiecare după faptele lui. Rog să fiu împușcat.

Clătină din umărul rănit și-și încruntă sprâncenele largi.

— A, nu, tovarășe Lihaciov! Ne-am răsculat tocmai împotriva împușcărilor. La noi nu se face așa ca la voi; nu-s împușcări! Avem să te lecuiim, și poate că ne vei mai aduce folos, zise Suiarov cu aceeași fioroasă blândețe, clipind din ochi. Cine n-are treabă, să iasă afară... Hai, mai iute!

Rămaseră comandanții sotniilor de la Reșetovski, Cernovski, Ușakovskaia, Dubrovski și Vioșenskaia. Se așezară la masă. Cineva împinse cu piciorul un scaun spre Lihaciov, dar el nu stătu, ci se rezemă de perete, privind peste capete, pe geam, afară.

— Iată ce e, Lihaciov, începu Suiarov, schimbând ochiri cu comandanții sotniilor. Spune-ne ce efectiv are detașamentul tău.

— N-am să spun.

— N-ai să spui? Fie. Nici nu e nevoie. Tot o să aflăm noi din hârtiile tale. Iar dacă nu, avem să-i descoasem pe soldații din patrula ta. O să te mai rugăm (Suiarov apăsă pe acest cuvânt) ceva: scrie detașamentului tău să vie la Vioșenskaia. N-avem pentru ce să ne batem cu voi. Nu suntem împotriva Puterii sovietice, ci numai împotriva comunei și a jidovilor. Noi vom dezarma detașamentul și le vom da tuturor drumul acasă. O să-ți dăm drumul și ție. Într-un cuvânt, scrie-le că suntem și noi oameni muncitori, ca și dâșii, încât să nu le fie frică de noi, că nu suntem împotriva Sovietelor...

Scuipatul lui Lihaciov nimeri drept în bărbuța ascuțită și căruntă a lui Suiarov. Acesta își șterse barba cu mâneca și pe obraz i se iviră pete de roșeață. Unii dintre comandanți au zâmbit pe ascuns, dar niciunul nu se ridică să apere cinstea comandantului.

— Ne jignești, tovarășe Lihaciov! zise Suiarov, cu o vădită prefăcătorie în glas. Atamanii și ofițerii își băteau jos și ne scuipau, iar tu, măcar că ești comunist, tot așa faci. Și mai spuneți că sunteți pentru popor... Hei, cine-i acolo? Luați-l pe comisar!... Te trimitem mâine la Kazanskaia.

— Poate că ai să te mai răzgândești? întrebă aspru unul dintre comandanții de sotnii.

Lihaciov își potrivi iute vestonul pus pe umeri și ieși afară la omul din escortă, care îl aștepta lângă ușă.

Nu-l împușcaseră. Răzvrățiții luptau doar „împotriva împușcăturilor și a jafului”... A doua zi l-au trimis la Kazanskaia. Mergea în fața însoțitorilor

călări, călcând ușor pe zăpadă și încruntându-și sprâncenele scurte și late. Dar când ajunsese în pădure și trecu pe lângă un mic mestecăn alb, zâmbi voios, se opri, se ridică în vârful picioarelor și rupse cu brațul sănătos o creangă cu mugurii cafenii, umflați de seva dulce a lui martie; abia simțită, mireasma lor făgăduia înflorire, viața ce se întorcea ca și soarele... Lihaciov își vârî în gură mugurii umflați și-i mestecă, privind cu ochii împăienjeniți arborii înseninați, treziți la viață după lunile de ger, și un zâmbet tremură în colțul buzelor rase.

Muri chiar cu acești muguri striviți în gură: la șapte verste de Vioșenskaia, oamenii din escortă îl ciopârțiră în chip fioros cu săbiile, pe colnicele nisipoase și mohorâte, îi scoaseră mai întâi ochii, îi tăiară mâinile, urechile și nasul, și-i desfigurară chipul cu lovituri de sabie; după aceasta, i-au descheiat pantalonii și i-au pângărit trupul mare și voinic. Astfel își bătură joc de acest butuc plin de sânge, până când unul puse piciorul pe pieptul lui Lihaciov, zguduit de spasmuri, și-i reteză capul, dintr-o singură lovitură piezișă.

32

Vești despre revărsarea largă a răzmeriței în valuri soseau de peste Don, din Țara de sus și din toate ținuturile. Nu mai era vorba de o răzmeriță pornită din două stanițe. Șumilinskaia, Kazanskaia, Migulinskaia, Meșkovsgaia, Vioșenskaia, Elanskaia și Ust-Hopiorskaia se răsclară, strângându-și în grabă sotniile, iar Karghinskaia, Bokovskaia și Krosnokutskaia erau vădit de partea răsculaților. Răzmerița amenința să se întindă și în districtele învecinate: Ust-Medvedițki și Hopiorski. Începeau tulburări în Bukanovskaia, Slașciovskaia și Fedoseevskaia; se agitau, și satele mai apropiate de Vioșenskaia, din stanița Alexeevskaia. Vioșenskaia, centru de district, deveni și centrul răscoalei. După îndelungate dezbateri și controverse, se hotărî păstrarea aceleiași organizări a autorităților. În comitetul executiv de district fură aleși cazacii care se bucurau de cea mai mare vază, în special cei tineri, iar ca președinte fu pus Danilov, un funcționar militar de la departamentul artileriei. Prin stanițe și prin sate, au fost formate soviete, și, lucru ciudat, până și cuvântul „tovarăș” rămăsese, cu toate că nu demult era socotit drept vorbă de ocară. Se lansase o lozincă demagogică: „Pentru Puterea sovietică, dar împotriva comunei, a împușcăturilor și a jafului”. De aceea se iviră pe căciulile răsculaților câte două panglici încrucișate, una albă peste alta roșie, în loc

de una albă...

Pe Suiarov îl înlocui, în postul de comandant al forțelor unite ale răsculaților, un ofițer tânăr, de vreo douăzeci și opt de ani, Kukianov Pavel, decorat cu crucea „Sfântului Gheorghe”, toate cele patru clase, om deștept și bun de gură, dar cam lipsit de voință. Poate că nu unul ca el ar fi fost chemat să conducă districtul în plină răsccoală, pe asemenea vremuri furtunoase, însă cazacii țineau la dânsul pentru că era om simplu și știa să fie binevoitor cu lumea. Pe urmă, la mijloc se mai afla și alt lucru, mai însemnat ca toate: acest Kudinov se trăgea din căzăcime și avea rădăcini puternice în adâncul ei, nu se arăta nici fudul, nici înfumurat, cum erau de obicei alți ofițeri ridicați din rândurile căzăcimii. Îmbrăcat întotdeauna foarte simplu, avea părul lung, tuns căzăcește în jurul capului, era puțin adus de spate și vorbea repede. Chipul său uscățiv, cu nasul lung, părea al unui țăran de rând, fără nimic deosebit.

Podesaulul Ilia Safonov fu ales șef de stat-major, și aceasta numai fiindcă, deși era cam fricos, se pricepea bine la scris și era om cu destulă carte. Despre el s-a spus la adunare:

— Pe Safonov să-l băgați în statul-major. Nu e bun pentru front. Va avea pierderi mai mari decât alții, n-o să-și păstreze cazacii și cine știe ce-o să mai pățească. A-l face luptător, ar fi ca și cum ai vrea să faci din țiigan vlădică!

Auzind această apreciere, mic și rotofei, Safonov zâmbi bucuros în mustățile-i galbene cu firișoare bălane și se învoi cu cea mai mare încântare să primească șefia statului-major.

Dar Kudinov și Safonov se mărgineau să întărească, aprobând, tot ce făceau sotniile pe socoteala lor. Mâinile lor erau legate întrucât privea conducerea. De altfel, n-aveau nicio putere pentru a stăpâni aceste mulțimi de oameni și pentru a nu rămâne în urma evenimentelor care se desfășurau ca o cruntă vijelie.

Regimentul 4 „Transamurean”, împreună cu bolșevicii din stanițele Ust-Hopiorskaia, Elanskaia și o parte din Vioșenskaia, care intraseră în rândurile sale, trecu luptând prin mai multe sate, depăși hotarul staniței Elanskaia și înainta prin stepă de-a lungul Donului, spre apus.

La 5 martie, sosi în galop la Tatarski un cazac, aducând raportul: cazacii de la Elanskaia cereau ajutor grabnic. Se retrăgeau aproape fără împotrivire, deoarece n-aveau nici cartușe, nici arme. Drept răspuns la focurile lor răzlețe și jalnice, transamurenii îi împroșcau cu gloanțe de mitralieră și-i băteau cu tunurile celor două baterii ale lor. În asemenea

împrejurări nu mai era timp să aștepte dispoziții de la centru, și atunci Petro Melehov hotărî să pornească cu cele două sotnii de sub comanda sa.

Mai primi și comanda celorlalte patru sotnii din satele vecine. Dis-dimineață, își scoase cazacii pe deal. Pentru început se ciocniră patrurile de cercetare, după cum era obiceiul. Lupta cea adevărată izbucni abia mai târziu.

La Krasnîi Log, la opt verste de Tatarski, pe locurile unde Grigori cu nevastă-sa arau cândva și unde el îi mărturisise pentru întâia oară Nataliei că n-o iubește, în acea posomorâtă zi de iarnă sotniile descălecau, oamenii se răspândeau în trăgători și cazacii de pază duceau caii la locuri ferite de focuri. Jos, revărsându-se dintr-o vâlcea largă, veneau roșii, în trăgători, pe trei valuri, acoperind toată întinderea albă cu mărunte pete negre. În spatele lanțurilor de trăgători veneau căruțe, forfoteau călăreți. La două verste de inamic, cazacii se pregăteau, fără grabă, să primească lupta.

Călare pe calul bine hrănit și ușor asudat, Petro veni aproape de Grigori, de la sotniile din Elanskaia, care se și răspândiseră în trăgători. Era vesel și voios:

— Fraților! Cruțați cartușele! Trageți numai la comanda mea!... Grigori, du-ți oamenii la vreo sută cincizeci de stânjeni mai la stânga. Grăbește-te!... Oamenii de la cai să nu se adune grămadă! Mai dădu câteva porunci din urmă și scoase binoclul. Ce e? Mi se pare că instalează o baterie pe Gorganul lui Matvei.

— O văd mai demult. Se zărește și fără binoclu.

Grigori îi luă binoclul și privi cu luare-aminte. În spatele movilei cu creștetul golit de zăpadă, se deslușeau căruțe negre și o forfoteală de oameni mărunți.

Pedestrașii din Tatarski, „cercetașii”, cum fuseseră porecliți în glumă, nici nu băgau în seamă ordinul sever de a nu se aduna grămadă; se îmulzeau, împărțindu-și cartușele, fumând și schimbând vorbe glumețe. Depășind cu un cap pe toți ceilalți, căciula lui Hristonea se clătina deasupra lor (acum, după ce-și pierduse calul, trebuia să lupte pe jos); se mai zărea și cușma roșie cu trei clape a lui Pantelei Prokofievici. Acolo se aflau cei mai mulți bătrâni și tineretul. În dreapta desişului de tulpini nestrânse de floarea-soarelui, cam la o verstă și jumătate depărtare, se rânduiseră cei din Elanskaia. Aveau patru sotnii cu șase sute de oameni, dar aproape două sute rămăseseră la cai; o treime din toți oamenii se ascundeau cu caii prin râpi înguste.

— Petro Pantelevici, strigau pedestrașii, vezi să nu ne lași singuri la

luptă!

— Fiți fără grijă, nu vă lăsați! zâmbi Petro și începu să se joace nervos cu biciușca, privind rândurile roșilor care urcau încet dealul.

— Petro, ia vino-ncoace! îl rugă Grigori, îndepărtându-se puțin de trăgători.

Petro veni spre el. Încruntându-se, Grigori îi spuse cu o vădită nemulțumire:

— Nu-mi place poziția asta. Ar trebui să depășim râpele. Te pomenești că ne învăluie pe la flancuri, și ce-o să ne facem?

— Ce tot vorbești tu! rosti înciudat Petro, dând din mână. Cum să ne învăluie? Am mai lăsat o sotnie în rezervă, dar în cel mai rău caz au să aibă și râpele rostul lor. Nu ne împiedică cu nimic.

— Bagă de seamă, băiete! făcu în chip de avertisment Grigori, vorbind repede și cercetând stăruitor cu ochii, locurile dimprejur.

Se apropie de lanțul său de trăgători și-și privi oamenii. Mulți nu mai purtau mănuși: emoția îi încălzise, și le scosese... Unii se frământau tulburați: își potriveau sabia, strângeau centura.

— Comandantul nostru a descălecat, zâmbi Fedot Bodovskov, făcând un semn ușor din cap spre Petro, care se legăna în mers, îndreptându-se spre trăgători.

— Ascultă, mă, general Platov! necheza ciungul Alioșka Șamil, înarmat numai cu sabia. Dă ordin să ne dea câte o dușcă de votcă!

— Tacă-ți gura, votcarule! Când o să-ți taie roșii și mâna cealaltă, cu ce ai să duci paharul la gură? O să lăpăiești din copaie.

— Vorba!

— Ar bea, ce-l costă? oftă Stepan Astahov și-și răsuci mustața castanie, luând mâna de pe garda sabiei.

Prin tot lanțul de trăgători se spuneau tot felul de lucruri nepotrivite cu momentul trăit, dar amuțiră îndată când un tun bubui surd dincolo de Gorganul lui Matvei.

Tunetul gros și puternic scăpă din țeavă și se rostogoli ca ceva rotund, topindu-se îndelung în tăcerea stepei, ca o șuviță de fum spumos, și făcându-se apoi una cu detunătura scurtă și tăioasă a exploziei. Obuzul căzu prea aproape și se sparse cam la o jumătate de verstă de lanțul de trăgători. Fumul negru, tivit de fulgi albi, sclipitori, de zăpadă, se înalță încet deasupra arăturii și se prăbuși, așternându-se și lipindu-se de buruieni. În aceeași clipă izbucniră mitralierele din lanțul de trăgători roșii. Rafalele de mitralieră răpăiau ca toaca paznicului de noapte. Cazacii se

culcară în zăpadă, în buruieni, printre tulpini uscate de floarea-soarelui decapitate.

— Grozav de negru mai e fumul! Parcă ar fi un obuz german! strigă Prohor Zîkov, întorcându-se la Grigori.

În sotnia Elanskaia, de alături, se iscase o învălmășeală. Vântul aduse strigătul:

— L-a omorât pe cumătrul Mitrofan!

Ivanov, comandantul cu barba roșcată al sotniei de la Rubejin, veni în fugă sub foc la Petro. Își ștergea sudoarea de sub cușmă, se îneca:

— Ce zăpadă, măi, ce zăpadă! E lipicioasă de nu-ți poți scoate picioarele dintr-însa!

— Ce vrei? se răsti Petro, încruntându-și sprâncenele.

— Am și eu o idee, tovarășe Melehov! Trimite o sotnie în vale, spre Don; scoate-i din lanțul de trăgători și dă-le drumul. S-o ia în fugă la vale, până la sat, iar de acolo să izbească în spatele roșilor. Și-au lăsat, desigur, toate căruțele... Ce pază pot să aibă acolo? Și-o să-i bage în sperieți...

Ideea îi plăcu lui Petro. Dădu comanda pentru deschiderea focului celor două plutoane ale sale, făcu semn cu mâna lui Latîșev, care stătea drept, fără să se aplece, și porni greoi spre Grigori; îi explică pe scurt despre ce e vorba și ordonă:

— Ia două plutoane. Calcă-i pe coadă!

Grigori își scoase oamenii; încălecară într-o văgăună și se repeziră în trap iute spre sat, învăluiți în nori de zăpadă.

Cazacii traseră câte două încărcătoare de om și amuțiră. Lanțurile roșii se culcară. Mitralierele răpăiau ca grindina. Un om scăpă din mâini calul cu picioarele albe al lui Martin Șamil, și animalul rănit, înnebunit de groază, străbătu lanțul cazacilor de la Rubejin și se avântă la vale, spre roșii. O rafală de mitralieră îl nimeri în plin, iar calul zvârli în sus cu picioarele dindărăt, apoi se prăbuși în zăpadă.

— Asupra mitraliorilor! strigau oamenii, transmitând pe lanț ordinul lui Petro.

Ordinul fu executat. Nu trăgeau decât cei mai buni țintași, și au făcut mult rău; un căzăcel slăbănog din Verhne-Krivskoi a mușcat cu gloanțele lui trei mitraliori, unul după altul, și *maximul*, cu apa fierbând în manșon, amuți. Dar servanții căzuți fură schimbați de alții. Mitraliera răpăi din nou, împrôscând semințele morții. Salvele tunurilor bubuiiau mai des. Cazacii se frământau, îngropându-se tot mai adânc în zăpadă. Anikușka dădu de pământ, ținându-se tot de năzbâtii. I se isprăviseră cartușele (avusese cu

totul cinci, într-un încărcător înverzit) și acum, ridicând din când în când capul din zăpadă, scotea din buze un sunet care semăna leit cu fluieratul unui hârciog speriat.

— A-hiu-u! țipa Anikușka, privind trăgătorii și rotindu-și prostește ochii.

În dreapta lui, Stepan Astahov murea de răs, iar în stânga, Antipka Minciună, înciudat, înjura de mama focului!

— Încetează, scârnăvie! De glume îți arde acuși!

— A-hiu-u! se întoarce spre el Anikușka, rotindu-și ochii într-o expresie de spaimă prefăcută.

Bateria roșilor nu avusese pesemne prea multe obuze: după ce trase vreo treizeci, amuți. Petro privea cu nerăbdare îndărăt, spre creasta colnicului. Trimise doi oameni călări în sat, cu ordinul de a scoate pe colnic pe toți locuitorii, cu furci, cu pari și coase. Voia să-i sperie pe roșii și să le arate că are tot trei lanțuri de trăgători.

Peste puțin timp, o mulțime de norod se ivi pe creastă și se îndreptă la vale, în gloate îmbulzite.

— Ian uită coala, au ieșit ciorile negre!

— E tot satul.

— Stai mă, că și muierile sunt cu dânșii!

Cazacii hăuleau și râdeau. Încetară focul. Din partea roșilor nu mai trăgeau decât două mitraliere și, din când în când, răbufnea câte o salvă de focuri de pușcă.

— Păcat că tace bateria lor. De-ar arunca un obuz în oastea de muieri, ce mai orăcăială pe ele! Ar fugi îndărăt în sat, cu fustele flească! zise ciungul Alioșka, și se vedea cât de rău îi pare că roșii n-au de gând să strice niciun obuz pe muieri.

Oamenii din mulțime începură să se rânduiască și să se împartă. Se întinseră repede în două lanțuri lungi. Se opriră.

Petro le-a poruncit să nu se apropie de lanțul de cazaci nici la bătaia armelor. Dar ivirea lor a avut un vădit efect asupra roșilor. Lanțurile de roșii începură să se retragă, coborând în fundul vâlceleii. După o scurtă consfătuire cu comandantul de sotnii, Petro își dezgoli flancul drept, (trimițând două lanțuri ale celor din Elanskaia, cu ordinul de a merge călări spre miazănoapte, spre Don, ca să-l sprijine pe Grigori. Sotniile se înșiruiră în văzul roșilor pe malul opus al Râpei Roșii și o luară la vale, spre Don.

Asupra lanțurilor de roșii în retragere fu deschis din nou focul.

În acest timp, din „rezerva” alcătuită din muieri, moșnegi și băiețandri pătrunseră în lanțul de trăgători câteva femei mai îndrăcite și o turmă de copii. Daria Melehova veni o dată cu ei.

— Petea, lasă-mă să trag în roșii! Știi și eu să trag cu pușca.

Într-adevăr, luă carabina lui Petro și trase două focuri, din genunchi, bărbătește, apăsând hotărât patul armei în umărul îngust, la înălțimea pieptului.

Iar „rezerva” îngheța de frig, bătând din picioare, sărind pe loc și suflându-și nasul. Amândouă lanțurile se clătinau ca bătute de vânt. Obrajii și buzele femeilor se învinețeau de frig; vântul se vâra sub poalele fustelor lor largi, jucându-se deșucheat acolo. Moșnegii mai plăpânzi înghețau de-a binelea. Mulți dintre ei, printre care și moș Grișaka, fuseseră aduși la braț din sat și ajutați să urce dealul. Dar aici, cu tot frigul, stând pe colnicul bătut de vânt și auzind bubuiturile îndepărtate, moșnegii se însuflețiră. Păstrându-se tot în lanț, vorbeau pe săturate despre războaiele și bătăliile de demult, despre greul războiului de acum, în care frații, tații și feciorii seucid între ei, iar tunurile bat de atât de departe, încât nu-i chip să le vezi cu ochiul...

33

Grigori se năpusti cu cele două plutoane ale sale asupra căruțelor trenului de luptă al transamurenilor. Opt ostași roșii fură hăcuiți; capturară patru căruțe cu cartușe și doi cai de călărie. Plutoanele n-au avut pierderi, în afară de un cal omorât și un cazac care se alesese cu un fleac de zgârietură.

Dar în timp ce Grigori se avânta de-a lungul Donului, ducând cu el căruțele capturate, neurmărit de nimeni și fericit de izbânda sa, lupta se apropia de deznodământ, sus pe deal. Un escadron de transamureni începuse de departe o manevră de întoarcere, chiar înainte de începerea luptei, făcuse un ocol de zece verste și, revărsându-se pe neașteptate de după deal, izbi vijelios în oamenii care păzeau caii. Totul se amestecă; cazacii de la cai săriră din gura Râpei Roșii, unde ședea adăpostiți, și abia mai avură timp să ajungă cu caii până la unii cazaci, dar alții se pomeniră cu săbiile transamurenilor ridicate asupra lor. Mulți dintre ei, neavând arme, au dat drumul cailor și o zbughiră la fugă. Neputând să tragă, de teamă să nu nimerească în ai lor, pedestrașii se rostogoliră în râpă, ca mazărea dintr-un sac răsturnat, urcară malul din față și fugiră în

neorânduială. Cei călări (și aceștia erau mai mulți), care avuseseră timp să-și prindă caii, o luară la goană spre sat, punându-și animalele la grea încercare.

În cea dintâi clipă, Petro își întoarse capul spre locul de unde se auzeau strigătele, zări un pâlcc de călăreți, repezindu-se asupra oamenilor de la cai, și dădu comanda:

— La cai! Infanterie! Latîșev! Peste râpă!...

Dar la cai nu mai izbutiră să ajungă. Calul lui era în grija flăcăului Andriușka Beshlebnov, care venea în galop spre Petro, aducând calul său și al lui Fedot Bodovskov. Deodată, însă, un călăreț roșu cu cojocelul galben deschiat la piept se năpusti glonț asupra lui Andriușka și-l izbi din toate puterile cu sabia, strigând!

— Mă, viteazule... mama mă-tii!

Spre norocul lui, Andriușka avea arma în bandulieră, așa că, în loc să lovească gâtul înfășurat într-un fular alb, sabia călărețului izbi cu scrâșnet țeava puștii, sări din mâna omului și zbură în sus, ca un arc ce se dezdoaie. Calul bun de sub Andriușka făcu o săritură și se repezi în galop năprasnic. Caii lui Petro și Bodovskov îl urmară...

Petro scoase un oftat, se opri o clipă, și chipul său, alb ca varul, se broboni de sudoare. Privi îndărăt. Vreo zece cazaci veneau în fugă spre el.

— Suntem pierduți! țipă Bodovskov, cu fața schimonosită de groază.

— Săriți în râpă, cazaci! În râpă, fraților!

Petro își căpătă stăpânirea de sine; alergă cel dintâi la râpă și se rostogoli pe malul povârnit la adâncimea de vreo treizeci de stânjeni. Se agăță de ceva și-și rupse cojocelul de la buzunarul din piept până la poală, apoi sări în picioare și se scutură cu tot trupul ca un câine; de sus, rostogolindu-se, cădeau valvârtej cazacii, dându-se peste cap.

Erau unsprezece și cu Pedro doisprezece. Sus, deasupra râpei, mai trosneau focuri de armă, se mai auzeau tropote de cai. Pe fundul râpei, cazacii își scuturau cu mutre prostite căciulile, curățindu-le de zăpadă și de lut; unii își frecau părțile lovite. Martin Șamil scoase închizătorul armei și suflă în țeava înfundată de zăpadă. Lui Manîțkov, băiatul răposatului ataman al satului, cuprins de o groază cumplită, îi tremurau obrazii, cu dâre de lacrimi curgând șiroaie:

— Ce-i de făcut?... Petro, scapă-ne! Moartea ne paște!... Ce ne facem acum? Văleu, au să ne omoare!

Fedot clănțănea din dinți și se repezi în vale, spre gura râpei, către Don. Ceilalți prinseră să-l urmeze ca o turmă de oi.

Petro izbuti cu greu să-i oprească:

— Stați!... Trebuie să vedem ce-i de făcut... Nu fugiți! Au să ne împuște pe toți!

Îi duse pe toți într-o adâncitură din malul râpei de lut roșu și le vorbi cu glas găngav, dar silindu-se să pară liniștit:

— Nu putem să ieșim la vale. Deocamdată dânșii au să-i gonească pe-ai noștri cât mai departe... Aici trebuie... Împrăștiati-vă prin gropi... Să treacă trei în partea asta... Avem să-i primim cu focuri!... Aici putem să ne apărăm...

— Da' tot o să pierim cu toții! Fraților! Dragii mei frați! Lăsați-mă să plec!... Nu vreau... Nu vreau să mor! izbucni în urlete băiatul bălan al lui Manîțkov, cel care plângea adineauri.

Clipind din ochii lui de calmuc, Fedot îl izbi deodată pe Manîțkov cu pumnul în față. Sângele îi țâșni din nas; se lovi cu spatele de mal, dărâmând bulgări de argilă; abia se ținu în picioare, dar nu mai urlă.

— Cum să-i primim cu focuri? întrebă Șamil, apucându-l pe Petro de mâini. Nu mai avem gloanțe! Nici de sămânță!

— Au să arunce cu grenade în noi! Ne sting de pe fața pământului, fraților!

— Ei, și ce vreți să faceți? se mânie Petro, cu fața învinețită și cu clăbuci de spumă sub mustăți. Culcați! Sunt eu comandant sau ba?... Te omor!

Într-adevăr, începu să-și plimbe revolverul peste capetele cazacilor.

Glasul lui scăzut, șuierător, parcă îi mai însufleți pe cazaci. Bodovskov, Șamil și alți doi trecură în fugă până la malul din față și se culcară într-o groapă; ceilalți rămaseră cu Petro.

Puhoaietele tulburi de primăvară, prăvălindu-se din deal, rostogolesc bolovanii de piatră, sapă gropi în albia râpei, dărâmă pături de argilă roșie și taie adâncituri în maluri. Cazacii se aruncaseră în acele adăposturi.

Cu arma pregătită pentru tragere, Antip al lui moș Minciună stătea aplecat lângă Petro și-i șoptea, ca apucat de aiureală:

— Stiopka Astahov și-a prins calul de coadă... a fugit, iar eu n-am izbutit... Infanteria ne-a părăsit... O să pierim, fraților! Zău că o să pierim!...

Se auziră pași scârțâind sus, deasupra râpei. Bulgări de zăpadă și de lut se rostogoliră deval.

— Iată-i! șopti Petro, apucându-l pe Antipka de mânecă, dar acesta își smulse cu deznădejde mâna și privi în sus, cu degetul încârligat mereu pe trăgaci.

Acolo sus, nimeni nu venea mai aproape de mal.

Se auzeau voci, cineva strigă la un cal...

„Stau la sfat!”, gândi Petro, simțind cum îi curge iar sudoarea pe spinare, pe piept și pe față, parcă i s-ar fi deschis toți porii...

— Măi, n-auziți? Ieșiți afară! Tot avem să vă omorâm! strigă cineva de sus.

Zăpada cădea acum în râpă într-o lavină albă. Cineva se apropiase, pesemne, de râpă.

Alt glas, cu aceeași siguranță:

— Aici au sărit! Iată și urmele... Doar i-am văzut cu ochii mei!

— Petro Melehov, ieși afară!

O bucurie oarbă îl zgudui o clipă pe Petro. „Cine dintre roșii poate să mă cunoască? gândi el. Sunt ai noștri! I-au respins!” Dar același glas îl făcu să tresară din tot trupul:

— Vorbește Koșevoi Mihail. Vă sfătuim să vă predați de bunăvoie. Tot nu-i chip să scăpați de aici!

Petro își șterse fruntea udă de sudoarea sângerie, care-i pătă palma.

O nepăsare ciudată, un fel de amețală, puse stăpânire pe el.

Glasul lui Bodovskov răsună sălbatic în urechile sale:

— Ieșim, dacă ne făgăduiți să ne dați drumul! Iar dacă nu, tragem!

Încercați să ne prindeți!

— O să vă dăm drumul, răspunseră cei de sus, după o scurtă tăcere.

Cu o sforțare grozavă, Petro se scutură de toropeala năucă. În aceste cuvinte ghicise o ascunsă și usturătoare bătaie de joc.

Strigă cu voce surdă:

— Înapoi!

Dar nimeni nu-l mai asculta.

Toți cazacii, afară de Antip care se ascunsese într-o peșteră, începură să se cațere pe mal, agățându-se de brazdele lutului.

Petro ieși cel din urmă. Setea de viață se zbătea în el ca un copil în pântecul mamei. Mânat de această pornire, mai avu timp să urce povârnișul. Vederea i se tulbură, inima îi bătea, umplând parcă tot pieptul. Îi era cald și greu, ca într-un vis urât din copilărie. Rupse nasturii, de la gulerul bluzei, smulse gulerul cămășii murdare. Sudoarea îi ardea ochii, mâinile îi alunecau de pe treptele reci ale malului. Ieși cu un horcăit în gâtlej, se opri pe un loc bătătorit de lângă râpă, își aruncă arma la picioare și ridică brațele în sus. Cazacii ieșiți înaintea lui se înghesuiau buluc. Despărțindu-se de o mare ceată de transamureni pe jos și călări, Mișka Koșevoi se apropie de dânșii, urmat de călăreții roșii...

Veni la Petro și-l întrebă încet, fără să-și ridice ochii din pământ.

— Ei, te-ai săturat? Așteptă răspunsul, apoi întrebă, privind mereu undeva, sub picioarele lui Petro. Tu erai comandantul lor?

Buzele lui Petro tresăriră. Ca un om obosit de viață, își duse anevoie mâna la fruntea umedă. Genele lungi și arcuite ale lui Mișka tremurau; îi tremura și buza de sus, umflată și cu bubulițe de febră. Trupul lui Mișka fu zguduit de un fior atât de puternic, încât i se păru că va cădea jos. Dar în aceeași clipă își ridică brusc ochii asupra lui Petro și, înfigând drept în ochii lui o privire ciudată, străină, mormăi grăbit:

— Dezbracă-te!

Petro își scoase iute cojocelul, îl împături cu grijă și-l puse pe zăpadă, își scoase apoi căciula, centura, bluza și, așezându-se pe poala cojocelului, începu să se descalțe, făcându-se tot mai palid.

Ivan Alexeevici descălecă, se apropie și-și încleștă dinții, uitându-se la Petro, temându-se să nu izbucnească într-un hohot de plâns.

— Nu scoate rufele! spuse Mișka în șoaptă și, tresărind, strigă ascuțit: Hai, mișcă-te mai iute!...

Petro mototoli în grabă ciorapii de lână scoși din picioare, îi vârî în cizme, se îndreptă din spate și păși de pe cojocel, în zăpadă, cu picioarele galbene.

— Cumetre! zise el către Ivan Alexeevici, abia mișcându-și buzele. Acesta privea tăcut cum se topea încet zăpada sub picioarele goale ale lui Petro. Cumetre Ivan. Mi-ai botezat copilul... Cumetre Ivan, să nu mă omorâți! îl rugă el și, văzându-l pe Mișka ridicându-și revolverul în dreptul pieptului său, își deschise larg ochii, ca și cum se pregătea să privească ceva orbitor, și-și strânse capul între umeri, ca înainte de a face o săritură.

Nu mai auzi împușcătura și căzu pe spate, ca împins de un ghiont puternic.

I se păru că mâna întinsă a lui Koșevoi îi apăsă inima și stoarse deodată tot sângele din ea. Cu cel din urmă spasm, Petro își desfăcu anevoie pieptul cămășii, dezgolind o gaură mică făcută de glonte dedesubtul țâței stângi. Sângele începu să se strecoare încet prin ea, apoi, găsindu-și ieșirea, țâșni în sus într-o șuviță șuierătoare, neagră ca smoala.

Patrula de cercetare, trimisă la Râpa Roșie, se întoarse în zori de zi, raportând că, până la hotarul staniței Elanskaia, nu se mai află roșii și că

Petro Melehov cu zece cazaci tăiați de săbii zac acolo, la gura râpei.

Grigori porunci să fie trimise căruțele după morți și se duse să petreacă restul nopții la Hristonea. Îl goniseră din casă bocetele muierilor și plânsetele nebune ale Dariei. Șezu lângă cuptor până dimineața, fumând cu lăcomie și temându-se parcă să rămână singur cu gândurile sale și cu amintirea lui Petro. Își apuca mereu punga cu tutun, înghițind cu nesaț fumul înecăcios și încercând să vorbească despre tot felul de lucruri cu Hristonea, care ațipise.

Se luminează, în sfârșit. Dis-de-dimineață începu dezghețul. Pe la ceasurile zece se iviră băltoace pe drumul acoperit de gunoi. Apa zăpezilor picura de pe acoperișuri. Cocoșii cântau undeva, ca în toiul primăverii; o găină cotcodăcea ca într-o amiază dogorătoare.

Prin ogrăzi, pe locuri însorite, boii se frecau de garduri și vântul ducea cu el părul cafeniu, năpârlit a primăvară, de pe spinările lor. Aerul mirosea iute și dulceag a zăpadă topită. Un mic pițigoi, cu burtică galbenă, ciripea, legănându-se pe o creangă goală a mărului de lângă poarta lui Hristonea.

Grigori stătea la poartă, așteptând să vină căruțele de pe deal și fără să vrea, tălmăcea în limba zilelor de copilărie ciripitul pițigoiului. „Ascuțiți plugul! Ascuțiți!”, striga vesel păsărica, în ziua aceea de dezgheț. Grigori mai știa că glasul i se schimba în ajun de ger; tot ciripind, sfătuia: „Puncipici! Cipici!”

Grigori își mută privirea de la drum la pițigoiul care sărea pe creangă. „Ascuțiți plugul! Ascuțiți!”, striga el. Și Grigori își aminti, pe neașteptate, cum el și cu Petro pășteau în copilărie pui de curcă în stepă și cum Petro, cu capul bălai și cu nasul cărn, veșnic cojit, îngâna cu măiestrie strigătele curcilor și le tălmăcea în limba copilărească, hazlie. Piuia întocmai ca un pui de curcă necăjit, zicând cu glăscior subțire: „Toți cu cizme, și eu n-am!” și în aceeași clipă holba ochii, își îndoia brațele în coate, ca un curcan bătrân, bolborosind: „Glu! glu! glu! glu! Cumpărăm cizmulițele! Cumpărăm cizmulițele!” Și el, Grigori, râdea de fericire și-l ruga pe Petro să mai zică ceva pe limba curcilor și să arate cum cloncăne zăpăcit un cărd de curci, când găsește în iarbă cine știe ce lucru necunoscut: o tinichea sau un petic de pânză...

La capătul uliței se ivi cea dintâi căruță. Un cazac mergea alături de ea. O alta și a treia o urmară. Grigori își șterse lacrimile și goni de pe fața lui zâmbetul blajin al amintirilor nepoftite, apoi se duse spre casă. Voia s-o oprească pe bătrâna mamă, înnebunită de durere, și să n-o lase, în cea

dintâi clipă îngrozitoare, să se apropie de căruța cu trupul lui Petro. Alături de cea dintâi căruță, pășea cu capul descoperit Alioșka Șamil. Își ținea căciula strânsă de piept cu ciotul mâinii stângi, iar cu dreapta, hățurile de păr de cal. Fără să privească chipul lui Alioșka, Grigori se uită în sanie. Acolo, pe așternut de paie, zăcea Martin Șamil, întors cu fața în sus. Fața, pieptul bluzei verzi și burta căzută îi erau pline de sânge înghețat. În a doua căruță, era Manîtkov. Fața lui, ciopârțită de sabie, era ascunsă în paie. Avea capul strâns între umeri, iar ceafa îi lipsea, tăiată printr-o lovitură dibace; țurțuri negri de păr înrămau oasele dezgolite. Grigori se uita la a treia căruță. Nu-l recunoscuse pe cel mort, dar observă mâna lui cu degetele de ceară, galbene de fumat; atârna în jos și brăzda zăpada umedă cu degetele strânse în clipa morții pentru semnul crucii. Mortul avea și cizmele, și mantaua, și chiar căciula pusă pe piept. Grigori apucă de căpăstru calul de la a patra căruță și-l duse fuga, în ogradă. Vecinii, copiii, femeile alergau în urma lui. Lumea se îmbulzi lângă cerdac.

— Iată-l, dragul nostru Petro Panteleevici! Și-a isprăvit viața pământescă... spuse încetișor cineva.

Stepan Astahov intră cu capul gol în ogradă. Moș Grișaka și alți trei bătrâni răsăriră ca din pământ. Grigori privi nehotărât în jur:

— Hai să-l ducem în casă...

Căruțașul apucase picioarele lui Petro, când mulțimea se dădu în lături, cu smerită tăcere, făcând loc Ilinișnei care venea coborând treptele.

Bătrâna privi către sanie. O paloare de moarte i se așternu pe frunte, îi acoperi obrajii, nasul, îi cuprinse bărbia. Tremurând din tot trupul, Pantelei Prokofievici o sprijinea de brațe. Duniașka izbucni înaintea tuturor în bocete sfâșietoare, și alte glasuri îi răspunseră din zece gospodării. Trântind ușa, Daria sări în cerdac. Era cu părul vâlvoi și cu fața umflată. Veni în fugă și se prăbuși în sanie.

— Petiușka! Petiușka, dragul meu, scoală-te!

Lui Grigori i se făcu negru înaintea ochilor.

— Pleacă, Dașka! răcni el sălbatic, nemaiputând să se stăpânească și ghiontind-o bezmetic pe Daria în piept.

Ea căzu jos într-un troian de zăpadă. Grigori prinse grabnic trupul lui Petro pe sub brațe, căruțașul îl apucă de gleznele goale, însă Daria se târî în patru labe după dâștii, până la cerdac, agățându-se de mâinile tari, înghețate, ale bărbatului și acoperindu-le cu sărutări. Grigori o îmbrâncea cu piciorul și simțea că încă o clipă de asemenea chin îl va face să-și piardă capul cu desăvârșire. Duniașka desprinse cu forța mâinile Dariei și-i

strânse copil înnebunit la pieptul ei.

În bucătărie, se așternu o tăcere apăsătoare. Petro zăcea întins jos și părea ciudat de mic, ca și cum s-ar fi uscat. Nasul i se ascuțise, mustățile de culoarea spicului de grâu se făcuseră mai negre și tot chipul îi era mai aspru și mai frumos. De sub băierile nădragilor i se vedeau picioarele goale și păroase. Trupul i se dezgheța încet, lăsând să se scurgă o mică băltoacă de apă trandafirie – și cu cât mai mult se muia cadavrul înghețat peste noapte, cu atât mai tare se simțea izul sărat de sânge și mirosul dulceag, ca de busuioace, al trupului mort.

Sub șopronul magaziei, Pantelei Prokofievici trăgea la rindea scânduri pentru coșciug. Femeile forfoteau în odăiță, lângă Daria, care tot nu-și venea în fire. Se auzea din când în când un țipăt nebun și sfâșietor, urmat de glasul domol – ca susurul unui pârâiaș – al cuscrei Vasilisa, care alergase ca „să împartă” durerea. Grigori ședea pe laviță în fața fratelui și-și răsucea o țigară, privind chipul galben al lui Petro și mâinile lui, cu unghiile rotunde, învinețite. Marele fior al înstrăinării îl despărțea de pe acum de frate. Nu mai era Petro al lor, ci un oaspete trecător de care le venise vremea să se despartă. Și iată-l nepăsător, întins pe jos, cu obrazul lipit de podeaua de pământ, ca și cum ar aștepta ceva, cu un ușor și tainic zâmbet înghețat sub mustățile-i de grâu. Iar mâine, soția și mama sa au să-l gătească pentru cel din urmă drum.

Mama încălzise de cu seară trei cazane cu apă. Iar nevasta îi pregătise rufe curate, cei mai buni nădrași și vestonul. Fratele său Grigori și tatăl au să-i spele trupul, care nici nu mai este al lui și care nu mai are de ce să se rușineze de goliciune. Îl vor îmbrăca în hainele de sărbătoare și-l vor culca pe masă. Și apoi are să vie Daria și-i va strecura în mâinile mari, reci ca gheața, care o îmbrățișau alaltăseară, aceeași lumânare care luminase atunci când s-au cununat în biserică. Iată-l pe cazacul Melehov Petro, gata să fie petrecut acolo de unde nu se mai întoarce nimeni în învoire...

„Mai bine pierai undeva în Prusia, decât aici, sub ochii mamei!”, îi spuse în gând, cu dojană, Grigori și, privind trupul, se făcu deodată alb ca varul: o lacrimă se prelingea încet pe obrazul lui Petro, spre mustața pleoștită. Grigori sări în picioare, dar se liniști și oftă ușurat, după ce-și dădu seama că nu era o lacrimă, ci o picătură de apă de pe moțul dezghețat al părului creț.

Printr-un ordin al comandamentului forțelor unite ale răsculaților din țara Donului de sus, Grigori Melehov fu numit comandant al Regimentului „Vioșenski”. Își duse la Karghinskaia cele zece sotnii de sub comanda sa. Dispozițiile statului-major îi cereau să zdrobească cu orice preț detașamentul lui Lihaciov și să-l arunce afară din district, pentru a se putea răscula toate satele de la Cir ce făceau parte din stanițele Karghinskaia și Bokovskaia.

Și la 7 martie, Grigori își porni cazacii. Stând pe un colnic cu pete negre de pământ golit de zăpadă, lăsă toate cele zece sotnii să treacă prin fața lui; aplecat într-o parte, ușor gheboșat, trăgea de dârlogi, strunindu-și calul neliniștit, în timp ce pe drum treceau în coloană de marș sotniile din satele de dincoace de Don: din Bazki, Belogorka, Olșanski, Merkulov, Gromkovski, Semionovski, Rîbinski, Vodeanski, Lebeaji și Erik.

Își mângâia cu mânușa mustața neagră, mișcându-și nasul coroiat și petrecând fiecare sotnie cu o privire încruntată, grea. Nenumăratele copite pline de glod ale cailor frământau terciul cafeniu al zăpezii. Cazacii, care îl cunoșteau pe Grigori, treceau zâmbindu-i. Nourașii fumului de țigară pluteau și se topeau deasupra cușmelor. Caii abureau.

Grigori porni odată cu cea din urmă sotnie. Străbătuseră vreo trei verste, când o patrulă le ieși în întâmpinare. Uriadnicul din fruntea ei se apropie în galop de Grigori.

— Roșii se retrag pe drumul spre Ciukarin!

Detașamentul lui Lihaciov nu primise lupta. Dar Grigori aruncă trei sotnii pentru învăluirea lui, iar cu restul îl izbi atât de năvalnic, încât chiar în preajma Ciukarinului ostașii roșii începuseră să lepede pe drum căruțele și chesoanele. La ieșirea din Ciukarin, lângă o bisericuță sărăcăcioasă, o baterie a lui Lihaciov se împotmoli într-un pârâiaș. Tunarii tăiară în pripă streangurile și fugiră prin livezi, spre Karghinskaia.

Trecură fără luptă alte cincisprezece verste, dintre Ciukarin și Karghinskaia. Mai la dreapta, dincolo de Iasenovka, o patrulă a inamicului deschisese foc asupra unui grup de cercetare al celor din Vioșenskaia. Atâta tot. Cazacii chiar începură să glumească: „O să ajungem așa până la Novocerkassk!”

Pe Grigori îl bucurase bateria capturată. „Nici n-au avut timp să strice închizătoarele!”, gândi el cu dispreț. Tunurile, mereu împotmolite în noroaie, erau scoase cu ajutorul boilor. Sotniile dăduseră, într-o clipă,

servanții de trebuință la tunuri. Piesele aveau atelaje duble, de câte șase perechi de cai fiecare. Bateria era însoțită de o jumătate de sotnie, pentru acoperire.

La căderea serii, puseră mâna pe Karghinskaia printr-un atac năvalnic. Fu capturată o parte din detașamentul lui Lihaciov, împreună cu cele trei tunuri care îi mai rămăseseră și cu nouă mitraliere. Restul, urmat de comitetul revoluționar din Karghinskaia, izbutise să scape cu fuga spre Bokovskaia.

Toată noaptea plouase fără încetare. Spre dimineață, văgăunele și râpele vuiau de apă. Drumurile se făcuseră de nestrăbătut, cu o mulțime de gropi nevăzute pândind trecătorii. Zăpada, chiftind de apă, se lăsa sub picior până la scoarța tare a pământului. Caii se înfundau în gloduri, oamenii cădeau, răpuși de oboseală.

Două sotnii, comandate de horunji Harlampi Ermakov din Bazki, trimise de Grigori pentru urmărirea inamicului în retragere, prinseseră prin două sate împreunate, Latîșevski și Visloguzovski, vreo treizeci de ostași roșii, rămași în urmă, și-i aduseseră dimineața la Karghinskaia.

Grigori trăsesse la casa uriașă a unui bogătaș. Prizonierii fură băgați în ogradă; Ermakov intră la Grigori și, după ce-l salută, zise:

— Am prins douăzeci și șapte de roșii. Vistavoiul ți-a adus calul. Ce, pleci chiar acum?

Grigori se încinse mai întâi peste manta, își pieptănă în fața unei oglinzi părul încâlcit sub căciulă și, abia după asta, se întoarse spre Ermakov.

— Hai să mergem! Pornim numaidecât. Ținem o adunare în piață și – la drum...

— La ce ne mai trebuie adunarea? dădu Ermakov din umeri și zâmbi. Toată lumea s-a răsculat și fără adunare. Da, uite colea! Țștia nu-s de la Vioșenskaia...

Grigori privi afară pe geam. Sotniile se apropiau în coloană câte patru, într-o ordine minunată. Cazacii erau toți unul și unul, iar caii, numai de soi, gătiți parcă de paradă.

— De unde-or fi? Din ce parte i-a mai adus dracul? bolborosi vesel Grigori, încingându-și din fugă sabia.

Ermakov îl ajunse din urmă, lângă poartă.

Comandantul sotniei din capul coloanei se și apropie de porțiță, cu mâna la marginea căciulii, neîndrăznind s-o întindă lui Grigori.

— Dumneavoastră sunteți tovarășul Melehov?

— Eu! De unde veniți?

— Primiți-ne în unitatea dumneavoastră. Ne unim cu dumneavoastră. Sotnia noastră a fost formată chiar în noaptea trecută. Este din satul Lihovidov, iar altele două sunt din Graciov, Arhipovka și Vasilievka.

— Duceți-vă cazacii în piață. Acolo se ține o adunare.

Vistavoiul (Grigori îl alesese pe Prohor Zikov) îi adusese calul și chiar îi ținu scara. Ermakov își aruncă și el în șa trupul uscățiv și vânjos, ca de fier, făcând o săritură dibace, aproape fără să se atingă de oblânc și de coamă. Întrebă, apropiindu-se de Grigori și potrivindu-și, cu gest obișnuit, tăietura mantalei deasupra șeii:

— Ce facem cu prizonierii?

Grigori îl luă de nasture și-și apropie fața de a lui, aplecându-se în șa. Scânteii roșietice sclipiră în ochii lui, dar buzele îi zâmbeau, deși cu fioroasă cruzime.

— Dă ordin să-i trimită la Vioșenskaia! Ai înțeleș? Și să nu treacă dincolo de movila aia!

Făcu vânt cu biciușca spre o movilă de nisip ce se înălța deasupra staniței și dădu drumul calului.

„Asta-i cea dintâi plată pentru Petro!”, gândi el, pornind în trap și lăsând o dungă albă, umflată, pe crupa calului, biciuit fără nicio vădită pricină.

36

De la Karghinskaia, Grigori duse la Bokovskaia trei mii cinci sute de săbii. Statul-major și comitetul executiv de district trimiteau din urmă, prin curieri, ordine și dispoziții. Unul dintre membrii statului-major îl rugase printr-un răvaș, plin de cuvinte întortocheate:

„Mult stimat tovarășe Grigori Panteleevici! Ne ajung la cunoștință niște zvonuri urâte, cum că tu te-ai fi purtat cu cea mai neomenească cruzime față de prizonierii roșii. Spune lumea că din ordinul tău au fost răpuși, adică hăcuiți, cei treizeci de roșii luați de Harlampi Ermakov la Bokovskaia. Se mai zvonește că, printre prizonierii de mai sus, se afla și un comisăraș care ne-ar fi putut fi de mare folos, pentru a limpezi puterile lor. Tu, dragă tovarășe, să-ți retragi ordinul de a nu se lua prizonieri. Un asemenea ordin ne este grozav de vătămător, și cazacii au și început să murmure împotriva acestei cruzimi și li-e teamă că și roșii ne vor tăia prizonierii și ne vor nimici satele. Pe comandanți să-i trimiți de

asemenea vii. Noi le vom face seama fără multă gălăgie, fie la Vioșki, fie la Kazanskaia, pe când tu mergi cu sotniile tale, leit Taras Bulba din romanul istoric făcut de scriitorul Pușkin, și treci prin foc și sabie și-i tulburi pe cazaci. Te rog să te astâmperi, să nu-i mai omori pe prinși, ci trimite-i de sârg la noi. În toate cele de mai sus va sta puterea noastră. De altfel, rămâi sănătos. Îți trimitem urări de bine și așteptăm de la tine izbânzi noi.”

Grigori rupse scrisoarea, fără s-o citească până la sfârșit, și o aruncă la picioarele calului. După ce primise ordinul lui Kudinov:

„Continuă imediat înaintarea spre sud, în sectorul Krutenki-Astahovo-Grekovo. Statul-major crede de neapărată trebuință să ne unim cu frontul cadeților. Altfel, au să ne încercuiască și au să ne dea gata.”

îi scrise, fără să descalece:

„Înaintează asupra staniței Bokovskaia, urmăresc inamicul pus pe fugă. Dar n-am să mă duc la Krutenki și socot că ordinul tău este o prostie. Împotriva cui vrei să înaintezi la Astahovo? Acolo nu e nimeni, afară de vânt și de boboli.”

Cu aceasta, corespondența sa oficială cu centrul forțelor de răsculați luase sfârșit. Împărțite în două regimente, sotniile se apropiau tot mai mult de satul Konkov, învecinat cu Bokovskaia. Norocul armelor mai rămase trei zile de partea lui Grigori. După ce ocupase prin luptă Bokovskaia, porni pe socoteala lui la Krasnokutskaia, făcu praf un mic detașament, care îi tăiase drumul, dar nu mai porunci să se taie prizonierii, ci îi trimise în spatele frontului.

La 9 martie se apropia cu regimentele de slobozia Cisteakovka. Simțindu-se amenințat din spate, comandamentul roșu aruncă împotriva răsculaților câteva regimente și baterii. Regimentele roșii sosite la Cisteakovka se izbiră de regimentele lui Grigori. Lupta ținu vreo trei ceasuri. De teamă să nu fie prins într-o „pungă”, Grigori își retrase trupele spre Krasnokutskaia. Dar și în lupta din dimineața zilei de 10 martie, cazacii roșii de la Hopior îi hărțuiră zdravăn pe cei de la Vioșenskaia. Cazacii roșii se repeziră într-un contraatac asupra vrăjmașilor care atacau,

luptând atât de avântat cu sabia, încât Grigori își retrase regimentele din luptă până la Bokovskaia, după ce-și pierduse calul și se alesese cu obrazul crestat de o lovitură de sabie.

Seara luă la cercetat un prizonier de la Hopior. Înaintea lui fu adus un cazac din stanița Tepikinskaia, om între două vârste, cu părul bălan și cu pieptul strâmt, cu rămășițele unei panglici roșii la reverul mantalei. Răspundea fără codeală la întrebări, dar avea un zâmbet silit și oarecum strâmb.

— Ce regimente au fost în lupta de ieri?

— Regimentul nostru 3 de cazaci „Stenka Razin”. Are aproape numai cazaci din districtul Hopior. Apoi: 5 „Transamurean”, 12 cavalerie și 6 „Mțensk”.

— Cine avea comanda tuturor? Se zice că era Kikvidze.

— Nu, comanda detașamentului unit o avea tovarășul Domnici.

— Aveți muniție multă?

— Până la urechi!

— Câte tunuri?

— Opt, mi se pare.

— De unde au adus regimentul?

— De prin satele de la Kamenskaia.

— Le-au spus unde îi trimite?

Cazacul șovăi, dar în cele din urmă răspunse. Grigori voi să afle ceva despre moralul celor de la Hopior.

— Ce vorbesc cazacii între ei?

— Cică nu prea au poftă să meargă...

— Se știe în regiment împotriva cui ne-am răsculat?

— De unde să se știe?

— Atunci de ce zici că n-au mers din toată inima?

— Păi, nu sunteți cazaci? Și noi ne-am săturat de atâta război. De când mergem cu roșii nu ne mai oprim...

— N-ai vrea să slujești la noi?

Cazacul strânse din umerii înguști:

— Cum porunciți... Dar nu prea.

— Ei bine, du-te! Avem să-ți dăm drumul la nevastă... Ți s-a făcut dor de ea, nu?

Mijindu-și ochii, Grigori privi din urmă cazacul care pleca, apoi îl chemă pe Prohor.

Rămase mult timp, fumând, fără nicio vorbă. Pe urmă, se apropie de

fereastră și, cu spatele la Prohor, ordonă liniștit:

— Spune băieților să-l ia încetișor pe ăla pe care l-am interogat și să-l ducă în livezi. Pe cazacii roșii nu-i fac prizonieri! Grigori se întoarse brusc pe călcâiele scâlciate: Să-l dea gata, numaidecât... Du-te!

Prohor plecă. Grigori mai zăbovi un minut la geam, rupând rămurelele fărâmicioase de mușcată de la fereastră, apoi ieși grăbit în cerdac. Prohor vorbea încet cu cazacii care ședeau la soare, lângă hambar.

— Dați-i drumul prizonierului. Să i se facă un bilet de trecere, spuse Grigori, fără să se uite la cazaci.

Se întoarse în odaie și se opri în fața oglinzii vechi, descălecându-și brațele a nedumerire.

Nu-și putu da seama de ce ieșise afară și de ce poruncise eliberarea prizonierului. Îl încercase un simț răutăcios, un fel de mulțumire, în clipa când spusese cu un zâmbet viclan: „Avem să-ți dăm drumul la nevastă... Du-te!”, cu toate că știa că are să-l cheme îndată pe Prohor și va porunci să-l omoare pe cazac în livadă. Era acum supărat întrucâtva de acest simț de milă – o milă nestăpânită și nimic altceva, care pătrunsese în conștiința lui, poruncindu-i să-i dea drumul vrăjmașului. Dar în același timp se simțea înviorat de o bucurie curată... Cum s-a putut întâmpla? Nici nu izbutea să-și dea seama. Era cu atât mai ciudat, cu cât tocmai el, vorbind aseară cu cazacii, spusese: „Ne este dușman și țăranul, dar un cazac face cât doi dușmani, dacă merge acum cu roșii! Pentru un cazac, judecata e scurtă, ca pentru un spion: unu, doi – și drept în rai.”

Frământat de aceste chinuitoare porniri, care nu se împăcau între ele, și dându-și seama din ce în ce mai mult de nedreptatea cauzei sale, Grigori își părăsi locuința. La el veni comandantul Regimentului „Cir” – un cazac din gardă, înalt, cu trăsăturile feței atât de spălăcite, încât nu aveau pentru ce să se păstreze în amintire – însoțit de doi comandanți de sotnii.

— Ne-au mai venit întăriri! comunică zâmbind comandantul regimentului. Trei mii de călăreți de la Napolovo, de la Iabloneva Recika, de la Gusînka; mai sunt și două sotnii fără cai. Ce-ai să faci cu dânșii, Panteleici?

Grigori își luă *mauserul* și portharta elegantă, pe care le avea de la Lihaciov, și ieși în ogradă. Soarele încălzea binișor. Cerul era înalt și albastru, ca de vară, și nourași albi pluteau ca în luna lui cireșar, îndreptându-se spre miazăzi. Grigori adună toți comandanții la sfat, într-o ulicioară. Veniră vreo treizeci, se așezară pe un gard prăbușit; o pungă de tutun scoasă de unul începu să facă ocolul adunării.

— Ce planuri ne-au rămas de făcut? În ce chip să trântim o lecție regimentelor ăloră care ne-au respins de la Cisteakovka și încotro s-o apucăm? Întrebă Grigori și povesti, în câteva cuvinte, cele cuprinse în ordinul lui Kudinov.

— Dar câți inși sunt împotriva noastră? Ai aflat ceva de la prizonier? Întrebă, după o clipă de tăcere, un comandant de sotnie.

Grigori enumeră regimentele cu pricina, calculând în pripă numărul de baionete și de săbii vrăjmașe. Cazacii tăceau. La un sfat, nu se cădea să vii cu o vorbă nătângă și nechibzuită. Comandantul sotniei de la Graciov spuse:

— Așteaptă nițel, Melehov! Lasă-ne să ne gândim. Aici nu e vorba să dai cu sabia. Să nu ne băgăm cumva în bucluc.

Tot el fu cel dintâi care luă cuvântul.

Grigori îi ascultă pe toți cu luare-aminte. Cei mai mulți erau de părere că nici chiar în cazul unor izbânzi nu trebuie să se vâre prea departe, ci să ducă mai bine un război de apărare. Totuși, unul de la Cir sprijini cu aprindere ordinul comandantului forțelor de răsculați, spunând:

— La ce bun să mai stăm locului? Să ne ducă Melehov la Doneț... Ce, v-ați pierdut mințile? Judecați bine... Suntem o mână de oameni, iar în spatele nostru stă toată Rusia. Cum ne-am putea împotrivi? Numai o dată să ne strângă, și s-a isprăvit! Trebuie să răzvim și să ne deschidem o trecere! Cu toate că nu prea avem cartușe, dar ne vom mai face rost pe drum. Trebuie să încercăm o străpungere! Hotărâți-vă!

— Și ce faci cu norodul? Cu muierile, cu bătrânii, cu copiii?

— Las' să rămână!

— Strașnic de deștept ți-e capul, numai păcat că-l poartă un prost pe umeri!

Până acum, așezați pe marginea gardului, comandanții vorbiseră în șoaptă despre aratul de primăvară, ce nu mai era departe, și despre soarta gospodăriilor, dacă vor trebui să încerce o străpungere. Dar după vorbele celui de la Cir, toți izbucniră în strigăte gălăgioase. Consfătuirea se prefăcu îndată într-un fel de adunare sătească din cele mai furtunoase. Un cazac bătrân de la Napolovo își ridică glasul mai sus și mai tare decât toți:

— Nu plecăm de la gardurile noastre! Eu, cel dintâi, îmi duc sotnia înapoi, în sat! Dacă e vorba să ne batem, să ne batem tot lângă casele noastre, nu ca să scăpăm viața altora!

— Nu-mi astupa gura!... Eu chibzuiesc și mă socotesc, iar tu url!

— La ce bun să mai vorbim?

— Lasă-l pe Kudinov să meargă el singur la Doneț!

Grigori așteptă până când se făcu liniște; apoi aruncă pe talgerul discuției cuvântul său hotărâtor:

— Vom ține frontul aci! Dacă și Krasnokutskaia va fi cu noi, o vom apăra! N-avem încotro. Sfatul e isprăvit. La sotnii! Pornim numaidecât la poziții.

O jumătate de ceas mai târziu, când pâlcurile dese de călărime fără sfârșit începură să se scurgă pe ulițe, Grigori simți un fior de bucurie și de mândrie. N-avusese niciodată atâția oameni sub comandă. Dar alături de această bucurie, de această mulțumire de sine, îl încerca un gând greu de îngrijorare și de temeri: va putea oare să-i conducă așa cum trebuie? Va avea oare atâta pricepere să stăpânească mii de cazaci? Doar nu mai era vorba de o sotnie, ci de o divizie întregă, supusă la poruncile sale. Va putea el, cazac fără prea multă știință de carte, să fie stăpân peste atâtea mii de vieți și să răspundă pentru ele în fața cugetului? „Dar, mai ales, împotriva cui îi duc? Împotriva poporului... Cine va fi având dreptate?”

Scrâșnind din dinți, Grigori petrecea cu privirile sotniile care treceau în rânduri strânse. Farmecul amețitor al puterii nu mai avea nicio frăgezime și se veștejise în sufletul său. Rămăsese numai neliniștea și durerea, apăsându-i umerii să-i încovoiaie sub o greutate de neîndurat.

37

Primăvara trezea la viață sângele râurilor. Zilele se făceau tot mai lungi: suvoaiele verzi, repezindu-se în vale, erau tot mai răsunătoare. Până și soarele dădu într-un auriu mai roșcat, pierzându-și galbenul neputincios și spălăcit. Razele-i erau mai sfredelitoare și dogoreau pielea cu arșița lor. Ogoarele se pierdeau în zare ca niște mări de foc, cu plutiri de aburi deasupra în ceasurile amiezii, și zăpada, coșcovă pe dedesubt, sclipea în scânteieri orbitoare. Văzduhul plin de umezeală dulceagă era parcă îngroșat și pătruns de mireisme.

Soarele încălzea spinările cazacilor. Pernele șeilor răspândeau o căldură plăcută; vântul atingea cu buzele-i umede obrajii cazacilor arși de soare. Din când în când, aducea și câte o adiere de răcoare, venind de pe colnicul înzăpezit, dar tot căldura biruia. Caii jucau și zburdau ca în plină primăvară; părul năpârlit se risipea în urma lor, și izul sudorii înțepa mai ascuțit nările.

Cazacii începură să lege cozile zbârlite ale cailor, răsucindu-le nod.

Glugile de păr de cămilă atârnav pe umerii călăreților, nemaifiindu-le de trebuință, frunțile nădușeau umede sub căciuli, iar cojoacele cu blană groasă și zăbunele începeau a fi călduroase din cale-afară.

Grigori își mâna regimentul pe drumul de vară. În depărtare, dincolo de troița morii de vânt, escadroanele roșii se desfășurau pe un front larg: o luptă se încingea lângă satul Sviridov.

Întrucât Grigori nu știa încă să conducă trupa așa cum se cuvine, de la distanță, intră de-a dreptul în foc, în fruntea sotniilor de la Vioșenskaia, astupând cu ele spărturile cele mai primejdioase. Și astfel, lupta se desfășura fără o conducere unitară. În pofida învoielilor, fiecare regiment se descurca de capul său, potrivit cu împrejurările.

Front nu era, ceea ce deschidea mari posibilități de manevrare.

Numeroasa călărime (care precumpănea în detașamentul lui Grigori) însemna o prețioasă superioritate. Folosind acest avantaj, Grigori pornise să ducă războiul după „datina căzăcească”, învăluind flancurile, pătrunzând în spatele inamicului, nimicind convoaiele, hărțuind pe roșii și demoralizându-i prin incursiuni de noapte.

La Sviridov hotărî însă să se bată altfel: după ce-și scoase sotniile, în trap întins, pe poziție, lăsă una dintre ele în sat, ordonându-i să descalece și să se ascundă la pândă prin livezi, trimițându-și caii cu oameni de pază mai înăuntrul satului, prin ogrăzi. Sări apoi cu alte două sotnii pe un colnic, la vreo jumătate de verstă de moară, și încetul cu încetul se vârî și el în luptă.

Avea împotriva-i ceva mai mult ca două escadroane de roșii. Nu erau tot cei de la Hopior: Grigori zărea prin binoclu caii mărunți și cu cozile scurtate, pe când cazacii nu le retezau niciodată, ca să nu-și facă râs de podoaba calului. Prin urmare, înaintau fie cei din 13 cavalerie, fie alte trupe proaspete.

De pe colnic, Grigori cerceta cu binoclu locul. Când se afla călare, pământul i se părea totdeauna mai întins; creștea în el un simțământ deosebit de încredere, atunci când vârfulurile cizmelor i se propteau în scări.

Vedea o coloană lungă, cafenie – vreo trei mii și cinci sute de cazaci – mișcându-se pe deal, dincolo de Cir, șerpuint încet și suind povârnișul. Coloana se îndrepta spre miazănoapte, către hotarul stanițelor Elanskaia și Ust-Hopiorskaia, cu gând să întâmpine acolo inamicul dinspre Ust-Medvedîța și să dea o mână de ajutor celor din Elanskaia, sleiți de lupte.

Vreo verstă și jumătate îl despărțea pe Grigori de pâlcurile roșilor care se pregăteau să atace. Își desfășură sotniile în grabă, după vechea orânduială. Nu toți cazacii săi aveau lănci, dar cei care aveau formară rândul întâi și

ieșiră vreo zece stânjeni mai în față. Grigori sări înaintea lor, se întoarse în șa pe jumătate și-și trase sabia:

— Trap bătut – marș!

În aceeași clipă, calul se poticni, nimerind într-o groapă de hârciog ascunsă sub zăpadă. Grigori se îndreptă în șa, se îngălbeni de ciudă și izbi șuierat calul cu latul sabiei. Avea un cal voinic de toată frumusețea – un cal voinic de călărie, luat de la un cazac din Vioșenskaia – dar Grigori se purta față de el cu o ascunsă neîncredere, căci calul nu se putuse obișnui cu el numai în două zile. O știa aceasta prea bine Grigori, însă nici el n-avusese timp să-i învețe apucăturile și năravul; îi era teamă că un cal străin n-are să-l înțeleagă dintr-o mișcare de dârlogi, așa cum o făcea calul său, omorât la Cisteakovka.

După ce-l plesnise cu sabia, înfierbântându-l și întețindu-l să se avânte în galop, fără să mai țină seama de dârlogi, Grigori simți un fior lăuntric și își pierdu sângele rece pentru câteva clipe. „Mă bagă în bucluc!”, gândi el, ieșit din fire. Dar cu cât mai iute și mai sigură se întindea fuga calului și cu cât asculta mai supus de mișcarea abia simțită a mâinii ce-l stăpânea, cu atât și Grigori se simțea mai cumpănit și mai stăpân pe sine. Desprinzându-și pentru o clipă ochii de la gloata vrăjmașă de călăreți ce-i veneau în întâmpinare, legănându-se în valuri risipite, își lunecă privirea pe gâtul calului, întins ca o strună și scuturat de un tremur ritmic. Urechile roșcate erau alipite de gât cu încordare și cu un soi de răutate parcă. Grigori se îndreptă în șa, trase cu lăcomie aerul în piept, vârî mai adânc cizmele în scări și privi în juru-i. De câte ori nu văzuse el acest puhoi lărmuitor de cai și de călăreți, contopiți într-un tot; și de fiecare dată din nou inima i se strângea de teamă în așteptarea unui simțământ cotropitor și nelămurit, de o sălbatică ațâțare animalică. Din clipa în care dădea drumul calului și până ce se izbea de dușman, mai avea de trecut printr-o clipă fulgerătoare de preschimbare lăuntrică. Judecata, sângele rece, simțul de chibzuială – toate îl părăseau în acea clipă grozavă și rămânea numai instinctul bestial care îi punea stăpânire năvalnic pe voință. Dacă cineva l-ar fi putut privi în ceasul atacului, și-ar fi închipuit, fără îndoială, că toate mișcărilor îi erau călăuzite de o minte rece și cu neputință să se tulbure, atât îi erau de sigure, atât de socotite și de chibzuite.

Depărtarea dintre cele două tabere se topea cu o iuțea neasemuită. Chipurile călăreților și ale cailor creșteau văzând cu ochii. Copitele străfulgerau mica fâșie de pe toloaca satului năpădită de buruieni, ce despărțea cele două pâlcuri de călărime. Grigori zări mai ales pe unul care

se avântase cam cu trei lungimi de cal în fața escadronului său. Calul murg și zdravăn înainta în trap săltat de lup. Călărețul vântura o sabie ofițerească, cu teaca de argint legănându-se și izbindu-se de scară, scânteind la soare. O clipă mai târziu, Grigori îl recunoscuse: era colonistul Piotr Semiglazov, comunist din Karghin. Flăcău de douăzeci și patru de ani, venise în 1917 înaintea tuturor de pe frontul german, cu niște moletiere nemaivăzute până atunci; aducea cu el convingerile bolșevice și încăpățânarea unui luptător de pe front. Tot bolșevic rămăsese. Slujea în Armata Roșie și, cu puțin înainte de răscoală, venise de la unitatea sa pentru a organiza Puterea sovietică în staniță. Acest Semiglazov călărea tocmai asupra lui Grigori și-și mâna sigur calul, mânuind voinicește sabia ofițerească, confiscată la vreo percheziție, bună numai pentru paradă.

Rânjindu-și dinții încleștați, Grigori slăbi ușor dârlogii, iar calul îl înțelese și se avântă mai năprasnic.

Avea Grigori o anume manevră pe care o folosea la atac și care era numai a lui. O întrebuița numai atunci când recunoștea prin simț sau din privire un dușman puternic, sau când voia să-l doboare sigur, de moarte, cu orice preț și dintr-o singură lovitură. Din copilărie, Grigori era stângaci: cu stânga mânuia lingura și tot cu stânga făcea semnul crucii. Pentru care lucru Pantelei Prokofievici îl snotise în bătai, iar copiii de aceeași vârstă îl porecliseră „Grișka Stângaciul”. Se părea că sudălmile și chelfăneala au avut o înrâurire asupra micului Grișka. Ajuns la vârsta de zece ani, pierduse atât porecla, cât și obișnuința de a le face toate cu stânga, în loc de dreapta; dar, în ceasurile de cumpănă, tot la apucăturile din copilărie se întorcea, aproape fără să-și dea seama. Brațul lui stâng era chiar mai puternic. La atac, Grigori folosea totdeauna această deprindere și nu dădea niciodată greș. Își gonea calul asupra dușmanului ales din ochi, abătându-se în chip firesc tot spre stânga, ca să poată izbi cu dreapta, iar vrăjmașul care avea să-l înfrunte făcea și el la fel. Însă, chiar în clipa când nu-i mai despărțeau decât vreo zece stâneni, când dușmanul se apleca într-o parte, ridicându-și sabia, Grigori făcea o ocolire repede și lină, trecând spre dreapta și aruncându-și sabia în mâna stângă. Uluit de o asemenea mișcare, dușmanul se întorcea în șa: nu-i venea la îndemână să izbească din dreapta în stânga, peste capul calului, și astfel își pierdea siguranța de sine, văzându-și moartea cu ochii. Iar Grigori se năpustea peste el, într-o înfricoșătoare rețezare cu tăișul.

Multă apă se scursese de când Moțatul îl învăța pe Grigori meșteșugul loviturilor cu sabia și vestita izbitură a lui Baklanov. Cele două războaie îi

facuseră mâna mai sigură. E drept că nu-i totuna să dai cu sabia sau să ții coarnele plugului. Învățase multe taine ale luptei cu sabia.

Astfel, nu-și vâra niciodată mâna în lațul dragonului, pentru ca să-și poată arunca sabia dintr-o mână în cealaltă, în clipa scurtă și cu neputință de socotit. Știa că la o izbitură mai puternică, dată cu sabia aplecată altfel de cum trebuie, aceasta îi va zbura din mână și poate chiar să-i scrântească pumnul din încheietură. Mai cunoștea și alte lucruri care nu prea sunt la îndemână oricui: știa cum să-i smulgă dușmanului sabia din mână, printr-o mișcare abia văzută, sau cum să-i facă mâna să cadă neputincioasă, numai printr-o ușoară atingere cu vârful de sabie. Și încă alte multe științe învățase în meșteșugul de a ucide, cu arme albe, oamenii.

La muștru, o lovitură voinicască retează din zbor nuiaua dintr-un trunchi de salcie. Nuiaua lunecă și cade, fără măcar să tremure și fără ca trunchiul să se clatine, înfigându-se cu vârful retezat în nisip, lângă creanga de care a fost despărțită. Tot așa Semiglazov, om chipeș, cu fața de calmuc, alunecă încet sub burta calului, care se ridică în două picioare, apoi se prăvăli din șa, strângându-și cu palmele pieptul despicat într-o izbitură piezișă. Și frigul morții îi copleși trupul...

În aceeași clipă Grigori se îndreptă în șa și se înălță ușor în scări. Drept asupra lui, năvălea altul, neputând să-și stăpânească calul. Botul calului, ridicat și plin de spume, îl împiedică pe Grigori să vadă călărețul și zări numai sabia încovoiată și, de-a lungul ei, scobiturile. Grigori trase dârlogii cu toată puterea, înfruntă și respinse lovitura și, trecând dârlogii în mâna dreaptă, izbi în grumazul aplecat, roșu și ras.

Pe urmă, ieși cel dintâi în afară de gloata oamenilor amestecați fără nicio rânduială. Călărimea îmbulzită îi juca mereu în ochi, iar în palmă îl rodea o mâncărime nervoasă. Își vârî iute sabia în teacă, smuci *mauserul* din tocul de lemn și slobozi calul, galopând îndărăt cât îl țineau puterile. Cazacii se repeziră după el. Sotniile călăreau împrăștiate; ici, colea se zăreau cușme și căciuli, cu o panglică albă legată în jur, aplecate peste gâtul cailor. Alături de Grigori, galopa un uriadnic cunoscut, cu căciula de vulpe și cu cojocul verde. A avea tăiate o ureche și fața până la bărbie. Tot pieptul îi era roșu ca un coș de vișine strivite; dinții descoperiți sclipeau printre șuvițele de sânge.

Cavaleriștii roșii, care șovăiseră o clipă și erau gata-gata s-o ia la fugă, își întoarseră caii. Retragerea cazacilor îi aprinse întru urmărirea lor. Un cazac, rămas ceva mai la coadă, fu smuls din șa ca de vânt și strivit în zăpadă sub copitele cailor. Satul, ostroavele negre ale grădinilor, o

bisericuță de pe colnic și o ulicioară mai lată se apropiiau tot mai mult. Până la gardurile livezii, unde se pitulase sotnia ascunsă la pândă, mai rămâneau cel mult vreo sută de stâneni... Spinările muncite ale cailor erau toate numai sânge și spumă. Grigori, care apăsa cu furie din goana calului pe trăgaciul *mauserului*, vârî arma îndărătnică înapoi în toc (un cartuș se înțepenise pe țeavă) și răcni tunător:

— Despărțiți-vă!!!

Asemenea unui râu care se izbește de o stâncă, puhoiul greu al sotniilor se desfăcu în două brațe, descoperind din față escadroanele roșii. Sotnia, care aștepta la pândă, prăbuși asupra lor o salvă, alta, a treia. Țipetele sfâșiară văzduhul, un cal se prăvăli, se rostogoli de-a tumba cu călăreț cu tot; altul își îndoii genunchii și se înfipse cu botul în zăpadă. Alte gloanțe mai smulseră din sa încă trei-patru roșii. Pe când ceilalți își întorceau caii, îmbulzindu-se, au mai tras asupra lor câte un încărcător, și apoi totul se liniști. Grigori abia avu timp să strige cu glas spart: „So-o-otnii!”, și mii de copite, frământând zăpada în grabnică răsucitură pe loc, se năpustiră în urmărire. Dar nu fu o goană prea îndărătnică, din pricina cailor obosiți. Toți s-au întors după ce au străbătut vreo verstă și jumătate. Dezbrăcără roșii morți și scoaseră șeile de pe caii căzuți. Pe cei trei roșii răniți îi mântui de viață Alioșka Șamil, ciungul, punându-i cu fața spre gard și izbind în fiecare la rând. Cazacii se mai îngrămădiră îndelung în fața trupurilor, cercetându-le și fumând. Toți trei aveau același semn: trupurile lor erau despicate pieziș, de la umăr până la mijloc.

— Am făcut șase din trei, se laudă Alioșka, clipind din ochi, cu obrazul zguduit de tremur.

Oamenii se întreceau să-i facă cinste cu câte o țigară, privindu-i cu un vădit respect pumnul, cam cât o tărăcuță din cele nu prea mari, și pieptul său vânjos care nu-i încăpea în haină.

Acoperiți de mantale, caii uzi tremurau lângă gard. Cazacii strângeau chingile. La o fântână din ulicioară stăteau un șir de oameni, așteptându-și rândul la apă. Mulți își duceau de dârlogi caii istoviți, abia târându-și picioarele.

Grigori plecă înainte, urmat de Prohor și de cinci cazaci. Îi era ca și cum i-ar fi căzut o coajă de pe ochi. Văzu, ca și în preajma atacului, soarele luminând lumea, zăpada topindu-se pitiță lângă clăile de paie; auzea iar ciripitul primăvărativ al vrăbiilor prin sat și simțea cele mai gingașe miresme ale primăverii ce sta să vină. Viața se întorsese la el, și nu era nici veștedă, nici îmbătrânită din pricina sângelui vărsat abia de câteva ceasuri.

Nu, îi făgăduia mereu alte zgârcite și înșelătoare bucurii. Un peticel de zăpadă pare totdeauna mai fermecător, mai bătător la ochi, pe fondul negru al pământului dezghețat...

38

Ca niște ape de primăvară, izbucnise și se revărsase răscoala, cuprinzând tot Donul de sus și ținuturile de stepă de peste Don, pe o întindere de patru sute de verste. Douăzeci și cinci de mii de cazaci își încălecaseră caii, iar satele din districtul Donului de sus au mai dat și zece mii de infanteriști.

Războiul luă întorsături nemaivăzute. Armata Donului ținea frontul undeva, lângă Doneț, acoperind Novocerkasskul și pregătindu-se de o înclăștare hotărâtoare. Iar în spatele Armatelor a 8-a și a 9-a roșii, care îi stăteau împotriva, fierbea și clocotea răzmerița, ceea ce încălcea nemăsurat problema cuceririi Donului, atât de grea în sine chiar și fără răscoală.

În aprilie, Consiliul militar revoluționar al Republicii fusese pus neted în fața primejdiei de a vedea săvârșindu-se unirea dintre răsculați și frontul albilor. Răzmerița trebuia înăbușită cu orice preț, înainte de a izbuti să macine din spate sectorul frontului roșu și să se contopească cu Armata Donului. Cele mai vrednice forțe fură deci aruncate împotriva răscoalei; în rândurile trupelor expediționare se aflau vărsate companii de marinari din Flota Mării Baltice și din Flota Mării Negre, regimente socotite drept cele mai de încredere, echipajele trenurilor blindate, cele mai brave unități de cavalerie. De pe front, fuseseră retrase în întregime cinci regimente ale Diviziei „Bogucear”, care numărau până la opt mii baionete, cu câteva baterii și cinci sute de mitraliere. În aprilie, în sectorul Kazanskaia, împotriva răsculaților, luptau cu o vitejie fără seamăn elevii școlilor de comandanți din Tambov și Reazan; mai târziu, sosise și o parte din elevii școlii de comandanți „Comitetul Executiv Central din Rusia”, iar la Șumilinskaia pușcașii letoni⁸¹ se luptau și ei împotriva răsculaților.

Cazacii abia-și trăgeau suflarea din pricina lipsei de armament. Chiar de la început nu avuseseră arme destule, iar cartușele erau pe isprăvite. Totul trebuia luat cu prețul sângelui, prin atacuri sau incursiuni de noapte. Și era luat. În aprilie, răsculații ajunseseră să aibă un număr îndestulător de puști,

---

⁸¹ Unitățile de pușcași letoni fuseseră organizate în timpul primului război mondial. În octombrie 1917, ele au trecut de partea Puterii sovietice și au luptat până la sfârșitul războiului civil.

șase baterii și circa o sută cincizeci de mitraliere.

La izbucnirea răzmeriței, în depozitul de la Vioșenskaia se mai aflau cinci milioane de cartușe de manevră. Sovietul districtual mobilizase pe cei mai buni fierari, lăcătuși și armurieri. Tot la Vioșenskaia fusese organizat un atelier pentru fabricarea gloanțelor, dar lipsea plumbul pentru turnatul lor. Atunci, la chemarea Sovietului districtual, toate satele începură să strângă plumb și aramă. De la morile cu aburi fuseseră ridicate toate rezervele de plumb și de babil. Curieri călări răspândiră prin sate această scurtă proclamație:

„Bărbații, feciorii și frații voștri nu au cu ce trage.

Ei trag numai cu ceea ce smulg prin luptă de la dușmanul blestemat. Predați tot ce aveți prin gospodăria bun pentru a fi prefăcut în gloanțe! Scoateți sitele de plumb de la vânturători!”

O săptămână mai târziu, în tot districtul nu se mai găsea nicio sită de vânturătoare.

„Bărbații, feciorii și frații voștri nu au cu ce trage”... Femeile cărau la sovietele sătești tot ce era bun sau nu; copiii din satele unde se dăduseră lupte scoteau gloanțele din ziduri și scormoneau pământul în căutarea schijelor.

Dar nici în această faptă nu se păstra o unitate deplină; mai multe femei nevoiașe, care nu se înduraseră să se lipsească de cele din urmă lucruri de gospodărie, fuseseră arestate și expediate la centru pentru că ar fi „simpatizat cu roșii”. La Tatarski, bătrânii înstăriți îl bătuseră măr pe Semion Ceaun, care se întorsese acasă în permisie și avusese nechibzuința să spună doar atât: „Lasă-i pe bogătași să-și strice vânturătorile, au pesemne mai multă frică de roșii decât de sărăcie”.

Plumbul strâns era topit în atelierele de la Vioșenskaia, dar gloanțele, fără cămașă de nichel, se topeau și ele... Un asemenea glonț zbura din țeavă ca o bucățică diformă de plumb topit, cu un vâjâit și șuierat sălbatic, dar nu omora decât până la 100-120 de stânjeni. În schimb, rănille pricinuite de aceste gloanțe erau îngrozitoare. După ce aflaseră cum stă povestea, ostașii roșii strigau uneori, când se nimereau mai aproape de patrurile cazacilor: „Trageți cu gândaci... Predați-vă, fiindcă tot o să vă nimicim pe toți!”

Cei treizeci și cinci de mii de răsculați erau împărțiți în cinci divizii și o brigadă independentă. În sectorul Meșkovskaia-Setrakov-Veje, se lupta Divizia 3 sub comanda lui Egorov. Sectorul Kazanskaia-Donetkoe-

Șumilinskaia era ocupat de Divizia 4, condusă de horunji Kondrat Medvedev, strașnic luptător și un adevărat diavol în bătălie, care altfel însă părea omul cel mai ursuz din lume. Divizia 5 lupta pe frontul Slașciowskaia-Bukanovskaia și era comandată de Ușakov. În sectorul Elanskaia-Hopiorskaia-Gorbatov, lupta vagmistrului Merkulov, cu Divizia 2. Tot acolo se afla și Brigada 6 independentă, foarte bine organizată și care aproape că n-avusese pierderi, deoarece ofițerul cazac Bogatîriov de la Maksaevskaia era prudent, nu risca niciodată și nu-și dădea oamenii pentru a fi jertfiți de prisos. Grigori Melehov își desfășurase Divizia I de-a lungul Cirului. Sectorul său era central; trupele roșii ridicate de pe front se azvârleau dinspre miazăzi asupra lui și cu toate acestea el izbutea nu numai să respingă atacurile inamicului, ci să și mai vină în ajutorul Diviziei 2, mai puțin rezistentă, aruncând sotnii de infanterie și de cavalerie în sectorul ei.

Răzmerița nu izbutise să cuprindă și stanițele districtelor Hopior și Ust-Medvedîța. Au fost tulburări și acolo; veneau și de acolo trimiși cu rugămintea de a se aduce trupe spre Buzuluk și la Hopiorul de sus, pentru a-i răscula pe cazaci, dar comandamentul răsculaților nu cutezase să depășească hotarele districtului Donului de sus, știind că cei de la Hopior susțin în cea mai mare parte Puterea sovietică și nu vor pune mâna pe arme. De altfel nici trimișii nu făgăduiau cine știe ce ispravă, arătând cinstit că numărul celor nemulțumiți de roșii prin sate nu este chiar atât de însemnat, că ofițerii rămași prin locurile mai ferite din districtul Hopior se ascund și că nu-i pot aduna pe cei care țin cu răsculații într-o alcătuire mai temeinică, deoarece foștii luptători pe front fie că stăteau pe la casele lor, fie că plecaseră cu roșii, iar bătrânii așteptau ca niște viței în grajd și nu mai aveau nici puterea, nici greutatea lor de altădată.

La sud, în plășile locuite de ucraineni, roșii mobilizaseră tineretul care se lupta cu îndârjire împotriva răzvrătiților, intrând în regimentele Diviziei „Bogucear”. Răscoala fu astfel închisă în cercul districtului Donului de sus. Tuturora li se vădea din ce în ce mai limpede – începând cu cei de la comandamentul răsculaților – că nu-și vor putea apăra mult timp casele, fiindcă, mai devreme ori mai târziu, Armata Roșie se va întoarce de la Doneț și-i va zdrobi pe toți.

La 18 martie, Kudinov îl chemase pe Grigori Melehov la Vioșenskaia, la o consfătuire. După ce predase comanda diviziei lui Reabcikov, ajutorul său, Grigori, însoțit de vistavoi, plecă în zori de zi la centru.

Sosi la comandament tocmai în toiul tratativelor pe care le ducea

Kudinov, în prezența lui Safonov, cu un delegat al staniței Alexeevskaiia. Kudinov ședea cocoșat deasupra mesei de scris, învârtea între degetele sale uscățive și negricioase vârful curelușei caucaziene și, fără să-și ridice ochii umflați și urduroși din pricina nopților de nesomn, întrebă pe cazacul care ședea în fața lui:

— Dar voi ce ziceți? Ce credeți despre asta?

— Și noi, de bună seamă... Numai că nu ne prea vine să pornim singuri, de capul nostru... Cine știe cum se întorc lucrurile aiurea!... Nu știi doar cum e lumea? Se teme! Dâșii ar vrea, dar li-e frică!

— „Se teme!”... „Ar vrea!” strigă Kudinov, îngălbenindu-se de mânie și sări de pe fotoliu, ca și cum l-ar fi fript cărbuni aprinși dedesubt. V-ați făcut fete mari peste noapte, lua-v-ar naiba! „Mi-ar fi poftă, dar mi-e și frică, că nu mă lasă mămica!”... Ei bine, dacă-i așa, du-te sănătos la tine, la Alexeevskaiia, și spune-le moșnegilor că noi n-o să trimitem niciun pluton în stanița voastră, până când nu veți începe singuri! Las’ să vă spânzure roșii, unul câte unul!

Mâna roșie a cazacului împinse greoi, pe ceafă, căciula lucioasă, de vulpe. Sudoarea îi curgea șiroaie pe brazdele frunții, ca niște gârle de primăvară; genele albicioase și scurte clipeau des, iar ochii zâmbeau cu vinovată umilire.

— E drept că nici dracu’ nu vă poate sili să veniți la noi. Totul însă este să începem. Numai că începutul e mai greu ca orice...

Grigori, care asculta cu luare-aminte această convorbire, se dădu la o parte pentru a face loc unui om scund, cu mustați negre și cu cojocul alb, care intră fără să bată în ușă și păși din coridor în odaie. Îl salută pe Kudinov cu o înclinare mută a capului și se așeză lângă masă, sprijinindu-și obrazul pe palma albă. Grigori, care-i cunoștea pe toți cei de la statul-major, îl vedea pentru întâia oară. Începu să-l cerceteze mai atent. Omul avea o față cu trăsăturile fine, smeadă, dar neatinsă de vânt sau de soare; mâinile lui albe și moi, manierele de intelectual, toate dovedeau că nu era localnic.

Arătând din ochi către necunoscut, Kudinov îi spuse lui Grigori:

— Faceți cunoștință: Melehov, tovarășul Gheorghidze! El... Părea încurcat; se juca o clipă cu bumbul de argint înnegrit de la curea, apoi se ridică și rosti către delegatul staniței Alexeevskaiia: Ei bine, stănicerule, poți să te duci. Noi mai avem acum o mulțime de treburi. Du-te acasă și trimite vorbă cui trebuie ceea ce ți-am spus.

Cazacul se sculă de pe scaun, ajungând aproape până în tavan cu căciula

lui de vulpe roșcată, ca para focului, cu firișoare negre, iar odaia păru deodată mai mică și mai strâmtă, din pricina umerilor largi care închideau lumina.

— Ai venit după ajutor? întrebă Grigori, care mai simțea în palmă atingerea neplăcută și dușmănoasă, după strângerea de mână a caucazianului Gheorghidze.

— Tocmai! După ajutor... Da' vezi și tu, uite cum iese treaba...

Cazacul se întoarse bucuros către Grigori, căutând sprijin în ochii lui. La față era tot așa de roșu ca blana de vulpe a căciulii; arăta atât de buimăcit și scaldat de sudoare cu atâta dărnicie, încât chiar barba și mustățile-i roșcate și pleoștite îi erau brobonite ca de niște mărgele.

— Care va să zică, nu v-a plăcut nici vouă Puterea sovietică? continua Grigori, prefăcându-se că nu observă mișcările de nerăbdare ale lui Kudinov.

— Toate ca toate, frate, răspunse cu fereală cazacul cu voce de bas, dar ne temem să nu ne fie mai rău.

— Au împușcat pe cineva, la voi?

— Nu, Doamne ferește! Ca să vorbim drept: au luat cai și ceva grâușor. Au mai luat pe câte unul care vorbea împotriva lor... Într-un cuvânt, ni-e frică de mai rău...

— Dar dacă cei din Vioșenskaia ar veni în ajutorul vostru? V-ați răscula? V-ați ridica toți ca unul?

Ochii mici ai cazacului, auriți de soare, mijiră șiret și ocoliră privirea lui Grigori; căciula îi lunecă pe fruntea șanțuită de brazdele adânci ale apăsătoarelor gânduri.

— Anevoie să vorbesc pentru toți!... Dar cazacii mai înstăriți, ăștia da, ar merge fără doar și poate...

— Și cei săraci, neînstăriți?

Grigori, care până atunci încerca în zadar să se uite drept în ochii cazacului, îi întâlnește privirea copilărească, plină de sinceritate și de uimire:

— Hm!... Trântorii la ce bun să meargă? Tocmai pentru dânșii e rost de trai cu stăpânirea asta! Baftă!

— Păi atunci, ce tot ai îndrugat aici, lungan afurisit!? strigă Kudinov, fără să-și mai ascundă ciuda, și fotoliul de sub el scârțâi prelung. La ce dracu' ai venit să ne încurci? Ce, la voi toți sunt numai bogați?... Ce... de răscoală ar mai fi și aia, dacă au să se ridice doar două-trei gospodării din tot satul? Pleacă de-aici! Cară-te, îți spun! Încă nu v-a ajuns parul la c..., iar când are să vă ajungă, atunci o să începeți războiul și fără ajutorul nostru!

V-ați obișnuit ca niște putori să vă căutați în tihnă de arătură, pe spinarea altuia! Tot la cuptor, și cu picioarele în păsat cald... Hai, du-te! Mi-e și scârbă să mă uit la tine, tartor afurisit!

Grigori se încruntă și-și întoarse fața. Pe chipul lui Kudinov creșteau, tot mai largi, niște rotocoale de pete roșii. Gheorghidze își răsuca mustața, mișcându-și nările nasului mare și coroiat, cioplit parcă în lemn.

— Cerem iertare, dacă așa stă treaba. Și matale, blagorodnicia voastră, nu striga și nu mă amenința. Doar am venit să stăm de vorbă ca oamenii. V-am adus rugămintea bătrânilor noștri și am să le duc răspunsul vostru, dar nu trebuie să răcnești la mine! Până când se va tot striga la oamenii din popor? Albii strigau, roșii strigau, matale strigi tot ca dâșii, fiecare își arată puterea și tot încearcă să-ți mute fălcile... Fire-ar a naibii de viață țărănească, linsă de cățea spurcată!...

Cazacul își îndesă furios căciula, se prăvăli greoi afară, ca un bolovan desprins din stâncă, după ce închise încetișor ușa în urmă, dar în schimb, atunci când se pomeni în coridor, își slobozi mânia din plin și trânti cu atâta putere ușa de la intrare, încât abia după cinci minute încetă să mai cadă tencuiala pe dușumea și pe pervazul ferestrelor.

— Poftim, uite ce fel de oameni au răsărit acum! zâmbi Kudinov, cu o înfățișare mai veselă, jucându-se cu curelușa și mai bine dispus. În nouă sute șaptesprezece, primăvara, merg într-o zi la gară. Era cam în preajma Paștelui și lumea ieșise la arat. Și ară ei, căzăceii liberi, și s-ar fi zis că i-a apucat prosteala pe toți de atâta libertate, de începuseră să are și toate drumurile, parcă nu le mai ajungea pământul! Dincolo de Tokin, chem la mine un plugar. Vine până la trăsură. „Mă-ă, așa și pe dincolo, pentru ce-ai arat drumul?” Se zăpăcește flăcăul... „N-am să mai fac, zice. Cer iertare, pot să bat pământul la loc.” Și tot așa, mai bag în sperieți vreo doi sau trei inși. Când ies din Graciov, drumul iar arat, și un tontălău merge după plug. Îl strig: „Ia fă-te încoa!” Vine. „Cine ți-a dat voie să ari drumul?” S-a uitat la mine – un cazac de toată frumusețea, cu ochi senini ca cerul – n-a zis nimic, s-a întors în trap la boii lui. Scoate din jug resteu de fier și, tot în trap, vine la mine, se apucă de aripa trăsurii și se suie pe scară. „Da' tu cine ești, zice, și până când veți suga sângele nostru? Vrei să-ți sparg căpățâna? Uite, acuși ți-o fac cioburi.” Și ridică resteu. „Stai, Ivan, zic, – doar am glumit.” Dar el: „Nu-s Ivan, ci Ivan Osipovici, și am să te snopesc în bătaie, pentru că ești obraznic!” Crede-mă, cu greu am scăpat de el. Țsta, la fel: sforăia din nas, făcea temenele, dar, la urma urmelor, și-a arătat arama pe față. Li s-a trezit mândria.

— Li s-a trezit mojicia, nu mândria, și s-a revărsat din ei. Mojicia a căpătat toate drepturile de cetățenie! rosti liniștit locotenent-colonelul caucazian și, fără a aștepta vreun răspuns, încheie discuția: Rog să începem consfătuirea. Aș vrea să fiu chiar astăzi la regiment.

Kudinov bătu în perete și strigă:

— Safonov! Apoi se adresă lui Grigori: Rămâi cu noi, avem să ne sfătuim împreună. Știi zicătoarea: „Două capete fac mai mult decât unul”. Avem noroc că tovarășul Gheorghidze a rămas din întâmplare în Vioșki, iar acum ne ajută. Are gradul de locotenent-colonel, a terminat Academia Marelui Stat-Major.

— Dar cum ați rămas în Vioșenskaia? întrebă Grigori, simțind un fior lăuntric, fără să-și dea seama de ce, și ascuțindu-și atenția.

— M-am îmbolnăvit de tifos și m-au lăsat în satul Dudarevski, când a început retragerea de pe Frontul de nord.

— La ce unitate ați fost?

— Eu? Nu, sunt necombatant. Am fost la comandamentul grupării speciale.

— Care grupare? a generalului Sitnikov?

— Nu...

Grigori voia să mai întrebe ceva. Dar simți după chipul locotenent-colonelului Gheorghidze, rezervat și închis, că întrebările sunt nelalocul lor. Tăcu, fără să-și isprăvească vorba.

Nu după mult timp, se adunară Safonov, șeful de stat-major, Kondrat Medvedev, comandantul Diviziei 4, și Bogatîriov, comandantul Brigăzii 6 independente, om cu fața rumenă și cu dinții albi. Consfătuirea începu. Kudinov puse la curent pe cei de față cu situația de pe fronturi, relatându-le pe scurt cuprinsul buletinelor informative. Locotenent-colonelul ceru cuvântul înaintea tuturor. După ce despături încet pe masă harta, începu să vorbească deslușit și sigur, cu un accent abia simțit:

— Înainte de toate, consider absolut necesară transferarea unor unități din rezervele Diviziilor 3 și 4 în sectorul ocupat de divizia lui Melehov și de brigada independentă a lui Bogatîriov. După informațiile secrete pe care le avem și din interogatoriul prizonierilor, reiese într-un chip cu totul evident că comandamentul roșu ne pregătește o lovitură serioasă tocmai în sectorul Kamenka-Karghinskaia-Bokovskaia. În urma celor spuse de către transfugi și prizonieri s-a stabilit că de la Oblivî și de la Morozovskaia statul-major al Armatei a 9-a roșii a trimis într-acolo două regimente de cavalerie, luate din Divizia 12, cinci detașamente de baraj, cu trei baterii și

cu grupe de mitralieră. După o socoteală sumară, aceste întăriri îi vor da adversarului vreo cinci mii cinci sute de luptători. În acest chip, rămâne lucru sigur că dânșii vor avea superioritatea numerică, fără să mai vorbim și de superioritatea lor în armament.

Soarele galben, ca o roată de floarea-soarelui tăiată de crucea ferestrei, se uita în cameră dinspre miazăzi. Un nor de fum albastru plutea nemișcat sub tavan. Mirosul amărui de tutun sălbatic se topea în duhoarea tăioasă a cizmelor ude. Undeva, sub tavan, o muscă otrăvită de fum bâzâia deznădăjduită. Grigori privea somnoros pe geam (nu dormise două nopți în șir); pleoapele lui, grele ca plumbul, i se umflau, și somnul îi năvălea în trup, împreună cu moleșeala odăii bine încălzite, slăbindu-i într-o amețitoare toropeală voința și conștiința. Iar afară, bătea vântul de primăvară dinspre Donul de jos; cea din urmă zăpadă strălucea trandafirii și clipea pe dealul de la Bazki; creștetele plopilor de peste Don se legănau în vânt cu atâta putere, încât, privind-le, lui Grigori i se părea că le aude neconținut vuietul de bas.

Glasul locotenent-colonelului, răspicat și energic, stârni însă luarea-aminte a lui Grigori. Trase cu urechea, într-o încordată sforțare, și toropeala buimacă îi pieri, ca și cum s-ar fi topit fără urmă.

— ... Slăbirea activității inamicului pe frontul Diviziei I și încercările lui insistente de a trece la ofensivă pe linia Migulinskaia-Meșkovskaia ne fac să fim cu ochii în patru. Eu cred... Locotenent-colonelul înghiți cuvântul „tovarăși” și, gesticulând înciudat cu mâna albă, străvezie, ca de femeie, urmă. Ridicându-și glasul: Eu cred că comandantul Kudinov, sprijinit de Safonov, face cea mai mare greșală atunci când ia manevrele roșilor drept acțiuni adevărate și este gata să slăbească sectorul ocupat de Melehov. Dați-mi voie, domnilor! Abecedarul strategiei ne spune că forțele inamicului sunt atrase pentru a se putea dezlănțui un atac cu...

— Dar Melehov n-are nevoie de regimentul de rezervă! îl întrerupse Kudinov.

— Dimpotrivă, trebuie să păstrăm la îndemână o parte din rezervele Diviziei 3, pentru ca în cazul unei străpungeri să avem cu ce s-o închidem.

— Mi se pare că Kudinov nici n-a catadicsit să mă întrebe dacă îi dau rezerve sau nu! zise Grigori, mâniindu-se. Dar eu nu le dau. N-am să dau nicio sotnie!

— Ei, lasă, frate, zise trăgănat Safonov, zâmbind și netezindu-și periuța galbenă a mustăților.

— Ce „frate”? Niciun frate! Nu dau și s-a isprăvit!

— Din punct de vedere operativ...

— Mie să nu-mi vorbești din punct de vedere operativ. Eu răspund pentru sectorul meu și pentru oamenii mei!

Cearta, izbucnită pe neașteptate, fu curmată de locotenent-colonelul Gheorghidze. Creionul roșu din mâna lui însemnă cu linie punctată sectorul amenințat – și, când capetele celor de față la consfătuire se aplecară asupra hărții, toți înțelesesă cu o limpezime fără greș că lovitura pregătită de comandamentul roșu nu era într-adevăr cu puțință decât în sectorul de sud, cel mai apropiat de Doneț și cel mai prielnic în ce privește comunicațiile.

După un ceas, consfătuirea luă sfârșit. Mahmur ca un lup și înzestrat cu apucături de lup, Kondrat Medvedev, care abia știa carte și tăcuse în tot timpul discuțiilor, spuse în cele din urmă, uitându-se la toți, cu aceeași privire ursuză:

— O să-l ajutăm pe Melehov, nici vorbă. Avem oameni de prisos. Dar un gând nu-mi dă pace, fir-ar al dracului să fie! Ce se va întâmpla dacă au să înceapă a ne strânge din toate părțile? Unde să ne dăm atunci? Au să ne strângă grămadă, și vom rămâne ca niște șerpi pe un ostrov, în mijlocul apelor mari.

— Șerpii măcar știu să înoate, iar noi nici n-avem încotro să înotăm! hohoti Bogatîriov.

— Ne-am gândit și la aceasta, zise îngândurat Kudinov. Ei, dacă se vor întoarce lucrurile așa de greu, atunci îi lăsăm aci pe cei care nu pot purta armele, ne lăsăm familiile și o să răzvim prin lupte până la Doneț. Puterea noastră nu e mică, suntem treizeci de mii de oameni.

— Dar cadeții au să ne primească? Au o ură cumplită pe cei de la Donul de sus.

— Ce să mai vorbim aiurea? Găina șade-n cuib, iar oul îi stă în...!

Grigori își puse căciula și ieși în coridor. Auzi prin ușă cum Gheorghidze, împăturind cu foșnet harta, spunea cuiva:

— Cei din Vioșenskaia și, în general, toți răzvrățiții au să-și răscumpere vina față de Don și față de Rusia, dacă vor lupta cu aceeași bărbăție împotriva bolșevicilor...

„Vorbește, lepra, și râde în gând!”, își zise Grigori, trăgând cu urechea la mlădierile glasului, și simți din nou aceeași tulburare neînțeleasă și aceeași ciudă fără pricină ca în clipa când îl zărise pentru întâia oară pe acest ofițer, ivit pe neașteptate în Vioșenskaia.

La porțile statului-major, Kudinov îl ajunse din urmă. Făcură împreună

o bucată de drum fără a vorbi. Vântul încrețea și tulbura băltoacele de pe maidanul acoperit cu gunoaie. Se însera. Nori rotunzi și greoi, albi, așa cum sunt vara, treceau plutind încet dinspre miazăzi ca niște lebede. Mireasma pământului dezghețat era înviorătoare și dulce. Iarba ieșită de sub zăpadă începea să înverzească de-a lungul gardurilor, iar vântul de peste Don aducea foșnetul tulburător al plopilor.

— Au să pornească curând sloiurile pe Don! zise Kudinov tușind.

— Da.

— Drăcia dracului!... Ne prăpădim fără tutun! Și un pahar de mahorcă e patruzeci de ruble-kerence!

— Iată ce-aș vrea să-mi spui, zise apăsător Grigori, întorcându-se din mers. Ofițerul ăla, cerchezul, ce face la tine?

— A, Gheorghidze? E șeful secției operații... Ce cap are, diavolul! El face planurile. La strategie ne bate pe toți.

— Stă în Vioșki?

— Nu-u... L-am detașat la Regimentul „Cernovski”, la trenul de luptă.

— Dar atunci, cum urmărește mersul treburilor?

— Vezi, vine aici destul de des. Aproape în fiecare zi.

— Păi de ce nu-l luați la Vioșki? continuă Grigori, încercând să înțeleagă totul.

Tușind mereu, Kudinov își acoperi gura cu palma și răspunse în silă:

— Din pricina cazacilor, știi. Doar îi cunoști cum sunt fârtății: „Iată, uite cum s-au vârât iarăși ofițerii și fac totul după pofta lor. Din nou dânsii, cu epoleții lor...” Și așa mai departe.

— Și se mai găsesc în armată alții ca el?

— Sunt vreo doi-trei la Kazanskaia... Tu, Grișa, nu te mai frământa atâta. Știi eu unde vrei să ajungi... Dar noi, puiule, n-avem altceva de făcut decât să ne legăm soarta tot de caeți. Este așa, ori nu? Sau, poate, ai de gând să-ți organizezi o republică din zece stanițe? N-avem încotro... O să ne unim cu ei, vom veni pocăiți la Krasnov: „Nu ne osândi, Piotr Mikolaici, ne-am rătăcit nițel, când am părăsit frontul...”

— Ne-am rătăcit? repetă Grigori.

— Dar cum? întrebă cu o sinceră uimire Kudinov și ocoli cu grijă o băltoacă.

— Da' eu mă gândesc... Grigori se întunecă la față; apoi urmă cu un zâmbet silit: Mie mi se pare că ne-am rătăcit atunci când am primit să ne răsculăm... N-ai auzit ce a vorbit omul de la Hopior?

Kudinov nu răspunse, privind tăcut și încordat la Grigori.

Se despărțiră la o răscruce, în spatele pietii. Kudinov păși prin fața școlii, îndreptându-se spre casa lui. Grigori se întoarse la statul-major și făcu semn vistavoiului să vină cu caii. Stând în șa și desfăcând încet dârlogii, își îndreptă cureaua armei și încercă din nou să-și dea seama de simțământul său de neînțeleasă dușmănie și bănuială față de locotenent-colonelul ce se ivise la statul-major – și se gândi deodată, îngrozindu-se: „Dar dacă ofițerii ăștia pricepuți au fost lăsați cumva dinadins la noi de cadeți, ca să ne ridice în spatele roșilor și să ne conducă după socotelile lor de oameni învățați?” Iar cugetul se grăbi să-i sufle îndată și încheierea, copleșindu-l cu o dărnicie răutăcioasă: „N-a răspuns din ce unitate vine... s-a încurcat... E de la statul-major, dar pe aici n-a trecut niciun fel de stat-major... Cum naiba a nimerit la Dudarevski, loc uitat de toată lumea? Nu s-a pripășit pe aici degeaba, nu! Bine ne-am învățat!” Și, cercetându-și viața cu aceste gânduri întârziate, mai cugetă, cu furia unei fiare încolțite: „Ne-au băgat la mare ananghie, dumnealor, oamenii cu carte! Ne-au dus de nas, boierii! Ne-au pus lanțurile la picioare și acum își fac trebușoarele tot cu mâinile noastre! Nu poți să mai crezi în nimeni, nici măcar când e vorba de-o nimica toată...”

După ce trecu Donul, dădu drumul calului, lăsându-l să fugă în goana goanelor. În spatele lui călărea, scârțâind în șa, vistavoiul – bun ostaș și cazac de ispravă din satul Olșanski. Grigori se înconjură de asemenea oameni, gata să sară după el „în foc și în apă”, oameni încercați în războiul cu Germania. Vistavoiul, fost cercetaș, tăcu tot drumul, aprinzându-și țigările în bătaia vântului, scăpărând foc cu amnarul și ținând în mână sa zdravănă iasca mirositoare, fiartă în leșie de floarea-soarelui. Când coborau în satul Tokin, îl sfătui pe Grigori:

— Dacă nu e nevoie să ne grăbim, hai să înnoptăm aici! Caii îs osteniți, lasă-i să se odihnească.

Înnoptară la Ciukarin. În cocioaba șubredă, cu două odăițe cu o tindă la mijloc, era plăcut și cald ca acasă, după biciuiala vântului înghețat de pe drum. Din pământul de pe jos venea un iz de urină de vițel și de capră; din cuptor mirosea parcă a pâine nesărată și arsă, coaptă pe foi de varză. Grigori răspundea în silă la întrebările gazdei – o cazacă bătrână, care avea trei feciori și bărbatul, toți plecați la răscoală. Vorbea cu o voce groasă și-l privea de sus, apăsând asupra anilor săi care o puneau deasupra musafirilor, și chiar de la cele dintâi vorbe îi spuse neted lui Grigori:

— Cu toate că ești mai-marele lor și comandant peste proștii de cazaci, tot n-ai nicio putere asupra mea și mi-ai putea fi fecior. Așa că, șoimule

viteaz, fii bun și vorbește nițel cu mine... Te văd că tot caști, de parcă nu mă crezi vrednică să pricep vorbele tale. Grăiește!... Uite, mi-am petrecut trei feciori și moșneagul, păcatele mele, tot la războiul vostru, fire-ar al naibii să fie! Tu îi comanzi, da' eu mi-am născut feciorii, eu i-am hrănit, eu i-am purtat în poală la bostănării și prin livezi, și numai eu știu câtă bătaie de cap am mai avut cu dânșii! Nici asta n-a fost ușor... Și tu nu te mai strâmba și nu te ține măreț cu mine, ci spune-mi verde: când are să fie împăcarea?

— Curând... Ai face mai bine să te culci, mamă!

— „Curând, curând”! Dar când asta, curând? Și nu mă trimite la culcare, că eu îs stăpână aci, nu tu! Mai am a mă duce în ogradă, după iezii și după miei... îi luăm noaptea înăuntru, că-s prea mici. O să vă împăcați până la Paște?

— Când o să-i gonim pe roșii, a doua zi ne-am și împăcat.

— Ia uite, poftim! Bătrâna își rășchiră, pe colțurile ascuțite ale genunchilor, mâinile umflate, cu degetele slufite de muncă și de reumatism, apoi își mișcă dureros buzele cafenii și uscate, ca scoarța de vișin: Ei, și ce dracu' aveți de împărțit cu dânșii? De ce vă tot bateți cu ei? Au turbat oamenii, zău așa!... Vouă, prăpădiților, vă place să trageți cu puștile și să vă umflați în pene, pe cai, dar mamele ce zic? Pe feciorii lor îi omoară, nu-i așa? Iar voi vă țineți de scornit războaie...

— Da' ce, noi nu suntem oameni născuți din femei? Ce, suntem fătați de cățele? se îndârji cu voce de bas, hărtăgoasă și răgușită, vistavoiul lui Grigori, scos din fire peste măsură de sporovăiala bătrânei. Pe noi ne omoară, și tu: „vă umflați în pene pe cai!” Crezi tu că ălor care mor le vine mai ușor decât mamele care-i bocesc? Ha? Ai ajuns cu părul alb, cristelnița lui Dumnezeu, și tot mai trăncănești, îndrugând la verzi și uscate, de nici nu lași oamenii să doarmă...

— Ai să tot dormi pe săturate, țicniture! Ce te zgâiești așa la mine? Ai tăcut până acum ca un lup și sări cu gura, așa. Din senin. Uită-te la el! Ai răgușit de răutatea din tine!

— N-are să ne lase să dormim, Grigori Panteleici! strigă cu deznădejde vistavoiul și, voind să-și aprindă țigara, izbi amnarul cu atâta vrăjmașie, încât scăpără un roi întreg de scânteii.

În timp ce iasca se aprindea și ardea, împrăștiind fumul înecăcios, ordonanța o dădu gata pe gazda cea fără strajă la gură:

— Rea de gură mai ești, babo! Să știi că, dacă-ți omoară moșneagul pe front, are să răsufle și are să-i pară bine de moarte. Parcă-l aud zicând: „Of,

slavă Ție, Doamne, c-am scăpat și eu de babă, fie-i și ei țărâna ușoară!”

— Pușchea pe limbă, spurcatule!

— Dormi, mătușică, pentru numele lui Hristos! Suntem nedormiți de trei nopți. Dormi! După atâta cotcodăceală, ai să mori fără împărtășanie...

Numai cu mare greu izbuti Grigori să-i împace. Și, în timp ce adormea, simți cu plăcere căldura acrișoară a șubei de oaie cu care era învelit, auzi prin somn cum cineva izbește ușa de perete, și o adiere de aburi reci îi învâluie picioarele. După aceasta, un miel behăi ascuțit chiar în urechea lui. Copite mici de iezi tropotiră, țăcănind pe podea, și odaia se umplu de mirosul proaspăt și înviorător al fânului și al laptelui cald de oaie, miros de frig și de țarc de vite...

Somnul îl părăsi pe la miezul nopții. Stătu îndelung culcat, cu ochii închiși. În micul cuptor, cu vatră joasă, sclipeau cărbunii roșii, sub cenușa de opal. Mieii ședeau îngrămădiți la căldură, lângă gura cuptorului. În liniștea adâncă și dulce a nopții, se auzea cum scârțâiau în somn dinții lor, cum strănutau și sforăiau. Din tainica ei depărtare, luna plină privea prin geam. Un ied negru și neastâmpărat tot juca din picioare în pătratul galben de lumină de pe podeaua de unde se ridica un stâlp înclinat de pulberi de mărgăritare. Toată odaia era plină de această lumină albastră-gălbuie, aproape ca ziua. Un ciob de oglindă scânteia pe marginea cuptorului, și odoarele argintate ale unei icoane sclipeau nedeslușit în ungherul din fund... Grigori se întoarse cu gândul la consfătuirea de la Vioșenskaia, la trimisul de la Hopior – și, aducându-și aminte de locotenent-colonelul cu aspectul său străin, de intelectual, și cu felul lui nesuferit de a vorbi, simți iarăși o tulburare neplăcută și apăsătoare. Un ied care se cățara pe șubă, chiar pe burta lui Grigori, îl privi îndelung, cu ochii lui proști, ciuli urechile, apoi se făcu mai îndrăzneț, sări o dată, de două ori, și deodată își desfăcu picioarele acoperite cu păr creț. O șuviță subțire se scurse cu susur de pe blană pe palma întinsă a vistavoiului, care dormea lângă Grigori. Omul mugi prin somn, se trezi pe jumătate, își șterse mâna de pantaloni și dădu cu necaz din cap:

— M-ai spurcat, afurisitule! Bâr! bombăni el și-i trânti cu o nespusă plăcere iedului o sfârlă în frunte.

Cu un behăit subțire, iedul sări jos de pe șubă, apoi veni din nou și linse îndelung mâna lui Grigori, cu mica lui limbuță aspră și caldă.

După fuga lor din Tatarski, Stockman, Koșevoi, Ivan Alexeevici și alți câțiva cazaci, care făceau serviciul în miliție, rămăseseră la Regimentul 4 „Transamurean”. Pe la începutul lui 1918, regimentul acesta, care se retrăgea de pe frontul german, intrase în întregime într-un detașament al Armatei Roșii și, după un an și jumătate de lupte pe fronturile războiului civil, își păstrase cadrele de bază. Transamurenii erau foarte bine echipați și aveau cai bine hrăniți, buni de război. Regimentul se distingea prin capacitatea lui de luptă, prin tăria lui morală și prin instrucția măiastră a ostașilor, care arătau a cavaleriști adevărați.

La izbucnirea răzmeriței, transamurenii, sprijiniți de Regimentul I infanterie „Moscova”, stăvileau aproape singuri presiunea răsculaților, care căutau să răzbească până la Ust-Medvedîța; apoi veniseră întăririle, și regimentul ocupă în mod definitiv sectorul Ust-Hopiorskaia, de-a lungul râuşorului Krivaia.

Pe la sfârșitul lui martie, răzvrătiții scoaseră trupele roșii din hotarul staniței Elanskaia și ocupară o parte din satele care țineau de stanița Ust-Hopiorskaia. Se stabili o oarecare cumpănă de puteri, care hotărî, pentru aproape două luni, statornicirea frontului, rămas nemișcat. Acoperind Ust-Hopiorskaia dinspre apus, un batalion din Regimentul „Moscova”, întărit cu o baterie, ocupă satul Krutovski, așezat deasupra Donului. Bateria roșilor, instalată pe o creastă de deal din valea Donului, de la Krutovski spre miazăzi, se camuflase într-o arie de pe câmp și executa toată ziua trageri asupra răsculaților ce se adunau pe dealuri, sprijinind astfel lanțurile Regimentului „Moscova”; apoi mută focul și-l revărsă asupra satului Elanski de pe malul opus al Donului. Mici nourași de la șrapnele țâșneau și se topeau de îndată sus pe cer și jos, deasupra caselor îngrămădite. Obuzele ba se spărgeau în sat – și atunci vitele o luau la goană nebună pe ulicioare, dărâmând gardurile, iar oamenii se salvau, tupilându-se în fugă – ba explodau în spatele cimitirului celor de credință veche, lângă morile de vânt, printre dealuri de nisip pustii, făcând să sară în aer bulgări de pământ roșcat, care nu se dezghețase cu desăvârșire.

La 15 martie, Stockman, Mișka Koșevoi și Ivan Alexeevici plecară din satul Cebotariov la Ust-Hopiorskaia, aflând că acolo se organizează un detașament de comuniști și de slujbași ai puterii locale de stat, fugiți din stanițele răzvrătite. Îi ducea un cazac de credință veche, cu obraji de o rumeneală copilărească, atât de curată, încât până și Stockman, uitându-se

la el, își schimonosea mereu buzele într-un zâmbet. Cu toată tinerețea cazacului, barba-i blondă era cum nici nu se poate mai deasă; o gură roșie și fragedă se ascundea în ea ca o felioară de pepene; un pufuleț ușor auriu năpădisese chiar până sub ochi, iar din pricina bărbii stufoase, sau poate din pricina chipului rumen și sănătos, ochii păreau de un albastru neobișnuit de senin.

Mișka cântă tot drumul, cu jumătate glas; Ivan Alexeevici ședea la spate, cu arma pusă pe genunchi, și privea încruntat, iar Stockman începu să-l descoasă pe căruțaș mai întâi cu fleacuri.

— Cred că nu prea ai a te plânge de sănătate, tovarășe? îl întrebă el.

Cazacul, strălucind de vigoare și de tinerețe, zâmbi cald, descheindu-și cojocul.

— Nu, mulțumim lui Dumnezeu, care deocamdată ne iartă păcatele. Și de ce n-aș fi sănătos? Nu fumez de când sunt, votcă beau atâta cât trebuie, pâinea o mîncăm din copilărie numai de grâu. De unde vrei să se bage vreo boală în noi?

— Dar la oaste ai fost?

— Fost. M-au luat nițel cadeții.

— Și de ce n-ai plecat peste Doneț?

— Ciudată vorbă, tovarășe! Cazacul lăsă din mâini hățurile de păr de cal, împletite, își scoase mânușile și-și șterse gura, mijindu-și ochii a jignire. Și la ce adică m-aș fi dus acolo? După cântece noi?... N-aș fi slujit nici la cadeți, dacă nu m-ar fi luat cu arcanul. Orânduirea voastră o fi fiind ea dreaptă, numai că ați mai făcut și ceva strâmb...

— Ce anume?

Stockman își răsuci o țigară, o aprinse și rămase așa îndelung, așteptând răspunsul.

— Da' pentru ce arzi buruiana asta? rosti cazacul, întorcându-și fața. Uite ce văzduh curat de primăvară, și tu îți spurci pieptul cu fum puturos... Asta nu-mi place! Să-ți spun eu și ce anume ați făcut strâmb... I-ați asuprit pe cazaci, ați făcut prostii, că altfel puterea voastră n-ar fi avut sfârșit. Mulți nerozi sunt pe la voi, și din pricina lor s-a făcut răscoala.

— Cum prostii? Adică, după părerea ta, am făcut lucruri nesăbuite? În ce privință?

— Doar știi și tu... Au împușcat oamenii. Azi unul, mâine altul... Cine e așa de netot să aștepte să-i vină rândul? Până și boul, când îl duci la tăiat, tot se împotrivește, dă din cap. Uite, de pildă, în stanița Bukanovskaia... Se vede coala. Vezi biserica lor? Uite, după codirișca biciului, o vezi? Iată ce

povestește lumea. Se află la ei un comisar cu detașamentul, și-i zice Malkin. Ai să-mi spui poate că se poartă după dreptatea cea adevărată cu norodul? Atunci așteaptă să-ți povestesc îndată ce fel de dreptate. Adună bătrânii din sat, îi duce în mărăciniș și le ia viața, după ce i-a despuiat de haine, și nici măcar nu lasă rudele să-i îngroape... Și vina lor e că au fost aleși cândva judecători de staniță. Dar știi și tu ce fel de judecători. Unul abia știe să-și scrie numele, altul fie că vâără degetul în cerneală, fie că pune o cruce. Asemenea judecători erau aleși de obicei numai de ochii lumii. Toată vrednicia lor stă în barba lungă, iar unii au îmbătrânit într-atât de uită să se încheie la nădragi. Ce poți să ceri de la unul ca dâșșii? Leit copil mic! Iar acest Malkin stă acolo ca un Dumnezeu și se joacă cu viețile oamenilor. Într-o zi trece pe medean un bătrânel – Liniok îi zicea. Plecase la arie, cu căpăstrul în mână, ca să-l pună pe iapa lui și s-o aducă acasă, iar niște împielitați de băieți îi spun în glumă: „Du-te că te cheamă Malkin”. Acest Liniok își făcu semnul crucii după năravul lui de eretic – căci dâșșii sunt toți de credință nouă – și-și scoase șapca încă de pe când se afla pe medean. Intră și tremură ca o frunză. „M-ați chemat?” zice. Iar Malkin se strică de râs și se apucă cu mâinile de burtă. „Ei, zice, te-ai poftit singur! Nu te-a chemat nimeni. Dar o dată ce-ai venit, fie! Luați-l, tovarăși! La categoria a treia!” Gata! L-au și înșfăcat pe loc și – la mărăciniș cu el. Baba l-a tot așteptat cât a așteptat, el nu-i și nu-i. A plecat moșul și a pierit, a ajuns drept în împărăția cerurilor, cu căpăstrul lui cu tot... Pe un alt bătrân, Mitrofan, din satul Andreianovski, îl cheamă chiar Malkin pe uliță la el: „De unde ești? Numele?” Și nechează. „Ia uite ce barbă ți-ai făcut, leit coadă de vulpoi! Prea semeni cu Sfântul Nicolae, după barbă. Noi pe tine, porc bătrân, o să te facem zob! La categoria a treia!” Adevărat, avea moșul o barbă ca o mătură faină! Și l-au împușcat numai pentru că a nimerit într-un ceas rău, de l-a văzut Malkin. Asta nu-i bătaie de joc?

Mișka își întrerupsese cântecul încă de la începutul povestirii și, în cele din urmă, se stropși mânios:

— Miști fără nicio rușine, vericule!

— Minte tu mai bine! Înainte de a mă face mincinos, întreabă și pe urmă vorbește!

— Da' tu de unde știi că așa a fost?

— Oamenii spun.

— Oamenii! Oamenii spun că au văzut și găini mulse, măcar că nimeni nu a pomenit găini cu țâțe. Ți-au împuiat urechile cu minciuni, iar tu ai și dat drumul la limbă, ca muierile!

— Bătrânii erau oameni pașnici...

— Aha! Pașnici! repetă mârâind Mișka, în bătaie de joc. Bătrânii tăi pașnici... poate că tot dânșii pregăteau răscoala; judecătorii ăia poate că au avut ceva mitraliere îngropate în curți, și tu spui că i-au împușcat pentru barbă sau în glumă... Dar pe tine de ce nu te-au împușcat? Doar ai o barbă lată, ca de țap bătrân!

— Cum am cumpărat, așa o vând, îngăimă încurcat cazacul. Dracu' să știe, poate c-o fi mințind lumea, poate c-or fi avut și ei vreo vină împotriva puterii...

Sări jos din sanie și lipăi îndelung prin zăpada udă. Picioarele îi alunecau și se rășchirau, brăzdând zăpada moale, albăstruie de apă. Soarele mângâia stepa cu razele calde. Cerul de peruzea cuprindea rotund colnicele și crestele din depărtare. În adierea abia simțită a vântului, străbătea răsuflarea de miresme a primăverii apropiate. La răsărit, în spatele crestei șerpuitoare de dealuri din lungul Donului, se profila culmea înălțimii de la Ust-Medvedița, topindu-se în negura liliachie. Contopiți cu zarea, nori de albul creț al mieilor se împrăștiu în depărtare, ca un uriaș așternut unduitor.

Căruțașul sări în sanie, își întoarse la Stockman fața posomorâtă și zise:

— Bunicul meu – mai trăiește și acum, merge pe o sută opt ani – povestea ceea ce aflase tot de la bunicul său, că, pe vremea lui, adică a străbunului meu, a fost trimis de țarul Petru în părțile noastre de la Donul de sus un cneaz. Dă Doamne să-mi amintesc cum îi zicea: Dlinnorukov sau Dolgorukov. Și cneazul acela s-a coborât jos de la Voronej, cu oștenii, și strica așezările căzăcești, pentru că nu voiau să primească credința niconiană cea spurcată și să se supună țarului. Pe cazaci îi prindea, le tăia nasul, iar pe unii i-au spânzurat și le-au dat drumul pe Don, pe niște plute.

— Și unde vrei să ajungi? întrebă Mișka, încruntându-se plin de luare-aminte.

— Iată unde! Cred că nici țarul nu i-a dat atâtea drepturi, cât o fi fost el de Dlinnoruki. Dar comisarul de la Hukanovskaia iată în ce fel și chip a grăit: „Am, să vă descăzăcesc eu, puilor de lele, să mă țineți minte cât ați trăi!” Așa a strigat el la Bukanovskaia și a auzit toată lumea adunată din staniță. Are el oare aceste drepturi de la Puterea sovietică? Da' de unde!... Eu cred că nici nu este o lege pentru asemenea isprăvi, ca să-i tunzi pe toți la fel. Sunt cazaci și cazaci...

Lui Stockman i se încreți pielea pe umerii obrajilor.

— Te-am ascultat, iar acum ascultă-mă și tu pe mine.

— Bineînțeles, poate că am spus ceva nelalocul lui, din prostie, așa că să avem iertare.

— Stai, stai o clipă... Iată ce-i. Tot ce-ai spus tu despre comisarul cu pricina nu prea seamănă a fi adevărat. Am să cercetez... Și dacă într-adevăr a făcut asemenea samavolnicii și-și bătea joc așa de cazaci, să știi că nu-l vom cruța!

— He-he! Nu-mi prea vine să cred!

— Ba chiar așa! Când trecea frontul prin satul vostru, n-au împușcat ostașii roșii pe un ostaș roșu, chiar din unitatea lor, pentru că a jefuit o cazacă? Mi-au povestit asta cei de la voi, din sat.

— Asta așa-i! A cotrobăit în ladă la Perfilievna. Ce e adevărat, e adevărat! Ai dreptate, și s-a făcut după faptă și răsplată... cu toată strășnicia; tocmai așa cum spui: l-au împușcat tot acolo, după arii. La noi, s-a vorbit mult despre el din altă pricină. Vorba era: unde trebuia să-l înmormântăm? Unii ziceau la cimitir, dar alții s-au împotrivit: cică are să ne spurce locul. Încât tot acolo l-au îngropat, sărmanul de el, lângă arie.

— Va să zică, așa a fost? Stockman își răsuca grăbit o țigară.

— A fost, cum de nu! N-am să spun că n-a fost, încuviință, cu tărie, cazacul.

— Atunci de ce crezi tu că nu-l vom pedepsi pe comisar, dacă-l vom găsi vinovat?

— Tovarășe dragă! Poate că la voi nici nu se va găsi unul mai mare peste el. Acela a fost soldat, iar ăsta-i comisar...

— Cu atât mai amarnică îi va fi răfuiala! Ai înțeles? Puterea sovietică pedepsește pe dușmanii ei – și noi pedepsim fără nicio milă, ca pe niște dușmani, pe acei slujbași ai Puterii sovietice care prigonesc pe nedrept lumea muncitoare.

Un bubuit de tun strivi cu ecoul lui răsunător tăcerea amiezii din stepa de martie, până atunci străbătută numai de șuierul tălpicilor de sanie și de tropotul lipăit al copitelor. Urmară alte trei răbufniri, în răstimpuri egale. Bateria din Krutovski deschisese din nou foc asupra malului stâng.

Convorbirea din sanie luă sfârșit. Bubuitul tunului năvăli ca un glas puternic și străin în vraja blândă a stepei, afundată în toropeala din ajun de primăvară. Până și caii începură să meargă mai cu băgare de seamă, pășind mai larg, cu picioarele ridicate fără cleampăt și ciulindu-și urechile.

Ieșiră din Șleaul Hatmanilor, și cei din sanie au zărit întinderea ținutului de peste Don, cât puteau cuprinde cu ochiul, toată în pete bălțate, cu pecinginile dezghețate ale nisipurilor galbene, cu limbi și ostroave sure de

sălcii și păduri de anini.

La Ust-Hopiorskaia, căruțașul trase sania în dreptul clădirii comitetului revoluționar, alături de care se afla și statul-major al Regimentului „Moscova”.

Stockman se scotoci prin buzunar și scoase din pungoci o kerencă de patruzeci de ruble, pe care o întinse cazacului. Chipul acestuia înflori într-un zâmbet, descoperindu-i dinții gălbui de sub mustățile jilave. Omul zise încurcat:

— Pentru ce, tovarășe? Hristos să vă răsplătească! Nu face atâtea parale.

— Ia, că ți-ai ostenit caii. Iar în ce privește puterea, n-avea nicio îndoială. Ține minte: noi luptăm pentru puterea muncitorilor și a țăranilor. Dușmanii noștri – chiaburii, atamanii, ofițerii – v-au împins la răscoală... Ei sunt aceia care au iscat răzmerița... Iar dacă vreunul dintre noi a obijduit pe nedrept un cazac muncitor, care ține cu noi și care ajută revoluția, se va găsi ac de jocul lui.

— Știi, tovarășe, avem o zicătoare: „Dumnezeu e prea sus, și țarul e prea departe...” Și până la țarul vostru e tot așa de departe ca și până la celălalt. „Să nu te lupți cu unul mai tare și să nu te judeci cu bogatul” – iar voi sunteți și tari, și bogați. Rânji cu viclenie: Uită-te și la tine: dai patruzeci de carboave, și tot drumul face cincii în cap. Ei, Hristos să vă răsplătească!

— Ți-a mai adăugat pentru băsnirile tale, zâmbi Mișka Koșevoi, sărind jos din sanie și îndreptându-și nădragii, cum și pentru barba ta frumoasă! Știi tu, netotule, pe cine ai avut în sanie? Pe un general roșu!

— Zău!?

— Ce „zău”! Vă știu eu ce fel de poame sunteți!... Dacă-ți dă puțin, umbli jeluindu-te cât te ține gura: „Așa și pe dincolo, am dus cu sania niște tovarăși și mi-au dat una de cincii, mama lor!” Și nu-ți mai tace cloanța toată iarna. Dar dacă ți-a dat mult, iar te arde la lingurică: „I-ai văzut, bogătașii? Mi-au dat patruzeci de carboave! Au bani cu nemiluita!” Din partea mea, nu ți-aș fi dat niciun ban! Supără-te cât vrei, de mulțumit tot nu te-ar fi mulțumit nimica! Este?... Hai să mergem! Cu bine, bărbosule!

Până și mahmurul Ivan Alexeevici zâmbi, auzind sfârșitul înfierbântatului logos al lui Mișka.

Un ostaș dintr-o patrulă de cercetare se ivi din curte, călare pe un căluț păros de Siberia.

— De unde e sania? strigă el, strunind calul să-l întoarcă scurt.

— Da’ ce vrei? întrebă Stockman.

— Să ducă niște cartușe la Krutovski. Intră în ogradă!

- Nu, tovarășe! Acestei sănii îi dăm drumul.
— Da' dumneata cine ești?
Ostașul, un flăcău tânăr și chipeș, veni aproape de tot.
— Suntem din „Transamurean”! Nu opri sania.
— A... Ei bine, poate pleca. Du-te, flăcăule!

40

Ajunși la fața locului, aflară că la Ust-Hopiorskaia nu se organizează niciun detașament. Fusese într-adevăr înjghebat unul, însă nu acolo, ci la Bukanovskaia, și chiar de către comisarul Malkin, despre care povestise cazacul de credință veche, și care fusese trimis de comandamentul Armatei a 9-a în stanițele din sud, de la Hopior. Comuniștii și slujbașii puterii locale de-stat din Elanskaia, Bukanovskaia, Slașciovskaia și Muimîljenskaia, întăriți cu ostași, alcătuiau o unitate de luptă destul de puternică, cu vreo două sute de baionete și câteva zeci de săbii ale grupului de cercetași călări. Detașamentul se afla vremelnic în Bukanovskaia, unde, împreună cu o companie din Regimentul „Moscova”, zăgăzuiau răsculații, care încercau să înainteze din susul pâraielor Elanka și Zimovnaia.

După ce a stat de vorbă cu șeful statului-major, fost ofițer de carieră, om ursuz și arțăgos, și cu comisarul politic, fost muncitor la uzinele Michelson din Moscova, Stockman se hotărî să rămână în Ust-Hopiorskaia și să intre în batalionul doi al regimentului. Într-o odăiță curată, plină de moletiere răsucite sul, bobine de cablu telefonic și alte materiale militare, Stockman avu o îndelungată convorbire cu comisarul politic.

— Să vezi, tovarășe, zise fără grabă comisarul, om scund, cu fața galbenă și suferind de crize de apendicită acută. La noi, aci, este o mașinărie grozav de complicată. Băieții mei sunt mai toți de la Moscova sau de la Reazan, câțiva, mai puțini, de la Nijni-Novgorod. Sunt flăcăi tari, în cea mai mare parte muncitori. Dar a mai fost aci un escadron din Divizia a 14-a, și a trebuit să-i trimitem înapoi la Ust-Medvedițkaia, fiindcă prea își făceau de cap... Rămâi, avem multă treabă. Trebuie să ne căznim cu locuitorii, să-i lămurim. Doar știi și tu ce înseamnă cazacii... Trebuie să fii cu ochii în patru.

— Le înțeleg toate astea, tot așa de bine ca și tine! răspunse Stockman, zâmbind la tonul de superioritate al comisarului și privind în albul îngălbenit al ochilor săi chinuiți. Dar ia spune-mi, te rog, ce soi de om e comisarul de la Bukanovskaia?

Comisarul își mângâie periuța sură a mustăților tunse și răspunde istovit, ridicându-și din când în când pleoapele albastre și străvezii:

— S-a cam întrecut acolo cu măsura! E... hm... băiat bun, dar nu-și prea dă seama de situația politică. Când tai pădurea sar și surcele... Evacuează acum populația bărbătească din stanițe în interiorul Rusiei... Deocamdată, treci pe la șeful aprovizionării, să vă pună la drepturi, adăugă comisarul, cu fața schimonosită de durere, ținându-se cu palma de burtă, peste betelia pantalonilor vătuiți și unsuroși.

A doua zi dimineața, tot batalionul doi se adună în grabă „la arme”; se dăduse alarma. Se făcu apelul. După o oră, porni în coloană de marș spre satul Krutovski.

Într-un rând de patru, mergeau împreună Stockman, Koșevoi și Ivan Alexeevici.

De la Krutovski, trimiseră peste Don o patrulă de cercetași călări. Coloana trecu apa în urma ei. Pe drumul desfundat, cu dâre cafenii de gunoi, se lăteau băltoace. Gheața de pe Don era albastră, străvezie și plină de bășici opace. În unele părți, au fost siliți să treacă limbile de apă de pe lângă maluri, întinzând deasupra podețe de garduri. Instalată pe deal, bateria trimeea fără întrerupere câte o salvă de obuze asupra grupurilor de ploi din livezile ce se zăreau în spatele satului Elanski. Batalionul trebuia să lase în urmă satul Elanski, părăsit de cazaci, să înainteze spre stanița Elanskaia și, făcând legătura cu compania din batalionul întâi, care înainta din Bukanovskaia, să pună stăpânire pe satul Antonov. Conform dispozițiilor primite, comandantul batalionului avea misiunea să-și ducă oamenii în direcția satului Bezborodov. Patrula de cercetași călări raportă că în Bezborodov nu au fost descoperite trupe inamice, dar că, la patru verste mai în dreapta satului, se aude un schimb viu de focuri.

Obuzele zburau, undeva pe sus, peste capetele ostașilor roșii, despicând văzduhul cu șuier și scrâșnete. Explozii apropiate cutremurau pământul. În spate, pe Don, gheața plesni cu vuiet. Ivan Alexeevici privi îndărăt.

— Pare-mi-se că se umflă și crește apa.

— Ar fi o adevărată prostie să încerci a trece acuma Donul. Te pomenești că se sparge gheața! mormăi Mișka, morocănos; nu se putea obișnui să păsească la fel cu infanteriștii, apăsât și în cadență.

Stockman privea spinările, strânse în curele, ale celor care mergeau înaintea lui, se uita la legănarea ritmică a țevelor de armă, cu baionetele fumurii aburite. Căutând în jurul său, vedea chipurile serioase și nepăsătoare de ostași, atât de deosebite și totuși atât de asemănătoare între

ele, le urmărea mișcarea legănată a șepcilor sure, cu stelele roșii în cinci colțuri, mantalele lor cenușii, unele vechi, mai gălbui, altele mai noi, păroase și sure. Auzea mersul cadentat, greoi și lipăit al mulțumii omenеști, le auzea vorbirea surdă, tusea de toate felurile și zăngănitul de gamele; le simțea mirosul iute de cizme ude, de mahorcă, de echipament și curele. Cu ochii pe jumătate închiși, se silea să nu piardă cadența și, simțind un mare val de căldură sufletească pentru toți băieții aceștia, pe care nici nu-i cunoștea în ajun, se întrebă în gând: „Bine, dar de ce tocmai acum mi s-au făcut deosebit de dragi, dureros de dragi? Ce mă leagă de ei?... Să zicem, ideea comună... Ba nu, aici cred că nu este vorba numai de idee, ci și de faptă. Și altceva? Poate că primejdia apropiată și moartea? Și-mi sunt chiar deosebit de dragi...” În ochii săi sclipi un zâmbet: „Îmbătrânesc oare”.

Cu o plăcere asemănătoare simțământului înduioșat de tată, Stockman privi spinarea voinică, lată și mare a ostașului care mergea înaintea lui, se uită la gâtul roșu și curat, de o rotunzime tinerească, ivindu-se ca un inel între guler și șapcă, apoi își mută privirile la vecinul său. Acesta avea o față smolită, cu pete mari de rumeneală roșie ca sângele, o gură subțire, care arăta bărbăție; era înalt și bine legat. Mergea aproape fără să-și clatine mâna liberă; se tot strâmba dureros, iar în colțurile ochilor i se așternuse un păienjenis de zbârcituri bătrânești. Stockman se simți ispitit să intre în vorbă.

— De mult ești în armată, tovarășe?

Ochii vecinului de un castaniu-deschis lunecară asupra lui Stockman cu o răceală iscoditoare, și oarecum pieziș.

— Din nouă sute optsprezece, răspunse el printre dinți.

Răspunsul acesta zgârcit nu-l descurajă pe Stockman.

— De unde ești de fel?

— Cauți pe cineva din același loc cu tine, tătucule?

— Mi-ar părea bine să dau peste unul.

— Sunt din Moscova.

— Muncitor?

— Îhî.

Stockman aruncă o privire asupra mâinii vecinului, de pe care timpul nu izbutise încă să spele urmele muncii cu fierul.

— Metalurgist?

Ochii castanii lunecară iarăși pe chipul lui Stockman, pe barba lui atinsă de cărunțea.

— Sunt strungar. Și tu, la fel? Și în ochii săi aspri, căprui, licări parcă o luminiță ceva mai călduroasă.

— Am fost lăcătuș... Dar de ce te tot strâmbi, tovarășe?

— Mă rod cizmele, sunt uscate și tari, scoarță. Am fost astă-noapte în patrulă, s-au udat și s-au uscat pe picioare.

— Nu ți-e frică? zâmbi cu înțeleles Stockman.

— De ce?

— Cum de ce? Doar mergem la luptă...

— Sunt comunist.

— Ei și? Comuniștii nu se tem de moarte? Nu sunt și ei oameni ca toată lumea? se amestecă Mișka.

Vecinul lui Stockman săltă sprinten patul armiei, împingând-o mai sus, apoi gândi și răspunse, fără să se uite la Mișka:

— Tu, frățioare, ești încă un prunc pentru asemenea lucruri. Eu n-am voie să am frică. Mi-am poruncit singur. Ai înțeleles? Și să nu te bagi în sufletul meu, dacă n-ai mânuși curate... Eu știu pentru ce și cu cine mă lupt și știu că vom învinge. Și asta este singurul lucru de seamă. Restul este un fleac. Zâmbi unei amintiri, care îi trecea prin cuget, și povesti, privindu-l pe Stockman din profil: Anul trecut, am fost în detașamentul lui Krasavțev, în Ucraina. Se dădeau lupte. Pe noi ne tot împingeau îndărăt. Aveam pierderi. Am început să ne lăsăm răniții... Și iată că ne încercuiesc lângă Jmerinka. Trebuia să treacă cineva noaptea prin liniile albilor și să arunce în aer un pod peste un pârâu, în spatele lor, ca să nu-i îngăduie trenului blindat să se apropie, pentru ca noi să putem răzbi peste linia ferată. Se cer voluntari. Nu se arată. Comuniștii – eram puțini – zic: „Hai să tragem la sorti și om vedea care din noi să meargă.” M-am hotărât și m-am oferit singur. Am luat calupuri de trotil, fitilul, chibriturile, mi-am luat rămas bun de la tovarăși și am plecat. Noaptea era rece și cu ceață. Fac cam la o sută de stânjeni și încep a mă târî pe burtă prin secara neculeasă, apoi prin râpă. Îmi aduc aminte ca acum: îmi sare o pasăre de sub nas taman când am început să ies târâș din râpă. Da-a-a... M-am strecurat până la pod, la vreo zece stânjeni de pichetul de pază: era un post de mitraliere. Am zăcut, așa întins, vreo două ceasuri, tot așteptând o clipă prielnică. Am așezat calupurile de trotil, am încercat să aprind chibriturile în poală, dar erau ude și nu se aprindeau. Când mă târâsem pe burtă, mă udasem de rouă și haina mi se făcuse learcă de apă, iar chibriturile – scăldate și ele. Și uite, măi tată, iată când mi s-a făcut mie frică! Se apropia revărsatul zorilor, și mâinile îmi tremurau, și sudoarea îmi șiroia pe ochi. „Totul e pierdut”, îmi

ziceam în gând. „Dacă nu-l arunc în aer, am să mă împuşc.” M-am chinuit cât m-am chinuit, până când tot am izbutit să aprind fitilul – și fuga, băiete! Când a prins a sări totul în aer, eu ședeam dincolo de terasament, după niște garduri. Ei începură să strige. Alarmă. Au tras cu două mitraliere; mulți călări trecură pe lângă mine, dar pe cine să-l prinzi noaptea? Am ieșit de sub garduri și – înapoi în lanuri! Și abia atunci, tătucule, mi s-au slăbit balamalele mâinilor și picioarelor, de nu mă mai puteam urni din loc și pace! M-am culcat. Când mă duceam într-acolo, n-am simțit nimic; dar când să mă întorc, m-a apucat rău de tot și am începui să vărs, de mi-au ieșit măruntaiele afară. Eram secătuit, de nu mai aveam nimic în mine, dar tot mă mai opinteam să-mi dau mațele afară... Iacă așa! Pe urmă, bine-nțeles că tot am ajuns la ai noștri. Se învioră, ochii lui castanii căpătară sclipiri calde și se făcură mai frumoși. Dimineața, le povestesc băieților, după luptă, ce porcărie mi-a ieșit cu chibriturile, iar un prieten al meu îmi spune de colo: „Dar bricheta ta, Serghei? Ce, ai pierdut-o?” Îmi pipăi buzunarul de la piept – acolo era! O scot, scapăr și, Închipuieți, s-a aprins îndată.

Goniți de vânt, doi corbi zburau repede și sus dinspre îndepărtatul ostrov de plopi. Vântul îi împingea, zbuciumându-i în toate părțile. Erau la vreo sută de stânjeni de coloană, când, după o oră de tăcere, tunul de pe dealul Krutovski bubui iarăși; un proiectil de reglaj se apropia cu un scrâșnet surd, crescând în putere – și deodată, când urletul lui părea să fi ajuns la cea mai mare încordare, unul din corbi, care zbura ceva mai sus, se învârti nebunește pe loc. Ca o așchie prinsă de furtună și îndoindu-și pieziș aripile, începu, ca o uriașă frunză neagră, să cadă în spirale, încercând să se oprească în cădere.

— Și-a găsit moartea! rosti, căscând gura de uimire, ostașul care pășea în spatele lui Stockman. Ați văzut cum l-a sucit și l-a învârtit? Vai de steaua lui!

Împroșcând în lături zăpada udă, comandantul companiei sosi călare pe o iapă înaltă și murgă.

— În trăgăto-ori!...

Trei sănii cu mitraliere trecură în galop, zvârlind snopi de omăt în Ivan Alexeevici, care mergea tăcut. Unul dintre mitraliori căzu la o cotitură, de-a berbeleacul, din ultima sanie, iar râsul tare și voios al ostașilor răsună îndelung, până când vizitiul întoarse voinicește sania, înjurând de zor, și mitraliorul căzut sări în ea din mers.

Stanița Karghinskaia devenise punctul de sprijin al Diviziei I de răsculați. Dându-și deplin seama de însemnătatea poziției de la Karghinskaia, Grigori Melehov hotărî să n-o piardă cu niciun preț. Dealurile de-a lungul malului stâng al râului Cir erau înălțimi dominante, care le ofereau cazacilor minunate posibilități de apărare. Jos, dincolo de Cir, se întindea Karghinskaia, iar în spatele ei începea stepa și se pierdea la multe verste în depărtare, înclinându-se ușor spre miazăzi, tăiată pe alocuri de văgăune și de râpe. Grigori alesese singur locul, pe deal, pentru instalarea unei baterii de trei tunuri. În apropiere, se afla un punct minunat de observare: o movilă făcută de mâna omului se ridica deasupra terenului înconjurător, acoperită de o pădure de stejar și apărată de crestele dealurilor.

La Karghinskaia, luptele se țineau lanț zi de zi. Roșii atacau de obicei din două părți; dinspre sud, prin stepă, venind de la satul ucrainean Astahovo, și dinspre răsărit, de la stanița Bokovskaia, înaintând în susul Cirului, printr-un șir de sate. Lanțurile de cazaci rămăneau culcate la o sută de stânjeni în fata staniței Karghinskaia, susținând un foc rar. Focul năprasnic al roșilor îi silea mai totdeauna să se retragă în staniță, iar apoi spre deal, prin povârnișurile râpelor strâmte. Roșii n-aveau puteri îndestule să-i împingă mai departe. Izbânda acțiunilor lor ofensive era zădărnicită de lipsa cavaleriei în număr îndestulător, care, prin manevre de întoarcere executate pe flancuri, ar fi putut să-i silească pe cazaci să se retragă mai departe și, atrăgând asupra ei forțele inamicului, să dezlege mâinile infanteriei, care bătea pasul pe loc, în apropiere de staniță. Iar infanteria nu putea fi folosită pentru o asemenea manevră, fiind prea puțin mobilă și incapabilă de manevre repezi; pe când, de partea cazacilor, cavaleria mult mai numeroasă putea ataca în orice clipă pedestrima în marș și n-o lăsa să-și execute misiunea de căpetenie.

Răzvrățiții mai aveau și avantajul că dânșii cunoșteau de-a fir-a-păr terenul și nu scăpau niciun prilej să-și arunce sotniile călări de-a lungul râpelor, în flancurile și în spatele inamicului, amenințându-l mereu și obligându-l să înceteze înaintarea.

Între timp, Grigori născocise un plan pentru zdrobirea roșilor. Voia să-i atragă la Karghinskaia printr-o amăgitoare retragere, iar în vremea asta să-l arunce pe Reabcikov, cu regimentul său de cavalerie, prin râpa Gusînskaia, dinspre apus, și prin Graci, dinspre răsărit, ca să cadă în flancul lor, pentru

a-i încercui și a le da o lovitură nimicitoare. Planul fu pus la cale în toate amănunțimile. La consfătuirea ce avusese loc seara, toți comandanții de unități independente primiră dispozițiuni și ordine precise. După ideea lui Grigori, manevra de întoarcere urma să înceapă în revărsatul zorilor, ca să poată fi executată cât mai ascuns. Totul era simplu, ca la jocul de dame. Și Grigori, după ce verifică bine și după ce cântări în gând toate întorsăturile ce s-ar putea isca și tot ce ar fi putut împiedica înfăptuirea planului, bău două pahare de votcă, se trânti pe pat, fără să se dezbrace, și adormi buștean, acoperindu-și capul cu poala umedă a mantalei.

A doua zi, pe la ceasurile patru dimineața, lanțurile de trăgători roșii ocupaseră Karghinskaia. Pentru a-i înșela parte din infanteria căzăcească străbătu în fugă stanița până la deal; întorcându-se din goana cailor, două mitraliere roșii răpăiau de zor asupra lor de pe căruțele ce se opriseră la intrarea în Karghinskaia. Roșii se răspândeau încet prin ulițe.

Grigori se afla în spatele mobilei, lângă baterie. Urmărea cu ochii cum infanteria roșie ocupa Karghinskaia și cum se aduna lângă Cir. Se hotărâse ca, după prima lovitură de tun, două sotnii de cazaci, ascunse prin livezi la poalele dealului, să treacă la atac, iar în acest timp regimentul însărcinat cu executarea manevrei să înceapă mișcarea de întoarcere. Comandantul bateriei voia să tragă prin ochire directă asupra căruței cu mitraliera, care gonea pe dealul Klimoscki spre Karghinskaia, când observatorul îi făcu cunoscut că, la vreo trei verste și jumătate, pe podul din satul Nijne-Lațîșevski, se ivise un tun: roșii înaintau în același timp și dinspre Bokovskaia.

— Trântiți-le una eu mortierul! sfătui Grigori, fără să-și desprindă binoclul „Zeiss” de la ochi.

Ochitorul schimbă câteva cuvinte cu vagmistrul, care îndeplinea funcția de comandant al bateriei, și puse la iuțea înălțătorul. Servanții se pregătiră, și mortierul de patru țoli și jumătate, cum îl recunoscuseră cazacii, detună scormonind cu sapa lui pământul de lângă piciorul afetului. Chiar cel dintâi obuz nimeri drept în capătul podului. Tunul doi din bateria roșie intra în pod tocmai în acea clipă. Obuzul mătură cei șase cai; după cum s-a putut afla mai târziu, numai unul rămăsese cu viață, dar în schimb omul care-l călărea se alese cu capul retezat din umeri de o schijă. Grigori văzu un nor galben-cenușiu răsărind în fața tunului; urmă un bubuit greoi, apoi caili, ridicându-se în două picioare, se prăbușiră ca secerați, învăluiti în fum. Oamenii se rostogoleau fugind. Un călăreț roșu, care se găsea în clipa exploziei chiar lângă tun, fu zvârlit într-o parte, împreună cu calul și cu

balustrada podului prăbușit pe gheața de dedesubt.

Artileriștii nu se așteptau la o lovitură atât de bine ochită. O clipă totul amuți la poalele movilei, lângă tun; numai observatorul, care se afla în apropiere, ridicându-se în genunchi, strigă ceva, dând din mâini.

Un „ura” împrăștiat răsună îndată în vale, prin desiușul livezilor de vișini, acoperit de pârâitul tremurător al focurilor de pușcă. Uitând orice prudență, Grigori urcă movila, în goană. Ostașii roșii fugeau pe ulițe; o larmă de voci se auzea din staniță, comenzi răstite, împușcături clocotind în rafale. Una dintre căruțele cu mitraliere se îndrepta spre deal, dar făcu o întoarcere bruscă în apropierea cimitirului și mitraliera începu să răpăie asupra cazacilor, care se iveau din livezi, peste capetele ostașilor roșii care alergau, aplecându-se din fugă.

În zadar se căznea mereu Grigori să zărească, dincolo de mulțimea cazacilor, cavaleria de sub comanda lui Reabcikov, plecată să execute manevra de întoarcere și care tot nu se vedea. Ostașii roșii de la flancul stâng se și apropiiau în fugă de pod prin râpa Zaburunnîi, ce unea Karghinskaia cu satul vecin Arhipovski, pe când cei de la flancul drept alergau de-a lungul staniței și cădeau sub focurile cazacilor, care puseseră stăpânire pe două ulițe mai apropiate de Cir.

În cele din urmă, cea dintâi sotnie a lui Reabcikov se ivi, urmată de a doua, a treia, a patra... Desfășurându-se pentru atac, sotniile cotiră pe loc spre stânga, tăind drumul pâlcurilor roșii care fugeau pe colnic către Klimovka. Mototolindu-și mânușile, Grigori urmărea tulburat mersul luptei. Lăsase binoclul din mână și privea cu ochiul liber cum valul de cazaci se apropie năvalnic de drumul ce duce spre Klimovka, cum grupuri de ostași și oameni răzleți o iau năuci îndărăt și fug spre ogrăzile din Arhipovka și cum acolo, primiți de focurile infanteriei căzăcești, care continua urmărirea în susul Cirului, se reped din nou spre drum. Numai o neînsemnată parte din roșii izbuti să răzbească la Klimovka.

Într-o tăcere firoasă, începu măcelul pe colnic. Sotniile lui Reabcikov făcură calea întoarsă, cu fața spre Karghinskaia, gonind înapoi ostașii roșii ca pe niște frunze spulberate de vânt. Lângă podul de peste Zaburunnîi, vreo treizeci de roșii, văzându-se încercuiți și fără nicio ieșire, se opriră și deschiseră focul. Aveau o mitralieră și o mare rezervă de benzi. Abia se iveau un grup de răsculați ieșind din livezi, și mitraliera începea să țacăne cu o iuțea înfrigurată, iar cazacii cădeau jos și se târau la adăpostul magaziilor și al gardurilor de piatră dimprejurul ogrăzilor. De pe colnic, se vedea cum cazacii alergau prin Karghinskaia târând o mitralieră în urma lor. Zăboviră

o clipă lângă una din ogrăzile mărginașe dinspre Arhipovka, apoi intrară din fugă înăuntru. Peste câteva clipe, mitraliera începu să clănțanească de zor de pe acoperișul unui hambar. Grigori își încordă vederea și zări mitraliorii prin binoclu. Unul, încovoiindu-se după scut, era culcat pe acoperiș, cu picioarele larg crăcănate, cu nădragii vârați în ciorapi albi, iar celălalt se cățara sus, pe o scară, cu o bandă de mitralieră înfășurată pe piept. Artileriștii hotărâră să vină în ajutorul infanteriștilor. O salvă de șrapnele acoperi locul de unde se mai împotriveau ultimul grup al roșilor. Cel din urmă obuz brizant se sparse departe, la hotarul satului.

Un sfert de ceas mai târziu, mitraliera roșilor de lângă Zaburunnîi amuți deodată și un „ura” scurt zgudui văzduhul. Printre trunchiuri golașe de sălcii, se iviră cazacii călări.

Totul era isprăvit.

Din ordinul lui Grigori, cei o sută patruzeci și șapte de ostași roșii nimiciți cu lovituri de sabie, fură târați cu cârligele și cu cângile de către locuitorii din Karghinskaia și Arhipovka până la o groapă nu tocmai adâncă, de lângă Zaburunnîi, și îngropați acolo. Reabcikov pusese mâna pe șase chesoane mari, cu caii lor și cu cartușe, și o taceancă cu o mitralieră, fără închizător. La Klimovka mai captură patruzeci și două de căruțe cu materiale militare. Cazacii au avut patru morți și cincisprezece răniți.

După luptă, urmă o săptămână de liniște în Karghinskaia. Inamicul se întoarse asupra Diviziei 2 de răsculați și, împingând-o îndărăt, ocupă curând mai multe sate din stanița Migulinskaia: Alexeevski, slobozia Cernețkaia, și ajunse în fața satului Verhne-Cirski.

De acolo, se auzeau în fiecare dimineață bubuituri de tun, dar comunicatele despre mersul luptelor soseau cu mari întârzieri și nu dădeau o înfățișare lămurită a stării de lucruri de pe frontul Diviziei 2.

În acele zile, fugind de gândurile negre, încercând să-și înăbușe conștiința, să nu cugete la tot ce se petrecea în juru-i – fapte la care lua o parte activă – Grigori începu să bea. Dacă răsculații simțeau o cumplită lipsă de făină, cu toate că rezervele de grâu erau uriașe (morile n-aveau să macine îndeajuns pentru nevoile trupelor, încât cazacii erau adeseori siliți să se hrănească cu grâu fiert), în schimb rachiul făcut în casă nu lipsea nicăieri. Curgea în valuri. Pe malul de dincolo al Donului, o sotnie de cazaci din Dudarevski, toți beți turtă, pornise călare la atac asupra mitralierelor și fu pe jumătate secerată de gloanțe. Ieșirile pe poziții în stare de beție nu mai erau lucru neobișnuite. Grigori se afla servit din

belșug cu votcă. În această privință, cel mai vrednic se dovedi Prohor Zîkov. După lupta de la Karghinskaia, rugat de Grigori, aduse trei oale de câte o vadră de votcă, chemă un cor și Grigori petrecu cu cazacii până-n zori, simțind bucuria eliberării de realitate și de apăsătoarele gânduri. A doua zi dimineța, bău ca să-i treacă mahmureala din ajun, dar tot fără măsură, și spre seară avu iarăși nevoie de cântăreți, de larma veselă a glasurilor, de gălăgie, de joc, de tot ce dădea iluzia unei adevărate voioșii și astupa cu o perdea realitatea cea trează și înfricoșătoare.

Mai târziu însă, nevoia beției se prefăcu în obișnuință. Dis-diminețată, așezându-se la masă, Grigori simțea pofta de neînvins să tragă o dușcă de rachiou. Putea să bea mult, dar nu se întrecea cu măsura și întrucâtva se ținea bine pe picioare. La revărsatul zorilor, când toți ceilalți, ușurați, zăceau în jurul meselor și pe jos, acoperindu-se cu mantale și cu cergi, el rămânea la prima vedere treaz, și numai chipul îi era ceva mai palid, ochii mai încruntați, și-și încleșta mai des tâmplele în palme, lăsând să-i atârne moțul de păr creț.

În aceste patru zile, petrecute numai în chefuri, își schimbă vădit înfățișarea: avea fața buhăită, părea mai adus de spate, iar sub ochi i se iviră pungi vinete și zbârcite. În privirea lui sclipea tot mai des o flacăra de cruzime fără noimă.

A cincea zi, Prohor Zîkov îl ispiti, zâmbind, cu mutra plină de făgăduieli: — Hai să mergem la Lihovidov, la o muiere pre cinste! Bine? Numai că, Grigori Panteleevici, nu trebuie să faci pe prostul. E o femeie dulce ca un pepene! N-am încercat-o. Dar știi... Numai că e năvăvașă a dracului! E sălbatică... De la una ca dânsa n-ai să capeți nimic din două vorbe, nici n-are să te lese să pui măcar mâna. Cât privește însă trăscaul, nu-i alta mai pricepută. E cea dintâi rachierită din tot ținutul Cirului... Bărbatu-său e în pribegie, dincolo de Doneț! Isprăvi el, ca și cum vorbele din urmă nu le-ar fi rostit cu vreun rost dinadins.

Plecară în aceeași seară la Lihovidov. Lui Grigori îi mai țineau tovărășie Reabcikov, Harlampi Ermakov, ciungul Alioșka Șamil și Kondrat Medvedev, comandantul Diviziei 4, care venise din sectorul său. Prohor Zîkov mergea în fruntea tuturor. Când ajunseră în sat, își trecu calul la pas, coti într-o ulicioară și deschise portița unei arii. Urmându-l, Grigori dădu drumul calului, care sări peste o uriașă movilă de zăpadă cu marginile topite, de lângă poartă, se cufundă cu picioarele dinainte în troian, sforăi, își eliberă copitele și trecu peste nămeții care astupau poarta și acopereau gardul până la muchia de sus. Reabcikov descălecă și-și duse calul de

dârlogi. Grigori și Prohor merseră așa cam vreo cinci minute, pe lângă stogulețe de paie și fân, pe urmă printr-o grădină de vișini desfrunzită și plină de răsunătoare glasuri.

Prin desișul de vișini și printre crengile rășchirate ale merilor, licări o luminiță gălbuie, și o casă mare, acoperită cu stuf, se ivi conturată limpede pe fundul înstelat. Prohor se aplecă în șa și deschise îndatoritor porțița scârțâitoare. Luna tremura într-o băltoacă înghețată de lângă cerdac. Calul lui Grigori sparse cu copita gheața de la marginea băltoacei și se opri, răsuflând greu. Grigori sări jos din șa, înfășură dârlogii în jurul bârnei de la cerdac și intră în tinda întunecoasă. La spatele lui, se auzea gălăgie și cântecele îngânate cu jumătate de voce de către Reabcikov și ceilalți, care descălecară.

Grigori găsi pe dibuite clanța ușii și pași în bucătăria largă. O tânără cazacă, scundă, dar bine legată, ca o potârniche, cu chipul bronzat și cu sprâncenele negre și groase, stătea rezemată cu spatele de cuptor și împletea un ciorap. Pe cuptor, dormea o fetiță de vreo nouă ani, cu capul bălai și cu brațele larg desfăcute.

Fără să se dezbrace, Grigori se așeză la masă:

— Rachiu este?

— Dar nu se cuvine mai întâi să dai bună seara, când intri într-o casă de om? întrebă gazda, fără să privească la Grigori, mânuind cu aceeași iuțeală netulburată vârfulurile andrelelor de împletit.

— Bună seara, dacă ții neapărat!... Ai rachiu?

Ea își ridică genele și-i zâmbi lui Grigori cu ochii ei căprui, rotunzi, trăgând cu urechea la vuietul și la tropăitul pașilor din tindă.

— Se găsește... Și mulți, oaspeți sunteți?

— Mulți. Toată divizia...

Reabcikov se avântă în joc îndrăcit chiar din prag, târându-și sabia și izbindu-se cu căciula peste carâmbi. Cazacii se îngrămădiră la ușă; unul dintre ei bătea de minune o pereche de linguri de lemn, în ritmul dansului.

Un morman de mantale se așternu pe pat, toți își puseră armele pe lavițe. Prohor trebăluia sprinten, ajutând gazdei să aducă la masă. Ciungul Alioșka Șamil coborî în pivniță, ca să scoată varză murată, dar căzu pe scară și se întoarse, aducând în poala sumanului cioburi de strachină spartă și o grămadă de varză udă.

Până la miezul nopții, băură două vedre de rachiu, au mâncat mormane de varză și au hotărât să taie un berbec. Prohor prinse pe dibuite în țarc o mioară, iar Harlampi Ermakov, mare meșter în mânuirea sabiei, îi tăie

capul și o jupui chiar acolo, lângă magazie. Gazda făcu foc în cuptor și așeză un cazan de o vadră, plin cu carne de oaie.

Lingurile de lemn răpăiră din nou în ritmul jocului și Reabcikov porni a da voinicește din picioare, izbindu-se fără milă cu palmele peste carâmbi și cântând cu o voce de tenor aspră, dar plăcută:

*E vremea să petrecem și să bem,
Acum când nicio vită-n grajd n-avem...*

— Vreau să petrec! răcnea Ermakov, sărind mereu să încerce cu sabia tăria cercevelor de la ferestre.

Grigori, care ținea mult la Ermakov pentru neobișnuita lui vitejie și pentru firea lui voinicească de adevărat cazac, încerca să-l oprească, bătând în masă cu o cană de alamă:

— Harlampi, nu fă prostii!

Harlampi băga ascultător sabia în teacă și-și lipea cu lăcomie buzele de paharul cu rachiu.

— Uite, la o așa petrecere, nici nu mai știi ce înseamnă frica de moarte! zise Alioșka Șamil, așezându-se lângă Grigori. Grigori Panteleici! Ești mândria noastră! Numai prin tine mai trăim pe lume! Hai, să-i mai tragem un rând!... Prohor, adă rachiu!

Caii stăteau afară, la fân, cu șeile nescoase. Toți ieșeau pe rând să-i cerceteze.

Abia pe la revărsatul zorilor, Grigori simți că era beat. Auzea parcă din depărtări vorbele celorlalți, își mișca greu albul ochilor injectați și numai printr-o uriașă efortare își păstra conștiința trează.

— Iar suntem stăpâniți de ăia cu epoleții de aur! Iar au pus mâna pe putere! urla Ermakov, îmbrățișându-l pe Grigori.

— Ce fel de epoleți? îl întrebă Grigori, ferind la o parte mâinile lui Ermakov.

— ăia din Vioșki! Ce mă mai întrebi, parcă nu știi? Prințul ăla din Caucaz! Colonelul!... O să-l spintec! Melehov, am să-mi pun viața la picioarele tale, numai să nu lași pe nimeni să ne prigonească! Se frământă cazacii... Du-ne la Vioșki, să-i stârpim pe toți și să facem totul pârjol și scrum! Pe Iliușka Kudinov, pe colonel – pe toți să-i facem praf! Destul și-au bătut joc de capetele noastre! Hai să ne batem și cu cadeții, și cu roșii! Iată ce vreau!

— Pe colonel să-l omorâm mai întâi! El a rămas dinadins... Harlampi!

Hai să ne închinăm până la pământ Puterii sovietice: suntem vinovați... Dezmeticindu-se pentru o clipă, Grigori zâmbi strâmb: Am glumit, Harlampi! Bea!

— De ce glumești, Melehov? Nu mai glumi, nu-i lucru de glumă, spuse cu asprime Medvedev. Vrem să mai scuturăm nițel cârmuirea. Avem să-i schimbăm pe toți și o să te punem pe tine. Am stat de vorbă cu cazacii, și ei gândesc la fel... O să-i spunem omenește lui Kudinov, cu toată gașca lui: „Plecați de la putere. N-avem trebuință de voi!” Dacă se cară, bine! Dacă nu, trimitem regimentul la Vioșki și o să-i ia mama dracilor pe toți!

— Să nu mai aud nicio vorbă despre asta! strigă Grigori, din ce în ce mai mânios.

Medvedev își zgribuli umerii, plecă de la masă și încetă să mai bea. Iar în colț, lăsându-și capul zbârlit să-i atârne jos de pe laviță, plimbându-și în neștire degetele de dușumeaua murdară, Reabcikov cânta tânguitor:

*Sărman băiat, sărman flăcău,
O, lasă-ți fruntea-ngândurată,
O, lasă-ți fruntea-ngândurată
Pe partea stângă, pe cea dreaptă,
Pe partea stângă, pe cea dreaptă,
Pe piept-u-mi alb, duios. De fată...*

Și, contopindu-și basul surd cu tenorul lui Reabcikov, care plângea suferințelor, ca un glas de femeie, Alioșka Șamil îl ajuta:

*Stând pe pieptul ei culcat,
Plin de gânduri am oftat...
Plin de gânduri am oftat,
Și-apoi trist am îngânat:
„Dusă-i dragostea ce-a fost odată,
Dragostea cea crudă, blestemată!...”*

Afară mijeau zorile viorii, când gazda îl duse pe Grigori în odaie.

— Ajunge cu băutura! Lasă-l în pace, nerodule! Nu vezi că nu mai e bun de nimic? zise ea, sprijinindu-l din greu pe Grigori și împingându-l la o parte cu cealaltă mână pe Ermakov, care mergea în urma lor, cu o cană de rachiu.

— La culcare? o întrebă Ermakov, făcând cu ochiul, și se clătină în

picioare, lăsând rachiul să curgă pe jos.

— Lasă-l să doarmă!

— Nu te culca acum cu el, că n-are să iasă nimic...

— Nu-i treaba ta! Nu-mi ești socru!

— Ia-ți și o lingură! necheza Ermakov, abia ținându-se în picioare și prăpădindu-se bețivănește de răs.

— Mă-ăă, diavole nerușinat! Nici nu mai vezi nimic înaintea ochilor, de beție, dar la îndrugat porcării ești gata!

Îl împinse pe Grigori în odaie, îl culcă pe pat și-i cercetă cu dezgust și cu milă, la lumina cenușie, chipul alb ca de mort, cu ochii deschiși, care nu vedeau însă nimic.

— Poate vrei să bei niște fiertură de vișine?

Femeia aduse un pahar cu fiertură rece și, așezându-se pe pat, îl tot mângâia și-i descâlcea părul zbârlit, până când adormi. Ea își făcu patul pe cuptor, alături de fetiță, dar nu putu să adoarmă de răul lui Șamil. Lăsându-și capul căzut pe brațul îndoit, sforăia ca un cal speriat; apoi se trezea deodată, ca de un ghiont, și urla răgușit:

*... Se-ntorc de-e-la o-oas-te,
Cu ordine la u-u-meri
Și e-po-ole-e-ți pe piept...*

Iar își lăsa capul pe mână și, peste câteva clipe, iar măsura odaia cu o privire sălbatică și o pornea din nou:

Se-ntorc de la oaste!...

42

Când se trezi a doua zi, Grigori își aminti tot ceea ce vorbise cu Ermakov și cu Medvedev. Nu fusese chiar așa de beat, încât fără prea multă trudă își lămuri, în amintire, vorbele cu privire la schimbarea puterii. Înțelese limpede că toată petrecerea din Lihovidov fusese pusă la cale în vederea unui singur scop – și anume ca să-l înduplece a lua parte la răsturnarea puterii. Împotriva lui Kudinov, care-și rostea pe față dorința de a merge la Doneț și a se uni cu Armata Donului, se țeseau intrigi de către cazacii mai de stânga, care visau pe ascuns o despărțire desăvârșită de puterea Donului și formarea unui fel de putere sovietică, dar fără comuniști. Pe Grigori

voiau să-l atragă de partea lor și nu-și dădeau seama de urmările catastrofale ale dezbinării în sânul răsculaților, în clipa în care frontul roșu, clintit de pe Doneț, s-ar putea întoarce ca să-i măture fără prea multă osteneală, cu toată „răzmerița” lor. „Un joc de copii”, își zise în gând Grigori și sări sprinten din pat. După ce se îmbracă, îi trezi pe Ermakov și pe Medvedev, îi chemă în odaie și închise bine ușa.

— Iată ce vă spun, fraților: scoateți-vă din cap vorbele de aseară și nu mai cârtiți, că altfel o să fie rău de tot! Nu e vorba de cine-i comandant. Nu-i vorba de Kudinov; noi ne aflăm încercuiți ca butoiul în cercurile lui. Azi sau mâine, cercurile ne vor strivi! Trebuie să pornim regimentele spre Migulin, spre Krasnokutskaia și nu spre Vioșki! zise el apăsător și cu tâlc, fără să-și desprindă ochii de la chipul mohorât și nepăsător al lui Medvedev. Așa e, măi, Kondrat, și să nu mai năucii norodul! Gândiți-vă și voi mai bine și înțelegeți odată: dacă vom începe să ne osândim comandanții și să facem tot felul de răzmerițe, s-a isprăvit cu noi... N-avem alta decât să mergem fie cu albi, fie cu roșii. Nu putem sta la mijloc, fiindcă au să ne strivească!

— Dar nu spui la nimeni nimic din tot ce-am vorbit! îl rugă Ermakov, întorcându-și fața.

— Rămâne între noi, însă să fim înțeleși: încetați odată pentru totdeauna să-i mai ațâțați pe cazaci. În ceea ce-l privește pe Kudinov și sfetnicii săi, n-avem încotro. Nici n-au puteri depline; uite, îmi conduc divizia așa cum mă pricep. Nici vorbă că nu sunt buni de nimic și că au să se încurce iarăși cu cadeții, asta v-o spun și eu! Dar tot n-avem încotro!... Toate căile ni-s tăiate, toate până la cea din urmă!

— Așa e... încuviință în silă Medvedev și-și ridică pentru întâia oară asupra lui Grigori ochii mici de urs, în care mocnea ura.

După aceasta, Grigori mai petrecu în bătură alte două zile și două nopți, prin satele mai apropiate de Karghinskaia, lăsându-și viața să se învârtească în vârtejul beției. Până și teltia de la șaua lui prinse mirosul de rachiu. Femei și fete, care-și pierduseră floarea fecioriei, treceau prin brațele lui, împărțind cu el clipe scurte de dragoste. Dar dimineața, după ce se sătura de florii trecători ai dezmierdărilor de o noapte, Grigori se gândea nepăsător și dezmeticit, ca despre un alt om: „Am trăit și am încercat toate, în vremea cât am avut de trăit. Am iubit și femei, și fete, și am călcat – ah, ce-am mai călcat! stepa, călare pe cai buni, și m-am bucurat de copiii mei, și am omorât oameni, mă duceam la moarte și nu mă săturam privind cerul albastru! Ce lucru nou poate să-mi mai arate viața?”

Nu mai are nimic de arătat! Pot să mor... Nu mă tem... Pot să mă joc de-a războiul, fără frică, parc-aș fi mare bogătaș. Nu mă așteaptă cine știe ce pagubă!”

Copilăria trecea, în amintirile-i răzlețe, ca o zi însorită de aur și de peruzea: grauri în cuiburile lor din ziduri; el, Grișka, în picioarele goale, înecate în colbul fierbinte; Donul, măreț în nemișcarea lui, cu malurile tivite de verdeața pădurilor, oglindindu-se în ape; chipuri de copii, prieteni, maică-sa, tânără și chipeșă... Grigori își acoperea ochii cu palma, și atunci chipuri cunoscute, întâmplări, unele mărunte de tot, dar, cine știe de ce, cu rădăcini adânci în amintire, îi treceau pe dinaintea gândului; uitate glasuri de oameni, care nu mai erau pe lume, îi răsunau din nou în amintire, cu frânturi de vorbe, cu râsetele lor de toate felurile. Gândul îi îndrepta ocheanul amintirilor asupra unor locuri demult văzute și demult uitate, și atunci îi răsăreau înaintea ochilor întinderile fără de sfârșit ale stepei, un drum de vară, în haraba, cu tătâne-său stând în față; boii, ogorul, ca o perie aurie de pe urma grânelor cosite, și pete negre de ciori, împrăștiate pe drum... În gândurile încălcite ca o plasă neisprăvită, Grigori își scormonea trecutul, dădea peste Axinia, în această viață care trecuse și pierise undeva, fără puțință de întoarcere, și-și zicea în gând: „Iubito! Cât de neuitată îmi ești tu!” Și se dădea cu scârbă la o parte de femeia care dormea alături de el, suspina și aștepta cu nerăbdare să se ivească zorile, iar când soarele începea să zugrăvească răsăritul, cu mătasea-i purpurie și cu fireturile-i de aur, sărea din pat, se spăla și grăbea afară, la calul lui...

43

Ca un foc atoatemistuitor de stepă, rășcoala bântuia cu furie. Inelul de oțel al fronturilor se închise în jurul stanițelor nesupuse. O neîndurată umbră cobora asupra oamenilor pecetluiți de soartă. Cazacii se jucau cu viața, ca și cum ar fi fost un joc de-a cap și pajura, și nu puțini erau acei care n-avuseseră pajura câștigătoare. Cei tineri se dedau dragostelor furtunoase, iar acei mai în vârstă se îmbătau cu votcă, până-și pierdeau orice simț de omenie, jucau cărți pe bani și pe cartușe (cartușele erau prețuite mai scump decât aurul), plecau pentru câțva timp acasă, ca să-și rezeme de perete arma de care se scârbiseră și să ia măcar pentru o clipă toporul sau rindeaua, să-și odihnească inima, împletind gardul de nuiiele roșii plăcut mirositoare, ori pregătind grapa sau harabaua pentru muncile de primăvară. Și erau mulți care, după ce gustaseră din viața pașnică se

întorceau amețiți la unitatea lor și apoi, dezmeticindu-se, mândri pe „viața cârpită cu ață”, mergeau pe jos, la atac frontal, asupra mitralierelor sau, înfierbântați de turbare, zburau ca vântul în vreo incursiune de noapte, fără să-și dea seama de caii de sub ei și, luând prizonieri, își băteau joc de dânșii cu toată cruzimea și sălbăticia de oameni primitivi și nici nu mai stricau cartușe pe dânșii, ci-i măcelăreau cu săbiile.

În anul acela, primăvara strălucea în nemaivăzute culori. În aprilie zilele erau străvezii ca de cleștar și mereu însorite. Cărduri de găște sălbatice, stoluri de cocori cu glasuri de aramă pluteau, pluteau, în peruzeaua îndepărtată a cerului, mistuindu-se spre miază-noapte și lăsând în urma lor norii. Pe covorul de un verde-deschis al stepei, lângă iazuri, scânteiau, ca niște mărgăritare risipite, lebedele oprite la popas. Izlazarile de pe malurile Donului gemeau de găgăitul și de țipetele păsărilor. Prin imașuri inundate, pe ostroave și pe limbile de pământ neacoperite de apă, răsunau strigăte de găște, gata să-și ia zborul mai departe, iar în băltoace sâsâiau neconținut rățoi cuprinși de năbădăile dragostei. Înverzeau măturișorii în sălcii, se umflau mugurii înmiresmați și lipicioși ai plopilor. Stepa abia înverzită era plină de o nespusă vrajă, împrăștiind străvechiul miros de cernoziom dezghețat și mireasma veșnic tânără de iarbă nouă.

Bătăliile răscoalei erau oarecum pe placul oamenilor fiindcă mai toți luptătorii își aveau casele pe aproape. Când se simțea sătul de pichete și de posturi de pândă, când i se ura de patrulări nesfârșite pe dealuri și prin văgăune, cazacul cerea voie comandantului de sotnie și pleca acasă, trimițând în schimb vreun moș sau vreun fecior, băiețandru fără mustăți. Sotniile aveau totdeauna efectivele complete, dar foarte schimbătoare. Unii însă se învârteau altfel: când soarele era la asfințit, cazacul părăsea locurile în care era cantonată sotnia lui, își gonia calul în galop și, la căderea nopții, era la el acasă, după ce străbătea treizeci sau chiar patruzeci de verste. Dormea o noapte cu nevasta sau cu vreo drăguță și, după al doilea cântat de cocoși, punea din nou șaua pe cal și se înfățișa la unitate, chiar înainte de a-și fi pierdut cloșca cu pui sclipirile-i de diamante pe cer.

Mulți, mai veseli din fire, erau bucuroși din cale-afară că războiul se desfășura pe lângă gardurile lor. „A dat huzurul pe noi!”, spuneau în glumă cazacii, care treceau cam des pe la neveste.

Comandamentul se temea îndeosebi de dezertări în masă către începutul muncilor de câmp. Kudinov vizita trupele și le spunea cu o îndârjire neașteptată de la firea lui moale:

— Mai bine să cutreiere vânturile a pustiu pe ogoarele noastre, mai bine

să nu aruncăm niciun bob în pământ, decât să îngădui a se da drumul cazacilor de la unități! Pe acei care au să plece fără voie, îi vom bate cu vergile și-i vom împușca!

44

Grigori mai avu prilejul să ia parte la încă o luptă, lângă Klimovka. Pe la amiază, un schimb de focuri era în toi prin curțile din vatra satului. Puțin mai târziu, lanțurile de trăgători roșii coborâră în sat. La flancul stâng, înaintau încet și cumpănit marinarii, cu scurtele negre – tot echipajul unui vas din Flota Mării Baltice. Printr-un atac vitejesc scoaseră afară din sat cele două sotnii ale regimentului de răsculați de la Karghinskaia și le împinseră de-a lungul râpei, până la Vasiliovski.

Când soarta luptei începu să se încline de partea trupelor roșii, Grigori, care urmărea lupta de pe un colnic, făcu semn cu mânușa lui Prohor Zîkov, care stătea cu calul său lângă un cheson cu muniție, sări din mers în șa și, ocolind colnicul, se îndreptă în trap zorit spre coborâșul de la Gusînka. Știa că acolo se află o sotnie călare de rezervă din Regimentul 2. Călări prin livezi și peste garduri până la locul știut. Zărind din depărtare cazacii descălecați, stând cu caii lor la conovețe, își trase sabia și strigă:

— Încălecarea!

Într-o clipă, cei două sute de călăreți își luară caii. Comandantul sotniei veni călare în întâmpinarea lui Grigori.

— Pornim?

— Ar fi trebuit s-o faci mai demult! Stai cu gura căscată! răspunse Grigori, și ochii lui scânteiară.

Oprindu-și scurt calul, sări jos și, din păcate, zăbovi cam mult, cam prea mult, strângând cât mai tare chingile (calul asudat și înfierbântat se învârtea pe loc și nu-l lăsa să strângă chinga de peste pernița șei, sforăia și, descoperindu-și mânios dinții, încerca să-l ajungă pe Grigori cu picioarele dinainte). După ce întări zdravăn șaua, Grigori își vârî piciorul în scară și, fără să se uite la comandantul sotniei, care asculta cu aer încurcat împușcăturile ce creșteau apropiindu-se, zise scurt:

— Am să conduc eu sotnia! Până la ieșirea din sat, în coloană de plutoane, la trap – marș!

După ce ieșiră din sat, Grigori răspândi sotnia în val de atac, își încercă sabia, ca să vadă dacă iese ușor din teacă, și apoi se depărtă la vreo treizeci de stânjeni de sotnie și o luă la galop spre Klimovka. Ajuns pe creasta

dealului, care cobora în partea de miazăzi până la Klimovka, își struni calul și rămase o clipă privind. Ostașii roșii, care călări, care pe jos, goneau în plină retragere prin sat, amestecați cu trăsurii și căruțe de la trenul de luptă. Grigori se întoarse spre sotnie:

— Sabia afară! La atac, după mine înainte!

Își trase cu ușurință sabia, strigă cel dintâi „Ura-a-a!” și, simțind în tot trupul un fior rece și acea cunoscută ușurință a atacurilor, dădu drumul calului. Dârlogii tremurau între degetele mâinii stângi, întinși ca o strună; sabia ridicată deasupra capului despica cu un șuierat vântul ce-l bătea în față.

Un nor uriaș și alb, care se frământa pe aripile vântului de primăvară, astupă o clipă soarele, și o umbră sură pluti pe deal, cu o amăgitoare încetineală, lăsându-l pe Grigori în urmă. Grigori își strămută privirea de la casele Klimovkăi, ce se apropiau mereu, la această umbră care aluneca pe pământul cafeniu și nezbicit, la fâșia de lumină veselă, galbenă-aurie, care-i fugea undeva mereu înainte. Simți deodată dorința nelămurită și neînțeleasă de a ajunge din urmă această lumină, alergând pe pământ. Dădu pinteni calului și-l lăsă în cel mai ropotitor galop, apropiindu-se de marginea curgătoare care despărțea lumina de umbră. Câteva zvâcneli de goană nebună și peste capul calului, cu gâtul întins, se revărsa un mănunchi de raze, aprinzându-i părul roșcovan într-o luminoasă, puternică și izbitoare strălucire. În clipa când Grigori depășea marginea fugară a umbrei de nori, focuri de armă trosniră sec din ulicioară. Vântul le aducea atât de iute, încât păreau apropiate și mai puternice. Încă o clipă, cu neputință de prins, și Grigori, în tropotul de copite al calului, prin vâjâitul de gloanțe și urletul vântului în urechi, nu mai auzi deodată ropotul greoi al sotniei din spatele său. Acest ropot greu, surd, al sutelor de copite făcând pământul să se zguduie, îi pieri din urechi, îndepărtându-se și amuțind cu desăvârșire. În aceeași clipă, focurile celor din față izbucniră ca un rug în care ai aruncat vreascuri uscate, și stoluri de gloanțe trecură vâjâind. Însăpăimântat și buimac, Grigori își întoarse capul, iar uimirea și mânia îi schimonosiră chipul. Întorcându-și caii, sotnia îl lăsase singur și galopa îndărăt. Comandantul se învârtea pe alături, agitându-și prostește sabia, plângând și strigând ceva cu glas subțire, răgușit. Numai doi cazaci se apropiau de el și Prohor Zikov, care galopa spre comandantul sotniei. Ceilalți goneau împrăștiați, înapoi, cu săbiile vârâte în teacă și biciuindu-și de zor caii.

Într-o singură străfulgerare, Grigori stăpâni calul din fugă, încercând să-

și dea seama de cele întâmplate la spatele său și să priceapă de ce sotnia, care n-avea nicio pierdere, o rupsese pe neașteptate la fugă. Și cât durase această clipă, cugetul îl îndemna, nu îndărăt, ci tot înainte! Văzu într-o ulicioară, la vreo sută de stânjeni, șapte ostași roșii forfotind la o taceancă, în spatele unui gard. Se sileau să o întoarcă în așa chip ca să poată îndrepta mitraliera asupra cazacilor, care atacau, dar tot nu izbuteau fiindcă ulicioara era, pesemne, prea strâmtă. Mitraliera lor tăcea, focurile de pușcă pocneau tot mai rar, și vâjăitul aprig de gloanțe izbea tot mai rar auzul lui Grigori. Îndreptându-și calul, Grigori încercă să se năpustească în ulicioară, sărind gardul răsturnat care împrejmuia pe vremuri o livadă. Își desprinse privirea de la gard și zări îndată, nefiresc de limpede, chipurile marinarilor, ca și cum le-ar fi văzut printr-un binoclu, tot mai aproape de el: se grăbeau să deshame caii. Le văzu scurtele negre, mânjite de noroi, beretele îndesate până peste ochi, făcând să le pară capetele ciudat de rotunde. Doi dintre ei tăiau ștreangurile; un al treilea, cu capul strâns între umeri, se trudea la mitralieră, iar ceilalți trăgeau din picioare și din genunchi focuri de armă asupra lui Grigori. Ajungând în dreptul lor, le zări mâinile, smucind închizătoarele, și auzi focurile răsunătoare trase de la câțiva pași. Urmau atât de repede, unul după altul, și paturile armelor săreau atât de iute, strângându-se de umeri, încât Grigori, ud leoarcă de sudoare, se simți străpuns de gândul vesel și plin de siguranță: „N-au să mă nimerească!”

Gardul trosni sub copitele calului și rămase în urmă. Grigori își ridică sabia, alegând, cu ochii micșorați, marinarul din față. Frica îl străfulgeră din nou: „Au să izbească în plin: calul are să se ridice în picioarele dinapoi... au să mă omoare!...” Încă două focuri, un strigăt venit parcă din depărtare: „Să-l prindem de viu!” În fața lui, rânjeau dinții și lucea chipul cu fruntea lată al matrozului plin de bărbăție, sub panglicuțele beretei fluturate de vânt și sub aurul spălăcit cu numele vasului... Opintindu-se cu picioarele în scări, Grigori izbi și simți cum sabia intră ușor în trupul moale al matrozului. Altul, zdravăn, și cu gâtul gros, mai avu timp să-i găurească cu un glonț mușchii umărului stâng, dar căzu în aceeași clipă cu capul despicat de sabia lui Prohor Zîkov. Un țacănit de închizător îl făcu pe Grigori să se întoarcă. Ochiul negru al unei țevi de pușcă privea drept în ochii lui, din spatele căruței. Grigori se smuci cu atâta putere în stânga, încât șaua se urni din loc și calul, sforăind nebunește, se clătină pe picioare, scăpându-l astfel de moartea sigură, care vâjâi deasupra capului său; în clipa când calul sări peste oiștea căruței, îl ucise pe loc pe cel ce trăsesese, care n-a mai apucat să bage alt cartuș pe țevă.

În această neînchipuit de scurtă clipă (Grigori și-o amintea mai târziu ca nespus de lungă), spintecă patru marinari și, neauzind strigătele lui Prohor Zikov, se rezezi după al cincilea, care pieri din ochi după o cotitură. Dar comandantul sotniei i-o luă înainte, apucându-i calul de căpăstru.

— Încotro?! Au să te omoare!... Dincolo de magazii, mai au o mitralieră!

Cei doi cazaci și Prohor descălecară, alergând la Grigori, și-l coborâră cu sila de pe cal. El se zbătea în brațele lor, strigând:

— Lăsați-mă, bestiilor! Pe matrozime... pe toți... îi fac praf!

— Grigori Panteleici! Tovarășe Melehov! Dar dezmeticește-te odată! căuta să-l înduplece Prohor.

— Lăsați-mă, fraților! îi ruga Grigori cu glas străin, ceva mai potolit.

I-au dat drumul. Comandantul sotniei îi șopti lui Prohor:

— Urcă-l pe cal și du-l la Gusînka! Mă tem că s-a scrântit ceva în el...

Se apropie de calul său și dădu comanda:

— Încălecarea!

Dar Grigori își trânti căciula în zăpadă, stătu o clipă, legănându-se pe picioare, și deodată dinții îi scrâșniră; gemu înfricoșător; cu fața schimonosită, începu să rupă copcile mantalei. Comandantul sotniei nici n-avu timp să facă un singur pas spre el, când Grigori se prăbuși cu fața în jos și cu pieptul dezgolit în zăpadă. Zguduit în sughițuri de plâns, începu să prindă cu gura zăpada rămasă sub gard. Apoi, într-o tresărire de limpezire a cugetului, încercă să se scoale, dar nu izbuti – și, întorcându-și capul ud de lacrimi și chinuit de durere către cazacii îngrămădiți în jurul său, strigă cu o voce spartă, sunând sălbatic:

— Pe cine am tăiat?! Și se zvârcoli, pentru întâia oară în viața lui, scuturat de un acces îngrozitor, scuipându-și cuvintele împreună cu spuma care i se ivi pe buze. Fraților, pentru mine nu-i iertare! Omorâți-mă, pentru Dumnezeu... dumnezeii... Luați-mi viața!

Comandantul sotniei, împreună cu cel de pluton, veniră în fugă, îl înșfăcă răzvrătit pe Grigori, rupându-i curea sabiei și a porthărtii, îi astupară gura și-i legară picioarele. Dar, și după aceasta, el tot se mai încovoia sub ei, scormonind zăpada zgrunțuroasă cu picioarele încordate într-un spasm, și, scoțând gemete, se bătea cu capul de pământul brăzdat de copite, de pământul acela gras de cernoziom sclipitor, unde se născuse și-și trăise viața, luând din plin de la ea – bogată în dureri și săracă în bucurii – tot ce-i era sortit.

Numai iarba crește pe pământ, primind cu nepăsare și soarele, și vremea urâtă, hrănindu-se cu seva dătătoare de viață a pământurilor și plecându-și

smerit capul în suflarea ucigașă a furtunii. Iar în cele din urmă moare cu aceeași nepăsare, după ce și-a împrăștiat sămânța în bătaia vântului, prohodind cu foșnetul firelor sale fără viață soarele de toamnă și razele-i pe moarte...

45

A doua zi, Grigori predă comanda diviziei unuia dintre comandanții de regimente și pleacă la Vioșenskaia, însoțit de Prohor Zîkov.

Iazul Rogojkinski, într-o văgăună adâncă de dincolo de Karghinskaia, era năpădit de cârdurile găștelor sălbatice, care poposiseră acolo. Zâmbind, Prohor arată cu biciușca spre iaz.

— Bine ar fi, Grigori Panteleevici, să putem doborî măcar un gânsac! Ce mai rachiu ar mai merge cu el!

— Hai mai aproape, aș încerca să-l omor cu arma. Pe vremuri, trăgeam destul de bine.

Coborâră în văgăună. La o cotitură de deal, Prohor se opri și rămase la cai, iar Grigori își scoase mantaua, puse piedica și începu să se târască într-un șanț plin de buruiana cenușie de anul trecut. Se târî mult timp, aproape fără să-și ridice capul, ca într-o misiune de recunoaștere, în apropiere de un post de pândă inamic, ca atunci, pe frontul nemțesc, la Stohod, unde omorâse o santinelă germană. Bluza lui verde, ieșită la soare, se contopea cu pământul cafeniu-verzui; șanțul îl ascundea ochilor ageri ai gânsacului de pază, care stătea într-un picior lângă mal, pe o moviliță neagră de vreascuri, aduse de apele primăverii. Ajuns la distanța potrivită pentru tragere, Grigori se ridică ușor. Gânsacul de pază își întorcea capul de șarpe, sur ca de piatră, și privea atent în jurul său. În spatele lui, așternea pe apă o cergă cenușie-neagră de găște amestecate cu rațe și cufundari, cu capete mari. Gâgâit ușor, măcăit, plescăit de apă se auzea dinspre iaz... „Pot să trag fără să mai pun înălțătorul”, gândi Grigori, cu zvâcnituri de inimă, proptind în umăr patul puștii și ochind gânsacul de strajă.

După ce trase, Grigori sări în picioare, asurzit de vuietul aripilor și de gâgâitul cârdului. Gânsacul în care trăsese se îndepărtă grăbit, tot mai sus, iar ceilalți zburau deasupra iazului, rotindu-se într-un stol des. Necăjit, Grigori mai trase de două ori asupra cârdului în zbor, urmări cu privirea să vadă dacă nu cade nimic și porni înapoi la Prohor.

— Privește! Privește! strigă Prohor, ridicat în picioare pe șa și arătând cu biciușca spre cârdul de găște, care pierea în zarea de azur.

Grigori se întoarce și tresări, scuturat de fiorul patimii vânătorești: despărțindu-se de cârdul care se orânduise pe cer, un gânsac cobora tot mai jos, dând din aripi tot mai încet și cu tot mai zvăcnite întreruperi. Ridicându-se în vârful picioarelor, cu palma pusă streășină la frunte, Grigori nu-l slăbea din ochi. Gânsacul zbura răzlețit de cârdul care izbucnise în țipete speriate și deodată, lăsându-se tot mai jos, pe aripile slăbite, se repezi de la o mare înălțime, la marginea albă a unei aripi sclipind în soare.

— Încalecă!

Zâmbind larg, Prohor sări în grabă și-i aruncă lui Grigori dârlogii. Urcară în galop dealul și mai străbătură vreo optzeci de stânjeni în trap.

— Iată-l!

Gânsacul zăcea cu gâtul întins și cu aripile larg desfăcute, ca și cum ar fi îmbrățișat pentru ultima oară pământul fără bucurii. Fără să se dea jos din șa, Grigori se aplecă și-și luă prada.

— Dar de unde l-a mușcat? întrebă Prohor.

Văzură că glonțul îi străpunsese pliscul în partea de jos, smulgându-i o bucată de os de lângă ochi. Moartea îl ajunse din urmă și-l smulse din triumghiul cârdului, aruncându-l pe pământ.

Prohor legă gânsacul de șa. Își văzură de drum.

Trecură Donul cu bărcile, lăsându-și caii la Bazki.

Ajuns la Vioșenskaia, Grigori poposi la un bătrân cunoscut, porunci să-i frigă gânsacul și, fără să se prezinte la statul-major, îl trimise pe Prohor după rachi. Se întinseră la băutura până seara. În toiul cislelor, gazda lăsa să-i scape o tânguire:

— Prea multă putere și-au luat șefii la noi, în Vioșki, Grigori Panteleici!

— Care șefi?

— Cei noi... Kudinov și cu alții.

— Dar de ce?

— Grozav îi mai strâng pe cei care nu-s cazaci! Celor care au plecat cu roșii le iau femeile, fetele, bătrânii. Pe noră-mea au închis-o pentru fiu-meu. Urâtă treabă, și fără niciun rost! Hai să zicem că 'mneata ai plecat peste Doneț cu cadeții, iar roșii ți-l bagă la beci pe tatăl 'mneatale, Pantelei Prokofievici. Zici că drept ar fi?

— Nu, desigur!

— Iată însă că puterea de aici îi închide. Când treceau roșii, n-au făcut nicio supărare la nimeni, iar aceștia s-au făcut mai răi decât câinii, ca fiarele, de nu se mai satură!

Grigori se sculă, se clătină ușor pe picioare și-și întinse mâna spre mantaua atârnată pe pat. Nu era beat decât într-o oarecare măsură.

— Prohor, adă sabia și *mauserul*!

— Unde te duci, Grigori Panteleici?

— Nu e treaba ta! Adu ceea ce ți-am spus!

Grigori își puse sabia, *mauserul*, se încheie la manta și se încinse, apoi porni de-a dreptul spre închisoarea din piață. Santinela de la intrare, un cazac dintre necombatanți, îi tăie drumul:

— Ai permis de intrare?

— Lasă! Dă-te la o parte!

— N-am voie să las pe nimeni, fără permis de intrare. Așa e ordinul!

Grigori abia trase sabia pe jumătate și santinela dispăru pe ușă. Grigori îl urmă în coridor, fără să-și ia mâna de pe garda sabiei.

— Să vie la mine șeful închisorii! strigă el.

Chipul i se făcu alb; nasul coroiat îi atârna ca la o pasăre de pradă, una din sprâncene i se strâmbă...

Un căzăcel șchiop, care îndeplinea slujba de gardian, veni în fugă; un băiețaș-furier se ivi din cancelarie. Curând veni și șeful închisorii, somnoros și supărat.

— Fără permis de intrare... dar știi ce capeți pentru asta?! tună el, însă, recunoscându-l pe Grigori și deslușindu-i chipul, bolborosi speriat: Dumneata ești, blagorodnicia... adică tovarășe Melehov? Ce s-a întâmplat?

— Cheile de la celule!

— De la celule?

— Ce, vrei să-ți spun de patruzeci de ori? Haide! Adu cheile, putoarea dracului!

Făcu un pas spre șef; acesta se dădu îndărăt, dar spuse destul de hotărât:

— Nu dau cheile. N-ai niciun drept!

— Dre-ept?!...

Grigori scrâșni din dinți și scoase sabia, care descrie șuierând sub tavanul jos al coridorului un cerc sclipitor. Furierul și gardienii se împrăștiară ca vrăbiile speriate, iar șeful – mai alb decât varul – se rezemă de perete și zise printre dinți:

— Fă cum vrei! Iată cheile... Dar să știi că te reclam.

— Am să-ți arăt eu ție! V-ați îngrășat aici, departe de front! Ai dracului viteji, băgați muierile și bătrânii la pușcărie!... Am să vă scutur pe toți! Marș pe front, scârnăvie, că acuși te căsăpesc!

Grigori își vârî sabia în teacă, trăsni un pumn în ceafa șefului speriat și

răcni, îmbrâncindu-l spre ieșire cu genunchiul și cu pumnii:

— Pe front cară-te! Cară-te!... Mama voastră de... păduchi afurisiți ce sunteți!

După ce-l scoase afară pe șeful închisorii, auzi un zgomot în curtea interioară și se năpusti în fugă într-acolo. Lângă intrarea bucătăriei, stăteau trei gardieni; unul se trudea să tragă închizătorul ruginit al unei arme japoneze și striga iute și cu patimă:

— A atacat! Trebuie respins! Ce scrie în vechiul regulament?

Grigori scoase *mauserul*, și gardienii o zbughiră la fugă pe poteci, în bucătărie.

— Toată lumea să iasă afară!... Acasă!... răcni Grigori, descuind ușile celulelor ticsite de lume și agitând o legătură cu chei.

Astfel, dădu drumul tuturor deținuților, în număr de vreo sută. Pe aceia care, de frică, nu cutezau să iasă, îi îmbrânci afară în uliță și încuie celulele goale.

Lângă poarta închisorii începuse să se adune lume. Deținuții se revărsau pe poartă afară, în piață, privind în jurul lor, cu spinarea încovoiată, grăbindu-se acasă. De la comandament se apropiau în fugă cazacii din plutonul de pază, grăbiți, susținându-și săbiile; însuși Kudinov venea cu ei, poticnindu-se.

Grigori părăsi, în urma tuturor, închisoarea golită de lume. Trecând prin mulțimea care îi făcu loc, înjură de mamă muierile lacome de noutăți și, gârbovit, porni încet într-o întâmpinare a lui Kudinov. Cazacilor de la plutonul de pază care sosiseră la el și începuseră să-l salute, recunoscându-l, le strigă:

— Marș la corpul de gardă, armăsarilor! Unde alergați de v-ați încins? Marș!

— Noi am crezut că e vreo răscoală la pușcărie, tovarășe Melehov!

— A venit furierul și a zis: „A năvălit, zice, unul negru și sparge lacătele!”

— Când colo – alarmă falsă!

Râzând și vorbind între ei, cazacii o luară îndărăt. Kudinov se apropie în grabă de Grigori, potrivindu-și din mers părul lung, răzvrițit, ieșit de sub șapcă:

— Noroc, Melehov! Ce este?

— Noroc, Kudinov! Uite, v-am golit pușcăria de lume!

— Cu ce drept? De ce?

— Le-am dat drumul la toți și pace! Ei, de ce-ți belești ochii la mine? Voi cu ce drept închideți muieri și bătrâni necazaci? Ce e asta? Bagă de seamă,

Kudinov!

— N-ai voie să faci samavolnicii! Asta e samavolnicie!

— Am să-ți dau eu samavolnicie, mormântul și coșciugul mă-tii! Când am să-mi chem regimentul de la Karghinskaia, au să vă găsească toți dracii!

Îl apucă deodată pe Kudinov de cureaua moale caucaziană și-l zgâlțâi, clătinându-l și șoptindu-i cu o mânie rece:

— Vrei să dezgolesc îndată frontul? Vrei să scot sufletul din tine? Fir-ai... Grigori scrâșni din dinți și-i dădu drumul lui Kudinov, care zâmbea bleg. Ce te râzi?

Kudinov își îndreptă centura și-l luă pe Grigori de braț.

— Hai să mergem la mine. De ce ți-a sărit muștarul? De-ai putea să te vezi: leit drac! Dar noi, frate, îți duceam dorul... În ce privește închisoarea, e un fleac. Le-ai dat drumul, n-ai făcut niciun rău. Am să vorbesc cu băieții să se mai astâmpere nițel, că au început să înșface toate muierile necazace care au bărbați la roșii... Dar de ce-mi știrbești autoritatea, Grigori? Mare nebun mai ești! Ai fi putut să vii și să spui: „Uite așa, trebuie să mai descărcăm pușcăria, să dăm drumul la cutare și la cutare”. Noi i-am fi cercetat după liste și am fi dat drumul unora și altora. Nu! Ție nu-ți ajunge! Vii și le dai drumul cu toptanul! Noroc că la noi criminalii mai primejdioși stau separat; dar ce-ar fi fost dacă le-ai fi dat drumul? Năprasnică fire fierbe în tine! Kudinov îl bătu pe Grigori pe umăr și râse. Ești în stare să omori omul, dacă-ți spune ceva împotriva, sau – știi eu? – ești gata să-i răscoli pe cazaci...

Grigori își smulse mâna din mâna lui Kudinov și se opri în fața clădirii comandamentului.

— Voi toți v-ați făcut viteji pe spinările noastre! Ați umplut pușcăria cu oameni... Mai bine ai arăta acolo, pe poziții, tot ce poți!

— Am arătat la vremea mea, Grișa, și nu mai prost decât tine. Uite acum: stai tu în locul meu și eu îți iau divizia...

— Bogdaproste, nu!

— Ei, vezi!

— Nu mai am despre ce să stau mult de vorbă cu tine. Mă duc acum acasă să mă odihnesc vreo săptămână. M-am cam îmbolnăvit... Și pe deasupra, m-au rănit nițel la umăr.

— De ce te-ai îmbolnăvit?

— De obidă, zâmbi strâmb Grigori. Inima mi-i înveninată...

— Nu, fără glume, ce ai? Avem un doctor sau poate chiar profesor. E prizonier. L-au prins ai noștri lângă Șumilinskaia: era cu matrozii. Om

serios, cu ochelari negri. Poate, ar fi bine să te vadă?

— Ducă-se dracului!

— Ei bine, du-te și odihnește-te. Cui i-ai predat divizia?

— Lui Reabcikov.

— Mai stai o clipă, unde te grăbești? Spune-mi ce mai e pe-acolo. Se zice că ai mai dat o lovitură. Așa e? Mi-a vorbit aseară cineva că ai tăiat la Klimovka niște matrozi, fără număr. E adevărat?

— Rămâi cu bine.

Grigori își văzu de drum, dar, după ce făcu câțiva pași, se întoarse și-i strigă lui Kudinov:

— Ascultă! Dacă mai aflu o dată că închideți lumea...

— Nu, nu! Te rog să n-ai nicio grijă! Odihnește-te!

Ziua plutea spre apus, după soare. O adiere de răcoare venea dinspre Don. Un stol de lișițe trecu, şuierând din aripi, deasupra capului lui Grigori. Când și intrase în ogradă, vântul aduse de undeva, de sus, dinspre Kazanskaia, ecoul unei salve de tunuri, plutind pe apa Donului.

Prohor puse la iuțeală șeile pe cai și, ducându-i de dârlogi, întrebă:

— Mergem acasă? La Tatarski?

Tăcut, Grigori îi luă dârlogii și încuviință din cap, fără să răspundă cu vorbe.

46

Rămas fără cazaci, Tatarski era pustiu și posac. O sotnie pedestră din Tatarski fusese vremelnice dată ca întărire unui regiment din Divizia 5 și aruncată pe malul stâng al Donului.

Trupele roșii, întărite cu rezervele din Balașov și Povorino, începură o ofensivă îndârjită, dinspre nord-est, ocupară un șir de sate din stanița Elanskaia și chiar se apropiară de ea. În lupta crâncenă care se desfășurase în preajma staniței, biruința rămase de partea răzvrătiților. Au câștigat-o, fiindcă puternice întăriri fuseseră aruncate în ajutorul Regimentelor „Elanski” și „Bukanovski”, care se retrăgeau sub presiunea Regimentului roșu „Moscova” și a două escadroane de cavalerie. Regimentul 4 al Diviziei 1 de răsculați, unde se afla și sotnia de la Tatarski, sosi la Elanskaia, împreună cu o baterie cu trei tunuri și două sotnii călări de rezervă, venind de la Vioșenskaia pe malul stâng al Donului. În afară de aceasta, pe malul drept fură concentrate întăriri însemnate, adunate în preajma satelor Pleșakov și Matveevski, la vreo trei sau cinci verste de stanița Elanskaia,

peste Don. Pe dealul Ivrivskoi, fură instalate două tunuri. Unul dintre ochitori, un cazac din satul Krivskoi, vestit pentru tragerile sale fără greș, făcu să sară în aer, chiar de la prima lovitură, un cuib de mitralieră al roșilor și sili să se scoale în picioare lanțul de trăgători, ascuns în desișul de sălcii roșii, măturându-l cu câteva șrapnele. Lupta sfârși în favoarea răzvrătiților. Împingând trupele roșii în retragere, răsculații le azvârliră peste pârâul Elanka, apoi aruncară în urmărirea lor unsprezece sotnii de călărime; pe deal, nu departe de satul Zatolovski, ele ajunseră din urmă un escadron de roșii și-i trecură pe toți prin sabie.

De atunci infanteriștii din Tatarski rătăceau undeva pe malul stâng, printre movilele de nisip. Cazacii din această sotnie aproape că nu mai veneau în permisie. În schimb, de Paști aproape jumătate din sotnie se ivi deodată în sat, ca și cum s-ar fi înțeles între dânșii. Cazacii petrecură acasă o zi, se înfruptară de dulce, se primeniră și, luând ceva slănină, pâine uscată și alte merinde din cămări, trecură peste Don, toți laolaltă, ca o grămadă de credincioși în pelerinaj – numai că aveau arme în loc de cărje – și o luară spre Elanskaia. Neveste, mame și surori îi petreceau cu ochii de pe dealul de la Tatarski și de pe colnicul de deasupra Donului. Femeile boceau, ștergându-și ochii plânși cu colțurile basmalelor și ale șalurilor, suflându-și nasul în poalele fustelor de dedesubt... Iar pe malul celălalt al Donului, pe movilele de nisip din spatele pădurii, mergeau cazacii: Hristonea, Anikușka, Pantelei Prokofievici, Stepan Astahov și alții. De baionetele puse la arme, atârnau săculețe de pânză cu merinde; cântece de stepă, triste ca mirosul de cimbrișor, se risipeau în vânt; vorbele sunau lăncede... Nu erau tocmai veseli, dar nici flămânzi, toți cu primeneli curate. Nevestele și mamele fierseseră în ajun de sărbătoare apa cu care le-au spălat jegul intrat în piele și le stârpiseră păduchii, lacomi de sângele de ostaș. Ce mai trai e și pe acasă – dar poftim, du-te să înfrunți moartea!... Și merg. Flăcăi tineri de vreo șaisprezece-șaptesprezece ani, abia chemați în rândurile răsculaților, calcă pe nisipul călduț, scoțându-și cizmele și cipicii. Se simt veseli, fără să știe de ce; se iscă din când în când o hârjoană mai veselă între ei, mai răsună un cântec intonat de o voce tinerească, necoptă. Pentru ei, războiul e ceva nou, tot un fel de joacă. În cele dintâi zile, trag cu urechea la gloanțele vâjâind și-și ridică capul de pe movilița de pământ jilav a locașului de tragere. „Niște neisprăviți”, le spun cazacii cu trecut de luptători, învățându-i, ca pe niște tineri nepricepuți ce sunt, cum să sape locașe de tragere, cum să tragă, cum să-și poarte în marș lucrurile ostășești, cum să-și aleagă adăposturi mai bune, și chiar cum să ardă

păduchii în foc și cum să-și înfășoare piciorul în obială, ca să nu se rănească și să umble nesupărați de cizmă. Și „țâncu” privește lumea în război, din jurul său, cu ochi de pasăre mirată, ridicându-și capul și zgâindu-se din locașul de tragere, murind de curiozitate și tot silindu-se să-i vadă pe „roșii”, până când un glonț tras de vreun ostaș roșu îi va rupe firul vieții. Dacă l-a doborât pe loc, zace „ostașul” de șaisprezece ani, cu picioarele întinse, și nu-ți vine să-i dai nici vârsta lui copilărească: zace un flăcăiaș, cu mâinile mari de copil, cu urechile clăpăuge și cu un început de mărul lui Adam în gâtul subțire, tineresc. Îl duc în satul său să-l îngroape în cimitirul unde au putrezit oasele moșilor și strămoșilor săi; maică-sa îl va întâmpina, ridicând brațele, deznădăjduită, bocind mortul și smulgându-și din cap smocuri de păr cărunt. Iar apoi, când îl vor îngropa și când se va usca lutul de pe mormântul său, ea va merge la biserică, îmbătrânită, aplecată până la pământ de durerea fără de sfârșit a mamei, și-l va pomeni pe „Vaniușka” sau pe „Siomușka” al său, căzut în bătălie.

Dar se poate întâmpla ca glonțul să-l muște pe Vaniușka sau Siomușka fără să-l omoare. Și abia atunci va ști el ce este cruzimea războiului. Buzele abia atinse de un pufușor negru îi vor tremura, strâmbându-se. Va striga „ostașul”: „Mămuco dragă!” cu un glas de iepure ce seamănă atâta cu vocea de copil, și lacrimi dese îi vor țâșni din ochi. Căruța sanitară îl va scutura în hârtoape, departe de orice drum, făcând să-l doară mai chinuitor rana. Om încercat, felcerul sotniei îi va spăla mușcătura de glonț sau de schijă și, râzând, îl va mângâia ca pe un copil: „Pe pisică s-o doară, pe coțofană s-o doară, iar lui Vaniușka să-i crească la loc!” Iar „ostașul” Vaniușka va plânge, cerând să fie trimis acasă, tot chemându-și mereu mama. Și dacă rana i se va ogoi, el are să nimerească din nou în sotnie, și atunci va învăța cu desăvârșire ce înseamnă războiul. Are să mai petreacă o săptămână-două în lupte, pe front și în ciocniri, inima i se va înăspri, apoi ai să-l vezi cum stă în fața vreunui prizonier roșu și, cu un picior scos înainte, scuipe la o parte, leit vreun vagmistru cu inimă de fiară, și strecoară cuvintele printre dinți, cu un glas de bas nefiresc: „Ei, mujicule, sângele mă-tii, mi-ai căzut în mână? A-ha-a! Ai vrut pământ? Egalitate? Desigur că ești comunist? Mărturisește, bestie!...” Și, ca să-și arate „voinicia de cazac”, are să ridice arma, să-l omoare pe cel care își trăise viața ca să-și găsească moartea pe pământul țării Donului, luptând pentru Puterea sovietică, pentru comunism, pentru ca să nu mai fie războaie pe pământ.

Iar undeva, în gubernia Moscova sau Veatka, într-un sat pierdut din marea Rusie Sovietică, mama ostașului roșu are să primească vestea că fiul

ei „a căzut în lupta împotriva gărzilor albe, pentru eliberarea poporului muncitor de sub jugul moșierilor și capitaliștilor...” și-l va boci în hohote de plâns. Inima de mamă se va învălui în durere arzătoare, ochii ei stinși se vor seca în lacrimi, și are să pomenească întotdeauna, zi de zi, până la moarte, pe acela pe care l-a purtat în pântecul ei, pe acela pe care l-a născut în sânge și în chinuri femeiești și care a căzut de mâna vrăjmașului, undeva, în necunoscutele ținuturi ale Donului...

Treceau două plutoane de infanterie de la Tatarski, care o luaseră razna de pe front. Acum se întorceau prin nisipurile largi ale dunelor, prin desiș de salcie roșie. Tinerii păseau veseli, fără grijă: bătrânii, porecliți în bătaie de joc „haidamaci”, mergeau cu suspine și cu lacrimi ascunse în ochi: se apropia vremea să are, să boronească, să împrăstie sămânța; pământul îi chema, strigând ziua și noaptea, dar ei trebuiau să se bată și să-și prăpădească viața prin sate străine, să moară de trândăvie silită, de frică, de nevoi și de urât. Iată de ce lacrimile ardeau obrajii bărboși ai bătrânilor, iată de ce mergeau ei posomorâți. Fiecare își amintea gospodăria părăsită, vitele, uneltele – toate acestea cereau brațe de bărbat, toate plângeau, lipsite de veghea gospodarului. Ce poți să-i ceri unei femei? Are să se usuce pământul, n-are să se dovedească cu semănăturile, iar la anul, foametea o să-și arate colții. Nu degeaba spune zicătoarea din popor că „la gospodărie și un moșnegel face mai mult decât o muiere tânără”.

Mergeau tăcuți prin nisipuri și se înviorară numai atunci când unul dintre tineri trase asupra unui iepure. Pentru cartușul stricat degeaba (lucru oprit cu strășnicie prin ordinul comandantului răzvrătiților), bătrânii hotărâră să-l pedepsească pe cel vinovat. Își vărsară necazul pe flăcău și-l bătură cu nuiiele.

— Patruzeci de nuiiele! propuse Pantelei Prokofievici.

— Prea mult!

— N-o să mai poată merge!

— Șaisprezece! răcni Hristonea.

Căzură la învoială pentru șaisprezece, număr cu soț. Întinseră vinovatul pe nisip și-i dădură jos pantalonii. Murmurând un cântec, Hristonea tăie cu briceagul nuiielele, acoperite cu mâțișori galbeni și pufoși, iar Anikușka le întrebuiță pe spinarea flăcăului. Ceilalți ședeau alături și fumau. Apoi porniră mai departe. Cel pedepsit mergea anevoie, în urma tuturor, ștergându-și lacrimile și strângându-și bine nădragii.

De îndată ce trecură nisipurile și ieșiră pe pământuri cenușii, începură să vorbească despre lucruri pașnice.

— Pământul, săracuțul de el, stă și-și așteaptă stăpânul. Dar stăpânul n-are timp să vină! Îl poartă diavoli prin dealuri, face război! oftă unul dintre bătrâni, arătând o tarla ce se usca la soare.

Trecură pe lângă ogor și fiecare se apleca, lua câte un bulgăre de pământ uscat, mirosind a soare de primăvară, îl strivea între palme și zicea, înăbușindu-și suspinul:

— Taman bun pentru arat!

— Acum ar fi la țanc să vii cu plugul!

— Dacă-l lași vreo trei zile, să știi că nici nu mai poți semăna.

— La noi, în partea noastră, e cam devreme.

— Da, cam devreme! Uite colea, nu vezi că și pe Don, mai sus de râpe, tot mai este zăpadă?

S-au oprit la popas și mâncară. Pantelei Prokofievici dădu flăcăului pedepsit niște lapte acrit în sac să-și potolească foamea. Îl purta legat de țeava armei, și apa ce se scurgea din el șiroia pe tot drumul. Anikușka râdea:

— Pe tine, Prokofievici, lesne-i să te afle după urmă, că după tine rămâne o dâră de apă ca după un bou!

Împărțindu-și laptele cu flăcăul, Pantelei Prokofievici îi zise domol:

— Să nu porți necaz pe bătrâni, prostule! Te-au bătut, ei și? Mare nenorocire! Unul bătut face cât doi nebătuți!

— Dacă ți-ar fi ars câteva la fel, moș Pantelei, altfel ți-ar fi cântecul!

— N-avea grijă! Mie mi-au ars și mai și, flăcăule!

— Mai?...

— Sigur că da, mai tare... Firește, în vremurile vechi nu se bătea ca acum!

— Cum adică?

— Se bătea, nu glumă! Pe mine, măi băiete, m-a croit o dată tata cu huluba peste spinare, și tot am scăpat cu viață!

— Cu huluba?!

— Dacă-ți spun, cu huluba, ba bine că nu! Mă, nerodule, mănâncă lapte, ce tot caști ochii la mine? Și de ce ai lingură fără coadă? Ai rupt-o? Zevzecule! Prea puține ți-au croit astăzi!

După mâncare, hotărâră să doarmă o țară la aerul ușor și amețitor ca vinul. Se tolăniră pe jos, lăsând soarele să le încălzească spinările, și, după ce-au tras un pui de somn, o luară din nou prin stepa cafenie, prin miriști vechi, tot înainte, lăsând la o parte drumurile. Mergeau, îmbrăcați în surtucuri, în mantale, zeghi și cojoace albe, încălțați cu cizme și cu cipici,

cu nădragi vârați în ciorapi albi, sau desculți. Sacii de merinde se bălăbăneau, atârnați în baionete.

Priveliștea cetei de dezertori, întorcându-se înapoi la sotnie, era atât de puțin războinică, încât până și ciocârliile, care-și fluierau trilurile în marea azurie a cerului, se lăsau jos, în iarbă, lângă oamenii ce treceau.

Grigori Melehov nu găsi astfel niciun cazac în sat. Dimineața, îl așeză în șa pe Mișatka al său, care crescuse ca din pământ, poruncindu-i să ducă la Don și să adape calul, apoi merse împreună cu Natalia să-i vadă pe moș Grișaka și pe soacră.

Lukinișna își întâmpină ginerele cu lacrimi în ochi:

— Grișenka, drăguțule! Ne prăpădim cu totul fără Miron Grigorievici al nostru, Dumnezeu să-l odihnească!... Cine va munci acum câmpul pentru noi? Hambarele îs pline cu semințe, iar la semănat n-are cine să iasă. Vai de sufletul meu nenorocit! Am rămas ca niște orfani, nimeni n-are nevoie de noi, suntem străini și de prisos!... Uită-te și tu cum s-a năruit gospodăria noastră! Nu ne ajung mâinile ca să le dreagă pe toate!...

Avea dreptate. Gospodăria mergea cu pași repezi spre ruină: boii stricau și dă râmau gardurile din ogrăzi, pe alocuri stâlpii se prăbușiseră; peretele de lut amestecat cu bălegar al magaziei, surpat de ape, se năruia și el; aria nu mai avea împrejmuire; curtea era murdară; sub șopronul magaziei stătea o secerătoare ruginită, și lângă ea se vedea cuțitul rupt... Peste tot erau numai semne de paragină și delăsare.

„Ce repede se prefac în pulbere toate, fără de stăpân”, gândi cu nepăsare Grigori, cercetând gospodăria Korșunovilor.

Se întoarse în casă.

Natalia vorbea ceva în șoaptă cu maică-sa, dar tăcu, zărindu-l pe Grigori, și-i zâmbi milog:

— Uite, Grișa, ce ne roagă mămuca... Parcă spuneai că ai să te duci la câmp... Le-ai semăna poate și lor vreo deseatină?

— Dar pentru ce să mai semănați, mamă? o întrebă Grigori. Aveți hambarele pline de grâu!

Lukinișna plesni din mâini.

— Grișenka, cum îți vine să vorbești așa? Dar cu pământul cum rămâne? Răposatul nostru a pregătit trei ogoare, gata arate.

— Nu face nimic, nu se strică. La anul, dacă vom mai fi în viață, îl vom semăna.

— Se poate una ca asta? Să stea pământul așa, fără rost?

— Când s-or depărta fronturile mai încolo, uite, atunci n-aveți decât să semănați, zise Grigori, încercând să-și înduplece soacra.

Dar ea o ținea morțiș înaintea, chiar se supără parcă pe Grigori și, către sfârșit, își pungi buzele tremurânde:

— Bine, dacă n-ai timp... sau, poate, dacă n-ai poftă să ne ajuți...

— Bine, fie! Am să mă duc mâine la semănat și am să vă fac și vouă vreo două deseatine. Are să vă ajungă... Dar moș Grișaka mai trăiește?

— Mulțumescu-ți ție, dragă! zise Lukinișna, bucuroasă, luminându-se la față de fericire... O să-i spun îndată Gripașkăi să-ți aducă semințele... Întrebi de moșu! Tot nu l-a strâns Dumnezeu la dânsul. Trăiește, dar parcă n-ar mai fi în toate mințile. Stă zile și nopți întregi și citește sfânta scriptură. Câteodată, începe să vorbească de nu-l mai poți pricepe, numai pe limba bisericească... Ar fi bine să te duci și să-l vezi. E în odaie.

O lacrimă se prelinse pe obrazul plin al Nataliei.

Zâmbind printre lacrimi, Natalia istorisi:

— Intru astăzi la el, iar el îmi zice: „Ah, femeie vicleană! De ce nu vii să mă vezi? Nu mai am mult de trăit... Când va fi să mor, am să pun o vorbă pe lângă Dumnezeu și pentru tine, nepoțica mea! Vreau să mă liniștesc în pământ, Nataliușka... Pământul mă cheamă. E vremea!”

Grigori intră în odaie. Un iz de tămâie, de mucegai și putregai, mirosul de om bătrân și neputincios, îl izbi în nări. Moș Grișaka, în aceeași uniformă cenușie, cu petlițe roșii, ședea pe pat. Nădragii largi îi erau bine cârpiți, ca și ciorapii de lână. Îngrijirea bunicului trecuse asupra Gripașkăi, care începea să iasă din vârsta copilăriei și veghea asupra lui cu drag și cu trageră de inimă, așa cum făcea Natalia, când era fată mare.

Moș Grișaka stătea cu Biblia pe genunchi. Privi la Grigori, pe sub ochelarii cu rama de alamă înverzită, și-și rânji gura plină de dinți albi:

— Tu ești, oștene? Teafăr? Te-a ocrotit Dumnezeu de glonțul cel rău?... Ei, slavă Domnului. Ia șezi, colea.

— Și matale, cum o duci cu sănătatea, moșule?

— Aud?

— Cum o duci cu sănătatea, zic.

— Sucit om! Zău, sucit mai ești! Ce fel de sănătate pot să mai am la vârsta mea! Păi, merg aproape pe o sută. Da. Pe o sută... I-am trăit și nici n-am băgat de seamă cum... Parcă ieri umblam cu moțul bălai, tânăr și voinic. Iar astăzi, m-am trezit bătrân, cum mă vezi... A pierit în fugă viața, ca un fulger de vară, și nu mai este... Mi-au slăbit de tot balamalele. Sicriul mă așteaptă de atâția ani în hambar, iar Dumnezeu și-a uitat pesemne de

mine. Eu, păcătosul, îl rog din când în când: „Întoarce-ți, Doamne, privirea ta milostivă asupra robului tău, Grigori! Degeaba mai calc pământul, s-a scârbit și el de mine...”

— Lasă, moșule, că mai ai de trăit. Uite, ți-e gura plină de dinți.

— Aud?

— Ai dinți berechet!

— Dinți? Tare mai ești prost! se supără moș Grișaka. Cu dinții n-ai să oprești sufletul, când va fi să-ți iasă din trup... Și tu, tot faci război, bezmeticule?

— Fac.

— Și Mitiușka al nostru e în pribegie; are să aibă și el necazuri cu nemiluita.

— Are să aibă.

— Așa zic și eu. Da' pentru ce vă războiți nici voi nu știți! Toate se împlinesc după porunca Domnului. De ce și-a găsit moartea Miron? Pentru că a mers împotriva lui Dumnezeu, a răzvrătit norodul împotriva stăpânirii. Și orice stăpânire este de la Dumnezeu. Chiar de-ar fi ea și a lui antihrist, și tot de la Dumnezeu este! I-am spus-o de pe atunci: „Miron, să nu-i scoți din minte pe cazaci! Nu-i asmuți împotriva stăpânirii, nu-i vârî în păcate!” Iar dânsul: „Nu, tată, nu pot să rabd! Trebuie să se scoale și să nimicească această stăpânire, care ne duce la sapă de lemn. Am trăit omenește, ca să ajungem cerșetori?” Ei, și n-a răbdat! Cine a ridicat sabia, de sabie va pieri! Adevărat este! Spune lumea că tu, Grișka, ai fi ajuns la gradul de general, comanzi divizie. E adevărat sau nu?

— E adevărat.

— O comanzi?

— Da, o comand.

— Și unde ți-s epoleții?

— I-am desființat.

— Neam de nebuni!... I-ai desființat? Păi ce fel de general mai ești tu atunci? Numai în bătaie de joc! Cei care-au fost odată și odată se chemau generali; îți era drag să te uiți la unul: gras, burtos și falnic! Iar tu, ce ești tu? Nimica toată, și atât. Ai doar o mântăluță jerpelită, toată tăvălită în noroi, și nici tu epoleți de fireturi, nici tu eghileți albi la piept. Numai păduchi, până peste cap.

Grigori râdea din toată inima. Dar moș Grișaka îi dădu înainte, cu patimă:

— Să nu râzi, scârnăvie! Duci oamenii la moarte, după ce i-ai ridicat

împotriva stăpânirii. Ți-ai luat un mare păcat pe suflet și nu trebuie să rânjești cu toți dinții! Aud?... Vezi că așa e? De răpus, tot au să vă răpună pe toți și, o dată cu voi, la fel și pe noi. Dumnezeu are să vă arate calea lui... Poți spune că Biblia nu vorbește despre năprasnicele noastre vremuri? Ian ascultă aici, să-ți slovenesc de la Ieremia prorocul cetire...

Bătrânul frunzări cu degetele lui de ceară filele galbene ale Bibliei și începu să citească rar, despărțind fiecare silabă:

— „Vestiți și faceți cunoscut între popoare, ridicați steag, strigați și nu tăinuți, ci grați: Babilonul e luat, Bel e rușinat, Merodah e zdrobit, chipurile lui cele cioplite sunt batjocorite și idoliul lui sunt sfârâmați. Căci de la miazănoapte s-a ridicat asupra lui poporul care va preface pământul în pustie și nimenea nu va locui acolo, nici om, nici dobitoc, toți se vor ridica și se vor duce...” Ai priceput, Grișka? Au să vină de la miazănoapte și au să vă sucească gâtul, vouă, răzvrătiților! Ascultă mai departe: „În zilele acelea și în vremea aceea, zice Domnul, vor veni fiii lui Israil și fiii lui Iuda, umblând laolaltă și plângând, vor merge și vor căuta pre Domnul Dumnezeul lor. Poporul meu a fost ca oile cele prăpădite; păstorii lor le-au abătut din cale și le-au împrăștiat prin munți; rătăcit-au ele de pe munte la deal...”

— Ce-o mai fi și asta? Cum să le înțeleg? întrebă Grigori, care nu prea pricepea limba bisericească.

— Iată cum, scârnavie! Însemnează că voi, răzvrătiților, aveți să umblați prin munți, pentru că nu sunteți păstori pentru cazaci și, fiind voi singuri mai proști decât berbecii, nu știți ce faceți... Ascultă mai departe: „Și și-au uitat culcușul lor, și toți cei ce-i găseau îi mâncau”. Și asta taman așa este! Nu vă mănâncă păduchii acum?

— Nu mai putem de păduchi, mărturisi Grigori.

— Uite cum se potrivește totul! Și mai departe: „Și grăit-au vrăjmașii lor: să nu-i cruțăm, deoarece au păcătuit Domnului. Fugiți din Babilon și plecați din țara caldeenilor, ieșiți și veți fi ca țapii înaintea oilor. Căci iată, voi ridica și voi aduce asupra Babilonului adunare de popoare din pământul de la miazănoapte; acelea se vor înșira împotriva lui și el va fi robit, deoarece săgeata omului puternic și iscusit nu cade în zadar... Și Caldeea va fi pradă lor, și pustiitorii ei se vor sătura, zice Domnul, căci voi, răpitorii moștenirii mele, v-ați veselit și ați vorbit vorbe multe.”

— Moș Grigori! Mai bine tălmăcește-mi acestea în graiul rusesc de toate zilele, ca să le pricep, că așa tot nu pot înțeleg nimic, îl întrerupse Grigori.

Dar bătrânul molfăi din buze, îl privi cu ochii goi și zise:

— Acuși isprăvesc, ascultă! „Ați săltat ca niște viței pe iarbă și ați dat cu coarnele ca niște boi. Mama voastră va fi în rușine mare și va roși născătoarea voastră, țara; iată, va fi ea cea din urmă dintre toate și pustie, de netrecut și uscată. De mânia Domnului țara lor va ajunge nelocuită și toată va fi deșartă. Tot cel ce va trece prin Babilon se va minuna și va fluiera, văzând rănile lui...”

— Dar ce vor să spună toate astea? întrebă Grigori, cam scos din răbdări.

Moș Grișaka nu răspunse, închise Biblia și se culcă pe pat.

„Iată cum sunt oamenii, gândi Grigori, pe când ieșea din odăiță. De tineri umblă ca turbații, beau votcă și săvârșesc tot soiul de păcate, iar la bătrânețe, cu cât mai bezmetici au fost în tinerețe, cu atât mai vântos se ascund după poalele lui Dumnezeu. Uite-l pe moș Grișaka! Are dinții ca de lup. Spun oamenii că, tânăr, când a venit de la militărie, toate muierile din sat au avut de pățimit din pricina lui: și cele cumiți, și cele mai rele de muscă, ale lui au fost. Iar acu? Nu, dacă am să ajung și eu la bătrânețe, n-am să citesc asemenea năzdrăvănii! N-am nicio poftă de sfinte scripturi!”

Grigori se întorcea de la soacră-sa, gândindu-se la cele spuse de moș Grișaka și la prorocirile tainice, neînțelese, ale Bibliei. Natalia pășea și ea fără să spună nimic. De astă-dată își întâmpinase bărbatul cu o neobișnuită asprime. Zvonul despre chefurile și petrecerile lui Grigori cu muierile de prin satele staniței Karghinskaia ajunsese, pesemne, și la urechile ei. În seara zilei în care a sosit, îi făcuse patul în odaie și se culcă pe o ladă, învelindu-se cu o șubă. Dar nu-i spuse nicio vorbă de dojană, nu l-a întrebat despre nimic. Grigori se ferecase în el toată noaptea, hotărând să nu-i ceară deocamdată nicio lămurire asupra acestei răceli, atât de neobișnuită în viața lor...

Mergeau tăcuți pe ulița pustie, străini unul de altul, mai rău ca niciodată. Un vânt calduț și mângâietor adia dinspre miazăzi; la apus, se îngrămădeau nori deși și albi, ca în toiul primăverii. Crestele lor albe-albăstrui, ca de zahăr, se clătinau, unduindu-se, și se înghesuiau deasupra dealului înverzit de lângă Don. Se auzea cel dintâi tunet; un miros de muguri plesniți, mirosul de cernoziom reavăn al pământului dezghețat pluteau prin sat ca o mireasmă înviorătoare și dătătoare de viață. Oglinda albastră a Donului revărsat era tulburată de valuri cu coama albă, vântul din josul apelor aducea umezeală răcoroasă, miros iute de frunze putrede și de lemn ud. Covorul lung al arăturilor de toamnă, întins pe urcușul dealului ca un petic de catifea neagră, aburea în văzduh; șuvițe de aer cald

tremurau plutind peste culmile dealurilor, iar sus, deasupra drumului, o ciocârlie își fluiera cu patimă trilurile, și țîștarii țiuiau subțirel, trecând peste șleau. Soarele, măreț și mândru se înălța deasupra acestei lumi întregi, din care răsufla rodnicia cea mare și belșugul puterilor dătătoare de viață.

Pe la mijlocul satului, lângă un podeț de peste o râpă îngustă, unde apa de primăvară curgea de la deal spre Don, cu un susur vesel, zburdalnic, Natalia se opri. Aplecându-se, ca pentru a-și lega curelușa de la cipic, dar – la drept vorbind – pentru a-și ascunde fața de Grigori: îl întrebă:

— De ce taci?

— Da' despre ce să vorbesc cu tine?

— Ai despre ce... Povestește-mi cum ai chefuit la Karghinskaia, cum ai petrecut cu târfele...

— Ai și aflat?... Grigori își scoase punga de tutun, ca să-și răsucească o țigară; sulfina, amestecată cu tutun sălbatic, răspândi în văzduh o mireasmă dulce. Grigori trase fum în piept și întrebă din nou: Zi, ai și aflat? De la cine?

— Știu, odată ce spun. Știe tot satul, a avut doar de la cine să afle.

— Ei, dacă știi, ce rost are să-ți mai povestesc?

Grigori dădu drumul la pas, făcând să răsune, în tăcerea străvezie a primăverii, scândurile podețului de sub picioarele sale, împreună cu zgomotul de pași mărunți ai Nataliei, care ropoteau grăbiți în urma lui. După ce trecură podețul, Natalia merse în tăcere, ștergându-și lacrimile care o podideau întruna; apoi, stăpânindu-și plânsul îl întrebă cu glas tremurător:

— Începi iar?

— Lasă, Natalia!

— Hârbar afurisit și nepotolit! Pentru ce mă chinui din nou?

— Mai cuminte ar fi să pleci mai puțin urechea la toate minciunile.

— N-ai mărturisit-o singur?

— Mi se pare că ți le-au încornorat pe toate, mai mult decât a fost. Recunosc că sunt cam vinovat față de tine... Dar ea e de vină, Natașka: ea, viața... Umbli tot timpul pe hotarul morții, așa că mai calci câteodată peste brazdă...

— Nu te gândești că ai copii mari! Cum de nu ți-e rușine să te uiți la mine?

— Ha, rușine! Dinții albi ai lui Grigori se dezveliră într-un zâmbet. Râse. Am și uitat să mă mai gândesc la rușine. Ce rușine, când toată viața s-a

clătinat pe picioare?... Omori oamenii... Nici nu știi pentru ce se petrec toate nebuniile astea... Și cum să-ți mai spun? Tot n-ai să pricepi! În tine fierbe acum numai răutatea de muieră, și n-ai să ajungi cu gândul la ceea ce-mi roade mie inima și mi-o stoarce de sânge. Uite, m-am dat și la beție. Mai deunăzi a dat și boala în mine: mi s-a oprit inima o clipă, m-au trecut fiorii... Chipul lui Grigori se întunecă; îi era greu să găsească cuvintele. Nu mai pot îndura, și de aceea tot caut să le uit toate, fie cu rachiul, fie cu muierile... Stai! Lasă-mă să vorbesc: pe mine mă roade, mă mănâncă și mă roade... Viața nu-i așa cum trebuie, și poate că și eu sunt de vină... Ar trebui acum să ne împăcăm cu roșii și să izbim în cadeți. Dar în ce chip? Cine are să ne împace cu Puterea sovietică? Cum să încheiem socoteala tuturor păsurilor noastre?... Jumătate din cazaci sunt dincolo de Doneț, iar cei care au rămas aici s-au înrăit de tot și răstoarnă totul cu gaibele în sus... Mie, Natașka, mi s-au tulburat toate în cap... Iar colac peste pupăză, mai iată-l acum și pe moș Grișaka al tău că-mi citește din Biblie și spune că n-am făcut cum trebuie; că n-ar fi trebuit, zice, să ne răzvrătim. L-a vorbit de rău și pe taică-tău.

— Bunicul s-a smintit de mult! E rândul tău, se vede.

— Uite, numai la atâta te duce capul! Mîntea ta nu te-ajută să te ridici la altceva...

— O-of și iar of! Mai bine ar fi să nu-mi tot îndrugi atâtea în bobote. Ai făcut porcării peste porcării, ești vinovat, iar acum dai vina pe război. Toți sunteți la fel! Parcă n-aș fi suferit și eu atâta din pricina ta, afurisitule! Îmi pare rău și acum că nu m-am tăiat cu totul, să-mi fac o seamă...

— Vezi și tu că nu mai am cum să stau de vorbă cu tine... Dacă ți-e greu să răbzi, țipă; lacrima vă moaie totdeauna durerea voastră de muierii... Eu însă nu te mai pot mângâia. M-am spurcat atâta de sângele altora, încât nici nu-mi mai trece prin gând să am milă de nimeni. Nici de copiii aproape că nu mai simt milă, cât despre mine – nici nu mă gândesc. Războiul m-a stors de tot. Mi-e groază de mine însumi... Dacă te-ai uita în sufletul meu, ai vedea că acolo totul e negru, ca într-o fântână sleită, fără apă...

Se apropiaseră cu totul de casă, când o ploaie piezișă, cu picături mari, se revărsă dintr-un nouraș cenușiu, care venise în zbor deasupra lor. Începu a stropi colbul ușor și încins de soare, trecu cu un pârâit pe acoperișuri și aduse o adiere proaspătă și răcoroasă. Grigori se descheie la manta, învelind-o sub pulpana unei poale pe Natalia, care plângea cu hohote, și o îmbrățișă. Intrară în ogradă strânși unul în celălalt, sub ploaia veselă de primăvară, înfășurați în aceeași manta.

Seara, Grigori se apucă să dregă în curte plugul și brațele semănătorii. Feciorul lui Semion Ceau, un băiat ca de vreo cincisprezece ani, care învățase meseria de fierar și rămăsese, din ziua când a izbucnit răzmerița, singurul fierar din Tatarski, așeză cu chiu, cu vai brăzdarul la vechiul plug al Melehovilor. Totul era pregătit pentru muncile de primăvară. Boii ieșiseră cu bine din iarnă. Fânul strâns de Pantelei Prokofievici le ajunsese din belșug.

A doua zi, dis-de-dimineată, Grigori se pregăti pentru plecare în stepă. Ilinișna și Duniașka se apucară de cu seară să aprindă focul în cuptor, ca să gătească de mâncare pentru plugarul lor, înainte de revărsatul zorilor. Grigori avea de gând să muncească vreo cinci zile, să semene pământul său și pe al soacrei, să mai are vreo două deseatine pentru bostănărie și pentru floarea-soarelui, apoi să-l cheme pe bătrân din sotnie, ca să isprăvească semănăturile.

Un fumuleț liliachiu se ridica din horn către cer; Duniașka alerga prin ogradă, strângând vreascuri uscate pentru foc. Crescuse fată mare de toată frumusețea. Grigori se uită la trupul ei rotunjit, la sânii ridicați, și-și zise cu tristețe și cu necaz în gând: „Uite ce fată a crescut! Zboară viața ca un cal iute de picior. Parcă mai ieri era o fetiță mucoasă, când alerga cu cosițele pe spinare, ca două codițe de șoarece, iar acum uite-o, bună s-o măriți chiar astăzi. Și eu, cu părul fulguit de ninsoare, n-am să mai am drept și parte la nimic... Bine a zis moș Grișaka: «A pierit în fugă viața, ca un fulger de vară». Și așa e scurt sorocul vieții omenești, darmite acum, când trebuie să te lipsești și de ceea ce-ți era dat a trăi... Mama mă-tii de așa bucurie de viață! Dacă o fi să mă omoare, măcar s-o facă atunci cât mai curând.”

Daria se apropie de el. Se întremase uimitor de repede după moartea lui Petro. În cele dintâi zile se prăpădea de durere, se îngălbenise la față și chiar îmbătrânise parcă. Dar odată cu cea dintâi adiere a vântului poznaș de primăvară, cu cele dintâi mângâieri ale soarelui, durerea Dariei pieri împreună cu zăpada ce se topise. Pe obrajii săi prelungi înflori o gingașă rumeneală, ochii stinși străluciră din nou, iar mersul își căpătă sprinteneala de totdeauna... Totodată i s-au întors și vechile apucături: arcurile subțiri ale sprâncenelor luceau din nou de spoiala neagră, iar obrajii de sulimanuri grase; îi înviase și pofta de a face hazuri și de a o zăpăci pe Natalia cu câte o vorbă cu două înțeleșuri; un zâmbet tulbure de nelămurită așteptare îi juca din ce în ce mai des pe buze... Viața triumfătoare își lua din nou drepturile.

Se apropie de Grigori și se opri, zâmbindu-i. Un miros amețitor de alifie cu zeamă de castraveți se răspândea pe chipu-i plin de vino-ncoa.

— Pot să-ți ajut cu ceva, Grișenka?

— N-ai de ce.

— Ah, Grigori Panteleici! Aspru te-ai mai făcut cu o sărmană de văduvă ca mine. Nici nu-mi zâmbesti și nici măcar nu dai din umăr!

— Mai bine du-te și fă demâncare, că prea numai gura-i de tine!

— Pagubă-n ciuperaci!

— Ori ajut-o pe Natalia. Uite, Mișatka umblă mai murdar ca un godac!

— Atât mi-ar mai lipsi! Voi să-i faceți, iar eu să vi-i spăl! Așteaptă tu mult și bine! Natalia ta e ca o iepuroaică: are să-ți mai facă vreo zece, iar eu am să-mi rod mâinile tot ghilosindu-i pe toți.

— Hai, hai, ajunge! Du-te!

— Grigori Panteleici! Mata ești singurul bărbat la toate din sat. Nu mă goni, las-mă să mă uit măcar din depărtare la mustăcioara mătăluță cea neagră și plină de ispită.

Grigori râse și-și aruncă înapoi părul de pe fruntea asudată.

— Mă, dată dracului mai ești! Cum a putut bietul Petro s-o scoată la capăt cu una ca tine? Că tu, dacă apuci ceva... nu-i mai dai drumul din mână, să rămâi păgubașă!

— N-avea nicio grijă! Încuviință Daria cu un fel de fală și, urmărindu-l cu ochii jucăuși și vicleni, aruncă privirea, cu o prefăcută spaimă, spre casă. Văleu, mi s-a părut că a ieșit Natalia afară... Habar n-ai cât de zulară-i! Azi, când ședeam la masă, m-am uitat numai o dată la tine, și ea îndată s-a schimbat la față. Iar nevestele mai tinere de la noi mi-au și spus aseară: „Ce înseamnă asta? N-avem niciun cazac în sat, iar Grișka al vostru a venit în permisie și nu pleacă o clipă de lângă nevastă-sa. Dar noi, zic ele de colo, n-avem drept să trăim? O fi el cu atâtea răni și, chiar dacă a rămas numai cu jumătate din ceea ce a avut, noi ne-am prinde cu dragă inimă să ne mulțumim și cu jumătatea care i-a rămas. Spune-i să nu mai umble noaptea prin sat, că, dacă-l prindem, moartea i se trage!” Dar eu: „Nu, suratorilor, zic, Grișa al nostru calcă strâmb numai atunci când e prin sate străine, iar când ajunge acasă se ține numai de fusta Nataliei. De la o vreme, s-a făcut sfânt cu adevărat...”

— A dracului muiere! izbucni în hohote Grigori, fără nicio supărare. Ai o limbă ca o mătură!

— Uite, așa sunt eu! Dar Natașenka ta, frumoasa ta zână din povești, mi se pare că tot ți-a dat peste labe? Așa-ți trebuie, ca să nu mai calci legea!

— Bine, bine... Du-te, Dașka! Nu te amesteca în treaba altora.

— Nici nu mă amestec. Doar atâta pot să-ți spun, că Natalia ta i-o

proastă. I-a venit bărbatul, iar ea face nazuri ca o prințesă și se culcă singură pe o ladă... Nu, eu nu m-aș lipsi de bărbat! Numai să pun mâna pe vreunul... L-aș băga în sperieți și pe-un viteaz ca tine!

Daria scrâșni din dinți, râse tare și-și văzu de drum, scuturându-și cerceii sclipitori de aur și întorcându-se din mers să privească din când în când la Grigori, care râdea și el, destul de încurcat.

„Mă, frate Petro, mare noroc ai avut tu să mori taman la timp, gândi Grigori înveselit. Daria asta are o mie și unu de draci în ea! Mai devreme ori mai târziu, tot mureai din pricina ei!”

47

În satul Bahmutkin, se stingeau cele din urmă lumini. Un pui de ger ferecase băltoacele cu o pojghiță subțire de gheață. Un stol de cocori întârziați în drum poposi peste noapte pe o miriște veche, în spatele satului, dincolo de toloacă, și strigătele lor îngânate și obosite veneau până la sat, aduse de vântul șăgalnic dinspre nord-est, făcând și mai fermecătoare blânda tăcere a nopții de aprilie. Umbre dese pogorau asupra livezilor; o vacă mugi undeva, și totul se cufundă din nou în tăcere; din când în când, numai țipetele triste ale culicilor, care zburau și noaptea, numai șuierul sec al nenumăratelor aripi de rațe sfâșiau această tăcere: cârduri de rațe treceau în zbor, grăbindu-se să ajungă cât mai repede la întinsul apelor revărsate ale Donului... Apoi, glasuri de oameni răsunară într-o ulicioară mărginașă; se aprinseră scânteieri de țigări, se auzi sforăit de cal, trosnet de noroi întărit de îngheț și străpuns de copitele cailor. O patrulă se întorcea în sat, unde se mai aflau două sotnii de cazaci, din Brigada 6 independentă a forțelor de răsculați. Cazacii se așezară în ograda unei case de la margine și, tăifăsuind între ei, își legară caii în jurul unei sânni din mijlocul ogrăzii, unde puseră ceva hrană pentru ei. O voce de bas puțin răgușită începu un cântec de joc, rostind agale cuvintele, pe un ton ostent și încet:

*Am umblat încetișor,
Am călcat tot binișor,
Și cu-o mândră din trecut
Să glumesc am început...*

Un tenor plin de voieșie se înalță îndată deasupra basului adânc și

începu vesel, cu triluri:

*Fata gluma-mi n-a primit,
Drept în față m-a plesnit:
Inimioara-mi de cazac
S-a aprins, s-a-ntărâtat...*

Alți bași intrară în cântec, ritmul se făcu mai iute și mai vioi. Iar același tenor, fălindu-se cu frumusețea notelor de sus, de la sfârșitul cuvintelor, urmă cu putere și cu o veselie molipsitoare:

*Mâneca mi-am suflecat,
Fetei palme i-am cărat,
Și ea stă, mândruța mea,
Roșie ca o lalea,
Roșie ca o lalea,
Stă și rău se necăjește:
„Ce iubit îmi ești?, grăiește,
Pe prietenele mele
Șapte ai iubit din ele,
Iar a opta – văduvioară,
Și a noua – soțioară,
Iar a zecea, tot pe mine...
Ticălos ce-mi ești!”*

Și strigăte de cocori pe ogoare pustii, și cântec voinicesc, și șuieratul aripilor de rațe în bezna nopții – toate le auzeau cazacii stând în spatele morii de vânt, la pichetul de pază. Urât din cale-afară le mai era să stea culcați noaptea, pe pământ rece și întărit de ger. N-ai voie nici să fumezi, nici să schimbi o vorbă cu altul, nici măcar să te încălzești, umblând iute ori luându-te la trântă cu cineva. Stai și tot stai printre tulpini uscate de floarea-soarelui și privești drept în bezna căscată a stepei, și ascuți, cu urechea lipită de pământ. La zece pași de tine, nu-l mai vezi nici pe dracu', iar noaptea de aprilie este atât de plină de răsunete tainice, încât fiecare te face să te tulburi: „Nu cumva vine, nu cumva se apropie târâș vreo patrulă de roșii?” Se aude parcă, de undeva, trosnet de buruiană strivită și sforăit înăbușit... Tânărul căzăcel Vîpreajkin își șterge cu mânușa o lacrimă, care i-a năvălit în ochi de atâta încordare, și-și izbește cu cotul vecinul. Acesta

doarme încovoiat, cu o cartușieră mare de piele sub cap; un șir de alte mici cartușiere japoneze îi strânge coastele, dar i-e lene să se cuibărească mai bine, nu se îndură să lase frigul nopții să se strecoare sub mantaua lui, cu poalele bine strânse. Foșnetul buruienilor și sforăitul se aud tot mai limpede și răsună deodată chiar lângă Vîpreajkin. El se ridică pe un cot, se uită nedumerit printre buruienile încălcite și cu greu izbutește să deslușească un arici mare. Ariciul merge iute pe o urmă de șoarece, cu botșorul de purcel în jos, sforăind și agățându-se cu spinarea-i țepoasă în firele uscate de buruiană. Deodată simte, la câțiva pași, prezența unei ființe vrăjmașe și, ridicându-și capul, zărește omul care îl cercetează cu ochii. Omul răsuflă ușurat și spune în șoptă:

— Drac parșiv! Urât m-ai speriat!

Iar ariciul își ascunde sprinten capul mic, își strânge lăbuțele și rămâne o clipă ghem țepos; apoi se destinde încet, atinge pământul rece cu picioarele și se rostogolește ca o minge cenușie, alunecând, dând peste tulpinile de floarea-soarelui, strivind și făcând praf volbura uscată. Și din nou, o tăcere apăsătoare. Și noaptea, ca de basm...

În sat cocoșii cântară a doua oară. Cerul se însenină. Cele dintâi stele sclipiră prin perdeaua destrămată a nourașilor; apoi vântul împrăștie norii și cerul se uită, cu nenumărații săi ochi de aur, la pământ.

Și tocmai în acea clipă Vîpreajkin auzi înainte-i pașii unui cal călcând apăsător, trosnet de buruiană, zăngănit de metal și, puțin mai în urmă, un scârțâit de șa. Le auziseră toate și ceilalți cazaci. Degetele lor încremeniră pe trăgaciul armelor.

— Atențiune! șopti ajutorul comandantului de pluton. O siluetă de călăreț răsări, tăiată parcă pe bolta cerului înstelat. Cineva mergea la pas, spre sat.

— Sta-ai!... Cine-i?... Parola!...

Cazacii săriră de jos, gata să deschidă focul. Călărețul se opri și ridică mâinile în sus.

— Tovarăși, nu trageți!

— Parola!

— Tovarăși!...

— Parola! Pluton!...

— Stați!... Sunt singur!... Mă predau!...

— Stați, fraților! Nu trageți!... Îl luăm viu! Ajutorul comandantului de pluton veni în fugă la călăreț, iar Vîpreajkin îi apucă calul de dârlogi. Călărețul își trecu piciorul peste șa și descălecă.

— Cine ești? Roșu?... Aha, fraților! Uite că are și steaua la căciulă! Te-am prins, bine-e!...

Dezmorțindu-și picioarele, călărețul spuse liniștit:

— Duceți-mă la șeful vostru. Am să-i fac o comunicare de o mare importanță. Sunt comandantul Regimentului „Serdobsk” și am sosit aici pentru tratative...

— Comanda-ant?... Să-l omorâm, fraților! Bestie! Lasă-mă, Luka, să-i...

— Tovarășii! Mă puteți omorî oricând, dar, înainte de toate, lăsați-mă să-i comunic șefului vostru lucrurile pentru care am venit. Vă spun încă o dată: e vorba de lucruri foarte însemnate... Poftim, luați-mi armele, dacă vă e teamă că am să fug...

Comandantul roșu începu să-și descheie cureaua sabiei.

— Scoate-o! Scoate-o! îl zorea unul din cazaci. Revolverul și sabia fură scoase și trecură în mâinile ajutorului de comandant al plutonului.

— Percheziționați-l pe comandantul de la „Serdobsk”! ordonă el, încălăcând calul comandantului roșu.

Prizonierul fu percheziționat. Ajutorul comandantului de pluton și cazacul Vîpreajkin îl duseră în sat. Mergea pe jos; Vîpreajkin pășea alături de el, cu carabina austriacă gata de tragere, iar în urma lor venea călare ajutorul, foarte mulțumit de cele întâmplate.

Merseră vreo zece minute în tăcere. Prizonierul își aprindea des câte o țigară, oprindu-se și ferind cu poala mantalei flacăra chibriturilor, care se stingeau în vânt. Mirosul de țigări bune îl scoase pe Vîpreajkin din muta-i răbdare.

— Ia fă-te că-mi dai și mie una! îl rugă el.

— Poftim!

Vîpreajkin luă din mâna lui tabachera de piele groasă, scoase din ea o țigară și vârî tabachera în buzunarul său. Comandantul roșu nu zise nimic, dar peste câteva minute, când intrară în sat, întrebă:

— Unde mă duceți?

— Ai să vezi.

— Spune-mi totuși.

— La comandantul sotniei.

— Duceți-vă la comandantul brigăzii, Bogatîriov.

— Nu e niciunul cu numele ăsta.

— Cum asta, nu e? Știu că a sosit aseară, cu statul-major, în Bahmutkin și că se află și acum tot aici.

— Noi nu știm nimic.

— Hai, lăsați vorbăria de pomană, tovarăși! Eu știu și voi nu știți... Nu este un secret militar, de vreme ce e cunoscut și dușmanilor voștri.

— Hai, treci înainte!

— Merg, dar duceți-mă la Bogatîriov.

— Gura! Nici n-aș avea voie să stau de vorbă cu tine; așa scrie la regulament.

— Dar să iei o tabacheră, e voie după regulament?

— Asta-i altă găscă în ceea traistă!... Dă drumul la pas și leagă cățeaua, dacă vrei să nu-ți scot îndată și mantaua. Auzi, ce supărăcios mai e dumnealui!

Cu greu izbutiră să-l trezească în ghionturi pe comandantul sotniei. Acesta stătu mult timp, frecându-se cu pumnii la ochi, căscând, strâmbându-se, neputând înțelege ceea ce îi spunea ajutorul comandantului de pluton, strălucind de bucurie.

— Cine zici? Comandantul Regimentului „Serdobsk”? Nu-s aiureli? Adu actele aici.

Peste câteva minute, împreună cu comandantul roșu, porniră la locuința lui Bogatîriov, comandantul brigăzii. Acesta sări ca ars, îndată ce auzi că comandantul Regimentului „Serdobsk” a fost prins și adus la el. Se încheie la nădragi, își aruncă bretelele peste umerii săi lați, aprinse o lampă mică cu gaz și-l întrebă pe comandantul roșu, care stătea lângă ușă în poziție de drepți:

— Dumneata ești comandantul Regimentului „Serdobsk”?

— Da, sunt Voronovski, comandantul Regimentului „Serdobsk”.

— Ia loc.

— Mulțumesc.

— Cum te-au... În ce împrejurări ai fost capturat?

— Veneam singur la dumneavoastră. Trebuie să vă vorbesc între patru ochi. Dați ordin celor de prisos să părăsească odaia.

Bogatîriov făcu semn cu mâna, și comandantul sotniei, venit cu comandantul roșu, și stăpânul casei, un cazac de credință veche cu barba roșcovană, care stătea cu gura căscată, ieșiră afară. Frecându-și capul cu părul negru tuns scurt și rotund ca un pepene, Bogatîriov se așază, în cămașa-i murdară, lângă masă. Pe chipul său, cu obrajii buhăiți și cu dungi roșii, rămase de pe urma somnului pe căpătâiul strâmb, se citea o reținută curiozitate.

Voronovski, om scund și bine legat, cu mantaua bine prinsă pe trup și strânsă peste umeri în curele ofițerești, își îndreptă umerii drepți, și un

zâmbet i se ivi pe sub mustățile negre și tunse.

— Cred că am onoarea de a vorbi cu un ofițer? Îmi dați voie atunci să spun câteva cuvinte despre mine, și numai apoi și despre misiunea cu care am venit la dumneavoastră... Trecutul meu: sunt de origine nobilă, am fost căpitan în armata țaristă. În anii de război cu Germania, mi-am făcut serviciul la Regimentul 117 vânători „Liubomir”. În o mie nouă sute optsprezece am fost mobilizat prin decretul Guvernului sovietic, ca ofițer de carieră. În prezent, după cum o știți, am sub comanda mea Regimentul „Serdobsk” din Armata Roșie. Aflându-mă în rândurile ei, am căutat de mult un prilej pentru a trece de partea dumneavoastră... de partea acelora ce luptă împotriva bolșevicilor...

— Dar l-ați căutat cam multă vreme, domnule căpitan...

— Da, voiam însă să-mi ispășesc vina pe care o am față de Rusia și să nu plec singur (ceea ce puteam s-o fac mai demult), ci să iau cu mine și o unitate din Armata Roșie, niște elemente ale ei, bineînțeles mai sănătoase, care au fost înșelate de comuniști și târâte în acest război fratricid.

Fostul căpitan Voronovski se uită cu ochii săi înguști și cenușii la Bogatîriov și, observându-i zâmbetul de neîncredere, roși ca o fată mare și adăugă grăbit:

— Bineînțeles, demnule Bogatîriov, că dumneavoastră sunteți în drept să arătați oarecare neîncredere față de mine și de cuvintele mele... În locul dumneavoastră, firește, și pe mine m-ar încerca aceleași sentimente. Dați-mi voie să dovedesc totul prin fapte... niște fapte ce nu se pot dezminți...

Ridicându-și poala mantalei, scoase un briceag din buzunarul pantalonilor de campanie, se aplecă, făcând să-i scârțâie curelele de pe umeri, și începu să taie cu băgare de seamă marginea mantalei bine cusută. O clipă mai târziu, scoase de acolo niște hârtii îngălbenite și o minusculă fotografie.

Bogatîriov citi cu luare-aminte actele. Într-unul din ele se adeverea, că „prezentatorul este locotenentul Voronovski din Regimentul 117 vânători «Liubomir» și pleacă pentru un concediu de convalescență de două săptămâni, la domiciliul său din gubernia Smolensk”. Adevărul purta ștampila și iscălitura medicului-șef al spitalului de campanie nr. 8 al Diviziei 14 de vânători siberieni. Restul actelor, tot pe numele lui Voronovski, atestau limpede că el fusese într-adevăr ofițer, iar de pe fotografie ochii veseli și înguști ai tânărului sublocotenent Voronovski priviră la Bogatîriov. O cruce „Sfântul Gheorghe” sclipea pe pieptul vestonului elegant de ofițer, și epoleții săi de argint, albi ca zăpada,

subliniau parcă culoarea închisă a obrajilor și dunga negricioasă a mustăților.

— Altceva? întrebă Bogatîriov.

— Am sosit să vă spun că împreună cu ajutorul meu, fostul locotenent Volkov, am făcut propagandă printre ostașii roșii și că Regimentul „Serdobsk” cu tot efectivul său, bineînțeles cu excepția comuniștilor, este gata să treacă în orice clipă de partea dumneavoastră. Ostașii sunt mai toți țărani din guberniile Saratov și Samara. Ei sunt gata să lupte împotriva bolșevicilor. Este necesar să ne înțelegem pe loc cu dumneavoastră asupra condițiilor predării regimentului. Regimentul se află acum la Ust-Hopiorskaia și numără aproape o mie două sute de baionete, are în celula comunistă treizeci și opt de oameni, plus un pluton de treizeci de comuniști localnici. Vom pune mâna pe bateria ce ne este dată în sprijin și cu acest prilej, probabil, vom fi nevoiți să-i nimicim pe servanți, deoarece comuniștii sunt acolo în majoritate. Printre ostașii mei sunt nemulțumiri din cauza greutăților pe care le îndură părinții lor, cu predarea obligatorie a surplusului de produse agricole. Am profitat de această împrejurare și i-am convins să treacă la cazaci... adică la dumneavoastră. Ostașii mei se tem să nu fie supuși la violențe, la predarea regimentului... Pentru această chestiune – cu toate că nu este decât un amănunt – trebuie să mă înțeleg cu dumneavoastră.

— Ce fel de violențe pot să fie?

— Păi... omoruri, jafuri...

— Nu, asta n-o vom admite!

— Încă ceva: ostașii țin foarte mult ca Regimentul „Serdobsk” să fie păstrat cu tot efectivul său și să lupte împotriva bolșevicilor alături de voi, dar ca o unitate de sine stătătoare.

— Asta nu pot să...

— Știu, știu... O să interveniți pe lângă comandamentul dumneavoastră suprem și o să ne dați de știre.

— Da, trebuie să anunț la Vioșki.

— Iertați-mă, am foarte puțin timp: dacă voi întârzia numai un ceas, absența mea poate fi observată de comisarul regimentului. Socot că ne vom înțelege asupra condițiilor predării. Vă rog să-mi comunicați cât mai curând hotărârea comandamentului dumneavoastră. Regimentul poate să fie trimis la Doneț, sau se vor trimite completări noi, și astfel...

— Da! înțeleg! Am să trimit imediat o ștafetă specială la Vioșki.

— Încă un lucru: dați-le ordin cazacilor dumneavoastră să-mi restituie

armele. Nu numai că m-au dezarmat, Voronovski își întrerupse vorbirea lină, curgătoare, și zâmbi oarecum încurcat, ci mi-au luat și... o tabacheră. Bineînțeles că nu e cine știe ce, dar îmi este scumpă ca o amintire din familie...

— O să vi se restituie totul. Cum să vă fac cunoscut atunci când voi căpăta răspunsul de la Vioșki?

— Peste două zile are să vină la Bahmutkin o femeie de la Ust-Hopiorskaia. Va avea ca parolă... hai să zicem „unirea”. O să-i spuneți ce veți avea de spus. Bineînțeles, numai verbal...

O jumătate de oră mai târziu, un cazac din sotnia din Maksaevskaia galopa spre apus, la Vioșenskaia...

A doua zi, agentul personal al lui Kudinov sosi la Bahmutkin, găsi locuința comandantului de brigadă și, fără să-și lege măcar calul, intră în casă și-i predă lui Grigori Bogatîriov un plic pe care stătea scris: „F. urgent. Strict secret.” Cu cea mai mare nerăbdare, Bogatîriov rupse sigiliul de ceară. Pe formularul Sovietului districtual al Donului de sus, era scris, cu litere mari, chiar de mâna lui Kudinov:

„Să trăiești, Bogatîriov! Ne-ai vestit o foarte mare bucurie. Te împuternicim să duci tratative cu cei din Regimentul „Serdobsk” și să-i convingi cu orice preț să se predea. Poți să te angajezi la orice, după dorința lor, și să le făgăduiești că o să primim regimentul în întregime și chiar că n-o să-l dezarmăm. Arestarea și predarea comuniștilor, a comisarului regimentului, dar mai cu seamă, a comuniștilor noștri din Vioșenskaia, Elanskaia și Ust-Hopiorskaia să le pui drept condiție neapărată a primirii lor. Să pună negreșit mâna pe baterie, pe trenul de luptă și pe armament. Grăbește acest lucru prin toate mijloacele! Strânge cât mai mulți oameni de ai tăi la locul unde va sosi regimentul, înconjoară-i pe ascuns și începe imediat dezarmarea. Dacă vor crâcni o vorbă, nimicește-i până la cel din urmă om. Fă toate încet, dar cu hotărâre. Îndată ce-i vei dezarma, trimite tot regimentul la Vioșenskaia. Îndreaptă-i pe malul drept; așa e mai chibzuit, pentru că de acolo frontul este mai departe și n-au să fugă, chiar dacă s-ar răzgândi și ar vrea să spele patina prin stepa goală. Să-i trimiți de-a lungul Donului, prin sate, și dă-le două sotnii călări ca să-i supravegheze. La Vioșki, o să-i băgăm câte 2-3 în fiecare sotnie, ca să-i vedem cum au să se bată

cu ai lor. De acolo nu e treaba noastră: o să ne unim cu ai noștri, care sunt dincolo de Doneț, și atunci lasă să-i judece și să le facă tot ce-or pofti. După mine, pot să-i tot spânzure până la unul. N-o să-mi pară rău. Mă bucur că ai avut noroc. Raportează zilnic prin stafetă,

KUDINOV”

În post-scriptum, scria:

„Dacă cei din «Serdobsk» au să-i predea pe comuniștii noștri localnici, trimite-i sub escortă puternică la Vioșki, tot prin sate. Dar lasă mai întâi să treacă cei din «Serdobsk». Spune ca să se dea în escortă oamenii cei mai de încredere (și să fie cazaci mai bătrâni și mai răi de suflet); dâșii să-i ducă și să vestească dinainte lumea. Noi n-avem de ce să ne murdărim mâinile cu dâșii, fiindcă tot au să-i omoare muierile cu parii, dacă aranjezi lucrurile cu cap și cu pricepere... Ai înțeles? Politica asta îmi pare mai iscusită. Dacă îi vom împușca, are să meargă vestea până la roșii: uite, împușcă prizonierii – dar așa, e mai simplu: asmuți numai norodul asupra-le și dai drumul la mânia gloatei, ca unui câine din lanț. I-au judecat cu judecata lor – și pace! Nicio socoteală, nicio răspundere!”

48

La 12 aprilie, Regimentul I „Moscova” fu bătut strașnic în lupta cu răsculații, lângă satul Antonov, din stanița Elanskaia.

Fără să cunoască bine terenul, lanțurile de trăgători roșii coborâră luptând la vale, în sat. Ogrăzi rare căzăcești se înălțau pe petice mici de pământ tare și nisipos, ca pe niște ostroave, iar ulițele și ulicioarele, podite cu vreascuri, treceau de-a curmezișul unor smârcuri de nepătruns. Tot satul era împotmolit într-un teren mocirlos și lutos ce dispărea în desișuri de anin. La margine, curgea, cu apă puțină, dar cu fundul mâlos și greu de trecut, pârâul Elanka.

Lanțul de ostași din Regimentul 1 „Moscova” porni prin sat, dar abia trecură primele ogrăzi și intrară în desișul de anin, că-și dădură îndată seama că nu-l pot străbate tot în lanț. Comandantul batalionului doi, un

leton încăpățânat, nu ascultă ceea ce îi spunea un comandant de companie (care cu greu izbutise să-și scoată calul din mocirla adâncă) și ordonă: „Înainte!”, apoi o luă cel dintâi, în frunte, pășind cu îndrăzneală pe pământul nesigur, care se clătina sub picioare. Ostașii, care șovăiră o clipă, îl urmară, purtând mitralierele pe brațe. Trecură vreo cincizeci de stânjeni, intrând în mâl până la genunchi, când deodată răsunară strigăte la flancul drept, străbătând tot lanțul: „Suntem încercuiți!”, „Cazacii!” „Ne-au încercuit!”

Într-adevăr două sotnii de răzvrățiți învăluiră batalionul și-l izbiră din spate.

Batalioanele unu și doi pierdură în desişul de anin aproape o treime din efectivul lor și se retraseră.

În această luptă, Ivan Alexeevici fu rănit la picior de un glonț făcut cu mâna. Mișka Koșevoi îl scoase afară pe brațe și sili un ostaș roșu, care gonea pe dig, să ia rănitul în căruciorul de muniție – și era cât pe ce să-l străpungă cu baioneta, pentru că nu voia să-l asculte.

Regimentul fu dat peste cap și aruncat până la satul Elanski. Înfrângerea avu un efect catastrofal asupra ofensivei tuturor trupelor roșii, care înaintau pe malul stâng al Donului. Malkin fu silit să se retragă din Bukanovskaia cu douăzeci de verste mai spre miazănoapte, în stanița Slașciovskaia. Pe urmă, sub presiunea forțelor de răsculați, care își urmau ofensiva îndârjită și erau mult mai numeroase decât detașamentul lui, Malkin trecu Hopiorul cu câteva zile înainte de puhoirea sloiurilor, pierdu câțiva cai înecați și o luă spre stanița Kumîljenskaia.

Regimentul I „Moscova” fusese oprit de trecerea sloiurilor la gura Hopiorului, apoi păși pe malul drept al Donului și poposi în stanița Ust-Hopiorskaia, așteptând sosirea întăririlor. Curând după aceasta, Regimentul „Serdobsk” sosi tot acolo. Cadrele sale se deosebeau foarte mult de cadrele Regimentului „Moscova”. Muncitorii din Moscova, Tuia și Nijni, care alcătuiau sâmburele de luptă al Regimentului „Moscova”, luptau cu îndârjire și cu vitejie, înfruntând în repetate rânduri răsculații în luptă corp la corp și pierzând în fiecare zi zeci de ostași, morți și răniți. Numai cursa în care căzuse regimentul la Antonov îl scoase vremelnic din luptă, dar retrăgându-se nu lăsase nicio căruță, niciun încărcător de cartușe să cadă în mâinile inamicului. Iar o companie din „Serdobsk” nu fusese în stare să facă față unui singur atac al călărimii răsculaților, ce avusese loc în prima ei luptă de la Iagodinski; abia zărise valul de cazaci, că-și părăsi tranșeele – și fără îndoială că ar fi fost trecută toată prin sabie, dacă n-o

salvau mitraliorii comuniști, care respinseseră atacul cu rafalele lor.

Regimentul „Serdobsk” fusese înjghebat în pripă, în orașul Serdobsk. Printre ostașii săi, în cea mai mare parte țărani mai în vârstă de prin părțile Saratovului, se strecurau vădit unele idei care nu ajutau de loc la ridicarea combativității. Regimentul avea un cumplit de mare număr de neștiutori de carte, cum și mulți oameni de obârșie chiaburească. Jumătate din comandanții lor erau foști ofițeri; comisarul, un om slab și fără voință, nu se bucura de nicio autoritate printre ostași, iar o mână de trădători – comandantul regimentului, șeful de stat-major și doi comandanți de companii, care își puseseră în gând să predea regimentul – își urzeau nelegiuirea lor ispravă sub ochii celulei comuniste, care nu vedea nimic, și urmăreau demoralizarea masei de ostași cu ajutorul chiaburilor contrarevoluționari ce se băgaseră în regiment, făcând o meșteșugită propagandă împotriva comuniștilor, semănând neîncrederea în succesul luptei pentru reprimarea răzmeriței și pregătind astfel predarea regimentului.

Stockman, care era încartiruit împreună cu trei oameni de la Regimentul „Serdobsk”, se uita mereu atent și cu îngrijorare la ostași și se încredințase în chipul cel mai limpede de primejdia serioasă ce amenința regimentul, abia după ce avusese o ciocnire violentă cu soldații din „Serdobsk”.

În ziua de 27, pe înserate, doi ostași din compania a 2-a „Serdobsk” veniră la el acasă. Unul dintre ei, Gorigasov, intră fără să salute și, privindu-l pe Stockman și pe Ivan Alexeevici, care era culcat în pat, zise cu un zâmbet scârbos:

— Bine-am ajuns cu războiul! Pe la casele noastre se ia pâinea de la gura nevestelor și copiilor noștri, iar noi trebuie să ne batem, fără să știm pentru ce...

— Tu nu știi încă pentru ce lupti? Îl întrebă răstit Stockman.

— Nu, nu știu! Cazacii sunt și ei plugari, ca și noi. Știm împotriva cui sa-au răsculat! Știm...

— Dar știi tu, pușlama, ce limbă vorbești? A gardiștilor albi! se încinse Stockman, de obicei om stăpânit.

— Să nu ne faci pușlamale! Că ai să te pomenești cu una peste bot!... Auziți, băieți? Ia uită-te la dânsul!

— Mai încet! Mai încet, mă bărbosule! Am mai văzut noi d-ăștia! interveni celălalt, scund și bine legat, ca un sac plin cu făină. Crezi tu că dacă ești comunist poți să ne pui piciorul pe grumaz? Bagă de seamă, să

nu-ți scoatem năravul!

Trecu în fața slăbănogului Gorigasov și veni drept asupra lui Stockman, ținând mâinile scurte și vânjoase la spate și fulgerându-l cu ochii.

— Așadar, iată cine sunteți! Sunteți toți de o seamă cu alții! rosti Stockman, înecându-se și îmbrâncind cu putere ostașul care se apropia de el.

Aceasta se clătină, clocoti de mânie și dădu să-l apuce pe Stockman de braț, dar fu oprit de Gorigasov, care îi zise:

— Nu te pune cu dânsul!

— Sunt vorbe contrarevoluționare! O să vă judecăm ca pe niște trădători ai Puterii sovietice!

— N-ai să trimiți tot regimentul la tribunal! răspunse unul dintre ostașii care stăteau în aceeași locuință cu Stockman.

Ceilalți îi săriră într-ajutor:

— Pentru comuniști este și zahăr, și țigări, iar pentru noi, nimic!

— Miști! strigă Ivan Alexeevici, ridicându-se de pe pat. Primit la fel cu voi!

Fără nicio vorbă, Stockman se îmbracă și ieși. Nimeni nu-l opri, dar l-au petrecut cu strigăte batjocoritoare.

Pe comisarul regimentului îl găsi la statul-major. Chemându-l într-o altă odaie, îi istorisi cu glas tulburat schimbul de cuvinte cu ostașii, apoi îi ceru să-i aresteze. Comisarul îl ascultă, scărpinându-și barba roșcată ca focul și potrivindu-și mereu cu nehotărâre ochelarii cu ramă neagră de baga.

— Mâine convocăm celula și discutăm situația. Dar nu găsesc de cuviință să-i arestez pe acești flăcăi, în asemenea împrejurări.

— De ce? întrebă răstit Stockman.

— Uite ce e, tovarășe Stockman... Observ și eu că la noi în regiment nu toate merg bine; probabil că există vreo organizație contrarevoluționară, dar nu izbutim să dăm de ea. Și majoritatea oamenilor sunt cuprinși în sfera ei de acțiune. Element țărănesc, ce să-i faci? Am raportat despre mentalitatea ostașilor și am propus să se retragă regimentul și să fie desființat.

— Dar de ce nu crezi de cuviință să-i arestezi imediat pe acești agenți ai gărzilor albe și să-i înaintezi tribunalului revoluționar al diviziei? Asemenea vorbe sunt curată trădare!

— Așa e, dar aceasta poate da naștere la excese nedorite și chiar la o rebeliune.

— Așa? Atunci de ce, văzând o asemenea mentalitate la cei mai mulți,

de ce n-ai raportat mai din vreme la secția politică?

— Dar ți-am spus că am raportat. Cei de la Ust-Medvedița zăbovesc însă cu răspunsul. De îndată ce regimentul va fi retras, îi vom pedepsi aspru pe toți cei vinovați de călcarea disciplinei și, mai ales, pe acei care au vorbit cum mi-ai comunicat acum... Se încruntă și adăugă în șoaptă: Am bănuieli împotriva lui Voronovski și a... șefului de stat-major, Volkov. Măine, chiar după ședința celulei, plec la Ust-Medvedița. Trebuie să se ia măsuri urgente pentru localizarea acestui pericol... Te rog să păstrezi totul secret.

— Dar de ce nu se poate ține acum adunarea comuniștilor? Chestiunea nu suferă nicio amânare, tovarășe!

— Te înțeleg. E însă o neputință acum. Cei mai mulți comuniști sunt pe la posturile de pândă și în pichete... Am insistat asupra acestui lucru, pentru că, în asemenea împrejurări, ar fi imprudent să avem încredere în necomuniști. De altfel și bateria, în care sunt cei mai mulți comuniști, o să vină abia la noapte de la Krutovski. Am chemat-o tot în legătură cu aceste tulburări din regiment.

Stockman se întoarce de la statul-major și le povestește pe scurt lui Ivan Alexeevici și lui Mișka Koșevoi convorbirea sa cu comisarul regimentului.

— Tot nu poți să umbli? îl întrebă pe Ivan Alexeevici.

— Tot șchiopățez. Mi-era teamă că o să mi se înrăutățească starea, dar acum, vreau nu vreau, tot va trebui să umblu.

Noaptea, Stockman scrisese un raport amănunțit asupra stării de lucruri din regiment și, la miezul nopții, îl trezi din somn pe Koșevoi. Vârându-i plicul în sân, îi spuse:

— Fă-ți rost de un cal și dă fuga la Ust-Medvedița. Chiar de-ar fi să mori, crapă, dar să predai neapărat această scrisoare la secția politică a Diviziei 14... În câte ceasuri ai să fii acolo? De unde ai să iei un cal?

Oftând, Mișka își vârî picioarele în cizmele roșcate, uscate și tari, răspunzând cu pauze:

— Calul... am să-l fur... de la cercetașii călări... Am să ajung la Ust-Medvedița... cel mult în două ceasuri... Caii cercetașilor sunt de soi prost, că altfel... așa face o oră și jumătate! Am făcut serviciu la herghelie... Știu ce trebuie să fac pentru a sili calul să zboare cu toată iuțea de care-i în stare.

Mișka scoase plicul din sân și-l vârî în buzunarul mantalei.

— Pentru ce? întrebă Stockman.

— Ca să-l pot avea mai repede la îndemână, dacă mă prind cumva cei din „Serdobsk”.

— Ei, și? stăruie Stockman, încă tot nedumerit.

— Uite-așa! Când vor pune mâna pe mine, până una alta l-am și înghițit...

— Bravo ție! Stockman zâmbi înduioșat, se apropie de Mișka și-l îmbrățișă cu putere, chinuit parcă de o grea presimțire, sărutându-l apăsător pe buzele reci și tremurătoare. Mergi cu bine!

Mișka ieși afară, dezlegă de la conovăț unul dintre cei mai buni cai ai cercetașilor, trecu la pas pe lângă pichet, cu degetul pe trăgaciul carabinei noi de cavalerie, și ieși în câmp, la drumul mare. Abia acolo își puse arma la spate și începu să-și îmboldească căluțul de Saratov, aproape fără coadă, pentru a zbura cu o iuțeală peste firea lui.

49

Spre revărsatul zorilor a purces o ploicică mărunță. Vântul vuia. Un nor negru de furtună venea dinspre răsărit. Abia mijea de ziuă, când cei din „Serdobsk”, care stăteau în aceeași casă cu Stockman și cu Ivan Alexeevici, se sculară și plecară. Peste o jumătate de ceas, veni în fugă comunistul Tolkaciov din Elanskaia, care intrase la Regimentul „Serdobsk”, ca și Stockman cu oamenii săi. Deschise ușa și strigă cu glas înăbușit:

— Stockman, Koșevoi, acasă sunteți? Ieșiți afară!

— Ce s-a întâmplat? Vino-ncoace! Stockman ieși în odaia din față, punându-și din mers mantaua. Vino-ncoace!

— Prăpăd! istorisi Tolkaciov în șoaptă, urmându-l pe Stockman în cealaltă odaie. Chiar acum, infanteria a încercat să dezarmeze lângă staniță... lângă staniță bateria care a sosit de la Krutovski. A fost și un schimb de focuri... Artileriștii au respins atacul, au scos închizătoarele de la tunuri și au trecut dincolo, în bărci...

— Hai, hai! Îl zorea Ivan Alexeevici, băgându-și cu geamăt piciorul rănit în cizmă.

— Și acum se ține o adunare lângă biserică... Tot regimentul...

— Umblă mai repede! Îi porunci Stockman lui Ivan Alexeevici și-l apucă pe Tolkaciov de mâneca hainei vătuite. Unde e comisarul? Ceilalți comuniști unde sunt?...

— Nu știu... Unii au fugit, iar eu am alergat la voi. Telegraful este ocupat, nimeni nu-i lăsat să intre... Trebuie să fugim! Dar cum?

Cu o înfățișare rătăcită, Tolkaciov se lăsă să cadă pe un cufăr, cu mâinile între genunchi.

În clipa aceea, un tropot de picioare răsună în cerdac, și vreo șase ostași

din Regimentul „Serdobsk” dădură buzna în casă. Chipurile lor erau înfierbântate și pline de o hotărâre răutăcioasă.

— Comuniștii la adunare! Mișcă mai iute!

Stockman schimbă o privire cu Ivan Alexeevici și strânse buzele cu oțărâre:

— Mergem!

— Lăsați armele. Doar nu mergeți la bătălie! ceru unul din „Serdobsk”, dar Stockman, ca și cum n-ar fi auzit, luă arma la umăr și ieși înaintea tuturor.

O mie și o sută de guri urlau din răspuțeri pe medean. Localnicii din Ust-Hopiorskaia nu se zăreau nicăieri. Se ascunseseră prin casele lor de groaza evenimentelor (cu o zi înainte, circulau stăruitor zvonuri că regimentul are să se unească cu răzvrătiții și că s-ar putea să dea lupte în staniță cu comuniștii). Stockman se apropie cel dintâi de mulțimea ostașilor roșii, care forfotea surd, și se uită împrejur, căutând pe cineva dintre comandanți. Doi ostași trecură prin fața lui, ducând de brațe pe comisarul regimentului. Palid, îmbrâncit din spate, comisarul intră în mijlocul rândurilor de ostași. Pentru câteva clipe Stockman îl pierdu din ochi, apoi îl văzu în mijlocul mulțimii, cocoțat pe o măsuță de joc, scoasă din cine știe ce casă. Stockman se uită îndărăt. În spatele lui, rezemat de armă, stătea Ivan Alexeevici cu piciorul șchiop, iar lângă el ostașii care veniseră să-i cheme la adunare.

— Tovarăși ostași roșii! răsună glasul slab al comisarului. Se poate să ținem adunări acum, când dușmanul e la un pas de noi?... Tovarăși!...

Nu-l lăsară să urmeze. Ca legănate de vânt, se iviră lângă măsuță căciulile de ostași, se clătinară șirurile țepoase de baionete cenușii și pumnii încleștați se întinseră spre măsuță; strigăte de indignare, scurte ca focurile de armă, răsunară în piață:

— A! Acum suntem tovarăși?

— Hai, ieși din haina ta de piele!

— Ne-ai tras pe sfoară!

— Împotriva cui ne-ai dus?!

— Trage-l de picioare!

— Dă-i!

— Dă-i cu baioneta!

— S-a isprăvit cu bafta ta de comisar!

Stockman văzu cum o namilă de soldat în vârstă urcă pe măsuță și înșfăcă cu mâna stângă bărbuța scurtă și roșcată a comisarului. Măsuța se

clătină, și ostașul se prăbuși, împreună cu comisarul, pe brațele întinse ale celor din jurul mesei. În locul unde stătuse măsuța de joc, se frământa mulțimea de mantale sure; un singur țipăt deznădăjduit al comisarului pieri într-o gălăgie asurzitoare.

Stockman se repezi îndată într-acolo, croindu-și drum cu coatele, îmbrâncind fără socoteală spinările cenușii și tari, strecurându-se până la locul unde vorbise comisarul. Nimeni nu-l opri; în schimb îl ghiontiră și-l izbiră cu pumnii, cu patul armei, în spinare și în ceafă, îi smulseră arma de la umăr și căciula cu fundul căzăcesc roșu, din cap.

— Un'te vâri, caiafă? strigă mâniat un ostaș, pe care Stockman îl călcase pe bătătură.

Lângă măsuța cu picioarele răsturnate în sus, Stockman fu oprit de un om scund, comandant de pluton. Căciula sa cenușie de miel era dată pe ceafă, mantaua larg descheiată, iar sudoarea îi curgea șiroaie pe fața roșie-cărămizie. Ochii injectați și păienjeniți priveau pieziș, scânteind de o ură arzătoare.

— Unde te bagi?

— Cer cuvântul! Sunt un ostaș de rând! găfâi Stockman, abia răsuflând și întorcând într-o clipă măsuța cu picioarele în jos. Cineva chiar îl ajută să se suie deasupra, dar același urlet fioros se rostogolea mereu în valuri prin piață, și Stockman răcni cât îl țineau puterile: Tă-ce-e-re!

După o clipă, când urletul se mai potoli, începu cu o voce spartă, abia stăpânindu-și tusea:

— Ostași roșii! Să vă fie rușine! Voi trădați puterea poporului în clipa cea mai grea! Șovăiți în momentul în care trebuie să izbiți cu mâna tare dușmanul drept în inimă! Vă țineți de adunări, acum, când Țara sovietică se zbate, încercuită de dușmani! Stați la marginea unei adevărate trădări! De ce?! Trădătorii, comandanții voștri, v-au vândut generalilor cazaci! Ei, foștii ofițeri, au înșelat încrederea Puterii sovietice și, bucurându-se de nepriceperea voastră, vor să predea regimentul cazacilor. Dezmeticiți-vă! Ei vor să se folosească de mâinile voastre pentru a sugruma puterea muncitorilor și a țăranilor!

Comandantul companiei a 2-a, fostul sublocotenent Westminster, ridică arma la ochi, dar, văzându-i mișcarea, Stockman strigă:

— Stai, ai destul timp să mă omori! Lăsați să vorbească un luptător comunist. Noi, comuniștii... toată viața noastră... tot sângele nostru... picătură cu picătură... glasul lui Stockman se prefăcu în tenor, tremurând de o groaznică încordare, iar chipul său se crispă și se îngălbeni de

moarte... le-am dat cauzei clasei muncitoare... a țărânimii asuprite. Noi suntem obișnuiți să privim fără frică moartea, drept în ochi! Puteți să mă omorâți...

— Am auzit!

— Ajunge cu prostiile!

— Lăsați-l să vorbească!

— Tacă-ți gura!

— ... să mă omorâți, dar vă spun încă o dată: dezmeticiți-vă! Trebuie să nu vă pierdeți timpul cu adunările, ci să porniți asupra albilor! Stockman își lunecă ochii asupra mulțimii de ostași, care se domolise, și zări pe comandantul regimentului, Voronovski, stând în apropiere de el, umăr la umăr cu un ostaș, și spunându-i ceva în șoaptă, cu un zâmbet silit pe buze. Comandantul vostru de regiment...

Stockman întinse mâna, arătându-l pe Voronovski, dar acesta, cu palma pâlnie la gură, șopti iarăși ceva ostașului, care stătea alături de el – și Stockman nici nu mai avu când să-și isprăvească fraza. Un foc de armă trosni surd în aerul umed de după ploaia răcoroasă de-aprilie. Sunetul pâcăise atât de puțin, parcă cineva ar îi pocnit din sfârcul unui bici, dar Stockman căzu în genunchi, apucându-se cu mâinile de piept și plecându-și capul descoperit și cărunț... Deodată zvâcni însă în picioare, clătînându-se.

— Osip Davîdovici! gemu Ivan Alexeevici, văzându-l cum se ridică, și se repezi la el, dar fu prins de brațe și cineva îi șopti:

— Taci! Fără prostii! Adu arma-ncoace, scârba dracului!

Ivan Alexeevici fu dezarmat, căutat în buzunare și dus afară din piață. Comuniștii ceilalți erau de asemenea prinși și dezarmați, în diferite unghere. Într-o ulicioară, lângă o casă mare de negustor, trosniră deodată cinci sau șase focuri de armă: căzu astfel ucis comunistul mitralior care nu voise să predea mitraliera *Lewis*.

În aceeași clipă, Stockman, cu bășici trandafirii de sânge la gură, sughițând spasmodic, alb ca un mort, se înalță pe măsura de joc, clătînându-se în picioare, și, adunându-și restul de puteri și de voință, mai izbuti să strige:

— ... V-au înșelat!... Trădătorii!... Dânșii își vor câștiga iertarea, alte grade ofițerești... dar comunismul are să trăiască!... Tovarășii!... Dezmeticiți-vă!...

Ostașul de lângă Voronovski ridică din nou arma la ochi. Al doilea glonț îl prăbuși pe Stockman cu fața în jos și-l aruncă la picioarele ostașilor. Iar

locul de pe masă fu ocupat de unul din „Serdobsk”, cu gura mare, plină de dinți pătrați, și cu fața ciupită de vărsat, care sări sprinten și răcni:

— Am auzit destul cum ne-au fâgăduit tot felul de lucruri, dar, dragii mei tovarăși, toate au fost și sunt minciuni goale și amenințări. S-a răsturnat, zace aci oratorul ăsta bărbos, care n-a scăpat de ceea ce a căutat. Moarte comuniștilor, dușmanilor țărănimii muncitoare! Vă spun, dragi tovarăși ostași, că trebuie să stăm acum cu ochii deschiși. Știm împotriva cui trebuie să mergem! Iată, de pildă, la noi în județul Volsk: câte și câte nu s-au mai îndrugat? Egalitate, frăția popoarelor! Iată ce au lehăit minciñoșii de comuniști! Dar ce a fost adevărat din toate? Iată, de pildă, taică-meu ne-a trimis o veste și o scrisoare udată de lacrimi, și scrie în ea: e jaf ziua-n amiază mare! Tot de la el, de la taică-meu, știu că i-au luat tot grăușorul și o moară mică. Cum se împacă asta cu decretul lor, care spunea că totul este pentru țărănimea muncitoare? Morișca asta nu era oare făcută cu sudoarea frunții de părinții mei?... Vă întreb și eu: asta nu e jaf comunist? Să-i facem una cu pământul!

Oratorul n-avu însă timp să-și isprăvească cuvântarea. Dinspre apus, intrară în Hopiorskaia două sotnii de răsculați călărind în trap; infanteria căzăcească se apropia, coborând povârnișul de miazăzi al dealurilor, și comandantul Brigăzii 6 independente, horunji Bogatîriov, venea și el cu statul său major, însoțit de două plutoane de pază.

În aceeași clipă, o ploaie deasă ropoti din norul înălțat dinspre răsărit, și tunetul bubui surd, undeva, deasupra Hopiorului, dincolo de Don.

Regimentul „Serdobsk” începu să se adune în grabă. Îndată ce apărură pe deal grupul călare al lui Bogatîriov, cu statul-major, fostul căpitan Voronovski răcni cu un glas puternic și clocotitor de comandant, cum nu-l auziseră încă oamenii săi:

— R-regiment – dre-epti!

50

Grigori Melehov petrecu cinci zile în Tatarski și însămânță mai multe deseatine de grâu pentru el și pentru soacră-sa, iar după ce se întoarse de la sotnia sa Pantelei Prokofievici, slăbit de dorul gospodăriei și mâncat de păduchi, începu să se pregătească de plecare la unitatea-i, care se afla încă tot de-a lungul Cirului. Kudinov îi comunică, printr-o scrisoare secretă, începerea tratativelor cu comandantii Regimentului „Serdobsk” și-l rugă să vină ca să preia comanda diviziei.

În aceeași zi, Grigori se pregăti să plece la Karghinskaia. Pe la amiază, se duse la Don să-și adape calul și, coborând la apa care ajunsese până la gardurile grădinilor, o zări pe Axinia. Poate că numai i se păruse lui Grigori, ori poate că ea dinadins zăbovi, luând apa alene și așteptându-l; dar Grigori își iuți pasul, fără să vrea. Și în puținele clipe în care se apropie de dânsa, un stol de amintiri, și senine și triste, îi trecu în zbor dinaintea ochilor...

Axinia se întoarse la zgomotul de pași; pe chipul ei se citea o mirare fără îndoială prefăcută, dar bucuria întâlnirii și durerea amintirilor o trădau. Zâmbi cu un surâs pierdut, atât de jalnic și de neobișnuit pe chipul său mândru, încât inima lui Grigori tresări de milă și de iubire. Străpuns de chin, lăsându-se în puterea amintirilor, el își struni calul și zise:

— Noroc, Axinia dragă!

— Noroc.

În glasul domol al Axiniei răsunau cele mai potrivnice sentimente de mirare, de duioșie, de amar...

— De mult n-am mai stat de vorbă.

— De mult.

— Până și vocea ți-am uitat-o...

— Repede ai uitat-o!

— Chiar așa de repede?

Grigori își ținea strâns de căpăstru calul, care se trăgea spre apă. Cu capul plecat, Axinia mereu își agăța cârligul cobiliței de toarta căldării și mereu nu izbutea. O clipă stătură tăcuți. Trecu fulgerător deasupra capetelor o rață sură, ca aruncată din arc. Lingând cu nesaț lespezile de cretă albăstruie, undele se zbăteau în malul înalt; cirezi de valuri cu coama albă se jucau pe întinsul apelor revărsate până în pădure. Vântul aducea o pulbere subțire de apă și mirosul Donului, care își împingea, în goană năvalnică, șuvoaiele puternice spre mare.

Grigori își strămută privirea de la chipul Axiniei la malul de peste Don. Plopii cu trunchiurile albe, cuprinși în apă, își legănau crengile goale, iar sălciile, împodobite cu flori aurii, ca cerceii de fată, se ridicau în toată frumusețea deasupra apei, ca niște nori verzi, ușori și minunați. Cu o umbră de mâhnire și dezamăgire în glas, Grigori întrebă:

— Ce mai spui?... Nu mai avem oare despre nimic a ne vorbi? De ce taci?

Dar Axinia avusese vreme să-și capete toată stăpânirea de sine; niciun mușchi nu mai tresări în chipul ei rece, când răspunse:

— Mi se pare că noi am isprăvit de mult tot ce am avut să ne spunem...

— Zău?

— Se vede că așa trebuia să fie! Pomul nu înflorește decât o dată pe an...

— Crezi tu că al nostru n-are să mai înflorească?

— Și adică tu crezi?

— Ce ciudate sunt toate astea... Grigori își lăsă calul să se apropie de apă și, uitându-se mereu la Axinia, zâmbi trist. Eu, Xiușa, încă nu pot să te smulg din inimă. Am și copii mari, am și capul jumătate cărunt, și atâția ani câți s-au așternut, ca o prăpastie, între noi... Și tot la tine mă gândesc. Te văd în vis și te iubesc și acuma. Iar când mă gândesc uneori la tine și încep să-mi amintesc cum am trăit noi la Listnițki... și cum ne-am iubit... și amintirile acelea... Mă uit câteodată, îmi amintesc toată viața, și viața îmi pare ca un buzunar întors pe dos și gol...

— Și eu... Și eu trebuie să mă duc... Am zăbovit prea mult de vorbă.

Cu o mișcare hotărâtă, Axinia ridică gălețile, își puse pe cobilița încovoiată mâinile aurite de arșița de primăvară, porni la deal, dar deodată se întoarse cu fața la Grigori, și o roșeață subțire, tinerească, i se ivi pe obraji.

— Mi se pare, Grigori, că tocmai aici, uite, lângă puntea asta, a început dragostea noastră. Ții minte? În ziua în care petreceam cazacii la plecarea lor în tabără, zise ea zâmbind, și glasul înviorat răsună mai vesel.

— Pe toate le țin minte!

Grigori aduse calul în ogradă și-l lăsă la iesle. Pantelei Prokofievici, care cu prilejul apropiatei plecări a lui Grigori nu se mai dusese dimineața la boronit, ieși de sub șopron și întrebă:

— Ei, când pornești la drum. Să dau grăunțe la cal?

— Unde să pornesc? îi privi Grigori, cu gândurile în altă parte.

— Asta-i bună! La Karghin.

— Nu plec astăzi!

— De ce?

— Uite așa... m-am răzgândit... Grigori își trecu limba peste buzele uscate de arșița care-l încingea, apoi își înălță ochii la cer. Vin nori, are să plouă, așa că de ce m-aș grăbi să mă ude?

— N-are niciun rost, încuviință bătrânul, fără să creadă însă nimic din cele ce spunea Grigori, fiindcă, din țarcul vitelor, îl zărise prea bine cu câteva clipe în urmă, stând de vorbă cu Axinia lângă podeț.

„Iar încep dragostele!, gândi îngrijorat bătrânul. Te pomenești că iar se scrântește totul între el și Natalia... Mama mă-sii de Grișka! Dar cu cine dracu' seamănă afurisitul de el? Cu mine oare?” Pantelei Prokofievici lăsă

toporul cu care cioplea un trunchi de mesteacăn pentru inima carului, privi spinarea puțin încovoiată a fiului care se depărta și, după ce căută grăbit în amintiri, se văzu cum era când era tânăr și hotărât: „Leit ca mine, diavolul! Ba chiar l-a și întrecut pe tat-său, pui de cățea! Ar trebui să-l bat, ca să nu mai înceapă iarăși a suci capul Axiniei și să nu facă zâzanie în casă... Dar cum să-l bați?”

Altădată, Pantelei Prokofievici n-ar fi șovăit să-i croiască lui fecioru-său una peste spinare, cu orice i-ar fi căzut în mână, dacă l-ar fi prins stând de vorbă cu Axinia, ascunși de ochii lumii. Însă acum se codi, nu-i zise nimic și nici nu-i arată prin nimic că ghicise adevărata pricină a hotărârii neașteptate să-și amâne plecarea. Și toate acestea, fiindcă Grigori nu mai era „Grișka”, un cazac tânăr și zurliu, ci comandant de divizie, fără epoleți, dar tot „general”, care avea sub comanda lui mii de cazaci și care nu mai era numit de toți altfel decât Grigori Panteleevici. Deci cum ar putea el, Pantelei Prokofievici, simplu uriadnic, să ridice mâna asupra unui general, chiar dacă îi era fiu? Respectul de grad nu-l lăsă pe Pantelei Prokofievici nici măcar să se gândească la așa ceva, silindu-l să se simtă oarecum stânjenit și străin față de Grigori. Și numai neașteptata ridicare a lui Grigori, numai ea era de vină! Chiar la arat, cu trei zile în urmă, când Grigori se răsti la el: „Ehei! De ce stai cu gura căscată? Întoarce plugul!” Pantelei Prokofievici înghiți în sec și nu răspunse nimic... În vremea din urmă locurile lor se schimbă parcă: Grigori se răstea la taică-său, care îmbătrânise, iar acesta, auzind ton de comandă în glasul lui, se frământa, șchiopăta cu piciorul frânt și se silea să facă totul pe placul feciorului...

„S-a speriat de ploaie! Dar n-are să fie nicio ploaie. Și de unde să fie, când vântul bate dinspre răsărit și când n-ai decât un singur nouraș pe tot cerul? Să-i spun oare Nataliei?”

Încântat de acest gând, Pantelei Prokofievici se repezi în casă, dar se răzgândi de teama tăraboiiului și se întoarse să-și cioplească inima carului neisprăvită...

Iar Axinia, după ce se întoarse acasă, goli îndată gălețile, se apropie de oglinjoara prinsă în tencuiala cuptorului și stătu îndelung, cu sufletul la gură, cercetându-și chipul îmbătrânit, dar plin de nuri. Avea aceeași frumusețe vinovată și ispititoare; toamna vieții îi aruncase însă pe obraji culorile-i spălăcite, îi îngălbenise pleoapele, îi strecurase firișoare rare argintii printre șuvițele de păr negru și-i stinsese strălucirea ochilor. Osteneală și tristețe se citeau în toate.

Axinia mai stătu astfel o vreme, apoi se apropie de pat, se prăbuși cu fața

în jos și plânse cu râuri de lacrimi, ușurătoare și dulci, așa cum nu mai plânse de mult.

Vânturi reci, pătrunzătoare se rotesc și urlă, iarna, deasupra coastei dealului de la Don, suflând în creasta rotundă a culmilor, aducând zăpadă albă de pe dâmburile cu pete golașe de pământ, măturând-o în straturi și îngrămădind-o în troiene. Un nămete de zăpadă rămâne să atârne deasupra malului, scânteind în bătaia razelor – albastru la apus de soare, liliachiu dimineața și trandafiriu în clipele în care răsare soarele. Și va sta așa, amenințător și mut, până când dezghețul îi va măcina temelia sau un vânt mai puternic îl va prăbuși cu toată greutatea. Și atunci, atras în jos, se va nărui cu un zgomot surd, strivind în calea lui tufele mici de măcăciuni, rupând crengile sfioase de păducel, rostogolind fulgerător în urmă-i norii argintii ai pulberii de nea, care, răbufnind, se înalță până la cer...

Asemenea nămeților de zăpadă adunați în lunile de iarnă, iubirea Axiniei avusese astfel nevoie de o singură atingere. Și ea veni: întâlnirea cu Grigori, vorbele lui pline de duioșie: „Noroc, Axinia dragă!” Cum, el? El să nu-i fie drag? De cine altul își amintea în fiecare zi, în orice clipă, din anii câți se scurseseră, întorcându-se cu gânduri chinuitoare către el, mereu către el? În tot ceea ce făcea și ce gândea, era totdeauna cu el, numai cu Grigori. Tot așa umblă în cerc calul orb, în jurul osiei de roată care se întoarce, scoțând apa pentru grădini...

Axinia stătu până seara ghemuită în pat, apoi se sculă cu obrazul ud de lacrimi, se spală, se pieptănă și începu să se îmbrace de zor, ca o fată mare așteptată de pețitori. Își puse o cămașă curată, fusta de lână vișinie și tulpanul pe cap, se uită din treacăt în oglindă și ieși din odaie.

Înserarea cenușie pogorî asupra satului. Din depărtare, de pe apele revărsate, se auzea găgâit speriat de găște sălbatice. Luna palidă și străvezie se ridica din spatele plopilor de lângă Don. O cărare verzuie de lumină tremura peste ape. Cireada de vite se întorsese din stepă încă înainte de căderea serii. Vacile mugeau prin ogrăzi, tânjind după iarna nouă rămasă pe pajiști. Axinia nu-și mai mulse vaca. Scoase din grajd vițelul cu nările albe și-l lăsă slobod, iar el își lipi cu nesaț buzele de ugerul slab al mă-sii, dând din coadă și încordându-și picioarele dinapoi.

Daria Melehova tocmai își mulsesse vaca și se ducea spre casă, cu căldarea și cu strecurătoarea în mână, când auzi pe cineva, strigând-o de peste gard:

— Dașa!

— Cine mă cheamă?

- Eu sunt, Axinia... Vino-ncoa numai o clipă.
- Dar ce vrei de la mine?
- Am nevoie de tine! Vino, pentru numele lui Dumnezeu!
- Bine! Uite, numai să strecur laptele și vin.
- Atunci te aștept la poartă.
- Bine!

Peste câteva minute, Daria se întoarse. Axinia o aștepta lângă poartă. Daria răspândea în jur un miros de lapte cald și de țarc de vite. Se minună văzând-o pe Axinia curată și gătită, în loc să fie cu poala suflecată.

- Da' repede ai mai isprăvit cu toate, vecino!
- Fără Stepan, n-am cine știe ce treabă. Doar o vacă. Nu gătesc aproape nimic, mănânc ceva la repezeală, și atâta...
- Pentru ce m-ai chemat?
- Intră o clipă la mine în casă. Am a te ruga ceva...

Glasul Axiniei tremura. Dându-și seama despre ce putea fi vorba, Daria o urmă fără să spună nimic.

După ce intrară în odaie, Axinia, fără să aprindă lumina, deschise cufărul, scotoci înlăuntru și, prinzând mâna Dariei cu degetele sale uscate și fierbinți, îi puse grăbit un inel în deget.

- Ce faci? Cum, un inel? Pentru mine?...
- Da, da, pentru tine. Amintire... de la mine...
- O fi de aur te pomenești? întrebă lacom Daria, apropiindu-se de fereastră și cercetând inelul din deget la lumina palidă a lunii.
- Da, aur. Să-l porți sănătoasă!
- Bogdaproste!... Dar ce dorești, pentru ce mi-l dai?
- Cheamă la mine... cheamă-l pe Grigori al vostru.
- Iar? zâmbi cu înțeleș Daria.
- Nu, nu! Ce vorbești! zise speriată Axinia, roșind de au podidit-o lacrimile. Trebuie să-i vorbesc despre Stepan... Poate i-ar face rost de-o permisie...

- Dar de ce n-ai trecut atunci pe la noi? Puteai să tot stai de vorbă, dacă ai treabă cu el! o asigură Daria în zeflema.
- Nu, nu!... Să nu creadă cumva Natalia cine știe ce... Mi-e rușine...
- Bine, fie și așa! Am să ți-l chem. Nu-mi pare rău de el!

•

Grigori își isprăvise cina; puse lingura jos, își supse mustățile, udate cu fiertura de fructe uscate, și le șterse cu palma. Simțind că cineva, pe sub masă, îi atinge piciorul, ridică privirea și văzu că Daria îi face semn tainic

cu ochiul.

„Dacă vrea să mă ia în locul răposatului Petro și are să-mi spună ceva despre asta, am s-o bat!... Am s-o duc la arie, am să-i leg fusta de cap și am s-o bat ca pe o cățea!”, se gândi mânios Grigori, care urmărise tot timpul cu dușmănie târcoalele Dariei. Totuși, ieși de la masă, își aprinse țigara și se îndreptă fără grabă spre ușă. Daria ieși aproape în aceeași clipă.

Trecând în tindă pe lângă Grigori, ea îl împunse în fugă cu pieptul și-i șopti:

— Vino, răutăciosule! Te cheamă...

— Cine? întrebă într-o răsufare Grigori.

— Ea.

Un ceas mai târziu, după ce Natalia și copiii adormiră, Grigori, cu mantaua încheiată până la gât, ieși cu Axinia pe porțița ogrăzii lui Astahov. S-au oprit un răstimp, tăcuți, în ulicioara întunecoasă, și apoi merseră tot așa de tăcuți, în stepa mută, mânați de chemarea întunericului și a miresemelor îmbătătoare de iarbă nouă. Dând la o parte poala mantalei, Grigori o strângea la piept pe Axinia și simțea cum îi tremură trupul, cum inima ei, de sub bluză, bate rar și puternic...

51

A doua zi, înainte de plecare, Grigori stătu puțin de vorbă cu Natalia. Ea îl chemase la o parte și-l întrebă în șoptă:

— Unde mi-ai fost noaptea?... De unde te-ai întors așa de târziu?

— Parcă era cine știe ce târziu!

— Vrei să spui că nu? Când m-am trezit cântau întâia oară cocoșii și tu tot încă nu te întorsesesi...

— A venit Kudinov. M-am dus la el, să stăm de vorbă despre treburi militare. Asta nu te privește.

— Dar de ce n-a venit să doarmă la noi?

— Se grăbi să ajungă la Vioșki.

— Și la cine a tras?

— La Aboșcenkov. Mi se pare că-s un fel de neamuri de departe.

Natalia nu mai întrebă nimic. Se simțea că șovăie, dar în ochii ei ațipea un gând ascuns, și Grigori tot nu izbuti să-și dea seama dacă vorbele lui au aflat crezare ori nu.

Mâncă în grabă. Pantelei Prokofievici pornise să-i pună șaua pe cal, iar Ilinișna șopti grăbită, sărutându-l și făcând semnul crucii peste el:

— Să nu uiți de Dumnezeu, dragul mamei... nu-l uita! Ne-a venit zvon că ai fi tăiat cică niște marinari... Doamne! Bagă-ți și tu mințile în cap!... Uite, Grișenka, ce copii mari îți cresc și gândește că și după cei pe care i-ai omorât poate că tot așa au rămas niște copilași... Se poate una ca asta? Cât de milos și de blând te știam când erai mic, iar acum uite ce încruntat ești! Și inima ți s-a făcut de lup... Ascult-o pe maică-ta, Grișenka! N-ai nici tu șapte vieți, și gândește-te că poate să vie o sabie de om rău și asupra capului tău...

Grigori zâmbi stânjenit, sărută mâna uscățivă a bătrânei și se apropie de Natalia. Ea îl îmbrățișă cu răceală, întorcându-și fața. Grigori îi zări în ochii seci numai o durere și o mânie ascunsă, în loc de lacrimi... Își luă rămas bun de la copii și plecă...

Vârându-și piciorul în scară și ținându-se cu mâna de coama aspră a calului, gândi nelămurit: „Viața s-a întors din nou altfel, dar inima-i rămâne tot rece și pustie... Pare-mi-se că nici Axiutka n-are să-i mai poată umple golul...”

Fără să-și arunce ochii la alaiul rubedeniilor, care se îngămădiseră la poartă, porni la pas pe uliță și, trecând prin fața casei lui Astahov, strecură o privire furișă spre ferestre. O zări pe Axinia stând la cea din urmă fereastră din odaie. Zâmbindu-i, ea flutură băsmăluța brodată, dar o mototoli îndată și o duse la gură și la ochii cerniți de noaptea fără somn...

Grigori o luă la trap grăbit. Urcă dealul și zări pe drumul de vară doi călăreți și o căruță care veneau din față. Recunoscu pe Antip, fiul lui moș Minciună, și pe Stremeanikov, un căzăcel tânăr, negricios și sprinten, din mahalaua de sus a satului. „Au adus niște leșuri”, ghici Grigori, privind la carul cu boi și întrebând înainte de a veni în dreptul cazacilor:

— Pe cine aduceți?

— Pe Alioșka Șamil, pe Tomilin Ivan și pe Iakov Podkova.

— Morți?

— Toți!

— Când?

— Aseară, pe la asfințit de soare.

— Bateria a rămas?

— A rămas! Tocmai pe ei, pe tunarii noștri, i-au prins roșii în cvartir, la Kalinov Ugol. Iar pe Șamil l-au omorât așa, din pricina prostiei lui!

Grigori își descoperi capul și coborî din șa. O cazacă mai în vârstă, de la Cir, care mâna boii, îl opri. Cei trei cazaci morți zăceau întinși, unul lângă altul, în car. Încă înainte de a ajunge mai aproape, Grigori simți un miros

dulceag și greu, adus de vânt. Alioșka Șamil zăcea între ceilalți doi. Haina sa albastră și ponosită era descheiată, cu mâneca goală pusă sub capul despicat, iar ciotul de braț, care îi fusese rupt cândva în tinerețe, atât de sprinten de obicei, se odihnea acum legat cu o cârpă murdară, strâns de pieptul lat și fără viață. O ură neîmblânzită îi înghețase pe gura moartă cu dinți albi, dar, cu o mare liniște și cu o îngândurată tristețe, ochii tulpuri priveau cerul albastru și un nouraș plutitor deasupra stepei...

Chipul lui Tomilin era de nerecunoscut; de fapt, nici nu mai era un chip de om, ci o pată roșie de nedeslușit retezată cu o lovitură piezișă de sabie. Iakov Podkova, care zăcea într-o rână, galben ca șofranul, cu gâtul strâmb, avea capul aproape despărțit de trup. Osul alb al claviculei tăiate îi ieșea de sub gulerul bluzei verzi, iar pe frunte, ceva mai sus de ochi, se vedea o gaură sângerie făcută de un glonț, ca o stea cu raze negre. Fiindu-i pesemne milă de cazacul care murea greu, vreun ostaș roșu trăsesese cu țeava armei aproape lipită de capul lui Iakov Podkova, lăsând urmele de arsură și petișoarele negre de pulbere pe chipul său de mort.

— Haideti, fraților, să ne prohodim prietenii și să fumăm câte o țigară pentru odihna sufletelor lor, rosti Grigori, apoi se îndepărtă puțin, slăbi chingile, scoase zăbalele și, trecând dârlogii în jurul piciorului stâng al calului, îl lăsă să pască iarba mătăsoasă și dreaptă ca săgeata.

Antip și Stremeanikov descălecară cu plăcere, își legară și ei caii de picioare și-i lăsară să pască. S-au culcat și au început să fumeze. Privind la boul cu smocuri de păr vechi și scămoșat de năpârleală, care își întindea botul după buruiana de la marginea drumului, Grigori întrebă:

— Da' cum a pierit Șamil?

— Crede-mă, Panteleici, numai din prostia lui!

— Cum?

— Uite cum s-a întâmplat, începu Stremeanikov. Ieri, pe la amiază, plecam în patrulare sub comanda vagmistrului. Chiar Platon Reabcikov ne trimisese... Mă, Antip, cum îi zice vagmistrului cu care am fost noi ieri?

— Dracu' să-l știe!

— Atunci, dă-l naibii! Nu-l cunoaștem, e unul de la altă sotnie: Da-a... Va să zică, mergem noi, eram paisprezece cazaci și Șamil cu noi. Ieri toată ziua zburda de veselie, inima lui adică nu-i spunea nimic. Mergeam, iar dânsul dă din ciotul său de mână, lasă dârlogii pe oblânc și zice: „Și când o să ne vină oare Grigori Panteleici al nostru? Ce-aș mai bea și ce-aș mai cânta cu el!” Și tot cânta într-una, până când am ajuns la colnicul Latîșevski:

*Am zburat mereu-nainte,
Ca lăcustele în stol.
Și trăgeau mereu din flinte
Toți cazacii de la Don!*

Și așa, coborâm noi în văgăună, lângă râpa Topkaia, iar vagmistrul ne zice: „Băieți, roșii nu se văd nicăieri. Să știți că nici n-au ieșit din slobozia Astahovo. Sunt prea leneși țăranii ca să se scoale devreme, iar acum stau și mănâncă, frig mereu la găini de-ale hoholilor. Hai să ne odihnim nițel și noi, că uite cum ni s-au înfierbântat caii”. „Bine, zicem noi, hai să ne odihnim!”... Am descălecat, ne-am tolănit pe iarbă și am trimis pe unul să stea de pază pe colnic. Stăm noi așa ce stăm, ci numai îl văd eu pe Alioșka răposatul că umblă la calul lui și că-i slăbește chinga de la pernă. „Mă, Alexei, zic, nu slăbi chingile, că dacă, Doamne ferește, va trebui s-o pornim la iuțală, n-o să ai timp să le strângi cu mâna ta oloagă!” Dar el se răstește la mine: „Am să le isprăvesc toate mai iute decât tine! Tu te-ai găsit să mănveți pe mine, măi bobocule!” Și cu vorba asta slăbește chinga și scoate zăbalele. Stăm iar ce stăm, unul fumează, altul mai povestește câte ceva. Iar ceilalți adorm. Și între timp, omul nostru de pază a adormit și el... S-a culcat, mama mă-sii, sub moviliță, și doarme dus. Deodată aud parcă un sforăit de cal. Mi-era lene să mă scol, dar tot m-am ridicat și am ieșit din văgăună pe colnic. Când mă uit, ce să văd? La vreo sută de stâneni de noi, niște roșii vin pe fundul vâlcelei, cu comandantul în frunte, călare pe un cal murg, ager ca un leu... Aveau și o pușcă-mitralieră cu dâșii. M-am prăvălit înapoi în văgăună și strig: „Vin roșii! La cai!” Dâșii mă și văzuseră, căci auzim îndată pe cineva dând o comandă... Am sărit pe cai, vagmistrul a scos sabia, voia să-i atace; dar cum să mai ataci, când noi eram paisprezece, iar dâșii aveau două plutoane și o pușcă-mitralieră! Am rupt-o la fugă; ei au tras după noi cu pușca-mitralieră; dar văzând că n-au să ne facă nimic cu ea, fiindcă eram apărați de văgăună, au luat-o după noi. Aveam cai mai sprinteni, așa că i-am lăsat mult în urmă. Iar cam la o jumătate de verstă depărtare, ne-am dat jos și am deschis foc. Și abia atunci vedem că Alioșka Șamil nu-i cu noi. Ce se întâmplase? Când s-a dat alarma, a sărit la cal, s-a apucat cu mâna cea teafără de șa, dar când să vâre piciorul în scară, s-a pomenit cu șaua sub burta calului. N-a mai dovedit să încalece, și așa a rămas Șamil ochi în ochi cu roșii, iar calul a alergat după noi, împrășcând foc pe nări, cu șaua sub burtă... Așa de cumplit se speriască că nu mai lăsa

pe nimeni să se apropie de el, sforăind ca un diavol. Și iată cum a dat ortul popii Alexei al nostru!... Dacă n-ar fi slobozit chinga, ar fi fost în viață și acum... Stremeanikov zâmbi în mustața negricioasă și-și isprăvi povestirea: În ajun nu mai contenea a cânta:

*Moș Martine, moș Martine,
Haide, sfâșie-mi văcuța –
Ia-mi și capul de pe mine...*

Și iată că i-au luat capul!... Nici nu-i mai cunoști chipul! A curs sângele din el, ca dintr-un bou înjunghiat... Mai pe urmă, când i-am aruncat înapoi pe roșii, am alergat până la văgăună și-l vedem lungit pe jos într-o băltoacă de sânge așa de mare, de parcă înota în ea.

— Ajunge! Hai, mai stăm ori plecăm? întrebă cu nerăbdare femeia, dând la o parte de pe buze basmaua care îi ferea fața de arșiță.

— Nu te grăbi, leliță! Ajungem îndată.

— Cum să nu mă grăbesc? Te pălește o duhoare așa de grea de la morțiiăștia, că-ți vine să cazi din picioare!

— Da' ce fel de altă mireasmă te-ai aștepta să răspândească? Răpoșaii, sireacii, au halit carne, s-au desfătat cu muierile... Iar cine le face pe-astea, nici n-apucă să moară cu totul, că a și început să se împută... Se zice că numai de la sfinți vine un miros plăcut și după ce mor, dară eu cred că toate sunt numai niște deșarte minciuni. Oricât de sfânt ar fi, după moarte trebuie să iasă o putoare din el ca dintr-o hazna, că așa-i făcut omul!... Cât or fi fiind ei de sfinți, primesc hrana tot prin burtă și au tot treizeci de arșini de mațe, câți îi sunt dați omului de la Dumnezeu să aibă... rosti îngândurat Antip.

Dar Stremeanikov se rățoi fără pricină, bodogănind:

— Da' ce dracu' te-a apucat cu sfinții?... Dă-i încolo! Hai să mergem!

Grigori își luă rămas bun de la prieteni și se apropie de car să-și ia rămas bun și de la cazacii morți, când abia atunci băgă de seamă că tustrei erau desculți și că trei perechi de cizme le erau puse cu carâmbii sub picioare.

— Pentru ce i-au descălțat?

— Cazacii noștri au făcut-o, Grigori Panteleici... Răpoșaii aveau cizme bune. Iar oamenii din sotnie... s-au sfătuit între ei și au zis: „Hai să le scoatem lucrurile mai bune pentru cei ce au încălțăminte proastă, iar pe cele proaste să le ducă în sat. Morții au neamuri. N-au decât să poarte copiii lor cizme proaste!” Anikușka a zis: „Morții nu mai umblă nici călare,

nici pe jos. Dați-mi cizmele lui Alioška, au talpa grozav de bună, iar eu, până când mi-oi înhăța o pereche de bocanci de la vreun roșu, poate să mă tot ia dracul de frig...”

Grigori își văzu de drum. Când se depărtă, auzi o sfadălie aprigă între cazaci. Stremeanikov strigă cu glasul lui ascuțit de tenor:

— Minți, Antip! Nu degeaba îi ziceau lui tat-tău: moș Minciună? Nu s-a pomenit sfinți dintre cazaci! Toți au fost de neam țărănesc.

— Ba a fost unul!

— Minți ca un porc!

— Ba a fost!

— Care?

— Chiar Sfântul Gheorghe-biruitarul!

— Mă-ă, netotule! Fă-ți cruce! Ce fel de cazac a fost Sfântul Gheorghe?

— Cazac adevărat, dintr-o staniță de jos, mi se pare chiar din Semikarakorskaia.

— Mă, da' cumplit le mai potrivești și le mai încornorezi! Las-o ceva mai moale! Nu-i cazac, cum nu-s eu popă!

— Nu-i cazac? Dar atunci de ce-l zugrăvesc cu sulița în mână?

Grigori nu mai auzi urmarea. O luă la trap, se coborî într-o văgăună și, tăind Șleaul Hatmanilor, mai zări o dată carul și pe cei doi călăreți, coborând încet dealul spre sat.

Merse în trap aproape până la Karghinskaia. Un vântișor slab se zbenguia cu coama calului, care nu asudase nicio clipă. Țiștarii cafenii și lungi treceau în fugă peste drum, fluierând a spaimă. Iar acest fluierat ascuțit, de alarmă, suna ciudat de potrivit și la locul său în nesfârșita tăcere ce stăpânea totul de jur împrejur. Dropiile își luau zborul de pe colnice și de pe crestele dealurilor, de-a lungul drumului. Alb ca zăpada, dropioiul se înălța spre cer, strălucind în razele soarelui, dând aprig și iute din aripi – și după ce-și atingea culmea zborului, se lăsa să plutească în oceanul de peruzea, îndepărtându-se clipă de clipă, cu gâtul întins și cu un inel de nuntă din pene negre, catifelate în jurul gâtului. După ce străbătea vreo sută de stâneni, cobora mai în jos și fâlfâia tot mai repede din aripi, ca și cum s-ar fi muncit să zboare pe loc. Lângă pământ, aripile lui albe-gălbui mai sclipeau o dată, într-un fulger pe fond verde, și piereau din ochi: pasărea dispărea în iarbă.

Strigătele pătimașe de chemare ale dropiilor, un fel de „trji-trji”, răsunau de pretutindeni. Chiar pe culmea unui deal de la Cir, la câțiva pași de drum, Grigori zări de pe cal un cerc de bătălie părăsit: era larg de un arșin

și jumătate și bătătorit de ghearele cocoșilor care se încăieraseră pentru vreo găinușă. În acest cerc nu era niciun firicel de iarbă; numai praf cenușiu, crestă pe cruciulițele urmelor de picioare, se așternuse în strat neted, iar pe tulpinile uscate de buruieni de pelin din jur tremurau în vânt penele pestrițe, cu dosul trandafiriu, smulse în vârtoarea luptei de pe spinări și din cozi. O dropie cenușie sări din cuibul ei de pe aproape. Cocoșată ca o bătrânică, alergând iute cu piciorușele subțiri, fugi sub o tufă veștedă de sulfină de anul trecut și se ascunse acolo, neîndrăznind să-și ia zborul.

O viață nevăzută, zămislită de primăvară, puternică și plină de un zbucium fierbinte, se desfășura în stepă: ierburile se înălțau din pământ, perechile de nuntă ale zburătoarelor și sălbăticiunilor mari și mici se împreunau prin tainice locuri de stepă, ascunse de ochiul iscoditor ai omului; holdele se înviorau cu puzderia firelor de grâne abia răsărite. Numai ghemurile de buruienă țepoasă, care își trăise traiul de anul trecut, se mai strângeau mohorâte sub coastele gorganelor de strajă, risipite prin stepă, se lipeau de țărână, cerându-i apărare, dar un vântuleț rece și ager le rupea fără milă din rădăcini, le gonia și le rostogolea în lung și în lat prin stepe scaldată în lumina trezită la viața cea nouă.

Grigori Melehov sosi la Karghinskaia înainte de lăsatul nopții. Trecu Cirul prin vad; îl găsi pe Reabcikov la un popas de cai de lângă apă, într-un cătun căzăcesc.

A doua zi de dimineață, primi de la el comanda unităților din divizia sa, împrăștiate prin sate – și după ce citi cele din urmă comunicate primite de la statul-major, în urma unei consfătuiri cu Mihail Kopîlov, șeful statului-major al diviziei, hotărî să înainteze spre sud, până la slobozia Astahovo.

În unități se simțea o mare lipsă de cartușe. Trebuiau dobândite prin luptă. Acesta era tocmai țelul de căpetenie al ofensivei hotărâte de Grigori.

Spre seară, s-au strâns în Karghinskaia trei regimente de cavalerie și unul de infanterie. Hotărârea a fost să se ia numai șase mitraliere și puști-mitraliere, din cele douăzeci și două câte avea divizia, fiindcă pentru celelalte nu existau benzi.

Dimineața, divizia porni la ofensivă. Lăsând statul-major undeva pe drum, Grigori luă comanda Regimentului 3 de călărime, trimise înainte patrula călări și porni în marș spre sud, îndreptându-se spre slobozia Ponomariovka, unde, după datele cercetării, se concentrau Regimentele 101 și 103 de infanterie roșii, care se pregăteau la rândul lor să înainteze asupra staniței Karghinskaia.

La vreo trei verste depărtare de staniță, îl ajunse din urmă un curier care îi înmână o scrisoare de la Kudinov.

„Regimentul «Serdobsk» ni s-a predat! Toți soldații sunt dezarmați; pe vreo douăzeci dintre ei, care au început să facă gură, i-a trimis Bogatîriov pe lumea ailaltă: a dat ordin să-i taie cu sabia. Ne-au predat 4 tunuri (dar blestemații de comuniști artileriști au izbutit să le scoată închizătoarele), peste 200 de obuze și 9 mitraliere. La noi e mai mare bucurie! Îi băgăm pe roșii prin sotniile pe jos, o să-i silim să se bată cu ai lor. La tine ce se mai aude? Da, era să uit: i-au prins pe comuniștii din satul tău, pe Kotlearov, pe Koșevoi, și pe mulți de la Elanskaia. O să-i dea gata pe toți în drum spre Vioșki. Dacă ai o mare nevoie de cartușe, dă-ne de știre cu aducătorul acesteia; o să-ți trimitem vreo 500,

KUDINOV”

— Vistavoiul! strigă Grigori.

Prohor Zîkov se înființă îndată la galop, dar, văzându-l pe Grigori cu totul de nerecunoscut, chiar duse cu spaimă mâna la cozoroc.

— Ce poruncă?

— Reabcikov! Unde-i Reabcikov?

— În coada coloanei?!

— Trap! Într-o clipă să vină!

Platon Reabcikov depăși la trap coloana de marș și veni în dreptul lui Grigori. Vântul îi uscaseră și-i cojiseră pielea de pe chipul cu mustățile albe, care, ca și sprâncenele pârлите de soarele de primăvară, sclipeau auriu ca părul de vulpe. Zâmbea și fuma în mers. Calul său murg-închis, cu trupul gras și nevătămat de lunile de post ale primăverii, când năpârlesc vitele, mergea la trap vioi, cu pieptarul lucind.

— Vreo scrisoare de la Vioșki? strigă Reabcikov, zărind curierul lângă Grigori.

— Da, o scrisoare, răspunse stăpânit Grigori. Ia comanda regimentului și a întregii divizii. Eu plec.

— Ei bine, pleacă. Dar de ce atâta grabă? Ce scrie? Cine?... Kudinov?

— Regimentul „Serdobsk” s-a predat la Ust-Hopior...

— Așa-a? Va să zică, mai începem să trăim și noi!... Pleci chiar acum?

— Acum.

— Drum bun! Până când te întorci, noi o să fim la Astahovo!

„Ah, numai dacă i-aș găsi pe Mișka și pe Ivan Alexeevici în viață... Să aflu cine l-a omorât pe Petro... Și să-i scap de moarte, pe Ivan, pe Mișka! Să-i scap!... E sânge între noi, dar tot nu suntem niște străini!”, se gândea Grigori, croindu-și neîndurat calul cu biciușca și coborând în galop colnicul.

52

Îndată ce sotniile de răsculați intrară în Ust-Hopiorskaia, înconjurându-i pe cei de la „Serdobsk” strânși la adunare, comandantul Brigăzii 6, Bogatîriov, împreună cu Voronovski și Volkov au plecat la o consfătuire. Consfătuirea avu loc tot acolo, lângă piață, într-o casă de negustori, și nu ținu mult. Fără să-și scoată biciușca atârnată de mână, Bogatîriov dădu bună ziua lui Voronovski și zise:

— Totu-i bine! Se va ține seama de asta. Dar cum de n-ați putut să păstrați tunurile?

— O întâmplare! Curată întâmplare, domnule horunji! Artileriștii erau aproape toți comuniști, au opus o rezistență disperată când au început să-i dezarmeze: au omorât doi soldați și, după ce au scos închizătoarele, au fugit.

— Păcat! Bogatîriov aruncă pe masă șapca lui kaki, cu o urmă proaspătă de cocardă ofițerească scoasă, și zâmbi în silă, ștergându-și cu batista murdară capul tuns și sudoarea de pe obrazul arămiu: Bun, e bine și asta! Duceți-vă acum și spuneți-le soldaților voștri... Mai stați de vorbă cu dânșii ca să nu... pentru ca să predea toate armele.

Jignit de tonul poruncitor al ofițerului de cazaci, Voronovski repetă, bâlbâindu-se:

— Toate armele?

— Mai trebuie s-o repet? Am zis, toate, adică toate până la una.

— Dar dumneata, domnule horunji, și comandanții dumitale ați primit condiția ca regimentul să nu fie dezarmat!... Atunci? Bineînțeles, că mitralierele, tunurile, grenadele, toate astea trebuie neapărat să le predăm, dar în ceea ce privește armamentul ostașilor roșii...

— Nu mai sunt ostași roșii! ridică vocea Bogatîriov, umflându-și răutăcios buza de sus și pocnind biciușca peste tureatca cizmei stropite de noroi. Acum nu mai sunt ostași roșii, ci niște soldați care au să apere țara Donului. E limpede?... Iar dacă n-au să vrea, vom ști cum să-i silim! Ce să

ne mai ascundem după degete? După ce ne-au făcut atâtea necazuri și pagube pe pământul nostru, mai vii și cu tocmeli? Nu sunt niciun fel de tocmeli între noi! E limpede-e?...

Șeful de stat-major al Regimentului „Serdobsk”, tinerelul locotenent Volkov, rămase adânc jignit. După ce-și plimbă nervos degetele pe nasturii de la gulerul drept al bluzei de postav negru, își zbârli zulfii de păr negru, lung și uimitor de creț. Și întrebă răstit:

— Prin urmare, ne socotiți prizonieri. Așa e?

— Nu ți-am spus asta ție, și n-ai decât să păstrezi pentru tine răstălmăcirile tale, care nu mă interesează! îl întrerupse brusc comandantul brigăzii căzăcești, începând să-l tutuiască și arătând pe față că cei cu care vorbește depind, pe deplin și în toate, de voința lui.

Toți cei din odaie tăcură o clipă. Un vuiet surd venea din piață. Voronovski se plimbă de mai multe ori prin cameră, trosnindu-și degetele, apoi își încheie vestonul gros kaki la toți nasturii și, clipind nervos, se adresa către Bogatîriov:

— Tonul dumitale este jignitor pentru noi și nedemn de dumneata, ca ofițer rus. Ți-o spun în față!... Și dacă ne-ați provocat, vom vedea noi cum trebuie procedat... Locotenent Volkov! Îți ordon să te duci în piață și să spui plutonierilor: oamenii să nu-și predea în niciun caz armele! Dă ordin regimentului să stea cu armele pregătite. O să isprăvesc acum convorbirea cu acest... cu acest domn Bogatîriov și vin îndată în piață.

Pete negre de mânie se iviră pe chipul lui Bogatîriov, dar, dându-și seama că s-a cam întrecut cu măsura, comandantul brigăzii, care voia să spună ceva, se stăpâni și-și schimbă îndată purtarea. Îndesându-și șapca cu o singură mișcare, tot jucându-se iritat cu biciușca împletită, începu să vorbească cu o voce în care se ivi pe neașteptate oarecare politețe și atenție:

— Domnilor, ați binevoit să mă înțelegeți nu chiar așa cum trebuie. Desigur că n-am primit cine știe ce educație, n-am învățat științe pe la școli de ofițeri, și poate că n-am vorbit cum se cuvine, dar să nu ne legăm de fiecare cuvânt. Doar suntem toți de-ai noștri! Și nu trebuie să se afle nicio supărare între noi. Eu ce-am zis la o adică?... Am zis numai că trebuie să-i dezarmeze îndată pe ostașii voștri roșii, mai cu seamă pe acei care sunt nesiguri și pentru noi, și pentru voi... Numai despre aștia am vorbit!

— Dă-mi voie! Trebuia să te exprimi mai limpede, domnule horunji! Și pe urmă, trebuie să mărturisești că tonul dumitale provocator, toată purtarea dumitale... Voronovski strânse din umeri și urmă pe un ton mai

împăciuitor, dar tot cu aceeași nedomolită mânie: Ne-am gândit și noi că pe cei șovăitori și nesiguri trebuie să-i dezarmăm și să-i punem la dispoziția dumitale...

— Așa e, așa e! Tocmai!

— Doar nici n-am spus altceva chiar de la început: am hotărât chiar noi să-i dezarmăm. În ce privește însă nucleul nostru de luptă, o să-l păstrăm. Ținem să-l păstrăm cu orice preț! Eu personal sau locotenentul Volkov, pe care ți-ai permis să-l tutuiești fără să-l cunoști mai de aproape, vom prelua comanda și vom ști să spălăm rușinea de a fi slujit în rândurile Armatei Roșii... Dumneata trebuie să ne dai această posibilitate.

— Și câte baionete vor fi în nucleua asta a voastră?

— Aproximativ vreo două sute.

— Ei bine, fie, încuviință de nevoie Bogatîriov. Se sculă, deschise ușa spre coridor și strigă cu glas tare: Gazdă! Și când o femeie în vârstă, cu capul acoperit cu tulpă gros, se ivi în prag, porunci: Adu niște lapte dulce! Trap!

— Iertați, dar lapte n-avem.

— Pentru roșii, desigur că ați avut, și acum pentru noi nu e? rânji acru Bogatîriov.

O tăcere apăsătoare stăpâni din nou odaia. O întrerupse locotenentul Volkov:

— Pot să plec?

— Da, răspuse Voronovski cu un oftat. Du-te și dă ordin să-i dezarmeze pe cei care sunt însemnați în listele noastre. Listele sunt la Gorigasov și la Westminster.

Numai amorul propriu de ofițer, dureros lovit, îl făcuse să spună: „Vom vedea noi cum trebuie procedat”. În realitate, căpitanul Voronovski pricepea prea bine că jocul său s-a încheiat și că nu mai poate da îndărăt. După știrile cele mai proaspete, forțele trimise în grabă de statul-major al armatei pentru reprimarea rebeliunii celor din „Serdobsk” au și plecat de la Ust-Medvedîța și puteau să sosească în orice clipă. La rândul său, Bogatîriov avusese timp să-și dea seama că Voronovski era un om de încredere și absolut neprimejdios, care nu mai avea nicio cale de retragere. Comandantul brigăzii încuviință pe răspunderea sa formarea unei unități de luptă independente, alcătuită din partea de încredere a regimentului. Cu aceasta, consfătuirea luă sfârșit.

Între timp, răzvrătiții începură în piață o acțiune energică pentru dezarmarea celor din „Serdobsk”, fără să mai aștepte rezultatele

consfătuirii. Măinile lacome și ochii hrăpăreți ai cazacilor cercetau furgoanele și căruțele, răsculații apucau pe întrecute nu numai cartușele, ci și bocancii cazoni galbeni cu talpa groasă, moletierele făcute sul, hainele și pantalonii vătuiți, merindele. Văzând aceste isprăvi de samavolnicie căzăcească, vreo douăzeci de oameni din Regimentul „Serdobsk” încercară să se împotrivescă. Unul din el izbi cu patul puștii pe un răsculat, care, căutându-i în buzunare, îi scosese liniștit punga cu bani și o băgase în buzunarul său.

— Ești un pungaș! Cum îndrăznești să ne jefuiești?! Dă-mi punga îndărăt, că de nu, bag baioneta-n tine!

Fu susținut de câțiva tovarăși, care izbucniră în strigăte de revoltă:

— Tovarăși, la arme!

— Ne-au tras pe sfoară!

— Nu predați armele!

Se iscă o scurtă încăierare, în care ostașii roșii mai îndărătnici fură împinși la gard, iar la îndemnul comandantului sotniei a 3-a călare răzvrățiții îi măcelăriră pe toți în două minute.

După ce locotenentul Volkov veni în piață, dezarmarea merse și mai repede. Sub ploaia torențială, ostașii roșii fură înșiruiți și percheziționați. Tot acolo, în apropiere, se făceau grămezi de arme, grenade, materiale ale secției de telefonie, lăzi de cartușe și benzi de mitralieră...

Bogațriov se înființă în piață la galop și, răsucindu-se în toate părțile pe calul său, care juca înfierbântat, strigă celor din „Serdobsk”, aliniați în front, agitând deasupra capului biciușca groasă și împletită:

— Ascultați aici!... De azi înainte, voi aveți să vă bateți cu nelegiuții de comuniști și cu trupele lor! Cine va merge alături de noi va fi iertat, iar cine va crâcni are să aibă partea celor de acolo!

Și arată cu biciușca grămada albă și diformă a cadavrelor de ostași roșii, dezbrăcați de cazaci până la rufe și lăsați în ploaie.

Un murmur înăbușit străbătu șirurile de ostași roșii, dar nimeni nu rosti nicio vorbă de împotrivire cu glas tare, niciunul nu ieși din front...

Cazacii pedestri și călări forfoteau grămadă ori răzleți în piață, încercuind-o din toate laturile și închizând orice ieșire.

Iar lângă ograda bisericii, pe un colnic, stăteau mitralierele Regimentului „Serdobsk”, verzi, întoarse cu țevicele spre șirurile de ostași roșii și, după scuturi, la spatele lor, cu mitraliori cazaci, uzi de ploaie, gata să tragă...

Într-o oră, Voronovski și Volkov aleseră după liste pe cei „de încredere”,

erau la un loc o sută nouăzeci și patru de oameni. Noua unitate fu numită „Batalionul I de răsculați independent” și plecă în aceeași zi pe poziție, spre satul Belavinski, de unde înaintau regimentele din Divizia 23 cavalerie, aduse de la Doneț. După zvonuri, erau Regimentele roșii 15, sub comanda lui Bîkadorov, și 32, condus de vestitul Mișka Blinov, și se apropiau, zdrobind sotniile de răzvrățiți care cutezau să le stea împotriva. Una dintre ele, trimisă de un sat din plasa Ust-Hopiorski fu măcelărită într-un chip groaznic. Tocmai împotriva lui Blinov hotărâse Bogatîriov să arunce batalionul lui Voronovski, ca să-i încerce tăria în botezul focului...

Ceilalți oameni din „Serdobsk”, vreo opt sute și mai bine la număr, au fost trimiși pe jos de-a lungul Donului la Vioșenskaia, după cum poruncise mai demult Kudinov, comandantul forțelor de răsculați, în scrisoarea lui către Bogatîriov. Trei sotnii călări plecară să-i escorteze, pe dealul de deasupra Donului, înarmate cu mitralierele celor din „Serdobsk”.

În ajunul plecării din Ust-Hopiorskaia, Bogatîriov porunci să se facă o slujbă bisericească, de unde plecă o dată cu strigătul popii, care se ruga pentru „biruința oastei căzăcești celei iubitoare de Hristos”. Îi aduseră calul, încălecă, făcu semn către comandantul uneia dintre sotniile lăsate de pază la Ust-Hopiorskaia și, aplecându-se în șa, îi șopti la ureche:

— Pe comuniști să-i păzești mai strașnic decât un depozit de muniție! Să-i trimiți mâine dimineață sub escortă puternică la Vioșenskaia. Iar acum, pornește oameni călări prin sate, ca să afle lumea ce fel de poame le vin. O să-i judece poporul cu judecata lui!

Zise și-și văzu de drum.

53

În amiaza unei zile de aprilie, un aeroplan se ivi deasupra satului Singhin, din stanița Vioșenskaia. Atrăși de bâzâitul motorului, copiii, femeile și bătrânii năvăliră afară din case și, ridicându-și capetele, priveau îndelung cum se învârtea aeroplanul pe cerul posomorât, cum se înclina și dădea roată ca un uliu. Zbârnâitul de motor se făcu mai tare și mai asurzitor. Aeroplanul se pregătea să aterizeze, alegându-și un locșor neted pe pajiștea de lângă sat.

— Acuși o să dea drumul la bombe! Ferește! țipă speriat un moșneag mai dezghețat.

Și îndată mulțimea îmbulzită în ulicioară o rupse la fugă. Femeile târau după dânsle copiii care urlau, iar moșnegii săreau gardurile ca țapii, iuți și

sprinteni, alergând prin grădini. O singură bătrână rămase în ulicioară.

O zbughise la goană cu toată lumea, dar fie că picioarele i s-au muiat de groază, fie că s-a poticnit în vreun mușuroi de pământ, căzu și rămase întinsă, cu picioarele slabe ridicate cu nerușinare în sus și țipând cu voce frântă:

— Aoleo, săriți, oameni buni!... Of, acumă m-a ajuns și pe mine ceasul morții!...

Dar nimeni nu se întoarse s-o scape. Iar aeroplanul trecu vijelios ceva mai sus de acoperișul hambarului, urlând și vuind cumplit, acoperind o clipă cu umbra lui înaripată lumina soarelui în ochii bătrânei, holbați de groaza morții, se îndepărtă și, izbindu-se ușor cu roțile de pământul umed de pe pajiște, alergă în stepă. Tocmai în clipa aceea bătrâna a pățit-o cum e mai urât. Zăcea mai mult moartă decât vie, fără să mai audă și fără să mai simtă ce se petrece sub ea și deasupra ei. Firește că n-a mai putut să vadă nici cum doi oameni, cu haine de piele neagră, s-au dat jos din pasărea cea înfricoșătoare oprită pe pământ și, după ce stătură o clipă nehotărâți, uitându-se în jur, o luară drept spre ogradă.

Dar moșneagul ei, pitit în livadă, în desiș de mure, era moșneag viteaz. Cu toate că inima îi bătea ca unei vrăbii prinsă în laț, avu totuși îndrăzneala să privească. Recunoscă în unul dintre cei doi, care se apropiau de ogradă, pe ofițerul Piotr Bogatîriov, fiul unui cazac cu care fusese tovarăș de regiment. Piotr era vărul lui Grigori Bogatîriov, comandantul Brigăzii 6 independente de răsculați, și se retrăsese cu albi peste Doneț. Fără îndoială că el era, în carne și oase.

Moșneagul se holbă o clipă cu încordare, stând iepurește, cu mâinile spânzurate în jos. Iar după ce se încredință pe deplin că omul care se apropia alene, pășind în mers legănat, era într-adevăr Piotr Bogatîriov, cu aceiași ochi albaștri cu care îl văzuseră anul trecut și numai cu barba mai demult nerasă, bătrânul se înalță în picioare, încercându-le dacă-l mai pot ține. Picioarele îi tremurau ușor din genunchi, dar tot îl țineau destul de bine, și moșneagul alergă cu pași mărunți, afară din livadă.

Nu se mai opri la bătrâna, care zăcea prăbușită la pământ, ci o luă spre Piotr și însoțitorul său, scoțându-și de departe șapca ieșită de soare de pe capu-i chel. Piotr Bogatîriov îl recunoscă și el și îi dădu binețe, zâmbind și cu un semn din mână. Se întâlneură.

— Îmi dați voie să vă întreb: sunteți cu adevărat Piotr Grigoric?

— Chiar eu, moșule!

— Ne-a dat Dumnezeu să vedem la bătrânețe și o mașină de zburat...

Vai, că mare spaimă am tras!

— Nu sunt roșii cumva prin apropiere, moșule?

— Nu, nu sunt, dragă! I-au gonit pe undeva, hăt peste Cir. La hoholi.

— S-au sculat și cazacii de la noi?

— S-au sculat, da, dar pe mulți i-au culcat la loc.

— Cum?

— Adică i-au răpus.

— A-a-a... Ai mei, tătuca, trăiește?

— Teferi... Veniți de peste Doneț? Pe Tihon al meu nu l-ați văzut?

— De peste Doneț venim. V-am adus urări de sănătate de la Tihon. Tu, moșule, să nu slăbești mașina din ochi, ca să nu umble dracii de copii la ea, iar eu mă duc acasă... Haideți!

Piotr Bogatîriov și tovarășul său își văzură de drum. Din livezi, de sub șoproane, din beciuri și din toate ascunzișurile începu să iasă la iveală norodul speriat, care se vârase în cotloane. Lumea înconjură aeroplanul, care mai răsufla dogoarea de motor încins, duhoarea de benzină și de ulei ars. Aripile lui de pânză erau găurite în multe locuri de gloanțe și de schijele obuzelor. Nemaivăzuta mașină stătea tăcută și înfierbântată, ca un cal istovit de goană.

Moșul, care ieșise mai curajos decât toți în întâmpinarea lui Piotr Bogatîriov, dădu fuga în ulicioara unde zăcea bătrâna sa, răpusă de groază; voia s-o ferească cu noutăți despre feciorul Tihon, care, în decembrie, se retrăsese împreună cu conducerea districtului. Dar bătrâna nu mai era acolo. Avusese timp să ajungă până acasă și, vârandu-se în cămară, se primenea grăbită de cămașă și de fustă. Bătrânul o dibui cu greu și-i strigă:

— A venit Petka Bogatîriov! Ne-a adus binețe de la Tihon! Și se opri nespus de indignat, când o zări pe babă gătindu-se: Dar ce ți-a venit, cioară bătrână, să te gătești? Mama mă-tii! Cine se uită la o talpa iadului năpârlită ca tine? Ți-nchipui, oare, că mai ești tinerică, pocitanie?

... Bătrânii se adunară pe dată acasă la tatăl lui Piotr Bogatîriov. Fiecare intra, își scotea din prag căciula, se închina la icoane și se așeza grav pe laviță, sprijinindu-se în toiag. Începură să tăifăsuiescă de-a valma. Sorbind lapte dulce și rece din pahar, Piotr Bogatîriov povesti că a venit cu avionul din porunca guvernului Donului și că, între altele, are sarcina de a face legătura cu răzvrătiții de pe Donul de sus și a-i ajuta la lupta împotriva roșilor, aducând cartușe și transportând ofițeri cu avioanele. Le spuse că Armata Donului va trece curând la ofensivă pe tot frontul și se va uni cu armata de răsculați. Și, în treacăt, îi dojeni pe bătrâni, pentru că au avut o

prea slabă înrâurire asupra cazacilor tineri, care părăsiseră frontul și-i lăsasera pe roșii să le încalce pământul. Își termină vorbele astfel:

— ... Dar, întrucât v-ați băgat mințile în cap și ați izgonit Puterea sovietică din stanițe, guvernul Donului vă iartă!

— Bine, Piotr Grigoric, dar la noi e și acum Puterea sovietică, numai că e fără comuniști. Până și steagul n-are trei culori, ci numai roșu și alb, zise cu îndoială în glas unul dintre bătrâni.

— Și tinerii din partea locului, parșivii, chiar între dânșii, puii de cățea, tot „tovarăși” își zic! adăugă altul.

Piotr Bogatîriov zâmbi în mustața-i roșcovană, tunsă, și, mijindu-și batjocoritor ochii albaștri și rotunzi, rosti:

— Puterea voastră sovietică de aici stă ca gheața la început de primăvară. Când are s-o încălzească nițeluș soarele va pieri fără urmă... Iar pe acei care au fost pricina relelor, care au părăsit frontul de la Kalaci, îi vom bate cu vergile, îndată ce ne vom întoarce de peste Donet!

— Să-i bată, afurisiții, până la sânge!

— Neapărat!

— Să-i bată! Să-i snopească!

— Să-i bată până când se vor scăpa pe ei, ca să-i vadă toată lumea! rânchezară înveseliți bătrânii.

•

Spre seară, vestiți de-un curier, sosiră la Singhin, în goana goanelor, Kudinov, comandantul forțelor de răsculați, și șeful de stat-major Ilia Safonov, aduși de o trăsurică sprintenă, de drum lung.

Fără să-și mai șteargă noroiul de pe cizme și de pe hainele de pânză țeapănă, bucuroși peste măsură de sosirea lui Bogatîriov, intrară buzna în casă.

54

Cei douăzeci și cinci de comuniști, predați răzvrătiților de către Regimentul „Serdobsk”, au fost porniți de la Ust-Hopiorskaia sub escortă puternică. De fugă nici vorbă nu putea fi. Șchiopătând, în mijlocul pâlcului de prizonieri, Ivan Alexeevici cerceta cu privirile pline de durere și de ură chipurile împietrite ale cazacilor din escortă și gândea: „Au să ne curețe! Dacă n-ajungem la judecată, pierim cu toții!”

Cei mai mulți dintre însoțitori erau oameni în vârstă și bărboși, comandați de un bătrân de credință veche, vagmistru din Regimentul

„Atamanski”. Chiar de la început, îndată ce ieșiră din Ust-Hopiorskaia, porunci prizonierilor să nu vorbească între ei, să nu fumeze și să nu pună însoțitorilor niciun fel de întrebări.

— Spuneți rugăciuni, slugoi ai lui antihrist! Mergeți la moarte, nu mai păcătuiți măcar în ceasurile voastre cele de pe urmă. U-uh! L-ați uitat pe Dumnezeu! V-ați dat pe mâna necuratului! V-ați însemnat cu pecetea vrăjmașului! striga el, ba ridicându-și revolverul, ba jucându-se cu șnurul lui răsucit, atârnat la gât.

Printre prizonieri, se aflau numai doi comuniști din cadrele de comandanți ai Regimentului „Serdobsk”; ceilalți, în afară de Ivan Alexeevici, erau necazaci, toți din stanița Elanskaia, flăcăi voinici și zdraveni, care intraseră în partid din clipa sosirii trupelor sovietice în staniță și fuseseră apoi milițieni, președinți ai comitetelor revoluționare sătești, iar după răzmeriță fugiseră la Ust-Hopiorskaia și intraseră în Regimentul „Serdobsk”.

În trecutul lor, aproape toți fuseseră meșteșugari: dulgheri, tâmplari, dogari, pietrari, sobari, cizmari ori croitori. Cel mai în vârstă n-avea mai mult de treizeci și cinci de ani, iar cel mai tânăr părea cam de douăzeci de ani. Chipeși și vânjoși, cu trupurile bine legate, cu mâinile mari, sluțite de munca grea, cu piepturile și umerii largi, se deosebeau mult de paznicii bătrâni și cocârjați care-i mânau din urmă.

— Au să ne judece? Cum crezi? șopti unul dintre comuniștii de la Elanskaia, care pășea alături de Ivan Alexeevici.

— Nu prea cred...

— Au să ne omoare?

— Tot ce se poate.

— Dar la dâșii cică nu se-mpușcă prinșii! Cel puțin așa spuneau cazacii, nu-ți aduci aminte?

Ivan Alexeevici lăsă vorbele fără răspuns, dar nădejdea licări în sufletul lui, ca o scânteie în bătaia vântului. „Cam așa ar fi să fie! N-au să ne poată împușca. La ei, bestiile, s-a dat lozinca: „Jos comuna, jafurile și împușcăturile!” Cică nu osândesc decât la ocnă... Au să ne osândească la bătaie cu vergile și la ocnă. Fie și asta, că nu-i cine știe ce! Vom sta la ocnă până la iarnă, iar atunci când are să înghețe Donul au să-i împingă din nou ai noștri!...”

Nădejdea se aprinse, dar se și stinse, ca scânteia în vânt. „Nu, au să ne omoare! Îs mai răi decât satana! S-a isprăvit cu viața!... E-eh, n-aș putea spune că n-o merităm! Făceam război cu dâșii și mi-era milă de ei... Nu

trebuia să-mi fie milă, ci să-i zdrobesc și să le stârpesc sămânța până la unul!”

Își încleștă pumnul, dădu din umeri într-o mișcare de mânie neputincioasă, dar deodată se poticni și aproape căzu grămadă, amețit de o cumplită lovitură în cap.

— De ce strângi pumnii, mutră de lup rânjit? De ce strângi pumnii?! Răspundeți! tună vagmistrul, comandantul escortei, năvălind cu calul peste el.

Îl croi încă o dată cu biciușca peste obraz, de-i plesni pielea de sus, de pe frunte, și până la bărbia rotundă, cu o gropiță la mijloc.

— De ce-l bați? Dă în mine, moșule! În mine!... El e rănit, de ce să mai dai în el? strigă, cu voce tremurată și cu zâmbet rugător, unul dintre elaneni care, ieșind din grămadă, își scoase înaintea pieptul lat de dulgher, acoperindu-l pe Ivan Alexeevici cu trupul său.

— Ai să-ți iei și tu partea! Ardeți-i, cazaci! Bateți-i, fire-ar să fie de comuniști!

Cnutul tăie bluza verde de pe umărul elaneanului cu atâta putere, încât pânda plesnită se răsuci ca o frunză pârlită de foc. Și îndată se înnegri, udată de sângele care țâșnea din rana cu buze umflate...

Înecându-se de turbare, călcând prinșii cu calul, vagmistrul se năpusti în mijlocul grămezii de oameni, croind cu biciul în dreapta și în stânga...

O nouă lovitură îl nimeri pe Ivan Alexeevici. Fulgere aprinse îi împrășcară ochii, pământul se clătină, ca și cum pădurea verde, care îmbrăca nisipurile malului stâng, s-ar fi aplecat într-o parte.

Ivan Alexeevici apucă scara cu mâna lui osoasă, voind să-l smulgă din șaua pe vagmistrul năuc de turbare, dar o izbitură cu latul sabiei îl doborî la pământ; praful înecăcios, aspru și tăios îi umplu gura, sângele cald îi țâșni din nas și din urechi...

Cazacii din escortă îi bătură îndelung și cumplit, adunându-i grămadă, ca pe o turmă de oi. Întins în drum, cu fața în jos, Ivan Alexeevici auzea ca prin vis strigătele, surde, tropotul de picioare și sforăitul cailor din jurul său. Un clăbuc de spumă caldă, de sudoare de cal, îi picură pe ceafa descoperită și în aceeași clipă, aproape de tot, chiar deasupra capului, răsună un hohot de plâns bărbătesc și groaznic, însoțit de un strigăt:

— Fiarelor! Dați în oameni fără apărare!... Ah-ah-ah!...

Un cal călcă peste piciorul rănit al lui Ivan Alexeevici; caielele tocite de la potcoavă i se înfipseră în carnea gambei; se auziră alte lovituri șuierătoare și repezi... Numai o clipă trecu – și un trup greoi și ud,

mirosind iute a sudoare acră și a sânge sărat, se prăbuși alături de Ivan Alexeevici, iar el, fără a fi căzut pe deplin în nesimțire, auzi gălgâitul sângelui care curgea din gura omului ca dintr-o carafă...

După aceasta îi siliră să intre grămadă în Don și să se spele de sânge. Băgat în apă până la genunchi, Ivan Alexeevici își udă rănilor aprinse și umflăturile lăsate de bătaie, adună în palmă apa amestecată cu sângele lui și o bău cu lăcomie, temându-se că nu va mai avea timp să-și potolească pojarul de sete chinuitoare.

Un cazac călare îi întrecu din urmă. Calul murg-închis, cu trupul plin, lucind de sudoare, mergea în trap sprinten și vesel. Călărețul pieri în sat și prinșii nici n-avură timp să ajungă în dreptul caselor de la margine, când cete de oameni au sărit în întâmpinarea lor.

Ivan Alexeevici aruncă o singură privire asupra cazacilor și femeilor, care alergau drept asupra lor, și pricepu că le vine moartea. O pricepură și toți ceilalți.

— Tovarăși! Să ne luăm rămas bun de la viață! strigă un comunist de la „Serdobsk”.

Înarmată cu furci, cu sape, pari și vergi de fier de la harabale, mulțimea era tot mai aproape...

Tot ce urmă a fost ca un vis plin de spaimă. Convoiuil străbătu treizeci de verste, trecând prin șirul des de sate și întâmpinat în fiecare sat de o droaie de schingiuitori. Bătrâni, femei și copii snopeau în bătaie pe comuniștii prizonieri, îi scuipau în obraji umflați, uzi de sânge și plini de vânătaie, zvârleau în ei cu pietre și bulgări de pământ uscat, le împroșcau ochii, umflați de bătaie, cu praf și cenușă. Femeile, mai ales, se întreceau în cele mai feroase schingiuituri. Cei douăzeci și cinci sortiți pieirii treceau printre șiruri de călai, până când, în cele din urmă, ajunseră de nerecunoscut și nici nu mai semănau a oameni – atât de slufite le erau trupurile și fețele acoperite de sânge negru-siniliu, umflate și mânjite de noroi amestecat cu sânge.

La început, fiecare dintre cei douăzeci și cinci se silea să meargă cât mai departe de cazacii din escortă, ca să primească mai puține lovituri; încerca să se îmbulzească în mijlocul rândurilor, care se mișcau strânse grămadă. Dar erau mereu despărțiți cu ghionturi și pierdură speranța că se mai pot feri cât de cât de urgia loviturilor. Mergeau răzlețiți și n-aveau decât o singură dorință arzătoare: să nu cadă cumva la pământ, pentru că cel căzut nu s-ar mai fi putut ridica. O adâncă nepăsare puse stăpânire pe dânșii. La

început, fiecare își acoperea fața și capul cu mâinile, ridicându-și palmele, cu un gest neputincios, la ochii asupra căroră răsărea fierul albăstrui al furcilor cu trei dinți sau câte un vârf de par alb și ascuțit. Din turma de prizonieri se ridicau strigăte, cerând îndurare, și gemete, și înjurături, și un răget surd de fiară răpusă de o neînchipuită durere. Pe la amiază însă toți tăceau. Numai unul dintre elaneni, cel mai tânăr, bun de gură și iubit de toată compania, ofta la fiecare pocnitură. Mergea sărind, săltându-și tot trupul, parcă ar fi călcat pe jărat, trăgându-și anevoie piciorul rupt cu un par.

După ce se spală în Don, Ivan Alexeevici se mai înviorase puțin. Zărind cazacii și femeile care alergau în întâmpinare, își luă în pripă rămas bun de la tovarășul de lângă el și zise, cu voce scăzută:

— Ei, fraților, am știut să luptăm, trebuie să știm și să murim cu tărie... Un lucru trebuie să-l ținem minte, până la cea din urmă suflare. O singură mângâiere ne mai rămâne: măcar că pe noi au să ne omoare, tot n-au să ucidă, cu niciun par, Puterea sovietică! Comuniști! Fraților! Să murim cu vrednicie, pentru ca dușmanii noștri să n-aibă de ce râde de noi!

Unul dintre elaneni nu se mai putu stăpâni. În satul Bobrovski, când bătrânii se năpustiră cu iscusită cruzime să-l bată, izbucni într-un strigăt deznădăjduit de copil, își sfâșie gulerul bluzei și începu să le arate cazacilor și femeilor o mică cruciuliță ce-i atârna de gât, legată cu un șnur înnegrit de murdărie și de sudoare.

— Tovarăși! Abia acum am intrat în partid!... Aveți milă de mine! Eu cred în Dumnezeu!... Am doi copilași!... Iertare!... Aveți și voi copii!...

— „Tovarăși”? Ce fel de „tovarăși” îți suntem noi?... Tacă-ți gura!

— Acum ți-ai adus aminte de copii, fiara dracului? Ți-ai scos crucea? Te-ai răzgândit?... Dar atunci când i-ai împușcat pe-ai noștri, de ce nu te-ai gândit la Dumnezeu? îl întrebă cu o voce șuierătoare, după ce îl loviseră de două ori, un bătrân cu nasul cârn și cu un cercel în ureche. Și fără să aștepte răspunsul, ridică din nou reteveiul ca să-l pălească la mir.

Frânturi de întâmplări prinse fugar de ochi, de urechi, de cuget treceau undeva, pe lângă Ivan Alexeevici, fără să-i mai oprească gândul – și numai o dată îi tresări inima, care i se învelise parcă într-o scoarță de piatră. Pe la amiază, intraseră în satul Tiukovnovski și porniră pe uliță, printre șirurile de oameni care îi primeau cu blesteme și cu lovituri. Și o clipă, privind pe furis într-o parte, Ivan Alexeevici zări un băiețuș de vreo șapte ani, care se agăța de poala maică-sii și, cu ochii plini de lacrimile curgând șiroaie pe obraji schimonosiți de groază, țipa cu o voce înspăimântată și

deznădăjduită:

— Mămuco! Nu da în el! Vai, nu-l bate!... Mi-e milă de el! Mi-e frică! E plin de sânge!...

Femeia, care ridicase parul să dea într-unul dintre elaneni, scoase un geamăt, zvârli parul cât colo și, luându-și copilul în brațe, se repezi pe ulicioară. O lacrimă caldă podidi în ochii lui Ivan Alexeevici, mișcat de plânsetul copilului și de mila sa înduioșătoare, se prelinse în jos și-i atinse buzele plesnite și uscate, cu boaba ei sărată. Scoase un scurt suspin, amintindu-și de băiat și de nevastă, iar această scurtă amintire ce-i străfulgeră cugetul trezi în el o dorință arzătoare: „Numai să nu mă omoare în fața lor! Și... cât mai repede...”

Mergeau, abia târându-și picioarele, clătînându-se de istoveală și de durerea care le încleșta toate încheieturile. Zărind o fântână pe pajiștea de lângă sat, începură să se roage de comandantul escortei să le dea voie să bea apă.

— Ce apă? Am întârziat și așa! Dă drumul pasului! strigă vagmistrul.

Dar unul dintre bătrânii escortei luă apărarea prizonierilor:

— Amintește-ți că ai și tu o inimă în piept, Akim Sazonîci! Doar oameni sunt și ei!

— Ce fel de oameni? Comuniștii nu sunt oameni! Nu mă-nvăța ce am de făcut! Cine e comandant peste dânșii: eu ori tu?

— Las' că prea mulți comandanți sunteți! Hai, băieți, treceți la apă!

Moșneguțul se dădu jos din șa și scoase o căldare cu apă din puț. Prizonierii făcură cerc în jurul lui; douăzeci și cinci de perechi de mâini se întinseră deodată la căldare, ochii stinși și umflați se aprinseră; se auziră glăsuiri răgușite, întretăiate, șoptind:

— Dă-mi și mie, moșulică!

— Măcar o țără!...

— Numai o înghițitură!...

— Tovarăși, nu toți o dată!..

Bătrânul șovăi: nu știa cui să dea de băut mai întâi. După câteva clipe chinuitoare pentru toți, vărsă apa în ulucul pentru vite, făcut dintr-o buturugă și îngropat în pământ, se dădu la o parte și strigă:

— Unde vă băgați ca niște boi? Beți la rând!

Scurgându-se pe fundul verde al jgheabului acoperit de mușchi și de mucegai, apa se adună într-un colț încins de soare și mirosind a lemn putred. Prizonierii își strânsură cele din urmă puteri și se repeziră la uluc. Bătrânul le mai scoase unsprezece găleți, una după alta, umplând jgheabul

și uitându-se la prizonieri cu o încruntare în ochi, ca să-și ascundă mila.

Ivan Alexeevici își potoli setea, stând în genunchi, și, ridicându-și capul răcorit, zări cu o limpezime uimitoare, aproape nefirească, perdeaua albă-argintie a pulberii de cretă de pe șleaul din lungul Donului, culmile albelor dealuri mijind în depărtare ca niște năluci albastrii și, deasupra lor, un nouraș plutind foarte sus în azurul fără margini al cerului, peste fluviul cu valurile învolburate, înaripat de vânt, cu creasta sclipind albă ca o pânză de luntre, nourașul zbura grăbit spre miazănoapte, și umbra-i turburelăptoasă se oglindea până departe în albia șerpuitoare a Donului.

55

La o consfătuire secretă a comandamentului suprem al forțelor de răsculați, s-a luat hotărârea de a se cere ajutor de la guvernul Donului și de la atamanul Bogaevski.

Kudinov fu însărcinat să alcătuiască o scrisoare, prin care să arate pocăința și părerea de rău a cazacilor pentru fapta celor de pe Donul de sus, când au primit să parlamenteze cu roșii în 1918 și au părăsit frontul. Kudinov se execută. În numele întregii căzăcimi răzvrătite din ținutul Donului de sus, făgăduia să lupte în viitor cu bărbăție, până la biruința desăvârșită asupra bolșevicilor, și ruga, din partea răsculaților, să fie ajutați, trimițându-li-se aeroplane cu ofițeri vechi pentru conducerea unităților și cartușe pentru arme.

Piotr Bogatîriov rămase în Singhin, apoi se mută la Vioșenskaia. Aviatorul plecă cu scrisoarea înapoi la Novocerkassk.

Din ziua aceea, se statorniciră astfel legături strânse între guvernul Donului și comandamentul răsculaților. Aeroplane noi-nouțe, fabricate în uzinele franceze, începură să vină aproape zilnic de peste Doneț, aducând ofițeri, cartușe pentru arme și ceva obuze pentru tunuri. Aviatorii aduceau și scrisori din partea cazacilor care se retrăseseră de pe Donul de sus împreună cu Armata Donului, iar la înapoiere, duceau cu ei din Vioșenskaia răspunsurile trimise de către neamurile de acasă cazacilor de pe Doneț.

Potrivit cu situația de pe front și cu planurile sale, generalul Sidorin, noul comandant al Armatei Donului, începu să-i trimită lui Kudinov planuri de operații, elaborate de statul-major, ordine, comunicări și informații asupra trupelor roșii trimise pe front împotriva răzvrătiților.

Kudinov nu împărtășea cele cuprinse în corespondența dintre el și

Sidorin decât câtorva oameni, ascunzându-le cu cea mai mare strășnicie tuturor celorlalți.

56

Prizonierii fură aduși la Tatarski cam pe la ceasurile cinci, după-amiază. Se apropiau clipele repezi ale asfințitului de primăvară, soarele cobora spre apus, atingând cu discul său orbitor creasta unui nor cenușiu, cu marginile zimțate, care astupa zarea.

Pe uliță, la umbra unui uriaș hambar obștesc, stăteau și cisluiiau oamenii din sotnia pedestră de la Tatarski. Se pomeniseră trecuți în grabă pe malul drept al Donului, în ajutorul sotniilor din Elanskaia, care zăgăzuiiau cu anevoie năvala călărimii roșii. În drum spre poziții, cei din Tatarski s-au abătut cu toată sotnia prin satul lor ca să-și vadă neamurile și să-și facă rost de ceva merinde.

Urma să plece chiar în aceeași zi, dar, aflând că la Vioșenskaia vor fi aduși niște prizonieri comuniști, printre care se găsesc și Mișka Koșevoi, și Ivan Alexeevici, și că aveau să sosească din clipă în clipă la Tatarski, rămaseră să-i aștepte. O cereau mai ales cazacii care erau rude cu cei omorâți în cea dintâi luptă, împreună cu Petro Melehov.

Tătărenii stăteau și așteptau, vorbind alene, rezemându-și armele de peretele hambarului, fumau și ronțăiau semințe; femeile, bătrânii și copiii se strânseseră roată în juru-le. Tot satul ieșise pe ulițe, iar copiii se zgreptănaseră pe acoperișuri ca să vadă dacă vin prizonierii.

Și deodată un glas de copil guiță:

— Se zăresc! Vin!

Ostașii se ridicară în grabă, lumea începu să se frământa, larma surdă de glasuri se prefăcu într-un vuiet; se auzi tropotul de picioare al copiilor, alergând în întâmpinarea prizonierilor. Văduva lui Alioșka Șamil, care tot își mai trăia nenorocirea atât de proaspătă, izbucni în strigăte sălbatice.

— Îi aduc pe dușmani! zise cu voce de bas un moșneag.

— Să-i ucidem pe blestemați! Ce mai așteptați, cazacilor?!

— La judecată cu ei!

— Ei nu i-au ucis pe-ai noștri?

— În ștreang cu Koșevoi și cu prietenul lui!

Daria Melehova stătea lângă nevasta lui Anikușka. Ea îl zări cea dintâi pe Ivan Alexeevici în turma ele prizonieri, rupti în bătaie, care se apropiau.

— V-am adus pe unul de la voi, din sat! Să-l priviți, feciorul de cățea! Ori

să vă pupați cu el! hârâi vagmistrul comandant al escortei, arătându-l cu mâna întinsă pe Ivan Alexeevici, acoperind cu vocea lui larma de voci răzlețe și tot mai ridicate, strigătele și plânsetele femeilor.

— Dar ălălalt unde e? Unde-i Mișka?

Antip al lui moș Minciună începu să-și croiască drum prin mulțime, scoțându-și din mers arma de la umăr și atingându-i cu baioneta și cu patul ei pe cei dimprejur.

— Numai ăsta e din satul vostru. Altul n-a mai fost. Dar o să vă ajungă la toți să rupeți câte o halcă din el... zise vagmistrul, ștergându-și șiroaiele ele sudoare de pe frunte cu o basma roșie și trecându-și greoi piciorul peste oblâncul șei.

Țipetele și strigătele femeilor creșteau mereu și se făcură neînchipt de îndârjite. Daria răzbi prin mulțime până la paznici și zări la câțiva pași de ea, după calul asudat al unui soldat din escortă, chipul stâlcit de bătaie al lui Ivan Alexeevici. Capul cumplit de umflat, cu părul năclăit de sânge uscat, era cât o vadră de mare. Pielea de pe frunte îi era vânătă și plesnită, obrajii îi erau roșii și lucioși, iar pe creștetul acoperit de ceva care semăna a piftie se vedeau mânușile de lână. Le pusese poate pe cap ca să-și acopere groaznica rană de razele săgetătoare ale soarelui, de muște și de roiurile de țanțari. Mânușile i se lipiseră de rană și rămăseseră acolo, pe creștet...

Se uita în jurul său ca o fiară încolțită, căutându-și cu privirile nevasta sau băiețelul, îngrozit la gândul că s-ar putea să fie acolo; voia să se roage de cineva ca să-i ia și să-i îndepărteze. Pricepuse că n-are să mai plece din Tatarski și că are să moară acolo, încât nu voia ca neamurile să-l vadă murind; dar aștepta moartea cu o nerăbdare tot mai nepotolită și tot mai aprigă. Cu spinarea încovoiată, întorcându-și încet și cu greu capul, își plimba privirile pe chipurile cunoscute ale sătenilor și nu citea în ele nicio urmă de milă sau de înduioșare. Ochii cazacilor și ai femeilor îl priveau pieziș și ardeau de o feroasă mânie.

Bluza lui verde, ieșită de soare, se făcuse scoarță și scârțâia la fiecare mișcare, plină toată de dâre roșcate de sânge. Și tot de sânge îi erau mânjiți și pantalonii lui cazoni vătuiți, și picioarele desculțe, mari, cu labelle late și cu degetele strâmbe.

Daria se afla drept în fața lui. Înăbușită de ura care îi sugruma gâtulejul, de milă și de așteptarea chinuitoare a ceva groaznic, care trebuia neapărat să se petreacă peste o clipă, privea la chipul lui și nu-și putea da seama de fel dacă el o recunoscuse sau nu.

Iar Ivan Alexeevici cerceta mulțimea, cu aceeași uitătură buimacă și

chinuită a singurului ochi care-i sclipea (celălalt dispăruse sub pleoapele umflate), și deodată, oprindu-și privirea asupra Dariei, care era la câțiva pași de el, făcu un pas clătinat înainte, ca un om tare beat. Capul i se învârtea, din pricina sângelui pierdut; era cât pe ce să se prăbușească fără cunoștință, vlăguit de starea aceasta schimbătoare, când totul pare ireal, dar făcu uriașe eforturi de voință ca să rămână în picioare, biruindu-și amestecul de amețală dureroasă, care-i încleșta tâmplele, și groaza de întunericul care-i înghițea lumina dinaintea ochilor.

Zărind-o pe Daria, făcu deci un pas înainte și se clătină. O strâmbătură, care semăna a zâmbet, îi chinui buzele tari de odinioară, acum strivite și umflate. Iar această schimonoseală de zâmbet făcu inima Dariei să bată mai tare și mai repede, încât i se păru că-i bate undeva sus, aproape de gâtlej.

Ea se apropie de Ivan Alexeevici. Răsufla des și amarnic, iar chipul din ce în ce mai palid i se golea de sânge.

— Ei, noroc, cumetre dragă!

Glasul răsunător, plin de ură și de ciudate mlădieri făcu mulțimea să se potolească.

Și în tăcere răsună răspunsul dat cu o voce cam surdă, dar hotărâtă:

— Noroc, cumătră Daria.

— Ian povestește, cumetre dragă, cum l-ai omorât pe cumătrul tău... pe bărbatul meu?...

Daria se înecă și se apucă cu mâinile de piept, ca și cum s-ar fi chinuit să-și scoată cuvintele.

Era o liniște mormântală, încordată, și în tăcerea aceasta, care nu prevestea nimic bun, se auzi până în ultimele rânduri sfârșitul întrebării, rostit de Daria cu vocea sugrumată:

— ... cum l-ai omorât pe bărbatul meu, pe Petro Panteleevici?

— Nu, cumătră, nu l-am omorât eu!

— Cum nu l-ai omorât? Glasul se ridică și mai ascuțit și răsună ca un geamăt. Nu voi l-ați omorât, tu și cu Mișka Koșevoi? Nu voi?

— Nu, cumătră... Noi... nu l-am omorât eu...

— Dar cine i-a luat viața? Cine? Spune!

— Regimentul „Transamurean” era atunci...

— Tu l-ai omorât! Tu!... Spuneau cazacii că te-au văzut acolo, pe deal! Erai pe calul tău alb! Vrei să spui că nu, blestematul?

— În lupta aceea am fost și eu... Mâna stângă a lui Ivan Alexeevici se ridică anevoios în dreptul capului și potrivea mânușile lipite de rană. Glasul

lui răsună cu o vădită nesiguranță, când răspunse: În lupta aceea am fost și eu, e adevărat, dar nu eu l-am omorât pe bărbatul tău, ci Mihail Koșevoi. Mihail a tras în el. N-am a răspunde eu pentru moartea cumătrului Petro.

— Dar pe cine, nelegiuitule, pe cine ai omorât dintre oamenii de la noi din sat? Spune: câți copii ai lăsat orfani, fără tată? Țipă ascuțit din mulțime văduva lui Iakov Podkova.

Hohotele isterice ale muierilor izbucniră din nou; Țipetele și bocetele sălbatice încingeau și mai aprig atmosfera chinuitoare...

Mai târziu, Daria povestea că nu-și aduce aminte cum și de unde a răsarit o carabină de cavalerie și cine i-a pus-o în mâini. Dar, în clipa în care femeile începură să bocească, simțise un lucru ciudat în palmele ei și, fără să privească, a știut că era o armă. O apucă mai întâi de țeava, cu gândul să-l izbească pe Ivan Alexeevici cu patul, dar cătarea i se înfipse dureros în palmă și atunci apucă arma de mijloc, apoi o întoarse, o sprijini în umăr și chiar luă la ochi partea stângă a pieptului lui Ivan Alexeevici.

Văzu cum cazacii din spatele lui săriră la o parte, descoperind peretele sur al hambarului de bârne. Și auzi strigătele speriate: „Măi, muiere, ai înnebunit? Ai să ne omori! Stai. Nu trage!” Împinsă de așteptarea feroasă a mulțimii, de privirile tuturor ațintite asupra-i, de dorința de a-și răzbuna moartea bărbatului și, întrucâtva, de trufia, care o îmboldea la gândul că în clipa aceea ea nu mai era ca toate femeile, că era privită cu mirare și chiar cu frică de cazacii care așteptau un deznodământ și că, prin urmare, ea este datoare să facă ceva neobișnuit și nemaipomenit, care să-i îngrozească pe toți – în stăpânirea tuturor acestor simțăminte ce o năpădeau, apropiindu-se parcă, cu o iuțea spăimântătoare, de ceva ursit și dinainte hotărât în adâncul cugetului, la care nu voia și nici nu putea să se mai gândească, stătu o clipă, pipăind cu băgare de seamă trăgaciul – și deodată, pe neașteptate, îl apăsă cu putere.

Reculul o făcu să se clatine brusc înapoi; trosnetul împușcăturii o asurzi, dar printre pleoapele strânse văzu chipul lui Ivan Alexeevici, care tresări și se schimbă deodată, groaznic și pentru totdeauna; îl văzu cum își desfăcea și își strângea mâinile, ca și cum ar fi vrut să sară în apă de la o mare înălțime, căzând apoi pe spate; capul îi tremura nespus de repede, degetele mâinilor larg deschise se mișcau, râcâind cu putere pământul...

Daria aruncă arma jos; tot fără să-și dea limpede seama de ceea ce făptuise cu o clipă înainte, se întoarse cu spatele la cel căzut și, cu un gest nefiresc de obișnuit, își potrivi tulpanul, strângând dedesubt părul ieșit afară.

— Mai răsuflă!... zise un cazac, dându-se la o parte cu prea multă grabă din calea Dariei, care trecea prin fața lui.

Ea se uită îndărăt, fără să priceapă despre cine era vorba, și auzi un geamăt greu, neschimbat, întrerupt de horcăieli, care ieșea parcă din adâncul trupului și nu din gâtulejul celui ce trăgea să moară. Abia atunci înțelese că gema Ivan Alexeevici, care își primise moartea din mâna ei. Trecu cu pași ușori și repezi prin fața hambarului și se îndreptă spre piață, însoțită de câteva răzlețe priviri.

Luarea-aminte a oamenilor trecuse asupra lui Antip, feciorul lui moș Minciună. Acesta alerga iute, în vârful picioarelor, ca la inspecție, spre Ivan Alexeevici, ținând la spate baioneta de la arma japoneză, pe care o ascundea fără a se ști de ce. Mișcărilor lui erau măsurate și precise. Se așeză pe vine, îndreptă vârful baionetei spre pieptul lui Ivan Alexeevici și spuse cu jumătate de glas:

— Crapă, Kotlearov! Și apăsă cu toată puterea plăseaua baionetei.

Dar moartea lui Ivan Alexeevici fu lungă și grea; viața îi părăsea anevoie trupul zdravăn și ciolănos. Chiar după o a treia lovitură cu baioneta, tot mai deschidea gura, din care țâșnea printre dinții rânjiți și năclăiți de sânge un horcăit prelung:

— A-a-a!...

— Ce dracu' faci?! zise vagmistrul, comandantul escortei, ghiontindu-l pe Antip, și ridică revolverul să ochească, închizând încet din ochiul stâng.

După împușcătura ce sunase ca un semnal, cazacii, care îi luaseră pe prizonieri în cercetare, începură să-i măcelărească. Prizonierii săriră care încotro. Împușcăturile de armă trosniră sec și scurt, amestecate cu strigăte...

Un ceas mai târziu, Grigori Melehov intră în goană în Tatarski. Își prăpădise calul, căzut pe drumul de la Ust-Hopiorskaia, între două sate. După ce se târâse până la satul cel mai apropiat, cărând șaua scoasă de pe cal, Grigori își făcu rost de un căluț cam slab. Întârziase... Sotnia pedestră a tătărenilor plecase, pe creasta dealului, spre satele din districtul Ust-Hopiorski, la hotarul plasei Ust-Hopiorskaia, unde se desfășurau lupte cu trupele din divizia de cavalerie a roșilor. În sat totul era tăcut și pustiu. Noaptea acoperea colnicele dimprejur cu cerga-i neagră, lăsată peste malul de dincolo cu plopii și frasinii foșnitori...

Grigori intră călare în ogradă, apoi pași în casă. Lumina era stinsă. Țânțarii țiuiau în bezna de nepătruns; icoanele își luceau aurul lor în colțul

din fund. Trăgând în piept tulburătorul miros cunoscut din copilărie al casei părintești, Grigori întrebă:

— E cineva acasă? Mamă! Duniașka!

— Grișa! Tu ești? răsună din odăiță glasul Duniașkăi.

Se auzi lipăit de picioare desculțe, și silueta albă a Duniașkăi răsări în prag, legându-și în pripă brâuulețul de la fustă.

— De ce v-ați culcat așa devreme? Unde e mama?

— La noi aici s-a...

Duniașka tăcu, și Grigori îi auzi răsuflarea repede, tulburată.

— Ce e la voi?... Când au trecut prizonierii?

— I-au omorât...

— Cu-um?...

— I-au omorât cazacii... Vai, Grișa! Dașka a noastră, căteaua afurisită...

Glasul Duniașkăi tresări, printre lacrimi de mânie: Chiar dânsa l-a omorât pe Ivan Alexeevici... a tras în el...

— Ce tot vorbești aiurea? strigă încrâncenat Grigori, apucându-și sora de gulerul cămășii cu înflorituri.

În ochii Duniașkăi, împietriți de groază, sclipeau lacrimi. Numai la văzul acestor lacrimi, Grigori pricepu că totul fusese îndealvea.

— Dar Mișka Koșevoi? Și Stockman?

— Nu erau cu prizonierii.

Duniașka povesti pe scurt și fără șir cum au fost căsăpiți prizonierii și isprava Dariei.

— ... Mamei i-a fost frică să doarmă în aceeași casă cu ea, și a plecat în vecini, iar Dașka a venit de undeva, beată... Beată turtă. Acum doarme...

— Unde?

— În hambar.

Grigori intră în hambar, dând ușa de perele. Cu fusta ridicată cu nerușinare, Daria dormea tolănită pe jos. Brațele ei zvelte erau larg desfăcute, obrazul drept lucea ud de bale; o duhoare iute de rachiu îi ieșea din gura deschisă. Era culcată cu capul întors strâmb, cu obrazul stâng lipit de podea, răsuflând greu și întrerupt.

Niciodată în viața lui, Grigori nu se simțise stăpânit de o atât de nebună poftă de a izbi cu sabia. Se opri câteva clipe deasupra Dariei, gemând și clătînându-se pe picioare, cu dinții încleștați, privind cu un sentiment de scârbă și de nemărginită mânie trupul rășchirat. Apoi făcu un pas, își puse tocul potcovit pe obrazul Dariei, pe care se zăreau semilunile negre ale sprâncenelor lungi, și scrâșni cu vocea răgușită:

— Vvvi-pe-ră!

Daria gemu surd, bolborosind ceva fără șir, iar Grigori își prinse capul cu mâinile și fugi din curte, cu sabia zăngănind pe trepte.

În aceeași noapte, plecă pe front, fără s-o fi văzut pe maică-sa.

57

Armata a 8-a și a 9-a roșii, care nu izbutiseră să frângă până la revărsarea apelor rezistența trupelor Armatei Donului și să înainteze peste Doneț, tot mai încercau, să treacă la ofensivă în diferite sectoare ale frontului. De cele mai multe ori, aceste încercări dădeau însă greș. Inițiativa începea să treacă în mâinile comandamentului trupelor Donului.

Pe la mijlocul lui mai, pe Frontul de sud nu se produse încă nicio schimbare mai însemnată. Dar urmau să se producă în curând. Conform planului elaborat de generalul Denisov, încă pe vremea când fusese comandant al Armatei Donului, și de generalul Poleakov, șeful ei de stat-major, în regiunea stanițelor Kamenskaia și Ust-Belokalitveskaia, se termina concentrarea trupelor din așa-numita grupare de izbire. În acest sector al frontului, fuseseră strânse cele mai bune forțe, alese din cadrele instruite ale tinerei armate – regimentele încercate din Țara Donului de jos: „Gundorovski”, „Gheorghievski” și altele. După o socoteală sumară, puterile acestei grupări de izbire se compuneau din șaisprezece mii de baionete și săbii, cu douăzeci și patru de tunuri și o sută cincizeci de mitraliere.

După ideea generalului Poleakov, gruparea, acționând împreună cu unitățile generalului Fitzhalaurov, trebuia să izbească în direcția sloboziei Makeevka, să dea peste cap Divizia 12 roșie și, operând în flancurile și în spatele Diviziei 13 și al Diviziei de Ural, să răzbească în teritoriul districtului Donului de sus pentru a se uni cu armata de răsculați și a merge în districtul Hopior, întru „lecuirea” cazacilor molipsiți de bolșevism.

Lângă Doneț, se făceau intense pregătiri de ofensivă în vederea ruperii frontului. Comanda grupării de izbire fusese încredințată generalului Sekretiov. Succesul începea să încline vădit de partea Armatei Donului. Noul ei comandant, generalul Sidorin, care îl înlocuise pe generalul Denisov, omul lui Krasnov, ca și atamanul de campanie al Oastei, generalul Afrikan Bogaevski, erau de orientare antantistă. În colaborare cu reprezentanții misiunilor militare engleză și franceză, se urzeau planurile

vaste ale unui marș asupra Moscovei, urmărind lichidarea bolșevismului pe tot teritoriul Rusiei.

În porturile de pe litoralul Mării Negre, soseau transporturi de armament. Vapoarele aduceau nu numai avioane engleze și franceze, tancuri, tunuri, mitraliere, arme, ci și catâri de samar, și alimente, și echipament rămas fără folosință în urma păcii cu Germania. Baloturile de pantaloni și de vestoane engleze de culoare verde-închis, cu leul britanic ridicat în două labe imprimat pe nasturii de alamă, umpluseră antrepozitele de la Novorosiisk. Toate depozitele erau neîncăpătoare pentru proviziile de făină americană, de zahăr, de ciocolată, de vinuri. Speriată de vitalitatea îndărătnică a bolșevicilor, Europa capitalistă trimitea cu dărnicie obuzele și cartușele pe care trupele aliate n-apucaseră să le tragă asupra nemților. Reacțiunea internațională venea să sugrume Rusia Sovietică, istovită de răni... Ofițerii instructori englezi și francezi, care au sosit în țara Donului și în Kuban ca să învețe pe ofițerii cazaci, ca și pe cei din Armata de voluntari, arta de a conduce tancuri și a trage cu tunurile engleze, savurau deja solemnitatea intrării în Moscova...

Dar în timpul acesta, la Doneț se desfășurau evenimentele care au hotărât succesul ofensivei din 1919 a Armatei Roșii.

Fără îndoială, principala cauză pentru care a dat greș ofensiva Armatei Roșii fusese răzmerița de pe Donul ce sus. Timp de trei luni, ea rodea ca o plagă spatele frontului roșu, cerând necurmăte deplasări de unități, împiedicând aprovizionarea regulată a frontului cu muniție și alimente, îngreunând evacuarea răniților și a bolnavilor. Numai din Armatele a 8-a și a 9-a roșii au fost scoase cam douăzeci de mii de baionete și trimise pentru potolirea răscoalei.

Consiliul militar revoluționar al Republicii, care nu fusese pe deplin informat asupra proporțiilor adevărate ale răscoalei, nu luase la timp măsuri îndeajuns de energice pentru înăbușirea ei. La început au trimis detașamente răzlețe, mai măricele ori mai mititele (astfel, școala militară „Comitetul Executiv Central” a trimis un detașament de două sute de oameni), unități cu efective necomplete și detașamente slabe de baraj. Se încerca stingerea unui foc mare, cărând apa cu paharul. Trupele roșii răzlețe încercuiau regiunea răscoalei, care avea diametrul de aproape o sută nouăzeci de kilometri, acționau pe socoteală proprie, fără un plan general de operații, și nu obțineau rezultate apreciabile, cu toate că forțele care luptau împotriva răzvrătiților ajungeau la douăzeci și cinci de mii de baionete.

Patrusprezece companii de marș, zeci de detașamente de baraj fuseseră trimise unul după altul pentru localizarea răscoalei; detașamente de cursanți roșii soseau din Tambov, din Voronej și din Reazan. Abia atunci când răzmerița se întinsese, când răsculații se înarmaseră cu mitralierele și tunurile cucerite de la Armata Roșie, Armatele a 8-a și a 9-a au detașat, din cadrul lor, câte o divizie expediționară, cu artilerie și cu secții de mitraliere. Răsculații sufereau pierderi mari, dar nu erau zdrobiți.

Scânteii din marele foc de pe Donul de sus trecuseră în zbor și în districtul vecin al Hopiorului. Acolo izbucniră câteva răscoale conduse de ofițeri, la care au luat parte unele grupe neînsemnate de cazaci. În stanița Uriupinskaia, voiskovoi starșina Alimov izbutise să adune în jurul său un număr ceva mai mare de cazaci și de ofițeri ascunși. Răzmerița urma să izbucnească în noaptea ele 1 mai, dar fusese descoperită din timp. Alimov și o parte dintre complicii săi au fost prinși într-un sat din stanița Preobrajenskaia și împușcați, în urma sentinței rostită de tribunalul revoluționar. Rămasă fără căpetenii, răscoala nu se mai dezlănțui și astfel elementele contrarevoluționare din districtul Hopior nu izbutiseră să se unească cu răzvrătiții din regiunea Donului de sus.

Într-o zi, pe la începutul lui mai, un detașament al școlii militare „Comitetul Executiv Central” debarca în gara Certkovo, unde se aflau câteva regimente din Armata Roșie. Certkovo era una dintre gările terminale ale căilor ferate de sud-est, care aveau în imediata lor apropiere sectorul de vest al frontului răscoalei. În vremea aceea, cazacii din stanițele Migulinskaia, Meșkovskaia și Kazanskaia se adunau în mase foarte mari de călărime, la hotarul plasei Kazanskaia, ducând lupte disperate cu trupele roșii, care trecuseră la ofensivă.

Prin gară se răspândi zvonul că Certkovo este împresurat de cazaci și că trupele lor sunt gata-gata să înceapă înaintarea. Cu toate că frontul trecea la cel puțin cincizeci verste de gară, iar în fața ei se mai aflau trupe roșii care ar fi comunicat că frontul a fost rupt de către cazaci, gara fusese cuprinsă de panică. Șirurile de ostași roșii se clătinară. Undeva, în spatele bisericii, o voce de comandant striga din răspuțeri: „La arr-rme!” Oamenii forfoteau și alergau pe ulițe.

Panica se dovedi lipsită de temeii. Un escadron de cavalerie roșie, care se apropia de gară dinspre slobozia Mankovo, fusese luat drept cazaci. Elevii de la școala militară și două regimente de infanterie porniră în direcția staniței Kazanskaia.

O zi mai târziu, cazacii nimiciră aproape în întregime Regimentul

„Kronstadt”, abia sosit pe front.

Făcuseră noaptea o incursiune, imediat după prima luptă cu acest regiment. Regimentul trimisese pichete și posturi de pândă, înnoptând în stepă, fără să se încumete să ocupe satul părăsit de răsculați. La miezul nopții, mai multe sotnii de călăreți cazaci încercuiseră regimentul, deschizând un foc drăcesc și folosind din belșug un mijloc de înfricoșare născocit cine știe de cine, anume niște pârâitori uriașe de lemn! În timpul nopții, răsculații se serveau de ele în loc de mitraliere; în orice caz, zgomotul lor nu se deosebeau aproape cu nimic de răpăitul adevăratelor mitraliere.

Și când cei din Regimentul „Kronstadt”, încercuit, auziră în bezna de nepătruns a nopții pârâitul nenumăratelor „mitraliere”, focurile învălmășite, trase de pichetele proprii, urletele și strigătele cazacilor și tropotul greu al călărimii, năpustindu-se asupra lor, se repeziră spre Don, străpunseră o clipă încercuirea, dar fură dați peste cap, printr-un atac al cazacilor călări. Din tot regimentul nu scăpară decât câțiva oameni, care izbutiseră să treacă înot Donul, cu apele lui de primăvară, ieșite din matcă.

În mai, alte întăriri ale roșilor începură să sosească de la Doneț pe frontul de luptă împotriva răscoalei. Venise Divizia 33 din Kuban, și Grigori Melehov simți pentru întâia oară toată puterea unei lovituri adevărate. Kubanenii goneau Divizia 1, comandată de el, fără să-i lase un pic de răgaz. Grigori părăsea un sat după altul, retrăgându-se către miazănoapte, spre Don. Se oprise o zi la hotarul plasei Cirskaia, lângă Karghinskaia; apoi, sub presiunea forțelor superioare ale inamicului, fusese nevoit să părăsească și Karghinskaia și să mai ceară ajutoare de urgență.

Kondrat Medvedev îi trimisese opt sotnii călări din divizia sa. Cazacii lui erau echipați de minune. Aveau toți muniție berechet, purtau uniforme de-a mai mare dragul și cizme bune – toate apucate de la prizonierii din Arma la Roșie. Erau și unii din Kazanskaia care, fără să le pese de căldură, se fuduleau cu niște grozave scurte de piele; aproape fiecare avea câte un revolver sau un binoclu... Cei de la Kazanskaia au oprit pentru câțiva vreme înaintarea Diviziei 33 din Kuban. Profitând de asta, Grigori hotărî să se repeadă la Vioșenskaia, întrucât Kudinov îl ruga stăruitor să vină la o consfătuire.

Apele revărsate ale Donului începeau să scadă. Văzduhul era numai o mireasmă reavănă, dulceagă și gingașă, de plop în floare. De un verde-întunecat, frunzișul proaspăt al stejarilor de lângă Don șușotea somnoros. Trupul dezgolit al pământului aburea la soare; pe alocuri îl acopereau fire ascuțite de iarbă, iar în văgăune sclipeau apele stătute, mugeau buhăii-debaltă, și țânțarii umpleau, cu zborul lor mărunț, aerul umed mirosind a mâl și a putregai, deși soarele era sus.

La comandament, o veche mașină de scris țacănea întruna; era multă lume și aerul duhnea a fum de tutun.

Grigori intră fără zgomot și-l surprinse pe Kudinov într-o îndeletnicire ciudată. Kudinov, fără să ridice ochii la el, cu o față foarte serioasă și gânditoare, rupea unul câte unul picioarele unui muscoi mare de culoarea smaraldului. După ce îi mai rupea un picior, îl cuprindea în pumnul său uscățiv și, ducându-l la ureche, rămânea cu capul aplecat, ascultând cu atenție bâzâitul muscoiului, când surd și gros, când subțire și ascuțit.

Zărindu-l pe Grigori, aruncă cu un gest de scârbă și necaz muscoiul sub masă, își șterse palma de cracul pantalonilor și se rezemă obosit de speteza frecată până la luciu a fotoliului.

— Stai jos, Grigori Panteleevici!

— Sănătate, șefule!

— Sănătate, sănătate, fără altă bunătate – vorba ceea... Zi, ce se mai întâmplă pe la tine? Te-mpinge?...

— Ne-mpinge numărul unu!

— Te-ai oprit pe Cir?

— M-am oprit, dar până când?... Ne-au scăpat numai cei de la Kazanskaia.

— Uite ce este, Melehov... Kudinov își înfășură pe deget o curelușă moale de la chimirașul său caucazian și oftă, privind cu prea multă luare-aminte argintăria lui, înnegrită. Se pare că treburile noastre au să meargă și mai prost. Se petrece ceva acolo, la Doneț. Fie că ai noștri îi împing rău pe roșii și le rup frontul, fie că ăia au priceput că noi suntem rădăcina răului, și au de gând să ne ia în menghină...

— Dar ce se aude de la cadeți? Ce vești ne-au trimis cu cel din urmă aeroplan?

— Nimica toată. Dânșii, frățioare, n-au să ne povestească nouă toate strategiile lor. Sidorin e un om iscusit! De la el n-ai să scoți ceva cu una, cu două. După cât am priceput, au un plan să rupă frontul roșilor și să ne trimită ajutoare. Au făgăduit să ne ajute. Dar făgăduielile știi bine că nu se

împlinesc totdeauna. Și ca să rupi frontul, iarăși nu-i lucru ușor. O știu, ca unul care am fost cu generalul Brusilov, când am rupt frontul. De unde putem să cunoaștem noi, eu ori tu, ce forțe au roșii la Doneț? Dacă au luat cumva câteva corpuri de pe frontul lui Kolceak și le-au băgat aici, hai? Bâjbâim în întuneric! Și nu putem dibui nimic, dincolo de nasul nostru!

— Atunci despre ce aveai de gând să stăm de vorbă? Ce fel de consfătuire? întrebă Grigori, căscând plictisit.

Nu-l durea inima întru ce privește deznodământul răscoalei. Asemenea gânduri nu-l mai frământau. Zi cu zi, umblase mereu cu gândul în jurul aceleiași și tot aceleiași chestiuni, ca un cal înhămat la tăvălugul de împlătit, pe o arie – și, în cele din urmă, le lăsase toate în plata Domnului: „Cu Puterea sovietică nu-i chip să ne mai împăcăm, prea mult sânge le-am vărsat lor și ei nouă; iar puterea cadeților ne poartă cu momeli acum, pentru ca mai apoi să ne ia la rost cu răfuielile trecutului. Dracu' să-i ia! Fie ce-o fi, numai să se sfârșească odată!”

Kudinov despături harta și, tot fără să se uite în ochii lui Grigori, zise:

— Ne-am sfătuit fără tine și am hotărât...

— Cu cine ai ținut sfat? Cu prințul poate? îl întrerupse Grigori, amintindu-și consfătuirea de astă-iarnă, în aceeași cameră, cu locotenent-colonelul caucazian.

Kudinov se încruntă, întunecat la față.

— Nu mai este în viață.

— Cum așa? se învioră Grigori.

— Nu ți-am spus?... L-au omorât pe tovarășul Gheorghidze.

— Ei, ce fel de tovarăș ne-a fost, mie și ție, unul ca el?... Atâta vreme cât umbla cu jocul argăsit, ne-a fost tovarăș. Dar dacă, Doamne ferește, ne-am fi unit cu cadeții și dânsul ar fi rămas în viață, și-ar fi uns chiar în a doua zi mustățile cu pomadă, s-ar fi boierit și nu ți-ar mai fi întins mâna, ci doar așa, cel mult un vârful de deget...

Grigori își întinse degetul negricios și murdar și râse, arătându-și dinții sclipitori.

Kudinov se încruntă și mai rău. Privirea și glasul său arătau o vădită nemulțumire, o ciudă și o mânie stăpânită.

— N-ai de ce să râzi. Nu se râde de moartea altuia. Faci leit ca Ivan cel gogoman. „Cărați întruna la leșuri!” Iată ce iese din tine, când vorbești de moartea unui om.

Măcar că ar fi avut de ce se supăra, Grigori nu se arată nicidecum jignit de asemuirea pe care i-o făcuse Kudinov. Râzând, îi răspunse:

— Pe ăștia, într-adevăr, cărați-i întruna. Pentru cei cu obrazul alb și cu mâinile albe n-am niciun pic de milă.

— Uite că ți l-au omorât...

— În luptă?

— Cum să-ți spun?... E o chestie încurcată și e greu să afli tot adevărul. El, cum știi, se afla din ordinul meu la trenul de luptă. Și, pare-mi-se, n-a știut să se pună bine cu cazacii. Dincolo de Dudariovka s-a încins o luptă, iar căruțele pe lângă care era el se aflau cam la două verste de linia de foc. Gheorghidze ședea pe oiștea unei briști (așa mi-au povestit cazacii) și un glonț, rătăcit cică, l-a lovit drept în tâmplă. Zice că nici n-a mai mișcat... Bestiile de cazaci l-au omorât, pesemne...

— Bine au făcut că l-au omorât!

— Dar încetează odată!... Ce tot îndrugi?

— Nu te supăra. Vorbesc în glumă.

— Câteodată, dai drumul la niște glume năroade... Ești ca un bou: unde rumegi, tot acolo te balegi. Zi, după tine, trebuie să-i omoare pe ofițeri? Iar „jos cu epoleții”? Oare n-a venit vremea, Grigori, să-ți bagi mințile în cap? Dacă ți-e dat să fii șchiop, hotărăște-te de care picior!

— Nu mai trăncăni, zi mai departe!

— Ce să mai zic? Am înțeles că l-au omorât cazacii, m-am dus acolo și am vorbit pe față cu dânșii... Chiar așa le-am zis: „Iar v-ați apucat de vechile prostii, mama voastră de pezevenghi? V-ați grăbit să împușcați din nou ofițerii? I-ați mai împușcat astă-toamnă, iar apoi, când v-a ajuns cuțitul la os, alergați după ei... Chiar voi, zic, ați venit și v-ați milogit. În genunchi: «Ia comanda, condu-ne!» Iar acum, iar vă apucați de cele vechi?” I-am dojenit și i-am ocărât. Dânșii: „Nu, și nici nu ne-a dat prin cap, Doamne ferește, să-l omorâm!” Dar îi văd după ochii lor de târfe: dânșii l-au dat gata! Ce vrei să le faci?... Doar să-i scuipi în ochi, că tot n-au niciun pic de obraz... Kudinov mototoli de supărare curelușa și rosti: Au omorât un om priceput, iar eu am rămas fără el, ca fără de mâini. Cine să facă un plan? Cine să dea un sfat?... Cu tine putem să stăm de vorbă de una și de alta, dar când vine strategia și tactica, se vede îndată că nu suntem buni de nimic... Noroc că a venit cu aeroplanul Piotr Bogatîriov, că n-aveam cu cine să schimb o vorbă... Ei, dă-o dracului, ajunge!... Uite ce scrie: dacă ai noștri nu vor rupe frontul la Doneț, n-o să ne putem ține aici. S-a hotărât, precum s-a mai vorbit o dată, să meargă toată armata, treizeci de mii de oameni, ca să rupem frontul. Dacă te vor da peste cap, ai să te retragi chiar până la Don. Le vom lăsa malul drept, de la Ust-Hopior până la

Kazanskaia, o să săpăm tranșee de-a lungul Donului și ne vom apăra.

Cineva bătu puternic în ușă.

— Intră! Cine-i? strigă Kudinov.

Intră Bogatîriov, comandantul Brigăzii 6. Fața lui vâjnoasă și roșie lucea, lac de sudoare; sprâncenele bălane, albite de soare, erau încruntate a supărare. Se așeză lângă masă, fără să-și scoată șapca cu fundul ud de nădușeală.

— De ce-ai venii? îl întrebă Kudinov, stăpânindu-și un început de zâmbet.

— Să-mi dai cartușe.

— Ți s-au dat. Câte îți mai trebuie? Crezi tu că am aici o fabrică de cartușe?

— Dar cât s-a dat? Câte un cartuș de om? Ția mă ard cu mitralierele, iar eu stau cu spinarea încovoiată și mă ascund. Păi, ăsta-i război?... Este o curată porcărie!... Iată ce este!

— Lasă, Bogatîriov, noi punem la cale lucruri mari! zise Kudinov, dar, văzându-l că se scoală și că vrea să plece, adaugă: Stai, nu pleca! Față de tine, n-am secrete... Ei bine, Melehov, dacă n-o să ne putem ține pe malul ăsta, atunci încercăm să facem o spărtură. Lăsăm pe loc pe toți acei care nu sunt sub arme și hărăbăile bejănarilor la fel; încercăm infanteria în căruțe, luăm trei baterii cu noi și răzvim spre Doneț. Pe tine vrem să te băgăm în vârful. Ai ceva de zis?

— Mie mi-e totuna! Dar ai noștri? Au să se prăpădească fetele, muierile, bătrânii.

— Ce să-i faci? Mai bine să se prăpădească numai dâșii, decât să pierim cu toții.

Cu colțurile gurii lăsate în jos, Kudinov rămase mult timp tăcut, apoi scoase din sertar o gazetă.

— Da, uite, încă o noutate! Comandantul lor suprem a venit la armată, ca s-o conducă. S-a zvonit că ar fi acum fie la Millerovo, fie la Kantemirovka... Iată-i deci că se pregătesc să ne dea gata!

— Adevărat să fie? se îndoi Grigori.

— E adevărat, adevărat! Uite, citește și tu. Mi-au trimis-o kazeneni. Ieri dimineață o patrulă de-a noastră a prins la Șumilinskaia doi călăreți roșii. Amândoi, niște elevi de la școala militară. Hei, i-au tăiat cazacii și au găsit la unul, în porthartă – nu era tocmai tânăr, o fi fost poate vreun comisar – uite, gazeta asta: „V puti”⁸², din ziua de 12 ale lunii. Să vezi ce drăgălaș ne

---

⁸² „În drum” (n. t.).

mai încondeiază ăia!

Kudinov îi întinse lui Melehov gazeta, fără un colț, rupt de cineva pentru o țigară.

Grigori aruncă o privire fugară asupra titlului de articol, însemnat cu creionul chimic, și începu să citească:

„REBELIUNEA ÎN SPATELE NOSTRU

De mai multe săptămâni, răscoala unei părți din căzăcimea Donului continuă. Răzmerița a fost dezlănțuită de agenții lui Denikin, niște ofițeri contrarevoluționari. Ea a găsit sprijin în rândurile chiaburimii căzăcești. Chiaburii au tras după ei o parte însemnată din cazacii mijlocași. Este foarte cu putință ca, în anumite cazuri, cazacii să fi avut de îndurat anumite nedreptăți din partea unora dintre reprezentanții Puterii sovietice. Agenții donikiniști au profitat cu dibăcie de aceasta, pentru a ațâța flacăra rebeliunii. În regiunea răscoalei, bestiile albe se dau drept partizani ai Puterii sovietice, pentru a-și câștiga mai cu ușurință încrederea cazacului mijlocăș. Astfel, uneltirile contrarevoluționare, interesele chiaburimii și ignoranța masei de cazaci s-au unit pentru moment într-o răscoală absurdă și criminală, în spatele armatelor noastre de pe Frontul de sud. O răscoală în spatele unui ostaș este ca o bubă pe umărul unui muncitor. Ca să continuăm războiul, să apărăm Țara Sovietică și să dăm lovitura de moarte bandelor moșierești-denikiniste, trebuie ca, în spatele frontului, să fim sprijiniți de masele muncitorești-țărănești. De aceea sarcina noastră cea mai importantă este acum curățirea regiunii Donului de rebeliune și de cei răzvrățiți.

Puterea centrală sovietică a dat ordin să se realizeze această sarcină în cel mai scurt timp. În ajutorul forțelor expediționare trimise să acționeze împotriva ticăloasei răzvrătiri contrarevoluționare, au sosit și sosesc cele mai puternice întăriri. Cei mai buni activiști-organizatori vin aci, pentru îndeplinirea acestei sarcini ce nu suferă nicio amânare.

Trebuie să isprăvim cu rebeliunea. Ostașii noștri roșii trebuie să-și dea pe deplin seama că răzvrățiții din Vioșenskaia, sau din Elanskaia, sau din stanița Bukanovskaia, sunt sprijinitori direcți ai generalilor Denikin și Kolceak. Cu cât răscoala va dura mai mult,

cu atât numărul de victime de ambele părți va fi mai mare. Vărsarea de sânge nu poate fi micșorată decât într-un singur chip: dând o izbitoră rapidă, necruțătoare și nimicitoare.

Trebuie să terminăm cu rebeliunea. Trebuie să ne tăiem buba de pe umăr și s-o ardem cu fierul roșu. Atunci brațul Frontului de sud va fi liber, pentru a-i da dușmanului lovitura de moarte.”

Grigori sfârși de citit și zâmbi posomorât. Articolul avu darul să-l umple de mânie și de necaz: „Dintr-un condei, ne-au făcut una cu Denikin, ne-au băgat argați la dânsul...”

— Ei, ce zici? E strașnică, nu? Vor să ne ardă cu fierul roșu. Lasă, vom vedea noi cine va sfârâi ars cu fierul roșu! Nu-i așa, Melehov? Kudinov aștepta un răspuns și, neprimindu-l, se întoarse spre Bogatîriov: Îți trebuie cartușe? O să-ți dăm! Câte treizeci de bucăți de călăreț, pentru toată brigada. Îți ajunge?... Du-te la depozit și ia-le! Bonul o să ți-l facă șeful serviciului aprovizionării; du-te la el! Dar ascultă, Bogatîriov: să te bizui mai mult pe sabie și pe șiretenie, dacă vrei să iasă mai bine!

— De la o oaie râioasă, bun e și un smoc de lână! zâmbi Bogatîriov, înveselit de izbânda cererii sale, luându-și rămas bun și plecând.

După ce se înțelese cu Kudinov asupra apropiatei retrageri spre Don, Grigori Melehov plecă și el. Înainte de a părăsi odaia, întrebă:

— La caz că voi aduce toată divizia la Bazki, vom avea cu ce să trecem Donul?

— Și asta-i una! Cavaleria are să-l treacă înot. Unde ai mai văzut tu pe cineva trecând altfel apa?

— Dar nu uita că am în divizie puțini ostași de pe Don. Iar cazacii de la Cir nu sunt înotători. Au trăit toată viața în stepă. De unde și cum să înoate? Ca toporul!

— Au să înoate după cai. Pe vremuri, așa se făcea la manevre. S-a mai întâmplat și în războiul cu Germania.

— Vorbesc de infanterie.

— Pentru ea, avem și un bac. Vom pregăti bărci, fii fără grijă.

— Au să plece și oamenii de prin sate.

— Știu!

— Să asiguri trecerea pentru toți, că de nu, scot sufletul din tine! Se poate să rămână oamenii pe loc?

— Am s-o fac, am s-o fac!

— Cu tunurile cum rămâne?

— Mortierele să le distrugi, iar cele de trei țoli să le cari încoace. Facem așa încât să strângem bărci mari și o să trecem bateriile pe malul celălalt.

Grigori ieși de la comandament, tot sub impresia articolului din ziar.

„Ne poreclesc ajutorii lui Denikin... Dar ce altceva suntem? Chiar așa și este, îi suntem ajutori, și n-avem de ce să ne supărăm. Adevărul sare în ochi...” Își aminti vorbele răposatului Iakov Podkova. Într-o zi, întorcându-se seara târziu la el acasă, la Karghinskaia, Grigori se abătuse pe la artileriștii cantonați la o casă din piață; pe când stătea în tindă, ștergându-și cizmele cu o mătură, îl auzi pe Iakov Podkova care zicea cuiva, certându-se cu el: „Va să zică, ne-am despărțit, spui tu? N-o să mai fim sub nicio stăpânire? Ho! N-ai cap pe umeri, ci un dovreac gol! Dacă vrei să știi, suntem acum ca un câine de pripas; un câine care l-a supărat pe stăpân, sau a stricat ceva și fuge de casă, dar unde să se bage? Nu se unește cu lupii – îi e cam frică și simte că sunt din neamul fiarelor; nu poate să se-ntoarcă nici la stăpân, de teamă că are să-l bată pentru ceea ce a făcut... Așa și cu noi! Ține minte vorba mea: o să ne vârâm coada între picioare și o s-o întindem strună sub burtă, târându-ne la picioarele cadeților: «Primiți-ne, fraților dragi, aveți milă de noi!» Iată ce are să fie!”

Din ziua luptei de la Klimovka, când a hăcuit pe marinari, Grigori trăia mereu într-o stare de rece și greoaie nepăsare, care pusese stăpânire pe el. Trăia cu capul înclinat în pământ, într-o surpare lăuntrică, fără zâmbet și fără bucurie. O singură dată numai fusese zguduit de milă și de durere, pentru Ivan Alexeevici, când aflase despre moartea lui, dar a trecut și aceasta. Nu-i mai rămânea decât un singur lucru (cel puțin, așa i se părea lui): patima pentru Axinia, care izbucnise cu o nouă și nestăpânită putere. Numai ea îl atrăgea spre dânsa, așa cum o luminiță tremurătoare, dintr-un foc aprins în stepă, cheamă drumețul într-o noapte de toamnă, friguroasă și neagră.

Iată că și acum, întorcându-se de la comandament, își aduse aminte de ea și se gândi: „Noi vom merge să rupem frontul, dar ea cum rămâne?” Și fără șovăire ori lungă chibzuială, hotărî: „Natalia o să rămână cu copiii și cu mama, dar pe Axiutka am s-o iau cu mine. O să-i dau un cal, să meargă cu statul meu major.”

Trecu peste Don la Bazki, se abătu pe la cantonament și rupse acolo o foaie din carnet pe care scrise:

„Xiușă! Poate va trebui să ne retragem în stânga Donului, așa că lasă-ți tot avutul și du-te la Vioșki. Pe mine ai să mă găsești

acolo, ai să rămâi la mine.”

Lipi bilețelul cu clei vâscos de vișin, îl dădu lui Prohor Zîkov și, roșindu-se, încruntându-se, căutând să pară cât mai aspru, ca să-i ascundă lui Zîkov tulburarea, rosti stropșit:

— Ai să te duci la Tatarski și ai să dai biletul ăsta Axiniei Astahova. Dar bagă de seamă să... să nu te vadă cineva de acasă, nimeni dintre ai mei. Ai înțeles? Cel mai bun lucru: treci noaptea și dă-i biletul. Nu trebuie niciun răspuns. Da, încă ceva: îți dau două zile permisie. Dă-i drumul!

Prohor porni spre calul său, dar Grigori își mai aduse aminte ceva și-l chemă înapoi.

— Treci și pe acasă și spune-i mamei sau Nataliei să care din vreme, pe malul ăstălalt, hainele și ce au mai de preț. Grâul să-l îngroape, iar vitele să le treacă înot peste Don.

59

În ziua de 22 mai, trupele răsculaților începură să se retragă pe tot malul drept al Donului. Unitățile se retrăgeau luptând, oprindu-se pe fiecare linie de apărare. Locuitorii satelor din partea stepei se repeziră, însăpăimântați, spre Don. Bătrânii și femeile înhămau toate vitele, umpleau harabalele cu sipete, cu felurite ciorciobote ale gospodăriilor și cu grâne, cu merinde și copii. Își luau vacile și oile din cirezi și din turme, gonindu-le pe alături de drum. Coloane nesfârșite de fugari se năpustiră spre satele de la Don, trecând înaintea trupelor.

Din ordinul statului-major al comandamentului, infanteria își începu retragerea cu o zi mai devreme. Cei din Tatarski și detașamentul de necazaci din Vioșenskaia ieșiră la 21 mai din satul Cebotariov, stanița Ust-Hopiorskaia, executară un marș de patruzeci de verste și mai bine, poposind peste noapte în salul Ribnîi, din stanița Vioșenskaia.

În zorii zilei de 22 mai, un vâl de ceață gălbuie împânzi cerul fără cel mai mic nor pe toată întinderea-i plumburie, și numai la sud deasupra crestelor de dealuri, se ivi în preajma răsăritului de soare un nouraș de un roz izbitor. Partea lui întoarsă spre răsărit sângera parcă, împrăștiind o lumină purpurie. Soarele se ridică peste movilele de nisip de pe malul stâng, răcorite de rouă, și nourașul se topi fără nicio urmă. Cristeii din luncă izbucniră în țipete mai ascuțite; pescărușii, cu aripile sprintene, cădeau de sus, ca niște flamuri albastrii, drept în undele Donului și se

ridicau săgeată la cer cu peștișorii argintii, sclipitori, în ciocurile lor lacome.

Spre amiază, căldura dogorea neobișnuit pentru luna mai. Pământul aburea, ca în ajun de ploaie. Coloanele de căruțe ale fugarilor o luară spre Vioșenskaia, chiar înainte de a se lumina de ziuă, venind pe malul drept al Donului. Roțile lor uruiau neconținut pe Șleaul Hatmanilor. Nechezat de cai, mugete de boi și larmă de voci răsuna de pe deal până la izlaz.

Detașamentul necazacilor din Vioșenskaia, care număra cam două sute de luptători, se mai afla în Ribnii. Pe la ceasurile zece dimineața, veni un ordin de la Vioșenskaia: detașamentul va trece în satul Bolșoi Gromok, va trimite pichete pe Șleaul Hatmanilor și pe ulițe, și va opri pe toți cazacii buni pentru serviciul militar care s-ar îndrepta spre Vioșenskaia.

La Gromok năpădi valul căruțelor de refugiați, care mergeau la Vioșenskaia. Femeile, pline de praf și pârlite de arșiță, își mânau vitele; oamenii călări mergeau alături de drumuri. Scârțâit de roți, sforăit de cai și de oi, muget de vaci, plânsete de copii, gemetele bolnavilor de tifos, pe care îi luaseră în bejenie – toate acestea izgoniră tăcerea domoală a satului, ascuns între livezile de vișini. Larma acestor zgomote așa de felurite, contopite într-un singur vuiet, era atât de neobișnuită, încât câinii din sat răgușiseră de atâta lătrat și nu se mai repezeau după fiecare drumet, nu mai urmăreau acum căruțele în treacăt pe ulicioare și nu mai alergau de plictiseală după ele până la depărtare de o verstă.

Prohor Zîkov poposi două zile acasă, încredințată Axiniei Astahova scrisoarea lui Grigori, apoi transmise prin viu grai porunca să către Ilinișna și Natalia și plecă în ziua de 22 mai la Vioșenskaia.

Nădăjduia să-și găsească sotnia la Bazki, dar bubuitul tunurilor, care ajungea surd până-n preajma Donului, răsuna parcă mai încolo, pe Cir. Cum Prohor nu prea se simțea ispitit să dea buzna prin locurile unde se încingea o luptă, hotărî să ajungă la Bazki și să-l aștepte acolo pe Grigori, care trebuia să vină cu divizia lui la Don.

Tot drumul până la Gromok îl străbătu mereu ajuns din urmă de căruțele fugarilor. Nu se grăbea, mergea aproape tot timpul la pas. De altfel nu era nicio grabă. De la Rubejin, merse cu statul-major al Regimentului Ust-Hopiorski, abia format.

Statul-major încăpea într-o trăsură cu arcuri și două briști. Legați la spatele briștilor, mergeau șase cai înșeuăți, pentru personal. Într-o brișcă se aflau încărcate sumedenie de terfeloage și aparate de telefon, iar în trăsură ședea un cazac rănit, un om în vârstă, și încă unul, cumplit de slab,

cu nasul coroiat, care nu-și ridică de pe o pernă de șa capul, vârât într-o căciulă ofițerească de miel, brumărie. Se vede că nu demult scăpase de tifos; zăcea acoperit cu mantaua până la bărbie; praful se așeza pe fruntea lui boltită și galbenă, pe nasul subțire și lucios, iar omul cerea mereu să-i fie învelite picioarele cu ceva gros și, ștergându-și sudoarea de pe frunte cu mâna osoasă și uscățivă, înjura de mama focului:

— Ticăloșii! Nemernicii! Mă trage frigul la picioare, n-auzi? Polikarp, n-auzi? înveliți-mă cu blana!... Când eram sănătos, aveți nevoie de mine, iar acum... și-și plimba în jur privirile-i rătăcite, aspre, ca ale tuturor acelor care au suferit de o boală grea.

Cel căruia îi zicea Polikarp, un om de credință veche, înalt și măreț, sări din șa în mers și se apropie de trăsură:

— S-ar putea să răcești mai rău, Samoilo Ivanovici!

— Învelește-mă, îți spun!

Polikarp execută porunca întocmai și se îndepărtă.

— Ce-i cu asta? îl întrebă Prohor, arătând cu ochii spre bolnav.

— Un ofițer din Ust-Medvedîța. Domnia sa a fost la noi, la statul-major.

Împreună cu statul-major mergeau și bejănarii din Ust-Hopiorskaia, din Tiukovni, Bobrovski, Krutovski, Zimovni și din alte sate.

— Dar pe voi unde vă mai gonesc dracii? se adresă Prohor unui bejănar bătrân, care mâna o haraba încărcată până sus cu tot soiul de catrafuse.

— Vrem să trecem la Vioșki.

— S-a trimis după voi să mergeți la Vioșki?

— De trimis, draguță, n-au trimis... dar cine ține să moară? N-ai încotro, trebuie să pleci, când te alungă ceasul morții.

— Te întreb, ce rost are să vă băgați în Vioșki? Ați putea trece dincolo, pe la Elanskaia, și gata!

— Cu ce să treci? Acolo, zice lumea că nici pod umblător nu mai este.

— Și la Vioșki, cu ce vrei să treci? Crezi că au să-ți dea bacul pentru calabalâcul tău? Crezi că au să lase trupele pe mal, ca să vă treacă pe voi, cu harabalele voastre?... Măi, moșulică, proști mai sunteți! Vă rezeziți încotro vă mână toți dracii, așa, fără nicio socoteală! Spune, ce-ai băgat în haraba? întrebă bombănind Prohor, călărind în dreptul bătrânului și arătând boccelele cu biciușca.

— Tot ce poțtești! Și haine, și hamuri, și făină, și câte și mai câte, de-ale gospodăriei... Se putea să le lăsăm acolo, de haram? Ca să mă pomenesc pe urmă cu casa pustie?!... Drept care am înhămat o pereche de cai și trei perechi de boi, am încărcat tot ce-am putut, mi-am luat muierile și-am

plecat. Gândește-te, drăguță, că toate câte se văd le-am agonisit o viață întregă, cu munca mea, cu lacrimi și în sudoarea frunții. Cum să le las? Dacă s-ar putea, aș fi luat și casa cu mine, numai să n-aibă roșii parte de ea, dare-ar holera într-înșii!

— Ian spune, de pildă, de ce cari cu tine sita aia? Sau, uite, ce trebuință ai de scaune? Roșii n-au ce face cu ele.

— Mă, dar sucit om mai ești! Să le las, și dâșii să le spargă ori să le dea foc? Nu, de la mine n-au să se pricopsească cu nimic, arză-i focul! Am ridicat tot!

Bătrânul plesni caii grași, care pășeau alene, apoi se întoarse și, arătând cu coada cnutului a treia căruță cu boi, care mergea în urmă, zise:

— Uite, fata aia încotoșmănită, care mână boii, e fiică-mea. Are în haraba o scroafă cu porcei. Scroafa mai avea până la fătat, dar se vede c-am strâns-o cam tare atunci când am legat-o și am pus-o în haraba. Și ea ne-a făcut pocinogul: a fătat chiar azi noapte, în haraba. Auzi cum guiță purcelușii? Nu, de la mine n-au să se învârtă roșii cu nimic, vede-i-aș lați!

— Numai să te prind, moșule, lângă bac! zise Prohor, ațintindu-și privirea mânioasă asupra mutrei late și asudate a bătrânului. Numai să te prind și ai să vezi cum are să-ți zboare tot calabalâcul drept în Don, cu toți porcii și porceii tăi!

— Da' pentru ce? întrebă bătrânul, nespun de mirat.

— Pentru că oamenii se prăpădesc, se lipsesc de toate, și tu, caiafă bătrână, cari totul cu tine, ca un păianjen! strigă Prohor, de obicei calm și potolit. Clocotește mânia în mine când văd un boșorog lacom ca tine! Nu vă pot suferi în ochi!

— Hai, hai! Treci și caută-ți de treabă! se burzului moșul mormăind de ciudă și întorcându-și fața. Halal de comandant, ar vrea să zvârle avutul omului în Don... Eu stau de vorbă cu el cum se stă cu un om cumsecade, și el de colo... Află că fecioru-meu, vagmistrul, îi oprește pe roșii acum cu sotnia lui... Hai, caută-ți de drum!... Să nu-ți faci răs de averea altuia! Dacă ți-ai fi agonisit și tu ceva, nu ți-ar juca ochii în cap de jind și de pizmă!

Prohor o luă la trap. În urmă, un purcel începu să guițe ascuțit, asurzitor; scroafa grohăi cu îngrijorare. Guițatul de purcel sfredelea urechile ca o sulită.

— Ce dracu' ? De unde au mai răsărit și porcei acum? Polikarp! strigă ofițerul culcat în trăsură, cu fața schimonosită și aproape plângând de chinurile drumului.

— Un purceluș a căzut dintr-o haraba și o roată i-a frânt picioarele,

răspunse Polikarp, venind mai aproape.

— Spune-le... Spune stăpânului purcelului să-l taie. Spune-i că aici sunt oameni bolnavi... Îndurăm și așa destule! Și acum purcelul ăluia, cu guițatul lui... Mai repede! Trap!

Ajungând în dreptul trăsurii, Prohor văzu pe ofițerașul cu nasul coroiat oțărându-se și ascultând cu ochii holbați guițatul purcelului. În zadar încerca să-și acopere urechile cu căciula sa cenușie. Polikarp se întoarse peste puține clipe.

— Nu vrea să-l taie, Samoilo Ivanîci! Spune că poate are să se îndrepte; iar dacă nu, atunci are să-l taie deseară.

Ofițerul se îngălbeni, se înalță cu o grozavă sfortare și se așază pe marginea trăsurii, cu picioarele atârinate în afară.

— Unde mi-e *browningul*? Oprește caii! Care-i stăpânul purcelului? Stai că-i arăt eu!... În ce căruță?...

În cele din urmă, bătrânul gospodar fu silit să-și taie purcelul.

Zâmbind, Prohor o lua din nou la trap și depăși un grup de căruțe din Ust-Hopiorskaia. Înainte, la o verstă depărtare, vreo două sute de căruțe și alți călăreți răzleți, în număr de vreo patruzeci, veneau pe drum.

„Cumplită babilonie are să mai fie lângă bac!”, se gândi Prohor.

Ajunse din urmă căruțele. În întâmpinarea lui, dinspre capul coloanei, călărea în galop o femeie pe un minunat cal murg. În dreptul lui Prohor, struni calul. Avea o șa de toată frumusețea, zăbalele și tot frâul sclipeau de argint și chiar laturile șei erau cu totul noi, neroase, iar chinga, din piele bună, lucea la soare. Femeia se ținea bine și cu pricepere în șa și-și strângea cu mâna-i negricioasă și puternică dârlogii, taman așa cum trebuie, dar calul semeț, ca un cal de călărie ce era, pesemne că simțea numai dispreț pentru stăpână. Își întorcea ponciș ochiul înroșit de sânge, își încovoia gâtul și, rânjindu-și dinții albi, încerca s-o muște de genunchiul rotund, ieșit de sub fustă.

Toată fața femeii, în afară de ochi, era învelită într-un tulpan proaspăt spălat și sinelit. Dându-l la o parte de pe buze, întrebă:

— Ascultă, cazacule, n-ai lăsat cumva în urmă niște căruțe cu răniți?

— Am lăsat cam mulțișoare în urma mea... dar ce este?

— Uite ce dandana, începu femeia cu glas tăragănat. Nu-mi găsec bărbatul! Trebuie să vină dinspre Ust-Hopior, împreună cu spitalul său. A fost rănit la picior, dar acum se pare că rana a făcut puroi și el mi-a trimis vorbă, printr-un om de la noi, să-i aduc calul. E calul lui. Și femeia pocni cu biciușca gâtul calului, ud de broboane de sudoare. M-am dus la Ust-

Hopior, dar spitalul nu mai era acolo, plecase... Și acum, pe unde n-am umblat? Dar tot nu-i pot da de urmă!

Privind cu încântare fața ei rotundă și frumoasă, ascultând cu plăcere învăluirea gingașă a vocii ei joase, de contraltă, Prohor îi strigă:

— Eh, lelițo, lelițo! La ce naiba să-ți mai cați bărbatul? Lasă-l să se tot ducă cu spitalul lui, iar pe tine, așa nurlie cum ești și cu așa cal de zestre, cine n-ar fi gata să te ia oricând? Chiar și eu m-aș prinde să încerc.

Femeia zâmbi fără să vrea și, îndoindu-se de mijlocul plin, își trase poala fustei peste genunchii dezgoliți:

— Lasă ghidușiile și spune-mi: n-ai întâlnit cumva spitalul?

— Uite, în șirul de colo! Acolo sunt și bolnavi, și răniți, răspunse Prohor cu un oftat.

Femeia făcu vânt cu biciușca, strunindu-și calul să se întoarcă brusc înapoi, numai pe picioarele dindărăt, cu spumă albă și sclipitoare la încheieturi; porni la trap, schimbând apoi trapul în galop.

Căruțele înaintau încet. Boin dădeau agale din coadă, apărându-se de tăunii care bâzâiau în jurul lor. Căldura era atât de încinsă, văzduhul, în preceas de furtună, atât de greu și încărcat, încât frunzele tinere ale florii-soarelui de lângă drum se făceau sul și se veștejeau.

Prohor călărea din nou alături de convoi. Îl uimi marele număr de cazaci tineri, care, fie că se rătăciseră, fie că dezertaseră de la sotniile lor, își găsiseră neamurile și mergeau cu ele împreună spre locul de trecere. Unii își legaseră caii de coșul căruței și ședeau în harabale de vorbă cu muierile, legănându-și copiii; alții mergeau călări, fără să se despartă de armă și de sabie... „Și-au părăsit unitățile și fug!”, scrâșni Prohor, măsurându-i cu privirile.

Mirosea a sudoare de cal și de bou, a lemnul răscopt al briștilor, a blide de bucătărie, a unsoare de roți. Boin mergeau cu capetele plecate, trăgând din greu și legănat; șuvițe de bale atârnau de pe limbile lor, scoase afară, până în colbul de pe drum. Convoitul se mișca încet, cam cu patru până la cinci verste pe oră. Căruțele trase de cai nu o luau înaintea harabalelor cu boi. Dar a fost destul să răsune, undeva în sud, un bubuit de tun, surd, ca totul să se pună în altă mișcare. Stricând șirul, căruțele cu un cal și cu doi o luară pe de lături, ieșind din coloana lungă. Caii porniră la trap, bicele pocneau, se auzeau tot soiul de strigăte, pe toate glasurile: „Hi-i, mână!”, „Hi-i, fire-ați ai dracului!”, „Dă-i drumul!” Nuiielele și harapnicele plesneau vârtos peste spinările boilor; roțile dudură mai viu. Frica îi făcu pe toți să se dezmorească din toropeală; Nori grei de colb fierbinte se ridicară din

drum, apoi plutiră îndărăt, rotindu-se în văzduh și așternându-se pe ogoarele de grâu și pe tufele de buruieni.

Căluțul lui Prohor își întindea din mers gâtul după ierburi, apucând cu buzele ba câte un fir de sulfină, ba un ciorchine galben de rapiță sălbatică, și le mesteca, ciulindu-și urechile și încercând să-și scoată cu limba zăbalele care zăngăneau și-i rodeau gingiile. Dar, după detunătură, Prohor îl izbi cu călcâiele și căluțul trecu în trap legănat, ca și cum ar fi înțeles că nu mai era timp de ospățare.

Canonada se întetea. În văzduhul apăsător și încins, răbufnirile pline și prelungi se contopeau într-un vuiet cutremurat ca tunetul, ca zbârnâitul unei strune de bas.

— Doamne Isuse! își făcu semnul crucii o nevestă tinerică din haraba, scoțând repede din gura copilului sfârcul brun-trandafiriu cu stropi sclipitori de lapte și vârându-și sub cămașă sânul tare, gălbui.

— Bat ai noștri sau ceilalți? Hei, ostașule! îi strigă lui Prohor un bătrân, care mergea alături de boi.

— Roșii, moșule! Ai noștri n-au obuze.

— Maica Precista să-i apere atunci pe ai noștri!

Bătrânul lăsă din mâini frânghia legată de coarnele boilor, își scoase vechea șapcă de cazac și se întoarse cu fața spre răsărit, închinându-se din mers.

La sud, după o creastă cu tulpini de porumb târziu, se ivi un nor negricios, se lăți și se întinse până la jumătatea zării, învăluind cerul cu o perdea neguroasă.

— Ian uitați-vă, ce pălălaie de foc grozav! strigă cineva din căruță.

— Ce-o fi asta?

— Unde arde? răsunară mai multe glasuri în huruitul de roți.

— De-a lungul Cirului.

— Roșii ard satele de la Cir!

— Și cum e vremea uscată, Doamne ferește, că pârjolul se-ntinde...

— Uiuuuu! Ce mai nor negru!

— Nu se poate să fie de la un singur sat!

— S-a încins focul la Cir, mai jos de Karghinskaia, acolo unde se dau luptele acuma...

— N-o fi fiind pe pârâul Ciornaia? Mână, Ivan!

— Vai, mamă-mămulică, ce prăpăd și topenie!...

Norul negru de fum se lățea mereu pe un cuprins din ce în ce mai mare. Răbufnetul de tun se auzea tot mai puternic. Iar peste o jumătate de ceas,

vântul jucăuș de sud aduse pe Șleaul Hatmanilor duhoare răncedă și fioroasă de fum dinspre locurile mistuite de flăcări, de la focul care bântuia prin satele de la Cir. La treizeci și cinci de verste de la șleaul cel mare.

60

Drumul spre Bolșoi Gromok trecea într-un loc pe lângă o ogradă de gresie cenușie, iar de acolo făcea o cotitură bruscă spre Don, se cobora într-o râpă uscată și nu tocmai adâncă, peste care oamenii duraseră un pod de bârne.

Pe vreme secetoasă, prundișul și nisipul galben sclipeau pe coastele râpei; iar după ruperile de nori, vara, puhoaietele tulburi de apă se repezeau vijelios de pe colnic în râpă, se uneau acolo și se prăvăleau în jos ca un zid, smulgând bolovanii și rostogolindu-i, ca să se verse apoi cu vuiet în Don.

În astfel de zile apa trecea peste pod, dar nu pentru multă vreme; după un ceas-două undele năvalnice, care cu puțină vreme mai înainte prăpădiseră și smulseseră gardurile cu pari cu tot, scădeau, pe fundul dezgolit al râpei sclipea curat prundișul ud, spălat, mirosind a var și umezeală, iar pe coaste lucea cafeniu mълul proaspăt.

Pe malurile râpei, se împânzise desiș de plop și de sălcii. La umbra lor era răcoare chiar în ceasurile cele mai călduroase ale zilei de vară.

De hatărul acestei umbre răcoroase, un pichet din detașamentul de infanteriști necazaci din Vioșenskaia se oprise lângă pod. Erau unsprezece oameni. Atâta timp cât nu se iviseră căruțele cu refugiați, soldații din pichet stăteau culcați sub pod, jucau cărți și fumau, iar unii se dezbrăcaseră și curățau cusăturile cămășilor și izmenelor de nesățioșii păduchi ostășești; doi au cerut voie comandantului de pluton și s-au dus să se scalde în Don.

Dar odihna lor nu ținu mult. Căruțele ajunseră curând la pod. Mergeau într-un puhoi necurmat, și trecătoarea somnoroasă și umbrită se umplu deodată de oameni, de gălăgie, de zăduf, ca și cum dogoarea încinsă a stepei ar fi pogorât peste sat, de pe colnic, o dată cu căruțele.

Șeful pichetului, comandantul plutonului trei din detașament, un plutonier înalt, uscățiv, cu o bărbuță cafenie și cu urechile mari, clăpăuge, ca de copil, stătea lângă pod cu mâna sprijinită în tocul ros al revolverului. A lăsat fără nicio vorbă să treacă vreo douăzeci de căruțe, apoi, zărind într-o haraba un cazac de vreo douăzeci și cinci de ani, porunci scurt:

— Stai!

Cazacul trase de hățuri și se încruntă.

— Din ce unitate? întrebă sever plutonierul, apropiindu-se de haraba.

— Da' ce ai cu mine?

— Din ce unitate, te-ntreb? Vorbește!

— Din sotnia de la Rubejenskaia. Voi cine sunteți?

— Dă-te jos!

— Dar cine sunteți?

— Dă-te jos, n-auzi?

Urechile clăpăuge ale plutonierului se aprinseră stacojii. Descheie tocul, scoase revolverul și-l trecu în mâna stângă. Cazacul dădu hățurile nevastei și sări jos din haraba.

— De ce nu ești la unitate? Unde te duci? îl luă la descusut plutonierul.

— Am fost bolnav. Mă duc acum la Bazki... Sunt cu toată familia...

— Ai vreo adeverință de boală?

— Da' de unde? N-a fost felcer la sotnie...

— A! N-a fost? Ia-l, Karpenko, și du-l la școală!

— Dar cine sunteți?

— Las' că-ți arăt eu acolo cine suntem!

— Trebuie să mă duc la unitate! N-ai dreptul să mă oprești!

— Te înaintăm noi. Ai arme la tine?

— O pușcă.

— Ia-o! Dar mișcă-te mai iute că acum o pățești! Flăcău verde, neam de cățea, și te-ascunzi sub fustele muierii? Ce, noi trebuie să te apărăm? Și aruncă în urmă, cu dispreț: Căzăcoiule!

Cazacul scoase arma de sub pătură, își luă nevasta de mână, nu se sărută cu ea față de toată lumea, îi păstră numai o clipă palma aspră într-a lui, îi șopti ceva și-l urmă pe soldat spre școala satului.

Căruțele înghesuite în ulicioară se repezică, huruind, pe pod.

Într-un ceas, pichetul prinse vreo cincizeci de dezertori. Unii dintre dâștii se împotrivară la arestare, mai cu seamă unul din satul Nijne-Krivski, stanița Elanskaia, om în vârstă, cu mustățile lungi și cu înfățișare de cazac aprig. Drept răspuns la porunca șefului de pichet să coboare din brișcă, dădu bici cailor. Doi soldați apucară caii de căpestre și-i opriră tocmai la celălalt capăt al podului. Atunci cazacul, fără să piardă vremea, scoase de sub manta un *winchester* american și-l puse la ochi:

— Fă loc!... Vă omor, ticăloșilor!

— Dă-te jos! Dă-te jos! Avem ordin să tragem în cine nu se supune. Acuși te dăm gata!

— Mârlanilor! Ieri ați fost roșii, iar acum dați ordine cazacilor?... Putoare!... Cară-te, că trag!...

Un soldat cu moletiere groase și noi sări pe roata dinainte a briștii și, după o scurtă luptă, îi smulse cazacului arma. Dar cazacul se încovoie, iute ca o pisică, își vârî mâna sub haina groasă, trase sabia din teacă și, stând în genunchi, făcu vânt cu ea, peste leagănul pestriț înflorat al briștii, la un deget de capul soldatului, care abia a avut timp să sară jos.

— Timoșa! Lasă-l Timoniușka! Vai, Timoșa, nu trebuie!... Nu te pune împotriva lor!... Au să te omoare! îl implora, printre sughițuri de plâns, nevastă-sa, slăbuță și urâtă, încercând să-i potolească furia.

Dar cazacul, în picioare în brișcă, vântura mereu sabia cu sclipiri albăstrui, nu-i lăsa pe soldați să se apropie, scuipa răgușit sudălmii de mamă, și ochii turbați îi jucau în cap:

— Dă-te la o parte! Te altoiesc!

Chipul lui negricios se zvârcolea în spasmuri, de sub mustățile lungi și gălbui i se iveau clăbuci de spumă, albul ochilor își pierdea culoarea albăstruie, injectându-se cu firișoare roșii.

Cu greu izbutiră să-l dezarmeze, să-l doboare și să-l lege cobză. Furia bravului cazac avea o explicație simplă: în brișcă fu descoperit și scos la iveală un ulcior de o vadră cu cel mai tare basamac de casă...

Între timp, drumeagul se umplu de căruțe. Erau atât de înghesuite, încât stăteau lipite una de alta; a fost nevoie să deshame caii și să desjuge boii, ca să tragă căruțele spre pod. Oiștile și hulubele se rupeau, pârâiau; caii nechezau de neastâmpăr, iar boii, înțepați de tăuni și năuci de căldură, se repezeau drept asupra gardurilor, fără să dea ascultare la strigătele stăpânilor. Ocări, țipete, pocnituri de bici, bocete de femei se auziră multă vreme în preajma podului. Cei rămași în urmă, care mai aveau pe unde să se-ntoarcă, o luară îndărăt, pe drumul mare, pentru a se coborî la Don undeva, spre Bazki.

Pe dezertorii arestați îi porniră sub escortă spre Bazki, dar escorta nu-i putu stăpâni, fiindcă toți erau înarmați. Abia trecuseră podul, că și încinseseră o bătaie cu cei din escortă. Peste puțin timp, soldații s-au întors, iar dezertorii plecară singuri, în ordine, la Vioșenskaia.

Prohor Zîkov fusese de asemenea oprit la Gromok. Arătă biletul de voie dat de Grigori Melehov și-l lăsară în pace.

La Bazki ajunse pe-nserate. Mii de căruțe, de prin toate satele de la Cir, năpădiseră ulițele și ulicioarele. Lângă Don, se petreceau lucruri de nedescris. Refugiații își așezară căruțele de-a lungul malului, pe vreo doi

kilometri. Vreo cincizeci de mii de bejănari se risipiră prin pădure, în așteptarea trecerii.

În fața staniței Vioșenskaia, un bac transporta bateriile, statele-majore și averea oastei. Infanteria era trecută în lotci. Zeci de bărcuțe mișunau pe Don, cu câte doi-trei oameni fiecare. Pe malul apei, la debarcader, izbucneau încăierări sălbatice. Dar cavaleria rămasă în ariergardă tot nu sosea. Dinspre Cir se auzeau mereu bubuituri de tun, și mirosul iute, rânced, de case arse se simțea tot mai pătrunzător.

Trecerea ținu până la ziuă. Pe la miezul nopții, sosiseră și primele sotnii de călăreți, urmând să înceapă a trece Donul în zori.

Aflând că trupele călări din Divizia I n-au ajuns încă, Prohor Zîkov se gândi să-și aștepte sotnia la Bazki. Izbuti cu greu să-și deschidă cale cu calul, ducându-l de căpăstru prin fața nenumăratelor căruțe înghesuite de-a lungul împrejmuirii spitalului; îl legă de o haraba și-i scoase zăbalele, fără să-l ușureze și de șa. Apoi o luă printre căruțe, căutându-și cunoscuții.

Ajuns la dig, o zări din depărtare pe Axinia Astahova. Mergea spre Don, cu o bocceluță strânsă la piept și cu o scurteică pusă pe umeri. Frumusețea ei vie, țipătoare, atrăgea luarea-aminte a infanteriștilor, îmbulziți grămadă pe mal. Îi spuneau pesemne niște măscări; pe fețele lor asudate și prăfuite sclipeau dinții albi, dezveliți în rânjete; li se auzeau râsul și strigătele porcoase. Un zdrahon de cazac, cu părul bălai, fără cingătoare și cu căciula trasă pe ceafă, o strânse în brațe pe la spate și-i atinse cu buzele gâtul brun și puternic. Prohor văzu cum Axinia dădu brânci cazacului și-i spuse ceva, rânjindu-și și ea dinții. Toți izbucniră în râs, iar cazacul își scoase căciula și zise răgușit, cu voce de bas:

— Ah, lelițo! Zău, măcar o dată!

Axinia își iuți pașii și trecu prin fața lui Prohor. Un zâmbet de scârbire juca pe buzele ei cărnoase. Prohor n-o strigă pe nume; era ocupat cu căutarea consătenilor, iscodind din ochi mulțimea. Înaintând încet printre căruțele înțepenite, cu hulubele și oiștile înălțate spre cer, auzi voci de oameni băuți și râsete. Trei bătrâni ședeau pe un țol întins sub o haraba. Unul din ei ținea între picioare o căldărușă cu basamac. Moșnegii chercheliți luau cu rândul basamac, cu o cană de alamă, făcută dintr-un cartuș de obuz; îl dădeau pe gât și molfăiau pește uscat. Mirosul iute de rachiu și de pește sărat îl făcu pe Prohor să se oprească: îi era foame.

— Oșteanule! Vin' de bea cu noi pentru toate cele bune! îi îmbie unul dintre moșnegi.

Prohor nu se lăsă poftit a doua oară, se așeză, făcu semnul crucii și luă

zâmbind din mâinile bătrânului cana cu basamacul din care se ridica un miros dulceag.

— Bea, câtă vreme ești viu! Ia și o bucată de ciortănel! Să nu-ți fie silă de oameni bătrâni, băiete! Bătrânii sunt niște oameni cu judecată. Voi, tinerii, trebuie să învățați de la noi cum să vă trăiți viața... și cum să beți votculiță... bombănea răgușit un alt moșneguț, fără nas și cu buza de sus mâncată până la gingii.

Prohor bău, nu fără să-i arunce moșneagului lipsit de nas o privire bănuitoare. Între cea de-a doua și a treia cană, nu se mai putu stăpâni și-l întrebă:

— Ți-ai lăsat nasul la fete, moșule?

— Nu-u, drăguțele! E din răceală. De când eram copil, tot boleam de răceală. D-aia s-a stricat așa.

— Mie mi-era teamă de altceva mai urât. Credeam ca ți-ai prăpădit nasul din vreo boală lumească. Să nu cumva să mă pricopsesc și eu! mărturisii pe față Prohor.

Liniștindu-se în urma lămuririi date de moșneag, își lipi cu lăcomie buzele de cană și o goli fără nicio codeală acum, pe nerăsuflăte.

— Ne prăpădim cu zile! Cum să nu bei? urlă stăpânul căldărușei cu basamac, un moșneag gras și zdravăn. Iată, am adus două sute de puduri de grâu, și cam la vreo mie a trebuit să las acasă. Am mai adus cinci perechi de boi, și va trebui să le las toate dracului aci, că nu-i chip să le iei cu tine, peste Don! Mi se părăduiește, într-un ceas, toată agoniseala de-o viață! Vreau să cânt! Ziceți ceva mai vesel, cazaci!

Moșul se învineți la față, ochii i se umeziră.

— Nu plânge, Trofim Ivanîci! Moscova nu prea dă crezare lacrimilor. De-om trăi, o să ne mai agonisim altele, zise bătrânul fără nas, încercând să aline amarul prietenului.

— Păi, cum vrei să nu plâng?! răcni și mai tare, și mai vârtos, moșneagul cu fața schimonosită de jale. Grâul se prăpădește! Au să crape boii! Roșii au să-mi ardă casa! Pe fecior mi l-au omorât astă-toamnă! Cum să nu plâng! Pentru cine am agonisit? În fiecă vară mi se ardeau câte zece cămăși, mâncate de sudoare, și acum rămân gol și desculț... Bea!

Pe când moșneagul vorbea, Prohor înfulecă un ciortan lat cât o ușiță de cuptor și bău vreo șapte căni de rachiu, iar toate îl îngreunaseră într-așa hal, încât numai după cele mai cumplite opinteli izbuti să se mai scoale în picioare.

— Oșteanule! Voi sunteți apărătorii noștri! Vrei să-ți dau grăunțe pentru

cal? Câte vrei?

— Un sac! mormăi Prohor, plin de nepăsare față de tot ce-l înconjura.

Bătrânul îi umplu un sac de iarbă cu cel mai bun ovăz și-l ajută să-l ridice pe umăr.

— Adu sacul înapoi! Nu uita, pentru Dumnezeu! se rugă, îmbrățișându-l pe Prohor și plângând cu lacrimi de om beat.

— Nu, n-am să-l aduc! Ți-am spus: nu și gata, n-am să-l aduc! se încăpățâna, numai el știe de ce, Prohor.

Plecă de lângă haraba, clătînându-se pe picioare. Sacul îl apăsa greu, silindu-l să se clatine într-o parte și în alta. Lui Prohor i se părea că picioarele-i calcă pe pământ îmbrăcat în gheață alunecoasă; se rășchirau și bâțâiau ca ale unui cal nepotcovit și sperios, când pășeste pe gheață. Mai făcu vreo câțiva pași nesiguri și se opri, căznindu-se să-și amintească dacă plecase cu șapca în cap, ori nu. Un cal murg, cu pată albă pe frunte, legat de o brișcă, simți ovăzul, se întinse spre sac și mușcă un colț. Grăunțele începură să curgă prin gaură cu un fâșâit ușor. Prohor se simți ușurat și porni mai departe.

Poate că tot ar mai fi izbutit să-i ducă și calului său ceva din ovăzul rămas, dar un taur uriaș, pe lângă care trecea, îl izbi cu piciorul dintr-o latură, așa cum e năravul lor. Era un buhai înnebunit de căldură și de plictiseală, chinuit de tăuni și de muște, și nu lăsa oamenii să se apropie de el. Lui Prohor îi fu dat să pătimească și el la fel ca mulți alții, din pricina acestei furii. Aruncat într-o parte, se izbi cu capul de butucul unei roți și adormi pe loc.

Se trezi abia după miezul nopții. Deasupra lui, rostogolindu-se pe cerul voriu, nori plumburii zburau zoriți spre apus. Secerea subțire a craiului-nou se întrezărea din când în când, ca să piară îndată din nou după perdeaua deasă ce acoperea tot cerul, și un vânt tăios și rece părea că s-a îndârjit să sufle tot mai aprig în întuneric.

Aproape de tot, de cealaltă parte a harabalei lângă care se prăvălise Prohor, trecea un pâlț de călărime, făcând pământul să geamă și să se zguduie sub ropotul copitelor de cai, ferecate în potcoave. Simțind ploaia apropiată, caii strănutau; săbiile zăngăneau izbindu-se de scări; luminițe roșii de țigări străpungeau bezna. Treceau sotniile, răspândind o acreală de sudoare de cal și duhoare de harnașament.

Ca orice cazac ce slujește la oaste, Prohor se obișnuise, în anii de război, cu acest miros amestecat, pe care nu-l are decât cavaleria. Cazacii îl purtaseră cu dâșșii pe toate drumurile din Prusia și Bucovina, până în

stepele Donului, și acest miros nedespărțit al trupei de cavalerie îi era atât de drag și de scump, ca și mirosul casei lui. Umflându-și cu lăcomie nările, Prohor își ridică puțin capul greu.

— Ce unitate, fraților?

— De cavalerie, răspunse glumeț o voce de bas.

— Da' din ce unitate sunteți, te-ntreb?

— Ai lui Petliura, răspunse același glas.

— Pe naiba! Prohor tăcu o clipă, apoi întrebă din nou: Din ce regiment, tovarăși?

— „Bokovski”.

Prohor vru să se scoale, dar sângele îi zvâcnea greu în cap și un nod de greață i se ridică în gât. Se lăți locului și adormi din nou... Începuse a se crăpa de ziuă, când o adiere rece de umezeală îl biciui dinspre Don.

— Nu cumva-i mort? auzi prin vis Prohor pe cineva vorbind deasupra lui.

— E cald... și-i băut! răspunse, chiar la urechea lui Prohor, alt glas.

— Dă-l dracului! S-a lungit ca un stârv! Ia dă-i una la lingurică!

Cu capătul lăncii, călărețul îl împunse dureros pe Prohor, care nu se trezise încă; cineva îl apucă de picioare și-l trase mai încolo.

— La o parte căruțele! Stau ca niște morți! Au și găsit timp de dormit! Roșii ne calcă pe coadă, și aștia sforăie ca la dâșii acasă. Trageți căruțele la o parte, că acuși vine peste voi bateria! Mișcă-te mai iute!... Ați închis drumul... Ce neam de păcătoși! tună o voce autoritară.

Bejenarii, care dormeau în căruțe și dedesubtul lor, dădură îndată semne de viață. Prohor sări în picioare. Nu mai avea nici arma, nici sabia, nici cizma de la piciorul drept, pe toate le prăpădisese după beția din ajun. Se uită buimac de jur împrejur, avu de gând să caute pe sub haraba, dar conductorii de la cai și servanții descălecați ai bateriei cu pricina au răsturnat fără milă harabaua, împreună cu toate cuferele din ea, și au făcut loc de trecere pentru baterie.

— Înainte-e!...

Conductorii săriră în șa. Ștreangurile late, cusute din mai multe bucăți, zbârnâiră și se încordară; roțile înalte ale unui tun, cu țeava îmbrăcată într-un toc de piele, zăngăniră la un hop. Chesonul se agăță cu osia de oiștea unei briști și o rupse.

— Părăsiți frontul? Viteji, mama voastră! strigă din brișcă același bătrân fără nas, cu care chefuisese Prohor în ajun.

Artilerii treceau în tăcere, grăbindu-se să ajungă la vad. În lumina

vânăta dinaintea zorilor, Prohor mai horhăi mult, căutându-și arma și calul. Nu găsi nici cal, nici armă. Ajuns în dreptul bărcilor, își scoase și cealaltă cizmă, o aruncă în Don și rămase mult timp pe mal, udându-și capul prins în cleștele unei nemaipomenite dureri.

La răsăritul soarelui, cavaleria începu trecerea. O sută cincizeci de cai deșeuți din sotnia întâi au fost mânați de cazaci, descălecați, ceva mai sus de cotul de unde Donul se îndreaptă în unghi drept spre răsărit. Comandantul sotniei, cu barba roșcovană și țepoasă năpădindu-i obrazul până-n ochi, cu nasul coroiat și fioros la înfățișare, semăna leit cu un porc mistreț. Mâna stânga îi atârna prinsă într-o cârpă murdară și mânjită de sânge, iar în cea dreaptă vântura mereu biciușca.

— Nu lăsa caii să bea! Gonește-i, gonește-i! Ce... mama... mama... mama!... Ți-e frică de apă? Intră în apă!... N-o ai de zahăr, nu se topește, răcnea el la cazacii care goneau caii în apă, și dinții albi, colțoși, i se dezveleau într-un rânjet sub mustățile-i roșcovane.

Caii se înghesuiau buluc și nu prea aveau poftă să se bage în apă rece; cazacii strigau la ei și-i croiau cu biciuștile. Înaintea tuturor o luă încet un cal corbiu, cu nările albe și cu o mare pată albă-trandafirie, în chip de stea, pe frunte. Se vedea că nu era la prima lui baie. Valurile treceau peste crupa lui teșită, târându-i coada rară într-o parte; dar își ținea gâtul și spinarea cu vrednicie deasupra apei. Ceilalți cai îl urmau, despiciând curentul apei, cufundându-se cu sforăieli și cu plescăit în apa înspumată. Cazacii veneau după dânșii cu șase lotci. Unul stătea la prora luntrii din față, ținând în mână un arcan de frânghie, pregătit pentru orice întâmplare.

— Nu treceți înaintea lor! Mânați-o de-a curmezișul curentului! Să nu-i abată cumva mai la vale!

Biciușca din mâna comandantului sotniei se învioră, șuieră într-un cerc și coborî pocnind peste carâmbul cizmei mânjite de var.

Șuvoiul iute târa caii. Corbiul o luase ușor înaintea celorlalți, întrecându-i cu două lungimi. Ieși cel dintâi pe limba de nisip de pe malul stâng. În aceeași clipă, soarele răzbi printre ramurile stufoase ale unui plop negru, o rază trandafirie căzu peste calul corbiu, și părul său lucind de apă se aprinse într-o flacăra orbitoare.

— Să ai grijă de iepușoara lui Mrîhin! Ajut-o!... Aia, cu căpăstru. Dar vâslește odată! Vâslește! strigă răgușit comandantul sotniei, care semăna așa de grozav cu un mistreț.

Toți caii trecură dincolo. Pe malul celălalt, cazacii îi așteptau, luându-i în primire și punându-le căpestrele. Între timp, începu și căratul șeilor.

— Unde a ars aseară? întrebă Prohor pe un cazac care ducea șeile la barcă.

— La Cir.

— Dintr-un obuz?

— Ce fel de obuz? răspunse aspru cazacul. I-au dat foc roșii...

— Peste tot? se miră Prohor.

— Nu-u... Dânșii aprind numai gospodăriile bogate, cu acoperișuri de tablă sau cu acareturi multe.

— Și ce sate au ars?

— De la Visloguzov până la Graciov.

— Nu cumva știi unde se află acum statul-major al Diviziei I?

— La Ciukarinski.

Prohor se întoarce la căruțele bejănarilor. Deasupra taberei lor, care se lățea cât putea cuprinde ochiul, se ridicau ațe de fum amăruit, duse de vânt, de la focurile de vreascuri, de garduri sfărâmate și de bălegar uscat; femeile găteau de mâncare.

Noaptea mai sosiseră alte câteva mii de bejănari, din părțile de stepă ale malului drept.

Un zumzet de glasuri plutea deasupra focurilor, la harabale și briști:

— Da' când are să ne mai vie și nouă rândul la trecere? Of, că nu mai am răbdare!

— Să mă trăsnească Dumnezeu! Mai bine arunc în Don tot grâul, decât să încapă pe mâna roșilor!

— Câtă lume, câtă lume se îmbulzește lângă bac! Nor de lăcuste, nu alta!

— Și cum, soro, să ne aruncăm cuferele pe mal?

— Am muncit, am agonisit... Doamne Isuse, mântuitorule!

— Trebuia să trecem Donul chiar pe la noi.

— Dracu' ne-a pus să ne târâm până la Vioșki!? Of!

— Cică au ars casele din Kalinov Ugol, până la temelie.

— Dacă te-ai fi grăbit să ajungi la bac...

— Crezi tu că au să te ierte? Aș!

— Au ordin: pe toți cazacii, de la șase ani în sus și până la cei mai bătrâni. Să-i treacă prin sabie.

— Au să ne înhațe pe malul ăsta... Ce ne facem atunci?

— Piftie ne fac!...

Lângă o brișcă ucraineană, cu înflorituri, ține o cuvântare un bătrân chipeș, cu sprâncenele cărunte; judecând după fața lui și după apucăturile autoritare, pare a fi vreun ataman de sat care a purtat de mai multe ori

semnul puterii, topuzul cu cap de alamă.

— ... Îl întreb: „Va să zică, oamenii trebuie să moară aici, pe mal? Când ne mai rămâne timp să trecem dincolo, cu toate boarfele noastre? Ne căsănesc roșii pe loc până la unul!” Iar blagorodnicia sa îmi zice: „Nu purta grijă, moșule! Vom sta și ne vom apăra pozițiile până ce va trece tot norodul. O să murim cu toții, dar n-o să lăsăm femeile, copiii și bătrânii să piară!”

Un cerc de bătrâni și de muieri se adună în jurul atamanului cu sprâncenele cărunte. Toți îl ascultă cu cea mai mare luare-aminte, apoi izbucnesc în țipete speriate:

— Dar de ce-au fugit tunurile?

— Era cât pe ce să strivească oamenii, când se repezeau la trecere!...

— A sosit și călărimea...

— Cică Grigori Melehov ar fi părăsit frontul.

— Ce fel de treabă-i asta? Pe civili i-au lăsat pe loc, iar dâștii...

— Și trupele fug înaintea tuturor!...

— Cine o să ne apere?

— Călărimea. Uite-o, a trecut înot!...

— Fiecare ținea la pielea lui...

— Asta e!

— Ne-au vândut. Toți, de sus până jos!

— Aici ne găsim moartea, să știi!

— Trebuie să trimitem la roșii niște moșnegi cu pâine și sare. Poate or să se îndure și n-or să ne omoare.

La capătul unei ulicioare, lângă o mare clădire de cărămidă – spitalul – se ivește un călăreț, cu arma atârnată de oblâncul șei; lancea vopsită verde se leagănă în dreapta lui.

— E Mikișka al meu! țipă de bucurie o femeie vârstnică, cu capul gol.

Dă fuga până la călăreț, sărind peste oiști, strecurându-se printre căruțe și cai. Oamenii se apucă de scările călărețului și-l opresc. El ridică deasupra capului un plic cenușiu, sigilat cu ceară roșie și strigă:

— La statul-major, cu un raport! Faceți loc!

— Mikișenka, băiatul mamei! strigă înlăcrimată femeia. Pletele ei desfăcute, negre, cu șuvițe cărunte, îi cad pe fața străluminată de fericire. Cu un zâmbet jalnic, se strânge cu tot trupul de scară și de coasta asudată a calului și întreabă: Ai fost pe la noi prin sat?

— Am fost. Au intrat roșii...

— Dar casa noastră?...

— A noastră e neatinsă, dar pe-a lui Fedot au ars-o. Magazia noastră s-a aprins de la ea, dar tot dâșii au stins focul. Fetiska a venit într-o goană de-acolo: cică șeful roșilor le-a poruncit: „Să nu ardeți nicio casă de om sărac; numai ale acelora, ale burjuilor, să le dați foc!”

— Ei, slavă Ție, Doamne! Hristos să-i răsplătească! răsuflă femeia, făcând semnul crucii.

Moșneagul cu fața aspră se răstește mânios:

— Ce fel de vorbă-i asta, cumătră? Au ars casele vecinului, și tu: „Slavă Ție, Doamne?”

— Nu-l plânge, că nu l-a luat dracu' ! răspunse femeia, iute și cu patimă. Are să-și facă altele, nu ca mine, care aș fi rămas pe drumuri, dacă mi-ar fi ars casa! Fedot are o oală cu galbeni, îngropată în pământ, iar eu?... Eu am muncit toată viața la străini, și toată viața s-a ținut sărăcia lipcă de mine!

— Lasă-mă să plec, mamă! Trebuie să mă grăbesc cu plicul! o roagă călărețul, aplecându-se în șa.

Mama merge alături de cal, sărutând mâna neagră, arsă de soare, a feciorului, apoi aleargă îndărăt, la căruța ei, pe când curierul strigă cu glas subțire, tineresc, de tenor:

— Faceți loc! Un plic pentru comandant! Loc!

Calul lui se frământă, saltă pe loc, bate din copite. Oamenii îi fac anevoie loc, și călărețul își vede de drum cu încetineală parcă, dar piere curând după căruțe și după spinările de boi și de cai, și numai lancea-i se mai leagănă deasupra mării de capete, apropiindu-se de Don.

61

Într-o singură zi, toate unitățile de răsculați și toți bejănarii au izbutit totuși să treacă pe malul stâng al Donului. Sotniile călări din Regimentul „Vioșenski” și Divizia I a lui Grigori Melehov trecură cele din urmă.

Cu douăsprezece sotnii de elită, Grigori stăvilise toată ziua năvala Diviziei 33 roșii, de Kuban. Pe la ceasurile cinci, primi de la Kudinov înștiințarea că trupele și fugarii au isprăvit trecerea, și abia atunci dădu și el ordinul de retragere.

După planul dinainte întocmit, fiecare dintre sotniile de răsculați din zona Donului urma să treacă și să fie cantonată în dreptul satului său. Pe la amiază, începuseră să sosească la statul-major rapoartele de la sotnii. Într-adevăr, cele mai multe se și instalaseră pe malul stâng, în fața satelor lor.

Pe locurile dintre sate, statul-major trimise sotniile cazacilor din ținutul

de stepă. Sotniile din Krujilinskaia, Maksaevo-Singhinskaia, Karghinskaia, pedestră, Latîșevski, Lihovidov și Graciov ocupară locurile libere dintre Pegarevka, Vioșenskaia, Lebeajenski și Krasnoiarski; celelalte fuseseră retrase mai în adâncime, în satele Dubrovka, Ciornîi și Grohovka – și, după ideea lui Safonov, aveau să formeze rezervele de care comandantul ar fi avut nevoie în cazul când frontul ar fi fost rupt.

Frontul răzvrătiților se întinsese pe o lungime de o sută cincizeci de verste, pe malul stâng al Donului, de la satele din marginea apuseană a staniței Kazanskaia și până la Ust-Hopior.

După trecere, cazacii se pregăteau pentru un război de poziție – săpau în grabă tranșee, tăiau cu fierăstraiele și cu topoarele plopii, sălciile și stejarii, construiau adăposturi și cuiburi de mitraliere. Toți sacii goi, gășiți la refugiați, fuseseră umpluți cu nisip, apoi așezați în rânduri ca un parapet, de-a lungul liniei neîntrerupte a tranșeelelor.

Spre seară, săpatul tranșeelelor se isprăvise pretutindeni. Dincolo de Vioșenskaia, într-un tufiș de pini, au fost camuflate bateriile întâi și a treia ale răsculaților. Pentru cele opt tunuri nu dispuneau decât de cinci obuze. Cartușele erau și ele pe drojdie. Kudinov trimise pretutindeni, prin curieri, ordinul sever de a nu deschide focul și de a se alege, în fiecare sotnie, câte unul sau doi trăgători de elită, cărora să li se dea îndestule cartușe ca să poată nimici cu focurile lor, bine țintite, mitraliorii roșii și ostașii care se vor arăta pe ulițele satelor din dreapta Donului. Ceilalți n-aveau voie să tragă decât numai dacă roșii ar încerca să treacă apa.

În amurg, Grigori Melehov își inspectă unitățile diviziei împrăștiate de-a lungul Donului și se întoarse să doarmă în Vioșenskaia.

Nimeni n-avea voie să facă foc pe luncă. În Vioșenskaia, nu se vedea de asemeni nicio lumină; toată preajma fluviului era scufundată în beznă noaptea.

Dimineața, foarte de cu vreme, primele patrule de roșii se iviră pe dealul de la Bazki. Îndată după aceasta, începură să se arate un număr tot mai mare pe toate gorganele din dreapta Donului, de la Ust-Hopiorskaia până la Kazanskaia. Frontul roșu venea ca un val puternic până la Don. Apoi patrulele s-au făcut nevăzute și colnicele rămaseră până la amiază pustii, într-o grea și apăsătoare tăcere.

Vântul stârnea coloane alburii de praf pe Șleaul Hatmanilor. În sud, încă tot mai stăruia ceața neagră-roșietică a focurilor. Norii, răzlețiți de vânt, se adunau din nou. Umbra plutitoare a norilor se așternu peste deal. Un fulger țâșni, alb în lumina zilei, aprinse pentru o clipă marginile norului

vână, cu o tivitură argintie și șerpuitoare de flacăra, și izbi în pieptul umflat și tare al gorganului care străjuia stepa. Tunetul despică parca pântecul greoi al norului, și ploaia se revărsă din măruntaiele lui. Vântul o înclina pieziș, o arunca în valuri albicioase și săltătoare de-a lungul privaturilor de cretă și crestelor de deal, prin floarea-soarelui sfârlogită de dogoare, prin grânele cu spicul răpus de arșița secetei.

Ploaia întineri pe dată frunzișul încărunțit de pulbere alburie. Grânele își căpătară luciul verde și viu; floarea-soarelui își ridică roțile aurii și pline de semințe, o mireasmă mieroasă de dovleac înflorit veni dinspre grădini. Potolindu-și setea, pământul răspândi îndelung neguri destrămate de aburi...

După-amiază, pe movilele întinse ca niște verigi rare ale unui uriaș lanț, pe toată creasta din lungul Donului, până la Marea Azovului, se iviră din nou patrule călări de roșii.

Tot șesul învălurat și galben de peste Don, întretăiat de ostroavele verzi ale bălților împresurate de crânguri, se putea vedea de pe movile la zeci și zeci de verste depărtare. Patrurile roșii începură să coboare cu băgare de seamă în sate. Infanteria, înaintând în trăgători, părăsea dealurile. Baterii roșii se așezară în spatele gorganelor de unde odinioară străjile războinicilor polovțieni⁸³ și brodnici⁸⁴ pândeau ivirea dușmanilor.

O baterie, instalată pe dealul Belogorskaia, deschise focul asupra staniței Vioșenskaia. Primul obuz se sparse în piață; apoi fumul cenușiu al proiectilelor explodate și căciulile albe-lăptoase ale șrapnelor învăluiră stanița, topindu-se în vânt. Alte trei baterii roșii începură să bombardeze Vioșenskaia și tranșeele căzăcești de la Don.

Mitralierele răpăiră furios la Bolșoi Gromok. Două *hotchkiss*-uri băteau în rafale scurte, iar un *maxim* pâraia cu glas metalic de bariton, dibuind grupele de infanterie ale răsculaților, care alergau în salturi pe malul celălalt. Convoaie de căruțe se îndreptau spre dealuri; pe povârnișurile năpădite de mărăciniș, se săpau grabnic tranșee. Șleaul Hatmanilor răsună de hurelul căruțelor cu două roți și al furgoarelor, urmate de o lungă și șerpuitoare dâră de colb.

Tunurile bubuiau pe tot frontul. Bateriile roșii de pe dealurile înalte ale țărmlui drept bombardară până seara târziu malul stâng. Izlazarile

---

⁸³ Polovțieni sau Cumani – popor de origine turcică. În secolul al XI-lea a trecut în stare nomadă din Asia Centrală în Europa Răsăriteană și a rămas până la năvălirea tătarilor stăpân peste toate stepele din vecinătatea Mării Negre, între Don și Dunăre.

⁸⁴ Grupuri nomade de diferite neamuri care au trăit în secolele XII-XIII în stepele din sud-estul Rusiei și în Ungaria. În letopisețe sunt pomenite alături de polovțieni.

brazdate de tranșeele răsculaților nu răspundeau cu nimic pe toată întinderea de la Kazanskaia până la Ust-Hopiorskaia. Oamenii de la paza cailor se adăpostiră împreună cu caii în văgăunele păduroase, ascunse într-un desiș de stuf, de rogoz și de papură, unde caii nu erau săcâiți de gănganii, sub bolțile răcoroase de verdeață împletită cu hamei sălbatic. Copacii și sălciile înalte îi ascundeau bine de ochii observatorilor roșii.

Pe toată întinderea verde a izlazurilor nu se zărea niciun soldat. Doar din când în când se iveau refugiați, cu spinările încovoiate de frică, căutându-și scăparea cât mai departe de Don. O mitralieră a roșilor slobozea câteva rafale asupra lor, și şuieratul tânguitor al gloanțelor îi făcea să se arunce cu groază la pământ. Rămâneau până în amurg pitulați în iarba deasă, apoi o luau la trap spre pădure, către miazănoapte, în ținutul lăculețelor, care îi îmbia primitor cu desișul de arini și de mesteceni.

Vioșenskaia a rămas două zile sub un puternic bombardament de artilerie. Locuitorii nu-și mai scoteau nasul din pivnițe și din beciuri; ulițele răscolite de obuze nu înviau decât noaptea.

La statul-major se făceau presupuneri că asemenea foc intens nu putea însemna decât pregătirea unei ofensive pentru forțarea Donului. Existau temeri că roșii vor începe să treacă fluviul tocmai în fața staniței Vioșenskaia, ocupând-o și apoi înfigându-se ca o pană în frontul întins în linie dreaptă, tăindu-l în două și în cele din urmă sfărâmându-l cu totul printr-o ofensivă în flanc, de la Kalaci și Ust-Medvedița.

Din ordinul lui Kudinov, au fost deci concentrate în Vioșenskaia lângă Don peste douăzeci de mitraliere, cu îndestulătoare benzi. Comandanții de baterii au primit în schimb ordinul să nu tragă cele din urmă obuze câte le mai rămăseseră, decât dacă roșii ar încerca cumva să treacă fluviul. Bacul și toate bărcile fuseseră aduse într-un braț al Donului, mai sus de Vioșenskaia, și lăsate acolo sub o pază puternică.

Lui Grigori Melehov i se părea că îngrijorările celor de la statul-major erau fără temeii. Într-o consfătuire ținută la 24 mai, luă în zeflema presupunerile lui Ilia Safonov și ale celor care îi împărtășeau teama.

— Cu ce-or să treacă Donul în dreptul Vioșkăii? întrebă el. Asta se poate numi un loc bun pentru trecere? Uitați-vă numai: pe partea asta, un mal gol ca o tobă, o limbă netedă de nisip, iar chiar lângă Don, nicio pădurice și nici măcar o tufă. Care ar fi prostul să se bage și să încerce a trece în asemenea locuri? Numai un isteț ca Ilia Safonov ar putea să-și vâre de bunăvoie capul teafăr într-un sac ca acesta... Pe un mal așa de pleșuv,

mitralierele au să-i secere pe toți, până la unul! Să nu-ți închipui, Kudinov, că comandantii roșii sunt mai proști decât noi, eu și cu tine... Nu! Se găsesc printre ei și unii chiar cu mai multă glavă decât noi! N-au să meargă din față, drept la Vioșki, și noi nu trebuie să ne așteptăm la o încercare de trecere a lor pe aici. Mai curând, fie acolo unde este apă mai puțină și unde se află vaduri prin părțile cu nisip, fie acolo unde sunt locuri ascunse, cu râpi și cu pădure. Asemenea locuri amenințate trebuiesc supravegheate cu strășnicie, mai ales noaptea. Și cazacii să deschidă ochii în patru: să nu se pomenească prinși în capcană și să se facă de râs; iar rezervele să fie aduse din vreme lângă locurile primejdioase, ca să le putem vârî în luptă, când și unde se va isca nevoia.

— Tu zici că n-au de gând să treacă pe la Vioșki? Dar atunci de ce trag până seara târziu cu tunul asupra staniței? Întrebă ajutorul lui Safonov.

— Du-te de-i întreabă de ce. Parcă trag numai asupra Vioșkăi? Bat și la Kazanskaia, și la Erinski, uite, de colo, de pe dealul Semionovski – și trag într-una. Bat în toate părțile cu tunul. Se vede că au ceva mai multe obuze decât noi. Că... ioasa noastră de artilerie să tot aibă cu totul cinci obuze și alea cu pahare de stejar.

Kudinov izbucni în râs.

— De astă dată ai zis bine!

— Nu-i vremea de batjocuri! se burzului comandantul bateriei a treia, de față și el la consfătuire. Trebuie să vorbim serios.

— Vorbește! Cine-ți închide gura? Kudinov se încruntă, jucându-se cu curelușa, după năravul său. De câte ori vi s-a spus, amărăților: „Nu stricați obuzele fără rost, păstrați-le pentru prilejuri mai însemnate!” Dar nu! Ați tras în tot ce vi se năzărea, chiar și asupra căruțelor. Și acum, când v-a ajuns cuțitul la os, nu mai aveți cu ce trage. De ce vă supărați atunci, dacă vă ia la rost? Așa e! Are dreptate Melehov când își bate joc de artileria voastră de doage!... Pușcoacele voastre sunt cu adevărat demne de râs!

Kudinov luă partea lui Grigori și sprijini cu hotărâre propunerea sa de a se întări paza în locurile cele mai potrivite pentru trecere și de a se concentra unitățile din rezervă în imediata apropiere a sectoarelor amenințate. Hotărâră să ridice mai multe mitraliere, chiar din cele aflate în Vioșenskaia, pentru a fi date sotniilor din Belogorka, Merkulov și Gromok, ca unele ce țineau sectoarele unde se vădea primejdia.

Părerile lui Grigori, după care roșii n-ar avea de gând să facă nicio încercare de a trece Donul în dreptul staniței Vioșenskaia, ci aiurea, s-au adevărit chiar a doua zi. Dimineața, comandantul sotniei din Gromok

raportă că roșii se pregătesc pentru trecere. Toată noaptea s-au auzit zgomote, izbituri de ciocane și scârțâit de roți, de pe malul celălalt. Numeroase căruțe aduceau de undeva scânduri la Gromok, le descărcau, și îndată se auzea scârțâit de ferăstraie și lovituri de topoare și de ciocane. Toate acestea nu mai îngăduiau nicio îndoială că roșii construiesc o ceva. La început, cazacii își închipuiau că se pregătește un pod de pontoane. Doi oameni mai îndrăzneți se strecurară noaptea la o jumătate de verstă mai sus de locul de unde se auzeau zgomotele dulgherilor la lucru, se dezbrăcară și, camuflați cu niște tufe prinse pe capetele lor, înotară încet, în jos, mânați de curent. Au ajuns chiar lângă mal, auziră ostașii roșii vorbind între ei, aproape de tot, așezați sub sălcii, la un cuib de mitralieră; glasurile și ciocănitul de unelte se auzeau foarte limpede, dar pe apă nu se zărea nimic. Chiar dacă roșii lucrau ceva, în niciun caz nu era un pod.

Comandantul sotniei de la Gromok întări supravegherea malului ocupat de inamic. În zori de zi, observatorii care priveau neîncetat prin binoclu stătură mult timp fără să fi descoperit ceva. Dar iată că unul, care era socotit încă de pe vremea războiului cu Germania drept cel mai bun țințaș pe regiment, zări prin ceața dimineții un ostaș roșu care cobora spre Don, ducând doi cai înșeuăți.

— Uite, un roșu coboară la apă! spuse cazacul în șoaptă către tovarășul său și puse binoclul la o parte.

Caii intrară în apă până la genunchi și începură să bea.

Cazacul își așază pe cotul brațului stâng cureaua lungă de la armă, potrive înălțătorul și ochi îndelung și cu îngrijire...

După împușcătură, un cal se rostogoli pe loc, iar celălalt o luă în goană la deal. Ostașul se aplecă pentru a scoate șaua de pe calul ucis. Cazacul trase din nou și râse încetișor: ostașul se îndreptă brusc, alergă pe mal, apoi căzu pe brânci și rămase nemișcat...

După ce primise știrea că roșii fac pregătiri pentru trecere, Grigori Melehov își înșeuă imediat calul și porni în sectorul sotniei de la Gromok. Trecu prin vad lacul îngust și pe jumătate uscat, care se desfăcea de Don și se întindea până la hotarul staniței, și o luă prin pădure.

Drumul ducea prin izlaz, dar era primejdios. De aceea Grigori alegea altul, puțin mai ocolit: trecu prin pădure până la marginea lacului Rasohovo, apoi străbătu partea mlăștinoasă, plină de mușuroaie și acoperită de sălcii albe, până la Vadul Calmucului – un braț strâmt care dispărea în desiș de nuferi, de rogoz și de stuf, unind unul dintre ochiurile de apă de pe izlaz cu lacul Podstoița – și, numai după ce trecu apa repede

de la Vadul Calmucului, își opri calul și-l lăsă să se odihnească puțin.

Până la Don, mai avea cam două verste, socotite în linie dreaptă. A merge prin izlaz până la tranșee, însemna a înfrunța focurile. Cuminte ar fi fost să aștepte până la căderea serii, pentru a străbate lunca netedă ocrotită de întuneric. Dar Grigori, căruia nu-i plăcea niciodată să aștepte și care spunea totodată că „nu sunt două lucruri mai rele decât să aștepti și să alergi ca să ajungi pe cineva din urmă”, hotărî să pornească îndată. „Am s-o iau la galop, cu toată iuțea calului, și n-au să mă nimerească!”, gândi el, ieșind din tufișuri.

Alese cu ochii un șir verde de sălcii, revărsat ca o limbă de crâng din pădurea de pe mal, și ridică biciușca. O izbitură puternică arse crupa calului, și chiotul sălbatic scos de stăpân îl făcu să se cutremure din tot trupul, să-și ciulească urechile și să zboare ca o pasăre spre Don, cu o iuțea din ce în ce mai mare. Nu străbătu însă nici cincizeci de stânjeni, că o mitralieră de pe dealul din dreapta Donului îl întâmpină cu răpăit vijelios și prelung. „Tiu-ut! Tiu-ut! Tiu-u! Tiu-u!”, țiuiau gloanțele, asemenea unor hârciogii. „Cam prea sus, neică!” se gândi Grigori, îndemnând calul cu pulpele, lăsând dârlogii și atingând cu obrazul coama calului ce flutura în vânt. Dar, ghicindu-i parcă gândul, mitraliorul roșu, care stătea culcat undeva pe colnicul albicios, adăpostit după scutul verde al mitralierei, mută focul ceva mai jos, și gloanțele începură să izbească chiar sub copitele dinainte ale calului, să plescăie și să sâsâie ca șerpii, încălzite în zbor, înfigându-se în pământul umed, care mai avea încă în el apă de primăvară, și împrôșcând noroiul cald: „Țac! Șșiu-u! Țac! Țac!”, iar altele zburau deasupra capului și alături de trupul calului: „Țiu-u! Țiu-uit! Ți-uuu!”

Proptit în scări, Grigori se lungise aproape culcat pe gâtul întins al calului. Șirul verde de sălcii se apropie cu o iuțea ameteitoare. Străbătuse jumătate de drum, când un tun bubui de pe dealul Semionovski. Scrâșnetul de fier al obuzului zgudui văzduhul. Detunătura exploziei răsună în apropiere și-l făcu pe Grigori să se clatine în șa. Geamătul ascuțit și urletul schijelor n-avură timp să se potolească în auzul lui, și stufărișul de pe balta din apropiere, răsturnat de suflul vijelios al văzduhului, abia începea să se îndrepte la loc, foșnind, când a doua detunătură răsună de pe deal, și urletul unui obuz ce venea în zbor îl încovoie mai vârtos pe Grigori, încleștat în șa.

I se păru că vuietul apăsător, care-și atinsese culmea cea mai de sus, se curmă brusc pentru o frântură de clipă, și în această câtime de timp un nor negru țâșni de jos în fața lui, pământul fu zguduit de o izbitură înfricoșată,

și picioarele dinainte ale calului se cufundară parcă într-o groapă...

Grigori se dezmetici în clipa prăbușirii. Se izbi în pământ cu atâta putere, încât pantalonii îi crăpară la genunchi și bentițele se rupseră. Valul puternic al aerului zguduit de explozie îl aruncă departe de cal, și chiar după cădere mai alunecă câțiva stânjeni pe iarbă, rostogolindu-se, hârșcâindu-și dureros obraji și mâinile în țărână.

Amețit de cădere, Grigori sări în picioare. De sus, se revărsa o ploaie de bulgări de pământ, amestecați cu rădăcinile ierburilor... Calul zăcea la vreo douăzeci de pași de pâlnia căscată de explozie. Capul îi era nemișcat, dar picioarele dindărăt, crupa udă de sudoare și rădăcina cozii mai vibrau într-un tremur spasmodic.

Dincolo de Don, mitraliera amuțise. Timp de vreo cinci minute, domni o liniște netulburată de nimeni; numai pescărușii albastrii țipau speriați, rotindu-se deasupra bălții. Biruindu-și amețea, Grigori se apropie de cal. Picioarele îi tremurau și erau grele peste seamă, ca de plumb. Le simțea așa cum se întâmplă uneori când te ridici și mergi după ce ai stat multă vreme strâmb, când sângele nu poate să circule și face ca picioarele amorțite să-ți pară străine, iar fiecare pas îți dă furnicături în tot trupul...

Grigori scoase șaua de pe calul ucis și abia avu timp să intre în stufulșul rețezat pe alocuri, când mitraliera începu din nou să clănțănească la intervale egale. Dar nu se mai auzea niciun țuit de gloanțe; cei de pe deal trăgeau, pesemne, asupra vreunei alte ținte.

Un ceas mai târziu, ajunse la bordeiul comandantului de sotnie.

— Acum nu mai robotesc la dulgheria lor, spuse acesta, dar noaptea au să se apuce iar. Bine ar fi să ne dați ceva cartușe, fiindcă stăm cumplit de prost din partea asta; câte un încărcător sau două de om.

— Cartușele au să vină pe seară. Să nu-ți iei ochiul de la malul celălalt!

— Îl păzim și așa. Am de gând să scot noaptea asta niște voluntari, să treacă înot și să vadă ce dracu' tot meșteșugesc ăia de dincolo.

— Dar de ce n-ai trimis noaptea trecută?

— Au trimis doi, Grigori Panteleevici, însă le-a fost frică să meargă mai departe. Au înotat lângă mal, dar n-au cutezat să intre în sat... Și pe cine poți să-l silești acum? E lucru cu primejdie! Dacă dai peste pichetul lor, îndată te-au și achitat de viață! Aici, mai aproape de gospodăriile lor, cazacii nu se prea arată viteji... În războiul cu Germania, totdeauna se găseau oameni dornici de decorații, dar aici, nu numai pentru o acțiune de cercetare pe mare adâncime, ci și pentru pichete n-ai la cine să te mai rogi. Și mai avem o pacoste, cu muierile! Au venit la bărbați, dorm tot aci, în

tranșee, și nu e chip să le dai afară... Aseară am început să le gonesc, însă cazacii mă amenință: „Ia-o mai domol, cică, dacă vrei să nu-ți facem de petrecanie!”

Grigori plecă din bordeiul comandantului de sotnie drept spre tranșee. Șanțurile se întindeau în zigzag prin pădure, la vreo douăzeci de stânjeni de Don. Tufișurile de stejar și de salcâm galben, desișul de plopi tineri ascundeau de ochii ostașilor roșii valul galben al parapetului tranșeei. Șanțurile de comunicație duceau de la tranșee spre bordeiele unde se odihneau cazacii. Lângă bordeie, zăceau împrăștiate oase de berbec, solzi cenușii de pește uscat, coji de semințe, mucuri de țigări și cârpe; în crengi, atârnavu ciorapi spălați, izmene de pânză, obiele, cămăși și fuste de femeie...

Chiar din cel dintâi bordei, se ivi capul descoperit al unei tinere neveste cu mutra umflată de somn. Se frecă la ochi, privi cu nepăsare la Grigori și pieri ca un țigar în gaura neagră a intrării. În bordeiul de alături se cânta încet, și o voce de femeie, curată și înaltă, deși stăpânită, se împletea cu glasurile bărbătești.

La intrarea celui de al treilea bordei, ședea o cazacă în vârstă și curat îmbrăcată. Pe genunchii ei se odihnea capul moțat și cărunț al unui cazac. Ațipise tolănit pe o coastă, iar nevasta îi căuta cu agerime în cap, strivind pe un pieptene de lemn păduchii cu spinarea neagră și gonind muștele, care veneau să se așeze pe chipul bătrânului ei „drăguț”. Dacă n-ar răpăi cu furie mitraliera de peste Don și dacă n-ar răsuna bubuiturile grele ale tunurilor venind pe apă de sus, de undeva dinspre Migulinskaia sau dinspre Kazanskaia, s-ar fi putut crede că o tabără de cosași poposisese la Don, atât de pașnică era înfățișarea sotniei de răsculați de la Gromok, instalată în linia de foc.

Pentru întâia oară, în cinci ani de război, Grigori vedea un tablou atât de neobișnuit al traiului pe poziție. Nemaiputând să-și stăpânească zâmbetul, trecu prin fața bordeielor și găsi peste tot femei ce-și îngrijeau bărbații, le cârpeau și le peticeau hainele, le spălau primenelile, le găteau mâncare și spălau blidele, după prânzul sărăcăcios.

— Bine stați aici! Ca la voi acasă! zise Grigori către comandantul sotniei, intrând din nou în bordeiul lui.

Comandantul rânji.

— Stăm bine de tot, nici nu se poate mai bine!

— Chiar prea bine! se încruntă Grigori. Să luați îndată muierile de-aici! Se poate una ca asta, la război? Unde te pomenești: la bâlci sau la iarmaroc? Ce înseamnă asta? Au să treacă roșii Donul și voi nici n-o să-i

auziți, stând călare pe muieri! Dă-le afară pe toate, îndată ce se va însera! Ia aminte că dacă gălesc mâine vreo fustă pe-aici, îți sucesc capul!

— Da. Așa e! încuviință comandantul sotniei. Și eu sunt împotriva muierilor, dar ce poți face cu cazacii? S-a dus disciplina... Femeilor le e dor de bărbați, e a treia lună de când facem război!

Se înroși la față și se grăbi să se așeze pe patul de pământ, peste un șorț roșu de femeie uitat acolo; apoi, întorcându-și capul, aruncă o privire piezișă și firoasă spre ungherul bordeiului, despărțit printr-o bucată de pânză, în dosul căreia se zărea ochiul zâmbitor și căprui al propriei sale jumătăți...

62

Axinia Astahova găzduia în Vioșenskaia, la o mătușă, a cărei casă se afla la marginea staniței, în apropiere de biserica cea nouă. Chiar din cea dintâi zi, începu să-l caute pe Grigori. Dar el nu sosise încă; iar în ziua următoare, până seara târziu, gloanțele bâzâiau pe ulițe și pe ulicioare, obuzele explodau, și Axinia n-avusese curaj să mai iasă din casă.

„M-a chemat la Vioșki. A zis c-o să fim împreună, iar acum, dracu' să-l știe pe unde umblă!” gândi ea mânioasă, culcată pe o ladă din odaie și mușcându-și buzele roșii încă, dar care începeau să veștejească. Bătrâna ei mătușă ședea lângă fereastră, împletind un ciorap, și-și făcea semnul crucii după fiecare detunătură.

— Of, Doamne Isuse! Ce grozăvie! Și pentru ce se războiește lumea? Ce-au de împărțit unii cu alții?

Pe uliță, la vreo cincisprezece stânjeni de casă, se sparse un obuz. Ochiurile mici ale geamului căzură jos, cu un clinchet jalnic.

— Mătușă! Pleacă de la fereastră, nu cumva să te nimerească! o rugă Axinia.

Bătrâna o privi în răs pe sub ochelari și răspunse cu harțag:

— Vai, vai, Axiutko! Mă uit la tine, că năroadă mai ești! Cu ce le sunt eu lor vrăjmașă? Și la ce bun să strice un glonț pe mine?

— Au să te omoare și fără să vrea anume! Doar nimeni nu știe unde ajunge glonțul o dată pornit.

— Ei aș! Să mă omoare! Parcă nu văd ei unde trag! Roșii trag în cazaci, că doar ei le sunt dușmani. Iar eu sunt numai o biată bătrână văduvă; ce au dâșii cu mine? Știu ei în cine să ochească cu puștile și cu tunurile lor!

La amiază, aplecat pe oblânc, Grigori trecu vijelios, gonind nebunește

spre cotul de devale al râului. Axinia îl zări, sări din odaie pe cerdacul împletit cu cârceii deși de viță sălbatică și țipă: „Grișa!...”, dar Grigori dispăru îndată după o cotitură, și numai colbul împroșcat în văzduh de copitele calului rămase în urmă-i, lăsându-se încet pe drum. Să alerge în urma lui, n-avea nicio noimă. Axinia mai zăbovi în cerdac și izbucni în plâns înciudat.

— Nu cumva o fi fost Stiopa? De ce-ai sărit afară ca o smintită? o întrebă mătușa.

— Nu... Era unul din sat de la noi... răspunse printre lacrimi Axinia.

— Da' de ce ai lacrimi în ochi? urmă iscoditoare bătrâna.

— Și ce-ți pasă, mătușico? Nu-i treaba matale!

— Aha? Nu-i treaba mea? Atunci trebuie să fi fost un drăguț, fără doar și poate! N-ai fi țipat așa, fără nicio pricină... Las' că am trăit și noi în vremea noastră, cunoaștem!

Pe-nserate, Prohor Zikov se ivi în casă.

— Noroc! Ia spune-mi, mătușico, nu cumva șade pe la mata cineva din Tatarski?

— Prohor! strigă cu bucurie Axinia, sărind afară din odaie.

— Vai, fato, câte am mai pătimit eu din pricina ta! M-am ologit de picioare de când tot te caut! Nu-l cunoști? E turbat, leit taică-său. Obuze, gloanțe, toată lumea se ascunde în cotloane, iar dânsul, una și bună: „S-o găsești, că te bag în pământ!”

Apucându-l pe Prohor de mânecă, Axinia îl trase după ea în tindă.

— Și unde-i, unde e, afurisitul?

— Hm... Unde să fie? A sosit pe jos de la poziții. I-au omorât calul... A venit târându-se ca un câine în lanț. „Ai găsit-o?” zice. Zic: „De unde vrei s-o scot? N-am s-o făt eu!” Zice: „Taci! O ființă omenească nu-i un ac!” Și-a început a răcni la mine, da' știi ce răcnete?... Curat lup în piele de om!

— Ce ți-a mai spus?

— Să-ți strângi calabalâcul și să mergi. Atâta!

Într-o clipă, Axinia își făcu bocceluța, luându-și în grabă rămas bun de la mătușă.

— E din partea lui Stepan, mătușico!

— Ei, îi urez toate cele bune! Dar de ce n-a venit singur? Ar fi băut ceva lapte, mai aveam și niște colțunași...

Fără s-o mai asculte, Axinia o zbughi afară.

Până să ajungă la casa lui Grigori, i se tăie răsufierea și se făcuse galbenă la față de atâta goană, așa că în cele din urmă Prohor începu să se roage de

dânsa:

— Ian ascultă nițel! Alergam și eu după fete, când eram flăcău, dar în viața mea n-am gonit așa de iute ca tine. Ce naiba n-ai răbdare? A dat focul? Mi se taie răsuflarea! Se poate s-o iei așa la galop, prin nisipuri? Nimica nu sunteți voi în stare să faceți ca lumea...

În același timp gândea: „Iar s-au înhăitat... De-acuma n-are să-i mai despartă nici dracu' ! Dânșii își văd de-ale lor, iar eu s-o caut pe căteaua asta și să mă vântur sub gloanțe după ea... Doamne ferește și păzește – dacă află Natalia, are să mă jupoaie de viu... Știm noi cum sunt cei din neamul Korșunovilor! Of, dacă n-aș fi prăpădit eu calul și arma, din pricina slăbiciunii mele la beție, nici încornoratul n-ar fi în stare să mă gonească, pentru a te căuta prin toată stanița! Voi v-ați încurcat, voi să vă descurcați!”

Un opaiț de seu licărea în odaia cu obloanele trase. Grigori ședea lângă masă. Își ștersese arma și era aproape să isprăvească de curățat *mauserul*, când scârțâi ușa. În prag stătea Axinia. Fruntea ei albă, îngustă, era brobonită de sudoare, iar ochii lărgiți și răi îi ardeau pe fața palidă cu o patimă atât de sălbatică, încât lui Grigori îi zvâcni inima de bucurie zărind-o.

— M-ai momit din casă... iar acum... te ascunzi...: rosti ea, răsuflând întretăiat

Pentru ea acum, ca și în vremurile de demult, ca în primele zile ale iubirii lor, nu se mai afla nimic pe lume, în afară de Grigori. Lumea murea în ochii ei atunci când Grigori nu era cu dânsa și învia iarăși în clipa în care venea din nou lângă ea. Fără să se sinchisească de Prohor, se repezi la Grigori, îl cuprinse în brațe ca în vrejurile mlădioase de hamei sălbatic, și se tângui în șoaptă surdă, plângând, sărutând obrajii țepoși ai iubitului, acoperindu-i cu sărutări repezi nasul fruntea, ochii, buzele și spunându-i mereu printre sughițuri de plâns:

— Vai, cât m-am mai chinuit!... Ce m-a mai durut inimioara, Grișenka! Suflețelule!

— Bine... uite... să vezi... Stai o clipă!... Axinia, stai odată... mormăi tulburat Grigori, întorcându-și fața și ocolind privirile lui Prohor.

O așeză pe o laviță, îi scoase din cap năframa căzută pe ceafă, îi mângâie părul ciufulit.

— Ești așa... cum să-ți spun?

— Sunt la fel, așa cum am fost! Dar tu...

— Nu, zău! Ești o nebună!

Axinia își puse brațele pe umerii lui Grigori, râse printre lacrimi și-i

sopti repede și cu patimă:

— Ei, cum se poate una ca asta? M-ai chemat... am alergat într-un suflet, am lăsat toate baltă și el nu-i... Ai trecut pe lângă casa mătușii, am sărit afară, am strigat, dar tu ai cotit-o după colț și dus ai fost... Puteau să te omoare, fără ca eu să te fi văzut de aproape pentru cea din urmă dată...

Mai gânguri ceva nespus de duios, de drag, de femeiesc și prostesc, tot mângâind cu palmele umerii aduși de spate ai lui Grigori, tot privindu-i în ochi, cu ochii ei supuși pe vecie.

În căutarea ei mocnea ceva jalnic și totodată îndârjit și fioros, ca la o fiară în deznădejde, încât Grigori se simțea stânjenit și-i era dureros s-o privească.

Își cobora genele arse de soare să-i acopere ochii, zâmbea silit, tăcea, în timp ce obrații ei erau podidiți de o rumeneală tot mai vie și tot mai arzătoare, iar ochii ei erau umbriți de o ceață azurie.

Fără să-și mai ia rămas bun, Prohor ieși în tindă, scuipe pe jos și strivi scuipatul cu cizma.

— Curată nebunie, și atât! bombăni el cu ciudă, coborând treptele și trântind portița cu o dinadinsă violență.

63

Au trecut două zile și două nopți ca într-un vis, uitând de toate, nemaiținând seamă de-i noapte ori zi. Uneori, trezindu-se din somnul scurt și amețitor, Grigori vedea în adumbrirea odăii privirea Axiniei, încordată și iscoditoare parcă, ațintită asupra lui. Stătea de obicei culcată, sprijinită într-un cot, cu obrazul în palmă, și privindu-l aproape fără să clipească.

— Ce te uiți la mine? o întrebă el.

— Vreau să te văd, să mă satur... Inima-mi spune că au să te omoare.

— Bine, dacă așa-ți spune inima, privește! zâmbea Grigori.

A treia zi, ieși pentru întâia oară în uliță. Dis-de-diminează, Kudinov trimisese curier după curier rugându-l să vină la o consfătuire. „Nu mă mișc. Lasă-i să se mai sfătuiască și fără mine”, răspundea Grigori celor trimiși să-l caute.

Prohor îi aduse un cal de la comandament, apoi plecă noaptea în sectorul sotniei de la Gromok și se înapoie cu șaua lăsată acolo. Văzând că Grigori se pregătește de plecare, Axinia îl întrebă, speriată:

— Unde te duci?

— Vreau să dau o fugă până la Tatarski, să văd cum apără ai noștri satul și totodată să aflu pe unde-mi este familia.

— Ți-e dor de copii? Axinia își înveli cu șalul umerii rotunjori, arămii.

— Mi-e dor.

— Și ce-ar fi dacă nu te-ai duce?

— Ba am să mă duc.

— Nu te duce! îl rugă Axinia, cu ochii sclipind ca de friguri în gropile negre ale orbitelor. Adică ții la familie mai mult decât la mine? Da? Ți-e dor și de una, și de alta?... Poate vrei să mă iei cu tine, la voi? O să ne mai împăcăm noi, eu și cu Natalia... Nu, du-te! Pleacă! Dar să nu te mai întorci la mine! Nu te mai primesc. Nu vreau așa!... Nu vreau!

Fără să-i răspundă, Grigori ieși afară și sări în șa.

Sotnia pedestră din Tatarski se deda lenevirii când era vorba de săpat la tranșee.

— Ce dracu' au mai născocit? tuna Hristonea. Parcă am fi pe frontul german! Nu, fraților, săpați niște șanțuri obișnuite, până la genunchi. Păi, se poate? Așa pământ țelină să-l desfunzi la adâncime de doi arșini? N-ai să-l răzbești nici cu ranga, darmite cu lopata!

Sfatul i-a fost ascultat; toți scurmară în malul pietros și râpos numai niște șanțuri cât ar sta omul culcat, iar în pădure își făcură bordeie.

— Iată-ne c-am ajuns și hârciogii! glumea Anikușka, omul care nu-și pierdea curajul în nicio împrejurare. O să stăm în vizuini, o să ne hrănim cu iarbă, iar voi vă gândiți numai la colțunași cu smântână, să haliți numai carne, tăiței cu cegă... Dar lobodă nu vreți?

Roșii nu-i prea hărțuiau pe cei din Tatarski. În fața satului nu se aflau baterii. Din când în când, câte o mitralieră de pe malul drept începea să răpăie în rafale scurte, trăgând asupra vreunui observator, care-și scotea capul din tranșee, apoi totul se potolea pentru multă vreme.

Tranșeele roșilor se aflau pe deal. De acolo, se trăgea tot cam rar, dar ostașii roșii nu coborau în sat decât noaptea și numai pentru puțin timp.

Grigori ajunse la izlazul satului său, puțin înainte de seară.

Totul îi era cunoscut, fiecare tufă de copăcel trezea amintiri în el... Drumul trecea prin Poiana Fetei, unde se adunau cazacii în fiecare an de Sân Petru, cinstind rachiu după împărțirea tarlalelor de fân. O limbă îngustă de crâng pătrundea în izlaz: Crângul lui Alioșka. Pe vremuri, foarte demult, pe când n-avea încă niciun nume, lupii dumericaseră acolo vaca unui oarecare Alexei din Tatarski. Acest Alexei murise, se ștersese și

amintirea lui, întocmai ca slovele de pe o lespede de mormânt, până și numele său de familie fusese uitat de vecini și de neamuri, dar crângul care-i poartă numele trăiește, ridicând spre cer cununile verzi de stejari și de ulmi. Oamenii din Tatarski îi sfârtecă în fiecare an, pentru a-și face tot felul de lucruri de gospodărie, dar în fiecare primăvară, buturugile groase dau lăstari verzi și vii, un an, doi nu prea înalți, și iarăși vara, Crângul lui Alioșa este din nou ostrov de verdeață și de crengi răsfirate, iar toamna, se îmbracă în zale de aur, când, la primul pălici al dimineților, frunzișul de stejar se aprinde într-o văpaie roșie.

Vara, tufișul țepos de mure îmbracă pământul umed, coțofenele își fac cuiburile în vârful ulmilor bătrâni, iar toamna, când un miros amărui și înviorător de ghindă și de frunză căzută plutește prin crâng, sitarii pribegi poposesc în trecere. Iarna, numai câte un lanț mic de urme rotunde și deslușit scrise ale pașilor de vulpe taie, ca un șir de mărgăritare, covorul alb de nea. În tinerețea lui, Grigori se ducea de nenumărate ori în Crângul lui Alioșka să pună capcane pentru vulpi...

Mergea acum sub bolta răcoroasă a crengilor, printre făgașurile vechi ale drumului de anul trecut, acoperite pe alocuri de iarbă. Trecu Poiana Fetei, ajunse la Râpa Neagră, și amintirile îl năpădiră. Lângă cei trei plopi, când era băiat, se bălăcea într-un smârc, în goană după niște rățuște tinere, care nici nu știau încă să zboare; în Lacul Rotund prindea lini, cât era ziua de lungă... Tot pe aici, prin apropiere, știa un călin bătrân, stufos și singuratic, răzleț de toți ceilalți arbori. El se zărea din ograda Melehovilor și în fiecare toamnă, ieșind în cerdacul casei, Grigori privea cu dragoste, ca la un vechi prieten, la acest călin, cu crengile împovărate de boabele coapte și dogorite parcă de flăcări roșietice. Iar răposatului Petro atât de mult îi plăceau plăcințelele cu boabe de călin, amărui și strepezitoare!...

Cu o mâhnire resemnată, Grigori privea astfel lung locurile cunoscute din copilărie. Calul înainta, împrăștiind alene cu coada musculițele și țânțarii cafenii și răi care mișunau în văzduh. Pirul verde și secărița se aplecau moale în bătaia vântului; izlazul își unduia valurile verzi.

Ajuns la tranșeele infanteriștilor din Tatarski, Grigori trimise după taică-său. Undeva departe, la flancul stâng, Hristonea strigă:

— Prokofici, dă fuga! Află c-a venit Grigori!...

Grigori descălecă, trecu dârlogii lui Anikușka și-l zări de departe pe bătrân, care grăbea spre el șchiopătând.

— Să trăiești, comandantule!

— Noroc, tată.

— Ai sosit? În sfârșit...

— Abia am răzbit! Ai noștri ce mai fac? Mama? Natalia? Unde sunt?

Pantelei Prokofievici clătină din mână și fața i se schimonosi, chinuită. O lacrimă se prelinse pe obrazul negru...

— Ce s-a întâmplat cu ele? Ce-i cu ele? întrebă Grigori cu îngrijorare și cu asprime în glas.

— N-au trecut încoace...

— Cum?!

— Cu două zile înainte, Natalia a căzut la boală. Tifos, cred... Iar bătrâna n-a vrut s-o lase singură... Dar nu te speria, băiete, la dânșii totul merge bineșor.

— Dar copiii? Mișatka? Poliușka?

— Tot acolo! Da' Duniașka a plecat. I-a fost teamă să rămână. Fată mare, de! A plecat la Volohov, o dată cu nevasta lui Anikușka. Iar eu m-am mai repezit de vreo două ori pe acasă. Trec încetișor noaptea cu barca și mă duc să le văd. Natalia e bolnavă rău, dar copiii n-au nimic, slavă Domnului... Zace dusă Nataliușka ta, răpusă de arșița bolii și cu clăbuci de sânge închegat pe buze.

— Dar tu, de ce nu le-ai adus încoace? strigă mânios Grigori.

Bătrânul se îndârji la rândul său, luându-l la rost cu glasul tremurând de obidă:

— Și tu, ce-ai făcut? Nu puteai să vii la vreme și să le treci încoace?

— Am divizia pe cap! Trebuia mai întâi divizia s-o trec! răspunse cu ciudă Grigori.

— Las' că am mai auzit și noi ce faci tu pe la Vioșki... Parcă nici n-ai avea nevastă și copii... Of, of, Grigori!... Gândește-te măcar la Dumnezeu, dacă nu-ți vine să te gândești la oameni... Eu n-am trecut Donul prin părțile noastre, că dacă eram aici crezi tu că nu le-aș fi luat cu mine? Plutonul meu se afla însă la Elanskaia și, până când am ajuns aici, roșii au și ocupat satul.

— Ce fac eu la Vioșki asta nu-i treaba ta! Și să nu... Glasul lui Grigori era surd și răgușit.

— Da' ce ți-am zis? se sperie bătrânul, uitându-se în ciudat la cazacii strânși grămadă în apropiere. Nu e vorba de asta... Vorbește mai încet, că uitate, stau oamenii și trag cu urechea... Apoi urmă cu glasul înăbușit: Nu ești copil mic, vei fi știind singur ce-i de făcut și ce nu! Dar în ce privește familia, nu te amărî: dacă o da Dumnezeu, Natalia se va îndrepta, iar roșii nu le fac niciun rău... E adevărat că au tăiat vițica de un an, dar altceva,

nimic. S-au milostivit și nu le ating nici cu degetul... Au mai luat vreo patruzeci de banițe de grâu. Ce să-i faci? Război fără pagubă nu se află!

— Poate c-ar fi bine să le luăm măcar acum de-acolo?

— După mine, degeaba! Unde vrei s-o duci, bolnavă, așa cum este? Și apoi, poate să iasă cu bucluc. Stau dânsele destul de bine și acolo. Bătrâna are grijă de gospodărie, și eu m-am mai liniștit după ce-au ars casele pe care le aveau de ars în sat.

— Care case le-au ars?

— Toate casele din piață. Mai cu seamă casele negustorilor. Gospodăria cuscrilor Korșunov au ars-o până la temelie. Cuscra Lukinișna este acum la Andropov, iar moș Grișka a rămas să păzească dărâmăturile... Mâne-ta povestea că moș Grișka ar fi zis așa: „N-am să mă las dus nicăieri din curtea mea! Iar diavolii n-au să intre la mine, se vor înfricoșa de semnul crucii!” Căci în vremea din urmă, începuse să se smintească de-a binelea. Dar pare-mise că roșii nu s-au speriat de crucea lui, și casa, cum și tot ce era în ogradă, s-au făcut scrum, iar despre el nu se știe nimic... Tot îi venise vremea să moară. Și-a făcut coșciugul acum vreo douăzeci de ani și el tot mai trăia... Și cine crezi că dă foc satului? Prietenul tău, dare-ar ciuma într-însul!

— Cine?

— Mișka Koșevoi, fir-ar de trei ori afurisit să fie!

— Ce spui?!

— El, zău că el! A fost pe la noi, a întrebat de tine. Chiar așa i-a spus babei: „Când o să trecem dincolo, cel dintâi ștreang va fi pentru Grigori al vostru! O să-l spânzure de cel mai înalt stejar. Nici n-am să-mi spurc sabia cu el!” A întrebat și de mine și a turbat: „Dar pe șchiopul vostru pe unde l-au dus dracii? Mai bine ședea acasă, pe cuptor. Bine, dacă-l prind, n-am să-l omor. Dar am să-i trag la biciuști, până o să iasă zeama din el!” Uite ce neam de satană e! Umblă prin sat, dă foc la casele negustorilor și ale popilor și zbiară: „Pentru Ivan Alexeevici și pentru Stockman am să ard toată Vioșenskaia!” Auzit-ai una ca asta?

Grigori rămase vreo jumătate de ceas, ascultând istorisirile unchiașului, apoi porni spre calul său. Bătrânul nu mai pomeni nicio vorbă despre Axinia, dar, și fără asta, Grigori mocnea în sine. „Știe pesemne toată lumea, dacă a aflat până și tata. Dar cine a putut să le ducă ștafeta? Cine, în afară de Prohor, ne-a văzut împreună? Să fi știind oare și Stepan?” De rușine scrâșni din dinți, înciudat pe sine însuși...

Mai întârzie un răstimp printre cazaci, de vorbă. Anikușka o ținea

înainte pe același ison glumeț de totdeauna, rugându-l mereu să trimită sotniei câteva vedre de rachiu.

— N-avem nevoie nici de cartușe, numai votculiță să fie! Întări el, hohotind și clipind din ochi, pocnindu-se hâtru cu degetul peste gulerul jegos al cămășii.

Grigori cinsti pe Hristonea și pe ceilalți consăteni cu tutunul adus dinadins pentru dâșșii, apoi, când se pregătea de plecare, îl zări pe Stepan Astahov. Acesta veni mai aproape, îi dădu bună ziua, fără grabă, dar nu-i întinse mâna.

Grigori îl vedea pentru întâia oară de la izbucnirea răscoalei și se uită la el întrebător și cu îngrijorare: „Știe oare?” Dar chipul frumos și uscățiv al lui Stepan rămânea liniștit, chiar vesel, și Grigori răsuflă ușurat: „Nu, nu știe!”

64

Peste două zile, Grigori se întoarse din raita dată pe frontul diviziei sale. Statul-major al lui Kudinov se mutase în satul Ciornîi. În apropiere de Vioșenskaia, Grigori își lăsa calul să se odihnească timp de vreo jumătate de ceas, îl adăpă și, fără să intre în staniță, o apucă spre Ciornîi.

Kudinov îl primi, privindu-l cu un zâmbet vesel și așteptând.

— Ei, Grigori Panteleevici, ce-ai mai văzut?... Hai, povestește!

— I-am văzut pe cazaci. I-am văzut și pe roșii, sus, colea pe dealuri.

— Mare pricopseală!... Și la noi au sosit trei avioane; ne-au adus cartușe și niște scrisorele...

— Și ce-ți mai scrie prietenul tău, generalul Sidorin?

— Leatul meu? Întrebă Kudinov, neobișnuit de vesel, și continuă vorbirea pe același ton glumeț. Scrie să ne ținem din răspuțeri și să nu-i lăsăm pe roșii să treacă încoace. Și mai scrie că Armata Donului e gata să treacă la ofensiva hotărâtoare.

— Frumos mai scrie!

Kudinov schimbă glasul, mai serios.

— Vor rupe frontul! Ți-o spun numai ție și rămâne strict secret! Peste o săptămână, o să rupă frontul Armatei a 8-a roșii. Trebuie să ne ținem pe loc.

— Și așa ne ținem.

— La Gromok, roșii se pregătesc pentru trecere.

— Tot mai ciocănesc și acum cu topoarele? se minună Grigori.

— Tot ciocănesc... Și tu ce-ai mai văzut? Unde mi-ai fost? Nu cumva ai chiulit la Vioșenskaia? Te pomenești că nici n-ai fost plecat! Alaltăieri, mi se pare, te-am căutat prin toată stanița, și iată că vine un curier și zice: „Nu l-am găsit pe Melehov, la el acasă, dar din odaie a ieșit o frumusețe de femeie și mi-a spus: «Grigori Panteleevici a plecat», și avea ochii plânși”. Atunci m-am gândit: „Ehei. Pesemne comandantul nostru de divizie petrece cu drăguța lui, și de asta se ascunde de noi...”

Grigori făcu o strâmbătură. Gluma lui Kudinov nu-i era pe plac.

— Ar fi bine să nu dai ascultare la tot soiul de palavre și să-ți alegi curieri cu limbi mai scurte! Iar dacă îmi vei trimite d-ăia limbuți, o să le tai limba cu sabia... ca să nu mai trăncănească verzi și uscate.

Kudinov râse cu hohote și-l pocni pe Grigori peste umăr.

— Câteodată parcă nu mai ești în stare să știi și tu de glumă! Hai, s-a isprăvit cu iznoavele! Am să-ți spun și ceva despre treburile serioase. Ne-ar trebui un prizonier, o „limbă” – asta-i una. Iar a doua – n-ar fi rău să trecem noaptea vreo două sotnii de călăreți, știi, undeva, nu mai încolo de hotarul de la Kazanskaia, ca să-i hărțuim pe roșii. S-ar putea chiar să le trecem la Gromok, să-i bage în sperieți... Tu ce zici?

Grigori tăcu o clipă, apoi răspunse:

— N-ar fi rău.

— Dar tu, zise Kudinov, apăsând pe acest „tu”, ai să conduci sotniile?

— De ce tocmai eu?

— Le trebuie un comandant vrednic, iată de ce! Ba încă un comandant foarte vrednic, fiindcă este o treabă foarte serioasă. Dacă dă greș trecerea, se poate întâmpla să te aștepte o înfrângere așa de strașnică, încât să nu se mai întoarcă niciunul!

Măgulit, Grigori consimți, fără să se mai gândească:

— Bine, am să mă duc eu!

— Noi am făcut oarecare planuri și uite cum am socotit, zise cu înviorare Kudinov, sculându-se de pe scaun și măsurând cu pașii podeaua odăii, care scârțâia sub greutatea lui. Nu-i nevoie să te bagi prea adânc în spatele lor. Să-i scuturi în vreo două-trei sate de la Don, dar așa ca să li se acrească, să pui mâna pe obuzele și cartușele lor, să înhați câțiva prizonieri și să faci îndată calea întoarsă. Toate acestea, într-o singură noapte, și până dimineața să vii îndărăt, lângă vad... Este? Ei bine, fă-ți socotelile, și mâine ia-ți cazacii pe care-i vrei și dă-i drumul! Noi chiar ne-am spus de la început: nimeni nu este în stare să facă așa ceva, în afară de Melehov! Dacă vei face-o, Oastea Donului n-are s-o uite: îndată după ce ne vom uni cu ai

noștri, am să înaintez un raport către însuși atamanul de campanie. Am să-ți zugrăvesc toate meritele, și avansarea...

Kudinov privi la Grigori și amuți: liniștit până atunci, chipul lui Melehov se întunecă și se schimonosi de mânie.

— Drept cine mă iei? Grigori se sculă sprinten, cu mâinile la spate: Să mă duc pentru grade?... Mă cumperi? Mă momești cu avansarea. Să știi că...

— Stai, omule!

— ... scuipe pe gradele tale!

— Stai! Nu m-ai...

— ... Scuipe!

— Nu m-ai înțeles bine, Melehov!

— Ba te-am înțeles! oftă Grigori adânc și se așeză din nou pe scaun. Caută-ți altul, eu n-am să-i duc pe cazaci peste Don!

— Te-ai aprins din senin.

— N-am să-i duc! Să nu mai vorbim despre asta.

— Nu te silesc și nici nu te mai rog. Dacă vrei, du-i! Dacă nu, fă cum vrei! Acum suntem la ananghie și d-aia am hotărât să le tragem una, ca să nu-i lăsăm să pregătească trecerea. Iar cât privește avansarea ta, am vorbit numai așa, în glumă! Când ai să înțelegi odată de glumă? Și despre femeie, tot în glumă: te văd mânios și ce-mi zic? Hai să-l ațâț nițel! Crezi tu că eu nu știu că ești un bolșevic neisprăvit și că nu poți suferi niciun fel de grade? Și tu ai crezut că vorbesc serios? o întoarse Kudinov, și râdea atât de firesc, încât, o clipă, Grigori se gândi: „Poate că într-adevăr numai îl făcea pe prostul?” Nu, frate... ho-ho-ho! Te-ai încins degeaba! Zău, am vorbit în glumă! Am vrut să te necăjesc...

— De dus, tot nu vreau să mă duc peste Don! M-am răzgândit.

Kudinov rămase multă vreme tăcut, jucându-se cu capătul curelușei și păstrând cel mai desăvârșit aer de nepăsare, apoi zise:

— Ei bine, te-ai răzgândit ori ți-e frică, ce să mai împărțim firul de păr în patru!... Ceea ce-i mai rău, este că tot planul nostru cade baltă! Dar, bineînțeles, tot vom trimite pe cineva. Mai sunt oameni și în afară de tine... În ceea ce privește situația noastră, judecă și tu cât de prost stăm. Kondrat Medvedev ne-a trimis astăzi de la Șumilinskaia un ordin nou. Roșii trimit trupe împotriva noastră... Uite-l, citește-l și tu, fiindcă altfel poate că n-ai să mă crezi... Kudinov scoase din porthartă o foaie de hârtie galbenă, cu pete cafenii de sânge uscat pe margini, și o trecu lui Melehov. L-au găsit la comisarul unei așa-zise Companii Internaționale, un leton. A tras, bestia, toate cartușele, până la unul, și apoi s-a repezit cu arma în mână asupra

unui pluton întreg de cazaci... Se găesc oameni și la ei, cu nestrămutată hotărâre până la moarte... Pe comisar l-a doborât chiar Kondrat, iar ordinul l-a găsit în buzunarul lui de la piept.

Pe foaia galbenă, stropită de sânge, era tipărit cu litere mici, negre:

„O R D I N

Către Trupele Expediționare

8 Nr. 100

25 mai 1919

Bogucear

Se va citi în toate companiile, escadroanele, bateriile
și detașamentele

Să se isprăvească cu ticăloasa răscoală de pe Don!

Ora hotărâtoare a sunat!

S-au făcut toate pregătirile necesare. S-au concentrat forțe suficiente, urmând a fi aruncate asupra nemernicilor trădători. A sunat ceasul răfuielii cu Cain-ii, care, timp de două luni și mai bine, loveau mereu din spate armatele noastre de pe Frontul de sud. Toată Rusia muncitorească și țărănească privește cu scârbă și cu ură bandele de la Migulinskaia, Vioșenskaia, Elanskaia, Șumilinskaia, care, arborând mincinos steagul roșu, ajută ciocoii ultrareacționari, pe Denikin și pe Kolceak.

Soldați, comandanți, comisari ai trupelor de represiune!

Pregătirile s-au terminat. S-au concentrat toate forțele și mijloacele necesare. Unitățile voastre stau gata de luptă.

Acum, la primul semnal, înainte!

Cuiburile ticăloșilor trădători trebuie să fie nimicite. Cain-ii trebuie să fie stârpiți. Nicio milă pentru stanițele care vor opune rezistență. Să fie cruțați numai aceia care vor preda de bunăvoie armele și vor trece de partea noastră. Plumb, oțel și foc împotriva sprijinitorilor lui Kolceak și ai lui Denikin!

Tovarăși soldați, Rusia Sovietică își pune speranțele în voi. În câteva zile va trebui să curățim ținutul Donului de pata neagră a trădării. Ceasul din urmă a sunat.

Toți, ca unul, înainte!”

În ziua de 19 mai, Mișka Koșevoi fu trimis de Gumanovski, șeful de stat-major al brigăzii expediționare din Armata a 9-a, să ducă un plic la statul-major al Regimentului 32, care, pe cât știa el, se găsea în satul Gorbatovski.

În seara aceleiași zile, Koșevoi sosi în trap la Gorbatovski, dar statul-major al Regimentului 32 nu se mai afla acolo. Satul gema de căruțele fără număr din convoaiele eșalonului doi al Diviziei 23. Veneau de la Doneț, sub paza a două companii de infanterie, și se îndreptau spre Ust-Medvedița.

Mișka pierdu câteva ceasuri cutreierând tot satul, căutând să afle de la unul și altul în ce parte se găsește statul-major. În cele din urmă, un călăreț roșu îi spuse că statul-major al Regimentului 32 se afla, în ajun, în satul Evlantievski, lângă stanița Bokovskaia.

După ce dădu calului să mănânce, Mișka ajunse noaptea la Evlantievski. Dar statul-major nu mai era nici acolo. Trecuse de miezul nopții, când, înapoindu-se la Gorbatovski, Mișka nimeri în stepă peste o patrulă roșie călare.

— Cine-i? îi strigă cineva din depărtare.

— Om bun.

— Ia să te văd, ce fel de om bun ești... rosti încet, cu voce de bas, comandantul cu căciula albă și cu uniforma albastră.

Se apropie de Mișka.

— Din ce unitate?

— Brigada expediționară din Armata a 9-a.

— Ai vreo țidulă de la unitate?

Mișka arătă actul său. Cercetându-l la lumina lunii, comandantul patrulei întrebă, fără prea multă încredere în glas:

— Dar cum îi zice comandantului de brigadă de la voi?

— Tovarășul Lozovski.

— Și unde este ea acum?

— Dincolo de Don. Dar dumneata, tovarășe, din ce unitate ești? Nu cumva sunteți din Regimentul 32?

— Nu. Suntem Divizia 33 „Kuban”. Iar tu, de unde veneai acum?

— De la Evlantievski.

— Și încotro?

— La Gorbatovski.

— Nu mai spune! Păi, la Gorbatovski sunt acum cazacii.

— Nu se poate! se minună Mișka.

— Îți spun eu: acolo au intrat niște cazaci răzvrătiți. Tocmai de acolo venim.

— Și cum să ajung acum la Bobrovski? întrebă uluit Mișka.

— Asta, cum te-i pricepe.

Comandantul patrulei își porni calul negru, cu crupa lăsată, dar se întoarse în șa și-l sfătui pe Mișka:

— Hai cu noi, ca să nu-ți faci de petrecanie.

Mișka primi bucuros și rămase cu patrula, ajungând cu ea în aceeași noapte în satul Krujilin, unde se găsea Regimentul 294 „Taganrog”; predă plicul comandantului și, după ce îl lămuri asupra pricinilor care l-au împiedicat să-l înmâneze celui în drept, ceru învoire să rămână la regiment, în plutonul de cercetași călări.

Divizia 33 „Kuban”, proaspăt formată din trupele Armatei „Taman” și din voluntarii localnici din Kuban, era adusă în grabă de la Astrahan în sectorul Voronej-Liski. Una dintre brigăzile ei, din care făceau parte regimentele „Taganrog”, „Derbent” și „Vasilkov”, fusese trimisă împotriva răsculaților. Se întâmplase a fi tocmai aceea care se năpustise asupra Diviziei 1 a lui Melehov, respingând-o peste Don.

Mereu în luptă, brigada străbătuse în marș forțat ținutul din dreapta Donului, de la hotarul staniței Kazanskaia și până la satele mărginașe dinspre apus ale staniței Ust-Hopiorskaia, cuprinse cu flancul drept satele de la Cir și abia după asta făcu calea întoarsă, rămânând vreo două săptămâni la Don.

Mișka luă parte la lupta pentru cucerirea staniței Karghinskaia și a câtorva sate de la Cir. În dimineața zilei de 27, în stepă, dincolo de satul Nijne-Grușinski, comandantul companiei a treia din Regimentul 294 „Taganrog” își înșirase oamenii de-a lungul drumului și le citise proaspătul ordin. Lui Mișka Koșevoi i se întipăriseră în minte cuvintele: „... *Cuiburile ticăloșilor trădători trebuie să fie nimicite. Cain-ii trebuie să fie stârpiți...*” și: „*Plumb, oțel și foc împotriva sprijinitorilor lui Kolceak și ai lui Denikin!*”

După ce Stockman fusese omorât și după ce Mișka aflase despre moartea lui Ivan Alexeevici și a comuniștilor din Elanskaia, inima i se încrâncenase de o ură cumplită împotriva cazacilor. Nu mai stătea pe gânduri, nu-și mai pleca urechea la glasul slab al îndurării, atunci când vreun cazac răzvrătit cădea în mâinile lui. De atunci, nu mai găsea nicio cruțare, pentru niciunul. Cu ochii săi albaștri și reci ca gheața, privea cazacul, îl întreba: „Ei, ai luptat împotriva Puterii sovietice?” și, fără să-l

lase să răspundă, fără să se uite la chipul înlemnit al prizonierului, îl și izbea cu sabia. Îi tăia fără nicio milă și punea foc sub streășina caselor din satele părăsite de răsculați. Iar când boii și vacile, înnebunite de groază, năvăleau afară în ulițe, mugind și dărâmând gardurile gospodăriilor cuprinse de foc, Mișka trăgea în plin cu arma.

Ducea un război nemilos, neînduplecat, împotriva huzurului căzăcesc, împotriva trădării și a traiului așezat, tihnit, care dăinuise de veacuri sub acoperișurile caselor zdravăn înfipite în pământ. Moartea lui Stockman și a lui Ivan Alexeevici îi ținea ura veșnic nestinsă, iar cuvintele din ordin nu arătau altceva decât simțămintele lui Mișka, înfățișate cu cea mai mare limpezime... În aceeași zi, împreună cu trei tovarăși, arse vreo sută cincizeci de case din stanița Karghinskaia. Într-un depozit de la o dugheană, găsisse un bidon cu gaz, și o luă prin piață, strângând în palma neagră o cutie cu chibrituri, iar în urma lui răsăreau valuri de fum amar și vâpăi de foc, mistuind casele frumoase și împodobite, cu acoperișuri de lemn alb, ale negustorilor, ale popilor, ale cazacilor înstăriți, ale aceluia care, „*prin viclenia lor au împins la răscoală gloata orbită de cazaci*”.

Patrula de cercetași călări intra cea dintâi în satele părăsite de inamic, iar până când prididea să ajungă și infanteria, Koșevoi avea timp să prefacă în scrum cele mai bogate case. Ardea de nerăbdare să ajungă la Tatarski, să răzbune tovarășii, pe Ivan Alexeevici și pe comuniștii din Elanskaia, și să dea foc la o jumătate din toate casele satului. Hotărâse în gând casele ce trebuiau arse, iar dacă unitatea sa ar fi luat-o cumva de la Cir mai la stânga, ocolind Vioșenskaia, Mișka se gândise să plece singur, fără să ceară învoire nimănui, și să se abată pe la satul său de baștină.

Mai era și o altă pricină care îl îmboldea să meargă la Tatarski... În cei din urmă doi ani, în timpul scurtelor sale întâlniri cu Duniașka Melehova, un simțământ încă nerostit prin vorbe făcuse legătura între sufletele lor. Chiar degetele negricioase ale Duniașkăi îi țesuseră o punguliță de tutun, înflorind-o cu lână de culori vii; tot ea îi aduse pe ascuns iarna o pereche de mănuși de lână cenușie de capră, ferindu-se să n-o vadă rudele, și tot a Duniașkăi fusese cândva batista brodată, pe care Koșevoi o păstra cu sfințenie în buzunarul de la piept al bluzei sale militare. Cât de dragă îi era micuța batistă, care păstra de trei luni aceeași mireasmă a trupului de fată, plutitoare, suavă, ca adierea de fân! Când rămânea singur și o scotea din buzunar, o amintire tulburătoare venea totdeauna să-i frământe sufletul: popul argintat de chiciură lângă fântână, răbufnirile de viforniță din cerul posomorât, buzele pietroase și tremurătoare ale Duniașkăi, firișoarele de

zăpadă sclipind cristalin și topindu-se pe genele ei întoarse...

Își făcea pregătirile cu toată sârguința. Din peretele unei case negustorești din Karghinskaia, smulsese un covoraș înflorat, îl pusese pe cal în loc de teltie, și avu astfel o teltie într-adevăr minunată, de toată frumusețea, înveselind de departe ochiul cu nemaivăzuta-i bogăție de culori și desene. Dintr-un scrin căzăcesc luase o pereche de nădragi cu lampas, aproape noi, își făcu trei perechi de obiele din șase tulpane, mai băgând în cobur și o pereche de mănuși de ață femeiești, pentru a le pune atunci când va ajunge pe colnicul de la Tatarski, și nu acum, în mijlocul vieții aspre de campanie.

O datină consfințită de veacuri cerea ca un ostaș care vine în satul său să fie frumos îmbrăcat, și Mișka, respectând acest obicei căzăcesc chiar și acum, când era în Armata Roșie, avea de gând să împlinească cu sfințenie vechea rânduială.

Avea un cal de soi, murg și cu nările albe. Pe fostul lui stăpân, un cazac din Ust-Hopiorskaia, îl omorâse cu sabia într-un atac. Calul era trofeul său și avea pentru ce să se simtă mândru de el: era și chipeș și iute, și ascultător, și ager în front. În schimb, șaua lui Koșevoi era așa și așa, mai curând o șa de duzină, cu poclada roasă și peticită, cu chinga de dinapoi înjghebată dintr-o curea crudă și cu scările roase de rugina veche, care nu se lăsa curățată cu toată înverșunarea lui să-i vină de hac. Nu mai puțin sărăcuț, fără nicio podoabă, era și căpăstrul, cu tot ce ținea de el. Trebuia să facă ceva, pentru ca măcar căpăstrul să se înfățișeze ceva mai abitir. Mișka se canonise mult pentru dezlegarea acestei probleme, când deodată îi veni un gând fericit. Lângă o casă negustorească, chiar în piață, stătea un pat alb nichelat, scos de către slugile negustorului din casa cuprinsă de foc. În colțurile lui, străluceau orbitor în bătaia soarelui niște globuri albe. N-avea decât să le scoată sau să le rupă de acolo, să le prindă apoi de zăbale, și totul ar fi arătat deodată altfel. Chiar așa și făcu: deșurubă globurile, care erau goale pe dinăuntru, și le legă cu câte un șiret de mătase – două, de inelele zăbalelor, iar câte unul din fiecare parte la căpețea; și globurile se încinseră în scânteieri grozave, ogindind în ele soarele alb de amiază. Sclipeau atât de tare, încât calul începu să umble cu ochii închiși, cu pași nesiguri și poticnindu-se. Dar, cu toate că văzul calului suferea atâta din pricina acestor luciri de fulgere, cu toate că ochii lui orbiți de razele soarelui lăcrimau mereu, Mișka nu scoase de la căpăstru niciun glob.

Curând sosi clipa plecării din Karghinskaia, pe jumătate mistuită de pârjol, duhnind a cărămidă afumată și a cenușă.

Regimentul avea să meargă spre Don, în direcția staniței Vioșenskaia. Iată de ce lui Mișka nu-i fusese prea greu să ceară învoire comandantului plutonului de cercetare, ca să poată pleca pe o zi să-și vadă neamurile.

Comandantul nu numai că-i dăduse o scurtă permisie, dar făcuse și ceva mai mult pentru el.

— Ești însurat? îl întrebă pe Mișka.

— Nu.

— Ai vreo țiitoare, sigur?

— Cum? Ce-i aia? se minună Mișka.

— Ei, o muiere!

— Aha-a!... Nu, n-am! Am o drăguță. O fată mare...

— Dar un ceas cu lanț ai?

— N-am, tovarășe.

— Nu prea ești pricopsit! Și comandantul cercetașilor, un om din Stavropol, fost plutonier reangajat în vechea armată, care de multe ori fusese acasă în permisie și știa din experiență cât de amar este să vii golan din unitate, scoase de la pieptul său lat un ceas, cu un lanț neobișnuit de gros, spunându-i: Ești un ostaș vrednic! Ia-l! Să-l porți acasă, să scoți din minți fetele cu el și să mă pomenești cu o vorbă bună. Am fost și eu tânăr, și câte fete am mai stricat, câte muieri am mai întins, numai eu știu! Lanțul este de aur nou, american... Dacă are să te-ntrebe cineva, chiar așa să-i spui. Iar dacă nimerești peste unul mai pisălog, începând să se lege de tine și cerându-ți să-i arăți unde-i marcat, trage-i una peste bot!... Sunt și cetățeni d-ăia obraznici; cu dâșii nici să nu stai de vorbă: dă-le la cap. Mie mi s-a întâmplat de mai multe ori, ba la vreo cârciumă, ba în vreo casă de toleranță, adică la bor... Sare la mine un conțopist, un funcționaraș sau un vânzător și vrea să mă facă de râs și de ocară, față de toată lumea: „Ți-ai tras lanțul peste toată burta, de parcă ar fi de aur curat!... Dar unde-i marca, pot să văd și eu?” Iar eu nu-l lăsam niciodată să mă zăpăcească: „Marca? Uite-o!” Și blajinul șef al lui Mișka își strânse pumnul negricios, cât un cap de copil, și-l zvâcni înainte cu o înfricoșătoare și feroasă putere.

Mișka își prinse lanțul și ceasul, se bărbieri la lumina focului, își echipă calul și porni la drum. În zori de zi ajunsese la Tatarski.

Satul era același, și scunda clopotniță de lângă biserica de cărămidă își ridica spre cerul albastru aceeași cruce aurită și tocită de vechime; casele mari ale popilor și ale negustorilor tot se mai sumețeau în piață, și același plop mai șușotea încă pe limba lui dragă, cunoscută din copilărie, înălțându-se deasupra cocioabei dărăpănate a lui Koșevoi...

Uimea numai tăcerea adâncă, atât de neobișnuită, care se întinsese ca o plasă de păianjen pe ulicioare. Peste tot, nicio țipenie de om. Toate casele aveau obloanele trase, iar ici-colo se vedeau și lacăte la uși; dar cele mai multe uși erau larg deschise. Ai fi zis că o molimă cumplită străbătuse satul cu picioarele ei negre, golind casele și ulițele de oameni, lăsând pustii și moarte sălașurile lor.

Niciun țipat, niciun muget de vită, niciun cântec de cocoș. Numai vrăbiile ciripeau de zor, ca înainte de ploaie, sub streșinile caselor și prin grămezile de vreascuri uscate.

Calul lui Mișka intră în ograda părintească. Niciunul dintre neamurile lui nu-i ieși în întâmpinare. Ușa tindei era larg căscată; lângă prag se zăreau împrăștiate pe jos o obială ostășească ruptă, o bucată de tifon scorojită și neagră de sânge, capete împutite de găini, acoperite de muște, și fulgi. Se vedea că ostașii roșii mâncaseră acolo cu câteva zile înainte, lăsând peste tot cioburi de oale sparte, oase de găini, mucuri de țigări și bucăți de ziare cu urme de cizme... Înăbușindu-și oftatul greu, Mișka intră în odaie. Acolo totul era la fel, ca întotdeauna; i se păru numai că cineva ar fi ridicat puțin ușița chepengului în care se păstrau toamna pepenii.

Mama lui Mișka avea obiceiul să ascundă acolo merele uscate, ca să nu le mănânce copiii.

Mișka își aduse aminte și se apropie de ușiță. „Se poate oare ca mama să nu mă fi așteptat? Poate a mai ascuns ceva pe aici”, se gândi el. Își scoase sabia și încercă să ridice oblonul, care scârțâi și se deschise. Un iz de mucegai și de umezeală se ridică din pivniță. Mișka se aplecă în genunchi. Ochii nedepriși cu întunericul au avut nevoie de mult timp până când zăriră o față de masă veche pe care se afla o sticlută cu basamac, o tigiaie cu jumări acoperită de mucegai, o bucată de pâine pe jumătate roasă de șoareci și o oală de pământ, acoperită bine cu un fund rotund de lemn... Bătrâna își așteptase feciorul. Îl așteptase ca pe oaspetele cel mai drag! Inima lui Mișka tresări de dragoste și de bucurie, atunci când cobora în pivniță. Cu câteva zile în urmă, toate lucrurile acestea, așezate cu grijă pe fața de masă roasă, dar curățică, fuseseră atinse de mâinile grijulii de mamă!... Deasupra lor, atârnat într-un cui, se vedea un sac de pânză albă. Mișka îl luă grăbit și găsi în el o pereche de primeneli vechi, dar cârpite cu dibăcie, spălate și călcate.

Șoarecii spurcaseră mâncarea, lăsând neatins numai laptele și basamacul. Mișka goli sticla, bău și laptele, care se făcuse neînchipuit de rece, își luă rufele și ieși afară din pivniță.

Bătrâna pornise fără îndoială dincolo de Don, în pribegie. „I-a fost frică să rămână... cu atât mai bine! Tot ar fi omorât-o cazacii. Cred că și așa a pățit multe din pricina mea”, își zise el în gând. Mai zăbovi o clipă și ieși din casă. Își dezlegă calul, dar nu îndrăzni să meargă la Melehovi: gospodăria lor era chiar pe malul Donului, și un țințaș mai dibaci de dincolo putea să-l nimerească cu un glonț de plumb, fără înveliș, așa cum erau încărcăturile răsculaților. Mișka se hotărî să treacă pe la Korșunovi, apoi să se-ntoarcă pe înserate în piață și să dea foc casei lui Mohov și celorlalte case ale negustorilor și ale popilor.

Călărind înainte prin dosul caselor, ajunse la ograda largă a lui Korșunov, intră pe poarta deschisă, își legă calul de gard și dădu să intre în casă, când moș Grișaka se ivi în cerdac. Capul lui, alb ca zăpada, tremura; ochii spălăciți de bătrânețe clipeau dureros. Mondirul cenușiu de cazac, croit parcă pentru veșnicie, cu petlițe roșii la gulerul soios, era încheiat la toți nasturii, dar nădragii, largi ca un sac, îi alunecau în jos, și bătrânul mereu îi trăgea.

— Noroc, moșule! zise Mișka, oprindu-se lângă cerdac și jucându-se cu biciușca.

Moș Grișaka tăcea. Privirea-i ursuză era încărcată de scârbă și mânie.

— Noroc, am zis! rosti Mișka, ceva mai tare.

— Noroc să dea Dumnezeu, rosti bătrânul în silă.

Îl cerceta pe Mișka cu aceeași încordare dușmănoasă. Iar Koșevoi stătea nepăsător, cu un picior scos înainte, jucându-se cu biciușca, încruntându-se și țuguindu-și buzele pline ca de fată.

— Moș Grișaka, de ce n-ai plecat peste Don?

— Dar de unde știi cum mă cheamă pe mine?

— Dacă sunt născut aici!

— Și care ți-s neamurile?

— Koșevoi.

— Feciorul lui Akimka? Al celui care-a fost argat la noi?

— Al lui.

— Va să zică, tu ești, puiule? Mișka ți-au spus la sfântul botez? Bine, bine! Ești leit tat-tău! Ăla se bălega în strachina din care mânca; și tu, adică, ești de aceeași teapă?

Mișka își scoase o mânășă și se încruntă și mai mult:

— Oricine aș fi ori n-aș fi, nu-i treaba ta! Te-ntreb: de ce n-ai plecat peste Don?

— N-am vrut și n-am plecat. Da' tu? Te-ai făcut slugă la antihrist? Ți-ai

pus steaua roșie pe șapcă? Care va să zică, scârnăvie, fecior de cățea, mergi împotriva noastră, împotriva cazacilor? Împotriva acelora din satul tău?

Cu pași șubrezi în balamale, moș Grișaka coborî treptele. Se hrănea pesemne ca vai de dânsul, după ce tot neamul Korșunovilor plecase peste Don. Părăsit de rude, istovit și neîngrijit, bătrânul stătea în fața lui Mișka și-l privea cu mirare și cu mânie.

— Da, sunt împotriva lor! răspunse Mișka. Stai să vezi cum o să le facem seama!

— Dar în sfânta scriptură ce scrie?... Cu ce măsură măsurăți, tot așa vi se va măsura și vouă. Ce-ai de zis?

— Ascultă, moșule, nu mă turui la cap cu sfintele scripturi, nu pentru asta am venit aici! se încruntă Mișka. Cară-te îndată din casă!

— Adică, cum?

— Uite așa!

— Da' ce vrei tu?...

— Nimic! Cară-te, am spus!...

— N-am să plec din ograda mea. Știu tot rostul lucrurilor... Tu ești sluga lui antihrist și porți pe șapcă semnul său! Chiar despre voi stă scris la prorocul Ieremia: „Am să-i hrănesc cu pelinul și cu fierea, și va pogorî de la ei pângărirea preste tot pământul”. Și așa este: s-a răsculat fratele împotriva fratelui său, și fiul împotriva tătăne-său...

— Ți-am spus o dată, moșule, nu mă năuci la cap! Ce mai frați și fii? Aici totul e limpede: taică-meu a muncit pentru voi până ce-a închis ochii, iar eu v-am treierat până la război grâul vostru, deșelându-mi spinarea tânără cu sacii voștri, dar acum ne-a venit vremea să ne răfuim... Ieși din curte, am să dau foc casei! Ați stat în case bune, dar acum mai stați așa cum am stat noi, prin bordeie!... Ai înțeles, moșule?

— Da-da! Chiar așa vine! Chiar așa scrie în cartea prorocului Isaia: „Și vor pogorî, și zări-vor leșurile de oameni care au greșit împotriva mea. Viermii lor nu vor avea sfârșit, și focul lor nu se va stinge, și vor fi de ocară tuturor celor vii”...

— Ei, n-am venit la nuntă! rosti Mișka, înăbușindu-și turbarea. Ieși sau nu?

— Nu! Piei din ochii mei, vrăjmașule!

— Tocmai din pricina voastră se face război, neam încăpățânat! Voi răsculați poporul și-l asmuțiți împotriva revoluției... Și Mișka scoase grăbit carabina de la umăr.

Lovit de glonț, moș Grișaka căzu pe spate și mai avu putere să spună:

— Adică... nu din voia mea... ci prin voia Domnului nostru Dumnezeu mă înfățișez judecății... Doamne, primește sufletul robului tău... în pace...

Horcăi, o șuviță de sânge îi ieși de sub mustățile albe.

— Are să te primească! De când ar fi trebuit să te trimit în iad, diavol bătrân!

Ocolind cu scârbă trupul moșneagului întins lângă trepte, Mișka se urcă grăbit în cerdac.

Talajul uscat, adus de vânt în tindă, se aprinse cu flacăra trandafirie; peretele de scânduri, ce despărțea camera de tindă, luă repede foc. Fumul se ridică până în tavan și, mânat de șuvoiul aerului, se repezi în odăi.

Koșevoi ieși afară și, pe când dădea foc magaziei și hambarului, focul țâșni afară din casă, pârâind și lingând cu nesaț cercevelele de brad ale ferestrelor, întinzându-și brațele lacome spre acoperiș...

Mișka rămase să doarmă până în seară într-o livadă vecină, la umbra măracinișului împletit cu hamei sălbatic. Calul său, fără șa, cu picioarele dinainte legate, păștea lângă el, rupând alene firele zemoase de secăriță. Era pe-nserate, când, îmboldit de sete, calul necheză, trezindu-și stăpânul.

Mișka se sculă, își vârî mantaua în plasă, își adăpă calul la o fântână din apropiere, apoi puse șaua, încălecă și o luă pe ulicioară.

Casele lui Korșunov arseseră până la temelie; tăciunii negri mai fumegau încă, și fumul slab, înecăcios, se lățea împrejur. Din toată gospodăria nu rămăsese decât temelia înaltă de piatră și cuptorul pe jumătate prăbușit, ridicându-și spre cer coșul negru.

Koșevoi se îndreptă spre casa Melehovilor.

Ilinișna era lângă hambar, culegând surcele în șorț. Fără să coboare din șa, Mișka deschise portița și intră în ogradă.

— Noroc, tușico! o salută el cu blândețe pe bătrână.

Ea se sperie și nu rosti nicio vorbă; își lăsă mâinile în jos și surcelele se împrăștiară din șorț...

— Noroc, tușico!

— Noroc... să dea Dumnezeu... îngăimă nelămurit Ilinișna.

— Sănătoasă, voinică?

— Ce mai sănătate! Abia îmi târâi zilele.

— Dar unde sunt oamenii voștri?

Mișka descălecă și se apropie de magazie.

— Dincolo de Don...

— Îi așteaptă pe cadeți?

— Asta nu-i treabă de femeie... Nu mă pricep...

— Dar Evdokia Panteleevna e acasă?

— A plecat și ea peste Don.

— Dracu' i-a pus să plece! Vocea lui Mișka tresări și răsună mai puternică, întărită de mânie. Uite ce am să-ți spun: Grigori, feciorul dumitale, este cel mai cumplit vrăjmaș al Puterii sovietice. O să trecem de partea cealaltă și, înainte de toate, lui avem să-i punem frânghia de gât. Dar Pantelei Prokofievici a fugit degeaba... Om bătrân și șchiop, mai bine rămânea acasă...

— Să aștepte până ce-l omoară? Întrebă cu asprime Ilinișna, luând de la capăt culesul surcelelor.

— Mai are mult până la moarte. Poate că s-ar fi ales cu o biciuală bună, dar de omorât nu l-ar omorî nimeni. Iar eu, bineînțeles, n-am venit la voi numai ca să vorbesc despre toate astea. Mișka își potrivea lăntugul de la ceas pe piept și-și plecă privirile. Am venit doar ca s-o văd pe Evdokia Panteleevna. Rău îmi pare că e în pribegie, dar, ca uneia care ești mama ei, să-ți spun ce aveam să-i spun ei. Și iată ce anume: îi duc de mult dorul, însă acum n-avem timp să murim după fete; ne războim cu dușmanii revoluției și-i zdrobim fără cruțare. Pe urmă, când îi vom strivi cu totul, și când în toată lumea se va așeza Puterea sovietică pașnică, atunci am să vă trimit și eu pețitori după Evdokia a voastră.

— Nu-i potrivită vremea ca să vorbim despre așa ceva!

— Ba este! Mișka se încruntă, o zbârcitură de încăpățănare îi brăzdă fruntea între sprâncene. Nu este vreme de pețit, dar de vorbit e voie să vorbim. Și n-am cum să aleg altă vreme pentru asta. Astăzi sunt aici, iar mâine, poate au să mă trimită peste Doneț. De aceea țineam să vă spun dinainte să nu o dați pe Evdokia după nimeni, că are să vă fie rău. Numai dacă are să vă vie scrisoare de la unitate că sunt mort, numai atunci să primiți pețitori din partea altuia. Acum însă nu, că e dragoste între noi. Nu i-am adus plocon nimic, n-am avut de unde să iau. Dar dacă aveți nevoie de ceva lucruri burjuie sau negustorești, spuneți-mi: mă duc îndată să vă aduc.

— Doamne ferește! De când trăiesc, nu ne-am pricopsit din avutul altuia!

— Ei, cum vrei. Cele bune de la mine Evdokiei Panteleevna, dacă ai s-o vezi înaintea mea. Rămâi cu bine, și te rog mult, nu uita cele ce-am spus.

Fără să-i răspundă, Ilinișna porni spre casă, iar Mișka sări în șa și o luă spre piața satului.

La căderea nopții, ostași roșii coborâră de pe deal în sat. Glasurile lor

însuflețite răsunau pe ulicioară. Trei inși care mergeau spre Don, la pichet, ducând cu ei o pușcă-mitralieră, îl opriră pe Mișka, îi puseră câteva întrebări și-i cercetară actele. În dreptul cocioabei lui Semion Ceaun, mai întâlni alți patru. Doi cărau ovăz într-o căruță, alți doi, împreună cu nevasta ofticoasă a lui Ceaun, duceau undeva o mașină de cusut mare și un sac de făină.

Ceaunoaia îl văzu pe Mișka și-l salută.

— Dar ce-ai acolo, mătușă? întrebă Mișka.

— Uite, facem o gospodărie pentru femeia asta din clasa sărăcimii, răspunse vesel și repede unul. Îi ducem această mașină burghezească și acest sac de făină.

Mișka dădu foc la șapte case în șir; erau ale negustorilor Mohov și Atepin-Tața, fugiți peste Don, ale popilor Visarion și Pankrati și ale celor trei cazaci mai înstăriți. Abia după aceea plecă din sat.

Ajuns pe colnic, își întoarse calul. Jos, în Tatarski, focul se lătea ca o coadă de vulpe roșcată și scânteietoare, jucând pe fundul negru-cenușiu al cerului. Flăcările țâșneau, ridicându-se în sus, se oglindeau, sclipind, în apele repezi ale Donului, apoi se lăsau mai în jos, se aplecau spre apus, mistuind cu lăcomie clădirile.

Un vântuleț ușor de răsărit adia din stepă. Ațâța focul și purta departe de sat scrumul negru cu sinistrele scânteii gălbii...

CARTEA A PATRA

PARTEA A ȘAPTEA

1

RĂSCOALA DIN ȚINUTUL DONULUI DE SUS, ATRĂGÂND ASUPRĂ-I însemnate forțe ale trupelor roșii de pe Frontul de sud, îi îngăduise comandantului Armatei Donului nu numai să execute nestingherită regruparea unităților de pe frontul care acoperea Novocerkasskul, ci îi mai dăduse și răgaz să concentreze chiar în regiunea stanițelor Kamenskaia și Ust-Belokalitvenskaia o puternică grupare de izbire, alcătuită din cele mai dârze și mai de nădejde regimente, îndeosebi trupe din ținutul de jos și unități de calmuci, cu misiunea să acționeze în legătură cu unitățile generalului Fitzhalaurov și să dea peste cap la timp potrivit Divizia 12, care făcea parte din Armata a 8-a roșie, iar după asta, prin acțiuni în flancul și în spatele Diviziei 13 și a Diviziei „Ural”, să răzbească spre nord, pentru a se uni cu răsculații din ținutul de sus.

Planul pentru concentrarea grupării de izbire, întocmit din vreme de către generalul Denisov, comandantul Armatei Donului, împreună cu șeful statului său major, generalul Poleakov, fusese realizat aproape în întregime spre sfârșitul lunii mai. La Kamenskaia se aflau concentrate cam 16.000 baionete și săbii, cu 36 tunuri și 140 mitraliere; tot într-acolo veneau ultimele unități de cavalerie și regimentele alese din așa-zisa tânără oaste, alcătuită în vara anului 1918 din tinerii cazaci cărora le venise rândul la încorporare.

În acest timp, încolțiți din patru părți, răsculații continuau să respingă atacurile trupelor roșii de represiune. La sud, pe malul stâng al Donului, două divizii de răsculați se apărau cu îndârjire pe pozițiile lor și nu lăsau inamicul să treacă peste apă, cu toate că numeroasele baterii roșii, instalate pe toată întinderea frontului, trăgeau strașnic și aproape neîntrerupt asupra lor. Celelalte trei divizii înconjurau ținutul stăpânit de răsculați dinspre vest, nord și est, sufereau pierderi îngrozitoare, mai ales în sectorul de nord-est, dar nu dădeau îndărăt și se mențineau tot timpul la hotarele districtului Hopiorski.

Sotnia de tătăreni, care se nimerise chiar în dreptul satului său și se

plictisea de moarte din pricina inactivității silite, a făcut o dată o zarvă nemaipomenită în tabăra trupelor roșii: apărați de bezna nopții, câțiva cazaci s-au oferit de bunăvoie să treacă fără zgomot în dreapta Donului cu bărcile, atacă pe neașteptate un pichet roșu, omorârea patru ostași și puseră mâna pe o mitralieră. A doua zi, roșii au adus acolo în grabă o baterie de la Vioșenskaia, și ea deschise un foc năprasnic asupra tranșeelor de cazaci. Când cele dintâi șrapnele explodară printre cazacii din pădure, sotnia se grăbi îndată să părăsească tranșeele și se dădu îndărăt, cât mai departe de Don și cât mai adânc în pădure. Peste o zi, bateria fu dusă în altă parte, iar tătărenii se înapoiară din nou în tranșeele părăsite. Tirul bateriei le-a pricinuit ceva pierderi: schijele unui obuz au omorât doi tineri cazaci, dintre cei proaspăt sosiți, și au rănit pe vistavoiul comandantului de sotnie, un cazac venit din Vioșenskaia.

Urmase un răstimp de relativă acalmie, iar viața din tranșee se scurgea pe vadul obișnuit. Muierile veneau destul de des, aduceau noaptea pâine și rachiu, și cazacii nu prea duceau lipsă de mâncare: tăiaseră două junci de pripas și mai pescuiau zilnic prin laturi. Hristonea era socotit căpetenia treburilor pescărești. Avea în seama lui un năvod de zece stânjeni, părăsit de vechiu-i stăpân chiar la mal și căzut în mâinile sotniei. Trăgând năvodul, Hristonea începea totdeauna de la locurile mai adânci și se lăuda că nu se mai găsește niciun lac de pe câmpie pe care să nu-l fi străbătut el cu năvodul. După o săptămână de pescuit fără nicio zi de răgaz, cămașa și nădragii lui largi s-au împutit de izul umed de pește în așa măsură, încât în cele din urmă Anikușka refuză cu îndârjire să mai doarmă în același bordei cu dânsul, spunându-i:

— Răspândești o duhoare de somn putred! Dacă mai stau o zi aici, cu tine, toată viața n-am să mai pot pune o bucată de pește în gură...

Și de atunci, cu toată urgia țânțarilor, Anikușka dormea lângă bordei. Înainte de culcare, strâmbându-se scârbit, mătura cu un târn solzii și măruntaiele de pește care puteau, împrăștiate pe nisip, iar în fiecare dimineață, întors de la pescuit, Hristonea se așeza la intrarea bordeiului și trebăluia tot acolo, cu figura nepăsătoare și gravă, curățind și spintecând carașii. Roiuri de muște verzi și lacome de mortăciune se roteau în jurul lui; pâlcuri de furnici galbene, bătăioase, veneau să-și ia partea din pradă. Apoi sosea în goană Anikușka, gâfâind și țipând din depărtare:

— Alt loc n-ai? Fir-ar al naibii și dare-ar dracu' să te îneci cu un os de pește! Mai du-te și în altă parte, pentru Dumnezeu! Eu dorm aici, și tu mi-ai umplut tot locul cu mațe de pește, ai adus furnici din tot ținutul și ai

împutit toate, cale de o poștă, leit ca la Astrahan!

Hristonea își ștergea de nădrați cuțitul făcut tot de mâna lui, se uita gânditor și îndelung la mutra fără mustăți, aprinsă de mânie, a lui Anikușka și-i spunea liniștit:

— Păi asta înseamnă, Anikei, c-ai viermi în tine, dacă nu poți răbda miros de pește! Ce ar fi să mănânci usturoi pe inima goală, hai?

Și Anikușka pleca, scuipând și drăcuind.

Asemenea ciocniri se iscau în fiecare zi. Totuși, luată în întregime, sotnia ducea o viață pașnică. Cazanul plin avea darul să-i țină pe cazaci veseli și voioși, pe toți, în afară de Stepan Astahov.

Că va fi aflat el ceva de la cazacii din sat, sau, poate, să-i fi șoptit inima că Axinia și cu Grigori se văd la Vioșenskaia – oricum va fi fost treaba, destul că se lăsase pradă chinului din el, se luase la gâlceavă cu comandantul plutonului din senin și strigase în gura mare că nu vrea să se mai ducă în post.

Rămase așa două zile, tolănit în bordei, pe o cergă neagră cu matricola lui, tot oftând și fumând cu nesaț tutun sălbatic. Numai când află că Anikușka urma să fie trimis de comandantul sotniei la Vioșenskaia, după cartușe, abia atunci ieși din bordei. Mijindu-și ochii, înlăcrimați și umflați de nesomn, privi cu nedumerire parcă la frunzișul răsfirat și viu al copacilor legănați de vânt, la nourașii cu coamele albe rotindu-se sus pe cer, mai trase cu urechea la freamătul tulburător al codrului și o luă de-a lungul șirului de bordeie ca să-l caute pe Anikușka.

Se feri de cazaci; îl luă la o parte și-l rugă:

— Caut-o pe Axinia în Vioșki și spune-i din partea mea să vie să mă vadă. Mai spune-i că m-am umplut de păduchi, că izmenele și cămășile mi-s nespălate și... mai spune-i... Stepan tăcu o clipă, ascunzându-și pe sub mustăți zâmbetul încurcat, apoi sfârși: Spune-i că i s-a urât bărbatului fără dânsa și că o așteaptă să vie curând.

Noaptea, Anikușka ajunse la Vioșenskaia și într-adevăr o găsi pe Axinia. După ce se certase cu Grigori, stătea tot la mătușă-sa. Anikușka îi repetă cuvânt cu cuvânt toate spusele lui Stepan și, ca să fie mai convingător, mai adăugi de la dânsul că Stepan amenințase să vină el la Vioșenskaia, dacă Axinia nu se va înființa la sotnie.

Axinia ascultă porunca și începu să se pregătească. Mătușă-sa puse în grabă aluat la dospit și făcu niște lipii. Iar peste două ceasuri, ca o nevastă ascultătoare, Axinia plecă împreună cu Anikușka spre locurile unde se afla sotnia din Tatarski.

Stepan își întâmpină soția cu o tulburare zăvorâtă în el. Se uită iscoditor la chipul ei slăbit, încercă s-o descoasă pe departe, dar nu spuse nicio vorbă despre Grigori. N-o cercetă dacă l-a văzut sau nu. Numai o dată o întrebă, cu privirea plecată și ascunzându-și fața:

— Dar de ce ai mers la Vioșki prin partea de dincolo? De ce n-ai trecut încoace chiar în dreptul satului?

Axinia îi răspunse cu răceală că nu era chip să treacă Donul cu lumea străină, iar pe Melehovi n-a vrut să-i roage s-o ia cu dânșii. Și abia după ce rosti aceste vorbe, își dădu seama că, într-altfel tălmăcite, lăsau prea lesne de înțeles că nu-i socoate pe Melehovi de loc străini. Se încurcă: Stepan tocmai aceasta ar fi putut să înțeleagă. Și, pesemne, tocmai asta înțelesese. Sprâncenele îi tresăriră ușor și o umbră îi întunecă fața.

El își ridică ochii cu un aer întrebător și – bănuind această întrebare mută – ea se înroși de tulburare, supărată pe sine.

Cruțând-o, Stepan s-a prefăcut că n-a înțeles nimic; schimbă vorba, întrebând-o despre gospodărie, interesându-se de lucrurile pe care ea izbutise să le ascundă înaintea de a-și părăsi casa și voind să știe dacă le pusese într-un loc sigur.

Axinia prețui această mărinimie a bărbatului și, răspunzându-i la întrebări, se simțea tot timpul stânjenită, apăsată de ceva și – dorind să-l convingă că îndoiala ce se iscase între ei nu era vrednică de luat în seamă – îi vorbea dinadins rar și cu glasul cât mai stăpânit și rece, pentru a-și ascunde tulburarea.

Stăteau în bordei și vorbeau. Cazacii îi stinghereau mereu: ba unul, ba altul intra înăuntru. Veni și Hristonea și se tolăni îndată, să tragă un pui de somn. Văzând că tot nu vor putea schimba nici măcar două vorbe între patru ochi, Stepan, deși cu inima strânsă, o lăsă baltă.

Mulțumită de această împrejurare, Axinia se sculă, dezlegă grăbit boceluța și-și ospătă bărbatul cu lipiile aduse din staniță, apoi scoase rufele murdare din sacul lui de campanie și se duse să le spele la gârla din apropiere.

Tăcerea clipelor din preceasul revărsatului de zori și ceața azurie pluteau deasupra pădurii. Îngreunate de rouă, ierburile se plecau la pământ. Prin bălți, broaștele orăcăiau în cor dezordonat, iar undeva, la câțiva pași de bordei, în dosul unei tufe vâjnoase de arțar, un cristei scotea țipete scârțâitoare.

Axinia trecu pe lângă o tufă acoperită toată cu fire de păienjeniș, din creștet și până la trunchiul ascuns în iarba deasă ca peria. Firișoarele de

păienjeniș cu picături mititele de rouă sclipeau cu scânteieri de diamant. Cristeiul tăcu o clipă, apoi, înainte că iarba călcată de picioarele goale ale Axiniei să fi apucat a se înălța, începu iarăși; un nagăț ce-și luă zborul din gârlă îi răspunse cu un țipăt jalnic.

Axinia își scoase bluza și pieptarul, care o stânjeneau în mișcări, intră până la genunchi în apa caldă ca laptele proaspăt muls și începu să zolească. Un roi de musculițe dănțuia deasupra capului, țânțarii țiuiau subțirel. Din când în când, ea își trecea peste față mâna plină și arsă de soare, gonind țânțarii. Gândul îi era mereu la Grigori, la cearta lor cea din urmă, în preajma plecării lui la sotnie.

„Te pomenești că s-a și apucat să mă cate? Chiar în noaptea asta măntorc în staniță!”, își zise cu hotărâre și zâmbi la gândul întâlnirii cu Grigori, închipuindu-și cât de repede va veni împăcarea între dânșii.

Și, ciudat lucru! În timpul din urmă, gândindu-se la Grigori, fără să știe de ce, nu și-l mai închipuia tocmai așa cum era, îndealveea. În închipuirea ei nu mai răsărea Grigori din anii din urmă: un cazac zdravăn, plin de bărbăție, care văzuse și îndurase atâtea și atâtea, un om cu pleoapele apăsate de oboseală, cu vârfurile roșcovane ale mustăților negre, cu tâmplele atinse de cărunțeala pretimpurie și cu fruntea brăzdată de zbârcituri aspre – neștersele urme ale grelelor pătimiri din anii de război – ci același Grișka Melehov din trecut, cu grosolănia lui tinerească, cu mângâierile lui stângace, cu gâtul rotunjour și subțirel de om tânăr și cu buzele-i nepăsătoare, veșnic zâmbitoare.

Și aceasta o făcea pe Axinia să și-l simtă și mai drag și să-l iubească cu o duioșie aproape de mamă.

Uite și acum, după ce i-au înviat în amintire trăsăturile chipului drag cu o limpezime chinuitoare, începu să răsufle greu, surâzând, se îndreptă din șale și, aruncând la picioarele ei cămașa bărbatului pe care o spăla, șopti, luptându-se cu nodul cald și dulce de plâns ce i se ridica năvalnic în gât:

— Ai intrat în mine pentru toată viața, afurisitul!

Lacrimile o ușurară, dar străvezia lume a dimineții de azur își pierduse parcă toate culorile. Axinia își șterse lacrimile cu dosul palmei, aruncă înapoi părul ce-i cădea pe fruntea jilavă și privi îndelung și fără niciun gând, cu ochii împăienjeniți, urmărind zborul unui pescăruș mititel, cenușiu, căutându-și prada, dispărând în spuma trandafirie a ceții destrămată de vânt.

După ce isprăvi cu spălatul, întinse rufele pe tufe și se întoarse în bordei.

Hristonea nu mai dormea: ședea lângă ieșire, mișcându-și degetele de la

picioare, noduroase și strâmbe, și mereu încerca să intre în vorbă cu Stepan, dar acesta, tolănit pe cergă, fuma și nu scotea niciun cuvânt, încăpățânându-se să nu-i răspundă la întrebări.

— Care va să zică, crezi tu că roșii nu vor trece încoace? Taci? Ei, poți să tot taci. Dar eu cred că au să încerce să treacă prin vaduri... Neapărat, prin vaduri! Că nu mai au pe unde. Sau crezi că poate or să-și trimită cavaleria să treacă înot? De ce tot taci, mă Stepan? Te pomenești că suntem la un pas de lucruri hotărâtoare, și tu zaci ca un buștean!

Stepan sări în sus de necaz și răspunse mânios:

— De ce mă tot tehuiești? Măi, ce oameni! A venit nevasta la bărbat, și nu mai am pace de voi... Vă tot băgați cu întrebări năroade, nici nu mă lăsați să stau de vorbă cu muierea!

— Mi-am și găsit cu cine să vorbesc... mormăi bosumflat Hristonea; se sculă, își vârî picioarele goale în încălțările scâlciate și ieși afară, izbindu-se zdravăn cu capul în pragul de sus al ușii.

— Tot n-au să ne lase în pace, zise Stepan. Hai la pădure.

Și se îndreptă spre ieșire, fără să aștepte învoirea Axiniei, care, supusă, îl urmă.

Se întoarseră la bordei pe la amiază. Cazacii din plutonul doi, care stăteau culcați la umbra unei tufe de arin, își lăsară cărțile de joc zărindu-i, încetară vorba clipind cu înțeleș, râzând și suspinând cu prefăcătorie.

Axinia trecu pe lângă ei, țuguindu-și disprețuitor buzele și potrivindu-și din mers tulpanul alb cu horbotă, cam mototolit. O lăsară să treacă, fără a-i zice ceva, dar îndată ce Stepan, care mergea în urma ei, ajunse în dreptul cazacilor, Anikușka se sculă în picioare și se depărtă de cei culcați. Cu un respect fățarnic, îi făcu lui Stepan o temenea adâncă și zise în gura mare:

— Să-ți fie de bine!... Te-ai înfruptat de dulce!

Stepan zâmbi măgulit. Nu-i displăcea că oamenii l-au văzut întorcându-se din pădure, împreună cu nevasta. Într-o măsură, aceasta spulbera numai bine zvonurile despre dânșii, că n-ar fi ducând o viață de pizmuit... Dădu chiar voinicește din umeri, cu o sumețire făloasă, lăsând să i se vadă cămașa încă udă de sudoare și lipită de spinare.

Și abia atunci, încurajați, cazacii izbucniră în hohote și se porniră să vorbească voioși:

— A dracului muiere, măi fraților! Cămașa lui Stiopka, s-o storci, nu altceva... I s-a lipit de spate!

— Praf l-a făcut! A scos spumă dintr-însul!

Iar un flăcău tinerel, care nu-și luă ochii vrăjiți de la Axinia până când

dispăru în bordei, rosti cu voce pierdută:

— Să tot cutreieri lumea-n lung și-n lat, că nu mai găsești așa frumusețe de femeie, Doamne iartă-mă!

Cuvinte care-l ațâțară pe Anikușka să-l aducă pe pământ:

— Dar măcar încercat-ai s-o cauți prin lume ca s-o găsești?

Chipul Axiniei pâlise ușor la auzul deșănțatelor răstălmăciri; ea intră în bordei, strâmbându-se scârbită la amintirea clipelor petrecute adineauri cu bărbatul și a vorbelor destrăbălate ale tovarășilor săi. Stepan pricepu îndată ce se petrece în sufletul ei și-i zise împăciuitor:

— Să nu te superi, Xiușa, pe armăsarii ăștia. Vorbesc și dânșii aiurea, să le treacă de urât.

— Nici n-ai pe cine să te superi, zise Axinia cu voce surdă, scotocind în traistă de pânză și scoțând tot ce-i adusesse bărbatului. Și apoi, cu un glas și mai stins: Pe mine ar trebui să mă supăr, dar n-am inimă...

Tăceau. Nu mai aveau nimic să-și spună. Peste vreo zece minute, Axinia se sculă în picioare. „Îl vestesc acum că plec la Vioșki”, își zise în gând și deodată își aduse aminte că nu strânsese primenelile spălate și uscate ale lui Stepan.

Șezu mult timp la intrarea bordeiului, cârpind cămășile și nădragii lui Stepan, arși de sudoare, tot uitându-se la soarele care trecea de amiază.

Așa s-a făcut că nu mai plecă în ziua aceea. N-avu destulă tărie. A doua zi însă, de îndată ce răsări soarele, începu să se pregătească de drum. Stepan încercă s-o oprească, rugând-o să mai rămână măcar o zi cu el, dar ea se împotrivi cu atâta îndârjire în glas, încât nu mai căută s-o înduplece și se mărgini numai s-o întrebe înainte de despărțire:

— Ai de gând să stai la Vioșki?

— Deocamdată la Vioșki.

— De ce nu te-ai întoarce să rămâi la mine?

— Nu prea face să stau aci... cu atâția bărbați.

— Așa e... încuviință Stepan, despărțindu-se însă de ea cu răceală.

Bătea un vânt puternic dinspre sud-est. Venise în zbor de la o mare depărtare, ostenise de atâta drum străbătut noaptea, dar tot mai aducea pe aripile dimineții dogoarea pustiului de peste Marea Caspică și, rostogolindu-se pe câmpia înverzită de la stânga Donului, zvântă roua, topi ceața și îmbracă crestele de cretă ale dealurilor de pe mal într-o pâclă trandafirie și grea.

Axinia își scoase încălțările și, cu poala fustei prinsă în mâna stângă – pe iarba din pădure mai rămâneau stropi de rouă – mergea sprinten pe un

făgaș de codru părăsit de căruțe. Pământul jilav îi răcorea plăcut picioarele goale – și buzele fierbinți, lacome, ale vântului uscat de stepă îi sărutau gâtul, ca și pulpele dezvelite și pline.

Într-un luminiș de poiană, se așază să se odihnească lângă o tufă de măceș înflorit. Undeva, în apropiere, pe un iaz cruțat de arșiță, măcăiau ascuțit rațele sălbaticе ascunse în stufăriș, și un rățoi își chema răgușit tovarășa. Dincolo de Don țacăneau mitralierele – nu tocmai des, dar aproape neconținut – și, din când în când, bubuia tunul. Pe cestălalt mal, exploziile obuzelor păreau numai ecouri prelungi.

Apoi detunăturile se potoliră și lumea i se dezvălui Axiniei prin toate sunetele-i tainice. Foșneau în tremur frunzele verzui de frasin cu tivuri albe și frunzele de stejar, sculptate parcă în metal greu, iar dintr-un desiș de plopі se ridica un vuiet adânc, ca de mare. Departe-departe, un cuc număra cuiva, nelămurit și melancolic, anii câți îi mai avea de trăit; deasupra iazului trecu, fâlfâind din aripi, un nagăț moțat, întrebând: „Cine-i? Cine-i?” La doi pași de Axinia, o păsăruică sură bea apă din făgașul drumului, răsucind căpșorul pe spate și închizând pe rând câte un ochișor, de alintată plăcere. Bâzâiau bondarii acoperiți de polen catifelat; în cupele florilor din luncă se legăneau oacheșele albine sălbaticе, adunând polenul miresmat să-l ducă în zbor spre scorburile umbroase și umede. De pe ramurile de plopі picura seva. Din tufișul de păducel se înălța, răsfirându-se și plutind, un miros putred de frunziș vechi și mucegăit, de anul trecut.

Nemișcată, Axinia sorbea cu nesaț în piept feluritele miresme ale codrului. Asculta tainicele răsunete ale minunatelor și fără de număr zvonuri, cu care pădurea își trăia viața de totdeauna, slobodă și uriașă. În pământul mănos al luncii, înviorat de îmbelșugatele ape ale primăverii, încolțise și creștea atâta prinos de flori și de ierburi, încât ochii Axiniei rătăceau de la una la alta, nemaștiind la care să se oprească.

Cu amestec de zâmbire și suspin înăbușit pe buzele mute, dezmierdă încetіșor cu degetele frunzulițele unei floricele albastre, sfioase, fără nume, apoi se îndoi de mijlocul care începea să nu mai fie așa de mlădiu ca odinioară, să le miroasă – și deodată simți pe undeva, pe aproape, aroma dulce-înțepătoare a lăcrămioarelor. Le-a căutat cu mâinile printre ierburi și le-a găsit. Erau chiar alături, sub umbra nepătrunsă a unei tufe. Frunzele late, răsucite, mai apărau încă de soare, cu dârzenie, firicelul puțin încovoiat, cu micii clopoței albi ca neaua atârând jalnic în jos. Pe moarte erau frunzele stropite de rouă și de rugină gălbuie; suflul morții pătrunsese până și la floare. Cei doi clopoței mai de jos erau zbârciți și negri. Numai în

vârf, câteva albe mărgăritare, umede de rouă, sclipeau în soare ca într-o vrajă.

Și iată că în scurta clipă cât Axinia privi floarea, printre lacrimi, și-i sorbi trista mireasmă, iată că-și aminti deodată tinerețea dusă și toată viața-i întreagă, atât de săracă în bucurii. Se vede că îmbătrânise Axinia... Pe care femeie tânără ar fi mâhnit-o întâmplător amintirile, s-o doară inima și să plângă?

Așa, cu fața în jos, cu chipul înlăcrimat și îngropat în palme, rămase îndelung și adormi, alipindu-și obrazul ud și umflat de tulpanul făcut ghem.

Tot mai aprig sufla vântul, aplecând spre apus creștetele de plopi și de sălcii. În bătaia lui, trunchiul palid al frasinului se legăna, învăluit într-un nou raș alb de frunziș în vijelioasa fierbere. Vântul se lăsa tot mai jos, se năpustea asupra tufei de măceș, cu florile pe jumătate veștede, sub care dormea Axinia, și atunci, asemenea unui stol de păsări verzi ca din basme, frunzele țâșneau în sus, foșnind neliniștit, și petalele se scuturau ca niște fulgi trandafirii. Acoperită de ninsoarea lor roză, dormea Axinia și nu auzea nici vuietul surd al pădurii, nici bubuitul tunurilor de peste Don, cum nu simțea nici soarele, ajuns deasupra capului său descoperit și dogorind-o fără cruțare. Se trezi numai la auzul unui glas străin lângă ea și la sforăitul unui cal, și se ridică pe jumătate, în grabă.

Alături stătea un tânăr cazac cu mustațile bălane și cu dinții ca spuma. Ținea de dârlogi calul cu nările albe, zâmbea larg, mișca din umeri, țopăia și rostea cu o voce de tenor, ușor răgușită, dar plăcută, vorbele unui cântec vesel:

*Am căzut, nu m-am sculat
Și în jur m-am tot uitat
Și încolo,
Și încoace,
N-are cin' mă ridica!
Înapoi când am privit
Un cazac eu am zărit...*

— Las' că mă scol și singură! zise Axinia, zâmbind, și sări sprintenă în picioare, potrivindu-și fusta mototolită.

— Să-mi trăiești, puicuțo! Nu te mai țineau piciorușele, sau te-a furat, așa, pârdaľnica de lene? o salută cazacul vesel.

— M-a doborât somnul, răspunse Axinia, cam rușinată.

— La Vioșki te duci?

— La Vioșki.

— Vrei să te duc eu?

— Dar cu ce?

— Urcă-te-n șa, iar eu, pe jos. O să-mi faci cinste... Și căzăcelul îi făcu din ochi cu înțeles șăgalnic.

— Nu, du-te sănătos! Pot să merg și singură.

Dar cazacul dovedi o mare pricepere în dragoste și, pe deasupra, multă cutezanță. Folosind clipa în care Axinia își lega tulpanul, o cuprinse cu brațul scurt, dar vânjos, o trase cu putere spre el și încercă s-o sărute.

— Lasă prostiile! strigă Axinia și-l izbi din tot năduful cu cotul între ochi.

— Mândruța mea, de ce lovești? Uite ce rai e peste tot... Toate jivinele se iubesc... Hai, că nu-i păcat, într-o zi ca asta! șoptea cazacul, cu ochii micșorați de răs, gâdilând cu mustățile grumazul Axiniei.

Cu brațele întinse, apăsând fără mânie, însă puternic, cu palmele, chipul ars de soare și asudat al cazacului, Axinia încercă să scape din strânsoarea lui, dar el o ținea zdravăn.

— Prostule! Am o boală lumească... Lasă-mă! îl rugă ea, gâfâind și nădăjduind că această naivă viclenie o va scăpa de îndârjirea lui.

— Nu se știe... care are o boală mai veche!... mormăi cazacul, de astă dată printre dinți, și deodată o ridică cu ușurință în sus.

Dându-și seama că nu-i vorba numai de glumă și că totul ia o întorsătură urâtă, Axinia îl izbi și mai vârtos cu pumnul în nasul pârlit de soare și se smuci din brațele care o țineau încheștată.

— Sunt nevasta lui Grigori Melehov! Mai apropie-te o dată, neam de câine spurcat ce ești!... Las' c-o să te spui și ai să vezi ce pățești...

Fără să se bizuie numai pe puterea vorbelor, Axinia apucă un băț uscat și gros. Dar cazacul își pierdu îndată tot focul. Ștergându-și cu mâneca bluzei verzi mustățile de sângele care-i curgea șiroaie din amândouă nările, strigă cu părere de rău:

— Năroado! Muiere bezmetică! De ce nu mi-ai spus-o de la început? Uite ce sânge mi-ai scos pe nas... Nu ni-l vărsăm destul, bătându-ne cu dușmanul? Acum, uite, ni-l mai varsă până și muierile noastre...

Chipul i se încruntă îndată, plictisit și neprietenos. Lăsându-l să se spele cu apa luată în pumni dintr-o băltoacă de lângă drum, Axinia grăbi să se abată din potecă și străbătu repede poiana. Peste vreo cinci minute,

cazacul o ajunsese din urmă, îi aruncă o privire piezișă, nu zise nimic, îi zâmbi, apoi, potrivit-și cu grijă cureaua armei de la piept, se așternu la drum în trap săltat.

2

În aceeași noapte, lângă satul Malîi Gromcionok, un regiment al trupelor roșii trecu Donul pe plute de scânduri și de bârne.

Sotnia lui Gromok fu surprinsă pe nepregătite de ivirea lor, întrucât cei mai mulți cazaci se încinseseră la o petrecanie de pomină. În ajun, de cu seară, nevestele veniseră pe poziția sotniei, aducând cu ele merinde, cofițe și vedre de rachiu de casă. Spre miezul nopții, toți se întărâtară la o beție cumplită. Bordeiele se cutremurau de cântece, de chiotele femeilor bete, de râsetele și fluierăturile bărbaților... Până și cei douăzeci de cazaci din pichet luară parte la chef, lăsând la mitralieră doar doi servanți și o căldărușă de campanie plină de rachiu.

În liniște deplină, plutele ticsite de ostași roșii se desprinseră de malul drept al Donului. Ajunși la celălalt țărm, se răspândiră în trăgători și porniră în tăcere spre bordeiele săpate la vreo cincizeci de stânjeni de Don.

Pionierii care construiseră plutele vâsleau de zor, ducându-se după un nou transport de ostași roșii, care-și așteptau rândul la îmbarcare.

Timp de vreo cinci minute, de pe malul stâng nu se auzi nimic, afară de cântecele căzăcești urlate de bețivi. Dar iată că văzduhul se cutremură de bubuiturile grenadelor, mitraliera începu să latre, focuri de armă pârâiră deodată vălmășite, și strigătele: „Ura-a-a! Ura-a-a! Ura-a-a!” se rostogoliră până departe.

Sotnia din Gromok fu dată peste cap și, dacă scăpă de nimicirea desăvârșită, aceasta se datora numai faptului că întunericul nopții făcea urmărirea cu neputință.

Cei din sotnie se aleseră cu pierderi neînsemnate și, împreună cu muierile lor, fugiră în bezmetică neorânduială spre Vioșenskaia. Între timp, plutele aduceau mereu din dreapta Donului alte transporturi de ostași roșii, și două plutoane din batalionul I al Regimentului III, cu două puști-mitraliere, acționau de zor la flancul sotniei de răsculați din Bazki.

Noile întăriri trecute peste Don năvăliră în golul deschis. Înaintarea lor a fost însă foarte mult îngreunată, fiindcă niciun ostaș roșu nu cunoștea regiunea, unitățile n-aveau călăuze și, mergând orbește, dădeau mereu în bezna nopții peste lacuri și peste râpe adânci, pline cu apă, fără vaduri de

trecere.

Comandantul brigăzii, care conducea lupta, luă hotărârea să înceteze urmărirea până-n zori, pentru ca dimineața să aducă rezerve, să le concentreze pe căile de acces spre Vioșenskaia și să reia înaintarea, după o pregătire de artilerie.

Dar la Vioșenskaia se și luau măsuri grabnice pentru lichidarea spărturii. Ofițerul de serviciu de la statul-major trimise după Kudinov și Melehov, de îndată ce sosise în galop un agent, raportând despre trecerea roșilor. Din satele Ciornîi, Gorohovka și Dubrovka fură chemate sotniile călări din Regimentul „Karghinski”. Grigori Melehov preluă conducerea generală a operației. Trimise în grabă trei sute de călăreți în satul Erinski, cu misiunea de a întări flancul stâng și de a ajuta sotniilor din Tatarski și Lebeajenski să stăvilească năvala inamicului, dacă acesta ar fi întreprins cumva o manevră dinspre est, pentru a ocoli Vioșenskaia. Dinspre vest, în jos de-a lungul Donului, trimise detașamentul de necazaci din Vioșenskaia și una din sotniile pedestre din Cirski, ca să vină în ajutorul sotniei din Bazki; instală opt mitraliere în punctele amenințate și rămase cu două sotnii călări la marginea Pădurii Arse, așteptînd revărsatul zorilor și avînd de gînd să-i atace pe roșii călare.

Stelele din Cloșca cu Pui mai sclipeau încă pe cer, când detașamentul de necazaci din Vioșenskaia, care mergea încet prin pădure spre cei din Bazki, dădu peste dînșii tocmai în clipa când erau în plină retragere și, crezându-i inamici, o luă la sănătoasa după un scurt schimb de focuri. Oamenii din detașament trecură înot lacul larg ce desparte Vioșenskaia de cotul Donului, aruncînd în grabă pe mal încălțămîntea și hainele. Zăpăceala se lămuri repede, dar vestea că roșii se apropie de Vioșenskaia se răspîndi cu o uluitoare iuțeață.

Fugarii, care se adăposteau prin pivnițele din Vioșenskaia, se năpustiră spre miazănoapte, ducînd pretutindeni zvonul că roșii ar fi trecut Donul, că ar fi rupt frontul și că ar fi în plină ofensivă împotriva staniței...

Abia mijeau zorile, când Grigori, primind raportul despre fuga detașamentului de necazaci, se repezi în galop spre Don. Pușcașii din detașament își dăduseră seama de buimăceala fără temei și se întorceau la tranșee, vorbind în gura mare. Grigori se apropie de un grup de pușcași, întrebându-i batjocoritor:

— Ei, câți v-ați înecat, înotînd să treceți lacul?

Un pușcaș, ud learcă, răspunse încurcat, storcîndu-și cămașa din mers:

— Am înotat ca peștii! Ce să ne mai înecăm?

— Se poate întâmpla oricui, rosti firoscos altul, care n-avea nimic pe el, în afară de izmene. Dar comandantul nostru de pluton, ăla da, era cât p-aci să se-nece. N-a vrut să se descalțe că ține mult până când să desfacă moletierele. A înotat așa cum era, o moletieră i s-a desfăcut în apă și i-a încurcat picioarele... Ce mai urla! Cred că s-a auzit până la Elan...

După ce-l găsi pe Kramskov, comandantul detașamentului, Grigori îi dădu ordin să-și ducă pușcașii la marginea pădurii și să-i orânduiască în așa fel, ca să poată lovi la nevoie, cu foc din flanc, lanțurile de trăgători roșii; apoi grăbi spre sotniile sale.

La jumătatea drumului, se întâlni cu un curier de la statul-major. Omul își struni calul, care răsufla greu, și oftă cu ușurare:

— În sfârșit, bine că v-am găsit!

— Ce-i cu tine?

— Am ordin de la statul-major să vă comunic că sotnia din Tatarski și-a părăsit tranșeele. Le e teamă să nu rămână încercuiți și se retrag spre movilele de nisip... Kudinov mi-a dat ordin să vă spun să vă duceți pe dată acolo.

Luând cu el vreo jumătate de pluton de cazaci cu cei mai buni cai, Grigori străbătu pădurea și ieși în drumul mare. După douăzeci de minute de goană, erau lângă lacul Golii Ilmen. În stânga lor, cuprinși de spaimă, tătărenii fugeau care încotro. Veteranii și cazacii mai încercați se mișcau fără grabă, ținându-se cât mai aproape de lac și ascunzându-se în păpurișul de pe mal; cei mai mulți însă, mânați pesemne de singura dorință să ajungă cât mai repede la pădure, tropoteau drept înainte, fără să le pese de focul rar de mitralieră.

— Pe ei! Croiește-i cu biciușca! răcni Grigori, cu ochii strâmbați de turbare, și o luă cel dintâi la goană în urma fugarilor.

În coada tuturor alerga în buiestru Hristonea, șchiopătând și făcând sărituri ciudate: în ajun, la pescuit, își spintecase călcâiul într-o trestie și de aceea nu mai putea goni cu toată iuțea la picioarelor sale de lungan. Grigori galopa în urma lui, cu biciușca ridicată în sus, deasupra capului. Auzind tropotul de copite, Hristonea privi îndărăt și mai slobozi o icneală de avânt la picioarelor.

— Unde fugi? Stai!... Stai, îți zic! țipă Grigori.

În zadar. Hristonea nici gând să se oprească. Dimpotrivă, își întetei goana, trecând într-un fel de galop caraghios de cămilă.

Și atunci, în culmea turbării, Grigori slobozi o îngrozitoare înjurătură de mamă, răcni sălbatic la cal și, ajungând în dreptul lui Hristonea, îi croi cu o

nespusă sete una peste spinarea udă de sudoare. Hristonea sări în sus, făcu un uriaș salt într-o parte – leit un iepure gonit de ogari – apoi se așeză pe pământ și începu să-și pipăie spinarea, cu grijă și fără grabă.

Cazacii, care veneau cu Grigori, treceau înaintea fugarilor, îi opreau, dar nu puneau în lucrare biciuștile.

— Arde-i!... Arde-i!... urla răgușit Grigori, vânturându-și biciușca frumos împletită.

Calul se învârtea sub el, se ridica în două picioare și nu voia să alerge înainte. După ce izbuti cu greu să-l îndrepte în partea voită, Grigori galopă spre acei care fugeau în fruntea tuturor. Îl observă din treacăt pe Stepan Astahov: se oprise lângă o tufă și zâmbea tăcut. Îl văzu pe Anikușka: acesta se lăsase pe vine, prăpădindu-se de râs, și, făcând palmele pâlnie, guița cu o voce ascuțită, de muiere:

— Fraților! Scăpați, dacă puteți! Roșii!... Pe ei! Prinde-i!

Grigori ajunsese din urmă încă un consătean, îmbrăcat cu o scurtă vătuită: acesta alerga neobosit, grozav de sprinten. Făptura lui puțin adusă de spate îi păru ciudat de cunoscută, dar n-avea timp să-și cerceteze amintirile și de aceea răcni la el din depărtare:

— Stai, neam de câine!... Stai, că te hăcuiesc!...

Deodată omul cu scurta vătuită își încetini fuga, se opri, și atunci, în clipa când el se întorcea, arătându-și nemăsurata tulburare cu gesturi caracteristice ce-i erau cunoscute din copilărie, Grigori, uluit la culme, înainte de a-i zări chipul, îl recunoscă pe tătâne-său.

Obrajii lui Pantelei Prokofievici erau scuturați de spasmi.

— Care va să zică, eu, tatăl tău, îs neam de câine? Pe mine vrei să mă căsăpești? Pe mine, tatăl care te-am făcut? strigă el cu un glas subțire și întretăiat.

În ochii lui fierbea atâta mânie nestăpânită și atât de cunoscută, încât toată furia lui Grigori pieri îndată și, strunindu-și cu putere calul, îi strigă:

— Nu te-am recunoscut de la spate! De ce urli, tată?

— Cum asta, nu m-ai recunoscut? Pe tat-tău?!

Această explozie de supărare bătrânească era așa de caraghioasă și așa de nelalocul ei, că Grigori începu să râdă și, venind în dreptul unchiașului, îi zise împăciuitor:

— Nu te supăra, tată! Ai pe tine un surtuc cu care nu te-am văzut niciodată și pe deasupra zburai leit un cal de curse, de nici nu se mai cunoștea că ești șchiop! Cum vrei tu să te recunosc?

După care, Pantelei Prokofievici, se domoli ca de atâtea ori în certurile

casnice, gâfâind și încuviințând cu o voce ceva mai liniștită:

— E adevărat, am alt surtuc... Mi-am dat dulama pe el... E greu să umbli cu coșcoagea dulamă pe tine. Iar cât privește piciorul... cum să mai fii șchiop, mă băiatule, cum? Spune și tu, când vezi moartea cu ochii? Ce-mi vorbești tu de picioare?

— Ei lasă, că mai avem până la moarte. Ia-o-ndărăt, tată!... Nu cumva ți-ai lepădat cartușele?

— Cum, îndărăt? se oțărî bătrânul.

Dar Grigori ridică glasul și, apăsând asupra fiecărui cuvânt, dădu comanda:

— Îți ordon să te-ntorci! Știi ce capeți pentru neascultarea comandantului, în fața inamicului?

Vorbele lui parcă l-ar fi vrăjit pe bătrân. Pantelei Prokofievici își săltă arma la spate și porni înapoi. Ajungând din urmă un alt bătrân, care pășea și mai încet tot într-acolo, rosti cu un oftat:

— Uite ce feciori lepezi pe lume! În loc să se poarte cu smerenie fiindcă ești tatăl lui, sau spre pildă, să te scutească de luptă, el mai întâi pe tine vrea să te vâre de-a dreptul în fundul iadului!... Da-a-a... Nu, vericule, răposatul Petro, Dumnezeu să-l ierte, a fost un om de aur! Și ce suflet bun avea!... Dar smintitul ăsta de Grișka, măcar că este și comandant de divizie, și dicorat de atâtea ori, și altele, dar e cu totul altceva. Parc-ar fi căptușit de buboaie, să nu te-atingi cumva de niciunul! Aista, la bătrânețile mele, are să mă sprijine cu furca-n...!

Tătărenii fugari au fost potoliți, fără prea multă bătaie de cap...

Peste puțin timp, Grigori adună toată sotnia, o duse într-un loc adăpostit și, rămânând în șa, lămuri în puține cuvinte:

— Roșii au trecut dincoace și dau zor să ocupe Vioșki. Acum au început o luptă lângă Don. Nu-i de glumit, și vă spun dinainte: să nu vă gândiți la fugă! Iar dacă veți mai fugi, să știți că dau ordin cavaleriei din Erinski să vă spintece cu săbiile, ca pe niște trădători! Grigori cercetă cu privirea gloata pestriță de consăteni, îmbrăcați fiecare în ce a dat Dumnezeu, și-și încheie cuvântarea, fără să-și ascundă disprețul: Prea mulți terchea-berchea sunt în sotnie la voi, și, uite, numai ăștia vă bagă în sperieți! Ați spălat putina și v-ați scăpat în nădragi! Halal de viteji!... Și vă mai ziceți cazaci! Mai ales voi, cei bătrâni. Băgați de seamă! Dacă ați venit ca să vă bateți, nu vă mai ascundeți capul între picioare!... Gata, pe plutoane, trap până la răzoare, apoi, de la tufe, spre Don. De acolo, drept la sotnia din Semionovski. Împreună cu ea, să mi-i izbiți pe roșii în flanc. Mișcă-te! Înainte-marș!

Tătărenii îl ascultară în tăcere și se îndreptară spre tufe, fără să mai rostească o vorbă. Moșnegii oftau cu necaz, uitându-se din când în când la Grigori, care galopa ca vântul, însoțit de cazacii săi. Bătrânul Obnizov, care mergea cot la cot cu Pantelei Prokofievici, îi zise cu încântare:

— Măi, ce fecior viteaz ți-a mai hărăzit Dumnezeu! Un vultur, zău! Ai văzut cum l-a croit pe Hristonea, cum i-a ars una la spate? Și uite, îndată a făcut rânduială!

Măgulit în simțirile lui de părinte, Pantelei Prokofievici se grăbi să încuviințeze:

— Nici vorbă! Așa feciori – poți să-i cauți ziua în amiaza mare cu lumânarea! Are toate dicorățiile – te pui cu dânsul? Uite și Petro, fie-i țărâna ușoară, tot fecior mi-a fost, și chiar cel dintâi născut, dar – nicio asemănare! Prea molâu, Domnul să-l știe, un neisprăvit! Avea un suflet de muieră în el!... Dar aista, da: e la fel cu mine! Chiar m-a întrecut în vârtute!

Însoțit de cele două grupe de cazaci, Grigori înainta încet spre Vadul Calmucului. Se credeau scăpați de orice primejdie odată ajunși la pădure, dar fuseseră zăriți de la postul de observare de pe celălalt mal. Două tunuri de-ale roșilor deschiseră focul. Primul obuz zbură deasupra creștetelor de sălcii și se înfundă undeva în pământul mlăștinos, fără să se spargă. Al doilea căzu în apropiere de drum, în rădăcinile dezgolite ale unui plop negru; o flacăra orbitoare țâșni, un bubuit îi asurzi pe cazaci, împrôșcându-i cu bulgări de pământ gras și cu așchii de lemn putred.

Amețit, Grigori duse mâna la ochi și se aplecă pe oblânc, simțind o izbitură surdă și moale, ca și cum ceva ar fi lovit în crupa calului.

Zguduind pământul, explozia sili caii cazacilor să se oprească pe loc și apoi să se repeadă înainte. Calul lui Grigori se ridică însă greoi în două picioare, se dădu îndărăt și alunecă încet, prăvălindu-se pe o parte. Grigori sări grăbit din scări și-l apucă de dârlogi. Două obuze mai trecură în zbor și după ele se așternu o binecuvântată tăcere. Un nouaș fumuriu de pulbere se întindea pe iarbă, de-a lungul marginii pădurii; mirosea a pământ reavăn și răscolit, a țândări, a lemn măcinat de putregai; undeva în desișuri, departe, țipau de zor coțofenele speriate.

Calul lui Grigori sforăia, îndoindu-și picioarele dindărăt zguduite de un tremur. Dinții galbeni se încleștară într-un spasm chinuitor; gâtul și-l ținea întins. Pe botul cenușiu, catifelat, se iviră clăbuci de spumă trandafirie. Tot trupul se cutremură într-un icnet puternic; spasmele îi unduiau pielea sub părul murg.

— S-a isprăvit cu sărmanul de el? Întrebă cu glas tare un cazac, venind în goană.

Fără să-i răspundă, Grigori privea țintă la ochii calului, care se împăienjneau treptat. Nu se uită la locul rănii și se feri doar puțin la o parte când calul făcu câteva mișcări zvâcnite, încercă să se ridice și deodată căzu în genunchi, cu capul înclinat, ca și cum și-ar fi cerut iertare stăpânului pentru o vină necunoscută de amândoi. Apoi se culcă cu un geamăt surd, se chinui să-și salte capul, dar se vedea că îl părăseau și ultimele puteri, trupul îi tremura tot mai rar, ochii i se întunecau de noaptea morții, gâtul i se scâldea în valuri de sudoare.

La chișițe, deasupra copitelor, mai băteau vinișoarele frământate de agonie, și pulpana roasă a șeii tresălta tot mai slab.

Grigori aruncă o privire piezișă spre burta calului: zări în partea stângă o rană adâncă și lată și șuvoaie de sânge fierbinte și negru, țâșnind ca dintr-un izvor; apoi spuse cazacului descălecat, bâlbâind, fără să-și mai șteargă lacrimile:

— Cu un singur glonț! Ai înțeles? Și-i dete *mauserul* său.

Încalecă un cal căzăcesc și grăbi spre locul unde își lăsase sotniile. Lupta era acolo în plină desfășurare.

La revărsatul zorilor, roșii porniră la ofensivă. Lanțurile lor de trăgători se ridicară în nori de ceață și se îndreptară în tăcere spre Vioșenskaia. Zăboviră un minut la flancul drept, lângă o râpă plină de apă, apoi își continuă drumul, cu valurile până la piept, ținând sus cartușierele și armele. Peste puțin timp, cele patru baterii de pe colnicul din dreapta Donului începură să detune într-un cor măreț și unit. Când obuzele lor prinseră să cadă în semicerc în pădure, răsculații au deschis focul. Ostașii roșii nu mai mergeau, ci alergau, cu armele în cumpănire. La o jumătate de verstă în fața lor, se spărgeau cu un zgomot sec șrapnelele, se prăbușeau copacii despicați de obuze, rotocoalele de fum albicios se înălțau către cer. Două mitraliere căzăcești pârâiră în rafale scurte. În lanțul de trăgători din față căzură primii oameni; gloanțele doborau tot mai des ostașii cu mantalele puse în bandulieră, îi aruncau la pământ, prăvăliți pe spate sau pe burtă, dar cei rămași nu se culcau, și depărtarea dintre ei și pădure scădea mereu.

În fața celui de al doilea lanț de trăgători, aplecat ușor înainte, cu poalele mantalei strânse și vârâte sub centură, alerga sprinten și cu pași mari comandantul, un om înalt, cu capul descoperit. Pentru o clipă, lanțul își încetini mișcarea, dar comandantul se întoarse din mers, le strigă ceva,

oamenii se năpustiră tot înainte și strigătele lor de „ura!” începură să răsunе din nou, răgușite și din ce în ce mai cumplite.

Atunci izbucniră toate mitralierele căzăcești, și focurile de arme de la marginea pădurii se dezlănțuiră într-un necurmat vuiet de iad... Mitraliera sotniei din Bazki începu să bată în rafale lungi, de undeva, din spatele lui Grigori, care stătea cu sotniile lui la ieșirea din pădure. Lanțurile șovăiră, se așternură la pământ, încercară să răspundă cu focuri. Lupta ținu cam un ceas și jumătate, dar focul răsculaților, bine ochit, era atât de ucigător, încât lanțul al doilea nu-l mai putu îndura, se ridică în picioare și se amestecă cu lanțul al treilea care se apropia în salturi... Curând, tot câmpul forfoti de ostași roșii fugind care încotro. Și atunci Grigori își scoase în trap sotniile din pădure, le înșirui pentru șarjă și porni în urmărire. Drumul spre plute fu tăiat de sotnia din Cirski, care veni în galop și se înfipse între ele și ostașii roșii. Lângă pădure, chiar pe malul Donului, se încăieră o luptă corp la corp. Numai o parte din roșii izbutiră să mai răzbească la plute. Le umplură până peste margini și le desprinseră de mal. Ceilalți, înghesuiți înspre Don, continuau să se bată.

Grigori dădu ordin sotniilor să descalece, spuse oamenilor de la cai să nu iasă din pădure, și-și duse cazacii spre mal. Alergând de la copac la copac, cazacii înaintau tot mai aproape de Don. Vreo sută cincizeci de ostași roșii respingeau infanteria răzvrătiților, primind-o cu grenade și cu focuri de mitralieră. Plutele se îndreptară din nou spre malul stâng, dar trăgătorii din Bazki nimiciră cu focurile lor aproape pe toți vâslașii. Soarta celor rămași pe cestălalt mal era pecetluită. Unii, mai slabi de înger, își aruncau armele și încercau să scape înot, dar erau împușcați de răsculații culcați pe mal, lângă locul de trecere; mulți se înecară, nemaivând puteri să treacă Donul din cauza apei repezi. Numai doi izbutiră să ajungă cu bine la malul de dincolo: unul, fără îndoială un minunat înotător, cu un tricou vârgat de matroz, se repezi cu capul în jos de pe malul înalt, se cufundă în apă și ieși deasupra aproape de mijlocul albiei.

Ascuns în dosul unei sălcii cu crengi dese, Grigori vedea matrozul înotând în salturi lungi spre malul drept, încă unul îi urmă pildă: stând în apa ce-i ajungea până la piept, își trase mai întâi toate cartușele, apoi strigă ceva, amenințând cu pumnul spre cazaci, și o luă de-a curmezișul fluviului. Gloanțele împrôșcau apa în jurul lui, dar niciunul nu-l atinse pe norocosul înotător. Ieși pe mal într-un loc unde fuseseră pe vremuri niște grajduri de vite, se scutură și începu să urce fără grabă povârnișul, spre case.

Cei rămași lângă Don se pitulară după o movilă de nisip. Mitraliera lor

răpăia neîncetat, până când apa din manșon începu să fiarbă.

— După mine! ordonă înăbușit Grigori, îndată ce mitraliera tăcu, și o luă spre movilă, scoțându-și sabia din teacă.

În spatele lui, răsuflând greu, tropoteau cazacii.

Până la ostașii roșii nu mai erau decât vreo cincizeci de stânjeni. Mai traseră trei salve de focuri din spatele movilei de nisip; apoi comandantul lor – un om înalt, oacheș și cu mustața neagră – se ridică în picioare cât era de lung. O femeie în scurtă de piele îl sprijinea de braț. Comandantul era rănit. Trăgându-și piciorul rupt, el coborî de pe movilă, își îndreptă arma cu baioneta pusă și dădu răgușit comanda:

— Tovarășii! Înainte! Moarte albilor!

Cântând „Internaționala”, grupul de viteji porni la contraatac. La moarte.

Toți cei o sută șaisprezece căzuți în urma tuturor, lângă Don, erau comuniști din Compania Internațională.

3

Noaptea târziu, Grigori veni de la statul-major la el acasă. Prohor Zîkov îl aștepta la portiță.

— Despre Axinia nu se aude nimic? îl întrebă Grigori, cu o nepăsare prefăcută în glas.

— Nu. Cine știe pe unde se ascunde, răspunse Prohor cu un căscat, dar îndată se gândi cu groază: „Ferește-mă, Doamne, că iar mă pune s-o caut... Mi-am găsit beleaua!”

— Adă-mi apă să mă spăl. Sunt learcă de sudoare. Hai, mișcă-te! spuse Grigori, de astă dată cu glasul răstit.

Prohor se duse în casă după apă și-i turnă îndelung lui Grigori în palmele făcute căuș. Grigori se ghilosi, cu vădită plăcere, apoi își scoase bluza duhnind de sudoare și-i ceru:

— Toarnă-mi pe spinare.

Apă rece îi arse spinarea nădușită și-l făcu să scoată un strigăt. Sforăi, frecându-și îndelung și vârtos umerii roși de curele și pieptul păros. Ștergându-se apoi cu un prosop curat, îi vorbi lui Prohor cu o voce mai îmbunătă:

— Mâine dimineață au să-mi aducă un cal. Ia-l în primire, curăță-l, găsește-i ceva grăunțe. Pe mine să nu mă scoli, până când n-am să mă trezesc singur. Mă scoli numai dacă vine cineva de la statul-major. Ai

înțeles?

Se duse sub șopronul grajdului, se culcă în căruță și se cufundă pe dată într-un somn adânc. În zori de zi, răcoarea îl sili să-și zgârcească picioarele și să se învelească mai bine cu mantaua jilavă de rouă. Iar după ce răsări soarele ațipi din nou, și fu trezit cam pe la ceasurile șapte de un bubuit de tun, plin și răsunător. Deasupra staniței, pe cerul senin de peruzea, dădea târcoale un aeroplan lucind mat; tunuri și mitraliere de peste Don trăgeau asupra lui.

— Să știi că-l doboară! zise Prohor, frecând furios cu peria un armăsar înalt și roșcat legat de conovăț. Ia uite, Panteleevici, ce drac de cal ți-au trimis să te poarte!

Cu o privire fugară, Grigori cercetă armăsarul și întrebă:

— Nu m-am uitat câți ani are... O fi având cinci?

— Merge pe șase.

— He-hei! Bunișoară marfă! Piciorușe subțirele și cu ciorapi. Frumos căluț... Hai, pune șaua pe el, mă duc să mă uit cine a venit cu aeroplanul.

— Că arată bine pe dinafară, n-am ce zice. Să-l mai vedem și cum aleargă. Dar, după toate semnele, pare să fie iute de picior, mormăi Prohor, strângând chinga.

Încă un nouraș de șrapnel spart apăru lângă aeroplan.

După ce-și alese un loc pentru aterizare, pilotul coborî scurt spre pământ. Grigori ieși pe porțiță și porni în galop către grajdurile staniței, lângă care ateriză aeroplanul.

În grajdul pentru armăsarii staniței, o clădire lungă, de piatră, așezată la barieră, se aflau înghesuiți peste opt sute de ostași roșii, luați prizonieri. Santinelele nu-i lăsau afară nici măcar să-și facă nevoile; în toată clădirea nu era niciun hârdău. O duhoare grea și îmbâcsită de excremente plutea în jurul grajdului; șuroaie puturoase de urină se scurgeau de sub uși; roiuri de muște de culoarea smaraldului se roteau deasupra lor...

Închisoarea celor sortiți pieirii răsuna zi și noapte de gemete surde. Sute de prizonieri mureau de istovire, de tifosul și de dizenteria care făceau prăpăd; morții nu erau scoși afară cu zilele.

Grigori ocoli grajdul și dădea să descalece, când un nou bubuit de tun răsună de peste Don. Văjâitul unui obuz se apropia în zbor, crescău și isprăvi cu detunarea grea a exploziei.

Pilotul și ofițerul sosit cu dânsul săriseră jos din carlingă; cazacii îi înconjură. Deodată toate tunurile bateriei de pe deal începură să urle, aruncându-și obuzele chiar în jurul grajdului.

Pilotul se urcă iute din nou în carlingă, dar motorul nu voi să pornească.
— Pune mâna! comandă cu voce tare ofițerul sosit de peste Doneț și apucă cel dintâi de aripă.

Legănându-se pe roți, aeroplanul porni ușor spre pini. Bateria îl petrecea cu un foc susținut. Un obuz nimeri în grajdul ticsit de prizonieri. Un colț se prăbuși, învăluit în fum gros și în norii pulberii albe de var. Grajdul se cutremură de strigătele prizonierilor cuprinși de groază. Trei din ei săriră afară prin spărtură, dar au fost făcuți ciur pe loc de gloanțele cazacilor, care alergară spre grajd, doborându-i cu focurile trase în plin.

Grigori cu calul său sări la o parte.

— Te omoară aici! Ia-o spre pini! strigă un cazac cu fața speriată, holbându-și ochii albicioși și fugind pe lângă el.

„Are dreptate: poate să mă dea gata. De unde dracu’ poți să mai știi?”, se gândi Grigori și o luă fără grabă spre casă.

În aceeași zi, ferindu-se să-l invite și pe Melehov, Kudinov convocă la statul-major o consfătuire strict secretă. Ofițerul din Armata Donului, sosit cu aeroplanul, comunică răspicat că în cel mai scurt timp frontul roșu va fi rupt de unitățile din gruparea de izbire concentrată lângă stanița Kamenskaia și că o divizie de cavalerie din Armata Donului, de sub comanda generalului Sekretiov, va porni ca să facă joncțiunea cu răzvrătiții. Ofițerul propuse să se pregătească imediat mijloacele de trecere necesare pentru ca, îndată după ce vor face joncțiunea cu divizia lui Sekretiov, regimentele călări ale răsculaților să treacă în dreapta Donului; mai sfătui ca unitățile din rezervă să fie aduse cât mai aproape de Don. Când consfătuirea se apropia de sfârșit, după ce au chibzuit planul de trecere și de înaintare a unităților însărcinate cu urmărirea, ofițerul întrebă:

— Dar de ce țineți prizonierii în Vioșenskaia?

— Nu mai avem unde să-i ținem. În sate nu sunt case destul de mari, răspunse cineva de la statul-major.

Ofițerul își șterse tacticos cu batista capul ras și asudat, se descheie la gulerul vestonului kaki și spuse cu un fel de oftat:

— Trimiteți-i la Kazanskaia.

Kudinov ridică mirat din sprâncene:

— Și apoi?

— Și apoi, iar la Vioșenskaia, îl dumiri protector ofițerul, mijindu-și ochii reci și albaștri. Își țuguie buzele și sfârși pe un ton mai aspru: Domnilor, nu înțeleg de ce îi mai păstrați și-i cruțați? Trăim cu totul alte

vremuri. Bestiile astea purtătoare de tot soiul de boli fizice și sociale trebuiesc stârpite. Și nu mai are niciun rost să-i menajați! Eu, în locul dumneavoastră, n-aș fi procedat așa.

A doua zi, un prim convoi de două sute de prizonieri fu scos afară, pe drumul nisipos. Istoviți, palizi-vineți, ostașii roșii păseau ca niște umbre, abia târându-și picioarele. O escortă de călăreți înconjură din toate părțile gloata lor învălmășită... Pe drumul de zece verste câte sunt între Vioșenskaia și Dubrovka, toți prizonierii fură măcelăriți cu săbiile. Mai pe seară a fost scos un al doilea convoi. Escorta avea consemn sever să nu tragă cu armele decât la extremă nevoie și să omoare pe cei rămași în urmă numai cu săbiile. Din o sută cincizeci de oameni, abia optsprezece ajunseră la Kazanskaia... Unul din ei, un tânăr ostaș roșu, cu chipul negricios, a înnebunit pe drum: mergea cântând, jucând și plângând, strângând la inimă un mănunchi de cimbrisor înmiresmat. Căzu de mai multe ori cu fața în nisipul încins de soare, vântul îi destrăma zdrențele cămășii murdare, și atunci cei din escortă îi vedeau spinarea osoasă sub pielea întinsă și tălpile negre, crăpate, ale picioarelor desfăcute. Îl ridicau, îl stropeau cu apă din bidoane, și el își deschidea ochii negri, aprinși de flacăra nebuniei, râdea încetișor și iar își vedea de drum, cu pași șovăitori.

Într-un sat, un grup de femei miloase făcu cerc în jurul escortei, și o bătrână trupeșă, cu chipul mândru, rosti poruncitor comandantului:

— Dă-i drumul ăluia negricios! Nu mai este în mințile lui, stă mai aproape de Dumnezeu! Să nu-l omorâți că intrați în mare păcat!

Comandantul escortei, un chipeș horunji cu mustațile roșcate, zâmbi:

— Noi, băbuc, n-avem frică de un fleac de păcat mai mult. Din noi, greu să mai faci sfinți!

— Dă-i drumul, nu te împotrivi! stăruie bătrâna. Moartea stă cu aripa ei deasupra fiecăruia din voi...

Celelalte femei săriră și ele, iar comandantul se lăsă înduplecat:

— Pe mine tot nu mă costă parale, luați-l de aici. Nu mai poate face niciun rău. Dar dați-ne și nouă câte un urcioraș de lapte nesmântânit de căciulă, pentru bunătatea noastră.

Bătrâna duse nebunul în căsuța ei, îi dădu să mănânce, îi așternu pe jos în odaie. Dormi o zi și o noapte, fără să se trezească, apoi se sculă, se așeză cu spatele la fereastră și începu să cânte încetișor. Bătrâna intră în odaie, se așeză pe un cufăr, își sprijini obrazul în palmă, privind îndelung și cu luare-aminte chipul supt al flăcăului, apoi îi zise cu voce groasă:

— Cică ai voștri n-ar fi departe...

Nebunul tăcu o clipă, apoi își reluă îndată cântecul, dar ceva mai încet.

Atunci bătrâna glăsui cu asprime:

— Ian ascultă, dragă băiețele, nu mai cânta, nu te mai preface și nu mai încerca degeaba să mă protestezi! Mi-am trăit viața și n-are să mă tragă pe sfoară unul ca tine, fiindcă nu-s așa de toantă cum mă crezi! Ești în toate mințile, știi... Te-am auzit cum ai grăit în somn, ești un om în toată firea!

Flăcăul tot cânta, dar din ce în ce mai încet. Bătrâna urmă:

— De mine să nu-ți fie teamă, că n-am să-ți fac niciun rău. Am avut doi feciorași, omorâți în războiul cu nemții, iar cel mai mic a murit acum, la Cerkassk. Pe toți i-am purtat sub inima mea... I-am hrănit, i-am crescut, și câte nopți n-am închis ochii din pricina lor... De aceea mi-e milă de toți tinerii care fac slujbă la oștire și se bat în război... Ea tăcu o clipă.

Ostașul roșu nu mai cânta. Stătea cu ochii închiși și o roșeață ușoară i se ivi pe umerii obrazilor negricioși; o vinișoară albastră zvâcnea cu tărie pe gâtu-i subțire și slab.

Stătu un minut așa, așteptînd ceva în tăcere, apoi își deschise ochii negri. Privirea lor era ageră și ardea de atâta nerăbdare, încât bătrâna zâmbi cu colțurile buzelor.

— Cunoști drumul spre Șumilinskaia?

— Nu, băbuc, răspunse flăcăul, abia mișcându-și buzele.

— Și cum ai să mergi?

— Nu știu...

— Vezi? Spune, ce să fac cu tine?

Bătrâna așteptă îndelung un răspuns, apoi întrebă:

— Dar de mers, poți merge?

— O să merg cumva.

— Nu, acum nu ai să mergi cumva. Trebuie să mergi noaptea, și iute, of, cât mai iute! Mai stai o zi aci, iar mâine am să-ți dau de mâncare pentru drum și un nepoțel, ca să-ți arate calea, și – să fie într-un ceas bun! Ai voștri, roșii, sunt dincolo de Șumilinskaia, o știu bine. Ai să ajungi până la dâșii. Pe drumul mare însă nu-i chip să mergeți, ci mai mult prin stepă și prin râpe, prin pădure și în afară de drumuri, ca să nu vă prindă cazacii și să nu vă găsiți beleaua. Așa, puiule!

A doua zi, în amurg, bătrâna făcu semnul crucii asupra nepoțelului său, un băiat de doisprezece ani, și asupra ostașului roșu îmbrăcat cu sumanul căzăcesc, vorbindu-le cu asprime:

— Mergeți cu Dumnezeu! Și căutați să nu dați ochi cu cazacii noștri!... N-ai pentru ce, puiule, n-ai pentru ce! Nu te-nchina mie, ci Domnului

sfânt! Nu sunt numai eu – noi, mamele, toate suntem așa bune... Ne e milă de voi, afurisiților! Ei, mergeți sănătoși, Dumnezeu să vă aibă în pază!

Și bătrâna închise cu vuiet ușa căsuței, strâmbă, spoită cu lutișor galben.

4

În fiecare zi, Ilinișna se scula în zori, mulgea vaca și începea să gătească mâncarea. Nu mai folosea cuptorul din casă, ci făcea foc în bucătăria de vară, gătea ce avea de gătit și pleca în casă, la nepoți.

Natalia își venea anevoie în fire după tifos. A doua zi după Rusalii, se scula pentru întâia dată din pat, străbătu odăile, abia mișcându-și picioarele subțiri și slăbite, stătu mult timp cu copiii, căutându-le în cap, și chiar încercă să le spele hăinuțele, așezată pe un scăunel.

Zâmbetul nu-i părăsea nicio clipă fața suptă; obrații scofâlciți se învăluiră într-o îmbujorare, iar ochii, atât de mari după boală, străluceau de o căldură tremurătoare și senină ca după naștere.

— Poliușka, puica mamei! Nu te necăjea Mișatka, cât am zăcut de boală? întrebă ea cu voce slabă, rostind cuvintele prelung și nesigur și mângâind cu mâna căpșorul negru al fetei.

— Nu, mămuțo! Mișatka m-a bătut numai o dată. M-am jucat strașnic de bine cu dânsul, răspunse fetița, strângându-și fața de genunchii mamei.

— Da' bunica a avut grijă de voi? urmă zâmbind Natalia.

— A avut grija grijilor!

— Da' oamenii străini, soldații roșii, nu v-au făcut nimic?

— Ne-au tăiat o vițelușă, afurisiții! răspunse cu glăscior gros Mișatka, leit ca taică-său.

— Să nu ocărăști, Mișenka! Ia uită-te la el, ce mai gospodar! N-ai voie să vorbești urât despre oameni mari! zise povățuitor Natalia, înăbușindu-și zâmbetul.

— Așa spunea bunica! Întreab-o și pe Polka, dacă nu crezi, se apără bosumflat micul Melehov.

— E adevărat, mămuțo! Ne-au tăiat și toate găinile!

Poliușka se învioră și, clipind din ochișorii negri, începu să povestească cum veniseră niște ostași roșii, cum prindeau găini și rațe, cum bunica Ilinișna îi rugase să-i lase măcar cocoșul cel galben cu creasta degerată și cum un ostaș vesel îi răspunse, vânturând cocoșul în mână: „Cocoșul ăsta, babo, a strigat cucurigu împotriva Puterii sovietice și noi l-am osândit pentru asta la moarte! Nu ne ruga degeaba că tot îl facem rasol, iar ție o să-

ți lăsăm pentru el niște pâslari vechi!”

Poliuška desfăcu larg brațele, arătând:

— Uite ce pâslari a lăsat! Mari, mari și plini de găuri!

Râzând cu lacrimi în ochi, Natalia își mângâia copilașii și, fără să-și ia privirile înduioșate de la chipul fetiței, șopti fericită:

— Ah, Grigorievna mea, Grigorievna! Semeni cu tăticul tău, ca două picături de apă!

— Dar eu? Întrebă cu gelozie Mișatka și se lipi sfios de maică-sa.

— Și tu semeni cu dânsul. Numai... vezi! Numai când ai să crești mare, vezi, să nu fii așa flușturatic că tăticu tău!

— E flușturatic? Și de ce-i flușturatic? se interesă Poliuška.

O umbră de tristețe se așternu pe chipul Nataliei. Nu dădu niciun răspuns și se ridică cu greu de pe laviță.

Ilinișna, care era de față, își întoarse obrazul nemulțumită. Iar Natalia nu mai ascultă ciripitul copiilor; se opri la fereastră și se uită îndelung la obloanele trase de la casa lui Astahov; stătea și suspina, jucându-se tulburată cu volănașul bluzei sale vechi și ieșite de soare...

A doua zi, se trezi în zori, se ridică încetișor, ca să nu scoale copiii, se spală, scoase din cufăr o fustă curată, o bluză și un tulpan mare alb. Era vădit tulburată – și, văzând-o cum se îmbrăca, păstrând o tăcere mâhnită și întunecată, Ilinișna ghici că noră-sa vrea să meargă la mormântul lui moș Grișaka.

— Unde vrei să te duci? o întrebă Ilinișna, numai ca să se încredințeze dacă ghicise într-adevăr.

— Mă duc să văd mormântul bunicului, răspunse scurt Natalia, fără să-și întoarcă fața, de teamă să nu izbucnească în plâns.

Aflase de sfârșitul lui moș Grișaka și de isprava lui Koșevoi, care le mai arse casa și acareturile.

— Ești tare slabă și nici nu te văd cum ai să ajungi până acolo.

— Am să mă odihnesc pe drum. Mamă, dă-le de mâncare copiilor că poate zăbovesc ceva mai mult.

— Și la ce bun să mai zăbovești acolo? Doamne ferește, mai nimerești peste afurisiții ăia. Mai bine nu te duce, Nataliuška!

— Ba mă duc! Natalia se încruntă și apucă cu mâna clanța ușii.

— Mai stai nițel, cum să pleci așa, flămândă? Hai, să-ți dau niște lapte acru!

— Nu, mamă, bogdaproste, nu vreau... Când mă-ntorc, atunci am să mănânc.

Văzând că nora rămânea neștrămutată în hotărârea ei, Ilinișna o sfătuie:

— Să o iei mai bine de-a lungul Donului, prin livezi, ca să te vadă mai puțină lume.

O perdea de ceață deasă se așternea deasupra apelor. Soarele nu se ivise încă, dar la răsărit se aprinsese în văpăi purpurii o fâșie de cer întretăiată de plopi; un vântuleț răcoros adia încetișor de sub nor, vestind apropierea dimineții.

Natalia trecu peste gardul răsturnat, prins în mrejele volburii, și intră în grădina părintească. Strângându-și mâinile la piept, se opri lângă o moviliță de pământ proaspăt.

Grădina se ascundea sub năvala urzicilor și a buruienilor. Mirosea a brusturi uzi de rouă, a pământ jilav, a ceață. Un graur se zgribulea pe o ramură de măr bătrân, uscat după pojar. Movilița mormântului începea să se scufunde în pământ. Printre bulgărașii de lut uscat apăruseră pe alocuri ace verzi de iarbă biruitoare.

Copleșită de puzderia amintirilor, Natalia se lăsă în genunchi și, fără niciun cuvânt, își lipi fața de pământul nepăsător, cu izul lui veșnic de putregai și de moarte...

După un ceas, ieși furișându-se din grădină și se uită pentru cea din urmă oară, cu inima strânsă în ghearele durerii, privind locurile unde trecuse pe vremuri tinerețea ei: ograda pustie se întindea acoperită de bârnele înnegrite și arse ale magaziilor, de dărâmurile firoase ale sobelor și ale temeliei; apoi o luă încet pe ulicioară.

Natalia se întrema cu fiecare zi ce trecea. I se înzdrăveneau picioarele, i se rotunjeau umerii, trupul i se împlinea de sănătate. Curând începu să-i ajute soacrei la gospodărie. Dereticând pe lângă cuptor, întârziiau îndelung de vorbă.

Într-o dimineață, Natalia se tângui cu glas necăjit:

— Dar când au să ia sfârșit toate astea? Mă doare sufletul de nu mai pot!

— Mai stai! Ai să vezi cât de curând au să treacă încoace ai noștri de peste Don! răspunse Ilinișna, cu o hotărâre care nu îngăduia îndoială.

— Dar de unde știi, mamă?

— Inima mea o simte.

— Numai de-ar da Dumnezeu ca toți cazacii noștri să se întoarcă teferi. Doamne ferește, să nu cadă vreunul ucis ori rănit! Grișa, îl știi cum nu se ferește de loc! oftă Natalia.

— Fii fără teamă, n-au să pățească nimic! O să ne ferească Dumnezeu de

năpastă. Bătrânul nostru a făgăduit c-o să se mai repeadă pe la noi, dar se vede treaba că i-a fost frică de ceva. Dacă ar fi venit, te-ai fi dus și tu cu el, să nu ți se-ntâmpale ceva. Ai noștri din sat stau și luptă chiar aci, în dreptul nostru. Mai înainte, când zăceai tu în nesimțire, m-am dus în zori la Don să iau apă, și – ce aud? Anikușka strigă de acolo, de pe malul celălalt: „Noroc, băbuțo! Multă sănătate de la moșu!”

— Dar Grișa pe unde-o fi? întrebă încetișor Natalia.

— El are comanda peste toți, de departe, răspunse Ilinișna.

— Dar de unde îi comandă?

— Trebuie să fie în Vioșki. Că nu mai are de unde aiurea.

Natalia tăcu îndelung. Ilinișna îi aruncă o privire și o întrebă speriată:

— Dar ce ai? De ce plângi?

Fără să-i răspundă, Natalia își apăsa în obraji șorțul murdar și plângea încet.

— Nu mai plânge, Nataliușka! Lacrimile n-au să ajute la nimic. Dacă vrea Dumnezeu, are să se-ntoarcă și o să-i vedem pe toți sănătoși și teferi. Dar să te ferești a ieși pe afară, că au să te zărească antihriștii ăia și au să-și pună ochii pe tine.

Bucătăria se făcu mai întunecoasă: un chip de afară astupă geamul. Ilinișna se întoarse spre fereastră și scoase un țipăt:

— Ei sunt! Roșii! Nataliușka! Culcă-te mai iute în pat, prefă-te bolnavă... Doamne ferește, ceasul cel rău... Ia-ți o pătură, învelește-te!

Tremurând de spaimă, Natalia abia avu timp să cadă pe pat, când clanța ușii zăngăni și un ostaș roșu, înalt, intră, aplecându-se, în bucătărie. Copiii se agățară de fusta Ilinișnei. Aceasta, albă ca varul, nu se depărtă de lângă sobă, dar se lăsă fără puteri pe laviță, răsturnând o oală cu lapte cald.

Ostașul cercetă repede cu ochii bucătăria și rosti în gura mare:

— Nu vă speriați. N-am să vă mănânc. Noroc!

Școțând gemete prefăcute, Natalia se înveli toată cu pătura, până peste cap, iar Mișatka se uită de sub sprâncene la musafir și aminti cu bucurie:

— Bunicuțo! Uite, chiar el ne-a tăiat cocoșul! Ții minte?

Ostașul își scoase șapca, plescăi din limbă și zâmbi.

— M-ai recunoscut, urâtule! Și ce plăcere ai tu să-ți mai amintești de acest cocoș? Ascultă, gospodino, uite ce treabă avem cu tine: poți să ne faci ceva pâine? Avem noi făină.

— Se poate... De ce nu? Fac... zise grăbită Ilinișna, fără să se uite în ochii musafirului și ștergând lavița de laptele vărsat.

Iar ostașul se așeză lângă ușă, își scoase punga de tutun din buzunar și,

răsucindu-și o țigară, intră în vorbă:

— Faci pâină la noapte?

— Pot să fac și pâină la noapte, dacă vă grăbiți.

— La război, băbuc, totdeauna-i grabă! Iar în ce privește cocoșelul vostru, să nu vă fie cu supărare.

— N-avem nicio supărare! se sperie Ilinișna. Copilul e prost... Și-a adus aminte ceea ce nu trebuie!

— Dar tare mai ești zgârcit, mă flăcăule! zâmbi blajin oaspetele vorbăreț, adresându-se lui Mișatka. Și de ce te uiți ca un lupșor? Vino-coace, să mai stăm de vorbă despre cocoșul tău.

— Du-te la el, puiul babei! îl rugă în șoptă Ilinișna pe nepoțel, împingându-l ușor cu genunchiul.

Dar Mișatka se și desprinsese de fusta bunicii și căuta să se strecoare afară din bucătărie, furișându-se încetișor spre ușă. Cu mâna sa lungă, ostașul îl trase spre el și-l întrebă:

— Tot ești supărat?

— Nu, șopti Mișatka.

— Ei, așa mai merge treaba! Ce mare lucru e un cocoș? Dar unde ți-e tata? Peste Don?

— Peste Don.

— Face război, adică, împotriva noastră?

Ademenit de vorbă blajină a musafirului, Mișatka îi dezvălui și ce mai știa:

— El are comanda peste toți cazacii!

— Nu mai spune, flăcăule!

— Dacă vrei, întreab-o și pe bunica.

Dar bătrâna dădu din mâini și gemu, zdrobită cu desăvârșire de flecăreala nepotului.

— Are comanda peste toți? rosti ostașul, nedumerit.

— Poate nu chiar peste toți, urmă Mișatka cu o voce mai puțin sigură, zăpăcit de privirile deznădăjduite ale bunicii.

Ostașul tăcu puțin, apoi, privind pieziș la Natalia, întrebă:

— E bolnavă greu nevasta, nu?

— Zace de tifos, răspunse oțărât Ilinișna.

Doi ostași aduseră în bucătărie un sac plin cu făină și îl așezară lângă prag.

— Fă foc la cuptor, gospodino! zise unul. Pe seară venim după pâine. Dar vezi să fie bine coaptă, fără lipsă, că ai s-o pățești!

— Fac cum mă pricep, răspunse Ilinișna, nespun de bucuroasă că cei doi veniți cu făină au curmat discuția atât de primejdioasă, iar Mișatka o zbughi afară din bucătărie.

Unul întrebă, făcând o mișcare din cap spre Natalia:

— Are tifos?

— Da.

Ostașii mai vorbiră ceva între ei cu voce scăzută și părăsiră bucătăria. Cel din urmă n-avu timp s-o ia după colț, când focuri de arme trosniră de pe malul de dincolo.

Aplecându-se, ostașii roșii alergară la zidul de piatră, pe jumătate dărâmat, se culcară și începură să răspundă și ei cu foc, lucrând de zor cu închizătoarele.

Speriată, Ilinișna sări afară să-l caute pe Mișatka. Cineva de lângă zid o strigă:

— Hei, babo! Fugi în casă! Au să te omoare!

— Băiețelul nostru e afară! Mișenka! Vino, puișorule! strigă, cu lacrimi în glas, bătrâna.

Ajunse în fugă la mijlocul ogrăzii, și focurile de peste Don încetară îndată. Cazacii de pe malul celălalt trebuie s-o fi zărit; dar, îndată ce-l luă în brațe pe Mișatka și se repezi cu el în bucătărie, focurile răsunară din nou și se opriră numai când ostașii roșii părăsiră ograda Melehovilor.

Vorbind în șoaptă cu Natalia, Ilinișna făcu plămada, dar nu mai avu când să facă și pâinea.

Pe la amiază, ostașii mitraliori din pichetele roșii instalate în sat goliră în grabă curțile și începură să urce dealul râpos, trăgând mitralierele în urma lor.

Compania care ocupa tranșeele de pe deal se adună și porni repede spre Șleaul Hatmanilor.

O măreață tăcere se așternu de îndată peste toată valea Donului. Tăceau tunurile și mitralierele. Pe drumuri, pe potecile de vară năpădite de buruieni, ducând de la sate spre Șleaul Hatmanilor, se întindeau șiruri nesfârșite de căruțe și de baterii; infanteria și călărimea mergeau în coloane.

Ilinișna, care privea de la fereastră cum ostașii roșii rămași în urmă se cățarau pe crestele de cretă ale dealului, își șterse mâinile de șorț și își făcu cruce, cu ochii în lacrimi:

— A dat Dumnezeu, Nataliușka! Pleacă roșiii!

— Vai, mamă, mă tem că pleacă din sat numai până în tranșeele de pe

deal și că la noapte au să vină îndărăt.

— Da' de ce fug atunci cu atâta grabă? I-au îmbrâncit ai noștri! Dau îndărăt, afurisiții! Fug antihriștii!... se bucură Ilinișna și se apucă din nou să frământa aluatul.

Natalia ieși în tindă, se așeză în prag și, cu palma streașină la ochi, privi îndelung dealul de cretă, scaldat în lumină, și pârjolitele creste cafenii.

Norii albi își arătau de peste deal culmile, înălțându-se în tăcerea măreață din preajma furtunii. Soarele de amiază încingea zdravăn pământul. Țiștarii țiuiau pe pajiști, și acest țiuit încet și puțin trist se îmbina ciudat cu cântecul vesel și plin de viață al ciocârliilor. Liniștea ce venise după bubuiturile de tun era atât de dragă inimii Nataliei, încât stătea nemișcată, ascultând cu nesaț și cântecele simple ale ciocârliilor, și scârțitul unei cumpene de fântână, și foșnetul vântului plin de mireasma amară de pelin.

Era amar și aromat acest vânt înaripat al stepelor de răsărit. Sufla cu dogoarea țărânei fierbinți, cu miresmele îmbătătoare ale tuturor ierburilor pălite la pământ de soare, dar se simțea de pe acum apropierea unei ploii: de la Don venea o adiere de umezeală, rândunelele despicau fulgerător aerul cu aripile lor ascuțite, și departe-depart, pe cerul albastru, se rotea un hultan de stepă, fugind de furtuna ce se apropia.

Natalia dădu o raită prin ogradă. Pe iarba călcată de lângă zid, zăceau grămezi aurii de cartușe trase. Geamurile și zidurile văruite ale casei erau ciupite de gloanțe. O găină, care scăpase cu viață, o zări pe Natalia și zbură cu un țipăt, sus, pe acoperișul hambarului.

Liniștea mângâietoare nu ținu mult. Vântul suflă mai tare, obloanele și ușile caselor părăsite se izbiră zgomotos de pereți. Un nor cu piatră, alb ca zăpada, acoperi triumfător soarele și-și urmă drumul către apus.

Ținându-și părul răvășit de bătaia vântului, Natalia se apropie de bucătăria de vară, iar de acolo se uită din nou la deal. Învăluite în ceața liliachie de colb, în zare, căruțele mergeau la trap, călăreții răzleți galopau. „Va să zică, e adevărat: pleacă!”, se gândi ușurată Natalia.

N-apucă să intre în tindă, când undeva, departe, dincolo de deal, bubuiră surd salvele de tun și – parcă răspunzându-le – porni deasupra Donului dangățul vesel al clopotelor celor două biserici din Vioșenskaia.

Pe celălalt mal al Donului, se iviră din pădure o mulțime de cazaci. Târau sau purtau pe brațe luntri, ducându-le la Don; le lăsau pe apă. Stând la pupă, vâslaşii lopătau de zor. Vreo treizeci de bărci se avântară pe-ntrecute spre sat.

— Natališka! Puiculiță! Vin ai noștri!... strigă plângând cu hohote llinișna, sărind afară din bucătărie.

Natalia îl apucă pe Mișatka în brațe și-l ridică în sus. Ochii ei aveau licăriri de febră, iar vocea i se tăia, când spuse, pierzându-și răsuflarea:

— Uită-te, drăguțul mamei că ai ochișori ageri... Poate că vine și tăticu cu cazacii... Nu-l vezi? Nu cumva o fi dânsul, uite, în barca din față? Of, dar, unde te uiți?...

Pe mal nu-l întâlnește decât pe Pantelei Prokofievici. Slăbise neînchipuit. Bătrânul întreabă, înainte de toate, dacă boii au rămas pe loc, ce s-a făcut cu avutul, cu grânele; apoi plânse, îmbrățișându-și nepoțtii. Pe urmă, când intră șchiopătând cu mersul lui grăbit, în ogradă, se îngălbeni, căzu în genunchi, făcu larg semnul crucii și, aplecându-se într-o smerită metanie către răsărit rămase îndelung cu capul cărunt lipit de pământul fierbinte și ars de soare.

5

Pusă sub comanda generalului Sekretiov, gruparea de cavalerie din Armata Donului, numărând trei mii de săbii, cu șase tunuri de artilerie călăreață și optsprezece mitraliere pe samare, rupse la 10 iunie frontul printr-o lovitură nimicitoare în apropierea staniței Ust-Belokalitvenskaia și o luă de-a lungul liniei ferate spre stanița Kazanskaia.

A treia zi, în zori, o patrulă de ofițeri din Regimentul 9 „Don” dădu lângă râu peste un pichet înaintat al răsculaților. Zărind un grup de călăreți, cazacii se repeziră spre râpe, dar esaulul, care era în fruntea patrulei, îi recunoscă după haine, flutură în aer o batistă pusă în vârful sabiei și strigă tare:

— Ai noștri!... Nu fugiți, stăniceri!...

Patrula ajunsese fără nicio teamă în trap la poalele dealului. Comandantul pichetului de răsculați, un bătrân vagmistru cu părul cărunt, ieși în față, încheindu-și din mers mantaua udă de rouă. Cei opt ofițeri descălecară, și esaulul se apropie de vagmistru, își scoase șapca de campanie, cu o cocardă de ofițer albă, strălucitoare, și zise zâmbind:

— Ei, noroc, stăniceri! Hai să ne sărutăm, după vechea noastră datină căzăcească. Se îmbrățișară de trei ori; apoi esaulul își șterse cu îngrijire buzele și mustățile cu o batistă și, simțind privirile însoțitorilor ațintite asupra lui, întreabă răspicat, zâmbind cu înțeleg: Ei, v-ați băgat mințile în cap? Ai noștri s-au dovedit a fi mai buni decât bolșevicii, așa-i?

— Așa e, blagorodnicia voastră! Ne-am răscumpărat păcatul... Am luptat trei luni, mereu așteptându-vă!

— Bine că măcar cu întârziere dar tot v-a venit mintea la cap. Ce-a fost a fost, iar cine își aduce aminte de ce-a fost, afară cu el!... Din ce staniță?

— Kazanskaia, blagorodnicia voastră!

— Unitatea voastră se află peste Don?

— Întocmai, blagorodnicia voastră!

— Pe unde au apucat-o roșii de la Don?

— În sus; trebuie să fie spre slobozia Donețkaia.

— Dar cavaleria voastră n-a trecut încă?

— Nu.

— De ce?

— Nu pot să știu, blagorodnicia voastră; pe noi ne-a trimis cei dintâi încoace.

— Au avut și artilerie aci?

— Două baterii.

— Când au plecat?

— Aseară...

— Trebuia să-i urmăriți! Of, gură-cască ce sunteți! zise cu reproș esaulul și, apropiindu-se de calul său scoase din porthartă un carnet și o hartă.

Vagmistrul stătea smirnă, cu mâinile la vipușca pantalonilor. La doi pași de el se îmbulzeau grămadă cazacii, cercetând din priviri, cu un sentiment tulbure de bucurie și de tainică neliniște, pe ofițeri și șeile de pe caii de rasă, dar istoviți de marș.

Îmbrăcați în vestoane englezești, bine turnate pe corp, cu epoleți, cu pantaloni largi bufanți, ofițerii își dezmoreteau picioarele, umblând pe lângă cai și aruncându-le cazacilor priviri piezișe. Nimeni nu mai avea epoleți desenați pe umeri cu creionul chimic, ca în toamna lui 1918. Încălțăminte, șeile, cartușierele, binoclurile, carabinele prinse de șei, toate erau noi-nouțe și fabricate în străinătate. Numai un singur ofițer, cel mai în vârstă, purta o *cercheză*⁸⁵ de postav subțire albastru, căciulă teșită de caracul auriu de Buhara și cizme caucaziene, fără tocuri. Pășind moale, se apropie cel dintâi de cazaci, scoase din porthartă un pachet frumos de țigări, împodobit cu portretul lui Albert, regele Belgiei, și le oferi:

— Fumați, fraților!

Cazacii își întinseră mâinile lacome la țigări. Ceilalți ofițeri veniră și ei mai aproape.

---

⁸⁵ Un fel de caftan lung și îngust, fără guler, strâns în talie.

— Ei, cum ați trăit sub bolșevici? Întrebă un ofițer lat în spate și cu capul mare.

— Nu tocmai dulce... răspuse cumpătat un cazac cu sumanul vechi, trăgând cu nesaț fumul în piept, fără să-și ia ochii de la jambierele înalte până la genunchi și cu șireturi, care strângeau pulpele pline ale ofițerului.

Încălțările rupte, scâlciate, abia se țineau în picioarele cazacului. Ciorapii albi, cârpiți de nenumărate ori, cu nădragii vârâți în ei, erau de asemenea numai găuri – iată de ce cazacul nu-și mai lua privirile vrăjite de la bocancii englezești, care îl încântau prin grosimea pingelelor, făcute parcă pentru veșnicie, și prin strălucirea copcilor de alamă. Nu se mai putu stăpâni să nu-și mărturisească fățiș încântarea:

— Dar faini bocanci mai aveți!

Ofițerul n-avea însă chef de taifas prietenos. Cu răutate și cu acreală în glas, zise:

— Dacă vi s-a făcut să dați echipamentul străin pe opinca moscovită, apoi să nu vi se mai scurgă ochii după lucrurile altuia!

— Am călcat greșit. E vina noastră... răspuse încurcat cazacul, uitându-se la ai săi și așteptând un sprijin.

Iar ofițerul își urmă dojana batjocoritoare:

— Ați dovedit că aveți minte de bou. Așa e boul: întâi merge, apoi stă și gândește. Ați călcat greșit! Dar astă-toamnă, când ați lăsat frontul descoperit, la ce v-ați gândit?... Ați vrut să vă faceți comisari? Halal apărători ai patriei!...

Un sotnic tinerel îi șopti încetișor ofițerului care se cam întrecea cu măsura: „Lasă, destul!” Acesta își strivi țigara cu piciorul, scuiță și se duse cu mers legănat la cai.

Esaulul îi dădu o notă și-i spuse ceva cu jumătate de glas.

Cu o ușurință surprinzătoare, ofițerul, cam greoi la trup, sări în șa, întoarse aproape pe loc calul. Și o luă în trap spre apus.

Cazacii tăceau încurcați. Apropiindu-se de ei, esaulul îi întrebă vesel, cântându-și notele joase ale vocii sale de bariton:

— Câte verste sunt de aici până la satul Varvarinski?

— Treizeci și cinci, răspuseră câteva glasuri de cazaci.

— Bine. Uite ce, stăniceri. Duceți-vă și spuneți comandanților voștri că unitățile călări să treacă încoace, fără să mai zăbovească o clipă. Împreună cu voi o să mergă la locul de trecere; ofițerul nostru și va lua comanda cavaleriei. Iar infanteria să pornească în marș spre Kazanskaia. Ați înțeles? Și acum, cum se spune, stânga-mprejur și cu Dumnezeu înaintea – marș!

Cazacii o luară grămadă la vale. Străbătură vreo trei sute de pași, fără nicio vorbă, ca și cum s-ar fi înțeles, apoi un căzăcel mai prăpădit, cu sumanul ponosit, cel pe care-l beștelise ofițerul, clătină din cap și oftă cu necaz:

— Iată-ne și uniți, fraților...

Altul se grăbi să adauge:

— Același drac!

Și-i trase o înjurătură deocheată.

6

Când la Vioșenskaia sosi vestea despre retragerea grăbită a trupelor roșii, Grigori Melehov, cu două regimente de călăreți, trecu îndată Donul înot. Trimise înainte patrulă puternică și se îndreptă către sud.

Se dădeau lupte în spatele dealului de la Don. Bubuiturile de tun se contopeau, vuiiau surd, ca de sub pământ.

— Au obuze cadeții, nu le cruță! Trag numai vijelii! rosti încântat unul din comandanți, venind mai aproape de Grigori.

Grigori nu răspunse. Mergea în fruntea coloanei, uitându-se cu luare-aminte de jur împrejur. Cale de trei verste, de la Don până la satul Bazki, se vedeau mii de briști și harabale părăsite de răsculați. În pădure zăcea împrăștiat avutul oamenilor: cufere sparte, scaune, veșminte, hamuri, vase, mașini de cusut, saci cu grâu, felurite lucruri, care fuseseră apucate de marea lăcomie gospodărească și aduse până aici, în retragerea spre Don. Pe alocuri drumul era acoperit cu un strat de grâu auriu în care se scufunda piciorul până la genunchi. Și tot acolo, alături de drum, zăceau hoituri de boi și de cai, umflate, hâde, putrezind și otrăvind aerul cu o cumplită duhoare.

— S-au gospodărit până le-a ieșit pe nas! strigă Grigori, zguduit de această privesște, își scoase șapca și, silindu-se să nu răsufle, ocoli cu grijă o moviliță de grâu bătătorit, cu un bătrân mort, lungit deasupra. Avea șapcă de cazac; sumanul îi era mânjit de sânge.

— Bine a mai păzit moșul avutul! Dracul l-a pus să rămână aici? întrebă cu părere de rău un cazac.

— Nu-l lăsa inima să se despartă de grâul lui...

— Hai, dă drumul la trap! Ferească Dumnezeu ce pute! Hei, dă-i drumul! răsunară strigăte îndârjite din rândurile din urmă.

Sotnia trecu la trap. Vorbele amuțiră; nu se auzea prin pădure decât

tropotul nenumăratelor copite de cai și zăngănitul surd al echipamentului căzăcesc.

... Se dădeau lupte în apropiere de moșia lui Listnițki. Prin valea stearpă, mai încolo de Iagodnoe, fugeau ostașii roșii. Deasupra capetelor lor se spărgeau șrapnele, mitraliere îi secerau din spate, iar pe deal se rostogolea puhoiul Regimentului Calmuc, tăindu-le retragerea.

Când Grigori sosi cu regimentele sale, lupta luase sfârșit. Două companii roșii, care acopereau retragerea peste creasta de la Vioșenskaia a trupelor răzlete și a convoaielor de căruțe ale Diviziei 14, au fost zdrobite de Regimentul 3 Calmuc și nimicite până la cel din urmă om. Ajuns pe deal, Grigori se grăbi să predea comanda lui Ermakov, zicându-i:

— Au făcut isprava și fără noi. Du-te și fă joncțiunea cu ceilalți, iar eu dau o fugă la conac.

— Ce treabă ai acolo? se miră Ermakov.

— Cum să-ți spun? Am fost pe vremuri argat acolo, când eram tânăr, și uite acum am o poftă să mă uit la locurile pe unde am stat...

Luându-l pe Prohor cu el, Grigori se îndreptă spre Iagodnoe și, după ce străbătu vreo jumătate de verstă, zări cum deasupra sotniei din cap se înalță și începu să fâlfâie în vânt o pânză albă, luată pentru orice întâmplare de un cazac mai prevăzător.

„Parcă se predau!”, se gândi Grigori cu îngrijorare și cu o strângere de inimă, privind cum coboară coloana în vale – încet, parcă în silă – iar un grup de călăreți din detașamentul lui Sekretov îi vine grăbit în întâmpinare, de-a dreptul peste lanurile verzi.

Un suflu de jale și de pustietate îl izbi pe Grigori când intră pe porțile dărămate în curtea conacului, năpădită de lobodă. Iagodnoe era de nerecunoscut. Pretutindeni se vedeau firoasele urme de izbeliște și de pustiire. Casa, atât de arătoasă pe vremuri, se spălăcise și părea mai scundă. Acoperișul, care nu mai fusese vopsit de atâta timp, era tărcat cu pecingini galbene de rugină; smulse din locurile lor, burlanele pentru scurgerea apei zăceau lângă treptele casei, obloanele desprinse din balamale atârnavu strâmb, vântul năvălea șuiuerând prin geamurile sparte și scotea din încăperi un iz amărui de mucegai și de casă nelocuită.

Colțul dinspre răsărit al casei și intrarea principală cu treptele fuseseră dărămate de un obuz. Un arțar doborât de schije își vârâse creștetul prin fereastra spartă din coridor și rămăsese culcat, cu rădăcinile într-un morman de cărămizi sărite din temelie. Iar pe crengile lui veștede se urca șerpuint hameiul sălbatic, atât de iute și vioi, împletind cu măiestrie

geamurile care mai rămăseseră în fereastră, întinzându-se în sus, spre cornișă.

Vremea și urgiile își îndepliniseră măcinarea nimicitoare. Acareturile se dărapănaseră și arătau în așa hal, ca și cum ar fi fost lăsate de amar de vreme fără nicio îngrijire. Surpat pe dedesubt de ploile primăverii, un zid de piatră al grajdului se năruise în afară; acoperișul șopronului de trăsuri fusese smuls de furtună, și numai aici, colo, pe căpriori albicioși și pe costoroabe, se mai zăreau șomoioagele de paie înnegrite de putreziciune.

Pe treapta de la sălașul slugilor stăteau culcați trei ogari sălbățiți. La ivirea oamenilor, săriră în picioare și dispărură cu un mârâit surd în tindă. Grigori își îndreptă calul spre fereastra întredeschisă a casei, se aplecă din șa și întrebă cu glas tare:

— Este vreun suflet viu pe aici?

Nimeni nu răspunse; abia după câțva timp, o voce hodorogită de femeie zise:

— Stați o clipă, pentru Dumnezeu!... Ies îndată.

Târșindu-și picioarele desculțe, Lukeria, îmbătrânită, ieși afară pe trepte, privind îndelung la Grigori.

— Nu mă recunoști, țață Lukerio? o întrebă Grigori descălecând.

Abia atunci tresări ceva pe chipul ciupit de vărsat al Lukeriei, și expresia de nepăsare făcu loc unei puternice tulburări. Izbucni în lacrimi și plânse îndelung, neîncredându-se să scoată o singură vorbă.

Grigori își legă calul și așteptă cu răbdare.

— Vai ce spaimă am mai tras! Doamne ferește și păzește-ne... începu să se tânguie Lukeria, ștergându-și obrazii cu șorțul murdar: Credeam că iarăși au venit ei... Of, Grișenka, numai de-ai ști ce a fost pe aici!... Nici n-am cum să-ți povestesc!... Singură, mă vezi că-s singură pe lume!...

— Dar moș Sașka unde-i? A plecat și el în bejenie cu boierii?

— Dac-ar fi plecat, poate ar fi scăpat cu viață...

— Vrei să zici că a murit?

— L-au omorât... E a treia zi de când zace lângă pivniță... ar trebui îngropat, dar m-a doborât și pe mine boala... Abia am izbutit să mă scol... Și apoi mor de frică, mi-e teamă să mă duc acolo, la mort...

— Dar ce-a făcut? întrebă surd Grigori, fără să-și ridice ochii din pământ.

— Pentru o iapă i-au luat viața... Boierii noștri, știi, au plecat în grabă. Au luat cu dânșii numai banii, iar avutul l-au lăsat aproape în întregime pe seama mea. Urmă în șoaptă: Am păstrat totul, până la un fir de ață! Sunt și

acum toate îngropate în pământ... Iar din cai, au luat numai trei armăsari Orlov, pe ceilalți i-au lăsat în grija lui moș Sașka. De când cu răzmerița, veneau să-i ia pe alesele, când cazacii, când roșii. Pe armăsarul cel negru, Vifor – îl mai ții minte? – l-au luat roșii, cam când s-a desprimăvărat. Ce bătaie de cap au mai avut cu dânsul, că el nu purtase șaua de când era pe lume. Dar n-au avut parte roșii să-l călărească și să se fâlească cu el. După o săptămână, au venit niște cazaci din Karghin și-au povestit cum s-au încăierat cu roșii pe deal și au început să împuște unii într-alții. O iepușoară proastă de la cazaci numai ce necheză o dată și – ce să vezi? N-o ia Vifor la goană spre cazaci, cu roșul său în cărcă, cu tot? S-a repezit la iapă cât îl țineau picioarele, iar omul zgredănat pe el nu l-a mai putut opri. Vede el că n-are putere să-l oprească, și hai atunci să sară jos din șa. De sărit a sărit, dar nu i s-a slobozit piciorul din scară. Vifor l-a târât așa până la cazaci.

— Măi, al dracului! strigă cu încântare Prohor.

— Și acum îl călărește un horunji din Karghin, își depăna Lukeria firul povestirii. A fâgăduit, că dacă se întoarce boierul, cică are să-l aducă îndată pe Vifor înapoi în grajdul lui. Și iaca așa, ne-au luat pe rând toți căișorii, și a rămas numai trăpașa Săgeata, aia din Frunțaș și din Ursita. Trebuia să fete, d-aia nu s-a atins nimeni de dânsa. Nu după mult fată – și nici nu poți să-ți închipui cât de mult s-a legat moșul Sașka de acel mânz! Îl purta pe brațe, îi dădea lapte din sticlă și niște fierturi de buruieni, ca să se întineze mai bine pe picioare. Poți însă să știi de unde are să vină nenorocirea?... Alaltăieri, pe-nserate, ne pomenim cu trei inși călări. Moșul cosea iarbă în grădină. Strigă dâșii de colo: „Ia fă-te-ncoace, așa și pe dincolo!” El azvârle coasa, vine la dâșii, le dă bună ziua, iar dâșii nici nu-l bagă în seamă, beau lapte și-l întrebă: „Cai sunt?” Iar dânsul: „O iapă, dar nu-i bună pentru slujba voastră militărească, abia acum a fătat, e cu mânz!” Atunci unul, cel mai căinos, strigă la el: „Nu-i treaba ta! Adu iapa încoa, diavol bătrân!... Calul meu are toată spinarea numai răni, trebuie să-l schimb!” Ar fi trebuit să se supună moșul și să nu facă atâtea vorbe pentru o iapă, dar el, știi și tu, era un moșneag îndărătnic... Chiar când vorbea cu boierul, tot nu-l ierta... Mai ții minte?

— Și cum, n-a dat iapa? se amestecă Prohor.

— Ei, cum să nu le-o dai? Le-a zis numai atâta: „Câți inși au mai fost înaintea voastră, zice, au luat toți caii, dar de iapa asta au avut milă, și voi...” Atunci dâșii își ies cu totul din sărite. Strigă: „Aha, lichea boierească, o păstrezi pentru stăpânu-tău?!” Ei, și l-au luat... Unul scoate

iapa afară și se apucă să pună șaua pe ea, iar mânzul se vâra la țâța mă-sii, dând să sugă. Moșul se roagă de dânșii: „Aveți milă, n-o luați! Ce să facem cu mânzul?”, „Uite ce!” zice altul, și cu această vorbă îl gonește pe mânzișor hăt-departe de mamă-sa, scoate arma de pe umăr și trage în el. Eu nu mai puteam de lacrimi... Am alergat, mă rog de dânșii, îl apuc de mânecă pe moș, vreau să-l târăsc în casă, să n-o pățească urât, dar el, când s-a uitat la mânzișorul ucis, i-a tremurat bărbuța, s-a făcut alb ca varul și zice: „Dacă-i așa, împușcă-mă și pe mine, neam de câine!” A sărit la soldat, s-a agățat de iapă, nu-l lăsa să-i pună șaua. După care, de ciudă și de îndârjire, i-au luat și lui viața. Am înnebunit de spaimă, când au tras cu arma într-însul... Și acum, nici nu mai știu ce să mă fac cu el. I-ar trebui un coșciug, dar asta-i treabă de femeie?

— Dă-ne două cazmale și o bucată de pânză, ceru Grigori.

— Vrei să-l îngropi? îl întrebă Prohor.

— Da.

— La ce bun să te ostenești, Grigori Pantelevici? Uite, mă duc îndată după cazaci. Au să-i facă dânșii și coșciugul, și groapa, așa cum se cuvine...

Prohor, pesemne, n-avea nicio poftă să-și bată capul cu înmormântarea unui moșneag necunoscut, dar Grigori rosti cu hotărâre:

— Nu! Chiar noi îi vom săpa groapă și îl vom îngropa. Moșul ăsta a fost un om cumsecade. Mergi în grădină și așteaptă-mă lângă iaz; eu mă duc să-l văd.

Sub același plop bătrân cu crengile rășchirate, pe malul iazului cu apa înverzită de lintiță, acolo unde moș Sașka îngropase pe vremuri fetița lui Grigori și a Axiniei, își găsi și el cel din urmă lăcaș. Trupul său uscățiv, învelit într-o pânză de sac curată, cu miros de hamei, fu pus în pământ și acoperit cu țărână. Alături de întâia moviliță mai crescuna, de argilă galbenă, proaspătă și jilavă, băătorită cu grijă de tălpile cizmelor.

Copleșit de mâhnite amintiri, Grigori se lungi pe iarbă, în apropiere de acest mic cimitir atât de scump și privi îndelung cerul azuriu ce se întindea măreț deasupra lui. Acolo, undeva, în înaltul fără margini, jucau vânturile, pluteau norii reci auriți de soare, iar pe pământul, care înghițise cu câteva clipe în urmă pe veselul prieten al cailor, pe bețivanul moș Sașka, viața fierbea mai departe în clocote: în stepa care se revărsa până la grădină, asemenea unei mări de verdeață, în desișul de cânepă sălbatică de lângă clăile de fân de la aria veche, peste tot răsuna neconținut bătaia pitpalacilor, țiuiau țistarii, bâzâiau bondarii, foșnea iarba, alintându-se sub mângâierile vântului, ciocârliile cântau în abisul de aer tremurător și, ca să

statornicească atotstăpânirea omului asupra firii, o mitralieră răpăia undeva, în valea seacă, surd, cu mânioasă îndârjire.

7

Generalul Sekretiov, care sosise la Vioșenskaia împreună cu ofițerii din statul-major și o sotnie de cazaci de escortă personală, fu întâmpinat cu pâine și sare, în sunete de clopote. La cele două biserici clopotele au sunat toată ziua, ca de Paști. Pe ulițe, călăreau cazacii din ținutul de jos, cu caii slabi și istoviți de marș. Pe umerii lor se răsfățau cu semeție epoletii albaștri. În piață, lângă casa unui negustor unde era găzduit Sekretiov, curierii stăteau grămadă, ronțâind semințe și agățând cu vorba fetele în trecere, gătite în straietele cele mai bune.

Pe la amiază, trei calmuci călări aduseră la casa generalului vreo cincisprezece prizonieri roșii. O căruță cu doi cai venea în urma lor, plină cu alămuri de fanfară. Ostașii roșii purtau uniforme ciudate: aveau pantaloni de postav cenușiu și vestoane la fel, cu vipuști roșii la mâneci. Un calmuc mai în vârstă se apropie de curieri, descălecă și-și vârî în buzunar luleaua mică de pământ.

— Al nostru adus muzicanți roșu. Pricepi?

— Mare lucru! răspunse alene un curier cu mutra grasă, scuipând cojile de semințe pe cizmele prăfuite ale calmucului.

— Mare, mic, ia în primire! Ți-ai făcut botul ca la porc, vorbești ce nu trebuie!

— Mă-ai, coadă de cârlan! Tu să-mi vorbești mai puțin! se supără curierul, dar se duse să raporteze despre sosirea prizonierilor.

Un esaul puhav, cu *beșmetul*⁸⁶ cafeniu strâns la mijloc, ieși în poartă. Într-o poză impunătoare, cu picioarele rășchirate, cercetă din ochi prizonierii adunați cârd și mârâi cu voce groasă:

— I-ați des-sfă-tat pe comisari cu muzica voastră, prăpădiților de la Tambov! De unde aveți uniformele acestea cenușii de pe voi? Le-ați scos de pe nemți, hai?

— Nu! răspunse clipind des un ostaș roșu, care stătea mai în față, și lămuri grăbit: încă sub Kerenski, li s-au făcut muzicanților aceste uniforme. Înainte de ofensiva din iunie... De atunci le purtăm...

— Ai să le porți! Stai să vezi! O să le purtați! Esaulul trase pe ceafă

---

⁸⁶ Haină scurtă vătuită.

căciula teșită de Kuban, descoperindu-și pe capul ras o cicatrice de culoarea zmeurei, încă nu pe deplin vindecată, apoi se întoarse repede în călcâie, cu fața de calmuc. Și tu, putoare de păgân, de ce i-ai adus până aici? La ce dracu' ? N-ai putut să-i achiți pe drum?

Calmucul luă poziția, își apropie sprinten picioarele strâmbe și, tot cu mâna la cozoroc, răspunse:

— Comandantul sotnie poruncit: trebuie dus aici.

— „Trebuie dus aici”! repetă în bătaie de joc esaulul fercheș, țuguindu-și cu dispreț buzele subțiri; apoi, pășind greoi pe picioarele groase, cu șezutul rotund tremurând ritmic, trecu prin fața prizonierilor, cercetându-i îndelung și cu băgare de seamă, ca un geambaș.

Curierii zâmbeau pe ascuns. Pe chipurile calmucilor din escortă se citea aceeași nepăsare de totdeauna.

— Deschide poarta! Bagă-i în curte! ordonă esaulul.

Prizonierii și căruța cu alăturile claie peste grămadă se opriră în fața scării.

— Care e capelmaistrul? întrebă esaulul, aprinzându-și o țigară.

— Nu avem, răspunseră îndată mai multe voci.

— Dar ce-i cu el? A fugit?

— Nu, l-au omorât.

— Bine i-a făcut! O să meargă și fără el... Hai, puneți mâna pe instrumente!

Prizonierii se apropiară de căruță. Sfioase și nesigure, glasurile de alamă ale instrumentelor răsunară în ogradă, împletindu-se cu dangătul sâcăitor al clopotelor.

— Pregătiți-vă! Hai, dați drumul la „Doamne, ocrotește-l pe țar”.

Muzicanții schimbă priviri între dâșșii. Nu începea niciunul. După un minut de tăcere apăsătoare, unul, desculț, dar cu moletierele răsucite cu îngrijire, răspunse privind în pământ:

— Niciunul dintre noi nu cunoaște imnul vechi...

— Niciunul? Interesant... Hei, să vină două secții de curieri cu arme!

Cu vârful cizmei, esaulul bătea tactul unei melodii mute. Zăngănind din carabine, curierii se înșiruiau pe coridor. În frunzișul des al salcâmlor de peste gard ciripeau vrăbiile. În curte plutea un miros cald de acoperiș încins de soare și de sudoare iute de om. Esaulul trecu la umbră, și atunci, privindu-și cu durere tovarășii, muzicantul desculț zise încet:

— Blagorodnicia voastră! La noi toți sunt muzicanți tineri. N-am avut când să cântăm bucăți vechi... Mai mult marșuri revoluționare...

blagorodnicia voastră!

Esaulul se juca distrat cu capătul cingătorii sale bătute în argint și nu-i răspunse.

Curierii se aliniară lângă treptele casei, așteptînd ordine. Dând la o parte prizonierii, din rîndurile din urmă ieși un muzicant mai în vîrstă, cu o albeață pe ochi; tuși și zise:

— Îmi dați voie? Eu pot să cânt...

Și, fără să aștepte încuviințarea, își puse fagotul încins de soare la buzele cuprinse de tremur.

Sunetele tînguitoare și răgușite, țâșnind singuratice în întinsa ogradă negustorească, îl făcură pe esaul să se strîmbe mînios. Dând din mîna, răcni:

— Încetarea! Parcă tragi un cerșetor de...! Ce fel de muzică e asta?

La ferestre se iviră chipurile zâmbitoare ale ofițerilor de stat-major și ale aghiotanților.

— Comandați-le marșul funebru! strigă cu o voce de tenor un tânăr sotnic, aplecându-se afară aproape până la brâu.

Dangățul grav al clopotelor se potoli o clipă, și esaulul, mișcându-și sprîncenele, întrebă cu glas blajin:

— Sper că știți să cântați „Internaționala”? Ia dați-i drumul! Nu vă temeți! Dați-i drumul, dacă vă ordon.

Și în tăcerea nămiezii dogoritoare, ca o chemare la luptă, izbucniră deodată sunetele tunătoare de revoltă, mărețe și armonioase, ale „Internaționalei”.

Esaulul stătea ca un taur în fața unui obstacol, cu capul aplecat, cu picioarele desfăcute. Stătea și asculta. Gâtul lui musculos și albul siniliu al ochilor micșorați se injectară.

— Înceta-re! urlă el cu furie, nemaiputînd să se stăpânească.

Fanfara amuți îndată, și numai un corn mai întîrzie, făcînd să-i răsune prelung chemarea neterminată în văzduhul învîlvorat.

Muzicanții își umezeau cu limba buzele uscate, le ștergeau cu mîneca și cu palmele murdare. Chipurile lor erau obosite și nepăsătoare. Numai unuia îi scăpă o lacrimă trădătoare, prelungindu-se pe obrazul pudrat de colb și târînd o dără jilavă pe urmă-i...

Între timp, generalul Sekretiov luase masa în familia unui fost camarad de oaste, cu care a luptat în războiul ruso-japonez, și, sprijinit de un aghiotant beat, ieși în piață. Căldura și rachiul de casă îl amețiră de-a binelea. La o cotitură, în dreptul clădirii de cărămidă a liceului, generalul,

cu balamalele bâțâite de băutură, se poticni și căzu cu fața în jos pe nisipul fierbinte. Zăpăcit de această întâmplare, aghiotantul încercă să-l ridice, dar nu izbuti. Ajutorul sosi din mulțimea îngrămădită în apropiere. Doi cazaci bătrâni ridicară cu tot respectul de subsuori pe generalul care începuse să verse opintit în văzul tuturor. Totuși, chiar între două icnituri din adâncul măruntaielor, mai încercă să țipe ceva, agitându-și amenințător pumnii. Cu chiu, cu vai, izbutiră să-l înduplece a se lăsa dus acasă.

Cazacii îl urmăriră cu privirile lungi, vorbind cu voce scăzută:

— E băut, nu glumă! General, general, dar numai ca un general nu se ține!

— Rachiul nu bagă în seamă gradele și dicorățiile...

— Nu trebuia să bea tot ce se afla pe masă...

— Mă, cuscre, parcă toată lumea știe cum să se păzească de pileală? Care n-a jurat în viață că n-are să mai pună un strop în gură, după rușinea pătimită la băutură?... Dar vorba ceea: a jurat porcul că n-o să mai mănânce treaba aia, dar alergând pe drum dă de două...

— Zău că așa e! Ian strigă la ploduri să se care de aici. Ce-i asta? Merg alături de el, se zgâiesc afurisiții, de parcă n-au mai văzut om cherchelit.

... Dangățul de clopote și beția ținură în staniță până în amurg; iar seara, comandantul forțelor de răsculați oferi un banchet în cinstea oaspeților, poftindu-i într-o casă mai mare, orânduită pentru popota ofițerilor.

Înalt și bine legat, Sekretiov, cazac sadea, băștinaș dintr-un sat din stanița Krasnokutskaia, era un amator pasionat de cai, călăreț excelent și brav general de cavalerie. Nu era însă și orator. Cuvântarea rostită la banchet se dovedi plină de lăudăroșenie de bețiv și spre sfârșit mai cuprinse și muștrări directe și aspre amenințări la adresa celor din ținutul de sus.

Grigori, care se afla la acest banchet, ascultă cu o luare-aminte încordată și mânioasă vorbele lui Sekretiov. Neavând timp să se dezmeticească după beția de la prânz, generalul stătea proptit cu degetele în masă, vărsându-și rachiul cu miros iute din pahar și rostind fiecare frază cu o răspicare nepotrivită ceasului și locului:

— ... Nu, nu noi trebuie să vă mulțumim pentru ajutor... Dimpotrivă! Voi ne datorați recunoștință, fără discuție. Dacă nu eram noi, roșii v-ar fi nimicit pe toți. O știți perfect de bine și voi. Iar noi, tot am fi strivit aceste bestii, chiar și fără ajutorul vostru. Le strivim și le vom mai strivi – țineți minte ce vă spun – până când vom curăța toată Rusia! Toamna trecută ați părăsit frontul, ați lăsat pe bolșevici să încalce pământul căzăcesc... Ați vrut

să cădeți la pace cu ei, dar nu v-a mers! Și atunci v-ați răsculat, ca să vă salvați pielea și avutul. Sau, mai simplu, pielea voastră și a boilor voștri. Dacă vă amintesc trecutul, n-o fac ca să vă dojenesc pentru păcatele voastre. Să nu fie cu supărare, dar nu strică niciodată să ne înțelegem asupra adevărului adevărat. Trădarea voastră v-am iertat-o. Am venit la voi ca niște frați, în clipele cele mai grele pentru voi, v-am sărit în ajutor. Dar trecutul vostru rușinos trebuie ispășit în viitor. M-ați înțeles, domnilor ofițeri? Aveți datoria să-l ispășiți prin faptele voastre de arme și prin credința cu care veți sluji Donul liniștit. E limpede, nu?

— Hai, pentru ispășire! zise un voiskovoi starșina cam în vârstă, care se afla la masă în fața lui Grigori, fără să se adreseze cuiva anume și zâmbind ușor; apoi, fără să aștepte răspunsul, bău cel dintâi.

Chipul său avea o expresie de bărbăție, cu pielea ușor ciupită de vărsat și cu ochii castanii, ascunzând în pupile un sclipit de ironie. Pe când vorbea Sekretiov, buzele lui tremurară de mai multe ori într-un zâmbet fugitiv și vag, iar ochii i se întunecau și păreau negri. Urmărindu-l, Grigori observă că voiskovoi starșina îl tutuia pe Sekretiov și că nu se arăta de loc subordonat față de el, iar cu ceilalți ofițeri era dinadins rezervat și rece. Din toată lumea din jur, numai el avea epoleții solid cusuți la vestonul kaki și galon la mânecă – semn că făcuse parte din trupele lui Kornilov. „Un om cu idei. Trebuie să fie din voluntari”, gândi Grigori. Acest voiskovoi starșina bea ca un cal, fără să mănânce și fără să se ametească, și numai din când în când își slăbea din cătărămi centura lată englezească.

— Cine-i ăsta din fața mea? ăsta, cu fața ciupită de vărsat? întrebă în șoptă Grigori pe Bogatîriov, care ședea alături.

— Dracu' să-l știe, dădu din mână Bogatîriov, ușor amețit.

Kudinov nu cruța rachiul pentru musafiri. Pe masă se ivi și niște spirt adus de undeva, și Sekretiov, izbutind anevoie să-și isprăvească discursul, se lăsă greoi pe scaun. Un tânăr sotnic, de un pronunțat tip mongolic, se aplecă spre dânsul, șoptindu-i ceva.

— La naiba! răspunse Sekretiov, înroșindu-se ca sfecla și răsturnând pe gât un păhăruț de spirt, umplut cu amabilitate de Kudinov.

— Dar celălalt, cel cu ochii oblici? Aghiotant? întrebă Grigori.

Acoperindu-și gura cu palma, Bogatîriov răspunse:

— Nu! Pe ăsta l-a crescut dânsul. L-a adus de copil din Manciuria, după războiul cu japonezii, l-a crescut și l-a băgat la școala de iuncheri. A scos bună bucățică din acest pui de chinez. Al dracului hoț! Ieri a capturat la Makeevka o casă de bani de la roșii. A pus laba pe două milioane! Uite, se

vede și acum, are teacuri de bani în toate buzunarele! Mare noroc pe el, al naibii! O comoară!... Dar bea, de ce te zgâiești la toți?

Cuvântarea de răspuns fu rostită de Kudinov, pe care însă nu-l asculta aproape nimeni. Cheful devenea din ce în ce mai gălăgios. Sekretiov își dezbrăcase tunică și rămăsese numai în cămașă. Capul său ras sclipea de sudoare, iar cămașa de pânză, de un alb imaculat, îi sublinia parcă și mai mult chipul purpuriu și gâtul tuciuriu, ars de soare. Kudinov îi spunea ceva, dar Sekretiov nu-i dădea nicio atenție și repeta într-una:

— Nu-u, să avem iertare! Iertare! Noi vă credem, dar cu socoteală!... Trădarea voastră nu se va uita așa curând. S-o țină minte toți acei care au trecut astă-toamnă la roșii...

„Las'că și noi o să vă slujim tot cu socoteală!”, se gândi cu turbare stăpânită Grigori, amețit de-a binelea și ridicându-se.

Cu capul gol, ieși afară pe trepte și răsuflă cu ușurare, sorbind aerul proaspăt al nopții până în adâncul pieptului.

La Don broaștele orăcăiau gălăgios, vestind semne apropiate de ploaie; gândacii de baltă treceau în zbor cu un bâzâit surd. Pe o limbă de nisip țipau jalnic culiciei. Undeva, departe, pe pajiște, necheza prelung și subțirel un mânz care își pierduse mama. „Ne-a încurcat cu voi nevoia amară! se gândea Grigori coborând treptele și dibuind drumul spre portiță. Altfel, în niciun chip nu ne-am fi legat cu voi. Ticăloși blestemați! Fac nazuri, se fandosesc, ne beștelesc – să-i vezi peste o săptămână, cum o să ni se suie în cap! A dat fericirea în noi! Și n-avem încotro. Tocmai așa cum am prevăzut eu... Nici nu putea să iasă altceva. Ce se vor mai oțărî cazacii! S-au dezobișnuit să stea cu laba la cozoroc și să facă sluj în fața blagorodniciilor lor...”

Spiritul își făcuse efectul și asupra lui: i se învârtea capul, mișcările i se încliau neobișnuit de greoaie. Ieși pe portiță, se clătină pe picioare, își îndesă șapca și porni pe uliță, târșindu-și tălpile.

Ajuns la căsuța unde ședea mătușa Axiniei, rămase o clipă pe gânduri, apoi pași cu hotărâre spre trepte. Ușa din tindă nu era încuiată. Fără să bată, Grigori intră drept în odaie și se pomeni cu Stepan Astahov așezat la masă, chiar în fața lui. Mătușa Axiniei trebăluia lângă cuptor. Pe o față de masă curată, se afla o sticlă de rachiu începută și o farfurie cu bucăți trandafirii de pește uscat.

Stepan își golise paharul și se gândea pesemne să-l însoțească de o gustare, dar, zărindu-l pe Grigori, împinse farfuria și se rezemă cu spatele de perete.

Cu toată amețea spirtului din cap, Grigori observă și chipul lui Stepan, de o paloare cadaverică, și ochii lui care scânteiară ca ochii de lup. Uluit de neprevăzuta întâlnire, Grigori abia avu puteri să rostească cam răgușit:

— Noroc!

— Noroc să dea Dumnezeu, răspunse speriată gazda, care știa fără îndoială despre legăturile dintre Grigori și nepoata ei și nu se aștepta la nimic bun de la această întâlnire între soț și ibovnic.

Tăcut, Stepan își netezea cu mâna stângă mustățile, fără să-și ia privirea aprinsă de la Grigori.

Celălalt se opri în prag, cu picioarele larg rășchirate, zâmbi strâmb și zise:

— Uite, m-am abătut pe-aici... Să fie cu iertare.

Stepan nu zise nimic. Tăcerea apăsătoare fu întreruptă numai de gazdă, care îndrăzni să-l poftască pe Grigori:

— Intră! Șezi colea...

Acum Grigori nu mai avea nimic de ascuns. Ivirea sa în casa unde ședea Axinia îi explică lui Stepan totul. Și Grigori începu de-a dreptul, fără ocol:

— Dar unde ți-e nevasta?

— Tu... pe dânsa ai venit s-o vezi? Întrebă Stepan cu o voce înceată, dar limpede, și genele în tremur îi acoperiră ochii.

— Pe ea, mărturisi cu un oftat Grigori.

În clipa aceea s-ar fi așteptat la orice din partea lui Stepan și, dezmeticindu-se treptat, se pregătea de apărare. Dar Stepan deschise ușor ochii, în care se stinsese flacăra urii, și zise:

— Am trimis-o după votcă. Are să vie îndată... Stai jos și așteaptă nițel.

Se sculă, înalt și bine croit, împinse chiar un scaun spre Grigori și, fără să se uite la gazdă, o rugă:

— Tușico, adu un pahar curat. Și apoi către Grigori: Bei?

— Nu prea mult.

— Hai! Ia loc...

Grigori se așeză la masă... Stepan împărți în pahare tot ce mai era pe fundul sticlei și-și ridică ochii tulburați ca de o ușoară ceață.

— Toate cele bune!

— Sănătate!

Ciocniră paharele. Băură. Rămaseră tăcuți. Gazda, sprintenă ca un soarece, trecu musafirului o farfurie și o furculița cu mânerul știrb.

— Gustă din pește! Nu-i prea sărat.

— Mulțumesc.

— Ia în farfurie și mănâncă! Îl îmbia gazda, căreia îi căzuse o povară de pe suflet.

Era nespus de mulțumită că totul s-a isprăvit cu bine, fără bătaie, fără talere sparte și fără tărațoi. Discuția care nu făgăduia nimic bun luase sfârșit. Bărbatul ședea liniștit, la o masă cu drăguțul nevestei. Amândoi mâncau în tăcere, fără să se uite unul la altul. Gazda, grijulie, scoase din cufăr un prosop curat și-l puse cu capetele pe genunchii lor, unindu-l parcă pe Grigori cu Stepan.

— Tu de ce nu ești la sotnie? Întrebă Grigori, mușcând dintr-o plătică.

— M-am abătut și eu pe-aici, răspunse Stepan, după o clipă de tăcere și, după tonul lui, nu se putea ghici dacă vorbește serios sau în bătaie de joc.

— Te pomenești că sotnia e acasă.

— Păi, toți s-au întors în sat. Până la fund?

— Hai.

— Sănătate!

— Toate cele bune!

Clanța ușii din tindă zăngăni. Dezmeticit cu desăvârșire, Grigori se uită pe sub sprâncene la Stepan și văzu cum paloarea îi goli din nou obrajii de sânge.

Înfășurată într-un șal, Axinia se apropie de masă, fără să-l recunoască pe Grigori; numai când se uită la oaspe, ochii negri i se lărgiră de spaimă. Pierzându-și răsufierea, îngăimă:

— Noroc, Grigori Panteleevici!

Mâinile mari și noduroase ale lui Stepan, care se odihneau pe masă, se zgârciră scuturate de un tremur, și Grigori, văzându-le tremurul, se înclină în fața Axiniei, fără să-i răspundă.

Punând pe masă două clondire de rachiu, ea îi aruncă din nou o privire plină de îngrijorare și de bucurie ascunsă, se întoarse și se așeză pe un cufăr, într-un colț întunecos al odăii, potrivit-și pieptănătura cu mâinile nesigure. Biruindu-și tulburarea, Stepan își descheie gulerul cămășii, care îi sugruma gâtul, umplu paharele până la margini, se întoarse cu fața la nevastă.

— Ia-ți paharul și așază-te la masă.

— Nu vreau.

— Hai, stai!

— Doar știi că nu beau votcă, Stiopa!

— De câte ori să-ți spun? Glasul lui Stepan tremură.

— Vino, vecină! zise Grigori, cu un zâmbet de încurajare.

Ea îi aruncă o privire de rugă și se apropie grăbită de dulap. O farfurioară căzu jos de pe poliță și se făcu țândări.

— Vai, ce nenorocire! exclamă cu necaz gazda, lovind din palme.

Tăcută, Axinia strânse cioburile.

Stepan îi turnă un pahar plin, și ochii lui se aprinseră din nou de durere și ură.

— Ei, să bem... începu el și se opri.

În mijlocul tăcerii se auzea cum răsuflă Axinia - așezată la masă - puternic și greu.

— ... Să bem, nevastă, pentru despărțirea lungă. Cum, nu vrei? Nu bei?

— Doar știi...

— Acum știu tot... Bine, să nu fie pentru despărțire! În sănătatea scumpului nostru musafir, Grigori Panteleevici.

— Beau în sănătatea lui! rosti cu tărie Axinia și-și goli paharul până la fund.

— O-of, vai de tine! zise în șoaptă gazda, zbughind-o afară, în bucătărie.

Se vârî într-un ungher, își strânse mâinile la piept, tot așteptînd să audă zgomotul mesei răsturnate, o împușcătură asurzitoare... Dar în odaie stăruia o liniște de mormânt. Se auzea numai cum bâzâie în tavan muștele tulburate de lumină și cum cântă afară cocoșii, întâmpinând miezul nopții.

8

Întunecoase sunt nopțile de iunie pe Don. Într-o tăcere apăsătoare, fulgere aurii brăzdează cerul vânat-cătrăniu, și stelele cad, oglindindu-se în apă. O adiere uscată și caldă de stepă duce spre sălașele oamenilor mireasma de miere a cimbrișorului în floare, pajiștea miroase a iarbă jilavă, a mîl și a umezeală, iar cristeii strigă neconținut, și pădurea de pe mal se întrezărește ca în basm, prin vălul argintiu de ceață.

Prohor se trezi pe la miezul nopții și întrebă pe stăpânul casei:

— Al nostru încă n-a venit?

— Nu. Benchetuiește cu generalii.

— Tii, ce de votcă mai zvântează acolo! oftă cu pizmă Prohor și începu să se îmbrace, căscând.

— Dar unde vrei s-o pornești?

— Mă duc să adăp caii și să le dau grăunțe. A zis Panteleevici că în zori plecăm la Tatarski. Rămânem peste zi acolo; pe urmă, cică trebuie să ne grăbim după unitățile noastre.

— Mai ai până la răsărit. Mai dormi puțin.

Înciudat, Prohor îi răspunse:

— Se cunoaște de o poștă, moșule, că n-ai fost combatant! Noi, la slujba noastră, nici n-am scăpa poate cu viață, dacă nu ne hrănim și nu ne îngrijim caii. Ce poți face cu un cal de dârvală? Cu cât e mai bun, cu atât mai repede te scapă de dușman. Așa sunt eu: nu-s nebun să alerg după el, iar dacă dau ochii cu dracul, o rup la fugă de-mi scapără călcâiele. Destul, de câți ani mă pândesc gloanțele să-mi găurească bostanul! Ian aprinde un foc, moșule, ca să-mi gălesc obiala. Așa, bogdaproste!... He-hei, el, Grigori Panteleevici, a vânat cruci și stele la epoleți și se vâra și în iad, chip că asta se cheamă vitejie; dar eu nu-s un prost ca dânsul, mie nu-mi trebuie. Stai, că-l aduce dracul taman acum și te pomenești că-i pilit turtă.

Cineva bătu încetișor la ușă.

— Intră! strigă Prohor.

Intră un cazac necunoscut, cu epoleți de uriadnic pe bluza kaki și cu cocardă la șapcă.

— Sunt agent de la statul-major al grupării generalului Sekretiov. Pot să văd pe blagorodnicia sa, domnul Melehov? întrebă el, salutând cu mâna dusă la cozoroc și stând smirună lângă prag.

— Nu e aci, răspunse Prohor, uluit de vorbele și de ținuta agentului muștruluit. Ia pe loc repaus. Când eram tânăr, am fost și eu prost ca tine. Sunt vistavoiul lui... Ce treabă ai cu dânsul?

— Sunt venit din ordinul generalului Sekretiov după domnul Melehov. Domnia sa este rugat să se prezinte îndată la popotă.

— Păi, a plecat acolo de cu seară!...

— A fost, dar a pornit spre casă.

Prohor fluieră și făcu cu ochiul gazdei, care ședea pe pat:

— Priceput-ai, moșule? Va să zică, a dat fuga la puicuța lui... Bine, camarade, du-te, iar eu am să-l gălesc și am să-l aduc acolo, cald, căldicel!

După ce lăasă pe seama gazdei adăpatul și hrana cailor, Prohor purcese drept la mătușa Axiniei.

Cufundată în beznă, stanița dormea. În pădurea de peste Don cântau pe-ntrecute privighetorile. Prohor se apropie fără grabă de cocioaba cunoscută, intră în tindă și, tocmai în clipa când apucă clanța ușii, auzi vocea groasă a lui Stepan. „Na, am nimerit cu oiștea în gard!... gândi Prohor. Are să mă-ntrebe de ce am venit! Și ce să-i spun? Ei, fie ce-o fi, intru! Spun că am venit să cumpăr niște rachiu, că mi-au arătat casa vecinii.”

Prinzând curaj, intră în odaie și, buimac cu desăvârșire, rămase cu gura căscată: Grigori ședea la o masă cu Astahovii și sorbea din pahar rachiul verzui și tulbure, ca și cum s-ar fi pomenit la el acasă.

Stepan se uită la Prohor, zâmbi silit și zise:

— De ce stai cu gura căscată și nici nu saluți lumea?... Ai văzut vreo minunăție?

— Cam așa ceva, răspunse Prohor, ținându-l pe loc și silindu-se să-și vină în fire.

— Nu te speria, hai, intră și așază-te! Îl îmbie Stepan.

— Nu mă lasă graba ca să stau jos... Umblam după tine, Grigori Panteleevici. A venit ordin să te prezinți chiar acum la generalul Sekretiov.

Chiar și înainte de ivirea lui Prohor, Grigori se gândise de câteva ori la plecare. Își dădea paharul la o parte, se scula, dar se așeza din nou, de teamă ca Stepan să nu-i socoată plecarea drept un semn de netrebnică teamă. Mândria nu-i îngăduia s-o lase singură pe Axinia, nici să dea înapoi în fața lui Stepan. Bea mai departe, dar rachiul nu mai avea nicio putere asupra lui. Cântărea limpede echivocul în care se găsea și aștepta un deznodământ. O clipă avusese impresia că Stepan era să-și lovească nevasta, atunci când ea băuse în sănătatea lui. Greșise. Stepan ridică mâna, își frecă cu palma aspră fruntea tuciurie și, după o scurtă tăcere, zise, privind-o cu încântare: „Bravo ție, nevastă! Așa te vreau!”

Pe urmă se ivise Prohor.

După ce stătu puțin în cumpănă, Grigori hotărî să nu se ducă, pentru a-i lăsa timp lui Stepan să-i spună tot ce avea de spus.

— Pleacă și spune că nu m-ai găsit. Ai înțeles? se răsti către Prohor.

— De înțeles am înțeles. Dar, Panteleevici, tot mai bine ar fi să te duci.

— Nu-i treaba ta! Du-te!

Prohor se îndreptă spre ușă, dar în clipa aceea Axinia se amestecă pe neașteptate și zise cu răceală în glas, fără să se uite la Grigori:

— Ba nu, duceți-vă împreună, Grigori Panteleevici! Mulțumim că ai venit, ne-ai fost musafir, ne-ai ținut de urât... Dar e cam târziu, au cântat de mulțor cocoșii. Curând are să se crape de ziuă, și noi, eu și cu Stiopa, trebuie să pornim în zori acasă... Și ați băut cam de ajuns. Destul!

Stepan nu-l opri, și Grigori se sculă. Luându-și rămas bun, Stepan păstră o clipă mâna lui Grigori în palma sa rece și aspră, voind parcă să-i spună ceva de despărțire, dar nu mai rosti nimic, îl petrecu din ochi până la ușă, apoi își întinse încet mâna la sticla în care mai era o rămășiță de rachiu...

O groaznică oboseală puse stăpânire pe Grigori de îndată ce ieși în

stradă. Mișcându-și cu greu picioarele, ajunse la prima răscruce și-l rugă pe Prohor, care îl urma ca o umbră:

— Du-te, pune șaua pe cai și vino-ncoace... Nu mă mai țin picioarele...

— Să nu raportezi mai întâi că pleci?

— Nu.

— Bine, așteaptă, vin îndată!

Cu toată încetineala lui de pomină, Prohor o luă de astă dată la trap spre casă.

Grigori se așeză sub un gard, își aprinse o țigară. Petrecându-și în cuget toată întâlnirea cu Stepan, în toate amănunțele, își zise cu nepăsare: „Mai bine! Acum o știe. Numai să n-o bată pe Axinia.” În cele din urmă, oboseala și cumpenele prin care trecuse îl siliră să se culce. Ațipi.

Peste puțin, sosi și Prohor cu caii.

Trecură Donul pe o plută și porniră caii în trap întins.

În zori intrară în Tatarski. La poarta ogrăzii sale, Grigori descălecă, aruncă dârlogii lui Prohor și, cu inima tulburată, se îndreptă grăbit spre casă.

Pe jumătate dezbrăcată, Natalia ieșise în tindă. Zărindu-l pe Grigori, ochii umflați de somn i se aprinseră de o bucurie atât de luminoasă, de curată și de scânteietoare, încât lui Grigori îi tresăltă inima, și deodată ochii i se umplură pe neașteptate de lacrimi. Natalia își îmbrățișa în tăcere singurul ei iubit, lipindu-se cu tot trupul de el – și, simțind cum îi tremură umerii, Grigori înțelese că plângea.

Intră în casă, își îmbrățișă bătrânii, sărută copiii, care dormeau în odaie, trecu în bucătărie și se opri în mijloc.

— Ei, cum v-a mers? Toate bune? Întrebă el, cu răsuflarea tăiată de zvâcnetul inimii.

— Slavă Domnului, fiule! De speriat ne-au speriat, dar cât privește vreun rău mai mare, asta nu, n-a fost, răspunse grăbit Ilinișna și, aruncând o privire piezișă Nataliei, care stătea cu fața plânsă, îi strigă cu asprime: Ar trebui să sari de bucurie, toanto, și tu plângi! Ce stai de pomană? Adu lemne, să facem foc la cuptor...

Pe când femeile găteau în grabă mâncarea, Pantelei Prokofievici aduse fiului un prosop curat și-l îndemnă:

— Spală-te, am să-ți torn eu apă. Îndată ți se face capul mai limpede... Cam miroși a votculiță. Poate, ai băut ieri de bucurie?

— Cam așa ceva. Dar deocamdată nu se știe: o fi de bucurie, ori o fi de necaz...

- Cum vine asta? Mirarea bătrânului fu nespuse de mare.
- Se mânie prea tare jupân Sekretiov pe noi.
- Ei, asta nu-i cine știe ce nenorocire... Te pomenești c-o fi băut cu tine.
- Chiar așa.
- Ia uite, Grișka, ce cinste pe tine! La masă cu un general adevărat!

Când te gândești numai...

Și Pantelei Prokofievici plescăi din limbă, privind-și încântat feciorul.

Grigori zâmbi. Nu, hotărât, el nu împărtășea însuflețirea copilărească a bătrânului.

Întrebând încet și amănunțit despre vite și despre starea avutului din casă, despre numărul baniștelor de grâu irosite, Grigori își dădu seama că aceste iscodiri despre gospodărie nu-l mai interesează pe bătrân ca mai înainte. Minteia lui era stăpânită de altceva mai important, care îl apăsa.

Și nu întârzie să-și spună păsul:

— Și noi ce ne facem acum, Grișenka? Oare va trebui să slujim din nou?

— Despre cine vorbești?

— Despre bătrâni! Să zicem, chiar despre mine.

— Deocamdată nu se știe.

— Care va să zică, trebuie să pornim?

— Tu poți să rămâi.

— Oare? strigă Pantelei Prokofievici, plin de bucurie, șchiopătând de tulburare prin bucătărie.

— Dar stai jos odată, drac șchiop! Nu mai împrăștia gunoiul de pe jos prin casă! Ți-a părut bine de țupăi ca un cățel neghiob! îl dojeni cu asprime llinișna.

Dar bătrânul nici n-o băgă în seamă. Străbătu de mai multe ori bucătăria, șchiopătând, zâmbind și frecându-și mâinile. Deodată fu cuprins de îndoială:

— Dar, se poate să-mi dai tu scutirea?

— Sigur că da.

— Și ai să-mi scrii o hârtie?

— Neapărat!

Bătrânul se opri cu aer nehotărât, dar întrebă totuși:

— Hârtia asta... cum are să fie? Fără ștampilă pe ea? Sau, poate, ai ștampila la tine?

— Merge și fără ștampilă! zâmbi Grigori.

— Ei, atunci pot să nu mai am nicio grijă! se înveseli bătrânul. Să-ți dea Dumnezeu sănătate! Dar tu când ai de gând să pleci?

— Măine.

— Trupele tale au luat-o înainte? Spre Ust-Medvedîța?

— Da. Dar în ce te privește pe tine, tată, să n-ai nicio teamă. Oamenilor bătrâni, ca tine, tot o să le dea curând drumul. Voi v-ați făcut sorocul.

— Să dea Dumnezeu!

Pantelei Prokofievici făcu semnul crucii și se liniști cu desăvârșire.

Se treziră copiii. Grigori îi luă în brațe, îi așeză pe genunchi și, sărutându-i unul după altul, ascultă îndelung, zâmbind, ciripitul lor vesel.

Ce miros dulce are părul acestor copii! O mireasmă de soare, de iarbă, de pernă caldă și de ceva nespuse de drag! Sunt trup din trupul lui, ca două păsărele mici de stepă. Cât de stângace par a fi mâinile mari, înnegrite, ale tatălui, când îi îmbrățișează! Și cât de străin pare el în această atmosferă pașnică – el, un călăreț care se despărțise pentru o zi de calul său, el, cu trupul plin de izurile soldatului, de sudoare de cal, mirosuri iuți și amare de campanie și de curelărie...

Lacrimile îi încețoșau ochii cu o perdea fumurie, buzele îi tremurau sub mustață... De vreo trei ori nu răspunse nimic la întrebările bătrânului și veni la masă abia după ce Natalia îl atinse pe mânecă.

Nu, nu, hotărât, nu mai era el, Grigori de altădată! Niciodată nu fusese simțitor din cale-afară, și chiar în copilărie foarte arar plângea. Dar acum l-au podidit lacrimile, inima îi bate surd și des, și simte ca și cum i-ar tremura în gât un clopoțel mut... Sau, poate, toate acestea erau numai din pricina nopții trecute, când băuse atâta, pe nedormite...

Veni și Daria, care scosese vacile la păscut. Îi întinse lui Grigori buzele zâmbitoare pentru sărut și-și închise ochii în clipa când el, netezindu-și mustățile cu o mișcare hâtră, își apropie fața de gura ei. Văzu cum îi tresăriră genele, ca sub o suflare de vânt, și simți o clipă aroma tulburătoare de pomadă ce venea de pe obraji ei, veșnic fragezi.

Ea, Daria, rămânea mereu aceeași. Se părea că nicio durere nu era în stare nu numai s-o frângă. Dar nici măcar s-o încovoiaie. Își trăia viața ca o salcie roșie, mlădioasă, ispititoare și la îndemâna oricui să-i rupă o crenguță cu canaf de mătîșor.

— Înflorești? întrebă Grigori.

— Ca o măselariță de lângă drum! răspunse Daria cu un zâmbet învăluit, mijindu-și ochii încărcăți de sclipete.

Se grăbi să treacă la oglindă, ca să-și potrivească părul ieșit de sub tulpan și să se facă mai ispititoare.

Așa era ea, și împotriva acestor porniri poate că nici n-ar fi fost nimic de

făcut. Moartea lui Petro îi dăduse parcă o lovitură de bici și, venindu-și în fire în urma aprigei dureri, se făcuse și mai lacomă de bucuriile vieții, mai grijulie cu înfățișarea ei trupească...

O treziră din somn și pe Duniașka, chemând-o din hambarul unde dormea. După rugăciune, toți se așezară la masă.

— Vai, că tare ai îmbătrânit, frățioare, zise cu întristare Duniașka. Te-ai făcut nu știu cum, sur, ca un lup bătrân...

Grigori se uită la ea peste masă, tăcut și fără zâmbet, apoi rosti:

— Mi-a venit vremea. Așa e rânduiala. Eu trebuie să îmbătrânesc, iar tu să crești și să-ți cauți un bărbat... Dar ascultă ce-ți spun! De azi înainte să-ți-l scoți din cap pe Mișka Koșevoi. Dacă aflu că te dai în vânt după dânsul, te rup în două, ca pe o broscuță. Înțelesu-m-ai?...

Chipul Duniașkăi se îmbujoră ca o floare de mac; cu lacrimi în ochi, se uită la Grigori.

Acesta nu-și luă de la ea privirea mânioasă, și firea aspră înnăscută a Melehovilor se citea și mai limpede pe chipul aprins de furie, cu dinții încleștați și sclipind sub mustăți.

Dar și Duniașka era de același neam. Când se dezmetici după umilitoarea povață, biruindu-și sfiala, zise încet, dar cu hotărâre:

— Dar nu știi și mata, frățioare, că inima nu se supune la poruncă?

— Trebuie s-o smulgi din piept, dacă nu se supune, o sfătui cu glas rece Grigori.

„Of, fiule, dacă te-ai gândi nițel și la tine!”, cugeta Ilinișna.

Dar în aceeași clipă, Pantelei Prokofievici se amestecă în vorbă, izbi tunător cu pumnul în masă și răcni:

— Taci din gură, putoare! Am să-ți arăt eu ție inimă, de nici n-ai să știi unde ți-e părul din cap! Plevușcă parșivă! Când oi pune eu o dată mâna pe hățuri...

— Tată! Nu mai avem hățuri, nici de-un fel. Ni le-au luat pe toate! îl întrerupse Daria, privindu-l pe sub gene cu mutra viclean smerită.

Pantelei Prokofievici îi aruncă o ochire turbată și continuă să-și verse mânia, pe un glas tot atât de ridicat:

— O să pun mâna pe chingă și ai să vezi atunci toți dra...

— Și chinga au luat-o roșii adăugă cu un glas ceva mai tare Daria, cu aceeași înfățișare nevinovată a ochilor.

Era prea mult pentru răbdarea lui Pantelei Prokofievici! Își privi o clipă nora, fierbând de mânie, cu fața stacojie și cu gura larg căscată, leit un șalău scos din apă, apoi strigă răgușit:

— Taci din gură, afurisito? Mii de draci! Îți ia vorba de la gură! Dar unde ne pomenim? Tu, Dunka, să știi una și bună de la mine: n-are să-ți iasă așa cum crezi și cum o ticluiești tu, cât vei trăi! Ți-o spun, pe cuvântul meu de tată!... Bine ți-a zis-o Grigori: dacă te mai gândești la o asemenea scârnăvie, n-o să ai parte de o moarte ușoară! Și încă aceasta ar fi prea puțin! Ți-ai găsit drăguțul! I-a mâncat inima derbedeul! Păi, om e ăla? Un Iuda ca dânsul să-mi fie ginere?! Dacă-l prind acum, îl omor pe loc, cu mâna mea! Mai zi o vorbă, să pun mâna pe o prăjină și să te...

— Poți să tot cauți prăjini ziua cu lumânarea, întâmpină Ilinișna cu un oftat. Toată ograda parcă e măturată, n-ai să găsești nici vreascuri pentru aprins focul la cuptor. Bine am ajuns!

Pantelei Prokofievici simți și în această foarte adevărată întâmpinare altă dovadă de împunsături răutăcioase. Cu ochii sticloși își privi bătrâna, sări ca nebun și se repezi afară în ogradă.

Grigori își aruncă lingura, își acoperi fața cu prosopul și tot trupul i se zguduia de râs. Mânia îi trecuse, și râdea cu hohote, așa cum nu mai râsese el de amar de vreme. Hohoteau toți, afară de Duniașka. Toți cei de la masă fură cuprinși de veselie. Dar iată că pașii lui Pantelei Prokofievici răsunară din nou pe trepte, și chipurile tuturor își luară înfățișarea de înțeleaptă cumpătare. Bătrânul năvăli în odaie ca o vijelie, târând după el o prăjină de arin, lungă cât o zi de post.

— Uite-o! Uite-o! Are să vă ajungă la toate, afurisitelor cu limba de un stângen! Zgripturoaicelor cu coadă lungă!... Nu-i nicio prăjină?! Dar asta ce-i? N-o vezi? Stai, tartoriță bătrână, c-ai să capeți și tu! Toate o să aveți parte de ea!...

Prăjina nu încăpea în bucătărie, și, după ce răsturnă o oală de tuci, bătrânul o aruncă zgomotos în tindă, apoi se așeză la masă, răsuflând greu.

Era vădit că bunăvoia și cheful i se stricaseră. Sforăia și mânca în tăcere. Toți ceilalți tăceau și ei. Daria nu-și ridică ochii de la masă, de teamă să nu izbucnească în râs. Ilinișna ofta și, din când în când, șoptea încetișor: „Of, Doamne, Dumnezeu! Păcatele noastre!” Numai Duniașkăi nu-i prea ardea de veselie, iar Natalia, care zâmbise în lipsa bătrânului cu un surâs ciudat și chinuit, se împietri iarăși, tăcută și mâhnită.

— Adu sare! Pâine! mârâia scurt și poruncitor Pantelei Prokofievici, plimbându-și privirea de tăciune asupra celor din jurul mesei.

Cearta de familie se încheie într-un chip cam neprevăzut. În mijlocul tăcerii generale, Mișatka îl doborî pe bătrân cu o nouă obidă. Auzise de atâtea ori tot felul de vorbe de ocară cu care bunica îl miluia pe Pantelei

Prokofievici, când se certau, încât, adânc tulburat în simțurile lui de copil de amenințarea bunicului că are de gând să bată pe toți și de urletele care cutremuraseră casa, zise deodată cu glas tare și cu nările înfiorate de un tremur:

— Grozav de viteaz mai ești, diavole șchiop! Ție ți-ar trebui una la cap, ca să nu ne mai bagi în sperieți pe noi și pe bunicuța!

— Mie-mi vorbești tu așa... mie, bunicului tău?...

— Ție! Întări cutezător Mișatka.

— Dar cum se poate să... Cum te încumeți să spui asemenea vorbe bunicului tău?!

— Da' tu de ce urli?

— Uite ce pui de diavol! Pantelei Prokofievici își netezi barba, rotindu-și privirea mirată la toți cei din odaie. Toate vorbele astea de la tine le-a auzit, cioară bătrână! Tu îl înveți!

— Cine-l învață? Așa e dânsul, la fel cu tine și cu tătâne-său! se dezvinovăți cu încruntare în glas Ilinișna.

Natalia se sculă și-i trase lui Mișatka o chelfăneală zdravănă, dăscălindu-l:

— Învață-te cum să vorbești cuviincios bunicului! Învață bine!

Mișatka izbucni în urlete, lipindu-și fața de genunchii lui Grigori. Dar Pantelei Prokofievici, care își iubea la nebunie nepoții, sări în picioare, cu lacrimile ce i se prelingeau pe barbă, și, fără să le șteargă, strigă cu bucurie:

— Grișka! Fiule! Să fie al naibii! Adevărat a grăit bătrâna! E al nostru! Neam de Melehovi!... Uite, glasul sângelui!... Țsta n-are să ierte pe nimeni!... Nepoțelule! Dragul moșului!... Na, bate-mă pe mine, prostul bătrân, dă cu ce vrei tu!... Trage-mă de barbă!

Și, scoțându-l pe Mișatka din brațele lui Grigori, bătrânul îl ridică în sus, deasupra capului.

Isprăvind cu mâncarea, s-au sculat de la masă. Femeile se apucară să spele blidele, iar Pantelei Prokofievici își aprinse o țigară și-i zise lui Grigori:

— Ca să vorbim drept, n-ar trebui să te rog, fiindcă ești numai un musafir, dar n-am încotro... Ajută-mă să ridic gardurile și să împrejmuiesc aria, că s-au dărâmat toate și acum n-ai la cine să te rogi! La toți e la fel.

Grigori se învoi cu dragă inimă, și munciră amândoi până la cină în ogradă, dregând împrejmuirea stricată.

Îngropând stâlpii în grădină, bătrânul întrebă:

— Ca mâine vine coasa fânului și nici nu știu – să mai cumpăr iarbă ori

nu?... Tu ce zici în privința gospodăriei?... Face să-mi bat capul? Sau peste o lună iar au să poftască roșii și toate se vor duce iar dracului?

— Nu știi, tată, mărturisi deschis Grigori. Nu știi cum au să iasă lucrurile, și nici cine are să biruie. Fă în așa chip ca să nu ai nimic de prisos, nici în hambare, și nici în ogradă. În vremurile de acum, toate astea nu-s bune de nimic. Uite, spre pildă, ce-a pățit socrul: toată viața și-a trudit spinarea, a strâns, scotea sufletul din el și din alții, și ce-a rămas din toate astea?... Niște bârne arse în ogradă!

— Și eu, băiete, tot așa cred, încuviință bătrânul; înăbușindu-și un oftat.

Nu mai încercă să vorbească de-ale gospodăriei. Numai după-amiază, văzând că Grigori întărește cu o deosebită grijă porțița de la arie, îi zise cu necaz și fără să-și ascundă amărăciunea:

— Fă numai așa, de mântuială. La ce bun te trudești atâta? Că tot n-are să fie pe o veșnicie!

Bătrânul, se vede, abia acum își dădea seama de deșertăciunea silințelor sale să-și refacă viața din trecut...

Puțin înainte de apusul soarelui, Grigori încetă lucrul și intră în casă. Natalia se afla singură în odaie. Era îmbrăcată ca de sărbătoare, cu fusta albastră de lână și cu o bluză sinilie de poplin, brodată la piept, cu manșete de horbotă. Obrajii ei erau de un roz-gingaș și luceau ușor: abia cu câteva minute mai înainte se spălase cu săpun. Căuta ceva în scrin, dar, zărindu-l pe Grigori, lăsa capacul jos și se îndreptă cu un zâmbet pe buze.

Grigori se așeză pe cufăr și zise:

— Șezi jos o clipă, că plec mâine și nu mai avem când să stăm de vorbă.

Ea se așeză supusă lângă dânsul și-l privi cu ochii puțin cam speriați. Dar, spre a sa minunare, el o luă de mână și-i zise cu mângâiere în glas:

— Ce bine arăți! Nu s-ar spune că ai fost bolnavă.

— M-am îndreptat... Noi, femeile, avem șapte vieți, ca pisicile, răspunse ea cu un zâmbet sfios, aplecându-și capul.

Grigori întârzie cu ochii la scoica urechii, trandafirie și acoperită cu pufoșor, la pielea gălbuie a cefei printre smocuri de păr, apoi o întrebă:

— Îți cade părul?

— A căzut aproape cu totul. Am năpârlit și ca mâine am să umblu cu chelia-n creștet...

— Vrei să-ți rad capul? propuse deodată Grigori.

— Cum se poate una ca asta? rosti ea speriată. Cu ce o să semăn așa?

— Trebuie să ți-l razi, că altfel n-o să-ți mai crească părul.

— Spune mama că are să mă tundă ea cu foarfeca, zise Natalia cu un

zâmbet încurcat și-și acoperi repede capul cu un tulpă alb ca zăpada, proaspăt spălat și sinilit.

Ședea alături de dânsul – nevasta lui, mama lui Mișatka și a Poliușkăi. Pentru el se gătise și se spălase pe față. Acoperindu-și grăbită părul cu tulpă, ca să nu i se vadă tidva pustiită de boală, aplecându-și ușor capul într-o parte, ședea lângă el, sluțită, și totuși plină de o stranie frumusețe, tainică și curată. Purta întotdeauna gulerașe înalte, ca să ascundă ochilor lui Grigori cicatricea care îi zdrelea gâtul. Toate acestea erau pentru el... Un val puternic de duioșie năvăli în inima lui Grigori. Ar fi vrut să-i spună ceva duios, din străfundul sufletului, dar nu găsi cuvintele și, apropiind-o de el, îi sărută fruntea albă boltită și ochii plini de durere.

Nu! Până atunci n-o răs fășase niciodată cu mângâierile lui. Axinia o umbrise toată viața. Adânc mișcată de această duioasă pornire, cu chipul îmbujorat de tulburare, ea îi luă mâna și i-o duse la buze.

Șezură așa o clipă, fără să scoată o vorbă. Soarele apunea, aruncând în odaie razele lui purpurii. Din cerdac se auzeau glasurile copiilor. La bucătărie, Daria scotea din cuptor oalele de lapte, băgate acolo la uscat, și-i zise soacrei cu nemulțumire în glas: „Se vede că voi nici n-ați muls vacile în fiecare zi... Uite, bătrâna dă lapte mai puțin...”

Cireada satului se întorcea de la păscut. Mugeau vacile, copiii pocneau din sfârcurile de păr ale biciurilor. Buhaiul satului răgea gros și cu glas întretăiat. Pe gâtul lui mătăsos și pe spinarea vâjnoasă sângerău urmele pișcăturilor de tăuni. Buhaiul dădea cu răutate din cap; apucă din mers gardul Astahovilor în coarnele lui scurte și larg desfăcute, îl dărâmă și o luă înainte. Natalia se uită pe geam și rosti:

— Știi că și buhaiul a fost peste Don, în bejenie? Povestea mama: când au început să detune împușcăturile în sat, el a sărit afară din staul, a trecut înot pe cealaltă parte și s-a ascuns tot timpul acolo, prin lunci.

Îngândurat, Grigori tăcea. De ce ochii ei sunt atât de mânăniți? Ceva tainic, de neînțeles, când se ivea, când pierrea din ei. Chiar în bucuria sa de acum, rămânea tot amărâtă și de nepriceput... Să fi auzit ceva despre întâlnirile lui cu Axinia în Vioșenskaia? În cele din urmă, întrebă:

— De ce ești astăzi așa posomorâtă? Ce ai pe inimă, Natașa?... Nu se poate să-mi spui și mie, hai?

Se așteptase la tânguiri, reproșuri... Dar Natalia îi răspunse cu glas speriat:

— Nu, nu, și s-a părut. N-am nimic... E adevărat că nu m-am întremat încă de tot. Amețesc și, dacă mă aplec sau ridic ceva de pe jos, mi se face

negru înaintea ochilor.

Grigori o privi iscoditor și o întrebă:

— Cât am lipsit de aici, n-ai pățit nimic?... Nu te-a atins nimeni?

— Nu! Ce vorbești? Am zăcut într-una de boală.

Privi drept în ochii lui Grigori și chiar zâmbi ușor.

Tăcu o clipă și-l întrebă:

— Pleci mâine dimineată?

— Când au să mijească zorile.

— Nu s-ar putea să mai zăbovești o zi?

O nădejde șovăielnică și sfioasă străbătea în glasul Nataliei.

Grigori însă clătină a împotrivire din cap, și Natalia murmură într-un oftat:

— Acum trebuie... să umbli cu epoleți?

— Va trebui!

— Atunci scoate-ți bluza să ți-i cos până ce nu se întunecă.

Grigori își dezbracă bluza. Mai era încă umedă de sudoare și avea pete închise pe spinare și pe umeri, acolo unde rămăseseră urme lungi și lucioase, de curele. Natalia scoase din cufăr o pereche de epoleți de campanie, ieșiți la soare, și întrebă:

— Aceștia?

— Tocmai. I-ai păstrat?

— Am îngropat cufărul în pământ, răspuse surd Natalia, trecând un fir de ață prin urechea acului și în același timp ducând pe ascuns la obraz bluza prăfuită, ca să soarbă cu nesaț mirosul sărat de sudoare, atât de drag...

— Ce-i cu tine? întrebă mirat Grigori.

— E mirosul tău... șopti Natalia și ochii ei sclipiră; aplecându-și capul ca să-și ascundă roșeața din obraji, începu să coasă de zor.

Grigori își puse bluza, se încruntă și-și scutură umerii.

— Arăți mai bine cu epoleții! zise Natalia, privindu-și cu vădită încântare bărbatul.

Dar el se uită chiorâș la umărul stâng și oftă:

— De nu i-aș mai fi văzut în viață! Ce pricepi tu?...

Mai stătură mult în odaie, pe cufăr, ținându-se de mână tăcuți, fiecare cu gândurile sale.

Apoi, când se stinseră razele asfințitului și când umbrele dese, liliachii ale zidurilor se așternură peste pământul răcorit, au intrat în bucătărie la cină.

Noaptea trecu. Până în zori, cerul se luminase mereu de fulgere îndepărtate și, până la răsăritul soarelui, privighetorile au cântat fără istov în livada de vișini. Grigori se trezi din somn și rămase culcat îndelungă vreme cu ochii închiși, ascultând trilurile melodioase și dulci, apoi se sculă încetșor, căutând să n-o trezească pe Natalia, se îmbracă și ieși în ogradă.

Pantelei Prokofievici îi hrănea calul și grăi îndatoritor:

— Ce-ai zice să-l duc la scăldat, înainte de marș? Hai?

— Lasă-l și așa, răspunse Grigori, zgribulindu-se în răcoarea jilavă.

— Dormit-ai bine? Întrebă bătrânul.

— Și încă cum! Numai privighetorile m-au sculat din somn. Ce mai gălăgie au făcut toată noaptea!

Pantelei Prokofievici scoase traista de la gâtul calului și zâmbi.

— Ele, măi băiete, nici n-au altă treabă. Câteodată îți vine să le pizmuiesti, păsărelele lui Dumnezeu... Habar n-au nici de război, nici de sărăcie...

Prohor sosi la poartă. Era proaspăt bărbierit și, ca totdeauna, vesel și pornit pe vorbă. După ce-și legă calul de un stâlp, se apropie de Grigori. Purta o cămașă, de pânză bine călcată, cu o pereche de epoleți noi-nouți pe umeri.

— Și tu ți-ai prins epoleții, Grigori Panteleevici? strigă el venind mai aproape. Le-a venit ziua, fir-ar afurisiți să fie! De-acum, o să-i purtăm toată viața, să ne ajungă până în mormânt! I-am zis nevestei: „Mă, proasto, să nu mi-i coși prea tare. Prinde-i ușurel de tot, numai să nu-i ia vântul, și gata!” Ce, te joci? Dacă te ia prizonier, au să vadă îndată după galoane că n-am grad de ofițer, dar că sunt totuși o țără de uriadnic-major. Și au să-mi zică: Așa-a, mama ta! Ai știut să-ți pui galoane, să te vedem acuși cum îți pui capul!” Văzut-ai cum mi-a pungălit epoleții? Să te prăpădești de râs!

Într-adevăr, epoleții lui Prohor erau însăilați numai așa, de mântuială, încât abia se țineau bălălău pe umeri.

Pantelei Prokofievici râse cu poftă. În barba lui troienită de cărunțeală, sclipiră dinții albi, cruțați de vreme.

— Iată ce vrednic ostaș! Va să zică, dacă se întâmplă ceva – jos cu epoleții?

— Adică, cum ai crezut? zâmbi Prohor.

Grigori zâmbi și el către bătrân:

— Ai văzut, tată, ce vistavoi mi-am găsit? Cu asta, chiar dacă te paște ceasul rău, tot nu te prăpădești!

— Doar știi și tu vorba aceea, Grigori Panteleevici! De ți-e scris să mori

astăzi, mie – mai bine mâine! zise Prohor în chip de dezvinovățire, apoi își rupse fără nicio codeală epoletii și-i vârî mototol în buzunar. Când om ajunge mai aproape de front, mi-oi găsi eu vreme să-i pot coase la loc.

Grigori mîncă în grabă și-și luă rămas bun de la ai săi.

— Maica Domnului să te aibă în pază! șopti cu tremur în voce Ilinișna, sărutându-și feciorul. Numai tu ne-ai rămas...

— Ei, despărțirea lungă înseamnă lacrimi de prisos! Rămâneți cu bine! rosti Grigori cu glas tot așa de înecat și se duse la cal.

Acoperindu-și capul cu broboada neagră a soacrei, Natalia ieși pe poartă. Copiii se țineau de poala fusteii. Poliușka plîngea cu hohote, se înăbușea de lacrimi și o rugă pe maică-sa:

— Nu-l lăsa! Nu-l lăsa, mămuco! La război se omoară oamenii! Tătucule, nu te du acolo!

Lui Mișatka îi tremurau buzele, dar nu plîngea. Nu, el se stăpînea cu bărbăție, rostind dârz surioarei:

— Nu-i adevărat, proasto! Nu-i omoară pe toți acolo!

Ținea bine minte vorbele bunicului, că un cazac nu plînge niciodată și că lacrimile sunt cea mai mare rușine pentru cazaci. Dar în clipa când Grigori, stînd în șa, îl ridică spre dînsul și-l sărută, Mișatka observă cu mirare că tatăl său avea genele ude. O asemenea încercare întrecuă puterile lui Mișatka: lacrimile porniră șiroaie din ochii lui! Își ascunse fața la pieptul lui tătâne-său, cu curele puse cruce una peste alta, strigînd:

— Mai bine să plece bunicul la război! N-avem nevoie de el!... Nu vreau să pleci tu!...

Grigori își puse încetișor băiatul pe pămînt, își șterse ochii cu dosul palmei și, fără să spună o vorbă, dădu drumul calului.

De câte ori calul, frămîntîndu-se pe loc, brăzdînd cu copitele țărîna de lîngă ușa casei părintești, nu l-a dus pe drumuri și drept prin stepă, spre front, acolo unde moartea neagră îi seceră pe cazaci, unde, după vorbele cântecului căzăcesc, e „groază și durere în fiecare zi, în fiecare ceas!” Dar niciodată Grigori nu-și părăsea satul cu o inimă atît de împovărată, ca în această zămbitoare dimineață.

Chinuit de tulburi presimțiri, de o apăsătoare grijă, merse pînă în deal, lăsînd dârlogii pe oblînc, fără să se uite îndărăt. La o răspîntie, unde drumul prăfuit cotea spre moara de vînt, se întoarse: singură, Natalia stătea lîngă poartă, și răcoroasa adiere a primelor ceasuri de dimineață îi smulgea din mâini broboada cernită de doliu.

Norii înspumați de vânt pluteau, pluteau în adâncul albastru fără fund. Aburii șerpuiau, tremurând deasupra zării unduioase. Căii mergeau la pas. Prohor ațipi, legănându-se în șa. Cu dinții încleștați, Grigori se uita des înapoi. Se zăreau în urmă pâlcurile verzi de sălcii, panglica argintie și întortocheată a Donului, aripile morii, răsucindu-se alene. Apoi, drumul se abătu spre miazăzi. Izlazul, Donul, moara – toate au rămas după lanurile strivite sub copitele cailor... Grigori fluiera o melodie, fără început și fără sfârșit, privea țintă la gâtul roșcat-auriu al calului, brobonit cu mici mărgele de sudoare, și nu se mai întorcea în șa... „Să-l ia toți dracii de război! Au fost lupte la Cir, au trecut de-a lungul Donului, apoi vor răbufni la Hopior, la Medvedița, la Buzuluk. Și, la urma urmei, parcă nu-i era totuna unde îl va arunca la pământ un glonte vrăjmaș?”, se gândi el.

9

Lupta se dădea în apropierea staniței Ust-Medvedițkaia. Bubuitul surd al tunurilor izbi auzul lui Grigori, când părăsi drumul de vară ieșind în Șleaul Hatmanilor.

Pretutindeni se vedeau urme, după retragerea pripită a trupelor roșii, care lăsaseră nenumărate cărucioare de muniție și briști. Într-o văgăună de lângă satul Matveevski, se afla un tun cu osia ruptă de un obuz și cu leagănul făcut praf. Ștreangurile de la crucile antetrenului erau tăiate pieziș. La o jumătate de verstă de văgăună, pe sărături, în iarba joasă și arsă de soare, zăceau multe cadavre de ostași cu bluze și pantaloni kaki, cu moletiere și bocanci grei, țintuiți. Erau ostașii roșii ajunși din urmă și hăcuiți de călărimea căzăcească.

Trecând prin fața lor, Grigori își lămurii fără greutate cum s-au petrecut lucrurile, judecând după abundența sângelui de pe buzele lor scorojite, ca și după pozițiile cadavrelor. Zăceau ca iarbă cosită. Cazacii nu avuseseră răgaz să-i dezbrace, pesemne numai fiindcă nu încetau urmărirea.

Lângă o tufă de păducel zăcea culcat pe spate un cazac mort. Lampasurile roșii ardeau pe picioarele lui larg desfăcute. În apropiere zăcea un cal mort, murg-deschis, cu șaua veche și cu oblâncul vopsit galben.

Căii lui Grigori și Prohor erau cam osteniți. Li s-ar fi convenit un popas de hrană, dar Grigori nu voi să se oprească într-un loc unde nu demult se dăduse o luptă. Mai făcu o verstă, se coborî într-o râpă și-și opri calul. În apropiere se zărea un iaz cu stăvilarul ros și spălat de apă până la mal. Prohor se apropie de iazul cu malurile de pământ tare și crăpat, dar se

întoarse de îndată îndărăt.

— Ce-i cu tine? întrebă Grigori.

— Vino și tu, să vezi.

Grigori își mână calul spre stăvilar. Într-o groapă scobită de apă zăcea o femeie moartă. Avea fața acoperită cu poala fustei albastre. Picioarele-i albe și pline, cu pulpele arse de soare și cu gropițe la genunchi, erau desfăcute într-un chip nerușinat și groaznic. Mâna stângă îi era răsucită la spate.

Grigori descălecă grăbit, își scoase șapca, se aplecă și potrivi fusta pe trupul moartei. Chipul ei tânăr și smead era frumos și după moarte. Ochii pe jumătate închiși sticleau încetoșați sub sprâncenele negre, încruntate într-o expresie de suferință. Dinții deși și strânși clipeau ca două rânduri de mărgăritare în gura întredeschisă, delicată. O șuviță subțire de păr acoperea obrazul lipit de iarbă. Și pe acest obraz, pe care moartea aruncase umbre gălbui, înfiorătoare, alergau de zor harnicele furnici.

— Ce frumusețe au omorât, mama lor de ticăloși! zise cu voce scăzută Prohor.

Tăcu o clipă, apoi scuiă mâniaș.

— Pe deșteptii ăștia i-aș pune la zid! Hai să plecăm de aici, zău!... Nu pot s-o privesc. Mi se sfâșie inima!

— Nu vrei s-o îngropăm? întrebă Grigori.

— Dar ce, am făcut vreun legământ ca să îngropăm toți morții? se mânîe Prohor. La Iagodnoe am îngropat un moșneag; iar acum muierea asta... Apoi dacă ne-om pune să-i îngropăm pe toți, ne vom prăpădi mâinile de bătături! Și cu ce să săpăm?... Cu sabia, frate, n-am făcut nimic; uită-te, pământul s-a făcut tare ca piatra, până la un arșin adâncime.

Era atât de grăbit, încât, cu mare greu, abia izbuti să vâre vârful cizmei în scară.

Urcară din nou dealul și atunci Prohor, care se gândea cu încordare la ceva, întrebă:

— Ian ascultă, Panteleevici, nu ți se pare că ar fi timp să nu mai vărsăm atâta sânge?

— Cam așa e.

— Și cum crezi tu? Când au să se isprăvească toate astea?

— Când au să ne facă praf pe toți, o să se isprăvească...

— Frumoasă viață mai avem, fir-ar a dracului să fie! Barem să ne bată mai repede! În războiul cu nemții, știi bine, un chiulangiu își rupea un deget cu un glonț și se ducea acasă, slobod de militarie, dar acum poți să-ți

rupi și toată mâna, și tot te silește să mergi la oaste! Toți sunt buni pentru front: și cu mâinile scrântire, și șchiopii, și chiorii, și boșorogii, toate lepădăturile – numai să umble în două picioare. Cum să se mai isprăvească vreodată așa război, cu așa rânduiești? Poate doar atunci, când ne-or lua dracii pe toți! Încheie Prohor cu deznădejde în glas și se dădu la o parte din drum, descălecă, bodogănind ceva, și începu să slăbească chingile.

În satul Hovanski, așezat nu departe de Ust-Medvedîțkaia, Grigori ajunse noaptea. Pichetul de la marginea satului, trimis de Regimentul 3, îl opri; dar cazacii își recunoscuseră comandantul de divizie după glas și, răspunzând la întrebarea lui Grigori, îi spuseră că statul-major al diviziei se afla în sat și că șeful de stat-major, sotnicul Kopîlov, își aștepta comandantul. Șeful pichetului, un om bun de gură, trimise un cazac să-l conducă pe Grigori până la statul-major și-i zise la despărțire:

— Roșii s-au întărit vârtos, Grigori Panteleevici, și nu cred că o să luăm așa repede Ust-Medvedîța. Totuși cine știe? Avem și noi puteri destule... Se vorbește că dinspre Morozovskaia vin trupe englezești... N-ați auzit nimic?

— Nu, răspunse Grigori, dând drumul calului.

În casa ocupată de statul-major, obloanele erau închise cu desăvârșire. Grigori crezu că în odăi nu se află țipenie, dar, după ce intră în coridor, auzi voci surde și însuflețite. După întunericul nopții, lumina unei lămpi mari atârnată sub tavan îl orbi, iar mirosul iute și amar al fumului de mahorcă îi izbi nările.

— În sfârșit, ai sosit! strigă cu veselie în glas Kopîlov, răsărind de undeva, dintr-un nor de fum albastru, care plutea deasupra mesei. Ce te-am mai așteptat, măi frate!

Grigori salută adunarea, își scoase mantaua și șapca, apoi trecu la masă.

— Dar să știi că ați fumat, nu glumă! Nici nu poți răsufla de atâta fumăraie. Deschideți măcar un geam; de ce v-ați închis aci? Întrebă el cu o strâmbătură.

Harlampi Ermakov, care ședea lângă Kopîlov, zâmbi:

— Noi ne-am obișnuit și nici nu mai simțim nimic.

Apăsă cu cotul un ochi de geam, îl sparse și deschise cu putere oblonul.

Aerul proaspăt al nopții năvăli în odaie. Flacăra lămpii pâlpâi repede și se stinse.

— Halal de gospodari! Pentru ce ai spart geamul? Întrebă nemulțumit Kopîlov, dibuind ceva pe masă. Cine are chibrituri? Băgați de seamă! Cerneala e lângă hartă.

Aprinseră din nou lampa, închiseră fereastra, și Kopîlov începu să vorbească grăbit:

— Situația de pe front, tovarășe Melehov, este acum următoarea: roșii mai țin Ust-Medvedîțkaia, acoperind-o din trei părți cu forțe care sunt socotite la vreo patru mii de baionete. Au destulă artilerie și mitraliere. Au săpat tranșee lângă mănăstire și în alte locuri. Dealurile de la Don sunt ocupate tot de dâșii. De fapt, pozițiile nu sunt chiar atât de grozave, dar, în orice caz, destul de greu de luat. Din partea noastră, în afară de divizia generalului Fitzhalaurov și de două detașamente de asalt ofițerești, a mai sosit întreagă Brigada 6 a lui Bogatîriov și Divizia I a noastră. Însă n-are efective complete, regimentul de infanterie lipsește, a zăbovit undeva lângă Ust-Hopiorskaia, iar regimentele călări au venit toate, dar efectivele sotniilor sunt departe de a fi întregi.

— De pildă, la mine în regiment, sotnia a treia are numai treizeci și opt de cazaci! Întări horunji Dudariov, comandantul Regimentului 4.

— Și câți au fost? se interesă Ermakov.

— Au fost nouăzeci și unu.

— Dar cum le-ai dat voie să se împrăștie? Ce fel de comandant ești? Întrebă Grigori, încruntându-se și bătând toba cu degetele pe masă.

— Nici dracul nu-i poate opri! S-au risipit prin sate, s-au dus să-și vadă familiile... Dar acum au început să vină îndărăt. Azi au venit trei.

Kopîlov trase harta spre Grigori și, arătând cu degetul mic dispozitivul unităților, urmă:

— Noi nu ne-am angajat încă în ofensivă. În acest sector a intrat ieri numai Regimentul 2 al nostru, descălecat, dar fără izbândă...

— Pierderile sunt mari?

— După raportul comandantului de regiment, a avut ieri douăzeci și șase morți și răniți. Acum, despre efective: noi avem un număr mai mare de oameni, însă ne cam lipsesc mitralierele pentru sprijinirea înaintării infanteriei și stăm prost cu obuzele. Șeful aprovizionării cu muniție ne-a făgăduit să ne dea patru sute de obuze și o sută cincizeci de mii de cartușe, îndată ce le va primi. Dar cine știe când au să vină? Și noi trebuie să înaintăm chiar mâine! Așa sună ordinul generalului Fitzhalaurov. El ne cere să dăm un regiment pentru a-i sprijini trupele de asalt. Ieri au pornit de patru ori la atac și au avut pierderi grozave. S-au bătut cu îndârjire, ca niște diavoli! Ei bine, Fitzhalaurov ne cere să întărim flancul drept și să mutăm centrul loviturii aici, vezi? Aici terenul îngăduie să ne apropiem la o sută sau la o sută cincizeci de stânjeni de tranșeele inamicului. Da,

tocmai acum a plecat aghiotantul lui. El ne-a adus un ordin verbal: mâine, la ora șase dimineața, să venim amândoi la o consfătuire, pentru coordonarea acțiunilor. Generalul Fitzhalaurov și statul-major al diviziei lui se află acum în satul Bolșoi Senin... În linii mari, iată la ce se reduce misiunea noastră. Să dăm inamicul peste cap, înainte ca să-i sosească întăriri din gara Sebreakovo. Pe malul de dincolo al Donului, ai noștri nu prea se mișcă... Divizia 4 a trecut peste Hopior, dar roșii au trimis în întâmpinare trupe de acoperire puternice și mențin cu îndârjire drumurile ce duc spre calea ferată. Deocamdată au făcut un pod de pontoane peste Don și evacuează în grabă armamentul și munițiile din Ust-Medvedițkaia.

— Cazacii spun că ar veni aliații; să fie adevărat?

— Se zvonește că de la Cernișevskaia vin câteva baterii engleze și niște tancuri. Dar iată ce mă-ntreb: cum au să-și treacă tancurile peste Don? Eu cred că, în ce privește tancurile, sunt goale minciuni! De când se tot vorbește despre ele...

Toți rămaseră mult timp tăcuți.

Kopîlov își descheie vestonul cafeniu de ofițer, își propti în palme obrazii plini, acoperiți de păr castaniu, și mozoli îndelung și cu un aer gânditor țigara stinsă. Ochii săi, așezați departe de nas, rotunzi și negri, erau toropiți de oboseală, chipul frumos purta pecetea nopților fără somn.

Fusese pe vremuri învățător la o școală parohială, se ducea în fiecare duminică în vizită la negustorii din staniță, se zbenguia cu negustoresele și juca preferans pe mize mici cu bărbații lor, cânta minunat din gitară și era un tânăr vesel și prietenos; se însurase apoi cu o tânără învățătoare și ar fi trăit mai departe în staniță, ar fi ajuns la pensie, dar în anii războiului fu chemat sub arme. După terminarea școlii de iuncheri, fu trimis într-un regiment de cazaci, pe Frontul de vest. Războiul nu-i schimbă nici caracterul, nici aspectul. Făptura lui îndesată și scundă, chipul blajin, maniera lui de a purta sabia și de a se adresa inferiorilor în grad – toate astea erau pline de o nevinovăție adânc civilă, fără nimic cazon. Vocea lui n-avea rezonanțe metalice de comandă, iar vorbirea lui nu avea nimic din laconismul expresiilor caracteristice militarilor. Uniforma de ofițer de altfel nici nu-i ședea bine. În cei trei ani petrecuți pe front, încă tot nu căpătase aspectul și ținuta marțială și totul arăta limpede că era un om care a nimerit la război numai din capriciul soartei. Semăna mai mult cu un civil gras, deghizat, decât cu un adevărat ofițer, dar, cu toate acestea, cazacii se purtau cu respect față de el, țineau seamă de vorbele lui, rostite la consfăturile de la statul-major, și comandanții răsculaților îl prețuiau mult

pentru mintea lui sănătoasă, pentru firea îngăduitoare și pentru curajul său firesc, de care dăduse destule dovezi în atâtea lupte.

Înainte de Kopîlov, Grigori avusese ca șef de stat-major pe horunji Krujilin, om fără învățătură și nu tocmai deștept. Căzuse ucis într-o luptă de la Cir, și atunci Kopîlov, preluând conducerea statului-major, începu să lucreze cu pricepere, cu socoteală și destoinicie. Ședea la statul-major, elaborând planurile de operații cu aceeași conștiinciozitate cu care șezuse în cancelaria școlii pe vremuri, corectând lucrările elevilor; totuși, când se arăta nevoia, la primul cuvânt al lui Grigori, părăsea statul-major, se urca în șa, lua comanda unui regiment și-l ducea la luptă.

La început, Grigori se purta cu oarecare rezervă față de noul șef de stat-major, dar în două luni avu prilejul să-l cunoască mai de aproape și într-o zi, după o luptă, îi spuse pe față: „Gândeam urât despre tine, Kopîlov, însă văd acum că am greșit, așa că iartă-mă!” Kopîlov zâmbi, nu răspunse nimic, totuși păru măgulit de această mărturisire cam brutală.

Neavând nici ambiții, nici opinii politice constante, Kopîlov privea războiul drept un rău de neînlăturat și nu visa decât sfârșitul luptelor. Chiar în clipa aceea, nu se gândea nicidecum la modul în care se vor desfășura acțiunile pentru cucerirea staniței Ust-Medvedițkaia, ci la cei de acasă, la stanița lui, și-și zicea în gând că n-ar fi rău să se ducă în concediu acasă, pentru vreo șase săptămâni...

Grigori îl privi îndelung, apoi se ridică.

— Ei, fraților cazaci, hai să plecăm și să-i tragem un pui de somn. La ce bun să ne mai batem capul cum să luăm Ust-Medvedița? Acum, or să stea generalii să gândească și să hotărască pentru noi. Vom merge mâine la Fitzhalaurov, ca să ne învețe pe noi, sârmanii neștiutori... Iar în ce privește Regimentul 2, iată ce cred eu: atâta timp cât avem puterea, comandantului de regiment Dudariov i se ia comanda, gradul și decorațiile...

— Și rația de la cazan, adăugă Ermakov.

— Nu, fără glume, continuă Grigori. Trebuie trecut chiar astăzi numai la comanda unei sotnii, iar pe Harlampi să-l facem comandant în locul său. Du-te, Ermakov, în goană mare, chiar acum; ia regimentul în primire și așteaptă mâine dimineață ordinele noastre. Ordinul pentru luarea comenzii lui Dudariov să-l scrie Kopîlov pe dată și ia-l cu tine. După cum văd, Dudariov n-are să facă nicio treabă acolo. Nu se pricepe la nimic și te poți aștepta de la el să bage din nou cazacii la prăpăd. Lupta pe jos este și ea ceva... E foarte ușor să duci la pieire oamenii, cu un comandant bleg.

— Așa e. Sunt și eu pentru schimbarea lui Dudariov, îl susținu Kopîlov.

— Tu, Ermakov, ești împotriva? întrebă Grigori, observând un fel de nemulțumire pe chipul lui Ermakov.

— Ba nu, n-am nimic de zis! Ce, nu mai am voie să mișc din sprâncene?

— Cu atât mai bine. Ermakov nu este împotriva. Regimentul său călare îl va lua deocamdată Reabcikov. Scrie ordinul, Mihailo Grigoric, și du-te de te culcă. La ora șase să fii în picioare. O să mergem la generalul ăla. Iau cu mine patru oameni.

Kopîlov ridică mirat sprâncenele:

— Pentru ce atâția?

— E mai bine! Că de, nici noi nu suntem niște pârliti! Avem comanda unei divizii.

Râzând încet, Grigori dădu din umeri, își puse mantaua în spate și porni spre ieșire.

Se culcă pe o cergă sub șopronul magaziei, fără să se descalțe și fără să-și scoată mantaua. În ogradă, curierii vorbeau zgomotos; undeva, în apropiere, niște cai sforăiau și mestecau ritmic. Mirosea a bălegar uscat și a pământ cald încă după o zi de zăpușeală. Ațipind, Grigori mai auzi vocile și râsetele curierilor, și pe-unul dintre ei, un flăcău crud după glas, spunând cu un oftat, pe când își înșeua calul:

— Of-of, fraților! Mi s-a urât rău de tot! Și ziua și noaptea, du-te cu plicul, nedormit, neodihnit... Prr, drace! Stai, n-auzi?! Picioarul! Picioarul!...

Iar un altul, cântă cu o voce de bas, cam surdă și răgușită:

*De tine slujbă, mult mi s-a urât,
Căluții buni tu ni i-ai istovit...*

Apoi urmă repede, cu glas rugător și grijuliu:

— Pune aici de o țigară, Proșka! Dar zgârcit mai ești! Ai uitat cum ți-am dat la Belavin bocancii luați de la un roșu? Ești un ticălos! Pentru o așa bunătate de bocanci, altul ar ține minte toată viața; iar de la tine nu mă pricopsesc nici măcar cu un căpețel de țigară!

Zăbalele zăngăniră și clinchetiră între dinții calului, care suspină din tot pieptul și porni înainte, izbind sec cu potcoavele pământul uscat și tare ca de cremene. „Tot numai despre asta vorbesc... Ni s-a urât de tine, oaste!”, repetă în gând, zâmbind, Grigori și adormi îndată. Iar după ce adormi, avu din nou un vis care-l mai urmărise o dată: lanțuri de ostași roșii mergând pe câmpul castaniu, pe miriștea înaltă. Cât cuprinde ochiul se întinde primul lanț de trăgători. În spatele lui urmează altele, șase sau șapte...

Ostașii înaintează, se apropie într-o tăcere apăsătoare. Siluetele lor negre cresc, se măresc; se și vede cum merg, merg cu pași repezi, se poticnesc, se apropie la depărtarea unui foc de armă, aleargă cu armele gata de atac, cu căciulile cu clape mari, cu gurile larg căscate și mute. Grigori stă culcat într-un șanțuleț, smucește în zvâcnete închizătorul armei, trage des; sub focurile lui, ostașii roșii se prăbușesc rostogolindu-se. Grigori vâra în magazia armei un nou încărcător și, aruncându-și privirile o clipă în jur, vede cum sar în picioare cazacii din tranșeele vecine. Ei se întorc și o rup la fugă; chipurile lor sunt schimonosite de groază. Grigori își aude bătăile inimii zvâcnind nebunește și strigă: „Trageți! Ticăloșilor! Încotro?! Stați, nu fugiți!...” Țipă din toate puterile, dar glasul-i este uimitor de slab și abia se aude. O groază îl cuprinde! Sare și el în picioare și mai trage, pentru cea din urmă oară, într-un ostaș roșu, cam în vârstă și cu fața smeadă, care aleargă drept spre el și pe care se vede că nu l-a nimerit. Chipul ostașului roșu este tulburat și grav, neschimonosit de frică. Aleargă sprinten, aproape fără a atinge pământul cu picioarele; sprâncenele îi sunt încruntate, șapca îi este dată pe ceafă, poalele mantalei vârate sub centură. O clipă, Grigori se uită cu luare-aminte la dușmanul alergând spre el, îi vede ochii sclipitori și obrajii palizi acoperiți de o bărbuță mică și creată, îi vede cizmele cu tureatca scurtă și lată, apoi ochisorul negru al țevii armei aplecate ușor în jos, iar deasupra ei, vârful baionetei negre, legănându-se în ritmul fugii. O groază de necrezut îl năpădește pe Grigori. Smucește închizătorul armei, dar închizătorul nu se supune: s-a înțepenit. Înnebunit, Grigori îl izbește de genunchi – nimic! Iar ostașul roșu este la cinci pași. Grigori se întoarce și fuge. În fața lui, tot câmpul castaniu, gol, este năpădit de puzderia cazacilor în plină fugă. Grigori aude răsuflarea grea a urmăritorului, îi aude tropotul răsunător, dar nu este în stare să fugă mai iute. I-ar trebui o sforțare îngrozitoare, pentru a înteți picioarele ce se îndoie fără voință să alerge mai repede. În sfârșit, ajunge la un cimitir mohorât și pe jumătate răvășit, sare peste pârleazul prăvălit, fuge printre mormintele surpate, printre crucile și troițele aplecate, încă un salt și e salvat. Dar tropotul din spatele său crește, se face mai tare. Răsuflarea fierbinte a urmăritorului arde grumazul lui Grigori; în aceeași clipă se simte apucat de gaică și de poala mantalei. Scoate un țipăt surd și se trezește. E culcat pe spate. Picioarele amorțite în cizmele strâmte sunt ca înlemnite; sudoarea rece îi curge pe frunte, tot trupul îl doare ca după o cruntă bătaie. „Ptii, drace!”, rostește el cu glas răgușit, ascultă cu plăcere sunetul propriei sale voci, fără să creadă că toate acestea s-au petrecut

numai prin vis. Apoi se întoarce pe o coastă, se învelește încovrigat sub manta și-și zice în gând: „Trebuia să-l las să se apropie, să parez lovitura de baionetă, să-l dobor cu patul armei și numai atunci să fug...” Se mai gândește un minut la acest vis, care-l mai chinuise o dată, și se simte cuprins de fericirea că totul n-a fost decât un vis urât și că, în realitate, nimic nu-l amenință. „Ciudat lucru! De ce o fi fiind asta de zece ori mai groaznic în vis decât îndeiaieva? De când sunt n-am cunoscut asemenea groază, deși pot spune că am trecut prin atâtea!”, gândește el, adormind și întinzându-și cu o nespasă fericire picioarele amorțite.

10

Se crăpa de ziuă, când îl trezi Kopîlov.

— Scoală! E timpul să ne pregătim de drum și să plecăm! Avem ordin să fim acolo pe la șase.

Șeful de stat-major era proaspăt ras, își lustruise cizmele și îmbrăcase vestonul mototolit, însă curat. Se grăbise pesemne: pe obrajii săi dolofani se zăreau două creștături de brici. Avea însă, în toată înfățișarea, ceva oarecum de eleganță și de disciplină, care nu-i semăna firii de totdeauna.

Grigori îl cercetă din cap până-n picioare cu o privire critică și gândi: „Ian te uită ce s-a mai dichisit! Nu vrea să meargă la general cu haină de toate zilele!”

Ca și cum i-ar fi citit gândul, Kopîlov rosti:

— Nu e cuviincios să ne prezentăm ca niște neîngrijiți. Te-aș sfătui să te ferchezuiești și tu.

— Are să ne tragă un perdaf și așa cum suntem! mormăi Grigori, întinzându-se. La șase zici? Au și început să ne dea ordine, mie și ție?

Râzând încetișor, Kopîlov dădu din umeri:

— Timpuri noi, cântece noi. Avem datoria să ne supunem gradului. Fitzhalaurov este general, doar nu te-ai fi așteptînd să vină dânsul la noi.

— Așa e. Am găsit și noi ce-am căutat, răspunse Grigori și se duse la fântână să se spele.

Gazda se repezi în casă, se întoarce în fugă cu un prosop brodat și curat, făcu o plecăciune și-l întinse lui Grigori. El își frecă furios cu capătul prosopului fața roșie-cărămizie, biciuită de apa rece, apoi se adresă lui Kopîlov, venit mai aproape:

— Așa e, dar uite la ce-ar trebui să se gândească și domnii generali: de când cu revoluția, poporul s-a făcut cu totul altfel, știi, ca și cum s-ar fi

născut pentru a doua oară! Iar dâșii îl tot măsoară cu arșinul lor cel vechi. Și arșinul e cât p-aci să plesnească... Sunt greoi în mișcări, la cotituri. Le-ar trebui ceva unsoare de roată la creier, ca să nu scârțâie!

— Despre ce vorbești? întrebă distrat Kopîlov, suflând de pe mânecă un firisor de gunoi.

— Iată despre ce: în tot ce fac dâșii, mereu o dau tot spre ceea ce a fost altădată... De pildă, eu. Eu am gradul de ofițer încă de la războiul cu Germania. Mi l-am câștigat cu sângele meu! Dar când nimeresc în societatea ofițerilor, îmi vine ca și cum aș fi ieșit în ger din casă, numai cu izmenele pe mine. Suflă un frig de la ei, și-l simte toată spinarea mea!

Clipind furios din ochi, Grigori ridicase glasul, fără să-și dea seama.

Kopîlov se uită nemulțumit în lături și șopti:

— Vorbește mai încet! Ascultă curierii.

— Și de ce este așa, te întreb? continuă Grigori, coborându-și vocea. Fiindcă sunt pentru dâșii ca o cioară albă. Ei au mâini, iar eu, din pricina bătăturilor vechi, niște labe! Ei, umblă sprinteni, iar eu sunt neîndemânatic, mă agăț de toate, când mă-ntorc. Ei miros a săpun de toaletă și a tot felul de alifii muiereste, iar eu, a sudoare și a ud de cal. Ei sunt cu toții grozav de învățați, și eu abia am isprăvit școala parohială. Le sunt străin, din cap până în călcâie... Iată de ce!... Când ies de la dâșii, mi se pare mereu că mi s-a prins niște pânză de păianjen, în obraji și că mă gâdilă, de mi-e scârbă și tot aș vrea să o curăț de pe față. Grigori aruncă prosopul pe colacul fântânii și-și potrivi părul cu ciotul unui pieptene de os. Linia albă a frunții, neatinsă de arșiță, i se distinge ca scrisă pe chipul oacheș. Nu vor să înțeleagă că toate cele vechi s-au dus la mama dracului! continuă el, cu o voce mai înceată. Își închipuie că noi suntem din alt aluat, că un om fără carte, din norod simplu, este un fel de dobitoc. Ei cred că, în ce privește războiul, eu sau un altul ca mine ne pricepem mai puțin decât dâșii. Dar cine sunt comandanții roșilor?... Budionni este ofițer? E vagmistru din oastea veche, dar de câte ori n-a bătut ca la fasole pe domnii generali din statul-major? Și ce, n-au fugit din fața lui regimentele de ofițeri? Gușelșikov, cel mai vestit dintre toți generalii cazacilor, n-a fugit călare astă-iarnă din Ust-Hopiorskaia, așa cum l-a apucat, numai cu izmenele pe el? Și știi cine l-a băgat în sperieți? Un lăcătuș din Moscova, comandantul unui regiment roșu. Mai târziu, vorbeau prizonierii despre el. Trebuie să pricepi asta! Dar noi, ofițerii fără școală, oare i-am condus prost pe cazaci în răscoală? Și oare mare ajutor am avut la o adică din partea generalilor?

— Ne-au ajutat destul, răspunse grav Kopîlov.

— Poate că i-au ajutat lui Kudinov. Eu însă am umblat fără proptele și nu poți spune că nu i-am bătut pe roșii, fără să-mi plec urechea la sfaturile altora.

— Cum? Nu recunoști rostul științei în război?

— Ba da, îl recunosc. Dar, frate, nu știința este tot ce e mai însemnat în război.

— Atunci, ce este, Panteleevici?

— Este cauza pentru care mergi la luptă...

— Bine, asta e o altă poveste... Kopîlov schiță un zâmbet îngrijorat și zise: Bineînțeles, așa este... Într-asemenea împrejurare, lucrul principal este ideea. Îvinge numai acela care știe cu tărie pentru ce luptă și care crede în cauza lui. Adevărul ăsta este vechi de când lumea, și în zadar vrei tu să-l scoți drept o descoperire făcută de tine. Eu sunt pentru timpurile vechi, cele bune. De-ar fi altfel, n-aș mișca niciun deget, nu m-aș fi dus nicăieri că să mă bat pentru ceva. Toți acei ce sunt cu noi sunt niște oameni care își apără cu armele vechile lor privilegii, potolind poporul răsculat. Ne aflăm și noi, eu și cu tine, printre acești potolitori. Dar pe măsură ce mă uit mai îndelung la tine, Grigori Panteleevici, cu atâta te înțeleg mai puțin...

— Ai să mă-nțelegi mai târziu. Hai să mergem, îi reteză vorba Grigori și se îndreptă spre magazie.

Gazda, care pândea fiecare mișcare a lui Grigori, dorind să-i intre în voie, îl îmbie:

— Poate doriți să beți oleacă de lapte?

— Bogdaproste, mămuco! N-avem când să bem lapte. Altă dată, cu alt prilej.

.

Stând lângă magazie, Prohor Zîkov sorbecăia lapte covăsit dintr-o strachină. Nici nu clipi din ochi, uitându-se la Grigori cum își dezleagă calul. Își șterse buzele cu mâneca de la cămașă, apoi întrebă:

— Departe pleci? Să merg și eu cu tine?

Grigori, cuprins de mânie, se răsti cu o furie abia stăpânită:

— Tu, putoare, nu cunoști slujba, sufletul mă-tii! De ce stă calul cu zăbalele-n gură? Cine trebuie să-mi aducă calul? Mâncăul dracului! Halești de te rupi, și tot nu te saturi! Hai, aruncă lingura! Nu mai știi de disciplină?... Al naibii mormoloc!

— Și de ce sudui atâta? mormăi jignit Prohor, așezându-se în șa. Țipi la om, așa, de haram! Tare mi te-ai mai umflat în pene! Cum, vrei să nu

mănânc înainte de plecare? Spune, de ce zbieri la mine?

— De ce? Pentru că ai să mă faci să mă prăpădesc de rușine din pricina ta, trântorul dracului! Cum îmi vorbești tu mie? Mergem acum la general, să-ți bagi mingile în cap!... Te-ai obișnuit să te bați pe burtă cu mine!... Ce sunt eu? Rămâi cu cinci pași în urmă! porunci Grigori, ieșind pe poartă.

Prohor și cei trei curieri rămaseră puțin mai în urmă, iar Grigori, care mergea alături de Kopîlov, întrebă în zeflema, legând firul convorbirii întrerupte:

— Spune acum, ce nu poți înțelege? Poate că am să te dumiresc.

Fără să ia aminte la ironia din tonul și din forma sub care sunase întrebarea, Kopîlov răspunse:

— Nu-ți pot înțelege atitudinea față de această cauză – iată ce! Pe de o parte, ești un luptător pentru apărarea trecutului, iar pe de alta, iartă-mi expresia, ești un fel de bolșevic.

— În ce anume sunt bolșevic? se încruntă Grigori, întorcându-se brusc în șa.

— N-am zis bolșevic, ci: un fel de bolșevic.

— Același drac! Te întreb, în ce privință?

— Uite chiar în vorbele tale despre societatea de ofițeri, despre purtarea lor față de tine. Ce vrei tu de la acești oameni? Și, în definitiv, ce vrei? întrebă Kopîlov, zâmbind blajin și jucându-se cu biciușca. Privi peste umăr, îndărăt, la curierii care vorbeau însuflețit numai ei știau despre ce, apoi urmă ceva mai tare: Pe tine te jignește faptul că dâșii nu te primesc în lumea lor ca pe un om cu drepturi egale și că te privesc de sus. Dar, din punctul lor de vedere, au și ei dreptate, și trebuie să înțelegi acest lucru. Este drept că ești ofițer, dar un ofițer absolut întâmplător în sânul ofițerimii. Chiar acum, cu epoleții de ofițer pe umeri, rămâi, iartă-mă, tot un cazac necioplit. Habar n-ai de manierele cuviincioase, te exprimi incorect și grosolan, n-ai nimic din calitățile unui om bine-crescut. De pildă: în loc să te folosești de o batistă, la fel ca toată lumea civilizată, îți suflă nasul cu două degete; când mănânci, îți ștergi mâinile ba de carâmbii cizmelor, ba de păr; după ce te-ai spălat, nu ți-e scârbă să-ți ștergi fața cu o cergă de cal; îți rozi unghiile sau le tai cu vârful sabiei. Sau, uite alta, mai bună! Ții minte astă-iarnă, la Karghinskaia, ai vorbit în fața mea unei femei intelectuale, cu bărbatul arestat de cazaci, și te încheiai la pantaloni, chiar sub ochii ei...

— Care va să zică, ar fi fost mai bine dacă aș fi rămas descheiat la pantaloni? întrebă Grigori, cu un zâmbet posomorât.

Caii lor mergeau la pas, alături, și Grigori se uita pieziș la Kopîlov, la chipul său blajin, ascultând fără prea multă plăcere spusele lui.

— Nu e vorba de asta! strigă Kopîlov, strâmbându-se de atâta neînțelegere. Dar cum de ai putut primi o femeie, desculț și numai în pantaloni? Nu te-ai ostenit nici măcar să-ți pui vestonul pe umeri – îmi amintesc perfect de bine! Toate acestea sunt, bineînțeles, lucruri mărunte, dar ele îți caracterizează felul tău de a fi... Cum să-ți mai spun?

— Zi, vorbește mai lămurit!

— ... felul de om tare incult. Te-ai gândit cum vorbești? Îngrozitor! În loc de locuință, tu zici cvartir, în loc de evacuare, vacuare, în loc de bineînțeles, bunînțeles, în loc de artilerie, antilerie. Și, ca orice om incult, ai o pasiune grozavă pentru cuvinte sonore, străine; le folosești cu rost și fără rost, le pocești într-un chip de nerecunoscut, iar când, la consfăturile de la statul-major, cineva rostește în fața ta niște cuvinte din terminologia militară specifică, cum sunt de pildă: dislocare, forțare, dispozitiv, concentrare și altele, tu îl privești cu admirație – aș spune chiar, cu invidie.

— Ba nu, aici minți! strigă Grigori, și chipul său se învioră de veselie. Mângâind capul calului între urechi, scărpinându-i pielea mătăsoasă și caldă sub coamă, zise rugător: Hai, zi înainte, dă cu barda în comandantul tău!

— Ascultă, vrei să spui că de plăcere dau în tine?... Cred că vezi și tu, limpede, cum în privința asta nu stai tocmai bine și, după toate, te mai și superi că ofițerii nu te tratează ca pe un egal. În chestiunile de bună-cuviință și de cultură, ești un ageamiu! Kopîlov, lăsând să-i scape asemenea vorbă jignitoare, se cam sperie. Știa bine cât de zănatic este Grigori la mânie și se temea să nu izbucnească, dar, aruncându-i o privire fugară, se liniști îndată: dându-se înapoi în șa, Grigori râdea surd, arătându-și dinții, sclipind orbitor de albi sub mustăți. Surprins peste măsură de efectul neprevăzut al vorbelor sale și de acest râs molipsitor, Kopîlov hohoti și el, adăugând: Ei vezi? Altul mai deștept s-ar văicări după așa probă de perdaf, iar tu nechezi... Ei spune, nu ești tu șui?

— Care va să zică, sunt un ageamiu? Ei bine, dracu' să vă ia! zise Grigori, potolindu-și râsul. Nu vreau să învăț cerimoniile și fasoanele voastre. N-am la ce să le folosesc, când am să fiu iarăși lângă boii mei. Dacă da Dumnezeu să rămân teafăr, tot cu boii mei am să umblu și n-am să le fac temenele, spunându-le: „Ah, Chelule, dă-te puțin mai încolo! Iartă-mă, Bălțatul! Îmi dai voie să-ți potrivesc jugul? Preacinstite domnule bou, vă rog respectuos să nu trageți chiulul la arat!” Cu domniile lor trebuie să fi

ceva mai scurt: hăis-cea! Și asta e, uite, toată dizclocția boiler!

— Nu dizclocția, ci dislocarea! îl îndreptă Kopîlov.

— Fie, dislocarea! Dar, uite, într-o privință nu mă-nțeleg cu tine.

— În ce anume?

— În privința că aș fi ageamiu. Sunt ageamiu la voi, dar stai să mă vezi atunci când o să trec la roșii: la ei, am să trag mai greu ca plumbul. Să nu vă prind atunci, trântori cu școală și cu fasoane! O să vă scot mațele cu suflet cu tot! zise Grigori pe jumătate în glumă, pe jumătate serios, și dădu drumul calului, lăsându-l îndată în trap întins.

Dimineața se răsfirea peste malurile Donului într-o liniște atât de suavă, încât orice vuiet, chiar cel mai slab, o sfâșia în nenumărate răsunete. Numai ciocârlile și pitpalacii stăpâneau stepa cu glasurile lor.

Dar în satele dimprejur stăruia neconținut huruitul surd și greoi care însoțește totdeauna deplasările marilor unități militare. Roți de tunuri și de chesoane se hurducau în gropi, caii nechezau la fântâni, treceau sotnii de cazaci pedestri, mergând în pas cadentat, surd și moale; uruiau briști și trăsuri țărănești, aducând spre front muniție și echipament; lângă bucătăriile de campanie, pluteau miroaturi dulcelege de mei fiert, de tocană cu carne și cu foi de dafin, și de pâine caldă.

În imediata apropiere a staniței Ust-Medvedițkaia răpăiau împușcături dese; salve de tun bubuiau alene și răsunător. Lupta abia se încingea.

Generalul Fitzhalaurov se afla la prânzul mic, de dimineață, când aghiotantul său, un om în vârstă și cu fața istovită, îi raportă:

— Comandantul Diviziei I de răsculați, Melehov, și șeful de stat-major al diviziei, Kopîlov.

— Poftește-i în camera mea!

Cu mâna mare, vânoasă, Fitzhalaurov împinse farfuria plină cu coji de ou, bău încet un pahar de lapte proaspăt muls, își împături cu grijă șervetel și se ridică de la masă.

Înalt de doi metri, bătrân, greoi și puhav, părea uimitor de uriaș în această odăiță căzăcească, cu usciorii ușilor strâmbi și cu ferestruici scunde. Îndreptându-și în mers gulerul tare al uniformei, de o croială impecabilă, generalul tuși tare, trecu în odaia de alături, salută cu o înclinare ușoară pe Kopîlov și pe Grigori, care se ridicară – și, fără să le dea mâna, îi pofți cu un gest să vie la masă.

Sustînându-și sabia, Grigori se așeză cu băgare de seamă pe marginea unui scăunel și privi pieziș, la Kopîlov.

Fitzhalaurov se lăsă greu pe un scaun vienez, care pârîi sub el, apoi își

îndoi picioarele lungi, își puse pe genunchi palmele mari și rosti cu o voce groasă de bas:

— Domnilor ofițeri, v-am invitat pentru a coordona anumite chestiuni... Perioada de partizanat, de răscoală, a luat sfârșit! Unitățile dumneavoastră își încetează existența ca trupe organizate; de altfel, nici n-au fost așa ceva. O ficțiune, și atât! Ele se varsă în Armata Donului. Trecem la o ofensivă sistematică, și este cazul să pricepeți toate acestea și să vă supuneți fără rezerve ordinelor comandamentului suprem. Sunteți buni să-mi răspundeți: de ce ieri un regiment de infanterie de-al dumneavoastră n-a sprijinit înaintarea batalionului de asalt? De ce, cu toate ordinele mele, regimentul a refuzat să meargă la atac? Cine este comandantul așa-numitei divizii a dumneavoastră?

— Eu, răspunse încet Grigori.

— Sunteți bun să răspundeți la întrebare?

— Abia aseară am sosit la divizie.

— Și unde ați binevoit să fiți?

— Am trecut pe-acasă.

— Comandantul diviziei, în cursul acțiunilor de luptă, binevoiește să petreacă acasă! Divizia: un bordel, nu altceva! Destrăbălare! Nerușinare! Basul generalului suna tot mai puternic în odăița strâmtă; în spatele ușilor, umblând în vârful picioarelor, aghiotanții vorbeau în șoaptă și râdeau; obrajii lui Kopîlov se făceau tot mai livizi, iar Grigori, privind fața stacojie a generalului și pumnii săi încleștați și umflați, simțea un val de neînvinsă furie, ridicându-i-se în suflet.

Cu o sprinteneală surprinzătoare, Fitzhalaurov sări în sus, se apucă de speteaza scaunului și țipă:

— N-ai o unitate militară, ci o adunătură de roșii!... Golănime, în loc de cazaci! Dumneata, domnule Melehov, ești bun de ordonanță, nu de comandant de divizie!... Să lustruiești cizmele. Ai auzit? De ce n-ai executat ordinul?! N-ai ținut un miting? N-ai discutat? Bagă-ți bine în cap: n-ai de-a face cu tovarășii, și n-o să vă lăsăm să vă țineți aci de apucăturile bolșevice!... N-o să vă dăm voie!...

— Vă rog să nu zbierați la mine! rosti surd Grigori și se ridică, împingând scaunul cu piciorul.

— Cum ai zis?! hârâi Fitzhalaurov, aplecându-se deasupra mesei și înecându-se de furie.

— Vă rog să nu zbierați la mine! repetă Grigori cu o voce mai tare. Ne-ați chemat ca să hotărâm...

Tăcu o clipă, își lăsă ochii în jos și, fără să-și ia privirile de la mâinile lui Fitzhalaurov, coborî glasul aproape la șoaptă:

— Dar dacă dumneavoastră, excelență, veți încerca să mă atingeți măcar cu un deget, să știți că vă tai pe loc!

În odaie se făcu o tăcere atât de desăvârșită, încât se putea auzi răsuflarea întretăiată a lui Fitzhalaurov. Un minut de liniște. Ușa scârțâi ușurel. Un aghirotant speriat se uită prin crăpătură. Ușa se închise tot atât de încetișor. Grigori rămase în picioare, cu mâna tot pe garda sabiei. Lui Kopîlov îi tremurau genunchii, privirile îi rătăceau undeva, pe perete. Fitzhalaurov se lăsă greu pe scaun, scoase un oftat bătrânesc și mormăi:

— Frumoasă treabă! Apoi continuă cu o voce perfect calmă, dar fără să se uite la Grigori: Ia loc. Te-ai enervat, ajunge. Acum, fii bun să ascuți: îți ordon să trimiți imediat toate unitățile de cavalerie... Dar stai jos!...

Grigori se așeză și își șterse cu mâneca lacul de sudoare, care îi izvorâse deodată pe frunte.

— ... Așa, să trimiți imediat toate unitățile de cavalerie în sectorul de sud-est și să treci numaidecât la ofensivă! La flancul drept, ai să ții legătura cu batalionul doi comandat de voiskovoi starșina Ciumakov...

— N-am să duc divizia acolo... rosti cu o voce obosită Grigori și-și vârî mâna în buzunarul nădragilor, căutându-și batista – o batistă cu dantele a Nataliei. O scoase, își mai șterse o dată cu ea sudoarea de pe frunte și repetă: N-am să duc divizia acolo.

— De ce?

— Regruparea va cere mult timp...

— Asta nu te privește. Eu răspund pentru rezultatul operației.

— Ba mă privește, iar de răspuns, nu răspundeți numai dumneavoastră...

— Refuzi să-mi execuți ordinul? întrebă răgușit Fitzhalaurov, stăpânindu-se cu o vădită sfortare.

— Da.

— În acest caz, te rog să predai imediat comanda diviziei! Acuma înțeleg de ce nu s-a executat ordinul meu de ieri...

— Cum doriți, dar eu nu predau divizia.

— Ce vrei să spui cu asta?

— Ceea ce am spus destul de limpede.

Grigori schiță un zâmbet abia văzut.

— Îți iau comanda!

Fitzhalaurov ridică vocea, și Grigori se sculă îndată.

— Nu mă supun dumneavoastră, excelență!

— Dar, în general, te supui cuiva?

— Da, mă supun lui Kudinov, comandantul forțelor de răsculați. Și este destul de ciudat să aud de la dumneavoastră asemenea lucruri... Deocamdată, avem amândoi drepturi egale. Sunteți comandant de divizie și eu la fel. Și deocamdată, să nu vă răstiți la mine... Când au să mă facă comandant de sotnie, atunci – poftim! Dar în ce privește bătaia... Grigori își ridică degetul arătător murdar și, cu un zâmbet, sclipind furios din ochi, sfârși: ... nici atunci n-am să vă las să mă atingeți!

Fitzhalaurov se sculă, își potrivi gulerul, care îl sugruma, și zise cu un gest de salutare ironică:

— Nu mai avem ce discuta. Procedează așa cum vrei. Am să raportez imediat la statul-major al armatei despre comportarea dumitale și-mi permit să te asigur că rezultatele n-au să întârzie prea mult. Curțile marțiale funcționează deocamdată la noi în mod ireproșabil.

Fără să ia în seamă privirile deznădăjduite ale lui Kopîlov, Grigori își îndesă șapca și se îndreptă spre ușă. Se opri în prag și zise:

— Puteți să comunicați acolo unde trebuie, dar pe mine nu mă speriați, nu sunt fricos... Și deocamdată, să nu vă atingeți de mine. Se mai gândi o clipă și adăugă: Mi-e teamă că nu cumva să vă scuture nițel cazacii mei.

Izbi ușa cu piciorul, o deschise și păși larg în tindă, zăngănindu-și sabia.

Pe trepte, îl ajunse din urmă Kopîlov, care era în culmea tulburării.

— Ai înnebunit, Pantelevici! zise el în șoaptă, frământându-și mâinile desperat.

— Caii răcni Grigori, mototolind biciușca între degete.

Prohor fu într-o clipă lângă trepte.

Ieșind pe poartă, Grigori se uită îndărăt: trei curieri îi ajutau grăbiți generalului Fitzhalaurov să se urce pe calul neobișnuit de înalt, cu o șa frumos împodobită...

Străbătură în tăcere vreo jumătate de verstă. Kopîlov tăcea chitic, dându-și seama că Grigori n-are chef de vorbă și că, în asemenea clipe, orice discuție cu el ar fi cu primejdie. În cele din urmă, Grigori nu-și mai stăpâni nerăbdarea.

— De ce taci? întrebă el cu o voce tăioasă. Pentru ce-ai mers cu mine? Ca să stai de pomană? Să taci ca un pește?

— Măi, frate, ce naiba te-a apucat să-i faci asemenea figură?

— Dar dânsul nu ne-a făcut una?

— E adevărat, și el e vinovat. Tonul cu care ne-a vorbit a fost pur și

simplu revoltător!

— Dar măcar se poate spune că ne-a vorbit? A început de îndată să zbiere ca împuns cu o sulă în șezut!

— Las' că și tu ești o poamă! Nesupunerea... în fața inamicului... știi, frate...

— Ce are a face? Îmi pare rău că n-a ridicat mâna la mine! I-aș fi dat una cu sabia la mir, de i-ar fi pârlit căpățâna.

— Chiar și fără asta, tot n-ai să sfârșești bine, bombăni înciudat Kopîlov și-și trecu calul la pas. Din toate se vede că au să înceapă acum a strânge șuruburile, țin'te bine!

Caii lor mergeau alături, sforăind și gonind tăunii cu cozile. Grigori se uită batjocoritor la Kopîlov și întrebă:

— La ce bun te-ai mai dichisit așa? Ți-ai închipuit, pesemne, că au să te cinstească cu un ceai? Că au să te ia de braț și să te poftească la masă? Te-ai bărbierit, ți-ai curățat vestonul, ți-ai făcut cizmele lună... Nu zi ba, c-am văzut cum ai muiat batista în gură și-ți frecai petele de pe genunchi!

— Lasă vorbele astea! se apăra Kopîlov, roșind.

— Și tot degeaba te-ai ostenit! continuă Grigori să-și bată joc. Nu de altceva, dar nici măcar nu ți-a dat mâna!

— Alături de unul ca tine, puteam s-o paț și mai rău decât atât, mormăi repede Kopîlov, și, îngustându-și pleoapele, strigă cu o voce mirată și plină de bucurie: Ia te uită! Nu sunt răcani de-ai noștri. Sunt aliații!

Din partea cealaltă a ulicioarei strâmte, se apropiau șase catâri, înhămați la un tun englezesc. Un ofițer englez îl însoțea, călare pe un cal roșcovan cu coada tăiată. Conducătorul primei perechi de catâri purta și el uniforma englezească, dar avea la șapcă o cocardă rusească de ofițer și epoleți de locotenent.

La câțiva stânjeni de Grigori, ofițerul englez duse două degete la viziera căștii sale coloniale de plută, invitându-l cu o mișcare din cap să facă loc. Ulicioara era atât de strâmtă, încât tunul nu putea să treacă decât dacă oamenii călări își rânduiau caii strâns lipiți de zidul de piatră.

Cu mușchii obrazilor contractați, cu dinții încleștați, Grigori mergea drept asupra ofițerului. Acesta își ridică sprâncenele a mirare și se dădu puțin la o parte. Cu greu izbutiră să treacă amândoi – și asta numai după ce englezul își ridică piciorul drept, strâns în jambiere de piele, și-l puse pe crupa lucioasă, bine țeșălată, a iepei sale de rasă.

Unul dintre servanți, care părea a fi ofițer rus, îi aruncă lui Grigori o privire dușmănoasă.

— Ai fi putut să-i faci loc! Era numaidecât nevoie să-ți arăți și aci lipsa de bună-cuviință?

— Treci și taci din gură, neam de cățea, că de nu, o să-ți arăt eu ție!... Îl sfătui Grigori, coborându-și glasul.

Ofițerul se ridică puțin de pe antetren, se întoarse îndărăt și strigă:

— Domnilor! Arestați-l pe acest obraznic!

Grigori își văzu de drum, mergând la pas pe ulicioară și fluturând cu înțeleș biciușca. Artileriștii osteniți și plini de praf, toți ofițerași tineri, fără mustăți, îl cercetau cu priviri dușmănoase, dar niciunul nu încercă să-l oprească. Cele șase tunuri ale bateriei dispărură după colț, și Kopîlov, mușcându-și buzele, se apropie de Grigori.

— Faci prostii, Grigori Panteleevici! Te porți ca un băiețandru!

— Te-a tocmit cineva dădacă? se rătoi Grigori.

— Înțeleg de ce te-ai mâniat pe Fitzhalaurov, urmă Kopîlov, dând din umeri, dar ce ai tu cu acest englez? Sau, poate, nu ți-a plăcut casca lui?

— Nu mi-a plăcut că o văd aici, la Ust-Medvedîța... Mai bine ar fi s-o poarte în alt loc... Știi: când doi câini se încaieră, al treilea să nu se bage!

— Aha! Va să zică, ești contra intervenției străine? Dar, după mine, când te strânge cineva de gât, ești bucuros de orice ajutor.

— Atunci, bucură-te! Eu însă nu i-aș lăsa nici măcar să atingă pământul nostru!

— N-ai văzut chinezi la roșii?

— Ei și?

— Nu e tot ăia? Se cheamă tot un ajutor străin.

— Spui nerozii! Chinezii au venit voluntari la roșii.

— Și crezi tu că pe ăștia i-a băgat cineva cu sila la noi?

Grigori nu mai avu ce răspunde și rămase mult timp tăcut, pradă unor gânduri chinuitoare; apoi, în cele din urmă, zise cu un ton plin de nestăpânită îndârjire:

— Așa sunteți întotdeauna voi, oamenii cu carte... Încâlciți toate rosturile, leit urmele de iepuri pe zăpadă! Eu, frate, simt bine că n-ai dreptate și tot nu te pot strânge cu ușa... Hai să nu mai vorbim despre asta! Nu mă mai încurca și tu, că-s încurcat și fără tine!

Supărat, Kopîlov tăcu. Nu mai schimbară nicio vorbă până acasă. Numai o dată, Prohor, chinuit de curiozitate, veni din urmă ceva mai aproape și întrebă:

— Grigori Panteleevici, blagorodnicia ta, spune-mi, te rog, ce fel de dihanii cară tunurile la cadeți? Au urechile ca la măgari, iar încolo, ca la

cai. Îți vine scârbă să te uiți a asemenea lighioane... Ce fel de dobitoace or mai fi fiind și ele, dracu' să le ia?! Lămurește-ne, te rog, că am pus rămășag pe bani...

Merse vreo cinci minute mai în urma lor și, necăpătând niciun răspuns, îi lăsă să treacă înainte, iar când ceilalți curieri îl ajunseră, le spuse în șoaptă:

— Ei, băieți, tac ca peștii și habar n-au pesemne nici dâșii de unde dracu' mai ies și așa scâlâmbe arătări pe pământ...

11

Sotniile căzăcești se ridicară a patra oară din tranșeele lor, nu îndestul de adânci, și a patra oară se culcară din nou, sub focul ucigător al mitralierelor roșilor. Bateriile acestora, ascunse în dosul pădurii de pe malul stâng, bombardau necurmat, din zori, pozițiile cazacilor și rezervele care se adunau în râpi.

Nourași lăptoși de șrapnele se spărgeau și se topeau deasupra dealurilor. În fața și în spatele liniilor frânte căzăcești, gloanțele mușcau colbul ruginiu.

La amiază, lupta se întetea, și vântul dinspre apus ducea departe, pe Don, vuietul salvelor de tun.

De la postul de observare al bateriei răsculaților, Grigori se uita prin binoclu la mersul luptei. Vedea cum, cu toate pierderile suferite, companiile de ofițeri mergeau cu îndârjire, în salturi, la atac. Când focul devenea mai puternic, se culcau, săpându-și mici locașuri de tragere, apoi își continuau înaintarea, tot prin salturi, până la o nouă linie. Mai la stânga însă, spre mănăstire, infanteria răsculaților tot nu izbutea să se ridice la atac. Grigori scrise în grabă o țidulă către Ermakov și i-o trimise cu un agent.

Peste o jumătate de ceas, sosi în galop Ermakov, înfierbântat. Descălecă lângă conovețele bateriei și, gâfâind greu, se urcă până la tranșeea observatorului.

— Nu pot să-i ridic pe cazaci! Nu se ridică! strigă el de departe, dând din mâini. Douăzeci și trei de oameni de la noi, ca și cum nici n-ar fi fost! Ai văzut cum seceră roșii cu mitralierele?

— Ofițerii merg, și tu nu ești în stare să-ți ridici oamenii? întrebă printre dinți Grigori.

— Uită-te și tu! Dâșii au câte o pușcă-mitralieră la fiecare pluton, cu

cartușe până la gât, și noi cu ce să le răspundem?!

— Hai, hai nu mai vorbi! Să-i scoți îndată din găuri, că de nu, vai de capul tău!

Ermakov înjură de mamă și coborî în fugă de pe movilă. Grigori îl urmă. Hotărâse să conducă în persoană, la atac, Regimentul 2 infanterie.

Lângă tunul de la margine, camuflat dibaci cu crengi de păducel, fu oprit de comandantul bateriei.

— Hai, Grigori Panteleevici, să vezi și tu cum lucrează englezii. Acuși încep să tragă asupra podului. Ce-ar fi să ne urcăm pe moviliță?

Prin binoclu, abia se zărea panglica subțirică a podului de pontoane peste Don, construit de pionierii roșii. Un torent de căruțe se scurgea neîntrerupt pe pod.

Peste vreo zece minute, bateria englezească așezată într-o văgăună, după o creastă pietroasă, deschise focul. Al patrulea obuz fărâcă o parte din pod, aproape de mijloc. Puhoiul de căruțe se opri. Se vedea cum ostașii roșii furnicau pe pod, aruncând în Don briștile sfărâmate și caii morți.

De la malul drept, se desprinseseră îndată patru bărci cu pionieri, dar aceștia nici n-avură răgaz să repare porțiunea ruptă din pod, că bateria engleză trase o nouă serie de obuze. Unul răscoli malul drumului ridicat ce ducea spre capătul stâng, altul ridică o coloană verzuie de apă chiar lângă pod, și mișcarea de deasupra, care se însuflețise pentru o clipă, încetă din nou.

— Vai, bine ochesc ăștia, mama lor de cățea! strigă cu admirație comandantul bateriei. Până la noapte, nu-i mai lasă să treacă. Să știi că s-a dus podul!

Grigori răspunse, tot cu binoclul la ochi:

— Dar tu, de ce stai de pomană? Ai face bine să-ți sprijini infanteria. Uite, colo, cuiburile de mitralieră.

— Cu dragă inimă, dar nu mai am niciun obuz. Acum o jumătate de ceas, l-am tras pe cel din urmă și am intrat în ramazan.

— Atunci de ce mai stai aci? Ia-ți tunurile și cară-te la mama dracului!

— Am trimis după obuze la cadeți.

— N-au să-ți dea, spuse hotărât Grigori.

— N-au vrut să-mi dea, și am trimis din nou. Poate că au să se-ndure de noi. Barem vreo două duzini, ca să neutralizăm mitralierele astea. Nu-i de glumă cu ele: douăzeci și trei de suflete de cazaci nu mai sunt. Și câți au să ne mai omoare? Uite cum seceră!...

Grigori își strămută privirea la tranșeele căzăcești: lângă ele, pe colnic,

gloanțele mușcau mereu pământul uscat. Acolo pe unde trecea rafală de gloanțe, răsărea o coadă de praf, ca și cum cineva ar fi tras fulgerător de-a lungul tranșeelor o dungă sură ce se topea încet. Pe toată linia, tranșeele căzăcești se învăluiau parcă în fum, după perdeaua de pulbere.

De astă dată, Grigori nu mai urmărea efectul tragerilor bateriei engleze. Stătu un minut, ascultând vuietul neconținut al focurilor de arme și al salvelor de tun, apoi se coborî jos de pe movilă și-l ajunse pe Ermakov din urmă:

— Să nu pornești la atac până când n-ai să capeți ordin de la mine. Fără sprijinul artileriei, n-o să-i putem da peste cap.

— Parcă ți-am spus eu altceva? zise dojenitor Ermakov, încălecându-și calul înfierbântat de împușcături și de goană.

Grigori îl urmări cu privirea pe Ermakov, care galopa curajos sub focuri, și se gândi cu îngrijorare: „Dracu’ l-a pus să alerge pe drumul drept! Au să-l dea gata cu mitraliera! Trebuia să coboare în văgăună, de acolo să urce prin râpă și ar fi ajuns la ai săi, fără nicio primejdie, prin dosul crestei.” Ermakov ajunse într-un galop nebunesc la văgăună, sări înlăuntrul și nu se mai ivi de partea cealaltă. „A înțeles, adică! Acuma are s-o scoată la capăt cu bine!”, își zise ușurat Grigori și, culcându-se jos lângă movilă, se apucă să-și răsucescă pe îndelete o țigară.

O nepăsare ciudată pusese stăpânire pe sufletul său. Nu, n-are să-i vâre pe cazaci sub focul mitralierelor! N-au decât să meargă la atac companiile de ofițeri, să cucerească ele Ust-Medvedițkaia. Și atunci, tolănit la poalele movelei, Grigori hotărî pentru întâia oară să nu ia parte direct la luptă. Ceea ce îl stăpânea în clipa aceasta nu era nici lașitatea, nici frica de moarte sau de pierderi nefolositoare. Până nu demult nu-și cruța viața proprie, nici viețile cazacilor puși sub ordinele sale. Acum, însă, parcă s-a frânt ceva în el... Niciodată nu simțise până acum deșertăciunea tuturor celor ce se petreceau, cu atâta limpezime. Poate cele vorbite cu Kopîlov, sau poate ciocnirea cu Fitzhalaurov, ori, la urma urmei, poate că amândouă împreună i-au pregătit această stare sufletească atât de neașteptată; neîndoielnic însă că era neclintit în hotărârea de a nu mai intra în foc. Se gândea vag că n-are cum să-i împace pe cazaci cu bolșevicii, și în adâncul sufletului nici el nu era în stare să se împace cu dânșii, dar nici nu mai voia și nici nu mai putea să apere pe niște oameni care îi erau străini sufletește și dușmănoși, pe toți acești Fitzhalaurovi, care îl disprețuiau din tot sufletul și pe care îi disprețuia cu tot atâta neînduplecare. Vechile contraziceri se ridicară în el, cu vechea lor neîndurată chinuire: „Lasă-i să

se bată între ei! Eu am să-i privesc numai. De îndată ce-au să-mi ia divizia, am să cer să mă mute undeva, departe de front. Îmi ajunge!”, cugetă el și, revenind în gând la cele vorbite cu Kopîlov, se surprinse căutând temeieri pentru cele ce fac roșii. „Chinezii vin la roșii fără arme, intră în slujbă la ei, și pentru o netrebnică soldă își primejduiesc viața în fiecare zi. Ce tot vorbesc de soldă? Ce mai poți cumpăra cu ea? Cel mult poți s-o pierzi la joc... Asta înseamnă că la ei nu este vorba de câștig, nu! E altceva la mijloc... Dar aliații trimit ofițeri, tancuri, tunuri; uite, au adus și niște catâri! Iar apoi au să ne ceară să le plătim toate cu vârf și îndesat. Iată care este deosebirea! Nu-i nimic, mai stăm noi de vorbă și astă-seară! Când ajung la statul-major, am să-l chem la o parte și am să-i spun pe șleau: «Ascultă, Kopîlov, o deosebire tot este, și nu mai încerca degeaba să mă protestezi!»”

Nu mai avu însă prilejul să stea de vorbă cu Kopîlov. După-amiază, pe când se ducea la pozițiile Regimentului 4 din rezervă, Kopîlov fu omorât pe drum de un glonț rătăcit. Grigori o află două ore mai târziu...

A doua zi dimineața, trupele Diviziei 5 a generalului Fitzhalaurov ocupară prin luptă Ust-Medvedițkaia.

12

După vreo trei zile de la plecarea lui Grigori, în satul Tatarski se ivi Mitka Korșunov. Nu era singur: împreună cu dânsul, sosiră doi camarazi de la detașamentul de represiune. Un calmuc, om în vârstă, de undeva de prin Manîci, și un prăpădit de cazac din stanița Raspopinskaia. Pe calmuc Mitka îl luă de sus, poreclindu-l „Chinez”, iar pe bețivanul și omul de nimic din Raspopinskaia îl cinstea cu numele întreg – Silanti Petrovici.

Se părea că meritele lui Mitka față de Oastea Donului, în slujba sa la detașamentul de represiune, erau destul de însemnate: într-o singură iarnă fusese avansat vagmistru, apoi horunji, și ajunsese în satul său natal într-o uniformă ofițerească nouă și de toată frumusețea. Se părea de asemenea că n-o dusese prost în retragere, dincolo de Doneț: umerii neobișnuit de lați ai lui Mitka abia încăpeau în vestonul kaki de ofițer, cu gulerul drept și tare, pe care se revărsau cute de piele roză și grasă, iar pantalonii strâmți de covercot albastru, cu lampasuri, stăteau gata-gata să-i plesnească la spate... În alte vremuri, cu înfățișarea asta, ar fi nimerit la regimentul de gardă imperială, ar fi stat de strajă lângă palat, păzind persoana sacră a maiestății-sale țarului – dacă nu s-ar fi întâmplat blestemata de revoluție. Cu toate acestea, Mitka nu se plângea de viață. Ajunsese și el ofițer, dar nu

ca Grigori Melehov, adică punându-și capul în primejdie și făcând isprăvi de vitejie cu nesăbuiță. Ca să se poată distinge, detașamentul de represiune cerea omului cu totul alt fel de calități... Și Mitka le dovedea din belșug: neavând prea multă încredere în alții, ducea el însuși la locul de împușcare pe cei bănuți de bolșevism, nu se scârbea să schingiuiască dezertorii, mânuind personal biciușca sau vergeaua armei, iar în ce privește cercetarea celor arestați n-avea rival în tot detașamentul – și chiar voiskovoi starșina Preanișnikov zicea, dând din umeri: „Nu, domnilor, orice s-ar spune, Korșunov este neîntrecut! Balaur, nu om!” Și mai avea Mitka încă un dar deosebit: când un arestat nu putea fi împușcat, iar cei din detașament nu voiau totuși să-l scape viu din mâini, îl osândeau la bătaie cu nuiiele, însărcinându-l pe Mitka cu executarea sentinței. O executa, și chiar cu atâta pricepere, încât, după cincizeci de lovituri, omul vărsa valuri de sânge în spasmuri cumplite, iar după o sută – îl înfășurau de-a dreptul într-o rogojină, fără să-i mai asculte bătăile inimii... Niciun osândit nu scăpa cu viață din mâinile lui Mitka. O spunea el însuși adeseori, râzând: Dacă aș fi scos nădragii și fustele de pe toți roșii câți i-am curățat, aș înțoli toată lumea din Tatarski!”

Cruzimea înnăscută a lui Mitka își aflase astfel cea mai vrednică de ea folosire în detașamentul de represiune; mai mult decât atâta – a crescut în chip cumplit, nemaîntâmpinând nicio stavilă. După rostul slujbei sale, având a face cu tot ce era mai decăzut în sânul ofițerimii și cu toate adunăturile din detașament, cu tot soiul de cocainomani, de desfrânați, de tâlhari și de intelectuali netrebnici, Mitka își însușea voios și cu o sârguință de țaran toate ticăloșiile ce le predicau ei, plini de ură împotriva roșilor, și, fără prea multă osteneală, își întrecea dascălii. Acolo unde un ofițer neurastenic, obosit la văzul sângelui și al chinurilor altora, nu mai putea rezista, Mitka își micșora a ațătare de răs ochii galbeni cu petișoare negre și ducea treaba până la capăt.

Așa ajunsese Mitka, după ce nimerise dintr-o unitate de cazaci în detașamentul de represiune al lui Preanișnikov, într-o slujbă ușoară.

Sosind în sat, trecu la pas spre gospodăria lui, fălos și abia răspunzând la închinăciunile muierilor, pe care le întâlnea în drum. Ajuns la poarta pe jumătate arsă și înnegrită de fum, descălecă, trecu dârlogii calmucului și intră, cu pași largi în ogradă. Însoțit de Silanti, înconjură temelia casei, pipăi cu vârful biciuștii un bulgăre de sticlă topită în pârjol, cu sclipiri de peruzea, și zise cu glasul răgușit de tulburare:

— I-au pus foc... Și ce gospodărie strașnică era! Cea mai vrednică din sat.

Iar focul l-a pus unul de aci, de-ai noștri. Mișka Koșevoi. Tot el mi-a omorât și bunicul. Așa, Silanti Petrovici, am ajuns și eu să-mi văd cenușa casei mele...

— A mai rămas aci vreunul din neamul acestor Koșevoi? se grăbi să întrebe Silanti.

— Trebuie să mai fie cineva. O să ne mai vedem noi cu dânșii... Iar acum, să mergem la socrii Nataliei.

În drum spre Melehovi, Mitka o întrebă pe nora lui Bogatîriov, care le ieșise în întâmpinare:

— Maică-mea nu s-a-ntors de peste Don?

— Mi se pare că nu s-a-ntors încă, Mitri Mironovici.

— Dar cumătrul Melehov o fi acasă cumva?

— De bătrânul vorbești?

— Da.

— Bătrânul-i acasă, adică toate neamurile îs acasă, în afară de Grigori. Pe Petro – poate ai auzit? – l-au omorât astă-iarnă.

Mitka dădu din cap și-și îndemnă calul la trap.

Mergea pe ulița pustie, și în ochii săi de pisică, nepăsători și reci, nu se mai zărea nicio urmă din însuflețirea și tulburarea de acum câteva clipe. În apropiere de ograda lui Melehov, rosti încet, fără să se adreseze cuiva dintre însoțitori:

— Uite cum mă primește satul de baștină! Și ca să mănânc, trebuie să merg pe la rude. Bine! O să mai vedem noi!...

Pantelei Prokofievici robotea sub streășina magaziei, dregând o secerătoare. Zărind pe cei trei călăreți și recunoscându-l pe Korșunov, grăbi spre poartă.

— Pofțiți! strigă el prietenos, deschizând portița. Bucuroși de oaspeți! Bine ați venit!

— Să trăiești, moșule! Sănătos, voinic?

— Slavă Domnului, deocamdată bine! Mă-ă-ă, dar te văd ofițer!

— Păi cum? Ai crezut că numai feciorii tăi au să poarte epoleții albi? zise îngâmfat Mitka, întinzând bătrânului mâna lui lungă și vânoasă.

— Ai mei nu prea râvneau să-i aibă, răspunse cu un zâmbet Pantelei Prokofievici și trecu înainte ca să le arate locul pentru cai.

Ca o gospodină primitoare, Ilinișna își cinsti musafirii cu bucate într-ales, iar după masă începură voroava. Mitka cerea lămuriri despre tot ce privea familia lui, vorbea puțin și nu-și trăda cu nimic mânia sau durerea. Întrebă printre altele, ca din întâmplare, dacă a rămas în sat cineva din

familia lui Mișka Koșevoi și, aflând că mama lui Mișka e acasă cu copiii, făcu repede cu ochiul lui Silanti, fără ca ceilalți să bage de seamă.

Curând musafirii începură să se pregătească de plecare. Însoțindu-i, Pantelei Prokofievici întrebă:

— Mult timp ai de gând să stai în sat?

— Cred că vreo două-trei zile.

— Pe maică-ta n-ai să cauți s-o vezi?

— Dacă se va putea...

— Și acum pornești departe?

— Nu... Am să văd pe cineva din sat. Nu peste mult voi fi înapoi.

Mitka și însoțitorii săi nici n-avură vreme să se-ntoarcă la Melehov, și tot satul fu zguduit de noutatea înfiorătoare: „A venit Mitka Korșunov cu calmucii și au tăiat toată familia lui Koșevoi!”

Pantelei Prokofievici, care nu știa încă nimic, tocmai sosea de la fierărie cu o bielă și se pregătea din nou să dreagă secerătoarea, când fu chemat de Ilinișna.

— Vino-ncoace, Prokofievici!... Mai iute!

Glasul bătrânei răsuna de o nestăpânită îngrijorare și, mirat, Pantelei Prokofievici grăbi să intre în casă.

Palidă, cu ochii plânși, Natalia stătea lângă cuptor. Arătând cu ochii spre nevasta lui Anikușka, Ilinișna întrebă cu voce surdă:

— Ai auzit noutatea, unchiașule?

„Vai, să nu fie ceva cu Grigori!... Doamne ferește și păzește!”, se gândi Pantelei Prokofievici, cu inima străfulgerată de o presimțire dureroasă. Se îngălbeni la față și, speriat și mânios, văzând că nimeni nu vorbește, strigă:

— Povestiți mai iute, fir-ați ale naibii!... Ei, ce s-a-ntâmplat? Cu Grigori?...

Și se lăsă pe laviță, istovit parcă de propriul său strigăt, frecându-și picioarele cuprinse de tremur.

Duniașka, dându-și seama înaintea tuturor că bătrânul se teme de vești rele despre Grigori, se grăbi să răspundă:

— Nu, tată! Nu de Grigori e vorba. Mitri i-a omorât pe toți ai lui Koșevoi.

— Cum, adică, i-a omorât? Lui Pantelei Prokofievici îi căzu o piatră de pe inimă și, fără să-și dea seama de întreg rostul cuvintelor rostite de Duniașka, mai întrebă: Pe neamurile lui Koșevoi?... Mitri?

Nevasta lui Anikușka, cea care adusese noutatea, începu o încâlcită istorisire:

— M-am dus, frate, să-mi caut vițelul, și iată că, trecând pe lângă casa lui Koșevoi, văd pe Mitri și alți doi militari ca dânsul că vin călări până la ogradă și intră în casă. M-am gândit: vițelul n-are să se ducă mai încolo de moară, cam pe acolo paște el...

— Da' ce naiba-mi pasă mie de vițelul tău?! O întrerupse mânios Pantelei Prokofievici.

— ... Și intrând ei în casă, urmă femeia, înecându-se de tulburată ce era, eu stau și aștept și mă tot gândesc: „Vai! Aiștia n-au venit cu gând bun. Și au început să țipe cei din casă, și se auzea că-i omoară acolo. M-am speriat, de eram mai mult moartă decât vie, am vrut să fug, și abia m-am îndepărtat de la pârleaz, că aud un tropot în urma mea. Mă uit îndărăt – și ce văd? Mitri al vostru îi pusese bătrânei o frânghie de gât și o târa pe pământ – Doamne, iartă-mă! – ca pe o cățea. A târât-o așa până la magazie, iar dânsa, sărmana, nici nu mai țipa, pesemne că leșinase. Calmucul cel care a venit cu Mitri s-a cățărat sus pe poartă. Și l-am văzut pe Mitri cum i-a aruncat capătul frânghiei și l-am auzit: „Trage-n sus și leagă nodul!” Vai ce spaimă am mai tras! Și așa, în văzul meu, au sugrumat-o dânsii pe biata bătrână, iar pe urmă au sărit pe cai și au plecat pe ulicioară, poate spre canțilarie. Mi-a fost frică să intru-n casă... Dar am văzut cu ochii mei cum se scurgea sângele, de sub ușa, pe trepte. Ferească-mă, Doamne, să-mi mai vadă ochii vreodată asemenea grozăvie!

— Buni oaspeți ne-a trimis Dumnezeu! rosti Ilinișna, privind iscoditor spre bătrân.

Cumplit de tulburat, Pantelei Prokofievici ascultase povestirea și ieși pe dată în tindă, fără să rostească o singură vorbă.

Iar când, nu mult după aceea, Mitka cu ajutorii săi se iviră la poartă, Pantelei Prokofievici se repezi șchiopătând în întâmpinarea lor.

— Stai! le strigă de departe. Nu-ți băga caii în ogradă.

— Ce e, moșule? întrebă cu mirare Mitka.

— Întoarce-te acolo de unde ai venit! Pantelei Prokofievici pași aproape de tot și, privind drept în ochii galbeni și sclipitori ai lui Mitka, îi spuse cu tărie: Nu te supăra, băiete, dar nu vreau să te mai văd în casa mea! Du-te sănătos unde vrei.

— A-ha-a! făcu Mitka, semn că a înțeles, și îngălbeni la față. Mă gonești, adică?...

— Nu vreau să-mi spurci casa! stărui cu hotărâre bătrânul. Și să nu mai calci niciodată pe la noi. Noi, Melehovii, nu ne-nrudim cu călăii! Așa să știi!

— Am priceput! Te-a apucat mila, sireaca, măi moșule!

— Tu, de bună seamă n-ai să pricepi ce e milă, dacă te-ai apucat să omori femei și copii! Of, Mitri, proastă meserie ți-ai ales!... Gândește-te cu ce ochi s-ar uita la tine, să te vadă, răposatul taică-tău!

— Și tu, nătărău bătrân, ai fi vrut să-i țin în palmă? Mi-au omorât pe tata, mi-au omorât bunicul, și eu să mă pup cu dâșii, ca în ziua de Paști? Mai dă-te-n... știi?

Mitka trase furios de dârlogi și-și scoase calul pe portiță afară.

— Nu sudui, Mitri! Mi-ai putea fi fecior... N-avem nimic de împărțit cu tine, pleacă sănătos!

Din ce în ce mai palid, amenințând cu biciușca, Mitka scotea bombăneli surde:

— Nu mă vârî în păcate, auzi? Mi-e de Natalia, că altfel ți-aș arăta eu ție milă... Vă cunosc! Știu toate, știu la ce vă gândiți. N-ați plecat în retragere, peste Doneț. V-ați dat cu roșii! Aia e!... Ar fi trebuit stârpit neamul vostru de câini, ca și cel al lui Koșevoi! Hai să ne vedem de drum, flăcăi! Și tu, câine șchiop, ascultă aici: să nu pun eu o dată laba pe tine, că nu mai scapi din ea! Am să-ți întorc pâinea și sarea, cu vârf și îndesat! Multe neamuri de-alde tine am mai măturat ea pe lume!

Pantelei Prokofievici închise zăvorul portiței cu mâinile zgâlțâite de tremur și se întoarse șchiopătând în casă.

— Ți-am gonit podoaba de frățior! rosti el, fără să se uite la Natalia.

Natalia nu răspunse, cu toate că încuviința într-un totu purtarea socrului; iar Ilinișna făcu grăbit semnul crucii și zise cu ușurare în glas:

— Slavă Domnului că s-au cărat la bengă! Iartă-mă de o vorbă proastă, Nataliușka, dar Mitka al vostru s-a dovedit curat ucigaș de drumul mare! Auzi ce slujbă și-a găsit!? Nu s-a dus să slujească la oaste, ca lumea, la rând cu ceilalți! Nu! S-a băgat în ceata de călai! Treabă de cazac e asta? Să fii gâde, să spânzuri femeii bătrâne și să tai cu sabia copilași nevinovați?! Ce vină poartă dâșii pentru faptele lui Mișka? După asemenea socoteală, atunci și roșii ar fi putut să ne taie în bucăți pentru Grișa – pe mine și pe tine, și pe Mișatka, și pe Poliușka! Dar uite că nu ne-au tăiat; au avut îndurare de noi... Nu, Doamne ferește, nu mă împac cu una ca asta!

— Mamă, nici eu nu țin parte unui asemenea frate... atâta răspunse Natalia, ștergându-și lacrimile cu colțul broboadei.

Mitka părăsi satul chiar în aceeași zi. Se zicea că și-ar fi ajuns detașamentul de represiune undeva, lângă Karghinskaia, și că împreună cu alții ar fi plecat să facă ordine prin sloboziile de ucraineni din districtul Doneț, pentru vina de a fi luat parte la potolirea răscoalei din ținutul

Donului de sus.

Vreme de o săptămână după plecarea lui, oamenii mai vorbeau încă despre cele întâmplate. Cei mai mulți înfierau măcelăria fără judecată a familiei lui Koșevoi. Cu banii strânși de obște, oamenii înmormântară pe cei uciși; voiau să vândă căscioara lui Koșevoi, dar nu s-au găsit cumpărători. Din porunca armanului satului, obloanele casei au fost bătute în scânduri; și vreme îndelungată copiilor le era teamă să se joace lângă locul înspăimântător, iar bătrânii și bătrânele, trecând pe lângă căsuța nimănu, își făceau cruce și se rugau în șoaptă pentru sufletele celor uciși.

Veni apoi vremea coasei, și întâmplările fură date uitării.

Ca întotdeauna, satul trăia în dârdora muncilor de vară și se hrănea cu zvonuri despre front. Acei dintre gospodari, care mai aveau vite de muncă, se văitau și suduiau pe înfundate din pricina căraușiei de război. Aproape în fiecare zi, erau siliți să-și ia boii și caii de la treburile plugărești și să-i trimită la staniță. Deshământându-și caii de la cositori, bătrânii nu prea cruțau vorbele urâte pentru războiul care se prelungea atâta. Dar obuzele, cartușele, bobinele de sârmă ghimpată și alimentele trebuiau duse pe front. Și ei le cărau, deși – culmea necazului – zilele erau atât de senine, încât ar fi rămas bucuroși să cosească într-una și să strângă cu greblele iarba neobișnuit de grasă și înaltă.

Pantelei Prokofievici se pregătea și el de cosit, înciudat foarte pe Daria. Într-adevăr, ea plecase cu o pereche de boi și cu niște cartușe, urmând să se întoarcă de la locul de descărcare, dar iată că trecuse o săptămână și Daria nu da niciun semn de viață, iar unchiașul nici gând să iasă în stepă fără perechea lui de boi bătrâni, cei mai de nădejde.

La drept vorbind, n-ar fi trebuit s-o trimită pe Daria. Pantelei Prokofievici își călcase pe inimă, lăsând boii în seama ei, căci știa cât de mult îi place să petreacă și cât de leneșă este când era vorba de îngrijirea vitelor. Dar n-avusese încotro. Pe Duniașka n-o putea trimite: nu era treabă de fată să meargă atât de departe cu cazaci străini. Natalia avea copii mici. Astfel, ar fi trebuit el, om bătrân, să care singur aceste afurisite de cartușe. Daria ceruse ea însăși să se ducă. Era gata întotdeauna să purceadă, cu multă plăcere, oriunde se arăta nevoie: la moară, la mașina pentru decorticat mei, la orice treabă îndepărtată de gospodărie, numai și numai fiindcă se simțea nemăsurat mai liberă ori de câte ori scăpa de acasă. Fiecare călătorie îi aducea o nouă petrecere și un nou prilej de bucurie. Scăpând de sub supravegherea soacrei, putea să stea la taifas cu muierile și, după vorba ei, „să facă din fugă puțintică dragoste” cu vreun

cazac mai mehenghi. Acasă, însă, Ilinișna o ținea din scurt și nu-i slobozea frâul, nici după moartea lui Petro, ca și cum Daria, care își înșelase bărbatul atâta timp cât trăia, ar fi fost îndatorată să-i rămână credincioasă acum, când nu mai era în viață.

Pantelei Prokofievici știa astfel că boii lui n-au să aibă parte de ochi grijulii de gospodină; dar neavând încotro, tot își trimisese nora cea mare la drum. De trimis, o trimisese, însă pentru o săptămână întreagă pradă unei cumplite îngrijorări și cu sufletul perpelit. „S-au dus boulenii mei!” își zicea el adeseori, trezindu-se din somn și oftând din greu.

Daria se întoarse totuși într-o dimineață, tocmai după vreo zece zile. Pantelei Prokofievici abia venise de la câmp, unde cosea iarba întovărășindu-se la boi cu nevasta lui Anikușka. Lăsând-o pe Duniașka în stepă, se repezise în sat după mâncare și apă. Bătrânii și Natalia ședeau la masă, când un car trecu prin fața ferestrelor, în vuietul cunoscut de roți: Natalia sări sprintenă la geam și o zări pe Daria, împodobită până la ochi, mânând în ogradă boii osteniți și slăbiți.

— Dânsa e? întrebă bătrânul, înecându-se cu o îmbucătură nemestecată.

— Da. E Daria!

— Nici nu credeam să-mi mai văd boii! Slavă Domnului! În sfârșit, bine că a ajuns acasă, poama dracului de muiere! mormăi bătrânul, făcându-și cruce și râgâind, căci se îndopase nu glumă.

După ce dejugă boii, Daria intră în bucătărie, puse lângă prag o pânză împăturită și pofți bună dimineața la toată lumea.

— Zi așa, dragă! Ai mai fi putut sta încă o săptămână! mogorogi înciudat Pantelei Prokofievici, aruncându-și o privire piezișă, fără să răspundă la binețe.

— De ce nu te-ai dus dumneata? se rățoi Daria, scoțând din cap broboada înțesată de praf.

— Și tu ce-ai păzit, de-ai stat atâta timp? se amestecă Ilinișna, pentru a mai îndulci întrucâtva primirea dușmănoasă a lui Pantelei Prokofievici.

— Nu m-au lăsat, iată de ce-am întârziat!

Pantelei Prokofievici clătină neîncrezător din cap și întrebă:

— Nevestei lui Hristonea i-au dat drumul, și ție nu?

— Și mie nu! Daria sclipi mânios din ochi și adăugă: Dacă nu mă crezi, du-te și întreabă-l pe comandantul care a fost cu transportul.

— Ce să mai întreb? Să știi însă că altă dată ai să stai acasă. Ești bună de trimis după moarte, s-o aduci.

— Na, na, na, că m-ai băgat în boale! Nu mai pot de spaimă! Dar află că nici n-am să mai plec! Poți să te dai de ceasul morții, că eu nu mă mai duc!

— Boii sunt sănătoși? Întrebă mai potolit bătrânul.

— Sunt! N-au pățit nimic boii matale...

Daria răspundea în silă și era întunecată ca un nor.

„S-a despărțit în drum de vreun drăguț și de aceea e furioasă!” gândi Natalia, care simțea totdeauna un amestec de milă și de scârbă pentru Daria și pentru isprăvile ei urâcioase.

După ce isprăvise masa, Pantelei Prokofievici dădea să plece, dar se pomeni cu atamanul satului în ogradă.

— Ți-aș zice drum bun, Pantelei Prokofievici! Însă n-o spun. Mai stai pe loc.

— Ce, iar ai venit să-mi iei căruța? Întrebă bătrânul cu o blândețe prefăcută, deși sufletul îi clocotea de îndârjire.

— Nu, e alt cântec. Azi sosește la noi chiar comandantul întregii Armate a Donului, în persoană, generalul Sidorin. Înțelegi? Acum am primit printr-un curier o ținută de la atamanul staniței: poruncește să strâng pe toți bătrânii și femeile la adunare.

— Dar ce, au căpiat? strigă Pantelei Prokofievici. Cine mai face adunări pe vremea asta, când nu mai poți răzbi de atâta muncă? Și cine-mi strânge fânul pentru iarnă? Dânsul, generalul Sidorin al tău?

— E al meu cât e și-al tău! răspunse calm atamanul. Fac ceea ce mi s-a poruncit. Dejugă-ți boii! Trebuie să-l întâmpinăm cu pâine și sare. Se zice, între altele, că vin cu el și generalii aliatului.

Pantelei Prokofievici rămase tăcut o clipă lângă haraba, se cumpăni îngândurat în chibzuieli și începu să dejuge boii. Văzând că vorbele sale tot avură efectul dorit, atamanul se înveseli și întrebă:

— E voie să ne folosim de iepușoara matale?

— Ce vrei să faci cu ea?

— Este ordin, înțepa-i-ar ariciul, să trimitem două troici până la Râpa Rea. Habar n-am de unde să scot trăsurile și caii! M-am sculat cu noaptea-n cap și alerg cu limba scoasă, de m-am înfierbântat de cinci ori, și tot n-am făcut rost decât de patru cai. Toată lumea este plecată la lucru. Poftim descurc-o, dacă ai cum și cu cine!

Fără a mai cârti, Pantelei Prokofievici se învoi să dea iapa și chiar oferi singur brișca sa cu arcuri. Oricum ar fi, venea doar comandantul armatei, și încă cu generali străini, iar Pantelei Prokofievici avea totdeauna un fel de frică respectuoasă față de generali...

Prin stăruințele atamanului, două troici fură astfel alcătuite și trimise la Râpa Rea, întru întimpinarea simandicoșilor oaspeți. Norodul se adună în medean: mulți se grăbeau să se-ntoarcă în sat, lăsând baltă cositul.

Lăsându-se și el păgubaș de treburile sale, Pantelei Prokofievici se primeni în cămașă curată. Își puse nădragii de postav cu lampasuri și șapca ce i-o dăruise cândva Grigori, apoi se îndreptă cu o înfățișare măreată spre medean, poruncind bătrânei să trimită Duniașkăi apă și merinde prin Daria.

Nu după mult, un nor des de colb se iscă pe drum, năpustindu-se, ca un puhoi, spre sat: ceva metalic sclipi prin pulberi și se auzi vocea cântătoare a claxonului de automobil. Musafirii soseau în două mașini noi-nouțe, albastre, sclipitoare; undeva, în urma lor, veneau cele două troici goale, trecând pe lângă cosașii ce se întorceau în sat, și zurgălăii de poștă, găsiți de ataman pentru o asemenea solemnă ocazie, clincheteau trist. Un suflu de înviorare străbătu mulțimea. Se ridică larmă de voci, copiii izbucniră în strigăte vesele. Zăpăcit, atamanul începu să alerge printre oameni, căutând bătrâni frunțași pentru a se înfățișa cu pâinea și sarea. Privirea îi căzu pe Pantelei Prokofievici, și, nespus de bucuros, atamanul se agață de el:

— Scapă-mă, pentru numele lui Hristos! Ești om umblat, știi cum să te porți... Știi cum să dai mâna cu dânșii. Și celelalte... Mai ești și membru al Sfatului Oastei, ai și un fecior vrednic... Rogu-te, ia tu pâinea și sarea! Că eu, drept să-ți spun... nu mă încumet și mi s-au muiat genunchii.

Măgulit la culme de această cinste, Pantelei Prokofievici se codea totuși, după cum cerea obiceiul; apoi, când se împlini răstimpul nazurilor de datină, strângându-și ciudat capul între umeri, își făcu repede cruce, luă tava cu pâinea și sarea, acoperite cu un prosop brodat, și ieși în față, făcându-și loc cu coatele prin mulțime.

Automobilele se apropiau de zor spre medean, însoțite de droaia cainilor de toate culorile, răgușiți de atâta lătrat.

— Tu... cum? Nu ți-e frică? Îl iscodi în șoaptă atamanul, cu fața palidă de tulburare.

Pentru întâia oară în viața lui vedea șefi atât de mari. Pantelei Prokofievici îi aruncă o privire piezișă, sclipind din ochii cu albul albăstrui, și răspunse cu glasul răgușit de emoție:

— Ia, ține-o, până-mi pieptăn barba. Ia-o!

Atamanul se grăbi să-i ia tava, și Pantelei Prokofievici își netezi mustățile și barba, își umflă voinicește pieptul și, ridicându-se în vârful degetelor de la piciorul șchiop, ca să nu i se vadă meteahna, luă din nou

tava. Dar cum tava tremura vădit în mâinile sale, atamanul se informă cu spaimă în glas:

— N-ai s-o scapi jos? Fii cu băgare de seamă!

Pantelei Prokofievici dădu disprețuitor din umeri. Cine s-o scape jos? El? Ce năzbâtii îi mai pot trece omului prin cap! El, care a fost membru al Sfatului Oastei Donului și a dat mâna cu toată lumea la palatul atamanului Oastei, tocmai el să se sperie de un general oarecare? Prăpăditul de atamanaș s-a dogit de-a binelea!

— Mă, frate, când am fost eu la Sfatul Oastei, am băut ceai la o masă chiar cu atamanul Oastei, și cu zahăr cât poțești... Începu Pantelei Prokofievici și deodată tăcu.

Primul automobil se opri la vreo zece pași de el. Șoferul, cu obrazul ras, purtând o șapcă cu cozorocul mare și un veston cu epoleții nerusești, strâmți, sări sprinten și deschise portiera mașinii. Dinăuntru se dădură jos doi inși, îmbrăcați în uniforme kaki, și se îndreptară fără grabă spre lumea adunată. O luară drept spre Pantelei Prokofievici, iar el înlemni încordat, smirnă. Ghicise că tocmai oamenii aceștia îmbrăcați cu atâta simplitate sunt generalii, iar că acei care veneau în urma lor, mai împopoțonați, erau numai niște aghiotanți, din suita lor, și nimic mai mult. Fără să clipească, bătrânul privea musafirii, și privirea lui devenea din ce în ce mai uimită. Dar unde sunt epoleții de general, cu fireturi? Unde-s eghileții, decorațiile? Ce fel de generali or mai fi fiind șiăștia, dacă n-ai după ce să-i deosebești de cei mai de rând furieri? Pantelei Prokofievici simți îndată o amarnică dezamăgire. Se simțea chiar jignit, rușinat de pregătirile lui solemne pentru acești generali, care își necinstesc gradul. La naiba! Dacă ar fi știut că așa arată, nu s-ar fi îmbrăcat cu atâta grijă și nu i-ar fi bătut inima așteptându-i; în orice caz, n-ar sta acum ca un netot, cu o tavă în mâini și cu o pâine prost coaptă, făcută pesemne de vreo puturoasă de babă. Nu! El, Pantelei Melehov, n-a fost niciodată de râsul lumii, dar acum – vai! – de râs s-a făcut: o clipă în urmă, auzise cu urechile lui copiii, chicotindu-i în spate, iar un drac împielit strigă cât îl țineau puterile: „Băieți! Uite-l pe Melehov-șchiopul! S-a înfoiat de parcă a înghițit un arici!” Măcar de ar fi avut pentru ce să îndure glumele și să-și trudească piciorul bolnav tot stând „drepti”... Inima lui Pantelei Prokofievici clocotea de mânie. Și numai fricosul, afurisitul de atamanaș era de vină! A venit, a trâncănit, a luat iapa și trăsura și a alergat cu limba scoasă prin tot satul, căutând clopotele și zurgălăi pentru troici. Adevărat se zice: când n-a văzut omul ce înseamnă o haină de preț, se bucură și de zdrențe! În lunga lui viață, Pantelei

Prokofievici văzuse altfel de generali! Uite, de pildă, la parada împărătească: trece câte unul – pieptul plin de decorații și medalii, cu fireturi de aur, de ți-e mai mare dragul să privești! Icoană, nu general! Și ăștia... verzi ca niște pițigoi; unul nici n-are șapca reglementară, ci numai un fel de oală acoperită cu muselină, și o mutră rasă, fără niciun fir de păr – să-l cauți ziua cu lumânarea! Pantelei Prokofievici se încruntă și era cât paci să scuipe de scârbă, dar cineva îl ghionti puternic în spate, îndemnându-l de zor:

— Du-te și dă-le!...

Pantelei Prokofievici păși înainte. Generalul Sidorin cercetă peste capul lui mulțimea, cu o privire fugară, apoi zise răsunător:

— Bună ziua, domnilor frunțași!

— Să trăiți, excelență! strigară sătenii într-un cor cam hodorogit.

Generalul binevoi să primească pâinea și sarea din mâinile lui Pantelei Prokofievici, zise „mulțumesc!” și trecu tava aghiotantului.

Stând alături de Sidorin, colonelul englez, om înalt și uscățiv, privea cazacii cu o curiozitate rece, de sub casca trasă pe ochi. Din ordinul generalului Briggs, șeful misiunii militare britanice în Caucaz, el însoțea pe Sidorin în călătoria sa de inspecție prin ținuturile Oastei Donului, părăsire de bolșevici, și studia amănunțit, prin tâlmaci, starea spiritelor printre cazaci, ca și situația pe fronturile de luptă.

Colonelul era obosit de neajunsurile drumului, de priveliștea monotonă a stepei, de discuții plicticoase și de tot soiul de îndatoriri complicate în calitate de reprezentant al unei mari puteri, dar îndatorințele slujbei regale erau mai presus de orice! Și, ca atare, asculta atent cuvântarea oratorului din staniță și înțelegea aproape totul, căci știa rusește, deși o ascundea celorlalți. Privea de sus chipurile bronzate și atât de felurite ale acestor fii războinici ai stepelor, uimit de tabloul amestecului de rase, care izbește totdeauna pe oricine privește o adunare de cazaci. Alături de un cazac blond, curat slav, stătea un mongol în toată legea, iar mai încolo, un cazac tânăr, cu părul negru ca pana corbului, cu o mână atârnată într-un pansament murdar, vorbea cu voce scăzută cu un cărunt patriarh biblic; și ai fi putut pune rămășag că în vinele acestui patriarh, îmbrăcat în vechiul său suman căzăcesc și proptit într-o cărjă, curge cel mai curat sânge de muntean caucazian...

Colonelul cunoștea puțin istoria; cercetându-i din ochi pe cazaci, se gândea că nu numai acești barbari, ci nici măcar nepoții lor n-au să meargă în India, sub comanda vreunui nou Platov. După biruința asupra

bolșevicilor, anemiată de războiul civil, Rusia va ieși pentru vreme îndelungată din rîndul marilor puteri, așa că, în decursul deceniilor apropiate, posesiunile orientale ale Marii Britanii vor fi libere de orice amenințare. Colonelul era ferm convins de înfrîngerea bolșevicilor. Se socotea om plin de rațiune, stătuse mult timp în Rusia înainte de război și bineînțeles, nu putea crede nicidecum că ideile utopice ale comunismului vor putea triumfa într-o țară pe jumătate sălbatică...

Atenția sa fu atrasă de femeile care șopteau destul de aprins între ele. Fără să-și întoarcă capul în direcția lor, le cercetă chipurile cu pomeții groși, arse de vînt, și un zâmbet abia văzut și disprețuitor se schiță pe buzele sale.

După ce înmână pâinea și sarea, Pantelei Prokofievici se amestecă în mulțime. Nici nu mai stătu să asculte cum un vorbă-lungă sosit din Vioșenskaia saluta musafirii în numele populației cazace din staniță, ci, ocolind mulțimea, o porni la troicile lăsate ceva mai încolo.

Caii erau albi de spumă și răsuflau greu. Bătrînul se apropie de iepușoara lui, înhămată la mijloc, îi șterse nările cu mîneca și oftă. Ar fi vrut să înjure, să-și deshame pe loc iapa și să o ducă acasă – atît de mare îi fusese dezamăgirea.

Între timp, generalul Sidorin își rostea cuvîntul său către tătăreni. După ce a vorbit cu laudă despre faptele lor de arme în spatele roșilor, zise:

— Ați luptat cu vitejie împotriva dușmanilor noștri comuni. Meritele voastre n-au să fie uitate de patria care este pe cale să se elibereze de bolșevici, de jugul lor cumplit. Aș vrea să răsplătesc cu distincțiuni pe unele femei din satul vostru, care, după cum știm, s-au distins în mod deosebit în lupta armată împotriva roșilor. Rog să iasă înainte eroinele noastre cazace ale căror nume vor fi citite acum!

Un ofițer dădu citire unei liste, destul de scurtă. Prima era Daria Melehova, celelalte erau văduvele cazacilor omorâți la începutul răscoalei și care, ca și Daria, luaseră parte la măcelărirea comuniștilor prizonieri, aduși la Tatarski în urma predării Regimentului „Serdobsk”.

Daria nu plecase în stepă, așa cum îi poruncise Pantelei Prokofievici. Se afla tot acolo, în mulțimea femeilor din sat, gătită ca de sărbătoare.

Auzindu-și numele, Daria își făcu îndată drum printre muieri, ghiontindu-le, și păși cu îndrăzneală înainte, potrivindu-și în mers broboada albă, tivită cu dantelă; își mijea ochii și zâmbea cu un ușor aer fâstâcit. Chiar așa, obosită de drum și de peripețiile amoroase, era nespuse de nurlie! Neatinși de arșiță, obrajii ei palizi subliniau mai puternic

sclipirea caldă a ochilor vii și iscoditori, iar linia sprâncenelor vopsite și capricios arcuite și buzele zâmbitoare ascundeau parcă ceva ațâțător și obscen.

În calea ei, întors cu spatele către mulțime, stătea un ofițer. Ea îl ghionti ușor și zise:

— Lăsați să treacă rudele mirelui! Și se apropie de Sidorin.

Acesta luă din mâinile aghiotantului o medalie cu panglica ordinului „Sfântul Gheorghe” și, cu degetele lui stângace, o prinse pe bluza Dariei, la stânga pieptului, apoi zâmbind o privi drept în ochi.

— Dumneata ești văduva lui Melehov, omorât în luna martie?

— Da.

— Ai să primești acum o sumă de bani, cinci sute de ruble. O vei căpăta de la acest ofițer. Atamanul Oastei, African Petrovici Bogaevski și guvernul Donului îți mulțumesc pentru marea vitejie de care ai dat dovadă și te roagă să primești condoleanțele lor... Iau parte cu toții la durerea dumitale.

Daria nu înțelesese toate vorbele generalului. A mulțumit însă cu o înclinare a capului, luă banii din mâna aghiotantului și, tăcută, se uită zâmbind drept în ochii generalului, om între două vârste. Erau aproape de aceeași statură, și Daria cercetă fără prea multă sfială chipul uscățiv al generalului, „Ieftin mi l-au prețuit pe Petro, cel mult cât o pereche de boi... Dar generalașul ăsta nu arată rău”, se gândea ea în clipa aceea, cu nerușinarea ei obișnuită. Sidorin o aștepta să plece, dar ea zăbovea. Aghiotantul și ofițerii din spatele lui Sidorin arătau din sprâncene de la unii la alții către văduva dezghețată; în ochii lor sclipiră luminițe frivole. Până și colonelul englez se învioră, își potrivi centura, se urni din loc, și pe chipul său nepăsător se ivi chiar ceva ce avea o îndepărtată asemănare cu un zâmbet.

— Pot să plec? întrebă Daria.

— Da, ba, bineînțeles! o învoi grăbit Sidorin.

Cu o mișcare stângace, Daria vârî banii în sân și se îndreptă spre mulțime. Toți ofițerii, oboșiți de cuvântări și de ceremonii, îi urmăreau încordat mersul ușor și lin.

Cu pași șovăielnici, se apropie acum de Sidorin nevasta răposatului Martin Șamil. Când medalia fu prinsă de bluzulița ei ponosită, Șamiloaia izbucni într-un plâns atât de neputincios, atât de femeiesc și de deznădăjduit, încât fețele ofițerilor își pierdură brusc expresia veselă și se făcură deodată serioase, acre și compătimitoare.

— Și bărbatul dumitale a fost ucis? o întrebă încruntat Sidorin.

Plângând înainte, femeia își acoperi fața cu mâinile și dădu din cap.

— Are un car de copii! rosti cu voce de bas un cazac.

Sidorin se întoarse cu fața spre englez și lămuri cu glas tare:

— Noi decorăm femeile care au manifestat un curaj excepțional în luptele împotriva bolșevicilor. Bărbații celor mai multe dintre ele au fost uciși la începutul răscoalei contra bolșevicilor, și aceste văduve, răzbunându-și bărbații, au nimicit complet un însemnat detașament compus din comuniștii localnici. Cea dintâi femeie pe care am decorat-o a omorât cu mâna ei un comisar comunist care se făcuse vestit prin cruzimea lui.

Ofițerul-interpret traduse curgător totul în limba engleză. Colonelul ascultă cu capul aplecat, apoi zise:

— Admir curajul acestor femei. Spuneți-mi, domnule general, au participat la lupte alături de bărbați?

— Da, răspunse scurt Sidorin și făcu un semn de nerăbdare din mână, chemând o a treia văduvă să vină mai aproape.

Îndată după înmânarea decorațiilor, oaspeții plecară spre staniță. Poporul începu să se-mprăștie grabnic de pe medean, zorind la cosit, și câteva clipe după ce automobilele s-au mistuit, petrecute de lătratul clinilor, lângă ograda bisericii n-au rămas decât trei moșnegi.

— Ciudate vremuri! zise unul, desfăcându-și larg brațele. Altădată crucea sau medalia „Sfântul Gheorghe” se dădeau numai pentru isprăvi ma-ari, pentru iroism – și, mai ales, cine le căpăta? Cei mai viteji și mai corajoși! Puțini erau ăi care se încumetau să capete cruce. Nu degeaba a rămas vorba: „Sau cu cruce, sau sub cruce”. Și astăzi au pus medalii pe pieptul unor muieri... Barem să fi avut pentru ce! Nu! De pomană!... Cazacii i-au prins și i-au dus în sat, iar ele au omorât cu parii niște prizonieri, oameni fără arme. Ce fel de iroism e și ăsta? Nu pricep în ruptul capului, Doamne iartă-mă!

Un alt moșneag, chior și nevolnic, întinse un picior în afară, scoase pendelete din buzunar o pungă de tutun făcută sul și glăsui:

— Ei, șefii văd mai bine acolo, la Cerkassk, ce au de făcut! Eu cred că au socotit așa: trebuie să facem o momeală pentru muieri, pentru ca să se ridice toți și să lupte mai tare. Poftim medalia, cinci sutare – care muieră nu se va lăcomi de așa o cinste? Să zicem că un cazac nici n-ar vrea să meargă pe front și că ar vrea să se ascundă de război: s-ar mai putea el dosi acum? Îi va face zile fripte muieră lui! Cucul de noapte cântă mai tare! Și fiecare din ele se va gândi: „Poate au să-mi dea și mie o medalie?”

— Vorbești aiurea, cumetre Feodor! Întâmpină al treilea. Trebuia să le răsplătească, și le-au răsplătit! Muierile au rămas văduve, și banii ăștia le vor prinde bine în gospodărie, iar medaliile li s-au dat pentru vrednicia lor. Dașka Melehova i-a făcut cea dintâi seama lui Kotlearov, și bine i-a făcut! Dumnezeu să le judece, dar nici muierile nu-s vinovate: glasul sângelui e mai tare ca toate...

Bătrânii s-au ciorovăit și s-au suduit până când sunară clopotele de vecernie. Îndată ce clopotarul începu să sune, cei trei se sculară, își scoaseră șepcile, făcură semnul crucii și intrară cu evlavie în ogradă bisericii.

13

E ciudat cât de mult se schimbase viața în familia Melehov! Parcă ieri, Pantelei Prokofievici se simțea stăpân deplin în casa lui, toți cei din casă i se supuneau fără murmur, treaba mergea strună, toți trăiau, împărtășindu-și bucuriile și necazurile, și în tot traiul lor se simțea o veche și puternică orânduială. Era o familie bine închegată. Dar din primăvară toate se schimbaseră. Prima se desprinsese Duniașka. Ea nu-și arăta deschis împotrivirea față de tată, dar făcea tot ce i se spunea numai în silă, ca și cum ar fi muncit cu simbrie, nu pentru ea; era din ce în ce mai închisă și mai înstrăinată de ceilalți; rar de tot se auzea râsul ei lipsit de grijă.

După ce Grigori plecase pe front, Natalia se depărtase și ea de bătrâni; aproape tot timpul și-l petrecea cu copiii, le vorbea cu drag și se îngrijea de ei, dar se vedea că are o mare durere ascunsă, cu toate că nu spunea nicio vorbă celor din casă despre această durere, că nu se plângea nimănui și că ascundea din toate puterile cât de greu o îndură.

Cu Daria, treburile mergeau și mai anapoda: ea se făcuse cu totul alta, după ce fusese cu căruța la podvezi. Din ce în ce mai des se lua la hartă cu bătrânul, pe Ilinișna nici n-o mai băga în seamă, se rățoia la toți fără nicio pricină, nu se ducea la cosit sub cuvânt că-i bolnavă, și se purta în așa fel ca și cum își trăia cele din urmă zile în casa Melehovilor.

Familia se destrăma chiar sub ochii lui Pantelei Prokofievici. Rămâneau singuri, el și cu bătrâna lui. Legăturile de rudenie s-au fărâmițat repede și pe neașteptate, relațiile dintre ei și-au pierdut căldura, în vorbe sunau tot mai des strune de harțag și de înstrăinare... Nu se mai așezau la masă ca o familie unită și bine închegată, ci ca niște oameni adunați prin voia întâmplării.

Toate astea numai și numai din pricina războiului. Pantelei Prokofievici o pricepea prea bine. Dunișka era mândră pe părinți, fiindcă i-au poruncit să-și ia nădejdea că se va mărita vreodată cu Mișka Koșevoi, singurul pe care îl iubea cu toată aprinderea patimii sale feciorelnice. Natalia suferea adânc și în tăcere de întoarcerea din nou a lui Grigori către Axinia, ascunzând-o tuturor, așa cum îi era obiceiul. Iar Pantelei Prokofievici vedea toate acestea, dar nu putea înfăptui nimic pentru înscăunarea vechii orânduiei în familie. Într-adevăr, după toate cele petrecute, nu putea să-și dea încuviințarea la măritișul fiicei cu un bolșevic sadea – și, mai cu seamă, ce rost putea să aibă încuviințarea lui, dacă afurisitul de logodnic hoinărea undeva pe front și chiar la o unitate din Armata Roșie! Același lucru era și cu Grigori: dacă n-ar avea gradul de ofițer, Pantelei Prokofievici i-ar fi găsit ac de cojoc, și chiar atât de zdravăn, încât i-ar fi pierit pofta măcar să se uite spre casa lui Astahov. Dar războiul încâlcise toate socotelile și-i luase bătrânului puterea de a trăi și a-și stăpâni rosturile casei așa cum voia. Războiul îl surpase, îi luase vechea râvnă de muncă, îi răpise fiul cel mai mare, îi adusese dezbinare și tulburări în familie. Trecuse în zbor deasupra vieții sale, ca o furtună deasupra unui lan de grâu – dar grâul se ridică după furtună și crește mai falnic în bătaia soarelui, pe când el, bătrânul, nu se mai putea înălța pe picioare. Lăsase, în gând, toate în voia soartei: fie ce-o fi!

După ce primise decorația din mâinile generalului Sidorin, Daria se înveseli. Se întoarse de pe medean înviorată și fericită, cu ochii sclipitori, și îi arătă Nataliei medalia.

— Pentru ce ți-au dat-o? se minună Natalia.

— Pentru cumătrul Ivan Alexeevici, mama lui de potaie, Dumnezeu să-l odihnească! Iar asta e pentru Petea, adăugă ea, laudându-se, și desfăcu un teanc de bancnote noi-nouțe ale guvernului Donului.

Nici nu mai plecă la câmp. Pantelei Prokofievici voia s-o trimită cu merinde, dar ea se împotrivi cu hotărâre.

— Lasă-mă-n pace, tată-socrule, sunt obosită de drum!

Bătrânul se încruntă. Atunci Daria adăugă, pe jumătate în glumă, ca să-și îndulcească tonul cam grosolan al refuzului:

— E păcat să mă silești într- așa o zi să plec la câmp. Azi e pentru mine sărbătoare!

— Mă duc și singur, încuviință bătrânul. Dar cu banii cum rămâne?

— Care banii? întrebă Daria, ridicându-și sprâncenele, mirată foarte.

— Te întreb ce ai de gând să faci cu banii?

— Treaba mea. Fac cu ei ce mi-o pofti inima!

— Cum, adică? Banii ți i-au dat pentru Petro!

— Mi i-au dat mie, și nu dumneata ai să-mi arăți ce trebuie să fac cu ei.

— Păi, nu stai cu noi?

— Și dacă stau, ce vrei?... Să pui mâna pe bani?

— Nu e vorba să iau tot, dar cum socoți tu: Petro nu ne-a fost fecior? Eu și cu baba n-avem partea noastră?

Cererile socrului erau rostite pe un glas vădit nesigur și Daria ieși biruitoare din luptă. Spuse cu un glas liniștit și batjocoritor:

— N-am să vă dau nimic, nicio rublă măcar! N-aveți niciun fel de parte, că, de-ți fi avut-o, v-ar fi dat-o. De unde ți s-a năzărit că aveți și voi partea voastră?... Despre așa ceva nici n-a fost vorba, și poți să-ți tot întinzi mâna după banii mei, că de căpătat tot n-ai să capeți nimic!

Atunci Pantelei Prokofievici făcu cea din urmă încercare:

— Stai în familia noastră, mănânci pâinea noastră, care va să zică trebuie să împărțim totul! Ce fel de rânduiești vor fi, dacă fiecare va gospodări cum îl taie capul? N-am să îngădui una ca asta! hotărî el.

Daria înlătură însă și această încercare de a pune mâna pe banii săi. Hlizindu-se cu nerușinare, zise:

— Eu, socrule mare, nu-s măritată cu matale. Azi stau la voi, iar mâine mă mărit și – ia-mă de unde nu-s! Și nu-s datoare să-ți plătesc hrana. Am muncit zece ani pentru familia voastră, fără să mă-ndrept din șale.

— Pentru tine ai muncit, cățea desfrânată! strigă mânios Pantelei Prokofievici. Mai adăugă ceva, dar Daria nici nu mai stătu să-l asculte: îi întoarse spatele, fluturându-și poala fustei, și plecă în odaia ei. „Aș, ți-ai găsit!”, șopti ea, zâmbind batjocoritor.

Cu aceasta ceartă lor luă sfârșit. Da, ea, Daria, nu știa ce-i frica, pentru a se lipsi de bunul ei, de teama bătrânului.

Pantelei Prokofievici se pregăti să plece singur la câmp și avu o scurtă sfătuire cu Ilinișna.

— Pe Daria să n-o slăbești din ochi... o rugă el.

— Da' pentru ce s-o păzesc? se miră Ilinișna.

— Pentru că ea o va lua la picior, are să plece din casă, și o să mai înhațe ceva și din avutul nostru. Văd eu că nu degeaba își desface ea aripile... Pare-mi-se că și-a găsit perechea și mâine-poimâine o să se mărite.

— Tot ce se poate! încuviință Ilinișna și oftă. Stă ca un hohol argat în ajunul sorocului, nimic nu-i e drag, nimic nu-i e pe plac... O creangă ruptă, și dacă-i ruptă, nu mai crește la loc.

— Nici n-avem nevoie s-o punem la loc! Tu, proastă bătrână, să nu cumva să-ți treacă prin gând s-o oprești, dacă va veni vorba. Las-o să se care din casă. M-am săturat să-mi tot bat capul cu dânsa. Pantelei Prokofievici se urcă în haraba, îmboldi boii și-și încheie vorbele: Ea fuge de muncă, se ferește de osteneală, cum fuge câinele de muște, și n-are în cap decât să se îndoape cu tot ce-i mai dulce și să dea goana la șezătoare. O dată ce Petro al nostru, Dumnezeu să-l ierte, nu mai este, n-avem de ce s-o ținem în casă. Nu-i o muiere, e o ciumă!

Dar bătrânii greșeau în presupunerile lor. Gândurile Dariei erau departe de măritiș. De căsnicie nu-i ardea de loc: altă grijă îi apăsa inima...

Toată ziua Daria rămase prietenoasă și veselă. Nici harța pe care o avusese din pricina banilor nu-i tulbura voioșia. Se învârti îndelung în fața oglinzii, tot privind-și medalia, de vreo cinci ori își schimbă bluzele, alegând una la care s-ar potrivi cel mai bine panglica vărgată a „Sfântului Gheorghe”, și glumea: „Acum mi-ar trebui și ceva cruci!” Apoi o chemă pe Ilinișna în odăița ei, îi vârf în mâini două hârtii de câte douăzeci de ruble și, strângând la piept mâna noduroasă a Ilinișnei cu mâinile ei calde, șopti: „Pentru pomenirea lui Petea... O să faci, mamă, un parastas cum n-a văzut lumea... Faceți și colivă...” Și izbucni în plâns... O clipă mai târziu însă, cu ochii sclipind de lacrimi, se juca cu Mișatka, îl acoperea cu șalul ei de mătase de sărbătoare și râdea, ca și cum n-ar fi plâns niciodată și n-ar fi cunoscut gustul sărat al lacrimilor.

Se înveseli de-a binelea după ce Duniașka se întoarse de la câmp. Îi povesti cum i s-a dat medalia și maimuțări în zeflema cât de solemn vorbea generalul și cum stătea englezul și o privea – leit o momâie! După aceasta, făcând șiret cu ochiul Nataliei, ca o conspiratoare, își întocmi o mutră serioasă și începu s-o încredințeze pe Duniașka, că ea, Daria, văduvă de ofițer și decorată cu medalia „Sfântul Gheorghe”, are să capete în curând grad de ofițer, la fel cu bărbații, și va primi comanda unei sotnii de cazaci bătrâni.

Natalia ședea, cârpind cămășuțele copiilor, și o asculta, stăpânindu-și zâmbetul, iar Duniașka, cu desăvârșire buimăcită, își strânse mâinile la piept și o imploră:

— Dariuska dragă! Ce tot îndrugi, pentru Dumnezeu! Că nu mai pot pricepe unde-i minciuna și unde vorbești adevărat. Vorbește ca lumea!

— Nu mă crezi? Tare prostănacă mai ești! Îți spun adevărul curat. Ofițerii sunt toți pe front, cine are să-i învețe pe bătrâni să mărșăluiască, și altele câte se cer la militarie? O să-i pună sub comanda mea, iar eu am să

știu ce să le fac diavolilor bătrâni! Iată cum am să-i comand! Daria închise ușa bucătăriei, ca să n-o vadă soacra, trase cu o mișcare iute poala fustei între picioare și, apucând-o de la spate, cu pulpele dezgolite sclipind, mărșului prin odaie, se opri lângă Duniașka și, cu voce de bas, comandă: „Moșnegi, drepti! Bărbile mai sus! La stânga-mprejur – marș!”

Duniașka nu se mai putu stăpâni și izbucni în râs, ascunzându-și fața în palme. Natalia zise râzând:

— Of, destul! Te-a apucat ca în ajun de nenorocire!

— Ce mai nenorocire! Mult noroc ați văzut și voi! Dacă nu vă mai înveselesc eu, o să mucegăiți de plictiseală!

Dar acest imbold de veselie luă sfârșit, tot atât de brusc cum izbucnise. Peste o jumătate de ceas, ea se retrase în odăița ei, smulse cu necaz din piept pârlita de medalie și o zvârli în cufăr, apoi stătu îndelung la geam, proptindu-și obrajii în palme, iar noaptea dispăru undeva și nu se înființă acasă decât târziu, după primul cântat al cocoșilor.

Mai trecură patru zile, în care munci de zor pe câmp.

Cositul mergea anevoie. Brațele de muncă erau prea puține. Se strângeau cel mult câte două deseatine pe zi. Fânul din căpițe fu udat de ploaie: o nouă muncă toate căpițele au trebuit desfăcute și uscate la soare. Nici n-avură timp să le strângă în căpițe, și o ploaie torențială se revărsă din nou asupra stepei și ținu de la asfințit până la răsărit de soare, neconținut, cu o stăruință tomnatică. Urmară zile de timp frumos, bătu vântul de răsărit, și stepa răsună iarăși de răpăitul cositoarelor; căpițele înnegrite răspândeau în aer un miros dulceag și rânced de mucegai. Stepă se învălui în ceață, și prin pâcla fumurie abia se deslușeau liniile movilelor de strajă, albiile azurii ale râpelor și căciuilile verzi ale sălciilor deasupra iazurilor îndepărtate.

A patra zi, Daria avu de gând să plece de la câmp drept la staniță și pomeni despre aceasta în clipa când coșaii ședeau la odihnă, acolo pe câmp, și mâncau.

Cu nemulțumire și cu glas mușcător, Pantelei Prokofievici întrebă:

— Ce te-a mai apucat? Nu poți să aștepti până duminică?

— Am treabă și nu pot să aștept.

— Nicio zi măcar?

Daria răspunse printre dinți:

— Nu!

— Ei, dacă ți s-a urât atâta că nu mai poți răbda, du-te. Dar ce fel de treburi grabnice ți-ai găsit? Pot să știu și eu?

— Ai să mori înainte de vreme, dacă vei ști toate.

Ca întotdeauna, Daria avea o vorbă tăioasă, gata s-o arunce, și Pantelei Prokofievici scuipă de necaz și nu mai întrebă nimic.

A doua zi, la întoarcerea din staniță, Daria trecu prin sat. Acasă nu era decât Ilinișna cu copiii. Mișatka se repezi la mătușă, dar ea îl dădu cu răceală la o parte cu mâna și se adresă soacrei:

— Dar unde-i Natalia, mamă?

— E în grădină, prășește cartofii. Ce ai cu dânsa? Sau, poate, te-a trimis bătrânul după ea? S-o lase în pace! Chiar așa să-i spui!

— Nu, n-a trimis nimeni după ea. Dar aș vrea să-i spun ceva.

— Ai venit pe jos?

— Pe jos.

— Când o să isprăvească ai noștri?

— Ar trebui cam pe mâine.

— Dar stai, unde fugi? Ploile au stricat mult fânul? Întrebă stăruitor bătrâna, mergând în urma Dariei, care cobora treptele.

— Nu tocmai mult. Mă duc, n-am timp...

— Treci de la grădină să iei o cămașă pentru bătrânul, auzi?

Daria s-a prefăcut că nu auzise și se îndreptă grăbită spre ocolul de vite. Se opri pe mal, privi cu ochii galeși întinderea verzuie a Donului, care respira răcoreală dulceagă, apoi se îndreptă încet spre grădini.

Vântul flutura în voie deasupra Donului, aripile pescărușilor sclipeau la soare. Unda se prelingea alene pe malul ușor înclinat. Dealurile de cretă, învăluite într-o ceață viorie, luceau mat, luminate de soare, iar pădurea de peste Don, spălată de ploii, era de un verde tineresc și proaspăt, ca la început de primăvară.

Daria scoase cipicii din picioarele ostenite, se spălă pe picioare și stătu îndelung pe pietrișul cald de pe mal, ferindu-și cu palma ochii de soare și ascultând cu luare-aminte țipetele jalnice ale pescărușilor și plescăitul ritmic al undelor. Această tăcere, aceste țipete ascuțite ale pescărușilor îi sfâșiau sufletul, i-l îndurerau până la lacrimi și, cu atât mai apăsătoare, mai năprasnică, i se părea nenorocirea care se abătuse pe neașteptate asupra ei.

Natalia se îndreptă cu greu din șale, rezemă sapa de gard și, zărind-o pe Daria, îi ieși în întâmpinare.

— Mă căutai, Dașa?

— Viu la tine, cu durerea mea...

Se așezară cot la cot. Natalia își scoase broboada, își potrivi părul și se uită întrebător la Daria. O izbise schimbarea de pe chipul Dariei în zilele

din urmă: obrajii îi slăbiseră și se înnegriseră; o zbârcitură adâncă îi brăzda fruntea, ochii ardeau într-o arșiță neliniștită.

— Dar ce ai? Te-ai înnegrit la față, zise cu milă Natalia.

— Am de ce să mă-nnegresc... Daria zâmbi în silă și tăcu o clipă. Mai ai mult de prășit?

— Spre seară isprăvesc. Da' ce-ai pățit?

Daria înghiți în sec și începu să vorbească repede, cu o voce surdă:

— Uite ce: m-am îmbolnăvit... Am o boală urâtă... Știi, când am fost plecată... m-am pricopsit!... M-a molipsit un afurisit de ofițeraș!

— Vai de capul tău! Cu un gest de spaimă și de durere, Natalia înălță mâinile către cer.

— Vai de sufletul meu... N-am ce zice și n-am de ce să mă plâng... Ispășesc păcătoșenia mea... S-a dat la mine, blestematul, și m-a înduplecat. Avea dinți albi, dar era putred... Sunt pierdută.

— Sărmana de tine! Dar acum? Ce te faci acum?

Cu ochii cășcați, Natalia privea la Daria, iar Daria, stăpânindu-se și uitându-se țintă la pământul de sub picioare, urmă ceva mai liniștit:

— Vezi, încă de pe drum am început să bag de seamă... Am crezut: o fi ceva obișnuit... Doar știi și tu: la noi, muierile, se întâmplă d-astea... Astă-primăvară am ridicat de jos un sac de grâu, și îmi venea la trei săptămâni. Dar acum văd că e altceva... S-au ivit semne... M-am dus aseară în staniță, la felcer. Era să mă prăpădesc de rușine... Acum s-a isprăvit, mi-am trăit traiul!

— Trebuie să te doftoricești, dar ce rușine! Bolile astea zice că se vindecă.

— Nu, fato, pe-a mea n-ai s-o mai vindeci. Daria zâmbi strâmb și-și ridică pentru întâia oară ochii aprinși de foc. Am sfrenție. Podoaba asta nu se mai lecuiește. Din pricina ei, omul rămâne fără nas. Uite, ca baba Androniha - ai văzut?

— Dar ce ai de gând să faci acum? întrebă Natalia cu glas plângător, și ochii i se umplură de lacrimi.

Daria rămase îndelung tăcută. Rupse o floare de volbură, împletită pe o tulpină de porumb, și o duse la ochi. Nespuse de gingașa pâlniuță a floricelei cu margini trandafirii, ușoară și străvezie, aproape fără greutate, împrăștia mirosul greu, trupesc, al pământului încins de soare. Daria o privea cu nesaț și cu mirare, ca și cum ar fi văzut pentru întâia oară floricea aceasta săracuță și puțin arătoasă, o mirosi cu nările umflăte și tremurătoare, apoi o puse cu grijă pe pământul afânat, secătuit de vânt, și zise:

— Ce am de gând să fac, mă întrebi? Veneam îndărăt din staniță și mă tot gândeam și chibzuiam... Am să-mi fac seama, iată ce am să fac! Îmi pare puțin rău, dar tot n-am încotro. Totuna: dacă am să mă doftoricesc, o să afle toată lumea din sat, o să mă arate cu degetul, o să mă ocolească, o să râdă de mine... Cine o să mă vrea așa, bolnavă? O să-mi piară frumusețea, o să mă usuc, o să putrezesc toată de vie... Nu, asta nu! Vorbele ei răsuna ca și cum ar fi fost singură, și nici nu luă în seamă tresărirea de împotriviare a Nataliei. Înainte de a mă duce la staniță mă gândeam că, dacă am o boală lumească, am să mă doftoricesc. De aceea n-am dat banii tatii, am socotit că o să am nevoie de ei, să plătesc felcerilor... Dar acum am chibzuit altfel. Și m-am săturat de toate! Nu mai vreau!

Daria trase o cumplită sudalmă bărbătească, scuipă și șterse cu dosul palmei o lacrimă ce-i atârna de genele lungi.

— Ce tot vorbești Nu ți-e frică de Dumnezeu? întrebă încetișor Natalia.

— Cu el, cu Dumnezeu, nu mai am nimic de-a face. Și așa nu m-a lăsat niciodată să-mi trăiesc viața. Daria zâmbi, și Natalia văzu pentru o clipă în zâmbetul ei zglobiu și șiret pe Daria de totdeauna. Să nu faci asta, să nu faci aia... toate-s păcate, și mă tot speriau cu judecata cea de apoi... N-ai să născocești o judecată mai groaznică decât aceea pe care am să mi-o fac eu singură. M-am săturat, Natașka, m-am săturat de toate! Mi s-a urât de toată lumea... O să-mi vie ușor să-mi fac seama. N-am pe nimeni, nici în față, nici în spate, și n-am de cine să-mi pară rău... Asta e!

Natalia îi vorbi cu căldură, cercând s-o înduplece, rugând-o să nu se mai gândească la moarte, dar Daria, care o ascultase la început cu gândul aiurea, își dădu seama de vorbele ei și o întrerupse mânioasă:

— Lasă vorbele astea, Natașka! N-am venit aci ca să mă rogi și să mă îndupleci! Am venit să-ți povestesc ce durere am și să-ți spun că de azi înainte să nu-ți lași copiii să vină la mine. Boala mea e lipicioasă, a zis felcerul, o știi și eu, și să nu cumva să se molipsească. Ai înțeles, proasto? Și să-i vorbești bătrânei, că mie mi-e rușine. Iar eu... n-am să-mi vâr îndată capul în laț, mai am timp, n-avea teamă.. O să mai trăiesc, să mă bucur de lumea largă, să-mi iau rămas bun de la ea. Fiindcă, știi tu cum trăim noi? Atâta timp cât nu ne doare inima, umblăm și nu vedem nimic în jurul nostru... Uite ce viață am avut și eu, și am fost parcă oarbă, dar când veneam din staniță, pe malul Donului, și când am chibzuit că o să trebuiască să mă despart curând de toate astea, mi s-au deschis parcă ochii! Privesc Donul cum îl încrețește vântul și cum sclipește la soare, de parc-ar fi de argint, ca o flacăra vie, și te dor ochii privindu-l. Mă uit în jurul meu –

Doamne, ce frumoșețe! Iar eu nici n-o băgasem de seamă... Daria zâmbi sfios, tăcu, își strânse palmele și, stăpânindu-și plânsul ce-i apăsa gâtul, vorbi din nou, dar cu o voce mai ridicată și mai încordată: Când veneam, m-a înecat plânsul de câteva ori pe drum... Ajung în sat, și văd niște copilași cum se scaldă în Don... M-am uitat la ei, m-a durut inima, și am plâns iarăși ca o proastă. Am zăcut așa vreo două ceasuri pe nisip. Nu-mi vine ușor, vezi și tu, dacă te gândești bine... Se sculă de pe jos, își scutură fusta, cu o mișcare obișnuită își potrive broboada. Atâta bucurie am și eu, când mă gândesc la moarte, că o să trebuiască să mă-ntâlnesc pe lumea cealaltă cu Petro... Și am să-i zic așa: „Ei, Petro Panteleevici, dragă, primește-o pe soția ta fără de minte!” Și adăugă, cu hazul ei năbădăios de totdeauna: Doar în lumea cealaltă n-are voie să mă mai bată, că pe bătauși nu-i lasă acolo! Așa e, nu? Ei, rămâi cu bine, Natașenka! Și nu uita să-i vorbești soacrei despre pacostea mea.

Natalia ședea nemișcată, acoperindu-și fața udă cu palmele înguste și murdare. Printre degete sclipeau lacrimile, ca niște picături de rășină în crăpăturile scoarței de pin. Daria ajunse la porțița de nuiele împletite, apoi se întoarse și zise grav:

— De azi înainte, n-am să mănânc din aceleași străchini cu voi. Spune-i mamei soacre. Și încă ceva: să nu pomenească nimic bătrânului, că o să turbeze și o să mă dea afară din casă. Numai asta îmi mai lipsește. Mă duc de aici drept la cosit. Rămâi cu bine.

14

A doua zi, cosașii se întoarseră de la câmp. Pantelei Prokofievici hotărî să înceapă căratul fânului îndată după-masă. Duniașka mână boii la Don, iar Ilinișna și Natalia se grăbiră să aducă la masă.

Daria veni cea din urmă și se așeză la capătul mesei. Ilinișna puse în fața ei o strachină mică cu ciorbă, o lingură și o bucată de pâine, iar pentru ceilalți puse ciorba într-o strachină mare, pentru toți, așa cum o făcea întotdeauna.

Pantelei Prokofievici o privi mirat și o întrebă, arătând cu ochii strachina Dariei:

— Ce-i cu asta? De ce i-ai dat o altă strachină? Ce, nu mai este de credința noastră?

— Ce te privește? Mănâncă!

Bătrânul se uită batjocoritor la Daria și zâmbi:

— Aha, pricep! De când i-au dat medalia, nu mai vrea să înfulece din aceeași strachină cu toată lumea. Ce, Dașka, așa e că ți-e scârbă să mănânci din aceeași strachină cu noi?

— Nu mi-e scârbă dar nu-i voie, răspunse răgușit Daria.

— Da' de ce?

— Mă doare gâtul.

— Ei și?

— Am fost la staniță și mi-a zis felcerul să mănânc din altă strachină.

— Când m-a durut gâtul pe mine, am mâncat dintr-un blid cu toată lumea și, slavă Domnului, boala mea nu s-a lipit de nimeni. Ce fel de răceală ai căpătat?

Daria se îngălbeni la față, puse lingura pe masă și-și șterse buzele cu dosul palmei. Scoasă din fire de atâtea întrebări, Ilinișna se răsti la bătrân:

— De ce te legi de femeie? Nici la masă n-avem pace! Te-ai agățat ca un scai și nu-i chip să scape de tine!

— La urma urmei, ce-mi pasă mie? mormăi supărat Pantelei Prokofievici. Din partea mea, hăpăiți cum vreți, treaba voastră!

De necaz, vârî în gură o lingură plină de ciorbă fierbinte, își opări limba și scuipă totul în barbă, răcnind cu o voce turbată:

— Nicio mâncare ca lumea nu știți să dați omului, afurisitelor! Cine aduce o ciorbă așa de fierbinte, de pe foc?

— De-ai trăncăni mai puțin la masă, n-ai fi pățit-o! îl mai împunse și Ilinișna.

Duniașka era cât pe ce să pufnească în hohote, privindu-l cum își curăță din barbă bucățelele de varză și de cartofi, dar chipurile celorlalți erau atât de întunecate, încât se stăpâni și-și mută privirile în altă parte, de teamă să nu râdă prostește.

După masă, bătrânul și cele două nurori plecară cu două harabale la fân. Cu o furcă lungă, Pantelei Prokofievici încărca fânul în harabale, iar Natalia îl luă în primire și îl butucea cu picioarele. Fânul răspândea un miros de putregai. De la câmp, Natalia s-a întors împreună cu Daria; harabaua lui Pantelei Prokofievici, trasă de doi boi bătrâni și cu pasul mare, le lăsase mult în urmă.

Soarele apunea în dosul movilei. Mirosul amar de pelin, plutind deasupra stepei cosite, era mai puternic spre seară, dar se făcuse mai dulce, mai plăcut pierzând din izul său iute, înăbușitor de la amiază. Căldura se potoli. Boii mergeau voios, și colbul dulceag, strunit de copitele lor, se lăsa pe tufele de scai de-a lungul drumului de vară. Vârfurile lor, cu florile

liliachii-deschise, ardeau în lumina soarelui. Bondarii se roteau deasupra. Nagâții zburau cu țipete către vreun iaz îndepărtat de stepă.

Tolănită cu fața în jos pe fân, în carul legănat, sprijinindu-se în coate, Daria se uita din când în când la Natalia. Aceasta, cu gândul aiurea, privea apusul soarelui; lumini roșii-arămii îi jucau pe fața senină și liniștită. „Ce fericită e Natașka! Are bărbat, are copii, nu-i mai trebuie nimic. Cei din casă o iubesc, iar eu sunt pierdută... O să crăp și nimeni n-are să mă plângă”, se gândi Daria și deodată simți o nebiruită dorință s-o necăjească pe Natalia, s-o facă să sufere și ea. De ce numai dânsa Daria, trebuie să se zvârcolească în chinuri, să se gândească neconținut la viața ei prăpădită și să sufere atât de cumplit? Îi mai aruncă Nataliei o privire iute și, silindu-se să vorbească cu o voce cât mai prietenoasă, rosti:

— Vreau, Natalia, să mă spovedesc ție!...

Natalia nu-i răspunse îndată. Privind apusul, își aminti că, demult, când era logodnica lui Grigori și el venise să o vadă, iar dânsa a ieșit să-l petreacă dincolo de poartă, apusul era tot așa, cuprins de văpaia liliachie, și ciorile cărâiau în vârful de sălcii... Grigori se îndrepta, întors în șa, și ea se uita în urma lui, cu ochii înlăcrimați de tulburare și de bucurie, stând așa, cu mâinile strânse la sânul ei feciorelnic, ascuțit, simțindu-și bătăile furtunoase ale inimii... Îi părea rău că Daria rupsesse tăcerea și întrebă în silă:

— De ce să te spovedești?

— De un păcat... Ții tu minte, astă-primăvară, când a venit Grigori de pe front? În ziua aceea, seara, îmi aduc aminte, mulgeam vaca. Când să intru în casă, ce aud? Axinia mă strigă. M-a chemat la ea, mi-a dăruit acest inel – mi l-a vârat chiar în deget... Daria întoarse inelul de aur de la degetul ei inelar... Și m-a rugat să-l chem pe Grigori, ca să vină la ea... Ce să fac? Eu... eu i-am spus. Și atunci, el toată noaptea... Ții minte, a spus că ar fi venit Kudinov și că s-ar fi dus să stea de vorbă cu dânsul! Minciuni! A stat la Axinia!

Uluită, îngălbenită la fața, Natalia tăcea și rupea între degete o tulpină de buruiiană uscată.

— Să nu te superi pe mine, Natașka! Îmi pare rău că ți-am mărturisit-o... zise Daria pe un glas rugător, încercând să se uite în ochii Nataliei.

Natalia tăcea, podidită de lacrimi. Durerea care o lovise din nou era atât de neașteptată și de puternică, încât nu mai avu putere să-i mai răspundă Dariei nici măcar un cuvânt și-și întoarse capul, ascunzându-și chipul schimonosit de suferință.

Chiar la intrarea în sat, nemulțumită de fapta ei, Daria își zicea: „Ce dracu’ m-a îndemnat s-o amărăsc? Acum va umbla o lună cu mutra plânsă? Mai bine o lăsam fără să bănuiască nimic! O vacă ca ea trăiește mai bine când orbecăie în beznă!” În dorința de a pune balsam pe rănilor vorbelor ei, zise:

— Nu te mai chinui atâta! Vai, ce mare nenorocire! A mea este cu mult mai rea, și tot mă țin bine. Și pe urmă – dracu’ să-l știe – poate că el nici n-a văzut-o și că a fost chiar cu adevărat la Kudinov. Că doar nu l-am urmărit. Iar hoțul neprins e om cinstit.

— Bănuiam... rosti încetișor Natalia, ștergându-și ochii cu colțul broboadei.

— Dacă ai bănuit, de ce nu i-ai cerut socoteală? Nu ești bună de nimic! De-aș fi eu în locul tău, n-ar scăpa de mine! L-aș strânge în chingi, să-l ia toți dracii!

— Mi-era frică să aflu adevărul... Crezi tu că-i așa de ușor? zise Natalia, cu ochii umezi și bâlbâindu-se de tulburare. Tu... ai putut să trăiești așa cu Petro... Dar eu... când îmi amintesc tot ce a trebuit... prin câte a trebuit să trec... Mi-e groază și acum!

— Atunci, uită tot ce-a fost, o sfătui blajin Daria.

— Păi, se poate uita asta!... strigă Natalia, cu voce răgușită, străină.

— Eu aș uita. Ce mare lucru?

— Vezi, tu poți să-ți uiți boala?

Daria râse.

— Cu dragă inimă, dar ea, afurisita, nu mă lasă s-o uit. Ascultă, Natașka, vrei să aflu tot, tot de la Axinia? Mie are să-mi spună! Să mă bată Dumnezeu! Nu s-a născut încă pe lume o muiere, care să nu povestească cine o iubește și cum! O știu de la mine singură!

— Nu vreau să-mi ajuți la asta. Și așa mi-ai ajutat, răspunse rece Natalia. Nu sunt oarbă, văd eu pentru ce mi-ai povestit-o. Doar n-ai mărturisit că te muștră sufletul, că i-ai codoșit, și ca să-mi faci mie un rău...

— Adevărat! încuviință Daria și oftă. Gândește-te și tu, pentru ce să mă chinui numai eu?

Coborî din haraba, luă biciușca și mână la vale boii, care mergeau osteniți, împleticindu-se. La gura ulicioarei se apropie de haraba.

— Ascultă, Natașka, vreau să te-ntreb... Ți-l iubești mult pe-al tău?

— Cum mă pricep, răspunse Natalia, cu glasul abia auzit.

— Înseamnă că-l iubești mult, oftă Daria. Dar eu, uite, n-am avut norocul să iubesc mult pe nimeni. Îi iubeam ca o cățea, cum și unde

nimeream. De-aș putea să-mi încep din nou viața, poate că m-aș face alta.

Noaptea neagră goni amurgul scurt de vară. Clădiră prin întuneric clăi de fân. Femeile lucrau în tăcere, și Daria nu mai răspundea nimic nici măcar la strigătele lui Pantelei Prokofievici.

15

În urmărirea vijelioasă a inamicului, care se retrăgea de la Ust-Medvedîțkaia, trupele Armatei Donului, unite cu cele ale răsculaților de pe Donul de sus, înaintau spre nord. Lângă satul Șașkin pe Medvedîța, regimentele zdrobite ale Armatei a 9-a roșii încercau să-i oprească pe cazaci, dar fură date din nou peste cap și-și continuară retragerea, aproape până la linia ferată Greazi-Țarițin, fără să opună vreo rezistență serioasă.

Împreună cu divizia sa, Grigori luase parte la lupta de la Șașkin și ajutase mult brigăzii de infanterie a generalului Sutulov, care fusese lovită din flanc. Regimentul călare al lui Ermakov trecuse la atac, din ordinul lui Grigori, luase vreo două sute de prizonieri și capturase patru mitraliere și unsprezece căruțe de muniție.

Pe înserate, însoțit de un grup de cazaci din Regimentul I, Grigori intră în Șașkin. Lângă casa ocupată de statul-major al diviziei, păzită de două plutoane de cazaci, stătea o gloată deasă de prizonieri, în cămăși albe și în izmene. Cei mai mulți erau descălțați și dezbrăcați până la cămașă, și numai arar se zărea câte o bluză kaki, murdară, printre oamenii în alb.

— Ce albi s-au făcut, parcă ar fi niște găște! strigă Prohor Zîkov, arătând pe prizonieri.

Grigori trase de dârlogi, întorcând calul, și, descoperindu-l pe Ermakov în mulțimea de cazaci, îi făcu semn cu degetul să se apropie.

— Vino-ncoa! De ce te ascunzi în spatele altora?

Tușind în pumn, Ermakov veni mai aproape; sub mustățile lui negricioase și rare, pe buzele crăpate, se vedea sânge închegat, iar obrazul drept era umflat și acoperit de zdrelituri proaspete. În timpul atacului, calul său se poticnise în plină goană, căzuse, iar Ermakov zburase ca o piatră din șa și mai alunecase vreo îi doi stânjeni, târându-se pe burtă pe câmpul plin de mușuroaie. Și călărețul, și calul săriseră în picioare în același timp, iar o clipă mai târziu, fără șapcă și plin de sânge, dar cu sabia în mână, Ermakov zbură călare, ajungând din urmă valul de cazaci care se rostogolea devale...

— De ce să mă ascund? întrebă el cu o mirare prefăcută, ajungând lângă

Grigori, dar în același timp își mută privirea ochilor sălbatici, sângeeroși, nepotoliți încă după luptă.

— Te simți cu musca pe căciulă! De ce mergi în urmă? Întrebă mânios Grigori.

Zâmbind în silă, cu buzele umflate, Ermakov se uită pieziș la prizonieri.

— Ce muscă? Mie să nu-mi umbli cu ghicitori, că tot nu le pot ghici; astăzi am zburat cu cracii în sus de pe cal...

— E isprava ta? arătă Grigori cu biciușca la prizonieri.

Ermakov se prefăcu că-i vede întâia oară în viața și că este nespus de uimit:

— Ah, ticăloșii! Afurisiții! I-au și dezbrăcat! Și când naiba au avut timp?... Vai, uite la ei! Acum am plecat de lângă dânșii, am poruncit să nu-i atingă, și tâlharii, poftim, cum i-au despuiat, sărmanii!...

— Mă, de ce o sucești? De ce faci pe prostul? Tu ai dat ordin să-i dezbrace?

— Doamne ferește! Ce ți s-a năzărit, Grigori Panteleevici?

— Ții minte ordinul?

— Ți-ai spus...

— Da, da, chiar ăla despre!...

— Cum să nu? Îl știi pe de rost! Ca niște stihuri, pe care le-am învățat pe vremuri la școală.

Fără să vrea, Grigori zâmbi, se aplecă în șa și-l apucă pe Ermakov de diagonală. Ținea mult la acest comandant viteaz și plin de avânt.

— Ascultă, Harlampi! Fără glume: de ce le-ai dat voie? Noul polcovnic, pe care l-au băgat la statul-major în locul lui Kopîlov, o să facă un raport, și va trebui să răspund. N-o să-ți pară bine dacă va începe dandanaua cu tot felul de întrebări și cercetări!

— Nu m-a răbdat inima, Panteleevici! răspunse serios și simplu Ermakov. Ei aveau toate lucrurile noi-nouțe, abia le-au primit la Ust-Medvedița, iar băieții mei umblă numai în vechituri, și nici acasă nu au cine știe ce. Tot un drac! Tot i-ar dezbrăca cei din spatele frontului. Adică, noi să-i prindem, iar pușlamalele din dosul frontului să-i dezbrace? Nu, mai bine să se bucure ai noștri! Eu am să răspund, și la mine vorba e scurtă! Și, te rog, nu te lega de mine. Habar n-am și nu știu nimic despre aceste lucruri!

Ajunseră în dreptul gloatei de prizonieri. Vorbele potolite din mulțime amuțiră. Cei de la margine se dădeau la o parte în fața călăreților și-i priveau pe cazaci cu fereală, posomorâți și așteptînd parcă ceva. Un ostaș

roșu recunosc în Grigori pe comandant și veni aproape de tot, atingându-i scara cu mâna.

— Tovarășe șef! Spuneți cazacilor dumneavoastră să ne dea îndărăt măcar mantalele. Fie-vă milă! Noaptea e frig și noi suntem goi, vedeți și dumneavoastră.

— Nu-ți fie teamă, țîștarule, n-ai să îngheți în mijlocul verii! zise cu asprime Ermakov și, împingându-l cu calul pe prizonier, se întoarse către Grigori: Să nu ai grijă, am să spun să le dea ceva din vechituri. Hai, hai, la o parte, viteji! Sunteți buni să luptați cu păduchii din izmene, nu cu cazacii!

La statul-major începuse interogatoriul comandantului companiei, căzut prizonier. Lângă masa acoperită cu o mușama veche, ședea noul șef de stat-major. Polcovnicul Andreianov, un ofițer în vârstă, cărn, cu mult păr alb la tâmple, cu urechi mari, clăpăuge, ca de copil. La doi pași de masă, stătea în dreptul lui comandantul roșu. Declarațiile celui interogat le scria unul dintre ofițerii de la statul major, sotnicul Sulin, care venise în divizie împreună cu Andreianov.

Comandantul roșu, un om înalt, cu mustățile roșcate, cu părul cenușiu-albicios tuns scurt, schimba cu stângăcie când un picior desculț, când celălalt, pe scândurile vopsite gălbui, uitându-se la polcovnic. Cazacii nu-i lăsaseră prizonierului decât cămașa cazonă din pânză galbenă, neghilită, și-i mai dăduseră o pereche de nădrași căzăcești ruți cum nu se poate mai rău, cu lampasurile spălăcite și cu petice cârpite de o mână neîndemânică. Trecând spre masă, Grigori observă cum prizonierul își potrivea cu o scurtă și sfioasă mișcare nădragii ruți la șezut, încercând să-și acopere goliciunea.

— Dumneata spui... de către comisarul militar din Oriol? întrebă Andreianov, aruncându-i prizonierului o privire scurtă pe deasupra ochelarilor, apoi își lăsă ochii în jos, și, îngustându-și pleoapele, începu să cerceteze și să întoarcă pe toate părțile un petic de hârtie, pesemne un act.

— Da.

— În toamna anului trecut?

— La sfârșit de toamnă.

— Minți!

— Spun adevărul.

— Îți spun: ai mințit!...

Prizonierul nu răspunse și strânse din umeri. Andreianov se uită la Grigori și-i zise, cu un gest de dispreț spre cel interogat:

— Uite, poftim: un ofițer din armata imperială, iar acum, după cum

vezi, e bolșevic. A fost prins și născocoște că a nimerit la roșii din întâmplare, că l-ar fi mobilizat. Minte prostește, stângaci, ca un școlar, și-și închipuie că are să fie crezut – și n-are pur și simplu atâta curaj civic să-și mărturisească vina de a-și fi trădat patria... Se teme, ticălosul!

Mișcându-și greu mărunțul lui Adam, prizonierul zise:

— Văd, domnule polcovnic, că dumneavoastră aveți destul curaj civic pentru a insulta un prizonier...

— Nu vorbesc cu ticăloșii!

— Dar eu sunt acum nevoit să vorbesc.

— Mai încet! Nu mă sili să te scutur nițel!

— În situația dumneavoastră, nu este de loc greu și, mai ales, nu este pericolos!

Fără să rostească o vorbă, Grigori se așeză lângă masă și privea cu un zâmbet de milă la prizonierul, care, palid de indignare, riposta atât de curajos. „Frumos i-a mai dat peste bot prăpăditului de polcovnic!”, își zise el cu plăcere și se uită cam răutăcios la obrajii stacojii și cărnosi ai lui Andreianov, scuturați de un tic nervos.

Chiar din prima întâlnire cu el, Grigori simți o adâncă îndârjire împotriva șefului său de stat-major. Andreianov făcea parte din categoria ofițerilor care n-au fost pe front în anii războiului mondial, ci au preferat să stea prudent în dosul frontului, folosind toate legăturile solide de serviciu și de rubedenie și agățându-se din răspuțeri de slujbe lipsite de primejdie. Chiar și în războiul civil, polcovnicul Andreianov izbutise să scape de front, stând la Novocerkassk, și, abia după ce atamanul Krasnov fusese înlăturat de la putere, se văzuse silit să meargă în linia întâi.

În cele două nopți petrecute în aceeași odaie cu Andreianov, Grigori aflase de la el că este extrem de evlavios, că nu poate vorbi fără lacrimi în ochi despre slujbele religioase mai solemne, că nevasta lui este cea mai exemplară soție din câte se pot închipui, că o cheamă Sofia Alexandrovna și că, pe vremuri, însuși marele ataman, baronul von Grabbe, îi făcea curte, fără să aibă succes. În afară de aceasta, mai povesti, amabil și amănunțit, ce fel de moșie avusese răposatul său părinte, cum el, Andreianov, ajunsese la gradul de polcovnic, cu ce persoane ilustre fusese la vânatoare în 1916, și-i mai destăinuie că cel mai plăcut joc de cărți este vistul, cea mai întăritoare dintre băuturi este coniacul cu frunze de chimion, iar cel mai avantajos serviciu este la intendența centrală a armatei.

Bubuiturile apropiate de tun îl făceau să tresară; călărea în silă, sub cuvânt că-l roade o boală de ficat; avea neslăbită grijă să sporească mereu

efectivul gărzii statului-major, iar față de cazaci se purta cu o ostilitate prea puțin deghizată, deoarece, după vorbele lui, ei fuseseră toți trădători în 1917, și de atunci ura toate „gradele inferioare”, fără nicio deosebire. „Numai nobilimea va salva Rusia!”, zicea el, bineînțeles fără a uita să menționeze că este și el de neam nobil și că neamul Andreianovilor este cel mai vechi și cel mai vrednic din tot ținutul Donului.

Fără îndoială, cusurul cel mai de seamă al lui Andreianov era vorbăria sa bătrânească, nestăpânită și nesuferită, de care pățimesc unii oameni buni de gură și nu tocmai deștepți, ajunși la o vârstă respectabilă, dar obișnuiți din tinerețe să le judece toate cu ușurință și fără socoteală.

În viața lui, Grigori avusese destule prilejuri să se întâlnească cu oameni din acest soi păsăresc și simțea totdeauna o adâncă scârbire. A doua zi după ce făcuse cunoștința lui Andreianov, Grigori începu să ocolească întâlnirile cu el și izbutea aceasta în timpul zilei; dar imediat ce divizia se oprea în cantonament de noapte, Andreianov îl găsea și-l întreba grăbit: „O să petrecem noaptea împreună?” Și, fără să-i aștepte răspunsul, începea: „Uite, scumpule, dumneata spui că în lupta pe jos cazacii nu sunt fermi, dar când am fost ofițer pentru misiuni speciale pe lângă excelența-sa... Hei, să vină unul să-mi aducă aici geamantanul și patul!” Grigori se culca pe spate, cu ochii închiși și-l asculta cu dinții încleștați, apoi se întorcea nu tocmai cuviincios cu spatele la povestitorul fără lacăt la gură, își învelea capul cu mantaua și-și zicea în gând, fierbând de furie mută: „Când o să capăt ordinul de mutare, am să-i trântesc numaidecât ceva greu în cap; poate, după asta, nu va putea mișca limba măcar o săptămână!” „Ai adormit, sotnicule?”, îl întreba Andreianov. „Dorm”, răspundea surd Grigori. „Dă-mi voie. N-am terminat!” Și povestea își urma cursul. În ațipeală, Grigori se gândea: „Pe palavrăgiul ăsta mi l-au băgat pe gât înadins. Să știi că Fitzhalaurov a avut grijă de mine! Dar cum să faci serviciul cu unul ca el, lovit cu leuca în cap?” Și adormind de-a binelea, tot mai auzea vocea ascuțită de tenor a lui Andreianov, care răsuna ca o ploaie biciuind un acoperiș de tablă.

Și iată de ce Grigori era plin de o bucurie răutăcioasă, privind la comandantul prizonier care-l făcea de două parale, pe flecarul său șef de stat-major.

Andreianov rămase o clipă tăcut, micșorându-și ochii; sfârcurile lungi ale urechilor sale clăpăuge se făcură de un roșu-aprins, iar mâna albă și grasă, cu un inel de aur masiv la arătător, zăcea pe masă și tremura.

— Ascultă, lepădătură! rosti el, cu o voce răgușită de mânie. Am dat

ordin să te aducă la mine nu ca să stau la taclale și să mă cert cu dumneata, nu uita aceasta! Poate că nu înțelegi că n-ai nicio posibilitate de scăpare?

— Înțeleg perfect.

— Cu atât mai bine pentru dumneata. La urma urmelor, puțin îmi pasă dacă te-ai dus la roșii de bunăvoie sau ai fost mobilizat. Asta nu importă; lucrul principal este că refuzi să vorbești din motive de onoare prost înțeleasă...

— Este evident că noi nu ne înțelegem în materie de onoare.

— Fiindcă ai pierdut-o cu totul!

— În ce vă privește, domnule polcovnic, cred, că, judecând după purtarea dumneavoastră față de mine, este îndoielnic că ați avut vreodată ceea ce se numește onoare!

— Văd că vrei să grăbești deznodământul!

— Credeți că am interesul să-l amân? Nu mă sperie aceasta, vă osteniți zadarnic!

Cu mâinile scuturate de tremur, Andreianov deschise portțigaretul, își aprinse o țigară, trase cu lăcomie două fumuri și se adresă din nou prizonierului:

— Prin urmare, refuzi să răspunzi la întrebări?

— Despre mine, am spus tot ce-am avut de spus.

— Du-te dracului! Persoana dumată de prăpădit mă interesează cel mai puțin. Fii bun să-mi răspunzi la întrebarea: ce unități v-au venit de la gara Sebreakovo?

— V-am răspuns că nu știu.

— Știi!

— Bine, ca să vă fac plăcerea: da, știu, dar n-am să răspund.

— Am să dau ordin să-ți tragă o bătaie cu vergelele de armă, și atunci ai să-ți dezlegi limba.

— Nu prea cred!

Prizonierul își atinse cu mâna stângă mustățile și zâmbi, stăpân pe sine.

— Regimentul „Kamîșin” a luat parte la această operațiune?

— Nu.

— Flancul vostru stâng era însă protejat de o unitate de cavalerie. De care anume?

— Lăsați-mă-n pace! Vă spun încă o dată: n-am să răspund la asemenea întrebări.

— Din două – una, câine: sau dai drumul la limbă sau, peste zece minute, vei fi pus la zid! Ei?!

Și atunci prizonierul rosti cu o voce uimitor de ridicată, răsunătoare și tinerească:

— M-am săturat de tine, neghiob bătrân! Tâmpitule! Dacă te-aș fi prins eu, te-aș fi interogat cu totul altfel!...

Andreianov păli și apucă tocul revolverului. Atunci Grigori se sculă fără grabă și ridică mâna, în semn de domolire:

— Oho! Ei bine, ajunge! Ați vorbit destul! Văd că amândoi sunteți cam iuți... Nu v-ați înțeles și pace – ce mai tura-vura? Bine face dânsul că nu-i trădează pe-ai săi. Zău, e minunat! Nici nu m-am așteptat!

— Nu, dă-mi voie!... se agită Andreianov, încercând în zadar să descheie tocul revolverului.

— N-am să te las! zise cu o veselă înviorare Grigori, apropiindu-se de masă și apărându-l pe prizonier cu trupul lui. Nu e lucru de cinste să omori un prizonier. Cum te lasă inima să vrei să-l ucizi, în starea în care se află? Omul n-are arme; luat prizonier, uite, nu i-au lăsat nici hainele, și dumneata ridici mâna asupra lui...

— În lături! Ticălosul ăsta m-a jignit!

Andreianov îl împinse cu putere pe Grigori și smulse revolverul din toc.

Prizonierul se întoarse cu fața la fereastră, strângând din umeri ca de frig. Grigori urmărea zâmbind mișcările lui Andreianov, dar acesta, simțind în mână mânerul crestat al revolverului, făcu vânt cu el într-un chip ciudat și se întoarse, lăsând arma cu țeava în jos.

— Nu vreau să-mi murdăresc mâinile... zise el răgușit, recăpătându-și răsuflarea și lingându-se pe buzele uscate.

Fără a-și stăpâni râsul, care îi dezgolea dinții sclipitori de sub mustăți, Grigori spuse:

— Tot n-ai fi avut cum! Uite, revolverul dumitale e descărcat. La cantonament, m-am trezit într-o dimineață, l-am luat de pe scaun și l-am cercetat... N-are niciun cartuș, și se vede că nu a fost curățat de vreo două luni! Prost îți mai păstrezi arma!

Andreianov lăsă ochii în jos, întoarse cu degetul mare butoiașul revolverului și zâmbi:

— Drace! Așa e...

Sotnicul Sulin, care privea totul în tăcere și cu ironie ascunsă, zise graseind plăcut:

— Ți-am mai spus, Semion Polikarpovici, că porți din cale-afară de prost armele. Cazul de acum o dovedește o dată în plus.

Andreianov făcu o strâmbătură și strigă:

— Hei, să vină niște ostași aici!

Doi oameni se iviră în tindă, însoțiți de comandantul gărzii.

— Duceți-l! zise Andreianov, cu un semn din cap spre prizonier.

Acesta se întoarce cu fața spre Grigori, se înclină și porni spre ușă. Lui Grigori i se păru că buzele prizonierului se mișcă sub mustățile roșcovane, într-un zâmbet de recunoștință abia mijit...

Când pașii se stinseră în depărtare, Andreianov își scoase ochelarii cu un gest obosit, îi șterse grijuliu, cu o bucățică de piele de căprioară, și zise veninos:

— Ai apărat pe ticălosul acela într-un chip strălucit, e o chestie de convingeri personale. Dar, spune-mi, ce înseamnă asta: să vorbești în fața lui despre revolver, să mă pui într-o situație caraghioasă?

— Nu e nicio nenorocire, îl mângâie împăciuitor Grigori.

— Totuși, nu trebuia. Știi că aș fi în stare să-l ucid? Un tip revoltător! Înainte de a veni dumneata, m-am căznit cu el vreo jumătate de ceas. Cât a mințit, ce-a mai scâldat-o, scăpându-mi printre degete, dând informațiuni vădit mincinoase – te apuca greața, nu altceva! Iar când l-am prins cu minciuna, a refuzat pur și simplu să vorbească. Poftim! Onoarea sa de ofițer nu-i permite dumnealui să trădeze unui dușman secretul militar... Nu s-a gândit însă la onoarea de ofițer, ticălosul, atunci când a intrat în slujba bolșevicilor... Eu cred că el și alți doi dintre comandanți trebuiesc împușcați fără prea multă gălăgie. Din punct de vedere al informațiilor ce ne interesează, sunt cu totul fără folos, niște netrebnci, învechiți în rele, și prin urmare n-avem motive să-i cruțăm. Ce zici?

— De unde ai aflat că el este comandantul companiei? Întrebă Grigori, în loc să răspundă.

— L-a trădat unul, chiar dintre ostașii lui.

— Eu cred că ar trebui să-l împușcăm pe acest ostaș și să-i lăsăm în pace pe comandanți!

Grigori se uită întrebător la Andreianov.

Acesta strânse din umeri și zâmbi, așa cum se zâmbește când cineva spune o glumă nu tocmai sărată.

— Nu, serios: ce zici?

— Nimic alt, decât așa cum ți-am spus.

— Dă-mi voie: din ce motive?

— Ce motive? Ca să păstrăm disciplina și ordinea în armata rusă. Aseară, domnule polcovnic, la culcare, mi-ai vorbit tare frumos ce ordine va trebui să se facă în armată, după ce îi vom bate pe bolșevici, ca să

stârpim din tineret molima roșie. Eu am fost de aceeași părere în toate, ții minte? Netezindu-și mustața și urmărind expresia schimbătoare de pe chipul lui Andreianov, Grigori continuă judicios: Dar acuma ce propui? Curată destrăbălare! Adică, soldații să-și trădeze comandantii? Asta-i învățătura dumitale? Dar dacă ne vom pomeni și noi în aceeași stare, ce ai să spui? Nu, iartă-mă, aici mă opun! Sunt împotrivă.

— Cum vrei, zise cu răceală Andreianov, privindu-l atent pe Grigori. Auzise că acest comandant al diviziei de răsculați este un om năzuros și cam ciudat, dar tot nu se aștepta la așa ceva din partea lui. Se mărgini să adauge numai: Așa procedam de obicei cu comandantii roșii luați prizonieri și, în special, cu foștii ofițeri. Observ că dumneata ai altfel de idei, noi... Și nu prea înțeleg această atitudine a dumitale într-o asemenea chestiune ce s-ar părea indiscutabilă.

— Iar noi de obicei îi omoram pe bolșevici în luptă, dacă se-ntâmpla, dar nu omorâm fără rost prizonierii! răspunse Grigori, începând să roșească.

— Bine, fie, o să-i trimitem în spatele frontului, încuviință Andreianov. Acum o altă chestiune: o parte dintre prizonieri, niște țărani mobilizați, originari din gubernia Saratov, și-au exprimat dorința să lupte în rândurile noastre. Regimentul nostru, 3 infanterie, nu numără nici măcar trei sute de baionete. Nu crezi că s-ar putea vărsa în el o parte din acești voluntari-prizonieri, după o triere migăloasă? Avem directive precise în acest sens din partea statului-major al armatei.

— N-am să primesc la mine niciun mujic. Să mi se completeze pierderile tot cu cazaci, răspunse hotărât Grigori.

Andreianov mai făcu o încercare să-l înduplece:

— Ascultă, să nu ne mai certăm. Înțeleg dorința dumitale de a-ți avea divizia compusă exclusiv din cazaci, dar nevoia ne obligă să nu lepădăm nici pe prizonieri. Până și în Armata de voluntari unele regimente se completează cu prizonieri.

— Să facă cum vor, dar eu refuz să primesc mujici. Și să nu mai vorbim despre asta, răspunse tăios Grigori.

Puțin mai târziu, ieși afară ca să dea ordine pentru expedierea prizonierilor, iar la masă, Andreianov îi spune cu glas schimbat:

— Se pare că nu vom putea lucra împreună.

— Mi se pare și mie, răspunse cu nepăsare Grigori.

Fără să ia în seamă zâmbetul lui Sulin, scoase cu degetele din farfurie o bucată de carne de berbec fiartă și începu să ronțăie zgârțciul cam tare,

facând atâta zgomot, încât Sulin se strâmbă ca de o durere puternică și închise chiar ochii pentru câteva clipe.

După două zile, urmărirea trupelor roșii în retragere a fost încredințată grupării de trupe a generalului Salnikov; Grigori fu chemat urgent la statul-major al grupării, unde șeful statului-major, un general prezentabil și în vârstă, îi aduse la cunoștință ordinul comandantului Armatei Donului referitor la desființarea armatei de răsculați, spunându-i fără ocol:

— În cursul războiului de partizani împotriva roșilor, ai condus cu succes o divizie; acum însă nu-ți putem încredința nu o divizie, ci nici măcar un regiment. Dumneata n-ai studii militare și în condițiile luptei pe front larg, cu metodele moderne de luptă, nu vei fi în stare să comanzi o mare unitate. Ești de acord?

— Da, răspunse Grigori. Voiam chiar să renunț eu însumi la comanda diviziei.

— E foarte bine că nu-ți supraestimezi posibilitățile. Este o calitate extrem de rară la tinerii ofițeri de astăzi. Așadar, iată ce e: prin ordinul comandantului frontului, ești numit comandant al sotniei a patra, la Regimentul 19. Regimentul se află acum în marș undeva lângă satul Veaznikov, la vreo douăzeci verste de aci. Vei pleca chiar astăzi. În cel mai rău caz, mâine. Mi se pare că ai ceva de obiectat?

— Aș vrea să fiu mutat la serviciul administrativ.

— Este imposibil. Vei fi indispensabil pe front.

— În cursul acestor două războaie, am fost rănit de paisprezece ori.

— N-are importanță. Ești tânăr, arăți minunat și mai poți lupta. În ce privește rănille, ia spune-mi, care dintre ofițeri n-are măcar câteva? Poți pleca. Toate cele bune!

După cucerirea staniței Ust-Medvedițkaia, mulți cazaci care se distinseseră în timpul răscoalei, au căpătat imediat galoane – măsură, se vede, chibzuită pentru a înlătura nemulțumirile gata să izburnească, neîndoielnic, în rândurile celor din districtul Donului de sus, cu prilejul desființării armatei de răsculați. Astfel, aproape toți vagmiștrii au fost înaintați la gradul de horunji, iar ofițerii care luaseră parte la răzmeriță fură avansați în grad și primiră recompense.

Nici Grigori nu fusese uitat: fu înaintat sotnic; printr-un ordin pe armată i se relevau meritele în lupta împotriva roșilor și i se exprimau mulțumiri.

Desființarea armatei de răsculați fu terminată în câteva zile. Foștii comandanți de divizii și de regimente – oameni fără carte – fură înlocuiți cu generali și polcovnici; ofițeri cu experiență fură puși comandanți de

sotnii; toți comandanții de baterii și șefii de state-majore fură înlocuiți, iar cazacii grade inferioare fură vărsați în regimentele de linie ale Armatei Donului, care suferise pierderi serioase cu prilejul luptelor de la Doneț.

Pe seară Grigori adună cazacii, le anunță desființarea diviziei și, luându-și rămas bun, le zise:

— Cazaci, să nu mă pomeniți cu vorbe rele! Am luptat împreună, așa a trebuit, iar de azi înainte o să fim despărțiți, fiecare cu necazurile lui. Mai cu seamă, păziți-vă capetele, ca să nu vi le găurească roșii. Ele, capetele noastre, sunt cam năroade, dar tot nu trebuie să le facem țintă pentru gloanțe. Vom mai avea nevoie să chibzuim cu ele, să chibzuim mult, ce rămâne de făcut mai departe...

Posomorâți, cazacii tăceau, apoi izbucniră toți deodată în strigăte surde și învâlmășite:

— Iar încep cele vechi?

— Unde ne vâra acum?

— Aia silesc poporul să facă tot ce vor dâșii, ticăloșii!

— Nu vrem să ne desființeze! Ce fel de ordine noi sunt și astea?!

— Ei, flăcăi! Ne-am unit cu ei și ne-am găsit beleaua!...

— Blagorodniciile lor au început din nou să ne călărească!

— Țin' te bine acum! O să te dregă la toate încheieturile...

Grigori așteptă până când se făcu liniște, apoi zise:

— Degeaba mușiți. S-a isprăvit cu vremea ușoară, când se puteau discuta ordinele și când te puteai împotrivi șefilor. Plecați la cantonament și nu mai dați drumul la limbă, că n-are să vă ducă la nimic bun, doar numai la Curtea marțială și la sotnii disciplinare.

Cazacii se apropiau pe plutoane; îi strângeau mâna lui Grigori și-i spuneau:

— Rămâi sănătos, Panteleevici! Nu ne pomeni nici pe noi cu vorbe rele!

— Nici nouă n-are să ne fie ușor să facem slujbă cu alții!

— Păcat că ne-ai lăsat pe seama altora. Nu trebuia să predai divizia!

— Ne pare rău de tine, Melehov. Comandanții străini poate că au mai multă școală ca tine, dar nouă ne va fi și mai greu din pricina asta, iată toată pacostea!

Un singur cazac, din satul Napolovo, bun de glume și care desfăta toată sotnia lui, zise:

— Tu, Grigori Panteleevici, să nu le dai crezare. Fie că ai a face cu ai tăi, fie cu ai străini, totuna; deopotrivă de greu e dacă nu faci după cum te îndeamnă inima!

Grigori petrecu noaptea, bând rachiu de casă cu Ermakov și cu alți comandanți, iar a doua zi dimineața plecă, împreună cu Prohor Zîkov, ca să ajungă din urmă Regimentul 19.

Nici n-avu timp să-și ia sotnia în primire și să lege cunoștință cu oamenii, că fu chemat la comandantul regimentului. Era dimineață, devreme. Grigori inspecta caii, zăbovi și se prezentă abia după o jumătate de ceas. Se aștepta la o observație din partea comandantului, om sever și exigent, dar acesta îl întâmpină cu multă prietenie; îl întrebă: „Ei, cum ți-a părut sotnia? Oameni de treabă?” Și, fără să aștepte răspunsul lui Grigori, adăugă, privind undeva la o parte:

— Iată ce e, dragul meu: sunt nevoit să-ți comunic o veste extrem de tristă... Ți s-a întâmplat acasă o mare nenorocire. Noaptea trecută a sosit o telegramă de la Vioșenskaia. Îți dau concediu o lună, pentru aranjarea treburilor familiale. Du-te.

— Dați-mi telegrama, rosti pălind Grigori.

Luă foaia de hârtie împăturită în patru, o desfăcu, o citi și o strânse în pumnul mâinii, care asudă brusc. Avu nevoie de o mică sforțare pentru a se putea stăpâni, și glasul îi tremură puțin, când zise:

— Da, nu m-am așteptat la așa ceva. Am să plec. Rămâneți cu bine.

— Nu uita să-ți iei biletul de voie.

— Da, da. Mulțumesc, n-am să uit.

Ieși în tindă cu pași siguri și hotărâți, ținându-și sabia în felul său obișnuit, dar când începu să coboare scara înaltă, simți deodată că nu-și mai aude pașii și că o durere sfâșietoare îi străpunge inima, asemenea unei baionete.

Ajuns pe treapta de jos, se clătină și se apucă cu mâna stângă de balustrada șubredă, iar cu dreapta își descheie iute gulerul bluzei. Rămase așa numai vreme de un minut, răsuflând adânc și des, dar acest minut l-a amețit parcă de durere, și, când se desprinse de balustradă și se îndreptă spre calul legat lângă portiță, merse pășind greoi și clătinându-se.

După cele aflate de la Daria, Natalia petrecu câteva zile simțindu-se mereu ca într-un vis urât și apăsător din care nu putea să se trezească. Căută un temei mai potrivit pentru a se duce la nevasta lui Prohor Zîkov și a încerca să afle de la ea cum a trăit Grigori în Vioșenskaia în timpul

retragerii și dacă s-a întâlnit acolo cu Axinia sau nu. Voia să se încredințeze de vinovăția bărbatului, căci pe Daria o credea și n-o credea.

Seara târziu se apropie de ograda lui Zîkov, purtând în mână o nuia. Nevasta lui Prohor isprăvisse cu treburile casei și ședea la poartă.

— Noroc, vecino! Nu cumva ai văzut vițelul nostru? o întrebă Natalia.

— Noroc, dragă! Nu, nu l-am văzut.

— Afurisită haimana, nu vrea să stea acasă cu niciun chip! Nu știu pe unde să-l mai caut.

— Stai nițel, hodinește-te, că de găsit tot ai să-l găsești. Vrei seminte?

Natalia veni mai aproape și se așeză lângă ea. Se legă astfel o cislă de muieri, ca toate altele.

— Ce se aude despre ostașul tău? se interesă Natalia.

— N-am nicio veste. Parcă a pierit cu totul, al naibii să fie! Dar al tău, ți-a trimis ceva?

— Nu. Grișa a făgăduit că are să scrie, dar n-a trimis nicio scrisoare. Spun oamenii că ai noștri ar fi ajuns undeva dincolo de Ust-Medvedița, iar altceva n-am mai auzit. Natalia schimbă vorba, trecând la retragerea din urmă peste Don, și începu să întrebe pe îndelete cum au dus-o ostașii la Vioșenskaia și cine a mai stat acolo dintre cei din Tatarski. Nevasta lui Prohor, femeie șireată și isteată, ghici îndată pentru ce venise Natalia și răspundea numai cu gura pe jumătate și în silă.

De la bărbat, știa totul despre Grigori, dar îi era frică să povestească ceva, deși abia mai era în stare să-și stăpânească limba – ținea minte porunca lui Prohor: „Să știi că, dacă spui cuiva măcar o vorbă despre asta, am să te pun cu capul pe butuc, am să-ți scot de doi coți afurisita ta de limbă și am să ți-o tai! Dacă află ceva Grigori, mă omoară pe loc! De săturat, m-am săturat numai de tine, iar de viață încă nu! Încât să taci ca moartă!”

— Dar pe Axinia Astahova n-a văzut-o cumva la Vioști Prohor al tău? întrebă pe șleau Natalia, pierzându-și răbdarea.

— Unde putea să o vadă? De asta le ardea acolo? Zău, nu știu nimic, Mironovna, și nici nu mă întreba despre asta. De la ghilanul meu de bărbat n-ai să scoți nicio vorbă acătării. Atâta știe: „Adu-ncoa! Ia de-aici!”

Natalia plecă încă mai tulburată și mai amărâtă, fără a fi izbutit să afle ceva. Nu mai putea însă să rămână în asemenea înveninată îndoială și aceasta o îmboldi să meargă de-a dreptul la Axinia.

Fiind vecine, se întâlneau adeseori în anii din urmă, își dădeau ziua bună mut din cap, schimbând uneori și câteva vorbe. Timpurile când își

aruncau numai priviri pline de ură, fără să-și dea binețe, trecuseră; dușmănia lor își pierduse din înverșunare, și, ducându-se la Axinia, Natalia nădăjduia că n-are s-o gonească și că în orice caz va fi gata să vorbească despre Grigori. Și așteptările ei n-o înșelară.

Fără a-și ascunde mirarea, Axinia o pofti în odaie, trase perdelele la ferestre, aprinse lumina și întrebă:

— Ce noutate bună ai adus?

— Nu pot să vin la tine cu noutăți bune...

— Zi-le atunci pe cele proaste. I s-a întâmplat lui Grigori Panteleevici vreo nenorocire?

În acest vorbe se simțea atâta îngrijorare adâncă și din inimă, încât Natalia pricepu totul. Axinia se dăduse pe față dintr-o singură întrebare, dezvăluindu-i tot ce-i umplea viața și tot ceea ce o înspăimânta. De prisos era s-o mai cerceteze despre legăturile ei cu Grigori; totuși Natalia nu plecă, mai zăbovi cu răspunsul și, abia într-un târziu, zise:

— Nu, bărbatu-meu e viu și teafăr, nu-ți fie teamă.

— Nici nu mi-e teamă, de ce ai crezut una ca asta? Tu trebuie să te îngrijorezi de sănătatea lui, iar eu am grijile mele. Axinia vorbea curgător, dar simți cum sângele îi năvălește în obraz, se duse repede spre masă și, cu spatele la musafiri, potrivea îndelung flacăra lămpii, care de altfel ardea bine și fără asta.

— Despre Stepan al tău ce se aude?

— Mi-a trimis nu demult urări de bine.

— Viu, sănătos?

— Așa mi se pare. Axinia strânse din umeri.

Nici în acea clipă nu fusese în stare să-și calce pe inimă și să-și ascundă simțămintele: nepăsarea ei față de soarta bărbatului era atât de vădită, după răspunsul ei, încât Natalia zâmbi fără să vrea.

— Ehe! Se cunoaște cât nu te lasă să dormi dorul de dânsul... Dar... asta te privește. Uite pentru ce am venit: merge vorba prin sat cică Grigori iar se dă la tine și că te întâlnești cu el, când vine acasă. Adevărat e?

— Și tu pe mine ți-ai găsit să mă-ntrebi? zise batjocoritor Axinia. Hai să te-ntreb și eu: e adevărat sau ba?

— Ți-e frică să spui adevărul?

— Nu, nu mi-e frică.

— Atunci spune, ca să știu și să nu mă chinui. De ce să mă perpelesc degeaba?

Axinia își încruntă sprâncenele și își micșoră ochii.

— Milă de tine tot n-o să am, zise ea cu asprime. Iată ce se petrece între noi: mă chinui eu, ți-e bine ție; te chinui tu, mi-e bine mie... Doar avem un bărbat de împărțit, nu? Am să-ți spun deci adevărul, ca să-l știi din vreme. Totul este adevărat, lumea nu minte. Am pus din nou mâna pe Grigori, și de astă-dată voi căuta să nu-l mai pierd. Ei, și acum ce-ai să faci? O să-mi spargi geamurile la casă? O să mă înjunghii cu cuțitul?

Natalia se sculă, făcu nod nuielușa mlădioasă, o aruncă înspre cuptor și răspunse cu o tărie rară și străină de firea ei:

— Acum n-o să-ți fac niciun rău. Mai aștept până vine Grigori, am să stau de vorbă cu el, ca să vedem ce-i de făcut cu voi amândoi. Am doi copii, voi ști cum să mă apăăr pe mine și pe dânșii!

Axinia zâmbi.

— Va să zică, deocamdată pot să trăiesc fără frică?

Fără să bage de seamă tonul batjocoritor al întrebării, Natalia se apropie de Axinia și-i atinse brațul.

— Axinia! Mi-ai stat toată viața de-a curmezișul drumului, dar să știi că acum n-am să mă milogesc la tine ca atunci, ții minte? Eram atunci mai tânără, mai proastă, mi-am zis: o să mă rog de ea, o să aibă milă de mine și o să mi-l lase pe Grișa. Dar acum, nu! Știu doar atât: nu-l iubești, te ții grapă de el din obișnuință. Și l-ai iubit tu vreodată ca mine? Cred că nu. Te-ai înhăitat cu Listnițki și cu cine încă nu te-ai mai încurcat, destrăbălat-o?! Cine iubește nu face așa.

Palidă, Axinia se ridică de pe cufăr, dând-o la o parte pe Natalia cu mâna.

— Nici el nu m-a dojenit pentru asta, și acum vii tu?... Ce-ți pasă ție? Bine! Sunt rea, tu ești bună: ei și?

— Atât. Nu te supăra. Plec. Bogdaproste că mi-ai mărturisit adevărul.

— Nu face să-mi mulțumești, că tot ai fi aflat și singură. Stai nițel, ies și eu cu tine să închid obloanele.

Afară, pe trepte, Axinia se opri o clipă și zise:

— Îmi pare bine că ne despărțim cu pace, fără bătaie, dar uite, vecino dragă, ce zic eu: dacă ai putere, ia-l. Dacă nu – să fie fără supărare. De bunăvoie n-o să-l las. Anii de tinerețe s-au dus și, cu toate că m-ai făcut o destrăbălată, eu nu-s ca Dașka voastră și cu treburi de-astea n-am glumit de când sunt... Tu măcar ai copii, și vocea Axiniei tremură, răsunând mai surd și mai gros, dar pentru mine nu mai este nimeni pe pământ! E cel dintâi și cel din urmă. Știi ce?... Să nu mai vorbim despre asta. Dacă o să rămână teafăr, dacă-l va feri Maica Domnului, o să se-ntoarcă și o să aleagă

singur...

Natalia se frământă o noapte fără somn, iar dimineața plecă cu Ilinișna la prășit. Munca o ușura. Gâdea mai puțin, lăsându-și sapa să cadă ritmic peste bulgării pământului argilos de stepă, secătuit de soare, spărgându-se și făcându-se țărână; din când în când se îndrepta din șale ca să răsufle, să-și șteargă sudoarea de pe frunte și să bea apă.

Nori albi, sfâșiați de vânt, pluteau și se topeau pe cerul albastru. Soarele pârjolea pământul încins. Dinspre răsărit se apropia ploaia. Fără să ridice capul, Natalia simțea cu spinarea cum un nouaș acoperea în treacăt soarele, aducând un pic de răcoare pământului scorjit, care dogorea, și o umbră sură se așternea iute asupra ogoarelor, asupra vrejurilor de pepeni și a lujerelor înalte ale florii-soarelui – învăluia grădinile de pe povârniș, ierburile istovite și aplecate de arșiță, tufele de păducel și de mărăcine, cu frunzișul veșted și murdărit de păsări. Chemarea pitpalacilor răsuna mai tare, cântul dulce al ciocârliilor se auzea mai limpede, și chiar vântul, care mișca buruienile calde, părea mai puțin fierbinte. Pe urmă, soarele străpungea pieziș marginea albă a nouașului firav ce-și urma drumul spre apus și, răzbind, revărsa din nou pe pământ puhoaiie aurii de lumină strălucitoare. Undeva departe-departee, pe coamele albastre ale dealurilor, de-a lungul Donului, umbra nouașului tot mai cotrobăia și păta pământul, iar grădinile de aci erau din nou copleșite de toropeala amiezii de chihlimbar; aerul încins tremura și șerpuia în zare; pământul și ierburile hrănite de el răspândeau un miros tot mai înăbușitor.

La amiază, Natalia se duse la un puț săpat în fundul râpii și veni cu o oală de apă de izvor, rece ca gheața. Femeile băură, se spălară pe mâini și se așezară la soare să mănânce. Ilinișna tăie cu grijă pâinea pe un șorț întins, scoase din traistă lingurile și o strachină, apoi aduse o oală cu gâtul strâmt, plină cu lapte covăsit și acoperită cu o bluză ca să nu se încălzească.

Natalia mânca în silă, și soacra o întrebă:

— Văd eu că de la o vreme parcă nu-ți sunt toți boii acasă... S-o fi întâmplat ceva între tine și Grișka?

Buzele arse de vânt ale Nataliei tremurară jalnic.

— Mamă-soacră, iar s-a înhăitat cu Axinia.

— Asta... de unde poți s-o știi?

— Am fost aseară la ea.

— Și ea, târfa, a mărturisit-o?

— Da.

Ilinișna rămase pe gânduri. Cute aspre îi tăiară chipul brăzdat de zbârcituri și colțurile buzelor.

— Poate se laudă numai, afurisita?

— Nu, mamă-soacră, chiar așa e. Ce să mai vorbim?

— L-ai scăpat din ochi... zise încetișor bătrâna. Pe un asemenea soi de bărbat trebuie să-l păzești și iar să-l păzești!

— Ce să-l păzești? Mă bizuiam pe obrazul lui... Sau trebuia să-l leg de fusta mea? Natalia zâmbi amar și adăugă cu o voce abia auzită: El nu-i Mișatka, să-l țin pe loc. Are părul pe jumătate alb, dar tot nu se lasă de vechile lui năravuri...

Ilinișna spală și șterse lingurile, clăti strachina, puse totul la loc în traistă și abia atunci întrebă:

— Și asta este toată nenorocirea?

— Ce mai întrebi, mamă-soacră! Nu-i destul ca să ți se urască de viață?

— Și ce-ai hotărât să faci?

— Ce să mai hotărâsc? Atâta: o să-mi iau copiii și am să plec la ai mei. N-am să mai trăiesc cu dânsul. Las' s-o ia în casă. Să stea cu dânsa. M-am chinuit destul și așa.

— Când eram tânără, mă gândeam și eu la fel, oftă Ilinișna. Al meu a fost și el un muieratic și jumătate. Câte am îndurat și eu de pe urma lui, nici nu se pot spune. Numai că nu-i ușor să pleci de la bărbat și apoi nici n-are rost. Chibzuieste bine, ai să vezi și tu. Pe urmă, cum să iei copiii de la tatăl lor? Nu, ai vorbit de haram. La asta nici să nu te mai gândești. Nu-ți dau voie!

— Nu, mamă-soacră, de trăit tot n-am să mai trăiesc cu el, încât nu-mi mai vorbi de prisos.

— Cum să nu-ți vorbesc? izbucni Ilinișna, sărindu-și din fire. Da' ce, îmi ești străină? Parcă nu mi-e milă de voi, afurișiți ce sunteți? Mie-mi vorbești așa, mamei, bătrânei? Ți-am spus: scoate-ți asta din cap, și s-a isprăvit! Poftim, ce a mai născocit: „O să plec din casă!” Și unde vrei să ajungi? La ai tăi? Dar cine are nevoie de tine? Taică-tău s-a dus, Dumnezeu să-l ierte, casele arse, mama – fără căpătâi, o să trăiască din mila altora, și tu ai să te duci acolo și să-mi iei și nepoții cu tine? Nu, dragă, n-are să meargă așa cum crezi tu! Stai să vină Grișka, o să vedem ce-i de făcut cu el, iar acum să nu-mi vorbești despre asta, nu-ți dau voie și nici nu te mai ascult!

Toată suferința care mocnea de atâta timp în inima Nataliei izbucni într-un zguduitor hohot de plâns. Cu un geamăt își smulse broboada din cap, căzu cu fața pe pământul uscat, aspru, și, lipită cu pieptul de el,

plângea fără lacrimi.

Ilinișna, ca o bătrână înțeleaptă și plină de curaj ce era, nici nu se urni din loc. Înfășură în bluză oala cu laptele rămas, o puse într-un locșor răcoros, apoi turnă apă într-o cană, se apropie de Natalia și se așează alături. Știa că o asemenea durere nu se poate alina cu vorbe, mai știa că mai bine e să plângi decât să ai ochii uscați și buzele strânse. După ce o lăsă pe Natalia să-și plângă destul amarul, Ilinișna își puse mâna muncită, plină de bătături, pe capul nurorii și mângâindu-i părul negru, lucios, îi zise cu asprime poruncitoare în glas:

— Ei, acuma destul! N-ai să verși azi toate lacrimile, mai lasă și pentru altă dată. Ia, bea nițică apă.

Natalia se potoli. Numai umerii îi zvâcneau din când în când și un tremur îi străbătea trupul. Deodată sări în picioare, o împinse la o parte pe Ilinișna, care îi întindea cană cu apă, și, cu fața spre răsărit, cu palmele ude de lacrimi, împreunate ca pentru rugăciune, strigă cu glas tare, repede, înecându-se:

— Doamne! Mi-a mâncat sufletul! Nu mai am puteri să trăiesc așa! Doamne, pedepsește-l, blestematul! Omoară-l acolo pe loc! Ia-i zilele, să nu mă mai chinuie!...

Un nor negru se târa pe cer, venind dinspre răsărit. Tunetul bubui surd. Un fulger cu flacără albă alunecă pe cer, șerpuint și forfecând culmile rotunde ale norului. Vântul înclina spre apus ierburile foșnitoare, aducea colb amar de pe drum și aplecă aproape până la pământ talerele de floarea-soarelui, grele, pline de semințe.

Ciufulind părul vâlvoi al Nataliei, vântul îi usca chipul ud și-i înfășura în jurul picioarelor poalele fustei largi și cenușii.

Cuprinsă de o superstițioasă groază, Ilinișna își privi câteva clipe nora, care, pe fondul norului negru de furtună cotropind jumătate din cer, îi părea necunoscută și spăimântătoare.

Ploaia se apropia tot mai năvalnic. Tăcerea, care se lasă în preceasul unei furtuni, nu ținu mult. O gaie țipă speriată, repezindu-se în zbor pieziș spre pământ; un țistar țiu pentru ultima oară în fața vizuinii lui, și vântul o izbi cu toată tăria pe Ilinișna, aruncându-i în față un val cu pulbere de nisip mărunț, apoi zbură chiuind prin stepă. Bătrâna se ridică cu greu de la pământ. Chipul ei era galben ca de mort, când strigă cu voce surdă, prin vuietul detunat al furtunii:

— Trezește-te! Să te ferească Dumnezeu! Pentru cine chemi tu moartea?!

— Doamne, pedepsește-! Pedepsește-! țipa Natalia, cu ochii înnebuniți ațintiți în zarea unde norii se îngrămădeau într-o măreție sălbatică, răscoliți de furtună, luminați de răbufnirile orbitoare ale fulgerelor.

Tunetul bubui din nou cu trosnet sec deasupra stepei. Cuprinsă de groază, Ilinișna făcu semnul crucii, se apropie cu pași împleticiți de Natalia și o apucă de umăr.

— Pune-te în genunchi. Auzi, Natașka?!

Natalia își privi soacra cu ochi care nu mai vedeau parcă nimic și se lăsă în genunchi, cu o mișcare lipsită de voință.

— Cere iertare lui Dumnezeu! zise poruncitor Ilinișna. Cere-i să nu-ți primească rugăciunea! Pentru cine ai chemat tu moartea? Pentru tatăl copiilor tăi? Mai mare păcat se poate? Fă-ți semnul crucii! Închină-te până la pământ și zi: „Doamne, iartă-mă pe mine păcătoasa!”

Natalia făcu semnul crucii, șopti ceva cu buzele albe și, cu dinții încleștați, se prăvăli greoi într-o parte.

Spălată de ploaie, stepa se înviorase de un verde minunat. Un curcubeu uriaș se boltise pe cer, de la iazul din depărtare și până la Don. Dinspre apus se mai auzeau răbufnirile surde de tunet. Puhoai de apă tulbure se năpusteau în râpă cu un zgomot ca al vulturilor; pârâiașe înspumate își croiau drum prin bostănării spre Don, ducând frunzele smulse de ploaie, rădăcini de ierburi scoase de apă din țărână, spice de secară. Pături groase de nisip și de mâl se lăteau prin grădini, acoperind vrejurile de harbuji și de pepeni galbeni; apele răzvrătite se scurgeau prin făgașe, de-a lungul potecilor de vară. La poalele unei movile îndepărtate, ardeau rămășițele unui stog de fân aprins de trăsnet, și un stâlp de fum vioriu se ridica spre cer, aproape atingând curcubeul cu vârful înalt.

Pășind cu băgare de seamă, în picioarele desculțe, Ilinișna și Natalia coborau spre sat pe drumul noroiu și alunecos, ridicându-și mult fustele. Ilinișna zise:

— Dar năvășe mai sunteți voi, tinerele! Zău, așa! Turbați pentru orice lucru de nimic. Ehei, de-ai fi trăit tu așa cum am trăit eu în tinerețe, ce-ai fi făcut, te-ntreb? Pe tine nu te-a atins Grișka nici măcar cu degetul cel mic, cât timp ai stat cu el, și tot ești nemulțumită, și tot ai vrut să-l lași, și tot ai căzut în nesimțire și ce n-ai mai făcut încă – până și pe Dumnezeu, și pe el l-ai vârat în păcătoșeniile voastre... Spune și tu, fata mamei, bine este? Pe mine mă omora în bătaie blestematul meu de șchiop, și știi, asta așa, fără nicio vină. Câte pozne nu făcea, ca să se spargă toate în capul meu? Vine în

zori, și eu plâng cu lacrimi amare, și-l dojenesc, iar el tabără cu pumnii... Umblam câte o lună în șir plină de vânătași, dar uite că am rămas în viață și mi-am crescut feciorii și niciodată nu mi-a trecut prin minte să-mi iau lumea-n cap. Eu nu-l laud pe Grișka, dar asta-ți spun: cu unul ca dânsul se mai poate trăi... Dacă n-ar fi vipera aia, dânsul ar fi printre cei mai de ispravă cazaci din sat. I-a făcut farmece, altceva nu poate să fie.

Natalia merse îndelung tăcută, chibzuind în sine; în cele din urmă, zise:

— Mamă-soacră, nu vreau să mai vorbesc despre asta. Când va veni Grigori, atunci vom vedea ce-o să mă fac... Poate că am să plec singură, poate că o să mă dea afară din casă chiar dânsul, dar eu deocamdată nu plec nicăieri din casa voastră.

— Uite așa trebuia să spui de la început! se bucură Ilinișna. O da Dumnezeu, totul va fi bine. N-o să te dea afară, nici să nu te mai gândești la așa ceva! Doar vă iubește, pe tine și pe copilași; încât cum poate să-i treacă una ca asta prin gând? Nu, nu-u! N-are să te schimbe pe Axinia, n-are să-l lase inima s-o facă! Câte nu se-ntâmplă, într-o viață întregă, între oamenii de sub același acoperiș? Numai să se-ntoarcă teafăr acasă...

— Nu vreau moartea lui... Am vorbit numai așa, de deznădejde... Nu mă mai dojeni pentru asta... N-am să-l smulg din inimă, dar mi-e așa de greu să trăiesc!...

— Puiculița mea, draga mea! Crezi că nu știu? Numai că nu trebuie să te lași dusă așa de prima pornire, fără chibzuială. Bine-ai zis, zău, să nu mai vorbim despre asta! Și, pentru Dumnezeu, să nu-i suflă nimica bătrânului. Nu-i treaba lui.

— Vreau să-ți mai spun ceva matală... Nu se știe deocamdată dacă o să mai trăiesc cu Grigori sau nu, dar nu mai vreau să am copii de la el. Nu știu ce să mă fac nici cu ăia care sunt... Dar încă... Și eu, mamă-soacră, sunt grea...

— De când?

— Într-a treia lună.

— Ce poți să faci? Vrei, nu vrei, va trebui să naști.

— N-am să nasc, rosti cu hotărâre Natalia. Mă duc chiar astăzi la baba Kapitonovna. Are să mă scape de asta... A mai făcut la alte femei.

— Să lepezi, adică? Cum poți să-mi spui una ca asta, femeie fără rușine?

Mâniată, Ilinișna se opri în mijlocul drumului, dând din mâini. Avea de gând să mai spună ceva, dar se auzi uruit de roți, plescăit gras de copite în noroi și o voce care îndemna calul.

Lăsându-și în jos poalele fustelor, Ilinișna și Natalia feriră la o parte din

drum. Bătrânul Filip Agheevici Beshlebnov, care venea de la câmp, ajunse în dreptul lor și-și opri iepușoara ageră.

— Suiți-vă, muierilor! La ce bun să frământați glodul cu tălpile?

— Să trăiești, Agheevici, că ne-am scos sufletul clefăind prin glod, mulțumi Ilinișna și o luă înainte, așezându-se fără multe pofteli în căruța lată și încăpătoare.

După-masă, Ilinișna avea de gând să mai stea pe îndelete de vorbă cu Natalia, s-o înduplece și să-i bage în cap că nu era nevoie să scape de sarcină. Așa că, în timp ce spăla blidele, cântărea în cuget felurite povețe care i se păreau mai temeinice; ba s-a gândit chiar să-i spună și bătrânului despre hotărârea Nataliei și cu ajutorul lui s-o silească pe nora orbită de durere să renunțe la asemenea nechibzuită faptă. Dar, pe când ea trebăluia prin bucătărie, Natalia se pregătise și plecase.

— Unde-i Natalia? o întrebă Ilinișna pe Duniașka.

— A făcut o bocceluță și a plecat.

— Unde? Ce ți-a spus? Ce fel de bocceluță?

— De unde să știu, mamă? A pus într-o basma o fustă curată, încă ceva și a plecat fără să mai zică nimic.

— Of, sărmana de ea!

Spre uimirea Duniașkăi, Ilinișna izbucni în lacrimi neputincioase și se lăsă pe laviță.

— De ce plângi, mamă? Doamne, dar ce ai?

— Lasă-mă în pace, nerușinato! Nu-i treaba ta! Dar ce-a zis? Și de ce nu m-ai vestit atunci când se pregătea de plecare?

Duniașka răspunse cu necaz:

— Cu asta chiar că mă învinuiești din senin! Ce eram să fac? De unde puteam să știu că trebuie să-ți spun neapărat? Doar n-a plecat cu totul! S-a dus pesemne să-și vadă mama, și nu pot pricepe de ce plângi!

Chinuită de îngrijorare, Ilinișna așteptă întoarcerea Nataliei. Se hotărî să nu sufle nicio vorbă bătrânului, de teama muștrărilor și stropșelilor lui.

La apusul soarelui, turmele se întoarseră din stepă. Asfințitul scurt se așternu peste câmpuri. Luminițe rare se aprinseră prin sat, și Natalia tot nu mai venea. Toată suflarea din casa Melehovilor se așeză la cină. Palidă de îngrijorare, Ilinișna aduse la masă tăiței cu ceapă în ulei. Bătrânul luă lingura, culese în ea firimiturile de pâine uscată de pe masă, le trimise în gura căscată, pierdută în hățșurile bărbii dese, și, cercetând cu privirea pe cei din jurul mesei, întrebă:

— Da' Natalia unde-i? De ce n-o chemați la masă?

— Nu-i acasă, răspunse cu jumătate de glas Ilinișna.

— Dar unde-i?

— O fi plecat la mă-sa și poate că mai zăbovește acolo.

— Cam mult stă. Ar trebui să știe orânduiala casei... mormăi nemulțumit Pantelei Prokofievici.

Mânca încet și cu grijă, ca întotdeauna; din când în când, își punea lingura pe masă, cu fundul în sus, se uita cu o privire piezișă, drăgăstoasă, la Mișatka, așezat lângă ei, și-i zicea cu o ușoară asprime în glas: „Ia întoarce-te nițel, puiul moșului, las' să-ți șterg buzele. Mă-ta umblă hai-hui, n-are nimeni grijă de voi...” Și, cu mâna lui mare, aspră și neagră, ștergea buzele gingașe, trandafirii, ale nepotului.

Cinară în tăcere și s-au sculat repede de la masă. Pantelei Prokofievici porunci:

— Stingeți lumina! Avem gaz puțin, la ce bun să-l ardem de pomană?

— Să închidem ușile? întrebă Ilinișna.

— Închide-le.

— Dar Natalia?

— Când va veni n-are decât să bată la ușă. Poate că n-are să umble creanga chiar până dimineața... Ian te uită ce obicei nou a mai născocit! Din pricina ta, zgripturoaico, fiindcă nu-i spui nimic și-i cauți în coarne! Auzi, să meargă noaptea în ospetie!... Las' că-i arăt eu mâine. Frumoasă pildă a mai luat de la Dașka...

Ilinișna se culcă fără să se dezbrace. Rămăsese așa, vreme ca vreo jumătate de ceas, zvârcolindu-se tăcută în pat și oftând, iar tocmai când își punea în gând să se scoale și să meargă la Kapitonovna, auzi afară zgomot de pași șovăitori și târșiți.

Cu o sprinteneală neobișnuită pentru vârsta ei, bătrâna sări în picioare, alergă în grabă în tindă și deschise ușa.

Galbenă ca ieșită din mormânt, Natalia urca cu greu treptele, ținându-se de parmacul scării. Luna plină îi lumina fața scofâlcită, ochii adânciți în orbite și sprâncenele încovoiate într-o nemărginită suferință. Pășea clătănându-se ca o fiară rănită și acolo unde îi călca piciorul, rămânea o pată neagră de sânge.

Tăcută, Ilinișna o cuprinse de mijloc și o duse în tindă. Natalia se rezemă cu spatele de ușă și șopti cu glas răgușit:

— Ai noștri dorm? Mamă-soacră, șterge dârele de sânge de după mine...
Vezi matală, am lăsat urme...

— O-of, ce-ai făcut cu tine, Natalia?! strigă înăbușit Ilinișna, cu glasul întretăiat de plâns.

Natalia încercă să zâmbească, dar, în loc de zâmbet, o chinuire jalnică îi schimonosi fața.

— Nu striga, mamă-soacră... că-i trezești pe ai noștri... Uite, m-am și ușurat. Sunt cu sufletul împăcat... Numai că sângele... curge din mine, de parcă m-au tăiat... Dă-mi mâna, mamă... Mi se-nvârte capul.

Ilinișna trase zăvorul și căută clanța ușii îndelung, cu mâna tremurătoare, pe dibuite, ca într-o casă străină, neputând s-o nimerească prin întuneric. Pășind în vârful picioarelor, o duse pe Natalia în odaia mare, o trezi pe Duniașka și o scoase afară din culcușul ei, o chemă pe Daria și aprinse lampa.

Ușa bucătăriei era deschisă, lăsând să străbată sforăitul ritmic și aprig al lui Pantelei Prokofievici; micuța Poliușka plescăia din buze și mormăia ceva prin vis. Dulce e somnul de copil, netulburat de nimic!

În timp ce Ilinișna bătu bine perna pregătind patul, Natalia se așeză pe laviță și, sleită de puteri, se lăsă cu capul pe marginea mesei. Duniașka vroi să intre în odaie, dar Ilinișna îi spuse cu asprime:

— Piei, nerușinato, și să nu-ți mai bagi nasul pe-aici! N-ai ce căuta!

Încruntându-se, Daria luă cârpa udă și se duse în tindă. Natalia își ridică cu greu capul și zise:

— Scoate de pe pat așternutul cel curat... Pune o bucată de pânză... Tot am s-o murdăresc...

— Taci! porunci Ilinișna. Dezbracă-te! Culcă-te! Cum te mai simți? Să-ți aduc apă?

— Grozav de slăbită mă simt... Dați-mi o cămașă curată și apă.

Într-o mare opintire a puterilor sleite, Natalia se sculă și se îndreptă cu pași nesiguri spre pat. Abia atunci, Ilinișna își dădu seama că fusta Nataliei este udă de sânge, grea, și i se lipește de picioare. Privi cu înfiorare la Natalia, care, ca după ploaie, se aplecă, își stoarse poala și începu să se dezbrace.

— Vai, ți-ai pierdut tot sângele! sughiță de plâns Ilinișna.

Natalia se dezbracă cu ochii închiși, răsuflând des și șuierător. Ilinișna, după ce a urmărit-o cu privirea căscată de groază, se duse la bucătărie. Cu mare greutate izbuti să-l trezească în ghionturi pe Pantelei Prokofievici și-i zise:

— Natalia s-a îmbolnăvit... I-e rău de tot, mi-e teamă să nu moară... Pune repede caii la căruță și du-te în staniță, după felcer.

— Ce drăcovenie ți-a mai năzărit? Dar ce-a pățit? Cum de s-a îmbolnăvit? Dacă ar umbla mai puțin noaptea...

În câteva cuvinte, bătrâna îl dumiri asupra celor întâmplate. Înfuriat, Pantelei Prokofievici sări în picioare și, încheindu-și în mers nădragii, se repezi în odaie:

— Ah, putoarea! Ah, neam de cățea! Ce i-a trecut prin gând?! Nevoia a silit-o, hai?... Stai că-i arăt eu!...

— Ai înnebunit, afurisitule?! Unde te bagi?... Nu intra acolo, că nu de tine îi arde acum!... Ai să trezești copiii! Ieși afară și înhamă mai iute!...

Ilinișna încercă să-l oprească pe bătrân, dar, fără s-o asculte, el veni la ușa odăii și o deschise cu o izbitură de pumn.

— Te-ai pricopsit, fir-ai a dracului! răcni el, oprindu-se în prag.

— Nu-i voie! Tată-socrule, nu intra! Pentru numele lui Hristos, nu intra! țipă ascuțit Natalia, strângând la piept cămașa dezbrăcată de pe dânsa.

Drăcuind, Pantelei Prokofievici porni să-și caute sumanul, șapca și hamurile. Zăbovi atâta, încât, scoasă din răbdări, Duniașka năvăli în bucătărie și se năpusti plângând asupra lui taică-său:

— Pleacă mai repede! Ce mai scotocești aici, ca gândacul în balegă?! Natașka moare, și el se gătește de un ceas! Socru ești? Dacă nu vrei să te duci, spune! Pun caii la căruță și plec singură!

— Mă-ă! Ai căpiat? Ai scăpat din balamuc? Numai pe tine nu te-am auzit orăcăind, parșivo! Uite cum strigă la tată-său, putoarea!

Pantelei Prokofievici dădu s-o izbească pe Duniașka cu sumanul și, bolborosind ocări care de care mai mânioase, ieși în ogradă.

După plecarea lui, toți cei din casă se simțiră ceva mai slobozi. Daria se apucă să spele dușumelele, împingând cu îndârjire scaunele și lavițele. Fiind lăsată să intre în odaie îndată după plecarea bătrânului, Duniașka ședea la căpătâiul Nataliei, îi potrivea perna și-i dădea de băut. Ilinișna se ducea din când în când la copiii care dormeau alături, într-o cămăruță – și, întorcându-se pe urmă din nou în odaie, se uită îndelung la Natalia, rezemându-și obrazul în palmă și clătinând dureros din cap.

Natalia zăcea tăcută, întorcându-și mereu capul cu șuvițe de păr încâlcit și ud de sudoare. Pierdea îngrozitor de mult sânge. La fiecare jumătate de ceas, Ilinișna o ridica încetișor, scotea așternutul ud leoarcă și pune altul.

Timpul trecea, și Natalia se sfârșea văzând cu ochii. După miezul nopții, deschise ochii și întrebă:

— Mai e mult până la răsărit?

— Puțin, foarte puțin, o încredință bătrâna, spunându-și în gând:

„Înseamnă că nu mai are viață! Îi e teamă să nu-și dea sufletul fără să-și vadă copiii”.

Și, întărindu-i parcă bănuielile, Natalia o rugă cu voce slabă:

— Mamă, trezește-i pe Mișatka și pe Poliuška...

— Ce vorbești, puico! Pentru ce să-i trezim noaptea? Uitându-se la tine, are să-i apuce spaima și or să înceapă a plânge și a țipa... La ce bun să-i scol?

— Vreau să-i mai văd... Mi-e rău.

— Doamne, ce tot vorbești! Uite, acuși vine bătrânul cu felcerul și are să-ți ajute. Poate că ai vrea să dormi, sărmana mea, ce zici?

— Parcă mai pot adormi! răspunse Natalia, cu o ușoară supărare în glas. După aceasta, tăcu mult timp și începu să răsuflă mai domol.

Ilinișna ieși tiptil afară și dădu drumul lacrimilor. Cu fața roșie, umflată de plâns, se întoarse în odaie când zorile abia începeau să mijească la răsărit. Auzind ușa scârțiind, Natalia deschise ochii și întrebă din nou:

— Mai e mult până la răsărit?

— Se crapă de ziuă.

— Înveliți-mi picioarele cu șuba...

Duniașka îi înveli picioarele, cu șuba de miel și-i potrivi pe lături pătura caldă. Natalia îi mulțumi cu o privire, apoi o chemă pe Ilinișna și zise:

— Șezi colea lângă mine, mamă, iar tu, Duniașka, și tu, Daria, ieșiți, rogu-vă, pentru o clipă, că vreau să stau de vorbă între patru ochi... Au plecat? întrebă ea, fără să deschidă ochii.

— Au plecat.

— Tata-socru n-a venit încă?

— Vine îndată. Ți-e mai rău?

— Nu, tot la fel... Iată ce voiam să spun... Eu, mamă-soacră, am să mor în scurtă vreme... O știe inima mea. Atâta sânge a curs din mine – cu nemiluita! Spune-i Dașkăi să pună la încălzit apă cât mai multă, când o să facă foc la cuptor... Și matale ai să mă speli, nu vreau s-o facă altcineva străin...

— Natalia! Drăguțo! Maica Precista cu tine! De ce vorbești de moarte? Dumnezeu e mare și cu milostivirea lui iar ai să te faci bine.

Cu o slabă mișcare a mâinii, Natalia o pofti pe soacră să nu mai vorbească și urmă ea:

— Lasă-mă să vorbesc, că mie-mi vine greu și aș vrea să spun multe... Iar mi se-nvârte capul... V-am spus despre apă? Asta înseamnă că sunt tare... Kapitonovna mi-a făcut-o mai demult, după masă, îndată ce am venit. S-a

speriat și dânsa sărmana... Of, ce de sânge a curs din mine... De-aș putea ajunge până dimineața... Puneți cât mai multă apă la încălzit... Vreau să fiu curată după ce-oi muri... Mamă-soacră, o să-mi puneți fusta verde, aia cu cusături la margine... Lui Grișa îi plăcea când o puneam... și bluză de poplin... este în cuțar deasupra, în colțul din dreapta, sub șal... Iar pe copii să-i ducă la ai noștri, când o să mor... N-ai vrea să trimiți după mama, să vină îndată?... Ar trebui de acum să încep a-mi lua rămas bun... Scoateți de sub mine... Totu-i ud...

Susținând-o pe sub șale, Ilinișna scoase așternutul și vârî cu greu altul. Natalia mai avu timp să șoptească:

— Întoarceți-mă... Și căzu în nesimțire.

Zorile albastre luceau în fereastră. Duniașka spălă donița și ieși în ogradă să mulgă vacile. Ilinișna deschise fereastra și răcoarea proaspătă, înviorătoare și iute a dimineții de vară năvăli în odaia plină de miros greu de sânge proaspăt și de gazorniță. Scuturați de vânt, stropi de rouă căzură de pe frunzele vișinului pe pervazul ferestrei: răsunară ciripelile celor dintâi păsări, muget de vaci, pocnituri groase și scurte de harapnic ciobănesc.

Natalia își veni în fire, deschise ochii, se linse cu vârful limbii pe buzele uscate, albe, fără niciun pic de sânge, ceru apă. Nu mai întreba nici de copii, nici de mamă. Totul se îndepărta pesemne de ea – pentru totdeauna...

Ilinișna închise fereastra și se apropie de pat. Cât de îngrozitor se schimbase Natalia într-o singură noapte! Cu o zi înainte, era ca un tânăr măr înflorit – frumoasă, sănătoasă, voinică – iar acum, obrații îi erau albi, mai albi decât creta dealurilor de la Don, nasul se ascuțise, buzele își pierduseră frăgezimea trandafirică, se făcuseră mai subțiri și acopereau parcă cu greu două semicercuri desfăcute de dinți. Numai ochii Nataliei își mai păstrau lumina de altădată, dar expresia lor era cu totul alta. Ceva nou, străin și înfricoșător se putea citi în privirea ei când, mânată de un nedeșluit îndemn, își ridica pleoapele albastrii și înconjura cu ochii odaia, oprindu-i o clipă asupra Ilinișnei...

La răsăritul soarelui, Pantelei Prokofievici se întoarse. Istovit de nenumăratele sale nopți fără somn și de truda necurmată de la spital, cu bolnavii de tifos și cu răniții, felcerul, om cu fața suptă, coborî din trăsură, se întinse, luă un pachet de pe bancă și intră în casă. Își scoase la intrare mantaua de ploaie și, aplecându-se peste parmaclâc, își spălă pe îndelete mâinile păroase, privind pe sub gene la Duniașka, în timp ce ea îi turna apă

din oală în căușul palmelor, și chiar îi făcu de două ori cu ochiul. Apoi intră în odaie și stătu acolo ca la vreo zece minute lângă Natalia, după ce-i rugase pe toți ceilalți să iasă afară.

Pantelei Prokofievici și Ilinișna așteptau în bucătărie.

— Ei, cum e? întrebă în șoaptă bătrânul, îndată ce ieșiră din odaie.

— Prost de tot...

— Singură a făcut-o?

— Singură a vrut-o... răspuse Ilinișna, ocolind întrebarea.

— Apă caldă, repede! porunci felcerul, scoțându-și pe ușă capul zbârlit.

În timp ce apa fierbea, felcerul trecu în bucătărie. Văzând privirea întrebătoare a bătrânului, făcu cu mâna un gest deznădăjduit.

— O să moară pe la amiază. O pierdere nemaipomenită de sânge. Nu-i nimic de făcut! Ați trimis de veste lui Grigori Panteleevici?

Fără să-i răspundă, Pantelei Prokofievici șchiopătă grăbit în tindă. Daria îl văzu cum intră sub șopron, în dosul secerătorii, și cum, lipindu-și capul de o grămadă de tizic vechi de anul trecut, bătrânul izbucni în hohote de plâns...

Felcerul mai zăbovi o jumătate de ceas, stând pe cerdac, moțai puțin sub razele soarelui, care se înălța, pe urmă – când samovarul dădu în clocot – intră din nou în odaie, făcu Nataliei o injecție de camfor, ieși afară și ceru lapte de băut. Înăbușindu-și cu greu căscatul, bău două pahare și spuse:

— Duceți-mă chiar acum înapoi. Am în staniță bolnavi și răniți, iar aci tot nu mai am ce căuta. În zadar! Cu dragă inimă l-aș ajuta pe Grigori Panteleevici, dar vă spun cinstit: nu pot să fiu de niciun folos. Ce putem face noi? Îi îngrijim pe cei bolnavi, dar n-am învățat încă să înviem morții. Pe femeia dumneavoastră au căsăpît-o atât de rău, încât nici nu mai are cu ce să trăiască... Are toată mitra sfâșiată, ruptă în bucăți. Se vede că bătrâna a lucrat cu un cârlig de fier. Orbecăim în beznă, ce să-i faci!

Pantelei Prokofievici mai zvârli în brișcă un braț de fân și-i zise Dariei:

— Ai să te duci tu. Și nu uita să adăpi iapa, când ai să cobori la Don.

Îi întinse felcerului plata, dar acesta nu primi, hotărât, și-l muștră:

— Mai mare rușinea, Pantelei Prokofievici, chiar numai să pomenești despre asta. Oameni suntem. Pentru ce să mă plătești? Nu, nu, nici să nu te gândești la așa ceva! Cu ce să-mi mulțumești? Nici să nu mai vorbim! Dacă ți-aș fi pus nora pe picioare, ei da, atunci era altă vorbă.

Dimineața, cam pe la șase, Natalia se simți mult mai bine. Ceru să i se dea apă ca să se spele, își pieptănă părul în fața oglinzii ținute de Duniașka și, privind la toți pe rând cu ochi în care clipea o lumină nouă și ciudată,

zâmbi în silă:

— Ei, acum o să mă fac bine! Dar ce spaimă am tras adineauri... Credeam... gata, s-a isprăvit cu mine... De ce dorm așa de târziu copiii? Du-te, Duniașka, de vezi dacă nu cumva s-au trezit!

Veni Lukinișna cu Gripașka. Privindu-și fiica, bătrâna începu să plângă, dar Natalia o întrebă cu o voce înfrigurată și muștrătoare:

— De ce plângi, mămuco? Nu stau chiar așa prost... Doar n-ați venit la înmormântarea mea... Ei, spune-mi, de ce plângi?

Gripașka îi dădu pe furiș un ghiont mamei, și aceasta, înțelegând în sfârșit totul, își șterse repede lacrimile și zise pentru a o liniști:

— Nu, fata mamei, mi-a venit să plâng așa, din prostie. Mi s-a strâns inima când te-am văzut... Tare te-ai schimbat...

O roșeață ușoară se ivi pe obrajii Nataliei, când auzi vocea lui Mișatka și râsul Poliușkăi.

— Chemați-i încoace! Chemați-i mai repede! rugă ea. O să se îmbrace mai pe urmă!...

Poliușka intră cea dintâi și se opri în prag, frecându-și cu pumnii ochișorii încă adormiți.

— S-a îmbolnăvit mămica... îi zise zâmbind Natalia. Vino la mine, sărăcuța mea!

Poliușka privi mirată pe cei mari, care ședeau tăcuți pe lavițe, apoi se apropie de maică-sa și o întrebă cu glas necăjit:

— De ce nu m-ai trezit? Și de ce s-au adunat dânșii, toți?

— Au venit să mă vadă... Pentru ce te-aș fi trezit?

— Ți-aș fi adus apă, aș fi stat lângă tine...

— Ei acum du-te, spală-te, piaptănă-te, roagă-te lui Dumnezeu și apoi vino să stai cu mine.

— Dar la masă, te scoli?

— Nu știu. Mi se pare că nu.

— Ei, atunci îți aduc eu mâncarea, mămuco! Da?

— Leit tăticul ei, numai că inima nu e ca a lui, e mai puțin împietrită... zise cu un zâmbet slab Natalia, lăsându-și capul pe pernă și trăgându-și pătura peste picioare.

După un ceas se simți mai rău. Făcu un semn cu degetul, chemând copiii să vină mai aproape, îi îmbrățișă, îi binecuvântă cu semnul crucii, îi sărută și o rugă pe Lukinișna să-i ducă la ea. Lukinișna spuse Gripașkăi să plece înainte cu copiii și rămase lângă fiică-sa.

Natalia închise ochii și vorbi ca într-o aiurare:

— Așa că tot n-am să-l văd... Apoi, ca și cum și-ar fi amintit ceva, își ridică brusc capul și ceru: Să-l aduceți îndărăt pe Mișatka!

Gripașka se ivi cu fața plânsă, împinse băiatul înăuntru și rămase în bucătărie, bocindu-se încetișor.

Cu mutrișoara posomorâtă și cu căutătura neprietenoasă a Melehovilor, Mișatka se apropie sfios de pat. Schimbarea atât de bruscă de pe chipul maică-sii o făcea aproape de nerecunoscut, aproape străină. Natalia își trase băiețașul spre ea și simți bătăile inimii mici a lui Mișatka, ca o vrăbiuță prinsă în pumni.

— Apleacă-te către mine, puișorule! Mai aproape! îl rugă Natalia.

Îi șopti ceva la ureche, apoi îl feri ușor la o parte, privi scormonitor în ochii lui, își strânse buzele tremurătoare și, înfripând în silă un zâmbet chinuit, dureros, întrebă:

— N-ai să uiți? Îi spui?

— N-am să uit...

Mișatka apucă degetul arătător al mamei, îl strânse în pumnișorul său cald, îl ținu așa un minut și-i dădu drumul. Plecă de la pat, călcând în vârful degetelor, fără să știe de ce, și ținând brațele în cumpănă...

Natalia îl petrecu cu privirile până la ușă, apoi se întoarse tăcută la perete.

La amiază muri.

17

Multe lucruri chibzuite și își adusese aminte Grigori în cele două zile și două nopți de drum, de pe front până la Tatarski... Ca să nu rămână în stepă singur cu durerea lui, cu gândul mereu la Natalia, luase cu el pe Prohor Zîkov. Îndată ce părăsiră cantonamentul sotniei, Grigori începu să vorbească despre război, își aminti cum luptase în Regimentul 12, pe frontul austriac, cum fusese în România, cum se bătuse cu nemții. Vorbea neîncetat și, tot pomenind despre fel de fel de întâmplări năstrușnice câte se petrecuseră cu camarazii de regiment, râdea mereu...

În naivitatea sa, Prohor îi arunca la început lui Grigori priviri nedumerite, minunându-se de vorbăria aceasta neobișnuită la el; abia târziu de tot, își dădu seama că Grigori caută să se abată de la gândurile lui amare, amintindu-și mereu despre vremile trecute, și începu să țină și el hangul, poate chiar cu prea mult zel. Povestind cu toate amănuntele cum stătuse o dată în spitalul de la Cernigov, se uită la Grigori, și deodată văzu

cum îi curg șiroaie de lacrimi pe obrajii înnegriți... Mânat de o simțită înțelegere a durerii, o bucată de vreme Prohor rămase la câțiva stâneni în urmă; apoi se apropie iarăși de Grigori și încercă să aducă vorba despre lucruri străine și cu totul neînsemnate, dar Grigori își istovise bolnava nevoie de vorbă. Merseră la trap până la amiază, tăcuți, scară la scară.

Grigori se grăbea nebunește. Cu toată căldura, își mâna calul la trap larg sau în galop și numai rareori îl îngăduia la pas. Abia la amiază, când razele soarelui, aproape verticale, începură să ardă nemilos, Grigori se opri într-o râpă, scoase șaua de pe cal, îl lăsă să pască, își găsi un loc răcoros, se culcă acolo și rămase cu fața în jos până când se mai potoli căldura. Și numai o dată au dat cailor ovăz, căci Grigori nu-i lăsa nici să stea și nici să se hrănească atâta cât era nevoie – încât chiar și caii lor, obișnuiți cu drumurile lungi, slăbiră văzând cu ochii spre sfârșitul celei dintâi zile de călătorie și nu mai mergeau cu aceeași voioșie ca la început. „N-ar fi de mirare să ne prăpădim caii, își zicea mânios Prohor. Cine mai călărește așa? Lui ce-i pasă? Dracul să-l ia! Își omoară calul și îndată își găsește altul, dar eu de unde să-l iau? Cu galopul lui, o să ne pomenim siliți s-o întindem pe jos, de la depărtarea asta, până la Tatarski – sau cu vreo căruță!”

A doua zi dimineața, după ce ajunseră lângă un sat din stanița Fedoseevskaia, își pierdu răbdarea și vorbi către Grigori:

— S-ar zice că n-ai fost gospodar în viața ta... Spune și tu: cine mai gonește așa, zi și noapte, fără popas? Uite numai în ce hal de vlăguiți au ajuns caii. Lasă să-i hrănim măcar pe înserate, așa cum se cuvine.

— Dă drumul la pas, să nu rămâi în urmă, zise Grigori cu gândurile în altă parte.

— Nu pot să merg într-un pas cu tine, calul meu e obosit din cale-afară. Nu s-ar putea să ne odihnim?

Grigori nu răspunse. Mai călăriră la trap timp de vreo jumătate de ceas, fără să schimbe o singură vorbă; după aceea, Prohor rosti hotărât:

— Trebuie să-i lăsăm să răsuflă nițel! Altfel nu merg mai departe! Auzi?

— Dă-i drumul, zi-i înainte!

— Până când, înainte? Până când va cădea cu copitele în sus?

— Vorba!

— Fie-ți milă, Grigori Panteleevici! Nu vreau să-mi jupoi calul, dar văd că tot acolo o să ajungem...

— Ei bine, naiba să te ia! Oprește, caută un loc, cu iarba mai bună.

Telegrama, care făcuse ocolul stanițelor din districtul Hopior în

căutarea lui Grigori, îl găsisese prea târziu... Grigori a ajuns acasă a treia zi după ce Natalia fusese înmormântată. Descălecă lângă portiță, o îmbrățișă în treacăt pe Dunișka, care îi sărise în întâmpinare sughițând de plâns, și o rugă, încruntându-se:

— Plimbă calul binișor... Și nu mai plânge! Apoi se întoarse către Prohor: Du-te acasă! Dacă o să am nevoie de tine, te chem.

Ținând de mâini pe Mișatka și pe Poliușka, Ilinișna ieși pe treptele casei să-și întâmpine fiul.

Grigori îi apucă în brațe pe amândoi copiii și le zise cu vocea tremurată:

— Numai să nu plângeți! Numai fără lacrimi! Dragii mei! Ați rămas orfani... Da, da... Ne-a părăsit mama...

Și, stăpânindu-se cu mare greutate să nu izbucnească el în plâns, intră în casă și își salută tatăl.

— N-am știut s-o păstrăm... zise Pantelei Prokofievici și se grăbi să iasă șchiopătând în tindă.

Ilinișna îl duse pe Grigori în odaie și-i povesti timp îndelung. La început nu voia să-i spună tot, dar Grigori o întrebă:

— Nu știi de ce s-a hotărât să nu nască?

— Știu.

— Ei?

— A fost în ajun la aia a ta... la Axinia, și că i-a povestit totul...

— Aha... așa? Grigori roși și-și lăsă ochii în jos.

Târziu, ieși din odaie, palid și îmbătrânit; abia mișcându-și buzele vinete, tremurătoare, se așeză lângă masă și mângâie îndelung copiii, urcându-i pe genunchi, apoi scoase din cartușieră o bucățică de zahăr cenușie de praf și, spărgând-o în două cu cuțitul în palmă, zâmbi vinovat:

— Atâtea dulciuri m-am învrednicit să am pentru voi... Așa tată aveți!... Ei, acum dați fuga afară și chemați-l pe bunicul.

— Mergi la mormânt? întrebă Ilinișna.

— Ceva mai târziu... Morții nu se supără... Ce-a făcut Mișatka? Dar Poliușka?

— În ziua întâi au plâns mult, mai cu seamă Poliușka... Acum nici nu pomenesc despre dânsa când suntem lângă ei, parcă s-ar fi înțeles. Dar noaptea trecută l-am auzit pe Mișatka cum plângea încet de tot... Și-a vârât capul sub pernă, ca să nu-l audă nimeni... Am venit la el și-l întreb: „Ce ai, dragul babei? Poate vrei să dormi lângă mine?” Iar el zice: „Nu, bunicuțo, poate că am scâncit așa, numai în vis”... Vorbește-le, mângâie-i... Ieri dimineață i-am auzit cum stăteau în tindă și vorbeau între ei. Poliușka zice:

„Are să vie îndărăt la noi. E tânără, și tinerii nu mor de tot.” Ce pot să știe ei, sărmanii copii, dar inimioarele tot îi dor, parc-ar fi mari... Te pomenești că ți-e foame? Stai, că o să-ți aduc ceva de mâncare; de ce nu spui?

Grigori intră în odaie. Îi era ca și cum ar fi pătruns acolo pentru întâia oară. Privi atent pereții, și ochii i se opriră asupra patului așezat cu grijă, cu pernele bătute bine, groase. În patul acesta murise Natalia, de acolo se auzise pentru cea din urmă oară glasul ei... Grigori o văzu în gând cum își ia rămas bun de la copii, cum îi sărută și, poate, cum îi binecuvântează – și simți din nou în inimă un junghi dureros, iute; îl potopi iarăși un vâjâit surd în urechi, ca și în clipele când citea telegrama.

Toate mărunțișurile din casă îi aduceau aminte de Natalia. Aceste amintiri erau chinuitoare și neîndurate. Fără să știe de ce, Grigori trecu prin toate odăile și ieși grăbit, aproape în fugă, afară, pe scară. Durerea din inimă se făcea tot mai arzătoare. Fruntea i se scaldă în sudoare. Coborî treptele, strângând speriat cu mâna partea stângă a pieptului, și-și zise în gând: „Mi-am trăit traiul...”

Duniașka plimba calul prin ogradă. Lângă hambar, calul se împotrivi, se opri, mirosi pământul și, cu gâtul întins, cu buza de sus ridicată, descoperindu-i dinții galbeni, sforăi și începu să-și îndoiaie greoi picioarele dinainte. Duniașka îl trase de dârlogi, dar calul, fără să se supună, începu să se culce.

— Nu-l lăsa să se culce! strigă din grajd Pantelei Prokofievici. Ce, nu vezi că are șaua pe el? De ce nu i-ai scos-o, toanta dracului?!

Fără grabă, cu luare-aminte la tot ce se petrecea în pieptul său, Grigori se apropie de cal, îi scoase șaua și, făcând o efortare, îi zâmbi Duniașkăi.

— Ei, tot așa strigă tata?

— Ca întotdeauna, zâmbi Duniașka.

— Mai plimbă-l nițel, surioară.

— S-a uscat. Dar fie, îl mai plimb.

— Și lasă-l să se tăvălească, nu-l împiedica.

— Da, frățioare... Te doare rău inima?

— Și tu vei fi crezând că nu? răspunse cu glas înăbușit Grigori.

Cuprinsă de milă, Duniașka îl sărută pe umăr și, fâstâcindu-se până la lacrimi, își întoarse repede fața, apoi îndreptă calul spre ocolul vitelor.

Grigori se duse la bătrân. Pantelei Prokofievici curăța cu grijă gunoiul din grajd.

— Uite, pregătesc locuința pentru calul tău.

— De ce nu mi-ai spus? Aș fi putut să curăț și eu.

— Ei, asta-i bună! Dar eu, ce, sunt damblagiu? Nu, frate, sunt ca o pușcă cu cremene. N-o să mă stric niciodată! Tot mai alerg, cum pot. Am de gând să mă duc mâine să cosesc grânele... Ai să stai mult?

— O lună de zile.

— Bună veste! Mergem la câmp? La muncă, o să-ți vie mai ușor...

— La fel m-am gândit și eu.

Bătrânul aruncă furca jos, își șterse cu mâneca sudoarea de pe frunte și zise, cu o inimoasă pornire în glas:

— Mergem în casă, să stai la masă. De durere n-ai încotro să fugi... N-ai unde să te ascunzi. Ce să-i faci? Așa e...

Ilinișna aduse la masă, scoase un prosop curat. „Altădată, Natalia mă îmbia”, gândi din nou Grigori. Ca să nu-și dea pe față durerea, începu să mănânce de zor. Aruncă o privire recunoscătoare bătrânului, când acesta aduse din cămară o oală cu rachiu de casă, astupată cu un șomoioag de fân.

— Hai s-o pomenim pe răposata, să-i fie țărâna ușoară! rosti cu tărie Pantelei Prokofievici.

Goliră paharele. Bătrânul nu întârzie să toarne din nou și oftă:

— Într-un an, doi oameni a pierdut familia noastră... Moartea ne-a îndrăgit casa...

— Te rog, tată, să nu mai vorbim despre asta! îl rugă Grigori.

Își goli paharul pe nerăsuflăte, mestecă îndelung o bucată de pește uscat, tot așteptînd că alcoolul să i se urce la cap și să-i risipească gândurile, care nu-i dădeau pace.

— Anul ăsta grânele sunt strașnic de frumoase. Iar lanul nostru este mai frumos ca toate! zise Pantelei Prokofievici, lăudându-se. În lăudăroșenia lui, în tonul cuvintelor sale, Grigori simți ceva nefiresc, tras de păr.

— Dar grâul?

— Grâul? E nițel atins de ger, dar a ieșit bun, câte treizeci și cinci, patruzeci de puduri la deseatină. Cel de primăvară s-a făcut minunat la cine a apucat să-l semene; noi însă, din păcate, nici n-am avut când s-o facem. Dar nu-mi pare rău! Ce să faci cu grânele acum, în vremurile asta de pustiire? La Paramonov n-ai să le duci, iar în hambare n-ai să le păstrezi. Când o să vie frontul mai aproape, o să ia tovarășii totul, de parcă nici n-a fost. Dar n-avea grijă, chiar și fără cele de anul ăsta, mai avem pentru vreo doi ani. Avem, slavă Domnului, în hambare cât poștești, și mai avem și în altă parte... Bătrânul clipi șiret din ochi și urmă: Întreab-o pe Dașka câte grâne am mai dosit pentru zile negre! O groapă adâncă, cât înălțimea ta, și o dată și jumătate lățime, am umplut-o până sus! Viața asta blestemată ne-

a mai sărăcit nițel, că am fost și noi gospodari ca lumea... Bătrânul râse zgomotos de propria lui glumă, ca un om băut, dar peste o clipă își netezi cu demnitate barba și zise, serios și grav: Poate că te gândești la soacră-ta? Ei, află că n-am uitat de ea și am ajutat-o la nevoie. Într-o zi, nici n-a avut timp să spuie totul, și a doua zi am umplut un car cu grâu, știi, fără să mășor – și l-am dus la ea. Răposata Natalia a fost tare mulțumită, chiar au podidit-o lacrimile când a aflat... Hai, fiule, să mai tragem câte unul! Altă bucurie n-am, doar tu mi-ai rămas!

— Ei bine, hai, încuviință Grigori, ducându-și paharul mai aproape.

În clipa aceea veni Mișatka și se apropie sfios de masă. Se cățără pe genunchii lui tătâne-său și, cuprinzându-i cu stângăcie gâtul cu mâna stângă, îl sărută tare pe buze.

— Ce-i cu tine, copilule? întrebă mișcat Grigori, privind în ochii împăienjeniți de lacrimi ai băiatului și ținându-și răsuflarea, ca să nu sufle în fața fiului duhoarea de rachiu.

Mișatka răspunse încetișor:

— Când mămica zăcea în odaie... Și când era încă vie, m-a chemat și mi-a spus să-ți zic așa: „Când are să vie tata, să-l săruți din partea mea și să-i spui să vă iubească...” Și a mai spus ceva, dar am uitat...

Grigori își puse paharul la loc și se întoarse la fereastră.

O tăcere apăsătoare cotropi odaia și ținu multă vreme.

— Mai bem? întrebă încet Pantelei Prokofievici.

— Nu vreau.

Grigori îl coborî pe Mișatka de pe genunchi, se sculă și se duse în tindă.

— Stai, băiete, dar carnea? Avem și o găină fiartă, și clătite!

Ilinișna sări la cuptor, dar Grigori ieșise afară. Ușa se închise cu vuiet...

Umblând fără rost prin ogradă, Grigori cercetă țarcul de vite, grajdul, se uită la cal și se gândi: „Ar trebui să-l scald”. Apoi se abătu sub șopronul magaziei. Lângă secerătoarea pregătită pentru câmp, văzu pe jos surcele de pin, talaj, o bucătică de scândură tăiată pieziș. „Tata a făcut aci coșciugul pentru Natalia”, își zise Grigori și o luă grăbit îndărăt spre casă.

La stăruințele feciorului, Pantelei Prokofievici se pregăti în grabă de plecare, puse caii la secerătoare, luă un poloboc cu apă, și noaptea au plecat amândoi la câmp, el împreună cu Grigori.

fiindcă se obișnuise cu dânsa în cei șase ani de trai împreună, ci și pentru că se simțea vinovat de moartea ei. Dacă Natalia și-ar fi împlinit amenințarea și ar fi plecat la maică-sa, luând copiii cu dânsa, și dacă ar fi murit acolo, plină de ură clocotitoare și neîmpăcată pentru soțul necredincios, Grigori probabil n-ar fi simțit cu atâta tărie pierderea îndurată și, în orice caz, pocăința nu l-ar fi chinuit cu atâta înverșunare. Dar știa din cele povestite de Ilinișna că Natalia îi iertase totul, că-l iubea și că numai despre el pomenise până în clipa cea din urmă. Aceasta îi sporea suferințele, îi împovăra cugetul cu o neiertătoare mustrare, făcându-l să judece altfel trecutul și purtarea sa vinovată...

Trecuse vremea când Grigori nu simțea altceva pentru nevasta sa în afară de o nepăsare rece și chiar de dușmănie. În anii din urmă, începuse să se poarte altfel cu ea, și această schimbare față de Natalia s-a petrecut mai ales din pricina copiilor.

La început, Grigori n-avea nici pentru dânșii acel simțământ adânc de tată, care i se ivise în suflet numai în ultimul timp. Ori de câte ori venea pentru scurt timp de pe front acasă, se juca cu ei și-i mângâia ca din datorie și pentru a face pe placul mamei, dar nu simțea nicio nevoie să facă asta; mai mult încă, nici nu putea s-o privească pe Natalia, în zbuluciumul fierbinte al simțământelor ei de mamă, fără un simț de mirare și de neîncredere. Nu înțelegea cum putea iubi cineva cu atâta uitare de sine aceste ființe mici și țipătoare, și nu o dată o lua în răs și-i spunea cu necaz nevastei, când încă îi alăpta: „De ce sari ca o turbată? Nici n-a apucat să țipe, și tu sari la el. Lasă-l să se bosumfle și să țipe, n-are să fie nicio pagubă!” Copiii îi răspundeau cu o nepăsare tot atât de mare, dar, pe măsură ce creșteau, le creștea și simțirea care-i lega de tatăl lor. Iubirea de copil îi trezi și lui Grigori un simțământ reciproc, care, ca o flacăra, se răsfrânse și asupra Nataliei.

După ce o rupsesse cu Axinia, nicidecum Grigori nu s-a mai gândit cu tot dinadinsul să se despartă de soție și nicidecum nu credea că Axinia ar fi putut fi o a doua mamă pentru copiii lui – nici atunci când se întâlneau din nou cu ea. N-ar fi avut nimic împotriva să trăiască cu amândouă, iubindu-le pe fiecare în chip deosebit, dar acum, după ce-și pierduse nevasta, simți un fel de dușmănie și o ură surdă împotriva Axiniei pentru că trădase legăturile lor și o împinsese astfel pe Natalia în mormânt.

Cu toată înverșunarea lui Grigori să-și uite durerea acolo, pe câmp, gândurile lui se întorceau mereu la același lucru. Se istovea în muncă, trudind ore în șir fără să se dea jos de pe secerătoare, dar nu putea să scape

de amintirea Nataliei; din tainițe nebănuite ale cugetului se desfăceau tresăriri, înviind trecutul de mult uitat, felurite episoade din viața trăită împreună – unele cu desăvârșire neînsemnate – tot ce-și vorbeau... Era de ajuns să dea frâu liber acestor credincioase amintiri, și de îndată chipul viu, zâmbitor al Nataliei răsărea în fața lui. Își amintea silueta ei, mersul, felul de a-și potrivi părul, zâmbetul, învăluirile vocii.

A treia zi, începură să secere orzul. Pe la mijlocul zilei, când Pantelei Prokofievici opri caii, Grigori coborî de pe scăunelul secerătorii, puse într-o parte furca cu coada scurtă și zise:

— Tată, vreau să mă duc puțin pân-acasă.

— Pentru ce?

— Parcă mi-e dor de copii...

— Bine, du-te, încuviință cu dragă inimă bătrânul. Iar noi, între timp, vom face căpițe.

Grigori își deshămă îndată calul, îl încalecă și o luă în pas spre drumul mare, prin miriștea galbenă și țepoasă. „Spune-i să vă iubească!”, răsuna glasul Nataliei în urechile lui. Închise ochii, scăpă dârlogii din mână și, cufundat în amintiri, lăsă calul să meargă de-a dreptul peste câmp.

Nori rari, împrăștiați de vânt, rămăseseră aproape nemișcați pe cerul albastru-închis. Ciorile umblau pe miriște, legănându-se în mers. Ședeau pe căpițe cârduri întregi, cele bătrâne hrănindu-le cu grăunțe pe cele tinere, cu penele abia crescute și care nu căpătaseră încă siguranță în zbor. Le dădeau hrana din cioc în cioc. Lanurile secerate răsunau de cârâitul aspru al negrelor stoluri.

Calul lui Grigori se îndemna să meargă tot pe marginea potecii, rupea din mers câte un lăstar de sulfină și-l mesteca, zângănind din zăbală. De vreo două ori se opri și necheză, zărind alți cai în depărtare, și atunci Grigori, trezindu-se din gândurile lui, îl zorea privind cu ochi străini și stepa, și drumul prăfos, șirurile galbene ale căpițelor și fâșiile cafenii-verzui de mei în plină pârgă.

Când Grigori sosi acasă, se înființă îndată Hristonea, cu mutra posomorâtă, și, în ciuda zăpușelii de afară, îmbrăcat într-un veston englezesc de postav, cu pantaloni largi. Veni sprijinindu-se într-un uriaș băț de frasin, proaspăt cojit. Salută.

— Am venit să te văd. Am auzit despre durerea ta. Va să zică, ați înmormântat-o pe Natalia Mironovna?

— Cum ai putut să vii de pe front? îl întrebă Grigori, prefăcându-se că nu i-a auzit întrebarea și privind cu plăcere făptura greoaie, puțin adusă de

spatie, a lui Hristonea.

— M-au învoit ca să mă vindec, după ce am fost rănit. M-au atins două gloanțe în burtă, amândouă deodată. Sunt și acuma tot aici, lângă mațe, acolo unde s-au oprit, afurisitele! D-aia umblu cu cârja, vezi?

— Dar unde te-au spârcurit?

— Lângă Balașov.

— L-ați luat?... Și cum te-a atins?

— Mergeam la atac... Am cucerit Balașovul și Povorino. Am fost și eu.

— Hai, povestește. Cu cine faci slujba, la ce unitate și cine din sat mai este acolo cu tine? Stai jos, uite și tutunul.

Grigori era bucuros să vadă un om nou, să stea de vorbă despre lucruri străine, care n-aveau nimic cu cele ce se petreceau în sufletul lui; Hristonea făcu dovadă de oarecare pricepere a oamenilor, dându-și seama că Grigori nu prea are nevoie de mila lui, și începu să povestească voios, dar cu glas mai încet, despre cucerirea Balașovului și despre rănirea sa. Scoțând fum din țigara de o mărime neobișnuită, istorisi cu o voce groasă de bas.

— Mergeam descălecați prin floarea-soarelui. Ei băteau, va să zică, cu mitraliere și cu tunurile și, se înțelege, cu puștile. Pe mine mă vede de departe, merg printre oameni ca un gânsac printre găini; hehei, cât nu m-am aplecat! Dar tot m-au găsit gloanțele. Și noroc că sunt cam înalt, că dacă eram mai mic mi-ar fi nimerit drept în cap! Erau, adică, la capătul puterii lor, dar mă izbiră atât de vârtos, încât mi-a clocotit totul în burtă, și erau fierbinți amândouă, dracu' să le ia, ca scoase din cuptor... Am pipăit cu mâna și le-am simțit în mine, cum se rostogolesc sub piele, ca niște umflături, unul la o palmă de celălalt. Bun, le-am pipăit cu degetele și am căzut jos. Mă gândesc: „Proastă glumă, fir-ar a mă-sii cu glume d-astea! Nu, mai bine rămân culcat, că te pomenești cu unul mai iute, și o să mă găurească cu totul.” Stau și stau. Din când în când le pipăi, gloanțele adică. Sunt tot acolo, unul aproape de altul. Și atunci m-am speriat: „Dar dacă mi s-or băga, ticăloasele, în burtă? O să se rostogolească acolo printre mațe, și cum o să le găsească doftorii? N-o să am nicio plăcere. Că trupul de om, chiar și al meu, e moale; o să se vâre gloanțele în mațul cel mai de seamă și atunci, poftim, umblă cu ele ca cu niște zurgălăi de poștă! O să-mi strice toate rosturile.” Zac eu așa, am rupt o roată de floarea-soarelui, mănânc semințe și tot mă rodea frica. Lanțul nostru a înaintat mai departe. Și când am luat Balașovul ăla, m-am înființat acolo și eu... Am zăcut la spitalul de la Tișanskaia. Era acolo un doftor, sprinten ca un vrăbioi. Mă tot îndemna: „Hai să-ți scot gloanțele afară!” Dar nici eu nu-s prost. Îl întreb:

„Blagorodnicia voastră, dar pot ele să mi se vâre mai în burtă?” „Nu, zice, nu pot!” Păi atunci, mi-am zis, n-o să las să mi le scoată! Las, că vă cunosc cum sunteți: mi le scoate, și nici n-apucă pielea să-mi crească la loc – hai înapoi, la unitate! „Nu, zic, blagorodnicia voastră, nu mă las. E chiar mai interesant așa. Vreau să le duc acasă și să le arăt nevastei, că pe mine nu mă supără, n-au cine știe ce greutate...” M-a ocărât, dar tot mi-a dat drumul pe o săptămână.

Grigori ascultă zâmbind povestirea naivă și întreabă:

— Unde ai nimerit tu, la ce regiment?

— Regimentul 4, de strânsură.

— Mai este acolo cineva de la noi din sat?

— Sunt destui: Anikușka Scapetul, Beshlebnov, Koloveidin Akim, Miroșnikov Siomka, Gorbaciov Tihon.

— Ei, și cum o duc cazacii? Sunt mulțumiți?

— Se plâng de ofițeri, adică. Ne-au dat niște ticăloși, de nu mai poți trăi de răul lor! Și aproape toți sunt din Rusia, niciun cazac.

Povestind toate acestea, Hristonea întindea mânecele scurte ale vestonului și privea cu mirare, ca și cum nu și-ar fi crezut ochilor, postavul bun și păros al pantalonilor englezești, netezindu-l pe genunchi.

— Dar bocanci, adică, n-au găsit pe piciorul meu! se tângui el, gânditor. În țara englezească, oamenii lor n-au așa ditamai picioarele... Noi semănăm grâu și el ne hrănește, dar dâșii n-au decât secară, ca în Rusia. Cum să aibă așa picioare? Ne-au îmbrăcat, ne-au încălțat toată sotnia, ne-au adus țigări parfumate, dar tot e urât...

— Ce e urât? întrebă Grigori.

Hristonea zâmbi și răspunse:

— E frumos să privești din afară, dar înăuntru e urât. Știi, cazacii iar nu vor să lupte. Din războiul ăsta, adică, n-are să iasă nimic. Spune lumea că n-are să meargă peste hotarul Hopiorului...

Grigori îl petrecu puțin pe Hristonea; apoi, după o scurtă chibzuială, hotărî: „Mai stau vreo săptămână și plec pe front. Aici, te prăpădești de urât!” Rămase până seara acasă. Aducându-și aminte propria lui copilărie, meșteșugi pentru Mișatka o morișcă de vânt făcută din stuf și o plasă din păr de cal pentru prins vrăbii, iar pentru Poliușka făcu un cărucior cu roțițe, care se puteau învărti, și cu oiștea frumos împodobită. Încercă chiar să-i facă și o păpușă din cârpe, dar nu izbuti mare ispravă. Mogâldeața de cârpe căpătă chip și asemănare de păpușă numai cu ajutorul Duniașkăi.

Copiii, față de care Grigori nu-și arătase niciodată atâta dragoste, priviră

la început cu neîncredere născocirile lui, dar în cele din urmă nu-l mai părăseau nicio clipă. Seara, când Grigori se pregătea să plece la câmp, Mișatka îi zise, stăpânindu-și lacrimile:

— Da-a... așa ai fost totdeauna! Vii pentru puțină vreme și iar ne lași singuri... Ia-ți și plasa, și morișca, și pârlitoarea, ia tot! N-am nevoie de nimic!

Grigori cuprinse mânuțele băiețașului în mâinile sale mari și-i zise:

— Dacă-i așa, hai să facem altfel! Tu ești cazac și ai să mergi cu mine la câmp; vom cosi orzul, îl vom face căpițe, și ai să stai cu bunicul pe secerătoare, vei mâna caii. Heei! Câți greieri sunt acolo în iarbă. Câte păsări de toate soiurile prin tufe! Iar Poliușka o să rămână la gospodărie, cu bunica. Ea n-are de ce să se supere pe noi. E treaba ei de fetiță să măture pe jos, să aducă bunicii apă din Don cu căldărușa și câte cele treburi femeiești mai au ele! Vrei?

— Cum de nu? strigă încântat Mișatka. Ochii îi sclipeau la vestirea atâtor desfătări.

Ilinișna încercă să se împotrivească.

— Unde vrei să-l duci? Ce-ai mai născocit și tu fără să te gândești, drăcia dracului! Și unde are să doarmă? Și cine are să-l păzească acolo? Doamne ferește, o să se apropie de cai și o să-l lovească cu piciorul, sau o să-l muște vreun șarpe. Nu mai pleca cu tata, puiul babei, rămâi acasă! Își îndemnă ea nepoțelul.

Dar ochii lui scăpărau și se aprinseră de îndârjire, leit cu ai bunicului Pantelei când se mânia; își încleștă pumnișorii și strigă cu glas ridicat, ciudos și plângător în aceeași vreme:

— Taci, babo!... Află că tot am să plec! Tăticule dragă, nu te potrivei ei!

Râzând, Grigori își luă fiul în brațe și o liniști pe Ilinișna:

— Are să doarmă cu mine. Vom merge la pas, doar n-am să-l scap jos. Pregătește, mamă, hăinuțe pentru el și nu-ți fie frică, o să-l păzesc bine, iar mâine seară îl aduc viu, teafăr, acasă.

Așa se legase prietenia între Grigori și Mișatka.

În cele două săptămâni petrecute în Tatarski, Grigori n-o văzu pe Axinia decât de trei ori și numai în treacăt. Cu cumpătul și ascuțimea ei de minte, ocoli întâlnirile cu el, înțelegând că e mai sănătos să nu se nimerească în calea lui. Ghicise, cu simțul de femeie, starea lui sufletească și-și dădu seama că orice imprudentă și neprielnică dovadă a simțămintelor ei îl poate ridica împotriva-i, aruncând o umbră neagră asupra a tot ce era în urma lor. Aștepta ca tot Grigori să înceapă cel dintâi. Acest lucru se

întâmplă cu o zi înainte de plecarea lui pe front. El se întorcea pe înserate de la câmp, cu un car de grâu, și lângă ulicioara din marginea satului o întâlnește pe Axinia. Ea îi dădu seara bună din depărtare și zâmbi ușor. Zâmbetul ei era plin de așteptare și de neliniște. Grigori răspunse la binețe, dar nu putu să-și vadă de drum fără să-i spună și el măcar o singură vorbă.

— Ce mai faci? întrebă, trăgând de hățuri și mai încetinind mersul lin al cailor.

— Bine, mulțumesc, Grigori Panteleevici.

— Dar unde ai fost de nu te-am văzut?

— La câmp... Mă zbat singură cu gospodăria.

Mișatka se afla în car alături de Grigori, și poate că aceasta fu pricina pentru care Grigori nu-și opri caii și nu mai urmă vorba cu Axinia. Mai trecu câțiva stânjeni, când își auzi numele strigat, și se întoarse. Axinia stătea lângă pârleaz.

— Ai să stai mult în sat? întrebă ea, cu sufletul la gură, rupând petalele unei flori de romaniță.

— Plec zilele astea.

Se simțea că Axinia avea de gând să mai întrebe ceva; se fâstâci o clipă, nu zise nimic, flutură din mână și plecă grăbită la izlaz, fără să se întoarcă.

19

Cerul era perdeluit de nori. O ploaie mărunță cernea ca prin sită. Iarba nouă, buruienile și tufele de porumbar împrăștiate prin stepă luceau ude.

Grozav de necăjit de plecarea prea repede din sat, Prohor mergea tăcut și tot drumul nu schimbă nicio vorbă cu Grigori. După ce au lăsat în urmă satul Sevastianovski, se întâlnește cu trei cazaci călări. Mergeau cot la cot, vorbind ațățat și lovindu-și din când în când caii cu tocurele cizmelor. Unul din ei, om în vârstă și cu barba roșcată, îmbrăcat cu suman cenușiu din postav de casă, îl recunosc de departe pe Grigori și zise tare tovarășilor săi de drum: „E Melehov, fraților!” și, ajungând în dreptul lui, își struni calul.

— Să trăiești, Grigori Panteleevici! îl salută el.

— Noroc! răspunse Grigori, silindu-se în zadar să-și aducă aminte unde anume mai văzuse pe cazacul acesta cu barba roșcată și cam ursuz la înfățișare.

Pesemne fusese înaintat de curând horunji și, ca să nu fie luat drept cazac de rând, își pusese epoleții proaspeți chiar pe umerii sumanului.

— Nu mă recunoști? întrebă el, venind mai aproape și întinzându-și

mâna lată, acoperită de părul roșu ca focul.

Duhnea cumplit a rachiu; pe fața acestui proaspăt horunji se citea fudulia fără istețime – se vădea în ochii mici și albaștri, în zâmbetul plin de sine al buzelor strâmbe sub mustața roșcată.

Înfățișarea caraghioasă a acestui ofițer cu suman îl înveseli pe Grigori. Fără să-și ascundă batjocura din glas, răspunse:

— Nu, nu te recunosc. Se pare că m-am întâlnit cu tine atunci când erai încă ostaș de rând... Abia acum te-au înaintat?

— Ai nimerit! Abia acum o săptămână. Ne-am întâlnit la Kudinov, la statul-major, de ziua Bunevestiri, mi se pare. M-ai scăpat atunci de o mare belea, adu-ți aminte! Hei, Trifon! Mergeți încet înainte, o să vă ajung din urmă! strigă bărbosul cazacilor ce se opriseră ceva mai încolo.

Grigori își aduse în sfârșit cu anevoie aminte de împrejurările în care îl văzuse pe acest ofițer roșcat, își aminti și porecla sa: „Semak”, și părerea ce-o avea despre el Kudinov: „Trage, afurisitul, fără greș! Omoară cu arma iepurii în fugă, e viteaz în luptă și bun cercetaș, dar minte la el, nici cât la un plod de-o șchioapă.” În timpul răscoalei, pe când era comandant de sotnie, acest Semak făcuse nu mai știa ce ispravă, pentru care Kudinov avea de gând să-i dea o aspră pedeapsă, dar Grigori pusese o vorbă pentru el; Semak fusese iertat și-și păstrase comanda sotniei.

— Vii de pe front? întrebă Grigori.

— Chiar așa! Merg în concediu de la Novohopiorsk. Am făcut un ocol de vreo sută cincizeci de verste: m-am abătut pe la Slașciovskaia, am acolo niște rude. Eu țin minte binele pe care ți-l datorez, Grigori Panteleevici! Fă-mi plăcere, vreau să-ți fac cinste: am în saci două sticle de spirt curat. Hai să le dăm gata chiar acum!

Grigori refuză hotărât, însă primi o sticlă de spirt în dar.

— Să vezi ce mai praznic a fost acolo! Și cazacii, și ofițerii s-au umplut de bogăție! povestea lăudăros Semak. Am fost la Balașov. L-am cucerit și, întâi și întâi, ne-am repezit spre calea ferată – plină de trenuri, nicio linie liberă; într-un vagon zahăr, în al doilea echipament, în al treilea alte lucruri! Unii cazaci au luat până la patruzeci de rânduri de haine! Iar pe urmă, când au început să-i scuture pe ovrei, aveai de ce râde, zău! Unul mai dibaci din plutonul meu s-a învărtit de optsprezece ceasuri de buzunar, luate de la ovrei, din care zece erau de aur, și le-a pus, neam de cățea, chiar pe piept, leit cel mai bogat negustor! Și câte inele și verighete fără număr! Câte două-trei la fieștecăre deget...

Grigori arătă cu mâna coburii, umflați burduf, ai lui Semak și-l întrebă:

— Și tu ce ții acolo?

— Eu? Felurite lucruri.

— Ai jefuit și tu?

— Ce vorbă e aia, „ai jefuit!” N-am jefuit, le-am căpătat după lege. Comandantul nostru de regiment ne-a zis: „Dacă luați orașul, vi-l las pe două zile și două nopți!” Ce, crezi că-s mai bleg decât alții? Am luat și eu lucruri cazone, ce mi-a căzut în mână... Alții au făcut isprăvi mai urâte.

— Halal ostași! Grigori privi cu scârbă pe lacomul horunji și zise: Oameni ca tine sunt buni să stea la drumul mare, pe sub poduri, nu să facă război! L-ați prefăcut în tâlhărie! Vai de mama voastră de ticăloși! V-ați găsit o meserie nouă! Crezi tu că n-o să plătiți într-o zi totul cu pielea voastră, și voi, și polcovnicul vostru?

— Da' pentru ce?

— Uite, chiar pentru asta!

— Și cine poate să ne-o facă?

— Cine are gradul mai mare.

Semak rânji în batjocură și răspunse:

— Dar și dâșii fac la fel! Noi măcar cărăm lucrurile cu sacul sau cu căruța, iar dâșii trimit coloane întregi de căruțe pline.

— Și adică, le-ai văzut cu ochii tăi?

— Mă-ntrebi? Am și însoțit un convoi d-ăsta până la Iarîjenskaia. Era acolo și un car, numai vase de argint, linguri, căni! S-au găsit ofițeri care săreau la noi! „Ce transportați? Ia să văd!” Dar le spuneam că este avutul cutărui general, și-și vedeau de drum.

- Ce fel de general? întrebă Grigori, încruntându-și ochii și răsucind nervos dârlogii.

Semak zâmbi șiret și zise:

— I-am uitat numele... Nu, stai, cum îi zice? Nu-l mai țin minte, am uitat! Te repezi degeaba cu ocările, Grigori Panteleevici. Zău așa! Toți fac la fel! Față de alții, eu sunt ca un miel pe lângă lupi: luam cu binișorul, dar alții despuiau oamenii chiar în plină stradă, batjocoreau jidăncile! Eu nu m-am apucat să fac d-astea: am o muiere cu care sunt cununat, și încă ce muiere – armăsar, nu altceva! Nu, nu, degeaba, te-ai supărat pe mine... Stai, unde te duci?

Cu o înclinare rece din cap, Grigori își luă rămas bun de la Semak și-i zise lui Prohor:

— Hai! și-și porni calul la trap.

Pe drum se întâlneau tot mai des cu cazaci răzleți sau în grupuri,

mergând în concediu. Adeseori se vedeau și căruțe cu doi cai; încărcătura lor era acoperită cu cergi sau cu foi de cort și legată cu îngrijire. Mai în urmă, ridicându-se în scări, veneau la trap cazacii îmbrăcați cu bluzele noi de vară și pantalonii kaki ai ostașilor roșii. Chipurile lor prăfuite și pârlite de soare erau vesele și vioaie, dar întâlnindu-se cu Grigori căutau să-și vadă cât mai repede de drum, treceau tăcuți, ducând ca la comandă mâinile la cozoroc, și-și urmau vorba numai după ce ajungeau la o depărtare destul de mare.

— Vin negustorii! zicea în zeflema Prohor, zărind de departe călăreții însoțind căruțe cu avutul prădat.

E drept însă că nu toți mergeau în concediu, împovărați de prăzi. Oprindu-se la o fântână dintr-un sat, pentru adăpatul cailor, Grigori auzi un cântec răsunând în ograda vecină. Judecând după vocile frumoase și curate de băiețandri, cântau niște tineri cazaci.

— Să știi că petrec vreun ostaș, zise Prohor scoțând apa cu căldarea.

După sticla de spirt băută în ajun, i-ar fi priit mult un păhărel ca să-și vină în fire; de aceea, după ce adăpă în pripă caii, spuse răsând:

— Ce zici, Panteleevici, mergem și noi acolo? Poate o să ne pice și nouă câte un clondiraș! Casa pare a fi bogată, cu toate că are acoperișul de stof.

Grigori se învoi să meargă și să se uite cum era sărbătorit ostașul în ajunul plecării. După ce-și legară caii de pârleaz, el și cu Prohor intrară în ogradă. Lângă ieslele rotunde de sub șopronul magaziei stăteau patru cai înșeuăți. Din hambar ieși un tânăr cu o baniță de fier plină cu ovăz. Îi aruncă lui Grigori o privire fugară și se duse la caii care începuseră a necheza. După colțul casei un cântec răsună, cântat de un glas de tenor, înalt și tremurător:

*Și pe drumulețu-acela
N-a umblat nimeni pe jos...*

O voce groasă de bas, răgușită de mahorcă, repetă cele din urmă cuvinte și se contopi cu tenorul, alte voci armonioase veniră să li se adauge, și cântecul pluti în văzduh, măreț, slobod și trist. Grigori nu voia să-l întrerupă prin ivirea sa; îl atinse pe Prohor de mânecă și-i șopti:

— Stai, nu te arăta. Lasă-i să isprăvească.

— Ei nu petrec pe nimeni. Cântă așa, pentru ei. Sunt niște elaneni. Ce bine îi mai zic, ai naibii! rosti cu încântare Prohor, dar scuipe de necaz: vedea că nădejile lui în băutura nu se adevereau.

Vocea dulce de tenor povesti cântând pățania unui cazac care n-a avut noroc în război:

*Nicio urmă de om sau de cal nu era.
Pe-acest drum, regiment de cazaci a trecut.
După el, un cal sprinten mereu alerga.
Avea șa de cerchez lunecată-ntr-o parte;
Pe urechea lui dreaptă-atârna un căpăstru –
În dârlogi de mătase, fugind se-ncurca.
Din urmă-i, buimac, un cazac tot gonește
Și calului său credincios îi tot strigă:
„Stai, oprește-te, calule drag, credincios,
Singur nu mă lăsa căci nu pot fără tine
Să scap de cecenul cel crud, fioros...”*

Vrăjit de frumusețea cântului, Grigori stătea rezemat cu spatele de prispa văruiată a casei, fără să audă nici nechezatul cailor, nici scârțitul unei harabale ce trecea prin ulicioară...

După colț, unul din cântăreți, isprăvindu-și cântecul, tuși și zise:

— De necaz, n-am cântat cum ar trebui. Dar ce să-i faci? Merge și cum putem. Iar voi, băbuțelor, poate că o să mai dați ceva ostașilor la drum. Bine am mâncat, Hristos să vă răsplătească! Însă vedeți că n-avem niciun dram de merinde pentru drum...

Grigori se trezi din gânduri și ieși de după colț. Pe treapta de jos a scării ședeau patru cazaci tineri; înconjurându-i cu un cerc des, stăteau muieri, bătrâne și copii, veniți în fugă de prin ogrăzile vecine. Ascultătoarele își ștergeau lacrimile cu colțul tulpănelui, sughițând de plâns și suflându-și nasul, iar o bătrână înaltă, cu ochii negri și cu fața păstrând urmele unei frumuseți aspre, ca pe chipul unei icoane, zise cu o voce tărăgănată, în timp ce Grigori se apropia de scară:

— Dragii mei! Ce bine și ce jalnic cântați! Te pomenești că aveți toți mame, și fiecare din ele se îneacă în lacrimi, când își amintește de fecior, cum pierе dânsul în război... Sclipind cu albul îngălbenit al ochilor spre Grigori, care dădu bună ziua, zise deodată cu mânie: Și asemenea flori, blagorodnicia ta, le duci la moarte? Le prăpădești în război?

— Și pe noi ne prăpădesc, mătușă, zise mohorât Grigori.

Tulburați, de venirea unui ofițer necunoscut, cazacii se sculară sprinteni, dând la o parte cu picioarele străchinile cu resturile de mâncare,

așezate pe trepte, potrivindu-și bluzele, curelele armelor și centurile. Cântaseră fără să scoată măcar armele de la umăr. Cel mai vârstnic nu părea să aibă mai mult de douăzeci și cinci de ani.

— De unde? întrebă Grigori, privind chipurile tinere și proaspete ale cazacilor.

— De la unitate... răspunse cu glas nehotărât unul cârn și cu ochii râzători.

— Te întreb de unde ești de fel, din ce staniță? Nu sunteți de aici?

— De la Elanskaia, blagorodnicia voastră. Mergem în conced.

După voce, Grigori îl recunosc pe cel care dădea tonul la cântec și-l întrebă zâmbind:

— Tu dădeai tonul?

— Eu.

— Da' bun glas ai! Și cu ce prilej ați cântat? Pentru ce bucurie? Nu arătați ca niște oameni băuți.

Un flăcău înalt, bălai, cu moțul de păr pieptănat voinicește, dar cărunț de colb, cu obrajii rumeni, zâmbi cam fâstâcit și răspunse în silă, cătând pieziș spre bătrâne:

— Ce mai bucurie... Nevoia noastră cântă! Numai așa, pentru mulțumire, că prin părțile astea nu prea faci rost de mâncare: capeți o bucată de pâine și atâta tot. Și atunci ne-am gândit să cântăm. Când dăm drumul la cântece, aleargă muierile să asculte; noi zicem unul mai de dor, și ele se fac mai miloase și ne aduc câte ceva: una, o bucată de slană, alta a oală cu lapte sau cine mai știe ce altceva de-ale gurii...

— Noi, domnule sotnic, suntem ca un fel de popi; cântăm și strângem danii! zise tenorul, făcând cu ochiul tovarășilor săi și mijindu-și ochii râzători.

Unul dintre cazaci scoase din buzunarul bluzei un petic de hârtie soioasă și-l întinse lui Grigori.

— Pofțiți biletul nostru de voie.

— Ce vrei să fac cu el?

— Poate că aveți vreo bănuială, dar noi nu suntem dezertori...

— Ai să-l arăți atunci când veți da ochi cu vreun detașament de presiune, zise supărat Grigori, dar înainte să plece îi mai sfătui: Mergeți noaptea, iar ziua puteți poposi pe unde apucați. Hârtiuța voastră nu face doi bani, vă puteți găsi beleaua cu ea... N-are șampilă.

— N-avem șampilă la sotnie.

— Ei, atunci ascultați-mi sfatul, dacă nu vreți să vă culcați sub vergelele

calmucilor!

La vreo trei verste de sat și la vreo sută cincizeci de stânjeni de o pădurice, care se întindea până aproape de drum, Grigori zări alți doi călăreți ce veneau din față. Se opriră o clipă, priviră cu luare-aminte și cotiră brusc în pădure.

— Aștia merg fără belet, zise Prohor. I-ai văzut cum o zbughiră în crâng? Care dracu' îi pune să umble ziua?

Alți oameni, zărindu-i pe Grigori și pe Prohor, părăseau drumul și se grăbeau să piară din ochi. Un cazac infanterist, om mai în vârstă, care mergea pesemne pe furiș acasă, sări în floarea-soarelui și se ascunse ca un iepure pe răzoare. Trecând în dreptul lui, Prohor se ridică în scări și-i strigă:

— Hei, leatule, da' prost te-ai chitit! Capul ți l-ai ascuns, dar c...l e afară! Și răcni cu o furie prefăcută: Hai, ieși de acolo! Arată-ți actele!

Cazacul sări în picioare și, aplecându-se, o rupse la fugă prin floarea-soarelui; Prohor izbucni în râs și-și îndemnă calul ca să alerge după el, dar Grigori îl opri:

— Lasă prostiile! Dă-l încolo, că o să fugă și așa până ce va cădea din picioare. Te pomenești că moare de spaimă...

— Ce vorbă! Nici cu ogarii n-ai să-l prinzi! O să facă acum vreo zece verste tot la galop. L-ai văzut cum a zbughit-o prin floarea-soarelui? Chiar mă mir de unde capătă omul atâta sprinteneală, când îl paște o dandana...

Vorbind cu mânie despre dezertori, Prohor mai bombăni:

— Uite-i cum vin... cârduri! Ca și cum i-ar fi scuturat din sac! Vezi, Panteleevici, nu cumva să rămânem numai noi doi să ținem tot frontul!

Pe măsură ce se apropiau de front, Grigori vedea tot mai limpede priveliștea respingătoare a Armatei Donului în destrămare, începută tocmai în clipele când, întărite cu forțele de răsculați, ea avusese cele mai mari succese pe Frontul de nord. Dar, în perioada aceea, trupele ei erau incapabile nu numai să treacă la o ofensivă hotărâtoare și să zdrobească rezistența inamicului, ci să reziste măcar la o presiune mai serioasă.

În stanițele și satele unde staționau rezervele din apropierea frontului, ofițerii se țineau fără întrerupere de beții; coloanele de transport de toate categoriile gemeau de puzderia fără număr a lucrurilor prădate și neexpediate mai departe, acasă; efectivele unităților nu depășeau șaiszeci la sută din cele normale; cazacii plecau când voiau, și detașamentele de presiune alcătuite din calmuci, colindând stepa, tot nu erau în stare să oprească valul dezertării în masă. În satele ocupate ale guberniei Saratov,

cazacia se purtau ca niște cuceritori pe un teritoriu străin: jefuiau locuitorii, necinsteau femeile, distrugeau rezervele de cereale, tăiau vitele. Completările trimise la armată erau alcătuite din flăcăi și din bătrâni de peste cincizeci de ani. Prin sotniile de marș se vorbea pe față că oamenii nu vor să se bată, iar în unitățile trimise spre sectorul Voronej, cazacia se dedau la acte de nesupunere față de ofițeri. Se zvonea că omorurile de ofițeri pe pozițiile înaintate erau tot mai dese.

În apropiere de Balașov, pe-nserate, Grigori poposi într-un sătuc. Sotnia a 4-a independentă de rezervă, compusă din cazacia milițieni, și compania de pionieri a Regimentului „Taganrog” ocupaseră toate încăperile bune de locuit, și Grigori avu multă bătaie de cap, căutându-și un loc de dormit. Puteau înnopta pe câmp, ca de obicei, dar se arătau semne de ploaie, iar Prohor era scuturat de un nou acces de friguri, așa că toate cereau să petreacă noaptea sub acoperiș. La hotarul satului, lângă o casă mare împrejmuțată cu plop, se afla un automobil blindat, avariat de un obuz. Trecând prin fața lui, Grigori citi pe peretele lui verde o inscripție rămasă neacoperită de vopsea: „Moarte mișeilor albi!” Iar mai jos era scris: „Cumplitul”. La conovațul din ogradă se auzeau sforăit de cai și voci de oameni; în grădina din spatele casei, ardea un foc, și fumul plutea deasupra creștetelor verzi ale copacilor; la lumina flăcării, cazacia trebăluiau pe lângă foc. Vântul aducea miros de paie arse și de păr de porc pârlit.

Grigori descălecă și intră în casă.

— Care e gazda? întrebă el, intrând într-o odaie joasă, ticsită de oameni.

— Eu. Ce doriți? zise un țăran scund, rezemat de cuptor, care se uita la Grigori fără să se miște.

— Ne dai voie să înnoptăm la dumneata? Suntem numai doi.

— Stăm și așa ca niște semințe într-un pepene, mormăi neprietenos un cazac în vârstă, tolănit pe o laviță.

— Eu, din parte-mi, n-aș zice nimic, dar uitați-vă ce înghesuală e pe la noi, rosti gazda, ca și cum și-ar fi cerut iertare.

— O să încăpem cumva. Doar n-o să dormim în ploaie!? stăruia Grigori. Vistavoii mei s-a îmbolnăvit.

Cazacul de pe laviță scoase un mormăit, lăsă picioarele în jos și, uitându-se mai atent la Grigori, îi zise cu un alt glas:

— Blagorodnicia voastră, suntem paisprezece inși la un loc cu gazdele, în două odăițe. Iar în a treia șade un ofițer englez cu două ordonanțe de-ale lui, și mai stă cu dânșii un ofițer de-al nostru.

— Poate că v-ați face loc la ei? își dădu părerea, sfătos, un alt cazac, cu

barba deasă și căruntă, cu epoleții de uriadnic-major.

— Nu, mai bine stau aici. N-am nevoie de prea mult loc; mă culc jos și n-am să supăr pe nimeni.

Grigori își scoase mantaua, își netezi părul cu palma și se așeză lângă masă.

Prohor ieși afară la cai.

Cei din odaia de alături auziseră pesemne toată convorbirea. Peste cinci minute, se ivi un locotenent scund și elegant îmbrăcat.

— Vă căutați un loc pentru înnoptat? se adresă el către Grigori și, aruncând o privire la epoleții lui, îl îmbie cu un zâmbet amabil: Pofțiți la noi, în odaia noastră, domnule sotnic. Noi, adică eu și domnul locotenent Campbell, din armata engleză, vă invităm la noi, o să stați mai comod. Pe mine mă cheamă Șceglov. Pe dumneavoastră? Strânse mâna lui Grigori și întrebă: Veniți de pe front? A, din concediu? Pofțiți, pofțiți! Vom fi bucuroși să vă oferim ospitalitatea noastră. Sunteți probabil flămând, iar noi avem cu ce să vă tratăm.

Locotenentul Șceglov avea un veston de un excelent postav verde-deschis, de care era atârnată o cruce ofițerească a „Sfântului Gheorghe”; cărarea din creștetul capului său mic era impecabilă, cizmele străluceau ca oglinda, iar chipu-i neted și smead, ras cu îngrijire, și toată făptura sa bine făcută răspândeau un miros tare de apă de colonie cu esență de flori. În tindă, avu grijă să-l lase pe Grigori să treacă înainte, lămurind:

— Ușa e la stânga. Băgați de seamă, aici este o ladă, să nu vă loviți.

Un locotenent tânăr, înalt și bine clădit se ridică în întâmpinarea lui Grigori: avea mustăcioara neagră, pufoasă, ce-i acoperea buza de sus tăiată pieziș, și ochii cenușii, așezați foarte aproape de rădăcina nasului. Șceglov i-l prezentă pe Grigori și-i mai zise ceva în englezește. Locotenentul scutură energic mâna musafirului și, privind când la el, când la Șceglov, rosti câteva fraze, apoi îi invită cu un gest să ia loc.

În mijlocul odăii se aflau patru paturi de campanie înșirate la rând; într-un ungher se înălța o grămadă de lăzi, de saci de călătorie și de geamantane de piele. Pe un cufăr se afla o pușcă-mitralieră de un model necunoscut lui Grigori, cutia de binoclu, lăzi de zinc cu cartușe și o carabină nou-nouță, cu patul negricios și cu țeava cenușie-mată.

Englezul vorbea ceva cu o voce surdă, plăcută, de bas, uitându-se prietenos la Grigori. Acesta nu pricepea nimic din graiul străin, răsunând ciudat pentru urechile lui, și se simțea oarecum stânjenit, ghicind că se vorbește despre el. Locotenentul Șceglov scotocea într-unul din

geamantane și ascultă cu un zâmbet pe buze, apoi zise:

— *Mister Campbell* spune că are mult respect pentru cazaci și că, după părerea lui, sunt bravi ostași și excelenți cavaleriști. Doriți, probabil, să gustați ceva? Și ceva de băut, nu? Zice că primejdia apropie oamenii... La naiba, îndrugi verzi și uscate! Locotenentul scoase din geamantan mai multe cutii de conserve și două sticle de coniac, se aplecă asupra geamantanului, traducând înainte: După cum povestește el, ofițerii cazaci de la Ust-Medvedițkaia i-au făcut o primire dintre cele mai amabile. Au băut acolo un butoi enorm de vin, au fost beți turtă și au petrecut foarte vesel cu niște eleve de liceu. De, ca la război! El socoate că are plăcuta datorie de a vă trata cu cel puțin tot atâta ospitalitate cu câtă a fost primit. Și veți fi siliți să o suportați. Mi-e milă de dumneavoastră... Vă place băutura?

— Mulțumesc. Beau, răspunse Grigori, privindu-și pe furiș mâinile murdare de la dârlogi și pline de praf.

Șceglov puse cutiile pe masă și, deschizându-le îndemânatic cu ajutorul unui briceag, mărturisi într-un oftat:

— Știi, sotnicule, porcul ăsta de englez a scos sufletul din mine! Bea dis-de-diminează și până noaptea târziu. Un băutor fără pereche pe lume! Știi, îmi place și mie să beau, dar în asemenea proporții homerice, nu, nu pot. Și ăsta, locotenentul îl privi zâmbind pe Campbell și, spre mirarea lui Grigori, trase o înjurătură de mamă, ăsta toarnă și iar toarnă, pe nemâncate, și în toate chipurile!

Englezul zâmbi, dădu din cap și spuse într-o rusească stâlcită:

— Ta, ta!... Bine... Trebuie băut vostru sănătat!

Grigori râse și-și scutură şuvițele părului. Cei doi oameni îi plăceau, iar locotenentul englez, cu zâmbetul lui fără noimă și cu ruseasca sa caraghioasă, era pur și simplu minunat!

În timp ce ștergea paharele, Șceglov povestea:

— De două săptămâni mă chinui cu el, auzi? Lucrează ca instructor la conductorii tancurilor repartizate Corpului nostru 2 de armată, iar pe mine m-au băgat interpret la ei. Vorbesc bine englezește, și din asta mi s-a tras năpasta... Se bea și la noi, dar, oricum, nu atâta, dracu' să-l ia! Ai să vezi ce poate ăsta! Are nevoie de cel puțin patru-cinci sticle de coniac pe zi, și bea totul, cu opriri, dar niciodată nu-i beat și, după asemenea porții cu găleata, mai poate lucra. Pe mine m-a dat gata cu desăvârșire. Încep să am dureri de stomac, sunt mahmur toată ziua și m-am alcoolizat într-atâta, încât mi-e frică să mai stau acum lângă o lampă aprinsă... A dracului viață!

Zicând acestea, umplu două pahare și turnă pe fund în al său.

Arătându-i paharul cu ochiul și râzând, englezul începu să vorbească ceva cu multă animație. Cu mâna la inimă, locotenentul îi răspunse și el ceva rugător, schițând un zâmbet sfios, și numai în ochii săi negri și blajini sclipiră de două-trei ori niște luminițe de ciudă. Grigori își luă paharul, ciocni cu primitoarele lui gazde și bău pe nerăsuflăte.

— O! zise aprobativ englezul și, sorbind din paharul său, se uită cu dispreț la Șceglov.

Mâinile englezului erau pe masă: niște mâini de muncitor, mari și negricioase. Pe dosul palmelor, în pori, se vedeau urme de ulei de mașină, iar degetele i se cojeau din cauza contactului des cu benzina și aveau nenumărate zdrelituri vechi. Dar fața lui Campbell era roșie, grasă, cu pielea subțire. Contrastul între mâinile și fața lui era atât de izbitor, încât lui Grigori i se părea chiar că englezul poartă o mască.

— Mă salvezi, zise Șceglov, turnând alte două pahare pline.

— Dar ce, el nu bea singur?

— Asta e nenorocirea! Dis-de-diminează bea singur, dar seara nu mai poate fără tovarăși. Hai să bem.

— E cam tare...

Grigori trase o înghițitură, dar, întâlnind privirea mirată a lui Campbell, goli paharul până la fund.

— Zice că ești un brav. Îi place cum bei.

— Mi-aș schimba meseria cu a dumitale, zise zâmbind Grigori.

— Sunt sigur că ai dezerta după două săptămâni!

— Să fug de așa bunătate?

— În ce mă privește pe mine, am să fug în orice caz.

— E mai prost pe front.

— Și aci e front. Acolo poți să dai ortul popii dintr-o schijă sau dintr-un glonț, și nu totdeauna, pe când aici pot fi sigur că am să mă sting de beție. Ia gustă nițel din fructele astea conservate. Nu dorești puțină șuncă?

— Mulțumesc, nu mă dau în lături.

— Englezii se pricep la asta. Își hrănesc armata cu totul altfel decât la noi.

— Păi, parcă noi o hrănim pe-a noastră? La noi armata se hrănește cu ce găsește ea singură.

— Din păcate, e adevărat. Dar cu o asemenea metodă de aprovizionare n-o să ajungem la nimic bun, mai ales dacă ostașii sunt lăsați să jefuiască populația civilă...

Grigori se uită atent la Șceglov și-l întrebă:

— Și ai de gând să ajungi departe?

— De ce mă-ntrebi? Doar avem același drum.

Locotenentul nu-l băgă în seamă pe Campbell, care pusese mâna pe sticlă și-i turnase un pahar plin.

— Ei, acum trebuie să bei totul până la fund, zâmbi Grigori.

— Începe nenorocirea mea! gemu locotenentul, privindu-și paharul. Obrajii săi se împurpurară de o roșeață aprinsă.

Tustrei ciocniră în tăcere și băură.

— Avem același drum, dar fiecare îl urmează în felul său, continuă Grigori, strâmbându-se și încercând în zadar să prindă în furculiță o caisă ce aluneca pe farfurie. Unul se dă jos la o stație mai apropiată, altul pleacă mai departe, ca la tren...

— Dar dumneata n-ai de gând să mergi până la capăt?

Grigori simțea cum amețeaua punea stăpânire pe el, fără să fie însă destul de puternică; râse și răspunse:

— N-o să am atâta capital ca să merg până la capăt. Și dumneata?

— Nu, eu am o altă situație: chiar dacă mă dau ei jos, o să merg pe jos, până la capăt!

— Ei, atunci – drum bun! Hai să bem!

— Trebuie. Greu e să-ncepi...

Englezul ciocnea paharul cu Grigori și cu locotenentul, bea tăcut, aproape fără nicio gustare. Figura i se făcu roșie-cărămizie, ochii i se limpeziră, iar mișcările îi căpătară o încetineală calculată. Înainte de a se da gata a doua sticlă, se ridică greoi, trecu cu pași siguri la geamantane și aduse alte trei sticle de coniac. Punându-le pe masă, schiță un zâmbet și mormăi ceva.

— *Mister* Campbell zice că o asemenea plăcere trebuie prelungită. Lua-l ar dracu' să-l ia de *mister*! Dumneata ce zici?

— Ei bine, hai s-o prelungim, încuviință Grigori.

— Da, dar uite ce suflet de om! În trupul acesta de englez stă ascuns un suflet de mare negustor rus. Mi se pare că sunt gata...

— Nu se vede, minți Grigori.

— Pe dracu' ! Sunt slab acum ca o fată mare... Totuși, mă pot ține la nivel, și încă cum!

După ce-și goli paharul, Șceglov nu mai ținu la probă: ochii săi negri deveniră languroși și începură să privească pieziș, mușchii obrazului i se muiaseră, buzele aproape nu-i urmau voința, pomeții parcă îi tremurau sub

pielea mată, înfiorată de un tic nervos. Coniacul avu asupra lui un efect zdrobitor. Înfrățirea lui amintea privirile unui bou, izbit în frunte cu un ciocan de cinci chile, înainte de a i se tăia beregata.

— Da, te mai ții destul de bine. Te-ai înfipt în băutură, și ea nu-ți mai face nimic, îl încredință Grigori.

Era și el destul de amețit, dar se simțea în stare să mai golească încă la pahare, cu nădejde.

— Serios? se înveseli locotenentul. Nu, nu, m-am cam muțat puțin, așa, la-nceput, dar acum, poftim, cât vrei? Tocmai: cât vrei! Îmi placi, sotnicule. În dumneata se simte, ca să zic așa, forță și sinceritate. Mie-mi place asta. Hai să bem în cinstea patriei acestui nătarău de bețivan. Seamănă, e adevărat, cu un dobitoc, dar patria lui e frumoasă. „Britania, domnește peste mări!” Să bem? Dar nu până la fund! În cinstea patriei dumitale, *mister Campbell!* Șceglov bău, cu ochii închiși și cu o expresie disperată, luând apoi o bucațică de șuncă. Ce țară, sotnicule! Nici nu-ți închipui... Ehei! Eu am stat acolo... Hai să bem!

— Orice i-ar lipsi mamei noastre, tot ne e mai dragă decât una străină.

— Fără discuție – hai să bem!

— Să bem.

— Trebuie să se stârpească putregaiul din patria noastră, să fie scos prin foc și prin fier, iar noi nu suntem în stare. Ne-am pomenit fără nicio patrie. Ei, și s-o ia naiba! Campbell nu crede că noi îi vom putea birui pe roșii.

— Nu crede?

— Da, nu crede. Are o părere proastă despre armata noastră și vorbește cu laudă despre roșii.

— A luat parte la lupte?

— Cum de nu! Era cât p-aci să fie înhățat de roșii! Afurisitul de coniac!

— E cam tare. Are tăria spiritului?

— E o idee mai slab. Pe Campbell l-a salvat cavaleria, altfel, l-ar fi capturat. Asta a fost lângă satul Jukov. În ziua aceea, roșii au capturat un tanc de la noi... Pari cam trist. Ce ți s-a întâmplat?

— Mi-a murit de curând nevasta.

— E îngrozitor! Ai copii?

— Da.

— În sănătatea copiilor dumitale! N-am copii, sau poate că există, dar dacă există, atunci, desigur, aleargă undeva și vând ziare... Campbell are logodnică în Anglia. Îi scrie regulat, de două ori pe săptămână. Și probabil că-i scrie tot felul de fleacuri. Aproape că-l urăsc, ce zici?

— Nu zic nimic. Și de ce are respect pentru roșii?

— Cine a zis „are respect”?!

— Dumneata ai zis.

— Asta nu! Nu-i respectă, nu poate să-i respecte. Greșești! Stai să-l întreb.

Campbell ascultă cu atenție pe locotenentul palid și beat, apoi vorbește îndelung. Fără să-l lase să termine, Grigori întreabă:

— Ce mai trăncănește?

— I-a văzut cum, încălțați în opinci de scoarță, atacau tancurile. Îți ajunge? Spune că poporul nu poate fi învins. E un prost! Să nu-l crezi.

— Cum să nu-l cred?

— În genere.

— Adică cum?

— E beat și vorbește aiurea. Ce înseamnă: „poporul nu poate fi învins”? Poți să nimicești o parte din el, iar pe ceilalți să-i faci să execute... Cum am zis? Nu să execute, ci să asculte, să se supună. A câta a fost asta?

Locotenentul își lăsa capul pe mâini, răsturnă cu cotul o cutie de conserve și rămase vreo zece minute cu pieptul lipit de masă, respirând sacadat.

Afară era întuneric beznă. O ploaie deasă bătea în obloane. Un bubuit surd se auzea din depărtare și Grigori nu putea înțelege dacă era tunet sau salve de artilerie. Învăluit într-un nor albastru de fum de țigară, Campbell sorbea înainte la coniac. Grigori îl trezi în ghionturi pe Șceglov și, clătînându-se în picioare, zise:

— Ascultă, întreabă-l: de ce roșii trebuie să ne bată?

— La dracu' ! mormăi locotenentul.

— Nu, întreabă-l.

— La dracu' ! Dă-te dracului!

— Întreabă, dacă-ți spun!

Șceglov îl privi o clipă zăpăcit pe Grigori, gângăvi ceva, adresându-se lui Campbell, care îl ascultă atent, apoi își lăsa din nou capul în palmele făcute căuș. Campbell îl privi cu un zâmbet disprețuitor, apoi atinse mâneca lui Grigori și începu să-i explice fără vorbe: împinse în mijlocul mesei un sâmbure de caisă, puse alături, ca pentru comparație, mâna sa mare, plescăi din limbă și acoperi sâmburele cu mâna.

— Auzi ce-a găsit! Asta o pricep și fără tine... mormăi gânditor Grigori. Se clătină pe picioare, îmbrățișă englezul ospitalier și, arătând masa cu o mișcare largă, se înclină în fața lui: Mulțumesc! Rămâi sănătos. Și – știi ce

am să-ți spun? Cară-te cât mai repede acasă, câtă vreme nu ți-au sucit gâtul. Ți-o spun din toată inima. Pricepi? N-ai de ce să te amesteci în treburile noastre. Lîmpede? Pleacă, te rog, că aici e rost de mardeală!

Englezul se sculă, se înclină și vorbi cu însuflețire uitându-se din când în când, cu aerul unui om rămas fără ajutor, la locotenentul cufundat în somn și bătându-l prietenește pe Grigori pe umăr.

Grigori bâjbâi cu greu clanța și ieși pe scară, clătinându-se. Ploaia măruntă și piezișă îl izbi în față. O scăpărare de fulger lumină ograda întinsă, zăplazul ud și frunzișul lucios din grădină. Coborând treptele, Grigori alunecă și căzu jos; sculându-se, auzi doi oameni vorbind:

— Tot mai beau ofițerașii? întrebă unul, aprinzând un chibrit în tindă.

O voce surdă, răgușită de răceală, răspunse pe un ton de ascunsă amenințare:

— Bine au s-ajungă cu beția lor!... Bine au s-ajungă!

20

După ce trecu de hotarul districtului Hopior, Armata Donului, ca și în 1918, își pierdu puterea ofensivă. Cazacii răsculați de la Donul de sus și unii din Hopior iarăși nu voiau să se bată în afara regiunii Donului; mai crescuse și rezistența trupelor roșii, care primiseră întăriri proaspete și acționau pe un teritoriu al cărui locuitori îi simpatizau. Cazacii erau din nou înclinați să treacă la războiul de apărare, și comandamentul Armatei Donului nu izbutea prin niciun fel de manevre să-i oblige a lupta cu aceeași îndârjire, cu care se bătuseră de curând pe pământul ținutului lor, cu toate că raportul de forțe în acest sector le era favorabil: împotriva Armatei a 9-a roșii, serios încercată în lupte, numărând 11.000 baionete, 5.000 săbii și 52 tunuri, acționau trupe căzăcești, care aveau la un loc 14.400 baionete, 10.600 săbii și 58 tunuri.

Cele mai active operații se desfășurau pe flancuri, și anume acolo unde acționau unitățile Armatei de sud a voluntarilor din Kuban. Simultan cu înaintarea încununată de succes în adâncul Ucrainei, o parte din Armata de voluntari, pusă sub comanda generalului Vranghel, exercita o puternică presiune asupra Armatei a 10-a roșii, făcând-o să se retragă prin lupte înverșunate în direcția Saratov. La 28 iulie, cavaleria Armatei din Kuban ajunse la Komîșin, capturând cea mai mare parte din trupele ce-l apărau. Contraatacul executat de unități din Armata a 10-a fu respins. Manevrând cu îndrăzneală, Divizia de cavalerie „Terek-Kuban” amenința să-i învăluie

flancul stâng. În consecință, comandamentul Armatei a 10-a își retrase trupele pe linia Borzenkovo-Latîșevo-Krasnîi Iar-Kamenka – Bannoe. În acest moment, Armata a 10-a număra 18.000 baionete, 8.000 săbii și 132 tunuri, iar Armata de voluntari din Kuban, care acționa împotriva ei, avea 7.600 baionete, 10.750 săbii și 68 tunuri. În afară de aceasta, alții dispuneau de unități de tancuri și de un mare număr de avioane, care erau folosite pentru cercetare și luau parte la acțiunile de luptă. Dar nici avioanele franceze și nici tancurile și bateriile engleze nu-i ajutaseră lui Vranghel: nu izbutise să treacă dincolo de Kamîșin. În acest sector începuseră lupte îndârjite, de uzură, care aveau ca urmare numai neînsemnate schimbări în linia frontului.

Pe la finele lui iulie, armatele roșii începuseră pregătirile pentru a trece la o amplă ofensivă în tot sectorul central al Frontului de sud. În acest scop, Armatele a 9-a și a 10-a au fost unite într-o grupare de izbire, sub comanda lui Șorin. Rezerva grupării de izbire urma să fie compusă din Divizia 28, cu brigada fostului raion fortificat Kazan, și Divizia 25, cu brigada raionului fortificat Saratov, amândouă aduse în grabă de pe Frontul de est. În afară de aceasta, comandamentul Frontului de sud mai întărea gruparea de izbire cu trupele din rezerva frontului și cu Divizia 56 infanterie. Lovitura secundară urma să fie dată pe direcția Voronej, de către Armata a 8-a, împreună cu Divizia 31 infanterie, adusă de pe Frontul de est, și cu Divizia 7 infanterie.

Ofensiva fusese plănuită să înceapă între 1 și 10 august. Potrivit planului comandamentului suprem al forțelor roșii, simultan cu lovitura dată de Armatele a 8-a și a 9-a, urmau să fie executate manevre de învăluire de armatele de la flancuri, iar misiunea cea mai de răspundere și cea mai complicată revenea Armatei a 10-a, care trebuia să acționeze de-a lungul malului stâng al Donului, pentru a izola de Caucazul de nord forțele principale ale inamicului. În vest se plănuia o energică manevră demonstrativă cu o parte din forțele Armatei a 14-a, spre linia Ceaplino-Lozovaia.

Pentru a zădărnici ofensiva pregătită de inamic, comandamentul albilor avea să termine, chiar în timpul regrupărilor de forțe ale Armatelor a 9-a și a 10-a roșii, formarea corpului de sub comanda lui Mamontov, având intenția să rupă frontul și să trimită corpul într-un raid adânc în spatele armatelor roșii. Succesul obținut de armata lui Vranghel în sectorul Țarițin îngăduise să se alungească frontul ei spre stânga și, scurtându-se astfel frontul Armatei Donului, să se preia mai multe divizii de cavalerie. La 7

august, la stanița Uriupinskaia se aflau concentrate 6.000 săbii, 2.800 baionete și trei baterii de câte 4 tunuri; iar la 10 august, corpul nou format, sub comanda generalului Mamontov, pătrunse pe la joncțiunea dintre Armatele a 8-a și a 9-a roșii și se îndreptă de la Novohopiorsk spre Tambov.

Conform planului inițial al comandamentului forțelor albe, în afară de corpul lui Mamontov, raidul în spatele frontului roșilor urma să fie efectuat și de corpul de cavalerie al generalului Konovalov, dar unitățile acestuia din urmă nu au putut fi luate de pe front, din cauza luptelor ce se angajează în sectorul lor. Așa se explică misiunea limitată a corpului lui Mamontov, care avea ordin să nu întreprindă nicio acțiune de prea mare anvergură și să nu viseze un marș asupra Moscovei, ci să se limiteze la zdrobirea formațiunilor de spate și la distrugerea comunicațiilor inamicului, iar apoi să facă joncțiunea cu forțele principale. La început însă lucrurile se anunțaseră altfel. Atât el, cât și Konovalov, primiseră ordin să dea cu toată masa de cavalerie o lovitură nimicitoare în flancul și în spatele armatelor roșii de la centru și să înainteze în marș forțat în adâncul Rusiei, continuându-și ofensiva până la Moscova, completându-și forțele cu elemente din păturile populației, cu stare de spirit antisovietică.

Armata a 8-a izbuti să restabilească situația la flancul ei stâng, introducând în luptă rezervele. Flancul drept al Armatei a 9-a fusese mai greu încercat. În urma măsurilor luate, Șorin, comandantul grupării principale de izbire, izbuti să realizeze joncțiunea între flancurile interioare ale ambelor armate roșii, fără să reușească însă a opri înaintarea cavaleriei lui Mamontov. Din ordinul lui Șorin, Divizia 56 din rezervă fu trimisă de la Kirsanov împotriva lui Mamontov. Un batalion al acestei divizii, trimis, cu căruțele la gara Sampur, fu zdrobit într-o luptă de întâlnire de către un detașament de flanc al corpului lui Mamontov. Aceeași soartă o avu și brigada de cavalerie din Divizia 36 infanterie, trimisă cu misiunea de a asigura acoperirea unei porțiuni din linia ferată Tambov-Balașov. Izbindu-se de grosul cavaleriei lui Mamontov, după o scurtă luptă, brigada fu împrăștiată.

La 18 august, Mamontov ocupă prin surprindere Tambovul. Dar această victorie nu avu darul de a împiedica forțele principale ale grupării de izbire a lui Șorin să treacă la ofensivă, cu toate că nevoile luptei împotriva lui Mamontov impuseră să se trimită în acest scop aproape două divizii de infanterie din această grupare. Simultan fu dezlănțuită ofensiva și în sectorul ucrainean al Frontului de sud.

Frontul, care se întindea la nord și nord-est aproape în linie dreaptă de la Starîi Oskol până la Balașov, având o aripă retrasă spre Tarițîn, începu să se îndrepte. Sub presiunea forțelor superioare ale inamicului, unitățile de cazaci se retrăgeau spre sud, executând dese contraatacuri și oprindu-se pe fiecare aliniament. Pășind pe pământul țării Donului, ele își recâștigă capacitatea de luptă; numărul dezertorilor scăzu brusc, stanițele de la Donul de mijloc trimiteau întăriri. Pe măsură ce trupele din gruparea de izbire a lui Șorin pătrundeau în teritoriul Oastei Donului, rezistența devenea tot mai puternică și mai înverșunată. Din inițiativa lor proprie, cazacii din stanițele districtului Donului de sus, care luaseră parte la răscoală, proclamau în adunările lor mobilizarea totală, oficiau slujbe religioase și porneau fără zăbavă spre front.

Înaintând prin lupte necurmăte spre Hopior și Don, având de înfruntat o rezistență îndârjită din partea albilor și aflându-se pe un teritoriu cu majoritatea populației vădit ostilă față de trupele roșii, gruparea lui Șorin își epuiza treptat puterea avântului ofensiv. Și în timpul acela, comandamentul alb formase în regiunea staniței Kacealinskaia și a gării Kotluban o grupare puternică de manevră, având în compunerea ei trei corpuri din Kuban și Divizia 6 infanterie, destinate pentru executarea loviturii ce urma să fie dată Armatei a 10-a roșii, a cărei înaintare se desfășura cu cel mai mare succes.

21

Numai într-un singur an, familia Melehovilor se topise pe jumătate. Pe drept cuvânt spusese Pantelei Prokofievici că moartea a îndrăgit casa lor. Nu trecu mult timp după ce o înmormântaseră pe Natalia, și odaia cea mare din casa lui Melehov se umplu din nou cu miros de tămâie și de busuioc. După zece zile de la plecarea lui Grigori pe front, Daria se înecase în Don.

Sâmbătă, după ce s-a întors de la câmp, se duse cu Duniașka la Don, să se scalde. Când au ajuns în dreptul grădinilor, se dezbrăcă amândouă și stătură îndelung pe iarba moale, culcată la pământ de pașii trecătorilor. Dis-de-dimineată, Daria era în toane rele, se plângea că o doare capul și că nu se simte bine, de câteva ori plânsese pe furiș... Înainte de a intra în apă, Duniașka își legă părul nod, se acoperi cu o basma și, uitându-se la Daria, îi spuse cu înduioșată milă:

— Tare ai mai slăbit, Dașka dragă; ți se văd vinele și coastele!

— Las' că mă fac eu bine!

— Nu te mai doare capul?

— A trecut. Hai să ne scăldăm, că e destul de târziu.

Luând-o înainte, sări din fugă în apă, se cufundă cu capul, ieși afară și, sforăind, înotă până la mijlocul albiei. Curentul repede începu s-o ducă în jos.

Admirând-o pe Daria, care înota cu mișcări largi, bărbătești, Duniașka intră încet în apă până la brâu, se spală pe obraji, își udă pieptul și brațele puternice, rotunjoare, încălzite de soare. În grădina vecină, două nurori ale lui Obnizov udau varză. Ele auziră cum Duniașka strigă râzând Dariei:

— Vino îndărăt, Dașka! Să nu te răpească vreun somn!

Daria se întoarse înapoi, înotă vreo trei stânjeni, apoi sări pentru o clipă până la brâu din apă, își împreună brațele deasupra capului și strigă: „Rămâneți cu bine, suratorilor!” și se duse la fund ca o piatră.

Un sfert de ceas mai târziu, Duniașka alergă acasă cu fața palidă și numai cu fusta de dedesubt.

— Dașka s-a înecat, mămuco!...

Atât fu în stare să rostească, sufocându-se de durere și de groază.

Abia a doua zi au izbutit să scoată trupul Dariei, cu cârligele mari de pescuit. Bătrânul pescar Arhip Peskovatskov, cel mai priceput om în asemenea treabă din Tatarski, puse în zori șase rânduri de cârlige mari, mai jos de locul unde se înecase Daria, și se duse să le cerceteze împreună cu Pantelei Prokofievici. Pe mal se adunase o droaie de lume, copii și femei, printre care se afla și Duniașka. Când Arhip, prinzând cu coada lopeții al patrulea șir de cârlige, se depărtă la vreo zece stânjeni de mal, Duniașka îl auzi limpede, rostind cu jumătate de glas: „Se pare că am dat de ea”. Și începu să scoată mai cu luare-aminte cârligele, trăgând cu opinteli sfoara care, întinsă drept în sus, pielea în apă. Ceva alb se ivi lângă malul drept, cei doi bătrâni se aplecară asupra apei, barca luă puțină apă cu latura, și mulțimea amuțită de pe mal auzi izbitura surdă a trupului aruncat în barcă. Toți ca unul scoaseră un suspin. Câteva muieri izbucniră în plâns. Hristonea, care stătea în apropiere, se răsti la copii: „Hei, cărați-vă de-acilea!” Privind cu ochi înlăcrimați, Duniașka se uită cum Arhip, stând la pupa bărcii, vâslea spre mal, cufundând lopata în apă cu dibăcie și fără zgomot.

Hârșcâind pietrișul de cretă de pe mal, barca atinse pământul. Daria zăcea cu picioarele îndoite și cu obrazul lipit de fundul ud al bărcii. Pe trupul ei alb, care se învinețise foarte puțin, luând o nuanță ușor sinilie, se

zăreau împunsături adânci – urmele cârligelor. Pe pulpa uscățivă și arsă de soare, ceva mai jos de genunchi, lângă jartiera pe care Daria uitase pesemne s-o scoată înainte de scăldat, se vedea o zgârietură roză, proaspătă, care sângera puțin. Vârful cârligului alunecase și lăsase o linie brăzdată, curbă, scrijelind pielea. Mototolindu-și nervos șorțul, Duniașka se apropie repede și acoperi trupul Dariei cu o pânză de sac. Pantelei Prokofievici își sumese nădragii și începu să tragă în grabă barca la mal. Peste câteva clipe, sosi o căruță. Daria fu dusă în casa Melehovilor.

Biruindu-și înfiorarea și scârba, Duniașka i-a ajutat Ilinișnei să spele trupul rece, care păstrase frigul apei din fundul curentului. Chipul ușor umflat al Dariei, ochii ei stinși, spălăciți de apă, aveau parcă ceva sever și necunoscut. Firișoare argintii de nisip de râu sclipeau în părul ei, fire verzi și ude de mâl i se prelingeau pe obraji, iar în brațele desfăcute, ce-i atârnuu fără viață de pe laviță în jos, era ceva îngrozitor de calm, încât Duniașka, privind-o, se depărtă cu grabă, înspăimântată și mirată de chipul neînsuflețit al Dariei, atât de străin de făptura, care, nu demult, glumea, râdea și iubea viața cu atâta patimă. Și mult timp după aceea, amintindu-și răceala de marmură a sânilor și a pântecului Dariei, tăria mădurelor ei împietrite, Duniașka tremura din tot trupul și căuta să uite totul cât mai repede. De teamă să n-o viseze pe Daria moartă, timp de o săptămână dormi lângă Ilinișna și, înainte de culcare, se ruga lui Dumnezeu, zicând în gând: „Doamne! Fă așa ca să n-o văd în vis! Doamne! Îndură-te de mine!”

Dacă femeile Obnizov n-ar fi povestit cum o auziseră pe Daria strigând: „Rămâneți cu bine, suratelor!”, înecata ar fi avut parte de o înmormântare cuviincioasă și fără larmă. Dar, aflând despre acest strigăt al răposatei, care dovedea limpede hotărârea de a-și face seama, popa Visarion declară răspicat că el nu o va prohodi. Pantelei Prokofievici se revoltă:

— Cum așa, cum n-ai s-o prohodești? Ce, a fost păgână, ha?

— Nu pot înmormânta pe cei ce și-au luat singuri viața, nu e voie după lege.

— Și, după părerea ta, trebuie îngropată ca un câine?

— După părerea mea, poți s-o îngropi așa cum vrei și unde vrei, însă nu la cimitirul unde-s înmormântați creștinii cu evlavie și cu teamă de Dumnezeu.

— Te rog s-o îngropi după tot rostul! Încercă să-l înduplece Pantelei Prokofievici. Neamul nostru n-a pățit niciodată asemenea rușine.

— Nu pot. Te respect, Pantelei Prokofievici, ca pe un vrednic enoriaș, dar nu pot. Are să afle protopopul și întru în bucluc, se încăpățână popa.

Era o cumplită necinste. Pantelei Prokofievici mai încercă să-l înduplece pe preotul îndărătnic, făgăduind să-i plătească mai scump și chiar cu bani buni de-ai țarului, îi mai oferi și o mioară, dar în cele din urmă, văzând că toate străduințele lui nu duc la nimic, trecu la amenințări:

— N-am s-o îngrop nicăieri în afară de cimitir. Nu mi-e o străină oarecare; e nora mea. Bărbatul ei a murit în luptă cu roșii și avea gradul de ofițer, și chiar dânsa a avut medalia „Sfântului Gheorghe”, iar tu vorbești aiurea, ca un netot! Nu, părinte, lasă că-ți trece! De voie, de nevoie, ai s-o înmormântezi cum se cuvine. O lăsăm să mai stea în odaie și eu dau pe loc de veste atamanului staniței. O să stea el de vorbă cu tine!

Pantelei Prokofievici ieși din casa popii, fără să mai dea bună ziua, și chiar trânti ușa în urma lui. Dar amenințarea își făcu efectul: peste o jumătate de ceas sosi un om trimis de popă, vestind că părintele Visarion va veni îndată împreună cu cântăreții.

Și astfel Daria fu înmormântată după toate datinile lângă Petro. Pe când îi săpa groapa, Pantelei Prokofievici își alese un locșor și pentru el; lucrând cu lopata, se uită și chibzui că alt loc mai bun nici n-are să mai găsească, și nici n-are rost să-l caute. Deasupra mormântului lui Petro, șoptea și foșnea cu crengile tinere plopul sădit de curând, și suflul toamnei apropiate îi îngălbenise frunzișul plăpând din vârf în amara culoare a veștejirii. Vițeei, umblând slobozi prin cimitirul cu împrejmuirea năruită, croiseră înguste poteci printre morminte; de-a lungul gardului trecea un drum spre moara de vânt; copăceii sădiți de mâinile grijulii ale neamurilor răposaților – arțarii, plopii și salcâmi, ca și porumbarii care creșteau sălbatic pe unde au nimerit – mângâiau privirile cu verdeța lor proaspătă. Pe lângă ei, se încrețea năvalnic volbura, înflorise rapița sălbatică cu florile aurii, se înălțau spice de odos și de pir. Crucile dispăreau sub pletele verzi, prietenoase, de volbură, cu micile cupe albastre. Da, era un loc uscat și vesel...

Bătrânul săpă și, lepădând de mai multe ori cazmaua, se așezase pe pământul argilos și jilav să fumeze și să cugete la moarte. Nu, pesemne au venit alte vremuri, când bătrânii nu mai puteau muri de o moarte bună, în casele lor, și să se odihnească în pace acolo unde și-au aflat cel din urmă loc de odihnă părinții și bunicii lor...

După ce au înmormântat-o pe Daria, casa Melehovilor se făcu și mai tăcută. Melehovii cărau grânele, roboteau la treierat, strângeau îmbelșugata recoltă de pepeni și zarzavaturi. Așteptau să le vină vreo veste de la Grigori, dar, de când plecase pe front, nu se auzi nimic despre el. Nu

o dată bătrâna îl pomenea cu obidă: „Nici măcar o vorbuliță pentru copii, fire-ar afurisit să fie! I-a murit nevasta, și nu mai are nevoie de niciunul dintre noi...” Din ce în ce mai des se iveau cazaci veniți de pe front. Se zvonea că, pe frontul de la Balașov, cazacii au fost dați peste cap și că se retrag spre Don, cu gândul să se sprijine pe el, pentru a se apăra până la iarnă. Iar în ceea ce privește iarna, toți cei sosiți de pe front spuneau fără înconjur: „Când va îngheța Donul, au să ne pună pe goană roșii hăt, până la mare!”

Pantelei Prokofievici trudea de zor la treierat, ca și cum n-ar fi luat prea mult aminte la zvonurile care umblau prin ținut, dar adevărul e că nu putea rămâne cu totul străin și nepăsător față de ceasurile grele câte se vesteau. Tot mai des se răstrea la Ilinișna și la Duniașka și își sărea din fire, tot mai supărăcios, pe măsură ce se apropia frontul. Adeseori, se apuca să meșteruiască ceva pentru gospodărie, dar era de ajuns ca lucrul să se arate fără spor, pentru ca bătrânul să-l zvârle mânios, suduind și scuipând de furie, și să dea fuga afară, la arman, ca să-i mai treacă acolo necazul. Duniașka fusese de mai multe ori martoră la asemenea izbucniri de furie. Într-o zi, bătrânul se apucase să dreagă un jug, dar ceva nu-i mergea și, turbat de mânie, puse mâna pe topor și prefăcu jugul în surcele. Același lucru se întâmplase cu un ham. Într-o seară, la lumina opaițului, Pantelei Prokofievici răsuci ața și începu să coasă la pielea crăpată; dar fie că ața era putredă, fie că bătrânul nu era în apele lui, ața plesni de două ori, și asta a fost de ajuns: înjurând cumplit, Pantelei Prokofievici sări în picioare, răsturnând scaunul pe care ședea, îl zvârli spre cuptor cu piciorul și, mârâind ca un câine, începu să rupă cu dinții hamul, apoi îl aruncă pe jos și, sărind ca un cocoș, îl pisă cu călcâiele. Ilinișna, care se culcase ceva mai devreme, auzi tărăboiul și sări speriată, dar, după ce-și dădu seama ce se petrece, nu se stăpâni și-l luă la rost pe bătrân:

— Ai înnebunit la bătrânețe, mă, afurisitule?! Ce vină are hamul?

Pantelei Prokofievici se uită cu ochi vrăjmași la nevastă și răcni:

— Tacă-ți fleanca!!!

Și, apucând o bucată de ham, aruncă cu ea în bătrână.

Înecându-se de răs, Duniașka zvâcni ca din pușcă afară în tindă, iar bătrânul, după ce mai făcu nițică gălăgie, se domoli, își ceru iertare nevastei pentru nesăbuitele vorbe aruncate la necaz și rămase îndelung suspinând și scărpinându-se la ceafă, privind rămășițele nenorocitului de ham și chibzuind la ce l-ar mai putea folosi. Asemenea izbucniri se repetau tot mai des, dar, cu amara sa experiență, Ilinișna alesese a altă tactică să-l

potolească: ori de câte ori Pantelei Prokofievici începea să nimicească vreun lucru casnic, însoțindu-și fapta mâinilor cu un potop de sudălmii, bătrâna îi zicea smerit, dar cu o voce destul de tare: „Sparge-l, Prokofici! Dă-i! O să ne facem altul!” Și încerca chiar să-i ajute în isprava lui nimicitoare. Atunci Pantelei Prokofievici se cumința pe loc, își privea o clipă nevasta cu ochii buimaci, apoi, cu mâinile tremurânde, se scotocea prin buzunare, scotea punga de tutun și se așeza stingherit undeva, într-un ungher, să fumeze și să-și potolească nervii înstrunați, blestemându-și în gând mânia și socotind pagubele. Într-o zi, un purcel de trei luni, care se strecurase în grădinița din fața casei, căzu pe loc victimă bezmeticei sale furii. Cu o lovitură de par, Pantelei Prokofievici îi rupse șira spinării, iar peste cinci minute, după ce-l tăiasse, se așeză să-i smulgă părul cu ajutorul unui piron și, privind cu un aer vinovat la Ilinișna, care ședea posomorâtă, îi zise:

— Vai de capul lui de purcel, o adevărată stârpitură!... Tot ar fi crăpat. Tocmai pe vremea asta dă brânca în ei, încât mai bine să-l mâncăm noi, fiindcă de prăpădit tot s-ar fi prăpădit degeaba. Este, bătrâno? Ei, de ce stai ca un nor de grindină? Fire-ar afurisit de trei ori să fie de purcel! Înțeleg să fi fost unul ca lumea, dar nu o asemenea lepădătură! Pe unul de-alde ăștia îi poți doborî și cu un scuipat, nu era nevoie de par! Și ce stricător! Tiii! A prăpădit peste patruzeci de cuiburi de cartofi!

— Dar... în toată grădina nu erau, pare-mi-se, decât vreo treizeci de cuiburi, îl întrerupsese încetișor Ilinișna.

— Ei... și adică, dacă ar fi fost patruzeci, crezi că nu le-ar fi stricat pe toate? Așa era soiul lui! Slavă Domnului c-am scăpat de el, parșivul! răspunse, fără să clipească, Pantelei Prokofievici.

În vremea asta copiii duceau dorul tatălui plecat.. Mereu prinsă de necazurile gospodăriei, Ilinișna nu putea să-i îngrijească cum s-ar fi convenit, și lăsați de capul lor, se jucau zile întregi singuri, prin grădină sau la arman. Într-o după-masă, Mișatka se făcuse nevăzut și veni acasă numai pe la asfințit de soare. Întrebat de Ilinișna unde-și petrecuse timpul, răspunse că se jucase cu alți copii lângă Don, dar Poliușka îl dădu de gol pe loc:

— Minte, bunicuțo! A fost la mătușa Axinia!

— Și tu de unde știi? întrebă Ilinișna, săgetată în inimă de această noutate, la care nu se aștepta.

— L-am văzut cum sărea pârleazul, când se întorcea din ogradă de la dânsa.

— Va să zică, acolo mi-ai fost? Zi, puiule, de ce te-ai înroșit?

Mișatka o privi pe bătrână drept în ochi și răspunse:

— Te-am mințit, bunicuțo... Adevărat, n-am fost la Don. Am fost la tușa Axinia.

— Și ce-ai căutat la dânsa?

— M-a chemat și m-am dus.

— Și de ce m-ai mințit că te-ai jucat cu copiii?

Mișatka își plecă o clipă privirile, dar își ridică îndată ochii, senin, și răspunse în șoaptă:

— Mi-era frică să nu mă ocărăști...

— Pentru ce te-aș ocări? Nu-u... Da' de ce te-a chemat? Ce-ai făcut acolo, la ea?

— Nimic. M-a văzut și m-a strigat: „Vino la mine!”, și eu m-am dus, și ea m-a luat cu ea în casă, m-a așezat pe scaun...

— Ei, și? Întrebă nerăbdătoare Ilinișna, ascunzându-și frământarea lăuntrică.

— ... Mi-a dat să mănânc niște clătite reci și p-ormă, uite, ce mi-a dat.

Mișatka scoase din buzunar o bucațică de zahăr, o arătă cu mândrie și o băgă la loc.

— Și ce ți-a spus? Nu te-a întrebat nimic?

— Îmi spunea să viu la dânsa, că-i e urât să stea singură, și mi-a făgăduit dulciuri... Și a mai zis să nu spun c-am fost la dânsa, că, zice, „are să te certe bunica”.

— Va să zică, așa... rosti Ilinișna, cu răsuflarea tăiată de mânie. Și te-a întrebat ceva?

— M-a întrebat.

— Anume, despre ce te-a întrebat? Spune, puiule, nu-ți fie frică!

— M-a întrebat dacă mi-e dor de taticu. Am zis că mi-e dor. Și a mai întrebat când are să vină și ce se aude despre el, și eu am zis că nu știu, că el se bate la război. Și apoi m-a luat pe genunchi și mi-a spus o poveste. Zâmbi; ochii lui scânteiară. Frumoasă poveste! Despre un băiat, Vaniușka îi zice, și cum l-au purtat găștele-lebede pe aripi, și despre baba hârcă...

Țuguindu-și buzele, Ilinișna ascultase spovedania lui Mișatka, apoi zise cu asprime:

— Să nu te mai duci la ea, nepoțele! Nu trebuie. Și să nu primești de la dânsa niciun fel de dulciuri; nu e voie, că dacă află bunicul o să te ia la scărmanat! Dacă află, Doamne ferește, te jupoaie de piele! Nu te mai du acolo, nepoțele!

Dar, cu toată aspra poruncă, Mișatka se înfățișase peste două zile din nou la casa Astahovilor. Ilinișna află despre aceasta, văzându-i cămășuța: mâneca ruptă, pe care n-avusese timp s-o coasă dimineața, era cusută cu multă îndemânare, iar la guler se ivise un nasture nou, de sidef. Știind bine că Duniașka era ocupată la treierat și că nu avea timp ziua să cârpească cămășuța băiatului, Ilinișna îl întrebă cu dojană:

— Iar ai fost prin vecini?

— Iar... răspunse fâstâcit Mișatka și adăugă îndată: N-o să mai fac, bunicuțo, numai să nu mă cerți...

Atunci Ilinișna luă hotărârea să-i vorbească Axiniei și să-i spună, cu toată tăria, să-l lase pe Mișatka în pace și să nu mai caute a-i cumpăra inima de copil, nici cu daruri, nici cu basme. „A dat-o gata pe Natalia, iar acum, afurisită, încearcă să se pună bine pe lângă copiii, ca să-l încurce pe Grișka prin ei. Ce viperă! Are bărbat în viață și tot vrea să se bage noră la mine! Numai că n-are să iasă cum crede dânsa! Cum s-o mai ia Grișka după un asemenea păcat?”, se gândi bătrâna.

De ochiul ei de mamă, pătrunzător și gelos, nu se putuse ascunde nici tâlcul faptului că, toată vremea cât fusese acasă, Grigori s-a ferit să se întâlnească cu Axinia. Pricepea ea că Grișka se purtase așa nu de judecata lumii, ci fiindcă o socotea cu adevărat pe Axinia vinovată de moartea nevestei. Ilinișna nădăjduia deci, în taină, că moartea Nataliei îl va despărți pentru totdeauna pe Grigori de Axinia și că ea n-are să intre niciodată în casa lor.

În aceeași zi, pe-nserate, Ilinișna o zări pe Axinia la podișca de lângă Don și o chemă:

— Ia vino-ncoa! Am ceva de vorbit...

Axinia își puse căldările jos, veni liniștită mai aproape și dădu bună seara.

— Uite ce e, dragă, începui Ilinișna, privind iscoditor chipul frumos, dar atât de nesuferit al vecinei. Pentru ce momești copilul alteia? De ce chemi băiatul la tine și te pui bine cu el? Cine te-a rugat să-i cârpești cămășuța și să-i dai tot felul de dulciuri? Crezi tu că, dacă n-are mamă, nu mai are cine să-l aibă în grijă, că fără tine n-o s-o scoată la capăt? N-ai niciun pic de obraz, nerușinato!

— Dar ce rău am făcut? De ce mă cerți, bunico? întrebă Axinia, cu fața aprinsă de ciudă.

— Cum, ce rău? Păi ce drept ai tu să te atingi de copilul Nataliei, după ce-ai băgat-o în mormânt?

— Ce vorbești, bunico? Fă-ți cruce! Cine a băgat-o în mormânt? Singură și-a făcut-o.

— Și n-a fost din pricina ta?

— Ei, asta n-am cum s-o știu.

— Dar eu o știu! strigă, cu un nod amar în gâtlej, Ilinișna.

— Nu striga, bunico; nu-ți sunt noră ca să strigi la mine. Am bărbat pentru asta.

— Las' că te cunosc bine! Știu eu ce poamă îmi ești! Nu ești noră, dar te bagi noră! Întâi vrei să momești copiii, iar apoi să te vâri la Grișka?

— Nici prin gând nu-mi trece să mă bag noră la dumneata! Ai căpiat, bunico! N-am bărbat?

— Tocmai! Nu-ți ajunge și vrei să te înhăitezi cu altul!

Axinia îngălbeni și spuse:

— Nu știu de ce te-ai năpustit asupra mea și mă faci cu ou și cu oțet... Nu m-am legat niciodată de nimeni și nici n-am de gând să mă leg! Iar ce mare rău am făcut, dacă am chemat la mine pe nepoțelul matale? Doar știi că n-am copii, mă bucur să văd și copiii altora și mă mai alin de singurătate cu dânșii, iată de ce l-am chemat... Și ce i-am dăruit? O bucățică de zahăr! Nimica toată! Cu ce gând ascuns i-am făcut daruri? Trăncănești de pomană, Dumnezeu să te-nțeleagă!...

— Cât trăia maică-sa nu-l chemai! Dar de când a murit Natalia, îndată l-ai îndrăgit!

— A mai fost la mine și atunci când Natalia era în viață, zise Axinia și zâmbi ușor.

— Nu minți, nerușinato!

— Mai întâi întrebă-l, și pe urmă să spui că mint.

— Și? Chiar dacă ar fi așa sau altfel, te poftesc să nu mai momești copilul la tine. Și să nu-ți închipui că ai să te faci așa mai dragă lui Grigori. Tot n-ai să ajungi nevasta lui, asta ți-o spun eu!

Cu fața schimonosită de mânie, Axinia zise răgușit:

— Taci! N-are să-ți ceară voie dumitale! Iar până una-alta, nu te băga unde nu-ți fierbe oala!

Ilinișna voi să mai spună ceva, dar Axinia se întoarce, plecă la donițele ei, smuci în sus cobilița, și-o puse pe umeri și porni iute pe potecă, vărsând șiroaie de apă după dansa.

Din seara aceea, nu mai dădu ziua bună nimănui din casa Melehovilor și trecea cu nările lărgite, plină de o drăcească semeție. Dar când îl zărea undeva pe Mișatka, privea cu grijă în jurul ei și, dacă nu era nimeni, se

repezea în fugă la băiat, se apleca spre el și, strângându-l la piept, îi săruta fruntea arămită de soare și ochișorii negri, puțin încruntați – ochii neamului său – șoptind vorbe fără șir, râzând și plângând: „Iubitul meu Grigorievici! Scumpul meu! Ce dor mi-era de tine! Ce proastă e mătușa ta, Axinia! Vai, ce proastă!” Și după asta, un zâmbet tremura îndelung pe buzele ei, iar în ochii umezi îi strălucea o fericire de fragedă fetișcană.

Spre sfârșitul lui august, Pantelei Prokofievici fu mobilizat la oaste. Odată cu el, plecară din Tatarski toți cazacii încă în putere pentru serviciul militar. Din toți bărbații, nu rămăseseră decât invalizii, băiețandrii și oamenii ajunși la adânci bătrânețe. Era o mobilizare totală și comisiile medicale nu scuteau pe nimeni, cu excepția schilozilor.

După ce primise de la atamanul satului ordinul de a se prezenta la locul de adunare, Pantelei Prokofievici își luă în grabă rămas bun de la bătrâna lui, de la Duniașka și de la copiii, apoi îngenunche gemând, se închină de două ori până la pământ în fața icoanelor și glăsui:

— Rămâneți sănătoși, dragii mei! Mi se pare că n-o să ne mai vedem, a venit și ceasul din urmă. Și iată ce poruncă vă las eu: treierați grânele ziua și noaptea, căutați să isprăviți totul până la ploi. De va fi nevoie, nămiți un om ca să vă ajute. Dacă n-am să mă-ntorc până la toamnă, faceți totul fără mine: arături de toamnă, cât o să puteți, și să puneți măcar o deseatină de secară. Vezi, bătrâno, să le faci toate cu chibzuială, nu sta cu mâinile în sân! Ne întoarcem noi, eu cu Grigori, sau nu ne mai întoarcem, totuna: de pâine o să aveți cea mai mare nevoie. Războiul e război, dar, fără pâine, traiul nu e trai. Ei, Dumnezeu să vă aibă în pază!

Ilinișna își petrecu bătrânul până în piață și-l privi pentru cea din urmă oară cum șchiopăta, pășind grăbit alături de Hristonea în urma căruței, apoi își șterse ochii umflați cu șorțul și se duse acasă, fără să se mai uite îndărăt. La arman, o aștepta un car de grâu rămas netreierat, laptele stătea în cuptor, copiii rămăseseră nemâncați de dimineață; bătrâna avea nenumărate griji și grăbea spre casă, fără să se oprească și abia dând ziua bună din cap muierilor cu care se încrucișa din când în când pe drum, fără să intre în vorbă. Tot fără cuvinte clătina din frunte când vreun cunoscut o întreba cu milă: „Ce, ți-ai petrecut oșteanul?”

Peste câteva zile, după ce Ilinișna își mulsesese în zori vacile și le scosese afară în ulicioară, se pregătea să se-ntoarcă în ogradă, când deodată auzi un bubuit surd și greoi. Se uită la cer, dar nu zări niciun nor. Peste puțin bubuitul se auzi din nou.

— Auzi, babo, ce cântare? întrebă bătrânul văcar, care strângea cireada.

— Ce fel de cântare?

— Aia care cântă numai cu bașii.

— De auzit, aud ceva, dar nu pot pricepe ce-o fi aia.

— Ai să pricepi curând. Ai să pricepi îndată, când o să înceapă să arunce la obuze de peste Don. Bat tunurile! Au început să le scoată mașele bătrânilor noștri...

Ilinișna făcu semnul crucii și intră pe portiță, fără să răspundă.

De atunci, bubuitul de tunuri se auzi neconținut, timp de patru zile și patru nopți, mai ales în zori, și chiar ziua, când bătea vântul dinspre nord-est, aducând răsunetul luptelor îndepărtate. Cei de la arii se opreau o clipă din lucru, femeile își făceau semnul crucii, oftau greu, pomenindu-și rudele și șoptind rugăciuni, apoi dădeau drumul la tăvăluguri grele de piatră ce se rostogoleau zgomotos; băiețandrii mânau caii și boii, vânturătorile începeau să răpăie și munca de toate zilele intra iarăși în sfintele ei drepturi. Sfârșitul lui august fusese nemaipomenit de uscat și cu vreme frumoasă. Vântul se juca prin sat cu pleava și cu pulberea uruielii, peste tot plutea mirosul dulceag al paielor de secară proaspăt treierate, soarele ardea nemilos, dar apropierea toamnei se simțea în toate. Pe izlaz, pelinul cenușiu și veșted se întindea în pete albicioase, creștetele plopilor de peste Don se îngălbeneau, iar prin livezi mirosea tot mai tare a mere, zărilor se limpezeau ca în ajun de toamnă, și pe câmpul pustiu se iviră primele cărduri de cocori pribegi.

Pe Șleaul Hatmanilor, treceau zilnic convoaie de căruțe, cărând muniție de la apus spre răsărit, spre locurile de trecere peste Don, iar în satele de-a lungul fluviului se iviră fugarii. Ei povesteau despre retragerea cazacilor, care dădeau îndărăt luptând; câțiva țineau cu tărie că această retragere se făcea dinadins, pentru a-i ademini pe roșii, pentru a-i încercui și a-i nimici. Unii din tătăreni se pregăteau pe ascuns de plecare, își hrăneau mai bine boii și caii, noaptea îngropau grâne și cufere cu tot ce aveau mai de preț. Bubuitul tunurilor, care amuțise pentru o vreme, începu să se audă din nou la 5 septembrie și răsuna cu o nouă putere, limpede și amenințător. Luptele se dădeau la vreo 40 verste de Don, la nord-est de Tatarski; iar o zi mai târziu, se auzi alt bubuit, venind dinspre Donul de sus, de la vest. Frontul se apropia mereu de Don.

Ilinișna, care știa că cei mai mulți din sat se pregătesc de bejenie, vorbi cu Duniașka dacă n-ar fi bine să plece și ele. Era în cea mai cumplită stare de nedumerire și de buimăceală – nu știa ce-i de făcut nici cu gospodăria, nici cu casa: nu știa dacă trebuie să lase totul baltă și să pornească odată cu

toată lumea, sau să rămână pe loc. Înainte de plecarea lui, Pantelei Prokofievici vorbise de treierat, de arături, de vite, dar nu scăpase niciun cuvânt despre ceea ce ar fi avut de făcut dacă frontul ar fi coborât mai aproape de Tatarski. Ca prevăzătoare măsură, Ilinișna se hotărî să trimită copiii și pe Duniașka cu cineva din sat, împreună cu lucrurile mai de preț, iar ea să rămână singură, chiar și atunci când roșii ar fi să ocupe satul.

În noaptea de 17 septembrie, Pantelei Prokofievici se înființă pe neașteptate acasă. Sosi pe jos, de undeva, de la Kazanskaia, furios și sleit de puteri. După ce se odihni vreme de o jumătate de ceas, se așeză la masă și începu să înfulece de zor, așa cum Ilinișna nu-l văzuse în toată viața; goli pe nerăsuflăte un ceaun cu ciorbă de post, de vreo cinci chile, pe urmă se apucă să mănânce fiertură de mei. Uimită, Ilinișna plesni din mâini:

— Doamne sfinte, cum mai hăpăi, Prokofici! Parcă n-ai mâncat de trei zile!

— Și tu credeai că am venit sătul, năroadă bătrână? De trei zile și trei nopți n-am pus nimic în gură!

— Da' cum. Acolo nu vă dă de mâncare?

— Dracii în iad să-i hrănească la fel! răspunse Pantelei Prokofievici cu gura plină, mormăind ca un motan înfipt în mâncare. Halești numai ce apuci pe la oameni, iar eu n-am învățat încă să fur. Cei tineri o duc bine, nu mai au pic de rușine... În ăst blestemat război, s-au deprins cu hoția – și eu, care mă speriam uitându-mă la dânșii, acum nu mă mai sperii. Apucă, fură, șterpelesc tot ce văd... Nu-i război, e grozăvie!

— Mai bine să nu mănânci dintr-o dată, să nu pățești ceva. Uite cum te-ai umflat, taman ca un păianjen!

— Tacă-ți gura. Adă-mi o oală cu lapte, una mai mare, auzi?

Ilinișna izbucni în lacrimi, privindu-și bătrânul, mai hămesit ca un câine de pripas.

— Ai venit cu totul? întrebă ea, după ce Pantelei Prokofievici isprăvi cu mâncarea.

— O să vedem pe urmă... răspunse el în doi peri.

— Pe voi, moșnegii, v-au lăsat să plecați acasă?

— N-au dat drumul la niciunul. Cum să ne lase, când roșii sunt tot mai aproape de Don? Am plecat de capul meu.

— Dar n-ai să răspunzi pentru asta? întrebă speriată Ilinișna.

— Dacă m-or prinde, poate că va trebui să răspund.

— Dar cum? Ai de gând să te ascunzi?

— Și tu crezi că o să alerg la horă, sau am să umblu în ospeții? Ptiu,

toanta naibii! pufni Pantelei Prokofievici și scuiță cu necaz.

Bătrâna însă nu-și găsea astâmpăr:

— Vai, că mare păcat! Să nu ne găsim beleaua, să nu te bată cumva...

— Ei și? Nu, mai bine să mă prindă aci și să mă bage la pușcărie, decât să umblu cu arma prin stepă, rosti vlăguit Pantelei Prokofievici Nu, nu mai sunt un flăcău tinerel ca să fac câte patruzeci de verste pe zi, să sap la tranșee, să alerg la atac și să mă târăsc cu burta la pământ, să mă ascund de gloanțe; de altfel, nici dracu' nu se poate ascunde de ele! Pe leatul meu de la Krivaia Recika l-a mușcat glonțul în dreptul inimii, a căzut și n-a mai dat măcar din picioare. Nu, mi-e lehamite de toate astea.

Bătrânul își duse arma și cartușiera cu muniția să le ascundă în șura plină de pleavă, iar când Ilinișna îl întrebă pe unde își lăsase sumanul, el răspunse încruntat și în silă:

— L-am dat pe merinde... sau, ca să vorbesc drept, l-am lepădat. Deunăzi, la Șumilinskaia, așa ne-au îmbrâncit, că am zvârlit totul de pe noi și am fugit ca nebunii. Nu ne mai ardea de sumane... Au fost și unii cu cojocel, dar și p-alea le-au lepădat... Și ce dracu' ai tu cu sumanul, ca să mă mai întrebi? Barem dacă ar fi fost un suman ca lumea... așa, era numai o zdreanță, bună de aruncat la gunoi!

La drept vorbind, fusese un suman nou și de toată frumusețea, dar așa era firea bătrânului: să spună, și până la sfârșit să creadă, că orice pierdea tot n-ar fi fost bun de nimic. De la o vreme se obișnuise să se mângâie așa. Ilinișna, știind treaba asta, n-a vrut să-l mai zădărească în ce privește felul sumanului.

Noaptea ținură sfat de familie în care au hotărât: Ilinișna și cu Pantelei Prokofievici vor rămâne împreună cu copiii acasă și-și vor păzi avutul; grânele treierate vor fi îngropate, iar Duniașka va fi trimisă cu o căruță trasă de doi boi bătrâni la niște rude, în satul Latîșev de pe Cir.

Aceste planuri n-avură norocul să fie îndeplinite pe de-a-ntregul. Duniașka abia plecase dimineața, iar pe la amiază, un detașament de represiune format din cazaci-calmuci din Salsk intră în Tatarski.

Careva dintre săteni, pesemne, îl văzură pe Pantelei Prokofievici strecurându-se acasă; un ceas după sosirea detașamentului de represiune, patru calmuci călări veniră în goană spre ograda lui Melehov. Zărind călăreții, Pantelei Prokofievici se sui în pod cu o iuțelă și cu o sprinteneală uimitoare, iar Ilinișna ieși în întâmpinarea musafirilor.

— Unde bătrînu ta? întrebă un calmuc în vârstă și bine legat, cu epoleții de uriadnic-major, descălecând și trecând prin fața Ilinișnei pe portiță.

— Pe front. Unde să mai fie? răspuse răstit Ilinișna.

— Du-mă casă, perchezitiție facem!

— Ce vrei să cauți?

— Căutăm bătrînu ta. Vai, rușine! Așa bătrîna, trăiește cu minciună! bombăni spătosul uriadnic, dând cu dojană din cap și rânjind dinții albi și deși.

— Nu te rânji la mine, nespălatule! Ți-am spus că nu e, înseamnă că nu e!

— Lasă vorbă, du-mă casă! Dacă nu, mergem singur, zise aspru calmucul jignit și se îndreptă cu pași hotărâți spre treptele ușii, călcând rășchirat cu picioarele-i de călăreț.

Cercetară cu amănunțime odăile, bodogănind ceva între ei pe limba lor; pe urmă, doi ieșiră afară să caute prin curte, iar unul, scund și negricios-tuciuriu, cu fața ciupită de vărsat și cu nasul turtit, și-a tras în sus nădragii largi cu lampas și ieși în tindă. Prin ușa întredeschisă, Ilinișna îl văzu cum sare în sus, cum se agață cu mâinile de o grindă și cum se azvârle cu îndemănare în pod. După cinci minute, lunecă sprinten jos, iar după el, oftând, coborî cu băgare de seamă și Pantelei Prokofievici, cu haina mănjită toată de lut și cu păienjenis în barbă. Se uită spre bătrîna, care stătea cu buzele strânse, și oftă:

— M-au găsit, afurisiții! Să știi că m-a pârât cineva...

Pantelei Prokofievici fu trimis sub escortă la Karghinskaia, unde se afla Curtea marțială; iar Ilinișna a plâns ce-a plâns, apoi, trăgând cu urechea la zgomotul bubuiturilor de tun și la pârâitul de mitraliere, care se auzea deslușit de peste Don, se duse la hambar ca să dosească măcar puțintel grâu.

22

Cei patrusprezece dezertori prinși își așteptau judecata. Judecata se făcea scurt și fără milă. Bătrînul esaul care prezida ședința, întreba numele, prenumele și gradul acuzatului, numărul unității sale, afla cât timp a lipsit de la unitate, apoi schimba cu jumătate de glas câteva vorbe cu membrii Curții marțiale – un horunji ciung și un vagmistru mustăcios și cu mutra grasă, din cauza slujbei ușoare – și pronunța sentința. Cei mai mulți dezertori erau osândiți la pedeapsa corporală cu nuiete, care era administrată de calmuci, într-o casă nelocuită, destinată anume pentru acest scop. Prea mulți dezertori erau în războinica Armată a Donului, ca să

poată fi bătută cu nuiiele pe față și în public, ca în 1913...

Pantelei Prokofievici fu chemat al șaselea la rând. Tulburat și palid, stătea în fața mesei judecătorilor, cu mâinile la vipușca pantalonilor.

— Numele? Întrebă esaulul, fără să se uite la cel interogat.

— Melehov, blagorodnicia voastră.

— Numele de botez, numele patronimic?

— Pantelei Prokofievici, blagorodnicia voastră.

Esaulul își ridică ochii de la hârtii și se uită atent la bătrân.

— De unde ești de fel?

— Din satul Tatarski, stanița Vioșenskaia, blagorodnicia voastră.

— Nu cumva ești tatăl sotnicului Melehov Grigori?

— Tocmai, blagorodnicia voastră, sunt tatăl său.

Pantelei Prokofievici se învioră îndată, simțind că nuiielele se îndepărtează de la trupul său bătrân.

— Ia te uită, și nu ți-e rușine? Întrebă esaulul, fixând cu ochi tăioși fața trasă a lui Pantelei Prokofievici.

Și atunci Pantelei Prokofievici călcă regulamentul: cu mâna stângă la piept, rosti cu o voce plângătoare:

— Blagorodnicia voastră, domnule esaul! Fie-vă milă de mine, să nu porunciți să mă bată! Am doi feciori însurați... pe al mai mare l-au omorât roșii... Am nepoți... se poate să mă bateți pe mine, om ajuns la adânci bătrânețe?

— Și pe bătrâni îi învățăm minte, ca să știe cum se face armata! Ai crezut, poate, că o să-ți dea o cruce pentru fuga de la unitate? îl întrerupse ciungul. Colțurile gurii îi tremurau nervos.

— Ce mai cruce... Trimiteți-mă la unitate, și am să slujesc cu cinste și cu credință... Nici nu știu cum am fugit, m-a împins necuratul...

Pantelei Prokofievici începu să vorbească fără șir de grâul rămas netreierat, de piciorul său șchiop, de gospodăria părăsită, dar esaulul făcu un gest cu mâna, poruncindu-i să tacă, apoi se aplecă spre ciung și-i vorbi îndelung ceva în șoaptă. Ciungul clătină a încuviințare din cap, și esaulul se întoarse la Pantelei Prokofievici.

— Bine. Ai spus totul! Cunosc pe fiul dumitale și mă mir că el poate avea un asemenea tată. Când ai fugit de la unitate? Acum o săptămână? Ei, spune poate vrei ca roșii să-ți ocupe satul și să te jupoaie de viu? Așa pildă dai dumneata cazacilor tineri? După lege, suntem datori să te judecăm și să-ți aplicăm pedeapsa corporală, dar, din respect pentru gradul de ofițer al fiului dumitale, am să te scutesc de această necinstire. Ai fost grad inferior?

— Tocmai, blagorodnicia voastră.

— Gradul?

— Uriadnic, blagorodnicia voastră.

— Dă galoanele jos! Esaulul își ridică glasul și ordonă aspru, fără să-i mai spună „dumneata”: Du-te chiar acum la unitate! Raportează comandantului sotniei că, prin decizia Curții marțiale, ți s-a luat gradul de uriadnic. Ai avut ceva decorații pentru războiul acesta sau pentru cele trecute?... Hai, pleacă!

Amețit de bucurie, Pantelei Prokofievici ieși afară, făcu semnul crucii, privind cupola bisericii, și... o luă de-a dreptul spre casă, peste deal și peste câmp. „Nu, acum am să mă ascund altfel! O să-l mai găsească pe dracu’ ! Pot să tot trimită și trei sotnii de calmuci!”, se gândea el, șchiopătând pe miriștea acoperită de verdeață proaspătă.

Ajuns în stepă, socoti că va fi mai cuminte să meargă pe drum, ca să nu atragă atenția trecătorilor. „Iar o să-și închipuie că sunt dezertor. Dau de un slujbaș zelos, și mă ia în biciuști, chiar și fără judecată!”, cugeta el cu glas tare, întorcându-se din arătură pe drumul de vară neumblat și înțelenit de buruieni. Fără să știe de ce, nu se mai socotea dezertor.

Pe măsură ce se apropia de Don, întâlnea tot mai des căruțele bejănarilor. Se petrecea din nou același lucru ca și în primăvară, cu prilejul retragerii răsculaților în stânga Donului: harabale și briști pline cu lucruri de gospodărie străbăteau stepa în toate părțile; cirezi de vite treceau mugind; turmele de oi stârneau nori de praf, ca o trupă de cavalerie în marș... Scârțâit de roți, nechezat de cal, strigătele oamenilor, tropotul nenumăratelor copite, behăit de oi, scâncete de copii – toate acestea cotropeau întinderile tăcute ale stepei cu o neconținută și tulburătoare larmă.

— Unde te duci, moșule? Ia-o îndărăt, că vin roșii în urma noastră! strigă dintr-o căruță un cazac necunoscut, cu capul pansat.

— Nu mai spune! Unde sunt roșii? Pantelei Prokofievici se opri uluit.

— Dincolo de Don. Se apropie de Vioșki. Mergi la ei?

După ce-și veni nișel în fire, Pantelei Prokofievici își văzu înaintea de drum și ajunse pe-nserate la Tatarski. În vreme ce cobora dealul, se uita cu încordare. Pustiul din sat îl uimi. Pe ulițe niciun suflet de om. Casele rămăseseră părăsite, tăcute, cu obloanele trase. Nu se auzea niciun glas de om, niciun muget de vită, și numai lângă Don mai forfoteau oamenii. Când ajunse mai aproape, Pantelei Prokofievici recunoscă fără multă greutate cazacii înarmați, care scoteau luntrile din apă și le cărau în sat. Era

limpede: Tatarski fusese părăsit de locuitori. Intrând încet pe ulicioara sa, Pantelei Prokofievici se îndreptă spre casă. Ilinișna ședea cu copiii în bucătărie.

— Iată-l, bunicuțul! strigă cu bucurie Mișatka, aruncându-se de gâtul bunicului.

Ilinișna a plâns și ea de bucurie, spunând printre lacrimi:

— Nici nu mai aveam nădejde să te văd! Ascultă, Prokofici, fă tu cum vrei, dar eu nu mai vreau să rămân aci! Arză-le toate focul cel viu, dar eu n-am să păzesc casele goale. Mai toți au plecat din sat, și numai eu stau cu copiii, ca o proastă! Înhamă îndată iapa și s-o luăm unde-om vedea cu ochii!... Ți-au dat drumul?

— Mi-au dat drumul.

— Cu totul?

— Cu totul, până ce-au să mă prindă iar...

— Ei, aici nici n-ai să te poți ascunde! Azi-dimineată, când au început roșii să împuște de dincolo, vai, ce groază! Am stat cu copiii în beci, cât au tras. Iar acum i-a gonit îndărăt. Au venit niște cazaci, au cerut lapte și m-au sfătuit să plecăm de-aici.

— Nu erau de-ai noștri, din sat? se interesă Pantelei Prokofievici, cercetând atent o gaură proaspătă făcută de un glonț în cerceveaua ferestrei.

— Nu, niște oameni străini, de undeva de la Hopior.

— Ei, atunci trebuie să plecăm, încuviință cu un oftat Pantelei Prokofievici.

Până să se lase noaptea, săpă o groapă în magazia de tizic, băgă înlăuntru șapte saci de grâu, astupă cu grijă pământul la loc și puse pe deasupra un morman de tizic – și, când se întunecă, înhamă iapa la haraba, încărcă în ea două șube, un sac de făină de grâu, ceva mei, o oaie legată de picioare, legă amândouă vacile de spatele harabalei și, după ce o așeză pe Ilinișna cu copiii, zise:

— Acum, într-un ceas bun!

Ieși din ogradă, trecu hățurile bătrânei, închise poarta și merse pe jos până la deal, suflându-și nasul și ștergându-și lacrimile cu mâneca sumanului.

executând un marș de treizeci de verste, ajunseră de-a dreptul la Don. În zorii zilei de 18, bateriile roșii începură să bubuie de la gura Medvedîței și până la stanița Kazanskaia. După o scurtă pregătire de artilerie, infanteria ocupă satele de la Don și stanițele Bukanovskaia, Elanskaia și Vioșenskaia. Într-o singură zi, malul stâng al Donului fu curățit de albi, pe o întindere de peste o sută cincizeci de verste. Sotniile de cazaci se retraseră, trecând în ordine Donul, pe pozițiile pregătite dinainte. Toate mijloacele de trecere se aflau în mâinile lor, dar podul de la Vioșenskaia fusese cât pe ce să fie cucerit de roșii. Cazacii aduseră din vreme paie lângă el, îi stropiră cu gaz părțile de lemn, ca să le dea foc în clipa retragerii, și se pregăteau să-l aprindă, dar chiar în aceeași clipă sosi în grabă un agent călare, care anunță că una din sotniile Regimentului 37 vine din satul Perevoznîi la Vioșenskaia și se îndreaptă spre pod. Sotnia rămasă în urmă ajunse în galop la pod, chiar în momentul când infanteria roșie intra în staniță. Sub focul de mitraliere, cazacii tot izbutiră să treacă dincolo peste pod și să-l aprindă în urma lor, pierzând peste zece morți și răniți și cam tot atâția cai.

Regimentele din Diviziile 22 și 23 ale Armatei a 9-a roșii menținură până la sfârșitul lui septembrie satele și stanițele ocupate pe malul stâng al Donului. De inamic îi despărțea numai fluviul, a cărui lărgime maximă nu depășea atunci optzeci de stânjeni, iar pe alocuri se îngusta până la treizeci. Roșii nu întreprinseră încercări active de a trece Donul: ei făcură asemenea încercări undeva la vaduri, dar fură respinși. Pe toată întinderea frontului din acest sector, dăinui timp de două săptămâni un viu schimb de focuri de artilerie și de pușcă. Cazacii ocupau cotele ce dominau regiunea, bătănd cu foc concentrările de trupe inamice la trecerile spre Don, nelăsându-le să se apropie ziua de mal – dar, cum sotniile de cazaci din acest sector erau formate din elementele cele mai puțin apte de luptă (din bătrâni și din tineret în vârstă de 17-19 ani), nici ele nu încercau să treacă Donul ca să-i respingă pe roșii și să pornească la acțiuni ofensive de-a lungul malului stâng.

Din prima zi după retragerea lor în dreapta Donului, cazacii așteptară mereu să vadă cuprinse de foc casele din satele ocupate de roșii, dar, spre marea lor mirare, niciun fumuleț nu se zărea în stânga Donului; ceva mai mult, locuitorii, care au trecut în cursul nopții de dincolo, povesteau că ostașii roșii nu iau nimic cu hapca din avutul celor fugiți, iar pentru hrană, chiar și pentru pepeni și pentru lapte, plătesc cu dărnicie în bani sovietici. Acest lucru stârni uluirea și cea mai mare nedumerire printre cazaci. Li se părea că după răscoală roșii ar fi trebuit să nimicească prin foc toate satele

și stanițele răzvrătiților; se așteptau ca locuitorii rămași pe loc, cel puțin bărbații, să fie omorâți fără nicio milă, dar, după știri precise, roșii nu se atinseră de niciun om pașnic și, după toate semnele, nici nu se gândeau la răzbunare.

În noaptea spre 19, cazacii de la Hopior, care se aflau într-un pichet din fața staniței Vioșenskaia, hotărâră să se lămurească asupra acestei purtări atât de ciudate din partea inamicului; un cazac, care avea o voce puternică, făcu palmele pâlnie și strigă:

— Hei, voi de acolo! Burtă-roșie! De ce nu dați foc caselor noastre? N-aveți chibrituri? Treceți la noi, să vă dăm!

Un glas puternic îi răspunse din noapte:

— Nu v-am prins aci, că altfel vă dădeam foc cu case cu tot!

— Sunteți așa de calici? N-aveți nici cu ce să aprindeți un foc? strigă arțăgos cazacul de la Hopior.

Cei de dincolo îi răspunseră, calmi și vioiși:

— Vino-ncoa, putoare albă, să-ți băgăm noi jăratic în nădragi! Să ai după ce te scârpina toată viața!

Schimbul de înjurături între oamenii din pichete se prelungi cu tot soiul de asemenea ocări, apoi ambele părți traseră câteva focuri pentru încheiere și s-au potolit.

În primele zile ale lui octombrie, forțele principale ale Armatei Donului, în total două corpuri de armată concentrate în sectorul Kazanskaia-Pavlovsk, trecură la ofensivă. Corpul 3 de Don, care număra 8.000 de baionete și peste 6.000 de săbii, forță Donul în apropiere de Pavlovsk, respinse Divizia 56 roșie și începu să înainteze cu succes spre răsărit. Curând după el, Corpul 2 al lui Konovalov trecu și el Donul. Precumpănirea călărimii în efectivele sale i-a îngăduit să pătrundă adânc în dispozitivul inamicului și să-i dea mai multe lovituri zdrobitoare. Divizia 21 de infanterie roșie, care se afla până atunci în rezerva frontului, intră în acțiune și opri întrucâtva înaintarea Corpului 3 de Don, dar, sub presiunea celor două corpuri de cazaci unite, fu silită să înceapă retragerea. La 14 octombrie, Corpul 2 căzăcesc zdrobi și nimici aproape complet Divizia 14 de infanterie roșie. Într-o săptămână, roșii au fost respinși de la malul stâng al Donului până la stanița Vioșenskaia. Ocupând un larg cap de pod, corpurile căzăcești respinseră trupele Armatei a 9-a roșii pe frontul Luzevo-Șirinkin-Vorobiovka, silind Divizia 23 din Armata a 9-a să-și îndrepte în grabă frontul cu fața spre vest, de la Vioșenskaia până la satul Kruglovski.

Aproape în același timp cu trecerea Corpului 2 al generalului Konovalov, mai trecu Donul și Corpul I de Don, aflat în sectorul staniței Kletskaia.

Diviziile roșii 22 și 23 de la flancul stâng erau amenințate cu încercuirea. Ținând seama de acest lucru, comandamentul Frontului de sud-est ordonă Armatei a 9-a să se retragă pe linia: gura râului Ikoreț-Buturlinovka-Upenskaia-Tișanskaia-Kumiljenskaia. Dar armata nu izbuti să se mențină pe această linie. Numeroase sotnii răzlețe, formate printr-o mobilizare totală, trecură pe malul stâng al Donului și, unindu-se cu trupele regulate ale Corpului 2 de cazaci, continuau s-o gonească cu mare iuțeală spre miazănoapte. Între 24 și 29 octombrie albi ocupară găurile Filonovo și Povorino și orașul Novohopiorsk. Totuși, cu toate marile succese dobândite de Armata Donului în octombrie, cazacilor le lipsea încrederea, care îi înaripase astă-primăvară, în timpul înaintării victorioase spre hotarele de nord ale regiunii. Cei mai mulți combatanți își dădeau seama că izbânda era trecătoare și că ei nu vor izbuti să reziste decât cel mult până la primăvară.

Peste puțin, situația de pe Frontul de sud se schimbă brusc. Înfrângerea Armatei de voluntari în bătălia generală din sectorul Oriol-Kromî și acțiunile strălucite ale cavaleriei lui Budionnî în sectorul Voronej au decis soarta luptei: în noiembrie, Armata de voluntari începu să se rostogolească spre sud, descoperind flancul stâng al Armatei Donului și târând-o și pe ea în retragerea sa.

24

Pantelei Prokofievici sălășlui cu familia vreo două săptămâni în satul Latîșev și, după zvonul că roșii se retrăseseră de la Don, se pregăti de îndată să se întoarcă acasă.

La vreo cinci verste de sat, coborî din hărăbușcă și zise cu aer hotărât:

— Nu mai am răbdare să mă târăsc la pas! Din cauza afurisitelor de vaci n-ai cum s-o iei la trap. Și la ce dracu' le-am tras după noi? Duniașka! Ian oprește boii. Leagă vacile de harabaua ta, iar eu o iau la trap pân-acasă. Acolo poate că n-a rămas decât scrum și cenușă...

Ros de sfredelul nerăbdării, strămută copiii în harabaua încăpătoare a Duniașkăi, ticlui tot acolo o parte din buclucuri și, cu harabaua ușurată, se repezi într-o dezlănțuire de zdrăngăneli pe drumul plin de hopuri. Iapa năduși lac chiar la prima verstă: niciodată stăpânul nu se purtase cu atâta cruzime, biciuind-o cu atâta zor.

— Vezi că are să crape iapa! Unde-ai pornit-o ca turbatul? Îl certă Ilinișna, apucându-se cu mâinile de loitrele harabalei și strâmbându-se chinuită de zdruncinături.

— Las-o că tot n-are să vină la mormânt să mă bocească... Hii, gloabă afurisită! Ai nă-du-șit! Și acolo, poate, n-au rămas decât tăciuni din toată gospodăria... bodogași printre dinți Pantelei Prokofievici.

Teama lui nu se adevăra: casa rămăsese în picioare, dar era aproape cu toate geamurile sparte, cu ușa smulsă din țâțâni și cu zidurile ciuruite de gloanțe. Totul din curte purta pecetea delăsării și a pustiului. Un obuz rupsese pe de-a-ntregul un colț al grajdului, altul lăsase o mică pâlnie lângă fântână, dărâmând ghizdurile și rupând cumpăna în două. Războiul de care fugea Pantelei Prokofievici venise singur în ograda lui, lăsând hădele urme ale distrugerii. Pagubele cele mai mari i le făcuseră însă cazacii de la Hopior, care stătuseră în cantonament în casa lui: dărâmaseră gardurile din ograda de vite, săpaseră tranșee adânci cât statul de om; desfăcuseră pereții hambarului, ca să nu se ostenească la o muncă de prisos, și făcuseră din grinzi tavane de adăposturi; stricaseră împrejmuirea de piatră, întocmind crenelul pentru mitralieră; mai nimiciseră fără rost și o jumătate dintr-un stog de fân, lăsând fără nicio socoteală caii să mănânce din el; arseseră zăplazul și murdăriseră cumplit toată bucătăria de vară...

Pantelei Prokofievici își privi casa, clădirile din ogradă și se apucă de păr. De astă dată nu se mai ținu de năravul său – să scadă singur la preț cele pierdute. Ce dracu', doar nu mai putea spune că toată agoniseala lui nu făcea doi bani și că hambarul nici nu era bun decât de dărâmat! Hambarul nu era un biet suman și întocmirea lui îl costase bani trudiți.

— Parcă nici n-ar fi fost vreodată un hambar pe locul acela! zise oftând Ilinișna.

— La drept vorbind, hambarul ăsta... începu cu vioiciune Pantelei Prokofievici, dar nu-și isprăvi vorba, dădu din mâini și se duse la arie.

Mânjite, ciupite de schije și de gloanțe, zidurile casei priveau neprietenos și părăsite de toți. Vântul șuiera prin odăi, un strat gros de praf se așternuse pe mese și lavițe... De mult timp se mai arăta nevoie pentru a le pune toate în vechea lor rânduială.

Chiar a doua zi, Pantelei Prokofievici porni călare în staniță și scoase cu destulă greutate de la felcerul cunoscut o hârtie prin care se dovedea că el, cazacul Melehov Pantelei, nu este în stare să umble pe jos din cauza piciorului bolnav și are nevoie de tratament. Această dovadă îl ajută pe Pantelei Prokofievici să scape de trimiterea pe front. O prezentă

atamanului și, ori de câte ori se ducea la administrația satului, se tot proptea într-o cârjă și șchiopăta ba de un picior, ba de altul.

Niciodată viața din Tatarski n-a mers atât de pidosnic și fără de nicio socoteală ca acum, după întoarcerea din bejenie. Oamenii umblau din curte în curte, recunoscându-și lucrurile prădate și apoi lepădate de cazacii de la Hopior, rătăceau prin stepă și prin văgăuni, căutându-și vacile fugite din cireadă. O turmă de vreo trei sute de oi, din partea de sus a satului, pierise chiar în prima zi, după ce Tatarski fusese bombardat de artilerie. După povestirile ciobanului, un obuz se spărsese în fața turmei, care era la păscut și oile înnebunite de groază se repeziseră în stepă, dând din cozi, și s-au făcut nevăzute. Le-au dat de urmă abia la vreo patruzeci de verste de sat, pe pământul staniței Elanskaia, la o săptămână după ce locuitorii se întorseseră în satul părăsit; iar când le aduseseră înapoi și începuseră să le cerceteze, văzuseră că jumătate din turmă sunt oi străine, cu un semn necunoscut la ureche, iar peste cincizeci de capete de oi din Tatarski lipseau. În grădina de zarzavat a Melehovilor se găsisse mașina de cusut din casa lui Bogatîriov, iar Pantelei Prokofievici descoperise tabla de pe acoperișul hambarului său pe aria lui Anikușka. Aceleași lucruri se petreceau și prin satele vecine, și multă vreme încă locuitorii satelor, mai de aproape ori mai de departe de Don, tot mai veneau la Tatarski și nu mai conteneau cu întrebările: „Nu cumva ați văzut o vacă roșcovană cu o pată albă în frunte și cu cornul stâng rupt?”, „Nu cumva v-a venit de pripas un juncan roșcat de un an?”

Fără îndoială că multe dintre aceste vaci și acești juncani de mult clocotiseră în fiertura din cazanele sotniilor căzăcești, dar stăpânii lor tot mai colindau stepa, mânați de nădejdi, până când își dădură seama că nu tot ce se pierde se mai poate găsi.

După ce căpătase scutirea de oaste, Pantelei Prokofievici se apucă de zor să refacă clădirile și împrejmuirea. Căpițe întregi de grâu netreierat zăceau încă pe arie, șoareci nesățioși mișunau prin ele, dar bătrânului nu-i ardea de treierat. Cum ar fi putut el oare să treiere, când curtea n-avea ogradă, când nu rămăsese nici urmă de hambar și când toată gospodăria avea sluta înfățișare de paragină? De altfel, vremea se păstra frumoasă și nu se arăta niciun zor de treierăș.

Duniașka și Ilinișna au tencuit și au văruiat casa, după care l-au ajutat după puterile lor pe Pantelei Prokofievici să ridice un gard vremelnic și să ducă la capăt alte treburi gospodărești. Cu chiu, cu vai, făcură rost de geamuri, le-au pus la ferestre, curățiră bucătăria și puțul. Însuși bătrânul

coborâse înlăuntru și răcise, se vede, scurmând pe fundul lui, căci vreme de o săptămână mai apoi umblase tușind și strănutând, cu cămașa udă de sudoare. A fost destul însă să bea pe nerăsuflăte două sticle de rachiu de casă și să dospească pe cuptorul cald, pentru ca toată boala lui să piară ca și cum nici n-ar fi fost.

De la Grigori tot nu venea nicio știre. Iar abia pe la sfârșitul lui octombrie, Pantelei Prokofievici află din întâmplare, și de la alții, că feciorul îi este sănătos și teafăr și că se află, împreună cu regimentul său, pe undeva în gubernia Voronej. Știrea a adus-o un rănit din același regiment, care trecuse prin sat. Bătrânul se înveseli, bău de bucurie cea din urmă sticlă de rachiu tămăduitor cu ardei iute și umblă toată ziua vorbăreț, țanțoș ca un cocoș tânăr, oprind pe fiecare trecător și îndrugând:

— Ai auzit? Grigori al nostru a cucerit Voronejul! Am aflat și noi de la oameni, cică l-au avansat din nou, și acum comandă iar o divizie, dacă nu cumva poate chiar un corp de armată. Ostaș vrednic ca el mai rar! Doar știi și tu...

Bătrânul îndruga mereu, simțind nebiruita nevoie de a se făli și de a-și împărtăși și altora bucuria.

— Ai un fecior viteaz, încuviințau ascultătorii.

Pantelei Prokofievici clipea ferice:

— Și cum să nu fie viteaz, cu așa probă de tată? Nu că mă laud, dar în tinerețea mea nici eu n-am fost mai prejos de el! Nu mă lasă piciorul, altfel sunt voinic și acum! O divizie, nu – dar o sotnie, ehei, tot m-aș pricepe eu cum s-o duc la izbândă! Dacă s-ar afla pe front ceva mai mulți bătrâni ca mine, de mult ar fi luat Moscova! Așa, bat apa în piuă pe loc, și tot nu pot să-i dea gata pe mujici...

Cel din urmă om cu care avusese în ziua aceea să stea de vorbă a fost bătrânul Beshlebnov. Trecea prin fața ogrăzii Melehovilor, și Pantelei Prokofievici nu pregetă să-l oprească:

— Hei, ia stai o clipă, Filip Agheevici! Să trăiești! Vino-ncoa nițel, să stăm la cislă.

Beshlebnov veni și dădu bună ziua.

— Ai auzit ce ispravă face Grișka al meu? îl întreabă Pantelei Prokofievici.

— Ce anume?

— Nu știi că i-a dat din nou o divizie? Atâta amar de glotime are sub comandă!

— Divizie?

— Da, da, divizie!

— Așa-a?

— Așa! Crezi tu că o asemenea răspundere poate fi dată orișicui?

— Se-nțelege că nu.

Pantelei Prokofievici își sfredeli interlocutorul cu o privire triumfătoare și continuă voroava pe vadul atât de dulce pentru inima lui:

— Așa fecior mai zic și eu – o mândrețe de viteaz! Nu-i mai încap dicorățiile pe piept! Glumă e? Și de câte ori n-a fost rănit! Altul, în locul lui, ar fi crăpat de mult, iar lui, nici nu-i pasă! Pentru el, toate sunt fleacuri. Da, mai are încă parte Donul nostru liniștit de cazaci vrednici!

— De avut – da, are! Numai că nu prea se vede mare ispravă de pe urma lor, rosti gânditor moș Beshlebnov, care nu era niciodată prea guraliv.

— Cum așa, nu se vede mare folos? N-ai auzit cum i-au gonit pe roșii? Sunt acum dincolo de Voronej, ajung la Moscova!

— Ajung cam încet!...

— Mai repede nu se poate, Filip Agheevici. Înțelege și tu că la război nu se face nimic în pripă. Graba strică treaba. Totul trebuie să se facă și să se dregă încetishor, după hărți și după planurile alea ale lor... Câți mujici sunt în Rusia? Mulți, cât iarba stepei, iar noi, cazacii? Câți? Un pumn de oameni!

— Bine ai zis, dar se aude că ai noștri n-au să se țină multă vreme. Iarna avem să ne pomenim din nou cu musafiri, așa spune lumea.

— Dacă n-o să le ia acum Moscova, au să vină ei aici! Ai dreptate.

— Și crezi că au s-o ia?

— Ar trebui s-o ia, dar o să fie cum o da Dumnezeu. Adică, s-ar putea să nu isprăvească ai noștri cu ei? S-au ridicat toate cele douăsprezece oști căzăcești, și atâta ispravă să nu fie în stare a face?

— Dracu' să-i mai știe. Și tu ai isprăvit cu oastea?

— Ce să facă oastea cu mine? Hehei! Dacă n-aș avea piciorul beteag, le-aș arăta eu cum se scarmână dușmanul! Noi, bătrânii, avem ciolane tari.

— Povestește lumea că bătrânii aștia tari fugeau pe malul Donului atât de iute, că n-a rămas niciunul cu cojocul pe el! Au scos toate jarchilele de pe dâșșii, până la piele, și le-au lepădat. Râde lumea: cică au acoperit toată steпа de cojocel galbene ca niște tufe de păpădii!

Pantelei Prokofievici îi aruncă lui Beshlebnov o privire piezișă și zise cu răceală:

— După mine, astea-s curate scorneli! Poate că cineva și-o fi aruncat haina, ca să umble mai ușor, dar oamenii au făcut dintr-un fleac de hăinuță o sută de cojocel! Mare lucru, un suman... adică un cojocel! Parcă viața nu-

i mai scumpă? Și nu orice om bătrân poate să alerge sprinten, cu haina pe el. În acest afurisit război trebuie să ai picioare de ogar, și eu, de pildă, de unde să le am? Dar pe tine, de ce te-a pălit părerea de rău, Filip Agheevici? La ce dracu' – Doamne, iartă-mă! – îți trebuie cojoccelele astea? Nu e vorba de cojoccele sau, ca să zicem așa, de sumane, vorba-i să avem noroc și să-l batem pe vrăjmaș, așa e? Ei, deocamdată rămâi cu bine, că eu stau de vorbă și treaba stă pe loc. Ți-ai găsit vițeaua? Tot o mai cauți? Nici pomeneală? Hm! Înseamnă că ți-au mâncat-o hoptorenii, sta-le-ar în gât! Iar în privința războiului, n-avea grijă: până la sfârșit tot o să-i doboare ai noștri pe mujici!

Și cu aceste cuvinte, Pantelei Prokofievici se îndreptă fudul spre casă.

Dar se arăta că „doborârea mujicilor” nu-i chiar atât de ușoară... Cea din urmă ofensivă a cazacilor i-a costat zdravene pierderi. O oră mai târziu, voioșia lui Pantelei Prokofievici fu întunecată de o urâtă veste.

Pe când cioplea o grindă pentru stoborul puțului, auzi vaiete de muiere și bocete de mort. Țipetele înaintau tot mai aproape. Pantelei Prokofievici o trimise pe Duniașka să afle ce s-a întâmplat.

— Du-te fugă, vezi cine a murit, zise el și înfipse barda în butuc.

Duniașka se întoarse peste puțin timp, aducând vestea că de pe frontul Filonovo au fost aduși trei cazaci omorâți – Anikușka, Hristonea și un flăcău de șaptesprezece ani, din partea cealaltă a satului. Buimăcit de această știre, Pantelei Prokofievici își scoase șapca și se închină.

— Dumnezeu să-i odihnească!... Ce namilă de cazac mai era!... rosti cu durere în glas, gândindu-se la Hristonea și amintindu-și cum, nu prea de mult, plecase împreună cu el din Tatarski la punctul de adunare.

Nu mai era chip să lucreze. Nevasta lui Anikușka umbla nebună de durere și se bocea atât de jalnic, încât lui Pantelei Prokofievici i se strânse inima. Intră în casă și închise bine ușa, numai să nu mai audă țipetele sfâșietoare ale muierei. În odaie, cu răsuflarea întretăiată de tulburare, Duniașka povestea Ilinișnei:

— ... M-am uitat, mămuco dragă, și ce văd! Anikușka zace aproape fără cap, numai un fel de piftie... Vai, ce grozăvie! Și pute de nu te poți apropia... Nici nu știu pentru ce i-au mai adus! Iar Hristonea stă culcat pe spate, lung cât toată căruța, și picioarele încă tot îi mai atârnă în jos de sub manta... Hristonea e curat și alb, alb la față! Numai sub ochiul drept are o gaură mică, cât un bănuț, și după ureche se vede niște sânge închegat...

Pantelei Prokofievici scuipea încrâncenat. Ieși afară, luă toporul și vâsla și se îndreptă șchiopătând spre Don.

— Spune-i babei că am plecat peste Don să tai niște vreascuri. Auzi, dragul moșului? rosti din mers către nepoțelul său, care se juca lângă bucătărie.

O toamnă liniștită și blândă pogorâse peste pădurea de dincolo de Don. Frunze uscate cădeau cu foșnet din plopi. Tufele de măceș păreau cuprinse de flăcări, și boabele roșii ardeau printre frunzișul lor rar, ca niște limbuțe de foc. Mireasma amară atotbiruitoare a scoarței putrede do stejar cotropea pădurea. Șuvițele dese și lacome de mure acopereau pământul. Și sub plasa lor încâlcită, târâtoare, se ascundeau de soare ciorchinii copti, albăstrui-cenușii, ai fructelor. În locurile umbrite, roua nu se zvântase de pe iarba moartă până la acest ceas de amiază, făcând să sclipească firele argintate de păienjeniș. Numai ghionoaia, cu ciocănitul ei, și ciripitul sturzilor și al mierlelor sfâșiau tăcerea codrului.

Frumusețea calmă și severă a pădurii a adus un început de pace în sufletul lui Pantelei Prokofievici. Pășea încetișor printre tufe, scormonind cu picioarele așternutul jilav de frunză veștedă și gândindu-se: „Iată cum e viața! Nu mai departe de ieri erau vii, și acum îi spală. Ce uriaș de cazac au mai doborât! Parcă deunăzi a venit să ne vadă, a stat lângă Don, când o pescuiau pe Daria. Vai, Hristan, Hristan! S-a găsit și pentru tine un glonț vrăjmaș... Și Anikușka... ce om vesel, și ce strașnic îi mai plăcea să bea și să râdă... Dar iată! S-a dus și el, e mort...”

Pantelei Prokofievici își aminti vorbele Duniașkăi și, întruchipând cu o limpezime uimitoare făptura lui Anikușka, cu fața zâmbitoare, spânatică, ca de scapet, nu și-l putea închipui așa cum era acum – neînsuflețit cu capul zdrobit. „Am păcătuit față de Dumnezeu, când m-am lăudat cu Grigori, se muștră în gând Pantelei Prokofievici, amintindu-și cele spuse lui Beshlebnov. Cine știe, poate că și Grigori zace acum undeva, ciuruit de gloanțe! Doamne ferește și păzește! Cu cine mai rămânem noi, bătrânii?”

Un sitar cafeniu țâșni de sub o tufă, făcându-l pe Pantelei Prokofievici să tresară. Urmări fără noimă zborul pieziș și iute al păsării și după aceea își văzu de drum. Ajunse la un iaz mic, alese mai multe tufe uscate și se apucă să le taie. Muncind de zor, se silea să nu se gândească la nimic. Într-un an, moartea îi răpise atâția dintre ai săi și atâția cunoscuți, încât numai gândindu-se la ei își simțea sufletul îngreunat și toată lumea se întuneca și se învăluia parcă într-o pâclă neagră.

— E bună de doborât tufa asta. Strașnice nuiele! Taman pentru zăplaz, se îndemnă cu glas tare, ca să-și risipească gândurile negre.

După ce munci până la istovire, Pantelei Prokofievici își scoase scurta, se

așeză pe mormanul de nuiele tăiate și, sorbind cu nesaț mireasma iute a frunzișului veșted, privi îndelung zarea îndepărtată și cufundată în ceață fumurie, crângurile aurite de toamnă, strălucind în cea din urmă a lor frumusețe. O tufă de arțar negru din apropiere părea o podoabă nespuse de frumoasă, strălucind în soarele rece de toamnă. Crengile-i încărcate de frunziș purpuriu și larg desfăcute păreau niște aripi de pasăre măiastră, luându-și zborul de pe pământ. Pantelei Prokofievici o admiră îndelung, apoi se uită pe negândite în apa limpede și stătută, zărind acolo spinări negre de crape mari, care înotau atât de aproape de suprafață, încât li se vedeau aripile și cozile purpurii mișcătoare. Erau vreo opt. Piereau pentru câteva clipe sub scuturile verzi ale frunzelor de nufăr, se iveau din nou în apa curată, apucau frunzulițe de sălcie, se lăsau la fund. Acum, înainte de ploile toamnei, iazul aproape n-avea apă, și nu era prea greu să-i prinzi. După scurte căutări, Pantelei Prokofievici găsi lângă un alt iaz un coș de răchită fără fund, se-ntoarse la iazul lui, își scoase nădragii și, dârdâind de frig, începu să pescuiască. Tulburând apa, cufundându-se în mâl până la genunchi, trecea de-a lungul iazului, apoi lăsa coșul în jos, îl apăsa cu marginea de fund și, vârand mâna înăuntru, aștepta să simtă acolo un pește vânjos sărind și zvârcolindu-se. Stăruințele lui fură răsplătite cu prisosință: izbuti să acopere cu coșul trei crape de vreo zece funturi fiecare. Însă nu mai putu urma: piciorul lui schilod era chinuit de cârcei. Mulțumindu-se cu ceea ce prinsese, ieși din apă, își șterse picioarele cu un șomoioag de papură uscată, se îmbracă și începu din nou să taie vreascuri, pentru a se mai încălzi puțin. Orice s-ar zice, avusese noroc! Cine poate să prindă așa, nitam-nisam, aproape un pud de pește? Pescuitul îi risipise gândurile întunecate. Ascunse bine coșul, pentru a putea veni și altă dată ca să prindă crape rămași, se uită cu teamă în jur, dacă nu cumva l-a zărit cineva cum aruncase la mal crapele aurii și grași ca niște porci, și numai după asta săltă pe umeri legătura de nuiele, luă varga cu crapele înșirați pe ea și se îndreptă fără grabă spre Don.

Cu zâmbet de mulțumire îi povesti Ilinișnei isprăvile sale norocoase, mai admiră o dată crapele, care sclipeau ca niște tingiri de aramă roșie, dar Ilinișna nu părea tot așa de pornită să-i împărtășească bucuriile: ea se duse să vadă morții și se-ntorsesese acasă plânsă și copleșită de mâhnire.

— Când te duci să-l vezi pe Anikei? întrebă ea.

— Nu mă duc. Ce, parcă n-am mai văzut morți? Am văzut destui, ajunge!

— Poate că ar fi bine să te duci. Frumos are să fie când o să zică lumea:

n-a venit nici măcar să-și ia rămas bun.

— Lasă-mă-n pace, pentru Dumnezeu! se răsti mânios Pantelei Prokofievici. N-am botezat copii cu el, și n-am de ce să-mi iau rămas bun!

Nu s-a dus deci la înmormântare; plecă dis-de-dimineată peste Don și își petrecu acolo toată ziua. Dangățul clopotelor de îngropăciune îl ajunse în pădure și-l sili să-și scoată șapca și să-și facă semnul crucii, dar îndată se supără apoi pe popă: la ce bun să tragă clopotele atât de îndelung? Lasă-le să sune o dată, și ajunge! Și ăia sună de un ceas bătut. La ce bun? Răscolesc inimile în oameni și-i fac să-și amintească încă o dată de moarte. Dar toamna tot amintește de moarte prin toate ale ei: frunzele cad, cărduri de găște trec cu strigăte în cerul albastru, iarba se culcă, veștedă, la pământ.

Cu toate că Pantelei Prokofievici se ferea de orice zguduiri adânci ale cugetului, i se întâmplă curând să mai treacă printr-o altă cumpănă. Într-o zi, pe când familia ședea la masă, Duniașka se uită pe geam și zise:

— Uite, mai aduc încă unul mort pe front! Calul lui merge legat de pana căpăstrului în urma căruței, cu șaua pe el, și merg încet... Un om mână caii, iar mortul zace acoperit cu mantaua. Țala care mână caii stă cu spatele la noi: nu văd dacă e unul de la noi din sat, sau... Duniașka se uită mai încordat și obrazii i se făcură mai albi decât pânza. Dar... este... este... șopti ea, abia îngăimând, și deodată țipă ascuțit: îl aduc pe Grișă!... E calul lui! Și sări în tindă, hohotind de plâns.

Ilinișna își acoperi ochii cu palma, fără să se scoale de la masă. Pantelei Prokofievici se ridică greu de pe laviță și se îndreptă spre ușă, ținând mâinile întinse, ca un orb.

Prohor Zîkov deschise poarta, se uită în treacăt la Duniașka, care cobora treptele vârtej, și zise cu glas posomorât:

— Primiți oaspeți... Nu vă așteptați la noi?

— Frățioare dragă! Oh! Grișă! Grișă! gemu Duniașka, frângându-și mâinile.

Abia atunci, privindu-i fața udă de lacrimi și văzându-l pe Pantelei Prokofievici, care stătea sus, pe trepte, fără să scoată o vorbă, Prohor se grăbi să le spună:

— Nu vă speriați, nu vă speriați! E viu. Zace de tifos.

Sleit de puteri, Pantelei Prokofievici se rezemă cu spatele de pervazul ușii.

— E viu!!! îi strigă Duniașka, râzând și plângând în același timp. Grișă e viu! Auzi?! L-au adus bolnav! Fugi și spune-i mamei! De ce stai?!

— Vină-ți în fire, Pantelei Prokofievici! Ți l-am adus viu, dar de

sănătatea lui mai bine să nu mă-ntrebi, rosti repede Prohor, aducând de căpăstru caii în ogradă.

Pantelei Prokofievici făcu câțiva pași împleticiți și se lăsă pe una din trepte. Duniașka trecu vijelios în fugă pe lângă el, ca s-o liniștească pe bătrână. Prohor opri caii lângă trepte și se uită la Pantelei Prokofievici.

— De ce stai? Adu o cergă, o să-l ducem în casă.

Bătrânul nu scoase nicio vorbă. Îi picurau lacrimi repezi din ochi, dar chipul îi era nemișcat, ca de piatră. De două ori își ridică mâna, ca să facă semnul crucii, și o lăsă jos, negăsind atâta vlagă s-o ducă până la frunte. Ceva ciudat colcăia și gălgâia în gâttelejul lui.

— Mi se pare că ți-ai pierdut mințile de groază, mormăi cu milă Prohor. Cum naiba de nu m-am gândit să trimit pe cineva înainte, ca să vă dea de veste? M-am prostit rău de tot! Zău că m-am prostit! Hai scoală, Prokofici, tot trebuie să-l cărăm pe bolnav. Unde ai o cergă? Sau, poate, îl ducem pe brațe?

— Stai nițel... se rugă răgușit Pantelei Prokofievici. Nu mă țin picioarele... Am crezut că-i mort... Slavă Domnului... Nu m-așteptam...

Rupse nasturii de la gulerul cămășii sale ponosite, îl desfăcu și începu să înghită aerul, cu gura larg căscată.

— Scoală, scoală, Prokofici! îl zorea Prohor. Hai, că în afară de noi n-are cine să-l ducă!

Cu o grea opinteală, Pantelei Prokofievici se sculă, coborî treptele, trase jos mantaua și se aplecă deasupra lui Grigori, care zăcea în nesimțire. În gâttelejul lui gălgâi din nou ceva, dar bătrânul se stăpâni și se întoarse către Prohor.

— Apucă-l de picioare. Hai, sus cu el!

Îl duseră pe Grigori în odaie, îi scoaseră cizmele din picioare, îl dezbrăcară și-l culcară în pat. Duniașka strigă speriată din bucătărie:

— Tată! Mamei i-e rău... Vino-ncoace!

Ilinișna zăcea prăbușită la pământ, în bucătărie. Duniașka, în genunchi, îi stropea cu apă chipul învinețit.

— Dă fugă, cheam-o pe baba Kapitonovna! Iute! Ea știe să dea drumul la sânge. Spune-i să vină la mă-ta, să-i lase sânge! Și să ia sculele cu dânsa! porunci Pantelei Prokofievici.

Se-nțelege că Duniașka – fată mare – nu putea da fugă prin sat cu capul descoperit; își luă marama și, legându-se în pripă cu ea, îngăimă:

— S-au speriat și copiii rău de tot! Doamne, ce năpastă!... Să ai grijă de dâșșii, tată, că eu mă-ntorc îndată!

Se prea poate Duniașka să mai fi avut în gând să se zgâiască și în oglindă, însă Pantelei Prokofievici își veni în fire și-i aruncă o privire atât de fioroasă, că ea o zbughi glonț din bucătărie.

După ce năvăli pe portiță afară, Duniașka o zări pe Axinia, cu fața albă ca varul. Stătea rezemată de gard, cu mâinile atârdate fără putere în jos. În ochii ei negri și tulburați nu luceau lacrimi, dar se citea atâta suferință și o atât de puternică rugămintă mută, încât Duniașka se opri o clipă și, fără să vrea, spre propria ei minunare, strigă:

— E viu, e viu! Are tifos.

Și fugi în trap pe ulicioară, ținându-și cu mâinile sâni înalți care, în fugă, tresăltau smucit.

Muieri curioase zoreau din toate părțile să dea buluc în ogradă Melehovilor. Toate o văzură pe Axinia cum a plecat fără grabă de la portiță, cum și-a iuțit deodată pașii, cum se zgribuli și cum își acoperi obrajii cu palmele.

25

După o lună Grigori se însănătoșise. Pe la sfârșitul lui noiembrie coborî din pat și, înalt, slab ca un schelet viu, făcu câțiva pași prin odaie și se opri lângă fereastră.

Neaua proaspătă sclipea orbitor pe pământ și pe acoperișurile de paie ale magaziilor. Urme de sâni brăzdau ulicioara. Chiciura albăstrie, pufoasă, care îmbrăcase gardurile și copacii, strălucea și ardea în luminițe de curcubeu sub razele soarelui în asfințit.

Grigori privi îndelung afară, zâmbind îngândurat și mângâindu-și mustața cu degetele osoase. Parcă n-ar mai fi văzut în viața lui o asemenea iarnă atât de plăcută. Totul îi părea neobișnuit, plin de noutate și de importanță. Boala îi ascuțise parcă vederea, și el începea să descopere lucruri noi în jurul său și să afle adânci schimbări la lucrurile pe care le cunoștea din vremuri uitate.

În firea lui Grigori se iviseră pe neașteptate curiozitatea și interesul pentru tot ce se petrecea în sat și în gospodărie – trăsături străine până atunci făpturii sale. Totul în viață găsea pentru el un anume tâlc nou, tainic, totul îi atrăgea luarea-aminte. Contempla această lume nouă, dezvăluită vederii lui, cu ochii ușor mirați, și un zâmbet blajin de copil îi stăruia mult timp pe buze, schimbându-i ciudat fața întunecată, privirea puțin cam tăioasă a ochilor, și îndulcindu-i cutele aspre de la colțurile

gurii. Din când în când se apuca să cerceteze un lucru casnic, pe care-l cunoștea din copilărie, mișcându-și sprâncenele cu încordare, ca și cum ar fi un om sosit dintr-o țară străină de peste mări și l-ar vedea pentru întâia oară. Într-o zi, Ilinișna fu nespus de uimită, văzându-l cum cerceta din toate părțile roata de tors. Când ea intră în odaie, Grigori se dădu la o parte de la roată, stingherit.

Duniașka nu-și putea stăpâni râsul, uitându-se la fața lui lungă și osoasă. Umbla prin odaie numai în cămașă, ținându-și cu mâna nădragii, care îi alunecau mereu în jos, zgribulindu-se și mutând fără siguranță picioarele uscățive și lungi, iar când se așeza, se apuca neapărat cu mâna de ceva, ca să nu cadă. Părul negru, care-i crescuse în timpul bolii, începu să-i cadă, iar moțul creț, cu multe fire albe, se încâlcise.

Ajutat de Duniașka, își rase singur capul și, când se întoarse cu fața la dânsa, ea scăpă briciul jos, se apucă de burtă și, prăbușindu-se pe pat, se tăvăli de răs.

Grigori așteptă cu răbdare, lăsând-o să râdă după pofta inimii, dar în cele din urmă nu se mai putu stăpâni și zise cu o voce subțire, slabă și tremurătoare:

— Ascultă, nu mă vârî-n păcate. Nu ți-e rușine, doar ești fată mare. O ușoară umbră de supărare suna în glasul lui.

— Ah-ah-ah, frățioare!... Vai, dragul meu!... Mai bine plec... nu mai pot! Vai, ce-ai făcut din tine! Curată sperietoare! bolborosi Duniașka printre chicotele de răs.

— Aș vrea să te văd cum ai arăta și tu după tifos. Hai, ridică briciul, n-auzi?!

Ilinișna sări și ea cu gura de partea lui Grigori, stropșindu-se încruntată:

— Ce naiba te-a apucat de nechezi așa? Multe doage îți lipsesc, fată hăi!

— Dar uită-te și dumneata, mămuco, cum arată! zise Duniașka, ștergându-și lacrimile. Capul plin de cucuie, rotund și negru ca un pepene... Of-of-of, nu mai pot!

— Adu-mi oglinda! o rugă atunci Grigori.

Se privi în ciobul mititel de oglindă și râse singur, încetișor și îndelung.

— Și de ce te-ai ras, dragă? Nu rămâneai mai bine așa? întrebă cu nemulțumire Ilinișna.

— Crezi tu că e mai bine să umblu chel toată viața?

— Dar așa te-ai pocit cum nici nu se poate mai caraghios.

— Hai, lăsați-mă-n pace! zise cu necaz Grigori, bătând spuma de săpun cu pământul de ras.

Nefiind încă în stare să iasă din casă, se juca ore întregi cu copiii. Vorbea cu dânșii despre sumedenie de lucruri, dar se ferea să pomenească de Natalia. Într-o zi însă, gudurându-se pe lângă el, Poliușka îl întrebă:

— Tăticule, dar mămica n-are să se-ntoarcă la noi?

— Nu, puicuțo, nimeni nu se-ntoarce de-acolo...

— De unde? Din cimitir?

— Morții nu se-ntorc...

— Și mămica e moartă de tot?

— Dar cum să fie? Sigur că e moartă.

— Eu credeam că are să-i fie dor de noi și că atunci tot o să vină... zise Poliușka, cu o voce abia auzită.

— Nu te mai gânde la ea, puicuțo, nu trebuie, zise surd Grigori.

— Dar cum să nu mă gândesc la ea? Și ei, morții, nu vin la noi, nici măcar așa, pentru puțină vreme?... Nu?

— Nu. Haide, du-te. Joacă-te cu Mișatka.

Grigori se întoarse cu spatele. Boala îi slăbise pesemne stăpânirea de sine: îl năpădiră lacrimile și, ca să și le ascundă de copii, stătu îndelung cu fruntea lipită de geam.

Nu-i plăcea să stea de vorbă cu dânșii despre război, dar pe Mișatka războiul îl interesa mai mult decât orice pe lume. Nu-l slăbea pe tătâne-său cu întrebările: Cum e la luptă? Și cum sunt roșii? Și cu ce îi omoară? Și pentru ce? Grigori se încrunta și-i răspundea:

— Ei, iar începi! Lasă-l ciorilor de război! Hai să vorbim mai bine cum o să prindem vara pește cu undița. Să-ți fac și ție una? Când o să încep a ieși afară din casă, o să-ți fac îndată una din păr de cal.

În adâncul inimii se simțea rușinat ori de câte ori Mișatka începea să vorbească despre război: nu era în stare să răspundă la cele mai simple și nevinovate întrebări puse de copil. Și cine ar fi știut anume de ce? Poate fiindcă nu și-a găsit nici lui însuși un răspuns la aceste întrebări. Dar de Mișatka nu te puteai descotorosi cu una cu două: cu o luare-aminte prefăcută asculta planurile tatălui cu privire la pescuit și întreba apoi din nou:

— Și tu, tăticule, ai omorât mulți oameni în război?

— Lasă-mă-n pace! Te ții scai de mine cu războiul tău!

— Și nu ți-e frică să-i omori? Le curge sânge, când îi omoară? Și mult le curge?... Mai mult ca dintr-o găină ori dintr-un berbec?

— Ți-am spus o dată! Te poftesc să nu mai vorbești despre asta!

Mișatka tăcea o vreme, apoi rostea îngândurat:

— Am văzut deunăzi cum bunicul a tăiat o oaie. Și nu m-am speriat... La început mi-a fost nițel frică, dar pe urmă de loc!

— Ian ascultă, dă-l afară! țipa cu mânie Ilinișna. Uite ce nelegiuit are de gând să iasă! Curat ocnaș, zău! N-auzi de la el decât război și iar război, alta a vorbi nici nu știe. Cum se poate, puiul babei, să vorbești numai despre povestea asta, afurisită să fie, Doamne iartă-mă?... Vino-ncoa, na-ți o clătită și taci din gură măcar o clipă.

Dar războiul avea grijă zilnic să amintească tuturor că nu s-a sfârșit. Cazacii întorși de pe front veneau să-l vadă pe Grigori și-i povesteau despre zdrobirea lui Șkuro și Mamontov, bătuți de cavaleria lui Budionni, despre înfrângerea de la Oriol, despre retragerea ce începuse pe fronturi. În luptele de la Gribanovka și de la Kardail fuseseră omorâți alți doi din Tatarski; Gherasim Ahvatkin fusese adus acasă, rănit; Dmitri Goloșciokov murise de tifos. Grigori număra în gând pe cei căzuți în cele două războaie, și descoperi că în tot satul nu mai era nicio singură casă să nu aibă de jelit măcar un mort.

Grigori nici n-avea încă puteri să pășească afară din casă, când atamanul satului îi aduse ordinul atamanului staniței, poruncind a se pune în vedere sotnicului Melehov să se prezinte neîntârziat la comisia medicală, pentru reexaminare.

— Să-i scrii că mă prezint îndată după ce voi învăța să umblu! Veneam eu doar și singur, fără să mă cheme el, zise cu ciudă Grigori.

Frontul se apropia tot mai mult de Don. În sat începea să se vorbească despre retragere. Curând după asta, s-a dat citire în medean la ordinul atamanului de district, prin care toți cazacii adulți erau obligați să se retragă odată cu trupele.

Pantelei Prokofievici veni de la adunare, îi povesti lui Grigori despre acest ordin și-l întrebă:

— Ei, acum ce ne rămâne de făcut?

Grigori dădu din umeri.

— Ce să facem? Trebuie s-o luăm în bejenie. O s-o ia toți din loc și fără ordin.

— Te întreb despre noi doi. Eu și cu tine o să plecăm împreună, sau cum?

— N-o să putem pleca împreună. Peste două-trei zile, o să mă duc călare la staniță, să văd ce trupe au să treacă prin Vioșki, și o să mă bag la vreo unitate. Iar tu trebuie să pleci ca refugiat. Sau, poate că vrei să intri și tu în vreo unitate?

— Fir-ar a naibii! zise speriat Pantelei Prokofievici. Atunci am să mă duc cu moș Beshlebnov, el m-a îmbiat deunăzi să mergem împreună. E un bătrân cumpănit, are un cal bun și o să ne unim, să mergem cu perechea. Iapa mea nu mai poate de grăsime, și tot bate din copite în grajd de te apucă groaza, nu altceva!

— Ei bine, atunci pleacă cu el, fu de părere Grigori. Iar acum, hai să ne înțelegem cu privire la drumul vostru, fiindcă – cine știe? – poate va trebui să merg și eu tot pe acolo.

Grigori scoase din porthartă o hartă a Rusiei de sud, îi vorbi amănunțit bătrânului prin care anume sate va trebui să treacă și începu chiar să le înșire pe o bucată de hârtie, dar bătrânul, care privea cu respect harta, îi zise:

— Stai, nu scrie. Bineînțeles că te pricepi mai bine ca mine și harta e un lucru serios, care nu te minte și-ți arată drumul drept! Dar cum să mă țin de hartă, dacă nu se potrivește? Zici: mai întâi trebuie să trec prin Karghinskaia; știu și eu că așa e mai drept, dar tot trebuie să fac un ocol.

— Și de ce să faci ocol?

— Pentru că am pe vară-mea în Latîșev și am să găsesc la ea hrană pentru mine și pentru cai, pe când printre străini ar trebui să dau mereu din buzunar... Și altceva: tu zici că trebuie să mă duc, după hartă, la slobozia Astahovo, că așa vine mai drept, dar eu o s-o iau spre Malahovski. Am și acolo niște neamuri mai îndepărtate și un tovarăș vechi de oaste, așa că nici acolo n-am nevoie să mă ating de fânul pe care am să-l iau pe daiboj. Nu uita că nu poți să iei un stog de fân cu tine, iar prin locuri străine se întâmplă mai ades că nu capeți nici de pomană, nici pe bani.

— Da' nu cumva ai neamuri și dincolo de Don? întrebă răutăcios Grigori.

— Am și acolo.

— Păi atunci poate că ai să te duci și acolo?

— Nu-mi vorbi prostii! se mânie Pantelei Prokofievici. Vorbește ca lumea, lasă glumele! Ți-ai găsit vreme de hazuri și grozav de deștept te mai crezi cu ele!

— Da' nici tu să nu umbli cu colinda pe la toate neamurile! Dacă-i retragere, retragere să fie! Nu ospeție pe la rude. Nu e Lăsata-secului!

— Te poftesc să nu mă-nveți tu încotro și unde s-o apuc, atâta lucru știu și eu!

— Dacă știi, du-te sănătos unde ți-e calea!

— Cred și eu că nu m-oi duce după planurile alea ale tale! Numai

coțofana zboară drept, n-ai auzit asta? Vrei să mă car la naiba, acolo unde poate că nici nu e drum, cât ține iarna. Te-ai gândit bine înainte de a vorbi așa, aiurea?... Și mai zici că ai comandat o divizie!

Grigori și bătrânul s-au ciorovăit îndelung, dar în cele din urmă, cumpănind toate amănuntele, Grigori fu silit să-i dea dreptate bătrânului, care avea bine socotite multe chibzuieli, și zise împăciuitor:

— Nu te supăra, tată! Eu nu te silesc să mergi după itinerariul meu: du-te pe unde vrei. O să caut să te găesc peste Doneț.

— Uite, așa trebuia să vorbești de la început! se bucură Pantelei Prokofievici. Te bagi cu tot felul de planuri și de intenelarii, și nu pricepi că planu-i plan, iar caii nu pot să meargă nicăieri fără hrană.

Încă de pe vremea bolii lui Grigori bătrânul se pregătea pe îndelete de plecare: își hrănea iapa cu o deosebită îngrijire, meșteruise sania, comandase pâslari noi și, cu mâna lui, îi întărise cu căpute de piele, ca să nu se ude pe vremea umedă; umpluse din timp sacii cu cel mai bun ovăz. Se pregătea de retragere ca un adevărat gospodar: toate lucrurile de care ar fi putut avea nevoie în călătorie fuseseră adunate și puse la îndemână. Toporul, ferăstrăul de mână, dalta, sculele de cizmărie, ață, pingele de schimb, cuie, ciocanul, o legătură de curele, sfoară, o bucată de smoală – toate, împreună cu potcoavele și caielele, fuseseră învelite într-o pânză groasă și se puteau pune oricând în sanie. Pantelei Prokofievici luă cu el și cântarul, iar când l-a întrebat Ilinișna ce anume avea de gând să facă la drum cu cântarul, răspunse zborșit:

— Tu, babo, cu cât îmbătrânești, cu atât mai rău te prostesti, zău! Ce naiba, nu poți să pricepi singură măcar un lucru așa de limpede? Va trebui ori nu să cumpăr în bejenie fân sau uruială? Firește! Și atunci, am să-l iau la cântar. Doar n-au să măsoare fânul cu arșinul!

— Dar ce, nu mai sunt cântare pe-acolo? se miră Ilinișna.

— Și de unde știi ce fel de cântare au dânșii? se înfurie Pantelei Prokofievici. Poate că acolo toate cântarele sunt cu lipsă, ca să ne înșele pe noi. Așa e! Știm noi cu ce fel de oameni e plină lumea! Cumperi de la ei treizeci de funturi, iar de plătit dai bani buni pe un pud întreg. Și atunci, ca să nu mă păgubească la fiecare popas, mai bine plec cu cântarul meu. La asta n-o să am pierdere, n-avea grijă!... Iar voi o să puteți trăi și fără cântar: ce dracu' să faceți cu el? O să vină trupele, și militarii iau fân și fără cântar... Atâta grijă au și dânșii: să-și umple plasele! I-am văzut destul, dracii împelițați, îi cunosc!

La început, Pantelei Prokofievici avusese chiar de gând să așeze căruța

pe sanie, ca să nu fie nevoie să cheltuiască nimic primăvara și să aibă căruța proprie, dar, după ce chibzuiuse bine, se lăsă de această idee, fiindcă se arăta cu prea multe încurcături.

Grigori începu și el să se pregătească de drum: își curăți *mauserul* și arma, ascuți sabia, care îi slujise cu atâta credință: după o săptămână de la însănătoșire, se duse să-și cerceteze calul și, văzându-i șoldurile pline și lucioase, își dădu seama că bătrânul n-avusese grijă numai de iapa lui. Încălecă cu greu calul zburdalnic și dădu cu el o goană bună; întorcându-se acasă, văzu pe cineva – sau poate că i se păruse numai? – făcându-i semn cu o batistă albă, din fereastră casei lui Astahov...

La adunare, cazacii din Tatarski hotărâseră să plece cu toții. Femeile munciseră de zor două zile și două nopți, gătindu-le tot felul de bunătați coapte și fripte pentru drum. Plecarea fusese hotărâtă la 12 decembrie. În ajun, seara, Pantelei Prokofievici urcă în sanie fânul și ovăzul, iar dimineața, când abia mijeau zorile, își puse cojocul, se încinse, își vârî mânușile la brâu, se rugă lui Dumnezeu și își luă rămas bun de la familie.

Un imens lanț de sănii se înșiruipe pe drumul dintre sat și deal. Femeile, care ieșiseră să-și petreacă oamenii, fluturau îndelung batistele, apoi vântul stârni vârtejuri de zăpadă mărunță, învăluind totul într-o ceață albă, prin care nu se mai zăreau nici săniile care urcau încet dealul, nici cazacii pășind agale alături de ele.

Înainte de plecarea la Vioșenskaia, Grigori avusese o întâlnire cu Axinia. Veni la dânsa seara, când luminile se aprinseseră în sat. Axinia torcea. Văduva lui Anikușka ședea lângă ea, împletind un ciorap, și povestea ceva.

Dând ochii cu aceasta, Grigori spuse scurt Axiniei:

— Ieși o clipă încoace, am a-ți vorbi.

În tindă, îi puse mâna pe umăr și o întrebă:

— Mergi cu mine în retragere?

Axinia tăcu îndelung, chibzuindu-și răspunsul, apoi zise încetișor:

— Dar cum rămâne cu gospodăria? Cu casa?

— Lasă-le în seama cuiva. Trebuie să pleci.

— Dar când?

— Vin mâine să te iau.

Zâmbind în întuneric, Axinia răspunse:

— Ții minte ce ți-am spus mai demult, că merg cu tine chiar până la capătul lumii? Nu m-am schimbat. Dragostea mea pentru tine e credincioasă. Merg fără să țin seama de nimic! Când să te aștept?

— Spre seară. Nu lua multe lucruri cu tine. Haine și cât mai multe

merinde. Atât! Deocamdată, rămâi cu bine.

— Mergi sănătos. Sau poate că vrei să intri?... Văduva lui Anikușka are să plece îndată... Nu te-am mai văzut de o vecie... Grișenka, iubitul! Și eu mă gândeam că... Nu! N-am să spun.

— Nu, nu pot să rămân. Trebuie să mă duc acum la Vioșki, rămâi cu bine. Așteaptă-mă mâine.

Grigori ieși în tindă, ajunse lângă portiță, dar Axinia tot mai stătea în tindă, zâmbea și-și freca cu palmele obrajii aprinși de foc.

La Vioșenskaia începuse evacuarea serviciilor districtuale și a depozitelor de subzistență. Grigori se informă la cancelaria atamanului de district despre situația de pe front. Ofițerul tinereț, care avea funcția de aghiotant, răspunse:

— Roșii se află lângă stanița Alexeevskaia. Habar n-avem ce unități vor trece prin Vioșenskaia și, în general, dacă vor trece ori nu pe aici. Vezi singur: nimeni nu știe nimic! Toată lumea se grăbește s-o ia la picior... Te-aș sfătui să nu-ți cauți acum unitatea, ci să te duci la Millerovo, fiindcă acolo ai să afli mai curând pe unde se găsește ea. În orice caz, regimentul dumitale va trece de-a lungul liniei ferate. Mă-ntrebi dacă inamicul va fi oprit la Don? Nu, nu cred! Vioșenskaia va fi părăsită fără luptă. Asta-i limpede.

Grigori se întoarse acasă noaptea târziu. Gătind cina, Ilinișna zise:

— Ți-a venit Prohor al tău. A venit cam la un ceas după ce-ai plecat și-a făgăduit că mai vine, dar văd că nu se arată.

Bucuros de această noutate, Grigori mîncă în grabă și se duse la Prohor. Întâmpinându-l, Prohor îi zise cu un zâmbet nu tocmai vesel:

— Și eu care credeam că ai plecat de la Vioșki de-a dreptul în bejenie!

— De unde te-au adus dracii? întrebă Grigori, rîzând și bătându-și pe umăr vistavoii credincios.

— E limpede de unde – de pe front.

— Ai spălat putina?

— Ce vorbești, Doamne ferește! Un ostaș vrednic ca mine să spele putina? Nu, am sosit după toată legea, n-am vrut să plec în țările calde singur, fără tine. Am păcătuit împreună și tot împreună trebuie să mergem și la judecata cea de-apoi. Treburile noastre, știi, merg ca sania pe uscat, vara.

— Știi! Spune, cum ți-au dat drumul de la unitate?

— E un cântec lung, ți-l spun eu pe-urmă, răspunse Prohor,

încruntându-se și mai mult.

— Unde e regimentul?

— Dracu' să-l știe unde o fi acum.

— Da' de când ai plecat de acolo?

— De vreo două săptămâni.

— Și unde ai stat tot timpul?

— Măi, ce om ești? Zău!... mormăi nemulțumit Prohor și-i aruncă nevastei o privire piezișă. Unde? Și cum? Și de ce?... Unde am fost eu nu mai sunt. Dacă am spus că am să-ți povestesc, va să zică am să-ți povestesc. Ei, nevastă! Ai ceva trăsău? Ar trebui să tragem câte un păhărel, fiindcă m-am întâlnit cu comandantul. Ai sau ba? Nu? Atunci fugi și fă rost, dar repede, în goana goanelor! Ai uitat de disciplina militară, cât ai stat fără bărbat! Te miști cam moale!

— Și tu de ce faci pe grozavul? Întrebă zâmbind nevasta lui Prohor. Să nu țipi la mine, că nu ești cine știe ce stăpân, dacă stai câte două zile pe an.

— La mine nu strigă toată lumea? Și eu la cine să strig în afară de tine? Mai așteaptă până oi ajunge general, atunci o să strig la alții, iar deocamdată rabdă, pune-ți echipamentul, și ia-o la trap!

După ce nevastă-sa se îmbracă și porni, Prohor privi muștrător la Grigori și zise:

— N-ai niciun pic de miros, Panteleevici!... Cum pot să-ți povestesc despre toate, când muierea stă lipcă lângă mine? Iar tu mă tot pisezi: cum și ce? Ei, te-ai îndreptat după tifos?

— Eu m-am îndreptat, dar povestește-mi ce-i cu tine. Văd că-mi ascunzi ceva, prăpăditule... Spune pe șleau: ce-ai mai pățit? Cum ai fugit?

— Nu! E ceva mai prost decât fuga... După ce te-am adus acasă, bolnav cum erai, mă întorc la unitate. Mă trimit la sotnie, plutonul trei. Și mie-mi ardea grozav de luptă! Am mers de două ori la atac, apoi mă gândesc: „Să știi că aici îmi rămân ciolanele! Trebuie să-ți cauți un locșor mai ferit că te prăpădești, Proșa, ca popă!” Și tocmai atunci dă dracul și încep luptele, și ne strâng de nu mai putem răsufla! Unde se ivea vreo spărtură, tot noi eram cu astupatul; unde nu mai țin alții, ne vără tot pe noi. Într-o săptămână, unsprezece cazaci din sotnie – aleluia! Ca și cum n-ar fi fost! Mă necăjeam rău, chiar am căpătat și niște păduchi de necaz. Prohor își aprinse țigara, trecu lui Grigori punga cu tutun și urmă fără grabă: Și mi s-a-ntâmplat să fiu în patrulare, chiar lângă Liski. Am plecat trei inși. Mergem în trap pe deal, ne uităm în toate părțile și ce să vezi? Dintr-o râpă iese un roșu și ține mâinile în sus. Sărim la el, și el strigă: „Cazaci! Sunt de-

ai voștri! Să nu mă tăiați, trec de partea voastră!” Și atunci, m-a pus dracu’ de m-am mâniat, am sărit drept la el și-i zic: „Tu, neam de cățea, dacă te-ai apucat să te bați, atunci nu trebuie să te predai! Lighioana dracului ce ești! Nu vezi că noi abia ne ținem? Și tu te predai, ne întărești?” Și cu aceste vorbe îi croiesc una cu teaca peste spinare. Și ceilalți cazaci, care erau cu mine, îl lămuresc: „Ce treabă e asta, să faci război ba într-o parte, ba într-alta? Dacă ne-am apuca a cădea la înțelegere cu toții, s-ar isprăvi cu războiul!” Dar cine dracu’ să-l știe că era și ofițer? Și chiar așa era! Tocmai ofițer! Când l-am pălit cu teacă, s-a făcut alb la față și zice așa, încet: „Sunt ofițer, și să nu îndrăznești să mă bați! Am făcut în trecut serviciul la husari, iar roșii m-au luat prin mobilizare: duceți-mă la comandantul vostru, am să-i povestesc totul!” Noi îi zicem: „Arată-ți documentul!” Iar el răspunde mândru: „Cu voi nici nu stau de vorbă, duceți-mă la comandantul vostru!”

— Dar de ce n-ai vrut să vorbești despre astea, când nevastă-ta era aici? îl întrerupse mirat Grigori.

— N-am ajuns încă la partea pe care n-o puteam povesti în fața ei, și te rog să nu-mi iei vorbă din gură... Ne-am înțeles deci să-l aducem la sotnie, dar rău am făcut... Mai bine îl omoram pe loc, și pace. Ei bine, l-am adus așa cum scrie la carte, iar după o zi ne pomenim cu dânsul numit comandant de sotnie la noi. Ai văzut? Și atunci a început! Mă cheamă nițel mai târziu la el și mă-ntreabă: „Aha, care va să zică așa lupti tu, neam de cățea, pentru Rusia unită și nedespărțită? Ții tu minte ce vorbe mi-ai spus, când m-ai luat prizonier?” Eu îi zic una, îi zic alta – nu, nu mă iartă de loc, și când își aduce aminte că i-am ars una cu teaca, tremură din tot trupul: „Nu știi, mârlane, zice, că sunt căpitan de husari și de viță nobilă, îndrăznești să mă lovești?” Mă cheamă o dată, mă cheamă de două ori, și văd că nu mai am nicio scăpare. Dă ordin comandantului de pluton ca să mă bage peste rând în pichete și în gârzi, plouă cu corvezi peste mine, de le-am pierdut numărătoarea; într-un cuvânt, mă mănâncă de viu, lepra! Și ceilalți doi, care erau împreună cu mine când l-am prins, îndură aceleași mizerii de la el. Au răbdat cât au răbdat, până ce mă cheamă dânsii o dată și-mi zic: „Trebuie să-l omorâm, că, dacă nu, n-o să putem noi trăi din pricina lui!” Ne-am gândit așa, dar am și hotărât să povestesc totul comandantului de regiment, fiindcă, oricum, să-l omor nu mă lăsa sufletul; Atunci, în clipa aceea, când l-am luat prizonier, nu ar fi fost mare lucru să-l dăm gata, dar după aceea, nu mi se ridica mâna... Când nevasta taie o găină și tot închid ochii să nu văd, și acuma să omorâm un om?..

— Dar tot l-ați omorât? întrebă Grigori.

— Stai nițel, ai să afli totul. Ei bine, i-am povestit comandantului de regiment, când am ajuns la el, iar el râde și-mi zice: „N-ai de ce să te superi, Zikov, din moment ce l-ai lovit; face bine că mai întărește nițel disciplina. E bun ofițer și priceput om.” Cu atâta m-am ales de la dânsul; am plecat și mi-am zis: „Spânzură-ți-l la gât, în loc de cruce, pe ofițerul tău cel bun, dar eu nu mai vreau să fac serviciul în aceeași sotnie cu dânsul!” Am cerut ca să mă mute la o altă sotnie, dar n-a ieșit nimic din asta, nu m-au mutat. Și atunci am hotărât să fug din unitate. Dar cum să fugi? Ne-au dus ceva mai în spatele frontului, în refacere pe o săptămână, și atunci iar m-a împins necuratul... Stau și mă gândesc: nu-mi mai rămânea altceva de făcut decât să mă pricopsesc cu vreo boală lumească, să nimeresc la infirmerie și pe urmă să începă retragerea, că se cam simțea așa ceva. Și uite, am făcut ceea ce n-am făcut în viață: am început să mă dau la muieri, să caut una care să fie mai deocheată. Dar poți s-o recunoști? Nu-i stă scris pe frunte că e bolnavă – descurcă-te cum vrei!

Prohor scuipe furios și trase cu urechea dacă nu vine nevastă-sa.

Grigori își acoperi gura cu palma, ca să-și ascundă zâmbetul, și cu ochii sclipitori, micșorați de râs, întrebă:

— Și ai făcut rost?

Prohor se uită la el cu ochii lacrimați. Privirea lor era calmă și tristă, ca ochii unui câine bătrân, care își trăiește cele din urmă zile; Tăcu puțin, apoi zise:

— Și tu crezi că ușor mi-a fost să-mi fac rost de-o asemenea pricopsală? Când n-ai nevoie, capeți scofala din vânt, dar acum, culmea nenorocirii, nu m-alegeam cu nimic, de-mi venea să urlu, nu altceva!

Întorcându-și fața, Grigori râse înăbușit, apoi lăsă palma în jos și întrebă cu o voce întretăiată:

— Nu mă mai chinui, pentru Dumnezeu! Găsit-ai ori ba?

— Desigur, îți vine să râzi, bodogăni, bosumflat Prohor. Prostul n-are altă treabă decât să râdă de nenorocirea altuia, eu așa zic.

— Dar nici nu râd... Ei, și mai departe?

— Mai departe, am început să mă dau la fata gazdei: avea vreo patruzeci de ani sau, poate, ceva mai puțin. Una cu toată mutra plină de coșuri și, ce să-ți mai spun, te apuca groaza s-o vezi! Spuneau vecinii că ar fi fost cam des umblată la felcer. „Aha, îmi zic, de la asta o să mă pricopsesc la sigur!” Și-i dau târcoale, leit un cocoș tânăr, umblu cu gușa umflată și-i vorbesc... și încă ce vorbe! Nici nu mai înțeleg de unde îmi veneau! Prohor zâmbi vinovat și păru oarecum înveselit de aceste amintiri. I-am făgăduit s-o iau

de nevastă și multe alte bazaconii... Și, știi, tot am înduplecat-o, am momit-o, și când s-a ajuns aproape de păcat, ea izbucnește în plâns! Eu ce să fac? O întreb: „Poate că ești bolnavă? Nu face nimic, e chiar mai bine!” Și-mi era o frică grozavă să nu dea buzna cineva în șură, la gălăgia noastră. „Nu mai plânge, zic; pentru Dumnezeu! Și chiar dacă ești bolnavă, fii, fără teamă, de dragul tău, primesc orice!” Și ea răspunde: „Proșenka, dragul meu! Nu sunt de loc bolnavă. Sunt fată mare, mi-e frică, de aceea plâng...” N-ai să mă crezi, Grigori Panteleevici, dar, când mi-a zis asta, m-au trecut sudorile reci! „Doamne Isuse; am sfeclit-o! Atâta mi-a lipsit!” M-am zăpăcit cu totul și o întreb: „Dar de ce, afurisit, de ce-ai alergat la felcer? De ce-ai păcălit lumea?” „Am alergat la dânsul, zice, și am luat niște alifie, ca să-mi facă pielea mai curată.” M-am apucat de păr și zic: „Scoală și cară-te îndată, afurisită să fii, holeră prăpădită! N-am nevoie de tine, dacă ești fată mare, și n-am să mă-nsor cu tine!” Prohor scuipă și mai furios și continuă în silă: Așa că m-am ostenit degeaba. Am venit în casă, mi-am luat catrafusele și în aceeași noapte m-am mutat la altă gazdă. Mai târziu mi-au arătat băieții o văduvă, și, în sfârșit, am căpătat de la ea tot ce căutam. Dar acolo am vorbit pe șleau, fără ocol: „Ești bolnavă?”, zic. „Nițel, cam așa ceva...”, zice. „Ei bine, nici mie nu-mi trebuie un pud...” I-am plătit o kerenkă de douăzeci, apoi mi-am așteptat pricopseala, și hai la infirmerie, iar de acolo drept acasă.

— Ai venit fără cal?

— Cum se poate fără cal? Cu calul și cu tot echipamentul de campanie. Calul mi l-au adus băieții chiar la infirmerie. Dar nu e vorba de asta: sfătuieste-mă... ce să-i spun muierii? Sau, poate, e mai bine să vin și să dorm la tine, ca să mă feresc de păcat?

— Nu, dă-o dracului, dormi acasă! Spune-i că ești rănit. Ai pansament?

— Am pachetul individual.

— Bine, folosește-te de el.

— N-are să mă creadă, zise necăjit Prohor, dar tot se ridică, scotoci prin sacii de campanie și plecă în odaie, zicând de acolo cu jumătate glas: Dacă vine, ține-o de vorbă, sunt gata numaidecât!

Răsucindu-și țigara, Grigori chibzui planul călătoriei. „O să luăm amândoi caii și-i punem la căruță, hotărî el. Trebuie să plecăm în amurg, ca să nu vadă ai noștri că o iau pe Axiutka cu mine. Măcar că tot au să afle...”

— N-am isprăvit povestea cu comandantul sotniei! zise Prohor când intră șchiopătând din cealaltă odaie și se așeză lângă masă. L-au omorât ai noștri, a treia zi după ce am intrat la infirmerie.

— Zău?

— Zău! L-au curățat din spate, în luptă, și cu asta basta! Așa că eu, care va să zică, tot degeaba m-am chinuit!

— Au găsit vinovatul? Întrebă distrat Grigori, stăpânit de gândul apropiatei călătorii.

— Când era să-l caute? S-a încins o horă, de nu se mai gândea nimeni la dânsul. Dar unde dracu' mi-a pierit muierea? Așa o să ne treacă și pofta de băutură. Când ai de gând să pleci?

— Mâine.

— N-ar fi bine să mai stăm o zi?

— Pentru ce?

— Mi-aș scutura nițel păduchii, că nu-i cine știe ce plăcere să plec la drum cu ei.

— Ai să-i scuturi și pe drum. Nu ne lasă treaba să mai zăbovim. Roșii sunt cale de două zile de marș de Vioșki.

— Plecăm dis-de-dimineată?

— Nu, spre noapte. Să ajungem la Karghinskaia, o să înnoptăm acolo.

— Și roșii n-au să ne prindă?

— Trebuie să fim gata de drum. Uite ce e... Mă gândesc să iau cu mine pe Axinia Astahova. Ai ceva împotriva?

— Ce pot să am? Ia-ți și două. O să fie cam greu pentru cai.

— Nu e mare greutatea.

— Dar nu e la îndemână să călătorești cu muieri... Ce dracu' ai nevoie de dânsa? De-am fi numai noi doi, n-am avea nicio grijă! Prohor oftă și privi la o parte. Știam eu că tot ai s-o cari cu tine. Tot îți mai arde de dragoste?... Of, Grigori Panteleevici, plânge biciul după spinarea ta!

— Ei, asta nu-i treaba ta, răspunse cu răceală Grigori. Să nu trăncănești nimic nevestei.

— Parcă am trăncănit vreodată? Să-ți fie rușine! Dar pe cine o să-și lase casa?

Răsunară pași în tindă. Era gazda. Zăpada sclipea pe broboada ei de lână moale.

— Ninge? Prohor scoase păhărelele din dulap și numai atunci întrebă: Dar ai adus ceva?

Nevasta, cu fața rumenă, scoase din sân două sticle aburite și le puse pe masă.

— Bine, hai să netezim drumul! rosti cu înviorare Prohor. Amiroși rachiul și-l prețui după miros: E trăscau! Și tare al dracului!

Grigori goli numai două păhăruțe mici și plecă acasă, sub cuvânt că-i obosit.

26

— Ei, s-a isprăvit cu războiul! Ne-au pălit roșii în așa fel, că de acum om merge până la mare tot cu dosul înainte, până ce ne-om propti în apa sărată! zise Prohor, când sania ajunse în vârful dealului.

Jos, învăluit în fumul albastru, se întindea Tatarski. Soarele apunea după marginea de zăpadă trandafirie a zării. Neaua scârțâia sub tălpice, caii mergeau la pas. În coșul saniei largi, trasă de doi cai, ședea Grigori, rezemându-se cu spatele de șei. Lângă el era Axinia, îmbodolită într-o șubă căzăcească, tivită cu blană. Ochii ei negri sclipeau, scânteind vesel sub broboada albă de lână pufoasă. Din când în când, Grigori îi arunca o privire și-i vedea obrazul aprins de roșeața gingașă a gerului, sprânceană ei neagră și deasă și albul ochiului sclipind albastrui sub genele încovoiate și argintate de promoroacă. Axinia privea cu un viu neastâmpăr stepa înzăpezită sub troiene, și drumul lustruit de sănii, și zările îndepărtate, topindu-se în negură. Totul era nou și neobișnuit pentru ea, după ce stătuse închisă veșnic acasă în vremea din urmă, totul îi atrăgea luarea-aminte. Dar din când în când, lăsându-și ochii în jos și simțind pe gene pișcăturile reci și plăcute ale promoroacei, zâmbea la gândul că visul care o stăpânise de atâta vreme de a pleca cu Grigori undeva, cât mai departe de Tatarski, din ținutul lor de baștină afurisit, unde avusese atâtea de suferit, unde își trăise jumătate din viață cu bărbatul pe care nu-l iubea, și unde totul era plin pentru ea de amintiri chinuitoare și grele – zâmbea la gândul că acest vis se împlinea pe neașteptate, și atât de ciudat. Zâmbea, simțind cu tot trupul apropierea lui Grigori, și nici nu voia să mai cugete la prețul cu care avusese parte de această fericire și nici la viitorul, care se pierdea învăluit în negură nepătrunsă – ca și zările stepei chemând tot înainte.

Întorcându-și ochii, Prohor observă zâmbetul tremurător pe buzele rumene, ușor umflate de ger, ale Axiniei și o întrebă cu necaz în glas:

— Ce tot rânjești? Curat mireasă! Îți pare bine că ai scăpat de casă?

— Și tu crezi că n-are de ce să-mi pară bine? întrebă cu glas plin Axinia.

— Ți-ai și găsit bucuria... Muiere neghioabă ce ești! Nu se știe încă unde o să ajungem cu plimbarea asta, așa că tu degeaba mi te rânjești dinainte! Închide gura!

— Mai prost decât era n-are ce să iasă pentru mine.

— Când mă uit la voi, îndată mă și cuprinde greața... Prohor plesni furios din bici deasupra cailor.

— Întoarce-te cu spatele și bagă-ți degetul în gură, îl sfătui Axinia, râzând.

— Tot netoată ai rămas! Vrei să merg până la mare, tot cu deștu-n gură? Ce ți-a trăsnet prin cap?

— Dar de ce te-apuca greața mai adineauri?

— Mai bine taci din gură! Unde ți-e bărbatul! Te-ai înhăitat cu unul străin și te duci, dracu' știe unde! Și dacă vine Stepan în sat, cum rămâne atunci?

— Știi ceva, Proșa? Ai face mai bine să nu te bagi în treburile noastre, îl rugă Axinia, că n-o să-ți fie cu noroc nici ție!

— Nici nu mă amestec în treburile voastre, fire-ar ele ale dracului! Dar tot pot să-mi spun părerea, da sau ba? Sau poate că trebuie să merg vizitiu la voi și să nu stau de vorbă decât cu cailor? Știi că ai haz! Nu, Axinia, poți să te superi, poți să nu te superi, dar ar trebui să te bată cine știi tu cu o nuia bună, să te bată zdravăn și să te mardească până n-ai mai avea glas! Iar cât privește norocul, pe mine să nu mă sperii, că-l port cu mine. E un noroc deosebit: nici nu cântă, și nici nu mă lasă să dorm... Hii, afurisiților! V-ar plăcea să umblați numai la pas, dracilor urecheați!

Grigori asculta zâmbind, apoi zise împăciuitor:

— Mai întâi vă poftesc să nu vă mai ciondăniți! Drumu-i lung, o să mai aveți timp. De ce te legi de ea, Prohor?

— Uite de ce mă leg de ea, pufni furios Prohor. Mai bine ar face să tacă și să nu mai răspundă nici pis! Am ajuns și eu să cred că nu-i nimic mai rău pe lume decât muierea! Toate sunt niște hahalere, sunt... Crede-mă, frate, că-s cel mai parșiv lucru din câte le-a născocit Dumnezeu! Le-aș stârpi pe toate, tălpile iadului, să nu mai umble-n lume! Vezi ce rău m-am înverșunat pe ele! De ce râzi? Prostul altă treabă n-are decât să râdă de nenorocirea altuia! Ține hățurile să mă dau jos o țără.

Prohor merse pe jos o bună bucată de drum, apoi se cuibări bine în sanie și nu mai începu vorba.

Înnoptară la Karghinskaia; dimineața, după ce au îmbucat ceva, porniră mai departe și până la căderea nopții lăsară o cale de șaiszeci de verste în urma lor.

Convoaie nesfârșite de refugiați se întindeau spre sud. Pe măsură ce Grigori se îndepărta de hotarul staniței Vioșenskaia – să afle un loc de dormit se dovedea treabă tot mai anevoioasă. Lângă Morozovskaia,

începură să se ivească cele dintâi unități de cazaci. Mergeau unități călări, numărând cel mult treizeci-patruzeci de săbii, și nesfârșite coloane de căruțe. Spre seară, toate încăperile din sate erau ocupate, așa că nu rămânea niciun colțișor liber pentru oameni, niciun adăpost pentru cai. Într-o colonie ucraineană, după ce căutase în zadar o casă în care ar putea înnopta, Grigori fu nevoit să petreacă noaptea într-o magazie. Până dimineața, hainele umezite de viforniță înghețară, se scorojiră și trosneau la orice mișcare. Grigori, Axinia și Prohor petrecură aproape o noapte întreagă fără somn și nu izbutiră să se încălzească decât la revărsatul zorilor, după ce au aprins afară un foc de paie.

Dimineața, Axinia propuse timid:

— Grișa, poate că am putea rămâne o zi aci? Ne-am chinuit de frig toată noaptea, aproape că n-am închis ochii: poate că am avea dreptul să ne odihnim nițel?

Grigori încuviință. Cu mare greutate găsi un colț liber. În zori de zi, convoaiele porniră mai departe, dar spitalul de campanie, care transporta peste o sută de răniți și bolnavi de tifos, rămăsese și el în sat.

Într-o odăiță, pe lutul murdar, dormeau vreo zece cazaci. Prohor aduse cerga și sacul cu merinde, așternu paie chiar lângă ușă, apucă de picioare și cără la o parte un moșneag, care dormea tun, și zise cu o mângâiere aspră în glas:

— Culcă-te, Axinia, ești ostenită, de nu te mai cunoști la față.

Până s-a lăsat noaptea, satul se umplu din nou de lume. Iar până dimineața, la răscruci ardeau focurile, răsunau voci de oameni, nechezat de cai, scârtâit de sănii. Zorile abia începeau să mijească, și Grigori îl trezi pe Prohor, șoptindu-i:

— Pune caii la sanie. Trebuie să plecăm.

— De ce așa devreme? întrebă căscând Prohor.

— Ascultă bine!...

Ridicându-și capul de pe perna șeii. Prohor desluși bubuitul surd și îndepărtat al unei lovituri de tun.

Se spălară, mâncară slănină și părăsiră satul, care prinsese viață. Pe ulicioare stăteau șiruri de sănii, oamenii forfoteau în jurul lor, și o voce răgușită striga în ceața ce începuse să se destrame:

— Nu, nu, să-i îngropați voi singuri! Până când vom săpa o groapă pentru șase inși, o să ne apuce amiaza!

— Păi, parcă noi suntem datori să-i îngropăm? întrebă calm un alt glas.

— Nu-i nimic, o să-i îngropați! strigă omul cu vocea răgușită. Iar dacă

nu vreți, lasă-i să zacă, să putrezească la voi, ce-mi pasă mie!

— Ce vorbiți, domnule doftor! Dacă vom îngropa pe toți trecătorii care mor, nici n-o să avem nimic altceva de făcut. Dar dumneavoastră ce altă datorie aveți decât să-i îngropați?

— Cară-te la naiba, tâmpitule! Ce, vrei ca spitalul să cadă în mâna roșilor din pricina ta?

Ocolind săniile, care astupau ulicioara, Grigori zise:

— Nimeni n-are nevoie de morți...

— Nici de cei vii nu le pasă, dar de morți, răspunse Prohor.

Toate stanițele de la nordul Donului se îndreptau spre sud. Numeroasele convoaie de fugari treceau peste linia ferată Țarițin-Lihaia, apropiindu-se de Manîci. Aflându-se de o săptămână pe drum, Grigori întreba oamenii despre cei din satul Tatarski, dar aceștia nu trecuseră prin satele pe unde o pornise el; era foarte cu puțință să se fi abătut din drum și s-o fi luat spre stânga, ocolind slobozii ucrainenilor și trecând prin sate căzăcești spre Oblivskaia. Abia în a treisprezecea zi, Grigori izbuti să dea de urma consătenilor. Chiar dincolo de linia ferată, aflase într-un sat că într-o casă vecină zace de tifos un cazac din stanița Vioșenskaia. Grigori se dusesse să afle de unde este bolnavul și, după ce intră într-o cocioabă cu odăițe joase, îl văzu pe bătrânul Obnizov lungit pe jos. Află de la el că cei din Tatarski plecaseră cu două zile înainte, că printre ei erau mulți bolnavi de tifos, că doi muriseră în drum și că el, Obnizov, fusese lăsat acolo după dorința lui.

— Dacă mă fac bine, și dacă tovarășii roșii au să mă cruțe și n-or să mă omoare, atunci tot o să ajung și eu acasă! Iar dacă nu, mai bine să mor aici. E totuna unde mori: nu-i dulce nicăieri... zise moșneagul când se despărți de Grigori.

Grigori îl mai întrebuse de sănătatea lui taică-său, dar Obnizov îi răspunse că nu poate spune nimic, deoarece era într-o sanie din coada convoiului și, de la satul Malahovski și până aici, nu-l mai văzuse pe Pantelei Prokofievici.

La următorul popas, Grigori avu noroc: chiar în cea dintâi casă în care intră, pentru a cere voie să înnopteze, găsi cazaci cunoscuți din satul Verhne-Cirski. Îi făcură loc, și Grigori se putu adăposti lângă cuptor. În odaie se aflau culcați vreo cincisprezece refugiați, printre care trei zăceau de tifos și unul era degerat. Cazacii gătiră pentru cină o fiertură de mei cu slănină și poftiră pe Grigori cu însoțitorii săi. Prohor și Grigori mâncară cu poftă, dar Axinia refuză mâncarea.

— Ce, nu ți-e foame? o întrebă Prohor, care, fără nicio pricină lămurită, își schimbase în ultimele zile purtarea față de Axinia și o întâmpina tot cam aspru, dar cu compătimire.

— Îmi vine greață, nu știu de ce... Axinia își puse broboada și ieși afară.

— Nu cumva s-a îmbolnăvit? întrebă Prohor pe Grigori.

— Știu eu? Grigori dădu la o parte farfuria cu fiertură și ieși în curte.

Axinia stătea lângă treptele casei, apăsându-și pieptul cu palma. Grigori o îmbrățișă și o întrebă cu îngrijorare:

— Ce ai, Xiușa?

— Mi-e greață și mă doare capul.

— Hai intră în casă și culcă-te.

— Du-te, vin îndată.

Avea o voce surdă, fără viață și abia se mișca. Când intră în odaia bine încălzită, Grigori îi aruncă o privire cercetătoare și-i observă rumeneala aprinsă a obrajilor și sclipirea ciudată a ochilor. Inima i se strânse dureros: Axinia era fără îndoială bolnavă. Își aminti că și în ajun se plângea de arșiță și de amețală, iar în zori de zi asudase atât de puternic, încât șuvițele crețe de păr de la gât i se făcuseră umede ca după lăut; o văzuse așa, trezindu-se înainte de răsăritul soarelui, și nu-și lua ochii de la ea, nu voia să se scoale ca să nu-i tulbure somnul.

Axinia îndura cu tărie greutățile drumului și chiar îl îmbărbăta pe Prohor, care zicea adeseori: „Ce fel de război? Dracu' să-l ia pe cel care l-a născocit așa! Toată ziua pe drum, iar seara n-ai unde să dormi – și nici nu poți să știi până când vom horhăi așa!” Dar în ziua aceea, nici Axinia nu se mai putu stăpâni. Noaptea, când se culcară, lui Grigori i se păru că ea plânge.

— Ce ai? o întrebă în șoaptă. Ce te doare?

— M-am îmbolnăvit... Acum ce are să se întâmple? Ai să mă părăsești?

— Ce vorbești, găsculițo? Cum să te părăsesc? Nu mai plânge, poate că n-ai nimic, poate că e numai o răceală și că te-ai speriat.

— Grișenka. E tifos!

— Nu vorbi prăpăstii! Nu se știe; ai fruntea rece, poate că nici nu-i tifos, o mângâie Grigori, dar, în adâncul sufletului, era incredințat că Axinia e bolnavă de tifos și se chinuia gândindu-se la ceea ce ar fi mai cuminte de făcut, dacă boala o va sili să stea în pat.

— Vai, greu mai e de călătorit așa! șopti Axinia, strângându-se de el. Uite ce de lume se înghesuie la înnoptat! Grișa, au să ne mănânce păduchii! Și eu nici n-am unde să mă curăț de ei, peste tot sunt bărbați...

M-am dus aseară la magazie, m-am dezbrăcat, și, când mă uit la cămașă... Doamne, așa grozăvie n-am mai văzut, de când trăiesc!... Când îmi amintesc, îmi vine greață, de nu mai pot mânca... Ai văzut tu aseară câte lighioane avea moșneagul ăla care dormea pe laviță? Îi curgeau chiar pe suman.

— Ia să nu te gândești la ei, dracu' să-i ia! Parcă n-ai altceva de vorbit – păduchi, păduchi, – cine-i numără la război? mormăi cu necaz Grigori.

— Pe mine mă mănâncă tot timpul.

— Îi mănâncă pe toți, ce să le faci? Mai rabdă nițel; când o să ajungem la Ecaterinodar, uitate, acolo o să ne spălăm.

— Lucruri curate mai bine nici să nu le pui pe tine, zise Axinia cu un oftat. O să ne vină moartea de la ei, Grișa!

— Adormi, că mâine o să pornim mai devreme.

Dar Grigori multă vreme nu izbuti s-adoarmă. Nici Axinia nu dormea. De câteva ori sughită de plâns, acoperindu-și capul cu poala șubei, apoi se întorcea și se frământa oftând – și nu ațipi decât după ce Grigori se întoarce cu fața la ea și o îmbrățișă. Pe la mijlocul nopții, Grigori fu trezit de o puternică bătaie la ușă. Cineva încerca din răsuputeri să deschidă și striga cu un glas tare:

— Hai, deschideți, că spargem ușa! Ați adormit, blestemaților?...

Gazda, un cazac în vârstă, om potolit, ieși în tindă și întrebă:

— Cine ești? Ce cauți? Dacă vrei să dormi, n-avem unde să te băgăm, că la noi și așa e plin, n-ai pe unde să treci.

— Deschide, n-auzi? strigau cei de afară.

Dând ușa de perete, cinci cazaci înarmați năvăliră în odaia din față.

— Cine a mas la tine? întrebă unul din ei, cu fața vânătă de ger, abia mișcându-și buzele înghețate.

— Niște refugiați. Dar cine sunteți?

În loc de răspuns, unul pătrunse în odaie și strigă:

— Ascultă aici! V-ați lăfăit destul ca niște boieri! Cărați-vă numaidecât! Aici vor sta trupe. Hai, scoală, scoală! Mișcă-te mai iute, că altfel vă scuturăm noi de-aici!

— Cine ești tu și de ce urla așa? întrebă Grigori, cu o voce răgușită de somn, ridicându-se încet în picioare.

— O să-ți arăt eu cine sunt!

Cazacul făcu un pas spre Grigori, și la lumina slabă a lămpiței de gaz luci stins țeva unui revolver în mâna lui.

— Măi, dar iute-mi ești... zise târăgănat Grigori. Ia să-mi arăți și mie

jucăria ta! Cu o mișcare fulgerătoare, îl apucă pe cazac de mână și i-o strânse cu atâta tărie, încât omul gemu și-și desfăcu degetele; cu un zgomot surd, revolverul căzu pe cergă. Grigori îl împinse la o parte pe cazac, se aplecă sprinten și ridică revolverul, îl băgă în buzunar și zise liniștit: Acum, hai să stăm de vorbă. Din ce unitate? Mai sunteți mulți deștepți de-ăștia?

Zăpăcit pentru o clipă, cazacul strigă:

— Băieți! Săriți încoa!

Grigori veni la ușă, se opri în prag și, proptindu-se cu spatele de pervaz, zise:

— Sunt sotnic din Regimentul 19 de Don... Tăcere! Nu urla! Cine latră acolo? Cu cine v-ați pus să vă luptați, dragi cazaci? Pe cine vreți să scuturați voi de-aici? Cine v-a dat vouă atâta putere? Hai marș, cărați-vă!

— De ce strigi? Întrebă cu glas tare unul din cazaci. Am văzut destui sotnici! Ce, vrei să dormim afară? Goliți casa! Noi avem ordin să aruncăm afară din case pe toți fugarii, ai înțeleș? Uite-l ce gălăgie face! Am mai văzut noi de-ăștia!

Grigori veni drept la acela care vorbea și-i zise șuierător, printre dinți:

— Unul ca mine tot n-ai văzut încă. Vrei să fac dintr-un prost doi? Am să fac! Nu te da îndărăt! Revolverul nu-i al meu, l-am smuls de la unul de-ai voștri. Ia-l, dă-i-l și cărați-vă mai repede, până când nu m-oi apuca să vă scutur, că am să vă jumulesc numărul unu!

Grigori îl răsuci ușor pe cazac de umăr și-l împinse spre ieșire.

— Să-i dăm o mardeală? Întrebă alene un cazac zdravăn, cu fața învelită într-o glugă de păr de cămilă. Stătea în spatele lui Grigori și-l cerceta cu luare-aminte țupăind pe loc și scârțiind din uriașii pâslari căptușiți cu piele.

Grigori se întoarse spre el și, fără să se mai stăpânească, strânse pumnii, dar cazacul ridică mâna și zise prietenos:

— Ascultă-mă, blagorodnicia voastră, sau cum îți mai spune: așteaptă și nu da în oameni! Noi plecăm dacă e vorba de tămbălău. Dar tu să nu mai faci pe grozavul cu cazacii – nu se potrivesc vremurile. Acum are să vină din nou ceva sirios, ca în anul șaptesprezece. Și ai să dai de alții mai ai dracului, care au să facă cinci din tine, nu doi! Vedem că ești un ofițer vrednic, și mi se pare după vorbă că ești tot dintr-ai noștri, d-aia-ți spun: ține-te cu mai multă fereală, ca să nu-ți găsești beleaua...

Omul, căruia Grigori îi smulsese revolverul, mârâi înciudat:

— Ce să-i mai citești acatistele! Ajunge! Hai să mergem în casa vecină.

Păși cel dintâi spre prag și, trecând prin fața lui Grigori, îi zise cu părere de rău în glas: N-avem poftă să ne pierdem vremea cu tine, domnule ofițer, că altfel te-am boteza noi!

Grigori își țugui disprețuitor buzele:

— Poate chiar tu m-ai boteza? Marș, cară-te, câtă vreme nu ți-am scos nădragii! Halal naș! Păcat că ți-am dat înapoi revolverul: prăpădiți ca tine trebuie să poarte cozi de oaie, nu revolvere!

— Haideți, băieți, dă-l încolo! De scârnă... să nu te atingi, că pute! zise zâmbind un cazac, care nu luase parte la ceartă.

Înjurând de zor și tropotind cu cizmele înghețate, cazacii ieșiră grămadă în tindă. Grigori porunci sever gazdei:

— Să nu mai deschizi la nimeni! O să bată la ușă și o să plece! Iar dacă nu, trezește-mă pe mine.

Oamenii din Verhne-Cirski se treziseră de gălăgie și vorbeau încet între ei.

— Uite, cum s-a prăbușit disciplina! oftă trist unul din bătrâni. Cum vorbesc, feciorii de cățea, cu un ofițer... Dacă s-ar fi întâmplat altădată, ar fi înfundat ocna!

— Vorbesc, zici; dacă ar fi numai atât! I-ai văzut: aveau de gând să-l și bată: „Să-i dăm o mardeală...” zice ăla, lung cât plopul, cu glugă pe el. Ai dracului, ce tâlhari s-au mai făcut!

— Și ai să-l ierți, Grigori Panteleevici? întrebă un cazac.

Învelindu-se cu mantaua și ascultând cu un zâmbet fără răutate vorbele lor, Grigori răspunse:

— Dar ce poți să le faci! Ei s-au despărțit, acum de toți și nu mai ascultă de nimeni, merg ca o bandă, fără comandanți; cine le e judecător, cine le e șef? Cine-i mai tare ăla e mai mare peste ei! Te pomenești că nu mai au niciun ofițer în unitatea lor. Am mai văzut sotnii d-astea, golănime, copii fără părinți! Hai, e timpul să dormim.

Axinia șopti încetișor:

— Și de ce te-ai luat la gâlceavă cu dânșii, Grișa? Lasă-i în plata Domnului, nu te agăța de ei! S-ar putea chiar să te și omoare, turbații.

— Dormi, dormi, că mâine trebuie să ne sculăm mai devreme. Ei, cum te simți? Ceva mai bine, nu?...

— La fel.

— Capul te doare?

— Mă doare. Mi se pare că n-o să mă mai scol...

Grigori puse mâna pe fruntea Axiniei și suspină:

— Ești încinsă ca un cuptor. Hai! N-are să fie nimic, nu te speria! Ești o femeie tare, ai să te faci bine.

Axinia tăcea. O chinuia setea. De câteva ori ieși la bucătărie, bău apă caldută cu gust sălcii și, biruindu-și greața, și amețea, se culcă din nou pe cergă.

În timpul nopții mai trecură patru pâlcuri de oameni, care își căutau adăpost. Izbeau în ușa cu paturile puștilor, deschideau obloanele, băteau la ferestre și nu plecau decât după ce, povățuit de Grigori, gazda le striga din tindă, înjurând de zor: „Plecați! Aici e cantonat comandamentul brigăzii!”

Spre zorii zilei, Prohor și Grigori înhămară caii. Axinia se îmbracă cu greu și ieși afară. Răsărea soarele. Mici trâmbe de fum cenușiu se ridicau din coșuri spre cerul albastru. Sus, pe cer, luminat pieziș de soare, plutea un nouraș trandafiriu. Poleiul se așternuse sticlos pe garduri și pe acoperișurile magaziilor. De pe cai se ridicau aburi.

Grigori i-a ajutat Axiniei să se așeze în sanie și o întrebă:

— N-ai vrea să te culci? Așa o să stai mai bine.

Axinia încuviință din cap, îi aruncă o privire plină de tăcută recunoștință lui Grigori, când îi înveli cu grijă picioarele, apoi închise ochii.

La amiază, când se opriră la popas în cătunul Novo-Mihailovski, la vreo două verste de drumul mare, Axinia nu se mai putu scula din sanie. Grigori o purtă de braț în casă, o culcă în patul oferit de gazda primitoare.

— Te simți rău tare, draga mea? o întrebă, aplecându-se deasupra chipului palid al Axiniei.

Ea deschise cu greu ochii împăienjeniți, se uită la el și căzu din nou în toropeală. Cu mâinile tremurătoare, Grigori îi scoase basmaua de pe cap. Obrajii Axiniei erau reci ca gheața, dar fruntea îi ardea, iar pe tâmplele umezite sudoarea se sleise în țurțuri de gheață. Spre seară, Axinia căzu în nesimțire. Cu câteva clipe mai înainte, ceruse de băut și șopti:

— Numai să fie rece, niște apă de zăpadă. Tăcu, apoi zise limpede: Chemați-l pe Grișa!

— Aici sunt. Ce vrei, Xiușa? Grigori îi luă mâna și o mângâie cu o mișcare sfioasă și stângace.

— Nu mă părăsi, Grișenka!

— N-am să te părăsesc! De ce crezi asta?

— Nu mă părăsi în locuri străine... Aici am să mor.

Prohor îi dădu apă. Axinia își lipi cu lăcomie buzele uscate de marginea cunii de aramă, sorbi câteva înghițituri și, ca un geamăt, își lăsă capul să cadă pe pernă. Peste câteva minute, începu să vorbească nedeslușit și fără

legătură. Stând la căpătâiul ei, Grigori desprinsese câteva cuvinte: „Trebuie să spăl... să faci rost... de sineală... de vreme”. Vorbele ei fără șir se prefăcură în șoaptă. Prohor clătină din cap și zise muștrător:

— Doar ți-am spus să n-o iei la drum! Ei, ce ne facem acum? Pedeapsa lui Dumnezeu, nu altceva! O să dormim aci? Dar ce, ești surd? Te întreb: dormim aci sau mergem mai departe?

Grigori nu răspundea. Nu-și lua ochii de la chipul pământiu al Axiniei. Gazda, o femeie primitoare și bună de suflet, îl întrebă încetșor pe Prohor, arătând cu ochii spre Axinia:

— E nevasta dumnealui? Au copii?

— Au și copii, au de toate, numai norocul le lipsește, mormăi Prohor.

Grigori ieși în ogradă, unde rămase îndelung fumând, pe marginea saniei. Pe Axinia trebuia s-o lase în sat; a urma drumul însemna poate să-i grăbească moartea – aceasta o vedea și el destul de limpede. Intră în casă, se așează din nou lângă pat.

— O să înnoptăm aci? îl întrebă Prohor.

— Da. Poate că o să zăbovim și mâine.

Curând veni stăpânul casei, un țăran mic de statură și slab, cu ochii iscoditori și ageri. Călcând zgomotos cu piciorul de lemn – avea un picior retezat de la genunchi – șchiopătă repezit până la masă, se dezbracă, se uită chiorâș și nu tocmai binevoitor la Prohor, apoi întrebă:

— A dat Dumnezeu oaspeți? De unde veniți? Și, fără să aștepte un răspuns, porunci nevastei: Hai, dă-mi ceva de mâncare, sunt flămând ca un câine!

Mâncă mult și îndelung. Privirea sa fugară se oprea când asupra lui Prohor, când asupra Axiniei, care zăcea în nesimțire. Grigori intră în odaie și-i dădu bună ziua. Omul clătină din cap și întrebă:

— Vă retrageți?

— Ne retragem.

— V-ați săturat de război, blagorodnicia voastră?

— Se pare că da.

— E soția dumneavoastră? Gazda făcu o mișcare din cap spre Axinia.

— Soția.

— Și de ce ai culcat-o în pat? Noi unde să dormim? întrebă el pe nevastă-sa, vădit nemulțumit.

— E bolnavă, Vanea, mi-e milă de ea.

— Milă! Nu poți să ai milă de toată lumea: uite-i câți mai năvălesc! Cam prea amarnic o să ne strâmtorați, blagorodnicia voastră...

Glasul lui Grigori răsuna pe un ton de rugămintă, aproape de implorare, cu totul și cu totul străin de firea lui, când vorbi gazdelor, cu palma apăsată de piept:

— Oameni buni! Ajutați-mi în nenorocirea mea, pentru Dumnezeu! Nu putem s-o ducem mai departe, moare! Dați-ne voie să o lăsăm aici. Am să vă plătesc pentru îngrijire cât o să cereți și n-am să uit bunătatea voastră, cât oi trăi... Ajutați-ne, fie-vă milă!

Gazda răspunse mai întâi printr-un nu hotărât, sub cuvânt că nimeni nu va avea timp să îngrijească bolnava și că ea îi va strâmtora, dar pe urmă, după ce termină cu mâncarea, zise:

— Desigur că nimeni n-are s-o îngrijească pe degeaba. Și cât ați da pentru îngrijire? Cât vă lasă inima să ne dați pentru ostenele noastre?

Grigori scoase din buzunar toți banii câți îi avea și-i întinse gazdei. Țăranul luă nehotărât un teanc de bancnote, emise de guvernul Donului, le numără, muindu-și degetele în gură, și se interesă:

— Dar nu cumva aveți ceva bani de-ai lui Nicolae?

— Nu.

— Sau poate că aveți de-ai lui Kerenski? Țștia tare-s nesiguri...

— N-am nici de-ai lui Kerenski. Vrei să-ți las calul meu?

Gazda rămase pe gânduri, chibzuind mult, apoi răspunse:

— Nu. Sigur că aș lua calul; pentru noi, la gospodărie, e cel mai de preț, dar în vremurile noastre nu mai merge: fie albi, fie roșii, tot au să ni-l ia și tot n-o să avem parte de el. Uite, am o mârtoagă: abia se mișcă și tot n-am liniște; mereu mă gândesc că o să mi-o ia și p-asta și au s-o scoată din ogradă. Mai tăcu, se gândi și adăugă, ca și cum ar fi vrut să se dezvinovățească: Să nu vă închipuiți că sunt chiar atât de lacom – păzească-mă Domnul! Dar numai gândiți-vă, blagorodnicia voastră: ea are de zăcut o lună sau chiar mai mult; trebuie să-i dai cutare și cutare, s-o hrănești: ceva pâine, lapte, vreun ou, nițică carne... și totul costă parale, nu-i așa? Mai trebuie să-i spele primenelile, s-o spele și pe ea, și altele, și altele... Pân-acu, muierea mea avea grijă de gospodărie, iar acu va trebui s-o îngrijească pe dânsa. Nu e treabă ușoară! Să nu vă mai zgârciți, mai dați-ne ceva. Vedeti și dumneavoastră: sunt invalid, fără picior, ce pot câștiga, ce pot aduce-n casă! Trăim cu ce dă Dumnezeu, de azi pe mâine...

Clocotind de mânie stăpânită, Grigori zise:

— Eu nu mă zgârcesc, omule. Câte parale am avut toate și le-am dat ție, n-o să mor fără bani. Altceva ce mai vrei să-ți dau?

— Parcă ai dat chiar toți banii! zâmbi neîncrezător țăranul. Cu o leafă ca

a dumitale, trebuie să ai saci întregi!

— Spune deschis, zise Grigori, făcându-se alb la față. Vreți ca bolnava să rămână la voi, sau ba?

— Nu, dacă e vorba de atâta tocmeală, atunci nu! N-are niciun rost pentru noi. În glasul gazdei străbătea deslușit supărarea. Și p-ormă, nu e treabă dintre cele de rând... E nevastă de ofițer, așa și pe dincolo – o să afle vecinii, iar apoi o să vie și tovarășii, și o să înceapă, să ne facă zile fripte... Nu, dacă-i așa, luați-o cu dumneavoastră, sau poate că vreun vecin va primi-o să zacă la el...

Cu vădită părere de rău îi înapoie lui Grigori banii, scoase punga de tutun și începu să-și răsucescă o țigară.

Grigori își îmbracă mantaua și-i zise lui Prohor:

— Rămâi tu lângă ea, mă duc să caut un adăpost.

Pusese mâna pe clanță, când gazda îl opri:

— Mai stați, blagorodnicia voastră, unde vă grăbiți? Credeți că mie nu mi-e milă de sărmana femeie? Încă cum; și eu am fost soldat și am respect pentru gradul dumneavoastră, dar... n-ați putea să mai dați ceva pe lângă banii ăștia?

De astă dată, Prohor nu se mai stăpâni: stacojiu de mânie, răcni:

— Ce să-ți mai dăm, lepră oloagă?! Să-ți rupem și piciorul care ți-a mai rămas, iată ce-ți trebuie ție! Grigori Panteleevici! Lasă-mă să-l mai ologesc și eu pe cinste, apoi o culcăm pe Axinia în sanie și plecăm de la dânsul – de trei ori afurisit să fie, diavolul!

Țăranul ascultă vorbele întretăiate de mânie ale lui Prohor, fără să-l întrerupă, pe urmă rosti:

— Mă certați pe nedrept, oameni buni! E vorba să ne înțelegem, și nu trebuie să ne înjurăm și să ne certăm. Ei, de ce te-ai răstit așa la mine, căzăcelule? Crezi tu că vorbesc de bani? Nici nu m-am gândit să mai dați ceva bani! Am vorbit așa că poate aveți ceva arme de prisos – o pușcă, sau, să zicem, un revolver... Dumneavoastră vă este acum totuna, cu ele sau fără ele, dar pentru noi este o avere! Nu se poate să nu ai arme în casă! Iată unde voiam să ajung! Dați banii câți i-ați dat, mai puneți pe deasupra o armă și – hai să bați mâna cu mine! Lăsați-vă bolnava și o să avem grijă de ea ca de un neam al nostru, pe crucea mea!

Grigori se uită la Prohor și zise încet:

— Dă-i arma mea cu ceva cartușe, și pe urmă du-te de înhamă caii. Axinia să rămână aci... Dumnezeu să mă judece, dar nu pot s-o duc la moarte sigură!

Se scurgeau zilele, cenușii și fără bucurii. După ce se despărțise de Axinia, Grigori pierduse orice interes pentru tot ce se întâmpla în jurul său. Dis-de-dimineață se așeza în sanie, călătorea toată ziua prin nemărginita stepă înzăpezită, iar spre seară își găsea undeva un loc de dormit și se culca, și tot așa la fel, o zi după alta. Cele ce se petreceau pe frontul care se retrăgea spre sud nu-l priveau. Își dădea seama că împotrivirea cea adevărată, cea temeinică, luase sfârșit; că cei mai mulți dintre cazaci nu mai au nicio poftă să-și apere stanițele de baștină și că, după toate semnele, armatele albe își terminau cea din urmă campanie. Precum nu se putuseră opri la Don, n-au să se mai poată opri nici în Kuban...

Războiul se apropia de sfârșit. Deznodământul venea vijelios și de neînălțurat. Căzăcimea din Kuban părăsea frontul cu miile și pleca acasă. Cei din țara Donului fuseseră zdrobiți. Sleită de lupte și de tifos, pierzând trei sferturi din efectivele ei, Armata de voluntari nu mai era în stare să reziste singură la presiunea Armatei Roșii, înaripată de succese.

Printre refugiați se vorbea că în Kuban crește o adâncă revoltă, provocată de bestiala nimicire a membrilor Radei kubane de către generalul Denikin. Se mai vorbea că Kubanul pregătește o răscoală împotriva Armatei de voluntari și că s-ar fi început tratativele cu reprezentanții Armatei Roșii, pentru trecerea nestânjenită în Caucaz a trupelor sovietice. Se mai povestea cu stăruință că și cei din țara Donului sunt întâmpinați în stanițele din Kuban și Terek cu o vădită dușmănie, la fel cu cei din Armata de voluntari, precum și că, undeva lângă Korenovskaia, ar fi avut loc prima luptă mare între o divizie de la Don și infanteria din Kuban.

La popasuri, Grigori asculta cu luare-aminte și se încredința pe zi ce trece de zdrobirea definitivă și inevitabilă a albilor. Și totuși, din când în când, în sufletul său năștea o vagă speranță că primejdia va sili forțele albilor, răzlețe, demoralizate și dușmănindu-se între ele, să se unească, să răspundă prin lovituri și să respingă trupele roșii, care înaintau victorios. După căderea Rostovului, însă, pierdu această speranță, iar zvonul despre începutul retragerii roșiilor, în urma luptelor îndârjite de la Bataisk, îl primi cu neîncredere. Chinuit de lipsa unui rost, se gândi să intre în vreo unitate, dar, când auzi așa ceva, Prohor se împotrivi cu o cumplită îndârjire.

— Tu, Grigori Panteleevici, ai înnebunit pesemne! Și încă cu totul!

declară el, bufnind. La ce dracu' să ne vârm noi, buni teferi, de-a dreptul în iad? E lucru isprăvit, o vezi și tu! Ce rost atunci să ne prăpădim la sigur? Sau, poate, îți închipui că noi doi o să fim de mare ajutor? Atâta timp cât ne lasă-n pace și nu ne ia cu sila trebuie s-o tulim cât mai departe și cât mai repede. Iar tu, poftim, uite ce prostii îndrugi! Nu, nu, lasă, hai s-o ștergem încetișor, bătrânește. Noi și fără asta ne-am bătut pe săturate în cinci ani de zile, las' să-ncerce și alții! D-aia m-am pricopsit eu cu alde alea, ca să mă prăpădesc iarăși pe front? Mulțumim! Mi-ai făcut-o! M-am săturat de războiul ăsta, încât îmi vine să vărs când mă gândesc la el! Du-te tu, dacă vrei, dar eu nu mai vreau. O să mă bag la spital, mie mi-ajunge!

După o lungă tăcere, Grigori zise:

— Fie! O să mergem în Kuban și apoi vom vedea.

Prohor avea un plan al său: în fiecare localitate mai mare găsea un felcer, aducea de la el prafuri sau alte leacuri, dar se doftoricea fără prea multă stăruință și, când Grigori îl întreba de ce ia numai un singur praf, iar celelalte le vârm în zăpadă cu piciorul, Prohor îi spunea că nu vrea să se lecuiască cu totul, ci numai să-și slăbească boala, deoarece, în caz de revizuire medicală, îi va veni astfel mult mai ușor să scape de front. În stanița Velikokneajeskaia, un cazac pățit îl sfătui să se îngrijească cu fiertură de labe de rață. După aceasta, la intrarea în orice sat sau staniță, Prohor se adresa primului trecător: „Spune, te rog, se găsesc niște rațe pe-aici?” Și când omul mirat îi răspundea că nu-s și-i arăta că nu există nicio apă în apropiere și că, în asemenea împrejurări, nu face să crești rațe, Prohor observa cu un dispreț nimicitor: „Trăiți și voi, ca și cum n-ați fi oameni! Te pomenești că nici n-ați auzit un măcăit de rață, de când sunteți pe lume! Niște nătărăi de stepă!” Și, către Grigori, cu o amară părere de rău: „Să știi că vreun popă ne-a tăiat drumul! Niciun noroc! Ei, de-ar avea ei rațe, aș cumpăra îndată una, fără să mă uit la preț, sau aș fura-o, și m-aș lecu de belea... pe când așa, boala mi se-ncinge tot mai rău! La-nceput a fost un joc, atâta numai că nu mă lăsa să dorm în drum, dar acum e curată pedeapsă, fire-ar ea afurisită să fie! Nici nu mai pot sta în sanie!”

Neaflând vorbe de alinare din partea lui Grigori, Prohor rămânea tăcut și deseori păstra tăcere ore întregi, posomorât și încruntat.

Zilele de drum îi păreau lui Grigori nesfârșit de lungi, dar mai lungi încă erau nesfârșitele nopți de iarnă. Avea timp berechet să-și poată chibzui prezentul și să-și amintească trecutul. Răscolea îndelung în cuget anii vieții lui, care trecuseră atât de ciudați și de nenorocoși. Stând în sanie și repezindu-și privirea tulbure peste întinderea fără hotar a stepei,

cufundată în tăcerea morții, sau noaptea, culcat cu ochii închiși și cu dinții încleștați în vreo odăiță cu aer greu și ticsită de lume, se gândea mereu numai la ei: la Axinia, bolnavă, căzută în nesimțire, părăsită într-un cătun necunoscut, și la cei dragi lăsați la Tatarski... Acolo, la Don, era acum Puterea sovietică, și Grigori se întreba neconținut, cu o îngrijorare dureroasă: „Se poate ca ei să n-o chinuie pe mama sau pe Duniașka din pricina mea?” Și începea numaidecât să se liniștească singur, aducându-și aminte povestirile auzite de atâtea ori în drum, din care se dovedea că ostașii roșii merg în pace și se poartă omenos cu locuitorii stanițelor ocupate. Îngrijorarea i se stinge treptat, iar gândul că bătrâna lui mamă va trebui să răspundă pentru el i se părea îndată de necrezut, prostesc și fără temeii. Gândindu-se la copii, Grigori simțea cum i se strânge inima de durere: se temea că nu vor putea fi feriți de tifos, și totodată, cu toată dragostea ce o avea pentru dânșii, simțea că nicio durere n-ar mai fi în stare să-l zguduie cu atâta putere ca moartea Nataliei...

Într-un cătun din ținutul Salsk, el și cu Prohor zăboviră patru zile, hotărând să-și lase caii să se odihnească. În cursul acestor zile, stătură de mai multe ori de vorbă despre ceea ce mai aveau de făcut. Chiar în prima zi după sosirea lor acolo, Prohor întrebă:

— Cum crezi? Au să țină ai noștri frontul în Kuban ori au să treacă în Caucaz? Ce zici?

— Nu știu. Dar ție nu ți-e totuna?

— Bine ai grăit, n-am ce zice! Păi, cum poate să-mi fie totuna? Te pomenești că au să ne bage undeva în țările păgâne. Să zicem, la turci... Apoi acolo capătul se alege de noi!

— Nu sunt Denikin ca să mă întrebi despre asta, unde au să ne bage! răspunse întunecat Grigori.

— Am întrebat, pentru că am auzit și eu un zvon. Cică au să se apere din nou pe râul Kuban, iar spre primăvară au să meargă fiecare pe la casele lor.

— Dar cine au să se apere? zâmbi Grigori.

— Ei, cine? Cazacii și cadetii, cine alții?

— Vorbești prostii! Ce, ești chior, nu vezi ce se petrece în jurul nostru? Toți se grăbesc să spele putina; cine are să se apere?

— Ce să-ți zic, băiete – de văzut, văd și eu că am feștelit-o... oftă Prohor, dar tot nu-mi vine să cred. Bine, dar dacă va trebui să mergem cu vaporul în țările străine, sau să ne dăm îndărăt, ca racul, ce-ai de gând să faci? Pleci?

— Dar tu?

— Uite cum gândesc eu: te urmez! Doar n-am să rămân singur, dacă tot norodul o va lua din loc.

— Și eu gândesc la fel. Dacă am ajuns ca oile, trebuie să ne ținem după berbeci...

— Dar ei, berbecii, se reped câteodată de râpă, de-i ia dracul! Lasă șaga la o parte și vorbește acătării!

— Măi, lasă-mă și tu în pace! O să vedem. Ce pricopseală putem noi ghici înainte de soroacele care ne-așteaptă!

— Bine, amin! Încuviință Prohor. N-am să te mai întreb nimic.

Dar chiar a doua zi, când porniră amândoi să-și îngrijească caii, el o luă de la coadă.

— Ai auzit ceva despre verzi? îl întrebă cu fereală pe Grigori, prefăcându-se că privește coada furcii cu trei dinți.

— Am auzit. Ei, și?

— Ce fel de verzi or fi și ăștia? Pentru cine sunt?

— Pentru roșii.

— Dar de ce li se spune verzi?

— Dracu' să-i știe; poate că din pricina pădurilor unde se ascund.

— N-ar fi bine oare să ne înverzim și noi? îl iscodi Prohor, după o lungă chibzuială.

— Nu prea am poftă.

— Dar, în afară de verzi, nu mai sunt alții cu care am putea să ajungem cât mai repede acasă? Verzi, albaștri, tot un drac, după mine, să fie chiar și ca gălbenușul de ou, că mă bag cu dragă inimă în orice boia, numai oamenii aceia să fie împotriva războiului și să dea drumul ostașilor...

— Mai rabdă nițel, poate or să vie și din ăștia, îl sfătui Grigori.

La sfârșitul lui ianuarie, într-o amiază cețoasă de dezgheț, Grigori și Prohor sosiră în slobozia Belaia Glina. Vreo cincisprezece mii de refugiați se înghesuiseră în slobozie, și cel puțin jumătate din ei erau bolnavi de tifos. Cazacii cu mantale scurte englezești, cu cojoace și cu sumane umblau pe uliți, căutând locuințe și hrană pentru cai; treceau călăreți și căruțe. Zeci de cai istoviți stăteau prin ogrăzi, lângă iesle, mestecând triști paie; în ulițe și în fundături se vedeau sănii, trăsuri de campanie și chesoane părăsite. Străbătând una din ulițe, Prohor privi cu luare-aminte un cal murg și înalt, legat de gard, și zise:

— Stai, să știi că e calul cumătrului Andriușka! Care va să zică, ai noștri sunt aici.

Sări sprinten din sanie și intră în casă.

După câteva minute, ieși afară Andrei Topolskov, cumătru și vecin al lui Prohor. Cu mantaua pe umeri, însoțit de Prohor, veni fără grabă la sanie și-i întinse lui Grigori mâna neagră, duhnind a sudoare de cal.

— Mergi cu convoiul satului? îl întreabă Grigori.

— Răbdăm ticăloșia împreună.

— Ei, cum ați călătorit?

— Ce mai călătorie! După fiecare popas, lăsăm în urmă și oameni, și cai...

— Bătrânul meu e viu, sănătos?

Privind undeva alături de Grigori, Topolskov scoase un oftat:

— E rău, Grigori Panteleevici, prost de tot... Nu mai ai tată; și-a dat obștescul sfârșit aseară. A răposat...

— L-ați înmormântat? întreabă Grigori, pălind.

— Asta nu pot să ți-o spun; astăzi n-am mai trecut pe acolo. Vino cu mine să-ți arăt casa... Ia-o la dreapta, cumetre, a patra casă pe mâna dreaptă, după colț.

Când ajunsese în dreptul unei case mari cu acoperișul de tablă, Prohor opri caii lângă gard, dar Topolskov îl sfătui să intre în ogradă.

— E cam strâmt, și aici sunt vreo douăzeci de inși, dar tot o să încăpeți și voi, zise el și coborî din sanie ca să deschidă poarta.

Grigori intră cel dinții în odaia bine încălzită. Jos, pe dușumea, stăteau culcați ori în capul oaselor cazacii din Tatarski. Unii își dregeau încălțăminte și hamurile, alți trei, între care era și moș Beshlebnov, cu care plecase Pantelei Prokofievici, ședeau la masă mâncând ciorbă. Zărindu-l pe Grigori, cazacii se ridicară în picioare și răspunseră în cor la scurta lui salutare.

— Unde-i tata? întreabă Grigori, scoțându-și căciula și cercetând odaia cu privirea.

— S-a întâmplat o nenorocire!... Pantelei Prokofievici nu mai este... răspunse încet Beshlebnov; își șterse gura cu mâneca sumanului, puse lingura jos și își făcu semnul crucii. Și-a dat sufletul aseară, Dumnezeu să-l odihnească.

— Știu. L-ați înmormântat?

— Încă nu. Avem de gând să-l îngropăm astăzi; și-acum este tot aci, l-au dus în odaia rece. Treci încoa! Beshlebnov deschise ușa dinspre odaia vecină și, ca și cum și-ar fi cerut iertare, lămurii: N-au vrut cazacii să doarmă cu mortul într-o odaie, are miros greu, dar și el stă mai bine, aici

nu se face foc...

În odaia încăpătoare mirosea iute a cânepă și a șoareci; într-un colț, era o grămadă de semințe de mei și de cânepă; pe o laviță stăteau căzi cu făină și cu ulei. Pantelei Prokofievici zăcea pe o cergă în mijlocul odăii. Grigori îl împinse la o parte pe Beshlebnov, intră în odaie și se opri lângă trupul părintelui său.

— A bolit două săptămâni, zise cu jumătate de glas Beshlebnov. Încă de la Mecetka l-a doborât tifosul. Uite unde i-a fost dat să moară lui bietu' tată-tău... Așa-i viața noastră...

Aplecat înainte, Grigori își privea părintele mort. Boala-i schimbase trăsăturile știute ale chipului și le făcuse ciudat de necunoscute, de străine. Obrajii palizi și supti ai lui Pantelei Prokofievici erau acoperiți de păr țepos și cărunt, mustățile îi atârnau în dreptul gurii adâncite; avea ochii pe jumătate închiși, și albul ochilor își pierduse pe veci vioiciunea și sclipirea de totdeauna. Falca de jos a bătrânului era legată cu legătoarea roșie, și, alături de stamba roșie, părul cărunt și creț din barbă părea și mai alb, mai argintiu.

Grigori se lăsă în genunchi, ca să se uite pentru cea din urmă oară la chipul răposatului, să-i păstreze în minte trăsăturile – și se cutremură, fără să vrea, de spaimă și de scârbă; pe fața ca de ceară a lui Pantelei Prokofievici mișunau păduchii, umplându-i orbitele ochilor și zbârciturile de pe obraji. Ei îi acopereau chipul cu un vâl viu, mișcător, îi umpleau barba, viermuiau în sprâncene și se prinseseră într-un strat cenușiu pe gulerul drept al sumanului albastru...

•

Ajutat de doi cazaci, Grigori săpă cu târnăcopul o groapă în lutul înghețat, tare ca tuciul. Cu chiu, cu vai, Prohor făcu un coșciug din scânduri. Pe la asfințit, îl duseră astfel pe Pantelei Prokofievici și-l îngropară în pământul străin al ținutului Stavropol. Un ceas mai târziu, când luminile se aprinseră în slobozie, Grigori plecă din Belaia Glina spre Novopokrovskaja.

Ajuns în stanița Korenovskaia, se simți rău. Prohor pierdu jumătate de zi tot căutând un doctor, și în cele din urmă izbuti să găsească unul militar, pe jumătate beat; cu greu îl înduplecă și-l aduse la bolnav. Fără să-și scoată mantaua, medicul îl examinează pe Grigori, îl pipăi pulsul și-i zise fără șovăială:

— Febră recurentă. Domnule sotnic, te sfătuiesc să-ți întrerupi călătoria, altfel mori în drum.

— Să aștept să vie roșii? zâmbi strâmb Grigori.

— Roșii sunt încă departe.

— Au să fie aproape...

— Nici nu mă îndoiesc. Dar tot mai bine ar fi să rămâi aci. Dintre cele două rele aș alege pe-acesta, e mai mic.

— Nu, o să plec așa cum pot, zise hotărât Grigori și începu să-și tragă bluza. Îmi dai ceva medicamente?

— Du-te, treaba dumitale. Era datoria mea să-ți dau un sfat, și încolo – fă cum vrei. În ce privește medicamentele, cele mai bune ar fi repausul și îngrijirile; aș putea să-ți prescriu ceva, dar farmacia a fost evacuată și nu mai am decât cloroform, iod și alcool.

— Dă-mi măcar spirt!

— Cu plăcere. Tot ai să mori în drum, așa că alcoolul n-are să schimbe nimic. Să meargă cu mine ordonanța, o să-i dau un litru: sunt om cumsecade...

Medicul salută cu mâna la cozoroc și ieși cu pași împleticiți.

Prohor se întoarse cu alcoolul, găsi undeva o trăsurică rablagită, înhamă caii și, intrând în odaie, raportă cu o ironie lugubră:

— Trăsura este la scară, blagorodnicia voastră!

Urmă un alt șir de zile apăsătoare, posomorâte.

Primăvara de sud înainta grăbită în Kuban, venind de la poalele munților. Zăpada se topea iute în stepă, descoperind goluri sclipitoare de cernoziom gras; pâriaișe de primăvară susurau cu glasuri de argint, drumul se brăzdasese de făgașuri, îndepărtatele zări albastre se limpeziră, ca primăvara, și cerul Kubanului devenise mai adânc, mai albastru și mai cald.

Încă două zile, și grâul de toamnă se dezveli la lumina soarelui; cețuri albe pluteau deasupra ogoarelor. Caii mergeau greu pe drumul golit de zăpadă, intrând în noroi până mai sus de chișiță, împotmolindu-se în gropi, încovoiindu-și încordat spinările și aburind de sudoare. Bun gospodar, Prohor le legă cozile, cobora de multe ori și mergea alături de căruță, scoțându-și cu greu picioarele din noroi și mormăind:

— Țsta nu mai este noroi, e cea mai lipicioasă smoală, zău! De la popas la popas, caii nici nu se mai usucă.

Zăcând în căruță, Grigori tăcea și, înfrigurat, se învelea mereu cu cocorul. Dar lui Prohor îi era urât să meargă fără să aibă cu cine să schimbe o vorbă; îl atingeau pe picioare sau pe mână și-i zicea:

— Măi, măi, ce noroi vârtos! Dă-te jos, să vezi și tu! Ce plăcere ai să gogęști?

— Dă-te la naiba! șoptea Grigori, cu o voce abia auzită.

Ori de câte ori întâlneau pe cineva, Prohor întreba:

— Cum e noroiul mai încolo: mai des sau la fel?

Trecătorii răspundeau râzând, cu glume, și Prohor mergea o bucată de drum tăcut, mulțumit că schimbase câte o vorbuliță cu un om viu; oprea des caii, ștergându-și fruntea arămie de broboanele mari de sudoare. Când îi ajungeau călăreții din urmă, Prohor nu se mai putea stăpâni: îi oprea, le dădea bună ziua, îi întreba de locurile unde merg și de unde sunt și, în cele din urmă, le zicea:

— Mergeți degeaba! Cu neputință să mergi mai departe. De ce? Pentru că acolo este un noroi – mi-au spus oamenii cu care ne-am întâlnit – că vine până la burta calului și roțile de la căruțe nici nu se mai învârt, iar cei ce merg pe jos și care-s mai scunzi se duc la fund și se-neacă în noroi. Nu mint eu, ci cățelul fără coadă! Pentru ce mergem noi? Nu putem altfel, eu duc un arhiereu bolnav, nu poate nicidecum să trăiască cu roșii...

Cei mai mulți dintre călăreți îl suduiau, fără să-și iasă prea mult din pepeni, și-și vedeau râzând de drum, dar erau și unii care, înainte de a porni mai departe, se uitau cu luare-aminte la el, răstindu-se:

— Cum, până și proștii se retrag va să zică de la Don? La voi în staniță toți sunt ca tine? Sau altceva în același fel, nu mai puțin jigitor.

Numai un cazac din Kuban, rămas în urma cetei celor dintr-o staniță cu el, se mânie cu tot dinadinsul pe Prohor, pentru că-l întârziase cu vorbele lui neroade, și voia să-l ardă cu biciușca peste frunte, dar Prohor sări uimitor de sprinten în căruță, scoase iute de sub așternut o carabină și și-o puse pe genunchi, gata de tragere. Cazacul plecă înjurând de mama focului, iar Prohor râdea cât îl ținea gura, urlând în urma lui:

— Nu-i ca la Țarițin, să stai ascuns în porumbiște! Papă-lapte, mânecă-scurtă! Hei, întoarce-te, neam de nătăfleş! Cu cine te pui? Strânge-ți giulgiul că ai să te umpli de noroi! Faci pe grozavul, găinarule! Dos... de muieră! Eh, n-am un cartuș spurcat că ți-aș arăta eu ție! Leapădă-ți biciușca, n-auzi?!

Simțind că se tâmpește de plictiseală și de trândăvie, Prohor se desfăta și el cum îl tăia capul, ca să-i treacă urâtul.

Din ziua când s-a îmbolnăvit, Grigori trăia ca în vis. Uneori cădea în nesimțire, își revenea după un timp. În una din clipele când se dezmeticise din lunga-i toropeală, Prohor se aplecă asupra lui:

— Mai trăiești? întrebă el cu înduioșare, privind în ochii tulburi ai lui Grigori.

Soarele strălucea deasupra lor. Stoluri de găște cu aripi negricioase zburau cu strigăte în albastrul des al cerului, când adunându-se grămadă, când lungindu-se într-un șir frânt, negru-catifelat. Pământul încălzit, iarba tânără răspândeau miresme ametoitoare. Răsuflând des, Grigori trăgea cu nesaț în plămâni aerul înviorător de primăvară. Glasul lui Prohor cu greu ajungea la auzul lui, și toate lucrurile păreau ciudat de nefirești, micșorate într-un chip înșelător și îndepărtate. Slăbite prin depărtare, bubuituri de tun răsunau surd în urmă. Undeva, în apropiere, uruiau necurmat roțile cu un vuiet de fier, măsurat și contopit deolaltă, fornăiau și nechezau caii, răsunau glasuri de oameni; mirosea iute a pâine caldă, a fân, a sudoare de cal. Toate acestea ajungeau la conștiința întunecată a lui Grigori, venind parcă dintr-o altă lume. Încordându-și toată puterea de voință, căută să deslușească glasul lui Prohor și cu cea mai mare greutate izbuti să-l înțeleagă. Prohor îl întrebă:

— Vrei să bei lapte?

Abia mișcându-și limba în gură, Grigori își linse buzele uscate și simți cum lichidul rece, gros, cu gustul lui dulceag cunoscut, îi curgea în gură. După câteva înghițituri, strânse dinții. Prohor astupă bidonașul, se aplecă iarăși asupra lui Grigori, și acesta ghici întrebarea sa mai mult după mișcărilor buzelor uscate de vânt ale lui Prohor, decât din auz:

— Poate vrei să te las în staniță? Ți-e greu?

Chinul și îngrijorarea se întipăriră pe chipul lui Grigori; adunându-și din nou puterile, gemu în șoaptă:

— Du-mă... până oi muri...

După fața lui Prohor, pricepu că acesta îl înțelesese, apoi închise liniștit ochii, primind nesimțirea ca o ușurare, cufundându-se în întunericul de nepătruns al uitării, depărtându-se de toată această lume, cu strigătele și cu vaierele ei...

Pe toată calea până la stanița Abinskaia, Grigori nu păstră în minte decât un lucru: într-o noapte întunecoasă, neagră, se trezise din pricina frigului aspru care îi străbătea tot trupul. Pe drum mergeau câteva șiruri de căruțe. Se simțea după voci, după uruitul surd, neconținut, al roților, că era un convoi uriaș. Căruța în care zăcea Grigori se afla undeva în mijlocul acestui convoi. Caii mergeau la pas, Prohor plescăia din buze, hârâind din când în când cu glas răgușit: „Hii, voinicilor!”, și făcea vânt cu biciul.

Grigori deslușea șuieratul subțire al curelușei și simțea cum, cu un zângănit de fiare, caii se încordau mai tare în postoronci, iar căruța începea să meargă mai iute, izbind câteodată cu capătul oiștii în dosul briștii din față.

Cu greu izbuti Grigori să tragă peste el poala cojocului și să se culce pe spate. Vântul rostogolea pe cerul negru, spre miazăzi, nori bolovănoși; câte o stea singuratică sclipea pentru o clipă ca o scânteie galbenă prin luminișuri rare, și o beznă de nepătruns cuprindea din nou steпа; vântul șuiera trist prin firele de telegraf și o ploaie rară și mărunță, ca niște mărgele, se cernea în rafale pe pământ.

Din dreapta drumului, se apropia cavaleria în coloană de marș.

Grigori auzi clinchetul atât de cunoscut, unit și ritmic, al echipamentului căzăcesc bine strâns și sunetul nenumăratelor copite de cai plescăind necurmat prin noroi. Trecură vreo două sotnii, și tropotul continua; pe marginea drumului, mergea pesemne un regiment. Și deodată se înălță înainte, deasupra stepei tăcute, glasul plin de bărbăție și puțin aspru al unui cântăreț:

*Ce bine-a fost, măi frați, pe pârâu, pe Kamîșinka,
În mândrele stepe de la Saratov...*

Mai multe sute de voci susținură străvechiul cântec căzăcesc, dar cel mai tare răsună vocea celui de-al doilea cântăreț, de o putere și de o frumusețe uimitoare. Acoperind bașii, care se stingeau, mai vibra undeva în beznă tenorul, cu răsunete de metal, făcând să tremure toate coardele inimii, iar cel ce începuse îi dădea înainte:

*În libertate-acolo cu toții au trăit,
Cazacii de la Don, din Kuban, de la râul Iaik⁸⁷...*

Parcă se frânse ceva în sufletul lui Grigori... Un spasm de plâns îi zgudui tot trupul și îi sugrumă gâtlejul. L-au podidit lacrimile; aștepta cu nerăbdare ca cel ce începuse să intoneze stihul care urmă, pentru a șopti după dânsul și el, în gând, cuvintele cunoscute din anii adolescenței:

*De ataman ei îl au pe Ermak Timofeevici,
Esaul e Astașka Lavrentievici...*

---

⁸⁷ Vechea denumire a râului Ural (n. r.).

La primele sunete ale cântecului, toate glasurile din căruțe amuțiră; nimeni nu mai îmboldea caii și tot convoiul de mii de suflete înainta într-o adâncă tăcere, plin de luare-aminte; numai uruit de roți și plescăit de copite, frământând noroiul, se mai auzeau în clipele când primul cântăreț rostea deslușit primele cuvinte din fiecare vers. Cântecul străvechi, care supraviețuise veacurilor, trăia singur și domina stepa neagră. El povestea cu nemeșteșugite și simple cuvinte despre strămoșii liberi ai cazacilor, care zdrobeau altădată fără frică oștile țărilor și străbăteau Donul și Volga în luntrile lor ușoare, tâlhărești, cu care abordau și prădau corăbiile cu vulturul țărilor, jupuiau de avut pe neguțători, pe boieri și voievozi, supuneau Siberia cea îndepărtată... Într-o tăcere mohorâtă, ascultau cântecul plin de tărie urmașii slobozilor cazaci în retragerea lor rușinoasă, bătuți în războiul lor fără glorie dus împotriva poporului rus...

Regimentul trecuse. Cântăreții depășiră convoiul și pieriră în depărtare. Dar tot convoiul mult timp încă se mișcă într-o tăcere vrăjită, de nu se mai auzeau nici vorbe, nici strigăte la caii osteniți. Din depărtare, din beznă, venea plutind în văzduh, se lățea cântecul larg ca Donul pe vremea revărsării apelor:

*Ei toți laolaltă aveau doar un gând:
Vara iată că trece, căldura și ea,
Ș-apoi iarna cu ger și zăpadă.
Noi însă pe unde, măi frați, vom ierna?
La Iaik nu ne-om duce, că-i tare departe,
Iar la Volga, tot omul doar hoți ne numește;
La Kazan nu e chip, căci acolo
Ivan Vasilievici, țarul cel groaznic, domnește...*

Nici nu se mai auzeau glasuri, dar vocea celui de-al doilea cântăreț, tot răsuna, se înălța în vibrații de argint și recădea la pământ. Iar cei din convoi o urmăreau cu aceeași încordare, într-o mohorâtă tăcere.

... Și, ca într-un vis, își mai amintea Grigori: se trezise într-o odaie caldă și, fără să deschidă ochii, simțise cu tot trupul prospețimea plăcută a așternutului curat, iar un miros iute de medicamente îi ustură nările. În prima clipă, se crezuse la spital, dar din odaia de alături izbucni o explozie de râsete voinicești, clinchete de pahare și voci de oameni băuți. Un glas de bas bine cunoscut dojenea:

— ... tare deștept mai ești! Trebuia să întrebi unde e unitatea noastră, și noi am fi venit într-ajutor. Hei, bea, ce dracu' stai cu buza umflată?!

Cu o voce plângăreată și beată, Prohor răspunse:

— Of, Doamne Dumnezeule, dar de unde puteam să știu? Credeți că ușor mi-a fost să-l dădăcesc? Îl hrăneam cu pâine mestecată, îi dădeam să bea lapte, zău! Mestecam pâine și-i băgăm în gură. Îi desfăceam dinții cu vârful sabiei... Dar, într-o zi, am început să-i torn lapte în gură și el s-a înecat, era cât p-aci să dea ortul popii... Gândiți-vă numai!

— I-ai făcut baie aseară?

— I-am făcut baie și l-am tuns cu mașina, și mi-am dat toți banii pe lapte... Nu-mi pare rău de bani, ai dracului să fie de bani! Dar cum îmi venea mie să mestec și să-l hrănesc din mână? Crezi tu că a fost ușor? Să nu spui una ca asta, că acuși te sfințesc și nici n-am să mă uit la gradul tău!

La Grigori în odaie intră Prohor, Harlampi Ermakov, Piotr Bogatîriov – roșu ca o sfeclă, cu căciula sură de caracul dată pe ceafă – Platon Reabcikov și încă doi cazaci necunoscuți.

— El privește!!! țipă sălbatic Ermakov, repezindu-se cu pași nesiguri la Grigori.

Zburdalnic și vesel, agitând o sticlă, Platon Reabcikov urlă:

— Grișa! Dragă! Ții tu minte cum chefuiam la Cir? Și cum ne băteam! Unde ne e vitejia?! Ce-au făcut generalii cu noi, ce-au făcut cu armata noastră?! Sângele și inima mamei lor! Ai înviat? Ține aici, bea, o să te scoli îndată! E spirt curat!

— Greu te-am mai găsit, mormăi Ermakov, cu ochii negri, galeși, strălucind de bucurie. Se lăsă greoi pe patul lui Grigori, făcându-l să se îndoiaie sub povara lui.

— Unde suntem? întrebă abia deslușit Grigori, mișcându-și cu greu ochii și cercetând chipurile cunoscute ale cazacilor.

— Am ocupat Ecaterinodarul! Și o să mergem curând mai departe! Bea! Grigori Panteleevici, dragostea noastră! Scoală-te, pentru Dumnezeu, că nu pot să te văd așa, culcat!

Reabcikov, împleticindu-se, se prăbuși peste picioarele lui Grigori, dar Bogatîriov, care tot zâmbea tăcut și arăta mai treaz decât ceilalți, îl apucă de centura de piele, îl ridică fără efort și-l puse cu grijă pe podea.

— Ia sticla din mâna lui! O varsă! strigă speriat Ermakov și, cu un zâmbet lăbărțat de chefliu, începu să istorisească lui Grigori: Știi de ce chefuim aici? De necaz! Dar tot au avut noroc cazacii să se pricopsească prin părțile străine... Am prădat un depozit de spirt, ca să nu cadă pe mâna

roșiilor... Măi, ce-a fost acolo!... N-ai să-ți închipui nici în vis! Am început să tragem cu armele în cisternă până când am găurit-o, și spirtul a prins a curge în șiroaie. Au făcut-o ciur, și fiecare stătea la câte o gaură, ținând unul șapca, altul căldarea, celălalt bidonul, iar unii, cu mâinile căuș, beau de foc... Au tăiat pe cei doi voluntari, care păzeau depozitul, au răzbit până la spirt și – dă-i drumul! Am văzut cu ochii mei cum un căzăcel s-a suit pe cisternă și voia să scoată o vadră mare, de-a dreptul de acolo, dar s-a prăbușit înlăuntru și s-a înecat. Podeaua e de ciment și a curs spirt până la genunchi; oamenii umblau plescând cu cizmele prin balta de spirt, se aplecau, beau, cum beau caii la gărlă, de sub picioare, și se culcau pe loc... Și de râs, și de plâns! Câți și câți n-au pierit și n-au să mai piară acolo! Ne-am învârtit și noi. N-avem nevoie de cine știe ce: ne-am făcut rost de o balercă de vreo cinci vedre – ne ajunge! Hai să petrecem! Tot se prăpădește Donul nostru liniștit! Pe Platan era cât p-aci să-l înece. L-au doborât jos, l-au călcat în picioare, el a înghițit de vreo două ori – și gata. Abia am izbutit să-l scot...

Toți împrăștiau în odaie duhoarea dospită de spirt, de ceapă și de tutun. Grigori simți un ușor acces de greață și de amețeală; închise ochii cu un zâmbet palid și chinuit.

Zăcu astfel o săptămână la Ecaterinodar, la un medic, prieten al lui Bogatîriov, restabilindu-se pe încetul după boală, apoi intră în „refacere”, după cum zicea Prohor, și la Abinskaia încălecă un cal pentru întâia oară în timpul retragerii.

La Novorosiisk, evacuarea era în toi. Vapoarele plecau în Turcia cu bogătași ruși, cu moșieri, cu familii de generali și de politicieni cu greutate. Pe cheiuri se muncea ziua și noaptea la încărcarea vaselor. Luncherii s-au strâns în echipe de hamali, umplând calele vapoarelor cu materiale de război, cu geamantanele și lăzile ilustrațiilor refugiați.

Trecând în goană înaintea cazacilor de la Don și din Kuban, unitățile Armatei de voluntari ajunseră cele dintâi la Novorosiisk, începând de îndată imbarcarea pe vase de transport. Statul-major al Armatei de voluntari se mutase, prevăzător, pe bordul navei de linie engleze „Emperor of India”, care staționa în port. Se dădeau lupte lângă Tonnelnaiia. Zeci de mii de refugiați astupau străzile orașului. Alte unități soseau mereu din urmă. Pe lângă cheiuri, domnea o înghesuială de nedescris. Caii părășiți umblau în herghelii de mii de capete pe dealurile de cretă din împrejurimile Novorosiiskului. Pe străzile din preajma cheiurilor zăceau

mormane de șei căzăcești, de echipament și alte materiale de război. Nimeni nu mai avea nevoie de toate astea. Se zvonea prin oraș că numai Armata de voluntari are să fie îmbarcată pe vase, pe când cazacii de la Don și din Kuban au să meargă în marș în Gruzia.

La 25 martie, dimineața, Grigori și Platon Reabcikov se duseră la chei ca să afle dacă se îmbarcă unitățile Corpului 2 de Don, deoarece în ajun se răspândise între cazaci zvonul că generalul Denikin ar fi ordonat să se evacueze în Crimeea toți cazacii de la Don, care își păstrasera armele și caii.

Cheiul era ticsit de calmuci din districtul Salsk. Veniseră de la Manîci și de la Sal cu turme de cai și de cămile și-și aduseseră până la mare căsuțele de lemn în care locuiau. După ce s-au săturat de mirosul seului rânced, Grigori și Reabcikov se apropiară de schela unui mare vas de transport acostat la dană. Puntea era păzită de o puternică gardă formată din ofițerii Diviziei „Markov”. Lângă ea, așteptînd momentul îmbarcării, se îngrămădeau artileriștii – cazaci de la Don. La pupa vaporului, stăteau tunurile acoperite cu huse kaki de foaie de cort. Strecurându-se cu greu înainte, Grigori întrebă un vagmistru voinic, cu mustața neagră:

— Ce baterie e asta, cazacule?

Vagmistru îl aruncă o privire piezișă și răspunse în silă:

— A treizeci și șasea.

— Din Karghin?

— Tocmai.

— Cine conduce îmbarcarea?

— Un colonel, uite-l colea, la bară.

Reabcikov îl apucă pe Grigori de mânecă și-i zise mânios:

— Hai să mergem, dă-i la naiba! Ce poți afla de la ăștia? Când ne luptam, aveau nevoie de noi, dar acum n-au ce face cu noi...

Vagmistru zâmbi și făcu cu ochiul artileriștilor, care se înșirară pentru îmbarcare:

— Aveți un noroc, măi artileriștilor! Nici pe domniile ofițeri nu-i mai primește.

Colonelul, care supraveghea îmbarcarea, mergea sprinten pe schelă; în urma lui, poticnindu-se, alerga un funcționar chel, cu o șubă scumpă, descheiată. Își strângea la piept căciula de lutru într-un gest de implorare, spunea ceva, iar fața lui asudată și ochii miopi aveau o expresie rugătoare, care îl făcu pe colonel să se mânie, să se-ntoarcă și să strige răstit:

— Doar ți-am spus o dată! Lasă-mă-n pace, că o să dau ordin să te zvârle

pe mal. Ai înnebunit! Unde să-ți mai băgăm tot calabalâcul? Ce, ești chior? Nu vezi ce se petrece aici? Off, cară-te odată! Da, reclamă, te rog, chiar generalului Denikin în persoană! Ți-am spus, nu pot și nu pot – ce, nu știi rusește?!

Când, tot căutând să scape de funcționarul pisălog, trecu prin fața lui Grigori, acesta îi tăie drumul și, ducând mâna la vizieră, întrebă tulburat:

— Ofițerii pot să conteze pe îmbarcare?

— Pe acest vapor, nu. Nu sunt locuri.

— Dar atunci, pe care?

— Interesează-te la centrul de evacuare.

— Noi am fost acolo, nimeni nu știe nimic.

— Nici eu nu știu, lasă-mă să trec!

— Dar de ce îmbarcați bateria treizeci și șase? De ce nu sunt locuri pentru noi?

— La-să-mă să tre-ec! Ți-am spus! Nu sunt birou de informații!

Colonelul încercă să-l împingă ușor pe Grigori la o parte, dar acesta se ținea bine pe picioare. În ochii lui se aprindeau și piereau scânteii albastrii.

— Acum nu mai aveți trebuință de noi? Dar înainte, eram buni! Ia-ți mâna, că n-ai să mă urnești din loc!

Colonelul privi în ochii lui Grigori, se uită îndărăt: ofițerii din Divizia „Markov”, de pe schelă, barau trecerea cu armele lor încrucișate, reținând cu greu năvala mulțimii. Privind undeva, alături de Grigori, colonelul întrebă cu glas obosit:

— Din ce unitate ești?

— Eu, din 19 „Don”; ceilalți, din alte regimente.

— Câți sunteți?

— Vreo zece inși.

— Nu pot. Nu sunt locuri.

Reabcikov văzu cum lui Grigori îi tremurară nările, când el zise cu jumătate de glas:

— Ce mai faci pe deșteptul, lepră?! Păduche de etapă! Lasă-ne îndată să trecem, că...

„Acuși o să-l taie Grișa!”, își zise Reabcikov cu o mulțumire răutăcioasă, dar, zărind doi markoviști, care se grăbeau în ajutorul colonelului, făcându-și drum prin mulțime cu păturile puștilor, îl apucă pe Grigori de mânecă, în chip de avertisment:

— Nu te mai lega de el, Pantelevici! Hai să mergem...

— Ești idiot! Și ai să răspunzi pentru purtarea dumitale! zise colonelul,

palid, arătând markoviștilor sosiți în grabă pe Grigori. Domnilor! Calmați-l pe acest epileptic! Trebuie să facem ordine aici! Am o treabă urgentă la comandant și sunt expus la tot felul de amabilități din partea ăstora... Și se strecură grăbit prin fața lui Grigori.

Un markovist, cu epoleții de locotenent pe scurta îmblănită albastră și cu mustăcioara tunsă cu îngrijire, după maniera engleză, se opri în dreptul lui Grigori:

— Dumneata ce dorești? De ce tulburi ordinea?

— Un loc pe vapor, iată ce doresc!

— Unde ți-e unitatea?

— Nu știu.

— Actele dumitale?

Al doilea om sosit din gardă, un tânăr cu buzele pline, cu *pince-nez*, zise cu o voce groasă și nesigură:

— Trebuie dus la corpul de gardă. Nu pierde timpul, Vîsoțki!

Locotenentul citi atent certificatul lui Grigori și-l restituie.

— Găsește-ți unitatea. Te sfătuiesc să pleci de-aci și să nu tulburi îmbarcarea. Avem ordin să arestăm, indiferent de grad, pe toți acei care nu se poartă disciplinat și împiedică îmbarcarea. Locotenentul strânse buzele, așteptă câteva secunde și, cu o privire piezișă spre Reabcikov, se aplecă spre Grigori și-i șopti: Pot să-ți dau un sfat: vorbește cu comandantul bateriei treizeci și șase, intră în rândul lor și ai să te îmbarci pe vapor.

Reabcikov, care auzise șoapta locotenentului, zise cu bucurie în glas:

— Du-te tu la cei din Karghin, iar eu dau o fugă la băieți. În afară de sacul cu merinde, ce să mai iau din lucrurile tale?

— Mergem împreună, răspunse cu nepăsare Grigori.

Pe drum s-au întâlnit cu un cazac cunoscut, din satul Semionovski. Ducea într-un furgon enorm o grămadă de pâini, acoperite cu o foaie de cort. Se îndrepta spre debarcader. Reabcikov îl strigă pe nume:

— Noroc, Feodor! Unde duci pâinea?

— A-a! Platon, Grigori Panteleevici, noroc! Ne aprovizionăm regimentul cu pâine pentru drum. Abia am izbutit s-o coacem, că altfel ar trebui să halim numai colivă de grâu...

Grigori veni la furgonul care se oprise și întrebă:

— Cum ai luat pâinea, cu cântarul sau cu numărul?

— Cine dracu' a numărat-o! Da' ce, vă trebuie pâine?

— Ne trebuie.

— Ia!

— Câte să iau?

— Câte poți căra; pentru noi e destul!

Reabcikov privea cu mirare cum Grigori scotea o pâine după alta și, nemaistăpânindu-și răbdarea, întrebă:

— La ce dracu' iei atâtea?

— Îmi trebuie, răspunse scurt Grigori.

Ceru căruțașului doi saci, puse pâinea în ei, mulțumi și, după ce-și luă rămas bun, porunci lui Reabcikov:

— Ia și tu, să le ducem!

— Nu cumva ai de gând să iernezi aici? întrebă ironic Reabcikov, după ce ridică sacul pe umăr.

— Nu e pentru mine.

— Dar pentru cine?

— Pentru cal.

Reabcikov lepădă sacul jos, întrebând uluit:

— Glumești?

— Nu, serios.

— Va să zică, tu... adică ce vrei să faci, Pantelevici? Vrei să rămâi aici, după câte înțeleg?

— M-ai înțeles bine. Ei, ia-ți sacul, hai să mergem. Calul trebuie hrănit, fiindcă a ros sărmanul și ieslele. O să mai am nevoie de cal, n-o să umblu pe jos...

Până la locuința lor, Reabcikov tăcu, oftând și săltându-și sacul pe umeri; când ajunseră la portiță, întrebă:

— Ai să le spui băieților? Și înainte de a primi răspunsul, adăugă cu o ușoară obidă în glas: Bine te vei fi chibzuit.. Dar noi ce ne facem?

— Cum vreți! răspunse cu o prefăcută nepăsare Grigori. Nu ne iau, nu se găsesc locuri pentru toți, și nici nu ne trebuie! Ce nevoie avem de dânșii? Pentru ce să ne vâram la ei? Rămânem, și o să ne încercăm norocul. Dar treci odată! Ce, ai prins rădăcini în portiță?

— După așa vorbe... e tot ce se poate... Nici nu văd portița. Tii, a dracului treabă! Ah, Grișa, parcă mi-ai dat cu ciocanu-n cap. M-ai năucit, zău! Și eu, care mă gândeam: „La ce dracu' cere el aceste pâini?” Ei, acum au să afle băieții și au să se tulbure...

— Iar tu? Rămâi? întrebă cu curiozitate Grigori.

— Ce spui! strigă speriat Reabcikov.

— Gândește-te.

— Ce să mă gândesc! Plec, fără vorbă, atâta timp cât se mai poate. Mă

bag la bateria din Karghinskaia – și plec.

— Degeaba.

— Asta s-o crezi tu! Eu, frate, mai țin la capul meu. N-am nicio poftă să-și încerce roșii paloșurile pe el.

— Măi, Platon, gândește-te! E un lucru...

— Nu, să nu-mi spui nimic! Plec numaidecât.

— Ei, fă cum vrei. Nu încerc să te mai înduplec, zise cu ciudă Grigori și păși înainte pe treptele de piatră ale scării.

Nici Ermakov, nici Prohor și nici Bogatîriov nu erau acasă. Gazda, o armeană în vârstă și cocoșată, lămuri că pleaseră și au spus că se întorc curând. Fără să-și mai scoată haina, Grigori tăie o pâine în bucăți mari și porni în grajd, la cai. Împărți punea la amândoi – al lui și al lui Prohor – și, când luă căldările și se pregătea să iasă pentru a aduce apă, Reabcikov se și înființă în prag. Ținea în poalele mantalei bucăți mari de pâine. Calul lui Reabcikov își simți stăpânul și necheză scurt, iar stăpânul trecu tăcut prin fața lui Grigori, care zâmbea în colțul buzelor, dădu drumul pâinii în iesle și, fără să-l privească, îi zise:

— Nu te rânji la mine, te rog! Dacă așa vine treaba, trebuie să-mi hrănesc și eu calul... Crezi tu că aş pleca cu dragă inimă? M-aș apuca singur de guler și m-aș târî până la afurisitul lor de vapor, da! Mă împingea frica... Un singur cap am pe umeri, așa-i? Dacă, Doamne ferește, mi-l taie, nu mai crește altul la loc...

Prohor și ceilalți cazaci se întoarseră abia în amurg. Ermakov aduse o uriașă damigeană de spirt, iar Prohor – un sac cu borcane ermetic închise, cu un lichid gălbui-tulburel.

— Am dat o lovitură! O să ne ajungă pentru toată noaptea, se lăudă Ermakov, arătând damigeana, și lămuri: Am dat peste un medic militar și ne-a rugat să-l ajutăm să ducă la chei medicamentele din depozit. Hamalii au refuzat să muncească, numai iuncherii cărau de la depozit, și ne-am întovărășit cu dânșii. Doctorul ne-a plătit cu spirt pentru ajutor, iar borcanele astea le-a șterpelit Prohor, pe crucea mea că nu mint!

— Dar ce e în ele? se interesă Reabcikov.

— Este, frate, ceva mai bun decât spirtul! Prohor scutură borcanul, privi la lumină cum lichidul des face bășici sub sticla întunecată și termină, mulțumit de sine: Este cel mai scump vin străin. Nu-l dă decât la bolnavi, așa mi-a zis un iuncher, care înțelege englezește. O să ne suim pe vapor, o să dăm drumul la „Țara mea, iubită mea” și o să bem hăt, până în Crimeea, iar sticlele o să le aruncăm în mare.

— Du-te mai repede, suie-te, că din pricina ta întârzie vaporul și nu pleacă. „Unde e, zic ei, unde e Prohor Zîkov, viteazul fără pereche, că nu putem pleca fără de el!” râse batjocoritor Reabcikov și, după ce tăcu o clipă, arată cu degetul gălbejit de tutun pe Grigori: Uite, dânsul s-a răzgândit și nu mai pleacă. Și eu la fel.

— Ce vorbești? făcu Prohor, cât pe ce să scape borcanul din mână de uimire.

— Cum? Ce-ați mai născocit? întrebă Ermakov, încruntându-se și uitându-se țintă la Grigori.

— Am hotărât să nu plecăm.

— De ce?

— Pentru că nu sunt locuri pentru noi.

— Azi nu sunt, mâine au să fie, rosti hotărât Bogatîriov.

— Dar ai fost la chei?

— Da, și?

— Ai văzut ce se petrece acolo?

— Da, am văzut.

— Ei, atunci ce mai vrei? Dacă ai văzut, la ce bun să ne mai tocimim? Nu ne primeau decât pe noi doi, Reabcikov și cu mine, dar și așa ne-a zis un voluntar să ne băgăm în bateria din Karghinskaia, că altfel nu e voie.

— Dar bateria aia nu s-a îmbarcat încă? întrebă cu vioiciune Bogatîriov și, când află că artileriștii făceau coadă așteptînd să le vină rîndul la îmbarcare, începuseră îndată să se pregătească de drum: vîrî în sacul de merinde rufe, o pereche de nădragi de schimb, o bluză, ceva pâine și-și luă rămas bun de la toți.

— Rămâi, Petro! îl sfătui Ermakov. N-are rost să ne despărțim.

Fără să-i răspundă, Bogatîriov îi întinse mîna asudată, se mai închină o dată stînd în prag și zise:

— Rămâneți sănătoși! Dacă o vrea Dumnezeu, ne-om mai vedea. Și ieși în fugă.

După plecarea lui, o tăcere apăsătoare dăinui multă vreme în odaie. Ermakov trecu la gazdă, în bucătărie, aduse patru pahare, turnă spirt în ele, puse pe masă un ceainic mare de aramă plin cu apă rece, tăie slănină și, tot fără nicio vorbă, se așeză lângă masă, se propti într-un cot, privi îngândurat câteva clipe undeva în jos, la picioarele sale, apoi bău apă drept din gâtul ceainicului și zise răgușit:

— În Kuban, peste tot apa putea a gaz. De ce-o fi fiind așa?

Nimeni nu-i răspunse. Reabcikov își freca sabia aburită cu o cârpă,

Grigori scotocea în cufărașul său, Prohor privea distrat afară la povârnișurile sterpe ale dealurilor mișunând de herghelii de cai.

— Așezați-vă la masă! Haideti, să bem. Fără să-i aștepte, Ermakov răsturnă pe gât jumătate din pahar, bău puțină apă și, mestecând o bucată de slănină trandafirie, se uită la Grigori cu ochii mai înviorați și-l întrebă: Dar n-o să ne dea gata tovarășii roșii?

— N-au să-i omoare pe toți. Multă lume o să rămână aici, cu miile, răspunse Grigori.

— Pe mine puțin mă doare ce-au să pățească alții, râse Ermakov. Mă gândesc la pielea mea...

După ce băură zdravăn, vorbele răsunau ceva mai vesel. Peste puțin timp, se ivi pe neașteptate Bogatîriov, vânăt de frig, ursuz și mahmur. Aruncă jos, lângă prag, un balot întreg de mantale noi englezești și începu să se dezbrace, fără să rostească un singur cuvânt.

— Bine ați sosit! Îl luă în răs Prohor, făcând o plecăciune.

Bogatîriov îl săgetă cu o privire mânioasă și zise cu un oftat:

— Să mă roage toți Denikinii și celelalte curve, și tot n-am să mă duc! Am stat la rând, am înghețat ca un câine, și tot degeaba. S-a isprăvit tocmai lângă mine. Aveam doi înaintea mea: unuia i-au dat drumul, celuilalt, nu. Jumătate din baterie a rămas, ce să-i faci, hai?

— Uite-așa vă prostesc ăia! râse Ermakov și, nimerind pe alături, îi turnă un pahar plin lui Bogatîriov. Ține, bea și uită-ți amarul! Sau poate vrei să aștepti până ce-or veni să te poftescă? Ia uită-te pe geam, nu cumva vine generalul Vranghel după tine?

Bogatîriov sorbea tăcut spirtul. Nu-i ardea nicidecum de glume. Ermakov și Reabcikov, pe jumătate beți, au cinstit gazda bătrână pe săturate și începură să se sfătuiască între ei, dacă n-ar fi bine să meargă să caute undeva un armonist.

— Mai bine duceți-vă la gară, îi îndemnă Bogatîriov. Acolo se pradă vagoanele. Un tren plin numai cu îmbrăcăminte.

— La ce dracu' ne trebuie îmbrăcăminte asta? strigă Ermakov. Ne ajung și mantalele tale câte le-ai adus! Că tot o să ne ia prisosul. Petro, scârnăvie de câine! Am hotărât să ne facem roșii, ai înțeles? Ce, nu suntem cazaci? Dacă ne lasă roșii viața, mergem să luptăm în rândurile lor! Suntem cazaci de la Don! Sânge curat, neamestecat! Treaba noastră e să dăm cu sabia. Știi tu cum tai eu? Fără greș! Stai, o să-ți arăt chiar pe tine! A-ha. Te-ai muiat? Nouă ne e totuna pe cine tăiem, numai să avem pe cine; așa e, Melehov?

— Du-te la naiba! rosti obosit Grigori.

Cu ochii roșii de sânge, Ermakov încerca să-și apuce sabia lăsată pe cuțăr. Bogatîriov îl împingea fără supărare, rugându-l:

— Ia-o mai iavaș, viteazule, că te domolesc eu. Bea cuminte, nu uita că ai grad de ofițer.

— Mă fac pe acest grad azi și mâine! Am acum nevoie de el ca porcul de botniță. Nu-mi aminti de gradul meu! Și tu ești la fel. Lasă-mă să-ți tai epoleții! Peta, scumpule, stai, stai nițel, numaidecât...

— Nu te grăbi, mai avem timp, râdea blajin Bogatîriov, domolindu-și prietenul turlac.

Băură până la revărsatul zorilor. De cu seară se iviseră de undeva niște cazaci necunoscuți, din care unul avea o armonică cu două rânduri de clape. Ermakov jucase cazaciocul până se prăvăli pe jos. L-au dat la o parte spre o ladă și el adormi pe podeaua neacoperită, cu picioarele larg răscracărate și cu gâtul îndoit strâmb. Cheful fără veselie se prelungi până dimineața. „Eu sunt de loc din Kumșatskaia!... Chiar din staniță! Ce boi aveam! Nici nu puteai să le ajungi până la coarne! Ce cai! Niște lei! Și ce ne-a rămas acum? O cățea râioasă! Și aia trage să crape, n-avem cu ce să o hrănim”, zicea cu hohote de plâns de bețiv un cazac în vârstă, unul dintre cei nimeriți întâmplător la chef. Un cazac din Kuban, cu cerkezka ponosită, ceru armonistului să-i cânte „naurskaia,”⁸⁸ și, cu brațele desfăcute într-un gest pitoresc, zbură prin odaie cu atâta ușurință, încât lui Grigori i se păru chiar că pingelele cizmelor muntenești ale cazacului nici nu ating podeaua murdară și roasă.

Pe la miezul nopții, alt cazac aduse de undeva două vase de pământ înalte și cu gâtul îngust: mai aveau resturi de etichete putrezite, dopurile purtau sigilii de ceară roșie, iar plumburile masive atârnav de sub capsulele roșii ca vișinele. Prohor ținu îndelung în mâini una din oale, cam de o vadră, mișcându-și buzele și căznindu-se să silabisească slova străină de pe etichetă. Ermakov, care se trezise între timp, i-o luă din mâini, o puse jos și trase sabia din teacă. Prohor nici n-avu timp să scoată un oftat de uimire, și Ermakov reteză cu o lovitură piezișă gâtul vasului și strigă tare:

— Adu paharele!

Vinul gros, nespus de aromitor și puternic, fu băut în câteva minute, și Reabcikov mai stătu mult timp, plescăind din limbă și mormăind: „Păi, ăsta nu e vin, e sfântă împărtășanie! Un vin ca ăsta nu trebuie să-l bea omul decât în clipa morții, și nu orice om, ci numai cine n-a jucat cărți, n-a

---

⁸⁸ Joc lezghin.

fumat tutun și nu s-a atins de muieri... O băutură de arhiereu, ce să mai zic!”

Atunci și Prohor își aminti că avea în sac niște borcane cu vin medicinal.

— Stai, Platon, nu-l lauda peste măsură! Al meu e și mai abitir! Asta e un rahat, dar să vezi ce am găsit la depozit! E vin, frate, nu glumă! Tămâie cu miere, sau poate ceva și mai bun! Nu e, frate, de arhiereu, ci, ca să zic așa, chiar împărătesc! Înainte îl beau numai țarii, iar acum, noi... se lauda el, desfundând unul din borcane.

Om lacom la băutură, Reabcikov înghiți pe nerăsuflăte o jumătate de pahar de lichid gros, gălbui-tulburel, se făcu imediat palid și holbă ochii.

— Nu e vin, e fenol! hârâi el și, plin de mânie, aruncă restul din pahar drept pe cămașa lui Prohor și se îndreptă spre ieșire, clătinându-se pe picioare.

— Minte, lepra! E vin englezesc! Prima! Nu-l credeți, fraților! urlă Prohor, silindu-se să acopere larma glasurilor de bețivi. Dădu pe gât un pahar plin și se făcu îndată și mai galben la față decât Reabcikov.

— Ei, cum e? îl descosea Ermakov, cu nările umflăte, privindu-l în ochii tulburați. Ei, cum e vinul țarului? E tare? E dulce? Zi, naiba să te ia, că-ți sparg borcanul în cap!

Prohor moțâia din cap și suferea tăcut, apoi sughiță, sări sprinten în picioare și se repezi după Reabcikov. Încându-se de râs, Ermakov făcu cu ochiul lui Grigori, ca un complice, și ieși afară. După un minut se întoarse în odaie. Râsul lui tunător acoperi toate vocile.

— Ce-i cu tine? îl întrebă obosit Grigori. De ce nechezi, prostule? Ce te-a apucat?

— O-of, băietă, du-te și tu de vezi cum le ies mațele pe dos! Știi tu ce-au băut?

— Ce?

— Doftorie englezească împotriva păduchilor!

— Minți!

— Pe Dumnezeu! M-am gândit și eu când am fost în depozit că e vin, dar apoi l-am întrebat pe doctor: „Ce e aia, domnule medic?” Zice: „Un medicament”. Zic: „Nu cumva e vreun leac pentru toate necazurile, gătit cu spirt?” Zice: „Ferească sfântul, ni l-au trimis aliații, e un lichid contra păduchilor. E un medicament extern, nu-l poți lua pe gură!”

— Mă, tâlharule, dar de ce nu le-ai spus? îl dojeni înciudat Grigori.

— Lasă-i pe nebuni să se curețe înainte de predare, că de crăpat, tot n-au să crape! Ermakov își șterse lacrimile ce-l podidiră de atâta râs și

adăugă, nu fără o bucurie răutăcioasă: De-acu au să bea mai cu băgare de seamă, că altfel nici nu dovedești să pui mâna pe un pahar. Așa se lecuieste omul lacom! Ei, ce zici, mai bem, ori mai așteptăm? Hai, pentru pieirea noastră!

Puțin înainte de zori, Grigori ieși pe scară, își răsuci cu mâinile tremurătoare o țigară, o aprinse și stătu îndelung afară, rezemându-se cu spatele în zidul umed de ceață.

În casă nu se mai potoleau strigătele bețivilor, trilirile de armonică, fluieratul voinicesc, și cizmele celor dezlănțuiți într-un joc nebunesc băteau ritmul sec și neobosit... Vântul aducea dinspre golf mugetele de bas ale sirenelor de vapor, glasurile de oameni de pe chei se contopeau într-o larmă străpunsă de comenzile strigăte cu voce tăioasă, de nechezatul cailor, de șuieratul locomotivelor. Undeva, în direcția gării Tonnelnaia, se dădea o luptă. Tunurile bubuiau surd, și în intervalele dintre bubuitul lor, abia se auzea pârâitul sec al mitralierelor. Dincolo de trecătoarea Marhotski țâșni în sus o rachetă, scăpărând lumină. Pentru câteva secunde, s-au putut vedea crestele cocoșate ale munților, descoperite de lumina verde fantomatică, apoi bezna de nepătruns a nopții de martie învălui munții – și salvele de artilerie răsunară tot mai limpede, tot mai des, aproape contopindu-se într-un bubuit continuu.

Un vânt sărat, gros și rece bătea dinspre mare, aducând la mal miresme de necunoscute țarmuri străine. Dar pentru cazacii de la Don nu numai vântul, ci totul era străin și necunoscut în acest plicticos oraș maritim biciuit și străpuns din toate părțile de vânturi. Stăteau pe dig adunați grămadă, așteptând clipa îmbarcării... Valuri verzi și spumoase fierbeau lângă țarm. Soarele nepăsător, fără căldură, privea pământul printre nori.

Torpiloarele engleze și franceze stăteau în radă, scoțând fum pe coșuri; o navă de linie se înălța deasupra apei, ca o cetate cenușie, înfricoșătoare. Un nor de fum negru plutea deasupra. O tăcere sinistră stăpânea cheiurile. Acolo unde nu demult, legănat de valuri, stătea la dană cel din urmă vas de transport, pluteau pe apă șei ofițerești, geamantane, pături, șube, scaune tapisate cu pluș roșu și alte lucruri zvârlite în grabă de pe schelă...

Grigori veni dis-de-diminează la chei și, încredințându-și calul lui Prohor, stătu mult umblând prin mulțime, căutându-și cunoștințele și trăgând cu urechea la vorbe răzlețe și pline de neliniște. Văzu cu ochii lui cum un colonel de rezervă, om în vârstă, care n-a fost lăsat să se îmbarce, se împușcase chiar lângă schela „Sveatoslav”-ului.

Cu câteva minute înainte, colonelul – mic, cu mișcări dezordonate, cu

obrajii acoperiți de păr cărunt și țepos, cu ochii plânși cu pungi dedesubtul lor – apucă pe comandantul gărzii de diagonală, bolborosea ceva jalnic, își suflă nasul și-și ștergea cu o batistă murdară mustățile galbene de fumul tutunului, ochii și buzele tremurătoare, apoi deodată se decise... Și în aceeași clipă, un cazac scoase iute din mâna caldă a mortului *browningul* sclipitor de nichel; cadavrul cu mantaua cenușie ofițerească fu împins cu picioarele la o parte, spre o stivă de lăzi, ca și cum ar fi fost un butuc de lemn, și lumea de lângă schelă începu să se îngheșuie și mai îndârjit, încăierarea din coadă deveni și mai înverșunată și vocile răgușite, hărțăgoase, ale refugiaților lătrau cu și mai aprinsă furie.

Când cel din urmă vapor, legănându-se, începu să se depărteze de chei, în mulțime răsunară țipete de femei, exclamații isterice și înjurături... Sirena de pe vas nu-și încetase încă mugetul scurt și gros, când un tânăr calmuc, cu o căciulă de vulpe în cap, sări în apă și o luă înot după vapor.

— N-a mai putut răbda! oftă un cazac.

— Înseamnă că nu putea în niciun chip să rămână, zise altul, care stătea lângă Grigori. Care va să zică, multe rele le-a făcut roșilor...

Cu dinții încleștați, Grigori privea calmucul înotând. Mișcările brațelor înotătorului deveneau tot mai rare, umerii săi se cufundau tot mai mult. Sumanul ud îl trăgea în apă. Un val îi scoase căciula de vulpe roșcată, o aruncă îndărăt.

— O să se-nece, afurisitul de păgân! zise cu părere de rău un bătrân îmbrăcat cu o zeghe.

Grigori se întoarse brusc pe loc și se îndreptă spre calul său. Prohor intrase în discuție aprinsă cu Reabcikov și Bogatîriov, veniți și dâșii călări. Zărindu-l pe Grigori, Reabcikov n-avea astâmpăr în șa, își atinse nerăbdător calul cu călcâiele și strigă:

— Dar grăbește-te odată, Pantelevici! Și, fără să-l lase să se apropie, îi strigă din depărtare: Hai să plecăm, până nu va fi prea târziu. Ne-am adunat aici ca la o jumătate sotnie de cazaci; avem de gând s-o luăm spre Ghelendjik, iar de acolo, în Gruzia. Tu ce zici?

Grigori se apropie, ținându-și mâinile vârâte adânc în buzunarele mantalei și dând la o parte cu umărul cazacii, care forfoteau fără rost pe chei.

— Mergi, sau nu? întrebă stăruitor Reabcikov, ieșind în calea lui.

— Nu, nu plec.

— A venit la noi un ofițer superior, tot cazac. Cunoaște drumul pe de rost. Zice: „O să vă duc cu ochii închiși până la Tiflis!” Hai să plecăm, Grișa!

Iar de-acolo, la turci... Trebuie să ne scăpăm viața. Într-un fel sau altul! Ne vine sfârșitul, iar tu stai ca un pește adormit...

— Nu, nu mă duc. Grigori luă dârlogii din mâinile lui Prohor și se așeză greoi, bătrânește, în șa. Nu mă duc. Degeaba. Și e cam târziu... Uite!

Reabcikov privi îndărăt și, într-un gest de mânie și de disperare, își smulse dragonul de la sabie: lanțuri de trăgători roșii se scurgeau pe povârnișuri în vale. Lângă fabricile de ciment, răpăiră scurt mitraliere. Tunurile din trenurile blindate deschiseră foc asupra roșilor. Cel dintâi obuz se sparse lângă moara Aslanidi.

— Hai acasă, băieți! După mine! ordonă Grigori mai înviorat și deodată mai stăpân pe sine.

Dar Reabcikov îi apucă calul de dârlogi și strigă speriat:

— Nu trebuie! Hai să rămânem aci... Între oameni și moartea e ușoară...

— Dă-i drumul, ce dracu'?! Ce moarte? Ce tot trăncănești acolo? Grigori era pornit să-și mai verse necazul, dar glasul său pieri într-un tunet monstruos venind dinspre mare. Nava de linie engleză „Emperor of India”, părăsind apele Rusiei aliate, execută o manevră în larg și trimise o serie de obuze din tunurile sale de 305 milimetri. Acoperind vapoarele, care ieșeau din golf, nava trăgea asupra lanțurilor de trăgători roși-verzi⁸⁹, care înaintau spre periferiile orașului, apoi își mută focul asupra trecătorii, pe unde apărură bateriile roșii. Cu clocot și urlet greu zburau obuzele engleze peste capetele cazacilor îngrămădiți pe chei.

Trăgând de dârlogi și strunindu-și calul, care se lăsa pe picioarele dindărăt, Bogatîriov strigă printre bubuituri:

— Dar grozav mai latră tunurile englezești! Degeaba însă îi zgândăre pe roșii! Tragerea lor n-are niciun rost, e numai gălăgie...

— Las' să-i mânie! Nouă ne e totuna, zâmbi Grigori, dând drumul calului, și o luă pe stradă.

În dreptul lui, țâșniră de după colț șase călăreți cu săbiile scoase, galopând vijelios. Cel din față avea în piept o panglică de stambă sângerie, ca o rană deschisă.

---

⁸⁹ Detașamente de partizani care au luptat împotriva gărzilor albe și a intervențiștilor străini, în perioada 1918-20. Erau formate în mare parte din soldați care se eschivau de la mobilizarea în armata gărzilor albe și se ascundeau prin păduri (n. r.).

PARTEA A OPTA

1

DE DOUĂ ZILE ȘI DOUĂ NOPTI, BĂTEA UN VÂNT CALD DE LA miazăzi. Cea din urmă zăpadă pierise de pe câmp. Trecuseră apele spumoase și vuitoare de primăvară, amuțiseră râpele și pârlăiașele din stepă. În zorii zilei a treia, vântul se potolise, și cețuri dese se așternuseră peste stepă, iar pănușița uscată de anul trecut se îmbracă în argint umed. Gorganele, colnicele, stanițele, turlele bisericilor, creștetele de plop înălțate drept – toate dispărură în pâcla albicioasă și de nepătruns. O primăvară azurie se așternu asupra întinsei stepe din ținutul Donului.

Într-o dimineață neguroasă, întâia oară după însănătoșire, Axinia ieși pe scară și rămase îndelung acolo, amețită de dulceața îmbătătoare a văzduhului proaspăt de primăvară. Biruindu-și leșinul și toropeala, ajunse până la fântâna din grădină, puse căldarea jos și se așeză pe stobor.

Lumea se descoperea ochilor ei cu totul alta, primenită în cel mai minunat chip și plină de farmec. Cu ochii sclipitori, Axinia privea mișcată în jurul ei, jucându-se copilărește cu cutele de la rochie. Zarea învăluită în ceață, merii din grădină, înconjurați de apa zăpezilor topite, gardul ud și drumul de după el cu fâgașurile de anul trecut adâncite de apă – toate i se arătau neînchipuit de frumoase, toate înfloreau în culori smălțuite și gingașe, scăldate parcă în razele soarelui.

Un petic de cer fără nori, ivindu-se o clipă prin ceață, o orbi cu albastrul lui rece; mirosul de paie putrede și de brazdă dezghețată îi era atât de cunoscut, atât de plăcut, încât Axinia oftă adânc și zâmbi în colțul buzelor; cântecul simplu al ciocârliei, venind de undeva din stepa ascunsă în neguri, trezi în sufletul ei un dor nelămurit. Iar acest cântec auzit pe meleaguri străine făcu să-i bată inima mai tare, să-i izvorască două lacrimi din ochi...

Pierdută de fericire, bucurându-se cu nesaț de viața ce se întorsese în trupul ei, Axinia simțea o dorință pătimașă de a le atinge pe toate cu mâinile, de a le mângâia, de a pipăi o tufă de coacăze, înnegrită de umezeală, de a-și lipi obrazul de ramura unui măr acoperită cu o pieleță sură, catifelată; ar fi dorit să treacă peste zăplazul dărâmat și să pornească

fără drum, prin noroi, acolo, dincolo de râpa lată, unde înverzea în culori de basm un lan de grâu, contopindu-se cu zarea fumurie...

Petrecuse mai multe zile, așteptînd zadarnic sosirea lui Grigori, dar afluase în cele din urmă de la vecinii veniți la gazde că războiul nu se isprăvisese și că un mare număr de cazaci plecaseră din Novorosiisk în Crimeea, iar acei care rămăseseră s-au dus în Armata Roșie sau la minele de cărbuni.

Pe la sfârșitul săptămânii, Axinia se hotărî să pornească fără preget acasă și curînd avu parte și de un tovarăș de drum. Într-o seară, un bătrînel încovoiat de spate intră în casă fără să bată la ușă. Făcu în tăcere o plecăciune, apoi începu să-și descheie mantaua englezească murdară, ruptă la cusături și care ședea pe el ca un sac.

— Omule dragă, nici bună seara n-ai zis și te bagi în cvartir? rosti gazda, privind cu mirare musafirul nepoftit.

Acesta își scoase repede mantaua, o scutură lângă prag, o puse cu grijă în cârlig și, netezindu-și bărbuța căruntă, tunsă scurt, zise cu un zîmbet:

— Iartă-mă, pentru Dumnezeu, dragă, dar așa sunt învățat, după cum e vremea de astăzi: întîi te dezbraci, și apoi ceri voie să rămîi pentru la noapte, că altfel nu te lasă. Lumea s-a făcut aspră, nu e bucuroasă de oaspeți...

— Dar unde vrei să te culcăm? Nu vezi în ce înghesuială stăm? zise gazda pe un ton mai pașnic.

— Păi, am nevoie de atîta loc cât ciocul de vrabie! Uite, chiar aici, lângă prag, mă culc și dorm!

— Și cine ești, moșule? Bejănar? se interesă nevasta gazdei.

— Tocmai, tocmai așa e. Am fost în bejenie, am fugit pînă la mare, dar acum viu fără grabă de acolo, m-am ostenit de atîta fugă, răspunse bătrînul vorbăreț, așezându-se pe vine lângă prag.

— Dar cine ești? De unde ești de fel? continuă gazda.

Bătrînul scoase din buzunar o foarfecă mare de croitorie, o întoarse în mâini și, cu același zîmbet pe buze, lămuri:

— Iată documentul gradului meu, merg cu el chiar de la Novorosiisk, și sunt de departe, din stanița Vioșenskaia. Chiar acolo merg, după ce am băut apă sărată de mare.

— Și eu îs din Vioșenskaia, moșule! zise Axinia, aprinzându-se de bucurie.

— Ian te uită! strigă bătrînul. Cine-ar fi spus că tocmai aci am să găsesc pe cineva din stanița mea? Și totuși, în vremurile de azi, nici nu e de

mirare: suntem acum împrăștiți pe pământ ca evreii. Așa e în Kuban: dacă arunci cu bățul într-un câine, nimerești într-un cazac de la Don. S-au băgat pretutindeni, fără număr, dar câți mai zac îngropați în pământ? Poate mai mulți chiar! Câte și câte n-am văzut eu, dragilor mei, în bejenia asta! Nu te-ajută graiul să povestești prin ce nevoi trece norodul! Uite, stam alaltăieri în gară, iar lângă mine șade o femeie de neam bun, cu ochelari, și se caută de păduchi. Iar lighioanele curg pe ea! Le ia cu degetele și se strâmbă de parcă ar mușca dintr-un măr pădureț și, când vrea să-l strivească pe sârmanul de păduche, se strâmbă și mai rău, se schimbă la față, i-e scârbă! Altul, care e mai tare, omoară și un om și nu se strâmbă, nu face mutre acre. Am văzut și eu un voinic: a tăiat trei calmuci, și-a șters sabia de coama calului, a scos o țigară, a aprins-o, s-a apropiat de mine și măntreabă: „Ce te zgâiești la mine, moșule? Vrei să-ți tai capul?” Și eu: „Cum se poate, flăcăule, Doamne ferește! Dacă o să mi-l tai, atunci cum o să mai mănânc pâine?” A râs și și-a văzut de drum.

— Pentru unul, care-i obișnuit, e mai ușor să omoare un om decât un păduche, rosti cu înțelepciune gazda. S-a ieftenit omul, de când cu revoluția.

— Bine ai zis! Încuviință musafirul. Omul e mai tare decât vita, se obișnuiește cu toate. Ei bine, o întreb eu pe femeia aceea: „Cine sunteți? După chip, mi se pare că nu sunteți din lumea de rând.” S-a uitat la mine și au podidit-o lacrimile: „Sunt soția generalului-maior Grecihin”. Poftim, zic în gând, a generalului-maior, dar are păduchi ca o mătă jigărită plină de purici! Și: „Excelența voastră, zic, să fie cu iertare, dar dacă aveți de gând să vă stârpiți în acest fel toate lighioanele, să știți că o să aveți de lucru până la pocroave. Și o să vă rupeți toate unghiile. Striviți-le pe toate deodată!” „Cum?” zice. Și i-am dat un sfat: „Scoateți-vă haina, zic, întindeți-o pe ceva tare și călcați-i cu o sticlă!” Și ce văd: s-a tupilat generăleasa mea după castelul de apă și se apucă de treabă, călcându-și cămașa cu o sticlă verde, ca și cum n-ar fi făcut altceva toată viața! M-am uitat cât m-am uitat, și mi-am zis: „Dumnezeu are câte și de toate; a trimis lighioanele și pe oamenii de neam bun, ca să le sugă sângele dulce, să nu bea numai sânge de om trudnic... Dumnezeu nu e fără socoteală, știe ce face! Din când în când, are grijă de oameni și le face toate cu atâta înțelepciune, că nu mai ai nimic de spus.”

Flecărind mereu și văzând că gazdele îl ascultă cu multă luare-aminte, croitorul le făcu cu dibăcie să-și dea seama că el ar mai avea de povestit încă o mulțime de lucruri interesante, dar că îl biruie somnul de flămând

ce-i.

După cină, culcându-se, o întrebă pe Axinia:

— Și tu, fata moșului, mai ai de gând mult să stai în ospetie?

— Mă pregătesc de plecare, moșule.

— Ei bine, hai să mergem împreună, o să fie mult mai vesel.

Axinia nu se lăsă mult rugată și a doua zi dimineața, după ce-și luară rămas bun de la gazdă, părăsiră cătunul Novo-Mihailovski pierdut în stepă.

•

În a douăsprezecea zi, sosiră în timpul nopții în stanița Miliutinskaia. Izbutiră să fie primiți într-o casă mare, cu aspect de bunăstare. Dimineața, tovarășul de drum al Axiniei se hotărî să petreacă o săptămână în staniță, ca să se odihnească și să-și caute picioarele beșicate până la sânge. Nu putea merge mai departe. Își găsi în casă de lucru și, dornic de muncă, bătrânul își făcu repede un locșor lângă fereastră, își scoase foarfeca și ochelarii, legați cu o sfornică, și începu să descoasă iute niște haine vechi.

Despărțindu-se de Axinia, bătrânul glumeț și vesel o binecuvântă și deodată ochii i se umplură de lacrimi, dar le șterse îndată și zise în chip de șagă, ca de obicei:

— Nevoia nu-i mamă, dar tot înrudește oamenii... Uite, îmi pare rău că pleci... Ce să faci, însă, fata moșului? Du-te singură, călăuzul tău e olog de amândouă picioarele. L-au hrănit pesemne undeva cu pâine de orz... Și, ca să vorbim drept, am mărșăluit cu vrednicie amândoi – este chiar prea mult pentru cei șaptezeci de ani ai mei. Dacă vei putea, spune-i babei mele că porumbelul ei este viu și teafăr; măcar că în piua l-au stâlcit și în cadă l-au frământat, încă tot e viu și coase nădragi pentru oameni buni, după care are să sosească curând acasă... Chiar așa să-i spui: nătărăul bătrân a isprăvit cu retragerea și înaintează spre casă, abia mai poate de nerăbdare să ajungă mai repede sus pe cuptor...

Axinia mai străbătu câteva zile de drum. De la Bokovskaia până la Tatarski călători cu o căruță ce se întâmplase în cale. Intră seara târziu pe portița larg deschisă a ogrăzii sale, se uită la casa Melehovilor și un spasm de plâns îi zgudui pieptul... Stând în bucătăria goală, care mirosea a casă nelocuită, își plânse toate amarele lacrimi femeiești, adunate de atâta vreme, apoi se duse la Don după apă, făcu foc în cuptor și se așeză lângă masă, cu mâinile căzute pe genunchi. Stătea îngândurată și nici nu mai auzi ușa scârțâind; se trezi numai atunci când Ilinișna intră și-i vorbi cu glas molcom:

— Ei, noroc, vecinico! Da' multă vreme ai umblat prin locuri străine...

Axinia se uită speriată la ea și se ridică împleticindu-se.

— Ce te uiți așa la mine și taci? Sau poate ai adus vești urâte?

Ilinișna se apropie încet de masă, se așează pe marginea laviței, fără să-și ia privirea iscoditoare de la chipul Axiniei.

— Nu, ce vești pot să am?... Nu te-așteptam, căzusem pe gânduri și n-am auzit cum ai intrat... zise tulburată Axinia.

— Ai slăbit rău, abia te mai ții pe picioare.

— Am zăcut de tifos...

— Și Grigori al nostru?... Ce-i cu el? Unde v-ați despărțit? Trăiește?

Axinia povesti pe scurt totul. Ilinișna o asculta cu luare-aminte, fără să-i scape o vorbă, apoi întrebă:

— Când te-a lăsat, n-a plecat bolnav?

— Nu, nu era bolnav.

— Și n-ai mai auzit nimic de el?

— Nu.

Ilinișna oftă ușurată:

— Ei, bogdaproste pentru vorba bună! Că la noi în sat scornește lumea fel de fel de lucruri...

— Cum, ce anume? Întrebă Axinia, cu o voce abia auzită.

— Prostii... Face să-i ascuți pe toți? Din satul nostru s-a întors numai Vanka Beshlebnov. L-a văzut, cică, pe Grișa bolnav la Ecaterinodar; iar cât despre ce mai spun ceilalți, n-am nicio încredere.

— Și ce zic oamenii, mătușico?

— Am auzit despre un cazac de la Singhin, care spunea că roșii l-ar fi tăiat pe Grișa în orașul Novorosiisk. M-am dus pe jos la Singhin – inima de mamă n-are pace – și l-am găsit pe acel cazac. A zis că nu-i adevărat! N-am văzut, zice, n-am auzit nimic! S-a mai zvonit apoi că l-au băgat la temniță și că ar fi murit acolo de tifos...

Ilinișna își lăsa privirile în jos și tăcu îndelung, privindu-și mâinile noduroase și grele. Chipul ei puhav era calm, cu buzele strânse aspru, dar deodată pe obrazii ei arămii se iviră pete vișinii de roșeață și îi tremurară pleoapele. Se uită la Axinia cu ochii uscați, în care licărea o credință neclintită, și îngână răgușit:

— Dar nu cred! Nu se poate să-mi pierd și cel din urmă fecior! N-are de ce să mă pedepsească Dumnezeu... Nici n-am mult de trăit... Mai am puține zile înainte, și fără asta am avut parte de prea multă durere!... Grișa trăiește! Inima mea nu presimte nimic rău, înseamnă că trăiește, dragul meu!

Fără să spună nimic, Axinia își întoarse fața.

O tăcere adâncă se lăți în bucătărie; apoi vântul a deschis ușa din tindă și se auzi urletul apelor revărsate de peste Don, năpustindu-se printre plopi, și găgâitul îngrijorat al găștelor sălbatice.

Axinia închise ușa și se rezemă de cuptor...

— Nu te mai amărî, mătușico, cuvântă ea încet. Ce boală poate să biruie un om ca dânsul? E tare, ca de fier. Asemenea oameni nu mor. A făcut tot drumul fără mânuși, nici nu se uita la ger...

— Dar de copii își amintea? Întrebă cu glas sfârșit Ilinișna.

— De dumneata, și de copii. Sunt sănătoși?

— Sunt, cum să nu fie? Iar Pantelei Prokofievici al nostru a murit în bejenie. Am rămas singuri...

Fără să rostească niciun cuvânt, Axinia își făcu cruce, mirându-se de liniștea cu care bătrâna îi vorbise despre moartea soțului.

Proptindu-se în masă, Ilinișna se sculă greoi.

— Am zăbovit la tine și afară-i noapte.

— Mai stai, mătușico.

— Nu, trebuie să mă duc. Duniașka a rămas singură. Potrivindu-și broboada, Ilinișna se uită în jur și se strâmbă ușor: Iese fum din cuptor. Trebuia să bagi pe cineva în casă, când ai plecat. Ei, rămâi cu bine! Și, cu mâna pe clanța ușii, fără să se uite la Axinia, zise: După ce-ai să te odihnești, vino să ne vezi. Poate că mai afli ceva despre Grigori, să ne spui și nouă!

Din ziua aceea, legăturile dintre Melehovi și Axinia se schimbă dintr-o dată. Îngrijorarea pentru viața lui Grigori le-a apropiat de parcă le-ar fi înrudit. A doua zi dimineata, Duniașka o zări pe Axinia în curte, o strigă, se apropie de zăplaz și, îmbrățișând umerii slabi ai Axiniei, îi zâmbi deschis și cu duioșie:

— Vai, Xiușka, cât ai slăbit! Numai oscioarele au mai rămas.

— Poți să nu slăbești într-o viață ca asta? răspunse Axinia, zâmbindu-i și privind cu oarecare pizmă chipul de fată rumenă și înflorită, în toată plinătatea frumuseții.

— A fost mama aseară la tine? Întrebă Duniașka, fără să știe de ce, în șoaptă.

— A fost.

— Chiar mă gândeam și eu că n-a răbdat-o inima să nu vină la tine. A întrebat de Grișa?

— Da.

— Și n-a plâns?

— Nu, e o bătrână tare.

Uitându-se la Axinia cu încredere, Duniașka rosti:

— Mai bine ar fi fost dacă ar fi plâns, tot s-ar mai fi ușurat... Știi, Xiușa, de astă-iarnă s-a făcut atât de ciudată... nu mai e așa cum a fost mai înainte. Când a auzit despre tata, credeam că i se rupe inima, m-am speriat rău de tot, dar dânsa n-a vărsat nicio lacrimă. Atât a zis: „Dumnezeu să-l odihnească, s-a chinuit destul, dragul meu...” Și până seara n-a mai schimbat nicio vorbă cu nimeni. Am încercat în toate chipurile, și ea numai dădea din mână și tăcea. Vai, ce spaimă am tras în ziua aceea! Seara am isprăvit cu vitele, am venit de afară și o întreb: „Mămuco, să gătim ceva pentru cină?” I s-a potolit inima, a început să vorbească... Duniașka oftă și, privind undeva peste umărul Axiniei, întrebă îngândurată: Să fi murit oare Grigori al nostru? E adevărat ce grăiește lumea?

— Nu știu, drăguțo.

Duniașka o privi iscoditor pe Axinia, oftând încă și mai adânc.

— Mămuca se prăpădește de dorul lui! Nici nu-i zice decât „micuțul meu”. Și nu crede că s-ar putea să nu mai fie în viață. Dar știi, Xiușa, dacă află cumva acum că a murit cu adevărat, moare și dânsa de durere. Viața a și părăsit-o, numai atâta i-a mai rămas în lume: Grigori. Nu mai ține nici la nepoței, iar la muncă, îi cad toate din mână. Gândește-te numai atâta: într-un an am pierdut patru...

Cuprinsă de înduioșare, Axinia se aplecă peste zăplaz, o îmbrățișă pe Duniașka și o sărută cald pe obraz.

— Fă-o să-i treacă de urât, dragă. N-o lăsa să se amărăscă prea mult.

— Cum să fac eu să-i treacă de urât? Duniașka își șterse ochii cu colțul basmalei și o rugă pe Axinia: Treci pe la noi, vorbește cu ea, tot are s-o mai ușureze. N-ai de ce să ne ocolești!

— Am să trec zilele astea, am să trec neapărat!

— Cred că mâine am să ies la câmp. Ne-am înțeles cu văduva lui Anikușka, vrem să semănăm măcar două deseatine de grâu... Dar tu n-ai de gând?

— Ce semănătoare mai sunt și eu? zâmbi trist Axinia. N-am cu ce, nici pentru ce. Am nevoie de puțin, o să trăiesc și așa.

— Despre Stepan al tău, ce se aude?

— Nimic, răspunse cu nepăsare Axinia și adăugă, fără să vrea: Nu prea mor după el. Această mărturisire necugetată o făcu să se tulbure și, ascunzându-și stânjenirea, zise grăbit: Ei, la revedere, fetițo, mă duc să mai

deretic prin casă.

Prefăcându-se că n-a observat tulburarea Axiniei, Duniașka o mai opri, privind într-o parte:

— Stai o clipă, uite, doream să-ți spun: n-ai vrea să ne ajuți la muncă? Pământul se usucă, mi-e teamă că n-o să dovedim cu lucrul, iar în tot satul nu-s decât doi bărbați și ăia schilozi.

Axinia se învoi cu plăcere, și Duniașka, mulțumită, se duse să se pregătească de plecare.

Ziua întregă se mistui în pregătiri: cu ajutorul văduvei lui Anikușka, vântură semințele, meșterui boroanele cum s-a priceput, unse roțile harabalei și potrivi semănătoarea. Seara puse puțin grâu curat într-o basma și-l duse la cimitir, împrăștiindu-l pe mormântul lui Petro, al Nataliei și al Dariei, pentru ca păsările să vină dimineața în zbor să ciugulească grăunțele. În naivitatea ei de fată, credea că morții vor auzi ciripitul vesel al păsărilor și se vor bucura ascultându-l...

•

Numai puțin înainte de revărsatul zorilor, pogora liniștea pe malurile Donului. Apa clipea surd în pădurea inundată, spălând trunchiurile verzi-palide ale plopilor, legănând ritmic vârfulurile lăstarilor de stejar și de plopîș tânăr; prin bălți, moșurile de stof foșneau înclinate de apă; în zăvoaiele dintre maluri, acolo unde apa se întindea într-o neclintire de vrajă, oglindind lumina crepusculară a cerului înstelat, abia se auzea găgăitul găștelor sălbaticice, fluierat somnoros de rățoi moțat, și arar răsunau glasurile de argint ale lebedelor poposite în drum. Din când în când, se auzea plescăit de pește, jucându-se în voie; pe întinsul apei presărat de scânteii aurii, se rostogolea departe valul, legănându-se, și se auzea freamătul de alarmă al păsărilor speriate. Și liniștea învăluia apoi din nou ambele maluri. Dar în zori, când crestele de cretă ale dealurilor abia se zăreau, trandafirii, un vânt puternic începea să bată dinspre gurile Donului, împotriva curentului, făcând să se ridice valuri de un stânen; apa clocotea cu furie în pădure, copacii gemeau și se legăneau în bătaia vântului. Vântul urla toată ziua și se ogoia abia noaptea târziu. Vremea aceasta ținu câteva zile în șir.

O ceață viorie se așternuse deasupra stepei. Pământul se usca, ierburile stătuseră din crescut, ogoarele începeau să crape la față. Pământul se zvânta cu fiecare ceas, și pe câmpurile satului Tatarski aproape nu se zăreau oameni. În tot satul n-au rămas decât moșnegi și câțiva cazaci degerați și bolnavi, prea slăbănogi pentru muncă, care abia se întorseseră

din bejenie, încât numai femeile și băiețandrii mai munceau la câmp. Vântul gonea vârtejuri de pulbere prin satul pustiu, trântea obloanele și răvășea paiele de pe acoperișurile magaziiilor. „Anul ăsta o să rămânem fără bucate, ziceau bătrânii. Pe câmp numai muieri, dar și alea seamănă câte una la trei gospodării. Pământul nearat nu dă nimic...”

A doua zi după ce au ieșit la câmp, puțin înainte de asfințit, Axinia mâna boii la iaz, la adăpat. Ținând de dârlogi un cal cu șaua pe el, băiatul Obnizov, de zece ani, stătea lângă stăvilă; calul își mișca buzele, de pe botul lui sur și catifelat cădeau picături de apă, iar călărețul descălecat se juca cu bulgării de argilă uscată, aruncându-i în apă și privind cercurile care se lăteau în jurul locului unde cădeau, unul după altul.

— Unde te duci, Vaneatka? îl întrebă Axinia.

— Am fost cu mâncare la mama.

— Ei, ce se mai aude prin sat?

— Nimica toată. Astă-noapte, moș Gherasim a prins cu vintirul un crap, uite, atâta de mare! Și a mai venit din bejenie Feodor Melnikov.

Ridicându-se în vârfurile picioarelor, băiatul puse zăbala calului, apucă în mână un smoc de coamă și sări cu o sprinteneală drăcească drept în șa. De la iaz porni la pas, ca un gospodar cumpănit, dar deodată se întoarse spre Axinia și trecu în galop atât de iute, încât cămășuța ieșită la soare i se umflă la spate ca o bășică albastră.

Vreme ce boii se adăpau, Axinia se odihnea culcată pe stăvilă și se hotărî pe loc să meargă în sat. Feodor Melnikov era cazac din trupele active și trebuia să știe ceva despre soarta lui Grigori. După ce aduse boii la haraba, Axinia zise către Duniașka:

— Mă duc în sat, mă-ntorc mâine.

— Ai trebă?

— Da.

Dimineața, Axinia se întoarse. Șuierând în văzduh o nuia, cu înfățișare de nepăsare, se apropie de Duniașka, care înjuga boii. Dar sprâncenele îi erau încruntate și o cută de amărăciune i se săpase în colțurile gurii.

— A venit Melnikov Feodor. M-am dus la el, l-am întrebat de Grigori. Nu știe nimic, zise ea scurt și, întorcându-se brusc, se duse la semănătoare.

După ce au isprăvit de semănat, Axinia se apucă să-și dregă gospodăria: puse pepeni în grădină, lipi cu lut și vărui casa, acoperi cum s-a putut, cu paie vechi, acoperișul magaziei. Zilele treceau în trudă istovitoare, dar neliniștea pentru viața lui Grigori n-o părăsea pe Axinia nicio clipă. Își amintea în silă de Stepan și, fără să știe de ce, i se părea că n-are să se mai

întorcă; totuși, când vreun cazac venea în sat, de el întreba mai întâi: „Nu cumva l-ai văzut pe Stepan al meu?” Și abia după asta încerca treptat și cu iscusite tertipuri să afle ceva despre Grigori. Toată lumea din sat știa despre legăturile lor; până și muierile cele mai nărvite la bârfeli nici nu mai pomeneau despre un lucru așa de cunoscut, și totuși Axinia se sfia să-și dea pe față simțămintele și numai uneori, când un cazac nu tocmai vorbăreț nu spunea niciun cuvânt despre Grigori, îl întreba vădit tulburată și plecându-și ochii: „Dar nu cumva te-ai întâlnit pe undeva și cu vecinul nostru, Grigori Panteleevici? Bătrâna îi duce dorul, se prăpădește tot așteptându-l...”

Niciunul dintre cazacii din sat nu-i văzuse, nici pe Grigori, nici pe Stepan, după ce Armata Donului capitulase la Novorosiisk. Și numai pe la sfârșitul lui iunie, un cazac din regimentul lui Stepan veni la Tatarski, în trecere spre satul Kolundaevski de peste Don. El fu cel care îi vesti Axiniei:

— Stepan a plecat în Crimeea, și-o spun cu adevărat. L-am văzut cu ochii mei cum se îmbarca pe vapor. N-am avut cum să stau de vorbă: era înghesuală mare, de nu mai puteai răzbi. Când l-a întrebat despre Grigori, el răspunse mai puțin neted: L-am văzut pe chei, mai purta epoleți, dar după aceea nu l-am mai văzut. Pe mulți ofițeri i-au dus la Moscova; cine știe pe unde o fi acum...

Dar o săptămână mai târziu, Prohor Zîkov se ivise rănit în Tatarski. Fusese adus din gara Millerovo, cu o căruță de rechizite. Auzind despre aceasta, Axinia se opri din mulsul vacii, lăsă vițelul să sugă și, acoperindu-și în mers capul cu basmaua, o porni aproape în fugă spre casa lui Zîkov. „Știe el, Prohor, trebuie să știe! Dar dacă spune că Grișa nu mai este? Ce mă fac atunci?”, se întreba ea, încetinindu-și din ce în ce mai mult pașii, cu mâna apăsată pe inimă, îngrozită de teama unor vești înfricoșate.

Prohor o întâmpină în odaie, zâmbind larg și ascunzând la spate ciotul brațului stâng:

— Noroc, prieteno! Să-mi trăiești! Ce bine-mi pare că te văd! Și noi care credeam că ai dat ortul popii în cătunul acela! O-of, greu ai mai bolit acolo... El, izantimaticul, nu prea vă face frumoase! Și pe mine, vezi cum m-au lucrat polonezii albi, mama lor de pungași!? Prohor arătă măneca goală, făcută nod, a bluzei kaki. Când a văzut-o nevasta, a început să se vaiete, să plângă, dar eu îi zic: „Nu mai urla, toanto, alții rămân fără cap și tot nu se plâng; o mână nu e cine știe ce grozăvie! Acuma se fac și mâini de lemn: cel puțin nu ți-e teamă de frig și, dacă o taie, sângele nu mai curge!” Dar uite ce pacoste: nu m-am obișnuit să le fac toate cu o singură mână.

Nu pot să mă închei la nădragi, și pace! De la Kiev și până aici, am călătorit tot cu nădragii descheiați. Mai mare rușinea! Așa că iartă-mă, dacă mă vezi cam dezvățat... Dar intră, șezi, bine ai venit. Hai să stăm de vorbă, până se-ntoarce muierea mea. A plecat, talpa iadului, după niște trăscau. Bărbatul i-a venit ciung și ea n-are cu ce să-l cinstească. Toate sunteți la fel, când nu vă e bărbatu-acasă, vă cunosc eu, afurisitelor!

— Poate că spui ceva de...

— Am să spun, știu!... A poruncit să vă fac o plecăciune, uite așa! Prohor făcu în glumă o plecăciune, dar îndată se uită mirat: Poftim na! De ce plângi, proasto? Voi, muiierilor, toate sunteți la fel, zălude și leșinate. Când ți-l omoară, plângi, și când rămâne în viață, iar plângi! Șterge-ți mutra, de ce-ai dat drumul la apă? Îți spun: e viu și sănătos, și să mai vezi ce mutră grăsună și-a făcut! La Novorosiisk, am intrat împreună cu el în Armata de cavalerie a tovarășului Budionnîi. Divizia 14. Grigori Panteleevici a primit o sotnie, adică un escadron, și eu bineînțeles am rămas la el – și am pornit așa asupra Kievului. Apoi numai să vezi tu ce pui de bătaie le-am tras albilor polonezi! Când ne duceam într-acolo, Grigori Panteleevici zicea: „Am tăiat pe nemți, mi-am încercat paloșul pe austrieci – crezi tu că polonezii au căpățâni mai tari? Mi se pare că o să ne vie să-i tăiem mai ușor decât pe ruși – tu cum crezi?” Și-mi face cu ochiul, și se rânjește la mine. De când a intrat în Armata Roșie, s-a făcut vesel, gras și bine. Nu ne-a lipsit și un mare tărăboi, deh, ca în familie! Într-o zi, mă apropii de el și-i zic în glumă: „Ar fi timp să facem un popas, blagorodnicia voastră, tovarășe Melehov!” S-a uitat urât la mine și-mi zice: „Lasă-te de glumele astea, că de nu, ai s-o pățești!” Seara mă cheamă la el, nu mai ții minte pentru ce, și m-a pus dracul să-i zic din nou „blagorodnicia voastră”... A și pus mâna pe *mauser*! S-a făcut alb la față, s-a rânjit la mine ca un lup, și are la dinți – i-e gura plină, cel puțin o sută are! M-am ferit pe sub burta calului, pe urmă am luat-o la sănătoasa. Era cât p-aci să mă dea gata, turbatul!

— Și acum poate că va veni în concediu... începu timid Axinia.

— Aș! Nici să te gândești! i-o reteză Prohor. „O să lupt, zice, până mi-oi spăla toate păcatele!” N-avea grijă, are s-o facă! La treabă de om prost, e gata! Lângă un târgușor, ne-a condus la atac. L-am văzut cu ochii mei cum a spintecat patru ulani de-ai lor. E stângaci din copilărie, afurisitul, și-i atingea și cu dreapta, și cu stânga... După luptă, însuși Budionnîi a bătut mâna cu el în fața frontului și i-a isprimit mulțumirea sa lui Grigori și escadronului. Iată ce figuri face dânsul, Panteleevici al tău!

Axinia îl asculta cuprinsă de un fel de toropeală... Se dezmetici abia în

dreptul porțiței de la ograda Melehovilor. Duniașka stătea în tindă și strecura laptele; fără să-și ridice ochii, întrebă:

— Vii după murături? Am făgăduit să-ți aduc și-am uitat...

Dar, privind în ochii uzi de lacrimi, strălucind de fericire al Axiniei, pricepu totul fără vorbe.

Lipindu-și obrazul fierbinte de umărul ei, cu vocea înăbușită de bucurie, Axinia șopti:

— E viu și sănătos... Trimite salutări... Du-te! Du-te și spune-i mamei!

2

Până la începutul verii, se întoarseră în Tatarski vreo treizeci de cazaci dintre acei care fuseseră în bejenie. Erau, în cea mai mare parte, moșnegi sau cazaci din contingente vechi, iar cei tineri și de vârstă mijlocie lipseau, afară de cei bolnavi și răniți. Unii erau în Armata Roșie, alții, în regimentele vrangheliste, ședeau în Crimeea, pregătindu-se pentru o nouă campanie spre Don.

Nu mai puțin de jumătate din bejănari rămăseseră pentru totdeauna prin părțile străine: unii muriseră de tifos, alții își găsiseră moartea în cele din urmă încăierări din Kuban; mulți dintre dânșii se despărțiseră de ceilalți și înghețară în stepa de dincolo de Manîci; doi fuseseră prinși de roși-verzii și dispăruseră fără urmă... Astfel, prea mulți cazaci nu se mai aflau printre cei din Tatarski. Femeile își petreceau zilele într-o așteptare încordată și tulbure. Adeseori, ieșind în întâmpinarea vacilor, rămâneau îndelung privind pe sub palma pusă streășină la ochi, tot căutând să desprindă un drumeț întârziat ivindu-se pe drumul învăluit în negura liliachie a înserării.

Și iată că sosea câte un gospodar zdrențuit, jigărit și plin de păduchi, dar mult așteptat, și în casa lui începea o cumplită și voioasă forfotă: se punea apă la încălzit pentru ostașul negru de jeg, copiii grăbeau pe întrecute să-și ajute tatăl, pândindu-i toate mișcărilor, iar nevasta, aiurită de fericire, când se repezea să pună la masă, când alerga să scoată din cuțăr primenelile curate pentru bărbat. Dar – culmea nenorocirii! – nu erau cârpite, iar degetele cuprinse de tremur ale gospodinei nu izbuteau de fel să treacă ața prin urechea acului... În acele clipe fericite, până și dulăul de pază, care-și recunoscuse de departe stăpânul și-l petrecuse alergând după el până la prag, lingându-i mâinile, avea voie să se bage-n casă; copiii scăpau fără bătaie chiar și pentru oalele sparte, pentru laptele vărsat și pentru toate

celelalte isprăvi ale lor, acum iertate... Stăpânul casei nici n-avea când să se îmbrace după baie, și se pomenea cu odaia ticsită de muieri. Veneau toate după vești despre soarta celor dragi, sorbind cu nesaț și cu temere fiecare vorbă rostită de ostaș. Iar peste puțin timp, câte una din ele ieșea în ogradă cu mâinile încleștate pe chipul ud de lacrimi, mergând ca o oarbă pe ulicioară, și o nouă văduvă se bocea după mort în căsuța ei, urmată de glăscioarele subțiri ale copiilor. Așa se petrecea viața atunci în Tatarski: intrând într-o casă, bucuria trimeea în alta dureri fără margini.

A doua zi, în zori, gospodarul întinerit și ras se sculă din somn, își cercetă gospodăria și-și însemna în gând cam de ce să se apuce mai întâi. După gustarea de dimineață se și apucă de treabă. Cu un fâșâit vesel, zbură rindeaua, toporul ciocănea undeva la umbra șopronului, vestind parcă prezența brațelor de bărbat îndemânatic și lacome de muncă. Iar în casa unde se aflase în ajun despre moartea tatălui și a bărbatului, domnea o tăcere mută de mormânt. Strivită de durere, femeia zăcea pe pat, cu copiii orfani înghesuți grămadă lângă ea, creșcuți parcă cu mai mulți ani într-o singură noapte.

Ori de câte ori se auzea despre întoarcerea vreunui cazac din Tatarski, Ilinișna zicea:

— Dar al nostru când o să vie? Ȑilalți se-ntorc, numai despre el nicio veste.

— Mămuco, dar pe tinerii cazaci nu-i lasă să plece acasă! Cum de nu poți înțelege? îi răspundea scoasă din răbdări Duniașka.

— Cum asta, nu-i lasă?! Dar Tihon Gherasimov? Și încă e cu un an mai mic decât Grigori!

— Dar e rănit, mămuco!

— Ce mai rănit! se împotriva Ilinișna. L-am zărit aseară lângă fierărie, să-l vezi ce drept se ține. Păi, așa sunt răniții?

— A fost rănit, dar acum se îndreaptă.

— Vrei să spui tu că al nostru n-a fost rănit de atâtea ori? Are tot trupul plin de crestături; crezi tu că n-are nevoie să se îndrepte?

Duniașka se silea din răspuțeri să-i dovedească bătrânei că trebuia să lase orice nădejde în întoarcerea grabnică a lui Grigori; dar s-o convingă pe Ilinișna de așa ceva nu era un lucru dintre cele mai ușoare.

— Taci, proasto! se răsteya ea poruncitor. N-oi fi știind eu mai puțin decât tine! Ești încă prea cu caș la gură ca să-ți înveți mama! Îți zic, trebuie să vie – înseamnă că are să vie. Du-te, piei din ochii mei, mi s-a urât să pierd vremea cu tine!

Bătrâna își aștepta cu cea mai mare nerăbdare fiul, pomenindu-l cu orice prilej. Era de ajuns ca Mișatka să nu asculte de dânsa, că îl și amenința: „Așteaptă, drac ciufulit, până când o să vie tata! O să te spui și are să-ți tragă o papară s-o pomenești!” Zărind spetezele albe, noi, ale unei harabale, care trecea prin fața casei, ofta și n-o răbda inima să nu zică: „Se cunoaște îndată că omul e acasă, dar al nostru, ce să-i faci, parcă nici nu mai cunoaște drumul până la noi!” Niciodată în viața ei Ilinișna nu putuse suferi fumul de tutun, izgonind fără milă pe fumători din bucătărie, dar în vremea din urmă se schimbaseră și în această privință: „Du-te de-l cheamă pe Prohor, zicea ea adeseori Duniașkăi, să vie să fumeze o țigară de tutun, că la noi pute a mortăciune. Uite, când o să vie Grișa din militarie, o să miroasă și la noi a om viu, a bărbat!” În fiecare zi, gătind mâncare, făcea câte ceva mai mult, iar după masă, băga ceaunul cu ciorbă la cuptor. Când Duniașka întrebă pentru ce face asta, Ilinișna răspunse cu mirare: „Cum pentru ce? Dar dacă, poate, ne pică acasă oșteanul nostru, chiar astăzi, să nu aibă îndată o mâncare caldă și să stea flămând până când i-o încălzim?...” Într-o zi, venind de la bostănărie, Duniașka zări în bucătărie vechea haină a lui Grigori și șapca lui cu marginile ieșite de soare, atârinate în cui. Duniașka se uită întrebător la maică-sa, și ea zise cu un zâmbet trist și vinovat: „Le-am scos, Duniașka, din cufăr. Când intri în casă, le vezi și tot îți vine mai ușor... Ca și cum ar sta între noi...”

În cele din urmă, Duniașka se săturase de atâta și atâta vorbă tot despre Grigori, încât nu se mai stăpâni și într-o zi o dojeni pe bătrână:

— Mă mir, mamă, cum de nu ți s-a urât să vorbești mereu despre unul și același lucru. Le e lehamite la toți tot ascultându-te. Grișa și iar Grișa, altă vorbă n-ai...

— Cum poate să mi se urască să vorbesc de fecioru-meu? Întâi să ai și tu copii, că atunci ai să pricepi... răspunse încet Ilinișna.

După acest schimb de cuvinte, luă din bucătărie haina și șapca lui Grigori și le duse la dânsa în odaie, și timp de câteva zile nu mai rosti nicio vorbă despre fecior. Dar, cu puțin înainte de cositul fânului, din nou îi spuse Duniașkăi:

— Te superi când pomenesc de Grișa, dar cum o să trăim fără el? Te-ai gândit vreodată, proasto?! Se apropie coasa, și la noi n-are cine să dregă măcar grebla... De când suntem singure, toate se dărâmă peste noi, toate merg pe dos și nici nu putem ține seama lor. Fără stăpân, plâng și lucrurile lui...

Duniașka socoti mai cuminte să nu răspundă. Pricepea foarte bine că

maică-sa nu-și prea bate capul cu nevoile gospodăriei și că toate vorbele ei nu sunt decât prilej pentru a-și ușura sufletul, tot amintindu-l pe Grișa. Durerea puse din nou stăpânire pe Ilinișna, și acum nici nu mai era în stare s-o ascundă. Seara refuză mâncarea, iar când Duniașka o întrebă dacă nu-i cumva bolnavă, ea răspunse în silă:

— Am îmbătrânit... Și mă doare inima, gândindu-mă la Grișa... Așa de tare mă doare, că nu mai țin la nimica-n viață și mă dor ochii privind lumea...

Nu Grigori însă a fost acela căruia i-a fost dat să gospodărească la casa Melehovilor... În ajunul cositului de iarbă, Mișka Koșevoi se-ntorsese de pe front. Petrecu noaptea la rudele lui îndepărtate și a doua zi dimineața se înfățișă la Melehovi. Ilinișna gătea; musafirul bătu cuviincios la ușă și, neprimind niciun răspuns, intră în bucătărie și-și scoase șapca ponosită de ostaș, apoi îi zâmbi bătrânei.

— Bine v-am găsit, mătușă Ilinișna! Nu mă așteptați?

— Să trăiești și tu. Dar ce, ești neam cu mine ca să te aștept? Rudă bună cu gardul nostru! zise oțărâtă Ilinișna, privind chipul, pe care nu-l putea suferi, al lui Koșevoi.

Fără să se sinchisească de o asemenea neprietenosă primire, Mișka rosti:

— Ei, cu gardul... De bine, de rău, parcă tot eram cunoscuți.

— Atâta tot.

— Păi, ce trebuia să fiu mai mult ca să trec și să vă văd? Doar n-am venit să locuiesc la voi.

— Atâta ne mai lipsea, zise Ilinișna și-și văzu de treabă, fără să bage musafirul în seamă.

Dar tot așa, fără să bage în seamă vorbele ei, Mișka cercetă cu luare-aminte bucătăria, apoi zise:

— Am trecut pe la voi, să văd cum o mai duceți... Nu ne-am văzut de un an și mai bine.

— Nu prea ți-am dus dorul, mormăi Ilinișna, mutând cu furie oalele de tuci la gura cuptorului.

Duniașka deretica prin odaia de alături și, auzind glasul lui Mișka, îngălbeni și scăpă mătura din mână; fără nicio vorbă se așeză pe laviță, trăgând cu urechea, nemișcată, la schimbul de vorbe. Chipul ei când se îmbujora învăpăiat, când se făcea atât de palid, încât pe nasul subțire și ușor coroiat se iveau dungii albe. Auzi pașii hotărâți ai lui Mișka străbătând bucătăria, scârțâitul unui scaun pe care-l așeză sub el, apoi îl auzi

scăpărând un chibrit. O ață subțire de fum de țigară pătrunse în odaie.

— Se vorbește c-ar fi răposat bătrânul...

— Da, a murit.

— Dar Grigori?

Ilinișna nu răspunse îndată, apoi grăi, vădit în silă:

— Slujește la roșii. Și-a pus o stea roșie pe șapcă, la fel cu tine.

— De mult ar fi trebuit s-o pună...

— Treaba lui.

În glasul lui Mișka răsună o mare neliniște, când întrebă:

— Dar Evdokia Panteleevna?

— La dereticat. Vii cam prea devreme; oamenii care se simt nu umblă dis-de-diminează cu colindul.

— Poate că mă simt și eu, în felul meu! Mi s-a urât și de asta am venit.

Ce să mai aleg timpul?

— Of, Mihail, mai bine nu-mi mai face năduf!

— Dar cu ce-ți fac năduf, mătușico?

— Știi tu cu ce!

— Anume, cu ce?

— Cu vorbele tale!

Duniașka îl auzi pe Mișka scoțând un suspin greu. Nu se mai putu stăpâni: sări în picioare, își potrivi fusta și intră în bucătărie. Galben la față, slăbit să nu-l mai cunoască, Mișka ședea lângă fereastră, isprăvindu-și țigara. Ochii lui tulburi se înviorară, un val ușor de roșeață îi năvăli în obraji, când o zări pe Duniașka. Sculându-se într-un zvâc, murmură răgușit:

— Bine te-am găsit!

— Bine ai venit... șopti Duniașka, cu glas abia auzit.

— Du-te și adu apă! porunci îndată Ilinișna, aruncând o privire aspră fetei.

Mișka așteptă răbduriu întoarcerea Duniașkăi. Ilinișna tăcea; Mișka tăcea și el. Apoi stinse țigara între degete și întrebă:

— De ce ești mânioasă pe mine, mătușico? Ți-am tăiat calea sau ce ți-am făcut?

Ilinișna se întoarse ca arsă de la cuptor.

— Cum te lasă cugetul să mai vii pe la noi, om nerușinat ce ești?! Întrebă ea. Și mă-ntrebi încă de ce?! Ucigașule!

— Eu, ucigaș?

— Adevărat ucigaș! Cine l-a omorât pe Petro? Tu sau altul?

— Eu.

— Aia e! Atunci ce fel de om ești? Și, după asta, vii la noi și șezi... ca și cum... Ilinișna se înăbuși de durerile ei răscolite, dar se stăpâni și urmă: I-am fost mamă ori nu? Cum poți dar să mă mai privești în ochi?

Mișka pâlă și mai amarnic. Se așteptase la un asemenea ceas. Bâlbâind tulburat, vorbi:

— N-am de ce să-mi plec ochii! Dacă Petro m-ar fi prins, ce mi-ar fi făcut? Crezi că m-ar fi pupat în bot? M-ar fi omorât și el. Nu ne-am întâlnit atunci pe movile ca să ne giugiulim! Războiul e război.

— Și pe cuscrul Korșunov? Să omori un moșneag pașnic, și asta se cheamă război?

— Dar cum? se miră Mișka. Sigur că da, e război! Cunosc eu pașnici ca ăsta! Stă în pace acasă, își ține nădragii în mâini, dar face mai mult rău decât altul pe front... Tocmai ăia ca alde moș Grișaka asmuțeau pe cazaci împotriva noastră. Din pricina lor s-a făcut tot războiul! Cine făcea agitație împotriva noastră? Dânșii, pașnicii ăștia. Și tu-mi zici „ucigașule”!... Ți-ai și găsit pe cine să numești ucigaș! Păi, eu nu eram în stare să tai un miel sau un purcel; ba încă și acum, știu că nu mi se ridică mâna. Când tăiau alții, îmi astupam mereu urechile și plecam cât mai departe ca să nu aud și să nu văd.

— Dar pe cuscrul...

— Ce-i tot dai zor cu cuscrul? o întrerupse cu îndârjire Mișka. Folos de la el, cât lapte de la un țap, dar de stricat, strica mai mult decât zece țapi! I-am zis: „Ieși din casă”; n-a ieșit și a rămas pe loc. Mi-e ciudă pe ei, afurisiții de moșnegi! Un dobitoc nu pot să-l omor, doar poate numai la mânia, dar o pacoste ca acel cuscrul al vostru, iartă-mă, sau alți dușmani ca dânsul – cât vrei! Am mână tare pentru ei, pentru toți dușmanii noștri, care degeaba făc umbră pământului!

— Din pricina tăriei tale te-ai și uscat ca un țâr, zise veninos Ilinișna. Te roade sufletul, nu-i așa?

— Aș! De unde? zâmbi blajin Mișka. Să mă roadă sufletul pentru un boșorog ca moșul ăla?... Frigurile m-au răpus, m-au supt cu totul, că dacă nu erau ele, măicuță, ce-aș mai...

— Ce, eu îs mama ta? se aprinse Ilinișna. Căteaua ți-e mamă!

— Hai, nu mă scuipa în obraz! zise surd Mișka, încruntându-și ochii într-un început de amenințare. N-am făcut legământ să rabd toate de la tine. Îți spun, tușă, limpede: să nu-mi porți sâmbetele pentru Petro. A găsit ce-a căutat.

— Ucigașule! Ucigașule! Pleacă de-aici, nu pot să te mai văd în ochi! repetă cu îndârjire Ilinișna.

Mișka își aprinse o nouă țigară, apoi întrebă liniștit:

— Dar Mitri Korșunov, alt neam al vostru, nu-i ucigaș? Dar Grigori? Tu taci când e vorba de feciorul tău, dar el e cu adevărat un ucigaș!

— Să nu minți!

— N-am de ce să mint, nu-s minciuni. Și ce altceva zici că este? Știi tu câți oameni de-ai noștri a omorât? Asta e! Dacă, tușă, dai porecla asta la toți cei ce au fost la război, atunci toți suntem ucigași. Trebuie să știm numai pentru ce omorâm și pe cine, rosti cu tâlc Mișka.

Ilinișna se ferecă în tăcerea ei, dar, văzând că oaspetelui nici nu-i trece prin gând să-și ia tâlpășița, zise aspru:

— Ajunge! N-am timp să flecăresc cu tine, du-te acasă!

— Am atâtea case, câte palate are iepurele, zâmbi Mișka și se ridică să plece.

La naiba! Nu era niciun chip să-l alungi cu asemenea dojeni și vorbe urâte! Nu era atât de simțitor ca să bage în seamă stropșelile răutăcioase ale bătrânei clocotind de mânie. Știa că Duniașka îl iubește, iar de celelalte, cu bătrână cu tot, puțin îi păsa.

A doua zi, dis-de-dimineată, se înființă din nou, dădu bună ziua, ca și cum urechile nu i-ar fi auzit nimic neplăcut în ajun, și se așeză lângă fereastră, urmărind din ochi fiecare mișcare a Duniașkăi.

— Cam des calci pe la noi... rosti în treacăt Ilinișna, fără să-i întoarcă bun găsitul.

Duniașka se aprinse la față, se uită la maică-sa cu privirea scânteietoare și-și lăsă ochii în jos, fără nicio vorbă. Zâmbind, Mișka zise:

— Nu viu la tine, tușă Ilinișna. Degeaba te necăjești!

— Ai face mai bine să uiți drumul la casa noastră!

— Dar unde să mă duc? întrebă Mișka, deodată pe alt glas. Din mila neamului vostru Mitri, am rămas singur cuc, ca ochiul chiorului, și nu mă ține nimic să stau în casa goală. Vrei, nu vrei, tot am să viu pe la voi! încheie el și se așeză mai de nădejde, cu picioarele rășchirate.

Ilinișna îl privi apăsător: avea dreptate! Pe unul ca el nu puteai să-l scoți cu una, cu două. Toată făptura adusă de spate a lui Mișka, capul aplecat, buzele strânse exprimau o încăpățânare de taur...

După ce plecă, Ilinișna a trimis copiii afară și apoi se răsti la Duniașka:

— Să nu mai calce pe-aici! Ai înțeles?

Fără să clipească, Duniașka își privi mama în ochi. O îndârjire comună

tuturor Melehovilor se citi în ochii ei aprinși de furie, când răspunse răspicat, ca și cum ar fi retezat fiecare vorbă:

— Ba nu! Are să vie! N-ai să-l oprești! Are să vie! Și, nemaiputând să se stăpânească, își acoperi fața cu șorțul și fugi în tindă.

Răsuflând greu, Ilinișna se așeză la fereastră și șezu multă vreme, clatinând din cap tăcută, cu privirea goală, rătăcind undeva în stepă, unde o dungă de pelin argintată de soare despărțea în zare pământul de cer.

Pe înserate, Duniașka și maică-sa, tăcute amândouă și neîmpăcate, așezau la loc zăplazul răsturnat din grădina de la Don. Veni Mișka. Luă fără vorbă hârlețul din mâinile Duniașkăi, spunând:

— Nu sapi destul de adânc. Dacă bate un vânt mai tare, se dărâmă din nou zăplazul vostru.

Începu apoi să adâncească gropile pentru stâlpi, ajută la așezat gardul, îl prinse de stâlpi și plecă. A doua zi dimineață, aduse și puse lângă scara casei Melehovilor două cruci de greblă proaspăt cioplite și o coadă de furcă, o salută pe Ilinișna și o întrebă, ca un adevărat gospodar:

— Aveți de gând să cosiți iarba? Oamenii au și plecat peste Don.

Ilinișna nu scăpă nicio vorbă. În locul ei, răspunse Duniașka:

— Nici n-avem cu ce să mergem. Luntrea stă din toamnă sub șopron, s-a dezghiocat toată.

— Ar fi trebuit s-o puneți încă de astă-primăvară pe apă, rosti cu dojană Mișka. Poate că vreți s-o dregem, s-o călăfătuim? Fără barcă, n-ați făcut nimic.

Cu un aer supus de așteptare, Duniașka se uită la bătrână. Ilinișna frământa în tăcere aluatul și se prefăcea că toate vorbele astea nici n-o privesc.

— Aveți călți de cânepă? întrebă Mișka, zâmbind ușor.

Duniașka se duse în cămară și se întoarse cu un braț de călți.

Până la prânz, Mișka isprăvi cu dresul bărcii și se abătu pe la bucătărie:

— Ei, v-am pus barca pe apă! Las-o să se umfle. Aveți grijă s-o legați de vreo buturugă, ca să n-o fure cineva. Apoi întrebă din nou: Și cum rămâne cu cositul, tușă? Pot să v-ajut? Deocamdată tot stau fără rost.

— Întreab-o pe dânsa.

Și Ilinișna făcu o mișcare din cap spre Duniașka.

— Întreb pe stăpâna casei.

— Mi se pare că nu mai sunt stăpână...

Duniașka izbucni în lacrimi și se grăbi să intre în odaie.

— Dacă-i așa, înseamnă că trebuie să vă ajut, zise hotărât Mișka. Unde

țineți sculele de dulgherie? Vreau să vă fac niște greble, că alea vechi nu-s bune de nimic, pre cât se pare.

Se duse sub șopron și, fluierând, începu să taie dinți pentru greble. Micul Mișatka se învârtea pe lângă el, uitându-se rugător în ochii lui și cerându-i:

— Nene Mihail, ia fă-mi și mie niște greble mici, că n-are cine să-mi facă. Bunicuța nu știe, mătușa nu știe, numai tu! Tu știi să le meșteruiești grozav de bine!

— Am să-ți fac, tizule, zău c-am să-ți fac! Dar dă-te deocamdată nițel la o parte, să nu-ți intre vreo așchie în ochi!! îi potolea Koșevoi nerăbdarea, zâmbind și gândindu-se cu mirare: „Dar cât de mult seamănă cu el, drăcușorul... Leit tat-său! Ochii, sprâncenele, chiar și buza de sus o ridică la fel! Lucrat aidoma, după chipul și asemănarea lui!”

Începu să meșterească o greblă micuță, dar n-avu puteri s-o isprăvească: buzele i se învinețiră, chipul său, galben ca ceara, căpătă o încruntare mânioasă și în același timp resemnată. Nu mai fluiera; puse cuțitul jos și mișcă înfrigurat din umeri.

— Mihailo Grigorici, tizule, adu-mi vreo pânză de sac, am să mă culc, îl rugă el.

— Dar pentru ce? se minună Mișatka.

— Am să zac.

— Da' de ce?

— Mă, da' tare mai ești pisălog! Te ții de om ca un scai! Ei, mi-a venit și mie timpul să mă-mbolnăvesc și pace! Adu-mi mai repede ce ți-am cerut!

— Dar greblele mele?

— O să le isprăvesc mai târziu.

Un tremur din ce în ce mai puternic zgâlțâia tot trupul lui Mișka. Clănțănind din dinți se culcă pe pânza adusă de Mișatka, își scoase șapca și-și acoperi fața cu ea.

— Te-ai și îmbolnăvit? întrebă necăjit Mișatka.

— Gata! M-am îmbolnăvit.

— Și de ce tremuri?

— Mă scutură frigurile.

— Dar de ce clănțânești din dinți?

Mișka se uită cu un ochi de sub șapcă la tizul său mic și pisălog, zâmbi scurt și nu mai răspunse la întrebările lui. Mișatka se holbă speriat la el și dădu fuga acasă.

— Băbucó! Nenea Mihail s-a culcat sub șopron și tremură, și tremură de

chiar sare de pe loc!

Ilinișna se uită afară, se trase lângă masă și rămase mult timp tăcută, gândindu-se la ceva...

— De ce taci, băbucă? întrebă nerăbdător Mișatka, atingându-i mâneca bluzei.

Ilinișna se întoarse spre el și zise cu hotărâre în glas:

— Ia o pătură, puiule, și du-o să se învelească cu ea, nelegiuitul! Îl scutură boala, frigurile. Poți să ridici pătura? Se apropie din nou de fereastră, se uită afară și rosti repede: Stai, stai! Nu te mai duce cu pătura, nu mai trebuie...

Duniașka îl acoperea pe Koșevoi cu șuba ei de oaie și, aplecându-se, îi vorbea ceva...

După ce i-a trecut accesul de friguri, Mișka zăbovi până în amurg, pregătind totul pentru coasă. Se simțea vlăguit peste seamă de puteri. Mișcările lui erau moi și nesigure; cu toate astea, isprăvi grebla lui Mișatka.

Seara, Ilinișna aduse cina, așeză copiii la masă și, fără să se uite la Duniașka, îi zise:

— Du-te de-l cheamă pe ăla... cum îi mai zice... să mănânce cu noi.

Mișka se așeză la masă fără să-și facă semnul crucii. Ședea zgribulindu-se istovit. Pe chipul lui galben, brăzdat de dărele murdare de sudoare uscată, se citea sfârșeala; mâna îi tremura când ducea lingura la gură. Mâncă puțin și în silă, privind uneori cu nepăsare la cei din jurul mesei. Dar, spre mirarea ei, Ilinișna observă că ochii stinși ai „ucigașului” se înviorau și se aprindeau într-o lumină caldă, oprindu-se la micul Mișatka; luminițe de încântare și de duioșie sclipeau o clipă în ei și piereau, iar un zâmbet abia văzut mai stăruia îndelung în colțurile gurii. Își mută privirea în altă parte, și chipul său nu mai exprima decât o resemnată nepăsare.

Ilinișna începu să-l cerceteze într-ascuns pe Koșevoi și abia atunci își dădu seama cât de îngrozitor slăbise în timpul bolii. Sub bluza cenușie de praf se conturau puternic oasele claviculelor, umerii colțuroși și largi, ridicați în sus, iar mărul lui Adam, acoperit cu părul roșcovan, părea atât de ciudat pentru gâtul lui subțire, ca de copil... Cu cât mai încordat se uita Ilinișna la figura zgribulită a „ucigașului”, la chipul său de ceară, cu atât mai vârtos o năpădea un simț tainic și tulbure de îndoială. Și deodată un simțământ de milă nepoftită față de acest om, pe care îl ura, acel simțământ sfâșietor de milă maternă, care biruie și sufletele femeilor celor mai tari, se trezi în inima Ilinișnei. Nemaifiind în stare să-și înfrunte simțământul acesta nou, ea împinse spre Mișka o strachină plină cu lapte și

zise:

— Pentru Dumnezeu, mănâncă mai zdravăn! Nici nu-mi vine să mă uit la tine, de prăpădit ce ești... Halal logodnic!

3

Gura satului începu să vorbească despre Koșevoi și Duniașka. Întâlnind-o pe Duniașka la podișcă, o femeie o întrebă, fără să-și ascundă pornirea de batjocură: „L-ați tocmit argat pe Mihail? Văd că nici nu mai pleacă din curtea voastră...”

La toate rugămințile fiică-sii, Ilinișna repeta mereu: „Nu te mai milogi, că tot nu te dau după el! N-o să aveți binecuvântarea mea!” Și numai atunci când Duniașka îi spuse că va pleca la Koșevoi și începu chiar să-și strângă lucrurile, Ilinișna își schimbă hotărârea.

— Răzgândește-te! strigă ca speriată. Ce mă fac singură, cu copiii? Să pierim?

— Fă cum știi, mamă, dar nu vreau să fiu de râsul lumii, răspunse încetișor Duniașka, continuând să-și arunce afară din cufăr zestrea ei de fată.

Ilinișna rămase mult timp pe gânduri, mișcându-și buzele, apoi, umblând greu, se îndreptă în colțul odăii unde erau icoanele.

— Ei, fata mea, șopti ea, scoțând o icoană din cui, dacă ai hotărât așa, du-te. Dumnezeu să te aibă în pază!...

Duniașka îngenunche sprinten. Ilinișna o binecuvântă: glasul ei tremura:

— Cu icoana asta m-a binecuvântat și pe mine răposata maică-mea... O-of, dacă te-ar putea vedea acum tat-tău... Ții tu minte ce spunea dânsul despre ursitul tău? Mă vede Dumnezeu cât de greu îmi vine...

Apoi se întoarce și ieși în tindă, fără să mai adauge o vorbă.

Cu toate stăruințele lui Mișka, cu toate încercările lui de a-și îndupleca logodnica să nu mai facă cununia religioasă, fata încăpățânată ținea morțiș să se împlinească toate după dorința ei. Scrâșnind din dinți, Mișka fu silit să încuviințeze. Blestemând în gând suculile lumii, se pregătea de cununie cu atâta lehamite, parcă avea să meargă la spânzurătoare. Noaptea, popa Visarion îi cunună fără tămbălău, în biserica pustie. După încheierea slujbei, îi felicită și rosti povățuitor:

— Iată, tinere tovarăș sovietic, cum se întâmplă în viață: anul trecut, dumneata mi-ai ars casa, i-ai dat foc cu mâna proprie, iar astăzi a trebuit să

te cunun... Vorba poporului: să nu scuipi într-o fântână, că va veni nevoia să bei din ea. Totuși, mă bucur sufletește că ai revenit la sentimente mai bune și că ți-ai regăsit calea spre lăcașul lui Hristos.

De astă dată răbdarea lui Mișka se spulberă. Tot timpul cât se aflase în biserică tăcuse, rușinându-se de slăbiciunea lui de fire și simțindu-se scârbit de atâta moliciune; dar acum, aruncându-i popii o privire furioasă, îi zise în șoaptă, ca să nu-l audă Duniașka:

— Păcat că ai fugit din sat, că altfel te ardeam, diavol pletos, cu casa ta cu tot! Ai înțeles, bă?

Clipind mărunț din ochi, uluit de o asemenea mărturisire, popa rămase cu gura căscată, iar Mișka își trase de mânecă tânăra nevastă, rostind aspru: „Hai să mergem!” Și, tropotind cu cizmele lui militărești, se îndreptă spre ieșire.

La această cununie fără veselie nu s-a băut trăscau, nu s-a cântat în gura mare. A doua zi, Prohor Zîkov, care servise de martor, scuipa de necaz și se plângea Axiniei:

— Vai de cununia lor! La biserică, Mihail a trântit popii ceva, de s-a strâmbat moșul ca ars! Și la cină, ai văzut ce a fost? Găini fripte și lapte bătut... nici măcar o picătură de trăscau, al dracului să fie! De-ar fi văzut Grigori Panteleevici de ce nuntă a avut parte surioara lui!... S-ar fi apucat de păr! Nu, fetico, ajunge! Nu mă mai duc la nunțile ăstea noi. Chiar într-o haită de câini, și tot e mai vesel: se bat pentru cățea, își rup pielea, e mare schelălău, dar aici? Nici pileală, nici bătaie, fire-ar afurișiți să fie! Crede-mă, m-am necăjit așa de rău după nuntă lor, că n-am dormit toată noaptea, mă tot scărpinam, de parcă mi-ar fi vârat un pumn de purici sub cămașă...

Din ziua în care Koșevoi se statornicise în gospodăria Melehovilor, totul începu să meargă altfel: în scurtă vreme, el dresă gardul, aduse și așeză la arie fânul din stepă, împlinind cu pricepere stogul început; pregătindu-se de seceriș, ticlui din nou podul și aripile mașinii de secerat, curăți cu îngrijire harmanul, repară vechea vânturătoare și dresă hamurile, deoarece visa pe ascuns să schimbe o pereche de boi pe un cal – și-i spuse de câteva ori Duniașkăi: „Trebuie să ne facem rost de un cal! Țștia, cu coarnele, nu-s buni de înhămat.” Într-o zi, descoperi în cămară o căldărușă cu vopsea albă și ceva ultramarin, și hotărî imediat să vopsească obloanele vechi, acum cenușii. Și iată că gospodăria Melehovilor își recăpătă parcă tinerețea și privi iarăși lumea cu ochii albaștri și vii ai ferestrelor...

Mișka se dovedi a fi vrednic și chibzuit gospodar. Cu toată boala lui, muncea fără istov, iar Duniașka îi ajuta la toate.

Chiar din primele zile ale vieții de femeie măritată, se făcu vădit mai frumoasă și parcă mai lată în umeri și în șolduri. Ceva nou se ivise în expresia ochilor ei, în mers, chiar în felul de a-și potrivi părul. Stângăcia mișcărilor de altădată, vioiciunea ei feciorelnică și zburdălnicia, pieriseră.

Zâmbitoare și potolită, își privea cu ochi îndrăgostiți bărbatul și nu vedea nimic altceva din jur. Tânăra fericire e totdeauna oarbă...

Dar Ilinișna simțea tot mai dureros și mai limpede, cu fieștece zi ce trecea, singurătatea care o încolțea. Devenise de prisos în casa unde își trăise aproape toată viața. Duniașka și bărbatul ei munceau în așa chip, încât se părea că și-au pus în gând să-și facă un cuib al lor pe un loc pustiu. Nu se sfătuiau cu ea și nu-i cereau încuviințarea ori de câte ori se apucau să facă ceva în gospodărie, și nici nu prea găseau o vorbă de duioșie pentru bătrână. Numai atunci când se așezau la masă schimbau cu dânsa ceva mai multe vorbe, de altfel fără a spune nimic deosebit; apoi Ilinișna rămânea iarăși singură, cu gândurile ei mohorâte. Nu o bucură nici fericirea fiicei: o stânjenea prezența în casă a unui om străin – căci ginerele tot străin îi rămânea. Însăși viața ajunsese o povară pentru dânsa. După ce pierduse într-un singur an atâtea ființe dragi, trăia doborâtă de suferință, îmbătrânită și mâhnită. Multă durere avusese de îndurat, poate chiar prea multă. Nu mai găsea puteri să se țină tare și trăia sub apăsarea presimțirii superstițioase că moartea, care se obișnuise să calce atât de des în casa veche a Melehovilor, are să-i mai treacă o dată pragul. Resemnându-se față de măritișul Duniașkăi, Ilinișna nu dorea decât să ajungă să-l mai vadă pe Grigori, să-i lase copiii și să închidă apoi ochii pentru vecie. Prin suferințele sale în viața-i lungă și spinoasă, își meritase în sfârșit acest drept la odihnă.

Zilele de vară se perindau nesfârșit de lungi. Soarele dogorea. Pe Ilinișna însă n-o mai încălzeau razele lui săgetătoare. Ședea ceasuri întregi în cerdac, în bătaia soarelui, fără să se miște și cu totul nepăsătoare față de tot ce se petrecea în jurul ei. Nu mai era gospodina grijulie și vrednică de totdeauna. Nu-i venea să pună mâna pe nimic. Toate nu mai aveau niciun rost și i se păreau zadarnice, de prisos; de altfel, nici nu mai avea puteri să muncească. Adeseori își privea mâinile sluțite de atâția ani de muncă și-și zicea în gând: „Și-au trăit sorocul bietele mele mâini... E vremea de odihnă... Am zăbovit pe pământ destul. Numai de așa ajunge să-l mai văd pe Grișenka...”

Doar o singură dată se simți Ilinișna veselă și vioaie, ca altădată, dar pentru puțin timp. Întors din staniță, Prohor, îi strigă de departe:

— Ești bună de cinste, babă Ilinișna! Ți-am adus o scrisoare de la fecior!

Bătrâna păli. În închipuirea ei, o scrisoare era legată de o nouă nenorocire. Dar când Prohor îi citi scurta scrisorică, compusă pe jumătate din salutări pentru rude și în care se spunea abia la sfârșit că el, Grigori, va căuta să vină la toamnă în concediu, Ilinișna stătu mult timp tăcută, nemaiputând îngâna nici măcar cuvintele de bucurie. Pe chipul ei pământiu, prin cutele adânci ale obrazului, se prelingeau lacrimi mici ca boboșele de mărgelă. Cu capul aplecat, le ștergea cu mâneca bluzei și cu palma aspră, dar ele șiroiau înainte și, picurând pe șorț, îl pătau ca o ploaie deasă și caldă. Lui Prohor nu numai că nu-i plăceau lacrimile de femeie, ci-l mai și scoteau din sărite. De aceea se strâmbă și zise cu ciudă, nemaigăsind de cuvânt să s-o ascundă:

— Vai, cum te-ai muiat, băbucio! Multă apă mai aveți voi în ochi! Trebuie să te bucuri, și când colo tu plângi! Ei, rămâi cu bine, că eu plec. Nu-mi face nicio plăcere să te văd bocindu-te.

Ilinișna se dezmetici și îl opri.

— Pentru asemenea veste, dragă... Cum se poate?... Stai să te cinstesc... bolborosi ea, scoțând din cufăr o sticlă cu rachiu, pe care o păstra acolo de demult.

Prohor luă loc și-și netezi mustățile.

— Ai să bei cu mine, de bucurie? o întrebă el, dar se gândi imediat cu îngrijorare: „Iar m-a tras dracul de limbă! Te pomenești că o să bea partea ei, și n-am făcut nicio treabă!...”

Dar Ilinișna nu voi să cinstească. Împături cu grijă scrisoarea, o puse lângă icoane; se răzgândi după un timp, o luă de acolo, o ținu câteva clipe în mâini și o vârî în sân, apăsând-o cu tărie pe inimă.

Întoarsă de la câmp, Duniașka citi și reciti scrisoarea; apoi zâmbi și oftă:

— Of, de-ar veni mai repede! Că matală, mamă, parcă nu mai semeni cu matală.

Cu o lăcomie geloasă, Ilinișna îi luă scrisoarea, o vârî din nou în sân și, privind-și fiica cu ochii îngustați, sclipitori, zise cu un zâmbet:

— De mine au uitat și câinii așa cum am ajuns, dar, uite, mezinul meu și-a amintit de mamă! Cum scie! Mă cinstește după nume: Ilinișna... Și mai scie: „Mă închin măicuței dragi și copilașilor dragi”. Nici pe tine nu te-a uitat... Ei, de ce râzi? Ești o proastă, Duniașka, curat proastă!

— De ce, mamă, n-am voie să zâmbesc? Unde te duci?

— Mă duc în grădină să prășesc cartofii.

— Mai bine stai acasă, mă duc eu mâine. Te tot plângi că ești bolnavă, și acum – treburi.

— Nu, mă duc... Am o mare bucurie, vreau să stau singură, mărturisii Ilinișna și, cu o mișcare sprintenă, tinerească, își acoperi capul cu broboada.

În drum spre grădină, se abătu pe la Axinia, vorbi de formă despre tot felul de lucruri neînsemnate, apoi scoase scrisoarea.

— Mi-a trimis o scrisoare fecioru, bucurându-și mama că vrea să vie în conced. Ia-o, vecinico, și citește, să mai aud o dată.

Din ziua aceea, Axinia avu adeseori prilej să-i citească scrisoarea. Ilinișna venea seara la ea, scotea plicul galben învelit cu grijă într-o băsmăluță și o ruga, suspinând:

— Ia mai citește-o, Axiniușka, că mă doare inima! L-am visat astănoapte mic, așa cum era când mergea la școală...

Încetul cu încetul, literele scrise cu creionul chimic se șterseră și multe cuvinte nu se mai puteau desluși, dar aceasta nu mai însemna nicio piedică pentru Axinia: citise scrisoarea de atâtea ori, încât o învățase pe dinafară. Și chiar atunci când hârtiuța subțire se găurise și se făcuse petice, Axinia recitea pe de rost scrisoarea, fără nicio lipsă.

Cam după vreo două săptămâni, Ilinișna se simți rău. Duniașka avea treabă cu treieratul și Ilinișna nu voi s-o oprească în casă, dar nici nu putea să gătească singură.

— Azi n-am să mă scol. Descurcă-te singură, așa cum poți, o rugă ea.

— Da' ce te doare, mamă?

Ilinișna netezi cutele de la bluza veche și, fără să-și ridice ochii, răspunse:

— Mă doare peste tot... Mi se pare că mi s-a rupt ceva la mijloc. Răposatul tată-tău, când era tânăr, i se năzărea să se supere pe mine cărându-mi pumni, cu nemiluita... Și avea niște pumni de fier... Zăceam săptămâni întregi, mai mult moartă decât vie. Și uite că acum mă doare tot trupul, parcă m-ar fi bătut ieri...

— Nu vrei să-l trimit pe Mihail după felcer?

— La ce bun? Poate că o să mă scol și așa.

Într-adevăr, a doua zi, Ilinișna se sculă, umblă puțin prin curte, dar spre seară se culcă din nou. Chipul i se umflă puțin, iar sub ochi i se iviră pungi. Nu putea răsufla noaptea; proptindu-se în mâini, își ridică de câteva ori capul de pe pernele groase și răsuflă greu. După aceea, se simți ceva mai bine – putea sta culcată pe spate și chiar se ridica din pat. Petrecu mai multe zile într-o ciudată stare de liniște și însingurare. Voia să fie singură, iar când Axinia venea s-o vadă, răspundea în silă la întrebările ei și răsufla

cu ușurare când dânsa pleca. Era bucuroasă că amândoi copiii își petreceau aproape toată ziua pe afară, în ogradă, și că Duniașka vine atât de rar și n-o mai sâcâie cu tot felul de întrebări. Nu mai avea nevoie de milă și de mângâierea nimănui. Îi sosise clipa în care trebuia neapărat să rămână singură, ca să-și poată aminti atâtea lucruri din viață. Și acum, cu ochii pe jumătate închiși, zăcea așa nemișcată, ceasuri întregi, și numai degetele ei umflate se jucau cu cutele păturii. Iar în aceste ceasuri, toată viața ei îi trecea din nou prin minte.

Era uimitor cât de scurtă și sărăcăcioasă fusese această viață, de câte cumpene, grele și dureroase, avusese parte, pe care nici n-ar fi vrut să și le mai amintească. Fără să știe de ce, amintirile ei și gândurile ei se întorceau mereu la Grigori. Poate, fiindcă îngrijorarea pentru soarta lui n-o părăsise nicio clipă în toți anii de la începutul războiului, iar toate câte o mai legau de viață erau cuprinse numai în el. Sau poate fiindcă durerea după pierderea fiului celui mai mare și a soțului slăbise, se făcuse cu timpul ceva mai puțin stăruitoare. Oricum ar fi, de dânsii, de morți, își amintea mai rar și nu-i vedea decât printr-un fel de ceață fumurie. Își amintea în silă tinerețea, viața ei de căsnicie. Toate acestea erau acum de prisos, rămăseseră atât de departe și nu-i mai aduceau nicio bucurie, nicio ușurare. Iar întorcându-se la trecut, în amintirile sale din urmă, ea rămânea neînduplecată și curată. Dar „mezinul” i se ivea în amintiri cu o limpezime de neînchipuit, aproape să-l pipăie. Era destul să se gândească la el că-și auzea îndată inima bătând tot mai zvâcnit. După aceea, i se tăia răsuflarea, chipul i se înnegrea, și zăcea în nesimțire îndelungă, dar, abia venindu-și în fire, începea să se gândească iarăși și iarăși la el. Doar nu putea să-și uite cel din urmă fiu...

Într-o zi, Ilinișna zăcea în odaie. Soarele de amiază strălucea pe cer. La marginea de miazăzi a bolții de un albastru orbitor, pluteau maiestuos norii albi mânați de vânt. Tăcerea zilei era sfâșiată numai de țârâitul monoton și adormitor al greierilor. Afară lângă zid, chiar sub fereastră, mai creșteau ierburi neare încă de soare, lobodă pe jumătate veștedă, amestecată cu ovăz sălbatic și cu pir: iată unde se adăpostesc greierii. Ilinișna le ascultă țârâitul necurmat, simți mireasma de iarbă încinsă de soare și, pentru o clipă, ochii ei zăriră ca o vedenie stepa arsă de soarele lui august, miriștea aurie de grâu, cerul nesuferit de albastru, arzător, învăluit în pâclă cenușie...

Vedea parcă aieveau boii pascănd răzoarele de pelin, harabaua cu coviltirul întins, auzea țârâitul metalic al greierilor, sorbea mireasma amară

de pelin... Și se văzu în gând – tânără, voinică, frumoasă... Iat-o mergând grăbită spre haraba. Miriștea foșnește, îi înțepă pulpele goale, vântul cald îi usucă la spate cămașa udă de sudoare, vârată în fustă, și-i arde gâtul. Chipul îi e încins, roșu, sângele i se urcă la cap și face să-i țiuie subțire în urechi. Cu o mână își susține sânii grei, tari, plini de lapte și, auzind plânsul deznădăjduit de copil, își iuțește pasul, desfăcând din mers gura cămășii.

Buzele ei uscate de vânt tremură și zâmbesc când scoate din leagănul atârnat de haraba pe micuțul, pe negriciosul Grișatka. Apucând cu dinții șiretul ud de sudoare al cruciuliței de la piept, ea îi dă să sugă, șoptind: „Copilașule, drăguțul mamei! Comoara mea! Te-a lăsat mama flămând...” Tot scâncind îmbufnat, Grișatka suga, apucând destul de vârtos sfârțul cu dințișorii. Iar alături, ascuțind coasa, stă tatăl lui Grișatka – tânăr, cu mustățile negre. Pe sub genele lăsate în jos, ea îi vede zâmbetul și albul ochilor ironici... Simte cum dogoarea n-o lasă să răsufle; sudoarea îi curge șiroaie de pe frunte și-i gădilă obrajii, iar lumina se stinge înaintea ochilor...

Ilinișna se trezi, își trecu mâna peste chipul ud de lacrimi și mai zăcu mult timp, chinuită de un cumplit acces de astmă, căzând din când în când în nesimțire.

Seara, după ce Duniașka și bărbatul său adormiră, ea își strânse cele din urmă puteri și ieși în ogradă. Axinia își căutase până noapte târziu vaca rătăcită și, întorcându-se acasă, o văzu pe Ilinișna, care trecu încet, clătînându-se, spre arie. „Bolnavă în halul ăsta, pentru ce oare s-o fi ducând colo?”, se miră Axinia și, venind la zăplazul de la marginea ariei Melehovilor, privi peste el. Luna plină lucea pe cer. Un vântuleț subțire adia dinspre stepă. Umbra neagră a stogului de paie se așternea pe armanul pleșuv bătut de tăvăluguri de piatră. Ținându-se cu mâinile de gard, Ilinișna privea undeva, în stepă, acolo unde licărea în depărtare un foc aprins de coșai, ca o mică steluță pierdută în noapte. Axinia vedea limpede, în lumina albăstrie a lunii, chipul umflat al Ilinișnei, cu un smoc de păr cărunț ieșit de sub șalul ei negru de bătrână.

Ilinișna privi îndelung în adâncul întunecat al stepei, apoi chemă cu glas scăzut, ca și cum cel căruia îi vorbea ar fi stat lângă dânsa:

— Grișenka! Dragul meu! Tăcu o clipă și adăugă cu altă voce, joasă și surdă: Puiule!...

Axinia tresări cuprinsă de durere și de groază și, sărind la o parte de la gard, plecă acasă.

În noaptea aceea, Ilinișna își dădu seama că nu mai are mult de trăit și că moartea stă de strajă la căpătâiul ei. În zori de zi, scoase din cufăr o cămașă a lui Grigori, o împături și o puse sub pernă; după aceea, își pregăti lucrurile în care urma să fie îmbrăcată după moarte.

Dimineața, Duniașka veni ca de obicei să-și vadă mama. Ilinișna scoase de sub pernă cămașa împăturită cu îngrijire și o întinse Duniașkăi, fără să spună o vorbă.

— Ce-i cu asta? întrebă cu mirare Duniașka.

— E cămașa lui Grișa... S-o dai bărbatului ca s-o poarte, că a sa e veche, arsă de sudoare... zise Ilinișna cu o voce abia auzită.

Duniașka zări pe cufăr fusta neagră a mamei, cămașa și pantofii de postav – tot ce se pune pe o moartă, înainte de a fi dusă la locul de odihnă veșnică. Le zări și păli.

— Da' ce, mămuco, ți-ai pregătit straietele morții? Pentru Dumnezeu, pune-le la loc! Doamne, dar nu-i vremea să te gândești la moarte.

— Ba e vremea... șopti Ilinișna. E rândul meu... Să ai grijă de copilași, păzește-i până când se va întoarce Grișa... Iar eu n-o să mai ajung să-l văd... Of, n-am s-ajung!...

Ilinișna se întoarce la perete și-și acoperi fața cu broboada. Pentru ca Duniașka să nu-i vadă lacrimile.

După trei zile, muri. Prietenele ei o spălară, o îmbrăcară în hainele morții, o puseră pe masă în odaie. Seara, Axinia veni să-și ia rămas bun de la răposata. Îi era greu să recunoască în chipul frumos și grav al micii bătrâne moarte pe Ilinișna cea mândră și curajoasă, așa cum o cunoștea. Atingând cu buzele fruntea galbenă și rece a morții, Axinia observă cunoscuta șuviță de păr cărunt ieșită cu încăpățănare de sub mica basma albă, și lobul urechii, micuțe și rotunjoare, ca a unei femei tinere.

Cu încuviințarea Duniașkăi, Axinia duse copiii la ea acasă. Le dădu de mâncare, iar după aceea îi culcă cu ea în pat, tăcuți și speriați de o nouă moarte. O încerca un simțământ ciudat îmbrățișând copiii omului drag, care stăteau culcați în dreapta și în stânga ei. Începu să le povestească încetisor basmele auzite de ea în copilărie, ca să-i îndepărteze măcar așa cu gândul de la bunica moartă. Încet, cu o voce cântătoare, ea isprăvea povestea bietului orfan Vanușka:

*Gâște-lebede,
Cu voi mă luați,
Pe albele aripi.*

*Cu mine zburăți,
în patria mea,
Mult dragă mi-e ea...*

Nici n-avu timp să rostească cele din urmă cuvinte și auzi răsuflarea liniștită, egală, a copiilor. Mișatka era culcat la marginea patului, lipindu-și obrazul de umărul Axiniei. Cu o mișcare plină de grijă, Axinia îi mută ușor capul prăvălit pe spate, și deodată simți o durere atât de cruntă și de sfâșietoare, încât un nod îi sugrumă gâtulejul. Izbucni în lacrimi, tremurând, zguduită de plâns, dar nici măcar nu putea să și le șteargă: copiii lui Grigori dormeau pe brațele ei, și ea nu voia să-i trezească.

4

După moartea Ilinișnei, Koșevoi, rămas singur stăpân cu puteri depline, ar fi trebuit să se apuce cu o și mai mare râvnă să-și refacă gospodăria și să o lărgească; dar faptele ieșeau cu totul altfel. Mișka muncea cu o poftă din ce în ce mai mică, pleca tot mai des din casă, iar seara ședea până noaptea târziu în cerdac, fuma și se gândea la ceva ascuns. Nici n-ar fi fost cu putință să nu vadă și Duniașka această schimbare din el. Deseori privea cum bărbatul, care muncise până atunci cu o desăvârșită uitare de sine, arunca jos fără nicio pricină toporul sau rindeaua și se așeza să se odihnească. Pe câmp, același lucru: la semănatul secarei de toamnă, Mișka abia trecea de două ori cu mașina, oprea boii, își răsucea o țigară și ședea îndelung pe arătură, fumând și încrețindu-și fruntea.

De la tatăl ei, Duniașka moștenise mult simț practic și acum se gândea cu îngrijorare: „Cam prea repede s-a pus pe tânjeală... O fi bolnav sau, poate, îl apucă trândăvia? Vai de capul meu, cu o așa comoară de bărbat! Parcă stă la oameni străini, jumătate de zi fumează, jumătate de zi se scarpină, iar ca să muncească nu mai are când... Nu, trebuie să stau de vorbă o dată cu dânsul, așa mai pe departe, ca să nu-l supăr, căci dacă va fi mereu tot atât de lăsător, n-o să scoatem sărăcia din casă nici cu carul...”

Într-o zi, Duniașka îl întrebă deci cu toată luarea-aminte, să nu-l ațâțe:

— Dar ce ai, Mișka, de nu mai ești ca înainte? Iar te biruie boala?

— Ce mai boală! M-am scârbit și fără boală, răspunse morocănos Mișka, dând drumul la boi și pornind după semănătoare.

Acestea fiind spuse, Duniașka socoti că orice fel de întrebare ar fi nelalocul ei; la urma urmei, nu e treabă de femeie să-și dăscălească

bărbatul. Astfel discuția lor luă sfârșit.

Dar Duniașka greșise în prepusurile sale. Singura pricină care nu-l mai lăsa pe Mișka să muncească cu aceeași însuflețire era încredințarea, din ce în ce mai puternică, că se așezase prea devreme în satul lui de baștină. „Cam prea repede m-am apucat de gospodărie... m-am pripit...” se gândea cu necaz Mișka, citind în ziarul regional comunicatele de pe front sau ascultând seara povestirile cazacilor demobilizați din Armata Roșie. Mai cu seamă însă îl îngrijora starea de spirit a consătenilor săi: unii din ei spuneau pe față că la iarnă se va isprăvi cu Puterea Sovietelor, că Vranghel ar fi ieșit din Taurida și că, împreună cu Mahno, se apropie de Rostov, că aliații ar fi debarcat la Novorosiisk un corp uriaș de trupe... Satul era plin de felurite zvonuri, care de care mai năstrușnice. Cazacii întorși din lagărele de concentrare și din minele de cărbuni, după ce avuseseră timp în vară să-și recapete puterile mulțumită hranei de acasă, acum se țineau retrași, noaptea beau trăscau, discutau între ei cine știe ce plănuiri, iar întâlnindu-l pe Mișka îl întrebau, cu o nepăsare prefăcută: „Tu citești gazetele, Koșevoi? Ian spune, cât de repede o să-l dea gata pe Vranghel? O fi adevărat sau nu că aliații se bagă din nou la noi?”

Într-o duminică, seara, veni la el Prohor Zîkov. Mișka se întorsese de la câmp și se spăla lângă treptele casei. Duniașka îi turna apă din cană pe mâini și privea zâmbind gâtul slab și ars de soare al bărbatului. Prohor le ură bună seara, se așeză pe treapta de jos și întrebă:

— Despre Grigori Panteleevici nu se aude nimic?

— Nu, răspunse Duniașka. Nu ne scrie.

— Dar ce, ți-e dor de el? întrebă Mișka, ștergându-și fața și mâinile, și privi fără zâmbet în ochii lui Prohor.

Prohor oftă și-și potrivi mâneca goală a bluzei.

— Sigur că da. Toată milităria am făcut-o împreună.

— Și aveți de gând s-o faceți până la capăt?

— Adică ce?

— Ei, milităria voastră.

— Eu și cu dânsul ne-am împlinit sorocul.

— Dar eu credeam că tu nu mai poți de nerăbdare să-l vezi, ca să faci din nou oastea cu el, continuă Mișka pe același ton și tot fără să zâmbească. Să luptați din nou împotriva Puterii sovietice...

— Vorbești aiurea, Mihail, răspunse supărat Prohor.

— De ce aiurea? Aud și eu tot felul de vorbulețe prin nat.

— Poți să spui tu că am vorbit eu una ca asta? Unde ai auzit?

— Nu tu, ci alții ca tine și ca Grigori, care tot așteaptă să le vie „ai lor”.

— Pe „ăia” nu-i aștept, pentru mine toți sunt la fel.

— Tocmai asta e rău că pentru tine toți sunt la fel. Hai în casă și nu te supăra, am vorbit în glumă.

Prohor urcă în silă treptele și, trecând pragul tindei, zise:

— Glumele tale, frate, nu sunt din cele mai vesele... Trebuie să se uite ceea ce a fost. Eu mi-am răscumpărat trecutul.

— Nu tot ce-a fost se uită, rosti rece Mișka, așezându-se la masă. Ia loc, ai să mănânci cu noi.

— Mulțumesc. De bună seamă că nu toate se uită. Uite, mi-am pierdut o mână și aș fi bucuros să uit, dar nu se uită, îmi amintesc în fiecare clipă.

Aducând la masă, Duniașka întrebă, fără să-și privească bărbatul:

— După tine, cine a fost la albi n-o să aibă iertare cât va trăi?

— Da' tu ce ai crezut?

— Eu credeam că cine pomenește despre ce a fost e vrednic de osândă.

— Ei, poate că așa o fi scriind în evanghelie, răspunse cu asprime Mișka. Dar, după mine, omul trebuie totdeauna să dea socoteală pentru isprăvile lui.

— Puterea sovietică nu spune nimic despre așa ceva, rosti încetișor Duniașka.

Nu era înclinată să se certe cu bărbatul în fața altcuiva, dar, în adâncul sufletului, era supărată pe Mihail pentru gluma lui cu Prohor, pe care o socotea nepotrivită, cum și pentru dușmănia față de fratele ei, arătată în chip atât de deschis.

— Ție nu-ți spune nimic Puterea sovietică și n-are despre ce să vorbească cu tine, dar pentru slujba la albi trebuie să se răspundă în fața legii sovietice.

— Va să zică, trebuie să răspund și eu? se interesă Prohor.

— Cu tine e altă socoteală: ți-ai făcut isprava și te-ai întors la locul tău. De la ordonanțe nu se cere socoteală, dar Grigori va trebui s-o dea, îndată ce va veni acasă. O să-i cerem seamă pentru răzvrătire.

— Nu cumva tu ai să i-o ceri? întrebă Duniașka și puse pe masă strachina cu lapte. Ochii ei scânteiară.

— Și eu am să i-o cer, răspunse cu liniște Mișka.

— Nu e treaba ta... O să se găsească destui și fără tine. El și-a câștigat iertarea, slujind în Armata Roșie...

Glasul Duniașkăi tremura. Se așeză lângă masă, trecându-și mânioasă degetele peste cutele șorțului. Ca și cum încă n-ar fi observat tulburarea

nevastei, Mișka continuă cu același calm:

— Sunt și eu curios să-l întreb... Iar în ce privește iertarea, nu-i nicio grabă... Să vedem mai întâi cum a câștigat-o. Sângele nostru l-a vărsat destul. Mai trebuie să-l cântărim, să vedem al cui sânge atârnă mai greu.

Era prima lor neînțelegere de când s-au luat. O tăcere apăsătoare se așternu în bucătărie. Mișka tăcea și bea lapte, ștergându-și din când în când buzele cu ștergarul. Prohor fuma și se uita la Duniașka. După aceea, vorbi una și alta de-ale gospodăriei. Mai zăbovi o jumătate de ceas. Înainte de plecare, întrebă:

— A venit Kiril Gromov. Ai auzit?

— Nu. De unde s-a ivit?

— De la roșii. A fost tot în Întâia de cavalerie.

— Āla care a slujit la Mamontov?

— Āla.

— Viteaz ostaș, zâmbi Mișka.

— Da' de unde! Cel mai prima tâlhar. Jefuia cu patru mâini.

— Se povestea despre el că omora fără nicio milă pe prizonieri. Ucidea și pentru bocanci, ca să pună mâna pe ei.

— Se cam spunea așa ceva, încuviință Prohor.

— Și p-asta tot trebuie să-l ierte? întrebă insinuant Mișka. Cică Dumnezeu își ierta dușmanii, și ne-a poruncit la fel... sau cum?

— Ce să zic? Dar ce poți să-i faci!

— Aș avea ce să-i fac... răspunse Mișka și-și miji ochii. I-aș face ceva, de i-ar sări sufletul afară! Dar lasă, că tot de asta o să aibă parte. La Vioșki șade Comisia extraordinară a ținutului Donului, o să aibă grijă de el.

Prohor zâmbi, rostind:

— Adevărat zice vorba că pe ghebos numai mormântul îl îndreaptă. Chiar din Armata Roșie a sosit cu lucruri de jaf. Nevastă-sa s-a lăudat muierii mele că i-a adus un palton de damă și nu știu câte rochii și alte felurite boarfe. A fost în brigada lui Maslak, și de-acolo a luat-o la picior. Trebuie să fie dezertor, a adus și ceva arme cu el.

— Ce fel de arme? se interesă Mișka.

— Se-nțelege: o carabină scurtată, un revolver, poate și altceva.

— Tu nu știi, a fost la soviet, la viză?

Prohor izbucni în râs și dădu din mână:

— Nici cu arcanul n-ai să-l duci acolo! Mie mi se pare că a dat bir cu fugiții. Azi, mâine, o șterge și de-acasă. Uite, Kiril, după toate semnele, mai are de gând să se bată, și tu ai vorbit cu păcat împotriva mea. Nu, frățioare,

mi-am împlinit porția, sunt sătul până peste cap.

Prohor plecă. Peste puțin timp ieși afară și Mișka. Duniașka dădea copiilor de mâncare și se pregătea de culcare când intră Mișka. Ținea în mână ceva învelit în pânză de sac.

— Pe unde dracu' mi-ai umblat? îl întrebă fără prea multă duioșie Duniașka.

— Îmi scoteam zestrea, zâmbi blajin Mișka.

Despachetă o armă învelită cu îngrijire, o cartușieră doldora de cartușe, un revolver și două grenade; puse totul pe laviță și turnă încet niște gaz într-o farfurioară.

— De unde le ai? întrebă Duniașka, arătând printr-o mișcare din sprâncene spre arme.

— Sunt ale mele, de pe front.

— Dar unde le-ai ascuns?

— Ce-ți pasă unde? Dar le-am păstrat!

— Va să zică, de ăștia-mi ești? Nu mi-ai spus nimic: Te ascunzi și de mine, de nevastă-ta?

Ca s-o îmbuneze, Mișka zâmbi cu o nepăsare prefăcută:

— Dar la ce bun era s-o știi, Duniașka? Asta nu-i treabă de femeie. Las-o să stea în casă averea asta, fetiço, că nu-i de prisos.

— Și de ce le-ai adus în casă? Ții acum toate legile, știi toate... Dar dacă au să-ți ceară să răspunzi după lege?

Mișka se încruntă și răspunse:

— Ești o proastă! Când Kiriuşka Gromov aduce arme, asta dăunează Puterii sovietice, dar dacă le aduc eu, Puterea sovietică n-o să aibă decât folos. Pricepi? Față de cine să răspund? Trăncănești fără rost, Dumnezeu să te-nțeleagă; du-te de te culcă!

Ajunsesse la o judecată, după părerea sa, singura cuminte: dacă năpârcile albe rămase nestrivite se înființează cu arme, atunci și el trebuie să fie cu ochii în patru. Își curăți cu îngrijire arma și revolverul, iar dimineață, când se lumina de ziuă, plecă pe jos la Vioșenskaia.

Punându-i merinde în sac, Duniașka izbucni cu ciudă și cu amărăciune:

— Te joci mereu de-a v-ați ascunselea cu mine! Spune măcar pentru câtă vreme pleci, și pentru ce? Blestemată viață! S-a gătit de drum și nu e chip să scoți măcar o vorbă dintr-însul!... Mă rog, bărbat îmi ești sau numai așa, un terchea-berchea?

— Mă duc la comisie, la Vioșki; altceva ce să-ți mai spun? Când m-oi întoarce, ai să afli totul.

Susținându-și traista cu mâna, Mișka coborî malul până la Don, se așază în barcă și vâsli sprinten spre malul celălalt.

La Vioșenskaia, în urma examenului medical, doctorul de la comisie îi spuse neted lui Mișka:

— Tovarășe dragă, nu ești apt pentru serviciul în Armata Roșie. Prea de tot te-a stors malaria. Trebuie să te tratezi că altfel ai s-o termini rău. Armata Roșie n-are nevoie de oameni ca dumneata.

— Dar de ce fel de oameni are nevoie? Am slujit doi ani, și acum nu mai are nevoie de mine?

— Înainte de toate, are nevoie de oameni sănătoși. Când te vei restabili, va avea nevoie și de dumneata. Poftim rețeta, vei lua chinină de la farmacie.

— Așa-a? Am înțeleș.

Koșevoi își puna bluza, ca un ham pe un cal năvăvaș; tot așa nu nimerea cu capul în guler. Se încheie la pantaloni chiar în stradă și o luă drept la comitetul de district al partidului.

... Mișka se întoarșe la Tatarski, președinte al comitetului revoluționar sătesc. După un schimb de cuvinte cu nevasta îi zise:

— Ei, acum vom vedea!

— Despre ce vorbești? întrebă mirată Duniașka.

— Despre același lucru.

— Adică?

— M-au numit președinte. Pricepi?

Duniașka frământă din mâini a necaz. Voia să zică ceva, dar Mișka nici nu mai stătu s-o asculte, își potrivii în fața oglinzii cureaua pe bluza ieșită la soare și se duse la soviet.

Din iarnă, moș Miheev era președinte al comitetului revoluționar. Chior și surd, își îndeplinea cu greu îndatoririle, și se simți nespūs de fericit aflând de la Koșevoi că-i venise schimbul.

— Iată, puiule! Iată hârtiuțele, iată și ștampila, ține, ia-le, pentru Dumnezeu, se grăbi el cu o bucurie neprefăcută, închinându-se și frecându-și mâinile. Merg pe optzeci, n-am umblat în foncții de când sunt, dar a trebuit, la adânci bătrânețe... E tocmai treaba voastră de oameni tineri, iar eu, de unde și până unde? Nu prea vād, nu prea aud... E timpul să mă rog lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor, și m-au pus președinte...

Mișka cercetă în fugă dispozițiile și ordinele trimise de comitetul revoluționar al staniței și întrebă:

— Unde-i secretarul?

— Auz?

— Ce dracu' n-auzi? Unde-i secretarul?

— Sicritaru? E la semănat. El, trăsni-l-ar Dumnezeu, dă o dată pe săptămână pe-aci. Se întâmplă că vine vreo hârtie de la staniță, trebuie s-o citim, și el – caută-l unde nu-i. Iar hârtia stă și așteaptă mult și bine, tot necitită. Că eu prost o descurc cu slova, nu-s bun de nimic! Cu mare greu abia de mă iscălesc, iar de citit, nu pot nici de frică; atâta știu, să pui ștampila...

Cu sprâncenele încruntate, Koșevoi cerceta odaia murdară a comitetului revoluționar, împodobită cu un singur afiș vechi și pătat de muște.

Bătrânul era atât de bucuros de vestea destituirii sale neașteptate, încât își îngădui să glumească; înmânându-i ștampila învelită într-o cârpă, adăugi:

— Uite, asta-i toată averea satului: bani numeral nu-s, iar toiag de ataman nu se cuvine s-avem sub Puterea sovietică. Dacă vrei, pot să-ți dau cârja mea bătrânească.

Zâmbi cu gura foanfă, fără dinți, și-i întinse lui Mișka cârja de frasin lustruită de vechime.

Dar Koșevoi nu era de loc pornit pe glume. Mai aruncă o privire camerei comitetului revoluționar, atât de jalnică și de prăpădită, se încruntă și zise cu un oftat:

— Bine, moșule, vom socoti că am luat toate în primire de la tine. Iar acum, cară-te! Și-i arată lămurit din ochi ușa.

După plecarea lui Miheev se așază la masă, cu coatele larg desfăcute, și rămase mult timp așa, singur, cu dinții încleștați de ciudă. Doamne, ce putregai de om a mai fost el în tot timpul cât se cufunda cu nasul în pământ, fără să-și ridice capul și să asculte așa cum trebuie cele ce se petreceau în jurul lui!... Mânios pe el însuși și pe toată lumea, Mișka se sculă de la masă, își potrivi bluza și scrâșni printre dinți, privind undeva înaintea lui:

— Las' c-o să vă arăt eu, dragii mei, ce înseamnă Puterea sovietică!

Închise bine ușa în urma lui, trecu un lăntug prin belciuge și o luă înapoi prin piață. Lângă biserică, se întâlni cu flăcăul Obnizov, dădu în treacăt din cap și deodată, încântat de un gând fericit, se întoarse și strigă:

— Hei, Andriușka! Ian stai, vino-ncoa!

Băiatul sfios și bălan se apropie tăcut de el. Mișka îi întinse mâna, ca și cum ar avea a face cu un om în toată firea, apoi îl întrebă:

— Unde te duci? Dincolo?... Aha, ai ieșit la plimbare! Ai treabă?... Uite ce vreau să te-ntreb: mi se pare că ai învățat la cursul complimentar? Ai învățat? Bine! Da' la cancelarie te pricepi?

— La care?

— Ei, la cea obișnuită. Fel de fel de intrări-ieșiri, știi?

— Despre ce vorbești, tovarășe Koșevoi?

— Despre hârtii, cum le e rostul lor. Știi? Sunt d-alea care pleacă, și altele... Koșevoi mișcă degetele într-un gest nelămurit și, fără să aștepte răspunsul, adause cu hotărâre: Dacă nu știi, ai timp să înveți. Sunt acum președinte al comitetului revoluționar sătesc, iar pe tine, băiat știutor de carte, te numesc secretar. Du-te la cancelaria comitetului revoluționar și păzește actele – sunt toate acolo, pe masă – și eu mă-ntorc îndată. Ai înțeles?

— Tovarășe Koșevoi!

Mișka flutură din mână și zise nerăbdător:

— Stăm noi de vorbă, mai pe îndelete. Deocamdată, acum du-te și ia-ți serviciul în primire.

Și își văzu apoi de drum, măsurând ulița cu pași cumpăniți.

Acasă își îmbracă nădragii noi, vârî revolverul în buzunar și, potrivit-și cu îngrijire șapca în fața oglinzii, spuse nevastei:

— Mă duc într-un loc, am treabă. Dacă întrebă cineva unde e președintele, spune că se-ntoarce curând.

Situația de președinte impunea anumite obligații... Mișka pășea grav și măsurat; mersul lui era atât de neobișnuit, încât unii din consăteni se opreau și zâmbeau privind în urma lui. Întâlnindu-l pe ulicioară, Prohor Zikov făcu un pas înapoi spre gard și întrebă cu respect glumeț:

— Ce-i cu tine. Mihail? Azi e zi de lucru, iar tu te-ai împopoțonat în tot ce ai mai bun și pășești ca la paradă... Te pomenești că te duci din nou la pețit?

— Cam așa ceva, răspunse scurt Mișka, strângând buzele pungă.

Ajuns la poarta lui Gromov, fără să se oprească, vârî mâna în buzunar după punga de tutun și privi cu ochii ageri ograda întinsă, acareturile și ferestrele casei.

Mama lui Kiril Gromov ieșise tocmai din tindă. Îndoită de mijloc, ducea un lighean cu bucățele de bostan. Mișka o salută respectuos și păși pe trepte:

— E acasă Kiril, tușă?

— E acasă. Intră, zise bătrâna, făcându-i loc.

Mișka intră în tinda întunecoasă și găsi pe dibuite clanța ușii.

Chiar Kiril în persoană îi deschise ușa odăii și se dădu un pas îndărăt. Proaspăt ras, zâmbitor și ușor băut, îl învăluie pe Mișka într-o privire iscoditoare, apoi zise pe un ton dezghețat:

— Aha, încă un ostaș! Treci, Koșevoi, ia loc! Poftim la masă. Că noi stăm și tragem așa, câte o dușcă...

— Poftă bună, petrecere frumoasă...

Mișka dădu mâna cu stăpânul casei, privind la oaspeții din jurul mesei.

Venirea lui era dintre cele mai nepoftite. Un cazac necunoscut, lat în spate, care ședea sub icoane într-o rână, îi aruncă lui Kiril o scurtă privire întrebătoare și-și împinse paharul la o parte. Ahvatkin Semion, rudă îndepărtată a Korșunovilor, care stătea în partea cealaltă a mesei, se încruntă și-și mută privirile.

Gazda îl pofti pe Mișka la masă.

— Mulțumim pentru poftire.

— Ba nu, ia loc! Nu zice nu, ia un pahar cu noi.

Mișka se așeză lângă masă. Primind paharul cu rachiou din mâinile gazdei, clătină din cap:

— Bine-ai venit, Kiril Ivanovici!

— Mulțumim! Dar tu de când ai venit din armată?

— Mai demult. M-am și așezat gospodărește.

— Te-ai și așezat, adică te-ai și însurat cum s-ar zice? Dar de ce ne tragi chiulu? Până la fund!

— N-am nicio poftă. Avem de vorbit împreună despre treburi.

— Ba nicidecum, asta, nu! Astăzi nu stau de vorbă despre treburi. Acum petrec cu prietenii. Dacă ai ceva cu mine, vino mâine.

Mișka se sculă și, zâbind liniștit, zise:

— Nu e cine știe ce, dar nu se amână. Vrei să ieșim o clipă afară?

Netezindu-și mustățile negre și răsucite cu îngrijire, Kiril dintru-ntâi nu-i răspunse, apoi se sculă în picioare.

— Nu s-ar putea să spui pe loc ce-ai de spus? Pentru ce să stricăm petrecerea?

— Hai să ieșim, ceru Mișka stăpânit, dar stăruitor.

— Ce să vă mai tocmiți? Du-te cu dânsul, îl îmbie cazacul necunoscut, cel cu umerii largi.

Kiril merse în silă la bucătărie. Șopti nevestei, care trebăluia lângă cuptor:

— Ieși afară, Katerino! Se așeză pe laviță și întrebă rece: Ce fel de treabă

ai?

— De câte zile ești acasă?

— Dar ce e?

— Te-ntreb, de câte zile stai acasă?

— A patra zi, mi se pare.

— Te-ai prezentat la comitetul revoluționar?

— Deocamdată, nu.

— Dar la Vioșki ai de gând să te duci, la comisariatul militar?

— Unde vrei să ajungi? Ai de vorbit despre treburi, vorbește despre treburi.

— Tocmai despre treburi îți vorbesc.

— Atunci, du-te la naiba! Ce fel de mare mahăr îmi ești ca să-ți dau seamă?

— Sunt președintele comitetului revoluționar. Arată dovada de la unitate.

— Va să zică, asta era! făcu Kiril și privi drept în ochii lui Mihail. Privirea lui era tăioasă și trează. Iată unde vrei să ajungi!

— Tocmai. Adă-mi dovada!

— Viu astăzi la soviet și-o aduc.

— Nu, acum.

— Am pus-o undeva.

— S-o cauți!

— Nu, n-am s-o caut acum. Du-te acasă, Mihail, vezi să nu intri în belea.

— Ce mai belea... Mișka își vârî mâna în buzunarul drept: Îmbracă-te!

— Lasă-mă, Mihail! Mai cuminte ar fi să nu te legi de mine...

— Să mergem, îți spun!

— Unde?

— La comitetul revoluționar.

— Nu prea am poftă.

Kiril pălise, dar vorbea cu un zâmbet batjocoritor.

Aplecându-se ușor în stânga, Mișka scoase revolverul și ridică cocoșul.

— Mergi sau nu? întrebă el surd.

Fără să răspundă, Kiril făcu un pas spre ușa odăii, dar Mișka îi tăie drumul și-i arătă din ochi ușa din tindă.

— Flăcăi! strigă Kiril, cu o prefăcută nepăsare. Mi se pare că m-a arestat! Isprăviți votca fără mine!

Ușa odăii se deschise larg. Ahvatkin încercă să treacă pragul, dar văzând revolverul îndreptat spre el, se retrase grăbit în odaie.

— Dă drumul la pas! porunci Mișka lui Kiril.

Kiril o luă agale spre ieșire, apucă cu o mișcare leneșă clanța ușii și deodată străbătu printr-o săritură tinda, trânti cu o furie ușa de afară și sări jos de-a dreptul de pe cerdac. Pe când fugea aplecat de șale prin ogradă spre grădină, Mișka trase de două ori în el, fără să-l nimerească. Atunci, punând țeava revolverului pe cotul brațului stâng îndoit și desfăcându-și larg picioarele, Mișka ochi cu îngrijire. După al treilea foc. Kiril se poticni parcă, dar se stăpâni, sări sprinten gardul. Mișka coborî treptele în fugă. În spatele său trosni scurt și tăios un foc de armă. Glonțul ciupi lutul din zidul vărui al magaziei din fața lui și, cu un zgomot sec, risipi pe jos stropi de piatră cenușie.

Kiril alerga ușor și sprinten. Umbra lui aplecată se strecura în fugă printre bolțile verzi de meri. Mișka sări zăplazul, căzu, mai trase culcat două focuri asupra fugarului, apoi se întoarse cu fața spre casă. Ușa era larg căscată. Mama lui Kiril stătea în cerdac, cu mâna pusă streășină la ochi, și privea în grădină. „Trebuia să-l împușc pe loc, fără multă vorbă”, se gândi năucit Mișka. Mai rămase câteva minute întins sub zăplaz, uitându-se la casă și curățind cu mișcări măsurate nefirești, noroiul de pe genunchi; după aceea, se sculă, trecu greoi peste zăplaz și, lăsând țeava revolverului în jos, porni spre casă.

5

O dată cu Kiril Gromov mai dispăru Ahvatkin și cazacul necunoscut pe care Koșevoi îl văzuse atunci când a intrat în casa lui Gromov. Noaptea, alți doi cazaci s-au făcut nevăzuți din sat. Un mic detașament al Comisiei extraordinare veni din Vioșenskaia la Tatarski, unde arestă mai mulți cazaci, iar patru inși sosiți fără acte de la unități fură înaintați la Vioșenskaia, la compania disciplinară.

Koșevoi își petrecea zile întregi la comitetul revoluționar, venea pe înserate acasă, punea lângă pat arma încărcată, băga revolverul sub pernă și se culca fără să se dezbrace. A treia zi după întâmplarea cu Kiril, spuse Duniașkăi:

— Vom dormi în tindă.

— Pentru ce? se minună Duniașka.

— Ne-am putea pomeni cu un glonț. Patul e lângă fereastră.

Fără să mai spună ceva, Duniașka mută patul în tindă, dar seara întrebă:

— Dar bine, spune, cât timp o să trăim așa, iepurește? Are să vie iarna, și

noi vom sta tot așa, pitiți în tindă?

— Până la iarnă avem timp berechet, însă deocamdată va trebui să stăm așa.

— Da' până când o să țină „deocamdată” ăsta al tău?

— Până când o să-l stârpesc pe Kiriuşka Gromov.

— Aș, ți-ai găsit! Mai așteaptă tu până ce-o să vie singur sub gloanțe.

— Are să vie într-o zi, răspunse cu tărie Mişka.

Dar socotelile lui nu se adeveriră; ascuns undeva peste Don, Kiril Gromov, aflând despre apropierea lui Mahno, trecu împreună cu prietenii săi în dreapta Donului și se îndreptă spre stanița Krasnokutskaia, unde, după cum se zvonea, se iviseră detașamentele înaintate ale bandei mahnoviste. Noaptea, se abătu și pe la Tatarski, se întâlni întâmplător pe uliță cu Prohor Zîkov, și-i porunci să-i ducă lui Koşevoi multe salutări, împreună cu fâgăduiala de a veni la el în ospetie. A doua zi, dimineața, Prohor povesti lui Mişka despre această întâlnire cu Gromov.

— Ei, lasă-l să poftască. A fugit o dată, a doua oară nu mai scapă, mormăi Mişka, după ce ascultă povestirea. Tot e bine că m-a învățat minte cum să mă port cu dânșii. Îi și mulțumesc pentru asta.

Într-adevăr, Mahno își făcuse apariția pe teritoriul districtului Donului de sus. Lângă satul Konkov, bătu într-o scurtă luptă un batalion de infanterie trimis în întâmpinarea lui de la Vioşenskaia, dar nu porni asupra centrului districtului, ci în direcția gării Millerovo, traversă linia ferată ceva mai la nord de gară și plecă îndreptându-se spre Starobelsk. Cei mai activi cazaci din gărzile albe se uniră cu el, majoritatea însă stăteau în așteptare acasă.

Koşevoi ducea aceeași viață încordată, cercetând cu luare-aminte tot ce se petrecea în sat. Iar viața din Tatarski nu era dintre cele mai plăcute. Cazacii se întreceau în înjurături la adresa Puterii sovietice, pentru toate lipsurile și neajunsurile câte le îndurau. În micuța dugheană a cooperativei proaspăt întocmită nu se găsea mai nimic. Săpunul, zahărul, sarea, gazul, chibriturile, mahorca, unsoarea pentru roți – pe scurt, toate articolele de primă necesitate lipseau din comerț, iar în rafturile goale ale dughenei nu se zăreau decât țigări scumpe „Asmolov” și ceva articole de fierărie, care zăceau acolo cu lunile fără cumpărători.

Noaptea, oamenii ardeau în opaițe unt topit și seu în loc de gaz. Mahorca era înlocuită cu tutunul de casă, *samosad*. În lipsa chibriturilor, se bucurau de o mare răspândire amnarele de oțel cu iască făcute în grabă de fierari. Iasca se fierbea cu cenușă de floarea-soarelui ca să se aprindă

mai ușor; cu toate acestea, folosirea acestor ustensile, pentru cei neobișnuiți, nu era tocmai ușoară. De mai multe ori, întorcându-se seara de la comitetul revoluționar, Mișka putea vedea cum fumătorii, strânși în cerc undeva pe ulicioară, scăpărau de zor scânteii, înjurau cu jumătate de glas și ziceau: „Putere sovietică, adă un foc!” În cele din urmă, o scânteie nimerea într-o bucată de iască, o aprindea, iar adunarea sufla din rășputeri în ea, își aprindea țigările și, așezându-se pe vine, își împărtășea noutățile. Nu se mai găsea nici hârtie de fumat. Toate registrele bisericești fuseseră scoase din cămăruța de lângă biserică, iar când toată hârtia lor a fost fumată, oamenii stricară pentru țigări tot ce mai găseau prin casele lor. Vechile cărți de școală și chiar cărțile sfinte ale bătrânilor.

Prohor Zîkov, care se abătea destul de des pe la vechea gospodărie a Melehovilor, își făcea rost de hârtie de la Mihail și-i zicea mârșit:

— Cufărul muierii mele avea capacul căptușit cu gazete vechi; ei, le-am rupt și le-am fumat. Era Noul Testament, știi, o carte sfântă – am fumat-o. Am fumat și Vechiul Testament. Cam puține testamente au scris sfinții părinți... Mai avea baba mea un pomelnic, cu toate neamurile scrise pe hârtie, vii și morți – am fumat-o și p-aia. Ce, vrei să fumez acum foi de varză sau să usuc brusturii? Nu, Mihail, vrei, nu vrei, dă-mi o gazetuță. Nu pot fără fumat. Pe frontul german, de multe ori îmi schimbam rația de pâine pe un pachetel de tutun.

În toamna aceea, viața din Tatarski nu era dintre cele vesele... Țipau ascuțit roțile neunse de la căruțe și de la harabale; se uscau și plesneau, rămase fără dohot, hamurile și cizmele; dar cea mai slută dintre toate era lipsa de sare. Pentru două ocale de sare, tătărenii dădeau la Vioșenskaia un berbec gras și, întorși acasă, suduiau de mama focului și Puterea sovietică, și neorânduiala. Câte neazuri n-a mai pricinuit lui Koșevoi această afurisită de sare!... Într-o zi, moșnegii veniră la soviet, dădură frumos binețe președintelui, își scoaseră șepcile și se așezară pe bănci.

— Nu e sare, domnule președinte, rosti unul dintre ei.

— Acum nu mai sunt domni, îl îndreptă Mișka.

— Iartă-ne, te rog, asta vine din obișnuință... Se poate trăi fără domni, dar fără sare, ba.

— Și ce anume doriți?

— Tu, președinte, fă ce poți să ne aducă sare. Cu boii, de la Manîci, nu-i chip s-o cari.

— Am raportat despre asta la district. Se știe acum. Trebuie să trimită curând.

— Numai miere zicând, gura nu se îndulcește, rosti un moșneag, privind în jos.

Mișka se aprinse și se sculă de la masă. Roșu de furie, își întoarse buzunarele pe dos.

— Eu n-am sare. Ați văzut? N-o port la mine, și n-am cum s-o scot din cer. Ați înțeles, moșilor?

— Dar ce s-a făcut cu toată sarea? Întrebă după o clipă de tăcere moș Ciumakov, privind nedumerit la toată lumea cu singurul lui ochi. Pe vremuri, sub vechea ocârmuire, nu vorbea nimeni despre ea, erau mormane de sare peste tot, iar acum nici măcar o linguriță...

— Puterea noastră n-are nicio vină, lămurii Koșevoi pe un ton ceva mai potolit. O singură cârmuire este vinovată: a voastră, fosta cârmuire a cadeților! Ea a stricat totul într-atâta, încât, vezi, nici n-ai cu ce să aduci măcar sare! Drumul de fier e stricat, vagoanele sparte...

Mișka istorisi îndelung bătrânilor cum albi distrugeau în retragere avutul statului, cum aruncau în aer uzinele și cum incendiau antrepozitele. Văzuse câte ceva cu ochii săi, mai auzise ceva de la alții, iar restul îl născoci, mânat de dorința de a face să se abată nemulțumirile de la draga lui Putere sovietică. Pentru a o feri de muștrări, el scornea minciuni nevinovate, născocind fel de fel de lucruri și gândindu-se: „N-are să iasă nimic urât, dacă am să mai pun ceva pe spinarea bestiiilor albe. Tot sunt bestii, și n-au ce pierde, iar noi o să avem numai de câștigat...”

— Credeți voi că ei, burjuii, sunt făcuți cu degetu! Nu sunt proști! Au strâns toată sarea și cu tot zahărul din toată Rusia, mii și mii de puduri fără număr, și le-au cărat dinainte în Crimeea, iar de acolo – pe vapoare cu ele! Și – în alte țări, pentru vânzare! povestea Mișka cu ochii sclipitori.

— Cum, au luat și toată păcura? Întrebă cu neîncredere în glas Ciumakov-chiorul.

— Și tu, moșule, credeai că ți-au lăsat-o ție? Multă nevoie au ei de tine, ca și de tot poporul muncitor! Au ei cui să vândă și păcura! Dacă ar fi putut, ar fi cărat totul, pentru ca poporul să crape aici de foame.

— Ei, asta-i adevărat, încuviință un moșneag. Bogații îs lacomi ai dracului. Se știe din moși-strămoși: cu cât e omul mai bogat, cu atât e și mai lacom. La Vioșki, în cea dintâi bejenie, un negustor și-a pus totul în căruțe, a luat toată averea, până la un capăt de ață, și iată că vin roșii, și sunt aproape de tot, dar el tot nu iese din ogradă; îmbrăcat și cu șuba pe el, aleargă prin casă și scoate cu cleștele cuie din pereți. „Nu vreau, zice, să le las nici măcar un cui, afurisiți să fie!” Așa că nici nu e de mirare că au cărat

și păcura cu dânsii.

— Dar noi ce ne facem fără sare? întrebă la sfârșitul convorbirii bătrânul Maksaev, pe un ton blajin.

— Muncitorii noștri au să scoată curând altă sare, iar deocamdată, nu s-ar putea să trimitem căruțe la Manîci? își dădu cu părerea Mișka.

— Nu vor oamenii să meargă până acolo. Calmucii fac hoții, nu vor să dea sare de la lacurile lor, iau cu de-a sila boii. Un prieten al meu s-a-ntors de-acolo numai cu biciul în mână. Colea, la Velikokneajeskaia, l-au ajuns noaptea trei calmuci cu arme, i-au luat boii, și i-au mai făcut și un semn cu mâna la gât: „Taci din gură, unchiașule, că ai să mori de moarte rea...” Poftim de mai mergi!

— Va trebui să mai așteptăm, oftă Ciumakov.

De bine, de rău, Mișka tot se înțelese cu bătrânii, dar acasă avu o gâlceavă în lege cu Duniașka, și tot pe chestia sării. De altfel, se stricase ceva între el și nevastă-sa...

Totul începuse din ziua când, față de Prohor, adusese vorba despre Grigori, și această mică neînțelegere nu fusese dată uitării. Într-o seară, stând la cină, Mișka zise:

— E nesărată ciorba ta, gospodino. Vorba ceea: ciorba fără sare, cu vergi sărate la spinare!

— Cu puterea asta a ta, n-au să mai fie sărate nici vergile. Știi tu câtă sare ne-a mai rămas?

— Ei?

— Doi pumni.

— Proastă afacere, oftă Mișka.

— Oamenii gospodari s-au dus încă de astă-vară la Manîci, după sare, și tu tot n-ai avut timp să te gândești la asta, zise Duniașka cu muștrare în glas.

— Dar cu ce m-aș fi dus? Să te pun la ham? Chiar după cununie nu merge. Iar boișorii nu fac doi bani...

— Lasă-ți glumele pentru altă dată! Când ai să îmbuci toate fără sare, atunci să mai glumești dacă-ți dă mâna!...

— Dar de ce te rățoiești la mine? Spune și tu: de unde să-ți iau sare? Măă, ce fel de lighioane sunteți și voi, muierile... Din pământ să scoți, și dă-i! Dar ce vrei să fac, dacă nu e sare, fire-ar de trei ori afurisită să fie!

— Oamenii s-au dus cu boii la Manîci. Au să aibă și murături, și sărături, și noi o să mâncăm acru fără sare...

— Lasă, Dunia, că trece și asta. În curând, trebuie să ne vie și sarea. Ce,

parcă puțină avem?

— Voi aveți multe și de toate.

— Care voi?

— Voi, roșii.

— Dar tu ce ești?

— Uite așa, eu sunt ce sunt. Ați trăncănit cât vă ținea gura: „O să avem de toate, și o să trăim cu toții în belșug...” Poftim, belșugul vostru: nici sare pentru ciorbă!

Mișka se uită holbat la nevastă și păli.

— Ce vorbești, Duniaha? Cum vorbești? Se poate așa ceva?

Dar Duniașka nu se mai stăpânea: se îngălbeni și ea de mânie, și-i dădu înaintea, ascuțindu-și glasul în țipăt:

— Da' așa se poate? Ce te zgâiești la mine? Dar știi tu, președinte, că oamenii umblă cu gingiile umflate, pentru că n-au sare? Știi tu ce mănâncă lumea în loc de sare? Se duc până dincolo de gorganul lui Neceaev, unde pământu-i sărat, iau acest pământ și-l pun la ciorbă... Ai auzit despre asta?

— Stai, nu mai țipa; da, am auzit... Mai departe?

Duniașka dădu din mâini.

— Altceva ce mai vrei?

— Așa sau altfel, tot trebuie să trecem și prin asta!

— N-ai decât să treci, poftim!

— Și am să trec, dar tu... Uite, acum ți-a ieșit pe față firea voastră, a Melehovilor...

— Ce fel de fire?

— Firea contrarevoluționară, iată ce fel! zise surd Mișka și se sculă de la masă. Privea în pământ. Fără să-și ridice ochii, iar buzele îi tremurau când zise: Dacă ai să mai vorbești așa, să știi că n-o să ducem casă bună împreună! Vorbești ca o dușmană...

Duniașka voi să-i răspundă, dar Mișka își încruntă ochii și ridică pumnul.

— Taci!... rosti el cu glas înăbușit.

Fără teamă și fără să-și ascundă curiozitatea. Duniașka îl pironi cu privirea, tăcu puțin, apoi zise liniștită și veselă:

— Ei bine, ne-am apucat să ne certăm pentru mai nimica toată... N-o să murim fără sare! Mai tăcu o clipă și, cu un zâmbet senin pe care Mișka îl iubea atât de mult, zise: Nu te supăra, Mișka! Dacă ai să te superi pe muieri pentru toate, n-o să-ți ajungă toată inima. Câte nu mai zice prostia din om... Vrei fiertură de poame, sau să-ți dau lapte acru?

Cu toată tinerețea ei, Duniașka avea o experiență bogată în ale vieții și știa când trebuie să fii îndărătnică într-o ceartă, și când trebuie să te supui și să cedezi...

Cam după două săptămâni, veni o scrisoare de la Grigori. Scria că fusese rănit pe frontul de luptă împotriva lui Vranghel și că, pesemne, după însănătoșire, va fi demobilizat. Duniașka îi povesti soțului cuprinsul scrisorii și-l întrebă cu oarecare codeală:

— Mișă, când are să se întoarcă el, cum o trăim?

— O să trecem în casa mea. Lasă-l să stea singur. Averea o vom împărți.

— N-avem cum să stăm laolaltă. Se vede după toate semnele că are s-o ia pe Axinia.

— Chiar dacă s-ar putea, tot n-aș sta sub același acoperiș cu frățiorul tău, zise răstit Mișka.

Duniașka își ridică sprâncenele, în semn de mirare.

— Dar de ce, Mișă?

— Știi și tu doar.

— Pentru că a luptat la albi?

— Așa e, taman din pricina asta.

— Nu-l iubești... Doar ați fost prieteni!

— La ce dracu' să-l iubesc! Am fost prieteni, dar s-a isprăvit cu prietenia noastră.

Duniașka ședea la roata de tors, care bâzâia somnoros, firul se rupse. Duniașka opri cu palma obada roții și, înnădind firul, întrebă fără să-și privească bărbatul:

— Când are să vie, ce-l așteaptă fiindcă a luptat la cazaci?

— Judecata. Tribunalul.

— Și ce poate să-i dea?

— Nu pot să știu asta, că nu-s judecător.

— Se poate să-l osândească și la împușcare?

Mișka se uită la patul unde dormeau Mișatka și Poliușka, trase cu urechea la răsuflarea lor egală și răspunse, coborându-și glasul:

— Da. Se poate.

După aceasta, Duniașka nu-i mai puse întrebări. Dimineața, după ce mulse vaca, trecu pe la Axinia.

— Am venit să-ți aduc o veste bună. Grișa are să vie curând.

Fără să scoată o vorbă, Axinia puse ceaulul cu apă la gura cuptorului și-și apăsă mâinile pe piept. Privindu-i chipul îmbujorat, Duniașka adăugă:

— Să nu te bucuri prea mult. Zice al meu că nu scapă de judecată.

Numai Dumnezeu știe la ce o să-l osândească.

În ochii umezi și scânteietori ai Axiniei, licări o clipă spaima.

— Pentru ce? întrebă ea cu o voce întretăiată, dar tot nu putea goni zâmbetul întârziat de pe buzele ei.

— Pentru răscoală, pentru tot.

— Născociri! N-au să-l judece! Habar n-are el, Mihail al tău – deștept nevoie mare!

— Poate că n-o fi având habar. Duniașka tăcu, apoi zise cu un oftat înăbușit: Are ciudă pe frate-meu... Nici n-am cuvinte să-ți spun cât mă doare inima din pricina asta! Mi-e milă de el, bietul! L-au rănit din nou... Uite ce viață nefericită are...

— Numai de-ar veni! O să luăm copiii și o să ne cărăm undeva, spuse cu voce îndurerată Axinia.

Fără să știe de ce, își scoase tulpanul, se acoperi din nou și, mutând fără rost blidele de pe laviță, nu-și putea stăpâni frământarea.

Duniașka văzu cum îi tremurau mâinile, când Axinia se așeză pe laviță și începu să-și netezească pe genunchi cutele șorțului vechi și peticit.

Un nod se opri în gâtulejul Duniașkăi. Simți dorința de a plânge singură, fără s-o zărească nimeni.

— N-a ajuns sârmana măicuță să-l vadă... zise ea încetișor. Ei, am plecat. Trebuie să fac foc la cuptor.

În tindă, Axinia o sărută grăbit și neîndemânatic pe gât, apoi îi prinse mâna și o sărută.

— Îți pare bine? o întrebă Duniașka, cu glas tremurător și îngroșat.

— Așa, puțin de tot... răspunse Axinia, silindu-se să glumească și încercând să-și ascundă lacrimile într-un zâmbet tremurat și stingher.

6

La gara Millerovo, Grigori, comandant roșu demobilizat, primi o trăsură de rechiziție. În drum spre casă, el schimbă caii în fiecare sat de ucraineni, și în douăzeci și patru de ore ajunse la hotarul districtului Donului de sus. Chiar în primul sat căzăcesc, președintele comitetului revoluționar, tânăr ostaș roșu întors de curând din armată, îi zise:

— Tovarășe comandant, va trebui să pleci cu boii. Avem în tot satul un singur cal, dar și acela umblă în trei picioare. Pe toți căluții i-au lăsat în retragere, în Kuban.

— Poate că am să ajung și cu el? întrebă Grigori, bătând toba cu

degetele în masă și privind iscoditor în ochii veseli ai președintelui dezghețat.

— N-ai să ajungi. Ai să mergi o săptămână, și tot n-ai să ajungi! Dar fii fără grijă, avem niște boi de toată frumusețea, iuți la picior, și noi tot trebuie să trimitem la Vioșenskaia un car cu niște sârmă de telefon, care zace aici de după război, așa că nici n-o să ai nevoie să mai schimbi căruța: te duce drept acasă. Președintele închise ochiul stâng și adăugă, zâmbind și clipind cu înțeles: O să-ți dăm cei mai buni boi și, drept căruțaș, o muiere tânără și văduvă... Avem aici o otravă – nici în vis să-i mai găsești pereche. Cu dânsa nici n-ai să simți cum ai s-ajungi acasă. Am făcut oștirea și eu. Cunosc toate astea, și toate nevoile de ostaș...

Fără să-i răspundă, Grigori își chibzuia socotelile. Nu făcea să aștepte de undeva o căruță cu cai care să meargă în aceeași direcție, iar drumul era prea lung ca să-l poată străbate pe jos. Trebuia deci să primească și carul cu boi.

Peste un ceas sosi și harabaua. Era veche, cu roțile scârțâitoare; în loc de fundătoare avea niște leături; fânul zvârlit cu țăpoiul, fără nicio socoteală, atârna în smocuri. „Bine am ajuns cu războiul!”, gândi Grigori, privind scârbit la netrebnicul său echipaj. Căruțașa păsea pe lângă boi, scuturând biciul. Era, într-adevăr, foarte frumoasă și arătoasă. O strica puțin pieptul masiv, prea mare pentru statura ei, și cicatricea piezișă din bărbia rotundă dădea trăsăturilor ei o expresie de experiență vinovată, cam îmbătrânindu-i parcă chipul tânăr, rumen-arămiu, presărat la rădăcina nasului cu pistrui mărunți ca boabele de mei.

Potrivindu-și tulpanul, ea își îngustă ochii, îl cercetă atent pe Grigori și-l întrebă:

— Pe tine trebuie să te duc?

Grigori se sculă de pe trepte, încheindu-și mantaua.

— Da, pe mine. Ai încărcat sârma?

— Da' cine m-a blestemat pe mine ca s-o încarc? strigă răsunător cazaca. Nicio zi fără drumuri și fără muncă! Să nu creadă ei, nu-s d-alea! O să-și încarce și singuri sârmele lor, iar dacă nu, o să plec cu căruța goală!

Căra la haraba bobinele de cablu și continua un schimb de ocări cu președintele, strigând tare, însă fără mânie, și aruncându-i lui Grigori priviri piezișe, iscoditoare. Președintele râdea mereu, privea la tânăra văduvă cu o fâțișă încântare și, făcând din când în când cu ochiul lui Grigori, voia parcă să-i spună: „Uite ce muieri sunt pe la noi! Și tu poate că nu mă credeai?”

La ieșirea din sat, se întindea în depărtare stepa de toamnă, roșcată și veștedă. Un covor de fum albăstrui se târa de la o miriște peste drum: plugarii ardeau buruienile – lungurica uscată, stufoasă, mohorul spălăcit și fibros. Mirosul de fum trezi amintiri triste în sufletul lui Grigori: doar și el ara toamna în stepa mută, privea noaptea la cerul negru clipind de stele, asculta strigătele cârdurilor de găște zburând sus, în înalături... Se întoarse neliniștit în fân și o privi pe căruțașă.

— Câți ani ai, fetițo?

— Vreo șaiszeci, răspuse ea alintat, zâmbind numai cu ochii.

— Nu, fără glume.

— Merg pe douăzeci și unu.

— Și ești văduvă?

— Văduvă.

— Și ce-ai făcut cu bărbatu-tău?

— L-au omorât.

— De mult?

— Acum un an și ceva.

— În răscoală, nu?

— După răscoală, la sfârșit de vară.

— Și cum o duci singură?

— Așa și așa.

— Nu ți se urăște?

Ea se uita la el cu luare-aminte și trase tulpanul peste buze, ascunzându-și zâmbetul. Vocea ei răsună mai surd și cu mlădieri noi, ciudate, când răspuse:

— N-am vreme să mi se urască la muncă.

— Dar nu ți-e urât fără bărbat?

— Stau cu soacra, și am destulă treabă la gospodărie.

— Dar fără bărbat cum merge?

Ea se întoarse cu fața la Grigori. Roșeața îi împurpură umerii obrazilor arămii, iar în ochi sclipiră și pieriră scânteii aurii.

— Despre ce vorbești?

— Despre ceea ce știi.

Ea feri la o parte tulpanul ce-i acoperea gura și zise tăragănat:

— Ei, de asta nu ducem lipsă! Lac să fie, că broaște destule... După o clipă de tăcere, urmă: Cu bărbatul meu, nici n-am avut când să știu cum este viața de femeie. O singură lună am trăit împreună, și pe urmă l-au luat la oaste. Trăiesc și fără el, așa cum pot. De-acum e mai ușor, s-au întors

tinerii cazaci. Dar înainte era prost de tot. Hăis, Chelule! Hăis! Uite-așa, ostășelule! Așa mi-e traiul.

Grigori amuți. Poate că nici n-ar fi trebuit să vorbească cu atâtea subînțelesuri. Îi și părea rău de acest lucru.

Boii mari și grași mergeau cu același pas măsurat și împleticit. Unul avea cornul drept care crăpase cândva și acum creștea pieziș, coborându-i pe frunte. Rezemat în coate, cu ochii pe jumătate închiși, Grigori se prăvălise culcat în haraba. Începu să-și amintească de boii cu care muncise în copilărie și mai târziu, când crescuse. Toți se deosebeau după păr, după trup, după fire; până și coardele fiecăruia aveau o formă proprie, deosebită. În ograda Melehovilor fusese pe vremuri un bou, tot cu un corn hâit și turtit într-o parte. Rău și viclean, privea totdeauna pieziș, întorcându-și albul ochiului acoperit de vinișoare sângerii, căuta să zvârle cu piciorul când cineva se apropia în spate, iar în timpul muncilor, noaptea, când vitele erau lăsate la păscut, încerca să fugă acasă sau, ceea ce era și mai rău, se ascundea în pădure ori prin văgăuni îndepărtate. Adeseori Grigori pierdea zile întregi cutreierând călare stepa în căutarea bouului și, când era mai încredințat că n-o să-l mai vadă niciodată, îl descoperea pe neașteptate în partea cea mai strâmtă a vreunei râpe, în desișul de nepătruns al măcăciunilor, sau la umbra vreunui măr sălbatic mare și bătrân. Diavolul acesta cu un singur corn știa să-și scoată frânghia de la gât, iar noaptea ridica cu cornul zăvorul de la porțița ocolului de vite, ieșea afară și, trecând înot Donul, rătăcea prin izlaz. Da, multe neplăceri, multă supărare îi mai pricinuiseră pe vremuri lui Grigori...

— Cum o fi bouul ăsta, cu un corn strâmb? E liniștit!? Întrebă Grigori.

— E liniștit. Dar de ce?

— Așa.

— Și, „așa” este o vorbă bună când nu mai ai nimic de zis, rosti căruțașă cu un zâmbet.

Grigori nu răspunse. Îi era plăcut să se gândească la trecut, la viața pașnică, la muncă, la tot ce nu privea războiul, pentru că de războiul acesta, prelungit de șapte ani, i se scârbise cum nici nu se poate spune, și la cea mai mărunță amintire despre anii aceștia din urmă, despre vreo întâmplare legată de oaste, simțea un fel de greață chinuitoare și o surdă mânie.

A isprăvit cu războiul. Pentru el, ajunge. Merge acasă, pentru ca, în sfârșit, să se apuce de treabă, să stea cu copiii, cu Axinia. Încă de acolo, de pe front, hotărâse s-o ia pe Axinia la el în casă, pentru ca să-i crească copiii

și să se găsească totdeauna lângă el. Trebuia să ducă la capăt și lucrul acesta, și cu cât mai repede cu atât mai bine.

Grigori visa cu o nespusă plăcere cum va da jos acasă mantaua și cizmele, cum își va pune în picioare încălțări încăpătoare, cum își va vârî nădragii în ciorapi albi de lână, după obiceiul căzăcesc, și cum, punându-și zeghea din postav de casă peste scurta groasă, va pleca la câmp. Ce bine ar fi acum să apese coarnele plugului, mergând pe brazda jilavă, trăgând în nări cu nesaț mirosul umed și reavăn al pământului afânat, aroma amară a ierburilor tăiate de plug! Pe meleguri străine, și pământul, și ierburile au alt miros. De câte ori n-a frecat el între palme o măturică cenușie de pelin, ruptă undeva în Polonia, în Ucraina, în Crimeea, mirosind-o și gândind cu tristețe: „Nu! E altceva, e miros străin...”

Dar căruțașa se plectisea. Avea chef de vorbă. Nu mai îndemna boii: se așeză mai comod și, jucându-se cu sfârcul de curea al biciului, cercetă îndelung și pe ascuns chipul lui Grigori, înfățișarea lui încordată, ochii lăsați în jos. „Nu-i tocmai bătrân, cu toate că are părul sur. Și e cam ciudat, își zicea ea în gând. Mereu își micșorează ochii, și te întrebi de ce-i tot mijeste? Și pare așa de ostenit, de parcă a tras la ham... încolo nu-i rău. Numai că are prea mult păr cărunt, și uite, mustățile îi sunt aproape sure. Totuși, e încă un bărbat chipeș! Dar la ce naiba se tot gândește? La început, a vrut parcă să se lege de mine, dar a tăcut, a întrebat despre bou – pentru ce? N-are despre ce să vorbească? Sau, poate, se sfiește? Nu pare să fie din cei sfioși. Are niște ochi iuți. Nu, e un cazac de treabă, dar e cam ciudat, are nu știu ce. Bine, drac încovoiat, n-ai decât să rămâi așa și să taci ca un pește! Parcă am nevoie de tine! Știu și eu să tac! La nevastă te grăbești, nu mai poți de nerăbdare. Bine, taci și fii sănătos!”

Se rezemă cu spatele la loitra harabalei și începu și cânte încetișor.

Grigori ridică ochii și se uită la soare. Era încă devreme. Umbra ciulinului uscat, de anul trecut, păzind încruntat drumul, n-avea decât o jumătate de pas lungime; ora era, pesemne, cel mult două după-amiază.

Stepa se întindea cufundată într-o vrăjită tăcere de moarte. Soarele încălzea fără dărnicia lui de vară. Un vânt slab clătina ușor iarba roșcată și arsă. Niciun țipăt de pasăre, niciun fluierat de țîștar nu se auzeau de nicăieri. Pe cerul rece, de un azuriu-spălăcit, nu mai pluteau ereții și vulturii. Numai o dată o umbră cenușie alunecă peste drum și, înainte de a-și ridica privirile, Grigori auzi bătaia grea a unor aripi mari: o dropie cenușie-albăstrie trecu sclipind în soare cu marginile albe ale penelor și se lăsă jos lângă un colnic îndepărtat, acolo unde o vâlcea neatinsă de raze se

contopea cu zarea viorie și nelămurită. Numai toamna târziu se mai aflase Grigori și altădată în mijlocul unei asemenea tăceri adânci și triste, când auzea numai foșnetul scailor țepoși, smulși de vânt și rostogoliți peste iarba uscată, străbătând stepa până la marginea zărilor.

Părea că drumul n-o să mai aibă sfârșit. Șerpuia pe câmp, cobora în văgăună, urca din nou creasta unui deal. Iar în jur, cât nici nu mai putea cuprinde ochiul, se întindea aceeași stepă volnică și tăcută.

Grigori privi îndelung frumusețea tufelor de arțar negru de pe marginea râpei. Aprinse de primul ger, frunzele ardeau cu o văpaie aurie, parcă presărate cu scrum, ca niște cărbuni dintr-un rug pe jumătate stins.

— Cum te cheamă, nene? întrebă căruțașa, ațintind ușurel cu coada biciului umărul lui Grigori.

Tresări și se întoarse cu fața spre ea. Femeia nu se uita la dânsul.

— Grigori. Și pe tine cum te cheamă?

— Soarbe-zeamă!

— N-ai vrea să taci nițel, Soarbe-zeamă?

— Mi s-a urât să tot tac! De o jumătate de zi, tac și iar tac, de mi s-a uscat limba în gură. Și de ce nu ești mai vesel, nene Grișa?

— Și de ce să fiu vesel?

— Doar mergi acasă, trebuie să fii vesel.

— Mi-a trecut vremea să fiu vesel.

— Ia uite, parcă ai fi bătrân! Dar de ce ești tânăr și cu părul sur?

— Toate vrei să le știi... Se pare că de-o viață prea bună.

— Ești însurat, nene Grișa?

— Însurat. Și tu ai face bine să te măriți cât mai repede.

— De ce cât mai repede?

— Ești tare jucăușă, după cum îmi pare...

— Și ce, e rău?

— Câteodată. Am cunoscut și eu una, tot jucăușă și tot văduvă, s-a jucat cât s-a jucat, și pe urmă s-a pomenit cu nasul mâncat de boală...

— Doamne sfinte, vai, ce grozăvie! strigă ea, cu o spaimă glumeață, și adăugă îndată pe un ton grav: Așa e soarta de văduvă: cine se teme de lup, nu se bagă în pădure.

Grigori se uită la ea. Căruțașa râdea încet, arătându-și dinții mici și albi. Buza ei de sus ușor ridicată tremura, ochii zglobii sclipeau de sub genele lăsate în jos. Fără să vrea, Grigori zâmbi și-i puse mâna pe genunchiul rotund și cald.

— Sărmana mea, săraca de tine! zise el duios. N-ai decât douăzeci de

anișori, și uite ce a făcut viața din tine...

Toată veselie ei pieri îndată. Cu o mișcare aspră, împinse mâna lui, se încruntă și roși atât de tare, încât micii pistrui dispărură ca și cum n-ar fi fost.

— Să ai grijă de nevasta ta, când ai să ajungi acasă, că are cine să aibă milă de mine! Sunt destui și fără tine!

— Stai, nu te supăra!

— Du-te la naiba!

— Am zis-o numai așa, de milă...

— Dă-te-n... cu mila ta!... înjură ea bărbătește, pe un ton sigur și obișnuit, și ochii ei întunecați scăpărară scânteii de mânie.

Grigori ridică sprâncenele și oftă cu mirare.

— Na! Ai trântit-o, n-am ce zice! Lute mai ești din fire!

— Dar tu cum ești? Un sfânt păduchios! Iată ce ești! Vă cunosc eu! Să te măriți, așa și pe dincolo. Dar de când te-ai cumițit?

— Nu prea demult, zâmbi Grigori.

— Păi atunci de ce-mi ții cazanii? Pentru așa ceva, am și eu o soacră.

— Hei, destul! De ce te mânii, neroado? Am vorbit și eu așa, ca să nu tac, rosti Grigori pe un ton împăciuitor. Mai bine, uită-te: noi ne ciorovăim, și boii au dat alături de drum.

Așezându-se mai bine în haraba, Grigori se uită fără voie la văduva zglobie și zări că avea lacrimi în ochi. „Atâta mai lipsea! Așa sunt totdeauna muierile...”, se gândi el, simțindu-se oarecum stânjenit și înciudat.

Nu după mult adormi culcat pe spate, acoperindu-și fața cu poala mantalei, și se trezi numai în amurg. Pe cer sclipeau stelele palide ale înserării. O mireasmă proaspătă și înviorătoare de fân plutea în aer.

— Trebuie să hrănim boii, zise femeia.

— Bine, hai să poposim.

Grigori dejugă boii, apoi scoase din sacul lui de merinde o cutie de conserve de carne și pâine, rupse și aduse un braț întreg de buruieni uscate și făcu un foc în apropiere de haraba.

— Ei, vino să cinăm, Soarbe-zeamă! Nu mai fi bosumflată.

Ea se așeză lângă foc și scutură din traistă o pâine și o bucată de slănină îngălbenită de rânzezeală. La cină vorbiră puțin și fără ceartă. După ce mâncară, femeia se culcă în haraba, iar Grigori mai aruncă în foc câteva bucăți de balebă de bou uscată, ca să țină mai mult, și se culcă ostășește lângă foc. Rămase îndelung tolănit cu sacul sub cap, privea cerul sclipind de stele și gândea fără șir la copii, la Axinia, apoi ațipi și fu trezit de un glas

îmbietor de femeie.

— Dormi, ostașule? Dormi, sau nu?

Grigori înălță capul. Rezemându-se în cot, tovarășa lui de drum se aplecă din haraba. În lumina nesigură a focului care se stinge, chipul ei era trandafiriu și fraged, dinții și tivitura dantelată a tulpanului îi sclipeau orbitor. Ca și cum nu s-ar fi certat, zâmbea din nou și-i zise ridicând sprâncenele:

— Mi-e teamă să nu îngheți acolo. Pământul e rece. Dacă ți-e frig rău de tot, vino lângă mine. Am o șubă caldă-caldă! Vii?

Grigori gândi o clipă, apoi răspunse cu un oftat:

— Să trăiești, fetițo! Nu vreau. Dacă s-ar fi întâmplat acum un an sau doi... Lasă că n-o să-ngeț lângă foc.

Oftă și ea.

— Ei, cum vrei. Și-și vârî capul în șubă.

Peste puțin timp, Grigori se sculă și-și strânse lucrurile: hotărî să plece pe jos ca să ajungă în zori la Tatarski. Era cu neputință ca el, comandant întors de pe front, să vină acasă ziua-n amiaza mare, într-o haraba trasă de boi. Câte râsete și răstălmăciri n-ar stârni sosirea lui...

Trezi căruțașa.

— Mă duc pe jos. Nu ți-e frică să rămâi singură în stepă?

— Nu, nu-s fricoasă, și satul e aproape. Iar tu nu mai poți răbda?

— Ai ghicit. Rămâi cu bine, Soarbe-zeamă, și nu mă pomeni de rău!

Grigori ieși în drum și ridică gulerul mantalei. Cel dintâi fulg de zăpadă se lăsă pe genele lui. Vântul schimbat adia dinspre miazănoapte și, în răsuflarea lui rece, Grigori simți parcă mirosul cunoscut și drag de zăpadă.

Koșevoi se întoarse seara din staniță. Duniașka îl văzu pe geam, când se apropia de poartă, puse sprinten șalul pe umeri și ieși în ogradă.

— Grișa a venit azi-dimineată, vesti ea de la portiță, privindu-și bărbatul cu îngrijorată așteptare.

— Ai de ce te bucura, răspunse Mișka, stăpânit și puțin zeflemitor.

Cu buzele strânse, intră în bucătărie. Mușchii îi jucau sub umerii obrazilor. Pe genunchii lui Grigori ședea Poliușka, îmbrăcată de mătușa grijulie într-o rochiță curată. Grigori lăsă încetișor fetița jos și făcu câțiva pași în întâmpinarea cumnatului, zâmbindu-i și întinzându-i mâna sa mare. Voia să-l îmbrățișeze pe Mihail, dar citi în ochii lui fără zâmbet numai răceală și dușmănie, încât se stăpâni.

— Ei, să trăiești, Mișa!

— Să trăiești.

— De mult nu ne-am mai văzut. Parcă ar fi trecut o sută de ani.

— Da, cam de mult... Bine ai venit.

— Mulțumesc. Va să zică, ne-am înrudit?

— Așa a fost să fie... De unde ai sânge pe obraz?

— Eh! Un fleac, de la brici, știi, eram cam grăbit.

Se așezară lângă masă și se cercetau unul pe altul, simțindu-se străini și stânjeniți. Mai aveau înainte o lungă răfuială, dar deocamdată era cu neputință. Mihail avu destul cumpăt și începu să vorbească liniștit de-ale gospodăriei și despre schimbările câte se petrecuseră în sat.

Grigori privea afară la pământul acoperit de cea dintâi zăpadă albăstrie, la crengile golașe ale merilor. Cu totul altfel își închipuise altădată întâlnirea lui cu Mihail...

Peste câteva clipe Mihail ieși afară, ascuți cu îngrijire în tindă un cuțit și zise Duniașkăi:

— Vreau să chem pe cineva ca să taie un berbecel. Trebuie să-l ospătăm pe stăpânul casei așa cum se cuvine. Dă fugă să aduci ceva rachiu. Sau nu, ascultă: du-te la Prohor și spune-i să se dea peste cap și să facă rost de rachiu. Are să facă treaba asta mai bine ca tine. Și cheamă-l la cină.

Duniașka se luminează de bucurie și se uită cu multă recunoștință la bărbat... „Poate că toate se vor schimba în bine... Au isprăvit războiul, ce mai au de împărțit? Numai să le bage Dumnezeu mințile în cap!”, se gândea ea plină de nădejde, ducându-se la Prohor.

În mai puțin de o jumătate de ceas, sosi în fugă Prohor gâfâind.

— Grigori Pantelevici!... Scumpule! Nici nu m-așteptam și nici nu mai nădăduiam să ne mai vedem!... strigă el cu glas ascuțit și plângăreț, se poticni în prag și era cât pe ce să facă cioburi o oală de o vadră plină cu rachiu.

Îmbrățișându-l pe Grigori, sughiță de plâns, își șterse ochii cu pumnul și-și netezi mustățile ude de lacrimi. Grigori simți cum îi tremura și lui ceva în gât, dar se stăpâni, îl bătui pe umăr cu un gest mișcat și cam brutal pe credinciosul lui tovarăș, vorbind tare, dar nu prea stăpân pe glas:

— Uite că iarăși ne-am găsit... Ce bine-mi pare să te văd, Prohor, ce bine-mi pare! Dar de ce, moșule, de ce dai drumul la lacrimi? Te-ai muiat? Ți-au slăbit balamalele? Ce-ți mai face mâna? Iar cealaltă nu ți-a rupt-o nevasta.

Prohor își suflă zgomotos nasul și scoase cojocelul.

— Eu și cu muierea mea ne giugiulim ca doi porumbei. Mâna cealaltă e

întreagă, așa cum o vezi, iar aceasta pe care mi-au rupt-o albiu-polonezi a și început să crească la loc! Zău! Peste un an, o să aibă și degetele, zise el cu veselia lui obișnuită, agitând mâneca goală de la cămașă.

Războiul îi învățase să-și ascundă cu un zâmbet simțămintele lor cele adevărate, să-și presare și pâinea, și vorbele, cu sarea cea iute, și iată de ce Grigori își urmă întrebările pe același ton glumeț:

— Cum o duci cu viața, țap bătrân? Cu ce te mai lauzi?

— Bătrânețe, teleap, teleap!

— Nu te-ai mai învățat cu nimic nou în lipsa mea!

— Cum adică?

— Ei vorbesc de privighetoarea cu care umblai iarna trecută...

— Panteleevici! Doamne apără și păzește! Ce să fac acum cu o așa bunătate? Și la ce sunt bun acum, cu o singură mână? Asta-i treaba ta de om tânăr și burlac, iar mie-mi vine să-mi scot daravela și s-o dau babei să frece tigăile cu ea...

Se uitau îndelung unul la altul, ei, cei doi vechi tovarăși de tranșee, râzând și bucurându-se de întâlnire.

— Te-au lăsat la vatră cu totul? Întrebă Prohor.

— Cu totul. Rezervă.

— Și până la ce grad ai ajuns?

— Am fost ajutorul comandantului de regiment.

— Și de ce ți-au dat drumul așa devreme?

Grigori se încruntă și răspunse scurt:

— Nu mai eram de trebuință.

— Dar pentru ce?

— Nu știu. Poate că pentru ce-a fost.

— Doar tu ai trecut prin comisia aia de epurare, care cerceta pe ofițeri, la Secția specială. Despre ce mai poate fi vorba?

— Mai poți să știi?

— Dar unde e Mihail?

— În ogradă. Îngrijește de vite.

Prohor veni mai aproape și vorbi cu o voce mai înceată:

— Pe Platon Reabcikov l-au împușcat acum vreo lună.

— Ce vorbești?

— Pe crucea mea!

Ușa din tindă scârțâi.

— Mai stăm noi de vorbă, șopti Prohor și apoi îngroșă vocea, rostind mai tare; Ei, tovarășe comandant, trebuie să bem de atâta bucurie! Să-l

chem pe Mihail?

— Mergi și cheamă-l.

Duniașka aduse la masă. Nu știa cum să-i mai facă pe plac fratelui: îi așternu pe genunchi un ștergar curat, îi puse mai aproape o farfurie cu un pepene murat, îi șterse paharul de vreo cinci ori... Zâmbind, Grigori își dădu seama că Duniașka îi zice „dumneata”.

La masă, Mihail tăcea la început cu încăpățânare, ascultând cu băgare de seamă vorbele lui Grigori. Bea puțin și în silă. În schimb, Prohor dădea pe gât câte un pahar plin, învâpăindu-se mai aprig la față și netezindu-și mai des cu pumnul mustățile bălane.

După ce hrăni copiii și-i culcă, Duniașka puse pe masă o coșcocea strachină cu carne fiartă de berbec și-i șopti lui Grigori:

— Frățioare, dau fugă după Axinia! Matale n-ai nimic împotriva?

Grigori clătină tăcut din cap. I se părea toată seara că nimeni nu bagă de seamă la starea lui de încordare, dar Duniașka îl vedea trăgând cu urechea și privind pieziș la ușă, la fiecare vuiet. Hotărât, nimic nu putea scăpa ochilor prea pătrunzători ai Duniașkăi...

— Dar Tereșenko, ăla din Kuban, tot comandant de pluton mai e? întrebă Prohor, strângând paharul în mână, ca și cum i-ar fi fost teamă să nu i-l smulgă cineva cu sila.

— Omorât la Lvov.

— Ei, Dumnezeu să-l hodiească! Bun cavalerist roșu a fost! Prohor își făcu semnul crucii grăbit și sorbi din pahar fără să vadă zâmbetul batjocoritor al lui Koșevoi.

— Dar ăla cu un nume ciudat? Ăla, de la flancul drept, of, al naibii să fie! Cum îi zicea? Maiboroda, mi se pare? Hohol, gras și vesel, a despicat în două la Brodî un ofițer polonez – mai trăiește?

— Ca un armăsar! L-au luat la escadronul de mitraliere.

— Cui ți-ai lăsat calul?

— Nu-l mai aveam pe ăla pe care-l știi.

— Și cu ăla breazu ce-ai făcut?

— Mi l-a omorât o schijă.

— În luptă?

— Stăteam într-un târgușor. Era un bombardament. L-a omorât chiar lângă conovăț.

— Vai, ce păcat! Ce cal grozav mai era! Prohor oftă și-și lipi din nou buzele de pahar.

Din tindă se auzi un zăngănit de clanță.

Grigori tresări. Axinia păși pragul, rosti cu glas surd: „Bună seara!” și începu să-și scoată broboada, înăbușindu-se, fără să-și îndrepte spre Grigori ochii larg deschiși și lucioși. Trecu la masă și se așeză lângă Duniașka. Fulgi mititei de zăpadă i se topeau pe sprâncene și pe gene, pe chipul ei palid. Închizând pleoapele își șterse fața cu palma, suspină adânc și abia atunci, biruindu-și șovăiala într-o aprigă sforțare, se uită la Grigori cu ochii adânci, întunecați de tulburare.

— Prietena mea! Xiușa! Amândoi am pribegit, amândoi am hrănit păduchii... Te-am părăsit în Kuban, e drept. Dar altceva ce aveam de făcut? Prohor îi întinse paharul, vărsând rachiul pe masă. Bea pentru Grigori Panteleevici! Urează-i bun venit... Ți-am spus eu că o să se întoarcă viu și teafăr? Uite. Ia-l! În carne și oase, poftim!

— E cam afumat, vecină! Nu-i prea da ascultare, zise Grigori, râzând și arătând din ochi pe Prohor.

Axinia făcu o plecăciune lui Grigori și Duniașkăi, și ridică numai puțin paharul deasupra mesei: se temea să nu vadă toată lumea cum îi tremura mâna.

— Bine ai venit, Grigori Panteleevici; noroc și fericire, Duniașka!

— Și ție? Necazul? hohoti Prohor și-i împinse lui Mihail un ghiont în coastă.

Axinia roși cumplit – până și sfârcurile mici ale urechilor se făcură străvezii și trandafirii. Dar, privind cu hotărâre și cu mânie la Prohor, răspunse:

— Și mie, bucurie... O mare bucurie!

Atâta sinceritate îl dezarmă pe Prohor și-l umplu de duioșie. O rugă pe Axinia:

— Pentru Dumnezeu, dă pe gât tot paharul, până la fund! Știi să vorbești drept, să știi și să bei drept! Când mai rămâne ceva în pahar, pe mine parcă mă împunge un cuțit în inimă.

Axinia nu zăbovi mult și stătu taman atâta cât, după părerea ei, îi îngăduia buna-cuviință. Nu-și privi iubitul decât doar de câteva ori, și numai în treacăt. Se silea să se uite la ceilalți și ocolea ochii lui Grigori, fiindcă nu voia nici să se prefacă nepăsătoare și nici să-și dezvăluie simțirile în fața lumii. Pe Grigori nu-l pătrunse decât o singură privire aruncată din prag, la plecare, plină de iubire și de credință; destul atât ca să citească în ea totul. Ieși afară s-o petreacă. Beat de-a binelea, Prohor strigă în urma lor:

— Nu zăbovi mult! O să bem până la ultimul strop!

În tindă, Grigori o sărută pe frunte și pe buze. Apoi întrebă:

— Ei, cum ai dus-o cu viața, Xiușa?

— Vai, nici n-am cum să ți le povestesc pe toate... Vii mâine?

— Viu.

Ea se grăbi spre casă, pășind repede, ca și cum ar fi așteptat-o acolo o treabă ce nu suferea nicio amânare, și numai lângă treptele de lemn își încetini pasul și urcă încetișor scara scârțâitoare. Voia să rămână cât mai repede singură cu gândurile ei, cu fericirea ce-i venise pe neașteptate.

Își scoase jacheta și broboada și, fără să aprindă lumina, trecu în odaie. Lumina liliachie, groasă, a nopții răzbătea prin fereastra cu obloanele deschise. Un greier țârâia ascuțit în spatele cuptorului. Din obișnuință, Axinia se uită în oglindă și, cu toate că nici nu se zărea prin întuneric, își potrive părul, își netezi la piept cutele bluzei de muselină, apoi trecu la fereastră și se lăsă obosită pe laviță.

De atâtea ori în viață nădejdele și așteptările ei nu se adeveriseră, încât poate de aceea îngrijorarea de totdeauna veni îndată să ia locul bucuriei de acum câteva clipe. Cum se va depăna firul vieții sale? Ce o mai așteaptă în viitor? Sau poate că amara ei fericire de femeie îi zâmbește târziu, mult prea târziu?

Istovită de dulcea înfiorare prin care trecuse, a rămas îndelung, lipindu-și obrazul de geamul rece, înghețat, și pironindu-și privirea alinată și puțin cam tristă în întunericul ușor înălbăstrit de lucirile zăpezii.

Grigori se așază la masă, își turnă un pahar plin și-l goli pe nerăsuflăte.

— E bun? îl întrebă curios Prohor.

— Nu mă pricep. N-am mai băut de mult.

— Ca sub Nicolae, mă, pe Dumnezeuul meu! zise convins Prohor, se clătină pe picioare și-l îmbrățișă pe Mihail. Tu, Mișa, te pricepi la astea ca vițelul care se uită la poarta nouă, dar eu, frate, sunt neîntrecut! Ce de mai vinuri și rachiuri n-am băut eu în viață! Este un vin, știi, n-ai scos bine dopul, și din sticlă sare spuma ca dintr-un câine turbat, să fiu al dracului! În Polonia, când am rupt frontul și am pornit înainte cu Semion Mihailovici⁹⁰ să-i snopim în bătaie pe polonezii albi, am cucerit un conac moșieresc. O casă cu două caturi și ceva; în țarcuri, vitele abia încap, curtea plină de orătării – n-ai unde să pui piciorul; ce să vă spun: trăia moșierul ăla ca un țar! Când plutonul nostru năvăli călare la conac, ofițerii tocmai

---

⁹⁰ S. M. Budionnii (1883-1983) – comandantul Armatei I de cavalerie pe care a organizat-o în 1918. Ulterior, mareșal al Uniunii Sovietice.

benchetuiau acolo cu moșierul, nu se așteptau să ne vadă. I-am tăiat pe toți, în grădină, pe scări, iar pe unul l-am prins de viu. Era un ofițer fudul, dar, când au pus mâna pe el, s-a muiat de spaimă și i s-au pleștit mustățile. Pe Grigori Panteleevici l-au chemat urgent la statul-major, și am rămas noi singuri stăpâni; am intrat în odăile de jos, iar acolo era o masă, cât puteai cuprinde cu ochiul, și pe masa aceea erau fel de fel de bunătăți! Le tot priveam, dar ne era frică să luăm ceva, cu toate că eram lihniți de foame. „Cine știe, ne ziceam, poate că toate sunt otrăvite...” Prizonierul nostru se uita chiorâș la noi. Îi poruncim: „Mănâncă!” El halește. Fără poftă, dar tot halește. „Bea!” Și el bea! L-am silit să ia câte o bucată mare din flecare fel și să bea câte un pahar din fiecare sticlă. Îl vedeam cum se umflă, afurisitul, de atâta mâncare, iar nouă ne curgeau balele amare. Dar și pe urmă! Când vedem noi că ofițerul nu moare – ne-am pus pe treabă. Am mâncat pe săturate, ne-am umplut burțile cu vinul ăl spumos. Ce să vezi? Ofițerul dă înapoi tot ce a mâncat și a băut, dar, știi, pe amândouă părțile! „Gata! Ne-am zis. S-a isprăvit cu noi! A mâncat și el, ticălosul, din hrana otrăvită numai ca să ne tragă pe sfoară.” Sărim pe dânsul cu săbiile, iar el: „Domnilor, dar eu am mâncat peste măsură, din mila dumneavoastră! N-aveți nicio teamă, mâncarea e sănătoasă!” Și atunci, dă-i înainte cu vinul! Apeși dopul, și el pocnește ca dintr-o pușcă, iar spuma sare în clocot, de te apucă groaza! Din vina acestui vin, am zburat eu în noaptea aceea de trei ori de pe cal! Încalec și – iar pe brânci, parcă mă răsturna vântul. Uite, așa un vin să bei câte un pahar, două pe inima goală, și trăiești până la o sută de ani! Dar cu ceea ce bem noi cum să-ți poți împlini sorocul? E otravă, nu băutură! Din pricina lui, dai ortul popii înainte de vreme...

Prohor clătină din cap spre oală... și-și turnă alt pahar.

Duniașka se duse să se culce în odaie, la copii; peste puțin timp, se sculă și Prohor. Clătinându-se pe picioare, își puse cojocelul pe umeri și zise:

— Nu mai iau oala. Nu mă lasă sufletul să umblu cu vasele goale... Ajung acasă și îndată începe muierea să mă cicălească! În asta n-o mai întrece nimeni! Și de unde naiba scoate atâtea vorbe scârboase? Nu pot pricepe. Viu acasă băut, și dânsa începe, de pildă, așa: „Porc bețiv! Ciungule! Calicule! Prăpăditule!” Stau liniștit și o dăscălesc frumușel: „Dar unde ai văzut tu, cățea, putoarea dracului, porc bețiv și încă ciung pe deasupra? Nu s-a pomenit așa ceva, de când e lumea!” Îi întorc o batjocură, și ea mă cînstește cu alta; o dau în lături pe asta, ea-mi trânteste încă una, și așa cântăm vecernia până la utrenie! Se-ntâmplă de mi se urăște s-o tot ascult

și plec să mă culc sub șopron. Iar altă dată, dacă viu cherchelit, și dacă ea tace din gură și nu mă suduie, nu mai pot adormi! Zău! Parcă-mi lipsește ceva, parcă am râie – nu dorm, și pace! Și atunci mă agăț eu de muiere și o întărât, pân-ce începe dânsa iar să mă beștească, de văd stele verzi! E croită din coasta dracului, dar ce să-i faci? N-am încotro! O las să turbeze, că și la muncă o ia atunci razna tot așa de aprigă, nu-i așa? Ei, rămâneți cu bine, am plecat. Să mă culc poate în grajd, ca să n-o mai supăr?

— Mai ajungi până acasă? întrebă zâmbind Grigori.

— În trei labe, dar tot ajung! Ce, Panteleevici, nu sunt cazac? Grozav de rău îmi pare să aud una ca asta.

— Atunci, du-te cu Dumnezeu!

Grigori își petrecu prietenul până dincolo de portiță și se-ntoarse în bucătărie.

— Ei, Mihail, vrei să stăm de vorbă?

— Să stăm de vorbă.

Ședeau față-n față, despărțiți de masă. În cele din urmă, Grigori rosti:

— Mi se pare că nu toate merg bine... Văd după chipul tău: nu toate! Îți pare rău că am venit, nu? Sau, poate că am greșit?

— Ba nu, ai ghicit! Îmi pare rău.

— De ce?

— Prea multă bătaie de cap se arată.

— Mă hrănesc și singur.

— Nu mă gândesc la asta.

— Atunci?

— Suntem dușmani...

— Am fost.

— Da, dar se vede că vom rămâne.

— Nu pricep. De ce?

— Ești un om nesigur.

— Mofturi! Vorbești aiurea!

— Nu-s mofturi. De ce te-au demobilizat pe vremea asta? Spune drept!

— Nu știu.

— Ba știi, dar nu vrei să spui! N-au avut încredere în tine, așa e?

— Dacă n-ar fi avut încredere, nu mi-ar fi dat escadronul.

— Bine, bine, la început! Dar dacă nu te-au păstrat în armată, atunci, frate, totul e limpede!

— Și nici tu nu mă crezi? întrebă Grigori, privind-l drept în ochi.

— Nu! Lupul pielea își schimbă, dar năravul ba.

— Ai băut peste măsură, Mihail.

— Lasă vorba asta! Nu-s mai băut decât tine. Nu te-au crezut cei de acolo, și nici aici n-au să aibă prea mare încredere în tine, să știi!

Grigori nu răspunse. Cu o mișcare leneșă, luă de pe farfurie o felie de castravete murat, o mestecă o clipă și o scuipă afară.

— Ți-a povestit nevasta despre Kiriuşka Gromov? Întrebă Mihail.

— Da.

— Nici de venirea lui nu mi-a părut bine. Când am auzit, chiar în aceeași zi...

Grigori păli, ochii i se făcură rotunzi de furie.

— Pentru tine, adică, eu și Kiriuşka Gromov suntem același lucru?!

— Nu striga. Și de ce ești mai bun ca el?

— Ei, dacă-i așa... Știi...

— Ce să mai știi? Toate sunt de mult știute. După voi, o să vie Mitka Korşunov, iar eu trebuie să mă bucur? Nu, ar fi mai bine să nu veniți în sat.

— Pentru tine?

— Și pentru mine, da; ar fi mai sănătos și pentru oameni.

— Să nu mă pui pe mine alături de ei!

— Ți-am spus o dată, Grigori, și nici n-ai de ce să te superi. Nu ești mai bun decât dânșii. Ba ești chiar mai rău, mai primejdios.

— Cu ce? Ce tot trăncănești?

— Ei sunt oameni de rând, da' tu ai condus toată răzmerița.

— N-am condus-o eu. Eu am fost comandant de divizie.

— Dar asta-i puțin?

— Puțin sau mult, ce-are a face?... Dacă atunci, la petrecere, ostașii roșii n-ar fi vrut să mă omoare, poate că nici n-aș fi luat parte la răscoală.

— Dacă n-ai fi fost ofițer, nimeni nu s-ar fi atins de tine.

— Dacă nu m-ar fi luat la armată, nu m-aș fi făcut ofițer... Ei, dar ăsta-i un cântec lung!

— Lung și scârbos.

— N-o să-l mai cântăm din nou, e prea târziu.

Au aprins în tăcere câte o țigară. Dând jos cu unghia scrumul, Koşevoi zise:

— Cunosc și eu isprăvile tale, am auzit. Prea mulți ostași de-ai noștri ai omorât, de aceea nu pot să te văd în ochi... Asta nu se poate smulge din amintire.

Grigori zâmbi.

— Da, ții minte toate, n-am ce zice! L-ai omorât pe fratele Petro, dar

vezi că eu nu ți-o amintesc... Dacă am ține minte toate, am trăi ca lupii.

— Ei da, l-am omorât și nu zic nu! Dacă aș fi izbutit să te prind, te-aș fi curățat și pe tine!

— Iar eu, când l-au prins pe Ivan Alexeevici la Ust-Hopior, zburam în goana goanelor: mi-era teamă că te-au prins și pe tine și că au să te omoare cazacii... Văd că degeaba mă grăbeam.

— Halal binefăcător! Tare aș vrea să te văd cum ai fi stat de vorbă cu mine, dacă ar fi acum puterea voastră, a cadeților? Dacă ați fi biruit voi? Mi-ai scoate curele de pe spinare! Numai acum te-ai îmbunat...

— Poate că altcineva ți-ar tăia curele din spinare! Dar eu nici nu mi-aș spurca mâinile.

— Înseamnă că suntem doi oameni deosebiți... De când sunt, n-am șovăit să-mi spurc mâinile omorând dușmanii, și la nevoie, n-am să clipesc nici acum. Mihail turnă în pahare restul de rachiu și întrebă: Bei?

— Hai să bem, că ne-am făcut prea treji pentru asemenea vorbe...

Ciocniră în tăcere, băură. Grigori se rezemă cu pieptul de masă și se uită la Mihail, mijindu-și ochii și răsucindu-și mustața.

— Dar ție de ce ți-e frică, Mihail? Crezi tu că am să mă răscol iarăși împotriva Puterii sovietice?

— Nu mi-e frică de nimic. Mă gândesc, însă, între altele: dacă se mai întâmplă vreo răzmeriță, ai să treci din nou la dușmani.

— Aș fi putut și atunci să trec, la polonezi. La noi, o unitate întreagă a și trecut la dâșii.

— Ce, n-ai avut timp?

— Nu, n-am vrut. Mi-am împlinit destul sorocul de ostaș. Și nu mai vreau să slujesc nimănui. Pentru viața mea, am luptat prea mult, iar sufletul îmi este grozav de ostenit. Mi s-a urât de toate, și de revoluție, și de contrarevoluție. Ducă-se toate astea-n... ducă-se la naiba! Vreau să stau pe lângă copilașii mei, să mă apuc de gospodărie, asta-i tot. Crede-mă, Mihail, ți-o spun din toată inima!

Dar niciun fel de încredințări nu mai erau în stare să-l clatine pe Koșevoi. Grigori o pricepu și tăcu. Se simți amărât și clocotind de ciudă. La ce dracu' i-a trebuit să se dezvinovățească, să încerce a mai dovedi ceva? Pentru ce era toată gâlceava asta între doi oameni beți, și ce nevoie avea de predicile tâmpite ale lui Mihail? La naiba! Grigori se sculă.

— Hai să isprăvim vorbăria asta fără noimă! Ajunge! Ascultă numai ce vreau să-ți mai spun: atâta timp cât puterea voastră n-o să mă apuce de gât, n-am să mă ridic împotriva ei. Iar dacă mă apucă, voi ști să mă apăr!

Oricum ar fi, n-am să-mi pierd capul pentru răzmeriță, ca Platon Reabcikov.

— Cum adică!

— Așa. Să mi se socoată serviciul în Armata Roșie și rănilile mele! Sunt gata să răspund pentru răscoală, să fiu închis, dar dacă e vorba să mă pună la zid, asta nu, să fie cu iertare! Cam prea mult!

Mihail zâmbi cu dispreț.

— Ai născocit și tu o modă nouă! Tribunalul revoluționar sau Comisia extraordinară n-au să te întrebe ce dorești și ce nu, și nici n-au să se tocmească cu tine. Te-ai făcut vinovat, ia ce ți se cuvine cu vârful și îndesat! Datoriile vechi trebuie plătite până la cea din urmă para!

— Ei, atunci o să vedem noi.

— O să vedem. E limpede.

Grigori se descinse, își scoase bluza și începu să se descalțe.

— O să împărțim totul? Întrebă el, privind cu excesivă atenție pingeaua desprinsă de la cizmă.

— Împărțeala noastră e scurtă: o să-mi dreg nițel cocioaba și îndată mă mut dincolo.

— Da, mai bine să ne despărțim. N-avem cum să ne înțelegem.

— Nici nu s-ar fi putut să ne înțelegem, întări Mihail.

— N-am crezut că ai asemenea păreri despre mine... Ce să-i faci?

— Ți-am spus pe față ceea ce aveam de spus. Am zis ceea ce am gândit. Când te duci la Vioșenskaia?

— Zilele acestea.

— Nu zilele acestea, ci mâine.

— Am făcut pe jos aproape patruzeci de verste, sunt ostenit; mâine mă odihnesc, iar poimâine o să mă duc la înregistrare.

— Ordinul cere să te înregistrezi imediat. Să te duci mâine.

— Dar am voie să mă odihnesc o zi? Doar n-am să fug.

— Dracu' să știe! N-am poftă să răspund pentru tine.

— Dar ticălos te-ai mai făcut, Mihail! zise Grigori, privind oarecum mirat la chipul încruntat al fostului său prieten.

— Să nu mă faci ticălos! Nu-s obișnuit... Mihail răsufală și continuă cu glasul ridicat: Știi, trebuie să te lași de apucăturile astea ofițerești! Să te duci chiar mâine, iar dacă nu, să știi că te trimit sub escortă. Ai înțeles?

— E limpede, am înțeles... Grigori privi cu ură spatele lui Mihail, care se îndepărtă, apoi se culcă fără să se dezbrace.

La urma urmelor, toate s-au petrecut chiar așa cum trebuiau să se

petreacă. Adică de ce el, Grigori, trebuia să se bucure de o altfel de primire? De ce a crezut că scurta lui slujbă cinstită în Armata Roșie îi va acoperi toate greșelile trecutului! Și, poate, Mihail are dreptate atunci când spune că nu orice lucru se iartă și că vechile datorii trebuiesc plătite, până la cea din urmă para?

... Vedeă în vis stepa largă și regimentul desfășurat, pregătit pentru atac. Un strigăt prelung de comandă: „Escadro-o-on...”, răsună de departe, și deodată Grigori își aduce aminte că chingile de la șaua sa nu sunt strânse. Apasă cu putere scara stângă, și șaua alunecă sub el... Cuprins de rușine și de groază, sare jos ca să strângă chingile, și în aceeași clipă aude cum pornește și cum se depărtează vijelios tropotul de copite.

Regimentul atacă fără el...

Grigori se întoarce în pat și, trezindu-se își auzi geamătul răgușit.

Afară începea să mijească de ziuă. Noaptea vântul deschisese pesemne obloanele, și prin geamul acoperit de ploi pufos se zărea roata știrbă a lunii, verde și scânteietoare. Grigori își dibui punga, își aprinse o țigară. Inima stăruia să-i bată tare și iute. Grigori se culcă pe spate și zâmbi: „Mă, ce drăcovenii nu mai visează omul! N-am avut parte de luptă...” Nu mai crezuse el, în ceasurile acestea dinaintea zorilor, că avea să mai aibă prilej a merge la atac – și prin vis, și aieva, și nu numai o dată.

7

Duniașka se sculă de cu vreme: trebuia să mulgă vaca. Grigori se plimba prin bucătărie, tușind încetișor și călcând cu băgare de seamă. Duniașka înveli copiii cu plapuma, se îmbracă repede și ieși în bucătărie. Grigori se încheia la manta.

— Unde vrei să te duci, frățioare, așa devreme?

— Dau o raită prin sat, să mă uit și eu.

— N-ai vrea mai întâi să mănânci, și după aceea...

— Nu, mă doare capul.

— Te-ntorci la masă? Îndată fac foc la cuptor.

— Nu-i nevoie să mă aștepți. N-am să mă-ntorc așa repede.

Grigori ieși în uliță. Spre dimineață, vremea se făcuse ceva mai moale. Bătea un vânt cald și umed dinspre miazăzi. Zăpada amestecată cu pământ se prindea de tocurile cizmelor. Îndreptându-se încet spre centrul satului, Grigori cerceta amănunțit casele și magaziile cunoscute din copilărie, le privea ca și cum s-ar fi pomenit într-un loc străin. În piață se întindeau

ruinele înnegrite de fum ale caselor negustorești și ale prăvăliilor arse acum un an de Koșevoi; gardul bisericii, pe jumătate dărâmat, își arăta spărturile largi. „Au luat cărămizi pentru cuptoare!” se gândi cu nepăsare Grigori. Biserica era la locul său – mică, răsărită parcă din pământ. Acoperișul, pe care nimeni nu-l mai vopsea de mult, era năpădit de rugină aurie, pe ziduri se prelingeau urme pământii de apă, iar în locurile de unde se desprinsese tencuiala, ieșea la iveală cărămida proaspătă, de un roșu viu.

Ulițele erau pustii. Două-trei muieri somnoroase se-ntâlniră cu Grigori lângă fântână. Îi făcură plecăciuni ca unui străin, fără nicio vorbă, și abia după ce a trecut, se opriră să privească îndelung în urma lui.

„Trebuie să mă duc la morminte, la mama și la Natalia”, se gândi Grigori și coti în ulicioara care urca spre cimitir. Dar, după ce făcu câțiva pași, se opri. Și așa avea inima grea și tulbure. „Altă dată, hotărî el, îndreptându-se spre casa lui Prohor. Le e totuna dacă viu, sau nu. Dorm acum în liniște. Totul s-a isprăvit. Mormintele sunt acoperite cu zăpadă. Rece trebuie să fie pământul acolo la adâncime... Și-au trăit viața, parcă a fost un vis. Se odihnesc toți laolaltă – și nevasta, și mama, și Petro cu Daria... Au trecut acolo cu toată familia și-și dorm somnul de veci. Stau în pace, numai tata a rămas singur prin părțile străine. Urât trebuie să-i fie prin străini!” Grigori nu se mai uita în jurul său și pășea înainte, privind zăpada albă de sub picioarele lui, puțin umezită de dezgheț și moale, atât de moale, încât nici nu se simțea sub picioare și aproape nu scârțâia.

După aceea, Grigori se gândi la copii. S-au făcut tăcuți, prea potoliți pentru vârsta lor, nu mai sunt așa cum erau atunci când trăia mama. Moartea le-a răpit și lor prea mult. Par speriați. De ce Poliușka a plâns ieri, când l-a văzut? Copiii nu plâng când revăd pe cineva – e ceva neobișnuit pentru ei. La ce s-a gândit?... Și de ce în ochii ei se ivise groaza, când a luat-o în brațe? Poate că a crezut tot timpul că taică-său nu mai este printre cei vii și că n-are să se întoarcă niciodată, și apoi s-a speriat văzându-l? Oricum ar fi, el, Grigori, n-are nicio vină față de dânșii. Numai trebuie să-i spună Axiniei ca să aibă milă de ei și să caute din toată inima să le înlocuiască mama... Poate că vor sfârși prin a iubi această a doua lor mamă. Este o femeie bună și dragăstoasă. De dragul lui, va iubi și copiii.

Greu și amar îi venea să se gândească la toate acestea. Nimic nu se arăta a fi atât de simplu cum i se păruse, și toată viața se dovedea cu mult mai încurcată decât și-o închipuia până mai deunăzi. În naivitatea-i prostească și copilăroasă – cât era el de om în toată firea – crezuse că va fi de ajuns să se întoarcă acasă, să-și pună zeghea în loc de manta, și totul are să meargă

strună: nimeni nu-i va zice nicio vorbă, nu-l va muștra pentru ceea ce a fost, totul se va așeza de la sine și el va trăi ca un plugar pașnic și ca un vrednic tată de familie. Dar nu, toate acestea erau cu mult mai încălcite.

Grigori deschise cu băgare de seamă porțița, prinsă într-o balama, de la ograda lui Zikov. Prohor, cu pâslarii scâlțiați, cu căciula trasă până pe sprâncene, mergea spre treptele casei, făcând vânt cu o căldare goală; picături albe de lapte se împrăștiau nevăzute pe zăpadă.

— Cum ai dormit, tovarășe comandant?

— Mulțumesc, bine!

— N-ar fi rău să risipim nițel amețea de aseară, că mi s-a făcut capul căldare goală! Uite, ca asta!

— De băut nu-i rău; dar de ce ți-e goală căldarea? Ai mulș singur vaca?

Cu o mișcare hotărâtă din cap, Prohor împinse căciula pe ceafă, și abia atunci Grigori văzu chipul neobișnuit de posomorât al prietenului.

— Dar ce crezi, dracu' avea să mi-o mulgă? Am mulș eu, pentru afurisita de babă! Numai să n-o apuce pântecăraia de mulsoarea mea!... Prohor zvârli furios căldarea și zise scurt: Hai în casă.

— Dar nevasta? Întrebă șovăitor Grigori.

— Dracii s-o facă ciulama! S-a sculat cu noaptea-n cap și a plecat la Krujilinski după niște corcodușe uscate. Când am venit de la voi, s-a înfipt în mine! Mi-a citit la acatiste de toate soiurile; pe urmă a sărit ca o neună: „Mă duc după corcodușe! Nurorile lui Maksaev pleacă, plec și eu!” „Cară-te sănătoasă, îmi zic, chiar și după pere, drum bun, călătorie sprâncenată!” M-am sculat, am făcut foc la cuptor și m-am dus să mulg vaca. Aș, ce mai mulș! Crezi tu că e ușoară treabă cu o singură mână?

— Ar fi trebuit să chemi vreo muiere, caraghiosule!

— Berbecu-i caraghios, că el sugă până la potcoave! Dar eu n-am fost caraghios de când m-a făcut maică-mea. Credeam că o să iasă bine. Da' de unde! M-am târât în trei labe sub vacă, și ea, trăsni-o-ar focul s-o trăsnească, în loc să stea, dă din picioare. Mi-am scos și cușma, ca să n-o sperii, tot degeaba! Am ajuns leoarcă de nădușeală, până când am isprăvit, iar când întind mâna să iau căldarea, ea-mi trânteste un picior! Căldarea a zburat într-o parte, eu în cealaltă! Iată cum am mulș-o! Păi, asta nu-i vacă, e mama dracului cu coarne! Am scuipat-o drept în bot și am plecat. N-oi muri fără lapte. Bem ceva?

— Dar ai ce?

— Am o sticlă. Păstrată cu sfințenie!

— Ne-o fi destul.

— Intră, poftește! Facem niște ochiuri? Îndată sunt gata!

Grigori tăie slănină și-și ajută gazda să facă foc în sobă. Priveau tăcuți cum sfârâie, cum se topesc și alunecă în tigaie bucățelele de slănină roză. După aceea, Prohor scoase din dosul icoanelor o sticlă prăfuită.

— Păstrez acolo lucrurile de taină ca să nu dea de ele baba, lămuri el scurt.

Mâncau în odăița caldă, bând rachiu și vorbind cu glas scăzut.

În afară de Prohor, cui îi mai putea împărtăși oare Grigori gândurile lui cele mai ascunse? Ședea la masă, desfăcându-și larg picioarele lungi, musculoase, și vocea lui de bas răsuna surd și răgușit:

— ... Și la oaste, și pe drum, mă tot gândeam cum am să trăiesc lângă pământ, cum îmi voi găsi tihnă și odihnă în familie, după toate drăcoveniile astea! Gândește-te numai: de șapte ani și mai bine, nu m-am dat jos din șa! Când dorm, văd în vis, mai în fiecare noapte, aceleași bucurii: fie că omor pe cineva, fie că mă omoară pe mine... Dar, Prohor, mi se pare că n-are să iasă după cum vreau eu... Se pare că alții vor ara pământul, îl vor îngriji – numai eu, nu...

— Ai stat de vorbă cu Mihail?

— Pe săturate.

— Și ce zice?

Grigori își împreună degetele în formă de cruce.

— S-a dus prietenia noastră. Mă mustără pentru slujba la albi, crede că am gând rău împotriva puterii noi, că umblu cu cuțitu-n sân. Se teme că am să ațâț la răscoală, ca și cum mie asta-mi mai trebuie. Nu-și dă seama, tâmpitul!

— Mi-a spus și mie același lucru.

Grigori zâmbi fără veselie.

— În Ucraina, când mergeam spre Polonia, un hohol ne-a cerut arme pentru apărarea satului. Nu mai puteau trăi din pricina bandelor – îi jefuiau, le tăiau vitele. Comandantul regimentului – am fost de față – îi zice: „Să vă dau arme? Dar atunci plecați și voi să vă înhăitați cu bandele!” Iar hoholul râde și-i zice: „Nu, tovarășe, înarmați-ne, că atunci nu numai pe bandiți n-o să-i lăsăm să intre în sat, ci nici pe voi!” Mă gândesc acum cam la fel ca hoholul ăsta: mai bine ar fi, dacă s-ar putea să nu fie la Tatarski hoholul ăsta: mai bine ar fi, dacă s-ar putea să nu fie la Tatarski nici albi, nici roșii. După mine, au toți același preț – și cumnatul meu Mitka Korșunov, și Mihail Koșevoi. El crede că sunt atât de credincios albilor că nici nu mai pot trăi fără ei. Aiureli! Credincios le mai sunt, n-am

ce zice! Nu demult, când luptam în Crimeea, m-am măsurat cu un ofițer kornilovist – un colonel sprinten, mustăcioara rasă englezește, știi: două pete sub nas, ca niște mucii – și cu ce râvnă l-am miruit, mi-a tresăltat inima! I-a rămas bietului colonel numai jumătate de cap, și jumătate de șapcă pe cap, iar jumătatea cealaltă a zburat împreună cu coarda albă de ofițer. Iată credința mea! Multe am mai pătimit și de la ei. Cu sângele meu mi-am dobândit afurisitul ăsta de grad ofițeresc, dar rămâneam în mijlocul ofițerilor ca o cioară albă. Ei, bestiile, nu m-au socotit niciodată om! Le era scârbă să-mi întindă mâna, și după toate astea eu... Mama lor!... Mi-e greață când vorbesc despre asta! Cum, să le refac din nou puterea? Să chem pe generalii Fitzhalaurovi? Am mai încercat o dată, dar după asta, un an am umblat sughitând. Ajunge, m-am luminat la cap, după câte am dus pe spinarea mea!

Muind o bucată de pâine în untura fierbinte, Prohor zise:

— Nu va mai fi nicio răzmeriță. Întâi și întâi, au rămas prea puțini cazaci, iar cine a rămas și-a băgat mințile în cap. Le-au luat fraților sânge berechet, și s-au făcut potoliți și cumiți, de nu-i mai poți duce la răscoală nici cu arcanul. Și apoi, e însetată lumea de viața pașnică. Ar trebui să vezi cum au muncit toată vara: cum au făcut stoguri de fân și cum au strâns grânele până la cel din urmă bob, de le-a ieșit spumele, iar la arat și la semănat dau zor de parcă s-ar pregăti să trăiască o sută de ani! Nu, despre răscoală nici nu poate fi vorba... Vorbe de clacă. Dar mă întorc și zic: mai știi ce sunt în stare să trântescă. Într-o bună zi cazacii noștri...

— Și ce ar mai putea să trântescă? Despre ce vrei să vorbești?

— Uite că vecinii noștri au și trântit-o...

— Ce și cum anume?

— Uite cum. În gubernia Voronej, undeva dincolo de Bogucear, a și izbucnit răzmeriță.

— Minciuni!

— Ce minciuni?! Că mi-a spus-o ieri un prieten milițian. Se pare că au să-i trimită într-acolo.

— Unde, într-acolo?

— La Monastîrșcina, la Suhoi Doneț, la Paseka, la Staraia și Novaia Kalitva, și încă nu mai știu pe unde. Cică e o răscoală grozavă.

— Dar de ce n-ai spus nimic aseară, prăpăditule?

— N-am vrut să vorbesc față de Mihail, și pe urmă, nu-i nicio plăcere să vorbești despre astea. Bine ar fi să nu mai aud nimic despre ele, cât oi fi și-oi mai trăi! răspunse mormăind Prohor.

Grigori se încruntă. După o lungă chibzuială zise:

— Proastă veste!

— Dar ce te privește? Înțeleg să se gândească hoholii. Când au să mănânce mardeală, au să știe atunci ce înseamnă să se răzgândească. Dar pentru mine și pentru tine, toate acestea nu mai au niciun rost. Pe mine nici capul nu mă doare pentru dâșii.

— Mie cam greu are să-mi fie de acum.

— Și adică, de ce?

— Cum de ce? Dacă și cei de la district au despre mine aceeași părere ca și Koșevoi, atunci tot n-am să scap de pușcărie. În apropiere de noi băntuie rășcoala, iar eu am fost ofițer și, pe deasupra, am mai fost și răsculat... Ai priceput acum?

Prohor se opri din mestecat și rămase pe gânduri. Asemenea socoteală nici nu-i trecuse prin cap. Amețit de băutură, chibzuia cam încet și greu.

— Bine, Panteleevici, dar ce-ai tu cu toate acestea? Întrebă el cu nedumerire.

Grigori se încruntă în ciudat și nu răspunse. Noutatea îl îngrijora cu tot dinadinsul. Prohor îi întinse paharul, dar el împinse la o parte mâna gazdei și rosti cu hotărâre:

— Nu! Nu mai beau.

— Dar de ce să nu mai tragem câte unul? Bea, Grigori Panteleevici, până te vei vedea afumat de nădejde! La așa veselă viață nu ne rămâne decât să ne dăm la trăscau.

— Nu, afumă-te singur. Și fără asta, capul nu face multe parale, dar cu rachiu înlăuntru, apoi chiar că poți să-l dai pe gărlă. Deocamdată trebuie să mă duc la Vioșki, să mă-nregistrez.

Prohor îl privi atent. Ars de soare și de vânturi, chipul lui Grigori era negru-arămiu, și numai la rădăcinile părului pieptănat îndărăt se vedea pielea albă și netedă. Arăta liniștit acest ostaș, care văzuse atâtea și atâtea în viața lui și de care îl legaseră pe Prohor războiul și lipsurile. Ochii cu pleoapele ușor umflate priveau cam încruntat, cu o expresie de oboseală aspră.

— Și nu ți-e teamă că... că au să te-nchidă? Întrebă Prohor.

Grigori se învioră.

— Chiar de asta mă tem, băiete! N-am stat niciodată închis și mă tem de pușcărie mai rău ca de moarte. Deși se pare că va trebui să trec și prin plăcerea asta.

— Mai bine nu veneai acasă, zise cu părere de rău Prohor.

— Dar pe unde trebuia să cutreier?

— Trebuia să mai zăbovești nițel în oraș, până trece dandanaua asta.

După aceea, puteai să tot vii.

Grigori flutură din mână, râzând.

— Nu-i de mine! Să aștept și să ajung pe urmă – nu cunosc alte chibzuieli mai scârboase. Și apoi cum să plec, cui să las copiii?

— Ei, asta e! Dar cum au trăit până acum fără tine? Mai târziu, i-ai fi luat și pe dânșii, și pe drăguța ta. Stai, că am uitat să-ți spun! Stăpânii tăi, la care te-ai pripășit cu Axinia înainte de război, au dat amândoi ortul popii.

— Listnițki?

— Tocmai. Cumătrul Zahar a fost în retragere ordonanță la Listnițki al tânăr, și mi-a povestit: bătrânul a murit de tifos la Morozovskaia, iar cel tânăr s-a mai târât până la Ecaterinodar, și acolo nevastă-sa s-a încurcat cu generalul Pokrovski. Iar atunci, dânsul n-a mai putut să rabde și s-a împușcat de necaz.

— Naiba să-i ia, bombăni nepăsător Grigori. Îmi pare rău de atâția oameni de ispravă, care s-au prăpădit, dar de ăștia n-are cui și de ce să-i pară rău. Se sculă, își puse mantaua și cu mâna pe clanță zise gânditor: Totuși, dracu' știe cum, dar am pizmuit totdeauna pe oamenii ca Listnițki cel tânăr sau ca acest Koșevoi al nostru... Pentru dânșii, toate erau limpezi de la începutul începutului; dar pentru mine, multe sunt și acum nelămurite. Ei și-au avut amândoi drumurile lor drepte, iar eu umblu din o mie nouă sute șaptesprezece, ba în dreapta, ba în stânga, mă clatin ca un om beat... M-am despărțit de albi și n-am putut să mă lipesc de roșii, de am rămas așa, ca balega pe apă... Vezi, Prohor, ar fi trebuit de bună seamă să stau până la capăt în Armata Roșie, și poate că atunci toate s-ar fi isprăvit cu bine. Și la început – doar știi și tu – am slujit din tot sufletul Puterii sovietice, dar mai pe urmă toate s-au dărâmat... La albi, la comandamentul lor, eram socotit străin și veșnic bănuț. Și cum putea să fie altfel? Fiu de plugar, cazac fără carte – ce, parcă puteam să fiu neam cu dânșii? N-aveau încredere în mine! Iar după aceea, la roșii, am pățit-o la fel. Doar nu-s orb, am văzut cu ce ochi mă priveau și comisarul, și comuniștii din escadron... În luptă, nici nu luau ochii de pe mine, îmi pândeau fiecare pas, și poți fi sigur că se gândeau: „A-a, bestia de alb, ofițer de cazaci! Să nu cumva să ne facă o figură!” Când mi-am dat seama de acest lucru, am simțit parcă un bulgăre de gheață în inimă. În timpul din urmă, nici nu mai puteam răbda neîncrederea lor. Chiar și piatra crapă, dacă o încingi la foc. Și e mai bine că m-au demobilizat. Tot nu mai e mult până la sfârșit. Tuși surd și, fără să

se uite la Prohor, zise cu alt glas: Mulțumesc pentru cinste. Am plecat. Rămâi sănătos. Dacă mă-ntorc, am să trec deseară. Ascunde bine sticla, că nevasta are să rupă vătraiul pe spinarea ta.

Prohor îl petrecu până la ieșire și în tindă îi șopti:

— Vai, Panteleevici, vezi să nu te înhațe acolo.

— Vom vedea, răspunse stăpânit Grigori.

Fără să mai dea pe acasă, coborî la Don, dezlegă o barcă la debarcader, o goli de apă cu palmele făcute căuș; după aceea scoase un par din gard, sparse gheața de la mal și porni să treacă dincolo.

Valuri verzi întunecate, înspumate de vânt, se rostogoleau pe Don spre apus. La maluri, în apele domoale, spărgeau gheața subțirică și fărâmicioasă și legănau fuioare mătăsoase, verzi, de alge. Înguste sloiuri, ciocnite între ele, împrăștia un necurmat sunet de cristal plesnit în cioburi; prundișul mărunț foșnea încetișor. Iar la mijloc, unde șuvoiul era iute și neschimbat, Grigori nu auzea decât un plescăit surd și un ropot de valuri dinspre latura stângă a luntrii și vuietul gros și neconținut al vântului din pădurea de pe maluri.

Grigori împinse luntrea jumătate pe uscat, apoi își scoase cizmele și își potrivi cu grijă obielele, ca să poată merge mai ușor.

La amiază, ajunsese la Vioșenskaia.

Comisariatul militar era ticsit de lume zgomotoasă. Telefoanele sunau strident, oameni înarmați intrau și ieșeau, trântind ușile; din camere venea pârâitul sec al mașinilor de scris. Vreo douăzeci de ostași roșii adunați în jurul unui om scund, îmbrăcat în cojoc „romanovski”⁹¹ vorbeau toți odată și râdeau zgomotos. Când Grigori străbătea coridorul, doi ostași scoteau din odaia din fund o mitralieră. Roțile făceau un zgomot ușor, trecând peste scândurile știrbite ale dușumelei. Un mitralior, flăcău zdravăn și bine hrănit, strigă în glumă: „Fă loc, companie disciplinară, că te strivesc!”

„Se pare că într-adevăr se pregătesc să plece contra răsculaților”, gândi Grigori.

La înregistrare nu zăbovi prea mult. Vizându-i grăbit dovada, secretarul comisariatului militar îi zise:

— Să treci la biroul politic⁹² al Comisiei extraordinare. Dumneata, ca fost ofițer, trebuie să te înregistrezi acolo.

— Am înțeles. Grigori duse mâna la șapcă, fără să-și dea pe față tot ce

---

⁹¹ Cojoc croit pe talie, scurt și cu multe cute la spate.

⁹² Așa se numeau în anii 1920-1921 organele districtuale sau de județ ale Comisiei extraordinare (n. red. ruse).

simțea.

În piață se opri și rămase pe gânduri. Trebuia să meargă la biroul politic, însă toată firea lui se împotriva cu o putere chinuitoare. „O să te-nchidă!”, îi spunea o voce lăuntrică, și el tresărea de spaimă și de scârbă. Stătea lângă gardul școlii, privea abătut pământul acoperit de gunoi și se vedea în închipuire cu mâinile legate, coborând scara murdară, care ducea în beci, și un om în spatele lui, strângând în mână mânerul crestat al revolverului. Grigori încleștă pumnii și se uită la vinele lor umflate. Și aceste mâini să fie legate? Tot sângele îi năvăli în obraz. Nu, astăzi nu! Mâine, poftim! Dar astăzi o să se-ntoarcă în sat, să petreacă ziua cu copiii lui și s-o vadă pe Axinia; pe urmă, mâine, se va întoarce iarăși la Vioșenskaia. Îl cam doare piciorul de atâta umblat; să fie însă al dracului, nu pierde el pentru atâta! Principalul e să ajungă acasă numai pentru o zi, și se va întoarce neapărat aci. Mâine, fie ce-o fi, dar astăzi, nu!

— A-a, Melehov! Nu te-am văzut de un veac...

Grigori se întoarce. Era Iakov Fomin, fost camarad de regiment al lui Petro și fost comandant al Regimentului 28 de răsculați din Armata Donului.

Dar nu mai era Fomin, cazac din gardă, îmbrăcat neîngrijit și la nimereală, așa cum îl cunoștea Grigori. În doi ani se schimbase de nerecunoscut: purta o manta de cavalerist bine ajustată; mustățile blonde și spilcuite îi erau răsucite voinicește, și toată figura lui, mersul lui grozav de marțial al zâmbetului lui de om mulțumit de sine – toate vădeau că e foarte pătruns de superioritatea și demnitatea sa.

— Cu ce prilej pe la noi? întrebă, strângând mâna lui Grigori și privindu-l în ochi, cu ochii săi albaștri și mult depărtați de rădăcina nasului.

— Sunt demobilizat. Am fost la comisariatul militar...

— Când ai sosit?

— Ieri.

— Îmi amintesc adesea de fratele tău, Petro Panteleevici. Bun cazac a fost și degeaba a pierit... Ce prieteni mai eram! Voi, Melehovii, nu trebuia să vă răzvrățiți anul trecut. Ați făcut o greșală!

Ca să spună ceva, Grigori răspunse:

— Da! Au greșit-o cazacii...

— În ce unitate ai luptat?

— În Întâia de cavalerie.

— Ce grad?

— Comandant de escadron.

— Așa! Am acum și eu comanda unui escadron. Aici la noi, în Vioșenskaia, e un escadron de pază. Se uită în lături și, coborându-și glasul, zise: Uite ce! Hai de aici, să ne plimbăm puțin; se vântură prea multă lume, nici n-au să ne lase să stăm de vorbă.

Porniră pe uliță. Privind pieziș la Grigori, Fomin întrebă:

— Ai de gând să stai acasă?

— Dar unde să mai stau? Acasă.

— Să te apuci de gospodărie?

— Da.

Cu un aer de compătimire, Fomin clătină din cap și suspină:

— Prost timp ți-ai ales, Melehov, prost timp... N-ar fi trebuit să te-ntorci acasă încă un an sau chiar doi.

— De ce?

Apucându-l de cot și aplecându-se ușor, Fomin șopti:

— Ținutul nu e liniștit. Cazacii sunt tare nemulțumiți de predarea obligatorie a surplusului de produse agricole. În județul Bogucear, răscoala este în toi. Azi plecăm la înăbușirea ei. Ai face bine, băiete, să te cari de-aici, și cât mai degrabă. Am fost prieten bun cu Petro și de aceea își dau un sfat: pleacă!

— N-am unde să mă duc.

— Te privește! Ți-am spus-o, pentru că biroul politic începe să aresteze pe ofițeri. Săptămâna asta au adus trei din Dudarevka, unul din Reșetovka, iar din partea aceasta a Donului îi aduce cu duzina – și încep să-i ia la rost și pe cazacii de rând, fără grade. Gândește-te bine, Grigori Panteleevici!

— Mulțumesc pentru sfat, dar n-am să plec nicăieri, stăruii încăpățânat Grigori.

— La urma urmei, treaba ta.

Fomin începu să vorbească despre situația din district, despre legăturile sale cu autoritățile districtului și cu Șabaev, comisarul militar al districtului. Frământat de gândurile sale, Grigori îl asculta fără atenție. Făcură împreună câteva sute de pași, și Fomin se opri:

— Trebuie să mă duc undeva. Cu bine!

Duse mâna la căciulița de Kuban și se despărți cam rece de Grigori, apoi o luă prin ulicioară, scârțâind din curelele noi, țepăn și plin de sine.

Grigori îl urmări cu privirea și o luă îndărăt. Urcând treptele de piatră ale clădirii cu etaj, unde se afla biroul politic, gândea: „Dacă-i vorba de sfârșit, să fie cât mai repede, să nu mai târăgânească! Ai știut să faci prostii, frate Grigori, acum învață să dai și socoteală!”

Pe la opt dimineața, Axinia strânse jeraticul în cuptor și se așeză pe laviță, ștergându-și cu șorțul fața roșie și asudată. Se sculase cu noaptea-n cap, ca să isprăvească mai repede cu gătitul. Făcuse tăiței cu carne de găină, clătite și colțunași cu multă smântână, și-i puse la prăjit: știa că lui Grigori îi plac colțunașii prăjiți, și pregătise o masă de sărbătoare, în nădejdea că iubitul va mânca la ea.

Grozav ar fi vrut să poată iscodi un prilej oarecare și să meargă la Melehovi, să petreacă acolo măcar o clipă și să-l privească măcar o dată pe Grigori. O chinuia gândul că se află aici, undeva aproape de tot, și ea nici nu-l poate zări. Totuși își stăpâni dorința și nu se duse. Nu mai era o fetișcană, ce Dumnezeu! La vârsta ei, nu trebuia să se poarte chiar așa de ușuratic.

Se spală pe mâini și pe față, mai cu îngrijire ca de obicei, își puse cămașa curată și fusta nouă, cu cusături. Stătu mult pe gânduri lângă cufărul deschis: ce rochie să aleagă? Într-o zi de lucru, nu era frumos să se gătească prea de tot, dar nici nu voia să rămână în hainele de totdeauna. Axinia se încruntă, răvășindu-și fustele călcate cu îngrijire. În cele din urmă, luă cu hotărâre o fustă albastră și o bluză de un albastru-deschis, aproape nepurtată, cu dantele negre. Era tot ce avea mai bun. Ei, în sfârșit, parcă o interesa ce aveau să creadă vecinii? Pentru ei poate să fie o zi de lucru, dar pentru ea era o sărbătoare. Se îmbracă în grabă și se apropie de oglindă. Un zâmbet ușor, de mirare, trecu pe buzele ei: doi ochi tinerești, scânteietori, o priveau iscoditor și vesel. Axinia își cercetă cu luare-aminte și cu asprime chipul și suspină cu ușurare. Nu, frumusețea ei încă nu s-a veștejit! Câți și câți bărbați nu se vor opri întâlnind-o și n-o vor petrece cu privirile uluite!

Stând în fața oglinzii și potrivindu-și fusta, zise cu glas tare: „Țin-te bine, Grigori Panteleevici!...” Simți că roșește, și râse încet și surd. Toate acestea n-o împiedicară să-și găsească mai multe fire de păr alb la tâmple și să le smulgă. Grigori nu trebuia să vadă nimic din cele ce i-ar putea aminti vârsta ei. Pentru el, voia să rămână tot atât de tânără, cum era cu șapte ani în urmă.

Stăpânindu-se, tânji acasă până la prânz, dar în cele din urmă nu mai putu răbda, își zvârli pe umeri o broboadă de lână de capră albă și o porni la Melehovi. Duniașka ședea acasă și era singură. Axinia îi dădu bună ziua, apoi o întrebă:

— Ați stat la masă?

— Da' de unde, cu asemenea oameni care umblă de parcă nici n-ar avea casă! Bărbatul e la soviet, iar Grișa a plecat la staniță. Pe copii i-am hrănit; aștept acum să vie ăi mari.

Cu o liniște stăpânită, fără nicio tresărire și niciun cuvânt, care să-i trădeze dezamăgirea, Axinia zise:

— Și eu care credeam că sunteți toți acasă! Dar Grișa... Grigori Panteleevici când se-ntoarce? Astăzi?

Duniașka aruncă o privire iute vecinei gătite și răspunse în silă:

— S-a dus la înregistrare.

— Și când a spus că vine?

În ochii Duniașkăi sclipiră lacrimi; cu glasul întretăiat, rosti cu mustrare:

— Ți-ai și găsit vremea... să te gătești... Iar el nici nu se știe dacă are să se mai întoarcă ori ba.

— Cum să nu se-ntoarcă?

— Spune Mihail cică au să-l aresteze la staniță... Duniașka plânse cu lacrimi puține și rele, își șterse ochii cu mâneca și strigă: Fir-ar a naibii de viață! Când au să aibă sfârșit toate astea? El a plecat, iar copiii nu-mi dau pace, de parcă ar fi turbat: „Unde a plecat tăticu, când se-ntoarce?” Și eu ce pot să știu? I-am dus afară, în ogradă, și acum mă doare inima de nu mai pot... Afurisită de viață! Niciun pic de liniște, să urlu de plâns, nu altceva!...

— Dacă nu se-ntoarce până la noapte, mă duc mâine la staniță să aflu ce-i cu el, zise Axinia pe un ton nepăsător, ca și cum ar fi vorbit despre cele mai obișnuite lucruri din lume, care nici nu făceau să te îngrijorezi atât.

Minunându-se de liniștea ei, Duniașka suspină.

— Se pare că acum nici nu mai trebuie să-l așteptăm. A venit aci spre nenorocul lui!

— Deocamdată nu se știe nimic! Nu mai plânge, că o să-și închipuie copiii cine știe ce... Rămâi cu bine!

Grigori se-ntoarce seara târziu. După ce stătu puțin acasă, se duse la Axinia.

Starea de îngrijorare, care o prigonise pe Axinia toată ziua nesfârșit de lungă, îi istovise oarecum bucuria întâlnirii. Spre seară, se simți ca și cum ar fi muncit toată ziua, fără să se îndrepte din șale. Mâhnită și vlăguită, se trânti pe pat și ațipi, dar, auzind pași la fereastră, sări sprintenă ca o fetiță.

— De ce n-ai spus că aveai de gând să te duci la Vioșki? îl întrebă pe Grigori, îmbrățișându-l și deschizându-i mantaua.

— N-am avut când. Eram zorit.

— Și noi, eu și Duniașka, am plâns amândouă, tot gândindu-ne că n-ai

să te mai întorci.

Grigori zâmbi reținut.

— Nu, n-am ajuns până acolo. Tăcu o clipă și zise iar: Nu. Deocamdată n-am ajuns până acolo.

Șchiopătând ușor, trecu la masă și se așeză. Prin ușa deschisă se vedea odaia, patul lat de lemn din colț, cufărul mare, lucind șters cu scoabele de aramă. Totul rămăsese așa cum fusese atunci când el, flăcău, venea aici în lipsa lui Stepan; nu observa aproape nicio schimbare, ca și cum vremea ar fi trecut pe lângă casă, fără să intre în ea. Se păstrase până și mirosul de altădată, mireasma amețitoare de hamei proaspăt, de dușumele curat spălate și, slab de tot, de cimbrisor veșted. S-ar fi zis că Grigori ar fi plecat de aici nu demult, în zori de zi. Dar, într-adevăr, câtă vreme trecuse de atunci, câtă!...

Își înăbuși suspinul și începu să răsucescă o țigară. Fără să știe de ce, mâinile i-au tremurat însă și tutunul se vărsă pe genunchi.

Axinia aducea în pripă la masă. Tăiței trebuiau încălziti. Se repezi în fugă la magazie după surcele și, respirând greu și puțin palidă, începu să facă foc la gura cuptorului. Suflă în cărbunii care împrășcau scânteii, și tot mai arunca câte o privire lui Grigori, care ședea zgribulit și fuma în tăcere.

— Cum ți-a mers acolo? Ai isprăvit cu totul!

— Totul a mers bine.

— De unde a scos Duniașka atunci că neapărat aveau să te aresteze acolo! M-a speriat cumplit.

Grigori făcu o strâmbătură și aruncă în ciudat țigara.

— I-a suflat-o Mihail. El născocoște toate astea, cheamă năpasta pe capul meu.

Axinia se apropie de masă. Grigori îi luă mâinile.

— Dar știi, zise el privind-o de jos în sus, că treburile mele nu-s din cele mai grozave? Mă gândeam și eu, când mă duceam la biroul politic, că n-o să mai ies de-acolo. Oricum ar fi, am comandat o divizie pe timpul rășcoalei, aveam gradul de sotnic... Pe astfel de oameni îi înhață acum pe capete.

— Dar ce ți-au spus?

— Mi-au dat o foaie cu întrebări, știi, o hârtie unde trebuie să povestești despre toată ostășia... Dar eu nu prea sunt tare la scris. În viața mea n-am mai scris atâta, am stat vreo două ceasuri, mi-am scris toate pățaniile. Pe urmă au mai intrat în odaie alți doi oameni, mă tot întrebau despre rășcoală. Mi-au vorbit frumos, n-am ce zice. Unul, mai mare în grad, mă-

ntreabă: „Bei un ceai? Dar e cu zaharină”. Ce ceai! Să am noroc să scap de-aci! Grigori tăcu puțin și adăugă disprețuitor, ca și cum ar fi fost vorba de altcineva: Cam slab de înger când e vorba de socoteală... Fricos...

Era mânios, pentru că acolo, la Vioșenskaia, se lăsase copleșit de frică și nu fusese în stare s-o înfrunte. Era de două ori mai înciudat, pentru că temerile lui se dovediră a fi neîntemeiate. Toate frământările prin care trecuse îi păreau acum caraghioase și rușinoase. La aceasta se gândise mereu pe când se întorcea acasă și poate că de aceea le povestea toate luându-se în zeflema și înflorind puținel tulburarea prin care trecuse.

Axinia îi ascultă încordată povestirea, apoi cu o mișcare blândă își eliberă mâinile și trecu la cuptor. Potrivind focul, întreabă:

— Și ce are să fie mai departe?

— Peste o săptămână, trebuie să mă duc din nou la înregistrare.

— Crezi că tot au să te ridice?

— Se pare că da. Mai devreme sau mai târziu.

— Și ce o să facem? Cum o să trăim, Grișă?

— Nu știu. O să stăm mai pe urmă de vorbă. Ai apă de spălat?

Se așezară la cină și în Axinia crescuseră din nou fericirea fără margini pe care o simțise dimineața. Grigori era aci, lângă ea, putea să-l privească neconținut, fără să se gândească la alții care i-ar pândi privirile; îi putea spune cu ochii orice, fără să se ascundă și fără să se sfiască. Doamne, cât de mult îi lipsise; trupul ei cât de mult dorea atingerile mâinilor lui mari și zgârcite în dezmierdări! Nu mânca aproape nimic; aplecată puțin înainte îl tot privea pe Grigori, care înfuleca de zor, și-i dezmierda, cu ochii înțețoși, chipul, gâtul bronzat și sugrumat de gulerul drept al bluzei, umerii largi, mâinile grele ce se odihneau pe masă... Respira cu nesaț mirosul amestecat, iute, de sudoare de bărbat și de tutun, atât de cunoscut și de drag, un miros care era numai al lui. Ar fi fost în stare să-l deosebească cu ochii închiși dintr-o mie de bărbați... Obrajii ei purpurii ardeau, inima îi bătea repede și puternic. În seara aceea, ea nu putea fi o gazdă grijulie, deoarece nu mai vedea nimic în jurul ei, afară de Grigori. Dar el nici nu cerea îngrijire: își tăie singur pâine, căută din ochi și găsi solnița pe cuptor, își puse o a doua strachină de tăiței.

— Sunt hămesit ca un câine, mărturisii el, zâmbind și cerând parcă iertare. De dimineață și până acum, n-am pus nimic în gură.

Abia atunci Axinia își aminti într-o clipă de îndatoririle ei și sări în picioare.

— Vai de capul meu, că proastă mai sunt! Am uitat că mai am colțunași,

și clătite. Mănâncă găina, te rog! Mănâncă mai de nădejde, dragul meu!...
Îți aduc îndată și toate celelalte.

Cât de mult, cât de nesfârșit mânca Grigori! S-ar fi zis că nu mâncase nimic de o săptămână. Era de prisos să-l mai îmbie. Axinia aștepta cu răbdare, dar în cele din urmă nu se mai putu stăpâni: se așeză lângă el, atrase cu mâna stângă capul lui spre ea, iar cu dreapta luă un ștergar înflorat și curat, îi șterse singură buzele grase și bărbia iubitului și, închizându-și ochii cu atâta putere, încât văzu scânteii portocalii, fără să râsufle, își lipi buzele de buzele lui.

La urma urmei, omul are nevoie de foarte puțin ca să fie fericit. Iar în seara aceea Axinia era fericită.

9

Lui Grigori îi era greu să se întâlnească cu Koșevoi. Purtarea lor unul față de celălalt se lămurise chiar în cea dintâi zi și nu mai aveau ce să-și spună. Nu încăpea îndoială că nici Mihail nu prea dorea să-l vadă pe Grigori. Chemă deci doi dulgheri și îi tocmi să-i meremetisească, în grabă cocioaba, schimbând căpriorii pe jumătate putrezi ai acoperișului, desfăcând și ridicând din nou unul din pereți, care se hâise într-o parte, durând cercevele, uși și ferestre noi-nouțe.

După întoarcerea lui de la Vioșenskaia, Grigori s-a înfățișat la comitetul revoluționar sătesc, îi arătă lui Koșevoi actele sale militare cu viza comisariatului militar, apoi plecă fără să-și ia rămas bun. Se mută la Axinia, luând cu el copiii și ceva din avutul său. Petrecându-l până la locuința cea nouă, Duniașka plângea.

— Frățioare, să nu-mi porți pică mie, că eu n-am nicio vină față de matală, se tângui, implorându-l cu privirea.

— Dar pentru ce, Dunia? Cum îți vine să mai vorbești? o liniști Grigori. Să dai pe la noi, să ne vezi... Numai eu ți-am rămas, alte rude n-ai, te-am iubit întotdeauna, te iubesc și acum... Cu bărbatul tău, e altceva. Din pricina lui, n-am să mă înstrăinez însă de tine.

— De altfel, plecăm curând din casă, să nu fii supărat pe noi.

— Dar nu! dădu înciudat din mână Grigori. După mine, stați și până la primăvară. Nu mă supărați cu nimic, că pentru mine și pentru copii am loc destul la Axinia.

— Ai să te-nsori cu dânsa, Grișa?

— Mai este vreme, răspunse nelămurit Grigori.

— Ia-o, frate, e femeie vrednică, îl îndemnă cu hotărâre Duniașka. Răposata mama spunea că altă nevastă nici nu trebuie să-ți iei. În vremea din urmă, o îndrăgise și trecea des pe la ea, înainte de a muri.

— S-ar zice că mai este nevoie să mă-ndupleci, îi zâmbi Grigori. Dar cu cine să mă-nsor dacă nu cu ea? Cu baba Androniha?

Androniha era cea mai bătrână muiere din Tatarski. De mult trecuse de o sută de ani – și Duniașka râse, amintindu-și făptura ei puțintică și încovoiată până la pământ.

— Ia uite ce-ți dă prin cap, frățioare! Doar te-am întreat. Cum tu nu spui nimic despre asta, iată că ți-am spus și eu ce-mi stătea pe inimă.

— Las' că pe tine tot te chem la nuntă! Grigori își lovi în glumă sora cu palma pe umăr și plecă cu inima ușurată din curtea părintească.

La drept vorbind, îi era totuna unde să stea; dorea numai că aibă parte de un trai liniștit. Dar tocmai această liniște n-o găsea... Petrecu mai multe zile într-o trândăvie apăsătoare. Încercă să trebăluiască ceva în gospodăria Axiniei, dar simți îndată că nu este în stare să ducă la capăt nimic. Nu-l lăsa inima. Starea de nesiguranță chinuitoare îl frământa; nu putea scăpa nicio clipă de gândul că putea fi arestat și aruncat în temniță – ba încă aceasta în cel mai bun caz – dacă nu chiar împușcat.

Trezindu-se noaptea, Axinia îl vedea că nu doarme. Stătea de obicei culcat pe spate cu mâinile sub cap, privind drept în tavan, în bezna nopții, cu ochi reci și răi. Axinia știa la ce gândește. Nu-i putea ajuta cu nimic. Se chinuia și ea, văzând cât de greu o duce și ghicind că nădejtile sale în traiul împreună se îndepărtau din nou. Nu-i punea nicio întrebare, ca să hotărască totul de la sine. Numai într-o noapte, trezindu-se din somn și zărind cum tremură lângă ea licărul țigării, întrebă:

— Tot nu dormi, Grișa?... N-ar fi oare mai bine să pleci pentru un timp din sat? Sau poate că am pleca împreună și ne-am ascunde undeva?

El îi acoperi grijuliu picioarele cu pătura și răspunse în silă:

— O să mă mai gândesc. Dormi.

— Și pe urmă poate că ne-am întoarce atunci când toate s-or potoli aici, nu?

Grigori răspunse din nou nelămurit, ca și cum n-ar fi luat nicio hotărâre:

— Vom vedea cum se desfășoară lucrurile mai departe. Dormi, Xiușa. Îi atinse încet și dezmiertător cu buzele umărul gol, mățos și răcoros.

Dar, de fapt, hotărârea o și luase: n-are să mai meargă la Vioșenskaia. Poate să-l tot aștepte omul de la biroul politic care îl primise rândul trecut. Ședea atunci lângă masă, cu mantaua pe umeri, se întindea de-i trosneau

încheieturile și căsca prefăcut, ascultându-l când îi povestea despre răscoală. Nu, n-are să mai audă nimic nou de la el. Totul este povestit.

În ziua când va trebui să se ducă la biroul politic, are să plece din sat și, dacă va fi nevoie, chiar pe îndelungă vreme. Nu știa încă încotro s-o apuce, dar hotărâse neapărat să plece. Nu voia nici să moară, nici să înfunde pușcăria. Alegerea lui fusese făcută, dar nu voia să pomenească înainte de vreme Axiniei despre aceasta. Nu se cuvenea să-i mai învenineze cele din urmă zile, care și fără asemenea destăinuiți nu erau prea vesele. Va trebui să-i spună totul în ultima zi – așa hotărâse. Iar deocamdată, să doarmă liniștit, cu fața la subsuoara lui. În câte nopți, de câte ori nu-i spusese: „Nu mă mai satur să dorm sub aripa ta!” Bine, să doarmă. Nu mai are mult timp, sărmana, să stea așa, lipită de el...

Sculându-se dimineața, Grigori se juca o vreme cu copiii, după care umbla fără rost prin sat. Se simțea oarecum mai vesel, aflându-se printre oameni.

Într-o zi, Prohor îl îmbiase să vină la Nikita Melnikov și să bea acolo cu vreo câțiva tineri cazaci, camarazi de oaste. Grigori se împotrivi neted. Știa din vorbele sătenilor că sunt nemulțumiți de predarea obligatorie a surplusului de produse agricole și că, în timpul petrecerii, oamenii au să vorbească fără îndoială despre asta. Nu voia să stârnească bănuieli asupra sa și, chiar întâlnindu-se cu prietenii, ocolea orice vorbă despre politică. Era sătul până în gât, prea scump îl costase.

Prudența lui nu era lipsită de temei, mai cu seamă că toate grânele datorate potrivit sistemului de predare obligatorie veneau anevoie – și, în legătură cu aceasta, trei bătrâni fuseseră luați ostateci și trimiși la Vioșenskaia, escortați de doi oameni din detașamentul de aprovizionare.

Trecând a doua zi prin fața cooperativei sătești, Grigori zări pe fostul artilerist Zahar Kramskov, proaspăt întors din Armata Roșie. Era beat de-a binelea, se clătina în mers, dar apropiindu-se de Grigori își încheie la toți nasturii scurta mânjită de humă albă și rosti răgușit:

— Să trăiești, Grigori Panteleevici!

— Noroc. Grigori strânse laba nemaipomenit de lată a tunarului, zdravănă și tare ca stejarul.

— Mă mai cunoști?

— Cum de nu!

— Ții minte cum anul trecut, la Bokovskaia, te-a scăpat bateria noastră? Fără noi, cavaleria ta ar fi pățit-o urât de tot! Câți roșii am curățat atunci – curată grozăvie! Trânteam câte un obuz percutant, apoi un șrapnel. Eu am

lucrat ochitor la tunul numărul unu! Eu! Zahar se izbi zgomotos cu pumnul în pieptul lat.

Grigori se uită pe furie în lături. O ceată de cazaci stăteau în apropiere, boldindu-se la dânșii și ascultându-i ce vorbesc. Colțurile buzelor lui Grigori tremurără, iar dinții, albi și deși i se descoperiră într-un rânjet furios.

— Ești beat, rosti el încet, printre dinți. Du-te de te culcă, și nu mai trăncăni aiurea.

— Ba nu sunt beat! strigă tare tunarul cherchelit. Ori poate că-s beat de necaz! Am venit acasă, dar aici nu e viață, ci un bordel! Nu mai pot trăi cazacii, și nici nu mai sunt cazaci! M-au impus cu patruzeci de puduri, ha? L-au semănat ei, să mă impună? Știu ei măcar cum crește grâul?

Privea năuc, cu ochii injectați, roșii, și deodată, clătinându-se, îl îmbrățișă cu stângăcie de urs pe Grigori, răsuflându-i drept în față duhoarea grea de rachiu:

— De ce porți pantalonii fără lampas? Te-ai dat la mujici? Nu te lă-săm! Dragul meu Grigori Panteleevici! Să înfruntăm și asta! Să zicem, ca și anul trecut: jos cu *comunia*, trăiască Puterea sovietică!

Grigori îl îmbrânci brusc, șuierându-i în ureche:

— Du-te acasă, bețiv scârbos! Îți dai seama ce vorbești?!

Kramskov întinse mâna cu degetele larg răsfirate și galbene de fumul mahorcii, mormăind:

— Iartă-mă, dacă am vorbit ceea ce nu trebuie. Iartă-mă, te rog, dar ți-o spun, că-mi ești comandant... Ca unui comandant și tată drag: trebuie să-i înfruntăm!

Fără să-i răspundă, Grigori se întoarse și o luă prin piață acasă. Până seara, rămase mereu cu gândul la această întâlnire tâmpă; își amintea strigătele bețivului, tăcerea și zâmbetele cazacilor, și se gândea: „Nu, trebuie să plec cât mai de grabă! N-are să iasă nimic bun...”

Ar fi urmat să meargă la Vioșenskaia sâmbătă; peste trei zile, trebuia să părăsească satul în care se născuse. Dar soarta hotărâse altfel. Joi noaptea, când Grigori se pregătea de culcare, cineva bătu tare în ușă. Axinia ieși în tindă, și Grigori o auzi întrebând: „Cine-i?” Nu auzi răspunsul, dar, împins de simțul nelămurit al neliniștii, se sculă din pat și se apropie de fereastră. În tindă se auzi zăvorul zăngănind. Intră Duniașka. Grigori îi zări chipul palid, și, fără s-o mai întrebe, își luă căciula și mantaua de pe laviță.

— Frățioare...

— Ce e? șopti el, vârându-și mâinile în mâneci.

Înăbușindu-se de emoție, Duniașka istorisi grăbit:

— Frățioare, pleacă numaidecât! La noi au venit patru oameni călări de la staniță. Stau în odaie... Au vorbit în șoaptă, dar am auzit.. Am stat la ușa și am auzit totul... Mihail zice că trebuie să te aresteze... Le povestește despre tine... Pleacă!

Grigori făcu un pas spre ea, o îmbrățișă și o sărută apăsător pe obraz.

— Mulțumesc, soro! Acum, du-te: altfel au să prindă de veste că ai plecat. Rămâi cu bine. Și se întoarse spre Axinia: Ceva pâine! Repede! Nu toată, numai o bucată!

Și iată cum se isprăvise cu viața lui pașnică, atât de scurtă... Le săvârșea toate în grabă, ca în luptă, dar cu mișcări sigure; trecu în odaie, își sărută încetișor copiii adormiți, apoi o îmbrățișă pe Axinia.

— Rămâi cu bine! O să-ți dau curând de veste, prin Prohor. Ai grijă de copii. Închide ușa. Dacă te întreabă cineva, spune că am plecat la Vioșki. Ei, rămâi cu bine, Xiușa, nu plânge! Sărutând-o, simți pe buzele lui umezeala caldă și sărată a lacrimilor.

N-avea răgaz să asculte vorbele fără șir ale Axiniei și s-o mângâie. Desfăcu încetișor brațele care îl cuprindeau, ieși în tindă, trase cu urechea și dintr-o smucitură deschise ușa. Vântul rece dinspre Don îl izbi în față. Închise o clipă ochii pentru a se obișnui cu întunericul.

Axinia asculta cum scârțâia zăpada sub pașii lui Grigori și, la fiecare pas, o durere ascuțită îi străpungea inima, încetul cu încetul, sunetul de pași pieri în depărtare, se mai auzi un pârâit de gard. Apoi nimic, în afară de vuietul vântului din pădurea de peste Don. Axinia în zadar încercă să mai desprindă ceva printre depărtatele răbufniri. Simți cum o învăluie frigul. Intră în bucătărie și stinse lumina.

10

Toamna târziu, în 1920, când în urma faptului că grânele datorate prin sistemul de predare obligatorie se strângeau anevoie, au fost înființate detașamentele de aprovizionare, se iscaseră frământări surde în sânul populației căzăcești din ținutul Donului. În stanițele așezate pe Donul de sus – Șumiinskaia, Kazanskaia, Migulinskaia, Meșkovskaia, Vioșenskaia, Elanskaia, Slașciovskaia și altele – se iviră răzlețe și mici bande înarmate. Era răspunsul dat de elementele chiaburești și mai înavuțite ale căzăcimii la înființarea detașamentelor de aprovizionare și la înăsprirea măsurilor luate de Puterea sovietică pentru realizarea sistemului de predare

obligatorie a surplusului de produse agricole.

De cele mai multe ori, bandele, cu tăria între cinci și douăzeci baionete, erau alcătuite din cazacii localnici, foști gardiști albi activi. Printre ei se aflau acei care slujiseră în anii 1918-1919 în detașamentele de represiune, uriașnici, vagmiștri și ofițeri inferiori din fosta Armată a Donului, nesupuși la ordinul de mobilizare din septembrie, răsculați vestiți prin isprăvile lor de arme și prin împușcarea prizonierilor roșii, cu prilejul răscoalei din anul trecut din districtul Donului de sus – într-un cuvânt, niște oameni care n-aveau același drum cu Puterea sovietică.

Atacau prin sate detașamentele de aprovizionare, întorceau convoaiele cu grâne, care se îndreptau spre centrele de predare, omorau comuniștii și pe cazacii fără de partid, dar credincioși Puterii sovietice.

Sarcina de a lichida aceste bande fusese încredințată batalionului de pază al districtului Donului de sus, cantonat la Vioșenskaia și în satul Bazki. Dar toate încercările de a nimici bandele împrăștiate pe teritoriul întins al districtului erau zadarnice. Mai întâi, fiindcă populația locală îi simpatiza pe bandiți, îi aproviziona cu alimente, îi informa despre mișcările unităților roșii și-i adăpostea la nevoie; iar în al doilea rând, deoarece Kaparin, comandantul batalionului, fost căpitan în armata țaristă și socialist-revoluționar, nu voia nimicirea forțelor contrarevoluționare, care luaseră ființă de curând pe Donul de sus, zădărniciind-o în toate chipurile. Din când în când, sub presiunea președintelui comitetului de partid al districtului, întreprindea scurte ieșiri și se întorcea repede la Vioșenskaia, sub cuvânt că nu-și poate împrăștia forțele și că ar însemna un nechibzuit risc să lase fără cuvenită pază Vioșenskaia, cu instituțiile ei districtuale și cu toate depozitele sale. Batalionul, cu efectivul de circa patru sute de baionete și cu patrusprezece mitraliere, făcea serviciul în garnizoană: ostașii roșii păzeau deținuți, cărau apă, tăiau copaci în pădure și strângeau, în cadrul prestației de muncă, gogoși de ristic de pe frunzele de stejar pentru fabricarea cernelii. Batalionul aproviziona astfel destul de vrednic cu lemnele și cu cerneala lui numeroasele instituții și birouri districtuale, iar între timp numărul bandelor mărunte în district sporea amenințător. Abia în decembrie, când izbucnise o răscoală dârz înjghebată pe teritoriul județului Boguecar din gubernia Voronej, învecinat cu districtul Donului de sus, atât lemnele cât și gogoșile de ristic fură părăsite. Printr-un ordin al comandamentului trupelor din regiunea Donului, batalionul – alcătuit din trei companii și un pluton de mitraliere – fu trimis pentru înăbușirea acestei răscoale, împreună cu escadronul de pază,

batalionul 1 al Regimentului 12 de aprovizionare și două detașamente mici de baraj⁹³.

În lupta din apropierea satului Suhoi Doneț, escadronul din Vioșenskaia, aflat sub comanda lui Iakov Fomin, atacase din flanc lanțurile de trăgători ale răzvrătiților, le dădu peste cap, le puse pe fugă și măcelări în urmărire vreo sută șaptezeci de oameni, pierzând cu acest prilej numai trei ostași. Cu puține excepții, escadronul era alcătuit din cazaci băștinași ai stanițelor de pe Donul de sus. Nici de astă dată nu-și trădaseră obiceiurile lor căzăcești de veacuri: cu toate protestările celor doi comuniști din escadron, aproape jumătate din luptători își schimbă după luptă mantalele ponosite și hainele vătuite cu cojoacele bune și argășite, scoase de pe răsculații uciși.

După câteva zile de la înăbușirea răscoalei, escadronul tu rechemat în stanița Kazanskaia. Odihnindu-se după poverile vieții de război, Fomin petrecea în Kazanskaia așa cum îl ajutau puterile. Muieratic nevoie mare, vesel, chefliu și dornic de lume, dispărea fără veste nopțile întregi și se întorcea în cantonament numai în zori de zi. Zărind pe uliță pe comandantul lor cu cizmele făcute oglindă, ostașii, cu care Fomin păstra relații de familiaritate, clipeau cu înțeleș din ochi și ziceau:

— Ehei, iar a plecat armăsarul nostru la muieri! Acum numai soarele îl scoate din culcuș.

Ferindu-se de comisarul și de instructorul politic al escadronului, Fomin trecea și în cantonament pe la unii cunoscuți din escadron, ori de câte ori adulmeca el că s-a făcut rost de ceva rachiu și că se pune la cale vreo beție. Acest lucru se întâmpla destul de des. Dar nu trecu multă vreme și bravul comandant începu să se plictisească, se întunecă la față și uită aproape cu totul de petrecerile lui obișnuite. Seara nu-și mai lustruia cu același zel cizmele chipeșe, înalte până la genunchi, nu se mai rădea în fiecare zi; mai trecea, e adevărat, din când în când prin sat, pe la oamenii din escadronul său, ca să stea cu dânșii și să bea, dar rămânea mereu tot atât de zgârcit la vorbă.

Această schimbare în firea lui Fomin începuse a se vădi din ceasul în care comandantul detașamentului primise o comunicare din Vioșenskaia: biroul politic al Comisiei extraordinare a ținutului Donului îl informa în puține cuvinte că la Mihailovka, în districtul vecin Ust-Medvedițki, se răsculase batalionul de pază, în frunte cu comandantul său, Vakulin.

---

⁹³ Aceste subunități aveau drept misiune lupta împotriva celor care transportau pe ascuns grâne și alte alimente, precum și combaterea speculei.

Vakulin făcuse serviciul împreună cu Fomin și-i era prieten. Fuseseră împreună în corpul lui Mironov, plecaseră tot împreună din Saransk în ținutul Donului ca să-și depună până la urmă armele în grămada comună, atunci când corpul rebel al lui Mironov fusese încercuit de cavaleria lui Budionnii. Legăturile de prietenie dintre Fomin și Vakulin se păstrasera până în ultimul timp. Nu demult, la începutul lui septembrie, Vakulin sosise la Vioșenskaia și chiar de pe atunci scrâșnea din dinți și se plângea vechiului său prieten de „samavolnicia comisarilor, care nenorocesc pe plugari cu predarea obligatorie și duc țara de râpă”. În adâncul sufletului, Fomin era de acord cu vorbele lui Vakulin, dar se păzea s-o spună, cu multă băgare de seamă și cu acea șiretenie, care îi ținea adeseori loc de deșteptăciune firească. Era în general un om prudent, nu se grăbea niciodată și nu spunea în pripă nici da, nici ba. Dar după ce afluase despre răscoala batalionului lui Vakulin, își pierdu prudența de totdeauna. Într-o seară, în ajunul plecării la Vioșenskaia, o parte din escadron se afla adunată la comandantul de pluton Alferov. O ditamai căldare pentru adăpat cai era plină de rachiu. La masă, vorba se înteteți foarte aprinsă. Fiind de față, Fomin tăcea, trăgând cu urechea la cele ce se rosteau în jurul său, luând tot atât de tăcut rachiu din căldare. Dar în clipa când unul din ostași începu să-și povestească amintirile despre atacul de la Suhoi Doneț, Fomin întrerupse povestitorul și rosti, răsucindu-și gânditor mustața:

— Pe hoholi, băieți, i-am căsăpiti pe cinste! Dar teamă mi-este să nu ne găsim curând beleaua... Ce o să se întâmple, dacă venim la Vioșenskaia și ne găsim familiile fără bucate, toate luate de detașamentele de aprovizionare? Cei din Kakanskaia sunt foc și pară din pricina acestor detașamente: cară totul din hambare, mătură toate fără urmă...

Glasurele celorlalți amuțiseră. Fomin își privi oamenii și zise cu un zâmbet silit:

— Glumesc!... Băgați de seamă, să nu trăncăniți, că dintr-o glumă poate să iasă cine știe ce!

După înapoierea lui în Vioșenskaia, însoțit de două grupe de ostași roșii, Fomin plecă acasă, în satul Rubejnii. Ajuns acolo, descălecă lângă poartă, fără să-și bage calul în ogradă, aruncă dârlogii unui ostaș și intră în casă.

Dădu binețe nevastei, înclinând capul din treacăt, făcu o mai adâncă plecăciune în fața bătrânei sale mame și-i strânse cuviincios mâna; își îmbrățișă copiii.

— Dar unde-i tata? întrebă el, așezându-se pe un scăunel și ținându-și sabia între genunchi.

— S-a dus la moară, răspunse bătrâna și, uitându-se la fiu, porunci aspru: Scoate-ți șapca, păgâne! Cine stă sub icoane cu șapcă-n cap? Vai, Iakov, rău de tot ai să-ți sfârșești zilele...

Fomin zâmbi în silă, își scoase căciulița de Kuban, dar nu se dezbracă.

— Dar de ce nu te dezbraci?

— Am trecut numai așa, pentru o clipă, ca să vă văd. Mai mult n-am timp, din pricina slujbei.

— Las' că știm noi ce slujbă faci tu... zise cu asprime bătrâna, făcând aluzie la purtarea lui destrăbălată și la legăturile cu femeile din Vioșenskaia, despre care de mult vuia tot satul Rubejnîi.

Îmbătrânită înainte de vreme, palidă și speriată la chip, soția lui Fomin se uită cu spaimă la soacră și se trase spre cuptor. În dorința de a face ceva pe placul bărbatului, ca să-i câștige bunăvoia și măcar o privire duioasă din partea lui, luă de pe jos o cârpă, se puse în genunchi și, aplecându-se, începu să curețe noroiul cleios, lipit de cizmele lui Fomin.

— Ce cizme bune ai, Iașa... Și ce rău le-ai mai murdărit... Stai să ți le șterg, că într-o clipeală ți le fac oglindă! șoptea ea cu un glas abia auzit, fără să-și ridice privirile și târându-se în genunchi la picioarele bărbatului.

De mult nu mai trăia cu dânsa și, pentru această femeie pe care o iubise cândva, în tinerețe, nu mai avea nimic în afară de un simțământ de ușoară milă disprețuitoare. În schimb, ea îl iubise totdeauna și nădăjduia în taină că într-o zi are să se întoarcă la dânsa – și-i ierta totul. De ani îndelungați ea robotea la gospodărie, ea creștea copiii, căutând din răputeri să fie la toate pe placul soacrei năzuroase. Iar toată greutatea muncilor de pe câmp tot pe umerii ei slabi apăsa. Munca peste puterile sale și o betejeală rămasă după ce a născut al doilea copil îi surpau necruțător sănătatea. Slăbise. Chipul îi era veșted. Bătrânețea pretimpurie așternuse pe obraji ei un păienjenis de zbârcituri. În ochii ei se citea acea expresie de supunere speriată din ochii animalelor inteligente și bolnave. Nici nu lua aminte cât de repede îmbătrânise și cum i se topea sănătatea cu fiecare zi; dimpotrivă, mai nutrea nădejdi și, cu prilejul rarelor întâlniri, își privea chipeșul bărbat cu o dragoste sfioasă și cu nesfârșită încântare...

Fomin se uita de sus la spinarea umil încovoiată a femeii, cu omoplații osoși ce ieșeau prin bluză, privea la mâinile ei mari și tremurătoare, care îi curățau cu grijă cizmele de noroi, și se gândea: „Frumoasă mi te-ai făcut, n-am ce zice! Și mă culcam cândva cu scârba asta! Rău a mai îmbătrânit!... Vai, cât de rău a îmbătrânit!”

— Ei, destul! Tot am să le murdăresc, zise el cu ciudă, eliberându-și

picioarele din mâinile nevestei.

Cu o dureroasă opinteală, ea se îndreptă din șale și se sculă. O roșeață ușoară i se ivi pe obraji galbeni. În ochii umeziți, care îl priveau țintă, era atâta iubire și atâta credință de câine, încât el își întoarse privirile și întrebă pe bătrână:

- Ei, cum vă împăcați cu viața?
- Ca și mai înainte, răspunse posomorât bătrâna.
- Detașamentul de aprovizionare a fost prin sat?
- Abia ieri au plecat la Nijne-Krivskoi.
- De la noi au luat grâne?
- Au luat. Cât au scos, Davîduška?

Băiatul de patrusprezece ani, care semăna leit cu tătâne-său, cu aceeași ochi albaștri larg așezați, răspunse:

- Bunicul a fost cu dâșii, el știe. Mi se pare că zece saci.
- Așa-a... Fomin se sculă în picioare, se uită scurt la băiat și-și potrive diagonală. Se îngălbenise. Întrebă: Le-ați spus ale cui sunt grânele?

Bătrâna dădu din mână și zâmbi, fără să-și ascundă răutatea.

— Ei nu prea te bagă-n seamă! Șeful lor zicea: „Toată lumea, până la unul, trebuie să predea tot prisosul de grâu. Fie el Fomin, fie el chiar președintele de district, tot îi luăm prisosul de grâu!” Și cu aceasta, au început să scotocească prin hambare.

— Bine, mamă, am să mă răfuiesc eu cu dâșii. Mă răfuiesc! rosti surd Fomin și, luându-și în pripă rămas bun de la neamuri, ieși afară.

După ce s-a întors de acasă, începu să se informeze despre starea de spirit a oamenilor din escadronul său, și se convinse fără multă trudă că, în majoritate, erau nemulțumiți de predarea obligatorie a surplusului de produse agricole. Nevestele, neamurile și rubedeniile mai îndepărtate veneau la ei din sat și din stanițe, aducându-le vești despre perchezitiile ce se fac de către oamenii din detașamentele de aprovizionare, care ridică tot grâul, nelăsând decât atâta cât este neapărat trebuincios pentru însămânțări și pentru hrană. Toate acestea avuseseră drept rezultat o ieșire fățișă a oamenilor din escadron, în ianuarie, cu prilejul cuvântării lui Șahaev, comisarul militar al districtului, la adunarea garnizoanei din Bazki. Din rândurile lor se auziră strigăte:

- Să retrageți detașamentele de aprovizionare!
- Isprăviți povestea cu bucățele!
- Jos cu comisarii pentru aprovizionare!

Iar ostașii roșii din compania de pază le răspundeau tot prin strigăte:

— Sunteți niște contrarevoluționari!

— Să se desființeze tot escadronul! Leprelor!

Adunarea ținu mult și a fost furtunoasă. Unul dintre pușinii comuniști din garnizoană îi spuse agitat lui Fomin:

— Trebuie să iei cuvântul, tovarășe Fomin! Uite ce porcărie fac oamenii tăi!

Fomin zâmbi tainic, pe sub mustăți.

— Nu sunt în partid. Parcă pe mine au să mă asculte?

Ferindu-se astfel să ia parte la discuție, plecă împreună cu Kaparin, comandantul batalionului, cu mult înainte de încheierea adunării. În drum spre Vioșenskaia, vorbiră între ei despre starea de lucruri și găsiră foarte repede o limbă comună să se înțeleagă. O săptămână mai târziu, stând între patru ochi de vorbă cu Fomin, la locuința acestuia, Kaparin rosti:

— Ne răsculăm ori acum, ori niciodată! Să știi, Iakov Efimovici! Trebuie să folosim momentul. Acum, momentul este foarte potrivit. Cazacii au să ne sprijine. Te bucuri de o mare autoritate în district. Starea de spirit a locuitorilor este cum nu se poate mai prielnică. De ce taci? Hotărăște-te!

— Ce să mă hotărâsc? întrebă Fomin încet, cu glas tărăgănat și privind pe sub sprâncene. Este o treabă hotărâtă. Numai că trebuie să se facă un plan, pentru ca toate să iasă fără greș, fără nicio trăsnaie. Tocmai despre asta avem de vorbit.

Prietenia suspectă dintre Fomin și Kaparin nu rămase neobservată. Mai mulți comuniști din batalion organizează urmărirea lor, comunicându-și bănuielile lui Artemiev, șeful biroului politic al Comisiei extraordinare a ținutului Donului, și comisarului militar Șahaev.

— Vă speriați și de umbra voastră! zise râzând Artemiev. Acest Kaparin e un fricos și jumătate! La ce poate să se hotărască un om ca el? Pe Fomin o să-l ținem sub observație, am pus de mult ochii pe el. Dar nu prea cred nici că Fomin va îndrăzni să încerce o răzmeriță. Toate astea sunt fleacuri! Încheiase el cu hotărâre.

Dar măsurile de supraveghere au fost depășite de evenimente: conspiratorii avuseseră timp să cadă la învoială. Răscoala avea să izbucnească la 12 martie, orele 8 dimineața. Se prevedea că în ziua fixată Fomin va scoate escadronul complet înarmat la exercițiul de călărie, iar după aceea va ataca pe neașteptate plutonul de mitraliere cantonat la marginea satului, va pune mâna pe mitraliere și pe urmă va ajuta companiei de pază să facă „curățenie” prin instituțiile de district.

Kaparin avea bănuieli că nu tot batalionul are să-l susțină. Le împărtăși

într-o zi lui Fomin; acesta îl ascultă cu atenție și zise:

— Numai să putem pune mâna pe mitraliere, și atunci o să-ți potolim îndată batalionul...

Minuțioasa supraveghere nu adusese nimic împotriva lui Fomin și Kaparin. Nu se întâlneau decât rareori și numai pentru chestiuni de serviciu, și abia pe la sfârșitul lui februarie fură văzuți într-o noapte de o patrulă mergând pe stradă. Fomin ducea de dârlogi un cal înșeuat: Kaparin mergea alături de el. La somația patrulei, Kaparin răspuse: „Oameni buni”. Trecură pe la Kaparin acasă. Fomin își legă calul de scara casei. În cameră nu se aprinse niciun foc. Pe la orele patru dimineața Fomin ieși, își încălecă calul și plecă la el acasă. Asta era tot ce se putuse stabili.

Comisarul militar al districtului, Șahaev, trimise o telegramă cifrată către comandantul trupelor din regiunea Donului, împărtășindu-i bănuielile cu privire la Fomin și Kaparin. Peste câteva zile sosi răspunsul prin care se aprobă destituirea și arestarea lor.

La consfătuirea biroului comitetului de district al partidului fu luată hotărârea de a-i pune în vedere lui Fomin, prin ordinul comisarului militar al districtului, că el este rechemat la Novocerkassk, la dispoziția comandantului trupelor, și urmează a preda comanda escadronul lui Ovcinnikov, ajutorul său; în aceeași zi, escadronul trebuia să fie trimis la Kazanskaia, sub pretextul ivirii unei bande, iar după aceea conspiratorii urmau să fie arestați în cursul nopții. Hotărârea de a scoate escadronul din staniță fu luată de teama rebeliunii care s-ar fi putut dezlănțui la vestea despre arestarea lui Fomin. Comunistul Tkacenko, comandantul companiei a doua din batalionul de pază, primi ordin să prevină comuniștii din batalion și pe comandanții de plutoane despre posibilitatea unei rebeliuni și să pregătească pentru luptă compania și plutonul de mitraliere cantonate în staniță.

A doua zi dimineața, Fomin primi ordinul.

— Ei bine, Ovcinnikov, ia în primire escadronul. Mă duc la Novocerkassk, zise el calm. Vrei să vezi cancelaria?

Comandantul de pluton Ovcinnikov, care nu era în partid, nu fusese prevenit de nimeni și nu bănuia nimic. Se cufundă în cercetarea hârtiilor.

Prinzând o clipă prielnică, Fomin scrisese un bilet către Kaparin: „Ne răsculăm astăzi. Pe mine mă ridică. Fii gata!” În tindă dădu hârtia curierului său și-i șopti:

— Bagă biletul în gură! Du-te la pas la Kaparin. La pas, m-ai înțeles? Dacă cineva te oprește, ai să înghiți biletul. Dă-i țidula și întoarce-te îndată

aici.

Primind ordinul de plecare la Kazanskaia, Ovcinnikov înșirui escadronul în piața bisericii, gata de pornire. Fomin se apropie călare de Ovcinnikov.

— Îmi dai voie să-mi iau rămas bun de la escadron?

— Poftim, dar scurt! Să nu ne ții pe loc. Oprindu-se în fața escadronului și stăpânindu-și calul, care juca neastâmpărat sub el, Fomin se adresă ostașilor:

— Tovarăși, mă cunoașteți pe mine! Știți pentru ce am luptat totdeauna. Am fost mereu cu voi. Dar acum, nu pot privi cu nepăsare cum sunt jefuiți cazacii și toți plugarii. Iată de ce m-au destituit. Știu ce au să-mi facă. De aceea vreau să-mi iau rămas bun de la voi...

Dezlănțuirea de strigăte îi întrerupsese o clipă cuvântarea. Se înalță în scări și-și ridică glasul:

— Dacă vreți să scăpați de jaf, goniți de-aici detașamentele de aprovizionare, omorâți pe comisarii pentru aprovizionare, ca Murzov, și pe comisarii militari, ca Șahaev! Ei au venit la noi, la Don...

Gălăgia îi înăbuși sfârșitul frazei. Prinzând momentul, el răcni:

— Prin flanc câte trei, ocolirea la dreapta – marș! Escadronul execută ascultător comanda. Uluit de toate, Ovcinnikov veni în galop la Fomin.

— Încotro, tovarășe Fomin?

Fără să se întoarcă la el, Fomin răspunse batjocoritor:

— O să ocolim numai biserica...

Abia atunci conștiința lui Ovcinnikov fu în stare să cuprindă cele petrecute în atât de puține clipe. Ieși din front; instructorul politic, ajutorul de comisar și numai un singur ostaș roșu îl urmară. Fomin le observă lipsa abia atunci când ei se aflau la vreo două sute de pași. Întorcându-și calul, strigă:

— Ovcinnikov, stai!...

Cei patru călăreți trecură din trap încet în galop. Bulgări de zăpadă udă zburau în toate părțile de sub copitele cailor. Fomin porunci:

— La ochi! Prinde-l pe Ovcinnikov!... Plutonul întâi! Aproximarea!...

Împușcăturile trosniră dezordonat. Vreo șaisprezece oameni din plutonul întâi se avântară în urmărire. Între timp, Fomin împărți pe cei rămași în două grupuri, din care unul, condus de comandantul plutonului trei, fu trimis să dezarmeze plutonul de mitraliere, iar pe al doilea îl conduse singur spre cantonamentul companiei de pază, care se afla la marginea de miazănoapte a staniței, în fostele grajduri de armăsari.

Trăgând în aer și agitându-și săbiile, primul grup o luă în galop pe ulița

principală. După ce ciopârțiră pe cei patru comuniști prinși în drum, rebelii se aliniară în pripă la marginea staniței și porniră în tăcere, fără strigăte, la atacul împotriva ostașilor din plutonul de mitraliere, ieșiți cu grabă din casă.

Clădirea în care era cantonat plutonul de mitraliere se afla la o oarecare depărtare de sat. De la ea până la casele mărginașe erau cel mult trei sute de stânjeni. Fiind întâmpinați cu focuri de mitralieră trase în plin, rebelii făcură brusc calea întoarsă. Înainte de a ajunge la cea dintâi cotitură, trei din ei au fost doborâți de gloanțe, încercarea de a-i lua pe mitraliori prin surprindere dăduse greș. Rebelii n-au mai repetat-o. Comandantul plutonului trei, Ciumakov, își retrase grupul într-un loc ferit de gloanțe; fără să se dea jos din șa, privi cu băgare de seamă de după colțul magaziei de zid, apoi zise:

— Au mai scos încă două mitraliere *maxim*. Își șterse cu căciula fruntea asudată și se întoarse la ostași: Hai înapoi, băieți!... Lasă-l pe Fomin să-i ia singur pe mitraliori. Câți inși am lăsat acolo pe zăpadă? Trei? Bine, lasă-l să încerce singur.

În clipa când se auziră împușcături în partea de răsărit a staniței, comandantul companiei, Tkacenko, sări afară din casă, îmbrăcându-se în fugă, și alergă spre cazarmă. Vreo treizeci de ostași roșii stăteau gata în fața ei, adunați în linie. Comandantul de companie fu întâmpinat de întrebările lor pline de nedumerire:

— Cine trage?

— Ce s-a întâmplat?

Fără să le răspundă, el trimitea în front alți ostași, care veneau în fugă din cazarmă. Mai mulți comuniști, funcționari ai organelor de district, alergară la cazarmă aproape o dată cu dânsul și intrară în front.

Prin staniță trosneau împușcături răzlețe. Undeva, la marginea dinspre apus, bubui o grenadă. Zărind vreo cincizeci de călăreți cu săbiile în mâini, galopând în direcția cazarmii, Tkacenko își scoase fără grabă revolverul din toc. N-avu timp să dea comanda; toate vorbele din front amuțiră și ostașii ridicară armele gata de tragere.

— Darăștia sunt ai noștri, și fug! Uite, tovarășul Kaparin, comandantul nostru de batalion! strigă un ostaș.

Țâșnind din uliță, toți călăreții se aplecară ca la comandă pe gâtul calului și se avântară spre cazarmă.

— Nu-i lăsați! strigă tare Tkacenko.

O salvă detună, acoperindu-i glasul. La o sută de pași de șirul strâns al

ostașilor roșii, patru călăreți căzură de pe cai, iar ceilalți se împrăștiară în dezordine și făcură calea întoarsă, urmăriți de trosnetul focurilor dese. Un călăreț, care era pesemne ușor rănit, căzu din șa, dar nu scăpă dârlogii din mână. Fu târât vreo zece stânjeni alături de calul care gonea nebunește, iar apoi sări în picioare, se apucă de scară, de oblâncul șeii și peste o clipă era din nou călare. Smucind cu furie de dârlogi, făcu în plină goană o întoarcere și dispăru în cea mai apropiată ulicioară.

Oamenii din plutonul întâi se întoarseră în staniță, după ce urmărirea fără rezultat pe Ovcinnikov. Încercările de a-l găsi pe comisarul Șahaev rămaseră de asemenea zadarnice. Nu se afla nici la comisariatul militar, golit de lume, și nici la el acasă: auzind împușcăturile, el se repezi la Don, trecu pe gheață în pădure, iar de acolo, în satul Bazki, și a doua zi era în stanița Ust-Hopiorskaia, la cincizeci de verste de Vioșenskaia.

Cei mai mulți slujbași de seamă avuseseră timp să se ascundă. Căutarea lor ar fi fost plină de primejdie, deoarece ostașii din plutonul de mitraliere veniră cu puști-mitraliere până la centrul staniței, de unde puteau bate toate străzile din preajma pieței centrale.

Oamenii din escadron încetară căutarea, coborâră la Don și sosiră în goană mare în piața bisericii, acolo de unde începură urmărirea lui Ovcinnikov. Curând, toți oamenii lui Fomin se aflau adunați acolo. Se rânduiră din nou în front. Fomin ordonă să se pună santinele, restul oamenilor urmând să stea în case, fără să scoată șeile de pe cai.

Fomin, Kaparin și comandanții de plutoane se adunară într-o căsuță de la marginea staniței.

— Totul e pierdut! strigă cu deznădejde Kaparin, lăsându-se neputincios pe laviță.

— Da, n-am luat stanița. Înseamnă că n-o să ne putem ține aici, rosti încet Fomin.

— Acum, Iakov Efimovici, trebuie să dăm o raită prin tot districtul. De ce să ne fie teamă? Tot n-o să murim, până ce nu ne va suna ceasul morții! O să-i răsculăm pe cazaci, și atunci stanița tot a noastră va fi! își dădu cu părerea Ciumakov.

Fomin îl privi, fără să-i răspundă, apoi se întoarse către Kaparin:

— Ei, te-ai muiat, blagorodnicia ta? Șterge-ți nasul de mucii! Ai intrat în horă, trebuie să joci. Odată ce am început însă împreună, trebuie s-o scoatem la capăt tot împreună... Ce părere ai tu: să plecăm din staniță, sau să mai încercăm o dată?

Ciumakov zise răstit:

— Să mai încerce și alții! Nu atac mitralierele frontal. E degeaba.

— Nu te-am întrebat. Tacă-ți gura! Fomin se uită la Ciumakov și acesta își plecă privirile în jos.

După o scurtă tăcere, Kaparin zise:

— Da, desigur, acum n-ar avea niciun rost să începem totul din nou. Ei au superioritatea în armament. Au paisprezece mitraliere, și noi nici una. Au și oameni mai mulți... Trebuie să plecăm și să organizăm pe cazaci pentru răscoală. Până când dâșii vor primi întăriri, tot districtul va fi cuprins de răscoală. Numai în asta stă nădejdea noastră. Numai în asta!

După o tăcere mai îndelungată, Fomin hotărî:

— Da! Va trebui să ne oprim la asta. Altă cale nu avem!... Comandanții de plutoane! Controlați imediat armamentul și numărați câte cartușe are fiecare om. Ordin sever: să nu se tragă degeaba niciun cartuș. Pe cel dintâi, care nu va da ascultare, îl voi ciopârți cu mâna mea! Chiar așa să le spuneți oamenilor. Tăcu o clipă, izbi în ciudat cu pumnul uriaș în masă. S-au dus în... mitralierele! Tot tu, Ciumakov, numai tu ești de vină! Dacă ai fi luat măcar patru bucăți! Acum e sigur că au să ne arunce afară din staniță... Ei, rupeți rândurile! Vom înnopta în staniță, dacă n-au să ne arunce afară, iar în zori, plecarea: o să dăm o raită prin district...

Noaptea trecu în liniște. La o margine a staniței se afla escadronul răsculat, iar la cea opusă – compania de pază, cu comuniștii și comsomoliștii care intraseră în ea. Adversarii nu erau despărțiți decât prin două ulițe, dar nici unii, nici alții nu îndrăzniră să înceapă un atac de noapte.

Dimineața, escadronul de rebeli părăsi fără luptă stanița și plecă în direcția sud-est.

11

Primele trei săptămâni de după plecarea de-acasă, Grigori le petrecu în satul Verhne-Krivskoi din stanița Elanskaia, găzduit la un cazac, camarad de regiment. După aceea, porni în satul Gorbatovski, la un neam îndepărtat al Axiniei, și rămase acolo o lună și mai bine.

Stătea zile întregi culcat în odaie și nu ieșea în ogradă decât noaptea. Acum viața lui semăna aidoma cu traiul de pușcărie. Murea de dor și de plictiseală, ca și de chinuitoarea trândăvie. Gândul îl chema neogoit acasă, la copii și la Axinia. Adeseori, în nopți fără somn, își punea mantaua, cu hotărâre să plece neapărat la Tatarski, dar de fiecare dată se răzgânde,

scotea mantaua, și cu un geamăt se prăvălea pe pat, cu fața în jos. În cele din urmă, această viață ajunsese de neîndurat. Gazda, unchi de-al doilea al Axiniei, lua parte din toată inima la suferințele lui Grigori, dar nu putea să țină la nesfârșit un asemenea musafir. Într-o seară, după cină, strecurându-se în odaia lui, Grigori auzi cum nevasta gazdei întreabă cu o voce subțire, plină de ură:

— Dar când se va isprăvi cu asta?

— Cu ce? Despre ce vorbești? se auzi vocea de bas a gazdei.

— Când ai să scapi de trântorul ăsta?

— Taci!

— Nu mai tac! Abia ne-a mai rămas puțintel grâu, și tu îl îndopi pe afurisitul ăsta, îi dai de mâncare în fiecare zi! Te întreb, până când? Și dacă află sovietul? O să ne pierdem viața, ne rămân copiii orfani!

— Taci, Avdotia!

— Nu, n-am să tac! Avem copiii! Cel mult dacă am izbuti să scăpăm douăzeci de puduri de grâu, și tu oploșești în casă pe acest trântor! Ce, e neam cu tine? Fratele tău? Cuscru? Cumătru? Nici pe departe! Om străin, un pripășit, și tu îl ții, strici mâncarea pe dânsul! Vai de capul tău, drac chel ce ești! Taci, nu mai deschide gura, că uite, zău, mă duc chiar mâine la soviet și spun ce fel de floare crește în casa ta!

A doua zi, gazda a intrat la Grigori în odaie și, cu ochii în pământ, îngăimă:

— Grigori Panteleevici! Poți să mă judeci cum vrei, dar nu mai e chip să stai la mine... Te cinstesc, am cunoscut și am respectat pe răposatul tău părinte, dar acum îmi vine peste seamă de greu să te mai țiiu... Și mi-e teamă ca să au afle autoritățile. Du-te unde vrei. Am familie. Nu-i drept să-mi pierd capul din pricina ta. Iartă-mă, pentru Dumnezeu, dar pleacă de la noi...

— Bine, zise scurt Grigori. Îți mulțumesc și pentru hrană, și pentru bunătatea ta. Îți mulțumesc pentru toate. Văd și eu că-ți vine greu, dar unde să mă duc? Toate drumurile mi-s tăiate.

— Unde știi.

— Bine. Plec chiar azi, Artamon Vasilievici. Mulțumesc pentru toate.

— Nu-mi mulțumi, n-ai pentru ce.

— N-am să uit bunătatea ta. Poate că am să-ți fiu și eu de folos.

Mișcat, omul îl bătu pe Grigori pe umăr.

— Pentru ce vorbești așa? După mine, ai putea sta și două luni, dar uite că muierea nu vrea, mă cicălește în fiecare zi, fir-ar afurită să fie! Sunt

cazac, și tu, Grigori Pantelevici, ești tot cazac, și suntem amândoi împotriva Puterii sovietice; am să-ți ajut. Du-te chiar acum în satul Iagodnîi – acolo stă un cuscru al meu, și are să te primească. Să-i spui de la mine: „Artamon îți spune să mă primești ca pe un fiu, să mă hrănești și să mă ții cât ai să poți...” O să ne socotim noi. Dar pleacă de la mine chiar astăzi. Nu te mai pot ține, că, întâi, mă mănâncă de viu muierea, și apoi, mă tem să nu afle sovietul... Ai stat cât s-a putut sta, Grigori Pantelevici, ajunge. Am și eu un singur cap pe umeri...

Noaptea târziu, Grigori ieși din sat și n-avu timp să ajungă nici măcar la moara de vânt de pe movilă, când trei călăreți răsăriți parcă din pământ îl opriră:

— Stai, neam de cățea! Cine ești?

Lui Grigori îi zvâcni inima. Fără să răspundă, se opri. Orice încercare de fugă ar fi fost prostească; lângă drum nu era nicio râpă, niciun tufiș – peste tot, numai stepa pustie și goală. N-ar fi izbutit să facă nici doi pași.

— Ești comunist? Marș îndărăt, mormântul mă-tii! Haide, mișcă-te mai iute!

Un alt călăreț, mânându-și calul drept asupra lui Grigori, porunci:

— Mâinile! Scoate mâinile din buzunare că-ți tai capul!

Fără niciun cuvânt, Grigori își scoase mâinile din buzunarele mantalei și, fără să-și dea seama lămurit de cele întâmplare și de felul oamenilor, care îl opriseră, întrebă:

— Unde să mă duc?

— În sat. Ia-o îndărăt!

Fu escortat până la sat de un singur călăreț, iar ceilalți doi se despărțiră de ei pe izlaz și se îndreptară în trap spre drumul mare. Grigori mergea tăcut. Când ajunse la drum, încetini pasul și întrebă:

— Ascultă, mă frate, ce sunteți voi?

— Hai, hai, dă-i drumul! Ține mâinile la spate, n-auzi?

Grigori se supuse. Peste câteva minute, întrebă din nou:

— Bine, dar cine și ce sunteți?

— Pravoslavnici.

— Nici eu nu-s de altă lege.

— Ei, să fii sănătos.

— Unde mă duci?

— La comandant. Dă drumul la pas, scârnăvie, că o să-ți arăt eu...

Omul împunse ușor pe Grigori cu vârful sabiei, subțire și ascuțit, atingându-i gâtul între gulerul mantalei și căciulă – și el simți o clipă un

tremur de spaimă, după care urmă o mânie neputincioasă. Ridicându-și gulerul și întorcându-se spre călăreț, el zise printre dinți:

— Fără prostii, auzi? Vezi, să nu-ți iau jucăria...

— Lasă gura, lepră, și dă-i drumul! Îți arăt eu ție! Ține mâinile la spate!

Grigori făcu doi pași și zise:

— Și așa tac, n-ai de ce să mă-njuri. Mare rahat ești.

— Nu te uita îndărăt!

— Nici nu mă uit.

— Taci! Calcă mai iute!

— Poate că vrei s-o iau la trap? întrebă Grigori, măturând fulgi de zăpadă de pe sprâncene.

Fără niciun cuvânt, omul dădu drumul calului. Pieptul animalului, jilav de sudoare și de umezeală noptii, îl împinse din spate pe Grigori, și copita calului intră zgomotos în zăpada udă lângă picioarele lui.

— Mai încet! strigă Grigori, punând mâna pe coama calului.

Călărețul ridică sabia în dreptul capului și zise încet:

— Calcă mai iute, lepădătura dracului, și leagă-ți cățeaua că n-ai să ajungi viu în sat. Sunt iute la mânie! Lasă gura! Nicio vorbă!

Până în sat, nu mai ziseră niciun cuvânt. Lângă o curte de la margine, călărețul struni calul și porunci:

— Treci pe poarta aceea.

Grigori intră pe porțile larg deschise. În fundul ogrăzii se vedea o casă mare cu acoperișul de tablă. Sub șopron stăteau caii, sforăind și mestecând zgomotos. Lângă scară erau vreo șase oameni înarmați. Călărețul își vârî sabia în teacă și zise dându-se jos din șa:

— Treci în casă, drept înainte pe trepte, prima ușă la stânga. Mergi, nu te uita îndărăt, de câte ori să-ți mai spun, gura, buricul și inima mă-tii!

Grigori urcă încet treptele scării. Un om cu budionovcă⁹⁴ de postav și cu manta lungă de cavalerist întrebă din cerdac:

— L-ați prins?

— L-am prins, răspunse în silă glasul răgușit al omului, care îl adusesse pe Grigori. L-am întâlnit lângă moară.

— E secretarul de celulă, sau cine e?

— Dracu' să-l știe! O lepră – aflăm noi îndată ce-i cu el.

„Ori e o bandă, ori sunt cekiștii din Vioșenskaia și fac pe deșteptii, se prefac. Gata, am căzut pe mâna lor, ca un prost”, se gândea Grigori, zăbovind dinadins în tindă și încercând să-și adune gândurile.

⁹⁴ Un fel de capelă de postav gros, cu vârful ascuțit, purtată inițial de trupele lui S. M. Budionnii.

Cel dintâi om pe care-l zări în odaie fu Fomin. Ședea lângă masă, înconjurat de o mulțime de oameni necunoscuți lui Grigori, toți în haine militare. Pe pat zăcea un morman de mantale și de cojoace, un șir de carabine se afla lângă lavița pe care se înălța o grămadă de săbii, de cartușiere, de coburi și de saci de campanie. O duhoare grea de sudoare de cal se ridica de la oameni, de la mantale și de la echipament.

Grigori își scoase căciula și zise încet:

— Noroc!

— Melehov! Adevărat se spune: stepa-i lată, drumu-i strâmt! Ne-am întâlnit din nou! De unde ne cazii? Dezbracă-te, șezi. Fomin se sculă și se apropie de Grigori, întinzându-i mâna. Pentru ce rătăceai pe aici?

— Am avut o treabă.

— Ce fel de treabă? Ai nimerit cam depărțitor... zise Fomin, privindu-l iscoditor. Spune drept, te ascundeai, așa e?

— Așa e. Atâta tot, răspunse Grigori, zâmbind în silă.

— Dar unde te-au prins băieții mei?

— Lângă sat.

— Unde te duceai?

— Drept înainte...

Fomin privi încă o dată încordat în ochii lui Grigori și zâmbi.

— Văd că-ți închipui că te-am prins și că o să te ducem la Vioșki! Nu, frate, n-avem de ce să mergem acolo... Fii fără teamă! Nu mai slujim Puterea sovietică. Nu ne-am împăcat cu ea...

— Ne-am desvorțat, adăugă cu voce de bas un cazac mai în vârstă, care ședea lângă cuptor și fuma.

Cineva de lângă masă râse zgomotos.

— Despre mine n-ai mai auzit nimic? întrebă Fomin.

— Nu.

— Ei, ia loc la masă, să stăm de vorbă. Aduceți-i musafirului nostru ciorbă și carne!

Grigori nu crezu niciun cuvânt din tot ce spunea Fomin. Palid și rezervat, își scoase mantaua și se așeză la masă. Avea poftă de fumat, dar își aminti că de două zile nu mai avea tutun.

— Ai ceva de fumat? se adresă el lui Fomin.

Celălalt se grăbi să-i întindă o tabacheră de piele. Nu se putea să nu vadă că degetele lui Melehov tremurau ușor, scoțând țigara. Zâmbi din nou pe sub mustățile roșcovane, stufoase.

— Ne-am răsculat împotriva Puterii sovietice! Suntem pentru popor,

împotriva sistemului de predare obligatorie și împotriva comisarilor. Destul ne-au prost, e rându nostru să-i prostim. Ai înțeles, Melehov?

Grigori nu răspunse. Își aprinse țigara și trase grăbit de câteva ori în piept. Simțea o ușoară amețală și greață. Toată luna din urmă se hrănise pe sponci și își dădu seama abia acum cât de mult slăbise. Stinse țigara și începu să mănânce cu lăcomie. Fomin povesti pe scurt despre răscoală și despre primele zile de pribegire prin ținut, numindu-și cu fală raitele cu vorba „raid”. Grigori îl asculta în tăcere și înghițea aproape pe nemestecate pâinea și carnea de berbec, grasă și pe jumătate crudă.

— Dar ai cam slăbit în ospeție, zise Fomin, cu un zâmbet blajin.

Sughitând de prea multă mâncare, Grigori mormăi:

— N-am stat la mama acasă...

— Se cunoaște! Mai ia, mănâncă cât ai poftă. Nu suntem zgârciți.

— Bogdaproste. Acum aș mai fuma... Grigori luă țigara dăruită, se apropie de un cazan de tuci de pe laviță și, dând la o parte capacul de lemn, luă apă. Era foarte rece și puțin cam sărată. Amețit de mâncare, Grigori goli cu lăcomie două cani mari și după aceea își aprinse țigara, simțind o nespusă plăcere.

— Cazacii nu prea ne au în cinste, urmă Fomin, așezându-se lângă Grigori. Au pățit-o rău de tot anul trecut, pe vremea răscoalei... Totuși, se găsesc voluntari. Ne-au venit vreo patruzeci de oameni. Dar nu de asta avem nevoie. Trebuie să ridicăm tot districtul, și să ne ajute și cele vecine, Hopiorski și Ust-Medvedițki. Uite, numai atunci și numai așa o să ne răfuim în lege cu Puterea sovietică!

În jurul mesei se încinsese o gălăgioasă dezbatere. Grigori îl asculta pe Fomin, privind pe ascuns la tovarășii săi. Niciun chip cunoscut! Tot nu-l credea încă pe Fomin, bănuindu-l de șiretenie, și tăcea din înțelepciune. Dar nu putea să stea așa, fără să spună ceva.

— Dacă vorbești serios, tovarășe Fomin, atunci spune-mi ce vreți? Să începeți un alt război? întrebă el, silindu-se să gonească somnul, care-l biruia.

— Doar ți-am mai spus o dată.

— Să schimbați cârmuirea?

— Da.

— Și pe care s-o puneți în loc?

— Pe-a noastră, căzăcească!

— Pe atamani?

— Ei, deocamdată să nu vorbim de atamani. O să punem puterea pe

care o va alege poporul. Dar asta n-are să fie curând, și nici nu mă pricep la politică. Sunt militar, treaba mea este să stârpesc comisarii și comuniștii. Iar în ce privește puterea, are să-ți povestească șeful meu de stat-major, Kaparin. În privința asta, e deștept ca nimeni altul. Om cu carte și cu multă pricepere. Fomin se aplecă spre Grigori și-i șopti: E fost căpitan din armata țaristă. Băiat deștept! Doarme în odaie, e cam bolnav; poate că din neobișnuință, facem marșuri lungi.

Din tindă se auzi un zgomot, tropăit de picioare într-o luptă scurtă, un geamăt și un strigăt surd: „Arde-i una la lingurică!” Vorbele de la masă amuțiră. Fomin privi cu atenție ușa. Cineva o smuci și o deschise larg. Aburi albi năvăliră pe jos în odaie. Un om înalt, fără șapcă, cu haina kaki, vătuită, și cu pâslari albi, făcu câțiva pași iuți, aplecându-se, împins din spate printr-o lovitură răsunătoare, și se izbi cu putere de colțul cuptorului. Cineva strigă vesel din tindă, înainte de a închide ușa:

— Încă unul! Luați-l în primire!

Fomin se sculă și-și potrivi centironul.

— Cine ești? întrebă cu glas poruncitor.

Înăbușindu-se, omul cu haina vătuită își trecu mâna prin păr, încercă să spună ceva, strânse din umeri și se strâmbă de durere. Fusesse izbit în șira spinării cu ceva greu – cu patul armei, pesemne.

— Ei, de ce taci? Ți-ai pierdut limba? Cine ești, te-ntreb?

— Ostaș roșu.

— Ce unitate?

— Regimentul 12 de aprovizionare.

— A-a, bun vânat! rosti zâmbind unul de la masă.

Fomin își continuă interogatoriul:

— Ce-ai căutat aici?

— Cu detașamentul de baraj... ne-au trimis...

— E limpede. Câți inși ați fost în sat?

— Paisprezece.

— Unde-s ceilalți?

Ostașul nu răspunse și cu o sforțare deschise buzele. În gâttelejul lui clocoti ceva, și o șuviță subțire de sânge se prelinse din colțul stâng al gurii pe bărbie. Își șterse buzele cu palma, o privi și o curăți de pantaloni.

— O bestie... de la voi... mi-a stricat plămâni... zise el cu glas gălgâitor, înghițindu-și sângele.

— Fii fără teamă! O să te vindecăm! zise batjocoritor un cazac scund, sculându-se de lângă masă și făcând cu ochiul celorlalți.

— Ceilalți unde sunt? întrebă din nou Fomin.

— Au plecat cu căruțele la Elanskaia.

— De unde ești? În ce meleaguri ești născut?

Ostașul roșu se uită la Fomin cu ochii albaștri sclipind febril, scuipă sub picioarele sale sângele închegat și răspunse mai limpede, cu voce curată de bas:

— Din gubernia Pskov...

— Aha, din Pskov, din Moscova, am mai auzit noi... rânji batjocoritor Fomin. Dar cam departe mi te-ai băgat, flăcăule, după pâinea altuia... Ei, am vorbit destul! Ce vrei să facem cu tine, hai?

— Trebuie să-mi dați drumul.

— Ageamiu mai ești... Sau, băieți, poate că într-adevăr să-i dăm drumul? Voi ce ziceți? se întoarse Fomin către cei din jurul mesei și zâmbi pe sub mustăți.

Grigori, care urmărea atent tot ce se petrecea, văzu zâmbete stăpânite și pline de înțeles pe chipurile arămii și arse de vânt.

— Să slujească vreo două luni la noi și pe urmă o să-l lăsăm să plece acasă, la nevastă, își dădu unul cu părerea.

— Auzi? Poate că ești gata să slujești într-adevăr la noi? întrebă Fomin, încercând în zadar să-și ascundă zâmbetul. O să-ți dăm un cal, o șa, cizme noi cu tureci late, în loc de pâslari... Dar prost vă echipează comandanții voștri! Păi asta se cheamă încălțăminte? E dezgheț afară, și tu umbli cu pâslarii. Treci la noi, ce zici?

— Asta e țăran, n-a mers călare de când e pe lume, bodogăni în bătaie de joc, cu un glas subțire și prefăcut, unul dintre cazaci.

Ostașul roșu tăcea. Se rezemă cu spatele de cuptor, cercetându-i pe toți cu privirea ochilor săi senini, acum mai limpezi. Din când în când, se strâmba de durere și deschidea puțin gura, când îi venea greu să răsuflă.

— Ei, rămâi la noi ori ba? întrebă din nou Fomin.

— Dar ce sunteți voi?

— Noi? Fomin ridică mult sprâncenele și-și netezi mustățile cu palma. Noi suntem luptători pentru poporul muncitor. Suntem împotriva jugului comisarilor și comuniștilor, iată cine suntem.

Și deodată Grigori zări un zâmbet pe chipul ostașului roșu:

— Aha, iată cine sunteți voi... Și eu mă-ntrebam ce-o fi cu voi? Prizonierul zâmbea, arătându-și dinții roșii de sânge și vorbind ca și cum l-ar fi surprins plăcut noutatea auzită, dar în glasul lui răsună ceva, care îi făcu pe toți să asculte cu atenție. După voi, sunteți luptători pentru popor?

A-șaa... Iar după noi sunteți niște bandiți, și atât! Cum să vă slujesc? Vă place să glumiți, zău!

— Ești și tu un flăcău vesel, după cum te văd... Fomin îl privi cu ochii mijiiți și-l întrebă scurt: Ești comunist?

— Nu, ce vorbești! Nu-s în partid.

— Nu seamănă.

— Pe cinstea mea că nu-s în partid!

Fomin tuși și se întoarse la masă.

— Ciumakov! Isprăvește cu el!

— Nu trebuie să mă omorâți. N-aveți pentru ce, zise încetișor ostașul.

Nimeni nu-i răspunse. Ciumakov, un cazac zdravăn și chipeș, cu o vestă englezească de piele, se sculă în silă de la masă și-și netezi părul blond, pieptănat cu grijă îndărăt.

— M-am săturat de meseria asta, zise el cu vioiciune, scoțându-și sabia din grămada de pe laviță și încercându-i tăișul cu degetul mare.

— Nu trebuie neapărat s-o faci tu. Spune băieților din ogradă, îl sfătui Fomin.

Ciumakov cercetă cu o privire rece pe ostaș, din cap până-n picioare, și zise:

— Treci înainte, drăguțule.

Ostașul roșu se dădu la o parte de la cuptor, se zgribuli și se îndreptă spre ieșire, lăsând pe jos urmele umede de pâslari.

— Nici nu ți-ai șters picioarele când ai intrat! Ai lăsat urme de noroi... Murdar mai ești, frate! zise cu o nemulțumire prefăcută Ciumakov, luând-o după prizonier.

— Spune să-l scoată în ulicioară sau pe arie. Nu lângă casă că au să se supere gazdele! îi strigă Fomin.

Se apropie de Grigori și se așeză alături de el.

— Ei, ce zici de judecata noastră? E scurtă?

— Scurtă, răspunse Grigori, ferindu-se să-l privească în ochi.

Fomin oftă.

— N-ai încotro. Așa trebuie acum. Părea că vrea să mai spună ceva, dar de pe scară se auzi tropăit de pași, un strigăt, și o împușcătură trosni zgomotos.

— Ce dracu' i-a apucat! strigă înciudat Fomin.

Un cazac sări de lângă masă și, cu o izbitură de picior, deschise larg ușa.

— Ce s-a întâmplat? strigă el în întuneric.

Intră Ciumakov și spuse cu vioiciune:

— Era sprinten, nu glumă, afurisitul! A sărit de pe treapta de sus și a luat-o la fugă. A trebuit să stricăm un cartuș pe el. Acum, îl dau gata băieții, afară, în curte...

— Spune-le să-l scoată în ulicioară.

— Le-am și spus, Iakov Efimovici.

Trecu o clipă. Nimeni nu vorbea; apoi cineva întrebă cu un căscat înăbușit:

— Cum e afară, Ciumakov? Nu plouă?

— Țțț!... E înnorat.

— Dacă plouă, se duce dracului toată zăpada.

— Și ce nevoie ai de ea?

— Eu n-am nevoie de ea. Dar n-am poftă să mă bălăcesc în noroaie.

Grigori se apropie de pat și-și luă căciula.

— Unde te duci? întrebă Fomin.

— Să-mi fac nevoile.

Grigori ieși în cerdac. Luna ivită de după un nor își revărsa lumina palidă. Curtea întinsă, acoperișurile magaziiilor, vârfurile golașe ale plopilor țâșnite spre cer, caii de la conovețe, acoperiți cu cergi – totul se scâldea în lumina albastră, fantomatică, de la miezul nopții. La câțiva stânjeni de scară zăcea ostașul roșu doborât, cu capul într-o băltoacă de zăpadă topită sclipind turbure. Aplecați asupra lui, trei cazaci vorbeau încet între ei. Moșmondeau ceva pe lângă mort.

— Mai răsuflă, zău! zise cu ciudă unul. Cum l-ai lovit, diavole nepriceput? Ți-am spus: arde-l la cap! Al dracului nătărău!

Cazacul cu glas răgușit – același care îl escortase pe Grigori – răspunse:

— Se duce! Mai dă nițel din picioare și se duce... Dar ridică-i capul! Nu pot să scot... Apucă-l de păr, așa! Acum ține-l bine.

Apa clipoci. Unul din cazacii aplecați deasupra ostașului roșu se îndreptă din șale. Cel răgușit ședea pe vine și-l dezbrăca de haina vătuită. Zise:

— Am o mână ușoară, de aceea nu și-a dat încă sufletul. Acasă mi se întâmpla să tai un porc... Ține-l bine, nu-i da drumul! Drăcia dracului!... Așa; mă apuc să tai un porc și-i tai tot gâtul, până la os. Iar el, afurisitul, se scoală și începe a umbla prin ogradă. Umblă și nu mai isprăvește! Curge sângele din el gârlă; dar tot umblă și horcăie. Nu mai are cu ce să răsufle, și tot trăiește... Va să zică, am o mână ușoară, n-ai ce face. Ei, lasă-l... Tot răsuflă? Ia, uite... Doar i-am despicat gâtul aproape până la os...

Al treilea cazac întinse în mâini haina vătuită, scoasă de pe ostaș,

boscorodind:

— Ați murdărit de sânge toată partea stângă... Se lipește de mâini, dă-o dracului!

— Nu-i nimic, se usucă. Nu-i untură, îl liniști cel cu glasul răgușit și se lăsă din nou pe vine. Ori se usucă, ori se spală. Nu-i mare lucru.

— Dar ce, vrei să-i scoți nădragii? Întrebă morocănos cel dintâi.

Cel răgușit se răsti:

— Dacă ești grăbit, pleacă la cai. Facem treaba și fără tine! Vrei să se prăpădească lucrurile?

Grigori se întoarse pe loc și intră în casă.

Fomin îl întâmpină cu o privire scurtă, cercetătoare, și se sculă.

— Hai în odaie, să stăm de vorbă, că aici e prea mare gălăgie.

În odaia spațioasă și bine încălzită, mirosea a șoareci și a sămânță de cânepă. Tolănit pe pat, dormea un om scund, îmbrăcat în veston kaki. Părul rar și zbârlit îi era plin de puf și de fulgi. Își lipise obrazul de perna murdară, fără față. O lampă atârnată de perete îi lumină chipul palid, de mult neras.

Fomin îl trezi și-i zise:

— Scoală-te, Kaparin. Uite, avem un musafir. Află că e de-al nostru, Grigori Melehov, fost sotnic, precum ca să știi...

Kaparin își lăsă picioarele să-i atârne de pe marginea patului, își frecă fața cu palmele și se ridică. Se înclină apoi ușor de mijloc și întinse mâna lui Grigori.

— Îmi pare bine! Căpitan Kaparin.

Fomin se grăbi să împingă un scaun spre Grigori, apoi se așeză pe un cufăr. Înțelesese, pesemne, după chipul lui Grigori, că uciderea bestială a ostașului roșu îl impresionase urât, încât se socoti dator să lămurească:

— Să nu-ți închipui că ne purtăm tot așa de crud cu toată lumea. Dar caraghiosul ăla a fost dintr-o unitate de aprovizionare. Pe unii ca dânsul și pe comisari nu-i cruțăm; pe ceilalți îi iertăm. Uite, ieri am prins trei milițieni; le-am luat caii, armele și șeile, și le-am dat drumul. N-avem nevoie de ei; la ce naiba să-i omorâm?

Grigori tăcea. Cu mâinile pe genunchi, se gândea la ale lui și auzea ca prin vis glasul lui Fomin.

— ... Și deocamdată așa luptăm noi, urmă Fomin. Totuși, avem nădejdea să-i răsculăm pe cazaci. Puterea sovietică tot n-are multe zile de trăit. A ajuns până la noi zvonul că pretutindeni e război. Răscoale, peste tot: și în Siberia, și în Ucraina, și chiar la Petrograd. Toată flota s-a răsculat la

fortăreața aia... cum îi zice?

— Kronstadt, suflă Kaparin.

Grigori își ridică privirile și se uită cu ochii goi, ca un orb, mai întâi la Fomin, apoi la Kaparin.

— Ia și fumează, îl îmbie Fomin și-i întinse tabachera. Așadar, au luat Petrogradul și se apropie de Moscova. Tămbălău mare peste tot! Nu trebuie să ne culcăm pe-o ureche. O să-i ridicăm pe cazaci, o să scuturăm Puterea sovietică și apoi, dacă ne-or ajuta cadeții, toate au să ne meargă strună. Lasă-i pe oamenii lor învățați să facă o putere nouă, noi o să-i ajutăm. Tăcu o clipă, apoi întrebă: Cum crezi tu, Melehov: dacă au să năvălească cadeții dinspre Marea Neagră și dacă noi o să ne unim cu dânșii, au să țină oare socoteală, sau nu, că noi ne-am răsculat cei dintâi în spatele roșilor? Kaparin spune: neapărat! Dar dacă, bunăoară, au să-mi facă mizerii, pentru că am scos de pe front în 1918 Regimentul 23 și fiindcă am slujit vreo doi ani Puterii sovietice?

„A, iată unde vrei să ajungi! Prost, prost, dar șiret...”, gândi Grigori zâmbind fără să vrea. Fomin aștepta răspunsul. Se vedea limpede că gândul acesta îl frământa adânc. Grigori răspunse în silă:

— E o poveste cam lungă.

— Sigur, sigur că da, încuviință repede Fomin. Am vorbit numai așa. Fiindcă veni vorba. O să vedem noi pe urmă; deocamdată trebuie să ne ținem de treabă și să-i zdrobim pe comuniști din spate. N-o să-i lăsăm să trăiască în liniște! Și-au cocoțat pifanii în căruțe și vor să ne ajungă din urmă... Lasă-i să încerce. Până când o să mai capete vreo unitate de cavalerie, noi le întoarcem tot districtul cu gaibele în sus!

Grigori privi din nou undeva jos, la picioarele lui. Kaparin se scuză și se culcă pe pat.

— Sunt foarte obosit. Facem marșuri nebunești, dormim puțin, zise el cu un zâmbet palid.

— E vremea să mergem și noi la culcare. Fomin se sculă și-și puse mâna grea pe umărul lui Grigori. Ce deștept ai fost, Melehov, că mi-ai ascultat sfatul pe care ți l-am dat atunci, la Vioșki! Dacă nu te-ai fi ascuns, s-ar fi isprăvit cu tine. Ai zăcea acum în nisipurile de la Vioșenskaia și ți-ar putezi ciolănașele... Nu, mie mi se arată totul limpede ca lumina zilei. Ei, ce-ai hotărât? Spune și hai la culcare.

— Despre ce să-ți spun?

— Mergi cu noi, ori nu? N-ai să te ascunzi toată viața prin grajduri străine.

Grigori se aștepta la această întrebare. Trebuia să aleagă: ori să rățească mai departe prin sate, să ducă o viață de lipsuri, fără căpătâi, și să se prăpădească de amar, până când vreo gazdă îl va preda autorităților; ori să se prezinte suspus la biroul politic; ori, în sfârșit, să meargă cu Fomin. Iar el își făcuse alegerea. Pentru întâia oară în toată seara, se uită drept în ochii lui Fomin și, strâmbându-și buzele într-un zâmbet, zise:

— Am de ales, ca în basmul celor trei viteji la răspântie: dacă mergi la stânga, pierzi calul; dacă mergi la dreapta, pierzi viața... Sunt trei drumuri și niciunul nu duce la nimic bun...

— Alege fără basme. Basmele ai să le povestești altă dată.

— N-am încotro. Mi-am făcut alegerea.

— Da?

— Intru în banda ta!

Vădit nemulțumit, Fomin se schimonosi și-și mușcă mustața.

— Lasă porecla asta! De ce „bandă”? Așa ne-au botezat comuniștii, dar tu nu trebuie să spui la fel cu dânșii. Suntem numai niște răsculați. Atâta tot!

Nemulțumirea sa cu totul trecătoare nu lăsa însă urme. Era bucuros de hotărârea lui Grigori și nici nu putea s-o ascundă; înviorându-se și frecându-și mâinile, zise:

— Rândurile noastre cresc! Auzi, căpitane? O să-ți dăm, Melehov, un pluton; iar dacă nu vrei să fii comandant de pluton, ai să stai la statul-major, să învârți treburile împreună cu Kaparin. Îți dau calul meu. Am unul de rezervă.

12

Spre dimineață se lăsa un pui de ger. Băltoacele fură prinse de o poighiță de gheață vânată. Zăpada se făcu aspră și scârțâia sonor. Pe câmpia albă, zgrunțuroasă, copitele cailor lăsau urme rotunde și cu margini surpate, nelămurite, iar acolo unde dezghețul din ajun mâncase zăpada, pământul gol, cu iarba moartă, ceda puținel sub copite și suna stins.

Detașamentul lui Fomin se aduna lângă sat în coloană de marș. Departe, pe drum, se zăreau șase călăreți din patrula trimisă înainte.

— Iat-o, armata mea! zise Fomin, zâmbind și apropiindu-se de Grigori. Cu flăcăi d-ăștia, poți să rupi și coarnele dracului!

Grigori cercetă coloana cu ochii și se gândi trist: „De-ai fi căzut cu oastea asta a ta pe mâna escadronului meu, când eram la Budionni, praf

te-am fi făcut într-o jumătate de ceas!”

Arătându-și oamenii cu biciușca, Fomin întrebă:

— Ei, ce zici de dânșii?

— Pe prizonieri îi omoară binișor și se pricep să dezbrace morții. Dar cum se poartă în luptă, asta încă n-o știu, răspunse cu răceală Grigori.

Întorcându-se cu spatele în vânt, Fomin își aprinse țigara și zise:

— Ai să-i vezi și în luptă! Am, mai ales, tot oamenii căliți la oaste, n-au să mă facă de râs.

Șase căruțe mari cu cartușe și cu merinde fură încolonate la mijloc. Fomin o luă călare înainte și dădu comanda de pornire.

Ajuns în vârful dealului, se apropie din nou de Grigori și-l întrebă:

— Ei, ce zici de calul meu? Ți-a plăcut?

— Bun cal.

Merseră îndelung în tăcere, cot la cot; apoi Grigori întrebă:

— N-ai de gând să treci pe la Tatarski?

— Ți-e dor de cei de-acasă?

— Aș avea poftă să-i văd.

— Poate că o să ne abatem și pe-acolo. Mă gândesc acum s-o iau spre Cir, să-i împing nițel pe cazaci, să-i trezesc din somn.

Dar cazacii nu prea aveau poftă să se lase „treziți”... Grigori se lămuri deplin în câteva zile. Ocupând un sat sau o staniță, Fomin poruncea să se adune locuitorii. De obicei, vorbea tot el, iar uneori era înlocuit de Kaparin. Chemau pe cazaci la arme, vorbeau despre „greutățile pe care Puterea sovietică le-a pus pe spinarea plugarilor”, despre „paragina cumplită, care va să vie neapărat, dacă n-o să răsturnăm Puterea sovietică”. Fomin vorbea mai puțin curgător și fără pretenții de discurs, dar mai amănunțit și mai pe înțelesul cazacilor, decât Kaparin. Își încheia de obicei cuvântările cu aceleași rostiri învățate pe din afară: „De azi înainte, vă scutim de predarea obligatorie! Să nu mai duceți bucatele la centrele de predare. E timpul să nu mai hrăniți pe trântorii de comuniști. Ei și-au făcut osânza din sudoarea voastră, dar s-a isprăvit cu praznicul lor! Sunteți oameni liberi! Puneți mâna pe arme, sprijiniți puterea noastră! Ura, cazaci!”

Cazacii priveau în jos, posomorâți, și tăceau. În schimb, femeile nu-și stăpâneau gurile. Din rândurile lor îngrămădite zburau strigăte și întrebări pline de venin:

— E bună puterea ta, dar ceva săpun ne-ai adus?

— Și unde o ții, puterea ta? În coburi?

— Dar voi, din a cui pâine mâncați?

— Te pomenești că o să cutreierați casele, să cereți pomană?

— Doar de ce au săbii? Nici n-au să-ți mai ceară voie, când or purcede să taie capetele la găini!

— Cum poți să spui una ca asta, să nu predăm grânele? Azi sunteți aici, și mâine nu vă mai găsim nici cu felinarul! Iar noi rămânem locului să pățim din pricina voastră!

— N-o să vă dăm bărbații noștri! Bateți-vă singuri!

Și multe asemenea vorbe strigau cu o mare îndârjire femeile, care pierduseră toată încrederea după atâția ani de război, temându-se de alte urgii și agățându-se cu deznădejde de bărbații lor.

Fomin asculta cu nepăsare țipetele lor bezmetice: știa câte parale prețuiesc. Aștepta să se facă liniște și se adresa cazacilor, care îi răspundeau scurt și cu chibzuială:

— Să nu ne împingi cu sila, tovarășe Fomin! Destul război am făcut.

— Am mai încercat și noi o dată, ne-am mai răscolat în anul nouăsprezece.

— N-avem cu ce să ne răscolăm, și n-avem de ce! Deocamdată nu-i nevoie.

— Vine vremea de semănat și tu strigi: la război!

Într-o zi, cineva răcni din rândurile mai depărtate:

— Bine mai cânti acum! Dar unde mi-ai fost în anul nouăsprezece, când ne-am răscolat? Prea târziu ți-ai băgat mințile în cap, Fomin!

Grigori îl zări pe Fomin cum se schimbă la față. Dar Fomin se stăpâni și nu răspunse nimic.

În prima săptămână asculta destul de liniștit întâmpinările cazacilor în adunări, împotrivirile lor hotărâte de a-i sprijini mișcarea; și nici strigătele, nici ocările muierilor nu izbuteau să-l scoată din sărite. „Lasă, nu-i nimic, tot găsim noi ac de cojocul lor!”, zicea el, cu glas sigur, zâmbind pe sub mustăți. Dar, căpătând încredințarea că cea mai mare parte din căzăcime îi este împotriva, își schimbă dintr-o dată purtarea cu cei care luau cuvântul la adunări. Le vorbea fără să se dea jos din șa, și nu mai căuta să-i înduplece, ci-i amenința. Rezultatele însă rămâneau la fel: Cazacii, pe care nădăjduse să se bizuie, îi ascultau cuvântarea, fără să-i răspundă măcar o singură vorbă, și se împrăștiau tot în tăcere.

Într-un sat, după rostirea lui, luă cuvântul o cazacă văduvă – înaltă, voinică și lată în umeri, cu glas de bas, aproape bărbătesc, dând bărbătește din mâini, cu mișcări largi și aprige. Pe chipul ei lat și ciupit de vărsat, se

citea o hotărâre răutăcioasă, iar buzele ei groase se strâmbau mereu într-un zâmbet disprețuitor. Arătând cu mâna roșie și grasă spre Fomin, care sedea nemișcat în șa, ea scuipa vorbe una mai usturătoare decât cealaltă:

— Iar răscoală? Pentru ce? Unde vrei tu să ne împingi bărbații, în care groapă? Câte femei n-a văduvit blestematul vostru de război? Câți copii n-a lăsat orfani?... Chemi o nouă urgie pe capetele noastre? Uite-l, împăratul liberator, din satul Rubejnîi! Mai bine ai sta la tine acasă, să te ții de treabă, să pui capăt pacostei și numai atunci să vii și să ne înveți de care putere avem nevoie, și care nu ne trebuie! Știm și noi că la tine femeia nici nu iese din jug! Și tu ți-ai bârligat mustața, te fudulești călare și zăpăcești lumea. Casa ta, de n-ar sprijini-o vântul, s-ar fi surpat de mult! Halal dascăl! Ei, de ce taci, mutră roșcată, e adevărat, ori nu ce spun eu?

Râsete ușoare trecură prin mulțime, asemenea unei adieri de vânt, și amuțiră. Mâna stângă a lui Fomin, care se odihnea pe oblâncul șeii, desfăcea încet dârlogii, chipul i se întunecă de mânie abia stăpânită, dar el tăcea înainte, căutând în gând cum să iasă cu fața curată din asemenea dandana.

— Și care e puterea asta a ta pentru care chemi lumea? urmă văduva ajunsă la culmea mâniei.

Își propti, mâinile în șoldurile late și porni încet spre Fomin, legănându-se în mers. Ascunzându-și zâmbetul și privind în jos cu ochii înveseliți, cazacii își făcură loc în cerc, ca la horă, dându-se la o parte și împingându-se cu coatele...

— Puterea ta nici nu rămâne în urma ta, stăruie văduva ou același glas de bas. Se târăște după tine și nu ține nicăieri mai mult de un ceas! „Azi călare, mâine cu botul în noroi!” Iată cine ești tu, și puterea ta e la fel!

Fomin strânse cu îndârjire coastele calului și-l împinse spre mulțime. Oamenii săriră speriați care încotro. În cercul larg rămase numai văduva. Văzuse prea multe în viața ei și de aceea privea liniștită la botul calului, cu dinții rânjiți, și la chipul alb de turbare al călărețului.

Venind drept asupra ei, Fomin ridică biciușca.

— Taci, lepră ciupită!... Faci agitație?!

Deasupra capului aprigei cazace se ridica botul calului, cu dinții rânjiți, încordat cu putere în sus. Un clăbuc de spumă verzuie se desprinsese de pe zăbale, căzu pe broboada neagră a văduvei și se prelinse pe obrazul ei. Cu o mișcare scurtă din mână, văduva îl scutură jos și făcu un pas înapoi.

— Tu adică ai voie să te rățoiești, cât te ține gura, și noi nu? strigă ea, uitându-se țintă la Fomin, cu ochii rotunzi, scânteind de mânie.

Fomin n-o lovi. Vânturându-și biciușca, răcni:

— Lepră bolșevică! Am să scot eu prostia din tine! Așteaptă, să vezi, când voi da ordin să-ți ridice fusta și să-ți tragă o scuturătură bună cu vergile, atunci îndată are să-ți vie mintea la cap!

Văduva mai făcu doi pași îndărăt și, deodată, întorcându-se cu spatele la Fomin, se aplecă și ridică poala fustei.

— Dar asta ai mai văzut, viteazule? strigă ea și, îndreptându-se cu o sprinteneală uimitoare, se întoarse din nou cu fața la Fomin. Să mă bați? Pe mine?! Prăpăditule!...

Fomin scui pă furios, trase de dârlogi și smuci calul, care făcu câțiva pași înapoi.

— Acoperă-te, iapă nerușinată! Te fudulești că ai atâta carne pe tine! zise el tare și-și întoarse calul, silindu-se să păstreze o înfățișare aspră.

Mulțimea izbucni într-un răs prelung și înăbușit. Unul dintre oamenii lui Fomin sări la văduvă, cu gândul de a salva cinstea terfelită a comandantului său, și răsuci în vânt patul carabinei, dar un cazac zdravăn și mai înalt cu două capete o acoperi pe femeie cu umărul său lat și rosti încet, dar apăsător:

— Să nu te atingi!

Alți trei săteni veniră în grabă și o împinseră pe văduvă îndărăt. Unul din ei, mai tânăr, moțat, șopti către omul lui Fomin:

— De ce ridici mâna? Nu-i mare lucru să bați o muiere, mai bine să-ți arăți vitejia colea, pe deal, că aici, prin sat, toți suntem viteji...

Fomin trecu în pas la gard și se ridică în scări.

— Cazaci!! Gândiți-vă bine! strigă el către mulțimea care se împrăștia încet. Deocamdată vă rugăm omenește, dar peste o săptămână, când o să ne întoarcem, n-are să vă fie moale!

Era voios, fără să știe de ce, și, strunindu-și calul, care juca pe loc, strigă răsând:

— Nu suntem d-ăia sperioși! N-o să ne speriați cu... astea de muieri... (Urmară mai multe rostiri la fel cu proba de ardeiate.) Am văzut de toate: și ciupite, și de-altele! O să mai venim pe aici și, dacă niciunul de la voi nu se-nscrie în detașamentul nostru, să știți că o să mobilizăm cu sila pe toți cazacii mai tineri! N-avem când să ne jucăm cu voi și să vă întrebăm ce vă place și ce nu!

În mulțimea, care se opri o clipă, se auziră vorbe și râsete. Zâmbind mereu, Fomin dădu comanda:

— Încălecarea!...

Cu fața stacojie de sforțările pe care le făcuse să-și stăpânească râsul, Grigori se grăbi să-și ajungă plutonul.

Răsfirat pe drumul noroios, detașamentul lui Fomin urcă dealul, pierzând din ochi satul cu lumea neprimitoare, iar Grigori, tot zâmbind din când în când, se gândea: „Ce noroc e că noi, cazacii, suntem un neam vesel! Gluma poposește la noi mai adesea decât amărăciunea; de n-ar fi așa și, Doamne ferește, de le-am face toate în serios, ne-ar veni să ne spânzurăm de o asemenea viață!” Această pornire voioasă nu-l părăsi multă vreme, și abia la popas se gândi cu îngrijorare și cu amărăciune că ridicarea cazacilor n-are să izbutească și că toate planurile lui Fomin sunt sortite prăbușirii.

13

Venea primăvara. Soarele dogorea tot mai puternic. Zăpada de pe povârnișurile dinspre miazăzi se topi, și pământul roșcat, căptușit cu iarba moartă de anul trecut, se învăluia la amiază în ceața liliachie, străvezie, a umezelii răsfirată în aburi. Pe locurile înSORITE și pe movile, se iviră de sub pietrele intrate adânc în țărână cele dintâi săgeți verzi de troscot. Semănăturile s-au dezvelit. Ciorile părăsiră drumurile de iarnă neumblate de nimeni, luând calea ariilor și a câmpului mustind de apa zăpezilor. În văgăuni și în râpe mai era încă zăpadă albăstrie plină de apă; o adiere aspră de răcoare mai venea dinspre ele, dar pârâiașele de primăvară susurau sonor și subțire, nevăzute sub nămeți, și înverzeau prin lunci trunchiurile de plop, cu o sfioasă gingășie primăvăratică.

Se apropia vremea muncilor și banda lui Fomin se topea cu fiecare zi ce trecea. În fiecare dimineață, după popas, se descoperea lipsa a încă doi-trei cazaci, ba într-o zi se făcură nevăzuți deodată opt oameni – aproape o jumătate de pluton – plecați cu caii și cu armele lor la Vioșenskaia, ca să se predea. Venea vremea aratului, a semănăturilor; pământul chema la muncă, și mulți oameni din banda lui Fomin o părăseau pe ascuns. Dându-și seama de zădărnicia luptei, se duceau pe la casele lor. Rămâneau numai cei care nu aveau încotro, cei care nu se puteau întoarce: prea mare era vina lor față de Puterea sovietică, pentru ca să se mai poată aștepta la iertare.

Pe la începutul lui aprilie, banda lui Fomin nu mai avea decât optzeci și șase de săbii. Grigori rămăsese în bandă. Nu avu curajul să plece acasă. Era deplin încredințat că totul este pierdut și că, mai devreme ori mai târziu, banda va fi zdrobită; știa că la cea dintâi ciocnire cu vreo unitate de

cavalerie regulată din Armata Roșie vor fi nimiciți pe loc. Și, cu toate acestea, rămăsese la Fomin, cu gândul ascuns de a ajunge până în vară, iar atunci să pună mâna pe doi cai, cei mai buni dintre toți caii bandei, și s-o șteargă noaptea la Tatarski, iar de acolo spre miazăzi, împreună cu Axinia. Stepa Donului e largă și întinsă, cu nenumărate drumuri neumblate; vara toate căile sunt slobode și peste tot se găsește adăpost... Mai plănuia să lase apoi caii undeva și să se strecoare pe jos, împreună cu Axinia, în Kuban, în ținutul deluros, cât mai departe de locurile de baștină – și să petreacă acolo vremea urgiei. I se părea că nu mai avea nicio altă ieșire.

Urmând sfatul lui Kaparin, Fomin se hotărî să treacă în stânga Donului, înainte de pornirea sloiurilor. La marginea districtului Hopior, cu păduri întinse, nădăjduia să se adăpostească de urmărire, la caz de nevoie.

Banda trecu Donul ceva mai sus de satul Rîbnîi. Pe alocuri, unde sforul apei era mai iute, gheața se măcinase, apa își sclipea solzii argintii în razele soarelui de aprilie; dar acolo unde trecea drumul de iarnă, ridicându-se cu doi coți deasupra gheții, Donul era neclintit. Peste golurile fără gheață fură puse garduri împletite; caii au fost trecuți unul câte unul; ajunși pe malul opus, oamenii se adunară și, trimițând înainte cercetași, porniră spre stanița Elanskaia.

A doua zi, Grigori avu prilej să vadă pe un consătean, bătrânul Ciumakov cel cu un singur ochi. Fusesse pe la rudele lui din Greaznovski și se întâlni cu banda în apropiere de sat. Grigori îl trase la o parte din drum și-l întrebă:

— Spune, moșulică, copiii mei mai trăiesc? Sunt sănătoși?

— Dumnezeu îi păzește, Grigori Panteleevici, sunt în viață, teferi.

— Am o mare rugămintă la tine! Du-le o vorbă din partea mea, și lor, și surorii Evdokia Panteleevna, și lui Prohor Zîkov; și spune Axiniei Astahova să mă aștepte pe curând. Dar să nu afle nimeni că m-ai văzut, în afară de ei, ne-am înțeles? Faci asta pentru mine?

— O fac, dragul meu, o fac! Fii fără grijă, am să spun totul, așa cum se cuvine.

— Ce mai e nou prin sat?

— Nimic nou, toate-s vechi.

— Koșevoi e tot președinte?

— Tot.

— Pe cei din familia mea nu-i asuprește nimeni?

— N-am auzit nimic! Care va să zică, nimeni nu le face niciun rău, dacă nu s-aude nimic. Și pentru ce să le faci rău? Doar nu răspund pentru tine...

— Ce spune lumea despre mine?

Bătrânul își suflă nasul și rămase tăcut, ștergându-și îndelung mustățile și barba cu o legătoare roșie, apoi răspunse, fără tragere de inimă:

— Dumnezeu să-i știe... Fiecare vorbește cum îl taie capul. Dar când aveți de gând să vă împăcați cu Puterea sovietică?

Ce putea să-i răspundă Grigori? Strunindu-și calul, care se grăbea să alege după detașamentul plecat înainte, zâmbi și zise:

— Nu știu, moșule. Deocamdată nu se vede nimic limpede.

— Cum asta, nu se vede? Am luptat cu cerchezii, am luptat cu turcii, și tot s-a făcut pace; și acum, oameni de o făptură și de un sânge și tot nu vă puteți înțelege... Rău, Grigori Pantelevici, e urât, zău! Dumnezeu e mare, El le vede toate și n-are să vă ierte, ține minte vorba mea! Păi, se poate: oameni ruși, pravoslavnici, v-ați încăierat și tot nu vă puteți dezmetici s-o încheiați cu zurba? Ei, că v-ați bătut nițel, înțeleg, dar uite că de trei ani și mai bine nu vă mai săturați de harță. Eu, cu mintea mea de om bătrân, așa cred: ar trebui să isprăviți odată!

Grigori își luă rămas bun de la moșneag și se repezi în urma plutonului său. Ciumakov stătu îndelung, rezemat într-un băț, ștergându-și cu mâneca orbita goală și înlăcrimată. Cu singurul său ochi, care păstrase agerimea tinerească, privea în urma lui Grigori, admirându-i ținuta voinicească, și șoptea încet:

— Bun cazac! Bun în toate și viteaz, dar ce nehibzuit!... A apucat pe drumuri strâmbe! Ar fi trebuit să se bată cu cerchezii, și el uite ce a născocit! Și la ce dracu' le trebuie puterea lor? La ce gândesc ei, tinerii cazaci? De altfel, ce să-i mai ceri lui Grișka? Așa e tot neamul lor, niște împușcă-n-lună!... Și răposatul Pantelei era un om sucit; îl țin minte și pe moș Prokofi. Altă poamă bună și ăla, iute om! Dar, să mă bată Dumnezeu, lăsându-l pe Grișka în toanele lui, nu pricep la ce se gândesc ceilalți cazaci!

Când ocupa un sat, Fomin nu mai strângea oamenii la adunare. Se încredințase de zădărnicia agitației. Trebuia să se gândească mai mult cum să păstreze oamenii vechi, nu se mai aștepta să-i vină alții. Se făcu mai posomorât și mai puțin vorbăreț. Începu să-și caute mângâierea în rachiul. Pretutindeni, la toate popasurile, se dezlănțuiau bairamuri cumplite. Privindu-și atamanul, oamenii îi urmau pilda la beție. Disciplina scăzuse. Jafurile se țineau lanț. Din casele slujbașilor sovietici, care fugeau la apropierea bandei, ridicau tot ce putea fi încărcat pe spinarea unui cal. Coburii și plasele se umflau la unii, ajungând la mărimi de necrezut. Într-o zi, Grigori văzu la un om din plutonul lui o mașină de cusut. Lăsând

dârlogii pe oblânc, el ținea mașina cu mâna stângă. Numai cu ajutorul biciuștii Grigori izbuti să-l facă să se despartă de pradă. În aceeași seară, Grigori avu o aprinsă gâlceavă cu Fomin. Erau singuri în odaie. Cu fața buhăită de beție, Fomin ședea la masă. Grigori măsoara camera cu pași mari.

— Stai jos, nu te mai plimba prin fața mea, bombăni furios Fomin.

Fără să-i bage în seamă bodogăneala, Grigori mai umblă încă îndelung prin odăița strâmtă, apoi rosti:

— M-am săturat, Fomin! Isprăvește odată cu jafurile și cu chefurile!

— Dar ce, ai visat urât?

— Lasă glumele! Lumea începe să vorbească de rău despre noi!

— Doar vezi și tu că n-am ce le face băieților, mărturisi oțărât Fomin.

— Dar nici nu încerci!

— Ei, nu mă învăța! Iar lumea ta, despre care îmi pomeneai, nu-i vrednică măcar de-o vorbă bună. Din pricina lor, fire-ar afurisiți să fie, ne chinuim noi, iar dâștii... Mă gândesc numai la mine și-mi ajunge.

— Nici la tine nu te gândești bine. N-ai când, din pricina beției. De trei zile ești beat mort, și toți ceilalți nu se lasă de chef. Se bea până și în pichete, noaptea. Unde vrei să ajungi? Să ne prindă undeva pe toți, beți turtă, și să ne căsăpească pe loc?

— Crezi tu că o să scăpăm de asta? zâmbi Fomin. Tot trebuie să murim o dată. Ulciorul nu merge de multe ori la apă... Știi?...

— Atunci hai să mergem chiar mâine la Vioșenskaia și să ridicăm mâinile în sus: luați-ne, ne predăm.

— Nu, o să mai petrecem...

Grigori se opri în fața mesei, cu picioarele larg rășchirate:

— Dacă nu faci ordine, dacă nu isprăvești cu jaful și cu beția, am să plec de la tine și am să iau cu mine jumătate din oameni, zise el încet.

— Încearcă, rosti tărăgănat și amenințător Fomin.

— Are să iasă și fără încercare!

— Tu... să nu mă ameninți! Și Fomin puse mâna pe tocul revolverului.

— Nu pune mâna că te pălesc mai repede, peste masă! zise repede Grigori, înălbindu-se și trăgând pe jumătate sabia din teacă.

Fomin puse amândouă mâinile pe masă și zâmbi.

— De ce te legi de mine? Și fără vorbele tale capul mi-e ca o moară, și tu îi dai înainte cu vorbe nătânge. Bagă-ți sabia în teacă! Ce, nu înțelegi de glumă? Grozav te-ai mai făcut! Leit o fetiță de șaisprezece ani...

— Ți-am mai spus o dată ce vreau, și bagă-ți-o bine în cap. La noi, nu

toți sunt de o teapă cu tine.

— Știu.

— Să știi și să nu uiți! Chiar mâine să le dai ordin să golească sacii. Avem o unitate călare și nu un convoi de samare. Să le spui asta, verde și răspicat! Halal luptători pentru popor! S-au umplut cu lucruri de jaf și le vând prin sate, ca negustorii de altădată... Îmi crapă obrazul de rușine! La ce dracu' m-am legat eu cu voi? Grigori scuipe și, galben de supărare și de mânie, se întoarse la fereastră.

Fomin răspunse zâmbind:

— Nu ne-a încolțit niciodată cavaleria... Lupul sătul, când îl gonesc călăreții, varsă în fugă tot ce a mâncat. Tot așa și ticăloșii mei: ar lepăda totul, dacă ne-ar strâmtora cineva mai de zor. Nu-i nimic, Melehov, nu te necăji! O să fac tot ce trebuie! M-am cam lăsat pe tânjală și am scăpat hățurile, dar lasă că le strâng eu! Dar nu ne putem despărți; trebuie să rămânem tovarăși de nenorocire.

Au curmat vorba: gazda intră, aducând o oală cu ciorbă fierbinte, iar în urma ei, cazacii, cu Ciumakov în frunte, năvăliră în odaie.

Totuși acest schimb de păreri nu rămase fără urmare: a doua zi, Fomin porunci să se golească samarele și verifică singur executarea. Pe un tâlhar năvălit, care se împotrivi la cercetarea samarelor și nu voia să se despartă de pradă, Fomin îl împușcă pe loc, în front.

— Luați hoitul de-aici! zise el liniștit, împingând cadavrul cu piciorul, apoi își privi oamenii și ridică glasul: Destul ați umblat prin cuferele oamenilor, feciori de târfe! Nu d-aia v-am ridicat împotriva Puterii sovietice! De la un dușman ucis puteți lua orice, până și izmenele murdare, dacă nu vă e scârbă, dar lăsați-le familiile în pace! Nu ne batem cu muierile! Și dacă cineva va face nazuri, o să pățească la fel!

Un murmur ușor se învâluiră prin mulțime și pieri...

Se părea că ordinea fusese restabilită. Timp de trei zile, banda cutreieră ținutul din stânga Donului, nimicind în ciocniri detașamente mici de apărare locală.

Ajuns în stanița Șumilinskaia, Kaparin propuse să se treacă pe teritoriul guberniei Voronej, arătând că acolo ei vor primi cu siguranță un larg sprijin din partea localnicilor răsculați nu demult împotriva Puterii sovietice. Dar când Fomin aduse hotărârea la cunoștința cazacilor, toți ca unul strigară: „Nu plecăm din ținutul nostru!” Începură să țină adunări. Fomin se văzu silit să-și schimbe gândul. Timp de patru zile, banda se retrăgea neconținut spre răsărit, evitând lupta pe care voia să i-o impună

grupul de cavalerie, care îl urmărea de aproape pe Fomin, începând de la stanița Kazanskaia.

Era greu să faci să ți se piardă urma: pe câmp, pretutindeni, muncile de primăvară se aflau în toi și în toate colțurile stepei se zăreau oameni muncind de zor. Banda se retrăgea folosind întunericul nopților de primăvară, dar când se oprea dimineața undeva pentru a-și hrăni caii, o patrulă călare a inamicului se ivea în apropiere, o pușcă-mitralieră începea să bată în rafale scurte, și oamenii lui Fomin se grăbeau să-și încalce caii. Dincolo de satul Melnikov din stanița Vioșenskaia, Fomin izbuti printr-o manevră dibace să-și înșele adversarii și să se desprindă de ei. De la patrurile lui de cercetare, știa că grupul de cavalerie se află sub comanda lui Egor Juravliov, un cazac energic și priceput în ale milităriei, de fel din stanița Bukanovskaia; mai știa că grupul de cavalerie este aproape de două ori mai numeros decât banda lui și că are șase puști-mitraliere și cai odihniți, nevlăguiți de marșuri lungi. Toate acestea îl sileau pe Fomin să evite lupta, cu gând de a-și lăsa oamenii și caii să se odihnească, pentru ca, la întâiul prilej, să zdrobească grupul printr-un atac vijelios, prin surprindere, fără luptă deschisă, și să scape așa de urmărirea-i necruțătoare. Se mai gândea că astfel va putea face rost de puști-mitraliere și de cartușe, capturându-le de la inamic. Socotelile lui însă nu s-au adevărit. Cele de care se temea Grigori se întâmplară la 18 aprilie, la marginea pădurii Slașciovskaia. În ajun, Fomin împreună cu grosul oamenilor săi se îmbătară în satul Sevastianovski, părăsindu-l în zori. Aproape nimeni nu dormise noaptea și mulți moțâiau acum, legănându-se în șa. Pe la nouă dimineața, făcură popas nu departe de satul Ojoghin. Fomin instalează pichete de pază și dădu ordin să se împartă ovăz la cai.

Un vânt aspru sufla vijelios dinspre răsărit. Un nor sur de colb astupa zarea. Stepa se mistuise într-o negură deasă, care se înălța până la cer, și soarele abia se mai zărea prin perdeaua ei. Vântul se juca cu poalele mantalelor, cu cozile și coamele cailor. Caii se întorceau cu spatele la vânt, căutând adăpost printre tufele rare de păducel de la marginea pădurii. Ochii lăcrimau, spuziți de pulberea nisipului, și greu era să se mai zărească ceva, chiar la câțiva pași.

Grigori șterse cu grijă botul calului și gropițele umede de deasupra ochilor, îi atarnă traista la gât și se apropie de Kaparin, care își hrănea calul din poala mantalei.

— Ce mai loc pentru popas au ales! zise Grigori, arătând cu biciușca spre pădure.

Kaparin dădu din umeri.

— I-am spus prostului ăluia, dar poți să-i bagi ceva în cap?

— Trebuia să poposim în stepă sau la marginea satului.

— Crezi cumva că trebuie să ne așteptăm la un atac din pădure?

— Da.

— Inamicul e departe.

— Inamicul poate să fie și aproape; nu e infanterie.

— Pădurea e desfrunzită, îi observăm îndată.

— N-are cine să observe. Aproape toată lumea doarme... Mă tem că dorm și în pichete.

— Adevărat! Cad din picioare, după beția lor de ieri! Nici n-ai cum să-i trezești! Kaparin se strâmbă ca de o durere, apoi rosti cu glas scăzut: Cu un astfel de comandant, ne așteaptă pieirea. E zevzec și prost de calcă-n străchini! De ce nu vrei să iei comanda? Cazacii te respectă. Te-ar urma din toată inima.

— Nu mă ispitește. Sunt numai musafir la voi, răspunse scurt Grigori și se duse la calul său, gândind cu părere de rău că vorbise prea deschis și nechibzuit.

Kaparin aruncă jos rămășița grăunțelor din poală și-l urmă.

— Știi, Melehov, zise el, rupând din mers o creangă de păducel și ciupind mugurii umflați și tari, sunt de părere că nu vom ține mult timp, dacă nu vom intra într-o unitate antisovietică mai mare, de pildă în brigada lui Maslak; ea rătăcește undeva în sudul regiunii. Trebuie să răzvim până acolo, iar dacă n-o facem, vom fi nimiciți.

— Acum nu ne mai lasă Donul. S-a revărsat.

— Nu acum. Dar când vor scădea apele, trebuie să plecăm. Ești de altă părere?

După câteva clipe de chibzuială, Grigori răspunse:

— Adevărat. Trebuie să plecăm. Nu mai avem ce căuta aici...

Kaparin se învioră. Începu să arate pe larg că toate nădejtile în sprijinul cazacilor dăduseră greș și că acum trebuia să-l înduplece pe Fomin să nu mai umble fără rost prin district, ci să se hotărască a se uni cu o grupare mai puternică.

Plictisit de flecăreala lui, Grigori își urmărea atent calul și, când acesta goli traista, i-o scoase, îi puse frâul și strânse chingile.

— Mai avem până la plecare. N-ai de ce să te grăbești, zise Kaparin.

— Mai bine du-te și pregătește-ți calul, că n-o să mai ai timp nici să pui șaua pe el, răspunse Grigori.

Kaparin îl privi atent și plecă la calul său, care stătea lângă grupul de căruțe.

Cu calul de dârlogi, Grigori se apropie de Fomin. Acesta stătea culcat, cu picioarele larg desfăcute, pe o manta întinsă și rodea alene o aripă de găină fiartă. Se dădu la o parte și făcu o mișcare, poftindu-l pe Grigori să ia loc alături de el.

— Stai jos, să mănânci cu mine.

— Trebuie să plecăm de-aici, n-avem timp de mâncare, răspuse Grigori.

— Numai să dăm grăunțe cailor, și pe urmă ne vedem de drum.

— Îi putem hrăni și mai târziu.

— Ce vorbești aiureli? Fomin aruncă jos osul și-și șterse mâinile de manta.

— Au să ne găbuiască aici. E un loc foarte prielnic pentru așa ceva.

— Cine dracu' o să ne prindă? Uite, chiar acum s-a întors patrula; spun că dealul e gol. Înseamnă că Juravliov ne-a pierdut! Dacă n-ar fi așa, s-ar ține acum de coada noastră. Dinspre Bukanovskaia, nicio teamă. Comisarul militar de-acolo, Mihei Pavlov, e bun ostaș, dar are putere puțină și nu cred eu că umblă să ne caute. O să ne hodinim ca lumea, o să așteptăm nițel până se va potoli vântul, și atunci – la Slașciovskaia! Șezi, îmbucă un hartan. Ce-mi stai în cap? Te-ai făcut cam fricos, Melehov, în curând ai să ocolești toate tufișurile, uite așa ai să le dai roată! Fomin schiță cu mâna un cerc larg și izbucni în râs.

Înjurând de necaz, Grigori plecă, își legă calul de o tufă și se culcă în apropiere, acoperindu-și fața cu poala mantalei, să se ferească de vânt. Adormi în șuieratul vântului, în foșnetul subțire al ierbii înalte, uscate, aplecate deasupra lui.

O lungă rafală de mitralieră îl făcu să sară în picioare. Rafala nici n-avu timp să înceteze, când Grigori își și dezlegase calul. Acoperind larma de voci, Fomin răcni: „La cai!” Alte două sau trei mitraliere răpăiră din dreapta, din pădure. Înfipt în șa, Grigori chibzui pe loc capcana în care nimeriseră. La dreapta, lângă lizieră – vreo cincizeci de ostași roșii, abia zărindu-se prin praf, porneau la atac, tăind drumul de retragere spre deal. Deasupra capetelor sclipeau rece tăișurile atât de cunoscute ale săbiilor, parcă albastre în lumina tulbură a soarelui. De pe un colnic căptușit cu tufișuri dese, băteau puștile-mitraliere de la marginea pădurii, golind disc după disc, cu o grabă înfrigurată. La stânga, un alt grup de ostași roșii, tot de vreo cincizeci de călăreți, se avânta fără strigăte, agitându-și săbiile și

desfășurându-se pentru a închide cercul. Nu mai rămânea decât o singură ieșire: să străpungă șirurile mai rare ale celor care atacau din stânga și să se retragă spre Don.

Grigori îi strigă lui Fomin: „Urmează-mă!” și-și trase sabia din teacă.

După ce străbătu vreo douăzeci de stânjeni, privi îndărăt. Fomin, Kaparin, Ciumakov și alți câțiva oameni alergau într-un galop nebunesc la zece stânjeni în urma lui. Puștile-mitraliere din pădure amuțiră, și numai cea din dreapta mai trimetea rafale scurte și furioase, bătând oamenii lui Fomin, îngrămădiți pe lângă căruțele lor. Dar și aceste rafale amuțiră, iar Grigori înțelese că ostașii roșii ajunseseră la locul popasului și că au început lupta cu sabia. O ghicea după țipetele deznădăjduite și surde, după focurile rare și învălmășite trase de cei atacați. Nu mai avea timp să se uite îndărăt. Ajungând tot mai aproape de mulțimea care galopa drept asupra lui, își alegea omul. Un ostaș roșu, cu cojocelul galben, scurt, venea în întâmpinarea lui. Călărea un cal sur, nu din cei mai sprinteni. Ca la lumina unui fulger, Grigori zări deodată și calul, cu steaua albă a pieptarului acoperită cu clăbuci de spumă, și călărețul cu chipul tânăr, roșu, înfierbântat, și luminișul lat și cenușiu al stepei din spatele lui, coborând spre Don... În clipa următoare, avea să se ferească de lovitură și să lovească el. La cinci stânjeni de călăreț, Grigori se aplecă brusc în stânga, auzi șuieratul tăios al sabiei deasupra capului său și, îndreptându-se în șa, atinse numai cu vârful sabiei la cap pe ostașul roșu, care trecu înainte. Mâna lui Grigori aproape nu simți izbitura, dar, uitându-se îndărăt, zări călărețul aplecat fără putere, lunecând încet jos din șa, și un larg șuvoi de sânge pe spinarea cojocului galben. Calul său sur nu mai mergea în galop și trecu în trap întins, cu capul mult ridicat și strâmbându-și trupul, ca și cum s-ar fi speriat de propria-i umbră...

Grigori se aplecă pe gâtul calului și, cu o veche mișcare obișnuită, lăsă sabia în jos. Gloanțele țiuiau subțire și scurt deasupra capului. Urechile calului, strâns lipite de țeastă, tremurau cu picături de sudoare ivite în vârfuri. În răsuflarea scurtă și zgomotoasă a calului, Grigori auzea numai vuietul șuierător al gloanțelor trimise în urmă-i. Se mai uită o dată îndărăt și îi zări pe Fomin și Ciumakov; Kaparin galopa la vreo cincizeci de stânjeni în urma lor, iar ceva mai încolo, un singur om din plutonul doi, șchiopul Sterleadnikov, se apăra de doi ostași roșii, care se țineau după el. Toți ceilalți, opt sau nouă oameni, care se avântaseră în urma lui Fomin, zăceau ciopârțiți. Cu cozile zbârlite de vânt, caii fără călăreți se împrăștiau în toate părțile, iar ostașii roșii îi urmăreau și-i prindeau. Numai calul murg, înalt,

al lui Pribîtkov, alerga alături de calul lui Kaparin, sforăind și târând în urmă stăpânul mort, cu piciorul prins în scară.

După ce trecură în goană colnicul de nisip, Grigori își opri calul, sări jos din șa și-și vârî sabia în teacă. Avu nevoie de câteva secunde pentru a face calul să se culce; îi trebuiseră vreo șapte zile ca să-l învețe această manevră. Culcat în dosul calului, Grigori goli un încărcător, dar era grăbit și puțin stăpân pe sine, încât numai cel din urmă glonț al său doborî calul unui ostaș roșu, îngăduind astfel unui al cincilea fominist să scape de urmărire.

— Încalecă! Te omoară! strigă Fomin, ajungând în dreptul lui Grigori.

Prăpădul era deplin. Din toată banda nu mai rămăseseră decât cinci oameni. Fură urmăriți până la satul Antonovski; urmărirea luă sfârșit abia după ce cei cinci fugari se mistuiră în pădurea din jurul satului.

Toată vremea cât durase goana, niciunul din ei nu suflase o vorbă.

Lângă râu, calul lui Kaparin căzu și nu mai putu fu ridicat. Ceilalți, sleiți de puteri, se clătinau, abia mișcându-și picioarele, lăsând să picure clăbuci de spumă albă și deasă.

— Ești un văcar, nu un comandant de detașament! zise Grigori descălecând, fără să se uite la Fomin.

Acesta coborî din scări tăcut, începu să scoată șaua de pe cal, apoi renunță și plecă la o parte, așezându-se pe o moviliță acoperită de ferigă.

— Ei, va trebui să lăsăm caii, zise privind speriat în jurul său.

— Și pe urmă? întrebă Ciumakov.

— Trebuie să trecem cu piciorul pe malul celălalt.

— Unde?

— Stăm în pădure până se va întuneca, și atunci trecem peste Don; ne vom ascunde deocamdată în Rubejnîi. Am acolo o sumedenie de neamuri.

— O nouă tâmpenie! izbucni mânios Kaparin. Crezi tu că n-au să te caute acolo? Tocmai acolo au să te aștepte, chiar în satul tău! Unde ți-e capul?

— Dar încotro s-o luăm? întrebă încurcat Fomin.

Grigori scoase din coburi cartușele și o bucată de pâine, apoi întrebă:

— Mult mai aveți să vă tocmiți? Dați-i drumul! Legați-vă caii, scoateți șeile de pe ei și dați drumul la pas, că de nu, au să ne prindă și aici.

Ciumakov își aruncă biciușca jos și o călcă în picioare, băgând-o în noroi, apoi rosti cu vocea plină de tremur:

— Iată-ne și pe jos!... Și flăcării noștri au pierit cu toții... Maica Domnului, cum ne-au mai hăcuit! Nici nu mai credeam să scap cu viață.. Am văzut moartea cu ochii...

Tăcuți, scoaseră șeile de pe cai, îi legară pe toți patru de același arin și porniră ca lupii, unul după altul, spre Don, purtând șeile în brațe și căutând să meargă prin locurile cu pădurea mai deasă.

14

Primăvara, când se revarsă Donul și când apa slobodă acoperă pășunile și izlazarile de-a lungul malurilor, în dreptul satului Rubejnii rămâne deasupra apelor petic de pământ uscat, dinspre malul stâng, cel râpos și înalt.

De pe deal, se zărește de departe ostrovul în mijlocul apelor revărsate, acoperit de tinere sălcii dese, de stejăriș și de tufe late de cătină neagră.

Vara, hameiul sălbatic se suie acolo până în vârful copacilor; jos, pe pământ, se aștern mure țepoase într-un desiș nepătruns, și iarba deasă, hrănită de pământul gras, se ridică în poieni rare mai sus de capul omului.

Vara, pădurea e tăcută, întunecoasă și răcoroasă, chiar la amiază. Numai grangurii sfâșie tăcerea cu strigătele lor, și cucul numără cine mai știe cui anii câți îi mai are de trăit. Iarna, pădurea rămâne pustie, goală, ferecată în tăcerea morții. Creștetele ei negre și zimțate se zugrăvesc mohorâte pe pânza albicioasă a cerului de iarnă. Atunci lupoaicele cu puii lor își găsesc în desiș un adăpost sigur, ascunzându-se zile întregi în mijlocul buruienilor acoperite de zăpadă.

Pe această insulă se opriseră Fomin, Grigori Melehov și ceilalți rămași în viață după ce banda le-a fost nimicită. Trăiau de azi pe mâine, hrănindu-se cu mâncarea sărăcăcioasă pe care le-o aducea cu barca vărul lui Fomin, și deseori răbdau de foame, dar în schimb dormeau pe săturate, cu pernele de șa sub căpătâi. Noaptea făceau de strajă cu rândul. Nu aprindeau foc, de teamă să nu le descopere cineva ascunzișul din ostrov.

Spălând malurile, apele se repezeau spre miazăzi, vuiau amenințător, năpustindu-se într-un pâlț de plopi bătrâni, și apoi susurau încetișor, melodios și pașnic, legănând vârfurile unor tufe înecate în apă.

Grigori se obișnuise repede cu necurmatul vuiet al apei din apropiere. Rămânea îndelung culcat lângă malul tăiat de ape, privind oglinda lor întinsă, crestele de cretă ale dealurilor de la Don, care se topeau în boarea viorie și însoțită. Dincolo de această boare, în depărtare, era satul lui de baștină, era Axinia, erau copiii... Către dâșii zburau gândurile lui fără bucurii. Pentru o clipă, durerea se aprindea în inima lui și îl ardea fierbinte, când își amintea de cei dragi; o ură surdă împotriva lui Mihail clocotea în

sufletul său, dar își înăbușea aceste simțăminte și se silea să nu se uite la dealuri, ca să nu-și mai amintească toate din nou. N-avea niciun rost să lase frâu slobod chinuitoarelor amintiri. Chiar și fără ele, îi venea destul de greu: inima îl durea cu atâta încrâncenare, încât uneori i se părea ca toată e numai o rană și că nu mai bate, ci sângerează neîncetat. Rănile, greutatea războiului și tifosul nu trecuseră pesemne fără să lase urme: Grigori începu să-și audă bătăile inimii, amintindu-i în fiecare clipă de ea. Uneori durerea tăioasă din piept, sub sânul stâng, era atât de nesuferită, atât de chinuitoare, încât buzele i se uscau îndată și cu greu se stăpânea să nu geamă. Dar găsisese un bun leac împotriva durerii: se culca cu partea stângă a pieptului lipită de pământul umed sau își uda cămașa cu apă rece, iar durerea îi părăsea trupul, încet, parcă în silă.

Zilele erau frumoase și fără vânt. Numai rareori treceau pe cerul senin nourași albi, zbârliți de vântul care-i gonea pe sus, oglindindu-se ca un stol de lebede în largul apei, și pierind când luciul apei se fărâma de malul îndepărtat.

Era plăcut să privești clocotul valurilor vuind mânios lângă mal, să-ți ascuți glasul schimbător și să nu cugeți la nimic, silindu-te să nu te gândești la niciun prilej de durere. Grigori petrecea ceasuri întregi, uitându-se la jocul nesfârșit de capricios al nenumăratelor șuvoaie de apă. Își schimbau neconținut formele: acolo unde curgea un șuvoi drept, purtând tulpini turtite de stuf, frunze mototolite și rădăcini de ierburi, se nășteau peste o clipă o pâlnie ciudată, aplecată, înghițind lacom toate ce trecea pe lângă ea, iar în celelalte clipe, în locul pâlniei, apa fierbea și se rostogolea în clocot tulbure, aruncând la suprafață o rădăcină înnegrită de rogoz, o frunză lată de stejar sau un șomoiog de paie, adus din cine știe ce depărtări.

Seara, apusul se aprindea în văpăi roșii-vișinii. Luna se ridica de după un plop înalt. Lumina ei se scurgea în flacăra albă, rece, pe luciul Donului, jucând în argintoase sclipiri și în negre oglindiri, acolo unde vântul zbârlea ușurel apa. Noaptea, contopindu-se cu vuietul apei, răsunau tot așa de neconținut deasupra ostrovului glasurile nenumăratelor cârduri de găște, zburând spre miazănoapte. Cum nu le speria nimeni, păsările se lăsau deseori în ostrov, în partea dinspre răsărit. Pe apele domoale din pădurea inundată, răsunau strigăte de lișițe, măcăit de rațe și gâgâit surd de găște negre și cenușii. Iar o dată, apropiindu-se fără zgomot de mal, Grigori zări nu prea departe de ostrov un mare stol de lebede. Soarele nu răsărise încă. Zarea ardea de purpură în spatele pădurii îndepărtate. Oglindindu-i

lumina, apa părea trandafirie, ca și păsările mari, maiestuoase, plutind pe apa nemișcată, cu capetele mândre întoarse spre zori. Auzind un foșnet pe mal, își luară zborul scoțând țipete tari de goarnă și, când se înălțară deasupra pădurii, Grigori fu izbit de culoarea minunată și strălucitoare a penelor albe ca zăpada.

Fomin și tovarășii lui își alungau urâtul, fiecare în chipul său: Sterleadnikov, om cu apucături de gospodar, ședea, întinzându-și în tihnă piciorul șchiop, și-și dregea toată ziua hainele și încălțăminte sau își curăța cu îngrijire armele. Kaparin, căruia nu-i pria somnul pe pământul umed, zăcea toată ziua la soare, învelindu-se cu cojocul și tușind surd; Fomin și Ciumakov jucau fără istov cărți, făcute din dreptunghiuri de hârtie; Grigori rătăcea prin ostrov și ședea îndelung pe malul apei. Vorbeau puțin își spusese tot ce aveau de spus – și se adunau numai în timpul mesei și seara, când trebuia să vină vărul lui Fomin. Mureau de plictiseală, și numai o dată, în tot timpul petrecut în ostrov, Grigori îi văzu pe Ciumakov și Sterleadnikov, bine dispuși fără nicio pricină, luându-se la trântă. Țopăind îndelung pe loc, fornăind și aruncându-și provocări scurte și șugubețe, picioarele le intrau până la glezne în nisipul alb și zgrunțuros. Sterleadnikov, șchiopul, era fără îndoială mai puternic, dar Ciumakov îl întrecea în agerime. Se apucară de brâu, calmucește, cu umerii înainte, fiecare urmărind cu băgare de seamă picioarele adversarului. Chipurile le erau încordate și palide, răsuflau scurt și zgomotos. Grigori urmărea cu interes mersul luptei. Îl zări pe Ciumakov, care, alegând o clipă potrivită, se răsturnă deodată pe spate, trăgându-și adversarul după el și aruncându-l peste cap cu o mișcare a picioarelor încovoiate. Peste o clipă Ciumakov, mlădios și iute ca un dihor, ședea culcat pe Sterleadnikov, apăsându-l cu umerii pe nisip, iar Sterleadnikov gâfâia, râdea și urla: „Ce pușlama ești! Nu era vorba... să ne aruncăm peste cap!”

— V-ați încăierat ca niște cocoșei ageamii! Ajunge! Să nu dați pe urmă în bătaie curată, zise Fomin.

Dar ei nici gând n-aveau să se bată. Se așezară în pace pe nisip, braț la braț, și Ciumakov dădu tonul unui cântec de joc, contând cu glasul său de bas cam surd, dar plăcut, într-un tempo vioi:

*O, ger năprasnic, ger cumplit,
Ca-n bobotează te-ai pornit!
Lupul sur prin tufe a-nghetăt,
Fetița-ntr-o colibă-a degerat...*

Sterleadnikov îl susținu cu un tenor subțirel, și amândoi cântară neașteptat de frumos:

*În cerdac ieșea fetița
Și-aducea cu ea blănița
Pe uriadnic să-l îmbrace...*

Sterleadnikov nu se mai putu stăpâni: sări în picioare, și, pocnind din degete, scormonind nisipul cu piciorul său se avântă în joc. Fără să-și întrerupă cântecul, Ciumakov luă sabia, săpă o gropiță în nisip și apoi zise:

— Stai, diavole șchiop! Ai un picior mai scurt, nu-ți stă bine să joci pe un loc neted... Tu trebuie să joci fie pe un colnic, fie în așa fel că piciorul ăla, care e mai lung, să stea în groapă, iar celălalt, afară. Hai, bagă-ți piciorul lung în groapă, și dă-i drumul! Ai să vezi ce frumos iese... Haide!...

Sterleadnikov își șterse sudoarea de pe frunte și, ascultător, își puse piciorul în gropița săpată de Ciumakov.

— Ca să vezi, așa într-adevăr îmi vine mai ușor, zise el.

Înecându-se de râs, Ciumakov pocni din palme și cântă cu glas iute:

*Cum vii, te-oi săruta cu foc, să știi...
De pleci, la mine, dragule, să vii,*

Și păstrând înfățișarea serioasă de datină a tuturor dansatorilor, Sterleadnikov începu să joace sprinten și încercă chiar să facă giumbușlucuri grele, lăsându-se pe vine...

Zilele treceau, una la fel cu cealaltă. O dată cu întunericul, așteptau cu nerăbdare să se ivească vărul lui Fomin. Toți cinci se adunau pe mal, vorbind încet, și fumau, acoperindu-și țigările cu poalele mantalelor. Hotărâseră să mai petreacă vreo săptămână pe ostrov, apoi să treacă în dreapta Donului, să-și facă rost de cai și s-o ia spre miazăzi. Se zvonea că undeva, în sudul districtului, rățăcea banda lui Maslak.

Fomin își însărcină rudele să afle în ce sat din apropiere se găsesc cai de șa și să-i dea de știre zilnic despre tot ce se petrecea în împrejurimi. Noutățile erau îmbucurătoare: Fomin era căutat în stânga Donului, iar ostașii roșii trecuseră pe la el pe acasă, la Rubejnîi, dar plecaseră îndată după ce-au sfârșit cu percheziția.

— Trebuie să ne cărăbănim cât mai repede. Ce dracu' să mai păzim

aici? Vreți s-o ștergem chiar mâine? propuse o dată Ciumakov în timp ce mâncau.

— Mai întâi, trebuie să vedem cum stăm cu caii, răspuse Fomin. Unde să ne grăbim? Dacă ne-ar hrăni ceva mai bine, nu m-aș lăsa de traiul ăsta nici până la iarnă! Priviți, ce frumusețe împrejur! Ne hodinim bine, și din nou la treabă! Lasă-i să mai alerge după noi, că nu ne lăsăm prinși de vii. Ne-au bătut, e drept, din pricina prostiei mele, și mi-e necaz, dar nu s-a isprăvit cu noi! O să mai strângem lumea în jurul nostru! Când vom fi din nou călări, o să trecem prin satele din jur și, peste o săptămână, iar o să avem cincizeci de oameni, apoi și o sută. Facem noi rost de lume, zău!

— Mofturi! Prostii de om cu fumuri la cap! bombăni înciudat Kaparin. Cazacii ne-au trădat, n-au mers după noi și n-au să ne urmeze. Trebuie să avem curaj și să privim adevărul în față; să nu ne amăgim cu nădejdi tâmpite.

— Adică, cum n-au să meargă?

— Uite cum! Așa cum n-au mers data trecută, n-au să meargă nici acum.

— Lasă că mai vedem noi! rosti cu ațâțare Fomin. N-o să las armele!

— Vorbe goale, zise obosit Kaparin.

— Fir-ai al dracului! strigă Fomin înfuriat. De ce vrei să semeni panică? M-am săturat de tine mai rău că de mere acre, cu bocetele tale! Păi, atunci, la ce dracu' am mai început? La ce bun a fost răscoala? De ce te-ai băgat, dacă ești așa slab din fire? Tu m-ai asmuțit la răscoală și acum vrei să speli putina? De ce taci?

— N-am ce discuta cu tine, idiotule! Du-te dracului! exclamă isteric Kaparin și se îndepărtă scuturat de friguri, înfășurându-se în cojocul cu gulerul ridicat.

— Așa sunt ăștia de neam nobil: blegi. De scârțâie ceva, gata, s-au muiat... bombăni Fomin, scoțând un oftat.

Stătură câțva timp în tăcere, ascultând vâjâitul necurmat și puternic al apei; peste capetele lor trecu, cu un măcăit răgușit, o rață urmărită de doi rățoi. Un mic stol de grauri se lăsă din zbor, ciripind vioi, mai aproape de poiană, dar zărind oameni o luă brusc în sus, întinzându-se într-un lanț negru zburător.

Peste câteva minute. Kaparin veni iarăși.

— Vreau să mă duc astăzi în sat, vesti el, uitându-se la Fomin și clipind des din ochi.

— Pentru?

— Ciudată întrebare! Nu vezi că sunt complet răcit și că abia mă țin pe

picioare?

— Ei și? Crezi tu că în sat o să-ți treacă răceala? Întrebă Fomin cu o liniște de gheață.

— Trebuie să stau măcar câteva nopți la căldură.

— N-ai să te duci nicăieri, zise hotărât Fomin.

— Cum, vrei să pier aici?

— Te privește.

— Dar de ce nu pot să mă duc? Aceste nopți, cu dormitul în umezeală, au să mă omoare!

— Și dacă te prinde în sat? La asta te-ai gândit? Atunci au să ne omoare pe toți. Crezi că nu știu cine-mi ești? Ai să ne vinzi, chiar la prima cercetare! Și chiar înainte de cercetare, în drum spre Vioști.

Ciumakov râse și dădu a încuviințare din cap. Era cu totul de aceeași părere cu vorbele lui Fomin. Dar Kaparin zise cu încăpățănare:

— Trebuie să mă duc! Puțin îmi pasă de înțeleptele tale presupuneri.

— Și eu ți-am spus: stai pe loc!

— Dar înțelege odată, Iakov Efimovici, că nu mai pot duce această viață de fiară! Am pleurezie și poate chiar pneumonie!

— Las' că-ți trece! Mai stai la soare și ai să te faci bine.

Kaparin declară răstit:

— Tot am să plec. N-ai dreptul să mă ții. Voi pleca cu orice preț!

Fomin îl privi cam ciudat, îngustând ochii, și apoi, clipind către Ciumakov, se ridică de la pământ.

— Dar să știi, Kaparin, că arăți chiar bolnav cu adevărat... Mi se pare că ai călduri... Ia să văd și eu cum ți-e capul, o fi fierbinte? Făcu câțiva pași spre Kaparin și întinse mâna.

Kaparin fără îndoială că va fi observat ceva amenințător pe fața lui Fomin; se dădu înapoi și strigă din răspuțuri:

— Lasă-mă! Nu te apropia!

— Și tu nu striga! De ce strigi? Vreau numai să încerc. De ce ții? Fomin mai făcu un pas și-l apucă pe Kaparin de gât. A-a, lichea, vrei și te predai?! mormăi el răspicat și se opinti, silindu-se să-l răstoarne pe Kaparin.

Grigori izbuti cu greu să-i depărtă, încordându-și toate puterile.

... După masă, Kaparin veni la Grigori, care-și întindea pe o tufă rufele sărăcicioase spălate, și-i zise:

— Vreau să-ți vorbesc între patru ochi... Hai să stăm jos.

Se așezară pe un trunchi de plop înnegrit, doborât de furtună. Tușind surd, Kaparin întrebă:

— Cum îți place ieșirea acestui idiot? Îți mulțumesc din inimă pentru intervenția dumatilă. Ai procedat nobil, ca un adevărat ofițer. Dar este îngrozitor! Nu mai pot. Ne-am făcut ca niște fiare... Câte zile sunt de când n-am mâncat hrană caldă? Și apoi, dormitul acesta pe pământul umed... Sunt răcit, mă doare pieptul. Probabil, am pneumonie. Ar fi pentru mine o supremă fericire să stau la foc, să dorm într-o cameră caldă, să-mi schimb rufe... Visez o cămașă curată, proaspătă, un cearșaf... Nu, nu mai pot!...

Grigori zâmbi.

— Aveai de gând să faci război cu tot dichisul?

— Ascultă, despre ce fel de război poate fi vorba? răspunse înviorat Kaparin. Nici nu-i război, e un vagabondaj fără sfârșit, omoruri de activiști sovietici izolați, urmate de fugă. Ar fi fost război, dacă ne-ar fi susținut poporul, dacă ar fi izbucnit răscoala, dar acesta nu-i război, nu, nu-i război!

— N-avem nicio altă ieșire. Doar n-ai fi vrând să ne predăm?

— Da, dar ce-i de făcut?

Grigori strânse din umeri și rosti ceea ce îi trecuse de atâtea ori prin gând, pe când stătea culcat aci, pe ostrov:

— Cea mai proastă libertate tot e mai bună decât cea mai bună pușcărie. Știi, vorba poporului: e bună închisoarea, dar numai dracului îi pare bine de ea.

Kaparin desenă ceva cu bățul pe nisip, apoi zise după o lungă tăcere:

— Nu este neapărată nevoie să ne predăm. Dar trebuie să se caute alte forme, noi, de luptă împotriva bolșevicilor. Trebuie să ne despărțim de această gloată ticăloasă. Ești un intelectual...

— Chiar! Ce mai intelectual, zâmbi Grigori. Abia pot rosti acest cuvânt fără să-l pocesc.

— Ești ofițer.

— Așa, din întâmplare.

— Nu, fără glume. Ești ofițer, ai stat în societatea ofițerilor, ai văzut oameni cumsecade, nu ești un arivist sovietic ca acest Fomin, și trebuie să înțelegi că pentru noi e absurd să rămânem aci. Ar fi egal cu sinuciderea. Acolo, în pădure, ne-a expus la o lovitură, și o va mai face de câte ori va avea ocazie, dacă ne vom lega soarta de a lui. E pur și simplu un mitocan și un idiot turbat! Cu el, o să pierim!

— Adică să nu ne predăm, ci să plecăm de la Fomin? Unde? Să ne ducem la Maslak? întrebă Grigori.

— Nu. Este tot o aventură, numai pe o scară mai mare. Acum privesc lucrurile altfel. Nu la Maslak trebuie să plecăm...

— Dar unde?

— La Vioșenskaia.

Grigori dădu îndârjit din umeri.

— Asta se cheamă: poftiți la răfuială! Nu-i de mine.

Kaparin îl privi cu ochi în care scânteiau sclipiri tăioase.

— Nu m-ai înțeles, Melehov. Pot să mă bizui pe dumneata?

— Pe deplin.

— Pe cuvântul de ofițer?

— Pe cuvântul de cazac.

Kaparin aruncă o privire către Fomin și Ciumakov, care trebăluiau ceva, și vorbi mai încet, cu toate că depărtarea până la ei era destul de mare și nu le-ar fi îngăduit nicidecum să audă convorbirea:

— Cunosc relațiile dumitale cu Fomin și cu ceilalți. În mijlocul lor, ești un element tot așa de străin ca și mine. Pe mine nu mă interesează motivele care te-au îndemnat să mergi împotriva Puterii sovietice. Dacă te-am înțeles bine, este vorba de trecutul dumitale și de teama arestării. E adevărat?

— Ai spus că motivele nu te interesează.

— Da, da! Numai fiindcă a venit vorba. Acum, să spun câteva cuvinte și despre mine, despre trecutul meu. Am fost ofițer și membru în partidul socialist-revoluționar. În cele din urmă, mi-am revizuit cu hotărâre convingerile politice... Numai prin monarhie poate să se salveze Rusia. Numai prin monarhie! Însăși providența ne arată calea patriei noastre. Kaparin scrise cu un bețișor pe nisip cuvintele „molot”, „serp”, și-și pironi privirea, sclipind febril, asupra chipului lui Grigori: Citește de la dreapta la stânga!⁹⁵ Ai citit? Ai înțeles? Numai tronul va pune capăt și revoluției, și puterii bolșevicilor! Știi, m-a cuprins o groază mistică în clipa când am aflat aceasta! Am tremurat, fiindcă dacă pot să spun așa, este mâna celui de sus care arată capătul frământărilor noastre...

Kaparin se înecă de emoție și tăcu.

Ochii săi ageri, în care lucea o nebunie potolită, erau ațintiți asupra lui Grigori.

Dar Grigori nu tremura și nu simțea nicio groază mistică, ascultând revelația lui. Privea totdeauna lucrurile într-un chip logic și practic, de aceea rosti:

— Niciun fel de mână! În timpul războiului cu Germania, ai fost pe front?

---

⁹⁵ Citite în felul acesta, cuvintele dau „*prestolom*” adică „prio tron”.

Încurcat de această întrebare, Kaparin întârzie cu răspunsul.

— Spune drept, de ce întrebi despre asta? Nu, n-am fost chiar pe front.

— Dar unde ai stat în timpul războiului? În spatele frontului?

— Da.

— Tot timpul?

— Da... adică nu, dar aproape tot timpul. Și de ce mă întrebi despre asta?

— Sunt pe front din o mie nouă sute paisprezece și până astăzi, cu mici întreruperi. Uite, cu privire la mâna cerească... Ce fel de mână o fi, dacă Dumnezeu nici nu este? Am încetat de mult să cred în această bazaconie. Din o mie nouă sute cincisprezece, de când am privit mai îndeaproape războiul, am priceput că nu există Dumnezeu. Niciun fel! Dacă ar fi vreunul, n-ar avea dreptul să lase oamenii într-un asemenea vâlmășag. Noi, combatanții, l-am desființat pe Dumnezeu și l-am lăsat numai muierilor și moșnegilor. Treaba lor! Lasă-le jucăria lor! Nu este nicio mână, și nu poate fi nicio monarhie. Poporul a isprăvit cu ea, odată pentru totdeauna. Iar ceea ce-mi arăți mie, cu slovele întoarse și altele, sunt, iartă-mă, un joc copilăresc și atâta tot. Și nu prea înțeleg unde vrei să ajungi. Mie să-mi vorbești mai simplu și mai scurt. Cu toate că am fost ofițer, n-am făcut școală și n-am prea multă carte. Dacă aș fi avut ceva mai multă școală, poate că n-aș sta acum pe ostrov cu voi, ca un lup încercuit de apă, sfârși el cu vădită învăluire de mâhnire în glas.

— N-are nicio importanță, zise grăbit Kaparin. Nu importă dacă crezi în Dumnezeu sau nu. Convingerile dumitale, chestiunile de conștiință te privesc. Tot așa n-are nicio importanță dacă ești monarhist, dacă ești pentru Adunarea Constituantă sau dacă ești numai un cazac autonomist. Lucrul cel mai important este că ne leagă atitudinea noastră comună față de Puterea sovietică. Ești de acord?

— Mai departe...

— Am mizat pe o răscoală generală a cazacilor, nu-i așa? Și am pierdut. Acum trebuie să ne descurcăm din această situație... Cu bolșevicii putem să luptăm și mai pe urmă, și nu numai sub șefia unui Fomin. Pentru moment, este important să ne păstrăm viața, și iată de ce îți propun o alianță.

— Ce alianță? Împotriva cui?

— Împotriva lui Fomin.

— Nu pricep.

— Dar totul e simplu. Te invit să-mi fii complice. Kaparin era vădit emoționat și vorbea cu răsuflarea tăiată. Să omorâm această treime și să

mergem la Vioșenskaia. E limpede? Aceasta are să ne salveze. Meritul acesta față de Puterea sovietică are să ne scape de pedeapsă. O să trăim! O să ne păstrăm viața! Înțelegi: o să ne salvăm viața! Bineînțeles că în viitor ne vom ridica la prima ocazie împotriva bolșevicilor, dar numai atunci când va fi ceva serios, și nu o aventură ca acum, cu un prăpădit ca Fomin. Ești de acord? Bagă de seamă: este singura ieșire din situația disperată în care ne aflăm și chiar o ieșire strălucită.

— Dar cum se poate face asta? întrebă Grigori, tresărind de mânie, dar silindu-se din răspuțeri să-și ascundă simțămintele.

— M-am gândit la toate: o vom face noaptea, cu armele albe; în noaptea următoare sosește cu barca omul, care ne aprovizionează cu alimente: trecem Donul și gata. E genial de simplu, fără niciun fel de mașinații complicate!

Zâmbind cu o înfățișare prefăcut încântată, Grigori zise:

— Strașnic! Dar spune-mi, Kaparin, azi-dimineață, când voiai să pleci în sat, la căldură... aveai de gând să te duci la Vioșki? Fomin ți-a ghicit gândul?

Kaparin se uită atent la Grigori, care zâmbea blajin, apoi zâmbi și el și răspunse încurcat și cam în silă:

— Drept vorbind, da. Știi, când e vorba de pielea ta, nu te prea sinchisești de mijloace.

— Ne-ai fi trădat?

— Da, mărturisii pe față Kaparin. Pe dumneata personal însă aș fi căutat să te ocrotesc de toate neplăcerile, în cazul dacă v-ar fi înhățat pe insulă.

— Dar de ce nu ne-ai omorât singur? Era ușor să faci asta noaptea.

— De teama riscului. Chiar după cel dintâi foc, ceilalți...

— Scoate armele! zise Grigori, punând mâna pe revolver... Scoate armele, că te omor pe loc! O să mă scol și o să mă pun între tine și Fomin, ca să nu te vadă, și tu ai să-ți arunci revolverul la picioarele mele. Hai! Să nu încerci să tragi! La prima mișcare, te omor.

Kaparin ședea pe loc, galben ca un cadavru.

— Nu mă omorî! șoptii el, abia mișcându-și buzele albe.

— N-o să te omor. Dar armele ți le iau.

— Ai să mă trădezi...

Pe obrazii nerași ai lui Kaparin se rostogoleau lacrimi. Grigori se strâmbă de scârbă și de milă, ridicând glasul:

— Aruncă-ți revolverul! N-o să te spun, deși ar trebui s-o fac! Ce ticălos mai ești! Ce ticălos!

Kaparin își aruncă revolverul la picioarele lui Grigori.

— Dar *browningul*? Adu-l încoace. Îl ai în buzunarul vestonului.

Kaparin scoase și aruncă jos *browningul*, sclipind de nichel, și-și ascunse fața în palme. Se zguduia în hohote de plâns.

— Taci, lepră! se răsti tăios Grigori, abia stăpânindu-și pofta de a lovi omul din fața lui.

— Ai să mă spui... Sunt pierdut.

— Ți-am spus că nu. Dar atunci când vom pleca din ostrov, o să te cari la toți dracii. Nimeni n-are nevoie de tine. Caută-ți singur adăpost.

Kaparin își luă palmele de pe obraji. Ud, stacojiu, chipul lui cu ochii umflați și cu falca de jos tremurătoare era sinistru.

— Dar atunci... pentru ce m-ai dezarmat? întrebă el bâlbâind.

Grigori răspunse în silă:

— Pentru ca să nu mă împuști pe la spate. De la voi, oameni cu școală, te poți aștepta la orice. Și ai mai trăncănit despre „mână”, despre țar, despre Dumnezeu... Măi, ce javră mai ești!...

Fără să se mai uite la Kaparin, Grigori se îndreptă încet spre locul micii tabere, scuipând din când în când îngreșoșat și lat.

Sterleadnikov ședea și cosea cu ață trăgătoarea de la șa, fluierând încetișor. Culcați pe cergă, Fomin și Ciumakov jucau ca de obicei cărți.

Fomin se uită scurt la Grigori și-l întrebă:

— Ce ți-a spus? Despre ce-ați vorbit?

— Se plângea de viața lui... A trăncănit, a trăncănit...

Grigori se ținu de cuvânt și nu-l pârî pe Kaparin. Totuși, seara, scoase pe furis închizătorul de la arma lui Kaparin și-l ascunse. „Dracu’ știe la ce se poate hotărî noaptea”, se gândea el, pregătindu-se de somn.

Dimineața, Fomin îl trezi. Aplecându-se, îl întrebă încetișor:

— Tu ai luat armele lui Kaparin?

— Cum? Ce arme? se ridică Grigori ușor, îndreptându-și umerii amorții.

Adormise abia înainte de zori și frigul îi pătrunsese până la oase. Mantaua lui, căciula, cizmele – toate erau umede de ceața căzută la răsăritul soarelui.

— Nu-i găsim armele. Le-ai luat tu? Dar trezește-te odată, Melehov!

— Da, eu. Dar de ce?

Fomin se îndepărtă, fără să-i răspundă. Grigori se sculă și-și scutură mantaua. În apropiere, Ciumakov pregătea mâncarea; clăti singura lor strachină și, strângând pâinea la piept; tăie patru bucăți egale, turnă dintr-

o cană lapte în strachină și, spărgând un bulgăre de mei fiert, se uită la Grigori.

— Dar cam târziu dormi astăzi, mă Melehov! Uite, soarele e sus de tot...

— Cine n-are nimic pe suflet doarme totdeauna bine, zise Sterleadnikov, ștergând cu poala mantalei lingurile de lemn bine spălate. Dar Kaparin n-a putut dormi toată noaptea, s-a tot zvârcolit...

Tăcut, Fomin îl privea zâmbind pe Grigori.

— Hai să mâncăm, hoțomanilor! propuse Ciumakov.

Începu cel dintâi să ia lapte cu lingura și mănca dintr-o dată jumătate din bucata lui de pâine. Grigori își luă lingura și, privind stăruitor la toți, întrebă:

— Dar unde-i Kaparin?

Fomin și Sterleadnikov mâncau înainte, fără să-i răspundă. Ciumakov se uita ținută la Grigori și tăcea și el.

— Ce-ați făcut cu Kaparin? întrebă din nou Grigori, începând să-și dea seama de cele petrecute noaptea.

— Kaparin e departe, răspuse Ciumakov și zâmbi senin... A plecat la Rostov. Cred că se leagănă pe apă, undeva lângă Ust-Hopior... Uite și cojocelul lui!

— L-ați omorât, e adevărat? întrebă Grigori, aruncând o privire spre cojocelul lui Kaparin.

De fapt, ar fi putut nici să nu mai întrebe. Totul era limpede. Totuși, întrebare, fără să știe de ce. Nu i se răspuse îndată, iar el își repetă întrebarea.

— Da, sigur, e limpede: l-am omorât, zise Ciumakov, lăsându-și genele peste ochii cenușii și frumoși ca de femeie. Eu l-am omorât. Așa mi-e meseria, să omor oamenii...

Grigori se uită la el cu încordare. Chipul smead, rumen și curat al lui Ciumakov era calm și chiar vesel. Mustățile albicioase, bătând în auriu, se zugrăveau pronunțat pe fața lui arsă de soare, scoțând în evidență culoarea mai închisă a sprâncenelor și a părului pieptănat îndărăt. Era într-adevăr frumos și modest călăul din banda lui Fomin, care avea atâtea merite față de această bandă... Își puse lingura pe foaia de cort întinsă, își șterse mustățile cu dosul palmei și zise:

— Să-i mulțumești lui Iacov Efimîci, Melehov! El ți-a salvat viața, că dacă nu era dânsul, ai pluti acuma pe Don, ținându-i tovărășie lui Kaparin...

— Dar pentru ce?

Ciumakov răspunse încet și răspicat:

— Se pare că păcătosul de Kaparin avea de gând să se predea, drept care a stat de vorbă cu tine aseară și a vorbit cam mult... Ei bine, atunci eu și cu Iakov Efimîci ne-am gândit să-l ferim de păcat. Pot să-i povestesc totul? Ciumakov privi întrebător la Fomin.

Fomin încuviință din cap și celălalt urmă, zdrobind zgomotos cu dinții meiul mai mult crud decât fier:

— Am făcut rost de cu seară de o bătă de stejar și-i zic lui Iakov Efimîci: „Astă-noapte, le fac seama la amândoi, lui Kaparin și lui Melehov”. Dar el: „Să-l omori pe Kaparin, dar să nu te atingi de Melehov”. Și așa ne-am înțeles. Am așteptat până când a adormit Kaparin și aud: dormi și tu, sforăi în somn. Ei bine, m-am târât până la el și i-am ars una cu bâta în cap. Nici n-a mai dat din picioare căpitanul nostru! S-a mai întins, uite-așa, dulce, și s-a isprăvit cu dânsul... I-am cotrobăit în lucruri, l-am apucat de mâini și de picioare, l-am dus până la mal, i-am scos cizmele, vestonul, cojocelul – și în apă cu el! Iar tu dormeai și habar n-aveai de nimic... Astă-noapte, Melehov, a stat moartea aproape de tine, chiar la căpătâiul tău! A zis Iakov Efimîci să nu-ți fac nimic, dar eu mă gândeam: „Oare despre ce-au putut să vorbească? Nu-i a bine când doi din cinci încep să se țină la o parte și tănuiesc ceva...” M-am apropiat de tine pe furiș și voiam să-ți croiesc una cu sabia, fiindcă știi, m-am cugetat și eu: dacă îl izbesc cu bâta, sare în picioare, că e zdravăn al dracului, și trage cu pistolul, dacă nu l-am dat gata dintr-o lovitură... Dar Fomin mi-a stricat toată socoteala: „Lasă-l, zice, e deal nostru! Putem avea încredere în el!” Și pe urmă nu ne puteam dumiri ce s-a făcut cu armele lui Kaparin. Și iac-așa am plecat de lângă tine. Dar strașnic mai dormi, habar n-ai ce te paște!

Grigori răspunse liniștit:

— M-ai fi omorât degeaba, prostule! N-am nicio înțelegere cu Kaparin.

— Atunci cum de se aflau la tine armele lui?

Grigori zâmbi:

— I-am luat pistoalele chiar de cu ziuă, iar închizătorul l-am scos seara și l-am băgat sub cergă.

Le povesti apoi despre cele spuse de Kaparin și despre propunerea lui.

Fomin întrebă cu nemulțumire:

— Dar de ce n-ai spus-o aseară?

— Mi-a fost milă de el, tâmpitul bălos, mărturisi sincer Grigori.

— Vai, Melehov, Melehov! strigă Ciumakov, nespun de uimit. Mai bine pune-ți și mila tot sub cergă, acolo unde ai băgat închizătorul de la arma

lui Kaparin, și ascunde-o cât poți, că n-are să-ți aducă niciun folos!

— Să nu mă-nveți tu pe mine. Știi și eu cât te duce capul, răspunse rece Grigori.

— Păi, de ce să mai te-nvăț? Dacă astă-noapte te-aș fi trimis pe lumea cealaltă, așa, degeaba, din pricina milei ăsteia, ce-ar fi fost?

— M-aș fi dus pe apa sâmbetei, răspunse încet Grigori și adăugă mai mult pentru sine, decât pentru ceilalți: Mare grozăvie e să mori când ești treaz, dar când dormi, trebuie să fie ușor de tot...

15

Pe la sfârșitul lui aprilie au trecut Donul, noaptea, cu o barcă. La Rubejnî, lângă mal, îi aștepta Alexandr Koșeliov, un tânăr cazac din satul Nijne-Krivskoi.

— Merg cu voi, Iakov Efimîci! Mi s-a urât să stau acasă, vesti el, după ce-i dădu bună seara lui Fomin.

Fomin împinse cu cotul pe Grigori, șoptindu-i:

— Ai văzut? Ți-am spus eu... Nici n-am apucat să plecăm din ostrov, și lumea vine la noi, uite! E prietenul meu, un flăcău inimos. Semn bun! Înseamnă că o să ne meargă bine!

Judecând după glas, Fomin zâmbea mulțumit. Era bucuros din caleafară că-i venise un nou tovarăș. Faptul că izbutise să treacă cu bine Donul și că un om se grăbise să se alătore la ceata lor îl încuraja și-l înaripa cu noi nădejdi.

— Hehei, văd că ai nu numai arma și revolverul, ai și binoclul și sabia! zise el cu încântarea în creștere, cercetând și pipăind în întuneric armele lui Koșeliov. Iată ce se cheamă un cazac de mâna întâi! Se cunoaște îndată că ești un cazac adevărat, nu o corcitură!

Vărul lui Fomin se apropie de mal, cu o căruță trasă de un căluț pitic.

— Puneți-vă șeile în căruță, îi îndemnă el încet. Dar, pentru Dumnezeu, grăbiți-vă, că și așa e târziu și mai avem o bună bucată de drum înainte...

Era cuprins de emoție și-l zorea pe Fomin, dar acesta, părăsind ostrovul și simțind sub picioare pământul tare al satului său de baștină, abia își stăpânea ispita ce-l împingea să treacă barem pentru un ceas pe la el pe-acasă, să mai vadă niscai prieteni...

Puțin înainte de revărsatul zorilor, au ales dintr-o herghelie de lângă satul Iagodnî cei mai buni cai, pe care îi înșeuară. Ciumakov zise moșneagului, care păzea herghelia:

— Moșulică, să nu-ți pară rău de cai că nu-s cine știe ce! Și-apoi nici n-o să-i călărim prea mult. Când o să ne facem rost de alții, pe ăștia îi vom înapoia îndată stăpânilor. Dacă te întreabă careva cine i-a luat, spune: milițienii din stanița Krasnokutskaia. Acolo să meargă stăpânii lor... Noi urmărim o bandă, așa să le spui!

Își luară rămas bun de la vărul lui Fomin când au ajuns la drumul cel mare, apoi cotiră la stânga și toți se îndreptară în trap spre sud-vest. După zvonuri, banda lui Maslak se ivise, zilele trecute, undeva în apropiere de stanița Meșkovskaia. Acolo se îndrepta Fomin, care hotărâse să se unească cu ea.

Rătăciră trei zile și trei nopți în căutarea bandei lui Maslak, cutreierând drumurile de stepă din dreapta Donului, ocolind satele mari și stanițele. În sloboziile ucrainene învecinate cu hotarul staniței Karghinskaia, își schimbă căluții slăbuți cu cai ucraineni, bine hrăniți și mai iuți.

În a patra zi, dimineața, în apropiere de satul Veji, Grigori fu cel dintâi care zări o coloană de cavalerie în marș, trecând peste un deal în depărtare. Cel puțin două escadroane mergeau pe drum, dar înaintea lor și pe flancuri se mișcau patrule mici.

— Poate că e Maslak, poate că... Fomin puse binoclul la ochi.

— Poate că, poate că... îl strâmbă în batjocură Ciumakov. Uită-te mai bine, Iakov Efimîci, că dacă-s roșii, atunci trebuie să spălăm putina, și cât mai iute!

— Dar cine dracu' poate să-i vadă de aici? mormăi cu ciudă Fomin.

— Uite! Ne-au și zărit! O patrulă vine încoace! strigă Sterleadnikov.

Într-adevăr, fuseseră văzuți. O patrulă, care înainta în dreapta detașamentului, coti brusc și se îndreptă în trap spre dânșii. Fomin băgă iute binoclul în cutie, dar Grigori zâmbi, se aplecă și apucă de căpăstru calul lui Fomin.

— Nu te pripi! Lasă-i să vie mai aproape. Sunt numai doisprezece. O să-i vedem mai bine cine sunt, iar de va fi nevoie, vom lua-o la fugă. Avem cai odihniți, de ce te-ai speriat? Uită-te prin binoclu!

Cei doisprezece călăreți veneau tot mai aproape, mărindu-se din ce în ce. Pe fundalul verde al dealului, acoperit de iarbă tânără, se zugrăveau acum limpede.

Grigori și ceilalți priveau cu nerăbdare la Fomin. Măinile lui, care țineau binoclul, tremurau ușor. Privea cu atâta încordare, încât o lacrimă se ivi și i se prelinse pe obrazul întors spre soare.

— Roșii! Au stele roșii pe șepci!... strigă surd Fomin și-și întoarse calul.

Goana începu. În urma lor, trosniră mai multe împușcături răzlețe și rare. Grigori galopă vreo patru verste alături de Fomin, uitându-se din când în când îndărăt.

— Strașnic ne-am unit! zise el cu ironie.

Fomin tăcea. Era deprimat. Strunindu-și puțin calul, Ciumakov strigă:

— Trebuie să ocolim satele! Hai s-o luăm spre hotarul staniței Vioșenskaia, acolo nu umblă atâta lume.

Încă vreo câteva verste de asemenea goană nebună și caii ar fi căzut istoviți. Pe gâturile lor întinse se iviră spume de sudoare și zbârcituri adânci.

— Să mergem mai încet! Mai încet! porunci Grigori.

Din cei doisprezece călăreți, numai nouă continuară urmărirea: ceilalți rămaseră mult în urmă. Grigori măsură cu ochii până la ei și strigă:

— Stai! Trageți în ei!...

Toți cinci își trecură caii în trap, descălecară din mers și-și scoaseră armele.

— Ține-ți dârlogii! Asupra omului din stânga, înălțătorul culcat... foc!

Traseră câte un încărcător, omorâră un cal și-și continuară fuga, scăpând de urmărire. Călăreții s-au mai ținut de dânșii o bucată de vreme, fără vlagă. Din când în când, trăgeau asupra lor de la o mare depărtare, apoi încetară urmărirea.

— Să adăpăm caii: uite colea un iaz, zise Sterleadnikov, arătând cu biciușca dungă albastră a unui iaz de stepă din depărtare.

Mergeau la pas, cercetând încordat toate văgăunile și râpele, căutând să se strecoare în așa fel ca să fie acoperiți de cutele terenului.

Își adăpară caii în iaz, luându-și drumul mai întâi la pas, apoi la trap. La amiază, se opriră ca să-i hrănească pe povârnișul unei văgăuni adânci, care străbătea pieziș stepa. Fomin porunci lui Koșeliov să urce pe jos o movilă din apropiere, să stea culcat și să observe. Dacă se iveau cumva călăreți, el era dator să dea un semnal și să alerge imediat la cai.

Grigori își legă calul și-l lăasă să pască, apoi se culcă pe o moviliță, alegându-și un locșor mai uscat.

În partea asta însorită a văgăunii, iarba tânără era mai înaltă și mai deasă. Răsuflarea reavănă a pământului negru, încins de soare, n-avea putere să înăbușe mireasma gingașă a viorelelor de stepă, care începeau a se veșteji. Creșteau într-un loc neumblat, strecurându-se printre tulpinile uscate ale sulfinei, se așterneau într-un covor vesel pe marginea răzoarelor

de altădată, și ochișorii lor albaștri, senini ca de copil, priveau chiar din iarba veștedă de anul trecut, rămasă pe pământul tare cum e cremenea. Viorelele își trăiau cele din urmă zile în această stepă sălbatică și nemărginită, iar în locul lor se și înălțau pe povârnișurile văgăunii și din sărături lalele de culori vii ca în basme, întinzându-ți spre soare cupele lor purpurii, galbene și albe – și vântul ducea departe, prin stepă, felurite mireme de flori, amestecându-le.

La umbra malului, pe surpătura întoarsă spre miazănoapte, mai zăceau straturi de zăpadă tare, din care se scurgea apă. O adiere răcoroasă se răsfirea dintr-acolo. Dar această răcoare întărea și mai mult mireasma nelămurită a viorelelor, gingașă și tristă ca o amintire a unui trecut drag...

Grigori stătea culcat, cu picioarele larg rășchirate, proptindu-se în coate și privind cu ochi lacomi stepa învăluită în boarea însoțită, gorganele de strajă albastrii de pe o creastă îndepărtată și văzduhul curgător, tremurător, de pe muchia dealului. Rămânea o clipă cu ochii închiși și asculta ciocârliile, cântând în apropiere, iar mai departe – pașii ușori și sforăitul cailor, care pășteau iarba, zăngănitul zăbalelor și foșnetul vântului în ierburile tinere... Încercă un ciudat simțământ de singurătate și de potolire, lipindu-se cu tot trupul de pământul aspru. Era un simțământ de mult cunoscut. Îi venea totdeauna după clipele de spaimă; și atunci Grigori le vedea parcă pe toate pentru întâia oară. Văzul și auzul i se ascuțeau, iar tot ce trecea înaintea oarecum nebăgat în seamă îi atrăgea altfel luarea-aminte. Urmărea acum cu același interes și zborul pieziș, șuierător, al uliului-prepelicar, repezindu-se după o păsărică, și umbletul dibuielnic al unui gândac negru, care străbătea încet-încet depărtarea dintre coatele lui Grigori, și legănarea ușoară a unei lalele roșii ca sângele închegat, abia clătinată de vânt, strălucind de o feciorelnică frumusețe. Laleaua crescuse aproape de tot, pe marginea unei moviște de hârciog surpată. N-ar fi avut decât să întindă mâna ca s-o ia, dar Grigori stătea nemișcat, desfătându-se într-o tăcută minunare de înfățișarea florii și a foilor tari, care păstrau cu zgârcenie în cutele lor picături de rouă, sclipind în toate culorile curcubeului. Își mută privirea și urmări îndelung, fără niciun gând, zborul unui vultur, care plutea pe cer, deasupra nenumăratelor moviște de hârciog părăsite...

După două ceasuri, încălecară din nou, grăbindu-se să ajungă până la căderea nopții în satele cunoscute din stanița Elanskaia.

Patrula de călăreți roșii însă comunicase pesemne ceva la telefon despre calea urmată de dânșii. Când au intrat în slobozia Kamenska, mai multe

împuşcături trosniră de undeva, de peste râu. Țipătul şuierător al gloanțelor îl sili pe Fomin să se abată într-o parte. Trecură în galop, pe sub gloanțe, pe marginea sloboziei și ieșiră repede pe pajiștile hergheliilor staniței Vioșenskaia. După ce au lăsat în urmă cătunul Topkaia Balka, un mic detașament de milițieni încercă să-i prindă.

— Hai să-i ocolim pe la stânga, propuse Fomin.

— Să trecem la atac, zise hotărât Grigori. Ei sunt nouă oameni, noi suntem cinci. O să-i răzvim!

Fu susținut de Sterleadnikov și de Ciumakov. Scoțându-și săbiile, își lăsară caii oboșiți în galop ușor. Fără să descalece, milițienii deschiseră un foc viu, apoi o luară într-o parte, nevoind să primească lupta.

— Aștia-s un pluton de neputincioși. Se pricep la procese-verbale, dar sunt slabi la luptă! strigă batjocoritor Koșeliov.

Răspunzând cu arare focuri, atunci când milițienii care-i urmăreau încercau să se apropie prea mult, Fomin și ceilalți s-au depărtat spre răsărit, ca lupii goniți de ogari, trăgând din când în când, aproape fără să se oprească. Cu prilejul unui asemenea schimb de focuri, fu rănit Sterleadnikov. Glonțul îi străbătu pulpa stângă, atingând și osul. Sterleadnikov gemu de durere și zise pälind:

— M-au nimerit în picior... Și tot la cel șchiop... Afurisiții naibii!

Lăsându-se pe spate, Ciumakov râse zgomotos cu atâta poftă, încât îi țâșniră lacrimile în ochi. Ajutându-l pe Sterleadnikov să încalece și prijinindu-l cu brațul, flecări cu icnete de răs:

— Dar cum de-au nimerit așa de bine? Să știi că au ochit dinadins... Văd un șchiop călare: hai să-i rupem piciorul cu totul... O-of, Sterleadnikov! Nu mai pot!... Ți se scurtează piciorul cu încă un cot... De-acum, cum naiba ai să mai joci? Va trebui să-ți sapi o groapă pentru picior, de un arșin adâncime...

— Tacă-ți fleanca, gură spartă! De neroziile tale mi-arde acum? Taci, pentru Dumnezeu! îl rugă Sterleadnikov, strâmbându-se de durere.

După o jumătate de ceas, când toți începură să urce povârnișul uneia din nenumăratele râpe, îi rugă:

— Hai să ne oprim, să stăm o clipă... Trebuie să-mi leg rana, curge grozav de mult sânge, e plină cizma...

Se opriră. Grigori ținea caii, Fomin și Koșeliov susțineau un foc rar asupra milițienilor, care se zăreau mișcându-se în depărtare. Ciumakov îl ajută pe Sterleadnikov să se descalțe.

— Adevărat este, ai pierdut cam mult sânge... rosti Ciumakov,

încruntându-se și vărsând pe jos gărla roșie din cizmă.

Voia să taie cu sabia cracul pantalonului ud și aburind de sânge, dar Sterleadnikov nu-i îngădui.

— Am pantaloni buni, nu face să-i tai pentru atâta, zise el, și se propti cu mâinile de pământ, ridicând încetișor piciorul rănit. Trage pantalonul, dar mai încet!

— Ai pansament? întrebă Ciumakov, pipăindu-și buzunarele.

— Dar ce dracu' să fac și cu pansamentul tău? Mă descurc și fără.

Sterleadnikov cercetă cu atenție gaura făcută de glonț la ieșire, apoi scoase cu dinții glonțul dintr-un cartuș, vărsă puțină pulbere în palmă și o amestecă grijuliu cu pământul pe care-l umezi cu scuipat. Unse cu acest noroi amândouă găurile răni și rosti cu deplină mulțumire:

— E lucru încercat și dovedit! Usucă rana și, peste două zile, mă vedeți zdravăn ca popa!

Nu se mai opriră până la Cir. Milițienii se țineau la o depărtare respectabilă în urma lor, și numai din când în când răsunau împușcăturile lor răzlețe. Fomin se tot uita îndărăt, zicând:

— Ne petrec și ne urmăresc... Sau poate că așteaptă ajutoare de undeva? Nu degeaba se vor fi ținând ei așa de departe...

Ajunși la satul Visloguzovski, trecură prin vad râul Cir și urcară dealul la pas. Caii erau cum nici nu se poate mai istoviți. Au mai coborât la vale în trap mărunț; la deal, însă, caii fură duși de frâu și oamenii luau cu mâna clăbuci tremurători de spumă de pe coastele și de pe șoldurile lor learcă.

Prepusurile lui Fomin se adevăriră: la vreo cinci verste de Visloguzovski, se luară după ei șapte oameni călări pe cai odihniți și iuți.

— Dacă ne vor trece tot așa, de la unii la alții, s-a isprăvit cu noi! zise posomorât Koșeliov.

Mergeau prin stepa fără drum, răspunzând la focuri; în vreme ce doi dintre dâșii, culcați în iarbă, trăgeau, ceilalți se îndepărtau la vreo două sute de stânjeni, descălecau și țineau pe inamic sub focurile lor, lăsând pe primii doi să facă un salt călare de vreo patru sute de stânjeni înainte, să descălece și să deschidă dâșii focul. Au omorât sau au rănit rău un milițian și au mai ucis calul altuia. Curând, fu ucis însă și calul lui Ciumakov. Acum alerga alături de calul lui Koșeliov, ținându-se de scară.

Umbrele se făceau tot mai lungi. Soarele se apropia de apus. Grigori propuse să nu se mai despartă, și toți porniră împreună la pas. Ciumakov pășea alături de ei. Zăriră pe creasta dealului o căruță trasă de doi cai și o luară spre drum. Căruțașul, un cazac bărbos și în vârstă, își goni caii la

galop, dar focurile de armă îl siliră să se oprească.

— Îl tai pe ticălos! Să se învețe minte altă dată și să mai fugă... zise Koșeliov printre dinți, pornind înainte și plesnindu-și îndârjit calul cu biciușca.

— Nu te atinge de el, Sașka! Nu-ți dau voie! îl amenință Fomin și strigă din depărtare: Deshamă, moșule, auzi? Deshamă, cât mai ești în viață!

Fără să asculte rugămintele fierbinți ale moșneagului, desprinseră singuri ștreangurile, scoaseră chingile și hamurile și puseră îndată șeile.

— Lăsați-mi măcar unul de-ai voștri în schimb! îi rugă bătrânul plângând.

— Poate că mai vrei ceva, gura mă-tii de caiafă bătrână? întrebă Koșeliov. Avem și noi nevoie de cai. Zi bogdaproste că ai rămas cu viața...

Fomin și Ciumakov încălecară caii odihniți. La cei șase călăreți, care îi urmăreau de aproape, se adăugară încă alți trei.

— Trebuie să gonim mai iute! Dați-i drumul, băieți! strigă Fomin. Dacă ajungem până seara la văgăunile de la Krivskoi, suntem scăpați...

Dădu bici calului și se repezi înainte. În stânga lui, mergea al doilea cal, cu dârlogii legați din scurt. Flori purpurii de lalea zburau în toate părțile, retezate de copitele cailor, ca stropi mari de sânge. Grigori, care galopa în urma lui Fomin, privi la acești stropi roșii și închise ochii. Simți o amețeală, fără să știe de ce, și cunoscuta durere tăioasă îl săgetă în inimă...

Caii alergau cu cele din urmă puteri. Oamenii erau și dânșii oboșiți de atâta călărie neîntreruptă și de foame. Sterleadnikov se clătina în șa, alb ca varul. Pierduse mult sânge. Setea și greața îl chinuiau. Încercă să ronțăie puțină pâine uscată, dar o vărsă îndată.

În amurg, intrară în mijlocul unei herghelii, care se întorcea din stepă, în apropiere de satul Krivskoi; mai traseră câteva focuri asupra urmăritorilor și văzură cu bucurie că aceștia rămăneau în urmă. Cei nouă călăreți se adunară în depărtare, se sfătuiră între dânșii și au luat calea întoarsă.

Petrecură două zile și două nopți în Krivskoi, la un cazac prieten cu Fomin. Era un gospodar înstărit și-i primi bine. Caii fură duși într-o magazie întunecoasă și mâncau ovăz pe îndopate, odihnindu-se după goana lor nebunească. Oamenii făceau cu rândul de pază la cai, dormeau tolăniți în șura răcoroasă și plină de păienjenis; se îndopau și dânșii pe săturate, pentru toate zilele cât flămânziseră în ostrov.

Ar fi putut părăsi satul chiar a doua zi, dar îi ținea pe loc Sterleadnikov: rana îl durea rău; dimineața, marginile ei deveniră roșii, iar spre seară

picioarul se umflă, și rănitul căzu în nesimțire. Era mereu chinuit de sete. Toată noaptea, când își venea în fire, cerea apă, bând mult și cu lăcomie. Într-o noapte, goli aproape o căldare de apă, dar nu se mai putea scula, nici ajutat; orice mișcare îi pricinuia cumplite dureri. Urina culcat și gema mereu. Fu dus într-un colț al șurii, pentru ca să nu i se audă gemetele, dar aceasta nu ajută la nimic. Gema din ce în ce mai tare, iar când își pierdea cunoștința, răcnea în delir, năprasnic și nelămurit.

Au trebuit să stea de veghe fără întreruperi și lângă el. Îi dădeau de băut, îi uduu fruntea fierbinte și-i acopereau gura cu mâinile sau cu șapca, atunci când începea să strige sau să aiureze prea tare.

Spre sfârșitul zilei a doua, își veni în fire și zise că se simte mai bine.

— Când plecați de-aici? întrebă el pe Ciumakov, făcându-i semn cu degetul să se apropie.

— În noaptea asta.

— Merg și eu. Să nu mă părăsiți aici, pentru numele lui Dumnezeu!

— Dar cum? rosti cu jumătate de glas Fomin. Nici nu te poți urni din loc.

— Nu pot? Uite... Sterleadnikov făcu o sforțare, se ridică puțin, dar se prăvăli îndată.

Chipul îi ardea, sudoarea i se ivi pe frunte în broboane mici.

— Te luăm! îl încredință cu hotărâre Fomin. O să te luăm, n-avea nicio teamă, rogu-te. Și șterge-ți lacrimile că nu ești muiere.

— E sudoare... zise încet Sterleadnikov, trăgându-și șapca peste ochi.

— Am fi poate bucuroși să te lăsăm aici, până te vindeci, dar nu vrea gazda. Nu te lăsa doborât de deznădejde, Vasili! Picioarul are să ți se îndrepte și o să ne mai luăm noi la trântă cu tine, o să-i mai tragem noi un cazacioc! De ce te-ai muiat, ia spune! Înțeleg dacă ar fi o rană grea – dar ai un fleac!

Totdeauna aspru și cam bătăran cu toată lumea, Ciumakov rosti aceste cuvinte cu atâta duioșie și cu învăluiri atât de blânde și de convingătoare, încât Grigori se uită la el cu uimire.

Plecară din sat puțin înainte de răsăritul soarelui. Pe Sterleadnikov îl așezară cu greu în șa, dar el nu se putea ține singur și se prăvălea când într-o parte, când în cealaltă. Ciumakov mergea alături de dânsul, cuprinzându-i mijlocul cu o mână.

— Ce povară!... Va trebui să-l lăsăm... șopti Fomin, ajungând alături de Grigori și dând necăjit din cap.

— Să-l omorâm?

— Dar ce? Vrei să-l cătăm la dinți? Ce să ne facem cu el?

Merseră îndelung la pas și tăceau. Ciumakov fu înlocuit de Grigori, apoi de Koșeliov.

Soarele răsări. În vale, deasupra Donului, mai pluteau rotocoale de ceață, dar sus, pe deal, zarea stepei era senină și străvezie și, cu fiecare clipă, cerul se adâncea tot mai albastru, cu nourași albi și pufoși, neclintiți, drept deasupra capului. Roua deasă se așternea pe iarbă în brocart argintiu și, acolo pe unde treceau caii, rămânea o urmă întunecată și umedă. Numai ciocârlile rupeau mărăța și blânda tăcere întinsă peste stepă.

Bălângăbind fără putere din cap, după mersul calului, Sterleadnikov gemu încet:

— Of, că tare mi-e greu!

— Taci! îl întrerupse grosolan Fomin. Nici nouă nu ni-i ușor să ne scoatem sufletul cu tine!

În apropiere de Șleaul Hatmanilor o dropie își luă zborul drept în sus, sărind de sub copitele cailor. Șuieratul subțire și tremurător al aripilor îl făcu pe Sterleadnikov să se dezmeticească din toropeală.

— Fraților, dați-mă jos de pe cal... se rugă el.

Koșevoi și Ciumakov l-au coborât cu băgare de seamă de pe cal și-l puseră pe iarba umedă.

— Lasă-ne să vedem măcar cum stai cu piciorul, zise Ciumakov, lăsându-se pe vine. Hai, descheie-te la pantaloni!

Piciorul lui Sterleadnikov se umflase în chip groaznic, umplând în întregime, fără cute, cracul larg al pantalonilor. Pielea, de culoare vânătă-închisă, lucea până la șold și era acoperită de pete negre, catifelate la pipăit. Aceleași pete, însă de o culoare mai puțin închisă, i se iviră și pe burta negricioasă, suptă. Din rană și de la sângele cafeniu, uscat pe pantaloni, venea de pe acum un miros greu de descompunere, și Ciumakov cerceta piciorul prietenului său, astupându-și nasul cu degetele, strâmbându-se și abia biruindu-și o icnire de greață. După aceea, privi atent pleoapele lui Sterleadnikov, vinete și lăsate în jos, se uită la Fomin și zise:

— Pare-se că a obrintit... Mda-a-a... Proastă afacere, Vasili Sterleadnikov... Prost de tot, ce să mai zic?... Of, Vasea, Vasea, cum naiba de-ai pățit-o?...

Sterleadnikov răsufla scurt și repede, fără să rostească niciun cuvânt. Ca la o comandă, Fomin și Grigori descălecară și veniră lângă rănit dinspre bătaia vântului. Rănitul mai stătu puțin culcat, apoi, sprijinindu-se în

măini, se așeză în capul oaselor și îi cercetă pe toți cu privirea ochilor tulburi și aspri – privire care și începuse a fi a unei alte lumi.

— Fraților! Luați-mi viața... Tot n-am să mă trăiesc... M-am chinuit destul, nu mai pot...

Se culcă din nou pe spate și închise ochii. Fomin și toți ceilalți se așteptau la o asemenea dorință. Clipind din ochi către Koșeliov, Fomin se întoarse cu spatele, și Koșeliov, fără să se codească, își smulse arma de la umăr. „Trage!”, înțelese el mai curând decât auzi cuvântul, privind buzele lui Ciumakov, care se îndepărtă. Dar Sterleadnikov deschise din nou ochii și zise cu tărie:

— Trage aici! Și, cu aceste cuvinte, ridică mâna și-și arată cu degetul partea dintre ochi. Ca să-mi stingi dintr-o dată lumina... Când o să ajungeți în satul meu, spuneți nevastei: așa și așa... Să nu mai aștepte.

Mișcărilor lui Koșeliov, care făcea ceva cu închizătorul armei, erau ciudat de încete și lungi, iar Sterleadnikov, închizând ochii, mai avu timp să isprăvească:

— Am numai nevastă... iar copiii nu... A făcut unul mort... Alții n-au mai fost...

De două ori puse Koșeliov arma la ochi, dar o lăsă în jos, din ce în ce mai palid... Ciumakov îl împinse furios cu umărul și-i smulse arma din mâini.

— Dacă nu poți, nu te apuca, neam de cățea... strigă el răgușit; își scoase șapca din cap și-și netezi părul.

— Mai iute! ceru Fomin, vârandu-și piciorul în scară.

Alegându-și cuvintele potrivite, Ciumakov rosti încet și cu glas abia auzit:

— Vasili! Iartă-mă pe mine și pe noi toți, pentru Dumnezeu! O să ne mai întâlnim pe lumea cealaltă și o să ne judece acolo... O să-i spunem nevastei tale tot ce-ai cerut.

Stătu puțin, crezând că Sterleadnikov va spune ceva, dar acesta tăcea, așteptând moartea, tot mai palid. Numai genele arse de soare îi tresăreau ca de vânt, și degetele mâinii stângi i se mișcau încetișor, încercând fără rost să încheie un nasture crăpat de la bluză...

Câți oameni murind n-a văzut Grigori în viața lui? Dar n-avu tăria s-o mai vadă și pe asta! O luă grăbit înainte, trăgând cu putere de dârlogi și ducându-și calul după el. Aștepta trosnitura focului de armă, ca și cum cineva s-ar fi pregătit să-i bage lui un glonț între umeri... Inima îi număra clipele, în așteptare, dar când se auzi detunătura în spatele lui, i se tăiară picioarele, și abia putu să-și stăpânească calul, care se ridică pe picioarele

de dinapoi...

Timp de vreo două ceasuri merseră tăcuți. Numai la popas, Ciumakov rupse tăcerea. Acoperindu-și ochii cu palma, zise surd:

— Dar ce naiba m-a împins să-l împușc? Trebuia să-l lăsăm în stepă și n-aș avea încă un păcat pe suflet. Parcă-mi tot stă înaintea ochilor...

— Tot nu te obișnuiești? îl întrerupse Fomin. Câtă lume ai omorât tu și încă tot nu te-ai putut obișnui? Că doar în loc de inimă ai o bucată de fier ruginit...

Ciumakov păli și se uită fioros la Fomin.

— Pe mine să mă lași acum în pace, Iakov Efimovici! rosti el încet. Nu-mi răscoli sufletul că te pot achita și pe tine... Uite-așa...

— Parcă eu am vrut să mă leg de tine? Numai de asta îmi arde mie acum, că n-am alte griji! răspunse Fomin pe un ton împăciuitor și se lungi pe spate, mijindu-și ochii din pricina soarelui și întinzându-se cu o nespusă plăcere.

16

În ciuda așteptărilor lui Grigori, în aceste zece zile rândurile lor crescuseră cu vreo patruzeci de cazaci. Erau rămășițele diferitelor bande mici, zdrobite în lupte. După ce-și pierduseră căpeteniile, rătăceau prin ținut și se alăturau bucuroși lui Fomin. Le era pe deplin egal cui să slujească și pe cine să omoare; nu voiau decât să ducă o viață slobodă, rătăcitoare, și să jefuiască pe cine le ieșea în cale. Erau oameni pierduți, și, privindu-i, Fomin zicea disprețuitor lui Grigori: „Numai pleavă, Melehov!!... Țștia nu-s oameni... toți ca unul, buni de spânzurătoare!” În adâncul sufletului său, Fomin tot se socotea „luptător pentru poporul trudit” și tot mai spunea, deși mai rar ca înainte: „Suntem eliberatorii căzăcimii...” Rămânea stăpânit de cele mai tâmpe nădejdi... Începu din nou să privească printre degete jafurile la care se deda ceata lui, socotind că toate astea sunt lucruri de neînălțurat; cu care trebuie să se împace, că va scăpa cu timpul de tâlhari și că, mai devreme ori mai târziu, tot va ajunge un adevărat comandant al forțelor de răsculați, nu o căpetenie de mărunță și becisnică bandă...

Dar Ciumakov, care nu se sinchisea de nimeni, le zicea tuturor „hoțomani” și se avânta în certuri aprinse cu Fomin, dovedindu-i că amândoi nu erau decât niște tâlhari de drumul mare.

Rămași singuri, se certau adeseori cu înverșunată înfocare.

— Sunt luptător neînduplecat împotriva Puterii sovietice! striga Fomin,

roșu de mânie. Și tu, dacă mă numești tâlhar, să te ia dracu' ! Mă, prostule, nu înțelegi că eu lupt pentru o idee?

— Nu mă năuci la cap! răspundea Ciumakov. Unde-i dealul și unde-i valea?... Nu-s copil! Uită-te la dânsul! Luptă pentru o idee! Cel mai tâlhar între tâlhari, și atâta tot: Și de ce ți-e frică de acest cuvânt? Nu te pricep!

— De ce mă faci de ocară? De ce, gura mă-tii, răspunde?! M-am răscolat împotriva puterii și lupt cu arma-n mână. Ce fel de tâlhar sunt atunci?...

— Păi, tocmai d-aia. Ești tâlhar, pentru că te ridici împotriva puterii. Tâlharii merg totdeauna împotriva puterii, așa a fost de când e lumea. Oricum ar fi, Puterea sovietică e tot putere, se ține din anul șaptesprezece, și cine se ridică împotriva ei e un hoțoman.

— Dovleacul tău de nătărău! Dar generalul Krasnov, sau Denikin, tot tâlhari erau?

— Dar ce să fie? Numai că aveau epoleți... Epoleții sunt însă un fleac. Îi putem pune și noi...

Fomin izbea cu pumnul în masă, scui pă și, în lipsă de alte dovezi, punea astfel capăt vorbelor fără noimă. Era într-adevăr cu neputință să-l convingă pe Ciumakov...

Cei mai mulți dintre proaspeții intrați în bandă erau foarte bine înarmați și îmbrăcați. Aproape toți aveau cai buni, obișnuiți cu marșuri fără sfârșit, făcând fără osteneală o sută de verste pe zi. Unii aveau chiar câte doi cai; unul își purta stăpânul în șa, iar celălalt așa-numit de rezervă, mergea alături. La nevoie, schimbau calul și îl ușurau pe celălalt să se odihnească. Cine avea doi cai putea să străbată până la două sute de verste pe zi.

Într-o zi, Fomin îi spuse lui Grigori:

— Dacă am fi avut de la început câte doi cai de om, nu ne-ar fi ajuns nici dracul din urmă! Milițienii și trupele roșii n-au voie să ia cai de la locuitori și ca atare nu cutează s-o facă, dar noi ne putem îngădui tot ce vrem! Fiecare trebuie să-și facă rost de încă un cal, și atunci n-au să ne mai prindă cât or fi și-or mai trăi! Povesteau bătrânii că, și în vremurile străvechi, așa mergeau și tătarii în ceambururi, fiecare cu câte doi cai sau chiar cu trei. Cine putea să-i mai ajungă? Trebuie să facem la fel. Îmi place foarte născocirea asta tătarească!

Au făcut, așadar, curând rost de cai și într-adevăr rămaseră multă vreme cu neputință de prins. Un grup de miliție călare, alcătuit la Vioșenskaia, încerca în zadar să-i ajungă. Caii de schimb îngăduiau bandei lui Fomin, care nu era prea mare, să se desprindă ușor de urmăritori și s-o ia înaintea

lor cu câteva etape de marș, ferindu-se de ciocnirile cu primejdie.

Totuși, pe la mijlocul lui mai, grupul, care era aproape de patru ori mai numeros decât banda, izbuti să-l strâmtoreze pe Fomin pe cursul Donului, aproape de satul Bobrovski, stanița Ust-Hopiorskaia. Dar, după o scurtă luptă, banda străpunse încercuirea și se retrase pe malul Donului, pierzând opt oameni morți și răniți. Curând după aceea, Fomin îi propuse lui Grigori să primească postul de șef al statului-major.

— Avem nevoie de un om cu carte ca să umblăm după plan, după hartă, că altfel tot o să ne prindă cândva și tot au să ne răpună. Apucă-te de asta, Grigori Panteleevici.

— Ca să prinzi milițieni și să le tai capetele n-ai nevoie de stat-major, răspunse posomorât Grigori.

— Fiecare detașament trebuie să aibă un stat-major. Nu mai vorbi prostii.

— Bagă-l pe Ciumakov, dacă nu mai poți trăi fără stat-major.

— Dar tu de ce nu vrei?

— Habar n-am de meseria asta.

— Dar Ciumakov are?

— N-are nici Ciumakov.

— Păi atunci, ce dracu' să fac cu el? Tu ești ofițer și ești dator să te pricepi și la tactică, și la alte drăcovenii.

— Ca ofițer, am fost așa cum ești tu acum, comandant de detașament! Iar tactica noastră e aceeași: hoinărește prin stepă și uită-te cât mai des îndărăt... zise batjocoritor Grigori.

Fomin făcu cu ochiul și-l amenință cu degetul.

— Te văd, te văd! Te tot ascunzi după deget? Vrei să nu te știe nimeni? Lasă, frate, că tot n-are să-ți ajute la nimic! Comandant de pluton, șef de stat-major – aceeași plată! Crezi tu că, dacă te prinde, o să ieși mai ieftin? Vezi să nu!

— Nici nu mă gândesc, degeaba umbli cu presupusuri, zise Grigori, cercetându-și încordat dragonul de la sabie. Dar n-am năravul să mă apuc de ceea ce nu știu să fac...

— Ei, nu vrei – nu vrei! Nu te silesc! O s-o scoatem la capăt și fără tine! bodogăni supărat Fomin.

Situația din district se schimbă pe neașteptate: pe la casele cazacilor înstăriți, acolo unde Fomin era primit înainte cu cea mai însuflețită voioșie, porțile erau acum închise cu zăvorul, la ivirea bandei, iar gospodarii își luau tâlpășita din sat, toți ca unul, ascunzându-se prin grădini și prin livezi.

Secția specială a tribunalului revoluționar, trimisă la Vioșenskaia, pedepsi cu asprime numeroși cazaci, care făcuseră o primire frumoasă lui Fomin; vestea se răspândi ca fulgerul prin stanițe și dădu roade fără greș asupra celor care-și arătaseră pe față înclinarea pentru bandiți.

În două săptămâni, Fomin cutreieră un ținut întins, străbătând toate stanițele de la Donul de sus. Banda număra acum vreo sută treizeci de săbii, și nu mai era urmărită de un grup de călăreți, format în pripă, ci de mai multe escadroane din Regimentul 13 cavalerie, trimis în mod special din sud.

Printre bandiții care trecuseră în ultimul timp la Fomin, erau mulți băștinași din părțile mai îndepărtate. Toți ajunseseră la Don pe felurite căi: care izbutise să scape dintr-un arest, care din închisori, și care din lagăre, dar grosul era alcătuit dintr-un grup de câteva zeci de săbii ce se răzletiseră de banda lui Maslak și din resturile bandei zdrobite a lui Kurocikin. Maslakoviștii se despărțiră de bunăvoie și se aflau în fiecare pluton, în schimb oamenii lui Kurocikin țineau să fie cu toții împreună. Formară un pluton aparte, bine închegat și care se ținea cam răzleț de celelalte. În lupte și în odihnă erau uniți, se ajutau din răputeri între dânșii și, dacă li se întâmpla să jefuiască vreo cooperativă sau un depozit, toată prada era adunată într-un loc și împărțită frățeste, toți fiind socotiți egali.

Mai mulți cazaci din ținuturile Terek și Kuban, cu hainele lor cercheze, lungi și ponosite, doi calmuci din stanița Velikokneajeskaia, un leton cu cizmele de vânătoare lungi, care-i ajungeau până la șolduri, și cinci marinari anarhiști cu tricourile vărgate și cu scurtele ieșite de soare – făceau banda lui Fomin să apară și mai pestriță, cu hainele ei de toate felurile și cu oamenii de toate soiurile.

— Ei, poți să mai spui și acum că n-ai tâlhari, ci niște... cum le zici tu?... niște „luptători pentru idee”? întrebă o dată Ciumakov pe Fomin, arătându-i din ochi coloana înșiruită. Numai un popă răspopit și un porc încălțat, iată ce ne mai lipsește ca să fim cu tot soborul în păr...

Fomin nu răspunse. N-avea decât o singură dorință: să strângă în jurul său cât mai mulți oameni. Nu se mai uita la nimic alt, când primea voluntarii. Pe fiecare nou-venit, care-și arăta dorința de a sluji la el, îl cerceta scurt, apoi îi spunea:

— Bun pentru serviciu! Te primesc. Du-te la Ciumakov, șeful meu de stat-major; el o să-ți spuie în ce pluton ai să fii și are să-ți dea și arme.

Într-un sat din stanița Migulinskaia, oamenii i-au adus un flăcău oacheș, cu părul creț și bine îmbrăcat. Zicea că vrea să intre în bandă. Cercetându-

I, Fomin află că flăcăul era de fel din Rostov și că fusese de curând condamnat pentru tâlhărie, că fugise din închisoare, și că, aflând despre Fomin, se strecurase în districtul Donului de sus.

— De ce neam ești? Armean sau bulgar? îl întrebă Fomin.

— Nu, sunt evreu, răspuse flăcăul, cam încurcat.

Fomin se zăpăci, și tăcu mult timp. Nici el nu știa ce să facă într-o asemenea împrejurare neprevăzută. După ce chibzui bine, oftă din adâncul bojocilor și zise:

— Ei, fie, ovrei, neovrei... pentru noi și ovreiu e om... Un om mai mult. Știi să mergi călare? Nu? Ai să înveți! Pentru început, o să-ți dăm un căluț mai liniștit și pe urmă te-i face și mare călăreț. Du-te la Ciumakov, el are să ți le rânduiească toate cum se cuvine.

După câteva minute, Ciumakov sosi în galop la Fomin. Era turbat de furie.

— Ai înnebunit, sau îți arde de glume? strigă el, oprindu-și calul. La ce dracu' mi-ai trimis pe jidan? Nu-l primesc! Să se care la naiba!

— Primește-l, primește-l, ca să fie mai multă lume, zise liniștit Fomin.

Cu spumă la gură, Ciumakov răcni:

— Nu-l iau! Îl omor, dar nu-l primesc! Cazacii murmură și zbiară – du-te de te-nțelege singur cu dânșii!

În timp ce se certau, oamenii de lângă căruțe l-au dezbrăcat pe evreul cel tânăr de cămașa lui brodată și de pantalonii de postav, largi la glezne. Încercând cămașa, unul din cazaci zise:

— Uite, vezi colea, dincolo de sat, niște buruieni uscate? Trap până acolo, culcă-te și rămâi pe loc până vom pleca d-aici, iar după asta, scoală-te și cară-te unde vrei! De noi să nu te mai apropii, că te omorâm; mai bine du-te la mă-ta, la Rostov. Războiul nu e treabă de evreu. Dumnezeu va învățat să fiți negustori, nu să vă bateți. Ne lipsim de voi, o s-o scoatem la capăt și singuri!

Evreul fu gonit, dar în schimb, în aceeași zi, plutonul doi primi pe nebunul Pașa, cunoscut prin toate satele din stanița Vioșenskaia. În râsetele tuturor, care glumeau pe seama lui, fu prins în stepă, adus în sat și îmbrăcat solemn în hainele scoase de pe un ostaș roșu omorât; după aceea îi arătară cum se mânuiește o armă și câțiva se siliră îndelung să-l învețe cum se taie cu sabia.

Grigori mergea spre caii lui, care stăteau la conovăț, dar, zărind la o parte o mulțime îmbulzită, se îndreptă într-acolo. Auzind hohote de râs, își iuți pașii; urmă o clipă de tăcere, în care răsună o voce domoală,

povățuitoare:

— Nu așa, Pașa! Cine taie așa? Așa poți să despici lemne, nu un om. Uite, așa se face treaba, pricepi? Cum îl prinzi, poruncește-i îndată să se pună în genunchi, că ție n-are să-ți vină la îndemână să-l lovești când stă în picioare... S-a pus în genunchi, și tu, uite așa, lovește-l din spate, în gât. Dar nu lovi drept, ci pieziș, și trage sabia spre tine, ca să taie mai bine...

Înconjurat de bandiți, nebunul stătea smirnă, strângând mânerul sabiei scoase din teacă. Ascultă povețele cazacului, zâmbind blajin și mijindu-și cu fericire ochii bulbucați și cenușii. În colțurile gurii i se vedeau urme de spumă, ca la cai, și balele îi curgeau din belșug pe barba roșcat-arămie, prelingându-se pe piept... Lingându-și buzele murdare, zise, gângăvind și bâlbâindu-se:

— Am priceput totul, drăguțule... Chiar așa am să și fac... O să-l pun în genunchi pe robul lui Dumnezeu și o să-i tai gâtulejul... curat așa o să-l tai! Mi-ați dat și nădragii, și cămașa, și cizmele... Dar uite, numai balton n-am! Dacă mi-ați face rost și de un baltonaș... am să vă slujesc din toate puterile mele!

— Ai să omori un comisar și ai să te-nvârți și de un palton, iar acum, povestește-ne cum te-au însurat anul trecut, îl îndemnă unul din cazaci.

În ochii nebunului, lărgiți și tulburi, se ivi o holbare de groază animalică. Trase o înjurătură lungă și începu să povestească ceva, ațâțat de râsul tuturor. Toate acestea erau atât de scârboase, încât Grigori tresări și se grăbi să plece. „Iată de ce oameni mi-am legat soarta...”, se gândi el, cuprins de durere, de mânie și de ciudă pe el și pe toată această scârbavnică viață...

Se culcă lângă conovăț, silindu-se să nu audă strigătele nebunului și hohotele de râs detunate ale cazacilor. „Plec chiar mâine! E timpul”, se hotărî el, privindu-și caii grași, bine rotunjiți.

Se pregătea să părăsească banda, și o făcea chibzuit și cu grijă. Luase de la un milițian omorât actele, pe numele de Ușakov, și le cususe sub căptușeala mantalei. Cu două săptămâni înainte, începu să-și pregătească caii pentru un drum scurt, care trebuia însă străbătut cu cea mai mare iuțeală: îi adăpa la timp, îi țesăla mai cu îngrijire ca oricând, așa cum n-o făcea nici în timpul serviciului activ, încerca tot ce putea ca să facă rost de grăunțe pentru dâșii, iar caii lui arătau mai ageri decât ai celorlalți, mai ales un cal ucrainean, sur și cu pete albe. A avea părul lucios, sclipind la soare ca argintul înnegrit, caucazian. Cu astfel de cai putea fugi fără grijă de orice urmărire.

Grigori se sculă și intră în curtea cea mai apropiată. Adresându-se unei bătrâne, care ședea pe treptele hambarului, o întrebă cu multă cuviință:

— N-aveți cumva o coasă, bunico?

— Am avut una, naiba s-o știe unde o fi acum! Dar ce vrei să faci cu ea?

— Voiam să cosesc puțină iarbă în livada voastră. E voie?

Bătrâna stătu pe gânduri, apoi zise:

— Dar când o să plecați odată de pe capul nostru? Tot să vă dăm, ba una, ba alta... Vin unii, cer grăunțe; vin alții, apucă și ridică tot ce se vede. Nu-ți dau coasă! Nici nu mă mai ruga, că nu dau!

— Cum, îți pare rău pentru puțină iarbă, bătrânico?

— Dar ce, crezi tu că iarba crește peste tot? Și eu cu ce să-mi hrănesc vaca?

— Nu-ți ajunge iarba din stepă?

— Du-te și tu acolo, în stepă, puiule. Acolo e destulă.

Grigori zise cu ciudă:

— Mai bine, băbucio, tot dă-mi coasa. O să cosesc puțin, o să-ți rămână și ție. Altfel, dacă lăsăm caii să pască singuri, au să strice totul!

Bătrâna privi oțărâtă la Grigori și-și întoarse fața:

— Du-te singur și ia-o! E atârnată, colo, sub șopron!

Grigori găsi sub șopron coasa veche și crăpată, iar pe când trecea pe lângă bătrână, o auzi limpede spunând; „Dare-ar ciuma în voi, afurisiților!”

Era însă obișnuit cu asemenea vorbe. Își dăduse mai demult seama de chipul în care erau întâmpinați de localnicii satelor. „Au dreptate, se gândea el, mânuind coasa și silindu-se să cosească curat. Ce nevoie au ei de noi? Nimeni n-are nevoie de noi, nu lăsăm pe nimeni să-și vadă de treabă și să trăiască în pace. Trebuie să isprăvesc odată cu asta, ajunge!”

Cufundat în asemenea gânduri, stătu mai târziu lângă cai, privind cum apucă lacom cu buzele lor negre și catifelate șomoioagele de iarbă tânără, subțire. Un glas tineresc de bas, nu tocmai sigur, îl scoase din această scufundare:

— Ah, ce cal minunat! Ai zice că-i o lebădă!

Grigori se uită la acela care vorbise. Un cazac tinerel din stanița Alexeevskaia, proaspăt intrat în bandă, privea calul sur și clătina cu admirație din cap. Fără să-și ia de la dânsul privirile încântate, îl înconjură de mai multe ori și plescăi din limbă.

— Chiar al tău e?

— Dar ție ce-ți pasă? întrebă Grigori, fără prea multă bunăvoință în glas.

— Hai să facem schimb! Am un murg – soi curat, de Don! Sare peste

orice obstacol, și ce iute e, ce iute! Ca fulgerul!

— Dă-te la naiba, rosti rece Grigori.

Flăcăul tăcu o clipă, oftă necăjit și se așeză în apropiere. Cercetă îndelung calul cel sur și zise:

— Dar a avut tignafes. Și nu răsufală bine.

Grigori stătea tăcut, scobindu-se în dinți ca un pai. Flăcăul prostuț începea să-i placă.

— Nu vrei să facem schimb, nenicule? întrebă încet băietanul, privind-l cu ochi rugători.

— Nu, chiar dacă te-ai da și pe tine, pe deasupra!

— Dar de unde îl ai?

— L-am făcut singur!

— Nu, zău!

— Tot de-acolo: mi l-a fătat o iapă!

— Poftim, iată ce-auzi, dacă vorbești cu un nărod, pufni cu necaz flăcăul și se îndepărtă.

Satul se întindea în fața lui Grigori; era pustiu, fără nicio țipenie de om, parcă toată lumea murise. Nu se zărea nimeni, afară de oamenii lui Fomin. O haraba părăsită într-o ulicioară, un butuc într-o curte, cu barda înfiptă în grabă și cu o scândură neisprăvită lăsată alături, o pereche de boi în jug, pascănd alene iarba mărunță în mijlocul uliței, o găleată răsturnată lângă fântână – toate arătau că vadul pașnic al vieții din sat fusese întrerupt pe neașteptate, și că gospodarii se ascuseseră undeva, lăsându-și treburile neisprăvite.

Aceași pustietate și aceleași urme de fugă pripită le mai văzuse Grigori atunci când regimentele căzăcești călcau pământul Prusiei Orientale. De astă dată, avu prilej să le vadă în ținutul său de baștină... Era întâmpinat de aceleași priviri mohorâte, în care mocnea ura – odinioară însă erau ale nemților, iar acum ale cazacilor din districtul Donului de sus. Grigori își aminti convorbirea de adineaori cu bătrâna și privi amărât în jur, desfăcându-și gulerul cămășii. Aceași afurisită durere se ridica spre inima lui...

Soarele dogorea pământul. În ulicioară mirosea a pulbere de țărână, a lobodă și a sudoare de cal. Prin livezi, în vârful sălciilor înalte, în cuiburile zbârlite, ciorile cârâiau întruna. Un râușor de stepă, hrănit de cine știe ce izvoare, țâșnind undeva, la capătul de sus al văgăunii, curgea încet prin sat, tăindu-l în două. De pe amândouă malurile coborau întinse gospodării căzăcești, înconjurate de desișul grădinilor, cu vișinii astupând ferestrele și

pâlcurile de meri, cu crengi lăbărțate, care-și întindeau spre soare frunzele verzi și micile lor fructe încă necoapte.

Grigori privea cu ochii tulburați ograda năpădită de pădădie pufoasă, casa cu obloanele galbene, acoperită cu paie, cumpăna înaltă de la fântână... Într-un par din gardul vechi de la arie atârna o țeastă de cal, înălbită de ploi, cu orbitele goale și negre. Un vrej verde de dovleac se înălța pe același par, încolăcindu-se în sus, spre lumină. Ajunsese la vârful parului, agățându-se de oasele craniului, de dinții lui, și capătul vrejului atârând în jos, în căutare de reazem, atingea o creangă dintr-un tufiș vecin de călin.

Dar când mai văzuse oare aceeași, întocmai aceeași priveriște? În vis, sau în frageda-i copilărie? Năpădit pe neașteptate de un dor arzător, se culcă sub gard, acoperindu-și fața cu palmele, și nu se sculă decât în clipa când auzi comanda prelungă: „Înșeuai caii!”

În timpul marșului de noapte, ieși din rânduri, se opri ca pentru a trece șaua de pe un cal pe altul, apoi trase cu urechea la tropotul de copite, care slăbea încet, îndepărtându-se, și, sărind, în șa, o luă în galop cât mai departe de drum.

Goni vreo cinci verste, fără oprire, apoi trecu la pas, trase cu urechea: nu cumva era urmărit? Dar tăcea totul în stepă. Numai culiciei strigau jalnic de pe colinele de nisip și un lătrat de câine se auzea undeva, departe de tot, departe.

Un roi auriu de stele se risipise pe cer. În stepă, numai tăcere și adiere de vânt cu miros amar și drag de pelin... Grigori se ridică în scări și răsuflă ușurat, cu tot pieptul...

17

Cu mult înainte de revărsatul zorilor, sosi în galop pe izlazul din fața satului Tatarski. Alese un loc mai jos de sat, acolo unde Donul era mai puțin adânc, se dezbracă la piele, legă de capetele cailor haina, cizmele, armele – și, ținând în dinți sacul cu cartușe, o luă înot, alături de cai. Apa îl tăia cu răceala-i ghețoasă. Ca să se încălzească, vâslea de zor cu mâna dreaptă, fără să scape din cea stângă dârlogii legați împreună și îndemnând cu glas încet caii, care gemeau și sforăiau în apă.

Ajuns la mal, se îmbracă repede, strânse chingile și o luă la galop iute spre sat, ca să se încălzească caii. Mantaua udă, aripile ude ale șeii și cămașa umedă îi zgribuleau trupul. Dinții îi clănțăneau în gură, un fior îi

străbătu spinarea, dar zvîcul galopului îl încălzi grabnic și, în apropiere de sat, o luă la pas, cercetînd cu încordare în jurul lui și trăgînd cu urechea. Hotărî să lase caii într-o rîpă și coborî pe un povârniș pietros. Pietrele țacăneau sec sub copitele cailor, scăpărînd scînteii roșietice.

Grigori legă caii de un ulm cunoscut din copilărie și porni spre sat.

Iată și vechea casă a Melehovilor, și coroanele negre ale merilor, și fântâna cu cumpănă de sub Ursa-Mare... Cu răsufierea înăbușită de emoție, Grigori coborî la Don, trecu încet peste zăplazul curții lui Astahov și se apropie de fereastra cu obloanele în lături... Nu auzea decât bătaia zvîcnită a inimii sale și vâjăitul surd al sîngelui, năvălindu-i în tâmples. Bătu încetișor în pervaz – atît de încet, încît aproape că nici n-auzi sunetul de sub propriile-i degete. Axinia se apropie înlăuntru de fereastră și se uită cu ochii lărgiți. O văzu cum își strânse mâinile la piept și-i auzi geamătul surd. Îi făcu semn să deschidă fereastra și-și scoase arma de la spate. Axinia împinse geamul în lături.

— Încet! Bine te-am găsit! Nu deschide ușa, am să intru pe fereastră, zise Grigori în șoaptă.

Se urcă pe prispă. Brațele goale ale Axiniei îi cuprinseseră gâtul. Tremurau pe umerii lui aceste mâini dragi, îl pipăiau cu atîta putere, încît tremurul lor trecu și în trupul lui Grigori.

— Xiușa... stai o clipă... ține arma, șopti el cu vocea surdă și întretăiată.

Suștinîndu-și sabia, făcu un pas în odaie și închise fereastra în urma lui.

Voia s-o îmbrățișeze pe Axinia, dar ea căzu în genunchi îi cuprinse picioarele și, lipindu-și chipul de mantaua lui udă, izbucni într-un hohot de plîns abia stăpînit, care-i zguduia tot trupul. Grigori o ridică și o așeză pe laviță. Aplecîndu-se spre el, ascunzîndu-și fața la pieptul lui, Axinia tăcea, tresărea mereu și strîngea între dinți reverul mantalei pentru a-și înăbuși plînsul și a nu trezi copiii.

Se vedea lămurit că suferințele o frânseseră și pe ea, cea atît de tare întotdeauna. Se vedea că lunile din urmă fuseseră luni de trai amar pentru dînsa... Grigori îi mîngăia părul răvășit, căzut pe spate, și fruntea fierbinte și udă de sudoare. O lăsă să plîngă pînă se liniști, apoi o întrebă:

— Sunt sănătoși copiii?

— Da.

— Dar Duniașka?

— Și Duniașka... vie, sănătoasă...

— Mihail e acasă? Stai o clipă! Ajunge, mi-e udă cămașa de lacrimile tale... Xiușa dragă, potolește-te... ajunge! N-avem timp pentru plîns,

trebuie să ne grăbim... e acasă Mihail?

Axinia își șterse fața și strânse între palmele ude obrazii lui Grigori. Zâmbind printre lacrimi, fără să-și ia ochii de la iubitul ei, zise încetișor:

— N-am să mai plâng... Uite, nu mai plâng... Mihail nu mai stă aici, e a doua lună de când e la Vioșki: face slujbă la nu știu ce unitate. Vino să vezi copiii! Vai, nu te mai așteptam, nu mai aveam nădejdea să te mai vedem!...

Mișatka și Poliușka dormeau tolăniți în pat. Grigori se aplecă asupra lor, stătu așa o clipă, se îndepărtă în vârful picioarelor și fără nicio vorbă se așeză lângă Axinia.

— Dar cum? întrebă ea, într-o șoaptă plină de foc. Cum ai venit? Unde ai stat atâta timp? Și dacă te prind?

— Am venit după tine. N-avea grijă, n-au să mă prindă! Mergi?

— Unde?

— Cu mine. Am plecat din bandă. Am fost la Fomin. Ai auzit despre asta?

— Da. Și unde să merg cu tine?

— Spre miazăzi. În Kuban, sau mai departe. N-o să ne prăpădim, ne găsim noi o bucată de pâine, ce zici? Nu mă sperii de nicio muncă. Măinile mele trebuie acum să muncească – nu să mai omoare oamenii. În lunile din urmă, m-a durut înfricoșător inima din pricina asta... Despre asta, o să mai stăm de vorbă.

— Dar copiii?

— Îi lăsăm la Duniașka. O să vedem mai pe urmă. Mai târziu îi luăm cu noi. Ei, mergi?

— Grișa... Grișenka...

— Nu așa! Fără lacrimi. Ajunge! O să mai plângem împreună, o să tot fie vreme... Pregătește-te de drum, ne așteaptă caii în râpă. Ei, mergi?

— Dar cum ai crezut că n-aș merge? zise deodată tare Axinia și-și acoperi speriată buzele cu mâna, aruncând o privire spre copii. Cum ai crezut? repetă ea mai încet. Dulce trai am eu aici? Merg, Grișenka, iubitul meu! Merg pe jos, mă târăsc după tine, dar singură nu mai rămân! Fără tine, viața nu-i viață... Mai bine omoară-mă, dar nu mă părăsi din nou!...

Îl strânse cu putere în brațe. Grigori o sărută, privind pieziș spre fereastră: grozav de scurte îs nopțile de vară! Trebuiau să se grăbească.

— Poate că vrei să te culci nițel? întrebă Axinia.

— Cum îți vine a vorbi? strigă el speriat. Acuși se luminează de ziuă; trebuie să plecăm. Îmbracă-te și du-te de-o cheamă pe Duniașka. O să ne înțelegem cu ea. Trebuie să ajungem până dimineața la Suhoi Log. Acolo în

pădure vom sta toată ziua, iar noaptea, pornim mai departe. Poți să te ții în șa?

— Doamne, aș merge oricum nu numai în șa. Mă gândesc dacă nu cumva visez! Te văd adeseori în vis... și în felurite chipuri...

Axinia își pieptăna în grabă părul, ținând acele în dinți, și vorbea încet și nedeslușit. Se îmbracă repede, făcu un pas spre ușă.

— Să trezesc copiii? Să te mai uiți măcar o dată la ei.

— Nu, nu trebuie, zise hotărât Grigori.

Scoase din șapcă punga cu tutun și începu să-și răsucescă o țigară, dar după ce Axinia ieși afară, se apropie grăbit de pat și rămase îndelung, sărutându-și copiii; apoi și-o aminti pe Natalia și multe alte întâmplări din viața lui plină de amărăciune – și plânse.

Duniașka trecu pragul și vorbi cu înfrigurare:

— Ah! Bine-ai venit, frățioare! Tot ai ajuns, în sfârșit, acasă? Oricât ai rătăci prin stepă... Glasul ei tremurător începu să bocească. În sfârșit, a venit tatăl copilașilor... Erau orfani, cu tată viu...

Grigori o îmbrățișă și o dojeni aspru:

— Mai încet, că trezești copiii! Lasă, surioară! Am mai auzit eu cântecul ăsta! Am avut parte tot de lacrimi și de dureri... Nu pentru asta te-am chemat. Vrei să iei copiii la tine, ca să-i crești?

— Dar unde te duci?

— Plec și o iau pe Axinia cu mine. Primești copiii la tine? Când o să-mi gălesc de lucru, îi iau.

— Dar s-ar putea altfel? Ce mai întrebi? Dacă plecați amândoi, firește că-i iau. Doar n-au să rămână fără căpătâi, și nici nu poți să-i lași pe seama străinilor...

Grigori o sărută în tăcere și apoi zise:

— Îți mulțumesc din toată inima, surioară! Știam eu că așa ai să faci!

Duniașka se așeză pe cufăr și întrebă:

— Când plecați? Chiar acum?

— Da.

— Dar casa cum rămâne? Și gospodăria?

Axinia răspunse cu nehotărâre:

— Fă cum vrei. Primește chiriași, sau fă cum te pricepi mai bine. Tot ce rămâne din haine, din lucruri, le iei la tine...

— Dar ce spun oamenilor? Dacă mă întreabă de voi, ce să le răspund? Întrebă Duniașka.

— Ai să le spui că habar n-ai, și atât! Grigori se întoarse către Axinia:

Grăbește-te, Xiușa! Să nu iei prea multe lucruri. Ia o bluză mai groasă, două-trei fuste, ceva rufărie, câtă ai, ceva mâncare de drum, altceva nimic.

Începea să mijească de ziuă, când, după ce-și luară rămas bun de la Duniașka și sărutară copiii, care tot nu s-au trezit din somn, Grigori și Axinia ieșiră în cerdac. Au coborât la Don și ajunseră pe mal până la râpă.

— Plecam tot așa, odată, la lagodnoe, eu și cu tine, zise Grigori. Numai că aveai o bocceluță ceva mai mare și noi eram ceva mai tineri...

Copleșită de emoție și bucurie, Axinia se uită la Grigori.

— Și eu care încă tot mă tem: oare nu cumva e un vis? Dă-mi mâna, s-o pipăi, că tot nu-mi vine să cred. Râse încetișor și se strânse în mers de umărul lui Grigori.

El îi vedea ochii umflați de lacrimi, dar strălucind de fericire, obrajii palizi în lumina vântată a zorilor – și, zâmbindu-i cu duioșie, se gândi: „Și-a strâns lucrurile și a plecat, ca la ospete... Nimic n-o sperie, ce femeie inimoasă!”

Și, răspunzând parcă gândurilor lui, Axinia rosti:

— Vezi, cum sunt eu? M-ai fluierat ca pe un câine și am și alergat după tine. Iubirea și dorul meu m-au făcut așa, Grișenka... Numai de copii mi-e milă, cât despre mine n-am să zic nici „of”! O să te urmez pretutindeni, chiar până la moarte!

Auzindu-le pașii, caii nechezară încetișor. Noaptea fugea iute; la marginea de răsărit a cerului, se ivi, abia mijind, o fâșie trandafirie. Ceața se ridica peste ape, deasupra Donului.

Grigori dezlegă caii, o ajută pe Axinia să încalece. Scările erau cam prea lungi pentru picioarele ei. Necăjit pe lipsa lui de grijă, Grigori le scurtă, apoi încalecă pe al doilea cal.

— Ia-o după mine, Xiușa! Când ieșim din râpă, o luăm în galop. Are să te scuture mai puțin. Nu slăbi dârlogii. Căluțului tău nu-i place asta. Și ferește-ți genunchii. Câteodată se joacă, încearcă să te apuce de genunchi. Ei, dă-i drumul!

Până la Suhoi Log erau vreo opt verste. Le străbătură repede și la răsăritul soarelui erau lângă pădure. La margine, Grigori se dădu jos din șar și o ajută pe Axinia să descalece.

— Ei, cum a mers? E greu să călărești, când nu ești obișnuită? o întrebă el, zâmbind.

Îmbujorată de goană, Axinia sclipi din ochii ei negri.

— E bine! Mai bine decât pe jos. Numai picioarele... zâmbi cu sfială. Întoarce-te, Grișa, să văd ce-i cu picioarele mele. Mă cam ustură pielea... mi

se pare că m-am cam ros.

— Fleacuri! Are să-ți treacă, o liniști Grigori. Plimbă-te puțin, că uite cum îți tremură picioarele... Își micșoră ochii și adăugă glumeț, cu duioșie: Halal cazacă!

La poalele movilei, alese o poieniță și zise:

— Chiar aici o să ne fie popasul; odihnește-te, Xiușa!

Grigori scoase șeile de pe cai, le împiedică picioarele pentru păscut și puse șeile și armele sub o tufă. Roua deasă și îmbelșugată acoperea iarba, făcând-o să pară cenușie, iar pe povârniș – acolo se mai ascundea încă noaptea, cu adâncimi de un albastru-mat. Bondarii portocalii dormeau între petalele deschise ale florilor. Ciocârlile umpleau văzduhul cu ciripitul lor, iar pitpalacii ciocăneau în grâu și în desișul aromitor de ierburi de stepă: „Pit-palac! Pit-palac!” Grigori călcă iarba lângă un tufiș de stejar și se culcă, punându-și capul pe șa. Și glasul neconținut al pitpalacilor, și fluieratul ciocârlilor, și vântul cald, ce adia dinspre Don, de pe movilele de nisip, care nu se răceau nici noaptea – totul îl ispitesc să ațipească. Orice-ar fi, după atâtea nopți de nesomn, avea nevoie să doarmă. Glasurile pitpalacilor îl toropeau și, biruit de somn, închise ochii. Axinia ședea alături, tăcută, îngândurată, rupând cu buzele petalele violete ale unei floricele înmiresmate.

— Grișa, dar nu ne prinde nimeni? întrebă ca în șoaptă, atingând ușor obrazul lui neras, cu cotorul florii.

Se trezi cu greu din toropeală și răspunse răgușit:

— Nu-i nimeni în stepă. Așa sunt vremurile acum. Am să dorm Xiușa, iar tu să vezi de cai. Pe urmă ai să dormi și tu. Mă doboară somnul... dorm... E a patra zi... Pe urmă, o să stăm de vorbă...

— Dormi, iubitele, dormi cât vrei!

Axinia se aplecă, feri la o parte o șuviță de păr de pe fruntea lui Grigori și-i atinse încetișor obrazul cu buzele.

— Dragul meu Grișenka, ce de peri albi ai... zise ea în șoaptă. Îmbătrânești, adică? Dar câtă vreme a trecut de când erai flăcău?... Și, cu umbră de zâmbet trist, se uită la chipul lui Grigori.

El dormea cu buzele întredeschise, răsuflând liniștit. Genele lui negre, cu capetele arse de soare, tremurau ușor; buza de sus i se mișca, descoperind dinții albi, strânși. Axinia îl privi mai atent și abia atunci își dădu seama cât se schimbaseră în cele câteva luni de la despărțire. Ceva aspru, aproape brutal pândea în zbârciturile adânci dintre sprâncenele iubitelui, în cutele de la colțurile gurii, în umerii obrăjilor, care se desenau

mai osoși... Se gândi, pentru întâia oară, cât de cumplit trebuie să fie el în luptă, călare, cu sabia în mână. Lăsându-și ochii în jos, se uită o clipă la mâinile lui mari, noduroase – și suspină, fără să știe de ce.

Puțin, mai târziu, Axinia se sculă încetișor, trecu poienița, ridicându-și poala fustei și căutând să n-o ude în iarba înrourată. Undeva în apropiere se auzea susurul și clipocitul unui izvorăș, strecurându-se printre pietre. Coborî la fundul râpei, pardosit cu lespezi înverzite de mușchi, bău apă rece de la izvor, se spală și-și șterse cu grijă fața îmbujorată, cu basmaua. Un zâmbet senin îi stăruia mereu pe buze, și în ochi îi sclipea bucuria. Grigori era din nou cu ea! Necunoscutul o chema iarăși spre o tulbure fericire... Câte lacrimi a vărsat Axinia în nopțile fără somn, câtă suferință a încercat ea în lunile din urmă! Chiar ieri, în grădină, când femeile care prășeau cartofii îngânau un cântec de muieri, inima i se strângea dureros și fără să vrea, trăgea cu urechea.

*Tega-tega, găște sure, hai acas',
Nu e de ajuns de când vă tot scăldați?
Nu e de ajuns de când vă tot scăldați,
Iar mie să am ochii-nlăcrimați?...*

cânta un glas subțire de femeie, jeluindu-și soarta – și Axinia nu se mai putu stăpâni atunci, au podidit-o lacrimile! Ar fi vrut să uite totul în muncă, să-și sugrume durerea ce-i apăsa inima, dar lacrimile îi tulburau ochii, cădeau pe frunzele verzi de cartof, pe mâinile ei neputincioase; nu mai putea vedea înaintea ochilor, nu mai era în stare să facă nimic. Își aruncase sapa jos, se culcase pe pământ, își ascunsese fața în palme și dăduse drumul lacrimilor...

Chiar aseară își blestema viața, și toate se arătau înainte-i cenușii și lipsite de bucurii, ca o zi posomorâtă; iar astăzi toată lumea îi părea plină de fericire și de lumină, ca după o ploaie binefăcătoare de vară. „O să ne aflăm și noi norocul!”, gândea ea, privind în neștire la frunzele crestate de stejar, aprinse de razele piezișe ale soarelui care răsărea.

Lângă tufe și în poiana largă creșteau flori înmiresmate, de toate culorile. Axinia culese un braț întreg, se așeză încetișor în apropiere de Grigori și, amintindu-și anii de tinerețe, începu să facă o cunună. Cunună ieși mare și frumoasă. Axinia o admiră îndelung, apoi înfipse în ea mai multe flori roze de măceș și o puse la căpătâiul lui Grigori.

Pe la ceasurile nouă, Grigori fu trezit de nechezatul zgomotos al cailor;

se înalță în capul oaselor, speriat, dibuind în jurul său și căutându-și armele.

— Nu-i nimeni, zise încet Axinia. De ce te-ai speriat?

Grigori se frecă la ochi și zâmbi somnoros.

— M-am obișnuit să trăiesc iepurește. Dorm, dar tot privesc cu un ochi, tresar la orice zgomot... Asta, fetiço, nu se uită cu una, cu două. Mult am dormit?

— Nu. Poate ai vrea să mai dormi?

— Trebuie să dorm o zi și o noapte în șir, ca să mă odihnesc ca lumea. Mai bine, să mâncăm. Pâinea și cuțitul sunt la mine, în coburi; scoală-te tu, eu mă duc să adăp caii.

Se sculă în picioare, scoase mantaua și scutură din umeri. Soarele începea să se încingă. Vântul se juca cu frunzele copacilor, acoperind cu foșnetul lor susurul melodios al izvorașului.

Grigori coborî la apă și făcu un mic zăgaz din crengi și din pietre, mai săpă cu sabia ceva pământ și umplu, golurile rămase. Când apa se strânse în acel zăgaz, aduse caii și-i lăsă să se adape, apoi le scoase căpestrele și-i lăsă din nou să pască.

În timpul mâncării, Axinia întrebă:

— Și încotro plecăm de aici?

— La Morozovskaia. Vom merge până la Platov, iar de-acolo o luăm pe jos.

— Dar caii?

— Îi lăsăm.

— Păcat, Grișa! Ce cai minunați, mai cu seamă surul – nu te poți sătura privindu-l, și noi să-l lăsăm? De unde ți l-ai luat?

— L-am doborât... Grigori zâmbi în silă. Prin jaf, de la un ucrainean.

După o clipă de tăcere, zise:

— Păcat sau nu, dar va trebui să-i părăsim... Doar n-o să ne facem geambași de cai.

— Dar de ce umbli cu arme? La ce mai trebuie? Dacă, Doamne ferește, ne zărește cineva, ne găsim beleaua din pricina lor.

— Dar cine să ne vadă noaptea? Le-am păstrat, așa, pentru curaj. Fără ele, nu mă simt la îndemână... Când vom părăsi caii, vom lepăda și armele. N-o să mai avem trebuință de ele.

După ce mâncară, se culcară pe mantaua întinsă. Grigori se luptă în zadar cu somnul; rezemându-se în cot, Axinia îi povestea cum trăise fără el și prin câte suferințe trecuse. Doborât de toropeala de neînvins, Grigori îi

auzea vocea măsurată și nu era în stare să-și ridice pleoapele grele. Din când în când, nici nu-i mai auzea glasul. Vorbele ei se îndepărtau, răsunau mai surd și amuțeau pe deplin. Grigori tresărea și se trezea, dar după câteva minute închidea din nou ochii. Oboseala era mai puternică decât voința și dorința lui.

— ... se necăjeau, mă tot întrebau: „Unde-i tăticu?” Făceam ce puteam pentru ei, îi mângâiam. S-au obișnuit cu mine și nu se mai duceau așa des la Duniașka. Poliușka e cuminte, liniștită. Îi făceam păpuși din cârpe și ea ședea sub masă, se juca cu ele. Iar Mișatka numai ce vine într-o zi în goană de pe uliță, stă și tremură din tot trupul. „Ce-i cu tine?” zic. A plâns, dar știi – a plâns amar de tot. „Copiii nu se joacă cu mine, zice. Îmi spun: «Tat-tău e un bandit!» Mamă, e adevărat că el e bandit? Dar cum sunt bandiții?” Îi zic: „Da’ de unde! Tatăl tău nu e bandit. E numai așa... un om nenorocit!” El tot nu mă slăbește, mă tot întreabă de ce e nenorocit și ce este un om nenorocit? Iar eu tot nu pot să-l lămuresc... Dânșii, Grișa, dânșii singuri au început să-mi zică mamă, să nu crezi că eu i-am învățat. Și Mihail se purta bine cu dânșii, n-am ce zice. Mie nici nu-mi dădea bună ziua, întorcea spatele și trecea pe alături, dar lor le-a adus de două ori zahăr din staniță. Iar Prohor mereu a plâns de jalea ta. „S-a prăpădit omul”, zice. Săptămâna trecută, a venit la mine să stea de vorbă despre tine, și a plâns cu lacrimi... La mine s-au căutat arme, sub acoperiș și în pivniță, peste tot...

Grigori adormi, fără să mai audă sfârșitul povestirii. Deasupra capului său sușoteau și foșneau în vânt frunzele unui ulm tânăr. Dâre galbene de lumină alunecau pe chipul lui. Axinia îi sărută îndelung ochii închiși, apoi adormi și ea, lipindu-și obrazul de mâna lui Grigori și zâmbind prin somn.

Noaptea târziu, când a apus luna, părăsiră Suhoi Log. După două ceasuri de călărie, au coborât dealul spre Cir. Cristeii strigau pe izlaz, broaștele orăcăiau pe întrecute în apele râușorului împânzit pe păpuriș și un buhaid-baltă gema surd, undeva, în depărtare.

De-a lungul râului se întindea un șir neîntrerupt de livezi, arătându-se fioroase în ceață.

În apropiere de podișcă, Grigori se opri. Tăcerea de la miezul nopții, stăpâna satul. Grigori atinse ușor calul cu tocurile cizmelor și coti la o parte. Nu voia să treacă podișca. Nu avea încredere în această tăcere și se temea de ea. La marginea satului, trecură râulețul prin vad și, în clipa când cotiră într-o ulicioară strâmtă, un om răsări dintr-un șanț, apoi alți trei.

— Stai! Cine-i?

Grigori tresări ca de o lovitură și trase de dârlogi. Îndată stăpânindu-se, răspunse tare: „Oameni buni!” și, întorcându-și brusc calul, mai avu timp să-i șoptească Axiniei: „Înapoi! După mine!”

Cei patru din pichetul instalat de detașamentul de aprovizionare, proaspăt cantonat în sat, se apropiau de ei în tăcere și fără grabă. Unul se opri și scăpără un chibrit, aprinzându-și țigara. Grigori croi aprig cu biciușca calul Axiniei. Calul făcu o săritură și se avântă în galop. Aplecându-se pe gâtul calului său, Grigori îl urmă. O tăcere chinuitoare mai ținu câteva secunde, apoi o salvă răsună, ca un tunet prelungit, și limbile de flacără străfulgerară bezna nopții. Grigori auzi șuierul ascuțit al gloanțelor și strigătul prelung:

— La ar-me!...

La vreo sută de stânjeni de râu, Grigori ajunse din urmă calul sur, care alerga în galop larg, și, venind alături de el, strigă:

— Apleacă-te, Xiușă! Apleacă-te mai jos!

Axinia trase de dârlogi și, aplecându-se, alunecă într-o parte. Grigori abia avu timp s-o sprijine, altfel ar fi căzut.

— Te-au rănit?! Unde te-au lovit?! Spune!... întrebă răgușit Grigori.

Ea tăcea și se lăsa tot mai greu pe brațul lui. Strângând-o din mers lângă el, Grigori șopti, înăbușindu-se:

— Pentru Dumnezeu, spune măcar o vorbă! Rogu-te, ce ai?

Dar nu mai auzi niciun cuvânt, niciun geamăt de la Axinia. Tăcea.

La vreo două verste de sat, Grigori coti brusc din drum, coborî spre râpă, descălecă și, luând-o cu grijă pe Axinia în brațe, o așeză încetinel pe pământ.

Îi scoase jacheta groasă, îi rupse la piept bluza de stambă ușoară și cămașa și-i descoperi rana, pipăind. Glonțul o izbise pe Axinia în omoplatul stâng, îl zdrobise, și-i străbătuse pieptul, ieșind pieziș dedesubtul claviculei drepte. Cu mâinile însângerate, scuturate de tremur, Grigori scoase din desagi o cămașă curată și pachetul cu pansament. O ridică ușor pe Axinia, susținând-o cu genunchiul sub spinare, și începu să-i panseze rana, încercând să oprească sângele, care țâșnea de sub claviculă. Bucățile de pânză și pansamentul se înnegreau repede, ude de sânge. Sângele curgea și din gura întredeschisă a Axiniei, gâlgâind și clipocindu-i în gâtlee. Și, buimac de groază, Grigori înțelese că totul este sfârșit, că lucrul cel mai cumplit, ce i s-ar mai fi putut întâmpla, se întâmplase...

Călcând încet pe povârnișul abrupt al râpei, pe o potecă bătătorită de oi în iarbă și acoperită cu gunoiul lor rotund, coborî jos, purtând-o în brațe

pe Axinia. Capul ei fără putere se odihnea pe umărul lui. Îi auzea răsuflarea șuierătoare și chinuită, îi simțea sângele ei cald părăsindu-i trupul și curgându-i printre buze pe pieptul lui. Amândoi caili îl urmară, sforăind și zângănind din zăbale, coborâră în râpă și începură să mestece iarba grasă.

Axinia muri în brațele lui Grigori, puțin înainte de revărsatul zorilor. Nicio clipă nu-și mai reveni în fire. O sărută pe buzele reci și sărate de sânge, o puse încetișor pe iarbă și se sculă în picioare. O putere necunoscută îl izbi parcă în piept, și el se dădu îndărăt, căzu pe spate, dar sări îndată în picioare speriat, și căzu din nou, izbindu-se dureros cu capul fără șapcă de o piatră. După un timp, fără să se scoale din genunchi, își scoase sabia și începu să sape mormântul. Pământul era umed și se săpa lesne. Grigori era foarte grăbit, dar îl sugruma un spasm și-și rupse cămașa la gât ca să poată răsufla mai ușor. Răcoarea ceasurilor de noapte, care se duceau, îi mângâia pieptul ud de sudoare și astfel înfricoșata lui muncă i-a fost mai înlesnită. Scotea pământul cu mâinile și cu șapca, fără nicio clipă de răgaz, dar mult timp trecu până când izbuti să sape o groapă adâncă până la brâu.

Își îngropă pe Axinia la lumina vie a dimineții. Punând-o în mormânt, îi așeză în cruce mâinile arămii, acum înălbite de moarte, îi acoperi chipul cu broboada, pentru că pământul să nu-i intre în ochii pe jumătate deschiși, privind nemișcați cerul și începând să se tulbure. Își luă rămas bun de la ea, adânc incredințat că nu se desparte de dânsa pentru multă vreme...

Bătu cu palmele lutul galben și jilav de pe movilița rotunjită deasupra mormântului și rămase îndelung în genunchi lângă el, legănându-se ușor, cu capul aplecat.

Acum, nu mai avea unde să se grăbească. Totul luase sfârșit.

Soarele se ridica în ceața fumurie deasupra râpei. Razele lui argintau părul cărunt de pe capul descoperit al lui Grigori, alunecând pe chipul său palid în groaznica-i nemișcare. Trezindu-se parcă dintr-un vis urât și greu, își ridică ochii și zări deasupra lui un cer negru în care strălucea orbitor discul negru al soarelui.

18

La început de primăvară, după ce s-a topit zăpada și s-a uscat iarba culcată la pământ în timpul iernii, în stepă se aprinde focul, care curăță pământul de buruieni. Flacăra gonită de vânt curge în puhoai, mistuie cu lăcomie pirul uscat, se înalță în zbor pe tulpinile înalte de scai, alunecă pe

măturicile cafenii de pelinariță, se târăște prin văgăuni... Și multă vreme după aceasta, steпа miroase a pământ ars, amar și crăpat. Pretutindenі în jur, înverzește vesel iarba nouă, ciocârlii fără număr joacă deasupra-i în cerul albastru, găște călătoare pasc tinerele vlăstare grase, și dropiile poposite pentru vară își fac ale lor cuiburi. Dar acolo pe unde a curs torentul de foc, se întinde, înfiorător, numai pământul mort și negru – fără cuiburi de păsări, ocolit de fiare, și numai vântul înaripat și sprinten trece în zbor deasupra lui, luând cu el și ducând departe cenușa sură și pulberea neagră, usturătoare.

Viața lui Grigori se făcuse neagră, asemenea stepei pustiite de foc. Pierduse tot ce avea mai drag pe lume. Moartea nemiloasă îi răpise totul, îi dărâmasе totul. Nu-i rămâneau decât copiii. Și totuși continua să se agațe disperat de viață, ca și cum viața lui sfârșimată ar mai fi avut vreun preț pentru el și pentru alții...

După ce o încredințase pământului pe Axinia, rătăcise fără nicio țintă trei zile și trei nopți prin stepă, dar nu se dusese nici acasă, nici la Vioșenskaia să se predea. În a patra zi, părăsindu-și caii într-un sat din stanița Ust-Hopiorskaia, trecu Donul și plecă pe jos la pădurea Slașciowskaia, lângă care, în aprilie, banda lui Fomin fusese zdrobită pentru întâia oară. Încă de atunci, tot în aprilie, auzise că în pădure se cuibăriseră de nădejde dezertorii. Se ducea acum la ei, nedorind să se mai întoarcă la Fomin.

Rătăci câteva zile prin pădurea uriașă. Foamea îl chinuia, dar nu îndrăznea să iasă la vreo așezare omenească. După moartea Axiniei, își pierduse și chibzuiala, și îndrăzneala din trecut. Un trosnet de creangă, un foșnet în dombrovă, un țipăt de pasăre a nopții, toate îl înfiorau și-l umpleau de spaimă. Se hrănea cu fragi cruzi, cu ciupercuțe mici, cu frunze de alun și slăbise înfricoșător. Spre sfârșitul zilei a cincea, se întâlni cu dezertorii, care-l aduseră în bordeiul lor.

Erau șapte la număr, toți din satele dimprejur. Se statorniciseră în dombrovă din toamna trecută, odată cu începutul mobilizării. Trăiau în bordeiul lor încăpător ca niște gospodari, neavând nevoie aproape de nimic. Noaptea se duceau adesea să-și vadă familiile și se întorceau cu provizii de pâine, de pesmeți de mei, de făină și de cartofi, iar carnea pentru mâncare o găseau fără prea multă trudă, furând din când în când prin satele străine.

Un dezertor, care fusese cândva în Regimentul 12 de cazaci, îl recunoscu pe Grigori și astfel fu primit fără prea multă vorbă în rândurile

Grigori pierduse numărătoarea zilelor, care se târau cu o încetineală chinuitoare. Până în octombrie, mai stătu în pădure, oarecum liniștit, dar când începură ploile de toamnă și vremea friguroasă dorul de copii și de sat se trezi în el cu o nouă și neașteptată putere...

Pentru ca timpul să treacă mai repede, ședea zile întregi pe pat, ciopliind linguri și străchini și tăind cu măiestrie chipuri de oameni și de animale din bucăți de lemn. Se silea să nu se gândească la nimic și să nu îngăduie veninul dorului să pătrundă în inima lui. Ziua izbutea, dar, în schimb, în lungile nopți de iarnă îl năpădea chinul amintirilor. Se zvârcolea îndelung în pat, fără somn. Ziua, niciun suflet de om din bordei nu auzea de la el vreo tânguire, dar adesea se trezea noaptea și, tremurând, își trecea mâna peste față; obrajii și barba deasă, care-i crescuse într-o jumătate de an, erau lac de lacrimi.

Își visă de multe ori copiii, pe Axinia, pe maică-sa, pe toți cei dragi, care nu se mai aflau printre cei vii. Toată viața îi rămăsese undeva în trecut, și acest trecut i se părea un vis nu prea lung, dar înfricoșat de greu... „De-aș mai putea trece măcar o dată prin părțile noastre să-mi mai văd copilașii – și după aceea pot să mor”, își zicea mereu.

La începutul primăverii, se ivise pe neașteptate Ciumakov. Era ud până la brâu, dar vioi și gălăgios ca întotdeauna. După ce își uscaseră haina lângă sobiță, încălzindu-se, se așeză pe pat, lângă Grigori.

— Ce-am mai hălăduit noi, Melehov, după ce-ai plecat! Am fost și la Astrahan, și în stepele calmuce... Am văzut și noi cum e lumea! Și cât sânge am vărsat, nici nu-l poți măsura! Pe nevasta lui Iakov Efimîci i-au luat-o zălog și i-au luat toată averea, hei, și dânsul s-a mâniat rău și a poruncit să ciopârțim pe toți cei ce slujesc Puterea sovietică. Și am început să-i tăiem la rând: și pe învățători, și pe felceri, și pe agronomi... Dracu' știe pe cine n-am mai tăiat! Dar acum, s-a isprăvit și cu noi, zise el cu un suspin, tremurând de frig. Întâia oară, ne-au bătut la Tișanskaia și, acum o săptămână, la Solomnîi. Noaptea, ne-au înconjurat din trei părți; ne-au lăsat un singur drum, spre deal, dar acolo era zăpadă până la burta calului... În zori de zi, au dat drumul la mitralierele lor și a început răfuiala... Au secerat pe toți cu mitralierele. Eu și cu băiatul lui Fomin, numai noi doi am scăpat. El, Fomin, ținea cu dânsul pe Davîdka al său, încă din toamna trecută. A pierit și Iakov Efimîci... Am văzut cu ochii mei cum i-a fost moartea. Cel dintâi glonț l-a nimerit în genunchi, iar altul l-a atins

la cap, dar numai l-a zgâriat. De trei ori a căzut de pe cal. Ne opream, îl puneam în șa și el mai fugea puțin cu noi și iarăși cădea. Al treilea glonț l-a găsit bine, l-a izbit în coastă... Atunci l-am lăsat pe loc. Ca la vreo sută de stâneni, mă uit înapoi: doi inși călări îl isprăveau cu săbiile...

— Asta trebuia să se-ntâmple odată, zise Grigori cu nepăsare.

Ciumakov petrecu o noapte în bordeiul lor, iar dimineața începu să-și ia rămas bun.

— Încotro? îl întrebă Grigori.

Ciumakov răspunse zâmbind:

— Să-mi caut alt trai, mai ușor. Poate că mergi și tu cu mine?

— Nu, du-te singur.

— Da, nu pot trăi cu voi... Meseria ta, Melehov, lingurile și străchinile tale de lemn nu-s de mine, zise batjocoritor Ciumakov și-și scoase șapca cu o plecăciune. Hristos să vă răsplătească, dragii mei hoțomani pașnici, pentru pâinea, pentru sarea voastră și pentru adăpost. Să vă dea Dumnezeu o viață mai veselă, că tare-i urât pe la voi. Vorba cea: în pădure stați, la roată ruptă vă închinați – viață e asta?

După plecarea lui, Grigori mai stătu în dumbravă încă o săptămână, apoi se pregăti și el de plecare.

— Acasă? îl întrebă unul din dezertori.

Și Grigori zâmbi slab, pentru întâia oară de când venise în pădure.

— Acasă.

— Poate că ar fi mai cuminte să stai până la primăvară. La Întâi Mai, au să ne dea, amnistie și atunci plecăm cu toții.

— Nu, nu pot să mai aștept, zise Grigori, și-și luă rămas bun.

A doua zi dimineața ajunse la Don, în dreptul satului Tatarski. Stătu mult timp, privind-și mereu casa, palid de o dureroasă și plăcută tulburare. Apoi scoase arma de la umăr și cartușiera, în care ținea ață și ace, un fuior de cânepă și o sticlută cu ulei de armă. Fără să știe de ce, numără cartușele: erau douăsprezece încărcătoare pline și încă douăzeci și șase bucăți fără încărcătoare.

Într-un loc, gheața se desprinsese de mal. Apa limpede, verzuie, plescăia izbindu-se de gheața zimțată și o rupea. Grigori aruncă în apă arma, revolverul, apoi cartușele – și-și șterse cu grijă mâinile de poala mantalei.

Trecu Donul ceva mai jos de sat, pe gheața de martie, vânăta, roasă de dezgheț, și o luă cu pași mari spre casă. Văzu încă de departe pe Mișatka, stând pe poteca ce cobora spre podișcă, și cu greu se stăpâni ca să nu alerge spre dânsul.

Mișatka rupea țințurii de gheață, care atârnav sub o piatră, îi arunca jos și privea atent cum cioburile albăstrii se rostogoleau la vale.

Grigori se apropie de potecă și, înăbușindu-se, strigă cu glas răgușit:

— Mișenka!... Copilașul meu!...

Mișatka îi aruncă o privire înfricoșată și-și lăsă ochii în jos. Îl recunoscuse pe tatăl său în acest om bărbos și grozav la vedere...

Toate vorbele dulci și duioase pe care le șoptea Grigori în nopțile petrecute acolo, în duminică, când se gândea la copiii lui, îi zburaseră acum din cuget. Lăsându-se în genunchi și sărutând mânuțele trandafirii, reci, ale băiatului, rostea mereu, cu același glas înăbușit, mereu aceleași două cuvinte.

— Copilașul meu... Copilașul meu...

După aceea, Grigori își luă fiul în brațe. Privind nesățios cu ochii aprinși și exaltați fața lui, întrebă:

— Dar voi cum o duceți?... Mătușa, Poliușka, vii, sănătoase?

Ferindu-se întruna să-și privească părintele în ochi, Mișatka răspunse încetșor:

— Mătușa Dunia e sănătoasă, da' Poliușka a murit astă-toamnă... De o boală de gât... Iar unchiul Mihail este la slujbă...

Și iată că s-a împlinit puținul visat de Grigori în atâtea și atâtea nopți de nesomn. Stătea la poarta casei lui, ținându-și fiul în brațe...

Era tot ce-i mai rămânea în viață, tot ce-l mai lega de pământ și de toată lumea uriașă ce strălucește sub soarele rece.

SFÂRȘIT